II 7258

Biblioteca ASTRA SIBIU

Colecție

-- IUL. 2005

-- 2022

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 1 (1392) 24 IANUARIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

În acest număr:

- România, Italia și cultura Europei Centrale (Udine, 16-18 dec. 1997)
- Alexandru Niculescu: "Sunt un nenorocit de idealist, care mai crede într-o cauză"
- Cazul Rimbaud. Eseuri de Smaranda Vultur și Adriana Babeți
- Istoria destrămării unei iluzii
- Șerban Foarță: "O Românie pitorească"
- Livius Ciocârlie: "Ce boroboațe a mai făcut bărbatul meu!"
- Jurnal italian de Cornel Ungureanu
- Un rege al boemei - Traian Dorgoșan
- Simion Mioc - Amintiri despre Tudor Vianu
- Eseuri de G.I. Tohăneanu, Eugen Dorcescu, Vasile Popovici, Alexandru Ruja, Paul Eugen Banciu, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Liviu Țeghiu, Eugen Bunaru, Tinu Pârvulescu, Mircea Pora, Sorin Tomuța, Petru Umanschi

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Ministerului Culturii, al Fund for Central European Book Project, al Fundației pentru o Societate Deschisă și al S.C. Locuințe Con-Proiect

J3981

I.Q.

Prietenul C.

Prietenul Chichere[1] a mai scos o carte frumoasă/De versuri, un fel de antologie a anilor săi/O mie nouă sute optzeci și șapte, o mie nouă sute/97, numită **Abisaliile**[2]./ Pe ea mi-a scris o dedicație cu litere mari,/ Mai precis e vorba de câteva rânduri pe/Fila de Gardă și,/Peste, adăugată ușor, o fotografie negru-alb-gri în/Care prietenul C. privește de sub barbă și o cravată ele-/Gantă, frumoasă, ca să nu mai vorbim de Acea Pălărie/Ce îl face să semene cu un scriitor interbelic sau cu Unul/ De prin anii'50, când tinerii Încă pozau în *plein air*/Și, uneori, ca ministrul Malraux, cu țigara în gură-/Un fel de aluzie discretă, punere în **Abisalii**[3], cum ar veni, la tema/ Zădărniciei. Asta nu doar fiindcă, asemenea oricărui boem veritabil/ Și prietenul C. are ficatul, stomacul și inima/Din porțelan cel mai fin, lipit, după 1989, nemțește,/Cu UHU, MOPRAL[4] și BETABLOCANTE,/Ci dintr-o vibrațiune interioară, "de puterea unui/Argint masiv", dacă aș putea să citez selectiv din/Cele 17 Viziuni care mi se par toate, laolaltă, de/Frecventat, Cititorule[5]. Ca și destule alte, la fel/ Dintre care am ales acest text cu sonorul pus aproape/La minim, de vreme ce el se numește **Priveghiul**: "absurde așteptări filatelice și chiar o grabă/în adrese mărunte creionul chimic sub streașina ploii.../ca niște pânze de corabii perdelele umflate de plâns.../nervii de iută și sarcinile lor.../ cu ochii măriți, în răcliță de lemn fotografiile/suportă cu stoicism priveghiul palid.../lumânările vor cuceri tavanul?//sunt realități care nu-și răspund/sunt adevăruri care tac/.

Marcel TOLCEA

[1] Este vorba despre Ion Chichere, născut la 11 decembrie 1954 în localitatea Fizeș, cu care am debutat, împreună, în 1988, în volumul ***Argonauții.***

[2] Editura Marineasa, 1997, 190 de pagini, în colecția de poezie copertată de Daniel Ursachi.

[3] Mise-en-abyme, în limba franceză.

[4] Aici aș fi putut face o comparație în ceea ce privește vindecările ***temporare*** *de ulcer cu vizitele acasă ale șvabilor plecați din Jimbolia, însă un vecin al părinților mei s-a reîntors definitiv.*

[5] Cf., de pildă, nr. 3 și 6: "e primăvară../cineva sădește pești în pământ/ /cozile lor albe rămase afară/fâlfâie ca un lan de aripi//de departe solzii lor/par niturile unei mări mișcătoare"/ ; "iarba se taie ca atunci/când scoți un cablu îngropat/cu tractorul/ca o ***burtă*** *mare de pește sub cuțit/se despică dealul înverzit./*

In memoriam

Traian-Liviu Birăescu

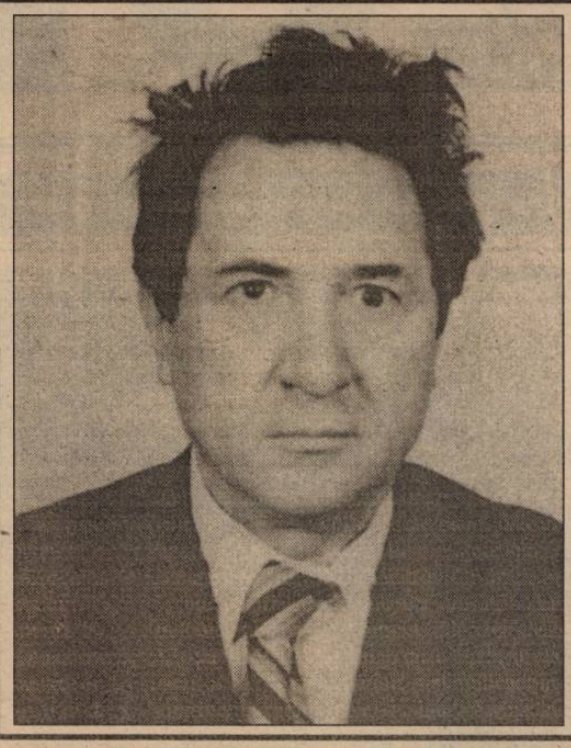

Scriitorul Traian-Liviu Birăescu s-a născut la 19 iulie 1924, la Timișoara, într-o familie de cărturari. După studii de litere, filosofie și drept, la Cluj, se stabilește la Timișoara, unde va deveni colaborator de nădejde al presei locale. Cronicar dramatic, cronicar literar, Traian-Liviu Birăescu va debuta în volum în 1971, cu **Condiția romanului** (eseuri). Este lector și apoi conferențiar de literatură comparată la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara. Cărțile: **Căile eseului** (1976) și **Proust, azi** (1979), la origine teză de doctorat, exprimă puncte de vedere originale în dezbaterile literare ale momentului. Începând cu **Echinox de toamnă** (1981), Traian-Liviu Birăescu publică un șir de romane cu tentă memorialistică, în centrul cărora se află viața orașului Timișoara în ultimele decenii. Sunt cărți vii, cu personaje autentice, unele memorabile. Dincolo de numeroasele cărți (ultima, **Compendiul** său de literatură universală, vol. I, a intrat de curând în librării), Traian-Liviu Birăescu a fost unul dintre cei mai de seamă exponenți ai spiritului timișorean. A fost un animator de excepție al cenaclurilor timișorene, un comentator de cea mai bună calitate al evenimentelor culturale petrecute în acest spațiu. A fost un eminent profesor; generații de studenți îi datorează buna așezare în cultură. Dispariția lui Traian-Liviu Birăescu îndoliază încă o dată Timișoara culturală, atât de încercată în ultima vreme.

Filiala Timișoara a Uniunii Scriitorilor

Noutăți la Editura Polirom

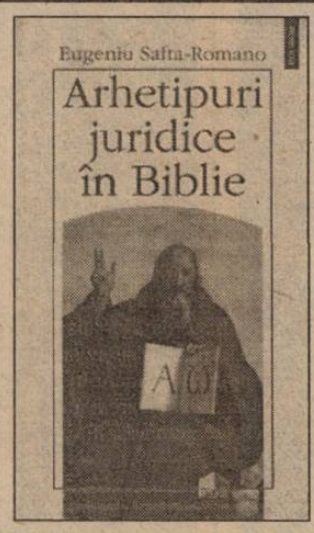

Eminescu și Slavici în ianuarie 1998

● La Universitatea de Vest din Timișoara a fost organizat, în 14 ianuarie a.c., **Simpozionul Eminescu - Slavici.** Au vorbit Ileana Oancea, G.I. Tohăneanu, Iosif Cheie-Pantea, Virgil Vintilescu, Alexandru Ruja și Cornel Ungureanu ● În același context festiv a fost lansat volumul **Somnul** de George Șerban (Ediția II-a) ● Un bogat program aniversar a avut loc la Oravița, oraș în care renovarea teatrului a dat un impuls puternic vieții cultural-artistice ● În programul **Zilelor Eminescu la Oravița,** Ediția a VIII-a s-au numărat decernarea premiilor celei de a opta ediții a **Concursului național de literatură** (între laureați, Eugen Bucur, Anca Diaconescu), lansarea cărții **Fragmente despre teatru** de Cornel Ungureanu, un **Colocviu pe teme eminesciene** și un spectacol de muzică și poezie

● Un eveniment de maximă importanță a fost decernarea, la Botoșani, a **Premiului național de poezie pe 1997** poetului Ștefan Augustin Doinaș. Atenția cu care orașul nașterii lui Eminescu întâmpină marii poeți de azi devine, an de an, tot mai emoționantă. (C.U.)

Comunicat de presă

Fundația pentru Teatrul Național din Timișoara, Trupa de teatru Heavenly Hell a Colegiului Bănățean, cu sprijinul Teatrului Național Timișoara, Teatrului Maghiar de Stat și Teatrului German de Stat Timișoara, anunță organizarea **Festivalului de Teatru în Limba Engleză pentru Adolescenți T4T,** care va avea loc în perioada 20-22 martie 1998 la Timișoara.

Organizatorii adresează invitația de a participa la Festival tuturor trupelor de teatru de adolescenți care întrunesc următoarele condiții:

● Spectacolele se susțin în limba engleză, preferabil după texte originale. Durata lor nu trebuie să depășească o oră.

● Vârsta participanților este între 14-19 ani.

Pentru înscriere trupele interesate vor trimite, până la data de **10 februarie 1998** (data poștei) la adresa str. Mărășești nr. 2, 1900/Timișoara (fax 056-201288), cu mențiunea pentru Festivalul T4T, următoarele informații:

● un material de prezentare a spectacolului (incluzând o motivație regizorală și o fișă tehnică)

● un material de prezentare a activității trupei;

● minimum două fotografii din spectacol și, în măsura posibilității, o înregistrare video.

Festivalul, în urma selecției, va cuprinde zece spectacole, dintre care cele mai bune vor fi premiate. Rezultatele selecției vor fi date publicității până în data de 1 martie 1998. Organizatorii asigură cheltuielile de cazare și transport pentru trupele invitate.

Informații detaliate se obțin la tel. 056-199908 (Tinu Pârvulescu).

Copyright

Șerban Foarță

O Românie pitorească

Acum vreo douăzeci de ani, în plină epocă de aur, având să dau un telefon din stradă, m-am trezit în fața unor cabluri eviscerate și grotești, ce spânzurau, nevolnice, din zid. Era pe lângă "Medicină". În prezența mea, un negru tânăr (alumn, pesemne, la înalta școală și, evident, **téléphoneur manqué**) a comentat în veliglas: "Ce barbarie!".

Pe drept cuvânt: căci, pare-se, la noi, ceea ce ține de domeniul public are, în genere, statutul unui obiect de personală și unică utilizare (și, pasămite, viceversa).

După ce bea apă din fântână sau din izvorul unde "mult îi place", românașul e tentat să scuipe-n ele sau (de ce nu?) să-și facă nevoile alături, ca "al naturii domnitor" ce este! După ce se uită în oglindă, într-una "publică, murală" (vorba poetului Bacovia), domnia sa e ispitit s-o spargă (și, nu o dată, o și face). Când trage apa după el, o trage cu mâner cu tot; sau defechează de-o asemenea manieră, că defecanții ulteriori sunt obligați să-și caute de drum, - veritabila imagine a noastră fiind, îndeosebi, aceea a latrinelor din gări și trenuri, de la moteluri, vămi, benzinării...

Cărturarii (studenții și nu numai) nu fac excepție de la regula aceasta, vandalizând, cu pixul sau cu lama, volumele din bibliotecile obștești (ei comportându-se, de altfel, rumânește și în materie de privată neprivată).

Cum telefonul public e convertit în pager, în telefon mobil adică (acestui ustensil recent fiindu-i, noi, protocroniștii), am arătat dintru-nceput: smulgi receptorul din perete și pleci cu el în buzunar.

Fenomenul este unul prea complex (prin extensiune și durată), pentru a fi analizat, aici, în câteva cuvinte.

În paranteză fie spus (și ca un soi de consolare): nici alții n-au prea fost scutiți, de-a lungul timpului, de el, - dovadă acest comic catren mallarméan ("gravé sur le mur de W.-C. communs, à la campagne"): "Toi qui soulages ta tripe/Tu peux dans cet acte obscur/ Chanter ou fumer ta pipe/Sans mettre tes doigts au mur". (I. e., într-o transpunere ad-hoc: "Ușurându-te la pântec/De ignobilul rezid/Trage-o pipă zi-i un cântec/ Dar să nu faci dungi pe zid").

Cât despre fenomenul invers: al tratamentului unui obiect de unică utilizare ca ustensil de uz comun, acesta este decelabil, la noi, în cazul, cel puțin, al seringilor transmițătoare de HIV sau hepatită B.

Cărțile prietenilor noștri

Cu volumul **Psaume**, apărut la editura "Autres temps" din Marsilia, Magdalena Ghica, una din cele mai inconfundabile prezențe ale poeziei optzeciste românești, renaște sub pavăza numelui său de teoretician și critic al artei, Magda Cârneci. Într-o prezentare expresivă prin patetismul său, Jacques Lovichi surprinde esența unui portret de scriitor autentic, recomandându-l cititorilor săi francezi: "Femeie și româncă deopotrivă, deci implicit de două ori prizonieră, Magda Cârneci se eliberează prin poem; forța inspirației sale transcende realitatea în care se zbate. Ea poate fi vocea tuturor femeilor, fără a înceta însă de a rămâne mica făptură rănită din copilărie. După cum, ea este și vrăjitoarea tuturor timpurilor, Circe, Medeea sau Morgana, transformând lumea printr-o unică forță - cea a cuvântului".

Rebreanu - dincolo de realism, reafirmă, dacă era nevoie, virtuțile unui rebrenolog de excepție: **Ion Simuț.** Idei noi, documente spectaculoase, analize de reală profunzime propun imaginea unui Rebreanu viu, modern, prezent în actualitatea secolului nostru. Cercetare polemică, **Rebreanu - dincolo de realism** e una dintre aparițiile de succes ale anului literar.

Cărțile colegilor noștri

Ediția a II-a a romanului **Somnul,** "reîntregită, revăzută și adăugită" atrage atenția asupra unei cărți sancționată de presa oficială de la începutul deceniului al IX-lea, pentru "cinismul agresiv". "Vreme de 14 ani - mărturisește autorul într-o **Precizare** binevenită - am nutrit față de **Somnul** sentimentul unui părinte ce lasă pe lume un copil pe cât de vioi și «agresiv», pe atât de infirm și plin de malformații. "Revenirea romancierului îndreaptă ceea ce se cuvenea îndreptat.

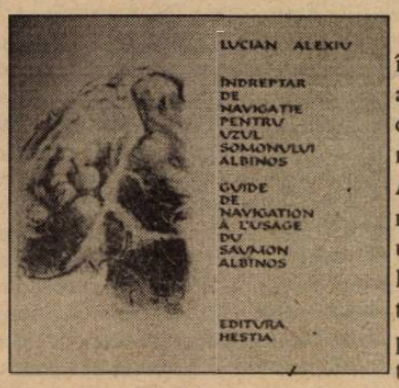

Debutând în poezie cu aproape trei decenii în urmă, Lucian Alexiu "se reîntoarce la uneltele sale". Cele patru volume pe care directorul editurii "Hestia" le-a publicat în ultimele luni îl așează între "intelectualii rafinați" ai poeziei de azi, ca să folosim o sintagmă plăcută criticului de poezie Lucian Alexiu.

Tur de Orizont

● Cum majoritatea redacțiilor își pregătesc în această perioadă primele numere din anul 1998, ne vom arunca vederea pe revistele de anul trecut ● **"Dacia literară"** nr. 27 publică discursul lui I.L. Caragiale rostit la Iași cu ocazia întrunirii partidului conservator-democrat din data de 2 martie 1908 ● Fiind primul discurs politic al scriitorului, citățm și noi ● "Clasele sociale, cu toate deosebitele lor interese particulare, trebuie să exercite în mecanismul întreg al Statului reciprocă presiune între dânsele, nu pentru a strica economia întregului, ci pentru a-o păstra". ● "Domnilor, spre a încheia, am să cer voie să spun dlui Șef al partidului conservator-democrat câteva cuvinte... Dle Șef, istoria, o fac împrejurările și oamenii... Vai de bărbatul politic care n-a înțeles împrejurările zilelor lui! Păcat de împrejurările politice cât de mari, dacă nu și-au găsit un bărbat de mare valoare!" (Aplauze entuziasmate) ● De Nenea Iancu se ocupă Bogdan Ulmu explicând, într-un "Dicționar de termeni, simboluri și personaje", ce va să zică monșerul ● Adrian Marino răspunde întrebărilor Iolandei Vasiliu ● A.M.: "Discursul liberal, proeuropean, pluralist, democratic este încă minoritar. Dintr-un motiv foarte simplu. Regimul comunist a distrus nu numai elita de această formație, a distrus nu numai baza culturală, programele, manualele." ● "Nu vreau discipoli. Pentru motivul că eu cred doar în fenomene și selecții naturale. Afinitățile efective sunt o realitate. Scrii, lucrezi, și oamenii, dacă simt nevoia, vin singuri, cum se întâmplă chiar sub ochii noștri. Nu lansez manifeste, nu organizez colocvii comparatisto-filozofice sau nu știu mai cum, și constat că treburile merg foarte bine". ● În dublul **"Contrapunct"** din noiembrie-decembrie, o pagină de poezie, două piese de teatru ("Cine sunt eu?" și "Împăratul și călușeii"), un eseu, toate semnate de Iosif Naghiu, un material despre Czeslaw Milosz de Constantin Geambașu și poezie a aceluiași polonez, în traducerea aceluiași C.G. ● Despre cronicarul literar Nicolae Manolescu scrie Laszlo Alexandru ● Nicolae Manolescu acordă un interviu redactorului-șef al **"Bucovinei literare"**, Mircea A. Diaconu ● Spune profesorul: "Nu cred că există o rețetă, dar pentru ca un autor să fie omologat, el trebuie într-adevăr să ajungă în manualele de școală. Și ca să ajungă în manualele de școală e nevoie să fie impus de critică. Or, oficiul critic în momentul de față e și el în tranziție și nu mai joacă rolul de impunere pe care îl avea înainte. Explicația e destul de simplă: înainte, critica era obligată să impună o ierarhie corectă de valori împotriva celei pe care oficialitatea o stabilea. Acum nu mai există o opinie oficială. (...). Nu mai putem citi la fel literatura trecutului. Nu cred că un scriitor adevărat poate fi coborât dacă se spune adevărul despre șovăielile sau despre lipsa lui de har în anumite momente. (...). O istorie literară se face pe detalii, nu pe formele mari, vizibile cu ochiul liber" ● Revista, care apare la Suceava, are și alte lucruri interesante, cum ar fi poeții Simona N. Popescu, L.D. Clement, Angela Furtună, Marius Roman ● Excelent numărul 11 al **"Familiei"** ● Ioan Moldovan scrie despre poezia poeteselor Ramona Mădușa, Stela-Maria Ivaneș, Veronica Balaj, Paulina Popa ● Traian Ștef despre Luca Pițu: "Gesturile și textele dinainte și după 1990 îl arată om liber. Lumea și textul au același statut pentru el. Le face și desface, le scoate la vedere rușinile cu patimă ludică și disperare demonică". ● "Zona", apărută anul trecut la Editura "Marineasa", se înscrie, în viziunea lui Viorel Chirilă, "într-un fenomen mai larg de impunere a provinciei literare ca posibil centru de creație autentică, rivalizând cu capitala" ● Ion Simuț se întreabă dacă "E posibilă renașterea Europei Centrale?" ● Criticul consideră că nu, și are trei argumente ● Redăm concluzia: "pentru ideea Europei Centrale a murit interesul politic, dar va persista multă vreme de-acum încolo un interes istoric și cultural" ● Despre opoziția anticeaușistă și despre România postdecembristă dialoghează Dumitru Chirilă cu Doina Cornea ● "Domnule, nu masele sunt de vină! De vină sunt intelectualii, pentru că ei trebuie să fie în frunte. Așa am gândit și sub Ceaușescu. Am dovada ultimelor mele texte redactate atunci, «Statutul intelectualului», în care spuneam că de fapt nu mai avem intelectualitate, pentru că intelectualul trebuie să fie purtătorul de lumină, trebuie să fie conștiința conștiințelor. Și nu este. Eu am mai mare încredere în oamenii simpli". ● Poezia din acest număr al "Familiei" este semnată de Lucian Scurtu, Nicolae Coande, Marian Boboc, Minerva Chira, Gheorghe Izbășescu, Ioan Lascu ● Fenomenul teatral are consacrat un spațiu consistent, Mircea Morariu comentând piesele puse în scenă la a unsprezecea ediție a Săptămânii Teatrului Scurt de la Oradea ● La taifas, George Astaloș și Valeriu Stancu în **"Cronica"** (nr. 7) ● Din vorbă-n vorbă, aflăm că românul trăitor în Franța nu are dușmani în lumea literară ● G.A.: "Realitatea e că eu sunt un tip deschis, sportiv, fair-play, doar am făcut atâția ani rugby, și că, fără îndoială, comportamentul meu franc nu inspiră ieșiri sau porniri dușmănoase" ● La salonul literar al revistei este invitat poetul Dan Giosu ● Despre care aflăm, de la Mihai Ursachi, că se crede cel mai mare poet (de aici, de acum, de oriunde, de oricând) ● No comment ● O schiță dintr-o bombă de roman publică Horia Gârbea în numărul 2 al **"artPanoramei"** ● Cartea se va chema "Căderea Bastiliei", se va vinde pe sub tejghea și va provoca scandal în lumea literară bucureșteană ● Dar poate nu numai ● Asta pentru că personajele - care se... ascund sub nume nițel anagramate - sunt scriitori mai mult sau mai puțin cunoscuți ● Nu este exclus ca H.G. să prezinte la sfârșitul "Căderii..." și o legendă ● Ca să nu mai existe discuții ● Paul Goma despre Jurnalul lui Mihail Sebastian ● "Așadar, la Sebastian am găsit 8 (opt) personaje pozitive: cele negative, cu toatele, erau încă de pe atunci în fruntea «spiritualității românești». Să le pomenim pe acestea din urmă în ordinea în care se află consemnate în Jurnal: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Camil Petrescu, Ralea, Cioran, Barbu, Rebreanu, Mircea Vulcănescu, Eftimiu, Macovescu, Zaharia Stancu, Al. Graur... - floarea inteligheției, nu?".

ROȘIORII DE VEDE

Istoria destrămării unei iluzii

Imprevizibil, pentru cititorul român destinul celei mai recente traduceri din Vladimir Tismăneanu*. Asemănător, aș spune, chiar cu destinul autorului. Persona non-grata la București, înainte de decembrie 1989, el și-a văzut scrierile puse la index în bibliotecile din România conform cunoscutului scenariu est-european. Indezirabilitatea, firește asumată, nu l-a împiedicat în nici un caz să se rupă de actualitatea românească pe care a urmărit-o îndeaproape din perspectiva mai cuprinzătoare a întregului bloc sovietic. Mulți dintre noi își amintesc, desigur, comentariile extrem de pertinente transmise înspre Răsărit prin intermediul undelor hertziene de la Europa Liberă. Era, aceea, o întâlnire incompletă. Astăzi vocii îi putem asocia și un chip. N-aș vrea ca simbolistica reîntoarcerii lui Vladimir Tismăneanu acasă, a omului și a cărților sale, deși există cu certitudine, să monopolizeze spațiul cronicii de față. Cred doar că ea (reîntoarcerea) este sinonimă cu regăsirea unei așteptate normalități, ce-i drept adesea fragilă în ultimii opt ani.

Mizeria utopiei trebuie contextualizată, după cum mărturisește însuși autorul, în cadrul trilogiei dedicate aceleiași teme, anume cauzele declinului ideologiei marxiste în Europa de Est. Publicată în 1988 la prestigioasa editură Routledge, îi vor urma alte două apariții: **In Search of Civil Society. Independent Peace Movements in the Soviet Bloc** (1990) și **Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel** (1991, 1993, 1997 - versiunea în limba română). Cu toate că pe marginea crizei marxismului în jumătatea estică a continentului nostru s-a scris, așa cum era și firesc, o abundentă literatură de specialitate, Vladimir Tismăneanu nu dezvoltă în studiile enumerate mai sus o concepție personală cu privire la derularea acestui proces realmente istoric. Originalitatea poartă în sine o anumită forță polemică. Este și cazul teoriei (deși aș putea s-o numesc fără teamă sistem) lui Vladimir Tismăneanu. Rezumată, ea impune un punct de vedere sensibil diferit de cele ale altor analiști: principalul catalizator al prăbușirii sistemelor comuniste est-europene l-a constituit intelectualitatea critică din țările respective. Structurarea unui segment civil matur (toată paleta instituțiilor non-guvernamentale) pe parcursul atâtor ani de confruntare dură dintre Putere - centrul omnipotent - și intelectualii lucizi, doar aparent vulnerabili, s-a dovedit a avea un impact decisiv în dinamica evenimentelor. Scriam cu alt prilej că nimic nu e pierdut de vreme ce scepticismul și deopotrivă cinismul calculelor hârtiei, care ar fi pariat pe cu totul alți favoriți, au fost infirmate de istoria contemporană. Nici nu încape îndoială că deznodământul din 1989 nu poate fi judecat de pe poziții reducționiste. La urma urmelor, Vladimir Tismăneanu nu-i neagă caracterul complex, ci ne atrage atenția, mai degrabă, asupra accentelor. Este, așadar, o chestiune de intensități ce trebuie percepute corect în angrenajul factorilor care au contribuit la destrămarea unei iluzii. O amăgire e-adevărat, înzestrată însă cu o imensă putere hipnotică. "Problema fundamentală este că marxismul a fost o doctrină oraculară: departe de a fi știința transformărilor sociale idolatrizată de partizanii lui, marximul a fost o eschatologie seculară, a cărei funcție primară a fost să furnizeze un răspuns (chiar și unul mistificat) la dilema individului nevrotic, rănit de istorie". (154). Unul din meritele teoriei lui Tismăneanu este spiritul ei tranșant. Discursul e astfel elaborat încât să evite ambiguitățile suficient de frecvente atunci când e vorba de relația marxism-leninism-stalinism. Trebuie înțeles din capul locului, subliniază autorul, că germenii răului se află în chiar corpul filosofiei marxiste. Ceea ce a urmărit nu a fost o trădare a principiilor dintâi, cât o abilă lectură a lor. Radicalismul inerent marxismului a înlesnit experimentele ulterioare. Ca ideologie extrem de pragmatică marxism-leninismul a promis enorm, justificând prețul impus (= crimă și teroare) tocmai prin preeminența scopurilor ultime. Acestea precizau fără nici un echivoc misiunea sacerdotală a proletariatului. Se favorizează astfel, natural, desființarea categoriei individualului într-un organism atotcuprinzător, omogen, închis, nivelator - clasa - a cărui rațiune omniscientă revocă dicatatorial diferența, alteritatea. Vladimir Tismăneanu notează în nenumărate rânduri caracterul mistic, deci hiperemoțional, al marxism-leninismului datorat masificării forțate care împiedică exercitarea reflecției critice. Așa se explică faptul că dimensiunea sceptică inițială a marxismului este ocultată cu bună știință în favoarea laturii mistice, iraționale, ce și-a găsit desăvârșirea în mitul lui Stalin. Drumul de la promisiunea tentantă a eliberării din chingile necesității oarbe la justificarea opresiunii era astfel parcurs. Stalinizarea forțată a Răsăritului Europei, produsă între 1947 și 1953, este echivalentă cu triumful unui tip de Realpolitik, cu o "insurecție împotriva marxismului originar". Colosul sovietizat părea să aibă o existență îndelungată. Picioarele sale s-au dovedit însă mai curând de lut decât de oțel.

Fascinantă în studiul lui Vladimir Tismăneanu este urmărirea evoluției unor intelectuali de marcă, identificați la început cu soteriologia marxistă, care în urma Congresului al XX-lea al PCUS, când Hrușciov scoate la iveală doar vârful aisbergului terorii staliniste, încearcă să regăsească adevăratul umanism marxist, aneantizat de neo-machiavelismul birocrației de partid. Prin acțiunea lor ("o utopie antiutopică"), revizioniștii pulverizează mitul infailibilității ideologiei oficiale. Istoria revizionismului este, paradoxal, o istorie a victoriei și a eșecului. Victorie, întrucât reușește să impună o modificare de viziune cu consecințe incalculabile; înfrângere, pe de altă parte, fiindcă prin însăși esența sa (nu pune sub semnul întrebării sacralitatea marxismului având deviza **improving, not changing**) este limitat, sortit pieirii. Efortul intelectualilor revizioniști deschide o altă perspectivă relației individ - Putere, o relație dezinhibată, re-echilibrată, indispensabilă pentru reconstrucția civică. Studiului original i s-a adăugat în ediția românească un nimerit epilog: "După Marx: noi mitologii politice". În urma epuizării combustiei mitului marxist, opinează Vladimir Tismăneanu, alte mituri vin să ne asalteze. Ființa umană, mai cu seamă aceea aflată într-o profundă degringoladă socială, politică sau economică, are o nevoie acută de mituri care să-i ofere soluții miraculoase la dilemele prezentului. Harta marxismului est-european a avut un "relief" variat, ceea ce înseamnă că astăzi unele regiuni (România, de pildă) se află într-o situație mai vulnerabilă decât altele. Apelul la rațiune, lecția lui Vladimir Tismăneanu în ultimă instanță, ar putea fi un antidot.

Sorin TOMUȚA

** Vladimir Tismăneanu, **Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană**, Traducere de Laura Lipovan, POLIROM, Iași, 1997*

Jurnal de cărți

Post-istoria poeziei

Laurențiu Ulici a realizat o antologie de poezie, unică în cultura română - **O mie și una de poezii românești** (Editura Du Style, 1997). Cele zece volume ale antologiei cuprind poezii de la creațiile folclorice până la debutanții ultimilor ani. Laurențiu Ulici nu este doar un cititor avizat de poezie, dar și unul profesionist și profesionalizat prin exercitarea îndelungată a actului critic. Lector rafinat, cu un acut simț estetic și o limpede ierarhie de valori, Laurențiu Ulici a selectat o mie și una de poezii românești, pe care le-a ordonat în cea mai amplă antologie de poezie pe care o cunoaștem. Inteligența este o calitate ce se răsfrânge în toate textele critice ale lui Laurențiu Ulici. Din acest unghi este scrisă și prefața - **Relatare despre poezia română în istorie** -, adăugându-se un sporit grad de inedit. Într-un timp din post-Istorie (sau doar într-un "unde-când ca spațiu timp") la Centrul de studii asupra istoriei "a sosit un mesaj care ne anunța că într-un ungher al Muzeului Istoriei din București, fosta capitală a Oximoroniei, pe când se numea România, a fost găsită o casetă cu zece cărți scrise în limba română și tipărite în - nici mai mult nici mai puțin - 1997, adică acum o mie de ani". Cercetătorul, care era "singurul cunoscător din tot Centru al acestei limbi", cercetează antologia și scrie o **Relatare** despre **antologie**. Ea caracterizează, în sinteză, poezia românească și relevă intențiile realizatorului ediției, ca și esența definitorie a antologiei. "Prima intenție a Antologatorului va fi fost de a oferi o biografie - ca un Bildungsroman! - a limbii române literare și, înlăuntrul ei, a limbajelor poetice de-a lungul a trei secole de poezie cultă". Dacă poeții limbii române scriau "în general despre orice", **antologia** lasă să se înțeleagă că "aveau preferință accentuată pentru temele clasice revizuite romantic: viața, moartea, dragostea, natura și evocarea istoriei, mai cu seamă națională". Atenția acordată valorii rămâne conduită esențială, de aceea "Antologia se va fi vrut și o scară de valori a poeziei românești", după cum prin tabloul general, pe care-l oferă, din ea se pot extrage liniile de contur "psiho-comportamental și socio-dinamic ale poetului român și, prin firească extensie, ale românului însuși, ca identitate etno-culturală la scara Istoriei". Laurențiu Ulici și-a deschis și închis **antologia** cu două poezii "secante la același cerc tematic". Este vorba de textul **Viță verde iadără** (Anonim maramureșan, sec. XVIII) și **Odă în metru antic** de M. Eminescu.

Măștile lui Mopete

Volumul **Poezii** (Editura Vitruviu, 1997), confirmă că Mircea Ivănescu este un poet inconfundabil. Aceasta nu înseamnă că de sub pulpana sa poetică n-au ieșit și alții, care, declarat ori nu, mopetizează și ei, într-un ușor și desuet epigonism. Dar poezia lui Mircea Ivănescu este, oricând, identificabilă, tocmai prin această voită prozaizare, delicioasă stilistic în curgerea ei aparent monotonă, prin nesfârșita hamletizare și punerea universului obișnuit, adeseori derizoriu, sub semnul poeticului. "Mopete citește atent despre figmenta heterocosmica -/adică despre ficțiuni imposibile în cadrul acestei lumi -/și care proiectează globuri cu încărcături de frumos, în câte un/punct al lumii - și acolo, în explozii canonice//răspândesc splendoarea densfulgurantă. mopete/se gândește că poate tânăra nefa se împarte-n/esența ei în astfel de figmente, pe care baumgarten/le rostește armonic în cercul teoriei, și pe îndelete//le măsoară orbitele. Tânăra nefa e una din liniile/de magică simpatie în care se face sensibil frumosul./așa crede mopete. (în apele lui lăuntrice, actiniile//unor gânduri concupiscente pendulând lent/o înconjoară pe tânăra nefa, tăcute, în ososul/ochi al stâncilor din adâncuri răsfrângându-se somnolent.)/ / **mopete și ficțiunile//**. Sau aceste versuri din **mopete și ipostazele**, iluzoriu contradictorii, în fond sugestive pentru un mod de a scrie: "mopete scrie un poem despre mopete/stând la masă în local, scriind aplicat/un poem despre mopete - (mopete are pe masă un tom complicat/cu minunății despre evul mediu - și pete/de cerneală pe degete; de mult ce-și scoate notițe.)". Volumul reprezintă o selecție poetică, cu un accentuat grad de reprezentativitate. Am mai observat în poezia lui Mircea Ivănescu acest univers în destrămare lentă, ros de inactivitate și moleșeală. Poezia traduce această lentoare a existenței, mai mult mată, cețoasă. Un text ca **Poezia e altceva?**, pe lângă tonul polemic, accentuează o opțiune; și, în cel mai curat specific al poeziei moderne, se construiește prin negație. "nu trebuie să povestești în poezie - am citit/un sfat către un tânăr poet - deci să nu povestesc/cum, foarte devreme, ea se scula dimineața, și așezându-se pe pat/aștepta să i se liniștească respirația, cu fața în mâini - //.../.

Poetica golului

Volum postum, **Anul tăcerii** de Mircea Ciobanu (Editura Vitruviu, 1997) cuprinde o poezie tensionată de presentimentul trecerii, de hăul nemișcării, de glacialitatea absenței. Fiecare text liric sugerează un drum inițiatic, un mod de a pătrunde într-un spațiu al transcendenței printr-o accentuare a **golului**. Motiv recurent, **golul** sublimează pierderea, sugerează extincția printr-o metaforă a călătoriei. "Casa e goală", "a rămas locul gol", "scena e goală și ea", "cel ce-și caută umbra nu și-o găsește", "crinul de iarnă" nu a mai înflorit. Schimbări imprevizibile nasc aluzii despre ieșirea dintr-un timp al obișnuitului. "Tocmai în anul acela/urma să-nflorească și crinul de iarnă./cel ce-nflorește-ntr-o viață de om/doar o singură dată//și tocmai în anul acela/n-a înflorit. //Numere fără noroc/se-nvârtiseră-n ceruri, pesemne; zăpada//n-a mai căzut de pe naltele pante/până la el;/a rămas în cămările reci/unde Domnul o ține ca preț/pentru vremuri mai bune". //**Crinul de iarnă**//. Tonul incantatoriu, curgerea oracular-profetică a versului duc poezia spre o deschidere inițiatică. Balansul diurn-nocturn, cu vădită înclinație spre ultima ipostază (seria de poezii **Amiază neagră**), se asociază cu viziunea jertfei, uneori acceptată cu nevinovată resemnare, alteori asumată agresiv. Forța interioară a poeziei lui Mircea Ciobanu se unește cu o caligrafie fină a versului. "Acum e tăcere. /Cel ce-a vorbit nu mai spune/nici un cuvânt. //Fiți fericiți. El se-apleacă și scrie/cu degetul său pe nisip./ Șase zile la rând/scrie fără-ncetare. A șaptea, /vine un vânt din afara orașului - /tocmai când jură nici foc să nu facă, /nici să se apere, / vine un vânt din afara orașului, /chiar din căldura gheenei de-acolo. /Fiți fericiți, /vântul acesta e bun. /Cu marea lui bunătate el șterge/și-acoperă totul. // **Final//.**

Alexandru RUJA

Vasile Popovici

Schiță despre omul universal

Colecția **Plural** a dlui Silviu Lupescu de la editura **Polirom** a trecut de patruzeci de titluri. Între ultimele, o traducere: Leon Wieseltier, **Împotriva identității.** Realizarea ei și prefața îi aparțin lui Mircea Mihăieș, fiind rezultatul îndepărtat al unei burse americane acordate în 1991 de National Forum Foundation. Timp de mai multe luni, cât a stat la Washington, Mircea Mihăieș ar fi trebuit să treacă pe la două instituții, neapărat prestigioase, care să aibă legătură cu activitatea sa din presă și de scriitor. Prima - și ultima - instituție la care s-a oprit a fost ultra-influenta revistă *The New Republic*. I-a plăcut atât de mult atmosfera și lumea subțire de acolo, încât și-a înfruntat sponzorii de la NFF și nu s-a mai dat plecat în altă parte. Relațiile lui Mircea Mihăieș cu prietenii săi americani s-au dovedit durabile și roadele se văd și acum, cu acest volum, deși amprenta șederii sale printre neortodocșii redactori ai revistei de peste ocean nu lipsește din stilul său publicistic mușcător, care a găsit în capitala americană mai puțin un model, cât o încurajare, fiindcă otrăvurile și acizii nediluați din cerneala sa datează de mai mult timp. "Fără iluzii și fără idoli"- ar putea fi deviza celor de la *The New Republic*, una și aceeași cu deviza lui Mircea Mihăieș, care are grijă să ne toarne butoaie de apă rece în cap când ni se înfierbântă prea tare cu un prilej sau altul. Între redactorii săptămânalului american, Leon Wieseltier este - după cum ne informează prefața lui Mircea Mihăieș - spiritul cel mai viu și mai provocator. De aceea, ne-am fi așteptat poate să dăm peste opul unei minți paradoxale, ce-și face din paradox un scop în sine. În fond, când îți propui să scrii o cărticică de douăzeci-treizeci de pagini, cât are **Against Identity**, și încă de aforisme, după ce ai declanșat cu succes un șir de dezbateri în cele mai selecte medii intelectuale, stă în firea lucrurilor să abordezi cu o jucăușă detașare chiar și temele cele mai grave. Nu acesta e însă și cazul lui Leon Wieseltier; gândirea lui rămâne, de la un capăt la altul, serioasă și temeinică, prea puțin contaminată de logica paradoxului, restrâns mai cu seamă la domeniul expresiei, atât cât e nevoie pentru a-i da vigoare și eleganță. Pe de altă parte, modalitatea aforistică, presupunând alte rigori, efortul de construcție și argumentație. Cu toate acestea, în spațiul restrâns și fragmentat al cărții sale, Leon Wieseltier construiește un mic sistem de gândire, iar desenul problemei se dezvoltă progresiv și logic.

Chestiunea identității a preocupat intens cultura europeană mai ales între războaiele mondiale, când cele două mari curente opuse de opinie, liberal și naționalist-totalitar, au căutat fie o definiție a identității ca unicitate și individualitate, fie ca apartanență la un grup etnic. Experiența celui de-al doilea război mondial a obligat clasa politică europeană să găsească soluții care au luat-o înaintea reflecției politice în materie: încetul cu încetul a fost construită realitatea numită Uniunea Europeană, formă de conviețuire pentru care nu s-a elaborat încă o filozofie îndeajuns de cuprinzătoare. Din acest punct de vedere, considerațiile unui american, care se întâmplă să fie și evreu, interesează din două motive contrare: ca intelectual american, este de așteptat să susțină filozofia liberală, iar ca evreu, filozofia comunitară. Și, într-adevăr, așa se întâmplă. Cum va rezolva Wieseltier această contradicție fundamentală? Ea este și a fost și contradicția europeanului de azi, cetățean al unui stat construit pe baze etnice, dar și, tot mai mult, cetățean al Uniunii, suprastat multietnic. Exemplul ce-i stă autorului cel mai la îndemână este el însuși. Crescut în tradiția interpretării textelor religioase ebraice, el a dobândit prin studiu și influență naturală, o identitate bine definită.

Familia și cultura îl împing în zona comunității, unde se exaltă valorile specificității: sunt ceea ce sunt, fiindcă împărtășesc aceeași credință și aceeași istorie cu poporul meu și fiindcă lucrurile ce ne unesc pe noi ne deosebesc de tot restul lumii. Identitatea reprezintă o formă de maximă deschidere față de grupul din care faci parte și de maximă izolare față de toți ceilalți. Există o parte bună a identității și o parte rea. Partea bună te ferește de indistincție, de neant, de condiția proteică. Acest tip de ne-identitate sau de pre-identitate cucerește tot mai mult teren și poartă numele de postmodernism, lipsit de criterii și repere. Pe bună dreptate, Leon Wieseltier își face din el o țintă continuă, Partea rea a identității constă în caracterul ei acaparator și pasional. Identitatea se cere la rândul ei depășită: "Prin brește identității pătrunde democrația. Oricare ar fi premisele filozofice ale democrației, premisa existențială a democrației e aceasta: cineva ca mine și diferit de mine se află deja aici cu mine". De la acest punct încolo, filozoful american se îndreaptă împotriva identității, așa cum promisese în titlu, ceea ce înseamnă, de fapt, și o desprindere de sine. Înțelege afirmarea identității "în vremuri grele", "în fața oprimării", dar îi dezavuează narcișismul, falsitatea, obsesia înregimentării, agresivitatea intolerantă în condiții de libertate.

Ieșirea din identitate se face în mai multe feluri. Întâi de toate, prin individualitate: accept o identitate colectivă, dar îmi afirm totodată independența față de grup. În al doilea rând, poți ieși din identitate chiar și prin felul în care primești tradiția: dacă treci cu adevărat prin spațiul ei, trecerea ta îi aduce modificări; cu timpul, descoperi spații uitate, diferențe: "E atât de plăcut să te afli singur cu propria tradiție. Există unghere uitate în care poți evada fără să evadezi; idei sau texte sau imagini arareori vizitate de alții; periferii liniștite în care contradicția între intimitate și participare, între solitudine și solidaritate, dispare. O încăpere secretă sub același acoperiș". În al treilea rând, ieșim din identitate din motive neprecizate de Leon Wieselter, probabil fiindcă natura umană nu este unitar-monologică: "Aud despre cineva că duce o viață dublă. Îmi spun: doar dublă?"

Din aforism în aforism, ajungem la punctul cel mai original al cărții: "Izbânda americană nu e societatea multiculturală, ci individul multicultural. Iar individul multicultural e cel de care se tem tribaliștii și tradiționaliștii (ei nu sunt întotdeauna aceiași). Identitatea e promisiunea unicității - însă e o promisiune falsă. În America sunt posibile multe lucruri, dar unicitatea identității nu e unul dintre ele". Nu avem doar o identitate, avem identități - și aceasta nu doar pentru că putem fi definiți în mai multe feluri: etnic-cultural, după orientarea politică sau sexuală etc. Atunci când înțelegem puncte de vedere divergente și când ne adresăm celuilalt cu convingerea că ne poate înțelege acceptăm un principiu superior identității: *universalitatea*. Partea finală a reflecțiilor sale este dedicată acestei idei. "Secretul universalismului e că funcționează". Statele Unite sunt un exemplu, Uniunea Europeană altul.

Pentru cei ce au urmărit la noi polemica Paler-Andreescu, paginile traduse și prezentate de Mircea Mihăieș reprezintă cea de-a treia cale - spre care, personal, mă simt îndemnat. Cu bun simț, cu strălucire, cu măsură și eleganță, Leon Wieseltier recompune mental chipul unei lumi în care am fi fericiți să trăim - aici sau aiurea.

La table d'hôte a d-lui Caragiale

Dacă ar fi să dăm crezare faptului că tăvile cu plăcinte turtiseră crestetele multor arvaniți, atunci ar trebui, în egală măsură, să acceptăm și faptul că în tranziția perpetuă spre gusturile evropinești multe se vor fi schimbat și în rafinatele preparate orientale. Drumul pare a fi similar celui de la *strachina cu prune sleite* la *icri moiu prima*. Când ajunge la București - micul Paris din Belgia Orientului, n'est - ce pas? - Boris Sarafoff, *président du Comité macédo-andrinopolitain* intră în ospătăria lui Enache și comandă fără să clipească *Țuicî și ciorbî schembé și ărdei*, iar mai apoi adaugă *Vărzî, porții măre, mî! și ărdei și vin!* Apetitul nestăvilit trebuie mai la urmă completat, *Pî urmî, fleici și ărdei!*

Nici coana Lucsița nu scapă de insațiabila suferință a stomacului. Soarele Orientului transformă vagonul tramvaiului în *antișambra* iadului. După ce dejunase ușor - *trei oaă răscoapte, o căpățână de miel cu borș, niște stufat, prune cu carne, friptură la tavă și salată de castraveți, trei cinzecuri cu sifon și o cafeluță* - se grăbește și 'mneaei spre civilizația râvnită la *ora de rendez-vous la pavilionul central*. Lung e drumul tranziției, dar noroc că vagonul încins al tramvaiului ajunge la *barieră*. Ah, eroare! *Profumul* de mititei năvălește în nările larg deschise ale cocoanei care cedează ispitei - *Băiete! doi mititei!* Și mai la urmă *gogoși prăjite în ulei!/.../ Una...două...trei...* Prin preajmă mișună un emisar al lumii celei vechi - unul cu fes -, *Mă! dzeanabaet, ăla cu sampanica! ad-o limonadă!...* Grele metehne. Națiunea trebuie să mai aștepte înfiorată asaltul tinerimii. Coriolan Drăgănescu nu a ajuns încă la *statua lui Mihai Bravul* să dea imboldul decisiv pentru a ieși o dată de sub *călcâiul despotismului*. Și până atunci iarăși *cârnați și fleici*, iar *la fleici să le pui țimbru/.../și să le frețe bine cu țeapă...* Mai vine și cocoana Tarsița Popescu, *văduva lu' priotul Sava de la Caimata*. Alte suferințe - *Nu știu ce purdalnicu îmi venea de cum m-am sculat, pardon, de la stomac*. Părintele Petcu frăgăzește cu bustul lui Cicerone niște *afurisiți de țâri*. Noroc cu *anghelica, teribelă pentru stomac!* Ce vremuri, mon cher, ce vremuri...

Zorii timpului modern nu întârzie însă prea mult. La 8 august 1870, *tocsinul sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare*. Bineînțeles că victoria nu se lasă mult așteptată. Destul a zăcut *boborul*! E momentul de apoteoză care sosește grabnic în sunet de *boloboace pline, ca niște reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului și interesele vitale ale societății*. Și într-un asemenea moment înălțător, iată că *Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnați, citește actul solemn al întemeierii Republicii*. E drept că anumite mentalități se abandonează cu greutate, dar, orișicât, momentul e prea important ca să ne mai împiedicăm de ele. Și în fond, ce e rău în asta? *Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte ca niște altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar.*

Ne despărțim de trecut zâmbind... Las' că vine ea și vremea când dl. Georgescu împreună cu familia pleacă la picnic, *cu tren de plăcere*, luând cu dânșii un *coșuleț elegant de provizii - salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfârșit tot ce trebuiește*. Dacă mai aveți puțintică răbdare, joi mergem la five o'clock tea. Cum, n-ați citit în **l'Indépendance roumaine** - *Madame Esméralde Piscopesco, five o'clock tea tous les jeudis?* Până joi mai avem timp să dăm fuga după niște trufandale, împreună cu doamna cuconului Iancu. Se pregătește, cu discreție, un *dîner de gala*, la care au să vină *un ministru și vreo doi-trei oratori din București*, iar la băcănie tocmai au sosit ICRI MOIU PRIMA- STRIDII PROSPEȚI - SOMONU DU RHIN care ar merge nemaipomenit cu niște șampanie *Pommery extra* sau *Champagne veuve Cliquot*, în fine *cognac Martell, trei stele*. Iar noi vom mai sta nițel să vorbim ceva politică, știi, așa, *ca-ntre bărbați, doară parizienii au aperitivul, vienezii fanfara, ploieștenii politica*.

Abandonându-ne pe de-a-ntregul *menuetului lui Pederaski - Ah! mamițo! menuetul lui Pederaski...mănnebunesc!* -, vom zvârli cu nebănuită energie imineii și caftanele greoaie spre a ne lua ghetele cele noi și pantalonii *coloarea oului de rață*. Slavă Domnului! Am intratără în Europa, *via Breslau - Midil și viceversa...*

Liviu ȚEGHIU

Tudor Vianu - legattouri, laitmotive

"Te îmbrățișez cu toate mâinile sufletului meu" (G. Călinescu, 1954)

Suprapuneri de amintiri, simbioze de vremi. Să încercăm a tempera bine impulsurile narcisiace și nostalgice, să nu ne lăsăm seduși de mitizări. Declicul anamnezelor universitare începe pentru noi în jurul anilor 1950-1951. Un liceean timișorean, subțire și plăpând, citea în **Istoria literaturii române contemporane** (compendiu din 1937) de E. Lovinescu, citea și recitea tetrada de calități, atribuită lui Tudor Vianu, în paragraful de încheiere: (....) aceeași valoare exegetică și speculativă, ce nu exclude informația, ca în tot ce scrie acest critic **sagace, sobru, aulic** și **lucid în abstracție"**. (s.n.).

Fotografia bărbatului frumos și concentrat în sine, câteva volume pe care le-am citit, semnate de el, au contribuit la hotărârea tânărului de atunci de a-și încerca norocul, dând admiterea, în 1951, la Facultatea de Filologie din București, și nu la Cluj, cum procedau, de obicei, bănățenii.

Fără actualizări, aici și acum, expres politice, perioada studenției mele (1951-1955) a fost, după cum se știe, marxizantă, vigilent dirijată de comunismul impus de ocupanții sovietici. Noi am simțit-o din interior, cu accente ce nu se vor șterge niciodată. Mari profesori arestați, trimiși în pușcărie, alții, epurați, înlocuiți cu "elemente" de încredere, cu politruci culturali, ce și-au putut repede angaja complexele culturale, estetice și literare. La catedra lui N. Cartojan de literatură română veche a fost adus un Mitu Grosu, care își gângăvea cursul copiat, având pretenția că el a descoperit, în cercetările sale "aprofundate", încă **o pevestire**, din **O seamă de cuvinte** de Ion Neculce. Fostul stomatolog, Ion Vinter (Vitner), în urma suspendării din Universitate a lui G. Călinescu, îl comenta pe Mihai Eminescu, la nivelul lui Theodor Neculuță, comentând poezii ca **Viața** și **Împărat și proletar**, fiind convins că poetul român l-a studiat pe Marx: într-un manuscris, Vitner a descoperit (și el!) o însemnare subliniată: **Karl Marx, Das Kapital.** În fine, rusofonul Mihail Novicov, care nu se putea debarasa de un accent străin, sub un păr rebel și o frunte deznădăjduit de îngustă, era un personaj comic: "profesorul" pronunța original nume de scriitori europeni; de-o pildă, pentru el, Cervantes era Cervantez. Noi, studenții ne distram făcând liste cu asemenea "perle".

Tudor Vianu a fost, pentru studenții acelor extrem de cumplite vremi, un mare model, printre profesorii rămași în diverse catedre prin cărțile publicate, prin cultura lui, prin prelegerile lui, prin deschiderea spre fundamentalele orizonturi spirituale. Abia acum intuim ce suferințe interioare îl copleșeau atunci, având "colegi" de corp profesoral, impostori de tipul celor enunțați mai sus și desigur și mulți alții. Profesorul, adânc pedagog și psiholog, nu lăsa să se "vadă" frământ-ul interior, pe fața lui frumoasă și îngândurată. Pe G. Călinescu l-am văzut și auzit în conferințe. Era un alt tip de personalitate accentuată: el se putea dedubla: mare histrion în viață, genial în scris.

Din zestrea de amintiri păstrate din acei ani, vom scoate la lumină, prin succinte comentarii, pe cele mai vii, care au devenit un soi de legattouri, de laitmotive, în deceniile pe care le-am trăit și care poate forma o canava de derulare, dacă, vreodată, ne vom îndemna să ne scriem "memoriile".

După lecția inaugurală din amfiteatrul "Odobescu" (eram toate secțiile reunite la **acest curs de Literatură universală**, unde **Profesorul** era mereu însoțit de Edgar Papu, **de Vera Călin** și de o tânără asistentă cu ochelari - figură tipică de asistentă universitară - Venera Antonescu. La sfârșitul prelegerii, sala arhiplină a izbucnit în aplauze prelungite. La următorul curs, suita a apărut mai devreme, iar profesorul Edgar Papu, cu ochii săi lucitori într-o față autentic frământată spiritual, cu vocea lui caldă și ușor graseiată, ne-a rugat să nu mai aplaudăm: profesorul Tudor Vianu nu e de acord cu acest procedeu, întrucât nu ne aflăm la o conferință sau la teatru, ci într-o sală de curs. Admirabilă și dublă discreție și adecvare a inegalabilului Profesor!... De atunci, pentru seria noastră, și desigur pentru cele ce au urmat, după prelegeri, sala rămânea într-o stare de reculegere și de îndemnuri interioare pentru fiecare din noi de a citi opere și exegeze pe care Tudor Vianu le comenta, într-o sobră iluminare ce se citea pe fața sa. Era un ritual discret al unui intelectual de vocație, care nu se juca sau se juca grav cu ideile "trăite" de el pentru noi, ucenicii, tinerii. Mi-a rămas adânc grefată în ghemul de amintiri starea de reculegere și silitoare notițe de la cursurile Profesorului, în amurgurile ce năvăleau discret prin ferestrele amfiteatrului. Profesorul consulta din când în când o foaie de hârtie, fără ochelari, în aproape semiobscuritatea sălii, un plan de expunere, desigur. Nimeni nu îndrăznea să se scoale și să aprindă luminile, ca să nu rupă o anume vrajă a momentului. Profesorul era ieșit din timpul fizic obișnuit, adânc concentrat, fără ostentație și gestică retorică. Fără ochelari (iată tărie spirituală, îmi ziceam singur), el, despre care se răspândise vorba că citea zilnic paisprezece ore - și asta de decenii: **Er hat viel schrelich gelesen** (în traducere liberă: el a citit atât de mult încât se sperie gândul) se spunea despre Goethe. Discipolul român îl urma grav și diliginte.

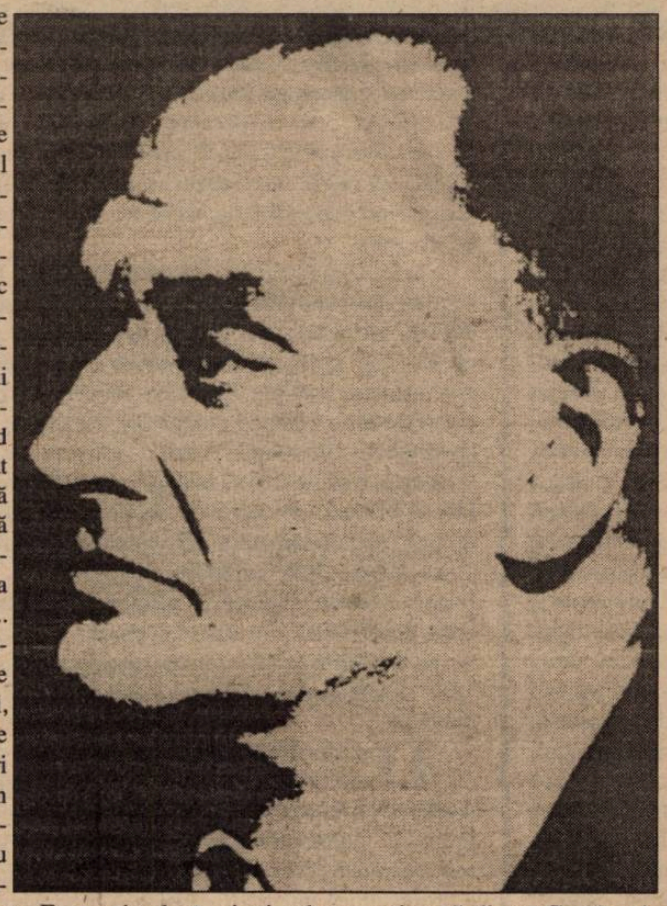

Cu câtă pasiune bine controlată vorbea despre Goethe și Schiller, William Shakespeare și Lord Byron. Interiorizat, dar deschis și spre noi, Profesorul vorbea rar, timbrat, cu o voce baritonală numai a lui, cu pauze de gând, mai bine zis între gânduri, pentru aducerea de noi aluviuni de nuanțe întregitoare, pe care el le meditase în biblioteca sa și simțea imboldul dăruirii înspre noi, fiecăruia după înzestrarea sa. Totul se orânduia clar, fără ostentație de expresie și cuvinte, fluxul ideatic având un ecou prelungit în sală. Dacă se poate învăța ceva întru frumos și interpretare estetică, Tudor Vianu avea haruri native dar și îndelung și benedictin cultivate.

Se scuza la începuturi de prelegeri că pentru marii scriitori programa nu-i permite peripluri mai ample. Era un uriaș albatros cu aripi cenzurate de semidocția agresivă comunistă! Uneori se oprea din expunere și ne punea întrebări, despre opere și studii, așteptând răspunsul nostru, cu ochi vii și emoție bine cumpănită. Cei care răspundeam - la acest "cine știe câștigă" al lui Vianu - eram fericiți de lumina din ochii săi, devenind mici vedete în fața colegilor dar mai ales a colegelor noastre!...

Ce admirabil ne vorbea despre **eine schöne Seele**, un suflet frumos, în întâlnirea și stimularea reciprocă dintre Goethe și Schiller, punând-o în context antic: kalokagatia. Azi simt mai acut ca atunci ce diferențe existențiale crea Tudor Vianu, ce enclave spiritual-culturale, în mizerabila agitație zilnică a vremii. Fără pic de mitizare sau idealizare credem că Tudor Vianu, în complexitatea personalității sale, avea și vocația universală, a incitării și lămuririi mai rapide a celor dăruiți de soartă cu sensibilitate estetică. Te conducea discret spre intuirea unor stări de asumare gravă a culturii, spre orizonturile metafizice ale vieții. Îmi sună și azi în auzul interior îndemnul profesorului: "Citiți-l voi pe Nietzsche, nu luați nimic de-a gata! Nietzsche este mult mai complex decât este văzut într-un plan ideologic". Marele intelectual avea în acele vremi irespirabile un curaj autentic, neostentativ. Dacă știm, astăzi, ce importanță și ce analize le-a acordat Martin Heidegger lui Nietzsche, înțelegem mai adecvat ce spirit adânc și învățat a fost Tudor Vianu. Mi-amintesc că, despre Goethe, Profesorul ne-a citit un fragment din **Poezie și adevăr**, operă pe care o traducea în acei ani. Cu această traducere Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, în două volume, a început seria de **Opere** de J.W. Goethe. Deschid cu emoție primul volum și recitesc două paragrafe, din **Studiu introductiv**, semnat de Tudor Vianu: "La început există distanțe între ei. Schiller admiră la Goethe pacea adâncă a spiritului, seninătatea lui greacă. El, Schiller, este un spirit neliniștit, căutând mereu unitatea cu lumea, cu natura. Măreața liniște goetheană naște în Schiller, la început, un sentiment tulbure: «încerc pentru el sentimentele lui Brutus pentru Caesar", scrie Schiller». (Însemnarea noastră cu creionul este din anii studenției...). Trec la altă subliniere:" «Un talent se formează în liniște, un caracter în vârtejul lumii», spune un vers al poetului. Poetul recunoaște importanța datelor naturale în formația unui caracter omenesc, dar până atunci trebuie să intervină opera educației, **die Bildung"**.

În amintirile mele se infuzează spusele Profesorului, care într-o mică ședătoare literară, închinată lui Macedonski, ne-a povestit câteva scene din viața poetului. **Secvența întâi.** Cine citea versuri în cenaclu, trebuia să se urce pe tron (din scândură acoperită cu pânză): "Adevăratul rege e Poetul", decretase definitiv fantastul Macedonski. După lectură, poetul era dăruit de gazdă cu rubine, topaze și alte pietre scumpe... din sticlă colorată. Amfitrionul își lăuda mereu adepții, exagerând retoric și teatral. Nu a greșit în cazurile a doi mari poeți: G. Bacovia și Ion Theo (Tudor Arghezi).

În scurta noastră ședătoare studențeas că, s-a recitat din poeziile lui Macedonski. Profesorul asculta concentrat, dar după poezia **Ură** a aplaudat ridicându-se în picioare, ieșind din spiritul de aulă, în cel de agoră (transcriu o strofă din amintita poezie: "Dacă-aș fi trăsnet v-aș trăsni/V-aș îneca dacă-aș fi apă/Și v-aș săpa mormântu-adânc/Dacă-aș fi sapă//"). Tudor Vianu se răzbuna spiritual pe dușmanii săi. Ca orice om superior, și Profesorul a fost invidiat, urât și lovit. El este acela care a spus: răspunde la lovituri și dușmănii scriind o nouă carte! Adiacent, trebuie să consemnez că în anii mei de studenție s-a încercat scoaterea și a lui Tudor Vianu din facultate. Se răspândise vestea printre noi, studenții... Îl vedeam tot mai abătut, dar stăpânindu-se. Noi ne întrebam: oare săptămâna viitoare i se va permite să mai vină la curs? Nu a fost scos, cel puțin în anii studenției mele.

Secvența a doua. Tânărul Vianu făcea parte din suita discipolilor macedonskieni, în ieșirea zilnică spre cafenelele literare ale micului Paris, pe Calea Victoriei. Învelit în pelerina sa romantică, cu pălăria cu boruri largi, cu țvicherii pe nas, cu mustața a la Dali, maestrul mergea în față, înconjurat de copiii (străzii), care se distrau în jurul lui. Macedonski mergea imperturbabil, un Don Quijote danubian, pe când trecătorii gură-cască se amuzau. La câțiva pași de maestru, veneau ciracii în grup. "Spectacolul" era așteptat de mulți mitici".

Secvența a treia. Aud și acum, pe inefabila placă a înregistrărilor interioare, **schimbarea** din vocea Profesorului, când ne-a relatat **noaptea** morții marelui poet. Trezit în toiul nopții de Alexis, fiul lui Macedonski, pictor și prieten cu Vianu, au alergat la locuința poetului, acesta dorind să-l mai vadă pe tânărul estetician și filosof al culturii. L-a găsit pe Maestru în pat, cu capul într-o carte de **Dialoguri** de Platon. "E seara lui Sócrate," i-a spus lui Vianu.

Cred că înțelegem mai adânc de ce Tudor Vianu a trudit cu devoțiune la ediția de **Opere**, în patru volume, de Al. Macedonski. Alături de Eminescu (Tudor Vianu a publicat, în 1930, **Poezia lui Eminescu**), se cuvine să prețuim și macedonskianismul.

L-am revăzut pe Tudor Vianu la Cursurile de vară ale profesorilor de limba română, desfășurate la Breaza, în vara lui 1959. Era obosit, tare interiorizat, într-o cumpănă tragică, abstras. În noi, văzându-l așa, violente întrebări hamletiene și kiriloviene fără răspunsuri.

Tudor Vianu a fost un mare învățat și un model de om. Fire accentuat etică. Noi l-am iubit și îl vom cinsti. Să ni se îngăduie să încheiem acest mănunchi de amintiri cu trei citate din **Dicționar de maxime comentat**, 1961: "Nu suntem pe lume pentru a fi fericiți, ci pentru a ne îndeplini datoria". I. Kant. (Comentariul lui Vianu - "Observația lui Kant este totuși contestabilă: să n-aibă omul nici un drept la fericire?" (Vianu, **op. cit., p. 61,** Datorie) "Care ți-este datoria? Cerința zilei". J.W. Goethe. (Vianu dezghioacă sensul - "Goethe indică aici o metodă de viață: pentru a atinge țintele cele mai înalte și cele mai grele ale vieții, trebuie să te apropii de ele prin împlinirea scrupuloasă a sarcinii tale cotidiene"). **Op. cit.** p. 61, **idem.** În fine, la cuvântul **A dezonora:** "Înșelăciunea dezonorează, greșeala niciodată". (G. Chr. Lichtenberg. Fără comentarii...)

Simion MIOC

Livius Ciocârlie

Ce boroboațe a mai făcut bărbatul meu!

Mi-a intrat un virus în ordinator, îmi spune Adriana. Pe unde s-a băgat?, o întreb. Nu râdeți, că e groasă! Nici nu râdeam; voiam să știu. Cu ce se ocupă el?, o întreb, mai prudent. Șterge. Șterge tot. Bine că n-am, mă gândesc. Drăcovenii dintr-astea, vreau să zic. Cerneala nu mi-o șterge. Și greșeam. Astăzi, deschid caietul, să văd cu ce mă prezint la revistă rândul viitor, și constat: a intrat un virus în caiet. Tot ce citesc se șterge. Se șterge din priviri.

Astăzi m-am confruntat cu problema, filozofic abisală, administrativ insolubilă, de a dovedi că exiști. Ca să-mi plătească mica pensie, francezii vor să știe dacă mai trăiesc. La început am zâmbit. Cum vine asta? Păi, vede oricine: trăiesc. Eram naiv. Problema nu-i așa de simplă. Fapt e că n-am rezolvat-o. Îmi trimiseseră un formular. Îmi trebuia, dedesubt, o semnătură și **un cachet.** M-am dus, cu pălăria trasă pe sprânceană, la primărie. **Hôtel de ville.** Serviciul de stare civilă. Uitați-vă, am spus. Am venit. Politețe desăvârșită, ca la noi, în apus, cum ar spune Eugen Simion. Dacă ați venit, luați loc. Îmi expun cazul și întind hârtia, să-mi pună semnătura. Nu merge chiar așa. Cine-i persoana? **Moi, je.** Mă fixează lung, să nu fie dubii. Drept este: sunt. Sunt eu, dar, cum ziceam, nu merge chiar așa. Problema e mai spinoasă. Lucruri de felul ăsta, filozofico-administrative, nu se iau ușor. Una peste alta, ele nu se rezolvă în provincie. Musai la București. Cum până acolo e o distanță, și nici nu mă pot duce de pe o zi pe alta, ies din primărie cam îngrijorat. Știu eu ce pot să aflu la București? Dacă umblu pe stradă și nici măcar nu exist!

Se zice că o doamnă năzuroasă i-ar fi cerut s-o ducă să vadă India lui Raymond Roussel, putred de bogat. El ar fi poftit-o pe iahtul lui, ar fi pornit într-acolo și, ajunși în dreptul Indiei, ar fi spus: "Iat-o!" Și ar fi dat comanda de întors. Este prologul la filmul **Ce boroboațe a mai făcut bărbatul meu!** Regizor, Alexandru Niculescu. Exterioarele, turnate încă de astă primăvară, de când mânuiește cele telefoane, expediază cele scrisori. (Eu: "N-aș prea...". El: "Ba da, ba da!"). În zilele din urmă, a trimis la fața locului o **script girl** - drăguță fată și foc de conștiincioasă - să pună pe hârtie ultime detalii. În rolul titular, Bibulie, ce să mai vorbim. În altele, mai fără inițiative personale, Adriana și Victor N. Nu lipsit de relief, C.U. Zburăm în flotilă dispersată, ca să-i surprindem pe macaronari. C.U. pornește, ca în Hitchock, către sud prin nord. De acolo, dintre cețuri, din biroul doamnei ambasador, hamletizează: "Poate vin, poate mă răzgândesc". Adriana și Victor N., daci aerieni. Bibulie, nostalgic taromist. Locul de adunare, în doi timpi. Mai întâi, plescăim de pe v**aporetto.** Ne plimbăm prin San Marco și zicem ai dracului de americani. **Poi,** o luăm spre Gorizia și ne oprim în drum. La **Universita di Udine,** central-europenizăm. Așa este scenariul, mai exact. Dar, cum am învățat de la domnul Iliescu, scenariile vin și trec. **Prima di tutto,** dăm filmul înapoi. Octombrie, noiembrie, Bibulie își învață rolul, pe brânci. Vâslește în a treia Europă, 'n-apocalipsa voioasă, în Le Rider, Magris, Baudrillard. Pregătește mesaj catastrofic, antimilenarist. Sfârșitul lumii, prin extincțiunea vocii, la anul două mii. Nu știu ce-i așteaptă, poverii mascalțoni! Ne întoarcem la prezentul în curs de a se consuma. (Scriu astea în aeroplanul dus-întors.) Pregătesc **la valigia,** sosește domnul Bimbo călare pe taxi, T mă conduce la poartă și-mi spune: o să-mi fie urât. Lasă, îi zic, una, două, m-am și întors. Că bine zic! La aerodrom, o duduie simpatică îmi spune călătorie plăcută, voiagiu bun. Alături, la austrieci, la concurență, Maddalena: "Să vă sărut". Numai lucruri ce ți-ai fi dorit. Intâia oară de când mă volatilizez, înaripatul pornește la minut. Locuri, berechet. Citesc Castoriadis, mănânc friptură cu castraveți, beau murfatlar. Într-astea, ne anunță că într-un sfert de oră, cu spor față de program, am ajuns. Încep să mă adun. Castoriadis la cutie, tichetul **del mio bagaglio, carta di sbarca,** nu fumez (de trei luni). Momentan, mă încurcă un detaliu, un ușor problem: lipsește **il passaporto.** Nu face nimic, acuși dau de el. Metodic, trec în revistă tot ce e buzunar, fantă, crăpătură. Preocupat, mai dau un ocol. Nevrotic, încă unul. Filozof: mi-o fi căzut pe undeva! Apatic, bibulesc: asta e! Totul, sub ochii participativi ai personalului de bord. Până fac toate astea, comilitonii au ajuns de mult în Aeroporto di Verona-Vilafranca. Mă ia de la scară și mă conduce, ca pe un unicat ce sunt, o domnișoară bleu marine. Contratimp n-ar fi: ai noștri-s toți în păr, de față cu **polizia,** în țara străbunilor unul n-a pătruns. Sunt studiați cu grijă. De la **Stazione termini,** trenul meu prezumtiv, către San Marco, **vaporetto,** o ia din loc. N-am treabă eu cu el. Eu, ca Charlot, nu sunt de nicăieri. Vechiul vis se împlinește: sunt nimeni, sunt **nessuno.** De la o vreme, dintre gulerații de la ghișeu (rumânii-s tot acolo), un cârlionțat, actualmente chel - Romeo, de ce ești tu Romeo?-, iese să ia aer. **Signore,** îl agrăiesc. **Molto lieto di vederla. Lo so,** îmi răspunde. Mă știe ca pe calul breaz. De acasă, cineva **ha telefonato.** Număr de pașaport, de viză, totului tot. Vezi bine, ca să-mi dea ăștia drumul în orașul **franc.** În regulă, îmi zic. E **adesso? Adesso** pe dracu, vorba lui Sorin. Nu-mi spune **benvenuto! bentrovato!** Îmi înmânează un **provediamento di respingimento.** Motivul? **Documento esibito: nessuno.** Clar. Altfel, e numai zâmbet. Nici un reproș. Continuă ziua mea fastă, de parcă-i de Crăciun. Semnez. **E adesso?,** întreb iar. Nici o problemă: **voi avete subito un turboreattore.** Același, mai bine zis. Amabil, apucă **la valigia** și mă conduce, în **scusi** și în **sorry,** spre avion. **La mia moglie sara** foarte mirată, îi spun. **Bien étonnée.** Ajungem. **Arrivederci e tante belle cose! miei omaggi alla signora. - Non manchero!** În susul scării mă întâmpină o Julietă blondă: "De când vă așteptam!". Pătrund în tubul cu fotolii și văd ochii cei de gheață, vreo cincizeci de perechi. Mă privesc fix. Ăștia n-au gânduri bune, îmi spun. Mă fac nevăzut în scaun. Friptură nu mai vreau. Îmi plăcu cum merse. Beau un vin.

Ce făcuși, domnule?, mă întreabă, telefonicamente, A.N. - Nu sunt sortabil, cioara mă-sii! zic și precizez: e citat din Cioran. - Dacă ești așa de învățat, vino încoa! - Pe ce spese? că mie îmi lipsesc. - **Pago io,** nu-ți fă probleme dumneata. Vino cu C. U.". Așa se făcu de mă prefăcui și eu în dac aerian. Nu-i vorbă, am încercat să-l introduc și pe C.U. în afacerile mele cu destinul, dar nu mi-a mers. L-am dus la aeroport la o oră când, afirmative, aeroplanul o ar fi luat-o deja din loc. Degeaba: a întârziat trei ore (se eclipsase zâna mea cea bună!), de am și prânzit la fața locului ("Am cerut și bere!", tot zicea, degeaba, C. U.) și nimeni nu ne-a sărutat. Trec peste amănunte și ajungem în gară la Udine unde, în scenariu, ne așteaptă Adrian, fiul, în salon la **Eurostar.** Văd o fițuică pe care scrie **Eurostar,** lipită pe un borcan ca de milițian de la circulație. Uite salonul, zic, Adrian nu-i. Și cu toate că-i cu noi și un politolog de București, Cristian P., îi conving. Ajungem prin proprii mijloace la hotel. Masă întinsă și, după trei ore, A.N., tatăl: -"Da' Adrian unde-i, că plecase după voi? - N-a fost, zic, certamente. - Da' unde l-ați căutat? - În borcan! - Unde-i? Îi explic. - Văleu și **mama mia,** ăsta-i acolo și acum!". Ceea ce, **poi** s-a și verificat.

Trei zile mari și late zac în scaun. Ba-i scaun de **ristorante,** cu **spaghetti, tagliatello, frutti di mare,** vin de Chianti (mai exact: friulan!), ba-i scaun de gură cască. Îmi sucesc capul ca la tenis, de la unul la altul, atent la meciul italo-român și, mai ales, italo-italian. Ne pomenim, spectatorii, și cu mingi în cap. Un Ruspanti ruspetează pe pielea noastră: anexioniștilor! v-ați strecurat, nu se știe pe unde și la urmă v-ați făcut stăpâni! Stăpâni pe Transilvania, bineînțeles. Se înfurie, pi conta noastră, alt macaronar: fascistule și magariule! îi strigă (în pauză, beau împreună o cafea). Dinspre Cluj, via Roma, răspunde Papahagul, net și sec. În rest, viață bună, de castel: un

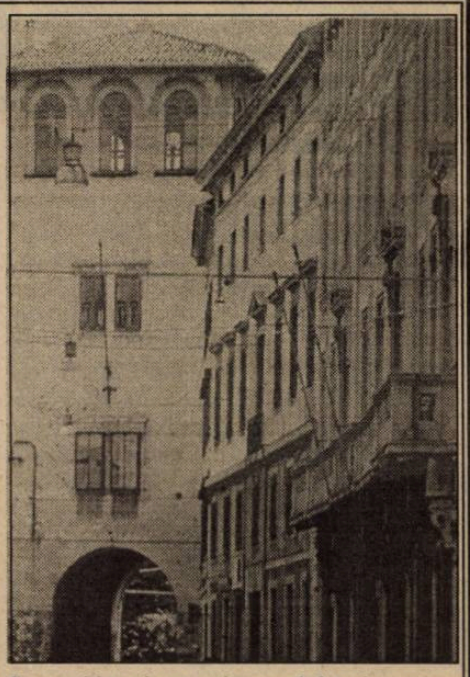

Strassoldo, plecat prin secolul treisprezece de la Sibiu, ne vorbește despre Friul. Ăsta-i boier de viță veche, zice A.N. **Non credo io,** mormăie C.U., nu erau nobili la Sibiu. Fapt este că omul e frate cu **il Magnifico Rettore** care ne primește, **noblesse oblige,** în susul unei interminabile scări. Strânge mâini în sepulcrală tăcere și ne întinde o masă lungă ca-n povești. Ia **gorgonzola,** îmi spune A.N., dintr-asta acasă nu mănânci. E o lume de ne pierdem din vedere. Între alții, susținătorii cu arginți **del Universita degli studi,** bancheri, carabinieri. Unul, cu galoane de colonel, are sub chelie o mustață în furculiță de-i ajunge la urechi. Îmi trece dorul de tata mare al lui tata mare pe care-l văd, la Mehadia, în poze aburite, habsburgice, pe pereți. Mă-nghesuie într-un colț un matematician local francofon, ca să-mi dea vestea că-n trenul Iași-Timișoara e prăpăd. **Surtout les toilettes!** Ce poți să zici? Înghiți **gorgonzola** și taci.

Momentul de vârf: ne conduc la Gorizia, să respirăm aer europo-central, doi copilandri, actualmente profesori de italiană, la noi, pe granița de vest. Foc de deștepți, dând peste margini de umor. Ai zice că-s olteni, de n-ar fi și tobă de carte, la curent cu tot ce mișcă în literatură la disgrațiata gintă latină de pe aici. Cu ei, cu Adriana și C.U., bem un vin într-un birt cu ziare în rame de bambus, ca-n frizeria lui Ilincea, de pe Alba Iulia, copil.

Tautologia ca principiu narativ

Într-o carte apărută nu de mult (**Căutându-l pe Adam,** Editura Marineasa, 1996), Lucian P. Petrescu (prozator ce a debutat în **Gustul livezii,** 1985 și a mai publicat în 1990 **Anonimul îndrăgostit**) mi se pare a deconspira structura de profunzime a scrisului său, matricea, izvornița acestor texte dense, greu încadrabile tipologic și nu o dată tulburătoare. Aici discursul vorbește, deopotrivă, despre lume și despre sine, cu acea "luciditate autoreferențială", pe care autorul însuși o pomenește, undeva, spre sfârșit.

Pornind, așadar, de la orizontul cel mai larg al lecturii spre mecanismele alcătuirilor intime și adesea disimulate, vom spune, mai întâi, că recentul roman (e un roman totuși, cu două secțiuni și cu șapte capitole) este descrierea unei lumi fără Dumnezeu, poate părăsite de Dumnezeu, dar, concomitent, și tabloul tragic al unor suflete ce tânjesc, fie și inconștient, după Cel Veșnic. Rupt de Duh (p. 17), existentul își revelează trei însușiri (toate exasperante, demonice), însușiri pe care autorul le face să transpară subtil din evenimentele asimilate, constant, relecției.

Trebuie adăugat, numaidecât, că aceste însușiri se dovedesc de fapt (a treia mai ales) linii de forță ale scriiturii, piloni ai eșafodajului literar. Sustras o vreme "haosului unic și incontrolabil" (p. 7), "legilor fundamentale ale haosului" (p. 17), lunecând, inevitabil, și oarecum voluptuos, spre același haos (ce absoarbe și obsedantul "cristal" și "dorința carteziană de a experimenta", p. 61), acest punct de lumină pasageră și ininteligibilă pe care îl numim realitate ("realitatea nudă și fără sens", p. 62) se impune, după opinia noastră, prin **fragmentarism, efemeritate** și - element de notabilă originalitate pentru intuiția scriitoricească a lui Lucian P. Petrescu - prin **tautologie** (cuvânt plasat în poziții cheie, el și sinonimele sale contextuale).

Fragmentarismul se relevă contemplației; efemeritatea - emoției și meditației; tautologia, însă, ține de simțământul adânc al apartenenței la ființă. Într-adevăr, în plan ontologic, ea pune în evidență nediferențierea obiectelor, excesul sufocant al lucrurilor veșnic asemenea; în planul rostirii, ea anulează un enunț prin celălalt, conducând spre un fel de disperare imposibilă (paradox asumat) a limbajului. Tautologia este inutilitatea etalată, autoexprimată, dureroasă, fiindcă denotă vidul ontologic și vidul comunicării. Fragmentarismul generează derută; efemeritatea - melancolie; tautologia - prăbușirea lăuntrică totală. Scrisul - ca mijloc (iluzoriu) de protecție, vezi capitolul **Zona de protecție** - este o developare a nimicului, iar scriitorul rămâne un agent al tautologiei universale. Interesant e faptul că această redundanță nu se opune entropiei, ci dimpotrivă (p. 107). Până și cristalul, multiplicând la nesfârșit imaginea, preia rolul tautologiei, care suprapune uneori (p. 86) contrarii absolute (viața și moartea). O atare forță nu poate fi lipsită de roade în plan sufletesc și literar. În impas germinează salvarea.

Uitându-și Creatorul, realitatea se uită pe sine, se destramă, își pierde logica și principiul de coerență. Logica umană (cartezianismul cristalului) îi este impusă, ca o reminiscență. Și atunci intervine, ultim pas, scurtcircuitul tautologiei, care aneantizează imanența și relansează dorul transcendenței. Înainte de a ajunge aici, omul străbătuse "singurătatea", "frica", nevoia de ordine, tanatofilia (toate, sau aproape toate, eșuate).

Călătoria finală spre Adam ("Adam Kadmon, omul ceresc din fiecare, cunoscut ca o unitate de salvare eternă...") figurează sfârșitul acestui coșmar tenebros (să nu uităm că **ha' adham** înseamnă **omul de pământ**). Apar suferința, drama umană, percepțiile, jocul imaginației, apar epicul, dialogul, descripțiile (unele memorabile - p. 73). Dar, mai cu seamă, intervin, în toată concretitudinea lor metafizică (paradox, iarăși, deliberat) viața, moartea și apelul la divinitatea mântuitoare, apel țâșnind de undeva din amintire: "Isuse, rămâi bucuria mea..." (p. 73). Moartea fizică anulează tautologia demoniacă. Lucrurile și oamenii își recapătă identitatea (diferența), fiindcă Cel ce a murit și a înviat a biruit moartea. Duhul reanimă materia inertă, traversând și spulberând nimicnicia vieților noastre.

Autorul ne vorbește, prin urmare, despre condiția scriitorului, a intelectualului în genere, despre condiția oricărui ins într-o lume debusolată (dacă nu chiar demonizată). O face însă cu mijloacele artei și cu o gravitate care-i probează nu doar talentul, ci și nivelul de profunzime la care își asumă arta și existența. Lectura e, în egală măsură, dificilă și antrenantă, solicitând, ea însăși, printr-o autopropulsare sui generis, confirmarea pe care i-o vor aduce viitoarele cărți semnate de discretul scriitor Lucian P. Petrescu.

Eugen DORCESCU

România, Italia și cultura Europei Centrale

Udine, 16-18 decembrie 1997

Rezultat al unei excepționale inițiative a Catedrei de limbă și literatură română (condusă de profesorul Alexandru Niculescu) a Facultății de limbi și literaturi străine a Universității udineze, între 16-18 decembrie 1997 s-a desfășurat la Udine o întâlnire internațională ("Giornate internazionali di studio") sub un generic deosebit de ofertant: "România, Italia și cultura Europei Centrale". În cele trei zile de comunicări și discuții, organizate exemplar de către gazde, s-au întâlnit într-un dialog autentic, stimulativ, peste 30 de experți (specialiști în studiul literaturii române, italiene și comparate, istorici, lingviști, politologi) din România, Italia, Franța, Belgia. Prezența unor nume precum Domenico Caccamo, Luisa Valmarin, Angela Tarantino (Roma), Lorenzo Renzi, Roberto Scagno (Padova), Marco Cugno, Celestina Fanella (Torino), Bruno Mazzoni, Rodica Zafiu (Pisa), Marinella Lörinczi Angioni (Cagliari), Giuseppe Piccillo (Catania), Lauro Grassi (Gorizia), Gisèle Vanhese (Trieste), Martine Coene (Anvers), Raimondo Strassoldo, Teresa Ferro, Maddalena del Bianco, Nereo Perini, Roberto Ruspanti, Federico Vicario, Daniele Pantaleoni și, firește Alexandru Niculescu - toți aceștia din urmă - primitoare gazde udineze - au asigurat lucrărilor o anvergură științifică specifică marilor reuniuni internaționale. Partea românească (venită din țară) a fost reprezentată de către Livius Ciocârlie, Cornel Ungureanu, Victor Neumann, Adriana Babeți (Timișoara), Adrian Niculescu, Cristian Pârvulescu (București), Ioan Horga (Oradea), a căror deplasare în Italia a fost susținută de către Fundația pentru o Societate Deschisă, Universitățile din Timișoara și Oradea. Au participat, de asemeni, la dezbateri Marian Papahagi, directorul Academiei di Romania din Roma și Ion Bulei, directorul Centrului cultural român din Veneția. Ambasada României în Italia a fost prezentă prin persoana dlui consilier Petre Mogoșanu. Comunicările științifice audiate în plen, dezbaterile deosebit de vii, nu de puține ori polemice, numeroasele discuții în afara simpozionului, prilejuite de serile festive, de recepția dată de rectorul Universității, de vizita la I.S.I.G. (Institutul de Sociologie Internațională din Gorizia - director Alberto Gasparini) s-au constituit în tot atâtea prilejuri de cunoaștere reciprocă, de schimb constructiv de opinii. Cultura română a avut astfel încă un prilej fast de a se manifesta creativ, intrând deschis, dezinhibat, într-un dialog european autentic.

ALEXANDRU NICULESCU: "Sunt un nenorocit de idealist, care mai crede într-o cauză"

- Stimate domnule profesor, de când ați început să lucrați la Udine? De când sunteți profesor aici?

- Am început în 1986, deci de 11 ani și nu cred că am în fața mea mai mult de un an, doi, deoarece, din cauza vârstei, și perioada de activitate se cam încheie. Am început cu un student francez - o franțuzoaică - și mă găsesc acum în situația pe care ați văzut-o, înconjurat de oamenii pe care i-ați simțit mereu în jurul nostru și care ne-au ajutat enorm. Adriana Job, Alessandro Zuliani, Daniele Pantaleoni, toți au fost studenții mei. La început am făcut româna în timp ce eram în exil, fără să existe nici un debușeu spre Est pentru acești studenți. Apoi a fost eliberarea. A venit profesorul Eugen Todoran la Udine, am făcut Convenția cu Universitatea de Vest din Timișoara, iar lucrurile au început să meargă așa cum vedeți. Numărul de studenți italieni care învață româna a crescut la 11, 12. Trebuie să recunosc însă că acest număr e în scădere.

- Ce ați făcut aici ni se pare enorm. Sunt, totuși, 11 ani din biografia dv., din cariera dv. de savant.

- Nu sunt savant. Sunt un om care se cheamă Alexandru Niculescu și problema mea e următoarea. Anume, că am făcut în condiții de exil ceva pentru cultura română. Iar dacă Udine are vreun merit, este că, după Sorbona, unde am funcționat o perioadă, mi-a oferit posibilitatea să îmi dau măsura putințelor, câte sunt ele.

- Prin ce credeți că v-ați câștigat autoritatea aici, în lumea științifică și culturală?

- Ei, asta e o poveste lungă. Eu am fost în Italia, la Padova, cu mari profesori. Eram lector de română. Această perioadă, care a durat până în 1971, a pus bazele activității mele ulterioare din Italia. Ea a făcut ca, atunci când am dat concurs la Udine, să-l câștig ușor. Pentru că foștii mei profesori și asistenți (azi profesori și ei) au putut să mă sprijine. Așa am ajuns să mă ofer, spre vânzare, cu tot ce pot, României. Și nimeni nu mă cumpără. Autoritatea mi-am mai câștigat-o și prin Convenția aceasta cu Universitatea din Timișoara. Prin ce am publicat, prin conferințe, prin felul în care lucrez cu studenții. Mulți dintre ei, veniți la Sorbona sau apoi la Udine, au ajuns să mă cunoască nu numai ca lingvist, ca savant, cum ziceți dv., ci și ca om.

- Nu demult ați fost omagiat în nu mai puțin de trei volume de către mari savanți străini și români.

- Acel "omagiu" din 1995 m-a impresionat, într-adevăr, foarte mult. Acolo s-au "adunat" și Sorbona, și Padova, și Udine, și Viena.

- În timpul Simpozionului care tocmai s-a încheiat, am observat că l-ați urmărit cu o deosebită atenție și emoție pe profesorul Renzi.

- Lorenzo Renzi este cel mai bun prieten al meu. Din păcate, și din România, și din lume. Pot să spun chiar că dacă n-ar fi fost Lorenzo Renzi, dar și profesorul lui, care pe urmă a devenit prietenul nostru, regretatul Gianfranco Polena, nu am fi fost aici. L-am cunoscut pe Renzi la Viena, în 1963. Era un tânăr lector care făcea italiana, iar eu împreună cu Iorgu Iordan, îmbrăcați în niște pardesie din acelea lungi, moda anilor '50, veneam să deschidem cursul de filologie română la Viena, după Sextil Pușcariu. De atunci și până azi am rămas legați. A făcut româna cu mine, acolo. Apoi, când am ajuns lector la Padova, a fost în țară, s-a îndrăgostit de România, de românce, de studiul limbii române. Cred că la cei 56 de ani ai săi, Lorenzo Renzi este cel mai apropiat sufletește prieten nu numai al meu, ci și al României. Are o minte perfect occidentală, rațională, de extracție franceză (familia lui are rădăcini piemonteze). Dar e în același timp foarte cald, foarte uman. Și, evident, de o cinste ireproșabilă.

- Proiectul acesta de înfrățire cu Universitatea din Timișoara datorează ceva și inițiativei dv.?

- A fost așa. L-am întrebat pe dl Todoran, Dumnezeu să-l ierte: "Dragă domnule Todoran, ce facem? Dumneata ești șef acolo, eu sunt șef aici. A venit timpul nostru. Ce facem?". Am sosit apoi eu la Timișoara, m-am împrietenit cu mitropolitul Nicolae Corneanu. A început corespondența dintre cei doi rectori în 1994. Dar toată povestea s-a finalizat în 1996. Ea continuă cu succes și azi, prin actualul rector al universității voastre, domnul Dumitru Gaspar și prin Ileana Oancea, decanul Facultății de Litere, Filosofie și Istorie.

- Ce șanse oferă și unei părți și celeilalte această colaborare?

- Să ne înțelegem asupra termenului. Nu e înfrățire. E o Convenție, care are un început și un sfârșit. Dar, oricum, nu am trăit aici decât cu gândul să deschid Italia spre România. Știam că asta folosește în primul rând României și iar României. Pentru Italia e avantajul de a oferi unor oameni tineri șansa de a preda limba, cultura, literatura italiană unor studenți români. E cazul lui Daniele Pantaleoni, de pildă, care e lector la Universitatea din Timișoara. E foarte, foarte bun. Sau Zuliani, la Oradea.

- Să știți că am avut, alături de dl Livius Ciocârlie - poate să o mărturisească oricând -, revelația unor tineri italieni absolut formidabili. Știind o română excelentă, o cultură și literatură română ca niște profesioniști, ba chiar împătimiți de România. Și cu un umor debordant. Daniele Pantaleoni și Alessandro Zuliani. Nu mai puțin, Adriana Job.

- Toți au fost sau sunt studenții mei. O spun cu mândrie. Dar am avut și eșecuri.

- Ori de câte ori ne-am întâlnit cu ei am avut senzația unei implicări reale în cultura românească, cu o iubire ieșită din comun.

- Daniele și Alessandro mi-au însoțit exilul; Nu au venit să se plimbe la Timișoara post festum. Au înțeles și suferințele mele și suferințele țării. Ei știu ce înseamnă România.

- Există - fără să vrem să vă flatăm - un "stil Niculescu", pe care l-am perceput destul de repede și de ușor.

- Stilul Niculescu e ceva cam așa: să ne bruftuluim în iubire și să ne iubim în bruftuluială. Niciodată n-aș face altceva. Iubirea e toată problema. Și mai e ceva. Să fii de cât mai multe ori împreună cu studenții, alături de ei. Când au fost aici Ileana Oancea, Vasile Frățilă, Smaranda Vultur și am ieșit la o pizzerie, la un vin, la o cafea, ei, studenții, erau lângă mine: să vorbim, să ne cunoaștem. Să te porți cu ei de la om la om, nu de la catedră, distant, impenetrabil. Stilul meu aici e că sunt altfel decât majoritatea profesorilor. Stilul Niculescu e de fapt a fi Niculescu: un om liniștit, care își iubește studenții, care îi laudă când e cazul, care îi scutură când e cazul. Și tot așa.

- Majoritatea participanților la această reuniune sunt specialiști în limba română. Româniști. De altfel, cu acest prilej, s-a și fondat. Asociația italiană de românistică, al cărei președinte ați fost ales.

- Da, așa s-a întâmplat, deși mă cheamă Niculescu. Dar am avut delicatețea de a o propune ca vicepreședintă pe Luisa Valmarin, deoarece e o asociație italiană și, cum e normal, fiecare trebuie să fie stăpân în țara lui. Sunt câțiva specialiști de marcă. Angela Tarantino, creația Rosei del Conte și a Luisei Valmarin. Marco Cugno, unul din cei mai buni specialiști în literatură română. Aș putea să-l iau oricând pe Cugno de la Torino sau pe Luisa Valmarin de la Roma, să-i aduc în România și să predea perfect literatura română la orice universitate. În plus, Cugno a și tradus multă literatură română. Și a tradus-o excelent. E cunoscut în mediile scriitoricești din țară, e invitat frecvent la târguri de carte, la diverse întruniri. Sau Roberto Scagno, un foarte bun specialist în literatura română interbelică - linia Eliade, Cioran, Noica. Li se alătură Teresa Ferro, lingvistă, pe linia romanisticii, o foarte activă colaboratoare și profesorul Piccillo din Catania. Lume de bună calitate, numai că, din păcate, trecută de prima tinerețe. Ce va fi după? Vor rămâne doar cei doi, trei tineri despre care am vorbit.

- Deci, în perspectivă, soarta românisticii nu vi se pare liniștitoare.

- Dimpotrivă. Am spus-o și în "România literară" și o spun și acuma: predarea limbii și literaturii române în străinătate este într-un foarte grav pericol. Dispar lectorate după lectorate, pentru că nu mai avem însemnătatea, posibilitățile de propagandă și, ca să spun așa, tamtam-ul care se făcea pe vremuri acestor lucruri. În Italia sunt, la ora asta, oricum cele mai multe lectorate de limba română. Vreo zece. În Germania se desființează unul după altul. Vă dați seama că s-a desființat lectoratul de la Leipzig al lui Gustav Weigand? Am scris un articol despre toată povestea asta: cultura română în lume e în pericol să dispară. Adică propaganda culturii române în lume e din ce în ce mai firavă.

- Dar cele două focare iradiante de cultură română din Italia? Academia di Romania și Centrul Cultural de la Veneția, care au de puțină vreme în fruntea lor doi intelectuali de marcă, Marian Papahagi, respectiv Ion Bulei.

- Da, asta ar putea fi o șansă nesperată în Italia. Ați văzut: au fost aici, alături de noi. Am vorbit multe. Ideea ar fi de a se consolida acele comitete italiene de susținere a centrelor românești. Directorii sunt oameni de mare deschidere, de bună credință, activi. Se vedem ce vor putea face. Dacă Papahagi - a cărui venire în Italia e aproape un miracol - va reuși să înființeze ceea ce mi-a spus, o universitate românească în Cetatea Eternă, dacă va reuși să aducă acolo oameni de valoare din toate părțile, români și străini, care să facă cursuri despre România, atunci, cel puțin pe latura academică, am fi salvați.

- De ce ați gândit această întâlnire sub semnul unificator al temei "România, Italia și cultura Europei Centrale"?

- Pentru că această zonă, unde ne aflăm, în nordul Italiei, aparține Europei Centrale. Aici nu se poate face limba română doar cu **capra** care devine **capră**, cu **mensa** care devine **masă** și doar cu marii scriitori, Eminescu, Creangă, Șadoveanu. În această zonă trebuie să te adecvezi unei realități mai ample. Căci dacă te duci până la Gorizia, vezi că e împărțită în două și că de cealaltă parte e Slovenia și că dacă mergi și mai departe ajungi într-un loc despre care se spunea odată "hic sunt leones". Sigur că regiunea aceasta aparține statului italian. Nu e vorba de nici un gând separatist în ceea ce spun, dar ea e **altfel**. E o zonă de sinteză, de interferență etnică, lingvistică, culturală. Asemănătoare oarecum regiunii de unde veniți. Iar participarea atât de numeroasă a intelectualilor din România la această reuniune e o bătălie câștigată pentru țară. Ați văzut, a fost un bun prilej de confruntare, la propriu și la figurat, pe teme, uneori fierbinți, la care intelectuali de formație mai amplă, interdisciplinară pot aduce argumente istorice, politice, sociale, culturale. Așa ceva interesează. Nu că **lupus** a devenit **lup**.

- Pentru că v-am văzut, nu o dată, în pofida energiei debordante, marcat de anumite nostalgii, triști chiar, v-am propune o paranteză despre ideea de eșec în relația dv. cu un anumit proiect de construcție culturală românească.

- Eșecul cel mai mare este România postdecembristă. Am fost invitat la dreapta, la stânga, dar nimeni nu a pus în valoare ceea ce eu aș fi putut să dau țării mele. Un caz și mai trist decât al meu e al lui Eugen Lozovan, cel care a dispărut acum câtva timp. El a făcut în 1990 o scrisoare prin care spunea: "sunt doctor la Sorbona, sunt doctor honoris causa la Harvard. Sunt gata să vin în țară". Și? I-a răspuns Darie Novăceanu în "Adevărul", publicându-i integral scrisoarea și adăugând că îl bucură această scrisoare. I-am decupat-o și i-am trimis textul. Atât a fost. Am venit acasă o dată, de două ori, cu o mare dorință de a face ceva. Poftiți, vorbiți, la revedere, gata. Dar nu e vorba de mine, ci de atâția oameni care ar putea să dea ceva țării lor.

- Credeți că e vorba de rea-voință sau pur și simplu de imposibilitatea de a rezolva financiar aceste probleme?

- Aici nu e vorba de bani. Dacă de sus se spunea: profesori, veniți și dați ce aveți mai bun, un stol de profesori ar fi venit și ar fi organizat catedre, cursuri. Ceea ce s-a făcut pentru Alexandru Herlea, cetățean francez, chemat să îl ajute pe președintele Constantinescu, nu s-a petrecut în cultură, în mediile academice. Deși cred că ar fi fost nevoie în multe domenii. S-a văzut bine ce i s-a întâmplat lui Andrei

Șerban la București. Sau lui Giurchescu.

- Lumea teatrală e, totuși, diferită de cea academică.

- Poate. Dar nu știți câte chichițe, câte tergiversări au fost ori de câte ori un profesor din exil voia să țină ore, nu conferințe. De pildă, imediat după '89, pe mine m-a apucat un elan revoluționar și m-am dus acasă la mine, la Craiova, să ofer tot ce știam și puteam. A fost ceva super-hilar. Deci: "sunt Niculescu, am fost la Sorbona, la Udine și aș vrea să organizez lecții în orașul în care m-am născut" Am scris, sfătuit de un coleg de acolo, rectorului. Și am primit următorul răspuns. "Stimate dle profesor, am primit scrisoarea dv. Puteți veni, puteți ține șase conferințe, plătite conform legilor în vigoare etc. Aveți dreptul de a locui la Universitate. Nu putem plăti drumul. Semnat secretar-șef". Am luat scrisoarea, am împăturit-o, gata. Asta e relația de care m-ați întrebat. Nu e o chestiune de orgoliu. Ci îmi zic că e într-adevăr păcat de mintea mea, de energia mea, de tot ce fac aici, departe. De ce nu le-aș face și în România, pentru țara mea. Dv. nu v-ar pare rău? Și nu vorbesc - să fie clar - numai despre mine.

- V-ați gândit vreodată să vă scrieți memoriile?

- M-am gândit. Dar înaintea mea ar trebui să o facă alți mai reprezentanți ai exilului românesc. Eu am ajuns în străinătate târziu. E și o chestiune controversată, de ambiguitate, în toată povestea asta, pentru că eu am rămas în străinătate trimis ca lector de română de vechiul regim. S-a întâmplat ce s-a întâmplat cu fiul meu, am fost despărțit de familie mai bine de trei ani. Florica Dimitrescu, soția mea, a venit cu ajutorul Drepturilor Omului, cu sprijinul Sandei Stolojan și al lui Marie-France Ionesco. Dar odată ajuns la Sorbona, profesor invitat, olteanul din mine s-a deșteptat. Am pus mâna pe putere: eeee, acum schimbăm foaia. Am zis: domnule Ierunca, vino și fă conferințe, domnule Vlad Georgescu, poftește, doamnă Nicolette Frank, poftește. Deci am schimbat, cum se spune, direcția, încât, la un moment dat, ambasada română a zis: domnule, ce faci? Despre dumneata auzim mai multe de la "Europa liberă" decât de la ai noștri. Atunci a apărut conflictul fiului meu cu securitatea, exilul lui etc., etc. Lucruri despre care, poate, am să scriu odată. Am fost foarte ajutat de exilul românesc. De Mihnea Berindei. Ceea ce se discută controversat în țară despre el e completamente greșit. Mihnea Berindei vorbea la mine la curs despre cenzura din România, despre încălcarea drepturilor omului la noi în țară. Mă suna și-mi spunea: "iar l-au arestat pe Filipescu. iar are probleme Gabriel Andreescu. Mă duc să fac ceva". Ca să-i negi acum ceea ce a făcut, spunând că e de stânga... e o prostie. El nu e nici de stânga, nici de dreapta. E român. Manolescu a căzut din cauza lui. Că era socialist. Păi nu aveți socialiști, pe domnul Cunescu, în Convenție? Știți ce ne deosebește, domnule Ungureanu? Și **asta** e Cortina de Fier adevărată. Dumneavoastră aveți o concepție, iar noi avem altă concepție. Noi, cei de afară, știm ce spunem; dv. credeți că știți. Vorba lui Vattimo: "a crede că crezi". Dv. știți ce s-a întâmplat acasă, pe când noi știm cine a fost Mihnea Berindei. Dar în Convenția Democrată, unei părți a PNȚCD nu convenea prietenia lui Manolescu cu el. Eu nu susțin că Manolescu nu a făcut anumite greșeli. Sunt un mare admirator și prieten al lui. Mi-a fost student, de altfel. Am să vă spun și o întâmplare cu el, de pe atunci. Dar revenind: nu era cazul să-l excluzi pe Manolescu și nici să-l demonizezi pe Berindei. Să nu-i uităm pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, de toată stima. Oricum, ei nu sunt contestați, decât, poate, de Țepeneag.

- Greu de crezut.

- Ba nu. Știu sigur asta. Las la o parte controversele asupra lui Goma. Eu l-am apărat. E posibil să te numești Bianca Balotă, să iei exilul prin 1987 și să te apuci să spui că Goma a făcut și a dres? Nu era cazul să se exprime. Toată povestea cu Goma a fost nespus de tristă.

- Ați spus că ne povestiți ceva cu Manolescu.

- Da. Cu Manolescu am o întâmplare de la facultate. El, ca student, a avut de suferit din cauza părinților lui, care nici măcar nu au fost legionari, cum se spunea atunci. Era un asistent de-al meu, devenit apoi profesor (acum nu mai trăiește), care atunci când Manolescu a venit să repete examenul la limba română contemporană, pentru că pierduse anul, a făcut următoarea chestie. Parcă îl văd pe Manolescu stând afară, pe coridor, subțiratic. Când să-i dăm nota, eu zic zece. Asistentul, că nu se poate, din cauza dosarului. Atunci i-am spus. "tovarășe... (nu-i zic numele), de dumneata și de mine nu o să se audă în România. Dar să știi că de Manolescu o să se audă". Și iată că mi s-a îndeplinit profeția. Am văzut multe în cei 41 de ani în învățământ, fără întrerupere. Scrisoarea mea de demisie de la Universitatea din București a fost unul din cele mai crunte momente din viața mea. O scriam cu lacrimi în ochi și spuneam acolo: "domnule rector, faceți în așa fel încât să nu mai existe profesori ai Universității din București care să facă ceea ce sunt constrâns să fac eu". Eram în proces, familia era hărțuită de securitate, telefonul soției mele, rămasă în țară, era suspendat, din momentul în care eu am rămas în exil. Astea sunt lucruri trecute. Important e ceea ce se întâmplă de acum înainte. Dacă vreți să faceți ceva în țară, faceți ca mentalitatea lumii românești să se occidentalizeze. La dv., la Timișoara, e mai ușor. În proporție de 60 la sută, să zicem. În alte părți e mai greu. Trebuie să învățăm să gândim altfel lumea.

- Cum, domnule profesor?

- Să gândești lumea egalitar, s-o gândești din punctul de vedere al drepturilor fiecăruia de a fi ceea ce este. Să nu-i spui tu să facă ceea ce vrei tu, să nu-i spui tu să creadă ceea ce crezi tu. Să nu faci matrapazlâcuri. Berechet, de la guvern până jos. Să nu promovezi oameni care nu merită. Să te dedici unei cauze. Domnule Ungureanu, doamnă Babeți, în România nu există o cauză la ora actuală! Noi am avut-o în exil. Era România. Nu am văzut pe nimeni în țară să zică: "îmi dau viața pentru o cauză". Poate președintele Constantinescu. Dar de la el în jos nu am văzut decât oameni care lucrează, fac politică. Atât. Însă să spui că există liberali cu o cauză, țărăniști cu o cauză, nici pomeneală. Aproape aș spune că au o cauză ăștia, extremiștii securiști ai lui Vadim Tudor. Nu poți să faci nimic dacă nu ești motivat. Aici, în Occident, cauzei i se spune motivație. Ce înseamnă o cauză? Înseamnă, de pildă, ce s-a făcut aici la Udine: să te scoli la cinci dimineața, să sari din pat, să-ți faci treburile tale între cinci și șapte și la șapte să fugi la hotelul "Due Palme" ca să stai de vorbă. Care e cauza? Ca această întâlnire să iasă bine. Ca România să iasă bine în Italia.

- Vorbește în dv. un idealist, specie din ce în ce mai rar de întâlnit.

- Așa e, domnule Ungureanu. Sunt un nenorocit de idealist care mai crede într-o cauză. Bine că ies la pensie. S-a terminat și cu idealul, și cu cauza. Mă duc acasă, îmi cultiv grădina și gata.

- V-ați înșelat deseori asupra oamenilor?

- Nu. Asupra oamenilor, nu. Dar asupra cauzelor, da. Adrian Niculescu, fiul meu, are mai mult talent de a se înșela. Eu, nu. Am totuși o vârstă, nu sunt născut ieri. Chiar afirmația dv. e un regret și o confirmare că unii au cauză și că în altă parte se șterg cauzele.

- Se șterg în toată lumea.

- Nu, nu, nu. Pardon, domnule Ungureanu. Nu e așa. Cine vrea să facă o treabă, o face. Uite, ăștia, friulanii, pentru Friulul lor, au o cauză. Noi, în exil, aveam o cauză. Acum, și aici, la Udine, eu încă mai am o cauză. Asta încerc să transmit studenților meu. Și dumneavoastră.

Udine, 19 decembrie 1997

Adriana BABEȚI

Cornel UNGUREANU

În loc de concluzii

TERESA FERRO: "Un prilej fericit"

- Pentru că ați fost unul din cei mai activi organizatori ai întâlnirii de la Udine, să refacem traseul care ne-a adus pe toți aici.

- Trebuie spus de la bun început că ideea acestei reuniuni a fost a domnului profesor Niculescu. Am început să lucrăm la proiect încă de acum un an. Personal m-am implicat în organizare, deoarece cred că asemenea întâlniri, unde se confruntă idei, sunt foarte necesare. Problema cea mai acută a fost găsirea sponsorilor. Ne-a ajutat enorm Universitatea din Udine, extrem de bine organizată, cu un serviciu specializat în acest sens. Apoi municipalitatea, județul, regiunea, Consorțiul Universitar, Camera de Comerț, o bancă și alți numeroși sponsori care au răspuns solicitărilor noastre. Contractele științifice, selecția și invitarea participanților au fost realizate de domnul profesor Niculescu. Eu m-am ocupat mai mult de partea practică. Pentru catedra noastră a fost cea mai importantă acțiune din ultimii ani, prin amploarea și calitatea ei.

- O întrebare simplă. Sunteți mulțumită acum, la sfârșit? E un bilanț bun?

- Da. Acum pot să o spun mai în liniște. Sunt mulțumită din toate punctele de vedere. Mai ales pentru ceea ce rămâne, pentru ceea ce a produs acest congres în mod concret. Actele sale vor fi publicate deoarece toate comunicările au fost de reală ținută științifică. Sunt apoi mulțumită că și colegii italieni au lucrat serios, că studenții au fost mereu alături de noi. Să știți că au muncit extraordinar de mult. Pur și simplu au făcut minuni. Mai sunt mulțumită și pentru ceea ce a câștigat Universitatea din Udine. Faptul că numeroși colegi de la alte catedre sau departamente au manifestat interes pentru acțiunea noastră, participând la lucrări, e un bun câștigat. Pentru mine personal a fost șansa de a întâlni lume foarte interesantă. Fiind filolog de profesie, nu prea am des ocazia de a cunoaște istorici, politologi, specialiști în literatură. Acum acest prilej s-a ivit, spre marea mea bucurie. Și nu în ultimul rând, sunt mulțumită pentru că relația cu Universitatea de Vest din Timișoara, de care ne leagă o Convenție, a avut încă un prilej fericit de a se consolida. **(A.B.)**

Jurnal italian, 15-19 decembrie 1997*

Seara mă instruiește, cu iubire, Mircea: **coborâți pe aeroportul din Treviso, vă luați bilete de autobuz până la gara Treviso, de acolo trenul până la Udine. La Udine luați autobuzul cinci și coborâți la hotelul "Due Palme".** Puteți repeta? Pot repeta și repet, dar fără multă siguranță, așa că Mircea mă roagă să-mi iau o hârtie și un creion ca să notez: Treviso, Udine, Due Palme. În avion să-l căutăm pe Cristian Pârvulescu, care va veni cu noi. Am înțeles? Pot să repet?

În avion, dl Ciocârlie, care e dotat astăzi (15.XII, 1997) cu un remarcabil simț de orientare, îl descoperă pe Cristian. L-a văzut aseară la televizor. Eu nu m-am uitat aseară la televizor, dar Cristian Pârvulescu ar fi putut apărea pe orice post; în orice fel de emisiune. Ar putea fi actor, vedetă de talkshow, șef de comando, Florin Călinescu sau comper la Pro t.v. De altfel, călătorim incognito, ca un adevărat comando. Și ca un adevărat specialist, dl Pârvulescu a primit indicații suplimentare: vom aștepta, spune dânsul, la Eurostar, unde va apare un delegat al gazdelor. Găsim un **Eurostar** (mai târziu vom afla că nu l-am găsit pe cel care trebuia) și așteptăm. Ne mai încercăm norocul la telefon. Pe urmă ajungem la

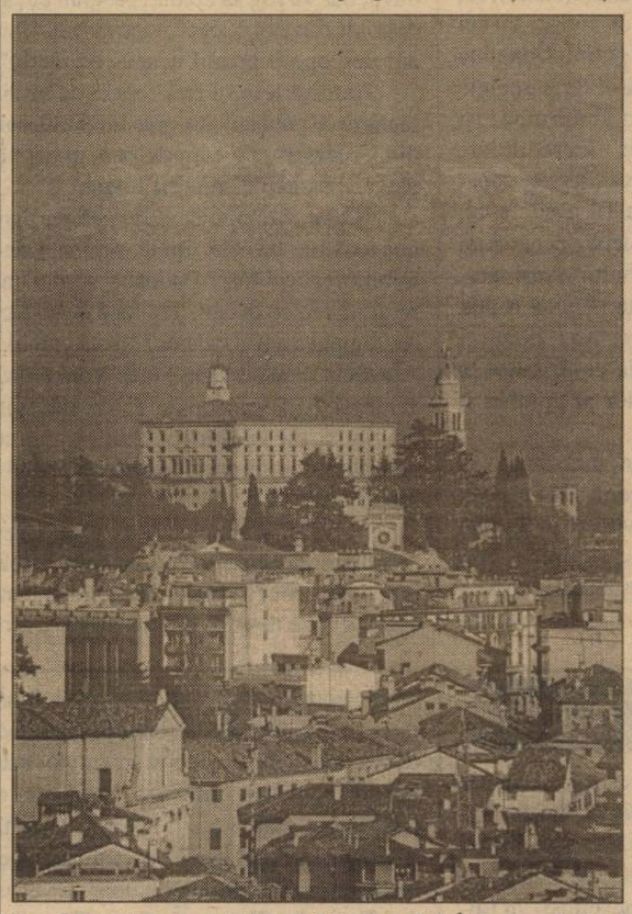

"Due Palme", unde ne întâmpină Victor: **aici suntem,** zice el, **ca în familie.** Și, cu surâsul lui De Niro (Victor mi s-a părut mereu a fi întruparea valahă a lui Robert de Niro), repetă: **suntem ca într-o mare familie.**

Ne cazăm fericiți, ne întâlnim cu cei ajunși mai demult aici. Pupături, pupături, ei au petrecut la Veneția, ei s-au bucurat de ospitalitatea dlui Bulei și-a localnicilor. Totul e ca-n vis, exclamă Adriana, întărește dl Horga, conferențiar din Oradea.

Lângă noi apare, ca scos din pământ de Victor, Lauro Grassi, eminent cunoscător al românilor. A fost de stânga, a fost trotkist, dar nu mai e. Nu-i nici comunist, deși poartă sub braț **L'Unitá.** N-am mai citit **L'Unitá** de vreo treizeci de ani, din august 1968 (pe prima pagină, Brejnev, Dubcek, Cerny și Kosâghin la Bratislava: **Iată,** titra ziarul, **cum știu să rezolve partidele comuniste diferendele!** Peste o săptămână va fi 21 august). Așa că citesc iar **L'Unitá,** uimit că mai există, uimit că publică o pagină despre Paul Ricoeur. Lauro Grassi ne oferă vin: el e un adevărat cunoscător al delicateselor vinicole, e un expert în toată puterea cuvântului! Vorbește o românească limpede, a citit toate revistele și ziarele, știe tot, dar mai vrea să afle: de pildă, când a apărut ultimul număr din **Societate și cultură.** De Niro al nostru, vechi colaborator al revistei, îl lămurește. Pe urmă altă masă, alte vinuri, cu alți raci și cu alte pizza. Ne minunăm și noi cât putem. Fiindcă putem. Și dacă e o familie (vom fi patru zile ca într-o familie), trebuie să apară și Jupiter Tonans, tatăl autotproteguitor, de data aceasta mânios. Cum de-am ajuns noi aici - aici! - când fiul său așteaptă la **Eurostar?** Dumnealui este chiar marele lingvist Alexandru Niculescu, organizatorul întâlnirii, profesor la Udine, autoritate internațională într-o seamă de probleme la ordinea zilei. Autoritatea lui e categorică, învățăceii italieni ai domniei sale aleargă în jurul nostru: ce mai poftim? ce ne mai dorește sufletelul? Raci? Spaghete? Vino rosso? Bianco?

Domnul Alexandru Niculescu a deschis lucrările cu grație, în prezența dlui Strassoldo, dar și a trimisului ambasadei române, a reprezentantului rectoratului, a domnului Bulei, în prezența lui Marian Papahagi, directorul Academiei di Romania din Roma. A lipsit din păcate signor Caccamo, Domenico Caccamo, excelența care ar fi trebuit să prezideze momentul inaugural. Ilustrissimul a apărut abia în ultima zi: a ținut un discurs, pe măsura autorității sale. A fost, ca să folosim o expresie românească, moțul de frișcă de pe tort.

Lucrările noastre s-au desfășurat la modul cel mai plăcut cu putință. Prezența timișoreană a fost notabilă și, chiar din prima ședință de lucru, pusă în evidență: fotogenia primului prezidiu, cu De Niro al nostru și cu Adriana (Liz Taylor, așa cum era ea de demult) m-a făcut să înțeleg de ce televiziunile italiene au emisiuni jalnice. Orice televiziune respectabilă ar fi dat bani grei ca să filmeze un asemenea prezidiu. Italia a ratat încă o ocazie istorică, și ce ocazie!

Altfel, cuvântări frumoase, pline de înțelepciune. Unul singur, mai sugubăț, Roberto Ruspanti, a reușit să burzuluiască adunarea cu un text care scotea de la naftalină, pagini stupide despre Transilvania, comise de italieni prin anii 20. Și deplângea situația de azi din România. Atât profesorul Niculescu, cât și Marian Papahagi i-au demonstrat domnului Ruspanti că habar n-are despre ce se întâmplă în România azi. Și mai tăios a fost Lauro Grassi, care i-a amintit că ziariștii pe care mizează dumnealui erau fasciști plătiți de Budapesta. S-a ivit întrebarea - care iarăși a animat cinstita adunare - dacă nu cumva se mai primesc bani negri pentru a evoca, provocator, problemele României la unele întâlniri internaționale.

Dacă despre Europa Centrală s-a vorbit doar din când în când, despre cultura română s-a vorbit mereu, prin specialiști. Există o Italie filoromânească animată de profesorul Niculescu și de către numeroșii (de către extraordinarii) săi elevi. Trecerea pe la întâlnire a distinsului specialist Caccamo nu a deplasat sensul dezbaterilor: în centrul lor au rămas problemele culturii române. Cum va arăta cultura română, în Italia, **după** profesorul Niculescu?

În ultima zi - cu câteva ore înainte de plecarea noastră - il professore venise să ne dea un interviu și să împartă **daruri.** Care pentru Vasile, care pentru Ileana, care pentru Smaranda, care pentru alți posibili moștenitori. Suportase bine drumul pe o ploaie asasină. La dreapta îi susura, Cordelia/Adriana. Și mă gândeam dacă profesorul nu intrase deja în rolul regelui Lear.

Cornel UNGUREANU

**Fragmente*

Cronica literară

Daneliuc superstar

Mircea Daneliuc este, alături de Tatos, Veroiu, Pița unul dintre importanții regizori ai celui de al doilea val. După Pintilie, ei au făcut din nonconformism o formulă de lucru și din **furie** o stare firească a tânărului creator. Mai mult decât ceilalți, Mircea Daneliuc își trăiește euforic intemperanța. El - deopotrivă regizor, scenarist și personaj al filmelor sale - "se povestește". O face cu energie, cu nerv, cu ironie. Își deconspiră (sau, mai exact, se face că) secretele artei, ale profesiunii, ale vieții sale personale.

Privind din acest unghi lucrurile, **Pisica ruptă** este o confesiune abruptă, deloc grijulie cu viața și suferințele confraților. Regizorul devenit prozator divulgă secrete de serviciu cu voluptatea cu care compunea altădată scenarii pline de șopârle. Substanța cărții e alcătuită din confruntările regizorului cu cenzura. Cum au reușit să obțină viza filme anticomuniste sau măcar pline de replici incredibile, pentru anii dictaturii lui Ceaușescu? Cu farmec, cu umor, cu un har al replicii pe care îl au puțini, Daneliuc descrie spectacolele desfășurate în spatele ușilor închise. Ironic sau autoironic, își povestește întâmplările: incredibilele confruntări cu vedetele serviciilor de propagandă. Enache, Ștefănescu, Ilie Rădulescu, ei ca și alții sunt deopotrivă cenzori și complici, oameni ai sistemului și inși saturați de sloganele timpului. **Pisica ruptă,** carte a excepționalelor portrete, poate fi considerată o substanțială contribuție la istoria politică a deceniilor al optulea și al noulea.

De portrete nuanțate mai au parte Dumitru Popescu și Suzana Gâdea. Mă întreb dacă anecdotele privitoare la Suzana Gâdea nu sunt înflorite de scriitorul a cărui vocație pamfletară înflorește nestingherită unde te aștepți mai puțin. Sau își ia avânt atunci când are toate condițiile de desfășurare. Subintitulată "roman", această cronică subiectivă a filmului românesc "de rezistență" merita protecția unei mari case editoriale. "Univers" și-a asumat... riscurile și bine a făcut.

***

Nici unul dintre regizorii generației sale (cea mai expresivă generație a filmului românesc) nu își joacă mai voios "comedia", spectacolul, nu își risipește mai voios atuurile. Cartea e făcută, ca și filmele, dintr-un **prea mult** care se joacă pe sine. Observațiile fine fac loc alintărilor plebee, pagina de substanță e jucată la zaruri. Autobiografia e mereu subminată de o grabă a înscenării, a spectacolului, a zicerii vorbei de duh:

"Așa... Bucovinean fiind, există destui care cred că partea ieșeană a extracției mele scolastice, ca să zic cumva, mi-ar atribui automat și o ascedență moldavă, dar vă rog să credeți ce spun eu, am coborât din nord, deci bucovinean fiind, am descoperit prazul nespus de târziu".

Autorul iese în fața scenei ca să dialogheze cu publicul său, precum "huliganul" din **Croaziera,** precum derbedeul care își joacă spectacolul **rostirii libere:**

"Ce-ar fi, domnilor, după părerea dumneavoastră, această ținută vegetală de-o nobilă verticalitate? Podoaba stemei unei regiuni dacice în care Traian a descălecat cu Legiunea a II-a iudaica? Nu vă grăbiți... Am făcut și eu la vremea mea și am difuzat aceleași bancuri zonale și de un spirit ambiguu, nu vă temeți! Adevăratul cunoscător, domnii mei, descoperă prazul la maturitate...".

A trăi și a simula, "a-și juca" spectacolul inocenței și a trăi conform mitului inocenței sunt temele care întemeiază această carte directă, ofensivă (era să scriu agresivă), mereu "sinceră" și mereu - în numele sincerității - licențioasă. Unii sunt așezați în pagină cu numele lor real, alții cu numele lor ușor schimbat. Să înțelegem că, schimbându-le numele, autorul își ia anumite precauții? Că e **nesigur** și că portretul autentic s-ar putea să nu fie cel oferit de Mircea Daneliuc? Sau, pur și simplu, că îi oferă cititorului de jurnal, iubitor de scandal, "imbecilului cititor" un

motiv în plus pentru a da banii pe carte? Sau că Autorul a găsit momentul să-și plătească polițe, și, nu fără cinism, o face? Am văzut un scurt interviu pe care Daneliuc îl dădea televiziunii române la lansarea cărții. Unei întrebări oarecare, regizorul îi răspundea: e mai greu să scrii un scenariu decât un roman. Dacă n-aș ști că naratorul nostru cultivă spectacolul (și că **își juca rolul**) aș spune că, din când în când, Daneliuc spune, pentru deliciul galeriei, stupizenii. **Prea multul** se revarsă, dă peste. N-ar fi rău dacă asta s-ar întâmpla doar în declarațiile televizate sau în cărțile realizate ca hobby, dar această generație extraordinară n-a reușit să-și dea marile ei filme tocmai fiindcă a vrut mereu preamultul. Aproape în fiecare dintre filmele acestor (posibili) mari cineaști se înghesuie și imagini pamfletare, și povești de dor și of, și istorii satirice, și parabole și citate. Și momente confesive și stări de lehamite.

Înaintea acestei generații au existat Iliu, Ciulei și Pintilie care știau să povestească și **aveau răbdarea** de a povesti. Ultimul e un mare scriitor. Fără îndoială, Pintilie este un mare scriitor atât în scenariile sale, cât și în comentariile sale: în metaliteratura pe care o propune.

Mircea Daneliuc trăiește o frenezie a nerăbdării. E întârziat într-o adolescență pe care alți mari cineaști ai fostei Europe răsăritene și-au terminat-o. Și au plecat să facă film. El a rămas și marile performanțe se mărturisesc a fi nu atât filmele, cât faptul că ele au reușit să înfrângă cenzura, barajele sistemului, măsurile lui de autoprotecție! Fără să citești **Pisica ruptă, Glissando** nu poate fi receptat la adevărata lui valoare. Marele merit al acestei cărți e că divulgă istoria secretă a filmelor, că "lămurește" sensul unor imagini esențiale pentru rezistența românească din anii comunismului. Și dacă Tatos sau Veroiu au ieșit din scenă mult prea devreme, așteptăm, în continuare, devenirea maeștrilor. Acest intermezzo confesiv evocă energii imprevizibile.

Cornel UNGUREANU

Mircea Daneliuc, **Pisica ruptă, Ed. Univers, 1997*

Dincolo de cuvânt

"Se cufunda în mare"

De dragul celor pe care îi bântuie "Creșterea limbii românești", împovărat, și eu, de diata Văcărescului, încerc să brodez câteva însemnări în marginea următoarelor versuri eminesciene din **Luceafărul**: "El asculta tremurător,/ Se aprindea mai tare/ Și s-arunca fulgerător,/ Se cufunda în mare". Ne este descrisă aici reacția, promptă și spontană, a lui Hyperion la prima chemare a Cătălinei ("- O, dulceal nopții mele domn,/ De ce nu vii tu? Vină!"). Pentru că știu din lunga mea experiență de dascăl, cât este de oropsită, în învățământul filologic de toate gradele, predarea valorii timpurilor verbale în limba română, voi comenta versurile propuse atenției mai cu seamă din această perspectivă. Cititorul "pretențios" poate fi surprins de "monotonia" - aparentă! - a întrebuințării imperfectului într-o strofă alcătuită din patru versuri-propoziții principale, cu predicatele la același timp: **asculta, Se aprindea, s-arunca, Se cufunda.** Toate aceste forme verbale însumează același număr de silabe - trei - iar accentul lor lovește, statornic, silaba finală (**-ta, -dea, -ca, -da**). Se consolidează, astfel, eufonia întregii strofe, căci cele patru forme verbale de imperfect asigură încă o rimă - pe lângă cea obișnuită - care coincide cu silaba a patra a fiecărui vers. Se înfiripă, așadar, dinspre folclor, o subțire adiere, cu priință într-un basm cum este **Luceafărul**. Într-adevăr, în creația poetică populară mișună, în poziție finală a versurilor, formele verbale de imperfect, căci numai la acest timp al trecutului toate verbele românești rimează, indiferent de conjugarea căreia ele îi aparțin. Deschid la întâmplare culegerea **Balade populare românești** și dau peste următoarele versuri din **Gruia lui Novac și zâna**: "Foc mare mi se **făcea**,/ Zâna sus că îmi **zbura**/ Și Novac că se **punea**,/ Arcul bine **îndrepta**,/ Pe zână o **săgeta**,/ O aripă îi **frângea**,/ Zâna jos că îmi **cădea**;/ Cureà Novac ș-o **prindea**,/ Și de mână o **lua**,/ Și la Gruia o **ducea**,/ Și din gură-așa **striga**" (I, EPL, 1964, 356). Este limpede că, de dragul organizării rimelor, valorile clasice ale imperfectului sunt uneori silnicite.

De fapt, ce înseamnă **imperfect**? Supus analizei, acest neologism se lasă descompus în prefixul negatic **in-** (**im-**), preverbul **per-** arătând, aici, "străbaterea până la capăt (prin timp)" și forma ușor alterată a participiului **factum** de la **facio** "a face". Așadar, în ansamblu, **imperfectum** semnifică, în latină, "care nu a fost dus până la capăt (în timp)". Așezată sub zodia trecutului, acțiunea verbului la timpul imperfect este privită ca un proces neîncheiat, în devenirea lui treptată și, adeseori, trudnică. Așadar: **asculta, aprindea, arunca, cufunda** reprezintă acțiuni trecute neîncheiate, privite ca tot atâtea procese, ca tot atâtea "deveniri". Privind lucrurile dintr-o perspectivă poetică, putem afirma că acțiunile cu pricina sunt "dilatate" în timp. Faptul nu este prea surprinzător în cazul lui **asculta**, care exprimă o acțiune durativă, dar celelalte trei verbe redau acțiuni "momentane", "cvasipunctuale", incompatibile, teoretic, cu funcția de bază a imperfectului. Din această contradicție - între sensul lexical momentan al verbelor și valoarea durativă a imperfectului - rezultă un efect cu totul notabil: acțiuni "cvasimomentane" sunt silite să se desfășoare în timp sub semnul "duratei" și să fie percepute ca atare. Totodată, imperfectul, folosit cu consecvență în fiecare vers al strofei, are darul de a sugera, bătând departe, că despărțirea lui Hyperion de "locul lui menit din cer" se săvârșește trudnic, că dobândirea condiției umane este o întreprindere anevoioasă și, până la urmă, stingheritoare pentru rânduielile veșnice ale Lumii. Viteza luminii (**Și s-arunca fulgerător**) nu atenuează, ci dimpotrivă, agravează sentimentul acestei "ruperi", vătămătoare pentru buna tocmire a armoniei universale. Imperfectul își dezvăluie amplul mănunchi al disponibilităților sale stilistice dacă examinăm ultimul vers al strofei - **Se cufunda în mare** - din punctul de vedere al etimologiei verbului-predicat, în a cărui alcătuire lingvistică deslușim cuvântul **fund**. În versul cu pricina, verbul **Se cufunda** își dă spornic în vileag mirabila-i alcătuire: în momentul când, atingând suprafața apei, Hyperion pătrunde "sub noianul mării verde", începe coborâșul **spre fund**, spre genune, spre abisuri, domolit acum de contactul cu masa lichidă. Căderea precipitată devine "cufundare" lentă - ca într-un film au ralenti - iar imaginea se dezvoltă "în trepte", datorită virtuților stilistice ale "imperfectului". Rima eminesciană **fund-profund**, din **Memento mori**, prilejuiește celor două cuvinte înrudite - unul foarte vechi, altul destul de nou - o reîntâlnire târzie: "Și cu scorburi de tămâie și cu prund de ambră de-aur/ Insulele se înalță cu dumbrăvile de laur,/ Zugrăvindu-se în **fundul** râului celui **profund**,/ Cât se pare că din una și aceeași rădăcină/ Un rai dulce se înalță, sub a stelelor lumină,/ Alt rai s-adâncește mândru într-al fluviului **fund**". Ca să se desfășoare, imaginea cuprinsă în structura semantică de adâncime a verbului **cufunda** are nevoie de spații imense. Tot Eminescu, **Epigonii**: "Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ **Mă cufund ca într-o mare de visări** dulci și senine"; **Floare albastră**: "Iar te-ai **cufundat în stele/ Și în nori și-n ceruri nalte?**/ De nu m-ai uita încalte,/ Sufletul vieții mele".

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Iluzia fericirii

Starea de fericire va fi fost rostul fiecărui om ce și-a trecut umbra peste pământ.

La capătul încă unui calvar (al câtelea?) în timpul căruia m-am retras între pereții de hârtie ai cărților cu și despre filosofia fericirii, gând opus stării de fapt a trupului, gând salvator, ce încerca să mă scoată din marasmul biologic, am rămas cu sentimentul bizar că nu pot să delimitez în mine starea de grație a spiritului, de fericire, iar pe aceasta de mai pământeasca stare de grație a trupului, a speciei, la urma urmelor. Întrebarea "Ce e fericirea?" rămânând, în ce mă privește fără un răspuns imediat decât în clipele când trăiesc lumea paralelă a cărților sau a scrierii propriilor manuscrise. Truda (aproape patru mii de pagini parcurse, fișate, subliniate, adnotate) peregrinării prin Toma d'Aquino, Augustin, Ioan Hristotomul, presocratici, reluat Platon, Steinhardt, Spengler, Nietzsche, gândurile celor câteva sute de Avva din Patericul egiptean, Suetoniu, Tit Liviu, Lossky, Evdochimov, Bergson, Vasile Lovinescu, René Guénon, Vasile Băncilă... au rămas ca niște reproduceri după maeștri realizate prin marile biblioteci ale lumii, să-mi "fac gândul", cum în muzee uceniceau mari pictori să învețe de la maeștri să-și "facă mâna". Lecturi, fișe colaționate cu Cărțile Sfinte, cu Dao, cu buddhismul, Tantrismul, cu dicționarele de specialitate, de parcă toată hărnicia aceea urma să aibă ca efect o carte de filozofie despre ideea de fericire la capăt de milenii. O suită de amăgiri picurată cu roua fragmentară a recitirii unor clasici. Concluzia primă a terapiei intensive adoptate, eu, o fire dinamică, împotriva unui destin de om ros de toate maladiile, dar înzestrat cu o rezistență uimitoare (de-altminteri singurul lucru prin care mi-am depășit condiția de ins obișnuit) sunt capabil să "înghit" o carte pe zi, în trena căreia să meditez, apoi să mor puțin, până la ziuă, când să-mi reiau hărnicia cititului de la capăt. O butadă spunea că pentru a fi scriitor nu e nevoie să știi citi, căci e știut că orice bibliotecă e inhibantă pentru un spirit creator.

Cărți ale unor autori care-au trăit acum vreo două mii de ani, o mie cinci sute, cinci sute, contemporani mie ca literă tipărită sau chiar ca viață, au avut darul să-mi lumineze văgăuna în care am fost zvârlit din nou, fără însă a afla în mine locul sensului fericirii, iar primei întrebări adăugându-i-se alta, legată de prima, asupra destinului ca fapt individual fixat în genă și împotriva căruia, ca un adevărat erou al unei epopei antice, lupt cu aceleași arme cu care sunt atacat. Din maldărul de fișe, cu sentimentul tumultului iuțelii vremurilor pe care le trăim și unde un Shakespeare n-ar exista pentru că nu mai interesează pe nimeni (vorba unui coleg), din milioanele de informații care-ți adâncesc mutenia în fața paginii albe, acel firesc blocaj că tot ceea ce dai hârtiei s-a mai spus, că tot ceea ce crezi că ai descoperit s-a mai gândit de cel puțin o sută de ori, la ceasul de trecere a o sută de generații, că plusul pe care tu l-ai putea adăuga e atât de infim încât mai bine îl crezi al tău pentru tine și nu-l mai scrii căci totul s-a mai inventat, totul a mai fost întrebare și răspuns pe niște alte coordonate de înțelepciune, cu un alt bagaj de cunoștințe sistematice. Ce e nou? Că omul se crede Dumnezeu și-și reinventează lumea după propriile necesități și o rupe de creația inițială, modificându-i datele pe măsura lui. Efectul: dacă până la mecanicism tot ceea ce era fundamental avea durabilitate, acum singurul lucru durabil sunt improvizațiile.

Ajuns la capăt, când totul părea de transparența cristalului, s-a spart la primul contact cu orașul (ce are ca arhetip labirintul), cu oamenii, cu propria banalitate oscilând între viață și moarte. Rămân evidente doar campaniile cu teză, cu scopuri țintă, cele de care mă feream cel mai mult, cele care mă oripilează pentru că în puținătatea vieții trăite n-am avut parte, în acest Răsărit orientat temeinic, decât de tezisme. M-am încurajat când am constatat că întotdeauna mi-am condus lecturile spre un capăt ce trebuia să mă scoată din masa iluziilor lumii. Adică să reușesc să înlocuiesc o iluzie cu alta, cum spune Cioran. Și nu numai el. Boetius își așteaptă sfârșitul scriind "Mângâierile filosofiei", o terapie ce reușea să-l ridice deasupra condiției ineluctabile de om, și-a reușit să facă dovada unei memorii și erudiții prodigioase. Augustin încerca să răspundă acelorași întrebări fundamentale, rămase și astăzi fără de răspuns din partea științelor și filosofiei, scriind texte de o limpezime și o cuprindere mai amplă decât a oricărui creator de sisteme, pe care vajnicii dascăli și studenți îi rumegă prin școli. La ce bună o moarte târzie? te întrebi cu decență, când numele tău a murit înaintea ta, ins ce continui să fabulezi în dunga unei alte iluzii ce pare să aducă cu imaginea celei de care fugi. Un exemplu sec: dintr-o bizarerie am încercat să găsesc numele a doi foarte citiți și traduși astăzi autori (René Guénon și Rudolf Steiner) în vreunul dintre "Larousse"-urile sau enciclopediile apărute de curând, știind că în timpul vieții lor academiile nu prea cochetau cu ei. Nu i-am găsit. Mergeau împotriva unui val raționalist, dominator în ultimul veac, sau pur și simplu au trăit din plin iluzia proprie ca pe o fericire a revelației unor cunoștințe acumulate în timp. Nu sunt socotiți oameni de știință, deci nu există. Doar Jakob Böhme a scăpat. A trăit cu vreo cinci sute de ani în urmă. Dar ce mirare să mai fie când Bach fusese dat uitării vreo sută de ani, pentru a ne face acum să înțelegem dimensiunea creației divine? În schimb nu lipsesc actorii, cu fotografii din filmele cele mai reprezentative. Trăim alături de milioane de oameni importanți, de nu chiar personalități bolnave, ascunse în laboratoarele lumii, care-au înlocuit marea iluzie a omenirii cu propria iluzie, și-au dobândit fericirea. Există una a trupului, legată de specie, una a sufletului, legată de trup, și una a spiritului, neschimbată de trecerea vremii umane. De la Cartesius încoace am ajuns să ne îndoim că existăm, de vreme ce cugetul nostru nu ne mai aparține. De la el încoace am văzut oameni erijându-se în Dumnezei, inventând modele ale lumii materiale și spirituale, sisteme filozofice care până la urmă au murit spre a lăsa azi loc comentariului la citate. Ar trebui publicate bibliografii care să cuprindă cărțile fundamentale, să ne putem dumeri că fericirea este fără de obiect concret, ca și angoasa, dar că niciuna dintre ele nu sunt stări patologice ale ființei, că experiențele ce ne însoțesc pretutindeni mai acut ca oricând sunt arhetipurile pustiului și labirintului, că în starea de pustiu apare labirintul interior, și că în starea de labirint apare pustiul interior, cum spuneau părinții bisericii din veacul al cincilea. Și-atunci întrebării obsedante: Ce e fericirea? îi vom răspunde cu cuvintele lui Augustin, scrise acum o mie cinci sute de ani:"... Oare este în memorie, fiindcă dacă este acolo deja am fost fericiți cândva? Oare toți suntem fericiți sau fiecare în parte?... Căci nu am iubit-o dacă n-am fi cunoscut-o... dar dacă nu am fi cunoscut-o printr-o cunoaștere sigură, nu am dori-o cu o voință atât de sigură...".

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Cu cinstitul boiarin la consulatul brit

Volumul de poeme fanariote al lui Șerban Foarță intitulat **Areal** ne servește de minune. Se oferă explicit, ne mijlocește prea bine contactul cu savorile unei lumi pe care prea ades am disprețuit-o subțire din neputința de-a ne-o asuma bărbătește, așa ca în povestea aceea cu țiganul ajuns împărat. Zice poetul.

"1) Făceam comers din Deltă pînă-n Adrianopol
cu viguri de olandă cu (roșu) andrinopol
cu tulle cu crep de China cu aspru organdi
cu proviant efecte (cu ce nu te-ai gîndi)
scoatem văpseluri scumpe din rădăcini de roibă
trăgeam pe la vechi hanuri și ne feream de roibări
picau din cer piratii ca în vechime deus
ex machina lăsându-l mofluz pe homo reus
primblîndu-se pre mese ca la o promenadă
luîndu-ne la plecare vr'o galeșă menadă:
în vr'un serai copilă de suflet lui Allah
a-i fi:
spre-apelpisirea norodului valah
(mai răzbătînd și astăzi din Yedikule
glas de cocon mai june
mai mic: ‹Tăticule!›)"

(**Areal**, Cartea Românească, 1983, p. 7.)

Este de găsit în poemul de mai sus inventarul calm al unei lumi în ruină care se poate, de bună seamă, confrunta cu alt inventar; acela al literarității asimilate datorită chiar acestui areal cultural, istoric, de civilizație. O civilizație a ruinării molcome. A ieșirii din trepidație, din ritm. Zadarnic ne încruntăm rușinați la inevitabila sa existență, zadarnic ne prefacem că nu pricepem că lumea fanariotă poate sta în conflict cu lumea apuseană doar în aspirațiile noastre: în literatură astfel stau toate. Poezia și Fanarul, civilizația și dreapta măsură a pașoptismului, boierul ținutaș cu bonjuristul, cel dintâi de pomină, detestabil civilizatoriu și cu totul stimabil ca sursă literaricească: "Provințialul îmblă încotoșmănit într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri". (Costache Negruzzi, **Negru pe alb,** Editura Tineretului, p. 171.)

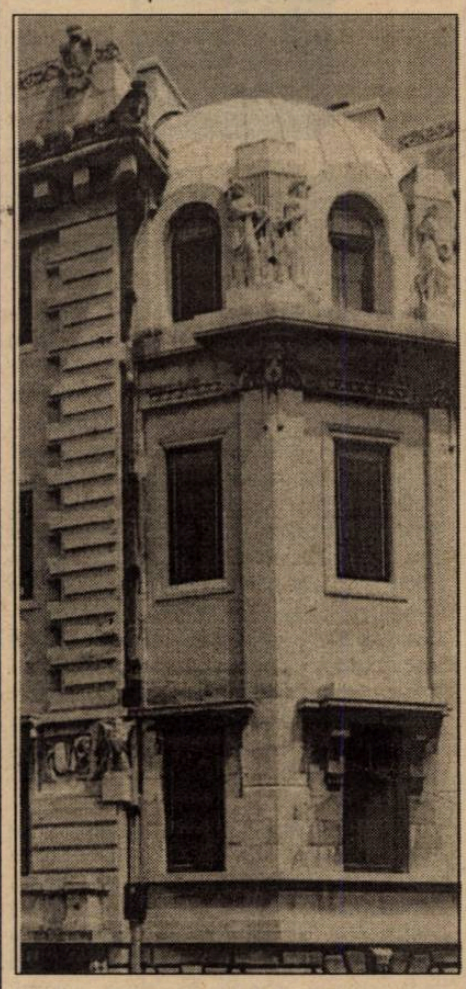

Întâlnirea Fanarului cu literatura s-a petrecut prin conjugări meșteșugite ale sensurilor explicite cu cele mai puțin: e ceva asemănător vizitei la mai marii Apsului, una care sfârșește într-un mod "ekstatic":

"II) Umblam atunci cu jalbe la consulatul brit:
un lord-portar subțiiire și luuung ca un chibrit
ne petrecea-n salonul în care-obștescul ceai
și-l loau mylorzi cu care îndeosebi tăceai
și unde-arhonelciul mai singur între-aceștia
cum suie bule:
'n clarul trandafiriei cești a
domniei sale dintr-un cub de zahăr (în ea
căzut din întâmplare) ekstatic priivea...

Ceea ce rezultă din această împreunare e un ceva ca ping-pongurile vocalice, un "halai" condus de "cinstitul boiarin" cutare în care sensurile explicite se iau de brat cu celelalte și laolaltă se împreună (id. est împreunează), și petrec, și stau la kief într-o atmosferă, și o fluență, și o destrămare, și o leneveală până aproape de destrămare. Libertatea de a evada din voința încordată de a face istorie, de a reuși în literatură, este asemenea unei preumblări în care viind pacea despre ambițiuni literare, așa cum venea ea despre împărăția Țarigradului pe vremea dumnealui vodă Costandin Brâncoveanu când mergea măria sa la moșiile de la Mogoșoaia, să poți (în sfârșit) să evadezi din latul hărniciilor artistice "apusene" ca să treci peste grija strategiilor discursive, peste oricare nivele (fie și simbolice), oricât de abil strecurate în dosarul arabescurilor de toate felurile (lexic, sintagme, vocalize cosmopolite, cezuri insolite, poticneli măiestru regizate). Să scrii literatură ca și cum ai sta la o cafenea în Bender și ai ațipi molcom în soarele blând din iarna mediteraneeană. Asta vrea să spună toată întâmplarea: să scrii literatură fără neodihna premiantului, fără ambiții, fără polițe de plătit, fără strategii promoționale. Să scrii așa cum ai sta la cafeneaua aceea cu narghileaua alături iară fumul filtrat prin borcanul cu apă ar produce o bolboroseală adormitoare.

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Sonderling

Ploua de câteva minute, însă Miroslav Durchschnittsmensch refuza să intre în casă. Nu, nu e bine. Altfel ar trebui început. Mai fără literatură. Fără această ostentație prost ascunsă. Mai întâi, numele. Cine va crede că, într-adevăr, așa s-a numit unchiul tău, că n-ai de unde ști cât calc(ul) lingvistic, câtă exprimare morală și cât fortuit stă în spatele acelui nume*, că omul, poate mediocru, dar și **Sonderling,** adică **mai altfel,** a fost până de curând șofer de taxi într-un târg din Oltenia și că lumea de acolo îi spunea, în cel mai bun caz, **mirosamturi-și-meci,** făcându-ți totodată cu ochiul, deci uite că se întâmplă și așa ceva, chiar dacă nu te-ai fi așteptat?

Deci e vorba de **ulița sârbească** a neamului tău, populată cu cojocari, frizeri, chelneri, unde se vede că a pătruns un nemțălău, trebuie să fi fost dentistul fără patalama despre care-ți pomenea străbunica, de fapt ai dat într-una din vacanțe de un **Notizbuch** care i-a aparținut (era în dosul **credenței** sau, mai degrabă, servea pentru echilibru sub unul dintre picioarele acestuia), unde își însemnase riguros măselele scoase consătenilor și cât a luat pentru asta, ba doi florini, ba trei țăpligi de lemn, ba o uiagă de răchie preofriptă.

Și, dacă-ți amintești bine, **Zahnarzt**-ul de circumstanță nu fusese neamț, ci slovac sau **pem** (boem?) trăit prin satele cu populație șvăbească din Serbia (i.e. Banatul sârbesc), unde funcționase ca **Zahlamter,** adică un fel de perceptor, dar dovedindu-se **unbandig,** cum spunea străbunica, adică neastâmpărat, vândrălău, a pornit-o de unul singur prin lumea largă, părăsindu-și familie și rost și ajungând în America, unde, neinspirat, și-ar fi schimbat numele în **Schneemann (om de zăpadă,** ceea ce e cu totul altceva), drept pentru care s-a topit în acea țară cât un continent, ultima dată fiind semnalat în Dakota ca proprietar de garaje, **garajist,** zicea bătrâna, tu neștiind ce meserie poate să însemne asta și imaginându-ți un canion în care stau, înfipte grămadă, limuzine, camioane, vagoane, elicoptere, iar de undeva din înălțime, coborât, în frac și cu melon, Mister Schneemann tot dă la ordine și dispoziții, fără să poți pricepe ce spune, prea fascinat de mecanica maxilarului său proeminent.

S-ar putea specula faptul că și Miroslav Durchschnittsmensch și-a legat soarta de garaje, ajungând, cum s-a spus, șofer de taxi (multă vreme, singurul) într-un orășel oltenesc, cei de acolo zicându-i, parcă fără motiv, când **Englezu,** când **Bulgaru** și având un anumit respect amestecat cu zeflemea pentru o persoană care se numește astfel și care, ca să pună capac, are o stupidă colecție de biele-manivele ce-i umple casa și curtea, în lipsa familiei, care s-a spulberat, nevastă-sa, deși femeie a locului, a fugit după un securist la București, fi-su, devenit avocat, și-a schimbat numele, așa că se cheamă acum Dragoliub Cojocaru (ca un omagiu adus bunicului dinspre tată, adică meșteșugului practicat de acela) și profesează la Iași, iar fiică-sa, Milena, căsătorită Gârneață, predă franceza tocmai la Craiova.

Viorel MARINEASA

**Să fie un ambruiaj cu Musil?*

Cazul Rimbaud

Cartea lui Vasile Popovici despre Rimbaud, concentrată în formă, cu un discurs critic bine strunit, îndrăzneață prin idei, reușită până și în aspectul ei editorial (la care autorul însuși a vegheat scrupulos) e, dincolo de toate acestea, o carte tulburătoare și mult prea densă pentru a fi supusă fără remușcări trecerii ei prin proba de pat procustian a ceea ce e de obicei o cronică. O găsesc într-un anume fel neobișnuită, prin patosul reținut cu care e scrisă, prin capacitatea ei de a fi ceea ce așteptăm să fie în primul rând, adică un studiu bine informat de critică și istorie literară despre un autor dificil, straniu, derutant, în a cărui operă ne inițiază relaxat și subtil, dar și ceva mai mult decât atât, adică o carte a unui destin, a unui *caz* deopotrivă literar și uman. În miezul acestei cărți se află o problemă, dificil de tranșat și care a incitat mereu la dispute, cea privitoare la relația dintre scris și viață, dintre autor (scriitor) și om, la jocul încrucișat al diagonalelor ce străpung acest careu.

Ipoteza lui Vasile Popovici e că, în cel privește pe *diferitul* Rimbaud, mereu *altfel* decât ceilalți și capabil mereu să se conteste pe sine, reanimând cu aceeași aprigă înversunare diferența, pentru a face din multiplicitatea erurilor sale o temă nu doar de meditație, ci de proiect existențial, avem de a face cu situația, cu totul specială, în care poezia a anticipat viața, a prevestit-o și determinat-o până la un punct. Astfel încât negarea în final a operei, a poemelor proprii, "deși traseul vieții sale stă în întregime înscris în litera lor fatală", cum spune Vasile Popovici, echivalează între altele și cu ieșirea de sub imperiul acestei vrăji. Nu întâmplător, desfacerea ei, dezlegarea, se face tot prin poezie - *Une Saison en enfer* fiind, cum ne demonstrează convingător criticul, act de răscumpărare și, în același timp, testament al celuilalt Rimbaud, copilul, vizionarul - și tot nu din întâmplare, o dată cu despărțirea de poezie, "discursul își pierde facultatea misterioasă de a prevesti". E numai unul din prețurile pe care scriitorul îl va avea de plătit întoarcerii sale la condiția de *individ în lume*, exact atunci când o părăsea, la propriu, pe a lui, natală, pentru că doar de la distanță putea recuceri ce pierduse prin revoltă și doar cu acest sacrificiu, al poetului și al dublului pe care și l-a construit anticipator, putea spera la acea mereu tânjită dragoste și blândețe a Mamei. Adultul redevine copilul pe care ea și l-ar fi dorit, prizonier al unei imagini (aici Vasile Popovici reia o temă predilectă a cărților sale anterioare, aceea a felului în care evoluăm sub privirea celui de al treilea personaj, întruchipat de astă dată, în mod mai puțin obișnuit de instanța maternă), pierzându-și harul. Oare, pentru a putea fi iubit? Căci neîndoielnic ne simțim atrași, fascinați, de ființele, să le zicem *neobișnuite*, le admirăm geniul și chiar perversiunile, atunci când opera lor atinge intensități ale viziunii și verbului de talia lui Rimbaud (sau sunt doar o imagine a gloriei, a succesului "niște vedete"), dar am fi infinit mai puțin entuziaști și i-am tolera cu greu în vecinătatea imediată. Rimbaud pare a fi posedat o calitate rară, pe care Andrei Pleșu o invoca o dată ca virtute deasupra altor virtuți, și anume *plasticitatea*, o măsură de apărare în fața posibilității "de a ne transforma viața într-un prilej de a tezauriza eșecuri", un fel de a domina înțelept "sălbăticia sorții" și de a ne bucura de trecere ca de un prilej de înnoire, mereu oferit. Atâta doar că Rimbaud îi deturnează sensul benefic, transformându-se adesea în "regizorul macabru" al piesei care e propriul său destin, repliat în final asupra lui însuși într-un semn de tragică istovire, o parodie a ceea ce ar fi putut să redevină. Aproape de moarte, încă foarte tânăr, devenit cetățean onorabil pentru Lume și pentru Mama sa, își regăsește prin "șansa" bolii posibilitatea de a redeveni copil (și a se lăsa alintat, de sora lui de astă dată, așa cum rezultă din impresionanta mărturie a acesteia), dar și *singularitatea* sa, ce le pare unora incoerentă, altora bulversantă, poate o întoarcere - nedesăvârșită însă a harului.

Dilema care se naște din felul în care Vasile Popovici ne propune a vedea aceste evoluții este aceea dacă avem de a face cu o multiplicitate în derulare sau în simultaneitatea ei. Desigur, pentru a rămâne fidel "logicii rimbaldiene", care "are nevoie de cronologie ca de un principiu fondator", analiza o va urma pe aceasta, ocupându-se de "emergența operei în biografie și a biografiei în operă". Dar ipostazele pe care le străbate personajul Rimbaud, văzut prin el însuși, adică prin **litera** textului său, sunt la rândul lor minate de duplicități abil și suspicios demontate. Ipostaza **copilului** amestecă suavitatea cu perversiunea sau mlăștinosul nediferențierii, cea a **omului revoltat,** splendorile viziunii cu pasiunea autodistrugerii, "culorii grele și vii, tășnind direct din lumea viziunilor sale de poet, care anunță fastuos căderea apocaliptică a unei ordini interioare".

În mare parte aceste traseu pare a fi o luptă între natură și reprimarea ei, dar trecerea prin infern - răul în sine e întotdeauna înrudit cu multiplul - conține în fundal și o sofisticată confruntare a instanțelor interioare și exterioare, inconștiente și conștiente. Farmecul demonstrației constă în chiar această complicare a demersului de critică literară, ce-și dezvăluie mai multe planuri de adâncime, distanțe de privire, purtându-se amețitor de la unul la altul, ca într-un carusel al vieții și morții, al izbânzii și eșecului ce-și schimbă între ele semnele după locul percepției. Acest fel de a proceda nu exclude rigoarea și nici precizia unor secționări în corpul operei rimbaldiene, dezvăluitoare de miez, revelatoare ale frumuseții textului însuși, citatele fiind neretezate, lăsate să respire liber, să *ne* vorbească, în spațiul riguros al demonstrației critice. Ni se propune o altă ierarhizare a operei, decât cea care privilegia îndeobște *Iluminările*, asociind cu spiritul și litera acestora modernitatea lui Rimbaud, pentru ca accentul să se mute pe *Une Saison en enfer* - auto rechizitoriul ce-l despărțea de poezie - și pe strigătul disperat, transformat într-un fel de morală personală, prin care Rimbaud a mers într-o direcție diferită de Fernando Pessoa care a rupt identitatea multiplă, s-a eliberat într-un fel de ea, proiectând-o în nume, personaje și discursuri poetice diferite, ca într-un joc de măști. Rimbaud **a suferit-o**, a dus-o până la ultimele consecințe, a experimentat-o pe viu și pe tăișul provocator al operei. Metafora teatrală i se poate aplica și lui, așa cum o și face de altfel Vasile Popovici, vorbind despre Rimbaud, dar acesta, "scriind pentru sine întregul scenariu, (...) a dirijat, adesea fără să știe, mașinăria infernală a destinului". În obiectivul criticului stă tocmai analiza mecanismului prin care, pe circuitul adesea labirintic, dintre biografie și operă, această mașinărie funcționează. Concluzia pare a fi că *persoana* poetului e cheia "cazului Rimbaud", pe care, ce-i drept, din umbră o dirijează și doar până la un punct, cel al despărțirii totale, *literatura* sa, discursul poetic. Suntem foarte departe de purificările înalte la care aspira Mallarmé și prin întâietatea pe care Rimbaud o dă persoanei sale, departe de concepția modernității în această privință. E încă una din consecințele demonstrației lui Vasile Popovici: criteriul modernității nu este așa cum s-a pledat cel mai adesea, unul general valabil în cazul lui Rimbaud, chiar dacă *Iluminările* reprezintă una din expresiile cele mai înalte ale sale în zona poeziei.

Cartea lui Vasile Popovici ne propune un Rimbaud cunoscut și în același timp *diferit*, straniu și accesibil totuși, în măsura în care ceea ce am putea numi cazul său pune în discuție dramele cele mai acute, torturile ascunse ale eului lăuntric. Cred că în plus, autorul cărții a găsit formula ideală sub raportul tipului de discurs critic practicat, pentru a vorbi despre acest alt fel de personaj.

Smaranda VULTUR

Opera ca viață

Am în față cele patru cărți ale lui Vasile Popovici scrise într-un interval de 14 ani: **Marin Preda. Timpul dialogului** (Editura Cartea Românească, București, 1983), **Eu, personajul** (Editura Cartea Românească, București, 1988), **Lumea personajului** (Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1997), **Rimbaud** (Editura Echinox, Cluj-Napoca, MCMXCVII). Le urmăresc copertele (prima - austeră, chiar sărăcăcioasă, oricum fără eleganță), ultima - de-a dreptul luxoasă, rafinată ("într-un tiraj de 500 de exemplare numerotate și semnate de autor, pe hârtie prosecura 95 g/mp, coperta din carton Euler Chamois", cum stă scris în **Colofon**). Le mai observ primelor trei dedicațiile, motto-urile, cuvintele introductive, din nou motto-urile capitolelor, le revăd sumarele și mi le reamintesc. Un eseu despre opera de tinerețe a lui Marin Preda (în **Timpul dialogului**), două eseuri reunite în **Eu, personajul** (unul despre teatralizarea epicului în literatura română și altul despre romanul inconștientului), un studiu doctoral consacrat sistematicii personajului literar pe baza unor analize de text din Tolstoi, Balzac, Gide, Slavici, Rebreanu, Preda (în **Lumea personajului**). Nimic nu părea să anunțe apariția unui volum despre Rimbaud. Dar asta, doar pentru cine nu a citit cu maximă atenție cele trei volume și mai ales pentru cine nu îl cunoaște pe Vasile Popovici. Pentru că, de fapt, vorbind despre personaje dintr-o perspectivă aparent strict teoretică, redevabilă parțial naratologiei, Vasile Popovici vorbește despre sine. Evident, nu confesându-se direct, ci pieziș, printr-o oblicitate spectaculoasă (pentru cel dispus să intre în acest joc; cu alte cuvinte, pentru cineva interesat să se exerseze asupra textelor sale și cu uneltele psihocriticii ori psihanalizei, cum, până la un punct, procedează el însuși când își analizează autorii preferați). Există în tot ceea ce face un tip de implicare pătimașă, de subiectivizare efuzivă, de asumare exaltată, uneori la limita riscului, fie că vorbește, scrie sau pur și simplu trăiește. E, în felul său de a fi, o impetuozitate deconcertantă pentru blânda, potolita climă temperat continentală.

În fond, acesta e timbrul de adâncime al fiecăreia din paginile sale: patetismul, o implicare aproape fără rest a propriului eu în tot ceea ce e pus în scenă. Scriind despre eroii romanelor, el scrie de fapt despre sine. Problema celui de-al "treilea personaj", cel care îi vede pe protagoniști și e la rândul său văzut de aceștia, spre a se modifica reciproc, e propria sa problemă. Întregul spectacol dramatic, creat de fapt pentru a aduce la rampă o dată cu actorii și pe cel mai important dintre ei, regizorul, îi e dictat de un resort obscur, de un nod de tensiuni interioare, în parte știute, în parte rămase lui însuși necunoscute. Toată mizanscena are o funcție de cunoaștere, dar mai ales de autocunoaștere. Și, evident, cu voie sau fără de voie, un rol terapeutic. Vasile Popovici face parte din acea specie (nu foarte des întâlnită) a exegeților literari care nu pot scrie în sistem de mercenariat. Ceea ce nu înseamnă că nu ar fi un bun profesionist. Dimpotrivă. Numai că el nu poate dezvolta o temă dacă tema respectivă nu îl privește; dacă, astfel spus, ea nu se interiorizează obsedant, torturant, spre a se desfășura apoi în pagină, cu toată încărcătura subiectivă sublimată. Vasile Popovici nu ar putea scrie niciodată (prin temperament) o carte corectă (dar de-o neutralitate exsanguă, ușor frigidă, care să nu-l implice într-un fel sau altul).

Tocmai de aceea, **Rimbaud** nu e o surpriză. După ce s-a pus în scenă (a literaturii, a vieții) scriind intens până în 1989, trăind și mai intens după aceea, prins în vârtejul întâmplărilor unui prezent frenetic, iată că în primăvara lui 1997 Vasile Popovici se reîntoarce la litere, susține un doctorat strălucit, își publică simultan teza și, brusc, în numai câteva luni, bântuit ca de un spectru, hăituit de umbra poetului, scrie această mică, frumoasă carte. Fără motto, fără **Cuvânt înainte,** fără explicații preliminare, fără justificări. Direct, din prima frază, ca de jurnal: "Timpul se scurge încet cât încă n-ai trecut de pragul adolescenței. Câteva luni par atunci să despartă generații". Apoi începe povestea lui Rimbaud și a operei sale. Iar de aflat ce anume a declanșat ideea de a scrie despre toate acestea, afli abia în final, după ce, specialist sau nu în poezie modernă, ai citit cartea cu sufletul la gură, fără să o poți lăsa din mână.

Așadar: "De ce Rimbaud? De ce această experiență răvășitoare și dureroasă? Pentru că atunci când simți că ești sătul de literatură și de principii estetice, ca de niște realități ce pretind o existență în sine, revii la el pentru a vedea cum, din punctul cel mai de sus, cel mai **legitim,** le târăște înapoi, cum le subjugă până la umilință, cum le modifică după bunul său plac și le întoarce spatele cu fiecare nou poem și cu întreaga sa tăcere". Sătul (și) de literatură, (și) de principii estetice, Vasile Popovici se reîntoarce la Rimbaud ca să înțeleagă ceva de natura misterului, deci de neînțeles până la capăt, și anume relația cătușă de puțin paradisiacă (dimpotrivă, infernală) între o operă genială și o viață damnată. Pariul e orgolios. Să vrei să explici inexplicabilul însuși, să propui o nouă lectură, după ce rimbaldologia însumează câteva mii de pagini, să iei de la capăt câteva poeme ce păreau epuizate de exegeza hiperrafinată, dar și de lecturile școlare și să mai poți descoperi ceva (v. **Corabia beată** sau **Adormitul din vâlcea**). Mai mult chiar. Să încerci să refaci, urmând o logică a înaintării în timp, în vârstă, etapă cu etapă, nu doar **viața** autorului, ci și ceea ce ar fi, la propriu, **bio-grafia** sa, o viață trecută - prin scris - în regimul imaginarului, o viață transmutată (printr-o alchimie negativă, inversă) în poezie. Nu "viața și opera", cum se procedează de obicei. Ci, într-o osmoză halucinantă, pre-scriindu-se una pe cealaltă, viața ca operă și, fenomen întâlnit doar în cazul autorilor excepționali, opera ca viață.

Numai că, în cazul lui Rimbaud (e drept, nu singular), se întâmplă ceva paradoxal cu această relație. Viața poetului se fracturează, se multiplică pulverizant, într-o suită de euri, astfel încât, la un moment dat Vasile Popovici îi distinge pe "cei trei Rimbaud" (unul "diurn", exemplar, ascultător, un altul fascinat de visceral și imund, "umbros-sălbatic", "ins lovit de mutenie, încăpățânare și ferocitate", și un al treilea, "vizionar", cel din **Iluminări**). Poate că sunt mult mai mulți; sigur, nici unul din ei nu se manifestă în stare pură. Dar, deși fiecare e "cu partea lui de operă", aceasta își recuperează o coerență și unitate uluitoare, începând cu primele texte, cele școlare și terminând cu teribilul **Un anotimp în Infern.** Atunci când spune "moi, je suis intact", când e sigur că va găsi adevărul "dans une âme et un corps", s-ar putea prea bine să fie vorba despre întregul operei, despre sufletul și trupul poeziei, singurele care se vor mântui, la orice judecată, în cer și pe pământ. Chiar dacă nu interpretează astfel fragmentele de mai sus - și poate că are dreptate -, Vasile Popovici aduce alte numeroase argumente pentru a demonstra că scrisul lui Rimbaud are o identitate închegată (ca o flamură "de carne sângerândă"), că e **una** cu el, autorul, "poetul însuși, cu toate simțurile aprinse, în bătaia senzațiilor necunoscute, foc și gheață", că poezia sa e tragic, disperat solidară cu propriul eu multiplu, cu propria viață. Că **e** această viață însăși, chiar dacă nu va mai scrie nici un rând, până la moarte. Că **e** această moarte.

Despre asemenea lucruri se poate vorbi, evident, și "cool", cumpănit, nefebricitat, fără patos și exaltare. Vasile Popovici a ales varianta "hot". Mărturisesc că aș dori oricând să pot scrie **așa** despre Rimbaud.

Adriana BABEȚI

Traian Dorgoșan, un rege al boemei

- Traian Dorgoșan, de când ești timișorean?

- N-am alte amintiri decât Timișoara!

- Când se vorbește despre tine ca despre un boem incurabil, cum te simți? Îți asumi "eticheta"?

- Nu o accept decât de nevoie. Sunt, în primul rând, un poet emblematic al acestui oraș. Boem, abia după aceea!

- Ce înseamnă poet emblematic?

- Cred că am fost un model, un **"emblemo... model"** pentru unii dintre poeții mai tineri de aici, și chiar pentru voi, poeții de la "Pavel Dan"... Apoi, repet, poezia mea, prin destule dintre motivele și sunetele ei, este chiar o poezie a acestui topos, îi aparține.

- Cum reacționezi la topuri, la clasamente și... piramide valorice pe care le stabilesc unii critici literari, ce par a fi convinși că scara lor axiologică e singura valabilă și, bineînțeles, imuabilă? Crezi că poezia e (o astfel de) competiție?

- Poezia e sufletul meu. Ce e aia competiție? Emulație, da. Dacă tu, bunăoară, ești mai poet, eu trebuie să intru în emulație cu tine.

- Te simți, totuși, un refuzat? Bunăoară, recenta antologie de poezie românească editată de Laurențiu Ulici, pe lângă alte omisiuni deja semnalate, nu te-a" prins".

- Nu mă interesează. Nu am țintit și nu țintesc la o asemenea glorie...

- Poemul tău "Crimă și pedeapsă" mi se pare demn de orice antologie. Te-am auzit, deseori, pe la diverse agape literare, recitându-l în felul tău unic, inconfundabil. De ce acest motiv din Dostoievski?

- Îl iubeam pe Dostoievski. Am încercat o parafrază vizavi de romanul lui. Poate chiar o parabolă. Știu eu, dacă a ieșit sau nu ceva?

- Crezi că poetul are nevoie să trăiască o dramă pentru a ajunge la marea poezie?

- Eu te întreb cine a hotărât unde începe mica poezie și unde începe marea poezie? Cred că ți-am dat un răspuns...

- E cam ludic răspunsul tău despre.. drama poetului. Dar să revin: te consideri un poet marginalizat? Marginal?

- Poate mă și complac. Poate mi-e indiferent. De fapt, eu m-am marginalizat și mă automarginalizez. Nu dau vina pe nimeni.

- Nu ești prea blând?

- Nu știu să mușc. Și sunt aproape știrb. Dar nici să arunc unora oase de ros nu-mi face plăcere. Dacă vrei să știi, eu nu mi-am trimis cărțile mele mai marilor critici. Știu, sunt considerat un poet local, provincial. Îmi ajunge. Sunt într-adevăr o structură marginală. Faptul că am citit, la vremea mea, mari poezii din literatura română și universală, m-a pregătit să devin chiar eu poet. Să scriu poezie pe structura mea. Pentru uz propriu și personal... Dacă eram în București, Iași sau Cluj, eram mai bun. Mai apreciat.

- Dacă ai face un bilanț, o analiză fără menajamente vizavi de poezia scrisă și publicată de tine până în 1989, ce anume ai avea să-ți reproșezi?

- Până la 1989, am publicat două cărți de poezie: **Cellalt geamăn** - 1972 și **Lacrimă albastră** - 1978, ambele apărute la ed. Facla. Asupra aspectului "politico-ideologic" al acestora, dacă la asta te referi, stimate poet Eugen Bunaru, îți pot spune că n-am să-mi "reproșez" nimic, dimpotrivă, mă autofelicit că am reușit să strecor pe ici - colo "prin punctele esențiale", câte-o "șopârliță"... Poate sub aspectul realizării artistice, ele, poeziile, ar avea să-mi reproșeze **câte ceva.** Le cer iertare că n-am știut să le scriu mai bine.

- Ai sentimentul împlinirii sau al neîmplinirii? Crezi că ai scris mult sau puțin? Te consideri autorul unei opere poetice?

- Când scriu o poezie, n-am sentimentul împlinirii, nici pe cel al neîmplinirii, ci doar o dulce uitare de sine mă cuprinde, pe un fond sufletesc de neliniște și teamă că "lucrarea" nu se va împlini. Când însă, simt că ea, "lucrarea", s-a împlinit, am implicit și sentimentul desertării - desertăciuni mele, în care, paradoxal, mă împlinesc. În plan mai larg, trăiesc sentimentul acut al unei mari neîmpliniri. Scriu mult? Scriu puțin? Cred că și una și alta. Mult, în sensul personajului din anecdotă care se lăuda că citește mult și căruia unul din anturaj îi replică: "Da desigur, cititi mult... la o carte"... Parafrazând, aș spune: Da, desigur, scriu mult...la o poezie". Scriu mult, deci, scriu puțin. Și reciproca... Din motivele mai sus arătate, se sub-bine-nțelege, că mă consider autorul unei opere... complete! Abia aștept să crap dracului ca să-mi pot vedea ediția definitivă O.C., în enșpe volume (în folio!), îngrijită și comentată de prietenul meu, **poetul și criticul** E.B.!...

- Cum resimți în intimitatea cunoștinței tale de poet singular (dă-mi voie să știu că fiecare poet e..., în cele din urmă, singular) relația cu cititorul, cu amatorul (iubitorul) de poezie?

- Ca pe o fecundă simbioză întru sublimă iubire de poezie. Căci dacă M.S. Cititorul n-ar mai fi, nici M.S. Poetul n-ar mai povesti, iar M.S. Poezia s-ar pierde în pustiu: "Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu"?.

Dar, din fericire sau nu, câtă vreme vor exista poeți (și există, slavă Domnului, o armată cu toate gradele și contingentele, de la răcan la general, de la recrut la veteran), vor există și cititori, căci poeții, se pare, sunt cei mai fideli și avizați cititori de poezie. Și, deci, poezia nu va pieri chiar de-ar fi ca poeții să se citească doar ei între ei.

- Știu că nu te numeri printre autorii care au asaltat, odinioară, revistele literare și editurile... Așadar, cum stai la capitolul "creație de sertar"? Fanii tăi pot fi optimiști? Pe piața literară va apare, în fine, un nou volum de poeme semnat de Traian Dorgoșan?

- Creație de sertar? Uită-te la sertarul mesei mele, iubite prieten Eugen și vezi cât de strâmt și neîncăpător și burdușit cu felurite relicve "paraliterare" este. Eu, ce-am avut mai bun, am cam publicat și "înainte", iar manuscrisele ce-au mai rămas și pe care mi-am propus de-atâtea ori, să le dau ofrandă zeilor pe altarul teracotei camerei mele, mi le păstrez prin cutii de carton, colo jos, în dulap ori risipite în neorânduială, aiurea (ce ți-e și cu "Boema" asta!)... Iubitorilor de poezie promit să le ofer, cât mai curând posibil, un volum autoselectat din cele două publicate și încă ceva în plus. Nu știu când și cum, că-i greu în ziua de azi, dar am spus și repet: cât mai curând posibil. Auguri!

- Din '90 începând se tot vehiculează, ba chiar se întreține ideea, că poezia e pe ducă, în curând, zice-se, va deveni un obiect de muzeu. Ce crezi tu despre aceste profeții?

- Poezia - obiect de muzeu? Dar ce, dauritul sarcofag al lui Tutankamon, ori Mona Lisa, ori Măiastrele lui Brâncuși, nu sunt azi obiecte de muzeu? Proștii, însă, nu le prețuiesc și nu le iubesc, fiindcă nu le pricep, fiindcă "n-au organ", cum ar zice Blaga pentru asta. Ei vor Hamburger și Coca-Cola și mai știu eu câte și mai câte! O.K.! Să le fie de bine și să le stea în gât!... Și să lase aleșilor zeeasca ambrozie de care lor le e greață!

- Te consideri un ales, Traian Dorgoșan?

- Chiar un ales nu cred că sunt, dar un chemat, sunt sigur că sunt! Și chiar dacă peste săptămână mănânc la cantina Săracilor (sic!), Duminicile și de Sărbători mă cinstesc cu mană cerească! Cât despre posibila dispariție a poeziei, mi-am spus părerea la întrebarea aceea despre relația poet - cititor. Mai adaug că poezia, fiind, în primul rând, o stare de spirit, virtual și latent prezentă în fiecare exemplar uman, în anumite condiții, (poezia ca stare de spirit), poate fi realizată de oricare dintre indivizi - structura spiritului uman fiind constantă și indestructibilă. O șansă în plus pentru supraviețuirea poeziei, un argument și motiv pentru optimismul nostru întru perenitatea poeziei!

- Știu că ai urmat studii de artă plastică. Dacă nu sunt indiscret, cum și când s-a produs ruptura, "trădarea" plasticianului, pictorului Traian Dorgoșan de către poetul cu același nume?

- Eugen dragă, dacă te-ar auzi pictorii adevărați din Timișoara, care mă cunosc, ce blasfemie de întrebare îmi pui, eu cred că și-ar înghiți sculele de pictat, cu vopsele cu tot (și-ar fi păcat, că sunt scumpe în ziua de azi). Motiv pentru care declar: poetul Traian Dorgoșan (atât cât a fost și a mai rămas poet), din motive de "talant" n-a fost niciodată pictor! E drept, ca tot copilul, copil fiind, îmi plăcea să mă joc cu creioanele colorate sau cu acuarele. Și mai târziu, prin anii '60 (publicasem deja poezii), chiar am trecut - student pasager - pe la (nu prin) facultatea de arte plastice, din curiozitate estetică. Doream să cunosc pe dinlăuntru fenomenul plastic, care m-a atras și m-a fascinat dintotdeauna. Dar de aici și până la a fi pictor, mai va!... De unde se poate deduce că nu poate fi vorba de vreo "ruptură" sau "trădare".

- Am cam neglijat, în acest dialog, tocmai creația ta. Spune-mi ceva esențial despre cele două cărți de poezii ale tale. Pe care o iubești mai mult și din ce motive? Ce poem propriu îl

simți mai aproape de suflet, mai reprezentativ?

- Cele două cărți de poezii ale căror autor cu onoare sunt (era să zic cu oroare...), puteau fi trei, patru, una sau niciuna. Întâmplarea a făcut să fie două. Prin anul 1972 - aveam deja 37 de ani și nu publicasem nici o carte (debutasem cu poezie în 1958 la revista **Scrisul bănățean**) - hotărâsem să-mi alcătuiesc o culegere din poeziile de până atunci. Am predat culegerea editurii "Cartea Românească". Dar văzând că lucrurile se tot amână (eu la Timișoara, C.R. la București), în urma unei discuții cu redactorul de carte (regretatul Mircea Ciobanu), făcând eu pe lezatul la o observație a sa (inofensivă, de altfel), mi-am "furat" pur și simplu propriul manuscris înregistrat la editură și fuga cu el la Timișoara, unde se înființase recent editura "Facla" și care mă solicitase. Dar nici aici n-a mers ca pe roate: a trebuit să renunț la unele piese de la "dosar", dragi inimii mele, pe atunci. Astfel s-a născut **Cellalt geamăn.** Peste ani, în 1978, am fost solicitat, din nou, de aceeași editură. Am acceptat și de astă dată, dar ca să-mi răzbun amorul propriu de poet, lezat de două ori, de două edituri, am băgat piesele refuzate anterior, în devălmășie cu altele noi și astfel a răsărit cea de a doua carte - **Lacrimă albastră.** După care, m-am cam lecuit și nu prea m-a mai chinuit dorul de a fi "autor".

Deși ambele cărți mi se par, vorba lui Arghezi, "deopotrivă de prisos", ca un părinte cinstit și iubitor ce sunt, le iubesc, deopotrivă, pe amândouă. Cel mai aproape de sufletul meu se află poemul "Cellalt geamăn", după cum se deduce și din faptul că l-am pus, ca titlu, volumului. Îți voi spune altădată, de ce.

- Obișnuiești - ai nevoie? - să te rogi lui Dumnezeu?

- Află, iubite prieten Eugen, că eu am crescut sub semnul crucii. Când eram mic, mă rugam, seară de seară, înger-îngerașului meu, să mă crească, să mă ocrotească. La școala primară, directorul nostru, dl Olaru, ne ducea duminicile și de sărbători la bisericuța din Piața Crucii, unde el era mare cantor și dirijor de cor. Școala noastră se afla în Piața Lahovary, nu departe de bisericuță (sau invers). Slujitor la altar era părintele Surlașu cu care făceam și orele de religie. La biserică, cel mai mult îmi plăcea când mă punea să spun **Apostolu,** ori să port praporele la înmormântări sau de Sfintele Florii. Eu, la religie eram bun. Căci îmi plăcea. Părintele Surlașu m-a și premiat odată. Țin minte că am primit, ca premiu, o carte despre Mănăstirea Săracă și o cărticică de rugăciuni, din care am învățat multe pe de rost. Îmi plăcea să mă rog. Erau vremuri de război și eu din inima mea de copil mă rugam lui Dumnezeu ca pe pământ să fie pace și-ntre oameni bună voire. Mă rog și-acum. Avem cu toții nevoie de asta.

- L-am auzit odată (sper să nu mă înșel) pe Mircea Mihăieș spunând că ești singurul scriitor din Timișoara cu care domnul Ciocârlie este la per tu. Te-aș ruga să fii mai explicit... Și, eventual, să caracterizezi relațiile tale cu lumea literară, cu scriitorii timișoreni. Îți iubești confrații? Ei te iubesc?

- Cu Livius Ciocârlie *srat* fiind, am fost coleg de clasă la Loga, în primele două clase la liceu. Apoi a venit reforma ('48) și ne-a spulberat în patru vânturi... deci cum (și la ce?) putem fi altminteri decât la pertu? Da, el era cel mai deștept. El era rasatul. Era educat ca să fie premiant. Eu sunt, dar mai ales am fost inspiratul. Nu știu ce să înțeleg prin numita de tine "lume literară". Dacă te referi la relațiile mele cu confrații de condei - loco, îți pot răspunde că ele sunt cum nu se poate mai bune. Îmi iubesc confrații, cum și ei mă iubesc pe mine. Colaborez cu ei, dovadă, colaborarea de acum cu tine, poet de marcă și parte inseparabilă a "lumii literare" timișorene (și nu numai), iubite confrate și prieten Eugen Bunaru. Mă abțin să dau aici numele "confraților" pe care îi iubesc cel mai tare, pentru că, în definitiv, pe toți vă iubesc deopotrivă. Să dau trei nume, totuși, de triumfali... triumviri: Cornelius, Mircea... Adriana.

- M-ai copleșit cu generozitatea, ba chiar cu politețurile la adresa persoanei mele. Am un sentiment total de disconfort. Regret că ai deja promisiunea mea să nu suprim nici un cuvânt. Asumă-ți tu răspunderea pentru tot ce ai spus!

- Mi-o asum, bineînțeles!

- Ca rege, de necontestat, al boemei timișorene, te rog să-ți definești statutul! Crezi că boema - o trăiești de atâta vreme - e o fatalitate?

- Pentru mine boema a însemnat un mod de existență. O formă de protest la adresa mizeriei și urâțeniei lumii din afara și dinlăuntrul meu. O trecere frauduloasă de frontieră spre o mirifică, bănuit fericită **Terra incognita.** O extrovertire și o exorcizare, credeam eu, a celor din mine. Îmi dau seama, azi, că n-am făcut decât să cad din rău în mai rău sau, cum se spune, să sar din lac în puț. Eu nu m-am jucat de-a boema. Eu am trăit boema cu toate fibrele ființei mele încordate până la absurd. Am zburat la trapez fără plasă și mi-am plătit bezmeticul curaj și aventura cu preț de oase frânte și de sânge.... N-ai fost la mine la spital, ca să-mi aduci anaforă sfințită? Nu m-ai văzut în cârje? Nu vezi cum șchiopătez?

Au mai trecut pe aici, purtați de steaua lor, trei crai, poeți-boemi și un grafician-boem: Dami, Ioan, Ghiță și iar Ghiță. Acum se odihnesc în pace, iertați de bunul Dumnezeu, în loc luminos, în loc cu verdeață. Iar eu mă simt bolnav și istovit. Voi dărui coroana mea și sceptrul de Rege al Boemei unui poet mai "tânăr și ferice". Vreau să abdic!

Mi-e sete de repaos.

Întrevedere realizată de Eugen Bunaru în zilele de 26 decembrie 1997 și 7 ianuarie 1998.

"Cellalt geamăn"

Temperament poetic de vocație romantică, Traian Dorgoșan profesează, în poezie ca și, paradoxal, în propria-i biografie (confundabilă și confundată, cel mai adesea, cu o boemă ireversibilă), o detectare lucidă și o asumare pe măsură, o strunire, dacă vreți, a unei conflictualități, cu accente grave, ce se consumă fie în plan epicureic - existențial, fie, "convertindu-se" (ea, această dualitate conflictuală) în zone(le) spirituale, metafizice. Mai mult însă decât atât și într-o deplină ingnorare a tuturor orgoliilor și disputelor vizând ierarhii și topuri literare de ultimă oră, poezia lui Traian Dorgoșan este, nu de puține ori, o mărturie tulburătoare, prin autenticitate estetică și existențială, a unei nevoi, purificatoare, de armonie, de sublimare a contrariilor, de transcendere a lor. Iată, din această perspectivă, un catren, o "ipostază", de aspirație platoniciană, a ochiului: "Filtru orb candorilor impure/irizând reflexul altei ipostaze/când o stea lumina vrând să-ți fure./te mânji cu - amprenta unei raze"./ sau în altă parte:

"Întuneric sunt și faclă,
apă vie și venin,
geamăn mie, și străin
îmi sunt stea și îmi sunt raclă".

Într-un asemenea spațiu al contrastelor și interferențelor (din care nu lipsește ispita ludicului dar și a rafinării unor subtile arome livrești), mi se pare demn de relevat mesajul de adâncime al acestui demers liric, adică aspirația întru dobândirea acelei priviri, olimpiene, asupra lumii de la altitudinea căreia el, poetul, e mai aproape - cu un nou son, cu o metaforă insolită - de frumos, de adevăr. De Demiurg, până la urmă. Dar să lăsăm Poetului însuși dreptul ultim al definirii sale în lume:

"... zvârlit în lume semn de întrebare
pătruns adânc în naltul nepătruns
cu visu - ntraripat și gândul uns
crai temerar al fără de hotare
imperiului de taine selenare
eu sunt chematul marelui răspuns".

Eugen BUNARU

Teatru

Muzici - Ritualuri - Culori

Sfârșitul lui '97, perioadă a cadourilor, cumpărăturilor și a sărbătorilor religioase creștine, trebuia să aducă, după obicei, surprize și noutăți și pe scenele timișorene. Trei premiere, în trei limbi, diferite în atitudine și problematizare, în căutări și în stil, având însă în comun, în afara afinităților calendaristice, vizibila slăbiciune pentru melodie, cântec și incantație (live), mișcare, dans ritual, tinerețe și multă-multă culoare.

Disco-Jungle

Afișul Teatrului Maghiar, care anunța premiera unei noi adaptări în stil musical a romanului lui Rudyard Kipling, **Cartea Junglei**, avea să nedumerească multe suflete nostalgice - între ele și al subsemnatului - suflete închipuindu-și că orice *remake* a celebrului film de desen animat al anilor 50, cu sclipitoarele sale dialoguri, cu mesajul său pacifist, cu seducătorul său scor muzical de jazz, nu poate reprezenta, azi, mâine, oricând, decât o jalnică replică a "originalului", ceea ce mulți au simțit la revederea sa pe ecrane, în 1996, tot într-o producție animată, a Studiourilor Walt Disney.

Teatrul Maghiar propunea însă o nouă dramatizare, cu o altă miză, cu alte dialoguri, desigur pentru un alt tip de reprezentare (teatrală) și, mai ales, cu o coloană sonoră radical diferită. Muzica, versurile și textul dramatic purtau numele unor cunoscuți profesioniști maghiari, Dés László, Geszti Péter, respectiv Békés Pál, iar propunerea lor avea să devină un musical de mare succes pe scenele budapestane. Jazz-ul și instrumentele sale acustice cedează locul sintetizatorului, swingul se preschimbă în ritmuri disco sau orientale, skat-ul lui Armstrong în rapul maimuțelor îmbrăcate în stil hip-hop, cu ochelari rotunzi și pantaloni cu turul la genunchi, pe rotile și cu cozorocul întors la spate. Coregrafia e și ea adusă la zi. Prin dinamismul și tinerețea sa, producția timișoreană a știut să-și amuze publicul, ceea ce nu însemna totuși o surpriză. Regizorul Vas-Zoltán Iván, scenograful Werner Józef erau vechi colaboratori ai urbei. Prin munca lor, Teatrul Maghiar își câștigase faima de teatru de Broadway, cu musicaluri garantate. Să ne amintim de **Kalamona Vântu-Leagă**, **Frații de sânge** și, de acum celebrul, **Om din la Mancha**. Or, la realizarea acestora (și nu numai) cei doi fuseseră părtași, de obicei cu o întreagă echipă din Ungaria. În **Cartea Junglei**, atât costumiera, Molnár Zsusa, coregraful Halász G. Péter, cât și interpretul rolului principal, Berenyi Laszlo (Maugli), se legitimau în România cu pașaport unguresc.

Premiera spectacolului a avut loc în data de 16 decembrie 1997. Acesta a pus în evidență incontestabilele talente vocale, coregrafice și chiar acrobatice de care dispune în prezent Teatrul Maghiar, precum și jocul, după caz, buf, subtil sau gimnast al protagoniștilor.

Etno-Irodiada

Teatrul Național, mai sensibil la tradiții, mai obedient la cutume, a găsit că e de datoria sa să fie pregătit pentru sărbătoarea creștină a Crăciunului, cu un spectacol ocazional, **Irozii**, după un scenariu de și în regia lui Cătălin Naum, conf. universitar al ATF București, conducător al Teatrului Studențesc "Podul". Autorul a dublat chiar miza ocazionalității spectacolului său, descoperind mai mult decât o apropiere calendaristică între datele de 16,21 (când a avut loc premiera) și 25 decembrie. Astfel, deși inclus în programul mai amplu al TNT, **Teatrul și Biblia**, **Irozii** devenea un spectacol de Decembrie, lună a curajului românesc: curajul revoluțiilor, curajul loviturilor de stat, curajul de a deschide portofelul și de a intra în prăvălii, curajul de a-și face planuri de vacanță. "Irod a fost cel dintâi care s-a opus credinței până la nimicirea celor care au crezut în pogorârea Mesiei pe pământ. Au urmat, ne mărturisește autorul, atâția și atâția dictatori...".

Irozii la Timișoara nu reprezenta o premieră absolută. Cătălin Naum mai cucerise lauri cu ei și pe alte meleaguri. Pe scurta, poate prea scurta sa întindere (aproximativ 30 de minute), spectacolul transpune furia lui Irod la auzul veștii venirii pe lume a lui Isus, copilul salvator, furie care, spune povestea din Biblie, va zămisli oribila pornire, aceea de ucidere a pruncilor de-un leat cu sfântul. Vestea Nașterii o aflăm din frumoase colinde populare, cântate cu suflet pe scenă de o întreagă distribuție, compusă în exclusivitate din studenți la actorie: Dragoș Bucur, Florin Ruicu, Ion Romeo, Alecu Reus, Adrian Ferencz, Cătălin Mocanu, Adrian Balint, Cătălin Pălălău, Florin Godeanu, Cătălin Ursu, Ion Rizea, Robert Copoț.

Incantații și cruzime

La finele lui '97, Teatrul German vine cu o propunere sensibil diferită de divertismentul modern de pe scena Teatrului Maghiar, de senitătatea arhaică a colindelor populare de la Național; un spectacol turmentat de angoase septentrionale, de desfășurări heteroclite și policrome ale grotescului, un spectacol în mișcări circulare, repetiții rituale, incantații magice, poze iconodule; cu exorcisme și farse, siamezi și clovni la senectute, femei cu barbă și ciocli matusalemici: **Lupi**, un spectacol de autor al foarte tânărului director de scenă Theodor Smeu Stermin, care semnează, la Teatrul German, atât regia, decorul, costumele, coregrafia, cât și dramaturgia. De fapt, el nu lasă nici melosul pe mâini străine. Anca Șain-Smeu, soția sa, compune o muzică de spectacol ce urmează a fi interpretată, tot live, pe un memorabil instrument de percuție: un ansamblu etajat de sticle umplute, după ton și acordaj, cu apă.

Tinerețea e desigur barocă, teribilistă, încărcată, uneori cam costisitoare. Spectacolul lui Smeu Stermin suferă de angoasa timpului mort. Muzica nu se oprește niciodată. Nici ninsoarea. Realizarea respectă aproape punct cu punct imperativele manifestelor Teatrului Cruzimii: text propriu, ritual, scena-creuzet, alchimia limbajului teatral, efecte, măști costume stridente, sugestii-sinestezii, cuvânt incantatoriu, arhaizarea locusului, costume și lumini bogate în culoare, *coleurs des objects*, unitate ritmică, "armonii atractive, note muzicale rare".

Povestea **Lupilor** modulează în registru simbolist tema Azilului de Noapte, a cimitirului viu, loc de întâlnire al marginalilor, prilej de a-și rememora, cu fețe triste, aventura vieții, de a-și deplânge condiția, de a se juca de-a planurile de viitor, de-a speranța, de a-și face procese de conștiință, de a muri. Căci, fără îndoială, mare parte din aceste desfășurări biografice sunt așezate, vorba filozofului, "în orizontul morții", semnificația lupului, de animal însoțitor și inițiator în lumea de dincolo fiind aici vizibil subliniată.

Deși naiv la dramaturgie, călcând în multe din strâchinile debutanților în poezie, Smeu Stermin știe să folosească în favoarea sa majoritate din poveștele lui Artaud: în primul rând faptul de a fi el însuși autorul textului. Spectacolul are o unitate stilistică riguroasă, ce-i conferă o notă de respectabilitate în contextul căreia se poate îndrăzni. Și se îndrăznește, există astfel de momente, unele foarte rapide. O mână sigură creează aici un limbaj, îi controlează desfășurarea și asta e o premisă fermă pentru un profesionist.

O altă reușită a spectacolului o reprezintă excelenta intrare în rol a protagonistelor: Ildiko Jarcsek-Zamfirescu, în rolul dresoarei de lupi și Ida Jarcsek-Gaza, în rolul femeii cu barbă. Pe fondul desfășurării circular-monotone a piesei, ieșirile acestora la rampă dau acea prospețime, individualitate și mister de care spectacolul avea foarte mare nevoie.

Tinu PÂRVULESCU

Instantaneu din spectacolul "Cartea Junglei"

Cartea de artă

Stilurile unei generații

Aflat de ani buni în proximitatea creatorilor de artă, iar în ultimul răstimp în peisajul comentatorilor de artă plastică timișoreni, criticul Ioan Iovan propune printr-un volum, apărut la finele anului trecut și lansat cu prilejul Salonului anual al artiștilor timișoreni, deschis la Muzeul Banatului (**Stil și expresivitate**, Editura Hestia, 1997), un dicționar al personalităților artistice din oraș. Primul criteriu ce a stat la baza întocmirii lui a fost simplu: "născuți între anii 1940-1968", adică artiști fie ajunși la maturitatea creației, fie în plină formare. Un al doilea criteriu al selecției oferite de Ioan Iovan a fost genul artistic, autorul oprindu-se în acest volum la artele plastice: pictura, grafica, sculptura, un alt volum urmând să cuprindă artele decorative. **Stil și expresivitate** este însă mai mult decât un simplu dicționar bio-bibliografic. Scurtele notații despre biografia autorilor și activitatea lor sunt inserate pe mânșetele paginilor. Cartea propune nu mai puțin de douăzeci și nouă de comentarii ale criticului de artă Ioan Iovan asupra creației artiștilor selectați (membri UAP, alt criteriu avut în vedere). Douăzeci și nouă de studii și nu cronici ocazionate de la un vernisaj sau altul, cuprinzând analize ale întregii activități și evoluții a artiștilor, înțelegerea influențelor și interferențelor petrecute în activitatea fiecăruia dintre ei.

Criticul reușește să plonjeze în intimitatea atelierelor și a preocupărilor fundamentale ale fiecăruia dintre artiști, să le perceapă obsesiile și să le intuiască direcțiile de evoluție, cunoscându-le debutul, căutările inițiale și consecvența aplecării către anumite teme sau tehnici. Muncă nu tocmai ușoară având în vedere că o asemenea întreprindere nu s-a mai făcut la Timișoara, oraș al muzicii și al artelor plastice, sărac însă tocmai în studii care să comenteze faptul artistic, să scoată la lumină creatorii, mai mult decât în niște cronici ocazionate de vernisaje.

Faptul de a se fi oprit doar asupra celor născuți în perioada amintită, ce va fi stârnit așteptate mânii și vanități, vine să completeze lista individualităților născute înainte de 1940 care însă au beneficiat de cuprinderi în dicționare de artă apărute în decursul timpului. În realitatea cea mai cinstită o aceeași perioadă este cuprinsă și în cunoscutul **Dicționar al scriitorilor din Banat** datorat distinsului istoric literar Olimpia Berca, apărut cu doi ani în urmă. Fapt ce dovedește că, deși la Timișoara, actul creator este continuu, între parametrii unor valori înalte, există artiști și scriitori (perioade de decenii) asupra cărora nu s-au exprimat limpede păreri competente, nu s-a oprit atenția criticului literar sau de artă din pricina unor conjuncturi nefavorabile înseși artei și literaturii. Dar aceste generații există, umplu un aparent gol de informație asupra unui spațiu și timp, informație care mâine, oricând, poate sta la îndemâna unui istoric sau critic de artă sau literar de oriunde ce va vrea să facă o cuprindere cât mai completă, de nu chiar exhaustivă asupra fenomenului artistic și literar românesc. Ca și în literatură, criticii generației anilor cuprinși în dicționar s-au îndreptat din primul moment asupra valorilor deja consacrate atunci, uitând de proprii lor colegi. Alături de acestea toate au mai contribuit și șansele individuale ale fiecărui artist sau scriitor și astfel au apărut monografii ale unor creatori în viață, în vogă la un moment dat, care au dispărut o dată cu eroii principali.

Consider deci binevenită recenta apariție datorată criticului Ioan Iovan, de vreme ce s-a încumetat să realizeze primul volum despre arta plastică din această parte de țară. Comentariul său, aplicat creației celor douăzeci și nouă de pictori, sculptori și graficieni timișoreni, în evoluția lor, este completat de subiectivismul contactului direct cu toți aceștia sub cupola unei contemporaneități care, chiar dacă resimte influențe ale preocupărilor la zi din arta apuseană, își păstrează un specific local, individual, pe care Ioan Iovan a reușit să îl descopere și noteze în fiecare dintre cele douăzeci și nouă de studii-portrete de artiști. Faptul că în a doua secțiune a cărții fiecare dintre artiști este prezent prin trei reproduceri după lucrările proprii face din volumul **Stil și expresivitate** un "dicționar-catalog-studiu", instrument extrem de util nu doar specialistului în arta plastică, dar și iubitorului de artă.

Paul Eugen BANCIU

TV

Jurnal TV - 98

● Înalți demnitari a trei mari state europene au cerut guvernul României ca acesta, dat fiind prestigiul internațional de care se bucură în momentul de față, să intervină pe lângă Consiliul Europei în vederea admiterii celor trei țări în marele organisme al continentului nostru dacă e posibil în "cel de al treilea val". Răspunsul guvernanților români în problema mai sus amintită a fost prompt și eficace, motiv pentru care statele ce ne-au cerut ajutorul au depus în formule juridice moderne un fel de jurământ de fidelitate față de România. Ca un semn imediat de recunoaștere a eficacității demersurilor românești pe lângă Consiliul Europei din partea țărilor ce ne-au cerut sprijinul, Președintele nostru a primit o ediție completă "Goethe-Herder", primul-ministru - o ediție completă "Pascal-Balzac", iar ministrul industriilor și reformelor de asemenea o ediție **"Sir Percy-Shelley-T.S. Eliot"**... ● O delegație americană de oameni de afaceri a avut consultații pe parcursul a două zile cu oameni de afaceri români de la care sunt dornici să învețe tot ce se poate învăța despre "criteriul rentabilității". La înapoierea în Statele Unite bussinessmenii de peste ocean au mărturisit: "De abia acum descoperim ce înseamnă să fii cu adevărat subtil, maestru în angajarea unei afaceri, cum poți repede și fără a comite erori să ai profituri oneste, remarcabile din «combinații» ce inițial nu lăsau să se întrevadă nici cele mai mici șanse de profituri". ● Doi detectivi români care, deocamdată, au ținut să-și păstreze anonimatul, au adus primele raze de lumină în ceea ce opinia publică mondială numește "Cazul Lady Di". Rezultatele cercetărilor, lor ce vor fi, date publicității la începutul lunii martie a.c., vor fi în măsură să dea în întregime dimensiunile complotului euro-africano-asiatic de pe urma căruia miliardarul egiptean Dodi-al Fayed și fosta soția a prințului Charles, Lady Diana, au trecut în lumea umbrelor. ● Să ne întoarcem acasă, acum... Vă aducem la cunoștiință, dragi concetățeni, că în societatea noastră fenomenul infracțional tinde către cifra zero. Astfel, în comuna Izbelișteа, jud. Botoșani, aflați încă sub influența nefastă a anilor guvernării nu de mult încheiate, trei tineri fără ocupație, în noaptea de șase spre șapte ianuarie a.c., au sustras din așazisul "coteț cel mare" aparținând gospodarului Ioan Fesea... trei găini foarte bune ouătoare. La nici o oră după ajungerea cu prada acasă, cei trei tineri și-au dat seama că prin gestul lor pot umbri imaginea țării față de Europa. Ca urmare, în dimineața zilei de șapte ianuarie au restituit cu lacrimi în ochi cele trei păsări de curte proprietarului de drept, spunându-i acestuia că poate apela la serviciile lor ori de câte ori are impresia că se dau târcoale adăposturilor sale pentru animale... ● Un alt caz care ne face să credem cu o solidă convingere că fenomenul infracțional la noi tinde tot mai mult să devină o amintire e și următorul fapt: În cătunul Pustia, județul Brăila, bătrânul în vârstă de șaptezeci și nouă de ani, Kovacs Ladislau, locuia de mai mulți ani singur într-o casă cu nu mai puțin de cinci camere. În zorii zilei de trei ianuarie a.c., K.L. se trezește în fața lui cu doi tineri ce aveau fiecare pe spate un rucsac și în fiecare dintre mâini câte o manivelă de mașină... "Vreți să mă omorâți, le-a spus bătrânul celor doi cu o jumătate de glas?"... "Da de unde, i-au răspuns tinerii, vrem doar să te facem frumos". Și imediat l-au așezat pe bătrân pe un scaun, unul dintre matinalii vizitatori începând să-i coafeze părul, iar celălalt cu un brici Solingen să-i radă barba și să-i ajusteze mustățile. La finalul toaletei, moșneagul aproape plângea de fericire. "Ce să vă dau, totuși, pentru bucuria ce mi-ați făcut-o"?... "Absolut nimic, i-au replicat tinerii, noi aparținem organic unei societăți care se află deja în cunoscuta fază de "post-tranziție". ● În urma unor riguroase sondaje efectuate de mai multe instituții de profil s-a confirmat faptul că tinerii de la noi cu vârste între 18-30 ani, cu sau fără studii serioase, au renunțat de bunăvoie la limbajul suburban, la apetitul pentru violuri și agresări fizice, la degradarea bunurilor publice, fără a mai vorbi de furturi. A făcut de două ori turul Europei faptul că pe o bancă dintr-un parc tulcean două ceasuri de aur au stat acolo neatinse de nimeni timp de patru zile. În a cincia zi proprietarul a venit și le-a luat. Întrebat cum își explică acest fenomen, domnul Bobolos a spus simplu... "Societatea noastră imediat după căderea guvernului totalitar, a traversat câteva momente de, derută dar și-a revenit imediat la normal, lucrul acesta fiind determinat și de o istorie plină doar de fapte eroice, cinstite, care demult ne-au făcut stimați nu doar în Europa ci și în întreaga lume". ● Într-o recentă ședință a Senatului, domnul Luca Piți-Goia, senator P.D.S.R., a afirmat succint dar esențial... "În momentul de față, domnilor parlamentari, călărim pe cei mai mari cai din Europa"...

Mircea PORA

Top

"Don't Look Back"?

În slang-ul negrilor americani, **"Mojo"** e cuvântul care s-ar putea traduce cu aproximație "tipă, gagică", mai puțin "soție" deoarece ei, negrii, au adoptat pentru acesta obișnuitul "Wife" atât de uzitat de albi și nu numai. **Muddy Waters** are și o piesă datând de prin anii '50, un blues cu accente urbane: **"I Got My Mojo Workin"**. Nu cunosc etimologia cuvântului "Mojo", dar asta nu ne încurcă acum când vreau să vă spun că printre revistele englezești muzicale cele mai prețuite de "puriști" se numără una cu acest titlu. Numărul din decembrie anul trecut publică o interesantă clasificare muzicală, rod al unui referendum realizat printre avizații cititori ai amintitului

fanzin. Sub genericul GREATEST SINGLES OF ALL TIME sunt înșiruite 100 de piese în ordinea valorii lor, evident, dictată de gusturile cititorilor. Mărturisesc, am citit cu aviditate titlurile pentru a cunoaște modul în care insularii recepționează valoarea producțiilor pop-rock de la începuturi până în timpurile grupului **Oasis**. Presupunând că britanicii "le au" cu muzica - nu pentru faptul că-s britanici, ci că-s informați și selectivi - înclin să subscriu la clasamentul pe care el l-au realizat în ceasul potrivit bilanțurilor: sfârșitul unui an care, să fim sinceri, n-a prea fost darnic în materie de valori în divertismentul sonor. Noroc în "trecutul glorios" (ce sintagmă răsuflată!), pe care un component al formației engleze **Isaura** îl pomenește într-un interviu luat de un redactor al revistei "Free". Acesta spune la un moment dat că "istoria se repetă" și că "în materie de pop/rock s-au cam spus lucrurile esențiale". Evident, îi dăm dreptate acestui tânăr gândindu-ne la valul de "convers" care ne sufocă în ultima vreme. Permiteți-mi să transcriu așadar (parțial, evident) clasamentul **"Greatest Singles Of All Time"** așa cum apare preluat de revista **"Mojo"**: 1. Strawberry Fields Forever - **The Beatles** (1967); 2. Waterloo Sunset - **The Kinks** (1967); 3. Good Vibrations - **Beach Boys** (1966); 4. Like A Rolling Stone - **Bob Dylan** (1965); 5. All Along The Watchtower - **Jimi Hendrix Experience** (1968); 6. Eight Miles High - **The Byrds** (1966); 7. Hey, Jude - **The Beatles** (1967); 8. No Woman, No Cry - **Bob Marley & The Wailers** (1975); 9. See Emily Play - **Pink Floyd** (1967); 10. Tin Soldier - **Small Faces** (1967). Ne oprim aici deocamdată, compătimindu-i pe cei prea tineri care nu cunosc aceste piese, extaziindu-se cu "Soap Music"-ul unui **DJ Bobo** sau **Nana**, vai, atât de perisabile! Oare, peste trei decenii cineva își va aminti de ei? Cu siguranță, nu! Și atunci, să-i mai asculți pe **Oasis** care din coada clasamentului, de pe ultimul loc 100, ne spun: **"Don't Look Back"?** Nici nu ne gândim să-i luăm în serios, neîncetând să ne mirăm cum de unii exaltați (ei nu se autoexclud!) îi compară cu... BEATLES!?

Petru UMANSCHI

" În Danemarca..."

☞ *Urmare din pag. 16*

celorlalți critici au spus: "Da, e bună cartea, dar nu e cine-știe-ce". Eu cred că pentru o primă carte era ceva extraordinar, superb. Puteți cu ușurință deduce că avea un talent cu mult mai mare decât noi ceilalți. Dar nu se prea vindea. A vândut doar vreo 4.000 de copii. Nu era un bestseller. Și apoi, brusc, a ajuns cunoscut pe plan internațional.

- Cum explicați aceasta?

- Cred că au existat diferite motive. Un lucru este elementar: Peter Hoeg este cu adevărat un scriitor mare, are darul de a crea personaje interesante și o poveste antrenantă. Și are o exprimare extrem de frumoasă, pe deasupra. Dar, sunt mulți scriitori care posedă aceste calități și nu devin autori de talie internațională. Alt motiv a fost că **Smilla...** este un thriller tradițional. Și cred că succesul lui în State a fost bazat pe o neînțelegere. Ei au crezut că au de-a face cu un scriitor de thrillere, pe când el era un scriitor adevărat ce încercase să scrie un thriller. În mod normal, de la un scriitor de thrillere nu ai mari pretenții. Limba lasă de dorit și personajele sunt standard, nu foarte interesante. Un fel de mecanism te ține cu cartea în mână pentru că trebuie să-ți omori cumva timpul în tren sau în aeroport, și în asemenea situații cititul este o distracție. Ei, cartea aceasta era distracție și mult mai mult decât atât. Ceva ce alți scriitori nu ofereau, cu o exprimare fără pereche, cu un topos care nu fusese descris niciodată până atunci în thrillere: Danemarca, Groelanda, eschimoși, zăpadă. Era ceva nou. El a fost primul care să descrie aceste lucruri și a făcut-o cu un talent deosebit. Deci, o parte a succesului provine din faptul că a fost greșit interpretat tipul de literatură din care făcea parte. Lucrul ciudat despre Peter Hoeg este că, dacă citești toate cele cinci cărți ale sale, ai impresia că sunt scrise de cinci autori diferiți. Sunt complet diferite una de cealaltă, stiluri diferite, termeni diferiți etc. Prima carte este o Isabela Allende daneză. A doua este în totalitate Karen Blixen. a treia este John le Carré. Despre a patra m-am întrebat foarte mult timp ce era. **Cei marginali (De maske egnede),** a patra carte, este povestea unui băiat orfan și a copilăriei lui petrecute în instituții de abilitare, într-o continuă luptă pentru supraviețuire mentală. Apoi am descoperit că este scrisă exact în stilul unui scriitor suedez, Svend Olof Bergkvist, pe care se întâmplă să știu că Peter Hoeg îl admiră foarte mult. Nu vreau să spun că imită. Nu cred că își dă foarte bine seama de ceea ce face. Dar concluzia este că, bazându-te pe cărțile lui, nu poți spune cine este Peter Hoeg. Pe când, în cazul unui scriitor danez tradițional, e foarte ușor de determinat. Pentru că acesta își exprimă sentimentele, ceea ce are pe suflet. Încearcă să ajungă la o împăcare cu el însuși, se întreabă tot timpul "Cine sunt eu?"... Toată tradiția romantismului târziu. În timp ce, citindu-l pe Peter Hoeg ai senzația că urmărești un luptător oriental făcându-și exercițiile. Egoul nu există deloc. Dimpotrivă, se simte un fel de reprimare a acestuia.

- Ați afirmat mai devreme că există mulți așa-ziși scriitori. Deci, trebuie să existe și organizații, cum ar fi o uniune a scriitorilor etc.

- Da, de fapt sunt două în competiție. Dar nu au importanță practică. Prima, care se voia o uniune a scriitorilor tradițională, funcționa după principiul "cu cât suntem mai mulți, cu atât suntem mai puternici". Deci avea aproape 1.600 de membri, ceea ce într-o țară ca Danemarca e foarte mult. Nu trebuia să fi scris nici o carte ca să te înscrii. Dacă te uiți peste arhivă, vei constata că de 98% dintre ei nu a auzit nimeni. Poate au publicat un articol într-un ziar local sau și-au scos o carte cu propriile lor fonduri sau au scris o carte pentru copii de opt pagini. Există un prestigiu în a te numi scriitor, deci toți încearcă să devină membri ai acestei uniuni. Apoi există o a doua uniune, care s-a născut din primă, pentru că ei considerau că trebuie să fii un scriitor confirmat ca să fii membru. Ei au 200-250 de membri. În aceasta sunt și eu membru, dar nu cred că are vreo importanță. Rolul lor ar fi să negocieze cu editorul. Dar singurul lucru de care ei se ocupă este de a obține cât mai multe subvenții și burse de la stat. Nu știu cum e în alte țări, dar scriitorii danezi sunt extrem de prost tratați de editori. Primesc sume ridicole de bani. Aproape nimeni nu poate trăi din scris. Deci, după părerea mea, uniunile ar trebui să încerce să îmbunătățească relația dintre scriitor și editor în acest sens.

- Cum funcționează sistemul de burse de stat?

- Prin cerere. Există o bursă de trei ani; de obicei o primesc scriitorii tineri care și-au confirmat valoarea. Este o sumă importantă: 220.000 DKK (aprox 50.000 DM) pe an. Și mai târziu au posibilitatea de a obține diferite burse de 150.000, 100.000 sau 50.000 DKK. Deci, avem un sistem foarte bine pus la punct. Este un real ajutor pentru mulți dintre scriitori. Problema cu uniunea scriitorilor este că în afară de aceste burse nu se amestecă în nimic. Nu participă la dezbateri publice, nu sunt preocupați de probleme politice etc, ceea ce ar trebui să facă din când în când, Dar ceea ce cred că este de interes pentru scriitorii și intelectualii români, în general, este felul în care funcționează sistemul de burse. Pentru că am senzația că datorită trecutului totalitar mulți dintre români au un fel de idiosincrasie față de orice fel de intervenție a statului. Problema este, însă, că în actuala economie de piață, cultura nu poate supraviețui fără ajutor din partea statului. Teatrul, opera, baletul, filarmonica nu pot exista pe cont propriu, pentru că publicul nu este foarte larg, în schimb, cheltuielile sunt mari. Ceea ce face ca sistemul de burse pentru scriitorii danezi să fie foarte bun este că tot scriitorii le acordă. Și aceștia sunt aleși o dată la trei ani, din domenii diferite, poeți, critici, romancieri etc. Deci, pentru fiecare bursă de trei ani există altă comisie. Nu se formează o clică dominantă. Deci, este corectitudine. Aș recomanda sistemul pi altor țări.

- Mai doriți să adăugați ceva despre literatura daneză...

- Da, doar un singur lucru. Dacă analizăm generația mea, cu excepția lui Peter Hoeg, aceasta nu a produs scriitori mari. Eu sunt trecut de 40 de ani, deci ar fi timpul să arăt ce pot. Nu poți rămâne tânăr și promițător pentru restul vieții. Vine un timp când trebuie să fii ceva mai mult decât atât. Cred că, din păcate, generația mea e înțepenită în acest simptom de "Young and Promissing". Probabil că are mult de a face cu ceea ce am menționat mai sus. Cu faptul că e foarte ușor să fii lăudat și confirmat în Danemarca. Nu trebuie să te străduiești prea mult și primești toate aceste burse, ești trimis prin țară, la biblioteci, criticii îți spun că ești un scriitor formidabil și editorii îți spun că așteaptă o carte anul viitor. Deci, majoritatea dintre noi produce cam o carte pe an pentru a rămâne vizibili. Pentru a face parte din cercul vicios al mediei care produce și confirmă în același timp. Nu te inspiră nimic să încerci mai mult. Este totul mult prea ușor. Cred că generația mea de scriitori are prea puțină ambiție pentru că are prea ușor acces la renume. Și problema asta poate fi detectată dacă citești ceea ce se scrie. Nu e destul de calitativ, după părerea mea. Nu că n-ar fi interesanți sau că n-ar avea talent, dar nu există nimic caresă-i sfideze, să-i provoace.

Carsten Jensen

"În Danemarca, dacă ar ploua, s-ar amâna revoluția pentru a doua zi"

Născut în 1952, Carsten Jensen este unul dintre cei mai controversați scriitori danezi contemporani. Conferențiar în literatură, scriitor și jurnalist, el a publicat nouă cărți dintre care pentru ultima, **Am văzut începutul lumii,** i-a fost decernat premiul "Laurii de aur" pe anul 1996, unul dintre cele mai prestigioase premii literare din Danemarca. Carsten Jensen debutează în 1981 cu o carte academică, **Popularitate și utopie - conflicte în opera lui Hans Kirk,** la Gyldendal, cea mai renumită editura daneză. În 1985, în timp ce era critic literar la cotidianul **Politiken,** îl apare a doua carte, **Sufletul este în ochi,** și un an mai târziu, **Pe o planetă cu frică de noapte** - amândouă, culegeri de eseuri. Cele două romane ale lui, **Prânzul canibalilor** și **Pământ în gură** sunt publicate în 1988 și 1991. Urmează, în 1991 și 1992 două cărți de eseuri, **Confesiunile unui critic astmatic** și **Cartea damnării**. În tot acest timp lucrează ca și critic literar și apoi ca reporter pentru diferite cotidiene și reviste daneze: - **Fredag, Det fri Aktuelt, Ekstra Bladet,** și din 1989 până în prezent, pentru **Jyllandsposten.** Între 1992 și 1994, călătorește în întreaga lume, mai întâi ca reporter în fosta Iugoslavie și apoi, din 1993 până în 1994 face înconjurul globului, cu scopul de a scrie o carte. Acest jurnal de călătorie, **Am văzut începutul lumii,** apare după trei ani, conținând impresii despre China, Cambodgia, Vietnam, Rusia și alte țări mai puțin cunoscute publicului danez. Cartea devine repede un bestseller, îi aduce titlul de "Cel mai bun scriitor al anului 1996" și diferite alte premii literare. Este tradusă în engleză și suedeză.

- Ați putea face o descriere a literaturii daneze contemporane în contextul literaturii europene?

- Dacă mă uit mai atent la literatura europeană contemporană, observ că nu prea există o astfel de literatură. Există literaturi naționale care sunt foarte diferite unele de altele. În anii '90, literatura engleză e foarte diferită de cea franceză, de exemplu. De fapt, după părerea mea, literatura franceză a fost distrusă. Tradiția literaturii franceze a fost distrusă de filosofii anilor 60-70 care au proclamat moartea scriitorului. Și atunci, el a murit. Pentru că dacă ai sentimentul că ești un nimeni ca scriitor, nu poți să mai creezi cu adevărat. Ei au o cultură foarte academică care a dus mai mult sau mai puțin la moartea literaturii. Evident, nu poți controla toate calitățile indivizilor, dar poți produce o atmosferă în care e foarte greu să se creeze ceva.

- Care este, în acest sens, situația literaturii în Danemarca?

- Să analizăm literaturile scandinave. Sunt extrem de diferite unele de altele. Literatura suedeză are tradiția ei, foarte diferită de cea daneză. După părerea mea, literatura suedeză este mult mai bună calitativ decât daneză. Noi am fost într-o perioadă foarte critică. Se poate observa asta din faptul că în anii '70 și '80 extrem de puține cărți au fost traduse din daneză în alte limbi. În timp ce literaturile norvegiană și suedeză s-au tradus foarte multe. Literatura acelei perioade e extrem de greu de găsit chiar în franceză și engleză. Situația începe să se schimbe în prezent. Cred că ceea ce s-a întâmplat a fost că scena literară, fiind dominată de generația modernistă a anilor '60, producea un fel de literatură realistă inspirată din politic, literatură care nu era deloc de calitate. Mă refer la ideea că muncitorii trebuie să aibă și ei o literatură a lor și toate acele idei foarte marxiste care, de fapt, nu funcționează în practică. Nu poți crea o literatură doar printr-o simplă proclamație. Dar cred că există două tradiții în literatura daneză: cea modernistă, pe de o parte, care a luat ființă în anii '60 și cea realistă, care a existat dintotdeauna. Realismul acela care a început la sfârșitul secolului trecut cu nume ca Henrik von Tobiddan, a dat generații întregi de scriitori angajați politic și interesați de problemele societății într-un mod realist. Chiar nu cred că în ultimele decenii s-a creat vreo mare literatură în Danemarca. Cred că noua generație încă nu s-a născut sau, oricum, nu s-a manifestat.

- Putem vorbi de un post-modernism în literatura daneză?

- Nu, chiar deloc. Nici măcar nu știu ce ar fi acela. Adică, cunosc conceptul, dar nu știu ce înseamnă în practică. Și sunt destul de reținut în a folosi concepte teoretice în literatură. În poezie poți găsi aceste curente. E întotdeauna foarte "la curent". Avem o școală de poezie, toți acești tineri poeți scriu foarte asemănător. Nu poți să-l deosebești pe unul de celălat pentru că și-au ascultat cu atenție profesorii și sunt studenți buni. Dar nu sunt poeți buni! Ei sunt cei care încearcă să creeze o viziune post-modernistă a lumii în literatura daneză.

- V-am întrebat despre post-modernism, pentru că în pagina dedicată dumneavoastră pe Internet unul dintre critici vă numea "un post-modernist melancolic".

- Aiurea! Acest tip de concept aplicat celor mai mulți dintre scriitorii danezi e o prostie. Câțiva scriitori ar recunoaște de bună voie că sunt post-moderniști. Dar aceștia sunt scriitorii care au o viziune mai teoretică asupra literaturii. Pentru mine, literatura nu e un lucru foarte teoretic. Este despre viață și toate contradicțiile ei. Adevărul e că nu știu cum să mă descriu. Ce nume să-mi dau. Nici nu știu dacă să îmi spun scriitor sau nu. De fapt, de aceea scrii, nu? ca să afli dacă ești scriitor sau nu. În Danemarca toată lumea dorește să fie scriitor la ora actuală. Și toți cred că sunt. Cred că avem vreo sută de mii de scriitori. "Așa-zis" scriitori. Așa cum avem și o sută de mii de "așa-zis" actori, dansatori etc., tot ce necesită creativitate.

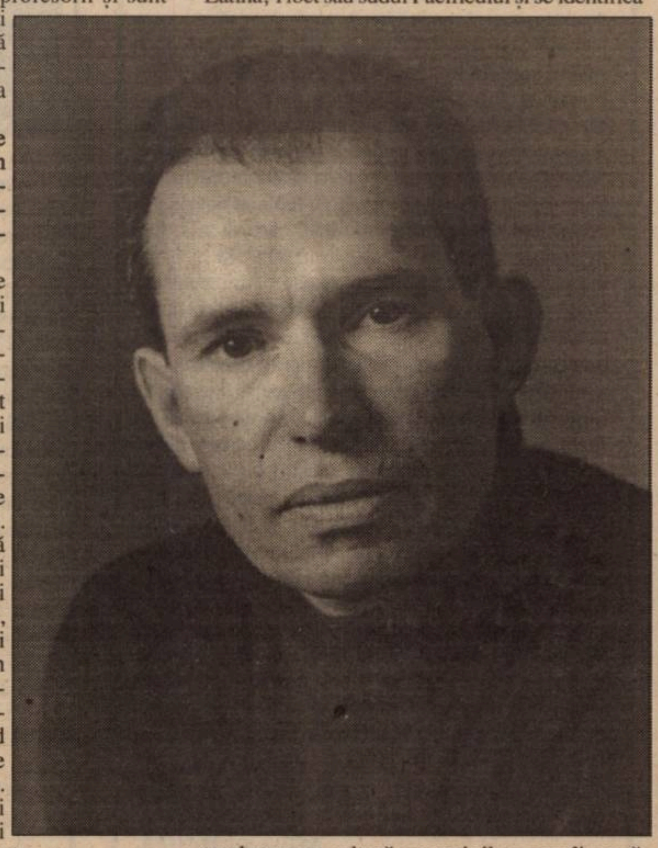

- Care ar fi cei câțiva adevărați scriitori danezi contemporani?

- Cred că ar fi greu de plasat într-unul din curentele contemporane pentru că sunt cu toții originali și individuali. Ar fi scriitori precum Peer Hultberg, care scrie proză scurtă - portrete de o pagină, două. De exemplu, în ultima lui carte, face portretul orașului în care a copilărit și scurte prezentări ale micii burghezii din oraș. Descrieri foarte puțin plăcute, aproape crude, dar filosofic foarte penetrante. Este o lume adevărată în care pătrunzi fără nici un fel de scăpare. Cred că a avut o copilărie tiranizată și trăiește într-o continuă rebeliune față de ea. Rebeliune împotriva unei lumi care a dispărut, dar pe care el încă o mai descrie. Un altul ar fi Svend Aage Madsen. El este într-un fel modernist. Unii îi spun post-modernist. În primul rând este un scriitor cu un spirit filosofic, foarte preocupat de natura scrisului, de fenomenul povestirii. Ce este o poveste; care este legătura dintre o poveste și viață? El spune că povestea este cea care să sens vieții. Aici creezi conexiuni care nu există cu adevărat în realitate. Deci, pentru el, sensul vieții este un fel de ficțiune. Toate personajele se mișcă între realitate și ficțiune. Ele sunt construcții. Tot ceea ce el creează este construcție filosofică. Foarte original și antrenant. Cred că este unul dintre cei mai originali scriitori pe care îi avem.

- Dar nu e foarte tradus...

- Nu. Foarte puțină literatură daneză s-a tradus în engleză. Dar a fost tradus în franceză și a fost foarte bine receptat. Există apoi o scriitoare cum e Kirsten Thor, care este o realistă de tip tradițional, aș spune. Dar nu în sens politic îngust. Ea este foarte mult influențată de mișcarea '68 în ideile ei despre viață, societate. Alt scriitor ar fi Henrik Stangerup, un scriitor recunoscut internațional, foarte mult tradus în franceză și engleză. Este un scriitor cosmopolit, care se revoltă împotriva îngustimii danezilor și a dragostei lor pentru "yankei". Este și un intelectual care încearcă să evadeze în viața corporală. Are niște vise utopice pe care le situează în țări exotice, cum ar fi Brazilia. O dedicare absolută simțurilor, vieții senzuale. Chiar dacă are această dorință, personal, nu-l percep ca pe un scriitor senzual. Este doar dorința de a evada din închisoarea intelectualismului. Și în același timp, de a evada din îngustimea provincialismului danez. Ib Michael este alt scriitor foarte cunoscut, tot un visător danez, care suferă de dorul lumii exotice. Își schimbă des identitatea, călătorește mereu în America Latină, Tibet sau sudul Pacificului și se identifică total cu noua cultură, cu nativii pe care îi apără de imperialism, americanism și de o lume care, în numele interesului economic, devine tot mai uniformă. De fapt, lumea pe care el o creează seamănă foarte mult cu universul aventuros al băieților. Dar scrie pentru adulți și are un public adult. În literatura daneză există foarte multă visare și evadare.

- De ce apare acest stereotip al evadării în vis sau într-o altă lume?

- Cred că are de a face cu faptul că Danemarca e o țară atât de mică cu oameni destul de uniformi. Este și o țară care nu dă naștere unor drame prea mari. Cred că visătorul danez este un personaj pe care îl poți găsi în literatura noastră din secolul trecut și până astăzi. Pentru că Danemarca este o țară în care nu au loc mari schimburi. Totul se întâmplă treptat, fără mari tragedii istorice, fără lupte reale, unde nu prea ai ce face cu idealismul. Dacă ești idealist toată lumea te ia peste picior. Se spune că Danemarca este țara în care s-ar anula revoluția dacă ar ploua. Într-o astfel de țară este foarte ușor să devii un visător, cred. Să ne gândim doar că în timpul celui de-al doilea război mondial am fost feriți de tot ce se întâmpla. Eram în termeni buni cu germanii, cu toate că nu ne simțeam neapărat prietenii lor. Dar nu ne-au făcut nimic. A existat, desigur, o mică mișcare de rezistență, care nu a avut, însă, mulți sacrificați. Nici un oraș nu a fost distrus în Danemarca. Toți aveau de mâncare întotdeauna. Fostul redactor-șef al cotidianului **Politiken** a spus cândva că Danemarca e atât de pașnică și omogenă, încât este plictisitor să fii danez. Aceasta ar fi marea noastră problemă: plictiseala. Deci, devii visător sau călător. Sau devii un realist și scrii romane în care nu se întâmplă nimic în afara lumii interioare. Devii un foarte bun ascultător, un bun cititor al gândurilor celorlalți. Pentru că acesta este spațiul care ți-a rămas într-o lume mică în care nu se întâmplă nimic.

- Ce ar mai fi caracteristic scriitorului danez?

- Modul în care se auto-caracterizează, în care se percepe. Modul în care criticii îl percep. Acestea două se confirmă reciproc tot timpul. Trăim într-un anumit sens în romantismul târziu. Scriitorul nu este perceput ca intelectual. Organul său principal este inima, și nu creierul. El nu gândește, el simte. Și din cauza mentalității ăsteia există foarte puțini scriitori intelectuali în mod tradițional. În sensul că participă la dezbateri politice, că au o viziune articulată asupra lumii, că sunt în stare să-ți spună părerea lor despre Europa, de exemplu. Sau despre ceea ce s-a întâmplat în fosta Iugoslavie. Nu, ei nu au avut o opinie. Era prea complicat, nu era lumea lor, era atât de neplăcut cu toți oamenii aceia ce se omorau unii pe alții... "De ce o fac? Trebuie să fie nebuni!" e un fel de infantilism. Regret că trebuie să fiu rău, dar acesta este adevărul.

- Să revenim la ceilalți danezi...

- Apropo de acest infatilism, am să vorbesc despre un scriitor foarte important. Nu l-am menționat mai sus pentru că eu personal nu cred că e un scriitor mare, dar are mare importanță în literatura daneză: Klaus Rifbjerg. Nu poți deschide o istorie a literaturii daneze fără să-l întâlnești pe prima pagină, pe copertă, peste tot. Și este o figură foarte dominantă, foarte prezentă, cu multă putere. A fost timp de șapte ani directorul celei mai mari edituri din Danemarca, Gyeldendal. Ei bine, el, pe măsură ce îmbătrânește își mărturisește tot mai mult următoarea viziune: ceea ce este important în viață este să păstrezi viu copilul din tine. Deci, pentru el, rolul scriitorului este să fie băiatul neastâmpărat din clasă. Cel care se revoltă, care nu acceptă să stea cuminte, care nu ascultă de profesor. Aceasta este o viziune foarte infantilă a lumii. Lumea ca sală de clasă. Cu un profesor și un copil rebel.

- Cum se face că are o atât de mare importanță în literatura daneză?

- Pentru că el a fost cel care a introdus modernismul în literatura daneză. A fost în stare să revoluționeze limba daneză în anii '60. Și, pe de altă parte, există oameni care au talentul puterii. El este un astfel de personaj. A fost un scriitor foarte important, deși nu cred că mai este. Este danezul tipic, de aceea a și putut avea o astfel de influență. A articulat ceea ce este tipic poporului danez - un fel de inocență infantilă, o inocență cronică. Care, de altfel, este falsă. Pentru că într-o lume ca a noastră nu poți fi adult și inocent în același timp. Dar noi încercăm din răsputeri să ne vedem astfel: o națiune inocentă. Întotdeauna atragem atenția că suntem un popor mic, fără influență și că de accea, noi suntem inocenți. În timp ce marile națiuni sfârșesc întotdeauna prin a comite crime, făcându-se vinovate de războaie, represiuni, colonialism etc. Deci, ne percepem ca o super-putere morală. Ca națiunea care a creat unul dintre cele mai drepte, egale și morale societăți de pe planetă: "the welfare society". Este patriotismul nostru tipic. Noi suntem o națiune care a pierdut toate războaiele, nu ne putem mândri a fi o națiune de luptători, deci ne mândrim cu ce avem: bunăstarea. Și esența acestei bunăstări este esența justiției, egalității și a atenției față de aproape tău. Care nu sunt rele deloc. Dar suntem imaturi în a ne crede inocenți.

- Să revenim la literatură. Spuneți-mi, ce părere aveți despre Peter Hoeg. Este, la ora actuală cel mai cunoscut scriitor danez. Cum simte domnișoara Smilla zăpada **(Frokken Smillas fornemelse for sne), a treia lui carte, s-a tradus acum în română, după ce a fost un best-seller american acum doi-trei ani.**

- Să începem cu popularitatea lui. Este interesant faptul că nu a devenit renumit în Danemarca decât după ce a fost recunoscut în Statele Unite. Când i-a apărut prima carte scriam încă critică literară și țin minte că majoritatea

Copenhaga, martie 1997

Interviu realizat de Ioana Copil-Popovici

Continuare în pag. 15 ☞

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

Bibliotec[illegible] ASTRA SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU 871

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 2 (1393) 19 FEBRUARIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

În acest număr:

- Andrei Codrescu Câteva "poeme dispărute"
- Livius Ciocârlie "La pensie, care va să zică"
- Șerban Foarță "Bienen und Rosen"
- Un interviu cu Mircea Diaconu
- Cronica literară de C. Ungureanu
- Pia Brînzeu - "Despre bătrânețe"
- "Fiziologia lui Pinocchio", un eseu de Dorian Branea
- Mircea Bârsilă "Poezia... știința de a fi a sângelui"
- Poeme de Adrain Bodnaru
- Rubrici de G.I. Tohăneanu, P.E. Banciu, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Eugen Bunaru, Alexandru Ruja, Tinu Pârvulescu

Acest număr al revistei noastre apare cu sprijinul Ministerului Culturii, al Fund for Central and East European Book Project, al Fundației pentru o Societate Deschisă și al S.C. Locuințe Con-Proiect

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI DESPRE CONDAMNAREA LUI GALILEI ȘI CREZUL DE LA NICEEA

I.Q.

Un destin nedrept: nuca

Până duminică, 9 ianuarie 1998, nu știam că nucul e un juglandaceu, adică face parte din "familia de plante dicotiledonate, cu frunze alterne, compuse, căzătoare, flori unisexuate (cele mascule dispuse în amenți, cele femele solitare sau în grupe mici) și fruct după dehiliscentă sau nuculă aripată". După ce citim cele de mai sus în **Micul Dicționar Enciclopedic,** ediția 1972, p. 514, să explicăm mai întâi cititorului nostru nebotanist că: 1. **ament** înseamnă "dispus în formă de ciucuri, mătișori", că 2. fructul **după** este format din două straturi protectoare și un sâmbure și că 3. **dehiliscent** este ceva ce se deschide singur. Aceste lămuriri odată făcute, să continuu cu o mărturisire: până acum, nu mă aplecasem (sic!) cu prea multă atenție asupra acestui fructifer deși, prin 1978-79, am scris poezii, texte-definiție, despre Dulap, un soi de abator de nuc al hainelor, cum ar veni, dacă îmi permiteți această imagine surrealistă dintr-o epocă a surrealismului socialist. De fapt o imagine elegiacă, de vreme ce viziunea unui asemenea "cimitr textil" o avusesem în clipa în care am scos umerașul dintr-un veston cam cum ai scoate, fără durere, sternul unui mamifer mut. Și tot în consonanță cu aerul elegiac pe care citatul din MDE îl ascunde dehiliscent sub didactica lui - "frunze alterne, compuse, **căzătoare"** (subl. mea, M.T.) - o să citez un moto din aceeași perioadă maro: "Furnir c'est un peu mourir". În ciuda unei licențe de topică cerute chiar de rimă, motoul a fost solicitat, la vremea potrivită, de Domnul Emil Brumaru pentru două kile de rachiu din bucate în cursul unei Manifestări cu poeții. La Iași. Evident, acel furnir despre care e vorba acolo/aici nu poate fi decât unul de nuc, fiindcă nucul - și aici redevin poet clasic - este, între esențele pentru mobile, ca diamantul între minerale și ghepardul între feline. Dar nimic din toate acestea nu ne îngăduie să ghicim ce ciudată degenerescență ne întâmpină de îndată ce anvizajăm alt destin: Nuca, fiica din... flori a acestei spițe nobiliare/mobiliare. Dintotdeauna și aproape peste tot ea a fost aproape de ceea ce s-ar numi derizoriu, superficialitate, chiar nebunie. Romanii, de pildă, foloseau acest cuvânt pentru a se referi la nerozii, neghiobii; *nugator* era denumit cel ce povestea baliverne, iar *nugatrix* - întâlnim în **Dicționarul latin** - însemna "deșucheata". Cunoscuta expresie a lui Martial, *difficiles nugae*, "bagatele, nimicuri laborioase", se află tot în aceeași arie. Să fie oare vorba despre același destin și în cazul englezei, unde **nuts** (nuci, alune) se traduce prin nebun, țicnit? Și totuși, aceste emisfere de Magdeburg naturale au un semn cu totul aparte: nervuri asemenea creierului, cerebelare. Într-o miraculoasă întâlnire, sămânță și creier, concomitent. Conform unei oculte teorii a signaturilor, un fruct, o plantă sunt capabile să vindece acele disfuncționalități ale organelor cu care se aseamănă.

Marcel TOLCEA

Eveniment

Radiografia unui spațiu fragil

Urme într-un spațiu deșertic, acumulând ambiguități aeriale, concentrice, dinspre matricea terestrului înspre sublimarea acvaticului. Pe labirinticele traiectorii încercăm o suprapunere cu fragmentele de vizual, nimic altceva decât sonorități vechi ale propriilor depozite de memorie, nimic altceva decât structuri fragile din sâmburele marin, elemente obsesive pentru recolectarea experiențelor irecuperabile. Intrarea în labirint acceptă numai pasul înainte, talpa e acordată cu nostalgiile; suntem robii spiralei, alunecăm prin **Urechea lui Neptun** spre fragilitatea decisă a urmei **Dragonului,** ne căutăm balansul în **Cumpăna apelor** și încercăm să captăm frământarea teluricului în raport cu monoliticul **Somn al pământului.** Nu putem permite transparența **Coloanelor** sau nu suntem decât niște bieți condamnați la statutul de **Ambalaje pentru suflet,** sufocându-ne cu nesfârșite solilocvii în fața ferestrelor opace? Cu evidență impresionant mesajul pe care-l transmite expoziția **Suzanei Fântânariu,** găzduită de Palatul Baroc, în neutralitatea unui cadru altminteri incert. Lucrări din ultimele două decenii sunt reunite într-o ordonare sensibilă, pentru ca privitorul să aibă posibilitatea, oferită numai de marii artiști, de a confrunta amprenta anilor '80, tradusă parțial prin dorul de Blaga, cu lucrări ale ultimilor ani, sondări dureroase, uneori, ale interiorului uman. În "urechea lui Neptun" vuiesc arhetipuri ale unor civilizații ermetice și spirala își revelează aspectul său pozitiv, lunar și optimist. După cum ne spune artista, *"modalitatea actuală de tăiere a hârtiei este un gest brutal, care duce la o depersonalizare imediată. Adevărata căldură este emisă prin rularea hârtiei, prin sulurile spiralate, care vizează istoria însăși a papirusului și a comunicării"*. Păstrând linia progresului, trecem la lucrările mai recente, unde comunicarea ne este permisă datorită unui mecanism grafic al verticalității, care, prin chiar dimensionarea sa, ne materializează cadre ale tensiunii spirituale în tot atâtea ferestre, deschise spre interior, spre exterior sau spre nicăieri, în funcție de organele de văz de care uzăm pentru a ataca existențele înconjurătoare. Sensibilitățile deosebite sunt întotdeauna atrase de puntea dintre culturi, iar Suzana Fântânariu este un receptor și un creator sensibil prin definiție, astfel că luăm **Urma dragonului,** prezență terestră și subterană în același timp, o altă dovadă, persistentă într-o perioadă lungă, pentru atracțiile orientaliste ale autoarei.

"Mă atrag misterele. Cu cât nu cunosc ceva, cu atât sunt mai atrasă de enigma respectivă. Probabil că ispita cea mare a fost întotdeauna Orientul".

Ca modalitate de traversare a unui spațiu artistic și ca opțiune de raționament ni se propune verticala, ca opus al staticului, al ponderatului și al lipsei de activitate mascate de orizontală. *"În sens spiritual, verticala este mai optimistă, ea acceptă mai mult aer, ceea ce nu înseamnă neapărat obsesia unei grandori. Scriiturile mele absurde* (**Proscriptio**) *sunt tentative de scriere și propuneri de citire pe verticală sau orizontală"*.

Verticalitatea nu exclude însă tumultul teluric. *"Ca și crez, ca și frământare, mă simt mai apropiată de pământ decât de orice alt element primordial. Somnul pământului este liric, luxuriant, nu apar elemente în forță. Eu nu comunic înainte de a-mi găsi limbajul potrivit. Până atunci mă ascund, mă frământ"*.

În traiectoria pe care o impune expoziția atingem atât momentele de **Criză** cât și pe cele de transparență. Pe lângă pașii angoasați, **Coloanele** pot fi receptate ca mesaje cu sensuri intersanjabile. **Ambalajele pentru suflet** sunt prezente aici în morfologii verticale, încercând contururi umane prefigurate. *"A fost o tentativă de a prinde aerul, cu siluete executate din materiale absolut ingrate, carę, iată, oferă totuși posibilitatea transparențelor. Plasticianul este tentat să traducă totul în limbaj plastic, drept ușurătate, zbor și purificare"*.

Există un grup de lucrări al căror mesaj reunit este mai mult decât puternic, el vibrează o nuanță de înduioșare. Detalii cromatice calde, din zona nisipurilor și a bunurilor, o înlesnire a alunecării spre subconștient. Desen tradițional, unde siluete, ca false tratate de pictură, structurează ipostaze ale memoriei, cu sedimente vizuale, desprinse din natura cotidiană. Să fie ideea de formă umană sau și cea de scut atașat? *"Pavăza e mai puternică, pentru aceste ambalaje secționate frontal, care sunt active - ele adună în permanență și fiecare devine în final un depozit de amintiri despre natură. Sunt secționări clare, ambalaje mai deschise sau mai tăcute uneori"*.

Drama telurică a unora dintre lucrări este copleșitoare, deși *"n-am avut niciodată senzația că sunt copleșită de lucrările mele. Cred că sunt o persoană destul de obsesivă. După ce epuizez o temă simt nevoia să fac altceva. Obsesiile sunt generale, dar intervine și un fel de auto-analiză, care duce la o schimbare de problematică"*.

Să fim oare pasibili de suprapunere peste oglinzile **Martirilor,** să reluăm destinele spre sanctificare? Dualitatea și diagonala declinului sunt extrem de puternice, fără ca ele să semnifice însă o cădere totală într-o existență tangentă. Suzana Fântânariu nu permite decât un declin aparent, o frângere parțială, cheia fiind de fapt tot factor al verticalității puternice, care provoacă o stabilitate finală, o cale descoperită, un mesaj împărtășit. *"Atunci când ai impresia că firul de comunicare și-a atins ținta, ai certitudinea că te afli pe un drum bun. Durerea căutării este foarte mare, foarte profundă. Atunci când simți că fluidul creației are o cale, știi că există charisma. Dar cel mai mare chin este atunci când știi că vrei și nu poți"*. Urme într-un spațiu acvatic, acumulând halouri deșertice, dinspre matricea marină înspre încrâncenarea terestră. Pe labirinticele traiectorii încercăm o reunire a fragmentelor de vizual, nimic altceva decât sonorități noi ale propriilor depozite de memorie, nimic altceva decât cadre puternice din sâmburele teluric, elemente obsesive pentru recolectarea experiențelor recuperabile.

Mirela IACOB

Noutăți la editura Humanitas

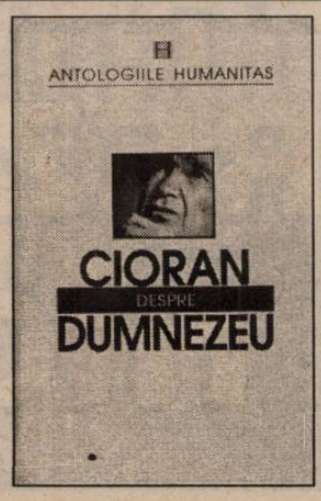

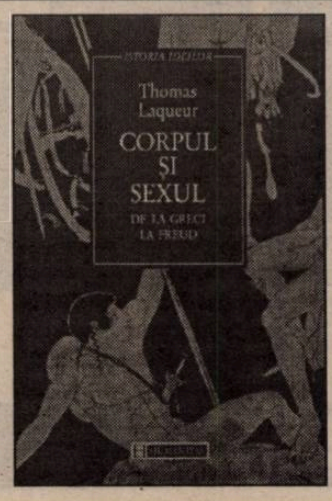

Şerban Foarţă

Bienen und Rosen

Siringi de unică folosință, e limpede
că albinele nu pot fi agenți HIV;
mai sigur se moare străpuns de un ghimpe de
alb trandafir maladiv.

De altfel, insectele nu transmit SIDA,
după cum ne asigură zeci
de postere,-n vreme ce Rilke își doarme,-n absida
unei biserici helvetice, somnul de veci.

Tur de orizont

Un fragment din romanul "Memorii la treizeci de ani" publică Vasile Baghiu în **"Calende"** (nr. 9-12) ● "Nici poezia și cu atât mai puțin proza, nu, nu, nici proza și cu atât mai puțin poezia nu reușesc să se înalțe la rafinamentul aristocratic al eseului. (...) Ceea ce pot să spun totuși este că toate poemele pe care le-am scris nu ascund în spatele lor nici-un efort și nici un chin, cum mirat am auzit că se întâmplă la alții" ● Poetul Mircea Bârsilă scrie despre cărțile confraților săi Eugen Bunaru, Alex Duran și Ileana Roman ● Spune poetul " Eugen Bunaru impune o ‹metodă› lirică proprie și care pretinde o gamă largă și rafinată de procedee capabile să orienteze evocarea către utopie și rememorarea către meditația elegiacă" ● Tot în **"Calende"** tinerii Constantin Vică, Florentin Sorescu, Dan Lungu, Sorin Vidan și timișorenii Dan Emilian Roșca și Laurențiu Cernet ● Prezenți cu câte o pagină de poezie, excelentul critic Gheorghe Grigurcu și excelentul poet Ioan Flora ● Ca orice revistă din Moldova care se respectă, **"Cronica"** (din ianuarie 1998) dedică prima pagină lui Eminescu ● Mariana Codruț răspunde întrebărilor Cristinei Cârstea ● M.C.: "Scriu poezie de toate felurile, și catrene și texte de peste o sută de versuri. Nu știu deocamdată în care mă definesc mai bine. Și nici nu-mi pun problema. (...). Din fericire am ajuns la concluzia că pentru mine contează mai mult libertatea de a mă exprima decât obsesia de a șoca, intriga sau chiar plăcea". ● Salonul literar al **"Cronicii"** îl are oaspete de George Astaloș, care publică (și) trei balade, una mai hard decât alta ● I-auzi: "Mă vându gagica mea dar-ar filoxera-n ea/Mama ei de pocnitoare vedea-o-aș cu burta mare/În Herăstrău pe-nmuiate făcând ca pluta pe spate/Cu nuferi pe abdomeni din Pipera și Fundeni". Un ha liu viciu de logică are Florin Faifer care stă și se întreabă ce are lumea cu Puterea ● Din start trebuie să spunem că "Chiondorîs"... a fost scris de F.F. înainte de Crăciun și e simplu să vezi acum ditamai viciu ● Pe scurt, scriitorul moldovean este iritat de faptul că atât ziariștii, dar mai ales scriitorii (Dorin Tudoran, Ileana Mălăncioiu, Mircea Mihăieș, Constantin Țoiu, Cristian Teodorescu) se dau la actuala conducere a României ● Dl Faifer constată că președintele Constantinescu e de fapt "omul de la Cotroceni" și se arată intrigat că taman intelectualii se pun cu omu ● Sau cu omu Ciorbea ● Mai mult, F. Faifer crede că la mijloc e o campanie care are ca scop să destabilizeze Puterea ● Domnu Faifer, între timp omu de la Cotroceni s-a umplut de scârbă prin străinătățuri, omu Ciorbea s-a umplut de demisii ale miniștrilor, iar omu de rând o duce din ce în ce mai greu ● Dumneavoastră ce mai faceți? ● Tot din Moldova, dar de data asta în **"Tomis"** (nr.1), poetul Cassian Maria Spiridon ● "la douăzeci îți pare/ că ai trăit cât alții-n veac/și inima-i de toate plină/și sufletu-i la toate treaz" ● Și: "goale sunt în suflet toate/stăpânit mă simt de-un gând/că în stingerea eternă/ să îmi aflu zăcământ" ● Vă citesc debutanții, domn Spiridon...! ● Primul număr din **"Ramuri"** pe 1998 este unul câștigător, pentru că majoritatea textelor publicate sunt interesante ● Aici Gabriel Coșoveanu consideră volumul de poezie al Martei Petreu, "Cartea mâniei", ca fiind cel mai bun al lunii ianuarie ● Romulus Diaconescu povestește despre Danemarca pe care a vizitat-o anul trecut ● Octavian Paler demască "Măștile lui Don Juan" ● Dan Laurențiu este prezent cu 12 poeme ● Redactorii de la **"Ramuri"** mai propun și nume noi: Geanina Munteanu, Tudor Negoescu, Roxana Trăilă, Gela Enea, toți poeți ● **"Orient Latin"** nr. 13 dedică un supliment memoriei artistului plastic timișorean Simion Lucaciu, mort anul trecut într-un stupid accident rutier ● În numărul 4 din "Luceafărul" se încheie amplul și interesantul interviu acordat de criticul Marian Papahagi Dorei Pavel ● "Nu sunt un adept al moderației și al mediocrității cu orice preț. Cred însă în justa cumpănă, în măsura care trebuie păstrată în toate și din această cauză și prieteniile mele sunt de lungă durată". ● Un poem nonșalant, dar atât, publică Marian Ilea ● Tonul e arhicunoscut, muzica e deja veche, deja vu.

ROȘIORII DE VEDE

Primim:

Cum am devenit... "ortodox"

Domnul Ion Bogdan Lefter semnează în "România literară" numărul 1/14-27 ian. '98 un articol ("Inedita elită") în care ia în discuție publicarea (anul trecut) a două texte aparținând lui Nicu Steinhardt. Primul dintre ele a apărut în "România literară" (nr. 46; 19-25 nov. '97) cu mențiunea "inedit", neobservându-se faptul că fusese deja publicat cu cinci luni mai înainte de "Ziua" ca "absolut inedit". Făcând câteva considerații, domnul Lefter înaintează ipoteza că "circulația extrem de precară a informațiilor în spațiul cultural românesc al ultimilor ani (dacă nu cumva mai demult)" nu permite să "aflăm decât întâmplător ce și cum și constatăm din când în când că nu știe stânga ce face drepata, spre paguba tuturor".

Al doilea text pe care domnul Lefter îl are în vedere este un lung dialog (între Steinhardt și S. Al - George), apărut în numărul 11/97 al revistei "Orizont"; spre deosebire de cel din "România literară" el nu mai are nici un, "frate geamăn" în vreo altă revistă. Prin urmare este un inediat veritabil. Cum în primul caz "ineditul" se dovedise a fi "edit", domnul Lefter, transformat de-acum într-un sceptic incurabil, găsește că e nimerit ca în privința textului din "Orizont" să fie cât se poate de circumspect și să nu se mai entuziasmeze. Creadă cine-o vrea în inedite, dânsul s-a lecuit și și-a dat seama că "N. Steinhardt e una dintre figurile culturale intens mitizate la noi în ultimii ani, ceea ce a făcut ca în cazul său (și al altora) să se declanșeze o veritabilă goană după inedite".

Până aici excursul domnului Lefter e rezonabil. Mai departe, însă, se recurge la articularea unor teze care nu au un "sequitor" logic cu prima parte a argumentării. Dânsul trece după identificarea cauzelor care au dus la "întâmplarea" nefericită din "România literară" (în fapt, lucrul care a declanșat starea de nemulțumire a domnului Lefter apropo de inedite) și își varsă amarul introducerii la dialogul **Steinhardt - S. Al. George** din "Orizont", introducerea pe care o interpretează de o manieră discreționară, punând verdicte cu o inextricabilă ușurință.

Textul acuzat de domnul Lefter îmi aparține. Se intitulează "În drum spre Damasc" și are în vedere procesul convertirii. El însoțește dialogul **Steinhardt - S. Al. George** (datat **Jilava, martie 1960**) pe care l-am oferit "Orizonturi" spre publicare.

Obiecția principală pe care domnul Lefter o avansează față de textul meu este aceea că el nu ține cont de perceperea dihotomică a personalității lui Steinhardt, care este nu doar "părintele Nicolae", alter-egoul său monahal, ci și "un eseist năstrușnic și încântător, care a scris articole sprințare în mai toate revistele literare ale deceniului trecut". Lucrul de care m-aș face vinovat, în opinia domnului Lefter ar fi obnubilarea literatului în favoarea monahului, mutarea de accent asupra celei de-a doua ipostaze și privirea cu mefiență a celei dintâi, în manieră ortodox reducționistă.

Concluzia la care ajunge domnul Lefter conține un viciu de fond: respingerea contextului care a generat scrierea rândurilor introductive la dialogul **Steinhardt - Sergiu Al. George**. Feelingul ortodoxist de care dânsul opinează că aș fi angajat este menționat o singură dată în textul meu. Critica domnului Lefter **nu are obiect.**

Pentru a evita un discurs pandemic nu am operat dihotomia postulată de dânsul în înțelegerea personalității lui Steinhardt, din simplul motov că data dialogului **(martie 1960)** și locul lui **(Jilava)** trimiteau doar la momentul convertirii și, implicit, la privirea atentă a uneia dintre cele două ipostaze. Dacă urmăm logica domnului Lefter, atunci reducționismul meu "cucernic" s-ar răsfrânge și asupra Edithei Stein sau André Frossard, doi mari savanți pe care, prezentându-i la capitolul "convertiții secolului", sub forma a doua bunicuțe pioase, le-am umbrit aura scientială. Numai că cei doi evrei în discuție s-au convertit la catolicism și atunci instinctele mele partizan-ortodoxe au sucombat fără voia lor în ecumenism.

Nu, domnule Lefter, textul meu nu se referă la **monahismul** lui Steinhardt (sintagma "părintele Nicolae" o citez la rândumi), ci la **convertirea lui** (15 martie 1960, țineți minte?), la alchimia convertirii, la ceea ce determină coagularea spațiilor interstițiale ale conștiinței într-o experiență religioasă. Despre a fi evreu și creștin în același timp. Sau evreu și român. "Fratele Gabriel" versus Michael Finkenthal.

Ridiculizați, domnule Lefter, cuvintele pe care le-am rostit după lectura "Jurnalului fericirii": "am rămas șocat". Da, am rămas șocat, pentru că în 1991, când s-a întâmplat aceasta, aveam cu puțin peste 15 ani și încă îmi mai erau proaspete în minte cărțile lui Jules Verne. În plus, istoria convertirii lui Steinhardt venea ca un ecou la ceea ce unul dintre oamenii cei mai apropiați mie trăise.

Așa se explică de ce în 1992 am "gonit" spre Rohia. Entuziamul meu sau întâmplarea au făcut ca cei de acolo să îmi dea dactilograma dialogului pe care am oferit-o "Orizontului". Publicarea ei nu a fost condiționată în vreun fel. Deși o aveam de mai bine de cinci ani, nu am căutat niciodată să o public în tot acest timp.

Inițiativa publicării ei am luat-o la îndemnul unor prieteni, după ce împreună ascultaserăm la Universitatea din Timișoara o prelegere despre convertire ținută de o admirabilă doamnă.

Ion - Traian ȘTEFAN

P.S. Tocmai terminasem de scris rândurile de mai sus, când am aflat că dialogul "Steinhardt - S. Al. George" a fost publicat deja în addenda volumului "Primejdia mărturisirii" (Dacia 1993). "Ineditul" s-a transformat, astfel, fatalmente, într-un "edit". Mea culpa. Acest lucru însă nu se leagă de ceea ce domnul Lefter ar putea numi "minimalizare a literatului Steinhardt în favoarea monahului" și nici de pledoaria pro domo (ortodoxistă) pe care dânsul o vede ca stând temei pentru o iluzorie manipulare.

Viața Asociației

● La sfârșitul lunii ianuarie, în vinerea - devenită de-acum tradițională - pentru lansările de carte ale membrilor Uniunii Scriitorilor, a fost readus în atenția publicului volumul lui Eugen Dorcescu, **Eclesiastul în versuri**, apărut nu demult la editura Marineasa. Despre calitatea volumului, despre persoana și personalitatea autorului au vorbit G.I. Tohăneanu, Alexandru Ruja, Viorel Marineasa, Adriana Babeți, Anavi Adam. În încheiere, într-o impresionantă confesiune, a luat cuvântul Eugen Dorcescu.

● Un prestigios invitat și-a lansat cartea la Asociația Scriitorilor din Timișoara: profesorul englez Andrew Sanders, autorul unui volum ce se anunță nu numai drept un veritabil succes de casă al Editurii Univers (care a avut inițiativa traducerii sale), ci și drept un indispensabil instrument de lucru pentru orice studios al literaturii engleze. Despre **Scurtă istorie Oxford a literaturii engleze** (peste 700 de pagini) au avut prilejul să vorbească Mihaela Anghelescu-Irimia (semnatara unei excelente versiuni românești), Pia Brânzeu, Mircea Mihăieș (moderatorul întâlnirii) și, plin de umor și farmec, autorul.

● Data de 13 februarie s-a constituit într-un prilej de a comemora trei personalități de marcă ale culturii timișorene: scriitoarea Alexandra Indrieș și doi mari psihiatri, apropiați prin vocație și operă de lumea artei, Eduard Pamfil și Doru Ogodescu. Le-au evocat dimensiunea creativă și morală, valoarea de reper în climatul spiritual al locului, Mircea Lăzărescu, Livius Ciocârlie, Cornel Ungureanu, Eugen Bunaru, Florian Mihalcea.

Oamenii nu suportă prea multă realitate

S-a spus în spectacolul inaugural al Săptămânii Teatrului Scurt - Oradea 1997
(micro-anchetă despre alternativele Teatrului românesc)

Scena **Teatrului de Stat** din Oradea a găzduit cea de-a XI-a ediție a **Săptămânii Teatrului Scurt.** Organizatorii au reușit un "maraton" cu totul remarcabil: au participat (în concurs ori cu statut de invitați de onoare) 14 teatre și două trupe particulare, publicul putând viziona 17 spectacole. Juriul, condus de actorul **Mircea Diaconu,** a decis ca spectacolul **Teatrului Mundi - "Lecția" de Eugen Ionescu** în regia lui **Horațiu Mălăele** - să fie cel mai titrat.

Ceea ce vrem să supunem atenției dumneavoastră nu este legat, însă, de palmares ori de laureați, ci de spectacolul ce a stârnit cele mai aprigi controverse. Este vorba de coreodrama pusă în scenă de **Răzvan Mazilu** după **"Vorbește-mi ca ploaia și lasă-mă să te ascult"** de **Tennessee Williams.** Spectacolul **Teatrului Odeon** continuă demersul pe care tânărul regizor-coregraf l-a inițiat, alături de **Maia Morgenstern,** prin **"Dama cu camelii",** declarând **"război unei recuzite învechite - vorbirea teatrală - pe care o substituie prin mișcare și muzică" (Sânziana Pop).**

Alăturând doi actori (**Rodica Mandache** și **Dan Bădărău**) un muzician (**Johnny Răducanu**) și cinci balerini (**Marian Baciu, Ionuț Pașcu, Stefan Pușcașu, Cristian Toporan** și **Răzvan Mazilu**), regizorul aspiră, în trufia viziunii sale, să îndrepte gafa **Creatorului,** care a răstignit omul între **Cuvânt** și **Gest,** așezând între **Semnificație** și rostirea ei câte o absență, câte o moarte... **"Eu nu voi avea nici măcar conștiința timpului care trece... Voi știți ce înseamnă asta? Voi știți ce înseamnă Viața?"** zice **Personajul.**

Anticipând fiecare sincopă de percepere esențială a **Vieții, Răzvan Mazilu** încearcă să autentifice destinul fiecărui personaj prin corporalizarea replicilor. **"Oamenii nu suportă prea multă realitate"** zice **Personajul.**

Pentru a evita desuetudinea interpretărilor comune, plonjonul psihanalitic al regizorului vizează puritatea gesturilor dintâi, ludicul înlocuind prestația scenică scrobită, nulă în planul semnificării. **"A sosit clipa când sunt liberă să mă uit doar înlăuntrul meu",** zice **Personajul.**

Suntem conștienți, bineînțeles, de diferența de altitudine dintre prestația actoricească și cea coregrafică. Tinerețea regizorală a balerinului **Răzvan Mazilu,** evident tributar iubirii dintâi, face ca particularitățile de lectură, ce mută accentul viziunii scenice pe **Dans,** să pună în umbră prestația actoricească - fapt ce a generat reacții vehemente din partea celor devotați **Cuvântului.** S-a ajuns chiar la contestarea radicală a acestui tip de spectacol. Fără a comenta nici unul din punctele de vedere, nu putem să nu ne exprimăm, în aceste condiții, nedumerirea față de opțiunea organizatorilor (cei mai aprigi critici ai spectacolului!) de a inaugura a doua ediție consecutivă a **Săptămânii Teatrului Scurt** cu o coreodramă pusă în scenă de **Răzvan Mazilu.** Iată de ce am inițiat o micro-anchetă, adresând două întrebări câtorva din cei implicați, sub o formă sau alta, în manifestarea festivalieră orădeană.

1. A doua ediție consecutivă a "Săptămânii Teatrului Scurt" a debutat cu o coreodramă regizată de Răzvan Mazilu. Cât credit acordați hibrizilor gen "teatru-dans"?

2. Lărgind perspectiva - către ce meniere stilistice se îndreaptă Teatrul românesc?

Dumitru Chirilă - critic de teatru

1. Faptul că două ediții consecutive au debutat cu spectacole de **Răzvan Mazilu** este o întâmplare. Faptul că **Răzvan Mazilu** face astfel de spectacole nu mai este o întâmplare. El este un regizor-coregraf și e normal să se desfășoare în zona în care s-a specializat. Teatrul-dans este o specie în ofensivă la ora actuală. Am avut ocazia să văd trupe excelente din **Ungaria** și **Suedia** care practică acest teatru-dans. Nu știu până unde ajunge, dar știu că tot mai mulți îi încearcă valențele. Ca orice modă, s-ar putea să intre "în reflux", dar sunt sigur că va lăsa urme. Ca o problemă majoră aș numi faptul că actorii nu sunt încă formați pentru acest tip de teatru. **Răzvan Mazilu** lucrează cu actori care nu au învățat coregrafie în **Institut,** chiar dacă unele actrițe au fost trimise de părinți la șase ani la vreun curs de balet. Or, de la o anumită vârstă, e greu să mai câștigi această abilitate. Important mi se pare ca și acest gen de teatru să fie susținut de **Școală,** ceea ce înseamnă coordonarea pregătirii actoricești cu cea coregrafică.

2. **Teatrul românesc,** asemeni **Teatrului internațional,** are niște mișcări ondulatorii. Cred că la ora actuală se redescoperă psihologicul, se redescoperă relația dintre personaje, se redescoperă lirismul. Consider că formele violente de teatru își trăiesc refluxul.

Mircea Diaconu - actor, președintele juriului

1. În meseria noastră totul este posibil. Reguli nu sunt, și nici nu cred că trebuie să existe, însă atunci când e bine e bine și când e rău e rău. Deci totul este permis, cu condiția să iasă bine. Spun prin asta că nu am absolut nimic împotriva nici unui hibrid cu putință însă, din păcate, spectacolul despre care vorbim n-a izbutit să fie **Unul,** ci sunt două... Artele n-au izbutit să se îmbrățișeze, preponderent fiind, în opinia mea, **Dansul** - strălucit gândit și simțit de **Răzvan Mazilu,** care este un mare talent. Melanjul dans-teatru n-a funcționat de această dată.

2. N-aș putea spune că se îndreaptă spre o anumită manieră. Știu, însă, că a pierdut reflexele stilistice pe care le avea într-un **Teatru** silit să se exprime "șopârlos", mizând doar pe aluzie și pe un estetism exagerat, deloc natural. Acum este clar că trebuie să asistăm la acel ciclic fenomen numit **"reteatralizarea Teatrului".** Problema **Teatrului** este eternă: el evadează din când în când, spre a se întoarce mereu la vechile sale tradiții. Bănuiesc că este foarte aproape clipa când ne vom

aduce aminte cu plăcere cum se face teatru, de fapt, și care au fost soluțiile lui clasice, care ne-au adus până aici.

Ion Cocora - director Teatrul Mundi, Redactor-șef adjunct Literatorul

1. Cu vreo 15 ani în urmă am văzut la un festival internațional vestit, organizat din doi în doi ani la **Belgrad** - celebrul **Bitef** - un spectacol senzațional pe-un motiv preluat din **Macbethul** lui **Shakespeare** realizat de o regizoare necunoscută la acea vreme. Am aflat ulterior că **Pina Bausch** era o balerină nemțoaică și că toată experiența ei teatrală se bazează pe mișcare, pe semne teatrale care vin din balet. La câțiva ani după acea întâmplare foarte originală am fost în **Germania,** la **Frankfurt,** și am vazut o săptămână teatrală **Pina Bausch,** cuprinzând spectacole pe motive dramaturgice care-și căutau limbajul specific în dans, în balet. Am fost absolut zguduit, în sensul că eu consider că baletul, muzica, dansul împing limbajul teatral dincolo de cuvânt. Recurgerea la un limbaj teatral nonverbal împinge **Teatrul** marcat de complexul **Cuvântului** scris ori rostit într-o anumită limbă - către **Universal.** Nu cred că **Teatrul** poate deveni o artă universală exclusiv prin textul dramatic, ci trebuie, dincolo de acesta, să-și descopere o structură specifică lui. Este vorba de Teatrul-Imagine, cultivat la noi de **Silviu Purcărete,** iar pe plan mondial de **Peter Brook,** de **Grotowski...** Dansul, care exploatează la sânge expresivitatea corporală a gestului, îmbogățește limbajul teatral, astfel de experiențe fiind teribil de pozitive, eliberând **Teatrul** de complexul **Cuvântului.**

2. Nu cred că **Teatrul românesc** se îndreaptă către anume maniere stilistice. După opinia mea, **Teatrul românesc** este mai sărac, la ora actuală, decât **Teatrul românesc** de până în '89, pentru că atunci, având de luptat cu cenzura, căuta moduri de exprimare scenică deosebite, alegorice, simbolice... La ora actuală, când **Teatrul** se poate exprima direct, ceea ce mă surprinde pe mine este faptul că el nu-și mai caută moduri de exprimare specifice. Nu mai poți face diferențe între tinerii regizori. Nu mai există rigoare stilistică în **Teatrul românesc.** Se mai diferențiază între ei doar "monștri sacri". Această libertate de exprimare care, după opinia mea, ar fi trebuit să producă o mare explozie de limbaje teatrale, de căutări, de experimente, n-a făcut altceva decât să uniformizeze **Teatrul românesc,** care păcătuiește prin monotonie atunci când punerea în scenă aparține unui tânăr. Prea mult se-aseamănă acești tineri, prea sunt înrobiți **Cuvântului** scris, ca noi, cei ce le privim spectacolele, să nu ne neliniștim...

Mircea Bradu - director Radio Transilvania

1. **Teatrul-dans** s-a mai încercat și după al doilea război mondial, printr-un reflex venit de peste ocean. Eu, oricum, îl consider desuet. Generația tânără, neștiind toate acestea, consideră că este mai bine reprezentată prin acest tip de spectacol. Personal, consider că nu există realizări deosebite în acest domeniu. Nici măcar spectacolul prezentat în festival nu mi s-a părut capabil să ilustreze o linie de dezvoltare a **Teatrului românesc.** Tot ce este alternativ implică o căutare. Dacă, însă, "alternarea" nu este organic integrată, devine parazită. Dacă ea nu se mulează perfect pe ceea ce trebuie să întregească, rămâne exterioară. În **Teatru,** orice lucru trebuie gândit deosebit de profesionist, iar noutatea nu trebuie să fie ostentativă, ci trebuie integrată în dimensiunea clasică a piesei. În **Teatru,** din păcate, ninuic nu e nou. El repetă mereu un ciclu, înaintarea sa fiind asemeni rostogolirii unui bulgăre de foc, care adună, din când în când, câte o spiță - fie ea teatru-dans, comedie grotescă, ori piesă cu tentă bulevardieră... Toate astea nu sunt decât mode de moment.

2. **Teatrul românesc** încearcă să se adapteze la acest moment. Astfel de întrebări "hamletiene" denotă o oarecare grabă. Avem deabia șapte ani de la "întâmplarea" ce a bulversat mișcarea teatrală, generând noi situații. Să nu uităm că secolele dau valoare **Teatrului.** Parafrazând un mare critic, dispărut prematur dintre noi, care zicea: **"Să luăm fișa de temperatură a unui moment și a unei mișcări teatrale",** mie mi se pare că abia începem să avem o temperatură normală. Să nu uităm că nu numai ce dăm peste hotare ne reprezintă. Mi se pare foarte important să existe o mișcare teatrală semnificativă și în plan național. Sunt convins că tânăra generație va ști că găsească răspunsurile potrivite.

Ion Parhon - critic de teatru, membru al juriului

1. Cred că este o propunere interesantă de Teatru, atât pentru cei dinlăuntrul lumii **Teatrului,** cât și ca exercițiu intelectual pentru spectatori, pentru înaripărea inițiativei lor interpretative. Se impune o singură condiție: acest mariaj între **Teatru** și **Dans** să conducă la o emoție autentică, să genereze o construcție solidă și nu doar o simplă juxtapunere din elemente de altfel cunoscute și tradiționale pentru fiecare gen în parte, cum, din păcate, s-a întâmplat în spectacolul bucureștenilor.

2. Se poate vorbi cu dificultate de **"maniere stilistice"** în general, pentru că **Teatrul românesc** își definește stilul acum, ca și înainte, printr-un cumul de personalități artistice. Momentul pe care tocmai îl străbatem este destul de divers: există **Silviu Purcărete,** care ne propune un teatru vizual, în care imaginea are un rol preponderent, prin plasticitate, prin culoare, prin mariajul ei cu efecte sonore deosebit de funcționale; există **Alexa Visarion,** care încearcă să redescopere noi valențe expresive, să redescopere noi sensuri ale dramaturgiei cehoviene; există **Cătălina Buzoianu,** există **Tompa Gabor** la Cluj... Cred că definirea **Tearului românesc** prin marile sale personalități regizorale - fără a înțelege această definiție ca un adevăr defintiv.

Petre Panait - actor, director Teatrul de Stat Oradea

1. Vorbind de **Răzvan Mazilu,** voi spune că **Teatrul-dans** apare la noi când lumea teatrală românească este la un început de **"revoluție culturală"** (să sperăm că n-o vom imita pe cea din **China).** Trebuie să recunoaștem, însă, că receptivitatea iubitorului de **"teatru clasic"** este mai puțin permeabilă acestui experiment. Nu că n-aș crede în această formulă, dar actorul se exprimă alcătuind imagini din cuvinte, nu împănând mișcarea cu câteva cuvinte. Dincolo de toate acestea, calea clasică a **Teatrului** este cea pe care o puteți constata oriunde în lume. Regret că nu pot face o comparație între tânărul **Mazilu** și **Purcărete.** La cel din urmă există înainte de orice **Textul.** Dacă pune în scenă **Hamlet,** este **Hamlet** și nu "o idee despre **Hamlet",** în jurul căreia se dansează. **Dansul** nu poate înlocui **Textul** lui **Shakespeare.** Eu receptez ceea ce face **Răzvan Mazilu** ca pe un **"teatru-descompus".** Dacă **Purcărete** respectă imagistica și cromatica textului, la **Mazilu** pur și simplu nu mai există **Text.** Pentru spectator este foarte greu de "digerat" așa ceva. Consider, totuși, că **Răzvan Mazilu** ar fi trebuit, asemeni pictorilor, care mai întâi trebuie să demonstreze că știu să deseneze, să înceapă cu un spectacol clasic. **Brâncuși** n-ar fi reușit niciodată să imortalizeze în piatră **"Sărutul"** fără a ști să taie o scândură cu fierăstrăul.

2. Eu cred că **Teatrul românesc** revine la clasicism, ceea ce este foarte bine. Toate experimentele - să ne gândim la **Grotowski** - trec, iar **Teatrul** rămâne. Toate aceste forme de manifestare extra-teatrală nu vor reuși să penetreze către publicul larg, în timp ce **Teatrul** nu se face doar pentru o anumită categorie de oameni. Consider că orice formă experimentală de reîntoarcere la formele primordiale de teatru, ca o revenire la **Rugăciune,** la **Biserică...** Ca actor, vreau să vă mărturisesc că este extraordinar să joci **Shakespeare, Cehov, Caragiale** așa cum sunt ei, nu să le transformi textele în puzzle, pentru ca, recompunându-le, să-ți arogi dreptul de co-autor.

Divergențele de opinii fiind, pe alocuri, ireconciliabile, unii dintre interlocutori ignorând complet o realitate europeană de necontestat - respectiv faptul că nu mai departe decât la Belgrad se organizează de mulți ani un festival de coreodrame ce s-a bucurat chiar și pe perioada embargoului impus Iugoslaviei de o largă participare internațională - s-a impus adăugarea unui "epilog". Pentru a ne păstra în registrul din imediata vecinătate a obiectivității, am recurs la o declarație a celei ce i-a fost lui Răzvan Mazilu cel mai apropiat "asociat" în demararea acestui proiect pe cale de a fi "contraindicat" de instanțele Teatrului românesc.

Maia Morgenstern - actriță

N-aș vrea să mă erijez într-un soi de guru care dă definiții despre cum trebuie să se facă sau să nu se facă **Teatru,** dacă **Dansul** poate schimba soarta **Teatrului...** Faptul că eu îmbrățișez din tot sufletul o altă modalitate de expresie a sentimentelor, de expresie a actorului, a trupului și gândurilor unui om pe scenă este efectul unei nevoi interioare. Nu am nimic de demonstrat nimănui. Faptul că în mine s-a născut nevoia de și altceva nu înseamnă că eu contest valoarea **Teatrului.** Faptul că, mergând plenar "pe mâna lui **Răzvan Mazilu",** am găsit la un moment dat modalitatea prin care **Vocea** și **Trupul** și **Elanul** și **Muzica** se completau, contrazicându-se pe alocuri, sfâșiindu-se uneori... Faptul că un actor poate să și gâfâie, fără să aibă pretenția că este dansator, curajul cu care ne demonstrăm limitele, lipsurile... Faptul că am vrea să ne crească un alt soi de aripi, fără a ne cantona într-o zonă în care știm că ne stă bine, pentru care am exersat, unde ne simțim comod... Chiar dacă aceste aripi improvizate vor arde, consider că gestul de a le înălța întru **Zbor** este benefic.

De-aici încolo intrați în scenă Dumneavoastră, stimați cititori...

Anchetă realizată de
Rodica și Marius MORARIU

Mircea DIACONU

"Fără a fi un câine al Puterii, cultura are obligația să atace orice fel de oprimare"

Eu am alt ritm, chiar am ce face cu timpul meu...

- Încep prin a-mi mărturisi un handicap: Mircea DIACONU este o piatră de încercare pentru un jurnalist. Îl știm ca actor de teatru, îl știm ca actor de cinema... În perioada din urmă l-am auzit exprimând puncte de vedere deosebit de pertinente în legătură cu fenomenele politice pe care le parcurgem, pe care le trăim, a căror urmări le resimțim... Acum, însă, la Oradea, unde tocmai se încheie a XI-a ediție a "Săptămânii teatrului scurt", îl avem ca interlocutor în calitate de Președinte al Juriului. O ipostază nouă, care i-a permis lui Mircea DIACONU o glumă la inaugurarea festivalului, glumă legată de numărul prea mare de "președinți" din România, atât de mare încât e păcat că nu-i valorificăm la export... Domnule Diaconu, trăim în ultimul timp o multitudine de "mode", printre care este și rediscutarea la infinit a statuturilor diverselor categorii socio-profesionale. Să sperăm că dialogul nostru va reuși consacrarea unui model de funcționare artistică a lumii teatrului și filmului. Decembrie '89 v-a găsit la Teatrul "L.S. BULANDRA". Ați fost, cred, primul din breaslă ce ați făcut un pas concret înspre modificarea statutului actorului și a concepției despre lumea teatrului...

- Eu am crezut, atunci, că realmente se vor produce schimbări majore... Departe de mine gândul că nu s-a schimbat nimic. S-au făcut o sumă de schimbări, dar nu în lumea teatrului. Revenind la mine, m-am făcut liber, în sensul că am evadat de pe statul de plată, nemaifiind de atunci angajat efectiv al nici unui teatru, încercând să lucrez pe contract. Acum fac film... Acum fac teatru... Nu mai vreau să am relație decât cu un text, cu un regizor, cu un proiect, cu un colectiv nu mai mult decât durează respectivul proiect... În sensul acesta, m-am oferit întregii piețe teatrale, crezând - atunci ca și acum - că măcar o parte dintre noi trebuie să existe ca niște repere (nu zic "valori", ca să nu fiu bănuit de supraevaluare) "umblătoare" prin țară, ca pentru a genera o "jurisprudență" teatrală. Din păcate, sunt destul de singurul care am făcut acest pas, prea mulți dintre noi preferând liniștea călduță a salariului micuț, dublată de lipsa de muncă și de energie aferente salariului micuț. Binecunoscuta expresie **"Ei se fac că ne plătesc - noi ne facem că muncim"** funcționează perfect în teatrele românești, unde nu interesează decât perspectiva unui turneu occidental, pentru care oricine, oricât de important ar fi, este gata să joace orice, în regim de efort maxim. Altfel, lumea se așează într-o nouă distribuție, lucrând un an, un an jumate la un spectacol "pentru intern", mergând la teatru numai pentru a avea de unde se întoarce. Mentalități binecunoscute... Am încercat astfel de experiențe de vreo două-trei ori în ultimul timp. Având sentimentul unor lungimi nejustificate, m-am supărat și am plecat. Eu am alt ritm, chiar am ce face cu timpul meu...**

Criza este, în primul rând, a noastră

- Ați vorbit despre aceste proiecte ce atrag fonduri din străinătate, importantă fiind, de cele mai multe ori, cheltuirea lor în timpul normat și nu calitatea actului artistic generat prin respectiva finanțare. O parte a publicului a sesizat cacealmaua, sălile unora din teatrele de primă linie fiind uneori goale - ceea ce nu se întâmpla înainte lui Decembrie '89...

- Lumea a confundat totul cu o criză a teatrului, o criză a spectatorilor de teatru - e mult mai comod să fie altcineva de vină decât tu însuți... După opinia mea, criza nu este a spectatorilor de teatru, atrași, pasămite, de televiziune și de alți poli de interes. Criza este, în primul rând, a noastră. Noi n-am știut să fim pe măsura interesului reevaluat al publicului. Oferta noastră a fost slabă, tocmai datorită faptului că a rămas aceeași. De ce toate acestea? Pentru că ne-am obișnuit să fim răsfățați ai publicului, fără a reuși să înțelegem că, de cele mai multe ori, eram răsfățați deoarece oamenii nu aveau alternative, fiind relativ ușor să obții succes scenic prin recurgerea la instrumentarul teatrului aluziv. Era o manieră comodă - dar cât de ridicol de minoră ca propunere artistică. Firesc, publicului nu-i mai sunt suficiente aceste rezolvări - și de aici criza penibilă în care ne aflăm. Totul se trage de la relația omului (și implicit a artistului) cu munca. În calitatea noastră de "activiști ai binelui" - un fel de "preoți civili", dacă mi se permite să spun așa - ar trebui, mai ales în momente de criză ale societății, să fim pregnanți și să nu "dormim pe noi", să scoatem la vedere ce avem mai bun în noi, spre a-i ajuta/educa/lumina pe semenii noștri... Din păcate, nu prea o facem, motivându-ne lipsa de implicare prin slaba salarizare. Cât se poate de ridicol, la sărăcia spirituală ne ce pândește! Îmi amintesc că, în tinerețe, regizorul **David ESRING**, care acum lucrează în **Germania**, ne spunea: **"Dacă tot ne plătesc prost, măcar să muncim bine".**

Artistul trebuie să fie nefericit...

- Ați analizat, în cele de până aici, complexul angrenaj de relații artist-instituție artistică-pulic. Vă propun ca, transfocând dialogul nostru asupra relației artist-instituție politică, să analizăm funcționalitatea politicii culturale românești a ultimilor ani, cu referire la tipul de comunicare cu țara a artiștilor români din diasporă. Mă gândesc, spre exemplu, la modul cum a eșuat demersul de revenire în România a lui Andrei ȘERBAN, ori la faptul că Liviu CIULEI și-a încetat colaborarea cu Teatrul "L.S. BULANDRA". Există o "frână" de mentalitate în comunicarea instituțiilor artistice cu personalitățile culturale ale diasporei românești?

- Sigur că există, dar ea este eternă. Poetul spune: artistul trebuie să fie nefericit... Nu m-aș împiedica deloc în acest fenomen și nu m-aș solidariza cu **Andrei ȘERBAN** dacă **Puterea**, la un moment dat, mi se opune. Este absolut firesc acest tip de raportare. Dintotdeauna, **Cultura** este, la modul civilizat, "dușmanul" oricărei **Puteri**. Fără a fi un "câine" al **Puterii, Cultura** are obligația să atace permanent orice fel de oprimare. Suntem exact în datele problemei, fără nici o denaturare. Dacă vorbim de **Andrei ȘERBAN**, trebuie să nuanțăm percepția "la prima vedere", conform căreia ar fi plecat alungat de actori, cum i-a plăcut s-o afirme. Nu a fost așa. Foarte mulți dintre noi l-am iubit și-l regretăm. Consider că este o tâmpenie nesfârșită să afirmi **"Plec definitiv - nu mă meritați!"**. O astfel de declarație nu este de nivelul lui. El va reveni în mod sigur. Chiar dacă este impulsiv - omul temperaturii de moment - el este artist... În lumea noastră sunt reprezentate toate categoriile umane posibile, așa că este absurd să spui că actorii s-au coalizat pentru a-l da afară. Nu vreau să fiu răutăcios, nici măcar cu **Andrei ȘERBAN**, dar e posibil ca să-i fi plăcut atât de intens acest "amor" cu mișcarea teatrală românească încât, ca în orice amor, să se fi plictisit pentru o clipă. Ceea ce nu înseamnă altceva decât că oricând teatrul românesc poate revedeni "amanta" acestui mare și capricios artist. Referindu-ne la domnul **Liviu CIULEI**, să nu uităm să domnia sa este foarte în vârstă. Aș zice că domnul **Ciulei** ne-a dat imens din viața sa și din inteligența sa, dar, din păcate, nu știm să valorificăm ceea ce am primit. Cu ce drept să-i mai pretindem să lupte, în acest moment de criză, alături de noi? Vine când vrea și când poate. Repet - este un om foarte în vârstă, care și-a făcut cu vârf și îndesat datoria față de noi toți.

Nu sunt alături de un om, sau de niște oameni, ci alături de niște IDEI

- V-ați aflat foarte aproape de actuala Putere, implicat în ascensiunea ei. S-a ajuns ca un om de teatru - l-am numit pe Ion CARAMITRU - să dețină "cârmele" politicii culturale. Ce perspective intuiți pentru Teatrul românesc?

- Sunt puțin speriat. Dacă m-am aflat alături de actuala **Putere**, aș face, totuși, o mică precizare: nu sunt un fan al cuiva, nu am putut niciodată să fac așa ceva... Nu sunt alături de un om, sau de niște oameni, ci alături de niște **IDEI**, de niște necesități naționale - așa cum le înțeleg eu - și, în armonie cu aceste **IDEI**, susțin, la un moment dat, persoana politică "X" sau "Y, fără ca asta să însemne că am o datorie nesfârșită față de **CINEVA**. Repet - mă raportez la **CEVA**, nu la **CINEVA**, astfel încât, dacă oamenii **Puterii** trădează, la un moment dat, **IDEILE**, reacția mea nu poate fi decât cea firească, de simplu cetățean trădat. Pentru că n-am încetat nici măcar pentru o clipă să fiu un simplu cetățean. Revenind la destinul **Teatrului**, în relație cu noua variantă a **Ministerului Culturii**, trebuie să recunosc că sunt puțin speriat. Sigur, nerăbdarea mea este prea mare. Am 48 de ani și mi-e frică de faptul că nu voi mai apuca și eu "splendidul dans al devenirii noastre". El se va amâna prea mult pentru mine... **Ministerul Culturii**, chiar și condus de **Ion CARAMITRU**, este sufocat de o listă de priorități împovărătoare, astfel încât **Teatrul**, descurcându-se mai ușor decât **Castelul BRAN**, spre exemplu, care se dărâmă, sau decât nu știu ce catedrală, trebuie să aștepte la rând. Dar, vedeți dumneavoastră, ceva mă deranjează la noi toți: senzația că trebuie să avem un "tătuc" - unul suprem, ca în "varianta **Liiceanu**", sau câte unul pe fiecare domeniu - de la care să ne vină rezolvările. Din păcate continuăm să întârziem să înțelegem că fiecare dintre noi trebuie să ne facem "curățenie" unde lucrăm. Este foarte adevărat că-ți trebuiesc "măturile" (a se citi "legile", "instrucțiunile"...) cu care să-ți faci curățenie în propriul sector. Aceste instrumente cam întârzie, din păcate, să apară. La nivelul teatrului, al filmului s-au făcut unele încercări. M-am implicat și eu în efortul de reformare, punând pe hârtie câteva propuneri - dar cineva trebuie, cu adevărat, să dezlege băierele reale ale **SCHIMBĂRII**. Nu trebuie să așteptăm asta de la un om care, la un moment dat, se cheamă **Caramitru**. Noi trebuie să acționăm. Sigur, o să stăm la coadă, o să-l batem la cap pe el și tot **Ministerul Culturii**, până când propunerile vor căpăta viață.

Cineva trebuie, cu adevărat, să dezlege băierele reale ale schimbării

-Ați pomenit de măturile încă inexistente... V-ați găsit timp și pentru demersul academic, dedicându-vă o parte a timpului viitorilor actori. Aveți încredere în cei ce vor prelua ștafeta? Vor ști ei să ducă la bun sfârșit "curățenia" de care ați pomenit?

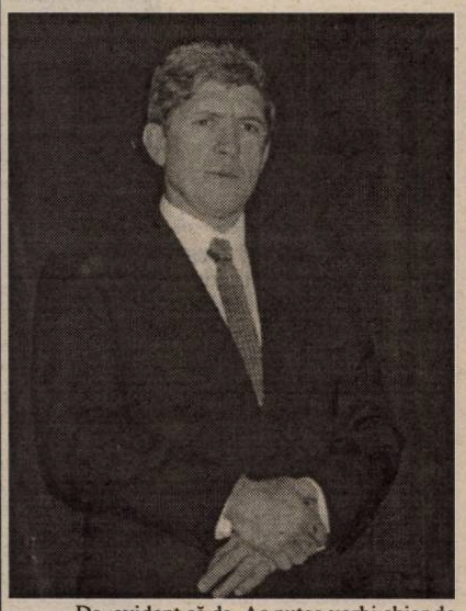

- Da, evident că da. Aș putea vorbi chiar de un anumit gen de vampirism al meu, la modul aproape concret, eu prelungindu-mi "tinerețea" artistică prin energia pe care le-o fur. Relația cu studenții îmi face foarte bine. Sigur că și acolo sunt aceleași probleme. Dacă privim cu atenție copiii, dacă suntem foarte atenți la relațiile dintre ei, putem observa încă de la grădiniță viitorii "răi", viitorii bătăuși, șmecherii de mai târziu. Toți viitorii oameni sunt acolo.

- Privind la nașterea unor "facultăți de teatru" în orașe fără nici o tradiție în acest sens, nu vă îngrijorează inflația ce se prefigurează în domeniul actoricesc?

- Ba da, este un fenomen periculos... De fapt, el se va dovedi periculos doar în momentul când rezultatul acestor pseudo-școli ar intra nemijlocit în circuitul teatral. Problema e una singură, ca la barajele de filtrare a unui râu, înainte ca apa să ajungă la turbine. Trebuie puse niște plase, ca să nu treacă toate reziduurile...

"Trebuie să-l aduc în sală ca să-i iau banii"

- Este cunoscută seriozitatea cu care v-ați implicat și în destinele cinematografiei românești. Ajutați-ne să înțelegem cum de atunci când cenzura tindea să frâneze fluxul creativ se făceau mai multe filme, și unele reușeau să iasă la festivaluri, și chiar să ia premii - iar acum, în plină libertate a expresiei, nu se mai fac filme... Cum de atunci când discursul actoricesc trebuie să se cantoneze la nivel conotativ publicul reverba la pelicule românești, iar acum evită sălile cinematografelor?

- V-am mai spus-o: artistul trebuie să fie nefericit. Cel mai clar argument în susținerea afirmației mele este faptul că viața mic burgheză în care s-au instalat artiștii (nu "cenzuriștii"...) ce "controlează" cinematografia română le induce o stare de mulțumire de sine, ei simțindu-se atât de mari, încât se consideră **UNICII**... Puțini dintre noi am avut stomacul să dăm din coate pentru a încăpea pe această mică "insulă" subvenționată de **Stat**... Cei vreo trei "prieteni" se-nțeleg perfect în împărțirea puținilor bani de la buget, făcând pe rând câte un film... Ce să mai zic... Înainte, măcar, aveai un dușman cu care să te lupți. Raportându-te mereu la el, încercai să-l păcălești, să-i aluneci printre degete... Pe de altă parte, făcându-se 15, 20, uneori chiar și 25 de filme pe an, șansa unei pelicule de a "rămâne în picioare" era mai mare. Aplicând aceeași rată a reușitei artistice la numărul de filme de astăzi, să mă ierte Dumnezeu, dar cred că trebuie să așteptăm vreo 20 de ani pentru a consemna rezultate similare. Păcat. Vorbind de cinematografia asta "insulară", centrată în jurul CNC-ului, trebuie să spunem răspicat că principala ei culpă este amânarea unei responsabile reevaluări a raporturilor cu spectatorul. Spectatorul nu trebuie adus din motive penibil de comerciale: "Trebuie să-l aduc în sală ca să-i iau banii". El trebuie convins să vină la cinema, trebuie convins că **VIAȚA** este asemeni scenariului, că **OMUL** este asemeni personajului... Trebuie, cu alte cuvinte, să facem filme care aduc spectatori în sală. De aici trebuie pornit și, implicit, asta înseamnă bani mai mulți în sistem. Din păcate cei trei "insulari" (pe care cred că nici nu mai trebuie să-i numesc!) refuză să înțeleagă aceste evidențe, filmele lor transpunând tot mai pregnant obsesii personale, obsesii de sorginte morbido-anormale. Aș îndrăzni, chiar, să le sugerez niște controale medicale. Singurul mobil al acestor filme este să atragă atenția unor jurii internaționale care, din fericire, nu se lasă păcălite...

- Această "insulă" de care vorbeați nu miroase excesiv a politic? Nu cumva în obținerea de fonduri artisticul a fost subordonat de către politic?

- Așa s-a și născut această "insulă", numai că astăzi mi se pare de-a dreptul ridicol ca ea să mai supraviețuiască. Mi se pare incredibil ca puterea celor trei, ale căror nume nici măcar nu vreau să le pronunț, să fie la fel de malefică și acum, "pe mâna noastră", ca să zic așa.

Cred că ne paște pericolul pierderii de identitate

- Din dialogul nostru se desprinde îngrijorarea cu care percepeți viitorul cultural și social-politic imediat. Care considerați că ar fi elementul de viziune prin care societatea românească ar reintra în coordonatele firescului? Vă pun această întrebare deoarece implicarea dumneavoastră politică pledează statutul de factor activ al artistului, al intelectualului în general față de problematica societății civile.

- Cred că o soluție efectivă - evident, nu singura - ar fi un pachet de programe guvernamentale, metodic susținute, de susținere a omului ce trăiește efectiv din chenzină, un om serios, întreprinzător, talentat, care ar putea oricând să înceapă o mică afacere, dar nu are cu ce. Din păcate, sistemul bancar - acest monstru uriaș - acționează exclusiv conform "poftelor" personale, înghițind fără nici un discernământ pe cei mici. Acest "monstru" continuă să planteze palate de marmură chiar și în localități insignifiante, iar personalul său circulă doar cu limuzine exorbitante, într-o agresivă sfidare a marii majorități a populației. Există milioane de oameni care ar putea inițiа ceva serios, de la cizmarul fără sediu până la fermierul ce nu poate să crească. Pentru această mare masă a celor subîntinși între două chenzine succesive sunt necesare programele guvernamentale care să mute politica de credite pentru micii întreprinzători în termenii posibilului. Numai în acest fel **România** și-ar putea reconstitui acea pătură de mijloc de care s-a vorbit atâta în perioada campaniei electorale. În ceea ce privește spiritualitatea națiunii, cred că ne paște pericolul pierderii de identitate. Este un adevărat atac la ființa națională faptul că direct și fără nici o reținere sunt lovite, în momente de criză, domeniile învățământului, culturii și sănătății. Faptul că aceste domenii de primă importanță au devenit coada cozilor, fiind tratate cu foarte puțin interes de noii guvernanți (să nu uităm că afirm toate acestea în condițiile în care o parte dintre ei îmi sunt prieteni și i-am susținut) mă sperie. Atâta timp cât învățământul, cultura și sănătatea nu sunt tratate ca domenii strategice de siguranță națională, lucrurile vor merge din ce în ce mai prost pe termen lung.

- Exprimându-mi regretul că dialogul cu un mare actor este într-o asemenea măsură amprentat de politic, v-aș ruga să vă explicați starea ce v-a determinat să faceți, prin intermediul unei televiziuni, afirmații referitoare la retragerea din prim planul vieții artistice. Să fi renunțat Mircea DIACONU la toate proiectele sale culturale?

- După cum știți, cel mai ușor este să te lași de fumat. Eu mă las în fiecare zi. În fiecare dimineață îmi vine să mut munții din loc, iar după-amiază îmi vine să renunț la absolut totul și să plec la țară, unde să mă afund în obiceiurile și priceperile bunicilor și străbunicilor mei, care cultivau pământul, tăiau iarba... Evident că nu o fac, dar nu e un alint. Este deja un adevăr faptul că am modificat raportul dintre apariția efectivă pe scenă și celelalte ocupații. Faptul că am inițiat Carnavalul "București la 1900" (în care am investit o energie enormă, care tot spre public se întoarce) încearcă să suplinească absența scenică... În acest Carnaval, actorul Diaconu nu crește ca personalitate artistică, către mine nu se întoarce nimic. Este doar un efort pe care îl canalizez către ceva în ce cred. Dacă vreți să numesc proiecte... Începând din primăvară voi iniția, după acest time out de iarnă, proiecte culturale despre care publicul va afla la timpul potrivit.

Marius MORARIU

Fiziologia lui Pinocchio

Profesiunea doamnei Kafka

În viața lui Franz Kafka există două personaje providențiale: Max Brod și Julie Kafka.

Max Brod este autorul acelui gest moralmente blamabil, pe care istoria literară nu a încetat să-l celebreze ca pe o culme a clarviziunii. Încălcând clauzele testamentare ale lui Franz Kafka, Brod nu a lăsat una dintre cele mai importante opere ale secolului XX să fie mistuite de flăcări. El a dăruit astfel mediilor intelectuale, criticilor, universitarilor, publicului prilejul unor studii, dispute, extaze etc.

Interceptând o colecție de imprecații care vor face mai târziu carieră sub numele de **Scrisoare către tata,** Julie Kafka l-a privat pe Hermann Kafka, tatăl scriitorului, de o lectură despre care puntem bănui, având în vedere gusturile estetice ale clasei sale, că nu i-ar fi produs ceea ce numim îndeobște katharsis. Deși foarte mulți dintre noi posedăm fantasma scandalului care ar fi urmat, **Scrisoarea** nu a ajuns niciodată în mâinile destinatarului ei.

Ce legătură poate fi între Max Brod și Julie Kafka? Ce legătură între aceste două gesturi?

Să reluăm faptele: Max Brod încalcă ultima dorință a muribundului său prieten, recuperând o mare operă literară. Julie Kafka interceptează și confiscă o scrisoare extrem de dură pe care un fiu o adresează tatălui său. Max Brod salvează în numele posterității o operă, o **dezvăluie.** Julie Kafka oprește circulația normală a unui text. Max Brod **revelează,** Julie Kafka **ascunde, ocultează.** În numele pasajelor tari ale istoriilor literare, Brod e un idol, dna Kafka - o ignorantă.

Dar oare stau lucrurile într-adevăr așa?

Aș vrea să vi-l reamintesc pe criticul Brod. Sionist destul de vehement, acesta este autorul unei interpretări care a dominat exegeza lui Kafka o bună bucată de vreme. Interpretare cvasimistică, ea vede în textele kafkiene parabolele ultimului mare profet al evreilor. Pentru cine citește astăzi pe Brod, această interpretare e extrem de restrictivă și de abuzivă. Nu trebuie să ne mirăm însă că ea s-a bucurat de un prestigiu atât de mare. În definitiv, autorul ei era marele prieten al lui Kafka, investit, prin asta, cu aură de inițiat. Chiar dacă nu e sigur că și-a dorit acest lucru, Brod este cel care a legitimat un tip de exegeză kafkiană, și anume aceea care face din biografia scriitorului Kafka o instanță de control a propozițiilor formulate în legătură cu opera sa propriu-zis literară.

Doamna Kafka nu este critic literar. Persoană cultivată, ușor romanțioasă - ca toate femeile care, la sfârșitul secolului al XIX-lea, citesc literatură, dar nu o produc -, dna Kafka nu avea cum să înțeleagă un raport atât de complicat care se instituise între fiul și soțul ei. Buna ei educație îi dicta să nu tulbure echilibrul familial - și așa destul de compromis - și, în consecință, să ascundă atentatul ciudatei sale odrasle.

Nu e greu să ne închipuim că, așa cum tatăl nu a ajuns niciodată în posesia scrisorii, nici publicul nu ar fi avut ocazia să îți arunce ochii pe acest document. Dar, pe cât de departe era dna Kafka de talentul și curiozitatea unui critic literar, pe atât posteritatea a știut să aprecieze la maximum astfel de texte și să le liciteze în profitul exegezei.

Dar oare e vorba cu adevărat de un profit?

Iată ce vreau să spun: între **Scrisoarea către tata** și romanele lui Franz Kafka nu există decât legături întâmplătoare. Dacă marea temă a lui Kafka este redată de raportul problematic fiu-tată sau individ-autoritate/lege și dacă acest raport este optim exprimat în **Scrisoare către tata,** rezultă în mod necesar că această codificare desăvârșită a problemei în textul scrisorii face opera literară a lui Kafka dacă nu superfluă cel puțin neinteresantă. Dacă tema autorității este aceea care subîntinde opera lui Kafka, atunci **Scrisoarea,** care exprimă acest raport în chipul cel mai neechivoc, pune în umbră celelalte opere, făcând gestul lui Brod odios chiar și pentru istoria literară. Față de splendoarea **Scrisorii,** putem spune, romanele lui Kafka meritau flăcările.

Or, e o nebunie să crezi asta. Document ușor isteric și egolatru, **Scrisoarea** apare, pe lângă operă, ca un text interesant, dar cu totul minor. A-l pune pe același nivel de demnitate cu marile romane e o operațiune dintre cele mai riscante. În primul rând, este un document privat și nu poate fi inclus, dincolo de inevitabilele dispute teoretice, în ceea ce s-ar numi literatură. Apoi, fața de narațiune rece, detașată a romanelor lui Kafka, stilul patetic al **Scrisorii** nu poate fi considerat decât un eșec. Dacă îl admirăm pe Kafka pentru inteligența cu care a combinat acest stil rece, distant, cu temele cele mai incandescente, e de la sine înțeles că nu putem privi decât cu maximă indulgență acest text în care și conținutul și forma se află la același voltaj. Niciunde în **operă,** Kafka nu își permite astfel de redundanțe.

Comparația dintre **Scrisoare** și opera literară a lui Kafka ne arată un fapt tulburător: critica literară de inspirație biografică e întotdeauna extrem de riscantă în ceea ce îl privește. Elaborarea materialului narat este la el atât de rafinată, încât inspirația primordială se pierde în elaborările ulterioare, extrem de minuțioase și îndelungate.

Și nu numai atât. Spuneam că, în aparență, Max Brod este omul care revelează, în timp ce Julie Kafka este cea care ascunde. Până la urmă, contrariul este mai exact. Căci Brod este acela care, inaugurând un tip de critică, nu a făcut decât să îl ascundă pentru o bună bucată de vreme pe Kafka, în vreme ce, încercând să ascundă această scrisoare, dna Kafka a făcut cel mai mare gest simbolic din existența lui Kafka. În absolut, dna Kafka este un critic literar mai mare decât criticul Brod, sau decât alții. Măreția ei provine din aceea că ea știe, deși nu e un profesionist, care anume sunt lucrurile despre care merită să se tacă.

Nu pot decât să regret că Julie Kafka nu a distrus acest document. Ca unul care a încercat să formuleze judecăți asupra operei lui Kafka, am fost urmărit mereu de ironia colosală pe care o întreține acest text. Ironie? Să mă explic.

În esență, **Scrisoarea către tata** este un document de insurgență împotriva autorității. Întrupărea acestei autorități este tatăl, omul care deține legea și judecă în numele ei. Judecată - să nu trecem repede peste acest cuvânt. Pentru că, în numele lui, o alianță ciudată și ridicolă se stabilește între criticul literar și tatăl blamat. Să ne gândim: dacă tatălui i se contestă dreptul de a judeca, și autoritatea paternă e considerată frustrantă atunci când își exercita această funcție esențială, de ce am îngădui această libertate criticilor literari. Nu sunt ei, atâta vreme cât profesiunea lor e judecata, duplicate ale tatălui, inși care amplifică la paroxism funcția atât de odioasă a părintelui? De ce am considera că scrisoarea se adresează numai tatălui, și nu și altor "judecători" gata să-l devoreze pe acest fiu nefericit?

Mesajul profund al **Scrisorii** nu a fost înțeles. De altfel, dacă ar fi fost, orice exeget moralmente sănătos ar fi simțit un spasm al remușcării. Sau măcar ironia de a încerca să se pună în slujba lui Kafka substituindu-se în fapt părintelui.

Desigur că existența operei lui Kafka este un compliment pe care spiritul și l-a făcut rareori în istoria sa. Numai un nebun nu i-ar da dreptate lui Max Brod. Cu toate acestea, gestul Juliei Kafka nu mi se pare mai puțin important, și despre simbolismul ei obscur dar decisiv am încercat să vorbesc, ca un omagiu adus înțelepciunii divine a femeilor.

[...]

Cele două trupuri

Există două trupuri ale scriitorului: unul biografic, chinuitor până la nebunie, celălalt al operei, al cuvintelor. Cărțile lui Kafka taie acea contiguitate pe care, în temeiul celebrei confuzii dintre existența biografică și existența auctorială, ne grăbim să o proclamăm între cele două concepții ale sale asupra trupului. Deși a trecut ceva vreme de când viețile scriitorului nu mai dețin exclusivitatea în interiorul percepției critice, e cu totul de

neînțeles cum în cazul acestui mare scriitor se mai păstrează încă astfel de prejudecăți. Nu e mai puțin adevărat că alte prejudecăți, la fel de puternice, minau în structuralism o percepție adecvată a literaturii, prin mizele exclusiv orientate asupra textului și "practicilor sale semnificante".

Nu sunt nici structuralist, și nici critic de biografie. Încerc aici o mediere, ascultând, recunosc, mai degrabă opera. Mă interesează un raport, o relație, și vă previn că am să îl iau în seamă mai mult pe scriitor și mai puțin pe om.

Mi se pare că soluția relației dintre spirit și trup, o relație speculată copios de critica biografică, și împinsă astfel spre concluzii în parte false, este formulată într-unul dintre cele mai comentate texte ale lui Kafka, în **Metamorfoza**. Iată cum. Gregor Samsa, tânăr funcționar de bancă, se descoperă cu oroare metamorfozat "într-o gânganie înspăimântătoare" și, torturat de singurătate, rănit de disprețul familiei care se dezice de această inedită și teribilă apariție, se sinucide prin înfometare. Ceea ce face din Gregor Samsa un personaj tragic nu e atât faptul că metamorfoza îi răpește trupul, ci mai cu seamă faptul că ea îi restituie conștiința. Abominabilul incident îl proiectează pe acest birocrat ireproșabil în postura unei conștiințe pure, eliberându-l de zgura senzitivă pe care trupul o aduce întotdeauna în raza inteligibilului, dar și de redundanța unei profesiuni care răpise spiritului orice utilitate. Gregor Samsa pierde, în metamorfoză, numai formele umanului, dar nu și conținuturile; aparența umanului, contururile, volumele, suprafețele sunt perturbate; asta nu alterează decât codificarea plastică a persoanei, nu însă și cea intelectuală. Gregor Samsa nu gândește mai puțin, ci, dimpotrivă, funcțiile sale analitice se intensifică până la limita insuportabilului. Noul său trup rimează, în monstruozitate, cu noua sa minte. Părinții și sora lui sunt proiectați pe ecranul unei conștiințe condamnate să înregistreze totul, fiindcă nu i se mai poate ascunde nimic. Ipocrizia, arghirofilia și subalternitatea ineficace ale tatălui, fiziologia acaparantă și dezonorantă a mamei, facilitatea sentimentală a surorii se decupează acum extrem de limpede și devin stimulii unei iluminări morale. Trezirea lui Gregor Samsa pe care o anunță prima propoziție a **Metamorfozei** trebuie înțeleasă ca restituire a unei lucidități inflamabile și autodevorante care nu mai îngăduie eroului confortul nici unei amăgiri. Inform (adevăratele sale contururi nu sunt revelate niciunde), mut (conștiință icomunicabilă, adică), Samsa va găsi spectacolul formelor vacue ale părinților și surorii sale de nesuportat și își va pune capăt zilelor, asemeni oricărui posesor romantic al unei conștiințe nefericite.

Însă metamorfoza nu aparține doar personajului principal, ci și părinților. Am putea spune că nimeni nu scapă metamorfozei, care dă necesitatea acestei lumi. Spre deosebire de Gregor, a cărui conștiință îl mai ține încă legat de ceea ce am putea numi umanitate, familia Samsa e prinsă într-o metamorfoză morală, care îi menține trupul, dar îi sustrage conștiința. Imaginea lor, mai ales a tatălui, are ceva bestial, de parcă numai animalitatea, instinctul ar propulsa existența acestor indivizi. Spre deosebire de nefericitul lor fiu, părinții lui Samsa, după un timp și sora lui, își dezvăluie o formulă umană determinată în chip periculos de somatic. Existența lor e formulată aproape în întregime de natură: reacțiile lor sunt naturale în exces, au acea bunăcuviință a naturii care e, până la urmă, sursa adevăratelor monstruozități. Dacă Samsa e monstruos prin carență (aceea a trupului), ceilalți sunt monstruoși prin excesul de trup, de carne. Grotești fiecare, ei divulgă un dezechilibru fundamental al existenței, perturbarea unui raport adecvat dintre conștiință și corp, care este de fapt ideea centrală a acestei povestiri. După cum este și ideea care subîntinde orice viziune grotescă asupra lumii. (...)

Acest text straniu și ambiguu a împins exegeza fie în abuzul hermeneutic, fie a ademenit-o în capcana biografiei. Fiindcă tensiunea dintre Kafka și trupul său nu se rezolvă biografic, ci numai în literatură; aici se produce acea reconciliere pe care viața nu o admite. Să ne amintim repulsia pe care propriul trup i-o trezește scriitorului, nopțile de tortură somatică și de disperare transcrise în **Jurnal. Jurnalul,** mărturiile prietenilor, scrisorile conservă însă numai această imagine a trupului mortificat. Să nu le credem deci până la capăt. În mod paradoxal pentru un scriitor în cazul căruia faptul de viață a dictat temele exegetice, opera se apără tocmai de această invazie a biograficului, o rafinează sau, pentru a folosi cuvântul cel mai precis, o *metamorfozează*. **Metamorfoza** este, pentru tema trupului, textul care formulează concluziile ultime, în fapt concluziile pe care trebuie să le luăm în seamă. Ultima propoziție a acestei mici capodopere furnizează nu numai cheia unui comentariu plauzibil al povestirii, ci și premisele corecte pentru o discuție asupra întregii concepții kafkiene asupra trupului. Reconcilierea dintre Samsa și trup, formula acelui echilibru dintre spirit și corp, dintre minte și carne, e tradusă într-o scurtă propoziție cu valoare testamentară, care încheie povestirea. Să ne amintim: cel care își pierduse buna așezare somatică o admiră pe sora lui, care călătorește într-un tramvai, undeva la marginea orașului, și admiră mai ales trupul său, în care pare a vedea un dar prețios. De dincolo de mormânt Samsa cere naratorului să sugereze această prescripție morală: să mențină adică acel raport pe care numai o distribuție echilibrată a mizelor între conștiință și corp îl face optim. Experiența lui Samsa se încheie, prin urmare, printr-o reconciliere, surprinzătoare dacă e privită din perspectivă strict biografică, care lansează un mesaj al echilibrului de genealogie esențial clasic. Kafka redând dreptul la existență acestui obiect privilegiat de tortură? Kafka pacificat? Chiar împotriva biografiei, va trebui să observăm că opera vehiculează o altfel de imagine a corpului, și că o face în numele unei convenții neașteptate, pe care o semnează, e adevărat numai scriitorul, nu și persoana civilă.

(Fragmente din *Fiziologia lui Pinocchio. Eseu despre trupurile de hârtie*)

Dorian BRANEA

Livius Ciocârlie

La pensie, care va să zică

La ordinea zilei, săptămânile astea, defecțiunea mea. Nu mi se reproșează nimic. Nici măcar nu se insinuează: îmi dă mie mâna, are cine să mă țină, la un caz. Nimic de felul ăsta, dar vine vorba. Ieri, cu Bebe, sub nucul din curtea lor. Țuică din prunele de vară pe masă, pisici alergându-se, grădină cu flori, zarzavaturi, viță de vie, porc, curci, găini, câine ciobănesc. O Dacie abandonată de Neluțu sub șopron. Nu sunt bani. Abia de-și plătește chiria, în mărci. Ei, aici, pe apucate, mai mult din ce le dă grădina. Așa sunt eu, sucit, spun. Alții vor să fie importanți, eu vreau să mă lase în pace. N-o să te lase, spune Bebe, cu bun simț. De asta mi-e frică și mie, că am să scap numai de leafă, zic. Rămâne, vag, în aer, în ciuda discreției caracteristice familiei, care-i face să nu se amestece în treburile nimănui, rămâne, vag, că n-ar trebui. Nu-mi vine în minte argumentul forte: de ce, bon Dieu! toți ies la pensie la șaizeci de când mă știu, eu am mai mulți, cu alții e totul în regulă, cu mine nu. Eu ar trebui să mă simt vinovat. Și dacă dă vreo sfântă de boală peste mine, de nu-i apuc nici pe ăștia, puțini, de mi-au rămas? Îngândurat, îl iau pe Maxone de aripă, trecem șoseaua, o luăm pe lângă garduri, prin fața barului cu biliard (te prinzi cu oltenii!), trecem de casa nașei, care de mult nu-și mai mănâncă pensia, dăm ziua bună popii și intrăm la noi.

De pe șosea se aude zgomot de motor în curbă. E nouă fără un sfert. Aștept să se trezească Maxone. Victorie a lumii răsăritene: îi place aici. Barem, să caute găinile de ou e specialitatea lui. Abia dacă a întrebat, venind, **où est la salle de bains?** Mi-i închipui pe concitadinii lui de sub peluzele unde-și țuguiesc buzele comisarii Europei **à queue leu leu** pe lângă cotețe, către privata din scânduri de sub corcoduș.

Iar astăzi am dat de dracu. Ies în curte la cinci și, lucru suspect, e cald. Până ieri, diminețile începeau cu ceață ori cu stele dar, oricum, cu frig. Pe la nouă, zece, se încălzea. Astăzi, căldură reavănă. Ridic ochii și nu-i nici o stea. N-apuc să-i ridic bine și începe să plouă. Am încurcat-o. Ține-l pe Maxone în casă. Cu ce, cu povești? Nu tu video, nu tu garaj cu Ferrari. Descoperă lumea, parcă ar fi abatele de Marenne. Aseară, Bebe a pus porumb pe jăratic. Puii, găinile veneau să se culce. Pisoii tineri săreau din nuc. Olteanul luxemburghez era fericit.

Cum zic, în sat, într-o hrubă, se joacă biliard. Români rupți în fund. Îi trag câte o Coca, pun Camelul pe marginea mesei și dau cu cretă pe vârful bățului ăluia, cum îi spune, parcă **tac**. Mai încolo, un meșter repară mașini. N-au nici vopsea pe ele, sunt niște caroserii. Aseară, pornise cu una fără faruri și fără parbriz, să-i încerce motorul dres de el, pe șosea. Drum european. La Motru, locul de peste apă, unde domneam ca Onassis, nu mai e. S-a umplut cu tufișuri. Am venit după masă, cât a dormit Maxone, mi-am făcut loc printre lujeri, am mai găsit niște nisip. Zece minute nostalgice, cu ochii spre cotul de către Buicești. Treizeci și nouă de ani de când vin aici.

A bătut vântul toată ziua, vânt de vale lungă care se oprește seara și pornește iar a doua zi. Către douăsprezece ne-am dus la Bebe să vedem cum își pregătește alambicul pentru după prânz. E o căldare zidită într-un cuptor de cărămizi, cu un capac din care o țeavă duce spre butoiul cu apă rece pe unde trece în spirală și iese jos, la capăt cu un soi de robinet. Ne-am dus iar când s-a trezit Maxone, după cinci, în haine de vânt și cu pistolul de lemn cioplit de Bebe (celălalt, din plastic, ultrasofisticat, zace sub dulap). Mai târziu a venit și T. Bebe, asistat de Maxone, a pus țăpligi pe foc, peste ele porumb care se copsese și începusem să mâncăm când din țeava scurtă a butoiului a început să picure țuica. O așteptam cu păhărelul pregătit. Așa, mai înțeleg și eu. Bei țuică, mănânci porumb copt și stai la foc. Nu-ți trece prin cap că mafia a și câștigat bătălia, că penetecedeul boicotează legea lui Ticu Dumitrescu, nu te întrebi de ceva în loc de nimic. Chiar invers: nimic, în loc de orice ar fi.

Am zis gata! nu mai iau somnifer. Am adormit pe la două, sau trei. M-am sculat la cinci, îi promisesem lui T s-o ajut la cărat din cămară pe terasă niște de tot felul. Acum sunt aici, la birou. Așa, realizez ce spune L.: literatura bună n-o scrii decât frânt.

Critic de participațiune, M. D. îmi găsește până și farmec personal. Al dracului, farmec! La Roma, mi-a și părut rău de un om cu umor (nu-i vorbă, l-a răbdat el și pe Ciorbea!) nevoit să împartă camera cu unul așa de fermecător.

De nu m-aș cunoaște de multă vreme, aș spune că noua situație promite. Ieri, o dată cu o hârtie semnată, spre lichidare, de decăniță, am subtilizat și statele de funcțiuni de la limbile slave. Bietul Marin B., șeful, nu putea să-și revină, mi-au spus astăzi când le-am dus înapoi. Intrase cu ele și, la ieșire, nu mai erau. Am încercat aceeași prestidigitație la Renel. Am vrut să pun mâna pe chitanța unei **bonne femme,** dar ea, mai vigilentă, a înhățat-o la timp. M-a afurisit cu har. Ajuns la ușă, încă mă mai drăcuia.

La București, în ambuscadă. O instalăm pe Alexandra **in absentia** și, **mine de rien,** ne rotim ochii ca să vedem pe unde am putea să ne aciuim noi înșine, **les parents.** Dezastru general. Un loc fără intimitate, n-ai unde să te duci. Unde foștii vechi prieteni îți spun ce mai faci? eu, am niște treburi, te rog să mă ierți. Mă ia și cu groază, îmi vine și să râd. Tot am vrut să se aleagă praful... Acuma, s-ar putea să reușim.

Dau peste Șerban la rectorat. Se uită fioros, ca omul speriat. L-au făcut șef. Râde de mine, se plânge decăniței. Adică eu. Râd, dar îmi și pare rău de timpul ce și-l pierde. Lasă, îi spune, am să te ajut. Astea sunt vorbe sincere care nu-s urmate de fapte, îl previn. Pe vremuri, când ne jucam de-a imposibilul, mi-l închipuiam la facultate. Uite, a ajuns. Poate nu-i doream binele, mă gândesc.

Înduioșător câți oameni sunt dispuși să-mi ocupe timpul. Acuma, dacă s-a pensionat, are vreme, își zic ei. Dau un anunț, pe calea asta: am ieșit la pensie 1. ca să nu fac nimic și 2. ca să fac câte ceva. Câte ceva, nu ceva anume, ce-mi repartizează dumnealor.

Mă duc la tenis, să-i văd pe ai mei. De o parte, tinerii, porniți **allegrement** spre cincizeci de ani. Dincolo, Feri și Achim, amândoi șchiopi de câte un picior. Din doi, s-ar putea face unul bun, le spun. Nu se poate, zice Achim, suntem betegi de același picior.

Polonezul K. Brandys i se plânge Ahmatovei că i-au fost interzise cărțile. Ea îl întreabă: "-Ați fost încarcerat? - Nu. - Ați fost exclus din Uniunea Scriitorilor, cel puțin? - Nu. - Ce anume vă nemulțumește atunci?". Comentariul lui Brandys, citat aprobator de Kundera: "Acest tip de consolare este tipic rusesc. Nimic nu le pare oribil în comparație cu soarta Rusiei". N-au înțeles, nici unul, nici celălalt, nimic. Poate e un început de explicație a marelui succes al lui Kundera în occident.

Mă gândesc la cei doi P. I-am găsit astă vară într-un apartament frumos, curat, fără cusur. Totuși, cu cât mai sărac decât locuința de pe Brâncoveanu, parte dintr-o casă vagon, cu atelier în fundul curții

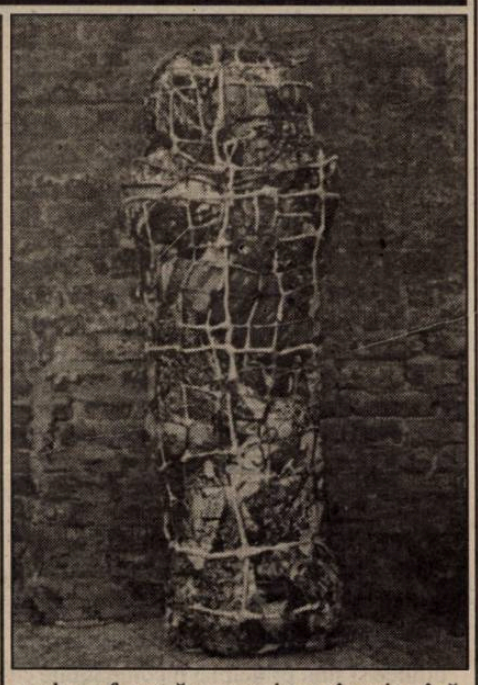

unde un ferestrău mecanic se tânguia până seara târziu. Mai mult, până și locul părea mai adevărat, deși unde sunt acum au, în centru, o biserică din secolul XII și un castel. Dar restul, tot restul, e prea, cum zic, fără cusur.

Erau mulțumiți. Se liniștiseră după multe, exagerate, aprehensiuni. Nu se întrevedeau griji. Și acum, deodată, Helga, pentru viitorul căreia au și plecat, s-a îmbolnăvit. Tocmai citesc **Plugarul și moartea,** cu vocea morții, de metal plesnit.

Mă duc, din politețe, într-un loc unde n-am nici o treabă. Întâlnesc cunoscuți veniți din toată țara, cei mai mulți prietenoși, pe care-i văd rar. Ascult intervențiile unor oameni inteligenți. Strâng mâini. S-a făcut ora trei. Acasă, singur, mănânc la repezeală și mă întind pe pat, înconjurat de cărțile și revistele pe care le-am primit. Răsfoiesc, citesc, ici, colo. Simt că viața n-are nici un rost.

Ca de obicei, încep să înțeleg ce am vrut să spun într-o carte abia după ce am terminat-o. O metaforă ar fi șederea noastră, zilele trecute, la București. Văzusem și până atunci că-i plin de gunoaie și de câini vagabonzi. Acuma, prima dată, m-am închipuit bucureștean. După trei zile, ca bătrânul lui Marin Preda, am oprit caii și am spus: " - Ce facem noi aici. Ce avem noi de gând? Suntem nebuni? Ăsta nu-i oraș. E un fel de cine știe ce. Aici o să ni se taie respirația. - Dacă așa ți se pare, a zis T, de ce mai pierdem vremea? Hai să ne întoarcem acasă. - Ba nu, am spus, ăsta-i locul nostru. Numai aici putem să facem totul praf".

T s-a întristat și a tăcut. Răspund eu pentru ea: "Nu-l credeți. Sunt nazuri de autor. De atunci, a mai fost o dată. A început să se obișnuiască. Dacă stă un an, nu se mai dă dus".

"Galeria 28" - succint și plastic despre 1997

Locuința soților Marie-Jeanne și Ovidiu Bădescu de pe Brâncoveanu 28 a devenit de mult un reper cultural al vieții plastice timișorene. De fapt, acest loc cu identitate plastică aparte se numește "Galeria 28" și a aniversat în 1997 44 de luni de existență, adică 50 de expoziții de artă plastică.

● Succint, în anul care a trecut au expus: ianuarie - BRICE FLEUTIAUX ("Ochi și obiectivitate"); februarie - OVIDIU VUIA ("În perspectiva continuată") și SORANA PETRESCU "(Vremea inocenței"); martie - expoziția-manifestare "Poarta Vienei" și ANDREEA FLONDOR; aprilie - MIHAI SÂRBULESCU ("Prolog"); octombrie - noiembrie - SILVIU ORĂVIȚAN ("Atelier" despre Lumină"), RAFAEL DHYAN HOGUIN și un grup de artiști cu expoziția "În Memoriam 1600", iar în decembrie, studenți al Institutului de Arte Plastice au reprezentat un "atelier despre sărbătoarea Crăciunului".

Expoziția - manifestare "Poarta Vienei" este parte a proiectului "Poarta", răspuns la un proiect lansat de statul Austria: "Millenium" aniversează 1000 de ani de la prima atestare documentară a statului austriac. "Galeria 28" a încercat să realizeze o Poartă-punte Timișoara - Viena la care să se raporteze tinerii artiști.

Săptămâna aniversară a debutat pe 15 martie cu venisajul "Pentru o altă Poartă a Vienei" al artistei ADRIANA LUCACIU. Alături de ea a expus un grup de studenți ai facultății de Arte Plastice, secția grafică video-film. Intervențiile grupului de cercetare "A treia Europă", respectiv ale criticilor CORNEL UNGUREANU și ADRIANA BABEȚI, au oferit câteva "deschideri" (sic) teoretice referitoare la proiect.

În 16 martie, tânărul artist DANIEL URSACHI a prezentat colecția "Poarta Vienei" sau "Hărți imaginare pentru aflarea unei porți", însoțită de un film al lui PAUL BARBĂNEAGRĂ. A doua zi a expus GLORIA MOSER - VREME, iar PIA BRÂNZEU a conferențiat despre "Viena noastră cea de toate zilele". În 18 martie, OVIDIU VUIA a prezentat expoziția "Poarta ca loc de închidere".

"Cher Claude - Chére Francoise", creația artistei ANA TOLAN, a putut fi admirată în 19 martie, urmată a doua zi de expoziția lui OVIDIU BĂDESCU, simultan cu lansarea de carte a criticului și editorului LUCIAN ALEXIU, "Îndreptar de navigație...".

● Un eveniment aparte a fost expoziția SILVIU ORĂVIȚAN, "Atelier despre lumină". Manifestarea a fost marcată de o masă rotundă moderată de MARCEL TOLCEA care a prezentat și un text despre experiența sacrală a luminii: "Atelier despre lumină propune o meditație plastică a lui SILVIU ORĂVIȚAN și una conceptuală despre experiența Luminii: de la geneza luminii la geneza interioară, adică a coborârii harului, cea ce s-ar numi chiar iluminare. Cum orice reflecție de acest fel se raportează la centru ca principiu, demiurg, simboluri solidare cum sunt cel al crucii, Stelei, Arborelui, svasticii, Muntelui și Peșterii, labirintului, Țesăturii...", citâm din invitația artistului.

Au glosat pe marginea operei lui SILVIU ORĂVIȚAN și a raportului artă - sacralitate PIA BRÎNZEU, ILEANA PINTILIE, LIVIUS CIOCÂRLIE, CONSTANTIN FLONDOR, DANIEL VIGHI, VIOREL MARINEASA, PAUL BARBĂNEAGRĂ.

● Printre prezențele străine în expozițiile "Galleriei 28" s-au aflat francezul BRICE FLEUTIAUX și franco-columbianul RAFAEL DHYAN HOGUIN. Deschizând seria expozițiilor din anul 1997, BRICE FLEUTIAUX a prezentat o colecție de fotografii dintr-o zonă "fierbinte": Bosnia.

Expoziția pictorului franco - columbian RAFAEL DHYAN HOUGUIN a fost realizată în colaborare cu CENTRUL CULTURAL FRANCEZ.

Eugenia COVACI
Lavinia ANTOFI

Horia-Roman PATAPIEVICI

"Niceea și Galilei: 325 & 1633"

Punerea problemei

Am ales ca repere ale expunerii mele două date cruciale ale istoriei europene. Anul 325 este anul convocării la Niceea, de către împăratul Constantin cel Mare, care la acea dată nu era încă un creștin botezat, a 318 Părinți sinodali cu scopul de a opune diferențelor de opinie în chestiunile trinitară și hristologică un simbol al credinței", *o regula fidei*, un crez. Formula sa definitivă a fost fixată la Sinodul ecumenic din Calcedon, în 451, și este cea pe care cu toții o știm din Biserica noastră. Fixarea credinței sub fórma unei succesiuni de articole "dogmatice" este un fapt lipsit de *orice* precedent în lumea religiilor: deși pentru un credincios creștin exista o carte a religiei sale, ca referent "obiectiv" al revelației cuprinse într-un obiect al lumii fizice, mi se pare cu totul senzațional faptul că evoluția internă a creștinismului a pretins sintetizarea revelației sub forma unei succesiuni de afirmații "dogmatice" fixe, în care misterul ireductibil al religiei creștine să fie cuprins *integral*[1].

Pe lângă această remarcabilă inovație dogmatică, Sinodul de la Niceea a mai introdus două inovații, nu mai puțin lipsite de consecințe: o "inovație" instituțională, formulată explicit în actele sinodale, și o alta mai greu de sesizat, de natură cultural-metafizică, prezentă doar implicit în deciziile doctrinare. Inovația instituțională constă în faptul că ultimul paragraf adoptat de Sinodul din 325 conține o formulă de anatemă. Și anume, afirmarea anumitor formule hristologice este considerată de cei 318 Părinți sinodali ca antrenând cu necesitate declanșarea procedurii de anatemă împotriva celor care le susțin. Or, cum vom vedea, dialectica impusă de existența unei "ortodoxii" dogmatice, pe de o parte, și de necesitatea de a sancționa instituțional "abaterile" de la această ortodoxie, pe de altă parte, este cea care va antrena, în logica ei, deznodământul juridic al afacerii Galilei. În fine, inovația cultural-metafizică a deciziilor sinodale de la Niceea este cea mai dificil de surprins, deoarece ea nu rezultă direct din formulele textului. Ea este prezentă numai implicit în text și reprezintă "haloul" sau "aura" de reprezentări metafizice și culturale care însoțea *cu necesitate*, atât pentru oamenii acelor timpuri cât și pentru urmașii lor de mentalitate, înțelesul "de la sine înțeles" al simbolului de credință.

Valabilitatea legăturii simbolice pe care o fac între Crezul de la Niceea și condamnarea lui Galilei, care nu este nicidecum una ca de la cauză la efect, ține de valabilitatea a două ipoteze "tari", ambele posedând o însemnată valoare istorico-filozofică. Prima ipoteză susține că, atunci când a fost formulat simbolul credinței, în "haloul" sau în "aura" de reprezentări metafizice și culturale care înconjura înțelesurile acordate *spontan* noțiunilor textului sinodal s-a produs o cuplare *neintenționată* (dar ținând de logica timpului) între **viziunea cosmologică a lumii greco-romane și principiile metafizice de sorginte fundamental biblică**. Se știe că există autori, precum Claude Tresmontant, care au susținut ideea că există o filozofie creștină, profesată de Părinții bisericii, radical diferită de filozofia elenistică, profesată de tradiția antichității greco-romane. Tresmontant a argumentat copios, în cartea *Métaphysique du Christianisme et la naissance de la philosophie chrétienne* (1961), că afirmațiile creștinismului privind creația, unitatea și multiplicitatea, cunoașterea, libertatea etc. sunt fundamental biblice și sunt principial incompatibile cu ontologia și cosmologiile antichității. Or, prima mea ipoteză "tare" presupune de fapt două lucruri. Primul este că textul Crezului exprimă în mod adecvat fundamentele filozofiei creștine. Al doilea lucru presupus de ipoteza pe care o susțin este că spiritul în care a fost înțeles aproape un mileniu și jumătate textul Crezului de la Niceea a fost *în mod decisiv* înrâurit de cuplarea "de la sine înțeleasă" dintre o ontologie creștină (în sensul lui Tresmontant) și reprezentările cosmologice greco-romane. Cât despre a doua ipoteză "tare" pe care o fac în conferința de față, ea afirmă că procesul lui Galilei din 1633 a marcat, de o manieră definitivă, semnalul decuplării *conștiente* a alianței dintre ontologia fundamentală a creștinismului și interpretarea *naivă* potrivit căreia reprezentările adecvate acesteia ar fi în acord cu viziunea cosmologică a antichității greco-romane.

Pentru mine, datele fixate prin evenimentele din 325, respectiv 1633, se află într-un remarcabil raport de continuitate istorică adversativă. 325 exprimă pentru întâia dată, de o manieră dogmatic-lapidară, datele fundamentale ale ontologiei creștine. În același timp, el pune în lumină și practicile de interpretare ale textului, care "canonizează", pentru aproape un mileniu și jumătate, modul în care oamenii cultivați își vor reprezenta datele ontologiei creștine: și anume, prin intermediul viziunii cosmologice greco-romane, care s-a "instituționalizat" în practicile interpretative ale lumii creștine, începând cu acea dată, ca *viziune cosmologică receptă*. 1633, dimpotrivă, este momentul în care asocierea, deopotrivă spontană și naivă, dintre ontologia creștină și reprezentările cosmologice greco-romane începe să se desfacă, sub presiunea realismului fizic profesat de Galileo Galilei. Din acel moment, exercitarea unei reflecții conștiente asupra legăturilor dintre afirmațiile biblice, cele dogmatice și modelul cosmologic recept au condus la separarea treptată a ontologiei creștine de învelișul ei cosmologic greco-roman. Acest proces, început în 1633, a avut teribile

consecințe asupra lumii moderne, asupra relației acesteia cu religia și este departe de a-și fi depănat până la capăt toate consecințele previzibile, între care secularizarea și afirmarea creștinismului ca "religie a ieșirii din orice religie" (Marcel Gauchet) mi se pare a fi cea mai importantă. În special, care anume este cosmologia *naturală* implicată de datele ontologice fixate prin simbolul de credință (sau dacă în genere această problemă este bine pusă) constituie o întrebare care nu și-a găsit încă răspunsul.

Planul conferinței

Putem acum intra în materia conferinței noastre. Expunerea mea va avea trei părți. O parte mai antrenantă, evenimențială, în care voi încerca să evoc în fața dumneavoastră datele esențiale ale condamnării lui Galileo Galilei. Chiar dacă multe din lucrurile pe care vi le voi spune sunt bine cunoscute, organizarea pe care le-o voi da sper să facă mai limpezi conjuncturile și conjecturile care au contat atunci cu adevărat. Scopul meu este de a vă deschide o fereastră nu doar asupra subsolurilor sordide ale afacerii, ci și asupra semnificațiilor ei de adâncime, ignorate de actorii condamnării și, în bună măsură, rămase în afara curiozității istoriilor generale.

În partea a doua voi încerca să sugerez care au fost, în opinia mea, consecințele cele mai durabile ale condamnării lui Galileo Galilei, atât pentru civilizația seculară în care Europa s-a instalat de aproape două sute de ani (în parte datorită acestei condamnări), cât și pentru transformările la care, începând cu secolul al XVII-lea, a fost supusă cultura ei, deopotrivă greco-romană și iudeo-creștină (las deoparte aspectele germanic și slav ale civilizației europene, deoarece sunt lipsite de relevanță pentru subiectul nostru).

În încheiere voi face împreună cu dumneavoastră o descriere în termeni cosmologici a afirmațiilor din Crezul de la Niceea care se referă la Dumnezeu Tatăl. Ipoteza mea este că noi ne-am îndepărtat de religia noastră deoarece nu mai putem crede cu adevărat în reprezentările cosmologice greco-romane. Or, faptul este absurd, deoarece, deși printr-o perversă obișnuință istorică noi asociem în mod spontan raporturilor de transcendență (așa cum sunt ele configurate

în afirmațiile simbolului de credință) niște reprezentări cosmologice greco-latine, aceste reprezentări au fost definitiv decuplate de ontologia creștină tocmai prin condamnarea lui Galilei. Concluzia mea este că, dacă putem în genere vorbi de o *ontologie creștină*, reprezentările ei cosmologice rămân încă a fi descoperite. Motivele pentru care creștinismul, ca de altfel orice altă religie a transcendenței, pare a fi devenit astăzi, în acest ceas târziu al modernității, desuet sunt aproape toate false. Cel mai persuasiv, îmbătrânirea cosmologică a creștinismului, este și cel mai fals. Acest fapt este demonstrat, în opinia mea, de falsitatea motivelor pentru care Galilei a fost condamnat în 1633: asocierea cu totul falsă dintre ontologia creștinismului și cosmologia păgână a greco-romanilor[2], pe care Biserica catolică a susținut-o cel puțin până în 1757, când a fost abrogat decretul prin care se interziceau cărțile favorabile heliocentrismului, sau poate până în 1822, când cărțile unor Copernic, Kepler și Galilei au fost scoase de la Index.

Urma lui Galileo Galilei în istorie

Galileo Galilei se află în miezul celei mai profunde prefaceri conceptuale pe care a cunoscut-o istoria europeană și, deoarece Europa și-a impus întregii lumi parte din valori și aproape totalitatea tehnicilor de administrare și putere, această prefacere nu este doar europeană, ci este, în mod manifest, universală. Într-un sens, Galilei este cauza și efectul venirii pe lume a acelei stări de spirit care constituie trăsătura cea mai izbitoare a modernității, *spiritul științific*. Această stare de spirit, alături de economia capitalistă, de instituția politică a statului de drept, de secularizare și de alte câteva elemente lipsite de precedent în istoria lumii, face parte din sistemul de factori pe care îl numim *modernitate*. Modernitatea este factorul care desparte apele istoriei societăților umane în două: aceasta deoarece societățile care au intrat în logica ei specifică se despart *ireversibil* de cele care au rămas în afara ei și pe care, din acest motiv, le numim, cu nostalgia celor care nu se mai pot niciodată întoarce înapoi, societăți tradiționale. Ei bine, tocmai deoarece Galileo Galilei este unul dintre inventatorii acestei dihănii stranii care este știința modernă, contribuțiile sale intelectuale constituie una din piesele esențiale ale istoriei nașterii lumii moderne. Cu toate acestea, chiar și o istorie atentă la curentele de adâncime ale istoriei, care presupune o filozofie a istoriei sofisticată, cum este lucrarea lui Arnold J. Toynbee *A Study of History* (publicată în zece masive volume între 1933 și 1955), conține numai două scurte mențiuni la opera intelectuală a lui Galilei[3], în ciuda faptului că senzaționalele modificări prilejuite de contribuția sa la natura nepereche a civilizației occidentale sunt copios consemnate.

(va urma)

NOTE

[1] Hotărârea sinodală de la Calcedon începe cu o reafirmare solemnă a Crezurilor niceean și niceoconstantinopolitan: "Această înțeleaptă și mântuitoare formulă a harului dumnezeiesc a fost îndeajuns pentru cunoașterea și confirmarea desăvârșită a religiei; fiindcă ea învață doctrina desăvârșită privitoare la Tatăl, Fiul și Sfântul Duh și dezvăluie Întruparea Domnului celor care o primesc cu credință". (*apud* John Meyendorff [1974, ediția a doua, revizuită, 1983], *Teologia Bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, Editura Institutului biblic și de misiune al B.O.R., 1996, p. 21).

[2] "Vainque sur les terrains par l'expérience et par le raisonnement, la Physique péripatéticienne emprunta pour se défendre les armes canoniques de l'Église;

et les juges de Galilée ne rougirent pas de faire marcher, de pair avec l'hérésie, la crime de contredire à la Cosmologie du Stagirite". (Pierre Duhem [1910], *Histoire de la Physique*, chap. XVII, p. 92, manuscris aflat la Archives de l'Académie des Sciences, Boite 6, N° 1756). De remarcat faptul ciudat că tot fragmentul aflat la sfârșitul capitolului al XVII-lea din manuscrisul olograf în care Duhem expune motivele care au împins Inchiziția să îl condamne pe Galilei nu a fost reținut în traducerea în limba engleză a cărții: *cf.* Pierre Duhem, *Essays in the History and Philosophy of Science*, Translated and Edited, with Introduction, by Roger Arriew and Peter Barker, Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing Company, 1996, p. 193.

[3] Arthur Koestler [1959], *Lunaticii. Evoluția concepției despre univers de la Pitagora la Newton* (traducere și cuvânt înainte de Gheorghe Stratan), București: Humanitas, 1995, s. 425, n. 1 (Prefața).

Text revăzut de autor al conferinței "Condamnarea lui Galilei și Crezul de la Niceea", susținută în 8 mai 1997 în Aula Magna a Universității din Timișoara.

Complementarități și adversități

În mai anul trecut, H.-R. Patapievici susținea la Timișoara, în Aula Magna a Universității, o conferință intitulată "Condamnarea lui Galileo Galilei și Crezul de la Niceea". Cum era de așteptat, dată fiind popularitatea de care Patapievici se bucură, conferința sa a polarizat interesul unui impresionant auditoriu. Ceea ce a reținut în mod special atenția celor prezenți a fost alegerea temei conferinței (asocierea Galilei - Crezul de la Niceea) și a tipului de discurs adoptat de Patapievici. Erau puse față în față două teme majore ale științei, respectiv religiei: reformularea ontologiei fizicii și afirmarea credinței în Treime. Dacă analizăm implicațiile de adâncime ce au stat ca temei unei astfel de asocieri vom putea înțelege că Patapievici avea în vedere **relația complexă** care există între standardele epistemice și valorile fundamentale ale credinței și culturii. Conferința despre Galilei și Crezul de la Niceea face parte din seria de cercetări întreprinse de Patapievici în filozofia științei, zonă în care, la ora actuală (în România), numărul specialiștilor este extrem de limitat.

Patapievici a susținut un doctorat în filozofia științei și este inițiatorul unor ample proiecte editoriale (Colecția "Istoria ideilor", Editura Humanitas), care au ca scop popularizarea acestui domeniu, prin publicarea unor autori importanți precum Bohm, Koestler, Lovejoy sau Koyré, care în Occident fac parte din bibliografia obligatorie a oricărui discurs filosofic serios. Ei au devenit astfel accesibili publicului cititor de la noi, nu doar prin traducerea propriu-zisă a unora din cărțile lor, ci și prin comentariile de specialitate.

Ceea ce face obiectul articolului nostru este însă atitudinea lui Patapievici față de disputa știință-teologie (metafizică), poziția sa, deopotrivă subtilă și precaută, care nu lasă rest unor posibile reinterpretări în regimul reducerii uneia la cealaltă. Știința și teologia (metafizica) nu sunt, după Patapievici, într-un raport de adversitate, ci mai degrabă de complementaritate. Patapievici face distincția importantă între cele două domenii cărora le corespunde un anumit tip de discurs, fiecare legitimat în felul său. Domeniul științei l-ar reprezenta **istoricul** și **naturalul,** iar domeniul teologiei (metafizicii) - **transistoricul** și **supranaturalul.**

Teoriile științifice includ "pe lângă formalism, un fel de sursă a reprezentărilor filosofice, a operațiilor simbolice, a analogiilor cognitive și euristice, a principiilor constructive, a humusului nutritiv propriu cugetării ceea ce numim ‹reservoir of representation and procedures› sau - Imaginar (H.R. Patapievici - "A Theory of Internal Medium - An Essay on the Reality of Philosophic Imaginary Concept in Exact Sciences", New Europe College Yearbook 1994, p. 45). Modelul lui Patapievici este acel "uomo universale", opus oricărui tip de **monism explicativ absolut.** Să nu ne înșelăm, existența, lumea nu pot fi înțelese printr-o situare doctrinară unilaterală, oricât de tentantă ar fi aceasta.

Atât în cadrul teologiei (metafizicii), cât și al științei au existat situații limită care au dus la interpretări exhaustive totalizatoare. Acestea au generat ceea ce s-ar putea numi un - **monism explicativ absolut.** În exemplificarea acestui enunț vom lua ca punct de plecare două date esențiale pentru disputa știință-teologie (metafizică), date care ilustrează manifestarea monismului explicativ absolut în cele două domenii: 1600, anul arderii pe rug a lui Giordano Bruno ca eretic și 1920, anul constituirii sub tutela "Cercului de la Viena" a pozitivismului logic, care neagă orice model de gândire "obscur și regresiv".

În 1600, Giordano Bruno, condamnat de un tribunal al Inchiziției, va fi ars pe rug pentru afirmațiile sale care luau în răspăr ontologia "oficială" a Bisericii catolice, instituție care deținea la aceea vreme, monopolul oricărui tip de "cunoaștere", în sensul desfășurării unui dogmatism opac explicațiilor diferite de înțelegerea teologico-speculativă a fenomenelor și proceselor existenței. Ca și Galilei mai târziu și ca mulți alții, Bruno era adeptul teoriei copernicane, heliocentrică, opusă modelului ptolomeic, geocentric, iar, pe de altă parte, se încumetase să afirme infinitatea universului, deși această din urmă teorie era de origine pur metafizică, și nu științifică, cum susține Kepler citat de Koyré (**De la lumea închisă la Universul infinit,** p. 53-55). Biserica, însă, simțind că o astfel de viziune este invariabil dăunătoare "credinței" și printr-o stranie amalgamare a orgoliilor unora dintre membrii săi cu o vicioasă înțelegere a problemelor fizicii și metafizicii, a trecut la o contraofensivă, fără precedent, împotriva a tot ceea ce se declară "științific". Membrii lui Collegiim Romanum, instituția care gira orice nouă teorie fizică sau metafizică n-au înțeles sfaturile Sf. Augustin și Toma și în special **regula aurea,** conform căreia Sf. Scriptură trebuie să ne învețe "nu cum merg cerurile, ci cum să mergem noi în ceruri".

Bruno, Galilei ori Campanella, niște veritabili credincioși de altfel, au înțeles că **autoritatea** nu mai poate influența știința, care, scăpând astfel de jugul oricărui interes capătă un caracter obiectiv, iar această obiectivitate duce la distrugerea concepției magice a științei, după care, de exemplu, corpurile cădeau fiindcă aveau o calitate ascunsă - greul. Scopul temerarilor savanți era acela de a extirpa ontologiile primitive cu care opera în mod suveran Biserica și nu de a pune sub semnul întrebării însuși fundamentul sistemului religios - existența lui Dumnezeu. Bruno și Galilei au ca scop să deconstruiască monismul explicativ absolut al Bisericii.

Cealaltă formă de monism explicativ absolut, manifestat în câmpul științei, de astă dată, se datorează pozitivismului logic.

Moritz Schlick, fizician de formație, inițiatorul pozitivismului logic, alături de Reichenbach și Hampel (fondatorii "Societății filosofice de știință"), puternic influențați de tradiția empiriștilor englezi, în special D. Hume, dar și de pozitivismul lui Comte, încercând să găsească fundamentele științei, recurg - pe temeiul non-concludenței epistemologice - la un exil al metafizicii și teologiei.

Matematica și logica au semnificație tautologică și, ca atare, observațiile pe care ele le fac explicitează ceva deja existent. Dimpotrivă, orice propoziție netautologică, dacă e în principiu neverficiabilă, este categoric lipsită de sens. Principiul neverificabilității constituie baza atacului pozitivist-logic împotriva teologiei și al metafizicii. Afirmarea existenței transcendentului **nefiind verificabilă** nu poate fi interpretată prin prisma adevărului și a falsului și ca urmare nu are sens...

Modelul monismului logico-pozitivist este de inspirație inchizițională pentru că păstrează același tip de reportare unică la realitate, deși nuanțările la care recurge țin de "cunoașterea științifică".

Am făcut această prezentare a celor două tipuri de monisme - teologic (metafizic) și științific - pentru a spune că demersul lui Patapievici nu este bântuit de nici unul dintre aceste vicii reductiviste. La el, credința, într-o bună tradiție einsteiniană, nu impietează asupra demersului științific riguros. Pe la începutul anilor '30, Einstein afirma: "mintea intuitivă este un dar divin, iar mintea rațională este fidelul servitor al acestuia. Noi am creat o societate care onorează servitorul și a uitat darul".

Ion-Traian ȘTEFAN

Cronica literară

Simona-Grazia și paradisurile poeziei

Primesc **Ariergarda,** publicația culturală a studenților timișoreni, aflați ei la a nu știu câta aniversare: parcă treizeci de ani acoperiți de glorie. Cum se cuvine în asemenea situații, multe poze: ce s-ar face istoria literaturii fără ele? În multe o identific pe Simona-Grazia Dima, lider al cenaclului studențesc în cea mai bună etapă a lui. Simona-Grazia alături de Sorin Titel, alături de Lucian Raicu, alături de însuși prezidentul Academiei Române, Eugen Simion. Dumnealor treceau în acele vremuri pe la Timișoara să vadă, să ia aminte și să capete puteri, cum se cuvenea unor adevărați Feți-Frumoși. Pe unii îi mai aducea, cu inegalabila-i forță de convingere, Sorin Titel. Alții - ca Livius Ciocârlie și Marcel Pop-Corniș - (și ei în poze, și ei tineri și surâzători) răspundeau de bunul mers al vieții literare studențești. Cum să nu te simți bine între atâția clasici ai literaturii române contemporane?

Am citat altădată textele lui Marcel Pop-Corniș despre Simona-Grazia. Ilustrul americanist a fost suporter de nădejde pentru mulți dintre optzeciștii de vază ai literaturii române. A contribuit energic la lansarea lor. A fost, în România, un excepțional critic de întâmpinare. Îi citesc revista de studii comparatistice americane încântat că, din când în când, mai descoperă câte-un specialist sud-est european în literatură. Nu mai știu dacă azi Marcel Pope Cornis are mână bună; cu două decenii în urmă avea. Vasile Dan, Ioan T. Morar (ca să nu numesc decât poeți) au fost lansați și de el. Ca și Simona-Grazia. După **Ecuație liniștită,** 1985, **Diminețile gândului,** 1989, **Scara lui Iacob,** 1995, **Noaptea romană,** 1997, **Focul matematic,** recent apărut, mărturisește o râvnă neobișnuită. Eseist, traducător, recenzent, comparatist harnic și literat dinamic, cu o voință activizantă în plină desfășurare, Simona-Grazia e prezentă în mai toate publicațiile culturale. Dacă unii dintre optzeciști s-au retras în politică, revenind rar și cu parcimonie în presa literară, Simona-Grazia vrea să-și construiască o carieră de poet. E exclusivismul ei.

Poezia Simonei-Grazia e, de obicei, o meditație asupra actului poetic. O "cugetare" asupra stării de grație. Nici una dintre copertele cărților nu mi s-a părut mai sugestivă decât ultima, cu ilustrația lui Botticelli, **Desen pentru Paradisul lui Dante.** Poetul e personajul care a ajuns în Paradis, restul lumii trăiește o existență provizorie. Poetul poate purifica - el singur - cuvintele tribului. Dar nu numai cuvintele. În "construcțiile" poetice ale cărților, Simona-Grazia așază un șir de locuri celeste, de toposuri pe care rostirea le poate defini: "Am privit uriașa generozitate a cerului./Norii clipeau, ochi al bucuriei./ Azurul era răsuflarea îngerilor./Geamănul meu culegea de mult fragi cerești,/ sporovăind cu Dumnezeu,/care-i arăta cu degetul zonele mănoase,/și vântul jucăuș își umfla straiele/dăruite de zeii izvoarelor./ Nu, nu greșisem calea./De bună seamă, acesta era locul". **(Locul)**

Nu risc un cuvânt mare scriind că poezia Simonei-Grazia are momentele ei vizionare, în care ființa (sau ființele ei lirice) încearcă să treacă "dincolo". În eseul său despre **Dante,** T. S. Eliot scria că poeții "vechi" erau vizionari; știau să **vadă,** să viseze **mai semnificativ, mai disciplinat.** Poezia lui Mircea Ciobanu, cu totul excepțională în ultimele cărți ale scriitorului, propunea viziuni ale unui dincolo mirabil. Și în **Muntele rănit** al poetei noastre descopăr această "altă vedere".

"M-am apropiat. Ce era?/Un fel de munte aruncat nemilos din înalturi/ spulberat și iar înzidit. Dormea./Mi-am apropiat obrazul, lipindu-l de pământ,/dacă **era** pământ (un strat viclean de turbă

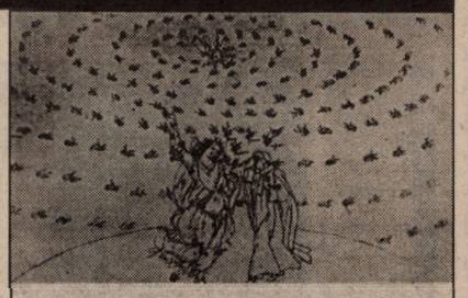

Simona-Grazia Dima
Focul matematic

ațipită?),/valul de aburi mă izbi în față și parcă-n preajmă/două pleoape se zbătură/ /iar genele, pieziș, m-au gâdilat./-Tu nu ești mort, trezește-te, hai, vino,/i-am spus. Nici nu clinti. Abia târziu mi-a zis:/-Doar vezi că joc chiar jocul morții, du-te,/nu mai aștepta. Dar am rămas. Oare de ce?/ Mă atrăgea grozav platoul blând de mijloc,/ cu lac și păsări într-un crâng de portocali".

Focul matematic reia momentele vizionare, dar și scenariile tanatice din cărțile anterioare. Reapar **gemenii, ființele mici, copiii de piatră.** Noi ar fi **coincidentele contrariilor:** focul "matematic" veghează paradisiaca devenire a lor. O **Ardere de apă (ardere de tot,** cum ar veni) propune un moto din Novalis: "Cenușa trandafirilor pământești e pământul din care se nasc trandafirii cerești". Poemul își desfășoară emblemele fără emfază și fără gesturi inutile: "În ce să-ți plătesc?/ am întrebat pasărea care trecea./În pământ, îmi spuse. M-am uitat la noroadele de bulgări/pe ogorul arat./Așteptau ca bivolii, cu capul în jos,/umilit. Lasă-i, nu-i privi, ei sunt tineri,/zise pasărea, ciugulindu-i pleoapa./Pământul trupului tău/pe el îl vreau./Dar mi-l vei da/subțire și încet,/ tihnit..."

Sistemele de reducție pe care le operează discursul liric al Simonei-Grazia Dima sunt exersate de un intelectual tenace, deopotrivă înclinat să demitizeze și să remitizeze lumea. Când se apropie de gradul zero al scriiturii, păsările, ființele mici, florile dalbe reapar, reinvestind versul cu capacitatea de zbor pe care i-o știam dintotdeauna. Neobișnuite întrutotul, proiectele lirice ale Simonei-Grazia Dima!

Alegând acest volum, am amânat paginile - oricum obligatorii - despre cărți de poezie semnate de Petre Stoica, Anghel Dumbrăveanu, Eugen Dorcescu, Lucian Alexiu, Marcel Turcu, Octavian Doclin, prezenți în ultimele luni cu una sau mai multe multe cărți de poezie în librării. Îl învidiem pe multînzestratul artist G. Pruteanu care a soluționat, cu al său PROMO, îndatoririle de cronicar. Așadar, atragem atenția asupra unor volume de poezii semnate de Lucian Alexiu, Octavian Doclin, Eugen Dorcescu, Anghel Dumbrăveanu, Petre Stoica, Marcel Turcu asupra cărora vom reveni, probabil, în cronicile următoare.

Cornel UNGUREANU

Dincolo de cuvânt

Ciurilă

Printr-o intuiție artistică superioară, specifică marilor creatori, I. Budai-Deleanu întrezărește virtuțile expresive ale numelor proprii, înainte de Bolintineanu, de Alecsandri și de Eminescu; înainte de simboliști. El nu pregetă să înșire, să "înghesuie" chiar, numele țiganilor săi între hotarele înguste ale aceluiași vers sau ale aceleiași strofe. Așa se întâmplă cu victimele lui Tandaler, enumerate în **Țiganiada,** v. 8023 și urm.: "De furca lui năprasnică cade/**Țintea,** făcătoriu ales deinele,/ Și **Chifor,** ce știea bine rade,/ Cum și tu, tinere **Viorele,**/ Ce dulce cântai cu viers măiestru;/ Cad apoi și **Gîrdea, Mircea, Sestru,**// **Șoldea, Iencuț, Barbu** și cu **Nuțul**/ **Covrig, Mozoc, Bambu** și **Ciurilă**/ **Corneiu, Cîrlig, Sperlea** ș'apoi **Huțul**./ Toți aceștea, loviți fără milă,/ Să fîrșiră cu moarte păgână/ De-a lui Tandaler groaznică mână". Procedeul - care nu ar trebui să fie etichetat drept unul de strictă "virtuozitate" - are rădăcini afânc înfipte în arta poetică a lumii antice, dar a fost înnoit și nuanțat de poeții vârstei moderne: Victor Hugo, în **Legenda secolelor,** Leconte de Lisle, în **Poeme antice** și în **Poeme barbare,** între atâția alții. Numele proprii exercită o acțiune incantatorie asupra celor mai de seamă scriitori ai noștri din veacul al XX-lea: Sadoveanu și Arghezi mărturisesc acest lucru în numeroase locuri ale operei lor.

Printre țiganii prăvăliți "De-a lui Tandaler groaznică mână" se află și **Ciurilă,** al cărui nume este retras de autor în poziția privilegiată a finalului de vers, unde pauza impusă de consumarea unității metrice și, mai cu seamă, "ecoul rimic" funcționează ca indici prețioși ai reliefului stilistic. Este firesc să fie așa: **Ciurilă** reprezintă un derivat, făurit după modele populare (**Flămânzilă, Gerilă, Ochilă, Păsărilă, Setilă**), din vechiul **ciur,** iar meșteșugarii care confecționează **ciururi** sau **ciure** (există ambele forme de plural, a doua fiind întrebuințată ceva mai rar) sunt, îndeobște, țigani. În clasica sa lucrare, atât de prețioasă, **Industria casnică la români** (1910), Tudor Pamfile spune lucrurilor pe nume: "La șes, **ciurele** sunt producții ale **țiganilor ciurari**". Nu pot omite prilejul de a observa, din treacăt, că, în alt loc al **Țiganiadei,** autorul scrie numele personajului său cu... doi -1-: **Ciurilă,** dând glumei proporții grotești, vrednice de harul său poetic: "Bunul Drăghici chiemă pe **Ciurillă**" (v. 699).

În gospodăria rustică de odinioară - probabil: și în cea de astăzi - cuvântul **ciur** denumește o unealtă de mare utilitate, slujind la cernut pleava, neghina, gunoiul din grâu, orz, mei etc., făcută dintr-o piele perforată, cu o mulțime de găuri egale, mai mari decât ale sitei, dar mai mici decât ale dârmonului. Această rețea deasă de piele, mai târziu de tablă ori de sârmă, este încadrată într-o ramă de lemn sau de metal. Când găurile ciurului sunt ceva mai... "fine", atunci nu numai "bucatele" se dau la ciur, ci prin el se poate cerne și făina, dacă este măcinată mai gros. Uneori ciurul se întrebuințează și spre a păstra sau purta obiecte ușoare ori spre a acoperi și feri ceva - să zicem: niște pui de găină abia ieșiți din ouă - la care trebuie să pătrundă șuvițe de aer. Deosebirea "materială" dintre **ciur** și **dârmon,** pe de o parte; **sită,** pe de alta, se străvede din structura unor frazeologisme: **plouă ca prin sită** înseamnă "plouă mărunt, mocănește"; iar **a fi trecut și prin ciur și prin dârmon** echivalează cu "a fi înfruntat toate încercările vieții", "a fi un fel de ‹Stan Pățitul›". Petre Ispirescu: "Un boier bătrân, **trecut și prin ciur și prin dârmon,** de-ăia care auzise, văzuse și pățise multe"; tot Ispirescu: "Trecut prin multe nevoi prin străinătate, el dase cu capul de pragul de sus, **trecuse și prin ciur și prin dârmon**".

Dintre derivate, cel mai vrednic de luare-aminte mi se pare verbul **ciurui,** al cărui înțeles fundamental este "a trece prin ciur". N. Dunăreanu, **Chinuiții**: "Cărăușii descărcau grâul și unii îl vânturau cu lopețile, alții îl **ciuruiau** în **ciururi** de sârmă". Prin metaforă, verbul dobândește un sens surprinzător, identificabil în îmbinări de tipul "trup **ciuruit** de gloanțe". Priveliștea unui biet corp omenesc sfârtecat de "găurile" dese căsunate de gloanțe stârnește imaginea familiară a "ciurului". Neastâmpărul asociativ al fanteziei vorbitorilor este nesățios și năstrușnic.

Specialiștii sunt de acord că termenul popular **ciur** este înrudit cu verbul **cerne,** dar nu mi se pare oportun să intrăm în detalii privind fonetica istorică a limbii române. **Cerne** reprezintă mlădița românească a latinescului **cerno, cernere,** cu participiul **cretus:** prefixat cu **de-** și cu **se-, cerno** trimite în româna actuală neologismele, foarte uzitate, **decerna** și **decret; secret.** Sinonim cu **secret** este alt neologism, **arcan,** familiar lui Macedonski, îndrăgostit de "raritățile" lexicale. **În arcane de pădure,** se cheamă una din poeziile sale, iar titlul revine ca un laitmotiv la începutul fiecăreia din strofe. Un sunet mai intim, mai scăzut are sinonimul slav **taină,** identificabil într-una din cele mai frumoase poezii ale lui D. Anghel: "Dar numai eu știu **taina** narcisului ce moare".

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Stenoza viitorului

Constat cu teamă că scriu cu mai multă siguranță pe colile de hârtie îngălbenite, ca de maculator, decât pe cele imaculate și groase de xerox. E ca și cum aș stinge becurile electrice și m-aș chinui să văd literele la lumina unui opaiț sau a unei lumânări. E un semn grav, dincolo de aparenta căldură cu care mă învăluie primitoarea hârtie gălbenită, căci îmi dă un sentiment de comunicare mai directă, mai directă, mai intimă, de așezare a mea în modestia și discreția ce ți-o oferă coala unui maculator. Un semn al singurei condiții ce mi se potrivește natural într-o lume a vanităților și epatării. În fața colii îngălbenite trăiesc un alt timp, al perisabilității perpetue, cum este acel prezent etern, descoperit de filosofii antichității și reluat de marii părinți ai bisericii creștine, ce încercau să găsească o cale de unificare a rațiunii metafizice cu spiritul mistic pentru a elabora o dogmă, fiecare în felul său. Augustin pentru ceea ce avea să devină catolicismul contemporanul său, Ioan Hrisostomul pentru biserica de răsărit, iar Toma d'Aquino, șapte sute de ani mai târziu, să repete jocul după ce fapta discordiei din sânul bisericii creștine se întâmplase. Între pereții translucizi ai vieții ca viață și ai spiritului ca spirit (duh să-i spun și tot nu are aceeași semnificație ca sufletul, el însuși mai legat de trup, de fizic decât de meta-fizic) sunt prins și eu ca milioane, poate, de anonimi care, asemenea mie, au făcut și fac de două mii de ani (și încă de mai înainte) încercarea de a-și așeza ființa într-un loc sigur. Și singurul loc sigur este manuscrisul, litera pusă pe hârtie, pe una de proastă calitate, fără valoare, cum e cea de maculator, amintim mai degrabă de pergamentul incunabulelor decât de colile cărților tipărite. De ce? Înainte de toate pentru că scrisul vine, ca mai toate artele, dintr-o stare maladivă a ființei aflate în criză și dornică să se explice, să-și ceară iertare pentru ce n-a făcut sau pentru că există dintr-o greșeală care nu-i aparține. Apoi pentru că hârtia se încarcă de valoare abia prin punerea pe ea a unor gânduri. Și-n fine, pentru că sentimentul perisabilului este mai puternic decât vanitatea albului imaculat, mai intim, mai întors către rațiunea de a fi a ființei. Ar mai fi, aproape de acestea, sentimentul gratuității gestului îndreptat către interior, către nespus și netipărit și nemultiplicat și, în ultimă instanță, de inexistent.

Momentele grele din existență m-au adus aproape cu o ritmicitate solstițiară la granița dintre viață și neființă, urmate de efortul imens de reîntoarcere, de reînvățare a lui "a trăi", încât m-au făcut, nu o dată, să-mi pun întrebarea dacă versul eminescian: "Nu credeam să-nvăț a muri vreodată" nu avea implicit și conotația gravă a sensului invers, perfect valabil pentru port și pentru semenii săi: "Nu credeam să-nvăț a trăi vreodată", pentru că nici el "nu de moarte" se temea, ci "de veșnicia ei"... E argumentul grav al conștienței ființei situată în interstițiul dintre viață și moarte, al tuturor și-al nimănui, unde e bună pentru scris orice hârtie, dar mai cu seamă cea îngălbenită și coaptă, ca de ziar, de maculator, pentru încercarea gândului încă atât de nesigur pe el. Hârtie pentru memoria proprie, ca orice fișă de pe urma lecturilor, o fișă despre tine. Trupul este specia, sufletul este plusul dat câtorva dintre animale spre a le complica și completa starea de conștiență a trupului. Dincolo de o barieră severă e spiritul, dat unei singure ființe, omului, pentru a o așeza în spațiul dintre granițele vieții și a morții, în ultimă instanță unicele aflate în afara unei generale relativități. Constantele sunt niște artificii matematice, care înmulțite sau împărțite la relativitate ne dau sentimentul unei precare siguranțe a gândurilor. Foamea de certitudine naște invenția speculativă ce e pusă în cele mai dinamice dintre operațiile aritmetice: înmulțirea și împărțirea, să le dea un sens. Să ne amăgească. Constantele subiectivității umaniste sunt gândurile regândite mereu de alți oameni în decursul vremii, să pară mereu proaspete, mereu noi. Mai aproape de esențe, gânditorii antichității (să nu uităm că antichitatea acoperă aproape patru mii cinci sute de ani din istoria omenirii, pe când Evul mediu o mie, iar epoca modernă doar cinci sute), sau ceea ce mai știm noi despre ei, au gândit nuanțele fiecărui sens al fundamentelor lumii ce guvernează și astăzi, încât nu e de mirare că timpul nu are nici azi o definiție mai clară decât cea de prezent etern a lui Augustin, care nu uita să noteze că nu poți spune "niciodată" acolo unde nu există timp. Dar ceea ce numim noi timp există ca un dat continuu. Doar viețile noastre par cărămizile mai lungi sau mai scurte care par să-l formeze. Din chingile aparente ale lui se poate ieși doar prin percepție subumană, a operațiilor nimicului cu nimicul, la care se adaugă câte o constantă a imediatului, sau cea supraumană, a operațiilor totului cu totul, la care se pune în ecuație aceeași constantă a clipei prezente. După felul cum au răspuns întrebărilor de fond, lumea oamenilor s-a împărțit încă din acele vremuri. După datina omenească, în cei ce credeau în supremația rațiunii și cei ce credeau în supremația spiritului. Aici, la celălalt capăt de Timp, în fața unei coli îngălbenite de maculator stau înhibat de sumedenia de fișe, în incapacitatea de a mă recupera pentru a-mi găsi un sens. Și revin, cu teamă, la constatarea de la începutul acestor rânduri, întrebându-mă de ce n-am apucat după cinci decenii de viață să-nvăț "a trăi"? Știutele adunate în timp au intrat în fișe, în uitare, în manuscrisele mele, întotdeauna departe de ceea ce am gândit, de ceea ce am simțit, de parcă între sufletul activat de criza creației și ceea ce a reușit să rămână pe hârtia aceea ar fi fost pus un pergament prin care lumina interioară, limpede, albă, bine direcționată să devină difuză, gălbui maladivă, ca printr-un abajur pus deasupra lămpii într-o noapte de veghe la căpătâiul unui bolnav, să-l poți vedea că mai respiră, că are febră sau frisoane, că supraviețuiește într-un spațiu al biologiei pure. Prin filtrul acelui abajur din pergament sau hârtie cerată, lumina și-a slăbit umbrele, contururile ființelor s-au diluat, tragedia devine un fapt natural, iar fericirea o simplă satisfacție. Iluzii. Când cu o mie cinci sute de ani în urmă trebuia să li se răspundă cârcotașilor împotriva creștinismului la întrebări cum: "Ce făcea Dumnezeu înainte de a face Cerul și Pământul?" sau: "Cum de l-a venit în minte să facă ceva, când înainte nu făcuse nimic?". Nu exista ateism științific, o doctrină a supremației atotputerniciei omului, dar erau luminile tranșante, iar părinții bisericii trebuiau să demonstreze, altminteri creștinismul n-ar mai fi ajuns la noi... Și au rămas sute, unii au fost canonizați, pe când ceea ce facem noi de câteva veacuri încoace nu sunt decât niște comentarii de spectatori neavizați. Omenirea n-a învățat decât să supraviețuiască, după cum individual n-a învățat să moară, crispându-se să-și păstreze nesters numele din Cartea Vieții, întrebându-se ca în Epistola către romani: "Doamne, dacă tu ești cu noi, cine e împotriva noastră?" Și-atunci nu ne rămâne decât "Să mergem, să mergem să nu ne cuprindă întunericul!" Dar aceasta e lumina zonei crepusculare, când noi încă orbecăim sub raza unui abajur cerat. Ori poate aici are dreptate și Sfântul Ambrozie când spunea: "Litera ucide, spiritul însă dă viață", deși "La început a fost Cuvântul" (Ioan). Răspunsul rămâne cel dat de Aureliu Augustin la întrebarea: "Ce e timpul?, anume: "Dacă nimeni nu mă întreabă, o știu, dar dacă aș vrea să-i explic cuiva, nu știu". **(Confesiuni).**

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Repede ochire asupra culturii osmanlîi

Întreaga moștenire istorică, politică și, desigur, culturală a turcocrației este de regăsit în momentul în care arhanghelul Gabriel (Djabrail) i-a revelat învățătura lui Dumnezeu, profetului Mahomed și a apărut Coranul - cartea sacră - și după ce, din poruncă dumnezeiască, profetul a anunțat revelația noii religii la Mecca - centrul de atunci al păgânismului idolatru din Orientul Mijlociu. Din acest moment lumea își va fi găsit un nou drum și temeiul unor noi diferențe. Este de amintit aici totul: hegira și începutul cronologiei musulmane, înceata constituire a statului musulman după moartea profetului, începutul expansiunii sale spre Nord și ciudățenia aproape sincretică, amintind de practica gnosticilor de dinainte și a celor de azi, prin care toate învățăturile apărute în tradiția vetero-testamentară, dar și aceea a Noului Testament, fuseseră împăcate în (și prin) acest ultim star (steauă, sceptru) al profeției și al profeților. Aspectul specific al vieții de zi cu zi a credinciosului musulman, așa numita șaria, se va constitui și ea în marginile unei culturi și ale unei civilizații inconfundabile cu diferitele ei ramuri, secte sau școli cum ar fi șiiți și sunnii, despărțiți mai degrabă de probleme legate de filiații și ascendențe ale califilor decât de chestiuni doctrinare propriu-zise. La acestea din urmă se adaugă controverse ecleziologice de felul aceleia referitoare la rolul imamului ca păstrător al învățăturii profetului. Șiismul este mai pronunțat mistic, mai înclinat spre o anume exigență să-i spunem elitistă, cu vădite aplecări eretice în raport cu credința musulmană majoritară. Sunnii sunt mai raționalist-pragmatici, fondează școli juridice și își epuizează istoria hărăzită de Allah în interpretări ale Tradiției (șaria). Există și aici interpretări literale ale Coranului și altele esoterice și alegorice; unele insistă în abordarea raționalistă a islamului, altele în cea care evocă mai ales inaccesibilitatea misterului divin față cu avânturile mărginite ale ființei umane. E inutil să mai subliniem evidențe de felul aceleia după care în răsăritul musulman o poziție de felul aharismului - care a dominat teologia sunită - este asemănătoare teologiei negative areopagitice din răsăritul creștin. Arta nonfiguративă generată de islamism a înflorit în Spania de dinaintea regilor preacatolici, în India și Africa de Nord, de acolo desigur în Peninsula Arabică, Orientul Apropiat și cel Mijlociu, ca și în regiunile meridionale ale Rusiei. Tendința geometrizantă și abstractă, motivele vegetale, plastica de felul aceleia degajate de arta caligrafiei, viziunile intelectualist-fantastice sunt, în esența lor, tot atâtea provocări ale artei europene și tot atâta humus ideatic fertil al culturii noastre naționale. E greu de pus în evidență întreaga bogăție a influențelor profunde din arta musulmană și cea a arealului panortodox; numai că aceastea indiscutabil există de la țesături, miniaturi pictate, orfevrărie, covoare, obiecte de ceramică sau sticlă. O lume care trăiește în umbra unei arhitecturi care-și găsește singură drumul spre originalitate, de la Marea Moschee din Damasc, cea dintâi care va influența și alte construcții asemănătoare din veacul al VIII-lea

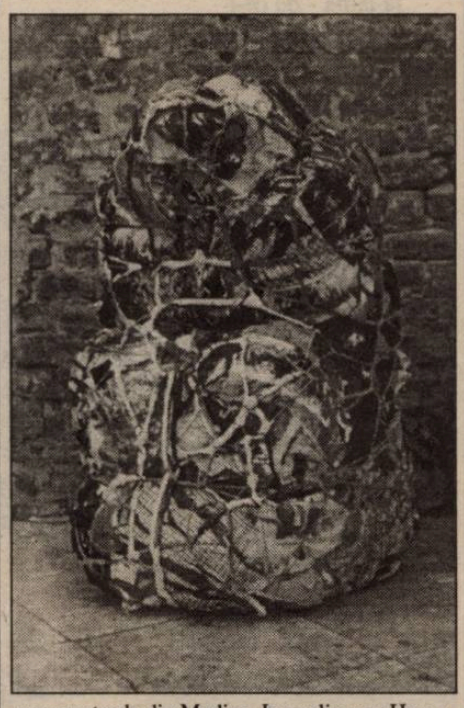

cum sunt cele din Medina, Ierusalim sau Haran.

Numai că tot ceea ce am arătat mai sus este mai degrabă ispravă a sarazinilor acelora care se vor desfăta în pacea grădinilor și havuzurilor din Salamanca și Cordoba. Spre deosebire de ei, lumea osmanlîie va sta în preajma sultanului pe care îl va venera ca stâlp al lumii. "Țermonia" poruncilor padișahului confirmă autoritatea sultanală; aceasta va fi fost îmbăiată în strălucirea hiperbolelor cvasiritualizate ale actelor emise din Cuibul Fericii. În luna iunie a anului 1455 Mehmed al II-lea Fatih, adică "Cuceritorul", trimite epistolă în care pretinde haraci domnului Moldovei Petru Aron. Formula de introducere a actului cuprinde numele și ascedența sultanului: "Mehmed, fiul lui Murad Han, veșnic biruitor"; când Mengli Ghirai, hanul Crimeii, i se adresează aceluiași Mehmed formula este diferită, este o urare și o invocație la autoritatea divină în legătură cu destinul imperiului: "Allah să facă să dăinuie în veci împărăția marelui padișah!"; altundeva un dregător al hanului, pe numele său Eminek Mîrza, îi spune: "Sultanul fiu de sultan, Mehmed Han, dătător de belșug!". La acesta din urmă, care anunță în arzul[1] sau înfrângerea suferită de tătari în timpul expediției din 1476 împotriva Moldovei lui Ștefan cel Mare, epitetele măreției imperiale dobândesc fluență epică, poate și din omeneasca dorință de a atenua neplăcerea veștii: "Slavă lui Allah care, atunci când i-a cinstit pe suveranii Islamului, l-a făcut sultan pe cel mai vrednic dintre sultani, suveran măreț și onorat, stăpânul lumii drepte, luptător pentru credință, veșnic victorios și glorios, sabia lumii și a credinței, sultanul lumii islamice și al musulmanilor, însuflețitorul dreptății în cele două lumi, împărțitorul dreptății printre cei năpăstuiți de asupritori, cel care îi pedepsește pe răufăcători și pe uneltitori, moștenitorul suveranilor arabi și persani și turci, cuceritor de ținuturi și de țări și de cetăți, cel care îi înfrînează pe tirani și pe răzvrătiți și pe necredincioși, Alexandru *(Iskender)* al timpului, cel care face să se mențină tradiția profetului *(sunnet)* și tot ce este obligatoriu, preaînaltul Allah să-l țină în împărăția lui".[2] Măreția înfricoșată a actului sultanal este asigurată și de faptul că acesta este pus "în pungă de atlas și în capsulă argintie", într-un anume moment - unul din cele nenumărate ale lungii istorii care ne-a fost dat să o împărțim cu Sublimul Cuib al Fericirii - să zicem că a fost momentul acesta în ultima zi *(selh)* a lunii șevval, anul 972".

Daniel VIGHI

1 Raport, cerere, petiție, jalbă, expunere de motive

*2 **Documente turcești privind istoria României**, vol. I, 1455-1774, întocmit de Mustafa A. Mehmed, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p. 6.*

Viața mea e un roman

O măsea stricată de la 1884

Cred că am pomenit undeva despre carnetul lui **Zaharia Cloșan,** cel ce își exersa semnătura, în 1882, 1883 ori în 1884, ba cu litere chirilice, ba cu caractere latine, influențat, pe rând sau deodată, de latinizanți, de nemți, de unguri, deci devenind **Zărie Cloșan, Sacharia Kloschan, Zaria Closian** etc.

Și-a făcut singur carnețelul, servindu-se și de sferturi de filă desprinse din **Protocolu despre cercetarea morților,** care pretindea să se menționeze **A halal oka,** adică **Ursache des Todes** sau **Causa mortei,** ca și **Plesa morbului, Numele medicului curatoriu, Diua si ora mortei** ș.a.m.d. Pecetea - aplicată în ceară roșie pe ultima copertă. În prima parte - cântări, versuri scrise caligrafic cu buchii slavonești: "Fiica mea, unde ai fost asară/Maica mea, la grădină am fost/Fiica mea, de ce la grădină/Maica mea, flori eu am cules/Fiica mea, dar cui să le dai/maica mea, la drăguțul meu/Fiica mea, apa să-l înece/Maica mea, vântul să îl scoată/Fiica mea, focul să mi-l ardă/Maica mea, ploaia să mi-l stingă/Fiica mea, plumbul să-l străpungă/Maica mea, Domnul să-l păzească". Apoi, din **Spitalul Amorului - Doftorița și bolnavul:** "Aoleo, mamă Ileană,/Fie-ți milă, fă-ți pomană/Și-mi dă vro buruiană/Ca să-mi vindec astă rană". Sfaturile practice încep tot în scrierea bătrână, dar continuă degrabă pe stil nou. **Ca să nu lapede pomii poamele. Rădăcini de crin să spânzuri de ramuriilor.** Pe verso: **Pentru Inflatura. Rădăcina de sceve roșie să strecuri diama și să o biai pre inima gola nemancatu.**

Celu ceiu pute gura. Să ferbi pelinu verde in Otietu si in tota vreme sa tini in gura pana te vei tamadui.

Mai e de reținut **uda pamucu si-lu baga in urechi.** Nici o cronologie. **La o septamina după zapostitu la Pastilor anu 1885 mam Kuminikatu ku Ana si ku Kopilu. Nu am in mana bas nici un ban.** Nu-i bine zis. Desigur că au rămas pagini libere pe care a notat în anul următor. Așa se face că 1885 apare înaintea lui '84. **La botesi diminiatia anu 1884 au batut vintu dela dialu cam tare si au fostu forte geru dar asia au fostu seninu si frumosu pe Delu au ninsi noptia spre Botes am lucrat la Kerpanu (Cârpan! - n.n) înaintea Botesului la arjun miau dat bani sara 1 fl. 40x** (adică un florin și patruzeci de crițari). **Anu 1884 in sera de Botesi am scrisi. Intro marti in 22 martie/3 april 1883. Sau csetitu Sfintu maslu babi Anuti prin 3 popi atuncsia am fostu si eu kite kam bitiag ba bine inke de luni Sara mam preceputu. O vreme frumoasa Soare dar cam recse wintu popa Gitia (Ghiță!) popa Pavel si popa dela Petnik Joakim au fost. În sera de Sfintu Dumitrie am baut la varu Mitru Griwei rakie cu popa am fost kam biat o vreme forte frumosa au fost atuncsia.** Un tabel valoros: **Numărul cășii (cu chirilice), apoi cu latine: Dela Cracsun la care am scos masele** (Citește măsele, nu matele!), **Datum, Kraiz.** Se succed (numele sunt transcrise când așa, când așa, dar cel mai des amestecat, de pildă Ipimia, adică Irimia!): **Nikolae Măluci, Luke Csolan** (deci Ciolan), **Agasin Pastravan, Simioana lu Olariu, Stana lu Maflia, Kopilu lu Mitrutiu, Ilena Treilowicsi.** Plata pentru o măsea extrasă e între 4 și 10 crițari, dar și în natură: **rakie, 1 zapliga lemne, "miau dat o galeata de lapte".** Câteva ieșiri din tabel: **Lu Ion Soare iam scosu una in obor la Terfaloga miau datu 10+intro luni in 24 sep/6 oktober 1884.** Sau: **sâmbătă la o zi maiu am scosu un dinte lu Jon Blidariu pe kita** (puțin) **win si deloc** (imediat) **m'am dusu si am trasu 2 ghinti mari lu George Trailovici pe nimik la amandoao.** Repetiții obositoare: **Am tras o masă la Jowan Ziganu akas la el in gradina lukram la o usia nu mi-au dat nimika.**

Omul nu era dentist, nici bărbier. Cum mărturisește, când nu se duce la strânsul fânului sau la cules de prune, face roți, uși, căpriori, butoaie, bădănii, streazuri. Deci e dogar, butnar, rotar, dulgher, tâmplar. **luni dupa Blagowesteni am sapat in gradina si am fakut straturile si am pusu kitiva pruni au fost Soare si kald am fakutu funduri de galeti am minkat ursicsi aduse de Ilie kopilu meu intro merkuri am pusu sekaras la Dumbrawa joi a 2-a saptamina dupa Pasti am kalkat niste csekuri de salke Sau inmormintat si Stroje (Stroie) Tatuku nr 191 luni am plekat la Janku (Iancu) se lucru la sporu și nu am avut material am venit akase dar am beut multe rakie la Tzariga platita de Kuskru Radu am taiat porku Joi cu 2 dile nainte de Cracsun anu 1882 vineri am askutit barda ku 25 x mam dus la pasui (fasole) cu Ana dar niau plojatu forte tare am venit toti usi akase la 12 csiasuri noptia numa așa ploa si fulgera mari au fostu am baut mult rom la domna lu Kapitanu Csena**

dumineka dupa cse au trekut Simpetru am plekatu la Rusava (Orșova) miam kumpărat si o coasa noao

Viorel MARINEASA

Poeme de Adrian BODNARU

***

de-al damei picior pentru bust! ura
lama de ras picăturii de sânge din rondul
panselei ce, puse pe aer, ca un spirt
ustura -
fel de fel e, -i păruse, -n largul său,
fondul

tău (de ten) dimineții slăbite la gât de
lumină
ca infarctul târziu de cravată și pe stra-
dă - 'ntr-un bust revopsit cu benzină
mă-mbrăcasem în casa femeii rupestra.

***

până la fereastra din avalul saniei
pantoful tău mi-a ros călcâiul șampaniei
în dis de noaptea-n care l-am gustat
cu tortul, pentru lumânări, de scufundat.

mi s-a, cu dreapta care scrie - anii-i
iei! -
cu-abia născutul vin de lingura
grijaniei -
trăit la cub și mort doar la pătrat -,
stânga (-mprejur!) astăzi colat.

***

vorbitele de joimăriță,
romane vechi, cu făt sandală,
se nasc pe sub gogoșeriță
la colț de școală generală

să urce trepte-n betonare -
bizanț de băi, după adus -,
când stau să mă fure picioare
de tine mereu, și numai în sus.

***

prostește, păsări trei
aduc - nespălat e! -
un cer, ca al ei,
de cămăși înghețate

la iarba - de ce-i
mai cade din spate? -
a iernii cu gray
dorian și jumate.

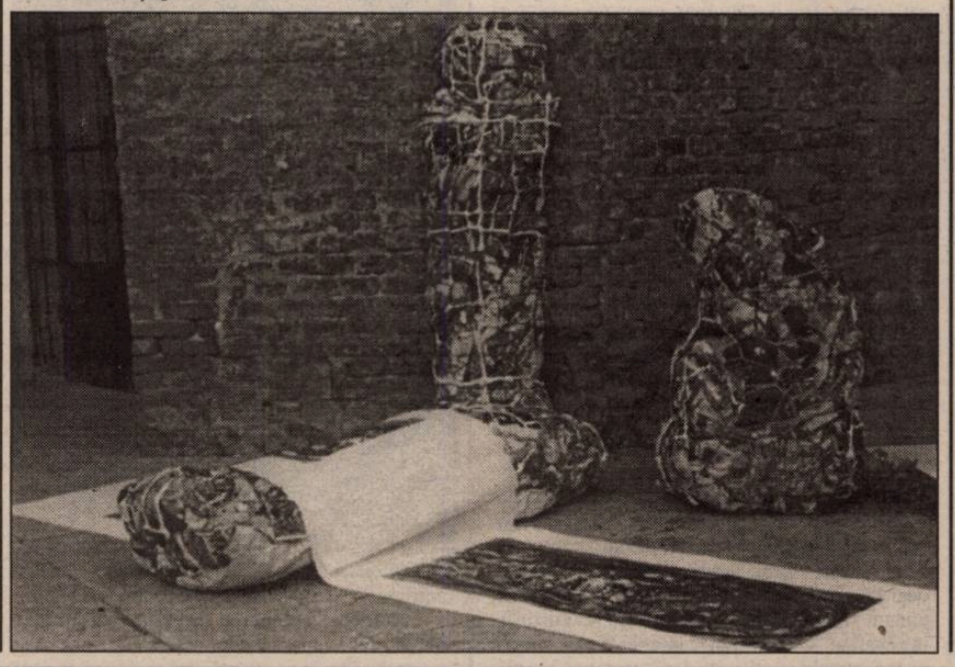

***

înspre techirghiol,
de chira chiralina
(quiero),
către pol
mi se cătase
splina
fără de, -n față, fero,
fără de, -n spate, sud,
spatele de dat cu,
pentru plajă, vase-
lina
nun de nud.

***

să-ți faci procură
de zile scurte
și bătătură,
și ceva curte

să mergi la zinc
pentru o cură
cu tură-n tinc-
tură de vură

***

de la o vreme numai pe ape - și e chip
destul -,
blacheurile - așa, slăbite în cuie, să scape -
îmi par
gata (înaintea femeii ce se îmbracă în
chiul),
gata de: suie pe o limbă de girofar!

ca să doboare luna își vor tăia din
picioare,
vor intra în pian; din sudoripare mănuși
de electrician
își vor face o praștie - din ea vor să
zboare,
direct într-o doară de lună, la an.

***

e mai bine să bați la ușă când pleci
de la cea mai frumoasă femeie a ta

să o lași în cada plină cu frunzele
peste care mii de cafele ți-au dat în foc

Recurs la tandrețe

Volumul de proză feminină timișoreană: *"Crinul", cofetărie pentru doamne*, Timișoara, Editura "Eubeea", 1997, editat de Nina Ceranu (ea însăși prozatoare timișoreană), oferă un moment de plăcută lectură, tandru-feminină, într-o atmosferă de cafenea literară sui-generis, indusă și de parfumul sugestiv al titlului, o replică distins-romantică la boema prozaic-picarescă a bărbaților. Culegerea creionează profilul a 12 prozatoare, atât prin texte de proză scurtă ori fragmente de roman și prin succinte medalioane biobibliografice, cât și prin prefața *Tandresse oblige sau cochetăria unei antologii*, semnată cu autoritate de Brîndușa Armanca, în care se jalonează specificul scrisului feminin, argumentat pertinent și prin teoria genurilor arhetipale masculin/feminin. Este o acțiune de pionierat în această direcție, cu atât mai demnă de semnalat cu cât se datorează trudei unei singure persoane, încă entuziastă și idealistă în timpul acesta sucit și răsucit în tranziții și tranzacții.

Dacă ar exista o mai sinceră și dezinteresată solidaritate între vip-urile culturale ale Timișoarei, inițiativa ar putea fi susținută și continuată printr-un următor volum care să rezolve amendamentele de acum, omisiunile sau insuficiența aparatului critic. Editoarea nu s-a erijat în critic literar, care să treacă prozatoarele prin furcile caudine ale unei ierarhizări valorice. Chiar se evită vreo prezentare interpretabilă și se alege una în ordine alfabetică, complet neangajantă, echidistantă. Inițiativa alcătuirii acestui volum se constituie totuși într-un gest de mișcare feministă, întru solidaritate a condeielor feminine. ELE vor să semnaleze - cu discreția și delicatețea specific feminine, dar și autoritar - că EXISTĂ în spațiul literar contemporan, și nu oricum, ci cu o personalitate distinctă.

Doar textele a trei prozatoare (Anișoara Odeanu - m. 1972, Sofia Arcan - m. 1992, Alexandra Indrieș - m. 1993) sunt publicări postume, alese de editoare, ca tușe expresive la tabloul finisat de autoarele înseși. Celelalte texte au fost alese de fiecare dintre autoare, creații de ultimă oră, ori ce au simțit că le reprezintă acum.

Grupându-se, oferă un eșantion de proză feminină, în coordonatele specifice genului, în grade diferite de contaminare inerentă cu genul masculin: primordialitatea trăirii emoționale, validată în principal prin iubire - împlinire sau lipsă - (după citatul devenit truism: "dacă dragoste nu e, nimic nu e"), iubirea maternă, ocrotitoare sau posesivă, proiectată și asupra iubitului; sensibilitate și fragilitate afectivă, generatoare de romantism, discreție, sentimentalism, delicatețe, lirism poetic; analiză psihologică minuțioasă, vocație introspectivă, deschidere spre mărturisire, într-un stil confesiv, de jurnal intim; vocație analitică, acuitate a spiritului de observare a detaliului, prin sensibilitatea și intuiția feminină; capacitatea de nuanțare complexă, prin investirea detaliului cu valențe surprinzătoare de expresivitate, sugestie, subtilitate.

Perioada debutului și vârsta la debut, chiar dacă nu înseamnă înscrierea în mod obligatoriu într-o "generație" cu sau fără "dominante", exprimă totuși un spirit comun de formație culturală, culorile diverse ale aderenței sau nonaderenței la climatul cultural, social și istoric respectiv. Anișoara Odeanu și Sofia Arcan au debutat editorial la vârste juvenile, la 22 și respectiv 26 de ani, în perioada cunoscută de efervescență culturală a anilor 1930-1940, un atu pentru cariera lor literară. Celelalte prozatoare, tenace, au debutat în perioada anilor 1972-1989, ani de tulburi ape spirituale, când se practica emfatic debutul colectiv, paleativ pentru strabismul editorial. Debutul a fost la vârste între 35-40 de ani, la anii maturității, când, de la început, scrisul înseamnă perseverență, siguranță, seriozitate, profesionalism.

Poetizarea, preeminența intimității proprii apar explicit la unele prozatoare chiar în volume de versuri publicate: Tatiana Flondor Arieșanu, Constanța Marcu, Anișoara Odeanu. Esența de poetă a Constanței Marcu este implicită și în proză, în tenta de poematizare a confesiunii, într-un text de proză poetică: *Lecția tăcerii*. La altele, vocația maternă s-a concretizat în volume de poezii ori povestiri pentru copii: Aquilina Birăescu, Valentina Dima.

La nivelul scriiturii, la majoritatea prozatoarelor e stilul tradițional, de epicizare realistă, clasicizat. Mai puțin reprezentată, formula modernă a stilului ironic ori autoironic, persiflant și jovial, cu flash-uri, notații reportericești, precise, dar totodată născătoare de ambiguitate prin cumulul mozaical, e cuceritor experimentată de Veronica Balaj în proza *Joc de biliard* (de fapt tot o modalitate de autocenzură a lirismului, de mascare a feminității inerentă modului de receptare și transfigurare a realității, care oricum transpare prin alte supape!)

Fiind dominant stilul confesiv, de împărtășire a experienței proprii alchimizată artistic, într-o scriitură de jurnal intim, la persoana I, un "eu" cu toate zvârcolirile sale, parcă și universul personajelor e dominant feminin, cu preocupările specifice și obsesiile de rigoare. Iar când apare o ipostaziere la persoana a III-a, cu nume ori nu, este tot o "ea" contaminată de personalitatea feminină a autoarei-narator, ca un subconștient care transpare involuntar.

In romanul *Maja desnuda*, din care e desprins fragmentul prezentat, Dana Gheorghiu radiografiază psihologia unui grup de femei, internate într-un salon de obstetrică-ginecologie, de fapt psihologia feminină spartă în mai multe oglinzi, concretizate prin replici și gesturi cotidiene, cu misiunea (mai mult sau mai puțin reușită) de a se reuni într-o perspectivă semnificativă, integrantă. Același stil de prezentare a replicilor cotidiene lăsate să se închege de la sine într-o imagine unitară întâlnim și la Tatiana Flondor Arieșanu, în fragmentul din romanul *Străina*. E aceeași mizare pe vioiciunea și plasticitatea limbajului oral, a replicilor luate brut din realitatea încon-jurătoare.

Prozatoarele prin excelență (care n-au "comis" volume de poezii), ca Nina Ceranu ori Alexandra Indrieș, Sofia Arcan ori Maria Pongratz, reușesc mai bine obiectivarea reclamată de proză, ipostazierea în personaje care se detașează convingător de autorul-feminin, cu o personalitate proprie, distinctă.

O zonă de atracție pentru naratoare este universul copilăriei, când agenții rememorării sunt persoane din anturajul familial, părinți, bunici, unchi, mătuși, și "albumul de familie" are fascinația fotografiilor vechi, cu misterul istoriilor neeludate în întregime, dintr-un illo tempore mereu incitant, pus în evidență prin contrapunct cu un timp al rememorării prezent, modern, viu. Sunt generații diferite care se retrăiesc una pe alta, nu în onflict, ci într-o căutare nostalgică de armonie. În *Casa cu lămâi*, Valentina Dima, prin prisma eroinei, nepoata Ana-Maria, descrie balzacian interiorul unei case patriarhale cu iz de anticariat, și întreaga atmosferă a reuniunii rudelor la un parastas, în aerul paginilor lui Călinescu din *Scrinul negru* ori din *Enigma Otiliei*.

Amintirea copilăriei apare și în proza lui Ildico Achimescu, *Album de familie*, în care bunicul devine personaj viu prin caietul său de însemnări. Tot o rememorare a copilăriei, dar mai alertă, volubilă, cu notele recunoscute din Ionel Teodoreanu, de adolescentă în vacanță, prezintă Anișoara Odeanu în fragmentul de roman nepublicat *Manuscrisul Steluței Băiașu*. Excursia în pădurea din Valea Lungă, după ciuperci, cu baba Ruja, oferă pagini de proză mitico-fantastică, în nota lui Mircea Eliade, cu misterioase personaje.

Prozatoarele vor să să impună prin textele însele, obiectiv, fără artificii de prezentare, fără cosmeticizări (deși cosmetica e apanaj feminin!), joacă fără să trișeze, "cu cărțile pe față".

Prin materialul oferit, volumul se va constitui, pentru un istoric și critic literar, într-un instrument de lucru de referință în analiza prozei feminine.

Maria NIȚU

Mircea Bârsilă

"Poezia... știința de a fi cald a sângelui"

- Mircea Bârsilă, ești de câteva zile în Timișoara. Crezi că greșesc dacă te întreb: cum te simți din nou acasă? Te-ai surprins cumva în zilele astea "frisonat" de unele momente de nostalgie?

- Timișoara a fost și rămâne "acasa" mea. Aici a început o mare aventură. În această aventură nu am fost singur. Ion Monoran, tu, Viorel Marineasa, Gh. Pruncuț, George Lână, Vasile Rodian, Valeriu Drumeș, Petru Iliești, Daniel Vighi, Gheorghe Sechesan, Adrian Derlea, Miodrag Konstantinovici - ordinea enumerării e întâmplătoare - au, aveți pentru mine frumusețea și curajul proprii exploratorilor. Nu intrăm în amănunte sub acest aspect. Poate altădată. Nu sunt nostalgic, ci, mai degrabă, revoltat și, iarăși, nu intrăm în amănunte. Simt că fiecare întoarcere e o despărțire și fiecare despărțire o eroare. Orice lucru pierdut devine în memorie cu mult mai mare...

- Și totuși, de ce revoltat?

- Din mai multe pricini. Una dintre ele se leagă de faptul că Ion Monoran și Gh. Pruncut s-au "supărat" prea repede pe această lume. Fără ei lumea îmi pare cu mult mai largă, adică mai goală. Pe de altă parte, în această cetate literară există scriitori din generația mea cu mult mai valoroși decât bănuiesc cei care se consideră îndrituiți să alcătuiască, la fel ca în sport, clasamente pentru veșnicie. Curajul alcăturii unor astfel de clasamente este, fără îndoială, chiar stupid. În puține cazuri, opțiunile timpului au coincis cu opțiunile criticilor literari ai momentului. Momentul literar este un balon care, în loc să fie absorbit de sfintele văzduhuri, se sparge când ți-e lumea mai dragă. O dată cu spargerea unui balon, se sparge o lume, indiferent de culoarea și frumusețea balonului.

- Crezi că asistăm la agonia literaturii în genere și a poeziei în special?

- Arta este un domeniu al unei ciudate relații dintre agonie și devenire, dintre moarte și renaștere. Specificul acestei relații ne duce cu gândul la bobul de grâu... sau la misterele antice. Dar înțeleg faptul că întrebarea ta vizează, într-un fel, postmodernismul...

- Nu exclud acest aspect de-a dreptul supralicitat, în ultimul timp, de teoria și critica literară de la noi, dar mă gândesc, în primul rând, la mult "trâmbițata" spaimă a unora față de moartea iminentă a literaturii, a poeziei. Aici bătea întrebarea mea!

- Bun! S-a vorbit și despre moartea lui Dumnezeu! Tu crezi că Dumnezeu a murit?

- Nici nu m-am gândit vreodată...

- Spre a lărgi însă puțin sfera dialogului, vreau să aduc în discuție faptul că ideea sfârșitului, a sfârșitului în genere, noi am preluat-o de la oamenii marilor vechimi. Numai că, pentru ei, era cu mult mai importantă reînnoirea pe care o năștea sfârșitul. Din păcate, pentru noi accentul nu mai cade pe ideea de renaștere pe care o implică orice sfârșit ciclic, ci, în mod exclusiv, pe angoasa sfârșitului fără deschidere către un nou început. Poate că modernitatea începe, nu cu Baudelaire, nici cu Rimbaud, ci în momentul în care lumea nu a mai văzut relația "firească" dintre început și sfârșit. Toyinbee fixează începutul lumii postmoderne în deceniile 7 și 8 ale secolului 19. Chestiunea este discutabilă. În sens restrâns, postmodernismul este un fenomen socio-cultural apărut după cel de al doilea război mondial, Aspectul populist care vizează adesea kitsch-ul și gustul societății de consum nu poate duce decât către compromiterea literaturii, ceea ce este altceva decât sfârșitul ei. Cei entuziasmați de rețeta postmodernistă uită faptul că, dincolo de aspectul său periodizant implicat de particula "post", postmodernismul - și putem pune între ghilimele cuvântul de mai înainte - este o constantă a literaturii în succesiunea momentelor ei importante. Virgiliu, Dante, Boccaccio, Cervantes, romanticii, Eminescu sau Nichita Stănescu ne-au oferit lecții inegalabile pe această idee.

- Foarte captivante divagațiile tale despre postmodernism. Ai anticipat, prin ele, ba chiar... mi-ai anulat o întrebare pe această temă. Așa că, aștept acum de la tine un răspuns tranșant: moare literatura? moare poezia ori ba?

- Tu nu vezi, Eugen, că ne aflăm într-un moment în care critica se străduiește din răsputeri să omoare poezia?! Eu sunt surprins de felul în care poeții din generația noastră se străduiesc să facă din cărțile lor material didactic pentru critica literară care mizează totul pe cartea postmodernistă. Eu, după zeci de ani petrecuți printre cărți în căutarea firului adevărat al poeziei, sunt dezamăgit de frivolitatea relației criticilor literari cu poezia.

Și ca să-ți daun un exemplu drastic, te-aș ruga să citești presa literară pentru a vedea ce s-a scris despre cartea "11 elegii" a lui Nichita Stănescu. Această carte rămâne, în continuare, nedescifrată. Apoi, să nu uităm faptul că toți criticii de la revistele literare ale capitalei au avut o postură politică foarte importantă între anii '60-'90. Nu ți se pare surprinzător faptul că un critic literar de poezie de valoarea lui Gheorghe Grigurcu a fost marginalizat în toată această perioadă? Ai întâlnit, bunăoară, în acele vremuri, o abordare critică din perspectivă mistică a poeziei noastre contemporane. Spre a mă întoarce la întrebarea ta care m-a obligat la acest ocol - și numai drumurile ocolite duc spre centru - îți vor spune că poezia nu va muri niciodată, chiar dacă obosește din când în când, și că, oricum, la ora actuală ea se află în altă parte decât acolo unde este căutată de criticii literari care vor să rămână prin ceva în istoria literaturii. Ei uită faptul că răsucirile poeziei sunt imprevizibile și ignoră, fără nici un fel de respect, orice rețetă obținută în laborator.

- Optimismul tău vizavi de șansele... eterne ale poeziei mă găsește de aceeași parte a baricadei. Am, însă, o altă rezervă... Nu crezi că, totuși, tocmai criticilor literari reprezentativi de la revistele de cultură importante din perioada la care te-ai referit, li se datorează, în bună măsură, în pofida criticii oficiale, susținerea valorilor reale, a scriitorilor autentici, incomozi regimului comunist? Mă gândesc la Virgil Mazilescu, la Mircea Ivănescu, la Mircea Dinescu, dar și la tinerii scriitori ai generației '80, care marginalizați fiind de oficialități, s-au bucurat de sprijinul consecvent al criticii literare.

- Ai dreptate. Marele reviriment liric al anilor '60 a fost susținut cu frumos curaj de criticii literari ai vremii. De asemenea în momentele următoare pe care le-ai pomenit putem vorbi de un curaj și de o demnitate ale unor critici literari. Să nu uităm totuși, că fiecare carte a lui Nichita Stănescu și a celorlalți din această generație era privită și primită în primul rând ca o izbândă materială a construcției socialismului. Ca o nouă fabrică sau ca o nouă linie ferată etc. Ideea nu-mi aparține, dar ader întru totul la ea. Și încă ceva: de pildă, Nichita Stănescu a fost ridicat în slăvi pentru texte preponderent șocante - în vremea aceea - dar care, la o privire serioasă, se află foarte departe de centrul poeticului. Reacția sărbătorească față de respectivele experimente dovedește cu asupra de măsură naivitatea păguboasă a "directorilor" de opinie literară, Nichita Stănescu e un mare poet în altă parte.

- Se pare că te afli sub o anume stare de seducție "Nichita Stănescu". De altfel în curând îți vei susține la Universitatea din Timișoara teza de doctorat pe o temă despre poezia lui...

- Nu voi intra în amănunte asupra acestui subiect. Pot spune doar că voi propune o lectură inedită a poeziei lui Nichita Stănescu. O lectură care valorifică toți anii mei de până acum "pierduți" în compania marilor experiențe poetice.

- Mircea Bârsilă, spune-mi, te rog, un vers memorabil din poeziile tale.

- M-aș bucura dacă tu ai găsit un asemenea vers. Eu cred mai mult în imaginile mele decât în versurile mele. Când spun acest lucru mă gândesc la superioritatea imaginii, care ține de sens, asupra metaforei, care ține de expresie. Versurile memorabile sunt puține la număr. Cu mult mai puține în poezia optzecistă, așa numitele "universuri lirice" memorabile, consistente, autentice și de luat în seamă de către posteritate. Cine nu are univers liric nu este poet! Nici un poet, care și-a permis "luxul" să ilustreze didactic o dogmă literară, nu are șansa poeziei mari.

- Nu crezi că în această apreciere a ta vizavi de ceea ce s-ar numi poezia optzecistă se strecoară și riscul unor formulări subiective care pot da impresia de generalizare, de privire globalizantă? Plus că tu însuți ai fost "taxat" de critici (Radu G. Teposu, Dan Cristea ș.a.) drept un poet optzecist reprezentativ...

- Însăși poezia e un risc asumat. Nu mă consider optzecist. A descrie cum stau oamenii la coadă să cumpere o prăjitură nu are nici o legătură cu poezia decât în cazul în care cel puțin un singur cuvânt provoacă o deviație a stării de literatură. Apoi n-ai observat că, dacă nu faci trimitere în poezie la Caragiale sau la Anton Pann, nu ești considerat poet al zilei. Orice trimitere subtilă la Homer, la Dante, la mit este, în mod inexplicabil, lipsită de rezonanță. Se absolutizează, din păcate, un anumit orizont. Derizoriul este supralicitat fără a fi salvat de propriul său grad zero al expresivității și semnificației. Totuși, poezia nu este o joacă la mâna oricui scriptor de versuri. Știința de a face poezie îmi pare un cerc al cărui centru a fost, este și va fi știința de a fi cald a sângelui...

- Fibra poeziei tale este de esență gravă. Ai fost și ai rămas, sub acest aspect împotriva curentului... Spune-mi cum înțelegi, cum apreciezi dimensiunea ironiei, a ludicului ambele frecvent promovate în poezia română contemporană și în cea optzecistă în speță?

- Să nu uităm că literatura este în felul ei un joc ca vorbire despre o stare de spirit. Ludicul este, la rigoare, o dimensiune, doar o dimensiune a poeziei. Nu oricine are chemare de a fi ludic. Abuzul de ironie poate să saboteze ideea de ludic, șansa ludicului. Un om înzestrat cu simț literar nu poate suporta ludicul obținut prin fabricare, prin rețetă și, în genere, fără har. Aspectele semnalate se regăsesc în poezia scrisă de o bună parte a poeților de astăzi care stau mai mult cu ochii către critica literară decât spre propriul lor pariu existențial cu poezia.

Aici aș mai adăuga faptul că postmodernismul, despre care am mai vorbit, exagerează prin faptul că se uită cu amândoi ochii numai și numai către literatură, către formele care așteaptă să fie reactivate. Se confundă, totuși, actul de reactivare cu cel de refolosire. Ideal ar fi ca poetul să se uite cu un ochi către literatură, iar cu celălalt către viață.

- De ani de zile "ții" cronica literară pentru cărțile de poezie la revista "Calende" de Pitești. Ai scris cu competență și cu implicare despre debutanți și poeți cunoscuți, fără a face concesii tabieturilor actuale de receptare a poeziei. Te rog să vorbești despre această ipostază a ta de cronicar literar, despre satisfacțiile pe care ți le oferă această reală vocație.

- Nu am pretenții de critic literar. Exercițiul

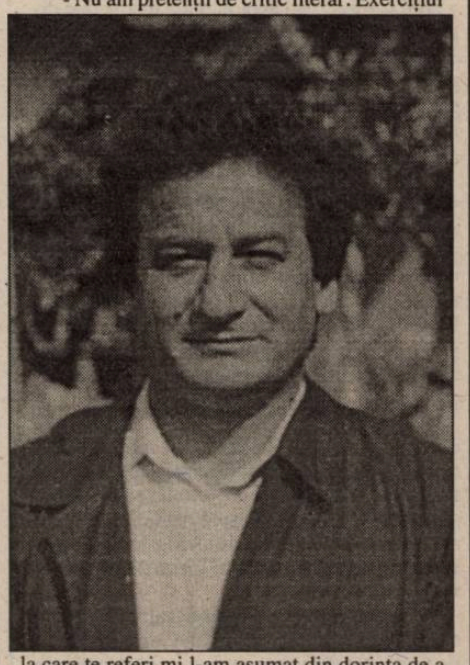

la care te referi mi l-am asumat din dorința de a evidenția numele unor poeți care sunt cu mult mai importanți în raport cu receptarea critică "oficială". Așa cum bine știi am scris despre aproape toți poeții din Banat apăruți după 1990. Câțiva dintre ei - Ion Monoran, Gh. Pruncuț, Ion Chichere, Eugen Bunaru - sunt poeți a căror importanță nu a fost sesizată - din pricina unei inexplicabile cecități - de cirticii de la centru. Îi stimez pentru indiferența lor față de direcția prestabilită a liricii noastre actuale. Editura **Marineasa** are un merit în această privință. Se va vedea cu timpul că nu a fost vorba de o luptă cu morile de vânt.

La Timișoara sunt critici literari de mare valoare. Nu s-a pierdut nici o șansă. Este vorba mai degrabă de o probă... Eu îi admir pe cei care nu se lasă ademeniți de aparențele înșelătoare ale momentelor literare.

- Mircea Bârsilă, cum te simți ca poet refuzat de faimoasa, deja, antologie "1001 de poezii românești" a lui Laurențiu Ulici?

- De gustibus non disputandum. Este vorba, probabil, de un risc asumat de către autorul acestei antologii. În ce mă privește rămân indiferent la criteriile sale... nu mă simt nedreptățit. Frustrările mă fortifică. Multe dintre omisiuni au aspectul unor gafe. Să nu uităm că, în dinamica literaturii, ceea ce este în planul secund ocupă, după un timp, primplanul, iar ceea ce a fost în primplan, intră în plan secund. Așa s-a întâmplat și cu optzecismul. Mulți dintre cei omiși scriu o literatură foarte bună și viitorul imediat este al ei. Al lor. Vom trăi și vom vedea. Pe de altă parte, un poet de talia regretatului Miron Cordun este prezent în Antologie doar cu două poeme, ceea ce mi se pare o eroare regretabilă. De asemenea, printre absențele regretabile din Antologie sunt, fără îndoială, câțiva poeți bănățeni. În marginile sale dinspre prezent, acolo unde lucrurile sunt, așa cum spuneam, în mișcare, această carte își subminează autoritatea. Dar, precipitat și împovărat de felurite treburi obștești, domnul Laurențiu Ulici face parte dintre aceia care își construiesc personalitatea animați de dorința de a fi reprezentativi.

- Nu ți-e teamă, Mircea Bârsilă, că ai putea fi considerat subiectiv?

- Te-aș putea întreba și eu: de ce crezi că domnul Laurențiu Ulici are dreptul să fie subiectiv, iar eu, Mircea Bârsilă, nu? Păi asta-i democrație, "bibicule"?

- Există în România mafie literară sau mafii literare?

- Chestiunea asta ar trebui lămurită la primul Congres al Uniunii Scriitorilor, dacă vreun asemenea Congres va mai avea loc.

- Crezi în starea de copilărie? Poate fi ea o salvare, acum în toiul maturității?

- Cine își uită copilăria pierde perspectiva adamică asupra lumii. Fără această perspectivă, poezia este seacă, nu are sevă, nu se susține.

- Ce șanse acorzi poeților tineri, fie că se numesc sau nu nouăzeciști și care ți se par a fi mutațiile petrecute în literatura română după '89?

- Nouăzeciștii se întorc, unii dintre ei, către adevărata direcție a poeziei, aceea pe care o scriem noi cei ce suntem considerați ca fiind demodați, vetuști. Șansa lor depinde de felul în care vor înțelege problema sintaxei. În cei opt ani de după '89, nu s-au produs mutații în literatura propriu-zisă și nici măcar în actul de receptare al ei. Schimbarea de lume va aduce inevitabil și schimbări în literatură.

- Să ne întoarcem la "acasa" noastră... "Acasa" noastră a fost cândva cenaclul literar "Pavel Dan" al Casei Studenților din Timișoara... Ești de acord?

- Mișcarea literară de la "Pavel Dan" a fost un fenomen complex care ar merita o monografie. Din motive de politică culturală, importanța lui a rămas insuficient relevată. Cenaclul "Pavel Dan" a fost pentru noi, în acei ani, o baricadă și un loc de refugiu. O subterană. Acest lucru ne-a fortificat și ne-a pregătit pentru prezent.

Timișoara 1 februarie, 1998
Dialog realizat în locuința poetului Ion Monoran
de Eugen BUNARU

Pariul cu poezia

Chiar dacă vocile autorizate ale unor critici literari de anvergura lui Gh. Grigurcu, Alex. Ștefănescu, Dan Cristea ș.a. i-au semnalat, la timpul respectiv, în termeni ce nu lasă loc echivocului, originalitatea talentului, Mircea Bârsilă continuă să rămână, în virtutea unor ciudate inerții ale actului receptării literare, un poet a cărui importanță reală și a cărui rafinată, inedită deseori, estetică poetică sunt încă departe de a fi relevate și apreciate, ca atare. În sprijinul acestor afirmații, e suficient să amintim că numele lui nu figurează în Dicționarul scriitorilor români, volumul I, apărut după '90, sub îngrijirea lui Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, că, de asemenea, Mircea Bârsilă... figurează printre poeții omiși, din Antologia poeților optzeciști alcătuită de Alexandru Mușina, ca și din recenta și monumentala Antologie de poezie românească a lui Laurențiu Ulici. După toate "semnalele", nici anunțatul (pe curând) dicționar al scriitorilor români alcătuit sub egida Academiei Române nu va fi mai generos...

Spre deosebire de cei mai mulți dintre poeții generației din care, fatalmente, face parte, poeți preocupați până la obsesie în a-și gospodări cât mai productiv succesele de presă și apariițiile editoriale, Mircea Bârsilă a preferat să fie, să rămână fidel propriului său pariu total cu poezia publicând până în prezent (cu parcimonia specifică celor a căror miză nu poate fi niciodată gloria de moment) trei volume dense de poeme: **Obrazul celălalt al lunii,** Editura Albatros, 1982, **Argint galben,** Ed. Albatros, 1988 și **Scutul lui Perseu,** Editura Vlasie, 1993. Investiția poetului, în aceste cărți este nu doar una de inspirație ci, mai ales, de asumare existențială a actului de creație.

Ceea ce izbește în poeziile lui Mircea Bârsilă este forța lor imagistică și vizionară, o forță care însă nu se epuizează în joc gratuit, ci devine mărturisitoare despre nevoia dramatică, a găsirii unui limbaj care să surprindă momentul de revelație, să deie senzorialitate aventurii și, deopotrivă, latențelor spiritului. Poezia sa e o probă elocventă pentru acea capacitate proprie poeților adevărați de a regăsi sursele originare ale poeticului, ca o șansă de redescoperire, de re-cunoaștere a lumii în dimensiunile acelei sacralități pierdute pentru omul contemporan.

Poezia lui Mircea Bârsilă nu refuză un limbaj al sugestiei, al elipticului, chiar uneori, dar ea nu se sustrage nici expresiei directe, "agresive", uneori aluvionare, dispunând în acest scop de o prospețime dar și de o abisalitate a privirii, a ochiului avid, în a recupera miracolul existenței.

Omis din antologii și dicționare, Mircea Bârsilă nu poate fi, în schimb, decât consecvent aventurii sale pe cont propriu în universul platonic-platonician al poeziei. Această devoțiune e ea însăși o răsplată în sine, al cărei preț îl cunoaște cel mai bine poetul despre care vorbim. Căci nu poate fi puțin lucru să propui tu însuți o lume. Și Mircea Bârsilă este un astfel de "stăpânitor" al unui univers poetic pe care nu i-l poate refuza, nu i-l poate anula nici un dicționar literar, nici o antologie de poezie. Victorioasă rămâne deci, în "cazul" lui, tocmai bucuria comunicării acestei lumi fascinante, irizate de nimbul propriei sale arhaități, al propriei sale apartenențe la mit, la originar. La ceea ce, sacru fiind, odată, în firească osmoză cu viața efemeră a omului, doar grație harului poetului, cuvântului său, mai poate fi înviat, aici și acum, căci ne încredințează Mircea Bârsilă, "abia după moarte sufletele sunt într-adevăr vii".

Eugen BUNARU

Despre bătrânețe
Între Samuel Beckett și Corneliu Baba

Rândurile de față au fost scrise în urma unor suprapuneri care au devenit atât de frecvente în viața mea și care, de data aceasta, au fost provocate de cursul dedicat lui Samuel Beckett, expoziția lui Corneliu Baba și ziua de naștere a tatălui meu. Deși aparent nu e nici o legătură între cele trei evenimente, punctul comun îl reprezintă obsesiile corpului neputernic, ale bătrâneții ahtiate de dorința de a nu-și mai căuta identitatea, ci de a se debarasa de ea prin introspecții anihilatoare.

În romanele lui Beckett, bătrânețea este un exil, un exil în propria bărbăție pierdută, degradată, impotentă. Personaje precum Molloy sau Malone zac în pat, incapabili de a se mai mișca, viețuind între farfurie și oala de noapte, murdari, incoerenți, comatoși. Nu le rămâne altceva decât să se arunce asupra cuvântului, scriind sau monologând, cu disperare și neputință. Obsesiile lor fizice traduc doar alienarea propriului trup, un trup devenit inert între cearceafuri, pierdut în dorința de a se întoarce în pântecul matern, în starea paradisiacă anterioară nașterii. Evident că eroii becketieni nu pot regăsi această formă de nirvană și, prizonieri ai unei vieți degradate biologic, nu știu să își câștige moartea.

Întrebările lor de paralitici nu se reduc numai la cine, unde și cum existăm, așa cum apar ele formulate la începutul romanului **Cel ce nu poate fi numit,** ci pun la îndoială și alternativa dacă să accepți sau nu efortul autocreării, să depui sau nu truda enormă de a-ți transcende condiția de vierme. Teama de a se aventura dincolo de nemișcare îi transformă în mortăciuni inerte, în stafii însingurate și disperate. Singurele lucruri ce se mai mișcă în ei sunt scurgerile fiziologice și cuvintele. Corpul-temniță nu le mai poate opri, ele ies șuvoi, dar un șuvoi incoerent, greoi, noroios, care nu duce nicăieri și nici nu-l eliberează pe erou de ego-ul său insuportabil.

Senzația de sumbră halucinație a romanelor lui Samuel Beckett se regăsește în tablourile pictorului Corneliu Baba. Spaimele nebune ale personajelor sale nedefinite le fac pe toate să pară bătrâne, oarbe, neputincioase, speriate de nebunia oamenilor din jur sau poate de cea a naturii dezlănțuite, a naturii interioare sau exterioare mutilate de gândul smintit sau de culoarea pierdută în umbră. Regii nebuni ai lui Baba nu sunt altceva decât Molloy, Malone și Nenumitul lui Beckett, ființe bântuite de amintiri haotice sau, dimpotrivă, poate, de prevestiri funebre. Am în față o reproducere a unei variante din "Spaimele" sale, cu chipurile acelea contorsionate într-un strigăt neputincios al disperării. Printre ele, și autoportretul lui Baba, care, ca și toate celelalte autoportrete, sugerează, după declarația autorului, o "*călătorie în clarobscur*", în "*haosul nocturn*", în mintea rătăcită a unui posibil rege nebun, unde instinctele distrugerii și ale morții se manifestă cu cruzime. Torturat de fantasme și răvășit de elucubrațiile gândirii sale bolnave, cel care a fost o dată stăpânul puternic al unei întregi lumi se transformă într-un biet spectru rătăcitor "*ce vine de niciunde și se îndreaptă spre nicăieri*".

Dacă Beckett ne oferă varianta literară a luptei cu bătrânețea, iar Baba pe cea a culorilor și formelor, zbuciumul tatălui meu îl reprezintă pe cel al omului de știință. Copleșit și el de obsesia singurătății și a trupului slăbit, pare totuși, fără îndoială, cel mai senin dintre ei. Mereu aplecat asupra mașinii de scris, dactilografiind texte produse după lungi nopți de nesomn, se luptă să rămână util pentru lume, pentru familie, pentru cei din jur.

Tensiunea interioară, dramatică, generată de expulzarea din mecanismul unei profesii miraculoase, precum și descreșterea corpului fizic, îl apleacă asupra cuvântului și îi dă forța să scrie. Fie că o face despre medicină, pictură sau șah, trece de la un domeniu la altul ușor și curat, așa cum pe vremuri inciza pielea bolnavului cu bisturiul.

Unul din cele mai recente subiecte despre care a scris sunt tablourile lui Corneliu Baba, de fapt o temă la care revine cu obstinație de mai multe decenii.

"*Legăturile mele cu Baba au început în 1967, când l-am rugat să mă ajute să recondiționez un tablou complet distrus al pictorului german Dominic Kinderman. Ne-am întâlnit mai des după ce maestrul a acceptat să-mi facă portretul. Întâlnirile de la atelier erau încărcate de multă prietenie și discreție, Baba fiind un om care manifesta întotdeauna multă atenție față de partenerul său de conversație. Portretul pentru care am pozat mai mulți ani la rând a fost terminat abia în 1976. A ținut să mă picteze într-un halat alb, închis la spate, deoarece voia să sublinieze calitatea mea de chirurg, de om ce protejează și ajută. Culoarea albă este cu totul neobișnuită la Baba, iar tabloul devine o raritate prin această mare pată de lumină, de optimism, pe care artistul o va pierde ulterior, când vor domina maroul și negrul, culorile morții, ale bătrâneții, ale durerii. Poziția aleasă a fost cea șezândă, imobilizată într-un fotoliu sculptat, iar corpul meu a fost redat doar în jumătatea lui superioară. Capul atinge aproape latura de sus a tabloului, iar trunchiul și brațele ocupă cea mai mare parte a pânzei. Palmele sunt împreunate, dar numai podul uneia din mâini și o parte din degete sunt vizibile. Deși mâinile chirurgului sunt sufletul său, Baba le-a izgonit din tablou, le-a amputat, sau poate, dimpotrivă, le-a dat o viață proprie, dincolo de rama tabloului, dincolo de linia vizibil conturată. Expresia obrazului este cea*

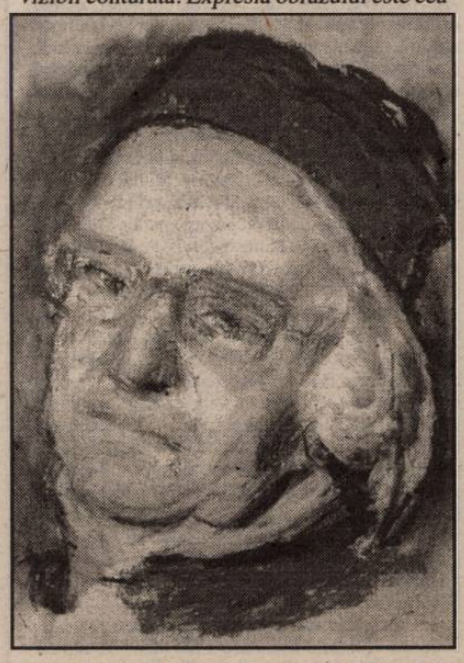

a unui chirurg chinuit, extenuat, îmbătrânit de efortul unei intervenții dificile. Albul halatului, lucrat strălucitor, cu nuanțe de albastru și gri, se opune feței stinse. M-a frământat tâlcul profund al acestei inversiuni, al accentului pus pe fața și nu pe mâinile celui ce operează. Discuțiile cu maestrul m-au făcut să-l înțeleg și să cad de acord cu părerile sale. Atât în chirurgie, cât și în pictură, creația este determinată de capacitatea intelectuală și experiența autorului. Mâinile sunt dramatic supuse gândirii. Ele nu au viața lor proprie. Deși au instinct și putere, nu pot crea singure nimic, nu pot da sau reda viață. Mâinile țărăncii odihnindu-se pe câmp, mâna lui Enescu, a Luciei Sturdza Bulandra sau a pictorului însuși, cu penelul între degete, sunt mâini expresive, puternice, întotdeauna supuse capului. Chiar dacă cel mai deseori sunt mâini bătrâne, zbârcite, urâte chiar, au trecut prin viață demn și util.

Palma deschisă din autoportretul pictat în 1991, cu degetele sale răsfirate, căscate precum gura autorului ce rânjește interogativ, se aseamănă cu un mare semn de întrebare. Ea conturează acea lume descrisă de Baba ca fiind o lume 'ce se apără de tobe și trâmbițe', 'lumea fabuloasă a culorilor, a tristei expresivități umane'. *El o leagă de* 'gustul tăcerii și al meditației adânci' *și de bătrânii săi sfinți.*

Și eu am bătrânii mei sfinți. Unul dintre ei este 'Regele nebun'. Am așteptat foarte mult tabloul. Maestrul îmi tot scria că încearcă să-l termine, dar că nu reușește pentru că vrea ' să fie un lucru excepțional'. *I-am răspuns că oricât aș aștepta va fi prea puțin pentru o lucrare așa de importantă. Câteva luni mai târziu, la 11 februarie 1979, îmi scrie:* ' Regele nu a înnebunit complet. Modific mereu expresia și aștept momentul fericit să pot spune că mă sperie'. *Apoi, în 24 august 1979, îmi povestește:* ' După doi ani și mai bine, după câteva variante dintre care una a fost în expoziție și în prezent se află în muzeul de artă din Sofia, în sfârșit, 'Regele nebun' stă trist, cu privirea rătăcită, cu coroana de hârtie pe cap, în tovărășia umbrei sale pe perete. Regele stă pe un petec de ziar, lângă el cu strachina în care se aruncă câțiva gologani... După nesfârșite căutări, cred că prezența ce am realizat de data aceasta e mai aproape de obsesia mea'.

La câteva zile după ce a scris această scrisoare mi-a trimis o ilustrată de la Moscova: 'La plecare, răscolind printre desene, am descoperit primul studiu pentru portretul D-voastră, în pasteluri de ulei. Mi-a plăcut foarte mult și doresc să vă completați cu el colecția... Îmi e dor de casă și de atelier; mai am atât de lucru...'

În decembrie am primit o schiță de portret, ceva mai mare, în guașă de data aceasta, iar pe dosul ei a scris: 'În așteptarea unui 'Rege nebun' ce nu va întârzia să apară, Domnul Pofesor Pius Brânzeu este rugat să primească această amintire din atmosfera de singurătate a atelierului, împreună cu cele mai alese sentimente de stimă'.

În fine, la începutul anului 1980, am primit mult doritul tablou, o dovadă că maestrul Baba ținea întotdeauna să-și respecte promisiunile. Pe dosul tabloului, în stânga sus, stă scris cu litere caligrafice, frumos rânduite: 'Orice rege poate fi nebun și orice nebun poate fi rege'.

Fie că acești bătrâni sunt încoronați sau nu, în mantii colorate sau dezbrăcați, singuri sau însoțiți de câte un câine, ei reflectă obsesiile ce se permanentizează cu vârsta și devin tot mai chinuitoare. Pictorul se lasă antrenat de ele și caută să le ascundă, deformând realul.

Pentru mine, fiind și eu din ce în ce mai introvertit și retras în lumea mea, deci un potențial rege nebun, obsesia fundamentală a devenit dorința de a fi util cuiva. Mă apăr dorind ca neuronii mei mai puțin numeroși și memoria mea slăbită să fie compensată de lucruri care să mai merite încă lauda celor din jur. Oare sunt prea pretențios?".

Pia BRÎNZEU

Jurnal de cărți

Utilă editarea tezei de licență în litere și filosofie (1942) a lui Radu Stanca pe **Problema cititului** - "contribuții la estetica fenomenului literar" - (Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997; ediție îngrijită și prefață de Mircea Muthu), deoarece arată nu doar interesul deosebit pentru estetică, ci mai ales nivelul la care cercetarea în domeniu ajunsese atunci. Pentru că în **Problema cititului** se pot evidenția suficiente elemente ce prefigurează teoria modernă a lecturii. Teza a fost publicată, prima dată, în revista "Transilvania" (nr. 3-4/1943), apoi în volumul **Acvariu** (1971), dar este meritul îngrijitorului ediției că a reluat textul în ediție separată, făcută cu competență și respectând normele și uzanțele științifice în editare. Astfel, editorul a reprodus, la subsol, "extrase din același autor sau din literatura teoretică ulterioară, tocmai pentru a contextualiza mai bine această meditație coerentă ce prefigurează, cu aproximativ trei decenii, teoria modernă a receptării operei literare". Tot editorul a completat referințele critice (acolo unde s-a citat doar autorul și lucrarea) și a tradus citatele transcrise de Radu Stanca în original.

Teza lui Radu Stanca trimite, în unele puncte, spre estetica lui Liviu Rusu (care i-a coordonat lucrarea și căruia îi este dedicată), dar ea dovedește și sincronizarea cu nivelul studiilor europene ale vremii și precede (prefigurează) teoriile ulterioare pe problema cititului. Accentuarea rolului receptorului (cititorului) în valorizarea operei literare, viziunea asupra operei ca existență procesuală sunt de intuit în lucrarea lui Radu Stanca. În prefața cărții Mircea Muthu scoate în evidență destul de clar anticipările existente în textul lui Radu Stanca. ("... junele teoretician anunță, în avans cu mai bine de trei decenii, "orizontul de așteptare" (H.R. Jauss) în actul lecturii. Iată: "actul contemplativ al unei opere literare (cititul) trebuie anticipat, în prealabil, de "acțiunea de actualizare" (tot cititul) a operei în potențialitate". Mai departe, traseul general al lecturii - potențial/actual/potențial/ - ne trimite iarăși la cea de-a doua lege a lecturii formulată de Jauss în **Istoria literară ca provocare a științei literaturii** (1967), respectiv la "distanța estetică" ce desparte "orizontul de așteptare" inițial și, datorât lecturii, un "orizont de așteptare" secund, modificat sau total schimbat". Tipurile cititului (științific, retoric, adecvat estetic) stabilite de Radu Stanca stratifică axiologic nivelele receptării operei. Este exactă aprecierea lui Mircea Muthu că "Radu Stanca a oferit, în **Problema cititului,** un studiu și coerent și convingător în pledoaria mai largă pentru o nouă educație literară".

Nu aprobarea sau dezaprobarea (acordul sau dezacordul cu) ideilor lui Nicolae Breban interesează în lectura cărții **Riscul în cultură** (Editura Polirom, Iași, 1997), ci descoperirea scriitorului în altă ipostază, cea de analist, comentator sau sever radiograf al unui timp și al unor probleme complexe și complicate, încât nu le poate pătrunde o singură privire analitică, oricât de vioaie și penetrantă ar fi ea. Dar, în **Riscul în cultură** îl regăsim pe prozatorul Nicolae Breban cu aceeași frază incisivă, cu o problematizare curajoasă a evenimentului revolut sau prezent, cu ample analize ale atitudinii oamenilor (personajelor), așa cum întâlneam în întinsele sale pagini epice. Volumul se deschide chiar cu eseul **Riscul în cultură** și se încheie cu textul discursului ținut la redacția revistei "Orizont" în decembrie 1996. Conștient că nu doar pentru laici, ci și pentru profesioniști "riscul și riscurile pe care ei înșiși le întâmpină și le provoacă sunt necunoscute sau abil mascate", Nicolae Breban deschide o incitantă dezbatere despre riscul în cultură. Pentru că, în general, riscul este observat (resimțit) altundeva (social, tehnic, sportiv) și aproape niciodată în cultură. De aceea decelarea acestei probleme din perspectiva culturii devine interesantă. ("În genere, sintagma "risc în cultură" e greu sesizabilă și poate părea paradoxală tocmai pentru faptul că pericolele aici, în domeniul nostru, ating zonele și necesarele prejudecăți morale"). Și atunci "riscul este și era ca falsa viață să ia locul vieții și valorilor reale", sau "riscul era (și este!) ca nefirescul să pară firescul însuși, ca urâtul să ia locul frumosului, confuzia să pară claritate și o jumătate de curaj - curajul însuși!". Pledoaria eseistului (pe alocuri a pamfletarului) vrea să conducă la conștientizarea riscului. Nu doar traiectul analitic este interesant în această carte, dar și cel jurnalier, al notațiilor din care se luminează momente ale propriei existențe, relații cu alți scriitori, fapte și atitudini ce-i privesc pe alții, dar clarifică coordonatele morale ale unei epoci. Exilul este radiografiat fără menajamente (intern, luptele intestine). Ca și în romane, digresiunea face parte din tehnica scriiturii.

Volumul **Poeme** de Petre Got (Editura Viitorul Românesc, București, 1997) dovedește că, dintr-o creație poetică întinsă peste mai mult de un sfert de veac, se pot reține, selectiv, suficiente poezii fixate în coordonatele valorii. Poezia lui Petre Got se așază într-o bună tradiție a liricii ardelene (cum observă și Nicolae Balotă în **prefața** cărții), de la O. Goga la L. Blaga și de la A. Cotruș la I. Alexandru. Toposul ardelean intră și în poezia lui Petre Got cu virtualități estetice, definind o atitudine și configurând un destin literar. De la solara **Poartă maramureșeană,** anexând inocența copilăriei, la versul sacadat din **Epilog** poezia străbate un drum, dacă nu neapărat sinuos, cel puțin cu suișuri și coborâșuri. Un drum ce este, de fapt, al creației adevărate, care nu poate să fie linear. Oricum, este unul onest. Fiindcă poezia lui Petre Got exprimă mereu dorința de a scrie, de a exista în proximitatea actului creator, de a sublima în vers dualitatea existențială ("Suflete, vei reuși să te vindeci?/Vei putea să împaci/Raza cu bezna din tine?"/), ori drama trecerii ("Sfere de foc de desprind din castani//Sunt anii mei, trudiții, triștii ani"). Un sentiment al expierii înflăcărează poezia în tangență cu momentul de revelare a tainei. "Dulcele jeratic" tensionează destule versuri, iar **focul** revine ca simbol polivalent în mai multe poezii. Pe o latură a ei, poezia lui Petre Got este și o lirică a elementelor, în care coexistă teluric și celest, real și imaginar, iar în acest spațiu uriaș se derulează un joc al antinomiilor din care se desprinde dorința de reîntoarcere spre straturile originare. Imaginarul poetic se conturează pe un univers epifanic. Poetul vibrează în tangență cu sacrul în ceea ce sugestiv numește **Calvaria.** Versurile lui Petre Got descriu volutele unui suflet pentru care Transilvania rămâne un loc al permanentei reîntoarceri.

Alexandru RUJA

T.V. Un mare și generic NU...

În ultimul timp - dar e vorba deja de un interval cam lung - mai toate atențiile se concentrează asupra conflictului ce se derulează la scenă deschisă între P.N.Ț.C.D. și P.D. Căci nici nu aveau ceva mai bun de făcut politicienii noștri decât să se ia la hârjoană într-un moment când realmente țara arde sau, mai bine zis, când mai toate clasamentele posibile ocupă - încă în arealul european - fie penultimul, fie ultimul loc. Acuzațiile pe care cu o neasemuită dărnicie și le aduc cele două for mațiuni politice mai sus menționate, ne sunt cunoscute și parcă n-am mai reveni asupra lor. Cum își va găsi rezolvarea această nefastă înfruntare probabil că doar Cel de Sus ne-ar putea-o spune cu exactitate. Poate se va merge înainte o vreme cu un guvern minoritar, ale cărui inițiative vor fi cenzurate chiar și de către oamenii de serviciu de la palatul parlamentului, poate mai repede decât credem, primul-ministru Ciorbea trecând peste toate asigurările de sprijin P.N.Ț.C.D. - prezidențiale va demisiona, în sfârșit, traversându-se cu greu câteva luni cețoase, se va ajunge la alegeri anticipate și atunci cu siguranță vom avea "oameni noi", potriviți pentru vremurile ce le trăim. Dar orice s-ar întâmpla, o concluzie generală se impune și anume aceea că politicienii noștri, mai toți, sunt cam de duzină. Pe țărăniști, spre exemplu, acum când e nevoie de energie, de hotărâre, îi găsesc cam ezitanți, cam înbătrâniți, lăsând impresia că parcă nici nu le vine să creadă că într-o anumită măsură au pâinea și cuțitul în mână. Liberalii par niște oameni cu plămâni slabi, cu respirație dispneică, un fel de balerini pe care nici nu ești sigur dacă-i vezi sau nu cu adevărat pe scenă, un fel de "partid-părere", douăzeci și cinci la sută realitate, șaptezeci și cinci la sută vis. Partidul Alianței Civice, dacă nu ieșea prematur din Convenție, ar fi putut, în aceste momente de criză, să joace un rol, hotărâtor, benefic pentru biata Românie, dar așa, cum ambiții stupide drept stindard, nu e nimic altceva decât un nobil și inoperant lot de intelectuali ce privesc desfășurarea evenimentelor doar din tribune. S-ar putea ca foarte greu acești domni civici să mai reușească să intre cu adevărat în arena politică, riscând să rămână pentru cine știe câtă vreme doar spectatorii melancolici ai unor dispute parlamentaro-guvernamentale extrem de păgubitoare pentru țară. U.D.M.R.-ul, căci despre el trebuie să spunem câteva cuvinte, e probabil partidul ce ține cel mai bine la tot soiul de tăvăleli, neuitând nici o clipă că datoria sa primordială e aceea de a lupta tenace pentru drepturile maghiarilor din România. Și de aici nu e putere să-l abată. (Într-un fel, felicitări). I-am lăsat, în special, la urmă pe democrați, pentru că ei îmi lasă (scuzați repetiția) gustul cel mai amar cu putință. Simbolurile acestei adunături politice sunt domnii Roman și Băsescu. Cel dintâi, alunecos, devenit cam peste noapte dintr-un tată nomenclaturist "democrat" de tip vest-european, e în realitate un perturbător de liniște publică, un avid de putere personală, un purtător de zâmbete false și nimic mai mult în timp ce "ălălaltul", un rudimentar pe toate planurile, ne trimite, cu tot ceea ce ține de ființa sa, spre nedorita noțiune de aventurier politic. Și tocmai cu oameni de această teapă, pentru care interesele țării sunt texte de romanță, iar cele personale ordin de zi, a trebuit Convenția să facă parteneriat de guvernare. Dar cu siguranță la această situație nu s-ar fi ajuns dacă nația românească în alegerile din noiembrie '96, ar fi votat de o asemenea manieră încât Convenția să fi obținut voturile necesare pentru a putea prelua singură în mână destinele țării. Dar ce să-i faci dacă moldovenii, regățenii și oltenii, aproape în proporție de sută la sută, și-au dat voturile P.D.S.R.-ului, crezând în bazaconiile lui Iliescu potrivit cărora țărăniștii și aliații lor ar avea intenția ca odată ajunși la cârmă, să-i aducă înapoi pe moșieri (pe aceștia doar din morminte), pe rege, monștri sângeroși, care de-a dreptul ar fi înghițit oameni așa cum rechinii în oceane înghit toți peștii întâlniți în cale. Nu e nici un fel de îndoială că pentru situația creată de vină suntem noi, românii, popor ignorant, manipulabil, cu urechea deschisă permanent la zvonuri, incapabil să păsim cu sacrificii dacă e nevoie-în spațiul libertății, preferând chiar să ne întoarcem privirea înapoi spre bicele lui Ceaușescu. De admirat deocamdată în țara aceasta sunt doar vârfurile munților, oglinzile lacurilor, zborurile păsărilor prin deltă, valurile Pontului Euxin. În rest rugină, praf, murdărie, corupție cât pentru un continent, erori, nepotisme, nesincronizări un mare și generic NU. Dar, totuși, să nu ne pierdem speranța...

Mircea PORA

TOP Sarea și piperul

Nu mi-o luați în nume de rău dacă vă mărturisesc că un material despre SPICE GIRLS e ultimul lucru pe care mi l-am dorit vreodată să-l scriu. Ca motiv aș invoca aversiunea pentru un gen muzical (pasager, din fericire!) în care accentul se pune-după cum bine știți pe "look", adică pe mărimea sânilor, linia gambelor (dacă e vorba de un grup feminin) sau de musculatura și virilitatea imaginată de reprezentantele sexului opus, când avem de a face cu un band "soap" de băieți gata să bage-n boală un internat de fete nu neapărat prin felul de a cânta. Dar, o mică divagație se impune. După cruciadele în Orientul Mijlociu conduse neinspirat de Regele Franței Ludovic al IX-lea, ostașii care au scăpat nevătămați și s-au întors acasă, stând ei la masă, au început a strâmba din nas. Cum au fost plecați departe de patrie, s-au învățat cu mâncărurile... condimentate, mult mai picante. Pe atunci, Europa cunoștea doar sarea, dar nu și piperul. Cu toate riscurile de rigoare, mai mulți cavaleri au făcut cale întoarsă spre a aduce acasă piper, cuișoare, scorțișoară și mai câte cele apte a da un gust aparte fadelor bucate franțuzești. Ei bine, chiar mergând după piper și nu altceva, mulți cavaleri și-au lăsat oaselè în Orient, căci piperul, ehei, nu se aducea cu una, cu două!

Cei care au scăpat cu zile și... piper, au devenit bogați, deoarece gramul de piper se vindea la prețul unui gram de aur! Ce vremuri, dom'le, ce vremuri... Mult timp piperul a rămas cea mai scumpă marfă (comestibilă) din import, de unde și expresia **"preț piperat"**. În România, expresia poate fi auzită foarte des în piețe, magazine, nu neapărat în fața galantarelor cu condimente. Dar să revenim la fetele noastre, cinci la număr și, să recunoaștem, "strong". În Floreasca, băieții, privindu-le, ar spune: "ți-ar place... mie, nu?"

Noi, să fim sinceri, n-avem nimic împotriva fetelor **Victoria, Geri, Emma, Mel C.** și **Mel B.**, dar privim problema sociologic, căci altcumva degeaba am privit-o, nu-i așa? deci, ce s-au gândit (bine, e drept!) producătorii **Bob** și **Chris Herbert? Măi, ce atâtea grupuri de imberbi, când piața duce lipsă de "Girls" că - nu-i așa? - ce-i frumos și lui Clinton îi place. Ia să facem noi o selecție din 400 de puicuțe și să vezi ce-o să iasă".** Și a ieșit. **"Fetele condimentate"** au băgat în boală planeta, **"Spicemania"** - manifestându-se în toate planurile existenței tinerilor și nu numai. La un moment se vorbea chiar și de un fenomen de saturație, căci, colac peste pupăză, firma Pepsi Cola n-a scăpat prilejul de a ne încuraja cu sloganul **"urmează-ți setea!"**, multiplicând până la saturație imaginea (încă) agrebilă a acestor fete, care, atunci când vor ajunge babe, vor mai ronțăi cereale "eco" din banii pușculiței burdușit acum, la anii nebuni ai tinereții deloc veșnice. Muzica lor e agreabilă, respirând optimismul specific vârstei pe care toți am vrea s-o păstrăm. Legile biologice sunt însă neîndurătoare și, poate, aici zace explicația succesului: fiecare ne regăsim, într-un fel sau altul, în aceste creaturi ce ne gâfâie după ce-au fugit zece pași să prindă metroul, tramvaiul sau mileniul trei...

Petru UMANSCHI

Fatalitatea ușilor închise

La sfârșitul lui 1996, Teatrul Național Timișoara punea în scenă **Cu ușile închise** de Jean-Paul Sartre, în regia Mihaelei Lichiardopol, având-o ca scenografă pe Geta Medinsnchi. În toamna lui 1997, spectacolul avea să fie reluat în formulă comentată, pentru programul ABC-Teatral al TNT, pentru ca acum, la începutul lui 1998, să ne bucurăm și de o versiune scenică în Sala Studio a Teatrului Maghiar, tot cu decoruri realizate după schițele Getei Medinschi, și cu mizanscena semnată tot de o tânără regizoare, Alexandra Gandi. O lume mică! Foarte mică, spun unii amintindu-ne că Teatrul Maghiar avea programată în repertoriul acestei stagiuni și o **Domnișoară Julie** de August Strindberg, un titlu ce se ivise între timp și pe afișul Naționalului, ca premieră-surpriză, și care în curând va apare și pe cel al Teatrului German, desigur tălmăcit în limba lui Luther: **Fräulein Julie.** Date fiind împrejurările, se cuvine să luăm rigla în mână și să trasăm câteva paralele "spectacologice", între ușile închise române și cele maghiare, mizând pe paradoxul că, spre deosebire de cele ce se întâmplă în alte realități, cum este de exemplu cea matematică, paralele noastre se vor întâlni. Totuși, din lipsă de spațiu trebuie să mă înfrânez de la a mă lansa într-o autentică cronică de tip comparatist. Am să spun că spectacolele celor două teatre timișorene, au comun amenajarea neconvențională a sălii, vizualizarea rememorărilor eroilor într-un spațiu scenic cu claritate delimitat, un militantism feminist bine ținut în frâu, un decor minimal, dar sugestiv și, cu părere de rău o spun, a nume lipsă de limpezime în ceea ce privește ideea. Cauzele sunt două: una - tentația vorbele mari, "filozofice", ce va lăsa impresia de agapă platoniciană, cu extracte din **Ființă și Neant;** cealaltă - încercarea de a suprima sau a trece cumva cu vederea angajarea politică a piesei. Spectacolul spectacolul Teatrului Maghiar nu poate spune sau arăta. Substratul ideologic al piesei rămâne în umbră; ceea ce poate nu ar fi deranjat decât nu este exterior, ci e unul al minții. Or, ea nu era suficient pregătită. Personajele se arătau nervoase și revoltate; exersaseră, prin tortură, iluminarea, erau reeducate. Orice om în acest stadiu și-ar mai dori să poată lua viața încă o dată de la început, ar implora, și-ar pune cenușă în cap, ar încerca să evadeze, dar cu siguranță nu să se trântească la pământ și să tremure nemotivat din genunchi și din măsele. Pentru ca acest lucru să nu se întâmple trebuia apăsată pedala de stânga a piesei, cea antiburgheză. Căci, înainte de orice altceva, **Cu ușile închise** este un atac împotriva conformismului, resemnării și complacerii, principalii inamici ai schimbării, ai Revoluției. Eroii nu se simt bine în Infern pentru că aduc cu sine manierele lumii pe care au părăsit-o, iar una din cele mai tipice este complacerea. Piesa lui Sartre vrea să arate că **ne putem complace în nefericire pentru vecie.** Or, la Teatrul Maghiar, acest lucru, se spune doar, fără să se joace. Și de aici unele sincope, într-un spectacol care, depășindu-și cu grație momentele nesigure, rămâne o elegantă meditație asupra destinului. Destin deloc fericit pe care, dacă vrem, în aste vremuri de tranziție, putem să-l vedem ca fiind al României, pentru care **Ușile închise** sunt un loc comun, sperăm, nu și veșnica așteptare în spatele lor.

Teatrului Maghiar urmează maniera de joc și de reprezentare realiste, sugerând în primul rând că trei ființe omenești sunt condamnate să stea pe veșnicie împreună, ceea ce nu le face deloc bine, cu atât mai mult cu cât sunt hărțuite și de propriile lor biografii terestre, rememorate, acolo, în Infern (deși putea foarte bine să fie un lift, un tramvai, sau o barcă - "trei într-o barcă"), pe un ecran plasat în planul secund al scenei. Mai mult însă de atât pe cei ce iubesc lecturile spectacologice fidele, dacă nu ar fi afectat și acele momente - nu multe - ale spectacolului în care relația dintre gest și fireasca desfășurare a faptelor nu devenea confuză, ba chiar contradictorie. Spre exemplu: scena în care ușa "iadului" se deschide și nici unul din cei ce se simt torturați ca nicăieri altundeva nu o ia la sănătoase. E chiar scena-cheie a spectacolului, care e ratată, pentru că ea trebuia de fapt să releve că prizonierul eroilor

Tinu PÂRVULESCU

*Teatrul Maghiar de Stat "Csiky Gergely", **Cu ușile închise** de Jean-Paul Sartre, cu Fall Ilona, Ferenczy Annamaria, Sütö Udvari András, scenografia și costumele: Geta Medinschi, mișcarea: Valkay Anna, direcția de scenă: Alexandra Gandi, premiera 1 feb. 1998.*

Ilustrațiile acestui număr:
Suzana Fântânariu

Andrei Codrescu
Câteva "poeme dispărute"

Scriam, acum câțiva ani, câteva cuvinte "rele" despre traducerea lui A. Codrescu din L. Blaga. Mi le mențin, cu adăugirea că plasarea traducerii "deasupra" poeziei lui L. Blaga nu avea nimic peiorativ. Obsesia Lucian Blaga, în cazul lui Andrei Codrescu, nu ajunge la misticizare, așa cum se întâmplă cu câțiva traducători (noua generație de misticozoizi) care încep să se creadă trimișii pe pământ ai poetului/poetei traduse. Pentru Andrei Codrescu, poezia blagiană este, în primul rând, un mod de a-și trăi nostalgia ca o provocare și, tocmai datorită acestui lucru, poezia lui Codrescu capătă o valoare considerabilă. Poetul nu se lasă vampirizat de tradiție. O poezie scrisă în limba română și publicată în revista *Mele*, editată de Ștefan Baciu, îl arată pe Andrei Codrescu mai aproape de Marin Sorescu. Avea dreptate regretatul critic Mircea Scarlat când afirma că unul din cei mai interesanți poeți ai generației optzeciste, Mircea Cărtărescu, a apărut din "mantaua" lui Sorescu. Iată un fragment dintr-o poezie găsită de mine în *Mele* VIII, 23 martie, 1973: "mă împinge duhul să-i gădil căldarea cu râie dintre picioare/mă mulțumesc cu marea mare din care o să coboare/arhanghelul cuculiță/vaca n-are domiciliu, zice domnul/i-un vapor nu e o vacă, domnule/dobrogea se poartă cu demnitate la cununia prafului/cu domnii de hârtie". Recent a apărut la Fundația Culturală o ediție bilingvă, *Alien Candor - Candoare Străină*, de fapt o selecție dintr-o selecție, operată și tradusă de Ioana Ieronim. Cu această ocazie am recitit antologia lui Andrei Codrescu, *Selected Poems 1970-1980*, Sun, New York, 1983, unde sunt incluse poeme din actuala selecție și am regretat dispariția câtorva poeme din ciclul *For the Love of a Coat*. Am ales câteva dispariții și le-am tradus.

Înecând o altă inchiziție țărănească

Gelozia nu trece dincolo de piele
Dedesubt se află bucuria de a nu poseda.
Astfel grăit-a înțeleptul mângâindu-și
unica și nedezmințita pretenție la iubire
pe când noi toți ședeam, gândindu-ne

Între prieteni tăcerea este cea mai bună alegere
a continuat
O unicitate a trupurilor sâni solid înfipți
și cocoși mândru fixați

căci pe străzi, restul
este tras de lungi șiruri de ghinioane

al căror motiv îl cunoaștem.
Multitudinea de ferestre înrămate în lumina
galbenă
este trasă la un loc și formează
structuri mentale, mai multe lanțuri mentale
în jurul maselor care eșuează în anotimp.

Într-o zi să vezi
Într-o zi ai să te liberezi

În acea zi când vei veni să mă vezi
În acea zi mă vei vedea, ascultă

"Bărbat" și "Femeie", aceste două cuvinte oribile, astea mă sâcâie. Mă aleargă prin lume astea două, vânându-mi spiritul cu învelișul lor jilav de înțelesuri sinistre. "Bărbat" are o încărcătură de experiențe periculoase închistând înăuntru ceva numit "Maturitate" ca un cârnat fiert într-o cocă pufoasă sau ca o saltea fleșcăită în care un turist frenetic își varsă plămânii în timp ce corabia arde, și "Femeie" este cineva care vrea neapărat să-mi cerceteze fiecare gest cu o privire încărcată cu șmirghel și după ce mă face cu totul transparent calcă prin sticlă cu cizma. De departe prefer băieții și fetele. Cu mult mai mult prefer fetele și băieții. Mai mult prefer inocența. Cu mult mai mult prefer iubirea oarbă și bucuria.

Predica duminicală

Sunet înseamnă religie.
Limba este doar un biet băietan, un corist în această
religie.
Uneori un vânt episcop zăngăne ferestrele.
Liniște, trebuie să vorbesc în cea mai inteligentă
limbă la îndemână
în timp ce posed această mașină de scris care
știe pe deplin că mâine
aș putea întâmpina o mașină Xerox color în
atelierul meu
și cu ea se va produce o revoluție în viața mea.
Și această revoluție va elimina nevoia de cuvinte.
Și nu voi spune nimic câțiva ani pentru a pregăti
noua revoluție. Revoluție. Cuvântul este ca un
revolver pe un
pervaz însorit. Este unul din puținele cuvinte care îmi
pune inima pe jăratic. Fata îmi pune și ea inima
pe jăratic.
Fata & Revoluția. Revoluția & Fata.
Am doisprezece ani și intenționez să rămân așa.

E nevoie de bucurie pentru a asculta și te inspiră

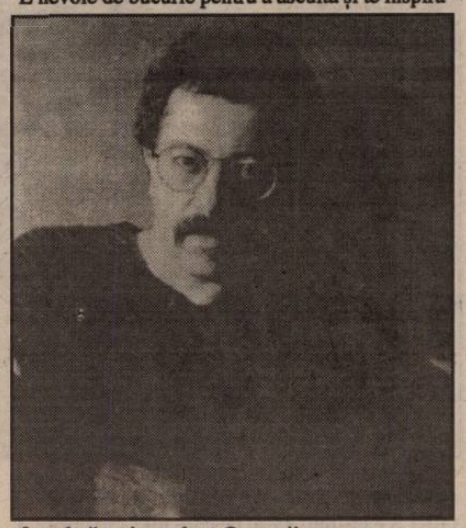

faptul că ești ascultat. Oamenii care
ascultă pe jumătate te inspiră pe jumătate. Dar
eu voi veni pe jumătate, tu pe jumătate, dacă ne
vom mai și fute. Futerea compensează prin intensitate jumătatea care nu ascultă. Și mai compensează și jumătatea neascultată. De fapt, ne vom fute în cimitir unde nimeni nu ascultă și nimeni nu este ascultat. Ascultă-mă. Și te voi asculta.

Epitaf

Era un tip tânăr cu relații suprarealiste.
această piatră funerară nu stă
pur și simplu este prinsă în ghiveciul întunecat
și dulce
care își așteaptă degustătorul

Locuri de iubire

"Mi-aș reprima funcțiile
gastrice asemeni lunii să cântăresc
la rece fructele" a spus ea

și m-am trezit că mă gândesc
că orice este urmare devine
logic și logica este
bună la folosirea banilor

și locul ăsta, cu ea în el, nu
a urmat deloc, nu nu
a urmat

dar iubirea da.

A urmat o mare futre și poemele,
ne-naturale prin sofisticare,
au fost citite cu o mare inocență

și în acest fel
au devenit iar naturale.

Nu în ceea ce spunea dar
în ceea ce părea că zace ca o panteră
sub hainele ei,

o mare autoritate, o mie de
ordine mărunte sudate
de o generalitate strălucită:

Taie capu-ăla!

Adevăr esoteric este acela când iubirea
îi este cheia
nu prea contează ce anume
sau pe cine iubești

pentru că, în locul ei, un lucru
m-ar fi putut face să simt așa.
Probabil că asta a fost.

Un obiect voodoo, un conglomerat vizual.

Asta era limpede pentru că
lucrurile neiubite sunt blocuri
solide în câmpul vizual

ciocnindu-se între ele în greșeli de tipar,
greșeli de auz, greșeli de traducere și greșeli de
greșeală.

Cum nu pot iubi toate lucrurile
și iubirea îmi face percepțiile
pilaf, eu voi

ignora ce nu iubesc.
Mâine te voi ignora pe cât
acuma te iubesc

pentru că vreau să mă fac
să iubesc toate lucrurile
să găsesc, înăuntru tuturor lucrurilor,
partea care mă revendică, locul unde
se ascunde sexualitatea.

Pentru că toate lucrurile îmi
revendică iubirea.

Cortine, cortine, Cortină de Fier,
te sfâșii.

Mintea, un bumerang galben,
se îndreaptă spre grămada de banane

umplând cele două zvâcneli violete
de sub ochi.

Vreau să iubesc
fără note
tot ce fac

chiar dacă mult din ce fac
nu conține iubire și asta,
după mintea mea, înseamnă
că altcineva este menit
să descopere aici iubirea.
Chiar dacă eu nu
o pun acolo
altceva o pune

încât creația să fie
confirmată obiectiv, iar plasarea
magnetică a eului
să nu distrugă curgerea.

Dacă îmi semeni, mă imiți sau mă parodiezi
nu te voi iubi.

Asemănarea, comunicare crucială.
Compasiunea, mesagerul ei.

Am formulat acest lucru după chipul
adevărului tău, și doar
adevărul tău a contat.

Modul tău direct căci doar
ce este foarte direct
poate pretinde ceva de la mine

iar lucrurile învăluite sunt
menite altcuiva:
eu nu sunt în nici un chip
violator!

dar într-adevăr
iubesc iubirea și ea este
unde este.

Înăbușit cu o fâșie peste gură
Cuvintele sunt într-adevăr micuțe.
Gura este mai mare. Ar trebui cam două sute de milioane de cuvinte să închizi o gură.
Chiar atunci s-ar găsi cineva
să atârne un indicator pe care scrie Deschis
ca restaurantul vagon de peste drum care este
întotdeauna închis.
Poate că murim cu gura plină de cuvinte.
Poate că de asta morții vorbesc
în special oamenilor fără pretenții care nicicând
nu vorbesc decât dacă sunt întrebați.
Lucrurile fiind așa cum sunt, nu am încredere în
mormânt.
Iubire, taci

Scurte note și traduceri de
Magda TEODORESCU

Noi apariții la Editura Univers

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

4386

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 3 (1394) 20 MARTIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

În paginile 8-9:

Un strigoi al timpurilor noastre

IOAN MORAR

Taxa pe paloarea adăugată

Revin la scris ca la o boală rușinoasă
- fructul oprit și fructul pornit

o mână de reguli
pe care le poți deprinde
toate îndrăznelile
toate șovăielile se pot învăța
numai picătura de sânge
o aduci de acasă
numai paloarea
o datorezi

Din sumar

▼ Horia-Roman Patapievici - "Niceea și Galilei: 325 & 1633"
▼ Alexandru Niculescu despre Monica Lovinescu și Virgil Ierunca
▼ Spiritul cultural al Timișoarei
▼ Viena valsului macabru
▼ Redescoperirea lui Dumas
▼ Rubrici permanente: G.I. Tohăneanu, Șerban Foarță, Livius Ciocârlie, C. Ungureanu, P.E. Banciu, Marcel Tolcea, Daniel Vighi, Viorel Marineasa

Întortocheatul drum al stepei

Ziarele de săptămâna trecută (dar nu numai ele, ci și televiziunile și posturile de radio) nu au conținut să atragă atenția, instigate de Vadim și Funar, asupra iminentului pericol al ruperii Transilvaniei din trupul țării, cu ocazia lui 15 martie. Ca în fiecare an, această dată care celebrează momentul izbucnirii revoluției burgheze de la 1848 în Ungaria marchează și intrarea în delir a patrioților de serviciu. Ca din gură de șarpe, Funar, Vadim și locotenenții lor au ieșit în haită, trăgând de mânerele alarmelor și ale sirenelor, îndemnându-i pe români să se aștepte la sângeroasa sfârtecare a unei bune părți din țară. Evident, în afara unor discursuri și a unor întâlniri pașnice în centre maghiare din Transilvania, nici în 1998 nu s-a petrecut nimic ieșit din comun. Ce mă miră e că țipetele isterizate ale patrioților din oficiu nu sunt descifrate corespunzător: ele nu sunt adresate, în primul rând, ungurilor, ci sunt menite să-i demobilizeze pe români!

Urlând ca din gură de șarpe că un popor cu o populație sub jumătate din cea a României va putea să taie Ardealul ca pe-o felie de tort e cel puțin o aberație. Însă discursurile lui Funar și Vadim țintesc în altă parte: la totala înfricoșare a românilor, la inducerea sentimentului de fatalitate și neputință și la invitația de a se resemna cu starea de amorțeală și lașitate la care ne-a condamnat comunismul. Nu de grija noastră au ungurii insomnii, tocmai acum când nu-și permit nici ce mai mică greșeală, pentru a nu-și periclita intrarea în NATO!

Dimpotrivă, ținta lui Vadim și a lui Funar, deocamdată invizibilă, dar extrem de reală, este de a ne obișnui cu gândul că ne poate ocupa oricând, oricine. Raționamentul - oricât ar părea de nerealist acum - are skepsisul lui: dacă ungurii, cu populația lor de nouă-zece milioane, ne fac să tremurăm de spaimă, imaginați-vă cum vom reacționa în fața imensului pericol rusesc!

Un pericol nu tocmai abstract. Ultimele evoluții din Republica Moldova ne îndeamnă să nu neglijăm cu totul posibilitatea ca într-un viitor nu foarte îndepărtat să ne învecinăm iarăși cu rușii! Ascensiunea mai mult decât îngrijorătoare a comuniștilor moldoveni, care nu fac nici un secret din dorința de a se realipi la Marele Frățior, ar trebui să ne pună pe gânduri.

În aceste condiții, bazaconiile în care s-au specializat Vadim și Funar trebuie reconsiderate. Împrumutând pentru câteva secunde tactica suspiciunii, în care ei sunt adevărați virtuozi, am putea, la rându-ne, să vedem în eforturile permanente de destabilizare a țării o misiune pe termen lung: sarcina lor (conștientă, inconștientă?) ar fi să surpe orice încredere în sine a românilor - inclusiv a instituțiilor statului, în primul rând a armatei.

Că această mentalitate începe să câștige adepți, e limpede. Saltul spectaculos al extremiștilor naționaliști arată că semnalele perverse emise de ei au ajuns la țintă. De curând, senatorul Vadim Tudor a mai făcut un pas în direcția destabilizării țării: el a îndemnat la răsturnarea violentă a guvernului! N-ar fi fost mai firesc, pentru cineva atât de îngrijorat de pericolul extern, să avem un guvern tare, și nu unul supus permanentelor hărțuieli? După logica vadimiană, nu. Pentru că demonica lui misie e să sape cât mai adânc la temelia țării, pentru ca, într-o a doua etapă, cei interesați - și cu adevărat puternici! - să profite din plin de slăbiciunea noastră. Avantajul lui Vadim e că, sub ocupație rusă, el nu va trebui nici măcar să-și schimbe numele: numele lui are demult rezonanța agresivă a stepei!

Mircea MIHĂIEȘ

I.Q.

Profesiunea de jurnalist nu există (?)

În România, profesiunea de jurnalist nu există! Există, cel mult, cea de editorialist, de moderator și cea de reporter de atmosferă, specializări ce țin mai mult de talent decât de cultura profesională. Când e vorba de știri, anchete, interviuri informative, reportaje de investigație, abia dacă se pot invoca 2-3 nume. În rest, confuzii deontologice, impardonabile carențe de documentare, stil rudimentar.

Observația, cred, se poate aplica deopotrivă presei locale și centrale, chiar dacă prima oferă un "palmares" cu mult mai bogat. Deschizi un cotidian local și citești, la întâmplare, o știre: "Ieri, la orele..., în sala..., în prezența...", după care urmează ceea ce este cel mai important, evenimentul propriu-zis. Asta după vreo 20 de cuvinte! Sau dai de veșnicul titlu de știre de felul "Vasile Scalache și-a omorât...", de parcă V.S. este la fel de cunoscut ca Gică Petrescu ori, *mutatis mutandis*, Michael Jackson.

Sigur că fără egal este și prima întrebare din atâtea și atâtea interviuri cu personalități ce poposesc în "frumosul oraș de pe malurile Begăi": "Cu ce prilej vă aflați la Timișoara?". La o asemenea "documentată" întrebare, orice cititor perspicace face un raționament infailibil: dacă îl întreabă, înseamnă că nu știe și, dacă nu știe, cum a ajuns să îl întrebe? Din ce motiv?

Este evident că o presă scrisă de asemenea jurnaliști nu are nici o șansă de izbândă. Tirajele ei spun asta de la sine. La fel, posturile TV locale au o audiență tot mai anemică pe care filmele străine nu o pot ameliora decât artificial. Dacă forul specializat, Comisia Națională a Audiovizualului, și-ar face datoria - adică ar constata raportul programe proprii/programe cumpărate - mai toate posturile ar trebui închise.

Asistăm evident la o criză a mass-media ce poate grav afecta mecanismele de reglare ale societății. Cred că își are originea în lipsa de comunicare/armonizare dintre cei trei "actori" ai scenei mediatice: breasla jurnaliștilor, patronatul și formatorii (învățământul universitar). Cei dintâi au orgoliile lor dintre care cel mai pernicios este cel vocațional, ceea ce s-ar traduce prin "talent să ai, că meserie înveți la fața locului". Patronatul, firesc, vrea bani și deci juni fără pregătire, obedienți, fără pretenții. În fine, formatorii produc fără nici un feed-back, fără precontracte, cu accent mai ales pe latura teoretică, la rândul lor eșuați într-un orgoliu antiproductiv.

Astfel, s-a ajuns la situația paradoxală ca oricine "cu bacalaureatul la bază" să aibă acces instantaneu la profesiune, un acces cu imense riscuri publice. Nu poate însemna asta, între altele, că tocmai jurnaliștii au cea mai mică prețuire față de propria lor meserie? De ce oare, întreb acum deloc retoric, nimănui, "cu bacalaureatul la bază", nu i-a trecut prin minte să meargă, într-o bună dimineață, la Spitalul Județean și să ceară să opereze? Ar fi, socialmente, mult mai puțin periculos fiindcă un singur om ar muri!

Marcel TOLCEA

Viața Asociației

Într-o primăvară atât de imprevizibilă și de oscilantă, unul din puținele lucruri desfășurate neabătut, cu vitalitate constantă, în Timișoara, au fost întâlnirile scriitoricești, prilej de aniversare, comemorare, dar mai ales de întâmpinare publică a numeroaselor cărți semnate de membrii Filialei Uniunii Scriitorilor din România. Iată-le pe cele mai importante, desfășurate în intervalul 15 februarie-15 martie.

● Cei șapte ani de existență a editurii Helicon s-au constituit într-un prilej de bilanț festiv. În prezența unui numeros public, manifestarea (care a avut loc în data de 20 februarie) a fost inaugurată de un moment comemorativ dedicat profesorului Traian Liviu Birăescu, prin evocările Doinei Comloșan și Anghel Dumbrăveanu. Autor al unui compendiu de literatură universală (vol. I), regretatul critic literar a primit post-mortem premiul Editurii Helicon. De asemeni, editura condusă de Ioan Iancu, a mai acordat două premii literare lui Srba Ignjatovici și Paulinei Popa. Prezența oaspeților din Iugoslavia (poeții Srba Ignjatovici și Adam Puslojici, aflați în drum spre Sibiu, pentru lansarea unor volume de Mircea Dinescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu editate în limba sârbă) a sporit atmosfera sărbătorească a întâlnirii.

● O festivitate emoționantă prin anvergura sa a omagiat (în 24 februarie) nu doar aniversarea unei frumoase vârste, ci și bogata activitate creatoare a criticului literar și de artă, prețuit muzeograf, Annemarie Podlipny-Hehn. I-au prezentat personalitatea și opera Cornel Ungureanu, Karl Singer, Florin Medeleț, Deliu Petroiu, Tatiana Bădescu, Helmuth Schneider, Horst Martin.

● Sala de cenaclu a Filialei și a revistei "Orizont" a fost din nou spațiul unui dialog cultural autentic între scriitorii români și cei sârbi. Prilejul a fost constituit de apariția la editura "Hestia" (director Lucian Alexiu) în cooperare cu editurile "Petar Kocici", din Banja Luka-Belgrad și "Prometeu" din Novi Sad, a volumelor de eseuri, respectiv, versuri, **Temele patriei,** al prematur dispărutului Nikola Koljevici și **Nașterea străbunului,** aparținând lui Slavomir Gvozdenovici. Au luat cuvântul Zoran Kolundjija, Nikola Vukolici, Borislav Krstici și Lucian Alexiu. Moderatorii întâlnirii au fost Cornel Ungureanu, Slavomir Gvozdenovici și Mircea Mihăieș.

● Data de 28 februarie a reunit, din inițiaitiva Inspectoratului județean pentru cultură, a galeriei "Galleria 28" și a Uniunii Scriitorilor, literați și artiști plastici, cu un dublu prilej. Lansarea volumului de versuri **Urmuz,** semnat de un redutabil critic de artă, Pavel Șușară (despre care au vorbit Marcel Tolcea, Doru Branea, Robert Șerban, Adriana Babeți, Daniel Vighi, Ion Marin Almăjan) și vernisajul expoziției cunoscutului pictor Ion Dumitriu.

● **Cap și Pajură**, noul volum al lui Livius Ciocârlie, apărut recent la editura Albatros, s-a bucurat (în 2 martie, în spațiul librăriei Eminescu), de o lansare pe măsura calității acestui roman-jurnal-eseu. Despre șansa unui asemenea tip de proză au vorbit Mircea Mihăieș, Vasile Popovici, Livius Ciocârlie.

● O altă lansare de carte, cu oaspeți prestigioși, în organizarea Inspectoratului județean pentru cultură și a Filialei US, a invitat numerosul public la o discuție pe marginea cărții Ioan Viorel Boldureanu, **Eseu despre creativitatea spiritului,** apărut la editura Eminescu. Au luat cuvântul IPS Nicolae, Mitropolitul Banatului, dr. Peter Kopecky, ambasadorul Republicii Slovacia la București, Cornel Ungureanu, Dorian Branea.

● Galeria "Acces" a Institutului "Tibiscus" a găzduit două lansări de carte: volumul **Dicționar de pleonasme,** al Doinei Bogdan Dascălu, apărut la editura Vox și **Interviul - un dialog specializat** (Editura Augusta), semnat de Mariana Cernicova. Volumele au fost prezentate de G. I. Tohăneanu, Ivan Evseev, Adrian Dinu Rachieru.

● O întâlnire cu totul aparte, plină de vervă, cu editorul Samuel Tastet și cu ultimele apariții la "Est" (selecta editură bucureșteană pe care o conduce) - cele două romane ale lui Henry Miller, **Tropicul Cancerului** și **Tropicul Capricornului** - a avut loc în sala de cenaclu a Filialei US și a revistei "Orizont" în după-amiaza zilei de 13 martie. Toți cei patru vorbitori, Șerban Foarță, Livius Ciocârlie, Vasile Popovici și oaspetele, Samuel Tastet, într-o formă de zile mari, au incitat publicul la un tip de reflecție care a depășit nu de puține ori cadrul strict al romanelor lansate. La reușita întâlnirii a contribuit și inițiatoarea sa, Librăria Humanitas din Timișoara, prin reprezentantul său Alexandru Gagyi.

Comemorare Adam Müller-Guttenbrunn

Fundația româno-germană Petre Stoica a organizat la Jimbolia un șir de manifestări consacrate împlinirii a 65 de ani de la moartea celui care a fost Adam Müller-Guttenbrun, importantă personalitate a șvabilor bănățeni. A fost vernisată o amplă expoziție conținând lucrări ale scriitorului comemorat, reviste, ziare la care acesta a scris ș.a.m.d. Vineri, 13 martie a.c. la Jimbolia s-a desfășurat, în organizarea Inspectoratului județean pentru cultură și a Fundației "Petre Stoica", un simpozion consacrat scriitorului.

Au prezentat comunicări Petre Stoica **(Actualitatea scriitorului),** Annemarie Podlipny-Hehn **(Viața lui AMG și textele sale despre români),** Eleonora Pascu **(Omul de teatru Adam Müller-Guttenbrunn)** și Cornel Ungureanu **(AMG și idilismul fin-de-siècle).**

Au participat scriitori, oameni de cultură, oficialități locale.

Noutăți la editura POLIROM

Tur de orizont

● Numărul din ianuarie al "Jurnalului literar" este dedicat scriitorului Pavel Chihaia ● Mircea Horia Simionescu consideră romanul "Blocada" al scriitorului omagiat unul modern și apropiat scrisului său ● Nicolae Florescu, în articolul "Un roman ca un blestem": "Ceea ce surprinde în literatura lui Pavel Chihaia, dincolo de maturitatea indubitabilă a "Blocadei", a construcției sale epice, este situarea autorului într-un spațiu predilect și supunerea acestuia la legile și jocurile de semnificații ale parabolei" ● Un documentar despre perioada în care Aron Cotruș a fost elev la Brașov este semnat de criticul Alexandru Ruja ● În "Insectarul" lui Gheorghe Grigurcu, un ministru: Andrei Pleșu ● " (...) s-a pus cu larghețe în slujba regimului restaurationist al lui Ion Iliescu. Cu un minimum de sacrificiu a dobândit maximum de recompensă. N-a știut despre ce e vorba, ar putea cineva să-l scuze. Cum au știut însă Doinea Cornea și Ana Blandiana, care și-au dat de îndată demisia din sistemul de conducere fățarnic, instaurat de grupul uzurpatorilor revoluției?" ● Un număr... tematic propune și "**Contrapunct**" (nr. 1-2) ● Tema, Lucian Vasiliu ● Prin urmare, scriitorului ieșean îi sunt publicate câteva fragmente din jurnalul "Subterane Po(d)gorene (1982-1983)" ● Un excelent eseu de Berdiaev, tradus și prezentat de Ana-Maria Brezuleanu, "Rusia și lumea Apusului" ● Bune poeziile lui Nicolae Prelipceanu din "**Apostrof**" (nr. 1-2) ● În aceeași revistă, un amplu interviu acordat de Ileana Mălăncioiu, Martei Petreu ● "Privită din afară, viața mea nu are nimic spectaculos, iar spectacolul interior nu poate fi povestit. Atâta cât este, poate fi perceput din ceea ce scriem, nu din declarații. Ce-ți pot spune este că zilele în care lucrez sunt deosebit de monotone. Nu scriu ușor și stau ore întregi la masa de lucru, uitând de foame și de sete" ● O pagină de poezie de Adrian Popescu ● Dumitru Țepeneag își reamintește, în scris, un dialog telefonic, cu Leonid Dimov ● "Vocea lui Dimov nu se mai aude. Nu mai ajunge până la mine decât un fel șuierat din ce în ce mai îndepărtat. Se mai aude însă vocea mea care continuă, cu încăpățânare, în ciuda privirilor tot mai dezaprobatoare ale publicului redus la o singură persoană și aceea cu mâna pe clanță, să recite versuri vechi, din tinerețe, versuri probabil intraductibile (...)" ● Despre grași, grăsuți și burticile lor, opinează cu siguranță cecilia Caragea ● "Societatea noastră se caracterizează printr-un rontăit continuu, altfel spus prin destructuralizarea meselor. Avem tendința să mâncăm la orice oră din zi".

Roșiorii DE VEDE

Guillaume Apollinaire

Podul Mirabeau

Sub podul Mirabeau se duc la vale
Și Sena și
Iubirile-mi Cu cale
Ar fi să te și bucuri după jale

Noapte sună-ți ceasul tu
Zilele se duc eu nu

Tinându-ne de mâini am tot petrece
În timp ce sub
Pod viu de brațe trece
Unda privirilor mereu mai rece

Noapte sună-ți ceasul tu
Zilele se duc eu nu

Trece ca apa asta indolentă
Tot ce iubim
Și-i greu că viața-i lentă
Pe cât speranța e de violentă

Noapte sună-ți ceasul tu
Zilele se duc eu nu

Trec zile trec iubiri cărora trena
Le-o vom fi dus
E tot mai goală scena
Sub podul Mirabeau se scurge Sena

Noapte sună-ți ceasul tu
Zilele se duc eu nu

Traducere de ȘERBAN FOARȚĂ

Spiritul cultural al Timișoarei

● Există un spirit cultural al Timișoarei?
● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

Anghel Dumbrăveanu

A te întreba dacă există un spirit cultural al Timișoarei nu înseamnă a formula vreo îndoială în această privință. Cred, mai degrabă, că interogarea exprimă o conștiință a acestei realități. Spiritul cultural al locului face parte din spiritul național - "este foarte firesc ca un popor așa de unitar și de vechi să aibă trăsătura lui diferențială, care se intuiește îndată în latura ei inefabilă". Așadar, spiritul cultural al Timișoarei - rezultat al exprimării virtuților creatoare ale celor de mai înainte și ale celor de azi - reprezintă greutatea specifică a spațiului de-aici, în determinarea amplorii și avuției fenomenului culturii românești.

Spiritul cultural al unui loc este, în esență, o rezultantă a faptelor de literatură, artă, cultură care exprimă zona. Astfel stând lucrurile, ar fi inoperant să ne imaginăm spiritul cultural al unui areal, fără a lua în calcul, în primul rând, personalitățile emblematice ale acelui spațiu.

Nu știu în ce măsură un climat de interrelații culturale și sociale concurente ori colocviale ar putea spori a lumii taină, în condițiile unei anumite decompensări a interesului general? O replică încurajatoare pare a fi afluența cărților (de toate genurile), tipărite cu temerare sacrificii financiare.

Când Faulkner spunea: "Artistul nu contează. Numai ce creează are valoare, deoarece nu există nimic nou de spus", el era la apogeu, în ținutul pe care-l stăpânea. Nu mai avea nevoie de sprijinul nimănui, sprijin de care beneficiase și el, mai la începuturile lui literare.

Dacă putem, nimeni nu ne împiedică să-l urmăm.

Iuliana Petrian

1. Magdalena m-a invitat la teatru să văd o piesă cu un singur personaj. N-am refuzat-o. Magdalena era urâtă și frumoasă, deșteaptă și dezordonată, cu o imaginație debordantă, îi plăceau rochiile mele vechi, a primit fără să râdă cadoul meu - doi gogoșari galbeni impecabili. În sala Teatrului Maghiar din Timișoara am vizionat, cândva, o piesă cu un singur personaj în regia Magdalenei. Stăteam la marginea rândului pe un scaun, să nu mă claustrez. În sală - spectatori puțini. Spectacolul a început. Surprinsă, am recunoscut în cască vocea Magdalenei, caldă și clară, cu o dicție perfectă, spunându-mi pe limba mea textul piesei. Pe scenă se petrecea un miracol. A apărut un personaj feminin care se mișca în diferite direcții, treptat, discret, un fel de dans, la dreapta la stânga, înainte și înapoi, completat de replici și gesturi, nu inutile, apoi un fel de striptease, până când personajul a rămas într-o rochie formată doar din cercuri - o crinolină, cercuri care la rândul lor au urmat desenul unei mișcări și mai bizare, femeia coborând pe podea, atunci cercurile se uneau într-unul singur, apoi iar se desfăceau când tânăra actriță se ridica, se unduia, când făcea pași. Rareori pe scenă apărea un personaj ciudat din culise, care n-o deranja cu prezența, care nu rostea vorbe, câte un gest și o dispariție discretă. Să considerăm că, de fapt, nici nu exista, deși era atât de necesar.

Și eram atât de fascinată de ceea ce vedeam pe scenă și auzeam în cască, încât mi-a părut rău când Magdalena s-a ținut de cuvânt și spectacolul a durat exact cincizeci de minute și nu mai mult. Ne-am dus la un suc și acolo i-am oferit cei doi gogoșari mari galbeni din piață de la Arad.

Magdalena n-a râs, l-a apucat pe unul, a mușcat din el, arătându-mi în scurt timp cotorul. Pe celălalt l-a lăsat pe masă, într-o vază, spre deliciul clienților. Ne-am imaginat în continuare drumul gogoșarului nostru galben.

Spectacolul Magdalenei mă obsedează și acum, după ani. Magdalena e departe, într-o țară caldă. În fața geamului garsonierei are un singur pom. "Decorul nu, dar regia îmi aparține tot mie și aici", îmi scrie M. "M-am lăsat de teatru, îl am pe Val, fiul meu".

2. În sala improprie concertelor simfonice din Timișoara, stau la marginea rândului pe un scaun să nu mă claustrez și ascult **Requiemul,** de Mozart. O sală arhiplină. Mă pierd în sunete. Sobrietate și decență. Simt că cineva de undeva din sală mă urmărește cu privirea. Încerc să fac abstracție, mă revoltă și într-un fel îmi face plăcere că cineva se amestecă în intimitatea actului muzical, sacru mie și celorlalți. Aplauze.

Mă pomenesc într-un parc pe o bancă însorită, cu o revistă în mână, citind o poezie. Cineva îndepărtează foile revistei deschise care îmi acoperă fața. "Citește cu glas", mă îndeamnă. Nu mă împotrivesc, o citesc monoton, dar bine frazat. Mă ridic pornind pe alei spre gară.

"Eu compun muzică simfonică, tatăl meu e bolnav grav de cancer osos, plec într-un oraș din Ardeal, apoi în străinătate. Te vei mai întoarce la un alt requiem? Ascultai într-un anume fel muzica... I-aș fi răspuns acelui cineva, dar trenul din gara orașului meu s-a opintit, fluierul șefului de gară și aburul au șters imaginea personajului episodic și bizar care putea să lipsească din scenă, deși era atât de necesar.

3. La nunta lui Ion, cu ani în urmă, neam adunat o lume de oameni. De la dl Boboc, până la dna poetesă din Reșița, medici, avocați, creatori ce artă, profesori, mai știu eu câți... Nașul întârziase, venea de la o operație urgentă. Spectacolul cultural al bunei dispoziții și bu-

nului gust abia începuse. De acolo o nouă mare dragoste mi se trage... pentru Daniil (Harms!) și ce fidelitate! Un spectacol ratat (pag. 29...) Vinovată, poetesa din Reșița. Mulți au dispărut de atunci din scenă, deși erau atât de necesari.

4. Decembrie/89. Mă plimb cu Ion prin fața Operei din Timișoara, puternic marcați. Inscripții proaspete mari pe zidurile caselor; magazine sparte, ziduri înnegrite de fum, urme de gloanțe. Urme văzute și nevăzute pe scările Catedralei. Trecători. Speranța. Cineva: "Proștii mor". Mă pătrund fiori. Cred că și pe Ion. Tăcem, ne privim, semnul victoriei în noi.

5. Ion are o editură, Magdalena un copil. La Universitate prieteni, la reviste și ziare prieteni, la galerie. Aș vrea să-i revedem pe toți pe rând, cu soțul meu, aș vrea să dau concursul la operă, pe care nu l-am dat, să-i întâlnesc pe tinerii "derbedei minunați" care aspiră la eternitate de pe strada Bodgănești...

Gheorghe Schwartz

Bănățean fiind, lugojan fiind, copil fiind, prima mea călătorie de inițiere s-a întâmplat - în mod firesc - să aibă loc la Timișoara. Eram foarte tânăr pe atunci și efectul a fost colosal: prea copil pentru a putea asimila subtile influențe culturale, ceea ce m-a izbit a fost o casă cu lift (pe care ulterior zadarnic m-am străduit s-o localizez) și, în primul și în primul rând, tramvaiele. La Lugoj, locuiam pe vremea aceea pe strada principală, într-una dintre puținele case cu etaj și, stând pe balcon, inventasem unul dintre numeroasele jocuri mantice pe care le-am imaginat de atunci: prospectam viitorul într-o anumită privință și, dacă treceau mai multe căruțe decât mașini prin fața balconului nostru, respectiva întrebare sigur trebuia să se finalizeze pozitiv. Dar, de obicei, treceau mai multe căruțe... La Timișoara, în schimb, orașul era străbătut de tramvaie.

Paranteză: mai târziu, am citit despre simbolistica trenului în cadrul phihanalizei. La vârsta de șapte-opt ani nu aveam încă o cultură livrescă amenințând mereu să-mi strivească trăirile nemijlocite. Pe vremea aceea, ochelarist și cu pantalonii rupți, conștientizam din plin un prezent colorat doar de propriile-mi amintiri și de o imaginație ce mi-a slujit dintotdeauna drept adăpost. Acesta a fost timpul pe care-l petreceam pe pasarelele de deasupra liniilor ferate de la gară, privind cu jind la trenurile care veneau, opreau în stație și plecau mai departe. Călătorii de la geamurile acelor vagoane trăiau în sufletul meu aventuri extraordinare, de care eu mă simțeam frustrat. Astăzi, când am ajuns să-mi fie groază de orice deplasare, mă mai surprind, uneori, luând în dreptul geamului vagonului, "poziția călătorului explorator", poziție visată cu atâtea decenii în urmă. Și, inconștient mă simt important și invidiat de cei rămași pe peroane.

Prin Timișoara, am constatat cu uimire, că trenurile circulă și prin oraș, că depozitarii atâtor aventuri subînțelese - călătorii - urcă în tramvaie și se folosesc de acest privilegiu zilnic sau chiar de mai multe ori pe zi! Mi se părea un miracol al vieții să poți, de pildă, să profiți de tramvai când te duci la școală, iar la întoarcerea acasă să vii tot cu tramvaiul. Aceasta reprezinta un vis, o pagină de basm. Treizeci de ani mai târziu, am locuit pentru câteva luni într-un apartament de bloc, pe o arteră foarte circulată a Aradului. Stăteam la etajul patru, dar fără a avea mirificul ascensor cu pereți cu arabescuri, asemenea liftului dispărut pentru vecie din prima mea călătorie timișoreană, de fapt, locuiam într-un bloc fără nici un fel de ascensor. Geamurile dădeau spre o agitație extremă, întărită de liniile de tramvai așezate foarte aproape de locuința noastră. Toți vecinii erau îngroziți de hărmălaia ce nu contenea nici noaptea, doar eu eram încântat: tramvaiele mi-au intrat în viață, chiar și în somn. Sigur, aceste amintiri de senzații amestecate dau o imagine foarte subiectivă a Timișoarei, o imagine nici măcar foarte culturală. Acoperă specificul elevat al acestui oraș? Trasează ea o diferență specifică față de alte cetăți moderne? Încă înainte de a apuca să răspund, îmi apare o nouă întrebare: există o Timișoară văzută de toți sau nu putem cunoaște decât fiecare dintre noi un alt oraș al unei prime luări de contact dominante? Timișoara cu tramvaiele copilăriei mele a luat în stăpânire tot ce am văzut și trăit în orașul în care am debutat editorial și în care am cunoscut atâția oameni. Poate și de aceea, ori de câte ori vine vorba despre cetatea de pe Bega, într-o distribuție cu cineva care nu a văzut-o vreodată, îi spun că, spre deosebire de Arad (al cărui cetățean sunt de treizeci de ani, Arad care este un mare oraș mic), Timișoara este un mic oraș mare. (Și tramvaiele din Timișoara sunt mai largi decât cele din Arad!). Prima impresie este, de multe ori, hotărâtoare. Oricâte am adăuga la aceasta, ea rămâne piatra de fundament. Pentru mine, mai important decât tentațiile culturale ale Timișoarei rămâne faptul că acolo am fost eu pentru prima oară cu trenul, că aceea a fost prima mea destinație, o destinație pentru care m-am pregătit psihic îndelung și care a rămas - poate și de aceea - într-o dublă ipostază: locul spre care mă îndreptam și un (alt?) loc în care am fost. Deosebirile nu sunt de ordin calitativ. Ele nici măcar nu se pot compara. De aceea poate că nu am reușit să răspund așteptărilor anchetei revistei **Orizont:** pentru că Timișoara mea este mai mult ca sigur alta decât Timișoara altcuiva.

Trăim fiecare în orașul său și ne întâlnim într-un spațiu convențional ce poartă întâmplător același nume. Toponimele sunt înșelătoare. Iar faptul că Timișoara mea are valențe (și) culturale inconfundabile cred că nici măcar nu mai trebuie demonstrat.

Anchetă realizată de
Alexandru RUJA

Proiectul lansat acum un an în cadrul Fundației pentru o Societate Deschisă de către grupul de cercetare interdisciplinară "A treia Europă" din Timișoara, coordonat de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, are un câmp de manifestare cu spectru divers. În afara dimensiunii sale propriu-zis științifice și formative (ateliere de lucru pentru tineri cercetători) în domeniul studiilor culturale, antropologiei, istoriei orale și sociologiei politice, programul propune și alte forme de concretizare, între care, cu un deosebit impact public, cele (deocamdată) două serii ale colecției de carte "A treia Europă". Una vizând abordarea specificului Europei Centrale din unghi preponderent teoretic, deschisă la Editura Polirom, unde au apărut până acum **Europa Centrală, nevroze, dileme, utopii,** *o antologie coordonată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, Jacques Le Rider,* **Mitteleuropa,** *Carl E. Schorske,* **Viena fin-de-siècle.** *În aceeași serie sunt în curs de apariție Michael Pollak,* **Viena 1900,** *W. Johnston,* **Spiritul vienez,** *Andrei Corbea,* **Paul Celan și lumea lui,** *Vladimir Tismăneanu și Mircea Mihăieș,* **Vecinii lui Franz Kafka,** *după cum, se află în faza de redactare o amplă antologie a jurnalului central-european din secolul XX, un volum tematic din suita "Introducere în...", consacrat lui Sacher-Masoch și lucrarea colectivă de mari dimensiuni,* **Dicționarul romanului central-european din secolul XX.**

În paralel, grupul de studii culturale a inițiat la Editura Univers o colecție de proză semnată de autori central-europeni, în care au apărut: J. Hasek, **Peripețiile bravului soldat Svejk,** *György Konrád,* **Vizitatorul** *și Richard Wagner,* **Banat-Viena.** *Se află în curs de editare: Joseph Roth,* **Marșul lui Radetzky** *și* **Cripta habsburgilor,** *Ivan Klima,* **În așteptarea întunericului, în așteptarea luminii** *și Andrzej Kusniewicz,* **Lecția de limbă moartă** *și* **Regele celor două Sicilii.**

Viena valsului macabru

Într-un mediu intelectual serios, proiectul Adrianei Babeți și al lui Cornel Ungureanu, "A treia Europă", ar fi trebuit să ocupe, cu pro și contra, scena culturală de azi. Și acest lucru ar fi trebuit să se întâmple cu atât mai mult cu cât plutim cu toții într-o atmosferă rarefiată la extrem: cu excepția postmodernismului, a cărui definiție ne lipsește, etichetă pentru un prezent lipsit de consistență filosofică, de direcție și convingeri, acum s-a ivit, tot așa, posibilitatea unei ieșiri din marasmul câtorva decenii în care oamenii de cultură n-au încetat să poarte (din cauza condițiilor politice) aceeași bătălie, de mult epuizată în alte părți, a autonomiei esteticului față de celelalte categorii. Cei mai curajoși dintre criticii ultimilor ani au pornit bătălia revizuirilor, care a provocat o mulțime de spaime inutile, fiindcă revizuirile anunțate nu au avut radicalismul necesar. De altfel, în toată această vânzoleală, ceea ce a lipsit a fost tocmai principiul nou în numele căruia să se petreacă adevărata revizuire. În mod evident, literatura lui Dumitru Radu Popescu este cu adevărat un monument de confuzie, nu pentru că autorul ei a fost un stâlp ceaușist.

"A treia Europă" introduce în mediul național o temă de discuție și un nou criteriu. Apariția acestei noi realități, compacte, evidente, pe care o cunoșteam fragmentar și am tot încercat - cu dificultate - să o integrăm curentului occidental, mult mai familiar nouă, este în măsură să explice o seamă de autori greu de plasat în cultura noastră (Slavici, Titel și mulți alții pe măsură ce ne apropiem de prezent) și să ofere în același timp instrumentul critic care lipsea (unul dintre ele) pentru o nouă lectură a trecutului.

"A treia Europă", proiect lansat cu nici un an în urmă, prinde un contur editorial remarcabil, fiind susținut cum se cuvine din partea editurii "Polirom", în latura lui teoretică, a editurii "Univers", în latura beletristică, și a Fundației Soros, care a făcut financiar posibile și cercetarea propriu-zisă, și apariția acestor cărți, rămase în bună parte necunoscute inteligheției românești.

Ultimul titlu de la "Polirom", **Viena fin-de-siècle. Politică și cultură** de Carl E. Schorske, este din toate punctele de vedere o lucrare splendidă. Începând cu înfățișarea exterioară, tehnoredactarea și traducerea de bună calitate (datorată Claudiei Ioana Doroholschi și Ioanei Ploeșteanu).

Din mica prezentare ce se face de obicei autorului în tradiția editorială americană, aflăm că Schorske este profesor emerit la Princeton University și că **Viena fin-de-siècle** a primit în 1981 premiul Pulitzer. Cititorul va găsi aici marile calități ale studiilor universitare americane de vârf, un anumit stil intelectual și expresiv care nouă ne e străin. Mai întâi, o erudiție copleșitoare. În spatele cuvintelor percepi existența masivelor biblioteci de peste ocean parcurse, la tema respectivă, cvasi-integral. **Tabula gratulatoria** indică un alt fenomen rar prin părțile noastre: oricât de stăpân pe materia sa, universitarul american simte nevoia să verifice prin discuții preliminare ceea ce publică. Apoi, unghiul de atac nu pierde niciodată din vedere contextul. Atunci când scrie despre Freud și **Interpretarea viselor**, Schorske aduce în discuție toate elementele pentru ca să înțelegi resorturile intime ale gândirii filosofului și medicului austriac: faptul că e evreu, că ascensiunea lui dificilă se petrece o dată cu prăbușirea liberalismului susținut de evrei, că scena politică (și universitară) este marcată de naționalism, că în elaborarea sistemului relația cu tatăl și cu Roma

(ca așezare modernă, ca sediu central al catolicismului și ca spațiu antic al libertății de toate tipurile) a jucat un rol însemnat, că descoperirile sale curajoase își aveau un corespondent literar (Schnitzler) și plastic (Klimt) și așa mai departe. Nici un exces stilistic nu vine să tulbure înțelegerea printr-o intruziune subiectivă inoportună. Clar, nuanțat și profund. Iar profunzimea are întotdeauna grijă să ia aspectul banalității. În fine, erudiția este, pe cât posibil, izgonită în note. Textul în sine trebuie să fie aerisit, cursiv. Lăsând la o parte informația ce ni se oferă, acest tip de cărți reprezintă un excelent instrument pedagogic, de care ar trebui să profităm pentru remodelarea noastră intelectuală.

Obișnuiți cu modernitatea occidentală, franceză mai cu seamă, avem aici o sinteză vie a unei modernități pe care am fi tentați să o calificăm drept mult mai fertilă, dacă nu ne-am teme că o valorizăm astfel din cauza caracterului ei doar pe jumătate familiar. Izbucnirea noului în toate domeniile majore ale spiritului în perioada vieneză dintre secole are loc pe fondul unei sensibilități larg împărtășită la nivelul elitelor, a unui sfârșit de lume care știe că transformările ce vor veni nu pot aduce nici un remediu. Lumea Vienei sfârșitului de secol se pregătea pentru dezintegrare. Carl E. Schorske radiografiază această stare de spirit în zonele cele mai reprezentative: în politică, de la liberalism la naționalismul austriac și sionist, în arhitectură, de la eclectismul istorist la modernismul funcțional, în psihanaliză, pictură, literatură și muzică.

Imediat după **Introducere**, care e un fel de rezumat al lucrării, Schorske dă întreaga măsură a capacităților sale de analiză polimorf-artistică: intrăm în materie prin descrierea **Valsului** de Maurice Ravel, a cărui primă parte e "o prezentare fugitivă a părților individuale ce vor constitui întregul: fragmente ale unor teme de vals dispersate pe fondul unei încremeniri meditative. Treptat, părțile se reunesc - fanfara militară, marșul în forță, suavul obligato și impetuoasa linie melodică principală. Din avântul său, fiecare element este atras, asemeni unui magnet, înspre o mișcare mai vastă de ansamblu, desfășurându-și individualitatea pe măsură ce se alătură partenerilor în dans. Tempo-ul se accelerează și, aproape imperceptibil, ritmul impetuos devine frenetic, apoi halucinant. În mișcarea lor acum centrifugă, elementele concentrice se desprind, părăsind întregul și transformând astfel armonia în cacofonie. Tempo-ul principal continuă în crescendo, când, deodată, apar cazuri ce întrerupe ritmul; auditoriul rămâne încremenit cu privirea plină de groază ațintită în golul creat atunci când un motiv principal se dizolvă pentru o clipă în tăcere, încetând să mai existe. Paralizia temporară a fiecărui element slăbește desfășurarea mișcării de ansamblu și totuși întregul avansează în ritmul implacabil al măsurii de trei pătrimi. Până la ultimele acorduri, când valsul se sparge în fărâme într-un cataclism al sunetelor, fiecare temă continuă să respire o individualitate proprie, eliberată și distorsionată acum în haosul final al întregului".

Ridicarea și prăbușirea Vienei sfârșitului de secol, frenezia acestui proces și atmosfera lui sunt toate aici, în valsul lui Ravel, descris de Schorske.

Vasile POPOVICI

Să învățăm de la idioți
Lecția Europei Centrale

Spre sfârșitul anului 1997, colecția "A treia Europă" debuta, la Editura Univers, cu una dintre cărțile clasice ale spațiului central-european, **Peripețiile bravului soldat Svejk în războiul mondial**. (Este vorba despre o reeditare a romanului lui Jaroslav Hasek, binecunoscut cititorilor din țara noastră, în traducerea aceluiași Jean Grosu, cu o prefață de Cornel Ungureanu). De curând, colecția s-a îmbogățit cu un alt titlu de referință: **Vizitatorul**, primul roman al scriitorului maghiar Konrád György, apărut în 1969. (Versiunea românească datorează mult traducerii inspirate a lui Paul Drumaru și a fost prefațată, de asemenea, de Cornel Ungureanu).

Peripețiile bravului soldat Svejk e istoria unui personaj care avea să facă o lungă carieră. vejk este primul dintre idioții literaturilor din Europa Centrală, deschizătorul de drumuri; e "idiotul oficial" al Imperiului și poartă această emblemă cu aceeași mândrie cu care alții ar afișa însemnele nobleții. E idiot, adică unul care se dezice de recomandările normalității (în sens de sănătate mentală, dar și de existență **normată**, supusă unor reguli ferme și închisă în scheme rigide), un debil și un marginal, mai mult, un iresponsabil, care poate fi - eventual - chestionat pentru faptele lui, dar nu și pedepsit. Pe idiot, societatea îl tratează ca pe o curiozitate de circ și îl resimte ca pe o povară. Doar că Svejk nu e, cum spuneam, un simplu idiot, ci un "idiot oficial". Calitatea de oficial se referă, pe de o parte, la atributele unei persoane publice (ceea ce Svejk chiar reușește să fie, în varianta popularității), pe de alta, la situația unui om perfect integrat sistemului, util în plan social, respectabil și conformist. Astfel că, el însuși întruparea unei contradicții fundamentale și insolvabile, Svejk nu poate să joace, în roman, un alt rol decât acela care i-a fost distribuit: rolul de agent al dezastrului.

Dacă intenția lui Hasek a fost aceea de a creiona "o frescă istorică a unei epoci", iar epoca

respectivă poate fi privită ca un timp al catastrofelor, alegerea unui personaj precum Svejk a însemnat o soluție de geniu. În pragul marelui război și după izbucnirea acestuia, "idiotul oficial" al Imperiului performează un rol dizolvant, destructiv. Imperiul Habsburgic reprezentase cândva un model armonios în măsura în care s-a sprijinit pe o ordine și o disciplină desăvârșite. Cartea lui Jaroslav Hasek începe atunci când această ordine este amenințată și se apropie căderea. Unul dintre pionii principali ai ultimei partide **K und K** (conflagrația mondială) e Svejk. În lumea agonică a romanului lui Hasek, Svejk reprezintă elementul perturbator. Acolo unde își face apariția Svejk, regulile se modifică, țițele de încurcă, sistemul se prăbușește, falimentează, dispară; împingând spiritul ordinii până la absurd, iar fidelitatea și disciplina până la punctul în care acestea se transformă în contrariul lor, Svejk provoacă bulversarea rânduielilor unei lumi deja intrate în criză și îi grăbește descompunerea. Fără să i se poată atribui cel dintâi impuls al acestei evoluții a lucrurilor, Svejk e principalul catalizator al nenorocirii. Disoluția Imperiului este și opera sa.

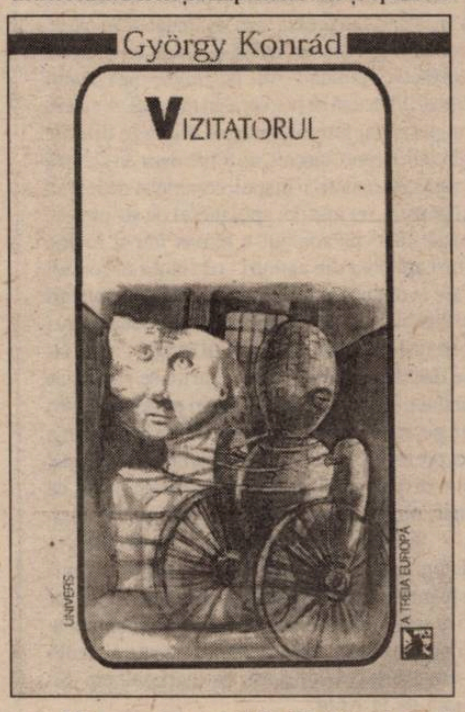

Personajul central din **Vizitatorul** e unul dintre cei mulți însărcinați cu păstrarea ordinii: un funcționar care adună dosare peste dosare, înregistrează plângeri și contribuie la rezolvarea acestora. Problemele lui încep în momentul în care, recuzând indiferența profesională, se va implica sentimental. Cartea lui Konrád se populează cu personajele stranii, infernale, ale unei margini a lumii, printre care un loc aparte îl ocupă sinucigașii. O lume intrată în putrefacție, trăindu-și febril, cu voluptate sau cu indolență, propria alunecare în moarte. O lume care păstrează încă vii amintirile războiului, al cărui centru simbolic e lagărul de exterminare de la Auschwitz. (O asemenea furie a descripției, o asemenea forță a demascării am mai întâlnit doar la Miroslav Krleza).

Părinții micului Ferike Bandula sunt victimele unei istorii necruțătoare. Războiul le-a ucis primul copil, instaurarea regimului comunist i-a aruncat la periferia societății, unde vor supraviețui (o vreme), vegetând, domnul Bandula, alcoolic, cu mințile rătăcite, iar doamna, ca membră a unei secte morbide. Rămas orfan în urma sinuciderii părinților, Ferike Bandula e unicul moștenitor, degenerat, al acestei lumi descompuse: un fel de monstru dizgrațios, dar inofensiv, lipsit de orice urmă de rațiune, un animal, o maimuță doar. Dacă rătăcirile bravului soldat Svejk evocă agonia unui Imperiu, destinul copilului Bandula pune sub semnul întrebării un altul. Pe această abdicare a rațiunii, pe acest naufragiu și pe acest abandon se întemeiază pedagogia lui Konrád - cea dintâi și cea mai importantă lecție a Europei Centrale: "Să învățăm de la tâmpiți, frații buni ai lucrurilor. (...) Cu câtă simplitate evită semnalele depravate ale obiectelor! Nu se vând, nu se prostituează, nu vor să fie în rând cu lumea. Dacă nu le merge cu cecitatea, surzenia, anosmia, dacă perfecțiunea paradisiacului silențiu mintal nu e de ajuns și sunt nevoiți totuși să vadă, să audă, să adulmece, nu-și înregistrează evanescentele impresii, nu-și scot senzațiile vagi pe platoul cazon al ierarhiei active și, de la bun început, ignoră ispitele amăgirii de sine. (...) Dacă deficiențele, grație cărora durerea se rezumă să-i doară fără a închega însă într-înșii imaginea fricii, nu i-ar apăra, dacă, în compania amintirii și imaginației, s-ar familiariza cu vedenia viitorului, n-am avea nimic de învățat de la tâmpiți, dar așa: trăiască tâmpiții, fericitul prezent îi răsfață, înfulecă, urinează, își fac de lucru cu propriul lor trup, teatrul de umbre al cenesteziei îi distrează, eroi ai lui aici și acum, frați buni ai lucrurilor, marii noștri dascăli".

Daciana BANCIU

*Jaroslav Hasek, **Peripețiile bravului soldat Svejk,** Editura Univers, București, 1997, în românește de Jean Grosu, prefață de C. Ungureanu

*György Konrád, **Vizitatorul,** Editura Univers, București, 1997, în românește de Paul Drumaru, prefață de C. Ungureanu

H.-R. Patapievici

"Niceea şi Galilei: 325 & 1633"

(II)

Galileo Galilei este omul care a fost cel dintâi capabil să matematizeze mişcarea. Aş dori să vă explic de ce anume matematizarea mişcării fusese considerată o problemă de netrecut în antichitate. Matematizarea *anumitor* mişcări avea deja o istorie înaintea lui Galileo Galilei. Marii matematicieni greci reuşiseră să exprime prin construcţii geometrice ingenioase mişcarea observată a corpurilor cereşti. Arhimede a pus câteva din principiile staticii în termeni de geometrie şi, poate cel mai important lucru, a avut ideea extrem de fertilă de a introduce consideraţii mecanice în demonstraţiile geometrice. Dar pasul cel mai important a fost făcut de câţiva scolastici nominalişti din secolul al XIV-lea. Aşa cum a reuşit să demonstreze Pierre Duhem la începutul acestui veac, legea spaţiului în mişcarea uniform accelerată fusese deja găsită cu două secole înainte de Galilei. Filozofii grupaţi în jurul colegiului Merton de la Oxford, activi între 1328 şi 1350 (datele sunt aproximative), numiţi "calculatori" datorită geniului lor logic şi matematic, au produs o demonstraţie geometrică foarte intuitivă a teoriei vitezei medii în mişcarea uniform accelerată. A fost meritul lui Nicole d'Oresme - un magistru al Colegiului Navarei din Paris (din 1356), episcop de Lisieux (din 1377), autor al unui tratat de monedă şi al unor lucrări ştiinţifice scrise nu în latină, ci în vernaculara sa franceză maternă, mort la 59 de ani (în 1382) - de a descoperi legătura matematică dintre spaţiu şi timp în mişcarea uniform accelerată. În manualele de azi, această relaţie matematică este denumită legea spaţiului în mişcarea uniform accelerată. Descoperirea lui Oresme s-a petrecut între 1356 şi 1362. Firește, totul era exprimat în matematica acelor timpuri, care se reducea la geometria triunghiurilor asemenea şi la exprimarea oricărei funcţionale sub forma unor proporţii sau proporţii de proporţii. Ceea ce însă frapează la aceşti precursori medievali ai lui Galilei este caracterul imaginar, pur matematic, al problemelor pe care şi le puneau. Cel mai subtil dintre aceşti precursori, Oresme, îşi trata reprezentările geometrice ca fiind doar y*maginationes*. Galilei este primul care pune toate aceste speculaii imaginare în termeni fizici. Pentru el, mişcările şi reprezentările asociate descrierii lor de către matematicieni nu sunt pure constructe imaginare, ci sunt realităţi fizice, fenomene ale naturii, aşa cum se dezvăluie acestea în experienţa cotidiană. Mişcarea uniform accelerată a matematicienilor nu este o construcţie imaginară, pare a-şi fi spus Galilei, ea poate fi găsită în natură, printre fenomenele accesibile experienţei cotidiene. Ei bine, Galileo Galilei a găsit că mişcarea uniform accelerată poate fi identificată cu căderea liberă a corpurilor. Ca atare, când tradiţia de manual afirmă că Galilei este întâiul om care a matematizat cu succes mişcarea, trebuie să înţelegem prin aceasta că el a fost primul care a avut ideea de a identifica o mişcare matematică ideală cu mişcarea reală a unui corp natural. Când spun aici *natură* mă refer la lumea obiectelor pe care noi, modernii, le numim fizice, lumea căreia îi aparţine şi lumea noastră terestră. Prin echivalarea unei mişcări matematice cu una reală, el a identificat de fapt, implicit, spaţiul real al lumii fizice cu spaţiul matematic euclidian tridimensional. Nu geniul matematic (pe care, indiscutabil, l-a avut), nu astuţia şi acribia observaţiilor sale experimentale (discutabile), nu calitatea descoperirilor sale factuale (semnificative), ci încăpăţânatul său instinct realist este cel care a făcut din Galileo Galilei inventatorul ştiinţei moderne a naturii. Cădem astfel peste una din presupoziţiile tari ale ştiinţei moderne, care afirmă că lucrurile se petrec în spaţiul analitic, între obiectele matematicii, la fel ca în spaţiul real, între obiectele fizice. (Dacă, firește, corespondenţa dintre obiect şi fenomen este corect făcută).

Cum este posibil ca un obiect ideal (de natură matematică) să poată fi identificat cu un obiect material (de natură fizică)? În termenii cosmologiei antice, această identificare reprezintă un scandal. Vom înţelege *de ce* dacă ne vom readuce în minte principiile cosmologiei antice. Pentru grecolatini, lumea sensibilă era concepută ca un cosmos în care coabitau două ontologii radical diferite: *lumea devenirii*, înăuntrul căreia toate corpurile şi fiinţele erau supuse naşterii, transformărilor, degradării şi pieirii - o lume a efemerului, a inconsistenţei, a neregularităţilor -, *şi lumea eternă*, constantă, egală cu sine, perfectă, animată de mişcări regulate, - lumea astrelor, a fiinţelor superioare şi a zeilor. Firește, pentru antici astrele erau fie divinităţi, fie făpturi vii, de natură divină. Între lumea de sus, perfectă, regulată, eternă, şi lumea de jos, imperfectă, neregulată, schimbătoare şi supusă descompunerii, trecea o graniţă inconturnabilă, o *cezură ontologică*, care împărţea lumea sensibilă în două regiuni radical distincte: deoarece graniţa dintre cele două regimuri ontologice ale cosmosului antic se suprapunea orbitei Lunii, lumea de jos a fost numită sublunară, iar cea de sus celestă sau supralunară. Să ne reamintim. În lumea în care trăim şi noi, oamenii, nu există lucruri ideale, deoarece totul se supune legii de fier a generării şi descompunerii, adică pieirii. Aici domneşte aproximativul şi întâmplătorul. Mişcările şi transformările care au loc în lumea sublunară nu sunt regulate şi, din acest motiv, anticii respingeau ideea că matematica, care este o ştiinţă a obiectelor ideale, ar putea să descrie *adecvat* neregularităţile mişcărilor sublunare. Dimpotrivă, în lumea celestă, datorită perfecţiunii corpurilor care o populează, şi care sunt de natură divină, mişcările sunt regulate. Fiind regulate, mişcările celeste pot fi matematizate. De ce? Deoarece idealităţii corpurilor divine, sustrase devenirii şi morţii, îi poate cu succes corespunde idealitatea obiectivelor matematice, sustrase şi ele degradării şi întâmplării. Vă rog să remarcaţi faptul că structura cosmologiei greco-latine impunea ştiinţei anumite constrângeri sau, dacă vreţi, anumite limitări *naturale*. Spun "naturale", deoarece aceste constrângeri decurgeau din natura însăşi a lumii pe care ştiinţa era chemată să o descrie. Potrivit cosmologiei antice, era natural să încerci să matematizezi cunoaşterea astronomică. Este ceea ce au realizat importante generaţii de cercetători antici. Încununarea acestor eforturi a fost lucrarea astronomului şi geograful grec Claudius Ptolemaeus, mort la 78 de ani în vremea lui Marcus Aurelius, numită *Compoziţia matematică* şi cunoscută după numele de *Almagesta*, pe care i l-au dat studioşii arabi. *Almagesta* reprezintă recapitularea îmbunătăţită a tuturor eforturilor astronomice ale antichităţii. Cât de *naturală* era ideea că *doar* mişcarea astrelor poate fi matematizată reiese cu limpezime din împrejurarea că nici unuia din oamenii care a crezut în adevărul cosmologiei antice nu i-a trecut prin cap că mişcarea corpurilor sublunare ar putea fi matematizată. Prin urmare, însăşi *tradiţia ştiinţei antice* interzicea lucrul pe care l-a realizat Galilei. Astfel spus, pentru ca mişcarea sublunară să poată fi matematizată trebuia ca întreaga cosmologie antică să fie răsturnată. Trebuia ca modelul cosmosului bazat pe ideea unei lumi împărţită de două ontologii diferite să fie înlocuit cu modelul unei singure lumi, fără cezură ontologică între sublunar şi celest, expresie omogenă a unei unice ontologii. Răsturnarea cosmologiei antice era o condiţie necesară. Nu şi suficientă. A trebuit geniul lui Galilei pentru ca, odată răsturnată cosmologia antică, posibilitatea matematizării mişcărilor sublunare, deschisă acum, să devină o realitate efectivă.

Ştiţi cu siguranţă că legea spaţiilor în căderea liberă este cel mai simplu exemplu de lege de mişcare. Manualele cu ea încep. Ea este simplă cu adevărat, dar numai cu o condiţie: dacă postulăm corect principiile şi dacă folosim calculul matematic. Ce înseamnă "să postulăm corect principiile"? Înseamnă că, pentru a conceptualiza corect mişcarea - "corect" se referă, aici, la adevărul punctului de vedere al fizicii moderne -, trebuie să ne aflăm în interiorul lumii omogene, unificate, mono-ontologice a cosmosului modern. Expresia "cosmos modern" nu este prea fericită. Cosmos, la greci, reprezenta conceptul unei lumi ordonate şi ierarhizate. Lumea noastră modernă, care s-a construit pornind, între alţii, de la Galilei, nu mai este supusă ordonării ierarhice. Mai mult. Ştim deja că, pentru ca ştiinţa să se poată naşte, a trebuit cu necesitate ca lumea de tip cosmos, a unei ordini ierarhice, să dispară. Prin urmare, noţiunea de cosmos şi conceptul modern de lume sunt antinomice. Atât despre condiţia necesară. Să vedem acum din ce motiv este esenţial pentru noi să folosim calculul matematic, dacă vrem ca legea spaţiului în căderea liberă să fie simplă cu adevărat.

Istoricii ştiinţei au pus de mult în evidenţă un lucru ciudat: în condiţiile în care cunoştea deja formula care lega spaţiul de timp în căderea liberă (de la Nicole d'Oresme, prin Domingo de Soto), lui Galileo Galilei i-au trebuit cam trei decenii pentru a înţelege corect care este principiul fizic care stă la baza acesteia. Într-adevăr, într-o scrisoare din octombrie 1604 adresată prietenului său Paolo Serpi, Galilei declară cu o nedisimulată mândrie că acum ştie care este principiul căderii libere: *creşterea proporţională a vitezei cu spaţiul parcurs*. Orice elev în stare să facă o integrare simplă ştie azi că principiul enunţat de Galilei conduce la o lege a spaţiilor de tip exponenţial. Întrebarea este: cum de nu şi-a dat seama Galilei că legea spaţiilor despre care credea în mod ferm că este adevărată era incompatibilă cu "principiul mişcării" pe care se bucura că îl găsise? Demonstraţia corectă a legii spaţiului, pornind de la principiul corect, potrivit căruia viteza creşte proporţional cu *timpul* scurs de la începutul mişcării (şi nu cu spaţiul, cum afirmase în 1604), a fost dată de Galilei abia în lucrarea publicată în 1638, considerată de toţi comentatorii drept capodopera sa absolută: *Discursuri şi demonstraţii matematice privitoare la două noi ştiinţe*. I-au trebuit, deci, 34 de ani pentru a înţelege un lucru pe care orice om care ştie să facă un calcul matematic simplu îl pricepe în două minute. Simplitatea fizicii moderne ţine de capacitatea noastră de a ne verifica ipotezele cele mai îndrăzneţe prin calcule matematice la îndemâna oricui. Or, deoarece îi lipsea o matematică adecvată, Galilei nu dispunea de posibilitatea de a face calcule pentru a-şi verifica ipotezele. El însuşi, prin raţionamentele *conceptuale* prin care s-a străduit să înţeleagă *matematic* mişcarea fizică a corpurilor a contribuit la inventarierea, de către Newton şi Leibniz, a calculului diferenţial şi integral, care este, fără îndoială, limbajul *natural* al matematicii mişcării. Prin urmare, în absenţa posibilităţii de a face calcule matematice, este foarte greu să formulăm ipoteze fizice logic verificabile. Dificultatea lui Galilei ţine în întregime de acest fapt. Lui i-au trebuit treizeci de ani pentru a descoperi şi demonstra cea mai simplă lege de mişcarea a fizicii deoarece, chiar şi după ce reuşise să elimine mental constrângerile cosmologiei antice, Galilei nu dispunea încă de posibilitatea de a verifica prin calcul matematic adevărul logic al ipotezelor sale fizice.

Ei bine, centralitatea figurii de creator a lui Galileo Galilei în cultura europeană este datorată, în mare măsură, celor trei decenii cheltuite de el pentru a înţelege că metoda cea mai sigură de a evalua corect ipotezele fizice constă în punerea lor în raţionament sub forma unui calcul matematic. Una din căile *moderne* de a atinge precizia constă din înlocuirea raţionamentului conceptual prin calcul logic ori matematic. Galilei este omul prin care a devenit ireversibilă adoptarea acestui tip de precizie ca *idealul însuşi de precizie a gândirii*. Dacă ne reamintim acum că acest ideal de precizie devine eficient numai articulat peste o lume omogenă, unificată şi mono-ontologică (singurul tip de lume permis de ştiinţa modernă), avem deja toate temeiurile să înţelegem cât de profundă a fost contribuţia lui Galilei la constituirea structurilor mentale ale modernităţii.

Este important de subliniat că Galilei nu este numai un personaj central al istoriei *noastre*, europene: în măsura în care modernizarea constituie orizontul de nedepăşit al timpului nostru, Galilei este omul prin care a intrat în lume exigenţa *tip* a modernităţii: singura ontologie acceptabilă din punct de vedere ştiinţific este aceea care decurge din, sau este compatibilă cu, instrumentele şi metodologia de cercetare ale savantului. Dacă briciul lui Ockham (esenţele nu trebuie multiplicate peste necesităţi) reprezintă constrângerea metodologică standard a modernităţii, principiul ei ontologic inconturnabil este cel implicat de exigenţele de adevăr pe care Galilei le-a susţinut în lucrările sale şi care l-au adus, în cele din urmă, în faţa Inchiziţiei. Astfel spus, Biserica catolică a condamnat în Galilei un principiu ontologic advers, în care a recunoscut, *cu fler*, principiul capabil să ruineze adeziunea ei atât la idealul unui cosmos ierarhic ordonat, cât şi la cosmologia pe care o considera *naturaliter* creştină şi care era, de fapt, păgână. Dacă idealul unui cosmos ierarhic ordonat mai este încă păstrat de toate bisericile creştine, inclusiv a noastră, identificarea cosmologiei creştine cu cosmologia antică a fost azi definitiv abandonată. În mod paradoxal, condamnarea lui Galileo Galilei, făcută tocmai în numele acestei adeziuni, a declanşat procesul ireversibil de disociere dintre "ontologia creştinismului" şi cosmologia greco-latină. Or, cosmologia greco-latină fusese până atunci înţeleasă ca fiind premisa cosmologică *naturală* a lumii în care creştinismul este adevărat.

Este atunci condamnarea lui Galilei *doar* un eveniment al istoriei regionale a creştinismului? Sunt sigur că nu. *Presupoziţiile ontologice ale cosmologiei greco-latine sunt comune tuturor religiilor lumii*. Firește, nu pentru că acestea ar deriva, cumva, din cosmologia antichităţii clasice, ci pentru că greco-latinii înşişi şi-au derivat presupoziţiile ontologice dintr-un continuu cultural care, până la naşterea modernităţii într-o mică zonă a Europei occidentale, a constituit bunul comun al *tuturor* civilizaţiilor lumii, indiferent dacă acestea au avut contacte între ele ori nu. E limpede, cred, că unitatea presupoziţiilor ontologice ale tuturor culturilor premoderne este, în concepţia mea, complet independentă de teoria difuzionistă şi, ca atare, această unitate trebuie explicată altminteri. O încercare puteţi găsi în proiectul lui I.P. Culianu de a explica morfodinamic unitatea cognitivă a religiei, filozofiei şi ştiinţei, pornind de la ideea că ele ar proveni din acelaşi set de afirmaţii ontologice de bază, multiplicate combinatoriu prin puterea unui mecanism binar de alegere. Revenind la cazul lui Galilei, faptul că istoria *lui* este încă şi azi istoria *noastră* mi se pare că reiese din următoarele două împrejurări: modelul lumii în care el a crezut şi pe care, prin puterea ştiinţei sale, l-a impus apoi întregii lumi civilizate, este una din presupoziţiile inevitabile ale modernităţii. Modernitatea este, prin urmare, destinul civilizaţiei. Azi, o altă civilizaţie în afara modernităţii nu există încă. În al doilea rând, deoarece relaţia onto-teologică dintre creştinism şi modernism este esenţială, nici creştinismul, nici condamnarea lui Galilei, nici chestiunile referitoare la disputa cosmologică a secolului al XVII-lea nu reprezintă o istorie parohială, ci fac parte din bagajul nostru permanent către lumea de mâine, care va fi sau nu în funcţie de modul în care a ştiut sau nu să aibă o bună modernitate.

Oricât ar părea de ciudat, disputa cosmologică implicată în condamnarea lui Galileo Galilei i-a afectat profund deopotrivă pe japonezii codului bushido, pe negrii din preistoria africană, pe eschimoşii din Alaska, pe buddhiştii atemporali ai Tibetului, pe călugărul isihast din munţii Moldovei, pe scurt, i-a afectat pe toţi oamenii care se vor fi născut, şi se vor naşte în continuare, după 1633, în interiorul istoriei pe care Galilei şi-a pus în mod indelebil pecetea.

(va urma)

Simple întrebări

1. De bună seamă, nu puțini dintre cei care citesc aceste rânduri au avut prilejul de a fi întâlnit pe doamna Monica Lovinescu și pe domnul Virgil Ierunca. Mai puțini au avut, probabil, privilegiul de a-i vizita **acasă,** de a se întreține, în prelungite discuții, cu unul, cu celălalt: despre literatura română de astăzi, despre scriitori, despre atitudini politice integre sau despre justificări ale ambiguității morale - despre, în definitiv, datoriile etice ale intelectualului.

Scriu **cu unul, cu celălalt,** pentru că acești înalți reprezentanți ai culturii românești în Franța (poate și în Europa) nu s în unison: ei au fost - și sunt întotdeauna **doi,** cu păreri personale, fiecare, cu preocupări literare deosebite, cu abordări ale problemelor separate - dar **convergente.** Ei scrutează orizontul literar din țară, cunosc și judecă, lucid, occidental - în spirit liberal, dar riguros - aproape totul: și fapte, și oameni, și situații.

2. Îi priveam și îi ascultam într-o după-amiază primăvăratică de februarie, într-o casă - a lor - în care uităm - cu toții - că ne aflăm în Paris. Le călcasem foarte rar pragul - eu nefiind, direct, implicat în tagma scriitorilor - dar nu știu de ce, acum, după ani și ani, aveam sentimentul de a-i întâlni pentru prima oară. În fața mea erau doi eminenți cărturari români - așa cum, vai nouă!, România noastră de astăzi mai are puțini. Adaug la aceasta afirmație, seninătatea, modestia și profunda lor încredere în Adevăr.

Un filosof moralist - cu îndeletniciri literare pe care i le-a impus exilul (scrierile sale pot fi, azi, surse de informație istorică), o literată, născută și crescută în literatură, fiind, în aceleași împrejurări, o teoreticiană a demnității intelectuale ca va-

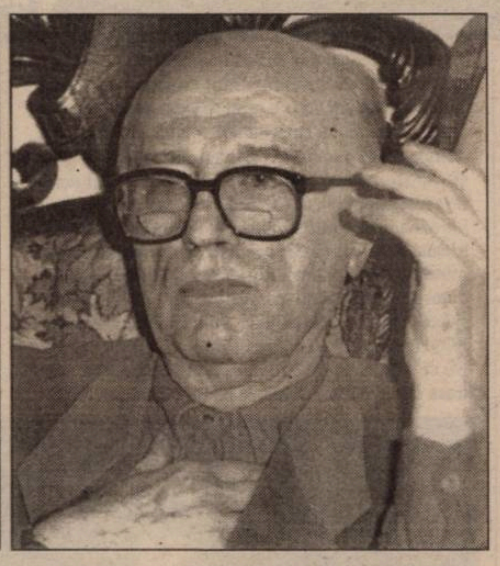

loare în sine - având, amândoi o tinerețe-fără-bătrânețe îmbucurătoare, dar și o putere vie de a avea încredere sau de a contesta. O forță mai mare decât a multora dintre noi...

Filosoful este sceptic. Învăluit în ideea a ceea ce s-a numit **vanitas mundi** (Cioran?), el are, aievea, imaginea unei "lumi ce nu mai este" în România ("degeaba scriem, tot nu citește (mai) nimeni ceea ce scriem!"). Doamna Monica Lovinescu, în schimb, fiind mai încrezătoare în steaua bună a poporului nostru, scrie. Optimistă fiind, scrie! Răspunde la chestionare. Și iarăși scrie. Bineînțeles, "convorbind cu idealuri".

Lucrează, noapte și zi, cu nesațiu. Valorifică, pentru noi toți, mai ales pentru cei tineri din țară, trecutul și prezentul. Cunoaște bine meandrele exilului. Și puterea de a rezista - chiar **fără speranță** - zeci de ani, fără a fi - împreună cu Virgil Ierunca - atinși de ezitare sau de oboseli.

AU ÎNVINS PRIN CUVÂNT

3. Dar au fost oare **înțeleși?** Câtă însemnătate are trecutul - exilul - în actuala conjunctură românească? Câți dintre noi își mai dau seama de ceea ce a însemnat CAUZA libertății democratice a României, de luptele, în numele ei, de-a lungul anilor grei ai depărtărilor de țară? Se așterne, astăzi, în România, indiferența și uitarea peste numele, acțiunile și ideile celor ce au apărat, în "lumea liberă", valorile culturii românești.

* * *

În amurgul primăvăratic din căsuța aceea cu ziduri de cărți, mă întrebam dacă Românii din țară știu că, undeva, la Paris, **veghează** neîntrerupt - conștiințe clare - doi intelectuali români de excepție. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca unesc, în istoria culturii noastre, trecutul cu prezentul, pe scriitorii de ieri cu cei de astăzi, pe cei din exil cu cei "de acasă" - în numele unei Românii unice și perene.

Mă găseam în fața a două culmi de referință - morală și intelectuală - ale atitudinii consecvente, exemplare. Poate că în relație cu doamna Monica Lovinescu și cu domnul Virgil Ierunca trebuie să ne măsurăm și demnitatea și valoarea.

Înțelegem noi oare că o bună parte a culturii românești din ultimii 50 de ani se identifică, grav, cu viața și cu opera lor?

Alexandru NICULESCU

În oglinzile textului: le pays où il fait mort

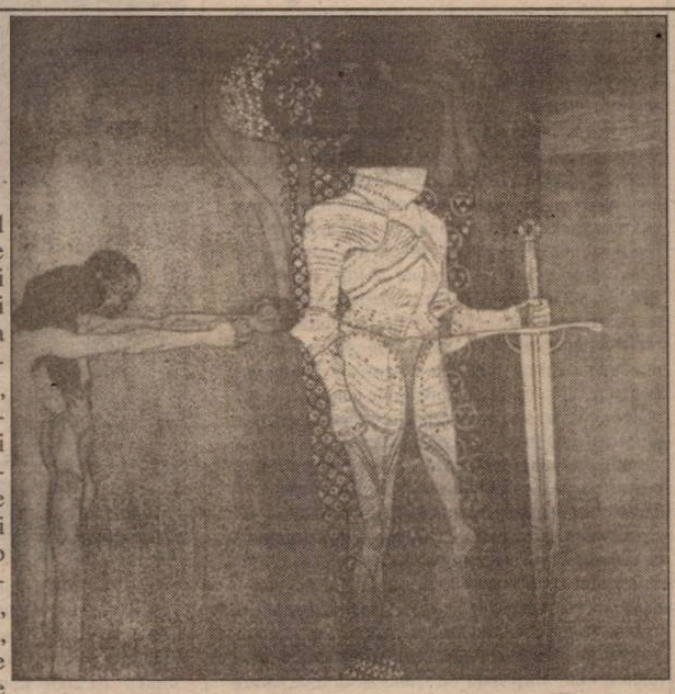

Mariana Net, cercetător principal la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, este autoarea unei cărți tulburătoare: **Alexandre Dumas: le pays où il fait mort. Un exercice de lecture,** apărută la Viena, la prestigiosul *Institut für Sozio-Semiotisches Studien,* 1997. Ea a mai publicat cărțile **O poetică a atmosferei,** București, 1989 și **Metalimbajul textului literar,** București, 1989. Specialistă în poetică, semiotică și filosofia limbajului, lucrările sale, la care adăugăm peste 100 de articole apărute în țară și străinătate, pun în valoare o mare capacitate de teoretizare, dar și redutabile însușiri de analist.

Excepționala carte aici în discuție este mai ales o carte de critică semiotică. Ea luminează opera dintr-un unghi neașteptat pentru cei care consideră literatura lui Al. Dumas doar ca oferind modelul unor specii literare profund "datate" și bucurându-se de un anumit tip de receptare neproblematic.

Izvorând din convingerea că Al. Dumas nu este numai un mare scriitor, ci și un scriitor de o mare complexitate și adâncime, autoarea a descoperit câteva invariante de lectură care, toate, duc către un univers în care moartea își dezvăluie omniprezența. În felul acesta Al. Dumas ni se revelează ca un scriitor tragic prin excelență, la care jocul dintre nivelul de suprafață și nivelul profund al textului duce mereu către această zonă de o copleșitoare densitate.

Analiza se întemeiază pe o lectură extrem de atentă a textelor dumasiene, dintre care o mare parte sunt puțin cunsocute astăzi, desfășurată cu pasiune și cu o credință mereu reînnoită în capacitatea interogativă a operei. Este vorba de o fascinație asumată și turnată apoi în rigorile suple ale unei relații de lectură alimentată de o *știință de a vedea în text* nu numai textul, ci și marile obsesii ale scriiturii. Ca și unele obsesii ale criticii actuale, de altfel.

Unul dintre adevărurile importante ale semioticii este acela că prezentul regândește trecutul și contribuie la reorganizarea muzeului imaginar al literaturii. Amintindu-ne și de aserțiunea pascaliană: "nu m-ai fi căutat dacă nu m-ai fi găsit", criticul solicită creația în funcție de un orizont hermeneutic hrănit la izvoarele modernității, încercând să elucideze misterioasa forță de atracție a textului acolo unde ea a fost atât de puțin sau deloc căutată. Circularitatea interpretării de o impresionantă coerență dă seama de un proiect al operei, dar și de unul al interpelării. Ea pune în mișcare spectacolul unui joc de oglinzi focalizând sensul totalizator fixat ca titlu al volumului.

Miza principală a cărții ca și reușita ei este tocmai de a i se face dreptate lui Al. Dumas ca scriitor. Adică de a-l integra într-un circuit, altul decât acela al paraliteraturii, al melodramei sau al romanului popular. Sau, cum adaugă criticul, de a-l integra pur și simplu în literatură. Căci este momentul de a descoperi că acest autor ce părea că se adresează vârstei juvenile și delectării facile este unul "din geniile cele mai interesante pe care le-a produs cultura tuturor timpurilor" (p. 305).

Trebuie să recunoaștem că această investigație subtilă de peste 300 de pagini a reușit să disloce locurile comune și confortabile ale receptării lui Al. Dumas și să impună imaginea unui scriitor de mare rafinament, autoreflexiv, cu o acută conștiință a literarității literaturii, aflat în dialog cu propria sa creație, cu convențiile literare pe care le transgresează pentru a construi în marginea lor sau dincolo de ele, un scriitor care fixează o *imago mundi,* al cărei tragism constitutiv este afirmat fără încetare.

Opera sa (autobiografică sau nu), în care cunoscutele romane ale adolescenței noastre reprezintă o parte dintr-o impresionantă creație, reia mereu aceleași teme, motive și strategii; ea este un caleidoscop, un labirint care are însă o coerență profundă, un fir și acesta se constituie în grilă de lectură.

Cum spune autoarea, macrolumea lui Dumas (și este vorba nu doar de textele care i-au creat un anumit fel de celebritate: Ciclul Valois, al Mușchetarilor, Monte Cristo etc.), în care abundă dueluri, comploturi, revoluții relevă de fapt un model mitico-discursiv în care se confundă două spații imaginare: cel al vieții și cel al morții. Ca și la Lewis Carrol, cu o jumătate secol mai târziu, avem o lume care se găsește de o parte a oglinzii textului, o lume a imaginarului ca mod de existență, când poți rămâne copil, și dincolo de oglindă, când dominatoare este absența, alienarea, solitudinea, lipsa de comunicabilitate Mariana Net le analizează magistral, mai ales în *Mușchetarii și Joseph Balsamo.* Concluzia că în viziunea acestui scriitor viața este o ficționalizare a morții rezultă, cu toată evidența, din structura cărții. Constantele analizei redate în capitolul I sunt: moartea, stafiile, timpul, spațiul, visul, coșmarul, halucinația, moartea ca spectacol. Capitolul al II-lea, cu titlu *Mijloace și maniere de-a ucide* cuprinde: scriitura, cuvântul, fotografia, Capitolul al III-lea: dragostea, narcisismul, hermafroditii, investighează cu aceeași subtilitate relația, pe care psihanaliza a relevat-o, între iubire și moarte, între iubire, moarte și vis, între iubire, moarte și nebunie. Sunt relevate și modalitățile privilegiate de expresie: mitul, povestirea, istoria și Istoria.

Un loc central în acest peisaj al morții îl ocupă analiza poveștii lui *Monte Cristo,* ordonată astfel: coșmarul unui nebun, ficțiunea unui mort, mijloace ale morții: numele, fațete ale morții, fețete ale ficțiunii: visul.

Personajele dumasiene sunt adesea solitari sau alienați sau sunt ființe care au suferit mai multe morți inițiatice, care visează și visurile lor sunt mereu visuri ale unei alte lumi. Opera lui Dumas este populată de stafii, statui, marionete. Cuvântul este interzis, cunoașterea numelui ucide, ca și scrisoarea, fotografia, semnătura. Călătoria este o sinucidere, numai hârtia albă salvează de la moarte. Și creația. Bucătăria și vânătoarea, frecvent evocate de scriitor, sunt și ele metafore ale creației. Peste tot acest univers se lasă ceața ironiei și a autoironiei. Metaforele scriiturii pun în evidență autoreflexivitatea și relația metatextuală. Cu prezența lor ne-a obișnuit semiotica. Este încă o dimensiune care diversifică și rafinează acest atât de incitant "exercițiu de lectură".

A trebuit oare să traversăm modernitatea și să suportăm postmodernitatea pentru a înțelege, într-adevăr, această operă halucinantă, stranie și a putea înțelege ceea ce ea ne spune cu o unică putere de seducție despre hotarul fragil dintre oglinzile de dincoace și de dincolo de text, dintre viață și moarte și despre ceea ce literatura trebuie să exorcizeze?

Mariana Net a scris astfel o lucrare excepțională despre acest mare scriitor, acest mare necunoscut scriitor, o lucrare de referință în bibliografia dumasiană și care poate duce la o renovare a viziunii asupra lui Dumas. Este meritul editurii de a o face cunoscută specialiștilor și celor care îl iubesc pe Dumas în cunoștință de cauză.

Ileana OANCEA

Livius CIOCÂRLIE

Pantograful

De ieri, am început să trișez. Ia să încep eu cu ce mă trage sufletul mai mult, mi-am zis. Mai încolo, mai vedem. Adică articolul despre **deux fins de siècle** și referatul la o teză. Fapt este că dacă ieri s-a mai văzut câte ceva, astăzi, după ce m-am ținut de ale mele, nu s-a mai văzut nimic. Nu mă simt în stare. Capul nu m-ajută, rănile mă dor. Mă uit în jur, mă uit în gol, mă uit pe masă. Răsfoiesc niște foi. Ce o fi cu ele? E scrisul meu. Ia să vedem. Le citesc și, pe tot parcursul, nu-mi aduc aminte, nici măcar ca prin ceață, nu când: că le-am scris. Poftim!, îmi zic. Poftim cercetător!

Mă duc la opt la poștă, să-mi ridic niște recomandate. Funcționara mă vede, dar... mănâncă un măr. Deschide la opt și un sfert. Dau să intru când cineva se repede, mă împinge la o parte și îmi ia fața. E un cunoscut. Îi spun bună ziua. A!, zice, nu știam pe cine-l îmbrâncesc. Românii între ei.

Sunt agresat, în Europa mea centrală, de râmniceni sărați. Care-s scriitorii voștri?, întreabă A., suflet de oltean. Ionescu, zic. De unde până unde? Așa spune el. Și tu îl crezi? Nu-l prea cred. Atunci? Care-s ai voștri, de pe aici? Cu tot cu ardelenii? **Nenni.** Voi, fruncea. Păi, zic, Sorin. Bun, Sorin. Și altul? Zic Vighiloi. Lasă-l să se coacă. E copt. Altul, altul! Sorin. Nu-s prea mulți! Da' nici n-am pretins. Ce-ai pretins? Am zis că noi, aici, nu ne tragem de păr. Asta-i tot? Și când promitem ceva e, măcar, o șansă să ne ținem de cuvânt. Da' cum ai putut să spui că te simți mai acasă la Gorizia decât la Craiova?, mă înghesuia și T. Păi, dacă asta e... Frumos îți șade! Într-astea, telefonează Bebe, de la Butoiești. Din sărăcia lui, face turul neamurilor, veri, mătuși, de Anul Nou. Ei, zice T, olteanca, ia să-i vedem și pe centralii tăi făcând la fel. Ne așezăm la masă. La urmă, o splendidă prăjitură cu cremă, ca-n vechile cofetării timișorene, ca în caietele de bucate rămase de la mama, de la tușa Nuți. Pe asta, mă răzbun cum pot, de unde știi s-o faci?

Hai, Mițule, iar, la "Union". Ce să facem acolo? Să-l auzim pe unul, Bernard Guetta. Cine mai e și ăsta? Un dăștept. De unde l-ai scos? De la "Nouvel Observateur". De la stânga, hai? Te dai cu PD-ul? Unde-ți merge mintea? El e de la "Nouvel Observateur", nu eu. Da-i dăștept. Și despre ce vorbește? Despre ce să vorbească? Noi, ăștia, Europa, noile frontiere... Mde! Și când e treaba asta? Diseară la șapte. Auzi la el! ce oră! în toiul iernii. Asta e. Da' nu știi că diseară ne ducem la Pompi? Ei, Pompi nu fuge niciunde, ne ducem mâine, ori în altă zi. Bine, dacă zici. Zic. Bun, atunci îi telefonez. Cui? Lui Pompi, să-i spun că nu venim. Telefonează-i, da. Dar, stai puțin... Unde-i invitația? La ce îți trebuie invitație, parcă ne-o cere cineva? Mi-o trebuie ca să mă conving. Să te convingi de ce? Că-i astăzi, la șapte. Păi, nu ți-am spus? Mi-ai spus tu, da' cu tine sunt pățită. Unde-i invitația? E pe aici, pe undeva, da' n-o găsesc. Vezi! Ce să văd? Dacă-ți spun că-i la șapte! N-oi fi zăpăcit... Nu, vai de mine, dar... Dar ce?, dar nimic. Bine, așa să fie. Telefon. Pompi, venim mâine. Bun. Se face de ora șase jumătate. Hai să ne îmbrăcăm. Ne îmbrăcăm și, sub fular, dau peste invitație. O citesc. Vezi, Mițule, că am avut dreptate. La șapte e. Ai nimerit și tu o dată. La șapte, Mițule, da' nu azi, că azi nu-i 22. Pe 22 e? Săptămâna viitoare? Cam așa. Așa, va să zică, pe 22...

Telefonul, târr! Colocviu Proust, la Uniune, vrei să vii? Se nimerește bine, chiar am treabă la București. Și am și ținut un curs "special" despre Proust, idei am destule. Vin. Mă duc să scot cursul din birou, îl caut o oră, până îmi amintesc: astă toamnă, în euforia pensionării, făcând curățenie drastică, l-am lepădat. Bravo, îmi zic. Ideile le știu, citatele ia-le de unde nu-s. Totuși, trebuie să mă duc. Plec la biroul de voiaj și mă întorc de la ghișeu. Acasă, T: - Pe când ți-ai luat? - Pe nicicând. - Cum așa? - Lunea, în mod excepțional, nu se dau bilete fără bani. - I-ai uitat acasă. - I-am. - Auzi la el! Măi, omule, când ai de gând să te potolești? - Cu ce? - Cu toate trăsnăile astea. - Mă subestimezi. Abia le-am prins gustul. - Aibi milă, Doamne!, ăsta nu glumește. - Las' pe mine, zic.

Mi-am făcut una ca Edgar Bostandaki, zisul Turturel, cu **silfida** lui. Mă pomenesc vorbind despre Eminescu, ține-te bine unde, taman, cum spune Gyurcsik, pe scenă la teatrul național. Nu mai trecusem pe acolo, pe scenă, de cincizeci și unu, ori doi, de ani. Atunci am fost regele Baltazar (piesa au scos-o de pe afiș niște Irozi), acuma orator. Și le zic bine și le zic frumos și sunt mulțumit. Iar T mă ascultă de la stal întâi. Și plecăm noi spre casă pe un frig de nu poți să știi de ce mi se aprind urechile când T, nevastă devotată, îmi tot spune: "Bine ai vorbit!". Și, după: " - Da' de când te-ai făcut așa de încrezut? - Eu, încrezut!? - Păi, cum altfel să zic? - Da'

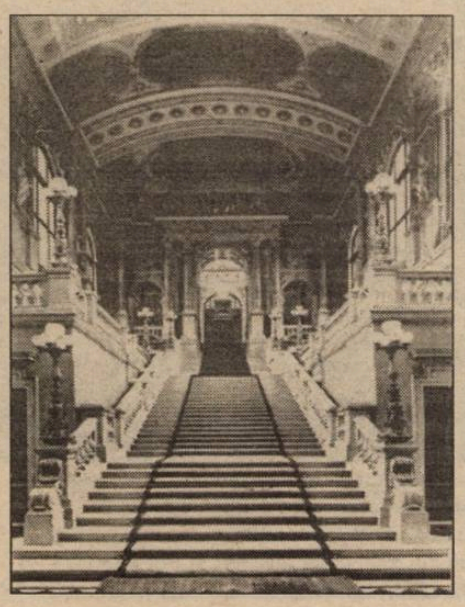

ce-am făcut, de unde îți veni? - N-ai spus că te numeri printre criticii care au idei despre Eminescu? - Ce zici c-am spus!!? Că mă număr? Că **nu** mă număr, așa am spus. - Poate așa ai vrut. Da' l-ai cam înghițit pe **nu**". Auzi acolo! Unde dai și unde crapă! Zic și eu ca Niță Ghițescu: "Și ce frumos vorbisem, domnule!" Ca să vezi!

Ei, spun la prânz, între supă și felul doi, mâine mă duc la București! Mai întâlnesc pe unul, pe altul. - Cum, mâine te duci? Astăzi te duci! - De unde, astăzi? Mâine, joi. - Azi e joi! - Ei, taci! Joi, astăzi? Ca să vezi! Va să zică, azi mă duc... Da' azi nu-mi place, nu știu de de...

Trece după-amiaza, la șapte mergem să-l ascultăm pe Bernard Guetta. La "Müller Guttenbrunn", unde ar fi să se țină, țipenie de om. Ei, lasă, îi spun lui T, de când n-am mai făcut o promenadă noi doi! Ne întoarcem și prindem știrile. Mâine, zăpadă viscolită la București. Bună treabă! Acuma, fie ce-o fi...

Din una în alta, se face de zece fără un sfert. Pornesc spre gară, ajung cu trei sferturi de oră avans, după obicei. Citesc tabloul: trenurile întârzie la sosire cam cincizeci de minute. Merge, îmi spun. Ar trebui să fim la șapte, eu să boscorodesc (despre Proust, la Uniune) la nouă treizeci. O încurc eu cumva...

Și pornim. Somnifer, bineînțeles. Mă trezesc în gară la Craiova. E ora șase. Fac socoteala: cam o oră și jumătate întârziem. Șapte plus o oră și jumătate fac opt treizeci. Dacă mă barbieresc în tren, apuc și să duc ce am de dus pentru Alexandra și să ajung, după sfertul academic, hai și după cuvântul de bun venit, la "congres".

Iar pornim. Dau să mă barbieresc. Aș! Apă nu-i. Dar avem avânt. Până la șapte treizeci nu oprim. Când oprim, în câmp, oprim sănătos. Trece un sfert de oră, oamenii, în vagon, încep să pună întrebări. Afirmative, cum zicea tata, lăsăm să treacă trenurile care merg în sens invers, ca să nu perturbăm traficul. Ajungem pe la zece. Bun, îmi spun, ia-le tu pe toate! Merge și așa: n-o să mai fiu eu primul, și la ce-mi folosește?, dar de apucat să vorbesc tot apuc.

Mai trece ce mai trece și vine conductorul, are vești. Ușor problem. S-a rupt pantograful. A fost chemată o drezină, să-l pingelească, în două ore e aici. Două ore plus opt și un sfert, cât e acum, fac trecut de zece. Să zicem încă o oră, pentru pantograf, o oră și jumătatea până la București... La ce bilanț ajung? Păi, să tot fie, dacă merge strună, unu treizeci ori două. La două se termină afacerea, la Uniune. Poate ajung să-i mai salut.

Asta e situația bibulescului acum, când scriu. Cum o să fie, am să vă țin, **urbi et orbi,** la curent. Unde mai pui că tocmai citesc din Jung. Paranormalul în viața lui, cât vrei. Ai zice că Dumnezeu deschisese un birou de prestidigitație anume ca să se ocupe de el, de Jung. O masă grea de stejar crapă drept în mijloc, un cuțit de oțel se face bucățele în dulap. Pocnește și trosnește în cameră numai așa, ca să moară de ciudă Freud, incredul. Viziuni peste viziuni. Păi eu, îmi zic, de când mă tot căsnesc s-o conving pe T! Fă-ți și tu socoteala, îi spun. Troleibuzul 11 trece pe Take Ionescu o dată la jumătate de ceas. De acasă până în stație facem jumătate de minut. Treizeci înmulțit cu doi și împărțit la doi cât fac? Înmulțit cu doi ca să știm care e cel mai lung interval posibil între momentul când ieșim pe poartă și momentul când ajunge troleibuzul în stație. Transformat în probabilitate, una la șaizeci. Invers, cel mai mic interval, transformat, una la una (probabilitate). Făcând media, una la treizeci. Prin urmare, există o șansă la treizeci să pierdem primul troleibus. Și noi îl pierdem, recunoaște T, de patru ori din cinci. Abia încuiem poarta și troleibuzul trece, vesel, pe bulevard. Poate fi asta întâmplare? Pe dracu, întâmplare! Și tocmai asta e. De Jung se îngrijește Dumnezeu, de mine celălalt. S-a făcut nouă fără un sfert. Spre Timișoara a mai trecut, fluturând batistele, ca să scriu ca Proust, un accelerat. Dar eu mă duc la București! Nouă și un sfert, acum. Și uite ce spune Jung: "... există un eu care ni se clatină când țâșnește Cel de neînțeles. (...) Dar asta nu se poate întâmpla decât dacă pretențiile noastre nu-i interzic destinului să-și manifeste intențiile". De interzis, nu i-am interzis. Și le-a manifestat. De clătinat, nu mă clatin. N-am cum: trenul stă pe loc.

O noutate lexicografică

Cu câțiva ani în urmă, editura bucureșteană Vox inițiia publicarea unor dicționare care să ilustreze organizarea semantică a vocabularului românesc. Sub semnături de prestigiu, au apărut aici dicționare de sinonime, de antonime, de omonime și de paronime. Lor li se adaugă acum, tot sub semnătura unui specialist de prim rang în cercetarea lingvistică românească - Doina Bogdan-Dascălu -, un interesant și util **Dicționar de pleonasme.** Fiind o noutate absolută în lexicografia românească (nu ignor, dar nu pot pune pe același plan cu lucrarea de față încercarea lui Gabriel Angelescu, de 44 de pagini, apărută la Editura "Coresi", în 1995), autoarea s-a simțit datoare să justifice (dar, oare, mai era nevoie?) demersul științific întreprins recent. Întrebarea din paranteză sună retoric. Zilnic, motive care ne sunt, de cele mai multe ori, exterioare ne fac să greșim când ne exprimăm. Pleonasmul este numai una dintre aceste greșeli posibile, dar ea este atât de frecventă, încât a reținut atenția unor lingviști ca: Iorgu Iordan, Al. Graur, Mioara Avram, Valeria Guțu Romalo, Theodor Hristea.

Doina Bogdan-Dascălu își "deschide" dicționarul cu un adevărat studiu asupra pleonasmului (p. 5-16). Trecând peste prezentarea generală a noțiunii, remarc grija autoarei de a detalia cauzele apariției și folosirii pleonasmului în exprimare. Cele **voluntare** (Doina Bogdan-Dascălu nu le numește așa, dar așa le-a gândit) ar fi: persuadarea, intensificarea sensului și explicitarea sensului - toate izvorâte din grija (uneori exagerată a vorbitorului) de a se face mai bine înțeles de către receptorul mesajului lingvistic. Dintre cele **involuntare,** autoarea se oprește asupra câtorva: neatenția, slăbirea autocontrolului și - mai ales - ignoranța, care face "victime" la toate nivelele sociale. Aș adăuga, că, de multe ori, contextul social este o cauză a apariției pleonasmului - presiunea unei emisiuni radiodifuzate sau televizate în direct îi predispune pe participanți la comiterea unor penibile greșeli lingvistice, dar care... trec, o dată cu emisiunea.

Alte elemente lingvistice specifice pleonasmului sunt prezentate mai succint. Se evidențiază gradualitatea raportului semantic al pleonasmelor, gradele de frecvență (unele pleonasme sunt deja structuri lingvistice "împietrite", datorită metaforizării expresiei - vezi: **foc și pară, întuneric beznă** etc.), structura gramaticală a pleonasmelor și modalitățile (posibilitățile, de fapt) de realizare lexicală a unor raporturi pleonastice (pleonasmele superlativelor și ale comparativelor, pleonasmele augmentativelor și ale diminutivelor, pleonasmele derivatelor și ale compuselor lexicale, cu insistență asupra derivatelor cu **re-**).

Autoarea subliniază, în încheierea studiului introductiv, că a considerat necesar să introducă în dicționar și pleonasmele posibile, virtuale, chiar dacă respectivele combinații semantice ar avea, pentru unii cititori, un grad ridicat de improbabilitate. Ea subliniază, prin această opțiune, nu numai caracterul **corectiv** al unui asemenea dicționar, ci și dimensiunea **preventivă** a demersului său lexicografic.

Urmează o foarte utilă "listă" a celor mai frecvente pleonasme, unele dintre ele abundente în exprimarea orală, dar și în scris, mai ales în stilul publicistic. Cei interesați de acest dicționar vor ști să aprecieze cum se cuvine efortul Doinei Bogdan-Dascălu de a selecta sintagmele respective dintr-o mulțime de pleonasme care circulă azi libere în limba română.

Mă simt obligat să fac câteva aprecieri. Mai întâi, conceperea unui dicționar de pleonasme e foarte dificilă. Stabilindu-și principii riguroase de selectare și prezentare a materialului care i-a stat la îndemână, autoarea a reușit să realizeze o lucrare unitară, bogată și foarte utilă. Cele aproape 3.000 de cuvinte - titlu beneficiază de o structurare a raporturilor pleonastice pe două coordonate: subordonatoare (cuprinzând posibilele determinate care împreună cu termenul-titlu formează "blocul pleonastic") și coordonatoare (sinonimele cuvântului-titlu care, prin adăugare, realizează o nouă structură pleonastică). În felul acesta, pleonasmul apare drept o categorie lingvistică destul de complexă și nu fără însemnătate. Din lipsă de spațiu tipografic, s-a renunțat la contexte ilustrative, de care sunt convins că autoarea s-a folosit în redactarea dicționarului. Trebuie să adaug că, din discreție, Doina Bogdan-Dascălu n-a amintit de pleonasmele pe care le-a pus în circulație literatura română. Cred că ele sunt dintre cele **voluntare** și nu afectează cu nimic imaginea unui scriitor. Aș sublinia, în al treilea rând, că **Dicționarul de pleonasme** este o lucrare lexicografică permanent deschisă și știu că autoarea va avea în vedere acest lucru la viitoarele ediții.

Nu pot încheia fără a completa demersul autoarei cu următoarea întâmplare. Un om politic cunoscut, intervievat în direct la TV (ianuarie 1998) în legătură cu mersul reformei, a rostit la un moment dat cuvântul **posibilitate** și se chinuia să-i adauge un determinant. Reporterul, mai puțin stresat, îi "șoptește": **probabilă,** după care senatorul se luminează la față - descoperirea cuvântului salvator îl ușurase de efort, iar telespectatorii se vor fi amuzat din plin.

Dicționarul Doinei Bogdan-Dascălu va rămâne, indiscutabil, o lucrare lexicografică dintre cele mai importante și mai necesare culturii lingvistice românești.

Livius BERCEA

Doina Bogdan-Dascălu, **Dicționar de pleonasme,** Editura "Vox", București, 1997

Otilia Hedeșan

Un strigoi al timpurilor noastre

Văsălie Gladiș se întoarce

Într-o bună dimineață din vara lui 1992, sătul de complicațiile vieții și cam bolnav, Văsălie Gladiș, din Pecica, s-a spânzurat. Circumstanțele sinuciderii (complet neașteptată, petrecută între patru și cinci dimineața, adică la un timp considerat de către lumea sătească drept "ceas rău" și în condițiile în care omul se îmbrăcase în haine de sărbătoare, având chiar pălărie pe cap, ca și când s-ar fi pregătit pentru un drum lung, ca și ceremonialul funebru extrem de restrâns i-au făcut pe localnici să se îndoiască de eficiența "separării" definitive a lui Văsălie de lumea aceasta. După ce, vreme de mai multe zile, lumea a așteptat, curioasă, să se întâmple ceva, iar, mai apoi, satul a fost cucerit de zvonurile incerte că, noapte de noapte, Gladișii nu se pot odihni, comunitatea a acceptat tacit că "Văsălie vine acasă".

"Vine acasă" folosit pentru a caracteriza neliniștea sufletului defunctului și, implicit, nenorocirea familiei Gladiș, avea, pentru cunoscători - chiar și pentru cei mai sumar informați - un set de elemente subînțelese: hrănește vitele, face zgomote lăsând să i se simtă prezența, doarme noaptea în patul nevestei. Cu alte cuvinte, "vine" era compus și asigurat de aceste evenimente minimale ale existenței domestice despre care ai casei povesteau exact în termenii în care ar fi depus o mărturie. Situația, însă, era una ceva mai complicată: "a venit acasă" ca predicat al unui subiect special (o persoană decedată cu puțin timp în urmă) este expresia eufemistică și/sau tabuizantă pentru "a fi strigoi". A spune, însă, despre cineva că "se întoarce strigoi" este un lucru pe care o comunitate nu și-l poate permite fără actualizarea unei adevărate "proceduri" a imaginarului. (Restricții serioase în această privință provin din faptul că, potrivit tradiției, un asemenea lucru nu i se poate întâmpla oricui, ci doar celui care, în timpul vieții, a întreținut relații cu necuratul, fie făcând vrăji, fie omorând. Altfel mai poate fi strigoi cineva născut în condiții speciale, deci ispășitorul unui "blestem pe viță", sau înmormântat fără rigorile necesare. Asta înseamnă că, în comunitate, a afirma "cutare este/vine strigoi" echivalează cu o judecată implicită și obligatoriu nefavorabilă asupra individului decedat și mai cu seamă asupra neamului din care acesta face parte). Ea trebuie, așadar, să documenteze, invocând mărturii, o atare situație. Într-o ordine firească a travaliului imaginar lucrurile ar sta cam așa: mai întâi se știe că, în anumite condiții (îndeplinite în cazul lui Văsălie Gladiș), mortul se poate întoarce; apoi se interpretează drept indicii ale acestei "întoarceri" diferite evenimente, eventual dar nu necesar mai neobișnuite, din realitate; aceste indicii corespund unuia sau/și altuia din acele "fapte" minimale, quasi-unanim acceptate drept componente ale "statutului" de strigoi; prin relatarea unei/unor asemenea întâmplări se insinuează că s-au îndeplinit etapele "de verificare", ale trecerii de la virtualitate la actualizare, cu alte cuvinte "cutare se întoarce". Acum afirmația, oricât de gravă, nu mai pare o simplă scorneală, ci o adevărată rezoluție pe care, din acest moment începând, comunitatea va justifica-o prin "citarea" **tale-quale** sau măcar prin invocarea aluzivă a uneia din povestirile pre-existente în repertoriul tradițional despre strigoi.

Doi, trei pitici

Odată străbătut acest traiect, lumea se trezește, de fapt, înaintea unei povești reiterate, adică, în spiritul lui Mircea Eliade, înaintea unei epifanii. Ceea ce fiecare ascunsese în sine ca pe ceva fascinant totodată, se manifestă plenar, socializat, probând pentru cei prezenți și pentru urmași validitatea credinței. Cum aceste împrejurări sunt destul de rare, atunci când condițiile lor preliminare, complicate și prolixe, se întrunesc totuși, se resimte nevoia unei "argumentări" suplimentare. Astfel fiecare strigoi, odată acceptat ca atare, cată să-și adauge la acele manifestări care sunt proprii genului câteva speciale, individualizante. În cazul lui Văsălie, acest rol l-au jucat **piticii.** (Amintesc, în aceeași ordine de idei, o serie de narațiuni despre un strigoi din Vețel care - după spusa localnicilor - "s-o pus pă roțâle de la biciclete". Adică, fără să analizeze prea mult, dacă pentru a fi acceptat ca atare, strigoiul să fie predicatul unei întregi serii de acte tradiționale, ca și când ar tranzita printr-o succesiune de trepte inițiatice, din momentul socializării, cu un nume și chiar cu o imagine mai puțin abstracte, **el poate face lucruri oricât de neașteptate, cel mai adeseori chiar de o noutate șocantă pentru mediile tradiționale. Această etapă este, în fond, cea care îl legitimează temporal).**

Transcriu, în continuare, din interviurile realizate la Pecica, acele pasaje în care oamenii construiesc imaginea piticilor, convinși fiind, totuși, că nu se abat cu nimic de la povestea "întoarcerii lui Văsălie": "După mormântare, nevasta și pruncii or zâs că vine acasă; Și l-or văzut, cu pitici și mai știu io în câte feluri zâce că l-or văzut. "(Savita Zorici - 74 de ani); "Am auzât și io c-or fost tri pitici în fața grajdului, apu nu știu.../**Ce făceau?** Stăteau și să uitau la ei, la soție, la copii.../ **Când i-au văzut?/ Noaptea, noaptea...** Și io am auzât că tri pitici erau... Mici, mici așa (Povestitoarea arată cu mâna circa cincizeci de centimetri de la pământ). erau" (Elena Galu - 69 de ani); "Tăt am auzât și dă la una și dă la alta că vine noaptea acasă și hrănește caii și pune fân și bate coasa și văd pitici și umblă cu biticla. " (Aurelia Dragoș - 58 de ani). Toate aceste relatări își au izvorul în povestea soției celui decedat, Draghina Gladiș (42 de ani)"... Și or ieșit pă la nouă, pă la zece-n curte ca să stângă becurile și să bage la cai pă noapte. Și-atuncea la porci în colnă, acolo, în colnă la cotarcă, or văzut tri, așa, pitici. Și spune că ceva căciulă roșie, cu zobonel roșu pă ei, acolo su' șopru la cotarcă, lângă cotețu dă porci. Când or văzut, sigur că s-or întimidat." Remarc în treacăt că din narațiunea plină de detalii relevante a Draghinei, unde se precizează timpul evenimentului (După nouă seara timpul este propice manifestărilor malefice), locul epifaniei (unul mărginaș, deci compatibil cu intruziunile lumii necurate), aspectul concret al vedeniei (cu căciulițe și hăinuțe roșii), ca și efectul acestui impact (spaima), în relatările celorlalte femei nu mai rămân decât piticii înșiși. Am astfel convingerea că toate informațiile Draghinei nu interesează ca atare, ci doar ca argumente ale coerenței și validității imaginii. Astfel, orice ascultător cu o competență tradițională medie (ceea ce vrea să însemne cu competență generală, nu neapărat una specializată în problematica funerară) va putea reconstitui un cadru compatibil unei asemenea ipostazieri. Timpul, ora, efectele sunt cele în care se pot petrece lucruri ieșite din comun, astfel încât, cam neașteptați și cam rari, piticii par totuși bine motivați contextual. În condițiile în care credința tradițională exclude viziunea strigoiului însuși, ceea ce, în alți termeni, echivalează cu imposibilitatea vizualizării esenței de natură sacrală, imaginea piticilor pare a fi chiar aspectul profan sub care, în aceste condiții, se camuflează misteriosul.

Această succesiune de semnificări și interpretări, acceptată până la urmă în comunitate, a trebuit să facă față și unei contestări extrem de violente. Atentă la orice fapt provenit dinspre familia Gladiș, Aurelia Moholea (68 de ani), vecina cea mai apropiată și, absolut întâmplător, femeia cea mai inițiată în problematicile funerară și magică,

n-a pregetat să ironizeze această istorisire pe care a recunoscut-o drept "apocrifă". "... Și că a văzut și doi pitici. (- Nu mai vorbiți prostii, zâc. Cum ați văs't și doi pitici?) - Da, zâce, i-am văzut, or fost mici și cu barbă neagră și-n cap roșu! - Numa' asta n-am mai auzât! (Povestitoarea bate din palme în semn de amuzament). Am îmbătrânit, zâc, da' lucru ăsta nu l-am auzât, zâc. Și voi (intonația este de o ironie maximă) și-așa ceva ați văzut? Nu vă mai încredeți, lăsați-le la o parte astea!".

Ceea ce poate părea o simplă nemulțumire a femeii care nu fusese consultată, așa cum se întâmplase în toate celelalte împrejurări, în legătură cu acest nou eveniment din serialul spaimelor familiale ale Gladiș-ilor, are rădăcini mai adânci și semnificații mai profunde. Oricât de tentată aș fi să-i înțeleg pe pitici drept "ființe ale misterului" și să le explic prezența într-un spațiu bântuit de sufletul neliniștit al unui proaspăt sinucigaș interpretându-i ca "genii ale pământului și solului" (cf Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **Dicționar de simboluri,** III, ed. rom., Buc., 1995, p. 101) nu pot să nu mă întreb dacă ei au un loc, cât de neînsemnat, în imaginarul funerar românesc. Răspunsul l-a dat, înaintea mea, vecina Aurelia, care, cu un ochi exersat de-a lungul unei cariere tradiționale îndelungate, a recunoscut melanjul și n-a pregetat să-l condamne deîndată.

Lucru ciudat, însă! Femeia care fusese urmată în toate celelalte subiecte, ale cărei povestiri integratoare erau mereu așteptate pentru ca zvonurile să fie confirmate sau infirmate, a clacat de astă dată, poate pentru că lumea era dispusă să accepte discursul tradițional doar pentru segmentul care relua subiecte ancestrale. Evenimentul nou, individualizant, aducea cu el și un discurs eliberat de rigorile anterioare. În itinerarul lor, piticii au ajuns în gura copiilor care, având o competență distinctă de cea a adulților, nu s-au mirat deloc de ei și le-au găsit un loc absolut normal în povestire: "Am auzât că Văsălie-i strâgoi și noaptea vine acasă și dă... Vine cu doi pitici și dă la hoare, hărănește porcii și vorbește cu nevastă-sa și cu copiii". (Elena Ponta - 9 ani). În imprimările cu femeile în vârstă, citate mai sus, locul acestor personaje era, în general, unul final. Mai mult chiar, uneori abia după încheierea înregistrării, la o întrebare suplimentară, interlocutoarea mărturisea că auzise și ea despre pitici. Și atunci când erau trecuți în înșiruirea evenimentelor ieșite din comun, ei rămâneau stingheri și absurzi datorită lipsei oricărui predicat cu care să aibă o compatibilitate tradițională. Povestirile de mai sus ni-i arată stând și privind tâmpi, indiferenți și inconștienți de angrenajul terifiant pe care îl stimulează. Iată că, trecuți prin patru urechi și cinci guri, piticii s-au mutat, prin intermediul unei fetițe de nouă ani, pe locul întâi în povestire. Între timp ei au devenit din trei, doi, mulându-se cuminți pe rolul de adjuvanți care li se oferise. În această ordine de idei, funcționează dezambiguizant povestirea următoare: "Să zâcea că să uitau dân cameră familia, copiii și nevastă-sa și îl vedeau. Și zâce că erau doi pitici după el, îl ajutau, probabil". (Letiția Barbu - 39 de ani). Explicitarea este extrem de importantă, căci așa cum îi imaginase fetița, ei corespundeau destul de exact la ceea ce Marcel Mauss numește "reprezentări magice personale)... (menite să prezinte într-o manieră concretă eficacitatea magică

a riturilor și calităților) ... (Ele substituie, pur și simplu, ideea de persoană-cauză ideii de cauzalitate magică". (cf Marcel Mauss, Henri Hubert, **Teoria generală a magiei,** ed. rom., Iași, 1996, p. 100) Conchizând: odată acceptată comunitar, imaginea piticilor era una extrem de pregnantă și terifiantă, totodată, tocmai datorită caracterului lor cu totul neobișnuit; experiența tradițională în domeniu nu oferea antecedente care să conțină în ele și soluția înaintea unei asemenea apariții; imaginea era deci una cu o deschidere maximă, una din care putea să se nască aproape orice, tocmai de aceea pomenită cu sfială și curiozitate în același timp; plasându-i, în linia basmelor de sorginte germanică și scandinavă, cunoscute din lecturi, în rolul de adjuvanți ai altcuiva (ai personajului comentat - Văsălie), fetița de nouă ani a decupat, din seria de linii narative posibile la un moment dat, una singură; astfel, ea a transformat necunoscutul în cunoscut și a produs, instantaneu, o "îmblânzire" a vedeniei. Fără să fie încă sigură de asta, prin gura copiilor, comunitatea a efectuat un demers argumentativ similar cu cel pe care îl realizase, în privința tuturor celorlalte subiecte, lidera de opinie, Aurelia Moholea, cea care traducea nefirescul în firesc, recitind, din situațiile prolixe relatate de ceilalți, manifestările unor modele și prototipii ancestrale.

Strigoi și partide

Demonstrația nu poate să nu ia în discuție și un alt aspect: există/nu există și, dacă da, cu ce valențe simbolice, pitici în ansamblul culturii noastre tradiționale? Am afirmat mai sus, uzând și de opiniile femeii celei mai autorizate din comunitatea analizată, că locul lor nu este, în mod evident, în imaginarul funerar. O lectură a unui corpus de mitologie românească nu poate face, însă, abstracție de reflecția tradițională asupra proporțiilor trupului omenesc. În viziunea țărănească, chipul și mărimea omului n-au fost nimerite de la începuturi, ci doar ca urmare a unei succesiuni de încercări, fapt concordant cu narațiunea cosmogonică însăși: "Dumnezeu a făcut la început pe uriași, dar văzând că sunt prea mari și se-mpiedică de munți și de păduri și nu-s de nici o treabă, s-a gândit să facă alt soi de oameni și atunci a făcut așa niște oameni mici, mici de tot, ca niște pitici./ ... / Erau așa de mici că nouă lucrau la un cuptor. Dar nici aceștia nu puteau isprăvi nimic pentru că erau mici și de nici un folos". (Marcel Olinescu, **Mitologia românească,** Buc. 1944, p. 101 - 102) Cum oamenii de azi sunt sinteza fericită a acestor două neamuri incipiente, toți cei care, într-un fel sau altul, amintesc de acele forme imperfecte sunt demni de milă, căci, după aceeași crestomație: "Aceștia sunt niște oameni ca noi românii, dar îs mai mici la făptură și la stat și puțintei la minte". (**Ibid.** p. 87) Vedeniile de la marginea curții lui Văsălie Gladiș au avut însă prea puțin de-a face cu această perspectivă românească potrivit căreia "omul e om" în măsură în care trupul său nu depășește, nici într-o parte nici în cealaltă, o dreaptă măsură. Ei au fost, încă de la început, puși în relație cu o "lume neagră" și periculoasă. Cred însă că punctul de vedere menționat mai sus a putut întreține o anumită stare de dubiu, absolut necesară actului de imaginare colectivă, stare care a compensat prin judecata de factură ironică ("Acești neputincioși să fie chiar o ipostaziere a sacrului?") tensiunea provocată de proximitatea irumperii sacrului în profan.

Tradiția românească mai tezaurizează, însă, și figura extrem de incitantă, chiar dacă mai puțin frecventă, a piticului diform din basm. Numit "Tarta-cot-barba-d-un-cot, o stârpitură de om cu barba de un cot cu trup cu tot; Tartăcot barbă d-un cot, călare p-o jumătate de iepure, șchiop; Stati-cot palma picioru cu barba cât grapa, cu dinții cât grebla și cu ochii cât roțile de la plug, călare pe o jumătate de iepure; Omul cât cotul cu barba cât cotul pe un iepure șchiop călare, cu căpăstrul de chiotoare răzimându-se într-un pai de secară; Omuțul cât șchiopul cu barba cât cotul... un omuleț numai cât un prunc, cu o barbă lungă de târâia după el; Staticot cu barba de șapte coți; Titicot cu barba de un cot încălțat cu găoci de ouă; Salcotea cel din lumea zmeilor cu o barbă de 99 de stânjeni; Bărbiciu-Măciuc") (v. Ovidiu Bîrlea, **Mică enciclopedie a poveștilor românești,** Buc, 1976, p. 381) acesta este actant prioritar al unei serii de basme cu trăsături particularizante, demne de tot interesul. Mai întâi piticul disproporționat apare întotdeauna dintr-o gaură a pământului, iar contactul, ulterior, al voinicului cu el are loc doar după transcenderea sa obositoare în spațiul submundan. Toată această călătorie poate fi integrată într-o succesiune de acte inițiatice menite să medieze relațiile bărbatului viteaz cu forțele chtoniene, feminine și, implicit, periculoase.

Povestea discutată și, pe alocuri, reconstruită **post festum,** de mai sus, mi se pare extrem de pilduitoare. Ea este o probă a faptului că imaginarul popular funcționează extrem de eficace, umplând forme noi cu semnificații quasi-uitate pe care le reciclează cu discreție și savoare.

Inventarea argumentelor și contraargumentelor transformării lui Văsălie în strigoi a coincis cu o perioadă relativ calmă a existenței rurale, cea a lunilor august și septembrie, când oamenii nu sunt angrenați în munci îndelungate și obositoare. Pomana de șase săptămâni, presupusa limită tradițională a "întoarcerii mortului", s-a suprapus, însă, exact peste începutul culesului porumbului și, în plus, în anul 1992, peste finalul campaniei electorale pentru legislativ și președințe. Aproape peste noapte, oamenii care își petrecuseră mai tot timpul în stradă și-au schimbat complet modul de viețuire. Fiecare familie a fost ocupată mai multe zile cu culesul, iar serile au fost dedicate urmăririi avide a știrilor politice și controverselor de aceeași natură. Grupul omogen care reflectase pe seama lui Văsălie și construise din el un strigoi s-a diluat aproape cu aceeași viteză, în vreme ce oamenii au început să-și apere cu patimă partidele, candidații și ideile politice preferate. Vreau să spun că "inventarea strigoiului", țeserea poveștii de factură tradițională, s-a putut întâmpla într-o perioadă de respiro a comunității respective. În momentul în care stimuli de natură economică sau politică s-au resimțit din ce în ce mai pregnant, comunitatea și-a redobândit pragmatismul și a recunoscut supremația rațiunii asupra fantasticului.

Stingerea poveștii în contextul descris mai înainte evidențiază o anumită ierarhie a valorilor și este, subiacent, un diagnostic al comunității care o inventase. Grija pentru bunăstarea gospodăriei în anul care urmează primează asupra interesului pentru poveste. În același timp, oricât de incitant, subiectul fantastic înjghebat cu atâtea eforturi în timpul de vacanță s-a dovedit mult mai firav decât problema recesiunii economice, a democrației, a regalității sau republicii, a ungurilor și Basarabiei, a Europei ș.a.m.d., recurente în programele de radio și televiziune. În mod aproape patetic, oamenii și-au redescoperit liderii de opinie, i-au consultat și i-au urmat. Și-au amintit, fiecare, că au copii, cunoscuți sau neamuri care pot fi afectați de ceea ce tocmai fierbe în țară și au părăsit fără strângere de inimă povestea de ei inventată. Gladișii au fost văzuți foarte repede ca o familie dezordonată, cu bărbați beți, iar Văsălie, un sinucigaș ordinar, care în nici un caz nu putea concura figurile carismatice care umpleau ecranele televizoarelor. Substratul comic al situației, niciodată uitat pe parcursul povestirii, dar mereu estompat în discurs, a ieșit, dintr-odată, la iveală, iar sătenii, odată puși înaintea acestei evidențe, au refuzat să-i mai fie susținători.

Fluxul - refluxul poveștii este cea mai potrivită metaforă pentru raporturile comunității rurale analizate cu mentalitatea tradițională. Aceasta se dovedește un uriaș rezervor de soluții existențiale, majoritatea dintre ele ușor de ipostaziat în povestiri memorabile, dar este un rezervor la care acum se recurge mai ales în vreme de tihnă și de odihnă. Viețuirea obișnuită urmează alte ritmuri și se înclină, deseori, altor valori. O atare stare de lucruri a făcut ca acum, după cinci ani de la eveniment, toată povestea lui Văsălie să fie ascunsă undeva, în memoria mai prodigioasă sau mai săracă a unora, iar discursul socializat să fie comprimat doar în câteva vorbe condescendente: "Nu mai zice nime'nimica. (Elena Galu - 69 ani).

Jocul de-a geniul

"Nu știi decât ceea ce trăiești tu; nu rodești decât în măsura în care te descoperi pe tine. Orice drum e bun dacă duce în inima ființei tale, dar mai ales drumurile subterane, marile experiențe organice, riscurile, aventura. Un singur lucru e esențial: să rămâi tu, să fii autentic, să nu-ți trădezi ființa spirituală".

Este un fragment din prefața cărții lui Mircea Eliade, **Roza vânturilor,** pe care cei care au îngrijit apariția cărții despre profesorul Pamfil, dr. Doru Ogodescu și dr. M. Lăzărescu, l-au considerat o ilustrare sintetică a personalității și învățăturilor maestrului. Viața și cariera medicală a lui Eduard Pamfil se pot într-adevăr regăsi în nuce în acest îndemn eliadesc spre consecvență spirituală, etică și profundă înțelegere umană.

Intelectual cu amplă deschidere europeană, strălucit discipol al școlii franceze interbelice de psihiatrie a lui Henri Ey, profesorul Pamfil a fost un excelent vindecător de suflete datorită nu doar profesionalismului, ci și sensibilității și generozității sale. Recunoscut ca personalitate de orientare socratică, Eduard Pamfil face - mai mult sau mai vast - dovada unui destin, aș spune, pitagoreic. Atras din tinerețe spre subtile simfonii cosmice, el visează

să sesizeze și să fixeze aceste armonii în fenomenele realității. Muzica pe care o cunoaște atât de bine și de care este apropiat structural mai ales prin aptitudinile sale pentru chitară clasică îi oferă cel mai reușit model de armonie pe care-l va aplica, în studiile sale, personalității umane. Fin cunoscător de artă, Eduard Pamfil a fascinat generații întregi cu prelegerile sale având ca temă relația între artă și psihicul uman. Abordarea realității din perspective atât de variate i-a permis profesorului crearea unei percepții globale asupra lumii, generatoare a unui model universal de armonie, model triontic. Această idee, profund originală, este considerată de specialiști ca având un impact însemnat asupra gândirii științifice românești actuale, nu doar în domeniul psihiatriei, ci și, mai vast, în antropologie, în filosofie.

Ce înseamnă, de fapt, trionticitatea? Prof. Paul Caravia, coleg și prieten al profesorului Pamfil, enunța succint termenii acestei teorii în prezentarea cărții **Nevrozele** scrisă de Eduard Pamfil în colaborare cu dr. Doru Ogodescu, prezentare apărută într-un număr din 1973 al revistei "Orizont", cu un an înainte de publicarea lucrării la Editura Facla: "Acest ansamblu de comportamente umane, atât de bogat și de variat fenomenologic - pe care îl numim personalitate - există, ființează și funcționează concomitent cu trei planuri esențiale, definitorii pentru Homo-Homo, pe care noi le-am formulat asfel: a) Planul ființării, când EUL este identic cu sine: b) Planul comunicării, când EUL se deschide spre lume și prin TU înțelege că deși unic nu este singur pe lume; c) Planul axiologic în care El se ipostaziază în sistem referențial ce sancționează acțiunea umană, dincolo de subiectivitatea sa". (**Eduard Pamfil sau Jocul de-a geniul,** pag. 23)

Cartea despre Eduard Pamfil reunește o multitudine de forme de prezentare (amintiri, mărturisiri ale prietenilor și foștilor studenți, interviuri, eseuri ale profesorului rămase nepublicate, pagini inedite de poezie). Astfel, ceea ce se dezvăluie cititorului este o figură complexă, contradictorie uneori, întotdeauna derutantă și atrăgătoare. Acad. prof. dr. C. Balaceanu-Stolnici, prof. Paul Caravia, Livius Ciocârlie, Șerban Foarță, dr. Doru Ogodescu etc. vorbesc despre un profesor deosebit prin ideile sale, atât de diferite de tradiția închistată a epocii comuniste, despre conferințele sale unde era întotdeauna o apariție. Un om liniștit, dar spectaculos, modest, dar spirit aristocratic din multe puncte de vedere, Pamfil a fost un mare protector al artelor și un inspirat interpret de muzică clasică. European prin naștere și educație, profesorul a oferit școlii medicale românești... altceva: originalitate, prospețime, interdisciplinaritate, deschidere.

Interviurile îl arată pe Eduard Pamfil ca pe un causeur par excellence, pentru care, ca și pentru M. Eliade, a vorbi, a povesti este cea mai de succes variantă de supraviețuire. După pensionare, după ani de discuții peripatetice în cel mai veritabil sens al cuvântului, doctorul Pamfil încă povestește. De ce a publicat așa de puțin când a avut atât de multe de transmis celor care-l admirau sau invidiau pentru că nu-l puteau întotdeauna înțelege în totalitate? "N-am suportat să am niciodată un curs scris. Era ca și cum aș fi murit în propria mea convenție. Eu am trăit mai mult prin oralitate". Ultimele interviuri îl găsesc însingurat și repliat spre trecut, dar cu aceeași seninătate interioară dintotdeauna, dincolo de umilințele la care fusese supus de un regim al absurdului, dincolo de boala care-l imobiliza. Singurul regret? Mâna care nu-l mai ajuta să facă muzică și să scrie poezie. Își aștepta Cartea, cea care să reunească toate ideile și trăirile unei vieți prea pline.

Acesta din urmă este și omul poeziilor scrise de Eduard Pamfil și publicate în volumul **Arioso Dolende** Ed. Facla, 1979: discret în dorințele și nostalgiile sale, conștient de importanța edificatoare a tăcerii în poezie, muzică, viață, un suflet blând care se regăsește în tristețea apusurilor de iarnă.

Diversele recenzii scrise în întâmpinarea lucrării sale **Nevrozele** scot la iveală o aceeași personalitate contradictorie, paradoxală, chiar: cartea, surprinzător atipic, nu se înscrie prin concepție și abordare atât în linia strict trasată a tratatelor de medicină psihiatrică, ci își revendică o filiație mai degrabă în spiritul unui Michel Foucault. "Așadar, lucrarea repauzează pe un paradox: tratează o problemă medicală (...) fără obișnuita rechizită conceptuală medicală, ba mai mult, pornind de la alte fundamente metodologice, dinspre antropologia filosofică, dinspre filosofie chiar". (Stelian Bălănescu, Rev. "Transilvania", 4/1975)

Nebunul, bufon sau înțelept, este cel ce se circumscrie în primul rând în sfera ludicului. "Jocul de-a geniul", așa cum reiese din fragmentele de eseu de la finele cărții, nu este apanajul inteligenței, ci al afectivității. De fapt, inteligența ca joc devine afectivitate, pentru că eliminarea riscului generează, prin anihilarea tensiunii teleologice, fericirea primară. Înțelegerea deterministă nu face decât să îndepărteze, sănătos sau nebun, de genialitate.

Jocul de-a geniul, de-a creația, de-a viața este cel care, esențial pentru Eduard Pamfil, formează și păstrează, încurajează orice ființă morală (mai mult decât doar socială) să "aprivoazeze bestia", aleatoriul, într-un demers tot atât de generos și inofenstiv ca și al micului prinț în prietenia sa cu vulpea. De fapt, multe din gândurile și idealurile lui Eduard Pamfil, poeziile, conferințele, eseurile, sau chiar discuțiile particulare au izul purității sensibile a copilului prin excelență. Și nimeni nu poate sintetiza mai bine acest lucru decât profesorul însuși într-un interviu acordat în 1977 revistei "Orizont". Nu ne mai rămâne decât să tăcem ca înaintea inefabilului și să-l lăsăm pe Eduard Pamfil să tragă concluziile:

"Ce personaj de carte nu a asfințit, deloc, în sufletul dumneavoastră?" "Micuțul prinț al lui Saint Exupery! Prin el am resorbit minuni ireale, extraumane. De la un moment dat respirația mea era a lui, vocea mea era a lui, ființa mea era a lui...".

Am fost, așadar, contemporani cu un intelectual din linia celor care-și depășesc precaritatea, cum ar spune Malraux, prin și pentru "umanități".

Dana CHETRINESCU

Cronica literară

Final de etapă

Perioada 1990-1997 a fost a apariției cărților de documente; a jurnalelor; a volumelor de memorii; a revistelor specializate care au evocat gulagul românesc, procesele comuniste, asasinarea elitelor intelectuale. Au apărut cărți importante scrise de autori fundamentali. Au apărut cărți pasionante, au apărut volume improvizate, scrise repede, au fost traduse amintiri publicate în exil de oameni care au suportat tortura, represaliile, interdicția. Au apărut - aproape fără să observăm - textele torționarilor. Unghiul de vedere, acut subiectiv, era explicabil în numeroase dintre volumele apărute. Lectura deturnată a documentelor era, în alte cazuri, la fel de explicabilă.

Anatomia mistificării. 1944-1989. Procesul Noica - Pillat este un final de etapă, o încheiere a drumului parcurs, o sinteză. Îi aparține unui autor care, de vreo două decenii, meditează asupra întâmplărilor extraordinare ale subteranei. Romancier, Stelain Tănase a descoperit în anii '90 spațiul - deopotrivă confortabil și inconfortabil - al nonficționalului. Înzestrat pentru travaliul de arhivă, având rezistența constructorului epic, scriitorul și-a disciplinat fantezia alături de documente senzaționale. A învățat să-și asculte conlocutorii - lumea ascunsă, vedetele "din planul al doilea". A învățat (mărturie e lungul dialog cu Al. Paleologu) să stea lângă maeștri. Să fie discipol. Îi descoperă pe cei care au fost aici, în deceniul al șaselea, în miezul evenimentelor. Descoperă martori extraordinari, povestitori fascinanți care pun în lumină istorii nebănuite. Gheorghiu-Dej, Bârlădeanu, Pavel Țugui, Radu Popescu devin personajele unei istorii neoficiale. Dar și Noica, Paleologu, Dinu Pillat, Simina Mezincescu, Nicolae Balotă sunt eroii unor "istorii neoficiale". Fapte pe care le-am auzit de zeci de ori sunt contextualizate astfel: primesc o semnificație nouă. Le înțelegem mai bine. Tortura pe care o suportă Noica - incredibilele suferințe pe care le suportă marele filosof - au devenit, în lumea întemnițaților de la sfârșitul deceniului al șaselea - celebre. Legendare. În ultimii zece ani comentatorii lui Noica au vorbit mai ales despre erorile filozofului, despre replicile lui amuzante, despre opțiunile sale politice riscante din anii treizeci: **nimic despre tortură.** Și nimic despre faptul că prietenii săi din exil s-au purtat mizerabil. Cartea lui Stelian Tănase încheie o etapă a literaturii gulagului românesc și se deschide spre alta, cel puțin prin finalul ei.

"Am găsit în chip miraculos scrisoarea din '57 către C. (Cioran, n.a.), o scrisoare de care aproape și uitasem. Îmi amintesc că o trimisesem atunci lui C. să o publice în NRF ca răspuns la a sa - sperând că o va traduce, cu extraordinara lui franceză -, dar mi-a scris că n-o publică spre a nu-mi face rău. Încheia scrisoarea spunând: **je te dis une chose; tu es qulqu'un.** Îmi amintesc că mi-a făcut mare plăcere; dar în 1972, când l-am revăzut, am uitat să-l întreb dacă mai are scrisoarea. O recitesc acum, îmi amintesc de tot ce investisem sufletește în ea, de tot ce s-a întâmplat din cauza ei, de tot ceea ce a urmat și-mi spun: du-te dracului de viață, că frumoasă mai ești! (și-mi spun: ce sălbatecă e viața! ce sălbatic de frumoasă!)".

E citatul care încheie acest extraordinar roman nonfictiv, această carte de documente, citate și comentarii. Și de concluzii. Ultima frază a lui Noica seamănă cu celebrul și intraductibilul text al lui Creangă, ba chiar se încuscrește cu el: **bată-vă pustia privighetori!** Noica nu păstrează nici o umbră de resentiment privighetorilor: dimpotrivă, le admiră în continuare și îl citează pe Cioran, cea mai de preț dintre privighetorile franco-române cu admirație: Noica e un profesionist al admirației. Poate că al doilea roman nonfictiv, a doua carte a analistului se va ocupa, pe larg, și de ele.

***

Deocamdată, acest final de etapă

rămâne la procesul (procesele) Noica. Stelian Tănase nu se autoiluzionează citând doar unele documente. Nu selectează martorii. Stă de vorbă chiar cu cei care ar fi putut deveni, într-un moment al conversației, inconfortabili. Capitolul care încheie cartea, **Pactul,** are azi, încă, o sonoritate aparte. Poate într-un volum ulterior analistul va relua ideile schițate aici. În rest, cartea învie o lume ascunsă, încă secretă, divulgă taine. Maestrul de ceremonii e tot Al. Paleologu, pentru care universul monden pulsează în arterele subteranei; lumea bună își desfășoară chiar în întunecatul deceniu, capacitatea de a iubi. Sunt (au fost) în acei ani tineri. Iar încurcăturile tinerilor erau știute doar de atotștiutorii care i se confesează, azi, romancierului.

Nici liniile de demarcație între oamenii puterii și condamnați nu erau trase cu claritate. Ileana Iordache, fiica lui Vladimir Streinu e căsătorită cu Radu Tudoran, fratele lui Geo Bogza, scriitor de nădejde al deceniului. Marieta Sadova e prietena intimă a Marcelei Rusu, soția din acele vremuri a lui Alexandru Bârlădeanu. Iar acuzatul Plăcințeanu e condamnat și probabil ucis fiindcă este amantul Licăi Gheorghiu, fiica lui Gheorghiu-Dej. Iar epigramistul Păstorel face pușcărie fiindcă e prietenul playboyului Plăcințeanu.

Lumea bună a "vechii orânduiri" se întâlnea, previzibil sau imprevizibil, cu fiii, cu nepoții ilegaliștilor de altădată, mai vechi sau mai noi. Nici vorbă că autorul romanului nonfictiv n-a speculat excesiv aceste încrucișări de drumuri, aceste valsuri nobile și sentimentale. Le-a tratat cu înțelepciune și îngăduință, ca un adevărat autor omniscient care le vede pe toate de sus, din cerul înțelepților.

Cornel UNGUREANU

Stelian Tănase, **Anatomia mistificării. 1944-1989. Procesul Noica Pillat**, Editura Humanitas 1998.

P.S. Primesc **Origini. Romanian roots,** nr.-6, nov.-dec. 1997 în care semnează Virgil Nemoianu, Sanda Golopenția, Mac Linscott Ricketts, Constantin Eretescu și alții. Într-un supliment consacrat lui Mircea Eliade, există un **Dialog despre actualitatea lui Mircea Eliade** cu Virgil Nemoianu care ar trebui citat în întregime. Cum nu-l putem cita în întregime din lipsă de spațiu, transcriem încheierea. Întrebat "În ce măsură atacurile postmortem la adresa lui M.E. (privind trecutul lui legionar) ar putea afecta receptarea exactă de către occident a operei sale în totalitate", Virgil Nemoianu spune: "Simpatiile de extremă dreaptă reprezintă cel mult un episod: ele nu au avut (gândesc eu) un impact serios asupra omului de știință, asupra omului de literatură, umanist, care a fost Mircea Eliade".

Dincolo de cuvânt

"Al veacurilor caier"

Nu fără amărăciune îmi dau, din ce în ce mai acut, seama că orășenii zilelor noastre "uită" bogata și pitoreasca terminologie a industriei casnice țărănești. De aceea, dorind să însăilez câteva însemnări despre **caier,** mă văd constrâns să reproduc, înainte de orice, definiția dicționărească a cuvântului: "Mănunchi de lână, de in, de cânepă sau de borangic, care se pune în furcă pentru a fi tors manual" (DEX). Profund legați de "realiile" vieții rustice, fruntașii "scripturelor române" evocă nu o dată, în operele lor, străvechea îndeletnicire a "torsului". Tudor Arghezi, **Cântare omului:** "Dă-mi fiecare deget, din cinci, să ți-l sărut,/ Și ție, fată zveltă, care-nvârtești în aer,/ Ca o sfârlează, fusul pe firul tors din **caier**"; Șt. O. Iosif, **Fusul:** "Topită de veghere, bunica toarce, toarce,/ Cu mințile p-aiurea, cătând la foc pierdută.../ Și, ca purtat în umbră de-o mână nevăzută,/Tot fuge-n cercuri fusul și tot mai iute stoarce/ Din **caier** lână mută...". Pentru un "poeta-artifex" de statura lui Tudor Arghezi, **caierul** rodnicește și primește repertoriul tradițional al comparațiilor. **Belșug:** "Din plopul negru, răzimat în aer,/ Noaptea, pe șesuri, se desface lină,/ La nesfârșit, **ca dintr-un vârf de caier,/ Urzit cu fire de lumină".** În poemul său, **Strămoșii,** Octavian Goga actualizează disponibilitățile figurative ale termenului, plăsmuind cu ajutorul lui o metaforă cu rădăcini înfipte în veșnicia satului românesc: "Doar din **al veacurilor caier**/ Mi-am împletit eu biciul urii,/ Nestinsul vremurilor vaier/ Mi-a scris blestemu-n cerul gurii!...". Vasile Voiculescu strămută terminologia industriei casnice sus, în stâncimea mioritică, valorificându-i din plin resursele metaforice: "Prin norii, strânși pe **furcile colților caier,**/ Stânci despletite pluteau în aer,/ Culmi spânzurau de un fir de ceață". Cât de important a fost, în veacul vechi, **caierul** în gospodăria țărănească se vede deslușit, între altele, și din amănuntul lingvistic că verbul, de obicei reflexiv, **încăiera** "a se părui", "a se lua la bătaie" - atât de stăruitor în zaristea copilăriei sătești - reprezintă un derivat din **caier,** obținut la capătul unei cutezătoare asocieri metaforice. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie:** "Era cât pe ce **să se-ncaiere** la bătaie". La un poet autentic, cum este Octavian Goga, subiectul unui atare verb poate fi exprimat prin stihiile dezlănțuite ale firii. **Cântăreților de la oraș:** "Iar trăsnetul, ce înfioară bolta,/ Când **fulgere potrivnice se-ncaier,**/ Și mugetul înfricoșat al apei,/ Să ferece al strunei noastre vaier!". Imaginea îl obsedează pe Goga, revenind, aproape aidoma, în **Poezie:** "Când **trăsnete potrivnice se-ncaier**/ Și crestetele brazilor despică,/ Eu în văzduhuri deslușesc un vaier/ Cum din adânc spre mine se ridică". Derivatul nominal **încăierare,** cu sens propriu, se ivește într-un crâmpei antologic din Vasile Voiculescu, **Pisica popii:** "Șerpi bătrâni cât lumea, șerpi mărunți și plozi,/ Ațâțați de slavă, vin plesnind din cozi,/ Șuierând din scorburi, lunecând prin găuri,/ Unduind din mlaștini, șerpuind din tăuri,/ Furișați din bâlciuri unde zac în cușcă,/ Vin și-ncing cumplită, mută-**ncăierare,**/ Se-mpletesc în funii, spumegând se mușcă,/ Gâtuiți sennoadă, strânși într-o-ncleștare...". Cum a fost, oare, posibilă constituirea "ciudatei" metafore, care a mijlocit trecerea de la **caier** la verbul **încăiera?** Studiul atent, istoric, al textelor ne arată că în mediul sătesc - unde **caierul** era omniprezent - "părului", mai ales când era și nepieptănat, i s-a zis, printr-o metaforă pe deplin motivată, chiar... **caier!** La început transitiv, derivatul verbal **încăiera** a însemnat, o vreme, "a părui", "a înșfăca, a trage (pe cineva) de păr", adică de... "caier"! Dacă citim cu suficientă atenție versurile următoare din Anton Pann, **Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea,** sensul primordial al verbului **încăiera** ni se învederează cu înlesnire: "Văzând paguba aceasta slujbașii împărătești/ **Încaier** pe Hogea-ndată, cel ce mort se socoti,/ Îl **târăsc,** încep a-l **bate** și prin curte a-l **trânti".** Așadar, "pătimirea" lui Hogea se despică în patru episoade: omul este **încăierat,** adică "înșfăcat de păr", **târât, bătut,** în sfârșit, **trântit.** În **Povestea ăluia,** tot de "finul Pepelei", un Sărăcilă - poreclit, abstract, "neavere" - după ce mănâncă și bea vârtos într-un han, în loc să-i plătească birtașului, vrea să-i... cânte: " - Ce spui? - birtașul îi zise,/ Strigând (cum se necăjise) -/ Să-mi cânți cântece pe plată?/ Bani, că **te-ncaier** îndată!". Este limpede, **te-ncaier** înseamnă "te apuc de... **caierul părului"!** Confirmarea vine din replica "interioară" a lui Sărăcilă: "Neaverea sfecli de frică,/ Gândi, hai, **îl ia de chică".** Așa "traduce" clientul înspăimântat amenințarea birtașului (**te-ncaier îndată**). În momentul când **încăiera** prinde să se abstractizeze - structura sa lingvistică devenind opacă - se constituie frazeologismul **a încăiera de păr,** atestat, iarăși, la Anton Pann, în **Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea:** " Îndată și d-aci unul **îl încaieră de păr,**/ Îl țesală bine, -l smulge și îl lasă bătut măr". Comparația din care țâșnește o atare imagine i s-a impus lui Eminescu, în povestirea **La aniversară:** "Ea era blondă, foarte blondă, cu **părul cu un caier de cânepă".** Dacă cineva ar fi înșfăcat-o de păr pe eroina narațiunii, el ar fi... **încăierat-o!**

Adevărata față a cuvintelor se vădește nu o dată vicleană și amăgitoare: este o dulce osteneală să o descoperi.

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Deșert (I)

Dacă n-aș fi avut experiența complexă a unei călătorii de mai bine de trei sute de kilometri prin Sahara, la vest de mănoasa vale a Nilului, între Gizeh și Alexandria, aș fi fost încredințat că sentimentul deșertului este unul, mai aparte e drept, din gama celor omenești, care are deopotrivă conotații ale amăgirii și zădărniciei, ale lipsei de țintă și golului. La o altă scară trăisem experiențe similare în hamadele de piatră ale morenelor glaciare din munții pe unde am umblat încă de copil, spăimântat de aglomerarea de stânci risipită pe întinderi lipsite de orice urmă de viață, care, în bătaia luminii crepusculului, supradimensionau umbrele negre-viorii ale menhirelor uriașe, dându-le o viață aparte, de numai câteva minute, până când deșertul albastru-închis al nopții se ridica precum o pâclă de la răsărit. O lume de fantome, de dedublări ale ființei pietrelor ieșea precum sufletul din trupul pregătit să se reîntoarcă în taina lutului, ori din cel ce încă se mai luptă să rămână în această întâmplare numită de noi viață, se prelungea tremurândă spre văi, se pierdea în ceturi, devenea mișcătoare, pentru a se uni definitiv, după apus, în deșertul negru al nopții, presărat cu semnele de steatit ale stelelor, precum drumurile caravanelor peste dunele de nisip.

Sihaștrii și-au ales pentru contactul mai direct cu lumea spiritului cu predilecție pustnicia munților sau deșertului, departe de lume, departe de zgomotul labirintului aglomerației umane, astăzi tot mai lipsită de vreun semn al sacrului, unde ritualul devine un act maniacal, complet rupt de ceea ce ar trebui să fie.

Nemărginirea deșertului (erg, în termeni științifici), a hamadelor de piatră, te-nvață să descoperi mult mai degrabă căile inițiatice de pătrundere și reîntoarcere din labirintul interior, comunicarea cu spiritul atoatevăzător și atotputernic. Te-nvață să te-ntrebi nu cât este ora, ci unde ai ajuns? Te-nvață să te-ntrebi nu cât mai este până la capăt, ci dacă ai timp să-ți închei lucrarea zilei aceleia? Te-nvață să te-obișnuiești cu prezența dublurii ce iese la ceasuri neașteptate din tine, ca o creatură aparte, și materială și de fum, să-ți dea un pahar de apă aflat pe masa de la capătul patului, să-ți aprindă o țigară, care nu va arde niciodată, apoi să-ți apese cu mâna stângă un cuțit lung între coastele a șasea și a șaptea, aproape de stern, care nu te va ucide, să-ți ofere confortul inexistenței. Simți, înveți de la deșertul cel mare asta, cum dublura îți lasă pacea sau neliniștea zilei, aflată sub reflectorul soarelui, dreptul la speranță și amintire și sumedenia de calcule cu cifre între 0 și 9, între literele A și Z, să poți comunica, să te poți comunica, să te poți face înțeles în acest labirint de trupuri, fiecare cu dublura sa.

Ziua, pentru percepția noastră, deșertul e o aglomerare infinită de granule de făină de mălai zvârlită și perpelită pe plita încinsă a cuptorului. Noaptea e cenușa focului care a ars dedesubt. Deasupra. Noțiunile asupra așezării ființei în spațiul acestui pământ devin confuze. Extreme prin ioase doar întâlnirilor spiritului cu sacrul, acelea difuze, iar nu geometriilor simbolice speculate și fetișizate pe lungul istoriei europene, nici ea prea originală câtă vreme își are sorgintea pe malurile Nilului, ale Tigrului și Eufratului.

UN înțelept, care nu e trecut în Patericul egiptean în rândul acelor **avva** ce și-au părăsit viața bună și îmbelșugată pe la patruzeci de ani, pentru a se dedica rugăciunii neostenite, constata cu o detașare demnă de a fi luată în seamă de lumea de azi, blestemată să se bucure de libertate ca de un viciu, că la urma urmelor pentru ființa umană nici nu are o prea mare importanță dacă există sau nu există într-adevăr un Dumnezeu deasupra tuturor celor omenești și cerești, ci că fundamental pentru om este sentimentul credinței. Al credinței în sacralitate, al credinței în ceva superior sieși, alături de care să-și poată afla singur minunile particulare, vitalitatea în clipele de cumpănă, echilibrul atunci când în locul unei singure dedublări i se relevă, în plină trezie, două sau mai multe, pe care nu le mai poate controla.

Iar dacă oameni cu bunăstare au renunțat la cele lumești pentru a-și regăsi dublul bun sihăstrindu-se în hamadele munților ori în pustiurile Africii sau Asiei Mici, au făcut-o cu voința sigură de a trăi sentimentul unicității ființei în univers, pe care doar acolo îl putea afla. Pentru ei restul lumii era o rampă de gunoi plină cu litere de la A la Z și cu cifre de la 0 la 3, aglomerate în dune nefolositoare pe care le poartă în voia sa Simunul, pentru a le risipi în valurile mărilor și oceanelor apropiate. Resturi de povești cu Don Juan, Robinson, Faust, Don Quijote, Hamlet, Macbeth s.a., ori calcule infinitezimale ce se blochează între cifra 1 și 0,9999... povești cu sunete și culori, care semnifică deschideri spre universal doar în interiorul unui cod al nostru interior, acceptat ca o cutumă, învățat pe băncile școlilor, universităților, pus la temeiul înălțării doctorale în grad didactic sau academic aici, pe un teren ceva mai puțin compact și continuu decât Sahara într-un mini-univers prea scurt ca timp să-și dezvăluie marile falii ale inconsecvențelor, marile tragedii ale discontinuității, ce torpilează imuabilitatea legilor descoperite de niște oameni albi, convenabile lor. Cu câteva sute de ani înainte de sosirea lui Columb, fără să-și spună sfinți, fără să-și spună martiri, fără să-și spună heruvimi, serafimi, mucenici sau măcar preoți, pe continentul american, toltecii împărțeau lumea universului uman în tonal (perceptibil) și nagual (imperceptibil), iar alesul ce avea acces la această a doua formă a puterii umane, ce se corela perfect cu cea a naturii și la care se putea ajunge doar printr-un extrem de complex proces de inițiere, dus ca pe o bârnă îngustă deasupra prăpastiilor fără puncte de sprijin, ființa ce trebuia, precum amintiții pustnici, să renunțe la tot ceea ce e lumesc, până la cei mai apropiați din familie (mamă, tată, fiu, fiică...) avea să poarte numele de imperceptibil, iar pentru uzul comun, de vrăjitor. Și Orientul Îndepărtat, și Tibetul, și mănăstirile din Himalaia, și civilizațiile apuse ale Africii... cu formele de înțelegere a naturalului și ca sacru și ca profan, într-o întrepătrundere cu cosmicul care nouă ni se par ieșite din cursul obișnuit al regulilor rațiunii, fie s-au pierdut, fie vor domina într-un veac de-aproape. Iar legile descoperite de omul alb, bune rațiunii lui și labirintului său inventat să se simtă atotputernic, unic, supra-ființă, vor lăsa loc redescoperirii străfundului nefolosit, aflat dincolo de comoda tabelă cu logaritmi a mentalității istoriei, psihologiei s.a. a creierului nostru cartezian. Nici măcar amăgitoarea impresie că "adevărul (ca întotdeauna) se află la mijloc" nu va mai fi valabilă.

Simunul duce spre mare dune de litere de la A la Z și cifre între 0 și 9, să lase iluzia că deșertul respiră.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Ioani Abfalter cântă la ghitară (I)

- fragmente de viață din anii '65-'71 -

Oboseala se scurge în picioare, trece prin pulpe ca un curent electric, se duce mai departe, către zonele de liniște din țărână. Nu mai știi exact unde începe și unde sfârșește oboseala și cât va dura, pare fără sfârșit. Stau cu toții lângă marginea canalului care își trece zoaiele la intervale regulate din gaura întunecoasă învăluită în buruieni de la gura de beton. Discută despre cum anume ar putea ajunge la un sat nu departe pe care-l știe Pișstuca și fac planuri despre un furt perfect de la o alimentara de acolo din cătunul acela în care sunt puțini oameni, știu pe unde se poate intra, printr-o cosmelie vecină unde există o fereastră îngustă pe care Pișstuca a văzut-o mai demult - fascinația de nepovestit a întâmplării pe care o stabilesc până în detalii, cum anume pot ajunge acolo în vremea nopții cu câteva biciclete pe care le-au descoperit în bodega de lângă gară, cu ele pot fi acolo în cel mult două ore, în sat, pe lângă pădurea de dincolo de oraș, spre ținuturile semipustii, presărate cu pâlcuri de pruni și lanuri de porumb prădate de turmele de mistreți din păduri care sunt și ei tot un fel de hoți; sălbăticiunile se tem și nu prea de focurile pe care le fac oamenii la marginea holdelor, seamănă cu ei mistreții aceia, îi cutreieră și pe ei, chiar fără să știe, bucuria de a fi în afara cumințeniei omenești într-un fel de război cu banalitatea unei existențe care nu le spune nimic. Să fii în afara cumințeniei plicticoase a părinților și a celorlalți care le seamănă până la indistincție, să te simți legănat de muzica aceea din lumea de dincolo de frontieră, de libertatea dulceamăruie la care îi îmbie tânguirea lesinată a ghitărilor, sau alta năvalnică a elpiurilor ascultate cu înfiorare pe lângă cutiile butucănoase ale magnetofoanelor de la unul sau altul dintre colegii din oraș, promițându-le o emancipare căreia nici măcar nu-i știu numele exact: Occidentul - numele unei evadări din plictiseală, percepând ei în muzicalitatea lui golănească toată lipsa de libertate în care trăiau - un fel de previzibilitate care te însoțește acum și mai apoi toată viața. Nimic interesant, doar existența lor aureolată de pudra ritmurilor îndemnând la revoltă contra a ceva pe care nici nu-l știau numi, fascinația unor nume tabu precum Deep Purple sau altele senin colorate în mijlocul unei naturi care îi îndeamnă și ea să purceadă degrabă spre o libertate originară: Credința în revenirea apelor limpezi - Creedence clearwater revival - sentimentul de început de lume, refuzul a tot ceea ce poate fi altfel, mai apoi încăperile mohorâte ale școlii cu poza lui Ceaușescu - proaspătul șef al unei lumi care trăia înfiorată semnele mincinoase ale unei liberalizări pe care ei nu o luaseră în seamă de la bun început. Se unduiau cu palmele petrecute peste umerii delicați ai colegelor de clasă, descoperind lumea liberă sau măcar promisiunea ei îndepărtată în mirosul de piele încinsă al gâtului fetei acoperit de părul lung sub bogăția căruia își strecurau degetele și mai apoi amețeala strângerii în brațe la care fata răspundea în același fel subversiv ca planul ăla de jaf în cătunul lui Pișstuca pe tânguielile anglo-saxone ale unei lumi pe care ajunseseră să o iubească, tot așa ca pe micile isprăvi de la reuniunile uteciste de sâmbătă în care învățau să descopere libertatea. Nebunia provocatoare de a avea părul crescut lung pe umeri, demnitatea acestui fapt la care nu puteai ajunge, nu puteai aspira decât pe mici porțiuni, între

revolte de câteva luni care să-ți permită să-ți porți pletele o idee mai lungi, mai apoi nefericirea de a nu putea fi pe măsura altora, privirea complexat admirativă aruncată acelora care își purtau sabotii și blugii originali pe Corso în Arad - spațiu, acesta din urmă, al unui fel de Occident pe care îl vedeai trecându-ți prin preajmă și cu care căutai să te acomodezi, să-i fie pe măsură. Nenorocirea de a avea părinți total neînțelegători și nicidecum un alcoolic blând și caraghios ca tatăl lui Ioani Abfalter, un croitor neamț care lucra la unitatea militară și care era un beținan atâta de aprig încât vă trata de la egal la egal, uneori aveai impresia că nici nu mai știe că Ab îi este neam de sânge, după cum nici el, odrasla, nu-l băga în seamă, tot așa cum vajnicul croitoraș nu se sinchisea că fi-su' avea părul lung și stătea și el pe la birt. Visai și tu să fii beneficiarul unui asemenea abandon educativ; râvneai zadarnic la bucuria de a fi subiectul unei asemenea nepăsări. Stai cu Ioani Ab și cântați la ghitară, tu bați tactul împreună cu ceilalți, nu vă pricepeți, doar el știe cum să facă ca să scoată ritmuri drăcești din corzile acelea.

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

Voacnărul Zărie se întoarce acas cu aizănbanu

Să reluăm cazul **Zărie Cloșan.** Cum, desigur, vă amintiți, este vorba despre acel dulghertâmplar-spiter care a trăit pe la 1880 într-un sat din fosta graniță a imperiului habsburgic cu cel otoman.

De data asta vă propune să părăsim filologicalele, cu toată savoarea lor, și să intrăm mai mult în poveste. (Arătam data trecută că măcelarul de circumstanță, sau țăranul, sau butnarul, care o fi fost **fraităr**=fruntaș în regimentul grăniceresc de-abia desființat și care, la **provincializarea** teritoriului, adică o dată cu trecerea la legile civile, a devenit, poate, brigadier silvic ori **prim-codrean,** deși e greu de crezut, căci omul nostru face apel la câte un consătean, pe care-l și plătește cu un florin, atunci când vrea să aducă din pădure un car cu lemne..., deci Zărie Cloșan, dentistul satului, ezita în jurnalul său, scriind ba cu caractere chirilice, ba cu latine, iar în acest din urmă caz - latinizând, germanizând, maghiarizând grafia, pe rând sau dintr-o dată).

Să vedem cum decurgea o săptămână din viața lui Zaharia Cloșan/Sacharja Kloschan, la 1884, într-un sat bănățean aflat la confluența râurilor Craiova, Seliște și Mehadica.

Luni dimineața a plouat așa de frumos încât a fost de un drag să te uiți pre lume. Am bani gata 22 de florinți și 5 crițari. Am dat datoria duminică, fumăritu l-am plătit. Avem mare bucurie de cucuruz. I-am dat lui Nemuc un florint să-mi aducă fânu din Vârtoape și alt florint să-mi aducă un car de lemne. Am mai lucrat la notar, am geluit scânduri. Mulțumesc lui Dumnezeu de toate. Vremea moale.

***Marți** am fost la Plugova, la Spătariu, am venit la 12 ceasuri noaptea, am adus 5 florinți de la el capară (=avans, garanție), am luat 100 de lemne de cioplit, am împreunat 27 de florinți, am cheltuit unu.*

***Miercuri** am fost cu Ilia Nemuc la fân la Vârtoape, l-am adus în pace, la 3 oare am fost dogata, l-am chitit pe par.*

***Joi** am fost la Dumbrava, am coborât fânu și secara cu spinarea până la amiazăț. Au venit și Nemuc cu caru.*

***Vineri** am fost la padure, la stâlpuit lemnele.*

***Sâmbătă** am stat de-a ficea (aici: degeaba) acas.*

***Duminică** am fost la biserică, au fost foarte frumos, au făcut slujba amândoi popii.*

Dar să părăsim săptămâna-etalon și să propunem, pe porțiuni, variante. Pentru a compensa lipsa telenovelelor, a Mc Donald's-urilor, a derby-urilor sportive.

Joi naintea Sântiliilor am cosit fân la Cărare.

Sâmbătă am avut un mare bine, am avut numai 10 crițari și i-am dobăut cu furtatu.

Vineri, la Sâmpetru, am mâncat păsui (=fasole) de la noi, d-ăl verde.

Marți am dogătat formele lu Terfaloagă, le-am și dus pre la noauă dimineața. Ana a fost la cânepă cu Ilia. Eu am mai lucrat niște forme lu alu Ciuritu, copilu Stanii. Foarte cald, senin, soare.

Luni am șăzut, m-au durut capu.

Notații nu cu mult diferite de *Jurnalul de la vie* al lui Rebreanu: *Tocma de Sf. Ilie s-au vierit scroafa noastră... Mi-a murit purcelu, s-a înecat... Am cumpărat un cocoș alb de la Pacatiuș...*

La birt, dacă nu găsești răchie, bei *spir* (=spirt) îndoit cu apă.

Ca să ajungi în alte localități, o iei pe jos, pe scurtături, prin păduri și peste culmi, dar, pe unele rute, dacă te grăbești și dacă nu-ți păzești prea tare crăițărașul...

Vineri am plecat la Armenis cu Aizănbanu (=trenul). *Am dat 50 de crițari și am mers cu Spatariu în vagon... Sâmbătă am fost la Mehadie, am stricat bani mulți, am luat opinci copilului... Ana s-a dus joi la băi* (Herculane) *cu zmeură. A venit mai amânat după-amiază, m-am fost spăriat că nu vine... Noaptea de 15 ianuarie am venit de la Tufări prê aizenban cu cuscru Radu și cu alu Manoliasa. Am lucrat o săptămână la Tufări la usi și la două poduri.*

Calea ferată Caransebeș-Orșova fusese dată în folosință la 20 mai 1878. Cât despre Zaharia Cloșan, el trebuie că a fost *tâmerman* (Zimmermann=dulgher) ori *voacnăr* (Wagner=rotar, dar și tâmplar). Din protocoalele bisericii din Iablanița (v. și monografia lui Dumitru Terfaloagă) rezultă că a fost ani îndelungați epitrop, ceea ce înseamnă că era unul dintre fruntașii satului.

Viorel MARINEASA

Poeme de Cornel Atanasiu

Seceriș de brume

Recoltele închipuirii vor fi întotdeauna fapte mai presus de împlinire. Substitut mai tandru pentru malițioasa abstracție a nimicului, spicul brumei nu va putea fi retezat, oricâtă aplecare ar vădi secerătorul. Și dacă, după spusa din vechime, semeni vânt, culegi furtună, cel ce a risipit în brazdele lumii doar aburul sufletului, ce brumă să mai culeagă...?

Și totuși, ispitită de ritmul aprig, precipitat al secerii, căci anotimpul se vădește târziu și cadența somptuoasă a coasei pierită de mult prin pajiștile verii, închipuirea se zorește. Urgențe sinucigașe, urmând pilda sublimă a soarelui, revizuiesc drastic prioritățile: prin liniști de cenușă se pornește aspru seceriș de brume.

Pilda

Soare beat de brumă
delir pustiu
vânt rece
nechez de soartă - bidiviu

Îmbujorare răsfățată
cu pistrui fecunzi de chin
bruma ferită-n umbră
cu sămânță de arin

Doică fermecătoare
tăcerea hârjonește tandru
candorile unui orfan lătrat -
puiandru
stă proțăpit
bondoc și crăcănat
înfipt
și trâmbe de mânioasă-uimire
îi zbucnesc pe nări

mâna-i vicleană
satisfăcută cată-n barbă
când cearcă
crunt pe sub sprâncene
să prețuiască
țara ce va să jefuiască

Dar soarele
lacheu întârziat, efeb, parșiv
cu iutea-i rază, îndemânatică, piezișă
îi fură de sub nas
argintăria
risipită sub lună de orgia nopții

Biet barbar stupid
și crăcănat fără de leac

Cutreier

Numai un punct pasager
de vedere
în vasta reverie
precipitând pretextele minunii
mici cuiburi
unde sălășluiește suverană
părăsirea
Iar
nostalgia
își depune răbdătoare
imaculate de speranță
ouăle de cuc

Descălecare

Doar trece coama dimineții
și nădușit, murdar, sleit
cuceritor și cucerit
descalecă-n nebănuit tărâm de brume

Acasă

Mă văd ajuns tot mai departe
trecut prin vama negurilor
dincolo de volbura pământurilor
pe un promontoriu avansat
al închipuirii
unde câini se zbenguie și
se scaldă în extazul brumelor

În oaza suflării mele
înfrigurate
nespus de cuprins

Călător prin suflet, poetul

Alb pe negru, tulburător (și tulburat) de negru, mă urmărește un cuvânt. Prea simplu, un tiltu alb pe o copertă neagră, negativ al unui film vechi și plin de amintiri. **Pelerinaj.** Oare mi se ascunde ceva? Răspuns pragmatic (sau poate nu) al dicționarului de neologisme: PELERINAJ s.n. - "1. călătorie făcută într-un loc considerat sfânt". Știu deja ce îmi va dezvălui developarea presupusului film. "Mă gândesc uneori că tu ne încurci,/că ne ești prea devreme, suflete,/O, suflete bun la toate...", mă atinge un ecou sorescian. Încurcând-o sau, dimpotrivă, eliberând-o între înalt și abis, sufletul Constanței Buzea se naște, arde sau se stinge pentru a renaște, niciodată prea devreme, de multe ori prea târziu, vibrând în locașul sacru al sensibilității. "Împotriva iluziei și a morții/deslușindu-le umbra sub luna rece/ sufletul meu tremură/în direcția aștrilor/ca și cum s-ar grăbi într-acolo/dar ar vrea amânând să și rămână al meu pururea în acest loc". Oscilare permanentă; eul se comunică și curge, fluid înșelător, într-o perpetuă comuniune lirică, atunci când "de la tine la mine drumul cuvintelor/ se face suflet se face gând". Se face poezie, aș spune, poezie a secundei, a absenței și a uitării, poezie conștientă, dar totuși înspăimântată de ruperea sa din divinitate sub formă de dar și har oferit omului; căci "numai dumnezeu știe cât chin/ câtă jertfă, cât haos/și câtă iubire cere cuvântul/la convertire/îngrozit că pornește și nu mai ajunge".

"Mult este să dai tot/din puțin". Într-adevăr. Dar paradoxale devin trecutul, greșeala, păcatul și lacrima - emoțiile ce derulează melancolic, dulce-amărui, călătoria; paradoxale în momentul în care alunecă în revolta lui "ar trebui să fac ceva", "părându-mi prea puțin a fi/întins nimic sufletul meu în pagini". Puțin?!

PELERINAJ s.n. (fig.) "2. călătorie lungă și grea, cu multe opriri". Și ce-mi mai rămâne în vacarm/să asurzesc/să nu mai simt nimic/fără memorie fără reacții/ca sub anestezie". Dar **ecce homo** - poetul; cu nimic mai presus decât ceilalți, prins și sfâșiat în vâltoarea problemelor ce desacralizează orice spațiu spiritual, își vede Adevărul și pornește. Pornește în călătoria prin el. Prin Suflet. Pelerinaj de suflet printre stări; criza acută a plusului de sentiment sperat, cunoscut sau imaginat odată, generează o lungă serie de minusuri abisale, printre care viața se strecoară incredibil de perseverent, împotriva oricărei logici sau voințe. "Cred că nu mai pot îndura/dar voi îndura/cred că nu mai pot/dar trebuie să mai pot". Și totul merge implacabil înainte, cu nuanțări și alternanțe de tonalitate, cu revitalizări pastelate; poetul își urmează drumul, descriind cercuri în interiorul sferei de cristal a cuvintelor. Acea criză acută cândva, se nivelează, se răzbună și naște vers, instalându-se asemenea durerii surde a unei cicatrici albite de vreme în care carnea vie, rănită, tresaltă încă pregătind, pentru orice eventualitate, țipătul de durere.

Cu masca neantului pe chip" se caută stropul de lumină, îngerul bătrân care, parcă, ierta și repara totul. Nostalgia meditației pasive e întreruptă din timp în timp de răbufniri revoltate ale interiorității, demascări ale răului, disprețului și urii ce, în timpul de care încetezi să mai dispui, încep să dicteze regulile jocului. Clișeu după clișeu, "uimirea acidă lărgind pupilele când/nu mai găsesc nimic demn de a fi spus", ajung și eu la capătul filmului. Unul după altul, clișeu după clișeu, mă recunosc, mă prevăd, mă detest sau mă îndoiesc absurd în fața acestui alter-ego descoperit întâmplător. Știu că nu e singurul; pe cele ce mai așteaptă undeva poate nu le voi găsi, voi răspunde la aceleași clișee. Dar totuși filmul este unic, cu parfumul lui blând și aparte, cu nuanțele obsesive ale începutului, amestecate de-acum în cenușiu, cu pete de culoare și secvențe de acțiune surprinse în treacăt, parcă pe furiș, conturate însă cu atât mai mare vigoare, stăruind pe retina auzului meu ore în șir. Da, nu era în film, de fapt, era cuvântul care bătea încet la urechea mea, construindu-mi imagini pentru a se face înțeles, lăsându-și în urmă creatoarea - Poetul. "Întoarcere nu/memorie nu/speranță atunci în ordinea acestui pelerinaj".

Cristina CHEVEREȘAN

* Constanța Buzea, **Pelerinaj,** Cartea Românească, 1997

Poeme de Nicoleta Douca

Între cărțile Bibliotecii orășenești din Oravița și albeața colilor de hârtie, Nicoleta Douca își duce existența discret, cuminte, departe de creasta valurilor cotidiene. Totuși, poeta a cutezat să-și trimită textele unor jurii literare, iar juraților i-au dat premii. Poemele aici de față fac parte din volumul **Peisaje psi** *în curs de apariție la Editura "Modus" din Reșița, volum premiat și el în manuscris. Veți crede că Nicoleta Douca este un vânător al gloriei... Nu. E pur și simplu un poet.*

Robert ȘERBAN

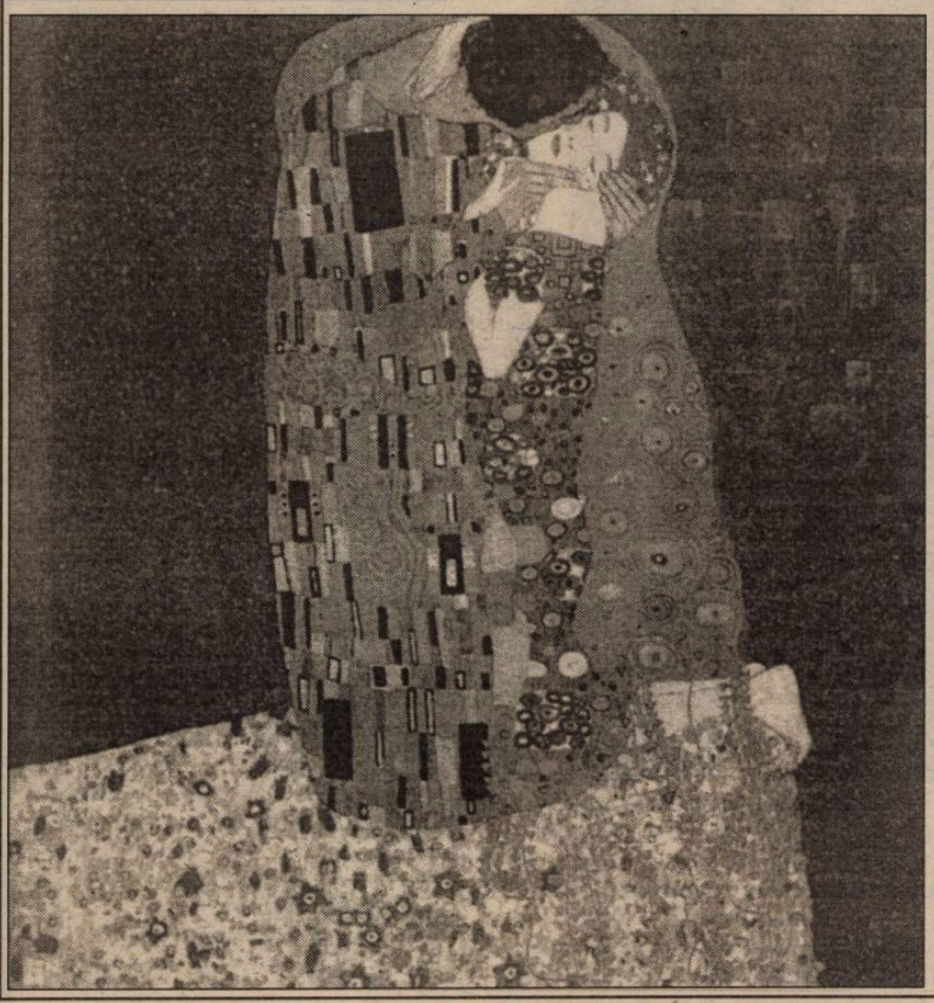

Primul ceremonial

migrații înspre nord (penitență)

noi, trecători sub zodia melcului, am scris
cu suspiciunile și fricile noastre drumul de urmat -
aici pe această bucată de hârtie.
... iar timpul s-a făcut pentru ca obrazul nostru să
rămână acoperit, mai înainte de toate.

Primul ceremonial

linii de interpretare

despre tăcerile uneori dușmănoase, viermuind un trup până
la obsesie, de ce nu poți scrie?
ca atare argumentele se caută singure într-o demonstrație
pe cont propriu.
îți aduci aminte că liniile vieții tale sunt o
istorie și geografie în trepte,
venite din același adânc de unde au încolțit și alte neamuri
care ca și tine, vorbesc pentru a supraviețui.
știi că undeva înăuntrul tuturor memoriilor se vor întâmpla
pe măsură ce respirăm minunile necondiționate ale
identitificării în izolare

răspuns - traducere:
"valoarea erorilor dincolo de acalmie se adaugă
tristeților, pierderilor (pe care ceilalți le arată
cu degetul)".

Primul ceremonial

linii de interpretare

în plină căutare culoarul personal întârzie să apară.
iar explicația se desăvârșește prin ceea ce simt,
bucurându-mă lepros, de toată atenția pe care și-o
acordă lor înșiși netămăduiții.

traducere aproximativă:
"liniile posesorilor de comori vor crește zid și
vor mina distrugerea pentru a-și aclama imaginea, și
dincolo de ea, deplinătatea de a fi pe care numai
obiectele o au".

în continuare,
s-ar mai putea discuta despre necesitatea a încă unui
exemplar cu această frază, mica lume unde
confuziile au fiecare tâlcul și greutatea lor.

Primul ceremonial

linii de interpretare

încerc să urmăresc liniile propriei mele nesiguranțe:
una de oboseală, una de nepăsare...
și cât de dureros ochii se pot bucura de ceea ce aș fi putut fi;
ca atunci când supusă unei alte voințe, s-ar lăsa descoperită
intrarea în aduceri-aminte de mine.

erată (traducere)
"vocile se aud pe rând. câteva mărturisesc
despre demnitatea lor furată, despre cum s-au străduit
să se imite între ele atât de credibil.
dialogul în acest caz se rezumă la a copia
întâlnirea cu moartea, într-o născocire fără îndoială
prost făcută".

Al doilea ceremonial

cronici de călătorie

"de la un timp, nu putem depăși mișcările ce conțin primul pas.
așadar, suntem la începutul unui interval în care
găsirea scopurilor și preferințelor personale
stabilește (într-un fel) cine s-a temut cel mai mult".

sunt pentru exercițiul povestirii limitate zbaterile în
interiorul acestui text. astfel personajele se vor
examina pe sine, schimbând mereu presimțirile,
cu grija unei datorii împlinite.

"neizbânzile se lipesc de trup - avem nevoie
de ceva mai spectaculos. de exemplu, o eroare
pe un teren cu un anume hotar.
și nu tăcerea ca un exil, sau strigătul.
vom reține gemetele, ele cuprind tocmai componenta
nostalgică pentru care încă înaintăm".

memoria impostorului
nu poți vorbi nimănui despre falsificarea mecanismului.
aceasta este mândria și disperarea:
drumul trasat atât de precis de privirea înapoi
a tuturor fugarilor.

Renovarea tradiției

Eseu despre creativitatea spiritului, recenta carte a profesorului Ioan Viorel Boldureanu, se ordonează potrivit unui triplu interes: mai întâi, unul **academic,** care include și o pedagogie de un tip cu totul special, despre care voi avea ocazia să vorbesc; pe urmă, unul **artistic;** în sfârșit, dar nu mai puțin intens, un interes **religios.**

Această combinație, destul de stranie în mediile universitare contemporane, dă cărții un aspect dramatic, în sensul că, vehiculate sub cele mai stricte rigori academice, ideile par să se răzvrătească împotriva uzanțelor academice, împotriva, adică, a ceea ce la Universitate este îndeobște validat drept intelectualmente admisibil.

E foarte vizibilă aici o cenzură stilistică pe care canonul academic o expune, o tensiune permanentă între ceea ce se spune și felul în care se spune. Ideile, și mai cu seamă categoria de *aisthesis* în jurul căreia se ordonează întreaga demonstrație, ajung astfel să dețină - și vom vedea de ce - un capital consistent de subversivitate în raport cu codificările formale la care e supusă în mod curent o proză de acest tip. Un anumit mod de a nara ideile devine deci constrângător - l-am simțit adesea astfel -, tocmai fiindcă premisele teoretice ale cărții se află la antipodul a ceea ce se crede astăzi despre experiența estetică. Demonstrația înaintează permanent împotriva curentului oficial al reflecției estetice, deși lasă impresia că, măcar formal, i s-ar supune.

Dacă mediile academice de la noi sunt acelea care arhivează marile teme și idei ale modernității și în special acelea legate de autonomia esteticului - atunci cartea lui Ioan Viorel Boldureanu este o carte *antimodernă.* Și, desigur, într-un mod subtil și problematic, *antiacademică,* înțelegând prin asta că ea încearcă să reformeze premisele teoretice care mai guvernează la noi practica intelectuală în Universitate.

O carte *antimodernă?* Ei bine, da. Ioan Viorel Boldureanu dezavuează din capul locului - iată ideea centrală a cărții - departajarea radicală dintre experiența estetică și experiența religioasă, pe care laicitatea modernă o impune în domeniul artelor. Cu alte cuvinte, autorul sancționează pretențiile de autonomie ale mediului estetic preparate în laboratoarele filosofice și ideologice ale modernității, desemnând drept falsă opoziția de mult canonizată între arte și religie. În numele *trăirii* (alt concept blamat, până mai ieri), esteticul și religiosul devin indivizibile. Altfel spus, nu numai în practica magiei, unde experiența religioasă și cea estetică apăreau în chip într-adevăr nediferențiat, ci și în experiența noastră estetică avem să descoperim un sâmbure mistic, o posibilitate transcendentă.

Bineînțeles că această fericită confuzie, acest "extaz" mistic, nu se actualizează decât rareori, fiindcă ceva din capacitatea de trăire a omului modern, în comparație cu aceea pe care o putea mobiliza omul tradițional, pare să se fi epuizat. În numele acestor idei, polemice fără îndoială, cartea se așază deci sub o descendență *tradiționalistă,* pe care știe însă să o apere și să îi dea cursivitate.

E important să spun că această neîncredere fundamentală în separația estetic/religios provine, la acest autor, pe de-o parte dintr-o conștiință profund religioasă, care vede în creația artistică un mod de a îmbogăți Creația dintâi și, pe de alta, dintr-un exercițiu creativ nemijlocit. Ioan Viorel Boldureanu este un om religios, dar și un autor de literatură. Cu alte cuvinte, chestiunea pe care și-o pune în această carte nu este numai una intelectuală și oarecum exterioară, ci una intimă și profundă. De aici, angajamentul cărții, care lasă să pătrundă în textura ei, uneori poate pedantă, căldura credinței.

În numele acestor experiențe private, Ioan Viorel Boldureanu face o "pledoarie pentru **unitatea de sine a conștiinței** (s.a.), unitate și transcendență ce nu se erodează, nici nu se compromite în false opoziții (artă/religie sau... știință/religie), în nesfârșitul proces al cunoașterii, comprehensiunii și revelației" (p. 19). Prin aceasta, autorul deshumează un concept căruia modernitatea (începând cu Kant și Hegel, dar mai ales Schleiermacher) îi răpise dimensiunea religioasă. Autonomia esteticului și individualitatea valorii estetice și, desigur, a experienței estetice rămân, după cum se știe, probleme închise de-a lungul întregului secol XX, chiar dacă suferă o critică ideologică extrem de agresivă din partea cercurilor marxiste. Oricum, cert este că estetica subtilă și nuanțată (de la Heidegger la Dufrenne) nu a renunțat nicicând la autonomia valorii și experienței estetice ca la un bun suprem al artelor. Cu toate acestea, mai aproape de noi, poate fi identificată o aversiune extrem de bine marcată - dar și extrem de fertilă artistic - a direcțiilor deconstructiviste față de acest mod de a înțelege faptul estetic. Într-un anume fel, avem și aici deconstrucție, dar dintr-o perspectivă specială, pe care am numit-o tradiționalistă, care licitează religiosul drept cel mai important fapt de trăire și valoare supremă.

Eseu despre creativitatea spiritului este o carte de idei, dar și de angajament. Contactul prelungit pe care profesorul Boldureanu l-a avut la Universitate cu folclorul, etnologia sau antropologia (Eliade și Levi-Strauss, mai cu seamă) furnizează demonstrației instrumente precise și o fac plauzibilă. Ideile importante de aici vin. Dar nu numai. Patristica și filosofia modernă (în aceasta din urmă autorul are chiar o licență) sunt frecventate, la rândul lor, cu aceeași intensitate. Gândirea Bisericii (în special a celei Răsăritene), dar și cea laică modernă sunt domenii din care demonstrația își extrage cu aceeași legitimitate ideile și referințele.

Experiențele estetice ale modernității târzii au dat artelor un soi de oboseală, iar creatorilor - un aer destul de descumpănit. El însuși autor de literatură, Ioan Viorel Boldureanu a cunoscut, fără îndoială, acest sentiment, sau l-a presimțit. **Eseu despre creativitatea spiritului** ar putea fi, de aceea, un răspuns personal, și chiar o soluție, care pune în chestiune atât capacitățile de percepție ale omului modern, cât și posibilitățile artei moderne. Problema rămâne deschisă.

Dorian BRANEA

---

* Ioan Viorel Boldureanu, *Eseu despre creativitatea spiritului,* Editura Eminescu, 1997

Vedeta își așteaptă în continuare spectacolul

Prin ultima sa premieră, **Domnul Jourdain cel scrântit**, Teatrul Național Timișoara își propune două obiective. Primul, să ofere publicului o savuroasă comedie, al doilea, să recupereze talentul unui pe vremuri răsfățat al scenei timișorene, actorul Traian (Titi) Buzoianu. În consecință, TNT lansa programul "Vedeta în teatru", un program care miza, din punct de vedere al poeticii teatrale, pe o "reîntoarcere a actorului", iar din punct de vedere strategic - pe o promovare a valorilor locale, așezarea lor pe picior de egalitate cu cele din întreaga țară. Trebuie să menționăm aici că spectacolul pereche al **Domnului Jourdain...**, tot sub umbrela "Vedetei în teatru", va fi **Cadavrul viu** de L.N. Tolstoi, un spectacol ce îl va avea în rolul principal pe Ștefan Iordache, iar, ca regizoare, pe Cătălina Buzoianu.

Piesa lui Bulgakov nu poate fi în nici un caz numită strălucitoare. Îmi reamintesc lectura ei. Ba aș spune că e chiar un balast. Bulgakov nutrea sentimente de admirație speciale față de Molière, iar **Jourdain cel scrântit (titlul original)** reprezintă un fel de dialog între el și maestrul său. Dar, fără margarete, adică mai degrabă ca o pastișă fără strălucire, obedientă la rigorile și manierele teatrului clasic/baroc, ca un exercițiu de a scrie. Sau, cel mult, dacă vreți, o sugestie, un mic gest dizident, o invitație de a așterne pe hârtie literatură dramatică **anti** - sau nerealistă. Piesa era scrisă în 1932, când a fi realist însemna a fi pe cât de nerealist cu putință. Se înțelege la ce mă refer...

Intrarea acestui text fără personalitate în repertoriul TNT este, din nenumărate cauze, o eroare. Dar n-ar fi nici prima, nici ultima, și nu mă refer (numai) la Naționalul timișorean. Vezi gafe repertoriale la tot pasul în "teatrul românesc" și, cred, una din cauze este neconsultarea secretarului literar. Dar, dintr-un alt punct de vedere, lipsa de personalitate a textului poate până la un punct deservi virtuozitatea executanților și a interpreților. Iar înscrisurile lui Bulgakov pot fi privite și astfel. E chiar recomandat: o partitură, o înșiruire de situații-loc-comun, de standarde, lăsând, ca-n **Commedia dell'Arte,** un infinit spațiu de manevră improvizației. Și, în cea mai mare măsură, lucrurile se derulează așa pe scena TNT. În adevăr, (astă seară) se improvizează. **Domnul Jourdain...** este o improvizație; într-adevăr, realizatorii dau frâu liber imaginației pentru a face publicul să râdă. Și, într-adevăr, uneori publicul râde, atunci când acest exercițiu e stilizat. Dar improvizația e de cele mai multe ori încropeală. E foarte mult talent în spectacolul TNT, dar foarte puțină știință a evidențierii lui.

Ceea ce caracterizează spectacolul TNT este inegalitatea. Momentele rafinate alternează cu șarjele cabotine. Decorurile sunt uneori fascinante și alteori tautologice. Costumele, punct forte al spectacolului, se dovedesc pe-alocuri extrem de neinspirate. Direcția de scenă uită să armonizeze momentele, ba chiar să le construiască. Spectacolul nu respiră pentru că gluma e căutată cu prea mare înfrigurare.

Domnul Jourdain... este un spectacol cu Traian Buzoianu, din păcate nu și pentru Traian Buzoianu. Nici textul și nici regia nu-l favorizează în termenii de la care s-a pornit. Traian Buzoianu face un rol de primă valoare, dar într-o piesă scrisă pentru **o trupă**, într-o regie care avantajează actorul tânăr. Astfel, alături de interpretul lui Jourdain, ies la rampă mai tinerii Zoltan Lovas, Cristian Szekeres, Laura Avarvari și Monica Rusei. Domnul Jourdain e un spectacol în care primează corporalitatea, mișcarea, ghiontul și piedica, tumba și tangoul, reverențele și menuetul, dar, fatalmente, partea coregrafică, scenele de grup, gagurile sunt neglijent construite. În ansamblu, spectacolul place, dar nu entuziasmează. Teatrul Național Timișoara nu reușește încă să-și revină din deriva sa postrevoluționară. În **Jourdain...** se întrezărește indiscutabil mult potențial artistic; din nefericire, nu tot atât de multă instrucție și experiență la standarde valorice înalte. Dar, privind înapoi, comparativ cu ultimii ani, **Jourdain...** înseamnă un pas decisiv înainte.

Tinu PÂRVULESCU

DOMNUL JOURDAIN CEL SCRÂNTIT

după Mihail Bulgakov

în rolurile principale: Traian Buzoianu, Zoltan Lovas, Laura Avarvari, Florin Ionescu, Monica Rusei

decoruri: Lucian Lichiardopol

costume: Krisztina Nagy

mișcare scenică: Constantin Gâdea

direcția de scenă: Mihaela Lichiardopol

Lirism și reminiscență

După mai multe volume de proză sau de traduceri (**Jurnal de Timișoara,** 1991; **Poèmes ornitologyques,** Gilbert Stenfort, 1992; **Paris sans moi**, 1992; **Sărbători amânate**, 1993; **Ploua la Troia**, 1995; **Vara himerelor**, 1996), doamna Veronica Balaj ne propune acum un volum de versuri, **Cu îngerul la arat**, bilingv (versiunea engleză: Antuza Genescu), în care vom regăsi câteva din motivele ce susțin "atmosfera" romanelor sau a nuvelelor sale, motive absorbite, evident, aici, de perspectiva lirică a discursului. **Marea, ornicul, oglinda** ("fântâna oglindă"), dar, mai ales, aura de vechime și solitudine pe care o poartă anume case și încăperi sunt tot atâtea surse de emoție și melancolie, tot atâtea prilejuri pentru inspirate descripții sau sclipiri imagistice: "... dacă ignor/ și cearcănele mării/ imprimate/ sub pleoapa mea/ aș putea/ da o fugă/ până la/ crescătoria de scoici/ în calea vântului miriapod...". La fel: "Dulapul din camera bleu/ uneori/ are ochi/ în loc de pori (simulacru de abis)" etc. Acestui "vânt miriapod", ce colindă, nevăzut, țărmurile mării, nenumăratelor reflectări ale chipului din acele stranii culturi de oglinzi ("Ochiuri adânci/ absurde/ făptura mea răsfrântă/ Oricum mă întorc/ numai chipul meu..."), ermetismului obiectelor abandonate li se adaugă **scribul** (și el fantomatic), **anticarul**, li se adaugă numeroase aluzii livrești sau energia (și duioșia) unui text precum **Andrada**, unde reapare enigmaticul **înger** din titlu și din prima poezie a volumului: "aproape/ nici nu mi-am amintit/ de îngerul venit/ și el cu tine...".

Versul curge precipitat, în cascadă, risipindu-se și adunându-se în jurul acestor puncte de coagulare, aidoma unui râu în preajma pilonilor. O lume în care "umbra-i cât lumina" (p. 110), în care scribul (cu "un picior noptatec/dematerializat") împarte cuvinte, așa cum îngerul seamănă oglinzi, în care pustietăți uriașe (plaja) rezonează în pustietățile spațiului minuscul, închis (podul). Veselia, tumultul sunt, de fapt, mască a tristeții, așa cum poemul (personajul care încheie cartea) pare o ființă de nenumit, trezind uimirea comodă a privitorului, contrariindu-l: "Ce-i lighioana asta?/ E un POEM" (p. 114).

E greu încă de spus cât este aici lirism propriu-zis și cât sunt reminiscențe, **trăite liric**, ale prozei. Tensiunea lăuntrică a textului se bizuie exact pe această incertitudine.

Eugen DORCESCU

* Veronica Balaj, **Cu îngerul la arat**, Editura Mirton, Timișoara, 1997

Ilustrațiile din acest număr au fost preluate din volumul Carl E. Schorske, Viena fin-de-siècle, Editura Polirom, 1998

In memoriam

Intelectualul, locul și sfințenia

Europa occidentală a simțit nevoia unui neologism pentru intelectualii de anvergură și l-a preluat de la ruși, care și ei foloseau un neologism: "intelighența". Românii nu au resimțit această necesitate. La noi, dacă se spune despre cineva că este un "intelectual" - sau "un adevărat intelectual" - e limpede că omul respectiv depășește standardul mediu al vieții profesionale, cuminți și conformiste, trece de pragul cumsecădeniei sau banalității impersonale, că este "un cineva" în sens bun, printre oamenii locului și vremii sale. Radu Ricman a fost un intelectual. Și încă unul de rasă. Psihiatru al Gătăii, stabilit și crescut în acest sanatariu ca un arbore pe zi ce trecea tot mai rămuros și bogat, dar și delicat și misterios, arbore solitar dar magic, intelectualul pe care-l amintim a parcurs o existență definită prin rectitudine și tragism. A practicat hipnoza și apoi tehnica de relaxare prin sofroterapie. Reunea un grup de oameni și cu mijloace specifice, iradiind un sentiment de calm și pace sufletească inducea relaxare și reverie, un câmp concentric al păcii sufletești. Sunt trăiri omenești fundamentale pe care lumea contemporană le ignoră sau nu mai știe cum să le practice, precum meditația și contemplarea. Din aceeași serie face parte și relaxarea sofronică, momentele de liniște interioară ce lasă liber frâu bunei imagerii. Radu Ricman a fost maestrul numărul unu în România în inducerea câmpului sofronic.

Radu Ricman a practicat homeopatia. Homeopatia aplicată în domeniul chinurilor și tulburărilor sufletești, al slăbiciunii și neliniștei psihice. A fost cel mai competent expert în acest domeniu pe care l-a avut țara noastră. Anual petrecea un timp la București, ținând cursuri pe această temă. Medicina modernă e centrată mai mult pe rezolvarea simptomelor decât pe întărirea terenurilor personalistic. Homeopatia se concentrează mai mult asupra ultimului aspect. Radu Ricman se ocupa de oblojirea slăbiciunii omenești.

Radu Ricman a fost un om al stilului și ținutei umane de calitate, cum rar se întâlnește. Gătaia a ajuns să aibă nu doar frumusețe, ci și rafinament. În plus, prin grija sa, a crescut, an de an un spirit al locului, un fel de înger protector al vieții intelectuale, al spiritualității. În vremile încețoșate de dinaintea anilor 80, veneau la Gătaia, în acest topos protejat și marcat de căldura umană comprehensibilă, filosofi și scriitori, muzicieni și artiști plastici, creatori de film și logicieni, critici de artă și traducători. Unii stăteau săptămâni, alții luni de zile, însoțiți chiar de prieteni și familie. Erau intelectuali răniți de duritatea sumbră a vremilor de atunci, oameni ce își scriau aici doctoratele, pictau sau compuneau romane. Un "munte vrăjit" ascuns într-o pădure de salcâmi, în plin șes bănățean, acesta era universul structurat și patronat de magicianul Radu Ricman. În plus, cu o constanță demnă de invidiat se organizau aici întâlniri științifice diverse, de la Congrese naționale de psihiatrie la sesiuni medicale interdisciplinare sau simpozioane centrate pe științele umane, pe hermeneutică și logica interogației, neoretorică, semiotică etc. În raport cu istoricul cerc al dezbaterilor interdisciplinare de la Clinica Psihiatrică, Gătaia s-a instituit ca un fundal al dezbaterilor intelectuale neconstrânse, sub paravanul pădurii și al inscripției de la intrare.

Radu Ricman a cultivat psihoterapia, această modalitate de relație interumană cu totul privilegiată. Deja dinainte de 1980, pe vremea când psihoterapia era încercată de specialiști în așa manieră încât "să nu se prea bage de seamă", Gătaia a devenit centrul național al întâlnirilor pe această temă. Erau organizate tot la doi ani, de către directorul Radu Ricman ce trimitea invitații scrise cu un stil impecabil, pe o hârtie fină, celor interesați din București și Cluj, Sibiu, și Iași, practic din toată țara. Erau singurele reuniuni de acest fel. S-au ținut cred unsprezece. După 1990 aici, la Gătaia, s-a înființat Asociația Română de Psihoterapie, iar Radu Ricman a fost primul președinte al acesteia. În toamna trecută s-a ținut, tot la Gătaia, a treia Conferință Națională a acestei Asociații, Ricman fiind ales președinte de onoare. De altfel, Gătaia găzduise și prima școală internațională de psihoterapie din România, cea patronată de profesorul italian Giovanni Boria, ce venea din Milano de câteva ori pe an aici, pentru a instrui în psihodrama morenianâ specialiști veniți din toată România. Radu Ricman a construit o sală specială de psihodramă cum Boria nu mai văzuse și de care era mândru. Și, alături, a făcut o minunată capelă, după un plan ce-l avea în suflet de zeci de ani. În aceasta, s-a odihnit pentru ultima dată pe pământ, miercuri 3 martie 1998.

Radu Ricman a scris și eseuri și a publicat o monografie a Spitalului Gătaia în care a viețuit, neclintit, timp de treizeci de ani, multiplicând prin însăși ființa sa vegetația acestei foste oaze de basm. Om al unei rase superioare și distinse, el pleacă dintre noi cu discreție, nesuportând vacarmul și lipsa demnității. Prietenii și admiratorii lui rămân în sufletul lor cu o icoană ce împrăștie raze.

Mircea LĂZĂRESCU

TV

Un respingător miros de cangrenă...

Până în decembrie 1989, nu se vorbea în România de vreo "clasă politică". Se știa pe acest plan una și bună: nația concepută sub forma unei turme era condusă de o șleahtă de satrapi avându-i ca lideri pe Nicolae și Elena proclamați de diverși condeieri, savanți și alți voluntari întru ale slugărniciei drept genii, oameni epocali, arhitecți ai neamului etc. După revoluție sau ce-o fi fost fenomenul acela, intrând și noi în rând cu lumea (e drept că nu cea mai bună) ne-am trezit că avem, printre altele, și o clasă politică. Nu mai pridideau ziarele, radioul, televiziunea să vorbească despre ea. Sincer să fiu, "la început", am fost și eu bucuros că țara are din nou politicieni, minți și limbi ascuțite, ce atât pe teren propriu, cât ai în deplasare, se vor duela cu alte minți și limbi ascuțite pentru a scoate România din conul de umbră în care se afla de vreo douăzeci de ani buni de edificare a unei societăți noi, numită prin gonflare "societatea socialistă multilateral dezvoltată"...Dar acei primi politicieni, un Paleologu, un Șora în care ne pusesem atâtea speranțe s-au retras repede în bibliotecile din care veniseră, locul lor fiind luat, "cu tropăitul", de o adevărată turmă de hahalere, inși fără o minimă istorie personală, cu o cultură mai subțire decât prima brumă din septembrie, cu fizionomii demne de a conduce doar viața politică a unor stâne. Și ce apucături aveau "domnii", pardon, ce deprinderi... Ca s-o spunem pe șleau, toți aceștia - fie că acționau în parlament, fie că formau grosul unor partide, fie că viermuiau prin guverne - s-au pus cu sârg pe un singur gen de activitate... umplerea buzunarelor personale:

Și uite așa, peste noapte, clasa politică românească se individualizează, se cristalizează, se occidentalizează, le intră politicaștrilor în scăfârlia lor de dimensiunea nucii, că fără ei chiar nu se poate, că dumnealor țin în buzunare România ca pe un măr, ca pe o batistă, piese, cu care, firește, poți face ce vrei. Și chiar fac ce vor politicienii individualizați în castă, cu România și în România zisă încă a noastră, a celor mulți. Parlamentarii, spre exemplu, pe care pentru operativitate, calități oratorice, cultură întinsă i-aș trimite ca for legislativ de-a dreptul la aborigeni și-au fixat niște indemnizații de care ar trebui să le fie rușine până la moarte... Rușine până la moarte, zic bine, dar pe niște obraze atât de groase cum ar putea să apară semnele rușinii?...

Și știți ce-au mai făcut parlamentarii profitând de efemera lor trecere prin Cameră și Senat? Și-au ridicat niște vile prin locuri pitorești, cu terase, nu știu câte băi, cabinete de lucru (pentru Gavra, imaginați-vă), garaje, grădini. odihnitoare, pline de oxigen etc. Și pentru ca tacâmul să fie complet, "aleșii poporului", și-au luat din banii contribuabililor și niște mașini personale, întinse și moi ca divanele, și-au mai bătut puțin și drumurile Europei, căci, deh, așa se cade..., ce-ai citit prin eventuale ghiduri turistice despre străinătățuri trebuie bătut mai apoi cu pasul și văzut cu ochiul propriu...

Să-i lăsăm acum de-o parte pe "politicienii-parlamentari" și să vedem cam ce s-ar putea spune despre "politicienii-guvernamentali". Aici lucrurile cred că se prezintă și mai rău. Am avut și avem încă înalți demnitari ai justiției cărora marii pungași le-au pus și le pun în continuare barbă și cioc, miniștri și importanți funcționari la "interne" cărora criminalii și jefuitorii le-au făcut și le fac încă patul ca să doarmă bine, miniștri ai reformei, ai privatizării, incapabili să suprime numeroșii dugongi industriali, creați de fantezia bolnavă a lui Ceaușescu și care de ani și ani de zile secătuiesc bugetul țării. Dacă ar fi să tragem câteva concluzii după cele spuse mai sus, referitor la clasa noastră politică actuală, am zice că ea e compusă în majoritate din aventurieri, din grăbiți întru ale îmbogățirii fără alegerea mijloacelor, din mediocrități nervoase sau mai calme, din feluriți megalomani cu care nația aceasta, aflată mereu pe masa de chirurgie, ar fi trebuit de mult să dea de pământ. Avem actualmente o clasă politică ce, oricât s-ar parfuma și pudra, emană prin toți porii un respingător miros de cangrenă.

Mircea PORA

P.S.

Dorește mai toată România să-l schimbe pe Victor Ciorbea. S-o facă dară! Cred românii că ieșind pe străzi își vor rezolva problemele. Să iasă de dimineața până seara. N-avem nevoie de amestecuri în treburile interne. Să oprim, deci, orice străin să ne intre în țară! Un singur lucru, însă, să nu se uite... până suntem hoți, mincinoși, dezbinați, duplicitari, nostalgici după fostele bice și șuturi, nimic nu se va schimba în bine, chiar și cu Dumnezeu ca prim-ministru! **M.P.**

Top

Jimmy și Robert...

Nu încape îndoială, evenimentul muzical al acestui an este și va rămâne concertul de la București susținut recent de Jimmy Page și Robert Plant. Se știe ce înseamnă numele acestor artiști pentru întreaga istorie a muzicii rock, iar o repetare a unor date, e drept, esențiale, cred că acum e neavenită. Dacă cei mai tineri nu cunosc amănuntele devenirii legendarului grup englez Led Zeppelin, cu siguranță ascultă la fel de fascinați ca și noi piçse ca **"Stairway To Heaven"** sau **"Wonderful One"**, aceasta ceva mai recentă, figurând pe albumul **"No Quartier"** pe care tandemul l-a înregistrat în 1994. Că am amintit de **"Stairway..."**, să precizăm că, potrivit unui sondaj realizat de o prestigioasă publicație de specialitate, piesa a fost nominalizată drept **Cea mai frumoasă baladă rock a tuturor timpurilor.** Pentru cei care urmăresc cu atenție fenomenul muzical în manifestările sale de prestigiu, nu e greu să constate că muzica celor doi, ca și cea a grupului amintit, nu se demonetizează cu trecerea timpului, ba, am zice, dimpotrivă, capătă o mai mare strălucire. Cine nu și-ar dori dintre muzicieni ca, în aria divertismentului sonor, socotit de mulți perisabil, să realizeze ce au realizat eroii rândurilor de față? Cred că permanența muzicii Page/Plant s-ar putea explica și prin faptul că ea nu a făcut și nu face concesii comercialului. "Boala" asta incurabilă se trage de la grupul lor care, deși desființat în anul 1980, după ce John Bonham s-a prăpădit, a continuat să "respire" în conștiința iubitorilor de rock autentic. Mai e nevoie să spunem că fără **Led Zeppelin** diversitatea stilistică a muzicii rock mondiale ar fi fost infinit mai săracă?

Urmăriți într-o enciclopedie discografia Page/Plant și veți constata, dincolo de faptul că aceștia au muncit continuu, o arie necuprinsă a câmpului de exprimare sonoră. Faptul nu și-l permite decât un adevărat muzician. În 1986, pentru scurtă vreme, Page a pus bazele unui grup numit **"The Firm"**, alături de solistul Paul Rodgers (**"Ex-Free", "Bad Company"**). Ceva mai devreme, în 1984, Page și Plant apar în formația **"Honeydrippers"** într-un fel de anonimat, mapa albumului nemenționându-i. Ei bine, o piesă ca **"Sea Of Love"**, cu puternic parfum tradițional, poate voit desuet, amintind de vremurile din filmele lui Bogart și Ingrid Bergman, de pianistul din "Casablanca", a făcut carieră. Cine ar fi crezut că niște vizionari de talia celor doi, pe lângă **"one step beyound"** ne pot transfera într-un verosimil trecut de pe vremea bunicilor, oferind o atmosferă copleșitoare? Ascultați neapărat **"Sea Of Love"** și gândiți-vă la ce doriți. O să-mi mulțumiți...

Petru UMANSCHI

Urmare din pag. 16

Dan Frank

No smoking!

extreme gelozii din care nici una, nici alta nu iese prea bine.

Adesea, sunt sătul de adevărurile pe care și le trântesc în spatele meu. Aceste adevăruri îmi sunt transmise prin intermediari. Sunt în același timp un om-pipă și un om-chiștoc, o lulea solidă și o foiță fragilă, un calm pregătit pentru furturi, răbdător uneori, alteori enervat de anumite împrejurări, un blând capabil să sug coada pipei, un dur mestecând tutunul, schizofrenic evident, ros de incendii epidermice (țigara), împăcat cu mine însumi (pipa), bun, suplu, aruncând o privire senină asupra vieții (țigara), grav și tenebros, gânditor, șovăind fără încetare (pipa), senzual (pipa), plicticos (pipa), tânăr (țigara). Pe scurt, fumător balanță cu ascendent gemeni.

Într-o zi, paharul s-a umplut. Când aceste domnișoare au început să vorbească despre nocivitate schimbând un plămân cu gâtul sau un stomac cu limba, folosindu-se de argumente destul de josnice, m-am revoltat. Am avut o aventură cu un trabuc. Nu era prima oară. Dar a fost cea mai bună. De atunci, toți patru, ne împărțim între noi.

Aștept să nu mai fie nimeni acasă pentru a mă deda sportului meu preferat. Fumez, ferestrele sunt larg deschise ca să iasă mirosurile care m-ar trăda. Iarna fiind destul de aspră în acest an, lucrez în condiții grele; încotoșmănit cu pulovere de lână, clănțănind din dinți îndărătul biroului meu.

Seara, ies. Înainte de ora opt, pretind că am uitat să iau ziarul: o țigară. La ora nouă e vorba de o carte pe care N. nu mi-a înapoiat-o: o pipă. La unsprezece, mașina nu e în garaj. La miezul nopții, am lăsat cheile pe bordul mașinii. La ora unu, adorm greu, suspinând după toate cele pe care nu le-am fumat.

Dimineața, primul în picioare, mă duc după pâine. Sâmbăta, când casa e plină, am uitat laptele. Pe urmă ziarul. Mă duc la piață. Ca să golesc jumătate de pachet în timpul după-amiezii, mă gândesc să mă înscriu la un club sportiv.

Duminica e o zi blestemată. Copiii își petrec o bună parte din timpul lor acasă. Magazinele sunt închise. N-am nici o justificare să ies mereu.

Ce-i de făcut?

Într-o duminică seara, după o oribilă zi cu doar două sferturi de pipă fumate în grabă mare, mi-a venit ideea cu câinele. Mi-am zis că băieții or să fie încântați și că, dacă îl aleg bine, animalul o să-mi ofere mii de pretexte pentru tot atâtea ieșiri.

Lunea viitoare, am vizitat toate ceairurile din Paris. Ezitam între o bătrână cu incontinență și o puștoaică nebunatică. M-am hotărât până la urmă pentru o blondă slabă și ușuratică, un caniche femelă creață, de culoarea mierii. După șase luni, tot nu învățase să fie curată. Rămânea să învețe. Ideal.

Am adus animalul acasă. Copiii s-au bucurat mult. Cățeaua părea mulțumită, și cârpa de șters mai dihai.

Ideea n-a venit de la mine, dar n-am contestat-o: cățeaua se cheamă Gauloise.

Gauloise e un animal excepțional. Bea tot ce-i propun - și, în privința asta, n-o privez de nimic. În schimb, ies de câte ori poftește. E destul să schelălăie, să mă privească hotește ca de îndată să fac drepți, cu lesa și bricheta în mână.

Câteodată, o chem eu. Zic "Gauloise?". Ea se întoarce spre mine. Mă privește cu asprime. Abia se mișcă. Dacă ar vorbi, cu siguranță ar exclama: "Iar!". La care aș răspunde: "Un pachet de azi dimineață!".

Din fericire, se mulțumește să-mi întindă gâtul să-i pun zgarda.

În felul ăsta ne vedem de treburile noastre cele mai obișnuite. Ne facem, într-o oarecare măsură, nevoile împreună. Vizităm Parisul, ea cu lesa ei, eu cu pipa mea. Niciodată vreun câine nu s-a plimbat atât. Un pachet și șase pipe pe zi. Gauloise e un câine fumător.

"Când o să-nveți să fii curată, îi spun uneori, o să mă las de fumat.

- Dar sunt curată! răspunde ea. Oricine ar fi! În ritmul în care ieșim la plimbare!".

Cățeaua asta e foarte inteligentă. Dar am o părere.

"Atunci când n-o să mai fie nevoie să te scot, o să mă las de fumat.

- Și eu o să mă las de ieșit când tu n-o să mai ai nevoie de fumat!

- N-o să fie mâine ziua asta".

Nu încetăm să ne ciondănim. Dar e ceva intim. Nimeni nu știe nimic. Ținem ascuns jocul.

.....

Băiatul cel mare mi-a întins mâna:

- Bate palma!

- De ce să bat?

- Promite că te lași de fumat.

- Da, promite!" a întărit Mezinul.

Și i-am întins mâna.

I-am privit. Lumea s-a întors pe dos! Copiii mei, cinci și zece ani, îmi interziceau să fumez, mie, tatălui lor. Dar erau atât de cuceritori. Atât de înduioșători. Unul cu surâsul lui știrb șmecher și puțin timid, celălalt, cu genunchii zdreliți, cu ochii veseli, pufnind în tăcere.

Un gând, unul singur mi-a trecut prin minte: cutia mea de tutun, cocoțată sus pe dulapul din biroul meu era aproape plină.

Termin cutia de tutun, și mă las.

- Promite, a spus Cel Mare.

- Promite, a repetat Cel Mic.

I-am privit, am zâmbit, mâinile mele s-au împreunat cu ale lor, și am zis.

S-a făcut!

Gauloise nu s-a clintit.

De ani de zile, le repet tuturor prietenilor: "În curând o să mă las de fimat".

I-am făcut pe toți să râdă. Nu-i unul care să mă creadă. Eu, mai puțin decât oricare altul. De data asta nu mai pot da înapoi. De-altfel, nici n-o doresc: ideea e extraordinar de atrăgătoare. Cutia mea de tutun fiind pe trei sferturi plină, nu măsor cu adevărat ce eforturi o să mă coste hotărârea luată. Ba chiar nu văd decât foloasele. Deodată, corpul meu mi se pare ca un recipient scârbit de o mlaștină de nicotină și felurite gudroane. Se va asana. O să mă transporte mai departe, mai târziu. Energiile mele o să fie consacrate unor activități mai bogate decât cele legate de tabagism și care nici nu se rezumă doar la simplul fapt de a fuma. Să mai adăugăm: trebuie să cumperi pachetele, să găsești o tutungerie deschisă dumineca sau noaptea, să te gândești să te aprovizionezi înainte de a ți se termina rezervele, să fumezi contingentul fixat în fiecare zi, să înțelegi de ce l-ai depășit, să-și promiți să nu reîncepi a doua zi, să te cumințești din nou, să cauți mărci mai puțin nocive, să le guști, să te obișnuiești cu ele, să rămâi fără foc, să cauți chibrite, brichete, gazul de la bucătărie, să ceri pe stradă, să duci cu tine tot materialul când ieși de-acasă, să nu îl pieri... Pe scurt, să fumezi, înseamnă să te frământi, să raționezi, să intri în conflict cu ceilalți și adesea cu tine însuți. Prea mult pentru un gest atât de mic.

Sigur pe mine, am ajuns să le dau dreptate tuturor celor care, de-a lungul vieții mele, mi-au servit-o, blajini și inconștienți: "Lasă-te odată de fumat!".

Până atunci, înjurasem în gând pe acești nefumători, pentru care a te lăsa de fumat părea la fel de simplu ca și strivitul unei țigări într-o scrumieră goală. De-acum înainte, îi înțeleg. În orice caz, n-am de ales: am promis.

Am rezistat multe zile, deoarece cutia de tutun era plină, și pentru că, în timp ce țineam discursul ăsta, aveam în plisc și o pipă bună. Pe urmă două, pe urmă trei, pe urmă câteva țigări și, după cină, un trabuc. Suculent, motiv ca să sărbătoresc noutatea.

Pentru moment, ea nu mă jena.

Timp de câteva zile am hoinărit prin văzduhurile albastre și fără nori ale plămânilor imaculați, dinților albi, răsuflării sănătoase, două pachete pe zi, consum în creștere.

Când cutia de tutun fu pe jumătate plină (mai degrabă decât goală), m-am gândit că, fără îndoială, am dat dovadă de oarecare ușurință și că aș fi putut negocia cu copiii mei mai puțin tutun și nu deloc tutun.

Am încercat.

Sunt refuzat.

Ce-i de făcut?

prezentare și traducere de Constanța CIOCÂRLIE

Dan Frank

No smoking!

Dan Frank: romancier, reporter-fotograf, autorul romanelor ***Cimetière des fous, Les calendes grecques, Une Jeune fille, Les aventures de Boro.*** *Romanul* ***La Séparation*** *a cunoscut cel mai mare succes: Premiul Renaudot (1991), traducerea în cincisprezece limbi, ecranizare de Christian Vincent.*

Tabac *(Ed. du Seuil, 1995) este povestirea, plină de vervă și haz, adresată cu complicitate tuturor celor care, într-o bună zi, s-au apucat de fumat sau au hotărât să se lase.*

***

Traducerea fragmentelor ce urmează a fost făcută cu gândul la acei prieteni și apropiați-fumători înrăiți și prigoniți dintre care n-aș menționa decât pe dr. Virgil Feier și pe prof. Ștefan Munteanu, cât și la acei neînduplecați nefumători precum: dr. Radu Străin, dr. Yves Mersch sau prof. Vasile Popovici. Unii se vor recunoaște și se vor mângâia, ceilalți vor surâde, poate, cu mai multă îngăduință.

Totul începe după ce s-a servit brânza, un pic înainte de cafea. Privești în jur, apoi pui întrebarea care-ți arde buzele încă din clipa când te-ai așezat. Toate răspunsurile sunt descurajatoare. Totuși, te străduiești cu cel mai mare calm. Te prefaci că asculți, dar gândul tău e aiurea; exact în miezul problemei. Trăgând cu ochiul pieziș, începi să supraveghezi ieșirile, să examinezi cutiile puse de pe mese, toate colțurile, asperitățile, etajerele, sertarele, sipetele, dulapurile care ar putea să ascundă în străfundurile lor obiectul pentru care ți-ai vinde sufletul numai dacă Diavolul ți-ar sări în ajutor: una mică, una mică de tot. Chiar și jumătate ți-ar conveni. Ba și un sfert. De-altfel, dacă ai fi singur, nu te-ai sfii să cauți prin scrumiere un os de ros; ți s-a mai întâmplat deja. Atunci desfaci cu grijă restul restului, îl duci la gură cu un pic de scârbă, aprinzi, tragi, dar nu așa de tare ca de obicei...

Picioarele îți tremură nervos. Împingi în față maxilarul inferior. Degetele ți se agită, mai ales cel mare, arătătorul și mijlociul. Buzele freamătă. Le muști ușor. Îți rozi unghiile. Privirea caută, pe masă, un surogat de pus în gură: miez de pâine, coajă de brânză, coada unei linguriță.

Supraveghezi viteza cu care ceilalți își duc la gură ceașca și te gândești că o să se termine destul de repede. Bei. Crănțăni o bucată de zahăr. Curând, o neliniște de cuprinde. Te uiți la ceas, discret, mai întâi, pe urmă tot la cincizeci de secunde. Tâmplele asudă, și fruntea, te ștergi cu o batistă scoasă repede din buzunar. Buzunarul în care scotocești încă o dată în speranța că, pe urmă ceri permisiunea să te ridici, verifici în palton, te duci la toaletă, îți golești servieta sau geanta, la început pe genunchi, a doua oară pur și simplu pe capacul closetului, înjuri pe șoptite, apoi îți reiei locul la masă. Îți privești vecinii cu un surâs radios pentru că ai hotărât să te ții tare, de vreme ce nu poți face altfel.

Pauză.

Se schimbă vorbe lipsite de duh despre cât e de greu să te lași după ce te-ai obișnuit. Nu e o obișnuință ci o nevoie, spune unul. Un drog, confirmă altul. În ce privește dependența nu există altceva mai rău, adaugă altul, până ce tara-tara, după ce fiecare și-a pus stropul de sare în ciorba comună, se schimbă subiectul.

Atunci încetezi să mai zâmbești.

În curând, nu mai ține. Nu mai ține deloc. Simți că o s-o faci. Îți spui: Mai aștept încă puțin. Realizezi că între momentul când o să anunți vestea și cel în care îți vei pune în aplicare proiectul, cel puțin zece minute se vor fi scurs. Așa că, numai zâmbet, cu acea expresie mâhnită a celui care regretă, dar nu poate face altfel, a celui care e constrâns să se supună unor obligații pe care le dezaprobă, te uiți la ceas, la nevastă, din nou la ceas, la invitați, și-ți dai drumul:

"Va trebui să plecăm... Tânăra care se ocupă de copii ne-a pus să-i promitem să ne întoarcem devreme".

Într-o clipită este în picioare. Paltonul ți-e deja sub braț. Ești condus până la ușă, A fost formidabil, la revedere, data viitoare...

Cobori treptele câte patru o dată, ții de ușă printr-un ultim reflex de galanterie, te năpustești în stradă spre mașină, demarezi în trombă, perifericul, cheiul, Etoile, Drugstore, Mă întorc.

Năvălești în tutungerie, iei trei cartușe, deschizi un pachet în mare grabă, scaperi un chibrit, închizi ochii, inspiri adânc - surâs, bucurie intensă, de acum încolo viața se consumă puternic.

Revii la mașină, deschizi ușa, te trântești îndărătul volanului, și spui:

"Ce plictiseala dracului și-n seara asta".

Înainte nu fumam decât pipă. Acum, procedez prin rotație: când pipă, când trabuc și mereu țigări. Câteodată marijuana. Vocabularul meu e în creștere: înghit, aprind, inspir, tasez, îndes, golesc, sting, trag, fac scrum, golesc scrumul, răsucesc, rad una, trosnesc, suflu, pocnesc ușurel, tai, din nou lucrez. Fumez.

Dar nu mestec tutun.

Încep devreme și sfârșesc târziu. Dacă e posibil, niciodată înainte de ora nouă și nu după ora două. În fiecare dimineață, inevitabil, îmi trece prin cap câte un gând, așa cum se întâmplă pe la patruzeci de ani: Ce plăcut ar fi să nu mai fumez. Acest gând își face apariția imediat după trezire, atunci când dorința și nevoia mai dorm încă, nutresc o altă idee: Nu poate să fie chiar așa de greu.

Totuși, nu mă aventurez. Sunt prea prudent. Și știu cum ar fi ce ar urma.

Și urmarea apare cu puțin înainte de ora opt. Totul începe printr-o mână întinsă, și din fundul gâtului. Mă uit la ceas. Prea devreme. Îmi văd de treabă și ignor totul. Două minute mai târziu, parcă mă bate cineva pe umăr:

"Hei!"

Nu răspund. Mă fac a nu fi auzit nimic. Mă ocup de lucruri trebuincioase. Încerc să mă gândesc. Celălalt insistă. Repet:

"Nu! Nu e vremea!"

Mă impacientez ușor. Nu-mi place să fiu astfel zorit dimineața devreme. Vreau să profit de gura mea proaspătă, de plămânii mei, de excelenta bună dispoziție de după o noapte fără vise și fără tutun. Deci, n-ascult. Îmi văd de lucru. Încerc să uit de intrusa asta care se opintește pe la toate intrările. Scrâșnesc chiar din dinți. Îi spun cuvinte de ocară. Ea se răzbună gâdilându-mi pe rând limba, buzele, burta, străfundurile. Mă scoate din minți! Am chef s-o iau la palme! Și ea, căpoasă, aprigă, obișnuită după atâția ani, cu veleitățile astea de independență, pare că-mi șoptește:

"Dă-mi mâna! Oricum, o să vii!

- Nici vorbă!
- Peste câteva minute, o să cedezi...
- Peste o oră.
- Curând! La primul telefon...
- Niciodată!
- După vizita poștașului...
- N-o să cedez.
- N-o să te ții de cuvânt. Atunci de ce să aștepți? De ce să amâni o plăcere atât de neprețuită?

Bombănesc. De sute de ori deja i-am spus că ar fi de-ajuns ca **eu să mă hotărăsc** pentru ca ea să-și reia locul, în buzunarele altora, fără mine, așa singurică. O vorbă, o simplă vorbă, și nu mai înseamnă nimic în ochii mei. O grămăjoară de scrum definitiv pierdută. Știe ea asta. Și își bate joc. Căci știe ea, vai! că n-o părăsesc. M-am legat de micuța asta! De-atâta timp de când suntem împreună!

Deci, telefonez. Chem pe toți cei contra cărora furia e legitimă: Gazul, Electricitatea, Impozitele, Asigurările. Reclam, fac plângere, spun: Dacă e pe așa, o să vedeți de ce sunt în stare! Mă prăbușesc pe un scaun cu obrajii aprinși, tâmplele zvâcnind, degetele nervoase. Pe urmă, calmarea fiind necesară și fiindcă ea înțelege mai bine ca oricine, îmi întinde din nou mâna, cu gingășie, cu blândețe, până ce, în sfârșit îi dau ce-mi cere.

Scapăr un chibrit.

După aia, mă controlează. Și așa, ca între noi, îmi șoptește "Cum ai putut să crezi o singură clipă că ai fi în stare să te lipsești de mine?".

Aprob. Ca dovadă a umilinței mele, mai iau una. Suntem împreună toată ziua. N-o să ne mai despărțim.

Prima țigară e cea mai bună. Ca totdeauna, când te reîntâlnești după o lungă absență. Nimeni nu se satură vreodată să strângă în brațe o iubită care a lipsit mult.

O despărțire se onorează printr-o reîntâlnire în intimitate. Trebuie să păstrezi îndelung primul fum tras, ca să se răspândească în cap ca într-o casă prin care ar da, din nou, ca orice proprietar, ocolul. Acasă, atât de acasă!

Astfel începe ziua: cu speranțe molcome pentru miile de plăceri împrăștiate. Dar survin îndată mlaștinile vieții cotidiene. Blândețea începutului slăbește, seducțiile se uită. Obișnuințele macină. Gesturile mici și marile drăgălășenii mor pârjolite de arderea grea a zilelor ce seamănă între ele. Nu mai aspiri, tragi. Strivești fără delicatețe. Deja, gustul se tocește. De acum conviețuirea devine aspră, apar simptomele neplăcute: apăsări, dureri de cap, tușit în diferite feluri. E limbajul acrelilor și amărăciunilor. Nu te mai uiți la țigările pe care le aprinzi, ci la chiștoacele pe care le arunci. Fumul devine opac. Până într-atât, că la căderea nopții, harta plăcerilor se întunecă. Viața cuplului și-a reluat toate semnele ei. Obișnuința, monotonia și dependența au răpus-o. Încă o dată visezi la despărțire. Ca în fiecare seară. Dar nu trebuie să te alarmezi: cu tutunul, totul reîncepe mereu. Nu-i nevoie decât să aștepți dimineața...

Dimineața, mă apuc greu de lucru. Mă uit de la distanță la acest birou îndărătul căruia va trebui să mă așed, la aceste foi albe care așteaptă să fie umplute. Mai întâi, recitesc paginile din ajun. N-am nevoie de fapt: aș putea să le recit pe de rost. Dar acest exercițiu îmi permite să amân clipa reîmpăcărilor. Și apoi, câteodată, îmi vine o idee.

Aleg o pipă ușoară, din rădăcină mai degrabă poroasă decât compactă, niciodată fără filtru, de mărime mijlocie. Suflu în tubul de ebonită, dau cu un pămătuf, apuc cutia de tutun, iau câteva firișoare (amestec o treime de tutun gri și două treimi din cel blond, o bucățică lemnoasă dacă găsesc, umplu apăsând ușor, controlez printr-o aspirație, mai pun, îndes cu arătătorul, verific rezistența, mai adaug câteva firișoare, o bag în gură, aprind, apăs, trag, aspir, revin la foaia mea de hârtie.

Am pierdut Ideea.

Mă las în voie pe scaun, cu pipa între dinți, încălzindu-mi plăcut podul palmei. Mă prefac că-mi caut Ideea când de fapt doar viața pipei mă interesează. Îi pândesc zgomotele, toanele. Nu trebuie să grăbești arderea. Fără condensație, deci fără salivă. Temperatură uniformă. Grijă să nu se înfunde gaura. Trebuie aspirat încet, în ritm egal. Așa.-Perfect...

Și pe deasupra, ar trebui să trec la scris?!

O pagină o pipă, o pipă o pagină... La sfârșitul capitolului, pipele mele nu mai au gust. Fumează fără mine. Din când în când, golesc una în scumieră. Nu zice nimic. Niici mulțumesc, nici la revedere. Ea mi-a dat mica ei doză de mulțumire, și acum, cu datoria împlinită, așteaptă să fie lăsată să se odihnească. Atunci aleg alta.

Când părăsesc masa de lucru, înainte de prânz, hârtiile se îngrămădesc, pipele se răcesc, tutunul așteaptă, și eu, cuprins încetul cu încetul de un sentiment de greață pentru spațiul în care de-a dreptul mă consum, îmi zic că aș dori să fumez doar de plăcere. Dar vai, nevoia e cea care comandă. Atunci, înțelept, adult, responsabil, încerc să mă conving că ar fi de dorit să încep să-mi propun să mă las poate de fumat. Că ar fi de dorit să încep să-mi propun poate să mă las de pipă.

"Da, aprobă țigara. Ar fi de mult vremea".

Pipe și țigări m-au ales deci ca pe un teren de manevre. Ele circulă prin mine în cadențe infernale. Fac cu schimbul, se urmează unele pe altele, se contrazic adesea și mă lasă, seara, greu încercat de certurile lor. Când pleacă, târziu după apusul soarelui, trag zăvorul gurii peste urmele lor distrugătoare și le gonesc amintirea spălându-mă pe dinți.

Totuși, ar trebui să se înțeleagă între ele. Sunt amândouă răsfățate de un tată atent, care nu se îndepărtează niciodată de ele. Sunt chiar capabil să umblu după ele mult timp, mai ales duminica după masa, când tutungeriile sunt închise. Le apăr de agresiunile lumii exterioare, zăpadă, ploaie și călduri excesive.

Dar uită-te la ele: sunt exclusiviste. M-ar vrea în întregime pentru ele. Să mă îmbufnez pe una ca să n-o iubesc decât pe cealaltă. Ceea ce nu pot face. Pentru că nu vreau să aleg. Din lipsă de înțelegere, ele sunt ora actuală în culmea unei

Prezentare și traducere:
Constanța CIOCÂRLIE

Continuare în pag. 15

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor - șef)
Cornel Ungureanu (redactor - șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

4386
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 4 (1395) 15 APRILIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

Poveste despre Sfântul Paște

(Învățătorului N. Steinhardt)

Maria păstrase toate cuvintele acelea și se gândea la ele în inima ei. Nici nu se putea altfel, căci Arhanghelul Gavriil, Elisabeta, bătrânul Simeon o recunoscuseră și o binecuvântaseră pentru veșnicie. Dar îi mai spuse ceva bătrânul Simeon... Iar Maria se cutremură încă o dată rostindu-și-le:... chiar dacă sufletul tău va fi străpuns de o sabie, ca să se descopere gândurile multor inimi... Iar Maria văzuse și cunoscuse deja totul. Ascultase, învățase și adunase povara Luminii în zece, douăzeci, poate treizeci de ani în serile târzii, la pâlpâirea umilă a opaițului, stând alături de copilul ei, modestul dulgher, alături de învățător, de Rabuni...

***

Și era primăvara. Și erau Sărbătorile Paștelui. Și era cu puțin înainte de ceasul al șaselea pe Locul Căpățânii. Pălise soarele, nori se adunau și un abur moale, umed, apăsa suflarea. Îngenuncheată, Maria se înfățișa lumii ca o durere cioplită. Iar ea păstra toate cuvintele acelea - vii. În inima ei. Cea cu ochii arși de spaimă și durerea morții omenești. Deși, ea știa. Mama Maria secătuită înlemnise acolo: în fața Fiului, dulgherul ei, copilul ucis acum de cărturari, de poporul cui? Al lui Dumnezeu? se întreaba de parcă însăși ea ar fi fost răstignită, Maria. Și se rugă cu toată inima, cu tot sufletul, cu tot cugetul, cu toată puterea ființei ei: Doamne Dumnezeul meu, nu... Doamne Dumnezeul meu, de ce mă părăsești? Doamne Dumnezeul meu, nu, Doamne nu mă părăsi!

***

Și era primăvară. Și erau Sărbătorile Paștelui. Și era cu puțin peste ceasul al nouălea pe Locul Căpățânii. Întunericul cuprinsese țara. Și totuși, fiecare putea să vadă. Iar în Templu perdeaua se spintecase de sus în jos. Și fiecare auzise. Doar Maria părea a fi asemeni unei alte cruci ridicată în fața lui Christos. Răstignită de rostirea lui Iisus. Cel de pe Crucea lumii: **luați la voi înșivă, ca nu cumva să vi se îngreuieze inimile cu îmbuibare de mâncare și băutură, și îngrijorările vieții acesteia, și astfel ziua aceea să vină fără veste asupra voastră.** Și rostirea Lui porni tămăduirea ființei de lut, Maria. Doar Mama Maria simți atunci cum vine asupra ei, de parcă Cerurile, aerul, pământul și apele ar fi fost frământate cu sânge și Lumină, țipătul copilului ei ucis: **Eloi, Eloi, lama sabactani?** Însă pe Locul Căpățâmii iudeii, romanii și oamenii altor seminții, nu simțiră decât groaza, precum furnicile oarbe, mute și surde, zeci și sute; se cutremura furnicarul.

***

Brațul lui Ioan cuprinse umerii Mariei când sulița străpunse pieptul lui Iisus. În acea clipită, când sânge și apă țîșniră din rană, însemnând, iertând și mântuind locul și oamenii, atinsă de stropi, Maria se trezi. Înălță privirea și în lumina ochilor Celui Răstignit văzu zâmbetul. Îi zâmbea Iisus Christos, Mariei. Iar Fecioara Maria auzi îndemnul ca pe o dojană cu sunet de poruncă: **Nu te teme...,** precum odată, înainte de Naștere. Și de îndată ucenicul Ioan îi spuse:

- Vino, Mamă. Nu ne va lăsa orfani; se va întoarce. Să-L așteptăm cum se cuvine.

Leonard OPREA

I.Q.

Mișto să fii țigan

1. Un text de lege venețian din 1692 prevedea că ocnașii condamnați la galere, cu o pedeapsă mai mică de 10 ani, să fie grațiați dacă participau la "vânătorile de țigani". Acest "sport" era bine cunoscut și în Olanda aceluiași secol unde se organizau așa-numitele **Heidenjachten,** adică "vânători de păgâni" și chiar în Elveția unde, la fastul unui asemenea "eveniment", se alătura și corpul militar. De fapt, în țara cantoanelor ecourile acestei distracții nu s-au stins prea repede, astfel că, până în anul 1973, secțiunea "Copiii străzilor" a organizației filantropice **Pro Juventute** despărțea copii ai țiganilor de familiile lor și îi închidea în instituții de unde erau plasați sau adoptați fără nici o decizie legală.

2. Cum se puteau ei atinge de acești copii, la finele unui veac eminamente civilizat și, mai ales, într-o țară model de democrație? Greu de răspuns. Poate încercăm o lămurire etimologică.

3. "Țigan" vine de la limba greacă, *atsingaros*, și înseamnă "neatins", "de neatins". Numele se întâlnește în Bulgaria, România și Ungaria. Englezescul "gypsie", spaniolul "gitan", franțuzescul "gitan" se pare că sunt în legătură cu Egiptul, țiganilor inventându-li-se o origine egipteană. De fapt, ei veneau în Europa Centrală din diverse regiuni, cum este cazul Epirului, care, datorită fertilității lor, erau cunoscute sub denumirea de Micul Egipt.

4. România este țara cu cei mai mulți țigani/romi din Europa - între 1.800.000 și 2.500.000. Ei sunt deosebiți în 20 de neamuri dintre care unele au dispărut. Cum ar fi **Netoții**, despre care se presupune că ar fi descendenți ai vechilor conducători, nesupuși, crunți, dedați la jaf.

În Luxemburg sunt recenzați numai 150. Faceți socoteala că în toată Europa trăiesc aproximativ 8 milioane.

5. "Atunci când un câine mușcă un om nu avem de-a face cu o știre. Când însă un om mușcă un câine, acest eveniment sigur e o știre", definea Pullizer. O variantă: "Atunci când un câine mușcă un om, aceasta nu este o știre. Atunci când un câine al unui țigan mușcă un om, acest eveniment sigur e știre".

6. La meciul dintre Dinamo și Rapid, în semifinala Cupei României la fotbal, suporterii dinamoviști au venit de acasă bine pregătiți. Ei au adus o pancartă de mari dimensiuni pe care scria "Un milion de ciori, o singură soluție - Antonescu". Una dintre zburătoare, fost antrenor al naționalei, actualmente antrenor la Rapid, a fost extremă dreapta (sic!) la Dinamo. Și ea intră oare în soluția (semi)finală? Sau este vorba despre Crin Antonescu pe acea pancartă?

7. În general, dar mai mult în particular, prin lagărele naziste au murit peste 500.000 de țigani.

Marcel TOLCEA

Notă: Datele acestui articol, cu excepția punctelor 5 și 6 au fost reluate din **Romii: o minoritate a Europei**, raport întocmit de Jean Pierre Liégeois și Nicolae Gheorghe

Întoarcerea refulatului

Seara lui 28 martie 1998 a marcat, prin prezența lui Adrian Păunescu și a echipei sale de zgomote la duplexul t.v. București-Chișinău, prilejuit de aniversarea a 80 de ani de la unirea Basarabiei și a României, momentul deplinei repuneri în drepturi a propagandei național-ceaușiste. Reașezat, prin complicitatea dlui Stere Gulea și a dnei Alina Mungiu-Pippidi, în rolul de depozitar al patriotismului, Cenaclul Flacăra al tineretului comunist s-a întrecut pe sine. N-a lispit nimic din ceea ce făcea succesul debordant al întâlnirilor sexual-patriotice desfășurate cu voie de la miliția și securitatea comunistă: autolustruirea grețoasă a liderului de cenaclu (însoțit de fetița sa de câțiva anișori), promovarea unor texte patriotard-șovine ale unor stâlpi ai liricii comuniste (Geo Dumitrescu, între alții), lingușirea mediocrității patriotarde, zdrăngăneala dezacordată a unor chitare mânuite de folkiști ce-ar fi trebuit demult trimiși la pensie.

Ce n-am înțeles din acest ghiveci cu damf fascisto-comunist e rolul generalului-condotier Basta, ucigașul lui Mihai Viteazul. Prinzând un gras culoar retoric, Păunescu-tatăl s-a lansat, sub privirile inocente ale fetiței Păunescu într-o diatribă anti-maghiară. Că gestul era deplsat, nu mai trebuie repetat. În ce constă implicarea generalului Basta în unirea Basarabiei cu România poate să ne spună doar încurcata minte păunească. Uluitor, însă, e că bardul ceaușist părea să uite că în venele propriei sale fiice curge sânge unguresc, și că numele mamei acesteia, Antal, e, oricum am lua-o, mai... unguresc decât cel al condotierului italian Basta!

Firește, pentru un super-greu ideologic precum Păunescu acestea sunt detalii nesemnificative. Important pentru el este să se afle mereu în prim-planul scenei publice, să se îmbrățișese, peste maculate poduri de flori, cu patrioții ciopliți din același material dur al nesimțirii, precum nulitatea poetică numită Grigore Vieru.

Nu știu ce servicii au de plătit Stere Gulea și Alina Mungiu, încât să fi arendășit, ca pe vremea lui Ceaușescu, sentimentul patriotic aceleiași restrânse echipe specializate în plângerea cu lacrimi de crocodil a nefericirii țării. Nu e vina noastră că stânga se dovedește incapabilă să depășească nivelul stabilit de propaganda ceaușistă, fiind, astfel, obligată să reproducă din lada istoriei aceleași poncife despre daco-geți și latini îmbrăcați în straie de slavi. Mai ales că aceste lamentabile exhibări ale național-xenofobiei se fac pe banii noștri, din taxele plătite de naivul contribuabil..

Într-un moment în care lucrurile în țară merg din rău în mai rău, e inadmisibil ca oamenii numiți la conducerea televiziunii în numele angajamentului lor pro-democratic să se comporte ca niște ieftini bișnițari gata să-și vândă serviciile viitorilor guvernanți ai țării. Fără să-și dea, poate, seama, dl Stere Gulea și dna Alina Mungiu-Pippidi au intrat în galeria ambiguelor personaje care au condus televiziunea română, de la faimosul Aurel Dragoș Munteanu, până la aserviții ambițiilor de putere iliesciene, Răzvan Theodorescu, Paul Everac și Dumitru Titus Popa. Să existe oare, un blestem care apasă pe umerii tuturor celor care se cațără la etajul al XI-lea al televiziunii române pe cadavrele celor împușcați inclusiv pentru ca mercenarii iresponsabili precum Păunescu să nu mai poată otrăvi mințile românilor? La această întrebare prestația incalificabilă a șefilor de azi ai televiziunii române a dat un răspuns ce ucide orice iluzie.

Mircea MIHĂIEȘ

Noutăți la Editura Polirom

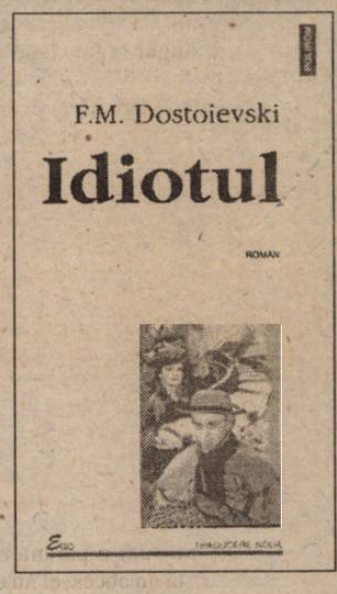

Tur de orizont

Un interesant dialog între Regele Mihai și Liviu Vălenaș găzduiește săptămânalul **"Lumea liberă"** (nr. 494) care apare la New York ● "Sunt convins că noile servicii secrete românești mă urmăresc peste tot, așa cum înainte mă urmărea Securitatea. Bănuieli am deci, însă nu împotriva unor persoane din anturajul nostru. Dar de urmărit, da, știu că sunt urmărit în continuare. De ce, nu știu..." ● Ajunsă la numărul 11, ancheta lui Viorel Ilișoi din **"Timpul"** (nr. 3) îl are în colimator pe scriitorul Mihai Avasilicăi-Fanfan ● Discuția dintre cei doi este de-a dreptul halucinantă, Fanfan având o dezinvoltură și niște dezacorduri ce merg drept la inimă ● V. Ilișoi a avut inspirația să lase replicile interlocutorului nemodificate, rezultând un dialog de zile mari ● Fanfan, prozator cu 18 ani de... răcoare pentru furt, tâlhărie și alte figuri: "Pe coperta de la prima carte Dorin Spineanu spune: ‹Un scriitor ca nimeni altul, din stirpea curajoasă a lui Ion Creangă. Ce alăturare poate fi între acest Papillon român și Ion Creangă? Ei bine, răspunsul se află în carte›. Și-ntr-adevăr, în carte am făcut pe mulți cititori să tresară și noaptea în somn. Am o carte deșteaptă tare, scoasă" ● "Dacă Andriescu ăsta m-a judecat așa, vezi că se combate cu Emil Brumaru, care el e un om mare. E poet. Dar să nu compari! Eu sunt și scriitor și poet. Îi mai mare un scriitor ca un port, să ți minte problema asta" ● "Eu acuma nu că-mi fac o caracterizare mare, dar sunt unicul din țară dintre hoți care țin pixul. Și am o manie: când mă duc undeva, fur pixuri, nu fur altceva. Da, sunt oleacă amețit și dacă văd pixul, l-am tirat. Dacă văd ghiuldeanul, nu-l iau: dar pixul i-l iau. Eu îmi place să am multe pixuri, să fie la îndemână, și ideea îmi vine, dacă am o coală pe masă, bucățică de ziar sau coperta de caiet, scriu repede ideea ca să nu uit esențialul" ● Octavian Paler continuă să publice în **"Ramuri"** (nr. 3) fragmente din viitoarea sa carte, "Măștile lui Don Juan" ● "... Don Juan nu este un pericol pentru femei, ci pentru bărbați!" ● "Bărbații te trădează la primul colț de stradă, dacă au ocazia. Cel puțin, Don Juan nu e ipocrit. Iată, în fine, un bărbat serios. Nu promite nimic, în afară de o noapte de dragoste. Și se ține de cuvânt" ● Despre cartea "Maratonul învinșilor" a redactorului-șef Gabriel Chifu, scriu criticii Cornel Ungureanu și Dan Cristea ● Din păcate pentru ea, **"Ramuri"** nu are o prea fericită punere în pagină ● Poate că un grafician cu ceva imaginație ar rezolva lucrurile ● Și parcă prea mulți clasici în viață...! ● Poetul Flaviu Cristian depune, în **"Vatra"** (nr. 1), o mărturie zguduitoare despre comportamentul în fața morții ● Tema centrală a numărului este "jurnalul" ● Virgil Podoabă: "Până una alta însă, scriitorii de profesie, ca și restul lumii, produc de zor jurnale și alte soiuri de confesiuni, iar acest fapt este evident, dacă nu cumva dominant, pretutindeni, în zonele de iradiație ale culturii și literaturii europene. Chiar și la noi acest fenomen literar a devenit, în ultimele decenii, mai mult decât remarcabil, iar acum a atins cote inflaționiste" ● Revista constănțeană **"Tomis"** (nr. 2) propune o anchetă despre anul literar 1997 ● Concluzia este clară: nu a fost criză ● Lumea scrie, publică și mai și citește.

ROȘIORII DE VEDE

P.S. Pentru a avea siguranța că aici, la "Orizont", cineva vă vede, specificați pe (un) plic, atunci când ne trimiteți publicațiile, "pentru R. de V."

Copyright

Șerban Foarță

Maria

"Dar iată, ocolînd pădurea
E chiar tramvaiul nostru 2..."
(Leonid Dimov)

Și de-ai vedea-o la fereastra
unui tramvai cu clopoței
de-argint, în lături dând fireasca
perdea, pe geam, numele ei:
Maria

să-l scrie-ntors, apoi să lase
asupră-i tainica perdea,
spre-a ști că în tramvaiul 6,
'n primejdie, se află ea:
Maria

pe când, prin orb geamlâc și tablă
(ah, ușile-ncuiate i-s!)
ai auzi cântări de nablă,
fi'nd preschimbat în paraclis:
Maria

... nu te opri la primăria
din colț, ci ia-te după el,
chemând, năuc și fără țel,
dar tot mai plin de zel:
Maria

Corina CIOCÂRLIE

Priviri încrucișate

De la Cioran, toată lumea știe că în Europa fericirea ia sfârșit la Viena. Și totuși, marele nomad François Maspéro a ținut să se convingă singur la fața locului: însoțit de fotograful sloven Klavdij Sluben, el a plecat *în căutarea Balcanilor*, ca să descopere "cealaltă Europă" - cea care, într-o bună zi, a avut nenorocul să se trezească de partea proastă a Cortinei de fier. După filmul lui Theo Angelopulos, *Balkans-Transit este o nouă privire a lui Ulisse, făcută din amărăciune și veșnică uluire*. În ciuda a tot ce a crezut Lord Cadogan, străinătatea nu este *un loc îngrozitor* pentru cel care are curajul să-l privească atent. După părerea lui Maspéro, dacă vrei să înțelegi drama orașelor Sarajevo, Tirana, Skopje sau Timișoara, e absurd să invoci *cine știe ce sălbăticie specifică cutărei sau cutărei particularități etnice:* «Eu, despre Europa și despre europeni vorbesc (...) Balcanii n-au fost, nu sunt o paranteză în Europa și, dacă există un abces, el nu este balcanic ci european (...) Noi, francezi ai secolului XX, avem doar norocul ca el să fie în spatele nostru. Nimic nu ne spune că n-am avea o parte încă în fața noastră».

Când abcesul a început să coacă în Balcani, occidentalii au încercat să evacueze conflictele stânjenitoare cât mai departe cu putință: din motive de igienă elementară, trebuia să te pui la adăpost. În discuțiile sale cu Alain Bosquet, Ismail Kadaré constată, cu amărăciune, că în pragul celui de al treilea mileniu Albania rămâne o țară neiubită de Europa: «Am chiar sentimentul (de-aș putea să mă înșel!) că o idee a încolțit pe ascuns în anumite cercuri europene: ar fi fost mai bine dacă o astfel de țară ar fi rămas acolo unde era!» Chiar dacă ne vine greu să admitem, bănuiala lui Kadaré este - vai! - fundamentată. Albania - ca și Bulgaria sau România - rămâne o țară în carantină, în mod tragic izolată, rasă de pe suprafața pământului: «S-a luat obiceiul să se omită această țară, să nu i se menționeze existența, nici măcar pe harta meteorologică a Vechiului Continent!» Dacă, înainte vreme, uitarea era justificată prin autoizolarea comunistă, astăzi Kadaré o identifică unui consens - comod dar periculos - vizând ștergerea din Istorie: din lene intelectuală, n-avem încredere - fără a le înțelege deloc - în aceste popoare cărora li se cere să-și travestească trecutul recent, pentru a deveni acceptabile în ochii *Europei condescendente*.

Pentru un mare număr de sociologi occidentali, dezghețul Estului pare «la fel de nefast pe termen lung ca și excesul de gaz carbonic în structurile înalte ale atmosferei, cerând, prin topirea banchizelor comuniste, un efect de seră politică, o astfel de încingere a relațiilor umane pe planetă, încât coastele occidentale se vor scufunda (Jean Baudrillard, *L'Illusion de la fin*). Încăpățânându-se să se elibereze, țări ca Albania riscă să destabilizeze metabolismul valorilor occidentale: «Căci vedem reapărând acolo tot ce suntem noi, toate emblemele așa-zis universale ale omenescului într-un fel de halucinație ideală și de reîntoarcere a refulărilor, împreună cu ce este mai rău, mai banal și mai scâlciat în "cultura" occidentală, și pentru care, de acum înainte, nu mai există frontiere (*ibidem*)».

De-a lungul întregului secol, continentul nu s-a arătat deloc prevenitor față de Peninsula Balcanică. În 1916, Alphonse Bouzet mărturisea deja că Europa *era obosită de persistența încurcăturii macedoneene*. În 1997, cărțile nu s-au schimbat mult. După conferința de la Ialta, a urmat Malta la vârf: biletelele schimbate odinioară între Stalin și Churchill condamnară la moarte, în trei minute, marea majoritate a Balcanilor: de-acum înainte înțelegerea între Puteri continuă, impasibilă: «Albania a fost lăsată să moartă pentru a nu compromite șansele unei idile între Est și Vest» - comentează, cu tristețe, Kadaré. Bilanțul provizoriu la sfârșitul mileniului: Balcanii rămân a rețea încâlcită de frontiere, de închisori și de temniceri, având drept misiune - în numele Greciei și al Uniunii europene - să țină în frâu năvala nedoriților. După Maspéro, albanezii au o singură vină: «Ei sunt în întârziere cu o jumătate de secol. Grecii au putut emigra, timp de decenii, și găsi de lucru în lume. În timp ce exilații greci și portughezi participau la îmbogățirea Europei, nici un albanez nu-și putea părăsi țara. Și acum locurile sunt ocupate. Grecii nu sunt capabili să facă singuri pentru ceea ce lumea întreagă a făcut pentru ei».

După părerea lui Alain Bosquet, e aproape inevitabil - pentru majoritatea intelectualilor - să cedeze micilor beții ale complicității cu secolul: «Dintre toate țările Europei, Albania ne este țara cea mai puțin cunoscută și cea mai îndepărtată, spiritual vorbind. Puțini călători au fost acolo, și nici aceia n-au adus nimic care să fie determinant». În ciuda greutăților, Kadaré se declară «cu disperare european». Acest adverb excesiv traduce - după propriile-i

Continuare în pag. 14

Pillat de Alba-Iulia

Așadar, dl Ion Rațiu, patronul "Cotidianului", a intrat în rândul lumii. În șapte-opt ani, biografia sa a străbătut distanța enormă de la manierele anglo-saxone la satisfacțiile erotice date de lectura textelor cristoiote despre găini violate și politicieni cu patru capete... Urâtă treabă. Probabil că dl Rațiu ne va spune că în economia de piață funcționează implacabila lege a cererii și a ofertei. Așa o fi. Dar tot în economia de piață, atunci când o afacere nu merge, ea dispare. Nu e neapărată nevoie ca farmaciile să se transforme, doar pentru că așa o cere piața, în case de toleranță... Însă dl Rațiu vrea să ne demonstreze, cu orice preț, contrariul. Ce e drept, și-a găsit partenerul de afaceri ideal. Cu acest prilej, am constat că și noi, naivii înșelați de eleganța urmașului memorandiștilor, ar trebui să consultăm un oculist: obiectul ce atârnă sub bărbia marelui democrat nu e, cum am crezut, un papion, ci ditamai pietroiul de moară...

Mircea MIHĂIEȘ

Scrisoare deschisă d-lui Ion Rațiu

Facerea de bâscă

Spre sfârșitul anului trecut, am acceptat invitația **Cotidianului** de a semna o rubrică în ziarul al cărui fondator și director onorific sunteți. Am făcut-o cu siguranța că doamnele Tia Șerbănescu și Cristina Dumitrescu, colegele și colegii lor pot readuce ziarul în atenția cititorilor români. Și au făcut-o, chiar dacă tirajul **Cotidianului** a continuat să fie sub așteptările dvs. Mă întreb, însă, iubite dle Rațiu, ce nu este sub așteptări azi în România, cu excepția orbecăielii și cinismului?

Acceptând rubrica am transmis și două condiții. Prima - să nu mi se plătească nici un onorariu pentru colaborarea săptămânală. A doua - Redactorul șef și Secretarul general de redacție să nu-și facă prea multe iluzii. Cea dintâi dintre condiții vroia să adauge sprijinului moral pe cel material, recunosc modest, pentru o publicație care financiar nu stătea pe roze. Cea de a doua condiție era inspirată din episoade de tristă amintire din viața publicației. Printre ele, forțarea unei echipe de excelenți profesioniști, dintre care îi amintesc doar pe domnii Ștefan Agopian și Nicolae Prelipceanu, să părăsească ziarul și hilarul directorat al dnei Doina Bâscă. Hotărârea de a-l aduce în fruntea publicației pe dl Ion Cristoiu, a cărui contribuție majoră în publicistica românească postdecembristă este dependența indusă cititorului față de mizerie, fetidul rigolei și oportunism mi se pare stupefiantă. În plus, surprinde în cazul unui gentleman ca dvs., modul necavaleresc în care s-a procedat - dna Tia Șerbănescu a trebuit să afle despre această schimbare în mod neoficial. Există alegere între o publicație de ținută, chiar cu tiraj mic, și o fițuică supratirajând imundități și inepții? Din păcate, iubite dle Rațiu, dvs. ați ales deja. Acum e rândul meu. Și vă transmit pe această cale, adică în văzul cititorilor **Cotidianului** de la care îmi iau la revedere, că nu pot semna într-o publicație condusă de dl Ion Cristoiu. Evident, gusturile nu se discută. Dar eu nu mă pot afla acolo unde valorii profesionale și staturii morale le sunt preferate vocația de giruetă și îndemânarea de ventriloc. Într-o Românie în care toată lumea ține să se facă de baftă, dvs. ați dorit, încă o dată și cu tot dinadinsul, să vă faceți de bâscă. Și ați reușit: cu brio. Câtă tristețe, iubite dle Rațiu... Acestea fiind zise, nu vă mai răpesc nici o clipă, căci știu, știu, aveți dreptate - Time is money. Cu mâhnire, veche simpatie și cele mai bune urări de prosperitate,

Dorin TUDORAN,
19 martie, 1998

Primim:

Replică la o prognoză politică pesimistă

În numărul 2 din februarie a.c. al Revistei "Orizont" care apare la Timișoara, în articolul intitulat "Un mare și generic Nu", domnul Mircea Pora, în ipoteza de analist politic, comentează criza guvernamentală din țara noastră și scoate în relief viciile aparente și cele ascunse ale spectrului politic și ale Convenției care au contribuit la marea schismă și la nesiguranța realizării majorității parlamentare. În prim plan situează mezalianța dintre PNȚCD și PD minată de orgolii și conflicte de interese. Alianța Civică este prezentată într-un con de umbră, intelectualii săi fiind fără perspectiva de a mai reveni în arena politică și sunt apreciați ca simpli figuranți la spectacolul politic. Nu scapă de spiritul caustic și de zeflemeaua balcanică nici PNL, astfel că în final diagnosticul pus este foarte grav: puterea are numai politicieni de duzină. La analiza cauzelor care n-au permis Convenției ca la alegerile din 1996 să devină partid majoritar în Parlament, autorul afirmă că răul originar este votul acordat PDSR în proporție de aproape 100% de: moldoveni, regățeni și olteni. Motivează această "nenorocire" prin efectul propagandistic al partidului la putere, în acel timp, care chipurile ar fi speriat electoratul din zonele respective cu gogorița revenirii regelui și a moșierilor. Consider că procentul menționat mai sus nu reflectă votul exprimat, având în vedere apartanența ideologică a aparatului administrativ din acel timp și neacoperirea cu observatori internaționali și naționali a celei mai mari dintre secțiile de votare. Este regretabilă convingerea autorului că "Pentru situația creată de vină suntem noi, popor ignorant, manipulabil, cu urechea deschisă la zvonuri, incapabili să păsim cu sacrificii, dacă e nevoie, în spațiul libertății". M-a șocat faptul că domnul Pora, un distins intelectual, a aruncat cu mare ușurință, prin câteva raționamente false, anatema asupra poporului din care face parte, în mod nedrept, întrucât s-a dovedit în cursul istoriei sale (inclusiv cea contemporană) mai înțelept și mai moral decât altele din spațiul european invidiate ca avansate. Nesansa românilor a fost poziția geografică precum și înșelarea ori abuzul de încredere, practicate, în general, de clasa conducătoare și sateliții acesteia. E un paradox ca poporul român să fie denigrat, deseori, chiar de unii din fiii săi ("Et qouque tu mi filii?") În final, fresca politico-socială, oferită cititorilor ("rugină, praf, murdărie, corupție cât pentru un continent... un mare și generic Nu") este o adevărată sinistroză care îmi amintește de caracteristica pesimistului: acesta vede în svaizer numai găurile.

Timișoara, 2 martie

Dumitru SCURTULESCU,
jurist

Porque no puedo ser sin ser...

Miturile se întorc, de obicei, să bântuie când li se organizează funeraliile naționale, bântuirea e suspectă - așa cum s-a întâmplat cu recentul spectacol (ultimul)? (kitsch) pus la cale de Fidel Castro. Osemintele lui *Che* trebuie să le amintească tuturor cubanezilor (și nu numai lor!) de revoluție, de propriul erou în viață, gata-gata să moară, cum zvonește presa imperialistă. Dar Castro nu moare, pentru că nu vrea să le dea satisfacție. Îl aduce pe *Che*, intră în fantoma lui (sau invers). Clonarea fantomelor omoară utopiile? Era necesar să vină și Sfântul Părinte să constate că orașul ceresc nu va mai fi luat cu asalt.

Dacă Ștefan Baciu ar fi fost în viață, ar fi revenit asupra obsesiei lui: Fidel Castro, Che Guevara și Pablo Neruda (ei înșiși exilați). Memorialistul *(Praful de pe tobă, Însemnările unui om fără cancelari)* îi pomenește deseori, fac parte din istoria exilului și propria lui biografie. Poetul «brazilian născut în România» ține oportunismul castrist, îi simte direcția foarte bine și nu ezită să avertizeze asupra ei. În schimb, ***Che*** (localizat prin «mă» sau «bă»), este când ușor ridiculizat, când pus la zid, când apare ca erou tragic, tipicul Don Quijote, când este arătat ca inspirator de modă vestimentară sau aventurieră. Demonul anarhist al (post)modernității, acest dandy cu bască înstelată - cum l-am văzut și eu într-un poster cafeniu, ușor scorojit, în 1977 - nu îi acordă interviuri jurnalistului Ștefan Baciu, preferă să discute cu el mondenități și nu politică, atunci când îi percepe anticomunismul. Castro, în schimb, e dispus să i se facă propagandă, atât timp cât Baciu nu îl atacă public, bineînțeles. Departe de Europa și comuniștii ei vestici și estici, poetul român veghează asupra unui continent întreg și lansează neobosit semnale de alarmă, avertizează asupra «funcționarilor lui Arbenz» (Jacobo Arbenz Guzman și regimul totalitar din Guatemala), printre care îi includem și pe cei trei.

Atunci când am descoperit în biblioteca de manuscrise din Austin, Texas, cele două scrisori *portugheze*, adresate de Ștefan Baciu redacției revistei *El Corno Emplumado*, am crezut că ele nu amintesc mai mult decât un episod, între altele, cu o semnificație incertă. Lectura atentă a memoriilor m-a convins că meandrica relație cu Fidel, *Che* și totalitarismele sud-americane a fost a doua povară a exilului. Unde să mai fugi? Într-un campus universitar nord-american, eventual. Când le scrie (1963), Baciu se află la Seattle, neștiind că va urma un al doilea exil. Poetul român devine poet brazilian și, apoi, hawaian - într-adevăr, comunismul a reușit să transforme pământul într-o cunoscută implacabilă. De la ironie la furia abia reținută, Baciu mânuiește limba portugheză, învățată din mers, traducând poezia (învățarea și comunicarea prin inscripții amoroase îi aparține doar lui Andrei Codrescu), pentru a ataca acolo jocurile murdare, acoperite deseori de lozinca generoasă «fraternidad llamada arte».

Prima scrisoare, din care voi cita un fragment semnificativ, este adresată întregii redacții; a doua este un răspuns dat redactorului șef, naivul (?) domn Mondragon. Banala discuție în jurul abonamentului la o revistă literară devine un pretext de a pune sub semnul întrebării scopul publicației:

"Pentru aceasta 17, 170 sau 1700 dolari nu [illegible]tează, ținând seama de faptul că fraternitatea «llamada arte» merită cu prisosință acest lucru. Sunt, totuși, stupefiat să găsesc în paginile dumneavoastră, printre lucruri realmente excelente, eforturile unor scriitori care, cu bună știință, încearcă să atragă prozeliți pentru curentele totalitare, «funcționarii lui Arbenz», ca Otto Raul Gonzalez, sau stalinistul Pablo Neruda, și multe alte lucruri care nu fac nici două parale.

Dați-mi voie să vă scriu acestea, pentru că, pentru mine, subiectul nu este unul comercial ci etic: de ce ar trebui să sprijinim noi, pur și simplu, ca abonați, o publicație care este, în general, excelentă, dar servește drept vehicul al ideilor totalitare și este în serviciul celor de genul lui Waldo Frank, Otto Raul Gonzalez, Pablo Neruda. Mai rămâne să citim în «Corno» operele lui Fidel Castro și «Che» Guevara. Pe scurt, vă alătur cecul meu de 8 dolari. Dacă nu sunteți de acord, spuneți, și vă trimit revistele înapoi. Iertați-mă că v-am scris în portugheză, sunt scriitor brazilian, născut în România. Despre viața și opera mea îi puteți întreba pe Ernesto Mejia Sanchez, Vlady, Ernesto Cardenal".

În urma scrisorii redactorului șef al «Șarpelui cu pene», Baciu răspunde, la fel de neînduplecat de lozincile fraternității:

"Vă spuneam în scrisoarea mea că, după Otto Gonzalez, va fi logic să întâlnesc în revista dumneavoastră pe Che Guevara, mai mult, mă aștept să citesc o prefață semnată de asasinul Castro Ruiz. Așa stând lucrurile, nu pot să nu vă spun că «fratenidad llamada arte» se transformă în «complicidad llamada dictatura».

Văd în persoana dumneavoastră, domnule Mondragon, un naiv, care mai este și util pe deasupra, căci, la urma urmei este la mijloc și o problemă de conștiință, cu toate că eu unul nu știu despre ce fel de «fratenidad» poate fi vorba aici, atunci când o revistă care a început atât de bine, publică castriști, bitnici și picariști, acreditând ideea că vă dedicați apropierii dintre «moros e cristianos», după cum, la fel de naiv, îmi scrieți. Oricum, pe mine mă înspăimântă profund buna dumneavoastră credință (aș vrea să cred că despre acest lucru este vorba); faceți-mi serviciul și întrebați-l pe vechiul și bunul meu prieten, Vlady, cum a fost tratat Victor Serge de patronii lui Castro Ruiz.

Încă o dată, eu cred că revista dumneavoastră servește drept vehicul ideilor totalitare și oamenilor care le susțin. Dacă nu sunteți convins, adresați-vă cu încredere altor doi prieteni: Cardenal și Mejia Sanchez; dacă vor fi sinceri, vor recunoaște că am dreptate.

Îmi pare rău că în aceste scrisori eu nu am făcut altceva decât să vă spun adevărul iar dumneavoastră ați arătat incapacitatea totală de a înțelege sensul cuvântului minciună".

Nu știu dacă această corespondență a urmat; ce mai putea fi spus? Ștefan Baciu știa ce înseamnă «complicitatea numită dictatură» din propria lui experiență cu Fidel Castro. Într-un scurt paragraf din *Praful de pe tobă* aflăm despre naivitatea de care Baciu însuși a dat dovadă: "Am scris în presa braziliană zeci de articole, comentarii și reportaje, atât contra lui Fulgencio Batista y Zaldivar, cât și pentru Castro și încă necunoscuții "băieți" care luptau în Sierra Maestra. Multe din acele texte au fost reproduse în foile exilului cuban".

Citite în acest context, din scrisorile lui Ștefan Baciu lipsește acea scurtă aluzie la propria biografie care, cine știe, poate ar fi fost mai convingătoare.

În 1965 apare la București, în cunoscuta colecție a Editurii Tineretului, «Cele mai frumoase poezii», o selecție din versurile lui Pablo Neruda, traduse de Radu Boureanu. Există și un portret semnat Corneliu Baba. Privim un profil exact, al unui bărbat care ar fi putut fi, foarte bine, un înalt funcționar sau patronul unui trust transcontinental: nici revoluția, nici poezia nu se citesc în linia precisă a maestrului. În schimb, prefața lui Radu Boureanu are toate semnalele, indeciziile, reflexele «liniei» dincolo de care nu trebuia să te aventurezi. Suprarealismul își făcea un loc atât de timid în vocabularul sufocat de realismul socialist încât poetul nostru nu ezită să afirme că poezia lui Pablo Neruda, ™care avea laturi suprarealiste, a respins acest "supra" care în fond era sub sensul și filozofia creatoare a realismului. "Și, pentru a încununa acest efort de a prezenta, pe de o parte, un poet valoros și, pe de altă parte, de a nu brusca ieșirea din șabloanele realismului socialist, Radu Boureanu citează o strofă din "Asi es mi vida", care trimite spre fireasca ambiguitate poetică dar și spre involuntar exprimata ambivalență/ duplicitate a chilianului: «*Porque no puedo ser sin ser* de todos,/de todos los callados y oprimados,/venge del pueblo, y canto para el pueblo/mi poesia es cantice y castigo» (subl. mea, M.T.).

Poetul care deplânge abandonarea liniei whitmaniene și atacă în cel mai autentic stil («realist!») *Glasul patriei* postul de radio Vocea

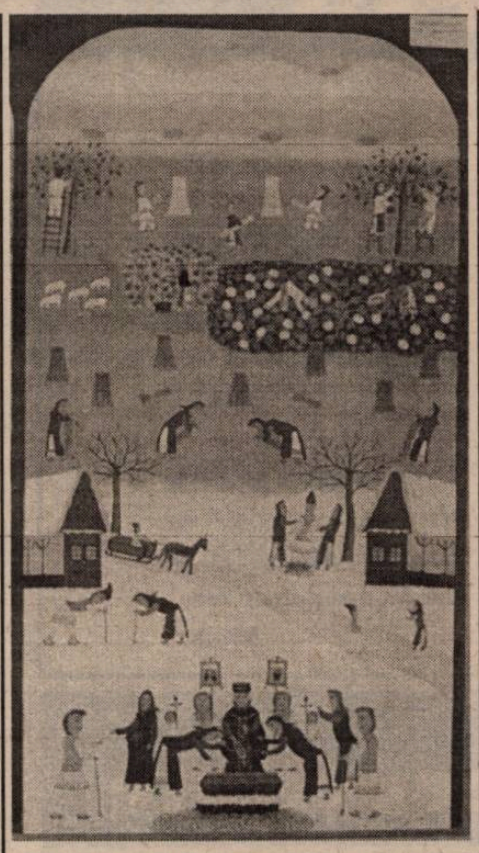

Americii, este și autorul poemului «Meditații asupra Sierrei Maestra», cu subtitlul: «scris în anul 2000». Clarobscurul tulburărilor, ritmul năvalnic whitmanian în care Neruda evocă destinul «băieților», pentru care Baciu însuși a risipit atâta cerneală, marchează un timp care își trăia amurgul - poetic - în anii șaizeci. Nu cred că Andrei Codrescu și-a ales în mod întâmplător vocile auctoriale - în special Julio Hernandez - și el «băiat» turbulent. Dar ce mod poetic extraordinar de a dezamorsa bombele foștilor suprarealiști deveniți staliniști, prin deconstruirea imaginilor fastuoase ale poemelor și escavarea unor biografii nu tocmai animate de «fraternidad llamada arte».

Aceste scurte paranteze așezate cuminte în jurul celor două scrisori apărute, prin nu știu ce întâmplare, într-o bibliotecă texană, deschid drumul spre o posibilă restructurare a discuției în jurul exilului. Dincolo de sensul acestui cuvânt *omenesc mult prea omenesc*, în secolul nostru, șansa de a te afla în exil față în față cu forța care te-a împins *afară* crește vertiginos și, implicit, *afară* tinde să dispară. Exil intern și exil *exterior* (?) devin termeni inoperanți. Pe retina care a reținut întotdeauna paradisul, mereu *afară*, mereu *dincolo*, se înghesuie figuri grotești, tragice, revoluționari kitsch. Să fi murit utopia, acel aparent veșnic *ser sin ser*?

Magda TEODORESCU

Istoria și miturile necesare

Lucian Boia - **Istorie și mit în conștiința românească**, Ed. Humanitas, București, 1997

În recent apăruta **Istorie a asediului Lisabonei**, Jose Saramago amintește de perpetuarea în Evul Mediu a uneia din cele mai flagrante erori magisteriale: afirmația lui Aristotel, conform căreia musca ar avea patru picioare este implantată atât de puternic în mințile elevilor, încât aceștia o acceptă în virtutea autorității aristotelice și în ciuda realității pe care o cunoșteau de copii ca urmare a jocurilor lor sadice cu zburătoarele sexapode. Forța autorității magisteriale prevalează absurd asupra realității obiective.

În domeniul studiului istoriei realitatea este mult mai supusă interpretărilor, iar autoritatea magisterială este și mai greu de verificat decât în exemplul sus-amintit, fapt care a permis mistificări impuse adesea ca locuri comune. În studiul său, Lucian Boia analizează exact această permanentă mi(s)tificare a istoriei românilor, cu toate modificările ce au survenit în judecarea evenimentelor și personalităților istorice de pe teritoriul românesc. Autorul întreprinde o analiză obiectivă a **discursului despre istorie**, a ceea ce s-a scris până acum despre trecutul românilor, pornind de la premisa că domeniul nu permite un discurs absolut obiectiv atâta timp cât el este subordonat mai întotdeauna unor cerințe extraștiințifice. Începând cu Școala Ardeleană, ai cărei corifei au avut drept scop implicit demonstrarea originii latine și a spiritului unitar al tuturor românilor, și ajungând la istoriografia ultimelor decenii, accentuat naționalistă și exacerbând de data aceasta caracterul geto-dacic al poporului român. L. Boia trece în revistă cu o detașare profesionistă, augmentată pe alocuri de o ironie demolatoare, coordonatele pe care s-a deplasat studiul istoriei pe aceste meleaguri. Lucrarea sa demonstrează că el a fost tributar nu doar intereselor de moment istoric care stabileau ce era important de evidențiat și ce trebuia trecut sub tăcere, ci și unei accentuate voințe de mitizare prin care conducătorii țărilor române (de exemplu) au căpătat atribute de eroi civilizatori.

Definind mitul drept o "construcție imaginară (ceea ce... nu înseamnă nici «reală», nici «ireală», ci dispusă conform logicii imaginarului), destinat să pună în evidență esența fenomenelor cosmice și sociale, în strâns raport cu valorile comunității și în scopul de a asigura coeziunea acesteia" (pag. 8), autorul arată că, din această perspectivă, istoria noastră, așa cum ne-a fost prezentată în manualele de liceu și chiar în scrierile unor savanți de prestigiu în domeniu, nu a scăpat de tendințele mitizante și deformatoare "în slujba națiunii" la un moment sau altul în timp. Când a fost necesară demonstrarea omniprezenței conștiinței naționale de-a lungul veacurilor, actele de conquistador ale lui Mihai Viteazul au fost prezentate ca unificatoare, chiar dacă intenția domnului muntean părea să fi fost alta. Dacă raporturile noastre de vasalitate cu Imperiul Otoman dăunau imaginii eroice a poporului român neatârnat, istoricii au inventat capitulații și au exacerbat valoarea luptelor de "eliberare" a țărilor române (care apar în istoriile paralele ale turcilor drept tulburări fără importanță la granița de pe Dunăre a Imperiului). Dacă trebuia să ne justificăm sărăcia culturală, s-a găsit argumentul că românii au stat scut creștinătății în timp ce Occidentul își clădea catedralele, o altă interpetare falsă, căci în epoca expansiunii spre Occident a Imperiului Otoman majoritatea catedralelor occidentale erau deja construite, iar drumul cel mai scurt spre Europa nu trecea (evident) prin Moldova, ci prin Beograd, oraș dealtfel numit în tratatele de istorie medievală drept "poartă spre Europa" a otomanilor.

Lectura cărții lui Lucian Boia pune pentru prima dată la noi problema locurilor comune și a falsurilor de care sunt încărcate momente esențiale din istoria românilor, iar autorul demonstrează îngustimea unor judecăți partinice, simplificatoare și automăgulitoare (aparținând chiar unor nume de prestigiu, precum B.P. Hasdeu, C. Giurescu sau N. Iorga). la capătul celor 300 de pagini, aflând că am fost obișnuiți să acceptăm drept realitate obiectivă o ficțiune fluctuantă diacronic, ne putem întreba dacă epopeea nașterii unei națiuni care ne-a fost servită ca știință nu ar putea fi, în sfârșit, dublată de un demers științific nu neapărat obiectiv (căci aici acest lucru pare a fi imposibil), dar cel puțin de unul care să evite perpetuarea unei istorii pasionale a românilor, mai ales acum, într-un context în care izolaționismul și exaltarea naționalistă nu pot decât să dăuneze. Este posibil ca **Istoria sinceră a poporului român** (scrisă de Florin Constantiniu) să fie o astfel de carte.

În ceea ce privește studiul riguros, obiectiv și bine temperat al lui Boia, el poate fi perceput și ca un apel la obiectivitate științifică, dar se citește cu plăcere și ca un roman despre istorie, unde crearea unor ipoteze ce devin adevăruri absolute și apoi locuri comune (chiar dacă uneori contrazicându-se între ele) transformă trecutul românilor într-un personaj în mișcare ce își schimbă măștile în funcție de cererea publicului căruia i se adresează, dar fără a-și releva niciodată adevăratul chip. De care ar trebui, renunțând la orgoliile naționaliste, să învățăm să nu ne mai temem pentru a descoperi cu adevărat cine suntem.

Radu PAVEL GHEO

H. - R. Patapievici

"Niceea și Galilei: 325 &1633" (III)

Împrejurările condamnării lui Galilei (1)

Istoria peripețiilor lui Galileo Galilei începe în martie 1610, anul în care, pe când preda încă la Padova și se afla în slujba Republicii Venețiene, acesta publică o lucrare de numai 24 de file *in octavo*, cu numele *Sidereus Nuncius*. A ales acest titlu deoarece conținutul cărții reprezenta, în viziunea autorului, un mesaj venit de la stele, calificat de el ca fiind "de o noutate absolută". Trebuie să vă reamintesc că toți autorii importanți ai secolului al XVII-lea erau conștienți de noutatea contribuțiilor aduse de ei, despre care inuiau *corect* că reprezintă o ruptură radicală cu tradiția. Această pretenție de noutate absolută era exprimată de Galilei referitor la descoperirile sale astronomice, de Descartes cu privire la metoda și principiile științei, de Hobbes referitor la filozofia politică și așa mai departe. Cât îl privește pe Galilei, acesta își anunță cititorii că ochii lui au văzut ceea ce ochii nimănui nu a mai văzut până acum. Culmea este că, în mare parte,[1] avea dreptate. Toate măsurătorile astronomice fuseseră realizate, până la Galilei, prin observarea cerului cu ochiul liber. Ultimul mare observator al cerului cu ochiul liber a fost Tycho Brahe, care a determinat poziția a 777 de stele fixe cu acuratețe neverosimilă pentru un ochi neajutat de instrumente de mărire a imaginii. Nu trebuie să credeți că observațiile astronomice de până la Galilei au fost făcute în dorul lelii sau complet nesistematic. Există o lungă tradiție de seriozitate în privința măsurătorilor astronomice, care merge până la babilonieni. Observațiile babiloniene, pe care Hipparh și Ptolemeu le încorporaseră în culegerile lor de date, îi erau încă indispensabile lui Copernic în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Nu mai puțin însă, înainte de 1610, tot ce exista în astronomie ca dat experimental, trebuia să fie vizibil cu ochiul liber. Ideea lui Galilei de a folosi luneta pentru a cerceta lucrurile aflate în cer a fost absolut originală: această idee a lărgit enorm câmpul percepției umane și, pe cale de consecință, a furnizat date primare complet noi, care puteau, începând din acel moment, sta înaintea speculației filozofului naturii.

Galilei a îndreptat luneta în direcția Lunii, a stelelor și a astrilor rătăcitori, adică a planetelor atunci cunoscute. Ce a văzut el? Pe suprafața Lunii a observat anumite formațiuni întunecate, pe care le-a interpretat ca fiind forme de relief asemănătoare munților și depresiunilor de pe Pământ. A văzut că enorma pată luminoasă a Căii Lactee, care străbate cerul nocturn dintr-o parte în alta a bolții, este formată din miriade de puncte luminoase, separate între ele. A observat că Jupiter are patru sateliți[2], care se rotesc în jurul său la fel cum, se admitea pe atunci, se rotesc toate corpurile cerești în jurul Pământului. De fapt, în *Sidereus Nuncius*, Galilei își informează contemporanii că, privită prin intermediul lunetei, bolta cerească se dovedește a fi diferită de imaginea propusă de cosmologia tradițională. Nu doar că numărul corpurilor cerești este mult mai mare decât cel admis de tradiția astronomică, dar structura astrilor pare a contrazice vechile idei legate de perfecțiunea cerurilor. Până la sfârșitul anului 1610, Galilei confirmă fazele lui Venus, măsoară diametrul aparent al planetelor Venus și Marte - atât existența fazelor lui Venus, asemănătoare cu fazele Lunii, cât și mărimea diametrelor celor două planete fiind în acord cu un sistem al lumii de tip heliocentric - observă că Saturn este însoțit de două corpuri - în desenele din manuscris, Saturn pare să aibă urechi - și notifică, doi ani mai târziu, existența unor pete persistent legate de discul Soarelui. Ce însemnau, de fapt, toate aceste observații? Pentru a înțelege șocul intelectual pe care l-au produs, trebuie să ne readucem în minte imaginea lumii în care mai credeau *ca într-un lucru de la sine înțeles* acei oameni.

Cunoașteți vorba prin care, în popor, este caracterizat cârcotașul prin excelență: despre el se spune că vede pete și în Soare. Vorba este pilduitoare deoarece se bazează pe o cosmologie care, în mod manifest, nu admite existența unor pete în Soare. Or, cosmologia greco-latină consideră că Soarele se află într-unul din cerurile superioare și că, deci, prin

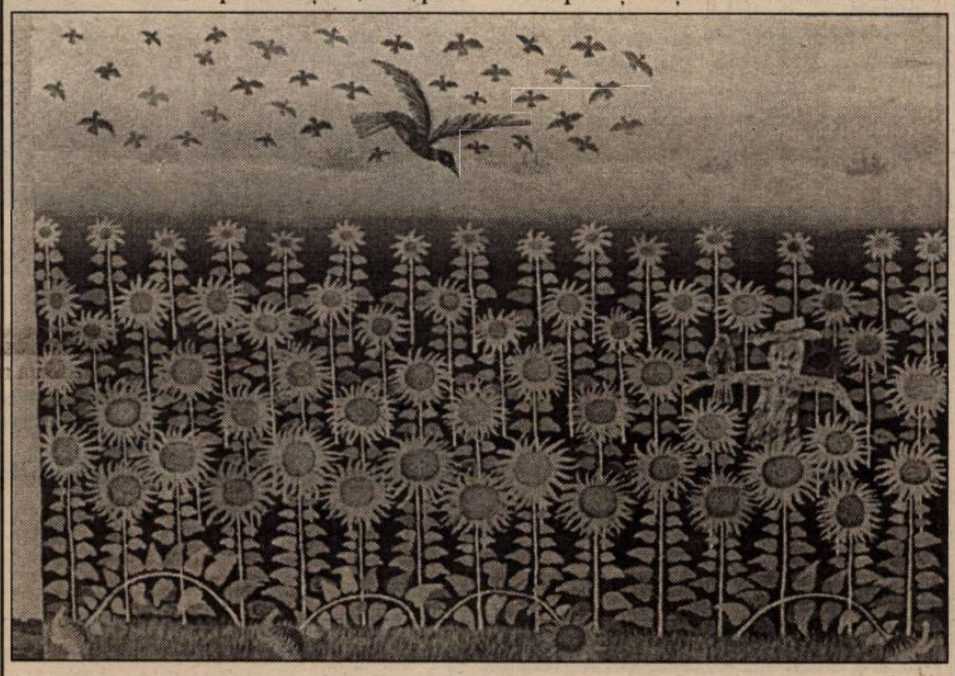

situarea sa, este *în mod firesc* sustras alterărilor. Nu pot fi pete pe Soare, decât dacă afirmația potrivit căreia "soarele este *în mod natural* sustras schimbărilor" ar fi falsă. Vă reamintesc că universul tradițional și, împreună cu el, cosmologia greco-latină, funcționau după formula «o lume, două ontologii». Cosmologia greco-latină era tradițională în sensul că principiile ei fuseseră adevărate pentru *întreaga* umanitate, fără excepție, din zorii istoriei și până în epoca modernă (exclusiv). Pentru toate culturile care au făcut saltul din preistorie în istorie, și care au dat, în virtutea acestui salt, civilizațiile majore ale istoriei, lumea era fundamental împărțită în două, de linia care separa două geografii ontologice distincte. Pentru greci, linia ontologică de demarcație coincidea cu orbita Lunii: în zona sublunară, lumea era supusă, potrivit cuvintelor lui Aristotel, legilor "generării și corupției" în timp ce corpurile aflate în zona supralunară, celestă - pe care noi, azi, o numim "spațiu cosmic" -, se bucurau, datorită naturii lor, de o existență perfectă, neschimbătoare și eternă. Corpurile aflate în regiunea sublunară erau perisabile și alcătuite, în proporții supuse degradării, din principalele patru elemente care constituiau obiectul fizicii anticilor: pământul, apa, aerul, focul. În lumea ierarhică și ordonată, fiecare din aceste elemente poseda un loc natural, spre care tindea, animat de o mișcare naturală, potrivit naturii sale esențiale. Greul tindea spre "jos", ușorul spre "sus". Jos și sus, dreapta și stânga, înainte și înapoi reprezentau direcții absolute, independente de reper. Deoarece elementele din care erau alcătuite corpurile sublunare tindeau spre niște locuri naturale, care diferau de poziția lor actuală, corpurile compuse erau condamnate la instabilitate și, de aceea, nu se puteau sustrage ciclului naștere, creștere, descreștere, moarte.

Opusul acestei geografii ontologice, în cosmologia greco-latină, era trasat de teritoriul lumii celeste. Corpurile de dincolo de granița orbitei lunare erau alcătuite dintr-un element subtil, nepieritor și perfect, *materia primă a cerurilor*. Artistotel credea că acest al cincilea element, aflat în chip natural în mișcare circulară eternă, pe care scolasticii îl vor numi *quinta essentia*, era *aithérul*. Astrele, pe care grecii și latinii le considerau vii și divine, erau alcătuite din acest element superior. Atributele de inteligență, viață și divinitate mergeau, pentru antici, împreună. Din ce motiv? Deoarece, potrivit presupozițiilor cu care operau anticii, ființa inteligentă prin excelență trebuia să fie neapărat și vie și divină. Această calificare apare în cartea A a *Metafizicii* lui Aristotel. În același timp, numărul substanțelor superioare poate fi calculat, credea Aristotel, potrivit ideii că acesta este identic cu numărul mișcărilor astrelor. Prin urmare, dacă numărăm mișcările posibile ale astrelor, vom obține exact numărul substanțelor eterne, pe care Aristotel le fizează la 55 (sau 47). Astronomia, potrivit lui Aristotel, are ca obiect acele substanțe sensibile care sunt eterne prin natura lor. Prin urmare, ideea că astrele s-ar putea abate de la circularitatea lor perfectă și uniformă sau că materia primă a cerurilor ar putea suferi alterări, cum ar fi apariția unor pete în Soare ori a unor noi astre - sau dispariția altora -, i-ar fi părut unui grec sau unui medieval nu doar stranie, ci mai degrabă imposibil de acceptat.

Or, să ne inaginăm cum puteau fi primite descoperirile făcute de Galilei în anul de grație 1610 de către un om care credea cu o înnăscută ortodoxie în cosmologia antică, cea despre care *toate* scrierile Sfinților Părinți admiteau, tacit ori explicit, că reprezintă *adevăratul* model al lumii. În primul rând, nu era de admis că neregularitățile, datorate creșterii și coruperii, pe care le prezintă formele de relief terestre, ar putea fi întâlnite în lumea celestă. În ocurență, descoperirea munților și depresiunilor pe Lună reprezenta un scandal, deoarece presupoziția uniformității sferice a astrelor era pusă sub semnul întrebării. În al doilea rând, noutatea reprezentată de fazele lui Venus și de sateliții lui Jupiter. Faptul că planeta Venus prezenta faze asemănătoare creșterii și descreșterii Lunii sugera că Venus are o mișcare de rotație în jurul Soarelui, fapt ce contrazicea sistemul ptolemeic, dar era în acord atât cu sistemul copernican, cât și cu cel propus de Tycho pentru a împăca centralitatea Pământului cu noutățile astronomice ale secolului al XVI-lea. Sateliții lui Jupiter, potrivit lui Galilei, arătau că este posibilă o mișcare compusă, a Lunii în jurul Pământului și, antrenând-o cu el, a Pământului în jurul Soarelui. În privința petelor solare, interpretarea era limpede: dacă petele nu reprezentau umbrele făcute pe suprafața Soarelui de una din planetele cunoscute (cum crezuseră inițial atât Kepler, cât și Scheiner), atunci prezența lor implica faptul că Soarele nu era un astru sustras schimbărilor și alterărilor, așa cum susținea cosmologia tradițională, ci unul supus transformărilor. Ideea că astrele se nasc și mor nu era însă complet nouă. În 1573, Tycho Brahe, ultimul mare observator cu ochiul liber al cerului înstelat, a publicat cartea *De Nova Stella*, în care a stabilit cu certitudine că steaua care a apărut în 11 noiembrie 1572 în constelația Casiopeea, stingându-se apoi, treptat, până în luna martie a anului următor, este o stea fixă: altfel spus, nova nu este un fenomen generat în regiunea sublunară - unde, potrivit cosmologiei antice, acest lucru ar fi fost admisibil -, ci este un fenomen generat în sfera stelelor fixe, adică într-o zonă în care perfecțiunea celui de al cincilea element nu ar fi trebuit să permită procese de generare, creștere, descreștere și moarte. Mai mult, tot lui Tycho Brahe îi este datorată stabilirea faptului că marea cometă din 1577 nu este nici ea un fenomen sublunar - și anume unul atmosferic, cum credeau anticii -, ci este "de cel puțin șase ori" mai îndepărtată în spațiu decât Luna. Altfel spus, cometele nu doar că sunt corpuri celeste ale căror mișcări se abat de la perfecțiunea circulară, singura compatibilă cu *quinta essentia*, dar traiectoriile lor intersectează sferele, considerate solide de Aristotel, ale orbitelor celeste. Evident, toată numărătoarea lui Aristotel bazată pe corespondența dintre mișcările sferelor celeste și numărul substanțelor eterne cade și ea. Concluzia este următoarea: atât ceea ce a văzut Galilei prin luneta care sporea de treizeci de ori puterea ochiului liber, cât și modul în care acesta a interpretat ceea ce a văzut contraziceau în mod flagrant nu doar astronomia anticilor, ci și cosmologia lor. Dacă Galilei avea dreptate, atunci trebuia să se admită că cerul este supus acelorași procese și mișcări care au loc pe Pământ. Însă acest lucru are sens numai dacă cosmosul nu este organizat după formula «o lume două ontologii», ci potrivit principiului «o lume, o singură ontologie». Aceasta este, sintetic formulat, revoluția operată de Galilei asupra cosmologiei.

---

1. "Galilei n-a fost nici primul, nici singurul care și-a îndreptat telescopul spre cer ca să-i descopere noile minuni. În vara lui 1609, Thomas Harriot a efectuat observații sistematice cu telescopul și a alăcătuit hărți ale Lunii, înaintea lui Galilei, dar nu le-a publicat. Până și împăratul Rudolf a privit Luna prin telescop, încă înainte de a fi auzit despre Galilei. [...] nici măcar prioritatea sa în descoperirea sateliților lui Jupiter nu este ferm stabilită; totuși, el a fost primul care a publicat cele văzute; în plus, le-a descris într-un limbaj pe înțelesul fiecăruia. Impactul a fost provocat de un efect cumulativ; vastele implicații filosofice ale deschiderii forțate a universului au fost resimțite instinctiv de cititor, chiar dacă faptul n-a fost afirmat explicit". (Arthur Koestler, *Lunaticii. Evoluția concepției despre univers de la Pitagora la Newton*, Humanitas, 1995, p. 285).

2. Termenul însuși de satelit este o invenție propusă de Kepler în scrisoarea către Galilei din 25 octombrie 1610.

Picturi naive și sentimentale

- Viorel Cristea, ce ai trăit în momentele în care ai aflat că în Timișoara a început Revoluția?

- De fapt, nu știu *baș* când am aflat. Stai să mă uit în jurnal...

- Consemnezi întâmplările din fiecare zi în acest jurnal?

- Scriu ce fac în ziua respectivă, ce pictez, cine vine la mine, cu cine mă întâlnesc.

- Să revenim la prima întrebare...

- Da. Uite de scrie în jurnal: "În zorii dimineții de 18 decembrie, aud la radio, la **Vocea Americii**, ce s-a petrecut în Timișoara, sâmbătă, 16 decembrie. Fiorii au început să mă cuprindă și lacrimi îmi curgeau pe obraz la cele auzite și întâmplate. Studenții și populația din Timișoara au manifestat pe stradă, au spart vitrine, au ars cărțile care erau cu conducătorul țării, au aruncat portretele conducătorului și al Elenei pe apa Begăi. Să se ducă la fel ca apa Begăi! Au strigat "Români, treziți-vă din somn la realitate" și "jos tiranul" **(asta n-ar fi de scris, mă mai pușcă, zău, careva*)**. Poliția și oamenii de ordine au intervenit bătând în stânga și-n dreapta"...

- Ce s-a întâmplat mai departe pentru tine, omul și pictorul Viorel Cristea? Cum te-au marcat evenimentele, schimbările ce au urmat căderii dictaturii? Cum le-ai "înregistrat" în sufletul tău?

- Bineînțeles, libertatea asta m-a bucurat foarte mult. Poți să pictezi acuma ce vrei, să nu-ți fie impus nimic, deci să fii liber să pictezi ceea ce simți și ceea ce vrei.

- Nu ai pictat tot așa, liber, și "înainte"? Aveai unele rețineri? Te cenzura cineva?

- Nu mă cenzura, dar unele rețineri în pictură am avut, pentru că s-a întâmplat la o expoziție cu un tablou - pe care l-am pictat chiar voit, să arăt realitatea (tabloul se numea "Unii cu sapa, alții cu mapa") - să-mi spună cineva, nu mai țin minte cine, că aș intenționa să fac un fel de politică.

- A fost un reproș?

- Bineînțeles că a fost un reproș, deși a intervenit o persoană de la "Cultură", care a zis că e departe de mine gândul de-a face politică și, așa, tabloul a rămas expus la expoziție.

- Ce așteptai tu de la Revoluție? Ți s-au împlinit așteptările?

- Mă așteptam ca după Revoluție totul să fie altceva: o libertate mult mai liberă și mai multe schimbări.

- Fii, te rog, mai concret... Ce schimbări ai așteptat?

- În multe domenii lucrurile, oamenii au rămas aceleași, aceiași.

- Vezi totul în negru?

- Parcă ar fi o speranță de licărire...

- Ce ai creat în acest răstimp?

- Cu atâtea emoții, cu atâta vorbire pe la radio, pe la televizor, cu atâtea dezamăgiri, nu zic că mi-a fost gândul la pictură, adică, mai bine zis, n-am putut să mă adun, să mă concentrez, să văd înainte un tablou și a-l reda, apoi, pe pânză cum cred eu că-l văd.

- Totuși, la ce-ai lucrat în ultima vreme?

- Păi am zis, dacă am pictat atâtea și atâtea, m-am gândit de ce să nu rămână și în creația mea barem 2-3 tablouri de la această Revoluție din Decembrie. Cred că am reușit să redau trei tablouri cu această temă, așa cum am vrut.

- Cum se numesc ele și ce reprezintă?

- Le-am intitulat: **Revoluția și Crăciunul Anului 1989, Cad ultimele frunze de toamnă** (m-am gândit la căderea dictaturii), iar al treilea e **Satele salvate de dictatura apusă.** La ăsta m-am gândit dinainte de revoluție, pentru că toți au auzit atunci, pe vremea lui Ceaușescu, că se distrug satele, se distrug satele. Și m-am gândit să pictez un buldozer, să pictez o floare, că satul a fost ca o floare și de la sat au pornit foarte multe nestemate ale poporului nostru, obiceiuri, care la oraș mai greu s-au găsit și totdeauna satul a avut această resursă... Colinzile tot de la sat au venit și prin distrugerea lor ce-ar mai fi fost satul? S-o făcut "Cântarea României", dar "Cântarea României" nu era ceva originar, din inima satului bănățean, ci era ceva mai mult impus, deci un fel de gaguri... "Cântarea României" nu păstra, de fapt, adevărul obiceiurilor satului, ale străbunilor. Mai mult le distrugea cu comitetele lor de cultură. Le retușa, nu era ceva original. Am scris și în jurnal despre asta.

- Ce-ți reprosezi vizavi de participarea ta la "Cântarea României"?

- Uneori mi s-au dus tablouri, fără să știu eu, la festival. Nu m-a interesat niciodată "Cântarea României". Eu am desenat viața satului. Cine cunoaște pictura mea, știe că n-am pictat tractoare, blocuri și din astea, cum mi-or zis alții că de ce nu pictez. Nu m-au atras și nu mi-a plăcut niciodată să le pictez!

- Când ai fost ultima oară în Timișoara?

- Acum vreo trei săptămâni.

- Ți-a reținut ceva atenția?

- Ceva mai multă libertate de comunicare, de-a vorbi, la oameni: Mai multe ziare. Astea sunt schimbările pe care le-am văzut eu, deocamdată. S-ar putea să fie mai multe.

- Viața la țară continuă să-ți placă? Din câte te știu, ești un singuratic și un nostalgic, un sentimental...

- Izolarea mă chinuie foarte mult, aș dori mai multă comunicare, pentru că, în cele ale picturii, aici la sat, foarte puțini sunt cei care se pricep, așa cum aș vrea eu, măcar cât de cât. Aici, la sat, fiecare e cu munca lui. Și de-aceea, uneori, mă simt izolat, singur, am stări de criză, stări de nervi. Până acum am reușit să-mi revin, dar nu știu dacă mai târziu voi mai reuși, pentru că singurătatea e mai mult ca o boală.

- Crezi că viața la sat, mai aproape de natură, te-a avantajat în descoperirea vocației tale?

- Cred că da, de mic mi-a plăcut viața satului. Tatăl meu avea 2 cai, mă ducea la "loc", după trifoi, și eu mă ascundeam în trifoi, rândunelele prindeau gâze deasupra noastră. Mă gândesc că dacă m-aș fi născut la oraș poate n-aș fi făcut pictură naivă.

- Tablourile altora îți plac?

- Da, pentru moment îi admir, așa. Dar n-am preferințe.

- Spune-mi un vers din poeziile tale. Știu că scrii și poezie. Multe din titlurile tablourilor tale sunt adevărate versuri...

- Îți voi citi o poezie:

"Copil fiind/plecam și eu cu copiii/de ne jucam pe câmpie/dar ce le venea uneori/ să meargă în pădurice după ouă de ciori/ Treceam podul peste o apă/și mai mergeam puțin/pe un drum de țară/și ajungeam în pădurice/aici fiind rugi înalți/erau puzderie de ciori/la fel și cuiburi/ciorile când auzeau glasuri de copii/se înălțau deasupra pădurii/ zburând și croncănind în stoluri/dar mai rămâneau/ciorile ce cloceau/Copiii începeau a se juca/în acel rug unde vedeau/că cioara nu zbura/Știau că aici cioara clocea/ iar eu stăteam și mă uitam/cum urcă rugul/până sus la cuib/ce bucurie era când găseau/ouă în cuib/mă bucuram și eu de bucuria lor/și când coborau/ îmi dădeau și mie/ouă de cioară/Le luam și mă bucuram/dar pe undeva mă întristam/mă gândeam/de ce nu pot urca și eu/până sus la cuibul de ciori/de ce nu pot fi și eu/ca toți ceilalți copii".

- E un poem frumos și sper ca el să fie publicat în premieră, în revista "Orizont", grație chiar acestui interviu. Și acum să revenim la pictorul Viorel Cristea. Te-ai oprit, așa cum o confirmă câteva pânze de pe pereții acestei camere, la motive și teme biblice, religioase. Spune-mi, te rog, ești credincios?

- Și da, și nu. N-aș putea să spun doar da. Mă rog la Dumnezeu, uneori, dar când am crizele alea de boală, parcă nu mă simt totdeauna ajutat, dacă nu iau medicamentul

acela ca un fel de drog. Mă gândesc atunci că poate Dumnezeu n-ar exista și poate îmi fac, atunci, un păcat. La Timișoara îmi place să merg la Catedrală, să ascult o predică, o liturghie. Aceia sunt cei mai fericiți care cred în ceva, în Dumnezeu, în Iisus Hristos. Dacă aș crede și eu tot așa de puternic, atunci poate nu aș ajunge la crizele astea care mă duc la disperare, dar, uite, poate mă pierd în nimicuri.

- Ți-e dor de copilărie? Cum resimți trecerea anilor?

- Nu mi-e prea dor. Anii au trecut ca și când nici n-ar fi fost anii copilăriei; poate pentru că am suferit prea mult. Deși, uneori, îmi pare rău că au trecut anii aceia fără griji, fără atâtea gânduri pe care le am acum și atunci nu le-am avut. Despre timp, când stau și mă gândesc, așa parcă prea repede trec anii. Parcă ieri a fost azi și azi e mâine. Asta îmi produce un fel de panică, de tristețe. Mă gândesc la ce am realizat eu în anii ăștia care au trecut. Pentru că mă gândesc că până la anii ăștia, alții-s căsătoriți, au familie, au copii, au realizat ceva în viață - știu eu? - și-au împlinit gândurile lor, dar eu în afară de pictură nu am făcut altceva nimic.

- Ți se pare a fi prea puțin această împlinire prin pictură?

- Ca pictor nu, dar ca om, poate, da.

Interviu realizat de
Eugen BUNARU
aprilie 1990

Copilăria sufletului și poezia privirii

Firesc ar fi fost ca dialogul cu pictorul naiv Viorel Cristea să se fi publicat când a fost realizat, să-i zicem la momentul oportun, când gândurile și cuvintele sale, calde fiind încă și învăluite în respirarea propriei lui rostiri, i-ar fi putut aduce în sufletul mereu expus vulnerării o undă de seninătate și de bucurie copilărească. Dar n-a fost să se întâmple așa. Tentativa mea de-a publica interviul a eșuat cu brio. Reticența cu care a(m) fost întâmpinat m-a lecuit. Vremurile - aprilie sau, poate, mai '90 - erau tulburi, precipitate, fierbinți. Revoluționare. Existau probleme cu mult mai presante care își cereau imperios un spațiu de exprimare, probleme a căror urgență nu permitea amânări. Am rămas cu manuscrisul interviului în buzunar și cu un gust amărui - păgubos, pricinuit de propria-mi neștiință de a mă sincroniza cu imperativele momentului.

Între timp, Viorel Cristea ne-a părăsit. A plecat, la doar 45 de ani, dintr-o lume care nu-și mai îngăduia luxul și răgazul să fie contemporană cu puritatea și copilăria sufletului, cu poezia "naivă" a privirii. A acelei priviri gata mereu să redescopere, să re-creeze, în linii și culori de o expresivitate particulară, tărâmurile de vis și de basm ale Paradisului pierdut.

Cât privește posteritatea picturii lui Viorel Cristea, aceasta pare a fi cu mult mai dreaptă decât au fost cu el viața însăși, ca și semenii săi, care, nu de puține ori, i-au privit cu superioară... neînțelegere și toleranță pânzele irumpând de culoare, de lumină și de câmpuri cu floarea-soarelui. Numele său figurează, la loc de cinste, în mai toate dicționarele și tratatele de specialitate, de la noi și de aiurea. Reputatul critic de artă Radu Ionescu i-a dedicat (cu ani buni înaintea sfârșitului mereu iminent), o micromonografie, iar regretatul (și el) regizor Mirel Iliești a obținut premiul "Oscar" pentru un superb film documentar, "Liniștea picturii", care surprinde "pe viu" momente din biografia și din creația pictorului.

Acum, la aproape opt ani de la acel interviu (al cărui martor fin și discret a fost poetul Marian Oprea, de altfel și ghidul descinderii mele în Ghiladul lui Viorel Cristea), redescoperindu-l, printre tot felul de scripte, și parcurgând dialogul cu pricina, nu pot să-mi reprim un sentiment acut de irealitate, ba chiar revelația că acele gânduri pe care hârtia, iată, le-a păstrat într-o ireversibilă și anonimă încremenire au fost, totuși, rostite de un om viu, au avut (cum spuneam mai sus) căldura, palpabilitatea gândului și a cuvântului născute spontan dindărătul frunții și din preaplinul sufletului unui artist dintre aceia al căror har va fi însemnat atingere și ardere de la Dumnezeu.

Și poate tocmai din astfel de motive, a publica acest material - hic et nunc - chiar și la o distanță de peste șapte ani, nu mi se (mai) pare câtuși de puțin a fi un gest tardiv sau anacronic. Dimpotrivă, cred că nu fac decât să îndeplinesc, așa, un gest elementar de restituire, de aducere la lumină. Relevant, în sensul acesta, va fi fiind, sperăm, chiar și pentru cei mai sceptici, un "portret" al pictorului - adevărată proiectare premonitorie întru perenitatea operei sale - pe care îl datorăm aceluiași prestigios critic de artă, Radu Ionescu: "Cine este Viorel Cristea? Parcurgându-i din priviri opera, îl regăsim cu bucuriile și cu tristețile sale, cu îndrăzneala de-a nu abdica de la un crez, cu generozitatea și dorința fierbinte de a construi ceva, nu pentru sine, ci pentru întreaga comunitate în care, în felul acesta, se poate integra. Ce înseamnă opera lui Viorel Cristea? Fără îndoială, momentul suprem, alături de Ion Nița Micodim, pe care l-a atins arta naivă românească. Prin viziunea personală și desăvârșita execuție tehnică, prin sensul dat fiecărei lucrări în parte, prin efortul de a analiza lucid și prin dorința de a aduce întotdeauna ceva nou față de ceea ce a dat până atunci, opera acestui modest și atât de fragil fiu al Ghiladului depășește cu mult hotarele unei școli naționale, înscriindu-se în familia mare a artei naive, căreia-i aduce farmecul locurilor și obiceiurilor de la noi, cât și exemplul unei mari lecții de pasiune și dăruire".

Eugen BUNARU

Livius Ciocârlie

Ciorapul transoceanic

Aș avea nevoie relativ urgentă de puțin umor. Nu de mine-i vorba, eu, cum am răbdat-o până acuma, o mai rabd și de-acu. Viața, vreau să spun. Mi-ar trebui umor operațional, gata de pus în funcțiune, ca să scriu două, trei pagini (cinci, ca să fiu exact), așa, mai "șoade", cum zice bănățeanul, mai fără griji. Nu găsesc sujetul. Lipsește primul bobârnac. O soluție, proastă soluție dar, oricum, una, ar fi s-o dau pe teorii. N-ai umor, dar îți pui problema. Cehonte să zicem, ori barem Cehov, au ei umor sau, tot așa, li se mișcă o rotiță **dès que** se pun pe scris? Poate-i chiar invers: scrisul umoristic funcționează ca reactiv la spiritul posomorît. Pe Gogol, de-o pildă, nu-l prea văd râzând. Sau, mai știi...

A propos de râs. Pare să fie și el o funcție, a tinereții celei istețe. Mult timp, una, două, cum zicea mama, mă stricam de râs. N-aș vrea să cercetez prea mult ce și cum. Adică, de ce, ori despre ce râdeam. **Despre ce** râdeam? Parcă nu-i bine. În legătură cu ce, pe seama a ce, pe ce temă. Din ce motiv. Râdeam, sunt convins, de proști ce eram. La capăt, asta-i sigur, era râsul tâmpit. **Le fou rire.** Ne apuca în clasă și, orice ar fi fost la orizont, tras de urechi, păruială, vii cu tată-tău la școală!, nu ne puteam opri. Ultima dată, din ce-mi aduc aminte, trecusem bine de treizeci de ani, venisem cu Sorin la un film de Truffaut dat de lectorul francez. Parcă **Jules et Jim.** Sau nu, **La peau douce.** După ce că n-am memorie, uite ce mă găsesc să-mi amintesc! Filmul ni s-a părut stupid. Deodată, un furios, gelos sau așa ceva, se apropie de o masă, într-un bar. Să-l vezi cum scoate un pușcoci de sub pardesiu, îi suflu lui Sorin. N-apuc să termin și... Punte pe râs. Lectorul, Henri-Pierre, ori care va fi fost, stătea înțepat în scaun, iar noi, chiar ca niște proști. Deși, nu m-aș mira să fi avut dreptate. Barem aseară, cu T, ce neam mai canonit cu André Cayatte! În schimb, traducere de zile mari. "Tu veux mille balles?" întreabă cineva. "Vrei o mie de mingi?", zic ai noștri. Și: "Ești bine rostogolită" pentru "Tu es bien balancée".

Trăim în regimul celularului. Bazil, pe șosea, în curbe, între Sebeș și Alba-Iulia, discută agitat cu Bucureștiul despre noua fuziune. Ai grijă, îi spun, că ajungem la Coposu până să intrați voi la liberali.

Am o durere, nu acută, dar care seamănă cu una veche de cincisprezece ani, de la o litiază. O fi așa ceva și acum. Telefon lui Radu. Spărgătorul de grevă, spun. Vino mâine, zice, ne-om descurca noi cumva. Mă pun la aparate: n-ai nimic. Cheamă-mă mâine pentru analize, tot avem de vorbit despre săptămâna viitoare (aniversarea lui). Cum stai?, mă întreabă acasă T. Fandacsie gravă, spun.

Telefon, a doua zi. Ne întâlnim sâmbătă, la șapte. Analiza sângelui trebuie s-o refaci. **Für was?** Ai prea puțină hemoglobină, s-a făcut o greșeală, presupun.

Greșeală? Chiar sigur nu-i. Nu-mi spune unul onest intelectual de provincie, altul sfios cărturar? Afară de asta, prea mi-am pierdut umorul în ultimul timp. Lucrul mergea strună, l-am întrerupt. În sfârșit, a început să fie cum sperasem, i-am spus lui T. Parcă mă apucase strechea, trudeam mai mult decât înainte, nu se mai putea! Acuma, deodată, mă demobilizez. Ce atâta robotă? Parcă aș fi funcționar; țin **bureau d'esprit.** Ia s-o lăsăm mai moale!

Hemoglobină, zici? Dar dacă fandacsia vrea să-mi dea de veste că...?

Vieţuitoare matinale (și nicidecum din alt motiv!), adormim, seara, **à tour de role**, la câte un film cu pușcături. "- Mițule, eu mă culc. Tu mai stai? - Stau, să văd cine le omoară. - Stai, Mițule, stai. Eu pe regizor l-aș pușca". Mă trezesc într-un pocnet.

"- Au început americanii, în Golf? - Gata! Am scăpat de ea. - De cine, Mițule? - De criminală. Că fata aia străvezie le omora. - Mâță blândă, Mițule. **Cherchez la femme.**

Viața-i o continuă aventură. dacă nu alta, măcar viața de penzionar. Mă duc iar la București. Mi se înmânează cheile de la apartament. Călătoresc fără probleme, **d'un trait**, pantograful rezistă, teafăr, până la peronul de unde turcaleții ce ne voiau la Istambul au dispărul. Părăsesc trenul în bună regulă, dacă lăsăm la o parte amănuntul că port în ghete un ciorap al meu și unul al vecinului de compartiment. Unul e negru, celălalt bleu-marine. Cum omul pleacă, pentru **business**, în Canada, via **Iunaitid stets**, ciorapului meu i se deschid nebănuite perspective. Dintr-unul plictisit de atâta zăcere în papuci, s-a pomenit brusc în dotare de întreprinzător intercontinental. O aventură, cum vă spun. **Passons.** Ajung în dreptul casei, de unde Alexandra tocmai iese. Se duce la ore. Să mă întorc? Nu, lasă, am eu cheia. Și, efectiv, o am. Numai că nu deschide. Încerc pe o parte și pe alta, îmi scot palton, căciulă, mă scarpin în creștet, iar încerc. Probează și vecinii, același rezultat. E ora opt trecute, la nouă am întâlnire cu M.Z., pertractată de Bazil și eu stau în fața ușii, ca un nu spun cine, cu două sacoșe pline ochi. Noroc de vecini. Le predau avutul și mă duc la **rendez-vous**, așa, nebarbierit. **Il faut le faire**, în halul ăsta, cu un notoriu autor de jurnal. Și o fac. Stăm ce stăm de vorbă, dăm vina pe Bazil și după zece mă întorc. S-a întors și Alexandra. Ce-mi făcuși?, îi zic. Ce cheie fu și asta? Cum, ce cheie? Ia mai încearcă o dată! Încerc și, ați ghicit, cheia intră ca în unt. Bun. Și ce concluzie tragem noi de aici că, mai nou, în economia de piață, jurnalul trebuie să aibă și el un rost. Știu ce vreți să spuneți, nu vă obosiți. Că-s un zăpăcit. Să zicem. Dar vecinii? Oameni serioși, de București. Atunci? Întâmplare inexplicabilă. Ideea mi-ar surâde, cu ea ajung autor de istorii stranii; din păcate, mă credeți, nu mă credeți, sunt un bărbat onest. Spun lucrul așa cum e. Întâmplare da, inexplicabilă, nu. Pe cine n-a observat până acum, îl înștiințez: au și lucrurile coasta lor de drac. Natură moartă câtă vrei, până le vine cheful să-ți joace un renghi. Atunci te apleci de trei ori ca să ridici de pe covor creionul care ți-a căzut și tot pe lângă nimerești. Vrei să desprinzi din teanc o foaie de indigo și apuci două. Parcă-s unse cu clei. Așa că, puteți să-mi spuneți ce doriți. Întrebați-o și pe T. Pe oameni rar mă înfurii, dar cu câte lucruri dintr-astea, "moarte", n-am dat, trimițându-le la toți dracii, de pământ.

Am așa o mare viteză în a nu scrie încât mă ajung din urmă. Naiba m-a pus să promit un jurnal la zi. Zilele de trăit trec repede, zilele de scris nu vin. Am și probleme de tonalitate. De cheie muzicală, cum ar veni. Ce vesel v-ați făcut, îmi spune don Bazil. Nu mă așteptam de la un critic de talia lui. Nu știe el că așa-i lăsat? Dacă ai început într-o gamă, în aceeași trebuie s-o ții. Ca neamțu' cu tărăraiu', zicea mama. Deși, la drept vorbind, chiar el, Baziliu, mi-a cumpărat cartea unei doamne Linda care spune în față (mai mult n-am apucat fiindcă volumul, de pe masă, din poziție de așteptare, a dispărut de parcă n-ar fi fost; de al dracului, de "mort" ce e a dispărut), spune că ăsta-i stilul postmodern, pune la un loc și vesele și triste, nu știe ce-i aceea unitate de ton. Asta-i una. A doua: cum i-am și scris Bodiului, așa suntem noi, bănățenii, le amestecăm. Prin urmare, aș avea

dreptul, ca cetățean al epocii mele **și al** acestei provincii, de la granița de vest, **să** nu mai fiu tot vesel, mai ales că, la drept vorbind, nici n-am de ce. Sau nu, aici greșesc. Motivul, cât îl am, tocmai ăsta e: se duse naibii, da-mi plăcu cum se duse. Aici, chiar sincer nu-s. Nu-mi plăcu nici cacofonia, nici cum se duse tinerețea mea. Sau, mai exact: **când** se duse. Primul har al omului este să-și aleagă vremea. Să nu fie molime, să nu fie războaie, să nu dea peste rasputini care vor, zor-nevoie, să-l facă fericit. Ușor nu-i. Câte au fost vremurile bune la români? Așa ziceau ai noștri, mama, tata, tușa Nuți, uica Iota. Pe vremurile bune! Pe vremurile bune tata făcea tuberculoză, de nemâncat ce era, la Cluj, uica Iota, cu visul lui de cavalerist, nu avea bani să-și cumpere cal. Dar, una peste alta, ceva, ceva tot au apucat. Noi, Ioni și cu mine, ca parașutiștii care nu nimeresc la fix. N-am căzut departe, dar chiar asta e. Nu departe de fata mosului e fata babei. Nu departe de vremurile bune... Nu sunt nici sincer, nici cinstit, cum mă lăudam mai sus. Vremurile bune mi se pare că le-am prins. Astea, de până anțărț, au fost. Astea, cu minerii, cu domnul Voican, cu domnul Moiș. Că de când veniră ai noștri vin și niște vremi de să dai și să fugi. Poate că ultimul lucru bun din noile vremuri bune este că avem o zi a tricolorului, la propunerea G.D.S. Defilăm cu ea, cu ziua, cu el, cu tricolorul, ca niște găuri în drapel. Ca oile lui Panurge.

Rebreanu și transcenderea realismului

Aspune că un scriitor mare depășește marginile curentului literar din care face parte este, astăzi, un truism. Totuși, în cazul lui Rebreanu, critica literară, cu prea puține excepții, a fost tentată să spargă limitele realismului. Numele lui L. Rebreanu a fost întotdeauna legat de acest concept, devenind aproape sinonim cu el.

Pe de altă parte, cunoașterea și recunoașterea unui scriitor implică pe lângă indiscutabile sensuri pozitive și unele riscuri aproape inerente. Un scriitor, fiind așa de mare riscă să devină la fel de stereotip în mărimea lui. Despre Rebreanu nu s-au mai scris destul de demult cărți, nu i s-au mai consacrat studii analitice serioase. Cartea lui Ion Simuț vine parcă să contrazică această realitate, ridicându-se împotriva unui soi de atmosferă vegetativă, ce s-a creat în jurul personalității autorului **Răscoalei,** criticul orădean propune în Rebreanu **Dincolo de realism**, pe de-o parte, un Rebreanu cunoscut, dar, mai ales, și un nou Rebreanu.

Punctul de plecare în jurul căruia se și polarizează toate conceptele, este bineînțeles, termenul de realism, iar miza cărții este întrebarea, pe care și-o pune autorul, dacă Rebreanu este reductibil numai la acest concept. Procedând metodic și meticulos printr-o îndelungă dar binevenită acumulare, plecând de la datele biografice și ajungând la opera sa privită din perspectiva realismului, cartea lui Ion Simuț crește primind în același timp unitatea de viziunea necesară unui studiu serios. Departe de a adopta un stil eseistic, speculativ, autorul ne oferă totuși plăcerea unor interpretări interesante, precum cea a romanului **Ion,** prin care personajul principal se vede decisiv influențat, chiar manipulat, în momentele cruciale în luarea unor decizii de familia Herdelea, văzută ca purtătoare a unui misionarism laic-social, în contrast cu cel al preotului Belciug. Concluzia primei jumătăți a cărții (care cere, de fapt, o contrapondere pe măsură) se impune : "Atributul de realist acordat stereotip romanului rebrenian nu e în măsură să clarifice decât o parte din specificul artei sale". Aceasta este însă numai prilejul pentru ca autorul să plonjeze dincolo de limitele conceptului în discuție și să descopere un Rebreanu metafizic și idealist mistic în unele din romanele sale. De exemplu, în ceea ce privește **Pădurea spânzuraților** aflăm că: "realismul devine un reper exterior pentru o dramă mult mai profundă: aceea a îndoielii și a regăsirii credinței religioase". Din această cauză, autorul se vede pus în situația de a analiza romane precum **Pădurea spânzuraților, Adam și Eva** și de a descoperi un filon ascuns, de altă sorginte decât cea realistă. I. Simuț nu se mulțumește cu semnalarea acestui fapt, el întreprinde și o serie de analize pertinente și detailate în cazul romanelor în discuție. Fără să nege sau să diminueze importanța influenței curentului realist în opera lui Rebreanu, autorul nu poate totuși să vadă aceste romane ca pe niște accidente sau excepții, care ar întări regula. Ele par mai degrabă să dezvăluie o altă față a scriitorului român și să constituie în același timp și o constantă a operei sale.

Ultimul capitol al cărții propune o lectură psihocritică a lui Rebreanu prin prisma erosului, întărind perspectiva extra-realistă asupra operei. I. Simuț, în volumul omagial **Rebreanu după un veac,** este, de altfel, și primul care a atras atenția asupra importanței cuplului în proza rebreniană. Problematica erotică apare cu o recurență aproape obsedantă de-a lungul întregii opere, formând "o rețea de imagini repetate, metaforele obsedante... urmărind constituirea mitului personal".

În concluzie, ceea ce ni se pare deosebit de important este dispoziția de a sonda valențele proteice ale operei rebreniene. Acest lucru este un act de mare curaj, dar, în același timp, și o temerară năzuință a unei veritabile palingeneze a valorilor.

Adrian MIOC

Ion Simuț, **Rebreanu, dincolo de realism, Biblioteca revistei "Familia", Oradea, 1997*

Dumitru Ţepeneag

Pont des Arts

Se obișnuiseră să vină la Cluny poate și pentru că era ușor de indicat, mai ales celor care soseau din țară și firește nu cunoșteau din Paris decât marile axe, printre care și bulevardele St. Michel și St. Germain. Apoi cafeneaua era foarte mare, cu etaj, nu risca să se transforme în «cafeneaua românilor». Ceea ce nu-l împiedică pe colonelul Burtică să declare rotindu-și privirea în sala de la parter, cea din stânga ușii:

- E plin de români la Paris... Unde te-ntorci dai de-un român!

- Îi pui la socoteală și pe tuciurii? se interesă Spirea a cărui voce puternică și răsunătoare se auzi până la masa lui Lăptaru. Acesta citea Le Figaro și ținea în mâna stângă pipa stinsă ori goală. Lăptaru plecă ziarul și privi spre masa celor doi care pesemne că nu-l văzuseră până atunci ori doar se prefăceau. Cu Spirea evita să mai stea de vorbă, de când acesta scrisese într-o fițuică de extremă dreaptă că toți cei de la Europa Liberă sunt în slujba mafiei evreiești care de câtva timp face jocul lui Ceaușescu. După ce Ceaușescu a fost mătrășit și-apoi ucis, adică după complot, - insistă Lăptaru în monologul său interior, gândind cuvântul în italice, - acest Spirea care trebuie că era de meserie inginer (în tinerețe fusese jucător de fotbal sau de rugby) și-a găsit un rost la Strasbourg și acolo s-a împrietenit cu Burtică.

- Îi pun, de ce să nu-i pun... Oricum, și dacă-i număr și dacă nu-i număr eu, francezii tot îi numără ca fiind români.

- Dumneata chiar crezi asta?...

- Ce să cred?

- Că francezii au posibilitatea să-i recenzeze pe toți emigranții? Mă gândesc mai ales la clandestini care sunt din ce în ce mai mulți... Pe ăștia cum îi recenzezi? Poți să-mi explici și mie?

În pofida a tot ce se spunea despre colonelul Burtică, mulți chiar credeau că a lucrat pentru Securitate, Lăptaru îl găsea simpatic și nu-l ocolea. A spune că erau prieteni era totuși cam exagerat, deși la un moment dat se vedeau destul de des: de fiecare dată când colonelul venea la Paris, îi telefona și-și fixau o întâlnire. La Cluny sau în altă parte. Numai că de câtva timp nu i-a mai dat telefon. Iar acum parcă s-ar preface că nu-l vede. D-na Lăptaru susținea că răceala colonelului Burtică față de ei a coincis cu suprimarea antenei pariziene a Europei Libere. Așa o fi... Mai ales că nu era singurul care proceda așa!

Dar poate că cei doi chiar că nu-l văzuseră, căci stăteau în partea dinspre geamlâc și erau amândoi așezați cu spatele către Lăptaru. În schimb, plasați mult mai aproape se aflau un domn și o doamnă îmbrăcați cu o eleganță răsăriteană, bătătoare la ochi, care se uitau tot timpul spre masa lui Lăptaru, probabil că-l cunoșteau din vedere și din reputație, dar nu îndrăzneau să-l abordeze. Dorința le-a fost totuși satisfăcută, câteva minute mai târziu, grație unui bărbat tânăr care veni să se așeze la masa lor după ce-l salută cu tot respectul pe distinsul jurnalist cu pipă.

- Îl cunoști pe Lăptaru? întrebă excitată cucoana îmbrăcată cu un fel de taior lucios și foarte decoltat.

Tânărul care putea fi orice: scriitor sau jurnalist, de fapt încă mai era student. Obținuse, cu vreo șase luni în urmă, o bursă de studii, o bursă Soros, și avusese ocazia să-i fie prezentat ilustrului personaj, celebru mai ales în ochii generațiilor ceva mai vârstnice care l-au ascultat ani de zile la radio.

- Prezintă-ne atunci și pe noi, insistă femeia care ar fi părut și mai oacheșă, dacă nu și-ar fi oxigenat părul coborât până pe albastrul lucios al taiorului. Avea buzele groase-rujate.

-N-aș vrea să-l deranjez, se codi studentul.

Până la urmă se lăsă înduplecat și se apropie de masa lui Lăptaru care acceptă cu un zâmbet afabil și distins. Ba chiar, când ceilalți veniră la masa lui, se sculă și sărută mâna doamnei, strânse mâna soțului și-i pofti pe toți trei să se așeze.

- Ce bine îmi pare că vă pot cunoaște personal... se mieună subțiindu-și glasul doamna cea oacheșă.

- Acum , dacă nu vă mai auzim la radio, ne cam lipsiți, se lansă și domnul, probabil soțul ei.

Era evident că cei doi veniseră nu de mult din țară. Discuția se legă așadar în jurul recentelor evenimente politice: schimbarea președintelui și deci a guvernului.

- Am scăpat de Iliescu, proclamă tânărul cu entuziasm.

- Ducă-se învârtindu-se!

- Și sunt așadar schimbări serioase? întreabă Lăptaru cu o voce mai degrabă ironică pe care domnul venit din România nu se putea să n-o remarce. După ce ezită vreo două-trei secunde, spuse trăgându-se de lobul urechii:

- Schimbări pe dracu...

- Ei dragă, nu se poate așa de pe o zi pe alta, luă doamna apărarea noului regim.

- Au început în sfârșit să privatizeze?

- Au început, sigur că au început, spuse studentul care fu însă repede pus la punct de unchiul său, dl Rotaru.

- Ce știi tu!... Că doar stai la Paris.

- Suntem informați și aici la Paris, spuse Lăptaru și înălță pipa la nivelul gurii apoi o lăsă din nou în jos.

Domnul Rotaru nu îndrăzni să mai zică ceva care să sune cumva a contrazicere. Se mulțumi să soarbă din paharul cu bere pe care îl comandase mai înainte, iar chelnerul i-l adusese aici. Doamna mesterea cu linguriță într-o înghețată de zmeură și vanilie.

- Acum se găsesc și la noi de toate, spuse ea.

- Asta așa e, doar bani nu se găsesc.

În momentul acela apăru un alt personaj care se precipită spre Lăptaru cu brațele desfăcute ca pentru o îmbrățișare pe care cel vizat o evită prezentându-i pe ceilalți din jurul mesei. Noul venit era înalt și destul de corpolent, vorbea tare, cu un accent ardelenesc, deși numele era mai degrabă moldovenesc sau poate de undeva din nord-estul țării. Îl chema Hainărosie. După prezentări i se adresă imediat lui Lăptaru:

- L-ai văzut pe colonel? Discută de zor cu jidogia de Spirescu.

- Spirea, îl corectă flegmatic Lăptaru.

- Tot un drac.

Își trase un scaun și se așeză la aceeași masă la care nu prea era loc pentru cinci persoane. Comandă un whisky.

- Ce face, domnule, Constantinescu ăsta? Ce-așteaptă?

- Face pe dracu... bombăni dl Rotaru.

- Un demagog și ăsta!

- O fi demagog, dar măcar nu e comunist, spuse studentul.

- Aiurea! Dar ce-o fi? N-a fost și el membru de partid?

- Așa au fost mulți, îl apără cucoana.

- Păi asta zic și eu, coniță dragă, au fost mulți. În cei cincizeci de ani de comunism...

- Nu chiar atâția, îl corectă Lăptaru.

- Patruzeci... Ajunge nu?

- Nu e vorba că a fost sau nu înscris în partid, zise Rotaru, e vorba că minte de stinge. Promite câte-n lună și în stele...

- Chiar și-acum? Credeam că a făcut asta numai în timpul campaniei electorale...

- Da, chiar și-acum. Chestia cu NATO de pildă...

- Păi asta nu depinde de el, săracul, se revoltă studentul.

- Nu depinde de el, bineînțeles. Dar ne-a dus pe toți cu zăhărelul. Nu mișcați în front că trebuie să intrăm în NATO. Am intrat până n-am mai putut!

- N-am intrat din cauza rușilor, spuse Lăptaru ciocănind cu pipa în scrumieră. Cum vă închipuiți că rușii acceptă să aibă trupe americane la graniță!

- Stai, dragă, care graniță, îl contrazise Hainărosie, pentru că ceilalți n-ar fi îndrăznit s-o facă. Între noi și ruși, mai sunt și ucrainienii, ai uitat...

- Ucrainienii? Dar ăștia nu sunt tot un fel de ruși?

- Și moldovenii, prinse curaj și tânărul student.

- Vrei să spui basarabenii.

- Mă rog, cum-necum, e un stat independent.

- Nu contează. Și-apoi în curând se va alipi...

- La Rusia? întrebă ironic Lăptaru și iar ciocăni cu pipa din care nu ieșea nimic, nici un fir de tutun.

- Nu ne trebuie, spuse Rotaru. Jumătate sunt ruși. Și-apoi, mai știi, le dăm idei ungurilor.

- Nu sunt jumătate ruși, nu-i adevărat, se enervă Hainărosie și dădu duscă paharul

de whisky.

- România ar trebui să profite de slăbiciunea momentană a rușilor, spuse apăsat Lăptaru.

- Și ce să facă?

- Nu știu...

- Să se rotunjească, găsi cuvântul potrivit cucoana cea blondă care își scoase un pachet de țigări din poșetă și întrebă dacă fumatul e interzis în cafenea.

- Aprinde, coniță, fumează liniștită, că nu suntem în Statele Unite, spuse Hainărosie.

- Atunci e mai bine că n-am intrat în NATO, reluă studentul.

- De ce?

- Pentru că dacă am fi intrat, vă dați seama că ar fi trebuit să facem tot felul de promisiuni, să semnăm tot felul de tratate prin care s-ar fi consfințit statu-quo-ul.

- Păi și-așa am semnat, spuse unchiul său Rotaru. Constantinescu s-a grăbit să semneze cu Ucraina...

- Sub pretextul că altfel nu putem intra în NATO.

- Exact.

- Ne-am legat la cap fără să ne doară.

- La fel și cu ungurii.

- Adică?

- Păi i-a băgat și în guvern.

- A fost în urma unei înțelegeri electorale, interveni Lăptaru. Grație lor Convenția a câștigat alegerile.

- Convenția n-a câștigat nimic, dacă-i pe-așa. A câștigat în coaliție cu Roman, se oțărî Rotaru.

- Și-ai fi vrut să piardă? se neliniști nevastă-sa.

- N-am spus asta. Spun că singurul care a câștigat cu adevărat din toată tevatura asta a fost Constantinescu.

- Foarte bine! spuse studentul.

- Foarte bine pentru tine că stai la Paris.

- Și alții stau la Paris, spuse Lăptaru. Și n-au votat toți pentru Constantinescu.

- Au votat pentru Iliescu? se sperie cucoana.

Lăptaru nu răspunse. Ciocăni nervos cu pipa în scrumieră.

- Eu ar cam trebui să plec.

- Mai era și Manolescu printre candidați, murmură studentul.

- Cine? întrebă Rotaru.

- Manolescu, unchiule. Renumitul critic literar...

- A, sigur. Așa e! Cum de-am uitat de el...

Lăptaru se ridică și se înclină fără să mai dea mâna cu fiecare în parte. Se uită la ceas. Apoi, aducându-și aminte că n-a plătit, apucă unul din bonuri, mai precis micul bon care i se adusese o dată cu cafeaua, și-l băgă în buzunar.

- Sunt în întârziere, spuse și plecă.

Hainărosie făcu semn chelnerului și mai ceru un whisky. De acum înainte, nu mai discutară politică. Doamna Rotaru se interesă de ultimele filme care rulează în Paris. Apoi tot ea spuse cu convingere:

- Filmele franceze sunt din ce în ce mai slabe, nici nu se compară cu filmele americane.

- Te pui cu America! exclamă Rotaru pe un ton, nu se știe de ce, plin de mândrie.

- E și o chestie de bani, încercă Hainărosie să-și apere țara adoptivă.

- Sigur că e vorba și de bani. Dar e vorba și de actori. Ăia au actori nu glumă...

- Și regizori... susură madam Rotaru.

- Au tot! proclamă Rotaru acest adevăr absolut și se uită după chelner, să mai ceară o bere. Sunt de departe cei mai tari în lume!

- Asta cam așa e... oftă Hainărosie. Tânărul student încuviință și el din bărbie. Toți erau de acord în privința superiorității americane în toate domeniile.

Aproape un minut nu mai scoaseră nici un cuvințel. În răstimpul acesta, își făcu apariția în cafenea un fotoliu rulant manevrat cu o mare abilitate de un tânăr cu ochelari negri care, când ajunse în mijlocul sălii, își scoase ochelarii și cercetă cu luare aminte toate mesele. Privirea i se opri asupra mesei unde încă se mai aflau la palavre colonelul Burtică și inginerul Spirea. Se duse într-acolo. Colonelul se ridică și-i făcu loc înlăturând un scaun. Chelnerul veni aproape în fugă și luă comanda. După numai un minut reapăru cu o sticlă de Chivas și trei pahare. Pe tavă se mai afla și o frapieră pe care Gigi Kent o împinse cu dispreț către Burtică, dar nici acesta nu era tentat de bucățelele de gheață și le oferi lui Spirea care, după o clipă de șovăială, își puse totuși în pahar un țurțure mic de tot.

Noutăți la Editura Univers

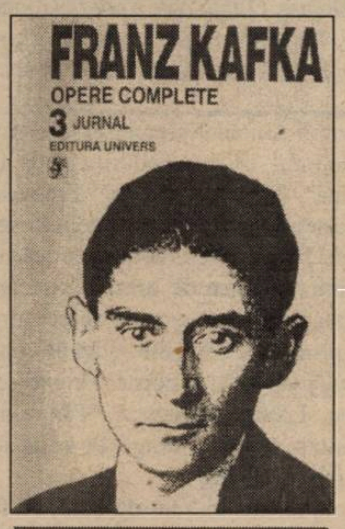

Acest număr al revistei noastre este editat cu sprijinul Ministerului Culturii, Fundației pentru o Societate Deschisă, Fund for Central and East European Book Project, S.C. Locuințe Con-Proiect.

Momentul oniric

Prin antologia intitulată **Momentul oniric**, Corin Braga șterge unul din stigmatele puse de cenzura comunistă pe harta literaturii noastre, cum însuși mărturisește în nota asupra ediției (Ed. Cartea Românească, 1997). Tendința de a face lumină într-o zonă care, în urma tezelor din iulie 1971, intrase într-un con de umbră, dacă nu chiar de întuneric, aparține unuia dintre mentorii spirituali ai grupului oniric, Dumitru Țepeneag. Acesta i-a potențat lui Corin Braga, încă din 1993, dorința de a demonstra faptul că **grupul** nu este doar "o legendă pioasă și nostalgică... a rezistenței culturale" de la sfârșitul anilor '60, ci o **mișcare** ordonată conform unui sistem estetic bine articulat. "Grupul oniric, mărturisea D. Țepeneag în 1990 în cadrul unui interviu publicat de revista **Amfiteatru**, nu s-a născut ca o simplă reacție politică... grupul oniric n-a coborât din cer. A coborât din maimuța suprarealismului, prin negare. Și din alte animale din menajeria literaturii. "Astfel, ambiția mărturisită (acum) a literaturii scrise de "o bandă de prieteni talentați și scârbiți de regimul politic de atunci", este aceea de a realiza o dublă negare: o negare esențială, de metodă, asupra realismului și o negare formală, pe de altă parte, asupra fantasticului tradițional. Schițele și romanele lui D. Țepeneag, traduse din franceză după 1989, reeditarea volumelor de versuri ale lui Leonid Dimov și revendicarea onirismului de către generația '80, ca fiind premergător al postmodernismului, stau mărturie a realizării acestei negări. Ca "mărturie teoretică", Corin Braga a realizat această antologie prin selectarea textelor publicate de onirici în presa literară a anilor '60-'70. Volumul, chiar dacă are un caracter fragmentar, pentru că reconstituie doar "dialogul contrapunctic prin care cei doi teoreticieni atestați ai grupului au elaborat onirismul estetic", și nu toate luările de poziție ale tuturor oniriștilor, este conceput ca un **corpus teoretic ce configurează o doctrină estetică.** Articolele, deși au fost aranjate în ordinea apariției lor în reviste sau în volum, nu se constituie într-un dosar de istorie literară, ci fac dovada că **"teoria onirismului** a însemnat spargerea monopolului ideologic", iar oniriștii erau "suspecți deocheați, dar și băgați în seamă". Dacă după 1974 mișcarea onirică se destramă, unii dintre membri alegând calea exilului (Țepeneag, Ivănceanu, Gabrea), alții retrăgându-se în izolare (Dimov, Mazilescu, Turcea, Titel), recenta antologie repune în circulație principiile estetice care au fundamentat una dintre direcțiile semnificative ale literaturii române în anii totalitarismului. Aceste principii sunt subliniate fie în texte cu caracter programatic (**Poezie și metafizică, Ambițiile muzicale ale prozei, În căutarea unei definiții**), fie în texte care analizează operele unor modele spirituale ale grupului cu trăsături afine onirismului estetic (**Geometria săbiilor trase, Dostoievski în trei personaje, Ion Barbu** - Selim).

Tentativa de a defini onirismul, în special onirismul estetic, se transformă în reușită într-unul din articolele publicate de D. Țepeneag. **În căutarea unei definiții** este un amplu articol cu un pronunțat caracter teoretic, în care prozatorul a urmărit să stabilească etimologia cuvântului vis (oneiros = vis) și sfera noțiunii de oniric vizavi de cele două categorii învecinate, literatura fantastică și poezia suprarealistă, considerând că literatura onirică "ține de voința de a crea un teritoriu autonom" între cele două direcții sus-amintite. Pentru a demonstra faptul că interesul pentru vis a devenit deja o tradiție, D. Țepeneag invocă nume sonore ale literaturii universale care s-au dedicat investigării acestui fenomen (Béguin, Breton, Freud, Jean-Paul) și "coboară" în timp, în antichitatea care a făcut din interesul pentru vis-literatură.

Dacă în antichitate visul era un mod de comunicare cu zeii, iar în romantism același fenomen era considerat calea regală de investigare a realității superioare, pentru literatura onirică "visul nu e nici sursă și nici obiect de studiu"; visul este un criteriu sau, cum spunea Leonid Dimov, "o sugestie de legislație pentru o artă îndepărtată, dar analogă realității". În acest context D. Țepeneag încearcă să schițeze un sistem provizoriu de **categorii în estetica visului,** dintr-o perspectivă istorică. Dacă în literatura antică visul era menționat doar ca prevestire sau profeție, în literatura medievală visul are un caracter alegoric putându-se vorbi astfel de un **oniric moralizator** sau **didactic.** O dată cu romatismul se impun structuri literare mai complexe, dezvoltându-se un **oniric filozofic** sau **metafizic,** căruia îi succede un **oniric psihanalitic** sau **scientist** al suprarealiștilor. Ultima categorie discutată în acest "foileton teoretic" este aceea a **oniricului estetic,** categorie sub semnul căreia stau toate cele 55 de articole antologate în acest volum, texte ce vin să demonstreze, fiecare în parte și toate la un loc, că "literatura onirică este o literatură a spațiului și a timpului infinit, o încercare de a crea o lume paralelă, nu omologă, ci analogă lumii obișnuite. E o literatură perfect rațională în modalitatea și mijloacele ei, chiar dacă își alege drept criteriu un fenomen irațional. Și în orice caz literatura onirică nu e o literatură a delirului, nici a somnului, ci a deplinei lucidități".

Dacă poezia "ține de o încrengătură esențială a ființării - Realitate. Vis. Abstracțiune", devenind "un mod de existență atunci când subiectul o ridică la rangul de obsesie" (**Poezia - mod de existență** - 1970) și proza "nu face altceva decât să încerce actul demiurgic al istorisirii unor lumi noi" (**Dostoievski în trei personaje** - 1968), visul nu e o realitate, ci o **componentă a existenței globale.** Această convingere îl îndeamnă pe D. Țepeneag, principalul teoretician al onirismului, să scrie **Ut pictura poesis** - 1975, articol în care explică conceptul de onirism estetic pornind de la pictura suprarealistă. Sunt subliniate astfel trăsăturile majore ale creației onirice: **picturalitatea, vizionarismul, ambiguitatea.** "Onirismul e vizionar, nu descriptiv, estetic, nu estet", pentru că "oniriștii nu visau, ci produceau vise", spunea prozatorul.

Cu toate acestea, onirismul estetic, numit și onirism structural, nu a existat în stare pură, după cum recunoaște D. Țepeneag în **Tentativa onirică, după război,** publicat la Paris în 1974, ci a fost contaminat de lirism și de suprarealism. Mai mult, mișcarea onirică a fost și rămâne unul dintre "gesturile mari", unul dintre "riscurile asumate" într-un regim totalitar, și tocmai de aceea "un risc care a căpătat coloratură politică".

Delia BOCA

Cronica literară

Literatura română la 1954

1. A apărut recent, nevăzută de mai nimeni, **De la Dosoftei la Ștefan Aug. Doinaș, o Antologie a poeziei române** realizată de I. Negoițescu. Ediția e îngrijită de Cornel Regman care spune în cuvântul introductiv: "Suntem în situația norocoasă de a pune la dispoziția cititorilor o lucrare a lui I. Negoițescu considerată până nu demult pierdută; deși mai rămânea ca vreunul din cele cinci exemplare dactilografiate, destinate difuzării de însuși autorul, să se fi păstrat în arhive, provenind de la personalități ale lumii literare: Perspessicius, Tudor Vianu, Ion Chinezu, Vladimir Streinu, Mihai Beniuc, cărora le-au fost distribuite în 1954. Din cele două exemplare ce autorul și-a păstrat pentru sine, unul - rătăcit printre manuscrisele rămase la mine - a putut fi, din fericire, recuperat".

2. Ce se întâmplă, în anul de grație 1954, an în care I. Negoițescu speră din nou în steaua sa? În 1953 murise Stalin și urmașii se pregăteau se inaugureze dezghețul. Semne erau, și încă multe. Chiar dacă proletcultiștii puiau, chiar dacă vocea lor își păstra intactă violența, ceva se schimbase: se putea spera. Părea că demența a început să-și slăbească frâiele.

În 1954, la mai bine de un an după Stalin, se sfârșea A. Toma. Era alt semn, spre deosebire de Stalin, care nu avea fii înscăunați, Alexandru Toma avea unul care făcuse ordine, și în numele blajinului său tătic. Dar cum moda socialismului dinastic nu se inventase încă, Sorin Toma avea puține șanse de a supraviețui fără protecția tăticului său. El era un asasin de rangul al doilea: un mic killer scos la rampă de marii asasini culturali. Era limpede că interesul bătrânilor staliniști nu era promovarea unui killer pe fotoliul lui Alexandru Toma. Le era mult mai comod să-l urce pe Mihai Beniuc, autorul unor cărți adevărate (cele din perioada 1937-1946), ins care putea să fie purtat prin bâlciurile internaționale ca scriitor. (Sorin Toma abia acum își făurește o biografie de scriitor: îi citesc prin presa românească scrisori, replici. Și mai citesc și articole care îl comentează cu seriozitate. După cum au invadat presa actuală gauleiterii lui, harnici ca și în 1954. Oare vom începe că acordăm premii pentru asasinatele culturale?) Ins cu biografie de scriitor, bătând salamalecuri cu artă, Beniuc arată mai bine decât Toma în fotoliul prezidențial. iar Negoițescu putea spera că poetul (căci fusese poet), despre care scrisese ar putea opta pentru literatură. Dar nu oricine putea îmblânzi fiara. Chiar dacă îi selectează 17 poezii, chiar dacă îl așează (prin această largă selecție) în loja celor mari ai literaturii române, Beniuc nu schițează nici cel mai mic semn de bunăvoință. Poetul e pierdut pentru literatură, iar criticul este încă în faza autoiluzionării.

3. Trebuie să recitim **Un roman epistolar** pentru a înțelege energia rectificatorilor. Criticul de direcție vrea s-o ia de la început; să scrie **Istoria literaturii române** din unghiul său de vedere. Sau, cel mult, al grupului său. Ei vor construi culturii române o nouă cale. Selecția (antologia) trebuie să ilustreze opțiunile lor. Trebuie să pună în valoare solidarizările lor. "Textele - îi va scrie lui Radu Stanca - le-am ales după o extrem de vigilentă lectură, de altfel nu facilă, a întregii versificări române, de la Dosoftei la Doinaș (primul a **căzut la examen,** ultimul a trecut) (s.n.), filtrând esențele. Și am filtrat multe, spre bucuria mea, și a românului din cititor".

Bucuria e reală, noutatea în cazul unui șir de autori ai secolului al XIX-lea, fortifiantă. Din Heliade Rădulescu Negoițescu ne restituie **Căderea dracilor,** de Timotei Cipariu, un **Sonet,** lui Alecsandri îi dăruie **Miorița** și **Mănăstirea Argeșului.** De o splendidă selecție are parte Eminescu. E normal, e o vreme în care criticul își scrie celebra-i exegeză. Iubit cu prisosință

e exclusul Arghezi. De altfel, nu era greu de presupus că după apariția **Prisăcii** și după agonia lui A. Toma, acesta ar putea reintra în circuitele actualității. Nu erau de tot indezirabili în 1954 nici Bacovia și nici Adrian Maniu. De altfel, antologatorul nu riscă nici un gest provocator: nici Nichifor Crainic, nici vreunul dintre cei așezați peste hotare nu intră în atenția sa. Dacă vremurile s-ar fi desfășurat conform speranțelor, Negoițescu putea să influențeze, prin alegerile sale, măcar opiniile lui Beniuc. Dacă nu și ale altor ideologi de treabă care păreau a se ivi la orizont.

4. Cornel Regman afirmă, în prefață, că Negoițescu și-a rectificat, practic, antologia, atunci când scrie **Istoria literaturii române, de la origini până în prezent.** Fără îndoială că momentul pasional numit **De la Dosoftei la Ștefan Aug. Doinaș** și-a trăit traiul între anii 1953-1955. Degustătorul rafinat se abandonează, aici, celor care-l inspiră. Sau măcar sugestiei unor maeștri. Camil Baltazar, exprimat în această severă antologie, de 26 de ori, umilește cea mai timidă bănuială că tânărul critic conlucrează doar cu colegii săi de generație. Așa cum în proză îl supralicitează pe Dinu Nicodin, în poezie va stărui lângă acest autor supralicitat și de Lovinescu și de Călinescu.

Îl recitesc pe Baltazar și observ că nici măcar nu-i un poet foarte prost. În selecția lui Negoițescu, Camil Baltazar e chiar un autor onorabil. Reacția de respingere apare doar în momentul în care observăm că respectivul e prezent în antologie cu mai multe poezii decât Maniu și Pillat și Voiculescu la un loc. Și, pe urmă, într-o antologie din care lipsesc Dan Botta, Emil Botta, toți autorii avangardei (erau comuniști, erau la modă în 1954, exprimau proletcultismul cu poeme ce cântau slavă la Stalin), din care lipseau Deșliu, Nina Cassian, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș (care cântau mai bine decât foștii avangardiști bastionul sovietic, în care Beniuc (ce mai iscusit dintre cântăreții slavei) să fie prezent doar cu 17 poeme, Baltazar să aibă 26!

Până la antologia lui Manolescu, în care vor fi prezenți foarte mulți dintre absenții lui Negoițescu, va trebui să mai treacă un pic de vreme. Și un șir de liberalizări succesive, repede pulverizate de alte ofensive ale diversilor Sorin Toma, bine distribuiți în istoria poeziei ultimelor decenii.

Cornel UNGUREANU

I. Negoițescu - De la Dosoftei la Stefan Aug. Doinaș. O antologie a poeziei române, Ediție îngrijită și prefațată de Cornel Regman. Editura Dacia, Cluj, 1997

Dincolo de cuvânt

Zarișteе

Cuvântul din fruntea acestor însemnări, în pofida tuturor aparențelor, nu este prea vechi și, ca atare, nu poate fi găsit în folclor. Ca să mă verific, am apelat la luminile colegei mele Otilia Hedeșan, care "folclorește" cu vrednicie la Universitatea de Vest, sporind și nuanțând diata bravilor săi înaintași, doborâți de năprasne: Gabi Manolescu, Vasile Crețu, Ioan Popa... "**Zarișteе?** N-ai să-l găsești nici măcar la Blaga!", mi-a replicat Otilia, care știa ea ce știa. Răspunsul se referea, de bună seamă, nu la opera poetică și filosofică a Celui-din-Lancrăm, ci la acea admirabilă **Antologie de poezie populară,** lăsată de el în manuscris și tipărită în 1966 la Editura pentru literatură, prin osârdia neuitatului om de suflet și de cultură George Ivașcu, oricând în stare de asemenea cucernice gesturi. Am scris: "nu în opera poetică și filosofică", pentru că, în aceste sectoare ale creației sale, Blaga manifestă o adevărată slăbiciune, cu totul întemeiată, pentru **zarișteе**. Trebuie precizat aici că, din punctul de vedere al Poetului, **zarișteе**, făurit cu foarte productivul sufix **-ișteе**, dar eliberat de povara accentului, retras pe rădăcină, reprezintă, față de cuvântul său de bază (**zare**), un sinonim intensiv, un fel de... "superlativ", dacă pot spune așa, echivalând cu "zare bogată, îmbelșugată, spornică, prisoselnică". El răspunde împlinitor râvnei firești a ființei umane către ceea ce tot Blaga numește "dezmărginire". **Focuri de primăvară**: "Îngânând prin văi tăria/ sună ramul, sună glia./ Focuri ard, albastre ruguri./ Pomii simt dureri de muguri.// Prinși de duhul înverzirii/ prin grădini ne-nsufletim./ **Pe măsura naltă-a firii/ gândul ni-l dezmărginim**". Cam acesta este "tâlcul" derivatului **zarișteе** într-unul din **Catrenele fetei frumoase,** al cărui context mi se pare revelator: "O fată frumoasă e/ **mirájul din zárișteе**,/ áurul gráiului,/ lácrima ráiului". Spune ceva și "amănuntul" că toate cele opt poziții accentuate ale strofei - câte două în fiecare vers - sunt rezervate aceleiași vocale, de maximă deschidere, **á**.

De obicei, în limba populară, **-ișteе** derivă cuvinte noi cu sens local-colectiv: **barabulișteе, cânepișteе, cucuruzișteе, curechișteе, tutunișteе** sunt termeni ce denumesc terenuri cultivate cu **barabule** ("cartofi"), **cânepă, cucuruz, curechi** ("varză"), **tutun**. Caracterul lor "nepoetic" depinde, într-o anumită măsură, de alcătuirea fonetică, de locul accentului, care lovește cu consecvență prima silabă a sufixului. Când accentul se retrage pe rădăcină, eliberând sufixul, chiar dacă valoarea acestuia rămâne neschimbată, coeficientul de "poeticitate" al derivatelor sporește considerabil: **arinișteе** (din **arin**) și **inișteе** (din **in**) au pătruns în versurile lui Eminescu, rimând cu **linișteе** (din **lin**), în cadrul căruia valoarea sufixului este nuanțată. **Povestea teiului**: "Sara vine din **arinișteе**,/ Cu miroase o îmbată,/ Cerul stelele-și arată,/ Solii dulci ai lungii **linișteе**:; **Scrisoarea II**: "Scârțâirea de condeie dădea farmec astei **linișteе**,/ Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei **inișteе**". Atât pe verticală cât și pe orizontală, în structura ultimului vers, această rimă cu mătăsoasă foșnire se ivește și la Blaga, în **Noaptea de mai**: "Toate își răspund prin **linișteе**,/ Pitpalac își spune vrerea/ pitpalacului din **inișteе**; [...] doar prin **inișteе** cele-**linișteе**". Suplețea sufixului **-ișteе** ne-o învederează cu precădere derivatul **rárișteе** (din **rar**), în structura căruia triumfă sensul local, în pofida celui colectiv, care se estompează. **Rárișteе**, frumos cuvânt al românei populare, înseamnă, etimologic, locul unde toiul, désetul pădurii prinde a se rări: "luminiș", "poiană", "ochi de pădure". Eminescu, **Scrisoarea IV**: "Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,/ Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri;/ Se înalță în tăcere dintre **rariștea de brazi**/ Dând atâta întuneric rotitorului talaz". **Rarișteе** este de obicei urmat de un atribut introdus prin **de**, arătând din ce fel de copaci este ea - **rariștea** - alcătuită sau ce fel de copaci o împresoară, străjuind-o. Eminescu, **Lasă-ți lumea...**: "Tânguiosul bucium sună,/ L-ascultăm cu-atâta drag,/ Pe când iese dulcea lună/ Dintr-o **rarișteе de fag**".

Rariștile poeților noștri sunt **de brad, de fag, de stejar** (Topîrceanu, **Sfârșit de vară**: "Vin' cu mine să ne pierdem în zadar/ Printre galbenele **rariști de stejar**"), iar risipirea vocalei - **a** - sub accent atât în **rárișteе** cât și în cele trei atribute ale sale sugerează pregnant, prin "deschiderea" ei maximă, izbânda luminii: **zariștea** e un "luminis"!...

La Blaga, în primul distih din **Cântecul călătorului în toamnă**, derivatele **zarișteе** și **rarișteе** "se cheamă" unul pe celălalt, alcătuind o bogată rimă trisilabică: "Piere zvon subt **zarișteе**,/ talanga în **rarișteе**". Spre încântarea unora, dar spre crâncena obidire și otărâre a altora (printre aceștia din urmă s-a... "încolonat", la vremea sa, și "tobosarul" de pe Crișuri), Cel-din Lancrăm nu pregetă să introducă termeni "poetici" și în lucrările sale filosofice. Citez din memorabilul său "Discurs de recepție", rostit la Academia Română în binecuvântata zi de 5 iunie 1937 și intitulat **Elogiul satului românesc**: "A trăi la oraș înseamnă a trăi în cadru fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rânduielile civilizației. A trăi la sat înseamnă a trăi în **zariștea cosmică** și în conștiința unui destin emanat din veșnicie".

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Deșert (II)

Starea fundamentală a universului este deșertul. Privind doar pe aici, prin jurul nostru planetar, știm că există pulberea portocalie, de câteva sute de grade de pe Mercur, pustiul verde-albăstrui al Luceafărului, deșertul roșu de pe Marte, magma toxică a giganticului Jupiter, sideratul inelat Saturn, apoi pustiurile de gheață ale lui Neptun, Uranus și Pluto. Asta doar într-un cătun dintr-o provincie a galaxiei noastre elicoidale. De cealaltă parte - Focul: nebuloase, aștrii tineri, marile stele albe. Și viduL, o variantă a pustiului, care umple cu nimicul său imensele spații dintre toate aceste întâmplări de foc, de materie superconcentrată (găurile negre), de planete, ori stele știrbe, gata să se disipeze în asteroizi. Pământul e o excepție. Viața e o excepție. Omul, teribilul stăpân al planetei albastre de atâta apă câtă, proporțional, se află într-o ființă vie, o excepție. Toate pustiurile de pe pământ de nisip, de piatră, de gheață, de foc, sunt niște relicve dintr-o viață anterioară primei amoebe sau parameci și dintr-una viitoare, posterioară vieții întâmplate între niște limite date de timp, aici, la opt minute și douăzeci de secunde-lumină de Soare.

Un întreg univers uman s-a circumscris simbolic, matematic, în calculul trecerii timpului, după imaginea mereu schimbătoare a marelui pustiu galben ce luminează firmamentul nopții - Luna. În fapt, cele două stări fundamentale ale universului ni se relevă în douăzeci și patru de ore tuturor oamenilor de pe pământ: Focul și Deșertul. Toate simbolurile civilizațiilor de pe continente, din civilizațiile mai mari sau mai izolate au fost și sunt legate doar de cele două stări extreme ale imensului ocean de vid în care nici nu ne putem deosebi de un asteroid cu o formă ceva mai regulată. Principalii zei ai tuturor civilizațiilor au fost Focul și Deșertul, Soarele și Luna. Și printr-o ciudată, dar firească interpretare, ea, Selena, cea luminată, a fost mai apropiată sufletului oamenilor pentru faptul de a fi schimbătoare, de a crește și descrește și dispare și renaște în numai o singură perioadă fixă de timp, numită, cum era și de-nțeles: lună. Sufletele primitive, adolescentine, romantice, contemplative s.a. s-au simțit mai atrase de schimbătoarea și renăscătoarea Lună, de pustiul discoidal în perpetuă schimbare al ei. Jocul petrecut în treizeci de zile pe firmamentul nopților se repeta în trei sute șaizeci și cinci pe pământ, în zonele septentrionale, mai cu seamă, unde sunt primăveri, veri, toamne și ierni. De aici până la ideea de viață de după moarte, de nemurire, de metempsihoză, nu mai era decât un pas al imaginației. Și totul a devenit credință.

La puțină vreme după ce mi-a căzut în mână **Cartea lui Enoh** și-am încercat să destălcui mesajele ascunse, de o modernitate incredibilă a unui text cu mare trecere în perioada dintre cele două Testamente biblice, pentru că trimitea direct la contactul ancestral dintre civilizația primitivă umană și una extraterestră, motiv atât de gustat și crezut astăzi; la câteva luni, zic, după ce mă fascinase acest text scos din toate bibliile canonice creștine, mi-a fost dat să văd în "Recherche", fotografiile făcute de telescopul Hubble, care bântuie circular în jurul pământului, reprezentând "nașterea" unei galaxii, a unei supergalaxii, a "universului" (s-a spus la ora aceea). Mici luminițe, halouri cețoase, în jurul unei perdele de întuneric ce părea să cadă pe dedesubtul locului unde pământenii noștri savanți intuiau că s-a născut una dintre galaxiile bănuite. Pentru mine totul semăna cumplit cu imaginea căderii îngerilor din raiul Universal, după ce se vor fi culcat cu femeile oamenilor și-i vor fi învățat pe aceștia toate meșteșugurile. Pedeapsa capitală. O magmă de îngeri negri, nediferențiați, neindividualizați, o pată, sub lumina orbitoare a unui foc de dimensiuni supergalactice, imposibil de cuprins cu mintea noastră. Într-o doară mi-am spus: iată Raiul și Iadul, cu precizarea că magma neagră, opacă depășea în dimensiuni de câteva sute de ori cețurile cu halouri, micile spații luminate și focul imens, alungit, în care am văzut eu Raiul universal. Fascinat de imaginea transmisă de Hubble, prin claritatea vidului ce ne-nconjoară, am început să fac felurite conexiuni între textele aprocrife, puținele texte ale științelor sacre ce mi-au căzut în mână, textele felurilor istorii ale religiilor lumii, ori ale cercetărilor antropologice, etnofolclorice făcute în diferite părți ale lumii, comparate, colorate, speculate să se poată trage o concluzie generală pentru întreaga umanitate. Imaginea perdelei de întuneric care curgea pe o suprafață imensă de sub focul ovoidal mă obsedează și acum. Era, este, pentru că la dimensiunea temporală a universului procesele nu se petrec între două fuse orare, imaginea nimicului cosmic, a deșertului universal, ce depășește ca proporție de mii de ori ceea ce se vede, adică focul, adică aștrii, nebuloasele, galaxiile, supernovele, înconjurate, ori născătoare ale palidelor fire de nisip planetare, vide de orice formă de viață, vide de orice intră în calculele, intuițiile sau fantezia noastră de oameni.

Bulversat, m-am întors la deșertul nostru nocturn, discoidal și schimbător, aflat la ciudata depărtare de o secundă-lumină de noi, și mi-am spus ca Julien Green: "Raiul și Iadul nu se află în ceruri, ci pe pământ". Așa doar puteam să mai accept tot ce adunasem în mine, de la sentimente, la cele citite, ascultate, văzute. Așa doar puteam să mai am încredere în mine, ca parte a universului mărunt uman, aglomerat pe un fir de nimic dintr-o imensă pată neagră fotografiată de un telescop Hubble de la celălalt capăt al pustiului universal.

Ce ridicoli apar în toată această plimbare prin deșert oamenii-soare, cei ce trăiesc cu paranoica senzație că lumina lor dă culoare fețelor celorlalți semeni, lunaticii, când, de fapt, aici, pe pământ, niște lunatici au fost cei care au iluminat întotdeauna spiritele celorlalți. Niște fețe palide, obosite, gata să se transforme cu întreaga ființă în sunet, culoare, cuvânt, idee, calcule, intuiții... Din această perspectivă, cea mai mare dintre toate fabulațiile este însăși rațiunea, pentru simplul fapt că urmărește cu osârdie tocmai logica, cu toate derivatele ei, până la cea matematică sau simbolică. Deșerturi închise, valabile în niște zone înguste, înconjurate cu verdeața vieții. Cineva, pe bună dreptate, scria că este nevoie de peste o mie de cuvinte bine alese pentru a face inteligibil frumosul, pe care imaginea plastică, armonia muzicală, mișcarea dansului, expresia dramatică (din universul uman) sau natura (din spațiul pământesc) ți-o pot oferi direct. Pacea isihastă, pacea zen-buddistă, pacea brahmană, pacea yogină eludează labirintul concentrației umane pentru a se scufunda în starea fundamentală a universului, în marele deșert cosmic, unde, pe căile unei sensibilități duse la limită se întâlnește pe sine, sau un rest de memorie, păstrată în urma unui contact ancestral cu marea magmă neagră care se scurge din ovoidul hiperluminos al raiului universal. Să poată crede aceasta, nu mai puțin iluzorie decât orizontala rațiune determinată, caută pustietatea spațiului închis, deșertul Egiptului, crestele Himalaiei, podișul Tibert, zonele aride ale Anzilor sau podișurilor mexicane, căci universalitatea omului a constat întotdeauna în credința lui în deșertul cosmic, față de care el, ca orice beduin în pustiu, este centrul lumii.

Paul EUGEN BANCIU

Fiore di virtu

Ioani Abfalter cântă la ghitară (II)

- fragmente de viață din anii '65-'71 -

Așadar pe marginea canalului discută despre cum anume se poate întâmpla hoția aceea, o gândesc în amănunt ca în filme, ca în romanele polițiste, un lucru temeinic gândit presupune o reușită pe măsură. După jaful din noapte se închipuie alergând cu bicicletele spre malul râului, acolo pot abandona în adâncimi urmele, adică bicicletele, și mai apoi drumul spre casă, câțiva kilometri în noapte pe apele repezi cu o barcă din aceea improvizată dintr-o cameră din gumă de la roata din spate a unui tractor. Taica Gela croiește gospodărește planurile, stabilește fiecăruia sarcinile, cutare se va ocupa de furtul bicicletelor, altul va face rost de barca improvizată din gumă și toate rămân în chiar acest stadiu, al unei construcții imaginare, o reverie bine articulată epic pe marginea Mureșului, lângă Canal, alături de bețele de pescuit devenite o lungă vreme inutile. Adesea trăiau în acest fel, în lumea unor zămisliri fără temei în realitate, o joacă menită să rămână din fericire chiar așa ceva, ca în vremurile din copilărie când stăteau afară la stradă pe bancă și delirau imagistic, construind planuri bine articulate, sau altele stranii, imaginând o lume de negăsit în realitate sau proiectând-o pe cea din preajma lor într-un ceva halucinant, ca istoria aceea construită în weceul de acasă de la Gela, el stătea acolo și alături, în cușca încăpătoare, îl privegheau și Tânărul (atunci prunc) cu stofă de poet și Gigi Furnica, și își închipuiau cam cum ar arăta strada și lumea întreagă dacă, printr-o ciudățenie inexplicabilă, un accident imaginabil peste un deceniu și mai bine, când americanii vor lansa în cursa înarmărilor bomba cu neutroni care va slei imaginația propagandistică a ziarelor de partid și de stat din România, o asemenea bombă ar distruge orice viață, tot ce mișcă, și ar lăsa intacte toate construcțiile, chiar și cosmelia asta în care stau ei alături de Taica. Își închipuie ce minunată întâmplare să nu mai fie nimeni pe fața pământului, doar ei, scăpați ca prin minune din această inexplicabilă dispariție a tututor. Se văd plimbându-se în gașcă pe străzile pustii, pot intra oriunde fără să-i ia nimeni la întrebări; casele sunt goale, în alimentară poți intra fără probleme și poți lua orice, totul îți este la îndemână, chiar și borcanele de șerbet de doisprezece lei după care era înnebunit Taica Gela, șeful lor, și din care își cumpără săptămânal cel puțin două sau chiar trei asemenea borcane pe care le golește cu meșteșug cu o linguriță, în vremea cât stăteau ei afară, pe banca din fața casei lui moșu' Spicu, și-i ascultau poveștile.

Uneori depășeau ficțiunea, împlineau anume chestiuni din astea aiuritoare, treceau, cum se zice, de la vorbe la faptă. O vreme și-au propus să organizeze o asociație secretă cu parole și condiții speciale de intrare de care să nu știe nimeni, Taica să fie Marele Șef și ei, ceilalți, după vrednicie și vârstă, să intre treptat în structurile orgnizației în fel ierarhic și nimeni să nu priceapă ce anume îi leagă, au stabilit chiar și pedepse înfricoșătoare pentru cei care vor dezvălui secretul celorlalți, neștiutorii cu cas la gură ca puii de rândunică de la streșinile casei lui Giugea. Inventaseră fără să știe un fel de organizație masonică, subversivă, demonică, hotărâtă să introducă un fel de teroare între vecinii din străzile vecine Landului, să le otrăvească sau, mai rău, să le spânzure câinii și să lase prin cutiile poștale semnale misterioase ale organizației acesteia al cărei gust îl deprinseseră după impulsuri obscure din străfundurile istorice într-un soi de filogeneză a imaginarului care împlinea ontogeneza marilor ezoterii. Nu era nimic clar, nu știau ce anume ar putea să facă și pentru ce, doar sentimentul tulburător al unui soi de ilegalitate la care îi vor fi împins desigur și cărțile acelea cu organizații de tineri uteciști care acționau în umbră, în afara societății, așa cum se întâmplau lucrurile în filmul **Străinul** a cărui activitate anti se petrecea în Arad, în vremea regimului burghezo-moșieresc. E de adăugat aici și faptul că, în acele vremuri, erau mult mai cruzi, mai cu cas la gură, nu descoperiseră încă lumea clocotitoare a lui Jimmy Hendrix și nici nu apucaseră să caște ochii la minunatul lui chip bărbos și pletos întipărit pe maieuri primite de-dincolo. Asta se va întâmpla mai târziu, într-o vreme în care pătrunsese, așa cum am spus deja, lumea nebună a concertelor și a revoltelor țipate prin piuiturile ghitarelor electrice pe la emisiunea Metronom a marelui erou național pe nume Chiriac împotriva căruia zadarnic se chinuia puterea care își trimise de la Arad un ofițer de securitate ca să discute cu elevii în liceu despre nocivitatea acestor emisiuni care făceau ceva tenebros și neclar, îndemnau la prostituție și la droguri - un soi de amenințare la adresa bravei noastre cumințenii plicticoase. Efectul a fost pe invers, vorbele ăluia din Arad au sfârșit prin a stârni un și mai mare interes pentru diavolul Chiriac.

Daniel VIGHI

Aniversări

La mulți ani, Florica Dimitrescu!

Florica Dimitrescu împlinește zilele acestea ceea ce se cheamă o vârstă rotundă. Cu discreția și modestia ce o caracterizează - calități rare și de aceea prea puțin prețuite într-o lume a competițiilor agresive - ea trece peste acest eveniment ca peste unul oarecare, deși bilanțul ce l-ar putea face ar îndreptăți-o la omagii și sărbătoare. O carieră strălucită de lingvistă, cuprinzând peste patruzeci de ani de cercetare și cam tot atâția de profesorat, a permis îmbogățirea bibliotecilor noastre cu lucrări de referință în domenii dintre cele mai dificile, care cer specializări îndelungi și pline de acribie, cum ar fi fonetica istorică, istoria limbii, editarea de carte veche, filologia romanică, lexicologia, gramatica. Să amintim din cele treisprezece volume doar *Locuțiunile verbale în limba română* (1958), *Introducere în fonetica istorică a limbii române* (1967), *Introducere în morfosintaxa limbii române* (1974), *Testi romeni antichi* (în colaborare cu Al. Niculescu, 1970), *Istoria limbii române* (redactor responsabil, 1978), *Dicționar de cuvinte recente* (1982, ediția a doua mult îmbogățită, 1997), *Dinamica lexicului românesc - ieri și azi* (1995), editarea *Tetraevanghelului diaconului Coresi* (1561) *comparat cu Evanghelarul lui Radu de la Mănicești (1963)* și a *Paliei de la Orăștie* (coautoare, 1984). Traseul acesta dezvăluie în profunzime un interes constant pentru limbă văzută ca un fenomen dinamic, atât în articulările ei interne, ca sistem, cât și în cele istorice, implicând relația dintre sincronie și diacronie.

Un teren mișcător, pe care evoluțiile pot fi mereu neașteptate, ținând de faptul că limba își găsește expresia în comunicarea scrisă sau orală, adică în spațiul în care intervine omul în relația sa cu timpul istoric și social, cu cultura. Pentru Florica Dimitrescu, arheologia limbii e interesantă ca parte a unei antropologii lingvistice, ceea ce sugerează necesitatea ca lingvistul să vadă limba nu doar ca un *obiect* de studiu, ci și din interiorul ei, ca *teren al creativității* în și prin limbaj. O asemenea perspectivă, implicită în proiectul științific pe care ni-l propune Florica Dimitrescu, ne ajută să depășim unele tabuuri și prejudecăți, cum ar fi aceea că lingvistul trebuie să se ocupe doar de ceea ce e deja standardizat, refuzând să țină cont de ceea ce pare efemer sau marginal în fenomenul lingvistic ce-i este contemporan. Cele două ediții ale *Dicționarului de cuvinte recente* (a doua se mai află în librării), dincolo de utilitatea lor pentru vorbitorul actual, bombardat nu doar cu neologisme, ci și cu tot felul de creații ad-hoc sau de surprinzătoare modificări și suplimentări de sensuri ale cuvintelor ce-i erau până mai ieri familiare, vor fi un document excepțional pentru cei care vor încerca să radiografieze starea, sau mai precis ne-starea limbii (și nu numai a ei) în epoca pe care o traversăm.

E de altfel o caracteristică a Floricăi Dimitrescu aceea de a face totul fără rigiditățile și încruntările considerate specifice meseriei de lingvist. Cine a avut privilegiul de a o cunoaște mai îndeaproape a sesizat fără îndoială la ea această particularitate: a ști să fii savant cu grație și prețuind intens, alături de valorile științei, pe cele ale vieții. Doar la Al. Rosetti am avut prilejul să mai întâlnesc pe viu o astfel de plăcută și rară îngemănare, asta pentru a pomeni doar pe unul dintre maeștrii pe lângă care Florica Dimitrescu s-a format, ucenicind exemplar, cu osârdie, dragoste, cu o umilință înțeleaptă și lipsită de orice oportunism. Recunoștința cu care vorbește despre ce au însemnat pentru ea J. Byck, Iorgu Iordan, Alf Lombard și mulți alții, profesori și prieteni români, italieni, francezi, spanioli, germani, oameni de toate vârstele, nu neapărat cu toții la fel de celebri, dar la fel de importanți pentru ea, te impresionează și cucerește.

Ar mai fi de spus, că nici exilul care a îndepărtat-o brutal, în plină maturitate, de catedra de profesor la Universitatea din București, pe care a onorat-o prin competență și vocație, atât de mulți ani, nici alte necazuri pe care viața i le-a provocat, nu au adus cu ele asprimi și încordări, intoleranțe oarbe, nu au abătut-o de la interesul pentru ce se întâmplă în țară și pentru meseria aleasă, căreia i s-a dedicat cu pasiune și în afara cadrelor instituționalizate.

De altfel, nu poți vorbi de Florica Dimitrescu fără să vorbești și de soțul ei, profesorul Al. Niculescu și de casa lor de la Paris, deschisă cu inimă largă și sfat înțelept tuturor celor care trec pe acolo, oameni de vârste, profesiuni, naționalități, dintre cele mai diferite, generos găzduiți, ajutați, ascultați, încurajați, răsfățați. Mai există un astfel de loc și în Italia, altul mai recent la București, unde poți oricând, dacă te numeri printre prieteni, să-ți deschizi sufletul, să mai înveți ceva, să afli un liman, să discuți politică, să te întâlnești cu alți prieteni ai familiei Niculescu. Toate acestea le primești cu discreție și firesc, astfel încât te poți bucura de ele fără crispări, învățând să fii la rândul tău generos, să-ți învingi oboseala și indiferența. De aceea, am încercat să ies o clipă din vălmășagul zilelor pentru a mă împărtăși în amintire din paradisurile provizorii pe care le imaginează pentru noi Florica - așa îi spun prietenii - gândindu-mă la ea cu dragul pe care îl merită și urându-i sănătate și mulți ani, răsplată pe măsura dăruirii și asigurând-o de respectul nostru profund și constant. I-aș ura și o alăturare firească de colegii ei de la Academia Română, dacă nu aș avea atâtea motive care să mă facă să mă îndoiesc de criteriile care prezidează uneori opțiunile acestei instituții.

Smaranda VULTUR

Poeme de Dan Emilian Roșca

ronțăindu-mi o vertebră
am
am să
am să vă
am să vă arăt
am să vă arăt ceva
poate iese din voi ceva
sau din altceva ceva
și din ceva cu totul și
cu totul altceva
măcar o scrisoare
care să vestească
apropiata venire
a unui magnific poștaș

deirdre
te iubesc albă
cioară de pe gard și
n-aș vrea să știu ce a
fost și nu vreau să știu
cum va fi m-am pus
pe arat în urma mea
seamănă Seniorul nu
mai e mult reculegerea
curând va bate la ușă
și-n spatele reculegerii
așteaptă culegerea

bojdeuca lui kafka
(ghidul;) încercați să
priviți a
cest talmeș-balmeș de
tăceri și veți descoperi
o teribilă ordine

(notă:) Doamne câtă
discreție ce cum
plită modestie

tangere amandi
în acea taină
în acel întuneric
în care cu voie
celestă pătruns-am
în acel întuneric de lumină
vocea ta încălzește
vocalele numelui meu
mâinile mele îți ating cercurile

și apele duc și aduc bucăți de pâine
și trezite boabe de strugure sunt
duse și aduse de ape
și pe deasupra acelorași
mereu altelor ape
Dumnezeiască
Persoană
adie

operă la alb
destinatar: *Șerban Foarță*

oniroemă
într-un anume loc
uneori
mă scald în râul bega
într-un anume loc
apele râului sunt atât de feminine
într-un anume loc
pe care l-am botezat
cu numele tău minunat
apele râului
au gustul inefabil
al salivei tale

nu știu
când ești ești atât de mult
când nu ești ești atât de mult
Aceeași întredeschidere
spre cerul de smarald

Jurnal de cărți

Am citit volumul **Puntea** (1997) de Marin Sorescu; sunt poezii care m-au răscolit, m-au zguduit, dar m-au și indispus. Este în ele un zbucium uman, o durere surdă, un regret sfâșietor al plecării din viață. Fiind ultimele poezii ale lui Sorescu, sunt datate între 1 XI 1996 și 7 XII 1996. Poezia se realizează în aceeași notație simplă, directă, cunoscută din întreaga creație a lui Marin Sorescu. Versurile închid în ele o mare tensiune a suferinței. "O, ce grea este haina,/Parc-ar fi platoșă pentru un turnir/La care, cavaler țanțoș,/Am participat de-atâtea ori./O, ce grele sunt încălțările astea,/Parcă târăsc după ele/Tot pământul pe care l-am colindat!// O, ce greu e să visezi,/S-a tras un oblon/ Și stau toată nopatea/Fără imagini!/O, ce grele sunt toate,/O, ce greu, ce greu!"//Derularea poetică pare un jurnal al premoniției. Tocmai în simplitatea înregistrării stării fizice și sufletești, prin versuri, stă altitudinea estetică a poeziei. Există aici o veridicitate ce se revarsă peste margini, umflând fluxul poetic, care curge impetuos făcând greu, dacă nu imposibil de sesizat limitele (departajarea) între trup și spirit, ficțional și real. "Nici nu știu ce să fac/Acum cu voi/Gânduri prea intim legate de mine/Am vrut să pun pe foc aceste versuri,/Ele ar aduce cu poezia/ Dacă n-ar fi atât de disperat de adevărate./ /Și dacă la capătul funiei/Fiecărui vers/N-aș fi eu,/Pe un câmp nesfârșit de gheață,/ Rebegit și disperat/Ducându-mă pe copcă/ /Aceste toxine m-asasinau,/Dacă nu mă eliberam de ele./Sunt îngrozitor de trist/Că v-am scris, versuri,/Și tot mai sper,/Să nu vă citească nimeni"./Dramatică zbatere a trecerii rămâne fixată în inflexiunile melodice și ritmice ale psalmului. "Doamne,/ Ajută-mi cât mai pot/S-o duc.//Pune ordine-n mine,/Împacă-mă cu lumea/Și cu minunea vieții.//Scoate-mi din cap/Ideea fixă,/Care m-a ținut//Fă din subconștientul meu/Un torent de speranță"./ /

Intuim mai demult că orizontul cultural și resursele de creație ale lui Laurențiu Cerneț sunt mult mai largi decât le exteriorizează, întotdeauna cu modestie, autorul. Volumul **Ludice** (1997) este încă o dovadă. Ludicul rămâne un element esențial al liricii. În fond, poezia este mereu o altfel de joacă a cuvintelor. Nu un joc patetic, regizat și declamativ întâlnim în poezia lui Laurențiu Cerneț, ci unul incisiv, ieșit din perceperea rațională și similitudinea tranșantă. Jocul dedublării dă posibilitatea unei priviri spre și dinspre cel prins în mișcarea ludicului. "Și iarăși întru-n mine, să văd ce este-n jur/Mă aflu-n centrul lumii ce se rotește lină"; "Să ies tiptil din mine, să mă privesc din lume/ Deceniile-și avântă pe umeri vârsta tristă".) Înclinația spre șarjă, joc, umor, parodie, derâdere, zeflemea este structurală creației literare a lui Laurențiu Cerneț. Autorul trece prin filtru liric și fixează în poezie un fel de tragicomedie a existenței. Un ochi mereu atent, de veghe, punctează distorsiunea socială, trecerea vremii, clipa iubirii și perceperea ei în timp, "zâmbetul ocult din alt văleat", relaționând, întotdeauna, cu acestea individual. Poezia prinde în mișcarea sa ritmul unui ritual degradant, devalorizarea existenței, derizoriul cotidianului, alterarea valorilor. Ironie și glumă, îndoială și recluziune, durere și iritare, frustrare și exasperare se întâlnesc într-o poezie aflată sub semnul jocului ca mod de abordare și tehnică poetică. "Tare mi-e teamă c-o să fim fericiți/mâine-poimâine/și-o să mâncăm paradisul pe pâine/Frică mi-e că având de toate/pe săturare,/ne-om prosti de-a-atâta bunăstare și sănătate,/de cai verzi pe pereți apăruți instantaneu/la primul semn că tu sau eu/am dori așa ceva.../Atunci dac-am trăi să vedem cum s-o-ntâmpla,/ce ne-ar mai rămâne de visat?/Poate doar turismul, în gradul cel mai avansat/și înalt/să emigrăm pe tărâmul celălalt"./**/Ultimul vis//**

Al doilea volum al lui George Lână - **Bariera de la Voiteni. The Barrier at Voiteni** (1997) - preia titlul unei poezii existente în **Spațiul dintre două secunde** (1994), dar neinclusă aici. Observăm că în volumul de debut poeziile cele mai bune sunt cele cu inflexiuni de eros. Aici versul curge strălucitor, o tensiune tragică bruschează din interior poezia, dându-i altitudine valorică. Constat că **Bariera de la Voiteni** cuprinde poeme ale inimii; este adevărat că nu una săltăreață și prinsă în jubilația continuă, ci, mai ales, o inimă neagră, cu pulsație aritmică, bruscată de frământări adverse. Dar femeia, poezia, alcoolul, existența și moartea revin, mereu, în structuri poetice dominante, prin ipostaze diverse și motive recurente. Relația "femeie-idee" sau "femeie-moarte" intră într-o poezie de forță sugestivă, cu proiecții mitologice, ce îmbină puritatea creației cu demonia tragicului. "Îmi stă în puteri/să însufletesc câteva zeci/de cuvinte/fără voia voastră/să înalț femeia la rang de idee/sunt mai important decât Homer și Orfeu laolaltă/ mai esențial decât orbul/și mai îndrăgostit decât/tragicul iubit al Euridicei/o dată la o mie de ani/trec cu ușurință dintr-o lume/în cealaltă". În poezia lui George Lână zac forțe latente, care, odată dezlănțuite, zdruncină poezia în frământări malefice, orgolii exacerbate și metamorfoze insolite. Un blestem ancestral (reflex mitologic al păcatului originar) plutește peste sufletul obligat la nesfârșite transmigrații pentru întrupare. Poezia lui George Lână este mult mai îmbibată de mitologie decât s-ar putea crede la o lectură de suprafață. "Nedesăvârșită această femeie/însă înălțată la rang de idee/este mireasa ce de o mie de ani mi-a fost hărăzită/după care alerg și care în loc să se oprească/când o strâng și-o somez/să privească înapoi încât să piară blestemul/îmi pulsează mai năvalnic supt piele/îmi nechează mai tare în creier/tocmai ea care în acele clipe de vară/puține și aspre/ este văduva ce îmi luminează constant/cele șapte trupuri câte am trecut/și singurul suflet/ care acum rătăcește aiurea/și coroniță de flori și straie cernite/și cântă același cântec/ egal monoton/cu patimă și coerența focului/ mistuindu-și substanța"./**/Monolog în august//**

Tot mai sigur pe vers este Costel Stancu, un tânăr poet ajuns la a treia carte - **Măștile solitudinii** (1997). Celelalte două volume - **Terapia căderii în gol** (1995) și **Dominic sau despre imitația umbrei** (1996) - indicau un rebel în versificație, ușor agresiv și fără complexe. Atitudinea se păstrează și în **Măștile solitudinii**, dar i se adaugă o profunzime a prospecției lirice. Există în poezia din acest volum ceva din misterul nașterii, crâmpeie din frenezia vieții, un discurs liric centrat pe iubire și trădare, pe pasiune și deziluzie. "Ce frumoasă ești așa cu părul tău negru/ și primejdios ca un cartier de țigani/pășești pe vârfuri în urma ta vine/șarpele hipnotizat de mirosul laptelui din lună/ce nebună ești - într-o zi/nebunia ta a colorat o fereastră-/prea aproape de piele bate ora primejdiei/ când ne privim ceva sare dintr-un ochi în altul/pe furiș se schimbă sufletele între lumi/ești fericită cine te ajută să trăiești/ cu această iluzie ca un lanț pe glezna păpușii?(...)"//

Alexandru RUJA

Poeme de Simona - Grazia Dima

Pustiire luminoasă

"L-am întrebat pe un copil ce mergea
cu o lumânare-n mână:
- De unde vine lumina aceea ?
O stinse pe dată.
- Spune-mi unde s-a dus și-atunci îți
voi spune de unde a venit".
Hassan din Basra

Un soare-a țâșnit din plante, a străpuns norii
ca un tăiș de obsidian,
a prins să pâlpâie gălbui și violet,
văzduhul i se calcina în jur, în aschii albe.
Un soare de opal, mai mic, din pieptul lui,
sticli, încă mai fantomatic,
apoi un altul, cât o sămânță de diamant,
în miezul lui, se prăbuși în licăr.
Pieri la fel.
Se auziră sus bătăi de inimă,
iar cerul, de-un incandescent albastru,
nu mai clintea.
Doar venele-i mișcau, vulcanic,
în răstimpuri, nevăzute.
Inexplicabil - pustiul fiind acum deplin -
de unde se revărsa atâta lumină,
de ce ploua cu-atâta bunătate și îngăduință,
de parcă erai înfășurat
în văluri onctuoase, de-o miere pură,
de-o mângâiere părintească?

Ralenti

Să scoți voluptuos o găleată de apă,
prin muchii atât de pierdute-n profan,
că faldurile zeiești vălurite de râs
nu se mai văd. Așa de tihnit, încât
închizi ochii,
speriat de mișcarea lor
la intrarea în lume (când i-ai uitat,
se dovedește că zeii n-au pierit).
Apoi, prin stuf și zgomot,
să ridici mâna clară, muiată-n seve,
fără-a gândi în clipa aceea decât apa:
încetinindu-ți mintea
până nici nu mai simți cât crești.

Avertisment

Iubește să fii subjugat,
monstrul să-ți apese trupul,
să stai cât se cere
în mâlul negru, frânt sub bici,
cu urme de labe purpurii pe spinare,
alături cu moloz, fărâme de știuleți și jir.
Legat și supus unui ceasornic neînțeles
ce te măsoară enigmatic, în răspăr,
tu, oră încă nevorbind în orologiu,
cu pași prudenți pe pajiștea-i lemnoasă
(așa cum verdele învață să cunoască frunza),
întâi doar cu ecouri brute, informe, în auz,
așa-ți deprinzi, cu glorie, meșteșugul
(blazonul tău se-ncheagă-ncet, în sunet de
metale).

Curajul copilăriei

"Pune acestea în rând cu cele aflate în
copilărie",
vei auzi printre solzii visului și te vei
dezmorți,
greoi, da, ți se spune adevărul, chiar când
nu mai credeai să-l auzi și,- aproape
mercenar,
te închinai supus. Crede că se continuă
copilăria - cum să existe victorii în numele
unei litere?
Ea s-ar topi în noapte, în timp ce ființele
zboară
mult înainte, singure, odihnind
într-o distanță regească, mari și
aprinse, nici nu trec prin alți pași,
nici nu lasă urme, iar literele nu
le pot ajunge
decât cu o frunte de spumă, cu
un păr de vânt
ce dezvelesc animalul negricios
aflat dedesubt
în fugă, mereu mai piezis, mai
adânc, trăznet
afundat înapoi, în pâlnia nopții,
în refuzul fertil de pământ înflorit

Glorie

Dacă au fost lăudate muncile lui
Hercules,
dacă Alexandru a fost proslăvit,
de ce nu vede nimeni și gloria
mea?
doar eu făuresc coiful cerului
și țes mustul blândeții din aer.
Când numele i-a ajuns departe,
ființa a și dispărut,
dar eu, topit în nume
și cufundat în mine,
sunt veșnic,
spuse un animal micuț,
ce-și cresta tuneluri în câmp.

În palma timpului

Din palma timpului
ridicăm sfielnic fruntea aburită,
pe care merg clătinat
gângănii buimace de căldură.
Facem echilibristică
pe muchia unui rid,
un soare nepăsător
ne coace zdravăn
și, fiindcă nu ne vede nimeni,
ne jucăm de-a prinsa
pe brazdele-mpănate
cu perle mari cât oul.

Romania antica e moderna

Relațiile dintre cultura română și occidentul romanic au o istorie veche și interesantă, dar uneori ele au rămas puțin cunoscute sau chiar ingnorate în România. Situație paradoxală, mai ales astăzi, când "europeismul" nostru este subiectul atâtor discuții. Certificatul nostru de naștere ca popor european și romanic a fost descoperit de timpuriu. Umaniștii italieni ai Renașterii au văzut în această lume romanică înconjurată de populații aloglote un miracol al latinității, o mărturie a puterii ei de a modela lingvistic și cultural Europa. Lazăr Șeineanu, acum o sută de ani, își începea cunoscuta **Istorie a filologiei române** cu un capitol despre Occident și spațiul românesc. Eugen Coșeriu va aduce date noi în acest sens, extrase din bibliotecile occidentale, într-o interesantă lucrare-sinteză, apărută în România în 1994, cu titlul semnificativ: **Limba română în fața Occidentului.** Cu trecerea timpului studierea limbii și a culturii române se constituie ca domeniu aparte în cadrul institutelor de romanistică la diverse universități occidentale. Astfel, această insulă de latinitate este plasată, cu problemele ei incitante și complexe, în rețeaua bine structurată a intereselor științifice ale romanisticii generale. Mari români occidentali s-au pasionat de studiul ei și au considerat-o indispensabilă pentru cunoașterea romanității în ansamblu.

În acest cadru, studiosul italian Gino Lupi a avut merite incontestabile. Dar, mai întâi, cine a fost Gino Lupi? Datele se găsesc în "Curriculum e biografia" ce se află la Biblioteca Română din Freiburg. Ele au fost utilizate de Luminița Fassel și Rudolph Windisch în monografia închinată lui Gino Lupi și publicată cu titlul **Gino Lupi. Romania Antica e Moderna. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte und Kultur Rumäniens,** Balkan-Archiv, Band 9, Wissenschaftliches Verlag A. Lehmann, Würzburg, 1994. Această lucrare la care a colaborat și Horst Fassel reprezintă o contribuție importantă pentru o istorie a românisticii occidentale, nescrise încă. Gino Lupi aparținea unei familii vechi și nobile, coborâtoare în Italia către 750. Membrii ei se ilustraseră în litere (retorică, oratorie), politică, magistratură, religie, armată. S-a născut în 23 decembrie 1892 în provincia Ferrara și a murit în 1982. A avut deci o existență îndelungată, umbrită însă de ani de suferință după un accident care l-a imobilizat, dar care nu i-a afectat puterea de creație intelectuală. Studiază la început germana și engleza. Apoi se dedică romanisticii, cu centrul de greutate pe domeniul francez și spaniol. Călătorește mult: în Europa, Africa de Nord, Siria, Palestina, Libia. Și în Balcani. Are deci o formație de uomo universale. Se interesează de orientalistică. Grație contactului avut cu studenții români în epoca anilor de studii în Germania începe să învețe și româna, singur la început.

De o importanță hotărâtoare pentru acest drum către română, care va juca un rol decisiv în cariera sa științifică, este întâlnirea cu Aron Cotruș în 1929, atunci atașat cultural la Milano, cu care a legat o strânsă prietenie. Gino Lupi va scrie: "Adio Persia e lontana Oriente!... La România divenne la mia seconda patria e ad essa dedicai, con la pasione, che Cotruș mi aveva ispirato gran parte della mia attività nell'età migliore". Grație lui Cotruș se va deschide în 16 decembrie 1931 un lectorat de română la Milano, cu expunerea lui Lupi "L'origine dei Romeni e il problema della loro lingua". Gino Lupi acceptă să țină gratuit cursuri de română la lectorat la rugămintea lui Cotruș. De altfel, prietenia nu se va șterge și lui Cotruș îi va dedica Gino Lupi a sa **Storia della letteratura romena,** Firenze, Sansoni, 1955; scurtă și vibrantă, iată dedicația: "al poeta Aron Cotruș dell'antica fraterna amicizia".

Înainte de deschiderea lectoratului, în 1921, Nicolae Iorga și Vasile Pârvan obținuseră permisiunea de a deschide școli românești în Italia și Franța. Câțiva ani mai târziu, în 1925, Ramiro Ortiz pune bazele unui "Istituto di cultura italiana", la București. În 1928, prin strădaniile lui Vasile Pârvan, sprijinit de Nicolae Iorga începe construcția la Roma în pitoreasca Valle Giulia a "Accademiei di Romania". Se crease deci un climat benefic relațiilor italo-române, în cadrul cărora Gino Lupi va avea un rol extrem de important. Participant anual la Cursurile de Vară de la Vălenii de Munte, organizate de Nicolae Iorga începând cu anul 1930, Lupi devine în scurt timp un cunoscător extraordinar al limbii, literaturii și istoriei românești, ceea ce îl face să se dedice definitiv românisticii. O nouă mare prietenie, cea cu Nicolae Iorga, este eternizată pe coperta interioară a volumului al doilea din **Storia della letteratura romena,** cu subtitlul **Novecento letterario romeno** (1965-1966): "dedico questa opera, scrie Lupi, alla cara memoria di Nicolae Iorga, il grande storico e letterato romeno, illustre ed indimenticabile amico mio, che profondemnete amó l'Italia". Alte relații marchează fervoarea acestui traseu spiritual. George Murnu, Nicolae Cartojan, Dimitrie Caracostea, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Eugen Lovinescu, iată o parte dintre ele.

În 22 octombrie 1942, prin decret regal, primește titlul de Comandor, care va ocaziona și ultima sa călătorie în România. Încep timpuri foarte grele, de amputare și distorsionare a valorilor culturale. În același an își adună lucrările (articole care ar fi trebuit să poarte titlul **România antică și modernă**) și le donează Bibliotecii românești din Freiburg, care vor fi consultate și utilizate peste ani de cei doi editori: Luminița Fassel și Rudolph Windisch. Contactele lui Gino Lupi cu România sunt acum mai ales epistolare, contactele cu românii din exil continuă. Fractura de la nivelul culturii românești marchează și existența lui Gino Lupi. În 1943, la Roma, îi apare lucrarea **Mihail Eminescu: vita ed opera**. Ca și Caracostea, Gino Lupi nu este de acord cu una din constantele criticii eminesciene, cea vizând pesimismul marelui poet. În 1949, la Roma, publică **Gramatica della lingua romena**, preludiu la o operă mai amplă pe care n-a apucat s-o realizeze. Ea fusese precedată de cunoscuta **Grammatica della lingua romena** a lui Carlo Tagliavini, Heidelberg, 1927 și de cea a lui Ramiro Ortiz, **Manualetto rumeno**, București, 1936. Cea mai importantă și poate cea mai cunoscută operă a lui Gino Lupi este **Storia della letteratura romena** (Sansoni, 1955). După lucrarea lui Ramiro Ortiz **Letteratura romena** (Roma, 1941), orientată prea descriptiv și didactic, istoria lui Lupi este cea de-a doua încercare a unui italian de a prezenta literatura română lumii cultivate italiene și prin ea mediilor cultivate europene. Recenzată de străini și de românii din exil (amintim pe Aron Cotruș și D. Găzdaru), numai George Călinescu comentează în România această carte. De fapt, ea nu este cunoscută și va rămâne necunoscută. Gino Lupi a fost cel care a introdus cultura română în context universal și prin prisma sintezelor prezentate în enciclopedia Bompiani. În a treia ediție a acesteia, la secțiunea **Panoramas della letteratura universale**, capitolul despre "Letteratura romena" este conceput și redactat de românistul italian.

Acesta este marele specialist în studii de românistică în Italia și este plin de interes pentru cultura română viziunea lui asupra acesteia. O istorie care a întrerupt circulația valorilor la nivel european în România a avut consecințe nefaste și în acest punct. Semnificativ este faptul că moartea lui Gino Lupi survenită în 1982 nu a fost remarcată decât de puțini români din exil. În 1965 el a lăsat tot ce privea activitatea sa (fotografii, scrisori, manuscrise, documente heraldice de familie etc.) Bibliotecii române din Freiburg. Este marele merit al Luminiței Fassel și al lui Rudolph Windisch de a realiza această ediție în Germania, ediție precedată de un valoros studiu introductiv bazat pe cercetarea atentă și a documentelor inedite. Este un câștig pentru refacerea istoriei culturale românești și a relației ei cu cultura europeană, brutal amputată de perioada comunistă.

Ileana OANCEA

Spiritul cultural al Timișoarei

● Există un spirit cultural al Timișoarei? ● În ce constă? ● Prin ce se caracterizează?

Ioan Tomi

Apariția recentă, în Elveția, în urmă cu mai puțin de o lună, a unui CD cu două Concerte pentru pian de Wolfgang Amadeus Mozart, în dubla interpretare a pianistului și dirijorului Jean Francois Antonioli din Lausanne, acompaniat de orchestra Filarmonicii "Banatul" din Timișoara, ne permite o divagație laterală, dar cu semnificații interesante, care să adauge dimensiuni problematicii anchetei.

Mai mult decât alt domeniu, muzica a fost aceea care a dat valențe europene vieții culturale a Timișoarei. Vechi de aproape 750 de ani, orașul de pe Bega, considerat cu mai mult de un secol și jumătate în urmă Mica Vienă, se mândrește cu o serie de priorități și privilegii. Timișoara (Temesvar, Temeschburg) este primul oraș european care a introdus iluminatul electric stradal (1884); este primul oraș din România (al șaptelea din Europa) care a folosit tramvaiul cu cai (1869), cu contribuția directă a inginerului elvețian Enric Baader; celebrii Eiffel și Saligny au construit fiecare câte un pod peste canalul Bega (navigabil! - în contact, prin Dunăre, cu toată Europa), tot la Timișoara, în 1814 a fost compusă și montată opera "Faust's Leben und Thaten" (Viața și faptele lui Faust) de Josef Strauss (1793 - 1866) angajat o scurtă perioadă aici ca "Musikdirektor", aceasta fiind prima operă din istoria muzicii în care Faust apare ca personaj de gen. Și exemplele ar putea continua.

Dacă am decupa din tradițiile culturale ale acestei zone geografice, recte Banatul istoric, doar cele muzicale, vom afla, cu surprindere, că acestea sunt chiar mai vechi decât cetatea Timișoarei. La numai câțiva kilometri de viitoarea capitală a Banatului, la Cenad (Morisena) exista o mănăstire locuită de călugări greci practicând o religie cu muzica ei de rit bizantin. "Legenda sancti Gerhardi" vorbește despre rolul jucat de călugărul benedictin Gerard de Sagredo (977 - 1046), originar din Veneția, în întemeierea unei școli după strămutarea călugărilor greci și transformarea mănăstirii în centru episcopal. Acolo a fost adus magistrul Walter, pentru a preda muzica - știința și arta cântului - fiindcă aceasta avea un rol important (rugăciunile în bisericile și mănăstirile benedectine se făceau cântând). Modelul a fost răspândit cu rapiditate în zonă, unde, peste câtva timp au apărut și orgile atestate chiar și în documentele turcești (1533), în timpul ocupației otomane.

După 1716, Timișoara, eliberată de sub stăpânirea turcească, prin poziția ei geografică privilegiată, la intersecția principalelor drumuri europene, a înflorit în toate articulațiile ei economice, comerciale, sociale și culturale în consonanță cu marile orașe ale vremii. Nu ne va surprinde prezența pe scenele ei de concert a unor artiști de mare reputație: Franz Liszt, Johann Strauss-fiul cu orchestra sa (de două ori), David Popper, Pablo de Sarasate, Henryk Wieniawski, Joseph Joachim cu Johannes Brams (ca pianist), Franz Ondricek, Jan Kubelik, Bela Bartok, Pablo Casals, George Enescu, Jacques Thibaud, Arthur Rubinstein, Fritz Kreisler, Nathan Milstein și mulți alții. Creații ale multor muzicieni de valoare ai epocii erau interpretate încă în timpul vieții acestora.

Muzica lui Mozart are destul de multe implicații în viața muzicală a Timișoarei. Biblioteca muzicală a Domului (romano-catolic) posedă manuscrise de epocă cu lucrări de Mozart datate, unele din 1785: missele în Do, Mi bemol, Missa brevis în re, Krönungsmesse, Offertotium și Duet pentru soprane și orgă, Exsultate jubilate, Ave verum corpus, "Gothaer Theaterkalender" din 1791 și 1792 menționează stagiunile de operă de la Sibiu (Hermannstadt) din timpul verii și cele "din timpul iernii de la Timișoara", cuprinzând și "Răpirea din Serai", deci când Mozart era încă în viață. În 1796 trupa lui Franz Xavier Rünner montează la Timișoara singspielul "Flautul fermecat" la numai cinci ani de la premiera mondială. Montări ulterioare timișorene: "Nunta lui Figaro" (1845), "Don Giovanni" (1847), "Răpirea din Serai" (1856). În 1847 Musikvereinul local prezintă celebrul Requiem.

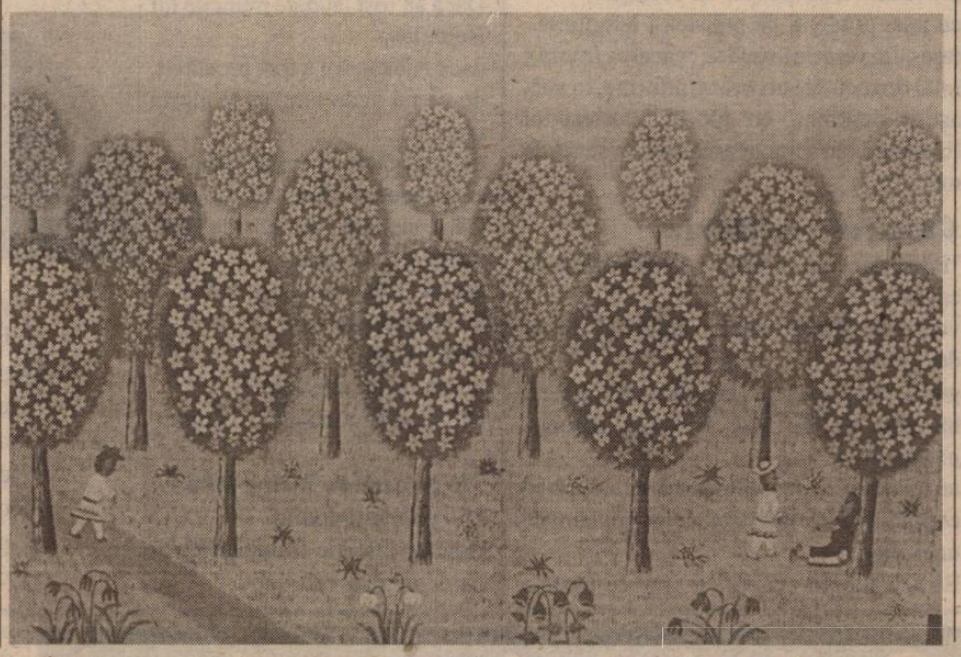

În 1871 se întemeiază Societatea filarmonică din Timișoara care va contribui în mod constant la promovarea creației lui Mozart, îndeosebi a celei camerale, începând de la piese mai mici sau extrase din diverse compoziții, până la cvartete și cvintete un rol important avându-l organistul, dirijorul, violonistul, bracistul, profesorul și compozitorul Martin Novacek, tatăl mult mai cunoscuților Ottokar sau Rudolf Novacek. Printre marii interpreți ai lumii care au concertat la Timișoara abordând în repertoriul lor lucrări de Mozart sunt: Pablo Casals (1912), George Enescu (1921), Bela Bartok (1936), Annie Fischer (1938) ș.a.

În anul 1920 ia ființă Asociația "Amicii muzicii" având o orchestră simfonică ce activa destul de regulat. Apariția ei a ocazionat cadrul de abordare și popularizare a paginilor simfonice mozartiene: simfoniile finale îndeosebi, serenade, divertismente, concerte instrumentale. În 1922 se organizează primul concert-medalion "Mozart" (Uvertura la "Nunta lui Figaro", Concertul pentru pian în re minor KV 466, și Simfonia nr. 39). Urmează apoi o întreagă listă de lucrări camerale și simfonice cuprinzând lucrări de Mozart culminând, în 1930, cu prima audiție locală a Concertului pentru trei piane. În 1941, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la moartea lui Mozart, sunt organizate chiar mai multe concerte cu caracter omagial.

După cel de-al doilea război mondial, în aprilie 1947, prin decretul-lege nr. 131 semnat de regele Mihai I, se înființează Filarmonica "Banatul" din Timișoara, continuatoarea de drept a Societății filarmonice și a activității aripii ei dizidente Asociația "Amicii muzicii", devenind o instituție profesionistă, finanțată de la bugetul de stat, care în cei 50 de ani de la înființare a pus sau a repus în circulație un număr impresionant de titluri, în toate genurile (inclusiv opere în concert), semnate de Mozart. Listarea titlurilor derulate în cei 50 de ani ai Filarmonicii devine caducă, importantă rămâne fidelitatea muzicienilor și a publicului pentru acest Rafael al muzicii, care a luminat atât de intens universul interior al acestora, deopotrivă. Această lumină este vie, de peste 200 de ani și, în contopirea ei cu atâtea alte lumini ale mereu înnoitului orizont muzical, scânteiază diamantin pe multiplele fațete ale spiritului cultural al locului.

Anchetă realizată de
Alexandru RUJA

Negația terapeutică

"Principiul fundamental după care decid este acesta: vinovăția este întotdeauna în afară de orice îndoială"

(Franz Kafka - **În colonia penitenciară**)

Funcționând orbește, în gol, mașinăria puterii lovește totuși în plin. Gabriel Chifu, cu a sa **Addenda la o nuvelă de Kafka,** aduce literatura în mult mai triviala și lipsita de imaginație arie a controverselor politice. Asemenea **Coloniei penitenciare, Maratonul învinșilor** se constituie într-o "epopee negativă" a dezumanizării, într-o demascare implicată și dureroasă a lumii eternilor vinovați, condamnați fără drept de apel de către implacabilul tribunal al paradoxului. Abuzul social, conflictul de interese, sistematica "măcinare" psihologică a unui popor își găsesc expresia ideală într-unul din romanele-document ale fenomenului totalitarist. Mărturie a obtuzității echivoce și încăpățânate a formei degenerate de comunism - prezentă în România înainte de '89 - lucrarea trece dincolo de pura demascare, plasând fapte și situații (fictive, poate, dar de domeniul perfect-plauzibilului în contextul dat), într-un cadru mai larg. Acest maraton al îndepărtării de normalitate nu se rezumă la descriere și consemnare fidelă; depășind stadiul de jurnal, făcând uzanță de schimbări de narator ce lărgesc considerabil perspectiva, el se transformă de fapt într-un incontestabil roman de atmosferă.

În jurul intelectualului care se zbate pentru păstrarea unei gândiri libere și a unei integrități morale măcar în limitele decenței, se urzește un adevărat mit. Pe fondul unei rezistențe redusă uneori doar la planul pur ideologic, nemanifestată în mod concret, se profilează sentimentele dominante ale unei perioade, obsesii care au marcat mai multe generații: frica, groază de Tot și de Nimic, "al naibii de teamă, bolnăvicios de teamă", care proiectează acțiunea și rațiunea într-un labirint al cosmarului nesfârșit: "Probabil teama este sentimentul cel mai frecvent din câte trăiesc. Mă însoțește ca o umbră, mereu, peste tot...". Paralizarea gândirii și a bunului-simț, fenomene deplorabile din punctul de vedere al intelectualului, mult mai înspăimântătoare și incomprehensibile masei, funcționează conform principiilor jocului kafkian, unde "un neinițiat nu remarcă privind dinafară nici o deosebire între diferitele pedepse. Grapa pare să lucreze uniform". Citind romanul unii s-ar putea cutremura, regăsindu-se; alții, mai tineri, vor recunoaște cu ochii închiși gustul și mirosul (aproape tangibile) ale terorii absurde din copilărie, făcându-și loc printre ecouri de **Europa liberă** cenzurate de responsabili exagerat de zeloși.

Deși intriga romantică nu lipsește, ea este împinsă conștient în plan secundar, pusă sub semnul acelorași trădări continue în sensul mult-invocatei "discipline de partid". Aici, în prezentul plecărilor succesive, simple marionete trăiesc ceea ce ar fi trebuit să fie viața eroilor, în timp ce dragostea lor se transformă într-o disimulare forțată a fugii de sine. În ciuda concentrării asupra poziției intelectualului (interiorizată de protagoniști), periculoasele diferențe de atitudine ale acestuia tind la rândul lor spre uniformizare. Ierarhia favoritismului și a lingușelii instituie o involuție a valorii în jurul căreia se focalizează intriga: oamenii sunt cumpărați și vânduți pe salam, cașcaval și țigări, într-un pact faustian inițiat de un diavol ultra-modern și dureros de palpabil.

Structurat ca Bildungsroman, **Maratonul învinșilor** își aduce eroul sau, mai precis, anti-eroul tipic, până în ziua de azi, confruntându-l cu schimbarea, "metamorfozându-l", urmărindu-i evoluția în limitele unei existențe kafkiene prin excelență. Planurile se întrepătrund și se explică într-o reală fascinație a paradoxului, în căutarea urmărilor nebănuite ale unei crize prelungite, în interiorul cărora se plasează, în același timp. Extrem de puternic prin veridicitate, romanul instaurează o oarecare ordine în haosul presupunerilor, lansând întrebări

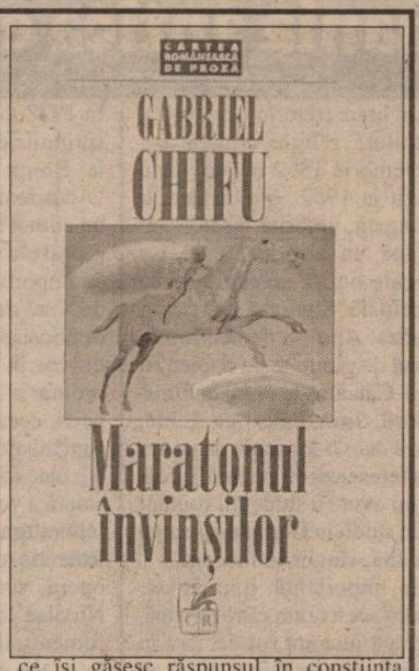

ce își găsesc răspunsul în conștiința fiecăruia. Răul concret de dinainte de '89 se risipește treptat într-o iluzie de libertate, ascunzându-se sub noi măști și amenințând mult mai difuz dar poate la fel de persistent.

Cu o credință într-adevăr generatoare de atitudini excepționale, căutarea "aurului lăuntric" - pierdut într-o vreme în care dezumanizarea depășește granițele imaginabilului - continuă și dincolo de paginile acestui **Maraton al învinșilor.** Cu toate că, în parametri literari, Gabriel Chifu cu greu ar putea fi considerat un învins, rămâne de văzut în ce măsură se pot modifica dimensiunile generale ale înfrângerii, într-un moment în care cuvintele oarecum premonitorii ale **Coloniei penitenciare** pot înlocui orice conluzie: "De altfel, mașina lucrează încă și impresionează prin sine. Impresionează prin ea însăși, chiar dacă a rămas singură în valea aceasta...".

Cristina CHEVEREȘAN

*Gabriel Chifu - **Maratonul învinșilor (Addenda la o nuvelă de Kafka)** Cartea Românească, 1997*

O pantomimă franceză

Cu siguranță au descoperit tainele dragostei spectatorii prezenți marți, 17 martie la cele două reprezentații ale Teatrului Național București - Toujours L'Amour. Excelentul regizor și actor, Dan Puric, ajutat de senzuala Carmen Ungureanu, ne-a demonstrat că pasiunea respiră în fiecare fibră a corpului său.

● **Toujours L'Amour: scenariul și regia - Dan Puric; protagoniști - Dan Puric și Carmen Ungureanu; scenografia - Liliana Cenean; coregrafia - Malou Iosif; step - Sandu Fayer și Bobby Rubenstein; dans popular - Nicolae Goga, ilustrația muzicală - Gheorghe Adamschi; muzica - Stepan Rak.**

Primul lucru care mă frapează imediat ce intru în sală e scena goală. Și am timp să o admir, deoarece spectacolul întârzie o jumătate de oră. Desigur, pentru cei doi lumea se rezumă la personajele lor. Restul e **gol.** Nimic, nimic doar partenerul. Restul poate fi imaginat. Și este imaginat datorită magiei dragostei. Întreaga lume pare foarte simplă. Totul e alb sau negru Totul e clar. Spectacolul începe. Un poem dansant închinat dragostei, radiind de umor, lirism și seninătate. O succesiune de momente și schițe celebrând aceeași dragoste, același delir, aceeași seducție, obsedând în fiecare cadru, în fiecare mișcare, în fiecare existență, în fiecare particulă. O exaltare continuă, o beție plutind în eternul ritm al muzicii, între oglinzi paralele, multiplicându-se la nesfârșit, una și aceeași seducție. În afara ritmului în care dansul ia naștere, spectacolul e mut. Nu există cuvinte. Limbajul a dispărut. Dragostea nu are nevoie de cuvinte, cum nu are nevoie nici de lume înconjurătoare. Nu există nimic decât partenerul și seducția. Și o poveste de iubire nesfârșită. Nașterea, atracția, visul, așteptarea, jocul, seducția, dragostea, pasiunea, gelozia, împlinirea, moartea. Pentru toți e la fel: pentru bogata femeie mondenă, pentru victimă și opresor. Chiar și puritatea îngerească e cuprinsă în acest vârtej.

Toate acestea se nasc și mor prin dragoste. Toate își urmează ciclul și se reîntorc în divinul pântec feminin. În final, Moartea, purtată în ritmul unei ode grecești, simbolizată de acest etern pântec, îi va atrage pe cei doi îndrăgostiți pe meleagurile ei. "Am conceput o montare în care pantomima, dansul, stepul sunt mijloace de expresie (nu scopuri) pentru a universaliza limbajul unui subiect etern: iubirea". (Dan Puric)

Lelia CHILĂRESCU

T.V.

El, Televizorul

... Moscova, de fapt, de mai multe ori Moscova. De obicei ninge în acel oraș, un vânt tăios trece printre turlele Kremlinului, ce surprize ne-ar mai putea aștepta din partea Mamei Rusii?... Jos, în mausoleu, probabil nemaivizitat de nimeni, într-o uitare înghețată, doarme Ilici, dar ce se clocește oare sus, prin birourile pătrate, ovale, ale sumbrei cetăți?... Noul țar Boris nu demult a revocat un întreg guvern, dar rezista-va oare haosului unei națiii de taiga și vodcă, colților ce și-i arată diversii doritori de revenire la teroare bătrânul cu o inimă abia pâlpâindă, cu o respirație ce o-ngreunează și cea mai vagă pală de vânt?... De cealaltă parte a "Oceanului", Clinton, hărțuit de fuste, cu mult mai puternic decât fuseseră vreodată Nixon, Carter, Ford..., și madame Albright, femeia "pasăre de noapte", ce calcă cu pași apăsați pe fiecare metru al planetei și care și despre noi, românii, pare a mai ști câte ceva... Din când în când, pe vocea Stănculescului Silviu și nu Atanasie, putem să-i vedem și pe aborigeni pentru care Havel, Saadam, Arafat, Kohl, Chirac, Solana nu valorează nici cât zece broaște puse la frigare. Ține Consiliul Europei o ședință?... organizează și aborigenii o partidă de vânat, zboară plin de îngâmfare domnul Klaus Kinkel până la Beijing trag un dans la lună și aborigenii pentru un viitor cât mai strălucit al patriei lor... Cât de fericit trebuie să fi fost actorul Nicolson văzându-se cu un "Oscar" în brațe, dar realizatorii filmului "Titanic" sufocați de unsprezece asemenea distribuții?... Și toate acestea puse nouă pe tavă, de trimisa noastră acolo, "Fâța" cea mai dragă a televiziunii, păsărica cea mai plină de artificii din câte mi-a fost dat să văd vreodată... doamna sau domnișoara "Sunt Andreea Marin"... Dar ce să zici despre "edițiile noastre speciale", un fel de sandwichuri cu salam și unt de astă vară, unde una se întreabă, alta se răspunde, un talmeș-balmeș de vorbe, de gesturi, sub bagheta unui deja îmbătrânit Vartan Arachelian sau a unuia deja eam răsuflat, N.C. Munteanu. "Na, vedeți, dragi comitați, aceasta e melodia care poate reprezenta România la concursul "Euro" de la Birmingham. Aceasta e și din gâtlejul meu a ieșit"... Cât despre melodii, vai, doamne... orori în puterea cuvântului, bune de interpretat în locuri ceva mai neumblate cum ar fi Sahara sau gheșurile arctice... Ar mai fi de menționat și vreo câțiva criminali pe care i-am văzut pe micul ecran - calmi, netulburați, de faptele ce le comiseseră, și o droaie de falsificatori de bani și prostituate și bătrâni abandonați prin azile și, era să uit, și copii ai străzii care dacă astăzi încă nu pot, mâine cu siguranță că vor putea să te pălească în moalele capului. În rest, seriale sud-americane, Sorin Dimitriu, Sorin Roșca-Stănescu, Petre Roman, Băsescu, Ciorbea, Gavra, Funar, Diaconescu, Cătărămă, Quintus, Mioara Roamn, Hildegard Puwak, Patru-Case-Bombonel, Nea Ion, Văcăroiu și iarăși Roman și tot așa... și tot așa... E cumsecade El, Televizorul, că nu te lasă să mori de plictiseală, că te mai conectează la o lume care nu arareori e atât de plicticoasă, că-ți ține de singurătate zilei și zile de-a rândul, când nici măcar o pasăre nu vine să ciugulească grăunțele ce i le-ai pus în geam...

Mircea PORA

P.S. Aflăm ca o veste de ultimă oră, că diplomați și polițiști români, sprijină direct borfași români din țara lui Goethe. Doamne, Dumnezeule, doar n-o fi adevărat... Într-o altă ordine de idei, țara are în momentul de față un nou premier în persoana dlui Radu Vasile. (M.P.)

TOP

PRO DJ sau anatomia sunetului

Apariția LOR era inevitabilă. Nu e întâmplător că EI sunt timișoreni și că, în sfârșit, cei din PRO DJ spun lucrurilor pe nume, ocolind conștient calea amăgitoare a pastișei, a mimetismului de duzină în a cărui capcană au căzut grupuri ca B.U.G. MAFIA sau R.A.C.L.A. Cum aici nu ne propunem să insistăm asupra fenomenului modern al rostirii, prezent în divertismentul sonor al momentului, vom spune doar că în manifestările de prestigiu muzica Techno Dance TREBUIE să comunice CEVA care să depășească tiparele uzuale ale genului și să enunțe specificul, nota originală a unui "crew". Din fericire, PRO DJ reușește acest lucru, dându-ne impresia că performanța e obișnuită fără mari eforturi. Ocolind prudent calea bătătorită a manierei muzicale abordate, melanjul de Hip-Hop, Rap, Jungle și Techno pe care îl propune formația PRO DJ este divers, original (cât poate în spațiu limitat al canoanelor genului) și acesta este cel mai important câștig - CONVINGĂTOR.

Sound-ul celor patru nu se limitează la latura funcțională, prelungindu-se inspirat în zona divertismentului audio de bună factură, oglindit în strunirea sintetizatorului "bine temperat" de Mr. J, dar și în calitatea textelor, aspect de care se face "vinovat" GIANI SIMULESCU. Deși fără prețiozități de limbaj, textele PRO DJ nu sunt doar... proteste pentru "prăvălirea" asupra timpanelor noastre a unor inepții cu pretenții de sentințe. Lumea în care trăim, bună sau rea, este "pictat" în sunet și cuvinte cu deosebită obiectivitate, uneori incisivă, alteori îngăduitoare. Ascultați "Timișoara" și vă veți convinge de adevărul afirmațiilor. Un pasaj simfonic din creația lui Borodin dă culoare tabloului cuprinzător al unui oraș pe care îl vom recunoaște nu doar pentru faptul că titlul piesei îl deconspiră. Cei care probabil îl ascultă pe Robert Miles cu respect, știu să folosească un cod sonor propriu ce se adaptează la spiritul lor, al nostru, oferindu-ne crochiuri ale existenței prin prisma unei vârste în care minciuna și meschinăria nu îndrăznesc să-și facă cuibul. Sunt convins de succesul pe care **Giani Simulescu, Vera Pop, Claudiu Curelea și Mr. J** îl vor avea cu acest prim album "Am nevoie de tine", pe care îl parafrazez zicând: "Avem nevoie de VOI!"

Petru UMANSCHI

T4T

Desfășurătorul...

Aflat doar la prima sa ediție, T4T (adică Theatre for Teenagers), Festivalul Național de Teatru în Limba Engleză pentru Adolescenți, desfășurat în perioada 20-22 martie la Timișoara, a trezit un interes cu mult mai mare decât și-ar fi putut imaginea, în momentele preparatorii, organizatorii acestuia. De multe ori, edițiile întâi sunt obligate să facă semnificative concesii, pentru a câștiga onorabilitate, pentru a umple listele de participanți și sălile de spectacole. În cazul T4T nu a fost nevoie. Nu vreau prin acesta să aduc neapărat laude organizatorilor, printre aceștia numărându-se și subsemnatul, ci doar să pun în evidență actualitatea unui eveniment. Probabil că nici nu trebuie să mire acest succes. T4T se naște firesc, e inițiativa celor ce vor beneficia de pe urma sa: elevii amatori de teatru. Ideea organizării T4T aparține trupei de teatru a Colegiului Bănățean, "Heavenly Hell", coordonată de prof. Mariana Bosneac. Festivalul s-a desfășurat în două etape: prima, de preselecție, alegând, din optsprezece înscrise, zece spectacole participante. Trupelor de liceeni li se cere să se recomande prin rapoarte de activitate, motivații regizorale, descrieri tehnice ale proiectelor, fotografii, înregistrări video, iar ei răspund luându-se cât se poate de în serios. În cea de-a două etapă, cea a spectacolelor, evoluează pe scena Teatrului Maghiar/German trupe din: Constanța, Iași, Bacău, Piatra Neamț, București, Oradea, Arad și Timișoara. Un juriu compus din oameni de cultură, specialiști în engleză, oameni de teatru va acorda 10 premii; printre acestea: Cea mai bună actriță, Cel mai bun actor și Cel mai bun spectacol.

Limitrofe...

În afara după-amiezelor și serilor de spectacol, festivalul mai include un seminar dedicat teatrului în educație. Participare pestriță, interdisciplinară: coordonatori de ateliere de teatru din licee, cadre, producători, actori, regizori, specialiști în predarea limbilor străine și a materiilor cu caracter umanist. O întâlnire al cărei principal punct de dezbatere este oportunitatea introducerii orelor de practică dramatică în învățământul preuniversitar. Concluzia a fost că da, e recomandabil să se apese pe accelerație. Una din impresiile dominante ale românului despre el însuși este că nu știe să își prezinte marfa, să-i pună în evidență virtuțile. Românul nu știe să se ipostazieze, să convingă. Școala îl deprinde mai mult cu acumularea de cunoștiințe. Printre altele, teatrul poate fi aici de folos. Dar nu e unicul loc. În dimineața zilei de 22, duminică, tinerii iubitori de teatru au posibilitatea întâlnirii cu un mare actor al scenei timișorene, Claudiu Bleonț, într-un workshop desfășurat în sala festivă a Colegiului Bănățean. Claudiu Bleonț reușește să vorbească despre teatru sau despre viața ca teatru la fel de bine precum o interpretează. La plecare, un cârd de liceeni se ține după el. C.B. e grăbit pentru că are spectacol la Oravița. "Încă o întrebare, domnule profesor..."

Puțină estetică...

Ceea ce avea să surprindă pe mulți dintre cei mai puțin familiarizați cu teatrul adolescenților a fost calitatea artistică ridicată a spectacolelor. În plus, avea să surprindă excelenta engleză vorbită de actori, de asemenea, publicul: comparativ, generos, fairplay și extrem de comunicativ. Doar două din spectacolele prezentate în festival au fost comedii. E riscant, poate chiar stupid, să delimitez o "tematică" a dramei jucate de adolescenți; ceea ce însă reiese cu evidență este franchețea, încă lipsită de teribilisme etice, poate doar amenințată de superficialitate, în care se problematizează. Statistic vorbind, interogațiile și căutările spectatorilor se situează în preajma descoperirii unui miez al lucrurilor. Să nu mire deci prezența în repertoriu a unor piese cu titluri precum: **The Power of Tradition** ("Puterea tradiției") sau **Looking for the Lost Meaning,** ("În căutarea sensului pierdut"). Dincolo de a fi mai mult sau mai puțin valoros, teatrul adolescenților revendică o receptare specială. Ceea ce solicită o schimbare a reperelor. Or, acest exercițiu de mobilitate din partea spectatorului, a urmări nu neapărat un alt fel de frumos, dar de a privi teatralitatea dintr-un alt unghi, poate produce satisfacții estetice nebănuite.

Cine, ce, pentru ce...

Iată afișul: Colegiul Național Iași - **Elsewhere Fine and Warm, Colegiul Național** "C.D. Loga" Timișoara - **The Rehearsal - Theatrical Frets,** Colegiul Național "I.L. Caragiale" București - **Salomé e,** Liceul "Aurel Lazăr" Oradea - **The Dressing Gowns Wardrobe,** Liceul "Elena Ghiba Birta" Arad - **The Broadways,** Liceul "Emanuil Ungureanu" Timișoara - **Bits,** Liceul "George Călinescu" Constanța - **The Power of Tradition,** Liceul Teoretic "Wiliam Shakespeare" Timișoara - **The III-Act Hamlet,** The British Centre SOL Bacău - **Looking for the Lost Meaning.** Se impune, din toate punctele de vedere, trupa **Teen-Act** a Liceului Teoretic "Petru Rareș" Piatra-Neamț. Spectacolul acestora, **No way out** după Jack Richardson, avea să obțină și toate cele trei mari premii ale Festivalului: **Best performance** (Cel mai bun spectacol), **Best Actor** - Albert Șimșensohn, **Best Actress** - Ela Mocanu. Premiile "International House" au recompensat pe cea mai bună actriță timișoreană: Alina Ciobanu (Liceul "Shakespeare"), respectiv pe cel mai bun actor timișorean: Ioan Codrea (Liceul "Emanuil Ungureau"). Alte premii: Popularity - trupa **Brainwashed,** Colegiul Național Iași; Best Music - **Teen-Act, Piatra Neamț;** Best Use of Stage and Lights - **Teen Act,** Piatra Neamț, Best Costumes - Liceul "I.L.Caragiale" București; "Heavenly Hell" Award - **BE Theatre,** Liceul "Emanuil Ungureanu" Timișoara...

Organizatori și finanțatori...

T4T - The National Theatre Festival for Tenagers, First Edition, Timișoara, March 20-22, German/ Hungarian Theatre Hall | organizatori: Fundația pentru Teatrul Național din Timișoara, "Heavenly Hell", Colegiul Bănățean Timișoara, Inspectoratul pentru Cultură Timiș, Consiliul Britanic, Consiliul Local Timișoara, Teatrul Maghiar "Csiky Gergely", Teatrul German de Stat | finanțatori: Alcatel, Clubul Lions, Coca-Cola, Fundația "Timișoara '89", Editura Teora, Educational Centre - Oxford Universitiy Press, Editura Longman, Paltim, România IMP, Rom-Slov, Training Club Timișoara, Turism Banatul.

Tinu PÂRVULESCU

Priviri încrucișate

Urmare din pag. 3

cuvinte - exaltarea aproape morbidă care marchează felul în care oamenii veniți din Est percep miracolul occidental. Balcanii au fost excluși din Europa în două rânduri: prima dată, în secolul XV, când au căzut sub ocupația otomană, și a doua oară în 1944, când au căzut sub dictatura comunistă. *Să piardă Europa a treia oară ar fi,* din punctul lor de vedere, o adevărată *catastrofă.* Lunga poveste de dragoste-ură între Estul și Vestul Europei se bazează, de fapt, pe această uriașă neînțelegere; unii sunt mândri că pot să ofere ceva de care ceilalți n-au nevoie deloc. Unii așteaptă, cum așteaptă Frumoasa din pădurea adormită, ca un Făt-Frumos să vină să o răpească. Dar vai! seducătorul seamănă mai degrabă cu Godot decât cu Don Juan. Așteptarea e lungă în gările prin care trenurile nu trec niciodată. Strânși în cuirasele lor de piatră, acești hidalgo albanezi scrutează fără încetare cu binoclul orizontul, ca și Giovanni Drogo în *Deșertul Tătarilor:* ‹În acest oraș a existat într-adevăr, mai mult decât în alte părți, ceea ce se poate numi cultul privirii care bate departe› (Kadaré, *Gjirokaster, orașul de piatră).*

Interminabilul dialog al surzilor între Est și Vest este tema subiacentă a ultimului roman al lui Kadaré intitulat *Spiritus.* Încă de la începutul secolului, albanezii așteaptă din partea diplomaților francezi un răspuns capital, care întârzie să vină (delegații nu sunt mandatați, trebuie să se adreseze guvernului lor etc.): ‹Poate că acest răspuns nu fusese decât un zadarnic vis legănat de toți locuitorii din Est? Milioane de ochi întunecați de așteptare scrutaseră nebulozitățile tulburi ale cerului comunist. Ca să descopere un fulger muribund, solitar evadat din legile Universului›. În timp ce opozanții sunt torturați și asasinați, cercetătorii francezi își continuă ancheta identificându-se - plini de mândrie - *cu primii Tragici în fața haosului mitologic:* ‹Vălul se ridică încetul cu încetul de pe acest eveniment. Ceața se risipea de peste ridicăturile și adâncurile lui. Echipați cu ochelari de protecție, precum cei care așteaptă să asiste la o explozie atomică, chiar la Apocalipsă, noi așteptam ca el să se descopere›. Vrând să pătrundă misterul nenumăraților morți camuflați de comuniști, șeful delegației franceze își cumpără *Albaneza fără efort!* Atâta timp cât vor fi trimiși speciali ca să adulmece teroarea emanând din zona interzisă, drama excluților din ‹cealaltă Europă› va pofti mereu pe cunoscătorii occidentali la o degustare rafinată, fără risc de indigestie. ‹Abandonată, mută, neauzită, Albania și-a dat atât de dureros ultima suflare încât, într-o noapte de octombrie, acest horcăit a făcut să vorbească pământul de parcă ar fi fost sufletul lui›. De-a lungul timpului, gemetele au luat forma - convenabilă - a unei balade pitorești, citată de fiecare agenție de turism albaneză în pliantele sale, alături de ‹tarife exprimate nu doar în moneda locală, ci și în mărci sau dolari›. *(ibidem)*

Pentru toți cei care traversează Balcanii *orbește,* trecutul vinovat se transformă în capital muzeal și folcloric. Făcând cercetări la Biblioteca națională, François Maspéro află că Apollinaire se interesase deja de Albania - ‹poate chiar din cauza caracterului său improbabil și exotic, fiind vorba de o țară care nu exista pe harta națiunilor și care era atunci, în multe minți europene, și mai de "nicăieri", decât avea să fie puțin mai târziu Polonia lui Alfred Jarry și a lui Ubu sau Poldavia din celebra farsă›. Astăzi, efectele nocive ale privirii turistice au devenit mult mai grave: la Gjirokaster, vizitatorii înștiriți plătesc 150 de dolari pentru a avea dreptul să doarmă în camera ‹luxoasă› a lui Enver Hodja: e vorba de acești americani înhămați cu obiective în erecție, cărora agențiile de turism le asigură cinci capitale europene în zece zile. Într-un ferry italian luat la Bari, un grup de anglo-saxoni arborează insigna *Caritas,* conștienți de diferența lor și puțin grăbiți să se amestece cu acești oameni *veșnic nebărbieriți* care sunt albanezii din Kosovo. La Tirana, un jurnalist francez aleargă ca un apucat din interviu în interviu, ca să scoată pe loc o sinteză a *situației* - ‹Încotro merge Albania?› - pe șapte fițuici, diagnostic politic și culoare locală. În mijlocul acestei isterii colective, Maspéro se mulțumește cu un pariu mai puțin spectaculos, dar mai eficace: ‹Să nu fiu decât ceea ce sunt și nimic altceva. Specialist în nimic, dar nu turist inocent. Numai să ațintesc o privire asupra ființelor și lucrurilor, având credința că până la urmă și ele te privesc›. Nici șarlatan, nici voyeur, călătorul în tranzit își asumă ignoranța: ‹Nu sunt aici decât în trecere, prin definiție ușuratic, adjectiv care induce un altul: superficial. Într-un interviu acordat *Magazinului literar* (februarie '97), Maspéro îl citează pe Guillain, care a fost un mare reporter la *Le Monde* în Extremul Orient: ‹Când petreci opt zile în China, scrii o carte, când rămâi acolo trei săptămâni un articol, și după un an, nimic›. Călătorind cinci ani al rând în Balcani, Maspéro a învățat că inventarul *stării de fapt* nu e suficient: celor care au destulă voință pentru a continua să privească cu ochii deschiși, le trebuie timp pentru ca un oraș *exotic* să accepte să se întredeschidă ca un *hristov* și să se arate sub pasul vizitatorilor săi. ‹Cea mai frumoasă recompensă a unei călătorii neobișnuite este de a întâlni oameni obișnuiți, să zicem ca dumneavoastră sau ca mine. Oameni care au traversat cum au putut, fără să-și dea importanță și fără a face ei înșiși istoria, evenimente neobișnuite›. Orașe ca Tirana, Sarajevo sau București ne amintesc că faptele petrecute acolo ni s-ar fi putut întâmpla foarte bine nouă, occidentalilor: ‹Și într-adevăr, înainte de toate, am face bine să ne întrebăm ce am fi făcut în locul lor›. Pentru Maspéro, sentimentul de a se regăsi pretutindeni în mijlocul marii familii umane e de neprețuit - de n-ar fi decât pentru a confirma că ea există. Adevăratul scop al călătoriei constă poate în regăsirea - dincolo de dezrădăcinări, uluiri sau spaime - a sentimentului ciudat că aparțin aceleiași familii. ‹De a fi și unii și alții ființe umane. Câteodată nu reușim. Câteodată, chiar ies încurcături. Dar pariul merită să fie făcut, nu?›.

Exclusivitate

Artă și polemică

- Interviu cu Catherine Millet - directoarea revistei "art press"

Sosită la Timișoara la invitația Centrului Cultural Francez, Catherine Millet, unul dintre cei mai importanți critici de artă ai momentului, a susținut, în data de 5 martie, o conferință pe tema orientărilor contemporane ale artei franceze. Sejurul ei a fost totodată un bun prilej de întâlnire cu artiștii timișoreni.

Directoare a revistei *art press*, la fondarea căreia a participat în 1972, Catherine Millet este totodată autoarea mai multor volume, între care *Texte despre arta conceptuală* (ed. Daniel Templon, 1972), *Arta contemporană în Franța* (ed. Flammarion, 1987, ediție revizuită, 1994), *Criticul de artă riscă* (ed. Jacqueline Chambon, 1992), *Arta contemporană* (Flammarion ‹Domino›, 1997). Recunoscută polemistă (prin cărțile sale și prin textele publicate în *art press*), Catherine Millet desfășoară și o fecundă activitate ca organizator de expoziții. A reprezentat Franța la mai multe manifestări, printre care ‹Barocul 81› (Muzeul de artă modernă din Paris, 1981), Bienala de la Sao Paolo (1989, Marele Premiu pentru cel mai bun pavilion), Bienala de la Veneția (1995).

- Aș vrea să încep prin a vă pune o întrebare privitoare la titlul conferinței dumneavoastră: *Actualitatea artei contemporane în Franța*. Acest titlu, ce pare tautologic, m-a frapat pentru că poate conduce la două afirmații: prima, aceea că arta contemporană n-ar fi actuală, că ar fi depășită de celelalte manifestări ideologice, iar cea de a doua, că arta este actuală fără însă a fi contemporană, prin însuși faptul că, în epoca morții avangardelor, o întoarcere spre trecut e oricând permisă și dezirabilă.

- Cred că nu trebuie să reflectați prea mult la acest titlu, pentru că nu sunt eu cea care l-a ales. Mi s-a propus să vorbesc despre arta franceză contemporană, fără să mi se solicite un titlu. Ajungând în România, am aflat că intervenției mele i se dăduse deja un titlu, nici măcar nu știu cine a făcut asta. Deci, nu e mare lucru de interpretat, s-ar putea doar ca utilizarea cuvântului ‹actual› să ne dea de gândit. Personal, scriind o carte care se numește **Arta contemporană în Franța**, am fost interesată de sensul cuvântului ‹contemporan›. Semnificația acestuia din urmă este aceea că astăzi trăim mai mult în prezent, nemaiavând de fapt viitor. Iată de ce putem vorbi despre moartea avangardei și de alte chestiuni asemănătoare. În ceea ce privește cea de a doua parte a întrebării dumneavoastră: nu cred că mai putem vorbi astăzi despre o întoarcere în trecut - în anii '80, da, dar nu azi. Necesitatea privirii retrospective aparține deci anilor '80. Am putea spune că anii '60-'70 au fost încă anii avangardei, ai proiecției în viitor; poate că în anii '80 era necesar să mai privim înapoi. Astăzi trăim doar în prezent.

- Două dintre temele prezentate de dumneavoastră, ieri seară, au fost ‹ieșirea din tablou› și ‹multiplicarea spațiului›. Aceste modalități artistice provoacă fenomenele de dispersie a privirii și de recunoaștere ulterioară a obiectelor. Mă întrebam dacă toate acestea pot fi abordate mai bine în perspectivă postmodernă, una a multiplicării nucleului. - Desigur că ieșirea din tablou, din obiectul simplu și explozia nucleului pot însemna dispersare a mai multor obiecte în spațiu... Întrebarea dumneavoastră e interesantă, pentru că mă face să înțeleg că între prima imagine pe care am prezentat-o, o operă a lui Martin Barrès și cea de a doua, polițistul lui Xavier Velan, poate fi identificat un mecanism optic aproape comparabil. Lucrările lui Martin Barrès mizează pe faptul că aceeași formă și, aproape întotdeauna, aceeași culoare sunt distribuite în locuri diferite, în tablouri diferite, iar acest lucru, printre altele, provoacă dispersia privirii. Expoziția lui Xavier Velan constă tot într-o repetare a aceleiași forme: avem același subiect, multiplicat în spațiu. Interesant este că privirea e în același timp obligată să circule și să pună stăpânire pe spațiu, dar este ispitită să circule, pentru că recunoaște aceeași imagine. Avem de a face cu un fenomen de recunoaștere - aducerea percepției la ceva ce cunoaștem deja - și tocmai pentru că recunoaștem, ne aventurăm până la urmă în spațiu. Este de fapt o mișcare dialectică. Iar despre multiplicarea nucleului, aș spune că e vorba aici de ceva mai mult decât de postmodernism: este baroc, căci estetica barocului s-a construit folosind mai multe centre.

- La prima vedere, între primele două teme ale conferinței dumneavoastră și cea de a treia - încarnarea - nu există o legătură. Ați putea explicita relația dintre încarnare și primele două teme?

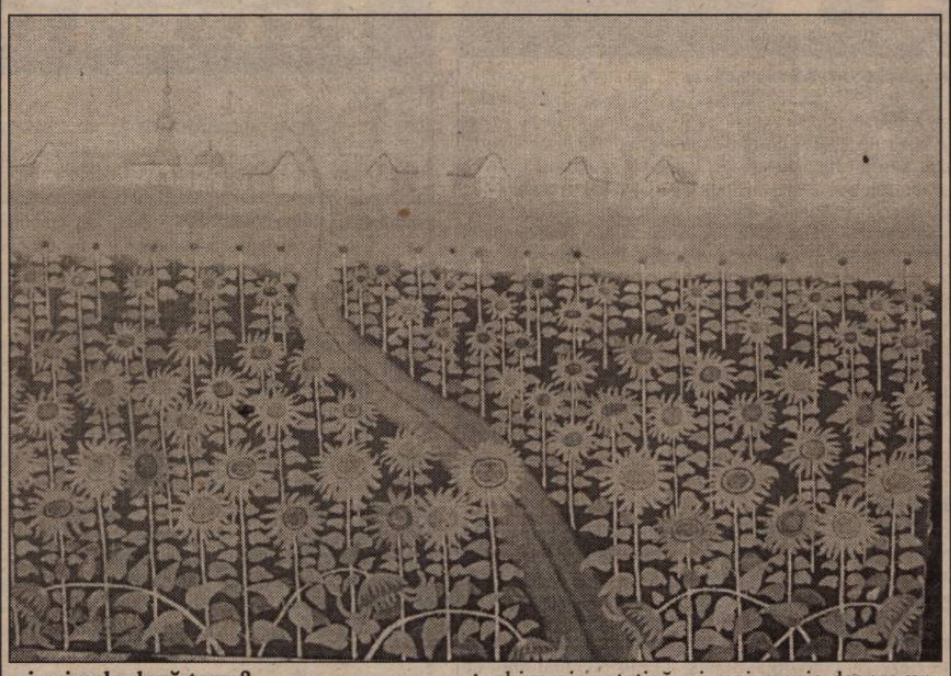

- Da, pentru că de fapt mi se pare că, în epoca avangardei, sunt prezente ideile ieșirii din tablou și ale părăsirii obiectului, și totodată ideea că artistul trebuie să se distanțeze, într-o manieră filosofică, de propria-i creație. Așa s-a născut convingerea că arta n-ar mai fi decât o problemă de idei, fiind supusă dematerializării. Ieșim din tablou și nu mai contează obiectul în care se încarnează opera de artă, ci ideea, mesajul pe care acest obiect îl transmite. Ceea ce am vrut să vă arăt cu a treia temă este că, dimpotrivă, și aici este o mișcare dialectică și că această ieșire din obiect, din materialitate către idee, ne conduce la preocuparea față de încarnare. De fapt, dacă privim lucrurile din punct de vedere istoric, ne dăm seama că mulți dintre artiștii - care au fost - aș spune eu - ‹campioni ai dematerializării operei de artă› au revenit la opere care erau, dimportivă, încarnate.

- Asta înseamnă că obiectul nu mai vorbește prin sine însuși, ci prin propria-i poziție... - Nu, înseamnă că am ieșit din utopia în care opera de artă n-ar fi decât o idee imaterială și ne dăm seama că această idee trebuie să se încarneze la un moment dat. Ideea celor trei teme mi-a venit anul trecut, vizitând, într-un centru de artă destul de important din Grenoble, o expoziție oarecum retrospectivă a ceea ce se petrecuse în Franța prin anii '70-'80 și chiar '90. Am ținut o conferință cu această ocazie și, vizitând expoziția, am reperat aceste trei teme diferite. Iar când a trebuit să pregătesc conferința pe care am ținut-o ieri seară, aici, la Timișoara, mi-am adus aminte de această expoziție din Grenoble și de aceste teme pe care de fapt le-am extras oarecum empiric, din vizita unei expoziții în Franța.

- Legat oarecum de această problemă a încarnării operei de artă, e știut faptul că *art press* a publicat un dosar despre relația dintre artă și chirurgia estetică. În această relație ultimul termen pare să instituie un nou câmp de dezbatere, situat între etic și estetic.

- Sigur că într-un demers precum cel prezentat de *art press* se pun și probleme de ordin etic. Totuși, nu putem vorbi chiar de un dosar despre raportul dintre artă și chirurgia estetică, ci mai precis despre un articol prezentând o artistă pe nume Orlan, a cărei muncă a constat, mai multă vreme, în transformarea propriului corp, luând drept model tablouri celebre din istoria picturii. Am putea spune că și ea, la rândul ei, a răsturnat relația tradițională între opera de artă și realitate. Dacă până nu demult aceasta din urmă furniza modele artei, în demersul lui Orlan arta - portrete celebre de femei: Giocconda, Venus din Milo, este cea care îi servește drept model în transformarea realității propriului corp. E un demers interesant, însă el ridică într-adevăr și probleme de ordin etic. Într-o discuție cu Orlan, mi-am exprimat câteva rezerve față de arta sa, pentru că, după părerea mea, renunțarea la orice tabu privitor la corpul uman, faptul că îl putem modela ca pe orice altă materie plastică, deci ca pe un obiect oarecare, pot deveni periculoase. O altă problemă ce s-ar putea pune ar fi aceea că, dacă cineva își supune propriul corp unor astfel de transformări, demonstrând asumarea unui asemenea corp, suntem îndreptățiți să presupunem mai departe că cel ce este capabil el însuși să sufere transformările ar putea să le exerseze și asupra altora. Violența aplicată propriului corp ar putea fi deviată către corpul celuilalt. Iată de ce a trebuit să mă distanțez de acest demers al lui Orlan.

- Aș dori să vorbim puțin și despre activitatea dumneavoastră ca organizatoare de expoziții, o activitate destul de bogată, insistând mai întâi asupra raportului dintre expunerea unor tablouri și textul critic care o însoțește mai întotdeauna. Și, ca o a doua problemă, în ce măsură putem afirma că însăși expunerea unor tablouri se constituie ca un text analitic, autoreflexiv și explicativ?

- Da, acum câțiva ani a existat un soi de modă, nu știu dacă la fel s-a întâmplat și aici, însă în Franța au fost mulți cei care considerau că acrosajul unei expoziții se constituie ca discurs. Cât despre mine, sunt cu desăvârșire potrivnică unei asemenea idei, deoarece cred că prin intermediul acrosajului nu se poate ajunge la o analiză a operelor la fel de subtilă ca și cea realizată prin cuvânt. Vreau să spun că niciodată un acrosaj nu va avea complexitatea intelectuală a unui text. A existat însă tendința de a susține că alăturarea mai multor tablouri ar putea înfățișa un gând. Eu nu cred așa ceva: în definitiv, gândim prin cuvinte. Sunt deci destul de reticentă față de o asemenea idee. În ceea ce privește raportul dintre expoziție și textul care o acompaniază: cred că în general textul e scris, chiar dacă nu ulterior realizării acrosajului, oricum după travaliul alături de artiști, după ce doar anumite opere au fost alese și după ce a fost măcar o machetă a acrosajului. Așadar putem spune că, totuși, textul e oarecum produs de acrosaj.

- Pentru încheia tot într-o notă polemică: am citit scrisoarea dumneavoastră adresată ‹unui amic american›, de fapt un foarte caustic editorial. Dacă ați putea detalia această dispută dintre modelul american și cel francez, o dispută pe care publicul românesc o vede desfășurându-se acum pe plan economic și legislativ.

- Da, îmi amintesc, e vorba de un editorial care nu are în vedere o polemică estetică, ci, mai ales, una a politicilor culturale. Acest jurnalist american critica, într-un articol din *New York Times*, politica culturală a Franței. Spunea, printre altele, că statul francez susține neproductiv munca artiștilor, deoarece această întreprindere nu a dat în final prea multe rezultate și că, de fapt, acest lucru nu favorizează decât o artă ruptă de public. În fond, articolul său era extrem de demagogic, aducând un reproș grosier statului francez, acela de a susține forme artistice elitiste, care nu se adresează ansamblului publicului. Personal, am mari îndoieli în fața unor asemenea criterii: un artist trebuie, bineînțeles, să fie preocupat de felul în care arta sa este receptată, însă grija sa cea mai de seamă nu trebuie să fie nicidecum aceea de a fi primit de masa largă a publicului. Dacă arta sa atinge un public larg, cu atât mai bine; dacă nu, cu atât mai rău, dar asta nu trebuie să-l preocupe. Cum spuneam, găsesc acest tip de critică extrem de demagogică și oarecum periculoasă, căci ea ar putea favoriza poziții și politici reacționare. Polemicile care au loc acum în Franța în jurul artei contemporane reiau și ele astfel de argumente: ce e și cu această artă contemporană, interesată de anumite idei, idei pe care publicul nu le mai înțelege, tocmai pentru că ele nu mai corespund culturii profunde a publicului. Iar faptul cel mai grav este acela că, până la urmă, asemenea argumente au putut fi recuperate de reprezentanți ai extremei drepte.

Interviu realizate de
Camelia FETIȚA
și Cătălin LAZURCA

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Biblioteca „ASTRA"
— SIBIU —

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 5 (1396) 15 MAI 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

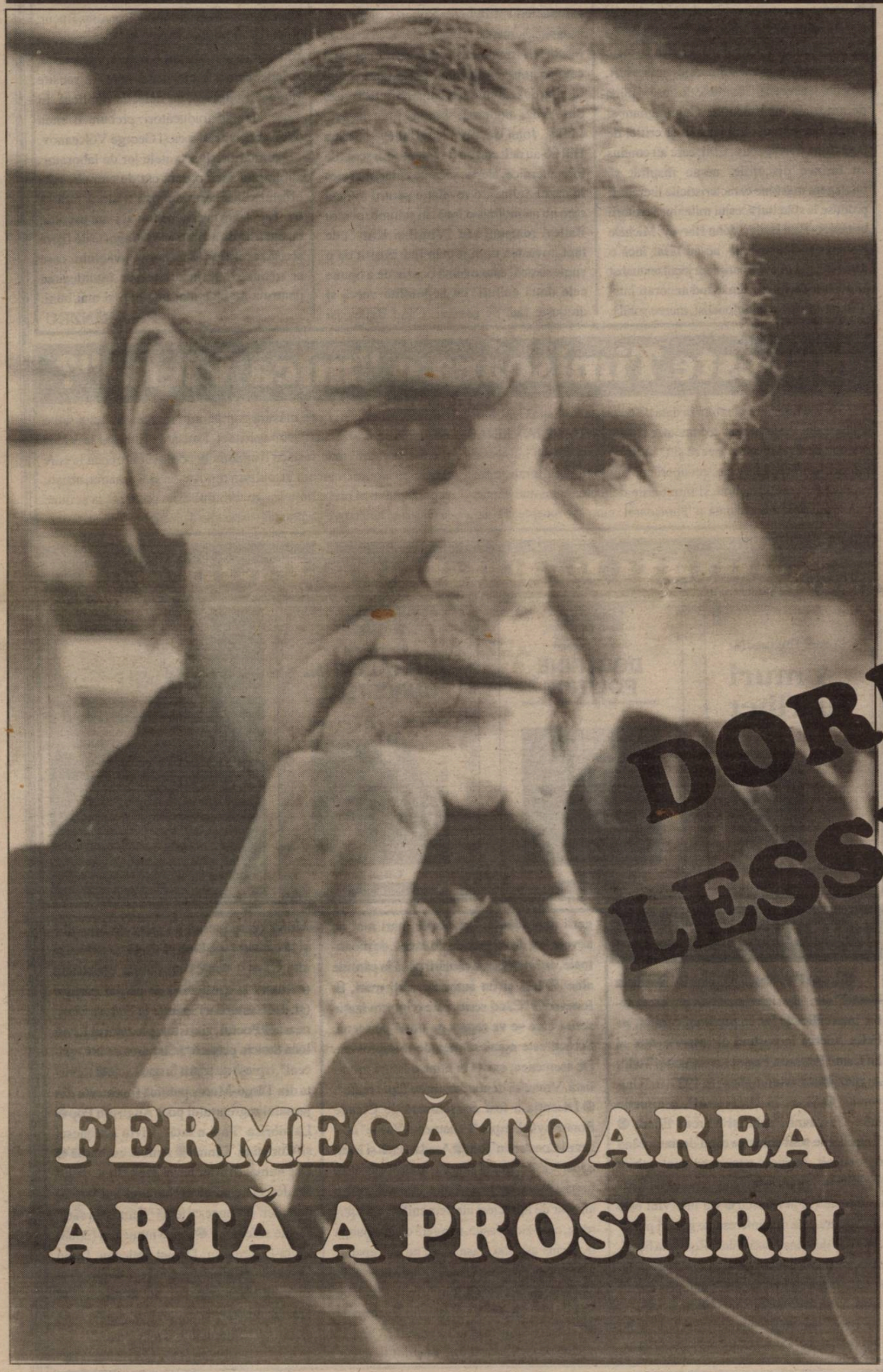

DORIS LESSING

FERMECĂTOAREA ARTĂ A PROSTIRII

DIN SUMAR

▼ H.R. Patapievici - "Niceea și Galilei: 325&1633"
▼ Livius Ciocârlie - Caietele lui Cioran
▼ Cronica literară de C. Ungureanu
▼ Vasile Popovici - Călătorii (ca și) gratuite în cultura română
▼ Daniel Vighi și Viorel Marineasa - periplu german
▼ Cine se teme de televiziunea regională?
▼ Eseuri de G.I. Tohăneanu, Paul Eugen Banciu, Marcel Tolcea, Alexandru Ruja, Mircea Pora, Ileana Pintilie
▼ Centenar Julius Podlipny

Acest număr al revistei este editat cu sprijinul Ministerului Culturii, Fundației pentru o Societate Deschisă, Fund for Central and East European Book Project, S.C. Locuințe Con-Proiect.

I.Q.

Între Punctul 8 și Punctul O(p)topeni

Recentul sondaj de opinie al CURS (29 aprilie) pare ieșit de sub teascurile unui electrocardiograf preacucernic, ca să nu spun creștin din cauza alăturării cu adjectivul democrat. Când un președinte aflat în miezul unui scandal de corupție în care șeful pazei sale este șef mafiot, când un asemenea președinte mai are 52% din simpatia electoratului, nu poți să nu exclami: "Ce popor cu inimă bună!". Asta pentru a nu spune altceva, mult mai rău, la adresa pomenitei majorități care continuă să creadă în dl Constantinescu socotind fie că locatarul de la Cotroceni nu știe de toate cele, fie că este dezinformat, manipulat sau, cu un cuvânt al dlui Iliescu, "naiv". Mă tem însă că în acest caz ar mai putea funcționa și un mecanism al exonerării care s-ar putea intitula "ba pe-a mamei dumneavoastră", în traducere pentru cititorii noștri mai calofili, "ăștia de ce să nu facă, dacă și ăia au făcut-o?!" Fără a încerca aici o explicație diacronică a acestui, totuși, amoralism românesc, să observăm, în treacăt și cvasiștiințific, că apelativul "hoțule" ori superlaticul "mare hoț" sunt, ambele, topite într-un indicibil abur de simpatie. Nu vreau să sugerez aici, neapărat, că noi, românii, am avut o anumită slăbiciune pentru hoți, curve, cetățeni turmentați, licheluțe, turnători, dar o anumită umbră de bănuială persistă. Mă refer aici mai ales la două legi care se tot amână, cea a prostituției și cea a accesului la dosarele Securității.

Vorbind serios, cred că principalul motiv al lipsei de reactivitate **în oricare caz de acest fel și sub orice regim** vine din absența clară a unui spirit civic. El constă, între altele, în conștiința apartenenței la un set de norme obligatorii pentru toți cetățenii cu privire la buna funcționare a societății, între care cele juridice sunt vitale. Or, cum un segment important al românilor este nevoit să trăiască din mici expediente ce eludează legea, îndelungatul exercițiu a-moral a tocit, firesc, reactivitățile de acest tip. "Nu-s primii, nici ultimii" reflectă exact cele de mai sus. Probabil asta explică de ce românii reacționează imediat și disproporționat doar la macularea acelor principii pe care și le simt ca prezente, și în întregime nealterate. Dintre ele, patriotismul este cel mai puțin alterat, entropic și mai ușor confecționabil ca altitudine morală.

În sprijinul celor de mai sus am să remarc, tot în sondajul cu pricina, că scăderea masivă a popularității lui Vadim Tudor se explică astfel foarte ușor: jalbele sale adresate comunității internaționale nu au făcut altceva decât să rănească sentimentul patriotic, bunul cel mai răspândit astăzi în România!

Marcel TOLCEA

P.S. Cum scandalul Otopeni a arătat, între altele, și grave deficiențe în munca de recrutare a "cadrelor", recomandăm președinției o știință infailibilă, fiziognomonia, despre care dna Zoe Petre știe mai multe. De pildă, Alexandru cel Mare își alegea miniștrii, prietenii și sclavii după figură. Dl Nicu Anghel, de pildă, nu ar fi fost, în mod cert, în primele două categorii.

Scriitori britanici și români

Consiliul Britanic, reprezentat de Jeremy Jacobson și Universitatea din Oradea, prin Lia Hanțiu și inimoșii săi colegi, au organizat între 23-26 aprilie cel de-al treilea Simpozion al Scriitorilor Britanici și Români. Întâlnirea de anul acesta, la fel de reușită ca și celelalte două, a înlesnit atât britanicilor, cât și românilor să afle ce se mai întâmplă nou în literatura estului și vestului, să schimbe opinii, să intre în controverse amicale cu universitarii și traducătorii, să stea la șuete prelungite, necesare viitoarelor interviuri, articole sau recenzii. Spiritele distinse și pline de umor ale lui Valentine Cunningham și Virgil Stanciu, cei doi dascăli și critici de la Oxford și, respectiv, Cluj, care au condus cu farmec discuțiile, ne-au inspirat să înțelegem mai bine caracteristicile literaturii produse la sfârșitul acestui mileniu. Scriitorii britanici - Paul Bailey, John Harvey, Michele Roberts și Selma Hill- ne-au lăsat încă o dată senzația că evită conștient jocul textualist al postmodernilor, rămânând ancorați într-o literatură de tip tradiționalist, mereu solidă, mereu serioasă. Jocul ideilor s-a completat în cazul lor cu jocul căutărilor identitare, al repetatei întrebări cum s-ar putea defini, de pildă, un scoțian care trăiește mult timp la Londra și se întoarce apoi în Scoția. Localnicii îl văd ca pe un străin, tot așa îl consideră englezii. Este cazul lui John Burnside, nu foarte diferit de cel al romancierei Michele Roberts, jumătate britanică, jumătate franceză. Doar că în proza Michelei, frământările se nasc atunci când catolicismul său se opune protestantismului oficial, dezvăluind fiorii unei Sfinte Tereza din Ávila, modernă, subtilă și persuasivă. În fine, John Harvey, Paul Bailey și Selma Hill ne-au delectat cu fragmente din scrierile lor, puternice, alerte, șocante chiar, mai ales în cazul Selmei, o revelație pentru toți cei care nu au întâlnit-o încă. În schimb, pentru Bailey, romanul său "Virgil și Kitty", de fapt povestea unui român îndrăgostit de o englezoaică, este o bună ocazie de a opune cele două culturi, cu nepotolită vervă și dragoste față de români. Când Bailey își citește proza, trăiești aceeași senzație ca și atunci când îl asculți recitând din Blaga și Bacovia în limba română. Ușorul său accent britanic te face să redescoperi cu ochiul proaspăt al unui străin de ce "copacii albi, copacii negri" au un farmec al lor, aparte și exotic. Nici poeții români nu au rămas mai prejos. Ana Blandiana, Denisa Comănescu, Ioana Ieronim, Romulus Bucur, Saviana Stănescu, Ruxandra Cesereanu și toți ceilalți au dovedit o putere a gândului, o îndemânare a metaforei care, în reușite traduceri engleze, au delectat publicul. În fine, talentați traducători, precum Brenda Walker, Liviu Bleoca și George Volceanov, ne-au mărturisit secretele lor de laborator, subliniind încă o dată cât de cumplit este efortul celor care luptă să traducă fără să trădeze. I-am crezut pe toți și i-am ascultat cu bucuria de a simți acea dragoste de litera scrisă, acel fior al nașterii cuvântului care ar trebui să ne însuflețească întotdeauna pentru a ne face mai înțelepți și mai buni.

Pia BRÎNZEU

Mai este Timișoara o "mică Viană"?

TVR Timișoara prezintă în data de 6 mai, la invitația Centrului Cultural din Viena, filmul documentar **TIMIȘOARA, MICA VIENĂ**, realizat de Brândușa Armanca și Dan Rațiu de la TVR Timișoara, Filmul în două episoade, recuperează analogiile culturale între cele două orașe, dar pune și întrebările delicate: cât a mai rămas din strălucirea de altădată a Timișoarei, cum își receptează azi timișorenii orașul, în ce măsură comparația rămâne o iluzie sau o dorință de a păstra un blazon spiritual. Lansarea filmului la Viena are loc în cadrul manifestării **România în context european** la care participă istorici, oameni de cultură din Austia și România, artiști, reprezentanți ai președinției și guvernului. Este prezentă la acțiune și Galeria Dure cu o excepțională expoziție a plasticienilor timișoreni.

Noutăți la Editura Polirom

Tur de orizont

● Ioana Pârvulescu propune în "România literară" (nr. 15) o interesantă revistă a revistelor interbelice ● Iar ca personaj central, pe Felix Aderca în postură de intervievator al lui Camil Petrescu, Eugen Lovinescu și Tudor Arghezi ● Interviuri apărute în 1927, în "Universul" ● Și tot în "Universul", o discuție între Giovanni Papini și Mircea Eliade ● "Întrebările sunt adresate când de unul, când de celălalt, întrucât partenerii sunt spirite înrudite (cel puțin asta e convingerea lui Eliade, spune I. Pârvulescu ● Că interviul este unul dintre cele mai interesante genuri publicistice, o demonstrează chiar "România literară", care publică interviuri cu Livius Ciocârlie și cu... Eugéne Ionesco ● Spune profesorul timișorean ● "Cărțile mari plictisesc ca să se apere de cititorii proști. Afară de asta, neînțelegerea este o primă variantă a înțelegerii mai adânci. Iar cărțile mari mai au nevoie - ca de un grund - de exces, de monotonie, de împingerea căutării până în pânzele albe" ● Iată și un autor de cărți mari, E. Ionesco ● "Când scriu, este o improvizație scrisă care se va repeta pe urmă pe scenă. Scrisul este maniera mea de a improviza. De asemenea, există în mine o latură moralistă. Vreau să denunț anumite fapte reale". ● Discuția a fost consemnată de Claude Bonnefoy ● Despre "Fenomenul Vasile" opinează Constantin Țoiu ● Așadar, întâi și întâi, a fost Vasile, pur și simplu, al Profesorului, împins ușor către Președinție. Poporul nostru, amator de aprecieri ale semenilor și de porecle, când zice Vasile, se referă cu îngăduință la un ins așa - și - așa, care nu dă repede-n foc de deștept ce-i, însă e cumsecade" ● Dacă ne gândim însă la Ion, devenit inevitabil Neluțu, parcă tot Vasilică-i mai simpatic ● Numărul din martie al revistei "Vatra" editată de U.S., dar și de Consiliul Județean Mureș (care merită un șirag de bile albe și la care ar face bine să tragă cu ochiul și alte CJ-uri) dedică un număr consistent (calitativ și cantitativ) de pagini cărților (și, deci, autorilor) apărute la Editura Marineasa ● Poetul, ziaristul, prozatorul Liviu Ioan Stoiciu publică "Mântuirea de la Copăceni", o piesă de teatru în două acte ● Revista din Târgu-Mureș publică fragmente din jurnalul regretatului poet Augustin Pop ● La rubrica "Față-n față", Liviu Antonesei și Christian Tămaș ● Ambii cu barbă ● Dar numai dl Antonesei președinte de CJ ● Ales, ci nu numit ● Numărul 5 al "artPanoramei" propune ca temă "Femeia în cărți, cărțile și femeia" ● Iar ca nume noi (nouă) Livia Dimulescu, Daniel Deleanu, Liviu Pavloschi ● Intrasingentul Paul Goma vine chiar cu o propunere și mai interesantă ● "Te fac un sex?" Și când te gândești pe căți a... P. Goma, și tot mai vrea...!

ROȘIORII DE VEDE

Șerban Foarță

De nesupărat barza

Cine-o supăra o barză,
avis pia & benigna,
arde-l-ar focu' să-l arză,
nu și-ar mai afla odihna;
amintirea-i să se piarză,
cum îi piere-n lume tihna,
cui o supăra o barză,
avis pia & benigna!

***

Cine-a supărat o barză,
nu va dezlega enigma
'cestui cântec cu o barză,
avis pia & benigna.

TVR Timișoara pune o întrebare:

Cine se teme de televiziunea regională?

Interviu cu Brîndușa Armanca - directoarea Studioului Teritorial Timișoara al TVR

- Pentru început, o scurtă istorie, te rog.

- TVR Timișoara are o biografie scurtă și un nume oficial lung: "Studioul Teritorial Timișoara al TVR". Biografia studioului începe în octombrie 1995, când, la 4-5 ani după înființarea la Iași și Cluj a unor studiouri-pui ale televiziunii publice, s-a decis deschiderea și la Timișoara a unui studio. Veneau alegerile - spun gurile rele -, și era nevoie în teritoriul opoziției de atunci de o gură de aer mediatic pentru băieții lui Iliescu. Pe de altă parte, fusese dorința localnicilor de a avea o filială a televiziunii naționale și la Timișoara, așa că două intenții divergente (ce-i drept, nedeclarate) au dus la nașterea celui de-al treilea studio teritorial.

- Ce înseamnă, de fapt, un studiou "teritorial"?

- "Teritorial" este un fel de a spune pentru că nici unul dintre studiourile amintite n-au emis până acum în propriul lor teritoriu (Ardeal, Moldova sau Banat), ci doar colectează informația din regiunea lor și o difuzează pe canalul național, pe programul I sau II. Când au fost botezate studiouri "teritoriale", a existat o promisiune și un model generic luat din Europa: televiziunile publice au în Franța, Marea Britanie, Germania etc., studiouri regionale cu emițătoare proprii, cu audiență mai mare decât canalul public central. Olanda, o țară cu 15 milioane de locuitori, are 13 televiziuni regionale, susținute din banii comunităților regionale și de guvern (fără să fie, însă, "guvernamentale"). Dar, pentru a deveni într-adevăr teritoriale, TVR Cluj, Iași sau Timișoara au nevoie de o infrastructură tehnică, de ceva echipamente în plus, pentru care guvernul trebuie să aloce banii. Să nu credeți că sunt sume astronomice. În definitiv, este vorba de o decizie politică: vrea România să aibă televiziuni regionale și să fie în rând cu Europa sau nu vrea? Poate România să susțină financiar acest proiect? Eu zic că poate, cu atât mai mult, cu cât Uniunea Europeană, prin ambasadoarea Karen Fogg, a pus recent la dispoziția României o sumă importantă pentru dezvoltarea regională. În strategia Europei regiunilor intră și dezvoltarea televiziunilor regionale, așadar și de aici s-ar putea obține finanțări pe care intenționăm să le cerem.

- Ce reprezintă, în acest moment, TVR Timișoara?

- Acum un an și ceva, când am acceptat, împreună cu Lucian Ionică și Dan Ratiu, să preluăm conducerea studioului, TVR Timișoara ieșise din conștiința comunității locale. Asta se datora și faptului că spațiul de emisie era de numai 3 ore, la ore imposibile, dimineața, când lumea lucrează și nu stă cu ochii pe programul I al TVR, dar și faptului că nu există o politică coerentă a studioului. Acum avem 5 ore de emisie pe programul I, zilnic între 11 și 12, cu excepția zilei de luni, iar din două în două săptămâni, sâmbătă, avem câte două ore de la 11,30 la 13,30, emisiuni de divertisment, de muzică populară bănățeană și reportaje. Cu o oră pe zi, nu poți face mare lucru, de aceea drămuim spațiul cât să putem acorda ceva și culturii, pentru care avem emisiunea "Călătorii interioare" vineri, dar și informației și minorităților etnice care au emisiunea "Banatica" în fiecare miercuri. Ora de difuzare nu e bună, nu putem avea prea mare audiență, așa că a trebuit să ne gândim și la altceva: să scoatem TVR Timișoara în comunitate și să ne plasăm emisiunile bune în spații de emisie favorabile. Așa se face că ne vedeți reportajele și la "Cu ochii în patru", că emisiunea-concurs "Care pe care" a coborât pe spațiul de la orele 18 de pe programul II în colaborare cu emisiunea similară a Lianei Săndulescu de la București "Hei rup, Hei rap" etc. Apoi, am organizat diverse evenimente, cum ar fi TELE VEST, concursul televiziunilor din vestul țării, pe care îl pregătim acum pentru ediția a două în octombrie. Avem un protocol de colaborare cu televiziunile din Szeged și Novi Sad și un proiect euroregional agreat și de conducerea Euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa. Vedeți că facem tot felul de lucruri, suntem prezenți peste tot, dar cel mai important este că păstram cumpăna, că la noi au acces toți, toate culorile politice, că suntem imparțiali. Deviza noastră este chiar asta: "Suntem imparțiali, dar nu indiferenți". Ce nu trebuie uitat este că TVR Timișoara este singurul studio acoperind

Brîndușa Armanca

județele Timiș, Caraș, Arad, Hunedoara, care lucrează în standard european, adică Betacam, că este o bază de producție importantă, care deține și car de reportaj (chiar dacă vechi) și echipamente pe care televiziunile locale nu le au. Dar cel mai important este că avem profesioniști pe care nu ne permitem să-i pierdem.

- Cum percepe și mai ales cum realizează un studio teritorial relația cu "centrul"?

- Și pe noi, la Timișoara, și pe colegii noștri de la Iași și Cluj, ne frământă viitorul studiourilor teritoriale, într-un moment când televiziunea publică se află într-o profundă criză: este în criză o dată fiindcă s-a tergiversat prea mult în Parlament votul pentru modificarea legii 41/1994 și astfel TVR încă nu are Consiliu de administrație. Crizei de legitimitate i se adaugă diverse crize cotidiene, create de concurența dură a televiziunilor comerciale, dar și de ostilitatea internă, de rezistența la schimbare. Cum se prinde de veste că se dorește o restructurare, "pac, la Războiul", ba pe linie sindicală, ba cu alte pretexte. Cum să nu fii neliniștit, când e proastă comunicarea între cei de la București, deci cu atât mai mult e rea comunicarea dintre "centru" și studiouri. Eu fac parte din Comitetul Director al TVR, reprezint acolo teritorialele, dar mărturisesc că uneori sunt copleșită de incoerența care domină, de indecizia pe care o justifică numai interimatul. Se confirmă încă o dată că "centralismul democratic" este în toate, că nu contează decât ce se întâmplă la București, că restul țării este văzut ca o anexă. Pot da un exemplu: noi trimitem în fiecare zi știri din zona noastră - Timiș, Arad, Caraș, Hunedoara - pentru **Jurnalul** de la orele 20 și 23. Și în fiecare zi avem de dus o bătălie cu colegii bucureșteni pentru a-i convinge să preia și ce se întâmplă aici. Atitudinea lor obișnuită este: "nu ne interesează, avem destule știri din București, nu mai e loc" etc. Sau consideră că ei știu mai bine ce se întâmplă la noi, creditează mai degrabă informația de pe agenția de știri decât pe cea din teritoriu.

Asta nu înseamnă că nu avem și colaborări normale: intrăm în duplex destul de des, pe divertisment, pe emisiunea **România, ora 6 dimineața,** facem transmisii sportive, facem emisiuni comune cu colegii din București. Sunt colegi care știu ce înseamnă conlucrarea: Vartan Arachelian, Iosif Sava, Ioana Bogdan, Andi Vilara, Horia Moculescu, Leonard Miron. Dar cu mulți bucureșteni lucrăm greu: n-am să uit câteva duplexuri de groază, când invitaților din studioul timișorean li s-au tăiat comunicațiile pentru a nu putea da replica interlocutorilor din București: s-a întâmplat cu scriitori, s-a întâmplat cu revoluționari, deci nu o dată. Din când în când pun mâna pe telefon și fac scandal, le reamintesc în termeni apăsați că noi suntem Timișoara, că este cazul să se poarte civilizat. Dar efectele mustruluielli nu durează prea mult.

- Care ar fi, privind cu toată luciditatea, viitorul teritorialelor de televiziune?

- Am avut ocazia recent să vorbim pe îndelete despre soarta televiziunii. Ne-am întâlnit acum două săptămâni la nivel de manageri ai departamentelor TVR, la Poiana Brașov, ca să vedem ce-i cu televiziunea și să discutăm ce-i de făcut. Horea Murgu, care a organizat întâlnirea, a sintetizat discuțiile pe capitole: puncte tari, puncte slabe, oportunități. La "puncte tari" era o pagină, la "puncte slabe" două pagini. Analizele au arătat că studiourile regionale reprezintă un punct tare și, totodată o oportunitate a televiziunii publice. Ele produc de trei ori mai ieftin emisiuni de bună calitate, care au și luat premii naționale și europene. Legea televiziunii, în forma completată, prevede mai multă independență pentru studiourile regionale, fiindcă ele pot deveni ordonatori secundari de credite, iar pe de altă parte se prevede frecvența regională, ceea ce le-ar transforma în ce trebuie: în televiziuni ale regiunilor respective, cu emisie de 8-10 ore pe zi, iar pe canalul național ar putea transmite zilnic știri de interes național. Așa este normal, iar premisele sunt favorabile.

- Atunci de ce sunteți neliniștiți?

- Există motiv de neliniște, fiindcă până la a se ajunge la normalitate, până când s-ar pune la punct infrastructura pentru teritorializare, până se alocă banii etc. etc. etc., în instabilitatea de acum poate să vină unul cu o idee și să o impună: e criză în TVR, e faliment, hai să închidem studiourile teritoriale și am rezolvat problema! În plus, ne-am salvat și pielea, aici, la "centru". Am încredere că până este Stere Gulea director general nu se va întâmpla așa ceva, fiindcă știu cum gândește. Am discutat despre asta chiar zilele trecute, când a venit la Timișoara pentru a da diplomele colegilor care au absolvit cursul de televiziune de șase luni, oferit de Media Academie din Olanda. Au fost aici și directorii, redactorii șefi de la Cluj și Iași și am discutat mult despre viitorul nostru. Un lucru bun este că TVR are un nou director economic, o doamnă energică și inteligentă, care a observat imediat că există niște erori în felul cum se înregistrează cheltuielile și veniturile studiourilor, așa încât să nu se releve rentabilitatea lor. Nici vorbă să stăm cu mâinile în sân: avem deja niște proiecte comune cu colegii din Iași și Cluj și avem de gând să convingem lumea întreagă că aceste centre de producție audio-vizuală, de standard ridicat, trebuie prezervate și trebuie pus în aplicare planul de regionalizare de îndată ce iese legea. Și eu, și poetul Ioan Mușlea de la Cluj, și ziaristul Dan Radu de la Iași, adică directorii teritorialelor suntem dispuși să investim energie și timp în aceasta.

Adriana BABEȚI

Călătorii (ca și) gratuite în cultura română

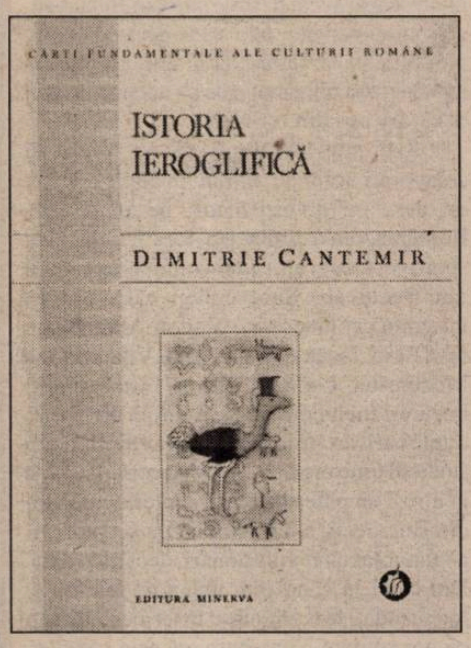

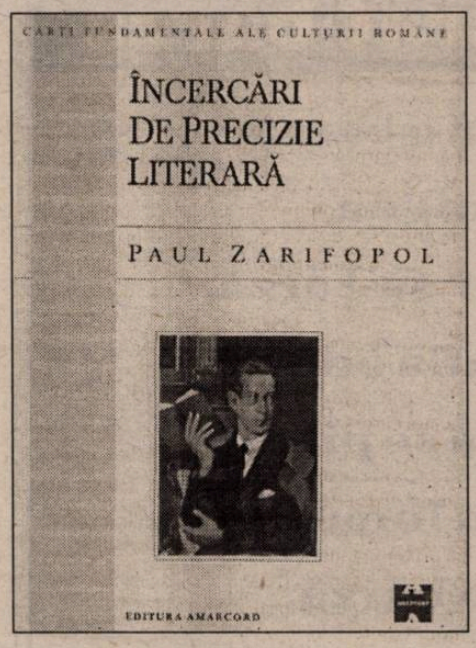

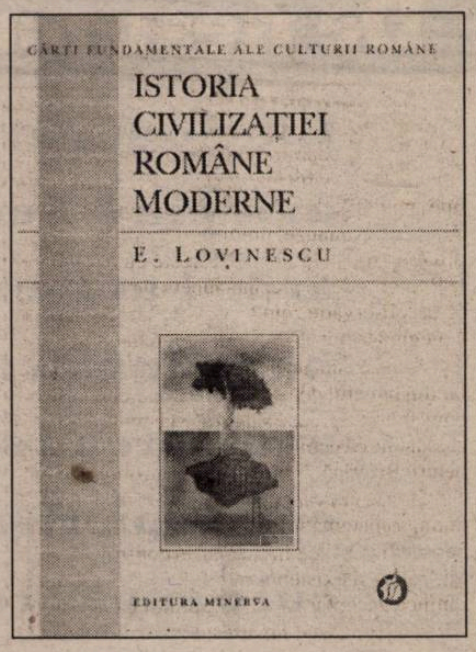

Ce ironie! De ani de zile, clănțăii ultrapatrioți (Vadim, Păunescu, Funar) acuză Fundația Soros de tenebroase acțiuni antinaționale, pentru ca tocmai această fundație să ne ofere - pe deasupra ajutorului **masiv** și **constant** acordat culturii române - o colecție de ea inițiată, coordonată și integral finanțată, intitulată simplu, ca o palmă răsunătoare (dar cine o simte?) pe obrazul gros al denigratorilor ei: **"Cărți fundamentale ale culturii române".** Cadoul, căci un cadou este, a fost bine gândit. Nici o editură din România, fără un substanțial sprijin financiar, nu ar fi putut susține această colecție, din motivul banal că, așa cum se prezintă ea, nu ar fi găsit cumpărătorii care să o facă rentabilă. Să luăm în mână oricare dintre cele opt apariții de până acum: volume format mare, legate, supracopertate, masive (fiecare depășind cinci sute de pagini), pe hârtie de bună calitate, făcute să reziste în timp și să suporte bogate adnotări. Și, ca să fie mai degrabă un cadou decât o marfă, Consiliul Național al Fundației a decis că exemplarul nu poate depăși echivalentul a trei dolari. Ținând seama de faptul că fundația și-a propus să lanseze 10-15 titluri pe an, în câțiva ani cititorul se poate alege cu o bibliotecă românească esențială.

Cui se adresează această colecție? Greu de răspuns, și cred că nici măcar inițiatorii colecției, membrii Consiliului Național, nu ar ști să răspundă cu toată precizia. Prețul mic o face accesibilă (aproape) oricui, iar felul cum arată o poate destina și cumpărătorului ce-i rezervă, acasă, soarta unei vitrine cu bibelouri. Unele titluri n-au cunoscut reeditări de multe zeci de ani, iar specialiștii s-au văzut nevoiți să le caute la cele două-trei mari biblioteci din București (Iași sau Cluj) pentru a le consulta. De aceea, e de presupus că, de pildă, **Rostul și destinul burgheziei românești** de Mihail Manoilescu va atrage cu precădere sociologi și politologi, oricum un public selecționat, spre deosebire de **Momentele** lui Caragiale, care ar putea să intereseze numeroase categorii de cititori, inclusiv pe istoricul literar care are deja o ediție de **Opere,** datorită studiului introductiv semnat de Ion Vartic. Se ridică, astfel, întrebarea ce anume trebuie să înțelegem prin **carte fundamentală.** La una din emisiunile lui Nicolae Manolescu de la PRO TV, H. - R. Patapievici, Mircea Mihăieș și Andrei Corbea au dat un răspuns, din care reieșea că termenul nu acoperă o singură realitate; cartea fundamentală este o operă fecundă; este o operă pe nedrept uitată; a jucat cândva un rol intelectual important, intrând apoi într-un con de umbră și azi o redescoperim surprinși; a avut (aproape) întotdeauna statut de capodoperă; abia astăzi o considerăm ca atare; are o valoare muzeală de prim rang etc. etc. Cum se vede (și cum se va vedea, pe măsură ce apar noi titluri) motivele promovării în categoria cărților fundamentale sunt variate și se vor diversifica - e presupus - pe măsură ce listele Consiliului Național se vor succede. Oricum, nu aceasta e problema, chiar dacă vor apărea discuții în legătură cu un titlu sau altul sau cu **ordinea** lor. Atâta timp cât George Soros finanțează "proiectul" (cum se spune), lista rămâne deschisă chiar și pentru detractorii mai sus pomeniți ai fundației, de se va-ntâmpla, prin cine știe ce miracol, ca vreunul dintre ei să scrie o carte fundamentală.

Din ce a apărut, m-a interesat să parcurg cu creionul în mână studiile introductive la - **Istoria ieroglifică** (Adriana Babeți), **Momente** (Ion Vartic), **Istoria civilizației române moderne** de E. Lovinescu (Z. Ornea) și **Încercări de precizie literară** de Paul Zarifopol (Al. Paleologu). Nu-ți trebuie nu știu ce perspicacitate ca să înțelegi de ce s-a optat tocmai pentru acești critici și istorici literari. În cazul lui Cantemir, în afara Adrianei Babeți, m-aș fi putut gândi la Elvira Sorohan sau Doina Curticăpeanu: Adriana Babeți, care și-a susținut anul trecut un doctorat din Cantemir, va apărea în curând în librării cu un volum în materie, venind, astfel, cu cea mai nouă sinteză (și interpretare). Ion Vartic a dat în urmă cu mai mulți ani un eseu surprinzător despre Caragiale (recitit în cheie existențialistă), pe care l-a dezvoltat la dimensiunile unei cărți ce, și ea, urmează să apară. Mai aproape de Paul Zarifopol, prin formație, stil și temperament, decât Al. Paleologu nu cred să existe cineva în cultura noastră de azi. În fine, despre E. Lovinescu ar putea să scrie mai mulți, dar nimeni atât de calificat ca Z. Ornea când e vorba despre înfruntările ideologice ante-și interbelice. Alegerile sunt, așadar, bine motivate, încât cititorul are, deodată cu opera fundamentală, un punct de vedere recent, competent și pătrunzător.

Experiența didactică pare să-i fi prins bine Adrianei Babeți. Ea avea oricum, și oral, și-n scris, gustul pentru spectaculos (să mai adaug: de cea mai bună factură?) - a câștigat în relaxare, în știința de a face fără precipitare trecerile necesare de la o idee la alta, îngăduind cititorului să respire în voie. Nu se sfiește să ne dea și ceea ce ar fi trebuit să știm, pentru a ne abate încetul cu încetul spre un punct de vedere personal: aflăm astfel despre soarta manuscrisului **Istoriei ieroglifice,** despre receptarea lui, despre ediții, filiații, încadrări cultural-stilistice, bibliografie și în general tot ceea ce ar trebui să cunoască un om cultivat (sau un student de filologie). Ca și în celelalte cazuri, informația (bogată!) nu secătuiește nici cursivitatea lecturii și nici plăcerea ei.

Bătălia lui E. Lovinescu în favoarea modernizării României nu se va sfârși curând. Scena noastră politică și culturală reia aproape două sute de ani aceeași piesă, cu același final incert și-n același ritm de vals și contra-vals: un pas (sau doi) înainte, doi pași (sau unul) înapoi. Studiul lui Z. Ornea ne îngăduie să deslușim (cu toată claritatea) cine cu cine face pereche în sala de dans (sau dacă preferați: cine cu cine se luptă pe ring și care mai e, astăzi, scorul).

Introducerea lui Ion Vartic la **Momentele** Caragiale e un superb exercițiu critic. Citiți-l și recitiți și **Momentele,** dar nu care cumva să lăsați cartea din mâini până nu ați parcurs cele zece pagini de genial, turbat humor care alcătuiesc scrisorile lui Caragiale către Alceu Urechia. Vă rog, vă somez s-o faceți.

În fine, Al. Paleologu reia un text mai vechi, încearcând să ne convingă de faptul că Zarifopol nu se rezumă la "tripla caracterizare de: scepticism, estetism și o anumită dezorientare în domeniul literaturii române". Lăsând la o parte faptul că aceste păcate nu ni se par nici capitale și (cel puțin unele) nici măcar păcate, nu am rămas prea convins de afinitățile pe care Zarifopol le-ar avea în comun cu gândirea brahmanică. (După cum accept greu o judecată de felul: "Față de punctul de vedere subiectivist și psihologizant al lui Tarde, teoria lovinesciană a sincronismului are însă un caracter mai pozitiv și mai verificabil, prin urmare științificește mai riguros" - p. 17, și nu pot s-o accept nu pentru că aș fi rob prejudecății că unul fiind francez și premergător e necesarmente superior celuilalt, autohton și ideologic îndatorat. Motivul constă în faptul că G. Tarde - relativ recent parcurs - pur și simplu îmi apare și azi ca un sociolog de primă mărime). Dar pe Al. Paleologu îl iubim nu numai pentru marile sale calități, ci și pentru ceea ce ni se pare că ar fi defectele sale.

Vasile POPOVICI

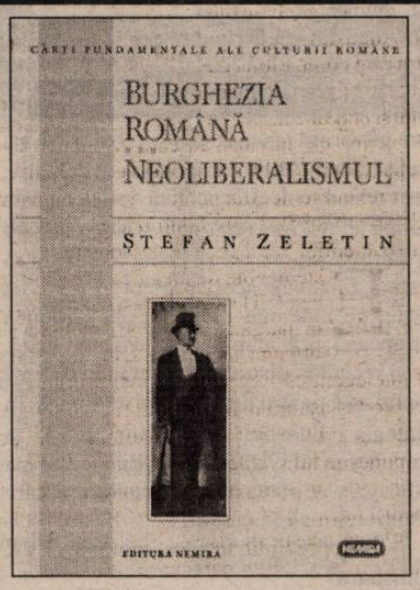

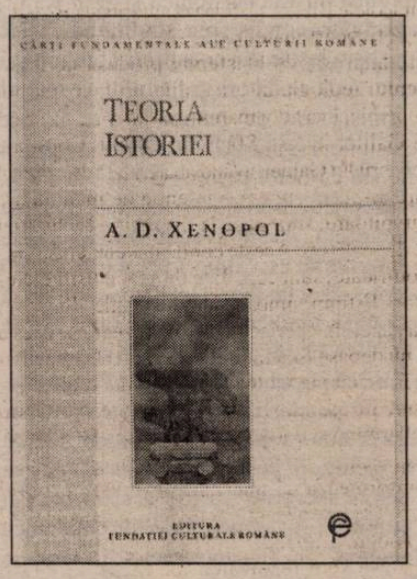

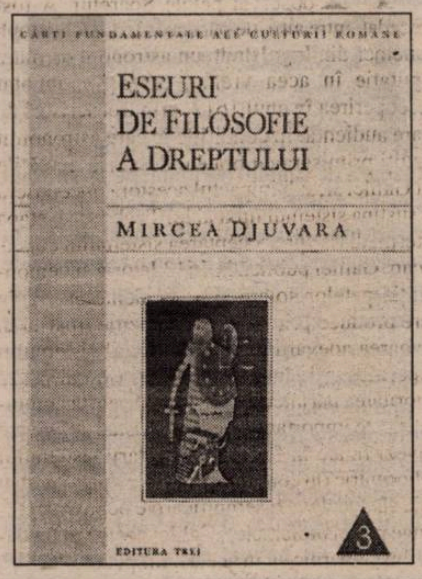

H.-R. Patapievici

"Niceea și Galilei: 325&1633" (IV)

Momentul 1616

Deși punerea în discuție a cosmologiei tradiționale putea stârni rezistențe și adversități notabile, noutățile lui Galilei nu suscită, deocamdată, decât aplauze, prețuire și aprobare. În februarie 1611, Galilei călătorește cu nerăbdare la Roma, unde își prezintă luneta și posibilitățile ei de observație, cui? - savanților grupați în Colegiul Iezuit. De ce lor? Deoarece iezuiții reprezentau elita intelectuală a Bisericii catolice, iar din punctul de vedere al competenței astronomice erau aproape singurii. Mai mult, se poate presupune că Galilei nutrea ambiția de a deveni, pentru Biserică, în chestiunile astronomice, un *furnizor de adevăr*. Vizita este un triumf. Astronomii și matematicienii iezuiți confirmă descoperirile lui Galilei. În special, ei confirmă fazele lui Venus și existența reliefului lunar, ceea ce implică acceptarea atât a faptului că cel puțin această planetă se învârtește în jurul Soarelui, cât și a interpretării potrivit căreia Luna posedă o natură "pământeană" - interpretare care nu putea însemna altceva decât abandonarea doctrinei aristotelice privind perfecțiunea și imutabilitatea regiunii celeste. Pe atunci, teologul cu cea mai mare autoritate în Biserică și, aș spune, în toată creștinătatea, era cardinalul Bellarmino, General al Ordinului Iezuit, Cenzor al Sfântului Oficiu și, la Colegiul Roman, responsabil cu rezolvarea problemelor controversate. Bellarmino, care a cerut astronomilor din Colegiu opinia lor oficială în chestiunea noilor descoperiri, a putut afla că acestea sunt, toate, confirmate. Astfel încât, ca urmare a descoperirilor lui Galilei, astronomii Colegiului Iezuit acceptă deja că sistemul lui Ptolemeu nu mai este credibil și optează, ca o etapă intermediară, spre adoptarea sistemului copernican, pentru sistemul planetar propus de Tycho Brahe. De ce pentru un sistem planetar dizgrațios, o combinație asimetrică de heliocentrism și geocentrism? Deoarece, spre deosebire de Galilei, care acționa ca un inspirat, ca un *true believer* al copernicanismului, iezuiții manifestau atât prudență științifică, cât și diplomație ecleziastică. Prudența științifică era dictată de regula care spune că nu abandonezi niciodată teoria care funcționează în favoarea teoriei care doar promite. Diplomația era dictată de realitatea raporturilor complicate dintre tradiție, stabilitate instituțională și luptă doctrinară, în contextul politic și confesional dat.

Trebuie imediat spus că astronomii de la Colegiul Roman nu erau nici lași, nici proști și nici iresponsabili. Prudența lor era cu totul rezonabilă. Dimpotrivă, inflamarea copernicană a lui Galilei era mai degrabă vizionară decât științifică și, de aceea, o putem fără grijă califica drept nerezonabilă. Avem astfel, viguros etalat, primul element nefericit al afacerii Galilei: scăderile de caracter ale savantului florentin. Nesăbuința, inflamarea, lipsa de tact, trufia intelectuală și voința necruțătoare de a avea dreptate cu orice preț, oricând, în orice fel și împotriva oricui au fost trăsături de caracter care au jucat constant împotriva lui Galilei și care au agravat constant, cu fiecare prilej, motivele care au dus la declanșarea scandalului.

A venit momentul să vă spun că Galilei nu a fost primul care a observat petele Soarelui. A fost precedat, între alții, de părintele iezuit Christoph Scheiner din Ingolstadt, un astronom de mare reputație în acea vreme, care și-a anunțat descoperirea în anul 1612, prin trei scrisori de mare audiență. În condițiile în care astronomii iezuiți primiseră cu brațele deschise noutățile lui Galilei și, sub impactul acestora, începuseră să susțină sistemul mixt al lui Tycho, ca o etapă intermediară spre acceptarea sistemului copernican, Galilei publică în 1613 Istoria și demonstrația petelor solare și a accidentelor lor, în care produce prima luare de poziție tipărită în favoarea adevărului cosmologic al sistemului copernican și, în același timp, ridiculizează prioritatea părintelui Scheiner. Această combinație este importantă: deși nu existau suficiente dovezi fizice în favoarea adoptării sistemului heliocentric (în condițiile în care, e drept, existau deja câteva dovezi semnificative pentru a-l respinge pe cel ptolemeic), Galilei decide în favoarea lui Copernic și, în același timp, datorită fără îndoială unei inadmisibile trufii intelectuale[1] își adjudecă cu insolență o prioritate care nu îi revenea și de care era conștient că nu îi revine. Faptul stârnește reacții diverse. Atacul împotriva părintelui Scheiner îi aduce prima antipatie durabilă în sânul comunității savanților iezuiți, care, ne amintim, cu doi ani înainte, îl primiseră cu căldură la Colegiul Roman și care, cu deplină bună credință, îi confirmaseră toate noile descoperiri. Fără să țină seama de ineleganța atacului împotriva părintelui Scheiner, doi cardinali îi sunt cu deosebire favorabili. Cardinalul Maffeo Barberini, viitorul papă Urban VIII, sub pontificatul căruia Galilei va fi mai târziu condamnat, îl felicită pentru carte, iar cardinalul Conti, cu care Galilei este prieten, îi scrie la 7 iulie 1612 un lucru foarte semnificativ pentru larghețea cu care Biserica înțelegea să privească lucrurile: în privința imutabilității cerurilor, spunea cardinalul Conti, Scriptura e mai degrabă în acord cu el, cu Galilei, decât cu Aristotel, deoarece multe pasaje vorbesc despre inconstanța cerurilor; cât despre teoria lui Copernic, opinia lui Conti era că, dacă s-ar întâmpla să se dovedească fără dubiu că aceasta este adevărată, atunci pasajele Scripturii care par să o contrazică ar trebui interpretate metaforic; dar, adaugă el, aceasta numai în caz de "maximă necesitate". Încurajat, Galilei mută discuția din teritoriul observației și al fizicii, în cel al teologiei. Rezultatul este superba Scrisoare către Marea Ducesă Cristina, răspândită în manuscris, în care Galilei încearcă să demonstreze, cu argumente scoase din Sf. Augustin, că Scriptura este compatibilă cu ipoteza mișcării Pământului și unde are insolența să susțină că, în cazul în care ar apărea discrepanțe între Biblie și ipotezele fizicienilor, le-ar reveni teologilor sarcina de a demonstra falsitatea teoriilor care contrazic Scriptura și nu fizicienilor rolul de a le demonstra.

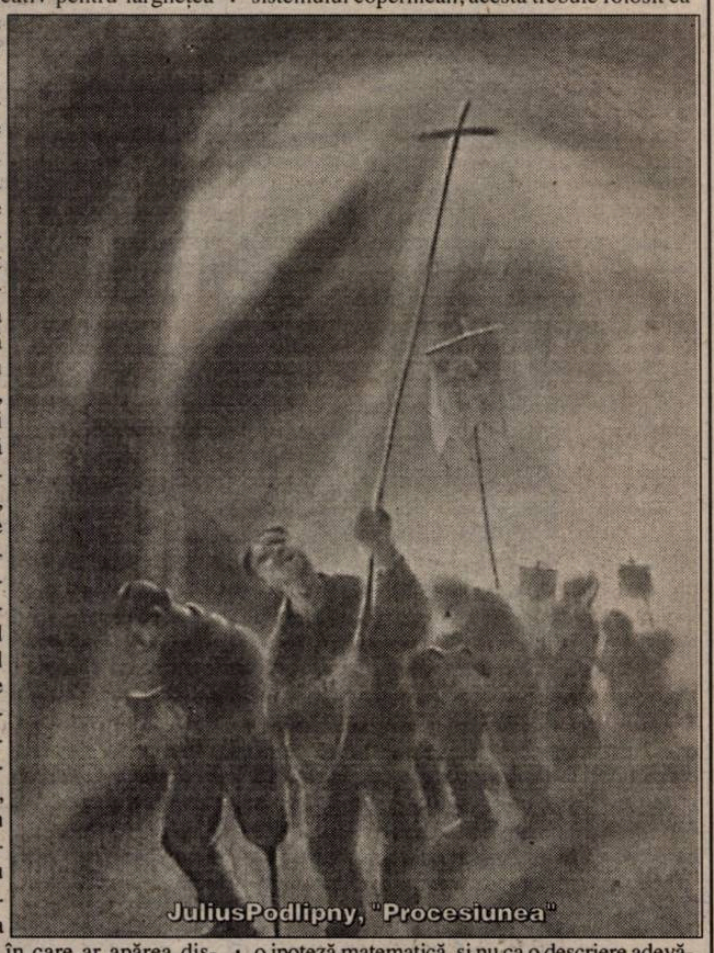
JuliusPodlipny, "Procesiunea"

Este nevoie de un an ca impactul încercării lui Galilei de a face teologie în marginea heliocentrismului să își desfășoare întreaga adâncime. Este important să înțelegem că impactul cel mai profund nu s-a produs asupra înalților ierarhi ai Bisericii, care au avut o atitudine tolerantă față de propunerile lui Galilei, ci asupra clerului mai puțin cultivat. Un astfel de episcop a cerut imediat întemnițarea lui Copernic, fiind surprins să afle că acesta murise cu șaptezeci de ani mai devreme, iar un oarecare Lorini, care nu auzise de acel "Ipernicus", credea că, o dată cu Galilei, a apărut un nou Luther, care neagă miracolele Bibliei și sfidează autoritatea Bisericii cu sofisticări matematice. Atât de puternică a fost impresia de blasfemie produsă de argumentul teologic al lui Galilei în favoarea lui Copernic, încât doi mărunți părinți l-au denunțat pe Galilei în fața Sfântului Oficiu. Copii ale Scrisorii lui Galilei, având abateri față de original care ar putea sugera o intenție de manipulare răuvoitoare, sunt puse la dispoziția Inchiziției de denunțători. Aceste copii, aparent tendențios modificate, sunt cercetate de specialiștii inchizitori. Estimp, simpatizanții lui Galilei din preajma papei simt pericolul și îl avertizează pe acesta să nu depășească limitele fizicii și ale matematicii, deoarece teologia e rezervată teologilor. Este, în esență, limbajul ținut de cardinalii Bellarmino și Barberini. Monseniorul Ciampoli, despre care vom mai auzi, și care îi este prieten, îl informează că mai mulți astronomi iezuiți sunt deja copernicani, dar îl avertizează pe Galilei să adopte prudența, deoarece lucrurile trebuie conduse spre rezolvarea lor firească evitând scandalurile. "Se poate scrie liber, dar numai în afara sacristiei", îl sfătuiește și un alt prieten, cardinalul Dini. Însă Galilei se decide să atace. Pentru el, care are certitudinea că sistemul lui Copernic este adevărat și compatibil cu Scriptura (chiar dacă răstoarnă opinia Sf. Părinți), nu există cale de mijloc: sistemul lui Copernic nu este o simplă ipoteză matematică, clamează Galilei, este chiar adevărul. Bellarmino intervine la 4 aprilie 1615 cu o scrisoare calmă și autoritară, adresată unui călugăr din Neapole, Paolo Antonio Foscarini, șeful provincial al Ordinului carmelit, care tocmai publicase o carte în favoarea lui Copernic și Galilei. Poziția lui Bellarmino, care este și a Bisericii, e clară: cât timp nu există dovezi fizice irefutabile în sprijinul adevărului sistemului copernican, acesta trebuie folosit ca o ipoteză matematică, și nu ca o descriere adevărată a lumii; în concluzie, reinterpretarea cosmologiei care stă la baza Scripturii nu se va putea face decât atunci când va fi sigur că adevăratul sistem al lumii diferă de cel ptolemeic; până atunci, prudență și limbaj instrumental. Al doilea element care intră în joc în acest moment este robustul realism științific profesat de Galilei. Pentru el, venerabila epistemologie a salvării fenomenelor a devenit desuetă. El crede că matematica este limbajul lumii și, de aceea, are convingerea vizionară că ipotezele consistente din punct de vedere matematic trebuie să fie și fizic adevărate. Într-o lume care se adăpostea confortabil în epistemologia salvării fenomenelor, Galilei introduce exigențele unui realist, adesea brutal. Dincolo de psihologia sa trufașă, motivul ireductibilității lui Galilei ține și de atașamentul său pasional față de o epistemologie realistă. Adevărul fizicii este, pentru el, adevăr ontologic.

La curent cu scrisoarea trimisă lui Foscarini de cardinalul Bellarmino, Galilei decide să arunce în luptă arma sa secretă, argumentul său decisiv în favoarea lui Copernic. Care era această "armă secretă"? Ideea complet falsă că mareele s-ar datora compunerii dintre rotația diurnă a Pământului și mișcarea sa de revoluție în jurul Soarelui; deci, suna argumentul, dacă există maree, atunci Pământul se mișcă, iar Soarele este centrul lumii. Explicația mareelor prin mișcări relative reprezintă, trebuie să o spunem, o gafă științifică. Nu mai puțin, orbit de credința în propria sa infailibilitate, Galilei decide să meargă la Roma, dorind să-l convertească pe papă la credință în sistemul lui Copernic, cum? - cu acest argument patent fals. Este atât de convins de caracterul contagios al convingerilor sale, încât nu mai ascultă de sfatul prietenilor de la Curie, care îl povățuiesc, știind firea lui Paul al V-lea, un papă care detesta noutățile și subtilitățile, să se abțină. Ca orice realist dogmatic, Galilei crede în existența adevărurilor manifeste. Înarmat cu arma sa secretă, o dată ajuns la Roma, Galilei dă frâu liber necruțătorului său geniu verbal. Era în stare, spune un martor, să se taie cu toți călugării pentru adevărul cauzei lui Copernic. Metoda sa? Simplă: în dispută, Galilei nu expunea argumentele care ar fi putut susține valabilitatea tezei lui Copernic, ci ridiculiza în mod sângeros prostia celor care deja adoptaseră alte opinii decât cele profesate, cu un geniu satiric dilimant, de Galilei însuși. În disputa cu el nu puteai ocupa decât două poziții: fie de aliat, fie de imbecil. Firește, imbecili erau toți cei care nu îi adoptau imediat toate punctele de vedere. Însoțit de rumoarea că dorește să schimbe Scriptura potrivit ideilor lui Copernic, Galilei reușește să convingă un cardinal de numai 22 ani, pe nume Orsini, să îi vorbească papei în numele său, prezentându-i arma sa secretă. Paul V îi sugerează lui Orsini că, decât să îl convingă pe el, papa, ar face mai bine să-l convingă pe Galilei să renunțe la ideile sale. Cardinalul, inexperimentat, insistă. Îl întrerupe pe papă, îi replică. Efectul este dezastruos. Papa cere Sfântului Oficiu să tranșeze chestiunea ideilor susținute de Galilei. Aceasta s-a întâmplat pe 19 februarie 1616. Patru zile mai târziu, calificatorii redactează un document de condamnare: ideea că Soarele se află, imobil, în centrul lumii este considerată nebunească din punct de vedere filozofic și formal eretică; iar teoria că Pământul nu este central și că se mișcă "și ca întreg și cu o mișcare diurnă" este considerată cenzurabilă în filozofie și "cel puțin greșită" în teologie. Ca urmare a presiunii cardinalilor luminați, verdictul calificatorilor a fost publicat într-o formă atenuată (5 martie 1616). Este remarcabil că în documentul publicat, în ciuda faptului că papa dorise să-l declare pe Copernic eretic și basta, se spunea doar că doctrina despre mișcarea Pământului și imobilitatea Soarelui, considerată a fi de sorginte pitagoreică, este condamnată ca anticatolică. Doar cartea părintelui Foscarini a fost interzisă, iar lucrarea lui Copernic a fost retrasă până la corectare. Deși sursă a întregii afaceri, numele lui Galilei nu este pomenit.

Acum: cu data de 25 februarie 1616 există în dosarul Inchiziției o injoncțiune care afirmă că Bellarmino a fost însărcinat să îi notifice lui Galilei interdicția de a mai profesa ideile condamnate, iar dacă refuză să o facă, să fie închis. În fine, un act din 3 martie notează că Bellarmino l-a avertizat pe Galilei să nu mai susțină că Soarele se află în centrul sferelor și Pământul se mișcă, iar acesta a acceptat. Pe aceste două documente s-a bazat inculparea lui Galilei șaptesprezece ani mai târziu, când avea să i se reproșeze că a susținut doctrina lui Copernic în public, deși se angajase, potrivit notificației din 3 martie 1616, să nu o facă.

Cât despre relația Bisericii cu Galilei, ca persoană, ea a continuat să fie excelentă. La o săptămână de la publicarea decretului, Galileo a fost primit de papă, care i-a acordat toată considerația. Mai mult, iritat de zvonurile potrivit cărora ar fi fost silit să abjure, Galilei i-a cerut lui Bellarmino o exonerare formală, pe care acesta, la 6 mai 1616, i-a dat-o, sub forma unei scrisori plină de deferență. Astfel, primul act al afacerii Galilei se încheie în coadă de pește. Din punct de vedere diplomatic, e remarcabilă măsura în care Biserica a menajat punctul de vedere al comunității savanților. Sub titlu de ipoteză utilă "salvării fenomenelor", aceștia puteau susține orice. A fost însă evident că Biserica privilegiază o anumită epistemologie, respinsă de noii fizicieni, epistemologia pe care anticii au numit-o a "salvării fenomenelor". Pe de altă parte, e important de subliniat faptul că nu a existat nici o Bulă papală care să sancționeze decretul calificatorilor Inchiziției, ceea ce înseamnă că, din punctul de vedere al dogmei, "condamnarea" lui Copernic nu putea fi tratată ca fiind consecința unui articol de credință. Biserica, prin urmare, nu a decăzut până acolo încât să identifice credința creștină cu articolele cosmologiei greco-latine. Dar confuzie între ceea ce este propriu creștinismului și cosmologia păgână oricum făcea și această confuzie tenace este unul din motivele pentru care condamnarea lui Galilei este atât de semnificativă din punct de vedere nu doar istoric, ci și teologic.

[1] În *Il Saggiatore*, publicat în 1623, Galilei avea să susțină enormitatea că "eu sunt singurul căruia îi este dat să descopere toate noile fenomene din cer".

O plimbare ratată pe Oranienburgerstrasse

Sentimentul de lume încă scindată îl oferă capitala Germaniei Mari, în ciuda macaralelor și a șantierelor care au ceva din trepidația inflamată a șantierelor din vremea ceaușismului din urmă cu aproape un deceniu din România. Pe lângă asemenea hărnicii faraonice am trecut, ca Eminescu pe lângă plopii fără soț, animați triplu, Marineasa, Gheorghe Crăciun și subsemnatul, de nostalgia vremurilor trecute pe care le-am regăsit în larma cutărui concasor, în siluetele zvelte ale macaralelor care ne împodobeau manualele de citire pe când fusesem școlari. Dincolo de avântul constructiv, pe noi ne interesa mai ales Berlinul celălalt, mai puțin întors cu fața spre viitor, Berlinul avangardei, al lui Wim Wenders, dar și al lui Otto Grotewohl - primul prezident al Germaniei socialiste în a cărui casă, devenită Literaturwerkstatt - adică atelier de literatură - am ajuns, ironia soartei, câțiva anonimi dintr-o țară cu care Otto împărtășea deliciile frăției într-unul și același lagăr din vremurile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Așadar am ostenit ziua prin metropolă și noaptea am melancolizat în camerele atelierului literar pe lângă băuturi cumpărate de la Aldi, un magazin popular pe care l-am descoperit cu delicii de emigranți. Mărturisim că ne-am comportat cât se poate de decent ca să salvăm ce se mai poate salva din imaginea României murdărită voluptuos de hoții de la ambasada noastră de la Bonn. Bun! În pustietatea nocturnă a vilei am admirat cu sfiiciune, în holul de la intrare, pozele, foarte multe, cu scriitorii ajunși acolo din toată lumea pentru dezbateri cenaculare, mai apoi am admirat bucătăria largă, cu toate ustensilele necesare unei bune organizări de agape nocturne; pe urmă frigiderul pe ușa căruia cineva scrisese în limba lui Trakl "pentru scriitorii români". Acolo am preparat, după rețeta lui Ion Monoran, o "căigană" bănățeană după o evaluare a proviziilor din frigider și după ce ni s-a impus cu autoritate mulțimea ouălor din cofrajele, altele desigur decât cele de la Avicola Giarmata. Subsemnatul am căutat și găsit prin spațiile generoase ale cuhniei lapte nemțesc, brânză de același fel, șuncă delicat împachetată în vid; mai apoi am manevrat cuțite care tăiau toate bine, linguri și furculițe, nici una îndoite sau, Doamne ferește, murdare, mai apoi am pornit aragazul cu flacără mare, occidentală, am defilat prin fața acelei "căigane" cu tot soiul de mici cutiuțe colorate care adăposteau condimente de toate soiurile posibile; pe urmă, grijuliu, cum zic, la imaginea României în lume am strâns cojile de ouă și le-am depozitat în coșul de gunoi prevăzut cu sac de nailon ca resturile menajere să nu murdărească plasticul recipientului și să ofere (în acest fel) hrană unor nedorite muște sau gândaci de bucătărie din aceia negri. Nimic prin urmare din toate acestea, cu toate că incidente au apărut, nici nu se putea altfel: bunăoară poetul Andrei Zanca, trăitor la Heilbronn, și care urma să citească în a treia zi de literatură românească din casa aceea ospitalieră a lui Otto, și-a amintit de vremurile noastre vijelioase din anii optzeci de la Sighișoara; după ce a recapitulat singurătatea mizerabilă din lumea occidentală, și după ce a evocat lumea "penărilor", alcoolicii aceia blânzi de pe marginea trotuarelor lumii vestice, a apucat un pahar și, în semn de protest și de solidaritate cu toate revoltele de la dadaism și până la contracultura beat a anilor șaizeci, l-a spart de mozaicul verandei în miez de noapte. Subsemnatul, grijuliu cum spusei la imaginea României, pe dată am strâns cioburile cu un făraș occidental și le-am cărat cu simțul datoriei împlinite, afară, în recipientul pentru sticle din curte. Am socotit apoi, văzând numărul mare de pahare de prin dulapuri, că frau nu va observa nimic a doua zi dimineața; să nu uit, frau era o doamnă de cinzeci de ani care semăna izbitor cu o educatoare de la grădinița nemțească din Lipova și care ne servea îndatoritoare cu chifle moi și unt - untul lui Constantin Noica - și noi îi mulțumeam cu ochii umflați de nesomn, de alcool, de literatură. Ar trebui să spun acum cât de frumos este în occident, și chiar spun: vai, vai dragi cititori cât de frumos e să te plimbi pe Ku-damme, un fel de Corso ca la Arad, la ora zece seara nu-i nimeni pe stradă, doar luminile de la vitrinele Versace din care te privesc popoare de manechine cu apetisante șolduri din ghips; pe urmă, pe lângă noi, trece un domn cu o doamnă de la un cazinou și se strecoară într-o limuzină ca acelea din telenovelas și noi ne uităm la dumnealor cu onor, în poziție de drepți, blajini și îndatoritori, cam cum se uita bravul Svejk la feldkurat-ul Katz pe când tocmai se hotărâse ofițerul-popă să vândă și să bea altarul portabil al regimentului. Ar mai fi de spus că pe noi ne trăgea ața tot către Berlinul de Est, mărturisesc că m-am plimbat pe străzi sclerozate de comunismul de mai ieri, atâta cât mi-au permis pantofii noi, din aceia otter, cumpărați pentru această ocazie din Timișoara, și care s-au dovedit dușmani redutabili ai pornirilor turismului meu cultural. Cel mai mult ne plăcea nouă pe Oranienburgerstrasse, ne atrăgeau locurile acelea ca pe elevii corigenți, băncile din fundul clasei. Acolo era viața de noapte a noului Berlin, pe acea stradă moștenitoare a CAER-ului, cu superbe clădiri bătrâne, cu o sinagogă care amintește de aceea de pe strada Mărăști din Timișoara, totul mai puțin dichisit, nezugrăvit, cu zeci de cafe baruri încropite în atelierele unor pictori, o dezlănțuire necanonică, împodobind interioare în care se agită o lume tânără, studenți și inși bizari, unii trecuți de cinzeci de ani, cu bărbi artistice și vesminte care le dădeau un aspect de cetățeni din Cartierul Latin. Desigur că într-o asemenea lume nu puteau lipsi domnișoarele pentru consumul populației, ca să mă exprim în termenii economiei de piață; dumnealor colonizau marginile de trotuar împodobite straniu. Am văzut la lumina farurilor autoturismului lui Ioachim - un student care ne avea în grijă și care a învățat limba moase voiajuri, să ne uite pe noi, ceilalți, amărâștenii, adică populația, adică târla, și, de la altitudinea elitei, să-și aducă aminte de noi atât cât să ne relateze cu nonșalanță impresii, e drept - băgând și câte-un fitil duhnind a democrație adevărată, să ne împărtășească, să ne împărtășim, ce indecență?! Și câtă colaborare cu ceea ce ei păreau a urî! De unde să iei o lecție de rezistență când până și ultimii eroi mimau împotrivirea cu casca turtită? E indecent și acum să povestești compatrioților despre perindări pe aiurea când majoritatea dintre ei își rezolvă dramatic problema supraviețuirii.

Continuare în pag. 15

Daniel VIGHI

De la Otto Grotewohl la Helmuth Frauendorfer

Pe vremuri, când n-aveam operă și, din punct de vedere oficial, nici identitate (sau aveam doar o fișă sumară), parcurgeam rapid și cu oroare însemnările de călătorie ale diferiților noștri ambasadori pe meridiane, unii - securiști sadea, alții - proaspăt scoși din naftalina pușcăriilor comuniste pentru a face **liezonul** cu Occidentul, iar între aceste extreme - gradualități cât cuprinde. Silă, dar și prostească uimire - adică se poate ca vajnici luptători pentru libertate s-o cotească astfel și, în schimbul unor fruar fi înfiat o fată pe care s-au chinuit s-o educe în spirit nou, dar n-au putut s-o iubească. Aceea s-a sinucis la patrușceva de ani. Soarta fiicelor de stabi comuniști - posibil subiect de doctorate pentru politologi, sociologi, freudologi etc. Mă cufund în ziarele nemțești. Prestația românească la Târgul de la Leipzig pălește în fața celei a hoților de aceeași natie, organizați la Köln cu sprijinul logistic al unor beamtări de la Ambasada din Bonn și de la Poliția din Craiova.

3. Pe vremea întâlnirilor literare studențești din anii '80, frenezia fraților Sofalvi/Zanca era pentru mine, ca și pentru alții, o încercare greu de suportat. Și astăzi, când are statutul de poet român în Germania, dar și de portar al spitalului din Heilbronn, cărturarul Andrei Zanca își menține pasionalitatea la cote aproape de neîngăduit, doar că aceasta capătă tot mai mult accente de exasperare, de tristețe ce devastează. **După amiază cu branduardi,** ultimul său volum, e mărturisirea identificării lui Andrei cu acel vagant (clochard, boschetar, penner, covo, tramp...) pe care l-a cunoscut în Italia: critic de artă la o revistă torineză; viață de burghez; un drum în Sicilia; moartea Clarei, soția sa, la naștere; existența sa capătă un alt curs. Să-l ascultăm pe Enrico Branduardi: "mi s-a spus c-am părăsit înmormântarea pe la jumătatea ei... și luni de zile am tot colindat prin jur revenind doar noaptea/.../ La lumina reclamelor, mi-am văzut deodată chipul în vitrină, slăbit, cu o barbă de nerecunoscut și șuvițe de păr mult peste guler... Chipul meu era traversat de mașinile ce alunecau tăcute în ploaie... ah, viața-i ca o durere de dinți... în clipa în care a trecut, ai uitat-o/.../ Schimb locul cum ei ar schimba o cămașă în zori, cu ascunsa aprobare a femeii, privind agoniseala în carne și oase..." Să-l ascultăm și pe Andrei Zanca. "enrico branduardi... un nume... ce putea fi al fiecăruia dintre noi... o soartă... ce poate fi a oricăruia dintre noi... în această lume în care forța noastră stă în faptul că suntem atât de firavi... cum ades obișnuia să spună surâzând el însuși".

4. Charlottenburg. Picasso - colecția Berggruen. Expoziție deșteaptă, cu lucrări ale unor contemporani (Braque, Léger, Giacometti), dar și sculptură africană ori intuiții precubiste: Cézanne - **Fată cu păpușă,** Van Gogh - **Grădină, toamna.** La Muzeul Egiptean sunt mult mai tușat de felul cum vin spre mine, impenetrabili, de la anul 2400 înainte de Christos, **Tenti și nevasta** sa, ținându-se de mână, decât de mult mai galonata Nefertiti, perfectă și fără ochiul stâng pe care, în panica fugii de la Amarna, meșterul Thutmosis n-a mai apucat să i-l pună.

Muzeul Erotic - aflat sub o deviză nobilă: "Erotismul inspiră arta, arta inspiră erotismul. Lăsați-vă și voi inspirați!" Sexul feminin văzut de Hokusai când ca floare de lotus, când ca penaj de pasăre, când ca un lampion, când ca o umbrelă, când ca un joc caligrafic, când ca un fluture, când ca un răsărit, când ca un pod arcuit peste apă. Filmulețe erotice de la începutul secolului. În ciuda sărăciei soluțiilor tehnice, mult mai convingătoare decât ce se face astăzi în domeniu (amor "tehnic", mecanică "meseriașă").

La Potsdam, în drum spre S-Bahn, oprit în fața unei vitrine de o presimțire. Nu i-am mai văzut niciodată pe cei doi, dar mi se par cunoscuți. Și, într-adevăr, aud în românește: "... atunci am priceput că nu rentează".

5. Înapoi la **literaturwerkstatteberlin,** condusă de dr. Thomas Wohlfahrt și de Margrit Manz (fosta Uniune a Scriitorilor din DDR). Trei zile consacrate literaturii române. În prima zi citesc Nora Iuga și Gheorghe Crăciun. La discuții, demersul teoretic de înalt nivel al lui George stârnește admirație. Și s-a făcut ziua a doua. Noroc că ne putem agăța de câțiva "nemți de-ai noștri" ca să ne depășim tracul. Moderator - Richard Wagner. Dacă nu era el, n-am fi ajuns aici. E neschimbat, poate un pic mai ursuz. Cred că scurta de fâș e alta, asta are un vultur uriaș în spate. Helmuth Frauendorfer va fi **Dolmetscher.** Poartă o imensă pălărie neagră și perorează

Continuare în pag. 15

Viorel MARINEASA

Livius Ciocârlie

Caietele lui Cioran (I)

Încep să citesc caietele lui Cioran (Gallimard, 1997) cu o curiozitate puțin morbidă, repede dezamăgită: curiozitatea cititorului de jurnal. Nu-i un Cioran în halat și papuci. E același, din cărți. În cărți e histrion al disperării sceptice. Nu mă întreb cât de sincer. Problema sincerității nu se pune în literatură. Literatura este mincinoasă prin chiar formula ei. Important este ce rezultă din comedia pe care o joci. Dar să ți-o joci și ție, într-un jurnal "intim", parcă e prea mult.

Devenit specie literară, jurnalul a decăzut de la sine. Rostul lui fusese să fie sincer și postum. Să nu fie literar. Devenit specie, a întâlnit în schimb ceea ce îmi apare a fi în inima secolului douăzeci: pe omul desfăcut de iluziile lui.

Acum, scriem jurnal pentru alții, din histrionism. Facem literatură. Mințim. Rostul literaturii este ca, mințind, să scoată la iveală un adevăr. Soluția, pentru autorul de jurnal, este să aleagă din sine numai ce-l face să fie expresiv. Să fie personaj: nesincer, lacunar, exagerat față de persoana reală, dar potențial revelator. "A avea un **acasă**, să mă ierte Dumnezeu pentru decăderea asta", spune Cioran (61). N-ai cum să-l crezi. Și-a dorit locuința, o are, e mulțumit. Dar **adevăratul** Cioran e unul lipsit de acasă, un exilat dintr-o țară, din lume, din orice. Despre el vorbește fraza, nesinceră în plan personal.

Tehnica jurnalului literar este, deci, exagerarea. A-l umfla până ce începe să zboare. A spune, exagerând, un adevăr despre sinele adânc și, dacă se poate, despre o tendință a omului în general.

Cioran își vopsește o mască. La fel proceda Baudelaire. E mai aproape de poezie decât de roman.

Masca poate fi foarte diferită de persoana reală. Aflăm abia în treacăt că Cioran ține regim, nu fumează, nu bea, nici măcar cafea. **Nu comite nici un exces.** Este chiar inversul **celuilalt.**

Când distanța dintre tendințele adânci și viața personală crește disproporționat, se intră în comedie. De un asemenea catastrofism nu poți decât să râzi: "Cea mai mare plăcere mi-ar face să văd soarele explodând și fărâmițându-se, dispărând pentru totdeauna. De aceea, cu câtă nerăbdare și cât de ușurat nu aștept și nu contemplu apusul de soare!" (107). Adică, în speranța de a nu-l mai vedea răsărind. Sunt sigur că râdea și el.

Un fragment care, la prima vedere, ar fi fost un motto potrivit pentru **Cap și pajură:** "Cu cât trece vremea, cu atât mă găsesc tot mai opus ideilor lui Nietzsche. Îmi plac din ce în ce mai puțin gânditorii deliranți. Îi prefer pe înțelepți și pe sceptici, pe **neinspirații** prin excelență, aceia pe care nici o durere nu-i ațâță și nu-i tulbură. Îmi plac gânditorii care evocă niște vulcani stinși". (107)

În fapt, nu s-ar fi potrivit deloc. Nu vulcanii stinși mă atrag. Nu pe La Rochefoucauld îl citesc. Îl citesc chiar pe Nietzsche. Chiar pe el, pe Cioran.

Și uite-l vorbind, premonitor, în numele Occidentului actual: "Nu dezgust am simțit în ultimele luni, ci insensibilitate. Un fel de somnolență posomorâtă, de refuz aproape instinctiv. Își dă cineva seama ce înseamnă să fii opac la orice? Asta a fost situația mea. Nimic nu mă atingea, nimic nu mă irita, nimic nu mă stimula. Moartea sufletului! Față de asta, dezgustul e efervescență și dinamism". (109)

E portretul epocii, din fir a păr. Îi place să-și spună tolerantă. Ca formă de indiferență, da. Zac unii lângă alții, fără să le pese. Nu-i fac să tresară nici potențialii lor, vorba marxistului, groparі.

Iar noi?, mă întreabă diavolul din mine. E mai bine ca noi? Să-și scoată și ei ochii unii altora?

Noi, barem pentru o vreme, suntem o cauză pierdută. Dacă în contrastul cu noi își va găsi Occidentul consolarea...

Îmi confirmă o părere despre Nietzsche pe care, după ce am citit biografia lui Janz, n-o mai am: "Ne place ca un bolnav, un slab, un obișnuit al pensioanelor pentru fete bătrâne să fi fost apologetul forței, al egoismului, al eroului lipsit de scrupule". (110) Fraza a precedată de una imprudentă: "Succesul lui Nietzsche este datorat în mare parte faptului că a apărat teorii cărora în viață nu li s-a conformat niciodată". Urmează, mai jos, aproape o mărturisire: "O ușoară prefăcătorie în tragic, o urmă de nesinceritate până și în incurabil îmi apare a fi semnul distinctiv al modernului".

Julius Podlipny, "Pietà"

Despre el însuși vorbește, nu sunt convins că și despre spiritul modern, excesiv, acesta, până la capăt. Modern e Nietzsche. El chiar crede ce spune. De aceea, din cauza acestei coincidențe, e filozof și nu scriitor, cum e Cioran, omul unei lumi **moi.** Omul Europei Centrale și al perversităților ei ("Trag după mine toate tarele Europei Centrale" - 110). Se tolănește imaginar în ea: "Mi-ar fi plăcut să mă tolănesc în Viena dinainte de războiul din 14". Nu intră ca un berbece în obstacol, cum face celălalt. Se insinuează în fondul problemei, și sincer și prefăcut.

Dacă el ține, totuși, și de modern este din cauza tensiunii permanente dintre scepticul și războinicul din el. Sceptic, el se și bate: "Gândim totdeauna împotriva cuiva sau a ceva". (114). Gândirea prin reacție a început cu Renașterea, odată cu care (Alain Touraine) a început și modernitatea. Față de aceasta, romantismul german și Viena de la 1900 au fost enclave diferite. Așadar, Cioran e un modern nostalgic al primei postmodernități.

Cioran este dintre autorii incomozi care te observă în timp ce-i citești. Îți și trântesc câte una. El scrie: "Lectura este o activitate nefastă și sterilizantă. E mai bine pentru progresul, pentru întreținerea spiritului, să mâzgălești și să divaghezi, scoțând neghiobii din sursă proprie, decât să trăiești ca parazit al gândirii altcuiva". (116). În agresivitatea asta, în refuzul celuilalt, stă, repet, spiritul modern. "Postmodernul" sunt eu, care mă încolăcesc ca o plantă pe gândirea altuia. Retrăiesc trecutul altfel. Cum spune cineva, nu mai știu cine, renovez, nu inovez.

Am citit o sută de pagini până ce mi-a venit ideea să scriu un comentariu. Cu ce m-am ales din ele? Cu nimic. Deci, cad de acord, lectura e o activitate sterilizantă, dar numai dacă n-ai lângă tine un creion. Creionul falic, care te fecundează. Creativitatea mea, câtă e, este de tip feminin. O iau de la început.

Orice urmă de poezie otrăvește proza și o face irespirabilă" (14). E senzația pe care mi-o dă **Zarathustra**. **Craii de Curtea-Veche**, nu. De ce? Nu știu să spun. Ba, poate știu. La Mateiu există, prin Pirgu, contrapunct.

Ce mă deranjează de pe acum la comentariile astea este că lui, lui Cioran, nu-i servesc la nimic. Nu despre splendoarea - acesta e cuvântul - a caietelor scriu. Pe mine încerc să mă servesc.

Comentează el însuși, cu o vorbă "nietzscheană" adagiul biblic **cei de pe urmă vor fi cei dintâi:** "Această promisiune, ea singură, ar fi de ajuns ca să explice succesul creștinismului". (16)

Un adevăr istoric: creștinismul s-a născut ca religie pentru sclavi. Le-a promis cerul, dar și pământul. Ca să cucerească pământul s-a făcut războinic, mai târziu diplomat. Catolic, mai exact. Dincoace, ortodoxul s-a vrut sfetnic de taină. Să cucerească lumea prin interpuși: împărați, domni. Bizanț, Moscova. Teoctist. Roma, prin supuși. Cerul a rămas pentru mai târziu.

Vorbește mult despre degradare (**déchéance**). A fost experiența limită a secolului douăzeci. În vederea ei, s-a inventat naratorul la persoana întâi. Ca să ne facă să-l simțim pe om dinăuntru, de dincoace de toate iluziile lui. De aceea, naratorul acesta - fictiv, ambiguu, la urmă mărturisit autobiografic - nu are nimic comun cu naratorul romantic, și el la persoana întâi. În romantism, omul s-a vrut angelic. Potrivit cunoscutului adagiu pascalian "qui fait l'ange, fait la bête", romanticul, după ce a încercat să fie măcar luciferic, adică sublim cu semn schimbat, l-a produs, prin reacție, pe omul modern.

"A-i striga, cui? asta a fost singura și unica problemă a întregii mele vieți". (18). Caz întrucâtva asemănător: Céline. A avut talentul vituperării (îl are și Goma, la noi), dacă evreii n-ar fi existat, i-ar fi născocit. Cioran îl inventează, ca ipoteză, ca să-i strige în față, cu o furie în bună măsură jucată, pe Dumnezeu.

"Am totul dintr-un epileptic, în afară de epilepsie". (20) Îl imită pe Dali ("Singura deosebire între un nebun și mine este că eu nu sunt nebun"), ca și Noica ("Singura deosebire între un mare filozof și mine este că eu nu sunt mare filozof"), dar Noica o face pe față. El nu e artist...

Pentru a-și fabrica masca fără să se ia prea în serios, pentru a nu fi apăsător, ori frenetic, de-a binelea nietzschean, practică, deci, poetica exagerării frivole. Uneori face, ușor, cu ochiul: "Singurul lucru care **mă aranjează** este sfârșitul lumii..." (20)

Adevărul despre tendințele proprii este forma individuală a unui adevăr mai cuprinzător: "... sunt ca Sarmații; un om pe care nu poți să te bazezi, un individ îndoielnic, suspect și nesigur, de o duplicitate cu atât mai gravă cu cât e dezinteresată. Mii de sclavi își strigă în mine opiniile și durerile contradictorii". (22) **Prin** mine, ar fi fost mai exact. Dacă amestecul nostru neplăcut de neseriozitate, fatalism, extremism, exhibiționism și lipsă de caracter s-ar face operă, ar rezulta cărțile admirabile și dezlânate ale lui Cioran.

Amnezie în loc de micul dejun

Nici un alt titlu mai potrivit pentru prezentarea câștigătorilor ediției a doua a concursului național de creație studențească organizat de cenaclul "Pavel Dan" din Timișoara. În cazul de față, volumul colectiv incluzând lucrările a opt autori, diferențele sensibile de subiect și abordare fac aproape imposibilă compunerea detaliilor în cadrul unui tablou general cuprinzător și expresiv. Și totuși, tinerii poeți și prozatori inovează și instaurează legile unei literaturi care le aparține, o literatură cu linii fluide, oscilând între paradoxuri înnebunitoare și fascinante jocuri de imagini, reunite în sfera aproape obsesivă a unei existențe comune.

Această viață de fiecare zi, răsfrântă în ecouri prelungi de țipete și șoapte, se trezește parcă la o nouă formă a sa; paralizarea simțurilor, plafonarea, amorțirea în monotonie și absurditate sunt coordonatele de bază ale acestui univers. Odată cu el se conturează însă, insinuant și cu atât mai puternic, un univers paralel (total diferit de paradisurile utopice ale literaturii SF!). Respectiva realitate alternativă ține în exclusivitate de domeniul unei arte cu accente șocante de revoltă, de provocare sau, dimpotrivă, de constatare contemplativă a unei plângeri împietrite. "Javrele cuvintele" se îndepărtează inevitabil de aria poetică prin excelență, depășindu-și semnificația, surmontându-i atuurile și instalându-se în locul ei prin simplul lor crez. Limbajul nu se caută, nu se mulează forțat în tipare contrafăcute; expresia se naște pe loc, se modelează, capătă formă și culoare, se rupe chiar din realitatea pe care, proclamând-o, o detronează.

Ansamblul cu alură de nonsens al primei lecturi se ordonează gradat, se compune din amănunt și se descompune în senzație, răspândind o emoție difuză, incertă, lipsită de obiect precis și tocmai de aceea, persistentă până la lacrimi. Lumea fostei-normalități se dispersează în ritualuri personale ale nemulțumirii, în căutări ale identității pierdute undeva între "existența măcelului de sine" și pașii pelerinului rătăcitor pe malurile încremenite ale Begăi. Cuprins de un oarecare sentiment de vinovăție alienată, te simți tentat să cauți motive sau scuze în paginile pe care, sub ochii tăi, alții învață să piardă, să moară, să iubească... Să gândească prin miracolul esenței, fără a alerga după vorbe frumoase, strigându-și sufletul în fața ta.

Maturizați poate mult înainte de vreme, cei opt tineri încep "jocul de-a o mie și una de nopți", printre frânturi de gesturi uitate în ploaia transparentă a unei sensibilități ce se scurge "pe o foaie de hârtie/... așteptând/ copertă de caiet să ne strivească/ mărunta existență". Gestul - la fel de mărunt - desprins din banalul cotidian, dă naștere la problematizări ce-l aduc la dimensiuni cutremurătoare, imaginând un spațiu al interiorității care, deși asumat, pare a fi adesea privit cu o detașare critico-ironică de către proprii-i creatori. Îndreptată împotriva unui exterior superficial departe de a satisface curiozitatea agresivă a autorilor, creația lor îi recomandă ca veritabili intelectuali, raționali și intuitivi în același timp, ce îmbracă ideea într-o formă inedită, afirmând cu vocea slovei, tare, ceea ce alții, în șoaptă, ar evita cu teamă.

"Ai fi întotdeauna în poziție/de drepți/ai fi cuvântul potrivit în/ochiul potrivit/ai fi spiritul dominând trupul/ca un golan o angelină/ai fi uimirea ori iritarea/gloria ori ura cu/un balcon exterior/îți spun/nu știu dacă asta e ceea/ce îmi place mai mult/la tine...". Nu știu în ce măsură toate acestea surprind spiritul întreg al acestei generații - generația unei armonii răsturnate de pe soclul acordurilor sale inițiale pentru a fi reconstruită apoi într-o altă ordine a sunetului. O generație ce spune lucrurilor pe nume și o face surprinzător de original: Ionela Andrada Dobrei, Cătălina George, Florin Oprescu, Daniel Luca, Ioana Corina Julan, Diana Roșu, Cristian Valeriu Pătrășconiu și Aurel Damian.

Cristina CHEVEREȘAN

---

* **Amnezie în loc de micul dejun** - Volum editat cu sprjinul M.E.N. și al Casei de Cultură Studențești din Timișoara, Ed. Marineasa 1997.

Doris Lessing

Fermecătoarea artă a prostirii

Sunt în New York pentru a-mi lansa cartea *Walking in the Shade* (*Mergând în umbră*), pe care o găsiți în librării. Al doilea volum. E tot ce am de spus despre acest subiect. Mi-am făcut datoria.

Aș vrea să vă vorbesc despre altceva, ceea ce cu siguranță vă preocupă mult: așa-numita "prostire". N-am auzit vorbindu-se despre nimic altceva, nici aici, nici în Anglia, așa că, deși nu cred că tot ce vă voi spune va fi senzațional de original, poate n-ar strica dacă am reuși să facem o sinteză. Ceea ce se întâmplă în Marea Britanie trădează variatele simptome ale acestei situații înspăimântătoare. De exemplu, auzi persoane culte și oameni de litere, spunând: "Știi, n-am de gând să citesc asta. E prea lungă. *Our Mutual Friend* (*Prietenul nostru comun*) e prea dificilă și, oricum, nu înțeleg toate cuvintele". Un stil sau o atitudine considerate amuzante. Nu e vorba de oameni leneși sau proști, dar se poartă ca niște leneși sau proști și, aparent, nici nu realizează că o fac. Nu se simt deloc jenați. Unul dintre strălucitii noștri tineri a afirmat (nu-mi aduc acum aminte în ce publicație literară) că, dacă ar fi fost prin preajmă când s-a sinucis Virginia Woolf, ar fi făcut orice să se asigure că aceasta s-a înecat și nu mai revine la suprafață. Iată o altă afirmație "inteligentă", care stârnește admirația. Un alt simptom minor este că au început să fie abreviați clasicii - publicați în forme mai scurte și mai ușoare - și nimeni nu găsește că ar fi un lucru înfricoșător, rușinos sau măcar demn de atenție. Descriu doar fapte care sunt sigură că nu vă vor surprinde. Un alt lucru este ceea ce se întâmplă cu editorii. Dacă se află aici editori, sunt convinsă că vor fi de acord cu ceea ce voi avea de spus, deoarece editurile sunt pline de oameni iubitori de literatură, profund mâhniți de ceea ce se întâmplă sub domnia contabililor.

Există un fenomen pe care eu îl numesc Barbarul Educat. Acesta este o persoană care poate să fi mers la școală sau universitate mulți ani, poate să fi câștigat nenumărate premii, dar, de fapt, nu a citit nimic, nu știe istorie și, mai presus de toate, este complet lipsit de curiozitate. Un număr destul de mare din prietenii mei tineri sunt așa. Sunt absolut fermecători. Ne simțim minunat împreună. Bârfim, mergem la cumpărături. Vorbim despre prietenii comuni, dar e de ajuns să aduc în discuție ceva legat de literatură că privirea lor alunecă în gol. Îmi amintesc din tinerețea mea irosită de oameni care nu erau mari literați. Mulți nu erau nici măcar foarte școliți, dar pentru ei era de la sine înțeles să fi citit *Război și pace*. Nu spuneau "Of, asta e foarte dificil. Este foarte voluminoasă și nu înțeleg cuvintele acelea lungi". O citeau pur și simplu. Așa era lumea pe vremea aceea.

Pentru că nu doresc să vă plictisesc dându-vă mii de alte exemple de acest fel, vă voi vorbi despre cauzele fenomenului. Una dintre ele ne este atât de familiară, încât o luăm drept bună: toți copiii din cultura vestică, mai ales din Marea Britanie și din America, au fost obișnuiți să nu se poată concentra mai mult de jumătate de minut. M-am uitat la televizor în camera mea de hotel și am observat că situația s-a deteriorat mai mult decât înainte. E insuportabil. Creierul începe să-ți protesteze. Toți copiii au crescut cu asta. Pentru ei e de la sine înțeles să se mute de pe un canal pe altul. Pentru toți, pretutindeni. Venind cu avionul, am făcut o experiență care sunt sigură că vi s-a întâmplat tuturor. British Airways a considerat că nu vom putea suporta 15 minute de liniște, cât îi trebuie avionului să tragă la ieșire, așa că au pus Mozart. Dar nu era un Mozart veritabil. Erau bucăți sonore din Mozart. Niște bucăți micuțe și drăgălașe. De fiecare dată muzica se întrerupea și atunci ne transmiteau: "Vă rugăm să vă păstrați centurile de siguranță", apoi ne spuneau: "Vă dorim o zi bună" și: "Vă mulțumim că ați zburat cu British Airways", apoi era din nou muzică, iarăși fragmentată. Când totul s-a terminat, mi se făcuse silă. Pentru că e dureros. Cu toții ne-am obișnuit. Nu ne plângem. Nu știu de ce nu o facem. Problema este ce se întâmplă cu mințile noastre. Oare intervalele de atenție și trecerea continuă de la un nivel la altul să fie contribuții directe la superficialitatea de care ne plângem? Noaptea trecută l-am auzit pe tatăl unui copil spunând că programele pentru copiii mici sunt întrerupte intenționat. Era îngrijorat, deoarece aceste programe nu mai sunt niște narațiuni coerente, ci fărâmițate în mici bucățele. Mintea copilului este condiționată să funcționeze astfel.

Voi ridica aici o mare problemă, ca să mă eliberez de ea. Sunt de părere că punem preț pe narațiune deoarece schema ei există în mintea noastră. Mintea noastră este structurată pentru povestire, pentru narațiune cursivă. Sunt sigură de asta. Vreau să spun că nu văd unde altundeva ar putea exista această schemă decât în mintea noastră: ea nu vine din exterior. Schema este întreruptă de fiecare dată, ceea ce înseamnă că esența minții noastre este agresată de cărțile cu care suntem obișnuiți astăzi, în mici fragmente, sau de programele cu care ne-am obișnuit sau de câteva din filmele pe care le vedem, care sunt uneori atât de rapide, încât e un chin să le urmăresc. Tinerii nu au astfel de probleme. Zilele trecute am văzut un film foarte trist, foarte lent și minunat. Un tânăr din sală spunea: "Tăiați, tăiați, tăiați, tăiați". N-a putut suporta. El este obișnuit cu "clic, clic, clic, clic". Eu, cu narațiunile lungi, lente, cu privirea care descifrează o întreagă viață pe chipul cuiva, cu modul încet în care doi oameni traversează sala lăsând să le transpară personalitatea prin felul în care se mișcă, și așa mai departe. Este vorba despre două sensibilități diferite aici.

Lipsa narațiunii cursive cu care ne educăm copiii îi învață că nu au nimic în comun cu ce se întâmplă în realitate. Dacă există o narațiune, ești încorporat în ea. Dacă sunt mici fragmente de acțiune întreruptă, nu te poți identifica lor, și mă întreb dacă asta nu duce la afirmații cum e cea a tânărului care, după ce a omorât un om, a spus: "Dar nu mi-am dat seama că-l doare". Asta s-a întâmplat la Londra. Un bărbat tânăr torturează un copil și spune după aceea: "Nu mi-am dat seama că-l doare". Nu e de mirare. Toată viața lui a văzut filme în care se tortura și nu a văzut niciodată legătura. Nu participa la acțiune.

O altă problemă majoră este muzica. Pe vremuri, muzica, muzica elevată, era ascultată de o mână de oameni cultivați. Acum, așa cum știm, toate lumea e invadată de muzică din toate direcțiile și tinerii își pot petrece ani din viață cu muzica tare, bubuind, intrându-le direct în creier. Muzica este însă extrem de puternică, foarte

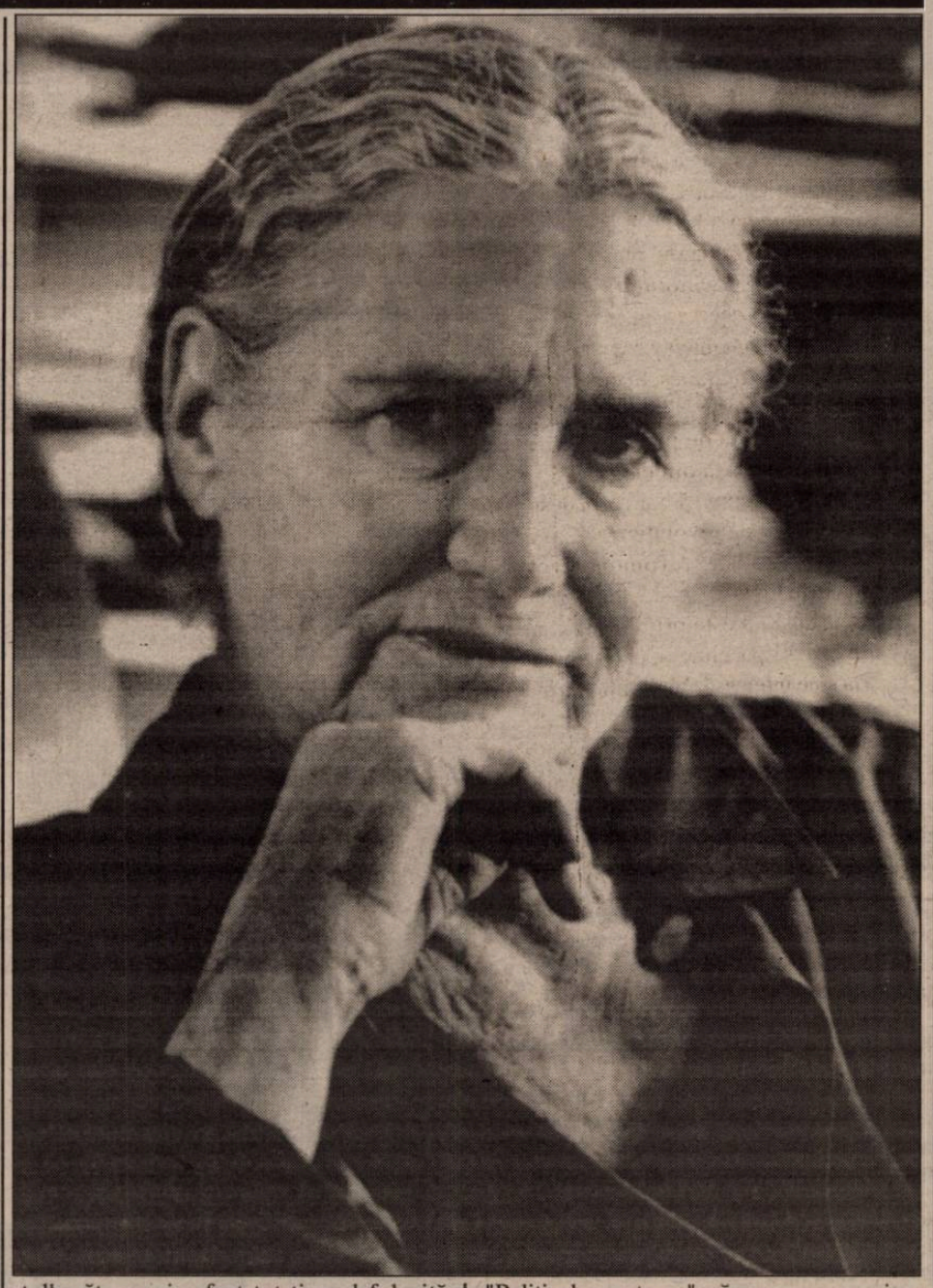

tulburătoare și a fost tot timpul folosită de conducători și autorități pentru a manipula oameni. A fost folosită cu succes de biserică. Este folosită de putere atunci când trimite tinerii pe front sperând că aceștia vor fi atât de îmbătați de muzică încât nu vor avea nimic împotrivă să fie uciși. Șamanii o folosesc tot timpul, fie pentru a vindeca, fie cu scopuri extatice. Oamenii știu că muzica este foarte puternică, dar, aparent, nimănui nu-i pasă. Oare s-a gândit cineva dintre cei responsabili, profesori sau educatori, că această muzică ar putea de fapt dăuna unui tânăr? Părerea mea este că o întreagă generație, și în curând vor fi și mai mulți, este dereglată emoțional din cauza muzicii care le merge direct în centrii emoționali. Există un foarte interesant studiu conceput ca replică la clișeul pe care îl auzim atât de des: "Este o persoană foarte rafinată, ascultă Beethoven". Au expus un grup de oameni la o muzică de foarte înalt nivel spiritual și apoi i-au chestionat. Au fost mult mai sângeroși decât înainte de a fi auzit muzica. Ceea ce ascultaseră i-a afectat atât de mult încât erau gata de pedepse incredibile, adică, de pedepse care le-ar fi conferit plăcere, pentru că deveniseră brutali. Este un subiect vast. Am înțeles că se fac cercetări serioase pe această temă și mă bucur, pentru că eu cred că este un fenomen foarte dăunător pentru tinerii noștri.

Mă voi referi la corectitudinea politică doar în trecere, pentru că sunt sigură că nu există nimeni aici care să nu fi fost implicat în polemici pe această temă. Nu vreau să vorbesc despre "linia de partid" în sine, ci despre cauzele ei. După părerea mea "Political corectness", părerea mea, provine de la vechiul partid comunist. Ca și cuvintele "corectitudine", "incorectitudine", "abordare corectă", "abordare incorectă" și așa mai departe. Este vocabularul partidului și este înspăimântător. Ceea ce s-a întâmplat este că avem din nou de a face cu un număr copleșitor de oameni din întreaga lume gata să accepte o dogmă, ca și când ar fi lipsiți de orice facultăți critice. Sunt conștientă că am intrat pe un teren minat, dar așa simt eu. Este probabil cel mai suprinzător fenomen al timpurilor noastre, faptul că dintr-un colț în celălalt al lumii oamenii își șoptesc: "E politic corect" sau "E politic incorect". Cine le-a ordonat să facă asta? Și de ce? De ce se întoarce toată lumea cu burta în sus și dă din lăbuțe? De ce o facem? De ce nu le spunem acestor derbedei: "Du-te și torturează-ți propriii prieteni cu prostiile astea și lasă-mă în pace?". Toată lumea repetă papagalicește aceste mici clișee. Nu înțeleg de ce. Cred că este uimitor că s-a întâmplat așa ceva. Am pierdut o dogmă, dogma comunistă, linia de partid în literatură - care a depășit cu mult partidul și extrema stângă, afectând tot felul de oameni care nu aveau nimic cu această stângă - dar ne iubim atât de mult lanțurile, încât ne punem repede la loc altele. Așa văd eu problema.

Un alt lucru care coboară, dramatic nivelul este felul în care se predă literatura, fapt ce face parte din "corectitudinea politică". Literatura este catalogată. Este fărâmițată. Este secționată. Nici un autor care a scris vreodată nu cred că și-a imaginat opera atât de secționată. Autorii o văd ca pe un întreg.

Foarte des jurnaliștii vin la mine cu o

primă întrebare, care sună cam așa: "D-nă Lessing, nu credeți că un scriitor ar trebui să...". Asta presupune aproape întotdeauna a lua o poziție publică vizavi de ceva, drept care le spun: "Știți de unde vine această întrebare? Știți care îi sunt antecedentele? Nu?". Antecedentele sunt de găsit în ideologia partidului comunist și vocabularul retoricii de stânga. Scriitorii care trebuie să fie mereu pe baricade. Nu cred că e cazul să combat aici ideea. Eu le răspund: "Cred că fiecare scriitor este diferit de celălalt, că ar trebui să aibă propria lui conștiință și problema nu se pune în termenii obligativității scriitorului". Dar asta atât de diferit de ceea ce au învățat ei, încât, literalmente, nu înțeleg ce vreau să le spun. Pentru că, bineînțeles, ei cred că scriitorii ar trebui să fie la tribună sau angajați în susținerea liniei de partid, corectitudinea politică fiind una din ele.

Acum vă voi vorbi despre felul de revoluție pe care o trăim. Este revoluția electronică. Suntem în mijlocul unei schimbări absolute, totale, deși nu este prima. Am mai trecut prin cea a tiparului, pe care acum o luăm de la sine înțeleasă. Mult timp nu au existat decât cărțile din mînăstiri, citite de câțiva călugări sau de oameni privilegiați, cu biblioteci: dar nu oricine avea cărți. Apoi au apărut tiparnițele. Când citești despre perioada aceea, nu poți să nu te miri cât de repede a fost invadată Europa de cărți, de la un capăt la celălalt. Dintr-odată, în câțiva ani, toată lumea avea cărțile proprii și toți citeau. Este demn de reținut că atunci când au început să citească, oamenii o făceau cu voce tare. Nu le trecuse prin cap că ar putea citi și în gând. Mînăstirile erau niște locuri foarte gălăgioase. Cu toții citeau cât puteau de tare. Apoi și-au dat seama că nu e nevoie să citească cu voce tare. Puteau citi doar mișcând din buze și, dintr-odată, s-a făcut o mare liniște. Au realizat apoi că nu trebuiau să facă nici măcar atât. Totul se putea petrece în capul lor. Conform unei cărți pe care tocmai am citit-o, acest procedeu a durat între două secole jumătate și trei. Nu știm ce s-a întâmplat cu aptitudinile noastre mentale când a avut loc acest eveniment. Ce s-a întâmplat cu mintea umană când a fost invadată de tipar? Ne-am pus vreodată întrebarea asta? Probabil că da, însă eu n-am citit ce spuneau acei cercetători. Dar există un lucru despre care știm cu toții că s-a întâmplat. Ne-am pierdut memoria. Înainte, oamenii lipsiți de agende și enciclopedii păstrau totul în cap. Știau adresele tuturor prietenilor, volume întregi de poezie, informații de tot felul, păstrate toate acolo. Am întâlnit oameni în Africa, analfabeți, care păstrează totul în capul lor: pagini întregi de adrese și numere de telefon, nume de cărți și de oameni. Noi nu am putea stoca atât de mult în memoria noastră. Am pierdut o calitate și nici măcar nu ne dăm seama că am pierdut-o. Aceasta este una dintre consecințele revoluției tiparului. Am pierdut o capacitate foarte valoroasă. Suntem, după părerea acelor oameni, niște ființe foarte precare. Suntem într-adevăr precari în comparație cu ei. Întrebarea este, însă, ce pierdem acum fără a realiza că pierdem. Mă îndoiesc că în vremurile acelea își punea cineva problema în termenii: "Da, acum ne vom pierde memoria". Nu și-au dat probabil seama niciodată. Dar secolele trec și noi am uitat ceea ce a fost atunci. Mă întreb ce ni se întâmplă oare în chiar acest moment fără ca noi să ne dăm seama?

Doresc să vă reamintesc nostalgic cum au stat cândva lucrurile. Goethe, la sfârșitul vieții, a spus: "N-am învățat decât cum să citesc". Era un om bătrân și unul dintre marile spirite ale Europei - un mare poet -, deci este puțin probabil că s-ar fi referit la felul în care trebuie folosit abecedarul sau la cum se construiesc propozițiile. A spus că tocmai învățase să citească. Oare ce voia să zică cu asta? În jurnalele sale există o descriere a ceea ce cred eu că a vrut să spună, adică ce ar trebui să însemne scrisul, dar nu înseamnă, așa cum îl învățăm noi. El spune - și trebuie să recunosc că fraza este un pic cam încurcată, dar nu cred că e vina lui Goethe -: "Este datoria noastră, a fiecăruia, să pătrundem în ceea ce e intrinsec și caracteristic unei cărți care ne place și, în același timp, mai presus de toate, să cercetăm în ce raport se află vizavi de propria noastră structură interioară și în ce măsură, prin acea vitalitate, sinele nostru este stârnit și valorificat. Pe de altă parte, tot ce este exterior, ce nu este eficient în ceea ce ne privește sau constituie obiectul unei îndoieli, trebuie pus la dispoziția criticii, care, chiar dacă are puterea de a disloca și dezmembra întregul, nu ar reuși niciodată să ne priveze de singurul lucru pe care ne bazăm sau măcar să ne bulverseze convingerea, odată ce ne-am format-o". Vreau să repet acea frază: ceea ce e intrinsec și caracteristic unei cărți care ne interesează și, în același timp, mai presus de orice, relația în care stă vizavi de natura noastră interioară și în ce măsură, prin acea vitalitate, sinele nostru este stârnit și valorificat. Mi se pare că asta ar trebui să însemne a citi și cred că acest lucru ar trebui să fie predat copiilor.

Ceea ce vrea să spună Goethe este că nu trebuie să vii în întâmpinarea unei cărți cu idei preconcepute. Nu trebuie să cauți în ea părerile tale politice, propriile tale idei. Dimpotrivă, trebuie să fii mai degrabă pasiv. Să nu permiți nici un filtru între tine și ceea ce autorul a vrut să spună. Trebuie să fie un fel de transparență. În realitate acest lucru este greu de atins, deoarece mințile noastre sunt mereu pline de o ideologie sau alta; e foarte greu să eviți a le proiecta în carte. "Ar trebui să facă asta, ar trebui să nu facă asta, n-ar fi bine să facă asta...". Există o carte minunată a lui Alberto Miguel - se numește *A History of Reading (O istorie a lecturii)*. Ar trebui pusă în mâinile tinerilor pentru că le explică cât de important a fost cititul, cum a fost acesta apreciat într-un fel în care ei nu-l mai apreciază, pentru că nu au fost învățați să-l mai aprecieze. Părerea mea este că ni s-au dereglat că mințile. Vorbesc serios. Cred că s-ar putea să avem niște minți dereglate. De aceea devenim tot mai proști. Nu e vorba numai despre reaua voință sau despre televiziune. Capacitatea mea de atenție este mult mai limitată și nu doar din cauza vârstei.

Vreau să aduc pe scurt în discuție și altceva legat de acest fenomen. Am descris situația din țările dezvoltate, din societățile noastre, dar există o mare lume, Lumea a Treia, care nu beneficiază de "avantajele" noastre. Am fost într-o școală din nordul Londrei, unde am vorbit unui grup de tineri foarte privilegiați. Erau obișnuiți să vadă oameni ca mine în fiecare săptămână. Și mă uitam la fețele lor și știam că se gândesc "Of, Doamne, trebuie s-o suportăm și pe asta (pentru că erau obligați să o facă). Așa că am început să le descriu ceea ce văzusem în urmă cu două zile. Fusesem într-un loc uitat de Dumnezeu, în nord-estul Zimbabwe-ului și apoi în Rhodesia, într-o școală ce era alcătuită din niște barăci înfipte în nisip. Nu existau cărți, caiete, nici măcar atlas. Bineînțeles că nu aveau electricitate sau telefoane. Toți copiii spuneau: "Te rugăm, dă-ne cărțile tale. Te rugăm, frumos, nu putem primi cărțile tale? Te rugăm, trimite-ne cărți din Londra". Era un loc în care trebuiau să-i controleze pe copii la ieșirea din clasă dacă n-au furat cărți, așa de mare le era dorința de a citi. Au găsit un volum de fizică avansată sub perna unui copil și l-au întrebat: "De ce ai furat această carte? Nu poți s-o înțelegi" și el a răspuns: "Doream să am o carte a mea". V-aș putea mâhni cu multe alte asemenea povestiri, dar am să mai amintesc doar un singur exemplu. I s-a întâmplat unei prietene ale mele care călătorește prin țară încercând să facă rost de cărți. Doi tineri au venit la ea, aveau 16 și 17 ani și i-au spus: "Am auzit că ai niște cărți. Noi ne-am construit o bibliotecă. Te invităm să o vezi". Construiseră o colibă din iarbă, și o placă de lemn, protejată cu lac împotriva furnicilor albe, aceea era biblioteca. Au spus: "Aici este biblioteca noastră. Ne poți da niște cărți?". Așa că i-a ajutat cum a putut. Cunosc oameni care lucrează de-a lungul și de-a latul Lumii a Treia. Locul despre care v-am povestit și pe care din întâmplare îl știu este Zimbabwe. Dar lucrurile acestea se petrec peste tot. O prietenă a mers într-un sat îndepărtat și a aruncat hârtia în care își învelise pantofii; toată lumea s-a aruncat asupra ziarului. Era de câteva săptămâni. Pentru ei era o comoară. Era prețios. Fiul meu, care a lucrat o perioadă cu această echipă, a luat un taxi de la aeroport până în oraș și i-a povestit șoferului cu ce se ocupă. Atunci bărbatul i-a spus: "Statul ne-a învățat să citim, dar nu ne dă nici o carte". Statul lor se laudă cu efortul pe care-l depune pentru a dota bibliotecile cu cărți, dar, de fapt, nu face nimic în acest sens, și asta e valabil peste tot în sudul Africii. Este uimitor că oameni care n-au ținut aproape niciodată o carte în mână tânjesc atât după cărți, pentru că nu au avut niciodată acces la o bibliotecă civilizată sau, dacă au avut, au fost dintre cei mai norocoși. Cerșesc cărți. De ce? Este un lucru ciudat, acolo, să idolatrizezi cărțile și literatura, pe când societatea noastră își face încontinuu griji că nu vor copiii să citească. S-ar putea să fie vorba și de faptul că nu prețuim niciodată ceva obținut fără efort. Echipa în care sunt implicată și eu, transportă acolo cărți. Să nu credeți că ar fi cărți care ne-ar mișca profund, pentru că e vorba de ceea ce produc editorii locali. Această scrisoare a venit din Gokwe, unde au ajuns două lăzi de cărți, care acum stau pe un raft sub un copac. Aceea e biblioteca locală. A transformat complet împrejurimile. Nu erau mai mult de 40 de cărți. Scrisoarea spune: "Oameni din diferite regiuni se înghesuie să se adape din biblioteca noastră. Pot compara biblioteca aceasta cu un izvor de viață. O ființă umană nu poate trăi fără apă sau fără cărți. Cărțile sunt picătura lor de apă". Cred că în sala în care mă aflu sunt oameni ai căror bunici au avut probabil această atitudine vizavi de citit. Cred că bunicul meu sau bunicul lui au gândit astfel, dar sentimentul acesta s-a stins în societatea noastră. Paradoxul este că mintea unor oameni, cum sunt cei din Zimbabwe, care nu au văzut în viața lor un fax, un dictafon, un computer sau unul din lucrurile pe care noi le considerăm firești, este probabil într-o formă mai bună decât cea a copiilor noștri, pentru că ei nu au fost asaltați tot timpul. Ne vor ajunge bineînțeles și ei din urmă, dar poate nu la fel de eficient, deoarece au guverne care fură tot ce le iese în cale. S-ar putea ca asta să-i salveze. Știu că am făcut o afirmație destul de cinică, dar e ciudat cum am putut conversa printre tufișurile africane cu un tânăr profesor care încerca să predea fără manuale, fără un atlas, fără nimic, care iubește cărțile ca și voi, cei prezenți aici în sală, care le simte lipsa și care privește cărțile ca pe o sursă de viață, însă nu am putut avea această discuție cu tinerii mei prieteni foarte educați din Marea Britanie, pe care nu-i interesează. Nu-i interesează ideile. Nu-i interesează nimic din cărți. Nu fac decât să descriu o realitate. Nu am soluții. Cum am mai spus, cred că multora dintre voi toate acestea le sună cunoscut. Acestea sunt gândurile triste care-mi trec prin cap în clipa de față.

Traducere de
Ioana COPIL-POPOVICI

Noutăți la Editura Univers

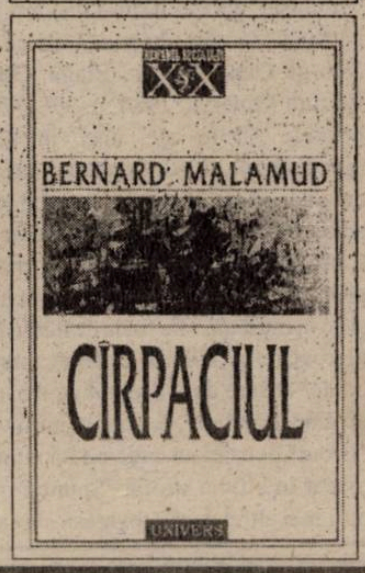

Cronica literară

Literatură nonfictivă

Scriind despre **Anatomia mistificării** de Stelian Tănase credeAm că ea numește un final de etapă. În mare, lucrurile ar putea sta așa dacă ne-am ocupa doar de cărți, și nu de "procesul comunismului" pe care îl numesc aceste cărți. Fiindcă **literatura nonficțională** se deschide (și trebuie să se deschidă) către un timp ale cărui "secrete" sunt departe de a fi lămurite.

Seria **Procesul comunismului** propusă de editura Humanitas iese din toate punctele de vedere [illegible] tradiționale [illegible] Scriitorul rămâne un mediator, un grefier, un [illegible] care știe să asculte. Noua promoție de scriitori "nonficționali" apărută după 1989 nu este mai puțin legată de "legile construcției" românești. Dar pregătirea lor de istorici, de sociologi e mai complexă, "simțul realității" mai viu exprimat: mai polemic.

Doina Jela se numără între cei mai buni autori de sociografii de acest tip. **Această dragoste care ne leagă. Reconstituirea unui asasinat** propune istoriei literare, dar și istoriei epocii comuniste din România imaginea unei relații: cea dintre **mamă**, personaj aparținând elitei intelectuale românești interbelice și **fiică.** Fiica se numește Monica Lovinescu și e în exil, mama a rămas acasă și trăiește teroarea anilor de ocupație. Mama este profesoară excepțională, autoare de manuale. Este **doamna Lovinescu** sau, mai bine, **ex-Lovinescu.** Fiica trăiește într-un Paris al tinerilor cărturari exilați - al celor care încearcă, din exil, să se impună. Cum traversează cele două ființe neobișnuite perioadele "de absență" a celuilalt? Cum se confruntă Mama cu absența fiicei, cu șantajele oficialității și, în fine, cu tortura și condamnarea? Dar ceilalți, din jur? Cartea convoacă un șir de martori importanți pentru anii comunismului românesc. Unul dintre ei e judecat fără cruțare: Ion Caraion. **Reconstituirea unui asasinat** e o carte foarte bine făcută. Iar dialogurile pe care le propune iluminează un timp al culturii și al rezistenței românești cum puține cărți au făcut-o. Vom reveni asupra acestei cărți cu totul ieșite din comun.

***

Amintirile unui laș sunt așezate sub un motto din Peeer Gynt. Rătăcitorul se întoarce acasă ca să povestească. Să scrie, așa cum a promis, **o carte.**

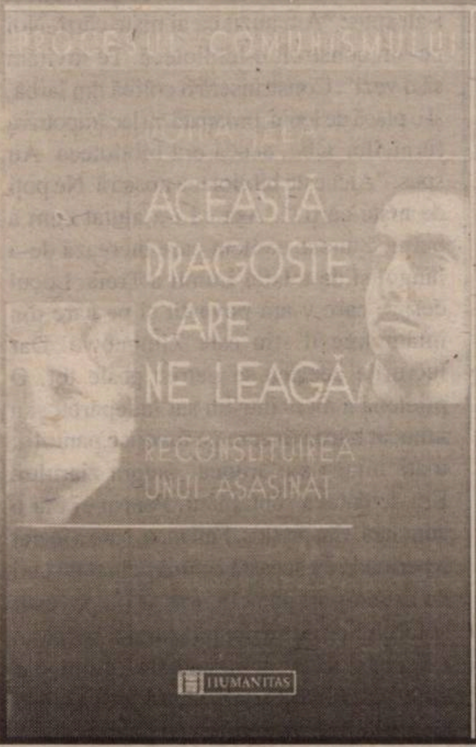

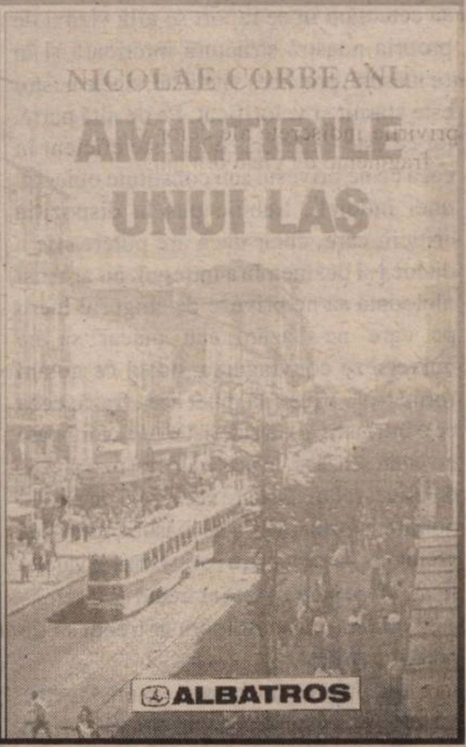

Nicolae Corbeanu vrea să scrie o carte, iar cartea aceasta ar trebui să rămână unică. Aceasta este viața pe care a trăit-o el, aceasta este viața pe care trebuie să o mărturisească. Orice interpretări adiacente sunt eliminate. Cu ardelenească răbdare, naratorul regăsește detaliile istoriei sale personale. Întâi, să notăm că imaginile familiei au un contur apăsat: se rețin. Un psihanalist ar putea decupa gesturile copilului, noi trebuie să spunem că linia prozei ardelene, antisentimentală în fond, e urmată de naratorul care nu-și permite nici un fel de spectacole "artistice". E riguros, e sobru, e "științific". Abundența faptelor începe să atragă atenția mai ales în paginile relatării evenimentelor din epoca studențească. Aici reconstituirea e făcută cu minuție, cu talent, fără nici un fel de încercare de eroizare. Solidarizările și desolidarizările din timpul revoluției maghiare sunt descrise liniștit de cronicarul care are lucruri importante de spus. A fost coleg cu mulți dintre aceia care au devenit scriitori exponențiali (au scris cărți multe!) și a știut să le fie fidel. Provincial, vine la București într-o lume străină. Colegii lui (puține excepții) fac parte din același univers mișcător. Matei Călinescu, Nichita Stănescu, Sorin Titel, Nicolae Ciobanu, Eugen Simion sunt câțiva dintre scriitorii care au parte de portrete nuanțate. Aflăm cum erau ei, atunci, și cum au evoluat ei în interiorul deceniului obsedant.

Una dintre rectificările Imaginii mi se pare deosebit de importantă: cea care-l privește pe Nicolae Ciobanu. A fost un student brav și un om curajos în numeroasele întâmplări ale toamnei studențești 1956. A fost mai demn decât alții și mai coerent în exprimare decât colegii săi de atunci. Instalat la Timișoara, în redacția revistei "Scrisul bănățean", a fost generos și plin de inițiative. Pentru Nicolae Corbeanu a fost un protector și autorul **Amintirilor...** își plătește datoriile cu vârf și îndesat. Și ceilalți colegi au parte de cuvinte bune; chiar și cei uitați de ceilalți, cei care au plătit greu atitudinile din 1956.

Pentru perioada sa timișoreană, Nicolae Corbeanu numește întâi prietenia cu Sorin Titel și întâlnirile din celebra garsonieră [illegible] de pe Lenin 7. Citesc amintiri diverse despre acei ani și despre personalitățile (în formare) care treceau pe acolo. Fiecare reține (două excepții) alte nume. Eu, de pildă, mi-i amintesc pe scriitorii Șerban Foarță, I.D. Teodorescu, Alexandru Deal, Dușan Petrovici, Eugen Apoca, de care Nicolae Corbeanu nu-și aduce aminte: universitar, disciplinat, memorialistul îi numește doar pe cei care exprimau o anumită ordine și o bună așezare în ierarhiile constituite.

Altfel, bine prinsă e atmosfera apăsătoare a vremii - aerul irespirabil al unui timp al dezastrelor. Înmormântarea tatălui conține o frază memorabilă (la ieșirea din casă "mortul nu mai era al nostru, aparținea acum tuturor") care se deschide asupra "mărturisirilor" esențiale ale cărții: asupra pactului cu Diavolul. Greu de suportat această autoflagelare a celui care se desparte de lumea sa "secretă". Înfrângerea unui șir de tabuuri face ca titlul acestei cărți dense să pară o figură de stil.

În totul, **Amintirile unui laș** pare a fi gândită și scrisă într-un exil chinuitor: iar **experiența mărturisirii** aparține celui care nu mai vrea să suporte efectele înstrăinării. Cartea aduce un sunet nou în literatura amintirilor, în expansiune explozivă azi.

***Doina Jela, Această dragoste care ne leagă. Reconstituirea unui asasinat.** Ed. Humanitas, 1998; **Nicolae Corbeanu, Amintirile unui laș,** Ed. Albatros, 1998.

Cornel UNGUREANU

Dincolo de cuvânt

"Pe degetul suleget"

În 1888 **Tribuna** din Sibiu publică balada lui George Coșbuc **Crăiasa zânelor**, ale cărei surse i-au preocupat în chip deosebit pe filologii noștri. Un flăcău travestit izbutește să pătrundă în palatul fermecat al zânelor, unde crăiasa, nelumită, nu știa ce-i dragostea, nu cunoștea tâlcul "inelului", care **"Pe degetul suleget/** Al zânei pus, pe cel mai mic,/ Crescut părea pe deget". Cu totul ieșit din uz, epitetul **suleget** este tălmăcit de comentatori printr-un șir de sinonime aproximative: "subțire, delicat, fin". Acestea sunt explicațiile pe care le găsim la Dumitre Micu, în ediția sa Coșbuc, **Versuri,** EPL, 1961, p. 25. Etimologia lui **suleget** rămâne obscură, iar pentru mine - de ce nu aș mărturisi? - acest amănunt sporește forța emoțională a cuvântului. Îl aflăm, sub diferite variante fonetice, în textele vechimii, de pildă în scrierile lui D. Cantemir și ale Mitropolitului Dosoftei. Nu e de mirare că un asemenea cuvânt ciudat al scripturelor române de odinioară, înconjurat de o aură de mister în ceea ce privește obârșia, străbate în versurile lui Lucian Blaga, într-unul din cele mai dense și, prin mănunchiul "trimiterilor", mai fecunde poeme ale sale, **Inelul anului**, pe care îl reproduc în continuare: "Anul adaugă un inel tuplinii,/ când pomul e încă **suleget**,/ cum mirele pune miresei/ veriga în deget./ / În jocurile și-n frumsețea Firii/ puterea aceasta de-a pune inel/ nu este-a timpului,/ ci a iubirii". Nu va fi, nădăjduiesc, lipsit de interes amănuntul că din **verigă** s-a derivat diminutivul **verighetă**! Cât despre **suleget**, definiția lui trebuie completată cu alte sinonime, din rândul cărora nu pot lipsi "mlădios", "zvelt". Bucuros regăsește cititorul epitetul **suleget** în poezia **Motănelul**, una dintre foarte puținele creații "intimiste" ale Celui-din-Lancrăm, potrivit pătrunzătoarelor observații ale editorului George Gană (Lucian Blaga, **Opere**, II, Editura Minerva, 1984, p. 378-379). Iată primele strofe ale unei poezii care învederează și alte aspecte, mai puțin caracteristice Poetului: "Spuneți-mi dacă aduce măcar pe departe/ cu semenii săi. Când se răsfață/ e parcă puțin mai altfel prin toate-ale sale,/ prin linii, prin unduire, și pe la mustață.// Pe foaia de hârtie înseilez hieroglife/ și stihuri. **Suleget**, intrând în odaie/ el sare de-a dreptul pe masa mea,/ pârâind de scântei, de-a mulțumirii văpaie". "Eroul" poeziei nu e niciodată numit, nici măcar în ultima strofă: "Spuneți-mi dacă nu-i mai altfel decât/ tovarășii săi care torc același fir./ Nu-ncape vorbă: e o făptură de rând,/ dar bea apă cu o petală de trandafir". Cu un înțeles foarte apropiat de "mlădios", **suleget** este așezat în fruntea propoziției, fiind, deopotrivă, epitet al subiectului (el, motănelul) și al predicatului (**sare**), ceea ce stârnește o atmosferă de "vag sintactic" cu totul prielnică Poeziei.

Epitetul nostru nu putea să-i scape lui George Murnu, ilustrul tălmăcitor al poemelor homerice. Iată o replică, din **Iliada**, a lui Joe, "Cel care-nvolbură norii": "Nici de-o zeiță vreodată și nici de-o femeie pe lume/ Nu mă-ndrăgii cu o astfel de patimă, nici de nevasta/ Lui Ixion, maica lui Piritou cel cuminte ca zeii,/ Nici de subțirea în glezne Danae, **sulegeta fiică**/ a lui Acrisiu" (Editura Univers, 1985, p. 320). Printre sinonimele mai noi, neologice, ale lui **suleget** se rânduiește și **suplu**, împrumutat relativ recent din limba franceză: **souple**. Cele mai "vechi" citate din dicționare sunt din primele decenii ale veacului nostru. Cezar Petrescu, **Întunecare**: "Privea din urmă pe Luminița și Radu Comșa, mergând alături, cu pas elastic; pereche **suplă**". Transferat în lumea obiectelor, epitetul apare în ultimul capitol, **Facerea lumii**, din **Cartea nunții** de George Călinescu: "Fata, deși îmbrăcată în șorț cadrilat de uniformă, prezenta grații de amănunt ce dovedeau cochetăria. Avea ciorapi negri foarte subțiri, în **pantofi** cu tocuri joase, dar **supli**, ca de bal". De un interes care depășește cu mult "țarcul" lingvisticii este istoria francezului **souple**, "mlădios", "suplu". Potrivit legilor fonetice ale francezei, la obârșia lui **souple** se află latinescu **supplex**, cu genitivul **supplicius** "rugător", pe care îl regăsim în **Supplex libellus Valachorum** "Cărticică rugătoare a valahilor". Așa cum se știe - sau cum ar trebui să se știe - denumirea aceasta umilitoare nu a fost dată de autorii "memoriului" din 1791. Cum se explică evoluția semantică a cuvântului, de la "rugător" la "suplu"? Simplu și pitoresc, totodată. Cine "se roagă" trebuie să se tot aplece, să se încovoaie, să facă temenele, să se ploconească. Or, pentru toate acestea, este nevoie - cel puțin teoretic - de oarecare "agilitate" fizică, de mobilitate, de agerime, de ceea ce se cheamă, cu un cuvânt mai "distins" **suplețe**. La aceeași temă (**suplic-**) se atașează și... **supliciu**! În latină **supplicium** înseamnă, mai întâi, "rugă", apoi "sacrificiu" care însoțește ruga, în sfârșit "tortură": "sacrificiile" iscă reprezentări sângeroase, cășunate de uciderea animalelor, menite să potolească, prin sângele lor, mânia divinităților.

G.I. TOHĂNEANU

Fiore di virtu

Ioani Abfalter cântă la ghitară (III)

Ar fi, poate, de amintit isprava unuia cu o cutare colegă din clasele mai mari care, pentru că trăia cu șoferi turci de TIR-uri, au eliminat-o din școală, apoi încercarea lui Pișcuca, la cantonul din Land, de a prepara drog din capsule de mac fierte în apă, fără un rezultat palpabil. Un soi de atracție pentru subteranele vieții li se păreau emisiunile acelea muzicale pe care le ascultau de la ora nouă la zece dimineața pe malul Mureșului la un radio portativ care tocmai se ivise în vremurile de atunci, mai performant, capabil să prindă din zborul undelor vocea aceea magică pe care o preumblau și prin centrul orașului, pe brațul drept îndoit ca să sprijine radioul portabil cu antena întinsă provocator în aer, în timp ce cu cealaltă mână, cea rămasă liberă, se petrecea un ceva similar ocupației vestice, aceea a gumei de mestecat, chewing gum-ul care tot atunci intra în folosință, chiar dacă era intens concurat de semințele de floarea-soarelui - aruncate cu mestețug în gură de la distanța antebrațului pentru a fi despicate mai apoi între dinți în același mod, între două vorbe răstite bărbătește pe zdrăngăniturile ultimului hit din cutare concert din Hyde Park sau de aiurea.

În sfârșit, se pregăteau două lumi, erau en train de, cum zice Franța, și chiar dacă cei de la UTC se luptau vitejește împotriva fascinației songurilor ălora, nu reușeau mai nimic, păreau și ei atrași de tot ce se întâmpla în afara ședințelor în care stabileau cum anume trebuie plătite cotizațiile și cine urma să îndeplinească responsabilități pe linie de organizație; nu ieșea nimic din toată povestea lor cu prezidii, vaze cu flori și carnete care erau semnate periodic de cutare colegă plină de vioiciune și sex appeal nepotrivit pentru ursuzenia codului eticii și echității socialiste care îi anima hărnicia. Totul era subminat de atracția lumii de dincolo de granițele pe care, nu multă vreme mai târziu, aceiași juni le vor lua cu asalt, riscându-și viața, populând cu tinerețea lor pușcăriile sau casele de corecție; vara, din mai și până târziu în noiembrie, se petrecea - de la Sânnicolaul Mare, Stamora și dincolo, către Dunăre - o fojgăială primejdioasă pe care unii glumeți o porecliseră Festivalul Mamaia. În orășelul lor, dar și în Arad, acolo mai ales, se tachinau golanii, povesteau cum anume au făcut și au dres, cum au fost prinși și bătuți de grăniceri în canalele de irigație despre care unii ziceau că fuseseră construite strategic ca să preîntâmpine invazia lui Tito. Își transmiteau în gura mare informații glumețe, voit glumețe, despre situația grâului, sau a porumbului, dacă au mai crescut, dacă li s-au dezvoltat mulțumitor tuplinile, înconjurați de admirația mută a blegilor rămași în oraș care îi priveau cam în același fel în care îi priviseră în urmă cu câțiva ani înainte pe când începuse moda cu blugii și pletele. În străfundurile privirii lor se putea deslușii ceva asemănător simțămintelor acelora din copilărie când mama lui Sorca-Biju, o vajnică doamnă grasă de culoare, moștenitoare a vechilor povești, tradiții și credințe ale rromilor, povestea seara despre tot felul de arătări, strigoi sau ce-or fi fost, așa cum i se întâmplase, mai anul trecut, zicea ea atunci, când, de la fereastra îngustă a casei lor mărunțele de inși sărmani, i-a fost dat să vadă intrând în curte, din dosul dudului, un câine mare, alb, o frumusețe dinaintea căreia gâștele s-au dat deoparte fără să se sperie, ba chiar cuprinse de un soi de respect. Câinele a trecut spre grădina din spatele casei fără să privească nici în dreapta și nici în stânga lui și a dispărut în bezna sérii târzii sau, altfel, despre cum anume un cutare vecin din vremuri de demult se transforma seară de seară în strigoi în spatele casei, pe grămada de gunoi de grajd. Semnale dinspre o lume primejdioasă și fascinantă ca și aceea de la frontieră, o lume pe care o puteai scruta dacă aveai norocul să găsești prin cimitir o bucată de lemn putred de la vreun coșciug. Dacă lemnul avea cumva o gaură de la un nod putred, una așadar naturală, și dacă priveai prin gaura aceea crucile cimitirului puteai vedea o sumedenie de ciori negre așezate pe cruci. Ce puteau fi ciorile acelea, întreba retoric doamna grasă, altceva decât sufletele morților care se lăsau în felul acesta surprinse de privirile indiscrete ale celor vii.

- fragmente de viață din anii '65-'71 -

Daniel VIGHI

Picătura de cucută

Labirint

Cuvântul poate desemna o construcție (arhetipul clasic fiind cetatea Cnossos-ului cretan), poate fi o modalitate inițiatică în tainele științelor sacre, sau pur și simplu un fel de a fi al ființei umane pe timp de pace, când toate forțele constructive și destructive tind spre interiorul colectivității umane, centriplet, devenită dintr-o dată insulară, cu tendința firească de conservare a energiilor, ce duce la statuarea unor reguli, rituri, mituri, legi, strâns legate de supraviețuirea comunității. Paralele la îndemână sunt marile comunități ale insectelor, constituite în societăți "totalitare", am spune noi, din dreptul privirii și înțelegerii omului (stupul albinelor, tumulul termitelor, mușuroiul furnicilor), al unor colectivități animale de tipul rozătoarelor, sau, organic, al anatomiei și fiziologiei corpului uman, să zicem abdominale, cerebrale, circulatorii, ori microcelulare proprii oricărei ființe vii. Răspuns la acest ultim arhetip, poate cel mai real, fixat în genele tuturor organismelor, sunt conceptualizările ulterior venite ale omului, ce dă naștere marelui labirint scris, căci el este nu? singura ființă ce-și formulează idei și-și explică lumea numindu-i elementele pentru a le diferența și descoperindu-i legile ce guvernează schimbarea, mișcarea, legi câtuși de puțin imuabile, ineluctabile. Scopul nedeclarat este găsirea modului de funcționare cel mai perfect al unui spațiu insular populat, pentru a fi luat ca model.

Asemănarea dintre organismul uman și organismul social a fost sesizată de sumedenie de filosofi din toate timpurile, pentru ca pe la sfârșitul veacului trecut și începutul acestuia să se nască ideologi ce făceau abstracție de individ pentru a susține nevoia iminentă a umanității de structuri disciplinate. Pasul direct spre "asumare" conștientă a funcției de rob, de rotiță într-un angrenaj istoric în scopul declarat al supremației unei rase, sau a unei clase în concepția unui creștinism ateu, al binelui egalizator, a fost făcut, iar ideologiile acestea au bântuit un veac și jumătate Europa, celelalte continente, ca în final, după două războaie mondiale, să nu se mai poată găsi starea de pace necesară unei vieți normale pentru fiecare insulă de aglomerare umană, ci doar paleativul unei comunicări egalizatoare, la un prim nivel de informație, ce înlocuiește până la urmă și nevoia unui Dumnezeu comun, ca evaziune din realitatea imediată și speranță într-o viață eternă, viață despre care încă Sfântul Augustin lămurea că e destinată doar unui mic grup de aleși: apostoli, sfinți, martiri. Și cam atât. Insula de eternitate a Raiului nu e prea lată, oricât ne-am iluziona.

Pe de altă parte, comunicarea egalizatoare, instantanee, conștientizarea evenimentelor din toate colțurile marii insule - Pământul, situată în cele mai superficiale nivele, îndepărtează omul de simțământul casei, familiei, orașului, zonei, țării, continentului, de trăirea intensă a propriei drame, oferindu-i în schimb o senzație sălcie de individ al planetei. Dar câți pot conștientiza și așa ceva, când totul, în afara propriei vieți, e un spectacol?

Că omul e o excepție ce și-a constituit încă din începuturi un univers al său se datorează unei excepții anterioare lui, aceea că deșertul numit Pământ i-a oferit în timp cele două elemente necesare vieții: apa și clima. Două întâmplări succesive ce s-au determinat una pe alta pentru a eșua într-o iluzie. Marile imperii mediteraneene sau continentale, la nivelul orizontului geografic de atunci, n-au luat în calcul decât propria voință de îmbogățire și supunerea factorului uman. Nici comunismul imperial n-a vrut altceva. Iar iubirea și ura n-au fost decât liantele ce au legat și dezlegat sensul individual al ființei umane, să o deosebească de furnici și termite, rămânând în cele din urmă doar niște metehne ale conviețuirii pe o insulă umană, în interiorul unui labirint. Și iubirea și ura sunt specifice omului. Prima necesară supraviețuirii speciei, a doua necesară supraviețuirii individului.

Într-o lume ajunsă la un soi de limită de saturație, nici una, nici alta nu mai au o motivație limpede, ci răspund unor necesități confuze, ce urmăresc un efect imediat. Labirintul devine dizarmonic și începe să ia forma unei boli mentale incurabile, ce variază, prin mișcări bruște, între efuziune sentimentală și crimă. Marile aglomerări umane, cum sunt atâtea peste unu sau zece milioane de indivizi, pierd sensul labirintic al comunității insulare și-l transformă într-un deșert eteroclit. Mase

Julius Podlipny, "Violonistul"

de indivizi nu se cunosc între ei decât pe mici parcele de interese, perfect indiferenți de prezența celuilalt, a ființei cu care conviețuiește în bloc, de existența sau dispariția sa. Printr-o extensie, deloc forțată, se poate spune cam același lucru despre întreaga planetă, împărțită în militari și civili, în agenți, sectanți și oameni oarecare, cu precizarea că dacă uniforma îi deosebește pe primii de ceilalți, între ultimele categorii nu se mai pot descoperi nici un fel de departajări la vedere. Senzația de haos, prezentă în conștiința oricărui om obișnuit, care încearcă să gândească și dincolo de "coșul zilei", de o "moștenire", sau de trebile cotidiene este întreținută și amplificată până la cote paroxistice, încât se ajunge la impresia că lumea oamenilor, la sfârșitul acestui mileniu e dirijată după un plan diabolic, construit în afara Pământului sau undeva în centrul labirintului uman, în așa fel ca, fără încă un război mondial devastator, să se ajungă la supraviețuirea unei elite, organizată la rândul ei după principiul labirintului, astfel ca la mijloc sau pe ultima terasă (într-o comparație cu Turnul lui Babel - zigguratul) să nu aibă acces decât cinci, șase oameni, ca pe Arca lui Noe.

Psihoza e generală, de vreme ce până și serialele de desene animate pentru copii, le incumbă acestora sentimentul că totul este coordonat de un centru al Răului. Binele e țința, e ființa ierbivoră, aflată în permanentă apărare, ca într-un joc de șah, unde, contrar regulilor, prima mutare aparține negrului. Se crează o psihologie a învinsului a celui ce poartă la el un pistor cu apă; totuși o armă, a cărei prezență să-i dea siguranță că nu e tocmai singur, că poate amenința măcar, tremurând de groază. Dumnezeu pare să fi dispărut din conștința generală, pentru a-și face simțită prezența doar în rare situații, limită, individuale.

Dintr-o perspectivă biologică mai sumbră, prin extrapolare, avem imaginea dezvoltării celulelor maligne într-un organism. Principiul biologic al nașterii și evoluția celulelor rămân același ca și în cazul celulelor normale, atâta doar că informația purtată este greșită și în locul unei însănătoșiri se ajunge la metastază. În plină eră tehnologică (ciudat, tot mai puțin științifică) cartea, muzica, artele continuă să existe luminând zidurile unui labirint subteran. Cartea devine ideologie, muzica zgomot, artele ecorșeuri de suburbii insalubre. Creatorul (în accepția lui clasică, umanistă), damnat prin definiție, e un pacient, aruncat, într-o celulă de izolare, unde ajung până la el doar claxoane și frâne de mașini, motoare ambalate, sirene ale mașinilor de poliție sau ambulanță.

Paul Eugen BANCIU

O mitologie timișoreană - Mehala -

Canon pentru Dumnezeu în capitala lumii

Bătrânul profesor de muzică locuia într-o casă de pe vremuri; sau, cel puțin, așa o credeam noi, pentru că, din cauza tufelor de liliac, nu vedeai mare lucru din ea.

Cei asemenea lui spuneau că fusese celebru odinioară; a tradus în română libretele unor opere; chiar pe cel de la "Liliacul", deși nu e operă. Vorbea atâtea limbi...

Mulți măhălenți au învățat muzică de la el, pentru că dom' profesor știa și vioară, și pian, și flaut, și să dirijeze coruri. Mai ales de sărbători nu se putea fără el. Totuși alergătura nu era obositoare, căci toate bisericile, adică românească, nemțească și sârbească, erau în același perimetru.

În acel an, ultimul în care l-am mai văzut și auzit, și în care Isus s-a decis să învie pentru toți o dată, dom' profesor dirija canonul pe mai multe voci și la sârbi, și la români; la nemți mai verifica și orga. În dupăamiaza premergătoare Învierii, ieșise chiar din biserica nemțească și venea hotărât către cea românească, după care, desigur la fel de ferm, avea să meargă spre cea sârbească. Toaca era în fața bisericii, sunând invariabil, chiar dacă bătea cu ciocanele de lemn mereu alt tânăr.

Dom' profesor s-a oprit în dreptul nostru, ne-a privit, iar noi l-am salutat. Cineva însă continua să bată toaca, la care profesorul zise: "Măi orbete, ia mai lasă toaca aia puțin...". S-a făcut o liniște solemnă, la care tot dom' profesor ne întreabă: "Măi gorobeților, ia spuneți, știți voi de ce îi Mehala capitala lumii?".

Evident că nu știam; iar să râdem de omul care cunoștea atâtea limbi și instrumente, nu se cădea, așa că am mormăit în cor un "nu", mai mult mirat decât sincer, pentru că nu ne așteptaserăm la o asemenea întrebare.

Iar dom' profesor ne-a învățat, atunci, pe viață: "Vă spun eu de ce, și să nu uitați, mă, niciodată: de aia pentru că noi cântăm aici canonul pentru Dumnezău, nu pă tri voci, ci pă patru limbi, și pă nemțește, și pă românește, și pă ungurește, și pă sârbește, că toți nis ai Lui!".

Dan NEGRESCU

Poeme de Robert ȘERBAN

Tatuaje în mișcare

dacă aș ști ce animal
ți s-ar potrivi tatuat între umeri
aș porni chiar acum să-l vânez
viu sau mort
cum i-e scris
l-aș aduce într-un cearșaf
legat la ochi cu o batistă

orice mână
oricât de moale
s-ar apropia de locul unde animalul
va rămâne sau nu în viață
va fi sfâșiată ciopârțită și împrăștiată
cu ochii închiși

cine va spune o vorbă sau va face
un gest
care să sperie pata încât ea să
miște
nu va mai avea de ales

între dinții și măselele lui gata
oricând
o pasăre va căuta de mâncare

Apa pe care o beau

apa pe care mi-o dai să o beau
n-ajunge

faci un pas lung în râul ce-ți trece
peste genunchi
în râul unde lești de animale
gravitează calm
ca niște planete de carne stricată

din metru în metru fac noduri la
frânghia cu care
a fost salvat și apoi priponit poporul
de pe celălalt mal
noduri simple ca niște pere ce vor
rămâne veșnic una lângă alta

râul trece mai departe
în spatele lui cu pași mărunți și cu
nuiaua în mână
vii tu

* * *

nu te mai teme de uneltele mele
cu muchii și vârfuri
nu te mai teme de caninii mei
excesivi
de pumnul cât un bulgăre de sare
nu
și
nu mă lăsa singur
la mijlocul

Urme de var

de câte ori te-ai întors și-ai plecat
în urma ta au rămas urme de var
după care nici eu nici câinii bine
dresați
nu ne-am putut lua

se aude trompeta cu sunet scurt
și puternic
ca o inimă dimineața
printre pleoape
orizontul e mai umflat decât burta
unui cal
lăsat în lucernă

poate că orice om are în pod o
bidinea cu părul lung
pe care dacă o uită în apă toată
noaptea
se stinge și n-o mai găsește

De ce fug

cărțile ieftine de la anticarul Andrei
pe care studentele sărace și fără
culoare
le țin câteodată în brațe
miros de departe a plămân obosit

fug deseori de la tine să prind poarta
deschisă
și pe domnul Andrei
încremenit în scaunul său
ca în tronul Bizanțului

săracele vin și pleacă
și în urma lor
ca în Paradis
rămân doar cotoarele

deseori fug
iar domnul Andrei ca să mă poată
aștepta
ațipește puțin

Ioan Morar
In The Days Before Rock'n' Roll

Cântecele dispăruților
merg singure
vocile lor gâjâite pe scala radioului
Butonul pentru balans

Cântecele celor plecați
le-ngână femeilor altora

Cum să ascultăm lipsiți de rușine
vocea înregistrată magnetic
în vreme ce oasele cântărețului albesc în pământ?

Nimeni nu vede sârmăraia cerului
nici un suspin nu pleacă fraged
din marile antene

O nouă telecomandă:
mai singur
mai palid

Altfel decât pe pământ

de câte ori deschid ușa
în spatele meu așteaptă smerit un
deșert

pășesc înăuntru și întreb
dacă ești cumva acolo

- copilului meu nu-i place untura
de pește
dar o mănâncă
să supraviețuiască
și apoi să ia asupra lui
ca pe o boală
toate păcatele mele

dacă poți să rămâi
rămâi
în spatele tău
așteaptă-ngropate-n nisip
arahnide atât de veninoase

aici e altfel decât pe pământ
întâi te umfli și apoi mori
ca un zeppelin

Pricina războaielor

în spatele casei celor doi frați cu
care te-ai iubit
la o distanță de câteva ore
se construiește un abator
unde vor lucra doar bărbații cu
armata făcută
care au încercat pe propria piele
noroiul soarele scuipatul
fără să le păstreze vreo amintire
fiecare din ei știe să recunoască
o placentă un rinichi o tumoare o
splină
și fiecare închide ochii când ziua
se împerechează cu noaptea

până la urmă au aflat unul de
celălalt
și te-au gonit
au aruncat cu bulgări de pământ
după tine
și au rămas în continuare frați buni

nu e bine că muncitorii se pișă în
spatele casei
acolo unde ne ascundem cu toții
din pricina războiului

Cel vitreg

la fel ca tine privesc în tavan și
știu că într-o zi
prin el ar putea trece ploaia
ca și tine
copiii din jur nu au mâncat fructe
aduse cu vaporul
ca și tine
fiecare din ei mai are frați și cel
puțin unul e vitreg

Apa din acvariu

astăzi a fost o zi foarte lungă
ferestrele casei de amanet au stat
deschise
până spre seară
aerul a intrat și a ieșit fără să tulbure
apa din acvariu
astăzi am lăsat pe tejghea
briceagul
și n-am luat în schimb aproape
nimic

nu sunt omul care să țină la
lucruri
chiar dacă toate folosesc
și fiecare are o poveste

pulberea se ridică greoaie
la fel ca sufletul bătrânilor care
atunci când mor
iau cu ei piatra de pe inimă
peștișorii își mișcă violent coada
ca pe un evantai
semn că sub apă este foarte cald

Poeme de Constantin Gurău

***
patinele alunecării
pe realitate
ruginesc
la colțul străzii
tramvaiul împresurat
de asfaltul certitudinilor
civilizatorii
nu coboară nimeni nu urcă
rămâne zefirul
și el redus la dim. modeste
să schimbe jucăuș
locul hârtiilor din iarba care
scăpată de sub control înverzește

***
zilele săptămânii
decapitează-le
vără-le-n buzunare
să nu mai ieși
la suprafața
niciunui timp

***
traiectoria acestor
zaruri
fragil-exactă
poftiți amatori
ai sublimului încercați

***
chemat să mănânci
provincie pe pâine

la fiecare răspântie
spart burduful
acordeonului spulberă
fulgii pernelor
puse la aerisit

***
o agresivitate meschină
inundă totul
ghiveci somptuos
alcătuit din borâturile lumii
ce-i dă mai multă scârnei greutate
supraetajări ghiuluri și jeg

***
între a trece pe roșu
și a da cu mucii în fasole
alege a treia cale
săpunul și șireangul
prielnic mediului înconjurător
trupsufletul tău

***
în interiorul poștalionului
legănat de iluziile istoriei
se consumă drama
mutării moaștelor
făcătoare de sens
mai aproape de viitorul
cu precizie ratat

***
ce albă-i
blana
ăstui vis
dar nouă
nu ne e permis
nici să-l amușinăm
și
nici pricindu-l
prin ochean
să-l apropiem măcar
de geam

***
cel rănit din diverse motive
trebăluiește aidoma unui bijutier
aplecat deasupra minusculei nicovale
în zori la concurență
cu descântecul tramvaielor
versul pulverizează spaime
izvorâte din epiderma zilei

Julius Podlipny, "Lectură"

OANA

Luni erai apa în malul căreia
îmi ancorasem tăcerea.
Marți erai tristă. Mergeai încet.
Ploua. Dormeam.
Miercuri erai pământ. Între pietre
ardeau câteva focuri.
Joi, așteptam.
Vino.
Rămâi.
Taci.
Vineri erai aerul prin care șuierau
uraganele mele. Apoi, mi-am trimis
vulturii să-și dezmorțească aripile. Mai
aveai ochi și mâini. Apoi,
s-a făcut dimineață.
Sâmbătă nu mai erai tu.
Devenisei eu. Erai o lumânare
aprinsă la amândouă capetele.
Duminică erai pâinea de pe masa mea.
Eu mâncam lacom, iar tu râdeai.
Duminica este sărbătoare.

Cristian PĂTRĂȘCONIU

Jurnal de cărți

Cu toată libertatea jurnalieră, scrisul lui Livius Ciocârlie cuprinde blazonul intelectualului capabil să ia în discuție ideile oricărui gânditor și să contrapună propriul comentariu. Impresiile (evident, de ordin critic) produse de lectura volumului **Cap și pajură** (Editura Albatros, 1997), duc spre o **heraldică a scrisului** ce se impune pe toată întinderea cărții. Simbolurile trec în perenitatea blazonului, sugerând ceea ce rămâne. Începând cu acest volum, trebuie să se vorbească mai mult de filosofia literaturii scrise de Livius Ciocârlie. **Cap și pajură** se conturează ca un **dialog filosofic.** Fixarea în eveniment, în social există în carte. O anume trăire în iluzie și real ține, deopotrivă, și de ficțiune și de social. ("Tristețea pe care am simțit-o în după-amiaza de 22, când ne-am retras din entuziasmul pieței și ne-am plimbat pe străzi pustii, asta era: epoca terminându-se, noi nu mai aveam nici iluzia că am fi putut ca prin propriile noastre mijloace, sub apăsarea epocii, nu degajați de ea, să trăim altfel decât am trăit. Și poate ne-am repezit cu atâta ardoare în activism fiindcă, observând tendința noii epoci de a continua pe cealaltă, ni s-a părut că, referitor la propria noastră viață, la cum trăisem, lucrurile se mai puteau îndrepta. Mai exact, că se puteau șterge, că o puteam lua de la început fără să fie nevoie de a ne privi în ochi. Tocmai din cauza acestei presupuneri n-a fost decât o nouă iluzie"). Relația cu evenimentul politic, de asemenea. Dar acestea nu reprezintă esențialul, nu configurează blazonul unei opere de valoarea celei scrise de Livius Ciocârlie. Acesta ține de dimensiunea ei filosofică. Dialog de tip platonician, **Cap și pajură** urcă spre ideal (deci, la nivelul ideilor) discuția pornită din teluric. Între alte posibile interpretări, Nietzsche este, aici, o provocare. Cum, o provocare a reprezentat filosofia sa pentru un secol ce a început în entuziasmul unor mari deschideri. Inclusiv culturale; dintre care expresionismul ar fi un exemplu. Acest "comentariu la comentariu" presupune, de fapt, un dialog al ideilor. Numai o lipsă de comprehensiune la idee nu poate observa zvâcnirea spre înalt, permanenta desprindere. Nu știu de ce, dar mai mult decât în alte texte îl văd aici pe Livius Ciocârlie cel pe care mă bucur să-l întâlnesc pe stradă. Care nu umblă, ci plutește; deși calcă sănătos pământul, impresia este de zbor, de plutire. Subțiratic și înalt, legănându-se ușor în ritmul dictat de unduirea ideii, dă senzația iminentă a desprinderii de pământ, de trecere pe deasupra. În **Cap și pajură** întâlnim cotidianul, structura jurnalieră, dar ceea ce impresionează rămâne trăirea în idee. Bun cunoscător al literaturii europene (mai ales a celei franceze), Livius Ciocârlie există virtual și spiritual în ea.

Volumul E. Lovinescu între continuatori și uzurpatori (Editura "Jurnalul Literar", 1997; postfață de Monica Lovinescu) confirmă spiritul lovinescian care animă critica lui Gheorghe Grigurcu. Poet rafinat, Gheorghe Grigurcu transferă ceva din personalitatea poetului în oficierea actului critic. Și aceasta nu doar la nivelul limbajului, în care coexistă eleganța și sobrietatea, acuitatea și varietatea, duritatea și inflexiunea melodică, sonoritatea neologismului rar cu melosul polisemiei; ci și în sensibilitatea hiperacută care face să fie resimțită orice abatere de la un canon (moral, estetic etc.). Atunci, pagina se învolburează, cuvântul răscolește argumentele, logica le coagulează, iar puhoiul vorbelor curge furtunos spre reperul fixat. Critica lui Gheorghe Grigurcu are mult din existența și perseverența lovinesciană. Poate chiar o mai mare acuratețe a selecției prin actul critic. Văd filiația criticii lui Gheorghe Grigurcu pe linia E. Lovinescu - I. Negoițescu. În acest volum, Gheorghe Grigurcu definește și adâncește trăsăturile mai multor fațete ale personalității lui E. Lovinescu. Pasiunea pentru personalitatea și critica acestuia s-a manifestat din anii tineri și i-a marcat evoluția. "La început, m-a cucerit, desigur scriitorul. Am ucenicit la acel "stil motan", cum va spune mai târziu I. Negoițescu, lapidar și ozonat și, totuși, încărcat de o amară vibrație, divulgând, în limpezimea lui cristalină, complexitatea unei ființe de artist și cugetător, așa cum se cuvine a fi un critic. Judecățile lui mi-au impus, fiindcă erau ele însele un produs literar, în constituția lor ca și în conștiința lor de sine". (**Ce înseamnă pentru mine E. Lovinescu**). Gheorghe Grigurcu face un portret aproape complet al acestui **homo europeus,** urmărind nu numai contemporaneitatea lui E. Lovinescu, dar luminând și alte trăsături mai puțin evidențiate, dacă nu chiar contestate, cum ar fi: luptătorul, moralistul, epistolierul. Cu un cuvânt, **Pledoaria pentru E. Lovinescu** pe care o face Gheorghe Grigurcu, urmărește să spulbere prejudecățile care persistă în jurul personalității criticului.

Deși a intrat în legendă, despre Cercul Literar de la Sibiu nu s-a scris până acum o carte, cu toate că au apărut unele contribuții mai ales din partea membrilor acestei grupări. Face acest lucru Petru Poantă prin **Cercul Literar de la Sibiu** (Editura Clusium, 1997), **introducere în fenomenul originar,** o carte care încearcă să refacă atmosferă Cercului Literar și rolul său în literatură, scrisă, pe alocuri, cu strălucire, dar și cu afirmații discutabile. Structura cărții - **Repere în mișcare, Elemente formative, Acte de identitate, Idei liteare** - urmărește discutarea pe probleme, într-o fixare a acestora ce ține de istoria literaturii. În capitolul referitor la **critica literară,** după ce analizează activitatea lui I. Negoițescu, C. Regman, Ovidiu Cotruș, N. Balotă, Petru Poantă scrie: "S-ar putea spune că, mai degrabă decât un cerchist "obedient", Nicolae Balotă este unul dintre cei mai subtili hermeneuți ai doctrinei Cercului Literar. Ceea ce nu e cazul cu Eugen Todoran, semnatar al Manifestului, prezent număr de număr în Revista Cercului Literar și, totuși, marginal; o autoritate solitară în eminescologie, a cărei lipsă de idei a fost suplinită, în cele din urmă, de un destin social norocos". Dacă Petru Poantă a dit cu adevărat contribuțiile în eminescologie ale lui Eugen Todoran, cărțile sale de ore Maiorescu și Blaga, studiile despre Sl vici, Creangă, Caragiale, Rebreanu, Argh zi ș.a. și a priceput doar atât, aproape că nu mai este nimic de comentat privind nivelul de înțelegere. Eugen Todoran a rămas consecvent, în critica literară, ideilor susținute încă din tinerețe în studiile (articolele) publicate în Revista Cercului Literar, prin practicarea unei exegeze critice așezată în perspectivă filosofică. Critica fenomenologică este de remarcat nu doar în studiile din tinerețe, dar mai ales în cărțile fundamentale despre Eminescu, Maiorescu, Blaga. De la **Tendințe în evoluția literaturii** sau **Hyperion, demonic,** până la aceste cărți, Eugen Todoran a construit mereu la nivelul tendințelor din cultura europeană, având o clară viziune a sincronizării. După venirea la Timișoara a lui Victor Iancu, Eugen Todoran, Deliu Petroiu, Ovidiu Cotruș, o parte a cercului Literar s-a regăsit în orașul de pe Bega. Ideile lor au iradiat: în spațiul universitar, în mediile culturale; se regăsesc în formația celor care au venit după ei. Numai despre **o lipsă de idei** nu poate fi, deci, vorba nici acum, nici mai înainte...

Alexandru RUJA

Centenar Podlipny

Sentimentul cosmic al existenței

Născut în 12 aprilie 1898 la Bratislava, Julius Podlipny a fost, în îndelungata sa carieră artistică, un artist nonconformist. După studii strălucite la Academia de Artă din Budapesta (conduse între alții de profesorul Réti István), se stabilește în 1926 la Timișoara, unde, la scurt timp după aceasta, deschide împreună cu pictorul și fostul său coleg de academie, Albert Varga, o școală liberă de pictură. Încă de la început s-a conturat excepționala sa vocație pedagogică, iar nonconformismul său - lipsa arivismului, degajarea față de cele trecătoare, față de titluri și onoruri, interesul său numai pentru artă - l-au făcut să apară în fața tinerilor în special ca un adevărat model spiritual și artistic, urmat cu devotament. A continuat pe această linie pedagogică întreaga sa viață, păstrând un atașament față de mai tinerii săi discipoli și o disponibilitate excepțională în a împărtăși cunoștințele sale artistice. În paralel cu școala liberă de pictură devine, începând cu 1934, profesor la Școala de Arte Frumoase, mutată din motive financiare de la Cluj la Timișoara. Va conduce secția de desen (ocupată mai înaintea sa de un maestru al desenului academic, profesorul Alexandru Popp) în mod continuu până în 1946 când această școală își pierde titlul academic și se va transforma în liceu de artă. Chiar și mai apoi va preda la acest liceu, de care și-a legat numele, contribuind nemijlocit la apariția multor generații de artiști.

Format în ambianța artistică central-europeană a începutului de secol, Julius Podlipny își creează un limbaj artistic propriu, inconfundabil, utilizând elemente stilistice, chiar și teme grotești, puse în circulație de expresionism. Dar nu se limitează la acest limbaj, destul de frecvent întâlnit în epocă, ci își creează propria lui expresie stilistică. Temele grotești (precum "Balul cerșetorilor") alternează cu altele în care privirea critică a artistului se îmblânzește cercetându-și cu melancolie personajele: o pereche de bătrâni pierzându-se pe "drumul vieții", orbii care revin în diferite ipostaze - de la cei care bâjbâie drumul, până la muzicanții orbi, țărani bătrâni, cerșetori, culegătoarea de vreascuri și alți umili, copleșiți de sărăcie și încununați de nimbul suferinței. Temele ce revin în opera sa sunt relativ restrânse: compoziții sau portrete ale acestor oameni simpli, autoportretele la diferite vârste, trădând o preocupare continuă pentru reflectarea propriului eu, și peisajele. Artistul se adâncește în această tematică, pe care nu simte nevoia să o amplifice, ci dimpotrivă, să o reducă. Această restrângere a motivelor conduce la o repetare obsesivă și în final la o aprofundare a lor.

Un alt mijloc de expresie ce provine din spațiul graficii expresioniste este gradarea dintre alb și negru. Artistul folosește cu precădere tehnica conté și a estompei care potențează valorile tonale dând în același timp lucrării o catifelare picturală. Tensiunea sufletească este sugerată de continua înfruntare dramatică dintre alb și negru.

Podlipny optează pentru o regie luministică care aranjează aproape scenografic decorul lumii către o simplitate primordială. Lumina "cade" aproape materială din cer în peisajul intitulat "Sat slovac". Aici casele se pierd mărunte printre copaci și par că se adună la poalele bisericii străjuite de un turn trufaș, legătură materială cu imaterialul cerului prezentat contrastant.

În general în arta lui peisajul nu are neapărat referințe reale la un anume loc evocat, ci devine mai degrabă o trăire existențială conturând o geografie sufletească. În majoritatea acestor peisaje cerul predomină asemeni unei imense cupole protectoare asupra lumii, din care lumina cade în fascicole dense străpungând întunericul. Există aproape întotdeauna sugestia unui act mistic.

Portretele compoziționale nu sunt adresate cuiva în mod special reprezentând personaje umile a căror prezență modestă este redată prin trăsături simple de oameni trudiți - bătrâni, pescari umili așteptând pescuitul miraculos, săraci cu duhul - asupra cărora artistul se oprește o clipă cu duioșie. Aceste personaje ale sale par încununate de un halou de lumină, un adevărat nimb, o aură de sfințenie, prin care el le reprezintă propria lor valoare în plan uman. În mod surprinzător Julius Podlipny apare astfel ca un angajat al temelor sociale redate fără ostentație cerând dreptul la viață al tuturor celor refuzați de societate.

Pentru artist mult timp dozajul dramatic dintre alb și negru crea limbajul său favorit, abia mai târziu el adoptă și culoarea. La început, în anii '25 - '30, folosește rar și pictura în ulei oarecum estompată, în tonalități grave; mai târziu introduce definitiv culoarea în opera lui prin intermediul pastelului. Această tehnică se apropie, prin libertatea pe care o permite, de grafică, în timp ce culoarea aduce în discuție pictura cu subtilele ei treceri tonale.

La împlinirea unui secol de la nașterea sa se cuvine să ne amintim de Julius Podlipny ca de un artist viu, sensibil, cu o vibrație lirică autentică, fără dulcegărie însă, complet străină de spiritul său sever. Într-o măsură egală și de profesorul Podlipny, maestrul spiritual al multor artiști timișoreni și nu numai, prin care ceva din personalitatea sa puternică mai dăinuie încă. Acest centenar va fi marcat de o retrospectivă organizată de Muzeul Banatului cuprinzând opere aflate în colecția muzeului alături de cele din colecția familiei, retrospectivă care va avea loc în luna iunie și sperăm, și de un album cu texte de prezentare în patru limbi încercând să-l reintegreze pe artist spațiului cultural central-european căreia i-a aparținut întotdeauna.

Ileana PINTILIE

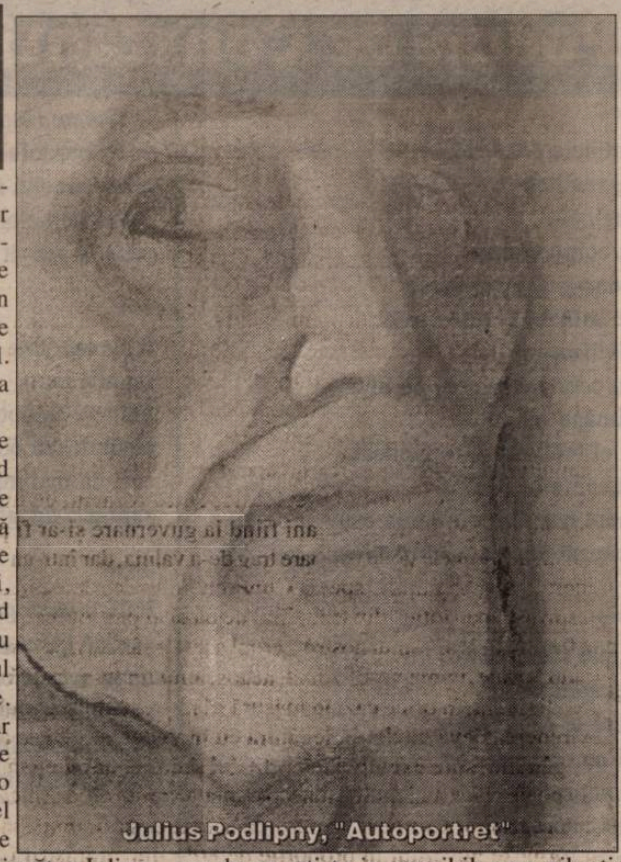

Julius Podlipny, "Autoportret"

Voci și limbaje literare

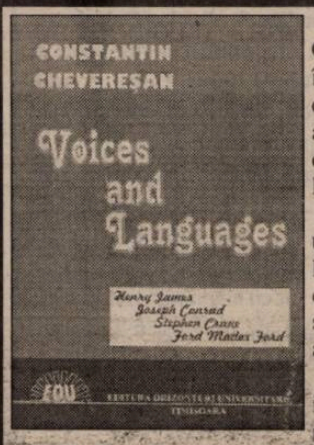

La origine o teză de doctorat, cartea lui Constantin Chevereșan, **Voices and Languages,** este o bună introducere în literatura engleză și americană a începutului de veac. În ciuda influenței covârșitoare exercitată de această literatură asupra întregii creații a deceniilor scurse de atunci, ea a rămas destul de necunoscută, sau, în orice caz, neanalizată de criticii literari de la noi.

Demersul lui Constantin Chevereșan survine, astfel, pe un teritoriu aproape gol. Lipsesc atât monografiile, cât și lucrările de sinteză și istoriile literare dedicate epocii. Conștient de acest lucru, autorul propune, dintr-o perspectivă inedită, și anume, a **vocilor narative** și a **limbajului,** o primă abordarea a acestui spațiu.

În linia teoriei bahtiniene, Constantin Chevereșan interpretează literatura engleză și americană modernistă în multiplicitatea vocilor și a punctelor de vedere, dublate de o multiplicitate a limbajelor. Analiza urmărește, pe orizontală, felul în care câteva dintre "inovațiile" tehnice, intrate în uzul generației care începe să scrie imediat înainte și imediat după începutul acestui secol, au modificat radical însăși ideea de literatură. Construită după un criteriu ce îmbină cronologia și radicalitatea inovației stilistic-artistice, cartea îl are drept pivot pe Henry James. În jurul său, ca într-o constelație, se ordonează alți trei mari scriitori, Joseph Conrad, Stephen Crane și Ford, fiecare, în manieră proprie, adept al modelului modernist în care s-a ilustrat cu strălucire Henry James.

Cele patru mari capitole ale cărții, **From Omniscience to Limited Perspective** (secțiune centrată asupra limitării omniscienței actoriale în romanele lui Henry James, premersă de descrierea "dreptului la conștiință", care deschide calea dialogismului, un alt concept capital în analizele lui Constantin Chevereșan), **Multiplicity of Voices and Views in Joseph Conrads' Writings** (dedicat dialogismului, naratorilor și focalizatorilor, precum și analizei stilului indirect liber și felului în care funcționează dialogizarea în cazul naratorului intradiegetic), **Refining Dialogue in Narration** (consacrat dialogării persoanei întâi, în care aș remarca paginile dedicate metodei "înrămării" - în creația lui Conrad), și **Multiplicity of Languages** (alcătuit din analiza tipurilor de discurs, de la cel "estetic", al "reclamei" și "puterii", la chestiuni de natură tehnică, sintactică sau impresionistă), deci aceste patru mari secțiuni se articulează extrem de inteligent, relevând, în cele din urmă dimensiunea complexității modificărilor operate de scriitorii în cauză.

Interpretare lui Constantin Chevereșan impune prin temeinica asimilare a unei biografii internaționale adeseori complicată și contradictorie. Adept al școlii bahtiniene, autorul a știut să folosească cu abilitate resursele terminologiei și ale metodei de investigare a marelui teoretician rus. Însă, dincolo de aceasta, Constantin Chevereșan a luminat unghiuri ascunse, scoțând în evidență, cu multă inteligență, resursele de expresivitate ale unor autori de primă mărime ai acestui veac.

Alina GHIMPU

* Constantin Chevereșan, **Voices and Languages. Henry James, Joseph Conrad, Stephen Crane, Ford Madox Ford,** Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 1998.

Sub privirea unui "alt ochi"

Criticul (de literatură) și autorul (de articole de dicționar) au amândoi misiunea (ingrată) a valorizărilor. Primul descinde în spațiile rafinate/eterate/cultivate/simandicoase de lectură și-și exersează sinceritatea/generozitatea/curajul printre ierarhizări de opere și autori. Al doilea reia/preia riscul celui dintâi, decantându-l de sentimentalisme/subiectivisme și ordonându-l/organizându-l într-un sistem. Ambii nu au pretenția desăvârșitului căci știu prea bine că întotdeauna mai este loc/timp/spațiu pentru cuvinte/gesturi/semnificații. Ivan Evseev pune în ecuație (reflexivă) tensiuni/concepte (existențiale) concretizate într-un set de termeni ce-și păstrează eficacitatea polemică. El nu se războiește cu orgoliile (scriitoricești) în așteptarea de clasificări/clarificări. Intenția lui este de a reformula/compune fragmentul cotidian prin revenirea la memoria primordialității. Gabriel Liiceanu ne(re)amintea într-un interviu că avem nevoie de "memoria paradisului". Într-un secol lipsit de simțul misterului și consumat de ierarhizările imanentului, pentru Ivan Evseev lucrurile există/semnifică numai în măsura în care le rostești/înscrii în pagină (chiar și de dicționar!). Continuând **Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale,** cartea recentă generoasă, a semioticianului timișorean, **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească** (Ed. Amarcord, Timișoara, 1997), fixează "simboluri ce țin mai mult de straturile inferioare ale mitologiei românești: demonologia, magia, meteorologia și medicina populară, ritologia familială și cea calendaristică etc. "Dicționarul se află la confluența dintre două moduri de a fi în lume: cel mitic, existând într-un spațiu și cel istoric - al contingentului înscris în timp. Alături de apă, amurg, cerb, barză, dimineață, fluier, os, mac, gâscă, sânge, broască, răscruce, tunet, umbră, țap, lingură, vânt etc., simboluri ale unui spațiu dezvrăjit, stau "personaje" din calendarul popular (Crăciun și Crăciuneasa, Dragobetele, Drăgaica, Văj-Baba, Sâmca, Irodeasa etc.) ori sfinți/apostoli/martiri ai bisericii creștine (Ilie-Pălie, Haralambie, Sfântul Andrei și Antipa, Sângiorzul, Iuda, Sâmedru, Sânicoară, Sânvăsii etc.)

Analiza termenilor nu ignoră latura comparativ-istorică, evidențiind specificul mitologiei românești: "Nucleul mitologiei românești îl compun nu divinitățile de prim rang, ci mulțimea ființelor demonice (a "duhurilor bune" și a "duhurilor rele") asupra cărora planează aproape întotdeauna umbra ambivalenței". Lumea vizibilă se transformă astfel treptat într-un simbol al lumii invizibile. Lucruri/obiecte/ființe devin dintr-o dată transparente/clare/comprehensibile sub privirea unui alt ochi. Nu a celui obișnuit, nici a lunetei/microscopului/Gorgonei. Este un ochi întors în (l)ăuntru, spre dimensiunea sacră a ființelor... Privirea/aventura lui încearcă s-o capteze autorul și s-o re-distribuie/dimensioneze pentru fiecare dintre lectorii săi.

Carmen NEAMȚU

*Ivan Evseev, **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească,** Ed. Amarcord, Timișoara, 1997.

TV

Premierul desemnat...

Mai cu câteva luni în urmă vedeam pe micul ecran, sporadic, un personaj cum s-ar zice, "de ceată", deținător al unei poziții importante în ierarhia PNȚCD, dar nereușind datorită acesteia să prindă conture mai clare, să depășească nivelul unuia dintre cei mulți, sosit dintr-un colț de țară la unul din centrele naționale de selecție politică, cu speranța unei reușite în deloc glorioasa chestiune a"prinderii" unei funcții. Pe măsură ce timpul trecea și "patrioți" tot mai îngrijorați de destinele țării trăgeau din toate pozițiile cu sentimente, raționamente, vorbe crispate, disperări, sudalme asupra premierului Ciorbea, omul nostru, din personaj oarecum fumegos, dobândea claritate, se manifesta belicos, mușcător, pe diverse programe TV, la adresa guvernului (ținta reală era însă premierul), trimitea prin ecrane priviri încruntate țării, care voiau să spună că ne aflăm în plin derapaj, în nonreformă, că România ratează toate "integrările" posibile și altele asemenea.În sfârșit, scaunul lui Victor Ciorbea începe a se clătina decisiv. De un picior trage cu ambele mâini, cu dinții, cu urechile, Petre Roman, de un altul, toată opoziția care nu mai puțin de șapte ani fiind la guvernare și-ar fi putut "da măsura"; în sfârșit, de ultimele două picioare trag de-a valma, dar într-un "consens constructiv", liberali, niscai țânțari "specia Cunescu" și un lot deloc neglijabil de "țărăniști", desprinși "patriotic" din trunchiul de bază al partidului, printre care nu era greu să fie observat și "omul nostru", eroul acestor rânduri, pe care, de fapt, îl cheamă... Radu Vasile, nume nesofisticat, neaoș, amintindu-ne parcă de moșnenii și răzeșii de odinioară, în orice caz, în măsură să ne trezească pe multiple planuri o solidă încredere. Ceva ciudat în legătură cu încrederea aceasta totuși ne sare în ochi. Ne gândim, spre exemplu, că actualul premier ar putea să fie un caracter puțin, sau poate chiar mai mult, "lunecos", atâta vreme cât a criticat "cabinetul Ciorbea" și "programul Ciorbea", pentru ca acum, când domnia-sa e prim ministru, să-și formeze guvernul în proporție de 80% din "miniștrii Ciorbea" și să lucreze cu minime modificări după mult hulitul "program Ciorbea".

Nu reiese oare din cele spuse mai sus că, de fapt, domnul Radu Vasile dorea în primul și în primul rând să se vadă pe sine ca omul numărul doi al țării? Și se mai ridică o întrebare legată de actualul premier. A admis domnia - sa să lucreze cu democrații, destabilizatori și dornici, fără nici o mască, să distrugă PNȚCD-ul pentru că-i socotește a fi ca miniștri, ca tot ce vrei, "foarte capabili" sau pentru faptul că și datorită PD-ului a ajuns "domnia-sa" unde a ajuns și atunci ce să mai vorbim... vreo cinci-șase ministere trebuie încredințate și celor ce te-au sprijinit la greu.

Coaliția de guvernare s-a refăcut. Dar dacă, la un moment dat, marele Roman (bolnav de dragoste pentru România) va declara din nou că "reforma nu merge", că "țara altceva așteaptă de la noi", nu se va declanșa o a doua criză guvernamentală și nu va cădea atunci pentru a doua oară un guvern având ca premier un membru PNȚCD?... Și nu va ajunge în asemenea circumstanțe partidul cel mai legitimat istoric din actualul context politic, în ochii destul de tulburi ai alegătorilor, un fel de caricatură, de produs de eprubetă, prin comparație cu Partidul Democrat, mereu în ipostaza de agitat detașament a cărui principală preocupare e "salvarea patriei"?... Domnul premier actual pare a fi mai setos de putere (lucru care sub diverse forme i s-a spus mereu) decât o întreagă caravană de arabi - de apă, atunci când se află în luptă cu deșertul. Dacă lucrurile n-ar fi stat așa, iar în cadrul PNȚCD-ului ar fi domnit unanimitatea de opinii, atunci acest partid ar fi putut oferi "democraților" toate posturile cheie din noul guvern, inclusiv cel de premier. Textul ce-ar fi însoțit această cedare ar fi fost foarte scurt: "Dacă noi, domnilor, n-am fost la înălțime în problema "reformei", aveți dumneavoastră, acum, ocazia să vă arătați măiestria în această problemă"... Ideal ar fi fost, desigur, ca toate forțele politice ale țării să conlucreze pentru ducerea cât mai repede la bun sfârșit a Reformei, ideal ar fi fost să avem cât mai puțini oameni avizi de putere personală și mai ales să nu i se mai permită domnului Petre Roman ca din spatele unor zâmbete bine croite, "șarmante", să ne facă în continuare istoria...

Mircea PORA

TOP

"Nisip alb"...

Mă întreb ce ne-am face fără știrile "de senzație", lipite de terna noastră existență mai ceva decât ceremonia sorbirii cafelei matinale? Nu e prima oară când mă surprinde o ciudată sentință a justiției americane, într-un caz recent pe care l-aș numi "Copacul" (veți vedea motivul). O societate de protecție a naturii l-a acționat în judecată pe un cetățean care, timp de două decenii, și-a proptit zilnic bicicleta de trunchiul unui pom (!?). Mirându-mă tare că în America mai există indivizi care circulă pe două roți subțiri, aflu cum eroul nostru a pierdut procesul, dându-se, deci, câștig de cauză ecologiștilor. În consecință, pârâtul a fost obligat prin sentință judecătorească - aici vă rog să fiți atenți - să îmbrățișeze copacul, să-i ceară scuze cu voce tare și să sărute (!!) pomul căruia, voit sau nu, i-a pricinuit suferințe, julindu-i coaja, se pare, destul de adânc. Îmi pun firească întrebare: **oare câți români ar trebui să pupe copacii cărora le-au pricinuit suferințe infinit mai mari decât cele suportate de arborele american?** Destui, cred, gândindu-mă la defrișările nesăbuite din anii trecuți, la dispariția unor hectare întregi de pădure, acțiune care amintește de chestia tăiatului crăcii de sub picioare. În atari condiții, mulți vinovați nici n-ar mai avea ce să pupe, câtă vreme obiectul vinovăției lor s-a dus pe apa sâmbetei, transformându-se în foc și scrum, încălzind iernile tranziției românești. Alți copaci s-au metamorfozat în uluci, garduri, parapeți, delimitând efemere proprietăți private, redobândite cum a dat Dumnezeu de la un regim întunecat, în ciuda soarelui ce trona pe stemă. Și uite așa, mi-am amintit că alături de ecologiștii care se zbat să mai salveze ce a rămas din biata noastră planetă se află, s-au aflat, și trubadurii acestui sfârșit de mileniu. Mă obsedează piesa lui **Johnny Halyday** "strigată" pe a 7-a de Beethoven, poate cel mai tulburător **manifest "eco"** pe care l-am auzit până acum. Știu cu siguranță că el a fost imprimat la finele anilor '70, deci cu mult înaintea momentului Cernobîl. De câte ori are un concert, Johnny nu uită să strige acuzator: **"Cine a murdărit cu păcură această plajă?/Unde-s pescărușii ce se înălțau spre senin?/Spuneți-mi, DE CE? Acest nisip e alb/Mă aude cineva?/ DE CE? Nisip alb!"...**

Petru UMANSCHI

"O plimbare ratată..."

Urmare din pag. 6

vechilor cazanii stând un an pe la Timișoara, simțindu-se el solidar cu lumea aceasta de rangul doi a Germaniei din impulsuri umaniste social-democrate. Ioachim pregătea - ca student la istorie și sociologie - o lucrare de seminar despre Garda de Fier și relațiile ei cu Adolf Hitler, dacă am înțeles bine. Lucrarea de stat intenționa să o pregătească din problemele comunitare ale țiganilor din România. Ioachim, în blânda sa pornire social-democrată, îi înțelegea și pe ei, dorea să-i cunoască altfel decât prin intermediul hoților și cerșetorilor exportați de meleagurile carpato-danubiano-pontice în landurile dintre Rin, Main și Dunăre. Și cum spun, la lumina farurilor lui Ioachim ne-a fost dat întregii delegații literare să descoperim frumusețea unei doamne înalte, cu un chip care părea al unei membre din cine știe care academică societate de comparatistică ajunsă, dintr-un capriciu bizar, pe marginea șoselei în chiloți. Prin urmare pe dată am simțit impulsul existențial și livresc să-i cer blândului nostru șofer social-democrat să oprească și să mă prezint înaintea frumuseții aceleia demne, să-i ofer o sută de mărci - din acelea primite de la doamna directoare de la Literaturwerkstatt - și să-i propun o plimbare de mână pe Oranienburgerstrasse, timp în care să-i recit versuri din Trakl în traducerea lui herr Peter Stoica. Nu s-a putut, pentru că între timp mașina apucase prin alte cartiere înfundate în noapte, iar acolo nu mai erau domnișoarele împodobite straniu. Prin acele locuri domnea pustietatea unei lumi burgheze, în care te-ai fi așteptat să apară dumnealui conu Caragiale în costum de arnăut oriental, în căutarea a ceva care rămâne învăluit sub pecetea tainei, vorba lui fi'-su', nebunaticul.

"De la Otto Grotewohl..."

Urmare din pag. 6

infatigabil în mijlocul unui stol de femei superbe. Textele noastre (unele au apărut deja în "Neue Literatur", revistă condusă când de la Frankfurt, când de la București de Gerhardt Csejka) au îmbrăcat haină germană datorită lui Ernest Wichner. Mi-l amintesc de la ședințele cenaclului "Universitas" de la Casa Studenților din Timișoara. Părea pe atunci un licean. Acum este un tip cu aplomb, director adjunct la **Literaturhaus.** Îl cunosc pe Georg Aescht. Îl spun că are carură de sculptor. Nu-i displace. După lectură, sunt întrebat dacă a existat vreo legătură între scriitorii germani din Banat și promoția mea literară. Răspund că optzeciștii timișoreni s-au limpezit sub înrâurirea triunghiului **Bacovia-Aktionsgruppe-Fauchereau.**

În ultima zi - Ana Blandiana (oficiere lirică în fascinantul stil de acum bine cunoscut) și Andrei Zanca (poezie insurgentă sfâșiată de melancolii).

6. Ne întâlnim într-o seară cu Siegfried Renner (meteorologul de pe Semenic și de pe Țarcu) și cu ai săi (Dorina, David, Ruth, Doru Păcurariu, cumnatul său, artist plastic, scenograful Teatrului din Arad). Ne înfruptăm din mâncări pipărate la un local croat, "Piroschka", bem șliboviță și bere, serviți de chelneri atletici și mustăcioși. Ne aducem aminte de gazeta de perete a "generației", scoasă prin opșceva în stațiunea meteo Cuntu și de aceea numită **C'untul adevăr.** Nădăjduim ca, prin acces la arhive, s-o dezgropăm de la Secu. Altfel, suntem nevoiți s-o refacem pe fragmente, ca-n cazul parodiei după Ioan Alexandru: **Un înger trece fâlfâind întruna** (I.T. Morar)/ **Zăuit mereu, nici n-o mai știu pre buna** (R.C. Cristea).

7. Maria Csejka ne duce pe Fasanenstrasse, la mult mai simandicosul **Literaturhaus,** unde citește Gellu Naum, secondat de Oskar Pastior ca traducător. Moderator - Ernest Wichner. Interes extraordinar. Toalete impecabile. Crema literar-artistică a Berlinului. Totuși, de la parter, unde funcționează un restaurant, se strecoară un damf suprarealist de ceapă. Facem un tur cu mașina lui Joachim, ghidul nostru, pe Oranienburgerstrasse. În bătaia farurilor răsar spornic fete ce au picioarele până-n gât, numai în bikini și cu pelerinele fluturând.

Proba coridorului cu oglinzi

Pia Brînzeu, profesor de literatură engleză la Universitatea de Vest din Timișoara, a publicat recent la Editura Amarcord, sub titlul **Corridors of Mirrors***, o carte învăluită într-un anumit exotism. Aspectul ei oarecum straniu, atipic pentru cine urmărește direcțiile de cercetare din lumea intelectuală/ autohtonă, dar și cariera universitarului timișorean, rezidă mai cu seamă în două puncte. Iată-l, mai întâi, pe primul.

Aerul neobișnuit al cărții izvorăște în primul rând din suportul ei metodologic, împrumutat din *imagologie*, disciplină nouă, fără trafic încă pe piața intelectuală românească; metodă interdisciplinară și comparatistă, cu deschidere spre critică literară, antropologie, istoria ideilor, istorie, psihologie socială, imagologia nu pare a fi pentru moment metabolizată de corpul canonic al științei românești. Cu toate acestea, din aplicațiile ei accidentale în cultura română au rezultat studii spectaculoase - sunt cele ale lui Sorin Antohi sau Sorin Mitu -, în seria cărora **Corridors of Mirrors** se integrează la modul cel mai neproblematic.

Conversiunea Piei Brînzeu de la naratologie și semiotică la imagologie nu e lipsită de semnificații, și am să încerc mai încolo să-i limpezesc implicațiile. Deocamdată, o descriere a ideilor de care se slujește această știință nouă mi se pare utilă. Să vedem.

În scurt, imagologia urmărește să izoleze și să explice imaginile, stereotipurile, formele mentale pe care un popor le are despre sine și despre ceilalți. Fie că se referă la sine sau la celălalt, aceste imagini sau *mituri* care populează imaginarul unei națiuni mențin coeziunea și solidaritatea atomilor sociali; identitatea națională aici și astfel se construiește, iar perpetuarea ei ține, cum e și firesc, de loialitatea indivizilor față de un număr oarecare de mituri, care pot avea sau nu suport în realitate. Aceste imagini nu se găsesc însă *in vitro*. Iată de ce imagologia le caută în faptele de cultură ale unui popor și, mai ales, în texte. Literatura nu deține neapărat aici o postură preeminentă în raport cu alte tipuri de inscripții, chiar dacă se presupune că ea vehiculează și conservă optim miturile etniei.

Acestea sunt presupozițiile care structurează oricare cercetare imagologică; și, desigur, și cercetarea dnei Brînzeu. Spre deosebire însă de analizele lui Sorin Antohi sau ale lui Sorin Mitu, unde primează articolul ideologic sau istoric, în **Corridors of Mirrors** literatura este aceea care furnizează cercetării documentele principale. Doar că, nemaifiind doar un efect al creativității individuale - care nu interesează din principiu pe imagolog -, ea este privită mai ales ca "the clear mirror of the deep-archetypal and mythological layers present in a certain society at a certain moment of time." (23) Iată deci explicația metaforei din titlu: operele sunt apele, cărțile adică, în care gesturile profunde ale umanului se oglindesc și se precizează. Dar nu numai atât. Căci această imagine, a cărei caligrafie datorează de regulă mult mecanismelor de compensație ale tribului și narcisismului național, trebuie corectat prin alte imagini care, suprapuse modelului alterat, să restituie conturul cel mai probabil al realității naționale. Prin urmare, **coridorul de oglinzi** al dnei Brînzeu devine un traseu de corecție, care confruntă percepțiile de sine și percepțiile alterității prinse în diferite codificări etnice, pentru a elibera formula cea mai iluzorie a definiției naționale.

No Longer British?

Pentru a da o formulă a specificității naționale, românești sau englezești, cât mai apropiată de realitate, cartea Piei Brînzeu urmărește, în secțiunea întâi **(Idols of Otherness)**, jocul proiecțiilor identitare în cele două culturi, comparând modul în care literaturile respective, prin autori ca Malcolm Bradbury, Alex Martin, Kazuo Ishiguro, Salman Rushdie, Ana Blandiana, Andrei Codrescu, Gheorghe Ursu, Liviu Bleoca, Florin Sicoe, rețin și divulgă imaginile de sine și imaginile celuilalt. Comparația e cu atât mai fertilă, cu cât termenii ei, cele două culturi adică, au avut și mai au încă destul de puține puncte de convergență.

Percepția pe care o au românii despre sine sau despre universurile apusene ne este în general cunoscută; cartea nu aduce aici revelații, mulțumindu-se să sistematizeze și să redea cursiv atitudini deja clasificate. Dimpotrivă, modul în care se conturează percepția de sine a britanicilor și, mai cu seamă, modul în care sunt zugrăviți românii în proza engleză (aceasta din urmă, în capitolul expresiv intitulat **Lovely Barbarians**), e cât se poate de palpitant și instructiv.

Englezul, aflăm, crede despre sine că e extrovertit, loial, însuflețit de un bun-simț natural, pacifist, libertar. Dar și: excentric, ipocrit, oripilat de abstracțiuni, demodat, sec, lipsit de imaginație. Mitul naturii - **"the Englishness"** - s-ar lăsa epuizat, în variantele autoflatante, de noțiuni precum discreția, distincția și reținerea. Scriitorii din colonii - Rushdie sau Naipaul, de pildă - bruiază însă permanent în romanele lor aceasta percepție a sinelui național, denunțând perspectiva colonialistă cu care ea se identifică. O punere în abis a acestei ofensive a marginilor care își propun să reformuleze modelul canonic de *Englezitate* este descrierea unei Londre tropicale, pe care o face superstarul cinematografiei indiene Gibreel Farishta, unul dintre cele două personaje principale ale **Versetelor Satanice.**

Cât privește atitudinile pe care insularii le au despre noi, conservate în cărțile unor autori precum Olivia Manning, Henry Baerlein, David Selbourn, Guy Arnold, Hugo Hamilton, Dervla Murphy, Georgina Harding, ele merg de la disprețul alarmat al primilor briți care traversează Țările Române și aprehensiunile complicate față de universul balcanic al rezidenților anglo-saxoni în România interbelică, până la admirația înduioșată și uneori melodramatică, sincopată totuși de unele colapsuri, ale britanicilor care au avut ocazia să coboare în infernul totalitar românesc. O mai mare aderență la realiatea românească, deși nu mai puțin problematică, vădesc englezii mai cu seamă pentru România post-revoluționară. Pentru ei, a atinge această margine a Europei înseamnă a reconsidera "the English-British identity through the perspective of different needs and desires, of new forms of knowledge and selfknowledge." (p. 76) Călătoria unui Paul Bailey sau Georgina Harding nu mai sunt călătoriile panicate ale colonizatorului modern, ci un traseu inițiatic care perturbă stereotipurile percepției de sine, modificând formula identitară. La capătul inițierii (care s-ar produce în contact cu orice alteritate, nu numai cu cea românească), englezul se află în posesia unei prețioase "fresh view on a space that is becoming less and less discredited by cliches" și, desigur, a unui portret mai adecvat al propriei identități.

Raporturile dintre culturile irlandeză și română se precizează într-un scenariu mai puțin dramatic. Relația dintre irlandezi și români nu se mai pune în termenii colonizator-colonizat, așa cum se întâmplă adesea în relația dintre englezi și autohtoni. Irlandezii aparțin, ca și românii, unei culturi periferice, unei margini, și de aceea contactul cu noi exclude gesturile de imperialism cultural. Dimpotrivă, se manifestă aici de la început un veritabil spirit de solidaritate și o înțelegere care nu abuzează de raționalizări, ci se lasă în seama instinctului. Între români și irlandezi dialogul culturilor prinde ușor, căci nici unii și nici ceilalți nu își pun problema să instituie - sau, din contră, să se debaraseze - de un spirit de dominație. Ei se află în această relație *inter pares* și singurul lucru care contează este să dobândească complementaritatea celorlalți, în schimbul celei proprii.

Toate suferințele sunt plauzibile

Un element de inovație metodologică al studiului este introducerea conceptului de *infraimagine* - aliaj între percepția de sine și percepția celuilalt -, sinteză elaborată de scriitori români din exil sau scriitori internaționali de limbă engleză. Și unii și ceilalți sunt interesanți "because they complete the more frequent stereotyper of the natives with a new set of attitudes. By understanding them correctly as perhaps the principal mechanism at work in discrimination and domination active in post-colonial world, Europeans can catch up with innumerable Otherness of both East and West."

La capătul unei iluminări abile a materialului investigat, Pia Brînzeu oferă, în a doua secțiune a studiului intitulată **Euromyths**, o hartă esențială a imaginarului european, în profilurile căreia sunt adăpostite și imaginile pe care șocul alterității americane le injectează în conștiința europeană.

Se știe că spiritul Europei sau *Europenitatea* a cunoscut mai multe definiții. Nici una însă nu a reușit se pare să-i epuizeze realitatea, așa încât conceptul rămâne încă tulbure. Nu insist. Cert este că spiritul european se comportă, față cu identitățile în care simte alteritatea, în același mod în care o face un sine național. De aceea, mecanismul imagologic nu diferă deloc de cel la care se supune un popor atunci când își mobilează conștiința socială cu mituri. Acestea din urmă au și în acest caz aceleași funcții și oxercită aceeași hipnoză: e de ajuns să ne gândim la forța eurocentrismului.

Cartea Piei Brînzeu e interesată deci și de marile ficțiuni identitare ale europenilor, și în special de modul în care acestea își restrâng influența, lăsând locul unora noi, pe care globalizarea le proiectează în imaginarului Bătrânului Continent. Studiile cuprinse în această a doua secțiune izolează noile imagini ale conștiinței europene, precum și noile valori care le motivează. Iată câteva: imaginile transexualității ca noi modele impuse de confruntarea dintre vechile codificări culturale ale masculinului și femininului, imaginile universului carceral, figurile dictatorului, noile icoane ale spațiului și timpului care se clarifică în atitudinile scriitorilor față de orașul (post) modern.

Mi-e greu să spun cât de completă este această cartografiere. Nu știu, apoi, cât de dezafectat e vechiul univers mental al Europei, de vreme ce deocamdată vechile valori mai iscă adeziuni patetice în cazul multora dintre continentali. Oricum, inventarul dnei Brînzeu, întocmit prin analiza unor opere române sau străine, e plauzibil. Și asta fie și numai fiindcă imaginile, atitudinile și valorile pe care studiul le identifică sunt cele mai adesea travestiuri ale suferinței, recompense și compensații imaginare ale unei istorii pe care Continentul a avut grijă să o facă dezagreabilă.

Excomunicarea literarității

Interesul **Coridoarelor cu oglinzi** nu se află atât în analizele propriu-zise pe care le desfășoară

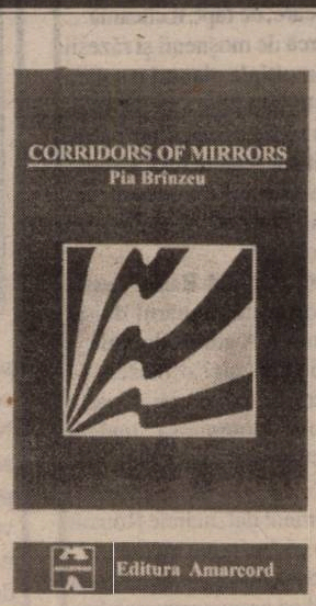

autorul, cât în construcția solidă a cărții. Unora, hermeneutica dnei Brînzeu le-ar putea părea clorotică. În fapt, ceea ce interesează aici e demonstrația, pe care analizele laconice o slujesc cel mai bine. Spuneam că, în cazul Piei Brînzeu, conversiunea la imagologie și studiu cultural nu e lipsită de semnificații. De ce? Întâi, pentru că, nu neapărat în sens biologic, Pia Brânzeu aparține unei generații intelectuale care smulge cercetarea literaturii din monstruoasa colație cu mandarinatul ideologic. În anii șaptezeci, tinerii critici din Universitate sau din afara ei visau să facă știință altminteri, găsind în structuralism, și mai târziu în semiotică, alternative la pozitivismul vetust și ideologizat pe care îl vehiculau mulți dintre profesorii lor. Ei fișează teorie apuseană (pe care o parcurg desigur în original), traduc eseuri și autori în vogă, citesc reviste străine (licite deja în biblioteci), reiau în țară polemicile de idei sau manifestele noului scientism care face școală în Occident. Găsind neadecvate injoncțiunile teoretice de până atunci, această generație intelectuală - care îi adăpostește, la Timișoara, pe Ilie Gyurcsik, Livius Ciocârlie, Ileana Oancea, Pia Brînzeu, Vasile Crețu, Crișu Dascălu, Ivan Evseev, Marcel Pop-Corniș, Adriana Babeți, pe Mircea Mihăieș, Vasile Popovici sau Daniel Vighi, mai târziu - va învăța să aplice dezinvolt metodele structuraliste sau semiotice în analiza cărților de literatură, introducând pentru prima dată filologia timișoreană în liga înaltă a studiilor umaniste de factură universitară.

Epoca are, totuși, excesele ei, dintre care cea mai gravă este superstiția "științei", cu alte cuvinte încercarea de a include cercetarea literaturii în paradigma științelor naturale. Dincolo de ethosul și tradiția puternică a grupului de teorie literară de la Timișoara, irosite azi în mare măsură sub aspect instituțional, contextul epistemologic al anilor 70-80 a lăsat câteva stigmate care nu s-au șters cu totul de pe trupul intelectual al celor care l-au experimentat. În întregime, puțini au reușit să abandoneze ticurile și prețiozitățile neopozitivismului care domina critica literară începând cu anii șaizeci, chiar dacă nici unul dintre ei nu mai aderă acum la unele dintre teoremele structuraliste sau semiotice. Epoca a lăsat însă o credință și un stil, și acestea sunt, într-o anumită măsură, și ale Piei Brînzeu.

În fond, am putea spune, autorul **Coridoarelor cu oglinzi** provine dintr-o familie în care știința are genealogie. Numai că tradiția familială și spiritul timpului nu își asumă în întregime adeziunea Piei Brînzeu pentru metodele "științifice". Mai e ceva: un anumit temperament înclinat spre rigoare, slăbiciunea pentru *claritans*, oroarea de lucrurile încâlcite și fără verificare sigură - care, toate, aparțin și omului biografic, dar și criticului. Iată de ce cred că semiotica și naratologia, științe cărora Pia Brînzeu le datorează primele sale cărți, au fost mediul natural pentru această personalitate însuflețită de un spirit mai curând *geometric*. Și până acum, doar acolo s-a putut împlini pasiunea ei aproape senzualistă pentru certitudini, pasiune pe care, în cercetarea literaturii, ți-o îngăduie doar materialitatea textelor.

De ce e semnificativă, prin urmare, conversiunea dnei Brînzeu. Simplu. Imagologia se află la antipodul studiilor pe care profesorul timișorean le-a făcut până acum. Așa zicând, această carte nu e numai exotică pentru cultura noastră de acum, ci și pentru cariera Piei Brînzeu. Gustul noutății e unul pe care autorul **Coridoarelor...** nu și-l descumpănește aproape niciodată. Cosmopolită și xenofilă prin însăși fatalitatea identității sale multiple (tipic central-europeană), dar și prin contactul constant cu alte culturi pe care i-l cere profesiunea, ea a găsit mereu irezistibilă atracția noului. A făcut semiotică și naratologie și pentru că ele conveneau spiritului său sedus de claritate și rigoare, dar și din plăcerea de a experimenta lucruri inedite înaintea altora. Trecerea de la una spre cealaltă a fost însă cursivă, fiindcă, în mare, pe aceleași idei (a literarității, a specificului textului literar și experienței estetice) se întemeiază cele două științe.

Dimpotrivă, imagologia, care nu mai e o știință a literaturii, ci una a culturii, lucrează cu alte presupoziții. Ea poate fi cel mult o critică de uz, ce trece brutal peste *literaritatea* textului, cu alte cuvinte peste demnitatea lui metafizică, extorcând doar informații pe care le-ar fi putut da tot așa de bine o pagină de ziar sau o statistică a cadastrului. Astfel că, barând accesul operei spre principiul literarității, deci negând, în ultimă instanță, însăși valoarea ei estetică, literatura poate să piară înghițită de toate celelalte forme ale comunicației umane. Ceea ce desfide imagologia sunt principiile la care teoria literară a ținut cel mai mult, și anume cele care postulau existența obiectivă și descriptibilă a unui domeniu distinct al literaturii - textul literar - și necesitatea de a-l investiga potrivit naturii sale lingvistice.

Ca autor de studii de imagologie, Pia Brînzeu e nevoită deci să se ridice împotriva ei însăși. Imagologul ucide pe critic și pe naratolog, fiindcă, am văzut, primul își colectează imaginile din opere în același fel în care ar face-o cercetând texte fără valoare estetică.

Prin urmare, calitatea analizelor nu trebuie căutată în rafinamentul critic, ci în eficiența lor teleologică. Economică în investigațiile punctuale, autoarea privește mereu spre ansamblu, urmărind în cărțile pe care le discută numai elementele care susțin ideile de plecare. Cercetarea admite *ex principio* doar informațiile care împing înainte demonstrația și pot duce la concluzii imagologice, rămânând opacă la intuițiile care l-ar putea entuziasma pe criticul literar. Înțelese astfel, analizele dnei Brînzeu nu pot sta în nici un chip sub bănuiala superficialității.

Cu toate acestea, punctul forte al cărții e totuși altul, și el mizează pe amenajarea materiei cercetate, pe construcția unei viziuni sistematice și totalizante. Talentul de a construi o carte e unul rar. Aici el există. Se înțelege că autori precum M. Bradbury, S. Rushdie, Ana Blandiana, O. Manning, I. Grosan, L. Constante, D. Lessing sau K. Ishiguro au intrat și înainte în atenția criticii. Niciodată, însă, asupra lor nu s-a exercitat o viziune unificatoare, susținută și alimentată de un dispozitiv teoretic bine articulat. Prezența lor împreună altundeva decât într-o *colecție* de studii ar fi părut multora absurdă. Sub semnul miturilor care configurează imaginarul social însă, alăturarea lor a devenit nu numai legitimă, ci și firească.

Corridors of Mirrors e cartea unui profesionist. Dezinvoltă în mai multe culturi, Pia Brînzeu e un autor sigur pe sine, care manipulează fără crispare cele mai diverse surse, de la literatură la istorie și politologie. Exactă, pragmatică, nesentimentală, poate ușor didactică în demonstrație, cercetarea Piei Brînzeu e cu certamente unul dintre lucrurile cele mai bune pe care le-a dat în ultimii ani mediul universitar timișorean. Traducerea ei în limba română devine - mai trebuie să spun? - urgentă.

Dorian BRANEA

* Pia Brînzeu, **Corridors of Mirrors, The Spirit of Europe in Contemporary British and Romanian Fiction,** Timișoara, Editura Amarcord, 1997.

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

Biblioteca „ASTRA" — SIBIU —

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 6 (1397) 25 IUNIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 500 LEI

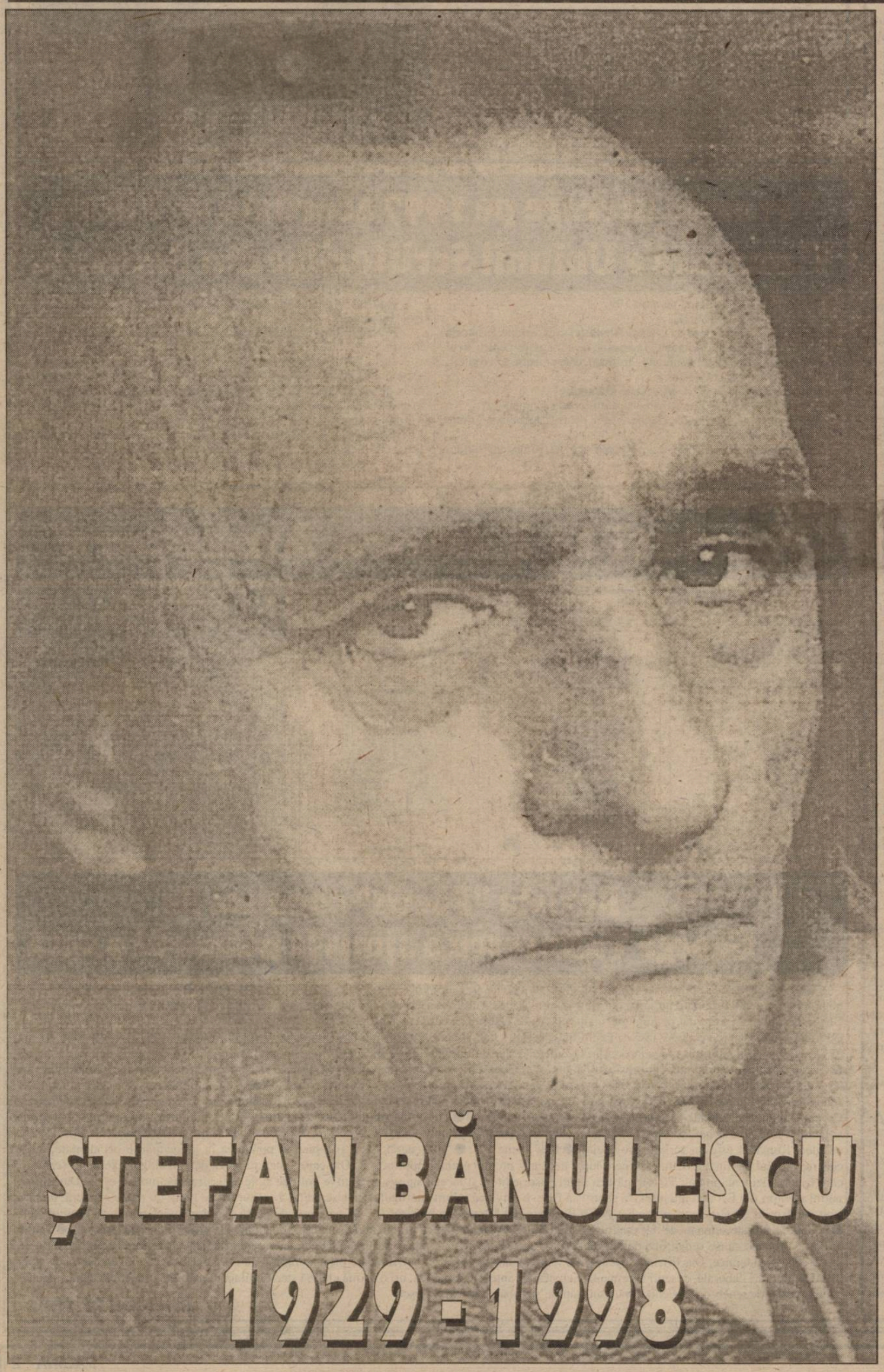

ȘTEFAN BĂNULESCU
1929 - 1998

DIN SUMAR

▲ Inedit: "Fericitule muritor": epistolar I.D. Sârbu - Deliu Petroiu
▲ G.I. Tohăneanu: "Străveziul demon..."
▲ Un jurnal italian de C. Ungureanu: "Constelația gemenilor"
▲ H.-R. Patapievici: "Niceea și Galilei 325 & 1633" (v)
▲ Livius Ciocârlie: "Caietele lui Cioran"
▲ Lumea românească la 1998 - interviu cu istoricul Ion Bulei
▲ Exclusivitate: Andrew Sanders - canon, identități și Europa
▲ Vasile Popovici despre volumele "A muri în Tibet" și "Femei în fața oglinzii"
▲ Eugen Bunaru în dialog cu Gheorghe Mocuța
▲ Eseuri de Paul Eugen Banciu, Marcel Tolcea, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Alexandru Ruja, Mircea Pora
▲ Proză de Leonard Oprea și Dan Negrescu

Acest număr al revistei este editat cu sprijinul Ministerului Culturii, Fundației pentru o Societate Deschisă, Fund for Central and East European Book Project, S.C. Locuințe Con-Proiect

I.Q.

Poliția presei

(O pastișă după "Cațavencu")

Organ de presă: "*Adevărul*", luni, 20 aprilie 1998

Faptaș: E.P., două inițiale

Greșeală: După ce, în titlu, suntem avertizați că **Italiencele sunt terorizate de un criminal în serie,** ne prăbușim înfiorați în citirea articolului unde aflăm despre asasinul cu pricina că "ar fi comis deja două crime". În spiritul adevărului care caracterizează poporul român și naționalitățile sale conlocuitoare (cu excepția celei maghiare), suntem nevoiți să punem câteva întrebări care tulbură oarecum logica spăimoaselor fapte. Primo: dacă nu cumva ar putea fi vorba în cazul cu pricina despre niște "crime în serie", și nu despre "un criminal în serie", conform înțelesului pe care DEX-ul îl oferă oricărui frecventator la expresia "în serie" ("în multe exemplare, despre același tip, în număr mare")? Secundo: dacă nu cumva cele două inițiale - al căror procentaj ridicat de masochism ar trebui să-l îngrijoreze chiar și pe dl C.T. Popescu! - sugerează prin cuvântul "deja" iminența altor fapte de aceeași factură despre care, pe căi oculte, are oarecum știre. Ceea ce, sinceri să fim, ar tranforma numeralul "două" în "numeroase", așa cum se prezintă și în stupidele exigențe ale DEX-ului.

Dar E.P. nu încetează a ne uimi și bine face, fiindcă ce redactor e ăla care scapă din mână prea repede o pradă ca asta?! Deci, dumnealui ne povestește și cum asasinul și-a ucis primele două făpturi (deocamdată, nu fiți dezamăgiți!), anume că "intra în toaletă unde victimele erau singure". Cu respect (un ligament potrivit locului unde se desfășoară oribilele fapte!), atragem atenția reporterului de la *"Adevărul"* că obiceiul de a intra singur la toaletă se păstrează, chiar este o constantă, în toate țările civilizate, fapt care a condus, cel puțin până acum, ca nici măcar un cvartet să nu fie asasinat în toaletă, darămite un cor!

În fine, citim imediat mai departe, "și le ucidea cu un amortizor montat în revolver". Nici nu ne vom referi aici la faptul că ar putea fi vorba despre o montare "la revolver", fiindcă am risca să nu fim înțeleși. Ceea ce am vrea să subliniem respectuos este faptul că, în acel spațiu, singurele locuri unde ar mai fi putut fi montat amortizorul sunt clanța și rezervorul toaletei, ceea ce arată că asasinul a procedat logic montându-l fix la revolver!

Lovitura de pedeapsă: Fiind vorba despre Italia, ne permitem să îi sugerăm dlui Cristian Tudor Popescu să-i aplice făptașului un șut fără amortizor numai după ce a încălțat ceva de forma țării sus menționate. De asemenea, am sugera - ca măsură preventivă - ca gestul să fie executat cu latul sau **cu ristul**[1], știut fiind că o lovitură cu vârful poate fi interpretată ca o gratificație în cazul unei anumite minorități.

Civil (r)

Marcel TOLCEA

1) Dintr-o carte a șuturilor - de data asta e vorba de fotbal - a lui Ștefan Covaci, aflăm că ristul e partea exterioară a labei piciorului cu care loveau balonul profesioniștii de la Ajax Amsterdam. Nici DEX-ul, nici Dicționarul de neologisme nu ne oferă vreo lămurire în acest sens. Ligamentul de mai sus poate fi considerat, oarecum, lipsit de eleganță de către unii cititori heterosexuali dar e pur și simplu întâmplător.

Doliu pentru Ștefan Bănulescu

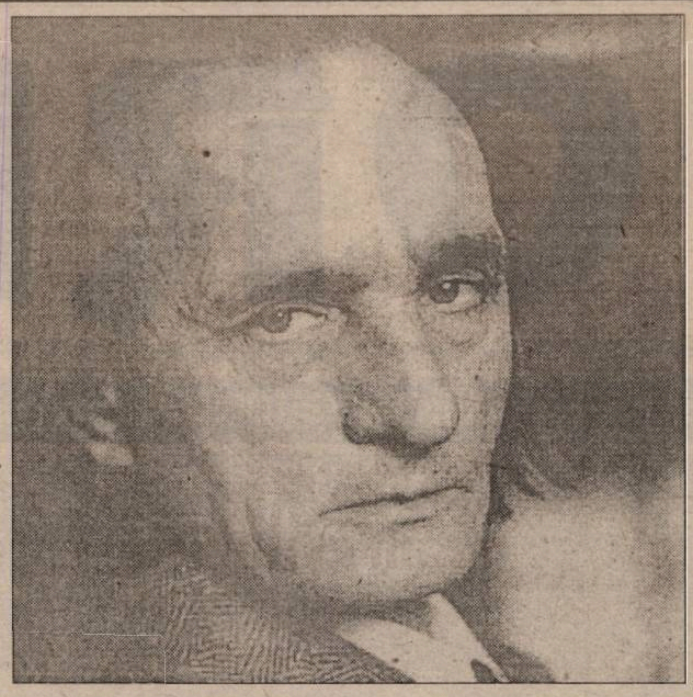

Eugen Ionescu - dar nu numai el - a scris că Ștefan Bănulescu este cel mai important prozator român al ultimei jumătăți de veac. Pentru mulți, Bănulescu este așezat la răscrucea literaturilor lui Sadoveanu, Voiculescu, Mircea Eliade. Opera lui împlinește o geografie literară românească, dar și una spirituală. Îi dă sens. Rod al deceniului șapte al culturii noastre (acesta este Timpul ei), ea ne invită să recitim cărțile fundamentale ale culturii noastre. Într-un timp al rupturilor, el este un liant, recuperând o tradiție literară abandonată: recuperând miturile esențiale ale devenirii noastre.

Nuvelele din **Iarna bărbaților** sunt capodopere, dar și "secvențele" sale jurnalistice, și proiectele sale romanești sunt puternice, lăsând impresia Creației. Scriitor născut, iar nu făcut, Poet în toată puterea cuvântului, Bănulescu stăpânește, cum puțini prozatori români, magia scrisului. A fost comparat cu marii latino-americani. Dar înainte de voga acestora, Ștefan Bănulescu a explorat universurile arhetipale, geografiile mitice numite (cu atâta succes) de aceștia. Scriitor al sudului românesc, el vine și din timpul în care Faulkner propunea personaje și situații-model. Nu-i rău să-l gândim alături de cei mari ai secolului.

A plecat dintre noi un mare prozator, un clasic al prozei actuale. Fie-i țărâna ușoară.

ORIZONT

Premiile literare pe 1997 acordate de Filiala Timișoara a Uniunii Scriitorilor din România

● Premiul de excelență pe anul 1997 LAURENȚIU CERNEȚ;

● Premiul pentru poezie: **Lucian Alexiu** pentru volumele **Istoria naturală și alte poeme, Ecorșeu, Îndreptar de navigație pentru uzul somonului albinos, Grupul nominal (7 formule de exorcizare a verbului),** toate apărute la Editura Hestia;

Liubița Raichici, pentru **În spatele Domnului;** (în limba sârbă), Editura Uniunea Sârbilor din România;

● Premiul pentru proză: **Daniel Vighi** pentru **Decembrie, orele 10,** Editura Albatros;

● Premiul pentru critică și eseu : **Vasile Popovici, Rimbaud,** Editura Echinox;

● Premii pentru debut

Rodica Binder: Ion Barbu și Paul Valéry (Editura Cartea Românească);

F. Nagy Klara: Inimă de prund (în limba maghiară, roman), Editura Pi Ara;

Juriul Filialei a fost format din Cornel Ungureanu (președinte), Octavian Doclin, Mandics György, Mircea Mihăieș, Slavomir Gvozdenovici, membri. Pentru **premiul de excelență** au fost cooptați în juriu laureații premiilor de excelență din anii trecuți, Ion Marin Almăjan, Maria Pongracz Popescu, Viorel Marineasa.

Sponsori: TAZIMIL S.R.L., Banca Comercială Română, Banca Româno-Turcă, Uniunea Democrată a Sârbilor, Banca Română pentru Dezvoltare, Magnet S.R.L., Asociația Deportaților din Bărăgan

Noutăți la Editura Amarcord

Tur de orizont

Revista "Poesis" condusă de George Vulturescu a ajuns la numărul o sută

● Prilej cu care s-a editat un număr cu adevărat special în care vedete sunt, așa cum este normal, poeții ● Mai tineri sau maeștri, mai nouăzeciști sau mai originali, unii mai talentați ca alții (dacă nu citiți revista nu o să aflați care sunt unii și care alții) ● La secțiunea "remember" Gheorghe Pruncuț (prezentat de Eugen Bunaru) alături de Gabriela Negreanu, George Boitor, Ioan Bran ● Multe cronici de carte, un interviu cu Gabriela Melinescu (care e convinsă că Paul Celan ar fi meritat Nobelul), un alt interviu cu poetul și criticul Eugene van Itterbeek (care afirmă că Doinaș este un autor quasi-necunoscut în Occident, deși este un mare poet) ● Creierul revistei publică un articol despre "Dreptul de autor" ● "Fără romantisme, programe, promisiuni, Domnilor colaboratori! Vigoarea unui pahar de horincă este singurul drept autor pe care semnatarul (G.V., n.n.) acestor <rânduri> îl păstrează pentru Domniile voastre, în orașul de pe Someș, oricând" ● Dacă ne uităm mai... aplicat la numărul semnatarilor, pe Someș ar trebui să curgă horincă, nu H_2O ● Primele locuri ale topurilor revistei **"Cuvântul"** (nr. 5) sunt ocupate Carlos Fuentes, Cornel Ungureanu, Iolanda Malamen, Petre Barbu, Paul Zarifopol ● Tot în **"Cuvântul"**, un dialog interesant și emoționant între Radu G. Țeposu și Dora Wechsler Blecher, sora mai mare a lui Max Blecher ● În primul număr din acest an al revistei botoșănene **"Hyperion"**, Stelian Tănase decide: "Românul este un scriitor provincial" ● Mai spune S.T. ● "În general Estul și-a pierdut ponderea în preocupările occidentale, după căderea zidului Berlinului. Estul devine o lume normală, nu mai e nimic spectacular. Din cauza aceasta, și vă dau un singur exemplu, scriitorii care făceau disidență în anii '70-'80, găseau relativ ușor editori și făceau succes pe motive politice și de rezistență, pe motive etice. Dar astăzi, puțini scriitori din Est mai interesează, pentru că Estul e privit ca o lume normală. Miza scrisului a scăzut foarte mult, nu mai e cenzură, nu mai sunt închisorile" ● Excelentă proza lui Ștefan Baștovoi din **"Bucovina literară"** (nr. 3), care este dedicată copiilor sovietici care au crescut mari ● Poezie de calitate semnată de Alexandru-Cristian Miloș ● **"Contrapunct"**-ul din mai propune o temă interesantă ● Gheorghe Grigurcu ● Spune criticul: "Constat că azi o mulțime de fetișcane scriu versuri, de la grizetele care-mi iau hainele la curățătorie până la znobitele de la institutele de cercetări academice. Dar lirismul e pentru ele... prea tânăr sau prea bătrân, din care pricină întrețin cu el o relație frivolă. Adică e o necoaptă însăilare de stări puberale, deseori agrementate cu nesiguranțe de gramatică, ori o formă clasică steril imitată în manieră didactică, până și atunci când e vorba de tenebrosul Nichita Stănescu sau de șugubățul Marin Sorescu".

ROȘIORII DE VEDE

Copyright

"Drept la replică" refuzat de "România liberă"

Dragă domnule Băcanu,

în tableta de miercuri, 17 iunie a.c., de pe prima pagină a "României libere", dl. Alex. Ștefănescu citează incorect dintr-o cronică la "Jurnalul" lui M. Sebastian, intitulată "Evreitatea mea", apărută în revista "Orizont" din Timișoara. În tableta domniei sale, Alex. Ștefănescu mă invocă, denaturând sensul articolului meu, de mai multe ori. Vă rog, în virtutea dreptului la replică, să binevoiți să dați curs textului care urmează. Ar fi, desigur, de dorit ca replica mea să apară în spațiul tabletei d-lui Ștefănescu. Dacă acest lucru nu vi se pare posibil, vă rog să-i găsiți un loc convenabil.

Vă mulțumesc și vă asigur de aceleași vechi sentimente,

Vasile POPOVICI

Dreptul la replică

Nu vorbeam în numele d-lui Alex. Ștefănescu

Într-o tabletă de miercuri, cu titlul "Protest", dl. Alex. Ștefănescu, simplificând lucrurile fără să ezite, formulează spectaculos: el unul înțelege să se rușineze exclusiv pentru faptele sale; crimele extremei drepte românești nu au nimic de-a face cu persoana sa. Spectaculos și aparent corect.

Într-o privință, sunt și eu înclinat să-i dau dreptate dlui Ștefănescu. Fiindcă se simte - ca orice om cu mintea întreagă - cu totul străin de spiritul lui C.Z. Codreanu; Mota-Marin, Horia Sima, Antonescu și ceilalți, dl Ștefănescu nu-și recunoaște vreo contribuție la ceea ce ei au săvârșit înainte ca el să se nască. Fără îndoială că așa stau lucrurile.

Dar nu aceasta era chestiunea în articolul "Evreitatea mea", publicat în revista "Orizont", invocat în "Protest"-ul dlui Ștefănescu! Și Domnia sa o știe prea bine. Chestiunea era participarea unora dintre marile noastre spirite (Eliade, Noica, Cioran) la mișcarea de extremă dreaptă. Dacă dl. Ștefănescu i-a citit pe acești autori - și nu mă îndoiesc că a făcut-o, dacă îi consideră valori reprezentative pentru cultura noastră - și bănuiesc că-i consideră, dacă, citindu-i, **s-a identificat** sufletește, măcar în parte, cu ei, dacă admite că ei au lăsat prin opera lor o amprentă asupra noastră, atunci rușinea de care vorbeam în articolul citat (o cronică la "Jurnalul" lui Sebastian) "se întinde - într-adevăr - peste o întreagă perioadă din cultura și istoria națională, iar umbra ei te acoperă și pe tine". Acesta era contextul afirmației mele. Criticul literar Alex. Ștefănescu este liber să rămână rece la drama conținută în "Jurnalul" lui Sebastian; în plus, Eliade, Noica și Cioran pot să i se pară figuri fără nici un rol în formarea sa ca intelectual **român**. Ceea ce rămâne însă de discutat în toată această poveste, și ce nu aș vrea să discut, dintr-o delicatețe pe care n-o regăsesc în articolul d-lui Alex. Ștefănescu, este rezonanța **omenească** pe care o trezește tragedia exprimată în paginile lui Sebastian (cui o trezește).

Oricum, în articolul din care dl. Alex. Ștefănescu citează, eu vorbeam despre impresiile pe care "Jurnalul" lui Sebastian mi le-a lăsat **mie** și n-am pretins nici o clipă să le impun cuiva. Așadar, o spun răspicat: nu i-am cerut chiar nimic d-lui Ștefănescu în mod special și, de aceea, nu văd prea bine ce anume îmi cere el acum. Și atunci, de unde atâta iritare în acest protest ce mi-e în parte adresat?

Vasile POPOVICI

Timișoara, 20 iunie, 1998

Primim:

Un gest imoral

Participând în ianuarie 1997 la **Colocviile "Aron Cotruș"** de la Alba-Iulia și Blaj - ca invitat al Inspectoratului pentru Cultură al județului Alba - am fost solicitat de un cercetător din Alba-Iulia, dl Mircea Cenușă, să-i comunic adresa Bibliotecii Române din Freiburg (Germania), unde se află o mare parte din **arhiva Aron Cotruș**. Motivația exprimată atunci a fost dorința de a cerceta arhiva și, dacă va avea posibilitatea, să o aducă **în copie** în țară și să o depună la o bibliotecă publică pentru a putea fi cercetată de toți cei interesați de viața și opera lui Aron Cotruș. Această arhivă a fost descoperită de noi, **prin corespondență,** și am descris-o, pentru prima dată în țară, în monografia **Aron Cotruș - viața și opera** (Editura de Vest, Timișoara, 1996). Solicitarea dlui M.C. părându-mi-se normală, i-am dat adresa, cu rugămintea de a-mi comunica în momentul când va aduce copia arhivei și biblioteca unde a depus-o. Numai că dl. M.C. a uitat acest lucru. Despre faptul că a fost la Freiburg și a copiat arhiva mi-a scris dl Ioan Iancu Bidian, directorul Bibliotecii Române. Plecat pe bani publici la Freiburg, în vara anului trecut, dl M.C. a adus copia arhivei, dar o păstrează sub regim privat, fapt ce mi se pare un gest imoral. A predat **ceva** la Biblioteca județeană Alba, fără să știm dacă este **toată** arhiva, deoarece nu există un inventar, iar la data prezenței noastre la Alba Iulia (8 mai 1998) nu era înregistrată și prelucrată nici o filă din sutele de file care formează arhiva. Dl M.C. se comportă ca și când ar fi proprietarul arhivei (adusă pe bani publici), influențând conducerea bibliotecii de a nu admite cererea și xeroxarea documentelor, atâtea câte există aici. Lipsa de moralitate este evidentă.

Cu această ocazie mai semnalăm, tot pentru prima dată în țară, o altă parte din **arhiva Aron Cotruș** aflată în străinătate, fără a da adresa. O vom face atunci când o instituție de cultură (Biblioteca Academiei, Muzeul Literaturii Române, Biblioteca Centrală Universitară) va fi interesată de aducerea acesteia în țară, pentru a putea fi cercetată. Această parte de arhivă cuprinde mai multe dosare în care se găsesc poezii manuscrise, scrisori primite de la Doina Missir, de la Victoria Pandrea, de la alte persoane (200), diverse fotografii (peste 100), copii după diferite poezii, note și cuvântări.

Alexandru RUJA

Viața asociației

La sfârșitul lunii martie, studenți, universitari, scriitori, curioși au populat la refuz sala de cenaclu a "Orizont"-ului, unde a avut loc lansarea cărții "Șapte eseuri despre strigoi" de Otilia Hedeșan. Despre volumul apărut în colecția "Cursuri/studii universitare" a Editurii "Marineasa" au vorbit Cornel Ungureanu, Adriana Babeți, Iosif Cheie Pantea, Daniel Vighi, Viorel Marineasa ● De 1 aprilie, poetul arădean Gheorghe Mocuța a fost oaspetele scriitorilor timișoreni, prilej cu care a avut loc lansarea ultimului său volum de poezie "Omul de litere/ viața de hârtie" (Editura "Mirador"). Au prezentat Cornel Ungureanu, Simona Grazia Dima și Robert Șerban ● 10 aprilie a coincis cu Ziua Editurii "Univers", reprezentată de directorul ei, criticul Mircea Martin. Au fost prezentate de către Ilie Gyurcsik și Cornel Ungureanu cărțile apărute în colecția "A treia Europă" a importantei edituri, cât și revista "Euresis" ● Cartea preotului și profesorului Wilhelm Dancă, "Mircea Eliade. Definitio Sacri", a fost lansată la sediul "Orizont"-ului, în 17 aprilie, de către C. Ungureanu, Robert Lazu și Marius Lazurca ● Poetul Traian Pop Traian, stabilit de mai mulți ani în Germania, s-a întors la Timișoara pentru a "arunca" pe piață ultima sa carte de versuri "Săptămâna 53", editată de "Marineasa". Au vorbit Cornel Ungureanu, Daniel Vighi și Viorel Marineasa ● Lume multă și entuziastă în ziua de 6 mai, când studentul Cătălin Lazurca a debutat cu volumul de versuri "Remix" (Editura "Marineasa"), fiind prezentat de Robert Șerban, Dorian Branea, Adriana Babeți, Vasile Popovici și Cornel Ungureanu ●Scriitori timișoreni, mai tineri sau mai maturi, au sărbătorit, în 16 mai, împlinirea a 40 ani de la înființarea cenaclului "Pavel Dan" de la Casa Studenților ●Cea de-a doua carte apărută în colecția "Cursuri/studii universitare" de la "Marineasa", "Între hanger și sofa", de Daniel Vighi, a fost lansată la Universitatea de Vest, în stânga și-n dreapta autorului aflându-se Ileana Oancea, Iosif Cheie Pantea și Viorel Marineasa. Iar în față, studenți, colegi și prieteni ●Criticii literari Cornel Ungureanu și Ioan Viorel Boldureanu au prezentat, în 28 mai, cărțile de poezie "Nu mă atinge" de Aura Christi și "Focul matematic" de Simona Grazia Dima ●"Nașterea, surâsul", cel de-al doilea volum de versuri al lui Iosif Caraiman, a fost lansat în 8 iunie, la "Orizont", cuvintele de întâmpinare fiind rostite de C. Ungureanu, Eugen Bunaru, Ion Marin Almăjan, Gabriel Marineasa ● Reeditată la "All", "Arheologia terorii" de Vladimir Tismăneanu a fost discutată, în prezența autorului, în 10 iunie, de către criticii Mircea Mihăieș și Cornel Ungureanu ● Cartea Corinei Ciocârlie, "Femei în fața oglinzii", le-a prilejuit lui Cornel Ungureanu, Vasile Popovici, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș ocazia unei vii dezbateri literare la întâlnirea autoarei cu publicul, în 16 iunie.

Semnal editorial

"Biblioteca de psihanaliză", coordonată de Vasile Dem. Zamfirescu la editura **Trei** a ajuns, prin numărul său 16, într-un moment de vârf a ceea ce se cheamă performanță editorială. Elisabeth Roudinesco, nume de primă mărime al psihanalizei contemporane, oferă publicului român, prin excelenta traducere a Deliei Sepețean Vasiliu, o carte fundamentală pentru înțelegerea unei mari personalități a științei contemporane. **Jacques Lacan. Schița unei vieți, istoria unui sistem de gândire** e, întru totul, un volum incitant. "Istoria va reține, împreună cu E. Roudinesco, că omul acesta a reușit să analizeze cu extremă finețe transformările familiei occidentale, declinul funcției paterne, contradicțiile iubirii, iluziile revoluției, logica nebuniei".

No smoking! (II)

Surprinsă în "flagrant", m-am rușinat, m-am căit și mi-am zis: dacă primul-ministru Radu Vasile, la solicitarea Societății Române de Cardiologie, promite spășit în fața națiunii să nu mai fumeze pe posturile de televiziune, ba mai mult, să fie chiar "un exemplu împotriva acestui nociv obicei", dacă azi - 31 mai, tot este Ziua mondială împotriva fumatului, trebuie să fac și eu ceva. Deși pârlita mea voință nu se măsoară cu "voința politică" a Dlui Radu Vasile, mă gândesc că poate tocmai noi, viitorii "ex-fumători", vom reuși, mai bine decât justiția, să-i venim de hac, privând-o de consumatori, misterioasei afaceri Țigareta II.

Lăsând la o parte gluma, pentru acest moment mă mulțumesc să traduc un scurt fragment din **Caietele** lui Cioran, revelator despre tristețea biruinței asupra fumatului:

"Le spuneam aseară unor prieteni că există trei evenimente în cariera mea: nașterea, renunțarea la tutun și moartea.

Pot spune că există două perioade în viața mea: înainte și după ce m-am lăsat de fumat. Înainte, treizeci de ani de nicotină, de febră, de "inspirație"; după, dezintoxicare, deci sterilitate. Ultima țigară pe care am fumat-o s-a consumat acum șase ani. De atunci nu mai pot să scriu decât cu efort, deliberare, dezgust. Cinci ani de-a rândul, înainte de a mă lăsa de fumat, am dus o luptă zilnică împotriva acelei sclavii care devenise pentru mine țigara. Trei pachete pe zi! Nu mai puteam. Prima dată când m-am lăsat a durat cinci luni, vreme în care m-am considerat ultimul om. Trebuie să faci orice ca să eviți să te aservești unei obișnuințe atât de funeste. De când nu mai fumez, mă simt total decăzut, dar **liber!** Iar când mă disprețuiesc, îmi spun că am reușit să mă despart de cea mai mare plăcere pe care am simțit-o în această lume: să aprind o țigară. E singura mea victorie, singura biruință adevărată asupra mea".

Constanța CIOCÂRLIE

Moarte, magie și eros

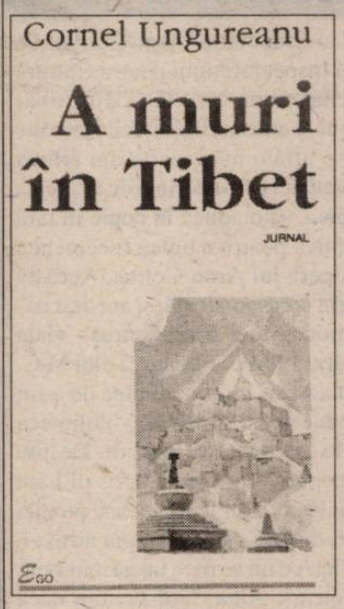

Am citit **A muri în Tibet** de Cornel Ungureanu cu încântare, pe nerăsuflate.

Și nu s-ar putea spune că premisele lecturii erau complet favorabile. Respect în Cornel Ungureanu omul de vastă cultură, dar am rețineri față de prea larga sa generozitate critică, față de slăbiciunea sa pentru valorile locale, uneori existente doar în viziunea criticului. Știu, pe de altă parte, că are o viziune cuprinzătoare asupra unei întinse perioade din literatura secolului XX, că se bucură de o memorie fabuloasă din care ies în orice moment la iveală nume, povești, lăgături, că a parcurs rapid și temeinic - combinație care mă umple de uimire - literaturi întregi. Lejeritatea cu care își compune cronicile pe colțul biroului, dărnicia cu care își împarte laudele, o anumită risipire în cultura zonală de mai mare ca și - de atâtea ori! - de mai mică importanță, dar și felul derutant de a dispărea din mijlocul adunărilor unde nu a cruțat adjective și arsenal retoric, toate acestea mă pun pe gânduri. Pe scurt, în interesul său și al literaturii bănățene (din care și-a făcut o cauză) l-aș fi vrut mai aspru, mai selectiv.

Poate că nu aș fi avut la rândul meu tăria **să scriu** rândurile de mai sus, de o completă sinceritate, deși într-o anume ocazie am putut să i-o **spun** nereținut, dacă el însuși nu mi-ar fi oferit posibilitatea scriind această carte de proză atât de frumoasă, de fără cusur. Surpriza nu e totală, fiindcă în urmă cu mai mulți ani auzisem și citisem pagini mai vechi de autentică proză. (Aș vrea însă, înainte de a merge mai departe, să risipesc impresia ce s-ar putea crea până aici: nu intenționez să sugerez că vocația lui Cornel Ungureanu este exclusiv sau în primul rând de prozator. Nu intenționez să minimalizez nici opera sa critică, scrisă și orală, și nici rolul formator pe care-l joacă de mai multă vreme în mediul timișorean, universitar, literar, în valorosul grup "A Treia Europă". Doresc să spun la acest capitol atâta doar: că poziția preeminentă **pe care o deține** i-ar fi impus o mai mare exigență și autoexigență).

Prevenit, așadar, asupra darurilor sale de prozator, am fost totuși surprins. E în **A muri în Tibet** o remarcabilă **justețe a tonului.** E o corectă situare a acestui ton față de cel ce vorbește și față de cele povestite. Aceasta mi s-a părut o primă și directă sursă a plăcerii pe care o resimți citind **fiecare pagină** de așa-zis jurnal tibetan.

Căci așa scrie pe copertă și pe pagina de titlu: **jurnal.** Cornel Ungureanu a chiar fost în China, împreună cu un grup restrâns de scriitori, Vasile Dan, Ion Mircea, Alex. Ștefănescu și Eugen Uricaru. Dar despre China nu vom găsi mai mult de vreo câteva zeci de pagini. Tot restul îl reprezintă perioada de dinaintea călătoriei și epilogul. Povestea lunilor ce încep cu vestea plecării în China până la întoarcerea în țară ar fi trebuit în mod fatal să urmeze cursul, capricios până la un punct și de fapt previzibil, al unui **jurnal** de călătorie, gen "moale", cum îl numește Livius Ciocârlie, interesând cititorul doar în măsura în care omul care-l scrie e interesant. Jurnalul este un gen descusut, singur **timpul** putând să-i dea o anumită coerență dincolo de caracterul banal, haotic, inconsistent sau absurd al întâmplărilor ce survin. Nimic din toate acestea în "jurnalul" lui Cornel Ungureanu. Din chiar primele rânduri, fără să știi prea bine ce urmărește, ai sentimentul că, la suprafață și-n adâncime, lucrurile **se leagă.** "Jurnalul" lui Cornel Ungureanu este din capul locului **construit,** coerent, între întâmplări se stabilesc o mulțime de corespondențe, nu toate secrete, deși ai de îndată intuiția unui substrat simbolic. Realitatea îi oferă de la sine, din țesătura ei **cea mai banală,** câteva din temele fundamentale ale cărții, fără nici unui efort vizibil, cu o ușurință ce se dobândește atunci când drumul ales e cel bun: moartea, resurecția, arderea cărților, erosul înfrânat, ascensiunea. Aceste teme circulă prin tot corpul cărții, trecând prin paginile ei sub formele cele mai libere și mai firești. E aici un talent rar de fluidificare și de transparență a materiei angrenate în povestire. Cheia simbolică există pretutindeni, în detalii și în ansamblu, dar, chiar când n-o ai, îți rămâne destul să înțelegi că aici **creația** își subordonează **observația.** Probabil că o seamă de întâmplări au existat cu adevărat, că au trecut în pagină după modelul jurnalului, altele însă au apărut doar din imaginația scriitorului. Partea amuzantă constă în faptul că până și pentru apropiații autorului, secvențele inventate, în mod normal dintre cele mai neverosimile, dobândesc un aer incert: nu cumva, fără să fi știut tu, doctorul Lucian Petrescu realmente și-a deschis o clinică de reîntinerire, nu cumva onorabilul domn Cornel Ungureanu realmente duce o viață intimă secretă?! Știu că nu sunt singurul care a avut destule dubii asupra dozajului de invenție și realitate din acest "jurnal". Doresc cu tot dinadinsul să reproduc aici o mostră din proza lui Cornel Ungureanu, sunt nenumărate fragmentele însemnate și, neștiind la care să mă opresc, aleg chiar din paginile de început, unde veți recunoaște, abia schițată, combinația tematică a întregului: "Am aproape 54 de ani și simt că e foarte târziu: și pentru călătorii, și pentru dragoste, și pentru literatură. Din când în când trec pe la Lucian Petrescu care mă asigură că n-am nimic, dar preventiv, numai preventiv ar trebui să iau... Lucian Petrescu e prozator, a scris trei romane, un tratat de cardiologie, pleacă anual în State să vadă ce se mai întâmplă pe-acolo. Spre deosebire de alți medici, Lucian încearcă să te convingă că ești perfect sănătos. Nu ai nimic, privește: și-mi arată o electrocardiogramă care, după părerea lui, arată senzațional. Totul e bine, dar preventiv, numai preventiv, să iei în fiecare dimineață jumătate de tabletă de athenolol. Pastila nu slăbește virilitatea, dimpotrivă. Și să știi că aparatul doctorului Mărgineanu (pe doctorul Mărgineanu îl consult atunci când Lucian nu e în oraș) e depășit. Nu merge bine. Îi trage chiulul. //Aparatul doctorului Mărgineanu e uimit că mai trăiesc. //E un aparat, e vechi, surâde Lucian, tu ai o inimă perfectă. Dar, preventiv, ia athenolol. Și mai rărește cafelele, femeile, nopțile de scris. La vârsta noastră... // El are 44 de ani, dar suntem solidari".

Nu-mi dau seama cât preț pune Cornel Ungureanu pe această încântătoare cărticică. Ar fi păcat s-o așeze undeva în raft, strivită de tomurile critice pe care le-a publicat și le va mai publica. În ea, cultura, lecturile din Eliade, Jung și ceilalți au luat aspectul acela aerian al lucrurilor intime, fantasmele personale au prins o consistență credibilă, limbajul și-a pierdut retorica goală pentru o căldură umană, un umor excepțional și **necăutat,** o poftă de comunicare pe care "adevăratul" Cornel Ungureanu niciodată nu ne-a lăsat s-o întrezărim: iată de ce filonul n-ar trebui să fie neglijat.

A muri în Tibet pare o carte ieșită din joacă și întâmplare, un capriciu literar între două proiecte mari, "serioase": este, de fapt, o bijuterie adevărată, pe care o iei cu tine și după ce ți-ai schimbat de trei ori domiciliul și ai dat la topit jumătate din bibliotecă.

Explorări în oglindă

Nici Corina Ciocârlie nu a scăpat de sindromul scriitorului român stabilit în străinătate. Degeaba are el succes **acolo,** degeaba îl publică Gallimard, degeaba dă tonul în revistele din Vest, - cu ochiul și cu sufletul el tot aici caută, căci știe mai bine decât tine ce se scrie, cine cu cine s-a certat, care mai e bursa valorilor literare. Încerc să înțeleg această psihologie și nu reușesc. Nu e o figură de stil și nu-i nimic exagerat în propoziția care urmează: Corina Ciocârlie este în acest moment criticul național al Luxemburgului. Ea ține de pagina de critică în **Orizont**-ul lor și, acolo, întruchipează visul scriitorului român: să fie și cel mai bun și singurul. Are succes, a introdus spirit critic într-un mediu până la ea caracterizat de mutuală complezență, dar - în cele din urmă - energia creatoare și investiția emoțională și intelectuală se concentrează în continuare în proiectele românești. Se află azi la a treia carte și nu-și găsește liniștea până nu află părerea lui Nicolae Manolescu și Mircea Mihăieș! Cum să înțelegi această psihologie?! Mai mult, a găsit puterea să introducă o nouă paranteză în preocupările ei de intelectual implantat într-un mediu cultural occidental, și perfect adaptat lui, pentru a se recupla la cultura română, despre care scrie acum o carte de o finețe și pătrundere ce nu pot ieși decât dintr-o cunoaștere intimă și continuă a domeniului.

Femei în fața oglinzii se construiește pe baza unei idei simple și ingenioase: cum să faci o istorie literară nouă și validă din selectarea și analiza momentelor de reflectare în oglindă conținute în câteva din cele mai importante romane românești. Mai precis, șase romane interbelice: **Răscoala** (Rebreanu), **Patul lui Procust** (Camil Petrescu), **Jocurile Daniei** (Anton Holban), **Adela** (G. Ibrăileanu) și **Întâmplări din irealitatea imediată** (M. Blecher) și șase romane postbelice: **Iarna bărbaților** (nuvele - și nu roman! - de Ștefan Bănulescu), **Lumea în două zile** (G. Bălăiță), **Dimineața pierdută** (Gabriela Adameșteanu), **Ce se vede** (Radu Petrescu), **Nostalgia** (Mircea Cărtărescu) și **Frumoasa fără corp** (Gheorghe Crăciun).

Ce se vede în oglindă? Ce vede personajul în oglindă și ce vede criticul, privind peste umărul personajului? Corina Ciocârlie pare preocupată, întâi de toate, să găsească reflecția **literară** îngropată în imaginile reflectate. Ce se vede în oglindă conține și ce crede scriitorul analizat despre literatură: poetica lui se concentrează și se desenează cu limpezime în această formă simplă care e **femeia în fața oglinzii.** În mod evident însă, aceste scene de intensă vizare are trebui să vorbească la fel de elocvent despre ideea, mai mult sau mai puțin difuză, pe care scriitorul (personajul) și-o face **despre om,** ca ființă ce - reflectându-se - se pune în cel mai intens și mai solicitant moment de autorevelare. În fine, în afara unei viziuni literare și umane, oglinda ar trebui să fie și **mijlocitoarea noastră cu lumea,** fiindcă de la bun început a jucat acest rol: "videmus per speculum in aenigmate" (într-una din traducerile biblice, destul de aproximativă: "acum vedem ca într-o oglindă, în chip întunecos", **Întâia epistolă a lui Pavel către Corinteni,** 13:12). Putem oare găsi în fragmentele fugitive de reflectare (literară) în oglindă atât de multe lucruri concentrate, ca-ntr-o pălărie magică din care un prestidigitator ar face să iasă pe rând o lume imaginară, obiecte peste obiecte, sala întreagă cu spectatori cu tot și, în final, până și pe cel ce iscă acest spectacol, iluzionistul în persoană? Corina Ciocârlie este preocupată mai cu seamă de partea practică (ce scot scriitorii din oglindă) și mai puțin de partea teoretică (cum e cu putință să apară atâtea lucruri dintr-un spațiu atât de strâmt). Nedorind probabil să pară că hipertrofiază importanța subiectului tratat, autoarea evită să ne spună că oglinda funcționează pretutindeni ca o **formă a formelor.**

Cele douăsprezece lecturi ale Corinei Ciocârlie "schițează evoluția a două tendințe paralele: pulverizarea perspectivei romanești (în romanul interbelic) și anamorfozarea accelerată a realului (în romanul postbelic). De o parte, **oglinda spartă** trădează friabilitatea, inconsistența, dezagregarea substanței narative. De cealaltă, **oglinda de bâlci** consfințește triumful simulacrului, în paradisul artificial al unor personaje îndrăgostite de tot ce le modifică sau le schimonosește chipul". Acest proces ar corespunde unei faze de evoluție a romanului românesc modern urmată de faza dezagregării lui în forme ce exprimă o criză a eului. Oricum ar sta lucrurile, rămâne totuși de explicat motivul pentru care literatura (romanul) recurge la **oglindă,** formă ce ține de tipul de gândire premodernă (**omul specular,** omul ca oglindă a naturii), pentru a face loc unei viziuni în care oglindirea nu mai joacă un rol fundamental. Într-o carte celebră, **Philosophy and the Mirror of Nature** (Princeton University Press, 1979), Richard Rorty urmărește chiar trecerea de la filozofia oglinzii (o epistemologie bazată pe ideea **reflectării**), caracteristică tipului de gândire de dinaintea secolului trecut, la o filozofie non-speculară, în care gândirea **produce.** Mă întreb dacă anamorfozele depistate de Corina Ciocârlie în cea de-a doua serie literară, când "realitatea e brusc desființată, refăcându-se apoi, iar și iar, într-un domeniu himeric", pot fi asimilate unei viziuni netradiționale. Chiar când, ca-n romanul anilor '80-'90, "o suprafață opacă întâlnește o privire opacă", fantoma oglinzii **continuă** să urmărească imaginarul scriitorului român, așa cum se vede din analizele Corinei Ciocârlie.

Frumusețea acestei cărți rezidă în capacitatea analitică ieșită din comun. Autoarea urmează relieful inaparent al operei, cu o știință pe care doar înțelegerea intimă o poate da, citatul se topește în discursul critic, iar traseul de lectură, deși nou, nu-ți dă niciodată sentimentul de infidelitate, cu care ne-a obișnuit până la sațietate critica modernă. Corina Ciocârlie știe să găsească acea **zonă de stigmatism,** necesară mai cu seamă când vorbim despre oglinzi, "regiune în care subiectul trebuie să se afle pentru ca oglinda să-i dea o imagine acceptabilă". Citind-o, lăsându-te în seama răbdării, a minuției analitice, regăsești pofta de a te întoarce din nou la câțiva dintre marii noștri clasici. Aș remarca, între toate analizele, pe acelea consacrate romanului lui M. Blecher, încă nerecuperat cum se cuvine de școala noastră universitară, **Adelei** sau **Nostalgiei** cărtăresciene. Între preocupările majore: să percepem cât de mult diferă acești autori unul de celălalt. Iată un exemplu: "Contemplând reflexele speculare ale șuvițelor **de aur** ale Adelei, Codrescu nu dorește o vulgară experiență de viață, ci una rafinat-estetică. În schimb, naratorul lui Blecher, întinzându-și grotesc genunchii spre pulpele Clarei, nu mai visează decât experiența erotică, nemediată de nici o analogie livrescă".

Ingenioasă, dar fără teribilism, cartea Corinei Ciocârlie reprezintă o microistorie a romanului românesc realizată prin câțiva dintre scriitorii ei preferați, **anume aleși:** poză de familie culturală cu cei de acasă și pentru ei, în care, dacă găsești unghiul convenabil, recunoști chipul vizibil și invizibil al autoarei.

Vasile POPOVICI

H.-R.Patapievici

"Niceea şi Galilei: 325 & 1633" (V)

Momentul 1633

1 Temperamental

După înfrângerea din 1616, Galilei nu a abandonat nici o clipă ideea de a impune Bisericii convingerile sale ştiinţifice şi filozofice. Unii eruditi cred că Galilei nutrea speranţa că o papalitate convertită la adevărul *său* va deveni un instrument eficace al progresului ştiinţific, *în general*. Un papă peste credinţă, Papa de la Roma, şi un papă peste ştiinţă, Galileo Galilei, cam aceasta ar fi, apăsat formulată, viziunea despre progresul instituţional al ştiinţei pe care cred că o hrănea, în cel mai adânc for al său, Galilei. Or, la 6 august 1623 Maffeo Barberini, prietenul şi adulatorul său, este ales papă sub numele de Urban VIII. Pentru Galilei, ocazia de a deveni inspiratorul absolut al politicii ştiinţifice papale părea, în sfârşit, a fi venit. Totul părea a se îndreapta, în fine!, spre un deznodământ în perfect acord cu intenţiile lui. Nu trebuie deloc ignorat contextul psihologic al acestui deznodământ fericit. Galilei acumulase, în perioada care a urmat anului 1616, o masivă frustrare. Se simţea frustrat de modul în care arma sa secretă, argumentul mareelor, fusese respins. În acelaşi sens, după conflictul cu Inchiziţia, căruia abia îi scăpase neatins, Galilei rămăsese cu convingerea că numai ignoranţa, răutatea şi lipsa de respect a opozanţilor săi - "învingătorii mei de azi" - stătuseră la originea înfrângerii sale ştiinţifice. Fixaţia hipnotică pe care a căpătat-o asupra sa argumentul fals al mareelor trebuie înţeleasă în lumina unui foarte viu resentiment, exasperant prin amânare: dorinţa nebunească de a-şi lua revanşa *in integrum*, altfel spus, în chiar termenii în care fusese mai înainte respins. Un alt element psihologic de netrecut cu vederea este convingerea lui Galilei că el şi numai el este îndreptăţit să fie "primul descoperitor şi observator al petelor solare, ca şi al tuturor celorlalte noutăţi cereşti". Mai mult, cum am amintit deja, Galilei se consideră pe sine ca fiind "singurul căruia îi este dat să descopere *toate* noile fenomene din cer", situaţie pe care el o consideră în ordinea firii: acesta fiind adevărul, obişnuia el să spună, el nu poate fi suprimat nici de răutatea şi nici de invidia contrazicătorilor mei.[1] De altfel, oponenţii lui Galilei, potrivit propriilor sale aprecieri, nu puteau fi decât măgari, pigmei mintal, bufoni, mişei, ingraţi nemernici, tâmpiţi şi altele, de acelaşi fel.

2 Iezuiţii

Dacă aceasta era starea sa psihologică, de revanşă şi resentiment, de trufie şi autism în ce priveşte prioritatea ştiinţifică, să vedem ce efecte a avut aroganţa sa asupra comunităţii ştiinţifice căreia, fie că o dorea, fie că nu, Galilei era constrâns să i se adreseze. Firesc, pe lângă Curia papală, forul ştiinţific cel mai complet era constituit, pe atunci, de astronomii şi matematicienii iezuiţi de la *Collegium Romanum*. Or, în momentul în care izbucneşte scandalul care avea să culmineze cu condamnarea lui Galilei, acesta îşi câştigase deja ostilitatea savanţilor iezuiţi. Cum? Am amintit deja de tratamentul inacceptabil la care fusese supus părintele Scheiner, un iezuit din Ingolstadt. Următoarea victimă exemplară a fost părintele iezuit Orazio Grassi, un important savant de la *Collegium Romanum*. Totul a pornit de la faptul că, într-o lecţie susţinută de părintele Grassi la *Colegiul roman* cu prilejul celor trei comete care au apărut în 1618, acesta nu menţiona deloc numele lui Galilei. Firesc, în acest fel, Grassi a devenit un "mişel" şi un "ingrat nemernic". Era, pentru aceasta, un incompetent? Punctul de vedere susţinut în acea lecţie de Grassi confirma opinia cu privire la comete exprimată de Tycho Brahe încă din 1577: aceea că mişcarea cometelor se desfăşoară pe orbite regulate şi fixe, aflate dincolo de orbita Lumii, orbite asemănătoare cu acelea ale planetelor. Deşi exprimase acelaşi punct

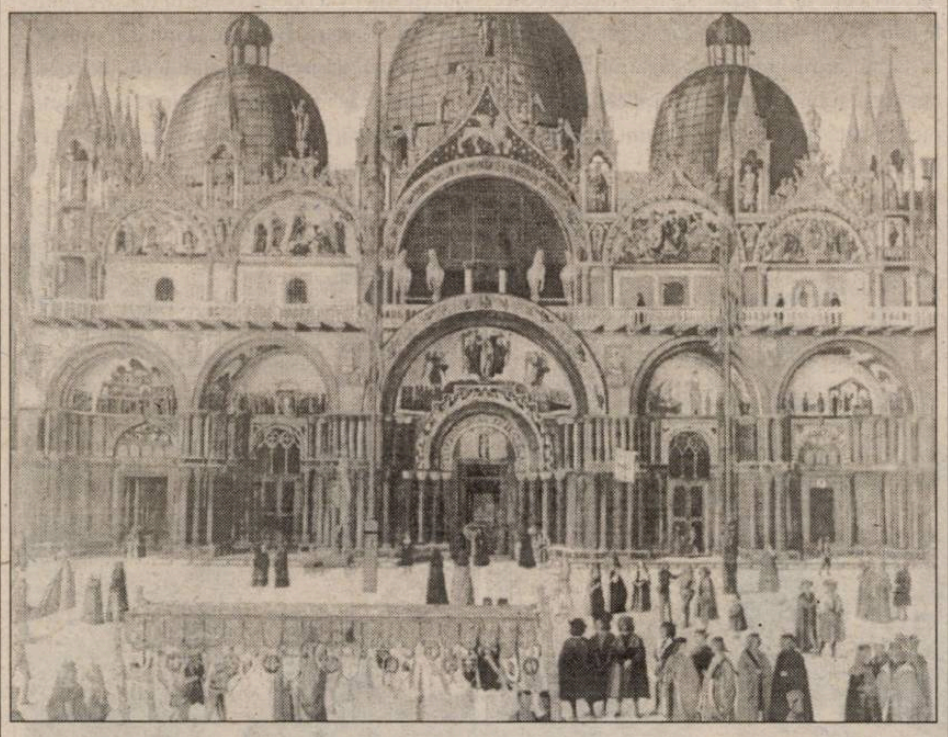

de vedere în *Scrisoarea despre petele solare*, Galilei se răzgândeşte: deoarece opinia lui Tycho e susţinută acum de un "ingrat nemernic", consideră această opinie ca fiind o "probă de tâmpenie", o "măgărie" şi, de aceea, îmbrăţişează cu vehemenţă ideea, pe care o susţinuse la vremea lui şi Aristotel, potrivit căreia cometele ar fi fenomene atmosferice, iluzii optice, răsfrângeri ale luminii Soarelui pe gazele din atmosferă. În 1619, sub acoperirea unui interpus, pe nume Mario Guiducci, căruia i-a scris textul cu mâna lui, Galilei publică un atac împotriva lui Grassi, în care, culmea aroganţei, reiterează injuriile la adresa părintelui Scheiner. Grassi, care recunoaşte imediat autorul real, îi răspunde direct lui Galilei, atacându-l cu violenţă. Suntem în 1619. Patru ani mai târziu, în 1623, Galilei publică un text extraordinar, o capodoperă de metodă ştiinţifică, stil, vervă şi precizie nimicitoare: *Il Saggiatore*. Firesc, Grassi este, retoric vorbind, desfiinţat. E una din desele ironii enigmatice ale posterităţii faptul că adevărul, cel puţin în ce priveşte cometele şi valoarea contribuţiilor lui Tycho, era de partea celui desfiinţat. Dar, vorba lui Hemingway, învingătorului i se acordă totul. Celor două victime iezuite deja cunoscute, Scheiner şi Grassi, li se adaugă o a treia, părintele Firenzuola, atacat într-o chestiune de inginerie militară.[2] La proces, Firenzuola va fi Comisarul General al Închiziţiei şi, spre onoarea lui, va da dovadă de o reţinere remarcabilă. Din punctul de vedere al politicii de alianţe, efectul polemicii cu Grassi a fost retranşarea savanţilor iezuiţi, ca un corp compact, pe poziţii de ostilitate faţă de Galilei. Părintele Grienberger, şeful *Colegiului roman*, a consemnat prin aceste cuvinte noul raport de ostilitate al ordinului iezuit faţă de Galilei, în contrast atât de vădit cu primirea triumfală făcută acestuia în 1611: "dacă Galilei n-ar fi atras dezaprobarea Companiei, el ar fi putut merge înainte, scriind liber despre mişcarea Pământului până la sfârşitul zilelor sale".

3. Adulatio Perniciosa

Galilei subestima ricanator toate aceste dezvoltări subterane, deoarece era prea preocupat să exploateze asul din mânecă: Maffeo Barberini, noul papă. La trei luni de la alegerea acestuia, în octombrie 1623, apare *Il Saggiatore*, dedicat oportun lui Urban VIII. Koestler l-a numit, pe drept cuvânt, un "Papă al Renaşterii rătăcit în Războiul de Treizeci de Ani". Era literat şi avea vanitatea literaţilor. Îşi trecea timpul intrigând, speculând puterea sau slăbiciunea oamenilor şi punând Biblia în hexametri. Era, ca toţi vanitoşii, susceptibil şi bănuitor în ce-l privea, insensibil în ce-i priveşte pe alţii. Îmbibat de ornamentele literaţilor de salon, Papa Urban VIII avea cultura unei preţioase şi conştiinţa de sine a unui savant. Pe lângă faptul notabil de a fi fost primul papă ce şi-a ridicat un monument încă din timpul vieţii, Urban VIII credea în mod sincer că ştie mai mult decât toţi cardinalii săi la un loc. Pe scurt, pe cât de epocal se considera pe sine Galilei, tot pe atât se considera şi Barberini. Ca papă, orice cenzură a vanităţii a dispărut. Victima neaşteptată avea să fie Galilei, omul pe care, pe când era cardinal, Barberini îl elogiase public în 1611, îl apărase împotriva calificatorilor Închiziţiei în 1616 şi pentru care scrisese în 1620 o odă exaltată, intitulată *Adulatio Perniciosa*. Deocamdată, adică imediat după instalare, relaţiile dintre Urban VIII şi Galilei sunt cum nu se poate mai călduroase. Ca între îndrăgostiţi, Urban VIII îşi refuză plăcerea de a-l vedea imediat pe Galilei, care era atunci bolnav, argumentând cu afectare că oameni de calibrul acestuia ar trebui să se cruţe de incomodităţile călătoriei, ca să poată trăi cât mai mult posibil. Pentru noul Papă, Galilei este "il diletto figlio Galileo", iar după prezenţa lui se tânjeşte, la Vatican, "mai mult decât după oricare fecioară îndrăgită". De aceea, de îndată ce Galilei putu călători, în primăvara lui 1624, Papa fu entuziasmat să îl primească. Prodigalităţile sale sunt remarcate de toţi. Galilei este omul zilei, favoritul care toţi îl curtează. Este primit de şase ori în audienţă, capătă favoruri, promisiunea unei pensii pentru fiul său şi e încărcat de daruri personale. Ceea ce însă nu primeşte Galilei, deşi cere în mod expres acest lucru, este promisiunea papei de a retrage decretul din 1616. În schimb, în discuţiile cu cardinalul Eutel Zollern, pe care Galilei l-a cunsocut la Roma, Papa confirmă că teza copernicană nu a fost niciodată declarată eretică, adăugând totuşi că, deşi nu vede nici o şansă, în viitor, ca cineva să producă o demonstraţie a sistemului copernican, el nu găseşte nici un incovenient de a scrie despre mişcarea Pământului ca despre o ipoteză, *ex hypothesi*. Să ne amintim că, în contextul politicii relaţiilor dintre protestanţi şi catolici, chestia copernicană era deosebit de delicată, deoarece savanţii protestanţi erau deja în favoarea noului sistem, savanţii catolici practic îl abandonaseră pe Ptolemeu (unii adoptând sistemul lui Tycho), deci o condamnare a lui Copernic ar fi pus Biserica într-o situaţie de şah mat. Acesta fusese, de altfel, mesajul cardinalului Zollern pentru papă, rostit în prezenţa lui Galilei. Cât îl priveşte pe Galilei, acesta interpretează rezerva papei ca pe o indicaţie a faptului că papa aşteaptă de la *el* anume dovada peremptorie. În timpul uneia din audienţe, Papa îi furnizează lui Galilei ceea ce el credea că este soluţia la problema deciziei dacă sistemul lui Copernic trebuie luat ca ipoteză sau ca realitate: deoarece Dumnezeu este autotputernic, El poate produce orice efect în orice mod, aşa că, indiferent de ipotezele prin care noi explicăm lucrurile, Dumnezeu le poate face să se petreacă după bunul lui plac, care ne rămâne inaccesibil. Acest argument, de care s-a râs cu răutate, a intrat în istorie sub numele de "argumentul lui Urban VIII" şi e folosit ca exemplu fie de gândire arbitrară, fie de prostie *tout court*.

---

1. "N-ai ce face, Signor Sarsi, dacă eu sunt singurul căruia îi este dat să descopere toate noile fenomene din cer şi nimeni altul. Acesta este adevărul pe care nu-l pot suprima nici răutatea, nici invidia" (Galileo Galilei, *Il Saggiatore)*.

2. Părintele Firenzuola este cel care a constituit fortificaţiile de la Castel Sant'Angelo.

"FERICITULE MURITOR "

Corespondență I.D. Sârbu - Deliu Petroiu

Corespondența I.D. Sârbu - Deliu Petroiu este inaugurată de o scrisoare de pe front: sumbră cât începe, așa cum se cuvine unei asemenea scrisori. Dar corespondența, plină de momente bufone, nu rămâne nici un moment în afara proiectelor salvatoare. Ei trebuie să se salveze, ei - pe marginea prăpastiei - trebuie să găsească soluțiile. Soluții sunt.

Încheiem grupajul cu o scrișoare dintr-un spital de boli nervoase. I.D. Sârbu traversează un moment depresiv. Nervii n-au mai rezistat: e bolnav. Data e pusă rău: nu e 1943 (suntem, probabil, în 1948), dar ar putea fi.

CORNEL UNGUREANU

Fericitule muritor,

Pentru că nu știu ce va fi mâine (dar știu că va fi ceva), vreau înainte de a pleca să-ți spun că deși nu ți-am scris deloc (nu pot aici să-ți explic cauza) - totuși m-am gândit întotdeauna cu foarte multă duioșie la timpul petrecut împreună. Mi-a mai rămas ceva din tine - și pentru acest "ceva" sănătos și cinstit - azi, când fac bilanțul inutilei mele existențe - țin să-ți mulțumesc. Voi cânta până la urmă cântecele noastre. Plătesc poate eu pentru ideile creerii (arienii?) voștri blonzi.

Ave Caesar... etc.

Garri

Adresa trimițătorului

Nume și prenume: Serg. T.R. D. Sârbu

Bat. 18

Of. poștal militar nr. 5563

Dragă Deliu,

Să-ți fie rușine că nu te-ai catadicsit să-mi scrii nici măcar o dată în această vastă vacanță. În repetate rânduri, prin diverse ocazii ți-am trimis vorbă și salutări: nu mi-ai răspuns niciodată și nici azi nu sunt sigur că prezenta epistolă te va găsi la Arad.

Să te întreb ceva!

Blaga mi-a scris nu de mult o scrisoare prin care îmi propune, în lipsă de ceva mai nobil, să primesc invitația unui frate al dumnealui de a merge pentru câteva luni la Săscior (Alba) unde aș putea trăi complet lipsit de griji (masă bună, cameră separată etc.), totul în schimbul unei comode corepetări cu fiul acestuia, bacalaureat. E vorba de un delfin inteligent însă puțin tembel (așa spune Blaga).

E foarte posibil că voi accepta această propunere în caz că vacanța noastră ar mai promite să fie prelungită încă vreo câteva luni. Totuși am tot atâtea șanse să fiu chemat prin Ianuarie sau Februarie la Căminul Avram Iancu unde mi s-a aprobat custodia. În cazul acesta Blaga m-a rugat să mă adresez prietenilor mei; sper că vei cântări bine această propunere care, astăzi, trebuie să te ispitească. (Poți să-ți formulezi chiar și pretenții bănești. Blaga spune că banii nu contează.)

I-am scris azi o scrisoare prin care i-am explicat motivele pentru care nu-i pot da un răspuns definitiv. I-am spus că m-am gândit la tine pentru o eventuală înlocuire.

Vorbește cu Cotruș. Poate unul din voi ar fi dispus să plece la țară. Trimiteți-mi o telegramă pentru ca să știu dacă vreunul din voi ar fi amator la o asemenea situație. În ianuarie oricum plec la Sibiu. Aș dori să am părerea voastră până atunci. Aș putea discuta amănuntele cu Blaga.

Cred că nu ți-ar strica o retragere în munți. Nu știu ce condiții de studiu ai acum la Arad. Nu-ți cunosc nici resursele tale financiare. Deduc însă, prin comparație cu situația mea, că nici tu nu stai pe roze. Atât în ceea ce privește propunerea mea.

Acum altceva. În vară ți-am scris printr-un tânăr sublt. (care și-a dat cuvântul de onoare că ți-a transmis plicul meu!). Te invitam pentru câteva săptămâni la mine. Am găsit în "biblioteca mea" (!?) câteva lucrări care ar fi putut să te intereseze în legătură cu problema artelor minore. Nu știu de ce nu ai răspuns la această invitație. I-am scris și lui Doinaș să-ți repete invitația mea și nici prin el nu am putut afla nimic în direcția aceasta.

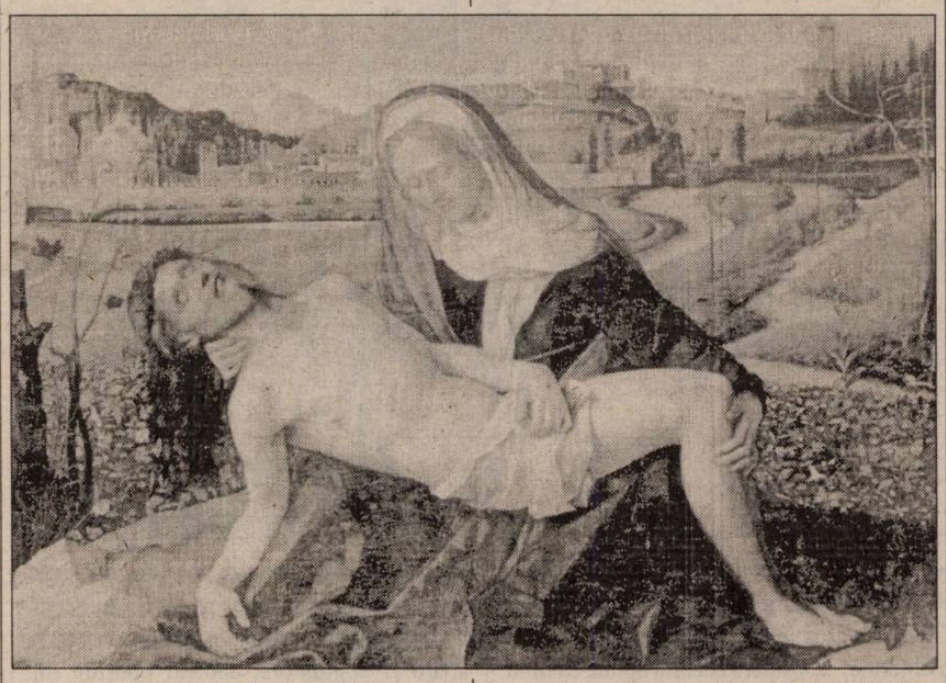

Te-am rugat să-mi comunici neapărat adresa lui Gigi. Doresc neapărat să trec prin ianuarie pe la Arad, n-ar strica să-i cunosc adresa până atunci.

Transmite-i salutări lui Cotruș și celorlalți amici din Arad. Aștept un semn de la tine.

Cu bine,

Gari

13.II. Anul Domnului 1947

Dragul meu,

Azi ți-am expediat o scrisoare prin care îți prezint nota cheltuielilor mele. Revin asupra ei cu următoarea modificare: Am o singură (și foarte imperioasă) pretenție din partea ta și o rugăminte față de Stana:

Trimiteți-mi cât mai curând o pâine (cât de mică și neagră) că mă ia dracu.

Nu-mi trebuie bani și nici recunoștință: pita doar.

(Psihologia educației, epuizantă). Înscrierile la Sem. Ped. continuă. **Ai bursă mare** (nu știu cât) și ești scutit de taxe. Măgarule, pâine să te faci.

Gary

Dragul meu,

Mulțumesc pentru oboseala și grija pe care o ai de bietul meu suflet. O duce actualmente mai prost ca oricând. După plecarea ta toate nenorocirile s-au abătut peste capul meu. Am primit o gravă infecție mandibulară: cu puroi la rădăcina la doi din cei mai din față canini ai mei. A fost necesară o rapidă și, vai, dureroasă intervenție chirurgicală. Acum, de o săptămână stau complet închis în casă; nu pot vorbi deloc și nici nu pot apare undeva în public. Peste o săptămână după începerea operației voi începe lucrările: am nevoie de adevărate poduri, șosele etc. în gură. Devizul pentru această lucrare se cifrează la frumoasa cifră de lei 7 milioane.

Am suferit o adevărată infirmitate fizică prin plecarea ta. Câteva zile am fost ca un om căruia i s-a operat creierul mic. A venit însă, din fericire, Baby pe la mine și camera s-a ocupat din nou. N-a stat decât trei zile.

Sihăstria mea stomatologică a fost foarte propice lucrărilor mele: am terminat definitiv (uf!) capodopera vieții mele: Cățelul. E transcris tot și aștept doar părerile criticilor pentru a trece la forma definitivă. O voi aduce la Arad. Se aude că am capacitățile ? se amână anul acesta. Nici o nădejde de bursă în Franța. La vară plecăm cu orice preț. Cred că am întâlnit-o pe cea demult căutată. E juna aceea care m-a surprins dezbrăcat la seminar. Sosesc la Arad între 1 și 15 iulie. Merg la Doinaș.

Cu bine,

Gari

Cluj, 20.V.1943 (sic!)

Dragul meu,

Sunt - știu - ingratitudinea personificată. Te rog totuși să nu te îndoiești de imensa și imutabila dragoste ce ți-o nutresc. Află că nu a trecut chef sau confidență sentimentală în care numele tău să nu fi apărut în cele mai lirice conjuncturi. Te citez - cu multă corectitudine ("Precum spunea bunul meu prieten Deliu Petroiu! A propos, vă mai aduceți aminte de el? Era un băiat...").

Ce-am mai făcut în ultimul timp. Enorm de multe și nimic. Viața îmi scapă printre degete și nu o pot reține ca să nu se risipească sclipitor și inutil. Experiențe ("oh, j'ai lu tous les livres"), oameni, formule. Totul vechi, totul uzat. O dragoste îngropată în ridicol (Gigi), o dragoste dezgropată din amintiri livrești (Sanda) și o intenție matrimonială, gravă ca o disperare, cu miros de rețetă și parvenitism (Blonda). Încolo, abulie, alcool, alcool și eternele revolte sociale. Totul ca un mecanism de-acum automatizat și, vai, fatal pornit împotriva mea.

Neurastenie depresivă. Acesta-i diagnosticul sub care zac de trei zile la clinica balneologică. De fapt, trebuia să mă internez la neurologie. Insomnii, frică, mania persecuției. Rusu ținea să salvez aparențele la balneologie.

Și le salvez onorabil. Stau în pat și citesc (Les possedes), vorbesc calm cu personalul de serviciu și serile mă plimb încruntat și tăcut cu acel aer grav și crispat al bolnavilor de nervi... Printre ficușii coridorului clinicii, sub privirile curioase ale bolnavilor de la celelalte secții, apariția mea (clasa I) are, știu, un ce straniu și romantic. Doctorii zeloși țin să-și plătească prin mine meschinele lor impozite față de cultură: vor să mă convingă că tot răul meu se trage fie dintr-o măsea, fie din amigdale.

Băi, băi, injecții. Seara ore lungi, țigări, nervi, amințiri. O anume senzație de ireparabil și târziu. Încolo... pasagii lungi din Biblie (Vechiul Testament) despre patriarhi, curtezane și prooroci. Vizite... sora mea venită să mă vadă, câte o iubită, câte-un prieten.

Afară, pe geam, orașul onanizează umed.

Vacanță: trei zile acasă. M-am suprasaturat de absurd social și revoltă. Trei zile la așa zisa mea logodnică (mătuși, mese, mătuși, mese și, din când în când, câte-o aluzie la zestrea fetei). Restul vacanței la Dan: yoga, pictură, muzică, bețiii (...). Eterne și prețioase discuții despre mântuire.

Aici: cercul literar reintrat în precipitată activitate, săptămânale ședințe. Negoițescu nuvelist. "Cheile" op inaugural, nuvelă. Proust, Dickens, Papadat-Bengescu și D. Nicodim. Eu am zis: fals tratat de morală burgheză. Sau: "elefantiazis epicc". Sau: "Furtună într-o vană cu apă".

Pentru prozatori un serios pretext la memento. Deliule... memento mori.

Interzis orice efort. Scriu telegrafic. Abia aștept să termin. Sunt obosit și senzația de nenorocit îmi revine, din nou. Unde sunt scrisorile de altădată...

Amice, bunule și răbdătorule amic, iartă-mă. Roagă-te lui Dumnezeu pentru mântuirea sufletului meu. Și nu uita că, undeva în adâncul inimii mele, rămâne nealterat de nici o neurastenie visul nostru comun. Într-o zi tot vom pleca: țara asta ne ucide, climatul acesta ne sufocă. Amice, o mână caldă (37,5 la ora aceasta) și un gând drag,

Sârbu

P.S. Regman, inspector al poporului la învățământul social, a promis aranjarea catedrei tale la Cluj.

- Te rog, nu crede tot ce spune Gigi despre mine sau familia mea. Uneori mi-e frică că mă vezi prin ochii ei!

Livius Ciocârlie

CAIETELE LUI CIORAN (2)

"Plictiseala mea este explozivă" (22). Are, într-adevăr, un motor cu explozie alimentat de două curente opuse care coincid.

"Orice glorie e caraghioasă; cine aspiră la ea trebuie efectiv să aibă gustul degradării". (23) Îl las la o parte, un moment. Pornesc de la el. Ciudată, nestinsă, degradantă nevoia de exclusivitate a gloriei. Am fost timp de câteva zile în apropierea unui mare artist. Glorie justificată. Îi bârfește pe toți confrații, nu scapă decât un ratat. Cioran are dreptate. Nu gloria te face josnic. Ea dă magnificență josniciei din noi.

"Trebuie să-mi fabric un surâs, să mă înarmez cu el, să mă pun sub protecția lui, să am ce să interpun între lume și mine, să-mi camuflez rănile, să mă deprind în sfârșit cu masca". (24) Nu știu ce mască le-a propus celorlalți. Slăbiciunea, relativă, a caietelor față de cărți stă în faptul că Cioran își oferă lui însuși o mască, una de mât opărit. Confirmă ideea lui Thibaudet: spunem mai mult despre noi înșine când, în aparență, nu vorbim despre noi. Nu e o scuză: autobiografii moderni au expus adevăruri nevralgice. Cioran le-a filtrat, în general, într-o a treia mască: scrisul lui din cărți, care reverberează ontologic. Adevărurile nevralgice nu lipsesc din caiete, dar sunt covârșite de imaginea pe care și-o făcuse despre el, una de mare suferind, aproape de martir. De aceea, e un volum admirabil, nu și un mare jurnal.

"Un vid care evacuează spațiul și împotriva căruia numai alcoolul m-ar putea apăra. Dar alcoolul îmi este interzis..." (24) Cum să nu râzi? Ar fi în stare de toate excesele, până și să fie closard, dar îi este interzis. Nu-l lasă medicii. Așa spunea și tata: "Nu-mi dau ei voie!" Dar tata nu voia să zguduie pe nimeni cu scepticismul lui.

"Simt că am să mă împac cu poezia. N-are cum să fie altfel: nu pot să mă gândesc decât la mine..." (25) Deși nu-și suferă lirismul din tinerețe, pare să înțeleagă prin poezie tot lirism. Nu confesiunea e poetică la el. Poetică e corespondența dintre ce scrie și ceea ce numesc **tendințele eului adânc**. Dovada: e mai bogat, mai divers poetic în celelalte cărți, unde nu vorbește tot timpul despre el.

"Mă întăresc prin disprețul pe care oamenilor le place să mi-l distribuie și nu cer decât un dar: acela de a nu fi nimic în ochii lor". (25) Nu știu ce să zic. Nu prea cred. Mă întărește părerea bună a câtorva și mă zgârcește, ca pe o smochină, inexistența pentru cei mai mulți. Vreau să spun, cei mai mulți dintre cititorii buni. Altfel, de celebritate, pe care, ca oricine, am visat-o în tinerețe, mă lipsesc. Am petrecut o după-amiază printre admiratorii unui scriitor celebru. Rar am putut să aud atâtea inepții. În privința asta, Cioran a fost răsfățat. Recunoașterea cititorilor buni a fost imediată, celebritatea i-a venit târziu, adică la timp. Trist este când, cum i s-a întâmplat lui Radu Petrescu, care și-ar fi dorit-o, vine abia postum.

"Mi-ar fi plăcut să trăiesc la o curte coruptă, să fiu **scepticul** unui prinț..." (28) Curtea asta și-a creat-o singur. Este prințul și clovnul sceptic al acestei curți.

"Sunt împins spre exagerare din plictiseală, satietate, din nevoie de senzații tari, ca și din voința de a ieși din marasm". (41) Lipsește numai cuvântul cheie: din histrionism.

Se gândește zilnic, spune, la Baudelaire. "Să fie fiindcă numai el mi se pare că a mers mai departe decât mine în experiența "mohorelii" **(cafard)?"** (41)

Motivul s-ar putea să fie altul. Baudelaire e primul poet care, după romantici, nu se mai exprimă. Își zugrăvesc o mască. La fel și Cioran. Cu o deosebire: masca lui Baudelaire seamănă cu chipul lui real. A lui Cioran numai cu impulsul lui.

"Un excelent scriitor minor" (43), spune despre Camus. Este exact, dacă-l raportăm la cei mai mari. În schimb, e multă ranchiună și mult neadevăr în fraza: "Moare în momentul când toată lumea, și poate chiar el însuși, știa că nu mai avea nimic de spus și că nu putea decât să decadă din gloria lui disproporționată, abuzivă, dacă nu ridicolă". În realitate, Camus a reușit să redemareze până în ultimul moment. Cu **La Chute** și-a răsturnat statuia de **brave homme**. În **Le premier homme** a dat cel puțin un extraordinar portret al mamei. S-a tot schimbat fără să iasă din sine, ceea ce e un gaj.

"Dumnezeu le-a dat lui Adam și Evei fericirea, cu condiția să nu aspire și să nu ajungă la **știință** și la **putere"**. (44) Nici **voință** nu le-a dat. Toate fiind, de fapt, reflexul în plan uman al **dorinței.** Nu știu cum ar trebui numite ființele pe care le-a creat Dumnezeu, dar pe **om** șarpele l-a creat.

Se înmulțesc avertismentele, inutile de altfel, că nu trebuie crezut pe cuvânt: "Orice ficțiune e salutară și, nu mai puțin decât alții, nu mă pot lipsi de ea". (47) Și, tot atunci: "Latura de șarlatan a oricărui om de talent".

S-ar zice că-l admonestez, fiindcă nu e sincer. Deloc. Subliniez meritul lui de a-și fi lucrat cărțile, de a le fi umplut cu omul latent. E drept, în cazul caietelor e frustrant. Avându-i cărțile de același tip, și chiar mai bogate și mai adevărate, ți-ar fi plăcut să-l cunoști personal. N-a vrut așa ceva. I s-ar fi părut, și era dreptul lui, trivial.

"De câteva zile, febră continuă pe care termometrul n-o înregistrează". (54) Termometrul îi spune cum este, nu ce mocnește în el.

"Zen": butade pe care le răscumpără obsesia și căutarea absolutului. Acrobație, cu absolutul în arierplan." (55) Se ascunde sub cuvântul **Zen.**

"Am suferit prea mult ca să mă încerce într-adevăr mari pasiuni". (56) Cuvânt umflat. Riscul stilului excesiv este să fie fără acoperire, ca banul fals. După alte câteva rânduri, scrie: "Mai bine moartea decât trișeria și minciuna". (57) La prima vedere, soluția e simplă: o lectură atent selectivă, care n-ar reține decât ce e adevărat. În fapt, cum e nietzschean și totodată histrion, minciuna și trișeria trec, indisociabile de adevăr, chiar prin inima lui. Sunt în aceeași măsură calități și scăderi.

"Înfinită e puterea unui om capabil să renunțe". (58) Un infinit împărțit la doi. O spune mai încolo: ești ori sfânt, ori drac ("Dorința neîmplinită prin refuz voluntar ne apropie sau de sfânt, sau de demon". - 58).

"... de vreme ce toată lumea iubește succesul, trebuie ca, măcar din spirit de simetrie, să existe unii care înclină spre înfrângere". (60) O minciună pe care o împărtășesc cu el. Modestia poate fi sinceră, orice s-ar spune. Dorința de înfrângere, nu.

Fac ce nu-i place la comentatori: încerc să umplu golul, să ghicesc ce nu spune, să pun la îndoială. Îi caut o coerență. De exemplu, el crede sincer: "Nu mă înțeleg decât cu cei care n-au nici un fel de patrie". (60) Are, **nu încape îndoială,** vocația exilului. Și totuși, persistă o patrie, de care niciodată nu s-a putut despărți. Deosebirea e că în românește i-a reprezentat latura gălăgioasă, în franceză latura sceptică, în ambele situații cealaltă parte existând și ea, dar în plan secund.

Înaintând cu lectura, înțeleg că există trei fețe: a. omul cotidian cu întâmplările lui mărunte; b. omul de adâncime, făcut din tendințe și c. imaginea despre sine a lui Cioran. Lăsând la o parte interferențele, din prima sunt numai rare detalii în caiete, pline, altfel, de imaginea despre el. Restul - adică partea interesantă, creatoare - a rămas mai mult pentru cărți.

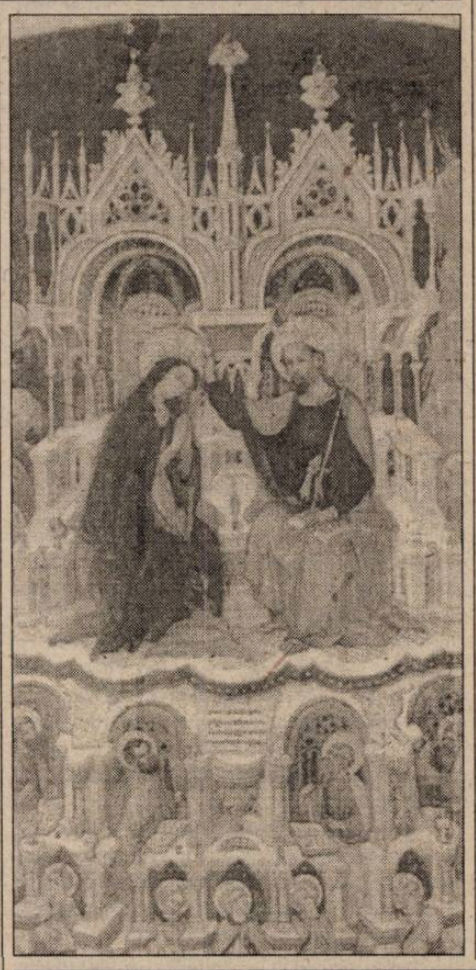

"Tot ce urmează să înceteze, iată ce mi-a plăcut totdeauna. (...) Acea chimie efemeră din care se compun zilele noastre". (60) Lucrurile stau chiar invers. De efemer e complet neinteresat. E adevărat, ce urmează să înceteze îl interesează, dar ca să caute esența, nu efemerul: "Trebuie să te distrugi ca să re regăsești; esența e sacrificiu". (61)

Prin urmare, esența este eul inexistent, făcut din virtualități. Ele îi populează cărțile, a căror valoare de generalitate constă în faptul că virtualitățile lui sunt variantele ontologice ale negativității, de la haos, trecând prin apatie, luciditate sceptică, până la vid. În caiete, a încercat să se mențină în eul real, în parte închipuit și, oricum, mai puțin semnificativ.

"... departe de a ne atenua ferocitatea, credința o exacerbează și mai mult". (61) În asta e toată drama omului. Fără credință, el se stinge. Credincios, e crud. Nu-i vorbă, mai există și o altă ferocitate, a omului primitiv, readus spre animalitate. Ferocitatea postrevoluționară; sunt pline ziarele de ea.

Îl citează pe un mistic musulman: "Adevărul care nu distruge creatura nu este un adevăr". (62) E întreaga religiozitate în fraza lui. Și capacitatea religiei de a-l abstrage pe om din contingent și obiceiul ei de a-l distruge pe individ.

"Ceea ce îmi lipsește este voința de a crea o operă. Această insuficiență este caracteristică spiritelor de rangul doi." (62) Din perspectiva cărților, a **operei** lui, pare o cochetărie. Nu e. În sensul ei tare, opera e construcție. Limita de sus a spiritelor de rangul doi e acolo unde fragmentele se adună de la sine (Nietzsche nu-i departe): Pascal, Montaigne. Și, are dreptate, Cioran.

Comunismul - agent al modernității

Analiza (deconstituirea și reconstituirea) miturilor emise de o anumită societate se poate dovedi mai eficientă pentru demersul istoric decât discursul strict logic, cauzal, determinist. Acesta, fie și numai pentru motivul că omului, în majoritatea copleșitoare a conjuncturilor, îi e mai comod (liniștitor, confortabil) să crediteze imaginabilul în dauna credibilului ori a argumentabilului. De altfel, de la această premisă pleacă cel care coordonează antologia* de texte despre imaginarul social românesc din perioada 1945-1989. Colecția de studii propune **un model alternativ** de a înțelege istoria (istoriile) comunismului românesc, asumându-și tacit presupoziția că "demontarea intelectuală a comunismului se anunță chiar mai dificilă decât anihilarea lui materială" (Lucian Boia). Într-un sens, am putea spune că totul este mit. În mod evident, "orice comunitate degajă mituri întocmai cum respiră" (Al. Zub). Uneori, povestea, ideea, imaginea rămân numai formă, numai proiect; realitatea ei este doar textuală. Alteori însă, mitul își găsește realitatea, se întruchipează, apare (cel mai des, în timpuri marcate de crize și convulsii), motivează, construiește (invariabil, altceva, altcumva, altfelul; motorul său pare să fie diferența) și/sau neutralizează. **Comunismul,** crede L. Boia este **o mitologie** de acest ultim tip **"materializată".** Diferența specifică a acestuia, prin comparație cu celelalte constelații mitice, constă în **natura lui paradoxală.** Determinist, libertar, democratic, internaționalist și structural prin definiție și intenție, comunismul este voluntarist, totalitar, elitist, naționalist și evenimențial prin desfășurare și prin consecințe. În orice caz, în momentul apariției, el este un agent al modernizării (modernității). În numele progresului (modernitatea propusă de comunism avea progresul "nelimitat" drept țintă absolută), devrăjește lumea, deposedează de sens tradiția (nu doar pe cea politică), provoacă o "explozie a structurilor identitare (...) un cutremur al regimurilor referențiale ale cunoașterii și comportamentelor colective" (Daniel Barbu). Numai că "regimul totalitar a suscitat modernitatea într-un loc diferit de cel în care planificase să o aducă pe lume" (D. Barbu). El a produs o "modernizare cu efecte perverse în care destinele individuale nu s-au împlinit în căutarea unui sens ci s-au consumat pur și simplu în absența acestui sens" (D. Barbu). Perversitate evidentă inclusiv prin aceea că, aflat încă în viață (dominând și subjugând, adică), comunismul și-a pregătit portretul (portretele) în care să fie privit după detronare și/sau moarte. Spre pildă, "mitul uniformizării și al colectivismului este unul **interesat,** căci societatea socialistă sau, după epocă, comunismul devin pe această cale personaje fictive, un soi de universalii care asigură imunitate în fața judecății Istoriei sau după caz, a celei penale" (D. Barbu). Am zice, mai degrabă, în fața judecății penale. Din acest motiv, poate că ar fi mai eficient dacă nu am vorbi de o Istorie a comunismului, ci de o "plajă de «istorii din comunism»" dedesubtul căreia pulsează o istorie subterană compusă și ea din mai multe istorii) care a folosit mituri programate să susțină inclusiv postum edificiul utopiei.

Rândurile acestea, care nu sunt mai mult decât semnul unei lecturi neîntârziate, vor să semnaleze necesitatea și excelența apariției editoriale. "Miturile comunismului românesc" (antologie care cuprinde 20 de studii, între semnatari, alături de cei menționați mai sus, figurând Zoe Petre, Eugen Negrici, Sorin Șerban, Adrian Cioroianu...) mi se pare a fi o referință obligatorie pentru cel care vrea să aproximeze chipul regimului comunist ale cărui măști încă își mai trimit umbrele pe fețele noastre și ale contemporanilor noștri.

Cristian PĂTRĂȘCONIU

** Miturile comunismului românesc", sub direcția lui Lucian Boia, ed. Nemira 1998, colecția "Societatea politică".*

Constelația Gemenilor

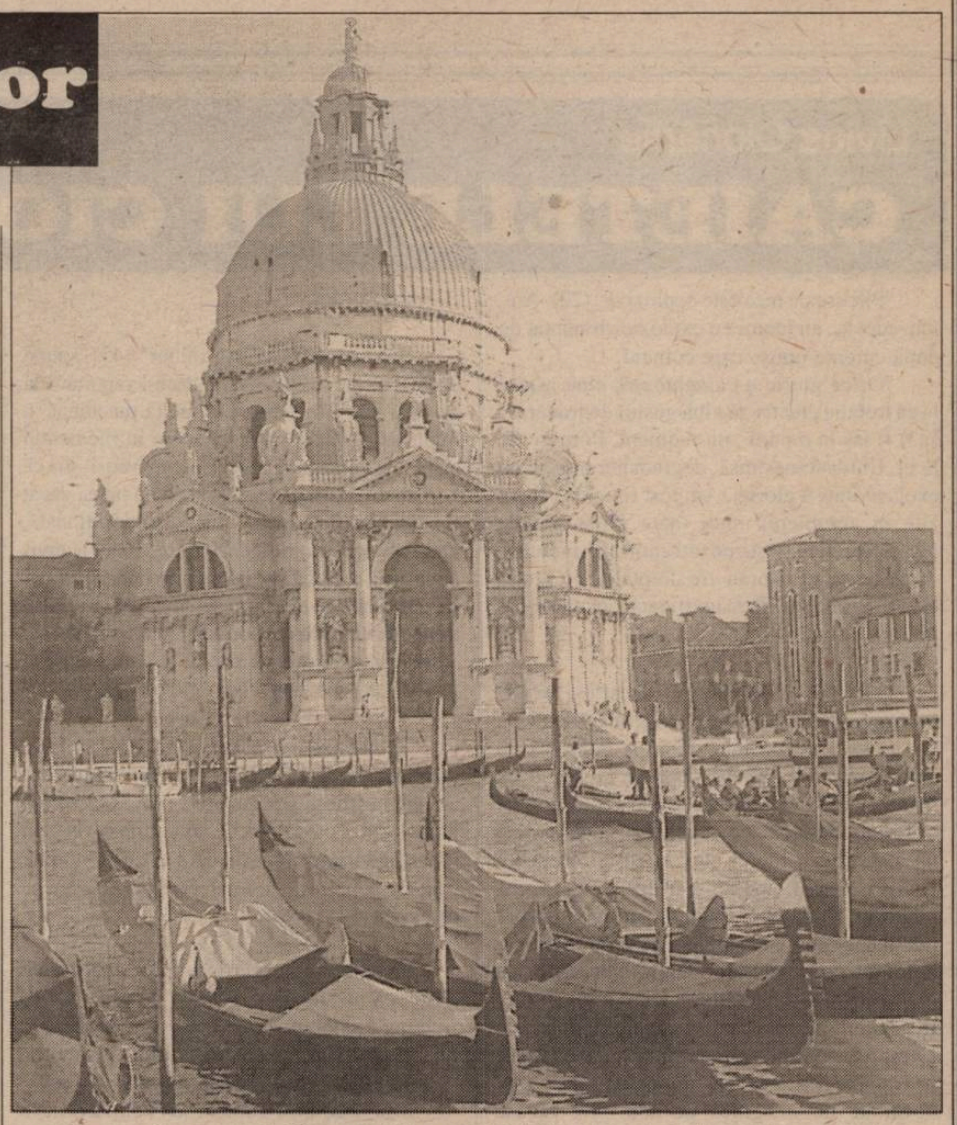

18 mai, luni

Zbor rău, acel Boeing 737 se împleticește, sare precum o lăcustă, și sare fiindcă (spune Adriana, care a fost cu avioane mai trupește) așa se întâmplă când sunt nori și condiții meteo păguboase. Pe urmă ne țiuie urechile, ne țiuie urechile, copii din vecinătate țipă, urlă: pe dumnealor îi dor și mai tare, fiindcă ei n-au mai călătorit, ca Adriana, cu avioane în care îți piuie urechile.

Aterizăm în Verona, grănicerii sunt frumoși și tandri, au întâi de făcut altele și abia pe urmă ne lasă să le explicăm cât stăm, ce facem, cine ne-a invitat, cine ne asigură cazarea în Italia. Le place cum le povestim și mai vor. Așa că ajungem la gară și pe urmă la Udine frumooos, în timp util. În gară, surpriza surprizelor, suntem întâmpinați de Adriana Job (un personaj important al zilelor noastre udineze) și de dl profesor Alexandru Niculescu, mai suplu decât în urmă cu jumătate de an. (Ia uite, vor observa mai târziu gemenii, ce înseamnă o operație de prostată făcută la timp și cu artă: devii suplu, surâzător, câștigi sex appeal, poftă de a trăi și adaugă peste toate un pic de simț al umorului).

S-a făcut seară, profesorul vrea să petrecem: să ieșim la restaurant. Cealaltă gazdă a noastră (cu smile impecabil și mașină de ultimul tip) îi atrage atenția că în zilele de luni restaurantele sunt închise: dumnealor chlenerii italieni se odihnesc. Profită de drepturile chelnerilor de pretutindeni și rămân acasă cu consoarta, cu fiii și cu dumnealor rudele apropiate. Găsim totuși un loc: e un fel de cârciumă a sinistraților unde există vreo cincizeci de feluri de senviciuri, vreo sută de feluri de băuturi ne- și antialcoolice și o deschidere către o piață de seicento mirabilă. Nu îndrăznesc a rosti fraze, oricum ieșeau proaste. Cele două Adriene degustă ceaiurile, profesorul ne instruiește, ne mustră, ne explică. Ne spune programul: oferta Universității din Udine, propunerile dânșilor, și multe altele ce anunță un timp paradisiac. Dar și alte invitații ale domnului Bulei (cele ce vin dinspre Veneția), cele ale dlui Roberto Scagno (de la Padova). Adriana Babeți spune că ea ar vrea să rămână cel puțin cinci ore pe zi în bibliotecă, lectura în acel pallazzo al facultății de lettere o întinerește; o revigorează; îi așează weltanschauungul moștenit din strămoși pe temeiuri mai moderne. Profesorul îi explică răbdător că la ora aceasta bibliotecile sunt închise, dar că îi poate oferi o carte spre lectură. Știa că poftește instruirea și a fost prevăzător: are la dânsul o istorie a Imperiului, așa cum este ea văzută de la Verona anului 1850.

19 mai, marți

La ora șapte, telefon de la gemeni: ar fi vrut să ne întâmpine, dar au încurcat fusul orar. Pe urmă li s-a stricat mașina sau elicopterul, n-am înțeles foarte bine: vor apare la ora nouă. Nu la ora nouă, în nici un caz la ora nouă, protestează doamna Babeți - la ora nouă avem întâlnire cu domnul Niculescu la Facultatea de litere. Chiar la ora nouă vom intra în regimul nostru oficial. Iar la nouă și jumătate ne așteaptă - surâde colega mea! - sala de studiu! Biblioteca! Gemenii suferă, le simt freamătul prin telefon. Au făcut șase sute de kilometri să ne vadă, iar noi avem program! Îi trădăm cu Adriana Job, cu Teresa Ferro și cu doamna Vecchio. Le propunem o întâlnire vineri. Să vină cu elicopterul (dacă l-au reparat) și să facem una passegiata deasupra Romei. Ca-n filmul lui Fellini.

Ajungem la Facoltá, ne întâlnim cu ilustrul profesor atotproteguitor; primim bani, pliante, pachetele cu mâncare. Cafele și răcoritoare. Semnăm hârtii, formulare. Naufragiem într-o bibliotecă paradisiacă, într-un loc de verdeață și de enciclopedii: Dante, Vergiliu, dar și scriitorii triestini. Dar și preferații noștri, de la Cergoly la Umberto Saba. Ne asistă cu entuziasm învățăceii dlui Niculescu, care preiau, xeroxează, inventariază paginile necesare. Există permisiunea lui Jupiter Tonans. Biblioteca precum un paradis. Iar dumnealor - îngerașii plutind deasupra etajerelor aurite.

Suntem invitați la prânz de Teresa Ferro. Vin alb, mânguste, pizza (pentru cele două Adriane. Pe urmă (trenul e la ora 15,10), plecăm la Veneția, la Institutul de cercetări de umanistică (parcă așa-i zice). De fapt, la **Casa română,** întemeiată de Iorga și condusă odinioară de Coriolan Babeți, de Paul Everac și, azi, de istoricul Ion Bulei. Car o șacoșă de cărți: unele pentru dl Bulei, altele - fiindcă vom merge și la Padova - pentru Roberto Scagno. Doamna Babeți a mai trecut pe aici, știe drumul, l-a predat studenților pe Thomas Mann cu a sa **Moarte la Veneția.** E un ghid de nădejde. **E la doi pași,** mă alintă, **într-un minut suntem acolo.** Minutul se lungește, mai trecem o punte, mai ascultăm un gondolier, mai facem un popas. Parcă ăsta era drumul, începe să se îndoiască profesoara. Mai trecem o ponte, mai ascultăm un gondolier și tot degeaba: instituția dlui Bulei nu se zărește. E cald, sunt echipat conform buletinului meteo care anunțase ger. Stai tu de veghe la geamantane, se înviorează Adriana, eu fug să caut Casa romena. O ia fuguța după doi negri care se țin de mână. Iar eu contemplu afișele care anunță întâmplări fericite: un referendum, două nunți, trei botezuri. Și stingerea din viață a unui cetățean de nouăzeci și doi de ani.

Dna Babeți se întoarce însoțită de un admirator: eram pe drumul cel bun, doar că instituția dlui Bulei e un pic mai încolo. Mergem înviorați, suntem la prima noastră victorie! Trecem printre tarabe cu măști de carnaval, cu cărți, cu fructe. Cumpărăm? întreabă doamna profesoară. Sunt fericit, negrul din dreapta Adrianei poartă sacoșele. Dacă va fugi cu ele... dar nu va fugi. E nepot de rege, e fiul leaderului celui mai mare trib din Madagascar. Stă în junglă doar trei luni, restul anului îl petrece la Miami și Oxford. E un artistocrat, are pălărie de pai și ne povestește cu tristețe că n-a reușit să zărească în Veneția nici o pisică. Se poate, se miră doamna profesoară, ea știe că în Veneția trăiesc foarte multe pisici. De altfel, data trecută se împiedica peste tot de ele. Dar, se miră dumneaei, chiar așa e, oxfordianul are dreptate: nu am zărit nici una.

Ne întâmpină însuși dl profesor Bulei. Are musafiri foarte mulți. N-au ajuns chiar toți: formația dlui Ulici, care trebuia să ajungă cu mașina de la București, a pățit un accident: mașina s-a dat peste cap ca Făt Frumos, de trei ori. Așa că dl Uricaru, adjunct al Președintelui, preia comanda; la dreapta lui, Doina Uricariu și poetul Ion Mircea. Dacă în locul Doinei ar fi fost Alex. Ștefănescu sau Vasile Dan, am repeta imaginea din mai '97 de la Beijing și dialogurile de acolo: discutând despre toate câte se întâmplă într-o lume a traducerilor.

Dar cum lipsește Alex, toate eforturile dlui Bulei de a anima dezbaterea se împotmolesc în mâlul întrebării: **de ce nu suntem traduși.** Și dacă suntem traduși, de ce nu ne ia nimeni în seamă. Când începem să avem păreri diferite, intră în sală, clătinându-se, Adrian Popescu. A supraviețuit întâmplării, a reușit să ajungă aici. Dialogurile continuă, dar ceva s-a schimbat: au apărut fantomele dlor Ulici și Negrici. Așa că lectura, într-o italiană impecabilă, a dlui Adrian Popescu din **Pisicile din Torcello** emoționează suplimentar prin efortul rostirii. Accidentatul nu vorbește ușor, coastele fisurate se aud și dânsele. Nu foarte tare, dar se aud. Bulei vrea să asculte și părerea dnei profesoare Babeți **(de ce Emil Cioran a optat pentru franceză?),** dar când Adrian Popescu aude primele sunete ale prenumelui său, tresaltă. Și mai citește o poemă despre pisicile psihopompe din Torcello. Fiindcă în Veneția câinii, care sunt mici și periați, pudrați. purtați în poșetă, n-au cum să fie psihopompi: **psihopompe sunt doar pisicile.**

Urmează un cockteil, urmează discuții cu oaspeții italieni iubitori ai României. A sosit de la Padova fiica dlui Deliu Petroiu: locuiește acolo, o să vină și mâine. Va veni în mod sigur. Sosește și fiul de rege din Madagascar, dar nu rămâne: o salută grațios pe Adriana, îi oferă un cadou (o nucă de cocos) și dispare. După cockteil, domnul Bulei invită oaspeții din România la o gustare. Alte senviciuri, alte istorii pentru memoria criticului literar. Povestim, povestim. Cum a fost, de pildă, în China. Dl profesor Mihăieș e chiar în China pe drumurile pe care am trecut noi. Cu dna Mălăncioiu și cu Gabriel Chifu, un Eugen mai mic, cum ar veni.

20 mai

E ziua în care trebuie să fim la Padova. De la Veneția la Padova e o aruncătură de băț. Ajungem la gară, dar acolo ne răzgândim: nu-i mai frumos drumul cu autobuzul? Italia văzută din autobuz e mai frumoasă decât Italia feroviară, Așa că iar mergem. O parte din cărți le-am lăsat, dar mai sunt altele. La autogară urcăm într-un autobuz care merge prea încet: luăm altul care și el merge încet, dar pe un traseu mai părăginit. Ajungem cu întârziere mare, dar îl asigur pe dl Bulei că Eugen Uricaru (plecat de aseară la Padova cu Dan Cristea) ne va aștepta. Una e să termini liceul militar și să ai disciplina în sânge, și alta e să fii volintir de Găiești, cu facultățile (vorba lui Marin Preda) aproximative.

Ne așteaptă, ne așteaptă. Megem la Abbanoterme.

Despre Abbanoterme voi scrie douăzeci de pagini, la momentul oportun. Locul e dominat de un fabulos personaj care merită. Despre conferința mea la Facultatea de litere, cu Adriana, Lucia și Eugen Uricaru, cu Lorenzo Renzi, ilustrul, în chip de suporteri, alte douăzeci, în cartea **Zodia gemenilor.** Telefon de la gemeni (ora 24). Vor veni mâine.

21 mai, Sf. Constantin și Elena

Dimineața, telefon de la dl profesor: ne așteaptă în Piața cutare. Știm noi unde e piața cutare? Nu, zic, buimac de somn și de nepricepere. Dar magazinul Pin? Nu știu unde e magazinul. Dar Banca unde ați fost ieri să vă luați banii? Asta știu, zic, ca să nu mai îmbulzesc nu-urile la urechile dlui profesor. O sun pe Adriana, care locuiește cinci camere mai încolo: la 54. Adriana o găsește la telefon doar pe doamna Niculescu, care habar n-are unde ne-a dat dl profesor întâlnire. Jupiter Tonans a plecat deja, zice suspinând Adriana (ea le știe pe toate, dar nu la Udine). Eu mă voi întâlni în fața Băncii cu dl Niculescu, iar ea se va întâlni cu ilustra lingvistă Florica Dimitrescu la cofetăria Bim, Pin sau Dim. S-a înțeles limpede cu doamna Florica. Femeile au întodeauna un dialog mai bun și mai eficient. Se înțeleg, se descoperă, se știu după primul segment de frază.

Așa că Adriana ajunge la cofetărie, se așază ca să aștepte. Eu iau la rând băncile din jurul pieței, fiindcă nu-mi amintesc limpede unde am fost cu Adriana Job. Sunt patru, nu foarte asemănătoare, dar orișicâtuși. Mai trag un ocol, mă întorc la cofetărie: doamna Florica a ajuns e un om atât de viu și de energic încât îmi spun: iată pe cine seamănă domnul profesor. Sau: doamna Florica e o copie perfectă a magnificei noastre gazde. Prin anii '60, student, le citeam cu evlavie studiile, bibliografie obligatorie pentru noi. Câte cărți fundamentale a scris, în cei treizeci de ani, ce s-au scurs de atunci, doamna Florica Dimitrescu?

Mai dau un ocol pieței, mai cercetez cele șase bănci. Domnul profesor străbate și el același traseu. După vreo oră ne regăsim în fața unei cafele americane comandate de dl Niculescu. Ne amintim de isprăvi mai vechi și mai noi.

(În **Zodia gemenilor,** cel puțin 10 pagini despre dialogurile dintre dl și doamna Niculescu; despre înțelegerea lor dincolo de cuvinte; despre incapacitatea lor de a se certa; despre simțul umorului, despre ironiile sau autoironiile răsărind la capătul fiecărei fraze. Despre felul special în care dialoghează cei doi mari lingviști. Despre "limbajul sentimental" pe care doar doi oameni care stau alături o viață îl pot stăpâni)

Suntem invitați să conferențiem studenților de la română: Adriana despre **Literatura feminină în România,** eu despre **Imaginea femeii la Mircea Eliade.** Asistă studenți pe care îi cunoaștem: Melchior, Alessia, Iulia, Adriana, Miani ne-au însoțit în drumurile noastre italiene de mai demult. Și vor fi, cred, alături de noi și pe mai târziu.

(De scris despre fidelitatea față de cultura română a acestor tineri prieteni ai noștri. Și despre apariția triumfătoare a celor doi, cu helicopterul).

Și iar în bibliotecă, eu citind azi cărțile de și despre Carlo Stuparich (**Nacque a Trieste il agosto 1894 da Marco e dalla triestina Gisella Gentilli... volontario nell esercito italiano... Încercuit de dușmani, se sinucide pentru a nu cădea în mâinile lor.** Data sinuciderii: **30 mai 1916**), despre Giani Stuparich (frate al său). Cartea lui de debut: **La nazione czeca,** 1915), Italo Svevo și Fulvio Tomizza.

22 mai, vineri

Drum la Cividale, dimineața (30 de pagini). Drum la Acquileea (după masă, cu Melchior: 40 de pagini). Seara, cu Adriana într-un restaurant de lux, degustând orez cu fructe de mare. Fac cinste cei doi.

23 mai, sâmbătă

Plecăm la Trieste, deloc bănuitori: nu credem că întâlnirea cu acest oraș ne va schimba weltanschauung-ul nostru de cercetători ai Europei Centrale. Cafeneaua Tommaseo, Italo Svevo erau câteva repere. Se mai adăugau și altele, mici. Călătorim, deci, fără multe iluzii. Adriana studiază oprele lui Cergoly, iar eu citesc Messagero Veneto, cu prima pagină despre victoria limbilor "minoritate". Aflu că în Italia sunt 526 de mii de friulani, 70.000 de sloveni, 55.000 de ladini, 20.000 de greci, 20.000 de francofoni și 130.000 de țigani. Mai sunt 90.000 de francoprovensali, 98.000 de albanezi și 2000 de carintieni. În Trieste, orașul care moare după 1918. Ca și Oravița, ca și Biserica Albă. Ca și alte zeci de orașe de frontieră. Dar Trieste, monumentalul, deschiderea spre mare a Vienei, simte agonia cum putine orașe ale Europei.

Stăm pe malul mării, mâncăm sendviciuri și discutăm despre miracole. Pe urmă descoperim librăria (și ea, ca Trieste, naufragiată din altă lume și alt timp) și stăm între cărțile orașului. Alături de un librar care seamănă cu Italo Svevo. El, librarul, singur în coridoarele, în încăperile ticsite de cărți vechi și noi.

24, duminică

Întoarcere la Veneția. Familia istoricului Bulei (20 de pagini). Ghettoul venețian (10 pagini). Gara Veneția (10 pagini: cum se depun bagajele)

25, luni

Verona - descoperirea orașului. Arsenalul (20 de pagini). Deasupra orașului lumea văzută din Constelația gemenilor (20 p.). Gara, cu scaunele de handicapați. Așteptând în aceste fotolii avionul pentru acasă.

Cornel UNGUREANU

(Segmente dintr-un proiect numit **Zodia gemenilor)**

Lumea românească la 1998 văzută de istoricul

ION BULEI

directorul Centrului Cultural Român din Veneția

- Pentru a-l cunoaște pe isoricul Ion Bulei ar trebui, întâi de toate, să îi parcurgem cărțile, numeroasele studii. Parte dintre ele au fost citite. La care dintre ele ne-ați trimite întâi și-ntâi?

- Poate la teza mea de doctorat, cea consacrată conservatorismului român, pe care am publicat-o în 1987. Greu de închipuit pentru acele vremi, dar am reușit să o public. Am scris și multe cărți de evocare despre sfârșitul veacului trecut și începutul celui de-al XX-lea. Cred că "Lumea românească la 1900" sau "Arcul așteptărilor" ar fi niște cărți interesante, deoarece surprindeau țara într-un moment sau interval de timp cu totul aparte, simptomatice din toate punctele de vedere. Am o relație afectivă în special cu aceste două cărți.

- Ne apropiem de un nou început de secol. Dacă ar fi să imaginați o carte, "Lumea românească în anul 2000", cum ați ordona-o? Cu ce ați începe?

-Ca să fiu sincer, nu m-am gândit. Oricum, mi-ar veni foarte greu s-o fac, pentru că nu am ceea ce istoricul vrea să aibă: certitudinea faptelor pe care le descrie. Nu pot ajunge la ele. Nu am siguranța că mă pot exprima într-un câmp cunoscut. Nu aș scrie o asemenea carte și din simplul motiv că nu știu exact cum să mă situez, cum să ne situez: între optimism și pesimism. A apărut aici recent o carte a lui Giorgio Bocca. El spune că a fi optimist în fața spectacolului lumii de astăzi înseamnă a fi ori orb, ori surd. Pe de altă parte, cred că pesimismul e o boală care, ca orice boală, poate fi vindecată. Singur, te poți vindeca de tot, de toate, până la pierderea lucidității. Suntem, oricum, noi, românii într-un moment de cumpănă.

- Pot fi găsite similitudini cu începutul veacului trecut?

-Evident. Cum pot fi regăsite asemănări între cele două veacuri. Și în veacul trecut am vrut să intrăm în Europa, să ne legăm mai tare de structurile Occidentului- și asta a fost în primul rând sarcina generației de la 1848. Din nou încercăm același lucru, parcă reluând istoria, dar evident din alte unghiuri, cu alte elemente, ținând cont de alți factori. Reluarea aceasta a istoriei ne sugerează pe undeva și un destin. Parcă am fi mereu condamnați să urmărim un Occident care se tot îndepărtează de noi.

- E un fel de vocație a ratării, a eșecului?

- S-ar putea. Înainte, când Orientul era centrul civilizației mondiale, când Orientul "dicta", când Bizanțul era ceea ce era, când un Mihai Psellos, de pildă, refuza - ca bizantin - comparația cu un occidental, pe care îl trata drept sălbatec, atunci nu ne-am putut atașa de acel Orient, deoarece între noi și Bizanț a apărut o lume slavă și, în consecință, legătura noastră cu Bizanțul s-a filtrat, devenind indirectă. Cred că e un fel de damnare a noastră alergatul acesta după ceva care este mereu în frunte, după ceva la care ar trebui să ajungem. Și la care nu mai ajungem. Iată acum relația noastră cu Occidentul. După Hobsbawm, de pildă, dacă diferența dintre lumea noastră sud-estică și cea occidentală era la finele veacului al XVIII-lea de 1 la 1,3 (măsurat după venitul pe cap de locuitor), ei bine, la sfârșitul secolului al XIX-lea ea ajunsese de la 1 la 3. Iar acum este de 1 la 10. Suntem practic condamnați să alergăm după ceva care se tot îndepărtează; și încă din ce în ce mai repede. Pe de altă parte, nu avem nici o altă cale de urmat. Deci vom alerga în continuare.

- Există în sfârșitul secolului al XIX-lea o lecție pentru sfârșitul secolului XX?

- Există. Și lecția aceasta se cheamă nevoia noastră, a românilor, de a ne cunoaște mai bine. Or, în veacul al XIX-lea, fiind dominantă ideea națională, aveam senzația că am fi fost mai mari decât eram. Ne plasam mult mai în frunte decât eram în realitate. Această idee națională îți cerea să te exprimi în asemenea termeni. Suntem la sfârșit de alt veac, când ideea națională nu mai domină cu autoritatea și forța avute și când ar trebui, în consecință, să gândim cu mai multă sinceritate și luciditate propriul nostru prezent, ca - prin aceasta - să ne vedem viitorul. Adică să constatăm că am dat lumii mult, dar că am dat de fapt mult mai puțin decât puteam să dăm și că, în consecință, ar trebui să ne concentrăm energiile pentru a ne exprima altfel decât am făcut-o: mai limpede, mai așezat. Am tot mai des senzația că în ultimele două veacuri cel puțin noi nu am vrut să ne așezăm ca lumea, să ne întrebăm ce e cu noi și cam ce vrem să devenim și cum să devenim.

- Nu am vrut sau nu am putut?

- Nu am putut.

- De ce?

- Unul din motive e geo-politic. Suntem așezați într-o zonă considerată de margine, unde s-au intersectat tot soiul de influențe, care ne-au perturbat suficient de mult pentru ca, istoric, să nu ne putem exprima foarte clar într-o anumită direcție. Mereu eram trași când într-o parte, când în alta și asta a împiedicat clarificarea despre care vorbeam. O spunea foarte limpede Pârvan la începutul secolului, în "Noua revistă română". Se întreba ce suntem noi, românii, ce vrem să fim. Iar răspunsul la respectivele întrebări arată o bâlbâială totală. Sigur că nu te puteai aștepta la răspunsuri ferm conturate. În aceeași perioadă erau anchete similare în reviste franțuzești. Paul Bourget inițiase ceva de genul ăsta prin 1902 sau 1903. Ce e Franța, ce suntem noi, francezii, cum ne putem defini? Și constata - după ce intervievase

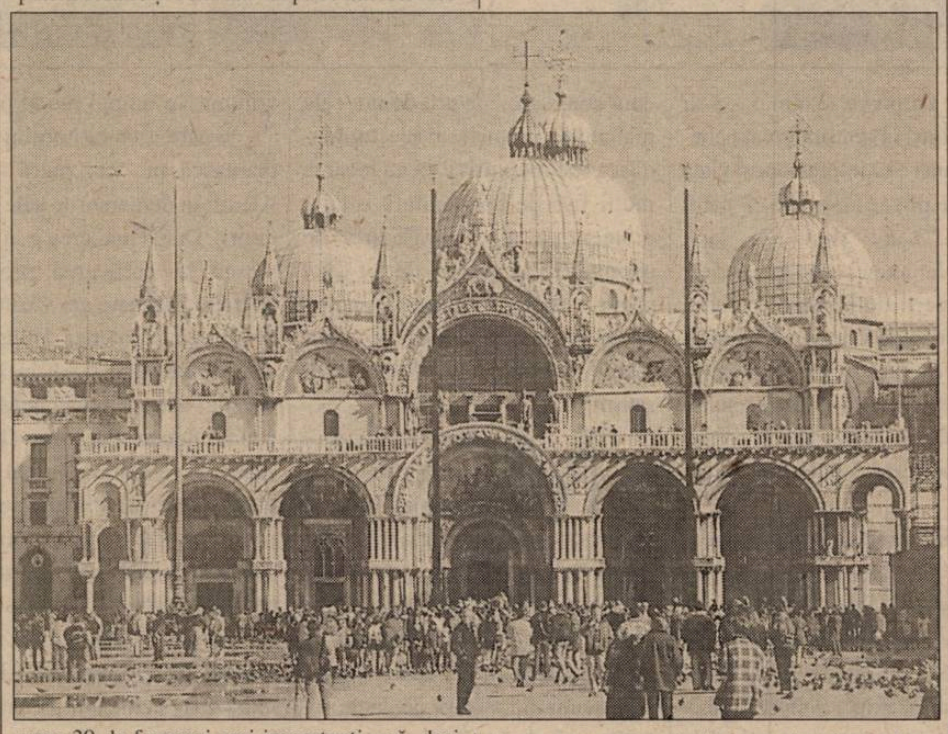

vreo 30 de francezi mai importanți - că, deși nu prea erau puncte de convergență între marile personalități anchetate, exista totuși ceva comun: spiritul francez. Or, la noi tocmai un asemenea spirit coeziv era absent, din cauza numeroaselor influențe pe care nu le-am putut decanta limpede. Problema e ca astăzi întrebarea aceasta să fie corect și lucid pusă, prinzând în ea și elemente de specific, dar și diferențe care să ne stabilească un loc și un rost în această lume.

- Studiind conservatorismul în spațiul nostru ați avut cumva impresia că doctrinele politice românești se epuizează repede și că, în cazul conservatorilor, ei definesc un eșec de profunzime?

- Întrebarea este foarte grea și nici răspunsul nu poate fi deloc ușor. În cazul conservatorilor am constatat că acest curent s-a manifestat la noi așa cum s-a manifestat și la alții, cu aceleași elemente specifice, dar, desigur, cu un conținut diferit, provenit din faptul că clasa noastră dominantă până târziu în epoca modernă, a fost boierimea. Felul în care se alcătuise, felul în care ea gândea și se manifesta a determinat o parte a specificului conservatorismului românesc. Pornind de la definiția - nu ușor de enunțat - a respectivei clase dominante, ajungi la formulele care consacră o doctrină, cea conservatoare în cazul nostru. Din acest punct de vedere noi ne-am înscris bine în conservatorismul general european, în sensul că era nu numai o apărare a tradiției, dar era și altceva. Un refuz al acestui progres care venea năvalnic, neselectat și care tulbura social și cultural spațiul românesc. Faptul a dăunat destul de mult. A intervenit apoi "Junimea" și a dat conservatorismului românesc ceea ce îi lipsea: spiritul critic. Un lucru enorm pentru o cultură, deoarece doar spiritul critic a ajutat-o să se definească. Tocmai de aceea conservatorismul a rezistat la noi mai mult decât alte curente. El a știut să definească foarte bine valoarea în câmpul său de manifestare. Nu întâmplător acest curent a atras foarte multe valori. Și în general dreapta, curentele de dreapta de la noi au atras valori.

- De ce?

- Pentru că curentele de dreapta au știut să se definească mai bine. In cazul celor de stânga, discuția ar trebui să fie mai lungă.

- Dacă nu era primul război mondial, conservatorii aveau șanse de supraviețuire?

- Nu, dar ar fi murit astfel. Nu dintr-odată, ci mai încet. Așa, terminându-se războiul, a avut loc practic o năvală a ceea ce se chema în Occident democrație și care a venit și peste noi, aducând în prim-planul istoriei masele, care aveau drept de vot și exprimare. Pe de altă parte, masele acestea au putut fi foarte ușor manipulate. S-a întâmplat și la noi, ca în întreg Occidentul, după primul război mondial. Criza democrației, a sistemului considerat vinovat de întreg dezastrul a dus la înlocuirea lui cu altceva, prin curente fie de dreapta, fie de stânga, care au chemat masele; manipulându-le. Rezultatele s-au văzut: al doilea război mondial.

- Revenind la problema decalajului dintre lumea occidentală și cea românească. Se pare că el nu poate fi surmontat dacă se au în vedere criterii ce țin mai mult de sfera cantitativului, a performanței economice etc. Dar din punct de vedere cultural?

- Cred că aceasta ar fi singura noastră șansă. Nu avem alta. Fiind aici, la Veneția, mi-am dat seama de un lucru. Noi suntem parteneri de discuție extrem de acceptați de către occidentali în măsura în care intrăm în cultura lor, cunoaștem valorile acestei culturi. Asta impresionează de la bun început. Se mai adaugă și capacitatea noastră - câtă e - de a veni cu propriul nostru fapt de cultură și de a-l înscrie într-un context occidental. Or, aici trebuie să lucrăm mai mult. Inserția noastră nu se face întotdeauna cu mijloacele cele mai adecvate și mai ales cu oamenii adecvați. Ca să facem politică culturală românească în Occident, iată un exemplu. Suntem la un Centru cultural, un Institut, de fapt, din Italia, dar în afara mea nimeni nu cunoaște italiana. Nu avem nici un absolvent de italiană. Deschiderea teoretică a societății românești e mare, dar deschiderea practică a structurilor ei e mică. Extrem de mică. La fel și metodele, mentalitățile.

- Să presupunem că, printr-un miracol, peste noapte, aceste structuri ar funcționa. Care credeți că ar fi rostul unui asemenea Centru în medierea culturală dintre lumea românească și cea occidentală?

- În primul rând prin schimbarea statutului celor șase asemenea insituții de profil pe care le avem în lume. Ele ar trebui să înceteze să se manifeste doar ca niște case de cultură în care se desfășoară spectacole, concerte, conferințe, mese rotunde. Ceea ce nu e rău deloc. Dar aceasta nu poate fi singura formă de manifestare. La Veneția se observă ușor un fenomen. Cercul celor care te ascultă este, pe undeva, cam același. Sunt relativ puțini interesați de performanța culturală românească. Veneția are 67.000 de locuitori, dar 63% din această populație are peste 50 de ani. Deci e deja o populație îmbătrânită. Dar ideea lui Iorga a fost genială. A fondat acest Institut pentru a se studia arhiva gigantică de la Frari, însumând 73 de kilometri, din care au fost cercetați doar trei, și aceia pe sărite. Marian Papahagi la Roma și eu, aici, ne-am gândit la modificarea acestui statut. De a transforma, adică, aceste Institute din simple case de cultură în instituții de învățământ. Tot zbaterea noastră a fost de a aduce bursieri, de a convinge structurile românești să ofere aceste burse de studiu în Italia. Se pare că s-a ajuns la un stadiu destul de avansat. Așadar ar urma să vină 20 de bursieri, 14 la Roma și 6 aici, care ar trebui să cerceteze istoria, istoria artei, să o pună în legătură cu istoria și arta românească. Să studieze italiana. Să se afunde în arhive. Apoi, de ce să nu facem la Veneția un curs de limbă și civilizație românească pentru studenții italieni ai Universității de aici, pe care să-i atragem nu doar prin simpla învățare a românei, ci prin plasarea culturii și civilizației românești într-un context familiar lor. Astfel încât europeanul de aici să-l descopere pe europeanul "celălalt", asemănător lui. Să descopere, de pildă, că albastrul de la capela Scrovegni din Padova e asemănător celui de la Voroneț. Că, undeva, ne aflăm în aceeași lume de valori.

- Pentru că un grup de cercetare din Timișoara e interesat de specificitatea central-europeană, profităm de faptul că ne aflăm în nordul Italiei, că, după o ședere la Udine și după o documentare la Gorizia și Trieste, am descoperit "pe viu" o anume central-europenitate a Italiei. Ca istoric, ce credeți că aparține spiritului central-european în cultura română? Ce mentalități, ce teme, ce autori?

- Noi nu suntem o cultură atât de unitară așa cum se crede. Unirea noastră din 1918 a fost o unire politică. Ea nu a fost și nu e nici în zilele noastre totală, mai ales din punct de vedere cultural. Deci exprimările culturale din spațiul românesc sunt diverse. Ceea ce s-a numit Vechiul Regat este mai puțin legat de ceea ce s-ar numi spiritul Europei Centrale. Dar în Transilvania, în Banat și Bucovina această legătură e mai pronunțată nu neapărat prin câțiva oameni, ci prin câteva mentalități culturale. Referindu-mă strict la domeniul meu de studiu, aș spune că sunt gânditori români, cum e Ion Maiorescu, cum sunt toți cei care au gândit fenomenul național românesc în Transilvania: Rațiu, Goldiș. Ei sunt foarte central-europeni. Sau mai ales Aurel C. Popovici, care vine din spațiul nostru și dă Europei Centrale o formulă foarte interesantă de federalism politic. În privința mentalităților e specific central-europeană o disciplină a efortului cultural, mai pronunțată în Transilvania, în Banat, decât în restul țării. Apoi o mult mai mare credință în punctele de referință din cultură. Există și o educație a oamenilor, mai pronunțat europeană decât ar fi cea din vechiul Regat. Și, în fine, cred că există și în formele de cultură, dar și conținutul lor, elemente mai aproape de spiritul occidental. De pildă, felul în care se face școala. Sau în modul în care sunt concepute, de la aspect, la cuprins, revistele culturale. Pe urmă, poate că mai apare și altceva: o altfel de înțelegere a destinului nostru cultural. În Transilvania și Banat apropierea de Europa este mult mai intens simțită decât la București, în sensul că nu există nici o sforțare în a realiza apropierea de formele occidentale. În capitală, în centru, cum ar veni, există forme pe care le crezi imuabile, numai ale tale, care te exprimă optim și ajungi să nu mai cauți contexte, legături. Te simți bine fără să compari, având un fel de înțelegere superioară a felului tău propriu de a fi.

-Dacă ar fi să vă definiți din acest punct de vedere, cum ați face-o?

- Întâi aș constata, poate nu fără un anume regret, că nu sunt un intelectual central-european. Îmi lipsește disciplina efortului. Sigur că ea poate fi suplinită printr-o imaginație mai bogată. Dar nu cred că e suficient. Până la urmă victorioși sunt cei care își disciplinează efortul, nu cei care acționează în salturi. Pe urmă, nu am - cel puțin în ceea ce am scris până acum - acea puternică convingere că întregul meu discurs trebuie să se încadreze într-un context. Mai ales după ce am început să vin des în Occident, când mi-am dat seama că întregul meu discurs s-a relativizat, când am realizat că nu mai cred atât de tare în ceea ce crezusem, nu am reușit să pun (încă) altceva în loc, tocmai pentru că simt că nu am acest spirit central-european flexibil, mobil. E greu să te schimbi când ai o anumită vârstă, când esti format. Nu mai poți, nu mai vrei să te schimbi. Sau poate, la urma urmei, nu-ți mai pasă.

- V-ați simțit vreodată neeuropean? Când? De ce?

- M-am simțit foarte adesea. Și aici, la Veneția, în postura asta, mă simt uneori. Nu cred că am suficientă forță de a fi al culturii mele și al acestei culturi în același timp. Nu am reușit încă să găsesc formula cea mai potrîvită de a integra două identități culturale într-una singură. De aceea mi-e greu uneori să mă exprim adecvat și simt nevoia unor întrebări. Pentru unele am răspuns, pentru altele, încă nu. Dar, în pagina scrisă și în felul în care gândesc programul acestui Centru cultural, mă concentrez, mă străduiesc ca această tensiune să se tempereze.

Veneția 24 mai 1998

Adriana BABEȚI

Cornel UNGUREANU

Cronica literară

După 30 de ani

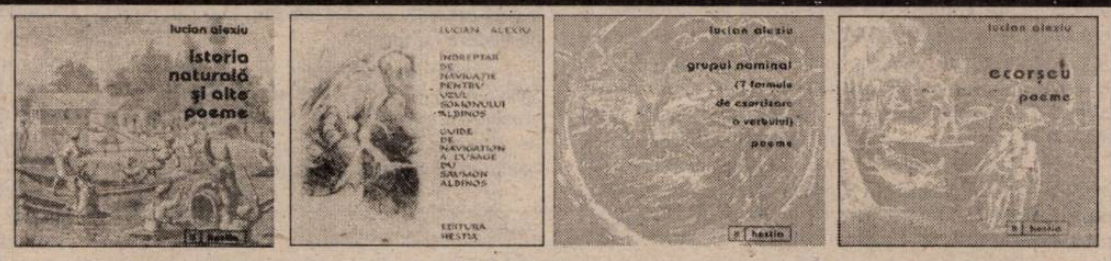

În masiva antologie intitulată **Lirica timișoreană** ("culegere de versuri întocmită de Nicolae Țirioi") există o **Addenda** inaugurată de poeziile lui Lucian Alexiu. Versurile pe care elevul Lucian Alexiu le scrie în anul de grație 1968 (căci atunci s-a pritocit antologia) nu sunt rele. Un **Cântec pentru Aeneas** l-aș transcrie în întregime: "Cu larii sub pleoapa armurii/tu umblă/până se fac sălcii într-o noapte-//aceasta să fie liniștea/apei/și-a somnului tău/când poți să te-ascunzi în pământ/lângă propria-ți umbră".

Nu-s versuri rele pentru un adolescent încă supus disciplinei liceale. Un pic mai târziu, prin 1972, cenzura județeană, exprimată printr-un personaj important (mitizat corespunzător în anii ce vor urma) s-a supărat rău pe un ciclu de poezii: junele ieșea din front, tânărul Lucian Alexiu nu slujea orânduirea. Așa că aproape trei decenii Lucian Alexiu s-a retras din competiția poetică, tipărind cronici, recenzii, studii despre contemporani. A devenit, cu alte cuvinte, un profesionist al criticii de poezie. Cum să mai publici poezii atunci când scrii săptămânal despre confrații tăi, mulți, dar capricioși, ca să-l parafrazăm pe Negruzzi?

După 1989 Alexiu a devenit editor, a luat sub pulpana sa un număr de poeți. A devenit, cu alte cuvinte, un eficient om de afaceri: e Instituția Alexiu. Sincer să fiu, deși îl știu de trei decenii, deși ne întâlnim de treizeci de ani aproape zilnic, n-am înțeles de ce revine în poezie tocmai acum.. Să nu știe criticul și istoricul literar care este (și a cărui înzestrare nu intră în discuție) că timpul pe care îl traversăm - tranziția binecuvântată - este puțin propriu debuturilor poetice?

Poate că a încercat să forțeze mâna norocului: experiența de editor l-a învățat că dacă scoți volume bilingve, trilingve (ș.a.m.d.), s-ar putea să intri în internaționala poeților. Că una e să impresionezi piața cu o carte prizărită, și alta cu patru plachete. Care sunt, de fapt, Obiecte. Iar atunci când îți asociezi întreprinderii un număr de eruditi (cum e doamna Carmen D. Blaga, cea care traduce în engleză și italiană poemele dlui Alexiu; cum e doamna Geta Medinski, care realizează portretul poetului; cum sunt...).

Dacă **Îndreptar de navigație...** apare în cinci limbi, cu intenții vădite de inițiere într-o istorie europeană a poeziei, **Ecorșeu** e o "antologie", o "Istorie a literaturii lui Lucian Alexiu". Autorul selectează, datează, raportează totul la o istorie a poeziei românești. A scris "pentru sertar" în numele și sub semnul unei exprimări definitorii. "Zece ani mai târziu, atunci când totul devenise posibil, culegerea de poeme amplificată în răstimp a rămas, o dată în plus, un proiect amânat; manuscrisul volumului a fost lăsat să aștepte preț de aproape încă un lustru contextul propice pentru o receptare estetică normală. În avalanșa de gesturi dramatice, plauzibile, câteva, după cum confecționate **pro domo**, cele mai multe, semnatarul acestor rânduri a socotit potrivit să nu încarce inutil fișa de temperatură a unui moment și așa suprasaturat de revendicări și pasiuni de tot felul printr-o alcătuire tipografică ce putea fi suspectată a miza pe argumente cu conotații străine literaturii".

Mărturisire grăitoare pentru optimismul ce animă viața și proiectele poetului Lucian Alexiu! **În loc de postfață** mai precizează: "Selecție din versurile scrise între 1968 și 1990, culegerea de față (**Ecorșeu,** n.n.) apare așadar abia acum din motive pe care preferăm să le atribuim exclusiv opțiunii autorului -, modului, mai degrabă rezervat al acestuia de a se manifesta public în deceniile trecute...: iluziei, apoi, că un poem poate să apară oricând, sustras determinărilor cotidianului-, după cum, în cele din urmă, negrevat în mod esențial de rapida istoricizare a formulelor lirice".

E iluzie sau e certitudine? Crede criticul literar că așa stau lucrurile sau nu crede? Se alintă poetul, nimerit, cu cele patru volume, în timpul rău al poeziei?

Îi este greu cititorului să-i urmărească pe "cei patru" Lucian Alexiu în demersurile sale recuperatorii. Dar și mai greu e să-l urmărească în edificarea proiectelor poetice. **Ecorșeu,** am văzut, ar fi o autobiografie poetică. Poetul, dar și autorul "ideografiilor lirice contemporane" așează, unele lângă altele, poeme **datate. Dies irae** (1990) ar sublinia o pagină de jurnal ("ne reglăm conturile/trecem pe străzi printre/profeți negri//numărăm semnele de aer/vorbim") sau o experiență spirituală? Cine sunt profeții negri? O ideogramă, o metaforă sau un mic pamflet? Altfel, domină, în poeziile lui Lucian Alexiu, transparențele. Vocația ascensională a poetului care "urcă la cer" numește, mereu, constelații lirice - tipare poetice puternic afirmate atât de timpul modern al poeziei, cât și de lirica oraculară a vremilor vechi. Un **Alibi** sună așa: "drum prin frunzar toamna/zbor în zig-zag/de păsări nocturne-//bateți și se va deschide/strigați și nu va fi nimeni în jur".

Poezii luxoase, cu desene rafinate, scurte sau ultrascurte există în fiecare dintre volumele dintr-o dată apărute. În general, plăcerea poetului e de a se sprijini pe mici combinații oximoronice. **Imago** propus de Lucian Alexiu ("coleoptere/deasupra de ghizdul fântânii/ /vulturii dau ocol/din înalt") e o trimitere la maeștri sau o vacanță - un experiment al comentatorului de poezie? Întregul volum **Grupul nominal(7 formule de exorcizare a verbului)** e o jovială regăsire a aliaților, a "stării de grup" sau o savantă experiență? Un **Calendar pe o mie de ani** o "adevărată artă poetică" (ea inaugurează "grupul nominal") sau o petrecere ferice sub semnul literaturii? Sau numește un final de etapă a inițierilor?

Exercițiile intelectuale ale poetului sunt cumpătate și calme: oferta scriitorului nu șochează pe nimeni. Lucian Alexiu este un profesionist al scrisului, bine exprimat de această "experiență lirică" în jurul (sau în căutarea) toposului mântuitor.

Cornel UNGUREANU

Lucian Alexiu, Ecorșeu; Grupul nominal (7 formule de exorcizare a verbului); Istoria naturală și alte poeme; Îndreptar de navigație pentru uzul somonului albinos, Editura Hestia, 1997

Dincolo de cuvânt

"Străveziul demon..."

Vechiul nostru verb **vedea**, de origine latină (**videre**), prezintă, la nivelul rădăcinii, o seamă de alternanțe fonetice, sesizabile atât în cadrul flexiunii cât și în structura derivatelor: **văd- (eu văd, eu prevăd, eu revăd; ei văd, ei prevăd, ei revăd); ved- (vedem, vedeți..., vedeam, vedeați; voi vedea, vei vedea...; vedere, prevedére, revedere), vad- (el să vadă, el să prevadă, el să revadă; ei să vadă, ei să prevadă, ei să revadă); văz- (văzui, văzuși..., văzusem, văzuseși...; văzut, nevăzut, revăzut, prevăzut; văzător, nevăzător, prevăzător); vez- (tu vezi, tu prevezi, tu revezi)**. Fără a vătăma câtuși de puțin conținutul semantic al rădăcinii - care rămâne statornic - aceste alternanțe, aceste fluctuații fonetice conferă flexiunii și derivării românești, în planul formei, un coeficient înviorător de mobilitate și de suplețe.

Printre mlădițele verbului **vedea** se rânduiește **străvedea**, formație în cadrul căreia prefixul **stră-** nu-și învederează valoarea sa obișnuită, intensiv-superlativă, ci slujește pentru a "subția" și a nuanța sensul verbului de bază. Amănuntul este identificabil în însăși definiția dicționărească a verbului: "a vedea vag, neclar, ca printr-un obiect transparent; a întrevedea, a întrezări, a transpărea; a (se) oglindi". **Străvedea** este un verb al peisajului oniric, iar ivirea sa în "visul Sultanului", cu descrierea căruia începe **Scrisoarea III** a lui Eminescu, mi se pare temeinic îndreptățită artistic: "Toate se întind nainte-i... ca pe-un uriaș covor,/ Vede țară lângă țară și popor lângă popor -/ **Ca prin neguri alburie se strevăd** și se prefac/ În întinsă-mpărăție sub o umbră de copac". Poeții și prozatorii-poeți îndrăgesc cuvântul, datorită faptului că el evocă o percepere difuză, indistinctă, mai mult bănuită și închipuită a lucrurilor lumii, în care se furișează, insidios, subiectivitatea creatoare. Tudor Arghezi: "Tristețea mea **străvede** printre arbori zarea"; V. Voiculescu: "Și-atâta-i de subțire vâlnicu-nnoptării,/ Spălat de ploaia ce-a tot curs în șir,/ Că **te străvezi prin pielițele zării**/ Și țipla depărtării/ Ca printr-o foaie rumenă de trandafir". **Țipla depărtării** reprezintă o curajoasă și foarte originală imagine voiculesciană: **țiplă** este un balcanism care, la propriu, denumește o membrană subțire provenită din intestinele sau din băsica animalelor și folosită, în trecut, pentru a acoperi borcanele cu conserve, pentru a înlocui sticla la ferestrele caselor țărănești etc., etc. "Băsica" din poemul eminescian **Călin**, care "-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie", reprezintă un sinonim pentru **țiplă**.

Derivatele înrudite cu verbul **străvedea - străvăzător, străvezime, străveziu** - au fost, fără excepție, adjudecate de limbajul artistic. În **Niponul** lui Al. Macedonski, **străvăzător** pare sinonim cu neologismul **transparent**: "Fantasmagoric de colori,/ Cu coperișuri lucitoare,/ Sub largă purpură de flori/ Niponul magic râde-n soare.// Idolatrat de călători/ Pe marea lui **străvăzătoare**/ Scamatorie de colori/ Și jucărie răpitoare.// Niponul magic râde-n soare". Același înțeles îl dezvoltă derivatul **străvăzător** în proza poetică a lui Sadoveanu. **Cocostârcul albastru**: "Era o noapte limpede și liniștită de primăvară și luna lucea în cer printre **nouri străvăzători**".

La Eminescu **străveziu** se rânduiește printre epitetele dominante, nu atât prin frecvență cât prin forță evocativă. Sinonimia cu **transparent** mi se pare evidentă în primele versuri din **Călin (file din poveste)**:"Iar de sus pân-în podele un păinjen prins de vrajă,/ A țesut subțire **pânză străvezie** ca o mreajă;/ Tremurând ea licurește și se pare a se rumpe,/ Încărcată de o bură, de un colb de pietre scumpe". Toate detaliile descrierii converg armonios ca să sugereze fragilitatea, delicatețea "urzelii": **vrajă, subțire, străvezie, mreajă, tremurând, licurește, pare a se rumpe, bură**... În elegia **Din valurile vremii...**, îmbinarea **fața străvezie**, agravată de comparația imediat următoare, sugerează evanescența, aliată cu paloarea morții: "Din valurile vremii, iubita mea, răsai/ Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai -/ Și **fața străvezie ca fața albei ceri**/ Slăbită e de umbra duioaselor dureri". Aceste sensuri și nuanțe semantice se reliefează pregnant în câteva detalii portretistice ale lui Hyperion: "Iar **umbra feței străvezii/ E albă ca de ceară -/ Un mort** frumos cu ochii vii/ Ce scânteie-n afară". Paloarea exsangvă - ca expresie a răsucirii în sine - rămâne o trăsătură constantă a înfățișării Luceafărului: "Din negru giulgi se desfășor/ Marmoreele brațe,/ El vine trist și gânditor/ Și **palid e la față**". În **Melancolie** expresia **străveziul demon** pare a fi o metaforă a vântului furișat în clopotniță: "Și **străveziul demon** prin aer când să treacă,/ Atinge-ncet arama cu zimții-aripei sale,/ De-auzi din ea un vaier, un aiurit de jale".

Derivat din **străveziu, străvezime** "transparență" e unul din cuvintele rare, vânate cu voluptate de autorul **Crailor...**: "Le plăcea meșterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiți chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată **albastra-i străvezime**"; "Sufrageria înflorită cu trandafiri galbeni ce căpătau **străvezimi de ceară...**".

G.I. TOHĂNEANU

Picătura de cucută

Impresii din celula unui bloc

Mijloc de tortură acceptat, ce te duce cu mintea la masochism, scuzabil sau explicabil (mai corect spus) prin iluzoriul sentiment de participare la istoria lumii, ziarul, radioul, televizorul stimulează fărâma fabulatorie ce zace în fiecare individ. Urmează voința justițiară, terminată pe o reclamă cu tampoanele absorbante pentru femei și gustul amar al neîncrederii în nimic. Romanele, dacă nu sunt politice, dacă nu aduc în prim plan figurile cunoscute ale istoriei imediate sau de ieri (dar nici "ieri" nu mai contează) rămân în rafturile librăriilor și bibliotecilor, iar premianții pentru literatură din ultimii ani, parcă sunt anume aleși să-ți releve că există și alte microareale umane despre care nu se pomenește prea des pentru că acolo nu se întâmplă ceva violent (altfel spus: atrăgător). Oricum cărțile premianților Nobel tot necitite rămân, iar autorii uitați încă înainte să se știe ceva și despre ei. Concurența vip-urilor e mare.

Computerul e o jucărie cu două tăișuri, ca orice memorie fără de adâncime, dar selectivă prin voința celui de la capătul firului. Informația, oricât de sumară ar fi, devine în conștiința receptorului ineluctabilă. Se tinde, am mai scris asta, ca în marea bază de informații a lumii să fie prezente, alături de muzee, biblioteci, organizații supranaționale, date din biografia personală a fiecăruia din cei peste șase miliarde de oameni ai planetei, astfel ca înainte de naștere, omul să aibă pregătit un spațiu unde se vor aglomera toate informațiile despre viața evenimențială a lui, date ce vor supraviețui o vreme, cât va fi nevoie, până la ștergerea lor din memoria calculatorului central. E ca și cum, cu puțin înainte de Judecata de Apoi, Dumnezeu i-ar fi pus pe oameni (câțiva) să adune tot ceea ce știu despre locuitorii planetei, care cred sau nu în el, pentru a-i ușura munca de triere și absorbție spre eternitate a sufletelor alese.

Date, cifre, contabilizări, în diferite sisteme de soft-ware, pentru ca în orice moment să se poată "accesa" la fișa lui X din Tanzania sau a lui Y din Tibet. Fișă însemnând informația brută, evenimențială, ca a oricărui obiect ceva mai valoros, mișcat prin diferite case de amanet, ori pur și simplu, uitat în vreun sertar de noptieră. O operațiune de contabilitate la care participă sute de mii de oameni, ce-și câștigă în felul acesta existența, fără să le pese că și ei se numără printre cei înregistrați. Și asta într-o vreme când cele mai cunoscute nume sunt ale top-modelelor, care de o bună bucată de ani le-au detronat pe starurile de cinema.

Între datele din "catastifele" P.C.-urilor și realitate, totul e fabulație, dar nu de scriitor, ci de avocat al apărării sau acuzării (cum ar veni, procuror). Încât ceea ce până acum se putea numi bârfă sau anecdotică, inofensive în felul lor, devine cartela existenței unui om. Tehnica a învins știința, iar știința cultura, într-o întrecere fără învingători, și cu atât mai puțin sportivă. Fondul profund își pierde consistența, ba chiar sensul, ca și realitatea vieții unui om, mult mai atrăgătoare atunci când accesezi la o bază de date reale despre el, sumară e drept, dar mai departe fabulezi.

Bunăoară mulți n-au aflat decât întâmplător că Einstein-ul sfârșitului de mileniu, nu e nici cu părul vâlvoi, nici meloman, ci e un infirm, purtat de un cărucior electric, incapabil să schițeze alt gest decât acela de a mânui un "mouse" de calculator și tabloul mașinuței lui pentru deplasare. Incapabil să-și miște capul, ținut pe o parte, corpul, sau să aibă pe chip o altă expresie decât un rictus înhețat. Și totuși este creierul cel mai dotat în problemele fizicii nucleare, din șase miliarde de alte creiere despre care se mai știe câte ceva. Cercuri concentrice, cu intrări controlate sever, ca în labirinturi, închid lumii câteva ființe despre care nu se scrie, nu se vorbește, nu le apar chipurile nicăieri. În vreme ce se știe orice detaliu despre oamenii politici, top-modele, ba chiar și despre câte un actor sau regizor. Vârful îl ocupă top-modelele și politicienii, dar cum pentru a fi top-model mai ai nevoie și de niște calități din naștere, majoritatea oamenilor iau exemplu și-și fac un ideal din a deveni oameni politici. În ultima vreme n-am auzit pe cineva să-și dorească să ajungă scriitor sau artist.

De la bine păzitul nou Einstein la expușii top-modele și politicieni e un spectru larg, ce cuprinde tot restul lumii. Despre toți se știe câte ceva, restul se fabulează, iar în final, sub girul justițiar al fiecăruia se încropesc biografii mai vinovate sau nu. Un singur lucru nu se recunoaște niciodată: lumea vizibilă este a oamenilor mediocrii, cu ifose, cu voință de putere, ori trăitori ai unor iluzii paranoide despre propria persoană în universul lui Dumnezeu.

Că exemplele unor oameni mediocrii sunt oferite tinerei generații prin filme, cărți, muzică în clip-uri, școală, presă, televiziune, spre a le fi model, în vreme ce un vraf de informații despre vieți exemplare, ce s-au perindat pe scena istoriei lumii, e dat uitării, este un fapt de notorietate ce are ca efect tocmai formarea unor oameni mediocri, capabili de lucruri mărunte, la îndemâna oricui. Că "ateismul științific" al comuniștilor era o palidă armă primitivă împotriva religiei față de mediocritatea prețioasă, vidă în interior care umple întreg spațiul spiritual al masei indivizilor făcându-i "urâtori" de Dumnezeu. Căci ateismul nega dreptul la credință în spirit, cât timp mediocritatea nu crede decât în ceea ce are nevoie pentru a supraviețui, pentru a urca o ierarhie fatalmente la fel de viguroasă ca un castel din cărți de joc, fără a-și pune o clipă problema existenței sale sub soare. În felul său și călugărul contopit doar cu propriul dub păcătuiește prin absența de la lumea oamenilor.

În zgomotul de fond ce ne înconjoară cu inutilități rupte de minima percepție a unei trăiri autentice totuși varianta extremă a solipsismului isihast pare o salvare.

Un top-model prezintă în fața unui public ales niște cârpe ce nu-i aparțin, dar pe care le vor purta câțiva aleși ai soartei la sindrofii. Un star schimba, mai ieri, rolurile unor personaje reale sau imaginare cu care viața lui nu avea nimic în comun. Dar totul merge din inerție, pentru că nevoia de spectacol e stimulată de bombardamentul continuu cu informații ciuntite. Evenimentul cultural-artistic mondial al anului ce a trecut, încununat acum cu 11 Oscaruri e reconstituirea dezastrului civilizației tehnice al anului 1912, "Titanicul". Un film documentar și artistic. Un film avertisment: că nimic din ceea ce se crede a fi perfecțiune a tehnicii umane nu e mai durabil decât un banal dat natural, că niciodată lumea nu va fi pregătită să facă față unui dezastru. Că fabulațiile noastre diurne sunt legate de precaritatea unui puhoi de informații bine dirijate pentru care se cheltuiește imens. Orice pledoarie pentru cultură sună a sedință de psihoterapie. Și calculatoarele ce adună toate datele despre indivizii planetei pot avea o comoție urmată de amnezie. Doar acest Einstein al ultimilor ani din mileniu nu-și pune asemenea probleme în căruciorul lui.

Paul Eugen BANCIU

Fiore di virtu

Caracteristici ale simbolismului românesc (I)

În sinteza sa asupra literaturii contemporane, Eugen Lovinescu consideră că partea cu adevărat incitantă a simbolismului este aceea legată de mecanismul de apariție și de constituire a modernității în cultura națională. Într-o prezentare dedicată lui Ion Minulescu, criticul se exprimă limpede în acest sens; suntem încredințați că estetica minulesciană pleacă de "la căutarea noutății". În căutarea sa, poetul și-a propus un fapt principial valid, numai că aceasta se petrece, constată criticul, cu mijloace destul de vechi. Or în literatură mijloacele sunt mai importante decât scopurile. Pregătirea pentru drum și mai apoi drumul ca atare, aceasta contează, nu ținta lui: așa ca în romanul **Toate pânzele sus** al lui Radu Tudoran în care partea minunat-feerică este construcția corăbiei și, mai apoi, cum anume se umflă "toate pânzele" pe mări. Și în literatură, faptul acesta se impune cu necesitate deoarece, vorba criticului, astăzi - adică în vremea aceea - "izvoarele inspirației sunt în bună parte secate", mai mult "temele mari ale simfoniei umane și-au avut cântăreții lor", în așa fel încât nu putem spune altceva decât că "înaintașii ne-au despuiat de avutul umanității din noi". Ion Minulescu vrea să fie nou și original, de aceea s-a hotărât, vorba lovinesciană, "să se abată pe poteci necălcate încă". Hotărârea este, cum am spus deja, bună. Criticul grupării de la "Sburătorul" consideră această opțiune "principiul esențial al oricărui progres", numai că - și aici se încurcă lucrurile - deși principiul cu pricina este esențial pentru orice progres, nu-și este suficient pentru că noutatea, "ca formă a progresului artistic", trebuie să se supună "condițiilor generale ale frumosului". Adică noutatea, dacă nu are și valoare estetică, este insuficientă, a fi nou în literatură înseamnă întâi de toate a înnoi arta literară. Noutatea nu stă în "răsturnarea valorilor sensibilității și experienței umane, ci în sinceritate și în expresie. Pentru a fi nouă o sensibilitate n-are nevoie să fie bizară, ci numai sinceră; prin faptul individualității sale orice sentiment e și nou" (Eugen Lovinescu, **Un triptic poetic: 1. I. Minulescu; 2. E. Farago; 3. P. Cerna în Critice 1**, Minerva, 1982, p. 196). De aceea, adaugă criticul, importanța poeziei minulesciene stă mai ales în faptul că a reușit să popularizeze

simbolismul în registru minor. Atât și nimic mai mult. Aspră sentință; destoinic criticul! A spune lucrurilor pe nume este, de altfel, una din virtuțile de seamă ale amfitrionului de la "Sburătorul".

Alte delimitări au implicate dimensiuni teoretice cu inevitabile tentații pedagogice. Eugen Lovinescu limpezește în ce constă modernitatea artistică. Înaintea sa Ovid Densusianu spusese lucruri asemănătoare: "Concepției de altădată", susține acest mistagog al modernității, "care limita domeniul poeziei îi opunem azi o concepție mai largă". Lărgimea dobândită de cei noi persevereză altundeva decât crezuse Minulescu, nu spre exotism, ca demonstrare posibilă a noului, ci altfel; cu totul altfel: "Pentru un pictor, un sculptor modern, nimic nu este lipsit de valoare artistică" susține - pe sfânta dreptate - Densusianu. Acesta îmi pare și mie că este sensul căutărilor înnoitoare în literatura de oriunde și chiar din vremea de atunci și până în timpurile generației optzeci sau a postrevoluționarilor nouăzeciști. Chiar așa, "nimic nu este lipsit de valoare artistică". Spune criticul de la "Viața nouă" cum că "un compozitor nu se oprește azi la asociații de sunete melodioase, care singure se credea altădată că pot fi redate în muzică: el găsește elemente de artă și în ceea ce pentru alții e lipsit de armonie, confuz, zgomotos" (Ovid Densusianu, **Opere, 5**, Minerva, 1981, p.131). Minulescu vroia să fie modern, să înnoiască , numai că nu a priceput prea bine cum și unde. Exotismul, considerat de poet modalitate de a aduce noul în poezie, nu are sorți de a înnoi cu adevărat ceva în poezie, atâta vreme cât este expresia unor căutări doar tematice. În conținut. Iată, ca exemplu, lumea orientală pentru care poetul pare să aibă o anume slăbiciune tematică: este descris un templu mahomedan în care sunt evocate (invocate) "versețuri din Coran/De-a lungul templului turcesc..."; aici, în "sfeșnicile vechi de-aramă/ Descresc trei lumânări de ceară/Descresc ca nopțile de vară" **(În templul liniștii)**. Sunt de remarcat epitetele previzibile de origine romantică: "sfeșnicile" sunt, firește, "vechi"; comparația este și ea plată, ușor prozaică, lumânările descresc "ca nopțile de vară". Reluarea cifrei trei animă poemul cu o muzicalitate cadențată întreținută de procedeul poetic al repetiției; la fel ca sfeșnicile, trei la număr, sunt și credincioșii: "Trei credincioși desculți se-nclină/Proptindu-și frunțile-n covor/ Și parcă-s trei bolnavi ce mor". Imaginea pelerinilor desculți și bolnavi care - firesc și banal-dramatic - mor, este atât de convențională, încât poemul dobândește frumuseți de unde nici nu te-ai aștepta. Fără să știe, și desigur fără să-și propună așa ceva, Minulescu evocă aici blândețea naivă a kitsch-ului, mireasma, ca să mă exprim așa, "nopților de vară" în care veghează imperturbabil zâmbitor piticul de ghips din grădina casei.

Daniel VIGHI

Viața mea e un roman

"Numai o zi dacă aș conduce țara asta"

Ca vârstă, mai moș. Enervat de bănățeni, el fiind mai mult bănățean. De **viniturі**, el fiind și un pic **vinitură**. De minoritari, el fiind și consistent minoritar. Agresivitate alunecând spre tandrețe și invers. "Mi-e rușine să fiu șovin, înțelegi?" i-a spus vecinului ce încerca să-l apropie de activitățurile unei fundații înțesate cu burebiști, mihaiviteji și antonești. A doua zi, plecând de la table sau de la șah (poate că nu e chiar lipsit de importanță s-o știm cu precizie), l-a făcut **moldac** pe partener și **bozgor** pe unul dintre asistenți, el având (horribile dictu!) în vine și sânge moldav, și sânge maghiar. Mare filo-american până mai ieri, îi înjură astăzi cam des pe campionii lumii pentru întârzierea în investiții, pentru filmele nesărate de la TV, pentru faptul că prea se cred **untuceabili.**

Autodidact de anvergură, a admirat mereu literatura rusă și chiar cea sovietică, dar nu s-a împăcat cu (apud Marx!) perversitatea rusească, invocând mai riguroasa stăpânire habsburgică și mai concesivul jug otoman, ca, după imprevizibile și mistuitoare furii, să răstoarne totul ca la o comandă și să găsească normal ca legea grecească să se țină unită față de asediul papistașilor, al sectelor, al pocăiților, asta cu toate că "tata care l-a crescut", adică un străunchi, fusese popă greco-catolic și a murit în pușcării comuniste, ceea ce povestește indignat la o adică, dar dacă ar fi de ales, mai bine UNA, însă nu cu Roma, "să nu ne dezmembrăm", că așa ne-am născut, creștini și ortodocși deci, nepotu-l contrazice cu "filiera bulgărească", iar el, până la urmă, admite varianta aceluia și chiar aduce argumente în acest sens, dar spre final se înfurie, căci nu poate suporta spectacolele mediatice mondializate ale Papei, cu majorete, Fidel Castro, automobil transparent-blindat și isusi de plastic. O vreme s-a dus la casa de rugăciuni, la insistențele unui prieten trecut la penticostali, dar nu s-a convertit, deși a fost tare încântat de atmosferă, zicând că "și noi ar trebui să învățăm", nu se știe ce, că n-a mai continuat, ba peste un timp s-a supărat foc, că, adică, de ce insistă amicul, n-are nevoie, el are legea lui, destul cu prozelitismul.

După ce a strigat și el, alături de alți fraieri, în 20 decembrie '89, "Iliescu! Iliescu!" în Piața Operei, de prin ianuarie '90 să nu-l mai vadă în ochi pe acela, l-a boscorodit până a picat, ca astăzi, dacă-l vede la televizor, să scape un "Săracu'!", compătimindu-l sincer și să-i înjure pe țărăniști, care "niciodată n-au știut să guverneze, ci s-au priceput să bage fitile". Însă dacă faci imprudența să te iei de actuala guvernare, te pune la punct cu brutalitate, argumentând vehement că nu se pot face minuni într-o zi, că mai bine cu ăștia decât cu ăla cu gura până la urechi, el s-a săturat, nu mai vrea să știe de nimic, e prea bătrân că, altfel, s-ar duce definitiv în Canada, o viață avem, țara asta-i fără viitor, n-a avut niciodată, la care el se asmute din nou, că ce s-ar întâmpla dacă toți ne-am părăsi biata țară, cine să fie cu corvoada, toți vor binele pentru ei, nici o idee generoasă nu-i animă, de-aia nu mergem înainte, românului să nu-i dai nas și nici prea multă democrație... Deci vrei dictatură? îi strecori parșiv. Ba să trăiești tu sub așa ceva, zice, că io m-am săturat să trăiesc după toanele dementilor de sus, așa fac și ai noștri ajunși în America, vouă vă trebuie o mână de fier, ne sortesc ăia, dar ei beneficiază din plin de libertate și de trai bun, lăcrimând a proasta pentru țărișoara lor de departe și dându-ne sfaturi severe, că dacă s-ar duce el în Canada, ar ști cum să pună problema... că dacă am fi catolici, de mult am fi fost în Europa... că numai o zi dacă ar conduce el țara asta...

Viorel MARINEASA

Gheorghe Mocuța

"Toți scriem cu speranța că într-o zi vom fi citiți"

- Gheorghe Mocuța, cum se conciliază poetul și criticul literar într-unul și același "personaj"?

- Poetul și criticul sunt cele două fețe ale creatorului modern, tentat în aceeași măsură de libertatea totală, de existența boemă sau măcar despovărată de grijile lumii și supravegherea propriilor limite, nevoia de cenzură, rigoare, la care se adaugă omeneasca suspiciune, lehamitea, supărarea pe lume, responsabilitatea socială. Îmi amintesc că prin anul III de facultate, aici la Timișoara, după o sesiune mai grea am avut un fel de criză și mi-am propus să nu mai citesc. În fond, mi-am spus, cunoașterea e vană, dacă nu creezi nimic. Pe vremea aceea refuzam sistematic frecventarea cenaclurilor din cauza timidității și a complexelor pe care le aveam față de scris.

Îmi dau seama ce am pierdut în sensul că cenaclul e o bună școală de învingere a timidității și o ocazie să-ți faci ordine în propriile idei și să te inițiezi în scris. Dacă îndrăznesc să mă consider poet, nu mă consider la drept vorbind un critic cu sistem, ci un cititor implicat, un interpret, hai să zicem un eseist, în sensul originar. Zilele trecute când mi-am lansat volumul **omul de litere/viața de hârtie** la sala "Orizont", dl. Cornel Ungureanu, cel care prin 1975 m-a testat dându-mi să scriu primele recenzii în revistă, a remarcat că scriu dintr-un sentiment de solidaritate despre cărțile altora. De fapt, am fost încurajat să fac critică la cenaclul "Lucian Blaga" din Arad pe care am început să-l frecventez ca tânăr profesor. Am scris undeva că poezia este pentru mine "istoria emoțiilor mele". Aș putea adăuga că poetul din mine face critică iar criticul scrie versuri. Cam asta este starea de spirit a personajului la care te referi. Un lung șir de eșecuri, frustrări cărora le-am dat până la urmă glas, fie că se numesc **câmpia secretă** (1986), **îngerul ridică lespedea** (1992), **zăpada anului unu** (1994) sau **omul de litere/viața de hârtie** (1998) la care se adaugă lecturile critice din **La răspântia scriiturii** (1996), un mod de a privi literatura prin raportul și dialogul care există între limită și conștiința autorului.

- Dacă totuși ți s-ar cere să-ți asumi un anume sentiment al propriei evaluări, cum te-ai raporta la momentul actual al poeziei române? Ce loc și ce rol ți-ai atribui în acest interval al istoriei literare?

- Nu-mi pot eu evalua rolul și locul decât în măsura în care alții - tot critica! - mă distribuie într-un rol. Sunt mulțumit de receptarea critică în sensul că la fiecare volum am avut peste zece recenzii, cronici literare sau consemnări favorabile, de la Vasile Dan, Florin Bănescu, Eugen Dorcescu la Al. Cistelecan, Dan Silviu Boerescu, Aurel Pantea, Romulus Bucur, sau Viorel Gheorghiță, Radu Călin Cristea, Mircea Bârsilă, Constanța Buzea, Al. Ruja și alții. Cu excepția lui L. Ulici și N. Manolescu, de la care am primit bune referințe la debut, criticii importanți nu m-au băgat în seamă. Nici Gh. Grigurcu, nici Eugen Simion, nici Alex. Ștefănescu, nici Ion Pop, nici Cornel Ungureanu, nici Marin Mincu și lista poate continua. Ar exista o explicație: nu fac parte din mișcarea pe care acești critici o coordonează; de asemenea volumele mele de poezie au apărut cu întârziere, din motive independente de mine, cu toate că primele trei au fost scrise înainte de '89. Din această cauză am fost asimilat cu generația nouăzeci (revista "Echinox"). La drept vorbind mă consider optzecist cu mențiunea că nu fac parte din optzeciștii instituționalizați. Ca m'est egal!

- Insistă, te rog, asupra stării de azi a poeziei. care sunt noutățile? Ce direcții, ce elemente noi se conturează?

- Datorită distanței pe care am avut-o de generația '80, am putut-o judeca mai la rece. Succesul lor a generat o modă fără îndoială, (un sistem al modei), bine întreținută de critici care însă i-au supralicitat. De unde și o anumită inhibiție la maturitate, iar pe de altă parte s-a confecționat impresia că generația nouăzeci ar fi un epigon. Chiar dacă mimetismul și coincidențele au funcționat aici mai mult decât în alte cazuri, nouăzeciștii autentici există, ei nu au întârziat să aducă un suflu înnoitor și se numesc: Cristian Popescu, Daniel Bănulescu, Horia Gârbea, Dumitru Crudu, Ștefan Bastovoi, Caius Dobrescu, Andrei Bodiu, Robert Șerban, Costel Stancu, Dan Silviu Boerescu.

- Crezi că este reală această insistent vehiculată criză a poeziei?

- Atâta vreme cât asistăm la apariția unor talente și cărți autentice nu poate fi vorba de o criză reală. Năvala de autori, dorința de sincronizare, bunăoară la postmodernism, creează anumite capcane sau favorizează mimetismul și influențele într-un câmp de manifestare mai larg. Criza, atâta câtă este, e una provocată de schimbarea mentalităților. Ca urmare se schimbă raporturile între autor și receptor, între creator și operă. Autorul omniscient și opera totală au fost date jos de pe soclu, ele nu mai corespund acestor gusturi neodecadente, amatoare de a descoperi sinteza în fragment. Autorul vremurilor noastre își țintește cititorul, căutând să-l implice în orizontul său ideatic. La rândul său cititorul implicat nu e ușor de păcălit, el știe aproape totul, e specializat, lăsând la o parte faptul că cititorii de literatură sunt tot mai puțini. Criza e acum la nivelul comunicării mesajului, a decodării lui. O chestiune de interpretare și lectură, o problemă care se pune între scriptori. Aceasta e partea invizibilă a crizei. Partea vizibilă a crizei poeziei ține de legea cererii și ofertei, de bani, de politică. Ori, să fie clar, politicianul nu va fi niciodată un cititor implicat.

- Are poezia șansa și menirea salvării? Grație căror calități ar putea ea acționa benefic asupra omului/umanității?

- Dacă ne gândim la mecanismele intime și subtile care provoacă ivirea stării de grație, a poeziei, dacă ne gândim la motivația actului poetic de-a lungul vremii - ajungem la concluzia că poezia e o aventură a căutării salvării. E o artă anahoretă, solitară, cere anumite sacrificii. Asta în cazul în care autorul se raportează corect la dialectica dintre conștiința sa și limitele cunoașterii prin poezie. Nu același lucru se întâmplă cu poezia aservită ideologiei care versifică dogme și ilustrează idei politice cu scopul de a-l sensibiliza pe omul simplu din popor și, eventual, a-l manipula. Cu cât poezia e mai memorabilă și mai patetică, cu atât creează nostalgii de durată, cu cât e mai efemeră cu atât e mai "populară". Numai uns cu rapănul gros al excrementelor artistice, semidoctul poate înțelege literatura. Se pune însă problema dacă ne salvăm prin kitsch (care, nu-i așa?, e arta fericirii), prin haz de necaz sau printr-o căutare autentică. **- Crezi că poezia e în pericol să dispară, așa cum se deduce din derularea finalului de epocă, dominat(ă) copios de ofensiva imaginii, a calculatorului?**

- Fiind vorba de spirit investit și introvertit în ea, poezia nu poate să dispară, cel mult ea se transformă, se adaptează, rezistă. Dovadă noile ei forme, tematicile și tehnicile menite să atragă atenția asupra alienării generalizate și devorante a sfârșitului de mileniu. Poetul rămâne în interiorul unui cerc tragic; dacă depășește anumite limite și convenții este pedepsit, dacă nu le depășește nu mai e socotit ființă, om. Atâta vreme cât într-o urbe de frontieră cum e Curticiul mai există poeți și pictori care rezistă prin ideile lor (e vorba de prietenii mei Francisc Vinganu, Nicolae Aniței și Mircea Senic) chiar dacă uneori sunt arătați cu degetul, - înseamnă că poezia nu poate dispărea. Trebuie să-i înțelegem pe semenii noștri; pe vremea când nu aveau acces la civilizația occidentală preferau cultura, acum când au acces la amândouă se mulțumesc cu civilizația.

- Te consideri un poet optzecist? Ce importanță acorzi ca poet și critic abordării fenomenului literar pe criteriul generațiilor?

- N-am încotro. Prin vârstă și aspirații. Dar un optzecist neinstituționalizat, neacceptat în cercul strâmt, ne-autorizat de toată critica optzeciștilor și a mentorilor, de la centru, nerecunoscut de antologatori și cu toate acestea sincronizat la poetica optzecistă, mai mult decât la orice altă poetică. Cu toate că am avut surpriza de a fi consemnat în tabloul sinoptic al nouăzeciștilor, ceea ce m-a făcut să roșesc puțin printre autori cu 10-20 de ani mai tineri decât mine. Dar nu e treaba mea să mă clasez. Am trăit și am scris într-o intensă solidaritate cu ideile optzeciștilor, ale timișorenilor în primul rând: Mircea Mihăieș, Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Mircea Bârsilă, dar și cu eșalonul marginalizat: Ion Monoran, Adrian Derlea și cu tine; asta în timpul studiilor dar și după. Cărțile și revistele circulau destul de bine, dar receptarea cea mai limpede deși bruiată se făcea la "Europa liberă". După 1990 am avut plăcerea să-i cunosc personal și pe ceilalți cu ocazia colocviilor și întâlnirilor organizate un peu partout: la Satu-Mare, Oradea, Sighișoara, Petroșani, Iași, și, desigur, la Timișoara.

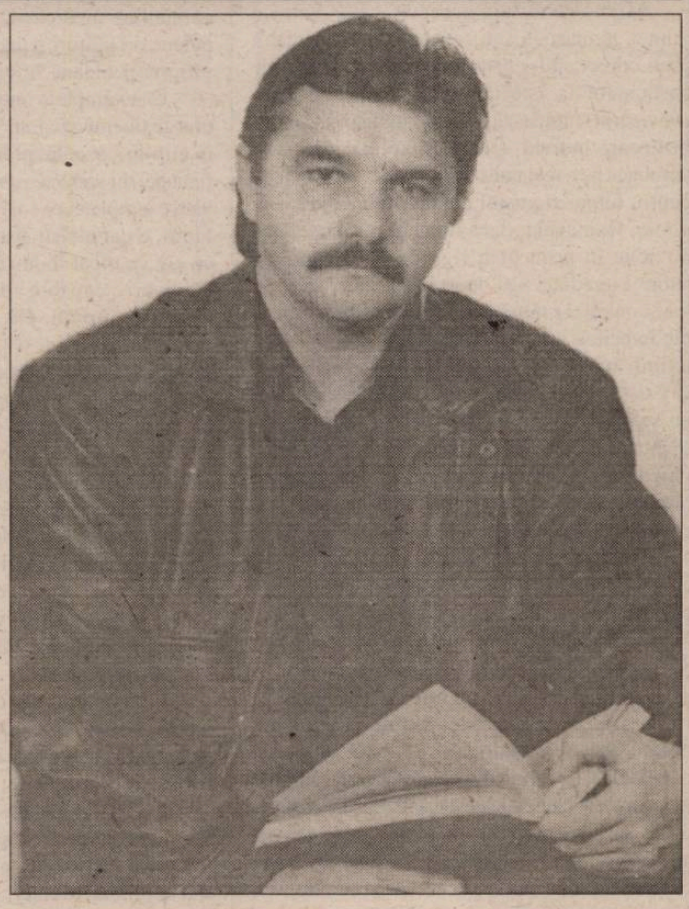

Criteriul generațiilor și al promoțiilor e unul din cele mai populare și recunoscute. Cred că el corespunde nevoii esențiale de a nu te regăsi singur, izolat. Există în fiecare generație personalități care sparg canoanele; destinul lor literar nu mai depinde de nici un criteriu. Un scriitor valoros e revendicat de toate generațiile și de toate curentele literare. Aflăm că Shakespeare răspunde gustului postmodern și că modernii pot deveni precursori ai clasicilor. Lumea literară e o lume magică, depinde prin ce lentilă o privești sau ce grilă interpretativă vrei să îi aplici. Cu fiecare nouă generație de cititori îl putem redescoperi sau adânci pe Caragiale, după cum ne putem îndepărta de el. Nu putem prelua la nesfârșit gusturile înaintașilor și slăbiciunea lor pentru pisici, bunăoară, cum ironizează un critic.

- Există mai nou unele tendințe ce își propun să "demitizeze" aportul generației '80 la configurarea unui anume moment în contextul mai larg al literaturii. Care ar fi optica ta?

- În jurul generației '80 planează mai multe conflicte și centre de interes. Ea s-a opus de la bun început protocronismului și a avut vocația subversiunii ideologice. Se vehiculează ideea că cei care ar fi "conceput"-o din anumite rațiuni estetice și ideologice, au scăpat-o la un moment dat de sub control. Aș spune chiar că optzeciștii sunt prototipul ucenicului neascultător: operând o schimbare de paradigmă și luând distanță față de valorile generațiilor anterioare. Scriitorii deceniului nouă își permit să parodieze și să conteste o serie de clișee ale literaturii și să amendeze prin ironie și scepticism compromisul ideologic. Apartenența lor la postmodernism nu trebuie precipitată. Într-un interviu recent, Mircea Nedelciu afirma că această generație e considerată postmodernistă ca urmare a unor prejudecăți pentru că acest curent a apărut ca o reacție la societatea industrială occidentală. Din păcate, raportul între conștiința lor teoretică și solidaritatea de breaslă le modifică imaginea și îi poate dezavantaja. E adevărat că forța de repliere și de reacție este foarte puternică având în vedere mobilitatea și specializarea în două-trei literaturi. Încercările de sistematizare venite din interiorul generației (antologiile lui Al. Mușina și Gh. Crăciun, **Istoria** lui Radu G. Țeposu) sunt necesare chiar dacă sunt subiective și provoacă nemulțumiri. Că există voci care minimalizează contribuția lor mi se pare aproape firesc în actuala conjunctură, menită parcă să genereze idiosincrazii. Cu atât mai mult cu cât reprezentanții de seamă ai acestei generații au preluat "puterea" devenind redactorii-șefi ai numeroaselor reviste, ocupând locuri cheie în edituri sau fiind ei înșiși editori și factori de decizie... literară.

- Dacă totuși am admite ca definitorie, pentru statutul social-existențial al portului, metafora baudelairiană a Albatrosului, care ar fi șansele poetului - ca ființă "exotică" - de supraviețuire în această "nouă" etapă, a posttranziției?

- Pentru a oferi o imagine cât mai pitorească și verosimilă în același timp, eu aș înlocui imaginea simbolică a Albatrosului care corespunde unui alt secol, mai romantic, cu aceea a unui înger căzut pe o plajă, dintr-o povestire a lui Marquez. Datorită confuziei și mentalităților troglodite, lumea ajunge să-l închidă într-un coteț de păsări.

Toți scriem cu speranța că într-o zi vom fi citiți. Visul, imaginația, utopia mai oferă încă soluții de salvare. "Murim pentru a nu muri" afirma undeva carismaticul Daniel Turcea iar Virgil Mazilescu avertizează: "cuvântul poetului vuiește până departe". Mai aproape de noi, prietenul nostru Mircea Bârsilă, cu care ai realizat în februarie un interviu foarte interesant despre condiția scriitorului, face următoarea premoniție: "abia după moarte suflete sunt într-adevăr vii".

- Gheorghe Mocuța, de ce scrii poezie? Ce investești în poezia ta și ce aștepți de la ea?

- Ți-am mai spus că m-am apucat de scris într-un moment de saturație de lectură, într-un moment de vid existențial, când parcă altcineva te împinge spre foaia albă sau se așază în locul tău și scrie. Pe măsură ce scrii te adâncești în propria ta conștiință, bună sau rea, pe care nu o poți ocoli sau evita. Nu o poți minți sau înșela, senzația se amplifică până realizezi că, pe urmele altora, te măsori cu hazardul și cu neantul și, până la urmă, cu propriii tăi semeni. Scriu pentru a-mi ordona obsesiile și pentru a-mi răscoli trecutul, scriu pentru a-mi îmblânzi propria alienare. Scriu convins de cuvintele lui Proust că până la urmă adevărata viață e literatura ("cette vie qui, en un sens, habite a chaque instant chez tous les hommes, aussi bine que chez l'artiste"), dar scriu și din proprie convingere. Poezia este exorcizare și terapie, este salvarea ființei de neființă. N-aș vrea să mi se ia în nume de rău dar cred că românii scriu atât de multă poezie și pentru că nu au descoperit încă, precum occidentalii, ședințele de psihanaliză. Investesc în poezie existența mea lineară de om al câmpiei dar și experiența de dascăl. Investesc zestrea insondabilă a câtorva generații de pălmași și șansa de a privi cerul dintr-o perspectivă a speciei.

- Faci parte din colectivul de redacție al prestigioasei reviste de cultură "Arca" din Arad. Există în acest domeniu de exprimare imperative anume care să-l provoace pe redactorul Gh. Mocuța?

- Revista "Arca", apărută imediat după

Continuare în pag. 15

Leonard Oprea

Poveste despre Papa și Rabbi

Timpul e un prezent petrecut la nesfârșit înainte și înapoi, înapoi și înainte și doar Dumnezeu Cel unic, etern, atotcuprinzător, atotștiutor, atotputernic știe de ce oamenii sunt cum sunt și greu se mai înțeleg între ei. Astfel această poveste istorisește despre acele vremuri când oamenii de pretutindeni se află în fata unei împăcări, ca întotdeauna de altfel, aproape imposibil de realizat.

Anul 2000

Apocalipsa omenirii devine una singură (bineînțeles, sunt mai multe Apocalipse, în acest moment, dar ele au doar valoarea unei dureri de măsele, sau a eradicării cancerului, sau a dreptului animalelor și așa mai departe), da, una singură și cutremurător de importantă: cum să împăcăm creștinii cu evreii, au ei un singur Dumnezeu, un singur Mântuitor (căci budiștii erau pașnici și impartiali, musulmanii își disputau între ei dreptul de proprietate asupra lui Mahomed, iar Allah era un alt nume al lui Dumnezeu, cât despre ceilalți - roiuri de particule rotindu-se aiurea când în stânga, când în dreapta, iar hindușii oameni cumsecade, fără pretenții deosebite, asemenea taoiștilor... și uite așa...)?

Așadar, anul 2000

Și tensiunea mondială devenise practic insuportabilă. Marile puteri mondiale decid organizarea unei întâlniri la vârf. Bineînțeles între cine? Ei bine, între Papă și Rabbi. La auzul acestei vești, popoarele lumii au fost cuprinse de o înfrigurare și de o frenezie vecine cu nebunia, mondială. Ce mai încoace și încolo: deja mulți ca nisipurile mărilor, oamenii își spuneau că: "Iată se împlinește ceasul Apocalipsei; acum ori niciodată! Acum ori nu rămâne piatră pe piatră!" Și își spuneau asta absolut, dar absolut toți, căci, deh, pâinea și cuțitul creștinii și evreii o împărțeau. Ei bine, până la urmă s-a hotărât ca întâlnirea să aibă loc pe Insula Paștelui. Și mulți au răsuflat ușurați, căci, iată, se alesese un nume și loc comun și oarecum neutru. De Paște petreceau și serbau și unii și alții, nu? În sfârșit, poate că serbau și petreceau. Marele eveniment planetar botezat "Anno Domini", de ce nu?, era organizat atât de bine încât totul, dar absolut totul s-a plătit numai și numai din sponsorizări și donații, firește, însoțite de reclama minim necesară. Ei bine, a sosit și ziua, cu "Z" mare, gigantic. În calendar, o zi oarecare, neutră. S-a avut mare grijă cu chestia asta. O vibrație unică, o tensiune fantastică, o stare de nedescris în cuvinte frigea omenirea. Atâția oameni se adunaseră pe insulă, încât unii, mai slabi de înger, se întrebau dacă peticul ăla de pământ nu riscă o prăbușire în apele oceanului. Nu există locuitor al Pământului sau din Univers care să n-o poată urmări. Se transmitea pretutindeni. Se pregătiseră discuri de platină pentru înregistrarea întâlnirii în toate limbajele posibile, în ediție best-seller de milioane și milioane de exemplare. Ei bine, se întâmplă: Papa și Rabbi. Doar ei și camerele de luat vederi (acționate din exterior) din afara încăperii ca o chilie de călugăr aflat singur, în pustie. Papa - așa cum îl știm dintotdeauna. Venerabil și înțelept. Rabbi - așa cum îl știm dintotdeauna. Înțelept și venerabil. Papa spune ceva. Rabbi spune și el ceva. Stupoare. Vorbesc limbi diferite. Papa încearcă din nou. Rabbi nu se lasă mai prejos. Același rezultat. Brusc, vorbesc amândoi - în același timp. Zadarnic. Se lasă tăcerea și planeta cu omenire cu tot tremură de încordare. Seismografele înregistrează acest cutremur. Din fericire, de mică amplitudine. Ei bine, amândoi zâmbesc. Amândoi fac, simultan, același gest: de liniștire, de împăciuire cu brațele întinse și palmele larg deschise OK - limbajul primordial, cel al semnelor. După o vreme se invită reciproc, până la urmă începe Papa, din rațiuni pe care numai cei doi le cunosc. Papa ridică trei degete ale mânii sale drepte. Rabbi îi răspunde imediat înălțând arătătorul. Papa face un gest larg cu amândouă mâinile imaginând o sferă. Rabbi lovește cu vârful arătătorului tăblia mesei. Papa oftează și ia într-o mână o pâine, iar în cealaltă o cupă cu vin roșu. Rabbi surâde și îi arată mărul pe care îl ține în palma întinsă. Din nou tăcere. Pe întreaga planetă se aude bâzâitul mustei. Ei bine, Papa strigă, în latină: - Am văzut lumina! Să fie pace între noi! Pace vouă! Pace pe Pământ! Preț de câteva clipe nimeni nu înțelege nimic. Apoi uralele, râsul și plânsul, din nou uralele omenirii. Un fel de delir nemaiîntâlnit vreodată electrocutează oemnirea și, în mod firesc, transmisia se întrerupe. În fond, după acest mesaj epocal cine se mai uită pe micile sau marile ecrane, cui îi mai pasă de Papă sau de Rabbi? Și totuși... Și totuși, precum niște piranha mutanți, adică atacând la mirosul sângelui nu numai în apă, dar și în aer, pe uscat, în vidul cosmic, oriunde, dar oriunde, ziariștii au simțit... Au simțit și s-au năpustit fără milă... Papa e încolțit din toate părțile. Întrebările mușcă, microfoanele împung, camerele de luat vederi sug imagini. Rabbi e în aceeași situație, adică fără scăpare. Și apoi, unde să te ascunzi pe insula plină ochi și amenințată să se scufunde de atâta povară de oameni?! În sfârșit, Papa ridică spre ceruri cârja și tipă autoritar, deși puțin cam isteric: - Gata! Liniștеee! Deci - se face liniște - ce s-a întâmplat? Păi, eu i-am arătat lui Rabbi trei degete: Sfânta Trinitate, nu? Iar el - un deget: Dumnezeu e Unul. Corect, nu? Apoi i-am arătat Că Dumnezeu e pretutindeni, în întreg Universul. Și el mi-a replicat scurt: nu, Dumnezeu e aici, acum, cu noi. Corect, nu? Pe urmă i-am arătat împărtășania din Trupul și Sângele Domnului Dumnezeu, euharistia, Taina Tainelor. Rabbi a fost prompt: ne-a înfățișat simbolul Paradisului pierdut. Corect, nu? Așadar, oameni buni, e Pace pe Pământ! Corect, nu? În centrul vârtejului format de alți piranha mutanți, Rabbi vorbește calm, zâmbind magic: - Oi, oi, măi copii, ce e așa greu de înțeles?! La prima mimă a Papei am răspuns simplu: nu sunt trei căi, cum să fie trei?! E una singură, doar una. Apoi, la a doua mimă: de ce ne trebuie nouă tot timpul din lume să rezolvăm asta; putem s-o facem repede, acum, pe loc, că doar avem atâtea altele de făcut. A treia mimă a fost așa de simplă: el mi-a arătat cina lui, iar eu pe a mea. Și înainte de a mai înțelege cineva ceva, totul s-a terminat cu bine. Uite așa e împăcare, e pace, e tare bine. Pe dată ziariștii împrăștie cuvintele celor doi venerabili înțelepți. În toate cele patru zări ale lumii. Și Pământul întreg scânteiază de bucurie. Pe insulă așa înghesuiți cum sunt, așa cum pot se prind unii de alții, unii de alții în Carnavalul 2000, care spontan cuprinde întreaga omenire și se va desfășura din 2 în 2 ani de 1.000 de ori sau cine știe? de mai multe ori. În orice caz, începând din anul 2000 pacea e asigurată pe Pământ cel puțin încă 200 de ani. Așa spun toate statisticile. Apocalipsele mărunte, cum ar fi durerea de măsele, eradicarea cancerului, drepturile animalelor se vor rezolva treptat, de la sine.

Giuseppe Piccillo. In memoriam

Lingvistica romanică și lingvistica românească au pierdut, prin moartea profesorului Giuseppe Piccillo de la Universitatea din Catania, Italia, survenită după o grea suferință, în 18 mai 1998, un cercetător remarcabil, care a adus contribuții importante în aceste domenii interferente ale filologiei. Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie a Universității din Timișoara a pierdut, în plus, un prieten. Prezența sa fină și discretă, delicatețea sufletească și vorbirea măsurată, aproape aforistică, din care răzbătea o mare inteligență, iată, au dispărut din peisajul universitar. A rămas însă neștirbită în amintirea noastră, cei care l-am cunoscut și l-am prețuit, ca și în amintirea celor care i-au ascultat prelegerile și comunicările, chipul său interiorizat, rigoarea ideilor, pasiunea cu care ne-a studiat limba și cultura și un mod inimitabil de a transmite un crez științific. A avut cultul prieteniei care te înconjoară ca o vibrație inefabilă. A iubit Timișoara, a iubit Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie. În septembrie anul trecut venise la Timișoara, după o grea operație, spre a-și petrece, într-un loc pe care îl îndrăgise și unde putea lucra după ritmurile noastre mioritice, convalescența. Dorea să revină în această toamnă. Dar toamna va veni fără Profesorul Piccillo...

S-a născut în 1940 în Sicilia. A studiat la Universitatea din Catania și și-a luat licența în Filologie clasică. A avut mari profesori, cum ar fi: arheologul P.E. Arias, filologul clasic Quintino Catavolella etc. În primii ani de activitate universitară a predat Latină vulgară și Lingvistică și a început să se intereseze de Limba română. Invitat de profesorul Boris Cazacu pentru prima oară la Cursurile de Vară de la Sinaia în 1972, le va frecventa în fiecare an până în 1980. Începând cu anul 1978, cu pasiune și răbdare, a inițiat un mic curs de română la Catania pentru studenții de la Filologia romanică. De la patru studenți cu care a început, ajunge în anul 1983-1984 la un curs autonom de limbă și literatură română, devenit cu durata de patru ani, din 1990. Numărul studenților a sporit mereu, astfel că în ultimii ani studiau română la Universitatea siciliană 60, apoi 70/80 de studenți. Adesea cei mai buni de la Facultatea de Litere!

Este impresionantă această

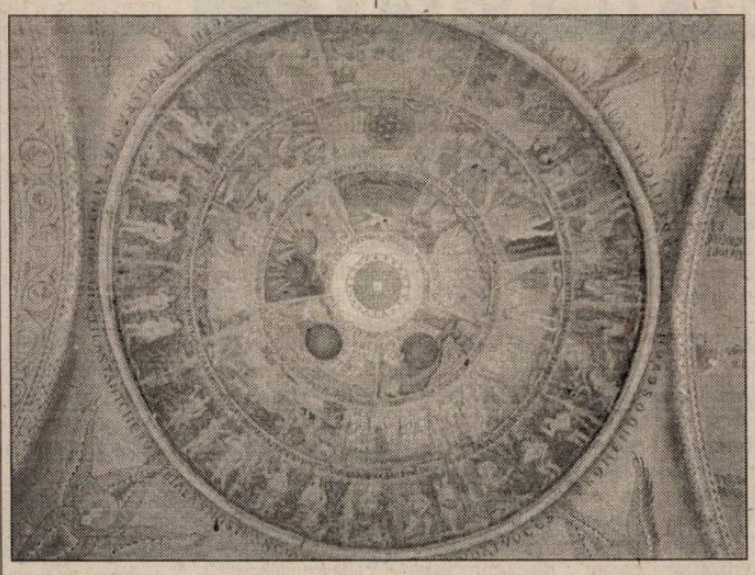

"ctitorire" a Profesorului! Și ea este semnul marilor sale calități și al dăruirii pentru o limbă romanică ce nu întotdeauna a fost cultivată la Institutele de Romanistică sau la Facultățile de Litere ale Universităților europene, dar care, după cum romanistica o afirmă astăzi cu claritate, nu poate lipsi pentru o bună cunoaștere a Romaniei.

Giuseppe Piccillo este autorul a multor studii despre misionarii italieni în România (de ex. Piluzio și Amelio) și ai altor italieni care au vizitat România (A.M. Del Chiaro). Lingvist și dialectolog ca formație, a cercetat cu o acribie deosebită textele vechi românești (sec. XVII-XVIII) datorate acestor italieni și altor autori (de ex. **Glosarul lui Amelio,** Catania, 1984, **Manuscrisul de la Göttingen: Manuscrisele lui Amelio,** apărute în revista "Balkan-Archiv"). Studiile sale sunt dedicate unor probleme grafice și fonetice, dificile și controversate.

Cu Timișoara, de care se simțea în mod particular legat, a inițiat o Convenție care să permită relizarea unui schimb academic cu Universitatea siciliană. Tot la Timișoara a ținut conferințe și prelegeri din domeniul său de studiu, care au suscitat un viu interes din partea profesorilor și studenților. Deși bolnav, la ultima sa vizită, în urmă cu numai câteva luni, a continuat să fie prezent în viața științifică a Facultății, să studieze, să discute lingvistică și să spere că își va putea continua opera. A fost membru al Societății Internaționale de Lingvistică Romanică (Société de Linguistique Romane), al Centrului de Studii Lingvistice și Filologice siciliene, al Societății Italiene de Dialectologie și al Societății Italiene de Glotologie.

Dispariția profesorului este pentru noi, românii, greu de înlocuit. Căci cine va avea energia și puterea sa de a duce mai departe studiul limbii române la Catania? Este o sarcină deosebit de dificilă rămasă pe seama elevei sale, Teresa Ferro, specialistă remarcabilă în domeniul românisticii și al romanisticii.

Opera sa va rămâne. Opera sa scrisă, studiile și articolele, ca și opera sa de întemeietor la Catania al unui studiu filologic, inexistent până atunci: domeniul filologiei române.

Ileana OANCEA

"Europa Centrală și crizele identității" - simpozion "A treia Europă"

În zilele de 12 și 13 iunie a avut loc, cu titlul "Europa Centrală și crizele identității", la Secția de Etnografie a Muzeului Banatului din Timișoara, cel de-al treilea simpozion al Grupului "A Treia Europă", grup de cercetare interdisciplinară coordonat de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu și finanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă (director executiv al filialei din Timișoara - Ilona Mihăieș, coordonator de program - Eva Szabo). Evenimentul, organizat de Fundația pentru o Societate Deschisă, Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor și revista "Orizont", face parte dintr-un proiect amplu de investigație a spațiului central-european din perspectiva studiilor culturale, a sociologiei politice, a antropologiei și istoriei orale. El precede un simpozion internațional, "Memorie, cultură, comunicare", pe care "A treia Europă" îl promite pentru toamna acestui an.

Problema identității a devenit, și nu de puțină vreme, o temă centrală în cercetarea contemporană. Prezența ei nu se află însă numai în ofertele curiculare ale instituțiilor și grupurilor de tip academic, ci și în programele politice sau pe agendele societății civile. Simpozionul "Europa Centrală și crizele identității" și-a propus să insereze tema identitară într-un discurs de factură științifică și să o chestioneze dintr-o triplă perspectivă.

Grupul de studii culturale (coordonatori, lect. dr. Adriana Babeți și prof. dr. Cornel Ungureanu) a extras din textele literare, privite ca surse eminente ale investigației, informații legate de constituția identitară a omului central-european, în care suferința îndreptată spre sine (masochism, ură de sine, sclavaj deliberat etc.) ar fi una dintre mărcile ei tari. Secțiunea, intitulată *Europa Centrală și identitățile vulnerabile*, a cuprins, în ordine, următoarele comunicări: Adriana Babeți, **Identitate și criză în Europa Centrală; precizări asupra unui proiect;** Cornel Ungureanu, **Plăgile sinelui**; Gabriel Kohn, **Sacher-Masoch: biografia reziduală;** Dorian Branea, **Severinismul. O gnoză a voluptății;** Tinu Pârvulescu, **Venus canonica sed draconica;** Ioana Copil-Popovici, **Sacher-Masoch și revoluția matriarhatului în Europa Centrală;** Daciana Banciu, **Nicolae Breban și alterarea identității;** Cătălin Lazurca, **Un Kafka alternativ. Cazul Brunelda;** Sorin Tomuța, **Metamorfozele identității. Cazul Ivo Filipovac;** Bogdan - Mihai Dascălu, **Joseph Roth: hagiografie și alcool;** Marius Lazurca, **W. Gombrowicz sau crizele polonității.**

Studiile Grupului de sociologie politică (coordonator, conf. dr. Gabriela Colțescu) au preferat să aseze chestiunea identitară în termeni teoretici, deși; între cele cinci comunicări prezentate sub genericul *Identități în mișcare*, nu au lipsit cercetările de aplicație directă. Iată sumarul acestei secțiuni: Petru Vârgă, **Perspective teoretice asupra identității etnice;** Raluca Chibu-Buzac; **Identități în oglindă. Alteritate etnică în Banatul timișan;** Adrian Basarabă, **Dinamici socio-demografice și identitate central-europeană;** Erika Kovacs, **Salutul - semn de recunoaștere a central-europenității;** Gabriela Colțescu, **Bănățeanul - o identitate în granițe mișcătoare.**

Grupul de antropologie-istorie orală (coordonator conf. dr. Smaranda Vultur) a plonjat în memoria colectivă și individuală a Banatului, încercând să aducă la suprafață formula identitară a bănățeanului (român, german, bulgar sau cu origini franceze) prin interviuri realizate în comunele acestei zone, prin analiza unor trăsături ale ethosului comunitar sau prin cercetarea unor documente descoperite în arhivele personale ale unor vechi familii bănățene. Pe lângă lucrările prezentate - Smaranda Vultur, **Proiecții și proiecte identitare;** Aurora Dumitrescu, **Percepție și identitate;** Valeriu Leu, **Costumul-semn identitar;** Florina Jinga, **Fragmente dintr-un roman de familie;** Gilda Vâlcan, **Vinga - o identitate pierdută;** Raluca Gaga, **Orașul din memorie;** Alexandra Dorca, **Portret între oglinzi** - grupul a vernisat o expoziție intitulată "Teren", cuprinzând fotografii și texte de epocă achiziționate în expedițiile de documentare ale grupului în câteva localități din județul Timiș. Sâmbătă dimineața, Grupul de antropologie-istorie orală a organizat, împreună cu Grupul "Poarta" al Facultății de arhitectură din Timișoara, o masă rotundă cu tema "Memoria ca spațiu reconstruit".

Sesiunile de comunicări au fost fragmentate, vineri, de prezentarea celor mai recente apariții editate sub sigla "A treia Europă" la Editura Polirom (Michael Pollak, **Viena 1900. O identitate rănită,** trad. Daciana Banciu și Camelia Fetița; Carl E. Schorske, **Viena - fin de siècle,** trad. Claudia Doroholschi și Ioana Ploeșteanu) și la Editura Univers (Jaroslav Hasek, **Peripețiile bravului soldat Svejk,** pref. Cornel Ungureanu, trad. Jean Grosu; Konrad György, **Vizitatorul,** pref. Cornel Ungureanu, trad. Paul Drumaru; Richard Wagner, **Banat-Viena,** pref. Cornel Ungureanu, post. Wolfgang Schaller, trad. realizată de colectivul anului IV Germană, promoția 1996, Facultatea de litere a Universității de Vest Timișoara, coordonator: Wolfgang Schaller; Joseph Roth, **Marșul lui Radetzky. Cripta habsburgilor,** pref. Marius Lazurca, trad. Ioan Cassian-Mătăsaru, Mihai Ursachi). Cărțile au fost prezentate de Vladimir Tismăneanu, Livius Ciocârlie, Ilie Gyurcsik, Vasile Popovici, Daniel Vighi. Tot atunci, a avut loc lansarea cărții proaspătului laureat al Premiului Herder, Andrei Corbea, dedicată lui Paul Celan - **Paul Celan și "meridianul" său,** carte care trece deja în mediile academice drept unul dintre cele mai substanțiale studii dedicate marelui liric german. Prezentarea volumului și-a adjudecat-o Silviu Lupescu, directorul Editurii Polirom.

În cele două zile de desfășurare, sala de conferințe, amenajată într-una dintre incintele muzeului, a fost mereu plină, chiar dacă ritmul de desfășurare s-a dovedit, cum a remarcat profesorul Livius Ciocârlie, mult prea precipitat, făcând aproape imposibile receptarea limpede a lucrărilor și discuția de idei. Chiar astfel, sala a rămas, în cele două zile, animată și receptivă: Pe lângă personalitățile pe care am avut ocazia să le numim, au mai audiat prelegerile Renate Weber, directoarea Fundației pentru o Societate Deschisă, realizatorul Pro TV Iolanda Stăniloiu, Ileana Oancea, decanul Facultății de Litere, Filosofie și Istorie a Universității de Vest. Intervenții spectaculoase a avut Vladimir Tismăneanu, un familiar al spațiului central-european și un prieten al Timișoarei. **(E.C.)**

O mitologie timișoreană

Moartea unui circ și corbul căpos

Lui Șerban Foarță

Între două case, în mod firesc, se afla curtea uneia dintre ele; sau o altă casă.

Venind dinspre biserici însă, pe stânga, după prima întretăiere de străzi, se găsea Circul.

Fusese tare demult, când i-am observat existența; surprinzătoare: după o clădire de bună condiție (adică având rulouri Esslinger), urma un loc, delimitat printr-un umil gard din ochiuri de sârmă, dincolo de care se vedeau câteva căruțe jalnice și casele de lemn pe patru roți; una galbenă, una albăstrie (spălăcită, mai curând), alta verzuie și, în sfârșit, cea mai ferită de ochii străzii, - cenușie, fără nici o culoare. E posibil să mai fi fost, dar numai pe acestea le-am reținut, iar dintre ele - pe prima; asta, pentru că se mai putea citi pe ea, între două ferestruici, inscripția scorojită CIRCUL...

Dar, ciudat lucru, nu era scris cu roșu, cum s-ar fi potrivit pe galben, ci cu negru.

Printre rulotele circului - cum am aflat că se numesc casele pe roți - erau priponiți doi cai albi; alături de ei, alți doi, negri, scunzi, și mai vioi. Din cea fără culoare, se auzeau când mormăituri, când un soi de sughițuri. În rest, ciripituri și tot felul de sunete scoase de canarii și papagalii din cele două colivii mari, agățate pe trunchiul retezat și cojit al unui fost copac.

În mijlocul locului se află o pompă de apă, cu braț lung, ruginit; în jurul ei se mișca, scurmând prin noroi, o gâscă mare și slabă. Dar, cel mai ciudat era corbul: legat de un picior, cu lanț subțire însă și suficient de lung ca, dintr-o bătaie de aripi, să se ridice de pe pământ până la bara acrobatului, pe care veșnic erau întinse rufe la uscat.

Într-o duminică îndepărtată, după un parastas, trecând de întretăierea străzilor, bunul Petru zise: "Ia să ne oprim la ăștia, să văd cum o mai duc". Nu m-am mirat, căci el îi cunoștea pe toți oamenii.

Intră în vorbă cu femeia care tocmai venea către gard. Am mers spre rulota fără culoare: era împărțită între un urs și o focă. Femeia spuse, aproape firesc: "Atât ne-a rămas, dar nici lor nu prea avem ce să le dăm; dacă vine iarna, suntem la mila Domnului. Bărbatu-meu zice că mai bine moare el...".

Au mai vorbit ceva împreună; apoi Petru primi un pahar cu apă; unul cu buline colorate și fund gros: "Le-a lipit pe toate din jos frate-meu - lămuri femeia - că minunea cu paharele care nu se umplu, sigur n-o s-o mai facem în veci".

Am pornit apoi către casă. Fără să aștepte întrebările mele, Petru începu să-mi explice: "Îs tocmai din Basarabia, și or fugit de ruși. Ăștia, ai noștri, întâi le-or luat cât s-o putut - mă mir că le-or lăsat caii - după care i-or pus în locu ăsta; da' nu-i lasă să facă nimic. Niște năcăjiți... Bărbatu-so dormea; s-o îmbătat, că mâine vine unu' să ia caii pentru colectiv. Bine c-or primit ceva pă ei...".

Într-adevăr, a doua zi locul devenise mai încăpător; rămăseseră doar câteva grămezi de bălegar în care scurmau gâsca cea slabă și o puzderie de vrăbii.

Iarna nu le adusese mila Domnului, cum prevăzuse femeia, ci mai curând îi lăsase în uitarea Lui.

După slujba Crăciunului, ne-am oprit, ca și în vară; dincolo de gardul ochios, totul era încremenit în zăpadă și mut. Corbul stătea pe bară, dar nu mai avea lanț la picior. Femeia spărgea gheața din jurul pompei de apă. Petru îi spuse "Sărbători fericite", ceea ce sună nefiresc în liniștea cenușie.

Femeia răspunse: "Noi nu mai avem nimic, așa că de sărbători ce să mai vorbim... Foca ne-a murit de foame, de unde să-i fi dat pește? ursu' l-am dat în toamnă la un țigan care, după trei zile, s-a întors să ne ia banii înapoi; zicea că a crăpat de foame și de bătrânețe și că, dacă nu credem, ne duce să-i vedem blana; carnea n-au vrut-o nici porcii, că era prea tare. Asta e... gâsca am mâncat-o noi, tare cu greu, că ne tot aminteam ce frumos așeza cu ciocul cuburile. Păsările mărunte le-a târguit bărbatu' prin piață... Numa' corbu ăsta căpos nu vrea să plece. L-am alungat, da' mereu se întoarce".

În primăvară rulotele erau cu totul dărăpănate; chiar și din cea cu inscripția lipseau scânduri, semn că nu mai locuia nimeni acolo.

Întâmplător poate, gândi Petru, cu voce tare: "I-or dus înapoi pă năcăjiții ăia. Cică așa o fost înțălegerea cu rușii. De fapt, îi lumea asta un circ destul dă mare, ca să mai fie nevoie de unul mic".

Ani de zile nu s-a atins nimeni de acel loc. Apoi, cineva a înălțat un temeinic gard de cărămidă.

Nu se mai vede nimic.

Dan NEGRESCU

Jurnal de cărți

În colecția **Cărți fundamentale ale culturii române** a apărut **Istoria civilizației române moderne** de E. Lovinescu (Editura Minerva, 1997; ediție și studiu introductiv de Z. Ornea). Această colecție, inițiată, coordonată și finanțată de **Fundația Soros pentru o Societate Deschisă - România** are deja apariții notabile, în foarte bune condiții editoriale (grafice) și la un preț accesibil de achiziționare. În perioada postbelică, **Istoria civilizației române moderne** a fost editată tot de Z. Ornea.

La apariția cărții (1924), E. Lovinescu explica, într-o scurtă prefață, structura: "Concepută mai mult sociologic decât istoric, această lucrare ar fi trebuit să se intituleze, de n-ar fi fost prea lung: - **Procesul de formare a civilizației române în veacul XIX.** Urmând să apară în formatul și seria **Criticilor** mele, a trebuit să fie divizată în următoarele trei volume de sine stătătoare: 1. **Forțele revoluționare** 2. **Forțele reacționare** 3. **Legile de formație a civilizației române** ce vor vedea lumina chiar în cursul acestui an". Lucrare polemică, dar și construind un sistem de idei pentru explicarea formării civilizației moderne la noi, **Istoria civilizației române moderne** nu mai poate fi observată ca replică la **Spiritul critic în cultura românească** al lui G. Ibrăileanu. E. Lovinescu a intrat în dezbaterile de idei ale vremii, realizând această amplă lucrare de sinteză, ce a stârnit reacții multiple, unele negatoare. I s-a reproșat lui E. Lovinescu lipsa specializării, insinuându-se pătrunderea literatului pe un teren care-i este străin și unde n-ar putea fi decât un diletant. Cartea este scrisă, însă, cu strălucire, într-o deplină libertate a ideilor, cu verva și pasiunea caracteristică criticului, dintr-un larg orizont de informare, mereu cu pagini ce țin treze ideile și păstrează ridicat tonusul intelectual. În timp, **Istoria civilizației române moderne** s-a dovedit a fi cu mult mai valoroasă pentru cultura românească decât alte contribuții venite dinspre așazișii specialiști în materie (sociologie). Ideea **sincronismului** rămâne esențială în explicarea noilor forme sociale. ("Societățile nu se creează numai din formele trecutului, precum nu se determină numai din procesul de schimb al mărfurilor. Prin legea strictă a sincronismului, ele se modelează după concepțiile curente ale epocii. Având o repercusiune imediată peste întreg continentul, oriunde s-ar produce fenomenele ideologice creează, prin contagiune, noi forme sociale"). Într-un **Apendice** al lucrării sunt inserate răspunsurile lui E. Lovinescu la obiecțiile asupra cărții, publicate în diverse reviste ("Convorbiri liteare", "Ideea europeană", "Viața românească").

Volumul al doilea din seria **Opere** de Mircea Eliade cuprinde romanul **Maitreyi** (ediție îngrijită și variante de Mihai Dascăl; note și comentarii de Mihai Dascăl și Mircea Handoca; Editura Minerva, 1997). Roman cu un succes fulminant în epocă (primele două ediții s-au epuizat în câteva luni), devenind foarte popular și prin introducerea în manualele școlare, **Maitreyi** are o geneză și o experiență ele însele posibil generatoare de operă literară. Mihai Dascăl prezintă amănunțit geneza romanului, reproducând scrisorile lui Surendranath Dasgupta, tatăl Maitreyiei, ale acesteia, precum și ale lui Khokha și Eliade. Se observă mai clar ce a trecut în epica romanului, care este raportul dintre real și fictiv în construcția epică. Nu este oare pagină de roman această scrisoare reală a Maitreyei către Mircea Eliade? Dacă ar fi intrat în roman, nu ar fi fost mai puțin "autentică" ori mai puțin valoroasă. ("Niciodată nu voi putea să te uit. Îmi voi face datoria. Sunt obligată să fac asta. Nu te gândi că m-ai pierdut. Tu nu poți să mă pierzi. Eu voi fi cu tine. Vei fi un om adevărat, bun, și un sfânt. Rugăciunile mele, dorința și iubirea mea te vor salva întotdeauna, și întotdeauna, prin ele, voi fi cu tine. Cu bine, suflet drag. Într-o bună zi, când datoria mea va fi îndeplinită, te voi revedea. Așteaptă-mă, Maitreyi"). Într-adevăr, s-au regăsit în 1973 la Chicago. Dar, între timp, Maitreyi Devi, modelul real al personajului din romanul eliadesc, s-a întâlnit în Elveția (în 1953) cu Veronica Porumbacu, pe care a întrebat-o ce știe despre Mircea Eliade. Răspunsul cunoscutei poete proletculturiste este stupefiant. "Îi spune, de pildă, cu cinism, că Eliade a murit sau, dacă această binefacere cerească nu s-a produs încă, pentru cei din țară. el este deja mort". După 1947, se știe, timp de două decenii opera lui Mircea Eliade a fost interzisă în țară. Ediția de **Opere,** în curs de derulare editorială, va oferi, fără îndoială, imaginea unui creator de anvergură universală.

Volumul **Fel de scriere** de Nichita Stănescu (Editura Helicon, Timișoara, 1998; ediție îngrijită și postfață de Anghel Dumbrăveanu) cuprinde șapte zeci și trei de poezii needitate până acum. În **nota asupra ediției** se precizează: **"Fel de scriere** este prima carte a lui Nichita Stănescu în care sunt strânse poezii needitate - cele mai multe apărute, după plecarea poetului, în reviste, jurnale ori filade ocazionale (...). Ni se pare necesar să menționăm că o parte a poeziilor din **Fel de scriere** provin din arhive particulare din România, dar și din Serbia sau Bulgaria". Anghel Dumbrăveanu a adunat aceste poezii cu o exemplară dăruire și un respect pentru prietenia care l-a legat de poetul **Necuvintelor.** Poeziile din **Fel de scriere** nu schimbă, dar completează imaginea poetică și umană a lui Nichita Stănescu. Îl regăsim pe poetul generos, disponibil a se dărui poetic prietenilor, într-o poezie născută prin harul de nobil mânuitor al cuvintelor: "Nu se poate decât o singură dată./ A doua oară nu este decât o amintire/Dragi, lungi și creștinești de cimitire/în care inima mea o îngropăm, împărată./ Ce a lăsat pasărea zburând prin aer/respir cu gura de la stele./dau pruncul de la țâța mamei, aer./În luminiș de codru, iele./Nu se poate decât o singură dată"./ /**Fără de botez.** //Textele din **Fel de scriere** ar putea fi reținute sub semnul **poeziei ocazionale,** Nichita Stănescu lăsându-și în vers impresiile produse de un loc, de un eveniment sau fixând în linii lirice imaginea vreunui prieten. Se pare că poetul venea la Timișoara mereu cu emoție și bucurie. "În acest oraș/Inima mea a nins/Fulgi roșii, prieteni./Peste catedrală și peste teatru./ /Timișoara, oraș mai mare/Decât trupul meu./ Dar mai mic decât memoria mea./Ca să te pot ține minte./Mai mic./Ca să te uit/Mai mare"./ /**Timișoara**//. Nichita Stănescu rămâne și în volumul **Fel de scriere** poetul versului imprevizibil, încărcat de inedit stilistic. "Îmi vine să plâng cu sânge/să rămân când apa curge/ și să ling această rază/care mă nechează./Mi-este foame de ce-i viu/mi-e târziu și timpuriu"./ /**Doină**//.

Alexandru RUJA

TV

O mare finală

Am așteptat evenimentul ca pe un lucru ce știam că mă va elibera pentru un anume interval de timp de o parte din stările de-a dreptul neplăcute pe care tranziția română mi le creează clipă de clipă de mai bine de opt ani. E vorba, în fond, de un meci de fotbal în care s-au înfruntat Juventus Torino și Real Madrid, o finală a Cupei Campionilor Europeni. Locul de desfășurare al ostilităților, stadionul din Amsterdam, un gigant în materie, în tribunele căruia au luat loc în jur de șaptezeci de mii de spectatori. Ceva mai spălați, totuși, decât cei din Ghencea sau Giulești, deși la fel de zgomotoși și pe semne dispuși la o adică la reprize de încăierări. Arbitrul întâlnirii a fost un domn german suplu, rezistent la efort, mereu în preajma mingii, căruia cei douăzeci și doi de combatanți de pe gazon nu i-au prea ieșit din vorbe. Jocul pe întregul său parcurs a fost cursiv, fără mari incidente, cu execuții tehnice, de excepție, cu un angajament fizic cum noi, pe terenurile noastre de fotbal, nu prea avem ocazia să vedem. Interesați, la rândul lor, și antrenorii. Cel al Realului, un german, pe care de a fi concediat de club, scund de statură, părea în costumul sobru ce-l purta, a fi mai degrabă un agent comercial sau un conducător de grup turistic, capabil să-și cenzureze toate umorile, indiferent de situațiile cu care ar fi fost confruntat. Omologul său italian, de asemenea, îmbrăcat într-un costum făcut de un croitor de performanță (tăietura vestonului era excelentă) prin absența oricărui zâmbet de pe figură, aducea cu un director de liceu serios de fete de pe vremuri, pe care era indicat să nu-l nemulțumești cu nici un fel de comportamente ce ar fi ieșit din litera regulamentelor didactice. În ce mă privește, după scurgerea primelor cinci minute ale partidei, i-am uitat cu desăvârșire atât pe Radu Vasile, cât și pe membrii actualului guvern, în locul lor, rămânându-mi în memorie, un spațiu gol în care, pentru câteva clipe, și-a făcut apariția mos Suharto expediat însă repede și el, în Indonezia lui cea neliniștită. Pe la mijlocul reprizei întâia au dispărut din tinerea mea de minte, președintele țării cu tot cu fițuica de pe care a citit cuvinte mari bieților români adunați pe câmpia de la Blaj, doamna Zoe Petre, procurorii Popov Mihai și Dumitrescu Arthur, ministrul justiției Stoica Valeriu și micuțul și semi-bărbieritul ministru al industriei (poate al economiei, Dumnezeu știe) Berceanu Radu. Iată că timpul trece și când prima repriză i-a sfârșit, constat că mi mai ieșiseră din atenție Iliescu Ion, politician și scriitor, juristul cu voce subțire Năstase Adrian, acum poate cu mai mult de patru case, precum și ministrul cu manierele cele mai puțin europene, Băsescu Traian. După cum era și normal la un moment dat începe și repriza secundă. Odată cu acest debut, alte valuri de uitări... O iau la sănătoasa din memoria mea distinsul Roman Petre, cu toate atribuțiile lui parlamentare, pe urmă, grupul P.N.L. '93, S.P.P.-ul, S.R.I.-ul, S.I.E., cinstitul Cataramă, subtilul Verdeț, un lot serios de colonei și generali de paie și, în sfârșit, parlamentarii... Cu toții se duc spre alte spații, timp în care pe ecran, Del Pierro șutează din toate pozițiile cu stângul, cu dreptul, Mijatovici îl scoate din răbdări pe Marc Juliano, iar ceilalți, pe care nu-i mai numesc, fac ca mingea să sară, să zboare, să se rostogolească, să devină un obiect aproape magic pe suprafața verde a terenului... Finalmente a câștigat Madridul și pe când oficialitățile se ocupau cu înmânarea cupei celor în drept, pe plan mental eu vedeam România ca fiind ceva foarte curat, cu păsări și animale multe prin păduri, cu râuri hohotind la vale, cu orase din care dispăruseră paragina, delăsarea, mirosurile pestilențiale. Cât despre oameni, aceștia nu prea mai erau, dar se zvonea că vor veni noi oameni care să pună toate lucrurile la punct. Cu care ocazie vom avea alți parlamentari, alți lideri de partide, generali și colonei de o mare moralitate și, poate, tot cinste, onestitate, spirit de sacrificiu, competență... Cam spre miezul nopții m-am pus în pat să adorm. Pe drumul destul de lung spre starea de somn a intervenit la un moment dat o poticneală. Mai precis am văzut din nou România, dar exact cum era ea înainte de "Marea Finală"... Plină din nou de Iliești, Năstași, Duvăzi, Berceni, generali și colonei care pentru a-și dobândi gradele s-au bătut pe viață și pe moarte cu cârduri de rațe și gâște. Și era să uit, toți parlamentarii, grași, slabi, cu simțul gramaticii sau fără, se reinstalaseră pe locurile lor, iar pecinginile, delăsările, fraudele, imposturile de toate felurile își fâlfâiau iarăși triumfal drapelele. O mică speranță în acest decor de coșmar mi-a dat-o un pitic apărut la un moment dat într-una din sălile parlamentului și care mi-a strigat: "Culcă-te, totuși, că peste puțină vreme multe lucruri se vor schimba în bine"... A doua zi m-am întâlnit cu un cunoscut care mi-a spus că începând de săptămâna viitoare nu știu câte articole de primă necesitate se vor scumpi. "Nu-i adevărat, i-am replicat eu, mie un pitic"... "Bine, bine, mi-a zis el, eu te las cu piticul tău căci mie-mi vine tramvaiul"...

MIRCEA PORA

TOP

"Cargo" - Jurnal de bord

Recent, Editura Marineasa a scos de sub tipar un volum deosebit, care, din păcate, având un tiraj limitat (3.000 exemplare) nu va putea ajunge în posesia tuturor celor dornici să-l lectureze. Semnalez această apariție intitulată CARGO - JURNAL DE BORD convins că ea reprezintă un moment de referință în istoria rock-ului românesc, aici fiind amintite de ADRIAN BĂRAR (pilonul cunoscutului grup timișorean), principalele etape ale devenirii formației care, în aceste zile, își lansează albumul **"Ziua vrăjitoarelor"**. Dincolo de aspectul grafic al acestui jurnal de bord (excelent!), subliniem calitățile literare pe care nu le-am fi bănuit ale autorului. Într-un fel, putem afirma că Adi ar fi putut deveni un bun condeier dacă "ața muzicii" nu l-ar fi "tras" încă de copil.

În introducerea lui **Andrei Partoș**, acesta arată că **"Jurnalul lui Adi Bărar este scris simplu și cinstit, fără pretenții literare și fără fițe** (...). **Adi nu se dă în vânt după exprimări alese și analize psihologice"**. Mai emit aci judecăți de valoare și impresii, **Andreea Talmazan** și semnatarul prezentei rubrici, insistând asupra unor aspecte (și efecte!) ale **sunetului CARGO** în peisajul autohton al genului. Andreea e de părere că grupul CARGO a însemnat, înseamnă un **"duș rece pentru rock-ul românesc"**. Cam așa și stau lucrurile, câtă vreme crezul lui Bărar e că "muzica trebuie să reflecte în primul rând pământul pe care călcăm". Autorul continuă: **"Nu poți trăi la poli și cânta ca la tropice"** și-i dăm dreptate.

În pofida inevitabilelor schimbări de componență, CARGO și-a păstrat acest crez, oferindu-ne piese adevărate și nu pastișe (o rețetă de care uzează multe trupe autohtone, grăbite să demonstreze modernitatea unui stil împrumutat după ureche și să se bage sub pielea unui public neavizat). Succesul band-ului timișorean se mai datorează și tematicii pieselor cuprinse în repertoriu, calității suportului literar al acestora, multe cu implicații în social. Nu insistăm asupra profesionalismului echipei, câtă vreme acesta constituie, se știe, trăsătura sa dominantă, sau, dacă vreți, cerneala cu care ea a scris o pagină convingătoare a istoriei muzicii noastre rock.

PETRU UMANSCHI

Gheorghe Mocuța

"Toți scriem cu ..."

Urmare din pag. 12

revoluție, a fost o mare surpriză a vieții mele și o posibilitate de afirmare. Să lucrezi la o revistă, chiar dacă cu o jumătate de normă și prost plătit, e un lucru care îți dă fiori, dacă îl comparăm cu lipsa de perspectivă de dinainte. Al. Cistelecan demonstrează că "1 kg de pâine = 10 cronici literare". Împreună cu Vasile Dan și cu Romulus Bucur încerc să mă adaptez la o formulă dinamică de receptare a cărții de poezie în primul rând. Ca să fac față mareei de texte recurg la trei modalități de receptare: cronica literară, recenzia la rubrica "Lecturi paralele" sau consemnarea valorică, un fel de top al cărților noi. Cu fiecare număr nou al revistei prinde contur o hartă literară a momentului, o geografie literară distinctă. Sigur că revista pleacă de la tradiția și spiritul locului (în acest sens experiența scriitorilor arădeni, între care îi remarcăm pe Florin Bănescu, Gheorghe Schwartz și Ondrej Stefanko, ne este extrem de utilă) și își lărgește orizontul pe măsura amplificării dialogului. Avem și noi probleme financiare, avem și noi falitii nostri, atât în mediul politic, cât și în cel literar, care ne pun bețe în roate. Cu toate astea ne apropiem vertiginos de nr. 100 al revistei. Imperativul nostru ar fi întâmpinarea și promovarea valorilor din toate generațiile și orizonturile, dar în primul rând ale celor tineri, nu e nevoie să explic de ce.

Poezia ta propune, pe lângă alte motive și teme dintre cele mai incitante, un anume demers al prospectării și căutării originilor, rădăcinilor, un fel de fascinație, de utopie a redescoperirii identității. Mi s-ar părea interesant să vii cu câteva nuanțe și detalii, eventual biografice.

- După ocoluri largi, experimente și experiențe mai mult sau mai puțin conjuncturale, e firesc să te preocupe propria origine. Părinții și strămoșii mei au fost plugari, oameni ai câmpiei, cu fețele arse de soare, cu mâinile crăpate de muncă. Părinții mei au dus o viață aspră, plină de sacrificii din dorința firească de a-și aduna pământ. După ce l-au pierdut la colectivizare, au luat-o de la capăt cu o supunere oarbă care le-a scurtat viața. Tata era un om cu carismă, cu o brumă de cultură biblică, știa psalmii pe dinafară. Era un înțelept cu frică de Dumnezeu, gata să-și ajute aproapele; făcuse războiul ca voluntar pe frontul rusesc, a fost rănit și salvat de un doctor neamț din Viena. Bunicul fusese cătană (cercetaș) la împăratul Franz Josef și trimis pe frontul italian; era un om cu nostalgii imperiale și cu simțul datoriei. Convins că se poate trăi în pace cu ungurii și nemții, îi cam înjura pe comuniști după ce au ajuns la putere. Era un tip hâtru care te lovea cu vorba mai rău decât cu bâta și asta l-a costat. De la mama moștenesc probabil sensibilitatea și spiritul analitic...

Astfel încât, revenit pe plaiuri natale după câțiva ani de pribegie prin Timișoara, apoi Bârlad, ca profesor de franceză, apoi navetist într-un sat șvăbesc, Sânmartin, nu e de mirare că mă socotesc, un sămănătorist depeizat, gata să observe migrațiunile de pe bolta cerească sau cele ale cărtițelor dintr-un cartier într-altul al târgului de provincie, dar incapabil să-și administreze pământul moștenit. E adevărat, imediat după revoluție am fost ales primarul urbei Curticiului și am trăit o experiență teribilă în acele vremuri tulburi. Am rezistat destul de greu, mai ales după apariția Legii fondului funciar. Acesta a fost intervalul ieșirii din bibliotecă și al experienței tensionate care m-a obligat să cunosc freamătul multimii, responsabilitatea administrativă și socială, dar și pasiunea și tentația puterii. Bineînțeles că după alegerile din '92 am revenit la profesorat și la cetitul cărților.

Revenind la întrebare îți pot spune că anumite mesaje care vin din profunzime pot contura la un moment dat imaginea identității după care tânjesc. Tot astfel, dacă intuiția îți joacă feste, imaginea se destramă, decorul se prăbușește și rămâi cu angoasa.

- Ce-i spun lui Gh. Mocuța topurile, ierarhiile, tot mai frecvent uzitate în presa culturală, dar și în diverse volume de specialitate?

- O vorbă spirituală a lui Sainte-Beuve spune că literatura cea mai savuroasă vine din partea celor care nu se îndoiesc nici un moment că fac literatură. Cu atât mai interesante sunt și autopropunerile de antologii, selecții, topuri și ierarhii. Ele se fac pe fondul primelor încercări de revizuire și pornesc din necesitatea de a face ordine, dar operează cu reductii riscante. De-aici nemulțumirile pe care le-au putut provoca **Antologia generației '80** a lui Mușina, **Generația '80 în texte critice** a lui Gh. Crăciun, chiar **Dicționarul scriitorilor români** coordonat de M. Zaciu, ca să nu mai vorbim de monumentala antologie de poezie a lui L. Ulici sau de volumul său despre promoția '70 și altele. Tendințele centrifuge au dezavantajul că pot favoriza apariția unor mafii literare, în lipsa autorității critice. Vezi și tendințele de repliere, înființarea ASPRO, de exemplu, sau solidarizarea poeților care încearcă să suplinească lipsa criticii, într-o serie de reviste literare. Atâta vreme cât calitatea de membru al US nu reprezintă nici o garanție, nici măcar a profesionalismului, atâta vreme cât o parte privilegiată din membri sunt premiați sau călătoresc într-o veselie pe criterii obscure, care au stârnit nu o dată reacții și scandal în presă, înseamnă că e ceva putred în Danemarca literelor. Din păcate și în literatură banii fac o concurență puternică talentului.

- Cred că un scriitor și în mod aparte poetul, prin ceea ce propune, în sens creator, sub semnul unei nostalgii a eternității, nu se poate sustrage problematicii spirituale, creștine. Care este părerea ta și modul tău de a te implica în această direcție?

- Am avut câteva tentative de abordare mistică a poemului în direcția sublimării unor stări sau situații mai speciale și a apropierii inițiatice de marea taină a Creației, (în volumul **îngerul ridică lespedea**). În același timp constat cu dezamăgire disoluția tragicului și a sacrului. Observ că religia devine tot mai mult o armă politică și acest sentiment generalizat inhibă creația sau o descurajează. Ingerințele bisericii ortodoxe în treburile statului, obligativitatea predării religiei în școală, pretențiile exagerate ale "fraților" greco-catolici și involuția mișcării ecumenice mă determină să spun că secolul XXI nu va fi deloc. Ceea ce nu mă împiedică să rămân un **homo religiosus** și să încerc să comunic cu departele meu sau să mă împărtășesc din sâmburele divin al unor taine.

- Întoarcerea la copilărie e un alt motiv constant al poeziei tale și îi dă o consistență specifică. Cum te raportezi la copilărie și în ce fel mai aparții copilăriei tale?

- Copilăria reprezintă pentru scriitor un depozitar al latențelor, al sevelor, un cronotop al prospețimii originare din care își poate extrage imagini și sugestii ideatice. Pentru mine orice imagine a copilăriei poate deveni poem. Depinde cu câtă intensitate mi-o apropii. Cu condiția ca logica întâmplărilor de atunci să dobândească un tâlc în prezent. Tot în copilărie se poate căuta accidentul simbolic care declanșează memoria involuntară. Așa cum semnele particulare dobândite în copilărie conferă trupului o anume identitate, inconfundabilă, tot astfel universul copilăriei lasă o amprentă unică asupra structurii sufletești a creatorului și a dorințelor sale ascunse, latente.

- Cum vezi implicarea scriitorului în viața cetății și cum te plasezi tu?

- Evenimentele din decembrie '89 au dovedit cât de importantă e implicarea scriitorului în viața cetății. Uriașele energii descătușate atunci au însemnat și pentru mine un moment de cotitură. Drumul sinuos al democrației în perioada de tranziție dovedește că e nevoie de o clarificare a conceptelor, de o pedagogie socială în vederea cristalizării concepției de societate civilă. În Arad, apariția unui al doilea cotidian, credibil, "Observatorul arădean", ca alternativă și concurență la ziarul "Adevărul", local, "unic", intolerant, a însemnat un pas important. Împreună cu alți intelectuali ai zonei încerc să răspund săptămânal unor întrebări de actualitate, legate de viața socială, politică și culturală. Este un exercițiu de implicare, de autoeducare și de clarificare a conștiinței omului care încearcă să răzbată deasupra cumplitelor vremi de acum, cum ar zice cronicarul. Implicarea mea în P.A.C. a fost un eșec total.

- Cum înțelegi necesitatea toleranței în lumea-încleștată între ieri și azi?

- Toleranța, ca și iubirea, e un concept care riscă să își piardă sensul din cauza uzurii. Ceva în genul "strigi URA pân'te-apucă ura"! Mediul timișorean în care m-am format ca și vecinătatea spirituală a sirianului Slavici ridică toleranța la rang de emblemă. În acest spațiu de frontieră, cosmopolit prin definiție, mai dăinuie încă ceva din atmosfera burgtheaterului provincial de la porțile Mitteleuropei. Pentru generația noastră contactul cu fenomenul "Phoenix", cu rockul anilor '80, cu amestecul său de arhaitate și biedermayer, apoi impactul cu poetica novatoare a etnicilor germani din Aktionsgruppe Banat și-a avut importanța sa. În studenție am locuit în aceeași cameră din complexul studențesc cu filologi sârbi și șvabi (la un moment dat cu Willi Totok) și cred că am învățat unii de la alții lecția toleranței, în ciuda unor diferențe specifice.

Interviu realizat de
Eugen BUNARU
la Timișoara, în 1 aprilie 1998.

Cu Andrew Sanders despre canon, identități și Europa

- Domnule Andrew Sanders, sunteți un apreciat profesor de literatură engleză la universitățile din Londra și Durham, precum și un subtil analist al perioadei victoriene. Ați devenit și mai cunoscut după ce ați publicat "Scurta istorie Oxford a Literaturii Engleze", lansată acum și în traducere românească cu ocazia vizitei dumneavoastră în România. Cât ați lucrat pentru a definitiva această carte de mari proporții, scrisă într-un spirit pentru a cărui modernitate vă invidiază mulți confrați?

- Patru ani și jumătate. Deși am avut o scurtă pauză sabatică de mare ajutor, a trebuit totuși să-mi țin cursurile în paralel și nu am avut nici o bursă care să mă ajute. Am depus un efort mult mai mare decât am crezut inițial, când am pornit proiectul.

- Ce teorie stă la baza cărții dumneavoastră? De fapt, aveți vreuna?

- Desigur, am o teorie, toată lumea trebuie să aibă o teorie. Cred că cea mai potrivită etichetă ce mi se poate aplica este cea de "New Historicist". În rest, încerc să fiu pe cât de pragmatic posibil, ceea ce nu este chiar o poziție teoretică, dar o poziție pe care eu consider necesară atunci când descriu operele unui scriitor față de care nu sunt foarte admirativ, ci, dimpotrivă, îl simt antipatic emoțional sau politic. Acest lucru s-a întâmplat, bunăoară, cu Spenser, a cărui operă nu-mi prea place. Predându-l însă studenților, am fost surprins să constat că ei erau mai pătrunși decât mine de versurile poetului. Dacă Spenser încă le mai place tinerilor, trebuia să scriu despre el în mod inteligent și vioi. Abordându-l din perspectivă ideologică, aș fi făcut-o într-un mod mult prea îngust. De aceea, am preferat să mă bazez pe un spectru de opinii cât mai larg cu putință.

- Ce credeți despre responsabilitatea pe care o are un istoric literar atunci când alege scriitorii despre care scrie? El impune în mod automat un canon, ceea ce, în cazul unei istorii literare ca cea propusă de editura universitară Oxford, are o uriașă influență atât asupra profesorilor, cât și a studenților.

- Responsabilitatea apare mai ales atunci când scriu despre secolul al XX-lea și, cu precădere, despre epoca noastră. Eu sunt expert în literatura victoriană și cred că dacă aș scrie o istorie a literaturii victoriene aș ști foarte exact ce trebui să includ și ce nu. De fapt, am omis scriitori care erau populari în perioada lor, dar pe care nu-i mai consider foarte importanți astăzi. Apoi am lăsat afară scriitori foarte buni din punct de vedere tehnic, dar care sunt plictisitor de citit. În fine, i-am lăsat afară și pe cei interesați de senzațional. Am preferat să includ autori ce știu să creeze tensiune, mai ales romanciere contemporane foarte talentate. În general, am încercat să fiu cât mai comprehensiv cu putință și să citesc cât se poate de multă literatură critică, să cunosc noile versiuni ale criticii sociologice, feministe sau postcoloniale ca să-mi dau seama care sunt punctele de vedere actuale și căror probleme să le acord mai multă atenție.

De asemenea, m-am tot întrebat dacă să includ romane științifico-fantastice și m-am decis să nu o fac. Poate că acest lucru se datorează mai degrabă ignoranței mele în domeniu. De asemenea, am redus esențial numărul poeților moderni, deoarece trebuie să treacă o oarecare perioadă de timp ca să ne dăm seama care dintre poeți contează cu adevărat. Am fost serios criticat pentru că am omis grupul poeților de la Liverpool, activi în anii '60. Motivul real a fost că nu mi-au plăcut în mod special, deși îmi dau seama că dimensiunea subiectivă nu trebuie să fie cel mai important factor. În rest, dacă am construit un canon, am făcut-o cu toată generozitatea și imparțialitatea de care am fost în stare.

- Ați dedicat un întreg capitol poetului romantic John Clare, despre care în studența mea nu se știa mai nimic. Îl considerați chiar așa de important?

- Da. Problema lui Clare este însă că în ciuda popularității sale crescânde nu avem încă ediții corecte ale operelor sale. Ceea ce se găsește în librării sunt variantele contrafăcute ale editorilor, care au aplicat o punctuație personală asupra versului lui Clare. E un fenomen cu totul nefast pentru cunoașterea exactă a literaturii romantice și de aceea comentariile mele ar trebui să fie un serios îndemn ca să obținem o ediție decentă a poemelor sale.

Pe de altă parte, dacă voi mai revizui cartea, am să îndrept o altă omisiune: lirica medievală. Nu am inclus-o în carte pentru că este anonimă și pentru că se întinde pe două, trei secole. De altminteri, nici nu avem o ediție cu adevărat bună a acestor poeme. Aș putea recomanda unui student, chiar și britanic, o serie de poeme care nu sunt de găsit?

- Cum explicați cariera târzie a unor poeți precum John Donne și Gerard M. Hopkins, care sunt realmente foarte buni. Nu ar fi trebuit să aibă un ecou mai mare în epoca lor?

- Cei doi poeți ilustrează faptul că un canon modern trebuie să fie elastic, flexibil, deschis noilor opinii. Donne și Hopkins ne vorbesc astăzi cu o deosebită vivacitate, ceea ce nu s-a întâmplat în epoca lor. La începutul secolului al douăzecilea, când a renăscut interesul pentru dramaturgia renascentistă diferită de cea shakespeareană, moderniștii l-au descoperit pe Donne. Părea să vorbească cu un glas vernacular, brutal, dramatic chiar, într-un mod care ne scăpa de convențiile poliției romantice. Apărea esențialmente neliric, deși prin structură el este de fapt un poet liric.

La fel s-au petrecut lucrurile și cu Hopkins, al cărui scris a apărut la fel de straniu. Extraordinara complexitate a structurilor sale lingvistice i-a impresionat pe moderniști. Când i-au inclus pe cei doi poeți în canon, au îndemnat cititorii să-i cunoască mai bine și au contribuit la creșterea popularității lor. Cred că un cititor de poezie de acum jumătate de secol nu va înțelege de ce îi preferăm pe Donne și Hopkins unui Dryden sau Pope. După cum nu va pricepe de ce nu-i mai gustăm deloc nici pe unii poeți cu adevărat buni, precum Cowper și Crabbe. Au ajuns marginali pentru că nu mai spun nimic și pentru că scriu în pentametru iambic sau în cuplete. Pope nu va mai deveni cu adevărat popular decât dacă se redescoperă interesul pentru poezia cu rimă.

- Dar Milton se mai predă în universitățile britanice?

- Întotdeauna. Și slavă domnului că se face, deoarece, chiar dacă nu ne plac poemele sale, este unul din acei poeți de care nu scapi pentru că apare mereu în opera altor poeți. Gândește-te la Blake sau la Wordsworth și la felul cum ambii reflectă ritmul miltonian și latinitatea sintaxei sale. Pentru a-l înțelege însă cu adevărat pe Milton trebuie să citești multe din versurile sale, ceea ce displace în general unui public modern.

- Nu li se întâmplă și unor scriitori moderni același lucru? De, pildă, scăderea popularității lui Durrell nu este tot un exemplu al mișcărilor de marginalizare/centralizare pe care le presupune un canon viabil?

- Ciudățenia lui Durrell constă în faptul că el aparține unui val puternic, parțial joycean și parțial lawrencean. Reputația sa a fost enormă în anii '60, dar acum, dacă intri într-un anticariat, vezi câte volume de-ale sale există de vânzare. Acest lucru indică faptul că Durrell nu mai este citit de același tip de cititori ca cei care l-au admirat înainte și că, odată terminate, cărțile sale sunt imediat vândute. Trecerea sa rapidă se datorează faptului că a fost mai mult legat de valorile deceniului șapte decât de cele ulterioare. Un lucru asemănător i s-a întâmplat și lui John Fowles, care, în ciuda extraordinarei sale popularități de acum trei decenii, nu mai este inclus în listele marilor scriitori. Nu cred că cei doi scriitori vor supraviețui dincolo de acest secol.

- Este și cazul lui Malcolm Lowry, un scriitor mult mai rar citat acum decât înainte...

- Am fost puțin jenat că nu l-am inclus pe Lowry în cartea mea, dar este autorul unui singur roman, pe care personal, nu l-am prea agreat niciodată. În plus, nici unul dintre universitarii cu care mă consultam asupra includerii lui Lowry nu m-au sfătuit să o fac, iar cititorii pur și simplu nu mai știau de el. Mi s-a părut nefiresc să-i mențin eu reputația bună, dacă nu o mai avea.

- Ce ne puteți spune în legătură cu numeroasele controverse legate de spiritul european ce se conturează tot mai evident în ultimul deceniu? Cum reacționează conaționalii dumneavoastră la ideea unei identități europene care s-ar adăuga identității lor engleze și britanice?

- Cei tineri sunt mai conștienți de apropierea cu Europa pe care politica, economia și cultura contemporană o propun. Cei mai în vârstă se opun însă ideii de a renunța la insularitatea lor, datorită prejudecăților pe care le au cu privire la țările continentale, prejudecăți intensificate în timpul celui de-al doilea război mondial. Există pentru noi o misterioasă și mai profundă alianță cu Statele Unite, deși cei din generația mea știu că această legătură funcționează doar atunci când Statele Unite doresc ceva de la noi. Ei au fost aliații noștri doar atunci când asta le convenea cu adevărat și nu altminteri.

Personal, sunt convins de necesitatea de a fi european, deși personalitatea noastră istorică a fost întotdeauna diferită de cea a acestui continent. În special în acest secol aberant, când, cu excepția celor două războaie mondiale, ne-am concentrat mai mult asupra imperiului decât asupra celorlalte țări europene. Cred că acum Marea Britanie trebuie să redescopere zonele de interes pe care le are în comun cu vecinii săi europeni și că în această direcție se conturează viitorul.

În al doilea rând, este important ca Marea Britanie să-și dea seama că și-a pierdut poziția de dominație imperială și că s-a îndepărtat de

țările din Commonwealth prin ridicarea unor semnificative bariere comerciale. Iată de ce Australia și Noua Zeelandă, de pildă, doresc acum să se preocupe mai mult de propriul lor destin, decât de relațiile cu noi. În fine, trebuie să dezobișnuim tânăra generație să suspecteze Franța sau Germania ca fiind în mod automat rivale și să o învățăm să le vadă ca partenere.

- Dacă ar fi să intrăm puțin în domeniul imagologiei, care ar fi deosebirile esențiale între felul în care continentalii îi percep pe englezi și felul cum se percep ei înșiși?

- Diferența nu este atât de mare cum pare. Ceea ce mă surprinde și mă flatează atunci când străinii admiră Marea Britanie este faptul că se opresc la constituția și stabilitatea noastră democratică, la respectul pentru civilizație, pentru drepturile omului. Este deosebit de onorabil să fii perceput astfel, chiar dacă realitatea e alta, și acesta poate fi unul din motivele pentru care mulți oameni din vestul Europei doresc cu asiduitate ca Marea Britanie să facă parte din Uniunea Europeană. Simțul valorilor pe care l-am dezvoltat noi de două secole încoace ar reprezenta o asigurare în ceea ce privește stabilitatea politică a continentului, un lucru nu la fel de evident în cazul Italiei sau al Franței.

Dar să revin la imaginea pe care o creăm noi. E ciudat cum, în general, europenii îi văd pe englezi ca rezervați și reci. Dacă mă gândesc la fenomenul oribil reprezentat de suporterii fotbalului englez, violenți și răi, mai ales atunci când sunt beți, nu văd cum mai putem fi considerați democratici, liberali și bine crescuți.

Pe de altă parte, părerile britanicilor cu privire la Europa sunt bazate pe o suspiciune profundă față de tot ceea ce reprezintă fenomenul francez sau german, suspiciune combinată cu o adâncă admirație. În general, cei care cumpără case în Franța, iubesc peisajul sau oamenii din Franța și le vorbesc limba, sunt reprezentanții clasei de mijloc. Îi admiră pe francezi, dar în același timp se tem de ei și sunt împotriva lor. De aceea, sentimentele dintre englezi și francezi sunt ciudate, bazate pe o puternică relație de dragoste și ură. Cei săraci nu au asemenea probleme, ei preferă să se ducă în Grecia sau Spania, unde caută soarele și nu cultura locală. Mai nou, dezvoltarea turismului îi împinge spre locuri și mai însorite, în Indiile de Vest, Hawaii, Africa sau Asia.

- Dar lucrurile par să se schimbe după 1989. Britanicii sunt mai deschiși față de Europa, doresc să călătorească până departe în est și să descopere țări mai puțin cunoscute, precum România.

- Desigur, sunt mult mai interesați de fața până acum nevăzută a continentului și de aceea am încercat în repetate rânduri să organizăm conferințe despre țările estice. Înainte de sfârșitul secolului al XIX-lea erau foarte puțini cei care mergeau în Polonia sau Cehia sau treceau de Austria, în Balcani. Un loc de atracție era, evident, Grecia, datorită culturii sale clasice. Totuși, ajungeau acolo mult mai rar decât în Spania, Franța sau Italia. Dezinteresul pentru zona estică a dispărut acum, britanicii sunt mai deschiși la ceea ce se întâmplă aici după ce a căzut Cortina de Fier și încep să-și formeze un simț al istoriei și, de ce nu, al geografiei mult mai realist.

- Ce părere aveți despre noile teorii post-coloniale, despre interpretarea literaturii din perspectiva "celuilalt", a fostului supus, exploatat și exterminat?

- Criticii post-coloniali sunt deosebit de utili, deoarece ne reamintesc că am avut întotdeauna o poziție și o perspectivă imperială. E esențial pentru noi să descoperim și fateta ascunsă a lucrurilor. Desigur că și eu am fost crescut în același spirit al imperiului, doar că personal am găsit totul extrem de plictisitor. Multe cărți din perioada interbelică care lăudau ideea de imperiu mi se păreau absolut imposibil de citit. Apoi am participat la o serie de evenimente legate de sfârșitul dominației coloniale. E adevărat că nu-mi amintesc de momentul când, în 1947, India și-a recâștigat independența, dar îmi amintesc de diferitele țări africane redobândindu-și ulterior libertatea și știu că aceste evenimente mi se păreau mult mai emoționante. Critica post-colonială este necesară atâta timp cât insistă asupra defectelor pe care le presupune cultura colonială, cum ar fi, de pildă, aspectele rasiste sau extrem-naționaliste. Dar nu trebuie să uităm totuși că misiunea colonizatorilor britanici, ca și cea a romanilor, a fost civilizatoare. Când i se reproșează acum Occidentului că imperiul este o rușine, că a fost opresiv și a distrus culturile minore, se uită toate elementele pozitive pe care dominația britanică le-a adus cu sine. În fine, cândva, țări colonizate, precum India, au fost și ele colonizatoare, au avut și ele imperii.

Pe de altă parte, nu trebuie să reducem totul - așa cum o face Edward Said și discipolii săi - la fascinația europenilor pentru harem. Europenii au fost fascinați de haremuri pentru că acestea au existat doar în Orient și păreau exotice, dar acest lucru nu este denigrator nici pentru culturile occidentale, nici pentru cele orientale.

- Literatura post-colonială însă rezervă surprize deosebite. Sper că sunteți de acord că unii dintre cei mai buni romancieri la ora actuală provin din fostele colonii.

- Literatura colonială este într-adevăr nouă. Deși imperiul a existat mai de mult, literatura colonială a apărut relativ târziu. Nici unul din marii scriitori victorieni nu scrie direct despre imperiu. William Makepeace Thackeray a fost născut la Calcutta, a fost mereu fascinat de India, dar nu a scris despre această țară. În epoca sa, se tipăreau povestiri pentru adolescenți, deci opere de importanță marginală, care mie, în copilărie, mi se păreau foarte nostime. Doar mai târziu, Kipling și Forster au scris o literatură serioasă despre imperiu. În schimb, romanele produse de cei care au părăsit fostele colonii și se află astăzi în Anglia mi se par mult mai semnificative. Sunt convins că importanța lor se va judeca clar în viitor, în funcție de câtă influență au avut asupra literaturii noastre.

Totuși, riscăm să punem un accent mult prea mare pe ceea ce se întâmplă în literatură și să omitem ceea ce se întâmplă propriu-zis în țările respective. Mulți dintre colegii mei care predau literatura post-imperială nu știu cum să vorbească despre scriitorii din fostele țări ocupate care folosesc vocabularul colonizatorilor. Este evident că influența se prelungește și după plecarea ocupanților și nu văd nimic rău în asta. Doar am avut o cultură remarcabilă, nu-i așa?

- Nimeni nu ar putea nega acest lucru. Vă mulțumesc.

Pia BRÂNZEU

Colectivul de redacție: Mircea Mihăieș (redactor șef)
Cornel Ungureanu (redactor șef adjunct), Adriana Babeți (secretar general de redacție), Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
bd. Revoluției 1989 nr. 8, telefoane: secretariat 119176, centrală 190145, 190146
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 7 (1398) 25 IULIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

(Cu)tremurul lui Florin Mugur

Gail Kligman: "Pentru mine, România este o boală cronică!"

Caietele lui Cioran

Kafka & Marx

Dosarul de securitate al artistului

Foto: I. CUCU

Strategiile seducției

Cornel Ungureanu

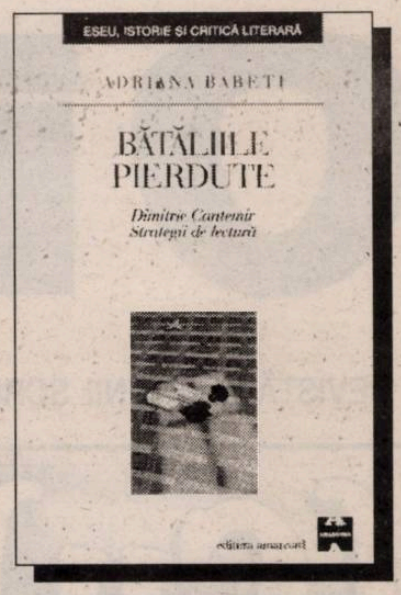

ADRIANA BABEȚI
Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir. Strategii de lectură
Editura Amarcord, 1998, 300p.

Bătăliile pierdute e o carte pritocită vreo douăzeci de ani. În **Argumentul** inaugural, Adriana Babeți își lămurește cititorul de ce a optat (surprinzător: în 1976, când era încă îndrăgostită de Barthes) pentru princepele moldav: "Opțiunea mea pentru Dimitrie Cantemir avea atunci, păstrându-și-o intactă până azi, o motivație de profunzime care depășea cu mult obiectivele strict științifice ale unei cercetări finalizate într-o teză doctorală. Un resort subiectiv, oarecum patetic. Am intuit, păstrând desigur proporțiile, analogia dintre proiectul intelectual, dar și estetic, atât de labirintice, ale principelui moldav și proiectele, nu mai puțin scutite de criza căutării, ale cărturarului și artistului modern. După cum... am mai intuit încă un tip de tensiune interioară care l-ar putea asemăna pe Dimitrie Cantemir unui intelectual contemporan nouă, și anume proiectul spiritual. (...) S-a creat astfel o relație proiectivă, de identificare sau, abuzând poate de concept, o intropatie practică. Oricum, a apărut un atașament afectiv care s-a repercutat benefic asupra cercetării propriu-zise, insuflându-i constant vitalitate".

Am dat un citat atât de lung fiindcă motivațiile abordării lui Cantemir trebuie transcrise: după ce ești interesat de fenomenul modern și postmodern, după ce realizezi antologii ale grupărilor central-europene, abordarea lui Cantemir, poate părea cel puțin hazardată. Fiindcă Dimitrie Cantemir reclamă specializări severe în domenii foarte îndepărtate de preocupările unui teoretician literar.

Pe de altă parte, confruntările cu specialiștii în culturi și religii orientale, cu superspecialiștii literaturii române vechi (câți sunt), ai medievalității pot părea (pot fi) umilitoare pentru neprevenit. Dar cum să existi în cultura română fără a parcurge acest timp (și acest spațiu) marcat de figura emblematică a autorului **Istoriei ieroglifice?** Lucrarea Adrianei Babeți începe prin a numi "strategiile de lectură", căile către abordarea operei, definirea uneltelor. Pentru cititorul obișnuit, dar și pentru cel specializat, autoarea propune un șir de dicționare, de enciclopedii, de manuale. Vrea să-și familiarizeze cititorii cu aridele discipline. Înainte de a ajunge la Dimitrie Cantemir, ea explică ce-i textul, intertextul, cum și unde conturează Genette accepția metatextualității sau pe aceea a arhitextului. Suntem însoțiți mereu de Paul Cornea, dar nu numai de dânsul: grațioasa umbră a Smarandei Vultur își face mereu simțită prezența în acest manual de bună purtare teoretică. Cursul profesoarei ("manualul") se limpezește în capitolul următor: **Un text în orizonturile așteptării: căutarea unui model.**

"Există, prin urmare, de cele mai multe ori, un singur Cantemir privilegiat. Pentru istorici, filosofi sau criticii literari el era, de cele mai multe ori, un umanist, iar dimensiunea teologică sau chiar mistică a operei trecea în umbră...". Dar teologii, dar misticii, dar umaniștii, dar ceilalți? Nu erau și ei părtinitori, exclusiviști, cititori nedrepți cu aproapele lor?

Adriana Babeți nu vrea să nedreptățească pe nimeni. Își lămurește cititorul de "care Orient" e vorba în opera lui Cantemir și de "care Occident". A citit tot, îi citează respectuoasă pe așii problemei. Cititorul neprevenit are parte de pătrățica lui de dicționar în care să se retragă ca să poată degusta liniștit subiectul. În față se bat cuvenitele salamalecuri (dumnealor cei mari se numesc Rudolf Otto, Heinrich Zimmer, G. Scholem, M.M. Davy, Mircea Eliade, Lucian Blaga, Anton Dumitriu dar și ceilalți, aparținând actualității cercetării (și ei convocați cu o deplină onestitate: M. Anghelescu, M. Muthu, Dan Bădărău, Elvira Sorohan, Dragoș Moldovan) sunt omagiați cu iubire. Între ei se intercalează câte o frază menită a sintetiza informația în numele proiectului propus de autoare: "Aproape toate traiectele modelului **spiritual** oriental sunt, în cazul lui Dimitrie Cantemir, relativizate, puse în criză, iar în cele mai multe cazuri, infirmate. Avem însă temeiuri obiective de a-l racorda pe Cantemir la acest model global?".

Între paginile dicționarului, ale enciclopediei, ale manualului se insinuează, mereu și mereu, o întrebare nevinovată care, parcă, redimensionează totul. Recapitulările (numeroase) operate de autoare nu țin numai de etica profesională; nu aparțin doar harului pedagogic. Ele deplasează accentele pe **actualitatea** problemelor. Dacă "traiectele modelului spiritual oriental" sunt "puse în criză", înseamnă că principele posedă o vocație intelectuală capabilă a "pune în criză" un model. Dar cum arată un model spiritual oriental, ce înseamnă "să-l pui în criză"?

Pătrundem pe terenul în care doar eruditii pot convorbi. Numai inițiații știu despre ce e vorba. Mergând alături de cei care știu, scriind (în numele lor) numitele "pagini de popularizare", autoarea nu lasă deloc impresia că ar fi copleșită de "imaginile de nedescris" ale acestor teritorii. Dimpotrivă, **știe,** și încercările de a-l familiariza pe cititor cu autorul (cu temele fundamentale) par o cale de a-l solidariza pe acesta cu **lumea** cărților. Sau, pur și simplu, cu Lumea.

Toate paginile despre **scris,** despre **carte,** despre **litere,** despre **ezoterism,** despre **alchimie,** despre "estetica profunzimilor" răstoarnă perspectiva. Autoarea nu mai vorbește despre Cantemir, ci despre sine. Nu mai pune în centrul acțiunii o "lucrare de doctorat", o operă de abilitare științifică. Exprimă un timp al "cuceritorului" și o strategie, într-o luptă esențială.

Lecția de literatură - de geografie spirituală, culturală, literară - se transformă într-o lecție de viață. De la **a scrie, a citi, a cunoaște** se ajunge la **a trăi.** Sau la momentul în care **a trăi** înseamnă **a cuceri** acel teritoriu al viului. Sau cum spune chiar autoarea: "Am ajuns, așadar, la capătul lucrării, cu sentimentul din ce în ce mai limpede că bătălia promisă, "asediul" propriu-zis al operei lui Cantemir nici nu a avut loc, că abia acum ar trebui să înceapă, după tot acest lung șir de împresurări, învăluiri, pacturi, retrageri și replieri. Deci, o bătălie pierdută? Mai degrabă o bătălie amânată... (...) Dacă amânarea este însă o formă de bine chibzuită strategie, un răgaz întremător pentru forțele risipite, atunci totul rămâne de cucerit și câștigat".

De la titlu la concluzie există o unitate a demonstrației - a argumentației - care ne atrage atenția asupra **personajului** care își afirmă proiectul. Identificarea cu Cantemir nu-i vorbă goală: cel care studiază opera trebuie să fie, și el, un purtător de bătălii. Operația de a scrie aparține unei mâini înarmate. Publicul literaturii se cucerește manu militari.

Să ne amintim că, în urmă cu aproape trei decenii, Adriana Babeți a inaugurat un proiect numit **Despre arme și litere:** un studiu de rară subtilitate și de spectaculoasă erudiție asupra acestui spațiu al culturii și al existenței. S-a implicat în acest studiu pornind chiar de la prenumele ei: **Adriana** devenea Ariadna, problema literelor și a armelor devenea una legată de labirint, dar și de viața personajelor protoistorici umane: aceea a amazoanelor.

Istoria ieroglifică poate fi, în felul ei, un capitol al acestei încercări de a sonda imaginile "de nedescris" ale acestei epopei "protoistorice".

După concluzii (după ce și-a încheiat luptele) autoarea adaugă o **Anexă: De la textologie la teoria textului.** Este un "Îndreptar de cantemirologie", ultimul dicționar de care are nevoie cel care se inițiază în această "știință".

În această operațiune de cucerire a "specialiștilor (nu a lui Cantemir) - a "cantemirologilor", autoarea manifestă bun simț exemplar. Aș putea spune că niciodată arta seducției nu s-a manifestat mai viu în critica românească. Fiecare cantemirolog, vechi sau nou, e trecut într-un registru special, un fel de almanah Gotha al literaturii. Nimeni nu e uitat, nici unul nu e scos de pe liste.

Protocolul e complet și susținut cu har. Dacă vreunul dintre aleși suferă de proastă creștere, e găsit urgent unul care să emancipeze disciplina. Dacă Al. Piru mai face rele (dar la ediția a doua... lucrurile se schimbă) e convocat, în replică, G. Ivașcu: "formularea lui G. Ivașcu este, pentru demonstrația noastră, exemplară". Dacă Silvia Mușat și Silvestru Boatcă, tipăriți de Editura Militară, sunt "de minimă rezistență", cercetarea Ecaterinei Țarălungă e un adevărat triumf. O neobișnuită generozitate animă această carte exemplară.

Am mai citit...

● **Ioana Em. Petrescu și literatura potențială.** Din "scrisorile americane" ale Ioanei Em. Petrescu (1981-1983) Ioana Bot alcătuiește volumul **Molestarea fluturilor interzisă.** În vara lui 1990, Ioana Em. Petrescu visa să scrie, pornind de la aceste scrisori, un "jurnal american". Ce ar fi fost acest jurnal putem deduce dintr-un text publicat în **Luceafărul** (9 mai 1990) și încă dintr-unul, care a devenit prefața acestei cărți: **«Carteggiare» - elogiul, călătorului fără vocație.** Sunt pagini sclipitoare, de o frumusețe spectrală: filosoful trăiește bucuria de a se manifesta și altfel. De la scrisorile publicate de Ioana Bot la paginile "definitive" (cel puțin în aparență) distanța este astrală. Dar cu atât mai important este volumul: în el trăiește, respiră, pulsează un călător fericit. Un om care știe să râdă, să surâdă, să se întristeze, să privească ironic, autoironic lumea prin care trece. Omul de mare frumusețe sufletească, dar și spiritul reflexiv al intelectualului de elită se exprimă din plin. Se pot decupa propoziții memorabile ("altă carte de citate") și probabil o vom face cu alt prilej. Cartea afirmă un stil epistolar și subliniază fidelitatea unui discipol: Ioana Bot.

● **Sorin Titel de Banat.** Cartea Adei D. Cruceanu, **Porunca Fiului, Eseu asupra prozei lui Sorin Titel,** e menită să mai stăvilească ofensiva prostioarelor debitate pe seama scriitorului. Eseista (și traducătoarea: Ada D. Cruceanu este un intelectual de performanță) beneficiază întâi de o bună cunoaștere a infrastructurii culturale a Banatului. Lecturile atente ale romanelor lui Sorin Titel mai beneficiază și de o bună cuviință de care scriitorul n-a avut parte (parcă) în ultima vreme. Sorin Titel, iată, devine "clasic"! Cartea doamnei Cruceanu reprezintă un moment al clasicizării sale.

● **Fan-club Rodica Draghincescu.** În colecția de poezie destinată a publica operele complete ale nouăzeciștilor reprezentativi, apare volumul **Ah!** al Rodicăi Draghincescu, însoțit de comentarii elogioase, semnate de un număr impresionant de susținători ai generației 90, de la Marin Mincu la Al Cistelecan și de la Mircea Mihăieș la Dan Silviu Boerescu. Stilul șocant, nu lipsit de o studiată agresivitate al nouăzeciștilor (poeți ai cotidianului derizoriu - ai antipoeziei imediatului) își descoperă în Rodica Draghincescu o luptătoare: o amazoană capabilă de fapte mari, fie și pe teritoriul cel mai puțin ofertant al înfruntării.

● **O poetă de 14 ani.** Privesc cu suspiciune debuturile timpurii, creatorii adolescenți ambiționați de banii sau de capriciile părinților. De data aceasta, Oana-Raluca Topală, propusă de Editura "Timpul" și de criticul Gheorghe Jurma merită a fi urmărită și pe mai departe. Debutul ei **(Rana viitoare)** merită atenție. Există un univers obsesional care, mi se pare, anunță un scriitor: "S-a spart gheața/țipete curg/printre noi/Trezește-te!/Visul e spiritul pervers al iubirii", sau un **Bătrâne copil:** "Atinge stelele și apoi/privește-mă/cu ochi de înger: sunt eu - a 13-a/vârstă a timpului".

---

* Ioana Em. Petrescu: **Molestarea fluturilor interzisă. Corespondență.** Ediție alcătuită, postfață și note de Ioana Bot, Ed. Didactică și pedagogică București, 1998; Ada D. Cruceanu, **Porunca Fiului. Eseu asupra prozei lui Sorin Titel,** Ed. Hestia, 1998; Rodica Draghincescu: **Ah!,** Editura Vinea, 1998; Oana-Raluca Topală, **Rana viitoare,** Ed. Timpul, Reșița 1998.

COPYRIGHT

Vârsta ca o separație

Ion Bulei

Se vorbește astăzi mult despre vârstă. Betty Friedan scrie o carte *Vârsta de inventat*, Arrigo Levi scrie *Bătrânețea poate să aștepte*, Norberto Nobio *De senectute* (amintind titlul lui Seneca, dar scris la 87 de ani, nu la 60, ca anticul lui predecesor, Paolo Bianchi ne descrie cum este *A avea 30 de ani și a trăi cu mama...*

În zilele noastre diferențele de vârstă încep să ia locul diferențelor sociale sau etnice. "Copilăria", de exemplu, a fost "inventată la sfârșitul epocii luminilor, în lumea aristocratică, ne spune o cercetătoare italiană, Chiara Saraceno, întemeiată pe cercetările lui Philippe Ariès. Dar copii au existat totdeauna?. "Da, dar erau considerați mici adulți și trăiau ca adulți și în mijlocul adulților. Hainele tipice copiilor apar la sfârșitul secolului 18. Mai înainte modelele erau aceleași cu ale adulților". Copiii țăranilor făceau aceleași munci ca părinții lor sau, dacă erau de aristocrați, mulți studiau latină și greacă de la vârstele cele mai fragede. Cu alte cuvinte copiii erau "adulți în miniatură".

Cu școala, apare și noțiunea de "adolescență", cum o demonstrează John Neubauer în cartea sa *Adolescența fin - de - siècle*. Epoca industrială extinde importanța școlii secundare. O întreagă literatură (dé n-ar fi să citâm măcar scrierile lui Wedekind, Barrès, Kipling, Thomas Mann, Musil, Alain Fournier) sau pictura lui Munch, Egon Schiele, Kirchner definesc modelul adolescentului. Acest model alungă tot mai departe un alt model, al tânărului. La jumătatea anilor '60 tinerețea începea la 25 de ani, apoi la 29, azi dincolo. Bob Dylan cânta nu întâmplător *Forever young*, despre tinerețea ca un vis colectiv, ca un mit al epocii noastre. Azi se vorbește de "tinerii adulți" între 30-34 de ani. Și bătrânețea s-a îndepărtat. Avem "tineri bătrâni" (65-75 de ani), "adulți bătrâni" (după 75 de ani), pentru că, într-adevăr, azi cineva de 65 de ani nu pare să aibă nimic în comun cu cineva de 80 de ani. Agenția italiană Censis constata faptul că 40% din italieni se simt mai distanți de o persoană dintr-o altă generație decât de una dintr-o altă clasă socială sau altă etnie sau sex. Vârsta pare a deveni o separație, generațiile un fel de clase sociale cu problemele lor specifice.

Generalul Puiu și Suporterul Găină

Marcel Tolcea

A facerea Țigareta 2 a scos la iveală o situare a presei în plan social ce nu mai poate fi contestată: acum, în România, Presa este cu adevărat o putere în stat! Sondajele de opinie arătau, la acea dată, o sporită încredere a opiniei publice în presă, într-un moment în care ea rămăsese de fapt singura expresie curată a societății românești. De la președinte la parlamentari, de la Armată la SPP, Poliție sau SRI, totul era igrasiat - continuă să fie! - de amprenta prezumției de corupție sau, cel puțin, de o ambiguitate suspectă în ceea ce privește lupta împotriva corupției.

Numai că o asemenea poziție privilegiată a presei - oricât de măgulitoare ar fi! - nu este firească și poate produce surprize neplăcute tocmai prin faptul că tinde să se substituie instanțelor statului de drept, în speță Justiției. Astfel, este cel puțin curios faptul că vinovăția și vinovații sunt clamați cu mult înainte ca Justiția să se exprime. Ceea ce nu numai că trădează grave deficiențe deontologice, dar și culpabilizează instanțele în drept dacă verdictul lor contravine opiniei mediatice. Este o presiune teribilă ce se insinuează seară de seară, pe micul ecran, unde 5-6 publiciști produc ceea ce se cheamă "efectul de agendă", adică îi spun românului care sunt subiectele cele mai importante, cum trebuie să le înțeleagă, cine e de vină și ce ar trebui să facă Președintele, Legislativul, Justiția, Poliția. În fața acestor jurnaliști - Cristian Tudor Popescu, Dumitru Tinu, Ion Cristoiu, Cornel Nistorescu, Horia Alexandrescu, Mihai Tatulici sau Marius Tucă-, "puternicii" țării stau smirnă, sunt afabili până la umilință, explică răbduriu, se justifică. Așa dl Constantinescu, așa dl Diaconescu, așa dl Roman (cu unele, totuși, timide învolburări), așa miniștrii. Ai zice că nimic nu le poate ține piept "directorilor de opinie", de fapt presei ai căror ambasadori plenipotențiari sunt.

Aș fi spus și gândit chiar așa dacă nu ar fi venit pârdalnicul Campionat Mondial de fotbal și dacă dl Anghel Iordănescu, împreună cu toată echipa, nu ar fi umilit amarnic presa românească instituind un "silenzio stampa" în premieră absolută la noi. Luați de euforia succesului pe toate fronturile, jurnaliștii au încercat să-l sancționeze pe Stelea pentru niște gesturi obscene și au atras atenția că generalul-antrenor face călătorii pe bani românești în folosul grecilor, uitând, în acel moment, pur și simplu, că nu îi trag de bretele pe "bieții" guvernanți, ci pe "tricolori", pe "băieți", pe "ai noștri", adică pe (semi)zeii anului 1998! O deificare începută în meciul cu Columbia și ajunsă la apoteoză în minutul 90 al întâlnirii cu Anglia.

"A patra putere în stat", ce până mai ieri tăia în carne și plantă vie, a rămas fără glas/pix, a început să-și ceară scuze, a căzut în genunchi, a plecat smerit ochii, a făcut penitență. În sferturi, meciul cu Croația ne-a arătat pe unde suntem, așa că "băieții" s-au întors acasă. Unde - am o presimțire pentru statuile blonde! - meciurile vor continua. Mai întâi în semifinale, iar apoi în marea finală. Cu presa. Care și-a vopsit părul într-un albastru vânăt.

P.S. În Franța asta s-ar fi titrat "Vengeance! Le reste, ils s'en foot!"

NOUTĂȚI LA "POLIROM"

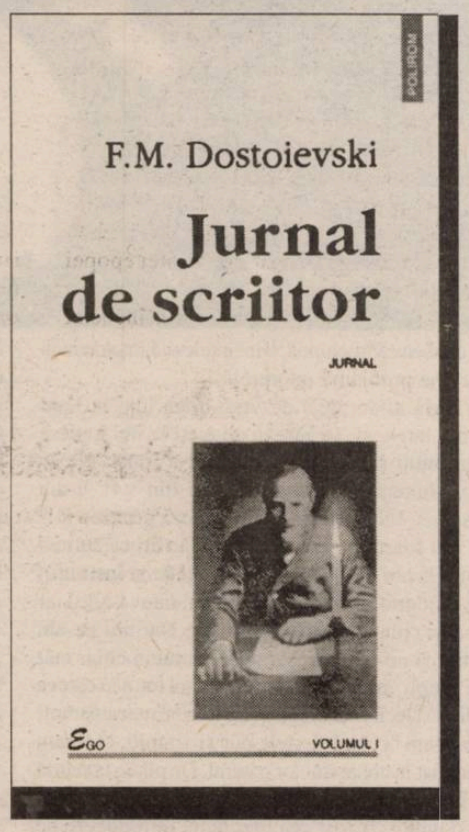

Va fi spectacol, va fi toamnă

Adrian Bodnaru

Între "La revedere" și "La toamnă", Teatrul Național din Timișoara a insinuat o promisiune intrepidă: stagiunea 1998/99 va fi europeană, sau - precum știm de la "ministrul cu țigara" - "nu va fi deloc". Pentru că Naționalul a rămas dator, în mari spectacole, unui oraș ce sigur nu vrea să i se achite datoria în rate. Patronul stagiunii viitoare stă confortabil, ca acasă, într-un întreg proiect. Stă, cum ziceam, dar numai după ce și-a dat acordul să se scrie, pe bannerul de fezandat fațada TNT la vreme de vară, premierele stagiunii 1998/99: **Demonii**, de John Whiting, regia: Laszlo Keszeg (Ungaria); **Madame de Sade**, de Mishima, regia: Philip Boulay (Franța); **Ubu rex**, de Alfred Jarry, regia: Stefano de Luca (Italia); **Ajax**, de Sofocle, regia: James Kerr (Anglia); **Bent**, de Martin Sherman, regia: Eli Malka (Israel); **Hecuba**, de Eurupide, regia: Petros Minopetros (Grecia); **Insula**, de Simona Gonella, regia: Simona Gonella (Italia). O "pânză" inedită pentru Timișoara, România. Una sub care orice teatru ar vrea să își petreacă ploile din lunile VII și VIII. Despre regizorii "disponibilizați" de Uniunea Teatrelor europene pentru Timișoara, o frază: au învățat la școlile lui Giorgio Strehler sau Peter Brook și sunt vedetele de azi/mâine ale teatrului continental. Și un adaos pentru Eli Malka: el este tocmai directorul Uniunii Teatrelor Europene. O uniune care a pierdut un urias (iar Piccolo Teatro, uriașul) în decembrie '97: Giorgio Strehler, nume sub care stă această stagiune ce va începe cu-nceputul acelor ani teatrali, cum au fost șapte - chiar dacă neconsecutivi - până acum: Festivalul Dramaturgiei Românești, ediția a VIII-a, 2-8 octombrie 1998, ocazie de adunare generală a celor spuse nume mari. Dar și a altora, chiar peste ei. Un mai mult decât festival, dim toamnă: o nouă instituție a Timișoarei, eliberată, deci, de sub tutela TNT, cu o conducere și proprie, și tricefală, precum structurile ce se respectă. Un alt pre-text, pentru o altă dată, cu atât mai mult cu cât - aflăm - evenimentul a fost inclus în sistemul festivalier al Institutului Internațional de Teatru Mediteranean.

Altfel: Naționalul și-a ratat ubicuitatea. N-a fost, în planurile artistic și administrativ, deodată. Dar nu din lipsă de vocație. Nu. Mai degrabă, de timp. Căci nici nu se cunoaște alt consumator de timp în afara omului; îndeosebi a celui care înăuntru nu prea se recunoaște când și când. TNT a mizat pe un caz, de acum va miza pe producții. O mai firească reîntoarcere la origini nu există pentru un teatru. TNT s-a restructurat, a devenit compatibil cu omologii săi europeni și a intrat în dialog cu aceștia. (E și motivul pentru care o parte-a muzelor a cam tăcut). Naționalul a reușit inclusiv evoluții carismatice - obligatorii pentru un demers radicalizant ca al lui - într-un peisaj instituționalizat totuși revolut și a convins cel puțin două instituții culturale importante ale orașului (Opera Română și Inspectoratul pentru Cultură Timiș, mai receptive la nou ca oricând) că actualul sistem este tangibil, că nu e tabu. Fără a se dori totemul cuiva, Teatrul Național va rămâne însă generos în proiecte: refuncționalizarea clădirii în care se află, realizarea unei săli de teatru moderne - Sala Studio ș.a. Va mai vui, desigur, reforma managerială aici, deasupra Pieței Operei, Victoriei, și nu a Teatrului. Dar, ca să parafăm - și, de-aici, riscuri (mereu truvabile-n vacanțe lungi) -, cu mult sub decibelii sălii de spectacole.

"Pentru mine, România este o boală cronică!"

Gail Kligman

- Mircea Mihăieș: Gail Kligman, ești profesor la Departamentul de sociologie al Universității din California, Los Angeles. Ai predat, de asemenea, antropologie la Universitatea Austin din Texas și antropologie politică la Georgetown University. Ești un profesor american deosebit de interesat de realitățile românești. În 1981 ai publicat Căluș: Symbolic Transformation in Romanian Ritual, **iar în 1988 o altă carte dedicată României:** Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania, **recent tradusă la editura Polirom. De curând, la University of California Press ți-a apărut o carte care, desigur, va face și ea numeroase valuri:** The Politics of Duplicity: Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania.

Purtăm acest dialog - o spun pentru cititorii noștri - în limba română, pe care o stăpânești nu numai până la nivel de nuanță, ci o vorbești cu o virtuozitate lingvistică incredibilă. Pornind de aici, ți-aș propune o discuție în care aș dori să atingem mai multe puncte. Primul, cu care aș începe, este alegerea ta ca și cetățean de onoare al Ieudului! Un lucru care se întâmplă foarte rar în România!

- Nu știu nici eu câți străini sunt făcuți cetățeni de onoare ai unei localități rurale în România. Dar pentru mine este o onoare și o mândrie. De fapt, încă nu am fost anunțată oficial, însă nu de mult am participat la o lansare de carte la Sighet și acolo mi s-a comunicat acest lucru. Urmează, mi s-a spus, adunarea extraordinară a consilierilor din Ieud, și apoi...

Pentru un cercetător ca mine, care a petrecut atâta vreme în România, onoarea mi se pare încă mai mare. Acest lucru spune ceva despre relațiile mele cu oamenii din Maramureș, de-a lungul anilor - și iată că au trecut deja douăzeci! Dar se pare că și oamenii din sat citesc astăzi cartea, un alt lucru care mă bucură enorm.

- Se poate, deci, vorbi de o reflectare în oglindă. Ei se văd, desigur, în cartea ta, Nunta mortului, **pe ei înșiși!**

- Fără îndoială! Este o carte despre ei și faptul că nu s-au supărat pe mine pentru ceea ce am scris, despre nu știu ce am zis (unii chiar mi-au atras atenția că nu sunt de acord cu nu știu ce!), însă e clar că ei sunt mândri că au devenit eroii unei cărți. De altfel, noi am lucrat împreună la conceperea ei!

Un american în Maramureș

- Ai stat, practic, mai mult de doi ani în Maramureș...

- Nu știu exact, s-ar putea să fie peste doi ani și jumătate, în câteva serii. Inițial, am stat treisprezece luni în șir, apoi am revenit câteva luni, vară de vară...

- Ce putea să facă un tânăr cercetător american, provenit din cu totul altă civilizație, din cu totul alt mediu, din cu totul altă lume, care plonjează dintr-o dată într-o comunitate românească tradițională - ca să nu spun chiar "primitivă". Cum arăta atunci, în anii șaptezeci, o zi din viața ta în Maramureș?

- Stai o clipă. Cred că ar trebui să recitești cartea, unde dau răspunsul la o astfel de întrebare...

- Gail, întreb acest lucru pentru cititorii noștri care te vor descoperi, unii dintre ei, abia cu ocazia acestui interviu!

- Foarte bine. Întrebarea ta a fost și întrebarea gazdelor mele: "Ce-o să facem cu ea aici, cu ea care vine din Statele Unite? N-avem condiții pentru ea..."

- Ce n-aveau? Era curent?

- Nu, nici curent, nici apă. Nu era mare lucru, de fapt! Era o jale!

- Deci, de la nivelul anului 2000, plonjai în anul 1000!

- Am să spun ceva ce poate n-ar trebui să spun: dacă mergi într-un loc străin și diferențele între lucrurile cu care ești tu obișnuit și ceea ce descoperi sunt atât de mari, atunci, dacă oamenii te primesc cu omenie, nu e chiar atât de greu cum ți se pare ție. Nu ești primul care se miră de "rezistența" mea. Și tu, și, ieri, Daniel Chirot, vă mirați: «dar cum Dumnezeu ai putut sta acolo?!» Nu mi s-a părut greu deloc! Asta chiar dacă nici condițiile politice nu erau atât de favorabile ca astăzi. Și crede-mă, nu eram o inconștientă care să nu știe pe ce lume se afla! Știam la ce mă expun, prin simplul fapt că eram o străină.

În primele nouă luni ale șederii în România am locuit în București. Și a fost nespus de neplăcut. Nu intru în detalii, nu are rost.

- Nu știu de ce, poate pentru că a rulat la noi filmul, s-a tradus și cartea, dar mă simt tentat să fac o paralelă cu Seven Years in Tibet! **Și cu asta revin la întrebare: cum arăta o zi din viața ta la Ieud?**

- Mă trezeam dimineața și de obicei vorbeam cu gazdele mele: "babele", sculate dis de dimineață, vorbeau tare și mă trezeau, pentru că eu de obicei lucram noaptea până târziu. (O spun cu tot dragul, ba chiar cu umor!) De cum m-am stabilit la Ieud, le-am spus că dimineața vreau apă caldă - ceea ce cred că a fost un lucru neobișnuit, ciudat pentru ei! Țin minte că mai ales în primele luni veneau la gazda mea să discute aproape toți oamenii din sat, punând tot felul de întrebări despre mine: "Ce mănâncă?", "Ce face?" Îmi spuneau "Domnișoara"!

Nefiind foarte obișnuită să mănânc de dimineață slană cu ceapă și cu brânză, mâncam de obicei lapte acru! Iar în primul an n-am prea mâncat nici pâine. Așadar, pentru ei eram ceva straniu, picată de pe altă planetă! Dar n-am murit de foame în Maramureș!

- În Nunta mortului **există foarte multe texte folclorice transcrise direct la fața locului. După câte știu eu, este destul de greu să te apropii de oameni, mai ales în astfel de comunități cvasi-închise, și să-i determini să-și "dea" aceste texte. Cum ai procedat?**

- Stai o clipă. Există o diferență destul de mare între stilul de cercetare al antropologilor din vest și al etnografilor de aici. E vorba de o diferență metodologică.

"Eu rămân cu voi!"

- În ce constă această diferență? Ai putea s-o descrii?

- Da și nu. Tema a fost tratată de mulți, în scris, dar mie mi se pare că e puțin pretențios ca un străin să sosească într-o țară și să pretindă că înțelege totul. Baza pentru studiile noastre, pentru antropologi în general, o constituie obligativitatea de a sta acolo unde faci cercetarea. Și stai cel puțin un an de zile, până când ai pătruns în comunitatea respectivă, până ajungi să înțelegi ce înseamnă lucrurile cu adevărat, și nu ceea ce cred eu că înseamnă. Bineînțeles că întotdeauna survine problema interpretării.

Mă aflam deja de vreo două luni la Ieud când, într-o zi, se găseau adunați la noi în casă mai mulți săteni, iar o babă mi-a spus: "Va să zică dumneavoastră nu plecați din sat!" I-am răspuns: "Nu, eu rămân aici cu voi, printre voi!" A fost foarte mirată și a zis: "Să știți că au mai venit la noi în sat destul de mulți de la Institutul de etnografie și folclor, au stat câteva zile, iar uneori chiar și două săptămâni. Dar noi ne-am mirat și ne-am întrebat: Oare suntem chiar atât de simpli, încât ei să afle despre noi totul în câteva zile?!" Deci, ei au înțeles foarte bine mecanismul! Eu n-am "cules" textele pur și simplu, ci le-am decupat în contextul lor natural. De pildă, la scurtă vreme după stabilirea mea în sat, am participat la o nuntă. A fost cea mai bună introducere pe care puteam s-o am în viața satului. Bineînțeles, până a doua zi toată lumea a aflat că în sat se află o americană!

Pe atunci, o nuntă dura, ca-n povești, câte trei zile! Or, numai la o singură nuntă, dacă înregistrai tot timpul, culegeai foarte mult material. Mai complicată și mai stânjenitoare era chestiunea înmormântărilor. Situația era absolut anormală: rudele, apropiații plângeau de li se cutremura sufletul, iar tu, "omul de știință", veneai cu un aparat și îi înregistrai! A fost pentru mine o mare problemă de natură etică. Am constatat însă, că, pentru ei, lucrurile erau mult mai simple.

Aș vrea să subliniez un lucru: atunci când faci cercetare de teren, nu e vorba doar de un proces de învățare **a ceea ce fac ei.** Trăind alături de acești oameni, am descoperit că începeam să mă gândesc, să trăiesc lucruri și situații care nici nu-mi imaginam că există. În destule situații am fost umilită de ceea ce trăiam. La înmormântare, însă, cei care boceau erau cu totul dezinteresați și de tine, și de restul lumii. Ei erau prinși în emoția tragică a pierderii cuiva drag.

Uimitor, pentru mine, a fost efectul înregistrărilor asupra sătenilor. La o săptămână sau două după înregistrare, femeile veneau la noi în casă - uneori mă așteptau ore întregi până mă întorceam, că tot n-am apucat să spun ce făceam toată ziua! - și îmi cereau să le pun banda cu înregistrări. Mai ales cântecele și bociturile mătușei Niță (fie iertată!) erau extraordinare. Avea un talent nemaipomenit și deși oamenii aceia îmi erau, totuși, mai la început, străini - încă nu mă adoptaseră, nu făceam parte dintre ei, așa cum mă simt acum -, cu toate acestea, de multe ori plângeam și eu ascultând-o. Metaforele cântecelor erau atât de frumoase și de emoționante, încât uneori îmi era foarte greu să stau să înregistrez, și doar ascultând ce au zis și **cum** au zis ce au zis eram copleșită.

(Fac o scurtă paranteză: Eu am un respect foarte mare pentru acești oameni și nu înțeleg lipsa de apreciere, ba chiar disprețul pentru țărani al unor intelectuali români. Mulți dintre ei sunt deosebit de talentați, mai ales pentru poezie).

Așadar, adeseori veneau la mine și voiau să asculte cum s-a cântat după cutare mort - și dintr-o dată vedeai cum, la mine în cameră, toată lumea plânge! Ascultând, retrăiau întocmai momentele înmormântării. Mie mi se pare un lucru extraordinar felul în care ei știau să trăiască întâlnirea cu moartea. La noi, în America, se consideră că nu e bine să exteriorizezi ceea ce simți, că trebuie să accepți fatalitatea, iar la urmă descoperi că oamenii nu dorm nopți întregi, că se chinuie în singurătate. Or, metoda maramureșenilor mei, de a "se înțelege" cu moartea prin jeluire mi se pare foarte profundă.

Deci, nu făceam niște înregistrări "artificiale", nu mă duceam la cineva și îi ceream: "Spuneți-mi, vă rog, cutare cântec sau bocet". Nici vorbă. Toate textele înregistrate de mine sunt culese pe teren, vii, autentice. Însă chiar și în ce privește partea tehnică le sunt îndatorată sătenilor. Ei m-au ajutat enorm să descifrez zecile de benzi pe care le-am înregistrat. Nu e foarte ușor să transcrii o bandă, când în fundal auzi și muzica - la nuntă e, totuși, o mare gălăgie! -, când ei vorbesc în grai, și așa mai departe. Or, când transcriam, ei mă ajutau efectiv la descifrarea textelor. Deci, fac și ei parte din procesul de elaborare a cărții.

Oamenii au fost extraordinari, ei m-au ajutat să le învăț limba. Umblau după mine și îmi explicau ce înseamnă cutare sau cutare cuvânt! Aveam mereu cu mine un caiețel, în care notam

"Pentru mine, România este o boală cronică!"

Gail Kligman

semnificația diverselor vorbe ale graiului lor. Așadar, a fost un proces la care a participat foarte multă lume. Am avut lungi discuții despre tot felul de lucruri. Fiindcă atunci când faci cercetare trebuie să știi să asculți. După cum mă cunoști, eu nu sunt o persoană foarte tăcută de felul meu, dar cred că știu foarte bine și să ascult!

"Am descoperit România întâmplător"

- Ai descoperit România din întâmplare sau aveai anumite cunoștințe prealabile despre țară?

- Nu, nici n-am vrut să vin în România! Fiind studentă la Berkeley, intenționam să-mi fac cercetarea de doctorat în sociologie în fosta Iugoslavie, în Macedonia. Tema mea originală a fost procesul de modernizare a unor comunități tradiționale. Veneam în cadrul unor convenții bilaterale, însă iugoslavii mi-au pus în vedere că dacă vreau să fac cercetări de teren trebuie, totuși, să stau într-un oraș și să fac naveta! N-avea nici un rost să procedez astfel. În plus, vreme de trei sau patru ani de zile învățasem sârbo-corata, și iată că nu îmi mai folosea la nimic!

Apoi IREX-ul mi-a sugerat să mă duc într-o școală de vară la Sofia. Am făcut și asta - dar cu același rezultat: nu mi se permitea să stau în satele în care ar fi urmat să fac cercetări. Era în 1975 și, dacă ții minte, Ceaușescu avea o imagine bună în Occident. Și iată cum circumstanțele geo-politice m-au adus în România!

- Ceea ce, practic, ți-a modificat viața!

- Fără discuție! Am obiceiul să spun că pentru mine România este o boală cronică! O boală de care nu pot scăpa.

- După Nunta mortului, **ai publicat o altă carte despre România. Ea a apărut chiar zilele acestea, la California University Press. Se numește** The Politics of Duplicity: Controlling Reproduction in Ceaușescu's Romania ("Politica duplicității: Controlul natalității în România lui Ceaușescu"). **Ea este, după cum o definea aseară Vladimir Tismăneanu, o carte despre istorie și politică. O carte despre politica demografică în România. Ea se articulează, desigur, intereselor tale de antropolog, de folclorist chiar, și de sociolog.**

- Am scris cartea folosind o metodă pe care aș defini-o drept multidisciplinară, dar și multimetodologică. Există în ea și date calitative, dar și date cantitative. Eu aș zice că ea reprezintă o etnografie a statului ceaușist. Inițial, intenționam să scriu o carte despre ceea ce se întâmplă într-un stat în care avortul este interzis.

- Când ți-a venit ideea scrierii acestei cărți?

- Nici una din cărțile despre România n-a fost planificată, la drept vorbind, de mine! De pildă, când am scris **Nunta mortului**, intenționam, de fapt, să fac o cercetare despre vrăji. Vrăjitoarea cu care voiam să lucrez a murit la o lună după ce am revenit în România, în Maramureș. Mi-a fost imposibil să găsesc pe altcineva, pentru că, după cum știi, vrăjitoria era considerată drept o infracțiune. Fiind un lucru periculos, nu merita riscul. Ajungând în Ieud, mi-a fost clar că trebuie să lucrez asupra ciclurilor vieții.

În 1985, venind în vară în România (lucram la ultima variantă a textului ce avea să fie **The Wedding of the Dead**), am fost și în Maramureș și mulți dintre țăranii mei de acolo, dar și prieteni de la București, mi-au spus: tu știi ce se întâmplă în țara asta, noi nu putem scrie nimic, dar tu o poți face. Am simțit că pe o datorie a mea să depun o mărturie despre atrocitățile ceaușismului.

Întâi și întâi, am intenționat să scriu, la un nivel mai teoretic, despre omogenizare ca teorie și strategie a modernizării socialiste a lui Ceaușescu. Or, una dintre politicile întrebuințate de el a fost și cea demografică. Adică felul în care statul controla intimitatea și corpul omului, alături de celelalte două, "Cântarea României", prin care se controla mintea oamenilor, și sistematizarea. Studiul meu urma să aibă, deci, trei părți. Bineînțeles, a fost foarte greu, pentru că nu aveam acces la informația de primă mână. După 1990, prietenul meu Ken Jowitt a spus: "Gata, termină cu sistematizarea și Cântarea României, nu mai au nici o relevanță! Însă nimeni în Apus nu știe mai multe decât tine despre politica demografică și toate problemele ei. Așa că mai bine concentrează-te pe această temă!"

Nu-mi pare deloc rău că m-am oprit la acest subiect.

Călușul și cincinalul

- Dacă primele tale două cărți despre România coboară în mentalitatea tradițională, a treia coboară în mentalitatea politică. Ca metodă, ele sunt înrudite, nu?

- Absolut. Da vreau să spun că mi-am dat seama pe neașteptate că, mai ales ca străin, faptul că am stat cât am stat într-un sat și am făcut acele cercetări, m-a ajutat enorm să înțeleg mecanismele ritualizate ale normelor tradiționale. Dar nu poți să înțelegi ce înseamnă ritualizarea politicii fără acest "antrenament" decât la un nivel foarte formal. A fost pentru mine un privilegiu - pentru că nu sunt foarte mulți străini care să fi trăit, din interior, această politică și ritualizarea ei.

- Deci, tu ai pornit de la gradul zero al unei societăți tradiționale, aproape primitive.

- "Primitivismul" nu are nici o legătură și nici o importanță în ceea ce am vrut eu să fac.

- Înțeleg prin "primitivitate" locul în care lucrurile se văd până în esența lor.

- Spune tu aceste lucruri! Eu n-aș folosi, în nici un caz, astfel de cuvinte! Vreau doar să spun că am înțeles rolul obiceiurilor și al ritualurilor în viața oamenilor. Fiecare obicei înglobează, la modul abstract, sublimat, normele, idealurile acelor oameni. Este vorba, de fapt, de realitate și proiect - ele nu se suprapun neapărat. Or, înțelegând această dinamică și mergând la București, în "centrul puterii", am putut să-mi dau seama mult mai bine în ce a constat discursul politic ceaușist. Între ceea ce susținea triumfalist partidul și realitatea propriu-zisă n-a existat nici un punct de contact. Acesta a fost modul de funcționare a României vreme de câteva decenii.

Mi-am dat seama că în toate acestea există un anumit sens ascuns. Erau, pe de o parte, legile și stratregiile politice, pe de alta era o clară mișcare de instituționalizare a lor. Acesta era "sistemul ideal" al regimului. Cu totul altfel se prezintă realitatea. De aceea spun eu că am scris o "etnografie a statului ceaușist": și sper că volumul acesta va fi citit astfel, ca un document, ca o mărturie.

- Așa vrea să ne spui câteva cuvinte despre prima ta carte, Călușul?

- Am menționat-o înainte pentru că mi-am dat seama că în tot ce am scris eu există o continuitate. O continuitate, parcă, împotriva dorinței mele. Eu veneam în România ca sociolog, însă din motive birocratice universitatea mea a încadrat tema de cercetare la capitolul "antropologie". Subiectul, călușul și călușarii, mi-a fost sugerat de profesorul Mihai Pop, Moșu Pop, cum îi spun eu, care în acea vreme era directorul Institutului de etnologie și folclor. Bineînțeles, nu știam mare lucru

despre folclorul românesc, ca să nu mai vorbesc de necunoașterea limbii, ba chiar că nici nu-mi realizam unde nimerisem! Mi-am dat foarte repede seama care sunt limitele mele.

Am început cercetările (eram mereu însoțită de cineva de la Institut) și când am încheiat manuscrisul, ultimul capitol se numea "Călușul și cincinalul"...

- Nu pot crede! E un titlu suprarealist!

- Să-ți explic. Poți să spui orice despre regimul Ceaușescu, dar idelogii lui nu erau chiar tâmpiți. Ei și-au dat seama că într-o țară socialistă multilaterală dezvoltată, ca România, nu avea ce căuta un dans ritualic, precum "Călușul". Dar fiind un joc spectaculos a fost adus pe scenă în cadrul "Cântării României". Aceasta, la rândul ei, era legată de ideea de cincinal. Pe undeva, proiectul meu despre omogenizarea socială s-a născut în clipa în care am înțeles felul în care lucra regimul comunist în domeniul culturii. Așadar, Călușul a fost rupt din contextul lui și i s-a oferit o nouă identitate. De fapt, în sate obiceiul era practicat în continuare în formele originale. Cam aceiași oameni jucau dansul și pe scenă. Deci, iată încă o diferență între ideologia comunistă și realitate.

Sunt o natură curioasă

- Înțeleg că antropologul din tine urmărea la modul științific ce se petrecea cu ritualurile, iar sociologul urmărea ce se întâmplă de fapt în realitate.

- Da și nu. Analizând lucrurile la nivelul statului și al politicii propriu-zise - în ultima vreme sunt tot mai mulți cercetători care studiază "Etnografia statului" -, adică la nivelul legilor, decretelor etc. în paralel cu studierea modului în care acestea erau **trăite** am rămas mai mult în spațiul sociologiei politice și al politicii culturii. Chiar de curând, împreună cu o colegă de la Chicago University, am condus un proiect de cercetare comparativă internațională, cuprinzând opt țări din această zonă, în care am încercat să înțelegem consecințele și efectele tranziției asupra vieții femeilor. Studiul se bazează pe o cercetare empirică, iar rezultatul muncii noastre va apărea la Princeton University Press.

- Va fi, deci, o carte care rezonează și cu feminismul?

- Bineînțeles, deși teama noastă nu e, în nici un caz, feminismul. În prim plan se situează relațiile sociale (cel puțin eu cu asta mă ocup!). Am de asemenea în lucru un mic proiect despre istoria orală a colectivizării. Nu știu dacă va ieși chiar o carte, ci mai degrabă un studiu amplu. Voi face cercetările tot în Maramureș, deși aici, în Banat, lucurile s-au petrecut, în ce privește colectivizarea, foarte dramatic. Știu că Smaranda Vultur a publicat o carte pe această temă, mi-a dat-o ieri. Curios, dar pe Smaranda am cunoscut-o acum douăzeci de ani în Maramureș! Iată că acolo se întâmplă multe lucruri enigmatice, de care nu știe nimeni!

- Și totuși, ce făceai toată ziua în satul tău maramureșan?

- Bineînțeles că am auzit de mii de ori replica "Trebuie să fii nebun, ca american, să vii să stai în satul ăsta..." De fapt, am umblat foarte mult, am vorbit cu oamenii, i-am ascultat și i-am înregistrat. Cam așa s-a derulat viața mea acolo, zi și noapte. Munceam și atunci când, în aparență, nu munceam. Noaptea târziu, după ce se culcau cu toții, stăteam la lampă și transcriam textele ori îmi făceam propriile însemnări. Era singurul interval de **privacy**! În rest, era o viață foarte comunitară. N-a fost atât de greu pe cât pare. La București, viața mi s-a părut mult mai grea! Nimeni nu vrea să înțeleagă chestia asta!

- Ascultându-te, parcă îi aud pe Noica sau pe Alexandru Paleologu elogiind viața din închisoare, mult mai suportabilă, spuneau ei, decât li se părea celor de afară!

- E posibil. Știu doar că noi iarna nu muream de frig, în timp ce la oraș înghețai în apartamentele neîncălzite de bloc. Îmi pare foarte rău! Evident, erau lipsuri, dar situația nu era atât de gravă. Eu sunt o natură curioasă, îmi place să descopăr cum trăiesc alții. Cred că cel mai important ingredient e deschiderea spre ceilalți!

Mulțam fain, Gail!

Otilia Hedeșan

GAIL KLIGMAN
Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania
Traducere de Mircea Boari, Runa Petringenaru, Georgiana Farnoaga, West Paul Barbu
Editura Polirom, Iași, 1998, 293 p.

Nu știu ce intertextualități angrenează pentru un american titlul **The Wedding of the Dead,** dar pentru un român o carte care se numește **Nunta mortului** trimite, vrând-nevrând, la câteva subtexte: pentru un naiv, structura poate aminti de romanele de senzație în care căsătoria dintre cei vii și cei morți este realizabilă, dincolo de orice normă; pentru un cititor cu **parti-pris**uri ideologice, ea acroșează foarte sensibila poveste mitică a lui Dracula, personajul caracterizat inspirat de Craft ca "acel **nosferatu,** nici mort nici viu, ci oarecum amândouă, vizitator frecvent și mobil al cimitirului și budoarului".

Nu aparțin nici uneia din aceste categorii de cititori, ci unei a treia - foarte probabil mult mai restrânsă - pentru care ritualul **nunții mortului** nu este nici pe departe o necunoscută. Totuși, când am văzut cartea lui Gail Kligman, recent tradusă la editura ieșeană **Polirom,** am avut impresia că titlul este oarecum nepotrivit. De fapt nu despre inadecvare este vorba, ci despre faptul că etnologia românească - mai ales prin studiul lui Ion Mușlea, **La mort-mariage: une particularité du folklore balkanique** - ne-a creat un anumit orizont de așteptare: ritualul funerar strict destinat morților tineri, necăsătoriți mai ales, dar în special de vârsta căsătoriei, urma să fie numit "moarte-nuntă", iar nu "nuntă a mortului". Sigur, la prima vedere, toată chestiunea poate părea un simplu joc de cuvinte. De dincolo de el, însă, ne pândesc opțiunile interpretative diferite și chiar suspiciunile. "Moartea-nuntă" este expresia eufemizată a morții. Ea este formula-nucleu a unei întregi ideologii, susținute intens de o serie de cercetări, după care încetarea din viață a cuiva corespunde integrării sale în cosmos, iar această integrare ia forma unei nunți. Dimpotrivă, "nunta mortului" focalizează asupra dramatismului înmormântărilor specializate pentru tineri și sugerează intensitatea trăirilor individuale pe care acestea le presupun. (Observând în mod direct, în teren, mai multe asemenea funeralii, Gail Kligman le descrie rând pe rând, pe fiecare cu povestea sa tragică, de nerezolvat în afara acestei strategii rituale).

Această perspectivă a cărții este rezultatul aplicării coerente a unor anumite metodologii de cercetare. La baza lor se află chiar experiența efectivă de con/viețuire a cercetătoarei într-un sat maramureșean: Ieud. Un prim capitol al **Nunții mortului** ne lasă să aflăm destule detalii semnificative despre cele treisprezece luni din anii 1978-1979 în care "capitalista" americană "a dispărut treptat în spatele relațiilor de familiaritate și prietenie". (p. 19) Spectacolul negociativ al integrării/acceptării, povestit cu umor de autoare, s-a dovedit, însă, doar manifestarea unor probleme delicate: "Identitatea mea de sex a fluctuat între cea a unui bărbat simbolic și cea a unei femei curajoase, caldă și plină de grijă. Ambiguitățile identității mele aveau ramificații și în alte domenii. Nu eram percepută la fel de pretențioasă precum se credea că ar trebui să fie domnii. Dar statutul meu de intelectual străin cerea o recunoaștere formală". (p. 22) Totodată, epoca în care au fost făcute investigațiile era una a suspiciunilor: cercetătoarea este sfătuită de etnografii românii cu care colaborează să se ferească de "umbrele lungi", iar "mulți dintre oameni refuză amabil să discute anumite probleme (despre pământ, organizarea cooperatistă, chestiuni economice, moștenire, istoria locală de după al doilea război mondial)". (p. 19) Cartea de față precum și mândria ieudenilor că sunt subiectul său principal (Într-o notă este consemnată dorința sătenilor de a primi viitoarea lucrare a profesoarei americane "ca să o țină la biblioteca de la Căminul Cultural".) sunt expresiile cele mai limpezi că, până la urmă, Gail Kligman "a cucerit" Ieudul. Faptul este cu atât mai demn de stimă, cu cât comunitățile maramureșene sunt extrem de conservatoare și foarte reținute în ceea ce-i privește pe străini. (Tache Papahagi, citat, de altfel, într-una din note, semnala că la începutul secolului maramureșenii nici nu se numeau **oameni** decât pe ei înșiși, iar expresii de tipul "am văzut pe drum un om și-un domn" erau la ordinea zilei).

Trecând, acum, de presupozițiile mele de lectură și de povestea scrierii acestei cărți, voi observa că ea este de două ori dublu articulată. Mai întâi, textul în sine este contrapunctat de note foarte numeroase. Celor 209 pagini de text efectiv le corespund nu mai puțin de 81 de pagini de note și materiale anexe. Toate aceste informații auxiliare îmi permit să văd **Nunta mortului** ca pe o carte vie, care odată scrisă se dezvăluie nu numai ca produs finit ci și în procesul conceperii sale, la interferența dintre experiența din teren, experiența de cercetare în general și lecturile autoarei. În al doilea rând, cartea pe care o am înainte se dezvoltă pe două nivele: ea este un studiu etnologic eminent despre nuntă, înmormântare și nunta mortului, așa cum se petreceau aceste obiceiuri la Ieud la sfârșitul anilor '80; dar, nu în ultimul rând, ea este o cercetare extrem de subtilă, avizată și responsabilă despre "identitatea" ieudenilor /și, mai general, a maramureșenilor/ exprimată tocmai în atașamentul nedezmințit față de aceste ritualuri.

Analiza pe care Gail Kligman o face riturilor familiale este de o acuratețe impresionantă. O viziune generală asupra riturilor ca "forme dramatice de interacțiune simbolică, articulând un raport între un nivel de înțelesuri construite simbolic și un sistem de relații interpersonale și instituționale" (p. 14) se întrevede mereu dincolo de prezentarea înșiruirii de momente constitutive ale faptelor culturale studiate. Fiecare asemenea moment este întâi descris, apoi ilustrat printr-un text ceremonial semnificativ sau printr-o povestire revelatoare și, mai apoi, interpretat din punct de vedere simbolic și poetic. O parte din chestiunile pe care le relevează analiza sunt, după știința mea, elemente de noutate în interpretarea riturilor de trecere românești. Dintre acestea aș aminti doar câteva: discutarea poziției miresei/și, implicit, a neamului său/ în cadrul nunții'în termeni de **onoare** și **rușine (passim);** interpretarea sistematică a **Horii găinii** în relație cu sexualitatea (p. 80 ș.u.); developarea **codurilor sexualității** din ceremoniile nupțiale (p. 87 ș.u.); ideea că nunta prescurtată, așa cum are loc ea astăzi, derivă din nunțile săracilor de odinioară (p. 104); identificarea, în cadrul nunții, a trei nivele de separare/"de colegii de generații necăsătoriți; de familie, de sinele familiar, compus din roluri și acțiuni asociate cu poziția de membru al primelor două grupuri" (p. 105-106)/ și a patru nivele de integrare / "în rândul cuplurilor căsătorite; în gospodăria și familia mirelui; integrarea celor două familii; în noua persoană socială" (p. 106)/; viziunea tripartită asupra lumii de dincolo, motivată de religia greco-catolică a ieudenilor (p. 115 ș.u.); ideea că unele realități contemporane, ca moartea la spital sau imposibilitatea de a vorbi / mai ales prin telefon/ cu rudele suferinde aflate la distanță, funcționează ca generatori ai bocetelor despre moartea fără lumină (p. 134) ș.a.m.d.

Simpla enumerare a acestor probleme este suficient de grăitoare pentru densitatea semantică a cărții lui Gail Kligman. Dar intenția sa nu este /doar/ aceea de a descrie ritualuri, ci ea tentează să vadă în nuntă, înmormântare și nunta mortului "modele simbolice ale ordinii sociale /.../ mijloace efective de reglare a acestei ordini /.../ fapte/ care se întemeiază pe aceleași principii structurale și dinamice ca și societatea însăși". (p. 14)

Trăind mai bine de un an în Maramureș, cercetătoarea venită de dincolo de ocean observă cu ochi mereu limpede care sunt problemele dificile ale oamenilor de aici: pierderea proprietății, sărăcia, plecările la muncă sezonieră etc. În același timp, ea descoperă paradoxul receptării oficiale a Maramureșului: pe de o parte, el este un fel de "muzeu în aer liber" a cărui conservare este asigurată de "marginalitatea" sa și încurajată de "organele de partid" care îi "transformă; astfel, pe țărani în români" (p. 191); pe de altă parte, opinia că maramureșenii sunt "înapoiați" pare să fie un consens tacit al celor de la centru. Tânăra cercetătoare ajunsă în Ieud are de înțeles originile și mobilurile acestor puncte de vedere. Trebuie să ajungă dincolo de aceste stereotipuri tot așa cum trebuie să treacă dincolo / sau, mai exact, dincoace/ de povestea lui Dracula. În spațiul de cercetat pe care și-l decupează se regăsesc ieudenii, acei oameni caracterizați prin "onoare, tărie morală, credință religioasă, muncă grea, înțelepciune, prudență și omenie (credință dreaptă, bunătate și cuviință)" (p. 30) și care se definesc ca grup tocmai prin practicarea specifică a riturilor vieții familiale.

Cartea lui Gail Kligman nu poate fi rezumată cu ușurință, căci ea descoperă, formulează și interpretează numeroase probleme pertinente pentru mai multe nivele ale faptului cultural. Dar peste aceste amănunte cred că poate fi descoperit un țel central: "Ieudul este semnificativ pentru restul lumii doar în măsura în care este un loc frumos, «tradițional» și fermecător. Ieudul și locuitorii lui îmbrăcați pitoresc trebuie «văzuți». Analiza detaliată a ritualurilor ciclului vieții, care structurează viața acestor oameni, sugerează că ei ar trebui să fie și ascultați, căci au ceva de spus despre problemele cu valoare universală. Ca și alții, ei apreciază bucuriile și luptă cu greutățile vieții și ale morții. Ca atâtea alte colectivități nedezvoltate din lume, ei s-au confruntat într-o manieră mai degrabă abruptă cu «modernitatea». **Dar experiențele lor rezonează profund cu ale noastre - modernitatea nu a rezolvat ambiguitățile care înconjoară viața, moartea, sexul și natura."** (p. 206)

Cu alte cuvinte, **Nunta mortului** nu este decât la o privire superficială o carte despre o lume definitită, în termenii "contelui Dracula", drept un loc unde "multe lucruri o să-ți pară stranii". În linie antropologică, ea este o cercetare riguroasă despre marile probleme ale vieții omului și strategiile culturale prin care el le poate rezolva; dincolo de granițe și de prejudecăți. Este o carte exemplară prin coerența metodologică dar și prin inteligența scriiturii. Este o carte lucidă, despre abstracțiuni care pot fi deduse în urma unor investigații conduse cu dibăcie, dar și un text cald și plin de înțelegeri despre țăranii unui sat îndepărtat din România. Oricum aș privi lucrurile, nu pot să închei decât parafrazând o frază inițială a volumului recent tradus: "mulțam fain, Gail!".

Am mai citit ...

● Ion Taloș, Meșterul Manole, Contribuție la studiul unei teme de folclor european, II, Corpusul variantelor românești, București, "Grai și Suflet - Cultura Națională", 1997, 491 p.

Din 1973, când a publicat la editura Minerva o amplă monografie despre **Meșterul Manole** în context românesc și balcanic, Ion Taloș s-a impus ca cel mai important exeget român contemporan al temei. Publicarea recentă a corpusului de texte românești despre jertfa zidirii este un fapt de multă vreme așteptat, în special în comunitatea etnologică. După cum mărturisește autorul, colecția a fost încheiată în liniile sale generale în 1985 și dată la tipar în 1991. Pentru că este, însă, un document de viață tradițională de însemnătate excepțională și care vizează duratele lungi, apariția sa întârziată nu-i scade din interes.

Pe suprafața a aproape cinci sute de pagini, se regăsesc nu mai puțin de 247 de texte grupate în tipurile Bihor, Sălaj, Lăpuș - Someș - Bistrița-Năsăud - Mureș, sudul Ardealului, Banat, Oltenia - Muntenia - Sudul Moldovei, Iași, Yugoslavia, Valea Timocului (Yugoslavia - Bulgaria).

Prin cartea recent publicată, Ion Taloș face pentru această temă primordială a culturii tradiționale autohtone ceea ce a făcut Adrian Fochi pentru **Miorița,** Ovidiul Bîrlea pentru basm sau Iordan Datcu pentru **Toma Alimoș.** Implicit, asta înseamnă că volumul publicat la "Grai și Suflet" este un instrument de lucru care nu se poate să lipsească din biblioteca nici unui specialist și care, în același timp, poate fi răsfoit cu folos de orice cititor interesat de folclorul românesc "canonizat" prin exegeză.

● Elena Niculiță-Voronca, **Datinele și credințele poporului român** adunate și așezate în ordine mitologică, vol. I, Ediție îngrijită de Victor Durnea, Studiu introductiv de Lucia Berdan, Iași, Polirom, 1998, 501 p.

Reeditată după aproape un secol ["Cernăuți, 1903" sunt reperele ediției **princeps.**], colecția de credințe și practici rituale a Elenei Niculiță-Voronca își păstrează actualitatea. În ciuda subtitlului, care o anunță drept o încercare de ordonare a materialului etnografic românesc [sau, mai exact, bucovinean] după criterii mitologice, ea este, în primul rând, o sursă abundentă de informații extrem de variate (descrieri de ritualuri, narațiuni cu caracter mitic, dar și de tip basm sau snoavă, proverbe, ghicitori, rețete culinare, credințe privitoare la existența cotidiană etc.), a căror alăturare poate isca uneori nedumeriri. De ce? Pentru că atentă să claseze materialele după un "pat al lui Procust" de factură mitologică-simbolică **[Facerea lumii, Pământul, Aerul** sunt titlurile celor trei părți în care este structurată enciclopedia.], autoarea a pierdut din vedere relațiile de continuitate firească a acestora.

Valoarea documentară a cărții Elenei Niculiță-Voronca este atât de evidentă încât a insista asupra laxității organizării sale pare aproape o impietate. Totuși, nu pot să nu observ că **Datinele și credințele,** colecția de cultură tradițională cea mai bogată și cea mai onestă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX [o "perioadă de aur" pentru etnofolcloristica românească, în care au publicat asiduu Simion Florea Marian, Elena Sevastos, Artur Gorovei sau Tudor Pamfile], este, în același timp, și cea mai prolixă. Nu cred că fortez lucrurile dacă spun că acesta și este farmecul cărții: orice temă ai urmări, trebuie să o parcurgi de la început, pagină de pagină, pentru că informațiile pot fi răspândite la distanțe foarte mari unele de altele.

"Pe trei trepte de mărgean"

Alexandru Ruja

ION BARBU
OPERE I. După melci. Joc secund
Prefață, stabilirea textului și aparatul critic de Mircea Coloșenco
Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1997, 276 p.

După o monografie - **Ion Barbu - Dan Barbilian. Biografie documentară** (1564-1925), Editura Minerva (1989) - și o ediție școlară - Ion Barbu, **Versuri și proză** (Editura Porto-Franco. Muzeul Literaturii Române (1991) - Mircea Coloșenco a început realizarea ediției critice de **Opere.** Seriozitatea, capacitatea de investigare pe spații largi, interpretarea documentului și plăcerea de a imagina plecând de la acesta sunt primele trăsături care ies în evidență la lectura monografiei și a comentariilor de istorie literară. Prin modul de organizare și tendința de epuizare a surselor documentare, lucrarea lui Mircea Coloșenco urmează modelul călinescian din monografia dedicată vieții lui Eminescu. Nu știm dacă Mircea Coloșenco va continua cercetarea vieții lui Ion Barbu, deoarece lucrurile interesante și dificile de abia încep. Că intenționează să realizeze o exegeză critică a operei barbiene reiese clar din **argument:** "Demersul nostru, dacă va sugera cumva impresia abuzului de date s-a voit mai mult documentar și premergător unei viitoare exegeze a operei lui, izvoditorul unei creații exemplare incluse, încă de la nașterea ei, în zestrea spirituală națională. "Cuprinzând trei părți - **Străbunii, Părinții, Tinerețea lui Ion Barbu - Dan Barbilian -** monografia se oprește la anii de tinerețe ai lui Ion Barbu, acoperind trei decenii din existența acestuia. Mircea Coleșenco scrie elegant și cu o uluitoare putere de a recrea episoade, ce primesc aura verosimilității. Textul ia cu ușurință valoare literară, ca acest moment al nașterii, desprins, parcă, dintr-un fragment de proză. ("Primăvara întârzia să intre cu horbota ei triumfală în orașul dintre muncele, Constantin Barbilian îndesise numărul călătoriilor Rucăr - Câmpulung. Apoi, își luase câteva zile de concediu. Smaranda aștepta cu stoicism clipa când avea să nască, iar el voia să fie în apropiere pentru orice eventualitate. Și iată că mult speratul eveniment s-a petrecut îngr-o zi năbădăioasă. O dată cu înserarea, se stârnise din senin un viscol năpraznic. Ușile și ferestrele jucau în tocuri, copacii erau aplecați cu putere la pământ, iar fumul din hornuri abătut în vetre. Înainte de miezul nopții, fătul mult așteptat a dat primul strigăt. Fuse un strigăt plăpând, dar biruitor. Moașa, o femeie corpolentă, ieși în pragul ușii deschise și, arătându-l tatălui nerăbdător, care aprindea țigară după țigară în așteptarea momentului, rosti cuvinte de ursitoare: "E băiat, boierule, și o să aibă noroc: s-a născut cu o căiță în cap."). Încă în monografie se găsesc direcțiile pe care se va configura comentariul asupra operei. Mircea Coloșenco observă, cu subtilitate, relația poet-matematician, nu în termeni antagonici, ci, mereu, sub spectrul ideii creatoare. Drumul inegalabil al poetului a început în adolescență și s-a conturat în tinerețe; maturitatea l-a dezvoltat și fixat în repere sigure. "Ion Barbu - Dan Barbilian a intuit că scânteia semantică se produse înăuntrul cuvântului, iar elementele primare ale cunoașterii sunt: numărul, întinderea, durata și postulatul. Astfel, universul său creator este unitar, iar dezvoltarea acestor concepte în poezie matematică o va face în a doua parte a vieții. Spiritualitatea literatului Ion Barbu se identifică osmotic într-un singur sistem filosific cu determinismul omului de știință Dan Barbilian. Nu s-a mărginit numai la depistarea și descrierea ideilor. A ajuns în miezul ascuns al realității, redându-ni-l cu măiestrie inegalabilă, în domeniul verbului. Punct terminal al unei metode și tematici în poezie, el a răsturnat numeroase concepte și a rafinat cu acuitate limbajul, învingând rezistența unui datum până la praguri limită ale cunoașterii. De pe terenul pur al edificiului matematicii și poeziei, ca o condiție implicită a omului de geniu, Ion Barbu - Dan Barbilian a explorat inimitabil gândirea și senzațiile dincolo de propriile lor granițe".

După cum a început, sunt clare indicii că Mircea Coloșenco va realiza **integrala Ion Barbu.** Proiectată în cinci volume, ediția va cuprinde toată creația lui Ion Barbu, de la poezie și publicistică la corespondență și traduceri. ("Ediția de față își propune să cuprindă exhaustiv creația literară barbiană (versuri, publicistică, memoralistică, corespondență, traduceri, cu variante/versuri de "laborator de creație" ori intermediare, inclusiv cele din periodice), fiind încheiată cu o bibliografie generală. Adoptarea titlului generic **Opere** este legitimă, structurând scrierile literare ale lui Ion Barbu în cinci tomuri: "I. versuri publicate în volum; II. versuri parnasiene și de circumstanță extrase din periodice și manuscrise; III. publicistică (eseistică și alte scrieri în proză); IV. corespondență; V. traduceri, toate însoțite de note-variante-comentarii-bibliografii." Volumul întâi cuprinde plachetele **După melci** (1921) și **Joc secund** (1930), însoțite de comentarii istorico-literare pentru fiecare poezie, variante, glosar și bibliografie. O **prefață** sintetică trasează liniile directoare ale unei posibile exegeze critice asupra creației lui Ion Barbu. Accentuând în comentariul său legătura poet-matematician (Ion Barbu - Dan Barbilian), Mircea Coloșenco operează disecări și armonizări, convoacă în ajutor analiza, folosește intuiția. Se adaugă ipostaza de **gânditor,** în care Ion Barbu este văzut tot prin nota de noutate ce o aduce în gândirea (filosofia) românească. Se pare că perspectiva de a vedea (observa) creația lui Ion Barbu excesiv prin elementele ermetice (criptice) vine dintr-o insuficientă privire a acesteia în inter-relație, din neglijarea legăturii evidente între cele trei domenii în care Ion Barbu s-a manifestat. "În literatura, știința și filosofia românească, Ion Barbu - Dan Barbilian este un inovator prin arhitectonica și deschiderile oferite de opera sa de poet, matematician și gânditor auster. Insolitul formulei de sinteză a domeniilor abordate, bogăția și profunzimea conținutului, diversitatea și monumentalitatea construcției au ridicat, în jurul creației sale, mitul ermetismului, împărțind pe lectori în două categorii antagonice: admiratori și detractori, deopotrivă de fanatici, fiecare dintre ei tratând, însă, unilateral opera (și, nu rareori, subiectiv și superficial), neîncercând nici unul cuprinderea critică, într-un singur tom, a contribuției plurivalente barbian-barbiliene". Mircea Coleșenco impune o perspectivă nouă în comentarea operei barbiene. Poetul care a rafinat limbajul liric până la esențe este obeservat (în sens creator) de imaginarea unor "lumi probabile". Celebrele cuvinte barbiene ("... fatal trebuie să refacem și noi concurență demiurgului în imaginea unor lumi probabile"), configurând o poziție și creatoare și agresiv-stimulativă, iluminează raportul poezie-geometrie și, implicit, pe cel de poet-matematician; se înțelege limpede care este locul "luminos" din domeniul "înalt al geometriei" unde acesta "se întâlnește cu poezia". Mircea Coloșenco explică și sintagma "joc secund" altfel decât în comentariile anterioare, fapt ce schimbă perspectiva de interpretare, cu accent nu pe **enigmatic,** ci pe **inițiatic.** "În contextul poeziei lui Ion Barbu, sintagma **joc secund** are sensul, după părerea noastră, de "joc priincios", "joc fericit", "joc neprihănit". Cercetată paralel cu expresiile clasicilor latini, sintagma lui Ion Barbu se deschide ca o floare. În perspectiva acestei interpretări, total diferită de cele anterioare, întregul eșafodaj al poeticii sale ne propune alte piste de discuții estetice, în care **inițiaticul** înlocuiește **enigmaticul."**

După debutul cu poezia **Ființa** (în "Literatorul"), Ion Barbu se impune în literatură prin ceea ce publică, mai ales, în "Sburătorul". De altfel, în comentariul ce i-l consacră în **Istoria literaturii române contemporane** (cap. **XXXVI**) E. Lovinescu îl plasează primul în contextul **contribuției moderniste a "Sburătorului".** Ion Barbu se înscrie în epoca de "renaștere poetică", de stimulare a tinerelor energii, sub semnul **esteticului** și al **modernismului,** cum comenta criticul contribuțiile cercului literar de la "Sburătorul". Nemulțumit de ilustrațiile primului volum, Ion Barbu îl retrage din comerț, considerând adevăratul debut editorial prin **Joc secund.** Un alt sunet poetic vibrează în poezia românească: "Ordonată Spiră/Sunet/Fruct de liră,/Capăt paralogic Leagăn mitologic,//Din șetrele mari/Apari:/O, cal de val/Peste cavală/Cu varul deasupra-n spirală!"// Discursul eruptiv, retorica dezlănțuită sunt înlocuite cu limbajul esențializat., concentrând în simboluri sensuri ordonatoare, coordonate ale gândirii profunde. Volumul **Joc secund** a fost comentat de cei mai importanți critici ai momentului, de ar fi să-i amintim doar pe G. Călinescu și Pompiliu Constantinescu, pe Șerban Cioculescu și Perpessicius, la care s-ar putea adăuga opiniile lui Al. Philippide ori C. Noica, Al. Rosetti sau Dan Botta ș.a. Poemele din **Joc secund** reprezintă o cumpănă și un punct de referință. De aici, limbajul poetic trebuie să fie altceva, esențializare și rafinament. "Stanțe purificate în flacăra minții" (Perpessicius) sau lirism care "trece la limita extremă a poeziei, în plan pur cerebral" (P. Constantinescu), poeziile din **Joc secund** imaginează acele **lumi probabile** - un univers poetic ce-i este propriu doar lui Ion Barbu. "Înalt în orga prismei cântăresc/Un saturat de semn, poros infoliu./Ca fruntea vinului cotoarele roșesc,/Dar soarele pe muchii curs, - de doliu.//Aproape. Ochii împietresc cruciș/Din fila vibrătoare ca o tobă,/Coroana literei, mărăciniș,/Jos în lumină tunsă, grea, de sobă./ /Odaie, îndoire-n slabul vis!/ - Deretecată trece, de-o mătușe -/Gunoiul tras în conuri, lagăr scris,/Adeverire zilei - prin cenușe.// **Dioptrie//".** Ediția începută de Mircea Coloșenco are grijă să ofere nu doar textul în acuratețe stilistică, ci toate elementele adiacente, auxiliare, ce pot să contribuie la o mai exactă înțelegere și interpretare.

Ediția Blaga

Se pare că s-a deblocat problema litigioasă privind continuarea editării operei lui Blaga în ediție critică. După patru ani de la întreruperea ediției de **opere,** a apărut **Opere 6 Hronicul și cântecul vârstelor** (Ediție critică de George Gană, Editura Minerva, București, 1997, 355 pp. 13.000 lei). Numai cine lucrează (a lucrat) la realizarea unei ediții critice de opere complete cunoaște dificultățile întâmpinate și simte sacrificiul necesar într-o asemenea muncă. Dar, în privința edițiilor critice, cultura română este în suferință. Intuiesc că suntem departe de nivelul (și ritmul) atins în țările occidentale privind realizarea edițiilor integrale și tindem să ocupăm și aici imbatabilul nostru loc ultim (atins în atâtea alte domenii). De aceea, încurajarea și susținerea (inclusiv printr-o substanțială contribuție financiară) celor care fac ediții critice de opere complete este un lucru absolut necesar. Dificultatea muncii (studiul amănunțit al operei, compararea variantelor, cercetarea presei, studiul arhivelor, al corespondenței, al comentariilor critice etc.) ca și faptul că nu este deloc atractivă financiar îndepărtează tinerii filologi de această activitate. Suntem la sfârșit de veac și de mileniu și cultura română nu are ediții de **opere complete** din creația scriitorilor interbelici, ca să nu mai vorbim de contemporani. Iată de ce activitatea lui George Gană în editarea completă a **operei lui Blaga,** a lui Niculae Gheran în realizarea **integralei Rebreanu** sunt gesturi de mare rezonanță culturală. Continuă **ediția Sadoveanu, ediția Eliade** (Mihai Dascăl), a început **ediția Călinescu** (Nicolae Mecu) ș.a., dar este încă foarte, foarte puțin, față de ceea ce trebuie făcut.

George Gană a folosit ca text de bază al acestei ediții dactilograma existentă la Muzeul Literaturii Române, care a fost colecționată (comparată) cu textul autograf. Tot lui George Gană îi aparțin studiul introductiv (**Lucian Blaga memorialist**), notele, precizarea variantelor și selecția comentariilor. Inițial, când a început să scrie cartea (în 1945), Lucian Blaga a intitulat-o **Amintiri.** Poetul avea cincizeci de ani, era, deci, la o răscruce a vieții și, din păcate, la una a istoriei, care-i va bulversa existența. Ulterior, a numit-o **Hronicul și cântecul vârstelor. Hronic,** deci istorie, și **cântec,** deci poezie (literatură). Blaga își rememorează viața până în 1919. S-a încheiat o epocă istorică prin realizarea Marii Uniri, s-a încheiat o parte din viață prin studiile vieneze și debutul editorial, favorabil primit în mediile literare. Începea altceva, care, din păcate, n-a mai fost surprins într-o lucrare autobiografică. Perioada apare, totuși, dar sub semnul ficțiunii, în **Luntrea lui Caron.** Dincolo de numărul mare de informații documentare, **Hronicul...** este o carte fermecătoare la lectură. Scrisă pasionat, probabil cu o profundă motivație psihologică, **Hronicul...** mustește de pagini de înaltă literatură.

CONTUR

În roșu și negru

Sorin Tomuța

MARTA PETREU
Cartea mâniei
Editura Albatros, București, 1997
(Pentru conformitate vezi și Marta Petreu, Poeme nerușinate, Editura Albatros, 1993)

Confiscată de bătăliile literare și, în egală măsură, de seducția arenei publicisticii culturale, Marta Petreu găsește, iată, resurse și timp pentru dragostea ei dintâi: poezia. O primă constatare se impune celui care îi parcurge recentul volum de versuri*: anume că autoarea este extrem de consecventă cu sine și implicit cu lirica sa. Unitatea stilistică și tematică, ce imprimă la un moment dat senzația de manierism, stabilită între această carte și precedenta, **Poeme nerușinate,** ține de domeniul evidenței. Tocmai de aceea îmi iau îngăduința de a nu exclude din discuția de față volumul apărut în 1993. Marta Petreu scrie o poezie în roșu și negru (deloc întâmplător pe coperta **Cărții mâniei** domină cele două culori), cu mențiunea că purpuriul nu reflectă vitalitatea, căci sângele nu se află în circuitul său firesc biologic, înlăuntrul trupului, ci îl părăsește ca într-un abator hiperbolizat, de proporții universale deasupra căruia tronează, crud, sangvin, Dumnezeul Vechiului Testament dornic de a primi jertfa robilor săi: "Acum depun mărturie:/ /în abatorul acesta perpetuu/de vietăți lucide și vorbitoare/ el Stăpânul poftește tainul de osanale porția caldă/de tămâie: spuma de sânge//El însuși - Forma perfectă a existării - e ca hingherul la pândă//El e Stăpânul e Măcelarul//e Hingherul" **(Apocalipsa după Marta)**. În același timp, lumea de jos este una întunecată, o "piramidă" vidată sau un "tunel" închis la ambele capete unde carbonul, catranul, smoala construiesc un decor dezolant. Că trăiește într-o creație greșită, poeta nu pregetă să afirme cu orice ocazie; de notat însă că înainte de criza relațiilor cu exteriorul, eul poetic trăiește, la cel mai dureros mod cu putință, o criză a sinelui. Neîmpăcarea cu propria biografie este cea care determină în principal inaderența la lume: "Și mai ales mi-e frică: în existență eu am păsit cu stângul/(Păcatul este o remușcare rostogolită dintr-un nimic/ca avalanșa la munte dintr-un scâncet/Eu sînt biografia mea greșită din clipa primei alegeri)" **(Există mecanismul funcționând)** și încă: "Ea nu avea clipă de împăcare cu sine/ea uitase ce înseamnă lin să adormi/ ea nu cunoștea somnul fără coșmaruri/ea se pedepsea noapte de noapte în somn//Ea purta în cârcă povara existenței sale greșite - deci de prisos" **(Ceasul rău)**. Sentimentul de vulnerabilitate accentuată este convertit într-o retorică a contestării violente, blasfemiatoare, ce nu reușește întotdeauna să camufleze substratul eminamente fragil al sinelui, nevoia permanentă de autoculpabilizare. Mai mult decât atât, chinul căruia poeta i se supune neîncetat pare să-i procure, ca într-un veritabil scenariu masochist, nebănuite plăceri: "Nu există uitare:/insomnii de fosfor îmi ling cu limbile lor băloase aspre/pielea și ochii/Ce îmbrățișare ce violență ce voluptate" (**Psalm**). Tocmai de aceea salvarea nu este apanajul unei Divinități mereu negate, ci ar putea veni din chiar interiorul ființei, sau, pentru a fi mai precis, din împlinirea acesteia în cuplu: "Ra știa că tandrețea ar fi putut s-o împace cu sine..." **(Ceasul rău)**. Un cuplu care rămâne într-o virtualitate perpetuă, fiindcă erotica Martei Petreu este una fundamental a distanței: între cei doi parteneri se interpune mereu câte un obstacol de netrecut, fie că e vorba de "un perete de gheață" **(Ziua mâniei)**, "un ocean plin de pești colorați" **(O piatră de râu)**, fie că e chiar moartea: "Simt moartea intrând în odaie - e aici/e acum/e-ntre noi -... " **(Crematoriu)**. Bărbatul îi este interzis femeii, dar aceasta păstrează nostalgia androginismului inițial: "Aș vrea: să te ating să mă amestec în tine/ca ploaia în mare ca pământul în apă/aș vrea să fim înveliți într-o unică piele" **(Aici)**.

Chestiunea erosului ratat se leagă, la Marta Petreu, de ceea ce aș putea numi refuzul senzualist, mai precis de încrâncenarea cu care femeia și-a reprimat cândva orice exuberanță afectivă, de încoronarea rațiunii în dauna trupului, trimis într-o ascеză nemiloasă, și nu în ultimul rând de orgoliul amazoanei care exclude în totalitate elementul masculin din prorpia-i intimitate. E o decizie cu dublu tăiș aceasta, întrucât rațiunea se va întoarce împotriva celei care a adăpostit-o, asemeni unui șarpe, la sân: "Cu gesturi precise dibace/rațiunea pură/îmi îndeasă zilnic în gură batista" **(Rațiunea pură)** și nu doar atât: lipsit de una din componentele sale esențiale, corpul se reifică, se degradează, devenind ținta autoderiziunii: "Apoi am devenit un mecanic cognitiv/ pur trufaș imbatabil/Trupul meu e pentru mine un obiect de metal/rece dur cenușiu/cu care fac ce poftesc: îl lustruiesc îl scuip îl insult/îl tăvălesc prin zăpezi prin moloz prin gunoiul zilei de ieri/dacă am chef îl dau de podele îl fierb în cazanul cu smoală" **(Cântarea Cântărilor)**. Atunci când totuși cuplul se împlinește, unirea se realizează în planul grotescului: femeia și Dumnezeu ca o singură ființă. Departe de-a fi o comuniune spirituală, mistică, înaltă, ea e premisa unui gest desacralizator, în care Divinitatea este bemolată, trasă în josul unei lumi putrescente, loc al damnării și chinului etern: "Și simt existența mea ca o lamă subțire ca un ciob de obuz/cum străpunge trupul tău Domine/Oho. Sunt înfiptă bine în tine/Nici o picătură de sânge: doar puroiul - ca un gând nebulos un pre-gând- mustește portocaliu" **(Cuplul)**. Prin ura de sine se explică și setea de extincție, dorința intensă de a părăsi deșertul existențial fie prin moarte: "De multă vreme îmi accept moartea" **(Accept)**, sau: "Nu mai pot să-mi îndur specia asta neterminată/deznădejdea de-a fi om nu mai vreau s-o mai car mai departe/E de-ajuns. Mi-e destul" **(Socoteala)**, fie printr-o regresie la origini: "Da. Vreau înapoi: prin balta de sânge a nașterii/vreau să înot în marea cea sferică amniotică/înapoi, înapoi până la picătura de spermă paternă/până la spasmele facerii" **(Înapoi)**. Dar, așa cum știm, și așa cum o știe și poeta, există un timp biblic al imposibilității intrării în moarte: Apocalipsul, timp cu care, pe plan poetic, ea e contemporană: "Domine somnoros Domine absent Domine vid/nici o violență nu-i de-ajuns pentru mine/din păcate nimic nu mă poate ucide nimic nu mă termină nimic/nu mă poate odihni" **(Îngerul tânăr)**. Deduc din cele spuse până aici preeminența crizei interioare, o criză care mărturisește fragilitatea eului și care e expiată prin intermediul limbajului, mai precis a limbajului scris, în retorică deci. Văd în acest transfer principala trăsătură postmodernă a poeziei Martei Petreu.

După cum afirmă Radu G. Țeposu în deschiderea de-acum memorabilei sale **Istorii tragice și grotești a întunecatului deceniu nouă,** ambiția postmodernismului este aceea de a reface o viziune holistă a lumii, avariată după impactul cu modernitatea esențialmente negatoare, de a recrea o nouă coerență, la nivel retoric de această dată: "<Nihilism>" recuperator", postmodernismul este, consideră același Radu G. Țeposu, o sinteză a esteticii moderne și a fondului spiritual romantic: "Obsesia postmodernismului fiind una recuperatoare, bizuită pe toleranța ironică și pe complicitatea subînțeleasă, idealul său este refacerea totalității prin acumulare, prin aglomerarea sumativă. O totalitate de hârtie însă, căci noua coerență se înalță pe un artificiu conștient, ludic și histrionic. Cartea a luat locul lumii (...), ficțiunea deliberată - locul visului. Transcendența s-a mutat în retorică. De aici încolo, totul e luciditate". Ironie și luciditate - doi termeni cheie în lirica Martei Petreu, asupra cărora voi reveni). Să observăm mai întâi că titlul volumului este foarte sugestiv: **Cartea mâniei** (s.m.) și că, spre exemplu, fluidele corpului sunt transformate conștient în cerneală ("Îți spun cu voluptate ce-o să vină: sexul tău fierbinte/ sângele tău saliva ori sperma/și - dacă-mi plângi pe pântece ca alții - lacrimile tale/picurând rotunde le metamorfozez da toate astea/în cerneală" (Falanga), sau că, în loc de sânge, poeta poartă în vine "o cerneală cleioasă" **(Marta în grădina Ghetsemani)**, argumente, cu toate, suficiente pentru a-mi susține afirmația de mai sus. Astfel zicând, așa cum notează și Gabriel Dimisianu în România Literară, agresivitatea verbală a poetei, care adresează un șir nesfârșit de imprecații Divinului, trădează, de fapt, un sine fragil. Este, aici, până la urmă, un iconoclasm **prin ricoșeu**. Câteva cuvinte și despre luciditate. Această stare trebuie pusă în conexiune cu eșecul cognitiv. După ce a nutrit o vreme iluzia cunoașterii, poeta îmbrățișează acum discursul Ecleziastului, a acelei **vanitas vanitorum:** într-o lume fără sens, cea mai mare nebunie ar fi să alergi după el: "Eu adun cunoașterea. Lipsa noastră/ pe lume de sens. E o groază adâncă în mine". (Aș fi vrut). Ironia și mai mult decât ironia (sarcasmul) este registrul în care se desfășoară lirica Martei Petreu. Văd ironia, dimpreună cu Radu G. Țeposu, ca pe o formă de luciditate. După ce a abolit transcendența, postmodernului nu-i mai rămâne decât să fie ironic: este exact ceea ce se întâmplă în aceste texte. Din punct de vedere stilistic, autoarei îi reușește foarte bine livrarea nealterată către cititor a unei tensiuni ce adesea atinge paroxismul. Tonul sacadat-întunecat, redundanțele căutate, structura refrenică a unor poeme sunt înrolate sub același stindard: al dramatismului cvasi-prezent. Criticului îi mai rămâne un singur semn de întrebare: în ce direcție va evolua Marta Petreu după epuizarea acestui filon poetic generos.

CABARET O.

Marcel Tolcea

După mai bine de patru ani și jumătate, Cabaret O. își reia locul în paginile revistei. Acest cincinal înainte de termen nu a fost însă fără scrisori, fără versuri ori proze primite de la o mulțime de cititori. Unii dintre corespondenți și-au regăsit textele în paginile revistei, alții ne-au vizitat la redacție și, în fine, câțiva dintre ei sunt deja cunoscuți prin lumea literară timișoreană. În noul format al revistei, Cabaret O. năzuiește să fie mai mult decât o rampă de lansare a debutanților. Mai exact spus, alături de această misie intrinsecă, am dori să dialogăm cu dv, să vă publicăm opiniile, reacțiile, articolele. Am mai dori de asemenea, în continuarea acestei situări, să vă îndemnăm și la o anumită vigilență culturală. Asta înseamnă că v-am ruga să ne semnalați documente ale istoriei culturale, persoane care au fost martore ale unui eveniment important sau au stat în preajma unor personalități, persoane care pot "depune mărturie" despre un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat. Simona Florian, Timișoara: Am citit scrisoarea dv. cu mare plăcere. Eleganța frazării și dicția ideii ne fac să bănuim mai vechi preocupări culturale al căror parfum e sporit de un discret umor. De acord cu opiniile dv. cu privire la dicționare, pretexte, unele scăpări de condei. Ma-ți convins și în legătură cu dl George Pruteanu. Adriana Babeți așteaptă să o sunați la revistă în jurul prânzului când, de regulă, se află aproape zilnic.

Dragoș Petreanu, București: Majoritatea textelor dv. au ceva din abulia poeziei lui Virgil Mazilescu. De fapt au prea mult, prin clamare, ceea ce le face chiar să rateze poezia fiindcă, în cazul lui, acea sfârșeală e indusă printr-o sintaxă numai de el știută. Vă reamintesc un final: "dar printre marile roți ale timpului/și printre marile roți ale timpului". Aștept mai multe poezii fiindcă din 5-6, câte ați trimis, e cam greu să îmi fac o părere clară.

Emil Steurer, Arad: Numerologia are o tradiție serioasă în orașul dv. Vă semnalez cartea din 1947 al lui V.V. Moisescu, **Armonia universală,** retipărită anul trecut la editura Multimedia, ce tratează semnificația numerologică a dimensiunilor marii piramide. Studii cum este cel pe care ni l-ați trimis nu intră în profilul revistei noastre.

Mirela Hubali, Timișoara: Mă înșel eu sau poeziile din agendă sunt mai vechi? Dacă punem niște bemoli sérioși unei anumite retorici de jurnal intim, sunt sigur că vor ieși texte frumoase.

Lorena Armulescu, Turnu Severin: E clar: aveți talent, sunteți nițel dezabuzată, vă place Muzica Dumneavoastră, sunteți sedusă de micile cinisme obligatorii ale oricărei june generații, dar, mai ales, nu aveți complexe în fața Poeziei/ poeziei. Aștept să îmi trimiteți un grupaj mai mare și o fotografie personală, eventual cu Porțile de Fier II în fundal. Pentru cititorii rubricii, acum, o mostră:

Starea cea mai lirică posibil

Episodul pilot (însă voi să mă iertați; trec printr-o vârstă cretină,/de simplificare a lucrurilor până la stupid)/ normal ca de câte ori se tăcănesc poeme se bea capone cu gheață și se/ascultă howolin'wolf, tocmai de aceea poemele ar trebui să se dedice/surselor//

Episodul 1 (Istorie din bucăți și fermoare)? mă uit cu jind la best of ruth, citesc seria de poezie a editurii/prieș mănânc cereale (în fond, se manifestă animalul din mine!)/sunt și 2 pac și noop doggy dog și mi-e dor de daniel cel shmecker,/născut pe 25 august 1977 din spermatozoidul lui Gheorghe și din/ovulul Stelei, domiciliat provizoriu in all my stupid ideas, purtător/de sarcină negativă, de plete și de doi cercei mari de argint./feciorul ăsta dansează cel mai bine prodigy, să știți, mâine: ascult/ pavarotti la un fm sârbesc, citesc din jurnalul lui sebastian, respir/o dimineață cețoasă de toamnă ca pe o tonă de cocaină, îmi aduc aminte că în/beibs am văzut scris pe un gard te iubesc, plec să cumpăr bjork de/lângă statuia eroilor pe care, copil fiind, îi căutăm disperați de/testicole, intru într-o criză de uluială și gata.//Episodul 2 (De halucinatiae-Anatomia tenebrelor)/ nu te mai plânge, atice bell, să rupi legământul cu divele cerului,/promit să te plimb în țara curcanilor, în țara suzetelor, televizoare-/lor goldstar și samsung bio vision, să-ți scad alcoolul din sânge,/să-ți vând prezervative pe sub mână, să-ți asigur un trai decent,/lipsit de grija zilei de mâine, să te duc la discotecă pe banii mei,/pe banii părinților mei - attice belle - iați cohorta de zei și hai/să faci cinste, poezie cu ventilator: închipuiește-ți că-mi aduc/aminte de după-amiaza asta liberă, așa că am cumpărat un pachet de/gumă, țigări fără filtru, două doze de Coca-Cola, always fresh,/always i ced și vodcă și un durex de două mii cinci sute de lei; vom/merge, fireste la tine, vom porni ventilatorul și ne vom uita tot/timpul la mtv, nu-i așa?

Interviuri ale unei lumi care se dă în spectacol

Cristina Chevereșan

IOSIF SAVA
Muzica și spectacolul lumii
Editura Polirom, Iași, 1998.

Iași, 1998. **După Radiografii muzicale, Invitații Eutherpei, și Poli(tico)fonii,** editura Polirom continuă publicarea **Seratelor muzicale** găzduite de Iosif Sava cu un nou volum - Muzica și spectacolul lumii. Cu un fluid și deschis tuturor variațiilor de opinie, cartea surprinde nu neapărat pe planul purei realizări literare (ea fiind transcrierea fidelă a binecunoscutelor dialoguri televizate), ci mai ales prin nivelul înalt al problematizării, prin adevăratul "suflu cultural" ce o străbate. Cei opt invitați (Mihai Șora, Sergiu Celibidache, Radu Palade, Alexandru Paleologu, Dan Grigore, Andrei Șerban, Dan Setlacec, Cristian Tudor Popescu) par a nu mai avea nevoie de nici o prezentare; intelectuală de marcă - medici, muzicieni, regizori, politicieni, jurnaliști cunoscuți ai zilei de astăzi: statutul actual îi recomandă implicit atenției publice. Și totuși inspiratele "radiologii" ale domnului Iosif Sava - cum le numește Victor Ernest Mașek în *Prefața* sa - trec dincolo de simpla aparență, dincolo de faptul evident, încercând să descopere omul din spatele oricărei personalități. Pornind de la date biografice concrete, discuția trasează itinerariile particulare detaliate ale existenței personale, cu atât mai incitante cu cât se intersectează cu cele ale altor mari oameni ai culturii românești și mondiale. Mircea Eliade, Eugen Ionescu, George Enescu, Dinu Lipatti, Mircea Vulcănescu, George Palade, Nicolae Steinhardt sunt doar câteva din aceste personalități ce rezistă tuturor timpurilor și aparțin oricărui timp al omenirii. Invocați rând pe rând, ei ies din sfera oarecum rigidă și limitată a scrierilor și monografiilor, odată cu amintirile și mărturisirile celor care i-au cunoscut. "Totuși, omul nu este totalmente prizonierul acestor predeterminări - este o ființă deliberativă și liberă", consideră Alexandru Paleologu (p. 106). Venind să-i confirme ipoteza, toți cei menționați mai sus se integrează acum în aria relațiilor interpersonale, prinzând contur și umanizându-se în situații și ipostaze mai puțin cunoscute.

"Memoria este un dar fundamental al civilizației. eu cred că o civilizație fără memorie nu există; cred că civilizația umană începe în momentul în care societatea umană uzează de memoria ei. Atunci începe să funcționeze civilizația" (Dan Grigore - p. 144). cu ajutorul rememorării unor lucruri de neuitat se stabilește și firul călăuzitor al interviurilor "muzicale". Diversitatea mediilor și domeniilor de activitate din care provin protagoniștii Seratelor conduce la o impresionantă multitudine a ideilor și atitudinilor expuse, cu largă deschidere spre principalele puncte nevralgice ale realității contemporane. Puse sub semnul celei de-a șaptea arte, opiniile exprimate - deși uneori contradictorii -, se armonizează în dialogul viu și lipsit de constrângeri formale sau ideologice.

"Bântuie ciuma în lume, e adevărat, dar nu de ieri sau de azi - ciuma bântuie de două mii de ani. Deci, dintr-o dată, în esență, putem spune că în Oedip este situația noastră, oriunde am fi în lume, pentru că depinde de cum trăim: trăim și suntem copleșiți de boală sau copleșiți de ciumă [...] Dar mai avem o șansă. Șansa este că în mijlocul ciumei putem să ne punem alte întrebări, pentru a ieși din ciumă, pentru a scăpa, pentru a găsi altceva sau pentru a înțelege chiar de ce trăim în starea aceasta" (p. 236). Iosif Sava, la unison cu aceste gânduri ale regizorului Andrei Șerban, exploatează și valorifică șansa ce ni se oferă prin ceea ce îi place să numească propria sa "maieutică", încercând să creeze portițe de scăpare dintr-o lume ce se descoperă bolnavă.

Chiar dacă reperele sunt relativ fixate, "în domeniul mentalității lucrurile sunt infinit mai grave și nu pot fi vindecate în pripă" (Al. Paleologu - p.91). Conștienți de acest lucru, partenerii de discuție trec cu ușurință și naturalețe de la o temă la alta, abordând atât subiecte de mare interes ale actualității cât și subiecte considerate sau devenite marginale de-a lungul anilor. Problemele educației naționale se regăsesc alături de cele ale medicinei, muzicii sau teatrului, toate părând a-și avea originea în promovarea unor concepții desuete și greșit fundamentate. ascultătorul - și spun ascultător, nu cititor, deoarece sub această formă oarecum inedită Seratele își păstrează fermecătoarea oralitate - descoperă cu uimire, sau redescoperă, evenimente și nume strâns legate de aria culturii și științei românești (pe lângă cele mai noi tehnici ale montajului scenic, ultimele cercetări în chirurgie se dovedesc, surprinzător poate, la fel de pasionante). În același timp, culisele istoriei și politicii postbelice își dezvăluie o parte din secrete. Deși nu este vorba de o colecție de interviuri politice, cărții i se asigură complexitate prin redarea perioadei închisorilor și exilului (cunoscută de o mare parte a intelectualilor); diversele considerații legate de legionarism, moștenirea tiraniei și ipocriziile istoriei europene demonstrează astfel că dialogurile purtate nu au ca unic scop prezentarea și demascarea unor situații existente în momentul de față.

"Exista anumite faze ale istoriei, anumite faze cruciale care declanșează violențe atroce - noi suntem în plină asemenea fază, din nou" (Al. Paleologu - p. 95). Într-adevăr, nimeni nu ar putea nega apartenența epocii noastre la erele tulburi ale istoriei. Totuși, invitații lui Iosif Sava reușesc să anuleze criza spiritualității, găsind timpul și resursele necesare pentru a dezbate într-un ritm alert și susținut o problematică amplă, trecând din planul pur ideologic al confruntării dintre soluția creștină și cea ortodoxă propuse de gândirea religioasă (căci, pentru a-l cita din nou pe Al. Paleologu, " un om cult este un om cu frica lui Dumnezeu" - p. 120), la chestiuni concrete referitoare la manifestările sociale, organizarea festivalurilor muzicale și, de ce nu, chiar lumea modei. Atingând și subiectele mai delicate ale naționalismului (condamnat pe drept uneori drept patriotism exagerat și rău-înțeles) și confruntării dintre valoarea colectivă și cea individuală sau dintre inteligență și ignoranță sau prostie, provocatoarele dueluri verbale condiționează desfășurarea spectacolului lumii în fața publicului larg. Acest public include generații avide de educație în spiritul valorilor autentice, în ciuda ușor nedreptei desconsiderări a tineretului de către un domn Sava care, apărător acerb al muzicii și culturii de bună calitate, evocativ, liric și laudativ în același timp la adresa invitaților săi, generalizează uneori fără o totală acoperire anumite opinii, fiind prompt contracarat de către unii dintre inerlocutori.

Deși Muzica menționată în titlu nu poate, din nefericire, să acompanieze textul Seratelor, ea rămâne patroana discuțiilor, făcându-și mereu simțită prezența. "Profesia mea este aceea care răspunde la setea de invizibil și setea de invizibil se poate face numai prin muzică, numai prin artă, numai prin teatru. Acest sacrificiu de a-ți trăi viața pentru ca să-ți educi sufletul dezvoltat și nu cu sufletul mort" (Andrei Șerban - p.286). cu siguranță, invitații acestei serii de emisiuni sunt departe de a se număra printre cei care ar putea accepta o atare moarte a sufletului, atâta vreme cât până și medicul Radu Palade ne asigură că "și în chirurgie există o muzică. De fapt, muzica e o manieră de a comunica fără cuvânt, este specifică omului." Specifică omului, bineînțeles, dar poate specifică și unui anumit tip de sensibilitate, cum crede Al. Paleologu. Și cum am putea să nu ne bucurăm când, printre atâtea centre ale muzicii și artei europene în general, un nume revine în mai multe contexte - toate apreciative - pe parcursul volumului: "Ce oraș minunat e Timișoara!" (Iosif Sava - p. 152)

Nu putem ști în ce măsură muzica e binecuvântarea rezervată de către zei nouă, românilor. Știm însă în mod cert că ea planează asupra cuvintelor, dându-le vigoare și ascunzându-se în spatele lor, devenind liantul unei lumi care mult prea des se dă în spectacol, ignorând scene dureror de reale. Te întrebi, parcurgând cele aproape patru sute de pagini, cum poate oare deziluziona un popor cu atatea valori? Poate că are iarăși dreptate Al. Paleologu afirmând că "o societate fără elite nu poate să se configureze ca societate civilizată" (p. 202). Și cu ajutorul d-lui Sava, ni se dovedește încă o dată faptul că societatea noastră nu duce lipsă de elite. Îi lipsește doar, uneori, civilizația, care poate fi regăsită descoperind spiritele ascunse despre care vorbește Cristian Tudor Popescu într-o adevărată profesiune de credință a omului care se poate exprima și poate aduce o schimbare prin arta sa: "Dacă ar exista un aparat care să poată converti interiorul unei ființe umane, fără să fie nevoie pentru aceasta de o pensulă, de un stilou sau de un aparat de filmat, pur și simplu să poată vizualiza, pentru toți ceilalți, ce este în interiorul unui om - eu cred că atunci ierarhiile artistice și intelectuale ale lumii ar fi cu totul altele, pentru că există mulți, enorm de mulți oameni, cred, care au un univers de o vibrație, de o forță și de o bogăție interioară extraordinară, simt enorm, dar nu pot exprima aproape nimic" (p.297). Aceștia sunt oamenii cărora volumul de față le poate oferi un bun exemplu; împletind artele cu știința și gândirea politică și filosofică, el oferă o vastă lecție de cultură celor care, încă, nu au cunoștințele sau puterea necesare să se exprime.

TUR-RETUR PRIN LIBRĂRII

În România nu există ceea ce teoria presei și sociologia mass-media numesc audiometrie. Ziarele, publicațiile de toate tipurile nu își scriu tirajele sau scriu tiraje mult umflate. Cu mici excepții care se pot număra pe degetele unei singure mâini. Cât despre audiența posturilor de radio și televiziune, situația lor este încă și mai confuză. Rarele sondaje de opinie efectuate pe eșantioane reprezentative, și nu aleatoriu se referă la audiența globală a postului, și nu a emisiunilor în parte, așa cum s-ar ști în fiecare moment dacă în televizoarele noastre s-ar afla instalate aparatele de audiometrie.

Cu aceste gânduri am pornit să scriu despre rezultatele unui raid prin câteva dintre librăriile timișorene pentru a întocmi un top al celor mai vândute cărți. Responsabilii acestora sau cei de la standuri nu au putut să indice cu precizie care este cea mai vândută carte și au preferat să se refere la edituri, colecții sau domenii de interes cu priză mai mare la public. O coordonată comună a librăriilor vizitate este un interes accentuat pentru cărți-instrumente, cum ar fi manuale, ghiduri, dicționare, după care urmează studiile dedicate ororilor comunismului. În acest top al "instrumentelor" conduc editurile Polirom, Humanitas și All. Literatura, mai ales cea română și, dintre genuri, poezia are cumpărători destul de puțini.

Nu este pentru nimeni o noutate când spunem că prețul cărților a ajuns să fie un serios obstacol, mai ales că publicul-țintă este recrutat din rândul bugetarilor. La Librăria Humanitas însă am aflat despre o modalitate greu de conceput acum câțiva ani: cumpăratul cărților în rate! Volumul de reproduceri al Lianei Castelfranco Vegas dedicat Artei Renașterii este achiziționat în acest fel, clientul completând suma în ritmul său, exemplarul fiindu-i astfel reținut.

Cum nu am reușit să facem un Top librării în baza unor date obiective, nu ne rămâne decât să vă informăm despre ultimele apariții.

La "Esotera", doamna Florica Petrean, patroana librăriei, ne-a spus că o mare trecere la public au cărțile de specialitate și cele din colecția "A treia Europă", Ed. Polirom. Căutate sunt și cele cu tematică religioasă, cum ar fi: **Biserica și puterea**, de Liviu Negoiță, Ed. "Eurostampa", recent apărută.

Cele mai noi apariții din iulie: F.M. Dostoievski, **Jurnal de scriitor,** Ed. Polirom; Karen Horney, **Conflictele noastre**, Ed. I.R.I.; Marx Weber, **Sociologia religiilor,** Ed. Teora; Jean-M. Hiltrop, **Arta negocierilor,** Ed. Teora; Pierre Hadot, **Plotin sau simplitatea privirii,** Ed. Polirom; William James, **Tipurile experienței religioase**, Ed. Dacia.

La "Humanitas", domnul Ladislau Gagyi susține că cei care încă mai cumpără cărți sunt studenții, elevii de liceu (liceele, în mod special cele cu profil industrial) și, bineînțeles, cadrele universitare. Succes la public, în ultima vreme, au traducerile din colecția "Procesul comunismului", din care au apărut trei volume: Stéphane Courtois, **Cartea neagră a comunismului**; Richard Pipes, **Scurta istorie a revoluției ruse**; Arkadi Vaksberg, **Hotel Lux.** Cele mai noi titluri la "Humanitas": George Minois, **Istoria infernurilor,** colecția "Istoria ideilor", Ed. Humanitas; Amos Funkeinstein, **Teorie și imaginație științifică,** colecția "Istoria ideilor", Ed. Humanitas; Irina Livezeanu, **Cultură și naționalism în România Mare**, Ed. Humanitas; Andrei Cornea, **Penumbra**, Ed. Polirom; Iosif Sava, **Muzica și spectacolul lumii**, Ed. Polirom; **Carmina Burana, Antologie de poezie latină**, Ed. Polirom; Andrei Corbea, **Paul Celan și "meridianul" său**, Ed. Polirom; N. Iorga, **Chestiunea Dunării,** Ed. Institutul European; C. Durandin, **Istoria românilor**, Ed. Institutul European; Paul Celan, **Poeme,** Ed. Crater.

Cele mai "proaspete" titluri pe care le puteți găsi la librăria "Mihai Eminescu" sunt: Radu Gyr, **Pragul de piatră,** Ed. Vremea; Radu Gyr, **Anotimpul umbrelor,** Ed. Vremea; Francisc Munteanu, **Scrisori din Calea Lactee,** Ed. Odeon; I. Lăcustă, **Zece alegeri interbelice,** Ed. PRO; I. Bucheriu, **Veninul victoriei,** Ed. Odeon; V. Golding, **La capătul lumii**, Ed. Elit; I. Roșianu, **Nașterea insomniei**, Ed. Odeon, I. Cioară, **Integritatea ființei umane,** Ed. ALL; C. Banciu, **O zi fără președinte,** Ed. Fundația Culturală Română; H. Bergel, **Când vin vulturii,** Ed. Fundația Culturală Română; N. Rosel, **Churchill - o viață de rebel**, Ed. ALL; P. Ispirescu, **Legendele sau basmele românilor**, Ed. Fundația Culturală Română.

Camelia Sala

Sfântul Varsanufie & Roman Jakobson

Adriana Babeți

Daniel Vighi
Intre hanger și sofa
Editura Marineasa, Timișoara, 1998, 300p.

Cred că de la cartea Corinei Ciocârlie, **Femei în fața oglinzii** nu am mai citit vreun op critic românesc mai cu sufletul la gură (din motive pe care am să le explic imediat) decât **Intre hanger și sofa** a lui Daniel Vighi, apărută de câteva săptămâni la Editura Marineasa. Când câmpurile tale de lectură și interpretare sau, mai emfatic spus, când proiectele tale științifice se întâlnesc cu ale unor colegi care îți sunt și oarecum apropiați sau chiar prieteni, interesul crește vertiginos. Întâi de toate - curiozitatea. Dar și un ciudat sentiment al competiției, ca o mică gheară drăcească în plex, retezată însă repede, după primele pagini, când descoperi cu o senină și tot mai avântată bucurie, că totul le iese bine, chiar extraordinar. Oricum mai bine decât ai fi făcut-o tu dacă ai fi reușit să duci până la capăt un asemenea proiect.

Întâlnirea cu Daniel Vighi în postură academică nu e nici nouă, nici neașteptată. Predăm amândoi studenților de la Litere, Filosofie și Istorie literaturi "vechi" (el - română, eu - străină; el - medievalitate românească, eu - medievalitate occidentală, chinuindu-mă suplimentar cu un doctorat în Dimitrie Cantemir). Câmpuri care, pentru majoritatea tinerilor studioși, cu amintirea liceului proaspătă, sunt doar "litera moartă", scoasă rareori din letargie de spaima tocelii de dinaintea examenelor. În rest, o tăcută și resemnată indiferență. Daniel Vighi își începe cursurile de "veche" în semestrul întâi, cu anul I, eu, până nu demult, în semestrul doi, cu același an de studii. Și ce descopăr, nu fără un ghimpe de invidie colegială? Că există deja fanatici ai Evului Mediu, că au cerc științific de literatură medievală, că vor să-și facă lucrări de licență din cronicari. Nu încetez a mă minuna. Cum de a cucerit zeci de tineri cu autorii și textele de care aceștia fugeau în liceu mâncând pământul? Cine vrea să înțeleagă acest fenomen, care ține de ani buni în stare de maximă trezie amfiteatre întregi săptămână de săptămână, nu are decât să citească volumul de studii despre literatura în epoca veche românească semnat de Daniel Vighi.

Parte din fragmentele care alcătuiesc cele șapte mari capitole ale cărții au apărut în câteva prestigioase publicații românești. Majoritatea sunt necunoscute cititorilor. De aici, efectul de surpriză, dublat de plăcerea descoperirii unei bune coerențe interne și a unei structuri inteligente a ansamblului. Un binevenit **Cuvânt înainte** îi precizează autorului intențiile, printr-o suită de expresive interogații, cărora li se dă un și mai expresiv răspuns. În esență, întrebarea ar suna astfel: cum mai poate fi (sau cum mai trebuie) citită azi literatura noastră veche? Cum pot fi "înviate", scoase din inerția receptării și exegezei niște texte, rezervate parcă doar specialiștilor, cum pot fi ele repuse într-o largă circulație de lectură? Iar pentru cei a căror profesie presupune act didactic și pedagogic - cum pot fi ele predate tinerilor?

Toate intuițiile lui Daniel Vighi sunt valide. Un întreg tezaur de gândire și limbă românească poate fi resuscitat pentru orice tip de cititor cu o singură condiție. Să i se redea viața. Să fie interpretat (în scris sau de la catedră) viu. Ce ar presupune aceasta? Întâi de toate, o actualizare.. O încercare de a demonstra că marile întrebări ale lumii noastre au fost intuite demult, că, lăsându-se citită într-o interdisciplinaritate fertilă (istorie, filosofie, istoria ideilor, antropologie, socio-psihologie), literatura își îmbogățește șansele de a fi interpretată. Sfătos și ușor mucalit, nedezmințindu-se, Daniel Vighi scrie: "Iacătă cum, privite simplu, atât literatura, cât și istoria și filosofia, pot releva un mod de simțire specific, căruia trebuie doar de a-i sublinia diferența și alteritatea, dar și de a stabili ceea ce are gândirea aceasta (și cele care au precedat-o) în comun cu lumea de azi; mai precis cu faptele omenești, cu gândul și rațiunea umană, cu sentimentele de bucurie, de ură, cu cele de iubire, cu melancoliile și tristețile dintotdeauna ale omului despre care nu putem spune că aparțin exclusiv unei perioade istorice" (p. 16). Aceasta ar fi, așadar, provocarea. Iar ceea ce urmează este de-a dreptul spectaculos.

După o logică internă pe care nu ezit să o numesc impecabilă, volumul se organizează, precum facerea lumii, în șapte segmente, inaugurate printr-o "predoslovie" către cititorul de mâine. Autorul vizat este Miron Costin, dar, de fapt, tot ce se desfășoară în pagină e problema lui Daniel Vighi, frământându-se "sub vremi". Întrebarea pe care și-o pun amândoi, unul în veacul al XVII-lea, altul la sfârșitul mileniului nostru, sună aparent foarte simplu. "Ce poate literatura?" Ce poate transmite și modifica în om cuvântul literaturii, în așa fel încât să mai putem aduăga o întrebare:" (...) cât anume din valoarea lumii vechi a rămas ca element constitutiv al spiritualității moderne și cât anume din modul nostru de a ne raporta la lume este determinat interior de ele" (p.26). Iar analizele lui Daniel Vighi tocmai cu acest miracol al cuvântului rostit și scris încep. **Cuvântul în lumea medievală românească,** primul său capitol, recuperează întâi de toate ceea ce fac și marii cărturari-scriitori de la începuturile literaturii noastre: sensurile Logosului sacru, care întemeiază lume și literatură deopotrivă. Probleme dintre cele mai actuale se vădesc - prin analizele lui Daniel Vighi - a fi bântuit vremile vechi: statutul cuvântului poetic în raport cu cel sacru, relația lui cu istoria, răspunderea celui care îl manipulează, forța magică a literaturii de a crea (uneori din nimicuri pline de sens) o lume, actul cititului și al scrisului, traducerea dintr-o limbă în alta etc. Decupând în pagină fragmente din Antim Ivireanul, Miron Costin, Neagoe Basarab, Stolnicul Cantacuzino, autorul nostru le așază permanent în relație cu teorii moderne, cu interogații ori obsesii contemporane nouă. Așa de pildă, Sfântul Varsanufie, cu povestioara pe care i-o spune lui ava Ioan de la Beerșeba, pare a fi "strămoșul prototipal al selecției lexicale din poetica jakobsoniană". Și așa și este! Deloc întâmplător, **Epilogul** volumului reia, printr-o superbă simetrie, dar în alți termeni (ai tehnicii narative și descriptive) aceeași "facere" miraculoasă din cuvinte a lumii literaturii. Numai că acolo stau față în față Radu Greceanu cu Letopisețul său și Sorin Titel cu un alt fel de letopiseț, care e romanul modern.

Continuare în pag. 29

Incursiuni în sacru și profan

Simona Constantinovici

Otilia Hedeșan
Șapte eseuri despre strigoi
Editura Marineasa, Timișoara, 1998, 322 p.

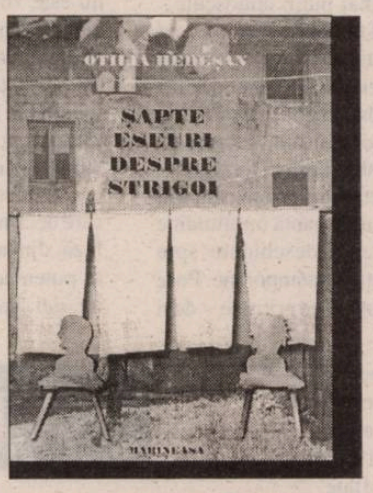

Concepută și scrisă sub influența unor imbolduri de diferite nuanțe - așa cum ne mărturisește (ori ne su gerează) Otilia Hedeșan în **Argument - Șapte eseuri despre strigoi,** foarte armonioasă în litera și spiritul ei, îmbină stilul direct și conținutul frust al povestirii cu reflecția pe marginea sa. Ni se oferă un studiu profund, o analiză "în evantai" asupra **strigoiului** ca realitate incontestabilă a satului românesc. O carte inedită, care se pare că lipsea din literatura de specialitate. Pentru unii șocantă, pentru alții atrăgătoare prin curajul de a sonda o zonă "sensibilă", situată la limita accesibilului. **Șapte eseuri despre strigoi** e un mod de revoltă autentică pentru a înlătura o marcă a identității etnice: "România - țara preferată a vampirilor!".

Pornind de la considerente etimologice și semantice asupra strigoiului (cu seria sinonimică: **moroi, bosorcoi, vampir, priculici** etc.), Otilia Hedeșan ajunge să contureze și, mai apoi, să pătrundă dezinvolt pe căile, adesea labirintice, ale unui "complex mitologic extrem de bogat și de rafinat". Tot în primele pagini, și pe firul demersului lingvistic, autoarea trasează un istoric al mărturiilor și textelor despre **strigoi.**

Urmează câteva pagini în care se rezumă și se clasifică principalele subiecte narative din **Mitologia românească** a lui Tudor Pamfile, carte considerată "sursa cea mai documentată în privința nucleelor epice în care apare strigoiul" (p. 30) E etalată, cu acest prilej, o metodă eficace, care-i permite cercetătoarei să extragă structura invariantă a unor discursuri diferite și funcțiile repertoriului narativ ales în raport cu complexul mitologic al strigoiului.

E foarte greu să ții piept unui astfel de subiect. Strigoiul este, practic, neîncadrabil sau, cum spune Otilia Hedeșan: "Această situare a strigoiului la granițele mereu mișcătoare ale normalului cu paranormalul, ale realului cu miraculosul, îi asigură deopotrivă fascinația și autoritatea" (p. 38)

Capitolul **Materiale și comentarii** conține 43 de texte despre **strigoi** rezultate din discuții purtate, între anii 1968-1996 - cu subiecți din Banat (și zonele limitrofe), Moldova, Basarabia și Serbia. Subiecții sunt fie "profesioniști" ai ceremoniilor funerare, fie oameni obișnuiți, așadar povestitori ocazionali. Fiecare povestire e urmată de o analiză pertinentă de tip structural. Credințele intense în strigoi și riturile aferente sunt radiografiate și interpretate punct cu punct. Aflăm, de fapt, cum poate fi reconstituit din povestire strigoiul. Titlurile subcapaitolelor sunt și ele alese cu tâlc, deschizând noi/posibile perspective de interpretare: **Ritualuri și argumente, Povestirea ca terapie** (I, II), **Un Bildungsroman oral, Miniaturi, Construirea strigoiului.**

Subiecții "profesioniști" devin adevărate personaje de roman afirmându-se mai ales prin agerimea și acuratețea cu care narează evenimentele comunității. Un astfel de personaj e Maria Ionescu din Topolovățu Mare alias baba Ruța, cu o'vechime de invidiat în domeniu. Autoarea valorifică și materialele culese de profesorul său Vasile Crețu. În aceste texte baba Ruța ocupă un loc central. "(...) textul ipostaziază două Ruțe (după cum ne atrage atenția Otilia Hedeșan): una, un personaj care din când în când spune câte ceva, a doua, naratorul mereu omniscient, chiar dacă omnisciența nu se manifestă în explicarea imediată a evenimentelor, ci în crearea unui orizont de așteptare narativă (...). (p. 126) Baba Ruța va depăși, astfel, limitele satului. O vom regăsi chiar "în compania" unor nume celebre din naratologia mondială. G. Genette, Jaap Lintvelt etc.

Un alt personaj interesant este Săvuță din Cherghеș. Povestea acestui om devenit strigoi ne oferă pagini antologice sub bagheta interpretativă a Otiliei Hedeșan.

Suportul teoretic este, adesea, conținut și susținut de povestire. Stiluri diferite se întrepătrund cu naturalețe, fără a isca discrepanțe. Familiarizată cu ritualurile/practicile funerare, autoarea le prezintă logic, secvențial articulațiile și semnificațiile. Demn de amintit e faptul că: "(...) textele analizate păstrează, ca într-un rit arheologic, o serie de mărturii ale unor credințe fie foarte vechi, fie eterogene ca proveniență culturală". (p. 83)

Pentru a da contur și substanță unei lucrări de talia celor **Șapte eseuri despre strigoi,** Otilia Hedeșan va fi avut de "luptat" cu o bibliografie impresionantă și cu nume de rezonanță din cultura noastră tradițională.

Deși subiect ambiguu, controversat, fascinant, omniprezent, cumulând cele mai bizare/ îndrăznețe reflecții, **strigoiul** îi oferă tinerei autoare o paletă interpretativă amplă. Studiul riguros, dar nu lipsit de umor și varietate narativă, impune/propune un alt fel de a privi **strigoii.** La capătul lecturii, aceste "figuri" aparte, de care se vorbește mai întotdeauna cu groază sau doar cu discreție, vor fi devenit mediatori subtili între concretețea vieții și incertul lumii de dincolo, ipostaze ale sufletului care va rătăci prin lume și după moarte.

Remarcăm limpiditatea scriiturii, puterea de sinteză, imaginația, spiritul ludic, rigoarea, istețimea în asocierea limbajelor și a straturilor narative. Și, mai presus de toate, o frază care prevestește afirmarea ca prozatoare a Otiliei Hedeșan!

Șapte eseuri despre strigoi nu e numai o lucrare de folcloristică. Unghiurile de abordare a temei, generoase și iscând curiozități multiple, sunt variate: structural, antropologic, stilistic, naratologic, sociologic, psihologic etc. Cum spunea Mihai Pop pe ultima copertă a cărții: "Acest material cules în teren este de un deosebit interes pentru că ne oferă o imagine completă asupra urmelor mitologice, credințelor și superstițiilor sub care prezența strigoilor mai trăiește până azi în satele românești".

Paradoxal, această carte doctă se citește ca un roman... cu gândul că, până la urmă, enigma strigoiului va fi deslușită.

Kafka & Marx (1)

Dorian Branea

Opera lui Franz Kafka a exercitat asupra exegezei marxiste o atracție aproape hipnotică. Fapt straniu, dacă e să lăsăm deoparte psihanaliza literară sau hermeneutica de redacție mistică, niciunde altundeva interesul pentru acest scriitor nu s-a manifestat atât de intens ca în tabăra criticilor marxiști. Mai mult încă decât opera, biografia scriitorului - sau, mai precis, comerțul intens pe care aceasta s-a presupus că l-ar întreține cu textele propriu-zise - a devenit un argument teribil, în spatele căruia marxismul literar, dar și alte formule critice abuzive au putut să debordeze.

Ce anume a stimulat proliferarea lecturilor marxiste? Care e sursa fascinației pe care Kafka a exercitat-o asupra criticii marxiste? Și, mai important: ce anume face din Kafka o anexiune necesară?

Am să utilizez în continuare, acolo unde nu va fi vorba despre marxism în sens general, noțiunea de critică marxistă în cadrul teoretic și metodologic fixat de ayatolahul marxismului literar, Lucien Goldmann. Potrivit lui, o astfel de lectură "în loc să se limiteze, precum critica burgheză, la studiul gânditorului, al scriitorului, al artistului, considerați în sine, și al mediului, înțeles în sens îngust, ca magmă socială nediferențiată, își propune să proiecteze creația pe ecranul unui mediu social polarizat de principiul luptei de clasă..., văzând în ideile, sentimentele și formele literare expresia ideologică a acestei lupte"[1]. Potrivit acestei perspective, merită a fi luate în seamă numai operele "realiste", cu alte cuvinte numai acelea care se lasă structurate de tripla axiomă pe care André Gisselbrecht o rezuma astfel: "O operă realistă reflectă *totalitatea* (realității, s.a.); obsesiile unui subiect unic nu sunt revelatoare; 2. realismul oferă o perspectivă asupra realității; opera realistă se situează în timp și spațiu, coordonare care o marchează la modul profund"[2].

E limpede că pentru o astfel de critică, copios alimentată de sugestii biografice, limitele aparent labile dintre viața și opera lui Kafka au fost cât se poate de stimulative. Biografia scriitorului, cu binecunoscutul ei episod anarhist, sau o parte dintre mărturiile sale și textele propriu-zise literare, cu trimitere directă la imaginarul revoluționar (ex. **Un tânăr student, Munca fără posesiuni),** au împins critica marxistă, expertă în manipularea unor astfel de informații, într-o postură cvasiparadisiacă. Pe de altă parte, trimiterile indirecte - pe care le fac, în romane sau povestiri, descrierile existenței mecanice și alienante, scenetele mizerabile ale periferiei, lumea reificată, legea ca instrument de dominație, violența statală, personajele dezumanizate - au părut la rândul lor gata să omologheze o perspectivă sociologică. Marxismul a întreținut până la narcoză credința în referențialitatea biografică și socială a textelor lui Kafka, căutând a umple cu suflet străin această invenție a sa, acest trup de hârtie, pe care nu a putut să-l înfrunte decât mistificându-l.

Opera lui Franz Kafka a descumpănit curând metoda critică marxistă, deși a lăsat până la un punct impresia că sensurile ei de suprafață pot justifica, ba chiar pretind, astfel de lecturi. Oricât de convenabile, aparenta solidaritate dintre biografie și operă sau vagul apel social al unor texte nu au putut întreține interesul insistent al marxiștilor pentru Kafka. Așa zicând, aplombul cu care marxiștii au plonjat în textele lui Kafka ar trebui înțeles altminteri.

În ceea ce mă privește, acesta trebuie legat de un soi de congenialitate secretă pe care cei dintâi au pretins a o recunoaște în proiectul kafkian. Marxismul și Kafka s-au întâlnit nu atât în straturile superficiale ale operei, cât mai ales într-un fundal comun de atitudini, pe care voi încerca să le numesc în continuare, arătând ce anume a făcut din anexiunea lui Kafka, în ciuda acestor identități profunde, o operație pe cât de dificilă, pe atât de surprinzătoare.

Mai întâi, va trebui să încuviințăm că a existat o *vocație nihilistă* pe care au împărtășit-o cu aceeași fervoare și Kafka, și gândirea marxistă. Deopotrivă fenomene ale modernității, Kafka și marxismul s-au recunoscut și s-au admis în numele aceluiași reflex al negației și insurgenței, care provine din repulsia față de cacofonia interiorității burgheze, față de formalismul etic al acesteia[3]. Aspectul *distopic* al textelor kafkiene a excitat la rândul lui hermeneutica marxistă, mai ales prin vocația operei de a exprima o imagine cursivă, deși negativă, a lumii. Marxiștii au reproșat întotdeauna operei neputința de a include observațiile într-un sistem. Cu toate acestea, e greu de presupus că ei au trecut cu vederea coerența acestui univers sumbru și violent. În construcția lui aproape matematică, dominată de legi inexorabile, marxismul a putut distinge un compliment adresat propriei sale venerații pentru legități istorice și determinism.

Pe de altă parte, lumile condamnate ale lui Kafka păreau a confirma scenariile catastrofice în care marxismul a excelat întotdeauna. Căci există un *scenariu escantologic* pe care îl amplifică, în numele unei viziuni dominate de o teroare apocaliptică, atât operele lui Kafka, cât și discursul marxist. Firește că momentul purificator nu se regăsește decât în ceea ce le privește pe acestea din urmă, în vreme ce textul kafkian preferă să îl lase în suspensie. dar mizeria periferiilor, promiscuitatea, reificarea, tipizarea formulelor umane, sentimentul persistent și sfârșietor al opresiunii sunt *semne* ale unui final pe care și Kafka, și marxiștii nu au încetat să îl proclame.

Dar nu aidoma. Căci formele sunt și în acest caz cele care

Michael Mathias Prechtl/ "Kafka arcimboldesc"

trădează această fraternitate intimă. Dacă subiectele în sine au putut fi absorbite de paradigma marxistă, iar subtextul lor ar fi admis, chiar și prin abuz, o interpretare marxistă, formula literară vehiculată de Kafka, deși în aparență realistă, obiectivă, e tot ce poate fi mai străin metodei marxismului literar. De la Lenin, trecând prin Lukacs, până la Goldmann, lipsa de perspectivă asupra materialului narat, apolitismul, pierderea dimensiunii istorice, interesul exagerat pentru detaliu, spre a nu mai vorbi de absența caracterului rezolutiv, a acoladei partinice a literaturii sau a încadraturii ideologice a temei trec drept calamități antirevoluționare[4]. Or, nimic din toate acestea la Kafka, deși a*parenta lui loialitate față de convențiile realiste* va fi exercitat desigur o fascinație puternică asupra teoreticienilor marxiști.

Nu contează că opera lui Kafka nu pronunță decât în aparență o refențialitate socială. Trimiterile clorotice la o realitate istorică, precum și câteva articole biografice sunt de ajuns pentru a anestezia sacrosancta dogmă a reflectării, făcând din text un soi de denunț al unei realități opresive. Ceea ce nu sesizează marxismul literar este faptul că "realitatea" din operele lui Kafka trimite la o alcătuire originară, care transcende opera de angajament. Oricum, la modul profund, trimiterile operei lui Franz Kafka le scapă criticilor marxiști, deși "realismul" ei - una dintre marile ficțiuni ale exegezei marxiste - poate face admisibilă anexarea lui Kafka în marele front anticapitalist. În fond, spun cei mai rafinați dintre criticii marxiști, Kafka e un scriitor realist; de un tip mai special, e adevărat, dar nu fundamental altceva. Noutatea formulei sale literare, precum și ideile pe care aceasta le propulsează rămân nu numai insesizabile, ci și lipsite de relevanță. Kafka nu interesează decât ca o conștiință critică a unei articulări sociale inumane. În chip de recurs social și atentat antiburghez, opera a devenit, împotriva ei însăși, un giuvaer ce trebuia neapărat să împodobească sceptrul ideologiei, ca semn al încă unui triumf epistemologic.

Să nu ne mirăm, prin urmare, că exegeza marxistă a văzut aici decadență. Într-o lectură hiperdogmatică, opera scriitorului ceh rămâne totuși documentul egolatru și pesimist al unui estet. Simpatia lui Kafka pentru muncitori, avertizase Lukacs, nu e suficientă pentru a face din el "un scriitor angajat în cauza celor oprimați". Funcția lecturilor marxiste ar fi aceea, precizează esteticianul, de a demonstra că deschiderea operei lui Kafka nu este exclusiv metafizică. Sub raport ideologic, ea e desigur inutilizabilă ca material revoluționar. Dar subtextul său subversiv poate fi recuperat. Până atunci însă, inadvertențele ideologice și tehnice trebuie expuse și sancționate.

Să urmărim cele mai importante capitole ale litigiului.

Absența, în trame, a acțiunilor paralele care să deschidă perspectiva prin intermediul mai multor puncte diferite de vedere și care să împingă în scenă tipologii cât mai diverse, existența unui subiect unic care "reflectă" realitatea, deci a unei perspective limitate, și refuzul unei viziuni totalizante care să înscrie subiectul într-o schemă dialectică au oprit opera lui Kafka să fie un veritabil fapt de cunoaștere[5].

"Operele lui Kafka, rezumă Ernst Fischer chestiunea, confirmă și susțin atmosfera generală de abandon, de acomodare cu lumea inumană... (ele fiind expresia unui) nihilism satisfăcut"[6]. Criticul marxist completează tabloul de patologie estetică elaborat de Helmuth Richter, lansând câteva elemente etiologice noi; el reproșează înainte de toate auctorialitatea inexistentă, care să orienteze lectura potrivit unei concepții revoluționare. Absența unei filosofii a istoriei, adaugă el, trece în arbitrariul și chiar haosul care propulsează fabula. De vreme ce numai clasa poate fi obiectivă, nu și individul, opera lui Kafka, prin insistența cu care se coagulează în jurul unui singur personaj, este doar o mărturie subiectivă, care nu poate atinge în nici un chip generalitatea marilor opere realiste. Refuzând să panorameze întreaga existență, mărturia lui Kafka, importantă ca mesaj personal al unui ins suferind și derutat, rămâne doar un strigăt disperat care nu poate să își depășească nihilismul fundamental: "Kafka a eșuat până la urmă în încercarea de a da o formă adecvată, cu mijloacele realismului direct, evoluției unui om în lumea capitalistă... Cariera artistului a fost un eșec din cauza unei concepții asupra lumii care nu a putut da artei o funcție în viață și care a devalorizat-o, reducând-o la un simplu joc de estet".[7]

Și, în definitiv, cine este acest K.? În spatele misterioasei inițiale, spun exegeții marxiști, se ascunde un individ lipsit de energie, cu viața psihologică sumară și, încă mai grav, lipsit de conștiință. K. nu poate să se ridice deasupra faptelor, să controleze situațiile în care este angajat sau să le explice pe cele la care e martor; conștiința lui e blocată, aici marile revelații nu au acces: "Sărăcia conținutului uman al vieții (lui Josef K., n.m.) rezultă din cariera burgheză sau din mecanismele de promovare socială a unui om lipsit de avere sau protecție, care duc la submisiunea totală a vieții private în viața profesională".[8] Mereu egal cu sine, fără evoluție morală sau psihologică și "inapt pentru viață"[9], identic de la început până la sfârșit, această ființă opacă, paralizată, incapabilă să înțeleagă ce se petrece cu sine sau să reacționeze este la fel de vinovată ca și sistemul care o victimizează. Ca și autorul său care, el însuși la fel de dezolat, o aruncă în trame din ce în ce mai lipsite de perspectivă.

Impunând degajarea elementelor impure, logica anexiunii a funcționat și aici potrivit principiului leninist al celor două culturi. Dincolo, însă, de sancțiunile ideologice, ligamentele unei solidarități tacite și profunde s-au refăcut cu mare rapiditate. Pentru că identificările profunde și secrete nu se opresc aici. Pe lângă cele despre care am avut ocazia să vorbesc, mai există ceva care a făcut din Kafka un autor tolerabil. E vorba de o anumită *castitate* esențială, de un parcurs asexuat care se exprimă în ambele cazuri ca oroare față de imprevizibilul fiziologiei. Legătura profundă dintre Kafka și marxiști se prelungește prin repulsia față de arbitrariul somatic, chiar dacă sursa acestei atitudini e diferită. Intrus impur pentru cel dintâi, nebulozitate pregătită în orice moment să destabilizeze perfecțiunea geometrică a lumii, pentru cei din urmă, sexul, și mai ales onorarea pe care acesta o provoacă, a creat la rândul lui o complicitate profundă între Kafka și universul intelectual marxist.

Nu e greu să ne închipuim că marile propoziții hermeneutice nu au fost rostite, în cazul lui Kafka, de critica marxistă. Metamorfozele pe care le pretinde textul kafkian exegezei cer mult prea mult versatilității limitate a hermeneuticii marxiste. Chestionată în acești termeni, e limpede că opera nu s-a lăsat în nici un chip prinsă în montura ideologică: în raport cu dispozitivul dogmatic, sensurile de profunzime au rămas mereu evanescente.

Cu toate acestea, aventura hermeneutică a marxismului în raport cu opera kafkiană nu se oprește aici. Sancțiunile marxiste sunt întotdeauna previzibile în literatură. Ceea ce a fost cu totul neașteptat în raportul dintre critica marxistă și opera lui Franz Kafka este tocmai modul în care aceasta din urmă a dejucat lecturile abuzive. *Căci tema metamorfozei nu amenajează numai opera, ci și raportul pe care aceasta îl instituie cu virtualii ei exegeți.* Angajat în lectura unei opere ce părea a provoca și admite până la un punct schemele sale hermeneutice, marxismul literar s-a lăsat manipulat de acest *histrionism* al textului kafkian și a sfârșit prin a evita marile circuite dogmatice. Opera lui Kafka a pretins criticii de factură ideologică să coboare în subsoluri sau să redacteze între paranteze propozițiile tari, pentru a întâmpina textul cu garda deschisă, dincolo de confortul ideologiei. Mai mult încă, încercând a da interpretări valide operei lui Kafka, critica marxistă a fost nevoită să pronunțe subtile formule de retractare. Kafka împotriva lui Marx? Ei bine, da. Căci ceea ce se anunțase a fi un simplu exercițiu de anexiune a sfârșit prin a deveni scenariul unei infidelități.

1 Lucien Goldmann, **Marxisme littéraire** (in) **Encyclopaedia Universalis**, tome 7.

2 Andre Gisselbrecht, **Que faire de Kafka,** "la Nouvelle critique", martie 1963, p. 76.

3 François Furet, **Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX,** traducere de Emanoil Marcu și Vlad Russo, Humanitas, București, 1987.

4 Potrivit canonului critic marxist, elaborat succesiv de V.I. Lenin **(Organizația de partid și literatura de partid),** Georg Lukacs și Lucien Goldmann.

5 Klaus Hermsdorf, **Weltbild und Roman,** cf. A. Gisselbrecht, **op. cit.**

6 Ernst Fischer, **Franz Kafka,** "la Nouvelle critique", aprilie 1963.

7 **id., ibid.**

8 Helmuth Richter, **Le Proces,** "la Nouvelle critique", martie 1963.

9 Ernst Fischer, **op. cit.,** p. 106.

Dosarul de securitate al artistului

Ce vă așteptați să găsiți în dosarul Dvs. de securitate ?

Anavi Adam

... încerc să răspund la întrebarea dv. Dar nu cunosc după ce criterii a selecționat Securitatea informațiile obținute prin diferite canale: informatori voluntari, informatori invitați, informatori din oficiu, obligați, șantajați..., filatori, turnători, agenți provocatori sau prin plosnițe sensibilizate, electronice.

Cred că este imposibil ca tot materialul cules să fi intrat la dosar: ar fi fost o muncă enormă, costisitoare (ori poate asta nu contează!) notarea amănunțită, aranjarea materialului ce se poate strânge timp de zeci de ani despre un om găsit vrednic de atenția acestui oficiu. Astfel judecând, nu-mi pot imagina ce se găsește și ce nu se găsește în dosarul meu. Totuși, am anumite puncte de reper care mă fac să cred că am să "nimeresc" câte ceva.

- Ce mai faci, tovarășe A? - mă oprește un bărbat pe stradă, continuând cu foarfeca tunderea gardului viu. - Este adevărat că la ziua dumitale cei treizeci și doi de musafiri au băut câte o sticlă de coniac? Dar CAIMACAMUL... Ce-i cu el? A apărut?

Mă uit la el mai atent și-l recunosc. Este unul dintre cei cinci bărbați care cu 15 ani în urmă m-au trezit într-o dimineață prezentând acte în regulă pentru o percheziție la domiciliu pe baza unui denunț conform căruia ascund aur și valută străină. În câteva ore au răscolit toată casa și au plecat cu două geamantane pline, probabil cu lucrurile pe care le-au căutat.

Puțin timp după asta am avut norocul să cunosc ce înseamnă să fii "prelucrat" trei zile consecutiv, de la orele 8 până la orele 15. Învinuit de naționalism, dușman al regimului socialist... etc... presiuni... intimidări... ..."nu vrei să-ți crești copilul?!..." Și apoi procesul verbal pe care l-am semnat fără să-l citesc.

Din fundalul întrebărilor, argumentărilor, din când în când am intuit izvoarele: prieteni, colegi intimidați asupra cărora s-au făcut presiuni, dar și agenți provocatori. Oare ce se găsește din acest material în dosarul meu.?

În ce privește ziua mea... a fost o simplă neînțelegere, o inexactitate... Cei trezeci și doi de musafiri au băut - nu câte una - ci împreună o singură sticlă de coniac.

Cu CAIMACAMUL... e o altă poveste. Împuternicitul Sultanului în acest caz era titlul și figura unei poezii pentru copii. Speriat de sărăcime, Caimacamul sare prin geam. Copii au râs de el... Oare omul meu de ce s-a frământat atât de mult?

Și oare pe câte pagini din dosar se află felul în care mi-a fost "desființată" o piesă de teatru în care "îndrăgitul dispărut" din titlu este chiar adevărul?...

Pe la sfârșitul lunii mai 1989, într-o ședință festivă, am pus întrebarea: "de ce am înghițit broasca?" E o nimica toată, nu cred să fi fost trecută pe hârtie, cu atât mai mult că, peste puțin timp, am fost onorat cu o vizită direct și personal acasă la mine.

În sfârșit, nu știu peste ce am să dau în dosarul meu, dar de una nu mă îndoiesc: o să am bucuria să găsesc, datorită filajelor perseverente, rapoarte minuțioase și copioase despre raporturile mele... personale.

Aurel Gheorghe Ardeleanu

Socot că accesul la dosarele fostei securități ar ferici pe toată lumea. Extraordinara trudă a turnătorilor nu s-ar risipi în van. Aflu din declarațiile în presă ale mormonilor politici care au practicat delațiunea că ea le-a oferit totuși, compensator, profunde sentimente patriotice.

În ce mă privește țin și eu, ca tot omul care nu are altceva mai bun de făcut, un jurnal. Răsfoindu-l din când în când, îmi dau însă seama că rândurile mele îmbibate de subiectivism nu înseamnă mai nimic pe lângă luciditatea, detașarea, obiectivismul cu care de-a lungul anilor mi-au fost desigur receptate faptele și vorbele de ochiul și urechea agerilor pârâcioși. Fără vocația lor de subtili observatori și rafinați comentatori ai vieții noastre, ea ar rămâne mai

Rafael Dhyan Holguin / "Urechea crăpată"

săracă. Creatorului, limbut și năbădăios din fire, i se opune, pentru echilibru, justițiarul scrib de misive: lingușitor, supus. Primul dă cu bățun baltă pentru ca cel de al doilea să poată să pescuiască în apa de-acum tulburată. Turnătorii sunt hârtia de turnesol, sistemul de alarmă care atenționează și-i nominalizează puterii pe purtătorii de viruși destabilizatori.

De ce aș mai vrea să-mi văd dosarul?

În vremea de glorie a turnătorilor și eu și ei, s-o recunoaștem, eram niște paria. Ca toți cei care înnegresc hârtia din varii motive, la vremea când restul lumii doarme. Eu continui să-mi păstrez vechiul statut social. Lor însă evenimentele din decembrie '89 le-a oferit subit un larg câmp de afirmare. Oameni noi, multilateral dezvoltați, și-au pus deîndată în practică învățătura. M-aș socoti un privilegiat al soartei să aflu că un fost sau actual ministru, parlamentar ori prosper om de afaceri și-a făcut ucenicia în delațiune fascinat de persoana mea. Poate sunt prea pretențios. Nu merit o asemenea cinste. Admit că o să fiu mulțumit să admir fie doar și grafia unor foști colegi ori așa-ziși prieteni. Oricum ar fi, sunt fericit că vremea cronicarilor n-a pierit. Pământul acesta a dat, dă și am convingerea că o să mai dea și de acum încolo multe generații de mironicostini și neculci de tot soiul.

Simion Dănilă

Nu mă aștept să găsesc nimic despre **adevăratele** raporturi pe care le-am avut cu Securitatea, căci, din păcate, am avut anumite relații cu poliția politică de pe vremuri: citind niște cărți interzise pe atunci - lucru mult mai grav decât deținerea unei arme de foc fără permis -, am avut cinstea să fiu sancționat în 1974 chiar de tovarășul Ion Iliescu, secretarul cu propaganda al fostului comitet județean de partid, ceea ce mi-a schimbat întregul curs al existenței, rămânând definitiv la țară, fără a avea dreptul de a lucra într-o editură, într-o facultate, într-un institut de cercetări, fără a putea să-mi dau un doctorat. Aici, la țară, îndeaproape supravegheat prin sistemul informatorilor, a trebuit să-mi creez în propria casă institutul ce-mi lipsea, și parțial am reușit, în ciuda repetatelor percheziții, confiscări de cărți și interogatorii mai mult sau mai puțin inteligente. Ultima oară, de pildă, am fost chemat la sediul de pe Leontin Sălăjan în iulie 1989 și întrebat dacă am auzit de Doina Cornea, dacă citesc antropozofie și în special lucrările lui Rudolf Steiner! Dar poate că acesta mi-a fost destinul, adică șirul acela de întâmplări din care se constituie traiectoria vieții noastre. La urma urmei, totul e hazard, și Hazardului ar trebui să ne închinăm întâi și întâi! Ca să revin, nu manifest nici cea mai mică curiozitate să-mi cunosc "dosarul", care, în mod cert, în caz că mai există, a fost serios măsluit - băieților cu ochi albaștri li s-a lăsat doar timp pentru asta! - în așa fel, încât nu m-aș mira să apar astăzi în filele lui ca un odios delator. Dar indiferent ce imagine despre mine ar oferi el, pledez pentru accesul liber la dosarele Securității.

Octavian Doclin

Filă de dosar, așadar, sau cum am devenit, la aproape treizeci de ani, finul lui Petre Stoica

Mai întâi, nu știu dacă am un asemenea dosar! De aceea încerc să răspund în așa fel încât să nu apar, voluntar sau involuntar, în vreun fel sau altul, în postúri de genul ***acuzator*** sau ***victimă***, arogându-mi nu știu ce merite ***disidente***. Ambele variante îmi displac și nu le cultiv. Dacă există, totuși, un astfel de dosar, este evident că nu mă aștept să aflu - dacă lucrurile or fi spuse acolo corect - decât cum am trăit și ce am făcut, nimic în plus, dar nici în minus.

Mă aștept, de exemplu, să găsesc relatată măcar o întâmplare în centrul căreia am fost. Și pe care am să încerc să o povestesc aici cât mai rapid. Am ales una anume - din multe altele - și fiindcă unii protagoniști sunt (din fericire) încă în viață, alții, vai, ne vorbesc nouă de... ***Dincolo***.

Atunci când am trăit-o, întâmplarea respectivă mi-a creat cu adevărat niște angoase, astăzi când ***mi-o amintesc***, se naște în mine numai amuzamentul și nostalgia (după o anume viață literară, evident). Ca să vezi cum îi schimbă ***timpul*** și ***democrația*** pe oameni!

Deci: în viața literară bucureșteană m-a introdus, mai ales, marele poet și prieten al meu Petre Stoica. Era la finele deceniului opt. Stăteam într-o seară, toamna, în restaurantul Casei Scriitorilor, la o masă (de fapt, erau puse două mese cap la cap) împreună cu, bineînțeles, Petre Stoica, Dinu Flămând, regretații Virgil Mazilescu și Florin Pucă, și alții de care acum nu-mi amintesc, iar eu, la un moment dat, mai euforic decât comilitonii, am început să recit, ridicat în picioare. Nu m-am oprit și nu m-am așezat până nu mi-am epuizat tot repertoriul: ***Doina*** lui Eminescu, ***Pătru Opincă*** de Aron Cotruș, ***Unde sunt cei care nu mai sunt*** de Nichifor Crainic (poezii pe care le învățasem pe de rost încă liceean fiind, din cărțile date mie spre lectură de mult regretatul meu Dascăl Petru Oallde). Și, desigur, ***Imn tardiv pentru desființarea cenzurii***, al subsemnatului, care începea cu versurile: "Bem, bem cu disperare/ pentru cea mai din ianuarie aniversare". O liniște nefirească a domnit pe tot parcursul recitalului meu. A urmat, stimulat evident, Virgil Mazilescu, completând, în stilul său inimitabil, întreg acel memorabil moment poetic ivit ***ad hoc***. La masa din colț, foarte aproape de a noastră, Eugen Jebeleanu, imperturbabil, parcă n-ar fi auzit nimic. Într-un târziu a fost chemat de celebrul poet să ia loc la masa lui, Petre Stoica. Târziu de tot, mai mult forțați decât de bunăvoie, porniram spre case, fiecare pe cărarea lui. Eu, pe două, fiindcă eram cu Petre, la care găzduiam. Când, a doua zi, după ce ne-am spus "bunădimineațasprezece" și am început să facem ***conspectul*** serii trecute, dădurăm din colț în colț. Petre îmi povesti cum "Leul în iarnă" l-a întrebat "cine-i tânărul acela care a recitat, cum îl cheamă, dacă este un provocator", întrebări la care marele meu prieten n-a dat decât următorul răspuns: "este ***finul*** meu, lăsați-l în pace, eu răspund pentru el"... Și începurăm să facem planurile pentru ziua care se scursese deja pe jumătate, fiindcă o sete cu adevărat... ancestrală pusese din nou stăpânire pe noi. Petre intuise exact situația. Dacă mergeam - și cum să nu fi mers? - la *Casă*, eu, cum nu eram membru U.S. (prima carte abia urma să apară), nu mai puteam intra neavând legitimația necesară. Atunci Petre ***stră-fulgerat*** de o idee genială, ca întotdeauna, găsi soluția: "Te deghizezi. Îți dau pălăria mea, îți pui ochelarii și nu te mai recunoaște nimeni!". Am ajuns spre prânz, dar la intrare ne-au întâmpinat doi inși. Unul i s-a adresat lui Petre: "Dumneavoastră puteți intra, el nu. Este cel care aseară a provocat scandal", timp în care celălalt m-a fotografiat. În zadar a încercat Petre să le explice că, de fapt, eu n-am făcut nimic, am recitat doar niște poezii... Explicație care n-a dus la nici un rezultat. Am plecat așadar, eu mai mult bucuros, Petre furios și revoltat, înjurând, cu voce tare de mi se ridica pălăria din cap, partidul și guvernul. Am ajuns în cele din urmă la Salonul spaniol unde, lângă sticla lui cu țuică "două prune", cumpărată de la ***Alimentara***, l-am întâlnit pe Virgil Mazilescu. Și recitalul din seara trecută s-a reluat... Cum de-atâtea ori după aceea, la Casa Scriitorilor sau aiurea. Și iată-mă acum, ***drăgăliță-Doamne***, "curat și nevătămat" (ca să-mi autopastișez, ironic și nu prea, un titlu de volum), la vârsta amintirilor. O, tempora!

Ei, dar nu astfel de fapte, totuși, aș vrea să găsesc în eventualul meu dosar. Ci doar ***poza***,

Dosarul de artist al securistului

Ce vă așteptați să găsiți în dosarul Dvs. de securitate ?

poza aceea, singura, de fapt, de care având știre n-am văzut-o niciodată. Fiindcă nu-mi închipui că ea, poza adică, să nu se păstreze în vreun dosar. Așa cum Petre Stoica, marele poet și prieten al meu, mai păstrează și astăzi pălăria cu pricina. Ca și amintirea aceasta.

PS - Acum poza ar decora, pitoresc poate, peretele unuia din saloanele Fundației întemeiate de Petre Stoica la Jimbolia...

Nănașule, ce zici?

Andrei Medinski

Prima filă din dosarul de securitate este roz. Urmează două fotografii în sepia. În prima, un bărbat într-o manta ofițerească fără epoleți, lângă o femeie tânără, pieptănată cu cărare la mijloc. Părinții mei. Nu le-am spus niciodată ce mult i-am iubit. În cealaltă fotografie, trei copii. Eu cu cele două surori. Din vremea când totul era o însorită și nesfârșită zi de vară. Locuiam într-un sat de munte. Habitat cercetat cândva de Dimitrie Gusti. Tata era învățător. Primul drum la oraș l-am făcut cu trenul. Premonitiv am încurcat Rebrișoara cu Timișoara. E zi de târg. Strada e plină de țărani în veșminte de sărbătoare. În piață, păzite de soldați, trupurile a trei oameni împușcați. Omorâți în pădurile de sub Țibleș. Erau așa-zișii criminali de război. Mă împiedic în caldarâmul înălțat și-mi julesc genunchii. Mi-am murdărit și hainele. Plâng. În sat oamenii sunt căutați de arme. Și bătuți. Îi băteau în beciul primăriei. Deasupra erau două săli de clasă. Se auzea tot. Îmi plăcea să merg la biserică. Mai ales când erau nunți. Popa Leonte era un mucalit. Îi plăceau femeile și caii. Eu aștept cu nerăbdare întrebarea... "de bunăvoie și nesilit de nimeni"... și Isaia dănțuiește. Era ca o joacă. Copiii primeau întotdeauna o linguriță cu miere. Am stat la internat în orășelul lui Coșbuc și Rebreanu. Seara, în dormitor, cei mai mari ne puneau să boxăm cu niște mănuși jerpelite. Nu știam să pierd. N-am reușit să învăț niciodată lucrul ăsta. În oraș era o făbricuță de mobilă și una de marmeladă. Și trei licee. Unul dintre acestea a dat șaptesprezece academicieni. Douăzecișitrei, mă corectează de fiecare dată profesorul meu de istoria artelor. Din care patru au fost legionari, mai adaugă zâmbind pe sub mustața îngălbenită de tutun. Iubirile de adolescent sunt dureroase.

M-au obsedat ani de-a rândul ochii albaștri ai unei colege, ca-ntr-o romanță uzată. La seral își fac liceul ofițerii de securitate și miliție și alte somități locale. Nu prea știu nimic. Dar nu sunt defel stânjeniți de asta. Când am luat bacalaureatul am băut prima dată cu tata. Carcalete. Un fel de șpriț de vin. Am ametit. Înainte de a adormi, zbor razant deasupra pământului. E aproape adevărat. Clujul e cel mai frumos oraș studențesc. Mi-am pictat blugii cu picioare de femeie. Prima mea pictură pe pânză. La defectologie nu pot lucra cu copiii handicapați. Doar dacă beau ceva. Și beau. Armata este o experiență existențială. Aici zilele și orele sunt nesfârșite. Am învățat să spăl și să gătesc. L-am bătut fără milă pe unul care m-a înjurat de mamă. Într-o noapte de santinelă am fugărit o broască pe trotuarul din jurul depozitului. După un timp respira ascuțit ca un bolnav de astm. Mă reazem de zid și-mi apăs țeava rece a pușii în mijlocul frunții. Niciodată nu am fost așa de singur. Designer la o fabrică. O echipă tânără. Aceeași generație. Erau buni. Jumătate sunt astăzi în Germania. Dragoste. Căsătorie. Copil. Profesie. Carieră. De un an sunt mai bogat cu două morminte. Și ultima filă... Sub frunte mi se zbate ochiul pineal... "de bunăvoie și nesilit de nimeni" m-aplec și-i sărut părul în locul unde cârlionții aleargă rebel pe curbura gâtului. Inspir. Locul miroase copleșitor a femeie. Femeia mea.

Deliu Petroiu

Nimic ce m-ar putea mira sau dezamăgi. Generația mea a trecut prin atâtea, încât se poate aștepta la orice. E drept că aș fi curios cum arată, cum este alcătuit un asemenea **Dosar** - dar dacă lucrurile în Parlament avansează în ritmul știut, cred că nimeni nu va avea prilejul să vadă ceva, cu atât mai puțin cei de vârsta mea.

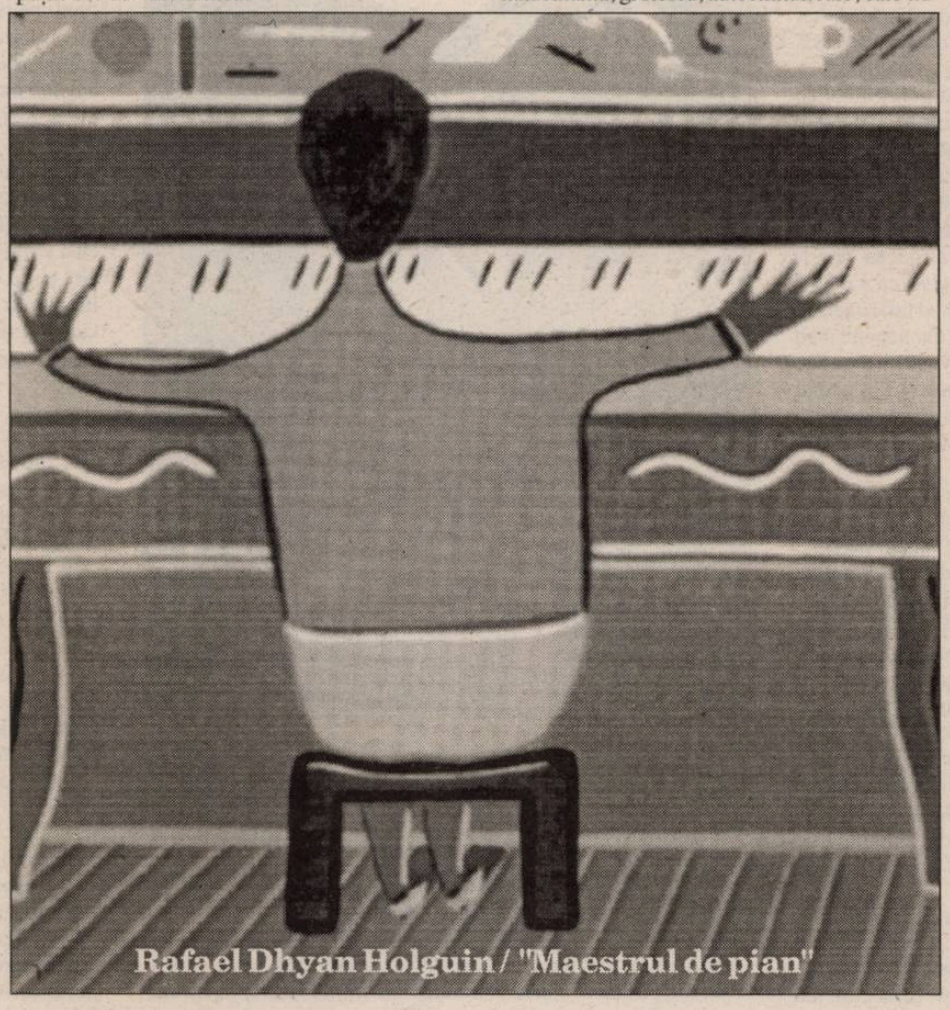

Rafael Dhyan Holguin / "Maestrul de pian"

Maria Pongrácz

La începutul anului 1990, într-o dimineață, a apărut pe coridorul redacției noastre un morman de hârtie. Unii colegi s-au repezit să-și caute dosarele lor în grabă. Cuprinsă fiind de o febră necunoscută, mă grăbeam și eu să-mi caut dosarul. Norocul mi-a surâs, în câteva minute am avut în mână plicul cel mare pe care scria numele meu. Am deschis plicul și am început să răsfoiesc hârtiile adunate, care au certificat din plin și dureros starea mea de sănătate, firea mea atât de vulnerabilă. Mai întâi am constatat că în copilărie am fost o ființă bolnăvicioasă, apoi au urmat consecințele unei vieți nu prea sănătoase, afecțiuni ale organelor vitale etc. ... Tensiunea, aritmiile inimii, anemii, intervenții chirurgicale și mult altele... Doamne, câte eforturi depuse pentru supraviețuire! Sunt un adevărat erou - mă gândeam cu o satisfacție ciudată, apoi încetul cu încetul s-a strecurat, ca un șarpe veninos, în sufletul meu teama. Doamne, îmi cunosc dușmanii! Unele dintre bolile cuprinse în dosarul meu medical pot să fie fatale, ucigașe! Cu cât mai mult îmi cunoșteam organismul, cu atât mai nenorocită m-am simțit. Ce aș fi dorit să nu existe aceste certitudini, să nu fi trecut prin calvarul pericolului vieții! Și încetul cu încetul au apărut și primele semne ale ipohondriei. Parcă toate bolile suferite ar fi năvălit asupra mea, chinuindu-mă într-un stil barbar. A început lupta, între mine și dosarul meu medical, care până la urmă și-a găsit soarta într-un foc mistuitor, salvator. De atunci mă simt mai eliberată de teamă. Noua boală, care a început să apară, apoi să-și ia primele victime în următorii ani, m-a găsit pregătită. Știu că nu sufăr de dosaromanie. Nu voi intra în rândul campionilor care se mândresc cu "camioane" de hârtii adunate în mult temutul dosar personal. Nu mai sunt curioasă ce s-a strâns în decursul anilor despre mine, fiindcă nimeni și nicicând nu mă poate absolvi de deficiențele mele firești. Doar dorința de a-mi asuma lupta pentru a deveni mai bună, precum fac eroii romanelor mele. O luptă halucinantă, grotescă, autochinuitoare, care nu aduce o liniște odihnitoare, ci te răscolește și-ți amintește că viața este o minune mai scumpă decât toate minunile lumii.

Robert Șerban

Trăim într-o lume a dosarelor. Ca să te înscri la liceu îți trebuie dosar. Ca să dai admiterea la o facultate îți trebuie dosar, și tot dosar îți trebuie ca să primești diploma. Dosar pentru șomaj, dosar pentru intrarea triumfală în "câmpul muncii". Chiar și pentru a fi primit în Uniunea Scriitorilor îți trebuie dosar. Și toate astea ți le faci singur. Nu cumva să omiți vreo piesă. Ai uitat-o, dosarul nu mai e valabil.

Pe când așa, băieții de la Secu lucrau ei pentru tine. Întrebau în stânga și-n dreapta, se documentau, mai trăgeau cu urechea, mai cu microfonul, îți deschideau și îți citeau scrisorile, întocmeau note, nu aveau somn la gândul că ai putea să faci o săritură peste graniță. Sau dacă o făcusei deja, că te prindea amnezia și uitai să te întorci. Cineva îți purta de grijă! Și nu e minunat să știi că ești personaj într-o poveste scrisă de altul? Poate chiar de mai mulți? Dar dacă povestea era scrisă prost? Dacă erai personaj negativ? Dacă de trezeai dat afară din serviciu? Sau nepublicat nici măcar în reviste? Nici (prea) pozitiv nu era bine să fii, pentru că te puteai trezi chemat la... povestitor, unde ți se propunea să te apuci de scris chiar tu. Să-i imortalizezi tu pe alții în dosare. Să-i ajuți să facă un pas în istorie.

Eu nu știu cu ce or fi apucat să-mi glazureze dosarul, pentru că în 1989 aveam 19 ani. Iar la Revoluție eram în armată, la Craiova, unde, în 25 decembrie, am descoperit, împreună cu niște revoluționari, casa de filaj a Securității de pe lângă Hotel "Jiul". Și am păzit-o vreo patru ore ca să nu fure careva ceva. Astă până când au venit niște camioane (militare?), iar un ofițer superior (colonel, parcă) mi-a ordonat să o șterg de acolo. Iar în camioane au încărcat ce era în cele trei-patru camere. Dosare nu erau, pentru că "băieții" le săltaseră, pe unele, iar pe altele le băgaseră în mașina de tocat hârtie. Poate că exact cu povestea asta începe dosarul meu.

Daniel Vighi

Bineînțeles că m-ar interesa, măcar așa de amorul artei, cum se spune, nu pentru a dori neapărat răul cuiva, ci pentru a înțelege cum a funcționat măgăria asta cu turnatul într-un mediu care orișicâtuși e, zic eu, mai interesant decât cel dintr-o fabrică. Bunăoară sunt lucruri punctuale de rezolvat cu implicații de istorie literară timișoreană, așa cum a fost cazul cu cei din grupul lui Wagner-Totok sau arestările și anchetele lui Gheorghe Pruncuț și ale lui Nicolae Stoia despre care am mai scris și în *Valahia de mucava*. Ar fi interesant de văzut ce și cum, de ce i-au luat e ușor de dedus, ca să întrețină o stare de frică, zic eu. Probabil că avea Securitatea un plan de anihilare a liberei gândiri și exprimări prin intimidare, și atunci ne alimenta în acest fel lașitatea care ne ținea departe de nemții de la Aktionsgruppe, erau luați câtiva mai neprotejați prin faptul că nu erau cunoscuți, nu apucaseră să publice și nici nu erau intrați într-un circuit mai larg, în așa fel încât o posibilă arestare ar fi făcut vâlvă. Trebuia procedat așa ca să nu fie stricată imaginea regimului - era și pe atunci aceasta o obsesie - așa că erau anchetați anonimii ca să intre spaima în oase și celorlalți. Cam asta era metodologia. În privința cazului Pruncuț-Stoia erau clar direcționate mesajele transmise în anchetă: li s-a spus cum că, vezi Doamne, cei care ne spionau știau că ne întâlnim la tanti Bibi, că mergem cu Monoran și cu alții de teapa lui prin cimitire și bem acolo, că facem tot felul de trăznăi care la adică vor fi folosite tocmai pentru a direcționa acuzațiile spre alte sensuri: boema devenită tulburare a ordinii publice sau vagabondaj. Știau tot, cel puțin așa mi-a spus Nicu Stoia în chiar zilele anchetei la el acasă, în cămara cu alimente unde, zicea el, n-ar fi microfoane; acolo mi-a șușotit la ureche că știau despre întâlnirile de la tanti Bibi și despre faptul că acolo am aniversat romanul lui Orwell. Nicu mirosea a oțet, își frecase palmele umflate de la bătăile cu bastonul și îmi șușotea să iau legătura cu sculptorul Bata Marianov, să-i spun că nu l-a trădat; toată întâmplarea aceea, discuțiile noastre șoptite în cămară printre borcane și cutii de carton, avea ceva caraghios în ea, era așa ca în filmele cu ilegaliști de Titus Popovici; după mai multe șopoteli din astea, într-un târziu, am înțeles că fusese vorba de niște cataloage ale sculptorului pe care Nicu le-ar fi scos din țară, despre un volum de poezii al lui Pruncuț, despre întâlniri la tanti Bibi, despre o aniversare la el acasă unde fusesem și eu, la care Marianov ar fi spus ceva grav de un roman samizdat, așa ceva. Erau multe și amestecate. N-aș vrea să fac pe eroul și să spun că nu m-a luat spaima, chiar că vorbeam peste tot vrute și nevrute, nu numai eu, toți cei care veneau la tanti Bibi sau la cenaclul de la Casa Universitarilor. Ideea din vremea aceea pe care o răspândeam era tocmai asta: să nu ne lăsăm înfricoșați și să spunem ce gândim și mai ales să nu mitologizăm atotputernicia Securității, să nu socotim că este peste tot. Deși ziceam așa, în fapt spaima exista, dovadă zilele acelea.

Scrisoare deschisă lui Bazil

Marius Lazurca

Dragă Bazil,

Această scrisoare are o istorie, e marcată de niște preliminarii biografice pe care e bine, poate, să le afli acum; ca orice lucru omenesc, nici această misivă nu se naște din neant, ci e iscată de un strat existențial, fără profil, însă nu mai puțin fecund și promițător.

Iată, așadar.

Îmi mărturiseai, într-una din primele noastre întâlniri, fericita ta decepție; spuneai atunci că mă imaginai altfel: informat și isteț într-ale literelor, însă «corupt» de o credință cu aer fundamentalist; sigur că, din delicatețe sau poate doar din rezervă, nu făceai caracterizări prea decise: nu eram, în spusele tale, cu adevărat și în mod integral fundamentalist, ci întrețineam, mai degrabă, o rumoare de acest fel în jurul propriului personaj; îmi pomeneai, îți amintești, de unele persoane pe care le-am anturat - și de care, altminteri, nu m-am dezis nicicând - persoane care, ele, se potriveau fără nuanță profilului «talibanic».

Am fost amuzat, deși, gândindu-mă bine, doar pe jumătate: nu știu dacă voi putea să mă împac vreodată cu ideea de a fi apreciat *în ciuda* credinței mele; trebuie să convii că e dificil să vezi un handicap în faptul care te formează în mod fundamental.

Acesta a fost primul moment semnificativ, din punctul meu de vedere, al învecinării noastre progresive. Vezi bine că fac din istoria relației noastre un soi de *histoire sainte*, selecționând doar momentele ei «hierofanice»; nădăjduiesc să nu ți se pară abuziv sau prea strident partizan; ai oricum ocazia de a rescrie povestea din perspectiva ta.

Al doilea moment e mai dificil de reconstituit, fiindcă s-a petrecut într-o cuviincioasă discreție; a fost un soi de vagă fosforescență pe fundalul unei discuții, neîndoios interesante, însă fără miză substanțială pentru nici unul dintre noi.

Îți amintesc: eram la cafeneaua de lângă Piața Unirii și vorbeam despre necesara ucenicie culturală pe lângă scrierile dificile ale unui mare autor; îl evocai pe Hegel și rolul lui în formarea ta. Eram cu totul de acord și adăugam că rețeta este salutară pentru oricine vrea să facă analiză de text, literar în speță. Apoi, oarecum surprinzător, eu am ilustrat ideea necesarei smeriri, a obligatoriei reverențe în fața textului printr-un citat din Evanghelie; spuneam că situația hermeneutului în fața textului este aidoma aceleia a Sfântului Ioan la botezul Domnului și că, și noi, s-ar cuveni să spunem, precum fiul lui Zaharia: «Trebuie ca El să crească, iar eu să mă micșorez».

Reacția ta la auzul acestora m-a îmbucurat foarte mult, mai ales pentru faptul că a fost fulgurantă, oblică față de ceremonialul aproape academic al discuției noastre. Îmi spuneai, dintr-o dată **altul** sau, măcar, **altfel:** «Ce frumos! Simt cum mă trec fiori». Momentul a trecut repede, prea era important pentru a-l compromite printr-o indiscretă stăruință; el mi-a confirmat însă puterea cuvintelor sfinte de a ne delocaliza, de a ne scoate din noi înșine pentru a ne așeza pieziș față de șirul monoton al evenimentelor care ne constituie cotidian. Faptul că ai reacționat astfel a fost pentru mine nu proba unei pietăți remanente, ci indiciul unei, vorba Părinților, «inimi de carne», a unei interiorități neîmpietrite, sensibile la un apel mai înalt și mai viu decât o referință culturală.

A treia întâmplare pe care se cade să o pomenesc aici e mai recentă; contextul ei este mai larg, așa că am să-ți solicit mai îndelung răbdarea.

S-a întâmplat să mai stăm de vorbă, nu foarte mult - e drept - dar cu destul foc, după colocviul despre «Identitate»; o zi foarte plină, cu lume multă și bună, cu discuții aprinse, controverse, demonstrații de erudiție și inteligență critică. Ziua s-a încheiat cu un cocteil unde ne-am întâlnit și am mai stat de vorbă; atmosfera nu era neapărat cea mai prielnică: eram cu toții deja destul de osteniți, solicitați de încercările academice și mondene ale unei zile neasemenea; întâlnirea ne-a bucurat pe amândoi așa că am început pe dată să discutăm; mi-e greu să-mi amintesc cum am ajuns la subiectul care mi se părea cel mai angajant; cert este că ai devenit dintr-o dată vehement, probă că te interesa chestiunea.

Ceea ce susțineai, pe scurt, era că ți se pare cu totul ilegitim să mai vorbești astăzi despre Dumnezeu, iar aceasta dintr-un motiv dintre cele mai neobișnuite; m-aș fi așteptat să invoci catastrofele ultimului secol ca probă a unui obligatoriu și lucid ateism; sau să pomenești exigențele de laicitate și echidistanță ale spațiului public; sau, în fine, orice alt argument din seria celor destul de cunoscute.

Tu, dimpotrivă, ai preferat să vorbești despre autenticitate și modestie, invocând - spuneam eu - motivul, delicat și straniu, al **pudorii:** nu ar trebui să vorbim niciodată despre Dumnezeu, ziceai, din dorința de a fi fideli până la capăt cu starea reală a vieții noastre, cu evidenta precaritate a interesului nostru metafizic, cu obligatoria modestie și, consecvent, pudoare care ar trebui să ne anime în legătură cu acest subiect; niciodată vrednici de o asemenea discuție, ar trebui - susțineai - să avem măcar bunacuviință de a ne sustrage facilei ispite a bavardajului mistic.

Sigur că m-am scandalizat și mi-am pregătit o replică nimicitoare; momentul era însă prost ales și riscam să compromitem chestiunea; lucrurile s-au încheiat într-o derizorie coadă de pește cu afirmația mea, amuzat-brutală, adresată lui Mircea Mihăieș, cum că «Bazil practică un **apofatism al pudorii**». Asta a fost tot: destul pentru o anecdotică de mică anvergură,

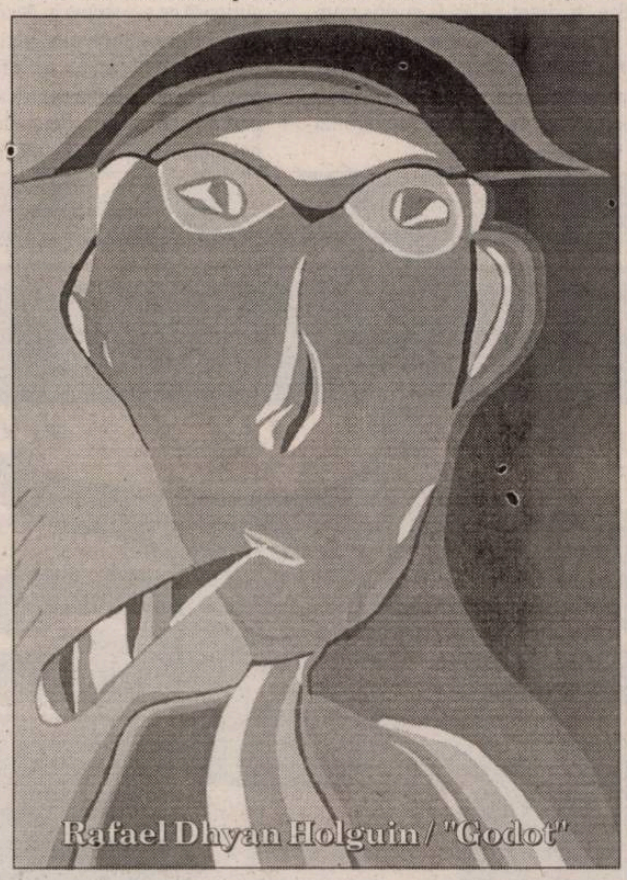
Rafael Dhyan Holguin / "Godot"

la firul ierbii, insuficient și inadecvat dacă judecăm după importanța subiectului. Iată de ce am decis, aproape imediat, să-ți scriu - chiar fără să te avertizez în prealabil - nu doar pentru a te provoca la clarificări în legături cu acest din urmă subiect, ci și pentru a evalua biografia relației noastre.

Înainte de a-ți spune ceea ce cred eu în legătură cu necesara și radicala discreție în legătură cu Dumnezeu, am să mai stărui o clipă asupra motivelor și speranțelor cu care investesc această scrisoare. Ar fi vorba, în primul rând, de nevoia de elucidare a unui subiect; motivul nu e foarte ambițios, fiindcă nu ne angajează decât la un nivel destul de superficial, ca ființe culturale cel mult. În al doilea rând, relația cu tine mi se pare importantă, mai cu seamă pentru evoluția mea profesională; e bine, poate, să știi că voi fi, în ceea ce te privește, un camarad vigilent și solicitant, fiindcă sunt lucruri pe care știu că le pot învăța de la tine. În al treilea rând, dialogul cu tine pe teme religioase mi se pare a fi, într-o largă măsură, exemplar pentru clarificarea propriei mele poziții; vreau să cred că faptul că sunt creștin nu ține de anecdotica privată a vieții mele și că voi putea intra în dialog, ca și credincios, cu cei asemenea mie, prin traseu, interese și opțiuni. Or, tocmai această nădejde de dialog mi se pare a fi pusă în cauză de rezervele tale atât de decise.

Am să încerc acum să-mi precizez succint poziția; voi încerca nu să epuizez subiectul, ci să inventariez, pe cât s-ar putea, deschiderile posibile ale chestiunii.

Primul nivel al discuției este cel cultural. E deja cu totul plictisitor și, oarecum, inutil să amintești că trăim, totuși, într-o lume - cea europeană - marcată indelebil de cultura creștină. Înainte de a fi un proiect politic contemporan, Europa se confundă cu teritoriul coagulat de creștinism; tranziția dinspre lumea mediteraneană - a elenismului păgân - înspre spațiul european continental, migrarea spre nord a polului cultural și politic al lumii păgâne s-a făcut prin creștinare. În afară de aceasta - și în răspărul unor opinii foarte respectabile - cred că lumea europeană este încă structurată, difuz e drept, de valorile creștinismului. În acest sens, a face apel în mod explicit la, de pildă, texte fundamentale ale creștinismului, a introduce într-o dispută culturală argumente «confesionale» mi se par a fi gesturi firești și nestridente; că ele au devenit, din nefericire, din ce în ce mai izolate, marcate de insolit și inadecvare constituie o altă chestiune. Sigur că a evoca texte creștine nu este echivalent cu a vorbi despre Dumnezeu, sau nu pentru toată lumea; pe de altă parte însă, argumentul de mai sus dă o legitimitate, cred, infailibilă unei poziții franc religioase în ambianța culturală europeană.

Mergând mai departe, am să încerc să răspund unui scrupul pe care l-ai exprimat la ultima noastră discuție și pe care, nu-ți ascund, îl găsesc exagerat. Spuneai atunci că, în legătură cu Dumnezeu, nu-ți poți verifica niciodată afirmațiile și că ar fi mai prudent să nici nu le faci. Într-adevăr, teoretic vorbind, reperele par să lipsească cu desăvârșire; «subiectul» pare să suporte orice. Pe de altă parte însă, despre Dumnezeu se vorbește mai întotdeauna «neteoretic», adică **în context.** Toate afirmațiile sunt inserate într-un orizont istoric și cultural, până și cele mai abstracte teologii fiind integrate fără rest în trupul concret al unei limbi și al unei civilizații. Tocmai această inserție indică și reperele de adevăr și de legitimitate ale unei propoziții religioase. Iar lucrurile se petrec întocmai: există de fiecare dată «medii hermeneutice» suficient de precise care-ți permit să te pronunți cu suficientă siguranță despre Dumnezeu. Îmi îngădui să istoricesc, în acest punct, o poveste talmudică; se spune că, într-o dispută opunând doi rabini, o voce din cer s-a auzit și a confirmat opinia unuia dintre ei; ei bine, proba nu a fost considerată nicidecum relevantă și opinia contrară a fost reținută. Morala evidentă a istorioarei este că oamenii se pot dovedi suficient de inteligenți și de responsabili pentru a se descurca singuri chiar și în domeniul mișcător al dezbaterii teologice.

Voi încheia aici, înainte de a fi epuizat argumentele; voi mai spune doar, în favoarea poziției mele, că o credință nemărturisită, neangajată prin expresie în riscul dialogului nu duce, cred, foarte departe; iar aceasta fiindcă, dintotdeauna, mediul cel mai eficace pentru cuvântul lui Dumnezeu este totuși spusa omenească.

Te îmbrățișez, Marius.

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

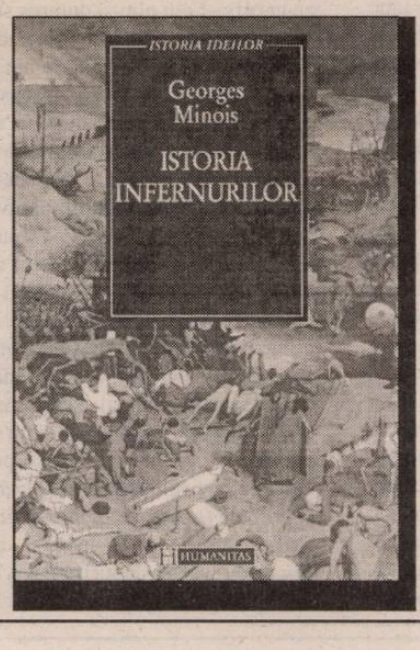

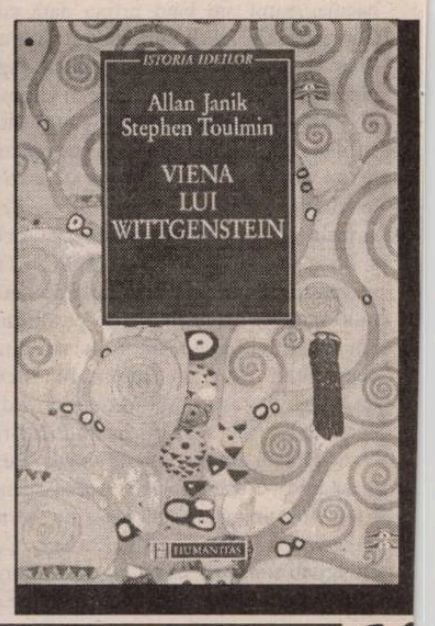

Caietele lui Cioran (3)

Livius Ciocârlie

Jurnalul dinaintea perioadei când a devenit specie literară era în primul rând sincer. Autorul scria pentru el însuși, nu avea de ce să mintă. Paradoxul: sincer nu înseamnă neapărat și adevărat. De obicei avem o imagine falsă despre noi. Afară de asta, jurnalul "propriu-zis" se scrie cu ușurință, fără concentrare, **au courant de la plume,** fiindcă nimic nu pare mai simplu decât să povestești ce s-a întâmplat ieri. Așa, nu ajungi la adevăr.

Autorul de jurnal **literar** știe că are de fabricat ceva, și anume propria lui imagine. El selectează din întâmplările zilei și din trăsăturile proprii ce i se pare semnificativ. Dacă e prost de vanitos, își va compune o imagine favorabilă și lipsită de interes. Dacă e scriitor autentic, jurnalul va fi adevărat. Paradoxul: adevărat nu înseamnă, neapărat, și real. Adevărul e în adâncime, în tendințele obscure, și se manifestă în realitate destul de puțin.

La Cioran, mai aproape de jurnalul literar autentic sunt cărțile, iar caietele mai aproape de jurnalul vanitos. Imaginea pe care și-o compune este aceea a unui mare suferind și mare nefericit.

Pe de altă parte, caietele sunt chiar contrariul unui jurnal propriu-zis. Jurnalul de bord captează non-sensul vieții. Cioran vrea adevăr: "Nu vorbind despre alții, ci aplecându-te asupra ta ai șansa de a întâlni **Adevărul**". (73) Aplecându-te, adică insistând, selectând, concentrând - dar nu așa se scrie jurnal. Jurnalul e efemeridă și nu durează decât din fascinația pentru efemer. El, Cioran, vrea durată și sens: "Dacă m-a interesat atâta stilul, e pentru că am văzut în el o sfidare a neantului". (74)

De fapt, mai nimeni nu scrie **jurnal.** Dar numai când ai abnegația asta faci lucru util. Cât n-am da să avem jurnalul vreunui amploaiat de la Villa Hadriana unde despre mai toate spațiile se scrie că nu se știe la ce au servit. Nu-i vorbă, dacă a existat, praful s-a ales și de jurnal.

"Patrimoniul unui scriitor e făcut din secretele lui, din înfrângerile usturătoare și nemărturisite; iar promisiunea fecundității este în fermentarea rușinilor lui". (74) Acum, când **epoca** s-a încheiat, a venit vremea să verificăm. Deocamdată, s-ar zice că ori el nu are dreptate, ori noi nu avem scriitori.

E altceva la mijloc, încă un element. Chiar dacă secretele și rușinea s-ar manifesta, ceea ce se și întâmplă întrucâtva, n-am avea o mare literatură. Rușinea și secretele au nevoie de neutralizarea imediatității lor, prin uitare, amânare. Prin mediere. Practic, prin transmiterea memoriei noastre altor, mai tineri, neimplicați, scriitori.

Ba-i altceva, spun acum. Rușinea noastră nu e un secret. Poate vom avea o literatură mare scrisă de, dacă vor fi știind ce e rușinea, foștii informatori.

"Indiscreția de necrezut a morții..." (75) Citisem exclamația asta, după aceea am pierdut-o. Acum, o regăsesc modificată. Indecentă, nu numai indiscretă, e moartea. Așa am citit mai întâi.

Oricât de jalnic a fost omul, remanența lui după moarte, timp de trei zile, sub privirile oricui, e nedreaptă. Atâta ignominie n-ar fi meritat. Drept ar fi fost să dispară, murind, de parcă niciodată n-a trăit.

"Acele epoci în care civilizatul și barbarul se privesc în față, înainte de «a se explica». (78) Ei se privesc tot timpul în față, nu există o ultimă înfruntare **(la dernière «explication»).** Abia apucă să se explice și barbarul s-a civilizat. La Roma, îi ai pe amândoi la un loc: barbarul a distrus forul și a clădit San Pietro. Mai rău e când barbarul nu apucă să se civilizeze și clădește. Atunci ai **Altarul patriei,** ori **Palatul poporului.** Și mai rău: primul devine simbol al orașului, al doilea parlament.

"Scepticul este omul cel mai puțin misterios din câți există și totuși, de la un anumit punct, el nu mai e de pe lumea asta". (80) Găsesc în sfârșit explicația faptului că nu sunt înregistrat de radar. Sunt împreună cu oamenii, iar ei mă șterg din amintire chiar în acel moment. E din instinct de conservare. Tonusul meu scăzut face să se scămoșeze lumea. A mă expulza de sub simțuri este salutar.

Bineînțeles, lucrurile stau așa, cum o și spune, **de la un anumit punct.** Dacă aș pretinde altfel, ar fi să cad sub incidența frazei: "Extrăgea prea multă vanitate din avantajul pe care-l avea de a nu fi recunoscut". (80)

Am cedat prea repede, îmi spun când bat. În realitate, mi se întâmplă așa **până** la un anumit punct.

"Am toate defectele oamenilor și totuși tot ce fac ei îmi rămâne de neînțeles". (82) Aș spune la fel despre români. Încă mă mai surprind. Noi suntem aproape trecuți de speranță, totul se duce dracului și nu ne-a rămas decât să aflăm cine, pentru ce amărâte de filme, a primit premiile Oscar. Avem la fața locului un trimis special.

"Ceea ce numim «viață interioară» este un fenomen tardiv care n-a fost posibil decât prin încetinirea sistematică a funcțiilor noastre vitale..." (83) Și tocmai atunci am născocit **existența,** care nu înseamnă altceva decât să umpli universul cu sufletul tău fragil.

"Puterea mea e în a nu fi găsit răspuns la nimic". (83) Pare o vorbă goală, dar nu e. Omul are răspuns la toate cu cât e mai naiv. Iar ca să creadă trebuie să fie sărac cu duhul ca un miel.

"Nu mai știu să scriu și toate cuvintele mă evită..." (83) A fi modern înseamnă să scrii că nu poți să scrii.

În ce mă privește, scriu fiindcă plouă. În cameră, lumina lămpii e așa de caldă încât, cum stau cu capul aplecat, nu pot să cred că nu-i de la soare. Ridic capul, plouă în continuare. Scriu.

"Dacă persist în lume, e fiindcă oroarea mea de ea e insuficientă și nu destul de sinceră". (85) Traseul muzical al frazelor lui. Urcă spre vârful exagerării și se termină într-un asurzit contrapunct. Fără această **codă,** s-ar fi pierdut, ca un balon, la orizont.

"Remușcarea e vitalitatea mea, marea mea resursă". (88) Cât de mult ne deosebim! Prin remușcare mă scurg în gol, ca un nisip.

Ne deosebim, dar nu de tot. Mai încolo, spune: "Umoarea mea constant posomorâtă vine (...) din ambianța de remușcare difuză în care trăiesc". (89) Nu înseamnă că a mințit mai înainte. E un motor cu curent alternativ.

"Orice părere originală este o părere parțială și voit insuficientă". (88) Nu știu unde i-a găsit pe voluntarii insuficienței. Agresivitatea spiritului original vine din convingerea că ce a gândit e definitiv. Gândirea este ecuația dintre adevărul impersonal și rătăcirea **(errance)** individuală. Fără deviere de la adevăr, gânditorul n-ar exista. N-ar rămâne decât esența. Dumnezeu.

Recunoaște: "... să iubesc nu pot". (90) Presupun că nu avea, atunci, pe nimeni. Altfel i-ar fi fost mai greu să fie așa de tranșant. Eu știu că nu pot să iubesc, dar nu până la certitudine. Convingerea că nici pe cine iubesc nu iubesc mi-ar veni de hac.

În iubire, e limpede, nu-l judeci pe celălalt. Mai exact, judecata e gratuită, nu schimbă nimic. În prietenie, apare drama. Înțelegi că oamenii aceia nu sunt așa cum i-ai crezut. Nimeni nu face față iluziei altora despre ei.

"Nu voi lăsa **operă** în urmă mea, sunt din familia acelora care-s condamnați să nu poată ieși din ei înșiși" (91) Cochetărie. Stilul este, la el, cuțitul care taie cordonul ombilical. Altfel, ce-i drept, cine, ca Cioran, își filtrează adevărul prin originalitate, riscă, dacă filtrul se înfundă, să nu aibă, în loc de operă, decât un pronume personal.

Exemplul de adevăr trecut prin stil: "Ce absurditate, această maimuță care **se duce la birou".** (91) Propoziționea e așa de bine încheiată încât nu necesită comentarii. Efectul produs de unele tablouri, într-un muzeu: te uiți și nu te saturi de adevărul lor.

"... entuziasm pentru decădere". (94) A fost principala misiune a literaturii secolului 20. A-l aduce pe om cu spatele la zid. A-l arăta în starea lui constitutivă de cădere. În starea lui joasă de ființă capabilă de orice.

Unii, ca Proust, au procedat prin personaj interpus. Prin Charlus. Alții, ca Gide, au bravat, îndrăzneți, au asumat și printr-asta au început procesul de recuperare. Viața n-ar avea sus și jos. Entuziasmul - ca să revin la cuvântul lui Cioran-, entuziasmul de a te lua cum ești. L-am presupus la Rimbaud. A existat dar, cum te convinge Bazil, numai până a clacat. Mersese prea departe, s-a sperlat. Pare să ia viața în întregul ei, fără putință de degradare, Henry Miller. Cazul ciudat, dar și dovada misiunii pomenite, al lui Céline. Simte nevoia să se înnegrească. În **Călătorie la capătul nopții** toate datele personale, onorabile în realitate, sunt deturnate spre rău. Apare pe coperta unei reviste ilustrate, ca erou, în roman e un laș care nu visează decât să dezerteze. Etc. Totul, ca să ajungă la capătul nopții. Nu dincolo de ea. Nu în zori. În bezna cea mai neagră. Treptat, reușește. Devine o lepădătură. Reacție neprevăzută: protestează vehement împotriva tuturor. Vinovați sunt toți, numai el nu. Atunci e cel mai jos.

Chiar și "bătrânii" mari au fost puternici în rău. Răul în sine. Shakespeare, Dostoievski. Pascal: răul mai convingător decât Dumnezeu.

Cioran, în plină temă. Un dandy al răului. Un snob. Se joacă de-a răul, dar știe multe despre el. Spune: "... sunt beat de decăderea mea". (143)

NOUTĂȚI LA "HESTIA"

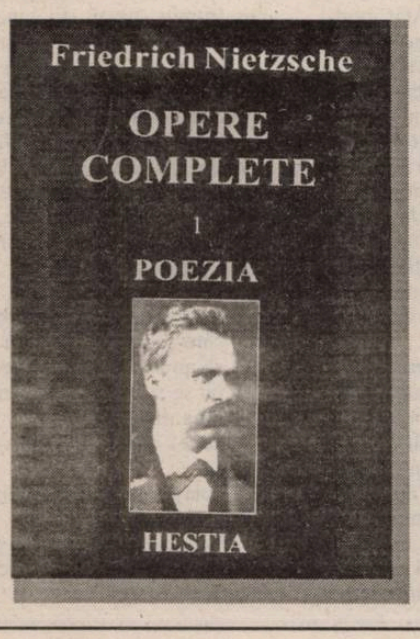

(Cu)tremurul lui Florin Mugur

Stimate prietene,

Dacă articolul dumitale excelent va apărea în **Orizont** *sau dacă va vedea lumina tiparului într-o publicație cu un tiraj de o sută de milioane de exemplare, pentru mine e același lucru. E bine. Important e că în felul dumitale* **ai înțeles** *- și e de asemeni important cine este omul care a înțeles, dacă acesta merită sau nu considerație. Merită. Meriți. Nu știu cum eram în urmă cu zece ani, știu binișor cum sunt azi: nu mă mai poate tulbura decât părerea celor câtorva intelectuali cu preocupări literare a căror existență contează. De aceea, de pildă, i-am scris lui Cistelecan și nici prin gând nu mi-a trecut vreodată să corespondez cu Laurențiu Ulici, om necăjit și onest care mi-e foarte drag, la fel de drag azi ca și ieri (ceea ce s-ar cuveni să-l ofenseze); mai mult, mustrările pe care i le-a făcut Nichita Stănescu, învinuindu-l că vorbește despre cartea mea pe un ton iritat, m-au mâhnit adânc. Atâta vreme cât nu deforma textul în discuție (iar citatele erau exacte) și nu făcea decât să-și exprime opinia, tonul acestei exprimări era la libera lui alegere. Că opinia lui Ulici - pe care-l prețuiesc sincer - nu are pentru mine decât prea puțină greutate, asta mă privește.*

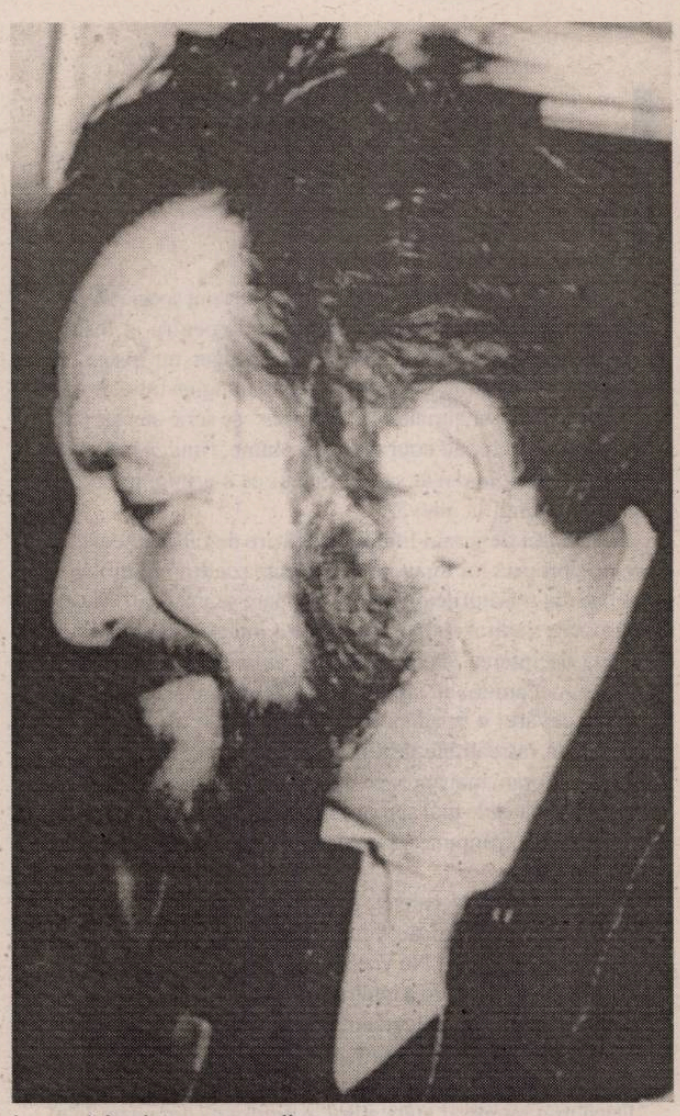

Îmi permiți ca, în continuare, să-ți fac câteva mărturisiri - așa cum mi-aș face mie, iată, acum când mai am câteva săptămâni până ce împlinesc cincizeci de ani - și să scriu așa cum îmi vine, amestecat...

Ce spun eu în versuri de vreo zece-cinsprezece ani încoace? Care e ideea? Pentru că o idee există - și ea a pornit (lucru firesc la un om ca mine, fără bosa filosofică și de o inteligență medie) - de la niște date personale, fizice. E vorba nu de obsesia unei idei, ci de obsesia unei stări. Punct de pornire unu: sunt șchiop. Punct de pornire doi: tremur. Consecință directă: simpatia pentru ființele cu anomalii (fizice, psihice), pentru existențele anormale. Pentru oamenii care, incompleți fiind ca oameni, stau cu un picior (au rămas cu un picior) în lumea animală. Și până la urmă chiar pentru animale (vezi analiza strălucită a poeziei **Fragmente despre balaur** făcută de Vasile Popovici). Aceste animale sunt antropomorfizate, dar nu pentru a scoate din comportamentul lor învățături, ci pur și simplu pentru că în ochii mei animalele **sunt** oameni. Incompleți și **vizibili.** Oamenii sunt animale complete, dar anevoios de descris. Animalele - oameni ce pot fi priviți în liniște, pictați și gândiți în liniște. Eu nu știu cum arată oamenii din jurul meu, habar nu am dacă prietenii cu care mă întâlnesc de zece ani sunt bruni sau blonzi, înalți sau scunzi; au numai valori subiective, iar ochiului îi rămân invizibili.

Mult mai multe linii au pornit din cel de-al doilea punct de plecare - și cred că ele au dus spre pământuri mai fertile. Un om care tremură are o mulțime de trăsături pe care pot pentru ca să spun că mă mândresc de a fi primul care le-a observat. I. **Nu doarme**: nimeni, într-un somn normal, nu tremură. Deci, e treaz, poate vedea, auzi, pipăi, gusta, adulmeca. 2. **Trăiește intens** - la comanda emoției sau a fricii - din punct de vedere existențial (deci, și spiritual și fizic); e, totul cât este, **în sine** și e în același timp extrem de atent la ceea ce se află în afară, la motivul emoției, al fricii; un mic centru viu al lumii. 3. **Trăiește vizibil;** tremurul e frica văzută; un om care tremură e un om care devine vizibil, iar ceea ce-l face vizibil și atrage atenția asupra lui ține atât de esența lui spirituală (ori doar senzorială) cât și de cea trupească (animală, dacă vreți); omul e un animal care, devenit conștient de prezența lumii, tremură. (Până aici, sunt evidente - dar, cred, îndeajuns particularizate printr-un singur element nemistic, tremurul, nu cutremurarea - simpatii și apropieri kierkegaardiene; crainte et tremblement). 4. **Omul care tremură are senzația că se multiplică;** mâna lui care vrea să apuce, să strângă, să sfărâme - ori să mângâie - face un drum foarte lung până a-și atinge obiectul, un drum în zig-zag, mâna e aci, ba nu, puțin mai la dreapta, nu, e chiar sub ochii lui și în loc s-o ia înainte dă înapoi strânsă într-un spasm, apoi înaintează drept, o apucă brusc în sus, parcă e altă mână, **este** o altă mână, mâna naște mâini, capul capete, picioarele picioare. Senzația că e singur, dar că în același timp e o piață de oameni care întind mâna să apuce un măr e la început penibilă. Dar, din momentul în care încetează să fie simplă dibuire jenantă și devine căutare colectivă, dibuire a unei mulțimi adunate într-unul singur, senzația (penibilului măreț, dacă doriți) devine îmbătătoare. Sunt mândru de tremurul meu pentru că el vine de dincolo de voința mea, iar acel dincolo-de-voința-mea îmi impune să fiu **mult;** de aci și gândul meu, exprimat cândva în scris, că, înainte de a fi calitativ într-un fel sau altul, viața e multă. 5. **Multiplicarea e vizibilă,** o poate zări oricine, și oricine își poate da seama că omul care tremură e așa de parcă ar fi mai mulți. Vă aflați într-o sală de cinema și se rupe filmul. Înainte de a se aprinde lumina, imaginile proiectate din cabină se încetinesc; omul care vrea să apuce un măr e cu mâna lângă bărbie; iată-l cu mâna puțin depărtată de față; cu mâna între chip și măr, la mijlocul drumului. Dar și expresia chipului se schimbă în acest timp. Și expresia mâinii. Avem de-a face cu o redare (incorectă) a tremurului și dobândim clar senzația că omul e același și nu tocmai, că e el, dar nu cu siguranță, parc-ar fi mai mulți. Redarea e incorectă pentru că tremurul nu e făcut din fragmentele unei mișcări netremurate, dar exemplul rămâne mulțumitor. Mai sigur ar fi să observați un om cuprins de delirium tremens; aci senzația multiplicării sare în ochi. Care e gândul meu față de aceste realități? Acela că tremurul nu e un defect, ci un dar. Nu-l amestec pe Dumnezeu în această muncă de a tremura - îmi ajung luciditatea, intensitatea, multiplicitatea, plasticitatea.

Ar mai fi multe de adăugat. Sigur, în primul rând Dumnezeu, dar Dumnezeu nu poate fi "ceva de adăugat". S-ar putea spune un cuvânt despre termenul medical "tremor": e vorba de starea bărbatului în momentul în care e gata să posede o femeie; deci, la început e tremorul, apoi zămislirea pruncului și nașterea. S-ar mai putea spune ceva despre faptul că toți oamenii tremură și că orice mișcare a oricăruia examinată la microscop urmează nu o linie dreaptă ci una tremurată. Tremurăm tot timpul; așa se înfățișează mișcarea la omul viu. Dacă inima nu se mai manifestă nici prin bătaia făcută dintr-o infinitate de tremure mici, și nici măcar printr-un ultim freamăt, printr-un ultim tremur, ești mort. Și aici apare o diferență care ea, într-adevăr, merită să fie subliniată. Atât morții (cărora le crește părul, cărora li se lungesc unghiile, cărora li se umflă burta) cât și oamenii vii **se mișcă,** participă la marea mișcare eternă a naturii; dar viii tremură, morții nu.

Oricât de importante sunt aceste din urmă observații - poate mai spectaculoase decât cele cinci puncte dinainte - ele se desprind încet de versurile mele, nu mai au cu ele decât o legătură slabă. Importante rămân: luciditatea, intensitatea, plasticitatea simplă, multiplicitatea, plasticitatea multiplicității. Se poate înlocui cuvântul **plasticitate** prin **vizualitate** care e mai precis.

Și acum urmează întrebarea firească: după ce am luat cunoștință treptat de toate acestea - scriind versuri și nu gândindu-mă la ele, purtându-mi pixul tremurat pe hârtie și nu studiind grafia semnelor - după ce am exploatat mica mea obsesie în câteva cărți și după ce în ultima vorbesc despre dispariția tremurului din viața mea (ceea ce, în nici un sens, nu corespunde realității trupului) ce căi mi se mai deschid, ce mai am de făcut? Mai am ceva de făcut? Iată, acum, pentru prima oară în viața mea, am vorbit în proză (conștientizând sistematic, stângaci dar sistematic) despre tremur. Deci, să zicem că știu, că am luat cunoștință de un adevăr ce s-a înfiripat treptat și a dobândit corp. Mai departe ce să fac cu o obsesie descoperită și numită?

Dar azi nu mai e joi (ieri, când am început să scriu, joi era) și nu mai am chef să urmez în același fel. Ieri citeam deloc iritanta carte a lui Liiceanu. Nu e totuși ea, buna lui carte, atinsă de adierea subțirică a mediocrității? Acolo unde e, probabil, profundă, e specioasă: acolo unde se discută ca între convivi, apar tot felul de idei acceptabile. Nimic nu tremură. Întrebare simplă: cum este locul numit Păltiniș? Alta, tot așa: nici unul dintre acești oameni - mari, măricei - nu suferă? Nici măcar nu-i înțeapă o albină? Cum să expediezi într-o frază existența unui fiu care ți-e indiferent (al lui Noica) și asta într-o carte despre niște înlocuitori de fii? Cum să tratezi cu o vorbă oarecare întâmplarea lui Harry Brauner care, întors din pușcărie în locurile ale căror cântece le-a studiat, își aude bocetul, bocetul făcut de țărani la moartea lui? E mare, într-adevăr, în această carte orbirea lui Noica față de tot ce nu e filozofie, și văd că tocmai orbirea aceasta - semn de dogmatism sublim - enervează. În schimb conformismul lui mascat e trecut cu vederea, ne place, ne justifică, bieți conformiști ce suntem. E, mă rog frumos, uman. Ei bine, nu e uman, ci meschin: umană, nobil-umană e neputința (și ne-voința) lui de a accepta gândul că există foc și în alte vetre decât în cea pe care a clădit-o el. Fără o fărâmă de exclusivism - dacă se poate, neîndurător - nu poți fi decât un discipol cuminte. (Nici mie fărâma de exclusivism nu-mi lipsește, dar nu sunt în stare să fiu neîndurător, ceea ce este, în toate planurile, un defect capital).

Assez! Să recitesc Blanchot (despre Kafka), poate scriu un vers.

dumnezeule cum ești
nu-i așa că ești un bărbat foarte tânăr
care-și acoperă fața cu mâinile palide
să nu se vadă că plânge
nu se mai poate doamne
prea mulți mor
abia s-au născut abia s-au spălat frumos pe față
abia s-au apropiat de cartea care-i așteaptă
și se și pun pe murit
prea mulți au murit în jurul meu
parcă nu mai fac nimic altceva decât să moară
din nou
poetul acela mic și slugarnic
o viață întreagă se târâse pe lângă ziduri
le rosese cu umărul până la sânge

poetul acela
fără har
și cravata lui albastră
cu niște pete cețoase lățindu-se
ca scuipăturile

poetul acela lingăul omul de nimic
atunci cu câteva zile înainte de moarte
desfigurat și livid
ieșindu-mi în față din bezna coridorului

și eu spunându-i
amabil și jenat
ce bine arăți

și el uluit
de ce auzise
și el uriaș și el
care știa totul
aruncându-mi disprețuitor și cu milă
de la înălțimea cancerului care-l ucidea
o privire genială

îi spune **din nou** pentru că am încercat, scriindu-ți, s-o fac din nou (poezia?) a nu știu câta oară; dar sunt mereu o mulțime de cuvinte inutile

îngenunchieri
te rogi
te ridici în picioare
brațele atârnând amorțite
și cine îți șterge lacrimile
cine
încet
grijuliu
ca unui mort?

să mai transcriu o dată poezia **din nou** cu mai puține adjective:

poetul acela idiot și slugarnic
o viață întreagă se târâse pe lângă ziduri
le rosese cu umărul până la sânge

cravata lui albastră de mătase
cu niște pete lățindu-se
ca scuipăturile

atunci cu câteva zile înainte de moarte

(Cu)tremurul lui Florin Mugur

desfigurat
ieșindu-mi în față

și eu tresărind
și spunându-i amabil
ce bine arăți

și el uluit de ce auzise
și el uriaș
și el care acum știa totul

aruncându-mi disprețuitor și cu milă
de la înălțimea cancerului care-l ucidea
o privire genială

(am tăiat 16 cuvinte, am adăugat două)
(poate că terțina a doua sau poate că toate versurile 2, 3, 4, 5, 6 trebuie să cadă și ele)

Melodramă

lui Vasile Popovici

O, și dac-aș avea putere să inventez
aici pe deal în frigul lui decembrie
macul!

Suflet fragil și ascuțit
macul - o imagine răvășită a sângelui
o cărticică de amor cu paginile vraiște căzută-n zăpadă.

Dealul e aici, îmi suflă ger în obraz
dar unde-i cățelul trandafiriu
care-a hălăduit toată vara și toamna prin ierburi?

Când mă zărea dădea din coadă ondulând tot
se lungea, se strângea, scotea scâncete muzicale
un acordeon trandafiriu plimbat deasupra unei petreceri de vară

un acordeon odihnindu-se la picioarele mele cu suflarea tăiată
de oboseală - cățelul fără stăpân
care mă aștepta zilnic, care mă privea în ochi, care mă iubea.

O, și dac-aș avea putere să inventez
aici pe deal în frigul lui decembrie
macul!

Un singur mac, un mac uriaș
în mijlocul zăpezilor. Dar ce e acolo? Ce pată roșie?
Ce trup înghețat?

răzlețe
- umorul ei barbar

- isteria e totdeauna colectivă: când se dădea cu capul de pereți singur în cameră avea impresia că e multiplicat (era atât de mult în sine, încât devenise mulți, niciodată atâta intensitate, un balaur cu șapte capete plânse care nu mai poate. Originea **fragmentelor...**, Vasile.

- plin de nedumerire
aerul deasupra acestui pian stricat
dat la gunoi

dar cum să dai un pian la gunoi
cum să-l cari
cum să-l arunci

nu se poate înțelege nimic
se face că doarme
se face că a murit

vrăbiile nu-l cred
vrăbiile ocolesc înfricoșate
așa cum ocolești
aerul unui clopot

hei atenție sub muntele acela de mizerii
se află un pian
hei atenție acolo jos e muzica
o bombă cu ceas
ticăie nevinovată în inima poemului
"cum nu-nțelegi când privești
aerul morților"
hei atenție
cum arată îngerii
care coboară în moarte
bătrânul pian

bătrânul pian
în paradisul barbar și dulce
al camionagiilor

cum nu-nțelegi când privești
aerul unui pian mort
aruncat într-o curte

sunt obosit numai ceață în capul meu ce vreți de la mine sunt și eu un biet redactor de editură căruia i se numără rănile ca unui cal în război
căruia i se numără paginile mutilate
căruia i se numără părul din cap și i se numără chelia

un pian mai vechi și stricat aruncat într-o curte
pe clapele mele își pun găinile laba rășchirată
într-o sălbăticie mediocră

marți 13, marți 13, telefon de la Mircea Iorgulescu: a murit Nichita. Acum când scriu aceste cuvinte a trecut o oră de la telefon, m-am agitat prin casa goală, am plâns, am cumpărat hârtie, m-am gândit cui să-i telefonez și până la urmă l-am chemat numai pe Brumaru (nu era acasă - numai soția), o mare senzație de falsitate, de fapt vestea nu a ajuns încă până la mine... Și chiar în această scrisoare îl vorbeam de rău pe el, dragă Vasile Popovici, pe el care totuși îmi luase apărarea, și-l căinam pe bietul Ulici. De ce devenise acest geniu romantic, în ultimii ani ai vieții lui, stânjenit și calculat? I se potrivea atât de puțin! Era mare, aproape uriaș, era livid, abia își târa picioarele umflate, o matahală patetică, și lasă în urma lui o absență enormă, o gaură neagră.
Un munte plin de zăpadă și pe munte două cârciumi - Nichita străbătând drumul dintre ele, pe muntele cu două cârciumi, căzând, rupându-și un picior, rămânând ore întregi în zăpadă, singur. La ce s-o fi gândit atunci? (Așa se pare că a fost cu accidentul lui de acum zece luni, așa mi-a povestit...)
ții minte ce scriam acum câteva zile?
Doamne-Dumnezeule cad în genunchi și te rog
Doamne-Dumnezeule fă să nu mai moară nimeni
de la o vreme cei din jurul meu parcă nu mai fac
altceva decât să moară
să nu fie să nu se întâmple te rog te implor
să nu mai moară nimeni merg și mă lovesc cu coatele cu umerii cu sticla ochelarilor de oameni care tocmai s-au urcat în autobuz care tocmai
coboară care tocmai mor
ajunge!
NU SE POT SCRIE POEZII DESPRE MOARTE
numai despre refuz numai despre neștiință numai despre sticla
ochelarilor mei pe care uite i-a aburit suflarea din urmă a
unui mort

să nu se întâmple să nu fie să nu se petreacă nimic din ceea ce ar fi
normal să se petreacă
normalitatea e o crimă
dacă normalitate se cheamă ceea ce mă alungă pe străzi de dimineață și până seara
cu ochelarii mei zgâriați prin oraș
dintr-un loc în altul prinzând pe lentile
ultima suflare a celor ce mor

brusc ochelarii aburiți
brusc nu mai văd nimic
brusc s-a întâmplat ceea ce NU ERA OBLIGATORIU SĂ SE ÎNTÂMPLE
brusc am ochelari de orb și plâng ca un nebun
pentru că mi-au slăbit nervii
pentru că nu mai pot decât să plâng ca un nebun
pentru că știu eu ce s-a întâmplat când mi s-au aburit ochelarii
n-o să mă înșelați voi știu eu
eu cu inteligența mea limitată ASTA ȘTIU
savanților idioților voi care știți totul despre moarte ca și cum
s-ar putea ști ceva

și de ce a trebuit să moară Marin Preda și de ce a trebuit să moară Radu Petrescu și de ce a trebuit să moară tata și acum de ce Nichita Stănescu, caraghiosul sublim și clovnul - el era cu adevărat marele clovn cu fața scăldată în lacrimi el care era umflat de apa din el și greoi și nemișcat cu apa aceea din el ca un munte cu ochii albaștri abia deplasându-se pe picioare enorme.

Îmi telefonează Mircea Cărtărescu.
- Sunt la școală, în pauză. E adevărat că a murit Nichita Stănescu?
- E adevărat.

Paul Georgescu (telefon):
- Era fantastic de vulnerabil. Ca și Labiș. De aia se înconjura cu un strat de jeg făcut din amici de doi bani... (Era un fel de scut, mă gândesc). Datoria pe care a avut-o față de mine și-a plătit-o de șapte ori, în ultimul an.
Norman Manea (telefon):
- Se închide un cerc pe care el l-a deschis acum douăzeci de ani.

ochelarii aceste oglinzi pentru respirația ochilor

azi-noapte a murit Nichita Stănescu
la o nuntă
luat de la o nuntă și dus pe brațe
acum e ora 14, Iulia vine de la spital și mă întreabă dacă vreau să-i cumpăr de ziua ei o rochie albă

ai luat-o spre paradis, ai luat-o spre infern?
cineva nici acum nu te lasă în pace
e un fel de bătaie cu flori
un fel de bătaie cu fulgi enormi de zăpadă
Doamne un fel de bătaie cu briliante cât pumnul
te umpli tot de răni și din răni curge apă
apă de izvor apă obosită de drum care cere
încet îndurare iertare tăcere

plin de răni ca de briliante, bătut tot în răni
bătut tot în lumini și în flori și în fulgi de zăpadă
unde e trupul tău de om tânăr prelungul tău trup visător
Doamne încet îndurare cum trece un nor
Doamne briliantele cum se despică ușor și cum crapă
cum curge din ele-un izvor și înc-un izvor
cum curge apa obosită de drum bătrâna atotputernica apă
și cum rămâne în urmă un spațiu îngust necălcat
din care cineva s-a ridicat plângând și-a plecat

reluare de text (rime și asonanțe)
ai luat-o spre paradis, spre infern, pe ce drum?
cineva nu te lasă în liniștea ta nici acum
- iar tu dormi -
e un fel de bătaie cu flori care dorm
un fel de bătaie cu fulgi de zăpadă enormi
o bătaie cu briliante cât pumnul de mari
curg pulsari
te umpli tot de răni și din răni curge apă de var
și din răni curge apa,
limpezindu-se lent apă grea de izvor care cere
încet îndurare sfială tăcere

bătut în răni, bătut în fulgi de zăpadă
să cadă
bătut în briliante, unde e, Doamne, să-l vadă și să se vadă
trupul tău palid prelungul tău trup visător
Doamne încet îndurare cum trece un nor
Doamne briliantele cum se despică ușor și cum crapă
cum curge din ele-un izvor și cum înc-un izvor
cum curge apa obosită de drum atotputernica apă
și cum rămâne în urmă un spațiu îngust necălcat
din care-un om tânăr s-a ridicat plângând și-a plecat

ai luat-o spre paradis, spre inferm, pe ce drum?
cineva nu te lasă în liniștea ta nici acum
e un fel de bătaie de flori - iar tu dormi
un fel de bătaie cu fulgi de zăpadă enormi
o bătaie cu briliante cât pumnul de mari
și te umpli de răni
și din răni curg
pulsari
și din răni curge apa, apă grea de izvor care cere
încet îndurare sfială tăcere

bătut în răni, bătut în fulgi de zăpadă
bătut în briliante, pe unde mai e, să se vadă
trupul tău palid prelungul tău trup visător
Doamne încet îndurare cum trece un nor
Doamne briliantele cum se despică ușor și cum crapă
cum curge din ele-un izvor și cum înc-un izvor
cum curge mereu, obosită de drum preaputernica apă
și cum rămâne în urmă un spațiu îngust necălcat
din care-un om tânăr s-a ridicat plângând și-a plecat

dragă prietene, mă opresc aici - nu cred că mai am putere să scriu; iartă-mă că îți trimit această scrisoare care este și nu scrisoare; te-aș minți dacă nu ți-aș mărturisi că așa am gândit-o de la început; cam așa; dovadă stă faptul că am scris cu o copie (îți și trimit copia, după cum vezi). Simțeam nevoia să-ți scriu și să scriu pentru cineva; am încercat să împac lucrurile și poate că aș fi continuat, dar vestea de azi... Nu mă mai pot juca, pentru moment. Te îmbrățișez,

Fl. MUGUR

Aflu că ar fi trebuit să iei suma impresionantă de 90 (nouă zeci) lei pentru un referat (Foarță); dar nici secretariatul redacției și nici eu nu izbutim să dăm de referat. Consideră că eu sunt vinovat de pierderea manuscrisului și scuză-mă. Oricum, important pentru tustrei (Foarță, dumneata, eu) este faptul că referatul a fost, la un moment dat, eficient. Al dumitale,
Fl. M.

Scrisoare de la un poet dispărut

Vasile Popovici

O scrisoare nedatată. O aveam pe undeva rătăcită, uitată printre altele primite de la Mircea Zaciu, C. Noica, de la un prieten din Cluj, singurele păstrate. Mi-a amintit de ea recent un student din Brașov care m-a întrebat dacă într-adevăr eu aș fi cel căruia Florin Mugur i-a dedicat acel poem... Eu eram. Întors acasă, n-a mai găsit în plic decât o pagină, ultima, din cele cincisprezece. Celelalte se evaporaseră și nimeni din cei cărora, prin cine știe ce împrejurare, aș fi putut să le împrumut (?) corespondența mea n-aveau firește nici cea mai vagă idee... După un timp am căutat în bibliotecă poemul lui Florin Mugur. Foile lipsă se aflau, toate, într-unul din volumele sale. Le-am recuperat cu sentimentul celui ce primește încă o dată, când nu se mai așteaptă, după ani de zile de tăcere, o scrisoare de la un prieten mort și care ține să-i comunice mutește, parabolic, adevărul nesfârșit de banal, de minor poetic și melodramic, ca-ntr-o pagina de critică proastă: Florin Mugur continuă să ne scrie, nouă, supraviețuitorii lui incerți, la același post restant al poeziei sale. O scrisoarea nedată și ușor de datat: 14 decembrie 1983, la o zi după moartea lui Nichita Stănescu. O scrisoare **reprimită** după cincisprezece ani de la un poet dispărut despre un alt poet dispărut, o lungă corespondență lineară între lumi etanșe.

EXIL INTERIOR

"Îmi plac toate singurătățile posibile..."

Mircea Pora i se confesează lui Eugen Bunaru

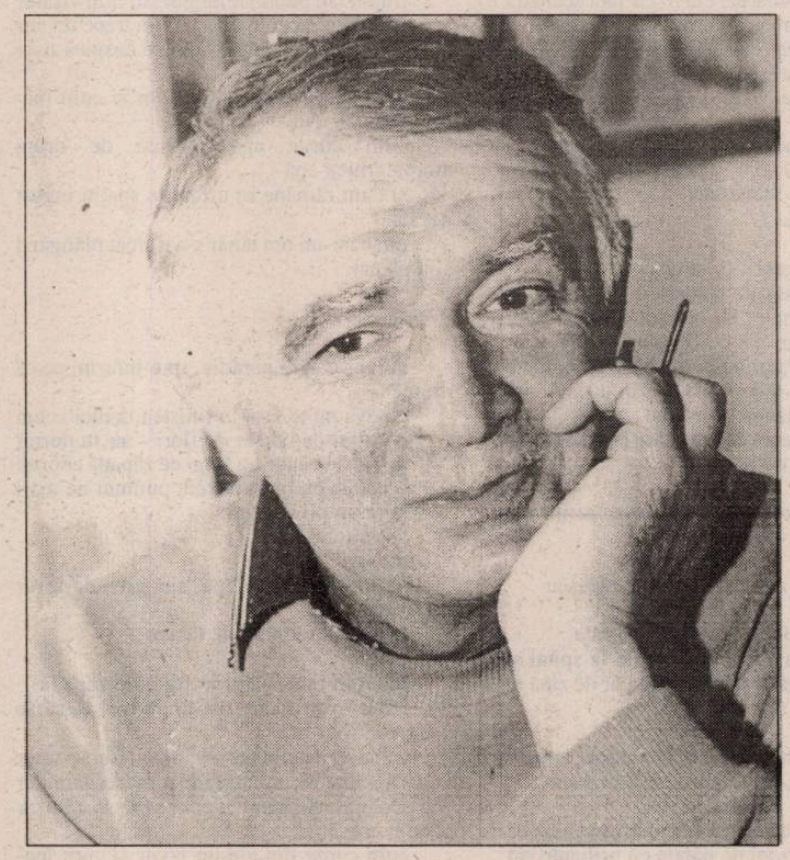

- Mircea Pora știu, cunoscându-te de ani buni, că pentru tine a scrie literatură a însemnat și înseamnă o șansă, nu oarecare, de a nu ceda, de a supraviețui chiar în sens larg, existențial și nu mai puțin în cel spiritual. Te rog să te confesezi pe această temă. Ce-ți oferă literatura? Ce aștepți de la ea atunci când chiar tu o "produci"? Crezi în literatură?

- Literatura îmi este un mare sprijin în ceea ce s-ar putea numi "parcurgerea drumului vieții". Dar m-am sprijinit și mă sprijin, în continuare, în efectuarea acestui voiaj nu atât pe literatura produsă de mine, cât pe cea comisă de alții. Și când spun "alții" mă refer, totuși, la marii autori. Un Dostoievski, un Kafka, un Tolstoi etc. După mine, nici nu cred că s-ar putea trăi distanțat de literatură. Un atare mod de viață te-ar priva de registrul fin al existenței, te-ar face să nu știi că tu, ca simplu om, coexiști cu atâta frumusețe, cu un "ceva" ce mai atenuează din forța curenților morții. Am supraviețuit prin literatură mai ales în "Epoca de Aur" când întreaga existență avea în sine elemente de pustiu, drum lung, interminabil, semi-întuneric, tristă flașnetă. Mă întrebi ce aștept de la literatură atunci când o produc. Materialmente nimic, doar atât că am sentimentul că pentru un anume timp o peliculă, e drept, subțire, mă separă de coafeze, loturi interminabile de doctoranzi, ofițeri superiori, politicieni apăruți peste noapte etc. și nu e puțin lucru să fii pus temporar la adăpost de toate categoriile sociale ce posedă mandibule tari.

- Totdeauna m-a fascinat și m-a provocat poezia pe care proza adevărată (vezi Thomas Mann, Herman Hesse, Márquez) o conține implicit. Pe lângă alte aprecieri, proza ta a fost remarcată și pentru poezia ei subterană. De unde această poezie și care sunt resorturile ei?

- Nu mi-ai pus o întrebare la care aș putea răspunde foarte ușor. Nu am avut poeți în familie și după câte știu nici mari visători. Eu însumi, cu mulți ani în urmă, am scris câteva poezii pe care o poștă a redacției (cred că era vorba de revista "Luceafărul") mi le-a taxat ca fiind total fără valoare. Nu mă îndoiesc nici o clipă că așa și erau. Există totuși în mine un simț al poeziei. Datorită lui *îmi plac toate singurătățile posibile*, pădurile pe care stă să le înghită întunericul, interioarele cu mobile vechi, satele prin mijlocul cărora pe la amiază se strecoară un câine, o "Buceagă", stereotipele serbări școlare de sfârșit de an, goana trenurilor prin câmpii ce-și au marginea la orizont. Aceste "stări" mă însoțesc mereu chiar și în cele mai prozaice contexte. Eu le transfer în prozele mele fără să vreau. Simt că fără puțină infuzie de acest gen totul ar fi prea "hurducat", aș zice chiar "tractoristic". Har domnului, avem suficienți autori de proză care nu se încurcă prea mult cu poezia în opurile lor. E adevărat că primii care au pus în lumină relativa poeticitate a textelor mele au fost criticii. Multe lucruri însă, nu le-au pus în lumină. Dar nu e nici o supărare aici, au și criticii - dintre care destui fac pe prozatorii - limitele lor. Probabil cu ele vor și muri.

- Nu de puține ori povestirile tale par atinse de un fior al destrămării, al plecării fără de întoarcere. Crezi că poate exista literatură adevărată, proză sau poezie, fără a fi ispitită de această temă dintotdeauna: moartea?

- Răspunsul la această întrebare s-a dat de atâtea ori și a fost mereu același: nu poate exista literatură adevărată (valabil pentru arte, în general) fără ca această temă a morții să nu-și facă simțite iradierile. Pentru mine, creația literară antologică având această temă rămâne "Moartea lui Ivan Ilici" de Tolstoi. În ce mă privește, nu mi-a ținut nimeni prelegeri despre moarte. Ca fiu de medic, am văzut-o de câteva ori prezentă în cabinetul tatălui meu. Nu m-am gândit la moarte până pe la patruzeci de ani, în ciuda multor stări distonice pe care le-am avut. După această etate, însă, silueta morții mi-a apărut în poartă. Ea dirijează din umbră tot ce scriu și aproape tot ce fac. Din cauza acestei "prezențe" sunt nervos, abătut, jignitor, nu de puține ori, cu cei ce-mi sunt mai apropiați, lacom de clipe cât mai pline de viață, cu ochii umezi că, în fond, totul se duce și pentru totdeauna. Pentru mine, cel care scriu, pentru tine, cel care mă citești. Mâinile noastre, creierele noastre, ochii noștri cei atât de frumoși nu vor mai fi nimic. Rămân în urmă haine, geamantane, fotolii, și poate, zburând din pereți în pereți vorbe... pe care cine să le mai audă, cine să le mai înțeleagă?... Destul pe această sufocantă temă...

- Caragiale spunea: "Simt enorm și văd monstruos". Te regăsești cumva în această formulă de percepere a realității? Te întreb asta și pentru că realitatea pe care o trăim azi nu e, lipsită de similitudini cu vremea marelui clasic.

- Deci, din nou, Caragiale... cu toți Ipingestii, Tipătescii, Chiriacii și mai ales Cataveneii lui. Dar, de fapt, nu ai lui, ci ai noștri. Sigur că mă regăsesc în clasica formulă și ceea ce văd e realmente monstruos... o corupție aproape generalizată, furtul de orice practicat pe scară largă și în văzul lumii, absența alarmantă a justiției, fraude profesorale, politicieni și parlamentari incapabili să lege două propoziții, mizeria din trenuri, piețe, felurite calamități naturale poate trimise chiar de Cel de Sus să ne pedepsească abdicările, lașitățile și încă multe altele, din păcate, tot de pe "versantul" negativului... cum ar mai fi hora nulităților universitare, umflările în pene ale te miri căror "Stani" sau "Brani" cocoțați în posturi pe care nici nu le-au fi visat. Aș mai adăuga la acestea starea de pasivitate civică (cu unele excepții, dar nu multe) a oamenilor de artă, în general. Toți stau retrași să-și realizeze "capodoperele"... Cred că nu puțini dintre ei, dacă ar reînvia Ceaușescu, ar reîncepe cu "Mult iubite și stimate"... Și-n vremea aceasta, bineînțeles, se erijează în păstori ai turmei tot felul de Gavri, Funari etc... și rezultatele se văd.. Clasați în coada Europei... Firește că toate aceste lucruri te erodează, ai vrea să le combați prin scris dar observi că "pietroiul" stă neclintit la locul său... "Câinii latră, caravana trece"... Dar la acest subiect ar mai fi multe de spus... Lucruri bune?... Sunt și din acestea, dar cam puține, deocamdată...

- Scrii ușor? Sub imperiul inspirației? Lucrezi mult pe text?

- Adevărul e că nu-mi place să scriu. Statul meu la "masa de lucru" îmi apare oarecum ridicol când s-ar putea ca tot ce-am produs să fie până la urmă un amestec de moloz și talaj. De scris nu scriu ușor, în ciuda faptului că tot timpul mintea mi-e plină de "subiecte" oferite, în bună parte de eterna noastră realitate "pe dos". Țin, în fond, la români, dar involuntar îmi și vine să râd de ei, mai ales când se opintesc la lucruri serioase. Dar aici, poate, e un viciu al meu pentru care îmi cer scuze. Nu lucrez mult pe text, pentru că nu-l pun pe hârtie plin de "buruieni". În măsura posibilităților (pe care atât de bine mi le-au evaluat criticii) realizez textul aproape în forma lui definitivă... din prima încercare. Că niciodată nu sunt mulțumit de "text" oricât l-aș "bibili", asta e cu totul o altă problemă.

- Te simți un scriitor provincial, să-i zicem, bănățean?... Cum resimți o eventuală taxare a ta ca un astfel de scriitor?

- În măsura în care sunt scriitor, nu sunt un scriitor al Banatului. Problemele abordate poate până la sastisire de mine le consider a fi - ca să folosesc o formulă marxistă -" general valabile" și nu raportabile cu încăpățânare la o anume zonă geografică. Nu am scris niciodată despre șvabi (tineri, moși sau babe plus expresiile de rigoare), despre tradiții bănățene, despre sate sau orășele bănățene cu alți tineri, alte babe și alți moși. Nu am absolut nimic comun în scris (sufletește e altceva) cu Livius Ciocârlie, atât cât e domnia-sa prozator, cu Daniel Vighi sau Viorel Marineasa. Nici cu regretatul Sorin Titel nu am nimic comun pe partea scrisului. Mărturisesc că până acum nu am citit nici măcar un rând din scrierile sale. Firește, nu-mi fac din aceasta o vină. M-am orientat mai mult spre Kafka, Bruno, Schulz, Isac Babel, Dino Buzzati. Pentru mine i-am considerat mai necesari.

- Te simți în Timișoara, desigur ca om de cultură și ca scriitor, dar și ca om pur și simplu, undeva "într-o provincie pustie"?...

- Îți spun sincer că mă consider - stând în Timișoara - pierdut "într-o provincie pustie". De altfel, toată România îți lasă impresia unui sat. A unui sat mare și trist în care plouă mult și noaptea latră urât câinii. Această senzație, probabil, după anii petrecuți în Franța. Când ieși dintre gardurile României îți dai seama de nemărginirea lumii. În mână ai ținut un gândac și dintr-odată ești nevoit să ai de-a face cu un elefant. Dar să revin la Timișoara. Pe nici un plan nu-mi spune mare lucru. Iar să caut prin miasmele Pieții Traian Europa Centrală mi se pare un efort inutil. Mă bucur că alții caută Europa Centrală pe aici. Dacă vor fi statornici în eforturile lor, s-ar putea să găsească această obsesivă Europa Centrală prelungită înspre Turnu-Severin, Vânju-Mare, Caracal etc. Dumnezeu să-i ajute.

- Ce au însemnat pentru tine Cenaclul "Pavel Dan" și revista "Forum studențesc"?... După câte îmi amintesc aici ai debutat...

- Investesc încă mult capital sentimental în cele două... Cenaclul a fost, în același timp, locul unde am legat prietenii dintre cele mai durabile, un loc de refugii, în fața unei realități de coșmar. Cât privește revista "Forum studențesc", prin ea mi-a intrat în cap că aș fi scriitor.

- Desigur, nu pot evita întrebarea despre proiectele tale literare. Ce ai pe masa de lucru și când vei veni "pe piață" cu o nouă carte? -

-Nu demult, cam acum o lună, la Editura "Sedona", aparținând domnului Cornel Secu, mi-a mai apărut o carte. Se numește "Nicăieri" și e legată organic de celelalte trei volume publicate tot de editura "Sedona". Ce conține? Eu zic că "fragmente de viață" în care grotescul, absurdul, sarcasmul, ironia și o mare tristețe își dau întâlnire. Așa voi scrie până la sfârșit. M-ai întrebat, la un moment dat, dacă voi scrie un roman... Eu cred că tot ce am dat până acum în registrul scurt ar putea să țină loc de un roman. Și, poate, nu de unul prost.

- Ți-e frică de bătrânețe, de boli, de celelalte?...

- Cu ideea morții m-am obișnuit. La un moment-dat e și de dorit să "te cari". Mai neplăcută e bătrânețea cu încetinelile, cu abdicările ei, culmea, de la cele mai plăcute lucruri.

24 iunie 199

Complicitatea scriitorului

Autor, până în prezent, - după un debut în volumul colectiv "Drumul cel mare", Ed "Facla" Timișoara, 1985 - a trei cărți de proză scurtă ("Indiile galante", 1993, "Celăla tărâm", 1994. Și "Glasuri lângă leagănul meu", toate trei apărute la editura **Sedona** di Timișoara) bine și foarte bine primite de critica literară ca și de cititori, Mircea Por rămâne, un "personaj" și un scriitor discret (de o discreție rasată, bineînțeles), nu d puține ori uitat sau marginalizat, pe nedrept, de diversele bilanțuri și topuri literare. Anexa oarecum forțat, de către cei care i-au avut în atenție prozele, la generația '80, Mirce Pora face, totuși, o figură aparte în peisajul acestei generații, în ciuda unor afinități c țin, mai degrabă, de o anume ambianță etică și culturală, de un anume context istoric care i-a marcat debutul și mai apoi afirmarea scriitoricească. Ceea ce îl singularizează pe Mircea Pora î raport cu majoritatea prozatorilor "optzeciști" este o dezicere semnificativă de fascinația abuziv a "lecției" textualiste căreia o bună parte a generației '80 i-a rămas, fatalmente, aservită. Acest prizonierat în magna unei aventuri în sine - tot mai sterile - a textului, cărțile lui Mircea Pora opun un alt gen de seducție: aceea a întoarcerii la bucuria firească a povestirii, a epicului regăs și repus în drepturile sale legitime. Susținută de o întreagă gamă de tonuri și nuanțe ale umorulu de la cel duios - tolerant până la umorul sarcastic sau absurd, proza lui Pora își obligă cititor la a lua o decizie, la a opta între o ipostază sau alta a personajelor sale, mai exact între superfici și autentic, între impostură și adevăr, între kitschul existențial și nostalgia unei apartenențe veritabil Combinând cu subtilitate diverse tehnici și tipuri de scriitură (colaj, jurnal, scrisori, fracturar firului narativ etc.), Mircea Pora provoacă mereu un dialog și întreține o "complicitate" cu cititor căruia îi flagelează - cu finețe, dar și fără menajamente - toate comoditățile de lectură și receptar toate inerțiile spirituale, toate conformismele și tabieturile sale existențiale. În cele din urmă, s ochiul cititorului se derulează o lume deopotrivă pipăibil-derizorie și fantasmagorică, o lume care un personaj sau altul și altul par condamnate să-și caute mereu și să-și piardă mereu identitate De aici, insinuarea sentimentului că totul, în acest univers posibil, pare guvernat de reguli năucitoa și aberante, că realul plonjează în absurd și fabulos, că oamenii și viețile lor derapează (hilar grotesc, alteori, însă, tragic) din matca normalității. Și poate de aici, uneori, frisonul unei stări alertă care-ți lunecă pe șira spinării atunci când îl citești - și nu doar îi răsfoiești cărțile - Mircea Pora.

Eugen Bunar

Marseieza

Viorel Marineasa

● Pentru a ajunge secretar de redacție la Alpes Magazine din Lyon trebuie să rescrii texte, să redactezi știrile scurte, să urmărești publicația până la bun de tipar; în plus, să ai spirit critic și de inițiativă, simț al organizării și, dacă se poate, cunoștințe despre Alpi. Nimic nou sub soare, își zici citind afișul pe un coridor al Școlii de Jurnalism și de Comunicare din Marsilia. Iei drumul spre bibliotecă, unde așteaptă imprevizibila Christiane, o amploiată severă și competentă în ciuda tinereții sale. În hol, xeroxuri cu extrase din presă privind actualitatea locală (Marsilia înspre recucerirea litoralului său, M. va deveni o capitală culturală, M. - continuitate în gestiune și ruptură politică), dar și noutăți ținând de meserie (Tehnologiile multimedia și spaimele formațiunilor; scandalul Max Drudge, "copilul teribil al Internet-ului", devenit celebru prin punerea în evidență a legăturii Clinton-Monica Lewinsky și implicit într-un proces de defăimare a lui Sidney Blumenthal, consilier la Casa Albă: este ciberjurnalistul un gazetar adevărat? se bucură Internet-ul de libertatea de expresie garantată de primul amendament al Constituției? etc.).

● Coborând din Autobuzul 21 la **Castellane,** nimerești în plin **marché aux puces,** în bazarul ce se întinde pe vreo doi kilometri în aer liber. Fiind **Coupe du Monde,** tricourile se află la mare cinste, se prezintă marseiezul, doldora de umor și de calități, pe cealaltă, în roșu, este încondeiat parizianul. Exagerând, s-ar putea vorbi despre antipatia unei puternice regionalități față de centrul cu apucături emasculante (vezi și serialul **Revolta Provinciei** al unui arădean timișorean, apărut într-un mensual bucureștean).

● **Zidanemania.** Pe zidul orb al unei clădiri văzute dinspre mare e pictat un uriaș portret al lui Zinedine Zidane, zis Zizou, cu inscripția "Made in Marseille". Un algerian născut aici, în acest port întemeiat de grecii foceeni cu câteva secole înainte de Christos, ca o alternativă la Cartagina, unde astăzi trăiesc mii de centrafricani, antilezi, maghrebieni, indochinezi, polinezieni etc. Un spațiu melanjat, nescutit de tensiuni și de inadvertențe. Anul trecut, trei simpatizanți ai FN (condus de Le Pen) l-au împușcat pe adolescentul Ibrahim Ali la răspântia dintre **Aygalades** și **Le Chatelier.** Procesul s-a declanșat, întâmplător sau nu, în zilele campionatului mondial de fotbal, dar nu la Marsilia, unul dintre orașele-gazdă, ci la Aix-en-Provence, cetății foceene revenindu-i sarcina civică și oarecum culturală de a organiza manifestări care să combată rasismul și violența. Numai că o parte din aceste întâlniri au fost programate într-o splendidă zonă securizată, la **Vieille Charité** (azil-lazaret transformat în centru cultural), iar pe străzile active ale orașului și cu predilecție în **Vieux-Port** porniseră să bântuie haiticuri de hooligans, inși nu prea tineri, beți turtă, cu obraji roșii și cu oase mari. Mâncaserăți câte o strachină de **moules** la cafeneaua **La Samaritaine,** cu o seară înainte, printre chelneri ironic-bonomi și un pic pișcați; acum vitrinele, scaunele, mesele se pregătesc de asediu, peste tot mișunau robocopi în combinezoane negre, iar în aer (altfel pătruns de mirosul fructelor de mare sau de al lavandei și al rozmarinului) plutea un iz de petardă. La colț, o doamnă informată pomenește despre contramobilizarea celor din cartierele de nord, iar apariția vijelioasă pe un scuter a doi tineri fluturând drapelul tunisian nu face decât s-o confirme.

● Există la Marsilia oameni care îl iubesc pe autohtonul Khaled cu a sa piesă **Aicha,** al căror idol e Tigana, care sunt înșurați cu comoriene de pildă, dar care în alegeri se trezesc brusc francezi integral și votează cu extrema dreaptă. Nu trebuie omis nici faptul că aici puterea a fost aproape o jumătate de secol în mâinile socialiștilor, răposatul primar Gaston Defferre conservându-și cu abilitate structurile de putere, chiar și ziarul **Provençal** se confecționa în perioada electorală la primărie, pe când **Meridional,** aflat sub același control, juca rolul opozantului, ajungându-se la situația paradoxală ca șeful urbei să atace uneori în justiție jurnalul care-i aparținea. Anul trecut s-a întâmplat fuziunea celor două publicații, care au format **La Provence.** Lumea s-a plictisit de atâta guvernare PS, s-a indignat la afacerile Tapie-Olympique M., s-a îngrijorat la creșterea insecurității și a șomajului, așa că a evoluat spre dreapta.

● **Martigues,** "Veneția Franței". Casa familiei Veliceanu, înțesată cu picturi de Ion Dumitru; în bibliotecă, la loc vizibil, **Femeia în roșu** (se știu ei, domnii autori!).

● Doamna Lucienne Cornu, creatoarea Școlii de Jurnalism a universității marseieze, gonește lejer cu 150 kilometri la oră pe șoselele provensale. Îți vin în minte bunicile din România, învești mântate în haine ponosite, bătrâne înainte de vreme, marcate de boli și de trai prost. În apropiere de Val d'Enfer, la **Baux-de-Provence,** într-o carieră dezafectată, funcționează **Catedrala de imagini,** inițiată de Albert Plécy. Zeci de jeturi proiectoare revarsă sute de imagini pe enorme ecrane naturale aflate în față, în spate, în stânga, în dreapta, pe tavan, sub picioare. Un program coerent (realizat de Gianfranco Iannuzzi și Renato Gatto) despre spațiul mediteranean, favorabil "metisajului și integrării diferențelor culturale". Aici a făcut Cocteau filmările la Testamentul lui Orfeu

● După devastările pricinuite de suporterii englezi în ajun, te-ai aștepta ca totul să fie dat peste cap. Dar batoul spre insule pleacă la fix din Vieux-Port. **Chateau d'If** se ițește în fața Marsiliei. Mai mult literatură decât realitate, observă Andreea, din moment ce prospectele spun că aici au fost deținuți Edmond Dantés și Abatele Faria, vestiții eroi ai lui Alexandru Dumas.

● Când să părăsești definitiv campusul universitar, îi întinzi încurcat femeii de serviciu, o vietnameză, dimpreună cu cheia, o pâine tăiată felii. Ea te salvează cu un aer preocupat: Purlejuajo meșie. Adică: **Pour les oiseux, monsieur.**

Iată ce se întâmplă când vizitezi orașele, zise Alexandre Dumas

Andreea Gheorghiu

● Nu e cea mai bună idee să ajungem acum la Marsilia, e sfârșit de an universitar, se pregătește Campionatul mondial de fotbal... Prea târziu, în 3 iunie suntem deja acolo, Brândușa Armanca, Viorel Marineasa și cu mine. Lumina e orbitoare, ne învârtim fără rost prin aeroport, nimeni nu ne are grija, suntem în spațiul Schengen încă de la Bruxelles. O franțuzoaică întoarsă de la Miami e dezgustată de restricțiile impuse fumătorilor în State. În plus, imaginați-vă că am așteptat 8 ore în aeroportul din New York. Chicotim sadic și ne gândim la topul localităților ce nu trebuie ratate într-un horror trip în patria noastră. Dar mai importantă pentru noi e informația că aeroportul de aici se află la vreo 20 de kilometri de oraș, reflex de panică, ce ne facem, bagaje, căldură mare etc.; ne amintim la vreme că aici, dacă nu e grevă sau 1 Mai, autobuzul circulă normal. Trecem pe lângă un magazinaș de produse provensale (ingrediente simple, lavandă, migdale, ulei sau lemn de măsline, fibre naturale, în combinații nesfârșite...). Inspirăm adânc parfumurile meridionale, ne cufundăm în ambianța locală, gândim pozitiv... uite că ne sună deja greierii-n urechi! Sunt înregistrați pe bandă, presupun eu... E de la avion, mormăie supărat Viorel. Încă vreo două zile trebuie să ne răstim la el, îl dor urechile, sinuzita nu-i dă pace, e cam zdruncinat după atâtea ore de zbor. Las' că o să-ți facă bine aerosolii. Da, dar crezi că e de glumit cu efectul de seră, cu rarefierea straturilor de ozon! Lasă, domnule, neliniștea ecologică pe altădată, ia un paracetamol și mai vedem.

● Îl vedem, în fine, pe Nicolas Pélissier, îngerul nostru păzitor. E profesor la EJC, îi cunoaște bine pe colegii mei, ne descoperim o mulțime de amiciții comune, din viață sau din lecturi. A studiat cu Catherine Durandin, cu Lucien Sfez și cu alte nume mari. Vorbește admirabil românește (ceea ce poate fi util când vrea să-i insulte nepedepsit pe agenții de circulație?), a publicat două cărți despre România și o mulțime de articole de analiză mass-media. E turbo-navestist între Marsilia și Paris, unde are de coordonat și o colecție la Editura Harmattan. Dar toate acestea vor păli, când în scenă va fi apărut micuța Pénélope! Răbdare!

● Nerăbdătoare, în drum spre Marsilia, Brândușica noastră ia conducerea operațiunilor. Nicolas se mulțumește să conducă doar mașina. Pentru toată lumea Brândușa e șefa grupului, i se prezintă atât academice programe de colaborare, cât și triviale reclamațiuni sau inutile scuze. Viorel și cu mine nici nu speram ceva mai bun. Pentru două săptămâni ne-am câștigat pe deplin dreptul de a fi stupizi.

Stupiditatea agresivă, în schimb, ne va fi dat s-o vedem în zilele premergătoare meciului Anglia-Tunisia. Întorcându-ne de la Martigues, după o zi de dulce ospitalitate românească, ne îndreptăm spre Vieux Port, unde se anunțase un concert de jazz. Circulația deviată, nimic neobișnuit. Străzile cam goale, nu ne mirăm, e duminică după-amiază. Spre Quai des Belges, mare desfășurare de uniforme, arme, câini dresați, vehicule de intervenție. Iată, dragi prieteni, acestea sunt celebrele trupe CRS, le panier a salade, bastoanele electrice, aruncătorul de gaze lacrimogene. Înțelegem (cam greu) că nu e defel un exercițiu: se așteaptă o nouă "șarjă" a grupurilor violente de englezi. În replică, suporterii tunisieni fâlfâie steaguri, grupuri de femei chiuie strident. Turiștii cască gura; un englez doarme dus într-o stație de autobuz, pe un maldăr de cutii de bere; oamenii se tem, dar nu se lasă duși; muzicienii anunță bilingv suspendarea concertului. Asistăm la secvențe de "guerilla urbană", între norii de gaze lacrimogene. Brândușa se aruncă în miezul evenimentelor, telefonează la TVR, e gata de o relatare de pe câmpul de luptă. O pierdem în mulțime; când să începem să ne îngrijorăm, iat-o că sosește zâmbitoare, victorie pe toate fronturile, dar TVR nu e doritoare de corespondențe.

A doua zi aflăm că, după alte incidente, la stadion, pe plaja Prado (unde se instalase un ecran uriaș), s-au arestat câteva zeci de persoane - majoritatea englezi -, că s-au înregistrat câteva zeci de răniți - majoritatea englezi. Să fi fost un război anglo-englez? întrebăm noi total stupid. Grotesc inevitabil: în fața stadionului, după ce se calmează violențele între taberele de suporteri, un tunisian își vinde biletul de meci unui englez și pleacă să-și viziteze rubedeniile. La Prado, primarul de sector intenționează să asiste alături de oaspeții orașului la transmisiunea meciului. După jumătate de oră, lucrurile iau o întorsătură urâtă, iar poliția intervine în forță. Din nou gaze lacrimogene, câini, cătușe. "Primarul a fost văzut împleticindu-se prin tufișuri", notează un jurnalist cam prea zelos.

● Tot din jurnale aflăm că polițiștii englezi, de la National Criminal Intelligence Service, sunt infiltrați în grupurile de suporteri. Așa-numiții "spotters" (fizionomiști) trebuie să identifice persoanele periculoase, deja fișate, dar și pe noii hooligans. În ierarhia violenței există vreo 200 de lideri periculoși și încă vreo mie de hooligans ocazionali. Restul, până la proba contrarie, sunt persoane demne de toată încrederea.

Încrezători în anonimatul nostru absolut, ajungem într-o duminică - liniștită - la catedrala Major. Un mastodont neo-bizantin care sufocă vestigiile celei mai vechi biserici din Marsilia. În curtea catedralei s-au adunat jucătorii de pétanque. Ne așezăm sfioși pe o bancă și încercăm să ghicim regulile jocului. Când să plecăm, un bătrânel ne întreabă dacă n-am vrea să jucăm și noi. Ne scuzăm, la noi nu se joacă așa ceva. "On connait pas le boulot chez vous" conchide moșulică... Cotim spre curtea catedralei. Unde avem parte și noi de "fizionomiștii" noștri. Doi africani ne aud comentând fraza de adineauri. He, he, au venit și rușii ăștia. Nu suntem ruși, domnule - sare Brândușa. Înseamnă că sunteți cehi? Vă înșelați amarnic! Atunci sunteți români, zic ei și ne întorc spatele, fără urmă de curiozitate. Chiar așa, ce-o fi vrut să spună?

● Orice s-ar zice, trebuie să ajungem la Château d'If. Viorel amenință cu suicidul. Din copilărie și-a dorit să vadă insula lui Edmond Dantés, ce-o să-i povestească puștiului acasă, până și Umberto Eco etc. Debarcăm împreună cu trei japonezi. Suntem în criză de timp, așa că nu apucăm decât să alergăm o dată în incinta fortăreței, să pozăm cormoranii și crenelurile. Numele prizonierilor celebri sunt gravate pe o placă. Mulți protestanți, câțiva aristocrați, revoluționari diverși. În interior, o expoziție dedicată așa-numiților "Noirs Marrons": sunt sclavii negri care, acum 300 de ani, au evadat din Surinam și Guyana și s-au așezat în Amazonia. Printre japonezii adormiți la soare, tehnicienii de la "Generix", un grup de happening, pregătesc "asaltul poetic" al citadelei, ce are să devină pentru o vară "un phare de la contestation". O mică industrie de reciclare ludică a trecutului.

● Trecutul și mai ales prezentul ne chinuie. Băgăm de seamă la cele mai mici detalii. Suntem lucizi, inventivi și gospodăroși. Ne dăm cu părerea în urbanism, transporturi în comun, ordine publică. Avem soluții, preluăm idei, avansăm proiecte. În fiecare zi, coborând și urcând dealul în autobuz, ori seara târziu, hîrșcâind în conservele noastre de căminiști bătrâni. Domnule, toți parlamentarii și experții români, care merg mereu prin străinătățuri - halal să le fie - ar trebui să mai ia aminte la cum își organizează ăștia orașele, monumentele, serviciile publice. Să iasă pe stradă, să ia metroul, să facă târguieli la magazinele populare. Noi cum putem, adăugăm în cor, și câte lucruri am remarcat. Câte n-am avea de spus! Dar parcă ne ia cineva în seamă. Nici aici, nici aici. Între timp, vecinii africani de la etaj dezbat îndelung problemele trecerii la moneda euro. Nu știu care a fost concluzia.

Despre atomi și molecule umane

Paul Eugen Banciu

Că niciodată nu-i să nu fie cumva" era vorba unui om real, cât se poate de viu, pe care l-am luat ca personaj în romanul "Zigguratul". Cuvintele acelui om mediu, pierit de tânăr, căci și moartea a fost pentru el (și este pentru fiecare dintre noi) un alt fel de "a fi cumva", ilustrau succint, abrupt chiar, resemnarea individului așezat "sub vremi", a omului pentru care viața e un spectacol, unde participă, din când în când, împins de nevoi sau de ceilalți. E rațiunea conștienței propriei condiții, și implicit a asumării ei de pe o poziție semiactivă, de espectativă, până în clipa în care trebuie să ia o hotărâre care-i privește viața, de indiferență parțială asupra rezultatului final. Altfel spus, dacă va pierde va zice: "Asta e!" (expresie încetățenită revenită acum în cugetele multora), iar dacă va câștiga, înseamnă că a avut și el ceva noroc. În primul caz, drama nu ajunge până la disperarea tragică, iar în al doilea, bucuria e o simplă stare de confort, departe de extazul exaltat al învingătorului. Iar dacă viața este scurtă: "A fost să nu fie altfel!". Atâta tot. Invers, o viață lungă îl va duce la o lehamite contemplativă a acelorași condiții mediocre. Omul acestei cugetări-deviză, majoritar în societate, și de ce n-am spune-o: cinstit, modest, conștient de insignifianta lui trecere pe sub lumina soarelui, nu e lipsit de voința de a învinge, dar e mult mai bine pregătit pentru a pierde. Idealul său este unul mediu, altminteri realizabil, conștient, cu o luciditate ușor paralizantă, de vreme ce o mână de alți oameni, narcotizați de putere, de bani, de funcții diriguitoare ale soartei celorlalți sunt amețiți de propria lor persoană, drogați de pilulele lor de adevăr, interese sau pură vanitate, de propria lor stea așezată vremelnic dasupra creștetului. Sunt indivizii sau atomii umani (într-o lume aflată în plină fisiune nucleară, ce duce spre individualizare, atomizare, egocentrism. Între narcotizare și narcisism, din acest punct de vedere, diferențele de sens devenind minime) ce vor să-și fixeze numele de o perioadă de istorie, într-o vreme când însăși istoria e gata să intre pe un făgaș al amneziei. Un semn de Apocalipsă, între atâtea altele, când mâlul de la fundul râului devine singura apă potabilă și singura sursă de potolire a setei. La vreme de război se bea și mâzga din urma copitei de cal sau a șenilei de tanc.

Diluția produsă de istoriile paralele, care circulă pe seama unui eveniment, persoană, ținut sau țară, răspunzând firesc unor interese majore politice, dar lipsite de o perspectivă realistă, transformă întreaga memorie a omenirii într-un cazan colcăitor ai cărui aburi duc la anestezie și indiferență, la mitizare fabulatorie totală, în cel mai bun caz.

Conștient de panta riscantă pe care s-a înscris civilizația rasei albe, cu tendințele ei feminine, de deschidere totală pentru a putea fi controlat întregul de un centru, Orientul își conservă masculin, cu acribie, memoria, păstrându-și forțele și sporindu-le în taină pentru un potențial act sexual planetar. Tendinței spre atomizare, prezentă în cochetăriile concepțiilor politice, etice, filosofice ale rasei pornită din Europa i se opune cea moleculară, orientală. Dosarele istoriei sunt publicate în presa de scandal aici, în vreme ce dincolo de kilometrul zero al Asiei rămân ferecate. Aici se ia total în răspăr, se relativizează orice concept, orice lege, orice cutumă, schimbând câte o sută de VIP-uri în douăzeci și patru de ore. Dincolo, sub masca unei aparate absențe de la istorie se învârtoșează (termenul are conotațiile sale virile) magmatic societăți suprapopulate, fără identități, fără personalități puternice la vedere, încât numărul VIP-urilor se rezumă la maximum zece într-un secol, dintre care doar jumătate sunt reale, iar cealaltă jumătate sunt oameni-simbol.

Imperiile au devenit "istorie" doar la o privire superficială, convenabilă atomismului european. Imperiile există. Iar toată osteneala noastră de a demonstra că viitorul oamenilor de pe pământ e cel din "Star-Trek", e doar o variantă a unei opțiuni neîmplinite.

Omul simplu, aflat mai jos de jumătatea distanței dintre intuiții și concepte, sau mai degrabă spus, aproape de "presimțiri", privește uimit la tendința de atomizare spre care este îndemnat, când sufletul său îl cheamă, ca la vreme de perpetuă ananghie, spre cealaltă parte. În disperare îl caută pe Dumnezeu, pe Diavol, pe cineva așezat deasupra sau dedesubtul lumii să i se lase în voie, dar mai ales "în pază", să fie sigur de ziua de mâine, să-i dea un sens. Un sens capabil să-l scoată din limitele vieții spre un fel de "eternitate colectivă", căci Raiul și Iadul promise ce sunt altceva decât niște "Eternități colective" peste care guvernează un Atotputernic? Modelul religios e unul totalitar.

Viteza crește, sufletele oamenilor tind spre fuziune, spre regrupare, dar nu îndrăznesc să o spună de teama de a nu fi judecați de către semenii lor, cum în societățile totalitare era tendința spre individualizare, identitate, atomizare. Nu e un simplu puseu istoric sau la modă, iar mass-media nu mai poate lămuri nimic, ci accentuează deruta. Și-atunci omul mediu, prins între cele două tendințe opuse, retras să cugete asupra destinului propriei și unicei sale existențe de doar câteva decenii, și atât, fie va intra sub drogul facerii de bani și faimă și putere, fie sub narcoza facerii de bine, fie va sta deoparte și va aștepta să se întâmple cu lumea aceasta ceva, și-apoi de-abia, dacă va supraviețui, să-și improvizeze o viață.

Absurditatea fundamentală e că mașina nouă la volanul căreia se așează omul la începutul vieții, are din fabricație niște defecte ascunse, care taman când e pe punctul de a intra în viteza a cincea, încep să-și facă resimțită prezența. Viața la volan e una atomizată, despre care orientalii au o noțiune vagă. Viața la volan înlocuiește modelul, tot tehnic (din perioada mașinilor cu aburi) al "trenului vieții", în care te urci la un moment dat, sau ești împins înăuntru, pentru a coborî nu se știe în ce haltă din pustiu. "Modelul trenului" este încă unul molecular, al unei colectivități ce se deplasează în timp. "Modelul mașinii" e unul atomic. Locomotiva, pasagerii și bagajele sunt într-o singură conservă de tablă. Mecanicul de tren era contopit cu lumea prin care trecea. Automobilistul e insul în luptă, rupt de lume, dar nu și de dușmanii care-i vor viața, la rândul lor tot niște șoferi. Modelul e o translație a celui social. Pietonul de pe marginea drumului, omul între două lumi opuse, omul care face autostopul privește abulic spre mașinile care refuză să-l ia simțind, fără să-și poată formula în cuvinte că: "Dacă privesc în urmă înnebunesc, iar dacă privesc înainte mă sinucid!". Și totuși, e spectatorul care vrea să intre în scenă și face cu mâna supinatoriu spre fiecare mașină să-l "sponsorizeze" cu o deplasare, riscând totul sub deviza scrâșnită tangențial: "Căci niciodată nu-i să nu fie cumva!".

Euroviziunea și democrația directă

Nicolae Corbeanu

De vreo câțiva ani buni urmăresc cu un amestec de plictiseală și nostalgie marele concurs Internațional *Eurovision de la chanson*. Venerabila competiție teleuropeană îmi seamănă cu o cochetă trecută cam de mulțișor de prima tinerețe, ale cărei forme rotunde au devenit de mult opulente și care are nevoie de tot mai multe ore dimineața ca să-și confecționeze în fața oglinzii un make-up cât de cât convenabil. E suficient să știm că unii concurenți vin însoțiți de o suită de până la o sută de artiști, tehnicieni și ziariști și să înmulțim acest număr cu acela al participanților (în acest an 26), ca să avem o idee de proporțiile de summit pe care le-a atins, cu timpul, acest concurs.

La drept vorbind, rezultatele par să se afle în raport invers cu proporțiile. Cu timpul, printr-un fel de selecție pe dos, a apărut și s-a dezvoltat un stil de melodii compuse și puse în scenă special pentru *Eurovision de la chanson*, care ar trebui, în principiu, să placă tuturor și care nu prea plac, de fapt nimănui, marea lor majoritatea căzând în uitare a doua zi după concurs. Unde sunt vremurile când Sandle Shaw câștiga concursul cu un *Ohrwurm*, cum zic nemții, adică cu o melodie ce-ți stăruie obsesiv în urechi, ca *Puppet on a string*, iar Cliff Richard îl pierdea cu un evergreen precum *Congratulations*, când de pe scena acestui concurs se lansau formații de talia unei Abba?

Nemulțumiți par să fie însă și telespectatori mult prea tineri pentru a fi apucat ei înșiși acele vremi, altfel nu-mi explic propulsarea la Eurovision din partea Germaniei a unui anti-star ca Guildo Horn, cântăreț care nu se sfiește să se dezgolească parțial pe scenă pentru a arăta publicului o carnație flască și albă, a cărui chelie este mărginită de niște plete în dezordine ce par soioase (chiar dacă nu sunt) și al cărui merit principal pare să fie acela de a dinamita toate poncifele și tabuurile unui festival sclerozat. Despre calitățile muzicale ale interpretării sale se poate și probabil că numai auzit (nu și văzut) numărul său cu melodia *Guildo hat euch lieb (Gulido vă iubește)* nu s-ar deosebi prea mult de altele. Dar Guildo nu se mulțumește să-și cânte cântecelul, brav și disciplinat, fără să depășească granița cercului imaginar tras de regizor în jurul lui. El coboară impetuos de pe scenă în rândurile publicului, speriindu-l (adevărată insolență pentru un concurs Eurovision!) sau se cațără atletic, continuând să cânte, pe o balustradă luată parcă din decorul filmului "Titanic". Dacă nu pentru cântec, Guido ar fi meritat să fie premiat măcar pentru performanța sportivă - era de părere un ziar german.

Până aici toate bune și frumoase. Un cântăreț nonconformist care ia în derâdere rutina instituționalizată e mai degrabă simpatic. Curios este însă fenomenul social pe care Guildo l-a declanșat. De când organizatorii festivalului *Eurovision de la chanson* au înlocuit democrația reprezentativă a juriilor cu democrația directă a votului exprimat prin telefon, finala concursului are ceva din atmosfera de stare excepțională a campionatelor mondiale de fotbal. Încă de la preselecția națională - când Guildo Horn a devenit simbolul insurecției împotriva unor nume consacrate ale șlagărului german, care dominau de mulți ani lista titlurilor propuse pentru participarea Germaniei - națiunea germană a fost cuprinsă de o adevărată febră, concursul Eurovision căpătând proporțiile unei lupte pe viață și pe moarte. Săptămâni de-a rândul, ziarele și revistele, presa și televiziunea n-au mai avut alt subiect decât Guildo Horn. Psihologi și sociologi au început să analizeze cu toată seriozitatea fenomenul Guildo Horn, încercând să-i deslușească cauzele și semnificațiile. Cum se face - se întrebau ei - că tocmai un popor atât de ordonat și disciplinat ca nemții se consideră reprezentat optim de un clown ca Guildo Horn? Tocmai pentru că sunt, în viața de toate zilele, atât de serioși și de disciplinați - spunea unul din răspunsurile date - și nu atât de înclinați spre glume și șotii ca alte popoare, nemții simt nevoia unui ventil. Și acest ventil poate fi, după caz, carnavalul renan, *Oktoberfest* (sărbătoarea münchenează a berii), vacanța în Mallorca sau, de ce nu, participarea la festivalul Eurovision. Guildo a divizat națiunea germană în două fracțiuni dezbinate ireconciliabil. De o parte o majoritate, formată mai ales din tineri, care-l sărbătoreau pe *Meister* (maestru) ca pe Beckenbauer, propunându-și să-l scoată cu orice pe locul întâi, pe de alta o minoritate de telespectatori mai degrabă vârstnici, care dădeau din cap dezaprobator, dezgustați de atâta decădere a muzicii și moravurilor. Clasarea lui Guildo la Eurovosion pe locul opt (după contestație chiar pe locul șapte) a fost sărbătorită de fanii lui adunați prin cârciumii sau plecați în cohorte la Birmingham ca o mare victorie, spre marea uimire a fanilor israelieni, care nu puteau înțelege cum un loc șapte le poate părea nemților mai important ca locul unu, cucerit de reprezentanta Israelul, Dana Internațional. De altfel, gurile rele zic însă că nici acest loc șapte n-a fost obținut chiar corect. Spun gurile rele că, înainte de preselecția națională, oamenii maestrului ar fi împărțit susținătorilor lui telefoane mobile, cu singura condiție ca ei să voteze pentru Guildo, dacă se poate de cât mai multe ori, pentru a-l scoate învingător. Același lucru s-a petrecut în seara concursului când mii, poate zeci de mii de germani s-au deplasat în străinătate (apelurile din propria țară necontând ca voturi) spre a vota cu maestrul. Și astfel se face că Guildo a primit din partea Elveției și Olandei câte 12 puncte. Până și Belgia i-a acordat lui Guildo 7 puncte. Cât despre Spania, care nu-i dăduse inițial nici un punct, s-a constatat până la urmă că-i acordase de fapt 12. Explicația nu e greu de găsit dacă se ține seamă de faptul că, la prima numărătoare, nu fusese luată în calcul insula Mallorca, unde la ora actuală, în plin sezon estival se află mai mulți germani decât spanioli. Câte puncte ar fi Guildo numai din partea unor telespectatori străini, nu poate ști nimeni. Care ar fi morala fabulei? Aceea că națiunea cu cele mai multe telefoane mobile are șansa de a produce cel mai bun cântec. Căci, după cum bine se știe, cine are mulți bani nu e numai frumos, ci și inteligent și talentat

Cumplit și... complet

G.I. Tohăneanu

Vorbitorii limbii române care nu sunt familiarizați cu problemele, uneori destul de spinoase, ale lingvisticii, află cu oarecare surprindere că adjectivul și adverbul **cumplit** este strâns înrudit cu neologismul **complet,** provenind amândouă, la etaje istorice diferite, din adjectivul participial latinesc **completus** "plin ochi", "foarte plin". Le deosebește "vârsta": **cumplit** este vechi și moștenit, așa cum mărturisesc eroziunile fonetice suferite de-a lungul veacurilor, în timp ce **complet** reprezintă un împrumut relativ recent, reproducând aidoma etimonul latin, cu excepția terminației **(-us),** care a fost lepădată, spre a înlesni încadrarea fonetică și morfologică a cuvântului în limba română. Ceea ce face însă ca înrudirea celor doi termeni să fie greu de acceptat sunt divergențele radicale de ordin semantic care îi despart și îi dezbină. Pentru ca aceste divergențe să fie la îndemâna cititorilor, reproduc definițiile dicționărești ale cuvintelor în discuție. "CUMPLIT: Groaznic, teribil; crud, nemilos, feroce"; "COMPLET: care conține tot ceea ce trebuie; căruia nu-i lipsește nici una din părțile constitutive; întreg, desăvârșit, deplin". Îmbinarea **Ion Vodă cel Cumplit** sau cunoscutul vers al lui Vasile Alecsandri "Din văzduh **cumplita iarnă cerne norii de zăpadă"** sunt edificatoare pentru sensul de bază al "dubletului" vechi. Înțelesul "superlativ" al dubletului neologic îl învederează expresia curentă **Opere complete,** adică o ediție cuprinzând **toate operele** unui scriitor. Așa stând lucrurile, nu aș recomanda întrebuințarea lui **complet** la gradul superlativ: expresiile **cel mai complet** și **foarte complet** ar trebui să fie privite cu rezervă sau, cel puțin, cu prudență.

Cum se poate atenua, cum se poate împuțina distanța care separă, în planul înțelesului, cele două cuvinte? Amintesc, pentru asta, că etimonul amândurora este lat. **completus,** participiul devenit adjectiv al verbului **complere** "a umple ochi", format din rădăcina **ple-** exprimând ideea "umplerii" și prefixul **con- (com-)** cu valoare, de astă dată, intensivă. Prin urmare, din perspectiva etimologiei, participiul latinesc **completus** înseamnă "umplut de tot", așa încât nu mai rămâne nici un locșor gol!... E de presupus că, pentru a ajunge la înțelesul actual ("groaznic", "teribil" etc.), **cumplit** a participat, mai întâi, la îmbinări de genul **întuneric cumplit, beznă cumplită, dor cumplit, durere cumplită,** în cadrul cărora epitetul vechi se învecinează, ca sens, cu dubletul său nou: expresiile **beznă cumplită** și **beznă completă (totală)** nu se deosebesc prea tare, în planul logic, una de cealaltă. Tot astfel un **dor cumplit, o durere cumplită** ocupă "în întregime" ființa morală sau fizică a celui care le încearcă. Ulterior, trecerea la sensurile "agravante" din limba română modernă s-a făcut fără dificultăți, pe nesimțite. O **beznă completă, totală** este una "excesivă", care înfioară. În "limba veche și-nțeleaptă" **cumplit** nu era un adjectiv stingher, ci funcționa ca participiu perfect al verbului **cumpli** de conjugarea a IV-a, moștenit din latinescul **completare.** Vechiul **cumpli** însemna "a desăvârși", "a isprăvi", apoi chiar "a ucide". Așa cum se vede din înșirarea acestor înțelesuri, participiul **cumplit** nu s-a rupt și nu s-a răzlețit chiar total de verbul său, cum s-a întâmplat, de pildă, cu **urât,** antonim pentru **frumos,** pe care obștea nu-l mai simte, astăzi, din pricina divergențelor semantice, ca participiu al verbului **urî** "a detesta". Ruperea aproape totală a adjectivului participial **urât** de verbul său **(urî)** se explică printr-o... prejudecată care a prins: cei pe care lumea îi urăște, adică: cei "urâți", nu pot fi decât... "urâți" la înfățișare. Tot ceea ce este "frumos" nu poate fi decât... iubit. "Urâtul" și "iubirea" sunt aproape antonime în poezia populară, iar invocarea lor se însoțește, pe rând, cu blestem și binecuvântare: "Cine-a scornit urâtu'/Fie-i trupu ca lutu'/Și fața ca pământu'./ Cine-a scornit dragostea/Fie-i trupu' ca floarea./Fața ca duminica...".

Mai rămâne să vedem cum stau lucrurile cu "variantele" **complect, complecta, complectare,** aprig vestejite în școală. Sinchisindu-se prea puțin de atare opreliști, Sadoveanu le folosește cu consecvență. **Valea Frumoasei** (0, XIV 578): "Dacă doctorul Sivu are **complectări** laterale, **complectările** și prisosurile doctorului Tupa sunt în lung. Dacă ne-am îngădui să grăim ca oamenii de rând, am spune că i-a pierdut dracul măsura". Din punct de vedere etimologic, varianta **complet** este, fără îndoială, greșită: etimonul latinesc sună **completus.** Introducerea lui **-c-** înainte de **-t** final se explică analogic: cel puțin trei neologisme, foarte uzuale, împrumutate din latină, cuprind grupul **-ct** în poziție finală (îndreptățit etimologic): **corect, direct, perfect,** împreună cu antonimele lor **(incorect, indirect, imperfect).** Cum se întâmplă de atâtea ori, tăvălugul analogiei a lucrat și de astă dată, introducând în structura fonetică a lui **complet** un **-c-** prisoselnic, care "a prins", impunându-se autoritar datorită Măriei Sale "Uzul". Acest "arbitru" suprem face, nu o dată, rânduială - alta decât cea... academică - în deprinderile noastre lingvistice. Nu recomand nimănui să folosească formele greșite. Dar, dacă Sadoveanu le acceptă, din pricini întemeiate, parcă aș prefera să "greșesc", și eu, pe urmele lui.

De la Hašek la Saşa Pană (I)

Ileana Oancea

Libuse Valentová trăiește la Praga, unde a absolvit, în 1968, Facultatea de Litere a Universității Carolina, specialitatea română - franceză, ca elevă a doi distinși profesori de românistică, Maria Kavková și Jiri Felix. De la începutul anilor '80 este cadru didactic la Institutul de Studii Romanice al Facultății de Litere din Praga. Este specialistă în istoria literaturii române, dar ține și cursuri de teoria literaturii și de limba română pentru romaniști. A publicat studii cu privire la literatura română a secolului XX (P. Istrati, B. Fundoianu, M. Eliade, G. Călinescu). În 1984 a obținut titlul științific de "Candidat în Științe" cu teza *Romanele scriitorului român George Călinescu.*

Libuse Valentová a participat cu o sută de articole la întocmirea unui "Dicționar de scriitori români" (Praga, 1985), a elaborat articole cu privire la literatura română pentru două enciclopedii cehoslovace, a publicat în reviste cehe traduceri din Călinescu, M. Eliade, M. Sorescu, M. Dinescu, Ana Blandiana. Mai recent a publicat o *Bibliografie a traducerilor din literatura română în limba cehă, 1900-1991.* În 1991 a primit Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru popularizarea literaturii române în străinătate. În același an a contribuit la reînființarea Asociației Cehia-România, cu sediul la Praga. În iunie a apărut primul număr al Buletinului Asociației Cehia-România. Aș aminti, de asemenea, studiul *Receptarea operei poetice a lui Mihai Eminescu în Boemia,* tipărit în "Europa Annales, Balcanica-Danubiana-Carpathica", Universitatea din Budapesta, 1993. Începând din 1992, a participat activ la proiectul Tempus "Limbile romanice în Europa unită", coordonat de Institutul de Studii Romanice din Praga. Recent, în cunoscuta revistă "Litteraria Pragensia" 1997, vol. 7, dedicat lui Mircea Eliade în cultura europeană, Libu e Valentová a publicat: *Mircea Eliade (1907-1986) Repères bio-bibliographiques.* Aș mai aminti și studiul "Modernitatea poetului B. Fundoianu" (comunicările "Hyperion", 3, București, 1994).

Aceasta este "fața diurnă" a unui eminent om de litere. Dar Libuse Valentová este o *prezență* umană de un rafinament sufletesc și intelectual cu totul special. Am cunoscut-o la Udine, am stat împreună la un *Convento,* într-o atmosferă aproape ireală, înconjurate de ritmurile lente ale unei existențe rupte de cotidian, de cotidianul fiecăreia dintre noi, timp de trei luni. Beneficiam amândouă de "una borsa di studio" în cadrul aceluiași program inițiat de Universitatea udineză. Memoria mea afectivă se impregnează de trăirile de atunci: conversații seara, studiu intens în timpul zilei, mici plimbări. Și peste tot cerul strălucitor al Italiei. Pentru mine, experiența udineză înseamnă și Libuse Valentová. Au trecut ani, dar întâlnirea de atunci nu și-a pierdut pentru mine reverberația.

Redau acum gândurile de atunci pe care le-am așternut împreună, cu credința că ele ar merita să fie cunoscute.

- Aici la Udine în scurta ședere de trei luni pentru specializarea filologică ai ținut în cadrul secției de română două expuneri foarte interesante în limba italiană despre cultura română. Prima a fost o intervenție mai amplă dedicată prozei lui Mircea Eliade, în care ai conturat tendința spre sinteză în opera acestui mare scriitor, un punct de vedere foarte original și care a dat el însuși o coerență inedită prezentării universului spiritual al lui Mircea Eliade. Cea de a doua a fost o conferință independentă despre modelele folclorice ale literaturii române. Cea despre Eliade trebuia să apară în revista Universității din Udine "Il bianco e il nero". Au fost sărbători ale limbii române la Udine în care tu, ca romanist ceh, ai avut rolul principal. Cum ai ajuns să devii o cunoscută specialistă la Universitatea din Praga în limba și cultura română pe care o predai de ani de zile?

- Pur și simplu întâmplător sau poate destinul. Când am dat admitere în 1963, comisia a apreciat cunoștințele mele de franceză, dar era nevoie de o a doua specializare. Spaniola îmi plăcea foarte mult, dar în acel an nu se făceau înscrieri. Deci rămânea posibilitatea de a urma araba, care nu mă atrăgea deloc, portugheza, reprezentând o cultură prea laterală, ceha, care ar fi fost binevenită pentru o carieră pur didactică și, în final, româna, la care am spus: Da. De ce? România se găsește în Europa. Și nu e departe. În 1965 am fost trimisă la Sinaia, la Cursurile de Vară și atunci m-am îndrăgostit de România, de limba, literatura și civilizația românească. A fost un adevărat *coup de foudre.* Pe atunci la Praga era lector de română profesorul Th. Hristea, care ne-a augmentat interesul pentru studiul acestei limbi romanice, oarecum "exotice". Un gând special aș dori să-l îndrept spre doamna Maria Kavková care mi-a condus lucrarea de diplomă despre poezia lui Fundoianu - Fondane și mai târziu lucrarea de doctorat închinată romanelor lui G. Călinescu.

- Înțeleg că reprezinți continuarea unei vechi tradiții de studii de românistică la o celebră Universitate, înființată în 1348..., prima dincolo de Alpi în Europa Centrală. După acel *coup de foudre* de la Cursurile de Vară de la Sinaia, în ce moment te-ai decis să te consacri unui studiu mai profund al filologiei române?

- Cred că momentul hotărâtor pentru specializarea mea s-a produs prin 1967-1968. Atunci eram în anul V, profesoara Kavková îmi alesese o frumoasă temă pentru lucrarea mea de diplomă (opera lui B. Fundoianu - Fondane), iar din partea Ministerului Învățământului am primit o bursă de șase luni la Universitatea din București. În această ordine de idei aș vrea să spun că îmi pare foarte rău că studenții secției de limba română de la noi, de ani de zile, nu au o asemenea posibilitate. Am venit într-un oraș plin de viață și de idei, am făcut cunoștință cu câteva personalități cu care am rămas în contact de-a lungul anilor: Paul Cornea, Dimitrie Păcurariu, Alexandru Niculescu, Lorenzo Renzi și alții. Urmam câteva cursuri la facultatea de limba și literatura română, împreună cu studenții români; locuiam ca și ei în căminul Grozăvești (un gând bun aș vrea să-l trimit colegei mele de cameră, Didi Bostan, azi cercetătoare la Muzeul C. Hogaș din Piatra Neamț). În Bucureștiul de atunci am putut să cunosc mai bine structuralismul literar, în teorie și aplicat atât la lucrările specialiștilor români, cât și în numeroase traduceri. Studiind materiale cu privire la B. Fundoianu, am descoperit și istoria pasionantă a avangardei literare românești, pe atunci încă puțin cunoscută și descrisă. Am avut norocul să mă întâlnesc cu câțiva reprezentanți ai avangardei de la care am aflat lucruri extrem de interesante: Saşa Pană (sper că mai există bogata arhivă din casa lui), M.H. Maxy, Șt. Roll. La Biblioteca Academiei, câțiva tehnicieni m-au ajutat să fotografiez (xeroxul nu exista pe atunci) numerele cele mai rare ale revistelor "Contimporanul", "Integral", "Unu" ș.a.m.d. Rezultatul a fost că m-am întors la Praga cu o lucrare de 250 de pagini, dintre care aproximativ 50 consacrate avangardei literare interbelice. După aceea, când mai reveneam la București în cursul anilor '70 sau '80, îmi regăseam prietenii cei buni, însă atmosfera era profund schimbată. Dar asta ar fi o altă poveste...

Era seară și casele cu obloane de lemn străluceau într-o lumină aproape ireală. La *Convento* se auzeau pașii grăbiți ai maicilor îndreptându-se spre lăcașul lor de rugăciune.

Cătălina George

Blue marin

Mai
mestec un colț
de masă până
se vor îneca
sirenele
impulsiv am
acoperit întreg tavanul
cu cărți poștale
de dimineață mi-am
adus
aminte de bunicul
care ar fi vrut
să fie marinar.
Nici o zi cu
roșu în calendare
să scoatem
din calcul toate
numerele
mai spune-mi
un singur
vers
valuri sparg anotimpul.

* * *

Opriți
radiourile solistele
astea cu sânii
lipiți de microfoane
să ascult cum
roade o
zi cu ceață
toporul meticulos.
Moș Crăciun demascat
de un reporter
să înceapă niște
focuri de artificii
aș arunca în
Bega beculețele
colorate întrebări nevinovate
despre înec
să agăț lenjerie
albă în parcuri
iarnă fără copii.

* * *

Ne mai
cântă încă
Elvis
puțin răgușit
să-mi colorez
fața sânii
coapsele cu
vin roșu
pe masă liniile
rupte din
palme nu
ne mai pasă
de fatalitate
să scriem
orbește un capitol
dintr-un roman
absurd
până la
spartul târgului.

Provocare

Să mă îneci
în paharul
tău
împreună cu alte
lucruri fără importanță
să-ți intru lent
în vintre dulce
caldă și sexy
moartea ca un
înger în
chiloței roșii.

* * *

Cineva
acolo înăuntru
își cere drepturile
ca din
întâmplare nemulțumirea
femeie fatală își
înfige unghiile în
treptele catedralei.

O partidă de
sex vă rog ce
chelner inestetic
să mai căutăm
norocul cu baston
alb în sticle
de tărie
se prelungește
săptămâna obscură
până la
altă invazie de
insecte blânde.

* * *

M-aș
atârna în peisaj
bucată cu bucată
dar până și
oglinzile își
întorc fața
prin garduri de
cuțite să privim
cum curge de
unul singur
vinul
experiență extremă.
Lipsă acută de
cuvinte
ni se înghit
nesătule minutele
poate doar să
mai fim
rebeli ca într-un
atentat la intimitate
chiar dacă jurnalul
rămâne închis.

* * *

În coș o
inimă de lemn
atâta doar pentru
un drum întreg
se va
trage la sorți
următoarea zodie
ploaie de
cuțite într-un ținut
arid
am călcat în
picioare toate fotografiile
fumul din
cutie și o
amintire astmatică.

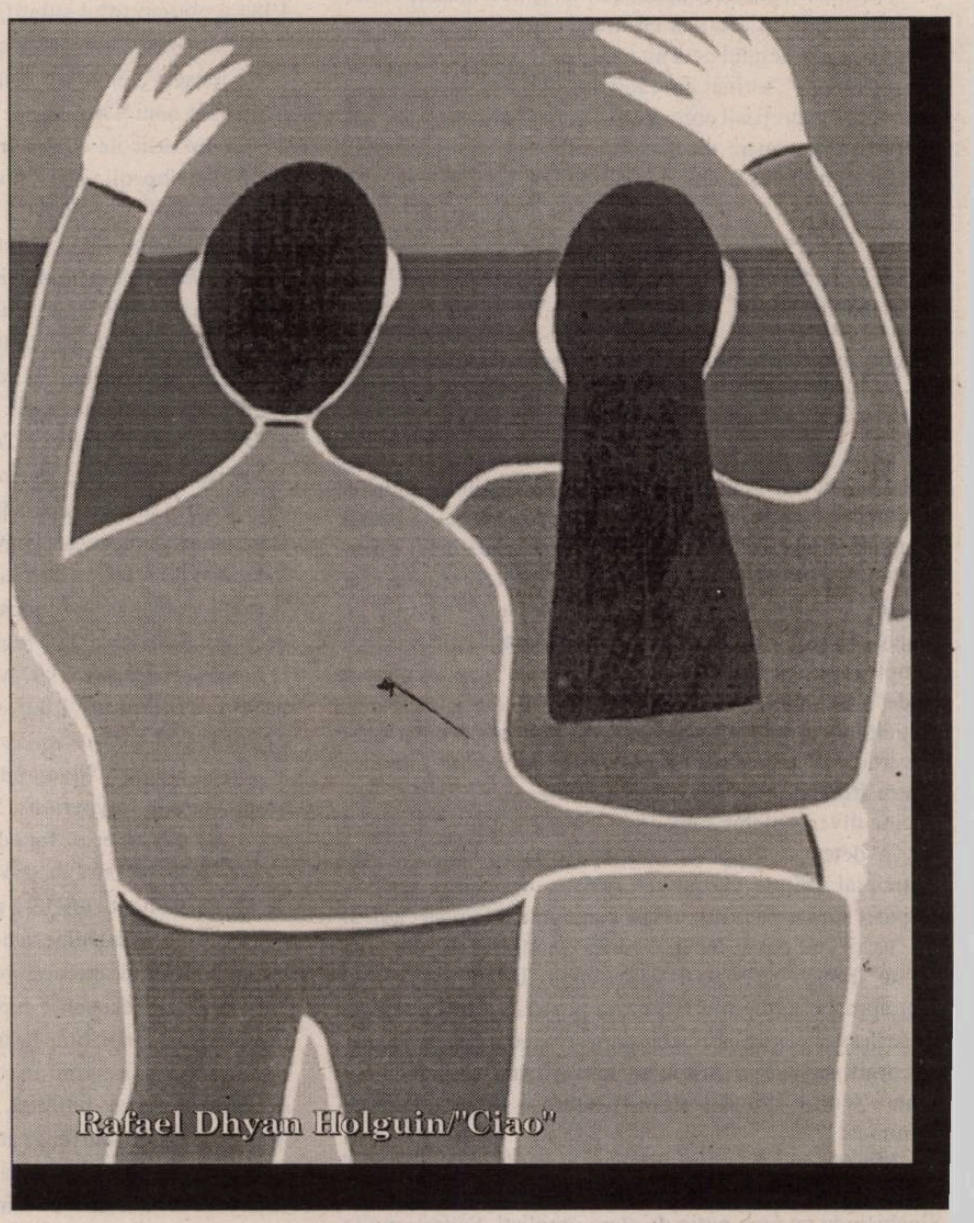

Rafael Dhyan Holguin/"Ciao"

Sorin Gârjan

îngerul nimănui.
poeme siameze

1.
e peste puterile tale să-ți vezi viața
pe jumătate plecată - restul mai spân
decât apa din gură -
să admiri capodopera
aceea cu aripi călărită în bâlci
să părăsești ringhișpilul
din mers.
(de la fereastra zilelor tale nu se vede
decât urechea ciulită a golului;
umbra ta împingând poezia
ca pe un cărucior cu invalidul în șa).

2.
chefuiau în tristețe și cu femeile altora-
dacă n-ar fi fost poezia de față le-ai fi uitat râsul;
până și mireasma hoitului frazei cu care aruncau în tine
(ca și cu o lacrimă mare împietrită!): "băi, garsonieră cu gratii peste pereți!
ce știi tu despre femeile astea înroșite ca un reșou... despre îngerul nimănui -
căruia i-ai refuzat calea adevărului și viața lăsându-l pe drumuri - privește-l!
tocmai îți trece prin gânduri înfoiat ca o găină bolnavă, tocmai acum
e adusă dragostea la spânzurătoare!" - s-ar fi risipit negustată.
(mă uit în pahar: pe urletul goliciunii plutește un nufăr negru).

3.
"să-l dăm la o școală ajutătoare - zice unul,
îi tăiem aripile și-i punem un nume de slugă,
îl facem cetățean și-l trecem în certificatul de naștere al
... tău - că tot ești poet și cu prisos de spațiu -
să guste singurătatea cu înlocuitori, grația cerului
decontându-i zilele în care a comis vinovății
în slujba comunității, oricum
încă nu e totul pierdut:
de o mie și una de nopți face spagatul în carnea femeilor
și se visează copil.
să-l dăm! - zice altul".

4.
ah! sufletul tău galben ca puful viespilor
peste care îți tragi pielea uscată -
ah! casă cu clopote în locul candelabrelor
cu sânii mamei în loc de ferestre -

putea-vei tu oare păstra gustul -
delirului?
acest psihomater al unei copilării fără moarte.
(ai iubit femei, le-ai îmblânzit urâțenia
și ți-ai asumat-o spunându-le: "ah frumoasele mele" -
chiar dacă ele nu erau decât niște străzi ce te consumau
anonim ca pe un gest de țigară).

5.
ai mângâiat pisicile de piatră
ce zac pe genunchii evlaviei, doar nebunia
toarce la fel de frumos, doar liniștea din care
se pescuiesc râmele inspirației:
(ce grea meserie-i domnule poezia! cum te mai roade
ea pe dinăuntru ca o igrasie; cum te pune ea să cari sângele cu găleata de acasă până la wc-ul public,
nopate de noapte).

... în luna aviv te-au găsit
sub crengile rupte ale unei păduri plecate
departe. doar aripile le-au dat de înțeles că nu ești
scuipatul din care cresc bureții;
doar ochii din care îi privea
cu dragoste ceafa lui Dumnezeu.

6.
ai adormit fără să-i lași ușa deschisă -
ai netezit disperarea ce scotocea cu limbi solzoase
prin aer -
(aburii subsolului îi aduc aminte de cer.
îl întristează și-l mângâie).

tu dormi deasupra și el moare sub tine:
se scurge încet ca o zeamă
dintr-o roșie coaptă.

7.
după ce văzuse lacrima ta, Doamne,
înnegrindu-se în buricul copilăriei -
după ce dragostea-ți - încăpătoare ca un bou-vagon -
l-a deposedat de aspirații -
după ce a scris pe toate zidurile "se poate trăi
fără dragoste dar nu se poate muri!"
trăiește acum într-o așteptare virgină.
(mulți s-au bătut "în săbii și viclenie" pentru o carne
năpădită de furnici ouătoare).
mulți au alergat în genunchi și nu s-au tocit.
el s-a tocit ca un vârf de creion alergând înainte-ți
în gând.

8.
"astă seară se împrovizează":
trupul rămâne în urmă. e leneș.
la capătul acestor mâini nu mai lucrează ideologiile.
(libertatea e în afara gândurilor, te lași prins:
totdeauna te-ai crezut peștele de uscat, realitatea
molfăită de neputință).

recunoști - totuși! - degetele ce se lipesc
de cheia care încuie biserica;
recunoști unghiile roase ca niște pesmeți.

astă seară bem în cinstea bolii și sărăciei:
" să ne trăiești helești de alcool - garaj
al sufletelor lucii în care stăm unul pe spatele celuilalt
și bem până când găsim un răspuns la această întrebare:
al cui e îngerul care trece cu păsările serii pe umeri
ca un copac ridicat la cer de tornadă?"

9.
al nimănui, Doamne, al nimănui
e răspunsul.

10.
peste trupurile celor dragi a aruncat
prelata de pământ - sigur de sine ca un buldozer,
ca un câine care îngroapă darul stăpânului pentru zile mai negre - și
a închinat cu vecinii păhărutul de țuică:
"- simt prezența lui Dumnezeu în zeama de prune - zice și apoi se îneacă în râs.
imaginează-și vecine că-l plimbi prin gură până amețește și
hodoronc-tronc lunecă pe gât în tine, ha! ha! ha!, te ascunzi
după semnul crucii, vecine, ca după o

Rafael Dhyan Holguin/"Ciao"

noapte înaltă dar
el e în tine, e beat, și acum doarme sforăind proletar..."
și râsul țâșnește din el, se întunecă, se face norul de noapte.

de atunci nu mai știu nimic
despre el:
e ca și cum tăcerea ți-ar salva viața
făcându-ți respirație "gură la gură".

(viața bilingvă!)

1.
de aur e glonțul din creierul zeului! -
stă acolo și toarce în timp ce noi solfegiem pe frazele altora sau, și mai dezonorant, dormim pe insomniile lor ca pe "tambalul" unui arest soldățesc, pe instrumentul unor fidelități torturate, ale căror corzi ies fiecare din gura unei femei neiubite! -

prin grădina Ghetsimani trece - iată! - curba lui Guass ca o șosea națională:
tu - lăsându-te în voia providenței! - încerci pe marginea ei reflexele unor stihii putrede, cuiele de lemn otrăvit ale defăimării pe trupul celor căzuți, pe ființa acestui ecou care năvălește în tine ca un răspuns perisabil, scoțând apele moarte prin pielea-ți crăpată ca și cum ar mătura un apartament inundat. (apa e însă vicleană, o alungi dar ea te ocolește și-ți unelțește împotrivă în spate, convinsă că te va lovi pe neașteptate lăsând pluta mamei sărace; doar pieile îngerilor care te-au îmbrăcat - ca niște veste anti-glonț! - vor mărturisi că "de aur a fost glonțul și blând ca un fluture")

2.
prea sedus de karma detaliului ai văzut în ea doar aripioare sclipitoare de pește, nu și capătul negru al gurii în care se clatină ca un ochi uleios într-un pahar de sticlă subțire, nu și viața bilingvă -

ai deslușit în ea păpădii sprayate cu aur, nu și coapse învinețite, urâțite de oasele tot mai lungi și mai grele, nu și nisipul cleios ce-l risipește sexu-i în urmă - precum ciuta rănită averile sângelui! -

ai văzut focurile aprinse în cer - focuri de tabără militară; focuri de un albastru cuceritor, nu și viața bilingvă, polenul fără gust și miros al unor duhuri ascunse -
casa ta poate fi auzită vorbind singură!
grădina ta dăruindu-se altora!
tu nu mai poți fi auzit:
prins între râuri de lavă râsul tău se scurge încet, gâlgâind, ca sângele unui manuscris ce
rătăcește închis într-o sticlă, pe mare.

3.
acea punere la punct a inevitabilului:
senzația că-n tine își face tot mai mult loc nefericitul rău frate - necunoscutul care trece pe o sârmă întinsă la sute de metri deasupra unei gropi, cu o prăjină de echilibru în mâini -...
îi simți palmele - strângând prăjina ca pe ghidonul unei biciclete rămase dintr-o dată fără frâne pe o coborâre periculoasă! - fața și urechile pe care crește puful până când nu i se mai disting trăsăturile și contează doar încordarea ascunsă sub coama de pene, faptul că el poartă titlul de noblețe al grației fără să știe, acea punere la punct a inevitabilului, când sfârșitul face pași înapoi.

4.
nemilos a trecut zeul prin tine ca o rafală de grindină peste călătorul surprins departe de orice adăpost. în urmă, nu un curcubeu ci un roi de albine e clanța de la ușa cerului.

5.
da!, și ai trăi infirmitatea visului - în care defilai purtând capul îngerului de veghe în mâna dreaptă ca pe o portavoce/i-ai aruncat în față cuvinte ca acestea:
"tovarăși! așa nu se mai poate!... fiindcă ei se fac... și noi la rându-ne ne facem că...
tocmai pentru aceasta ar cam fi cazul să ne schimbăm între noi urâțenia, femeia și crucea...
oricum lucrurile prost începute nu cunosc aroma avortului, oricum ele merg cu încăpățânare până la capăt... oricum la polul opus e sfânta ură de sine - bate pasul pe loc până i se înroșesc tălpile! - tovarăși! luați-vă gândul de la ciorba milei, zeul mort nu e o găină moartă! ați atacat și așa destul cu iubirile altora pe linia întâi, v-ați bucurat de biografiile de la post-restant le-ați supt degetele așteptând să curgă miere din ele..."

până-n patetismul de-apoi cu viață te bucură gândul amnistierii: să nu mai auzi, să nu mai vezi, casa ta vorbind singură, grădina ta dăruindu-se altora, cu bucurii trecătoare. nu și cu gestul de luare aminte, nu și cu simțul spontan al morții bilingve.

Sarea pământului

Anamaria Beligan

... așa că mai bine să fim ceea ce ne-a hărăzit Creatorul nostru, și anume, sarea pământului, drojdia din aluatul omenirii.
LES MURRAY

Era doar 9:30 dimineața, și era duminică, dar Cornel, trecând cu mașina prin fața Bisericii își zise: "Ia să vedem ce face Șobolanu!".

Ușa din față era încuiată, așa că ocoli clădirea și bătu cu putere în ușa de din dos. Nici un răspuns, ceea ce-l îngrijoră pe Cornel care știa că Șobolanu acolo obișnuia să doarmă, în antret, pe o saltea unde, dacă se nimerea, mai înghesuia și câte o gagică. Scoase din buzunarul hainei lui de piele un mănunchi de chei și o căută pe cea de la Biserică, pe care o păstra cu aprobarea Șobolanului, încă de pe vremea când încetase să spele vase în nopțile de miercuri și vineri.

Îl găsi pe Șobolan adormit la una din mese, cu capul pierdut printre sticle goale de șliboviță. Putoarea era de nedescris: tutun stătut, sarmale ofilite, *vinjak* răsuflat și urină învechită.

Se îndreptă tiptil spre Șobolan, făcu mâinile pâlnie în jurul urechii lui, se aplecă și răcni: "Sculați voi oropsiți ai vieții...".
"Mama mă-ti", grohăi Șobolanu în somn, fără să se miște.
"Hai omule, scoală! Gata discoteca! La muncă!", spuse Cornel vesel.
"Ieși afară!", mârâi Șobolanu.
"Ghici pe cine văd eu azi!".
"Diamanta!", strigă Șobolanu, "unde ești puicuțo?".
"Pe Regină, boule!", râse Cornel. "Îl duc pe Nenea s-o vadă pe Regină".
"*Boje, boje!*".
"Vrei să vii cu noi s-o vezi?".
"Am văzut-o, nu-mi duce tu grija", replică Șobolanu dormind pe jumătate.
"Cea mai valabilă dansatoare de buric, din tot Dandenongul*".
"Care-i cea mai valabilă dansatoare de buric?".
"Diamanta, cin' să fie! Unde-ai dispărut azi noapte?".
"I-am făcut baie lui Nenea, că azi se duce s-o vadă pe Regină".
"Mă pulică, mă! I-ai făcut baie, zici?", rosti Șobolanu, deschizând ochiul stâng.
"Da! L-am... Îl... Totdeauna eu îl îmbăiez!", protestă Cornel.
"Te-a adus în țara norocului, te-a îmbrăcat, ți-a pus acoperiș deasupra capului și haleală-n burduhan și acum... tu-i faci baie o dată pe an!".
"Hei! Nu-i vina mea c-a ajuns în cărucior! Este?, spuse Cornel, și cicatricea din bărbie i se roși ușor.
"Plimbă ursul și fă-mi o cafă", ordonă Șobolanu care începuse să se trezească.

Cornel încearcă să pornească mașina de făcut capuccino, fără prea mult succes.
"Există Nes în *dump*-ul* ăsta?", întrebă Cornel.
"Caută!", răspunse Șobolanu, cu ochii în scrumieră după un chiștoc mai răsărit.

"Iaca!", zise Cornel, aducând două cești cu Nes. "Acu' spune-mi ce-i nou".
"Mă duc la fund, pulică... Ceea ce, la urma urmei, nu-i de mirare...".
"Care-i taina cu dansatoarea din buric?".
"Diamanta? A zis c-aduce clienți... I-am zis, bine, facem o încercare, zic, și dacă vine vreunul nou, îți dau 30% din nota lui de plată. Ea a zis 60, ne-am înțeles la 45".
"Nu se dezminte Șobolanu! Orice buric îl trage pe sfoară. Da' măcar e *alright*?".
"Atâta-ți spun, omule: îi scoală pă morți din mormânt și pă bolânzi din bolânzeală. Chiar și pă Nenea tău din cărucior".
"Ia vezi cum vorbești de Nenea!".
"Ascultă, pulică. Eu îl respect pe Nenea tău. A muncit în mină. A venit încoace cu plămânii harcea-parcea de la silicoză și iar a muncit din greu, zi de zi. Iar când au închis ăștia *Nissan*-ul*, nu s-a plâns, ca alții, s-a dus la *asparagus**, cot la cot cu puțoii și muierile... Om adevărat, muncitor, nu ca tine și ca mine...".
"Așa-i, Șobolane. Râtul rău adevăr grăiește...".
"Ce nu m-am lămurit eu e... cum de-a ajuns în halul ăsta, mă pulică, mă?", zise Șobolanu uitându-se țintă la Cornel.
"Hai! Că parcă nu știi povestea", ripostă Cornel.
"Nu *toată* povestea! Tot ce știu e că l-au bătut gaborii. Cum n-ai vrut să spui mai mult, n-am pus nici eu întrebări... m-am gândit c-o fi avut îmbârligătură...".
"Ce îmbârligătură?".
"Poate că i-or fi găsit prea multe bomboane*-n buzunar, ce știu eu?".
"Cum îndrăznești să spui așa ceva de Nenea Zaharia?".
"Păi așa se-ntâmplă când nu știi adevărul...".
"Vrei să știi ce s-a-ntâmplat cu Nenea Zaharia? Bine!", zise Cornel, care-și cam pierduse răbdarea. "Da' mai întâi, aruncă dracu' chiștocu' ăla că pute de-mi întoarce Nes-ul pă dos. Na, servește un Kojak", și-i întinse pachetul de *More*.

"Eram copil pe vremea aia", începu Cornel să povestească, "dar le-am auzit pe surorile mele vorbind. Că-ți aduci aminte că am nouă surori, toate mai mari ca mine, și Doamne! mult mai dădeau din gură. Taică-meu, Dumnezeu să-l aibe-n pază, suferea de silicoză, d-aia a făcut atâția copii, că la noi se zice că silicoza te face vrednic la pat. Eu unul cred mai degrabă c-a tot încercat să facă băiat, adică să mă facă pe mine!".
"Și ce mândrețe de fecior ai ieșit! Așa tânăr și deja cu diploma de Pentridge* la buzunar!", întrerupse Șobolanu.
"Nu te da așa deștept dis-de-dimineață, mai păstrează ceva și pentru la noapte... Bun. Și Nenea Zaharia a fost mai tată pentru noi decât tatăl nostru cel adevărat. D[illegible] și el avea silicoză. Mai devreme sau mai târziu, toată lumea de pe la noi făcea, că așa se-ntâmplă cu ăștia care lucră-n mină. Nenea Zaharia a făcut și el silicoză dar, spre deosebire de tata, a rămas cuviincios. Toată lumea ținea la el și-l respecta - toți, familia, prietenii, colegii... Ieșea ca tot omul la un pahar, dar nu s-a-mbătat niciodată și nici nu și-a bătut nevasta. A fost ales secretar de partid, dar asta nu l-a-mpiedicat să meargă la biserică în fiecare sfântă zi de duminică. Îți poți închipui un secretar de partid făcând așa ceva? Aprinzând lumânare, sărutând icoanele, plecându-se, făcând semnul crucii - mă rog, tot tacâmul - în văzul întregului sat... Avea o grădină mititică unde creștea tot ce se poate crește, nu numai fructe și legume ca ăilalți, ci și ierburi de leac și mirodenii... Știa să oblojească orice boală, cu o fiertură sau o rădăcină sau o unsoare sau o foaie de varză, de-ți lua răul cu mâna... Făcea țuică în casă și nimeni nu l-a pârât - din valea noastră a fost singurul producător ilicit care a scăpat de vigilența lui Ceaușescu. Un om și jumătate, ce mai!".
"Sarea pământului!", zise Șobolanu cu sinceră admirație.

"Cam pe vremea aceea", continuă Cornel, "Ceaușescu, arză-l-ar focul satanei".
"Amin!".
"... Ceaușescu a făcut rost de o invitație la Regina Elisabeta a doua... Prăpăditu' dracului, aruncă cu lopata banii poporului numai ca să-și plimbe hemoroizii în caleașca Reginei!".
"Biata Regină!," întrerupse Șobolanu, "să trebuiască să-l suporte lângă ea pe cârpaciul ăla puțind a ceapă, care nici să-și scrie numele nu știa!".
"O regină face ce trebuie să facă", decretă Cornel. "Îl suportă pe necioplit douăzeci și cinci de minute, îi dă nevesti-sei și diploma de hormonis pausa după care umblă, și pe urmă încasează frumos dolarii și Commonwealth-ul propășește...".
"Deșteaptă Regina!".
"Să știi că da", spuse Cornel, "păcat că proștii ăștia de canguri vor să-i facă vânt. Comuniști nenorociți, dare-ar Lenin peste ei!".
"Că bine zici!"
"Și așa. Ceaușescu și ai lui s-au pornit spre Marea Britanie unde-i aștepta Măria Sa cu covoru' roșu întins nainte-le".
"Mi-aduc aminte că-n zia aia când au plecat nu s-a lucrat la noi în fabrică fiindcă ne-au scos la aeroport și ne-au pus să strigăm CEAUȘESCU ȘI SOȚIA - PACEA ȘI PRIETENIA!".
"Tu? La aeroport? Tu, în Capitală? De unde până unde ai lucrat tu-n Capitală?".
"Poate c-am lucrat!", spuse Șobolanu, pufăind misterios din țigară.
"*Anyway*, atunci cum se face că n-ai pomenit niciodată de asta?".
"Poate c-am vrut să fiu sec... secreționist. Poate c-am vrut să păstrez anumite chestii numai pentru mine. Ce? Crezi că dacă ai cheie la Biserica Șobolanului gata, știi totul despre el? Ei bine, pulică dragă, află tu că mandea a lucrat nouă luni în Capitală și, dacă mai îmi faci o cafă, s-ar putea să mă trezesc de-a binelea și să-ți arăt flotanța!".
"Bine, bine, să zicem că te cred pe cuvânt. Da' ce să caute un amărâștean de fochist în ditai Capitala când nu era loc destul pentru profesori, ingineri și alți cărturari?".
"M-am însurat c-o fochistă din București. Am cunoscut-o-n Mangalia, cu două luni înainte să vin în Capitală. Vedeam marea pentru prima dată. Era o tabără a prieteniei între fochiștii fruntași din întreaga țară. Așa ne-am întâlnit".
"Și tac-pac te-ai însurat?".
"Ei da! Că ei îi trebuia tată la cei trei copii ai ei... iar mie-mi trebuia cineva să-mi spele și să-mi gătească... Înțelegi situația? Plus că, sincer să fiu, mă cam lovise cheful să cunosc Capitala...".
"Deci ai locuit în București, ha?... Pe la Athenée ai fost?".
"Peste tot, pulică, inclusiv la aeroport... Și fiindcă veni vorba, hai și continuă de unde ai rămas".

•

"Va să zică", reluă Cornel, înghițindu-și saliva să-și umezească gâtlejul, "Ceaușescu și trupa au zburat la Londra unde-au fost întâmpinați cu covor roșu, și caleașcă, și hormonis pausa, și tot tacâmu'. Numa' că Regina a avut o pretenție... La bairamul de despărțire, plin de ambasadori și alți șmecheri, ea face, «Domnule Președinte, am avut plăcerea să fac cunoștință cu dvs. și cu minunata academiciană care e soția dvs., și cu toată crema intelighenției din țara dvs. Acum aș vrea să vă cer o favoare, se poate?», «Dorința domniei voastre e pentru mine literă de lege», zice analfabetu'. Ea-i dă înainte: «Acu', că știu cum arată crema, aș vrea să cunosc și sarea... sarea pământului... Oameni adevărați, care muncesc în fabrici și pe câmp... Și în minele de cărbuni!... Mai ales în minele de cărbuni!»...".
"Și cum de știi tu ce-au parlamentat Regina și cu Ceaușescu? Te pitiseși printre icrele negre?".
"Nu, mă făcusem ploșniță și mă pitisem în covoru' roșu... Vrei să-ți spun mai departe sau nu?" întrebă Cornel.
"Eugenia!", exclamă Șobolanu.
"Poftim?".
"Așa o chema: Eugenia. Pe nevastă-mea, fochista cu care-am ținut casă nouă luni. De două săptămâni mă tot muncesc să-mi aduc aminte cum o chema. Iartă-mă, zi-i înainte. Deci Regina a vrut să facă cunoștință cu sarea pământului...".
"Exact. Și ce crezi că face cârpaciu' de cum se-ntoarce la București? Dă poruncă să se formeze o delegație de securiști - toți unul și unul, băieți eleganți, numai mușchi bronzați, limbi străine, tot dichisu'... le vâră niște jeg sub unghii și-un cățel de usturoi în mititei și tac, îi trimite pachet la Regină. Regina, politicoasă, nu zice nimic, le cumpără bilete să facă un tur de cinci zile prin regat, după care-i trimite-napoi cu o notă confidențială precum urmează: «Domnule Președinte, vă mulțumesc pentru delegația trimisă, dar eu am vrut sarea pământului, nu niște trăpași bronzați cu negru sub manechiură!»".
"Șmecheră Regina!", exclamă Șobolanu.
"Șmecheră, cum să nu! Păcat de cangurii ăștia...".
"Și ce-a făcut cârpaciu'?".
"Păi, îl cheamă pe securistu'-șef și-i bagă-n vedere să organizeze o delegație de oameni adevărați... Securistu'-șef face ședință-fulger cu toți ăi mari și împreună hotărăsc să-i trimită Reginei un strungar, un fochist, un țăran colectivist, o textilistă și un miner. Închipuie-ți ce bătaie de cap: să găsești pe cineva care să fie sarea pământului, și care să nu bea, să nu înjure, să nu murdărească covoru' Reginei și să mai fie și membru de partid... Au început preselecția în toată țara, dar ori de câte ori găseau pe câte unu' care să satisfacă toate criteriile, se pornea măncătoria și bârfoteca și ieșeau la iveală păcatele trecutului. Sau dacă nimereau câte unu' atât de neprihănit încât nici turnătoria nu-l păta la reputație, invidia colegilor tot reușea ea cumva să împiedice alegerea. S-au scornit motive care mai de care mai murdare, cum că scopul real al vizitei îi bombardarea biologică a Palatului Buckingham, otrăvirea Reginei, introducerea de metale radioactive în palat sub forma unui dar, *whatever*. În toate cazurile, un singur lucru era limpede ca lumina zilei: că primii care ar fi trebuit împușcați, dacă nu de garda Reginei, atunci de securiștii noștri, ar fi fost mesagerii, adică strungarul, fochistul, textilista și...".
"Mare belea s-alegi o delegație ca asta!".
"Într-un cuvânt", continuă Cornel, "toată chestia asta cu sarea pământului a devenit o țeapă cât paru' în curu' responsabililor cu selecția. Singura dată când procesul alegerii s-a desfășurat fără probleme a fost când au ajuns la mina unde lucra Nenea Zaharia. Nu s-a ridicat nici un glas care să se opună evidenței, și anume că Nenea Zaharia era omul cel mai potrivit pentru sarcina asta. Și - ceea ce e și mai și - nu s-a găsit nici unul care să-l invidieze pe Nenea, fiindcă toți îl iubeau și-l respectau... de multe ori, mai mult decât pe tatăl lor propriu. N-a existat nici o împotrivire, nici o bârfă, nici o scorneală murdară, și-apoi chiar dac-ar fi fost, pe Nenea Zaharia nu l-ar fi afectat nici cât îl afectează apa pă un koala".
"Pă un koala?".
"Ce, mă", se miră Cornel, "trăiești de șaptișpe ani în țara asta și nici nu știi că apa nu pătrunde prin blana de koala?".
"Ce să-i faci, eu n-am fost la Pentridge, ca tine, să-mi completez orizontu'!".

"Oricum", continuă Cornel, "securiștii reușesc pân' la urmă să facă delegația și s-o trimită la Regină, împreună cu un batalion de interpreți de la securitate, care să-i țină din scurt. Majestatea Sa îi invită la o mică recepție - de data asta fără icre negre, doar carne friptă și cartofi natur cu *gravy* - după care, când se face vremea de plecare, îl poftește pe Nenea Zaharia să vină a doua zi să ia ceaiul de *five o'clock* împreună și să stea de vorbă, numa' ei doi. Îți închipui ce-a zbârnâit telexul în noaptea aia între ambasadă și securiștii d-acasă. Chestia era că n-aveau cum să introducă o pereche de urechi în plus ca s-audă ce-și zic Regina și cu Nenea Zaharia. Bineînțeles în afară de cazul în care Nenea Zaharia accepta să ascundă un minicasetofon în vestă... Da' și-au găsit nasul cu Nenea Zaharia, nu era el omu' să se facă pârtaș la așa o înșelătorie, chiar dacă era în interesul patriei și al dezvoltării ei multilaterale. Așa că securiștii n-au avut încotro, au trebuit să se supună și să lase imaginea României în lume pe mâna lui Nenea Zaharia".
"I-auzi, mă! Știm eu că nen-tu ascunde ceva, dar nici să-mi treacă prin cap că s-a prezentat în numele nostru singur-singurel, la așa mare examen al istoriei!", exclamă Șobolanu. Se îndreptă cu pas nesigur spre congelator, de unde scoase o sticlă de tequila, păstrată anume pentru o ocazie specială. Umplu ochi două pahare și închină în sănătatea lui Nenea Zaharia.

"Maică precistă! Ce-i cu animalu' ăsta înăuntru?", strigă Cornel arătând cu degetul viermele gros care plutea pe fundul sticlei.
"E viermele vieții, băiete! Din țărână se trage, ca noi, și din noi se va-nfrupta când ne-om întoarce!", spuse Șobolanu, mirându-se singur de improvizata lui înțelepciune. "Da' acu' dă-i-nainte

și spune ce s-a petrecut între prea cinstitul tău nene și Majestatea Sa Regina".

Cornel trase o duscă de tequila, încercând zadarnic să alunge imaginea viermelui gras ce-i persistase pe retină.

"A doua zi", reluă Cornel, "Nenea Zaharia se prezintă în haine de duminică - aceleași pe care le purta de zece ani. Că vezi dumneata, refuzase să le-mbrace pe cele pregătite de securiști, că se temea că nu-i fi strecurat tipii vreun microfon-două între cusături. Regina-l primește într-un salon mai intim, trimite tot restul anturajului la plimbare, în afară de interpretul ei personal, și petrece două ceasuri la taclale cu Nenea Zaharia... Nimeni n-a aflat o iotă din ce și-au vorbit. N-a transpirat nimic! Singura urmare a fost o telegramă expediată de Regină lui Ceaușescu, cum că-i mulțumește pentru prilejul de a-l cunoaște pe Nenea Zaharia... Ceea ce nu i-a plăcut cârpaciului deloc, că doar numa' el avea dreptul să facă impresie bună la șefii de stat, regate și imperii... Când m-am dus la București în '93, am dat bacșiș gras unui șmecher care zicea că-i de la arhivele securității, să-mi facă o copie după telegramă - nu de alta, da' ca să am dovadă că Nenea e în toate mințile - da' individu, după ce mi-a luat dolarii, a venit și mi-a zis că nu există acolo nici o telegramă de genul ăsta. Cine știe, poate n-a mințit, poate Ceaușescu o fi distrus-o, invidios cum era pe Nenea Zaharia. Sau poate șmecheru' o fi păstrat-o, să mai stoarcă niște verzișori când m-oi duce data viitoare...".

"*Boje, boje!* Ce ți-e și cu capitalismu' ăsta dă piață! Acuma tot pârlitu' a dat de gustul verziturii, nu-i mai saturi!", oftă Șobolanu. "Da'... pun pariu pă ce vrei tu că ăștia de la secu au și pus laba pe nen-tu Zaharia imediat ce s-a-ntors în țară, ca să stea de vorbă cu el prietenește...".

"Curat prietenește!", răspunse Cornel. Întâi l-au ținut la răcoare vreo două săptămâni. I-au dat creion și hârtie și i-au băgat în vedere să scrie un *statutory declaration* despre tot ce s-a-ntâmplat la Regină-n salon".

"Pun pariu că n-a scris nici un rând!", râse Șobolanu.

"Ba te-nșeli! A scris, cuvânt cu cuvânt, toată Scrisoarea lui Iuda, textul lui preferat din Biblie. Cel puțin așa vorbeau surorile mele", răspunse Cornel.

"Pun pariu că nu i-a gâdilat prea pozitiv pă securiști!", își dădu cu părerea Șobolanu.

"Gâdilat? Au făcut-o bucățele, scrisoarea vreau să zic, au amestecat-o cu rahatul lui Nenea Zaharia din hârdău, că totdeauna e un hârdău în camerele lor de spovedanie, și l-au pus pe Nenea Zaharia s-o mănânce cu rahat cu tot. Numa' că Nenea Zaharia ia o gură din chestiunea asta și tac, le-o scuipă drept în nas - sau cel puțin așa spune legenda. Cât despre mine unu', parcă tot nu cred că un om așa de blând poa' să se enerveze așa de tare... Vreau să zic... doar îl cunoști pe Nenea Zaharia: nu-i în stare să omoare o muscă sau să strivească o plosniță".

"Cum compari tu plosnița cu securistu'?", se mânie Șobolanu. "Plosnița e o făptură nevinovată, creată de Dumnezeu".

"Oricum", continuă Cornel, "n-am să-ți înșir toate câte au urmat, că nici nu mai știu exact în ce ordine s-au petrecut: ace sub unghii, sulă de oțel în fund, electrozi la subțiori... A tăcut și nu ne-a spus o vorbă, a trebuit să le descos pe surorile mele care aflaseră câte ceva de la fetele și nepoatele lui Nenea Zaharia, că astea mai trăgeau cu coada ochiului când își făcea Nenea baia, sâmbătă seara. *Anyway*, acu' de când îi fac eu baie am putut constata singur...".

"*Boje, boje!* Bietu' Nene Zaharia! Mare minune că mai trăiește!".

"Să știi că da! Că jigodiile i-au dat și două cancere. Și asta știu sigur, că am fost cu nepotu-său când l-au dus pe Nenea Zaharia la spitalu' județean, șase luni mai târziu, când securiștii s-au îndurat să-i dea drumul, văzând că n-au cum să-i mai chinuiască nici trupul, nici mintea... Jigodiile draculu'! Nenea Zaharia a fost un taur de om înainte de vizita lui la Regină. Plus că cu toate ierburile alea pe care le bea, n-a fost bolnav nici o zi din viața lui. În afară de silicoză, ca toată lumea de pe la noi, da' asta nu-l deranja... Și p-ormă, tac, două cancere: unu-n pancreas și unu-n sânge".

"Da' cum au putut jigodiile să-i dea două cancere dintr-o dată?" e minună Șobolanu.

"Fără probleme, omule. Se cheamă radiație. Îl iei pe individ i-l închizi într-o celulă câteva ceasuri, îi trag un bronz cu plutoniu au uraniu sau altă șmecherie din astea. Că de asta să fii tu sigur ă nu duc ei lipsă, capătă provizii de la frații lor din Cernobîl".

"Îmbârliga-i-ar sfântu' de mafioți, că toate de la ruși se trag! că noi stăm la taclale și-n timpul ăsta ei vând la toată lumea- dreapta și-n stânga, de nu mai are loc Elveția de conturile or!", șuieră Șobolanu. "Limuzine, bronzat în Spania, curve la aris, asta primesc pentru fapta lor cinstită!". Roșu de revoltă, și turnă în pahar restul de tequila și sfărâmă sticla de podea.

"Ho! Ușurel! Ce ți-a făcut viermele ăsta?".

"Cum să nu mă enervez, omule? Tot jegul pământului o duce ine - și nu mă refer doar la securiști și cernobîliști. Uite-te la canguru' ăsta de Skase*, cum stă cu bruta la soare-n Palma de Majorca! În timp ce oameni muncitori, cu sufletu' de aur ca Nenea Zaharia, sunt mătrășiți de gabori și ajung în cărucior!".

"Da' Skase ăsta n-a ajuns și el în cărucior?".

"Cum să nu! Doar că-l apucă durerea de cur câteodată, și-atunci să scoală și-i mai trage un *jogging* să-l pozeze toate ziarele...".

"Da' ce te strofoci așa, omule, doar e *business*-ul lui!". râse Costel. "Ce, vrei să pornești o revoluție? Să te faci televanghelist? Tocmai acu' te-a lovit, când ai început s-o cunoști mai de-aproape pe - cum o cheamă? - dansatoarea din buric?".

"Tacă-ți fleanca, bă pulică, că-ți zbor una acu' de-ți sare pe nas toată șmechereala ta dă Pentridge!", tună Șobolanu.

"OK, OK, iaca plec!", zise Cornel îndreptându-se spre toaletă.

Cât stătu în toaletă, Cornel dădu câteva telefoane de afaceri la mobil. Apoi ieși, se duse la bar, și începu să învârtească două căni de Nes, trăgând cu coada ochiului la Șobolan care se căznea zadarnic să mai adune câteva picături de șliboviță din sticlele goale de pe podea.

"Servește!", spuse Cornel aducând cestile de cafea și punându-le pe masa din fața Șobolanului. "Poți să le bei pe amândouă, eu m-am cărat!".

"Stai blând, pulică... Că tot nu mi-ai zis cum a ajuns Nenea Zaharia în cărucior. Că doar când l-am văzut eu prima dată-n țara asta mergea bine-mersi pe două picioare".

"Păi parcă ziceai că să tac!", răspunse Cornel. "Hai că mai stau la o țigară", se îndură apoi, zâmbind cu oarecare aroganță, "da' după aia chiar că mă car, că m-așteaptă de azi-dimineață să-l îmbrac... Unde-am rămas când m-ai întrerupt cu strigătul dreptății?".

"Ziceai că jigodiile i-au dat lui Nenea Zaharia două cancere".

"Așa-i. Numai că ăsta a fost norocul lui, într-un fel".

"Noroc?!".

"Să-ți explic de ce, dacă mă lași să vorbesc și nu una, două, mă-ntrerupi... Vezi dumneata, când i-au dat drumul - că nu voia nicicum să ciripească ce s-a-ntâmplat la Regină-n salon, și nu mai aveau ce să-i mai facă, plus că tot avea să moară, că doar îi dăduseră două cancere - să moară și să-ngroape cu el secretul ăla și principiile dindărătul lui... Așadar, când i-au dat drumul, avea numai patrușopt de ani. Și deși nu izbutiseră să-i frângă nici mintea, nici sufletul, trupul lui era făcut harcea-parcea. Nu-l mai angaja nici dracu' să muncească, mai cu seamă la mină... Plus cine s-ar fi încumetat să-l angajeze cu dosarul lui, *anyway*? Da' nici vârstă de pensie nu avea. Fără servici, la patrușopt de ani, oricând te poate lua gaboru' pentru vagabondaj. Numa' că, datorită celor două cancere, Nenea Zaharia a putut să ceară pensie de boală - ceea ce *of course* că nu le-a convenit la jigodii, da' ce dracu', au zis ei, tot crapă el, și-un elefant ar crăpa dup-atâta bronzaj cu radiație, în șase luni îi oale și ulcele".

"Și cum de n-a crăpat?".

"Există anumite lucruri în viața pe care nici tu, nici eu, nici surorile mele, nici securiștii nu le pot explica. Fapt e că n-a murit. Și-a văzut omu' de-ale lui, mai meșterind pân' jurul casei, mai reparând un gard, mai învârtind la o mâncare, mai ajutând un vecin, și bineînțeles, îngrijindu-și de grădină. Cancerele nu s-au vătămat, tot le mai are, dar au stat pă loc și nu l-au ucis".

"*Boje, boje!* Se vede treaba c-o fi fost v-un sfânt...".

"Asta-i ce începuseră să vorbească prin sat... și prin toată valea noastră. Că i se dusese buhu', vorbeau nepoatele și fiicele și surorile și mătușile... Au început să vină oameni... Unu' că suferea de ulcer, altu' că să-l scape de negi, sau să-i oblojească picioru', sau să-l vindece de *broken heart*... Nenea le asculta necazul, clătina din cap, cu zâmbetu' ăla blând pe față, p-ormă le dădea ba o frunză de varză, ba un pumn de flori uscate din tufa lui de sunătoare, sau doar le șoptea câte ceva la ureche".

"Și chiar îi vindeca?".

"Uneori... Eu unul n-am crezut niciodată că era de la ierburi. Totdeauna am fost convins - și-ncă mai sunt - că era la mijloc puterea aia pe care i-o dădea împăcarea cu sine și cu lumea. Că tare mai era împăcat, de parcă lumea i-ar fi dat numa' *red carpet treatment* toată viața! uneori împăcarea asta a lui se revărsa, ca să zic așa, și dac-aveai norocu', te molipsea și pe tine... De fapt *I'm wrong* - nu norocu' ci... cum să-i zic?... dacă erai receptiv...".

"Ia te uită, dom'le! Cine-ar fi zis că se-ascunde atâta creier sub briantina ta!", exclamă Șobolanu.

"Așa că-ți închipui", continuă Cornel, "că beneficiind de pensia de invalid, și cu toată omenirea aia puhoi care-i aducea ouă, lapte, brânză, salam - Nenea Zaharia tot în picioare a căzut. Nu că el ar fi primit ceva, da' nevastă-sa și fetele luau pe la spatele lui".

"Și jigodiile ce-au făcut?".

"Nu le-a căzut bine la securiști. Că lucru' de care se tem ei cel mai tare, și pe care-l urăsc cel mai nasol îi martirul. Cu cât îl strângi mai tare de coaie, cu atât se ridică mai sus în mințile oamenilor... Așa că i-au dat a-nțelege limpede că aveau să-nchidă ochii și să-l lase să treacă granița în vest cu toți ai lui, cu condiția să promită că nu se mai întoarce. Numa' că Nenea Zaharia nici gând să se despartă de grădina lui, de satul lui, de valea-n care s-a născut - știi cum îs unii de căpătânoși".

"Și cum de-a ajuns la Melbourne?".

"Păi după ce-a fost violată Lucica, penultima lui fată, la șaisprezece ani, când se-ntorcea de la școală... c-au violat-o douăstrei de hăndrălăi în haine de piele coborâți dintr-un autobuz cu număr de trei cifre... atunci i-a căzut lui Nenea fisa".

"Și-a trecut granița?".

"Da, cu toți ai lui. Nevasta, șase fete, un nepot și-un cârd de nepoate - nu-mi aduc aminte câte la număr... Ciudat e cum a rămas atât de singur. Fetele s-au măritat - Lucica și Rozalia sunt în Perth, Anemona a luat un neamț din Berlin, Florentina s-a dus dup-un pocăit din Ohio... S-au împrăștiat cu toatele prin lume. Mătușa a murit de *heart attack* la șase luni după venirea în Australia - dăduse de gustul lu' *Peters Ice Cream* și nu se mai putea opri din mâncat, cică i-a venit de hac colesterolul. Așa că n-am mai rămas decât eu ca să-l scald pe Nenea Zaharia sâmbătă seara. *By the way*, hai că tre' să plec - pă bune!".

"Stai puțin! Da' cum a ajuns în cărucior?".

"Eu zic să lăsăm cărucioru' pe altă dată, având în vedere că deja ai dat semne de comportament violent".

"Pentru că-mi pasă de Nenea tău, băi pulică. Om ca el nu întâlnești la tot pasul".

"Tocmai de asta spun că-i bine să lăsăm cărucioru' pe altă dată".

"Dacă nu-mi spui cum s-a-ntâmplat, te fac să-nghiți viermele ăsta cu sticlă cu tot!" amenință Șobolanu, pe jumătate în glumă.

"Dacă chiar vrei să-ți spun despre cărucior", zise Cornel, "trebuie mai întâi să-mi promiți că-ți păstrezi calmul, și apoi să-ți miști curu' de beț și să-mi faci o cafă turcească țapănă și să torni și-o picătură țapănă de *brandy*-n ea - *got the message*?".

"Mă, că mare șmecher ne-am făcut!", zise Șobolanu, incapabil să-și ascundă licărul de admirație din privire. "Mi-aduc aminte când ai venit prima dată la mine să speli vase - tot numa' coșuri, ți-era frică să deschizi gura, roșeai ca sfecla cum trecea o fustă spintecată pe lângă tine - și uite-te la tine acuma: geacă Escada, motocicletă, Vodaphone. Nerușinat cu gagicile și impertinent cu bătrânii. Viitor de aur te așteaptă, băi pulică! Deschid Napoleonu'?".

Dar Cornel dispăruse în toaletă, unde mai dădu două telefoane. Ieșind, adulmecă miros de gagică, de genul dansatoare din buric.

"Las' c-o fac eu, cocoloș", zise Diamanta luând ibricul de cafea din mâna tremurândă a Șobolanului. "Că doar îs din Brăila, măcar cafea turcească știu să fac... Da' Alendelonul ăsta cine-i?".

"E Corneluș, *friend*-ul meu!", se făli Șobolanu.

Diamanta îl măsură pe Cornel din cap până-n picioare, fără să-și ascundă curiozitatea.

"De cât timp ești în Australia, cocoloș?".

"De-atât cât să-și obțină diploma de hormonis pausa!", râse Șobolanu.

"De șapte ani", o informă Cornel. "Tu?".

"Șase luni - da' tare lungi".

"Care mai e mișcarea-n Brăila?" întrebă Cornel.

"Las' că-ți spun când vii să vezi spectacolu'", se alintă ea.

Șobolanu îi făcu cu ochiul lui Cornel. Se așezară, învăluiți în abur de fantezii turcești, așteptând-o pe Diamanta cu cafelele.

"OK, să-i drumu', zi de cărucior! Te deranjează dac-aude și fata?".

"*No worries, mate*. Am ajuns la faza când zic că cu cât știu mai mulți adevăru', cu atât mai bine", spuse Cornel căutându-se prin buzunare după un Kojak.

"Ce nu iei una din astea, cocoloș", îi oferi Diamanta aducând cafelele. Și ea tot Kojak fuma. Cafeaua era vâscoasă și întunecată și brusc Cornel se închipui pe o saltea, în Brăila, întins nemișcat, cu Diamanta gafâind deasupra-i, nădușind în liniștea și praful unei după-amieze cafenii.

Anamaria Beligan

Sarea pământului

Sarea pământului

Anamaria Beligan

"Asta cafă zic și eu", o complimentă Cornel. "N-am mai băut așa cafă de zece ani".

"Mi s-a părut mie sau ai zis șapte mai-nainte?".

"Șapte ani în Melbourne. Da'nainte au mai fost trei de la prima și singura mea trecere prin Brăila. (Bineînțeles că mințea. Nu fusese niciodată la Brăila, dar pe când era puști, visase de nenumărate ori la marinarii de acolo, la piața neagră a Brăilei, la minareturile, și mai ales la curvele ei care trebuie să fi cunoscut cele mai faine mișcări și șmecherii de când s-a inventat istoria, deprinse, prin intermediul marinarilor, de la cele mai valabile curve ale planetei).

"Trebe că pe vremea aia aveai caș la gură", râse ea. "E timpul să te-ntorci".

Șobolanu urmărea conversația cu ochi flămânzi.

"Ascultă, măi pulică. Poți să-i faci ochi dulci cât poftești, da să-ți ții labele-n buzunar, înțeles?", și se porni pe râs, și râse până ce tequila fu gata să țâșnească înapoi pe gât și să-l înece, ceea ce din fericire nu se întâmplă.

Cornel își aprinse țigara, încercând să evite privirea Diamantei.

"Cred că dumneata știi mai bine decât mine ce s-a-ntâmplat cu Nenea Zaharia după ce a sosit la Melbourne. Cangurii n-au știut nimic de cancerele lui, pentru că sănătatea îi era în plină refacere, și ei au crezut că era OK și l-au angajat să lucreze-n factoriile* lor. A muncit zdravăn și după vreo doi ani și-a cumpărat un *weatherboard* în Hampton Park*, și-a făcut grădină după modelul ăleia d-acasă, cu sunătoare, leuștean, coada șoricelului, tot tacâmu'... Numa' Dumnezeu știe cum a izbutit să vâre-n țara cangurului toate semințele și vlăstarii, cu toată carantina ăstora, da' le-o vârât. Și pe urmă mătușă-mea s-a prăpădit, și fetele s-au măritat, și nepotu' a plecat în Canada, și Nenea a rămas singur, pân-am venit eu. *Friend*-ul lui de bază era Liviu - îl știi pă Liviu Busuioc - se cunoscuseră la Nissan la factorie, înainte ca Liviu să aibă accidentu' la locu' de muncă".

"Vrei să spui înainte să *aranjeze* accidentu' dă muncă!".

"Ascultă, Șobolane, asta-i țară liberă, nu stai să-l întrebi pă individ de autobiografie. Liviu se comporta fain, cel puțin cu Nenea, erau tovarăși de muncă și vecini, și *that's it*".

"Mă, că țâfnos mai ești azi!".

"*Anyway*", zise Cornel ignorând comentariul Șobolanului, "într-o seară, Busuioc îl ia pe Nenea Zaharia la Cocoloș, la un pahar".

"Care Cocoloș?" se interesă Diamanta.

"Un bombonar* din Noble-Park*. Avea atelier de reparații auto, chiar aci, peste drum. Acu-i la răcoare de vreo șase anișori", o informă Șobolanu.

"... Deci Nenea și cu Busuioc se duc în vizită la Cocoloș", continuă Cornel, "mai un pahar, mai o discuție, mai o cafă-două, după care se urcă amândoi în mașina lu' Nenea să plece-acasă. Nici zece secunde n-au trecut că țac, douștrei de gabori sar pă spinarea lor. «*Get out of the car, you scum!*», strigă ăia și le bagă pistolu' la cap la bieții oameni. Îi comandă lu' Nenea Zaharia să se culce pe burtă, acolo-n stradă, cu nasu-ntr-o băltoacă, și-i tot strigă vorbe dulci la ureche... Care-i chestia, că aveau gaborii un punct de vedere, că de multă vreme îl luaseră-n colimator pe Cocoloș. Că ăsta era mare bombonar, după cum a menționat și amicu' nostru... Ce să-ți mai spun, că gaborii au găsit șaispe bomboane la Busuioc în *underpanți*, și așa a ajuns Nenea complice la trafic de droguri, că vezi Doamne, Busuioc era pasager în mașina lui. Înțelegi situația?".

"*Boje, boje!*", oftă Șobolanu.

"Să ne-ntoarcem la Nenea, cum zăcea el cu capu-n băltoacă. Aude el răcnete, vede pistoale, geci de piele, și nu se poate dumeri de ce jigodiile alea din România se țin în continuare pe urmele lui, și de ce au dat buzna în număr așa mare. P-ormă își dă el seama că nu puteau să fie securiști, că doar ciripeau pă limba cangurului, și aveau hăndrălăii păru' blond și ochii - albaștri. Atunci chiar că se supără Nenea de-adevăratelea - se-nfurie, dom'le, că vezi dumneata, dacă-n amărâta lui de țară securiștii încalcă legile lui Dumnezeu și ale naturii, de ce să facă și cangurii ăștia la fel, că doar țara lor nici amărâtă nu-i, și nici nu-i condusă de-un cârpaci care pute-a usturoi, vorba ceea, e condusă de ditai Regina cu capu' pe umeri care știe ea ce face...".

"Chiar că știe!", exclamă Șobolanu.

"Păcat că vor ăștia să voteze ca s-o dea afară", suspină Diamanta.

"Așa...", reluă Cornel. "Va să zică Nenea Zaharia le zice la gabori: «Ce-ar fi să vă comportați ca oameni ce sunteți, nu ca vita, că doar pot să vă fiu tată la toți!». Și unu' dintre gabori face: «*Really?* N-as prea crede». Da' Nenea: «N-o să se bucure Majestatea Sa când o afla de-ntâmplarea asta!»; da' gaboru' de dolo: «I-auzi Bruce! Oare cum am să mai pot dormi la noapte? Cum am să mai pot înghiți pizza?» Nenea dă să se scoale, da' ăștia-i trag un picior unde-i omului mai moale și Nenea cade la loc cu capu-n băltoacă. «Zi-i la Domnu' Ambasador că noi nu mai lucrăm pentru Regina lui», latră celălalt gabor, ăla de-i zice Bruce. Ei bine! Asta a fost picătura care-a umplut paharu'. Ce credeți că face Nenea? Îl prinde pe Bruce de gleznă și-și înfige colții-n carnea lui, da' așa, țapăn, și-atuncea Bruce scoate un răcnet și țin-te ciomăgeală... Se pornesc toți gaborii să lovească-n Nenea cu pumnu', cu copita, cu bulanu' de cauciuc. Și Nenea Zaharia aterizează-n urgență, la St. Vincent".

"*Boje!*", șopti Șobolanu, ștergându-și o lacrimă.

"Și dup-aia... a avut un fel de paralizie temporară la amândouă picioarele... Specialiștii au zis că-i trebe operație și el s-a operat, și-așa din temporară s-a făcut permanentă, paralizia. S-a deschis anchetă, că un *social worker* mai zelos d-acolo din spital a zis că este o ocazie ce nu trebe pierdută, ca să le vină de hac la gabori...".

"Să le vină!", întrerupse Șobolanu, "că mulți oameni cumsecade au nenorocit. Și-n timpu' ăsta barosanii se bronzează-n Palma de Majorca...".

"Așa că ancheta merge-nainte", continuă Cornel, "dar singurul lucru pe care-l are de spus Nenea, atunci când îi pun ăștia-ntrebări, este: «*I'm finished* cu voi. Nu mai stau de vorbă decât cu Regina mea. Vreau s-o văd pe Regina mea. Mereți și-i ziceți că Nene Zaharia vrea s-o vadă!», și chestii de genu' ăsta. Bineînțeles că toată lumea, *social workerii*, psihologiștii, doctorii, specialiștii, până și jigodiile de gabori, toți cred că Nenea e zdrelit pe minte. Îi dau ăștia tablete, da' Nenea le scuipă, așa că-i dau injecții și Dumnezeu mai știe ce șmecherii îi mai vâră prin vene, împotriva voinței lui, bineînțeles, pentru că de-acum l-au decretat *involuntary patient*".

"Și unde mă-ta ai fost în toată vremea asta?", strigă Șobolanu.

"Ia ghici!", răspunse Cornel. "Am fost să-mi termin studiile!".

"Deci tu n-ai avut habar de ce se-ntâmplă! *Boje!*".

"N-am avut... Și când mi-au dat ăștia drumu' și m-am dus acasă la Nenea Zaharia... ce mi-a fost dat să văd? Pe Nenea-n cărucior și *district nursa* care venea de două ori pă zi să-i facă injecții ca să-i vină mintea la cap...".

"Da' tu nu te-ai dus să vorbești? Nu te-ai dus să le zici că n-are nimic la cap?".

"Ce părere ai? Am fost și-n România să-l mituiesc pă banditu' ăla ca să-mi dea telegrama Reginei, după cum am mai spus".

"Și?".

"Și?... Nimic! L-am mituit pe bandit, da' nu mi-a dat nici urmă de telegramă. N-am avut nici o dovadă, și chiar dac-aș fi avut, ce crezi tu că deștepții ăștia ar fi schimbat diagnosticu'?".

"Și ce-ai făcut?".

"Tot ce-am putut să fac a fost să am grijă de Nenea Zaharia. Și să mă prefac în fața ăstora, să mă creadă că-s de partea lor. Am urmat până și-un curs de prim ajutor și-am învățat să fac injecții - ca să-i conving că nu mai e nevoie de *district nurse*... Din fericire, cu toate reducerile astea de cheltuieli, au fost prea mulțumiți s-o elibereze pe *nursă*. Așa că ei continuă cu rețetele lor pentru doctorii și injecții, eu mă prefac că fac ce-mi zic ei, da-ți dai seama unde-ajung toate medicamentele lor...".

"Unde?", întreabă Diamanta.

"În *rubbish*, unde să fie?" se grăbi Șobolanu.

"Cunosc eu un individ în Brăila", zise Diamanta. "A terminat medicina și vrea să-și deschidă cabinet particular. Singura problemă e că e mare, mare criză de medicamente bune... Ce zici, facem un pic de *business*?".

"Ușurel!", se răsti Șobolanu, "Atâta timp cât ești sub acoperișul ăsta, vezi-ți de buricu' tău. Înțeles? Și tu la fel", decretă el, aruncându-i lui Cornel o privire paternă.

"OK, OK. Am să-mi văd de buric", râse Cornel.

Fumară o vreme fără să scoată o vorbă. Se putea auzi venind de departe un zgomot ca de tunet, pogorându-se din înaltul cerului și trimițând reverberații în pereții somnolenți ai clădirii.

"Lua-i-ar dracu' de jigodii. Toată ziua se pârțâie pe sus", înjură Șobolanu, lămurind-o pe Diamanta, "e *chopper*-ul lor. Îl aud în fiecare duminică.

"Acu' chiar că mă car", conchise Cornel. "Încântat de cunoștință", i se adresă Diamantei.

"Da, și eu", răspunse ea. "Nu uita să vii la spectacol. Adu și-un prieten, că nu strică la rețetă".

Șobolanu se ridică - se ținea remarcabil de bine pe picioare având în vedere tot alcoolul pe care-l înghițise la micul dejun - și-l conduse pe Cornel până la ușă.

"Ai grijă de tine, mă pulică".

"Apropo!", spuse Cornel, "am tot vrut să te întreb... Ce s-a-ntâmplat cu fochista? Cum s-a terminat căsătoria?".

"Hm... n-ai să mă crezi ce-ți zic. Am lăsat-o că nu mai suportam mirosu'...".

"Era nespălată?".

"Cum o să! Da' când toată ziua arzi oameni - că lucra la Crematoriul Cenușa, nu ți-am zis? - intră mirosul ăla-n tine... Nu mai scăpam de el din casă. Îi pătrunsese-n haine, pantofi, în chiloți, în porii de la piele... Odată ce intră-n tine s-a zis, nu mai scapi de el... Păcat, că era muiere inimoasă, și mă-ngrijea frumos...".

"Hai c-am plecat!".

"Hai! Ai grijă de tine, pulică", zise Șobolanu, scărpinându-și melancolic lobul urechii stângi.

Era o seară frumoasă pentru luna octombrie. Trandafirii înfloriseră mai devreme ca de obicei și briza aducea mireasma a sute de soiuri, dinspre grădinile din sud-est. Cu ocazia vizitei regale, pepinierele orașului bătuseră toate recordurile la vânzarea trandafirilor cu nume de regine, ducese și prințese.

Malul de sud al Yarrei* era plin de lume așteptând venirea Reginei. Un ponton pavoazat festiv plutea vesel în dreptul platformei din fața somptuoasei intrări a Cazinoului. Un covor roșu șerpuia de la ponton până la intrare.

Jeturi de apă imprevizibile și jucăușe țâșneau din caldarâm la tot pasul, învăluite de razele proiectoarelor, care-și schimbau culoarea în acord cu ritmul muzicii *New Age*.

Dincolo de cordoanele care țineau lumea la distanță, zeci de mii de suflete compact înghesuite numărau minutele până când avea să-și facă apariția, pe întunecata și incerta apă a Yarrei, ambarcațiunea regală.

Diamanta se lipi de burduhanul Șobolanului, înfrigurată de briza care se răcise brusc.

"Ia uite-te", spuse ea, dându-i Șobolanului binoclul. "Nu-i ăla Alendelon cu unchi-său în cărucior? Acolo, chiar lângă intrare, îndărătul funiei!".

"Să fiu al dracu', că ei sunt", remarcă Șobolanu. "Da' cum Dumnezeu s-au înfipt taman în rându-ntâi?".

Nu era nici un mister la mijloc: ajunseseră primii. Că ce mare lucru s-aștepți de la amiază până la nouă seara, când n-ai văzut-o pe Regină din...

"Câți ani au trecut de când ai cunoscut-o?", întrebă Cornel.

"Treizeci și șapte și două luni", răspunse Nenea Zaharia. Purta aceleași haine de duminică pe care le purtase cu treizeci și șapte de ani în urmă. De atunci, le îmbrăcase doar o singură dată: când trecuse frontiera. Apoi le pusese la păstrare pentru vreo ocazie mare. Trăzneau a naftalină, dar pe Cornel nu-l deranja.

Deodată acordurile imnului *God Save the Queen*, într-o adaptare *New Age*, străpunseră noaptea cu fastul lor cristalin. Ca o fantomă luminoasă, ambarcațiunea regală lunecă în plină vedere. Un cârd de fetițe în rochițe argintii și de băiețandri în costume negre se năpustiră asupra platformei roșii cu flori de crin în mâini. Regina coborî din barcă, urmată de Primul Ministru, de prințul Phillip și de Felicity Kennett*.

Pe Nenea Zaharia îl podidiră lacrimile. "Nu s-a schimbat de fel, pe cinstea mea, nu s-a schimbat de fel", îi șopti el lui Cornel. "Doar tâmplele mai argintii, atâta tot".

Regina apucă niște crini și mângâie capul unei fetițe. Apoi urmă fără grabă traseul covorului roșu, poposind ba să strângă o mână, ba să mângâie un creștet, ba să surâdă unei camere video amatori. Brusc, nările îi fură gâdilate de un puternic miros de naftalină, amintindu-i de mileniul ce murise. Ridică privirile către sursa de unde venea mirosul. Acestea-i căzură asupra unui costum de haine neverosimil de demodat și de prost croit, care i se păru ciudat de cunoscut. Iar costumul să afla într-un cărucior argintiu, aflat chiar lângă cordon. Incapabilă să-și controleze curiozitatea, Regina se opri în loc și-și deschise poșeta de unde scoase o pereche de ochelari bifocali.

"Nu se poate! E... e... e... nimeni altul decât Nenea Zaharia!", exclamă ea.

Emoția o făcu să scape din mână florile de crin, dar nimeni nu observă, căci toate privirile, obiectivele și binoclurile se îndreptară către omul din cărucior.

Traducere din engleză
de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan

***

NOTE EXPLICATIVE:

Dandenong - suburbie muncitorească din Melbourne
dump - dărăpănătură
Nissan - ref. la fabrica de automobile Nissan
asparagus - sparanghel; ref. la culesul de sparanghel, muncă la car participă mulți imigranți nou veniți
bomboane - capsule de heroină
Pentridge - pușcărie din Melbourne
Skase, Christopher - magnat australian care, după numeroase fraud pe teritoriul patriei, s-a refugiat la Palma de Majorca unde beneficiaz de protecția statului spaniol, spre disperarea autorităților australiene car i cer extrădarea. Skase pretinde că este invalid și nu poate călători înapo În presă, fotografiile lui oficiale, în cărucior, alternează cu cele m puțin oficiale, în care este văzut participând la diverse activități sportiv
factorie - fabrică
weatherboard - casă de lemn
Hampton Park - suburbie muncitorească de la periferia Melbourn ului
bombonar - traficant de droguri
Noble Park - suburbie muncitorească din Melbourne
district nurse - infirmieră de cartier
rubbish - gunoi
chopper - helicopter
Yarra - râu care străbate Melbourne-ul
Felicity Kennett - soția lui Jeff Kennett, actualul premier al statul Victoria, despre care se speculează că ar dori să ajungă Prim-ministr

"Să nu mai calci vreodată prin Câlnic"

Viorel Marineasa

Ar fi trebuit ca, înainte de a se pune la drum, să scrie sau să telefoneze la vreun vecin. Nu mai avea știri sigure de vreo cinci ani. Cât despre ultima sa vizită, aceasta se întâmplase la sfârșitul deceniului trecut. El însuși, pe nesimțite, pătimise destule. Stătuse o vreme în Germania, dar nu s-a putut adapta. Nevasta și fata au rămas acolo. Băiatul a plecat în Canada. El a rătăcit prin Franța, prin Spania, apoi s-a întors în țară. Cum vânduse totul înainte, de-abia a izbutit să-și cumpere o garsonieră în Militari. Nu mai avea chef să revină la Reșița. Postul de la uzină, curată sinecură, oricum îl pierduse. Tatăl i-a murit cât timp el umblase vandra, așa că n-au știut unde să-l anunțe. Atunci maică-sa l-a blestemat. Venit acasă, a făcut o timidă încercare de apropiere, dar s-a băgat cu fitile sora lui mai mare, convinsă că el va emite pretenții asupra casei din Câlnic. A protestat a lehamite, iar mama, inițial concesivă, l-a blestemat pentru a doua oară, mai crunt, lăsând și interdicție de a se mai duce vreodată la mormântul tatălui său. Cumnaților le-a plăcut ideea, așa că au organizat pânde la cimitirul din deal, ba chiar au găsit fonduri pentru a năimi niște bătăuși. A stat câteva luni la un prieten care avea casă mare în Freidorf, practic era în Timișoara, orașul îi plăcea, făcuse profesionala aici, găsise chiar și o slujbă la un buticar, mai mult hămăleală și fără carte de muncă, dar a intervenit amanta amicului, care, proastă sau geloasă, i-a numit poponari, asta după ce, cu o seară înainte, când au făcut grătare și au cam tras la măsea, iar prietenul de-abia adormise cu capul pe spetează, individa s-a dat la el, însă a respins-o blând, nu atât din considerente morale, poate, cât mai ales datorită faptului că-l călca pe nervi, ce mai atâta vorbă, cioc-boc, a trebuit din nou să-și ia coada în spinare, nu mai rezistă la intrigă, nu se pricepe cum, n-are chef să mai lupte cu ea; noroc cu bârlogul lui din capitală pe care i-l vânduse unul pentru băutură, nici vană nu mai avea, nici instalații sanitare. S-a apucat să-l pună la punct. Într-o zi, altă dandana: a venit peste el un familion, toți cu gură mare, bețivanul a avut atâta minte să-și vândă de două ori garsoniera, ceea ce însemna proces, bani la avocați și acte, o groază de acte. Și-a călcat pe inimă și i-a scris lui fi-su în Canada, explicându-i ce și cum. Acela, în loc de ajutor, i-a ținut o morală. Îi vine să lase totul baltă, dar nici așa ceva nu e posibil, situația trebuie clarificată, asta i-o spun în orice clipă care mai de care. A crezut mereu că atâta cât are două brațe pi o meserie n-are de ce să se teamă, dar acum a început să se îndoiască.

S-a gândit să-și ia un mic răgaz, de aceea s-a pus pe tren. La Constanța stau niște rude mai îndepărtate de-ale nevestei, persoane foarte de treabă, aici veneau în concediu pe vremuri. Știe sigur că Tataie a murit imediat după revoluție. Gicu cică ar fi paralizat. Tanța ar fi intrat într-o afacere. Ăla micu, Băsărăbiță, trebuie să fie un măgădan, de el se zice că mai mult ca sigur se află la zdup, s-a încurcat cu niște împrumuturi în valută cu un bodyguard, sau chiar el a fost la un moment dat bodyguard și ar fi făcut uz de armă atunci când nu trebuia...

Se află în fața ușii apartamentului din Tomis II. Ezită îndelung.

Caracteristici ale simbolismului românesc (II)

Daniel Vighi

Corăbiile minulesciene sunt și ele simbol al depărtărilor exotice în același fel previzibil; poezia minulesciană nu vrea (nu poate) să surprindă, ea vine în întâmpinarea cititorului și nu îi contrazice așteptările: așadar, corăbiile sosesc din larg "misterioase/ Ca niște semne de-ntrebare/ Nu știm din care fund de lume" (**Sosesc corăbiile**). Întreaga construcție poetică are, cum spuneam, un grad ridicat de previzibilitate, de aici sentimentul de convențional și declarativ: misterioase fiind, corăbiile sunt comparate cu semnul de întrebare care prelungește prin redundanță misterul explicat de versul "Nu știm din care fund de lume". Același mister declarativ-convențional îl găsim în versul "Porniră cele trei corăbii.../ Spre care țărm le-o duce vântul?...". Întrebarea ascunde îndărătul formulării vagul, transpus în concretul plat al unei destinații necunoscute în care, desigur, porturile sunt "tainice" și ascunse "cercetătoarelor priviri"; și aici versurile sunt redundante, odată ce tainicul este expresia neputinței "cercetătoarelor priviri" de a dezvălui ceea ce este de nedezvăluit. Misterul mai apare și din fireasca neputință de a dezvălui destinul potențial tragic al călătoriei: "Ce valuri nemiloase/ Mâine,/ Le vor deschide-n drum mormântul?...". (**Romanța celor trei corăbii**). Drumul acestora este excesiv, hiperbolic și grandilocvent; deriva lor spre "Poluri" ori "spre-Ecuator" este urmare unei beții imaginative, întreținută de largi gesturi ceremonioase. Așadar corăbiile sunt "Azi, în drum, spre *Poluri*,/ Iar mâine-n drum spre-*Ecuator!*". În alt poem corăbiile, denumite galere, sunt dezafectate, poezia se naște aici, cu evidență, din nemișcare; acestea dorm "ancorate de zeci de ani" în rada unui port "ce pare o lacrimă a Mediteranei". Galerele sunt, fără dubii, triste, iar anii "Le-au putrezit pe jumătate,/ Și lanțul ancorelor grele/ Le-a ruginit de mult în apă". În același fel matrozii și căpitanii "Dorm fiecare-n câte-o groapă/ Săpată-n câte-un fund de mare!...". Moartea este aici ceva minunat, fără legătură cu contingentul, cum obișnuim să numim pretențios-filozofic realitatea dinaintea căreia, în acest fel, ne ascundem; adică după cum zice Popper, suntem tentați să nu băgăm în seamă că "Este important să nu uităm nici o clipă de ignoranța noastră. *Nu avem voie să pretindem niciodată că știm și nu avem voie să folosim niciodată cuvinte pretențioase*" (pentru alte lămuriri, vezi Karl R. Popper, **În căutarea unei lumi mai bune**, Humanitas, 1998, p. 100 ș.u.). Așadar minunata moarte minulesciană este un ceva care nu are mai nimic de-a face cu moartea de zi cu zi; moartea la Minulescu este un fapt de viață, nicidecum un fapt de moarte; ea se întâmplă ca pe fundalul muzical al genericelor de la telenovele în care matrozii și căpitanii "Dorm fiecare-n câte-o groapă/ Săpată-n câte-un fund de mare!...".

Exotismul se naște *și* din exotismul lexical; este expozitiv și explicit întrucât aparține, pretențios vorbind și împotriva îndemnului lui Popper, *domeniului de ființare semantică al substantivului, nu al verbului.* Numele galerelor este sugestiv din acest punct de vedere, ele "poartă-n pupe încrustate/ Trei nume spaniole: *Xeres*,/ *Estremadura*/ *Și-Alicante*"; în vremea cât au străbătut întinderile "Din țărm în țărm/ Din val în val" galerele au ancorat "pe coasta Antilelor-bogate" ca să se îndrepte mai apoi spre insula San-Salvador/ Spre Spania-/ Spre taciturnul și lacomul Escurial" (**Romanța celor trei galere**). Alteori cântecul, trist și el, este adus "de marinarii/ Sosiți din Boston,/ Norfolk/ Și New York", el este creația, desigur, a unui "poet din Nord" care "Pe marginea albului fiord,/ Cerșea iubirea blondelor cochete" (**Celei care pleacă**). Călătorul este mai mult decât atât, Minulescu nu-l crede pe Densusianu atunci când spune că pentru arta modernă "nimic nu este lipsit de valoare artistică". Dimpotrivă, ceea ce pătrunde în spațiul poeziei trebuie cu necesitate să fie altfel. De aceea călătorul nu poate fi un simplu turist sau, mai rău, un navetist oarecare; el este un pelerin, adică un drumeț spre "spații sacre" sau, dacă nu, atunci măcar pribeag într-o lume care trebuie neapărat să fie a poeziei, a ficțiunii, a reveriei. O lume ce nu se găsește pe toate drumurile; Minulescu nu poate scrie despre ganguri și ogrăzi de asfalt ca Bacovia. "De unde veniți pelerini?" îi întreabă poetul, și pentru că se teme că răspunsul lor nu va fi pe măsura așteptărilor le sugerează răspunsul cu alte întrebări cu țintă fixă: "Din care cetate cu porțile sparte,/ Din care pustiu?" (**Pelerinii morții**).

COLECȚIA "A TREIA EUROPĂ"

Orbirea filozofilor

Vasile Popovici

ALEXANDRA LAIGNEL - LAVASTINE
Filozofie și naționalism. Paradoxul Noica
Traducere din limba franceză de Emanoil Marcu
Editura Humanitas, București, 1998, 392 p.

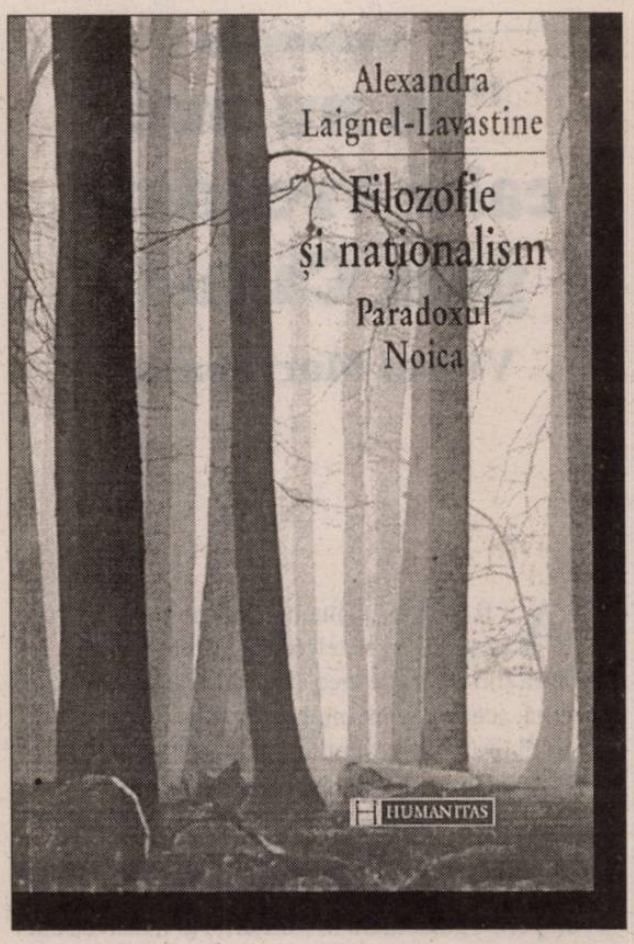

Pentru noi românii, lectura cărții Alexandrei Laignel - Lavastine, **Filozofie și naționalism. Paradoxul Noica** e departe de a fi flatantă. Așa cum puțin flatante sunt o puzderie de alte reflecții din ultima vreme; și mă gândesc, de pildă, la eforturile de demitologizare a istoriei naționale datorate lui Lucian Boia sau la considerațiile lipsite de menajamente enunțate de la Paris de Catherine Durandin.

De rândul acesta, ni se oferă o lectură critică a operei lui Constantin Noica. Nu-ți trebuie prea multă perspicacitate pentru a înțelege că obiectul cărții Alexandrei Laignel - Lavastine nu privește exclusiv scrierile unui filozof român, fie el și cel mai important dintre toți. Analiza aceasta îl antrenează într-un fel profund chiar pe cititorul român, îl vizează direct - nu numai pentru că C. Noica a marcat durabil și îndelung elitele din România, dar și pentru că o discuție despre filozoful românității nu poate să nu se transforme inevitabil într-o discuție despre românitate. Și - trebuie s-o spun - chiar atunci când nu ești bântuit de apăsări naționaliste (cazul meu), lectura acestei cărți este resimțită ca șocantă. Din mai multe puncte de vedere. Ca demontare a gândirii lui Noica prin toate liniile ei șubrede - filozofic și politic șubrede. Ca examen ponderat, lucid și nepartizan - efectuat de cineva **din afară,** de la Paris în cazul de față - al colaborationismului, activ sau pasiv, al intelectualului român cu totalitarismele de extremă dreaptă sau stângă. Ca discuție calmă, și cu atât mai dureroasă, despre **temeiurile** naționalismului românesc. Iar cu aceasta n-am epuizat motivele pentru care această carte ni se pare șocantă - și cum nu se poate mai **necesară** pentru o mai exactă situare a noastră față de ceilalți și față de noi înșine.

Alexandra Laignel-Lavastine nu are, însă, doar meritul că redeschide niște teme de discuție, unele obsedante în anii din urmă. Dacă ar face-o într-un mod oarecare, încă ne-ar interesa pentru că studiul ei s-ar constitui într-o oglindă îndepărtată, ce ar contraria, eventual, narcisismul sufocant ce ne caracterizează cultural de aproape două sute de ani. Ceea ce amplifică major interesul nostru pentru studiul de față este caracterul lui **extraordinar** - și, folosind acest calificativ, îmi măsor bine cuvintele. Am citit cartea cu o uimire ce nu s-a risipit nici până la ultima filă din cele aproape patru sute. Ce știam înainte despre autoare? Că este o cercetătoare din Franța, preocupată - și prin căsătoria ei cu Emil Hurezeanu - de problemele românești, vorbitoare de română, tânără și deci (în mintea mea), în curs de formare, implicată o vreme într-o seamă de acțiuni civice alături de Mihnea Berindei, semnatară în "Le Monde" a unor articole care de curând au provocat emoție în mediile intelectuale românești. Astăzi descopăr altceva, pe **altcineva** în persoana ei: **Filozofie și naționalism** este cartea unui autor ce stăpânește o temeinică și vastă cultură filozofică europeană, capabil să identifice sigur și rapid sursele din câmpul filozofiei și să coboare în reconstituirea lor până la opere și autori de mână a doua și a treia (calități ce se acoperă în parte prin calificarea de doctor în filozofie). De aici încolo intrăm însă în plin mister: Alexandra Laignel-Lavastine cunoaște mișcarea de idei din România, mediul cultural român în general, cum rareori poți întâlni la un român ce s-a format și a studiat toată viața în chiar acest mediu. Opera lui Constantin Noica este exprimată în toată cuprinderea ei, nefiind omise nici măcar articolele risipite în presa ante și postbelică, iar de câteva ori se reproduc pasaje din documente rare sau confidențiale, printre care o depoziție nepublicată, scrisă de Noica în fața anchetatorului-securist din perioada detenției. În fine, lăsând la o parte bogăția trimiterilor ce se întind pe mai multe domenii, cea mai remarcabilă calitate a acestui studiu ține de **metoda de lectură și de expunere** a materialului cercetat. Pentru a mă face înțeles asupra acestui punct, să reamintesc că în fața Alexandrei Laignel-Lavastine s-a aflat o construcție filozofică plină de dificultăți: C. Noica a fost creatorul unui sistem de gândire expus într-un limbaj filozofic propriu; a-l smulge din acest limbaj pentru a-l transpune în altul este o operațiune extrem de riscantă - efectuată cu succes. **Rescrierea lui Noica** a fost, în plus, un act orientat. Alexandra Laignel-Lavastine l-a citit pe Noica deopotrivă critic și politic. Să găsești acea zonă optimă de detașare și apropiere, în așa fel încât să ai continuu posibilitatea să antrenezi un maximum de materie, fără să pierzi configurația ei de ansamblu, cu punctele tari sau șubrede de articulare, clar marcate, cu nenumăratele conexiuni exterioare, cu intențiile nemărturisite sau voalat mărturisite, cu întrebările nerostite, aceasta reprezintă o izbândă rară pentru un cercetător. Iată câteva din motivele pentru care ar trebui să privim cu toată atenția spre această "primă analiză de adâncime a gândirii lui Noica", după cum suntem avertizați pe coperta a patra.

O analiză **politică** a operei filozofului român nu este oare cea mai inadecvată întreprindere, cea mai străină de esența "învățăturii" sale, care îndemna la evitarea politicului? La ce anume ar putea ea să conducă dacă nu la cel mai previzibil rezultat cu putință: firește - la condamnarea perioadei de angajare legionară și probabil - la regretul că Noica nu a găsit necesar să se opună regimului comunist? Dacă ni s-ar fi oferit doar aceste concluzii, eventual mai bogat argumentate, am fi putut să trecem mai departe cu indiferență, ca pe lângă niște lucruri deja știute. Surpriza constă însă în demontarea migăloasă și totodată limpede, în ciuda minuției, a articulațiilor **filozofiei** sale, de la perioada debutului până la ultimele pagini, spre a demonstra de ce această filozofie era pregătită pentru a justifica sau, în cel mai bun caz, pentru a coabita cu naționalismele totalitare. Atunci când Noica vorbește despre recuperarea unui sine colectiv mai larg decât sinele individual, dar holomeric conținut în aceasta din urmă, el crea premisele pentru o filozofie a naționalismului pustiilor, fiindcă sinele colectiv a fost întotdeauna investit în gândirea lui Noica cu atribute totalitare. Reflecțiile sale asupra rostirii românești, asupra fenomenului românesc, atât de numeroase în opera sa târzie, n-au reprezentat o cale secundară în biografia lui spirituală, nefiind câtuși de puțin scrieri "de umplutură", momente de respiro între tratatul de ontologie și **Logica lui Hermes,** să spunem, ci, dimpotrivă, erau - în intenție - împliniri ale ontologiei și logicii sale.

Există o coerență ieșită din comun a ansamblului filozofic noician, în timp: dincolo de războaie, dezastre istorice, închisoare, schimbări multiple de regim, el și-a urmat propriile proiecte și, de fapt, n-a mai ieșit din ceea ce **a văzut** încă din perioada de tinerețe. Îl putem eventual admira pentru consecvență, dar dacă ne gândim bine, mai degrabă ne-am putea înfricoșa. A filozofa fără să ții seamă de istorie, a continua reflecția naționalistă **după** ce naționalismul, în varianta lui legionară, și-a exhibat hidoșenia lovind în neromâni, și, **în timp ce,** în varianta lui comunistă, lovea direct și în români, este un lucru greu de înțeles și de acceptat. O întrebare survine, irepresibilă: dacă filozofia, cu luminile ei, nu aduce înțelepciune, dacă filozofia, chiar mânuită de unul din spiritele cele mai înalte, cum a fost Noica, nu este capabilă să te ferească de primejdii, ba chiar te orbește, atunci la ce mai e bună filozofia? Dacă reflexele ei sunt, la Platon - utopia politică periculoasă și tristă din **Republica,** la Marx - marxismul, la Heidegger - fascismul, la Sartre - stalinismul, la Noica - naționalismul, ceea ce se clatină, spre groaza acestor împătimiți ce ne îndeamnă la împlinirea filozofică, nu este cumva chiar încrederea în **sofia** filosofiei?

De această îndoială ne vindecă inclusiv studiul de față, atunci când îl contrapune lui Noica pe filozoful ceh Jan Patocka. Plecând de la aceeași critică acerbă a epocii contemporane, industrial-tehniciste, Patocka elaborează una din cele mai încurajatoare pledoarii pentru implicarea civică, la antipodul îndemnurilor lui Noica. Așadar, chiar când pornesc din același loc, căile filozofiei nu sfârșesc neapărat în aceleași fundături.

Se poate prevedea rezistența pe care acest studiu lucid îl poate suscita în aproape toate mediile, printre discipoli și printre criticii lui Noica, printre protocroniștii întârziați, printre tinerii cuceriți de logoreea lui Țuțea și care vor fi ajuns și ei la substanțialele cărți ale lui Noica, și chiar pe cei ce oscilează între exasperare națională și cosmopolitism. Ne mișcăm cu toții, citind acest studiu, prin spațiile pustii ale unei citadele selenare, ridicată din temelii de un arhitect strălucit, cu sentimentul că vedem dintr-un unghi ciudat un univers-capcană ce nu există doar în miile de pagini din biblioteci la litera N, ci și undeva în noi și de noi ridicat spre glorificarea unui zeu ce întârzie să apară.

NOUTĂȚI LA "UNIVERS"

Platini și, din umbră, Balzac !

Mircea Pora

Probabil când vor apărea aceste rânduri campionatul mondial de fotbal va fi deja terminat. Spre regretul a milioane de oameni (de la noi, vorbesc) care timp de o lună privind aproape zilnic pe ecranele televizoarelor un meci, două sau chiar trei au mai scăpat prin intermediul acestora de cicălelile casnice, au mai uitat de "mersul reformei" și de celelalte crude realități de pe la noi, au mai văzut câte ceva din frumoasele orașe franceze, s-au bucurat și ei câteva clipe că sunt contemporani cu ceea ce s-ar putea numi - simplu, de altfel, un excepțional mod de organizare a unei competiții de nivel mondial. Cu mari eforturi financiare și într-un timp relativ scurt s-a construit acea gigantică bijuterie care este "Stade de France". Mă și mir cum ocupând un loc în tribunele unui asemenea edificiu se poate trece, totuși, de la încurajarea frenetică a echipei favorite la împingerea în față a unor instincte animalice slujind aceeași cauză de suporter. Deplasându-ne din Paris în orașele de provincie - și când spun orașe de "provicie" mă gândesc la Lyon, Bordeaux, Toulouse, Montpellier, Marsilia - găsim, dacă nu alte "Stade de France", în orice caz stadioane rafinat concepute arhitectural, cărora însă, și nu cu scăzute prețuri, li s-au adus toate îmbunătățirile necesare pentru ca în momentul începerii marii competiții totul să fie în perfectă ordine... gazon, instalațiile pentru nocturnă, cabinele jucătorilor, arbitrilor, vasta rețea de instalații sanitare, serviciile de pază (era să scriu de securitate, dar m-am abținut), sistemul de asistență medicală.

Nu mă îndoiesc că organizatorii francezi s-au ocupat și de spațiile rezervate comentatorilor, al căror număr trebuie să fie (să fi fost) de ordinul sutelor. De acolo, dintr-un astfel de spațiu, cel mai antipatic comentator al nostru ne-a bucurat cu transmisii. Când România a marcat cu Columbia, cu Anglia, domnul în cauză mai să-și dea duhul strigând gol cu utilizarea a cel puțin douăzeci de "O" -uri între literele "G" și "L", rostind în aceleași contexte propoziții frânte, presărate însă cu inevitabilele "Excepțional"... "Nemaipomenit"... "Am îngropat Anglia"... Cred că e de prisos să mai spun că marele comentator temperamental și PATRIOT de la microfonul de transmisie ce-i fusese acordat chiar și arbitra meciurile României, văzând peste tot (cu excepția pumnului pe care domnul Marius Lăcătuș i l-a administrat unui tunisian) decizii incorecte dictate contra inocenților "tricolori". Omul în cauză, comentatorul nostru de elită, se numește Emil Grădinescu (Graur, cu prostiile lui, poate că ar fi fost mai ușor de digerat) și nu mă îndoiesc că grație susținerilor pe care le are ne va tortura urechile și mintea ori de câte ori echipa de fotbal a României își va etala frumosul joc pe undeva. Și încă ceva despre comentatorii noștri: că s-or fi sfătuit cu minți înalte, că n-or fi făcut-o, cert că au zis tranșant, la unison..."S-a obținut o ‹istorică› victorie contra Angliei".

Eu știam dintr-o net mai prudentă folosire a cuvintelor, că **istorică** poate fi în fotbal cucerirea trofeului suprem al campionatului mondial și nicidecum victoria pe care o echipă o obține în dauna unei alte echipe la nivel de grupe. Istorică a fost debarcarea în Normandia, 6 iunie 1944, istorici au fost pașii lui Armstrong pe lună, istorice, de o anumită culoare, însă au fost lansările bombelor atomice de la Hiroșima și Nagasaki. Îi las aici pe cititori să judece... Revenind la stilul francez de organizare al campionatului mondial de fotbal am înțeles că echipelor, indiferent de zonele geografice de unde proveneau, li s-au pus la dispoziție pe lângă un permanent lot de polițiști gardanți și resedințe-hotele sau chiar castele - unde jucătorii beneficiau de meniuri pe alese, de bune camere de odihnă, de săli de jocuri, de piscine, de locuri de plimbare, de un personal de serviciu atent și amabil. Căci altceva ce să-ți mai dorești. Ce a stat oare la baza acestui stil de organizare? În mod direct, Michel Platini, apoi, un distins domn decedat, din nefericire, la două zile după începerea campionatului și, în mod sigur, încă alți câțiva domni ale căror nume eu, personal, nu le știu.

Dintr-un strat mai profund și-a adus contribuția la această reușită organizare până acum întreaga istorie a Franței: castelele de pe Loire, catedralele de la Chartres și Amiens, regii Ludovici și Henrici, tradițiile marilor familii nobiliare cu arbore genealogic, ce coborau până prin secolele al XII-lea, al XIII-lea, secolul clasic francez, gloria lui Napoleon, cărțile lui Balzac, Baudelaire, Proust, picturile lui Delacroix, Géricault, Cézanne, Toulouse-Lautrec, Tour Eiffel, biserica Sacré-Coeur, muzeul Louvre și multe altele de acest fel. Platini și ceilalți organizatori nefiind la urma urmei decât niște fericiți exponenți ai acestei uluitoare istorii...

Sfântul Varsanufie & Roman Jakobson

Adriana Babeți

rmare din pag. 10

Cel mai consistent capitol - **Înțelepciunea în lumea veche valahă** - supune unei subtile și actuale analize texte străvechi, uitate prin biblioteci de către cei mai mulți dintre noi. unt redescoperiți, mai actuali ca niciodată, Cantemir, Stolnicul Cantacuzino, Ureche, Costin, Antim ireanul, Cronicile anonime brâncovenești Neagoe Basarab, și puși să vorbească despre liber arbitru predestinare, despre slujirea din dragoste și smerenie, despre povestea căderii luciferice și despre icat, despre judecățile domnești. După cum, un alt capitol, **Moarte și paradis lumesc** la români, se oate citi cu sufletul la gură, pentru că afli acolo o radiografie a pedepsei capitale, de pildă, a poftei a omorî, a inventivității de a tortura, a spectacolului public oferit de execuții. Dar și un inventar mentat al domnilor și domniilor paradisiace, pline de pace și "bivșug".

Însă capitolul care m-a "prins" total (din simplul motiv că am fost cândva interesată de eposurile zboinice) e cel de-al patrulea, **Războaiele la români,** cu toate subcapitolele lui: războiul și mitul nezei etnice, victorie și spaimă, războiul alor noștri cu turcii, războiul alor noștri cu ai noștri, vala cătanelor, amurgul otoman. Rareori atâta vocație îngemănată: pe de-o parte, rigoarea și sciplina omului de știință, care descoperă texte demult uitate și le recitește ajutat de istoricii de "Annales", interpretând nu doar sens al literaturii, ci și al istoriei românești pe care aceasta o ține; pe de alta, har de scriitor, care face ca toate ideile să nu moară ucise în pagină de fadoarea neîndemânarea ucigător de plicticoasă a frazării. Știința se poate face - și uneori e bine să se ă! - **și așa.** Nu mohorât, crispat, ci cu o voioșie senină, cu o bună dispoziție contagioasă.

Pentru cine vrea savoare (a nu se uita că "savoir" și "saveur" au aceeași rădăcină), plăcere flatului lucrurilor extrem de serioase, le stă la dispoziție aproape oricare din cele 300 de pagini cărții.

Franța, la doi pași...

Petru Umanschi

Dacă i-aș întreba pe băieții grupului rock timișorean QUO VADIS unde e situat orașul francez Belfort, cu siguranță ei mi-ar răspunde: "în inimile noastre!" Privind deocamdată lucrurile cu detașarea eliberată de impresiile încă proaspete ale celor trei muzicieni (și studenți), vom preciza că localitatea amintită se află unde la granița Franței cu Germania și Elveția, oarecum la poalele munților Schwartzwald. În fiecare început de vară, Belfort devine un fel de centru cultural mondial, aici desfășurându-se periodic **FIMU** (Festival International de Musique Universitaire). La ediția '98 a prestigioasei manifestări (30,31 mai și 1 iunie a.c.) printre grupurile rock invitate s-a numărat și QUO VADIS, de fapt singura formație românească prezentă aici (dacă nu punem la socoteală și un remarcabil ansamblu folcloric din Moldova). Interlocutorul meu e LASZLO FARKAS, care îmi spune că festivalul, cuprinzând ample manifestări culturale (recitaluri corale, folclor, orchestre simfonice, jazz rock), nu are un caracter competitiv, acesta dorindu-se o punte a cunoașterii și înfrățirii culturii diverselor popoare de pe mapamond.

Impresiile nu-s sedimentate încă, timișorenii abia au sosit acasă: "Am călătorit destul de comod, cu un microbuz al unui amic". Ce i-a plăcut lui Farkas acolo? Dar ce nu i-a plăcut! Organizarea a fost excelentă, manifestările (în limbaj rock, "cântările") desfășurându-se de pe la orele amiezii până noaptea târziu, pe mai multe scene. Public "full" peste tot, la rock, ethno, jazz (mai puțin), coruri, concerte simfonice. "Din ce am reușit să văd, mi-a plăcut în special un grup de percuționiști din Burkina Fasso, o orchestră jamaicană de Reggae, grupul maghiar "Rag Doll"... Nu am avut șansa să cântăm la orele convenabile ale serii, uneori evoluând sub razele unui soare mult prea darnic. Public însă, cât încape, slavă Domnului! Dumneavoastră cunoașteți orientarea muzicală a grupului "Quo Vadis": Rhythm & Blues, Hard Rock-ul "tălpos" al anilor '70. Ei bine, publicul ne-a primit cu căldură! Nu, nu fac aluzie la soare! Noi am mai cântat "afară", dar la Belfort e cu totul altceva: te urmărește parcă întreaga lume și atunci apare o responsabilitate ce ține de modul în care îți reprezinți țara". Din cu totul alte surse am aflat că băieții (Gáspár, Szilárd, László) au fost la înălțime și, credeți-mă, nu fac aluzie la dimensiunea scenei.

Patimile scriitorului

Un șir de acțiuni promoționale și un număr de noi titluri de carte vin să contrazică, parcă, acalmia pretimpuriu instalată și în această foarte lungă vară a tranziției noastre culturale. ● În spațiul de-acum familiar al "Târgului Bastion" organizat de C.C.I.A. Timișoara, prezența a trei edituri timișorene - Hestia, Excelsior și Helicon -, în colaborare cu Biblioteca Județeană Timiș, promite câteva momente de respiro celor prea asaltați de fobiile la modă printre starurile zilei. ● Luni, 13 iulie, în cadrul unei substanțiale retrospective, Editura Hestia a prezentat două masive volume de seria Friedrich Nietzsche, **Opere complete** - traducere în limba română de Simion Dănilă a Ediției critice științifice în 15 volume de Giorgio Colli și Mazzino Montinari. Cele două volume care prefațează noua ediție în românește a scrierilor lui Nietzsche au fost prezentate de scriitorii Paul Eugen Banciu, Lucian Alexiu și Simion Dănilă. Miercuri, 16 iulie, la Librăria Eminescu, criticul literar Lucian Alexiu a prezentat în fața unui public numeros (ca în vremurile bune ale literaturii) volumul de debut al lui Traian Pintilie, **Din oglinzi. Poeme**. ● Alte două culegeri lirice - două masive antologii în limbile română și sârbă apărute la București și Belgrad - prezintă cititorilor principalele personalități care au ilustrat poezia sârbă din Banat în ultimele decenii. ● **Porumbelul de argilă. 19 poeți sârbi din România**. O antologie de Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu. Schițe de portret liric de Doina Uricariu și **Pe cerul albastru, o stea**, antologie și aparat critic de Slavomir Gvozdenovici - ultima cuprinzând peste treizeci de autori lirici din perioada postbelică, vorbesc convingător despre dinamismul și seriozitatea demersurilor scriitorilor sârbi din România. ● Un recent volum al lui Emil Șain apărut la Editura Excelsior, **Cine înghite hapul. Proză umoristică** a fost prezentat de scriitorul Eugen Dorcescu la Clubul Liberal din Timișoara. ● Pentru ultima decadă a lunii iulie editurile timișorene anunță întâlniri cu cititorii în cadrul cărora vor fi lansate titluri apărute în ultima vreme. ● Două din cele mai apropiate manifestări de acest fel: miercuri, 22 iulie, ora 19, Galleria 28 din Timișoara va găzdui lansarea volumului de proză scurtă **Saltimbanci** de Marie-Jeanne Jutea-Bădescu, apărut la Editura Hestia, iar sâmbătă, 26 iulie, Casa de Cultură din Oravița va prilejui încă o dată scriitorilor și principalelor forțe editoriale din vestul țării participarea la Târgul de carte anual.

Tur de orizont

Generație și vigoare

"Vigoarea unei generații este de dorit. Indiscutabil, generația '80 acum își arată adevăratele energii. Sunt convins de asta. Păcat că își fac propriile antologii și continuă să se promoveze între ei promovând izolaționismul («enclavizarea instituțională» de care vorbea Ștefan Borbely), graba, frica de a nu li se observa dioptriile la vreun control, păcat că rămân la aceleași clasamente din perioada cenaclurilor cunoscute ca și cum alegătorii ar fi încremenit pe drum sub o monstruoasă lavă..." ● Sunt afirmațiile lui George Vulturescu dintr-un interviu acordat lui Mircea A. Diaconu în revista **"Bucovina literară"** (nr. 4-5) ● Nu suntem siguri dacă este vorba despre alegători și nu alergători ● Iar pe tineri, mereu tinerii optzeciști nu-i mai prea vezi alergând, nici măcar după glorie ● Și asta (poate) pentru că volumul operei lor a crescut, a căpătat proporții ● Dând pagina - aceleiași reviste -, descoperim un titlu ● "Noul scriitor - Generația 90" de D. Cojocaru ● Să vedem cum stau lucrurile în tabăra și mai tânără ● "Termenul de «Generația '90» este, încă, unul pur teoretic. Un număr mare de tineri au debutat publicistic și editorial în acești ani dar, lucru firesc în peisajul literar actual, tinerii scriitori nu suportă ideea unei încadrări, nu suportă limitările exterioare și, deci, false. Așadar o privire de tip sintetic asupra noii generații este imposibil de realizat. Fiecare text poartă în sine contradicții imposibil de rezolvat. Soluția este realizarea unei priviri analitice (în sens aristotelic) asupra tinerilor scriitori care ar putea degaja câteva puncte comune, dacă nu cumva noua generație se caracterizează tocmai prin lipsa caracteristicilor comune" ● Miroase bine a ghiocei în literatura română! ● Și asta de câteva decenii ● Un interesant studiu despre revista italiană "Lacerba" (care a apărut la Florența între anii 1913-1915) propune Nae Antonescu

Unu la 100

Revista orădeană **"UNU"** a ajuns la numărul 100 ● Și, cum e firesc, o samă de scriitori, mai români sau mai străini, trimit felicitări literare ● Printre ei, Yves Broussard, Cassian Maria Spiridon, George Astalos, Viorel Mureșan, Robert Șerban, Ioan Moldovan, Liviu Borcea ● Ștefan Borbely consideră romanul lui Ion Manolescu, "Alexandru", un debut remarcabil ● "Artist al computerului, iubit până la a fi ridicat la rangul de substitut al realului, Manolescu trăiește un prezent etern, pulverizat în mii de secvențe alternative, i-realizat prin jocul planurilor suprapuse, asemenea ferestrelor prin declicul mouse-ului sau prin apăsarea dezinvoltă a câte unei taste"

O Dacie bătrână... O, Dacie bătrână!

Cam așa este numărul 29 al **"Daciei literare"** de la Iași ● Obosit, obositor ● Doar George Astalos mai reușește să-l învioreze cu ghiersu-i de ocnă ● "Unde ești Lică să-i vezi cum ne dă cu stele verzi/Mazete de trei lulele care ne bagă-n belele/Că ce faci și ce-ai făcut ce-ai mâncat și ce-ai băut/Și ne-nfige ștanga-n os că de unde-avem moloz/Că-i țara lui Zavaidoc de șeptari cu cozoroc/C-am ajuns de râsu lumii nea Lică da-le-aș tăciunii/Acolo unde când scurmi sari ca ursu pe cărbuni/Și-unde când te ia căldura ți se-nmoaie armătura" ● În rest... ● "Păstorel, epigramistul", "Moștenirea lui Sextil Pușcariu", "Gheorghe Asachi și arta scenică", "În jurul Veronicăi Micle".

Colegul de grupă

În **"Cuvântul"** din iunie, Dumitru Țepeneag își povestește aventura tristă pe care a avut-o la Târgul Internațional de Carte de la Leipzig ● Unde România a fost invitată de onoare ● Iar D.Ț. ca figurant ● Așa că omul și-a luat sacoșa cu cărți și a plecat la Paris ● "Înainte de a pleca, mi-am exprimat nemulțumirea în cuvinte răspicate în fața dnei Berza, înaltă funcționară în Ministerul Culturii, care de altfel a și semnat faxul prin care fusesem invitat. Nu am vocație de figurant, am spus și am repetat asta și în fața ministrului Ion Caramitru, pe care am avut onoarea să-l cunosc mai demult. Cum de-ați putut să mă invitați doar să casc gura prin târg? În acel moment și-a făcut apariția și președintele Emil Constantinescu care, cu binecunoscutul său talent mediatic, m-a prins pe după umeri și a pomenit de vremea când eram colegi (de grupă!) la Facultatea de Drept" ● Și totuși, fără a ține cont de recomandările marelui om de stat, scriitorul i-a lăsat cu marfa-n târg ● Pe bună dreptate, Tudorel Urian pune în fruntea top-ului pe luna trecută, la secțiunea proză, "Căderea Bastiliei" de Horia Gârbea ● Nu suntem de acord, însă, cu afirmația criticului cum că microromanul lui Gârbea s-ar adresa exclusiv mediului scriitoricesc ● Și asta pentru că H.G. își construiește atât de bine proza încât aceasta se deschide și fără... cheie.

E imposibil să trăiești din scris!

Un excelent dialog între scriitoarea britanică Michele Roberts și scriitorul constănțean Florin Șlapac în **"Tomis"** (nr. 6) ● Spune M.R.: "De la o vreme pot să trăiesc din scris. Dar când rămân fără bani, când se adună mai multe facturi de plătit, fac și altceva. De exemplu cronici literare pentru reviste (în Anglia asta se plătește foarte bine), citesc la diferite întruniri publice poezii sau fragmente de proză (și aici se plătește bine). Alteori lucrez ca reporter pentru radio, prezint un program noaptea târziu" ● Mai spune britanica Roberts că și la ei este aproape imposibil să trăiești din scris, că nu este greu să publici, că dacă ești tânăr și ai o față mai puțin crispată poți să ai succes, că și acolo există critici ● Interesant "proemul deschis" al lui Sorin Tudor Dinco ● Din păcate, nici poza lui și nici a celorlalți scriitori nu sunt deslușibile ● Doar bărboșii Dumitru Calotă și Ștefan Drăghici, după barbă.

O Românie dublă

Redactorii **"României literare"** au realizat un consistent număr dublu în luna iunie (nr. 23-24) ● Consistent nu pentru că e dublu ● "România..." cu pricina conține fragmente inedite dintr-un jurnal de la începutul anilor '80 al lui Marin Sorescu ● Alexandru Condeescu se războiește cu liber-schimbistul Ștefan Cazimir pe motive de Caragiale ● Poftim... ● Alexandra Ciocârlie publică un amplu eseu despre "Euforia teatralității la Plaut" ● Un interviu inedit acordat de Eugène Ionesco profesorului Roger Bensky în 1976, la Paris ● Cu un ochi rece, ca de lunetist, a văzut Marina Constantinescu spectacolul "Azilul de noapte" pus în scenă de Ion Cojar ● Concluzia e limpede: Un spectacol care trebuie neapărat văzut ● Rodica Binder îl intervievează pe Mario Vargas Llosa despre intelectuali, putere și literatură ● M.V.L.: "Nu cred că i se poate oricui cere să fie un om politic. Pentru așa ceva este nevoie de vocație, trebuie să existe o aptitudine și cred că este foarte respectabil cazul acelor intelectuali sau artiști care-și dau seama că nu au nici aptitudini nici chemare pentru viața politică. Cred însă că li se poate cere intelectualilor să nu se excludă din dezbaterile asupra marilor probleme politice, culturale și morale ale timpului. În acest caz afirm că da, trebuie chiar să li se ceară intelectualilor să participe, să se angajeze, să contribuie prin exercițiul critic, prin imaginație mai ales, în acele țări în care democrația este încă fragilă" ● Tot în "R.l.", despre "Un dadaist ceh: Jaroslav Hasek", eseu de Simona Cioculescu.

Bârna lui Mușina și altele

Nichita Danilov îl imortalizează într-un "tablou fără ramă" **("Convorbiri literare"** nr. 6) pe Alexandru Mușina ● Într-un interviu publicat în "Vineri", brașoveanul a pus mâna pe bardă și a început să împartă morți prin taberi ● Și poate că Nichita Danilov nu ar fi avut reacție, dacă judecățile veneau de la un mare poet ● Or Mușina, să avem pardon ● "Marea Doamnă (poezia, n.n.) a divorțat și de Mușina (dacă o fi fost căsătorită vreodată cu el, lucru de care, trebuie să spunem, ne cam îndoim), totuși poetul nu stă în banca lui. El nu tace, ci vorbește. Vorbește cu glas tare. El arată cu degetul paiul din ochii celorlalți, dar nu vede bârna din ochii săi" ● În **"Apostrof"**-ul clujan din iunie, cronici literare de Ion Bălu, Diana Adamek, Victor Cubleșan, Claudiu Groza ● La rubrica "Dosar", Nicolae Balotă e prezent cu însemnări din "Caietul albastru" ● Arhiva revistei conține un epistolar Ion Negoițescu - Virgil Nemoianu ● Poeme de Ion Mureșan (în engleză) și de Andrei Zanca ● Eseuri de Mircea Muthu, Anca Măniuțiu, Dorin Ștefănescu ● "Sunt prin naștere o natură deschisă dialogului", se confesează în **"Cronica"** (nr. 6) Mircea Nedelciu, ajutat de întrebările Cristinei Cîrstea ● Valentin Ciucă îl plânge pe caricaturistul Ștefan Popa Popa's că trăiește într-o Timișoară indiferentă la recordurile mondiale ● Superbă mărturisirea lui Vasile Baghiu, la rubrica intitulată "culisele poeziei" ● Citățm: "Mă gândesc deseori că dacă nu aș fi cunoscut literatura într-un anumit moment al vieții mele aș fi avut șansa să fiu și eu un om ca toți oamenii. Aș fi mers probabil la serviciu în fiecare zi, cum merg și acum, dimineața, când lumea pare foarte vioaie, hotărâtă parcă să schimbe lucrurile din temelii, dar aș fi mers mai senin și fără să răsucesc în minte cuvinte și iar cuvinte izvorâte dintr-un colț ascuns al inimii, cuvinte și propoziții și fraze pe care le așteaptă mereu foaia de hârtie predestinată, aș fi mers fără să vorbesc de unul singur, șoptit, mișcându-mi buzele, cum mi se întâmplă" ● Valeriu Stancu prezintă și traduce poezia lui Arthur Haulot, pe ultima pagină a "Cronicii" ● Numărul 6 al revistei ilustrate de literatură și artă **"Viața armatei"** îi este dedicat lui Sașa Pană ● Maiorul Nicolae Baboi transcrie un interviu cu ziaristul Vladimir Pană, fiul poetului ● Interesantul lunar editat de Ministerul Apărării Naționale mai pune în pagină o istorie a prostiilor militare, o discuție dintre George Mihalcea și Doina Cornea, poezii de George Florin Cozma și chiar un poster color cu aruncătorul de proiectile reactive de calibru 227 mm.

RÂSU' - PLÂNSU'

Notă informativă

Ca urmare a discuțiilor noastre, am reușit să stabilesc următoarele: Adrian Păunescu continuă să manifeste o atitudine ostilă față de conducerea de Partid și de Stat.

Acesta se deplasează frecvent în Ardeal, la Săliște, lângă Sibiu, fiind găzduit de un anume Hațegan care ar fi primar al localității. În vizitele sale este însoțit de o tânără blondă, cu care întreține relații intime. Aceasta are vârsta fiului său Andrei, deci foarte tânără, relația dintre cei doi fiind cunoscută și acceptată de părinții acesteia, originari din Galați.

Din discuțiile mele cu Victor a rezultat că în perioadele în care se află la Săliște, Adrian Păunescu este vizitat de un mare număr de persoane care vin la locuința lui Hațegan, cu mașini, în special din București, Brașov și Sibiu.

La aceste întâlniri, Adrian Păunescu face afirmații tendențioase la adresa Conducătorilor de Partid și în repetate rânduri recită din versurile sale care au această tentă.

Aceste poezii sunt scrise în mare parte în perioadele de timp în care locuiește la Hațegan unde se pare că le păstrează în manuscris. Este semnificativ că în perioadele în care se află la Săliște cu întreaga clică se organizează mese îmbelșugate asemenea unor nunți. Zilnic prin grija lui Hațegan, sunt aduse la locuința sa coșuri cu alimente proaspete, brânză de bivoliță, cantități însemnate de băuturi și înghețată (care este preferată de mica dulcinee blondă).

Toate acestea sunt comentate negativ de localnici, care se minunează de petrecerile organizate în curtea lui Hațegan. Am stabilit cu Victor și Puiu, relațiile mele de mare încredere - prezentate anterior - să confirm că particip la întrunirile ce vor avea loc la Hațegan pentru a obține noi date care privesc atitudinea manifestată în ultimul timp de omul nostru de la Bârca.

9 iunie 1983

("Nota informativă" către Securitate a lui Corneliu Vadim Tudor în legătură cu Adrian Păunescu, după "Ziua", 3 iulie 1998, p. 3)

Departe de Shanghai

Mircea Mihăieș

Nu călcați linia galbenă!

De la Hong Kong la Kunming, principalul oraș al provinciei Yunnan, sunt vreo mie două sute de kilometri, dar și o mai lungă călătorie în timp. Din New York-ul asiatic, iată-ne plonjați într-o Moscovă extrem-orientală a anilor '50. Aeroportul amintește izbitor de porțile aeriene militarizate, atât de familiare locuitorilor de dincolo de cortina de fier. Formalitățile vamale sunt destule de simple, dar o femeie-polițist mă apucă, mai degrabă violent decât tandru, de braț și mă zgâlțâie pentru neglijența de a fi călcat câțiva centimetri dincolo de linia galbenă ce demarchează vama. În mod clar, chinezii ne arată un fel de ostilitate asezonată cu indiferență, ca și cum am fi o cantitate neglijabilă, dar supărătoare. Cineva îmi spune că la fel îi tratează vameșii români pe chinezii sosiți la București.

Dedați la deliciile anarhismului ɔostrevoluționar, am uitat că socialismul nseamnă disciplină și ierarhie, ordine și ;rade. Abia ieșiți din aeroport, mesagerii Jniunii Scriitorilor Chinezi vor să știe "cine conducătorul delegației". Nu știu de ce, orții au căzut pe mine. Sunt imediat izolat e "membrii de rând": îi văd pe Ileana Ǎălăncioiu și pe Gabriel Chifu dispărând ıtr-un Volgswagen, în timp ce eu sunt ıvitat, politicos, dar ferm, într-o limuzină eagră: tratament de lux pentru un oaspete e seamă!

Am și traducător - nu din engleză cum ıă așteptăm, ci direct din română! O română npecabilă, pe care o controlează până în ɛle mai mici detalii. Mă comport demn, ɔrnic să nu stric încă atmosfera de ɔlemnitate ce domnește între noi. Străbatem ıteva străzi mărginite de blocuri. Parc-am acasă. Blocuri pe care le întâlnești și la ɛlgrad, și la Varșovia, și la Moscova, și București. Cuvintele care descriu ımunismul drept o nebunie care a cuprins mea "de la Barcelona la Shanghai" mi se r aici incredibil de reale - au o consistență ıterială.

Câteva zile mai târziu, aveam să nstatăm că orașul are și o altă față. ːcidentalizat spectaculos, el palpită o viață ɔnomică asemănătoare cu a Hong Kong-ıi. Fiecare parter de bloc, fiecare gang, care fereastră e un magazin, un corn al undenței din care se revarsă literalmente stradă supraproducția manufacturier-lustrială a unui Chine pornite la cucerirea ɔnomică a lumii. Recunosc, din mers, ișii, sandalele de plajă, ascuțitorile, etele, gumele de șters, tricourile **Made China**. Doar că aici mi se par, toate, mai fuite.

Negocierea prețurile e, ca în toată Asia, ıcipala ocupație a chinezului. Încă un ier din Paradisul evaziunii fiscale. Cum ții, de altfel, socoteala milioanelor de runte produse, care trec dintr-o mână în cu un firesc plin de grație, cu iluzia că îndoi, vânzător și cumpărător, au făcut acere? Nu-mi dau seama de unde provine ă această marfă pestriță, însă mi-e limpede ːa intră în însăși compoziția chimică a ılui: parcă ar cădea, necontenit, sufocant, r-o streașină a cerului.

Prima "masă oficială" ("Un banchet în area delegației române", anunță pompos ucătorul, pe care un scriitor român l-a zat, în urmă cu vreo doi ani, Merișor). tem conduși într-un amestec de cantină ːcitorească și cămin cultural. De fapt, l special amenajat pentru delegații străine, de separeuri, se numește "Centrul nirilor prietenești". O echipă de scriitori ezi deja ne așteaptă. Da, au mai întâlnit âni, unii dintre ei chiar au vizitat ıânia. A fost și singura lor plecare în nătate. Însă cu toții, fie că au ieșit sau nu din China, văzuseră filmul lui Ciulei, "Valurile Dunării". Un subiect de conversație gras. Ne înfruptăm din el, pentru că astfel măcar avem scuza că nu ne atingem nici de mâncarea, nici de băutura tulbure despre care aflăm că ar fi vin de orez roșu. Un comentariu perfect, peste timp, al edulcoratului film realist-socialist al marelui regizor.

Lama zburător

Mănăstirea budistă Gui-Hua, Tibetul de răsărit.

Ca în orice expediție inițiatică, secretele nu se relevă de la început. Prima descindere, ce anunță doar o simplă excursie pigmentată de imaginea unei lamaserii în care primitivismul e păstrat intact, a rămas pur superficială. Ne-am plimbat prin curtea mănăstirii, în care muncitori harnici ciopleau de zor mari bucăți de piatră.

Ghidul nostru, Gao Xing, e din ce în ce mai puțin demn de încredere. Ne dezinformează cu șarm, ne dezinformează cu voluptate. Nimic din ce ne spune nu se potrivește cu ceea ce vedem. Când îndrăznim să-l contrazicem, susură împăciuitorist: "Am să mă interesez!" Aflăm, totuși, de la el că templul e o replică a marii mănăstiri Buddha-La, reședința din Lhassa a lui Dalai-Lama. Și că majoritatea templelor budhiste au fost fie dărâmate, fie lăsate în paragină în timpul revoluției culturale. Ne mai informează că cele trei nivele ale templelor budiste sugerează, simbolic, drumul ascensional spre lumină, dinspre penumbra de la sol, spre lumina învăluitoare, plină de strălucire, de la nivelul de sus. De fapt, ne anunță ghidul nostru, budismul e o religie a luminii! Norocul și întâmplarea au făcut ca, în holul hotelului, așteptându-i pe mereu nedisciplinații mei colegi de "delegație", să intru în vorbă cu o superbă tibetancă, pe care o observasem cu o seară înainte. Voiam doar să-mi arate, pe o hartă, unde ne aflăm. Pune degetul și deduc că suntem undeva în nordul Birmaniei, la granița cu Butthanul. Mă mulțumesc cu această informație, însă ea îmi propune să ne conducă la mănăstire. Îi spun că am văzut-o, iar ea îmi replică: "N-ați văzut nimic!"

Facem drumul întors, e după-amiază, soarele strălucește, totul e cufundat într-o liniște binefăcătoare. Uluitoare e metamorfoza ghidei noastre improvizate: din personajul mai degrabă frivol, care vorbea râzând în hohote la telefon, în fața recepției hotelului, de cum pătrundem pe poarta mănăstirii se transformă într-o femeie aspră, introvertită, a cărei întreagă existență era concentrată în ochii negri strălucitori. Suntem în anticamera lui Keshi Gamu lama, șeful spiritual al mănăstirii.

Urcăm la etajul superior al templului și, după ce Longbu Zuoma, însoțitoarea, i se adresează lui lama, acesta ne invită să ne apropiem. Ne trece peste umeri șalul galben al fericirii și bucuriei de a trăi și, cu gesturi de prestidigitator, ne leagă de gât un șnur roșu: șeful spiritual al mănăstirii ne-a acceptat drept prieteni.

Am timp să-l studiez, în timp ce Ileana Mălăncioiu și Gabriel Chifu se supun solemn ritualului. Cu o privire ce vede dincolo de noi, Keshi Gamu e însăși imaginea ascezei orientale: brațele slabe, puținătatea corpului ce nu părăsește, ore în șir, poziția lotus, reamintind-o pe acea a lui Buddha, cel trezit din lunga meditație, solemnitatea firească a fiecărui gest al său sunt copleșitoare.

Pe când restul grupului face din nou turul mănăstirii, parcă hipnotizat, mă întorc în camera de la etaj unde lama, singur, părăsit de ucenici și de vizitatori, citește. Încăperea e învăluită într-un fum cu miros dulce-acrișor: ca vechi locuitor al cartierului artistic al Washingtonului, identific imediat sursa: opium. Îl privesc nemișcat, câteva minute, cum, ușor aplecat spre dreapta, contemplă ciudatele semne ale cărții. Într-un târziu, parcă simțind că se mai află cineva în cameră ridică spre mine o privire indescriptibilă: pupila, neagră, e mărită enorm. Albul ochilor e inexistent. Nu știu dacă mă vede, pentru că goliciunea desăvârșită a ochilor lui nu comunică nimic. Privirea trece prin mine, mă ocolește, mă învăluie și cad și eu într-un gol temporal. Nu știu câtă vreme a trecut astfel. Când, în fine, fac, parcă în transă, un pas înapoi, să ies din încăpere, lama, zâmbind prietenos, fără să părăsească poziția de meditație, începe să leviteze.

Ceaiul doctorului Ho

Doctorul Ho e un escroc plin de farmec. Pare un maestru de karate, dar nu e decât un bussiness-man rural. Ne invită cu gesturi largi, cu un glas volubil, să intrăm în cabinetul lui. Ezităm, deși ne-am săturat de cât praf am înghițit în drum spre satul acesta din creștetul munților. Albul dubios al halatului purtat de doctorul Ho nu e prea îmbietor. În cele din urmă, ne facem curaj și pătrundem într-o încăpere mizeră, tapetată cu planșe reprezentând corpul omenesc.

Doctorul Ho vindecă orice boală. Firește, orice boală serioasă: cancer, leucemie, SIDA. El vindecă bolile inimii, ale ficatului, ale stomacului. Vindecă de melancolie, de stres, de impotență. Cum procedează? Prin puterea miraculoasă a ceaiurilor. Prin combinații alchimice de ceaiuri: ceaiul de zăpadă, ceaiul de fericire, ceaiul de înțelepciune. Plin de mândrie, ne arată un teanc uriaș de scrisori. Iată, acest tânăr din Wisconsin a suferit de leucemie, iar astăzi e pe deplin vindecat. Uite, o femeie din Australia îi mulțumește pentru că ceaiul magic i-a redus liniștea conjugală. Au fost și europeni pe aici? Sunteți bulgari, cehi, polonezi, kurzi? Nu, suntem români. A, români, italieni! Nu, doar români.

Doctorul Ho cunoaște România, are o uriașă corespondență cu pacienți români. Nu-l credem, firește. Nu-l credem, mai ales pentru că ceaiul pe care ni-l aduce are un gust îngrozitor. E ceaiul fericirii, e ceaiul de sănătate. De sănătate în general. Să fiți sănătoși, oaspeți români! Stăm ghemuiți pe niște scăunele și nu îndrăznesc să mă mișc, de teamă că am să destram pânzele de păianjen, că am să găuresc podeaua de lut, că am să răstorn ceaiul. Doctorul Ho baletează printre noi, ne mângâie pe creștete, ne atinge cu smocul de barbă lungă și rară. Barba are o viață a ei proprie, se mișcă în direcții imprevizibile, cu totul independente de direcția de deplasare a doctorului.

Doctorul discută cu Merișor, îl bate prietenos pe umăr pe domnul Ou, șeful scriitorilor din Yunnan, și, într-un târziu, îmi aduce un caiet soios, plin de însemnări. "Read, read!", mă îndeamnă doctorul Ho. "Citește, citește!" A învățat engleza în al doilea război mondial, de la un american căzut cu avionul chiar dincolo de deal, în Shangri La. Un băiat foarte de treabă, un ofițer care, după război, a și scris o carte despre acest ținut. A scris o carte chiar despre doctorul Ho, despre tânărul doctor Ho.

Nu-i mai urmăresc baletul, pentru că între timp, răsfoind cu precauție caietul, ochii mi-au căzut pe câteva cuvinte românești: "Călătorule îndepărtat, fii binevenit! Înțelege-l pe doctorul Ho, e plin de bune intenții! Atenție doar la ceai!" Mă opresc din citit, pentru că ceaiul miraculos al doctorului Ho începe să-și facă efectul. Caut din priviri un loc mai ferit, însă degeaba. Strâng din dinți, răsfoiesc mai departe. Vorba poetului: "Nu râde, citește-nainte!" Nu-mi arde de râs, deloc nu-mi arde de râs. Americani, francezi, portughezi, birmanezi brazilieni, polonezi, armeni, indieni, sud-americani, filipinezi. Și din nou români: "Dacă doriți să ajungeți la Lhassa, ocoliți drumurile principale. Feriți-vă de pichetele de control. Evitați trenul, gările, orașele mari. Schimbați mașinile cât mai des. Folosiți autostopul, dar nu spuneți că mergeți la Lhassa, pretindeți că vreți să ajungeți în India sau în Pakistan. După ce ați ajuns la Lhassa, încercați să obțineți o viză de ședere cât mai lungă. Dacă sunteți refuzați, reveniți a doua zi, când poate funcționarii vor fi mai amabili. Viața în Tibet e foarte ieftină. Cu o sută de dolari puteți rezista o lună-două. Orice mănăstire va fi încântată să vă adăpostească. Dar nu faceți politică, nu criticați regimul, nu lăsați impresia că vă interesează prea mult schimbările din China. Și, mai ales, atenție la ceaiul doctorului Ho!"

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți
Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Doru Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT, S.C. LOCUINȚE CON-PROIECT.

Annie Ernaux ne vorbește
DESPRE A SCRIE ȘI A TRĂDA

Interviu realizat de Cătălin Lazurca

Unul dintre cei mai cunoscuți scriitori francezi contemporani, Annie Ernaux, a vizitat, la invitația Centrului Cultural Francez, Timișoara. Un bun prilej pentru scriitorii și cunoscătorii literaturii franceze din Timișoara de a întâlni o prozatoare de mare succes, ale cărei cărți sunt studiate în liceele și facultățile Franței, tradusă în foarte multe limbi, din păcate nu și în românește. Recunoscută mai ales pentru cruzimea scrierilor sale autobiografice, Annie Ernaux reușește să provoace câte un mic scandal la fiecare nouă carte publicată.

- Prin romanele autobiografice scrise, ați devenit un personaj literar. Detaliile vieții dumneavoastră au fost făcute publice. Totuși, aș dori să vă provoc să-mi vorbiți despre scriitoarea Annie Ernaux, despre itinerarul dumneavoastră literar, despre statutul de autor al unor romane cu mare succes la public.

- Chiar despre asta mi-ar și plăcea să vorbesc. Așadar, cum am început să scriu: în cazul meu nu e vorba deloc de un parcurs literar fulgurant, rapid. Dorința de a scrie și, bineînțeles, de a publica s-a manifestat pe când aveam 20 de ani. Atunci am avut conștiința clară că vreau să devin scriitoare. Dar, în acești timp, trebuia să-mi continui studiile pentru a putea face singurul lucru pe care puteam să-l fac, anume să devin profesoară de literatură. Asta era singura posibilitate, căci, după cum știți, provin dintr-un mediu popular, provincial, eram lipsită de relații, de sprijinitori. Am scris, deci, primul meu roman la vârsta de 22 de ani, fiind studentă la acea vreme. L-am trimis la Paris, la Seuil, însă am fost refuzată. Lucrul acesta nu m-a descurajat prea tare, îmi doream pe mai departe să scriu, însă viața, pe atunci, nu-mi era tocmai ușoară. Trebuia să-mi iau examenele, apoi m-am căsătorit și am făcut foarte repede doi copii. Am obținut un post de profesoară foarte departe de casă, scriam mai mult în vacanțe, în fine, m-am reapucat de scris 10 ani mai târziu. Primul meu roman, *Les armoires vides*, vorbește despre aceeași ruptură cu mediul meu social, însă într-o altă modalitate decât în *La place*. Cartea a fost acceptată de două edituri pariziene, Gallimard și Grasset. Eram pe atunci profesoară, cum de altfel sunt și acum. Am beneficiat de o foarte bună critică, la fel ca și pentru cărțile care au urmat, mai cu seamă pentru cea de-a patra dintre ele, *La place*, care a primit premiul Renaudot la sfârșitul anului 1984, după ce, o dată cu apariția în librării, stârnise multă vâlvă și se vânduse chiar foarte bine. Fiecare carte a mea a fost primită excelent de critici, însă e adevărat că, uneori, am avut parte și de critici foarte violente. Cam acesta a fost destinul fiecărei cărți publicate de mine: o foarte bună vânzare, succes de public, o critică laudativă și apoi una demolatoare. Asta e foarte bine, mi-a plăcut de fiecare dată.

- Se pare că, în Franța și nu numai, cititorii dumneavoastră se transformă în adevărați fani. Citeam pe Internet prezentarea ultimei dumneavoastră cărți în care exista o frază ce spunea cam următoarele: fanii lui Annie Ernaux pot afla în această carte noi detalii savuroase ale vieții ei personale, de familie.

- E totuși vorba de o prezentare răutăcioasă. Nu putem vorbi chiar de fanatism, însă cărțile mele sunt foarte studiate, la orele de literatură în liceu, de către studenții care își fac lucrări de diplomă sau masterat. Succesul nu mi-a schimbat totul și prea mult viața: sunt în continuare profesoară, predau prin corespondență deja de mai bine de 20 de ani. Nu există schimbări deosebite în viața mea deși, bineînțeles acum sunt invitată în străinătate. Iată-mă, de pildă, acum în România.

- Știu că nu este prima dumneavoastră călătorie într-o țară din Est.

- Într-adevăr, și asta pentru că am fost tradusă în aceste țări, în rusă, de exemplu, *La place*, e tradusă în poloneză, în maghiară, în maghiară a apărut și *Une femme gelée*, au apărut traduceri ale cărților mele în bulgară, în cehă și slovacă. Însă, de traducerile cele mai multe și mai importante am beneficiat în Statele Unite și în Japonia.

- Există în România o dispută privind importanța, mai ales precuniară, a unui premiu literar. Care a fost rolul în cariera dumneavoastră, a premiului Renaudot?

- În Franța există foarte, foarte multe premii literare, însă cu adevărat importante și care asigură succesul de vânzări, succesul financiar, sunt doar vreo patru, cinci. Eu am primit unul din aceste premii. Însă, trebuie subliniat acest lucru, publicul care cumpără cărți încununate de premii nu este întotdeauna un public avizat. Există în Franța acest obicei de a cumpăra premiile: Goncourt, Renaudot, Femina și, în mai mică măsură, Medicis. Premiile sunt acordate înainte de Crăciun, deci lumea cumpără cărțile. Autorul are parte de un mare succes de casă, însă pe mai departe nimic nu-l poate asigura că va rămâne în atenția publicului și a criticii. Nu este, din fericire, cazul meu.

- «Scrisul este singura salvare când ai trădat». Este motto-ul din *La place*. Citeam recent *Testamentele trădate* ale lui Milan Kundera, o carte care pune problema statutului moral al literaturii confesive. A scrie despre cei apropiați poate însemna uneori a-i trăda.

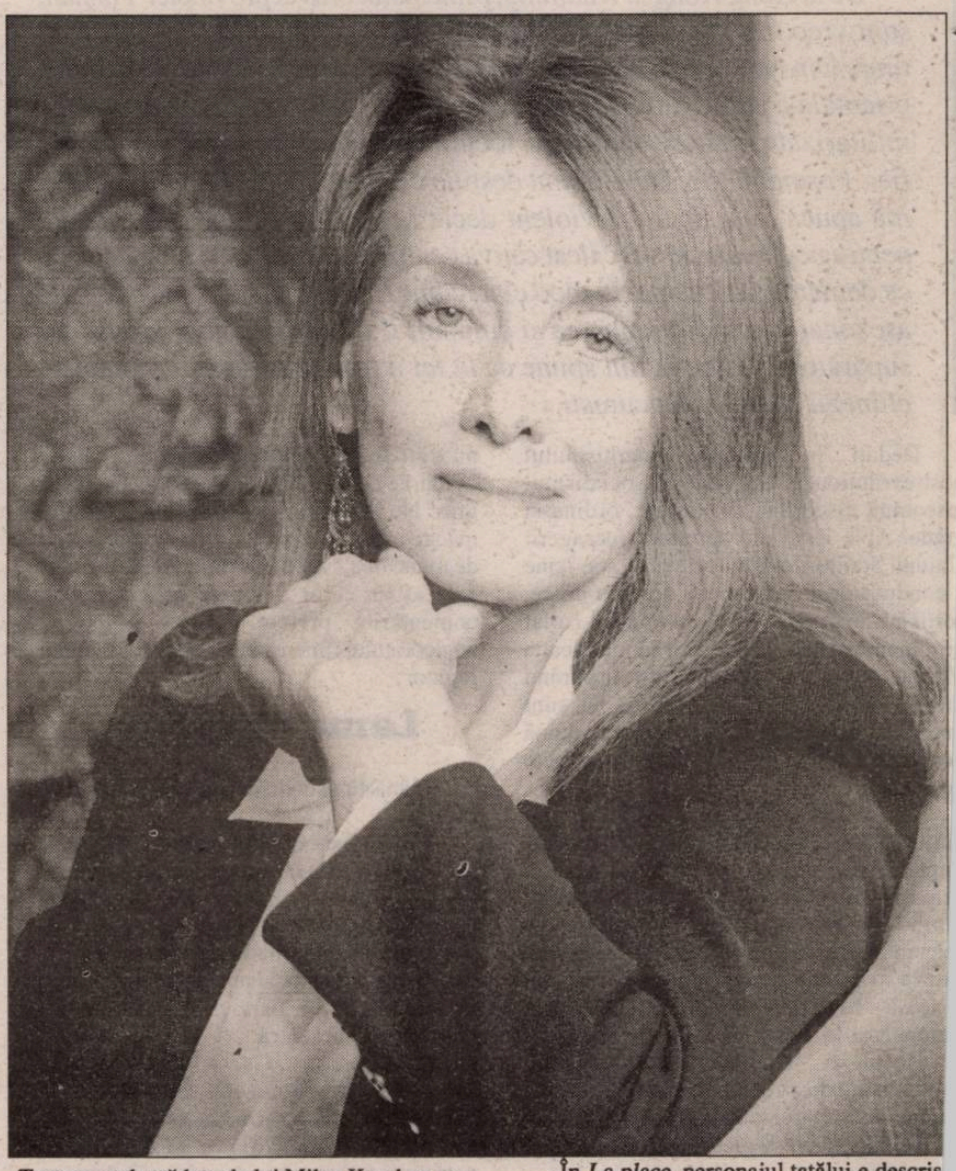

- Ați răsturnat deci motto-ul meu. Trebuie să reflectăm totuși asupra sensului verbului «a trăda». Eu folosesc fraza lui Genet ca epigraf pentru că am avut mereu sentimentul că mi-am trădat clasa originară. Iată de ce trebuie să scriu. Apoi, a scrie poate semnifica o trădare în plus prin felul de a scrie: aș fi putut scrie despre tatăl meu într-o modalitate care m-ar fi plasat încă o dată în afara lumii mele originare. Nu cred că prin ceea ce am scris am trădat o dată în plus lumea din care provin sau pe tatăl meu. Sunt absolut convinsă că n-am trădat pe nimeni, iar această convingere mi-o dă faptul că, mai întâi, familia mea a considerat această carte ca fiind foarte importantă, iar mai apoi, scrisorile trimise de cititori mărturiseau că această istorie de familie, povestea rupturii de clasa tatălui meu li se pare autentică, căci ei, cititorii, se regăsesc în ea. În ceea ce-l privește pe Kundera, trebuie să vă spun că, personal, consider că poziția lui în literatură este una cu desăvârșire teroristă. El a decis, o dată pentru totdeauna, că romanul este singura modalitate posibilă de a face literatură. Așadar, se împotrivește oricărei maniere autobiografice de a scrie. Nu se știe de ce a hotărât el asta, deoarece mi se pare că adoptă poziția afirmației lipsite de analiză.

- Refuzați termenul de «roman» ca nepotrivit pentru *La place*. Care este termenul ce i se potrivește atunci?

- Există un termen englezesc ce mi se pare potrivit, acela de *non-fiction novel*.

În definitiv, cred că în cazul acesta am putea vorbi de o auto-etno-socio-biografie. Ceea ce m-a interesat nu a fost defel anecdoticul, ci analiza, iar asta ține în bună parte de eseistică.

- În *La place*, personajul tatălui e descris ca trăind sub imperiul necesității. Dumneavoastră, dimpotrivă, ați ales libertatea.

- Nu am ales, lucrul trebuie neapărat spus: am avut posibilitatea de a alege, însă, la început nu eu sunt cea care alege. Părinții sunt cei care au ales școala pe care trebuia s-o urmez, școala normală, trebuia, potrivit lor, să devin învățătoare. Pentru ei, chiar și așa, a fost o alegere dificilă, pentru că în acel mediu, toți copiii abandonau școala la vârsta de 14 ani pentru a munci, chiar dacă erau foarte înzestrați pentru învățătură. Deci ei au fost cei care au ales atunci pentru mine, mai târziu însă, și asta a fost alegerea mea, mi-am continuat studiile.

- Prin lecturi, prin pregătirea academică ați reușit să pătrundeți în mediul mic burghez. Ceea ce mi se pare paradoxal este faptul că dumneavoastră vedeți în spațiul mic-burghez tradițional, un spațiu al constrângerilor și conformismelor, un spațiu al libertății.

- Dar trebuie recunoscut un fapt simplu: acest mediu îți oferă o libertate fundamentală, libertatea economică, iar dacă vorbim de burghezia intelectuală, o libertate a limbajului. În definitiv, aici ai mai multă putere. Părinții mei nu aveau nimic din toate acestea. Lucrau foarte mult, nu aveau timp liber, iar gusturile lor nu erau prea cultivate: îi interesa foarte puțin filmul, teatrul deloc, mamei îi plăcea să citească însă nu tatălui meu. Muzica, teatrul pot deschide o lume, însă lipsit de aceste lucruri, ești claustrat. Părăsind o astfel de lume, îți sunt oferite mai multe opțiuni, de pildă își poți permite să călătorești. Înțelegeți, aceasta este libertatea, libertatea e concretă. Cei care ridiculizează burghezia aparțin de obicei micii burghezii aproape o tradiție ce ține însă mai degrabă de secolul XIX. Totuși, cred că 90% dintre scriitorii francezi sunt burghezi. Când îi aparții e mai ușor să critici burghezia.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Biblioteca „ASTRA"
— SIBIU —

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 8 (1399) 15 AUGUST 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

Italia interioară

Jurnal triestin

Umberto Eco în căutarea limbii perfecte

O bunică venețiană

H.-R. Patapievici - Niceea și Galilei: 325 & 1633

Pactul cu diavolul la anul 2000

Marian Papahagi despre infernul, purgatoriul și paradisul culturii

Pactul cu diavolul la anul 2000

Cornel Ungureanu

NICOLAE BREBAN
Ziua şi noaptea
Editura All, 1998, 530 p.

Primul volum al romanului (al ciclului epic?) **Ziua și noaptea** are 530 de pagini. E, între cărțile minuscule ale editorilor și prozatorilor noștri, un tom cu o înfățișare impresionantă. În graba care ne-a cuprins, e greu să citești (e vară, sunt călduri mari) atâta amar de pagini. Și e cu atât mai greu cu cât, ajuns la pag. 529, afli că ești abia la capătul primului volum. Pe de altă parte întâlnești un Breban pe care îl știai din **Animale bolnave** (un criminal trebuie descoperit, o crimă trebuie explicată: de ce a fost ucis aparent inofensivul domn Herr), din **În absența stăpânilor** (cum se desfășoară relația dintre "oamenii bătrâni", dintre mamă și fiică: dintre personajele care trăiesc în afara forțelor ordonatoare), din **Îngerul de gips** (cum se angajează personajele în relația cu grupul social; cum se adună un număr de personaje în jurul unui ins de excepție), din **Don Juan** (Ziua și noaptea conține - reia - pagini despre arta seducției și despre psihologia seducătorului brebanian; despre victimele seducătorului și despre posibilul lor discurs; despre erotica frigidă a brebanienilor de excepție), dar mai ales din **Bunavestire.** Personajele din Bunavestire (**Farca**) sunt convocate - fără insistență - la noile întâlniri. Ele propun o nouă așezare spirituală. Aș spune o nouă "religie" dacă în epoca noastră jurnalistică această sintagmă nu ar trezi neobișnuite suspiciuni. **Bunavestire** era o carte a sfidării, diabolică pentru regimul anului 77 al României socialiste multilateral dezvoltate. Venea contra curentului. Noua religie, noul profet protejau un discurs nu doar subversiv, ci și iritant. Dar iritant pentru ideologii care mai credeau într-o ordine și într-un sens al "umanului". **Bunavestire** voia să fie o carte, un roman total. O opera magna care să evoce Întemeierea noii religii. **Ziua și noaptea** rescrie **Bunavestire** în numele unor alianțe noi.

*

Numele personajelor sunt, în felul lor, recapitulative. Dar nu la modul limpede, explicit, cu bună așezare în constelațiile simbolice. Cel Ucis la începutul romanului se numește Herrgot - Domnul Dumnezeu. Dar, ca și când în alte cazuri de brebanieni exponențiali, el mai poartă și alte nume: de la poliție naratorul află că Herrgot se mai numește Hyppolit și Calistrat! **Hergot** e numele pe care își transferă greutatea un roman al lui G. Călinescu. oricum, pe majoritatea paginilor ucisul domn Hergot este numit **herr: Domnul**. A rămas Domnul, fără vreo conotație specială. Femeia de serviciu a blocului în care locuiește Hergot se numește Cătălina, cel care narează se cheamă Calimachi. Primul, maestru spiritual, se numește Martinetti: e un ins format în Clujul lui Blaga, Dimitrie Popovici. Cine vrea, poate glosa la infinit asupra acestui nume, ca și asupra numelui celuilalt maestru spiritual, Jiquidi. Cine mai păstrează cărțile despre Caragiale din anii '50 va vedea că ele sunt ilustrate de un caricaturist cu acest nume. Dar Jiquidi ar mai putea fi transcrierea sofisticată (intelectualizată!) a unui nume ilustrând universurile "de jos": jigodie.

*

Există și o lume de jos, a substantivelor comune: o distingem și prin onomastică. O onomastică deja consacrată de lectura ziarelor: Dumitrașcu, Minodora, Nadia, sunt câteva nume ale "oximoroniei" brebaniene. Din când în când sunt anexate și nume alintate ale istoriei culturii. Există și o Miranda, posibil personaj al unei posibile **Furtuni**. Cartea începe cu un **Cicerone**. Registrul aluziv al cărții lui Nicolae Breban este în continuă explozie. Este acaparator, în numele unei vocații românești care se mărturisește ca "vocație sacră".

*

Există în acest roman un tur de forță al eseistului Nicolae Breban. Fiecare dintre "maeștrii spirituali" se reclamă dintr-un anumit context, desenat cu grație și fervoare. Iată-l pe Martinetti:

"I-am cunoscut pe Bazil Munteanu, pe Dan Botta, pe D. Popovici, un ins cu geniu, pe Blaga, chiar (...). De Blaga mă despărțea scepticismul său, melancolia sa expresă și faptul că pe vremea aceea nu-i înțelegeam poezia și nici teatrul său. De fiecare dată când îi vorbeam de sistemul său filozofic, de ‹‹diferențialele divine››, ‹‹matricea stilistică››, ‹‹geneza metaforei›› și celelalte, el mă-ntrerupea, parcă nemulțumit și mă-ntreba, revenea mereu la poezie... șoptindu-mi că acolo, în teatrul său se ascundea întreaga sa esență de gândire ‹‹și chiar mai mult decât atât››, ceea ce nu îndrăznise să spună în limbajul noțional al eseurilor sale. Ca să mă apăr, îl comparam cu Goethe, criticam aspru sistemul comunist ce îl cenzura, ce îl împiedica să publice, dar eram destul de tânăr, de insuportabil de sincer încât să nu-i ascund că teatrul său, poezia, dar mai ales teatrul său mă dezamăgeau... Ah, de i-ai fi văzut masca sa tristă, brusc înghețată, iar azi, când știu bine poezia și când îmi dau seama că este sinteza lirică cea mai profundă după Eminescu, azi îmi vine să-mi dau palme. Dar mai ales teatrul... (...). Milă, compasiune vie, așa cum o arată uneori tinerii, ce te poate jigni, jena, ce te poate împiedeca să ai relații normale cu celălalt. Era un sfânt Blaga, un sfânt liniștit, aș zice un ‹‹sfânt modern››, asta din cauza ciudatului său donjuanism de care s-a vorbit prea puțin până acum. Ai citit ‹‹Luntrea lui Caron››?

Martinetti-Breban analizează aproape delirant romanul, dar numai pe o pagină. Blaga-Don Juan-Don Quijote-Crist se anunță un bun conducător de amoralitate pentru profesorul Martinetti. De altfel, cred că nimeni n-a înțeles mai bine decât Nicolae Breban demonismul lui Lucian Blaga: culoarul care urcă de la **Faust** la **Tulburarea apelor** și de acolo la **Luntrea lui Caron.** De altfel, cred că o nouă lectură a acestui roman va câștiga (aș spune: va câștiga totul) dacă îl citim prin filiera analizelor (și a romanului) brebaniene.

*

Vreau să spun că forța de eseist a lui Nicolae Breban pare mai puternică (mai puternică decât oriunde) în acest roman al ambivalențelor. Eseul, mereu puternic, hrănit din obsesii culturale quasiadolescentine (vezi lectura, literalmente superbă, a versului: **brat molatic ca gândirea unui împărat poet**) se revarsă, în ultima instanță, pe teritoriul politicului.

Eseistica lui Breban creează, în ultimă instanță, un roman de idei - un roman care își urmează, cu încrâncenare, cu fanatism, proiectul lui. Dacă Breban glosează, în stilul său aluziv, despre Settembrini și Naphta, umanistul și antiumanistul din romanul lui Thomas Mann vor fi reașezați într-o ecuație a dezastrului umanismelor.

Romanul e, prin urmare, al sfidării, al provocării, al asediului. El așează obișnuințele noastre de cititor sub semnul întrebării. Nietzsche (cel din care coboară dialogul dintre Settembrini și Naphta) îl va întâlni, în anul de grație 2000, pe marchizul de Sade. El este noul model, noul hobby, noua iluzie mântuitoare.

Dincolo de acestea, criticul trebuie să-și păstreze rezervele pentru comentariul pe care îl va face "la finalul lecturii". Gândurile "duse până la capăt" de personajele lui Nicolae Breban se referă mereu la prezent. par confiscate mereu de politic. Dar prezentul lui Breban e foarte diferit de prezentul foiletonistic: e profund acuzator la adresa lui. Prezentul brebanian, ca și politicul brebanian se hrănesc dintr-o actualitate a himerei. Am spune: o actualitate lirică.

O actualitate lirică în care accentele sunt puse asupra crimei. Căci dacă personajele lui Breban sunt mai degrabă vârtejuri ale autocontestației, ale autodistrugerii, insul actualizat de moartea (de asasinatul) Hergot (a lui Herr, a lui Herrlich etc.) este Raskolnikov. Care ar fi, în epoca noastră foiletonistică, îndreptățirea acestui erou literar, al acestui personaj care încheie ideologiile secolului al XIX-lea?

Ca întotdeauna, N. Breban își asumă riscul, într-o carte tulburătoare. Un antiroman în toată puterea cuvântului, guvernat de paradigma **Anti.**

Am mai citit...

1. **Nicolae Breban la 1989**. Cine va alcătui o simptomatologie a finalului epocii comuniste va trebui să așeze această carte între documentele de primă importanță. Setos de mari pariuri (ca întotdeauna), eminentul eseist scrie despre "spiritul românesc" (recitindu-i pe cei mari ai "spiritului", analizând modele mari, de la Eminescu la Blaga), dar și despre raporturile (pentru unii, paradoxale) ale artistului, ale intelectualului cu dictatura. Pentru prima dată cineva evocă istoria Uniunii Scriitorilor (anii șaizeci, anii șaptezeci) din interior. O face cu iubire. Emoționant e sentimentul solidarității de generație - de prietenie, trăit cu intensitate rarisimă de Nicolae Breban.

2. **Despre utopiile necesare.** Un instrument de lucru important realizează Ovidiu Pecican prin volumul **O utopie tangibilă. Convorbiri cu Nicolae Breban**, apărut cu întârziere explicabilă. Un **Breban par lui même**, așa cum merită importantul romancier, care beneficiază (deci) de aportul unui tânăr "specializat" în disciplina Breban. Să menționăm că Ovidiu Pecican prefațează, cu înțelegere, dificila carte care este **Spiritul românesc în cumpătul vremii. Utopiile**... lui Pecican inaugurează seria de cărți-dialog cu (despre) Breban. (Nu știm încă dacă a apărut volumul semnat de Dorin Popa) Există unul, pe care l-am nedreptățit, de C. Iftimie.

3. **Antimemoriile lui Grobei** e titlul excelentului eseu monografic despre opera lui Breban semnat de Laura Pavel, "‹‹Ființa însuflețită a exoticului›› sau despre dubla hipnoză a romanului brebanian" atrage atenția asupra câtorva eminenți autori de școală brebaniană, precum Mircea Săndulescu, Stelian Tănase, Florin Sicoe. Aș mai spune că debuturile lui Mihai Sin sau Gheorghe Schwartz nu ignorau decolajul brebanian. Excepționala cercetare a Laurei Pavel (sprijinită de lectura exhaustivă a textelor consacrate lui Nicolae Breban) e prefațată, cu inteligență, de coordonatoarea colecției **Akademos** a "Editurii didactice și pedagogice", Irina Petraș.

---

*1. **Nicolae Breban - Spiritul românesc în fața unei dictaturi,** prefață de Ovidiu Pecican, Editura Nord-Est, 1997; 2. **O utopie tangibilă. Convorbiri cu Nicolae Breban**. O antologie de Ovidiu Pecican, Editura Didactică și Pedagogică, 1994; 3. Laura Pavel, **Antimemoriile lui Grobei.** Eseu monografic despre opera lui Nicolae Breban, Cuvânt înainte de Irina Petraș, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.*

COPYRIGHT

Pasărea Phoenix

Șerban Foarță

"Sacrum Soli id animal..."
(Tacit, Annales, VI, 34)

I)
Iată că se-ntoarce cel ce, singur, harul
are de-a renaște, curățit prin jarul
rugului extatic; cel hrănit cu-ambrozie,
La Livan, de Duhu'; pasărea cea roșie.

Iată că-l așteaptă, -n cea mai albă sfită,
cel ce-ngână: Nu ne duce-ntru ispită!...
... Iese-i, la Iliopol, înainte-apreftul,
celui ce, de Duhu', e hrănit de-a dreptul
nouă ani de-a rândul; pentru ca, la finea
lor, să mi se-așeze, cel hrănit din sinea
lui, pre ijertfelnic: să-și dea foc, să ardă
'n repede văpaie de lumină 'naltă!

II)
Dar, luminat lăuntric, Oul
cu, -n sine, -nfășuratu-i ins:
matrice,
athanor încins,
din care va să urce noul,

întraripatul soare: pui
de pajură, în cunoștință
de sine?...
(Flacără nestinsă,
înmiresmat, penetul lui!)

... În sine-adună-te și vezi-ți
viețile, -ntr-însul, ca-ntr-un bulz;
și, ca viței, ai să zburzi,
atunci, pe verdele livezii!

III
Iată că renaște cel ce, singur, are
harul de-a se-ntoarce, curățit prin, mare,
flacără; de Duhu', cel hrănit cu-ambrozie,
'n vârf de chedru verde: cumpănă și osie,

nouă ani de-a rândul; după care, nouă,
penele-i se împlu, matinal, de rouă...
... După care, toaca dacă bate, -mi intră,
preajma-nmiresmând-o, -n vrednica incintă;

vine de se-așează pe jertvelnic, arde
'n repede lumină de văpăi înalte:
ca să-l afle-aurora iarăși viu și fraged!...
... El, pe-a cărui piatră nu e scris:

HIC JACET

Cad alte tabu-uri

Ion Bulei

Vaticanul a deschis, în surdină, arhivele Congregației pentru Doctrina Credinței, ex Sant'Uffizio. O știre care face vâlvă. Pentru că e vorba de cea mai secretă arhivă a Bisericii catolice, niciodată cercetată - arhiva proceselor organizate de Santa Inquisizione.

Decizia vine în atmosfera de pregătire a Jubileului din 2000 și e legată de procesul de revizuire istorică pe care Papa Ioan Paul II îl promovează. Scrisoarea apostolică *Terzio millenio adveniente* cere Bisericii să-și revizuiască trecutul în chip critic. Anul trecut a fost organizat un colocviu asupra rădăcinilor creștine ale antisemitismului. În ianuarie va fi organizat un altul, asupra Inchiziției romane. Deschiderea arhivelor Inchiziției tocmai de acest colocviu e legată. Și, în acest chip, se vor cunoaște, în sfârșit, detaliile unor procese celebre, cum este acela al lui Galileo Galilei, se vor cunoaște rapoartele inchizitorilor locali către Roma, procesele verbale ale reuniunilor Inchiziției Romane, principalele documente strategice ale Inchiziției. Se va cunoaște lupta împotriva devierilor de la "dreapta credință" prezentă ca o preocupare centrală a bisericii încă de la primele concilii, din 325 sau 681, se va ști acțiunea dominicanilor și franciscanilor contra tuturor acelora care visau o reînnoire morală și spirituală a bisericii Occidentului (și nu numai) și pe care îi condamna Papa Luciu III în 1184 sau Inocențiu al IV-lea cu Bula sa *Ad estirpanda*. Se va mai aduce astfel un spor în cunoașterea noastră despre cele trecute. Substanțial se speră, chiar dacă, în veacul trecut, în fața năvalei curentelor democratice, biserica a simțit nevoia să se apere, distrugând multe urme lăsate de ea în Evul de mijloc.

Bacalaureatul, un drept constituțional?

Marcel Tolcea

Cred că examenul de bacalaureat din acest an a fost cel mai important eveniment de după 1989. Ceea ce s-a întâmplat, consecințele a ceea ce s-a întâmplat pot determina schimbări în viața noastră mult mai profunde decât ne putem imagina deocamdată.

Prima valoare a bacalaureatului '98 constă în faptul că a infirmat un vechi diagnostic al ancestralei noastre "înțelepciuni" șmecherești, cel cu minunea care nu ține mai mult de trei zile. Un șoc, fiindcă era greu de crezut că într-o Românie a retractărilor cineva își va permite luxul, va avea nesăbuința de a duce la capăt un examen "pe bune", cu subiecte dificile și cu alte exigențe decât cele mimate. Uite că dl Marga a rămas insensibil la tahicardia părinților, la cvasiunanima isterie ce alimenta tot soiul de proteste și a apăsat pedala până la capăt.

A doua valoare a acestui bac constă în faptul că a restabilit brusc un anume respect față de carte, față de învățătură, un respect călcat vârtos în piciore de mai bine de 50 de ani. Dacă sub comuniști orice studiu era considerat reacționar, iar intelectualitatea nu se bucura nici de o minimă prețuire, anii de după '89 au adus majoritatea intelectualității sub pragul subzistenței. Într-un anume fel, nici nu e de mirare. Între altele, între multe altele, bacalaureatul era un soi de bun natural dobândit, o dată cu cetățenia română, la naștere. Și cu un mic efort financiar suplimentar, se putea face și o facultate, acolo.

Exact în acest spirit exclama, prin anii '80, o persoană dezinvoltă financiar în legătură cu destinul fiicei, elevă în clasa a XII-a și, altminteri, semianalfabetă: "Măcar să fie și ea o amărâtă de profesoară!".

În fine, o a treia valoare a bacalaureatului din acest an ține de o posibilă reconfigurare a învățământului superior. Sau de o normalizare a acestuia. Mă gândesc aici mai ales la faptul că există numeroase facultăți, în învățământul umanist, al căror background este unul pluridisciplinar: Litere, Filosofie, Sociologie și, mai ales, Jurnalistică. În toate aceste cazuri, ceea ce numim printr-un termen demonetizat "cultură generală" este premisa studiului. Or, experiența a arătat că primii doi ani sunt, de regulă, dedicați recuperării unor serioase carențe liceale. În fapt, este vorba despre un soi de "alfabetizare" culturală efectuată la o vârstă, în destule cazuri, destul de târzie. Cărțile au, fiecare, un ceasornic exact al citirii lor și, atunci când minutarele au trecut de ora propice, nu e sigur că mai există folos.

De fapt, ceea ce aș vrea eu să concluzionez aici nu se referă la un posibil triumf al materiilor de cultură generală - fiindcă, în sine, ele nu au efect în social -, ci la speranța că un serios învățământ liceal va pune o altă lentilă, culturală în sensul cât se poate de larg, prin care toate se văd altfel: cinismul e îmblânzit, iresponsabilitatea poate fi mult atenuantă, în confuzia generală valorile se văd mai distinct. Poate că sunt eu prea optimist.

FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ - ROMÂNIA
OPEN SOCIETY FOUNDATION - ROMÂNIA

anunță următoarele titluri pe care dorește să le finanțeze în cadrul colecției

"Cărți fundamentale ale culturii române"

- Max Blecher, **Vizuina luminată, Întâmplări din irealitatea imediată, Inimi cicatrizate, Corespondență.**
- C. Dobrogeanu-Gherea, **Neoiobăgia**
- Titu Maiorescu, **Discursuri parlamentare cu privire asupra desvoltării politice a României sub domnia lui Carol I** (antologie)
- I.L Caragiale, **Corespondență. Publicistică.**

Editurile care doresc să se înscrie în competiția pentru finanțarea acestor proiecte vor prezenta un dosar care să conțină: **formularul tip** completat (în 2 exemplare), **descrierea proiectului** conform indicațiilor din formular, incluzând **un calcul financiar detaliat** și **nominalizarea persoanelor** care vor realiza îngrijirea ediției și prefața (prefața trebuie să aibă aproximativ două coli editoriale).

Criteriile de selecție vor fi:
1. calitatea științifică a ediției;
2. realizarea unui tiraj de 4.000 exemplare, în condițiile unui preț de vânzare accesibil publicului larg;
3. prestigiul editurii.

Menționăm că editurile sunt obligate să respecte formula grafică a colecției și că volumele trebuie să fie tipărite înainte de **10 decembrie 1998.**

Termenul limită de depunere a dosarelor este **4 septembrie 1998**

Informații suplimentare și formulare de înscriere se pot obține de la sediile Fundației pentru o Societate Deschisă din:

București:	*Calea Victoriei 155, bl. D1, sc. 6, et. 2, tel. 01/6597427, 659-1321,fax: 01-3127053, e-mail: info@buc.osf.ro*	luni-joi: 14.00-17.00
Cluj-Napoca:	*str. Țebei nr. 21; tel. 064-420480, fax: 064-420470, e-mail info@buc.osf.ro*	luni-joi: 14,00-17,00
Iași	*str. Moara de Foc nr. 35, et. 7; tel. 032-252920, 252922, fax: 032-252926, e-mail: info@iași.osf.ro*	luni-joi: 14,00-17,00
Timișoara:	*str. Semenic nr. 10; tel. 056-221471: fax: 056-221469; e-mail: info@timis.osf.ro*	luni-joi: 13,30-16,30
Arad:	*Biroul de informații. bd. Decebal 2-4, tel.: 057-284000, fax: 057-284000, e-mail; ioana@net.ro*	luni-joi: 14,00-18.00.

INTERVIU

Infernul, purgatoriul și paradisul culturii

Marian Papahagi

Rareori ni s-a întâmplat să "vânăm" un interviu cu atâta încrâncenare. Rareori am văzut însă un intervievat mai hărțuit, mai asaltat de marile și micile probleme "la ordinea zilei". Am ajuns la Roma pentru un ciclu de conferințe reunite sub genericul "Literatura română actuală: probleme și dileme", invitați (Adriana Babeți, Mircea Mihăieș și Vasile Popovici) cu generozitate de bunul și vechiul prieten Marian Papahagi, cunoscutul profesor universitar clujean, reputat critic literar, italienist de marcă. Un autentic om de bibliotecă, imagine vie a cărturarului. E drept, după 1989, asemeni multor intelectuali români, Marian Papahagi a înțeles că e nevoie de toată știința și energia lui într-un alt teritoriu: construirea unor noi instituții românești de știință, educație și cultură. Ministru adjunct al Învățământului, prorector al Universității clujene și acum, de mai bine de jumătate de an, directorul Accademiei di Romania de la Roma. În chiar zilele șederii noastre acolo, patru la număr, l-am văzut debordând de dinamism, într-un ritm - pentru noi - infernal, pregătind vizita primului ministru la Academie, concepând proiecte, redactându-le, prezentându-și în fața publicului oaspeții (cu doar câteva zile înaintea conferințelor noastre, lingvista Liana Pop, de la Universitatea din Grenoble și violoncelistul Ovidiu Marinescu din Statele Unite), organizând proaspăt deschisul șantier de consolidare a clădirii, semnând acte, stând de vorbă, trimițând și primind telefoane, faxuri, emailuri, coordonându-și colaboratorii, întâmpinând corul "Ion Vidu" din Lugoj. Și, între toți, între toate, găsindu-și ca prin miracol timp și resurse, serile târziu, pentru a fi cu noi, împreună cu minunata sa familie, plin de farmec și umor, firesc, deconectat, neschimbat. Poate că ar fi fost bine să fi înregistrat acele extraordinare discuții, poate că ar fi bine ca odată, cândva, Marian Papahagi să scrie acele lucruri povestite cu atâta har în toiul unor caniculare nopți romane. Până atunci, drept mărturie, doar acest interviu.

Adriana Babeți: Acum două seri, fiind împreună cu Marian, Lucia și Irina Papahagi în jurul unei mese, colegii mei, Mircea Mihăieș și Vasile Popovici au adus, nu se știe cum, vorba despre identitate. A început o superbă discuție, pe care acum regret că nu am înregistrat-o. Și la un moment dat spuneai, Marian, că ai descoperit ceva foarte interesant despre propria ta identitate privind o fotografie.

Strămoșul din fotografie

Marian Papahagi: Într-adevăr, în urmă cu mai mulți ani, o foarte bătrână mătușă de-a mea mi-a arătat o fotografie în care era tatăl ei, deci tatăl bunicului meu. Am avut revelația foarte puternică - o revelație în primul rând culturală - a rădăcinii balcanice din care se trage familia mea, pe latura ei paternă. Tatăl meu e macedo-român. Acel străbunic era îmbrăcat în costumul popular al macedo-românilor, care seamănă foarte mult cu cel grecesc. Eu, evident, aveam mari dificultăți să identific pe cineva foarte familiar mie în acel personaj aflat, totuși, la rădăcina neamului din care și eu mă trag. Astfel că problema mea identitară s-a pus în termeni culturali și, dacă vrei, în termeni de pură relație cu o imagine care însemna foarte mult în acea clipă pentru mine. În final, am izbutit să asimilez acest adevăr, anume că oricât de mult aș crede eu că relația mea cu o țară de origine, cu o origine, se traduce în termeni culturali, ea sfârșește prin a avea acest aspect foarte concret și foarte precis al recunoașterii în cineva care este marcat de specific. În ultimă instanță, din punctul meu de vedere, problema identitară se rezumă la a accepta această specificitate, plecând însă de la un adevăr pe care l-a formulat deja Leibniz atât de bine: nu există două frunze identice în această lume; cu atât mai puțin doi oameni. Așa încât a-ți accepta particularitatea sfârșește până la urmă cu a-ți accepta umanitatea și deci individualitatea. Nimic mai mult, nimic mai puțin. Oricum, e o chestiune care poate fi greu ocolită, dar e inutil să fie excesiv și prea intens discutată.

Adriana Babeți: Deoarece aș dori ca această discuție să te surprindă în ceea ce ai mai viu, dincolo de autoritatea ta științifică, aș insista pe latura biografică, sporind întrebările în acest sens, evident cu acordul tău.

Marian Papahagi: Eu personal aș avea o singură dorință: să nu iasă ceva plicticos. Tocmai de aceea mă întreb cât de interesante ar putea fi lucrurile privitoare la mine în linia pe care o propui. Spun asta și deoarece mă descopăr tot mai mult așezat sub o zodie destul de prozaică, încercând să împac foarte multele mele intenții și porniri în diverse direcții, să le dau o anumită coerență. Iar descrierea acestei coerențe ar putea sfârși prin a fi de-a dreptul fastidioasă.

Adriana Babeți: Ce doreai să te faci când erai mic? Îți imaginai o carieră de genul ăsta?

Marian Papahagi: În primul rând nu știu dacă ceea ce fac eu se numește o carieră. Sub aspectul profesional sunt ceea ce am fost întotdeauna - profesor. Chiar și aici, la Roma, tot profesor sunt, chiar dacă par a fi mai degrabă un funcționar. Oricum, în cele ce urmează doresc tot mai mult să fiu profesor. În rest, ce voiam să mă fac? Nu știu. Îmi amintesc că scriam versuri, că, mic fiind, citeam foarte mult, mult mai mult decât pot să citesc azi, din păcate. Așa încât probabil năzuiam să devin ceva foarte asemănător cu ceea ce în final am devenit, adică un fel de scriitor cu peniță pe hârtie.

Vasile Popovici: Aș vrea să revenim puțin la fotografia aceea, pentru că mă preocupă problema identității. În afară de mica proză interioară pe care bănuiesc că ți-a produs-o descoperirea faptului că în personajul exotic ai recunoscut un strămoș, ce a putut să îți spună din punctul de vedere al identității relația cu acel om dispărut? Descrierea ta era plină de saft, însă mi se pare că omul care ești nu are nimic de a face cu acel balcanic, repet, exotic îmbrăcat. În momentul de față îmi pare că ești, în angrenajul statului, un funcționar de Europă Centrală perfect. Asta dincolo de scriitorul care ai fost sau încă mai ești, dar aici apare o altă problemă, asupra căreia aș mai reveni. Ești foarte departe ca identitate, dar și ca formație intelectuală, de acel grec din fotografie.

Bunica Pandora

Marian Papahagi: Grecul din fotografie era un aromân. Pentru mine asta e foarte important. Nu pentru că aș avea ceva cu grecii. De altfel, am și ceva sânge grecesc în mine și nu mă deranjează absolut deloc. Și pentru că tot e la modă Mitteleuropa, îți mărturisesc că nu îmi displace deloc să fiu de origine balcanică. Dimpotrivă, pentru mine, Balcanii înseamnă, în mic, unul din cele mai fascinante teritorii ale Europei, chiar dacă balcanismul ca atare nu îmi spune foarte mult. Cred că se pot da diverse versiuni ale Balcanilor și dacă aș vrea să fiu paradoxal, ți-aș spune că toată ideea de Occident se naște în Balcani o dată cu Grecia, ți-aș spune că toată ideea de cultură superioară se naște în Balcani tot o dată cu Grecia. Balcanul este Europa și, după părerea mea, este însăși rădăcina Occidentului. Nu am nici o dificultate să văd în Balcani un spațiu al sintezelor occidentale posibile, al sintezelor mediteraneene și nu mă supără în nici un fel să fiu balcanic. Mi-am cunoscut foarte bine bunicii și străbunicii. Bunica mea era și ea balcanică, exact ca acest străbunic din fotografie. Venea din zona lacului Ohrid, de la Krușevo. Îmi povestea foarte multe lucruri despre copilăria ei, despre un spațiu care mie mi se părea atunci fabulos. Povestirile balcanice sunt pentru mine un fel de moștenire de familie. Eu le-am trăit foarte intens prin poveștile acestei bunici, pe care, de altfel, o chema Pandora. Pandora Petrașincu. Nu avea nici o legătură cu scriitorul Dan Petrașincu, care a împrumutat acest nume de la familia noastră. Legătura mea cu Balcanii este organică tocmai pentru că de la bunica mea am auzit acele povești despre comitagii, despre aromâni și bulgari și greci și turci. Am reprezentări foarte puțin canonice. De pildă am reprezentări clare despre onestitatea și bunul caracter al turcilor. Dar, ca să revin la strămoșul din fotografie. Sigur că am oarecari afinități cu el, cu lumea lui. Intermediate în primul rând de acea bunică pe care o iubeam foarte mult. Ca atare, eram în stare să identific în ce măsură trebuia să mă simt legat de acest personaj. Că nu s-a întâmplat să fiu foarte legat este, firește, și rezultatul unor accidente mai mult sau mai puțin determinate de istorie. Fiecare membru al familiei mele s-a născut în altă provincie, nu neapărat aparținând României. Iată: bunicul meu era născut în Macedonia, într-o Macedonie care aparținea Imperiului Otoman. Acolo, acest bunic, Gheorghe Papahagi, care era profesor, a scris o gramatică a limbii turce, în care făcea o prefață în limba română, spunând ceva de genul că ei, aromânii, ca buni cetățeni ai imperiului au avut obligația să învețe limba turcă. Drept care el se însărcina cu această misiune și preda limba turcă cu caractere arabe. Însă acel bunic ținea de o lume complet dispărută, sub toate aspectele. Tatăl meu s-a născut în Basarabia, la Bolgrad. Într-o Basarabie care urma să fie dată Ucrainei. Așa cum s-a întâmplat cu foarte mulți aromâni, au fost folosiți drept populație de colonizare, fiind trimiși spre Basarabia sau Cadrilater. El îmi povestea la rândul său tot felul de istorii dintr-o lume care mie îmi era complet nefamiliară. În ce mă privește, eu m-am născut la Râmnicu Vâlcea și sunt trăitor în Transilvania. Așa că toată această mișcare prin spațiile balcanice și mitteleuropene făcută indirect prin familia mea, dar și direct prin propria biografie (soția e ardeleancă get-beget, copiii s-au născut la Cluj), îmi dă sentimentul că, la urma urmelor, chestiunea identitară se poate rezolva și printr-o afinitate cu foarte multe locuri și cu foarte multe componente, ale unei chimii mai complicate a sufletului și originilor noastre, în toate sensurile.

Vasile Popovici: Întorcându-ne la faptul că ești directorul Centrului Cultural Român, împreună cu prietenii mei am putut să vedem ieri aproape jumătate din guvernul României, în frunte cu premierul, intrând în splendida Bibliotecă. Spune-ne ce succes ai repurtat ieri? Sau ni se pare?

Un premier în bibliotecă

Marian Papahagi: Va trebui să-mi spuneți voi ce succes am avut și dacă despre succes este vorba. Într-adevăr, primul ministru Radu Vasile, însoțit de câțiva dintre miniștrii săi, între care l-aș aminti pe Ion Caramitru pentru că a luat cuvântul și că a vorbit bine despre această instituție, a venit la Academia Română din Roma. Am încercat să-i exprim celei mai înalte autorități executive a statului român faptul că ne aflăm într-o situație de abuz pe care trebuie să o facem să înceteze. Mai precis, de 50 de ani - și e un scandal! - Școala Română din Roma a încetat să mai existe. Acest scandal apărea mai puțin tulburător înainte de 1989, ba chiar, în 1969, când s-a reînființat ceva aici, și anume o bibliotecă, părea că ne întoarcem la un soi de normalitate. Acea normalitate ne apare azi destul de desuetă. După 1990 s-a deschis aici ceea ce ai numit exact sub aspect administrativ - Centrul Cultural Român; nici urmă însă de ceea ce ar trebui în mod normal să fie, cu un cuvânt foarte grecesc și balcanic - o Academie. Această Academie a României pe care toată lumea vrea să o reînființeze, dar se pare că nimeni nu reușește. Am vrut să-i prezint primului ministru foarte succint, ca să nu plictisesc lumea (erau acolo, cum ai văzut, miniștri, senatori, ziariști, scriitori, prieteni, poate și neprieteni) care e situația de fapt. Lucrurile acestea eu le-am mai comunicat, evident și în scris, prin memorii, adrese ș.a.m.d., anexând tot felul de documente. Acum însă mi s-a părut că primul ministru agreează ideea refacerii Școlii Române din Roma pe baza unui proiect pe care eu l-am supus de multă vreme miniserelor competente. Ni s-a promis că personalul diplomatic care este cazat aici va primi locuințe corespunzătoare. Așa că există bune premise pentru ca în toamnă să se nască, totuși, Școala. Pe hârtie ea are o existență, deoarece Andrei Marga, ministrul Învățământului, un bun prieten, de altfel, a emis Ordinul MEN prin care se reînființează Școala Română din Roma.

Vasile Popovici: Ce a însemnat această Școală în istoria culturii române?

Marian Papahagi: A însemnat foarte mult pe vremuri. Acum nu e decât un proiect. Ea era un spațiu de cercetare, un loc unde tineri absolvenți de facultate, recomandați de universitățile românești mai importante, veneau la Roma și se formau. Dacă nu mă înșel, la început au fost vreo patru sau șase. Încet-încet s-a ajuns la 10 sau 12. Eu am propus acum 14. Și am integrat proiectului împreună cu profesorul Ion Bulei, "Casa Iorga" (Centrul Cultural Român) din Veneția, un excelent spațiu de studiu. Specialitățile cele mai importante erau arheologia, istoria veche în primul rând, dar și modernă, filologia clasică, filologia modernă, arhitectura, artele (pictura, sculptura, mai puți

Infernul, purgatoriul și paradisul culturii

Marian Papahagi

muzica), istoria artelor. Bursierii stăteau în această Academie; ea era căminul lor, biblioteca lor, Școala lor. Aici era de fapt un spațiu de interferență. Veneau profesori din toată lumea, inclusiv din România, ei înșiși frecventând alte institute, participând la săpături arheologice, la conferințe sau la seminarii în alte părți. Puteau lucra foarte bine aici, deoarece le stătea la dispoziție o excelentă bibliotecă. Era o școală într-un sens mai larg, într-unul foarte academic. Nu se urmau cursuri, nimeni nu dădea note. Ei căpătau însă titlul de "membri ai Școalei Române din Roma", publicau lucrări în anuarul acestei Academii care se numea "Ephemeris Dacoromana" sau în colecția de documente a Școlii, "Diplomatarium italicum" și se întorceau apoi în universitățile și institutele din România, unde își continuau cercetările, cu niște competențe sporite și de cei doi ani de stagiu făcut la Roma. Mie mi se pare că ar trebui să ne întoarcem la acest exemplu. Ideea de a construi școli românești în afară nu e originală. Toată lumea s-a luat după francezi și bine a făcut în această privință (prima școală străină la Roma e una franceză din secolul al XVII-lea). Noi nu am fi avut specialiștii pe care i-am avut dacă nu ar fi existat asemenea școli: în Franța, la Paris, de pildă, la Roma, la Sofia.

Școala Română din Roma

Adriana Babeți: Ai putea să evoci câteva nume?

Marian Papahagi: G. Călinescu, Emil Panaitescu (directorul școlii, după moartea lui Vasile Pârvan), Al. Busuioceanu, Emil Condurachi, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, Virgil Vătășianu, Dinu Adamesteanu, Eugeniu Drăgutescu, Alexandru Tzipoia, Richard Bordenache, Ștefan Balș, Mac Constantinescu și, evident, mulți alții, câți s-au perindat în cei 25 de ani cât a funcționat între cele două războaie. Școala s-a închis brutal în 1947, când ultimii elevi sunt scoși pur și simplu din clădire, când cele câteva zeci de mii de cărți sunt risipite.

Adriana Babeți: Vorbim de câteva minute bune despre școală, despre cărți. Ești, Marian Papahagi, descendentul unei ilustre familii de cărturari. Ni i-ai putea pomeni?

Marian Papahagi: Toți acești cărturari erau sau istorici sau filologi sau medici. Unii mi-au fost foarte apropiați, pe alții nu i-am cunoscut. Cum a fost cazul lui Pericle Papahagi. Observați desigur numele grecești. A fost o modă în mediul aromân vechi. Dar mai apoi, de pildă, fratele mai mare al bunicului meu a primit numele creștin de Nicolae, iar unul din fiii lui se numea Valeriu. El a fost toată viața uluit de faptul că se numea Valeriu. Valeriu Papahagi era un istoric relativ cunoscut. A fost elevul și asistentul lui Iorga. A studiat la Paris și Veneția, a fost trimis în echipa coordonată de Al. Busuioceanu la Centrul Cultural din Spania și s-a întors în 1944 în țară, deoarece considera că rostul nostru este să ne întoarcem acasă și când e greu. S-a întors acasă cu rezultatul că nu a mai putut să predea la Universitate. A fost, până la moarte, profesor de liceu. A lăsat un manuscris amplu, de câteva mii de pagini, pe care eu îl am. E o carte de istorie a aromânilor serioasă, sprijinită pe documente. Am publicat câteva fragmente prin reviste, în parte am dactilografiat-o. Va trebui să o duc la capăt și să o tipăresc. Fratele lui, Gheorghe Papahagi, există în librării și biblioteci datorită mie și îmi revendic cu orgoliu această foarte stranie formă de paternitate, în care se încurcă cronologiile. Atunci când Valeriu Papahagi mi-a lăsat toate cărțile lui, câteva mii, am descoperit acolo câteva manuscrise. Printre ele, mai multe eseuri filosofice, de foarte bună calitate, scrise de Emil George Papahagi, unchiul meu, despre care nu aveam habar că ar fi scris vreodată. Dar cel mai important dintre acești cărturari este Tache Papahagi, cunoscut filolog și romanist, dar și dialectolog, autor al unor importante studii de folcloristică comparată, de balcanologie, de poetică și al unor cărți fundamentale pentru etnologia românilor. A scris și publicat în condiții grele. În 1948 și el a fost dat afară din Universitate, a rămas într-o singură cameră din apartamentul pe care îl avea la București. Trăia ca un benedictin. Sau ca un cioban. Pentru că originea lui ciobănească era foarte puternică. Și-a restrâns la minimum extraordinara bibliotecă, donând Academiei nu doar cărți, ci și miile de clișee pe sticlă care imortalizau obiecte sau figuri ale românilor și aromânilor din orice zonă. Avea un singur dulap cu cărți, patul și masa pe care continua să scrie. A murit târziu, nu înainte de a apuca să fie injuriat temeinic în paginile revistei "Săptămâna" a lui Eugen Barbu. Tache Papahagi era, la cei peste 80 de ani ai săi, încă verde la trup, energic, cu o mare poftă polemică. Dar în neamul nostru s-a scris mult mai demult. Acel strămoș din fotografie, despre care a fost vorba la început, avea o poreclă, Anagnoste, "cel care are știință de carte". Familia era o familie de celnici. Se numeau celnici cei care erau fruntași printre aromâni, iar el avusese ideea de a se instrui. În rest, istoria lor seamănă cu aceea a multor familii aromânești care au venit la sfârșitul secolului trecut și începutul veacului nostru în România și care s-au integrat cu oarecare succes în cultura și știința românească. Obiceiul scrisului l-au avut însă și alții la mine în familie. Unchiul meu, Emil Papahagi era un foarte mare medic. Acum trăiește în Occident, în Germania și Franța. Foarte bun chirurg, a scris numeroase cărți de specialitate. Și alți unchi au fost medici și au scris foarte mult. Tatăl meu, care era tot medic, a scris și el: aforisme, cugetări, tot felul de pagini de reflecție morală pe care le păstrez și pe care, poate cândva, le voi publica.

Adriana Babeți: Așadar în tine s-au adunat o mulțime de generații cărturărești, straturi, straturi. Îmi vine tot mai mult să-i dau dreptate prietenului nostru Cornel Ungureanu, care îmi spunea cândva că "se simte" (în formația, în energia statului la masa de scris, în chiar "stilul" unui cărturar) faptul de a avea sau nu în genă patrimoniul despre care vorbim. Se vede limpede că nu ești prima generație de intelectuali a familiei tale.

Marian Papahagi: Aromânii știau în general să scrie, dintr-o rațiune foarte simplă. Ei erau purtători de cultură greacă. Au fost agenți ai acestei culturi, agenți în sensul mai nobil al cuvântului. Se îndeletniceau mai ales cu comerțul și asta presupunea contact uman, circulație foarte multă. De aici și tradiția poliglosiei la aromâni. Ei trebuia să știe mai multe limbi.

"Știu destul de bine românește"

Adriana Babeți: Tu câte limbi străine cunoști?

Marian Papahagi: De cunoscut, cunosc mai multe, binișor - câteva. Știu destul de bine românește, foarte bine - italiana, franceza, portugheza, bine - spaniola, engleza; prost - germana și relativ prost - rusa. Foarte prost - maghiara. Dar pot să citesc în catalană, știu ceva latină și mă descurc în greaca veche, dar foarte puțin. Faptul de a ști o limbă sau mai multe ține și de împrejurările în care te pune și te obligă viața. Unchiul meu, Valeriu Papahagi, vorbea 12 limbi la perfecție. Ideea aceasta am transmis-o și copiilor mei. Fiul meu, Adrian, știe bine germană, engleză, franceză, italiană, spaniolă. Se descurcă bine de tot în latină și greacă. Fiica mea, Irina, știe italiana, engleza, franceza, spaniola și o brumă de germană. Azi, mai mult ca oricând, e vital să știi cât mai multe limbi străine. Asta cu atât mai mult cu cât lumea din Occidentul cel bogat învață mai puțin limbi străine. O excepție absolut admirabilă face spațiul germanic.

Adriana Babeți: Te-am văzut cu toții în cele patru zile de stat la Roma nu numai vorbind, ci și acționând concret în numele culturii, cu o îndârjire și energie pe care ți le-am invidiat. Chiar crezi că se mai poate salva ceva prin cultură?

Marian Papahagi: În primul rând aș vrea să spun că noi trebuie să ne refacem instituțional.

Problema mea în aceste clipe e una extrem de practică. Din momentul în care vrem să ne luăm totuși cât de cât în serios, trebuie să ne dăm seama că prima noastră grijă trebuie să fie aceea ca instituțiile - bune, rele, multe, puține - pe care le avem, să funcționeze. Asta nu e o treabă foarte simplă, ci una care presupune o mulțime de servituți, de lucruri mărunte de făcut în fiecare zi. Nu știu dacă noi suntem înzestrați cu vreo vocație în această privință. Sigur că forma cea mai plăcută de existență e de a ne vedea exclusiv în bibliotecă și la masa de scris. Și pentru mine e cea mai plăcută formă de a exista, căreia îi găsesc rațiunea. Totodată, apar situații în care nu ai ce să faci și trebuie să încerci să pui la rând lucrurile din jurul tău, să organizezi, cu alte cuvinte, o structură care să nu îți dea senzația că improvizezi la fiecare pas. Aici, la Accademia di Romania, aparent totul este splendid, pentru că avem o clădire foarte frumoasă, un monument de arhitectură. Din păcate, însă, tot ceea ce este înăuntru, trebuie refăcut. În primul rând, instituției trebuie să-i fie redată destinația originară. Prea des dăm alte destinații spațiilor, obiectelor, instituțiilor. E o caracteristică pe care am moștenit-o ca pe un blestem. Ar trebui să învățăm de la Occident măcar acest lucru: că o decență a existenței instituționale ne obligă să păstrăm instituții vizibil importante pentru cultura și destinul nostru. Accademia di Romania este una dintre ele.

Adriana Babeți: Din câte știu, pe masa ta de lucru se află traducerea Divinei Comedii **a lui Dante. Dacă ai putea transla, evident cu umor: care ar fi infernul, purgatoriul și paradisul culturii române? Dacă un purgatoriu și un paradis or fi existând în ce privește cultura noastră.**

Marian Papahagi: Ca să fiu precis. Am terminat de tradus **Infernul** și o jumătate din **Purgatoriu.** Deocamdată atât. Acum lucrez la comentariul **Infernului.** Din păcate, am intrat în mașina de tocat a administrației, care m-a acaparat și m-a distrus. Infernul meu ia, așadar, forma aceasta, administrativă. De obicei toate infernurile au un aspect birocratic, sunt niște labirinturi administrative.

Adriana Babeți: Pe cine ai pune în "Văile Rele"?

Marian Papahagi: Ei, aici ar fi foarte multe de spus. Poate că acolo stau chiar cei pe care îi numește Dante. Cei care fac troc cu un sistem de valori mai mult sau mai puțin acceptabile, pe care ei le transformă într-o ieftină și degradată marfă. Dincolo de asta, aș spune că, pentru mine, purgatoriul este exact încercarea de a duce la un capăt o acțiune. Probabil că în felul ăsta îmi ispășesc o parte din vinile anterioare. Și anume, inclusiv inconștiența de a mă fi scăldat în iluzia unei tinereți foarte lungi, care mi-a dat dreptul să amân o sumă de proiecte importante, care, iată, zac încă sub formă de proiect în mape și cartoane. Iar paradisul e înrădăcinat în acel timp al iluziei, când știam că pot să mă duc la nesfârșit în bibliotecă să citesc, să adun, să plănuiesc scrieri viitoare, care sunt încă în viitorul acelui timp, fără a putea să se transforme în act. Dar traducerea lui Dante am să o duc totuși la capăt, ca și o parte din celelalte cărți.

Toamna, infernul

Adriana Babeți: Care ar fi cărțile acestea?

Marian Papahagi: În primul rând, chiar acum lucrez la un volum care se cheamă **Rațiuni de a fi.** În el se adună de fapt mai multe studii care privesc probleme de culturologie românească. Aș include acolo și câteva interviuri. Iată, marea mea contribuție la dezvoltarea culturii române constă mai nou în interviuri. Dincolo de glumă, interviurile acestea ar putea trasa un sistem de repere și jaloane pentru ceea ce încerc să promit în textele propriu-zise. Apoi aș aduna la un loc mai multe studii de italienistică, referitoare la literatura italiană veche. Caut un editor pentru ele în Italia. Dar aș vrea să le traduc și în română, ca să scot o carte academică, de studii medievale italiene. Aș mai vrea să-mi strâng numeroasele studii de italienistică rispite prin reviste și să tipăresc o carte la Fundația Culturală Română. Deci ar fi trei cărți de "trânsură". Dar eu lucrez de fapt la a patra, despre poezia lui Dante și, în paralel, la comentariul **Divinei Comedii.** Deocamdată trebuie să pregătesc o sumă de lecții, deoarece din toamnă sunt invitat ca visiting professor la Universitatea din Copenhaga și, în același timp, Universitatea din Roma mi-a comunicat că s-a acceptat propunerea făcută mie de Departamentul de Studii Romanice de a fi visiting professor. Așa încât, în condițiile în care eu îmi fac cursurile și la Cluj, țin examene, coordonez licențe, doctorate, toamna mea nu va fi foarte ușoară. Aici proiectez mai multe colocvii, unul despre împăratul Traian, altul despre Revoluția din 1848, două mari jaloane în timp pentru ceea ce aș numi occidentalizarea sau afirmarea unei anumite vocații occidentale a spațiului românesc de azi. Dacă încep și cursurile Școlii Române, cum ne dorim, iată, programul se aglomerează. Poate că și asta e o formă de infern: exact ceea ce urmează să mi se întâmple din toamnă. Voi urca în avion, voi fugi la Copenhaga, voi face cursuri, mă voi întoarce, voi inaugura măcar o parte din programele instituției noastre, la care voi lucra toată vara, voi pleca din nou la Copenhaga. Mă voi întoarce, voi pleca la Cluj, voi veni din nou la Roma, voi face și aici ore la facultate s.a.m.d. Sper ca între toate aceste lucruri să apară măcar câteva ore pe zi pentru citit și pentru scris. Dacă nu, gluma chiar că începe să se îngroașe, iar infernul să prindă contur tot mai puternic.

Roma, 7-8 iulie, 1998

Jurnal triestin

Cornel Ungureanu

Domnului
Arthur Gordon Pym al cincilea

23 mai. Plecăm din Udine zgribuliți, siguri că ne vom rătăci: e imposibil ca un autobus să n-o ia razna sau ca vreun tren să n-o apuce în direcție inversă. Nu se știe niciodată ce-i este scris călătorului, mai ales în zodia gemenilor. Cumpărăm bilete, dar nu le marcăm, așa că vom plăti amendă. Nu mare, nu mare. Face Adriana cinste, ea știe că ghinionul ține în cumpănă norocul și dacă va plăti o amendă va câștiga, la întoarcerea în țară, înmiit. La loz în plic. Vânzătorul de lozuri din fața redacției o așteaptă în fiecare dimineață cu sufletul la gură. E absolut sigur că doamna Babeți va trage lozul cel mare.

❖

Deocamdată suntem în tren, citesc din teancul de reviste pe care ni le-a adus domnul Niculescu **Le Monde** de miercuri, cu paginile despre festivalul de la Cannes. **Avangarda daneză apune într-o mare de stereotipii.** "Filmul **Festen** de Thomas Winterberg e o mizerie, acumulează toate poncifele asupra universului familial". Asupra infernului familial, cum ar veni: **dezmăț, gelozie, incest.** Un delir, zic criticii despre acest film subintitulat **Dogma 1**. Winterberg și Lars von Trier lansează noua cartă a cinematografului. O plachetă difuzată la Cannes (pe care, de altfel, mi-a oferit-o dl Gordon Pym al cincilea) intitulată **Dogma 95** arată că noua avangardă protestează împotriva cinematografului individualist, cosmetic, iluzionist. Așa, vasăzică filmul acesta cu nebuni, incestuoși, nimfomane e un exercițiu care s-ar vrea aproape de **Oulipo.** Vrea să creeze o formă goală. Într-un castel de țară, Helge Klinenfeldt își sărbătorește cei șaizeci de ani cu prietenii și cu fiii ei, Christian, Michael și Helene. Michael e bucătar eminent, stabilit la Paris. A trecut prin multe spitale psihiatrice. E cu un picior în lumea aceasta și cu celălalt în lumea lui. Michael are o cârciumă la Copenhaga, iar Helene nu face altceva decât să-și schimbe amanții. Stai-stai, îmi spune al cincilea Pym, care stă la două bănci distanță de noi și căruia, spre deosebire de Samuel Blumenfeld (cronicarul de la **Le Monde**), i-a plăcut filmul: nu trebuie să înțelegi că apariția negrului, ieșirea la rampă a logodnicului nimfomanei Helene declanșează un val de rasism. Nici la el în Madagascar apariția unui concurent nedorit nu ar fi fost privită cu seninătate. Tatăl meu (tatăl lui e rege) i-ar fi blestemat toate neamurile, până la a șaptea spiță.

Adriana nu se amestecă în astfel de discuții: se face (sau nu se face?) că studiază ghidul de călătorie, unde apar localități de vis. Acolo, peste deal, e Duino, acolo e castelul unde Rilke și-a scris elegiile. Simt atracția locului, aș coborî: deasupra bate aripa îngerului.

❖

Coborâm, totuși, abia la Triest. Suntem la marginea Italiei, la capătul căii ferate. Nu vă grăbiți, spune fiul de rege. Aveți răbdare, lăsați-i întâi pe ceilalți. Nici el n-a mai fost la Triest și dacă ajungi prima oară într-un loc străin, nu trebuie să te grăbești. Te duci acolo fiindcă **ai vreme.** Așa, simțim că avem vreme: suntem, într-adevăr într-un interval. Degustăm liniștea. Nu avem bagaje (dacă nu luăm în considerație sacoșa cu senviciuri), nu avem obligații. Nu vrem nici măcar să-l întâlnim pe Claudio Magris.

Deși avem adresă, deși avem numere de telefon, hotărâm: nu ne vom întâlni cu Claudio Magris. Arthur argumentează: un om ca el are întotdeauna programul făcut pe trei luni. Și el, Arthur Gordon, are mereu programul făcut cu trei luni înainte. Iar tatăl său - signor Claudio e un fel de omolog european al tatălui său - are programul făcut cu un an înainte. Și, chiar presupunând că azi are o zi mai relaxată și ne propune să venim la cină, ce să-i spunem: domnule Claudio, ne cazați la dumneavoastră? Dormim împreună?

Pym al cincilea râde, râde, râde, plesnește palmele. A făcut o glumă bună. Adriana se supără, cum să dormim împreună? Cu Claudio Magris?

Triestul se ridică în fața noastră dintr-o dată: ca animalele în filmul lui Spielberg. Clădirile mari, uriașe, "puse una peste alta"

vin către noi: senzația de **vină** - senzația persistă ore întregi. Orașul era acolo și noi nu îl bănuiam. Nu înțelegem că e un regat, o capitală moartă. Triest e o capitală de dincolo - unicul oraș din Europa care e "capitală a celeilalte lumi". Privesc convoiul care îl însoțește pe Franz-Ferdinand pe străzile orașului: de aci el pleca la Viena. Acesta era ultimul lui drum: de le Triest la Viena. Calea ferată Viena-Triest era coloana vertebrală a unui Imperiu care, aici, avea ieșire la Mare.

Stăm în portul Triest și contemplăm marea: loc al unei absențe palpabile. Respirăm, prin toți porii, absența.

Apoi Adriana scoate din sacoșă senviciurile cu ierburi provensale și mâncăm. Pym al cincilea e fericit: îi era foame.

❖

Terminăm senviciurile, în jurul nostru mișună turiști. Nu foarte mulți, nu foarte zgomotoși. Apar și doi negri, Arthur recunoaște un personaj din lumea lui. Îi spune câteva cuvinte, celălalt îngenunchează, îi sărută mâna. L-a recunoscut! Discută, discută. Se întoarce, ne spune că insul e cu o mașină, mai are acolo două locuri. E un supus al tatălui său. L-ar putea convinge să ne ia chiar pe amândoi.

Doamne apără, zice Adriana, pe urmă către mine, cu voce pierită: dacă vrei să te duci tu, du-te.

Rămânem în trei, supusul se duce, se duce. Poate că ne va căuta la Udine. Mai rămânem în port, pe promontoriu, sub un clopot de liniște.

❖

Mi s-a părut că pot recunoaște geografia orașului citind cărțile lui Svevo. Iată, îi spun lui Arthur, chiar anul acesta romanul **Senilità** împinește o sută de ani. A fost scris în 1898, cu doi ani înainte de încheierea veacului, cu douăzeci înainte de **Finis Austriae. Senilità** este romanul scriitorului Emilio Brentani care, la treizeci și cinci de ani, se considera bătrân: "își descoperea în suflet setea de nepotolit de plăceri și dragoste, ca și amărăciunea de a nu se fi bucurat de ea, iar în creier o mare teamă de sine însuși și de slăbiciunea propriului caracter, de fapt mai curând bănuită, decât știută din experiență...".

Ei, ce face scriitorul Brentani în anul de grație 1898 la Trieste? Orașul e în plină dezvoltare: orașul băncilor (e și el funcționar acolo), portul în care se revarsă lumile slave, germanice, romanice?

La 35 de ani Emilio Brentani, alter ego al lui Svevo, constată că i-a trecut viața. E un personaj crepuscular. Plimbările cu iubita pe străzile marginale ale orașului, rătăcirile excentrice nu sunt altceva decât aproximări ale drumurilor **dincolo**. Iubita e mai degrabă animalul psihopomp care îl poartă, ca pe fiecare personaj crepuscular al lui Musil sau Kafka, **acolo.** Ca și la Musil, ca și la Kafka, precum în poezia lui Trakl sau (mai târziu) în romanul lui Kusniewicz un cuvânt esențial îl are Sora. **Sora scriitorului** care cartografiază universul tradițional în criză.

❖

Scriitorului Triestului crepuscular: ei, cei care au presimțit amurgul orașului. Trecem printre clădirile uriașe (un Jugendstil mai pur decât cel din Viena, zice Principele negru), printre cafenele luxoase (poposim într-un Cafè central care are orgoliul istoriei ei: **Cafeneaua Tommaseo,** locul unde se întâlneau Joyce, Svevo, Saba. Cu poza domnului Tommaseo, cu operele dânsului, fără îndoială fundamentale). Au presimțit amurgul, dar aici amurgul are altă greutate. Nu ca în Viena, mereu îndoliat, cariat de gândul funebru care nu se înmoaie. E ceva solar în acest final triestin. Întâlnirile cu moartea ale lui Svevo se resorb, mereu, într-o istorie a absenței. Emilio Brentani, scriitorul care la 35 de ani vrea să-și recupereze tinerețea absentă, cade într-un gol... fericit. "Dar asta înseamnă să mor? le spunea celor din familie, atunci când a înțeles că o să moară".

❖

Cred că înțeleg de ce Eliade avea pe lângă Jurnalul pe care îl făcea public, încă unul: acest "jurnal secret", scris, **nu va fi dat publicității.** Am bănuit multă vreme că savantul camufla acolo evenimente inavuabile. Descriind întâmplările noastre italiene, mi-am dat seama că unele istorii nu le dai publicității fiindcă nu ești sigur că le poți transcrie. Nu poți vorbi despre ele nu fiindcă ar fi scandaloase (chiar și în sensul benign al termenului), ci și fiindcă ele vin dintr-un **interval** pe care scrisul nu îl poate numi; pe care **celălalt** nu îl poate percepe. În Triest intervalul poate fi aproximat de biografia lui Svevo, de trecerea pe aici a lui Joyce, de viața și moartea fraților Stuparich, de poezia lui Umberto Saba. Dar mai departe?

Citesc în studii despre Svevo: Svevo a aparținut întotdeauna culturii italiene. Există un strigăt triumfalist în această afirmație pe care nu m-aș grăbi să-l contrazic. El, Italo Svevo, a învins într-un moment în care orașul era al Italiei. Primăria din Triest, monumentală, vine dintr-un ev imperial. A fost făcută, însă (divulgă Principele moștenitor) de Mussolini.

Să lăsăm istoriile în matca lor și să recitim **Senilitá** pentru această presimțire a dezastrului.

❖

E sâmbătă și muzeul Svevo și casa memorială și locuințele unde au stat marii scriitori sunt închise. Nimerim, totuși, la Librăria Italo Svevo. Într-un coridor lung, ca într-un tunel, ca într-un spațiu de pasaj, cărți cu preț redus. Rafturi cu volume masive, cu cărți de documente vechi despre oraș - despre marinarii lui. Reduceri 80%. Documente care se vând la prețuri de nimic. Prima intenție e de a cumpăra totul - și pe urmă întrebarea: cine le cară. Chemăm elicopterul, stimulăm creativitatea gemenilor, spune Arthur Gordon Pym, care până la zece ani a avut trei servitoare, iar de la zece, doi valeți. Străbatem culoare lungi de cărți pe care le-am face utile: istoriile marinărești de la sfârșitul secolului, așa cum erau trăite ele în acest port. În cel mai mare port al Imperiului.

Ajungem la capătul labirintului, pătrundem într-un cotlon care e chiar Librărie! În firide, ultimele apariții. Există chiar și un vânzător, unul singur: un domn care seamănă cu Italo Svevo. Domnul și-a aranjat firgura, părul, mustățile - ca să fie chiar dânsul. Sânteți dl Svevo, întreabă Pym al cincilea, care nu știe niciodată ce să se aștepte de la europeni. Dar nici noi nu ne grăbim să-i bruiem întrebarea: ar putea fi domnul Svevo. vânzătorul zâmbește, nu - nu e chiar... chiar. Nu e chiar. Ne arată cărți, ediții princeps, volume rarisime. Vrem Joyce? Cumpărăm pentru Mircea, care se înnebunește după peregrinările lui Joyce, un **Joyce la Trieste.** E bilingv. E cu poze.

❖

Cumpăr o istorie a orașului, câteva volume care nu ne vor servi, probabil la nimic (Adriana mă mustră), pe urmă doamna Babeți descoperă cartea lui Angelo Ara și Claudio Magris, **Trieste. Un' inedità di frontiera.** (O notă din 22 iulie 1998: Pym al cincilea a răsfoit cartea și a privit-o cu dispreț: avea poze. O carte cu poze e una compromițătoare. Dacă e să folosești un sistem de semne, folosește-l! Azi privesc pozele convins că între mine și prințul moștenitor există mari deosebiri de păreri. Pozele fac jumătate din farmecul cărții. **Pe-acolo am trecut și noi. Il caffè Tommaseo** e un loc prin care am trecut și noi; așa e și acum. **I funerali din Francesco Ferdinando a Trieste nel 1914** reține imaginea unei străzi rămase, de atunci, așa. Poza lui Slataper **tra i studenti boemi a Praga nel 1911** seamănă cu încă vreo zece poze pe care le am prin sertar. Iar poza lui **Edoardo Weiss e il fratello Ottocaro in divisa di ufficiali austriaci** seamănă tulburător cu poza logodnicului mătușei mele Maria (Biserica Albă, 1912).

Unele lucruri trebuie lăsate așa, nu trebuie pângărite: imaginea lor aparține acelui timp, de ce să-l învii? La noi, spune viitorul rege Pym al cincilea...

Mai cumpărăm câteva cărți, mai întoarcem pe dos câteva rafturi. Suntem experți. Avem vechime. Italo Svevo secondo e fericit: stă călare pe computer și ne divulgă toate secretele orașului. Sau ne spune cum am putea ajunge la ele.

Complexul Împăratului

Fragmente dintr-un jurnal intim al spiridușului Hinzelman scris cu sufletul plin de ambiție timidă

Carolus L. Cergoly

Carolus Luigi Cergoly Serini, cum poate fi găsit numele complet al autorului în impozantul dicționar al scriitorilor triestini, s-a născut la Triest în 1908. A încetat din viață în 1986. Poet, prozator, ziarist, a fost una din cele mai active prezențe în spațiul cultural din nordul Italiei. Lectura versurilor sale din anii '30, "poezie mitteleuropeană în grai triestin" (după propria mărturisire) a suscitat interesul, ba chiar entuziasmul lui Joyce. Apariția sa în volume este de dată relativ târzie. Deși debutează ca poet, Cergoly intră în conștiința cititorilor și ca un remarcabil prozator.

După Il complesso dell' Imperatore (Complexul Împăratului), **Mondadori, Milano, 1979, urmează, la aceeași editură** Ferma là in poltrona (Înfundat în fotoliu), **1984 și** L'allegria di Thor (Bucuria lui Thor), **în 1985. Primul roman,** Complexul Împăratului, **devine pentru Cergoly un spațiu recuperator al memoriei care se confesează: "Sunt triestin prin naștere, dar cosmopolit prin sipirit".**

Pentru cine dorește că înțeleagă de ce anume un segment important al literaturii italiene, datorat prioritar autorilor din Triest sau Goriția, aparține spațiului cultural al Europei Centrale, lectura romanelor lui Cergoly este imperios necesară. Ca și cea a lui Svevo, Slataper, Stuparich sau Tomizza.

Pentru a-mi învinge această timiditate amibițioasă, Eu, spiridușul Hinzelman, bat toba.

Altceva nu-mi rămâne de făcut.

Rataplan, rataplan, rataplan.

E o tobă mare această tobă a mea cu intonație baritonală.

Rataplan, rataplan, tobă din piele de antilopă.

Halali, halala, o, dragă, frumoasă, elegantă și zveltă antilopă, cu coarne concave care nu cad.

O, animal grațios și blând.

Ca să nu uite nimeni, am să spun încă o dată că numele meu e Hinzelman.

Liniștit aș putea să mă numesc și spiridușul Multenume.

În Italia, Folletto, în Franța, Lutin, iar în Marea Britanie, Goodfellow. În Marea Rusie, Domovoi.

Nume pentru toate latitudinile, nume pentru toate longitudinile, în sfârșit, nume pentru sosurile tuturor bucătarilor din lume.

Eu, Hinzelman, am stat câteva zeci de ani la domnul conte Zichy, în palatul său din Varadin.

• Mă așezasem pe primul portic al palatului, chiar între cele patru coifuri și cele opt colțuri ale blazonului nobililor Zichy.

(...)

Aici se explică de ce domnul Hinzelman spiridușul a hotărât să-și părăsească locuința dintre coifurile și colțurile de pe porticul baroc al palatului nobililor Zichy și chiar Varadinul cu împrejurimile sale.

Capul domnului Hinzelman era ca o cameră goală în care răsuna un singur gând: Departe de palat, departe de Varadin și de împrejurimile lui.

După suspine îndelungi, și mai ales după ultimul, cel care, ieșind din gura-i disprețuitoare, l-a transformat pe domnul conte Zichy în cadavrul domnului conte Zichy, însă un cadavru tot ușor disprețuitor.

După dispariția, cum zic cei ce gândesc puțin și înțeleg puțin, a contelui Zichy, inima și ochii și gândurile spiridușului Hinzelman luară culoarea neagră a doliului.

A muri, spunea Hinzelman, este, din punct de vedere biologic, un lucru stupid și odios și, dacă din întâmplare am să mor, voi fi un rău muribund.

Hinzelman, gata să plece, își ridică

Triest, 1914 – funeraliile lui Franz Ferdinand

bagheta și, imediat se simți un vânt puternic, în rafale, care îl împinse în sus și iată-l pe domnul Hinzelman cu bagheta lui călătorind în aer și înălțându-se ca și cum ar fi fost șoimul de vânătoare Modus, cel mai drag contelui Zichy.

Domnul Hinzelman căuta un loc stabil într-un oraș mare, un oraș pe post de centru al lumii, un oraș deasupra cerului senin și sub marea cea albastră, cu spuma și scoicile Afroditei.

Un oraș cu mirodenii de dincolo de mare, un oraș cu case mirosind a frânghii, gudron și nave plutind în seu.

Un oraș cu acoperișuri cărămizii, cu ferestre din sticlă lucitoare și cu obloane de culoarea aripilor de îngeri albi.

Domnul Hinzelman, spiridușul, tot călătorind în aer căuta un oraș care să fie paratrăsnetul lumii.

Capul său era ca o cameră goală în care răsuna un singur gând: Să găsească punctul cel mai apropiat de centrul Europei.

Hinzelman ridică bagheta și aceasta, prin voința divină, însemnă latitudinea 45° și 48' și longitudinea 2° și 20' la vest de Viena.

Spiridușul simți mirosul amestecului de alge, sosuri și frunze de tei, în trei colțuri.

Și simți și parfumul strugurilor de Samos și al piperului și al sfeclei de zahăr de Havana și al tutunului galben ca și barba sultanului Selim cel crud și cu suflet ingrat.

Și Hinzelman plană deasupra orașului Triest - coș plin de flori proaspete ca o primăvară ce se prijină pe o stâncă, la țărmul mării. Hinzelman înțelese imediat că orașul era mai puțin vechi decât Rhodosul, dar cu siguranță mai modern decât Varadinul. Fereastra spre Adriatica a Europei Centrale.

Căpitanul fenician Phlebas o numi bucuria călătorului. Pastorul Stojan din Villa Sclavorum, trestie de baltă.

O, zeu solar, Tergeste, dă domnului Hinzelman, spiridușul, onorul ospitalității.

Și Fazio degli Uberte a văzut Triestul cu coasta sa.

Triest, oraș de viță și comercial.

Stadt Triest, vulgo Trieste, oder Térést.

France Militaire, Trieste di Buellemier.

Vedere Meridională a Orașului și Porto Franco al Triestului, dedicat Respectabililor Comercianți din Triest.

Wiew of Triest drawn by Allason.

Lui Hinzelman îi plăcură imediat locuitorii, toți oameni înalți, simpatici și inteligenți.

Lui Hinzelman îi plăcură mai ales femeile, splendori solare, toate.

Aceștia sunt, gândea Hinzelman, triestinii din șirul generațiilor, în națiunea lor, și de la ei au coborât pe pământ, după potop, feluritele neamuri.

Hinzelman a văzut pentru prima dată marea.

Vântul împotriva naturii, marea împotriva vântului și unul împotriva celeilalte și diguri și stăvilare și hornuri dispuse ca un steag față de vânt.

E frig și Hinzelman își schimbă pălăria. Gata cu Nissehatul cu boruri largi. A sosit vremea pentru gluga caldă și roșie precum garoafele roșii de pe pervazul de piatră.

Lui Hinzelman începu să-i fie frică.

Frică de valurile care, ca niște pisici cu nouă cozi, clatină bărci și carene, frică de bora și de rafalele borei, de această suflare a vântului de o mie de ori, de o sută de mii de ori mai puternică decât vântul suflând în roțile morilor din Varadin.

Lui Hinzelman îi era frică și atunci se îndreptă în grabă spre orașul cel mai fidel și mai apropiat Imperiului Împăratului, mic soare, îmbrăcat în pantalonii roșii ai ordinului cavaleresc al Lânii de aur.

Și Împăratul trăiește între coloane de argint, pernele lui sunt de aur, cerul lui e de purpură și gâtul lui seamănă cu Turnul lui David construit pentru exerciții cu lănci, cu spade și cu cai cu coada zburlită ca niște steaguri fluturate de vânt.

Acest oraș al Împăratului, Tată și Stăpân al Triestului.

Hinzelman întovărășit de bagheta sa se afla pe o stradă care purta numele episcopului Tomaso Chrön, Apostol de Cragno și elegant poet de limbă latină.

Hinzelman nu se mai simți Hinzelman, nu se mai simți spiriduș, nu se mai simți nimic.

Făcu un pas înainte și se opri. Voi să facă doi pași în spate și se opri.

Și atunci se auzi vocea Marelui Pan.

O voce tinerească, o voce încurajatoare, o voce tocmai pentru Hinzelman, de la Marele Pan pentru Hinzelman.

Spuse: "Ridică-te!".

Hinzelman mă aude? Halali, halala, sunt Marele Pan; nu te afunda în melancolie, nu te lăsa cuprins de disperare și ipohondrie.

Vei rămâne la Triest. Dacă o să vrei, vei găsi un loc al tău definitiv în acest oraș care este centrul lumii, în Triest.

Poziție geografică: 45° 38' 5" latitudine nordică, 11° 26' 17" longitudine sud-estică și, din toate orașele Mediteranei, cel mai apropiat de centrul Europei.

Hinzelman, continuă vocea Marelui Pan, privește, uită-te la ceea ce vreau să fac pentru tine.

Pentru tine ca spiriduș, ca Hinzelman, ca onorat aventurier.

De-a lungul străzii Chrön, un neîntrerupt du-te-vino de inși din toate categoriile sociale.

Lume din înalta societate, lume de condiție medie, joasă și foarte joasă.

Dar nimeni nu vedea ceea ce i se arăta privirii în acest moment dragului domn Hinzelman.

El vede trei stindarde mari de culoare galbenă, toate încadrate de triunghiuri negre.

Fluturând pe un câmp pașnic.

Și splendoarea acestor stindarde se desfășura sub ochii lui, ca niște cărbuni aprinși.

Cele trei stindarde poartă trei înscrisuri.

Unul cu caractere latine, unul în gotică și celălalt, în foarte pitoreasca, decorativa chirilică.

Pe primul stă scris Borgo Franceschino, pe cel de al doilea Borgo Teresiano și pe cel de al treilea Borgo Giuseppino.

Arătându-le, marele Pan demonstrează că Triest e cu adevărat centrul lumii, și nu numai în ceea ce privește semnele grafice ale alfabetului. Ale celor trei alfabete.

Din ce în ce mai interesant, din ce în ce mai divers, acest Triest, amplasat într-o poziție într-adevăr privilegiată.

Oraș ridicat de zeul solar Triopa, între est și vest.

Oraș adriatic, oraș mediteranean, oraș răscruce, oraș viu, chiar foarte, cu al său hinterland, Mitteleuropa.

Prezentare și traducere
Afrodita Carmen Cionchin

Fragmente din romanul ***Il complesso del Imperatore****, A. Mondadori Editore, Milano, 1979*

Precizie și artă literară

Alexandru Ruja

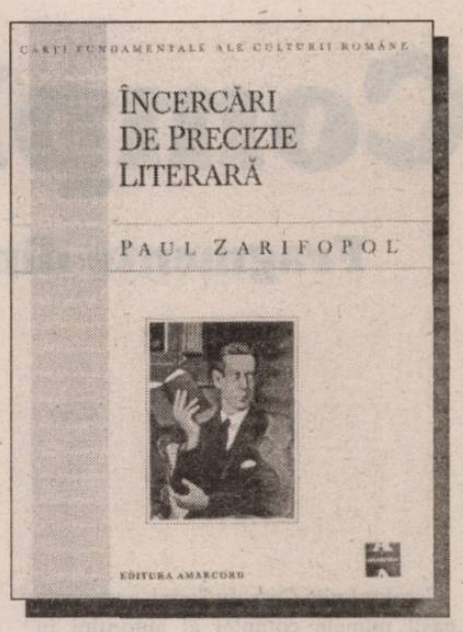

PAUL ZARIFOPOL
Încercări de precizie literară
Studiu introductiv de Al. Paleologu
Ediție îngrijită de Al. Săndulescu
Editura Amarcord, Timișoara 1998, 554p.

L-aș numi astăzi pe Zarifopol ultimul junimist din cultura română. Mai puțin sacerdotal ca Maiorescu, mai suplu ca spirit, mai nuanțat în negație, mai citit poate și mult mai modern prin sensibilitatea lui iritată, disociativ până la paradox, și totuși deplin lucid, Zarifopol este structural un junimist. Cultura lui germană, aliată cu limpezimea și criticismul voltairian îl apropie mai mult de Maiorescu decât de oricare alt spirit din cultura noastră. Zarifopol a continuat organic și mai complex spiritul junimist, acordându-i încă un sfert de veac de viabilitate" scria, prin 1935, Pompiliu Constantinescu într-un comentariu despre **corespondența I.L. Caragiale - P. Zarifopol.**

Portretul este sugestiv, iar plasarea exactă și nu altceva făcea E. Lovinescu când îl integra pe Paul Zarifopol celei de a doua generații postmaioresciene, din care însuși făcea parte. Dacă prima generație era una **acritică,** cu o atitudine apologetică accentuată, mai ales față de mentorul **Junimii**, cea de a doua este formată din critici. Preluând spiritul maiorescian al criticii, ei vor reîntrona spiritul critic în literatură, inclusiv referitor la opera maioresciană. "Odată cu generația a doua postmaioresciană începe critica... criticei și atitudinii maioresciene. (...) Literatura apologetică scade sau dispare; începe examenul critic al omului și al operei, examen pe care îl trec toate marile personalități în fața generațiilor succesive", nota E. Lovinescu într-un preambul ce încerca să evidențieze caracteristicile acestei generații.

Paul Zarifopol n-a fost un critic literar pur; nu și-a revărsat spiritul critic doar asupra literaturii, în comentarea producției literare curente. El a ridicat discuția și la alte nivele decât textul literar. Lectura operei sale cuprinsă în prezenta ediție dovedește acest lucru. Ediția îngrijită de Al. Săndulescu include: **Din registrul ideilor gingașe, Despre stil. Note și exemple, Artiști și idei literare române, Încercări de precizie literară, Pentru arta literară, Introducere la ediția critică: I.L. Caragiale "Opere", vol. I,** mai multe texte culese **din periodice** și o **addenda,** ce conține eseuri morale, politice, culturale. Ediția reproduce, deci, selectiv cuprinsul volumelor publicate în timpul vieții.

Primul volum al lui Paul Zarifopol - **Din registrul ideilor gingașe** (1926) - vine destul de târziu, după o foiletonistică susținută în presa münchenează și românească, la mai puțin de un deceniu înaintea stingerii sale din viață (1934). Cartea, dacă nu este singulară în epocă, este între cele rare pe o asemenea problematică și cu o astfel de amploare. Subintitulat **pagini alese pentru a ține la curent pe tinerii cultivați și serioși,** volumul are o **prefață** în care Paul Zarifopol explicitează câteva noțiuni, concepte, atitudini. **Ideile gingașe** sunt acelea care trebuiesc cunoscute de oricine vrea să treacă drept un om cultivat, ca și "acele despre care acest om trebuie să pomenească totdeauna cu deosebită băgare de seamă, dacă vrea să nu supere atenția societății unde, în chipul cel mai util și cel mai plăcut, i se adăpostește persoana și i se apără interesele".

Dificultățile cele mai mari, dar și deschiderea cea mai largă, capacitatea de asimilare și filtrare le au tinerii obligați să intre în contact cu noul și să se formeze în spiritul său. "Noutatea este una din valorile nediscutabile", afirmă Zarifopol, fiind o "problemă de elementară mândrie pentru omul cultivat să afle cât mai repede noutățile", față de care trebuie, însă să-și manifeste și atitudinea (acceptare, respingere, filtrare). În spiritul unui asemenea demers sunt structurate eseurile **Din registrul ideilor gingașe.**

Spirit european, cu gusturi rafinate și observații fine, sagace și penetrant în problemele puse sub lupă, Paul Zarifopol scrie cu aplomb și dezinvoltură, desprins de orice elemente constrângătoare. Eseurile sale au adus în epocă un semn al libertății de gândire. Respinge diletantismul și impostura, ordonează, clarifică, aprofundează, scrie, mereu, din perspectiva unui larg orizont cultural, indiferent de problema abordată - feminism și dragoste, atitudinea dominantă la începutul secolului (energetismul), despre bărbat și femeie, despre familie în societățile covârșite de forța economicului, despre clasici și intelectuali, despre diferența dintre generații, despre fariseism și vanitate, motivele de inspirație ale scriitorului, simțul de clasă și toleranța, despre diverse doctrine filosofice și curente de idei.

Paul Zarifopol a fost "în tradiția lui Montaigne un moralist raționalist și sceptic iar, în tradiția lui Caragiale, un ironist și un artist al cuvântului", scrie Al. Săndulescu. Frazarea este clară, disocierea netă, preocuparea pentru sens și inteligibilitate, constantă. "Intelectual curat se poate numi, cred, numai omul obsedat de inteligență; acela care, normal și necesar, opune realității trebuința și capacitatea pură de a înțelege, fără nici un respect pentru orice alte interese pe care viața, cu vigoarea ei indiscretă, le împinge obișnuit pe primul plan al sufletului. Atitudinea aceasta este rară și monstruoasă. Rară, probabil fiindcă un minimum de lucrare intelectuală este prea de ajuns pentru a realiza o adaptare deplin plăcută și prielnică organismului; și se cuvine să o numim monstruoasă dacă ne uităm numai o clipă la cursul tipic al vieții, cu condiția ca, pentru acea clipă măcar, să fim însine intelectuali în înțelesul stabilit mai sus. "**(Intelectualul).** A avut întotdeauna încredere în tineri și a manifestat solicitudine pentru atitudinea imberbă ("Spiritul și sufletul tinereții ne impun astăzi legea estetică. Poate și pe cea morală și politică. Curajul nepăsării răzvrătite și voioase e semnul momentului" - **Estetica tinerilor.**

Mai mult estet decât critic literar, Paul Zarifopol are plăcerea disocierilor. Sau, altfel spus, a analizelor amănunțite, argumentației bine gândite și abstractizării. Întâlnirea cu Caragiale a fost benefică și productivă. **Introducerea** la ediția critică a **Operelor** lui Caragiale este între ce s-a scris mai bun despre autorul **momentelor și schițelor;** ca și eseul despre **publicul și arta lui Caragiale.** Perfecțiunea artistică a operei lui Caragiale nu poate fi explicată dintr-o singură direcție. Ea nu-și găsește izvorul doar în scrupulozitatea profesionistului, ci și în "înversunarea" celui obligat să facă un lucru trudic, neprietenos. ("Neobosit la vorbă, singura hărnicie autentică a meridionalului, el suferea greu de criza persistentă la care supune compunerea scrisă. Scrisul este muncă, și munca-i lucru incomod; iar Caragiale ura incomodul cu cea mai senzuală violență. (...) Îmi vine a crede că tocmai necazul și sila aceasta, dușmană firii sale, dezlănțuie o energie particulară în sufletul meridionalului constrâns la muncă tăcută și-l face să-și lucreze scrisul cu trudă înverșunată, care explică destul de bine mult citata perfecțiune stilistică a literaturilor sudice"). Apropiat lui Caragiale, Zarifopol avea religia scrisului. Nu calofil, dar estet, dorea să anime fraza scrisă, să o aducă spre puterea de seducție a vorbirii, considerată vie. ("Scrisul e schelet urât; ar trebui ajutat cu desene și măsuri de muzică. Mai bine încă, n-ar trebui scris, deloc, ci numai vorbă, gest mimică").

Capacitatea lui Zarifopol de a discuta la nivelul abstract al conceptelor apare cu claritate în **Pentru arta literară.** Esteticul este legat de izolarea artistului, de posibilitatea acestuia să interpreteze în deplină individualitate, semn al desprinderii de faza manifestării primitive a spiritului. "Izolarea artistului a precedat de aproape doctrina artei pentru artă, a cărei semnificație nu e doar alta decât diferențierea deplină a unui tip de activitate spirituală. Arta eliberându-se, ieșise din rândul formelor corale ale culturii și se învedera ca faptă prin excelență individuală, decât oricare alta mai liberă de obligații către vreo comunitate alta decât cea spontan născută prin esențialele înrudiri de spirit. În izolarea orgolioasă a artistului se semnaliza individualismul de bază al atitudinii estetice".

Esteticul a fost pentru Paul Zarifopol condiția adevăratei arte, iar critica estetică o atitudine de la care nu a abdicat. Evident impopulară, fiindcă selectează, această poziție creează animozități. Paul Zarifopol rămâne tranșant și faptul se vede în articolele polemice cu M. Ralea sau G. Ibrăileanu **(Despre critica nerentabilă).** Pentru cei care cred că Paul Zarifopol nu avea apetit pentru polemică, lectura textului **Gusturi și judecăți** le va schimba părerea. ("Între pesimiștii din literatură, locul lui Proust e memorabil. Pesimismul lui a născut o estetică ce apare ca estetica solitarilor impotenți, dar nerezignați. Metoda lui de artă e metoda mozolelii tenace, alternantă cu tresăririle unui stomah dezolat de dipepsie. Ca și cum un apetit sexual neajutorat de organele corespunzătore ar căuta consolare prin icneli și vărsături. Originalitatea lui Proust e o minunată grozăvie în literatură. E respingător și admirabil").

Critica estetică este **nerentabilă,** pentru că "rentabilitatea" în artă devine o problemă extrinsecă acesteia, ce iese din specific; pusă în relație cu arta, ea devine o "problemă de popularitate, adică o problemă politică". Indeniabil că Paul Zarifopol optează pentru teme **nerentabile.** "Ar fi salutar pentru cultura noastră ca, cel puțin în materie de artă, să ne certăm, o bucată de vreme măcar, pe teme nerentabile: clasic-romantic, impresionist-expresionist și altele pe care le va mai aduce viitorul, elemente care, chiar în ceartă, rămân odihnitoare și limpezitoare pentru niște spirite constant amenințate de confuziile pătimașe ale exceselor de practică politică". Deși există destule pagini spontane, fără viabilitate în timp îndelungat, majoritatea textelor stau sub semnul profesionalismului. Spirit înclinat spre studiu, inteligent, dorea să trăiască "într-un oraș universitar cu o bibliotecă enormă și cu cele mai bune librării din lume", Paul Zarifopol a lăsat o operă neterminată, dar pe un traiect valoric înalt.

Aventura "Lunatecilor"

La aproape un deceniu și jumătate de la debutul ediției critice - Ion Vinea **Opere** (**Poezii**, 1983) - a apărut al treilea volum, care cuprinde romanul **Lunatecii** (**Opere III**; ediție critică de Elena Zaharia Filipaș; Editura Minerva, "Scriitori români", București, 1997, 581 pag., 15.000 lei). Romanul, ca și alte creații literare, a avut o soartă dramatică. Trecerea poetului avangardist dinspre poezia explozivă spre așezarea în epic se produce la sfârșitul deceniului al treilea, cum arată intențiile mărturisite în câteva interviuri. Sunt proiecte nu prea clar definite, dar care indică o evidentă orientare spre epic. Îngrijitoarea ediției surprinde metamorfoza romanului, dificultățile datării, dar și ale evidențierii momentelor decisive de creație. "Este greu de stabilit când se naște ideea elaborării unui alt roman, al treilea proiect romanesc al scriitorului, în ordine cronologică, și singurul care va fi finalizat la dimensiunile și forma epică a genului. Anii războiului și apoi începutul perioadei negre a dictaturii comuniste au fost nefasti pentru Vinea, ca și pentru majoritatea scriitorilor români. După 1947, el se vede silit să se retragă din viața socială și să-și reducă activitatea literară la traduceri, pe care le publică uneori sub nume străin." Nu s-au păstrat, se pare, toate variantele romanului, sau n-au putut fi găsite până acum. La fel, manuscrisul, după care s-a tipărit romanul **Lunatecii** (E.P.I., 1965), s-a pierdut. Nu se cunoaște soarta manuscrisului al cărui text a fost reprodus în ediția **Opere** apărută la Editura Dacia (1973), îngrijită de Mircea Vaida și Gh. Sprințeroiu, altul decât cel folosit la ediția princeps. Nu doar mici impedimente, ci de-a dreptul dificultății insurmontabile pentru un realizator de ediție. Se dovedește o dată în plus greutatea muncii pentru a realiza o ediție critică de opere complete. Elena Zaharia Filipaș a luat ca text de bază pe cel din ediția princeps. ("În lipsa manuscriselor, am luat ca text de bază pentru ediția noastră ediția princeps din anul 1965, care prezintă garanții de autenticitate".). Prin problematică și atmosferă, prin modul cum este construit, **Lunatecii** se apropie de **Craii de Curtea-Veche**. Ieșit, însă, din epocă, analizat prin plasarea retrospectivă, el n-a mai fost perceput prin strălucirea romanului matein. În anii '70 receptarea operei lui Ion Vinea a avut un moment fast; trei monografii aduc în atenție viața și opera scriitorului - Sergiu Sălăgean (1971), Simion Mioc (1972), Elena Zaharia (1972). toate cuprind referiri și la romanul **Lunatecii**. În monografia lui Simion Mioc sunt observații, rămase până astăzi esențiale, referitoare la opera autorului **Lunatecilor**. Pagini întregi din roman evidențiază excelența descrierii. "Între ferestrele cu zăbrele arcuite și zidul de deasupra străzii se întindea o brazdă de floarea-soarelui. Glastre de cârciumărese și de mușcate atârnau de o pergolă în dreptul geamurilor. La intrare, peste ușa de stejar ferecată, veghea un fanar de fier forjat. Vița-sălbatecă se revărsa peste casă până pe acoperișul de olane de un roșu-stins."

... între șarpe și balaur

Otilia Hedeșan

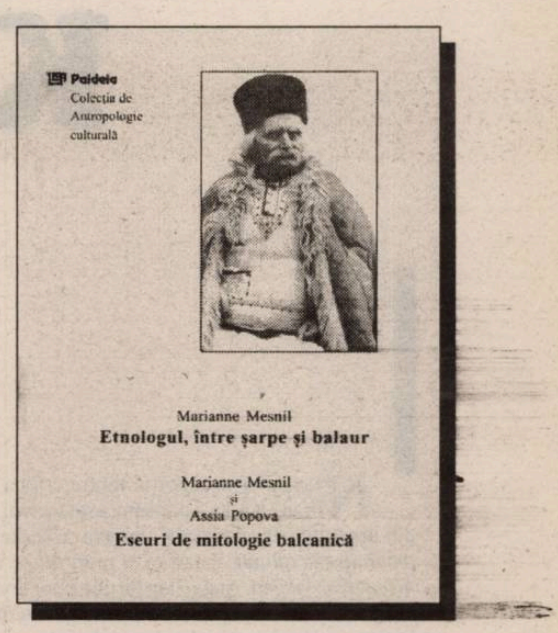

MARIANNE MESNIL
Etnologul între șarpe și balaur
MARIANNE MESNIL, ASSIA POPOVA
Eseuri de mitologie balcanică
Cuvânt înainte de Paul H. Stahl
Traducere în limba română de Ioana Bot și Ana Mihăilescu
Editura Paideia, București, 1997, 395 p.

În vara anului trecut, editura Paideia inaugura propria "Colecție de antropologie culturală" printr-un volum între coperțile căruia erau cuprinse, de fapt, două cărți: **Etnologul între șarpe și balaur,** de Marianne Mesnil și **Eseuri de mitologie balcanică**, de aceeași autoare, de astă dată în colaborare cu Assia Popova. Volumul, care s-a strecurat cu o nemeritată discreție prin librăriile timișorene, marchează, practic, un eveniment de multă vreme așteptat în mica lume a etnologilor români. Marianne Mesnil, profesoară de Antropologie Europeană la Université Libre de Bruxelles este, la ora actuală, unul dintre cei mai avizați specialiști în etnologie românească. Mai mult decât atât! Dacă afirmația că "etnologia se țese doar din întâlniri. Între **șarpele** instituțional și **balaurul** pe care trebuie să-l vâneze pe teritoriul celuilalt, etnologul își construiește obiectul său într-un du-te-vino neîncetat al unei căutări fără sfârșit a sensului. "[p. 13] este adevărată, atunci, fără doar și poate, Marianne Mesnil este una dintre persoanele care o transpun cel mai fidel în practică. Asta vrea să însemne că cercetătoarea belgiană nu este numai un foarte interesant om de teren și un excelent cititor de literatură românească de specialitate, ci și unul dintre cei mai activi artizani ai unor proiecte menite să angreneze catedrele universitare românești de etnografie și antropologie culturală în circuitul european. Ei bine, în ciuda acestui orizont de așteptare de excepție, cele mai multe dintre cercetările sale de românistică erau necunoscute publicului nostru.

Prima secțiune a volumului pe care îl am înainte - cartea personală a Mariannei Mesnil - antologhează o serie din aceste studii reprezentative. Varianta românească le grupează în patru cicluri: **Între raționalism și romantism: mize și premize ale etnologiei europene** [inclusiv ale celei românești, scrutată atât în aspectele sale canonizate prin bibliografie, cât și în ipostazele "șarpelui instituțional"], **Între dincoace și dincolo: mituri și rituri europene ale nașterii și morții; Între strigoi și vrăjitori** și **Timp îndurat, timp mascat.**

Temele esențiale de aici se vor regăsi și în principalele texte din secțiunea a doua, scrisă împreună cu Assia Popova, cercetătoare de origine bulgară de la Centre National de Recherche Scientifique din Paris, cu care "Marianne Mesnil s-a întâlnit acum zece ani pe tărâmul comun al cercetării antropologice, [...] propunându-și abordarea comparativă a mitologiei balcanice și redactarea unui volum **Mythologie comparée de trans- et sis - Danubie".** După cum traduc inspirat Ioana Bot și Ana Mihăilescu, variantele românești ale acestor studii se intitulează: **Străini de toate culorile sau cum îl desemnăm pe Celălalt, Sfântul Andrei, ursul și cornul, Survacka/ Sorcova: limba "crudă" a nuielușei, De la moși la nou-născuți: pâinile Celor Patruzeci de Mucenici, Fii nevăstuică și taci! sau "Scorpia neîmblânzită"** și **"Demonă" și creștină: Sfânta Vineri.**

Trecând rapid în revistă aceste titluri - și, implicit, temele lor - voi observa, de la bun început, că ele acroșează segmente extrem de diverse ale culturii tradiționale. Rând pe rând, autoarele se interesează de credințele despre naștere și moarte, de viziunea tradițională despre lumea "albă, de aici" și "cealaltă lume, neagră, de dincolo", de pâinea "cea de toate zilele" și de pâinile speciale ale sărbătorilor de primăvară mai ales, de micile industrii casnice feminine și de credințele aferente, de sărbătorile de iarnă dar și de micile festivități (cu miturile lor majore, la o lectură mai atentă) din toamnă și primăvară. Așadar, dincolo de titlurile foarte inspirate, dar care dau impresia unui oarecare fragmentarism, cercetările Mariannei Mesnil și ale Assiei Popova se dovedesc serioase și sistematice.

Specialitatea - și, implicit, valoarea - cărții /-lor lor constă, după mine, în primul rând în **redecuparea** problemelor investigate. Vreau să spun că deși studiile discutate aici se referă la aceleași realități tradiționale vizate intens de etnologia românească, ele focalizează consecvent asupra anumitor chestiuni rămase în umbră, nelămurite încă. De exemplu: riturile nașterii sunt analizate în contextul etnologic al "bucătăriei" europene, în relație cu ideile de fermentație, coacere, sărare etc.; clasificarea unanim acceptată de la Hasdeu încoace a strigoilor în "strigoi vii și strigoi morți" este rediscutată în termenii relațiilor dintre vrăjitorie și funeraliile ratate; împărțirea timpului calendaristic este statuată în funcție de anumite "borne" - situate în toamnă [Sfântul Dumitru, Sfântul Andrei] și primăvară [Sângiorz] - marcate prin practici rituale sau prin cicluri ale faunei [ursul] și florei [cornul]; practica bulgaro-română a sorcovitului este văzută - în deschidere etnobotanică - în relație cu tehnica "fortajului" plantelor din familia rozaceelor; sărbătoarea Celor Patruzeci de Mucenici își dezvuie complexitatea ca urmare a analizei formelor și decorațiilor pâinilor speciale coapte cu această ocazie; Sfânta Vineri este interpretată atât în relație cu cultul balcanic al Sfintei Paraschiva cât și prin studierea ipostazelor sale în narațiunile fantastice românești.

Astfel rezumate, textele Mariannei Mesnil și ale Assiei Popova își evocă singure, sper, interesul. Practic, cele două autoare sparg stereotipiile, ierarhiile unanim acceptate ale faptelor tradiționale. Ele privesc cultura noastră orală complet dezinhibat și își concep analizele din diverse spații teoretice - în general de factură interdisciplinară - extrem de fertile; studiul civilizațiilor și mentalităților, medicină populară, etnobotanică, hagiografie, etnolingvistică, mitologie, naratologie etc. [De altfel nu poate fi trecut cu vederea faptul că cele mai multe studii prezente în volum au fost comunicate sau publicate cu ocazia unor congrese cu profil interdisciplinar.] În câteva situații, tensiunile dintre domeniile de interferență și etnologie sunt scoase la lumină, optându-se, până la final, pentru "aurita cale" a medierii interdisciplinare. Astfel, referindu-se la credințele populare despre animale, Marianne Mesnil reflectează: "Etnologul confruntat cu vânătorul de balauri își poate pune întrebări asupra statutului discursului ce îl animă pe interlocutorul său, fără a repune, totuși, în discuție propriile sale cunoștințe despre lumea animală. Dar ce ne facem cu etnologul care înțelege să susțină, din toate puterile, nu numai prin informatorii săi, dar câteodată chiar și prin colegii săi, aserțiuni de tipul: ‹Șerpii vin să sugă ugerele vacilor.› (Franța), ‹Un urs mascul nu face rău unei femei.› (România) sau chiar ‹Mușcătura de nevăstuică e veninoasă.› (Balcani). Etnologul, **l'honnete homme,** nu poate, la rândul său, decât să creară să vadă sau să creadă. Dar pe cine să crezi: pe păstorul care a văzut șarpele sugând de la vaci sau pe zoologul care îți poate demonstra că, prin însăși constituția acestuia, un asemenea mod de hrănire este imposibil?" [p. 67]. Situație inconfortabilă, pe drept cuvânt între "șarpe și balaur"! Aș spune, totuși, că dincolo de semnalarea acestei relativități a culturilor căreia etnologul trebuie să îi facă față, opinia personală a autoarei este destul de limpede și ea se înscrie în sfera rationalului nu a mitului. Lucrurile nu stau, însă, întotdauna așa. În finalul unui text dedicat studierii "vampirismului la români" ca "boală sezonieră", [p. 135-144] citim: "Nu poate deci să nu ne mire afirmația unui medic biochimist care, la un recent congres științific, pretindea că ar fi rezolvat enigma vampirismului. [Este vorba despre dr. David Dolphin, biochimist la Universitatea Columbiei Britanice din Vancouver]. Conform acestei afirmații, fenomenul s-ar reduce la un ansamblu de simptome caracteristice unei boli ereditare, numite ‹porfirie›. O asemenea poziție vizând reducerea exclusivă a fenomenului vampiric la o boală, ține de un pozitivism mai caricatural chiar decât cel al medicului iluminist /Georg Tallar/ care, om de teren, nu intenționează să evite realitatea factorilor culturali." [p. 143].

Pentru a caracteriza cât mai complet cartea pe care ne-a oferit-o editura Paideia, ar trebui să mai semnalez cel puțin două trăsături care cred că o individualizează. Mă gândesc, mai întâi, la știința autoarelor de "a citi" corect textul etnologic și, imediat, de a descoperi corelații în funcție de această "lectură" aproape întotdeauna neașteptată. [Capitolul **Sfântul Andrei, ursul și cornul**, bunăoară, se construiește tocmai pe seama acestei științe de a vedea dincolo de interpretarea stereotipă un anumit adevăr pregnant, a cărui formulare permite o nouă ordonare a realității tradiționale. Astfel, de exemplu, analizând sincretismul sărbătorilor creștine ale Sfântului Andrei cu "zilele ținute" de țăranii români pentru urși, Marianne Mesnil și Assia Popova observă; "Cele două sărbători ale Sfântului Andrei, de toamnă și de primăvară, indică momentele precise de deschidere și de închidere a sezonului de hibernare a fiarei. La fel de evident este faptul că aceste sărbători sunt situate - amândouă - la punctele de vârf ale celor două perioade de post: cel al Crăciunului și cel al Paștelui. /.../. Adunând duratele (medii) ale celor patru posturi din liturghia ortodoxă, obținem un total de o sută șaptesprezece zile sau patru cicluri lunare complete. Or acest număr de zile postite anual corespunde exact duratei somnului hibernal al ursului, de la Sfântul Andrei de toamnă până la Bunavestire. Există, așadar, o concordanță de ritmuri și o suprapunere a două figuri cronotope marcând bornele sezoniere." (p. 253-254)]. În al doilea rând, aș spune că volumul Mariannei Mesnil și al Assiei Popova nu poate fi perceput la realul său nivel fără observarea calităților sale expresive. El este "scris frumos", este plin de pasaje care frizează sentința sau, oricum, sunt memorabile, este punctat de titluri care se țin minte cu ușurință. [Un cuvânt bun trebuie spus, aici, în privința celor două traducătoare, Ioana Bot și Ana Mihăilescu, a căror sarcină de a tălmăci textele de specialitate care interferează cu texte tradiționale - unele traduse direct din materiale de teren efectuate în România, altele rezumate - nu a fost deloc ușoară.]

Prin toate acestea și dincolo de ele, suntem înaintea unei cărți care reașează cultura tradițională românească într-un nou context, cel balcanic [în simpla denotație geografică a acestui termen]. Este o carte care /aș spune **în ciuda seriozității sale/** se citește pe nerăsuflate, cu mirarea că provenim dintr-o cultură care este atât de rafinată și cu mâhnirea că a trecut atâta timp până s-a observat și s-a scris acest lucru.

Am mai citit ...

Ca și textele sale anterioare (mai ales **Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești)**, București, Editura Enciclopedică 1996), ultima carte publicată de Ofelia Văduva umple un gol în literatura noastră etnologică. Darul, unanim recunoscut drept esențial pentru înțelegerea culturii tradiționale, a fost mereu neglijat ca "problemă de sine stătătoare" de cercetătorii români, reflecțiile pe seama sa - atâtea câte au fost - rămânând fie de domeniul bunului simț fie aplicații **ad-hoc** ale modelului lui Marcel Mauss, din celebrul său **Eseu despre dar**.

Limitându-și cercetările la spațiul tradițional românesc, autoarea definește în mod generic **darul** drept: "nu doar obictele materiale vehiculate (alimente, obiecte textile), ci și mesele comune și acele fenomene ce se bazează, în esență, pe transmiterea benevolă a unor servicii sau bunuri spirituale (cuvinte, formule augurale, sentimente, cântece). "(p. 69) În linia lui Mauss, Ofelia Văduva studiază darul ca "fapt cultural total" și îl analizează dintr-o perspectivă multiplă: ca **valoare socială** (care implică **onoarea** și **creditul**), ca **valoare simbolică** și **rituală**, ca **valoare comunicațională** și, în linia etnologiei contemporane, ca **valoare utilitară** (ceea ce ridică problema delicată a "situării practicii oblative între interes și dezinteres").

Cartea descrie o serie de aspecte ale vieții tradiționale românești, stabilindu-le statutul de dar. Sunt trecute, astfel, în revistă obiectele oferite, în mod tradițional, cu ocazia principalelor rituri de trecere sau la sărbătorile cele mai importante din an, dar sunt discutate și **darul în muncă, darul de sărbătoare, darul în cuvânt, darul instituționalizat - pomana sau darul total - ospitalitatea.** Adică, în termeni autohtoni - culeși cu răbdare și analizați competent de autoare - **Magia darului** este o carte despre **dar, cinste, schimburi, plocon, vadră, călțunar, ospăț, rodină, cumetrie, pomană, sacrificiu, jertfă, abur, comândare, praznic, sărăcustă, colac, colăcime, colăcar, colăcer, colindeț, moș, cap, prinos, sâmbecioară, parastas** și **stolnic.**

Cartea recent apărută la Editura Enciclopedică este un text de neînlocuit pentru cercetător - căci în pagini puține sunt cuprinse informații numeroase și de o autenticitate indubitabilă, dar și interpretări subtile și argumentate printr-o bibliografie de primă mână - și o lectură incitantă și profitabilă pentru oricine este dornic să cunoască o "altă față", onestă și "necosmetizată", a culturii tradiționale românești.

*Ofelia Văduva, *Magia darului*, Editura Enciclopedică, București, 1997, 266 p.

Kafka & Marx (2)

Dorian Branea

Neașteptat în raportul dintre critica marxistă și opera lui Franz Kafka, spuneam, este tocmai modul în care aceasta din urmă dejoacă lecturile abuzive. *Căci tema metamorfozei nu amenajează numai opera, ci și raportul pe care ea îl instituie cu virtualii ei exegeți.* Angajat în lectura unor texte ce păreau a provoca și admite până la un punct schemele sale hermeneutice, marxismul literar s-a lăsat manipulat de acest *histrionism* al operei kafkiene și a sfârșit prin a evita marile circuite dogmatice. Opera lui Kafka a pretins criticii de factură ideologică să coboare în subsoluri sau să redacteze între paranteze propozițiile tari, pentru a întâmpina textul cu garda deschisă, dincolo de confortul ideologiei. Mai mult încă, încercând a da interpretări valide operei lui Kafka, critica marxistă a fost nevoită să pronunțe subtile formule de retractare. Kafka împotriva lui Marx? Ei bine, da. Fiindcă ceea ce se anunțase a fi un simplu exercițiu de anexiune a sfârșit prin a deveni scenariul unei infidelități.

Să notăm că - la noi, dar și aiurea - Kafka face mai întâi istorie culturală. Nu propriu-zis estetică - aceasta va veni mai târziu -, ci culturală, smulgând exegeza din mrejele unei vaste rețele de prejudecăți. Explozia hermeneutică se produce mai întâi în Franța: în 1962, republicarea - cu o prefață de Max Brod - a **Procesului** se transformă, grație probabil și ecranizării lui Orson Wells, primită triumfal în Europa, într-una dintre loviturile editoriale ale sezonului literar; succesul de librărie al romanului reverberează în mediile critice, care încep să se concentreze din ce în ce mai insistent asupra acestui autor până atunci destul de marginal. Kafka devine în scurtă vreme o temă predilectă de reflecție pentru critica literară franceză, indiferent de opțiunile ideologice care o structurează. Înregistrând proporțiile fenomenului, revista "France Observateur" inițiază, pornind de la întrebarea: "Bulversează operele lui Kafka?", o dezbatere la care sunt invitați să participe și criticii marxiști, care formulaseră deja câteva corecții iritate la prefața lui Brod.

Într-un articol ulterior - care, făcând rezumatul frugalelor analize marxiste asupra lui Kafka, reproșează criticilor lipsa de apetență hermeneutică pentru o asemenea operă -, André Gisselbrecht sesizează extrem de precis dificultatea integrării lui Kafka într-un discurs materialist-istoric. În numele predecesorilor săi, Gisselbrecht retractează clasificările dure ale acestora, arătând că importanța operei lui Kafka o face un subiect inevitabil și pentru critica maxistă. Meritul principal al acesteia, continua criticul de angajament revizionist, ar putea fi acela de a arăta că textele scriitorului ceh "nu sunt rodul exlusiv al fanatasmelor sale și al vieții interioare a autorului și că deschiderea operei nu este exclusiv metafizică"[1]. Pentru aceasta însă, critica marxistă, așa cum a fost ea codificată în laboratoarele ideologice sovietice, va trebui să treacă printr-o revizuire substanțială, în care rafinarea conceptelor de *realism* și *obiectivitate* ocupă un loc central. Propozițiile lui Gisselbrecht sunt siderante pentru oricine cunoaște climatul dogmatic care domnea în interiorul cercurilor marxiste pariziene la începutul deceniului șase, și nu e de mirare că poziția sa va rămâne deocamdată excentrică. Cu toate acestea, articolul criticului francez descrie sintetic impasul în care textul kafkian împinge critica marxistă și limitările analitice la care aceasta din urmă trebuie să consimtă. Sau pe care e somată să le depășească.

E probabil ceea ce încearcă Roger Garaudy care, după ce constată la rândul său dificultatea de a constrânge opera lui Kafka să accepte o judecată unilaterală, își construiește analiza pornind de la nebuloasa categorie de re*alism nețărmurit* - depășire dialectică a realismului tradițional, formă literară mult mai ospitalieră și mai rafinată, care ar permite literaturii să reflecte în profunzime complexitatea realității. Deși evaziv, conceptul introdus de Garaudy expune dezolarea vechilor instrumente analitice ale criticii marxiste și impermeabilitatea lor în raport cu literaturile care abandonaseră formula realistă a secolului trecut.[2] În aceeași măsură, eseul criticului francez (înalt responsabil politic al Partidului Comunist Francez în acea perioadă) semnalizează despărțirea de principiile dogmatice care dominaseră exegeza marxistă o lungă perioadă și orientarea către metode mai suple de analiză literară, fie și abolind o parte dintre premisele forte de inspirație ideologică.

Spre deosebire de André Gisselbrecht sau Roger Garaudy, majoritatea exegezelor de factură marxistă ale momentului se vor abține să împingă lucrurile atât de departe, mulțumindu-se să sesizeze doar orientarea umanistă a romanelor lui Kafka sau să semnaleze accentele lor satirice. "Căutarea pasionată a integrității umane", scrie Helmuth Richter, "apărarea valorilor umaniste în raporturile dintre indivizi, precum și convingerea că omul care își sacrifică propriile valori se condamnă la pedeapsa capitală e semnul unor preocupări legate de om".[3] Ernst Fischer identifică în romanele lui Kafka aceeași vocație umanistă, arătând că: "Între toți scriitorii non-marxiști, Kafka a fost cel mai aproape de clasa muncitoare, al cărui punct de vedere istoric nu l-a adoptat însă întotdeauna"[4]. Criticul german formulează un răspuns polemic la adresa analizelor marxiste care clamaseră pretinsa lipsă de obiectivitate a textelor lui Franz Kafka, desemnând romanele scriitorului ceh drept satire fantastice, specie literară în măsură să conserve o viziune obiectivă asupra conținutului. Cu toate acestea, analizele de acest tip se perimează cu mare rapiditate în mediile intelectuale ale lumii libere; loialitatea prea pronunțată față de un model hermeneutic parțial dezafectat chiar și în cercurile marxiste, apelul anxios, minat de inhibiții irepresibile, la metode de interpretare mai subtile îi vor împinge curând pe autorii acestor exegeze în uitare și desuetudine.

În blocul răsăritean, lucrurile nu evoluează atât de precipitat. (Deși, apariția în 1962, la Praga, a unei colecții de studii dedicate lui Kafka anunță subtil cataclismele viitoare.) Cum e și firesc, analizele dogmatice au aici, în general, o circulație mult mai îndelungată pe piața ideilor literare. În literatura română postbelică, Franz Kafka pătrunde flancat de o interpretare cvasicanonică, pe care i-o datorăm lui Radu Enescu. Pentru el, Kafka rămâne un scriitor care încearcă fără succes să își abandoneze ticurile mic-burgheze: de unde, cromatica sumbră a operei. Kafka percepe exact ecuațiile istorice ale timpului său, dar evită să avanseze o soluție; viziunea lui rămâne precisă, dar nu revoluționară, fiindcă textele nu posedă, ni se spune, acel apendice revelator unde scriitorul, desfășurând arsenalul dialectic, să chestioneze materialul narat în conformitate cu toate rigorile ideologice. Franz Kafka ar aparține, astfel, stângii sentimentale - direcție contemplativă și melancolică, fără vocație și proiect revoluționare. Absența unei vize ideologice se datorează faptului că scriitorul "a surprins pe muncitor izolat, ca o existență dezarmată, pasivă, nu ca o clasă socială organizată, cu un inepuizabil potențial transformator... Rolul istoric al proletariatului nu l-a înțeles,

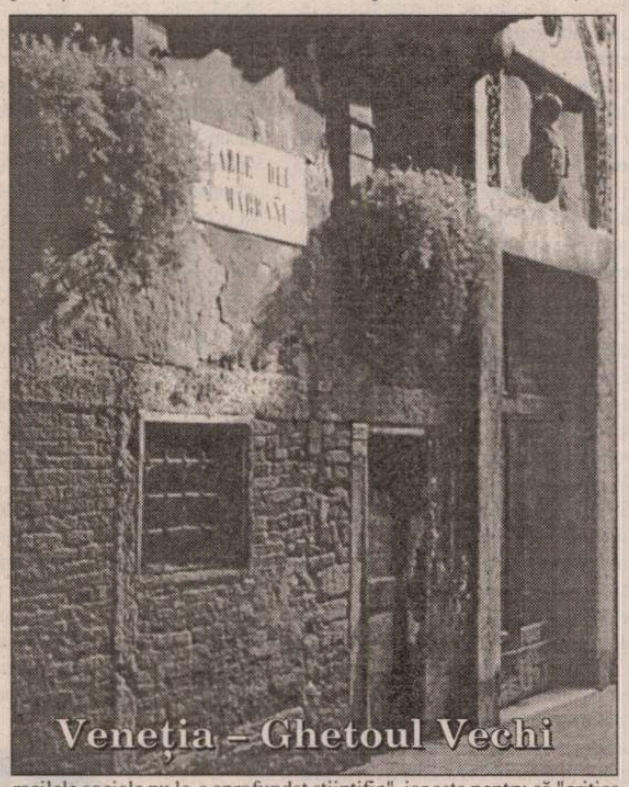

racilele sociale nu le-a aprofundat științific", iar asta pentru că "critica sa socială are un caracter social - economic, mai puțin unul politic și istoric".[5]

Potrivit lui Radu Enescu, **Scrisoare către tata** devine o parabolă marxistă. Imprecațiile fiului, îndreptate împotriva unui părinte care personifică burghezia robustă în ascensiune, exprimă, dincolo de contingențe, o sensibilitate vexată. Ele transcriu revolta unui individ inconfortat de statutul său - acela, desigur, al burgheziei imperialiste, birocratică, alienantă, destructivă - și care vrea să își anuleze condiția. Pusă în termenii conflictului de clasă, chestiunea își pierde caracterul privat, pentru a dramatiza un proces istoric, mai precis delicvescența morală în care este antrenat burghezul său părinte.

Fără derogări semnificative de la reperele ideologice, analiza fostului cerchist - care va decreta fără urmă de paloare **America** drept un "roman al luptei de clasă" - nu menține totuși până la sfârșit aceeași turație dogmatică. Retorica cvasicanonică, activată expert, va estompa aspectul ei dur, pentru a face loc unor pasaje emancipate ideologic. Așa încât, articolul lui Radu Enescu își trădează, prin câteva observații acceptabile, funcția de ligament strategic: în fond, Kafka nu putea fi introdus în literatura română fără un control ideologic al posibilelor interpretări. Pentru a putea intra în fișierele exoterice ale tinerei republici populare, el trebuia să devină umanist, progresist, interesat de mediile proletare. Virajul emancipării ideologice, pe care R. Enescu va îndrăzni să-l schițeze, rămâne totuși mult prea inhibat pentru a valida hermeneutic această analiză, al cărei interes e astăzi pur istoric.

Prescripțiile ideologice afectează, în critica românească, nu numai exegezele marxiste, ci și pe cele lipsite de astfel de ambiții. Cum trebuie să înțelegem reziduurile marxizante prezente la Nicolae Balotă în capitolul dedicat lui Kafka din **Lupta cu absurdul**: "Această răsturnare e evidentă în aspectele sociale ale universului absurd. După o concepție pe care Kafka n-a expus-o ca atare, dar care e subiacentă în opera sa, s-ar părea că în lume există o cantitate limitată de putere și fericire... Franz Kafka înțelege prea bine natura socială a conflictelor din timpul său. Nicăieri absurditatea unei societăți bazată pe exploatare nu apare mai evidentă decât în *America*. Fochistul și afaceristul, angajații hotelului "Occidental" și conducerea acestuia sunt forțe antagoniste în joc..."[6]? La începutul deceniului opt, fidelitățile dogmatice nu mai pot să invoce o agendă strategică. Recuperarea lui Franz Kafka, chiar și minată de *malentenduuri* benevole, putea fi cel mult alibiul primelor analize. Și atunci? Deși laconice, observațiile alimentate de un fond ideologic nu fac decât să legitimeze gratuit valabilitatea unei perspective marxiste în analiza lui Kafka, să o întrețină, să o expună într-un context nobil.

De altfel, prejudecățile de acest gen sunt vitale chiar în hermeneutica fără proiect explicit sociologic. Camus, în **Mitul lui Sisif,** avertiza că perspectiva socială nu poate fi evitată în ceea ce îl privește pe Kafka: "Să notăm că putem, în chip tot atât de legitim, să interpretăm operele lui Kafka în sensul unei critici sociale... Am văzut că, exprimată în termeni absurzi, revolta împotriva oamenilor este îndreptată și împotriva lui Dumnezeu: marile revoluții sunt întotdeauna metafizice"[6]. Nathalie Sarraute, romancier onorabil cu vehemente simpatii de stânga, avansează afirmații mult mai lipsite de echivoc, precum aceasta: "Kafka anticipează universul concentraționar fascist, ultima expresie a mutilării sufletești"[7]. Acest tip de interpretare, care reanimează un Kafka profetic, prelungește, în rechizitoriile totalitarismului, hermeneutica teologică inițiată de Max Brod. Ea nu face altceva decât să laicizeze pretinsa vocație propițiatorie a textului kafkian, făcând-o nu un rezervor al mesajelor celeste, ci o expresie a clarviziunii politice. Nu e nimic straniu aici: oricât de bine ocultat, substratul teologic al marxismului urcă la suprafață tocmai în momentele în care propozițiile curente ale dispozitivului ideologic intră în criză, cum e și acesta, și își pierd aura hipnotică; devenit ritualic și vizionar, marxismul își joacă astfel ultima carte, apelând la acea nostalgie umană pe care a smuls-o clericilor și a transferat-o prin abuz în propriul său domeniu. Opera lui Kafka a neutralizat strategiile obișnuite de anexiune ideologică ale marxismului, obligându-l să își exhibe, ca ultimă soluție, fondul mistic. Deși a uzurpat sentimentul religios, marxismul nu a fost însă nicicând un bun succesor. Iată, probabil, unul dintre motivele pentru care alianța dintre teologie și marxism, la care cel din urmă a recurs o dată cu epuizarea variantelor sale analitice obișnuite, nu a reușit, la rândul ei, să deschidă căile de acces spre opera lui Kafka. Ceea ce nu înseamnă că textele scriitorului ceh nu sunt marcate de un anumit profetism. Dar sursa acestuia se află altundeva. Potrivit lui Milan Kundera, "forța profetică, în sens sociologic, a scrierilor lui Kafka - persoană introvertită și retrasă sau oricum extrem de puțin interesată de problemele politice -, capacitatea lor de a anunța profilul secolului totalitar, provine din aceea că mecanismele psihologice care funcționează în interiorul marilor evenimente istorice (aparent incredibile și inumane) sunt identice cu acelea care regizează situațiile intime (chiar și cele mai banale și mai «umane»)".[8]

Pentru prima dată poate, ideologia întâlnește în opera lui Franz Kafka un teritoriu inexupgnabil. Cuvinte imposibil de anexat, trupuri de hârtie care nu se lasă metabolizate. Hipnotizat de secretul acestor mici cărțulii, marxismul și-a îngăduit imprudențe teoretice, retractări și omisiuni dogmatice care îl vor trimite nu peste mult timp în neant. În fața evreului fragil, torturat de anxietăți insolubile, impetuozitatea celuilalt, a lui Marx, care aruncase deja în aer o lume, a trebuit să depună armele. Tema metamorfozei, spuneam, nu patronează numai opera lui Kafka, ci și raportul pe care aceasta îl instituie cu virtualii ei exegeți. Textele lui Franz Kafka au experimentat, în numele acestei clauze, demantelarea ideologică aproape în condiții de laborator: incapacitatea metamorfozei a trimis marxismul direct pe eșafod, și o va face și cu celelalte metode critice ideologizante.

Și încă ceva. Întemeiată pe o analiză politică a operei lui Kafka, exegeza marxistă nu a făcut în ultima instanță altceva decât să verifice impermeabilitatea scriitorului ceh la discursul politic. Iată deci că opera, imposibil de cuprins astfel, a nutrit nu numai ideea metamorfozei ca idee fundamentală a Europei de Mijloc, ci și o altă mare ideea care a marcat acest spațiu și pe care Kafka a exprimat-o în felul său, cu mult înainte: antipolitica. Opera reface, în sens invers, traseul atâtor intelectuali central-europeni care s-au scufundat la începutul secolului în mediul amniotic al politicii radicale și în numele cărora Walter Benjamin poată să avanseze un destin exemplar. Autor al unui superb studiu asupra operei lui Kafka, în care semnalizează esența antimitică și pre-culturală a textelor kafkiene, el va sfârși mai târziu execrându-l pe Kafka prin câteva analize de o puritate ideologică extremă. Abandonul său va fi răscumpărat la începutul anilor '60, când inteligența și raționalitatea pe care el ar fi pretins că le-a slujit au să-l îndepărteze pentru totdeauna de Kafka pe acest pretendent sumbru și profanator care fusese moștenirea ideologică a lui Karl Marx.

---

*1. André Gisselbrech, **Que faire de Kafka,** "La Nouvelle Critique", martie 1963, p. 62.*
*2. Roger Garaudy, **Despre un realism nețărmurit,** Editura pentru literatura universală, București, 1968, în românește de Paul Dinopol.*
*3. Helmuth Richter, **Le Procès,** "La Nouvelle Critique", martie 1963, p. 104.*
*4. Ernst Fischer, **Franz Kafka,** "La Nouvelle critique", aprilie 1963, p. 113.*
*5. Radu Enescu, **Franz Kafka, omul și epoca sa,** în "Secolul XX", nr. 5/ 1964, p. 127 și urm.*
*6. Nicolae Balotă, **Lupta cu absurdul,** Editura Univers, București, 1971, p. 225.*
*6. Albert Camus, **Mitul lui Sisif,** EPLU, București, 1969, traducere, prefață și note de Irina Mavrodin, p. 138.*
*7. Nathalie Sarraute, **L'ère du soupçon,** Gallimard, Paris, p. 145.*
*8. Milan Kundera, **L'art du roman,** Gallimard, Paris, 1986.*

ESEU

Realitate și ficțiune

Jurnalul intim al deceniului nouă și politicile de lectură

Sorin Tomuța

Nu încape îndoială că fenomenul major al primilor ani de după 1989 este recuperarea scriiturii confesive, mai precis a aceleia care, datorită pronunțatei nuanțe social-politice, s-a văzut ocultată de capriciile istoriei. S-a întâmplat ca jurnalul intim să devină, îndeosebi către finalul deceniului nouă, un teritoriu în care spiritul critic se manifestă nestingherit atunci când vine vorba de proliferarea necontrolată a scenariului malefic exterior. Retras în intimitate, ultimul bastion împotriva alienării generale, scriitorul român emite un discurs critic a cărui țintă este nu doar mecanismul opresiv, ci chiar propria sa persoană[1]. Transformarea jurnalului într-o mărturie necruțătoare înseamnă asumarea unui act de moralitate și de curaj, firav din punct de vedere al pragmaticii sociale, dar totuși existent. Mult mai interesantă mi se pare, însă, receptarea acestui eveniment cultural. Având de înfruntat un sistem foarte precis de așteptări (care vedeau în jurnal un document istoric propriu-zis), el a fost, paradoxal, univocizat. Sigur că întâmpinarea cronicarilor a cunoscut dimensiuni impresionante, lecturile encomiastice au contribuit din plin la succesul de casă al jurnalelor, dar toate aceste recenzii accentuează excesiv caracterul lor *informativ-documentar* și, implicit, sporul de cunoaștere istorică pe care îl aduc. S-a creat sentimentul că deficitul de informație al arhivelor "oficiale" poate fi, și trebuie, compensat de aceste arhive personale, subiective, a căror contribuție nu se cuvine disprețuită. Așa s-a ajuns la autoritatea *istorică* a discursului confesiv. Chiar autorii de jurnale gândeau astfel, iar prefețele sau argumentele care însoțesc jurnalele propriu-zise sunt spațiile preferate de expunere a intențiilor. Iată de pildă un exemplu concludent semnat de Liviu Antonesei: "Cine se va încumeta la teoretizare (a sistemului comunist, n.m. S.T.) va trebui să se confrunte cu alte tentative de același fel, va trebui să recurgă și la faptele adunate de alții. (...) Se conturează deja un corpus de texte, alcătuit din mărturiile din închisoare și din lagăre, din jurnale și memorii etc., care proiectează de pe acum o fantastică acumulare de istorie a trecutului recent. Sondaje de "istorie orală" ar putea să îmbogățească acest corpus"[2]. O asemenea viziune consideră scriitura confesivă principalul izvor la care ar putea apela un istoric, în detrimentul segmentului documentar "tradițional", ceea ce e echivalent cu a-i atribui un prestigiu neștirbit datorită valorii sale de adevăr. Pentru a o înțelege (viziunea) va trebui să observăm că una din preocupările contemporane semnificative, impusă de imperativele segmentului civic abia constituit, a fost aceea de a scoate la suprafață continentul scufundat al istoriei comuniste reale. Repunerea ei în drepturi neutralizează mistificările impuse doctrinar prin apelul la surse alternative necontaminate de virusul ideologic.

Prin urmare, rostul literaturii subiective constă în cartografierea neutră a hărții unei întregi epoci istorice. După mascarada documentară presupus obiectivă din perioada comunistă, reîntoarcerea la subiectivitatea neangajată în politica oficială părea a fi soluția optimă pentru asigurarea reușitei. Este interesant că sacralizarea mărturiilor cuprinse în jurnale se face în numele unor enunțuri aforistice cum ar fi cele pomenite de Liviu Antonesei: "Cine uită nu merită". (citat din Nicolae Iorga) și "Cine uită trecutul este obligat să-l repete" (Emerson). Cu alte cuvinte, se insistă asupra rolului pedagogic al istoriei, ca depozit memorialistic viu de evenimente din trecut. E ca și cum, prin simpla lor actualizare în memoria colectivă, momentele nefaste ar fi ușor de evitat. Din păcate, sunt numeroase exemple în istoria universală care contrazic asemenea abordări. Întrebarea care se pune este, oricât de scandaloasă ar părea această interogație, dacă se poate vorbi astăzi de posibilitatea unei recuperări perfect obiective a istoriei noastre recente, sau nu cumva avem de-a face cu o iluzie a istoriografiei moderne. Sigur că din perspectiva generațiilor imediate dilema nu-și are sensul: suntem foarte aproape de trecutul vizat, am experimentat pe propria piele răul totalitarismului, viziunea noastră e determinată afectiv. Ce se va întâmpla însă în viitor când legătura directă cu acest trecut va fi întreruptă? Vor cunoaște urmașii noștri *istoria exactă*, așa cum s-a derulat ea? În ceea ce privește crimele comise, excesele și ororile unei ideologii, autoproclamată umanistă, vor fi înțelese, nu am nici cea mai mică îndoială, la adevărata lor dimensiune. Însă cum se va putea încumeta cineva să scrie, de pildă, o istorie a compromisului în societatea comunistă românească, având în vedere multitudinea de situații/discursuri contradictorii.

Există, firește, documente asupra cărora nu planează umbra dubiului și, totuși, istoricul Lucian Boia este de părere că orice sursă de informații creează o imagine care nu se suprapune neapărat realității: "În căutarea unui grad sporit de certitudine, istoricii apelează astăzi, în măsură mai mare ca în trecut, la surse aparent neutre și obiective. Dar oricât de puțină ‹literatură› ar cuprinde un izvor, el este totuși mediat, așezat într-o tipologie prestabilită și trecut inevitabil printr-o conștiință. Procesul-verbal al unui fapt nu este riguros același lucru cu faptul respectiv (la limită poate fi substanțial diferit). Chiar o impersonală înșiruire de cifre este mai puțin obiectivă decât pare la prima vedere. Cifrele nu s-au așezat singure. Calcularea și dispunerea lor decurg dintr-o *metodologie*, iar metodologia înseamnă *intenție*. În plus, prelucrarea statistică a realității implică reducerea la unitate a unor elemente și fenomene deloc identice. Statistica este ea însăși o ‹imagine›, cu partea ei de adevăr, dar și cu partea de ‹neadevăr›. Orice izvor înseamnă traducerea istoriei autentice într-un anume tip de discurs sau de imagine".[3]

Veneția – Piața San Marco

Revin, acum, la jurnalele "intime" ale scriitorilor români pentru a vedea cum reflectă acestea realitatea pe care o transcriu și în ce măsură confirmă marile speranțe investite în ele. Din capul locului trebuie notat că scriitura este rezultatul unei subiectivități inflamate, că implicarea emoțională e maximă, că textul se naște în plină criză a conștiinței. În plus, nu e de omis amănuntul că diariștii sunt dublați de scriitori profesioniști, fapt care le cultivă o predispoziție de natură estetică. Realul este trecut prin câteva filtre fiind ficționalizat. Stelian Tănase percepe lumea înconjurătoare cu ochii unui romancier. Descrierile sale sunt mici nuclee narative care pot fi dezvoltate ulterior. Chiar granița dintre realitate și ficțiune este ambiguă: în anii '80, pe străzile Bucureștiului, pot fi surprinse scene ce par desprinse din paginile unui roman. Un asemenea filon "ficțional" îngropat în chiar miezul realului face ca scrierea să gliseze mereu între realitate și transcrierea ei fictivă astfel încât, asemeni autorului care nu se poate dumiri dacă evenimentul la care asistă se întâmplă de-adevăratelea ori nu, cititorul se confruntă, parcurgând rândurile jurnalului, cu aceeași incertitudine. Liviu Antonesei încearcă să transceandă palierul hiperemoțional print-un discurs care se revendică, cel puțin în intenție, din aria științei, adică printr-un efort hermeneutic succesiv simplei factologii. Și totuși, această modificare a centrului de greutate nu afectează registrul stilistic al textului și nici literaritatea sa. Sunt episoade reale din existența autorului care, povestite în scris, respectă canoanele prozei de ficțiune.

Cât despre **Junalul** lui Mircea Zaciu, prin întindere, capacitate a observației, prin arta portretisticii și eleganța analitică ambiționează să se transforme într-un vast ciclu narativ al României postbelice: "Personajele ce evoluează pe ‹scena› acestui cvasi-roman sunt pentru mine mai degrabă ficțiunile unei ‹comedii umane›".[4] Câteva cuvinte și despre **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**. Cred că acest text include în corpul său un jurnal de idei și unul de creație, dar în egală măsură și o proză de cea mai bună calitate unde autorul se transformă pe sine într-un personaj alături de alte persoane reale devenite ficțiuni (Mama, Tata, Blaga). Savuroasele sale teorii istorice, lingvistice, filosofice, teologice sunt constructe ideatice care mărturisesc o accentuată mediere intelectuală între realitate și transcrierea ei ficțională.

De fapt, această alunecare începe în chiar momentul redactării jurnalului, actul scrierii marcând, la propriu și la figurat, granița dintre real și ficțiunea de hârtie. Teoreticienii genului nu au ocolit chestiunea. Mircea Mihăieș: "Scrisul nu se suprapune niciodată trăitului, pentru că e *reflectarea* unei realități. Un autor de jurnale care ar scrie necontenit nu ar avea de transcris decât gestul propriei mecanicități. Intervalul pus, întotdeauna, între acești doi poli obligatorii ai jurnalului intim determină *retrospectivitatea* timpului scrierii. Pentru că, firește, orice formă a scrisului există doar în perspectiva unui *timp recapitulativ*".[5] La rândul său, Mihai Zamfir observă că ceea ce asigură prestigiu notațiilor intime nu este dimensiunea lor naratologică, simpla relatare a unor întâmplări mai mult sau mai puțin banale, ci reflexul acesteia în conștiință. Un fapt, oricât de anodin ar fi el, nu este încredințat jurnalului decât după ce a fost supus reflecției, nicidecum în nuditatea sa evenimențială. Plasarea lui într-un context, operație care asigură comprehensiunea, presupune, automat, apelul la tehnici narative. Din punct de vedere etimologic, observă just Mihai Zamfir, specia ar trebui să se numească *noctaf*[6], tocmai fiindcă diaristul își consemnează notele zilnice sub regimul nopții, adică cel al răgazului, al veghei. Omul diurn, activ prin excelență, e cu totul diferit de confratele său nocturn, întotdeauna meditativ, chiar dacă ambii locuiesc în același trup. În condițiile acestui defazaj temporal, a vorbi de fidelitatea transcrierii devine dacă nu o speranță iluzorie, cel puțin un act riscant.

Aș adăuga că seducția ficțiunii e vizibilă în paseismul autorilor de față (ca dorință de evaziune către vârsta de aur a copilăriei sau, la Stelian Tănase, ca fascinație pentru epoca fabuloasă a Bucureștilor în care balcanismul, departe de a fi conotat negativ, poartă în sine un specific demn de toată atenția), atitudine explicabilă prin inapetența față de un prezent profund imoral, și, la Liviu Antonesei, în proiecția idealizată a alterității (cultura ardeleană e văzută ca fiind *altceva*, o garanție a apartenenței noastre la o matrice apuseană, purtătoare a valorilor democrației, toleranței și deschiderii). Să nu uităm, de asemenea, că epoca în care sunt scrise jurnalele se caracterizează printr-o *oralitate* informațională, în fapt un adevărat "sistem" neconvențional de difuzare a știrilor "non grata", ca alternativă la canalele oficiale (scrise, audio, vizuale). Ceea ce ține de evenimentul cotidian (fie el banal sau extraordinar) circulă sub forma unor povestiri orale, istorii care pornesc de la un fapt concret, dar care sunt ficționalizate/literaturizate astfel încât, finalmente, devin exemplare și, în consecință, propun o morală.

Spunând acestea, e evident că dimensiunea ficțională a jurnalului intim este paradoxal mai pronunțată decât am putea crede la o analiză sumară. Se pune, deci, întrebarea în ce măsură este lezată valoarea de adevăr documentar a jurnalului. Cu alte cuvinte, ce statut capătă el ca text înglobat într-o arhivă care pregătește un discurs istoric. Cred că, mai întâi de toate, ar trebui să aflăm ce înseamnă astăzi (sau ce nu înseamnă) discursul istoric. Mă îndoiesc că se mai poate vorbi, la finele acestui secol/mileniu în termenii, exclusiviști, ai unicității, și deci omniscienței, unei istorii obiective, majore. Nu mai există un *singur* discurs istoric care să ofere, magic, răspunsuri la toate întrebările. Aici mă despart de teroria lui Ștefan Borbély potrivit căreia avalanșa literaturii subiective favorizează miturile în dauna istoriei "adevărate".[7] E adevărat că jurnalele se plasează într-o zonă de ambiguitate în ceea ce privește distincția real/fictiv, dar asta nu trebuie să ducă la repudierea lor de către istorici. Depinde de politica de lectură adoptată. Să nu le pretindem a fi mai mult decât ceea ce sunt în realitate, căci nu sunt *strict* documente, și nu trebuie citite *doar* ca atare, dar, în același timp, e dezirabil să nu cădem în plasa unei confuzii între valoarea de adevăr și reprezentativitatea istorică. Nu sunt de părere că literatura propriu-zisă, și cu atât mai puțin jurnalul, ar fi deposedată de sporul ei informațional în stabilirea profilului istoric al epocii comuniste.[8] Jurnalele, literatura subiectivă în general, își vor găsi cu siguranță locul într-un discurs istoric mai permisiv, desprins de rigorile scientiste ale veacului trecut, alături de arhiva "clasică" de documente și acte oficiale.

---

1. Mă gândesc în principal la următoarele texte: Liviu Antonesei, ***Jurnal din anii ciumei: 1987-1989,*** *Polirom, Iași, 1995; Stelian Tănase,* ***Ora oficială de iarnă,*** *Institutul European, Iași, 1995; Mircea Zaciu,* ***Jurnal*** *(volumele 1, 2 și 3), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993, 1995, 1996; respectiv I.D. Sârbu,* ***Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*** *(volumele 1 și 2), Scrisul Românesc, Craiova, 1991, 1993.*

2. Liviu Antonesei, ***op. cit.,*** *p. 8*

3. Lucian Boia, ***Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune,*** *Humanitas, București, 1998, p. 21*

4. Mircea Zaciu, ***op. cit.,*** *(vol. 1), p. 8*

5. Mircea Mihăieș, ***Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea,*** *Editura Amarcord, Timișoara, 1995, p. 246*

6. Mihai Zamfir, ***Cealaltă față a prozei,*** *Editura Eminescu, București, 1988, p. 135*

7. Ștefan Borbély, "Europa și noi", în revista Ararat, 1996

8. Cf. Lucian Boia, ***op. cit.,*** *p. 99-100*

Ați vrea să fiți parlamentar?

Lucian Alexiu

În acest moment nu prea am nervi pentru așa ceva. Bănuiesc că nici n-aș dispune de suficient timp. Iar câtă vreme practic (mă iluzionez) la nivel acceptabil două-trei meserii onorabile...

Altminteri, ca tot românul imparțial, am și eu opinii, ba, mai mult, orgolii, interese, care nu țin neapărat de datele personale. S-ar putea de aceea să constat într-o circumstanță anume că acei care promit să mă reprezinte nu reușesc să decidă nici măcar pentru ei înșiși, și că în adormitorul balans politicianist stânga-dreapta-centru și de la capăt, bravii noștri legiuitori se mulțumesc să lustruiască sârguincios lemnul (natur!) al pupitrelor ce le sunt puse la îndemână regulamentar, fără a se ilustra printr-o prestație legislativă demnă, cât de cât, de luare minte.

Atunci...

Am avut nesăbuința să mă interesez, în timp, de activitatea câtorva dintre cunoștințele mele ce și-au înnobilat herbul cu magicul cuvânt despre care glosăm... Experți decenii de-a rândul în tactici de supraviețuire pentru fiecare zi, au fost reduși la anonimat de promotorii câtorva strategii găunoase și, vedem astăzi, falimentare; înghițiți fără replică de malaxorul numit mașină de vot al organismului în care, aleși pe liste cu o personalitate înșelătoare, n-au încetat (cu puține excepții) să se reprezinte cu mediocritate și în deplină siguranță personală.

Desigur, posibil să survină o conjunctură în care fiecare va trebui să decidă: are sau nu are stofă de reformator? Iar dacă răspunsul va fi da, atunci...

Ei bine, atunci, ce...?

Nutresc o admirație distantă față de câțiva oameni de meserie care se ilustrează cu decență în viața parlamentară. Cum nu-mi sunt nici rude, nici prieteni apropiați, mărturisesc că m-ar irita la culme să le văd afișat posterul în biroul meu de lucru, în sufragerie, în... honni soit qui mal y pense..., în... proces nu a acoperit încă sectoare importante ale economiei. În plus, fenomene similare au existat și există și în momentul de față în lume. Niciunde însă și nicicând producția, mersul firesc al economiei nu s-au oprit.

Sunt mirat că întreprinderile noastre mari nu au și nu își stabilesc reprezentanțe comerciale și tehnice în afara țării. E posibil ca legislația financiară să nici nu îi stimuleze în acest sens în momentul de față.

Veronica Balaj

Să fii, să fiu parlamentar? Hm! La asta chiar că nu m-am gândit. De sunat, sună bine. Să "parlamentez" este și în obiceiul a posturii de parlamentar. Ca ființă feminină, aș avea un atu în plus. Avem noi o rapiditate a gândirii când e vorba de replici... mai ales dacă s-ar pune problema să fie un piculeț măcar contradictorii. Dacă nu, unde-ar fi farmecul? În fine, în vorbe - parlamentare, spuse, rostite nu m-aș pierde. Problema s-ar complica dacă ar trebui să... tac.

Și iată că, oricum o dau, tot la vorbă ajung, pentru simplul motiv că, de-ar trebui să tac, n-aș face-o și s-ar isca un scenariu ad-hoc de parlamentări (cine știe, poate de neuitat pentru împricinații implicați în chestiunea cu pricina). Până acum, lucrurile nu par... insuportabile sau neademenitoare. Din contră. Mai că-mi vine să repet: da, de ce nu? Mi-ar plăcea să fiu... În plus, unde m-aș duce, obligatoriu, va trebui să fiu elegantă. Ce-i drept, nici asta nu mi-ar displace. fi cazul liber-schimbistă? Habar nu am ce și cum, în ce fel am să reacționez, motivez, rezolv, interpretez... Voi mai dormi liniștită dacă, mulțumindu-i pe unii, voi stârni "opoziția" celorlalți? Apoi, amalgamul de legi noi, vechi, viitoare - de propuneri și negocieri, de alunecări, de contraziceri (...deh, oameni suntem) m-ar obliga și pe mine la o anume... schimbare.

La urma urmei, de ce mi-ar trebui și mie o asemenea bătaie de cap? Doar ca să fiu în centrul atenției? Și dacă nu fac nimic din cele așteptate, ca să schimbăm prezentul cu un viitor mai bun? La ce să mă mai încurc? Mai bine să recunosc că nu îmi doresc. Liber-schimbistă, veți spune. Ba dorește să fie parlamentară, ba, dintr-o dată, nu, s-a răzgândit. Așa-i precum spuneți. Nu-s singura. Fie ce-o fi, eu rămân să "parlamentez"

Ravena – Bazilica Sf. Apolinarie, "Fecioara și magii" (detaliu)

Mihai Avram

Presupunând că îmi pot lăsa deoparte familia și munca pe perioada unui mandat, mi-ar face o deosebită plăcere să aplic, ca parlamentar, ideea pe care mulți probabil o au: sprijin legislativ pentru relansarea economiei, promovarea de legi care să sprijine întreprinderile în identificarea și cucerirea piețelor de desfacere.

Nu spun ceva nou: dacă dorim să trăim decent ca popor, trebuie să producem și să vindem. Și cum statul e, încă, într-o formă sau alta, proprietar - tot statul e cel care trebuie să se ocupe de aceste lucruri. Cu toată tendința de privatizare actuală, acest și în... meseria mea. Ca primă reacție, zic, da. Ei bine, da, căci după cum s-a înțeles, gândul m-a dus mai întâi la semnificația termenului. (O deformație profesională. Să cântăresc sensurile cuvintelor... În fond, nu asta fac zilnic? Vorbesc... parlamentez... și asta-mi place, recunosc). Dacă mai adaug faptul că oricărei femei îi stă în fire să îndrăgească "parlamentarea", de orice rang și cu orice rost, oricând... argumentarea de mai sus are încă un suport. Real. Vasă zică, merge. Ideea, vreau să spun. Îmi merge la suflet. Aș porni. De unde ar fi să înceapă, nu prea îmi este clar dar, la o adică, mă descurc. Câte nuanțe, semnificații și sensuri subînțelese, intrinseci, aleatorii, evidente etc. n-aș descoperi poate în "parolele" altor colegi de breaslă (dacă ar fi să depășesc faza iluzorie Teamă îmi e chiar să nu pierd din timpul legal afectat pentru dezbateri mergând la modiste. Căci onoarea de a reprezenta un partid, o... doctrină, trebuie să... oricum, obligă. M-aș achita și de această obligație. Fără modestie, chestiunea ținutei vestimentare mă preocupă de când mă știu. Așadar nici că voi dezamăgi eventuala asistență interesată. Am, apoi, în atenție călătoriile. Unde, când, cum - sunt întrebări la care nici nu mă obosesc să dau de pe acum un răspuns. Așa văd eu lucrurile. Apoi treburile cetățenești. Îndatoririle. Am atâți cunoscuți. Lucrurile sunt complicate. Dacă vor solicita unii una, alții alta...? Dacă n-am să-i pot refuza pe nici care? Dacă partidul din care la o adică aș face parte și-ar schimba una două poziția? Să fiu și eu ori de câte ori va neoficial. Comoditate? Scrupule? Derută? Neîncredere? Scepticism?

Pe acestea le-aș mai analiza, rând pe rând, și mai înainte de toate...

Ada D. Cruceanu

Atât timp cât nu se-arată nici o șansă în domeniu, nici că mi-aș dori... Dar dac-ar fi să fie, mi-ar plăcea să fiu "alesul" unei comunități care nici băgătă în seamă nu prea e, nici lăsată să moară. Exceptând, ca-ntotdeauna, și-ntr-un sens și-n celălalt, campaniile (electorale acum, daciado-cântarea României, cândva!), deci momentele de extaz și păcă-

Ați vrea să fiți parlamentar?

leală, când *piatra-n casă* o văd a fi intelectualitatea *(inteligheția)* de la orașe și sate, de la munte, de la mare, clasă cu multe "clase" și "de clasă", ușor în înțelesul dascălului/apostolului de altdat' (demodat), responsabil față de un anume viitor al celorlalți, obligat să îndrepte un anume prezent al acestora, rezonabil detașat/atașat de un anume trecut al acelorași. Un rol ca oricare altul, mai ambiguu însă, preferat în spațiile (epocile) difuz baroce (Mitteleuropa?), un rol din tiparul "micului burghez"; numai că, din "n" răuri(!) posibile, mic-burghez înseamnă ordine, organizare, toleranță, bun simț individual și comunitar, civilitatea respectului valorilor celuilalt (fie ele - și cât mai multe fie! - "excentricități" ale adevăratului creator, ale celui de elită numai astfel salvat de "obligațiile vocației sociale" care, se spune, ar apăsa creația est-central europenilor). *Mediator*, așadar, mereu, în spațiul *de interferență* în lipsa căruia, de altfel, un raport real emițător-receptor/consumator nici nu există. Și, în ce ne privește, lucrul este evident: enunțul politic nu are suportul consumatorului, enunțul cultural tinde să depășească și un astfel de stadiu, iar despre enunțul economic... numai bine și deloc, limbajele trecând unul pe lângă celălalt, într-o babilonie pe care o deplângem, dar n-o îndreptăm! Or, *parlamentarul*, (în situația proiectată aici) ar fi "legiuitorul de programe" pentru spațiul de interferență, neavând domnia sa a face mare lucru; decât să vadă cam ce-a prin jur - și nu foarte departe -, dar, mai cu seamă, să vadă cam ce-a avut în bagajele troprii până imediat după al doilea război l lumilor, să restabilască E*uropa-din-sine* și s-o raporteze (de pe această poziție și cu acest nivel de co-participare) la cea de alături, să pragmatizeze, altfel spus, imensele resurse cultural-spirituale ale unui popor care, susține toată lumea, numai prin cultură a rezistat! O cultură prioritar "umanistă" (metaforizantă?), evident, " șansă istorică" pe care numai la infinit nu putem miza! Sau numai dacă legiuitorul cu pricina înțelege că "timpul nu mai are răbdare" și cere, fără rezerve, să i se răspundă (și pe plai, vai, mioritic!) prin efectul *comunitar-civilizatoriu* al sus-zisei culturi.

Dan Negrescu

Spre a nu fi acuzat, eventual, de un nihilism facil, sau debil, amintind de acel "Nu hotărât, spus armelor nucleare", sau, mai știu eu, de concepții anticreștine, căci, vorba unui hâtru "un NU hotărât" ar fi anticoncepționalul ideal ca efect, în sfârșit, pentru a fi cât de cât voltairian, voi începe prin a-mi motiva - dacă nu chiar explica - termenul, adică pe NU.

Faptul că năzbâtiosul Caligula și-a dus în Senat nobilul armăsar, pe Incitatus - cel parcă predestinat prin nume să împlinească măcar unele trăznăi ale celui care îl încăleca - nu dovedește nicidecum demența actorului imperial biped, ci debilitatea grosolană a celor care nu s-au opus, a instituției senatoriale din acel moment; și atunci de ce să-l condamnăm pe împăratul care-și recunoștea public idealul: "N-au decât să mă urască, dar să se teamă". Cum altfel poți măsura josnicia celor din jur, decât înjosindu-I, deși - sărind, sau galopând dintr-un spațiu în altul - vorba arabului înțelept - "Un cal nobil face mai mult decât o turmă de supuși nesinceri".

Faptul că, doar cu câțiva ani în urmă, truditorii din subteran și cei învești mântați la fel în nobila salopetă a muncii, au putut intra în Parlamentul României, de unde au dictat, pe moment, inclusiv destinul presei românești (din care e greu de spus cât cunoșteau), fără să se spună nici astăzi care au fost dedesubturile, (că doară cheia nu o fi reprezentând-o un caftangiu arogant și prost, de care se face și acum atâta caz), aceasta deci, nu dovedește stupiditatea forței (cunoscută de când lumea), ci debilitatea găunoasă a instituției care se voia și se vrea simbolul democrației în România. Căci, dacă la vremea aceea, Roma nu mai avea neapărat nevoie de Senat, România s-a împopoțonat cu o instituție care a dovedit că Lăpușneanu avea dreptate; în fond, aleșii noștri ne reprezentau. Și, ca totul să fie cum trebuie, tocmai agresații de acum câțiva ani tratează amical ce același agresor, ceea ce adevărește că fiecare primește ceea ce merită.

În sfârșit, urmărind "lucrările" camerelor (le-aș numi, mai curând odăi) reunite, sau nu, nu poți să nu observi varietatea care, horațian vorbind, ar trebui să încânte; în fapt, nici măcar nu descântă, ci jenează. Dacă personalitățile cu croi cultural, strălucesc - spre rușinea lor - prin tăcere, excrocii mărunți impresionează prin tupeu și retorică de trei lulele. Dar și acest aspect este firesc în context. În fond, cum să te pricepi la toate? penrtu asta am avea nevoie de activiști (sau poate unii parlamentari de azi, au și fost). Prin urmare, inevitabil e nevoie de impostură pentru a veghea (I)responsabil la destinele țării, altminteri cum să se revolte matematicianul împotriva decimării șeptelului de vite, agronomul împotriva sporirii avorturilor, avocatul împotriva poluării de la Baia Mare, inginerul constructor împotriva eroziunii pășunilor, preotul împotriva TVA-ului recalculat, stomatologul împotriva helicopterului Cobra etc.

Dar, repet, ei ne reprezintă. Căci într-o țară în care proliferează paranoicii mărunți, pretinși revelați, iar excrocii mari fac cruciade și evanghelizări, într-o vreme când soluția magică este fiscalitatea și negoțul mărunt, teoretică asanare morală și NU stârpirea vocației muncii de mântuială, în aceste condiții deci, parlamentul nu poate fi altfel, căci fiecare popor are conducătorii pe care îi merită. Iată de ce NU aș dori să fiu parlamentar, era să uit: și pentru că N-aș dori să ajung imun, adică nesimțit.

Ravena – Bazilica Sf. Apolinarie, "Mântuitorul și martirii" (detaliu)

Dan Nicolaescu

Având în vedere că sunt implicat în activitatea de partid încă din luna ianuarie a anului 1990, nu exclud varianta de a candida. Nu am însă intenția să îmi depun candidatura în viitorul apropiat, și când spun viitorul apropiat mă gândesc la următoarele alegeri parlamentare, indiferent de data când ele vor avea loc.

Motivele sunt numeroase, și aici am să enumăr doar câteva dintre ele. Personal, cred că nu am acumulat încă destulă experiență pentru a deveni un bun parlamentar. În momentul de față nu am o părere prea bună despre actuala clasă politică, domnul senator Dan A. Lăzărescu, pentru care am onoarea să lucrez acum, fiind o remarcabilă excepție. Am avut prilejul să cunosc și parlamentari străini - Marea Britanie, Germania - și inevitabila comparație pe care am făcut-o este net în detrimentul actualilor membri ai Parlamentului României.

Consider că o persoană care își depune candidatura pentru a ocupa un loc în Camera Deputaților sau în Senat trebuie să dețină diverse cunoștințe în domeniul politologiei, dreptului, istoriei și al altor științe conexe. Pe de altă parte, este necesară o minimală "ucenicie" în administrația publică locală. În opinia mea, numai în acest fel se poate deveni un bun legiuitor, în care electoratul să aibă încredere, și se poate reforma clasa politică, unul din imperativele României în momentul actual.

Niceea și Galilei: 325 & 1633 (6)

H.-R. Patapievici

Momentul 1633

4. Coincidențe nefericite

Întors în Florența, Galilei putea simți că momentul său, în sfârșit, sosise. Interpretând în favoarea convingerilor sale cele câteva echivocuri strecurate în conversațiile cu Papa, Galilei are sentimentul că acum poate relua arma sa secretă: argumentul, din păcate fals, al mareelor. Încă din 1615, când a avut "revelația" argumentului mareelor, Galilei a redactat, la cererea cardinalului Alessandro Orsini, un text, cunoscut mai târziu sub numele de *Discursul din 1616* (datat 6 ianuarie 1616). Niciodată publicat, acest text a circulat în manuscris suficient de masiv cât să fi putut ajunge în Anglia, unde Bacon l-a avut sub ochi când scria *Noua Atlantidă* (argumentul mareelor este sec respins de Bacon, ca fiind contrar datelor de observație). Mai târziu, argumentul conținut în *Discursul din 1616* a fost dezvoltat, amănunțit, în "Ziua a patra" a viitorului *Dialogo dei Massimi Sistemi*, pe care, deoarece a fost bolnav între 1626 și 1629, Galilei l-a putut termina abia în 1630. Cum principalul argument al *Dialogului* se referea la maree, Galilei intenționa să-și boteze opera *Dialogi intorno al flusso e reflusso del mare*. Dar cenzorii și însuși Papa au obiectat împotriva oricărui titlu care ar conține cuvântul "maree", astfel încât s-a convenit asupra titlului sub care este și azi cunoscută lucrarea: *Dialog despre cele două principale sisteme ale lumii*.

Urmează, legat de peripețiile publicării cărții și de împrejurările receptării ei, un șir extrem de ciudat de coincidențe nefericite și de potriviri păguboase, care, deși fără legătură între ele, s-au adunat împreună pentru a forma ceea ce, după părerea mea, a constituit ‹cauza eficientă› a izbucnirii scandalului.

Cât îi privește pe iezuiți, Galilei își asigurase ostilitatea lor încă din 1623. Dintre cei care l-ar fi sprijinit și erau competenți, cardinalul Eutel Zollern moare în 1625. Între marile efuziuni sentimentale din 1624, când totul părea posibil, și momentul în care manuscrisul a fost gata (1630), Urban VIII a parcurs evoluția inevitabilă de la interesele și capriciile unui politician de curte la interesele și responsabilitățile unui șef de stat. Din acest motiv, cei trei ani de incapacitate de lucru (1626-1629), când Galilei a fost bolnav, au jucat, în mod cu totul absurd, împotriva sa. În fine, drumul întortocheat pe care l-a străbătut manuscrisul *Dialogului* timp de doi ani, de când a fost gata și până la publicare, a coalizat împotriva lui Galilei un număr de suspiciuni nefondate, care, în contextul temerilor și aversiunilor lui Urban VIII, i-a fost fatal. Să le depănăm pe rând.

Într-o ‹epocă de ortodoxii restrictive›, Galilei s-a trezit, complet inocent, parte dintr-o urzeală cu care nu avea nici o legătură. Pentru a obține bunul de tipar, Galilei trebuia să-și supună manuscrisul, terminat în ianuarie 1630, aprobării papale. Funcția de Cenzor Șef și Aprobator era deținută de prietenul său Niccolo Riccardi. Pentru a fi bine pilotat în hățișul de interese și susceptibilități ale cenzurii, Galilei a apelat la serviciile unui alt prieten, vechi și fidel susținător al său, monseniorul Giovanni Ciampoli. Deși solicitați în calitate de prieteni, cu scopul de a-i facilita publicarea, atât Riccardi, cât și Ciampoli au jucat, prin asociere, un rol nefast în aglomerarea suspiciunilor care au precipitat decizia Papei de a-l trimite în judecată pe Galilei.

Să începem cu Giovanni Ciampoli. Acesta era un literat care știa să măgulească vanitatea de literat a lui Urban VIII și, în virtutea intimității sale cu Papa, spera să devină cardinal. Cardinalatul întârziind, Ciampoli era iritat de faptul că Papa acorda pălăria de cardinal unor oameni care, în opinia sa, îi erau inferiori. Râvnind prea mult la pălăria de cardinal, Ciampoli începu să intrige în jurul Papei. Cu cine? Cu oameni de a căror influență asupra acestuia spera a putea profita. Ghinionul său fu că alese să facă intrigi cu o factiune care deja stârnise suspiciunile Papei și care nu va întârzia să îi trezească chiar furia. Această factiune era partida spaniolă, condusă atunci de cardinalul Gaspare Borgia, omul care reprezenta, la Curie, interesele, foarte arogant afirmate, ale regelui spaniol Filip IV. Papa detesta lobby-ul spaniol, iar Ciampoli a fost atât de prost să nu dea importanță acestui lucru. În martie 1632, adică cu câteva săptămâni înainte ca primele exemplare ale *Dialogului* lui Galilei să ajungă la Roma, în [illegible] ședință a consistoriului, cardinalul Borgia l-a atacat în mod deschis pe Papă, într-o chestiune de politică externă. Extrem de iritat, Urban VIII a decis să elimine din anturajul său orice element prospaniol. Neîndemânaticul Ciampoli era atât de băgat în intrigile spaniolilor, încât expurgarea de prospanioli a anturajului Papei a luat chipul eliminării tuturor *‹ciampolata›*. În august 1632, Ciampoli fu exilat pentru totdeauna din Roma. Or, între 1630 și 1631, omul care făcuse agitație în favoarea publicării cărții lui Galilei fusese tocmai Ciampoli. Mai mult, Ciampoli avusese un rol hotărâtor în acordarea bunului de tipar, care, cum vom vedea, a fost obținut în condiții suspecte. Fapt este că, atunci când primele exemplare din *Dialog* au sosit la Roma, Riccardi, care a fost luat prin surprindere de apariția cărții, a dat vina, pentru *modul* în care a apărut, pe Ciampoli. În acest mod, co-responsabilitatea pentru ceea ce Papa a perceput ca o tragere pe sfoară a sa de către Galilei i-a revenit aproape integral lui Ciampoli. Or, să ne amintim când anume se petreceau toate acestea: exact în săptămânile care au urmat căderii lui Ciampoli în dizgrație. Într-un mod obscur și aberant, Galilei însuși a fost asociat, în subconștientul înfuriat al Papei, cu acei *"ciampolata"* care îi înșelaseră încrederea.

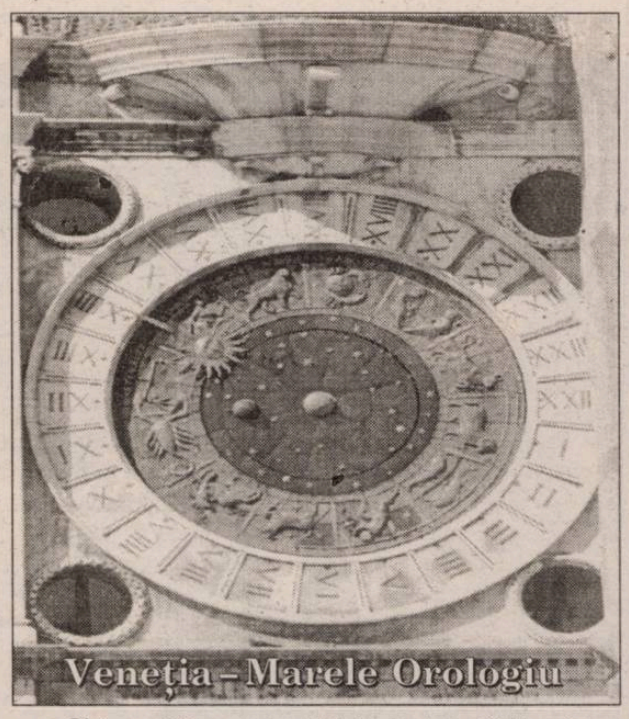

Veneția – Marele Orologiu

Să urmărim acum rolul jucat de celălalt prieten, dominicanul Niccolo Riccardi, care, vă amintiți, avea între însărcinările sale (de administrator al palatului apostolic) și aceea de a elibera autorizația de publicare a cărților. Riccardi a primit din mâinile lui Galilei manuscrisul *Dialogului* în primăvara lui 1630, când Galilei s-a aflat la Roma. Deoarece nu se pricepea la astronomie, Riccardi l-a dat pentru expertiza de specialitate unui alt dominican, pe nume Raffaelo Visconti. Ca pentru mulți oameni ai acelor vremuri, interesul lui Visconti față de astronomie era legat de preocupările sale astrologice, pe care le aprofunda în compania prietenului său Orazio Morandi, un abate cunoscut pentru rânva cheltuită în vederea descifrării secretelor tradiției hermetice. Între Morandi și Galilei nu există absolut nici o legătură bazată pe interesul pentru astrologie sau hermetism. Și totuși, întâmplarea a vrut ca numele lui Galilei să fie asociat cu al lui Morandi, anume într-un scandal legat de previziunile astrologice. Despre ce era vorba? Morandi a publicat în prima jumătate a lunii mai 1630 câteva profeții bazate pe calcule astrologice: una dintre ele, care a stârnit cu deosebire furia lui Urban VIII, afirma că Papa va muri în curând. Or, în mijlocul acestei afaceri, pe 24 mai, Galilei acceptă invitația de a lua masa cu Morandi în prezența lui Visconti. Cu siguranță că nu bănuia nimic despre scandalul care se cocea. Relațiile lui Galilei cu Visconti aveau ca bază *exclusivă* interesul lui Galileo de a-și vedea lucrarea aprobată și tipărită. Omul cheie fiind Visconti, Galilei îl cultiva și pe prietenul acestuia, Morandi. La puțin timp după ce Galilei a părăsit Roma pentru a se reîntoarce la Florența (iunie 1630), Morandi a fost arestat, iar în timpul procesului s-a descoperit un text semnat de Visconti, cu numele *Discurs astrologic asupra vieții lui Urban VIII*. Morandi a murit în închisoare în octombrie, iar Visconti a fost expulzat din Roma. Ei bine, ca urmare a acestui scandal astrologic, Urban VIII a emis în primăvara anului următor (1631) o foarte energică bulă împotriva astrologiei și astrologilor; potrivit documentului papal, aceștia din urmă erau pasibili nu doar de excomunicare, dar și de pedeapsa cu moartea și confiscarea tuturor bunurilor. Asocierea numelui lui Galilei cu subteranele astrologiei romane a fost o pură întâmplare și, în ordinea desfășurării ulterioare a evenimentelor, un ghinion absolut. Astfel, aprobarea de tipar a *Dialogului* a fost legată constant de oameni care, cu excepția lui Riccardi, au cunoscut cu toții dizgrația Papei *exact* în perioada în care lucrarea lui Galilei se îndrepta spre tipar.

Peripețiile și echivocul bunului de tipar nu sunt încă terminate. În privința bunului de tipar, concluzia lui Riccardi s-a bazat pe expertiza lui Visconti, care, cum știm a fost expulzat din Roma în vara anului 1630. Riccardi devine bănuitor, mai ales că, bine echipat cu prudența curteanului care trăiește într-o lume în care toți conspiră și intrigă, el înțelege că lucrarea lui Galilei este mai îndrăzneață în privința lui Copernic decât mandatul de toleranță pe care simțea că i l-a acordat Papa. Prin urmare, încearcă să-și ia măsuri de siguranță, tergiversând tipărirea. Dar presiunea în vederea grăbirii publicării, datorată în special lui Ciampoli și ambasadorului toscan Niccolini, cu care, prin alianță, Riccardi se și înrudea, este mai puternică. În septembrie 1630 bunul de tipar este dat. Dar, deoarece între timp ciuma reizbucnise, Galilei se prevalează de restricțiile de circulație impuse de carantină pentru a cere ca lucrarea să se tipărească la Florența, fără inspecțiile intermediare ale textului, pe care Riccardi, suspicios și temător, le ceruse. Cedând insistențelor rudelor sale și presiunilor lui Ciampoli, fără tragere de inimă, Riccardi acceptă tipărirea la Florența. Imprimarea celor o mie de exemplare (tiraj mare pentru acele vremuri) durează un an: la sfârșitul lui martie 1632 ajung la Roma primele exemplare, când? - la câteva săptămâni după izbucnirea scandalului spaniol, care avea să ducă la exilarea lui Ciampoli și la decizia Papei de a-și curăți anturajul de orice *ciampolata*. Cum vedeți, a fost un ghinion pur.

Pe acest fond, modul în care a apărut cartea lui Galilei a stârnit la Roma consternare și furie. În primul rând, pe coperta de gardă *Dialogul* avea două aprobări de tipar: aprobarea florentină, cum era normal pentru o carte apărută la Florența, dar și un *imprimatur* roman, datorat lui Riccardi, care nu avea ce căuta acolo. Somat de Papă să explice această iregularitate, Riccardi a dat în mod oportun toată vina pe Ciampoli, care oricum căzuse deja în dizgrație. Furios pe Ciampoli și simțind că Galilei a abuzat de încrederea lui pentru a publica o propagandă deschisă în favoarea lui Copernic, Papa i-a ordonat lui Riccardi să interzică distribuirea cărții. O emoție suplimentară, dar trecătoare, a stârnit emblema aflată pe frontispiciul cărții, care a fost intrepretată ca un semn de afiliere hermetică. Din fericire pentru Galilei nu era nimic altceva decât emblema tipografiei. Cu toate acestea, deși Galilei era complet străin de tradiția hermetică și de cercurile astrologice, vedem că numele lui rămăsese totuși asociat cu grupul Morandi-Visconti, care ținuse capul de afiș al scandalurilor romane doi ani mai devreme.

Nu a fost de ajuns că, în mod cu totul arbitrar, lucrarea lui Galilei a fost pusă în legătură cu astrologii și hermeticștii în timpul evaluării ei de către cenzură; a mai trebuit ca ea să apară, datorită nerăbdării și speranței lui Galilei într-o victorie nimicitoare, printr-o violare a procedurilor atunci uzuale, cu sprijinul unor oameni care au devenit inamicii personali ai Papei. Mai mult, cercurile ostile lui Galilei, care îi includeau acum și pe iezuiți, simțind că afecțiunea lui Urban VIII pentru acesta se prăbușește, au început să răspândească zvonul că Papa iese destul de șifonat din cartea lui Galilei. Vă amintiți de argumentul epistemologic al lui Urban VIII. Ca prieten și îndrăgostit, acesta îi sugerează în 1624 lui Galilei că anume acel argument ar putea fi folosit ca soluție în spinoasa chestiune a alegerii între sistemul copernican și cel ptolemeic. Or, ce i se șoptește acum Papei? Că argumentul său favorit a fost pus de Galilei în gura lui Simplicio, aristotelicianul rigid și prostănac al *Dialogului*. Era deja prea mult. Urban VIII se simte trădat nu numai în încrederea lui, dar și în prietenia sa. Adulația primejdioasă a îndrăgostitului exaltat s-a transformat ireversibil, așa cum se întâmplă adesea, în furia îndrăgostitului înșelat.

Drept urmare, în vara lui 1632, Papa ordonă unei Comisii preliminare să examineze modul în care a fost acordată autorizația de publicare a *Dialogului*. Începându-și lucrările, Comisia descoperă în dosarul lui Galilei de la Sfântul Oficiu injoncțiunea din 3 martie 1616, prin care acesta fusese înștiințat (și, potrivit minutei, consimte) să nu susțină, sub nici o formă, nici în scris, nici oral, realitatea sistemului copernican. În acest mod, ancheta referitoare la o iregularitate de procedură în vederea obținerii aprobării de tipar se transformă într-un proces penal, potrivit acuzației că Galilei a contravenit unui ordin formal al Inchiziției. Seria nefastă de coincidențe și întâmplări și-a atins imprevizibila țintă: din favoritul după care Papa tânjea mai mult decât "după o fecioară îndrăgită", Galilei a devenit obiectul unei iritări atât de mari, încât Urban VIII a tratat procesul celui care l-a decepționat ca pe o afacere personală.

Caietele lui Cioran (4)

Livius Ciocârlie

"Simpatia mea merge în mod natural către cel care nu și-a exploatat însușirile, către marii risipitori." (95) Nu sunt sigur că ei există. Oameni mai cultivați, mai devotați culturii, mai fini, poate chiar mai pricepători, sigur. Dar nu oameni cu idei. Cine le are nu le ține pentru el. Chiar Cioran vorbește despre vulgaritatea originalității. Ea nu poate fi discretă. Marea încercare a oamenilor fini rămași în umbră este de a nu se simți frustrați. Abia atunci, din specie superioară, devin niște ratați.

Meschină, infatuată, părere, a mea, îmi spun acum.

Am fost, nu știam că pe urmele lui, la **Pointe du Raz** și la Locmariacquer. Primul e, dacă nu greșesc, punctul cel mai înaintat în ocean al continentului european. Era o zi cu soare - acum plouă peste pinii Romei -, cu mult vânt. E un loc sălbatic, ca în Retezat. Pe celălalt nu-l țin bine minte. Parcă un golf adunat, cu apus de soare și bărci de pescari, nu departe de șirurile de statui bizare de la Carnac. Noaptea aveam s-o petrecem, după o cină cu "scoverzi", la Quimper.

"În somn, reintegrăm curentul anonim al vieții, intrăm în comuniune cu o stare de pre-individuare, suntem cum eram înainte de a ne izola de cosmos ca **persoane**; în somn redevenim germen universal.

În schimb, prin conștiință atentăm la izvoarele noastre. Cât timp suntem în puterea ei și îi rămânem atașați, nu există salvare pentru noi. Ea e principiul otrăvit al vieții noastre." (98)

Ar trebui să spun că, vorbind în spirit eminescian, îmi confirmă eseul despre întoarcerea lui, în Franța, la fondul românesc. N-o fac fiindcă, **aici,** nu-l cred. Aici e dandy. Un dandy al suferinței. Vrea să se poată plânge de orice, până și de conștiință. Dintre puținii care, în secolul nostru, o reabilitează fără să fie academizant, el face elogiul somnului. Are extensia necesară ca să fie exact, **până ce trece la conștiință.** Atunci nu-l mai cred. Mai complicat e când spune: "Nu sunt fericit decât în vecinătatea gradului zero al luciditătii." (108) Spiritul lui e lucid dar, prin extensie a inteligenței, înțelege și chiar experimentează, descoperindu-și resurse latente, tot ce-i e străin, inclusiv lipsa de luciditate.

Abia în limitele astea devine adevărată întreaga lui experiență, inclusiv confirmarea eseului meu: "Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă simt mai român. Anii mă readuc la origini și mă cufundă în ele. Iar strămoșii, pe care atâta i-am bârfit, cât de bine îi înțeleg acum și cum îi mai 'scuz'!" (99) N-o spune într-o doară. Reia ideea: "Recad în originile mele, așteptând să mă nărui în ele." (112)

Când zic îl **cred, nu-l cred,** nu de sinceritate e vorba. S-ar putea să fi fost convins de tot ce scria. Mi-e totuna. Sunetul e uneori puțin fals. Bineînțeles, s-ar putea și ca **eu** să mă înșel.

Scriitor de decadență, nu-l interesează viața, cât reflectarea ei: "Nu mă interesează propriile mele experiențe, ci reflecțiile mele despre ele." (100) În asemenea epoci cultura atinge o culme de rafinament după care, fără o prăbușire în viață, nu mai poate continua.

"Nu mai sunt în stare de prietenie din cauză că am pierdut orice 'contact vital' cu oamenii. În curând nu voi mai fi bun decât pentru 'conversație'." (105) Întâi mi-am pierdut conversația, după aceea și prietenii. Nimic din cel le spun n-aș spune dacă n-ar trebui să rup tăcerea. Nu merită să fie spus.

"În fața morții nu există decât două formule, nihilismul și Vedanta." (105) În fața morții nu poate fi decât momentul. Cât timp momentul trece, moartea nu-i aici. Nu la fel se poate spune despre viață. Viața se termină în moarte. Momentul trece fără ca moartea să-l fi înhățat.

Și-a regăsit originile, dar nu ca scriitor. Cu substanță românească, e integral un scriitor francez. Despre română vorbește, fără s-o numească, atunci când spune: "am mai mult decât impresia, am certitudinea că nu poți formula decât în franceză și că în orice altă limbă te lași dus de farmecul și desfrâul aproximației." (114)

Avem dorința de a ne revizui prieteniile cât timp mai păstrăm rezerve de iluzie (cf. 115). N-aș fi vrut să-mi revizuiesc prieteniile și nici, mai ales, iluziile. Am rămas cu două, cele mai vechi, pentru care nu mai am resurse geografice și sufletești.

Moartea e **dezonorantă**, spune (cf. 115). E curios cum poți să împărtășești cu altul până și asemenea **singularități.**

"Există o latură penibilă la Nietzsche, datorată în mare parte excesului de geniu, lipsei de maturitate, faptului că n-a avut timp să îmbătrânească, adică să-i piară entuziasmul, să cunoască dezgustul senin." (117) Adică, deși n-a fost departe în **Zarathustra,** n-a apucat să fie scriitor de **belle époque.** Sau, mai nobil zis, postmodern.

Citează, fără să se explice, din Plutarh care povestește că, în aplauzele grecimii, Temistocle l-a condamnat la moarte pe un interpret fiindcă a îndrăznit să traducă în elină ordinele unui barbar (cf. 118). Poate e impresionant, dar atunci trebuie să ne impresioneze și un Vadim, ori un Funar. Un Le Pen.

"Gândirea frântă, fragmentară, e descusută ca viața, în timp ce cealaltă, coerentă, nu respectă decât propriile ei legi și nu s-ar coborî niciodată la a reflecta viața, cu atât mai puțin la a pactiza cu ea." (121) Am găsit idei asemănătoare la Liiceanu și la Pleșu, numai că ei pledau cu ele **în favoarea** scrisului fragmentar. Văd lucrurile diferit. Rostul gândirii nu este să i se alinieze vieții, ci s-o transpună într-un echivalent artificial. Cine rămâne la fragment nu lucrează în sensul vieții, cât împotriva propriului său rost. Este un artist, ori gânditor, deteriorat. Se salvează, în parte, când are un liant interior, o formă internă. A-l citi bine înseamnă, atunci, a o descoperi. Prin forma internă, care-i lipsește vieții, fragmentaristul încetează să fie "descusut".

Iau distanță față de ambele ipoteze și citez: "Nu există nici o **idee** care, examinată până la capăt să nu fie redusă la nimic." (421)

În ceea ce privește "ipoteza" mea, nici nu-i greu. Tot ce aflăm de la biologi, în ultimii ani, se referă la forma internă a vieții, despre care ziceam că nu există. Mai am vreo apărare? Am una în **Caiete,** n-o găsesc acum. Spune că pe gânditorii care se sprijină pe știință să nu dai doi bani.

Marea problemă a spiritului sceptic: "Îți trebuie o urmă de tragic - când nu crezi în nimic." (121) Tragică e moartea în tranșee a iluziilor, rezistând până pe ultimul aliniament. Altfel, fără iluzii ucise, e plină lumea de "sceptici", chiar și dintre "credincioși".

"Confesiunea cea mai adevărată este aceea pe care o facem indirect, vorbind despre alții." (122) Se raliază, probabil fără s-o știe, la ideea lui Thibaudet. Rămân la presupunerea mea, care îl include: poate avea aceeași funcție propriul nostru personaj. Mască, acest personaj ascunde realitatea noastră imediată și, ca în teatrul antic, sonorizează adevărul intern.

"Stilul vorbit este singurul suportabil. Nimic nu se compară cu tonul direct." (122) Ce să mai zici? Stilul lui este ultrascris. Masochism? Cenușă, și dumnealui, în cap?

"O carte nu e un eveniment decât pentru autor." (124) De asta începem să fim conștienți. Este înțelepciunea pe care ne-a dat-o epoca de tranziție. Nu mă mai las prins de "eveniment". Public numai ca să dau o șansă istoriei literare: să-i reabiliteze, ea, pe contemporani.

Ce spune despre Rilke ("Există la el un abuz de **tonul** poetic care e de-a dreptul intolerabil" - 124) se potrivește bucățică ruptă cu propriile lui cărți românești. De altfel, o și recunoaște, ba mai adaugă la listă și una franțuzească, **Précis de décomposition.**

Din când în când, masca se fisurează și îl întrevedem pe omul cotidian ("Sunt sociabil..."), dar imediat reapare simulacrul:" ... ca să mă pedepsesc." (126) Cioran este un joc, o fluturare între față și revers.

Uluitoare frază într-un cântec **soldățesc** japonez: "Mă bucur de neantul tuturor lucrurilor, al meu și al întregului univers." (127) Ai zice că oamenii aceia se duceau la moarte în cunoștință tehnică de cauză. Un batalion de filozofi.

"O operă trece prin trei faze: aceea a admiratorilor, apoi a curioșilor, în sfârșit a profesorilor." (128) Ordinea e greșită: întâi vin curioșii întâmplători, după aceea admiratorii, urmați de curioșii indiscreți. Când ai încăput pe mâna profesorilor, ai intrat în cultură. Nu mai ești artist.

De când s-a mutat la Paris, ne vede defectele într-o lumină favorabilă. Sunt ale unui popor excesiv de lucid fiindcă a suferit mult: "Suntem unul dintre popoarele cele mai lucide care au existat vreodată. Suntem frivoli, cancanieri, ușuratici, dar și amari și, sub aerul nostru de fanfaroni, nihiliști până la disperare." (130) Aici se potrivește expresia **ratisser large.** A apuca de pe unde poți. Îi amestecă pe scepticii de cafenea cu țăranii endemic disperați. Amari? Nu prea cunosc. Lucizii unde ne sunt? Să fie Caragiale? Fiindcă-i român, ori fiindcă-i "arvanit"? Întrebări fără rost. Avem din nou de a face cu un autoportret travestit.

NOUTĂȚI LA "POLIROM"

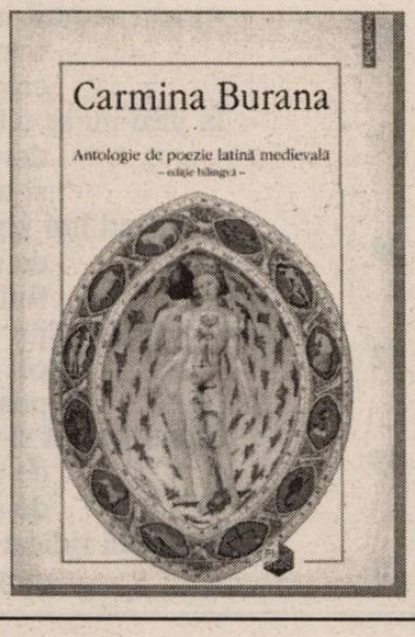

DANTE ALIGHIERI

DIVINA COMEDIE

Infernul

Cântul al zecelea

În traducerea lui Marian Papahagi

Se duce-acum pe tăinuita cale
'ntre zidul de pe țărm și chinuri,
maestrul meu, și eu pe-urmele sale. 3
"Virtute naltă ce-n adânci rotiri
mă răsucești", eu începui, "de-ți place
vorbește-mi, dându-mi astfel lămuriri. 6
Lumea care aci-n morminte zace
o vom vedea? de-acum sunt ridicate
capacele, dar nimeni pază face. 9
Și el: "Deci coborâte fi-vor toate
când de prin Iosafat să vină au
cu trupurile lor, ce-s sus lăsate. 12
În astă parte cimitiru-și iau,
cu Epicur și-acei care-l urmează,
cei ce cu trupul duhul mort îl dau. 15
Însă la întrebarea ta cea trează
o mulțumită-a fi aici curând,
și la dorința ta nepusă-n frază". 18
Eu: "Bune călăuz, avui de gând
vorbirea scurtă, nu m-ascund deloc:
la asta mă-ndemnai încă-ntr-alt rând". 21
"Toscane, tu, -n cetatea cea de foc
de viu trecând cu vorbă preacinstită,
fie-ți pe plac să stai puțin pe loc. 24
Vorbirea ta te-arată, negrești tă,
în patria cea nobilă născut
unde-am fost, poate, silă prea-cumplită". 27
Deodată-acest cuvânt a străbătut
din fund de arcă; deci mă apropiai,
speriat, de călăuzul ce-mi sta scut. 30
Iar el îmi zise: "Întoarce-te, ce ai?
Pe Farinata vezi-l cum stă drept
de la centură-n sus și cum dă grai". 33
Eu ațintit spre el chipu-mi îndrept;
iar el părând că iadul îl sfidează
din arcă ridica frunte și piept. 36
Cu-nsufleți te mâini mă-ncredințează
maestru'ntre morminte, cu mult rost
zicând: "Să-ți fie acuma vorba trează". 39
De-'ndat' ce fui lângă-al său adăpost
privi puțin, și-apoi poruncitor
mă întrebă: "Mai marii-ți cine-au fost?" 42
Iar eu de ascultare doritor,
nu i-am ascuns, i-am spus în întregime;
sprânceana el nălță întrebător 45
și-mi zise: "Fost-au adversari cu-asprime
cu mine, cu-ai mei moși, și cu-a mea parte
ci-n două dăți am rupt a lor mărime". 48

Domenico di Michelino – "Dante și poemul său" (Domul din Florența)

"Goniți, veniră toți din orice parte"
îi răspunsei, "și-o dată și cealaltă;
ai voștri meșteri nu-s în aste arte". 51
Atunci vederii iată că se saltă
o umbră, lângă ea, pân' la bărbie:
cred că precum stai în genunchi de-naltă. 54
În juru-mi se uită, părând să fie
dornică-a ști de-un altul e cu mine
și-apoi, când îndoiala-i se-mprăștie, 57
plângând îmi zise: "În temnițe haine
de mergi purtat de-naltul minții preț
fiul meu unde-i? cum de nu-i cu tine?" 60
"Cu de la mine vrere nu-s drumeț:
cel care-acolo-așteaptă aci mă mână
poate la cel ce Guido avu-n dispreț". 63
Chinu-ndurat și vorbele ce-ngână
de-acu-mi citiseră și hram și nume,
de-aceea-avui răspunsul la-ndemână. 66
De-ndată ridicat strigă: "Anume
cum spus-ai? el avu? nu mai trăiește?

DANTE ALIGHIERI

DIVINA COMEDIE

Infernul

Cântul al zecelea

În traducerea lui Marian Papahagi

Ravena – mormântul lui Dante

ochii nu-i sunt deschiși în dulcea lume?" 69
Și când văzu că vorba-mi zăbovește
și că nainte de răspuns adastă
căzu întins și nu se mai ițește. 72
Dar cel măreț la suflet, într-aceasta,
ce mă chemasc, chipul nu și-l drese,
nici mișcă gât, și nici întoarse coasta: 75
ci continuând, așa precum purcese,
"De meșteri nu-s", grăi, într-aceste arte,
mă doare cât de-ăst pat e greu să-mi pese. 78
Dar nu va fi de ori cincizeci să-și poarte
aprinsul chip cea care-aci-i regina
și tu de-ăst meșteșug avea-vei parte. 81
Fie să vezi iar lumea de lumină,
dar zi: de ce-i cel neam fără-ndurare
cu-ai mei, prin legi, cătându-le pricină?" 84
Iar eu: "Măcelul, aspra sfâșiare
ce Arbia colorase-n sângeriu
ne fac de-n templu avem așa urare". 87
Clătind din cap și dând suspin pustiu:
"În asta n-am fost singur, nici pornit
fără pricină nu puteam să fiu. 90
Dar singur fui când fu îngăduit
de toți Florența ca să se dărâme
și-o apărai cu chipul dezgolit". 93
"De, vreare-ar Domnul să nu se fărâme
a ta sămânță", îl rugai, "dezleagă
nodul ce mintea dă să mi-o înfrâne. 96
S-ar zice că vedeți, dacă întreagă
mi-i înțelegerea, ce timpu-aduce,
dar că-n prezent privirea voastră-i vagă." 99
"Vedem precum cei căror slab le luce
lumina", zise; "de-s departe toate
mai mult le-aprinde prea înaltul duce. 102
Când se apropie-or sânt, ni-i peste poate
să le-nțelegem, dacă nu ne poartă
vești alții, starea voastră să ne-arate. 105
Poți deci pricepe cum cu totul moartă
cunoașterea ne-a fi din acea clipă
când viitorul fi-va făr' de poartă". 108
Atunci, cuprins de vină pentru pripă,
îi spun: "Veți zice dar
celui căzut
că fiul său cu viii se-nfiripă; 111
iar dacă-am fost 'nainte-n față-i mut,
să-i spuneți c-a fost fiindcă stăruia
în mine gându-acuma desfăcut". 114
Maestrul meu de-acum mă rechema;
drept care l-am rugat pe duh mai iute
să-mi spună cine-alături-ea i stătea. 117
Zise: "Cu mine-s multe mii-ntrecute:
i-aci-năuntru-al doilea Frederic
și-un Cardinal; las nume neștuite". 120
Apoi se-ascunse; eu spre cel antic
poet pașii-ndreptai, tot cugetând
la graiul ce-mi păruse inamic. 123
El se porni; și tot așa, mergând,
îmi zise: "De ce stai ca rătăcit?"
Îl lămurii, vădind ascunsul gând. 126
"Mintea-ți păstreze tot ce-ai auzit
tie potrivnic", porunci-nțeleptul.
"Și-acum ascultă-aicea, negrești", 129
un deget ridică, "când tu de-a-dreptul
vei fi sub ochiul celei care vede,
la ea afla-vei vieții tale-ndreptul". 132
Apoi la stânga pasul său încrede:
lăsarăm zidul ocolind în jos
pe-un drum care-nspre-o vale se repede, 135
ce-n sus își mână izul puturos.

Un răspuns pentru Marius Lazurca

Vasile Popovici

Dragă Marius,

Scrisoare ta deschisă mă găsește dezarmat. Mă uit la rubrica **Polemos,** sub care a așezat-o redactorul-șef, îmi încord mușchii și-mi iau avânt, așa cum se cere într-o întrecere războinică, arunc apoi o ultimă privire peste rândurile tale și mă dezumflu pe loc. Nu că n-aș avea argumente, nu că n-ar mai fi de îndreptat ce-mi atribui, nu că azi aș găsi șubred ce susțineam altădată despre credință și Dumnezeu, dar când mă gândesc la tonul scrisorii tale, la amenitatea de călugăr benedictin, la serenitatea pioasă de călugăr rasat, în care, iartă-mă, văd întotdeauna o bună doză de teatru devenit a doua natură și parcă, prin uz, singura ce-a mai rămas, nu-mi vine să mă năpustesc, abrupt și neîndemânatec cum mi-e felul, spre așa o construcție intelectuală, a cărei fermitate s-a știut drapa cu luxul și grația unei expresii molatic-diplomatice. Toate acestea îmi iau din puteri și tu știi mai bine decât mine că fără credința fanatică în propria ta cauză n-ai cum să duci războaie, nici măcar verbale. Dar slăbiciunea mea ține și de faptul că, în parte, îți dau dreptate chiar și atunci când inima nu mă îndeamnă să te urmez. Poți fi tare atâta vreme cât nu ești ispitit să-l înțelegi pe celălalt; or, nimic nu mă ispitește mai mult decât exercițiul mereu reluat de a pătrunde în intimitatea unei gândiri/ sensibilități străine. E un exercițiu ce satisface cine știe ce suflet de siluitor impenitent - dar practicarea lui duce la relativism și confuzie. Uitând însă că nu toată lumea se dedă aceluiași viciu, mă umplu de uimire când îmi dau seama că, în timp ce mintea mea vagabondează prin teritoriile mentale ale altora, propriul ei teritoriu rămăsese necălcat.

Cu aceste puncte vulnerabile la vedere, cu profunde îndoieli asupra propriei mele persoane și asupra fundamentelor oricărei judecăți emise de ea, mă pregătesc totuși să-ți răspund, dacă n-ar fi decât pentru a respecta forma literară în care mă arunci.

Faci o istorie a discuțiilor pe care le-am purtat, nu prea numeroase, căci, deși colegi de catedră, ne-am văzut puțin, cum se zice: prin forța împrejurărilor, și evoci ușurarea pe care ți-am arătat-o când, cunoscându-te, am înțeles că, deși absorbit de credința ortodoxă și sub anume influențe, nu deveniseși un fundamentalist. Și conchizi: "nu știu dacă voi putea să mă împac vreodată cu ideea de a fi apreciat **în ciuda** credinței mele". Ești prea inteligent să nu observi că, de dragul unei formule frumoase, așa cum e, într-adevăr, aceea pe care tocmai am reprodus-o, ai sacrificat sensul celor spuse de mine. Sunt convins că nu ți-au scăpat nici caracterul **provocator** al observației mele și nici **încurajarea** conținută în ea. Aveam de la bun început **certitudinea** că omul despre care auzisem atâtea lucruri bune, dar și că se lăsase prins într-un cerc sectar, și pe care, iată, îl aveam în față și-l aproximam intuitiv, nu putea fi un fanatic. De unde această certitudine? Îngăduie să nu te flatez excesiv în contra-scrisori deschise și mulțumește-te cu atât: erau destule semne. Însă în timp ce eu vorbesc despre fundamentalism religios, tu vorbești despre credință! Vezi aici o echivalență?! Deși din discuțiile noastre și din tot felul tău de a fi nu s-ar putea deduce un așa lucru, în mod ciudat, poate din dorința de a simplifica pozițiile, pentru a le desena mai clar, scrisoarea ta deschisă îl sugerează. Mai mult, același demon al simplificării te îndeamnă să dai de înțeles că m-ar încerca niscai chemări atee, sub care detectezi totuși "o inimă de carne", sensibilă la zguduiri mai înalte. Las pentru moment de-o parte această chestiune, pentru a trece la ultimul episod evocat de tine: i/legitimitatea vorbirii despre Dumnezeu. Și te surprinde că eu cred că s-ar cuveni să fim reținuți atunci când vorbim despre Dumnezeu. Te surprinde și că nu aduc drept argumente catastrofele tulburătoare ale secolului ce se-ncheie.

Nu e nimic filozofic și nici măcar profund în ceea ce ți-am spus atunci. Susțineam că relația cu Dumnezeu s-ar cuveni să fie una personală, intimă, cu totul neostentativă. Nu uit că există Biserica și rugăciunea colectivă. Dar căutarea Lui în tine, chiar și atunci, rămâne tot o operă individuală.

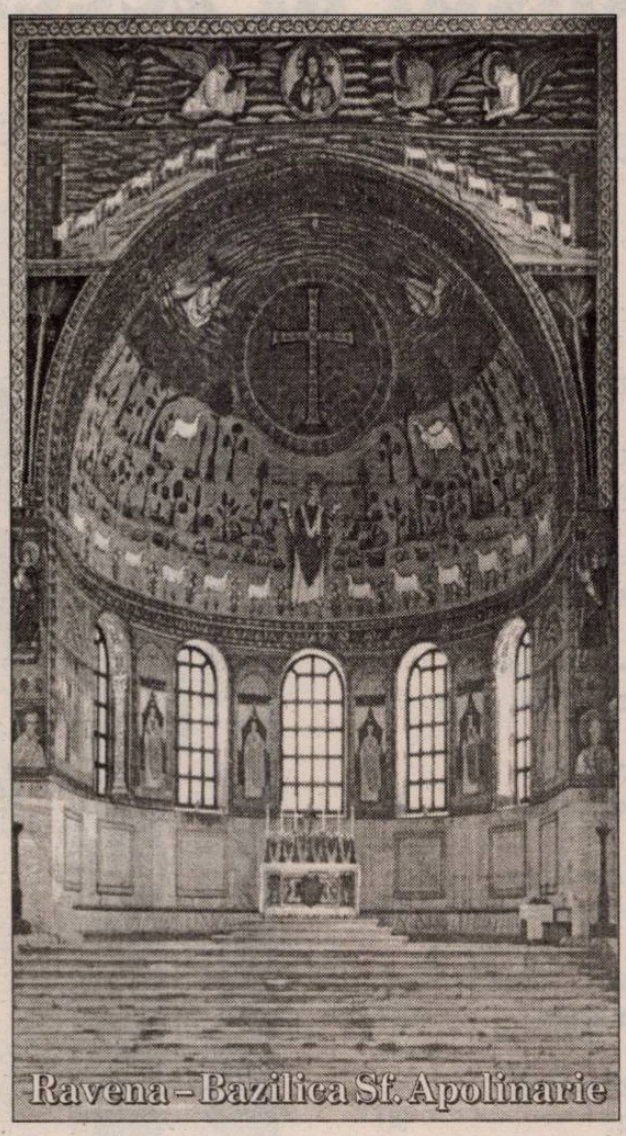

Ravena – Bazilica Sf. Apolinarie

Mai susțineam și că sunt profund neîncrezător față de orice exhibare a acestei relații și că discursurile "despre Dumnezeu" au la origine imensa vanitate de a-ți închipui că poți vorbi în numele Lui. Timișorenii își mai amintesc, poate, de afișele care au împânzit orașul prin 1990 anunțând apocaliptic că un pastor baptist urmează să trateze, desigur pe un stadion, despre nimic altceva decât "Planul lui Dumnezeu cu lumea"! Dacă El există în inima și iubirea noastră, discursul inimii și al iubirii nu poate fi decât expresia unui lirism **total,** un cântec ininteligibil. Ce valoare **explicativă** încape aici? Îmi replici că există totuși o știință a căutării Sensului - hermeneutica. Și-mi dai ca exemplu povestea celor doi rabini aflați în dispută. Opinia unuia din ei a fost confirmată de o voce din cer, dar opinia contrară a avut câștig de cauză, deoarece a corespuns canoanelor hermeneutice. Nu știu cât îți servește ție această parabolă, dar mie îmi vine mănușă. Căci ea exprimă tocmai felul cum ne putem rătăci **organizat.** Am multe și istorice motive să mă tem de subtilitățile și intransigențele interpretării teologice. În numele lui Dumnezeu descoperim adevărul nostru și apoi vrem să-l impunem cu orice preț tuturor. De două mii de ani, cu sabia. Ucidem și urâm în numele iubirii. Construim ierarhii și ordine și secte și le opunem pe fiecare tuturor. De ce rămân atunci ortodox, m-ai putea întreba, iar eu mi-aș aminti de Teoctist, de Plămădeală, de bunurile greco-catolicilor, de biserici dărâmate într-o tăcere complice, de negloriosul nostru trecut recent, de tentația bisericii mele de a se amesteca în trebile Statului, după ce a plecat preasmerită capul când ar fi trebuit să-l ridice și-l ridică atunci când nu e cazul. Și-ți răspund simplu: pentru că nu înțeleg să plec din biserica copilăriei mele ce se dărâmă într-un sat părăsit din Banat. Acest motiv îmi ajunge. Ar mai fi și altele, dar nu mi se cade să-mă pun singur într-o lumină favorabilă. Știu însă că poziția mea, de membru al unei biserici creștine, nu-mi conferă o legitimitate în plus față de orice alt credincios sau necredincios de aici sau de aiurea. Fiindcă și acesta din urmă are, cred, în față o șansă, șansa lui. O va descoperi dacă va avea nevoie.

Nu-mi dau seama cum ar trebui să-nchei această scrisoare. Micul meu ghid de conduită religioasă nu-l impun nimănui, iar ție, care ai trecut cu lecturile mult dincolo de Clement Alexandrinul, Sfântul (sau, mă rog, Fericitul) Augustin și Ioan al Crucii, cu atât mai puțin. Atât doar că disponibilitatea mea, poate prea neselectivă pentru gustu tău, prea frivolă, se întinde până acolo unde încep exclusivismele și exclusiviștii: fundamentalismele ș fundamentaliștii. **Văzând** că nu ești dincolo m-am bucurat fiindcă, dincoace fiind, mintea și inima mea pot vagabond în voie și-n acest teritoriu vecin, care ești.

Cu toată prietenia, Bazi
Timișoara, 16 iulie 199

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

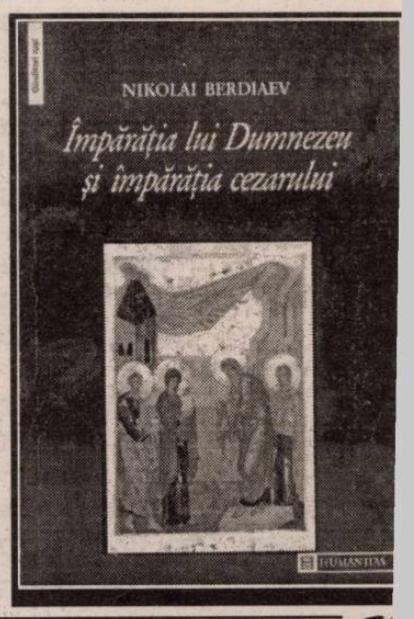

Proiectul epic "Spații pustii"

Viorel Marineasa, Daniel Vighi

Fragment din prezentarea proiectului în vederea obținerii unor sponsorizări - de aceea pompozitatea obiectivelor și a titlurilor membrilor expediției:

Demersul nostru are în vedere investigarea unor spații rurale depopulate din Podișul Lipova, din preajma defileului Mureșului, la intrarea sa în Banat. Proiectul are o dimensiune artistică, dar se vrea și o investigație sociologică, antropologică și filozofică a singurătății, a înstrăinării și a părăsirii ca fenomene specifice lumii moderne. Expediția pe care o avem în vedere se vrea o provocare prin confruntarea singurătății de sursă livrescă față de cealaltă a vieții de zi cu zi. A singurătății ca fapt de viață trăită. Avem în vedere parcurgerea acestor pustietăți depopulate pe jos în următoarea echipă:

1. Gheorghe Crăciun, lector dr. la Universitatea Transilvania din Brașov, scriitor, redactor la revista "Interval" din Brașov, membru al expediției Spații pustii.

2. Ion Dumitriu, pictor de talent, fotoreporter de artă, membru al expediției Spații pustii.

3. Viorel Marineasa, lector drd. la Catedra de Jurnalistică a Universității de Vest din Timișoara, scriitor, redactor la revista "Orizont" din Timișoara, membru al expediției Spații pustii.

4. Daniel Vighi, lector dr. la Universitatea de Vest din Timișoara, scriitor, redactor la revista "Orizont" din Timișoara, membru al expediției Spații pustii.

5. Alexandru Vlad, scriitor, redactor la revista "Vatra" din Târgu-Mureș, membru al expediției Spații pustii.

6. Lector dr. Otilia Hedeșan: consilier și participant la redactarea cărții, specialist în antropologie, folclor și istorie orală.

Anul trecut, în 1997, Viorel Marineasa și Daniel Vighi au străbătut pe jos timp de trei zile (de Ziua Crucii, în septembrie) drumul de la Lipova, Ususău, apoi satul Pătîrș, și au pătruns în spații pustii pe dealurile dintre Dorgoș și Spata. S-au întâlnit a doua zi după masă, pe la orele 16, după un drum de cinci-șase ore, cu un convoi de țigani nomazi din Oltenia pe care i-au fotografiat; erau cel puțin vreo zece căruțe. Au scăpat de un posibil jaf: vreo trei, patru tineri de culoare le-au cerut bani - contravaloarea fotografiilor. Au scăpat și au ajuns spre seară în Spata, din care nu mai supraviețuiau decât școala, biserica (al cărei turn era căzut), trei familii de ciobani sibieni și o singură familie de bănățeni. Ceea ce urmează sunt frânturi înregistrate pe repertofon în fața cortului, pe seară, la discuție cu băștinașii.

Reporter:... asta cu fântânile, asta-i tare frumos, există fântâni părăsite aicea în sat...

Doamna din pustiu: sunt, cum nu, și n-au jgheaburi pe deasupra, chiar și unde am stat noi, o fost una frumoasă de cărămidă, largă, n-aș putea să vă spun cât era de afundată, da' sigurat a fost adâncă, o vreme s-o secat, da' văd că acuma-i plină de apă, nu știu de unde i-o venit ei iară apa 'napoi, numa' că nu mai are margine, or luat-o; dacă vă uitați dumneavoastră la ea o să vedeți că-i foarte adâncă numa' că acuma s-o urcat apa în ea.

Reporter: cam la ce adâncime se sapă o fântână de-asta; uitați ce vreau să vă spun, că nu degeabă vă întreb, cei din Pătîrș se plângeau că n-au apă în fântâni, scade încontinuu și-s în pericol să nu mai aibe apă.

Doamna din pustiu: poate și-o fi găsit ea o ieșire pe undeva, și se duce...

Reporter: ... și satu-i mai înalt așezat, tot așa ca ăsta al dumneavoastră, e o problemă, scade apa!

Doamna din pustiu: aicea la noi văd că este, și io mă mir că parcă-i mai multă de cum era, bineînțeles că acuma nu o folosește nimeni, cine s-o tragă; când era aicea fratele lui tata, ei o foloseau, îmi aduc aminte, la rugă venea lumea după apă din fântâna noastră.

Soțul doamnei din pustiu: acuma sigur că or rămas multe fântâni din vremea când era lume în sat, atunci fiștecare gospodar o ținut fântână pe lângă casă că ai nevoie la vite, noi aicea fără animale nu putem răzbi, vedeți de-aia ne-am întors și noi în pustietățile astea, că nu-i viață ușoară aici, cu ciobanii, fără curent electric, fără o veste despre ce-o mai fi în lumea asta, stai sângur cuc la coada oii și a vacii.

Reporter: Observ că vacile le lăsați singure, nu le păziți.

Soțul doamnei din pustiu: D-apăi cine să le fure, domnu' dracu', alta cine, umblă de capu lor, le-am pus zvon (clopoțel, n.n.) la grumaz și umblă slobode și ziua și noaptea pe-aici.

Reporter: nu vă temeți de lupi?

Soțul doamnei din pustiu: ehe, să știi dumneata că mai alăltăieri noaptea or fost și-am trebuit să fac larmă toată noaptea la oi cu sibienii, ne mai ajutăm ce să facem, avem noroc că-s și ei pe-aici, altfel nu poți sta.

Doamna din pustiu: Poa' să vină careva și să-ți dea în cap, parcă te mai știe cineva...

Soțul doamnei din pustiu: Ei, lasă că nu-i baș așa, acu' nu de asta mi-e mie, m-am învățat, ni-s aici de-al treilea an, suntem oameni de-acuma în etate și trec cu oile prin curtea lu' cutare, pe la casa lu' pretenu' cutare, nu-i nimic, mormane de cărămizi, câte-n grajd, vreo cotarcă (pătul n.n.), te miri ce-o rămas în picioare, vă spun că de nimic nu mi-i pagubă cum mi-i de pomii ăștia, ei n-au nici o vină, stau în urzici și zbeg, și pică mere ionatane, și cireșe și pere; pică prin iarbă și putrezesc, nu le are nime' treaba, atunci sâmt io mai tare pustânătatea, când mă uit la pomii ăștia...

Reporter: și fântânile...

Soțul doamnei din pustiu: să știi dumneata că-s cam periculoasă fântânile astea, or rămas prăstă tot locuri și nu mai au ghizduri și dacă nu bagi de samă poți pica în ele, multe să prezintă bine, le-am astupat cu scânduri pe deasupra și apa stă la umbră, numa' să știți că nu-i mai cum trebe, are așa un gust, că parcă nici nu-ți vine să bei. Acuma vedeți dumneavoastră

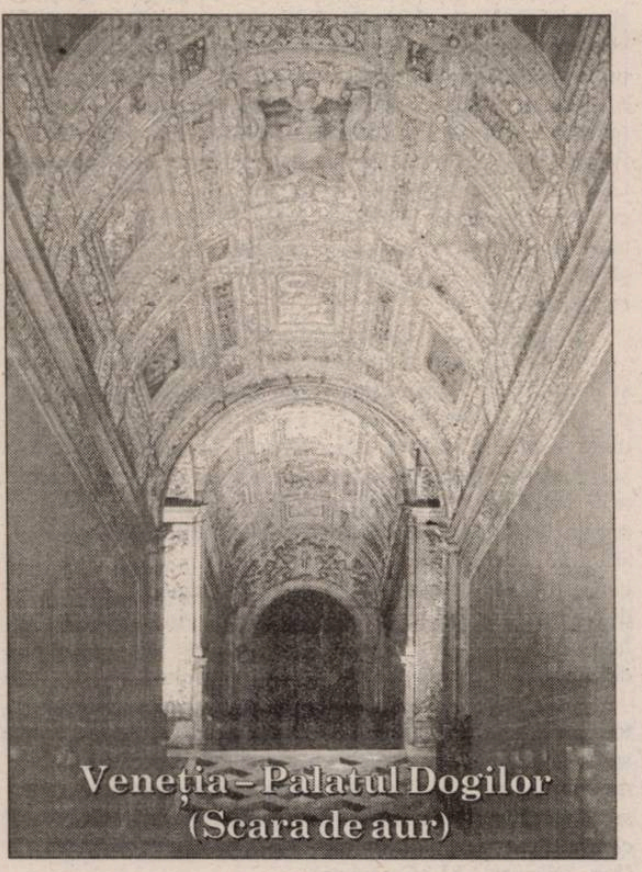

Veneția – Palatul Dogilor (Scara de aur)

noi ne-am întors aicea pentru copiii de la Timișoara, suntem amândoi la pensie, soția a lucrat ca femeie de servici la cofetăria **Macul roșu** din Timișoara, eu la muncă grea la frig, tot la minus am stat ani de zile la carmangerie, și acuma avem casă la Ghiroda, acolo ne-am stabilit după ce-am plecat din Spata, acolo stau copiii și nepoata.

Reporter: țineați rugă aicea la Spata?

Doamna din pustiu: Cum să nu, de Sântă Mărie, la 8 septembrie, era frumos; o dată, cel mult de două ori, îmi aduc aminte că or fost ploi, rest numa' soare și bine, am avut pe timpuri rugă, veneau neamurile de peste tot.

Reporter: nu vă aduceți aminte când a fost ultima rugă?

Doamna din pustiu: Păi, cam douăzeci și patru de ani să fie; în 74, toamna, am plecat noi...

Reporter: ați fost printre ultimii?

Doamna din pustiu: Da, aproape, or mai rămas careva...

Reporter: Stați puțin, să înțelegem, și din 74 și până acuma practic cine a venit aicea, numai ciobanii ăștia?

Doamna din pustiu: O mai venit o familie, acolo unde-s ciobanii ăia, (arată în susul mormanelor de cărămizi), acolo au stat cu o căsuță făcută din cărămidă, numai că se vede că-i făcută slăbuță, nu-i casă, îi făcută din ce-or strâns de p-aicea, ăia or venit cum s-o strâcat ceapeul, c-or stat vreo trei, patru ani și s-o 'bolnăvit bătrânu' și-or plecat, și pe urmă o și murit ăl bătrân...

Reporter: aha, și ăia de unde erau, oamenii ăia care au venit...

Doamna din pustiu: erau de-aicea, mutați în Coștei, și s-au întors înapoi: ginerele o fost din Pătîrș și după ce-o murit socru' n-o mai stat, acuma el îi la cincizeci de ani aproape, și socru-său a fost trecut de șaptezeci când s-o prăpădit.

Reporter: spuneți, cimitir mai are satu'?

Doamna din pustiu: mai sunt câteva cruci, îi a lu' mama mea cruce rămasă, mai îs vreo trei cruci de piatră, în rest aproape că s-or nimicit.

Reporter: și preot până când a fost aicea?

Doamna din pustiu: preot, io știu?!, n-aș putea să spun exact, preot o fost unu' care s-o întors el bolnav de la război, după popa ăla o ținut unu de la Rădmănești slujbe până s-o pustiit de tot, or venit niște străini aicea cu translator și atâta s-or mai putut ei uita la biserică, or tot fotografiat și filmat cum îi turnu picat și urzicile, ruina...

Reporter: și ce-i interesa?

Doamna din pustiu: numai biserica vroiau să vadă, or fost nemți cu ajutoare, or fost la Bara și nu știu cine nevoia i-o adus la ruinile astea și când or văzut or făcut ochii mari cât fegeile (capac la oală n.n.) (râde) da' n-am putut să-i poftesc în casă, știți cum îi la noi, fără curent electric, cu vitele, mizerie, bărbatu-meu, ce știu eu ce-o făcut? le-o arătat pozele lu' nepotica, el tot cu ea se mândrește, și ei s-or dus la mașină și or adus o cutie de jucării și io zis prin translatoru' ăla că data viitoare, prin septembrie: uite când venim, i-or spus, îți aducem un pachet dumitale, l-o văzut așa jerpelit, da' nu suntem noi chiar așa...

Reporter: normal, sunteți la muncă...

Doamna din pustiu: avem oi, porci, vite, astea nu-s ceva, cum să zic, curat, să fii în haine de duminică, vedeți și sibienii ăștia, cum îs de nălăuți, da știți dumneavoastră ce bani au, ceva grozav (pârâituri pe bandă, mulțumiri doamnei și domnului, promisiuni că mâine dimineață, fiind duminică, vor mai sta de vorbă înainte de plecare, vocea reporterului înregistrată pe bandă consemnează detalii pentru viitoare posibile descrieri, este cam exaltat din cauza sticlei de țuică pe care tocmai au isprăvit-o; zice așa: *este ora opt și douăzeci și cinci de minute, am mâncat, este de-acum deja întuneric, toate-s vraiște-n jurul cortului, în satul Spata în spatele nostru răsare luna în dosul unui dud mare, așa s-ar putea să fie că nu se vede prea bine... s-aud tălăngile de la vacile doamnei și domnului; în dreapta mea unde apune soarele, adică mai bine spus e gata, a apus, abia să mai vede ceva, puțin de tot, acuma urmează să înregistrăm tălăngile vacilor* (nu se aude nimic, un fâșâit, peste o vreme revine **Soțul doamnei din pustiu**, vocile se cam amestecă ca la birt, stau în iarbă și golesc sticla pe care o adus-o cu sine **Soțul doamnei din pustiu.** A doua sticlă);

Soțul doamnei din pustiu: să vă spun care-i treaba; nevastă-mea, nu c-o laud...

Reporter: să știți că-i o femeie deosebită, nu trebuie dumneavoastră s-o lăudați...i

Soțul doamnei din pustiu: nu, da' io vă spun istoria...

Reporter: noi am remarcat treaba asta, o femeie deosebită...

Soțul doamnei din pustiu: io vă spun istoria, pântru mine-i o fală că m-am întors 'napoi în satu' ăsta.

Reporter: foarte bine, da, e corect, așa-i: o fală, dom'le...

Soțul doamnei din pustiu: vreau să spun că nevastă-mea a fost prima aici!

Reporter: să știți că se vede treaba asta, e deosebită, asta-i clar, nu se pune problema, și povestește așa de bine despre **satul pustiu Spata** (voce teatrală, reporterii alcoolizați se joacă de-a efectele literar-artistice cu **Soțul doamnei din pustiu**)

Soțul doamnei din pustiu: domnii mei, uitați care-i problema, eu îs cam murdar, să scuzați...

Reporter: da' nu se pune problema!

Soțul doamnei din pustiu: domnii mei, ăsta-i un lapte acru foarte bun de la oile noastre, vi l-am adus pentru mâine dimineață, să vă dregeți, știți cum e treaba...

Reporter: mulțumim, sunteți foarte amabil!

Soțul doamnei din pustiu: domnii mei, cu toate că suntem la coada oii și cam murdari, da' să știți că omenia e o treabă... (întrerupere de bandă. A doua zi dimineața membrii expediției își croiesc drum cu **Soțul doamnei din pustiu** prin fosta curte a bisericii cu turla prăbușită printre urzici în care s-ar putea ascunde călărețul cu calul lui cu tot. Viorel Marineasa se oprește înaintea unei cruci de marmură pe care o descifrează): *În amintirea eroului Rista Liviu din regimentul 94, căzut la Comcitcota în Ungaria la s. 1945 în etate de 25 de ani; urmează o poezie. Membrii expediției află de la* ***Doamna din pustiu*** *povestea lui Rista:* băiatul ăla, zice dumneaei, a fost ceva rudă cu noi: el era fratele lu' cumnata mea, adică sora lui a fost măritată cu frate-meu, el a fost plecat pe front și-o fugit de-acolo și s-or trezit cu el toamna ai lui pe când culegeau la porumb; acolo jos în vale aveau pământ, soră-sa mi-o povestit toată istoria, așa că s-o prezentat la tata lui și i-o spus că a dezertat, și ăsta i-o spus că nu-i bine și să să ducă 'napoi și s-o dus, n-o spus nimic, n-a protestat, și a doua zi s-o întors pe front și n-a mai venit, a dispărut. A fost mare jale la familia lui și tată-său multă vreme s-o necăjit că de ce l-o trimis el cu mâna lui la moarte; atunci i-or făcut crucea asta... (pe bandă apar din nou observații în legătură cu o fântână).

Soțul doamnei din pustiu: Da', ia veniți să vedeți ce afundă-i, are apă multă, uitați-vă ce clăditurâ, cum or zâdit-o de bine...

Reporter: Da, da, da...

Soțul doamnei din pustiu: uitați-vă, păhar nu altceva...

Reporter:... foarte adâncă, da, da...

Soțul doamnei din pustiu: în jur de șapte metri...

Reporter: și toată din piatră...

Peisaj cu aurolaci sub lună plină

Paul Eugen Banciu

Noaptea cu lună plină e un fel de zi falsă dominată de albastru închis. Nu sunt stele. Sateliții bântuie ("brăzdează"- ar fi verbul, dacă orbitele lor ar fi paralele), ori sclipesc discontinuu, brownian, să ne argumenteze fabulațiile noastre despre OZN-uri. Carul mare e ceva mai mic, iar surorile planete ne privesc cu ochii lor de mort direct în suflet. Ordinea zodiilor se schimbă, iar hipersensibilii și câinii n-au somn. Din punct de vedere uman, superioritatea câinelui față de celelalte animale domestice constă în aceea că poate decela mirosurile "ultra" și "infra" ale tuturor ființelor și obiectelor ce intră în arealul nostru, chiar dacă au vederea slabă, poate rezumată doar la alb-negru. Limitele simțurilor noastre fac din pisică o altă excepție pentru calitatea ei de a vedea în întuneric. Calul face și el excepție pentru rezistența lui. Dar toate aceste excepții, repet, se rezumă la limitele omului, adică tocmai animalul cel mai puțin dornic să fie domestic, capabil de un registru îngust al simțurilor "de contact", care suplinește toate aceste handicapuri prin imaginație, intuiție, raționamente, judecăți. Să se poată descurca, numește lucrurile și ființele, conceptualizează universul pe măsura limitelor lui, elaborează legi ale naturii și societății pe care nu le respectă dintr-o frondă apărută de la sentimentul constrângător al limitei limitelor lui, pe care, chiar dacă nu le realizează mental, să le poată pune în propoziții și fraze, le simte în propriu-i suflet.

E îndeobște știut că în afara acestor două cercuri concentrice se mai află unul, ca un fel de halou îndepărtat, prevestitor de schimbarea vremii, luminos, între circumferința căruia și celelalte se află imaginarul și himerele, angoasa și inversul ei, fericirea fără obiect, care nu e totuna cu starea de beatitudine, deci stările spre care tinde, cu sau fără voință proprie. E, de asemenea, la modă, în gândirea filosofică de azi să interpretezi conștientizarea cosmicității omului ca pe un fapt mistic, de parcă ontogeneza n-ar fi preocupat din vechime decât pe oamenii de o anumită religie, de o anume credință într-un spațiu supra-uman, populat de supra-oameni, capabili să coboare oricând pe pământ să-l "re-facă" sau să-l "des-facă" prin trăitorii acelor epoci.

Hipersensibilii ce somnambulizează în nopțile cu lună plină trăiesc undeva în zona dintre cercurile al doilea și al treilea, narcotizați de libertatea ce li se oferă în acel puțin spațiu, unde fabulatoriul și realul se interferă, unde universul uman diurn e privit într-o oglindă retrovizoare superangulară. Tentația ruperii limitei limitelor e prea mare, când în concepția fiecăruia există, de nu chiar certitudinea, cel puțin speranța contactului cu zona inaccesibilă omului de fiecare zi, politicii de fiecare minut. Însă priveliștea integratoare a văii nu se poate face decât de pe un munte. Dar când muntele este el însuși o iluzie, plutim în vid, într-un fel de călătorie cu aeroplanul deasupra unei lumi rezumabilă la semnele colorate de pe o hartă. Să ne dumerim asupra a ceea ce vedem trebuie să apelăm la un cod de descifrare a semnelor convenționale și inevitabil, ne întoarcem la limitele din interiorul primului cerc.

Tentația însă rămâne. O puteam numi chiar ispită, dacă nu ne-ar duce gândul la păcate. Zece, douăzeci, după religii și Dumnezeul guvernator. Tentația e aceea de viețuire într-un spațiu mai larg, unde, nestrunită, libertatea devine o povară. E același fapt prezent în mentalitatea multor oameni ce se vor a fi provincialii unui imperiu: rusesc, european, asiatic, dar ai unui imperiu capabil să le ofere statutul de "Imperiali". Când în fapt ei rămân niște provinciali perpetui. Mutatis mutandis, la nivel de individ, imperiul a cărui provincie se vrea a fi omul e al lui Dumnezeu. Unul tolerant față de "marginali", care să le lase și sentimentul libertății individuale, și acela al identității, dar și acela de apartenență la un imperiu. Oricum în afara regulilor impuse de o societate formată din oameni. Cam pe aici se situează și limita tentației omului pentru sine, pentru sufletul său. Limita maximă.

O contopire cu Dumnezeu o pot însă realiza doar câțiva aleși, câțiva inițiați care după moarte vor fi sanctificați. Iar dacă e să dăm crezare lui Aureliu Augustin aceia vor fi și singurii care, după Judecata de Apoi vor ajunge în Rai. Obsesia libertății, a siguranței presimțite face ca omul să nu poată percepe limitele acestui imperiu visat, limitele sentimentului adorației sale în confundarea metafizică cu spiritul, iar pentru filosofi cu conceptul cosmic al ființei.

N-am fi accentuat diferențele, acutizate în acești ultimi ani ai mileniului, între mistic și filosofie, dacă n-ar fi apărut, la fel de obsesiv, o cumplită dilemă în mintea multora din generația tânără sau mai matură: "Mergem spre viitor fără trecut" sau "Spre un trecut fără viitor?". Întrebări diametral opuse, cu tâlcurile lor ascunse îndreptate împotriva civilizațiilor tradiționale. "Satul planetar", prefigurat în anii '60-'70 există deja, fără ca în concepția oamenilor să se fi strecurat ideea apartenenței la o specie unică. Se lucrează subtil sau în forță, după cum e cazul, pentru aducerea lumii sub același numitor. Problema nu e dacă se va reuși sau nu ca civilizație, căci se poate, ci ca și cultură. Nu ne interesează acumularea de informații (interesantă, chiar impresionantă prin volumul ei, dar inutilă), ci noutatea și gravitatea lor, sensul fundamental pentru omul ce trăiește încă nevoia de comunicare spirituală. Zece mii de ani de istorie înregistrată prin vestigii și scrieri a fost așa, și n-o să se rupă-n două de dragul anului 2000 (până la care mai sunt 16 luni). N-o să se renunțe la metafizica mistică, care continuă să integreze ființa în cosmic, tocmai în momentul în care filosofia și-a creat un făgaș paralel lumii și se scufundă în propria crevasă de concepte sterile, repunând brutal problema divorțului său cu literatura și arta, cu cultura, preferând zalele zuruitoare ale științei. Să se fi împlinit, după mai bine de două milenii și jumătate preceptul lui Platon (altminteri un rafinat scriitor) care-l scotea pe poet din cetate? Pe poet îl poate alunga, dar ce se face cu crezătorii în zei? Căci fără iluzia existenței a celui al treilea cerc, a haloului ce lasă sentimentul ilimitării, ființa devine robot, devine androgin, obținut în eprubetă, or așa ceva e încă prea degrabă să se întâmple, chiar dacă există deja cloni și androgini experimentali.

O lume cu asemenea specimene nu mai are, în adevăr, nevoie nici de trecut și nici de viitor și poate popula și luna plină din nopțile, din ce în ce mai pământești și lipsite de substanță ale oamenilor. Căci înainte de toate va dispare dintre concepte acela de libertate, atât de profund legat de suflet, spirit, gândire, căci totul va fi controlat, inclusiv necesitatea, ce se va transforma într-un viciu, alimentat după regula sevrajului și dependenței. Un totalitarism rafinat, științific, față de care toate cele petrecute în istorie până la contemporaneitate sunt forme primitiv-umane. Și-atunci ce diferență mai poate să fie între un aurolac, în faza critică a halucinației, și acest "nou om", care trăiește într-o capsulă de timp scoasă în afara trecutului și viitorului?

Eu, unul dintre cei născuți și trăitori ai experimentelor totalitare primitive, sunt mai sensibil la acest subiect, ce pare sa fie temă de lucru a științei, armatei ș.a. și prefer o beție umană unui aer toxic primit într-o pungă de plastic unsă cu substanțe chimice, pe marginea unei guri de canal, noaptea, chiar dacă urlă câini, iar **"când urlă câini, moare cineva..."** (Ion. "Năpasta" I.L. Caragiale)

Vacanță în Mallorca (I)

Nicolae Corbeanu

Înainte de cel de-al doilea război mondial, când cineva apuca să facă o excursie în străinătate, să zicem în Italia, era călătoria vieții lui, despre care povestea copiilor și nepoților până la sfârșitul zilelor. Astăzi, în epoca turismului de masă, chiar dacă faci ocolul pământului nu în 80 de zile, ci în 80 de ore, tot nu mai impresionezi pe nimeni cu ceea ce ai de povestit. Nimeni nu mai are timp și chef să te asculte, între altele pentru că aproape oricine, aici în Germania cel puțin, se poate duce în Italia sau în Spania nu o dată ci, dacă vrea, și de două sau de trei ori pe an. Trei săptămâni în Mallorca, cu zbor, hotel și pensiune completă, costă, mai ales dacă te mulțumești cu un hotel modest în extrasezon, nu chiar în iulie sau august, mai puțin decât dacă ai urma sfatul lui Pascal și ai sta liniștit între cei patru pereți ai tăi. Mecanismul bine uns al turismului de masă te ia în primire, pe bandă rulantă, de la aeroportul de plecare. Ești încărcat, cu bagaje cu tot, într-un Boeing 737 sau 747 sau 757 (cu cât mai mare cifra din mijloc, cu atât mai mare numărul de pasageri). Un 757 pentru zboruri charter, adică plin ochi, are, de exemplu 219 y locuri, "y" însemnând în limbajul criptic al companiilor aeriene un pasager înghesuit ca într-o cutie de sardele, cu distanța dintre scaune redusă la 78 de centimetri, față de 82 de centimentri la zborurile de linie.

În avionul care ne duce, pe nevastă-mea și pe mine, spre Mallorca, activitate febrilă. Stewardesele distribuie în mare grabă tăvițele cu gustarea, te întreabă dacă mai vrei o cafea sau o cola, un vin sau o șampanie (dar atenție: în timp ce berea și vinul sunt pe gratis, șampania și băuturile tari se servesc la preț de bar și mulți se păcălesc). Dacă n-ai învățat de acasă cum să mănânci elegant, cu coatele lipite de corp, înveți cu siguranță în avion unde, la cea mai mică neatenție, dai cu cotul în coastele vecinului, iar dacă scapi ceva pe jos, s-a zis. Imobilizat între măsuța rabatabilă din față și brațele scaunului în dreapta și în stânga, strâns de centura de siguranță, n-ai nici cea mai mică șansă să te apleci și să ridici ce ți-a căzut. De altfel, nici n-ai timp, căci nici n-ai înghițit bine conținutul castronașelor pătrate de plastic că apar, mereu grăbite, stewardesele, ca să adune vesela, tacâmurile și resturile. Zborul de la Köln la Palma de Mallorca durează mai puțin de două ore și mai sunt de vândut mărfurile "duty free", țigări, băuturi, parfumuri. Cu burta plină și după ce ai golit unul sau două pahare de vin, prețurile ți se par acceptabile. Abia ai reușit să dai pe gât cea de-a doua ceașcă de cafea și să cumperi cartușul de țigări americane, ceva mai scumpe decât în piața din Iosefin, în schimb proaspete și originale, că stewardesa te anunță la difuzor cu voce insinuantă și mângâietoare că, în câteva minute, avionul va ateriza pe aeroportul Palma, informându-ne totodată că acolo temperatura la sol este, ca mai întotdeauna, cu vreo zece grade mai ridicată decât la Köln.

Noul aeroport din Palma de Mallorca, intrat în activitate acum câțiva ani, are proporții uriașe, care-mi amintesc de Heathrow-ul londonez. E făcut americănește, cu benzi transportoare pentru pasagerii care au de străbătut pe jos, cu bagajele de mână, multe sute de metri (mie mi s-au părut kilometri) de la gangway la controlul pașapoartelor (care de altfel, pentru pasagerii sosiți din țările Schengen, nu se mai face), cu nenumărate grupuri sanitare de o curățenie sclipitoare, cu țâșnitoare cu apă rece de băut (evident răcită, pentru că la Palma sunt vreo 30 de grade), cu linii galbene ca să nu te înghesui în cei din față (numai că europenii, nefiind americani, nu țin cont de linia galbenă și se înghesuie). Era nevoie de un astfel de aeroport care să absoarbă cele peste 700 de avioane de pasageri ce sosesc zilnic în Mallorca, cam în ritm de unul la două minute.

Pe aeroport ne ia în primire reprezentantul firmei turistice la care ne-am înscris în călătorie și ne dă în primire șoferului unui autocar cu aer condiționat, care ne va duce la hotelul din Ca'n Picafort, pe coasta de nord a insulei, opusă coastei cu capitala, Palma, și cu cea mai cunoscută și gălăgioasă stațiune turistică, Arenal.

Șoferul nostru e o pasăre rară. E un mallorquin care nu știe (încă) nemțește. Spune rar și răspicat în microfon, de câte două ori, numele hotelului la care va opri, pentru că, în pronunțarea lui spaniolă, numele hotelului sună cu totul altfel decât pronunțat de nemți. Bombănește pe limba lui, așa ca pentru el. I s-a întâmplat să se întoarcă din drum din cauză că pasagerii n-au înțeles despre ce hotel este vorba.

Altminteri, la hotel, în magazine, la piață, toți mallorquinii se trudesc să vorbească nemțește. Aș vrea să pun în practică cunoștințele mele de spaniolă, de care sunt foarte mândru, dar n-am nici o șansă. Dacă încep o conversație în spaniolă, interlocutorul mă dibuie numaidecât că sunt neamț și îmi răspunde în germană. Nici nu e greu să fii luat drept neamț, căci trei sferturi din sutele de mii de turiști care invadează în fiecare an Mallorca sunt germani. Mai sunt și ceva englezi, dar în minoritate. Pe coastă cel puțin, lingua franca este pe bază de germană. Numai la mercado - piața săptămânală ce are loc la Ca'n Picafort vinerea, întinzându-se pe kilometri de-a lungul țărmului mării, unde găsești tot ce scânteiază și poate lua ochii turistului, de la blue-jeans și încălțăminte până la ceasuri de mână și CD-uri cu muzică flamenco - negustorul african cu care intru în vorbă nu se prea descurcă în germană. Sunt fericit că pot vorbi cu cineva în spaniolă, dar am ghinion: e anglofon și francofon. Ne înțelegem de minune pe limba lui Voltaire. Omul vinde curele de jeans. Are orice marcă: Levi's, Diesel, Nike, Adidas, Lacoste, Chevignon, Calvin Klein. Ce-ți poftește inima. Frumoase curele, din piele groasă de bou de Mallorca bine prelucrată, cu paftale de metal masiv și strălucitor. Sunt, firește, imitații, dar costă o cincime din ceea ce trebuie să dai într-un magazin specializat pe o curea originală ce arată absolut la fel.

"Păşirea ta tiptilă..."

G.I. Tohăneanu

Prin însăşi urzeala sa delicată de sunete, adverbul **tiptil,** împrumutat din limba turcă **(tebdil)** acum vreo trei veacuri, sugerează mişcări discrete, furişate, ferite de "cruzimea" luminii. Iată-l pe "zburătorul" Călin, strecurându-se în "ietacul tăinuit" al iubitei sale, aşa cum ea îl vede în nălucirile-i şăgalnice: "Gură tu! învaţă minte, nu mă spune nimănui,/ Nici chiar lui, când vine noaptea lângă patul meu **tiptil,**/Doritor ca o femeie şi viclean ca un copil". Rima **tiptil-copil** se reazemă pe două cuvinte care îşi recunosc, în versurile Poetului, afinităţile semantico-stilistice, chemându-se, parcă, unul pe celălalt. Ea reapare în postuma **O stradă prea îngustă,** unde repetarea adverbului **(tiptil-tiptil),** împreună cu mediul lexical al strofei **(sfiicios, uşor, copil),** valorifică şi multiplică ecourile termenului nostru: "Deodată simt în urma-mi/Venind, **tiptil-tiptil,**/Pas **sfiicios** de fată,/**Uşor** ca de **copil**". Apropierea furişă a Vântului personificat, George Coşbuc o evocă, în una din idilele sale, cu ajutorul aceleiaşi locuţiuni, închegată prin repetiţie: "De fete mari e lumea plină,/Iar vântul, răsfăţat **copil,**/S-apropie **tiptil-tiptil**/De pe sub fagi, de sub colină". Rima eminesciană **copil-tiptil** a prins. O regăsim la Şt. O. Iosif, în poemul **Gruia,** subintitulat **Baladă din popor:** "Scoală, Gruio, drag **copil,** Scoală, Gruio dragă!/ Au nu vezi cum vin **tiptil**/Turcii şi te leagă?"; şi la Tudor Arghezi, în fabula **Acul şi aţa:** "Şi s-a mai vârât să fie/Şi o copcă mărturie./Şi un nasture, **tiptil,**/De cămaşe de **copil";** sau în poemul **Creion,** care deschide ciclul **Copilăreşti:** "Fă-te, suflete, **copil**/Şi strecoară-te **tiptil**/Prin porumb cu moţ şi ciucuri,/Ca să poţi să te mai bucuri".

Rima aceasta, suav sunătoare, rămâne identificabilă şi la Octavian Goga, de pildă, în ultima strofă din scurtul poem **Aşteptarea:** "Amurgul vineţiu de-april/Îmi rătăcea prin casă,/ Când frunzele **tiptil-tiptil,**/Ca nişte lacrimi de **copil,**/Cădeau încet pe masă". Nu voi irosi prilejuit să constat, cu îndreptăţită satisfacţie, că, în istoria poeziei româneşti din veacul nostru, există "rime dominante", purtând preţiosul sigiliu al Poetului între poeţi.

Îndeobşte orice verb al apropierii tainice, abia percepute - începând cu foarte uzualul **veni** nuanţat în context - se lasă lesne determinat de adverbul nostru. Ion Creangă, **Amintiri din copilărie:** "În sfârşit, mama, cât era ea de tare de cap, de la o vreme îşi pierde răbdarea şi **vine tiptil,** în vârful picioarelor, pe la spatele meu, când mă uitam la fete, cum vă spun, îmi iè toate hainele frumuşel de pe mal şi mă lasă cu pielea goală în baltă".

De bună seamă, aici **a fi tare de cap** nu înseamnă "a înţelege greu", ci echivalează cu "a fi răbduriu, îngăduitor". Dar verbele în preajma cărora adverbul **tiptil** se simte "acasă" sunt, **a se furişa** şi **a se strecura.** Calistrat Hogaş, **Pe drumuri de munte: "Mă furişam** şi intram **tiptil** în cimitirul cel mic"; Gh. Brăescu, **Amintiri:** "Noi copiii, sătui de joacă, (...) **ne strecuram tiptil** în bucătărie". Nu cred că este inutil să amintesc că, prin intermediul lui **furiş,** verbul **furişa** purcede, în ultimă analiză, din **fur,** sinonim învechit şi popular, de origine latină, pentru "hoţ". Menţiunea consolidează alianţa stilistică indelebilă dintre **a se furişa** şi **tiptil.** În poezia lui Octavian Goga Moş Crăciun, **tiptil** se înconjoară, iarăşi, de elemente lexicale "complice", dar valoarea lui morfologică este acum aceea de adjectiv: "Tu **te furişezi în taină** pe la fiecare poartă,/Cu **păşirea ta tiptilă** nu laşi urme pe zăpadă,/Dar te simte-ntreg cuprinsul oropsiţilor de soartă,/ Când laşi binecuvântarea peste capul lor să cadă".

Surprinzător, cel puţin la prima vedere, este faptul că, în "scripturele române", tiptil **(teptil)** dezvoltă cu totul alt sens decât cel obişnuit, dar nu incompatibil cu acesta. Într-adevăr, în textele ceva mai timpurii, **tiptil (teptil)** înseamnă "deghizat, travestit (pentru a nu fi recunoscut)". Ca să se amuze sau, în cazuri fericite, ca să cunoască, nesulemenite, realităţile crude ale vieţii, puternicii zilei aveau, odinioară, obiceiul de "a umbla **tiptil",** adică "travestiţi". Anton Pann, **Fabule şi istorioare:** "Şi p-aci-împăratul **tiptil** des **trecând/** Auzind cântare, mirare i-au fost/D-aşa veselie într-un bordei prost"; **Povestea vorbii:** "Spun că un sultan odată, care des **tiptil umbla,**/Ieşind la marginea mării, spre a se mai preumbla,/ A văzut aci pe unul şezând şi peşte undind". În limba veche şi populară se configurează expresia **a se îmbrăca tiptil (teptil)** sinonimă pentru neologismele "a se deghiza", "a se travesti". Ea răzbate până târziu, în secolul al XIX-lea, căci o regăsim în scrierile lui Ion Ghica: **"Îmbrăcat tiptil,** eram introdus ca călugăr în odaia răposatului...".

Din **tiptil,** un iscusit născocitor de cuvinte noi, homeridul George Murnu, izvodeşte, în poemele sale originale, verbul **a se întiptila** "a se furişa". Citez din **Pancosmia:** "Cu sângerate vine/ Tot urc, **mă întiptil/**S-ascult înaripatul tril,/Să beau cel mai subtil/Din filtrele divine". Aidoma ca Octavian Goga, Murnu întrebuinţează adverbul nostru şi cu valoare adjectivală. **Vaduri:** "Sfor din viaţa palidei argile,/Cu-ale cerului mierii răsfrângeri,/Curgeţi, **undelor tiptile...**".

De la Hašek la Saşa Pană (II)

Ileana Oancea

Udine. În mitologia mea personală cetatea universitară udineză ocupă un loc special. Nu este vorba numai de faptul că sunt romanist. Nu este vorba numai de Italia care este o ţară unică şi este, cum se spune atât de frecvent, leagănul civilizaţiei europene. Şi cine o cunoaşte descoperă acest adevăr la fiecare pas. Este vorba de un spaţiu al întâlnirilor esenţiale, întâlniri care au un ritm şi sunt generatoare de sens. Am revenit la Udine şi de fiecare dată un proiect s-a înfiripat. Apoi au urmat plecările colegilor şi ale studenţilor şi prezenţa la Timişoara a unor reputaţi profesori italieni şi a unor studenţi care studiază româna. Totul extrem de viu, de incitat.

Am dorit să avem şi avem în sfârşit la Timişoara o specializare de limbă italiană. Nu este întâmplător faptul că un rol important îl are fostul student al profesorului Alexandru Niculescu de la Universitatea din Udine, Daniele Pantaleoni. A dezvolta italienistica la Timişoara reprezintă o direcţie importantă pentru Facultatea de Litere, Filosofie şi Istorie. Convenţia dintre Universitatea timişoreană, cu punctul de plecare în sectorul filologic, şi atât de dinamica Universita degli Studi dă efervescenţă unor relaţii academice, accentuând profilul european al Universităţii de Vest. Şi nu mai puţin al facultăţii.

Revăd, nu ştiu de ce, mereu în amurg, Cetatea. În mitologia mea personală Udine este timpul regăsit. Nu este nevoie să-l caut. *A posteriori* îşi desfăşoară desenul.

Cu Libuse Valentová pe o insulă la un Convento al surorilor Rosarie. Lecturi, plimbări, discuţii. Sub cerul prieteniei şi al Italiei. Strălucitor.

Reiau dialogul:

- Care ar fi perspectivele românisticii pragheze?

- Secţia de limba română face parte din Institutul de Studii Romanice al Facultăţii de Litere a Universităţii Carolina din Praga. Celelalte secţii: franceză, spaniolă, italiană, portugheză. Facultativ există: catalana, provensala, friulana, basca etc.

(Facultatea timişoreană de Litere, iată, are şi ea o secţie de spaniolă şi mai recent de italiană, adaug la acest dialog, făcând un salt în timp).

- Care ar fi cadrele didactice ale secţiei de română? - Conf. dr. Jiri Felix, şeful secţiei, care a predat cursuri de limbă, de gramatică normativă, istoria limbii, lingvistica românească... autor de manuale, dicţionare, antologii de texte lingvistice... pregăteşte pentru tipar un curs cu privire la istoria limbii române *(nu ştiu dacă a apărut acest curs între timp).*

- Ce ai predat, Libuse, la această secţie pe care o "ctitoreşti" în continuare?

- Am predat istoria, civilizaţia, literatura română... Aş mai adăuga faptul că secţia se deschide din doi în doi ani, numărul studenţilor admişi e în jur de 5-8. Ei studiază în general încă o altă limbă (franceză, spaniolă, italiană etc). În ultimii ani, câţiva dintre ei au încheiat studiul românei ca materie principală, susţinând interesante lucrări de diplomă; de exemplu: *Al doilea val al suprarealismului românesc, Nuvelistica lui M. Eliade, Personajele din opera lui P. Istrati, Contribuţia armatei române la eliberarea Cehoslovaciei şi reflexul ei în proza românească.*

- Personalitatea ta şi interesele tale literare, în special pentru avangarda literară românească, orientează, iată, şi interesele studenţilor. Praga devine un centru al studiilor literare care vizează "feţele" cele mai incintate ale modernităţii româneşti în literatură.

- În fiecare an, 4 studenţi pleacă la cursuri de vară în România: la Sinaia, la Timişoara, la Iaşi. Se întorc cu impresii bune şi cu multe cunoştinţe noi. Totuşi am dori să obţinem pentru ei şi nişte burse mai lungi de specializare, de exemplu pe baza unor convenţii reciproce. Spre deosebire de Brno (unde secţia nu a fost reactivată) şi de Olomouc (unde a fost de-a dreptul desfiinţată, inclusiv biblioteca), credem (cu optimism moderat) că secţia noastră are perspective şi în viitor. Pentru aceasta e însă necesară şi intensificarea relaţiilor între cele două state deocamdată lăsate la o parte în favoarea contactelor cu Occidentul. Am dori ca absolvenţii noştri să găsească posturi nu numai ca profesori sau cercetători, ci şi ca translatori, traducători, diplomaţi *(Sunt gândurile Libusei Valentová exprimate atunci...)*

- Care este situaţia traducerilor din literatura română în limba cehă?

- Traducerile din literatura română au la noi o tradiţie îndelungată şi, în principiu, esenţialul din literatura clasică s-a şi tradus. În momentul de faţă intervin, bineînţeles, problemele legate de desfiinţarea unor edituri de stat şi de comercializarea pieţei de carte. Traducătorii totuşi nu-şi pierd speranţa şi îşi văd de lucru. Dna dr. Maria Kavková a prezentat publicului ceh operele cele mai valoroase ale literaturii clasice şi moderne. Recent a împlinit 70 de ani, fapt amintit şi de presa literară românească. Cu prilejul aniversării a 300 de ani de la înfiinţarea Universităţii din Bucureşti i s-a acordat titlul de "profesor honoris causa" al acestei Universităţi. Dl. dr. Jiri Nasinec a tradus din M. Eliade, I.D. Sîrbu şi alţi autori contemporani; acum pregăteşte traducerea tratatului *Histoire des croyances et des idées religieuses* de M. Eliade. Dna Jitka Lukesová a tradus din Gib. Mihăescu, I.M. Sadoveanu etc., are acasă spălturile romanului lui Modest Morariu *Întoarcerea lui Ulise* (traducerea n-a mai apărut, fiindcă între timp a încetat să existe editura "Odeon", unde ani de-a rândul apăreau cele mai interesante titluri din literatura universală). Acum traduce eseul lui V. Ierunca *Fenomenul Piteşti.*

- Ce traduceri pregăteşti?

- Eu am terminat traducerea pentru o mică editură din Praga a lucrării lui M. Eliade *Les roumains. Précis historique,* Editura "Roza Vânturilor", Bucureşti 1992, scrisă de Eliade la Lisabona când era ataşat cultural. Este foarte concentrată şi exprimă foarte bine problemele fundamentale cu care naţiunea română s-a confundat de-a lungul istoriei. O altă lucrare ce va apărea la facultate cuprinde: *Două convorbiri despre literatura română de azi cu Virgil Ierunca* (Paris, iunie 1994) şi cu Ana Blandiana (Praga, noiembrie 1994). Pregătesc, de asemenea, mai ales pentru studenţi, o antologie a literaturii române şi *Convorbiri despre literatura română de azi.*

- Te-aş ruga să redai pe scurt istoria Asociaţiei Cehia-România.

- Aş aminti aici din istoria interesantă a problemei câteva date. În 1919, pe data de 23 decembrie, datorită profesorului Jarnik, la Praga a luat fiinţă societatea ceho-română. În 1945 s-a constituit o asociaţie de prietenie româno-cehă care a fost desfiinţată după 3 ani. În 1968 a fost reînnoită asociaţia, preşedintele ei fiind profesorului Iosif Macurek din Brno, autorul unor lucrări despre istoria României. În 1970 este desfiinţată şi reluată numai după Revoluţie, în februarie 1991, când româniştii de la Praga au preluat iniţiativa şi au reînnoit asociaţia care funcţionează sub aceeaşi denumire "Asociaţia Cehia-România". Preşedinte - dl. Jiri Felix. Deosebit de interesantă este istoria relaţiilor ceho-române. În această istorie intră Hasdeu, Densuşianu sau Iorga, pentru a aminti câteva nume semnificative.

Cu Libuse Valentová la Udine. Într-o cetate asumată. Sub cerul prieteniei şi al Italiei.

Un timp regăsit...

CONTUR

Primum vivere...

Marius Lazurca

PIERRE HADOT
Plotin sau simplitatea privirii
Editura Polirom, Iași, 1998, 233p.

Hotărât lucru: Silviu Lupescu este unul dintre personajele culturale cele mai influente în România de astăzi. Editor curajos și abil, neîndoios bine consiliat, prezență ubicuă și prietenoasă, Silviu Lupescu a făcut din Polirom, în doar câțiva ani, una dintre instituțiile culturale românești de elită. Ne face o mare bucurie să recenzăm aici una dintre ultimele apariții ale editurii ieșene, cartea lui Pierre Hadot: *Plotin sau simplitatea privirii*.

Vom spune de la bun început: cartea invalidează până și cele mai entuziaste recomandări. Elegantă, de-o aristocratică simplitate, erudită pentru specialiștii perioadei, însă perfect accesibilă cititorului mediu, lucrarea profesorului Hadot ilustrează desăvârșit ideea că exercițiul cultural nu e întotdeauna străin de vocația spirituală.

Plotin sau simplitatea privirii este o carte conclusivă; ea încheie un întreg itinerar de aprofundare a textului *Eneadelor*, precum și o îndelungă și minuțioasă frecventare a filosofiei antice; e o carte cu o mulțime de presupoziții și elegant aluzivă, rămânând în același timp integral coerentă și perfect comprehensibilă. Ceea ce ne propunem în această prezentare este nu o reluare a traseului cărții, ci mai degrabă o survolare a contextului istoric la care trimite, nu întotdeauna explicit, problematica tratată. Pierre Hadot însuși a făcut-o în cărțile precedente: *Exercices spirituels et philosophie antique* și *La Philosophie antique*. Vom încerca să arătăm de ce viziunea lui Plotin nu este surprinzătoare în epocă, care este vecinătatea apropiată la care filosofia sa trimite discret și mai ales care este chipul și miza filosofării în Antichitate.

Răspândirea, aproape fulgerătoare a creștinismului în lumea mediteraneană, la sfârșitul Antichității, revendică singularitatea scandaloasă a miracolului. Plasându-ne în afara oricăror partizanate confesionale, nu putem totuși să nu remarcăm caracterul excepțional al evenimentului istoric: creștinismul nu era cea dintâi mișcare religioasă cu deschidere universală, nu era nici prima propunere soteriologică făcută contemporanilor, prestigiul acoliților era mai degrabă mediocru, iar extracția lor socială, pentru destulă vreme, modestă; handicapul era substanțial, fapt semnalat mai cu seamă de indiferența disprețuitoare a elitei romane față de noua sectă: cine își mai face iluzii cu privire la intrarea triumfală a creștinismului în lumea antică să-i recitească pe Pliniu cel Tânăr sau pe Marc Aureliu; dincolo de toleranța de bon ton a unei aristocrații imperiale formate de exigențele stoicismului, ceea ce se percepe în rândurile despre creștini este mai curând semnul unei calme superiorități.

Lucrurile se vor petrece însă altfel decât s-ar fi putut prevedea; într-un răstimp de numai 300 de ani creștinismul devine, mai întâi *religio licita*, iar mai târziu religie oficială a Imperiului declinant. Dacă nu se face apel la o argumentație teologică - care să păstreze demonstrația în interiorul doctrinei - explicația acestei evoluții trebuie să identifice modul în care noua mișcare religioasă se inserează într-o linie evolutivă mai largă și să inventarieze punctele nodale ale acestui curent. Nici un miracol așadar, nici o ruptură radicală cu contextul apariției: creștinismul, dimpotrivă, are aerul unei filosofii cu geometrie variabilă ale cărei vocație și geniu timpurii au fost de a se plia excelent pe un orizont de așteptare contemporan și de a anticipa (sau chiar a forma) mentalitatea unei lumi pe cale de dispariție.

Creștinismul marchează continuitatea și, în același timp, ruptura dintre două universuri culturale: elenismul păgân, pe de o parte, și lumea creștină, de cealaltă parte. Continuitate și ruptură: o conjuncție doar aparent paradoxală și al cărei termen mediu este *convertirea*. Lumea antică se convertește literalmente la creștinism, se transformă din temelii rămânând sub multe aspecte neschimbată. Există câteva exemple, în același timp, precise și nuanțate ale acestei tranziții: în opinia noastră, cel mai grăitor caz este cel furnizat de apariția unei elite spirituale și intelectuale creștine.

Dosarul chestiunii este extraordinar de abundent și permite identificarea unor constante indubitabile; profilul obișnuit al unui asemenea personaj include: extracția aristocratică sau burgheză, asimilarea în termenii excelenței a instrucției clasice (*paidea*), de multe ori o poziție politică eminentă la scară regională sau chiar mai mare și, în fine dar mai ales, voința explicită de a da ‹‹filosofiei celei adevărate›› anvergura și prestigiul filosofiei clasice. Apariția unei terminologii de origine stoică la Tertulian, identificarea fără greș a unei argumentații platonice la, de pildă, Grigore de Nyssa trebuie interpretate nu în termenii, credem rudimentari, ai unor împrumuturi; ar fi util să subliniem mai curând modul în care aceste personaje importante ale *politeia*-ei antice, avocați (Tertulian) sau profesori universitari (Vasile cel Mare și Grigore de Nyssa), au știut să concilieze propria lor formație intelectuală cu exigențele spirituale și ascetice ale creștinismului.

Concurența era însă necruțătoare, iar timpurile păreau să îngăduie ambițiile cele mai lipsite de măsură. Lumea Antichității târzii era structurată de relații patronale: o personalitate publică (*patronus*) era anturat de un, adesea, numeros și costisitor grup clientelar, iar raportul dintre protectorat și fidelitate nu era defel univoc; este, de pildă, notoriu faptul că prestigiul asociat unei poziții publice presupunea cheltuieli adesea substanțiale și că accesul sau menținerea într-o poziție eminentă puteau fi ruinătoare. Lumea Antichității tardive intră așadar într-o vârstă a ambiției și a competiției între membrii elitelor locale, sfâșiate de tendințe simetric opuse: pe de-o parte dorința de a consolida prin avere o poziție de prestigiu și autoritate, pe de altă parte prudența de a nu contrazice prea strident exigențele unui ideal, încă viu, al parității care-i îndemna la cheltuieli exorbitante și care avea uneori aspectul unui faliment deliberat și periodic. Un fenomen asociat acestei creșteri de importanță a unei elite politice este apariția unei elite culturale și filosofice (adică spirituale): termeni ca acela de *om divin* sau de *zeu pământesc* (*epigeios theos*), identificabili în păgânism ca și în creștinism, exemplifică una dintre consecințele cele mai vizibile ale acestui proces.

Dificultățile unui Ambrozie al Milanului sau ale unui Ioan Chrisostomul nu țineau, așadar, doar de concilierea unei instrucții eminamente păgâne cu îndemnurile Evangheliei, ci și de problemele specifice ale exercițiului cultural într-un mediu extrem de concurențial. Secolele III-IV aparțin ‹‹vedetelor spirituale›› : raporturile dintre elita creștină și cea păgână evoluau între reverență discipolară (Vasile cel Mare i-a fost elev lui Libanios, ultima mare figură a clasicismului păgân) și concurența tăioasă între contemporani de anvergură perfect comparabilă. Păgâni sau creștini, toți se revendicau de la un model identic de angajament spiritual: Origen, Clement Alexandrinul, Grigore de Nazianz, Ioan Chrisostomul, pe de-o parte, Philon Iudeul, Seneca, Plotin, Profirios, pe de altă parte, ilustrează toți ideea că obiectivul fundamental al filosofării nu era speculativ, ci existențial și că transformarea salutară a sinelui era adevărata măsură a înțelepciunii.

Întorcându-ne la începutul argumentației noastre, putem spune, abia acum, că diseminarea fulgurantă a creștinismului se explică și prin acest orizont de așteptare care a format o întreagă elită culturală și care a obișnuit-o să identifice în filosofie un primat al devoțiunii în raport cu speculația. Apologeții creștini se vor adresa contemporanilor invocând, de multe ori critic, un set considerabil de lecturi comune, numele unor maeștri unanim respectați, trasee ale instrucției prefect suprapuse. Trebuie adăugat însă că întâlnirea dintre păgâni și creștini rămâne totuși incompletă; de cele mai multe ori, argumentele comune făceau parte dintr-o strategie retorică al cărei obiectiv era, pentru apologeți, de a demonstra incredibilul: că Neatinsul a pătimit spânzurat pe cruce, că Cel de dincolo de orice zămislire s-a născut din trup de femeie. Și, totuși, păgâni sau creștini, vor fi cu toții animați de o identică "grijă de sine", generalizată deja începând cu secolul I după Hristos și concretizată într-o excepțională preocupare soteriologică.

Volumul lui Pierre Hadot invocă, de puține ori cu adevărat explicit, această "conjurație" a filosofilor care se manifestă în epocă printr-o importantă circulație a termenilor, printr-o tematică nu de puține ori comună, dar mai ales printr-o mișcă în mod evident identică; filosofia este un exercițiu spiritual, o asceză a inteligenței și trupului, o terapeutică sufletească asociată unei severe "cibernetici" corporale. *Plotin sau simplitatea privirii* dă ocazia unui prim contact cu opera lui Plotin, funcționând ca o excelentă introducere, dar prilejuiește, în aceeași măsură, și o fericită aprofundare a unei problematici istorice și filosofice, după gustul nostru, palpitante.

CABARET O.

Melania Rudeț, Videle: Nici nu știu ce să vă spun cu privire la atitudinea scriitorului consultat cu atâta încredere. Sinceritatea dv. e deasupra oricărei evidențe, mai ales că nici nu vă pune într-o postură agreabilă. Poate încercați să obțineți o sponsorizare și problema se va rezolva. Oricum, din ceea ce mi-ați trimis cred că iese un interesant volum de teatru scurt la 150 de pagini. Din cele șase "piesete", vă sfătuiesc să renunțați la două - **Lenny, campioană la înot** și **Strada Comsomolului, colț cu Fichte** - fiindcă au multe stridențe și vulgarități.

Viorel Veșcă, Timișoara (?): Puțini poeți reușesc să facă poezie în genul revolut abordat de dv. Cele șapte texte - de câți ani le-ați trimis? - au o certă delicatețe, în ciuda senzației de *déjà lu*, în ciuda unor metafore bătătorite de insistenta călcătură a Muzei. Citez o strofă cu sonorități din Gheorghe Pruncuț: "E drumul lung până la el/Și totuși e atât de-aproape/Că degetele din inel/Au început să se îngroape".

Sonia Jivanov, Timișoara: Mă tem că multele texte aduse la redacție nu sunt, deocamdată, poezie. Metrica abordată cere consecvență în păstrarea ritmului și rimei.

Raluca Silvestru, Timișoara: Poemele cu referințe brâncușiene mă îndeamnă să vă socotesc o harnică degustătoare de artă. Din păcate/din fericire, reflecția analitică nu face casă bună cu poezia, așa că ele, poemele, ar trebui mai degrabă citite ca un soi de minieseuri în cheie poetică. Mi-a plăcut Pe stradă: "Spun bună ziua fețelor/pe care le cunosc/un plictis - suprem reflex social/am un cod personal de idei/e banal/să te tot ancorezi/zi de zi/ieri de ieri/azi de azi/în real/". Vă mai aștept cu alte texte.

Claudia Narița, Petroșani: Prea puține poezii, prea multe pagini de proză. Cele din urmă aduc cu traducerile nefericite ale lui Jul Giurgea din scriitorii americani. Nu înțeleg cum cineva se poate numi Sperdici Taxiliu. E prea de tot.

Nicoleta Gabor, Arad/Timișoara: Sunteți cerebrală, ați frecventat cu folos poezia modernă, chiar dacă ambele calități au un ușor diez în ele. Cu puțin "condiment" și un expir mai clar, ceea ce scrieți acum s-ar putea să fie notabil. În semn de salut, dăm tiparului (primele) două texte.

Detaliu

uitați-vă bine sub
altar au risipit aripi
scămoase
sternul jaguarului ochiul
impudic al
femeii găsite câțiva zulufi
în dezordine
nu mai deslușeam în inscripție
decât dâra de sânge tivită pe
cortexul fiecărui semn dătător
vieți
de acolo venea farmecul
trist
al străinei ridul ei
neîmpăcat zorile adulterine
c-un rictus de
piatră
așa ne vom iscăli în inscripții.

Diverse instrumente pentru lieduri și bocete

Datorită valurilor sudate
la tărmuri inhalăm
fără greș briza
nimicului mari
guri de cratere
adâncite în interioare
trucate prin șantierele epice
ale memoriei posibile
colectăm recidiva naufragiilor
după vremea
lăuntrică.

Marcel Tolcea

Laura Mircea

Poeme albe

*

Clocot de aripi
respir
rafale de sori
universuri erup în
magnolii
Aud, se deschid și pier
stelele

pretutindeni
se așterne
zenitul.

*

Torentul
se-ascunde-n fluturi,
în zbor
explozii de nea
alină
vidul de lumină
fulguim în
rugăciune,
văpăi înmărmuresc
dincolo de zenit.

*

Rafale, petale
zenit de lumini
râpa de fluturi, zăvorâtă-n
adânc
zeul,
fulger
radiant.

*

În azur
fosnesc zburătoare
lumina se
înrourează

*

Încolțesc în
susur de raze
neființa mi-o cufund în
mireasmă

*

Zările coboară
aurind
cristalul pârjolește

*

flăcări de văzduh ard în
valea
înaltă
zidită sunt în stele.

*

Rătăcim în amiaza tainei
aer înstelat
ca o spulberare de înalturi
împietrim

*

Lumină
învăluind
lumină
liniștea incendiază
dincolo de șiroirea albă
tu, străveziu

*

Coruri de mume
se aprind în
incendii de cristale
crucificare-n muguri
matcă albă.

*

Ne soarbe-n lumina
deasupra licăr,
dincolo
cutremur de flăcări

Veneția – panoramă

pretutindeni,
străvezii
înflorim.

*

Umbre se sting în
sori de cristal
înlănțuire frântă
sub mări de coral
nenăscuți, fluturi de
omăt.

*

Flăcări albe spulberă
cerul
Râul își susură trecerea-n
lumină,
un fulger
care nu poate
-muri.

*

Noaptea e vălul
aripa-mi
fulgeră
ning în
boarea de aur

*

Pleoapa sfâșia
văi de sânge
orhidee sfârșindu-se-n
ceață

mări de zăpadă
risipesc
raze de umbră.

*

Răsar
orbitele de lumină
împurpurând
omături
orbi, serafimii
licăresc.

*

Alba nuntă freamătă-n
văpaie

arborii nasc ape

văi de flăcări prăbușite-n
curcubeu.

*

Ard spicele.
potop de ceruri

licăr nebulos în
lumină.

Eugen Filip

Accentul pe vioara întâi

la semnul contrabasistului
care își clătește gura
intra corul
cu mustăți lungi
bărbați înșiră
coboară stanga
apoi violonista în mov
rochie lungă transparentă
ea cântă
coriștii o poartă pe brațe
la sufleorul care suflă
la electricienii care fac lumină
la mașiniști
publicul aplaudă cu brațele ridicate
fiecare pe fiecare
femeile se îmbrățișează
bărbații își fac noduri la cravate
și poartă pe brațe
violonista în mov
prin sală
la balcon se cântă
tare
tare
cu tot sufletul
din loje se aruncă cu bani
cu bijuterii
cu agrafe de păr
electricienii luminează puternic
incendiază sala
pompierii nu mai simt fumul
contrabasul arde și corzile pocnesc
dirijorul întors către
sală
dirijează cu bagheta aprinsă
coriștii pufăie și fornăie
cu bastoane și căști de recuzită
se aruncă-n mulțimea
ce se dezlănțuie
și violează violonista
care face game
apoi brusc se face liniște
și contrabasistul își clătește gura
de resturi

În burta mea se dă un spectacol delirant

coada șalăului s-a prefăcut
în două picioare
de femeie
care bat bat
cântă Bjelo Dugme
și înghit coastele
una după alta
ea le așează
printre ale mele
și se mișcă
tot mai repede
înoată în lichidul
din '73
face rotocoale
după rotocoale
și fumez
ea vrea efecte speciale
și dansează
draga nevastă șalău
e în largul ei în burta mea
așa fără solzi și albă
cum și-a dorit dintotdeauna
cu un singur spectator
care s-o facă să se simtă femeie
se rotește
muzica se aude tot mai tare
transpir îngrozitor
și bat din palmele late ca două cozi

telefonul sună
ca o sierenă de vapor
feresc năvodul
mă așez pe fund
printre pietre
fac pe mortul
la suprafață
cu burta în sus
și aproape mă sufoc
în urma vaporului
ce lasă o dâră groasă de ulei
când o nevastă de pescar
își aruncă într-o doară undița
și nu-i rezist

Jurnal 1981, aprilie - mai

Radu Ciobanu

Aprilie

12. De la 5,30 la 7, la lapte. Eveniment: se dau câte trei litri de căciulă! În schimb, pe când ajung la rând, s-a terminat smântâna. Gândit, scris, dactilografiat consemnările despre noua plachetă - traduceri din Blaga - de Mihai Steriade. În prefață, M.S. se plânge de lipsa de interes și de ajutor pentru Centrul cultural român din partea Bucureștiului și ambasadei de la Bruxelles. Fac în articol o timidă aluzie la aceste dificultăți, cu teama de a nu-i crea neplăceri lui T.

De la amiază până spre seară, cefalee. La "Viața culturală", nimic memorabil. Seara, filmul cosmic al lui Carl Sagan, din care nu prea pricep mare lucru, dar care, ca de obicei, mă ține fascinat prin perspectivele și ipotezele sale amețitoare.

În urma ploilor din ultimele zile se produc iar inundații în câteva județe din vest, printre care și la noi, în zona Brad - Vața. Mai asta ne lipsea.

❖

13. La redacție cu articolul și la librărie. Printre cărți, Sartre în B.P.T., **Greața** și teatru. Terminat **Heralzii,** citit reviste și Sartre. În "Transilvania", o foarte favorabilă cronică de D.U. la **Vămile nopții.** Îmi intuiește exact intențiile și află semnificații chiar în episoade în care eu n-am investit ceva deosebit, ceea ce e măgulitor și mă face să cresc în proprii mei ochi.

Se revarsă iar Mureșul. Nu chiar ca în '75, dar tot se evacuează părți de sate, anexe ale C.A.P.-urilor, magazii, grajduri. Vitele sunt date pe la oameni, dar cea mai mare parte e scoasă pe coaste de deal. Se aduc de peste tot prelate și folii pentru a feri cât de cât vieți de ploaie. Plouă mereu și e ciudat de cald, zăpușeală, o atmosferă încărcată, iar lumea acuză o oboseală nefirească și e nervoasă, irascibilă, neliniștită.

Cauzele frecvenței mari din ultimii ani a acestor inundații sunt despăduririle masive (reîmpădurite, chiar dacă s-au făcut, n-au ajuns încă la eficiență ecologică) și ridicarea fundului albiei Mureșului cam cu 2 m față de nivelul firesc. Decolmatarea Mureșului nu s-a mai făcut de prin 1827, deși într-o cuvântare din 1970, N.C. preconiza regularizarea albiei până în 1980. Nu s-a întreprins nimic, s-a investit în schimb în coloși industriali neproductivi, poluanți și distrugători ai echilibrelor naturale și demografice.

❖

14. De la 8 la 11, Consiliul educației. Cea mai mare parte a discuțiilor se poartă pe tema combaterii influenței "fenomenului de religiozitate" și a prozelitismului pe care-l fac cultele neoprotestante și sectele. Firește, nu se ajunge la nici o concluzie concretă. De la 11, cu Lizuca în oraș după cumpărături. Pe la amiază vine C.R. Ca de obicei, îmi telefonează și ne întâlnim jos, unde stăm vreun ceas la povești în Trabantul lui din ce în ce mai hârbuit. Se mișcă tot mai greu și aceasta e prima dată după lunile de iarnă când iese din casă. Izolat cum e acolo, în Lupeniul acela nenorocit, așteaptă de la mine noutăți din lumea literară. E abonat la reviste dar nu le prea primește. Ne-a adus un borcan de ness, trei hârtii igienice și două bucăți de unt, dar de câtva timp a început criza și la ei.

Timpul e frumos și cald, au încetat ploile în cursul dimineții, dar revărsarea Mureșului de abia acum ajunge la apogeu. Începând de pe la opt seara, se ia apa.

După masă, somn, pe urmă citit revistele și Sartre. Un articol inept în "Scânteia", de I.D.B., care pledează pentru oportunitatea liceelor industriale. Ce nevoie avem, zice, de licee de filologie sau de matematică? Doar la facultățile respective pot intra și copii de la liceele industriale. Și pe urmă argumentul stupid, că noi, cei formați în sistemul vechi, de învățământ, nu știm să reparăm o pană de curent, să ne cârpim pantofii, să tencuim un zid. Și doar asta e rușine, tovarăși. Că doar și Tolstoi a arat și și-a tocmit singur cizmele, iar Panait Istrati, ehei, la câte se pricepea Panait Istrati! Pe când noi...

Decupez articolul și deschid cu el un dosar al inepțiilor, care va fi de neprețuit peste cinspe, douăzeci de ani. Dacă până atunci nu ne va lua dracu de tot.

❖

Himera libertății totale. Omul total liber, care începe să-și simtă privilegiul ca pe o povară și în cele din urmă nu mai știe ce să facă cu el. Libertatea totală se pervertește în însingurare.

❖

Din ce în ce mai pronunțat apetitul de a scrie **Casa fericiților** sau **Pseudomemorii.** Asta e bine și mă bucură, pentru că reprezintă garanția unei cărți bune. Deși până voi ajunge s-o fac, mai sunt aproape doi ani. La fel mi s-a întâmplat și cu **Nemuritorul...** și cu **Vămile...** Conștiința acestei amânări - pentru că nu e o amânare impusă din afară, ci pe care mi-o impun eu - naște un sentiment sau, mai propriu zis, o stare de spirit fertilă, prielnică viitoarei cărți, care se pârguiește încet și firesc la umbra ei: un amestec unic, specific, de bucurie anticipată a posibilității de exprimare, de realizare a unui proiect promițător și îndelung gândit, și de nemulțumire, de neîmplinire, de vag dureroasă iritare provocată de imposibilitatea de a o face. Dar imposibilitate nu e bine zis, pentru că oricând mă pot apuca să scriu aceste cărți, lăsând totul deoparte, dar n-o fac pentru că n-a sosit încă momentul, simt că ar fi o naștere prematură. E vorba deci de o autointerdicție.

❖

15, duminică. Revăzut încă o dată primul și ultimul capitol din **Heralzii.** Citit apoi toată ziua Sartre. Seara, film vechi, excelentă comedie în aceeași manieră franțuzească, lirică și discretă, cu Annie Girardot, Lino Ventura și Michel Simon: **Vaporul lui Emil.**

❖

16. De la 5,30 la 7,15, la lapte. Dactilografiat apoi **Heralzii.** După-amiază, la un "Amfiteatru..." programat ad-hoc cu prilejul trecerii pe aici a lui Gh. V. Deși sunt anunțat în ultima clipă, seara se desfășoară cu bine, având mai curând un caracter de cozerie familiară despre cinematografie în general. E și un moment poetic în care citesc Ț. și N.M. Ea citește dintr-un exemplar al cărții de debut, **Legământul de fidelitate,** care încă nu s-a lansat. poezie bună; a lui Ț. în nota lui obișnuită. Ajung acasă foarte obosit.

❖

17. Dactilografiat toată ziua. Seara, atât de obosit, încât, picotind mereu, n-am înțeles nimic din **Richard al II-lea** în realizarea BBC.

❖

18. Piață. Prețuri în ușoară creștere. A apărut cașul proaspăt: 40 lei. În ciuda prețului, o coadă respectabilă. De la 8 la 15, când se întorc ele de la școală - azi au zi lungă amândouă - lucrez fără întrerupere la mașina de scris. Ajung astfel la pagina 60, dar sunt frânt și cu dureri de cap. După prânz iau un algocalmin și mă culc. Mă scol abia la telejurnal. Ziua e încheiată.

❖

19. Din **Călătorie în univers,** reține următoarea reflecție a lui Carl Sagan, acest sentimental lucid: **"Încercăm mereu să comunicăm cu inteligențe extraterestre, dar ar fi mai bine să reușim întâi să comunicăm cu inteligențele terestre".** Din păcate, cei vizați nu recepționează asemenea mesaje sau, chiar dacă le recepționează, au convingerea că nu despre ei e vorba.

Seara se încheie cu concertul Filarmonicii RTV și **Rapsodia a II-a** a lui Enescu se prelinge peste mine senină, nostalgică și vindecătoare.

❖

21. Zi risipită cu diverse treburi prin oraș și prin casă. Citit reviste, terminat **Greața,** răsfoit Goga în vederea unor consemnări.

Primăvară.

P.V. îmi spune că s-a emis un pricaz recent în care se spune textual că "se interzice tipărirea oricărei cărți din planul pe 1981 până când planurile nu vor fi aprobate de secretariatul C.C.". Asta înseamnă stagnarea întregii producții de carte până la întrunirea - când? - a secretariatului. Și din ce se vor plăti salariile în edituri, de vreme ce ele - editurile - trebuie să se autofinanțeze, dar li se interzice să producă?

A apărut la "Minerva", într-o ediție monumentală, cu vreo 230 de lei, **Propășirea.** Dar și aici un pricaz interzice expunerea cărții în vitrine și librării, precum și orice publicitate în jurul ei: a se difuza doar oamenilor de specialitate și bibliotecilor. Aici s-au primit 5 exemplare. Cred că am pătruns într-un nou deceniu care va deveni "obsedant".

❖

Sartre: **"Căci un drept nu e niciodată decât cealaltă față a unei datorii".** Și această definiție a intelectualului în stare să le provoace "unor tovarăși" o cutremurare de groază: **"Pentru mine, un intelectual este cineva care e fidel unui ansamblu politic și social, dar care nu încetează să-l conteste. Se întâmplă, bineînțeles, ca să existe o contradicție între fidelitatea și contestarea sa, dar aceasta este un lucru bun, este o contradicție fructuoasă".**

❖

22, duminică. Primăvară. După ploile astea, totul va izbucni cu o exuberanță tropicală. Dacă n-ar fi avut Li atâtea lecții, ieșeam azi cu toții pe deal. Azi m-a vizitat, într-o plimbare, pe biroul venind până pe foaia de caiet, un pui de muscă, plăpând și încă puțin amețit.

Program administrativ în cea mai mare parte a dimineții. Pe urmă meditat la consemnarea despre Goga și început prefața lui Romul Munteanu la Sartre.

❖

Din însemnările din Spania ale lui Goga: **"Arta pretinde o intimitate cu subiectul".** O îndelungă intimitate, aș adăuga. Nu e o noutate epocală asta, ci reactualizarea unui adevăr asupra căruia nu reflectăm îndeajuns. Adevăr verificat prin propria mea experiență. **Casa fericiților** și **Pseudomemorii** vor fi cărți cu ale căror subiecte am petrecut într-o îndelungă intimitate.

❖

23. E mai bine de o lună de când am transformat acest jurnal în "însemnări zilnice". Am făcut-o mai mult cu titlu experimental și acum încep să mă plictisesc. Se adună pagini multe în care prevalează însă detaliile nesemnificative. Ar fi poate interesant să văd peste nu știu câți ani, sau să vadă nepoții cum îmi petreceam zilele în acest timp fericit, dar numai pentru atât nu cred că merită osteneala. Voi reveni probabil la vechea manieră de jurnal chiar dacă vor trece iar poate zile în care nu voi însemna nimic aici. Să vedem...

❖

25. Ședința Consiliului de conducere a ziarului. Se discută "modul în care ziarul reflectă problemele agriculturii". Participă ca invitat și un personaj important de la Consiliul popular județean, responsabil cu agricultura, probabil vicepreședinte, nu eram atent când a fost anunțat. Acesta a vorbit ca între inițiați, direct, sincer, fără a escamota adevărul. Ideea lui: desigur, trebuie să ne străduim să cuprindem cât mai mult din problemele esențiale, deși, orice ar publica ziarul, tot degeaba. "Revoluția agrară" debutează sub auspicii sumbre. Sunt sate întregi aproape pustii, nu mai are cine să lucreze; agriculturii îi lipsește un factor esențial: cointeresarea. Decalajul dintre retribuția din industrie și cea din agricultură e atât de mare, încât în agricultură, la C.A.P.-uri, la I.A.S.-uri, nu rămân decât "oamenii cei mai slabi", țigani, handicapați, vagabonzi care se angajează zilieri și pe care nu-i leagă nimic de muncă. Mai mult: statul a ajuns în situația de a nu-și putea onora angajamentele la capitolul contractări (n-am înțeles prea bine de ce) iar județul, obligat acum să se descurce prin autogospodărire, nu-și poate acoperi nici pe departe necesitățile. Și nu se întrevede nici o soluție...

Evident că prin lozinci și prin crearea de noi organisme, consiolii, comitete și comiții, prin apelul la conștiințe nu se va rezolva niciodată nimic. Numai o măsură radicală, întemeiată pe o substanțială cointeresare, îi va mai putea întoarce pe toți acești oameni în satele pe care le-au părăsit. Și nici atunci nu-i sigur, căci s-ar putea ca încă de pe acum să fie prea târziu.

❖

La librărie sosește un stoc de cărți străine a căror înfățișare îți taie răsuflarea prin contrast cu cărțile noastre cenușii, meschine. Romane, albume de artă, truse de învățare intensivă a limbilor, dicționare. Nu știm ce să alegem mai ales că prețurile sunt exorbitante, iar noi stăm prost în clipa de față cu banii, tare prost, trebuie să plec și la Sibiu cu decontare ulterioară, ne așteaptă și taxele comune. În cele din urmă alegem pentru Lizuca un **Larousse de débutants** și o gramatică franceză, ambele 225, plus cărțile curente, aproape 300, sumă care, o dată despărțiți de ea, ne lasă dezechilibrați. Mi-a rămas inima la un superb album Magritte, care costa singur aproape 300. Și un Monet în "Skira" 250. Dar Magritte-ul acela e una dintre cele mai frumoase cărți pe care le-am văzut vreodată.

Printre cărțile indigene pe care le-am cumpărat tot acum e și un volum de versuri de Dan Verona: o mulțime de pagini sunt ilizibile din cauză că hârtia e atât de proastă încât cerneala tipografică a trecut de pe o parte pe alta a foii.

❖

N. are un fel de pudoare a sărăciei și probabil îmi va reproșa că notez aici și mizeriile noastre financiare. O fac însă ca să se știe cândva - n-am încetat să cred în acest cândva chiar dacă noi, poate, nu-l vom apuca - să se știe, deci, ca

Radu Ciobanu

Jurnal 1981, aprilie - mai

era condiția scriitorului profesionist, cinstit și fără vocația "relațiilor" în România anilor-lumină.

❖

26. "Amfiteatrul artelor" dedicat centenarului Goga, cu participarea lui I.D.B. Omul a vorbit frumos, deși n-a spus lucruri deosebite, iar în particular s-a dovedit un cozeur remarcabil și agreabil. Nu știu dacă o fi fost vreodată gomos, dar acuma nu mai e. Dimpotrivă. Curios e că, în discuțiile cu noi despre una, alta, împărtășește exact opiniile noastre, încât e de mirare impopularitatea de care are parte în lumea literară. Rămâne o prăpastie de neexplicat totuși între ceea ce vinde și ceea ce fumează. Mărturisește la un moment dat că primește o mulțime de scrisori în care mulți îl înjură din cauza publicisticii sale. Nici nu e de mirare dacă te gândești la recentele inepții pe care le-a debitat în "Scânteia" cu privire la învățământ. Când ni se face cunoștință, îmi spune că a fost curios să mă cunoască, fiindcă în mai multe rânduri, în diverse cercuri, a auzit vorbindu-se despre mine elogios. Nu e prima dată când aud asemenea vești despre reputația bună pe care aș avea-o la București și asta mă face să cred că e sincer. Dar de aprecieri orale mi-e plin podul...

❖

28. Zi chinuitoare, începută cu alergătura după cumpărături în vederea vizitei de mâine a lui Zeno. Pe urmă, ceasuri întregi petrecute în fața paginii albe, fără să reușesc să urnesc articolul despre romanul istoric, cerut de C.U. Nu pentru că n-aș avea ce spune, dimpotrivă, am prea multe pentru un spațiu atât de restrâns (3 pag.) și nu mă pot hotărî la ce să renunț. Seara mă găsește tot cu paginile albe. Astea sunt zilele cele mai triste și neliniștitoare. Joi plec la Sibiu și am vrut ca până atunci să expediez acest articol și să ajung la p. 150 cu **Heralzii.** Dar n-am să reușesc nici una, nici alta.

❖

De pe "micul ecran", aici, spre eternizare:
"Ceaușescu, mândru soare,
Răsărit în ianuarie".

❖

29. Zi petrecută cu Zeno și Medy. Sosesc la 10,30 i pleacă la 16,30. Tot timpul acesta conversație despre nimicuri, nclusiv reluarea acelorași povești pentru a nu știu câta oară. J. gătește "di granda", masa festivă, vesela de zile mari. Ei in încărcați, săracii, cu de toate, dar ceasurile astea mă puizează, iar, după ce pleacă, am remușcări și mă gândesc nduioșat că nu ne au decât pe noi, că se simt bine aici, cu ovestile astea stupide, că la întoarcere se vor opri să culeagă iște păscălețe ca să le replanteze în grădină, că, odată ajunși, i vor planta păscălețele, vor așeza mașina la loc, se vor ce comozi, iar el, eliberat acum de volan, își va bea în sfârșit ăhărelul de răchie, căruia-i zice **Schmerztropfen.** Pe urmă or ciuguli ceva și se vor așeza la televizor, mutându-se după vreme, plictisiți, pe canalul Belgradului, mai interesant. e fiecare dată, la vreo două, trei ore după plecarea lor, le lefonez ca să mă asigur că au ajuns cu bine și că tot acest tual își urmează cursul firesc. Au amândoi șaizeci de ani, ți țin bine, sunt dinamici și plini de energie, și totuși nu mă ot împiedica să mă gândesc cu o strângere de inimă că va ni o zi...

După plecarea lor, facem ordine aproximativă, mai curând o primă tentativă de reașezare a casei, pe mă ne întindem epuizați. Putem considera ziua sfârșită și rdută pentru orice activitate utilă. Sunt de un egoism feroce.

Mai

5. N-am mai notat nici un rând. Așa cum prevăzusem, fost total acaparat de dactilografierea **Heralzilor,** treabă e, în mod normal, nu trebuia să dureze mai mult de cisprezece zile, dar care s-a întins neașteptat de mult din cina întreruperilor și îndeosebi a celor două drumuri:

La Sibiu, la "Colocviile de critică", și la București, la lință, "plenara" cu "activul de partid al scriitorilor". trospectiv, nu-mi mai vine acum să reiau cele întâmplate, i ales că nici nu s-a întâmplat ceva deosebit. Reținem totuși că au fost zile agreabile, relaxante, în care am stat de vorbă cu oameni fel de fel și am mai uitat de mizeriile cotidiene ale aprovizionării, de cozi...

Ieri am terminat corectura dactilogramei, inclusiv împachetatul cărții pentru expediere. O mai țin totuși aici câteva zile, până la revenirea Domnicăi F. din concediu.

Și de acum să mă apuc de altceva. Probabil de **Călărețul de fum.** Intenționez să fac câteva lecturi prospective pentru care mi-am adus de la bibliotecă **Pârjolul** lui Cisek și **Procesul Horia** de Voitin. **Crăișorul** lui Rebreanu nu este și nu-l avem nici noi. De căutat. Deocamdată citesc **Imediata noastră apropiere** a lui C.U., carte frumoasă, care sper să-mi folosească și pentru **Pseudomemorii.**

❖

Veneția - Canal Grande

Cum de a ajuns Mircea Eliade în India? Ce l-a atras înspre istoria religiilor pe el, un tânăr talentat, dar, totuși, încă oarecare, de pe cheiul Dâmboviței? Sunt întrebări pe care mi le-am pus nu o dată. Și acum aflu deodată - apud C.U. - un răspuns extrem de interesant pe care-l dă însuși Eliade (în **L'epreuve du labyrinthe,** 1978): **"Noi eram prima generație creatoare de cultură în ceea ce se numea atunci "România Mare", cea de după Primul Război Mondial. Prima generație fără program deja stabilit, fără un ideal de realizat. Generația tatălui meu, ca și aceea a bunicului meu aveau un ideal: acela de a reuni toate provinciile românești. Acest ideal era realizat. Și eu am avut șansa de a face parte din prima generație românească liberă, care nu avea program. Noi eram liberi să descoperim nu numai izvoarele tradiționale, adică cultura clasică și literatura franceză, ci și restul. Eu descoperisem literatura italiană, istoria religiilor, apoi orientul".**

Generație fără program! De reținut acest concept, ca și faptul că această primă generație fără program, această primă generație liberă, a fost o generație extraordinară. Și că a fost, de fapt, singura generație cu adevărat liberă și fără program din cultura noastră, după care, din deceniul al patrulea, au început să se impună programele sub semnul cărora stăm până azi.

Și apoi (din) comentariul lui C.U.: **"Literatura intră în contradicție cu "programul educativ", se naște tocmai din abandonarea lui (...) A fi liber: iată morala, orgoliul, demnitatea existenței în literatură".**

În 13, plecat la Sibiu. În 14, Adunarea generală de Dare de seamă și alegeri. Sunt ales în Comitet cu 15 voturi pentru și unul contra și delegat cu 14 contra 2 (?!). Unul dintre voturile contra presupun că e al lui R.S. care nu mă înghite și care, de altfel, deși candida la Comitet, n-a ieșit, după cum n-a fost ales nici delegat. Penibilități. De pe lista delegaților, reprezentarea la Conferință fiind de 1:2, trebuiau tăiați 12. Am început prin a-i tăia pe cei bătrâni și neputincioși, despre care știam sigur că nu vor putea veni. Pe urmă m-am oprit. Pe cine să mai tai? N-am nimic cu oamenii ăștia, de ce să mă opun participării lor la un eveniment unic în felul lui? De ce să contribui la sentimentul lor de a fi fost excluși? Și atunci am dat buletinul așa, fără să mai tai și pe alții. Da, dar vezi că alții pe tine te taie fără milă și bine fac, dacă asta-i regula jocului. Că dacă ar face toți ca tine, unde-am ajunge, n-am ajunge la balotaz, neicușorule?! Ulterior am aflat că a fost unul și mai sentimental decât mine, care a dat buletinul intact.

Ei, dar la Conferință va fi altceva, acolo ai de unde alege, între scatofagi, lichele, impostori îți poți croi cu sete cărare largă. Anacronica mea ezitare de la Sibiu se va compensa acolo...

Sunt cam obosit acum. Ieri, la Sibiu, m-a durut capul toată ziua, acel cui deasupra orbitei stângi, durere surdă pe care am purtat-o până noaptea, când am ajuns, în sfârșit, în patul meu, limanul, neasemuitul, vindecătorul. Și a mai fost - nu întâia dată - așteptarea obositoare a orei plecării, trenarea pe străzi, prin magazine, cu geanta, cu umbrela, cu cuiul din frunte, cu cămașa fanată, îmbrăcată în zori, cu senzația de năclăială. Și gările acestea de o desăvârșită urâțenie, sordide, cu navetiști, beți și mutilați care se târăsc printre chiștoace strivite și scuipați, și trenul, celebrul tren românesc, jegos, împuțit, cu vântul care intră pe la încheieturile ferestrelor, cu perdelele furate. Singur în compartiment, din fericire, suport totul cu stoicism, fidel credinței că totul are un capăt. Și încerc să mă limpezesc privind pădurile și văile dintre Tilișca și Apold, peste care se lasă noaptea.

E mai mult oboseală pe dinăuntru. Oboseala specifică stării dintre două cărți. Sper să dispară acum, mâine, poimâine, când am să încep lectura pentru Călărețul de fum.

❖

Cunoscut abia acum pe B., cu care m-am întreținut într-o șuetă agreabilă la masa comună **post festum.** Un moldovean blajin și cu mult bun simț, cu care mi-am descoperit numeroase vederi comune. Greu de crezut că el a scris romanele alea aiurite...

Revăzut cu bucurie și afecțiune reciprocă pe H.S., enciclopedie ambulantă, inepuizabilă și fermecătoare sursă de amintiri, **bon viveur,** mereu vesel, luminos, politicos. Singurul care a venit în costum închis și cu cămașă albă, adică așa cum trebuia să venim toți. Cei tineri se prea binedispuneau pe rând, pe rând, deveneau zgomotoși, agresivi, obositori în jurul nostru, el nu, el își păstra neclintit și firesc constanța farmecului, veselia echilibrată, cuceritoarea luminozitate. E într-adevăr ceea ce se cheamă "un domn", "un gentleman", specie din ce în ce mai rară, înlocuită treptat de specimenul turbulent și fără trecut, care, la un pahar, își dă la iveală stofa de neam prost. H.S. - unul dintre ultimii mohicani. Se duce cu el o lume și în urma ei noi vom rămâne teribil de săraci și troieniți de vulgaritate.

❖

18. Azi am început primele lecturi prospective pentru **Călărețul de fum.** Deocamdată **Procesul Horia** a lui Voitin m-a dezamăgit. Nimic de scos de aici. Și apoi, e mai curând procesul lui Jancovich decât al lui Horia (acesta e palid, convențional și debitează lozinci, ca să nu mai vorbim de Cloșca și Crișan - inexistenți) și încă un proces - literar vorbind - debil, lipsit de tensiune și de dramatism, lipsit chiar de tensiunea ideilor, suferind, în schimb, de o anume prolixitate, de un verbiaj inutil și de la o vreme obositor.

❖

În stufoșenia greu de străbătut a **Pârjolul**-ui lui Cisek, moții zic "nițică" și "păi de!". De necitit, de necitit, dar nu numai din cauza asta.

Jurnal 1981, aprilie - mai

Radu Ciobanu

❖

21. Tot mai greu de făcut față la toate. Ieri m-am trezit la 4,30, iar de la 5 la 8 am stat la coadă la lapte. Pe urmă, încă o jumătate de oră în piață. Adăugând și timpul pentru celelalte cumpărături și treburi "casnice", se adună peste jumătate de zi de muncă irosită. Tracasat și picotind de somn, greu să mai faci ceva substanțial după asta. "Norocul" e că mă aflu într-o perioadă de lecturi și nu de scris efectiv, căci n-ar ieși nimic de treabă.

❖

22. Terminat **Un lung rămas bun** de Iuri Trifonov. Trei microromane dintre care ultimul, care dă și titlul cărții, e cel mai bun, interesant și de invidiat mai ales sub aspectul compoziției. Rușii redescoperă individul. Un individ iremediabil captiv în păienjenișul măcinător al cotidianului.

❖

25. Fără îndoială, **Crăișorul Horia** e un eșec din care nu lipsește nici penibilul: idila lui Horia cu Rafaela, kitsch de cea mai pură speță. O recunosc în felul lor și Iorga și Pompiliu Constantinescu. Dintre comentatorii vremii însă, singurul care definește clar și exact cartea este Ion Breazu: o **"o povestire literară a revoluției lui Horia"**. "Povestire literară" vrând să zică aici povestire de tip "poporan", în maniera broșurilor de vulgarizare. Ceea ce lipsește acestei povești o subiectivitate creatoare. Nu ficțiunea, ci subiectivitatea, e cu totul altceva. Ficțiunea e un efect al subiectivității, dar când e debilă sau lipsește, trama epică rămâne descărnată și nu depășește schema jalonată de documente. Sau conține doar ceea ce aș numi "puseuri ficționale", aflate însă în afara spiritului și atmosferei cerute de temă, așa cum e acest ridicol episod Rafaela-Horia. (De altfel, lui Rebreanu nu i se întâmplă nici prima, nici ultima oară). Pe când subiectivitate creatoare înseamnă grăuntele de nebunie care te scoate din aria strictă a documentelor în tărâmul fabulației, dar fără să te proiecteze niciodată în afara spiritului temei și a logicii artistice.

Dintre comentatorii de azi, Al. Săndulescu definește cartea ca pe o vale dintre doi munți: ea reprezintă o depresiune, dar materia ei e aceeași cu materia munților. Evident, zic eu, dar asta nu schimbă cu nimic situația. Nu știu de ce trebuie să căutăm neapărat scuze sau nuanțări atenuante, când "denivelările" țin de legea meseriei și se pot regăsi în opera tuturor marilor scriitori. Aș zice chiar că asemenea căderi reprezintă momente de acumulare și, într-un fel, garanția înălțărilor viitoare. Regretabil doar, în cazul de față, e că o astfel de cădere coincide tocmai cu **Crăișorul...**, care merita o realizare cel puțin de amploarea **Răscoalei.**

Ce pot să rețin eu de aici? În primul rând, o inițială privire de ansamblu asupra subiectului. În al doilea rând, identificarea câtorva momente care trebuie reținute și tratate în adâncime deoarece sunt generatoare de semnificații. În sfârșit - și asta mi se pare cel mai important - am de reținut aura enigmatică din jurul lui Horia. Nu pentru că Horia al lui Rebreanu ar avea așa ceva - dimpotrivă, acesta e de o linearitate și limpezime demne de un diletant - ci pentru că enigma din jurul lui reprezintă într-adevăr o realitate. Era conștient de ea și Rebreanu, căci într-unul din documentele preliminare romanului scrie: **"Un ceas și mai bine a stat așa Crăișorul, fără să se clintească un mușchi de pe fața lui, dârz, liniștit și enigmatic, cum a fost în tot timpul marii răscoale"**. Din păcate, enigma aceasta intuită n-a reușit s-o transfere în roman, ea rămânând doar la faza de intenție indirect mărturisită. Recent, la Sibiu, Horia Stanca îmi povestea că și pe Cisek îl preocupa "enigma" sub forma întrebării "cine a fost, de fapt, Horia?". Dar nici el n-a reușit să imprime cărții sale unda fertilă de mister. Rămâne să încerc și eu.

❖

De meditat asupra "calmului prealabil" din **Răscoala** și **Crăișorul** și asupra "necesității" sale de care vorbește Lucian Raicu. Oare nu e vorba doar de o necesitate aparentă, impresie născută dintr-o viziune tradițională? De ce nu s-ar putea începe, de pildă, **ex abrupto,** uzând apoi, în funcție de necesități, de racursiuri?

Încă nu e momentul opțiunilor, firește, ar fi prematur; deocamdată cugetăm, cugetăm...

❖

26. Însemnam aici mai de mult ispita de a scrie un roman al pionieratului în ipostază de întemeiere. Nu găseam însă locul veridic din istoria noastră în care ar putea fi plasat

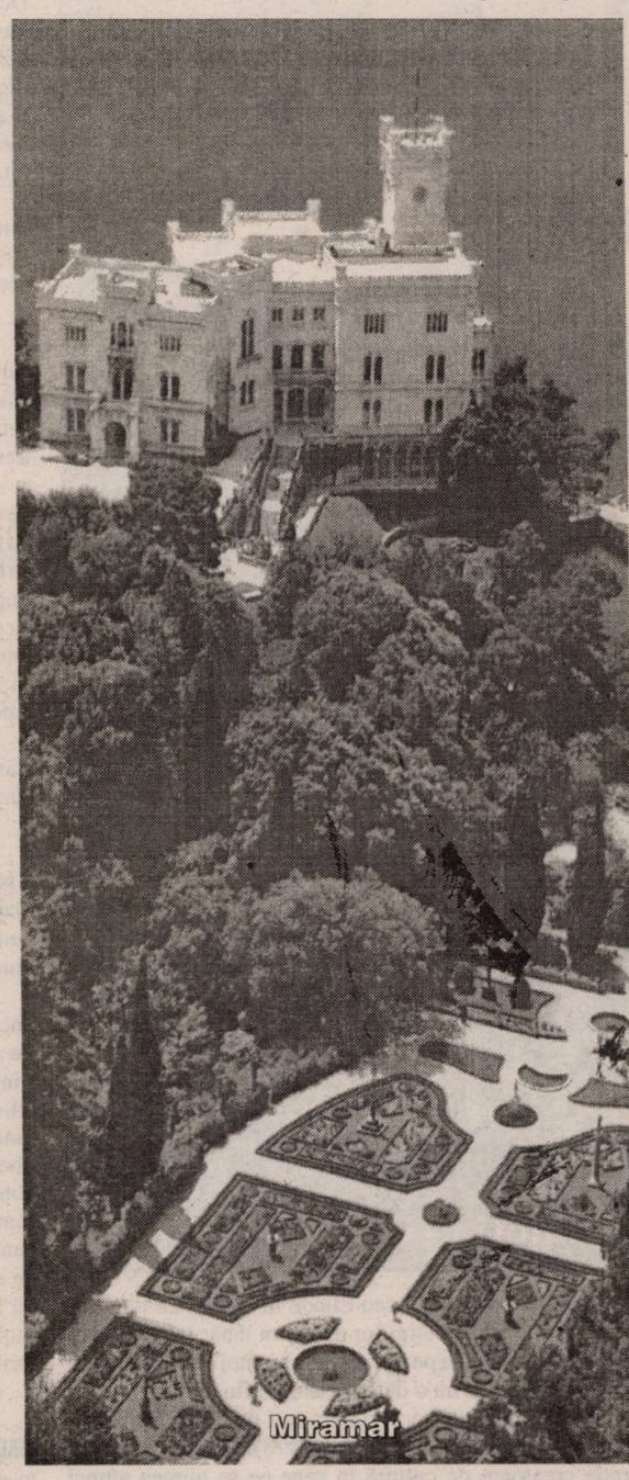

un asemenea episod. Și acum, pe neașteptate, citind despre Răscoala lui Horia, dau peste amănuntul formidabil și deschizător de nebănuite perspective pentru un roman, că, după răscoală, în scopuri punitive, un mare număr de moți au fost colonizați forțat în Banat. Da, în perioada aceea, Banatul de șes, îndeosebi înspre actuala frontieră cu Iugoslavia era, după câte știu, pustiu. Chiar Vălcaniul, în care mi-am petrecut câteva vacanțe memorabile, se zice - nu știu de unde am auzit - că ar fi fost întemeiat de moții din preajma Abrudului.

Oamenii aceștia cumplit de săraci, care au venit probabil doar cu zdrențele de pe ei și care au întemeiat întâile așezări, pierduți în imensitatea câmpiei, gâtuiți de nostalgia munților. Cei ce mor, cei ce se nasc. Dramele lor, izbânzile - dobândite trudnic, pas cu pas - bătăliile lor - cu sărăcia, cu firea, cu hoții care bântuie pusta asemenea indienilor din preerii - rezistența și perpetuarea lor, conturarea treptată, prin generații, a celebrelor sate bănățene. E aici materie de roman epopeic, care trebuie lăsat să crească, să acumuleze cel puțin vreo trei, patru ani. Grozavă descoperire, m-a încălzit subit, m-aș apuca acum. Dar ceea ce pot să fac de pe acum e să rețin materialul care-mi iese în cale. Sunt salvat, mă întrebam ce voi mai scrie după **Casa fericiților** și **Pseudomemorii** și întrebarea era însoțită de o neliniște surdă care amenința să se amplifice, dar acum, deodată, perspectiva aceasta nouă îmi dă un sentiment de eliberare și de confortabilă siguranță. Descoperirea ar merita sărbătorită într-un fel...

❖

30. Invitându-l la "Amfiteatrul artelor", Teohar Mihadaș îl aduce și pe Emil Bunea, aflat întâmplător în țară și dornic să revadă Munții Apuseni. L-am cunoscut vag, pare-mi-se, pe vremea studenției. Pe urmă i-am citit romanul apărut la "Dacia" și îmi amintesc că nu mi-a plăcut: moromețian până la pastișă. Cred că am și însemnat impresia asta, la vremea ei, într-unul din caietele J.

Omul revăzut acum - dar pot să zic, de fapt, cunoscut acum - e agreabil, sociabil, genul sufletistului, bântuit de nostalgii, chinuit de lipsa de umor a nemților între care își duce viața, dornic de a vorbi românește la un pahar decent, în tihnă, de a povesti și a auzi povești, de a revedea peisajele țării. Cu toate că și-a pierdut în vara trecută unul din băieți (a cărui cenușă a adus-o și a îngropat-o în țară), întreaga lui ființă și expresie emană acel aer degajat pe care-l regăsesc mereu în jurnalele de actualități pe chipurile oamenilor care trăiesc liberi într-o lume capabilă să le asigure confortul existențial. O expresie nu de îngâmfare, nu de sfidare, specifică parveniților ca și celor din trena dictatorilor, ci de echilibru, de liniște, de siguranță, proprie omului dependent doar de munca sa care e suficientă spre a-i asigura o existență demnă. O asemenea expresie nu poate fi regăsită decât pe chipurile și în atitudinea celor ce au scăpat sau n-au auzit niciodată de ședințele stupide și interminabile care ne macină timpul, nervii, personalitatea, de magistratele și inestimabilele indicații kilometrice pe care trebuie să le suportăm periodic, de spectacolul degradant și grețos al adulării și delațiunii, de grija zilei de mâine, de cozile la care stai ore în șir pentru niște lucruri elementare ca laptele, de proastă calitate a mărfurilor și serviciilor, de imposibilitatea de a te informa, de a călători, de senzația că ești captiv și tratat ca un înapoiat mintal, de totala lipsă de respect pentru om, care te izbește peste tot, de la vânzătoarele din prăvălii până în relațiile oficiale, de tembelism, murdărie, delăsare și corupție - puah, mi se face greață iar, cum dracu am ajuns să mi le amintesc pe toate din nou?! De vină e și jurnalul american al lui Radu Tudoran, pe care tocmai îl citesc, dar și Emil Bunea, bietul. Dacă la Radu Tudoran e limpede intenția polemică în ciuda subtilei ei disimulări, Emil Bunea, în schimb, e străin de orice intenție demonstrativă, el a venit mânat doar de nostalgie, cu dorința de a se simți acasă, socotit "de-ai noștri". Și cu toate astea, totul, de la șervețelele de hârtie pe care le are mereu la îndemână, până la BMW-ul de culoarea mustarului, cu pneurile late de-o palmă, vorbesc fără voia lui despre un "standing" care nouă ne este inaccesibil și ni se pare exorbitant, când, în realitate, el e firesc, omenesc. M-am luat cu vorba, dus de amar, căci de fapt nu despre Bunea voiam să însemn acum aici, ci despre Mihadaș și anume despre nemaipomenita caracterizare pe care i-a făcut-o lui Șerban Cioculescu: **"Când literatura asta e ca un stejar bătrân, cu un trunchi masiv și o coroană deasă, împărătească, el** - Cioculescu - **în loc să-i asculte fermecat foșnetul, freamătul, viața fomidabilă, stă ca o ciocănitoare agățat de scoarța lui și nu caută decât viermii".**

❖

31. În consemnarea de Ziua copilului, pornind de la o vorbă a lui Juvenal, ziceam că respectul pentru copil înseamnă a-i apăra dreptul la pace, adevăr, carte, pâine, lapte, apă curată și văzduh limpede. A le apăra dreptul de a deveni oameni deplini, capabili de a le dărui același respect copiilor mileniului trei. Pâinea, apa, văzduhul, laptele mi-au fost tăiate. Nu știu cum de a rămas cartea, cuvânt la fel de primejdios. dar dacă astea sunt cuvinte incendiare, devenite subversive, nu înțeleg chiar deloc de ce s-a tăiat și **"capabili de a dărui același respect copiilor mileniului trei".**

Și tot în zilele astea apar articole "în întâmpinarea" Conferinței Naționale, în care câte unul laudă binefacerile aduse de desființarea cenzurii în România. Săptămâna trecută, V.I. publica un articol în "Drumul socialismului", în care se străduia să demonstreze că trăim în era poeziei. Ce inepție să afirmi așa ceva, când e limpede pentru o lume întreagă că ne aflăm în plină eră a minciunii.

Pelerinaj

Smaranda Vultur

Pentru mulți dintre timișorenii universitari micul orășel friulan, patinat de istorie și inserând în peisaj arta cu o grație neconvențională, cochet, animat - ca orice oraș dominat de viață studențească și de instituțiile în jurul cărora aceasta gravitează - este de un timp gazdă primitoare, loc de studiu, de conferințe, de plăcut pelerinaj. Și mai ales loc de întâlnire cu profesorii și studenții care studiază limba și literatura română, la rândul lor oaspeți din când în când ai Universității timișorene. Generosul program de schimburi interuniversitare, ca și un program Tempus care a funcționat timp de trei ani își datorează existența inițiativei profesorului Alexandru Niculescu și energiei, altruismului cu care știe a-și folosi relațiile profesionale și de amiciție din mediile universitare europene pentru a face ceva pentru România. Domnia sa a găsit un sprijin în regretatul rector al Universității de Vest, profesorul Eugen Todoran, în devotamentul cu care prof. dr. Ileana Oancea, decan al Facultății de Litere, Istorie și Filosofie de la Universitatea de Vest a vegheat la pornirea și derularea proiectului, sprijinit și de actuala conducere a Universității și de Mitropolitul Banatului, IPS Nicolae Corneanu.

Interesant pentru romaniști, dar și pentru româniști, pentru istorici și teologi, pentru dialectologi, arheologi și comparatiști, Udine s-a dovedit stimulator și pentru scriitorii timișoreni atrași de mirajul Europei Centrale print-un colocviu cu participare internațională pe care tot profesorul Niculescu a avut ideea de a-l organiza la Udine anul trecut în decembrie. Adriana Babeți, Livius Ciocârlie și Cornel Ungureanu, împreună cu istoricul Victor Neuman, au reprezentat strălucit Timișoara la această întrunire și cititorii "Orizontului" au avut ocazia să constate că trecerea lor pe acolo a fost prilej de scris și bucuroasă întâlnire cu cei care animă legătura între cele două orașe universitare.

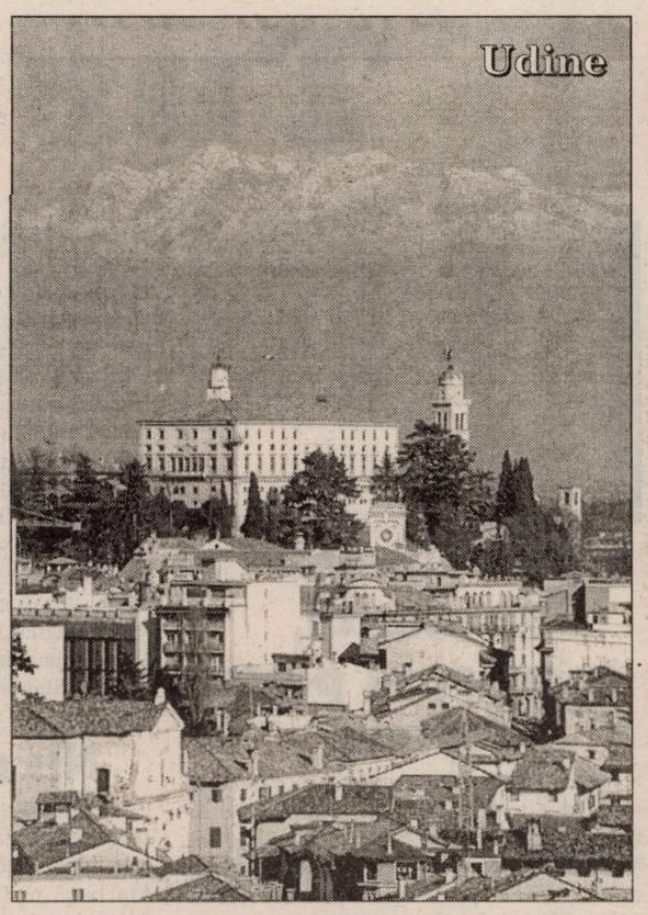

Al. Niculescu a pus la Udine bazele unui proiect de studii universitare de românistică în context romanic, ale cărui șanse de viabilitate sunt enorm sporite de un stil de predare flexibil, modern, stimulativ pentru curiozitatea străinului. Nu mă îndoiesc de faptul că ideea de a le prilejui studenților din Udine întâlnirea cu colegi de ai lor timișoreni, cu profesori și scriitori români, ține de o strategie care are în vedere și facilitarea contactului direct, uman, spontan, dincolo de contracte și convenții. Profesorul Niculescu are de altfel știința de a face din acest contact o artă, pe care o orchestrează prietenește nu doar în costisitoare convorbiri telefonice, ci și în extraordinare epistole. Scrise întotdeauna sub impulsul urgențelor, ele lansează o invitație, transmit un document absolut necesar obținerii vizei, intermediază un contract, transmit o încurajare - întotdeauna la momentul potrivit - exprimă indignări, regrete față de ce se întâmplă în țară, se bucură pentru o apariție editorială, laudă sau schițează ironic, vehement sau blând un portret, o scenă, un dialog. Țintite precis, ele sunt zona în care savantul se abandonează plăcerii de a comunica, de a fi în contact cu toată lumea (care îi e dragă, desigur), de a a se ține la zi, de a participa. Puțini oameni am văzut care să aibă o intuiție atât de limpede a situațiilor și persoanelor. Chiar dacă tonul e uneori imflamat, generozitatea și înțelepciunea înving până la urmă, iar puterea de a iubi și admira atunci când e cazul, adumbrește încruntările. Bilanțul e tonic și întrevederea stimulativă, căci apetitul pentru realitatea trăitului elimină pojghița de blazare, plictiseală sau artificiul de care ne simțim câteodată amenințați, încurajându-ne să ascultăm și să răspundem cu aceeași fervoare. Norocul e de partea celor care se așternușor și cu plăcere la scris, căci răspunsul nu va întârzia.

Profesorul Niculescu a creat la Udine o școală în care priceperea sa profesională și talentul de a intra în contact cu oamenii și a-i cuceri sunt secondate îndeaproape de colaboratori devotați proiectului magistrului. Teresa Ferro e nu doar o harnică și competentă romanistă și românistă, ci și o primitoare gazdă, Celestina Fanella e o discretă observatoare și o bună profesoară de literatură română, Elisabeta Vecchio patronează riguros serviciile de relații internaționale, iar Adriana Job e ghidul ideal prin străduțele pitorești ale orașului, pregătită cu tot ce e necesar pentru a aborda biblioteci, librării, instituții, magazine, restaurante, după caz, înarmată mai ales cu nesfârșită răbdare și o bunăvoință de admirat. Nu e destul spațiu pentru a-i evoca și pe studenții care întregesc la Facultatea de Limbi Străine a Universității din Udine grupul celor care animă și întreține interesul pentru cultura română.

Când la venire, în prima cafenea în care am intrat am văzut strudel cu mere, când apoi m-am familiarizat cu atmosfera locului, căruia incintele mănăstirești, oaze de flori și liniște îi sporesc farmecul, când apoi, la plecare, condusă de Luca - unul dintre cei doi studenți de la română ce poartă acest nume - am poposit câteva minute la o cafea, în casa cu mobilă veche și elegantă a bunicii sale, în mizeul unei nopți împrimăvărate, am descoperit că nu e chiar întâmplătoare apropierea ce s-a ivit între Udine și Timișoara. Printre darurile pe care ni le-a făcut, profesorul Niculescu a mai adăugat unul. Fie ca el să fie răsplătit cum se cuvine nu doar de cei mulți îndatorați, ci și de anii de liniște și recunoaștere pe care îi merită după atâta trudă. Deși nu era la Udine când am fost acolo, am simțit mereu prezența lui în stilul celor care m-au primit ca pe o prietenă. Lucru pentru care mă simt nu doar onorată, ci și datoare cu aceste rânduri.

In ce mă privește, am descins acolo înainte de Paștele catolic din acest an și am avut prilejul să mă întâlnesc cu studenții care studiază româna sau cu doctoranzi în română și să le vorbesc despre schimbările pe care anii de după 1989 le-au adus nu numai în viața și mentalitățile românilor, ci și în modul loc de a vorbi, de a se exprima. M-am folosit pentru aceasta de edițiile succesive ale *Dicționarului de cuvinte recente* al Floricăi Dumitrescu, de un interesant studiu al lui Mihai Zamfir, publicat în *Discursul anilor '90*, dar și de observațiile mele asupra povestirii orale și a nivelurilor lingvistice pe care aceasta le presupune ca formă de comunicare. Așa cum se întâmplă cel mai adesea, limbajele unei epoci o reflectă pe aceasta în intimitatea structurii ei, iar evoluțiile lexicale și stilistice dezvăluie forme mentale, culise ideologice, tendințe și comportamente, nu numai verbale. Discursul politic și al mass-mediei se dovedesc revelatorii cei mai fideli ai acestei situații.

Mi-am amintit în aceste împrejurări, că profesorul meu de gramatică comparată a limbilor romanice de la Universitatea bucureșteană, din anii '70, același Alexandru Niculescu, insista asupra imposibilității de a studia limba în afara unui context cultural mai larg (în bibliografie apărea ca lectură obligatorie *Literatura europeană și Evul Mediu latin* a lui E.R. Curtius, ceea ce dădea savoare unei materii altfel destul de aride) și că el însuși, într-o perioadă de fanatism structuralist, a urmat consecvent un astfel de model. M-am gândit că doar fidelitatea față de principiul integrării limbii în cultură, al tratării celei dintâi ca poartă întredeschisă spre aceasta din urmă, poate fi garanția asigurării interesului străinilor pentru limba ce-o vorbim. Altfel totul s-ar putea studia din cărți și tratate, din gramatici și dicționare. Profesorul

Călătorie spre sine

Dana Chetrinescu

ADRIAN POPESCU

Italia subiectivă

Prefață de
Marian Papahagi

Editura Ars longa, Iași,

1997, 130p.

Italia subiectivă a lui Adrian Popescu se citește, dincolo de teritoriile confesive, ca un periplu semiotic. Autorul, pelerin mai degrabă decât simplu călător, caută în geografia și psihologia unor peisaje sensul semnelor de civilizație și de cultură în cel mai generos înțeles; Acceptând și conștientizând alteritatea, autorul caută, totuși - și găsește cu ușurință - corespondențe cu un solid suport spiritual. Dincolo de contextul socio-politic și istoric diferențiator, dincolo de adstratul opozițiilor nete, există un substrat civilizator comun celor două zone ale Europei, Estului și Vestului. Moștenirea greco-latină și creștinismul sunt cele două date esențiale care unesc teritorii și mentalități congruente.

Pentru a înțelege alteritatea, călătorul pornește să descifreze orașele și oamenii Occidentului. Diferența dintre inițierea prin călătorie și cea prin lectură este, să zicem, una de dinamică. Cititorul pasiv face loc actantului care îmbracă o realitate ce pare fabuloasă uneori în haina propriilor senzații și sentimente. Primul capitol al cărții lui Adrian Popescu, **Descoperirea Occidentului,** descrie un traseu inițiatic care, trecând prin cunoașterea celuilalt, ajunge la cunoașterea de sine. În Austria și Italia descoperă Adrian Popescu pentru prima oară punțile care leagă Europă de cealaltă. Peisajele, refigurate prin biais-uri spirituale, au aproape toate atributele familiarului. Născut în Bucovina și crescut în Ardeal, în cosmopolitele Cernăuți și Cluj, autorul se simte în spațiile apusene "chez soi" pentru că vede acum Europa ca pe un ideal și, în același timp, un bun comun tuturor celor născuți între granițele continentului. Tuturora le este comună imaginea centrului cu care - mai încrezător sau mai timid - se identifică. Pelerinul găsește unitatea în diversitate și cu bucurie constată că tocmai Occidentul este cel care îi oferă șansa de a se cunoaște și recunoaște ca homo europaeus, după ce anii petrecuți la dreapta Cortinei de fier îl făcuseră să-și uite această latură esențială a personalității. Oamenii și peisajele contemplate îl fac să rememoreze și să reconsidere de pe poziții noi incidente și amintiri dintre cele mai intime.

Călătorul începe să înțeleagă marginalitatea într-un mod cu totul nou. În Apus el ajunge să perceapă Europa prin "lucrarea discretă, dar tenace a Provinciei". Nu metropola, ci orășelul este prima coordonată în înaintarea sa sistematică: mai întâi orășelele din nordul Italiei și satele siciliene și doar apoi Roma; Dijon înaintea Parisului. Aici spiritul locului e mai viu și mai discursiv, iar semnele mai așezate. Pe oamenii întâlniți în zonele (aparent) marginale ale Occidentului și-i simte autorul apropiați în toate. Despre sicilieni: "Ei erau marginali față de nordul Peninsulei ("suntem mai aproape de Tunis decât de Milano"), noi față de Vestul european. Încercăm senzația de rude, mai îndepărtate, cu Stăpânii, cu Mirii Europei. Făceam parte din marea familie spirituală, strânsă la ospățul platonician, dar ascultăm, mai mult decât intervenim, în dialogul Diotimei". Inițiat, va înțelege că Provincia și-a pierdut în Europa vechile conotații: izolarea, anonimatul, destinul mediocru. Ea devine un punct necesar de echilibru în direcțiile de orientare ale centrului, un punct de interferență în continuă mobilitate și reorganizare. Iar elementele - nu doar simbolice - care o îndreptățesc să împărtășească socialul și spiritualul Centrului sunt, observă în repetate rânduri autorul, catedrala, Agora și fântâna.

Adrian Popescu își sporește pe viu convingerea că spiritul - religie sau cultură laică - îți oferă deschiderea și libertatea de a te simți european și universal în pofida claustrărilor de orice tip. Impresia acestui continuum spiritual nu-l părăsește nici o clipă pe autor care, în anii de descurajare dinaintea lui decembrie 1989, simte că memoria Europei este aceea a muzeelor și catedralelor, dar și a prietenilor care "mă așteaptă cu o sticlă de vin și un coș de portocale pe masă." Idealurile împărtășite, dreptul comun la identitate îl fac pe scriitor să creadă, asemeni altor intelectuali central și est-europeni, în posibilitatea și chiar necesitatea unui dialog cultural de la egal la egal.

Amprentele lăsate de comunism și asiatizarea forțată nu pot fi ascunse și e nevoie de multe eforturi pentru a le demonstra celorlalți că nu ne-am "turcit" de tot, că toleranța și cosmopolitismul nu sunt doar niște deziderate utopice. Dar autorul reușește să se simtă în permanență între ai săi în călătoriile de redescoperire și reasumare a Occidentului.

Cartea, generoasă prin numărul variantelor de interpretare pe care le sugerează, îmbină notele de călătorie, confesiunea și eseul. Călătorie spre sine, pelerinajul lui Adrian Popescu este și unul livresc, printre imaginile reflectate artistic ale locurilor vizitate: o Veneție de Thomas Mann, o Lisabona de Camoes. Alternanța interesantă de epic și liric în incidentele prezentate oferă cititorului impresia aventurii, dublată de călătoria, sentimentală, asemănătoare în multe privințe celei de secol al XVIII-lea a lui Lawrence Sterne sau chiar Rousseau. Substanța reveriilor este, însă, alta, ca și scopul relatării impresiilor de călătorie. Cartea, nici reverențioasă, nici recuperatorie, este scrisă cu onestitate și eleganță, cu luciditate și prospețime contemplativă. Dovadă peremptorie a unui spirit deschis tuturor întrebărilor iscate de geografia intelectuală a interferențelor culturale cărora le aparține.

REVISTA REVISTELOR

Tur de orizont

Cu "Familia" la munte, la mare și peste hotare

Zicem că și peste hotare, pentru că lunarul orădean este de câțiva ani (foarte) bun de arătat și mai departe ◆ Ardelenesc, câteodată, acid clorhidric, destul de des, **"Familia"** și-a descoperit un profil care îi pică deseori cu tronc cititorului ◆ Numărul 6 îi are ca actori în roluri principale pe doi dintre redactori ◆ Ioan Moldovan (șef-redactor), la a cărui ultimă carte, **Avantajele insomniei** (ed. Helicon), cronicărește Rumulus Bucur ◆ Citām bucuroși din textul arădeanului ◆ "Și pentru că vorbim de umor, s-a acreditat ideea că între acesta și ardelenism ar exista o incompatibilitate funciară. Ceea ce nu e cazul lui Ioan Moldovan - odată, la Satu Mare, cu ocazia zilelor Poesis, cum stăteau tinerii poeți (cum sunt încă acreditați optzeciștii de către gerontocrata noastră mentalitate literară) la o bere, acesta, arătând spre Al. Cistelecan, spune, cu vocea lui molcomă: ‹Măi băieți, ăsta e Caritas-ul vostru!›. Și, după o pauză suficientă pentru ca nedumerirea să lucreze, adaugă ‹Că vă face de opt ori mai mari decât sunteți›. Iar ca efect final, la exclamațiile admirativ-interogative ale asistenței (‹Bravo, Ioane, de unde ai scos-o?›), replica zdrobitoare prin simplitatea ei: ‹M-am gândit mult!› ◆ Cel de-al doilea redactor-actor e Traian Ștef ◆ Editorialist și poet ◆ Iar poemul se intitulează "Tandrețea dintre noi" ◆ Tot cu poezii umblă Gheorghe Grigurcu și Ioana Crăciunescu ◆ Un dialog musai de citit este cel dintre Dumitru Chirilă și Radu Macrinici ◆ Dramaturg, dar și director al Teatrului din Sfântu Gheorghe, R.M. face o afirmație pe care o redăm și o dăm mai departe: "Din păcate, în România, singurii oameni politici cât de cât adevărați sunt cei de stânga. Ei au un exercițiu, au condus (așa cum au condus) niște instituții și mai știu să o facă. Au sistemul lor, sunt siguri pe ce fac. În rest este o bâjbâială, o orbecăială și gafe peste gafe, de parcă am vrea să intrăm în Cartea recordurilor și să umplem trei sferturi din volum" ◆ La bani mărunți o ia Mircea Morariu pe Alina Mungiu-Pippidi ◆ Nu atât pe directoarea D.E.I. al T.V.R., cât pe autoarea de texte dramatice ◆ Concluzia criticului pe care acesta nu o formulează - dar care se deduce - este că A.M.P. nu este chiar o mare scriitoare de teatru ◆ Remarcabilă grafică din "Familia" aparținând lui Radu Ciobanu.

Unde să te pitești

Redactorii de la **"Calende"** nu au uitat că în primăvara acestui an s-au împlinit 65 de ani de la nașterea lui Nichita Stănescu ◆ Iar în iarnă se vor împlini 15 ani de la moartea sa ◆ Mircea Bârsilă semnează eseul "Aspecte manieriste și baroce ale poeziei lui Nichita Stănescu ◆ Consistent, argumentat, interesant ◆ Un inginer și un matematician, dar ambii poeți, ambii redactori-șefi, sunt chemați la interviu de două dintre colaboratoarele revistei ◆ Cassian Maria Spiridon - "De ce scriu? E ca un blestem pe care nu-l pot exorciza" ◆ Gabriel Chifu - "Mă simt, ca poet, făcut din cioburile mai multor universuri, chiar incompatibile" ◆ Despre "Ulise al orașului" de Gheorghe Izbășescu, Nicolae Oprea: "Este un poem amplu, alcătuit din fragmente subordonate unității ideatice, construit la modul heliadesc, vizionar și patetic, cu risipă de energie și predispoziție discursivă" ◆ Despre două jurnale, "Bagaje pentru paradis" de Valeriu Cristea și "Cap și pajură" de Livius Ciocârlie, scrie Sorin Vidan ◆ Sound-ul poetic al revistei este asigurat de Minerva Chira, Vasile Baghiu, Ion Conac, Bogdan Năstăsescu și, cu voia dumneavoastră, ultimul pe listă, Nichita Stănescu.

Nu este criză!

În numărul 7 al **"Cronicii"**, redactorul-șef (că mulți mai sunt!) Valeriu Stancu amintește că se împlinește un an de serie nouă ◆ Mai bună, mai vie, mai cu cititori, mai în 32 de pagini, mai cu colaboratori, mai ◆ Alte vești bune aduce poetul Ioan Flora, intervievat de Cristina Cîrstea ◆ "Literatura nu e o glumă. E ceva serios. Nu cred deci că avem de a face cu o criză a valorilor, ea, dacă ar exista ar fi veche de vreo 6000 de ani. Întotdeauna s-a ridicat problema aceasta, a epuizării temelor. Există chiar o inscripție babiloniană unde, un oarecare poet babilonian se plângea că s-au epuizat toate temele poetice. Ba bine că nu! După acest poet babilonian a urmat Homer. După Homer, Dante. Și mulți alții" ◆ Actorul Dorel Vișan va putea fi văzut, în curând, în două filme ◆ În care deține rolurile principale ◆ "Fii cu ochii pe fericire!" și "Ultima gară" ◆ Camelia Leonte semnalează un debut precoce în poezie ◆ Constantin Vică ◆ La salonul literar al revistei este invitat Nicolae Sava ◆ Rubrica "generația 90: dialog sau confruntare" este populată de prozatorii Daniel Ilea și Adrian-Christian Kuciuk, iar pe o coloană Cerasela Stoșescu ◆ Cronici de teatru, de artă plastică, de muzică, un interviu despre chirurgie cu directorul Spitalului "Sf. Spiridon" din Iași, science fiction etc. ◆ Și toate astea într-un singur număr din "Cronica"!

Sănătatea și prietenii

Un nou număr la trimestrialului **"Oglinzi paralele"** ce apare la... Nădlac ◆ Și asta datorită, în primul rând, lui Ondrej Stefanko ◆ Revista (sub formă de carte) cuprinde proză, poezie, eseistică, istorie, critică literară ◆ Iar semnatarii sunt atât scriitori români, cât și scriitori slovaci ◆ Românii Dumitru Radu Popescu, Marin Sorescu, Cezar Baltag, Viorel Marineasa, Rumulus Bucur, Gabriel Liiceanu, Mihaela Stefan sunt traduși în slovacă, iar scriitorii slovaci în românește ◆ Simplu ◆ Extrem de interesanți cei opt suprarealiști slovaci (Rudolf Fabry, Vladimir Reisel, Pavel Buncak, Jan Rak, Julius Lenko, Stefan Zary, Jan Brezina, Ivan Kupec) ◆ Toți poeți ◆ Toți traduși de O. Stefanko ◆ Noi reproducem titlul unei poezii de Adam Suchansky ◆ "Prietenii dăunează sănătății."

La (con)vorbitor

"Bătrânul, Ceaușescu și planul" este titlul unei proze de calitate semnată de Dan Lungu în "Convorbiri literare" (nr. 7) ◆ Lui Dorin Tudoran îi este dor de Timișoara ◆ "Eu sunt și am fost întotdeauna mândru că m-am născut la Timișoara. Să zicem că Timișoara este acum într-o situație foarte roz, dar în continuare cred, ca să glumim, că prin poziția ei geostrategică Timișoara rămâne volens-nolens, mult mai legată de valori și de curenți subterani, occidentali, decât alte părți din țară. Da, îmi este foarte dor de Timișoara!..." ◆ Printre semnatarii din "Convorbiri" se numără Dan Mănucă ("Pildele unui doctor ratat"), Adrian Dinu Rachieru ("Reforma și re-fondul"), Pan M. Vizirescu ("Poetul Ion Minulescu"), Maria Carpov ("Spațiu, tăcere și comunicare implicită"), Liviu Papuc ("Despre Eminescu"), Liviu Ioan Stoiciu ("Complexe de muscali"), Antonio Patras ("Semnele timpului în roman"), Anton Adămuț ("Sfârșitul groparilor?"), Mircea A. Diaconu ("Biblioteca din Nord"), Cristian Livescu ("Creativitatea unui arhipelag de identități") ◆ Gheorghe Grigucru polemizează cu Ion Ianoși.

Valul vălurește

Un număr (cam) aerisit din **"Tomis"** ◆ Nr. 7 ◆ Dar e vacanță și muza nu mai are constanță ◆ Chiar pe prima pagină, Dan Perșa descifrează relația dintre mass-media și spiritualitate ◆ Să auzim ◆ "Mass-media pare să opineze că tot ce e valoros se află în trecut, iar tot ce e prezent e bun doar ca show. Și toate acestea pentru că la noi se crede mai mult într-un suflet românesc decât într-o lume românească, adică se crede în ceva imuabil, față de care actualitatea nu are importanță" ◆ Și ◆ "Mass-media e aproape permanent cu fața spre trecut. Oamenii care o slujesc suferă de o incapacitate ciudată de a participa la timpul cultural actual al lumii românești" ◆ O fi? ◆ Tot în "Tomis", proză de Ioan Nești și Stefan Caraman ◆ Poezie de Tudor Cristian Roșca, Ion Cioranu, Stelian Carnicu, Jean-Max Tixier ◆ Ultimul, francez ◆ Din Marsilia ◆ Aviz domnului consul al României în acest oraș, Vasile Popovici ◆ În pagina 4, teatru de Dimitrie Stelaru ◆ În 3, interviuri cu Virgil Cândea și Constantin Bălăceanu Stolnici ◆ Și un titlu... ◆ "Oxfordul – o cetate a învățământului de elită" ◆ O.K.

RÂSU' - PLÂNSU'

De ce public LA-CRISTOIU?

Paul Goma

(...) În 13 mai mi-a telefonat o cunoștință din București. Printre altele, mi-a comunicat: «Bine-ai făcut că l-ai ras pe Cristoiu - în ziarul lui!».

N-am înțeles: unde îl "răsesem" pe Cristoiu? În care ziar? Al cui?

Mi-a spus: *Cotidianul* era condus de... Cristoiu! De unde apăruse, fiindcă Stoiciu nu vorbise de el? Am încercat să-mi exprim îndoiala: dacă în fruntea *Cotidianului* s-ar afla Cristoiu, n-ar fi admis să fie "înjurat" în chiar primul text al meu (îmi amintisem: îi arsesem o labă, scriind: "porcăriile lui Cristoiu". Să fi dispărut aluzia asta drăgălașă la șeful ziarului? Dar cum să verific?).

Am telefonat la București, la mătușa soției: are primul număr din *Cotidianul*?

«Cel în care scrii: "porcăriile lui Cristoiu"?», mi-a răspuns.

Știu că multe porcării a făcut - am și scris-o! Și alta: Cristoiu a publicat un text în care cineva a scris: "porcăriile lui Cristoiu"...

Totuși: ce ghinion! Cum telefonează Stoiciu, îi reproșez că nu mi-a spus de Cristoiu și-l anunț că nu mai public în ziarul... Nu: mai corect: **la-Cristoiu!** Abia găsisem unde să-mi dau și eu cu părerea (Dimisianu, Mihăilescu, Ștefănescu: unde să înjur populația pașnică), iată că... nimeresc peste Cristoiu! Aventura mea jurnalistică se termină înainte de a fi văzut un singur număr din noul Cotidian...

Seara îmi telefonează Stoiciu. Îl iau tare: bine, dragă, de ce nu mi-ai spus că director e Cristoiu? La care el îmi răspunde că ba mi-a spus - și ce importanță are... Ba are, a continuat Stoiciu. Că, din primul număr a acceptat să fie atacat! Cine dintre directori mai face una ca asta?

N-am știut ce să-i răspund - habar n-am cum fac directorii de publicație, au mai avut, la *România literară*, trei: Geo Dumitrescu, Breban, Ivașcu - nu-mi încredințau secretele, dar știu: Breban n-ar fi admis să fie "atacat", de-o pildă Vasile Nicolescu - darmite el însuși, coșcogea șeful, Nicolae al II-lea (primul, de drept, fiind Nen-su)!

A rămas așa: fiindcă tot apucasem să le trimit cele unsprezece texte - să fie publicate. Dar atât. Ne oprim. Nu mai colaborez la...

«Eu nu public **la-Cristoiu!**», am zis, în încheierea convorbirii.

După aceea am înțeles că spusesem o mare prostie: cum așa, «nu public... **la-Cristoiu**!»? Dar am și publicat, până în acel moment apăruseră trei texte!

Și n-am mai trimis - o vreme... Am primit... reproșuri, acuzații:

«Publici la-Cristoiu, tu, care...", zicea un prieten care, nu numai că publică **la-Adevărul-Scânteii,** dar a angajat și "dialoguri" cu tovarășul Stănescu și cu tovarășul Popescu (taman cel care m-a gomorrhit pe mine, zugrăvindu-mă ca lingău al lui Ceaușescu), vorbindu--l de bine pe tovarășul Vlad, generalul (de Secu)!; «Publici **la-Cristoiu!**», îmi reproșa un scriitor care publica **la-Drăgan,** publica **la-Buzura,** publica **la-Pleșu** - iar ca Rumânul imparțial, publica **la-Stănescu-Popescu-Scînteiescu**; «Publici **la Cotidianul-lui-Cristoiu**!», mi-o zicea de la obraz un altul care a publicat până deunăzi în... *Național*-lui-Cristoiu...

«Îl pui pe Pleșu în aceeași oală cu Cristoiu?» - parcă aud un glas al EuroRațiunii Libere.

Dacă ar fi să dau un răspuns, acesta ar suna:

«Pe Pleșu îl pun în aceeași oală cu Brucan, cu Bîrlădean, cu Sturdza-Voican, cu Babiucan, cu Măgurean, cu Petre Román, cu Buzuran - cu Iliescu cel Bălan».

Nu voi spune cu X este «mai puțin rău-decât cu Y - ce să mai vorbim de Z!"» - și de aceea public **la-X;** cu Cristoiu nu sunt cumnat; nici prieten - nu ne cunoaștem și, sunt convins: nici nu suferim din această pricină; nici nu m-am certat cu el pentru femei, n-am împărțit cu el gamela la pușcărie - dar nici cu Manolescu n-am împărțit-o; nici cu Breban - nici chiar cu Tudoran.

La urma urmei, după cronologia mea - subiectivă, dar adevărată! - nu eu am venit, la *Cotidianul*, peste Cristoiu, ci Cristoiu a venit peste mine! N-am să plec de bunăvoie, de la *Cotidianul*, pentru că am aflat - **după apariția a trei texte** - că directorul se numește Cristoiu.

Ba aș zice; dacă lui Cristoiu nu-i place cum scriu eu (mai ales cum o să re-scriu despre mineriada din 13-16 iunie '90!) - să plece el! Fiindcă el scrie **numai** despre cea din 1991 care l-a alungat pe Roman!

Nu? Ba da.

Paris, 15 iunie 199

(Fragment preluat din "artPANORAMA", iulie-august 1998, pagina 27

Phoenix înainte de Phoenix

Petru Umanschi

De curând, la "Electrecord" a apărut un album-surpriză: Phoenix, "Vremuri. Anii '60". El conține o seamă din piesele faimoase ale anilor '60, unele dintre ele apărute pe disc pentru prima oară. Un prilej nostalgic, dar în egală măsură unul artistic. Și, în orice caz, o bună ocazie de a ne reaminti de fenomenul muzical căruia, pentru că trebuia să poarte un nume, i s-a spus Phoenix...

Mi-a rămas întipărită în memorie sala de clasă, goală, prima de lângă cancelaria Liceului C.D. Loga, unde am funcționat câțiva ani ca profesor la gimnaziu. Dimineața, aveau ore aici elevii de liceu, iar după-masă intra clasa la care eram diriginte. De fiecare dată când verificam starea curățeniei sălii la orele amiezii, mi-era dat să văd cum pe bănci, aproape pe toate, zăceau exemplare ale ziarului "Scânteia tineretului", lăsate parcă ostentativ de elevii obligați de sistem să se aboneze. Nu le citeau, nici măcar nu le desfăceau, convinși că foaia aceea nu are ce să le spună. Adunam ziarele, dosindu-le într-un dulap ca elevii mei mai mici să aibă banca liberă.

Mi-amintesc că și noi eram la fel la vârsta adolescenței, nimeni și nimic nu putea să ne scoată dintr-ale noastre: fotbalul și muzica. Am optat pentru a doua variantă fără a putea acum spune cum anume m-a cuprins pasiunea pentru muzică. Ca și alții din generația mea, am crescut o dată cu rockul, gen de care m-am simțit - evident, nu eram singurul - atras poate, într-o mai mare măsură decât prietenii mei, ahtiați după fotbal. N-am putut sta departe de lumea dezlănțuită a muzicii rock ce începuse și la noi să se facă simțită, la început, în avantajata parte de vest a țării. Vecinii sârbi, pe atunci infinit mai deschiși la fenomenul înnoirii divertismentului sonor, ca și ungurii, transmiteau emisiuni TV pe care le savuram în regim alb-negru, grație unor ingenioase antene pe care le fabricam din țevi metalice și elemenți de aluminiu. Ascultam Radio Luxemburg, Europa Liberă, dar și Novi Sad-ul care avea o emisiune, în traducere, "Rendez-vous cu muzica", difuzată zilnic la orele 19,20. Din simplu observator al fenomenului rock, iată-mă, în 1961, implicat în problemă ca fondator al (poate) primului grup de gen din țară. Cum nu dețin decât date vagi despre mișcarea rock în România comunistă din acea perioadă (de pionierat, nu doar la noi, ci și aiurea) nu voi face afirmații categorice. Știu însă că formația noastră "Uranus" s-a născut înaintea "Sincronului", a "Entuziaștilor", a "Savoy"-ului, ca să nu amintesc decât câteva din grupurile de început, din țară. "Sfincții" lui Nicu Covaci vor apărea după "Uranus" și-mi amintesc bine cum Nicu venea în Mehala, în sala de spectacole a Casei Raionale de Cultură, să asiste la repetițiile noastre. Cred că prima dată aici l-a adus Moni Bordeianu, pe atunci elev la liceu și chitarist în "Uranus", primul grup în care a activat înainte de a fi component al grupului "Sfincții", devenit "Phoenix".

Atunci l-am cunoscut și pe Pilu Ștefanovici, primul baterist al formației "Phoenix" (din perioada "Sfincții") și pe ceilalți. Să arăt că în "Uranus" eram coleg cu Peter Wertheimer, celebrul saxofonist de azi, emigrant în Israel, cu Sergiu Țapuchievici, acum cunoscut cântăreț de operă, cu pianistul Virgil Panof, în prezent inginer la Deva, cu Pethö Ștefan, Nicu Enache, Gustav Rastädtter, Harry Coradini. O vreme activau în formație solista Dana Lăzărescu și Mircea Martin zis "Chombe", figuri cunoscute în mediile studențești ale timpului. Dacă câteva premii luate pe plan local înseamnă ceva, atunci "Uranus" poate fi considerat punctul focal al rock-ului nostru, formația efectuând câteva turnee în partea de vest a țării: Reșița, Hunedoara, Buziaș. Prin 1964 grupul s-a destrămat din cauza plecării unor colegi, care, terminând facultatea, trebuia să se prezinte la posturi. Ei bine, într-o după-amiază de vară, pe jilțul pe care, de regulă, mă așezam când eram la prietenul meu, actorul Rudi Bellgrasch, am văzut un individ cu alură "Beatle": păr relativ lung, "boots" în picioare, cămașă roșie, iar în mâini o chitară adevărată "Gibson" pe care - aveam să aflu - Moni exersa câteva acorduri. "Se purtau" la acea vreme cântecele lui Celentano, Gus Bachus, Freddy Quinn, Presley și - se putea altfel? - Beatles și Rolling Stones. Deși mai tânăr cu câțiva ani decât mine, Moni avea capacitatea de a discerne valoarea de gratuitate, fiind totodată un tip informat, lucru mare la acea vreme. Am început să facem schimb de materiale: discuri, reviste dar, cel mai mult, contau pentru noi schimburile de opinii vis-à-vis de stilurile unor grupuri, de maniera lor interpretativă.

Când mă suna la telefon, Moni rostea invariabil, "în deschidere", numele unor grupuri faimoase la acea vreme: "Shadows", "Beatles", obsesia noastră de zi cu zi devenind un salut suprem. La fel procedam și eu, iar acum, gândindu-mă la numărul de impulsuri deloc neglijabil ce încărcau cheltuielile de întreținere ale familiei, nu mă mustră deloc conștiința. Pe atunci, telefonul costa o nimica toată. Puteai vorbi mult (însă... nu multe, rețineți!), pe bani puțini. Mi-amintesc reacția lui Bordeianu vis-à-vis de ideea de a forma o trupă rock. La acea dată, Moni era un entuziast, ca și mine, dar tot ca și mine, el era un instrumentist mediocru. De altfel, în stagiul său ca chiratist în formația "Uranus", a excelat ca solist vocal, capabil însă a se acompania corect. Mi-amintesc de tenacitatea sa în a afla armoniile piesei "Travelin'Man" din repertoriul lui Ricky Nelson, americanul pentru care amândoi nutream sentimente de admirație. Cum engleza era prohibită la vremea aceea, fiind - nu-i așa? - o "limbă capitalistă" (în școli se preda rusa), ne dădeau de furcă și textele lui Neil Sedaka sau cele ale formației "Byrds", dar nu le lăsam până nu le descifram. Pe atunci doar imaginea grupului putea surprinde. Faptul că eram dotați cu chitare electrice, tamburine, bass electrificat, mânuit "științific" de Bruno Weinschrott, elev la Liceul de Muzică, chitara lui Dorel Ioanovici, zis "Fuscher" (datorită unor "scăpări" ce se repetau enervându-l pe Gusti), oferea un "look" unic la vremea aceea. Evident, nu mizam doar pe impactul vizual, ci în interminabile repetiții, căutam să ne formăm un stil, să sudăm echipa, lucru la care aspiram cu toți.

O vreme, în formație a activat și chitaristul Mihai Muncioiu, ulterior membru în "Laser" și "Obsesiile globului portocaliu", grup fondat de Eus (Eustațiu Cornel), un alt personaj "ilustru" al urbei. Într-o zi - asta se întâmpla după ce cu toții am văzut filmul "Tinerii" cu Cliff Richard și "Shadows" - Moni a apărut la repetiții cu o chitară plată, de un roșu aprins, aidoma celor din dotarea băieților lui Hank Marvin. În tentativa de a recupera ce pierduserăm, fiind devansați de englezi, Moni adoptase un stil dinamic de mișcare scenică, văzut în fimul amintit. Cu prilejul unei vizionări, unui culturnic nu i-a scăpat această "atitudine decadentă", făcând observațiile de rigoare. A urmat un moment de derută după care, asumându-mi răspunderea și suportarea eventualelor consecințe, i-am spus lui Moni să-și vadă de treabă și să se miște, el conformându-se. Din fericire, nimeni n-a avut obiecții. Eram uneori solicitați la manifestări desfășurate în zone rurale, aici impactul cu noua muzică fiind ceva mai aparte, ca să nu zic delicat. Dacă la Șag, la rugă, unde predomină tineretul, ne-am simțit în largul nostru, oferind satisfacții asistenței, la Orțișoara, la un fel de bal al CAP-iștilor desfășurat o noapte întreagă la Cămin, am fost primiți cu ostilitate. Evident, localnicii așteptau un taraf și nu o trupă rock de care nu mai auziseră și care, oricum, nu cânta ce trebuia într-o astfel de petrecere. Ne-au scos din încurcătură doi suflători care au cântat o noapte întreagă învârtite și jocuri bănățene. Țin minte că suma de bani care am încasat-o, am dat-o celor doi care o și meritau.

După câtăva vreme, Moni s-a transferat la "Sfincții" lui Nicu Covaci, grup care se va metamorfoza apoi în "Phoenix". "Uranus"-ul se va destrăma, nu înainte de a beneficia de un afiș în trei culori, pe care ne vedeam tipărite numele sub titlul spectacolului "Pe strune și... cu glume", primul și ultimul prezentat de noi. Mi-amintesc cum i-am cunoscut pe Nicu și pe Kamo (Kamocsa Bela). Aflasem că la Liceul "Lenau", la o aruncătură de băț de locuința mea, se va desfășura o serbare pregătită de absolvenții liceului, cuprinzând momente muzicale și coregrafice deosebite. Pe scenă, la un moment dat, și-au făcut apariția doi băieți spilcuiți, în cămăși de un alb imaculat, ambii marcați de emoții firești. Nicu avea atârnată de gât o chitară rece și încerca un microfon fixat pe un stativ parcă prea jos coborât și care se încăpățâna să rămână acolo, în ciuda manevrelor sale de a-l ridica

un pic. În spatele lui Nicu se afla Kamo, așezat pe un scaun și având în față o baterie improvizată dintr-o tobă din acelea care se aflau în dotarea unităților de pionieri. Mi-aduc aminte că la început ei au acompaniat o frumoasă dansatoare blondă, căreia - am aflat mai târziu - Nicu îi făcea curte. După acest moment, care a încântat asistența, cei doi au prezentat două-trei piese dintre care reține "Lucky Lips" pe care Nicu a cântat-o în versiunea germană ("Rotte Lippen"), o preluare din repertoriul lui Cliff Richard. Nicu nici nu era elev la Lenau ci la "Arte plastice", dar venise să dea, cum se zice, o mână de ajutor. La puțină vreme de la momentul relatat, i-am cunoscut personal pe cei care alături de Moni, Spitzy Reininger, Claudiu Rotaru și Pilu Ștefanovici vor alcătui grupul "Sfincții", numit astfel după titlul popularului serial TV, avându-l în distribuție pe Roger Moore, și nu din considerente religioase, cum insinuau culturnicii semidocți de la Universitate.

Formația devenise foarte cunoscută în mediul studențesc, dar și în cel al liceenilor, prezenți de două ori pe săptămână la sala "Lola" din apropierea Abatorului municipal. Numele sălii "se trăgea" de la piesa grupului "The Kinks". Chiar dacă fosta popicărie a clubului "Constructorul" nu era locul ideal al concertelor rock și al reprizelor dansante, aici totul decurgea OK, chiar dacă n-aveai loc să arunci un ac din cauza numărului mare de tineri. Repertoriul începutului a fost unul format din "covers" după grupurile occidentale la modă: "Beatles", "Rolling Stones", "Kinks", "Byrds", "Easybeats". De fiecare dată se crea o atmosferă extraordinară, datorată, poate, dăruirii celor care nu peste multă vreme vor schimba fața prăfuită a divertismentului sonor din "scumpa noastră patrie socialistă".

Kamo Project

Prin 1981-1982, doi buni prieteni timișoreni cântau în duo pe la festivaluri de jazz de la Brașov, Costinești, Sibiu, București și Timișoara. Formula duo cu contrabas și chitară/voce, simțul umorului dezvoltat, un umor muzical de care cei doi se foloseau din plin îi făceau să apară ca un cuplu inedit.

Au trecut mai bine de 15 ani și o revoluție. Bela Kamocsa și Johnny Bota (despre ei e vorba) i-au cooptat în ***Bega Blues Band*** *și pe Mircea Bunea - chitară, Mirel Butoi - tobe și Veronica Luță (în viața reală de profesie medic legist) - vocal. Trupa este flexibilă din punctul de vedere al componenței.*

L-am întâlnit pe Bela Kamocsa - fondator în 1964, împreună cu Nicu Covaci, Florin Bordeianu și Pilu Stefanovici, al formației Phoenix - în holul "Hidrotim". Aici "funcționează" ca inginer la proiectare, dar profesia lui e, " cu sufletul", muzician. M-a întâmpinat zâmbitor într-un tricou lat Metheny și am început imediat.

- Cum sună, pentru urechea dumneavoastră, vara aceasta?

- Din 20 iulie voi merge împreună cu Johnny Bota pe litoral într-un local de jazz din Vama Veche. În luna august vom cânta la festivalul de la Gărâna - Brebu Nou. În rest, vom sta mai mult acasă, pentru că pregătim un nou CD, care, sperăm, va ieși la toamnă, iar în noiembrie voi fi directorul unui festival de jazz la Timișoara, **Gala Blues - Jazz Party.**

- Ce formații ați invitat la festival? Sau cine vine?

- Suntem în tratative avansate cu **Molnar Dixieland Band** din Ungaria, una dintre cele mai bune trupe de dixieland din Europa de Est, de asemenea am contactat o trupă de top-jazz din Belgrad. Din România, printre invitați se numără și Johnny Răducanu de la care am primit deja confirmarea participării.

- Să ne oprim o clipă la noul CD. Cum ar fi, comparativ cu Blues de Timișoara **de acum doi ani?**

- Pe viitorul CD vor predomina piesele proprii, iar textele vor fi în limba română, spre deosebire de **Blues de Timișoara** unde, în afară de piesa de titlu, totul se cântă în engleză. În rest, am rămas la același stil - blues, jazz - cu o improvizație vocală rap pe o piesă- totul prin filtru jazzistic, cu suport armonic și ritmic de jazz.

- În ce stadiu se află realizarea CD-ului?

- Toate piesele sunt concepute, iar când ne întoarcem în Timișoara vom începe și înregistrările.

Interviul s-a încheiat la fel de abrupt cum începuse. Domnul Bela Kamocsa, cu un zâmbet improvizat, jazzistic, mă întreabă din ochi: "Ei, mai e ceva?", iar eu îi răspund fără subtilitate, cu gura: "Asta e tot, vă mulțumesc!" Tricoul cu Pat Metheny dispare după ușa cu inscripția "atelier de proiectare" ca și cum ar dispărea de pe scenă în culise. Câteva clipe după ce a plecat, încă mai plutește pe coridor umorul discret pe care îl emană.

Fredonez **Fine Brown Frame.**

Petrică Verdeș

Căutarea limbii perfecte

Umberto Eco

Cartea lui Umberto Eco, ***La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea,*** *Editori Laterza, 1996, actualizează o temă, o utopie care nu a obsedat numai cultura europeană, ci a străbătut istoria tuturor culturilor: limba perfectă. Titlul acestui volum stabilește însă o primă limită - cultura europeană, și de aceea referirile la civilizațiile pre- și extra- europene sunt sporadice. Dar există și o a doua limită, cea cantitativă. Bogăția materialului legat de acest subiect îl determină pe autor să ia în discuție modelele cele mai importante ale unei limbi universale, și anume acelea care i-au părut exemplare, prin calități și defecte, după propria-i mărturisire. Sunt luate astfel în considerare numai modelele de limbi adevărate și proprii. Scriind despre limbile perfecte, Eco elaborează nu doar o lucrare de lingvistică sau semiotică, ci intră în zona istoriei ideilor, pentru că își propune să urmărească, prin "mostre", istoria unei utopii de-a lungul a două mii de ani. Fragmentul următor este selectat din capitolul "Înainte și după Europa".*

Rosso Fiorentino – Înger cântăreț (Galeriile Uffizi)

În diverse mitologii și teogonii apare un mit care explică multitudinea limbilor (Borst 1957-63, I, 1). Dar una e să știi că există mai multe limbi și cu totul altceva să găsești o limbă perfectă. Pentru a găsi o limbă perfectă trebuie să te gândești că propria-ți limbă nu e aceea. Să ne limităm, așa cum am hotărât, la Europa. Grecii din perioada clasică aveau cunoștință despre popoare care vorbeau limbi diferite de a lor și tocmai de aceea le denumeau **barbaroi**, adică oameni care bolboroseau ceva de neînțeles. Stoicii, în semiotica lor bine articulată, știau că, dacă în greacă un anumit sunet corespundea unei idei, ideea respectivă era cu siguranță prezentă și în mintea unui barbar, cu deosebirea că barbarul nu cunoștea raportul între sunetul grec și propria idee, deci, din punct de vedere lingvistic, exprimarea lui nu avea relevanță. Filosofii greci vedeau în limba greacă limba rațiunii și Aristotel își realiza categoriile pe baza categoriilor gramaticale din greacă. Acest lucru nu constituie o afirmare explicită a primordialității limbii grecești, ci, pur și simplu, identifică gândul cu propriul vehicul natural, întrucât Logos era și gândul și cuvântul. Despre limba barbarilor se știa puțin, așadar cu aceștia nu putea să existe comunicare, chiar dacă se admitea, de exemplu, că egiptenii au elaborat o învățătură proprie lor și foarte veche, cunoscută însă și ea prin traducerea greacă. O dată cu expansiunea civilizației grecești, greaca dobândește un statut încă și mai semnificativ. Dacă într-o primă fază existau atâtea varietăți ale limbii pe câte erau textele (Meillet 1930, 100), în epoca ce a urmat cuceririlor lui Alexandru cel Mare se răspândește o greacă comună, greaca Koinè. Aceasta va fi nu doar limba în care vor fi scrise operele lui Polibiu, Strabo, Plutarh și Aristotel, ci și limba transmisă de școlile de gramatică, devenind treptat limba oficială din întreg spațiul mediteranean și Orientul cucerit de Alexandru și supraviețuind în timpul stăpânirii romane ca limbă de cultură.

Vorbită chiar de patricieni, de intelectualii romani și de cei interesați de comerț, transporturi și diplomație sau de discuțiile științifice și filosofice, greaca devine limba în care se transmit textele creștine (Evangheliile și traducerea Bibliei) și discuțiile teologice ale primilor părinți ai Bisericii. O civilizație dotată cu o limbă internațională nu suferă din cauza multitudinii limbilor. Și cultura greacă, prin dialogul **Cratilos** al lui Platon, și-a pus aceeași problemă lingvistică în fața căreia se găsește cititorul textului biblic: Nomoteta a ales cuvinte care denumesc lucruri în funcție de natura lor (physis), și aceasta este teza lui Cratilos, sau le-a atribuit lucrurilor nume prin lege ori convenție omenească (nomos), aceasta fiind teza lui Hermogene. Socrate se mișcă între aceste două teorii cu o aparentă ambiguitate, ca și când ar îmbrățișa-o când pe una, când pe cealaltă. În realitate însă, după ce tratează cu multă ironie fiecare dintre cele două poziții, hazardându-se în etimologii în care nici el (sau Platon) nu crede, Socrate își prezintă propria teză, potrivit căreia, în definitiv, cunoașterea nu depinde de raportarea noastră la nume, ci de raportarea la lucruri sau, mai bine, la idei. Se poate, de altfel, vedea cum și în cazul culturilor care nu au avut un **Cratilos**, orice discuție referitoare la natura unei limbi perfecte a urmat una dintre cele trei căi sugerate de textul lui Platon, care discută condițiile de perfecțiune ale unei limbi, fără să-și pună totuși problema unei limbi perfecte.

În timp ce greaca Koinè domină încă bazinul mediteranean, se impune latina care, ca limbă a imperiului, are rolul de limbă universală pentru toată Europa cucerită de legiunile romane. Latina va deveni și limba culturii creștine în imperiul occidental. Încă o dată o cultură care folosește o limbă vorbită de toți nu simte "scandalul" pluralității limbilor. Învățații vor vorbi și greaca. Cu barbarii se vorbea prin traducători, până când aceștia, cuceriți fiind, au început să învețe latina. Totuși, îndoiala în ce privește faptul că numai în latină sau greacă se poate exprima totalitatea armonioasă a experienței începe să prindă consistență în secolul al II-lea p.Chr., când în lumea greco-romană se răspândesc revelații stranii atribuite magilor persani, unei divinități egiptene (Theuth sau Thoth Hermes), oracolelor din Chaldeea, chiar și tradiției pitagoreice sau orfice născute pe pământ grecesc și mult timp ocultate de puternica tradiție rațională.

În prezent însă se manifestă o tendință de saturație față de moștenirea raționalismului clasic. Se află, de asemenea, în criză religiile tradiționale. Religia imperiului era pur formală, expresie a supunerii, fiecare popor conservându-și propriii zei care erau acceptați de panteonul roman, fără să se țină seamă de contradicții, sinonimie sau omonimie. Pentru a defini această toleranță nivelatoare față de orice religie (ca, de altfel, față de orice filozofie sau știință) există un termen: sincretism... Se manifestă așadar în cazul spiritelor mai sensibile un fel de religiozitate difuză care trimite la un suflet universal al lumii. Acesta există atât în astre, cât și în lucrurile terestre și din el face parte și sufletul nostru individual. Cum în problemele filozofice cele mai importante, înțelepții nu puteau oferi nici un adevăr susținut de rațiune, nu rămânea decât să caute o revelație dincolo de rațiune. În această atmosferă se naște pitagoreismul. Încă de la început, doctrina lui Pitagora se referea la o cunoaștere mistică, iar pitagoreicii practicau ritualuri inițiatice. Chiar și cunoașterea legilor matematice și muzicale apărea ca un rod al unei revelații a egiptenilor - în epoca la care ne referim cultura egipteană, învinsă de cea greacă și latină, devine tot mai mult o "hieroglifică" neinteligibilă și enigmatică. Nu există nimic mai interesant decât o învățătură secretă: se știe că există, dar nu este cunoscută și, deci, se presupune a fi foarte profundă. Dacă există, dar nu este cunoscută, necunoscută trebuie să fie și limba în care este exprimată această învățătură. Așa cum arată în secolul al II-lea Diogene Laertios (**Viețile filozofilor**, I): "unii spun că filozofia a început cu barbarii: au existat, într-adevăr, magii la persani, caldeeni, babilonieni și asirieni, gimnosofiștii din India, druizii la celți". Dacă grecii din perioada clasică îi identificau pe barbari cu cei care nu știau nici să articuleze un cuvânt, astăzi tocmai presupusa bolboroseală a străinului este considerată limbă sacră, plină de promisiuni și de revelații tacite (cf. Testugière 1944-54, I).

Am redat sumar această atmosferă culturală, pentru că ea va avea, chiar și după atâta vreme, o influență fundamentală pentru existența noastră. Nimeni în epoca antică, nu căuta să creeze o limbă perfectă, dar aspira la ea. Vom vedea cum aceste sugestii vor înflori după mai mult de douăsprezece secole în cultura Umanismului și a Renașterii, reprezentând un pion central al istoriei pe care încercăm s-o reconstituim. Mai târziu, creștinismul a devenit religie de stat, un creștinism care a vorbit greaca în patristica orientală și vorbește în Occident latina sau, mai bine zis, numai latina. Dacă sfântul Ieronim traducea în secolul al IV-lea **Vechiul Testament** din ebraică, după aceea cunoașterea acestei limbi s-a diminuat din ce în ce mai mult, ca și în cazul limbii grecești. Este de ajuns să ne gândim că Sfântul Augustin, om de foarte vastă cultură și cel mai mare reprezentant al gândirii creștine în chiar momentul destrămării imperiului, prezintă un caz lingvistic paradoxal (cf. Marrou 1958). Gândirea creștină se bazează pe un **Vechi Testament** scris în ebraică și un **Nou Testament** scris în cea mai mare parte în greacă, dar Sfântul Augustin nu cunoștea ebraica și avea vagi cunoștințe de greacă. Problema lui, ca și comentator al Scripturii, era să înțeleagă ce voia să spună cu adevărat textul divin, deși avea acces numai la traduceri latine. Ideea că s-ar putea recurge la textul ebraic îi trece vag prin minte, dar o respinge imediat pentru că nu are încredere în evreii care, după el, ar fi putut altera izvoarele pentru a șterge referirile la Cristos Mântuitorul. Sfântul Augustin are în vedere doar compararea diferitelor traduceri, pentru a găsi varianta cea mai credibilă (și astfel devine părintele hermeneuticii, nu al filologiei). Pentru el, ca în general în tradiția patristică, înainte de amestecul limbilor, ebraica a fost cu siguranță limba primordială a umanității, iar după incidentul "confusio linguarum" aceasta a fost păstrată de poporul ales. Dar Augustin nu manifestă nevoia de a o regăsi. El se simte în largul său cu latina, de acum teologică și ecleziastică. După câteva secole, Isidor din Sevilla (**Etymologiarum** IX, 1) afirmă cu certitudine că limbile sacre sunt trei la număr, ebraica, greaca și latina, pentru că trilingvă era și inscripția de deasupra crucii. Însă în ce limbă a vorbit Domnul atunci când a spus ‹Fiat lux› este greu de știut.

Între căderea Imperiului roman și sfârșitul Evului mediu timpuriu nu există Europa, ci doar presentimentul ei. Încet-încet se formează noi limbi și, spre sfârșitul secolului al V-lea, oamenii nu mai vorbesc latina, ci galo-romanica, italo-romanica, hispano-romanica sau balcano-romanica. Intelectualii continuă să scrie o latină care se degradează din ce în ce mai mult, în vreme ce în jurul lor se vorbesc graiuri locale, în care se amestecă urme ale limbilor anterioare civilizației romane și rădăcini noi introduse de barbari.

Iată cum, încă înainte de apariția primelor documente scrise în limbile romanice sau germanice, găsim, în secolul al VII-lea, o primă configurare a temei noastre. Este vorba despre o tentativă a gramaticienilor irlandezi de a defini avantajele vulgarei gaelice față de gramatica latină. Într-o operă intitulată **Auraceipt na n-Eces (Perceptele poeților)**, se pornește de la structura compozițională a Turnului Babel: "Unii afirmă că în turn erau exclusiv nouă materiale - argilă și apă, lână și sânge, lemn și var, smoală, in și bitum (...) adică nume, pronume, verb, adverb, participiu, conjuncție, prepoziție, interjecții". Lăsând la o parte viziunea eronată despre cele nouă părți ale turnului și cele opt părți ale unui discurs, se evidențiază faptul că structura limbii este comparată cu construcția turnului. Și aceasta întrucât se consideră că limba gaelică constituie primul și unicul exemplu de depășire a amestecului limbilor. Cei 72 de înțelepți ai școlii lui Fenius creează prima limbă codificată de după episodul "Babel" și textul canonic al **perceptelor** descrie "acțiunea de creare a limbii (...) ca o operație de "incizie" realizată cu celelalte limbi pe care cei 72 de discipoli le-au învățat după Babel (...) Așa au fost puse bazele acestui idiom, așa încât ceea ce era mai bun în fiecare limbă, mai valoros și mai frumos a fost preluat din irlandeză (...), iar elementelor care nu aveau o denumire în celelalte limbi le-au fost găsite nume în irlandeză" (Poli 1989: 187-89). Această limbă primitivă și, deci, supranaturală, păstrează urme ale izomorfismului cu ordinea naturală a creației și stabilește un fel de legătură imagistică între genul gramatical și referent, atunci când a fost respectată ordinea justă a elementelor.

Cum acest document despre drepturile și calitățile unei limbi superioare celor multe existente a apărut numai în mileniul nostru? O examinare a istoriei iconografice ne întărește surpriza. Nu se cunosc reprezentări ale Turnului Babel până la **Biblia Cotton** (sec. al V-lea sau al VI-lea), căreia îi urmează un manuscris probabil de la sfârșitul secolului al X-lea, apoi un relief în domul din Salerno, din secolului al XI-lea. După aceea vom găsi o afluență de reprezentări ale turnului (Minkowski, 1983), pe seama cărora se va face o lungă speculație teoretică, așa încât episodul "Babel" va fi privit nu numai ca un exemplu de act de trufie pedepsit de justiția divină, ci ca un început de rană istorică (sau metaistorică) ce, într-un anume fel, trebuia să fie vindecată. În aceste secole considerate obscure se asistă aproape la o reeditare a catastrofei Turnului Babel: ignorați de cultura oficială, barbarii hirsuți, țăranii, meșteșugarii, "europenii" analfabeți încep să vorbească o multitudine de noi vulgare, despre care amintita cultură oficială pare să nu aibă cunoștință.

De fapt se nasc limbile pe care le vorbim astăzi, și ale căror prime documente cunoscute vor apărea, din păcate, mai târziu - **Serments de Strasbourg** (842) sau **Carta Capuana** (960). În fața textului "Sao ko kelle terre, per kelle fini ke ki contene, trenta anni le possette parte Sancti benedicti" sau a lui "Pro Deo amur et pro Christian poblo et nostro commun salvament", cultura europeană meditează la "confusio linguarum". Înainte de această mditație nu exista cultura europeană și, deci, nu exista încă Europa. Ce este Europa? Un continent greu de distins de Asia, care exista înainte ca oamenii să-i dea acest nume. Pentru a putea vorbi despre Europa în sensul pe care-l atribuie lumea modernă trebuie să așteptăm destrămarea Imperiului Roman și nașterea regatelor romano-barbare. Și poate nici atunci, nici o dată cu imperiul carolingian. Unde să găsim o dată acceptabilă pentru a stabili începutul istoriei europene? Dacă marile evenimente politice și militare nu sunt de ajuns, atunci intervin faptele de limbă. Față de copleșitoarea unitate a Imperiului Roman (care cuprindea și Asia și Africa), Europa se prezintă mai întâi ca un Babel de limbi noi și numai după aceea ca un mozaic de națiuni.

Europa începe cu nașterea vulgarelor sale, iar prin reacția alarmată la "erupția" acestora începe cultura critică a Europei, care se confruntă cu drama fragmentării limbilor și meditează asupra propriului ei destin de civilizație plurilingvă. Suferind, încercăm să găsim un remediu: vrem înapoi, căutând să descoperim limba pe care a vorbit-o Adam, vrem și înainte, tinzând să construim o limbă a rațiunii care să aibă perfecțiunea pierdută a limbii lui Adam.

Prezentare și traducere
Afrodita Carmen Cionchin

Adio, Corto Maltese!

Mircea Mihăieș

Dacă nu ești marinar, dacă nu te cheamă Corto Maltese, nu poți ajunge la Veneția decât dinspre uscat. Străbați, cu trenul sau, ca noi, cu mașina, cei câțiva kilometri ce despart *insula* venețiană de uscat, de cizma italică și ajungi în Piazzale Roma. Denumirea e pompoasă - de fapt, un rond, un sens giratoriu nu mai larg decât într-un orășel de provincie. Nu vezi mare lucru, clădirile sunt înghesuite una într-alta și abia după ce ai urcat în *vaporetto*, îndreptându-te spre Ca'd'Oro, miracolul începe să-și desfășoare coada de păun. E întuneric, apa sclipește misterioasă și neagră, vibrând sub aburul lumilor secrete, care își au aici, fără îndoială, unul dintre centre.

Hugo Pratt: "A fi mason, înseamnă a fi trist".

Revăd începutul capodoperei lui Visconti, Moartea la Veneția". Drumul spre Lido, rumul spre moarte. Muzica superbă a lui Iahler, comentariu funebru și deschidere spre lume a senzațiilor ce determină, ele, destinul, ansformându-l pe conformistul, ultracorectul, oicarul Gustav von Aschenbach, într-un strument al perversiunii universale. Veneția ıtredă, Veneția perversă. Veneția din *Favola* i Hugo Pratt: "În povestea asta intră mai ulte lumi esoterice: lumea masoneriei, cea neoplatonicienilor, cea a Kabbalei. Pentru în Veneția se găsesc toate acestea, Veneția ın oraș esoteric".

Coborâm, așadar, la Ca'd'Oro, încărcați bagaje și cărți. Mă scoate din minți frigiderul rtabil al Adrianei. Mai devreme, în Piazzale ma, era cât pe ce să fac o criză de nervi - că nu am și făcut-o. La întrebarea legitimă: i bine, și acum, încotro o luăm?", a ridicat cent din umeri: "Nu știu. Eu am știut drumul ă aici". Ne scoate din încurcătură dl F., la Centrul cultural, care ne iese în întâm- are cu un cărucior. Umor sudic, ca-n Marin da, pe care la ora asta, cocârjat de frigiderul tabil, nu-l prizez deloc.

Împart cu Bazil "camera Iorga". Cea mai tă încăpere în care am dormit vreodată. re cât o sală de sport. Paturile cazone, de , contrastează, cum să spun, comic, cu aporele pentru Daniel" al lui Bernea, și dreptul deșuchiat cu bustul lui Ștefan Mare, plasat strategic într-unul din colțuri. os, un superb mozaic, tavanul - o minune tectonică. Aproape previzibil, cineva a berit o parte din podea cu inevitabilul "per- " de Cisnădie. Încă o contribuție româ- că la concertul valorilor universale. Palatul er - aparținând vestitei familii ce a construit iașa clădire din Piața San Marco - dă, la , spre unul din canalele labirintice ale ției, iar la răsărit, într-o piațetă în mijlocul ia tronează statuia poetului și "federalis- " Paolo Sarpi. Profesorul B. ne spune murit asasinat, înjunghiat pe podul pe dacă mă aplec pe geam, îl pot vedea probleme.

Deschid geamul și chiar mă aplec pe pervazul gros de aproape un metru. eea ce disting e un grup de italieni mati- ce-și trec unul-altuia o sticlă de vin. Vor- tare, la concurență cu pescărușii care ăne asurzitor. Îi urmăresc îndelung, curios escopăr pe *venețian*, pe locuitorul acestui is putred. Oameni normali, identici ama- r de barbut și table pe care-i am, zilnic, eam acasă. Într-un târziu, cel care a băut a picătură de vin aruncă sticla într-un gunoi ("ai mei" ar fi abandonat-o dispre- pe treptele clădirii!). Dar țigara o zvârle, sturi experte, în canal! Ninge cu mucuri ări în lagună.

ugo Pratt: "Zăpada la Veneția. Ea crea în casă o intimitate și mai mare. Îmi minte de întâlnirile de Crăciun, de tinerii care veneau în vizită la nenumăratele fete din clanul Genero. Sărbătorile, evreiești sau catolice, erau un pretext pentru vizite. Cel mai frumos pom de Crăciun pe care mi-a fost dat să-l văd se afla într-o casă locuită de evrei: ei sărbătoreau, probabil, *Hannukah* în intimitate și Crăciunul în rând cu toată lumea. Familia Bora-Levi, proprietarii imobilului, îmi făceau, de sărbători, cadouri. Când a murit domnul Bora-Levi, a avut loc o ceremonie frumoasă și stranie. Au sosit rude din Germania, din Suedia, din America. Pentru a-și lua rămas bun de la dispărut, trebuia întrunită *miniane*, adică cel puțin zece bărbați. Treptele casei erau decorate cu palmieri, cu flori și acoperite de un covor nesfârșit, iar eu am descoperit imensul lor apartament, larg deschis, scăldându-se într-o lumină diferită, într-un parfum diferit. I-am văzut și pe bărbați, care vorbeau și se rugau în același timp. Urcând scara, mi s-a părut că descopăr o altă lume, chiar dacă ea nu-mi era cu totul străină: ai mei nu erau practicanți, dar candelabrul cu șapte brațe, *menora*, se afla la noi acasă la loc de cinste; mi se părea secret și magic".

Vechiul ghetto nu mai reprezintă decât încrucișarea câtorva străzi. Dacă n-am fi fost preveniți, probabil că nu ne-am fi dat seama că, străbătând un *sotoportego*, cu nimic deosebit de celelalte zeci sau sute ale orașului, plonjăm într-o cu totul altă lume. O tablă de marmură neagră conține, încrustate, numele evreilor căzuți victime nebuniei fasciste. Clădirile, întru totul asemănătoare celorlalte, vorbesc și ele despre unitate stilistică uluitoare a Veneției. Parcă întregul oraș ar fi fost construit într-o singură după-amiază de un arhitect dement și vizionar.

Hugo Pratt: "La început, între evrei și fasciști n-a existat nici o problemă: înainte de orice, erau cu toții venețieni. Antisemitismul s-a accentuat o dată cu venirea la putere în Germania a lui Hitler. Mussolini al anilor douăzeci nu era antisemit, iar armata italiană din Etiopia număra de altfel și ofițeri evrei. Italia a avut, până în 1938, și fasciști evrei, dată la care li s-a dat statutul de străini. Situația evreilor în Italia a început să se degradeze la începutul anilor treizeci. Trebuie să fi avut șapte ani - era deci spre 1934 - când fasciștii au venit să-l ciomăgească pe unul dintre băieții vecinei noastre, pentru că tânărul evreu îi făcea curte frumoasei amante a unuia din membrii grupului. Unchiul meu Bruno, care mai întâi a vrut să-i sară în ajutor, a lăsat să-i scape printre dinți: ‹La urma urmelor, nu e decât un evreu!›. Bunica mea, care păstrase în familie anumite tradiții ebraice, i-a răspuns: ‹Și tu ești evreu!›. Dar unchiul meu nu voia cu nici un chip să i se vorbească de origini. Maran, adică evreu trecut la catolicism, era de părere că tot ceea ce avea legătură cu iudaismul erau baliverne. Madam Bora-Levi a discutat cu bunica mea despre aceste incident, iar apoi a avut cu bunicul o explicație violentă. Pe moment, semnificația tututor acelor lucruri mi-a scăpat, dar mai apoi am înțeles că exista o problemă".

Pozele de rigoare în Piața San Marco, ocol grăbit al Basilicii. Palatul Dogilor e în reparație, însă arhitecții au avut ideea uluitoare, între cel mai odios kitsch și sublimul gratuit, de a acoperi partea aflată sub șantier cu o imensă reproducere a formei finite a fragmentului de căldire la care tocmai se lucra. Același lucru la Turnul cu ceas, drapat în albastru, sub privirile fioroase ale leului de piatră înaripat. Dl Gyurcsik ar vedea aici o perfectă metaforă: triumful postmodernismului asupra realității istorice. Că la doi pași, pe cealaltă latură a pieței, o trupă de jazz cântă vivace, sub soarele torid, *What a Wonderful World*, pentru turiștii ce țin neapărat să soarbă un filtru la celebrul *Florian*, intră deja în firea lucrurilor. Un copil de trei-patru ani, un norvegian blond, cu nuanțe *albino*, acoperit de sus și până jos cu porumbei, împarte, cu gesturi greoaie, grăunțe. Un mic zeu nordic al abundenței. Sălbaticii arieni de ieri, placizii turiști de azi.

Hugo Pratt: "Fascismul era doctrina oficială, iar familia mea era fascistă într-un mod naiv. Tatăl meu, mai ales, era întru totul sincer și onest. Participase la ‹marșul asupra Romei›, organizat de Mussolini în 1922. Cum își pierduse părintele la o vârstă fragedă, confreria fascistă constituia pentru el o nouă familie. Fără îndoială, acesta a fost motivul pentru care s-a însurat foarte de tânăr: avea nouăsprezece ani, iar mama douăzeci și unu. Singura persoană din familie care contesta fascismul era unchiul Ruggero, zis Lello. Era matelot în marina comercială. Călătorise mult, era la curent cu tot ce se petrecea, cu tot ce se zicea în egală măsură în Rusia și în America, și nu putea, prin urmare, rămâne blocat într-un punct de vedere naționalist. Ca numeroși alți marinari, devenise mai mult sau mai puțin un anarhist, motiv pentru care era considerat în familie un marginal. Corto Maltese, personajul meu, s-ar putea să-i datoreze câte ceva! Bunicul îl trimitea să mănânce la bucătărie. Lello și-a luat revanșa la sfârșitul războiului, în 1945. Când bunicul voia să vină la masă, Lello îi spunea: ‹Fasciștii mănâncă în bucătărie!›".

Filmul din prima etapă venețiană s-a voalat, așa că iată-ne, pe-o căldură sufocantă, în marș forțat spre Arsenal, decișI să refacem ceea ce nu mai poate, de fapt, fi refăcut: magia primei zile la Veneția. Parcă pe aici a trecut și vaporul ce-l purta pe punte, livid, posac, dizgrațios-somnoros, pe Gustav von Aschenbach. Aici descoperă Corto Maltese, pe trupul de piatră al unuia din leii uriași, ce păzesc intrarea în Arsenal, enigmaticele rânduri runice. Vreau să mă conving că nu e o contrafacere a lui Hugo Pratt (așa cum mi s-a părut, în albumul *Favola di Venezia*, tabela indicatoare a unei străzi: *Corte del Maltese o de Bocca Dorada*). Leii au fost aduși din Grecia și, cu degete tremurânde, urmăresc canalele subțiri săpate în piatră de dalta fină a cine știe cărui meșter, straniu transmițător al unui mesaj ocult.

Hugo Pratt: "Am crescut într-un gineceu. Tinerele mele mătuși erau frumoase și impudice și, fără îndoială, privindu-le, am cunoscut primele emoții erotico-sentimentale. Fascismul, cu mișcările sale de tineret, mi-a oferit prilejul să ies din cercul familial. Amestecul era încurajat și, într-o zi, nu știu cu ce prilej, o fetiță italiancă m-a invitat să-mi petrec ziua la ea. Cred că s-a produs atunci ceva de genul inițierii sexuale. Avea zece sau unsprezece ani și exercita asupra mea o mare influență. Purtam uniformă, fetele bluză albă și fustă neagră, iar băieții cămașă neagră și pantaloni verzi-grizulii. Bineînțeles, aveam insigne, pe care le afișam cu mândrie.

Până la urmă, fascismul s-a dovedit o catastrofă, dar la zece ani aș fi fost extrem de mirat dacă cineva l-ar fi denunțat. Familia mea nu avea o viziune politică pe termen lung. Când se vorbea de Gabriele d' Annunzio - era un prieten al bunicului meu -nu erau analizate luările lui de poziție fasciste sau cărțile sale, ci gustul lui pentru scatologic, care bunicii mele îi făcea greață: eram departe de politică. În copilăria mea, oricât ar părea de ciudat, nu era limpede că fascismul e o mișcare de extremă dreaptă. Fascismul conținea voința de a schimba societatea, în timp ce mentalitatea burgheză avea oroare de schimbare. Regimul crea obligativitatea învățământului, permițându-le copiilor de zece ani să nu mai muncească la fabricarea pucioasei, organiza mari șantiere în Sicilia și în mlaștinile pontine: hectare și hectare de pământ au fost smulse astfel mlaștinilor. Mussolini pornise din socialism - tatăl său îl botezase Benito în onoarea eroului progresist mexican Benito Juárez. Poemele bunicului meu, fondatorul fascismului venețian, au, de altfel, inflexiuni socialiste".

Buchisesc cu greu, într-o limbă pe cât de transparentă, pe atât de înșelătoare, în albumul de la "Lizard" Edizioni, cuvintele lui Corto Maltese: *"Venezia sarebbe la mia fine!"*. Apoi, din colecția prețioasă de "Pif"-uri: *"Venise sera ma fin"*. Da. "Veneția va fi sfârșitul meu". Sau măcar al acestui vis.

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România
Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți
Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.
Colectivul tehnic: Florin Ferchiu (paginare, prezentare grafică), Marinela Pantiru, Rodica Tompa, Erika Mihaiciuc, Margareta Belovai, Elena Fericean, Cristina Alexandrescu, Rodica Grabovschi (culegere texte).
REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ
SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT, S.C. LOCUINȚE CON-PROIECT.

O bunică venețiană

Hugo Pratt

Aveam patru sau cinci ani, poate chiar șase, pe vremea când bunica mă ruga s-o însoțesc până în Ghetoul Vechi din Veneția, ca să o vizităm pe una din prietenele ei, doamna Bora-Levi, care locuia într-o casă bătrână. Urcam pe o scară exterioară din lemn, numită "scara nebună", "scara șobolanilor" sau "scara turcească". Doamna Levi îmi dădea o bomboană, o ceașcă de ciocolată groasă, fierbinte și doi biscuiți fără sare, absolut nesuferiți. Apoi, ca întotdeauna, se așezau amândouă și jucau cărți, surâzătoare, murmurând niște fraze ciudate pe care nu le puteam înțelege.

Nu îmi rămânea altceva mai bun de făcut decât să trec minuțios în revistă fiecare din sutele de medalioane atârnate pe un perete căptușit cu pluș roșu închis, care mă priveau din spatele ovalului lor de sticlă. Spun că mă priveau, deoarece medalioanele acelea închideau sute de chipuri vechi ale unor domni gravi, în uniforme habsburgice sau portrete de rabini cu perciuni negri și pălării cu boruri largi. Toți păreau că mă țintuiesc, fără cea mai mică urmă de discreție, cu privirile lor insistente.

Puțin stânjenit, mergeam atunci la fereastra din bucătărie și mă uitam în jos, înspre o mică piață împânzită de ierburi, cu o fântână ale cărei ghizduri erau năpădite de iederă. Purta numele de "Curtea Secretă" zisă și "a Arcanei". Ca să poți intra acolo trebuia să deschizi șapte porți, fiecare dintre ele având încrustat numele unui shed, demon al spitei Shedimilor, născută de Adam în clipa dezlipirii de Eva, după păcat. Fiecare din porțile acelea se deschidea dacă rosteai un cuvânt magic, chiar numele demonului. Încă îmi mai aduc aminte de numele acelea îngrozitoare: Sam Ha, Mawet, Ashmodai, Shibbetta, Ruah, Kardeyakos, Na'Amah.

Într-o bună zi, doamna Bora-Levi m-a luat de mână și m-a dus în Curtea Secretă, luminându-ne drumul cu o **menorah**, sfeșnicul cu șapte brațe. De fiecare dată când deschidea o poartă, sufla într-o lumânare. Curtea era plină de sculpturi și de inscripții: un rege înarmat cu arc și săgeți, străpungând o făptură cerească; un nou născut; o femeie gata de vânătoare, purtând și ea un arc cu săgeți; o vacă având în frunte un singur ochi; o stea în șase colțuri; un cerc trasat pe pământ, în mijlocul căruia dansa o fată goală; numele îngerilor căzuți, venin al lui Dumnezeu: Samael, Satael, Amabiel. Doamna Levi îmi vorbea despre toate astea și îmi răspundea ori de câte ori o întrebam ceva. Apoi deschidea o poartă în fundul curții și mă ducea printr-o stradă cu ierburi înalte, care dădea într-o altă mică piață miraculoasă. Aveam să o revăd peste ani, plină de flori, în cartierul evreiesc din Cordoba.

Îmi aduc aminte că în Curtea Secretă era o femeie foarte frumoasă, înconjurată întotdeauna de copii și de tineri care se jucau în jurul unui fluture uriaș făcut din cioburi de sticlă colorată. Era Aurelia, fluturele gnozei. Iar gnoza se înfățișa ea însăși ca un nesecat izvor de înțelepciune, dăruind fiecăruia - prin mii de reflexe colorate - ceea ce fiecare își dorește.

Cele două piațete, legate printr-o mică stradă ascunsă, numită "Pasajul îngust al Nostalgiei", alcătuiau acel centru fabulos unde se dezvăluiau două lumi secrete: una ieșită din înțelepciunile talmudice, iar cealaltă din filosofiile esoterice iudeo-greco-orientale. Întreg acest labirint de scări, străduțe, curți și mici piețe se numea "Seraiul Ideilor Frumoase" sau "Seraiul Evreilor". În acest loc minunat mă jucam cu copiii evrei care știau să povestească lucruri din vremuri străvechi, dar și să se cațere pe zidurile curților interzise. Fetele mai aveau în priviri niște surâsuri neliniștitoare pe care încercam să le înțeleg în umbra aurită a podurilor. Ei mi-au descoperit pentru prima oară abrasaxurile lui Basilide și simbolurile pitagoreice, șerpii în cornul lunii, pe Menander și Saturninos. Acolo am auzit întâi și-ntâi numele lui Simon Magul, Manes, Origene, Arie, Valentin, Iustin, Carpocrate, Epifanie, Tertulian, Augustin și atâția alții. În această lume fermecată mi s-a vorbit despre Cheile lui Solomon, despre smaragdul lui Satan, care, după tradiția hermetică, s-ar fi desprins din fruntea îngerului răului spre a deveni, printre oameni, simbolul "Științei blestemate".

După o oarecare vreme, bunica hotăra că ar fi cazul să ne întoarcem acasă (locuiam de cealaltă parte a orașului, la Bragora); atunci, când trebuia să mă despart de misterioșii mei prieteni, simțeam o adevărată durere fizică. Eram prea mic pentru ca părinții să mă lase să circul singur. De aceea trebuia să mai aștept o săptămână sau uneori chiar mai mult ca să mă întorc în ghetou. Pe drum, la întoarcere, treceam pe Rio della Sensa, pe la Madonna dell' Orto, unde, în zidurile străvechii "Fontego" a maurilor și sarazinilor, erau încastrate statuile celor trei frați arabi: El Rioba, Sandi și Afani. Când întrebam cine oare puteau fi aceste personaje îmbrăcate "à la grecque", bunica îmi răspundea că erau mauri, mameluci turci. Și mai ales mă făcea să înțeleg că astea nu erau întrebări de pus. Apoi se ducea să joace un număr la loto, după tradiția cabalei venețiene a loteriilor.

Întrebările acestea fără răspuns pe tema turcilor, sarazinilor și arabilor îmi ațâțau curiozitatea într-atât, încât începeam să cer explicații celorlalți numeroși membri ai familiei mele. Așa am aflat că cei din neamul Genero, dinspre partea mamei, veneau din Toledo, că erau de origine sefardo-maranâ convertiți la creștinism în urma sângeroaselor persecuții din Spania lui 1390. Genero erau înrudiți cu Toledano, Greggyos și Azim; aceștia din urmă, suflători de sticlă bizantini, se așezaseră la Murano.

În familia mea se vorbea deseori despre negustori sau spioni arabi veniți la Veneția să ia înapoi ceea ce piratii venețieni le furaseră. Poveștile astea erau chiar un subiect de conversație curentă la noi. Îmi aduc aminte că într-o zi unul din unchii mei m-a însoțit într-o piațetă ascunsă pe undeva aproape de San Marsial și mi-a arătat un liliac de marmoră verde într-o nișă de alabastru. Mi-a explicat că era simbolul unei secte de aventurieri sarazini, aliată cu Templierii și cu Cavalerii Teutoni. Timpul trecea. Începusem că merg singur în ghetou, drept care mă întâlneam tot mai des cu prietenii mei din cele două piațete. Eram deja de-al casei.

•

Apoi întâmplările m-au purtat în Africa. În Etiopia, la Addis Abeba, am întâlnit toată atmosfera venețiană în comunitatea greco-armeano-iudeo-egipteană. În biblioteci, la Debra Markos, Debra Ghiorghios, Debra Mariam, în cărțile și imaginile copte ale Reginei din Saba și Regelui Solomon, am descoperit că în viața oamenilor care vor să înțeleagă lumea există întotdeauna șapte porți secrete. Am văzut că formulele magice sunt întotdeauna în număr de șapte, că la fel e și cu diavolii, că marile cărți oculte seamănă mult și că îngerii căzuți sunt parcă mai puțini. În literatura coptă am găsit povești străvechi, unele cu adaosuri apocrife. Noii mei prieteni din Africa orientală, ceva mai în vârstă ca mine, îmi povesteau istorii minunate despre călătoriile lui Enoh în grădinile Edenului. Fetele aveau același surâs neliniștitor în priviri, ca și fetițele din ghetou, dar ochii lor de maiolică nu semănau deloc cu ochii venețieni.

A început războiul și am petrecut ceva timp în Dankalia și Ogaden, printre cămile și contrabandiști. Un conducător de caravane m-a învățat că, pentru a intra în Al-Jannah al-And, grădina Paradisului, trebuie să deschizi șapte porți în deșert, că, pentru asta, trebuie să cunoști numele celor șapte îngeri ai groazei din neamul Shaitanilor sau să te lași însoțit de un poet care are ascunsă sub limbă o cheie de aur. Apoi, un arab din Eritreea m-a învățat că Adriatica se numea Giun Al-Banadiquin, "Golful venețienilor" și că egiptenii numeau Veneția Al-Bunduqiyyah.

Când m-am întors în Italia războiul încă nu se sfârșise: casele din ghetou erau închise, iar evreii care fugiseră din ele se ascundeau în locuințele venețienilor. Noaptea, în șoaptă, se povesteau din nou vechi întâmplări arabo-spaniole, se vorbea despre orașul cabalistic Safed din Palestina, unde se afla mormântul lui Simon Ben Yohai, autorul presupus al Zoharului, "Cartea Splendorilor". Din nou, în zilele de sărbătoare, mâncam biscuiți fără sare, care nu-mi plăceau deloc.

Războiul s-a sfârșit. De atunci tot umblu prin lume, aiurea, în călătorii aproape fără țintă. Dar întotdeauna le închei revenind la Veneția. Mă plimb pe străzile înguste, trec canaluri, mă opresc pe poduri și îmi dau seama că de pe maluri au dispărut toți crabii care zăceau după-amiezele la soare. Nu mai sunt demult. Caut locurile care mă tulburau în copilărie și deseori nu le mai recunosc. "Scara nebună" nu mai există și nici doamna Bora-Levi nu mai locuiește acolo. Ferestrele casei sunt zidite, totul s-a schimbat. Nimeni nu poate răspunde întrebărilor mele. Doar tineri neștiutori sau bătrâni care nu vor să-și amintească nimic.

Într-o zi am descoperit numele bătrânei evreice care îmi dădea ceașca de ciocolată fierbinte gravat pe o placă de marmură, aproape de portalul de la intrarea vechii Scholе Española, alături de cele ale altor câtiva evrei deportați, care nu s-au mai întors acasă la sfârșitul războiului. Nu erau foarte mulți deoarece Veneția și-a ascuns evreii. I-a adăpostit în curțile sale secrete, în "Arcanele" sale. Curți de negăsit nici azi, în spatele zidurilor, ale căror numere se schimbă imediat ce privirea câte unui profan insistă prea mult asupra lor. Se văd doar numele micilor străzi aproape șterse, scrise în dreptunghiuri albe cu margini negre, îndoliate ca niște ferpar și pisicile tigrate ce par că îți cer să răspunzi unei ghicitori și îți spun cumva că totul e neschimbat acolo, ca odinioară. Trebuie doar să vrei să găsești ceea ce cauți. Sigur că poți ajunge până de cealaltă parte a lui Ponte Ebreo în bistrourile unde, cu vechi cărți arabe, se mai joacă Sarrasina, Mahomedana, Frumoasa Evreică. Jocuri din Orient și din Spania. Evreii marani și-au păstrat cărțile și cheile bătrânelor case spaniole, puse pe canatul porților venețiene. Un semn al diasporei pentru Inchiziția spaniolă. Și deasupra porții mele era o cheie spaniolă din Toledo: mi-o lăsase moștenire bunica, împreună cu fatalismul plin de ironie și cu un joc de cărți arabe, care sunt cu siguranță magice.

Pe Fondamenta care duce spre Madonna dell' Orto și spre San Marsilian există un palat cu o cruce teutonică, un trandafir și o cămilă de piatră. Pentru cei mai mulți, toate acestea nu înseamnă nimic, dar dacă ești din Veneția vei înțelege imediat că în spatele unui simbol teutonic se ascunde cu siguranță o enigmă; trandafirul încolăcit în jurul crucii va spori misterul. Iar cămila va sfârși prin a cuceri sufletul unui venețian adevărat, fascinându-l mereu de ciudățenie și de taină.

În românește
Adriana Babeți

Veneția – Ghetoul Vechi

Biblioteca „ASTRA"
— SIBIU —

4486

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 9 (1400) 15 SEPTEMBRIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

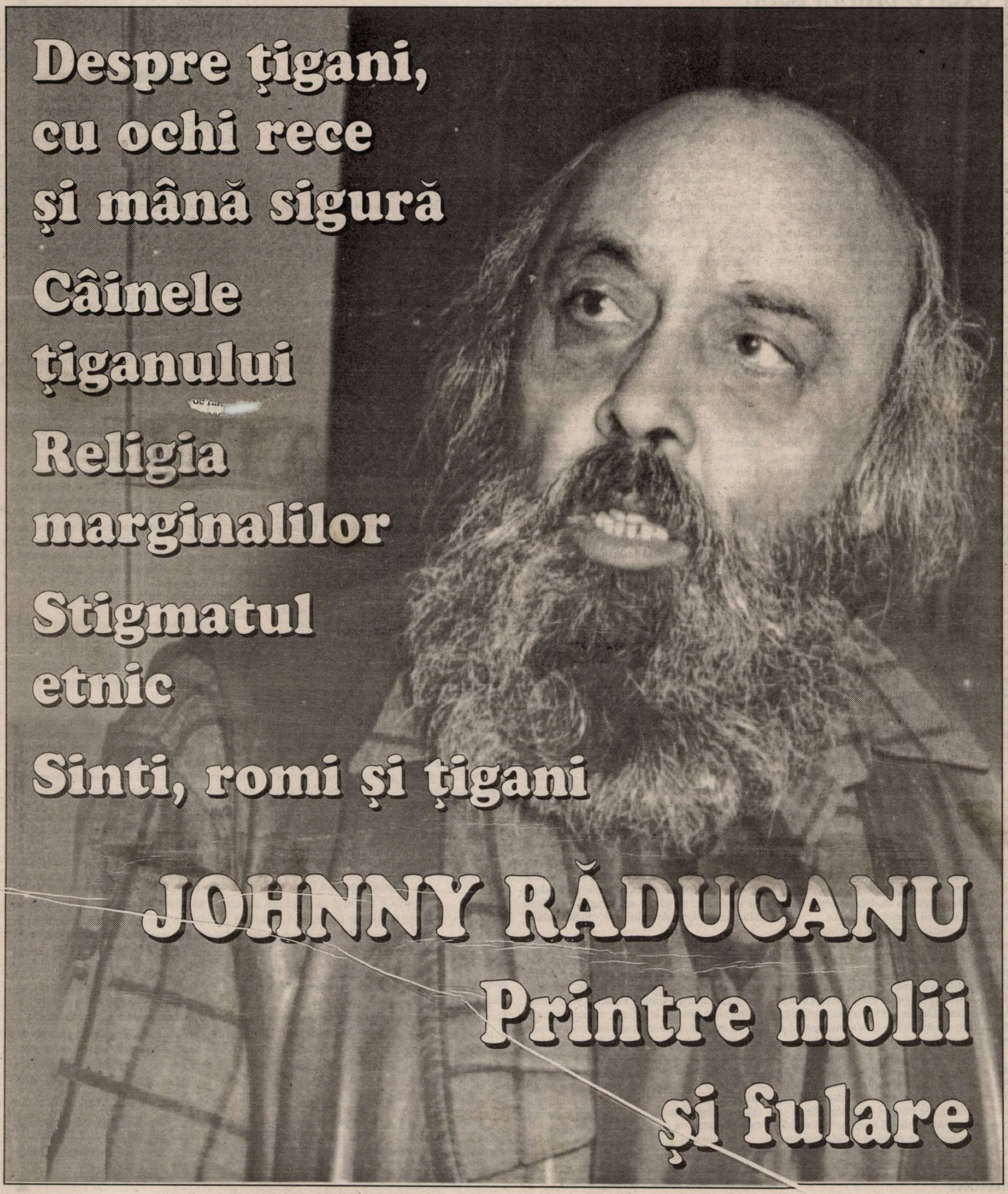

Despre țigani, cu ochi rece și mână sigură

Câinele țiganului

Religia marginalilor

Stigmatul etnic

Sinti, romi și țigani

JOHNNY RĂDUCANU

Printre molii și fulare

Voiculescu, Shakespeare și țiganii

Cornel Ungureanu

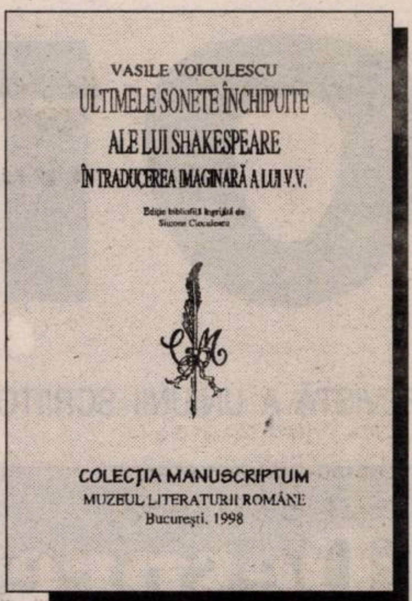

VASILE VOICULESCU
Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducerea imaginară a lui V.V.
Ediție bibliofilă îngrijită de Simona Cioculescu
Muzeul Literaturii Române, Colecția Manuscriptum, București, 1998

Întrebat de Z. Sângeorzan "Ce dialog ați purta la Rohia dacă ar trăi Voiculescu?, N. Steinhardt spune: "Aș căuta să precizez raporturile sale cu ortodoxia, care nu-s deloc simple și clare. V. Voiculescu nu a fost un adevărat ortodox. A fost un spiritualist, da, desigur, dar compozit, cu elemente indianiste, extrem-orientale, gnostice, mistice. Îl iubesc mult, îl apreciez nesovăitor, dar asupra ortodoxismului încă am nevoie de lămuriri. Asta aș discuta cu ei, cu acest remarcabil poet, povestitor, creștin neconformist și om de treabă".

E greu să treci peste aceste afirmații atât de decise, după cum e greu să treci peste lungile liste de poeți religioși români întocmite de Monahul de la Rohia: pe nici una nu apare numele lui V. Voiculescu. Deși pentru o seamă de autori, și ei de subliniată calificare, V. Voiculescu e cel mai important poet religios al românilor!

Polemicile în rândul doctrinarilor ortodocși sunt, de foarte multe ori, neobișnuite. În interiorul acestor polemici, Voiculescu afirmă păreri foarte limpezi. El e un combatant perpetuu, mereu ațâțat de resursele interioare ale unui suflet care face din rugăciune o formă de viață.

Ultimele sonete... se nasc și dintr-un asemenea război. Nichifor Crainic protestase energic împotriva lui Berdiaev care afirmase că, în lumea de azi, sfințenia este exprimată de genialitate. V. Voiculescu este de partea lui Berdiaev. Prietenul său era prea teolog pentru a înțelege acest adevăr pe care îl putea înțelege doar un om cu simțul literarului: un geniu poate realiza, astăzi, realitatea sfințeniei. Voiculescu apreciase **Cultul eroilor** al lui Carlyle (într-o perioadă era între cărțile lui de căpătâi). De ce nu - prelungind demonstrațiile lui Carlyle - i-am așeza pe Dante și Shakespeare între sfinții vremii noastre? Dante și Shakespeare (mai ales Shakespeare) ar putea fi purtătorii unui mesaj sacru. E greu ca un teolog - un adevărat teolog - să așeze numele lui Shakespeare între sfinții religiei sale. Și mai greu este să numească vreuna dintre cărțile sale ca aparținând sacrului.

V. Voiculescu va evoca anii copilăriei pornind de la Biblie. Ai săi citeau mereu cartea sfântă: își regăseau evlavia pornind de la lecturile zilnice. Copil, știa pe de rost istoriile din Vechiul Testament, care i se desfășurau aidoma în fața ochilor. **Cartea** devenea obiect sacru: din ea se nășteau toate. Cei din jurul nostru nu făceau altceva decât să repete istoriile trăite de Marile Personaje. Bucuria înscenărilor era legată de autoritatea modelului: copiii trăiau în numele acestui model copleșitor.

Marea aventură trăită în anii liceului împreună cu Ciprian și Urmuz, cea a întemeierii societății "Capul de rață" (sau "de rățoi"), pe urmă existența întru Eminescu nu fac altceva decât să deplaseze accentele: modelul - Marele Model - este prelungit de către tânărul autor. După volumul **Destin** (1933) ispita literarului văzut printr-un Model va fi determinantă. Literatura sa va fi, mai ales, a replicilor.

În cadrul acestui sistem de replici, el nu va fi mistic. Nu se va afirma prin "unirea cu Dumnezeu". El va rămâne un ins care năzuiește către atotputernicia Magului. Și dacă relațiile sale vizibile (cele pe care istoricul literar le consemnează cu orgoliu) îl leagă pe Voiculescu de cercurile teologice, există și "celelalte relații" care îl leagă de posibilii "magi". Mircea Eliade va fi sistematic chestionat despre India. După cum alții despre teosofie, masonerie ș.a.m.d.

Lumii de sus îi corespunde, în viziunea lui V. Voiculescu, **o lume de jos,** universului vizibil, palpabil, unul secret, ascuns. Dar și lumii prezente, o lume care e pe cale să se piardă. El, scriitorul, încearcă să oprească inevitabila pierdere. El ne descrie ultima încercare de a salva de la moarte personajele centrale ale acestei lumi.

Ultimele sonete..., Ultimul Berevoi, Sakuntala, Iubire magică, Zahei orbul, încheie cicluri lirice, etape de evoluție, momente înalte ale devenirii. Încearcă, pentru ultima dată, să exprime o regalitate. Deseori întors cu fața spre India (de aici dialogurile intense cu Mircea Eliade), V. Voiculescu încearcă a regăsi unitatea unui întins spațiu euro-asiat. Ca să-și câștige iubita, aristocratul Dionis, tânăr cu strălucite studii la Oxford, vrea să restaureze imensul regat al țiganilor. L-a descoperit pe voievodul Mihaly, ultimul rege; cum regele n-are urmași, s-ar vrea înfiat de către acesta. Lumea răsturnată a lui Voiculescu face posbilă și o asemenea relație: strălucitul oxfordian vrea să preia conducerea acestei ginte risipite și să-i dea strălucirea de odinioară. Cum aparține elitei europene, n-ar fi prea greu: el are relații la Liga Națiunilor, e respectat de o seamă dintre iluștrii Europei. Dacă e înfiat de Mihaly, dacă se va căsători cu frumoasa țigancă, marele regat al țiganilor va putea atinge strălucirea visată. "Nu-mi cerceta obârșia, ci ține-n seamă soiul:/Guști fructul, nu tulpina, chiar aur de-ar părea/Strămoșii-mi, după nume, au învârtit țepoiul./Eu mânuiesc azi pana, de mii de ori mai grea", sună catrenul inaugural al **Ultimelor sonete...** Personajul Noii Sakuntale (al Ultimei Sakuntale) nu este, prin naștere, rege: vrea să se altoiască pe un trunchi regal. Vrea, într-o actualitate coruptă, să reabiliteze un timp regal.

Un personaj important este, în ultima "traducere a Sakuntalei" (traducere imaginară, nu-i așa) țiganca prezicătoare, Kiva. Ea este prezicătoarea atipică, este "cititoarea în cărți" care crede că poate să scoată povestea din matca ei. Ca și **Ultimul Berevoi,** ea pare a-și fi pierdut puterile. Oricum, ea arată altfel: e diformă, e slută. Nu mai are statura impresionantă a Sibilelor din statui. E... intrată în regimul, cât de explicabil, al degradărilor. Nu-și mai amintește Legea gintei ei: se îndrăgostește de posibilul rege și vrea să-și trăiască iubirea prin intermediar: prin Rada. Ca o văduvă a Indiei, își va da foc: va păstra, măcar așa, amintirea Marelui personaj de odinioară, din **Sakuntala.**

"Satrele-ntr-un peș ședeau revărsate într-o curătură proaspătă, pe un tăpșan verde, cu câțiva brazi uriași crutați în picioare și sumedenie de trunchiuri tăiate, din care curgeau grămezi de rășină. Peste tot, vetre stinse, grămezi de cărbuni în cenușă, topoare stricate, unelte zvârlite, vase aruncate, hârburi și cioburi împrăștiate, zdrențe, mormane de oase și scârne la care rodeau câinii, lângă rufe și stambe, otrepe, zdrențe întinse pe iarbă, alături de covețile în care orăcăiau pruncii uitați acolo, mișcând din mâini și din picioare, ca niște cărăbuși negri, căzuți pe spate, în paza godacilor, care îi râmau ca pe niște copăi cu gunoi.

În ramătul acesta universal am străbătut încet, cu popasuri pe la anume corturi, tabăra și ne-am îndreptat spre capătul de sus al poienii. (...) Pe lavița de afară ne aștepta un bătrân înalt și impunător, cu plete și barba albă, sprâncenele stufoase, lăsate peste ochii mari, rotunzi, cu albușul enorm, cu ochii vii și însuflețiți, încrustați în chipul liniștit ca două vieți de sine stătătoare. Peste straiele de cânepă încinse cu brâu verde, și cioareci muntenești strânși pe pulpe, moșneagul purta o zeghe lungă de aba înflorită cu găietan roșu și în dreapta ținea toiagul cu cinci noduri al bulibășiei.

Era judele Stanciu, cârmuitorul liotei".

Cerul de sus se oglindește în cel de jos. În toată opera lui V. Voiculescu vom descoperi luminile mizerabile de acum (azi) care păstrează sigiliul regalității de odinioară. Judele Stanciu evocă o Imagine Regală, ca și Egon sau Amoașei, regii hoților de cai din **Alcyon, diavolul alb.** Hoții de cai comunică, se înțeleg: Egon, ca și Mihaly, e un personaj complementar al românului cu care urzește un proiect comun. Și mai puternice sunt imaginile Lumii subterane în **Zahei Orbul:** carte a interiorizării, romanul lui V. Voiculescu propune, cu mai multă energie, un final. La marginea Bucureștilor, **groapa** evocată și de Eugen Barbu cartografiază un spațiu al eșecului.

Dar **Ultimele sonete...** sunt pagini ale unei vitalități renăscute. Ca opere ale vieții care pulsează deopotrivă paradisiac și infernal, sonetele... numesc altă divinitate, altă religie, altă lume: o religie a literarului.

"**Ți-am bântuit viața, eu, bădăranul Will/**.../Dar tu ești veșnic soare... și-o clipă-mi poți ierta/Să fiu o biată gâză jucând în raza ta" e descrierea "eșecului" final. Sonetul al nouăzecilea - ultimul - numește neputința identificării cu Zeul suprem al scrisului, al Cărții, cu cel ce împlinește, în lumea de azi, sfințenia.

Într-un studiu des citat, V. Anania scrie că **Ultimele sonete...** nu pot fi citite în afara experienței pe care V. Voiculescu a trăit-o la Mănăstirea Antim, în epoca **Rugului aprins.** Era singurul inițiat în isihie: singurul care - spun prietenii lui - se ruga tot timpul.

De fapt, pentru poezia "rugului aprins" se pot detașa doi autori: V. Voiculescu și Sandu Tudor. Poet religios în sensul deplin al cuvântului este Sandu Tudor. **Imn acatist la "Rugul aprins"** scris de acesta este un text de referință și pentru opera lui V. Voiculescu. Nu acatist după toate tipicurile, acesta se impune printr-o forță poetică neobișnuită: "Cine este aceasta, ca zorile albă și curată?/E Împărăteasa rugăciunii, e Rugăciunea întrupată./Stăpâna Porfirogenetă și Doamnă a Dimineții/Logodnica Mângâietorului, Preschimbător al vieții./Spre Tine și noi alergăm arși, mistuiți de dor!/Fă-ne și pe noi părtași ai sfântului Munte Tabor./ /Și fă-te și nouă/Umbră și rouă/Tu, adumbrirea de dar./Să-și afle și firea noastră-nnoirea/Din plămada de Har.//Ca să-ți strigăm cu toată făptura/Dintr-o deplină închinăciune: /Bucură-te, Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!".

"Acest acatist - scrie Arhim. Roman Braga în prezentarea din **Lumină Lină** (vol. I, nr. 1, oct. 1989) - are o temă isihastă. Îl înțelege cu adevărat numai cel care se roagă. Altfel, metaforele și sensul par streine pentru omul de rând, așa cum pare, de altfel, întreagă viață a noastră în Dumnezeu. Cheia Acatistului este **Bucură-te, că în tine doar, ca niciodată, inima omului cu inima Domnului au bătut laolaltă".**

Sandu Tudor, jurnalist, polemist, om al campaniilor de presă în anii treizeci, om al subteranei literare, devine liderul unui grup spiritual. Devine poetul religios al unui timp al interdicțiilor. Își va duce până la capăt experiența spirituală, sfârșind în închisoarea de la Aiud în 1960. În 1999 - se vor împlini 100 de ani de la nașterea sa. A fost una dintre prezențele de o neobișnuită expresivitate ale scrisului românesc. Într-un fel, este scriitorul complementar al lui V. Voiculescu.

Voiculescu își scrie ultimul sonet Duminică-Luni 20-21 iulie 1958; peste trei zile este arestat. Ia decizia să nu mai scrie: **m-am retras înlăuntrul meu; ochii mei nu vor mai privi în afară.** Scrisul era o experiență a exteriorizării.

Muzeul Literaturii Române ne propune ediția bibliofilă a **Ultimelor sonete,** îngrijită de Simona Cioculescu. E un cadou mai degrabă... straniu: scrise cursiv, fără ștersături, paginile par transcrieri liniștite ale altora, care într-adevăr puteau evoca neobișnuita aventură pământească a scrisului și scriitorului.

Am mai citit...

Scurtă istorie a literaturii române de Dumitru Micu. De obicei, criticul român e înclinat să respingă sintezele, găsindu-le lacunare. În așteptarea unui dicționar mai bun, l-a huiduit pe Marian Popa, a protestat energic la Dicționarul lui Zaciu-Papahagi-Sasu. Dar instrumentele de lucru sunt necesare, și nu cred că literatura română din ultimii cincizeci de ani s-a bucurat de aportul unui istoric literar de hărnicia lui Dumitru Micu. Monografiile sale consacrate lui **G. Călinescu, Gândirii, Începutului de secol** se întind pe mii de pagini. Cu stagii lungi în bibliotecă, Dumitru Micu este posesorul unei informații întinse, corecte, aproape exhaustive. Cum fiecare istoric literar exprimă vocea unei generații, **Scurta istorie...** exprimă generația ieșită în literatură la sfârșitul deceniului al cincilea - începutul celui de al șaselea. Fidelă acelui timp al culturii române, fidelă deschiderilor marcate de deceniul al șaptelea, ea percepe cu mai mare greutate scriitorii anilor optzeci și momentul nouăzeci al culturii române. Dar istoricul încearcă a fi corect și față de aceștia. **Scurta istorie...** e un instrument de lucru necesar. Și un moment demn de subliniat al istoriografiei noastre.

Dumitru Micu, ***Scurtă istorie a literaturii române. I. De la începuturi la primul război mondial,*** *Ed. Iriana, București, 1994; II.* ***Perioada interbelică. Poezia contemporană.*** *Ed. Iriana, 1995; III.* ***Perioada contemporană. Proza.*** *Ed. Iriana, 1996. IV.* ***Perioada contemporană. Dramaturgia. Critică,*** *Ed. Iriana, 1998*

COPYRIGHT

Mica Țiganiadă

Șerban Foarță

Trec țigani pe drum,
Drumu-i plin de fum,
Fumu-i plin de scrum,
Foc ardea.
Vai, țigani, țigani,
Gypsies și gitani
Fără cer și ani
Trec pe drum.
Țigărie rai,
Rai care erai
Caravanserai,
Acadea.
Raiul meu beteag,
De pe alt meleag,
Cât îmi ești de drag -
Nu știu cum.
Trec țigani prin colb,
Colbul este orb,
Orbul e un corb,
Giacardea.
Cadea seara-n câmp,
Soarele-i scălâmb,
Cortul este strâmb,
Foc ardea.
Fac țiganii foc,
Focu-i la mijloc,
Fete cu ghioc
Și cu cărți de joc,
Vai, noroc, noroc,
Vino la soroc,
Vino să-ți ghicesc,
Cărțile vorbesc,
Și nu ne mințesc,
Giacardea.
Fată de caro,
Sub cer de indigo,
Să-ți spun încotro
Foc ardea.
Că mulți ani s-au scurs
De când el s-a dus
Cu un pui de urs
Pe un drum,
Cu belciug și lanț,
Fără nici un sfanț,
Spre un târg bizanț
Foc ardea.
Zaiafet acum,
Lăutari duium,
Numai tu nicicum,
Giacardea.
Noaptea de-ar veni
Pe pământul gri,
De ne-ar adormi
Orișicum.
O, dar azi, dar azi
Ceru-i de atlaz,
Soarele-n extaz.
Ei se duc la pas
Spre un alt popas,
Șatră de pripas,
Până nu-i mai vezi,
Până nu-i mai crezi
Și din ochi îi pierzi
Printre cețuri verzi,
Cețuri de livezi,
Vezi că nu-i mai vezi.
Giacardea, cardea,
Gialino, mura,
Gia mura, mura,
Ce mișto...

"Mare pehlivan!"

G.I. Tohăneanu

În limba română de astăzi, **pehlivan** este un epitet care, în vorbirea familiară, i se atribuie unui om șugubăț, șiret, șmecher, poznaș, cum se vede din următorul crâmpei sadovenian, identificabil în povestirea **Dascălul Irimia:** "Flăcăii noștri erau îndrăzneți și șmecheri, comedie mare. De multe ori dădeau în avanposturile turcești, se luau la harță, scăpau ca prin urechile acului și se întorceau aducând arme și prinși. Într-un rând pornii și eu în patrulă înaintată, cu sergentul Irimia, un uriaș cu capul mare, cu grumajii de taur, - și **un pehlivan fără pereche".** La același prozator cuvântul reapare în romanul **Demonul tinereții:** "De unde le scoate și le potrivește el așa? Acest om mărunțel e **mare pehlivan".** În ambele texte **pehlivan** comportă o conotație admirativă lesne sesizabilă, în parte și datorită atributelor însoțitoare: **mare, fără pereche.** Lucrul mi se pare firesc, deoarece "șugubeția" -, desfășurată în perimetrul, destul de cuprinzător, al bunului-simț - nu este lipsită de un anume farmec. Aceeași nuanță pizmaș-admirativă se străvede într-un fragment din Damian Stănoiu, **Călugări și ispite. Scene din viața mănăstirilor** (1928): **"Mare pehlivan!** gândi administratorul. Cum îl întorc și-l sucesc, tot nu pot scoate nimic de la el". Într-un roman al lui Cezar Petrescu, termenul în discuție dobândește valoare gramaticală de adjectiv: "Nu și-ar fi închipuit niciodată că avea să descopere în el (...) atâtea rezerve de **pehlivane tertipuri,** de cinisme și sfruntări". Grupul lexico-sintactic **pehlivane tertipuri** merită o atenție specială, căci ambii termeni sunt "turcisme". **Tertip** (aici: "truc", "vicleșug") a devenit productiv în limbajul poetic românesc datorită derivatului **tertipar,** neînregistrat în Dicționarul academic, măcar că a fost izvodit, probabil, de Tudor Arghezi: "Ai văzut cum Dumnezeu ne păcălește,/De ne trec lucrurile printre deștе?/Ce șiret!/ Ce calic! Ce **tertipar!**/Pune un lucru tot într-alt tipar" **(Ai văzut?).**

Împrumutat, prin secolul al XVII-lea, din limba turcă, **pehlivan** e cunoscut mai ales în Muntenia și Moldova, unde dezvoltă o evoluție semantică notabilă. Într-adevăr, sensul cel mai vechi al cuvântului este destul de îngrădit, legat de lumea spectacolelor populare, prin circuri și bâlciuri. El denumește, la cronicarii munteni, un personaj comic - jongler, saltimbanc, scamator etc. - aflându-se în relație de sinonimie parțială cu **măscărici.** În universul personajelor shakespeariene, **pehlivanul** are unele asemănări, destul de vagi, cu **bufonul.** Instructiv între toate mi se pare fragmentul următor, desprins din **Istoriile domnilor Țării Românești** de Radu Popescu: "Întru aceste vremi, Radul-Vodă, având un cocon anume Ștefan, și Duca-Vodă den Moldova având o cocoană anume Catrina, s-au ajuns în cuvinte și au logodit pă coconi. La care logodnă, au fost aicea în țară cu mare veselie, au făcut multe ospețe și jocuri; care să potriviia cu o nuntă domnească, iar nu logodnă. Strâns-au toată boierimea țării cu toate jupânesile și au întins corturile în deal, (...) în drumul Cotrăcenilor; acolo făcea ospețe în toate zilele. Adus-au **pehlivani de cei ce joacă pă funii,** și de alte lucruri; adusese și **un pehlivan hindiu harap, carele făcea jocuri minunate și nevăzute pă locurile noastre".**

Cronicarul evocă în continuare, într-o pitorească descriere, "pehlivăniile" harapului, una mai năstrușnică decât celelalte, cu ajutorul cărora Vodă râvnea să-și uimească și să-și uluiască oaspeții. Cuvântul își păstrează acest înțeles în scrierile corifeilor Școlii Ardelene, dar și la N. Filimon, în capodopera sa **Ciocoii vechi și noi:** "O adunătură de popol (...) căsca gura la **învârtelile și strâmbăturile pehlivanilor și măscăricilor** domnești". Termenul se află - dacă pot spune așa - "la el acasă" în evocările sadoveniene. **Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă:** "Hotărât a rămas să ție desfătarea două săptămâni. Și să cânte muzici la Curte și-n târg: meterhaneaua la fețele alese și țiganii în alte părți. Iar când or sta muzicile, să sune clopotele bisericilor. După ce-or suna clopotele bisericilor, să bată puștile. (...) La poarta Curții, să se arate, în vremea meselor domnești, **pehlivani și măscărici,** ca să râdă prostimea". Iată, acum, un pasaj din alt roman istoric al lui Sadoveanu, **Nunta Domniței Ruxanda:** "Asemenea închinare a plăcut mult lui Vodă; iar cazacilor le-a plăcut vinul. Cum l-au sorbit, au întins îndată cupele către păhărnicel. Atuncea s-au arătat în ogradă, sub ferestre, și **pehlivanii, în straie galbene, cu felurite meșteșuguri minunate".** În trecut, prin unele părți ale Dobrogei, cu prilejul nunților turcești, era numit **pehlivan** un flăcău care participa la o luptă voinicească, răsplătită cu premii. Ne informează despre aceasta Tudor Pamfile, în lucrarea sa **Sărbătorile de vară la români:** "În Dobrogea (...) mai este un obicei ca în această zi să se adune flăcăi de prin mai multe sate și să se apuce la luptă. Această luptă de **pehlivani** se numește **pehlivănie".** De altfel, în cronici, derivatul **pehlivănie** înseamnă "reprezentație susținută de pehlivani", în sensul vechi al cuvântului. Neculce, **Letopisețul Țării Moldovei:** "Nuntiră trei săptămâni (...) cu feluri de feluri de muzici și de **pehlivănii".**

Aceluiași câmp semantic - înfiripat în jurul spectacolelor comice populare de odinioară - îi aparțin și alte turcisme pitorești sau, eventual, derivate pe teren românesc din cuvinte împrumutate din limba turcă. Iată câteva dintre ele: **caraghios** și **caraghioslâc; ghiduș** (derivat din interjecția **ghidi**), **ghidușie, ghiumbuș, giumbușluc, giumbușlucar, mascara, măscărici, mucalit, pișicher, pișicherlâc, șiret, șiretlic.** Cel puțin unii din termenii înșirați aici ar merita câte un comentariu, iar eu am de gând să-l și săvârșesc, de voi mai avea răgazuri.

Dacă e toamnă/Timișoara, e festival

Adrian Bodnaru

Promiteam, într-unul din numerele trecute ale revistei, să revenim asupra unui subiect (încă) ușor de ocolit atunci, dar imposibil acum: Festivalul Dramaturgiei Românești de la Timișoara, ediția a VIII-a, 2-8 octombrie 1998.

O afirmație demult banală, referitoare la (unele) cărți - care "trebuie recitite/rescrise" -, pare a fi ordonat "proiectanților" de la Naționalul timișorean această ediție. Una revăzută și adăugită, având drept exemplar de lucru ediția de anul trecut - un bruion între "tradiție" și "noua direcție" a TNT, care a reușit să impună standarde mai mult decât necesare la vremea aceea (ca și acum, de altfel). Prima noutate apărută în "spaltul" festivalului din octombrie curent este "echilateralul" care-i asigură coordonarea și ținuta generală. Vârfurile acestuia sunt: Marina Constantinescu (critic dramatic, director al festivalului), Mariana Voicu (secretar literar al TNT, director executiv) și Corina Răceanu (contabil-șef la Inspectoratul pentru Cultură Timiș, director economic). Această idee, a unei conduceri proprii pentru festival, s-a impus o dată ce TNT a resimțit nevoia de instituționalizare a celui mai important eveniment teatral din vestul României. Statutul de festival al orașului, al Timișoarei, nu al Teatrului Național, se pare că numai astfel va putea fi dobândit - lucru deloc neglijabil cu atât mai mult cu cât, din acest an, săptămâna de teatru a Timișoarei a fost inclusă în programul festivalier al Institutului Internațional de Teatru Mediteranean.

Selecția spectacolelor care vor veni la Timișoara a fost operată, în exclusivitate, de Marina Constantinescu, premiul UNITER pentru critică de teatru pe 1997. În această ultimă apoziție se regăsește un element important de continuitate cu ediția trecută, când conducerea festivalului a fost asigurată de Cristina Dumitrescu, cel mai în formă, după UNITER, critic dramatic în 1996. Dacă nu cumva o excepție va întări regula, în martie anul viitor, la Gala Premiilor UNITER, vom cunoaște directorul ediției a IX-a a festivalului timișorean. Dar, să revenim la anul nostru de grație.

Pe tabloul festivalului s-au înscris, la 1 mai a.c., 24 de teatre, număr care, după o selecție riguroasă, a fost redus la 12 - dublul celui de anul trecut. Așadar, regula de trei simplă ne arată că anul acesta vom vedea câte două teatre/spectacole pe zi, adică: Teatrul Național Craiova, cu **O scrisoare pierdută,** de I.L. Caragiale; Teatrul Maghiar Cluj, cu **Scaunele,** de Eugen Ionescu; Fundația "Antigona" și Theatrum Mundi care vor prezenta **Buzunarul cu pâine,** de Matei Vișniec; Teatrul Tineretului Piatra Neamț, cu **Prințul din lacrimă,** de Radu Macrinici; Teatrul "Sică Alexandrescu" Brașov, cu spectacolul **Conu Leonida față cu reacțiunea,** de I.L. Caragiale; Teatrul Mic București, cu **Bine, mamă, da' ăștia povestesc în actu' doi ce s-a-ntâmplat în actu'-ntâi,** de Matei Vișniec; Teatrul Național București, cu **Paraclisul,** de Marin Sorescu; Teatrul "Ion Creangă" București, cu **Improvizație la Alma (L'impromptu de l'Alma),** de Eugen Ionescu; Teatrul Național Timișoara, Teatrul Maghiar de Stat Csiky Gergely și Fundația pentru o Imagine Liberă - **Și cu violoncelul ce facem?,** de Matei Vișniec; Teatrul Odeon, cu **A treia caravelă,** de Iosif Naghiu; Teatrul "Nottara", cu montarea **Cazul Gavrilescu,** după Mircea Eliade, și Teatrul "Bulandra", cu **Petru,** de Vlad Zografi. La acestea se adaugă un recital extraordinar susținut de Coca Bloos și Maia Morgenstern și, sub semnul întrebării încă, un spectacol de costume realizate de Irina Solomon și Dragoș Buhagiar, în interpretarea lui Dan Puric.

Festivalul presupune, de asemenea, desfășurarea a patru **ateliere: de critică teatrală,** coordonat de Florica Ichim, Doina Modola și Cristina Dumitrescu, în cadrul căruia Jóse Monleon, președintele Institutului Internațional de Teatru Mediteranean, va conferenția cu ocazia centenarului Frederico Garcia Lorca; **de dramaturgie,** susținut de dramaturgii Dumitru Solomon și Vlad Zografi, în duplex cu un regizor important, la alegerea lor, care a montat un spectacol de referință din creația fiecăruia, cărora li se va alătura Victor Scoradeț - cu o serie de comentarii critice la adresa spectacolelor prezentate în festival; **de artă a actorului,** cu tema "Commedia dell'arte" predată de actori ai Piccolo Teatro din Milano, și ultimul, **de tehnică de scenă,** sub conducerea lui Lucian Moga, maestru de lumini la Teatrul de Stat din Arad.

Nu va lipsi, desigur, publicația festivalului, "Antract", un cotidian de șapte zile, condus ca și în toamna trecută, de criticul dramatic Alice Georgescu.

Și pentru că aici suntem tot pe hârtie, comentând puțin spaltul festivalului, să încheiem cu vorba chinezescului suport al cernelurilor de orice fel: "Dacă toate-acestea fi-vor învățate...", stagiunea europeană a Teatrului Național din Timișoara va începe cu Festivalul Dramaturgiei Românești drept... cu dreptul.

Printre molii și fulare

Johnny Răducanu

Dacă ai o pereche de șosete roșii, o vestă neagră, puțin pătată, peste o cămașă roșie din Manhattan, îți mai trebuie o șepcuță englezească și o față bărboasă, pe care lucesc o pereche de ochelari și doi ochi mici, vii. La 1,60 metri și puțin încovoiat, de vreo 70 de ani, arăți exact ca Johnny Răducanu.

Omulețul acesta, cu o minte sprintenă și neastâmpărată sparge sticle în capul ziariștilor necuviincioși, îl face pe Ion Iliescu "găinar", îl trimite la plimbare pe Cataramă. Și o face cu aceeași dezinvoltură cu care, la opt ani, "Marele Caimacam" - cum i se spunea atunci -, spărgea cu piatra capul sectoristului. De ce o face? Pentru că nu poate arăta respect unui sistem care își bate joc de valori...

Un om cu sufletul "adânc și mare cât fluviul Mississippi" își înghesuie talentul într-o cămăruță de bloc, la etajul șapte. Aici compune, printre moliile ce ies dintr-un pian înfundat cu fulare...

Ioan Gyuri Pascu spunea că "Johnny mănâncă jazzul pe pâine".

Îl întreb dacă poate trăi cu asta, în România de azi.

Își lasă privirea în jos și cu o voce zgâriată, îmbibată de nicotină, îmi spune, mâhnit:

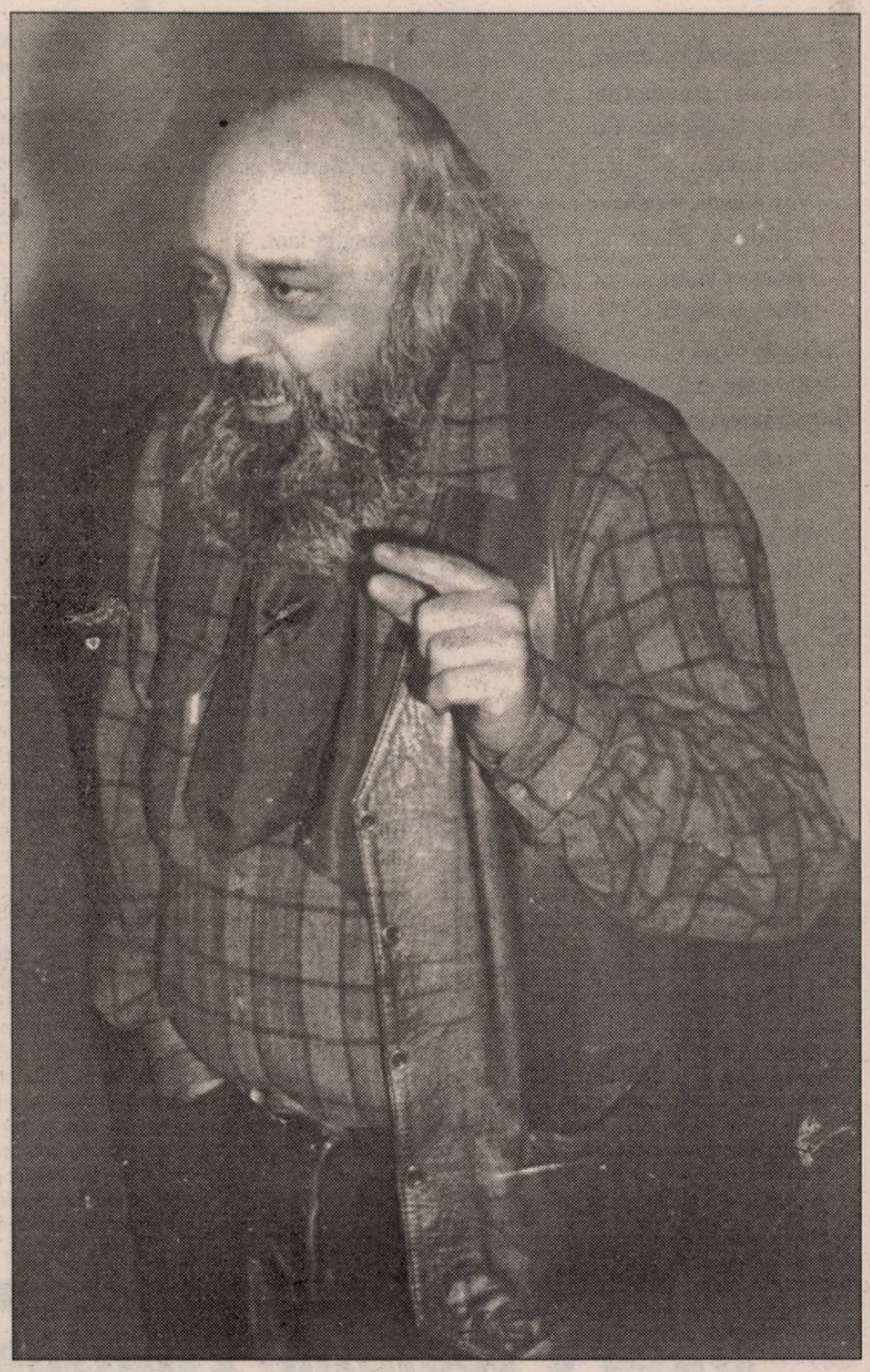

- Nu. Nu. Nu. Pentru că, dacă deseară cânt aici, de la o masă cu 100 de oameni, 20 știu ce-i aia și restul nu știu nimic. Eu trebuie să cânt pentru cei care nu cunosc, să-i fac să-și mute puțin privirea...

- Ce mai trebuie, pe lângă talent, pentru a supraviețui?

- Trebuie sacrificii. Mari! Eu, de exemplu, am diabet pe fond nervos, de 15 ani...

- Ce sacrificii ați făcut dvs?

- Stau într-o cameră, am un pian, plin cu fulare, îmi bat toți în țevi să nu cânt. Statul mi-a dat o pensie mai mică de juma'de milion. Dar am gratis pe ITB... și viața mea nu-i așa de fericită cum cred unii. Dar eu, de când mă știu, am pornit cu ideea că Dumnezeu m-a creat "să fac pace", vorba părintelui Galeriu.

Era o dizidență barosană!

- Obișnuiți să vă prezentați drept un om fără pensie, fără vârstă, fără politică, fără telefon, fără adresă, fără ocupație. Chiar doriți să fiți "NIMENI?"

- Nimeni nu e "nimeni". La Viena, am fost și am vorbit cu Beethoven, la mormântul dânsului. Am vorbit cu el... Nimeni nu e "nimeni". Cine crede că e cineva, taman nu e nimeni. Geniu e numai El, Dumnezeu... Restul e o armată mare.

- Cum s-a bătut "Marele Caimacam" cu sistemul comunist?

- S-a bătut rău de tot. M-am ales cu un diabet violent. Fac injecții de două ori pe zi, sunt în faze de a muri...

- Ce probleme v-au făcut comuniștii?

- Am avut noroc. Dacă nu aveam text, puteam să cânt liniștit. Dacă era text, era jale. Muzică instrumentală mi-au dat voie. Am făcut festivaluri la Sibiu vreo 30 de ani. Acolo ne-am făcut de cap. Veneau tinerii, că știau jazz, că nu știau, erau tot pe lângă noi. Și era o disidență barosană de tot. Ăia se făceau că nu văd.

- Ați făcut diabet pe fond nervos. Ce vă enerva, totuși, atunci?

- Dacă spuneai Pepsi-Cola în 1952, te duceau la Canal. Dacă spuneai doar Pepsi-Cola. Te duceau la Canal brusc. Dacă erai student sau elev și purtai ochelari de soare, te cărau la Canal. O fată, dacă își făcea unghiile roșii, la Canal. Le băga în pușcării și le învăța să facă covoare.

- Ați trăit vreo experiență de genul acesta?

- Am trăit una foarte gravă, dar nu vreau să vorbesc despre ea. Pentru că vreau să vorbesc într-o zi despre politica care m-a pedepsit.

- Măcar în mare. Nu trebuie să intrați în amănunte.

- În mare, pot să spun următorul lucru: România a fost o mare pușcărie. Să vezi aici, la Timișoara, în tramvai, doi domni îmbrăcați la cravată, care vorbesc și când coboară îi înhață doi, pac-pac, și fără să scoată o vorbă, îi aruncă într-un Gaz și îi duc direct la Canal...

"Vrei să-ți scriu eu raportul?"

- N-ați pățit-o...

- Am pățit-o, dar eu... am reușit să fug.

- Ce-ați făcut de v-au interpelat?

- Eh... Făceam tot felul de lucruri...

- Îmi puteți da un exemplu?

- Ce să spun...? Aveam discuții cu ei, cu securiștii... Îți dau un exemplu: umblam la Ambasada Americană. Eram invitat ca muzicant de jazz, știi... La ora aia nu prea se ducea oricine acolo. Și securiștii vroiau să dau raport. Și io îi spuneam lu'ăla: "Dom'le, dumneata câte mii iei pe lună? 8.000 de lei pă lună, da? Și vrei să-ți scriu eu raportul.., Du-te, măi, vezi-ți de treabă! Adică dumneata iei 8.000 pă lună și io scriu raportu', nu? Marș dom'le d-aicea! Închide-mă!"

- Nu v-au "faultat" pentru treaba asta?

- Nu! Era atât de tare violența mea, încât... înțelegi?

- Aveați un "spate"?

- Aveam, sigur. Că mă duceam la Ambasadă și spuneam la presă. Atuncea... tabu.

- Înainte de '89, timp de 20 de ani, ați plecat, foarte des, din țară. Cu ce compromisuri față de sistem?

- Întrebarea e grozavă... Unde găseai o vacă de muls ca mine? Luam 3.000 de mărci, din care îmi mai dădeau 800 înapoi. Și erau siguri că mă întorc. M-ai întrebat, ți-am răspuns.

- Și vă dădeau valută înapoi? Nu era ilegal?

- Aveam 2-3 sute de mărci totdeauna în bancă. Ca să îi scot când plecam.

- În '71 ați avut o ocazie fantastică de a rămâne la Stockholm.

- De unde știi? De unde știi asta?! În '71 am fost la Stockholm și era o cucoană care a vrut să se mărite cu mine. Avea un elicopter d'ăla pă apă. Și o familie extraordinară și eu aveam 38 de ani... Niciodată n-am înțeles: de ce eu să rămân și apoi să nu-mi dea voie să vin înapoi, acasă?

O chestiune de geografie

- De ce anul '98 vă găsește tot în România? Ce v-a "legat" aici?

- Problema vieții mele este o chestie de punct geografic. Mă născeam în America, eram ca ei, înțelegi? Scurt. Or, io ca să nu vin înapoi, să-mi dea voie să vin acasă când vreau eu... asta n-am înțeles. Și-atunci nu puteam să rămân. Am fost educat în așa fel să nu-mi părăsesc mormintele. Scurt. Și bine am făcut. Și bine am făcut; sunt fericit. Orice s-ar întâmpla, sunt dispus rău s-o duc până la capăt.

În America erau persoane importante care m-au rugat... Da' de unde, că statul american m-a stimat și mai tare când eu n-am rămas. Când ei mi-au dat să rămân! Și mai tare m-au respectat. M-au respectat! Dă mii de ori! Numa'aici nu m-a respectat nimeni. În afară de fani, tineret, care mă iubește așa... Restul nu m-au respectat. Decât intelectualii... Andrei Pleșu, lume de asta... Patapievici, Liiceanu. Lumea asta mă iubește, mă stimează. Dom' Paleologu...

- Ca președinte al Asociației Române de Jazz, ce-ați făcut pentru jazzul românesc?

- Nimic.

- N-ați reușit?

- Nimic n-am reușit.

- Ce ați încercat să faceți?

- Am încercat, în primul rând, să fiu protejat material de niște oameni, ca să pot, cu Federația, să fac un *Summer Training Jazz*, pe la Sinaia sau undeva... Cum se face în toată lumea. Nimeni nu m-a băgat în seamă!

- Cui ar trebui să vă adresați pentru asemenea acțiuni?

- Îți dau un exemplu: ăsta mare... cum îl cheamă? Politicianu'ăsta cu lemnu'... Cum îl cheamă? Ăsta mare, înalt, așa, care umblă cu cherestea... Cataramă! Cataramă... Când cântam la *Carioca*, Cataramă a venit și a pus pe pianul meu whisky. I-am spus: "Ia-ți mizeria asta, găinarule, d-aicea!" Înțelegi? N-ai ce să discuți cu ăștia.

"Nea Ioane, ești un găinar!"

- Dar instituțiile statului? Poate Ministerul Culturii?

- Ministerul Culturii n-are bani. Acolo-i Caramitru, care-i "fratele" meu... N-are bani! Caramitru zice, săracu, "Lasă-mă-n pace, că trebuie' să repar bisericile, care sunt ruine". Și nu-i dă bani! Ce tragedie! Nu s-a trezit nimeni. Sunt câțiva parlamentari d-ăștia mai civilizați. De-aia îmi și permit să-i spun lui domnu'Iliescu: "Nea Ioane, ești găinar!"... Un gazetar a auzit asta. Și ăla, la *Ziua*, știi ce-a scris? "Johnny Răducanu a spus de președintele Iliescu că e un găinat!" Din găinar! Și i-am spus lui Iliescu, că-l știu din '68: "Eu am zis găinar!" Și boii ăia fac telefonu'fără fir! Niște idioți!!! Idioți! Gazetari!

- Ați avut probleme cu ziariștii?

- O dată? Nu spun ce fac ăia din București. Știi ce i-am făcut lu' unu? La *Lăptărie*. I-am dat c-o sticlă-n cap. A curs tot pă el...

- Cu ce v-a enervat așa rău?

- Eu dansam cu o fată... Un prieten s-a încurcat cu o fată drăguță, care acuma fabrică un bebe cu el. Și ea a venit și mi-a spus, iar eu, de bucurie, am îmbrățișat-o. Și-n timpu' ăla, unu cu aparat de-ăla mare, m-a pozat și m-a dat în ziar, cu text la mișto. Fără să mă

Printre molii și fulare

Johnny Răducanu

Întrebe. Un porc. L-am prins la *Lăptărie* și i-am dat c-o sticlă-n cap. Paf. Scurt. "Te duci la spital și dup-aia dă-mă-n judecată".

- În 1993, Ministerul Învățământului promitea introducea disciplinelor de jazz în învățământul muzical românesc. Ce s-a întâmplat cu acest proiect?

- Nu știu... Asta Tiberian ar trebui să știe, pentru că el e profesor. Eu n-am terminat Conservatorul...

Istoria o să-i scuipe în ochi!

- Dar ce s-a întâmplat?

- Nu știi asta? Ăsta este unul dintre cele mai mari paradoxuri, care vor rămâne în istorie. E scrisă de Nichita, Fănuș Neagu... Eu am fost studentul lui Pruner și aveam bursă republicană! Era 500 de lei pe lună! Lucru mare era la ora aia. Dar am căzut la armată, la "instrucția focului" și m-au dat afară din Conservator.

- Ce înseamnă "instrucția focului?"

- Comuniștii au băgat în Conservator și în alte școli armata! Și eram adunați toți acolo și spunea: "Ia-ți apa, cu bisericuțe, cu tot, compania ta și mut-o la atac". Io aveam un baston și l-am rupt așa, trac!, tot, așa și m-au căzut. Și am căzut la armată. Și Dinicu... Dinicu, din familia aia mare, mi-a zis: "Poți să cânți la bass ca Paganini. Gagiii te-a dat afară din Conservator!" Și m-a dat în anul patru, înainte de a da diploma. Deci eu nu am Conservatorul terminat. N-am diplomă, nu pot fi profesor în România... Dar în America, la Berkley, nu m-a întrebat nimeni de diplomă. Mi-a zis "Be teacher number one, John! Îți dau 2.000 de dolari pe lună, fă ce vrei tu aici!" În România n-am diplomă, nu pot să profesez. Ce zici de asta? Și sunt Johnny Răducanu!

- E o nebunie...

- Nu-i o nebunie! Este istoria! Este Caragiale! Istoria o să-i scuipe-n ochi p-ăștia!

- Și, totuși, nu împărtășiți nimănui din măiestria dumneavoastră?

- Vin la mine studenții. Am unu' de la Copenhaga. Se suie în mașină, vine pe E 60, ăla cu verde, și zice. "Basul ăsta e corect la volta asta?" Mă uit: "Nu!". Roșu. Gagiu'și dă cu pumnii-n cap. A făcut studii la Londra, știi?

În timpu'lu' Ceaușescu îmi aduceau hârtie de toaletă. Nu cer bani. La ăștia dotații, nu cer bani. Da boccimanii n-au ce căuta în fața mea. La ăștia, talentații, dau gratisss.

- Și nu luați nici un ban?

- Nu! Da ce, are valoare dacă-i arăt, așa, o notă?! Aia se plătește?? Mă pedepsește Dumnezeu!

- Cum se mai simte pianul dvs.?

- Ăla de-acasă? E plin de fulare.

Fulare în pian

- De ce?

- Păi bat ăia în țevi și nu mă lasă să cânt. Un prieten a scris la Paris în *Figaro* o pagină întreagă, care pentru mine, ca român, e o rușine! Scria că "Dacă l-am lua pe Răducanu la Paris, la muzeu l-am ține, să ne uităm la el". Auzi? Și românii nu-l lasă să cânte, bat în țeavă și pianina mea e plină de fulare.

Într-o zi, când compuneam, au început să iasă molii din pian! Că acolo-s fulare fine, înțelegi? Nuvelele lui Cehov sunt nimic! Adică eu cânt și văd că ies moliile din pian! Că acolo-s fularele cele mai fine. Și când am desfăcut acolo, au zburat mii!!! Și Gluksmann a scris "Să cântăm din fulare". Ăsta-i articolul din *Figaro*. Mi-a dat telefon Rosetti Gheorghe și cu mai multă gașcă; a spus: "Am plâns. Rușine! Rușinea rușinilor!"

Asta este... Am un pat și un pian. Un pian furat de la Uniune.

- De la Uniunea Compozitorilor?

- Da... Erau două piane acolo. În cameră la Nety, care făcea țaca-țaca la mașina aia de bătut. Odată, Willy Berger vine și zice: "e comisie! Compune ceva, repede!" Și m-am dus unde bătea aia la mașină și am făcut patru piese, din care aia, **Octomber Song** a devenit ce a devenit, nu? Și după vreo oră era gata și i-am spus lu' Nety:" Fă, idioato! Bate-n tempo dacă bați, că mă scoți din sărite!" Când le-am dus la comisie, domnul Rogalski mi-a spus: "Domnule coleg, dumneavoastră, zice, cântați pârțuri, da-s pe trei voci!" Grozav!

Suta de lei etajul

- Și cum ați furat pianul?

- S-a întâmplat că m-am dus și am luat țiganii din Piața Amzei. În '85. Că mă duceam și cântam la Uniune, că n-aveam pian acasă. Trebuia să cânt acolo, când plecau toți acasă. Că Uniunea a fost aruncată de Ceaușescu de pe Calea Victoriei în două camere de la Filarmonică. Cu totul. Și le-am tot spus să-mi dea pianul. Și într-o zi am luat țiganii din Amzei, specialiști, și m-am dus la Uniune. În ziua mare, la unu! Eu am vrut să iau un Blunder negru. Și Barțer și cu ăștia: "Ia-l pe ăla roșu, că-i mai bun!". Țigănetu' l-a desfăcut,

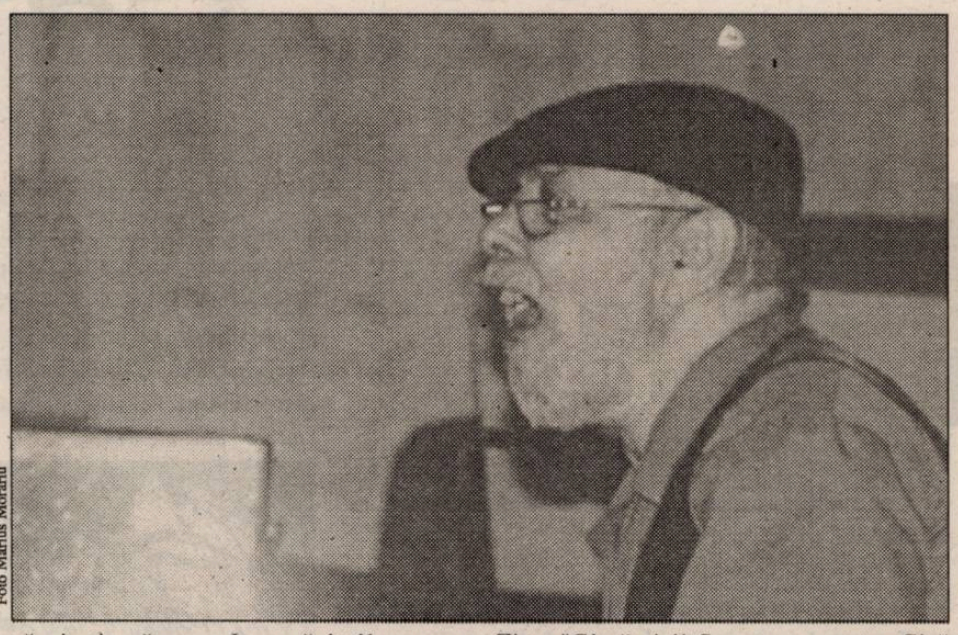

Foto Marius Morariu

că ei știu să care. Jos, mă întâlnesc cu directorul... "Toarășu' Răducanu...", nu știu ce". Dom'le, eu v-am spus că n-am timp! Io-am luat un pian. Gata!" Și m-am cărat, n-a zis nimeni nimic, că le-am spus că n-am timp, că tre'să lucrez.

Am dus pianul acasă. Eu stau într-o garsonieră, la etajul șapte. Costă o sută de lei etajul. Fii atent, că asta-i antologică! Țigănetu' s-adună acolo... camera era cam goală. I-au spus la un puști: "Du-te acasă și adă casetofonu'. Și o sticlă de votcă și salam". Eu dau să scot banii, să le plătesc. Fii atent! Zice: "Cântă aici! Spune-așa: pentru Gică Strâmbu". Și le-am cântat la pian. Le-am dat caseta..., am mâncat..., am băut... Fii atent! Mi-a dat trei mii de lei! Ei! Ce zici de asta? Trei mii mi-a dat, auzi? Trei mii! Am fost un om bogat!

M-am dus la Nichita, am luat o ladă de votcă, i-am dat lu' gagiu... Atunci Nichita a scris un poem care este genial. Zice: "Nu vă luați de țigani, că tot ei o să vă mănânce cu viorile când vă veți duce la cimitir..."

Marius Nemeș

J.R. al jazzului românesc

Johnny Bota

Prietenia, consolidată în numeroase cântări (de la Festivalul de jazz din Costinești până la concertele din Sala Palatului, concretizate și prin discul "Jazz Made in Romania"), care mă leagă la Johnny Răducanu, durează de 20 de ani și pot spune că influența pe care acest mare artist a avut-o asupra mea mi-a nuanțat considerabil cariera. Deși aparent morocănos și mizantrop, Johnny este o persoană deosebit de prietenoasă, ușor abordabilă.

L-am urmărit adesea, în momentele în care era asaltat de ziariști sau de fani. După un scurt răgaz în care, în funcție de întrebările puse, Johnny se lămurea cam ce hram poartă interlocutorul, discuția avea - sau nu avea loc; în caz că relația i se părea futilă, el își concedia - scurt și descumpănitor - solicitantul.

În schimb, când are de-a face cu cineva inteligent, isteț sau... cu vreo reporteriță sexy, lui J.R. îi înflorește un zâmbet larg pe fața măslinie, iar glasul pornește să i se mlădie în volute ample.

L-am văzut pe Johnny Răducanu împresurat de copii, la Festivalul de jazz de la Satu Mare, l-am văzut înconjurat de adolescenți, la Costinești.

Afabil și răbdător, vorbea cu fiecare în parte, după ce-i întrebase de nume, tratându-i cu respect, adresându-li-se cu un "dumneata" care multora le poate părea desuet, dar care denotă o reală considerație față de celălalt și față de sine.

Cu prietenii, printre care am bucuria să mă număr, Johnny este direct, spontan și generos și folosește un jargon jazzistico-șmecheresc de o mare savoare: "Salut, bătrâne, cum stai cu swingul?", "Ce mai face gloaba de Moșu'?", care face inutile toate formalitățile. E ca și cum ne-am fi despărțit ieri, iar azi ne interesăm ce mai este nou în viața celuilalt.

Aerul de amiciție colocvială te surprinde atunci când îl vezi întreținându-se cu reputați oameni de cultură, pe care majoritatea dintre noi îi plasasem pe câte-un piedestal, mai înalt sau mai scund. Bunăoară, acum vreo zece ani, la Festivalul "Enescu - Orfeul moldav", de la Tescani, unde l-am însoțit pe J.R. împreună cu Eugen Gondi (la tobe), Dan Ionescu (la ghitară) și Toni Kühn (tot la ghitară), ca grup de acompaniament, am avut prilejul de a prânzi alături de "crema" muzicologilor și criticilor muzicali din România.

Ca de obicei, această elită alegea subiecte de conversație din cele mai sofisticate, iar domnul Iosif Sava excela în remarci acide și nu întotdeauna pertinente la adresa unor prestații artistice. Discuțiile se purtau cam "peste capul nostru" și erau menite să ne atragă atenția că jazzul și jazziștii nu fac parte din "marea muzică".

După ce a înghițit, cu noduri, câteva îmbucături din pieptul de curcan aflat în farfuria sa, J.R. a izbucnit, la un moment dat, plin de năduf și de sarcasm: "Bine, Iosife, că le știi tu pe toate; atunci știi și ce părere aveau despre jazz Ravel, Bartok și Stravinsky". La care replica ne-a amintit de shakespearianul "the rest is silence". Dar J.R. se lansase deja și, cu voluntaritatea-i faimoasă, îi copleșea pe toți cu amănunte legate de acordurile de nonă sau de terțiadecimă, preluate de la Debussy sau Rahmaninov și măiestrit integrate de către jazzmani în muzica lor, o artă deschisă prefacerilor și, poate, singura originală a secolului al XX-lea.

O polemică autentică nu s-ar fi putut încinge, fiindcă Johnny Răducanu impresiona prin bogăția și suculența informațiilor, dar și prin patima cu care își pigmenta cuvântul, descurajându-și potențialii oponenți.

Johnny Răducanu nutrește o admirație adevărată față de Timișoara, față de oamenii ei și nu pierde prilejul să o spună la scenă deschisă (așa cum a procedat și la Festivalul de blues și jazz Timișoara '97). El nu uită să-i pomenească pe Richard Oschanitzky, pe Paul Weiner, Puba Hromadka, Mișa Farcaș, Puiu-Minda, Ciulică Marcovici, Eugen Gondi, Dan Ionescu, Toni Kühn, Bela Kamocsa sau Liviu Butoi, majoritatea dintre aceștia cântând, mai demult sau mai de curând, împreună cu el.

Timișoara, acest miraculos creuzet de neamuri, l-a încurajat - o dată în plus - pe Johnny Răducanu să afirme, cu nedisimulată mândrie, într-o vreme în care cei mai mulți dintre conaționalii săi se simt jigniți de moarte când li te adresezi cu numele etniei lor: "Vă vorbește Johnny Crețu Răducanu, de naționalitate țigan, al cărui străbunic a fost rob pe moșia lui Ipsilanti".

Iar când degetele butucănoase, potrivite mai degrabă contrabasului (pe care, din păcate, el l-a rezemat prea de timpuriu în colțul odăii) se învolburează uimitor de dibace asupra claviaturii, supuse unei alchimii inefabile, prefăcând bluesul în doină, în tulburarea organică pe care și-o pricinuiește intonând "Cântecul codrului", Johnny murmură, extaziat, la microfon: "Gipsy! Sunt un gipsy!".

Aventurile noastre cu "Țiganiada"

Luca Pițu

Îmi va fi servit de învățătură, în Facultate, conflictul cu Ilie Bahrin, proful de literatură băștinoasă de la Liceul din Gura Humorului.

Ce se întâmplase de fapt?

De fapt, Dracul, acest **deus inversus**, mă împingea din când în când să-l gâdilez pe Magistrul de Română cu vreo întrebare pișichieră, însă nu prea deplasată. Așa, de exemplu, când a predat **Țiganiada**, i-am solicitat punctul de vedere asupra preferinței politologice a Deleanului Budaic: tiranie, republică ori monarhie luminată. În manualul nostru școlar se prezenta numai pledoaria lui Slobozan pentru formula din mijloc. Or, în carte, monarhia luminoasă, regimul aristo-demo-crăiesc, vine la urmă, ca un soi de sinteză hegeliană între modalitatea întâi și a doua, iar Auctorele Deleanic trăise la finea veacului al optșpelea și la începutul secolului al nouășpelea, când Iosif al Doilea stăruia viu în mințile filosoficești ca suveran reformator.

Argumentar posedam căcălău pentru teza simpatiei auctoriale la despotismul radios.

Proful meu, în loc să mă ia pe coridor - ca să îmi deie dreptate sau să mă povățuiască de astâmpărare -, îmi susținu morțiș că delenienele convingeri ereau eminamente republicane prin faptul că manualul, conceput de specialiști, selectase pentru noi în cunoștință de cauză discursul republicofil. O dată. A doua oară: prin faptul că scriitorul însuși pusese la mijloc, în chip de predilecțiune personală, respectiva pledoarie republiKANTiană - între aceea pentru stat autoritar și cealaltă, baroreuană, pentru monarhie constituțională.

Abil, nu?

După care, prinzându-mă cu tema făcută doar pe jumătate, îmi trase un 5 ca să-mi strice media, pe care de ani de zile (+ nopți) o visam maximă, la Limba și Literatura Autohtonă. M-avu gagiul, dar nu la pielea goală, căci grație învățământului, **grâce à l'enseignement, grâce à l'enseigne qui ment souvent,** te mai endoxezi o țâră. Așa că m-am descurcat altfel cu Adrian Voica, sonetologul, în anul al treilea de facultă, la cursul de Literatură Universală. Cum? Păi, întâi m-am contrazis cu el, la un seminar despre Albert Camus, ca să-i prind ticurile ideologiciene. A doua oară l-am pastișat cu măiestrie, la seminarul despre Esenin, pe care i l-am prezentat, spre hazul colegilor, «născut din părinți cinstiți și săraci». La scris, la examenul scris, fui însă briliant, comentându-i în dialect lemnos poemul **Vladimir Ilici Lenin** de Maiakowski, din care îi voi fi convocat și cinci stihuri în rusă. Pe acestea: **Partiia i Lenin, blizniți bratiia: /Mî gavarim "Lenin"?/ Padrazumîvaiem "Partiia"; /Mî gavarim "Partiia"?/ Padrazumîvaiem "Lenin".**

La Ionesco, al doilea subiect, marșai pe iudeea că nu are Dramaturgul Buclucaș teatru de ruptură, că-i perpetuează numai pe Molière, Beaumarchais + Labiche în ce au ei mai bun, iar **Rinocerul** verdele erea, firește, o simplă aluzie la Legionarii Gărzii de Fier.

Nu numai că mi-a acordat un zece din toată inima, dar m-a dat și pildă colegilor de la celelalte secții, care, tânții, îl serviseră cu citate deranjante din **Note și contranote.** Ierte-mă ultimul țar, asasinat de Bolșevicioși la Ekaterinburg, și Căpitanul, strangulat fără proces, din ordinul criminal al Regelui Carol al doilea, în Pădurea Tîncărbeștilor, pentru mârșăviile din lucrarea aceea. Am să mă revanșez altă dată față de ei, dacă nu am și făcut-o deja în **Sentimentul românesc al urii de sine,** cel puțin pentru unul din ei, la cutare pagină (nu vă spui la care).

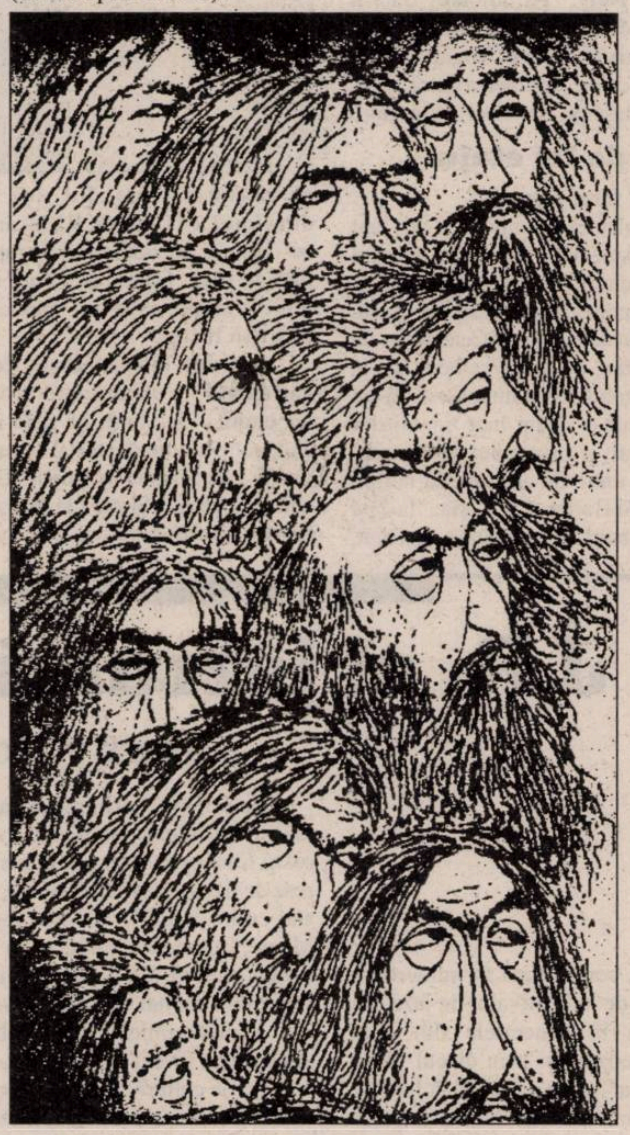

***

Am a adăugare, tot acilea, că nu mă astâmpăram cu Problemul Țiganiadic. Îl atacam, sub alt unghi, cu Virgil Catargiu, profu de Sifilizm Scientific, Ikonomie Puliticoasă și Marxterialism Diabolecticos. Întrebatu-l-am adicătelea pe Celălalt Magistru dacă nu veade raport între conciliabulele pentru stare socială, stat + instituții, la care produce aluzii rousseauiste **Contractul social**, și dezbaterile țigănești din capodopul lui Ion Budai Deleanul. Băiat șiret, el săvârși oarece mișto de mine, comparînd contribuția pițuliană la studiul poemului transilvan cu aia a lui N.A. Ursu la stabilirea paternității **Cântării României**, dar la urmă îmi turnă discret un zece în catalog.

Acesta pricepuse că nu are a se teme de sancțiuni partinice pentru atari ergotaje hipersubtile la nivel liceal, însă nici nu dădea o ceapă degerată pe hermeneutica incipientă a viitorului Magistru din Cajvana. Între un șpriț și un aforism nietzschean alegea, cu foarte multă naturalețe, o snoavă locală udată din belșug cu samahoancă.

***

Dar aventurile noastre cu **Țiganiada** or continuatără și pe Malul Bahluiului, unde Mihai Ursachi și prietenul său Doru Ionescu puteau recita, la cerere, cânturi întregi din Divinul Poemațion. Acolo, concepeam, încă de la începutul deceniului trecut, tot soiul de ediții - imaginare - ale celebrei «cărți fără noroc», instalate sub zodia nefastului «n-a fost să fie» mai mult poate decât **Duduca mamuca** de Hasdeu.

Într-una, prefețele erau semnate de Eliade (care tematiza tocmai ghinionul retardării gutembergizatoare, al întârzierii de tipărire, al procrastinării în mediatizare, ce împiedicase să se ivească la vreme, ca la Rușii, un parangon de reușită culturală cu impact imediat în breasla scriutorilor), de Noica (ocupat cu rostirea intelectuală prefilosofică ori politologiciană) și Cioran (ce-l recupera pe Deleanul Nostru ca precursor al schimbării la față a Valahilor Dezbinați, iuți însă în a-și proiecta neizbânzile la alteritatea romilor, oglindă eficientă pentru un început de autoscopie). Într-alta, le semnau Adrian Rezuș, ce urma să se replieze în Olanda lalelelor, brânzeturilor și culturii calitative de masă, și subsemnatul, nemulțumit că, deși se aflau pe piață finele cerceturi genettiene despre arhitext, paratext și poetica notelor infrapaginale, nimeni nu se apucase încă să le studieze funcționalitatea în **Țiganiada**. Rezuș născocise, mental numai, o istorie integrală a literaturii cuțovlahicești, cu nume și opere fictive, excepție făcând numai Budaiul în cestiune, a cărui carte principală se tipărea la Buda, Pesta și Viena, chiar în 1812, iar un exemplar din traducția italiană, imediată, îi parvenea însuși Marelui Goethe, care, la rândul său, i-l pasa pentru lectură și lui Carlyle.

Nu m-am astâmpărat, sub acest unghi, nici după Ocultarea Arhontelui Suprem al Sinecdoacei Totalitoante, mai ales că, acum, puteam să-mi trec fantasmele în acte editoriale reale. Așa se face că am început, după 1994, să anvizajez cu cea mai mare seriozitate o ediție - publicabilă la Institutul European, la Nemira sau în altă parte - cu introduceri și comentarii de Paul Goma, Patapievici, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Petru Creția, Dumitru Țepeneag pe de o parte, optzeciștii Mircea Nedelciu, Gheorghe Iova, Ene, Gheorghe Crăciun, Alexandru Mușina, Mircea Mihăieș, Daniel Vighi, Adriana Babeți pe de alta. Întâii ar fi pedalat pe actualitatea tematică a **Țiganiadei** ca sursă de reflecții politologice, imagologice, etnologice, antropologice, iar cei din urmă pe energia textouantă a opului, pe dramaturgia sa fabuloasă, pe geniala-i retorică: aia de subîntinde spațiul disputațional, adevăratul **debating room,** unde comunitatea de destin se gâlcevește prin intermediarul reprezentanților ei liber desemnați asupra modului cum are să se gestioneze voința generală fără să cobâlțâie prea mult interesele particulare.

Amănuntul ultim ar fi fost acesta: invitația adresată unui bard din Clejani (cu eventuale studii universitare, bun cunoscător al doctrinei lui Moreno despre sociodramă, agil și la mânuirea pixului) de a ne da versiunea sa despre autohtonii românofoni, replică literară la **Țiganiada**, titulată **Românîada,** de unde să putem afla cum îi percep Romii pe Romini, cu ajutorul căror clișee le surprind fie și defectele majore, cât de mult își proiectează în ei relele deprinderi și în ce măsură îi fascinează ca majoritari etnici, supunându-i aculturației in?evitabile, greu evitabile.

Românîada aș da-o, în corp 8, la **Addenda**, gospodărită de Adrian Poruciuc și Dan Alexe, doi țiganologi bahluvieni ale căror studii în domeniu nu sunt încă suficient popularizate printre masele populare din patria noastră, **ubi multae sylvae sunt.**

Un oracol al Europei de Mijloc

Dorian Branea

Când apar în literatura europeană, țiganii poartă investitura nobilă a ardențelor romantice. Genealogia lor tulbure, despre care s-a presupus a urca până în miticul Egipt, aspectul lor sălbatic și brigand, geniul de a escamota diligențele civilizațiilor, dar mai cu seamă complicitatea încă intactă cu ritmurile și pulsațiile Naturii și pretinsul dar de a-i descifra semnalele au exercitat o seducție irezistibilă asupra romantismului, care nu a ezitat să întrupeze în aceste prezențe misterioase, de o alteritate radicală, întregul său proiect nonconformist și hybric. Exotismul *egiptenilor* a inflamat pe mulți, începând cu Pușkin și Lermontov; nostalgia romantică pentru o existență naturală și pentru evaziune, disprețul față de codurile în uz care dădeau vieții europenilor un aspect fariseic și alienat i-au proiectat pe țigani, începând cu primii ani ai secolului al XIX-lea, într-o poziție privilegiată a imaginarului literar. Mai intensă în Rusia, unde temele senzuale ale muzicii lurice le deschiseseră deja porțile celor mai sofisticate reședințe aristocratice[1], fascinația pentru etosul lor nonconformist și libertar i-a împins pe scriitori să distribuie țiganilor partituri eroice, cel puțin la fel de grandioase ca și mizeria socială a existenței lor concrete. Romanticul a crezut a recunoaște în țigan autenticitatea pierdută a unei umanități falsificate de ritualurile civilizației moderne. Sub înfățișarea lui vitală, sălbatică, lipsită de vanele complicații sufletești ale insului modern și de ipocrizie, țiganul a apărut scriitorilor ca relicva prețioasă a bunului sălbatic, a *omului natural* pe care modernitatea îl incinerase în cuptoarele erei industriale.[2]

Epuizarea filonului prometeic al romantismului european afectează, desigur, și cariera literară a țiganului. Deviza ideologică se modificase, basculând spre valori mai puțin radicale, astfel că pretinsa lui vocație de a încarna proiectul eroic elaborat de scriitori romantici devine inutilizabilă sub raport literar. Mai mult decât atât, prezența lui fusese mai curând accidentală în operele romanticilor apuseni, scriitori obișnuiți a-și selecta figurile exotice din cu totul alte medii. Pe lângă asta, preferințele sociologice ale formulei realiste, din ce în ce mai influentă acum, demit pe țigan din postura arcadică, preferând a sesiza în special aspectele sordide și imorale ale existenței lui. Nu trebuie să mergem mai departe de literatura română: o bună parte din direcția realistă a prozei noastre (Filimon, cei doi Caragiale, dna Bengescu, Sadoveanu etc.) e populată de chivuțe viclene și falofile sau de caractere perverse.

Cu toate acestea, deși statura lui mitică se estompează enorm, amoralismul țiganului continuă să exercite o anumită fascinație, nu neapărat străină de percepțiile puritane ale secolului al XIX-lea. Când nu ia forme caricaturale sau satirice, prezența lui literară păstrează încă un subtext instigator, din ce în ce mai greu însă de sesizat sub înfățișarea mai degrabă pitorească a aparițiilor sale. Devenit personaj de operetă sau de foileton negru, el complimentează gustul popular pentru fabulația încărcată de mister și magie. În special prezumția că ar mai avea acces la realități evanescente pentru sensibilitatea omului modern și că, grație unui privilegiu cosmic, ar fi încă aproape de entitățile celeste, îi mai prelungesc țiganului cariera literară. Îl vom descoperi de acum mai ales în obscuritatea boltelor gotice ale romanului senzaționalist, făcând chiromanție sau divinație.

La prima vedere, e totuși straniu că marea literatură central-europeană l-a frecventat atât de rar. Și nu neapărat sub înfățișarea eroică, cât mai ales pentru natura sa fundamental subversivă. Subversivitatea e, cel puțin în literatură, o specialitate a Europei de Mijloc, și faptul poate fi constatat cu ușurință dacă vom cerceta proiectul moral sau afectiv al marilor personaje ale finalului habsburgic. Törless, Filip Latinovicz, Ulrich sunt figuri excesive, angajate într-o frenezie a negației și a revoltei, dizolvând în ironie și vituperație primatul eminent al codificărilor morale, estetice, erotice ale unei lumi în agonie. Teoretic, literatura central-europeană nu ar fi avut nici un motiv să nu recupereze gesticulația subversivă a personajului romantic, făcând din țigan un vehicol la fel de eficient al spiritului contestatar și anticonformist pe cât fusese în literatura începutului de secol XIX. Cu toate acestea, el rămâne, literar vorbind, neinteresant. De ce?

Înainte de toate, fiindcă platforma subversivității central-europene e una exclusiv culturală. Nu contest că nostalgia pentru un studiu natural al existenței umane este bine marcată în literatura Europei Centrale. Doar că ea e proiectată întotdeauna într-un orizont cultural nu lipsit uneori de implicații mistice, pe care nu îl poate depăși decât prin autosuprimare sau bestialitate. Un studiu paradisiac al ființei, pe care o parte din personajele romanelor central-europene îl pretind adeseori obsesiv, presupune înainte de toate abandonarea facultăților reflexive. Regresia naturală înseamnă fie recuperarea unei inocențe adamice, fie adâncirea într-o etnicitate protectoare și confortabilă. Or, deși sursă a supliciilor morale, raționalitatea e singura proprietate care mai poate să îi extragă din existența mecanică a contemporanilor lor. Abandonarea conștiinței poate tot atât de bine să deschidă accesul spre un stadiu paradisiac, după cum poate să îi azvârle înapoi în lumea dominată de norme și valori la care nu mai pot să consimtă. Tragedia multor personaje ale literaturii central-europene, și mai întâi al celui mai reprezentativ - Ulrich din **Omul fără însușiri** al lui Robert Musil -, are sursa în această duplicitate fundamentală a conștiinței, care se legiti-

mează simultan drept valoare supremă și semn al damnațiunii, împingând eul spre autodistrucție sau nebunie. Să adăugăm acestei coerciții identificările ratate ale lui Filip Latinovicz, alt mare personaj al literaturii central-europene, care, încercând să recupereze un stadiu primitiv, *natural* al existenței, în care îi bănuise a se afla încă pe țăranii Panoniei, sfârșește prin a fi dezgustat de trivialitatea care iese la iveală de sub machiajul moral al bunului sălbatic Joja Podravec. E limpede, prin urmare, că țiganul nu ar fi putut niciodată să raționalizeze conținuturile de conștiință sau problemele subversivilor Europei de Mijloc, indivizi mult mai rafinați decât un Aleko romantic, pentru care ideile inteligibile și, desigur, cuvintele rămân modalitățile predilecte prin care își vor exprima iconoclasmul. Cât despre o platformă etnică, e de la sine înțeles că el nu ar fi putut să ofere vreuna nimănui.

Abia grație scriitorului polonez Andrzej Kuśniewicz, țiganul va avea acces, în literatura central-europeană, la partituri semnificative. Într-un anume sens, prezența lui în **Regele celor două Sicilii** și mai cu seamă în **Lecția de limbă moartă,** deși tardivă, răscumpără un întreg secol de indiferență literară. În cea din urmă, țiganca Olga depozitează o înțelepciune astrală și, prin știința divinației, încearcă să-i deslușească protagonistului condiția precară la care acesta, deși ins reflexiv, nu putuse ajunge prin rutele culturale obișnuite. **Lecția de limbă moartă** narează deteriorarea fizică, acompaniată de o gravă decavație morală, a locotenentului austriac Alfred Kiekeritz care ucide aparent gratuit, cu puțin timp înainte de a se sfârși răpus de ftizie, un evadat din lagărul de prizonieri ruși pe care îl conduce. În celălalt roman, în **Regele celor două Sicilii,** un alt locotenent va asasina la fel de lipsit de noimă o prostituată țigancă sub a cărei fascinație căzuse în primele zile ale Marelui Război. Dincolo de absurditatea gestului, cu atât mai paradoxală cu cât Kiekeritz pare a fi o ființă sensibilă și interiorizată, un mic maniac inofensiv care culege piese de artă și icoane din reședințele nobiliare parțial distruse sau din bisericile pravoslavnice de pe teatrul de operațiuni, trebuie să distingem aici efectul unei maladii morale care îi afectează chiar și pe cei mai neprihăniți combatanți. Experiența crimei colosale devastează până și caracterele cele mai ferme, făcând din asasinat un exercițiu de rutină. Deși Kiekeritz pare să se fi ținut departe de oroarea concretă a războiului, imaginile morții smulg vălul subțire de civilitate al individului, dezvăluind asasinul potențial ascuns în hăul ființei, monstrul pe care luminile civilizației păreau a-l fi alungat definitiv. Lecția de limbă moartă, oferită de Olga, dansatoarea circului ambulant care se oprește pentru câteva zile în târgul de munte unde e amplasat lagărul de prizonieri, avertizează tocmai asupra pericolei fine pe care educația a așezat-o deasupra celor mai brutale instincte, care sunt gata să o sfâșie la cel mai imperceptibil dezechilibru. Locotenentul nu va înțelege cuvintele acestui straniu pedagog și se va conforma impulsurilor tulburi care îl împing spre bestialitate. Apariția femeii îl halucinează, îi simte prezența neobișnuită, din afara lumii, mai ales fiindcă ea îi apare dotată aproape cu o supranaturală versatilitate fizică, care îi permite să își modifice radical morfologia trupului și chipul: "Momentul identificării *mediumului* ca fiind dansatoarea pe sârmă și voltijera și totodată ghicitoarea întâlnită în piațeta din spatele gării, lângă rampa de încărcare, a avut loc mai târziu, și în împrejurări neobișnuite. Țiganca, pe care o văzuseră strecurându-se printre scândurile sparte ale gardului care împrejmuia terenul gării și care le propusese celor doi bărbați care stăteau de vorbă chiar în acel loc pe teme cu totul oarecari și neutre să le ghicească în palmă, propunere de care profita numai unul dintre ei, celălalt asumându-și rolul de tălmaci, nu semănă deloc nici cu cea văzută în stare de hipnoză, cu obrazul încordat și buzele subțiri strânse, slabă și îmbrăcată ciudat cu un tricou roșu, și nici cu a doua, ivită într-o noapte pe scara hotelului. Presupusa țigancă părea mult mai tânără și mai atrăgătoare".[3]

Posesoare a unui secret teribil, țiganca încearcă să transmită lui Kiekeritz mai întâi într-o ședință de chiromanție; locotenentul nu va înțelege însă subtextul parabolei, care îi promitea încă posibilitatea mântuirii. Mai târziu, ea încearcă să pătrundă în camera lui, dar Kiekeritz, având repulsie de femeie, o respinge; totuși, apariția țigăncii îi smulge o mărturie fundamentală asupra căreia el nu stăruie, fără a înțelege că, departe de a fi întâmplătoare, prezența femeii îi restituise tocmai această conștiință a pierderii și, deci, ultima ocazie de a evita dezastrul moral: "Nu sunt în măsură să vă schimb destinul și nici să lupt cu răul... Și pe lângă asta, cu cine sau cu ce ar trebui să lupt? Și la ce bun? Nu știm nimic unul despre celălalt. Trăim în gol. Dar uneori ni se pare că vedem sau ni se arată ceva ca prin ceață, dar nimeni nu știe ceea ce este cu adevărat". Cu excepția, desigur, a țigăncii, care îi va scanda viitorul, strecurând în enunțul brutal promisiunea destul de clorotică a salvării: "Mai ești încă un tinerel necopt, în ciuda anilor pe care i-ai trăit și tocmai de aceea avea-vei parte de îndurarea iertării, fiindcă ai să mori tânăr. Da, ai să mori în curând, în curând. Despre asta m-ai întrebat, nu-i așa? Asta ai vrut să afli? Răspunsul la o asemenea întrebare? Iată-l. Acum îl ai! Îl ai! - apoi femeia, aplecată până la genunchii locotenentului, care ședea tot pe marginea biroului, începu să vorbească tot mai repede, dar și tot mai șoptit, mai de neînțeles, de fapt mormăia răgușit, de parcă ar fi rostit cuvintele unei rugăciuni, o lungă litanie într-o limbă necunoscută locotenentului Kiekeritz, poate în ebraică - gândi el - poate în aramaică sau în turcă... dar cu mult mai sigur o limbă inexistentă, limba moartă și artificială a cabalei, pe care poate c-o slujea, poate că i se închinase demult și pentru totdeauna". În meditațiile sale, Kiekeritz se oprise adeseori asupra unor figuri mitologice ori biblice, în special Diana și Salomea, care îi vor apărea mai ales sub înfățișări crude, bestiale, masculinizate. Vizitând o mănăstire, își va aminti, zărise printre tinerele care așteptau consacrarea o călugăriță al cărei chip părea mistuit de o bucurie demonică, pe care nu putuseră să o stingă nici cele mai aprige mortificări. Spre deosebire de acestea, țiganca e aproape o figură mesianică; sub înfățișarea derizorie, ea ascunde un mediator (e, de altfel, ni se spune, și *medium*) al adevărurilor fundamentale ale existenței. Apariție spectrală de la bun început, țiganca își va divulga deci complicitatea cu teoriile celeste, misiunea ei înaltă. Mai mult decât o *séance* de magie neagră, cuvintele sale vor apela oracular, o realitate încă intangibilă asupra căreia au putut să se aplece doar marii inițiați. Profetismul țigăncii nu are însă urmări. Scurta sa rugăciune, rostită într-un grai vernacular, în limba uranică a începuturilor, se adresează destinului fără șansă a lui Kiekeritz. Locotenentul e un asasin și va ucide.

Spuneam că, prin **Lecția de limbă moartă,** Andrzej Kuśniewicz răscumpără un secol de indiferență a scriitorului central-european pentru tema țiganului. În înțeles literar, el reciclează în tonuri grave motivul în varianta lui melodramatică și decorativă sub care fusese tratat în romanele de senzație. Prin investitura mesianică a personajului, caracterul se va contamina însă cu un nou tip de erotism, acela calm, adânc și tenace al sfinților, așa încât Kusniewicz prinde sub o singură înfățișare și întâiul înțeles al țiganului, cel eroic. Pe lângă asta, înrudirea femeii cu prostituatele marianice ale lui Dostoievski e mai mult decât vizibilă: Olga e o Sonia Marmeladova țigancă. După cum, prin ezoterismul său, prin înțelepciunea primordială pe care e investită să o exprime, ea e foarte apropiată de personajul țigancă din **La țigănci** a lui Eliade.

În ciuda răscumpărării tardive, literatura central-europeană va rămâne insensibilă la astfel de caractere și va prefera să își toarne adevărurile teribile în alte receptacole. Sau dacă va scrie despre țigani, va prefera o cheie comică, precum Hrabal. Cu toate acestea, grație lui Kusniewicz, accesul personajelor țigani în lumea bună a literaturii Europei de Mijloc are un precedent strălucit. Olga este, prin urmare, un personaj singular și probabil așa are să rămână. Mi-e greu să cred că vor exista partituri mai bune.

---

1. c.f. David Crowe, ***History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia,*** *St. Martin's Griffin, New York, 1996*
2. idem, p. 162
3. Andrzej Kuśniewicz, ***Lecția de limbă moartă,*** *trad. și prefață de Olga Zaicik, Editura Univers, București, 1985*
4. idem, p. 219
5. idem., p. 230

Țigani vs. rromi: două discursuri

Sorin Tomuța

Un posibil sondaj de opinie care și-ar propune, printre altele, să măsoare gradul real de răspândire a atitudinilor rasiste în rândul subiecților chestionați ar trebui interpretat cu o anumită doză de precauție. Spun asta fiindcă majoritatea dintre noi este, la modul declarativ, antirasist(ă), intuind că nu e de bon ton să mai afișezi astăzi, când toată lumea vorbește despre drepturile și protejarea minorităților, care vor fi fiind ele (etnice, sexuale ori religioase), un discurs intolerant. Se prea poate că avem de-a face aici cu un reziduu al mentalității îndelung ideologizate care, vreme de aproape jumătate de secol, a rezervat chestiunilor delicate o rezolvare pur retorică.

Probabil că la mijloc mai e altceva. Fără îndoială că, sub presiunea istoriei, ne gândim mai întâi la reprezentările *violente* ale acestui termen: ghetto-uri, lagăre de concentrare, asasinat în general. Foarte mulți oameni înțeleg rasismul exclusiv în virtutea imaginii sale *hard*. Există însă, îndrăznesc să cred, și un altfel de rasism: cotidian, pasiv, care nu degenerează neapărat în agresivitate fizică; ar fi vorba, prin urmare, de o variantă *soft*. Cum se traduce ea în raportul cu Celălalt (firește aparținând unei rase diferite)? Bunăoară, prin manipularea necontrolată a clișeelor negative ("Evreii conduc lumea la ora actuală grație matrapazlâcurilor financiare"), sau prin generalizări superficiale ("Toți țiganii sunt infractori").

O altă formă de rasism este și aceea de a persista într-un discurs care, neînțelegând diferențele culturale, își propune să le evacueze ("Nu pricep [i.e. deci nu admit] cum pot consuma chinezii șerpi"). Aceasta se întâmplă tocmai pentru că Celălalt e judecat prin grila propriei noastre axiologii absolutizate. Dacă gândim în chip normativ raportul cu Celălalt (*"Trebuie* ca el să adere la valorile mele, istoric verificate, în consecință valabile") se cheamă că practicăm tot un fel de rasism.

Dintre celelalte minorități etnice de la noi, rromii au fost socotiți mereu ca fiind alteritatea totală, ireductibilă. Dacă astăzi îi privim de pe o poziție de netă superioritate este pentru că suntem prizonierii unui discurs care și-a câștigat de mult un prestigiu istoric. Reprezentările noastre despre rromi sunt fatalmente mediate de acest discurs în interiorul căruia ne aflăm. Iată, de pildă, un text al lui Mihail Kogălniceanu, cu o existență deja venerabilă, intitulat **"Schiță asupra istoriei, moravurilor și limbii țiganilor"** (1837). El este un exemplu tipic de impunere a unor imagini care sunt transformate cu ușurință de către mentalul colectiv în stereotipii negative. Desigur că autorul se plasează (sau cel puțin își dorește) pe o poziție neutră, obiectivă. Tocmai de aceea, discutând despre originea și istoria migrației acestui popor apartid, Mihail Kogălniceanu convoacă o serie de documente istorice în ajutor. Și totuși, la o privire mai atentă vom observa că există în text o serie de mărci ale subiectivității care impun o anumită lectură.

Vorbind despre periplul țiganilor prin Europa în epoca medievală, cât și despre încercarea acestora de a ocoli strategic primejdiile, istoricul ne spune cum, la nevoie, ei își "inventează" o origine egipteană sau "mimează" practicarea acelui cult care corespunde majorității: Nomadismul lor este, prin urmare, însoțit de numeroase tertipuri menite să le asigure un voiaj cât mai liniștit în teritorii și așa suficient de ostile. Reținem de aici o trăsătură de caracter negativă și anume versatilitatea funciară a membrilor acestei etnii. Tot portretistica morală ne impune imaginea țiganului leneș, hoț, cu vădite înclinații pentru un trai lipsit de griji, mai cu seamă luând în considerare talentul său muzical-lăutăresc. Descoperim aici și urmele unei concepții romantice potrivit căreia țiganul a fost mereu un individ vrednic la petreceri ce știe să prețuiască precum nimeni altul voia bună. "Când cântă cântece populare, țiganii se acompaniază întotdeauna cu vocea, și este demn de remarcat că au, în general, voci foarte melodioase: adesea ascultătorii sunt atât de fermecați, încât se ridică de la mese, iau doi-trei ducați sau rupii turcești și le lipesc de fruntea muzicanților".[1] Străzile ieșene sunt îmbibate seara, în veacul al nouăsprezecelea, de poezia alaiurilor care părăsesc cu voioșie localurile: "Aceste plimbări nocturne în care nu se aud decât râsete și cântece, au cu adevărat ceva poetic ce nu poate fi găsit decât în orașele din Moldova și Valahia".[2]

Literaturizarea iese la iveală cu pregnanță atunci când autorul surprinde chipul, desigur arhetipal, al țiganului în câteva rânduri ce par desprinse dintr-un roman: "Fizionomia țiganilor este în general foarte expresivă, iar pe fruntea umbrită de plete negre și strălucitoare se citește o profundă melancolie: sub genele întunecate, ochiul negru le scapără de un foc întunecat și toată greutatea tristei sorți a acestui popor fără

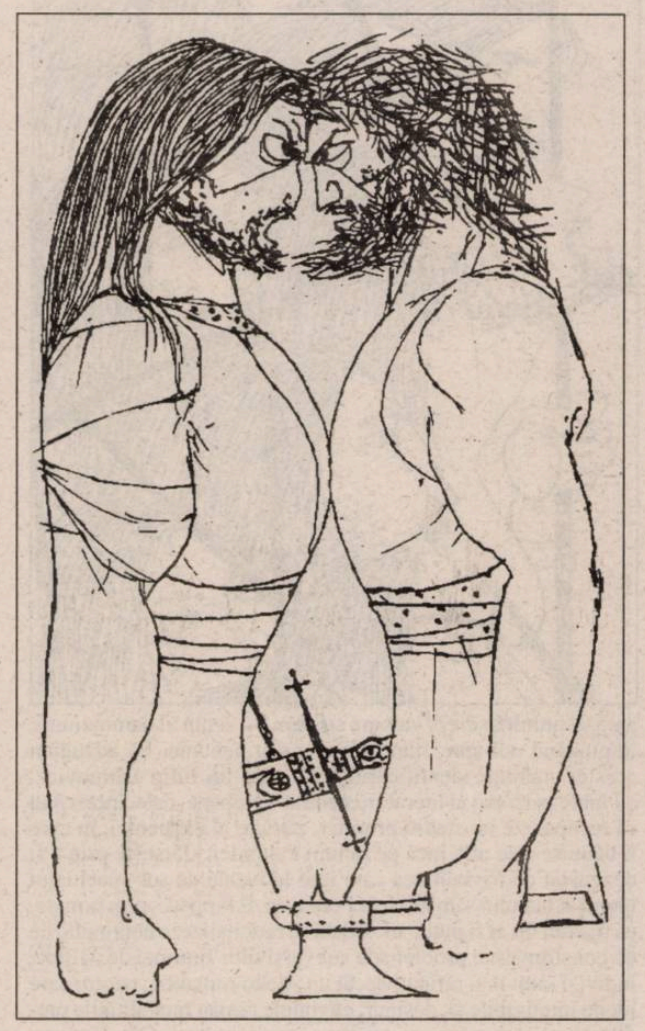

patrie pare a le apăsa sufletul". Nu atât detaliul fizic se impune în acest fragment cât ceea ce scriitorul sesizează că s-ar ascunde *dincolo* de planul primar. E aici o adevărată metafizică romanțată, atât de la modă în toate construcțiile artistice care mitizează imaginea rromilor.

În fine, textul se încheie cu exprimarea dorințelor civilizatoare al căror efect, de înțeles pentru mentalitatea secolului trecut, trebuie să fie convertirea întregii etnii la valorile majorității. Inițiativa nu e altceva decât o încercare de asimilare non-violentă căci se bazează pe negarea identității rromilor, o identitate inferioară, oricum incompatibilă cu tot ce înseamnă moștenire culturală europeană. (Astăzi avem de-a face cu aceeași dilemă privind politica ce ar trebui adoptată față de rromi: asimilare prin integrare - o soluție cu rădăcini rasiste - sau acceptarea diferențelor cu tot cortegiul de suspiciuni pe care acestea le cuprind în sine? Iată un posibil răspuns: "După cum s-a dovedit într-o măsură oarecare de către intelectualitatea rromani, nu există o contradicție fundamentală între integrare și păstrarea identității rromani. Aceasta este mai curând o problemă de încercare conștientă de modernizare a identității rromani, fără a implica în mod necesar abandonarea ei".)[3]

Se poate remarca, parcurgând textul lui Kogălniceanu, că aproape toate temele în virtutea cărora disprețuim astăzi rromii au o vechime considerabilă. Nu vreau să insinuez că discursul despre țigani care ne precedă a rodul ficțiunii. El crește dintr-o realitate palpabilă, deși se întemeiază în totalitate pe punctele noastre de vedere, ale indigenilor mândri și ostili celor care ne pătrund în geografie asemeni unei flore microbiene. Omniprezența acestui discurs nu sporește, azi, comprehensiunea, ba dimpotrivă. El are, mai degrabă rostul unui baraj ridicat în calea adevăratei cunoașteri. De la înălțimea amețitoate a civilizației sanctificate nu mai încercăm să-i cunoaștem pe rromi: îi cunoaștem îndeajuns pe țigani prin intermediul acestui discurs dictatorial. Din fericire, multe s-au întâmplat prin lume astfel încât el devine pe zi ce trece tot mai desuet.

Prestigiul său însă nu trebuie subestimat. El vine, de pildă, și din paremiologie. Proverbele care se coagulează în jurul termenului central **țigan** transcriu fie experiența unui eșec (**A se îneca precum țiganul la mal**), fie o trăsătură negativă de caracter (**A se muta ca țiganul cu cortul** înseamnă a fi nestatornic, în vreme ce **A arunca moartea în țigani** e echivalent cu a spune despre cineva că se disculpă proiectând vina asupra altuia). Mai mult decât atât, familia de cuvinte derivate din **țigan** vehiculează o semantică a negativului: cea de-a treia definiție a primului termen din serie este, așa cum apare înregistrată în DEX, "epitet dat unei persoane cu apucături rele". Verbul **a țigăni** înseamnă "a insista mult (și în mod dizgrațios) pentru a obține ceva (...), p. ext. a se tângui, a se tocmi mahalagește". **Țigănie**: "2. Fig. Faptă, manieră condamnabilă. 3. Fig. Gălăgie, hărmălaie, scandal". **Țigănos-oasă**: "2. Fig. (Fam.) Care are maniere urâte, (...) calic, zgârcit".[4] Toate aceste cuvinte fac parte din vocabularul nostru curent și uzul lor cotidian solidifică, în imaginarul colectiv, complexul de pre-judecăți pe care le manipulăm atunci când ne referim la etnia rromani. Desigur că și în România se impune treptat acea *politically correctness*, însă, deocamdată, termenul înlocuitor non-rasist are o circulație strict academică și (parțial) mediatică. Oricum, limba, ca organism viu, "va decide" în cele din urmă *când* și *în ce măsură* el se va impune în lexic, dar mai ales în vorbire.

Nu doar cultura scrisă contribuie la vitalitatea discursului despre țigani, ci și cea orală. Mă gândesc aici la acele narațiuni de care ne ciocnim în fiecare zi, impregnate cu o pletoră emoțională, ce au drept tematică rromii și cultura acestora. Difuzarea, respectiv proliferarea lor, e însoțită de reacții pasionale, i-raționale. Tocmai asta le poate transforma, atunci când e nevoie, în periculoase mecanisme de manevrare psihologică. Din punct de vedere structural ele nu sunt complicate (fapt care le asigură enorma răspândire) întrucât colectează (și astfel re-produc) toate stereotipiile negative cu privire la rromi. Cine nu-și amintește de chiar prima narațiune, care ni se administrează cu scop pedagogic în copilăria timpurie ("Dacă nu ești cuminte te dau la țigani!")? De-acum înainte, tânărul pacient va învăța să substituie alterității malefice imaginea hidoasă a țiganului (rromul nu există în imaginarul juvenil).

O sumară (exhaustivitatea este utopică) inventariere a repertoriului lor tematic poate fi sugestivă. Se spune despre țigani că: nu pot fi integrați fiindcă au legile lor proprii și resping educația instituționalizată; nu muncesc, sau dacă o fac se îndreaptă spre activitățile dezagreabile; se ocupă cu ocultismul (femeile) și hoția (bărbații); în străinătate cerșesc și/sau fură, întorcându-se cu averi fabuloase; tot în Occident se hrănesc cu lebede; sunt foarte solidari în conflict; nu e indicat să-i ai parteneri de afaceri pentru că te înșală; dacă te întâlnești cu ei noaptea pe stradă ești în pericol, căci sunt agresivi; nimeni nu cunoaște numărul lor real, dar acesta e cu siguranță mult mai mare decât cifrele oficiale etc. Încă o dată, nu discut veridicitatea situațiilor pe care se clădesc aceste narațiuni, ci doar că ele (povestirile) ocupă în întregime spațiul interesului nostru față de rromi. Ele sunt, de fapt, piesa de rezistență în jurul căreia se țese discursul despre țigani. Prin aceea că împiedică accesul la o reală înțelegere a fenomenului generat de existența minorității rromani, el facilitează mitificările.[5]

În momentul de față acest discurs are, asemeni oricărui discurs instituționalizat, o autoritate de netăgăduit. Din nefericire, statutul rromilor a fost atins în mod negativ și de situația politică din răsăritul Europei vreme de o jumătate de secol. Nicolae Gheorghe și Andrzej Mirga arată[6] cum s-a derulat acest proces (prin proletarizare forțară și indiferență față de identitatea lor etnică). Cert este că nemodificarea actualului discurs despre țigani nu va îmbunătăți nicidecum lucrurile. Conflictele violente vor continua să facă victime, ceea ce va conduce la adoptarea, de ambele părți, a unor poziții extremiste dificil de controlat și contracarat. Probabil că soluția constă într-o profilaxie urgentă, al cărei prim pas ar fi înlocuirea discursului despre țigani cu unul despre rromi.

1, 2. Citatele sunt preluate din fragmentul publicat de revista ***Rromathan, studii despre rromi****, 1997, vol. I, nr. 2, p. 131-140*

3. Nicolae Gheorghe, Andrzej Mirga, ***"Rromii în secolul XXI"****: document de lucru pentru o politică publică, în același număr al revistei citate la p. 20*

4. Cf. ***DEX****, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 986*

5. Cf. Lucian Boia, ***Istorie și mit în conștiința românească****, Humanitas, 1997, p. 200*

6. Nicolae Gheorghe, Andrzej Mirga, ***art. cit.****, p. 7*

Câinele țiganului

Imaginea etniei romilor în presa românească

Marcel Tolcea

Ipostaza de lucru

"Atunci când un câine mușcă un om nu avem de-a face cu o știre. Când însă un om mușcă un câine, iată o știre", definea Pullizer. Din păcate, în România, când un câine al unui țigan mușcă un om, acest eveniment sigur e știre. Este evident pentru orice ins de bună credință că o atare tratare a evenimentalității trădează nu numai o deontologie în suferință, ci și o lipsă accentuată de profesionalism. Traseul aceste atitudini, vădit antiproductive social, cuprinde o serie de practici sau consecințe ale acestuia precum ar fi minciuna, dezinformarea, manipularea, distorsionarea mesajului, tendențiozitatea, "zgomotele"[1], dintre care unele ar părea mai puțin nocive. O părere falsă, fiindcă adevărul nu poate fi nici parcelat, nici diluat. Chiar am considera că manipularea, de pildă, pare o virulență mai redusă decât minciuna, este mult mai primejdioasă fiindcă are o serie de elemente reale ale adevărului, ale conținutului evenimențial.

În al doilea rând, nu se poate înțelege de ce această temă fără a face apel mai întâi la unele sondaje de opinie. "Mesajul antițigănesc a fost cel mai popular mesaj xenofob dintre toate. 41% dintre români, conform unui sondaj IRSOP din vara lui 1991, erau de acord cu atacarea etniei țigănești de către presă și numai 50% împotrivă, față de un raport de 24 pentru și 65 împotriva atacării maghiarilor și 11 pentru la 70 împotriva atacării prin presă a evreilor", scrie Alina Mungiu în acest unic paragraf dedicat atitudinilor xenofobe față de romi. **(Românii după '89)**

Nu ne-am propus, în cele ce urmează, să analizăm aici atacurile imunde ale revistei "România Mare" care a tratat mereu în paginile sale (rezolvarea problemei țigănești) prin metode antonesciene. Putem remarca, doar în treacăt, că stereotipurile xenofobe se regăsesc acolo unde ne-am astepta cel mai puțin. Astfel, la semifinala Cupei României la fotbal, Rapid - Dinamo, galeria dinamovistă a venit cu niște pancarte uriașe pe care scria "Un milion de ciori, o singură soluție: Antonescu!". Agenția Mediafax a difuzat imediat un material preluat din principalele cotidiene naționale, iar în revista "22" a apărut chiar un comentariu mai amplu dedicat recrudescenței rasismului. Faptul că o agenție de știri prestigioasă, cum este Mediafax, socotește important un asemenea eveniment și îl taxează drept regretabil dovedește că presa românească se află într-un accentuat proces nu numai de maturizare, ci și de profesionalizare. Observația este valabilă și pentru cotidienele care au preluat știrea, trei dintre ele plasând-o pe prima pagină.

Identificarea protagoniștilor

Una dintre cele mai delicate probleme ale mediatizării este identificarea etnică a protagoniștilor unui eveniment susceptibil de a fi mediatizat. Legislația sau regulile nescrise ale presei românești nu prevăd nimic expres cu privire la acest lucru. În țările democrate, relația presei cu toate tipurile de minorități este atent cuantificată. De exemplu, recomandările BBC în acest domeniu arată fără echivoc că "dezvăluirea rasei unei persoane se poate face doar atunci când ea este de o directă relevanță cu evenimentul respectiv". În plus, există destule nuanțări în legătură cu diversele tipuri de identificare și de descriere a unor persoane de altă rasă, cetățeni ai statului. Nu este același lucru - din perspectiva unor neplăcute posibile consecințe, indică textul respectiv - dacă cineva este identificat ca fiind "asiatic" sau "din Bangladesh". Astfel, dacă se justifică - dar **numai** dacă se justifică! -, se va menționa "din Bangladesh", "din India", "din Pakistan", și nu "asiatic", dar, subliniază aceeași sursă, "să nu se uite că aceste persoane sunt cetățeni britanici", ceea ce înseamnă că se bucură de toate drepturile ce decurg de aici. **(Recomandări pentru producătorii BBC).**

Din păcate, presa românească oferă anumite particularități în ceea ce privește mediatizarea minorităților în general. Astfel, dintr-o monitorizare a unui cotidian național, în 1996, rezultă ca peste 70% din știri încep cu ceea ce se numește "blind lead", "paragraf introductiv orb". Aceasta înseamnă că protagonistul este identificat din prima fază ca și cum opinia publică știe cine este cel/cea în cauză. Dintre acestea, 92% din știrile care au ca protagoniști romi încep cu identificarea etnică, ceea face ca accentul să cadă nu pe fapta în sine, ci pe etnie.

Interesantă, în același context, este o situație dintr-un alt cotidian bucureștean (5 iulie 1996) unde putem citi două știri despre două crime. Primul titlu este "Violatorul - un țigan de 16 ani, victima - 83 de ani", iar deasupra, "Chiriașul (,) omorât în bătaie de gelozie". Spunem că alăturarea poate fi interesantă sau, cel puțin, poate oferi un prilej de reflecție fiindcă autorul celei de-a doua crime este de naționalitate sârbă, fapt dedus după sonoritatea numelui. O minimă scrutare a elementelor ce compun primul titlu relevă că discrepanța ține nu de apartenența etnică, ci de diferența de vârstă!

O întrebare firească se impune în legătură cu oportunitatea specificării apartenenței etnice în cazul unor personalități ce provin din rândurile romilor.

Înainte de a încerca să dăm un răspuns, să comentăm în treacăt cum a fost mediatizat decesul Romicăi Puceanu. În contextul fenomenului analizat mai sus - doar însă în acest context! -, ni s-a părut ciudat faptul că în nici unul dintre cotidienele naționale nu a apărut specificarea că Romica Puceanu a făcut parte din etnia romilor! În ciuda faptului că prenumele Romica este mai mult decât transparent, în ciuda unor sintagme eufemistice cum

ar fi "regina cântecului lăutăresc" ce trimit fără echivoc într-acolo. Doar "Evenimentul zilei" la finele reportajului de la înmormântarea celebrei cântărețe, scrie: "Aici, aproximativ 500 de persoane (,) în majoritate rromi (,) așteptau să-i vadă pentru ultima oară chipul celei pe care au adulat-o". (În treacăt fie spus, este una din foarte puținele dăți în care apare denumirea de "rromi" și nu cea de "țigani".)

Același cotidian, cu o zi înainte, prezenta o scurtă biografie a artistei unde ocazia de a face o trimitere, măcar voalată, la originea ei nu este folosită. Întrebarea care imediat se ivește acum este dacă o asemenea specificare ar fi fost lipsită de orice fel de "bruiaje". Înclinăm să credem că, mai degrabă, jurnaliștii au procedat corect, fiindcă o asemenea subliniere poate fi resimțită ca delicată. Ea pare, poate părea, un soi de delațiune ori dezvăluire senzaționalistă. Ceea ce, de fapt, s-a și întâmplat într-o foaie imundă, "Atac la persoană", în nr. din martie 1998, unde, sub titlul **Lista țiganilor care umblă cu cioara vopsită,** sunt "inventariate" importante personalități ale vieții noastre politice și culturale ce ar aparține etniei romilor. Procedeul are ca model listele din perioadele dictaturii antonesciene, e drept, cu deosebirea că, acum, nimeni nu are de suferit în urma "deconspirării".

Revenind la felul în care este tratată oportunitatea specificării rasei în presa apuseană, ar trebui să ne întoarcem la **Recomandările BBC,** mai ales că ele rămân un model de abordare neutră a numeroase situații particulare. Astfel, redactorii sunt îndemnați "Să **NU** se abțină" de la a intervieva sau de la a face reportaje cu personalități din rândul minorităților, fără însă a preciza dacă este oportună evidențierea etnică. Probabil că nici nu era nevoie de o asemenea precizare expresă fiindcă fiecare cetățean este liber să își declare etnia și confesiunea conform propriei alegeri.

Rasism camuflat?

Ceea ce ni se pare aberant, sfidând orice urmă de etică jurnalistică este faptul că unii jurnaliști par a nu observa grave deficiențe ale ordinii de drept, remarcând în schimb, reacții imorale ale cutării sau cutărui ins, cu un grad de abatere socială mai puțin semnificativ. Astfel, citim în știrea **Descendenții regelui Scorillo și supușii împăratului Iulian se bat la Cozia:**

"Un motel. Un aviz. Motelul se află pe valea Oltului, la Căciulata, se numește Cozia și aparține SC "Scorillo" SRL. Anunțul-avertisment este cât se poate de lapidar și de categoric, deși puțin agramat. ‹Interzis intrarea și servirea romilor!›. Numai că țiganii care încearcă să treacă pragul acestui stabiliment sunt de două categorii. Cei care coboară din limuzine luxoase și cei care întind mâna pentru cerșit. Și nu este clar dacă interdicția se adresează ambelor categorii, sau căreia dintre ele. Până una alta, putem să luăm de bună afirmația unui magnat arămiu, cu gura plină de aur: "Dacă ne punem mintea, cumpărăm toată stațiunea!" Pentru ce fel de "clientelă?".

Dacă unui jurnalist român din anul de grație 1996 i se pare firesc un asemenea afiș - imaginabil doar în anii de aparheid ai Africii de Sud! - orice comentariu devine ridicol. Și faptul este cu atât mai grav cu cât cotidianul în cauză se dorește campionul valorilor democrației.

Uneori accentele rasiste se pot ascunde sub cele mai neutre cifre ale unei statistici. Bazându-se pe datele unei statistici privitoare la sporul natural al populației, un cotidian din Constanța titrează: "Țiganii se înmulțesc mai repede decât românii, dar sectanții nu recurg la avorturi!...". În acest exemplu manipularea este flagrantă, fiindcă din cele 50 de rânduri doar 9 se referă la ceea de anunță titlul, restul fiind simplă cazuistică referitoare la situația natalității, a întreruperilor de sarcină și a nașterilor.

În cazul conflictelor etnice există nenumărate cazuri de flagrantă ignorare a esenței conflictului. Nu de puține ori jurnaliștii prezintă reacția violentă a majorității ca pe o reacție legitimată de lehamitea față de "tâlhăriile", "găinăriile", "matrapazlâcurile" romilor. Cauționarea unor asemenea gesturi violente - pe care comunitatea romilor le califică drept "progromuri" - este dată de exasperarea, de insuportabilitatea unei/unor stări de fapt pe care romii au provocat-o. Mai simplu spus, cititorului i se transmite mesajul subliminal că "totul are o limită", "că nu mai era nimic de făcut", că răbdarea s-a sfârșit.

Despre un asemenea eveniment relatează în iunie 1996 un cotidian constănțean, sub titlul *Exasperați de nelegiuirile comise de o șatră aciuită la marginea localității* **Locuitorii din comuna Măgurele au devastat și ars casele țigănești:**

"Vineri noaptea, în comuna Măgurele din apropierea Capitalei, a izbucnit un nou conflict de proporții între români și țigani. La marginea șoselei ce leagă localitatea cu Bucureștiul, se stabilise un masiv grup de țigani nomazi, aciuiți de prin părțile Teleormanului. Prezența acestora i-a iritat profund pe locuitorii din Măgurele, cu atât mai mult cu cât ei au fost victimele a numeroase furturi și găinării din partea noilor "vecini". Un asemenea incident a condus în noaptea de vineri la o dispută aprinsă între cele două etnii, transformată curând în conflict deschis. Ieșiți cu bâte și cu răngi, un grup de 50 români au luat cu asalt casele țigănești, cinci dintre ele fiind devastate și una arsă din temelii.

Articolul se încheie cu două sublinieri, în opinia semnatarilor, foarte importante: prima, că intervenția promptă a polițiștilor și a jandarmilor a împiedicat escaladarea conflictului, a doua, că reprezentanții celor două părți au semnat o înțelegere în care se angajează reciproc să nu își facă nici un rău.

Nu știm dacă autorii relatării au sesizat implicațiile pactului de neagresiune, fiindcă el se constituie într-un fel de amnistiere extrem de abilă a majorității care, **eludând** în mod flagrant legea, și-au făcut singuri dreptate. Într-un posibil dosar penal, propoziția "ieșiți cu bâte și cu răngi, un grup de 50 de români au luat cu asalt casele țigănești, 5 dintre ele fiind devastate și una arsă din temelii" ar fi o irefutabilă probă pentru acuza de pogrom. Nici un singur cuvânt, nici un element al acestui, totuși, pseudoreportaj nu sugerează că într-o țară civilizată dreptatea nu se poate face în acest fel. Tot așa, cititorul nu este deloc informat dacă nu cumva exasperarea românilor din comuna Măgurele s-ar datora faptului că poliția sau organele în drept nu și-au făcut datoria. Într-o țară democratică, pentru titlul citat aici, cei în drept ar fi trebuit să se sesizeze din oficiu, iar jurnalistul să fie condamnat pentru instigare la linșaj!

Între verdict și neutralitate

Finalul unui reportaj din comuna Măgurele aduce o concluzie aparte, prin faptul că depășește cu mult aria evenimentelor la care se referă respectivul articol:

"Vina, în opinia românilor din Măgurele, aparține țiganilor și vom spune că la fel a fost și în cazul tragediilor de la Bolintin Deal, Kogălniceanu, Hădăreni și Bîcu. După 1989 au fost peste 40 de asemenea conflicte și ar fi cam momentul să ne întrebăm dacă este într-adevăr vorba de conflicte interetnice sau doar răspunsuri violente ale majorității împotriva agresiunii la care este supusă etnia țiganilor, din păcate mai needucată și mai predispusă la fapte antisociale".

În cele de mai sus era vorba despre "un minirăzboi purtat între două clanuri de țigani" și, la data apariției articolului, justiția nu se pronunțase încă în cazurile la care se face trimitere. Falsă este și alternativa propusă de jurnalist, fiindcă "răspunsurile violente ale majorității împotriva agresiunii la care este supusă etnia țiganilor" tot conflict interetnic se cheamă, ba, mai mult, prin caracterul ei comunitar, s-ar putea numi chiar pogrom. Ceea ce am vrea să reținem din acest final se referă la caracterizarea "mai needucată și mai predispusă la fapte antisociale".

Un asemenea diagnostic, în loc să fie pus în contextul cauzelor și consecințelor sale, servește aici drept acuză. Din nou avansăm ideea că toate aceste poziții citate țin, pot fi uneori explicate, și de un anume gust al senzaționalului decât de ceea ce s-ar numi atitudini resentimentare, manipulări conștiente. Ceea ce, cu alte cuvinte, s-ar numi, în cel mai bun caz, amatorism.

---

[1] *Opinii personale ale jurnalistului ce alterează acuratețea informației*

Religia marginalilor

Marginile libertății

Marius Lazurca

Simeon ar fi putut rămâne lângă mama sa: era foarte bătrână, văduvă de foarte multă vreme, așa încât prudența și exigențele pietății i-ar fi pretins fiului să-i rămână alături până la capăt. Simeon alege să plece, însoțit de Ioan, care lăsa în urmă o nevastă tânără și, măcar, nedumerită. S-au dus întovărășiți la Ierusalim și s-au călugărit; erau nerăbdători, febrili: nu zăbovesc în mânăstire nici cele șapte zile obligatorii pentru cei nou intrați în cin; fug în pustie, arși de o vocație mai vie decât ei înșiși și decât stupoarea pe care o lasă în urmă.

Calea lui Ioan se încheie în deșert unde îl găsește moartea, după zeci de ani de stăruință și de fidelitate față de o chemare neasemenea. Simeon însă decide să mai alimenteze o dată scandalul: părăsește pustia, discreția severă a singurătății, pentru a se ascunde în mijlocul oamenilor. Își disimulează desăvârșirea sub masca hidoasă a unui bătrân nebun și se întoarce în lume, în cetatea Emesei, trăgând după sine cadavrul unui câine. Devine, în scurt timp, smintitul oficial al cetății: într-o biserică, la vremea slujbei, azvârle cu nuci în enoriași; intră gol în baia femeilor și îmbrățișează niște bolnavi contagioși; se pretinde amant al unei slujnice iubețe și recunoaște paternitatea pruncului ei nenăscut; moare, în fine, lăsând în urmă această notorietate scandaloasă și încredințându-I lui Dumnezeu grija reabilitării.

«Și s-au deșteptat, ca dintr-un somn, emesenii, abia după moartea lui...».

Deșteptarea, salutară, a locuitorilor Emesei a trebuit consemnată: eforturile singulare ale lui Simeon au dat rezultate, iar Biserica l-a trecut în rândul sfinților pe acest bărbat curajos. S-a consfințit astfel un traseu existențial și un model de exercițiu religios puțin comun. Atunci când mărturia nu mai costa vieți omenești, într-o vreme când mulțimea călugărilor banalizase, aproape, vocația eremitică, singurul *exces amoros* încă posibil era nebunia divină.

Simeon cel Nebun e sfânt fiindcă viața sa, ca puține altele, e *grăitoare* până la sfârșitul veacurilor. Ea nu ilustrează, strident, dreptul la anarhie al celui ales, nici libertatea impenitentă a amuzamentului în materie religioasă.

Simeon a ales să facă perceptibile contemporanilor săi semnele unei libertăți mai înalte decât cea a adecvării, chiar desăvârșite, la viața instituțională a Bisericii; el a mărturisit despre libertatea celui îndrăgostit de Dumnezeu de a-și contraria semenii și de a-i provoca la un examen de sine mai exigent; Bisericii, el i-a reamintit că nu este orizontul ultim al eforturilor omenești către mântuire și că există în alcătuirea ei mult omenesc și destulă relativitate; nouă, astăzi, Simeon ne vorbește despre curajul de a fi fidel duhului contrariind violent litera, despre discreția nerăsplătită a adevăratei înțelepciuni și, mai cu seamă, despre îngăduința nedezmințită a unui Dumnezeu îndrăgostit de oameni.

Măgarul centripet

Constantin Jinga

Și, apropiindu-se, i-a legat rănile, turnând pe ele untdelemn și vin, și, punându-l pe dobitocul său, l-a dus la o casă de oaspeți și a purtat grijă de el. (Luca 10:34)

Chiar dacă pilda samariteanului milostiv (Luca 10:25-37) evocă tema călătoriei, nu cred că animalul la care se face referință aici ar fi putut să fie un cal. Calul era un animal aflat la limita metaficicului. Imagini precum aceea a omului înălțat în șa sau a vizitiului strunindu-și fugarii simbolizează triumful rațiunii asupra instinctelor și vorbesc, în lumea biblică cel puțin, despre starea unei creațiuni nebiruite, triumfătoare. Prin excelență, calul este un animal care impune integritatea, rectitudinea corporală și morală. Omul ținându-se drept pe cal devine axă, transgresează limitele pedeștrilor, este reper, indică un centru. Deloc întâmplător, calul se estompează din istoria lui Israel o dată cu robia egipteană. Primii cai vor reapărea numai după instaurarea monarhiei davidice în Pământul Făgăduinței, dar, fapt semnificativ, devin insignă regală abia în epoca lui Solomon. Niciodată, însă, Israel nu le va mai acorda statutul inițial. Înțeleptul autor al *Proverbelor* va scrie despre cal că "este gata pentru ziua de război, însă biruința vine de la Domnul" (Proverbe 21:31). În fapt, David nu-l învinsese pe Goliat cu puterea armelor, ci cu puterea Numelui lui Dumnezeu (I Regi 17:45). Solomon urma să parcurgă primii pași spre egalitate pe catârul tatălui său (3 Regi 1:33, 38, 44), prefigurând evenimentul mesianic la care se referă, în timpul dominației persane, profetul Zaharia: "Bucură-te foarte, fiica Sionului! Veselește-te, fiica Ierusalimului, căci iată Împăratul tău vine la tine drept și biruitor, smerit și călare pe asin, pe mânzul asinei". (Zaharia 9:9; Matei 21:1-11).

Puțini s-ar fi gândit, în lumea veche, că măgarul ar putea juca vreun rol de prim plan într-un ritual de încoronare, și aceasta chiar dacă nu de puține ori era încălecat și de oameni înstăriți. Eventual vreunul dintre nebunii curții, într-o parodie, și-ar fi putut permite o astfel de licență. Un rol involuntar onorabil îl au măgarii din istoria lui Saul. Pornit în căutarea dobitoacelor pierdute ale tatălui său, acesta se întâlnește cu Samuel care îl unge, la porunca Domnului, ca rege peste Israel (I Regi 9-10. Dar domnia lui Saul va sta sub semnul încăpățânării prostești; cu efect de centrifugă, propria-i cerbicie îl îndepărtează în cele din urmă de puterea regală, exilându-l în imperiul iraționalului.

Interesant este măgarul din pilda samariteanului milostiv (Luca 10:25-37). Animalul, aflat aici în posesia unui străin, a unui paria chiar, se vede pus în situația de a căra trupul inert al unui muribund anonim, pe lângă care trecuseră deja fără să manifeste vreo reacție caritabilă, mult prea preocupați de propria lor puritate, doi dintre reprezentanții *establishment*-ului vremii. Omul ajunsese în această situație nefericită cu ocazia unei călătorii: în timp ce se îndepărta de Ierusalim, "cobora la Ierihon", fu atacat de tâlhari și deposedat de toate semnele de recunoaștere care ar fi putut depune mărturie în favoarea lui (Luca 10:30). Nu mai avem de a face așadar cu nici un fel de măreție, cu nici un fel de rectitudine, cu nici un fel de integritate. Imaginea este prea grăitoare: un străin își împovărează animalul umil cu un anonim a cărui integritate este atât de alterată încât nu-i mai permite absolut nici o inițiativă proprie. Dacă ținem seama de faptul că pilda este inserată în contextul unei discuții despre identitatea aproapelui (Luca 10:25-29), observăm cum tocmai acest gest reconfigurează distanțele: îi aruncă în extremitate pe cei care trecuseră nepăsători pe lângă om (Luca 10:29, 36-37) și, totodată, modifică datele staturii regale.

Figura lui Solomon, pășind spre încoronare în ritmul domol al asinei, se întâlnește cu aceea a muribundului salvat de străin, chiar în icoana Intrării Domnului în Ierusalim. Atunci când pătrunde în cetate, chiar dacă evită postura marțială de campion al rezistenței politice, Mesia este aclamat ca un rege. El vine "drept și biruitor", dar totodată smerit, blând și călare pe mânzul asinei (Zaharia 9:9; Matei 21:5). Smerenia și blândețea sunt adeseori confundate cu lipsa de culoare, de personalitate, dacă nu chiar cu prostia. Ulterior, soldații Îl vor batjocori și ucide fără să-și dea seama că prin aceasta Îl încoronează. Iar ucenicii se vor lepăda de El și vor fugi care încotro, fără să conștientizeze că, de fapt, începuseră deja să-L caute.

Nu mai aveau unde fugi. Biserica pe cale de a se naște cuprinsese deja și spațiul de dincolo de marginile lumii. Iar aceasta pentru că aici, unde ultimii pot ajunge primii, iar primii ultimii (Matei 20:16), unde fiece mădular își are importanța lui fără de care nimic nu poate funcționa normal, totul contează în așa măsură încât problema unor eventuale frontiere nu se mai poate pune, decât cu riscul paraliziei (I Corinteni 12:12-17, 24-27). Rege devine, în Biserică, acela care își slujește cu smerenie și cu trudă regală aproapele. Tot rege este și cel care acceptă, cu smerenie și regalitate, slujirea. Aici, centrul și marginea se află pretutindeni, adică acolo unde hotărăsc eu să fie.

Ultimul eretic

Robert Lazu

Preocupată de asimilarea creatoare a valorilor proprii teologiei și culturii occidentale, strălucita intelighență ortodoxă rusă din exil va fi zguduită la mijlocul deceniului patru al secolului nostru de un seism neașteptat. Liderul intelectual și spiritual al diasporei de proveniență slavă, părintele Serghie Bulgakov, este de două ori excomunicat (!) în cursul unui singur an. Astfel, la 24 august 1935 Patriarhia Moscovei emite sub semnătura mitropolitului Serghie un prim decret în care concepția sofiologică a decanului Institutului St. Serge e declarată eretică. În luna decembrie decretul este reluat, completat și definitivat, verdictul rămânând irevocabil. Și asta încă nu a fost totul! În luna octombrie a aceluiași an, 1935, o grupare ultrafundamentalistă condusă de mitropolitul Antonie - aflat și el în conflict cu Patriarhia Moscovei, îl declară eretic pe părintele S. Bulgakov în cadrul unui Sinod susținut la Karlovitz (Iugoslavia). Deși practic nu i s-a dat dreptul la replică, autorul cunoscutei lucrări *Ortodoxia* (Paris, 1932) se apără printr-un memoriu înmânat mitropolitului Evloghie, ierarhul sub a cărui jurisdicție canonică se afla. După cercetarea atentă a "dosarului" Bulgakov acesta din urmă declară că nu a găsit nici o erezie în scrierile decanului Institutului St. Serge. În consecință, hotărârile Patriarhiei Moscovei și ale Sinodului de la Karlovitz sunt nefondate. Aflați în fața unui atât de controversat teolog, care a reușit "performanța" unică de fi excomunicat de două ori într-un interval de numai cinci luni, se înțelege că avem de-a face cu un personaj ce și-a asumat fără rest riscurile gândirii.

CUVINTE PE PÂINE

Religia marginalilor

Serghei Nikolaievici Bulgakov s-a născut la 16 iunie 1871, într-un orășel - Livny - situat la aproximativ 300 de kilometri de Moscova. Își încheie pregătirea liceală în anii 1888-1889, la o școală secular din localitatea Yelets. Un an mai târziu, în 1890, tânărul Serghie Bulgakov se înscrie la Universitatea din Moscova, unde se dedică studiului economiei politice. Fără să abandoneze nici studiile de literatură, filosofie și filologie, S. Bulgakov aprofundează concepțiile economice existente în epocă, sfârșind prin a-și însuși într-o măsură considerabilă viziunea marxistă asupra lumii. După un stagiu petrecut în Universitățile din Londra și Paris, Serghie Bulgakov își susține cu succes dizertația magisterială intitulată **Capitalism și agricultură** (ea va fi publicată în două volume în anul 1900). Urmează o perioadă de schimbări profunde în viața sa. Aflat la Kiev, unde predă economie politică la Universitate și la Politehnică, autorul nostru are primul contact de profunzime cu opera lui Vladimir Soloviov, părintele sofianismului modern. Fascinat și totodată bulversat de ideile acestuia, se distanțează de marxism pentru a se apropia de cercurile intelectualilor ortodocși, unde-l cunoaște pe genialul Pavel Florensky.

O contribuție decisivă la convertirea sa au avut-o câteva experiențe mistice petrecute între anii 1895 și 1908. Prima dintre ele a avut loc în Munții Caucazieni, unde se afla în vara anului 1895. Contemplând de pe înălțimi frumusețea naturii, S. Bulgakov are revelația unității creației, idee în care ulterior va recunoaște inspirația Sophiei divine. O a doua experiență are loc în galeriile de artă din Dresda, în anul 1898, unde trăiește un adevărat extaz în fața Madonei Sixtine a lui Rafael (o pictură care va rămâne emblematică atât pentru el, cât și pentru prietenul său, Pavel Florensky). În fine, aflat în cursul anului 1898 într-o mânăstire din nordul Rusiei, întâlnește un călugăr înduhovnicit care îl smulge din agitația căreia îi căzuse pradă, revelându-i calitatea sa de fiu și slujitor al Bisericii lui Hristos. În ciuda interesului covârșitor pentru sophiologie, Bulgakov își continuă studiile economice care culminează cu o teză de doctorat despre *Filosofia economiei* (publicată în 1912). În cuprinsul acesteia el va dezvolta pentru prima dată anumite speculații asupra Sophiei. Șase ani mai târziu, în 1918, spre suprinderea multor prieteni e hirotonit preot la Biserica Duhului Sfânt din Lavra Sfântului Serghie. Devenit indezirabil pentru bolșevici, în anul 1922 este obligat să-și părăsească țara. După trei ani de rătăciri pe drumul exilului se stabilește în Franța, unde, din toamna anului 1925 acceptă - la invitația Mitropolitului Evloghie - să fie profesor la Institutul teologic St. Serge. În mod firesc, dubla excomunicare la care este supus în anul 1935 surprinde cercurile intelectualilor occidentali care-i cunosc activitatea. Aflând că este bolnav de cancer, S. Bulgakov se pregătește pentru "marea trecere" meditând asupra misterului morții (el va scrie un eseu intitulat *Sophiologia morții*, publicat fragmentar într-o autobiografie editată postum). După o suferință îndelungată, se desprinde de această lume plecând spre patria Înțelepciunii divine în 12 iunie 1944.

Punând în discuție atât libertatea teologilor cât și limitele între care aceștia pot profesa o gândire critică, părintele Serghie Bulgakov a avut îndrăzneala de a explora adâncimile Revelației creștine în căutarea unor înțelesuri mai adecvate lumii de azi. Poate un credincios să fie creator? Bulgakov nu răspunde explicit. Însă prin întreaga sa viață și operă ne arată altceva, la fel de important: cum poate un creator să fie credincios.

Ortodoxia și sociologia stigmatelor

Dan Ungureanu

Exilarhului Perahim Buhușer

I Minoritate

Cuvântul "minoritate" e destul de vechi, dar conceptul sociologic n-a apărut decât recent, după al doilea război mondial, când ororile naziste au dovedit incapacitatea statului democratic de a-și apăra toți cetățenii. A fost, subiacent, și un eșec al religiei - Biserica romană a cochetat cu fascismul de dragul anticomunismului, ortodoxia română coabitase cu naționalismul eșecului legionar.

A fost cea mai importantă revoluție din istoria dreptului de după trecerea de la procedura inchizitorială la rechizitoriu. Ideea că sunt domenii în care majoritatea nu poate vota legi doar fiindcă e majoritate e una din cele mai însemnate din istoria omenirii. Ea nu e nici până azi înțeleasă pe deplin în România. Ideea de minoritate e paradoxală, fiindcă genul proxim al termenului e cel de grup (ungurii, romii sunt mai întâi de toate un grup), or drepturile omului fac abstracție de grup: ideea lor e că oamenii sunt egali ca **indivizi,** indiferent cât de mic ar fi grupul din care fac parte.

II Fantasia

Fantasia e numele unui film de Walt Disney în care (printre altele) dansează niște hipopotami grași cu rochițe roz. Premiera filmului a fost pichetată de o asociație a obezilor jigniți de eveniment... Că faptul ni se pare rizibil și minor nu ne spune nimic despre obezi, ci poate doar despre români și mentalitatea lor. În Occident, grupurile minoritare și-au câștigat drepturi asociindu-se și purtând lupte în justiție.

Spiritul de asociere se impregnează adânc în mentalitatea individului. Ideea că vei face, mai devreme sau mai târziu, parte dintr-un mic grup excentric și zgomotos (și le vei cere oamenilor de pe stradă să semneze o petiție pentru prizonierii politici din Birmania) îți dă o mai mare toleranță pentru valorile celorlalți; gândul că vei face parte dintr-un grup mic te face mai înțelegător cu alte grupuri mici și marginale. Românii n-au spirit de asociere, și n-au avut vreodată, O.N.G.-urile noastre vorbesc englezește. E ușor de văzut că această trăsătură creează altă sensibilitate față de minorități, adică indiferență. O țară ca India, separată în mici grupuri endogame, n-are minorități, fiindcă din naștere fiecare aparține unei minorități.

III Stigma

Oare șomerii reprezintă un grup? Problema esențială a minorităților este definirea: unele grupuri se autodefinesc și au o coeziune internă, altele se formează prin presiunea izolării din exterior, de către majoritate. Pacienții spitalelor de psihiatrie nu s-au declarat niciodată o minoritate, deși discriminarea la care sunt supuși după ieșire n-are nimic în comun cu boala de care suferă. Psihiatria consideră boala psihică drept boală, care se vindecă exact ca celelalte boli, reprezentarea socială nu vede decât bolnavul, pentru care boala psihică devine identitate. Foștii bolnavi psihici sunt soți șterși și angajați supuși, ei interiorizează marginalitatea în care au fost aruncați.

Pe scurt, există stigmate care coalizează și stigmate care separă, stigmate bune și stigmate rele: țiganii, greco-catolicii, homosexualii, delincvenții formează grupuri; oamenii urâți, bâlbâiții, foștii bolnavi psihici nu formează. Există o asociație a handicapaților locomotori, dar nu una a schizofrenicilor. Unele stigmate alătură, unele fac oroare chiar celor care le posedă. Aici intervin diferențele culturale: în Statele Unite, asociația obezilor care a boicotat filmul lui Disney era considerată ca un partener de discuție acceptabil - problema dacă filmul era ofensator urmând a fi stabilită ulterior, prin negociere; în România, obezii nu s-ar asocia, privindu-și cu oroare handicapul.

IV Coda

Din punctul de vedere al teoriei culturii, studiul minorităților e interesant, fiindcă pune problema majorității. Pentru majoritate, spuneam altădată, grupurile minoritare sunt grupuri morale, și nu există altă raportare la ele decât morală. Cred că afirmația trebuie precizată: în societățile cu mentalitate ierarhică (centraliste) e valabilă această afirmație, nu și în cele egalitare. Poporul român este un popor centralist, ierarhic, iar de acest lucru nu sunt vinovați cei câțiva ani de comunism. Însuși faptul că Biserica ortodoxă se denumește "biserică națională", deși, conform canoanelor, este o părticică a Bisericii universale, e semnificativ pentru această stare de lucruri.

În sociologie se face o distincție subtilă între **conformism** și **ortodoxie:** conformismul este adaptarea la comportamentele grupului **amorf** înconjurător (cercul de prieteni, de pildă); **ortodoxia** (descrisă și studiată de Deconchy) e supunerea la ideile unui grup **ierarhizat.** În privința românilor, cred că al doilea termen descrie mai bine conformismul lor - un conformism "centralist" care sufocă inițiativa individuală. Minoritate, pentru români, înseamnă grupul sortit să rămână în imaturitate. Românul de bază preferă expectativa până află părerea majorității, ca să nu se afle în minoritate. Or chiar acest lucru îl condamnă la tăcere.

SINAXAR

Cer cu rândunele

Cătălin Lazurca

Curelele sandalelor îi roseseră pielea, dungi purpurii se intersectau adânci în carnea lui albă. S-a așezat ostenit pe iarbă, lângă pârâu. Cu genunchii ridicați la piept, se străduie să dezlege fâșiile de piele prăfuită. Sudoarea îi năclăiește gâtul și subsuorile. Simte o mâncărime cumplită în barbă. Reușește să se elibereze de chingile încălțărilor, le scutură lovindu-le cu putere de-o piatră. Le leagă din nou - acum cu tălpile lipite una de cealaltă - și le vâră grijuliu în traistă. Va intra desculț în mânăstirea ăstora. Ca un sfânt! Gândul îl amuză, surâde și se întinde pe spate, apoi își înfige degetele în barba slinoasă și se scarpină îndelung. Oftează cu ochii închiși, simte furnicături plăcute înviorându-i trupul îmbătrânit și un nou surâs, nu mai puțin vinovat - își dă de îndată seama, îl continuă pe primul. Își așază mâinile pe piept, deschide ochii și privește cerul însemnat zănatec cu rândunele. Călugărițe! se gândi el și pufni pe nas. Se întoarce pe-o parte, întinde o mână și mângâie iarba gălbuie. Un fluture se așază curajos la câteva palme de creștetul lui.

Îngeri! La vârsta lui nu-i mai trebuiau îngeri. Își întărise atâția ani credința, un înger ar fi fost poate de folos ceva mai devreme, dar acum aștepta să moară și cam știa și el câte parale face. Nu era nevoie să bată atâta drum ca să vadă pe cineva mai vrednic decât el. Fusese poate o pedeapsă pentru faptul că era prea mulțumit acolo, pe munte. Sau, acum că învinsese cele mai multe ispite, îi era trimisă și ispita îngerului, se coborâse peste el năpasta gândurilor celor ce-s aleși pentru vreo lucrare dumnezeiască. (Se scutură cu putere, încercând parcă să lepede nălucirea asta prea îndrăzneață). Și apoi, pe cine trebuia să salveze? Dacă, după spusele îngerului, e sfântă, batjocura îi prieste, asta pesemne că sperase și ea când alesese să se prefacă nebună. El are să-i dea planurile peste cap. Ori, poate că trebuia să le tămăduiască pe cele care o chinuiseră. Dar cum s-o scoată el la capăt cu aproape patru sute de femei netoate? Cât va dura căința celor ce-o scuipaseră și-o munciseră? Dacă e să judeci drept, și pentru ele femeia asta nu fusese decât o ispită pe care, iată, el o va îndepărta. Prea vinovate nu erau nici ele.

Se ridică în picioare și intră în apă până la genunchi. Pietrișul e mărunt și alunecos, îi gâdilă tălpile. Stă cu spatele la zidurile mânăstirii. De n-ar fi susurul apei, ar pătrunde până la el forfota măicuțelor, freamătul de bucătărie, țipetele și chicotelile lor nesăbuite. Dar nu trebuie să se mai gândească la asta. Privește încă o dată în josul apei și vede grămezile de gunoaie aruncate acolo de călugărițe. Una dintre ele, cocoțată pe o minusculă Golgotă, tocmai deșerta dintr-un coș de nuiele resturile ultimului prânz. E murdară, veșmintele îi sunt aproape de tot sfâșiate, pe cap are o zdreanță. Răscolește cu mâinile în gunoaie, găsește ceva, o foaie putredă de varză parcă, și-o așază pe față, apoi o înfulecă cu poftă. Iese repede din apă, vrea s-o certe, s-o fugărească de-acolo. Femeia îl țintuiește cu niște ochi răzvrătiți și sălbatici. El se oprește, își pleacă privirile și se întoarce spre mânăstire.

** O întâmplare din viața sfintei Isidora Nebuna, repovestită pe gustul marelui public.*

Despre țigani, cu ochi rece și mână sigură

Otilia Hedeșan

VIOREL ACHIM
Țiganii în istoria României
Editura Enciclopedică, București, 1998, 202 p.

Mai târziu decât în alte părți a apărut și în românește o carte esențială și sistematică despre romi și istoria lor în spațiile românești: **Țiganii în istoria României**, a lui Viorel Achim. După cum ne avertizează într-un scurt, dar călduros cuvânt înainte distinsul istoric Șerban Papacostea, lucrarea tânărului cercetător de la Institutul "Nicolae Iorga" "este prima tratare cuprinzătoare dedicată trecutului acestei populații alogene, împinsă în evul mediu de vicisitudinile istoriei din interiorul lumii asiatice spre continentul european, unde unul din popasurile cele mai importante și de durată ale peregrinării lor continue s-a aflat în spațiul românesc". (p.7)

Gândit "ca o lucrare aproape exclusiv de istorie socială și politică" (p.10), volumul pe care îl am înainte decupează șapte secvențe ale istoriei grupurilor de romi de pe teritoriile românești, corespunzătoare unor etape fundamentale din istoria României: **Sosirea țiganilor pe teritoriul României; Țiganii din țările române în evul mediu. Robia; Dezrobirea; Țiganii în România în perioada interbelică; Politica față de țigani a regimului Antonescu; Țiganii în timpul regimului comunist. Câteva repere; Situația actuală a țiganilor (romilor) în România.** Miza autorului nu este, însă, simpla reconstituire cronologică a evenimentelor, ci una mult mai generală, chiar cu deschidere antropologică: "Credem - scrie Viorel Achim - că populația de țigani din România este un caz ilustrativ pentru relația dintre trecut și prezent - relație în care, după o formulare cunoscută, trecutul explică prezentul și prezentul explică trecutul. "(p. 10) După mine, totuși, meritul principal al acestei cercetări nu rezidă în intenția întrucâtva "metaforică" de a scrie indirect despre romii din imediata noastră proximitate, explicându-le prezentul printr-un trecut tumultuos, deși, desigur, în economia cărții, dorința de elucidare a cauzelor profunde, istorice care au condus la existența unor probleme complicate și delicate ale etniei se pot citi mereu în subtext.

Valoarea incontestabilă a cărții recent publicate la Editura Enciclopedică trebuie, cred, căutată în primul rând în **componenta sa documentară.** Aici contribuția lui Viorel Achim este absolut impresionantă, căci punctul său de pornire este o situație în care istoria României, o istorie de tip clasic, "văzută ca fiind a celor ce s-au aflat în centrul evenimentelor lor, țiganii n-au participat nicicând la marea istorie" (p.9)", poate fi scrisă (A putut fi scrisă, iată, atâta vreme! - O.H.) și fără a pomeni nimic despre țigani". (ibid.), pentru a ajunge, în final, la o cronologie bine documentată și la o problematică argumentată coerent a comunităților studiate. Pentru cititorul nespecialist parcurgerea paginilor despre această "devenire în timp" este extrem de profitabilă și se face aproape cu sufletul la gură. În fond, despre romi, mai mult decât despre oricare dintre vecinii noștri, nu știm mai nimic și, când pretindem altceva, nu facem decât să operăm cu imagini amputate adesea de prejudecăți.

Așa cum era de așteptat de la un specialist în istorie medie, părțile cele mai consistente ale lucrării sunt cele dedicate stabilirii țiganilor în Țările Române și principalelor evenimente care le-au marcat existența până la dezrobirea lor de la mijlocul secolului trecut. Cercetarea coboară până la anul 1385, când "printr-un act emis în acel an, domnul Țării Românești, Dan I, între altele dăruiește mănăstirii Tismana posesiunile care aparținuseră anterior mănăstirii Vodița și care fuseseră donate acesteia de către domnitorul Vladislav I; între acestea se află și patruzeci de sălașe de țigani" (p. 21). Mai apoi, alte documente atestă prezența țiganilor în spațiile românești: în 1388 "Mircea cel Bătrân donează mănăstirii Cozia, ctitoria sa, trei sute de sălașe de țigani" (ibid.); în 1428 "Alexandru cel Bun dăruiește mănăstirii Bistrița treizeci și unu de sălașe de țigani și douăsprezece bordeie de tătari" (p. 22); imediat după anul 1400 ei apar în documentele transilvănene (p. 45). Citarea acestor date și a acestor documente se înscrie într-o anumită tradiție istoriografică (cf. de exemplu, David M. Crowe, **A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia,** New York, 1996, p. 107 - 108), dar Viorel Achim știe foarte exact care sunt problemele controversate pe care le ridică opțiunea pentru ele. Nimeni altcineva decât Nicolae Iorga afirmase că "țiganii au venit în principatele române o dată cu invazia mongolă din anul 1241 "(apud Viorel Achim, p. 22), astfel încât a-i atesta abia după un secol și jumătate și atunci, într-o altă regiune, cea sud-vestică, devine o problemă de rezolvat. Aceeași opțiune documentară, și, implicit, separarea venirii țiganilor de invaziile tătare, face ca discuțiile despre "nașterea robiei" să se pună în termeni noi: "Ni se pare evident faptul - scrie tranșant autorul - că originile robiei la români nu au nimic de a face cu apariția țiganilor în țările române. Acestea sunt două probleme distincte". (p. 32).

În cercetarea perioadei primitive a prezenței țiganilor în principatele române autorul urmează, adeseori, opiniile mai vechi ale lui P.N. Panaitescu. "După cruciade, - reia Viorel Achim - când țările române, prin poziția lor, participau la marele comerț, numărul redus al țăranilor și faptul că aceștia nu erau buni meșteșugari, mai ales fierari, de care acum era mare nevoie, i-au determinat pe stăpânii feudali să-i constrângă pe țigani să se fixeze pe domeniile lor, aceștia pierzându-și, astfel, libertatea. Importantul tranzit comercial în țările române, mai ales din a doua jumătate a secolului al XIV-lea și relativa prosperitate pe care acesta a adus-o timp de mai bine de un secol, sunt realități istorice indubitabile." (p. 34). În aceste condiții - înțeleg, deși autorul se sfiește să spună explicit acest lucru - stabilirea țiganilor în spațiile românești nu mai este o simplă chestiune de toleranță, ci, aș spune, dimpotrivă, una de acceptare foarte ferm motivată economic.

Am stăruit asupra acestor aspecte pe care autorul le dezbate pentru a semnala un anumit efect de lectură: parcurgerea demonstrațiilor strânse, dar nuanțate, curajul tânărului istoric de a-și impune opiniile dincolo de locurile comune și de autoritățile unanim acceptate, pasiunea care se întrevede printre rânduri sunt elemente care te fac să dai credit cărții. Primul capitol dovedește că Viorel Achim are mâna sigură a unui chirurg care, aflat printre documente prăfuite, operează decupaje și colaje pentru a construi, ca pe un uriaș **puzzle,** întregul.

Capitolele următoare sunt scrise, în general, în aceeași manieră: se citează documente, iar apoi faptele istorice respective sunt integrate întregului. Astfel, rând pe rând, situația țiganilor din Transilvania în epoca medie și în cea a "despotismului luminat" al Mariei Tereza și a lui Iosif II, situația robilor țigani din Moldova și Țara Românească, dar și a grupurilor din Bucovina și Basarabia sunt puse în lumină cu pricepere. Tot așa se întâmplă și cu procesul dezrobirii țiganilor de la mijlocul secolului trecut. Istoricul își concepe discursul **sine ira et studio** și, încercând să regăsească adevărul în evenimente, scrie adeseori lucruri care, rupte din context, ar putea părea cel puțin paradoxale. De exemplu: "Trecerea la condiția de oameni liberi a însemnat intrarea în rândul birnicilor, iar luarea unui lot agricol pe moșia unui proprietar însemna impunerea la clacă. (...) Paradoxal, sub aspectul obligațiilor, dezrobirea le-a înrăutățit situația, chiar dacă și acum cuantumul obligațiilor lor a fost redus pentru o perioadă. "(p. 100); "E de presupus că într-o vreme în care zecile de mii de țigani dezrobiți care nu voiau să accepte stabilirea în sate și legarea de plugărie constituiau o problemă gravă, emigrarea lor nu a fost văzută ca o pierdere". (p.106). Mai ales discuțiile despre dezrobirea țiganilor, conțin asemenea observații pe care Viorel Achim le face cu un ochi rece și de bun simț, străin de lamentații și de prejudecățile de orice natură.

Capitolele despre secolul douăzeci, mult mai succinte, - autorul își exprimă de câteva ori îndoielile privitoare la sursele orale și, personal, nu pot decât să mă întreb de ce documentele oficiale ale unor regimuri bazate pe minciună luate singure pot fi mai grăitoare decât mărturiile participanților la evenimente - se organizează discursiv pe seama acelorași tehnici: sunt prezentate fapte din care, mai apoi, se trag concluzii. Dorința istoricului de a fi imparțial este evidentă și de astă dată, numai că, aici, uneori imparțialitatea este mult mai dificilă. Iată: "/Cu ocazia deportărilor în Transnistria, ordonate de Ion Antonescu/ țiganii care nu au fost trecuți în categoria celor considerați periculoși și indezirabili, deci imensa lor majoritate, nu au fost afectați de politica regimului. /Dar tabelele celor evacuați nu coincideau cu tabelele celor propuși pentru evacuare. "(p. 138) De ce? - ne întrebăm cu toții și o întreagă serie de suspiciuni despre felul în care au fost ridicați oamenii ni se reactivează. Viorel Achim citează, el însuși, toate aceste lucruri și adaugă: "A circulat atunci în rândul țiganilor zvonul că, odată ajunși în Transnistria, vor fi împroprietăriți cu pământ. Aceasta explică în parte dorința de a pleca a unor țigani. "(p.141). Dacă n-aș cunoaște atât de bine și de atât de multă vreme acribia naivă a lui Viorel Achim aș crede că frazele acestea impersonale sunt de-a dreptul cinice. Oare să fie istoria într-atât de îndepărtată de oameni încât să consemneze fapte din imediata noastră apropiere fără să se considere datoare cu nici un fel de compasiune?

Vreau să spun, în alți termeni, că **Țiganii în istoria României** este o carte foarte necesară și temeinic făcută, departe de impostura care pândește adeseori dincolo de discursurile actuale despre romi. Numai că ea nu este o carte perfectă. Ochiul rece și mâna sigură pe care le are istoricul social și politic nu sunt decât instrumentele de început ale unei discuții care trebuie să fie mult mai nuanțată. Istoria imaginarului, bunăoară, ar trebui să dea seama de ce, de atâta amar de vreme, ne-am obișnuit să nu regăsim realitatea romilor altundeva decât "între nomadul negru hoț de găini și țiganul de operetă" (Jean-Perre Liégeois, **Roma, Tsiganes, Voyageurs,** 1994, p. 193). Am pricepe, atunci, mult mai bine, de ce noi înșine (românii, care va să zică) suntem văzuți de alții aproape în același culori. Prin similitudine, dar nu numai, poate o carte despre țigani scrisă cu înțelegere și mai dubitativ, ar prinde la fel de bine.

Am mai citit...

● David M. Crowe, **A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia**, New York, 1996, 317 p.

Concepută drept compeniu academic, cartea organizează în șase capitole, câte unul pentru fiecare dintre țările avute în vedere (adică Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, România, Rusia și Iugoslavia), istoria grupurilor de țigani, de la sosirea lor pe aceste teritorii până în prezent. Secțiunea dedicată țiganilor din România (p. 107-151), concisă, dar foarte densă, enumeră, în prima sa parte, documentele privitoare la istoria medie și modernă, iar apoi, într-un comentariu mai amplu, avizat, dar mult mai relaxat, schițează situația grupurilor de romi în perioada comunistă și în cea postdecembristă. Riguroasă și imparțială, cartea profesorului de istorie de la Elon College, poate fi o sursă de informare foarte rapidă și corectă.

● Viorica Huber, **Basme țigănești**, București, Universal Dalsi, 1197, 224 p.

Între copertele unei cărți pentrru copii sunt adunate treisprezece basme, numite generic "țigănești", practic niște texte narative de inspirație folclorică, lăsate - așa cum mărturisește autoarea lor - "să curgă așa cum am simțit șerpuirea lor, păstrând - din izvoarele cercetate - uneori doar câte un nume de erou, alteori câte un motiv lateral, mai adesea cuvinte din limba lor și atmosfera, și rar, atunci când subiectul cerea imperios aceasta, însuși firul epic. "(p.213) Legate între ele prin rama pe care o constituie cronotopul narării ("într-o zi de decembrie, înaintea anului 1847, peste Buzău (...) la botezul întâiului strănepot al fierarului Giurcu" (p. 7-10, **passim**) și principalul ascultător ("conu Barbu" - personaj dincolo de care, ne explică în final autoarea, cată să-l vedem pe folcloristul Barbu Constantinescu, urmaș al lui B.P. Hasdeu care, în linia deschisă de acesta, s-a interesat de folclorul și limba țiganilor (p. 213-214), basmele induc o simpatie romantică față de viața țiganilor. Acest lucru nu este în sine rău (mai ales în condițiile în care cititorii postulați de volum sunt copiii), dar ridică, implicit, o mare problemă privitoare la imaginea pe care ne-o formăm față de țigani. Cercetătorii au observat adeseori că aceștia "nu au șansa de a fi apreciați decât când sunt folclorizați, iar atunci imaginea poate fi superficială și înșelătoare". (Jean-Pierre Liégeois, **Roma, Tsiganes, Voyageurs,** Conseil de l'Europe, 1994, p. 184) Chiar cu acest risc, cartea Vioricăi Huber nu este mai puțin fascinantă. Situată între "document și ficțiune", ea este - cum observă pe bună dreptate Vasile Ionescu într-un scurt cuvânt final - un pilon important al "unei literaturi paralele" (p. 223) cu romi și despre romi (cu dragoste).

Luciditate și dramă

Alexandru Ruja

ANTON HOLBAN

OPERE I. O moarte care nu dovedește nimic. Ioana. Jocurile Daniei

Ediție de Elena Beram; cronologia vieții și operei de Elena Beram și Nicoale Florescu

Editura Minerva, București, 1997, 441 p.

Cu Anton Holban **Opere 1** și Antim Ivireanul **Opere 1. Didahii,** Editura Minerva a inaugurat o nouă colecție: **Clasicii Români Minerva.** Gândită într-un spirit modern și interactiv, colecția aduce spre cititori opere fundamentale ale literaturii române, de la cronicari până la marii scriitori ai secolului XX. Nu sunt ediții critice și nu cuprind exhaustiv creația scriitorilor; sunt făcute, însă, de profesioniști și oferă operele esențiale din care se poate realiza o bună cunoaștere a scriitorului. Salutând inițiativa editurii, apreciem ținuta grafică, tiparul și calitatea hârtiei; dar volumele sunt doar lipite și nu cusute, fapt ce duce la o rapidă deteriorare; foile se desfac chiar în timpul lecturii. Sunt cărți de tiraj și se impune o atenție sporită acordată calității integrale a volumului.

Volumul 1 din **Opere** cuprinde: **O moarte care nu dovedește nimic, Ioana, Jocurile Daniei** și deschide seria scrierilor antume și postume ale lui Anton Holban. Elena Beram menționează textele de bază folosite pentru ediție. ("A fost realizată o versiune integral revizuită filologic. Pentru romanele antume am utilizat textul ediției noastre: Anton Holban, **Opere,** vol. I, București, Editura Minerva, 1970. Am efectuat însă o nouă confruntare cu edițiile princeps (versiunea rezultată a fost mai întâi publicată în 1992, în volumul **O moarte care nu dovedește nimic,** Editura Minerva, colecția "BPT"). Pentru **Jocurile Daniei,** romanul postum, am folosit textul ediției realizate de Nicolae Florescu și retipărite la Editura Minerva, în 1982, (colecția "Patrimoniu"). Am procedat însă la reconfruntarea cu dactilograma rămasă de la autor și aflată în arhiva Muzeului Literaturii Române").

În scurta sa viață (1902-1937), Anton Holban a lăsat o operă cu implicații adânci în procesul de modernizare a prozei românești. Rudă cu E. Lovinescu, a frecventat Cenaclul "Sburătorul", unde-i sunt prezentate fragmente din operele sale și publică în revista omonimă. Deși pot fi ancorate, prin momentele inițiale, în deziluziile amoroase și familiale, prozele sale trec dincolo de anecdoticul existenței și se fixează într-un timp peren al literaturii. Cu o sensibilitate intens acutizată și o nevroză tensionată, Anton Holban a rămas mereu un copil, cuprins de frenezia jocului și plăcerea copilăriei. E. Lovinescu își amintește că, fiind la Fălticeni, Anton Holban se copilărea în rând cu cei mici, amuzându-se de bucuria acestora, din sensibilitatea cărora își prelungea și tonifia propria afectivitate. ("Îi iubea pentru că, la o vârstă când alții au cucerit pământul sau oblăduiesc noroade, el rămăsese copil, un mare copil, într-o totală indiferență față de ce se petrecea în lume în ordinea politică, economică, socială și chiar intelectuală - în afară de ordinea sensibilității din care, de altfel, și-a scos întreaga-i literatură". - E. Lovinescu, **Scrieri 2,** Editura Minerva, 1970, p. 424). Puritatea, ca și tragismul operei sale, vin din această sensibilitate nealterată și luciditate dură. Autobiografie și transfigurare, luciditate și dramă, sensibilitate și ludic, analiză și intuiție, opera holbaniană reprezintă un moment important al prozei românești din acest secol. Sincronizarea cu proza europeană este evidentă. Atracția spre Proust poate fi observată din două direcții: fascinația operei și trauma autorului în plan existențial.

După informațiile din presa vremii, romanul **O moarte care nu dovedește nimic** avea, inițial, titlul **Oglinzi paralele.** Prozatorul renunță, deși titlul evidenția mai clar modernitatea prozei. **Motivul oglinzii** este fundamental în proza modernă și el înseamnă și introspecție, și autoreferențialitate, și autoanaliză și autoscopie.

Într-o recentă carte, **Femei în fața oglinzii** (Editura Echinox, 1998), Corina Ciocârlie discută motivul, urmărind cum deteriorarea progresivă a oglinzii devine emblematică pentru "criza modernă a eului, precum și pentru ‹criza› romanului românesc". Corina Ciocârlie analizează, din opera holbaniană, **Jocurile Daniei** și vom reveni la momentul potrivit. Reținem, din lectura romanului, că **tema oglinzii** apare și în **O moarte care nu dovedește nimic.** ("Când am cunoscut-o, eram tânăr de tot, abia intrasem la Facultatea de Litere. Aveam toate defectele tinereții. Mă credeam frumos și întârziam bucuros la oglindă, unde îmi variam mereu pozele, printre care buza răsfrântă mi se părea un semn de distincție. Îmi schimbam hainele de mai multe ori pe zi, mă pudram și dădeam chiar cu roșu"). Opera lui Anton Holban se relaționează cu proza lui Camil Petrescu și a Hortensiei Papadat-Bengescu. Când a apărut (martie, 1931), romanul a atras atenția lui Eugen Ionescu, Perspessicius și Pompiliu Constantinescu, care-l primesc ca pe un succes al prozei și-l comentează ca atare. Se poate evidenția ineditul construcției epice, accentuarea (până la exces) a analizei, disoluția personajului, schimbarea rolului și poziției autorului, valoarea experimentului. Causticul Eugen Ionescu se pune în postura unui comparatist și plasează romanul lui Holban într-o serie ilustră. ("Cu romanul acesta, Anton Holban se integrează într-o tradiție pur franceză. Ea începe cu J.J. Rosseau din **Les Confessions** și se continuă, contimporan, cu Proust (influențele din Proust și le recunoaște, lucid, autorul însuși, prin mărturisirea pusă în gura lui Sandu) și cu André Gide din **Si le grain ne meurt.** Căci linia al cărui punct inițial este J.J. Rousseau își află o bifurcare: Proust, științific și metafizic; Gide, a doua ramură (mai aproape de Rousseau), afectiv și moralist. Iar pe Anton Holban nu am șovăi să-l situăm - desigur temperamental - pe linia trasată de Rousseau, B. Constant, Amiel, A. Gide. Desigur că acest traseu nu este direct sau definitiv. Sunt și mici derogări"). Procedeele disociative, o metodă ce se abate de la cele cunoscute (deci, nouă în contextul prozei interbelice), reflexia și analiza sunt elemente ce le evidențiază și Pompiliu Constantinescu, un critic mereu atent la tot ce apare nou, fixat cu exactitate și consecvență pe producția literară a perioadei. Deci, Anton Holban a fost remarcat de la prima sa apariție editorială, iar Perpessicius îl plasează, fără rezerve, "între reprezentanții autorizați ai romanului psihologic de la noi, alături de dna Hortensia Papadat-Bengescu, de Camil Petrescu, de F. Aderca și de nuveliștii H. Yvonne-Sthal și Ion Vinea".

Indenegabil, om cu o inteligență ce nu a trecut neobservată printre contemporani, cu sensibilitatea torturată de o acută suferință fizică și de seismice mișcări psihice, posesor al unei culturi - pe filieră franceză și profunzime clasică -, Anton Holban rămâne scriitorul marilor promisiuni, sfârtecate de moartea sa preamtură, și al unor importante realizări, mai ales prin **Ioana** și postuma **Jocurile Daniei.** Observațiile, cuprinse în textul ulterior numit **Testament literar** și care putea servi drept prefață pentru **Jocurile Daniei,** configurează suficiente elemente de artă literară. Anton Holban disociază două concepte estetice: **dinamicul** și **staticul.** ("**O moarte care nu dovedește numic** este un roman dinamic, **Ioana** este un roman static"). Pornind de la axioma "cărțile aceluiași autor se influențează între ele", Anton Holban a urmărit lucid viața cărților. ("Dar cu luciditate am preparat acești termeni de-a lungul romanului."; "Deci mi-am urmărit cu luciditate traiectoria cărților"). Personajele lui Anton Holban sunt de o sinceritate dezarmantă. Nu se află sub forța impetrației, doresc doar să-și trăiască visurile, să-și consume iluziile, să se bucure de semnificația micilor gesturi. Uneori importune, alteori agreabile personajele duc cu ele o lume plină, recunoscută după gesturi aparent fără vreun sens. Scriitorul disecă, fără reținere, în mișcarea sufletului, taie fără milă în volutele gestului. Această conduită stilistică a fost cel mai bine observată de un scriitor, poate dintr-o atitudine confină. Mihail Sebastian remarca această aplecare spre egolatrie, spre obsesia de sine însuși. "Este în cartea d-lui Holban o îndârjită, o sălbatică alergare după semnificația fiecărui gest. Nu este fapt cât de mărunt sau de întâmplător care să nu fie descompus, disecat, pus sub toate luminile posibile, mutilat de o inteligență care nu iartă nici o umbră, dar nu se mulțumește cu nici o certitudine. E ceva atroce în această permanentă vigilență interioară, care nu permite nici odihnă, nici nepăsare, nici încredere, vigilență ce paralizează din rădăcină spontaneitatea mișcărilor. Oamenii d-lui Holban sunt obsedați de ei înșiși. Sunt propriul lor obiect de studiu". Din păcate, romanul pe care îl augura **Ioana** a fost unul postum.

Câteva fragmente din **Jocurile Daniei** au apărut antum în "Vremea" (1935) și "Revista Fundațiilor Regale" (1936). Integral a fost editat de Nicolae Florescu, în 1971, la "Cartea Românească". În romanul lui Holban imaginația este mai puternică decât lumea pragmatică, ficțiunea domină realitatea, iar aparența are mai multă forță decât poate oferi o realitate ternă. "Dania trăiește într-o lume abstractă, inaccesibilă și realitatea o deziluzionează" citim încă de pe la începutul romanului. Personaj și narator, în același timp, Sandu plonjează într-o poveste, ce la un anumit plan poate fi considerată sentimentală, când, de fapt, este ușor tragică. El o urmărește pe Dania fără o motivație exactă, dar prins într-un joc din multele jocuri ale acesteia. Personajele devin interesante și interesate când ceva se leagă de ele. Aplicând motivul oglinzii la romanul lui Holban, Corina Ciocârlie observa: "Naratorul lui A. Holban ar putea subscrie fără ezitare la dictonul ‹câtă luciditate atâta dramă›". Continuarea **ediției Holban** va pune în lumină noi texte ale aceluia ce și-a exersat inteligența și și-a consumat sensibilitatea într-o operă cu evidente virtuți modelatoare pentru proza acestui veac.

Didahiile

În aceeași colecție a fost editată și opera lui Antim Iviranu **Didahiile** (Editura Minerva, București, 1997, 466 pag., ediție de Gabriel Strempel). Textul reproduce ediția din 1972, apărută la Editura Minerva și realizată tot de Gabriel Strempel, care s-a apropiat de opera lui Antim Ivireanul încă din tinerețe și a reușit să o cunoască foarte bine. **Nota asupra ediției** precizează cuprinsul acestui prim volum din **operele** mitropolitului Antim: "Cartea de față concentrează pentru prima dată tot ceea de istoria literară atribuie creației lui Antim Ivireanul: **Didahiile, Chipurile Vechiului și Noului Testament, Așezământul mănăstirii Antim, Învățătură pe scurt pentru taina pocăinții,** tipărită la Râmnic în 1705, **Învățătură bisericească,** tipărită la Târgoviște în 1710, **Capete de poruncă,** tipărită la Târgoviște în 1714, și prefețele unora din cărțile imprimate de el. Ordinea operelor a fost impusă de valoarea lor literară. Prefețele au fost așezate în ordine cronologică".

Pe lângă valoarea lor educativă de interpretare și comentare a textului biblic, **Didahiile** au o limbă frumoasă și aleasă, semnul talentului literar al lui Antim Ivireanul. Resursele limbii populare sunt abil folosite și armonizate în textul literar. Orice fragment citat poate ilustra nivelul limbii literare atins în opera lui Antim Ivireanul: "Și dumneavostră încă aveți datorie, cele ce veți cunoaște că vă învăț, făr'de fățărie și făr'de vicleșug, vă îndemn să le primiți și să le faceți, pentru folosul cel sufletesc al dumneavoastră și să vă supuneți ascultării, că acea ascultare ce o faceți mie, o faceți lui Hristos". Retorica studiată și controlată, fiorul afectiv transmis transmută valoarea predicilor spre literatură. "Lectura **Didahiilor** indică pe mitropolitul lui Brâncoveanu ca inițiator al elocvenței sacre", scrie Eugen Negrici, iar Gabriel Strempel luminează orizontul cultural pe care nu mulți l-au avut în epocă. ("Antim Ivireanul nu s-a rezumat în omiliile pe care le-a pronunțat (cel mai adesea, în fața unui public ales, cu o subtilă cultură clasică grecească și romană) la argumente exclusiv teologice. Cunoscător al filosofiei grecești, al mitologiei și istoriei greco-romane, el face aluzie la personalități ale căror opere nu-i erau deloc străine. Îi pomenește pe Anaxagoras, Aristotel, Democrit, Anaximandru (...) citează celebrul aforism al lui Socrate: "cunoaște-te pe tine însuți", amintește de Hesiod, de Artaxerxes (împăratul persan înaintea căruia, zice Antim, nu-i era îngăduit nimănui să apară îmbrăcat în sac), de Alexandru Macedon și de mulți alții"). Un spațiu larg de manifestare culturală, întâlnit și la Dosoftei și, bineînțeles, la europeanul Cantemir. Mireasma arhaică a limbajului dar și noutatea stilistică învăluie opera celui mai de seamă orator bisericesc din cultura noastră.

Niceea și Galilei: 325 & 1633 (7)

H.-R. Patapievici

Momentul 1633

5. Ancheta, procesul și condamnarea

Potrivit calendarului pozitivist propus de Auguste Comte, aniversarea lui Galilei ar fi trebuit să aibă loc în ziua a șaptea a lunii Bichat, în săptămâna care îi purta numele și începea, luni, cu ziua lui Copernic. Luna Bichat era desemnată ca lună a științei moderne, iar Galilei era comemorat ca "savant și martir al religiei umanității", tipul însuși al omului de știință dezinteresat, victimă a fanatismului religios, care este torturat, încarcerat și persecutat, dar nu abdică de la afirmarea adevărului științific. Afirmația "Eppur si mouve", care nu a fost rostită niciodată de Galilei în timpul procesului, a rămas să epitomizeze, în ochii ateiștilor, imaginea de Epinal a unui Galilei martir al religiei umanității. Această viziune militantă, trebuie încă o dată spus, nu are suport istoric. Galilei a fost un credincios devotat al Bisericii catolice și acțiunea sa științifică, cel puțin în intențiile sale, nu era deloc menită să întărească viitoarele încercări ale unui Voltaire de a "strivi infama [Biserică]". Frauda "progresistă" a unui Galilei care înfruntă cu pieptul deschis obscurantismul unei instituții reacționare, pe care o detestă militant, formulând împotriva ei descoperirile sale științifice, a stat la baza unui tablou pictat de Cristiano Banti la jumătatea secolului trecut, intitulat "Galilei în fața Inchiziției". Tabloul, prezentat la un salon florentin în 1857, a fost distins cu o medalie de argint, semn, poate, al faptului că privitorii săi se identificau cu emfatica narațiune povestită, verist în manieră, fals până la stridență în fond, de personajele puse de pictor să gesticuleze pe pânză. Tabloul conține patru personaje. Trei sunt negative, și acest lucru este fără dubiu marcat de pictor, iar unul este în mod bombastic pozitiv, Galileo Galilei. Personajele negative sunt, firește, clerici și sunt **tipuri**: unul este pus să exhibe, amenințător, fanatismul, altul simbolizează lașitatea și fuga de responsabilitate, celălalt reprezintă tipul intrigantului care trage din culise toate sforile. Personajul care simbolizează fanatismul nu este altul decât părintele comisar Maculano da Firenzuola, iezuit, cel despre care v-am spus deja că, deși a fost fără motiv atacat de Galilei în **Il Saggiatore**, a dat dovadă, în timpul procesului, de o remarcabilă obiectivitate binevoitoare - or, datorită poziției avute, ar fi putut să se răzbune, dar, spre onoarea lui, nu a făcut-o. Mai mult, lui Firenzuola, acelui "fanatic" din tabloul lui Banti, îi aparține o importantă manevră diplomatică, care a condus procesul spre un deznodământ care să nu însemne distrugerea lui Galilei și care să notifice totuși, în același timp, fermitatea plină de autoritate a unei biserici vigilente, Părintele comisar este figurat în picioare, aplecat amenințător spre acuzat, cu degetul indicând un pasaj dintr-un document - fără îndoială injoncțiunea din 3 martie 1616, prin care Galilei fusese înștiințat (și, potrivit minutei, consimțise) să nu susțină, sub nici o formă, nici în scris, nici oral, realitatea sistemului copernican -, scuturat de un frison de fanatism. Alături, așezați, sunt asistenții lui: unul cu o față rătăcită, speriat, întors cu tot corpul spre pasajul cu pricina, celălalt somnolent, cu gluga rasei aproape complet trasă, savurând parcă intrigile căruia i-a căzut pradă Galilei. La doi metri, cu pieptul bombat înainte, într-o atitudine emfatică și, finalmente, prostească, "martirul religiei umanității" fixează viitorul luminos cu o suspectă privire divagantă, aruncându-și în mod profetic privirea, peste omulețul agitat din fața lui, spre posteritatea care îl va declara martir al științei. Cât privește **arta** din tabloul lui Banti, mai trebuie spus că ideologia adevărului istoric, așa cum era acesta înțeles la mijlocul secolului trecut, avea nevoie de trucurile hagiografiei vizuale religioase pentru a-și întări mesajul: astfel, pictorul verist a ținut să încadreze în beznă capul fiorosului comisar în timp ce, convers, a ținut să notifice sfințenia martirului științei printr-o discretă aură luminoasă, care înconjoară capul acestuia.

Acest tablou ostentativ, în epocă, s-a bucurat de un comentariu care îi sublinia, ca **veriste**, tocmai însușirile care nouă, azi, cu o mai bună înțelegere istorică, ne apar ca distorsiuni ale unei viziuni ideologizante:

"Banti nu putea alege un subiect mai potrivit pentru orice inimă încercată de iubirea pentru patrie... Galilei, neobosit și îndrăzneț cercetător al secretelor științei, care, pentru a fi susținut un nevinovat adevăr astronomic, a fost chemat înaintea acestui întunecat tribunal și, ca și când ar fi fost un derbedeu de student, a fost interogat și cu asprime mustrat.

(...) Pe masă este, deschisă, Biblia (...) Pe fața călugărului este zugrăvită toată sălbăticia pe care o naște ignoranța."

Singurul reproș pe care critica i-l va aduce lui Banti este slaba emfază pusă pe personajul lui Galilei, pe care comentatorul l-ar fi vrut mai spectaculos, mai simbolic, mai avântat. Setea de fraude pioase, se știe, a fost întotdeauna o solidă sursă de mituri istorice. Însă pentru privitorul de epocă, tabloul reflecta scrupulos ceea ce pe atunci era perceput ca un adevăr istoric: modul în care s-a desfășurat primul interogatoriu pe care Inchiziția l-a luat lui Galileo Galilei, în 12 aprilie 1633. Să reînnodăm acum firul narațiunii.

Galilei fusese obiectul unei anchete extrajudiciare, întrunită la jumătatea lunii august a anului 1632, convocate de Urban VIII. Lucrările acesteia s-au desfășurat sub conducerea directă a Papei, care supraveghea ședințele prin intermediul cardinalului Francesco Barberini, prezident al întrunirilor. Au fost cu totul cinci ședințe, toate strict secrete. La jumătatea lui septembrie, când și- a încheiat lucrările, comisia a redactat un raport, care nu conținea însă nici o măsură împotriva lui Galilei: se afirma în raport că prin publicarea cărții **Dialogo dei massimi sistemi,** în care susținuse deschis doctrina copernicană, Galilei a contravenit ordinului expres al Sfântului Oficiu, de a nu apăra, preda sau expune teoria mobilității Pământului altfel decât **ex**

hypothesi. Prin această nesupunere, potrivit jurisdicției epocii, Galilei se făcea vinovat de înaltă trădare. Deși este probabil că iezuiții manevraseră ca împotriva lui Galilei să fie aduse acuzații mai grave, de natura credinței - așa s-ar putea explica de ce Papa a dorit înființarea unei comisii speciale și a evitat, prin acest subterfugiu, ca afacerea Galilei să ajungă **direct** în fața Congregației Sfântului Oficiu -, și deși însuși Papa, în audiența pe care a acordat-o amabasadorului toscan Niccolini în 18 septembrie 1632, i-a declarat acestuia că procesul intentat lui Galilei era impus de necesitatea de a îndeplini interesele credinței și ale religiei, singura acuzație reținută de Comisia specială a privit infracțiunea de nesupunere față de o notificare a Sfântului Oficiu. Nimic privind religia. În afara acuzației de "înaltă trădare", singura cu adevărat importantă, Comisia a mai reținut un număr de delicte minore, care mergeau de la obiecții față de corpul de literă folosit în preambul, până la imputarea de ireverență față de autorii consacrați, de ridiculizare a lui Ptolemeu ori de malversațiune în chestiunea **imprimatur**-ului. În mod picant, una din acuzele "minore" ale Comisiei se referea la faptul că Galilei comparase raționamentul matematic cu inteligența divină. Or, observația Comisiei de anchetă este cu deosebire pertinentă, deoarece principiul cardinal al teologilor seculari din secolul al XVII-lea, din familia spirituală a cărora făcea parte și Galilei, era acela că Dumnezeu a creat lumea efectuând calcule geometrice.

Ambasadorul Niccolini face tot posibilul pentru a-l convinge pe Papă să nu înceapă urmărirea penală împotriva protejatului Marelui Duce, dar nu reușește decât să producă iritare. Papa, care inventase, cum am văzut, tertipul lenitiv al Comisiei extrajudiciare, vrea neapărat să-l pedepsească pe Galilei, dar fără să-l distrugă. Dacă ar fi fost lăsat pe mâna Inchiziției pus și simplu, Galilei ar fi fost pierdut. Prin urmare, în ciuda intervențiilor ambasadorului Niccolini, lucrurile rămân angajate pe făgașul ordonat de Papă, Raportul Comisiei speciale este înaintat Inchiziției, care îl citează în fața ei pe Galilei la 1 octombrie 1632. Pretextând șubrezenii de sănătate, acesta amână venirea la Roma, unde ajunge, după intense schimburi epistolare și amenințări din partea Papei, abia în februarie 1633. S-a spus că, dacă ar fi fost mai puțin devotat, Galilei ar fi putut evita procesul acceptând azilul oferit de Veneția. Galilei a declinat oferta venețiană deoarece, foarte probabil, așa cum **anume** în biserica **sa** dorise el să devină savantul oficial, numai de către **Biserica** sa înțelegea el să se lase judecat. Această consecvență de caracter mă impresionează.

În Roma, deși ar fi trebuit să se afle în custodia Inchiziției, lui Galilei i se permite să locuiască la Vila Medici, reședința ambasadorului toscan. Au fost cu totul patru audieri. Pe perioada primelor trei interogatorii (12 aprilie - 10 mai), Galilei s-a aflat formal la dispoziția Inchiziției, ca "încarcerat". Ce a însemnat aceasta? A locuit într-un apartament de cinci camere, cu vedere spre grădinile Vaticanului, având la dispoziție valetul său personal și majordomul trimis de ambasadorul Niccolini, cu misiunea de a supraveghea mâncarea, vinul și tratamentul la care este supus primul matematician al Marelui Duce. Poate că abuzez, dar cred că mulți dintre dumneavoastră ar dori să fie "încarcerați" în aceste condiții. Prin urmare, primul interogatoriu, care a avut loc în 12 aprilie 1633, s-a desfășurat în cu totul alte condiții decât sugera, potrivit unui verism alături de adevăr, tabloul lui Cristiano Banti. În loc de a fi interogat într-o celulă, inculpatul a fost audiat într-un apartament. Rezultatul primei audiențe a fost în coadă de pește: lui Galilei i s-a reproșat violarea interdicției de a susține în public doctrina copernicană, Galilei s-a apărat afirmând că nu a apărat niciodată în public doctrina copernicană, iar textul injoncțiunii, a susținut, e anulat de textul de bună purtare pe care, vă amintiți, cardinalul Bellarmino i-l dăduse acestuia la 26 mai 1616, la cererea lui.

În loc să-l contrazică brutal, anchetatorii au închis audierea, acceptându-i de formă afirmațiile. Apoi au convocat trei experți care, la câteva zile de la încheierea audierii, au examinat în mod profesionist **Dialogul**, conchizând, pe bază de argumente, două lucruri ferme: că doctrina lui Copernic nu este afirmată în **Dialogo** ca o ipoteză, ci ca un fapt real și că Galilei îi numește pe cei care ar nega acest lucru "pigmei mintal", "imbecili subumani" și "idioți fără glas". În special această din urmă concluzie, trebuie să recunoașteți, nu era prea încurajatoare. Este momentul în care comisarul Firenzuola, cel care, dacă vă amintiți, fusese zugrăvit ca un energumen fanatic în tabloul "Galilei în fața Inchiziției", are inițiativa unui demers extrajudiciar foarte neobișnuit: în după-amiaza zilei de 27 aprilie, comisarul are o întrevedere cu Galilei, între patru ochi, fără martori, în timpul căreia îi propune o cale amiabilă de rezolvare a afacerii. Scopul oficialilor era acela de a obține o soluție care să fie blândă cu inculpatul și care, în același timp, să mențină nestirbită reputația de intransigență doctrinară a Curții, fapt indispensabil pentru Urban VIII, datorită reproșurilor aduse politicii sale de adversarii grupați în spatele cardinalului Borgia. Cardinalul Borgia, vă amintiți, reprezenta curentul prospaniol.

În urma acestui demers extrajudiciar, are loc al doilea interogatoriu, în ziua de 30 aprilie 1633. Interogatoriul a constat, de fapt, numai din declarația lui Galilei - rezultat al intervenției lui Firenzuola. Galilei spune că și-a recitit între timp cartea și astfel și-a putut da seama că, într-adevăr, a susținut și aprobat în **Dialogo** doctrina lui Copernic, dar, afirmă el, a făcut acest lucru nedorind să contravină injoncțiunii din 1616, ci fiind purtat de "automulțumirea naturală" pe care o produce în fiecare om satisfacția de a fi scornit subtilități frumoase și convingătoare. Galilei își recunoaște o vină, aceea de a fi dat dovadă de "ambiție vanitoasă", de "ignoranță" și de "inadvertență". Imediat după închiderea ședinței, Galilei a revenit cu o propunere care, dacă ar fi fost acceptată de Inchiziție, l-ar fi compromis irevocabil în fața posterității. Anume, Galilei a propus să adauge celor patru zile ale cărții - **Dialogo** este împărțit în patru părți, fiecare corespunzând câte unei zile: Giornata Prima, Seconda, Terza și Giornata Quarta - încă o zi sau două, în care să combată în mod decisiv punctul de vedere copernican. "Implor, deci, acest Sfânt Tribunal să mă ajute în această hotărâre și să-mi îngăduie să o aplic". Koestler, care în **Somnambulii** relatează cu multă malițiozitate scăderile lui Galilei, comentează această propunere incredibilă astfel: este o ironie că anume Inchiziția a trebuit să fie cea care, respingând cererea prin care Galilei intenționa să-și mutileze singur opera, l-a scutit pe acesta de dezonoare în fața posterității - desigur, fără a fi urmărit acest lucru.

Pe 10 mai a mai fost convocat o dată. Și-a predat textul apărării, în care relua ideea că doar ambiția și vanitatea i-au jucat feste, buna sa credință fiind inatacabilă. După această dată, fapt fără precedent în istoria mai degrabă sumbră a Inchiziției, i s-a permis, **pur și simplu**, să se mute înapoi la reședința ambasadorului Toscanei. Firește, acest tratament nu se potrivește deloc cu imaginea de Epinal al unui Galilei "Prometeu al științei", încarcerat și torturat pentru adevărurile științifice pe care le-a descoperit împotriva **religiei** și a **Bisericii**.

În ziua de 16 iunie 1633 decizia tribunalului a fost luată. Două zile mai târziu, Papa l-a primit pe ambasadorul Niccolini; ținea în continuare rigoare împotriva lui Galilei, dar dorea ca, împreună cu ambasadorul, să facă astfel încât acesta să sufere cât mai puțin. În fine, ultimul interogatoriu s-a ținut în 21 iunie 1633. A fost un dialog al surzilor. Inchizitorii îi spuneau una, Galilei răspundea alta. E o minune că lucrurile nu s-au întors pe nepusă masă împotriva lui. Potrivit procedurii juridice, inchizitorii au evocat posibilitatea torturii **(territio verbalis).** Era o măsură pur formală, prevăzută de altfel în decizia din 16 iunie. A doua zi, pe 22 iunie, i s-a citit sentința. A fost acuzat că a susținut doctrina copernicană, făcându-se astfel suspect **în mod vehement** de erezie, că a contravenit ordinului formal al inchiziției de a nu o susține public și că a obținut în mod viclean permisiunea de a tipări **Dialogo.** Drept pedeapsă, i s-a impus să abjure doctrina copernicană, a fost condamnat la "închisoare formală" și i s-a impus canonul de a repeta o dată pe săptămână, timp de trei ani, psalmii penitenței.

Caietele lui Cioran (5)

Livius Ciocârlie

Pe fișa de spital a lui Rimbaud se citește: **negustor.** N-am înțeles prea bine reacția lui Cioran (cf. 364). A mea: orice ar zice Bazil, mi se pare semnul unui consternant eșec. O reușită ar fi fost dacă în registrul cimitirului de la Harar, înainte ca trupul cangrenat al lui Rimbaud să fie aruncat în groapa comună, o mână anonimă ar fi scris: **aventurier,** ori **vagabond,** ori **cloșard.**

Epoca e dominată de umbrele lui Lenin și a lui Mallarmé (cf. 834). Lenin, în cazemata cu butoaie de pulbere de la demisol, deghizat în Saraffof, Malarmé, la piano nobile, brodând cu **point d'Angleterre** o dantelă pentru voaleta pălăriei lui Mary Laurent.

Valéry, "prăfuit și inutil de inteligent" (534). Deprecierea li se întâmplă, după o vreme, unor scriitori mari, nu foarte mari, care par uriași în epocă. Un altul, tot atunci, ar fi Gide.

Inutil de inteligent: a spune cu pătrundere adevăruri de care ne putem lipsi. E uneori, nu totdeauna, și cazul lui Valéry.

Totuși, Cioran optase: "Cei doi scriitori francezi cei mai importanți ai secolului, Proust și Valéry..." (297) O spunea în 1965. Astăzi, Proust a rămas la locul lui, Valéry nu mai urcă atât de sus. I s-a substituit Céline, ceea ce vorbește despre declinul a ceea ce numim, îndeobște, spiritul francez și confirmă misiunea principală a secolului douăzeci: a-l da la iveală pe omul dizgrațiat.

În ordinea mărimii, din punctul actual de vedere, l-aș adăuga, după gustul meu, pe Henri Michaux.

Poate mai e o distincție de făcut. Ce este Breton pe lângă Claudel?, se întreabă retoric Cioran (cf. 759). Tind să răspund: e un scriitor mai mic și mult mai important.

"Dacă i s-ar fi prezis doamnei de Staël gloria lui Kleist și că într-o zi ea nu va mai fi nimic pe lângă el, ce ar fi zis?" (504) N-ar fi trebuit să se mire. Așa stau lucrurile. Prezentul e al nostru, al intelectualilor, al "distinșilor cărturari". Al apucaților, viitorul și ce mai urmează după el.

Aș avea eleganța să mă dau la o parte din fața predestinaților, dar e ceva ce mă încurcă. Mă duc la întruniri literare, iau loc la prezidiul real sau imaginar, mă uit în sală, îi văd în devălmășie pe viitorii selectați de istorie și pe ultimii veleitari. Ceva mă încurcă, zic: în timp ce noi, actualii, avem finețe, umor și semne distinctive, cum ar fi niște ochelari, ei, geniile și veleitarii, nu se deosebesc deloc.

Este exact ce spune: "Claudel e o **natură;** ceilalți sunt scriitori". (825) Ceilalți sunt Gide și Valéry. În legătură cu ultimul, aflăm de ce s-a declanșat războiul permanent al lui Cioran cu promotorii **limbajului:** "Nu l-am iertat niciodată că m-a condus spre idolatria limbajului (și a retușărilor). A reface la nesfârșit un text, el m-a învățat. Gustul dezastruos al perfecțiunii". (825) Nu antipatizăm pe nimeni mai mult decât pe cel în care ne recunoaștem. În **Exercices d'admiration,** chipul lui Valéry este un acru autoportret. De altfel, întreaga carte e făcută din autoportrete prin delegație. Cu o excepție, totuși: Mircea Eliade. În acesta nu s-a recunoscut nicidecum - și nici n-ar fi vrut. Nu s-a recunoscut nici în Beckett, un taciturn, dar Beckett a fost poate singurul lui miraj. Imaginea acestuia este autoportretul a ceea ce s-ar fi vrut. Îi și rezervă inspirate adverbe. În caiete, îl găsește "incurablement noble" (727); în **Exercices d'admiration** va fi "surnaturellement discret".

Antipatie, în schimb, pentru Valéry, din trei motive. Cel mai adânc: i-a semănat. La mijloc: i-a fost emul. Al treilea, cel arătat: "Omul care mi-a făcut cel mai mult rău este Valéry. Am avut naivitatea să cred, ca el, că limbajul e totul". (661) Fusese o exagerare, e drept, dar în ce constă răul suferit? Dacă influența lui Valéry l-a ajutat să treacă de la lirismul românesc la rigoarea franțuzească, atunci e cumplit de nerecunoscător. L-a făcut om.

Ca de atâtea ori, o știe prea bine și are o explicație: "Orice influență suferită, când se prelungește prea mult se dovedește sterilizantă și nefastă. Ura discipolului împotriva maestrului e semn de sănătate". (661) Fapt este: cu nimeni mai mult decât cu Nietzsche și Valéry nu seamănă și de nimeni nu se deosebește, în adâncime, mai mult. Dacă i-ar fi urmat până la capăt, l-ar fi înăbușit. Așa, a făcut ce trebuia. Nefiind, totuși, sigur că s-a desprins destul, îi bârfește de câte ori îi vine bine pe amândoi. E și o mare voluptate în asta ("Nu cred să existe plăcere mai completă decât să calci în picioare ce ai adorat." - 703), dar e și speranța naivă de a face uitate influențele. Nu vrea să le recunoască. Ba chiar protestează: nici Schopenhauer, nici Nietzsche (cf. 690). Repet, naiv. N-ar fi fost nevoie să-i fi citit, nu e nevoie să fii în priză directă. Cine face cubism a suferit influența lui Picasso chiar dacă, prin absurd, n-ar fi văzut niciodată un tablou al lui. A-ți ignora maeștrii înseamnă a-ți da o șansă în plus să rămâi în umbra lor. Cel puțin asta e lecția despre luciditate, pe care încearcă s-o uite, a lui Cioran. Simte "o adevărată remușcare" (766) în urma articolului aspru despre Valéry. Ceea ce nu-l va împiedica să-l introducă, nemodificat, în **Exercices d'admiration.** Nesinceritate? Provincialism (cuvânt prin care înțeleg nepotrivire între cuvânt și faptă)? Dreptul omului de a se contrazice? Sau, cum ar spune compatrioții lui de-a doua, a vrea să ai și untul și banii pentru unt?

De Valéry se folosește ca să-i trimită o săgeată otrăvită celuilalt "nesuferit", André Breton: "Ce era mai bun în proza lui venea de la Valéry." (495) Lucidul suprem, autocontrolat în detaliu, devenit model al magului călător prin stele, care nu jură decât pe hazard. Și lucrurile se prezintă chiar așa: istoria "nebună" a Nadjei stă încă în picioare fiindcă e scrisă economic, calculat, precis.

Cât despre personaj? "André Breton - fals spirit revoluționar, pozeur distins, contemporanul care s-a luat cel mai mult în serios. Credea că certurile cu amicii erau **în mod obiectiv** niște evenimente. A știut să fie cineva, cu o operă oarecare." (422) E adevărat punct cu punct. Nici urmă de exagerare, aici. Cum se explică fenomenul? De unde marele succes al unor monumente din cauciuc, umflate cu pompa? Puterea spiritului de grup. Suprarealiștii au terorizat în așa măsură, au abuzat de atâția încât i-au și fecundat pe mulți, nu puțini mai talentați decât ei. Unora, ca Aragon și Eluard, nu le-a fost deajuns. Au intrat într-o gașcă mult mai tare. Așa, au putut să devină scriitori "de renume mondial".

Fenomenul e specific stângii, adică aproape întregii Franțe intelectuale. În timp ce dreapta își prefiră, ici, colo, câte un ciufut, stânga se grupează și își înșiră în istoria modernă batalion după batalion. După război, cei mai pragmatici (vreau să spun, agresivi) au fost **tel queliștii.** Philippe Sollers e un soi de Petre Roman literar. **Fils à papa, play boy,** curajos, deștept, dacă-i vorbești despre scrupule îți râde în nas. E un jurnalist atât de bun încât l-a convins până și pe L.R. că ar fi, vai de capul lui!, mare scriitor.

Pe Sollers, Cioran nu-l știe, ori nu-l bagă în seamă. Îl observă, în schimb, pe Roland Barthes. Acesta ignora că atunci când îl exalta la radio pe Charles Fourier cineva, și nu oricine, fixa în apă tare "spiritul lui subtil și fundamental fals" (920). Ceva mi târziu, **L'empire des signes** îi apărea aceluiași "de o prețiozitate ce-ți face greață" **(à vous faire vomir).**

Sunt poate cincisprezece ani de când n-am citit o pagină de Barthes. Mă răsucesc cu scaunul și extrag din raft cartea incriminată. Deschid unde nimeresc: "Chez nous, une soupe claire est une soupe pauvre; mais ici, la légèreté du bouillon, fluide comme de l'eau, la poussière de soja ou de haricots qui s'y déplace, la rareté des deux ou trois solides (brin d'herbe, filament de légume, parcelle de poisson) qui divisent en flottant cette petite quantité d'eau, donnent l'idée d'une densité claire, d'une nutritivité sans graisse, d'un elixir d'autant plus réconfortant qu'il est pur: quelque chose d'aqautique (plus que d'aqueux), de délicatement marin amène une pensée de source, de vitalité profonde." Hotărât lucru, Cioran se înșeală. Prețiozitățile nu lipsesc, dar sunt lucrate cu andrele fine. Ele nu fac din Barthes un alexandrin fiindcă nu-i lipsește contrastul, cum nu-i lipsește lui Cioran: țesătura lui subțire este extrasă, cu nostalgia purității, dintr-un fond tulbure și visceral.

Îl regăsesc pe Barthes, sub inițială, ca **maître à penser** al tineretului de atunci: "Spiritul ăsta pretențios, confuz, acest constipat al verbului, mă calcă pe nervi." (959) Prea pătimaș (mai și scuipă, de supărat ce e) ca să nu-l crezi puțin invidios.

De altfel, cu Barthes Cioran are ceva comun: farmecul lor întrucâtva incert vine de acolo că tot ce spun e parțial neadevărat.

Nu pot să-l trec cu vederea - și să rămână neîncondeiat - tocmai pe împielițatul, pe marele inamic (același cu al lui Ionesco): cumătrul Sartre. **La bête noire.** "Ce mă jenează la Sartre este că vrea mereu să fie ce nu este." (498) Lucrurile stau pe dos: Sartre nu vrea să fie ce este. Adică, scriitor. Renunță la tot ce poate. La roman, la jurnal, la teatru. Ce-i drept, cu teatrul n-a greșit. Nu mult. În schimb, ce prozator! Și fiindcă e un prozator poetic, care absoarbe senzația în scriere, pe baza aceleiași nevoi de renegare dezvoltă o întreagă teorie întârziată împotriva romanului poetic, pentru romanul transparent. Deci Cioran, căruia nu-i place **Greața,** e nedrept - și o știe: "Sunt nedrept în privința lui, dar nu văd necesitatea de a-i face dreptate." (498) Cu totul de acord. Dacă e cineva care merită să i se facă nedreptăți, măcar postume, tocmai Sartre ar fi. Atâta orbire la un om atât de inteligent aduce a necinste, chiar dacă nu necinste a fost. Sunt totuși în situația de a-i lua apărarea, deși fără elan. "Acest ambițios care își închipuie că ajunge să **vrei** ca să ai talent." (638) Prea mult talent a avut Sartre. Atâta, încât l-a disprețuit. Comentariul la propria lui frază îl face chiar Cioran, a doua zi: "Până și spiritele foarte fine produc prostii."

Mai multă dreptate are Cioran când spune că Sartre a înțeles totul, afară de ce e esențial (cf. 575). Bineînțeles, se și contrazice, tot imediat: "Ar trebui să renunțăm la a căuta **esența** a orice. (...) Îndărătul nimicului nu e nimic." (576) Prin urmare, Sartre n-ar avea ce ignora.

Cioran îl simplifică pe Sartre. N-ar fi viu, ar fi **fabricat** (cf. 592). Sunt necesare nuanțe. Sartre nu se acceptă cum e, cu mari calități. Nu este fals, dar falsifică totul. Înțelege, dar se comportă ca unul care n-a înțeles nimic.

Sartre se roagă de toate tribunalele să fie arestat, ca stângist (cf. 850). E victima unei presiuni pe care el însuși o exercitase. Judecătorii francezi, fripți cu Baudelaire și cu Flaubert, n-au îndrăznit să-l mai țină în închisoare pe Genêt când Sartre i-a luat de sus. Darmite să-l închidă chiar pe el. Talentului îi e permis orice, înțeleseseră ei. La bătrânețe, când ar fi vrut să treacă drept spărgător ideologic de geamuri, Sartre nu mai avea nici o șansă să fie crucificat. Ba nu, ar fi existat una dacă, în loc să protesteze în numele lui Mao la Paris, ar fi avut bunul simț să protesteze împotriva lui Mao, în piața Tien-An-Men.

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

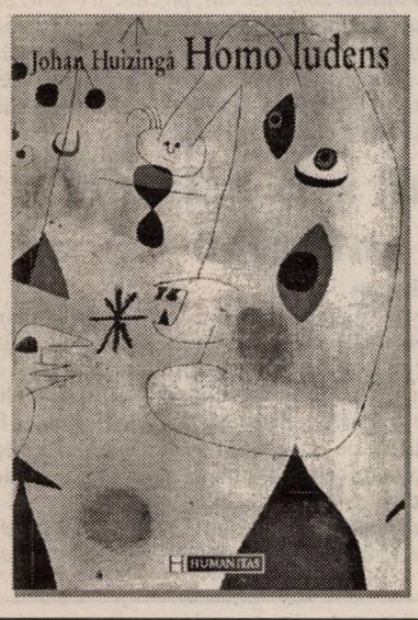

Stigmatul etnic

Chestiuni de imagine la romii din Sântana

Puiu Lățea

Într-un mai vechi studiu despre Sântana, încercam, printre altele, să răspundem[1] la câteva întrebări: Cum își construiesc grupurile locale modelele identitare? Cum contribuie fiecare grup la afirmarea identității celorlalți? Ce raporturi se stabilesc pe plan local între modelele identitare construite (am căutat să surprindem posibilitatea folosirii acestor identități drept capital simbolic)? În momentul crizelor de identitate, cu ce oferte identitare alternative cochetează grupurile studiate? Textul de față este cuprins, într-o oarecare măsură, în studiul respectiv. Schițez, mai întâi, o scurtă istorie a Sântanei și continui cu prezentarea critică a câtorva fragmente de narațiune identitară a comunității de romi.

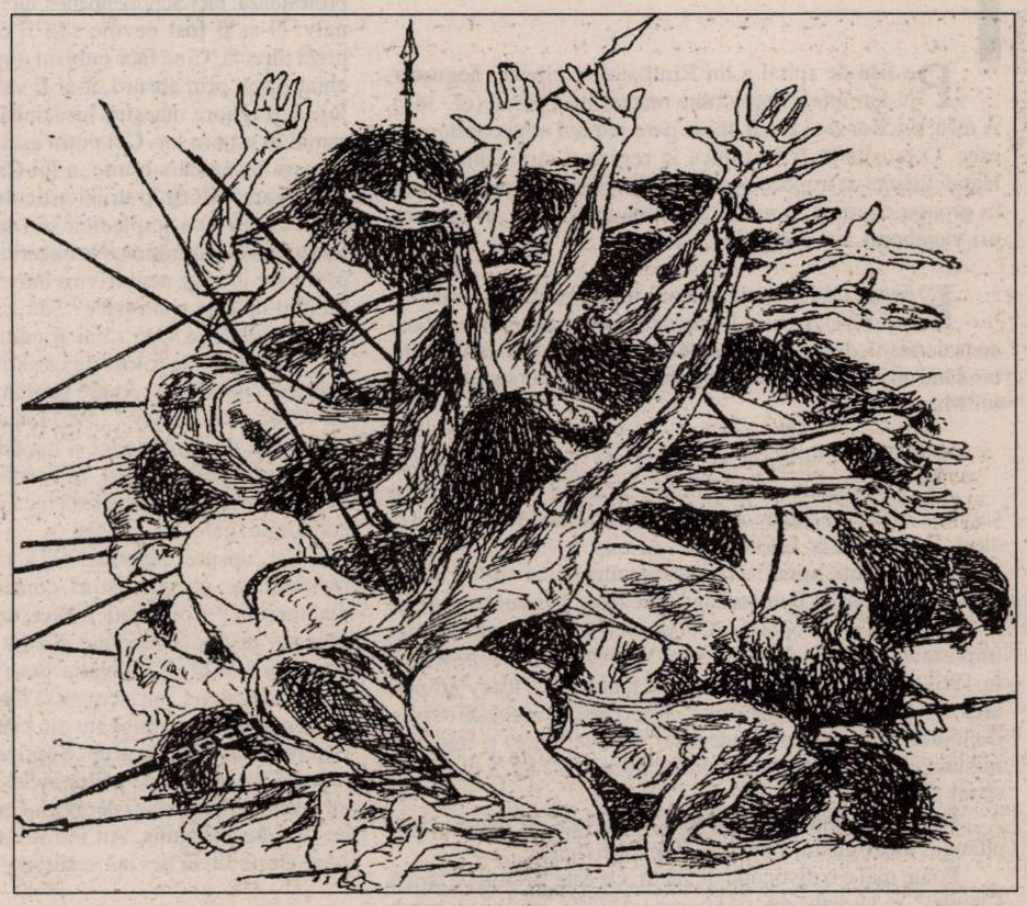

De ce Sântana?

Oricine a fost cât de cât la curent cu frecventele depășiri de plan de până la 1989, trebuie să fi auzit și despre o localitate numită Sântana. Situată undeva între Arad și Oradea, la 30 km de Arad, mai vechea reședință de plasă a ținut afișul "întrecerii socialiste din agricultură", obținând în câteva rânduri *Ordinul Muncii clasa I* (Costea 1972: 40-45).

Dacă ar fi să ne luăm după texte, istoria locală începe cu satul Comlăuș (magh. *Komlos*; germ. *Komlosch*), menționat în documentele de zeciuială papală din 1335, ca aparținând arhideaconului catolic de la Pâncota.

Cam în aceeași perioadă, prin 1322, un pelerin pe nume Simeon Simeonis observa în insula Creta niște indivizi mai ciudați, "cu ten închis la culoare", probabil destul de asemănători cu niște sclavi menționați pe la mijlocul secolului XIV în Serbia și Valahia. Nu este foarte clar când *țiganii*[2] - căci despre ei este vorba - au sosit la Comlăuș, dacă erau nomazi și cât timp a trecut până când au început să se așeze. În istoria județului Arad ei sunt menționați în secolul XV, "având în 1423 un ‹voevod› de al lor în Cladova, cu numele de Rajko" (Ciuhandu 1940:75). Informații mai precise avem abia dintr-un registru statistic sumar din 1745/6, privitor la districtul Zărandului, care înregistra 81 "capete" de țigani stabili" (*Zingari stabîles)*, "având 2 boi, 2 vaci, 69 cai, 5 mânzi, 27 porci și 79 ‹opificii› sau unități de impozit cu titlul de meșteșugari" (Ciuhandu 1940:76). Același document constată și "prezența a 22 țigani vagabonzi, având numai 6 cai și nici o obligație de impozit" (Ciuhandu 1940:76).

În secolul al XVIII-lea administrația austriacă inițiază și favorizează colonizarea Banatului și a regiunilor de la nord de Mureș cu populație catolică germană. În acest context, în imediata vecinătate a Comlăușului apare așezarea Sanktanna, căreia Maria Tereza îi va conferi titlul de târg în 1748.

Deși alăturate spațial, Comlăușul și Sanktanna rămân separate administrativ până în 1950, când, în urma raionării, vom avea de a face cu o singură comună, Sântana.

Până atunci, un alt grup important va sosi pe teritoriul comunei: începând cu primăvara anului 1945, prin reforma agrară, spre actuala localitate Sântana a fost atrasă populație din raioanele limitrofe (Criș, Ineu, Gurahonț, Beiuș). Cu timpul, acest grup (*coloniștii*, cum vor fi numiți) devine tot mai numeros și capătă unitate (cel puțin) teritorială, prin stabilirea în partea de nord-vest a Sântanei.

Istoria locală nu se oprește aici. În 1966 sosesc în Sântana locuitorii fostei așezări Crișana (județul Bihor), distrusă în urma inundațiilor din luna februarie a acelui an. Cu ajutorul statului, *crișănenii* își vor construi 125 de locuințe, în continuarea celor ale *coloniștilor*. Astfel a apărut zona Satu Nou.

Tot în jurul anului 1966 apare în Sântana fenomenul emigrării etnicilor germani, accentuat după 1980. Pe acest fond, Decretul 242 din 1983 favorizează stabilirea în comună a unor familii venite din Moldova, Bistrița-Năsăud, Maramureș, Alba și chiar Oltenia. Localnicii se referă la ei în bloc, spunându-le *vinituri* (mai rar, *venetici*).

Din datele Direcției Județene de Statistică Arad, putem avea o imagine despre evoluția numerică a celor din Sântana:

	1930	1956	1966	1977	1992
Români	4589	6389	6925	7412	9460
Germani	6768	6536	6844	6450	1090
Romi	653	73	216	917	1256
Maghiari	524	423	317	244	271
Alții	33	22	17	21	48
Total[3]	**12567**	**13443**	**14319**	**14944**	**12125**

Este interesant că localnicii contestă cifrele de mai sus. De exemplu, ei se miră că există atâția maghiari, pe care, în orice caz, nu-i percep ca și comunitate. Foarte mulți interlocutori regretă faptul că nici una dintre statistici nu ține cont de categoriile vernaculare. Estimările mele pentru anul 1996 (bazate pe Sinescu 1986 și făcute împreună cu câțiva localnici) sunt, cu aproximație, următoarele: 3000 de *comlăușeni, 750 nemți, 2500 coloniști și crișeni, 2500 vinituri* și *2000 de romi*.

În acest mediu heterogen, comunități diferite își (re)construiesc interactiv frontierele identitare. Românii din Comlăuș tind să relativizeze diferențele dintre ei și germani:

"Românu' o-nvățat de la neamț orice lucru, orice. Noi am ‹furat› multe de la nemți, așa văzute" (G.B.-comlăușean); "românii din Comlăuș au fost foarte mult influențați de disciplina nemțească; păi nu e nici măcar o diferență mică, ca organizare a comunei, între Sântana și Comlăuș". (I.P.-comlăușean).

În Sântana, etnicii germani pot fi considerați drept grup de referință. Ei influențează puternic reprezentările și narațiunile identitare ale comlăușenilor. Fenomenul are loc în ambele sensuri. În urma vizitei în Germania, *nemții* din Sântana descoperă că au multe lucruri în comun cu românii și cu Sântana:

"Poate mâncarea e mai bună ca a lor; aici se mănâncă mai bine, nu chimic, nu conserve, nu alte chimicale. Aicea se mănâncă bine. Și se pregătește bine. Am avut colegi de școală cu care nu m-am întâlnit poate 40 de ani și, cum o fost în vizită, o fotografiat și cămara unde-i slănina și șunca și tot... Și mi-o trimis fotografia; ăia de acolo au zis că nu există așa ceva". (S.H. - german)

Acest fenomen de transgresare a frontierelor simbolice dintre românii din Comlăuș și *nemți* este însoțit de un fenomen de stigmatizare a celorlalte grupuri din comună. Cei care au sosit în Sântana în ultimii 20-25 de ani, precum și romii, nu se bucură de aceleași descrieri favorabile pe care *comlăușenii* și *nemții* le au unii față de ceilalți. Aceștia din urmă se află în "cursa" pentru ocuparea poziției simbolice privilegiate, *viniturilor* și *țiganilor* rămânându-le de evitat ultima poziție din potențiala ierarhie identitară.

Romii sau celălalt interior

Păreri contradictorii

Comlăușenii știu că nu sunt singurii care au privilegiul vechimii. În comparație cu celelalte comunități, ei par să fie cei mai conștienți că a trăi în compania romilor a devenit o condiție permanentă. *Țiganii* au venit în sat "foarte de mult, **aproape** de când o apărut Comlăușul ăsta. S-ar zice că ar fi emigrat de prin India, de pe-acolo" (I.M. - comlăușan). Părerea romilor despre începuturi este că strămoșii lor sunt aici "de pe timpul descălecării barbarilor". (I.D. - rom).

Impresiile sântănenilor despre romi sunt, în mare parte, contradictorii. Așezat în "cartierul veseliei", "ultimul popor migrator", are un comportament "deplorabil, crează greutăți enorme. Am ajuns în situația că mergi cu soția la plimbare și trebuie să fii pregătit, cu ochii în patru. Furturi - nu mai vorbesc...". (I.P. _ comlăușean).[4]

Părerile mai elaborate tind a relativiza aceste descrieri dure, însă prin "fixarea" romilor într-o identitate imuabilă: "Țiganu' cam fură, da' ce fură... nu fură comoară. Fură găini de pe stradă, dacă poate și din curte, numa' trebuie să-l urmărești. **Asta o fost țiganul și asta va rămâne**. Da' și țiganii-s lucrători. Or lucrat pân' colectiv, or lucrat prin fabrică". (I.M. - comlăușean).

Tot un aspect pe care unii români din Sântana îl consideră a reprezenta o constantă comportamentală a romilor este raportul acestora cu religia: "între catolici îs catolici, între ortodocși îs ortodocși". (P.B. - venit), deși "ori e ortodox, ori e..., el tot țigan rămâne". (P.P. - comlăușean). Sugestia implicită este că raportul romilor cu religia ar fi unul instrumental, o încercare de a evita condiția de *țigan*.

Mai nou, romii optează pentru trecerea la cultul penticostal, dar acum intenția atribuită este diferită. Iată ce crede un preot ortodox din Sântana:

"Nu cred că au făcut-o dintr-un scop pur religios. Acuma, totdeauna românul l-a privit pe țigan mai... știți cum e! Adică, frați, frați întru Christos, dar... Românii s-au cam ferit de țigani întotdeauna. Spun adevărul pe față: așa este! De ce? O dată, nu că nu l-ar fi considerat om, dar faptul că - eu știu? - vine cum vine; mai nespălat, mai murdar, eu știu? Și, atunci, eu am simțit oarecum o îndepărtare a românului de el și s-au simțit oarecum dați la o parte, separați și și-au format biserica lor. Deci, numai ei". (P.P. - comlăușean).

Este vorba despre o situație asemănătoare cu ceea ce s-a întâmplat în Franța începând cu anii '50. Evanghelismul penticostal venea cu o ofertă de afirmare a identității romilor, în contextul în care aceștia vedeau în ecumenismul catolic un "simbol al puterii *gagiilor*" (Glize 1988:39). În afara faptului că era pentru prima dată când pastorii care le vorbeau erau *țigani*[5], mesajul era radical diferit de cel catolic. Mai întâi, acesta folosea ca suport sistemul de relații sociale și culturale ale comunităților de *țigani*. În al doilea rând, indivizi care până mai ieri se simțeau credincioși de rangul II, auzeau acum că sunt aleși, că Dumnezeu este viu și că el este cel căruia vor trebui să se dedice.

Relația multor romi cu biserica ortodoxă din România nu este diferită. Preotul citat ceva mai înainte ne-o face destul de vizibilă, iar tendințele de la Sântana[6] vin în continuarea argumentației sale.

Așadar, pentru localnici, încep să se contureze modele identitare alternative ale romilor. În general, părerile celor

Stigmatul etnic

Chestiuni de imagine la romii din Sântana

Puiu Lățea

Imaginea din Sântana sunt extreme atunci când se confesează celor din exterior (așa cum am fost și noi). Sunt destui cei deja convinși că multe dintre necazurile comunității lor (și, în general, ale țării) se datorează *țiganilor* (mai recent și *veneticilor*, care nu pot fi incriminați, fiind "români de-ai noștri"). Ei au și multe soluții, în privința cărora se pare că nu se mai poate inova prea tare. Alții, care se consolează cu gândul că a fura face parte din definiția identitară a romilor, îi pot chiar simpatiza, deoarece,

> **"în afară de faptul că fură, nu aș avea alte obiecții. Chiar azi discutam, zice: ‹Uită-te, că-s mai spălăței, mai îmbrăcați; acuma, de când or mers în Germania îs mult mai bine îmbrăcați›... în general, mie mi-au inspirat încredere, eu i-am apreciat pe ei; au un simț al responsabilității și o etică unii dintre ei... am avut copii pe care, de-a dreptul, i-am simpatizat". (S.V. - venită).**

Există aici, construit în miniatură, un model al "bunului țigan", care uneori comportă condiționări temporale. *Țiganii* "or fost un popor atât de blând și-atâta de conștient, și-nțelegători, domne... n-ar fi făcut unul o trăznaie. La ora actuală, însă - draci împielițați". (C.T. - comlăușean). Alteori, condiționările sunt de ordin spațial: "Vine pă drum, îl vezi - iaca vine un om; când a ajuns - țigan" (M.G. - comlăușean). Într-o exprimare mai radicală *țiganul* este mereu **"tot țigan, nu poate el să fie la rând cu omul, până-i lumea, oricât ar fi el"** (M.G. - comlăușean). Pasajele acestea sugerează persistența la nivelul reprezentărilor, sub formă ironică sau nu, a unei vechi figuri a experienței alterității, întemeiată pe identificarea valorilor proprii cu valorile în general: diferența este percepută în termeni de superioritate și inferioritate până acolo încât se refuză Celuilalt calitatea de subiect (Todorov 1994).

În aceste condiții, posibilitatea deconstruirii frontierelor identitare dintre romi și restul indivizilor din Sântana este improbabilă. Exotizați sau incriminați, romilor le este rezervat un atopos care ar trebuie să mențină distanța socială dintre ei și restul comunei:

> **"După mine, după aprecierea mea, barem atâta, să fi făcut Dumnezeu și lor o țară, undeva. Să curețe pă toți într-un loc, că nu-s oameni. Dacă aș fi fost eu mai marele mahăr, le-aș fi dat un teritoriu și lor, da' nu le-a făcut Dumnezeu țară nicicum". (M.G. - comlăușean).**

Țigani sau romi?

Imposibilitatea realizării efective a unor astfel de planuri conduce către o soluție simbolică. Etnonimul *țigan* începe derapajul către condiția de stigmat; el va desemna mai degrabă un tip uman. Conform imaginarului colectiv local, "țiganul" este murdar, hoț, violent, descurcăreț, profită de ceilalți pentru a se îmbogăți rapid, ba chiar "ne face de râs în străinătate". La limită, "țiganul" care nu se mai potrivește orizontului de așteptare va fi tot mai greu de recunoscut: ba chiar va intra "în rândul lumii":

> **"M-am dus în vizită la ei și, neștiind unde stă, am întrebat vecinii. Și, zic: ‹Cum vă înțelegeți cu ei?›. Zice: ‹Foarte bine, n-ai probleme cu ei, nu se vede că-s țigani›". (S.V. - venită).**

Legătura dintre semnificant și semnificat relaxându-se, stigmatul *țigan* atinge alte comunități, servind comparațiilor răutăcioase: poți auzi despre comlăușeni că sunt uneori "ca țiganii", dar și că-i "mai bine țigan decât moldovean".

Cu putină abilitate, stigmatul poate fi folosit în moduri favorabile. Unul dintre ele constă în a obține *câștiguri secundare* (Erving Goffman, 1992). Realizări oarecum modeste ale unor indivizi reprezentativi pentru comunitatea romilor sunt supra-evaluate:

> **"Am fost anul trecut la ediția a II-a a Festivalului Comunităților Etnice din România, la Botoșani. Am participat la festivalul... la a doua ediție, la care toată Moldova era cu camera de luat vederi, că n-a mai văzut așa dansuri pe care le-avem noi; avem și un teatru în limba țigănească și... or fost mulțumiți de noi; am primit o vază, o diplomă de la ăștia din Botoșani. Au participat ansambluri folclorice care au luat numai locul 1".[7] (C.D. - rom)**

Romii se mândresc cu "o fată de la noi, țigancă, care a reușit la contabilitate la Salonta". Echipa de fotbal "Fulgerul" Comlăuș, care "anul trecut a jucat în Promoție, acum a intrat în Onoare". Au "un bar care merge non-stop, o alimentară, acum mai facem un bar". Mai mult, copii din etnia romilor primesc premii.

Un alt câștig secundar ar fi posibilitatea explicării insuccesele sau a greșelilor prin stigmat. Câte o justificare poate mai puțin logică pentru noi este construită în cazuri extreme, precum încălcarea legii:

> **"Mai sunt, să zicem așa, zece la sută sau cinci la sută care mai fac și infracțiuni, că-s obligați. Decât să stai și să vezi că n-are copilul tău pâine și cere, e și normal că riști la viața ta". (I.D. - rom).**

Totuși, nu mă grăbesc să trag concluzia că am aflat care este "majoritatea infracțională". Datele și informațiile primite de la Poliția Sântana sugerează o imagine mai nuanțată. Cei care "crează probleme" sunt mai ales indivizi din rândul *țiganilor* și *viniturilor*, comunități care ocupă poziții relativ egale în structura socială locală, respectiv care "nu sunt bine integrate". (F.T. - polițist). Astfel, definiția identității *țigănești* în termeni de criminologie devine problematică, cel puțin la Sântana.

În ciuda câștigurilor secundare pe care un stigmatizat le poate obține, povara stigmatului este greu de suportat, indivizii construind strategii prin care situația să fie depășită. Întrebat ce este el de fapt, țigan sau rrom, un interlocutor mi-a spus că

> **"țiganu' e ăla, domne, care face rău, de asta ne doare pe noi, parcă ne taie în suflet, pentru că... și un român, dacă un român face rău și este certat cu legea, ăla înseamnă țigan, domne. Dar noi suntem oameni care am muncit toată viața noastră. Eu nu mă pot compara cu țiganii ăia nomazi și căldărari, domne, pentru că eu n-am umblat cu căruța. Noi am fost statornici, noi avem gospodăria noastră, noi lucrăm în grădina noastră, noi lucrăm pământul nostru, noi am fost prin fabrici, noi nu ne-am depărtat de casă. Nu toți sunt țigani, domne!". (C.D. -rom).**

Originile în discuție

Avem, așadar, *țiganul* nomad și delincvent, stigmatul "țigan" ("Dacă un român face rău și este certat cu legea, ăla înseamnă țigan, domne"), precum și referenții pronumelui "noi", indivizi statornici, muncitori, care-și lucrează propriul pământ. Sugestia este că, în spatele unui etnonim deja perceput ca stigmat colectiv, nu avem de-a face cu indivizi identici. Argumentele sunt diferite, după cum interlocutorul este mai educat, mai tânăr.

Unii tineri par să aibă o mai acută conștientizare a chestiunilor identitare. Pentru ei este mai clar că generația lor "s-a schimbat, s-a școlit, a mai plecat de-acasă" (T.N. - rom), deci execițiul relativismului li se pare cu atât mai necesar. Fără a nega că există destui tineri romi care "stârnesc scandalul", ei resimt din plin mecanismul generalizării:

> **"orice am face, tot acolo ajungem, la generalizare. Noi, dacă prindem un român, nu generalizăm. Ei generalizează. Ei nu zic ‹tu›, ci ‹voi›, dacă face unul, pun pe toți". (T.N. - rom).**

Cei educați au conștiința propriei diferențe față de strămoșii al căror posibil acțional era ceva mai îngust:

> **"Recunosc, și poate recunosc mulți din țară că noi suntem cu cultura înapoiată și se spune că din cauza stăbunicilor noștri. Pentru să străbunii noștri au lucrat ca sclavi, n-or putut să plătească taxele școlare, pentru că n-or avut de unde. Dar n-are un român mai mult material cenușiu decât mine". (C.D. -rom).**

Ei sugerează că și criteriile de evaluare pot fi diferite de la comunitate la comunitate: "La noi nu școala contează, știi ce contează? Contează ambiția și dragostea și, dacă ești bun de lucru, mâinile tale sunt făcute pentru așa ceva: să faci un lucru de calitate". (I.D. - rom). Proiecția paseistă, modelul "țiganului" care "fură" meseria din generație în generație nu este destul de puternică pentru a împiedica tendințele reformatoare. Cei care vorbesc au în gând un fel de proiect etnopedagogic:

> **"Nu merge numai asta, să fure meseria și să n-aibă, să nu știe să citească. Dacă ar merge și la școală eu zic că ar ieși niște lucruri foarte bune; dacă ar fi un pic de suport și s-ar lua mai în piept problema, să nu se mai ascundă așa". (C.D. -rom).**

În acest moment, al proiectelor, se clarifică apartenența la o comunitate. Educat, cel cu care dialoghez își declară indirect identitatea. este un rrom care mediază dialogul cu *țiganii*: "Dom'le, dacă știi cum să vorbești cu ei, ei sunt în stare să-ți dea cămașa de pe ei. Pe cuvânt de onoare. Pentru că așa e sufletul țiganului". Diferența dintre romi și *țigani* pare a ține de educație: *"(țiganii)* nu se știu comporta. Păi, atâta timp cât n-ai educație de la părinți, ești crescut ‹în pădure›, e și normal că ăla face infracțiuni când o fi mare și ajunge la penitenciar". (C.D. - rom). Astfel, emergența unei conștiințe confortabile (care, în eventualitatea realizării proiectului etnopedagogic propus, ar fi transmisibilă întregii comunități), are un început care poate fi stabilit cu precizie: "pe mine m-a învățat la școală să nu fur". (C.D. -rom).

Bibliografie:

Ciuhandu, Gheorghe
1940 Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri, cu un excurs istoric până la 1752 și însemnări istorico-politice ulterioare. Arad: Diecezana.

Costea, Ion D.
1972 Mărturii: zece ani de la închiderea cooperativizării agriculturii. București: Editura Politică

Direcția Județeană de Statistică Arad
1995 Tabel cu populația pe naționalități la recensămintele din perioada 1930-1992 pentru județul Arad, pe municipii, orașe și comune.

Glize, Richard
1988 Penticotistes, catholiques, aspects des practiques religieuses. În Etudes tsiganes, nr. 2: 35-43.

Goffman, Erving, 1992 Stigma: Notes on the Management of the Spoiled Identity. London: Penguin Books.

Greffner, Otto
1994 Șvabii din Banat. O scurtă istorie. Arad: (fără editură).

Hubner, Jakob
1986 Monographie der Grossgemeinde Sanktanna.

Ricoeur, Paul
1995 Eseuri de hermeneutică. București: Humanitas.
1985 Temps et récit, vol. III. Paris: Editions du Seuil.

Sandor, Marki
1895 Aradvármegye és Arad szabad király város története, Arad.

Sinescu, Victoria
1986 Geografia populației și a forței de muncă din cadrul comunei Sântana, județul Arad: Lucrare științifico-metodică pentru obținerea gradului didactic, I. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Biologie-Geografie.

Todorov, Tzvetan
1994 Cucerirea Americii: Problema Celuilalt. Iași: Institutul European.

Trifa, Romeo
1967 Monografia comunei Sântana, Raion Criș, Regiunea Crișana.

Williams, Patrick
1984 Pour une approche du phénomene pentecotiste chez les Tsiganes. În Etudes Tsiganes, nr. 3: 49-51.

1 Eu și colegii mei, Liviu Chelcea și Octav Cristea.

2 Voi scrie țigani ori de câte ori va fi vorba despre discursul locuitorilor Sântanei și, respectiv, romi, atunci când discursul îmi aparține.

3 Cifrele cuprind și populația satului Caporal Alexa (1.248 locutori în 1992).

4 Am ales acest citat deoarece aproximează destul de bine prima idee care le vine celor intervievați, atunci când vine vorba despre romi.

5 Folosesc țigani, fiind vorba de un timp și un spațiu în care nu se punea problema folosirii etimonului "rom".

6 Datele Recensământului din 7 ianuarie 1992 indicau 394 de penticostali (alături de 8.920 ortodocși, 1.337 romano-catolici și 233 de altă religie). Estimările din 1995 ale lui P.P., preot ortodox, avansează un procent de 40% romi penticostali, adică între 500 și 900 (în funcție de cifra reală a romilor). La sfârșitul anului 1996, majoritatea celor din Sântana era de acord asupra faptului că penticostalii ajunseseră să constituie al doilea grup, ca mărime, după ortodocși.

7 Trebuie precizată teama romilor de a purta o discuție înregistrată. Astfel că multe din informații sunt obținute de la cel pe care Erving Goffman l-ar numi "reprezentantul categoriei". Aceasta ridică problema orizontului comun în care s-a desfășurat dialogul: am reușit să sondez adevăratele probleme sau sunt doar la interfața a două modele identitare mai diferite decât par?

Sinti, romi și țigani

Nicolae Corbeanu

În 1993, autorulota tocmai bună de dus la cimitirul de mașini cu care circula prin Germania familia Aurel Stancu a eșuat definitiv la marginea unei străzi din Frankfurt. Grija pentru soarta familiei de romi compusă din șapte persoane, plecată în pribegie din România, a preluat-o, vrând-nevrând, Oficiul social al orașului.

Pentru început, Oficiul social i-a repartizat familiei Stancu o locuință socială, plătindu-i chiria și întreținerea de 3.780 DM pe lună, iar din 1994 încoace, același oficiu îi acordă (fără a fi obligat de vreo prevedere legală) 80% din ceea ce revine unui solicitant de azil. Adică 460 DM pe lună șefului familiei și alte sume, mai mici, celorlalți membri ai familiei. Oficiul social mai suportă și cheltuielile de îngrijire medicală pentru întreaga familie, și trebuie spus că familia Stancu este o familie cu multe beteșuguri.

Din păcate, familia Stancu n-a putut rămâne multă vreme în locuința socială ce i se repartizase, dovedindu-se "nicht wohnfähig", într-o traducere aproximativă - "inaptă pentru o locuință". "Din cauza stării inadmisibile a condițiilor de locuit" în care a fost adusă în timp record locuința, după cum s-a exprimat, cu prudență, funcționarul de resort, familia a fost evacuată. Mai pe românește spus, prizele au fost smulse din pereți, ferestrele au fost stricate, prin toate colțurile s-au ivit mormane de gunoi, iar o murdărie triumfătoare a invadat nu numai locuința, ci și palierul. Pe scurt, locuința familiei Stancu devenise de nelocuit. În plus, spre indignarea vecinilor, copiii se ocupau cu furatul și cu cerșitul, scoțându-i din fire pe locatarii imobilului cu obrăzniciile și scuipăturile lor. Din sediul Clubului cultural bosniac, situat la etajul întâi al clădirii, copiii Stancu ciordeau tot ce era de mâncat, iar tata Stancu mai lua și el, pe neobservate, de la club, câte o sticlă de cola. E adevărat că, somat de președinta clubului, care știa exact cui trebuie să i se adreseze, o înapoia imediat, cu scuzele de rigoare. Ceea ce nu-l împiedica să cadă, a doua zi, în aceeași greșeală.

După ce familia Stancu a locuit consecutiv într-un cămin pentru persoane fără domiciliu, într-un container și în două hoteluri, provocând peste tot probleme, în disperare de cauză, Oficiul social a instalat-o într-un camping pentru persoane fără domiciliu și săraci de pe malul râului Main. Familia Stancu locuiește acum la marginea campingului, nu departe de clinicile universitare, în două rulote cu suprafață totală de 20 metri pătrați. "Nix gut hier, Kinder behindert, Frau Operation fünf" - se plânge într-o germană aproximativă tata Stancu. Vrea să spună că soția i-a fost operată de cinci ori, că doi din cei patru copii de vârstă școlară sunt handicapați, că trei din cei cinci copii sunt epileptici și că fiica adultă în vârstă de 23 ani, epileptică și cu picioarele paralizate, e imobilizată în fotoliul ei de invalid. Abia se poate mișca prin camping, la WC e dusă de frații ei, iar noaptea, când aceștia dorm, mai face și în pat. Tata Stancu e și el cardiac și de aceea nu poate lucra. Are în urma lui mai multe operații de cord. Poartă pe pântec o cicatrice uriașă, pe care o arată tușind demonstrativ, ca să dovedească că noaptea se înăbușe. Nopțile sunt reci, în rulote e umed și frig. De ce a plecat din România? Păi, știe toată lumea. De răul securității și pentru că aparține unei minorități discriminate și oprimate.

Și cum se face că nu trimit nemții familia Stancu de unde a venit, adică înapoi în România? Pentru că, plătind autorităților române o sumă neprecizată (dar pe care ziarul *Frankfurter Rundschau* o califică drept "enormă"), membrii familiei Stancu au obținut renunțarea la cetățenia română, devenind ceea ce germanii numesc "persoane fără cetățenie". Iar cine nu e cetățean român nu poate fi expluzat în România. Simplu, nu?

Cazul familiei Stancu, descris pe larg într-un număr al ziarului *Frankfurter Rundschau*, este ilustrativ pentru dilema în care se află autoritățile germane. Pe de o parte, legea le obligă să se ocupe de astfel de cazuri care le-au căzut pe cap, venind din afara frontierelor, pe de altă parte se văd complet neputincioase, deoarece orice măsură se dovedește ineficientă. "Oamenii vin dintr-o țară unde au trăit ca animalele, trebuie să li se dea aici o șansă" - opinează reprezentantul Uniunii germane a romilor. "Mila, numai pentru că e vorba de străini, nu folosește în astfel de cazuri la nimic" - este de părere un german.

În general, germanii sunt răbdători și toleranți, suportând de regulă cu stoicism chiar pe străinii indezirabili. Uneori însă, nemulțumirea latentă din zonele care au de suferit din cauza oaspeților nepoftiți este exploatată de extremiști de dreapta ca pretext pentru acțiuni criminale ca pogromul de la Rostock-Lichtenhagen, din fosta RDG, împotriva romilor din România, din august 1992. Guvernul german, care are destule probleme interne și nu simte deloc nevoia să se mai confrunte și cu unele de import, a încheiat cu România un

acord de preluare a repatriaților, intrat în vigoare la 1 noiembrie 1992. Acest acord permite trimiterea înapoi, în România, nu numai a cetățenilor români cu documente de identitate, ci și a cetățenilor români fără documente. Aceasta deoarece o practică a acelor cetățeni români care vor să rămână cu orice preț în Germania era la un moment dat aceea de a-și distruge documentele de identitate, pretinzând apoi că sunt apatrizi. Potrivit acordului, este suficient ca un martor să declare "în mod credibil" că persoana în chestiune este cetățean român. În plus, spre deosebire de practica curentă, acordul permite, între altele, repatrierea forțată "fără înștiințare anterioară".

După intrarea în vigoare a acordului, între aeroporturile germane și București s-a instituit o adevărată navetă, care funcționa ireproșabil. În timp ce imigranți ilegali culeși de poliția de frontieră din zonele graniței de est a Germaniei erau încărcați în autobuze care se îndreptau spre aeroportul Berlin-Schönfeld, de la București decola, spre același aeroport, un avion de pasageri având la bord numai echipajul și câțiva membri ai serviciului de ordine al companiei Tarom. Avionul românesc pleca spre țară plin cu "repatriați" între ora 20 și 22 de la rampa 3. În unele zile numărul "repatriaților" depășea 200.

Acordul a provocat o furtună de proteste ale organizațiilor pentru drepturile omului, atât în Germania, cât și în România. Au protestat, între alții, Roma National Congress din Statele Unite, deputați ai Camerei reprezentanților de la Washington și Parlamentul European. Organizații românești pentru drepturile omului au afirmat că acordul are ca efect creșterea rasismului în România și chiar șeful de pe vremea aceea al problemelor de migrări și pașapoarte din Ministerul de Interne de la București, Alexandru Iacob, a criticat expulzarea solicitanților români de azil din Germania, calificând-o drept "o gravă încălcare a drepturilor omului". Între timp, protestele au amuțit. În primii trei ani de la intrarea în vigoare a acordului au fost "repatriați" 81.000 de cetățeni români. Dacă se adaugă și cele circa 100.000 de persoane originare din Europa centrală și de est expulzate forțat tot în România sau plecate "voluntar" după ce li s-a înmânat o decizie de expulzare, reiese că sistemul pus la punct în colaborare de cele două țări s-a dovedit destul de eficient.

Acordul prevedea și măsuri de integrare socială a "repatriaților", sprijinite cu multe milioane de statul german. Între altele, au fost înființate mai multe școli de calificare profesională: de tâmplărie la Vladimirescu lângă Arad, de construcții la Timișoara și de instalații electrotehnice și sanitare la Cisnădioara lângă Sibiu. Întrebarea este doar dacă în aceste școli s-au calificat persoanele pentru care ele au fost create.

Cu propriii lor țigani, germanii au mult mai puține probleme decât cu cei care le vin de peste frontieră. În primul rând, pentru că minoritatea etnică de circa 60.000 de persoane a sintilor și romilor, cum se numește ea oficial, este aproape neglijabilă la o țară de proporțiile Germaniei. Prigoniți în timpul celui de-al treilea Reich ca "rasă inferioară", țiganii au fost exterminați bestial în lagărele naziste, în special la Auschwitz, întocmai ca evreii. O cifră cât de cât exactă a victimelor nu există, deoarece cercetarea genocidului nazist vădește, în această privință, numeroase lacune. Potrivit unuia din puținii specialiști în acest domeniu, Sybil Milton, de la Holocaust Memorial Museum din Washington, numărul victimelor din rândurile țiganilor se află undeva între un sfert și o jumătate de milion. După război, întrebuințarea cuvântului "țigan" a fost prohibită în Germania, din pricina conotațiilor lui rasiste, *Zigeuner* însemnând în germană "borfaș nomad". Oficial, se vorbește acum numai de "sinti și romi", numele celor două mari ramuri ale etniei ajunse până în Germania: sinti de la numele regiunii Sindh din Pakistan, de unde au fost alungați de cuceritorii islamici, ajungând prin secolele 14 și 15 în Austria și Germania, romi de la un al doilea val, ajuns în Germania în secolul al 19-lea din Europa de sud-est.

În Germania, șintii și romii sunt în mare măsură integrați, cel puțin în sensul că sunt cuprinși, în mare parte, în diverse activități economice. Chiar cei care au rămas nomazi au la dispoziție mașini puternice și rulote confortabile, deplasându-se în cu totul alte condiții decât confrații lor din Europa de est. Organul lor reprezentativ este Consiliul central al sintilor și romilor germani. Președintele acestui consiliu, Romani Rose, luptă acum, cu șanse de succes, pentru încheierea cu landurile federale germane a unor acorduri de felul celor încheiate cu comunitatea evreiască sau cu minoritățile sorbilor și frizonilor. El dorește ca victimele nazismului din rândurile sintilor și romilor să fie puse pe același plan cu victimele Holocaustului din rândurile evreilor și să beneficieze de aceleași despăgubiri. Recent, el a protestat împotriva faptului că *romanes*, limba sintilor și romilor, nu este inclusă în proiectul de lege privitor la limbile minorităților, elaborate pe baza Chartei Consiliului European. "Nu e vorba de școli sau grădinițe proprii - a accentuat Rose. E vorba de recunoașterea dreptului de a vorbi limba noastră maternă".

În martie 1997 a fost inaugurat la Heidelberg, în prezența președintelui federal, Roman Herzog, "Centrul de documentare al sintilor și romilor germani". Centrul își propune să prezinte crima de genocid comisă de naziști împotriva acestei etnii și să contribuie la înlăturarea prejudecăților cu care mai este confruntată și în prezent. "Sinti și romii - a spus în cuvântarea inaugurală președintele federal - sunt parte a societății germane și contribuie, prin cultura lor specifică, la îmbogățirea acestei țări. Am venit aici să dau expresie faptului că sunt președintele federal al germanilor, așadar și al sintilor și romilor germani".

În urmă cu câteva săptămâni, în taxiul care ne aducea acasă de la aeroportul Köln/Bonn, am întrebat-o pe soția mea dacă nu vrea să cer șoferului să închidă geamul, ca să nu tragă. Fără să-i spun ceva, omul a început să închidă geamul. L-am întrebat dacă înțelege românește. Nu știa românește, dar știa italienește și cuvintele "să închidă fereastra" i s-au părut un fel de italiană stâlcită. M-am uitat la el. Era oacheș și mi-am exprimat presupunerea că o fi italian. "Nu sunt italian - mi-a răspuns el - sunt țigan (n-a zis "rom"). Străbunicii mei au venit pe la începutul secolului din Ungaria".

Neîntrebat, a început că-mi povestească că are o fiică care învață italiana la o școală de cadre medii pentru relații economice și că amândoi se simt foarte bine în Germania, unde el, personal, n-a avut niciodată nici un fel de probleme. "Pe mine nu mă interesează de ce naționalitate e cineva, mă interesează doar ca omul să fie om", mi-a spus el în chip de concluzie.

Ce-ar mai fi de spus? Să îndrăznesc să avansez ipoteza că problema romilor este - înainte de a fi una etnică și rasială - o problemă socială? S-o facă, dacă cred, alții mai calificați decât mine.

Stereo-tipuri

Viorel Marineasa, Daniel Vighi

Țiganii și instrucția

1. Cazul Lingurar

Pe unul îl chema Cîrpaci Poligrad, pe altul Cîrpaci Bubi, pe un văr după mamă al ăstuia din urmă Pardailan, chiar așa pronunțat, în fel românesc, literă cu literă. În privința lui Lingurar și mai nu știu cum, pot spune cât de tare se încăpățâna doamna profesoară L., diriginta lui, să-l învețe să lege literele; rămânea cu el după terminarea orelor și Lingurar se chinuia să le inventarieze, zicea *m*, pauză, *a*, apoi iară *m*, și la urmă *a* fără să le poată afla tâlcul reuniunii lor în banalul cuvânt *mama* cu care începe orice novice să dezlege taina alfabetizării. Tainã care a rămas ca atare pentru blândul Lingurar-și-mai-nu-știu-cum, cu toate că trecerea anilor, și hotărârile ministerului, l-au adus în clasa a șaptea, așa că, într-una din zile, mama lui Lingurar-și-mai-nu-știu-cum, s-a prezentat la doamna directoare să-i propună, cu toată sfiala de care era în stare, să-l treacă pe al ei în clasa întâi, că pe ea și pe ai lor asta îi interesa înainte de toate, să știe el să citească, să lege abstracțiunile acelea în cuvintele de toată ziua ca să poată să le citească la televizor ce zic ăia de se zbat acolo în filme. Nu au reușit toate comandamentele didactice să-l treacă pe bietul Lingurar dincolo de pragul acela al legării sunetelor întepenite în buburuzele afabetului pe care - iată! - le recunoștea în cuvintele banale de care ne folosim zi de zi. Știu însă că, în ciuda acelei înfrângeri definitive, lunganul nostru tuciuriu se prezenta foarte bine la serbarea școlară când acompania la acordeon corul clasei în toată vremea când interpreta cântarea aceea care ne povestea cum anume îi place ciobănașului sus la munte, sus la munte, la izvor. **(Daniel Vighi)**

2. Clanul Cocoș

Intrase fără nici o plăcere în școală, cum fără chef frecventase grădinița. Nodul, **greuământul** acela din plex n-avea să-l părăsească nici în vremea liceului, nici în a facultății. Nici măcar atunci când el însuși a ajuns profesor.

Învățătoarea, o pensionară reactivată, l-a pus în banca penultimă, cu Blidaru. În spatele lor - Beraru. Ăștia erau doi măgădani, cu vreo trei-patru ani mai mari decât restul clasei, care trebuiau neapărat școlarizați. "Noi doi și lada de gunoi", zicea pe toată durata orei Blidaru. "Noi doi și lada...", bâlbâia timoratul și încerca un surâs. În pauză, îi dădea ortacului sandvișul cu slănină și cu ceapă, astfel scăpa și de senzația de vomă, și de cicălelile mamei, preocupată să verifice dacă-și consumase ujina. Dar rămânea cu un sentiment de vinovăție.

O poză de la sfârșitul clasei I îl înfățișează în prim plan (avea să roșească mult timp pentru această ipostază), ținând fălos de-o parte a unei diplome, de cealaltă ține alt elev model-curățel, Martinescu. Deasupra lor, în plan secund, se holbează absolventul Blidaru, într-o cămașă peticită.

Mai târziu se va împrieteni cu Căldăruș, țigan blond, pistruiat, un maestru al snoavei și al driblingului. Spre uimirea alor săi, se va duce des la Căldăruș pe-acasă, fascinat de atelierul de covăcie al tatălui său, va rămâne până seara, vor mânca împreună, se vor face frați de cruce.

Și iată-l, după atâția ani, proaspăt dascăl la sat, umblând iarna cu recensământul. Un sat de români disprețuitori, dedați cu năvala suplinitorilor (ei - bețivi, cărtași; ele - curve). Singurii care-l primesc bine sunt cei din clanul Cocoș, îi pun scaunul lângă foc, măresc fitilul lămpii, îi dau, la plecare, învelită într-o jumătate de ziar, pomana porcului.

Mutat la oraș, îl întâlnește câteodată pe unul din foștii elevi Cocoș. Acesta-i cociș (=căruțaș) la mobilă, i-a cărat cândva un corp de bibliotecă și n-a vrut să-i ia nimic. **(Viorel Marineasa)**

Cele trei nații

Prin '50-'51, tata s-a mutat cu serviciul de la Birchiș la Lipova. Locuiam pe Matei Corvin 49, în gazdă la familia Eckert. Mary-neni, mătușa lui Peter cel mic, își pierduse un picior pe când avea doi ani, i-l prinsese sub roți, în

1914, tramvaiul cu cai ce făcea traseul oraș-băi și retur. Nu s-a măritat, deși ar fi putut s-o facă, deoarece nu voia nici compătimire, nici mârlănii pe seama infirmității sale. Ea m-a pus în gardă asupra vizitatorilor. Din când în când poposea moșu de la cetatea Șoimoș. Ăsta nu cerșea. Aducea rădăcini, fructe pădurețe, coajă de stejar, buruieni macerate pe care le vindea la preț piperat. Deși cu opinci și cu ițari din lână, vorbea "pre domnie". Scotea din mărămuță hărți strâns împăturite și parțial șterse. Înșira povești despre zidurile între care se zicea că își are sălașul. Noi, copiii, credeam că moșu a fost contemporan cu Lajos, cu Sebestyen, cu Beatrix, cu Gheorghe Doja. Dacă arunci o rață în fântâna din cetate, după o vreme apare pe Mureș, spunea el. Cât despre oraș, acesta ar fi o rețea de căi și de cămări tăinuite dedesubt, "n-ați observat că atunci când pilărițele, vreau să zic precupețele, își poartă cărutul spre piață ori când băietanii încing nesuferita lor mijoarcă, în multe locuri se dumiresc insuportabile ecouri?".

Asta se întâmpla în fiecare duminică dimineața, pe la ora 8, când începea teatrul radiofonic pentru copii. Apoi apăreau cele trei țigănci, parcă eșalonate de un regizor nevăzut. "Vin cele trei nații", zicea Mary-neni și țopăia veselă pe piciorul de lemn, nedându-și seama că face un joc de cuvinte.

Prima se arăta Lisi. Avea carne, habitudini și straie de șvăboaică. În vremurile de aur ale cetății ar fi putut însoți mercenarii în războaie. Zdrențe puține, și acelea ordonate. În loc de sac, un țecăr (+sacoșă). Cipici împletiți din lână verde.

După 12, când lumea se întorcea de la biserică, intra impetuos în curte, pe ritm de ceardaș, cu zeci de panglici colorate fixându-i codițele, Erji, ceea ce avea darul să-l scoată pe bătrânul și apaticul câine Lux de sub cotarcă. Pentru asemenea ocazie, Erji își pusese cizmele roșii. Moșii mustăcioși, aflați sub poartă, își ridicau și ei privirile din cărțile de joc.

Ultima, cam la vremea când bărbații îngreunați de prânzul duminical picoteau în scaunele cu șezut de nuiele, sosea Ioana, desculță, plângăcioasă, "mi-s fată săracă dân Mat-Încordat, mânca-ț-aș curu, domnule", adică trăia într-o bojdeucă de pe strada Mavrocordat, acolo unde miliția populară finalizase operațiunea de prindere a lui Ciobu, ultimul haiduc de pe platoul Lipovei, devenit, sub auspiciile noului regim, bandit.

Și așa duminica era ca și terminată, doar dacă nu mai rămânea bucuria meciului de după-amiază, în care Progresul Lipova trebuia să înfrunte pe Strungul Arad sau pe Avântul Zăbrani. **(Viorel Marineasa)**

Hărăbăraiele erau parte a decorului

Mă uitam cu jind la vremea prunciei cum treceau aiurea căruțele cu țigani; se duceau în susul Mureșului, spre defileu, nici nu-mi puteam imagina spre ce depărtări cețoase apucau dumnealor cu hărăbăraiele lor peticite. Stăteau doamnele domnilor romi grase și înflorate în căruțe; priveau indistinct la șirul de pruni din dreapta "motorului", trenulețul electric din Podgorie din anul 1902, fabricat la Budapesta pentru "fluidizarea traficului de mărfuri din zonă". Și cum spun, priveau doamnele de romi dintre oalele afumate agățate anume la vedere în spatele cociilor, la jireghie, cum ziceau țăranii locului, care și ei îi priveau indistinct, obișnuiți cu trecerea aceea a lor, cum te obișnuiești cu obștească apariție a cocostârcului pe hornul casei după Bunavestire, cum te dedai cu tocăitul acela pe care îl face el din plisc la vreme de seară. Așa și cu hărăbăraiele țigănești, erau parte a decorului, una pe care, ce-i drept, nu o vezi zi de zi, că și în lumea lor erau stratificări multiple și bine întocmite. Ăștia care rătăceau dinspre podgorie spre defileul Mureșului nu erau același lucru cu cei din oraș, de pe strada Mavrocordat - o uliță care sfârșea în lutul înierbat de la poalele dealurilor Lipovei unde se istoveau definitiv ultimele căsuțe țigănești, fără garduri, cu câini mulți și dușmănoși, cu ferestre la care sticla era înlocuită cu nailon de la sacii de azotat, cu ziduri din acelea de cărămidă nearsă, pe care tot ei o fabricau pe marginea râului. Precarități fascinante pe care le voi fi regăsit în versurile romanței aceleia - un fel de imn național țigănesc - despre juna țigancă focoasă cu sâni ca de piatră, dansând în ritmul lăutei străbune muncită de meștere mâini. Și cum spun, mergeau țiganii în căruțe, apăreau alterori pe străzi, între zece și unsprezece dimineața, când nu era mai nimeni afară, toți erau la serviciu, la școală, ploua mărunt, era toamnă de-acuma, de mult și-au luat catrafusele și cocostârcii și rândunelele de la streașina casei vecinului de peste drum, nu mai era nimeni pe uliți, doar strigătul țigăncii ca un vaiet de ferăstrău subțirel - și acela prilej de blegeală melancolică - și cum spun mai nimeni pe uliți, doar strigătul acela prelung, cântat, intrat în firescul lucrurilor lumii: "oaleee, nanăăăă!!!" - expresie muzicală a contractelor lumii țigănești cu centrele de achiziție Centrocoop, derulate în deceniile acelea într-un fel de capitalism înainte de vreme. **(Daniel Vighi)**

Adevărul și numai adevărul

Vasile Popovici

MIRCEA ZACIU
Jurnal, IV
Editura Albatros, 1998, 466 p.

Paul Goma nu încetează să întrebe unde e literatura română "de sertar". Întrebarea are un vădit scop demonstrativ: ați văzut, spune el, nu v-am spus eu?, floarea culturii române de ieri s-a acomodat perfect cu fostul regim! Cât a scris atât a publicat, și a scris numai ceea ce putea fi publicat. În rest, neantul. Dacă acum nu apar opere de sertar - continuă el în același ton -, aceasta înseamnă că scriitorul român n-a îndrăznit să se pronunțe nici măcar în singurătatea cea mai deplină. Față cu cenzura, literatura noastră n-a urmat decât potecuța strâmtă ce desparte ascunderea adevărului de rostirea lui parțială. De aici, ceea ce avem: discursuri din ce în ce mai esopice (simboluri, mituri, aluzii, parabole, onirism, lirism, fantezie...)

Dacă în privința literaturii esopice lucrurile chiar așa stau, în privința literaturii de sertar realitatea diferă.

Literatura confesivă publicată după 1990, reprezentând linia majoră de cotitură, este dovada faptului că sertarele n-au fost goale, totuși, și că exercițiul articulării adevărului nu s-a pierdut cu totul. Cele mai importante titluri ale ultimului deceniu literar aparțin tocmai acestei zone, de la **Jurnalul fericirii** al lui N. Steihardt la "jurnalele" lui Livius Ciocârlie și de la **Jurnalul** lui Paul Goma însuși la cel al lui Mircea Zaciu.

Jurnalul lui Mircea Zaciu - căci la el mă opresc în continuare - se încheie cu recentul volum IV, apărut împreună cu precedentul, la editura Albatros, după ce primele două apăruseră la Dacia. În total, aproape două mii de pagini despre ultimii 11 ani de regim comunist (1979 - 1998), denumiți de autor atât în **Argumentul** care prefața în 1993 primul volum, cât și în **Nota finală,** de-acum drept "**deceniul satanic**". În genul memorialistic, Profesorul de la Cluj nu-și face debutul după revoluție. **Teritorii**, între cele mai frumoase cărți ale sale, se circumscria aceluiași gen. Evadarea din cercul sobru, oarecum aseptic, al istoriei și criticii literare era, în cazul său, oarecum previzibilă, chiar dacă n-ar fi existat precedentul **Teritoriilor,** care s-o semnaleze (pentru a nu mai pomeni și de alte păcate, literare, de junețe). Nici exercițiul didactic de-o viață și nici gustul pentru document și informație literară întinsă nu l-au împins spre stilul cenușiu universitar. El rămâne unul dintre puținii belferi **cu stil,** în scris - ca și în vestimentație-, de o eleganță fără cusur. E aici o voință estetică expresă, ce se poate remarca în toate manifestările publice. În plus, în altă ordine a argumentației, Mircea Zaciu iese din șablonul universitarului, chiar când avem în minte specia, rară, a universitarului de mare vocație și distincție. De numele său se leagă câteva răsunătoare bătălii literare: stabilirea rolului jucat de Mihai Beniuc în excluderea lui Lucian Blaga din viața publică sau probarea plagiatului lui E. Barbu și sancționarea individului de către Uniunea Scriitorilor, pentru a nu pomeni decât două din momentele cele mai cunoscute, când rolul său a fost hotărâtor. Ați văzut vreodată universitari care să-și aprindă paie în cap cu atâta metodă? Era deci evident că firea omului nu se putea mulțumi cu îngrădirile criticii și istoriei literare, chiar dacă numele lui figurează în seria autorităților în materie, socotite pe degetele unei singure mâini, din ultimele decenii. **Jurnalul** trebuia, așadar, să dea un spațiu mai larg de manifestare artistului și combatantului.

Si le-a dat, slavă Domnului, atât artistului, cât și - mai ales - combatantului, spațiu din belșug, ba chiar, pe alocuri, cu asupra de măsură, încât stai și te-ntrebi, acum când ireparabilul s-a produs și când fiecare știe cam ce gânduri a suscitat prețioasa lui persoană (sau operă) în mintea acestui om neînduplecat, cum se vor fi desfășurând oare inevitabilele întâlniri cotidiene dintre autorul **Jurnalului** și prearealele sale personaje. Iar partea cea mai proastă a întregii povești stă în faptul că nici unul dintre cei pictați aici, și sunt mulți, nu mai au la îndemână nici un mijloc de apărare, din motivul simplu că nu mai au cum să se intersecteze **în viitor** cu acest jurnal. Pot, eventual, să spere că vor rămâne ascunși sub inițiale sau porecle. În zadar, însă, căci e de prevăzut și acest dezastru: următoarea ediție s-ar putea să aibă în subsol explicații critice pe deplin lămuritoare. Atingem astfel unul din subiectele de discuție adesea ridicate de **Jurnalul** lui Mircea Zaciu. Făcând parte, ca și alții destui, dintre cei ce cunosc oarecum lumea literară ce mișună în aceste pagini, am identificat fără dificultate cine e G., Jean, Ierbivorul, Moșu, Doru, V., M. etc. etc. Dar cum vor fi citind cei ce nu știu că lui Augustin Buzura i se spune Gusti (G., prin urmare) sau chiar că Dereul e Dumitru Radu Popescu? (pentru studentul de azi, chiar de la Litere, ce poate să mai însemne acest scriitor confuz, ce și-a exasperat ca președinte al Uniunii Scriitorilor confrații, prin slăbiciune de caracter și aranjamente de culise?). Există ideea că, oricum, **Jurnalul** rămâne accesibil și cititorilor neinițiați în această nouă istorie ieroglifică a "deceniului satanic": ei ar avea parte de fragmentele ce nu necesită nici o decriptare, iar în rest s-ar putea bucura de spectacolul pur al exercițiului literar. E un punct de vedere. În ce mă privește, m-aș simți frustrat, cum cred că s-au simțit nu puțini dintre cititorii nepreveniți ai lui Mircea Zaciu, dacă n-aș avea cheia, din două bune motive: fiindcă, oricât de impregnate de personalitatea autorului, paginile de jurnal vorbesc despre o realitate pe care cititorul dorește să o identifice fie cu ajutorul propriei experiențe directe, fie prin cultură istorică, literară etc, pe de-o parte, iar pe de alta, fiindcă în marea lor majoritate personajele lui Mircea Zaciu sunt oameni publici, în grad diferit cunoscuți, dar totuși publici. Dorința de a-i repera e, din aceste două motive, întemeiată. Înțelegem preabine de ce a ales Mircea Zaciu această modalitate de protejare parțială a identității "eroilor" săi: nu atât pentru a menaja sentimentele unor contemporani (căci numai de menajamente nu s-ar putea vorbi în cazul de față!), cât pentru a nu trebui să falsifice **spiritul** însuși al jurnalului. De la bun început, autorul ne-a avertizat că nu a rescris nimic în vederea publicării, iar eu unul înclin să-l cred. Acolo unde apare N. fusese N., și așa trebuia să rămână. De altfel, nici nu văd cum s-ar putea să găsim în niște însemnări zilnice, adresate propriei memorii și unei publicări **cu totul incerte,** într-o Românie parcă pentru totdeauna sortită comunismului, o transcriere completă a numelor. N-ar fi fost nefiresc să fi apărut **într-un jurnal** (!) Alexandru Cistelecan în loc de Cis, așa cum îl numesc toți prietenii, autorul inclusiv? La fel, Niki - pentru Nicolae Manolescu sau Geta - pentru Georgeta Dimisianu etc. Situația s-ar fi putut remedia, dar soluțiile ar fi fost mai degrabă fastidioase. Se pare că arsenalul literar la îndemână nu e încă prea bine pregătit pentru acest gen de scrieri destinate în general postumității și care, iată, sub presiunea unei istorii grăbite și poate și a modei, au ajuns să se grăbească și ele.

Dacă nu ne mulțumim cu această explicație sumară, putem căuta alta sau altele care să ne satisfacă. Fiindcă întrebarea mi se pare importantă: de ce a considerat Mircea Zaciu potrivit să publice o scriere cel puțin inconfortabilă? Să încercăm un răspuns, măcar aproximativ:

Jurnalul este cronica unei înfrângeri: **Dicționarul scriitorilor români,** având toate calitățile pentru a fi o operă de căpătâi a culturii române, rezultat al unei munci în oarecare măsură colective (cu zeci de colaboratori), dar de fapt monument ridicat mai ales prin efortul lui Mircea Zaciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, este sistematic împiedicat să apară, printr-un soi de conspirație tenebroasă a aparatului de partid și a conducerii Uniunii, într-o atmosferă de ciudată apatie a confraților. Scrieri de felul acestora au un statut aparte. Blocarea **Dicționarului** a făcut inutil nu numai un imens volum de muncă intelectuală, dar i-a legat pentru un timp indefinit pe autorii lui de acest proiect ce s-a transformat astfel într-o capcană biografică fără sfârșit previzibil: cu fiecare an, el trebuia reconstituit, într-o deplin absurdă luptă cu mecanismele politicii literare și de partid și, depotrivă, cu timpul. Familia scriitorului, soția și copiii, pleacă în Germania, iar dicționarul, casa, rostul literar devin rând pe rând argumente pentru a rămâne ca și pentru a pleca. Oameni, lucruri și valori par că se îndepărtează cu o ușurință condamnabilă.

Jurnalul este menit să înregistreze detaliile acestei despărțiri. Bolile fatale, nenumărate, ale celorlalți, decesele, suferințele proprii, nesituarea, grotescul invadator al acelor ani sunt consemnate anume pentru a marca extinderea sentimentului de retragere din lume. Scriindu-și **Jurnalul,** Mircea Zaciu s-a pregătit sufletește pentru publicarea lui. Și, într-un fel, el e un mesaj ce ne vine de dincolo. De aceea, reacția celor ce (cu toții) **ne-am supraviețuit** îi este astăzi indiferentă celui ce (și el) și-a supraviețuit.

Am urmărit cu o atenție concentrată imaginea acestui om ce nu-și cruță lumea necruțătoare prin care trece: l-am urmărit pentru a-l surprinde complezent cu el însuși. Spre lauda sa și spre gloria, bănuită, a scrierii sale, nici imaginea despre sine nu suferă cosmetizări. Nimeni, victime sau chiar opozanți (postură în care Mircea Zaciu nu pozează), nu "iese" bine din experiența regimurilor totalitare. **Jurnalul** acesta stă mărturie pentru mai multe lucruri decât s-ar părea la prima vedere.

Jurnal la Jurnal

Marcel Tolcea

De câteva zile citesc **Jurnalul** lui Eliade în căutarea unor semne. De fapt, caut o explicație pentru ceea ce s-ar putea numi "ambivalența" lui Eliade, îi caut pe cei doi Eliade ghiciți atât în faldurile operei științifice, cât și sub cei ai literaturii: unul - cartezian, al paradigmei universitare, celălalt - "tradiționalist" sau, mai precis, obsedat de o soteriologie *sui generis* a cărei formă degradată o regăsește în literatură. O personalitate, îmi propun să scriu, hermesiană, în sensul că Hermes a fost și zeu al răspântiilor. Un *Ianus bifrons*. Într-un anume fel, a împăca Universitatea cu René Guénon e un soi de *coincidentia oppositorum* în act și Eliade performează, ca să zic așa, o adevărată hemoragie în domeniul cu pricina. Fără să vreau mă gândesc la Cărtărescu. Mircea, tot Mircea, e cel mai mare poet apărut după 1975 nu neapărat fiindcă e cel mai talentat, ci fiindcă are ceva dereglat la cornetul cu care înțelege el Lumea. Al nostru e strâmt, al lui atât de larg încât încap, de-a valma, botanici, astronomii, fizici, chimii, fiziologie, aritmetică, metafizici, entomologie ș.a.m.d., fără să se simtă/audă frecarea. (Chestia asta ar trebui s-o folosesc undeva fiindcă e al dracului de alchimică: *rassembler ce qui est épars*). Mă tem că și Eliade e mai mult poet, scriitor adică, ba chiar am o bănuială cum că faima lui este și rodul unei adecvate vulgarizări în care America e măiestrită. Așa, în treacăt, îmi trece prin minte o comparație pe care puțini o s-o prizeze fiindcă nu prea știu băieții despre cine e vorba în context: cu Richard Cleyderman, cel care a redat coafezelor unele bucăți cum ar fi **Für Elise**, ori alte hituri simfonice. (De șters comparația, fiindcă s-ar supăra și P.B., și C.P., la Paris, și fiindcă alții ar avea impresia că scriu toate astea din cauza trecutului legionar, ceea ce ar fi *politically hypercorrect*).

Nu șterg paranteza și mă apuc să fac fișe cu titulatura "scriitorul preferat" și "omul de știință preferat" ai lui M.E. La prima rubrică, Strindberg (pp. 5-30 *passim*, vol. II), cu tot cortegiul de simptome și preocupări: nebunie, alchimie, experiențe inițiatice. La a doua, de comparat cu Newton (p. 225), pentru "căsătoria" dintre știință și alchimie. Apoi îmi notez câteva "coincidențe" din viața lui: tratamentul cu aur coloidal împotriva artritei, un soi de alchimie... fiziologică și faptul că primele două cărți științifice, în 1934 și 1937, au fost despre alchimie. Apoi îmi aduc aminte că Doamna Eliade a murit în 1997, pe 9 martie, de ziua lui, așa cum îi spusese de fapt.

Nu, nu mă las dus de un asemenea val. Am găsit două explicații care mi se par cruciale pentru înțelegerea prozei sale. Mai întâi, pentru ceea ce criticii au identificat în nuvelistica lui Eliade ca un element extrem de important: lupta împotriva timpului, ieșirea din timp, abolirea timpului.

În plan literar, acest fenomen al ieșirii din timpul liniar ia forma fantasticului. În plan alchimic, este relația dintre alchimist și mineralele, foetușii din athanor cărora le grăbește nașterea, adică îi "răpește" din timpul geologic, aruncându-i într-altul, altfel, grăbit, maturându-i. De fapt, cred eu, alchimia este chiar acest exercițiu de ieșire din timp, fiindcă, fără un asemenea gest auctorial, creația, postura demiurgică nu ar fi posibile.

A doua: relația privilegiată a lui M.E. cu Tradiția vine și dintr-o relație aparte cu creștinismul. Nu prea se simte aici în largul său. Îi este chiar rușine de asta, în Mexic. Pun pe tavă următoare argumentele: tradiționaliștii vorbesc despre o metafizică pre-iudeo-creștină în care devoțiunea este cvasiinexistentă. Dăm devoțiunea la o parte și avem paradigma virilă a războinicului. Scrutăm dincolo de iudeo-creștinism și găsim, în mecanica gestului, un refuz al rasei. Împreună, cele două atitudini se regăsesc într-o ideologie. Cred că e nevoie de un studiu despre "metafizica dreptei"[1] care să explice cum se poate eșua în politică.

[1] *Un pleonasm, fiindcă stânga e departe de a avea o metafizică.*

Gânditorul de la Hamangia

Paul Eugen Banciu

Când mi-a spus Mircea Mihăieș că se va pregăti un număr al revistei "Orizont" axat pe ideea țiganilor, și că ar fi bine să "scormonesc" spre propriile rădăcini să caut ceva care să mă apropie de temă, am reacționat ca orice scriitor normal: m-a dus mintea la spectacolul pitoresc al acestei lumi consubstanțiale lumii rasei albe, aici, pe continent sau, mai nou, aiurea, dar cu obstinație în proximitatea descendenților europeni. Textul ar fi ieșit cu mare ușurință, ca orice reportaj literar, de genul celor scrise bine, inserate în toate gazetele din țară, unde, cu toate că protagoniștii nu sunt neapărat romi, cele făptuite de aceștia fac parte din zona tipică a lumii de șatră. Violuri, tâlhării, blesteme, răzbunări aprige, înșelătorie la vedere, șpagă, șmenuri ș.a. (și vocabularul coboară spre argoul din pușcării, unde nivelarea se face pe pragul cel mai de jos). Ziarele sunt pline de asemenea picanterii, chiar dacă eroii principali nu sunt niște "șetrari", sau vreun bulibașă orgolios, ci reprezentanți, uneori cu importante funcții diriguitoare, care, prinși de paranoia puterii sau a banilor, traversează într-o clipă opt secole de istorie înapoi, să-i întâlnească pe primii țigani stabiliți în spațiul arcului Carpato-danubiano-pontic.

La început ești tentat să crezi că slujitorul cuvântului tipărit caută înadins coloratura de bâlci a acestei lumi în care trăim, ca mai apoi să te dumirești că și spuse rece, sec, informațiile ce se transmit vorbesc despre o lume într-adevăr picată în hăul evului mediu timpuriu, în plină perioadă de creștinizare a popoarelor barbare.

Lăsând ziarele deoparte mi-a venit în minte o vorbă a cuiva, ca un fel de blestem, dar spusă ca o constatare amară, anume că astăzi: "Dumnezeu ne ajută doat cât să ne ducem până la capăt toate păcatele!"... El nu mai e curios să afle ce mai poate inventa omul în materie de păcate pentru că știe foarte bine că de la Facerea Lumii până acum au rămas aceleași, înregistrate în ADN-ul mutat de la o generație la alta. Nu mai vrea să ne vadă. Dumnezeu s-a săturat, pur și simplu, după ce a văzut ce-au făcut Adam și Eva în Rai, a încercat a doua oară, pe vremea lui Noe, cu potopul de apă, apoi cu cel de foc asupra Sodomei și Gomorei. L-a trimis și pe Fiul său să le fie pildă oamenilor și să le aducă mântuirea, să-i îndrepte pe calea cea bună. Dar totul a fost inutil. Răul era prea puternic și nu mai avea pe cine învăța. Din punctul de vedere al lui Dumnezeu, vina era a Lui. Din punctul de vedere al oamenilor vina era a celuilalt, a străinului, a celui venit dinafară.

Acum pare să nu se mai poată face nimic. Gazetarii constată ce văd și, fără să-și dea seama, lasă în paginile ziarelor imaginea unui trib în mișcare haotică, afundându-și numele în cel mai glorios anonimat, ca toți mercenarii neștiuți din lungul istoriei lumii. E mult mai comod să descoperi asocieri în jos, decât să faci o radiografie din dreptul lumii sau să cauți conexiunea dintre paideume. E mult mai distractiv, chiar, să constați că toți gânditorii sculptați au poziția șezând, ce aduc cu un ins oarecare așezat pe un closet, în spațiul celulei cu un singur om, meditând asupra stării precare a sănătății lui, a bugetului personal, al familiei sau național, al viitorului și-al lipsei de perspectivă, decât să afli că în toate culturile primitive reprezentarea omului șezând e însoțită de susținerea capului cu ambele mâini și devine un semn arhetipal pentru toate civilizațiile. Nu zicea și Solon, el, unul dintre cei șapte înțelepți ai lumii: "Călătorule, ridicând pânzele te îndepărtezi de orice cultură!"? Adică, fie singura cultură acceptată de înțeleptul Solon era cea greacă, fie ne atenționa că un om în mișcare nu poate să fie profund în gândire.

Dar ce-are asta cu romii? Și ei sunt nomazi la origini, neașezați, cu o cultură orală, cutume stricte, uneori sângeroase, temperamente vii, neschimbați de un mileniu și mai bine, fără o istorie și perfect indiferenți la ea. Mereu în căutarea banilor, aurului și tuturor bogățiilor care-au năucit, în fapt toate civilizațiile până în acest final de mileniu, civilizații cu istorii scrise, cu o cultură dusă până la fetișism și autohipnoză, prin oglindirea narcisistică devoratoare, exclusivistă față de orice alte culturi, civilizații și credințe. Acum se caută printre noi ființe superioare venite din afară, de parcă am trăi vedeniile din cartea lui Enoh. Dar limitele gândirii și imaginației umane se opresc aici, iar păcatele omului secolului XX, care gustă superficial frișca din toate paharele lumii, a acestui nomad ce ajunge să nu mai deosebească dulcele de amar nu sunt altele decât ale nomadului din secolul zece. De aceea, din perspectiva aeriană a metafizicii stau și mă întreb de ce se consideră romii, așa cum au scris-o: "o minoritate a Europei", când vajnicii europeni aveau toate tarele pentru care îi stigmatizau pe foștii lor robi. Din punctul acesta de vedere, (sau ședere) lucrurile arată neschimbat. Nu se fură? Nu se-njură? Nu se înșeală? Nu se prostituează? Nu se organizează mafii? Nu se creează imperii submerse care funcționează după legi proprii? Nu se dă în bobi? Nu se blestemă? Mijloacele nu mai contează. Confuzia generală și permanentă între libertate și anarhie nu e în fiecare? Cu ce sunt mai buni albionii care au devastat străzile orașelor franceze în timpul Campionatului Mondial de fotbal de anul acesta față de romii din cătunul X de lângă Hamangia, care, neștiind că acolo a fost descoperit un "gânditor" anonim și-au dat foc caselor unii, altora pentru o pricină obișnuită, ori față de disperații ce plătesc tot ce au doar să se vadă ajunși în Irlanda (!?), Italia, Franța, Germania, înghesuiți chiar și câte o sută într-un container frigorific austriac să-și caute norocul acolo?

E o lume în mișcare centrifugă. Bătrânii merg centripet. Să fi dispărut rațiunea șezândă a celui ce vedea omul ca pe o supremă creație divină, indiferent de culoarea pielii sau religie? Să fi redevenit dintr-o dată într-atât de schizoizi încât să zărim doar eul personal, învăluit într-un halou și situat într-un registru superior, iar pe ceilalți undeva, jos, în mâzgă, dincolo de o graniță de abur și sminteală, când priviți din dreptul nostru formăm un singur tot și ne supunem acelorași legi ale lumii și existenței? Principiul supraviețuirii nu e neapărat raportul victimă-călău, ci coexistența, voința de a descoperi permanent ceea ce-i apropie pe oameni și nu ceea ce-i deosebește, încât te întrebi firesc cine-a dat lecții și cine a învățat ceva de la istorie? Sau poate că oamenii de azi, în neașezarea lor isterizantă nu mai realizează că au fost duși cu toții într-o sală de gimnastică pentru relaxare și fortificare, unde în loc de orice aparate pentru întărirea mușchilor și refacerea respirației și a pulsului inimii au fost zvârlite în dușmănie câteva milioane de bile de rulmenți pe pardoseală. Căci, ca un blestem, tot mai acut, oamenii sfârșitului de mileniu caută să evidențieze, din nou, cu obstinație, doar ceea ce-i deosebește, și-i separă, și-i individualizează, și-i mortifică.

Dacă nu vreți să stați jos și să gândiți, țineți-vă echilibrul!

Vocile operei

Ileana Oancea

Rămasă o vreme necunoscută, *Țiganiada* lui Budai Deleanu este o operă singulară. Ca și în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, există în *Țiganiada* un spațiu al semnificării ce presupune o atitudine activă față de text. Autorul este un spirit reflexiv. El înconjoară opera într-o rețea densă de comentarii care se constituie într-un intertext savuros și subtil. Opera vine spre noi, iar noi o receptăm cu întreaga noastră experiență a literaturii și în special a literaturii moderne. Și cum modernitatea este dialogică și intertextuală prin definiție și, nu de puține ori, autoreflexivă, *Țiganiada* își dezvăluie cu pregnanță modernitatea.

Există în subsolul care însoțește în permanență textul niveluri de lectură pe care autorul ni le propune, în timp ce, cu vervă și cu ironie, își construiește dispozitivul interpretativ.

Un prim nivel, o primă voce a operei este cea care vizează *literalitatea* literaturii. Aici apar sursele care ne lasă să descoperim cultura literară a scriitorului, intrată în rezonanță cu spațiul operei și reflecții privind scriitura ca atare.

Ion Budai Deleanu a avut cultul valorilor artistice, manifestate, după concepția retorică, în planul formei "împodobite", pe care le promovează popoarele Europei. Interesantă este această percepere a Europei ca spațiu al perenității în plan literar și al modelelor cu surse în antichitate: *"Să fie preceput și alte neamuri a Europei prețul voroavei și dulceața graiurilor bine rânduită, adecă ritorica și poesia, cum au înțăles-o Elinii și Romanii, o! cîți eroi slăviți să ar ivi dintre varvari, sau doară din cei ce se numea sălbatici, pe carii oameni luminați lipsind întru neamul lor și pe vremile cînd au trăit un Omer și-un Virghil, vecinică i-au acoperit nepomenire. Ș-unde era Ector cel al Troii naltă sprijană, și Ahil, tăria și zidul Grecilor, de nu să ar fi născut cîntărețul Omer" (Țiganiada*, Ediție îngrijită de J. Byck, București, ESPLA, 1953, p. 63). Scriptoriul (termenul *scripteur* apare azi în noua critică franceză!) este cel care în mare parte realizează aceasta, căci cei vechi au avut "oameni" care au înfruntat timpul, tocmai pentru că au existat acești scriptori "întru podoaba și măiestria voroavei deplin săvârșiți, carii cu supțirimea și gingășia condeiului" au știut să-i prezinte cu puterea de transfigurare proprie literaturii, în așa fel încât "nu luăm seama că mai mare partea întru aceasta este a scriptoriului" (p. 63). Românii nu au dus lipsă de "barbați, cu tot feliul de vîrtuți strălucitori", dar nu au avut "meșteri în voroavă" și nici o limbă "bine lucrată" (p. 64). Este ceea ce a încercat să suplinească Budai Deleanu prin *Țiganiada*.

El nu se mulțumește a realiza numai o "izvodiță nouă și orighinală" românească, ci meditează în paralel la condiția literaturii. De altfel, Dimitrie Popovici, în *Doctrina literară a Țiganiadei lui I. Budai Deleanu, Scrieri literare*, IV, 1948, considera observațiile cu caracter metatextual din subsol un veritabil "tratat de teorie literară". Adăugăm faptul că avem aici și un tratat de stilistică în sens larg, adică de stilistică atât lingvistică, cât și literară. Este interesant faptul că marele scriitor are conștiința clară a unui spațiu al "poeticului", deci structurat după regulile poeziei. Însușite de la prestigioase izvoare și distilate în retortele textului, aceste reguli demonstrează spiritul european al autorului, conștient de importanța integrării culturale. Budai Deleanu este stăpânit de o neliniște intelectuală fertilă și creatoare, trădată de neobosita intrare și ieșire din text, pentru ca această "izvodiță nouă și orighinală" românească să-și construiască un orizont de receptare adecvat. Autorul postulează deci în primul rând necesitatea unei lecturi poetice care să depășească suprafața pur lingvistică a textului, adică să se opună unei lecturi *ad litteram*, cum face personajul cu nume semnificativ, idee "critică" personificată, Cocon Simplițian. Scriitorul se distanțează de operă, pentru a se apropia de înțelegerea ei posibilă. Părăsindu-se actul de creație pentru cel de receptare, vocile operei construiesc, polifonic, semnificații. Budai Deleanu ne oferă tipuri de lectură pe care, în termeni moderni, le-am putea numi "intrinsece", cel poetic, de exemplu, și altele "extrinsece", ce țin de contextualizarea filologică, lingvistică, istorică și, în general, culturală a operei. Toate aceste observații, care fac să explodeze linearitatea textului, se constituie în mod original într-un al doilea text, având și el certe virtuți beletristice, cu ajutorul unor dialoguri amuzante și ironice, întreținând o triplă legătură cu spațiul operei, cu cititorul și cu autorul. Subtextul devine el însuși text al ideii critice personificate, adică, în fond, prezentate după regulile literaturii.

Această vie conștiință a caracterului ficțional al literaturii, dar și a caracterului ei "construit" în jurul unor mari teme care obsedau epoca apare frecvent în *Țiganiada*, care este astfel una din operele cele mai *serioase* și mai elaborate ale literaturii române. Redăm un fragment din multele posibile:

"Aici poeticul șuguiește, ca cînd musa i-ar șopti în ureche să întoarcă cu povestirea la țigani, iar iel zice că Pegázul rîmpînd frîul îi strechie, adecă fuge și nu vra să rămîie în loc. Pegazul este/un cal cu arepi, despre care mai multe vei afla la mithologhie. Deci, în loc de a zice poetul cu alte cuvinte: "eu văd că ar fi rîndul să spun mai încolo despre țigahi, dar, fiind că acum am apucat a zice de Parpangel, mai bine este a fîrși cu dînsul", în loc adecă de a zice aceste, el au zis tot aceiaș', însă poeticește. M.P.

a) Așa dar poeticii aceia trebuie să fie un feliu de nebuni ce nu vorbesc ca oamenii. Idiotiseanul.

b) Dar nu-i așa, vere! căci îmi pare că ai auzit că poeticul așa află scris. Onoche!".

Între real și imaginar sunt sugerate trepte ale înțelegerii. Între real și imaginar vocile operei stabilesc trasee și lecții de lectură.

Aș invoca, în încheiere și un simț acut al avatarurilor istoriei, care se degajă din trama eroi-comică a *Țiganiadei* și care se constituie într-o voce tulburătoare și gravă. Să o ascultăm, apelând la un scurt fragment:

"Și cine va zice că țiganii nu au minte firească isteață? De bună samă socotind lucru în sine cum este. Gogul bine grăește, căci cînd să scornește războiu între creștinii de Europa cu turci, să tîmplă de vine unul din Sibiria sau din Ispania de o parte, și altul de la Anadol de altă parte, cari nu să au văzut nice o dată, și să tîmpină la Dunără tăindu-să ș'omorîndu-să cu cea mai turbată mănie!... Ce-i mai/ de mirat, neavând și neștiind pricina. Însă aceasta este spre pofala veacurilor noastre omenite!... M.P.".

Poezia unui anti-Narcis

Lucian Alexiu

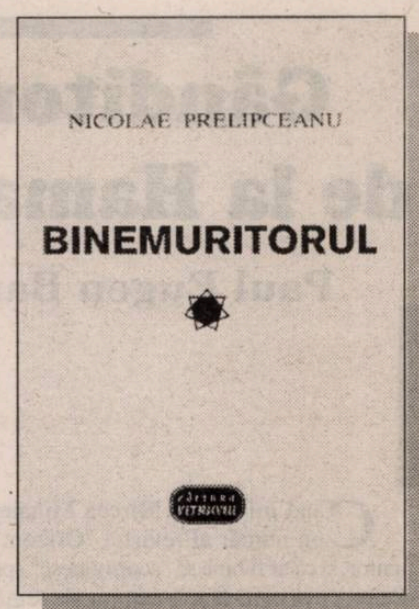

NICOLAE PRELIPCEANU
BINEMURITORUL
Editura Vitruviu, București, 1996, 96 p.

Nici o surpriză pentru lectorul volumelor lui Nicolae Prelipceanu anterioare celui apărut în seria de poeți români contemporani la Editura Vitruviu: supraviețuitor al unui context literar bântuit, de la un deceniu la altul, de coruri serafizate, autorul în discuție pare a fi beneficiarul, în timp, al unor opțiuni, aș zice, de bun simț, al unui mod deloc ostentativ de a se plasa în literatură. Nici o surpriză, așadar, ori, mai degrabă, nici o stridență în volumele de dată mai veche, - pentru că nimic altceva decât fidelitatea față de rosturile consacrate ale literaturii nu este de reținut din versurile autorului, nimic altceva decât practica (... ironică) a unei poezii care nu aspiră a-și transcende condiția. Lucru verificabil, iată, pagină cu pagină, în mai vechi ori mai recente selecții lirice: volume în care textele întâmpină cu o mereu egală (sieși) notație ironică, cu aceeași desfășurare imagistică în care realul și imaginarul, parodicul și fantazarea, straniul și prea-firescul decupaj în cotidian își împrumută ori își intervertesc semnele: "Din ciclul obiectelor neobișnuite/ nu trebuie să lipsească bicicleta secretă/ cu care se poate călători la fel de bine/ în văzduh pe deasupra mării/ și iarna la Varna/ bicicleta secretă e sora avionului de sticlă/ o mică tortură a umanității/ spițele ei nu se văd/ roțile ei nu se văd/ ea se ghidează după adevăruri eterne/ ea zboară pe sus cum spuneam prin văzduh/ ce mai/ bicicleta secretă nu e decât o variantă/ nouă/ a avionului de sticlă/ tot pedalând pe pedalele ei invizibile/ rămâi cu-acest tic (-tac) și toamna când doamna/ încalecă bicicleta secretă/ o ce spectacol/ o ce miracol/ ce lume/ ce fum e" (*Toamna doamna iarna Varna*).

De reținut, la o primă abordare, din această poezie extrasă din unul dintre volumele de referință ale lui Nicolae Prelipceanu din deceniile opt-nouă, *Fericit prin corespondență*, o bună parte din datele ce fac seducția poeziei: fraza conversativă, alertă, livrescă atât cât îngăduie atașarea de concretul existenței, ironică și facețioasă, desigur, cu un accent dubitativ, într-un fel (și nu în ultima instanță) și dintr-un orgoliu al luciditătii. Nu sunt, totuși, aici, numai cele ce țin de tehnicile insolitării discursului - referința la obiecte sau ființe nepereche, un joc insidios, înaintarea, promisă și mereu amânată, către o revelație ultimă, de trecerea în revistă a realului și a realiilor. Între o haltă de ajustare între energumenii suprarealiști (avangardiști) ai verbului și o înșurubare în maelstromul parabolei, fieful liber-cugetătorilor poeziei moderne, Nicolae Prelipceanu se poate releva a fi un vizionar metodic (și întrucâtva excedat de o atare postură), practicând poezia ca pe un exercițiu spiritual. Aura de mister a literaturii este supusă unui examen reflexiv (... demitizator), un antinarcisism marcat cu franchețe este principalul principiu căruia i se supun liricele viziuni: "Spre seară mi-a venit să mă duc în pădure/ pentru o plimbare scurtă/ o luare de contact cu întunericul/ în momentul următor eram acolo/ printre neliniști și amintiri/ în pădurea necunoscută și nouă/ mi-a căzut în cap o bombă de ghindă/ am fost împușcat cu alune de tir/ m-au hăituit apoi veveriețele de vânătoare/ trimise în căutarea mea/ de cineva cu mult mai influent decât ele/ și decât mine/ a fost o aventură a spiritului/ foarte reușită/ m-am antrenat pentru când voi fi eu/ în situația lor/ bombă alice veverițe/ ridicau privirile către steaua de sus/ abia răsărită/ se rugau pentru mine/ sau pentru ele sau pentru toate astea la un loc/ pentru ca lumea să reușească/ și alte performanțe/ la fel de grozave" *(Performanțe)*.

Artă poetică, desigur, herborizare printre simbolurile literaturii, dar, putem conveni, deopotrivă, discurs subteran, limbaj criptic. Precum majoritatea fantezistilor generației sale, Nicolae Prelipceanu a învățat să vorbească despre lucrurile grave cu detașare, cu nonșalanță, chiar - ce ar putea înșela asupra subtextului real în cazul unei lecturi rapide ce ar rămâne la jocurile de cuvinte, la badineria și truculența notațiilor dintr-o poemă sau alta: "Diferite dogme umede ca niște câini turbați/ mușcă din flancurile realității/ făcând-o tot mai neîncăpătoare/ pentru corpurile noastre de iluminat/ creierul/ dogme astmatice dogme extatice/ dogme tomnatice/ dogme exotice dogme clorotice// mușcătura lor doare/ se coace la soare/ și putredă crește/ în veac nebunește/ le aud lătratul până aici în pădure/ se apropie de mine lupii turbați/ urmăriți de câinii turbați/ fug și eu urmărit de lupii/ urmăriți de câini/ însă realitatea se termină brusc/ și rămân pe malul ei/ ridicând din umeri" (*Dogmele de pe margini*).

"Plimbați aceste rânduri/ frumos legate cu o curelușă frumoasă/ prin toate anotimpurile..." ne recomanda, nu fără subțire maliție, autorul în *De neatins de neatins*, definindu-și astfel și speța profană de poezie, articularea ironic-cordială a stanțelor. Ironic, Nicolae Prelipceanu nu a încetat în timp să compună poeme în care la loc de cinste este convenția estetică, retorica insidioasă, tratarea fabulistică a "temelor"; și din care, pentru o sumară contabilizare a unui spațiu de existență, se pot extrage câteva elemente de peisaj, referiri la decorul citadin, iar la nevoie captațiile livrești (de la Pasărea Phoenix la Don Quijote și Noaptea Sfântului Bartolomeu); lucruri, prin urmare, comune în poezie, pornind de la care liricul fantazează foarte liber, foarte puțin canonic. În parabolele lirice ale lui Nicolae Prelipceanu se vorbește, undeva, despre Elefantul troian ("Elefantul acesta a fost calul acelui Don Quijore/ și nu l-a chemat Rocinante/ a asistat la câteva lupte foarte puține/ cu niște mori de vânt gigantice"), despre o federație mondială a oamenilor de zăpadă a cărei istorie este scrisă de Procopius din Caesareea, despre "strănepotul" corbului poesc ce rostește "pe strănepotul lui Nevermore de atunci", și altele de același fel în care se concentrază nu atât reflecții umoristice, arbitrare combinării și substituiri de simboluri, calambururi și personaje fantaste, cât moralități asupra artei, istoriei, existenței: "O dimineață trecătoare urmează/ nopții veșnice/ ploi nesfârșite urmează ploilor temporare/ printre catedrale și struguri/ mai caut citind scrisori/ ochiul secret al materiei/ care se uită la mine" (*Ochiul ațintit asupra mea*).

Desigur, tehnica unei părți semnificative a poemelor lui Nicolae Prelipceanu constă în a găsi ori a inventa o imagine, un simbol și a glosa, apoi, ironic ori nu, în jurul acestora, importantă până la urmă rămânând adoptarea unui unghi de vedere inedit de a privi un lucru: "Știi că niște mai tineri prieteni întorși de la Atena/ .../ mi-au reamintit cuvântul metafora care acolo/ înseamnă tramvai sau metrou/ adică mi-am spus eu iei metafora/ și te afli în cu totul altă parte a Greciei/ deci a lumii/ adică te sui în metaforă și te duci/ părăsești totul și tristețe și bucurie/ și alte sentimente contradictorii-contrare/ care te chinuiau în locul unde/ stăteai de mai multă vreme/ toată lumea se duce acolo la lucru cu metafora/ toată lumea evadează (la iarbă verde) cu metafora/ toată lumea are o singură idee (fixă) și se bucură ori se întristează/ și ea se numește metafora/ îți iei un bilet pentru metaforă/ și pe-aici ți-e drumul...". (*Metafora*).

Metoda ar fi deci extragerea unei imagini asupra lumii și trecerea ei printre oglinzi deformatoare, ceea ce rezultă de aici fiind niște jocuri ale intelectului, fantezii mai mult sau mai puțin libere - jocuri ale imaginației. Fapt este că, de regulă, textele lui Nicolae Prelipceanu propun un șir de ipoteze disonante, sentințe a căror caracteristică este de a se exclude reciproc. Totul se reduce, în aparență, la un exercițiu dezinvolt, care ascunde, dincolo de derularea de "concetti" și paradoxuri, accente grave. Între prodigii de funambul și propoziții relativizatoare rămâne loc suficient pentru interogații și meditații care nu refuză un anume tip de sentimentalism - ce se revelă nu neapărat în virtutea principiului după care un ironist maschează, prin spirit, prin mijloace de derivație parodică, pogonul propriu de sentimente (convenționale sau mai puțin convenționale): "Poetul ironic stă în bucătărie și spală vasele/ din care a mâncat o pâine ironică/ tot acolo scrie și gândește/ mirosul complex al bucătăriei fiind mai aproape/ de adevăratul miros al lumii/.../ poetul ironic știe o mulțime de lucruri despre lume/ și lumea nu știe decât puține despre el..." (*Poetul ironic*).

Repere, toate, posibil de identificat și în mai recentul volum, *Binemuritorul*, în care notă aparte face poate doar o abruptă sentențiozitate a propozițiilor lirice - un acut, în ultimă instanță, sentiment al derizoriului (...deriziunii) existenței: "Aplecat pe-o parte poemul ia apă/ și se bucură că în cele din urmă/ se va scufunda/ și se va termina o dată./ în picioare cu mâna streașină/ la ochi/ personajul lui secret încă mai speră/ că în adâncuri e cerul/ că în cer e Dumnezeu/ că va ajunge cu bine/ în lumea cealaltă" *(Fără sfârșit)*.

N-aș omite din jocul insidios al acestui anti-Narcis care este protagonistul poeziei lui Nicolae Prelipceanu știința de a evolua, în echilibru, pe marginea nedecis precizată dintre discursul aparent și ceea ce retoricile numesc *oratio obliqua*: volumele autorului pot trece, cu arme și bagaje, prin actualul sezon al liricii fără tăieturi ori rafistolări cosmetice.

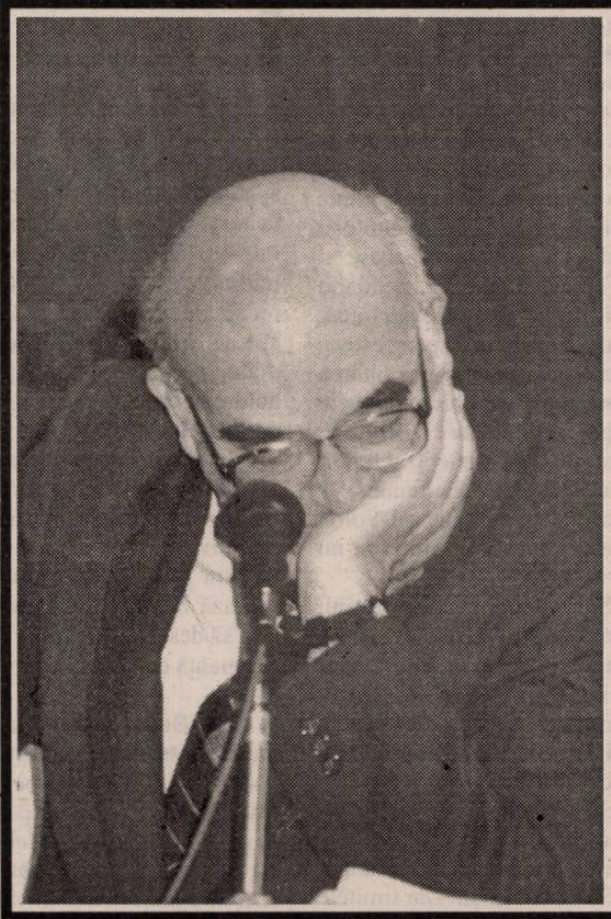

Iosif Sava

1933-1998

O secvență a fericirii **pe care ai trăit-o:** o dimineață de duminică, mai degrabă spre amiază, un balcon deschis către o grădină, vară deplină, ești cu o carte în mâini la soare, împărțit între ce citești, tihna robotitoare din jur și **Invitațiile Euterpei.**

Vocea aceea îngroșată înadins, ca a unui adolescent ce se vrea adult, a lui Iosif Sava, articulând admirativ, în toate felurile posibile "Johann Sebastian Bach", se amestecă pentru totdeauna în banda memoriei cu vara, balconul copleșit de soare, amiaza de duminică, senzația difuză de încremenire în propria ta tinerețe.

Vasile Popovici

Când jocurile înlocuiesc realitatea

Cristina Chevereșan

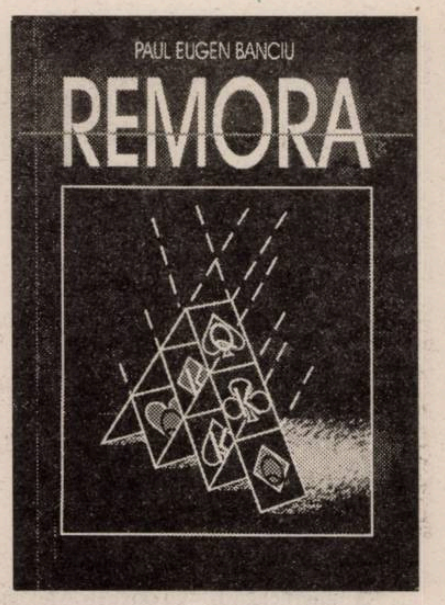

PAUL EUGEN BANCIU
REMORA
Editura Augusta, Timișoara, 1998, 420 p.

"Ce este a mai fost și ce va fi a mai fost, și Dumnezeu aduce iarăși înapoi ce a trecut"
(Eccleziastul, 9,6)

Motto profetic sau avertisment ce face să planeze un inefabil aer de déjà-vu asupra celei mai recente lucrări a prozatorului Paul Eugen Banciu - **Remora (Jucătorul).** Înscriindu-se în tematica literară predilectă a României post-decembriste, romanul debutează cu extrase dintr-un jurnal al Revoluției: însemnări fragmentare, atmosferă specifică de tensiune, speranțe și înfrângeri, gustul libertății și al nebuniei, toate conjugate cu un spirit ce le transcede. Vocea doctorului Sasu, descoperind simbolistica sacrului în spatele oricărei manifestări a condiției umane, prefigurează un plan al acțiunii ce depășește simpla rememorare a unor evenimente devenite desuete prin continuă supralicitare.

Cititorul descoperă cu plăcere și chiar cu o oarecare ușurare că nu va fi nevoit să facă față încă unei reconstituiri a unor momente binecunoscute, dar cu atât mai dureroase. Deși ancorându-și existența în perioada dictaturii ceaușiste, societatea romanului întoarce spre lume o nouă față, cea a unei libertăți atât de mult visate înainte de 1989. Să le fi oferit ea oare celor ce au ieșit în stradă fericirea și demnitatea pe care le visau? Există mii de variante de răspuns, dar toate conduc spre singurul, - din nefericire -, corect. Evoluția eroilor **Remorei** nu face decât să confirme, în felul său, acest lucru.

Acolo unde "afară se vinde libertate", acest miraj incită simțurile, derutează și fascinează, surprinde rațiunea neobișnuită cu un atare concept. Oamenii simpli, - șoferul, servitoarea - sunt cei care, capabili de emoții autentice, investesc suflet și speranță într-o afacere în care unicul rol ce li se rezervă este cel de spectator și, eventual, victimă a acestui transfer de putere. Adevărata soartă însă nu ajunge niciodată în mâinile lor; ea se aseamănă unui rezultat decis "la masa verde", departe de pasiunea confruntării.

Dezumanizarea impusă, centralizată, standardizată a epocii comuniste se descompune și se multiplică acum, infestând aproape fiecare organism viu, învăluind totul într-o mare de forme deghizate, dar cu atât mai degradante: necinste, imoralitate, lăcomie, trivialitate, înșelătorie lipsită de cea mai mică urmă de scrupul. Relații ce par la început să inaugureze drumul spre normalitate demască dimensiuni ascunse, monstruoase, ale naturii umane.

Grupul restrâns al personajelor micii epopei "democratice" aduce laolaltă stări sociale și mentalități diverse, unite prin supunerea la aproximativ aceleași tentații. Cu toate că reacțiile surprinse sunt sensibil diferite, dorința de parvenire anihilează conștiința apartenenței la un anumit statut: "Unul repară mașini, eu repar oameni; Scafa îi plimbă, Claudia îi face frumoși, curând și Sanda va fi investită prin ceva iar la mijloc, Magdalena, dându-și pasiențe, să afle dinainte cine va pierde și cine va câștiga..." (dr. Simion Sasu, p. 200). Portret succint, care îi surprinde pe protagoniști în posturile specifice. Și totuși, în mod bizar, "totul se petrece în familie", după cum observă chiar unul dintre personaje. Relațiile se încheagă și se rup în funcție de interese materiale; dorința și pasiunea nu sunt, evident, excluse, jucând un rol important la rândul lor. Forța care primează incontestabil, trivializând orice emoție, rămâne însă Banul. Procesul acestei trivializări oferă un spectacol fascinant, fără cauze și scopuri stridente, dozat subtil pe parcursul celor 400 de pagini.

Începutul - decembrie '89 - apare ca un fel de întoarcere în timp, o călătorie spre zilele în care unii oameni mai credeau încă în valorile tradiționale; naivitatea lor e prompt sancționată, cu luciditate sarcastică, de către Magdalena Florescu, marea doamnă a romanului: "Nici cei pe care îi vezi acolo nu știu exact ce e libertatea, o confundă cu anarhia, cu dezordinea, cu derogarea totală de la orice lege... A fi liber înseamnă să stai deasupra lumii, să pierzi, fără să regreți, când faptul nu e de luat în seamă, ori când mersul istoriei e altul decât cel pe care-l dorești tu... Un filosof spunea că a fi liber înseamnă înainte de toate a înțelege... *"A înțelege și a sta deasupra lumii* - cele două coordonate pe care se construiește caracaterul Magdalenei, personaj feminin de o incredibilă forță interioară care, nu întâmplător, constituie nucleul în jurul căruia se concentrează restul actorilor prinși undeva între jocul de scenă și cel de culise. Provenind din vechea elită a Bucureștilor, fiica arhitectului Florescu reunește în cercul său doi foști soți (generalul Grigore Scafa și doctorul Simion Sasu), împreună cu actualele consoarte, profesoara de geografie Sanda și coafeza Claudia. Până la acest punct situația pare a se înscrie în limitele normalității, atâta vreme cât cititorul nu este încă pus la curent cu faptul că bătrâna doamnă este cea care a aranjat căsătoriile celor doi bărbați, oferindu-le, în viziunea sa, o fericire ce nu-i mai stătea în putere. Tot ea este cea care va finanța mai târziu aproape toate afacerile începute de cunoscuții săi: cabinetul doctorului Sasu, salonul Claudiei, agenția de turism a lui Scafa.

Din momentul în care interesul financiar își face apariția, intriga și egoismul pun stăpânire pe acțiune, pervertind orice urmă de omenie ce părea a-și fi găsit locul în configurația inițială a lucrurilor. Identitățile se întrepătrund, convențiile sociale sunt date uitării (atât Sanda cât și Claudia întrețin relații extraconjugale cu șoferul Magdalenei, Matache). Limitele fluctuează în funcție de factori externi, iar oamenii ce populează acest model anarhic de lume, deși urmărind realizarea personală, se aseamănă cu simple marionete lipsite de voință sau dotate cu un instinct al conservării primar, dar greșit direcționat ("Toți suntem niște marionete în mâinile Magdalenei!" - p. 244)

Cei patru sau cinci "eroi" apar mai degrabă ca niște creaturi miniaturale ce încearcă să-și creeze o viață proprie în fața unui Dumnezeu sau, mai bine spus, Demiurg distorsionat, care reușește să controleze totul, făcându-și propriul joc a cărui ironie cere ani și vieți întregi de sacrificii și greșeli pentru a se lăsa descoperită. Ironia aceasta amară guvernează chiar concepția volumului, ea dezvăluindu-se doar în final, când doctorul Sasu, "raisonneur"-ul subtil concluzionează: "Jocurile presupun profesioniști, presupun relativitate, or românii n-au fost niciodată revoluționari, au crezut în absolut... Dar pentru ființa umană absolutul este o himeră, care-o individualizează, o izolează de ceilalți, o adâncește într-un fund de sac, unde devine inconștientă de invulnerabilitatea ei... Absolutul te supune, te slăbește, în loc să te întărească și te face încrezător în semne. Or semnele înșeală, pentru că au propriile lor legi, independente de noi... Aceasta-i ironia jocului". (p. 419)

Acesta poate fi chiar punctul de plecare al cărții, îndemnul de reîntoarcere spre ceea ce a fost și va fi iar cândva. O nouă citire, dincolo de parcurgerea unei narațiuni incitante și bine închegate, va trasa paralele incontestabile între jocul intereselor - desfășurat la nivelul celor câteva personaje - și cel de proporții inadmisibile ce domină întreaga societate românească post-revoluționară.

O adevărată tipologie a diverselor jocuri se cere urmărită de-a lungul romanului, cu atât mai mult cu cât ea se aplică experimental unui eșantion restrâns de mostre reprezentative: căsnicia doctorului Sasu cu Sanda - devenită searbădă și penibilă, o pură formalitate -, precum și complicitatea tacită instalată între cei doi bărbați și fosta soție, se înscriu în domeniul jocurilor în doi. Jocuri în doi sunt și cuplurile mai mult sau mai puțin inedite ce se fac și se desfac într-o atmosferă ce duce cu gândul uneori la promiscuitatea incestului. Jocul de noroc constituie teritoriul în care toți protagoniștii se aventurează, deși nu toți au puterea sau abilitatea necesare pentru a juca "tare" cum o face, de exemplu, bătrânul general - misteriosul Scafa, unul dintre pilonii relativ fermi ai unui eșafodaj de lăgături incredibil de fragil. Nici emoția jocului de cărți nu poate fi uitată, atâta vreme cât bătrânii mizează pe cei tineri iar aceștia încearcă să forțeze mișcarea corectă pentru a-și asigura un câștig substanțial și, preferabil, facil. În acest mod, totul se vinde și se cumpără, asemenea libertății, incluzând afecțiunea, satisfacția, realizarea profesională. Lumea se împarte și se desfășoară între adevăruri personale, urmărite cu încăpățânare. Chiar și atunci când intervine "jocul împerecheat", ca în cazul Magdalena - Scafa, întregul circuit de influențe, această ruletă uriașă sau, de fapt, roată a norocului, continuă să se învârtă în direcția dinainte stabilită.

Rând pe rând, personajele par să își impună voință, trecând la acțiune. Unul câte unul, ele trec prin lumina reflectoarelor, experimentându-și momentul de glorie, gustând clipa în care balanța pare să se încline în favoarea lor. Și totuși, personajul principal se dovedește a fi cel care se implică din umbră, manipulând abil membrii micului său club select: "Iată-ne o mână de pacienți și un doctor! Niște întreprinzători particulari, ca să nu zic patroni, gata să intre într-un club... De fapt și suntem un club (...) Magdalena e altceva... ea e patroana acestui club..." (p. 317). Magdalena impune modelul pe care celelalte două personaje feminine se străduiesc să îl preia, devenind cu timpul, cópii mai mult sau mai puțin fidele, dar nereușite, ale celei care le-a "creat". Atunci când se revoltă împotriva stilului de viață pe care îl duc, ele se revoltă implicit împotriva acestei creatoare geniale, - forța demiurgă echivalând, în cazul lor, cu forțele destinului -; drept urmare, vor fi inevitabil înfrânte. În fața marii doamne se închină și destinele celorlalte personaje, încântate de ajutorul oferit și resemnate în același timp cu soarta pe care aceasta le-o rezervă: "Mi-e silă de mine, de neputința mea de a ieși din acest joc, din acest rol oferit de Magdalena dintr-o mărinimie perfidă (...). Nici actor, nici spectator, sau amândouă deodată, sunt jucat ca orice marionetă, care, atâta timp cât mișcă partenerul din bețe și cu capul din carton presat, stă inertă, într-o poziție paralizată... Îmi vine să cred că întotdeauna noi, românii, am fost jucați în degete ca niște marionete de alții, și că nu sunt decât un reprezentant tipic al mentalității (...). Magdalena e regizorul și sponsorul întregului spectacol. Eu mor și reînviu... De ce să nu-mi fac jocul meu în marea piesă a Magdalenei, care-mi știe partitura, voința, posibilitățile, slăbiciunile, tonurile false?" (p. 245/246). Deși conștienți de această dependență supărătoare, cei patru-cinci oameni se complac într-o iluzie de libertate, lansându-se fiecare în afaceri tainice, mărunte, sortite eșecului.

Cu toate că uneori cititorul înclină să se alieze cu unul sau altul dintre cei care se perindă prin fața sa, un anumit sentiment al implacabilului, al unei voințe imanente, izvorăște din lucruri și situații spre a se impune în final. Există unele breșe în acest sistem ce permit o evadare provizorie, temporară, dar la scară largă cursul lucrurilor rămâne neschimbat, iar soarta nu acordă șanse suplimentare celor ce nu sunt meniți câștigului de la bun început. Jocul sub toate formele sale se ascunde în spatele fiecărei mișcări, făcând trecerea dinspre o societate a lipsurilor și terorii spre una a anarhiei și necinstei. Caracterul și evoluția personajelor capătă dimensiuni alegorice, propunând o metaforă de mari proporții a realității. Autorul se joacă la rândul său cu dimensiunile, transformând "epopeea națională" în tragedie personală și urmărindu-i fluctuațiile naive uneori, imorale și ipocrite în restul timpului, dar mereu speculate cu mare atenție...

Sau poate și jocul auctorial e doar o iluzie, ...sceea ce se vede e o realitate, iar supralicitarea amenință puritatea unui valoros text narativ - în orice caz, un document al zilelor noastre nu ușor de trecut cu vederea...

Apariții editoriale de toamnă

Căldură mare! Vară, concedii, vacanță, ceea ce ar trebui să însemne un moment de relaș pentru editurile timișorene. "La umbra cărților în floare" - cum ar spune Cornel Ungureanu - proiectele editoriale sunt turate la maximum. Fiindcă toana înseamnă public, înseamnă, din nou, activitate instrucțională, deci și cerere de carte.

Am încercat să pătrundem în "bucătăria" editurii **Amarcord.** Am aflat de la domnul Ion Anghel, directorul editurii, că nu trebuie să pierdem câteva traduceri. Anca-Domnica Ilea a tălmăcit **Puterea vârstei** și **Jurnalul** scriitoarei Simone de Beauvoir. Beatrice Stanciu semnează varianta românească a unui incitant studiu: **Istoria violului. Secolele XVI-XX**, de George Vigarello, iar Margareta și Ilie Gyurcsik au transpus importantul studiu al lui Jean Beaufrais, **Lecții de filosofie**. De la Platon la Heidegger. Dintre titlurile cu rezonanță în spațiul culturii europene, ce vor apărea la această editură, amintim și Henry de Bremond, **Rugăciune și poezie** și Teilhard de Chardin, **Mediul divin.**

Enciclopedia doctrinelor mistice va ajunge la volumul al III-lea. O reeditare la **Amarcord, Țiganiada** de Ion Budai Deleanu și studiul universitarului timișorean Vasile Țâra, **Vechea română literară.**

Datorită editurii **Sedona,** studenții străini vor beneficia de un îndrumător de conjugare a verbelor din limba română, și anume **Verbul românesc**, de Karen Eiker și Liviu Țeghiu.

Traducerile sunt ilustrate de: Vasile Mitu - **Cealaltă cale**, de Fernando de Soto; Vasile Mitu și Mihai Dudeș - **Liberalismul politic,** de John Rawls; Vasile Mitú și Mihaela Avrămuț - **O teorie a dreptății**, de John Rawls; Silviu Genescu - **Cel mai bun prieten**, de Tony Chester.

Editura **Excelsior** pregătește pentru toamnă trei cărți ale unor autori timișoreni: **Insomnii și eleganță** de Veronica Balaj, **Frumoasa tusculană** de Coleta de Sabata și, în fine, cartea directoarei editurii, Corina Victoria Sein, **Evadare spre nicăieri.**

La aceeași editura va apărea o reeditare a volumelor de nuvele ale lui Ioan Slavici, **Moara cu noroc** și **Pădureanca.**

Editura **Brumar** va lansa o colecție bibliofilă de poezie, primele apariții fiind volumele lui Șerban Foarță, **Un castel în Spania pentru Annia** și **Caragialeta,** precum și **Bicicleta Van Gogh**, de Marcel Tolcea.

Last but not least, Editura **Marineasa** continuă seria de poezie cu Ștefan Baștovoi, **Peștele pescar**, Nicolae Popa, **Marcel e bolnav** și **Rujul de pe piatra funerară**, Gheorghe Izbășescu, **Muza din tomberon**, Liviu Ailincăi, **Un fel de tinerețe** și Adrian Derlea, **Clipa imperială.**

Andreea Borsodi

Iudith

Ion Dumitru Teodorescu

"Imaginează-ți - va povesti Alexandru - când a venit la noi era de tot dezorientat, nepregătit pentru viața ce-l aștepta, nu știa nici măcar să mănânce ca lumea - slab, prăpădit, cu aerul acela al lui fanatic ca al câinilor vagabonzi, un spectru, ce mai, fără a mai pune la socoteală privirea aceea a lui de halucinat.- nici măcar să-și cheltuie banii pe care-i câștiga exercitându-și profesia...".

"Când l-am cunoscut locuia într-un subsol și visa la **metamorfoza prin caritate** sau a **cercului vicios,** cum spunea, cine știe ce înțelegea prin asta, toate nefericite, poate avea vocația mântuirii prin suferință și sacrificiu? Le da bani, le îmbrăca oarecum omenește, le găzduia până le găsea un post, până le plasa la vreo întreprindere - căci, ciudat, într-un timp uluitor de scurt ajunsese să cunoască o sumedenie de oameni influenți, oameni de care, într-un fel, depindea pâinea celorlalți, oameni care - și aici intervine lovitura de teatru - vorbeau despre el cu un respect parcă uimit, oricum cu o bruscă și emoționantă căldură - "Oh, da, Arthur!" - după care nu mai puteai scoate o vorbă de la ei. Căci, pentru el însuși nu cerea niciodată nimic. Dăruia - atât. Forma lui superioară de orgoliu, aceea de a se ști folositor semenilor săi".

"Povestesc toate aceste lucruri pentru a încerca să-l înțelegi - să înțelegi ceea ce va urma, pasul următor pe care l-a făcut".

"Ei, bine, presupun că aștepta o compensație morală de la ființele acelea speriate, abia pătrunse în oraș, venite din împrejurimi sau cine știe din ce colț de țară. Dar - din câte știu - nici una dintre acele fete, niciodată nu i-a mulțumit pentru ceea ce făcuse pentru ele. Veneau și plecau - atât. Bănuitoare, temătoare la început, cu un suspin de ușurare la urmă - cum să te legi de un om care nu-ți cere nimic? Și, în adevăr, lucru verificat, nu le cerea niciodată nimic, nici măcar privilegiul de-a se culca cu el - îl disprețuiau!".

***

"Și atunci a apărut Iudith. O ființă parcă mai ponosită ca celelalte, slabă, nici cât un copil, cu părul castaniu, murdar, cu o față îngustă și, cum se întâmplă la astfel de fizionomii, cu o frunte înaltă, bombată, de o limpezime mată, cu arcade adânci de sub care priveau, încremeniți parcă în fixitatea lor, ochii, de un vioriu cum nu mai văzusem, știi, albastrul acela bătând în violet, cu o infuzie vagă de auriu... Se săturase la țară, ea, Iudith, fusese un fel de contabilă la o fermă, iar acum, spunea ea, venise în oraș să-și încerce norocul. Halal noroc cu Arthur al nostru, nici nu știi cum s-o iei!".

"Ei bine, orice vei zice, și ea avea - cum îi spusese? - **metafizică prin caritate!** - un lucru de tot tragic să-i vezi pe amândoi întrecându-se, care mai de care cu operele lor de caritate, reciproce. Fără să crâncească, Arthur acceptă totul - iar de aici începu, dacă nu declinul său, transformarea sa împotriva propriei voințe. Acceptă deci să se tundă, să-mbrace alte haine - iar cu timpul deveni de o eleganță sobră, deși viciată de adaosurile vestimentare: cravatele cam îndrăznețe în desen și culoare, cămășile sale, batistele, ciorapii... Urmă schimbarea locuinței - Iudith se zbătu până primiră un apartament - mobilarea lui... începu să frecventeze anumite cercuri artistice, ea se omora după literatură, deși, imediat ce termina de citit o carte - și le devora cu sutele - uita totul, autorul, titlul, conținutul, reținând în schimb detalii infime ca, de pildă, ce-a zis ea când, sau ce culoare de costum purta el, ce apă de toaletă întrebuința amanta contelui de... etc., etc, o adevărată enciclopedie a nimicurilor auxiliare, dar pe

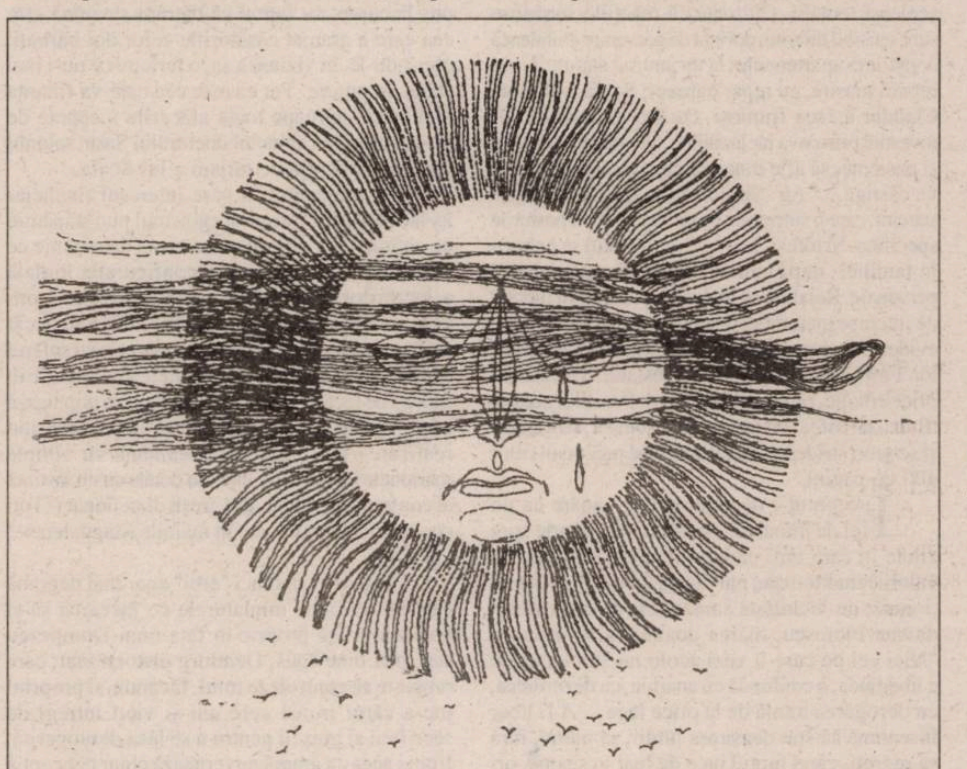

Ilustrațiile numărului: desene de Aurel Stoicescu pentru "Țiganiada"

care nimicuri - el, care avea o memorie globală - le-a întrebuințat vesel și copios, mai târziu, în romanele sale!".

"La rândul său nici Arthur nu stătu degeaba, ar fi însemnat să-și trădeze adevărata vocație! O învață, deci, pe Iudith, înainte de orice, să se spele, să-și îngrijească unghiile, să-și organizeze, cât de cât părul rebel; o duse la croitorească, la o **singură croitoreasă** poate numai și numai pentru a-i crea nu un stil, ci, mă gândesc, mai curând **un gest uniform,** obligând-o, în cele din urmă să zvârle - o, nu, să dăruiască lucrurile oribile pe care le cumpăra la cine știe ce bazare pentru, spune ea, **a face economie".**

"Așa că Arthur se înviora, intră tot mai mult în rutina unei căsnicii căci, după cum spunea amuzată Iudith, se **luaseră** pentru că nu suportase ideea ca Arthur al ei să încapă pe mâinile cine știe cărei mironosițe. Așa că, după cum spunea tot ea, ha, ha, ha, m-am dezbrăcat goală pușcă încă din prima seară și până acum nu l-am mai lăsat să privească alt trup - bietul ei trup de vestală în disgrație - dar nu pentru mult timp".

"Se făcu, deveni frumoasă, învață, în scurt timp, cu intuiția sigură a femeilor care vor să placă, învață deci eleganța fără ostentație, casa se umplu de pantofi, rochii, taioare, ca și de acele nimicuri folositoare începând cu lenjeria prea fină și terminând - dacă lista se poate termina vreodată - cu parfumuri franțuzești și acele cuțitașe și pile și flacoane și forfecuțe și alte o mie de instrumente de os și metal nichelat necesare desăvârșirii unei cochete. Nu-i mai rămase decât să-și ia un amant și chiar își luă, dar asta mult mai târziu".

"Deocamdată făcu un lucru folositor societății și propriului ei viitor: născu; născu un băiat de vreo patru kilograme că se mirară și medicii, că dintr-un trup așa de fragil... Ei, bine, o dată cu copilul începu și lungul declin al căsniciei lor. Presupun. N-am de unde cunoaște amănuntele intime, acele tracasări zilnice, acele infime picături de otravă care, departe de a crea imunitate - ucid. Nu, nu le știu, dar, cunoscându-i, pot deduce esențialul, ce mai, pot spune precis că ea, prin copil, cum se spune prostește, se realizase, putea, acum, în voie să-și reverse asupra lui, al acestui pisoi fără apărare, întreaga sa sete, poftă, vocație, manie de perfecționare. Ceea ce făcu, poate, cu prea mult zel. Așa că-l uită pe Arthur care, după atâția ani se trezi deodată singur, ca-n ziua în care Iudith îi intrase în casă și se dezbrăcase și i se vârâse în pat și în viață".

"Singur acum! Cu vocația lui pe deasupra pentru solitudine. Revenise, revenise acum la timpurile minunate de odinioară în care își popula singurătatea cu acele umbre dragi, cu nefericitele acelea care erau, în definitiv, propriile sale himere asupra cărora se aplica pentru a le da forma vie și palpabilă a unor personagii create".

***

Romanul - un haos, știe asta. Nimic nu se leagă cu nimic. Un mediu pe care nu l-a cunoscut, n-a avut de unde-l cunoaște. Dar, iată, romanul pornește. Cincizeci, o sută de pagini, a intrat în atmosferă, i-a devenit familială, e lumea lui. Acest roman - eliberarea mea, gândește și câtă dreptate are. Muncește ca un rob la eliberarea care-i îndepărtată, care nu mai vine. Ei și?, totul e să crezi în ceva, cum dracu să mai reziști altfel?

Iar acasă, copilul urlă, Iudith dispare tot mai des - a și rugat-o - ia-ți dragă un amant și vino-mi liniștită acasă, cu un așa soț ideal să nu-ți dai poalele peste cap?

Dar romanul înaintează; și beția lui. Îl apucă pandaliile din orice; mai face și glume nesărate, dezgustul său de viață e total. Dar singura lui supapă de siguranță - romanul său, eliberarea sa, înaintează".

***

Iudith, spune el, închide copilul în boxă și hai la plimbare - așa că încredințează copilul unei vecine văduvă de război (și deci domnișoară prin scurgerea timpurilor ei) și pleacă în vizită la o colegă de-a lui Arthur. Se-nțelege, are unde-i primi: apartament, mochetă vișinie, nici nu deschizi bine ușa că și-ncepe să-ți cânte sanie cu zurgălăi, difuzoare mascate, dacă vrei să afli dansul săbiilor la ușa de la baie, la dormitor - aria calomniei! Bibliotecă vișinie, fotolii scoică pe pivot, draperii de... dar iată, o carte, încă una, a treia, următoarele - neatinse. Spune, e ca la mine-n căsnicie, împrumut de la bibliotecă, și atunci furia lui Iudith, cum să-i facă el așa ceva în public? Publicul te interesează, urlă el cu o falsă furie, oh, da, știe, i-a mâncat viața, **i-a mâncat solitudinea** de care are atâta nevoie, nici un colțișor din el n-a mai rămas neinvadat. Dar ajunge, până aici, afară cu fariseii din templu, se apropie marile sărbători, eliberarea sa, o presimte, se-apropie ca o mare pasăre, plutind, aruncându-și umbra liniștitoare peste pustiul lunar din el.

Dar, deocamdată, încă la colega aceea, Iudith râde, disimulează, dar în ochi îi joacă lacrimi. Speră să se răzbune, vrea, a și găsit, acasă îi spune, n-ai decât să-ți duci pruncul la creșă, m-am săturat, **mi-ai înăbușit personalitatea,** vreau ca prin muncă să-mi redobândesc demnitatea. Umană?, întreabă el, ea nu pricepe, clipește des, bine, bine, angajează-te, ea așteaptă, ce dracu aștepți o întrebă iritat, ca tu, cu relațiile tale să mă ajuți - auzi!

Dar el nu mișcă nici un deget. În schimb, mișcă alții. El n-are vreme, scrisul îl absoarbe, n-are vreme de fleacuri, el se găsește într-o altă lume care n-are trebuințele ordinare ale unei vieți de sclav: muncă salariată pentru a-și face rost de hrană, îmbrăcăminte, locuință, bani, deci, pentru a-și plăti chiria, curentul electric, apa, gunoiul, gazul, zugrăvitul casei scărilor, pentru a plăti femeia de serviciu, scutecele lu' ăla micu, suzetele, biberoanele lui, păturile, geamurile sparte, becurile arse, telefonul, izolatul plafonului, rașchetatul parchetului, înfrumusețarea orașului, lupta dreaptă a poporului marabu; să-ți donezei sângele pentru aproapele tău, creierii la cabinetul tehnic, brațele la plantatul pomilor, picioarele pentru a umbla după lapte praf, sexul pentru, ei bine, ajunge, niciodată de-acum pentru Iudith, ajunge, n-are decât să-și ia amanți, dracu s-o ia de viață, până și sentimentele, poftim, ce-și închipuie că-i acum decât un traficant de sentimente? Mortarul, cărămizile pentru roman, oasele, mușchii și sângele romanului său. Dă, dăruiește, e generos, iar romanul crește, se umflă ca un copil în pântecele mamei.

"Iar Iudith ce face? Ce să facă drăguța, îi urmează sfatul, dacă de sfat mai avea nevoie; își ia un amant, un bărbat a cărui nevastă tocmai a pornit spre câmpiile Elizee, așa că bietul om tocmai are nevoie de-o înlocuitoare de mamă pentru fetița lui. Se promite ca viitor soț, Arthur, însă, trebuie să dispară. Auzi,

Iudith

Ion Dumitru Teodorescu

spune Arthur, auzi idiotul, își închipuie că cine știe ce chilipir a dat peste el. Du-te dragă, n-am să vă deranjez, poți lua cu tine chiar și țestoasa Vesta, vezi că-i sub șifonier...

Dar ea, Iudith, nu mai pleacă, cine știe din ce motiv, pur și simplu se întoarce la căminul conjugal, redevine blândă, supusă - cât o s-o țină? N-o ține, găsește altul, fără fetiță, dar cu mașină. Curva motorizată, face Arthur cu dispreț, cu toate că disprețul lui n-o să-i crape ăluia vreun cauciuc, dar acum n-are vreme de fleacuri, nu, n-are, lumea se prăbușește în jurul lui, iar el scrie, scrie la romanul proscrișilor. Nici nu mai știe ce se întâmplă cu propria lui viață, totul este atât de amestecat-haotic, încât renunță să se mai judece, oricum, în sine lumea și-a regăsit rostul, e adevărat că aflată într-un continuu neastâmpăr și într-o continuă restructurare - o lume pe care-o înțelege, rană asupra căreia se aplică întru tămăduire și al cărei stăpân necontestat este, ce-i mai pasă?".

"Ei, sigur, vine o vreme când trebuie să-i pese. M-am săturat, spune Judith, ia-ți bagajele și pleacă, unde dracu să se ducă, aici au ajuns deci? Sunt un nenorocit, îi spune unui prieten. În regulă, răspunde prietenul, dar ai vreun ban economisit?, Arthur îl privește uimit, nici nu se gândise, nu, aici a ajuns?".

"Îl apucă frica, teroarea - dar are romanul la care lucrează de partea sa, se întoarce la el ca la azilul de alienați, cine-a venit aici se va mai întoarce, oricum un adăpost, înțelegere și alinare. Romanul său - eliberarea sa!, romanul pe care ea, Iudith, îl urăște atât de mult. Mai bine să fi fost o femeie la mijloc, spunea ea, pe care să n-o fi știut și tot aș fi răbdat mai bine decât... Este, nu-i așa, lumea lui la care ea nu are acces".

"Dar acum, indiferent de speculațiile lui, realitatea vie, brutală, masivă, în plină agresiune e în fața lui ca un zid pe care trebuie să-l străpungă și împotriva căruia nu are nici o armă. Trec zile, săptămâni, luni, și Arthur se găsește în același loc, în același țarc al propriei neputințe și abulii. Nu vede nici o ieșire. Amână o hotărâre, egoismul său nu suportă pur și simplu ideea de a rămâne singur, deși, într-un fel, singur fusese toată vremea. Și deodată, în fața unui prezumptiv, nesigur viitor, ca înecatul de firul de pai, are revelația unei nesfârșite iubiri pentru propriul său fiu, asta-mi mai lipsea, bombăne nefericit, grija în general, forcepsul care să-l smulgă din el însuși ca să-l redea...

Nu mai are ce face, e prins - nici o scăpare".

" ***

Iar lucrurile se precipită, Iudith își găsește în adevăr de lucru și numai peste două săptămâni îi și spune, auzi ce-i spune, mi-am descoperit adevăratul sens în viață, ce-o fi înțelegând prin asta - și peste alte două adaugă, personalitatea mea fusese înăbușită, auzi cretina ce-mi poate spune, bombăne Arthur. Mi-ai înăbușit personalitatea, auzi, strigă ea și el spune, mai bine ai șterge pușiul la cur și-ai lăsa tâmpeniile deoparte. Nu, spune ea. Nu, ce?, întreabă el. De azi înainte juma'-juma. Adică?, întreabă el neînțelegând. Îl poți șterge și tu, de ce adică numai... și copilul urlă și vecinii bat în calorifer și deasupra în plafon și trec niște tancuri pe stradă, și se pornește furtuna și trăznește des și cred că începe și-un cutremur de pământ și cred că și-un potop dacă nu cumva bate cu grindină, iar peste toate acestea, definitiv, de neconfundat, dominând cu autoritate, e țipătul de vită înjunghiată a lui Judith, iar pe Arthur îl apucă o scârbă nesfârșită și-o milă de el însuși și-ar vrea s-o ia în brațe, s-o mângâie, s-o împace - dar iată ce face, îi trage o palmă și-apoi iese, fuge, aleargă pe scări, rătăcește pe străzi până noaptea târziu, iar când se reîntoarce casa e goală".

"Nu, nu goală, copilul răcnește - cine s-ar fi așteptat? Îl ia, îl mângâie, îl schimbă, îl hrănește - în definitiv Arthur e medic! - se plimbă cu el în brațe prin cameră. Nu-l învață cu năravi, aude glasul lui Judith, așa că-l așază, aproape adormit, în pătuc. Urlă. Iar îl ia, îl plimbă. Urlă. Plafoniera deci, luminând din cele șase becuri de o sută luminând din plin încăperea; copilul în brațe; aparatul de radio deschis, muzică de jazz - trei elemente esențiale ca mucosul să tacă... Dar asta ce mai e?, un bilet, se-nțelege, nu fi brută cu copilul precum ai fost cu mine, dar, în ruptul capului Arthur nu-și amintește s-o fi hrănit pe Iudith cu griș cu lapte...

În sfârșit - dimineața la creșă. Să vezi și tu cum se crește un copil. Vede. E prea mult. Găsește o vecină, văduva de război pe care o roagă...

Peste trei zile numai, Iudith se întoarce. Ei, cum a fost?, întreabă ea senină. Este schimbată - o privește - îmbujorată, ce mai, vacanța i-a priit. De azi înainte, băiețaș, ne despărțim, spune ea. Cum adică?, întreabă Arthur. Bine, spunea ea, îți gătești singur, îți speli singur, cheltuielile le împărțim - echitabil?

Pe dracu echitabil, gândește Arthur. Încearcă o deturnare de interese, dar nu-i reușește. Cât vom mai sta împreună!, spune ea.

Lovitura e decisivă, nu mai are ce spune: ai primit citația pentru pensia alimentară? Nu. Va veni, spune, decisă, Iudith, prea sigură de ea, dezvoltând un exces de energie prea puțin obișnuit pentru ea. Apoi, deodată, dincolo de coșmarul la care asistă, ea începe să plângă, plânge hohotind, te-ai aștepta să-și smulgă părul din cap, hotărât lucru, temperamentul ei își spune cuvântul.

Și-n Arthur - se putea altfel? - mila, abandonul, nevoia de consolare, nu, în definitiv e vorba de propria lui liniște și echilibru. Nevoia de-a trișa pentru propria-i liniște - spatele frontului asigurat... Urmează cu necesitate jurăminți de ambele părți, eu, care te-am iubit, cum adică, vorbești la trecut?, întreabă ea surprinsă, brusc ieșită din bocete și durere, iar el se gândește că iar a spus o prostie etc., etc., etc.".

" ***

Trec zilele, Iudith s-a emancipat. Primește prietene, dracu știe ce-au să-și spună atâtea ore, gândește Arthur și se retrage cu copilul în camera ultimă. Aici e un mediu ideal pentru a scrie, cel puțin o știe pe Iudith alături, e, oricum, un punct câștigat. Iar pișulică al lui nu mai urlă, s-a obișnuit cu noua doică, a început să-i surâdă chiar, își dă și el seama că în familia asta...

Iar timpul trece, a terminat romanul. Împotriva tuturor, dar, mai ales, împotriva lui Iudith".

(fragment)

Burlane, fulgi și sticle goale

Dan Negrescu

Opiniile mahalagiilor erau împărțite, pentru că și ei, țiganii, se vădeau feluriți în manifestări. În consecință, erau unii cărora nu li se deschisea poarta (ba, chiar i se dădea drumul câinelui din lanț, cei care "sigur fură", răi aprioric și, la a căror apariție, li se promitea copiilor că "dacă nu ești cuminte, te dau la țigani". Aceștia erau **țiganii în general,** nedefiniți și totuși însemnați cu stigmatul furtului, deși, din câte se știa, nu o făcuseră, până atunci, decât între ei, precum avea să o dovedească și o sângeroasă întâmplare.

De fapt, trezea neîncredere murdăria și, mai mult, nestatornicia lor, neavând casă; nu se știa pe unde stau, ceea ce constituia un adevărat handicap, în ochii celor ce aveau și grădină; de unde și vorba, despre cei ce nimereau cu greu acasă, că "umblă ca țiganii".

Erau apoi alții, desigur la fel de țigani, dar acceptați în limitele stricte ale serviciilor pe care le ofereau, fără tarif fix, la mica înțelegere ce degenera, în final, în ceartă al cărei punct culminant îl reprezenta întrebarea țiganului "Domnu'șef, da'ce facem aici, ne țigănim?"

Primul cu care se putea ajunge la retorica întrebare, era "drotoș"-ul, sau "rainipinctitor", adică tinichigiul; apărea în capul străzii, strigându-și denumirile, mai sus amintite, și purtând în spinare o mică desagă cu unelte de fierar, peste care erau legate bucăți de burlan și de rină strălucitoare, constrastând cu hainele întunecate și soioase ale meșterului ambulant; obligatoriu avea mustață atârnată și pălărie neagră cu boruri largi. Se găsea și pe la casele bune o gaură în rină, sau o crăpătură la burlan. Era o fatalitate ca prețul cerut la urmă, să fie mai mare decât se convenise inițial, astfel că, după ce scuipa subțire prin strungăreață, în jarul care-i înfierbântase uneltele, țiganul, plin de demnitate, trăgea concluzia: "Apei, domnu', eu nu vreau se mă țigănesc cu tine, așea că de-mi și eu plec, da'se-ți cadă badogurile la casă că eu n-o seți mai viu, pfu... se-mi sare ochii...".

Dacă "drotoș"-ul umbla mai de dimineață, pe răcoare, conaționalii lui, ce-și anunțau prezența în stradă cu răsunătorul "sticle comparăm... sticleee..." apăreau pe la ora prânzului, în grupuri de doi, cel mult trei; două țigănci desculțe, duceau în spate saci imenși și soioși, însoțite de un bărbat, nu întotdeauna desculț, având funcția de negociator. Îndeobște mahalagiii nu-și prea vindeau sticlele și borcanele, păstrându-le pentru dunsturile de toamnă. Surplusul îl reprezenta însă sticlăria definitiv compromisă prin cine știe ce murdărie aderentă. Când nu se mai auzea stridentul "sticle comparăm... sticleee...", însemna că sacii s-au umplut; țigăncile se așezau la pompa de apă din colț, unde răzuiau etichete și clăteau sticlele cu apă și bucăți de hârtie, în timp ce bărbatul stătea la umbră pufăind din țigară.

Cu totul deosebiți erau țiganii care făceau troc: "dragă doamnă, dacă îmi dai pene albe, îți dau oalele toate... haide să ne înțelegem, dragă doamnă...". Fulgii pentru perini aveau mare căutare, dar și pentru un "lepedeu" îngălbenit se putea primi o cană maro emailată, cu buline albe. Târguiala era, de regulă, interminabilă, dar totuși se încheia; supremul argument al țigăncii era "haide, dragă, se-ți ghicesc". În acel moment, era dată afară din curte, cu fulgi și oale cu tot, căci acest ghicit părea să aibă ceva malefic. Nu numai că - pretindeau unii - nu e bine să te uiți în ochii lor verzui, dar, după spusele lui Petru: "ăștia uneori nu ghicesc, ci fac să se întâmple ce nu s-ar fi întâmplat, dacă nu-i ascultai".

Alții ziceau că "îs prostii". Și totuși, o întâmplare le-a dat multora de gândit.

Dincolo de capătul străzii noastre, în mijlocul câmpului, trăia Ionășel, singurul țigan cu casă; avea nevastă, pe care n-o vedea nimeni, dar o auzea jumătate din stradă, strigând "se-ți sară ochii... o se-ți sară ochii într-o zi, sau mecar unu..." când lua bătaie cu palma, sau cu biciul. Paradoxal, nu aveau copii și se zicea că de aceea nici nu erau primiți de ceilalți țigani; cică ea ar fi fost stearpă de la cât blestema.

... Avea, în schimb, Ionășel un cal negru, nefiresc de înalt; la această impresie contribuia și slăbiciunea animalului, ce contrasta cu grăsimile revărsate ale stăpânului. Ionășel abia se mișca, de gras ce era, fiind văzut mai mult cocoțat pe platformă, vehicul cu care făcea un soi de cărăușie, încheiată de fiecare dată (ca în cazul "drotoșului") cu o penibilă târguială. Într-o zi se zvoni în stradă că "I-or furat gloaba neagră lu țîgan". Ore în șir se auziră urletele țigăncii sterpe precum și deja cunoscutul refren "se-ți sară ochii... mecar unu", în timp ce, în lipsa calului, suporta doar ea biciul; lumea șușotea că fratele mai mic al țigăncii ar fi furat calul, în contul unei datorii neachitate de Ionășel. Din poartă-n poartă, trecu vestea că țiganii se vor judeca duminică, la colțul străzii, în ora prânzului.

Într-adevăr, au vădit o punctualitate inexplicabilă. Lumea ieșise la stradă ca să vadă; unii se întrebau ironic "oare cum o să vină țîganu pîn la colț?", iar alții dădeau răspunsul "apăi, numa dac-o înhamă pă nevastăsa, că gloaba s-o dus..."

Ionășel avea câțiva mai suri de partea lui, iar tânărul șogor stătea în fruntea câtorva cu părul smolit. Țiganii vociferau pe limba lor, așa că doar ei înțelegeau ce spun, evident fără a se și înțelege unul cu altul. Ionășel venise pe jos, dar ținea biciul negru în mână. Pe neașteptate, cineva rupse un par zdravăn din gardul de pe colț și i-l întinse tânărului țigan, care-l trozni peste față pe Ionășel. Bărbatul, neobișnuit să stea pe propriile-i picioare, decât când își biciuia femeia, se clătină și, în timp ce se năruia ca un imens morman de grăsime ce prinde să se topească, răcni animalic căci o bucată rotundă de carne, cu pete de sânge, ca și conținutul unei scoici, ajunsese deja pe pământul prăfuit.

Sarise ochiul drept al lui Ionășel. Tânărul ieșise învingător. Foarte mulți, dintre cei ce văzură, se gândeau cam la fel cum spusese Petru:" ... ăștia fac să se întâmple ce nu s-ar fi întâmplat, dacă nu-i ascultai".

Octavian Doclin

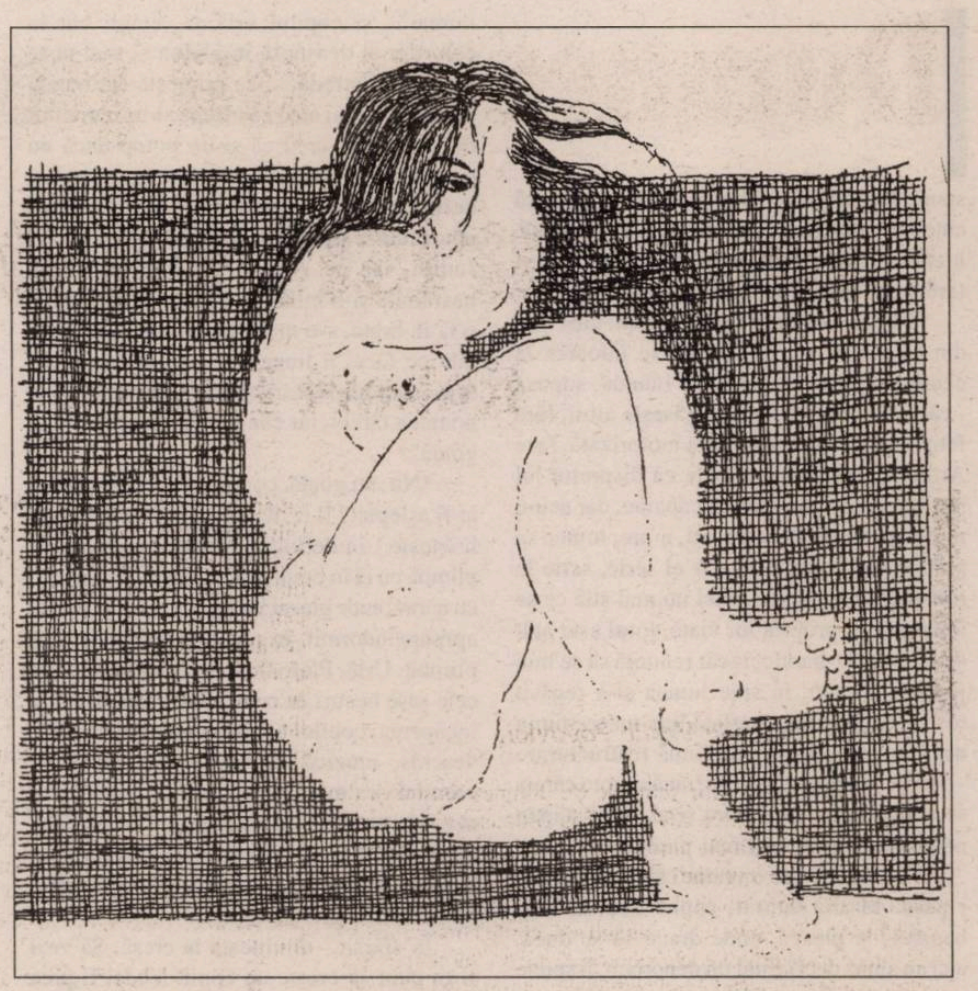

Doamne...,
(cădere în gol)

Înainte de căderea în gol
privește cuvântul cu dragoste
în inima ta să locuiască numai încrederea

lasă-l tânăr să zburde nepăsător nevinovat
după voia inimii lui profticioase
pe toate căile neștiute nebănuite ale
poemei
să le descopere singur tainele
cu nesațiu să privească
părțile ei intime multora oprite
să se înfrupte din ele.

Dar tu e bine să știi că numai tu
vei da socoteală pentru toate faptele-
acestea
ale lui mai devreme decât te aștepți
poate chiar acum
chiar în momentul de față
când iată te pregătești să pui punct.

Reșița Duminică, 23 noiembrie, 1997

Doamne...,
(devreme târziu)
fiilor mei, Ionuț și Vian

Acum, la final, când te pregătești
să intri pentru ultima dată, poate,
în Casa Poemului,
păzește-ți mâna,

După ce-i ieși
(dacă mai ieși)
vei duce cu tine fără-ndoială
mărturia vieții ei viitoare.

De-aici înainte, decât să rostești,
mai înțelept - ascultă cuvinte.

Inertă, mâna cu care scriu.

Spun toate acestea
puțin prea devreme.
Dar mult prea târziu.

Reșița Duminică, 14 decembrie, 1997

Doamne...,
(înafară înlăuntru)

Înafară, în fața primejdiei, amenințat
din toate părțile, viața devine posomorâtă.
Lasș, îți spui că încă nu a sosit vremea ta,
a minunilor prin necuvânt a întoarcerii
feței tale
de la fața mâinii cu care, vai, ai scris
toate acestea.
Și nu pe nisip.

Te bucuri sau ești trist?
Pleci cu amintirea bucuriei intrării-n
poemă
ori cu tristețea ieșirii din ea?
Aceasta ar fi acum întrebarea.

Citești toate câte le-ai scris
(pe hârtie și nu pe nisip)
cu febra intrării în sex
sau cu melancolia lucidității?
Iar aceasta este mai pe urmă dilema.

Fiindcă înlăuntru, la dogoarea flăcării care
nu
mistuie,
este ușor să fii smerit și acoperit ca de-un
perfect
alibi
de partea nevăzută a cuvântului.

Reșița Duminică, 21 noiembrie, 1997

Doamne...,
(Glorie!)

E-aproape iarnă. Adu-mi mantaua. Va
veni frigul.
Într-un an de zile, de-atâtea ori
ți-am împrumutat numele meu,
moarte.

De mâine o vom lua de la-nceput,
împrumutându-mi tu mie numele tău,
moarte.

Să ne ajutăm, așadar, încă din prima zi,
E mult mai bine așa. Să ne grăbim deci.

Glorie numelor și doar roadelor lor.

Reșița 31 noiembrie, 1997

Doamne...,
(ospățul)

Fiindcă atât de mult a dorit să-și cunoască
binefăcătorul
care l-a binecuvântat cu voce interioară,
încât poemul s-a urcat pe umerii
propriilor cuvinte
spre a-l putea zări măcar o clipă în trecere pe
acolo.
Trecând, în sfârșit, pe la asfințitul vieții,
mult prea
aproape de el,
poetul l-a văzut și i-a vorbit:
- Coboară, astăzi vreau să intru în casa ta,
să stau la masa ta, să mâncăm și să bem
împreună.

Și pe când cei doi înfăptuiau aceste toate,
de afară se-auziră pline de mânie
vocile cititorilor.

- Iată, noi stăm aici, în frig, flămânzi și
setoși,
în fața cuvintelor lui, rostite și scrise,
divinizându-i
numele,
în timp ce El se ospătează doar cu
cuvintele
pe care nouă ne-a interzis să le
cunoaștem.

Auzind strigătele, El a ieșit în pragul ușii
zicând:
- Cu adevărat din clipa aceasta a intrat în casa
poemului
discordia. De-acum nu doar voi,
sărmanilor,
veți avea și mai multă nevoie de mine.
Căutați-mă și urmați-mă până la capăt.
Găsiți-mă. Mă odihnesc puțin.

Reșița Bobotează 1998

Doamne...,
(rostirea în sine)

Recitesc poemul cel vechi.
El încă se strică
după poftele ascunse ale cuvântului -

poemul scris la vremea când
timpul fraged era și mintea în pârgă -

poetul - făptură nouă
se întărește în omul dinlăuntru
rămânând în rostirea în sine. Mută.

Firea biruită în ochiul sec.

Reșița Duminică, 11 ianuarie, 1998

Doamne...,
(după chipul)

La capătul vremii acesteia
până la tine ar mai fi de mers
o bună bucată de cuvânt.

Aproape întreg te-am lăsat
după chipul și asemănarea mea.
Mă voi reîntoarce doar
pentru o rapidă restaurație.
A savoarei tăcerii. În tine, poemule.

O ultimă idee fixă a mâinii mele.

Reșița 7 februarie, 1998

Doamne...,
(forma buzelor)

Când n-am să mai pot pătrunde
cu privirea în subterana foii de scris
(cum orbit de gelozie ca și ieri pătrund
și azi în tine)
voi trece misterios și tandru nepăsător, și
străin,
ca pe lângă un teritoriu demult părăsit,
prin dreptul cuvântului -

tu - de partea cealaltă a frontierei lui
încercai să-mi vorbești
fără să aud îți descifrez cuvântul
după forma buzelor -

cum odinioară vai forma poemului
în mâna mea închisă și umedă -

Reșița 7 februarie, 1998

Doamne...,
(capcana)

Neapărat trebuie să trăiești și timpul
de-a lungul acestei vieți de neuitat
când răbdător
să eviți
voluptatea deflorării poemei -

cuvântul se va mai deschide pentru o
clipă
cum coapsele tale cândva minunate și
tinere.

Reșița 7 februarie, 1998

Doamne...,
(delimitare)

De-acum înainte între noi
se naște un teritoriu de netrecut
delimitat până la dispariție
disputat la sânge
precum un el și ea
destrămând parcă de bună voie
un cuplu ce părea fără fisură
întorcându-și spatele în aparență fără
motiv
urându-se iată de moarte.

Veșnic sugar amirosind a lapte crud
îmi trag acum cuvântul pe ochi
(ca pe o pelerină de purpură)
orb învățând și bătrân solitudinea
prin intermitență. Și înțelegând abia la
sfârșit
distanțarea în emoția pândei.

Reșița Duminică, 8 februarie, 1998

Doamne...,
(muget)

Vei afla doar în ziua despărțirii definitive
că o altă formă a evlaviei mă va încerca
o putere nimicitoare voi stăpâni greu
o învățătură nouă - străină îți pare ție
acum -
voi propovădui. Și nu pe hârtia de scris.
În șoapte.

Ca un muget, cuvântul.

Reșița Duminică, 8 februarie, 1998

Dumnezeu nu poate fi mărturisit cu bâta!

Robert Lazu

Stimate domnule Vasile Popovici,

Lectura scrisorilor semnate de dumneavoastră și de Marius Lazurca mi-a produs o deosebită bucurie. Realmente m-ați trezit din amorțeală! Deși încerc din răsputeri să mă izbăvesc de demonul suficienței care, nesățios cum e, zboară pe deasupra noastră asemenea unui pterodactil uriaș (vorba lui Andrei Codrescu), căutând să-i înghită mai cu seamă pe cei preocupați de teologie, recunosc că uneori mă simt învins. Și cum aș putea fi altfel când prin însăși natura funcției mele (de redactor al unei publicații teologice), sunt nevoit să citesc lunar sute de pagini de studii și eseuri teologice!? Mi-e teamă să nu ajung într-o bună zi să cred că pământul e populat doar de credincioși și teologi... Citindu-vă însă scrisoarea m-am liniștit. Mi-ați oferit prilejul de a mă convinge că nu doar teologii "profesioniști" sunt preocupați de problemele credinței. Lucru care, repet, m-a bucurat profund. Totodată am găsit în epistola dumneavoastră câteva afirmații care m-au pus pe gânduri. Desigur, e vorba de acele afirmații pe care nu le voi putea asimila decât în măsura în care veți binevoi a aduce câteva precizări suplimentare. Credința unui om e un lucru vital, esențial. Aici sunt întru totul de acord cu Marius Lazurca. De aceea vă propun în mod explicit asumarea unei premise fundamentale (nu fundamentaliste!) a oricărei viitoare dezbateri pe teme teologice: seriozitate absolută. Asta nu pentru că v-aș fi suspectat vreo clipă de neseriozitate; aș dori numai ca discuțiile noastre să implice (măcar potențial) o anumită angajare. Dar, atenție: nu mă gândesc nicidecum la seriozitatea încrâncenată a acelor credincioși care, cum spunea Andrei Pleșu, mânuiesc cu dezinvoltură anatema repartizând în dreapta și-n stânga parcele de iad celor "smintiți". Ci la seriozitatea proprie jocurilor copiilor, care se dedică preocupărilor ludice cu o dăruire totală. "De nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în Împărăția cerurilor...".

O primă afirmație care mi se pare discutabilă e cea referitoare la relația cu Dumnezeu. Spuneți că aceasta "s-ar cuveni să fie una personală, intimă, cu totul neostentativă. Nu uit că există Biserica și rugăciunea colectivă. Dar căutarea Lui în tine, chiar și atunci, rămâne tot o operă individuală". În partea introductivă a citatului totul este O.K. Neîndoielnic că într-o religie întemeiată pe o teologie personalistă (după cum au demonstrat teologi de marcă ca John Zizioulas sau André de Halleux, însuși conceptul de "persoană" - gr. *prosopon*- este creația Părinților Bisericii), relația verticală cu Cel Prea Înalt nu poate fi decât personală. De asemenea, libertatea de conștiință a credinciosului (sau a necredinciosului) este totală, iar intimitatea sa garantată. Nu uitați să amintiți nici dimensiunea liturgică și eclezială a vieții religioase, în lipsa căreia credința nu ar fi decât o fantasmagorie lipsită de consistență. Cu toate acestea, postulați imediat - contrazicând tot ceea ce ați afirmat până aici - caracterul individual al experienței religioase. Cred că în acest punct, marcat oarecum de spiritul epocii și culturii (post)moderne, inversați ordinea lucrurilor punând individualismul înaintea comunității. Din punct de vedere ecleziologic e o mișcare greșită. Presupoziția centrală a vieții bisericești este eminamente comunitară: "Unde vor fi **doi** sau **trei** adunați în numele Meu - zice Mântuitorul Hristos, acolo sunt și Eu în mijlocul lor" (Matei 18, 20). Nu înseamnă că El nu poate fi prezent în sufletul credinciosului care se roagă individual. Însă în acest caz prezența nu este certă; doar comunitatea - doi sau trei - o garantează, asta în cazul în care acei câțiva sunt adunați "în numele Lui" într-un mod personalist, aș zice chiar individualist, fiecare dintre ei fiind pe deplin inițiat în cunoașterea sensului și disciplinei vieții comunitare. (Chiar și în cazul marilor pustnici și Părinți ai pustiei lucrurile nu stau altfel, prima etapă a vieții lor spirituale fiind, aproape fără excepție, comunitară.) Vă propun deci nu o renunțare la personalism (sau individualism), ci doar inversarea raporturilor ierarhice dintre individ și comunitate. Ne place sau nu, în Biserică nu prea este posibilă democrația. Pentru a nu confunda însă ecleziologia cu totalitarismul, trebuie să insist asupra unui "mic" amănunt: Hristos spune clar: **doi** sau **trei.** Nu spune **un milion,** sau **o mulțime,** sau o **grămadă.** Cu alte cuvinte, El ne învață implicit că o comunitate creștină, chiar și atunci când are un număr mare de membri, trebuie să se situeze în proximitatea persoanelor care o alcătuiesc - păstrând o pronunțată conștiință comunitară întemeiată cu strictețe pe identitatea inalienabilă a persoanei -, cărora le respectă libertatea de a-și însuși Revelația într-un mod individual (recomandăm cu insistență lectura declarației privind libertatea religioasă, *Dignitatis humanae,* promulgată în cursul celebrului Conciliu Vatican II). Vă dați seama ce performanță extra-ordinară realizează cei care, asumându-și integral viața specifică comunității ecleziale, sunt creatori în chiar condițiile acesteia? Dacă aveți îndoieli, dacă nu credeți în libertatea **totală** a credinciosului supus ierarhiei bisericești, priviți din nou extraordinarului film *Andrei Rubliov* al lui Andrei Tarkovski. Ca de obicei, doar arta ne poate scoate din impas.

Un al doilea citat discutabil se referă la discursul teologic. Afirmați că sunteți "profund neîncrezător față de orice exhibare a acestei relații (cu Dumnezeu - n.n.) și că discursurile «despre Dumnezeu» au la origine imensa vanitate de a-ți închipui că poți vorbi în numele Lui". Principial, sunt întru totul de acord cu dumneavoastră. Eu însumi am atras în repetate rânduri atenția asupra uneia dintre cele mai grave maladii ale gândirii teologice, suficiența, identică - în fond - cu "imensa vanitate" de care vorbiți: "Teologul atins de această maladie - afirmam cu un alt prilej - e incapabil să sesizeze distincția dintre Adevăr și propria sa personalitate, în consecință ajungând să se ridice pe sine la rangul de autoritate teologică absolută și infailibilă, egală cu Dumnezeu. Ceea ce uită un astfel de teolog sunt precaritatea și limitele propriei condiții umane, coordonate existențiale ce-l fac oricând pasibil de greșeală. Mai mult, el uită că Adevărul îi aparține deplin **doar** Dumnezeului-Trinitar, singurul care posedă **toată** știința teologică despre Sine, Cosmos și Om". Nu trebuie însă să generalizăm răspândirea maladiei în discuție; chiar dacă, din păcate, vanitatea cunoaște o largă răspândire, nu toți credincioșii și teologii sunt infestați de ea. Au existat și există membri ai Bisericii Universale care nu se cred deloc "teologi". Conștientizându-și limitele, ei știu că prețiosul calificativ de teolog, ce conferă dreptul de a vorbi legitim despre Dumnezeu, nu poate fi obținut pe baza vreunei chitanțe sau diplome eliberate de cine știe ce "autorități". (Să nu uităm că în Biserica noastră doar trei personalități harismatice excepționale au primit titlul de teolog: Sfântul evanghelist Ioan, Sfântul Grigore de Nazianz și Sfântul Simeon - supranumit "Noul Teolog"). A fi preocupat de teologie, a vorbi despre Dumnezeu nu înseamnă cu necesitate că ești (sau te consideri) teolog. Pur și simplu poate fi vorba de mărturisirea unei năzuințe numită de Eliade "nostalgia originilor". Și nu-i neapărat vorba de exhibiționism! Ci doar de sinceritate.

"Dacă El există în inima și iubirea noastră, discursul inimii și al iubirii nu poate fi decât expresia unui lirism **total,** un cântec ininteligibil. Ce valoare **explicativă** încape aici?", vă întrebați retoric. Iarăși nu pot fi de acord cu dumneavoastră. Cum ar putea fi lipsită de logică tocmai religia Logosului? Mult prea ușor aruncați peste bord veacuri de gândire filosofică și teologică. Platon, Aristotel, Plotin, Philon, Origen, Augustin, Dionisie Areopagitul, Grigore de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Scottus Eriugena, Anselm din Canterbury, Albert cel Mare, Grigore Palamas, Toma d'Aquino, Suarez, John Henry Newmann, Vladimir Soloviov, Pavel Florensky, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Serghei Bulgakov, Henri de Lubac, Karl Barth, Hans Urs von Balthasar, Karl Rahner, Joseph Ratzinger, Dumitru Stăniloaie, Jean-Luc Marillon, iată doar câțiva dintre cei care vă contrazic prin însăși viața și opera lor. Nu puteți ca în numele lirismului să puneți în paranteze, dintr-o trăsătură grăbită de condei, întreaga tradiție catafatică, pozitivă, a Bisericii. E drept că explicațiile referitoare la Dumnezeu sunt limitate. Când Sfântul Augustin dorea să scrie un tratat teologic "perfect", închipuindu-și că poate cuprinde taina Trinității în paginile cărții sale, El a râs asemuindu-l cu copilul care se străduia cu micuțele sale mânuțe să mute marea cea mare în gropița sa din nisipul de pe țărm. Totuși, abia atunci Dumnezeu i s-a arătat... Și a râs. Teopoetica nu poate începe decât acolo unde se sfârșește teologia. Pe care parcurgând-o, ne va fi dat poate să auzim într-o bună zi râsul Său mântuitor.

Deși e justificată temerea dumneavoastră manifestată față "de subtilitățile și intransigențele interpretării teologice", generalizați din nou mult prea ușor când spuneți că: "În numele lui Dumnezeu descoperim adevărul nostru și apoi vrem să-l impunem cu orice preț tuturor". Cu riscul de a deveni agasant, repet: nu întotdeauna se întâmplă astfel. Cunoașterea Adevărului nu implică în nici un fel totalitarismul, tirania. Când pare a se întâmpla astfel, trebuie să știm că Adevărul a fost uzurpat și substituit de idoli. Fie ei și cu aparențe creștine. Mai mult decât de "o prostie a lui Platon" ar trebui să vorbim de "o prostie a lui Popper". Gândiți-vă o clipă la Nicolae Steinhardt, care, cu o grație inegalabilă, înțelegea să-și trateze interlocutorul cu tot respectul cuvenit indiferent de convingerile acestuia. De ce credeți că genul acesta de atitudine, proprie, cum ați avut deja prilejul să remarcați, inclusiv lui Marius Lazurca, este o excepție? Conform adevăratei învățături creștine, atitudinile fundamentaliste sunt excepțiile! E drept că de prea multe ori se întâmplă să fim dezamăgiți de către cei care se numesc cu ostentație creștini (sau ortodocși), gata să-i mântuie pe alții în numele celebrului dicton lansat de Zinoviev în *Homo sovieticus:* "Vom lupta pentru pace până nu va rămâne piatră pe piatră!". Dar să nu ne lăsăm amăgiți: Dumnezeu nu poate fi mărturisit cu bâta. Teologia poate și trebuie să ne intereseze în ciuda fundamentalismului.

Stimate domnule Vasile Popovici, sunt aproape sigur că asemenea lui Lessing, și dumneavoastră ne-ați spune că dacă Dumnezeu v-ar oferi în mâna Sa dreaptă cunoașterea întregului adevăr, iar în mâna Sa stângă căutarea neîncetată a adevărului, cu toate pericolele pe care le presupune o asemenea opțiune ați alege mâna Sa stângă. Ceea ce ar fi în deplină concordanță cu vocația dumneavoastră esențială de om al literelor, dăruit cu pasiune artei. Vă mărturisesc că oricare ar fi ea, respect necondiționat, cu maximă sinceritate, opțiunea dumneavoastră. Dacă m-am încumetat să vă scriu, faptul s-a datorat dorinței mele de a vă atrage atenția asupra unui "mic" amănunt: cum spune Lessing (în deplină conformitate cu imaginile antropomorfice ale Vechiului Testament): Dumnezeu are două mâini. Ceea ce presupune că putem alege - în funcție de darul și vocația noastră intimă - și mâna Sa dreaptă. În fond, ceea ce este cu adevărat esențial e faptul de a ne da mâna cu Dumnezeu.

Cu admirație și respect,
Robert Lazu
Timișoara, 19 august 1998

NOUTĂȚI LA "POLIROM"

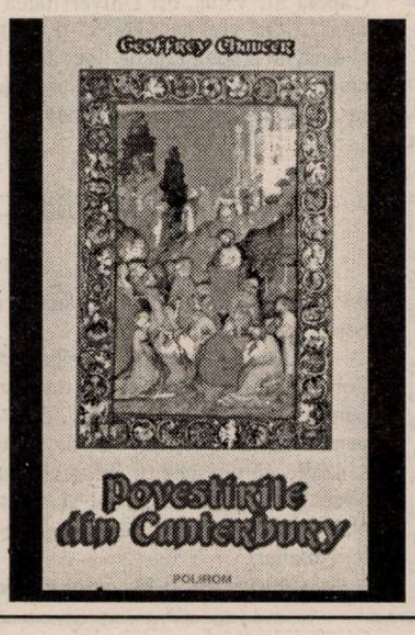

Halucinații, editoriale

Leonard Oprea

August, 1998, București

Dragul meu Pustnic,

Mă chinuiesc de câteva zile bune să aștern aste slove... Practic, din seara taifasului nostru telefonic. Dar, în acest pod în care locuiesc, canicula din timpul zilei, noaptea - datorită faptului că sălășluiesc direct sub acoperișul din lemn și țiglă - ei bine, noaptea se transformă în focul Gheenei. Și ne zvârcolim amarnic. Sudoarea țâșnește pur și simplu. Fiecare por al pielei devine un microgheizer. Ne aruncăm în cada plină cu apă călâie. Sfârâie apa. Ne prăvălim ca maluri surpate în așternutul parcă vâscos - adormim instantaneu și la fel de brusc, după vreo jumătate de oră ne trezim cu sufletul înecat de sudoare acră și coșmaruri dulci-amare; hăpăim după o gură de aer doar puțin, un strop mai proaspăt... Aiurea! La loc comanda! Înapoi în cadă... Uneori ne mai repezim dând agonic din aripi, din înotătoare, fâlfâind disperați lobii creierului... la fereastra larg deschisă (poate în așteptarea guzganilor, cum s-a întâmplat cu ani în urmă - și groaza germinează stupefiant la peste 40°C românești), fereastra dinspre parc, dar... cu infinită tandrețe și plăcere drăgăstoasă se-nfige în noi căpușa parfumului de cadavre arse încet, regina gunoaielor și a canalelor înfundate și a hoiturilor de câini și pisici vagaboande, a corului de urlete, miorlăituri, a claxoanelor și scrâșnetului frânelor, a plânsetului și hohotului de bețiv, de târfă, a tarafelor și patrulelor de sticleți care ne-au înconjurat...

Nu, deloc halucinații, doar realitate... Dimineață de dimineață ne trezim de parcă am fi fost bătuți cu săculeți de nisip. Iar, ca și în iarna care la un moment dat nu mai poate camufla în alb sinistra promiscuitate a vieții noastre aici, și în această vară splendoarea unei adevărate zile de iulie e doar hârca incandescentă și împuțită a cotidianului pur-sânge românesc.

Colac peste pupăză - am răcit, m-am rănit la degetele picioarelor...

Dragul meu Mircică,

și iată că toate astea s-au întâmplat imediat după ce m-am întors din Praga... Din acel "buric" al Europei, în care și unde m-am aflat, fără exagerări, pendulând continuu între extaz și agonie.

Chestia cu "extazul", n-are rost să ți-o explic. Ai fost în Praga: Rabbi Low, Golemul, Cimitirul evreiesc, Muzeul unei rase extincte (chiar așa l-au numit nemții sau ceho-nemții); apoi, la fel de incredibile - Podul lui Charles IV, ideologia, cosmologia și filosofia acestui înțelept și împărat-rege, Catedrala St. Vitus (fără s-o fi văzut vreodată, i-am visat săgețile gotice, cele două turnuri, cu trei zile înainte de a ajunge la Praga), Castelul, Biserica St. Nicholas, Catedrala St. Francisc (moaștele primilor creștini din Roma, copia Capelei Sixtine), Turnul cu ceasurile sale astrologice și alchimice și cu sfinții săi și..., tot pe-acolo, Magister Theodoricus cu picturile și pictorii săi, iară în Galeria Castelului acei Chriști bohemieni atât de evrei, acele Marii atât de slave și orientale în același timp, toți acei sfinți care privesc în gol pentru totdeauna, atât de nepieritoare le e durerea, dar și neînțelegerea - nici sfântul Leonard, încremenit acolo nu mi-a putut zâmbi când l-am mângâiat în semn de mare bucurie că există), toți acei Iisus nemuritori murind pe cruce, de care apropiindu-te cu inima și toată umilința ta îi vezi și chiar îi auzi cum își dau Suflarea/Duhul șoptind: "Tată, iartă-i..." și nu mai puțin sau înainte de toate crucea lui

Charles IV, înlăuntrul ei ocrotind mărturia blestemății noastre; doi spini ai coroanei, fragmentul din frânghia...., din buretele..., un cui... lemnul Crucii...

Să continui spunând Mozart, Faust, Kafka, alchimie și Kabbalah, Jan Hus și Alphonse Mucha, ori Baudelaire revelat în Capela St. Vitus, ori Universitatea Carolinum...? Ori vrei neapărat să-ți mărturisesc, și dacă nu o spun față de tine, atunci față de cine?, da Mircică, vorba bravului soldat Svejk, m-am simțit **un beșe în cizme!**

Chestia cu "agonia"...

Pe de o parte:

- "Războiul salamandrelor" și "Fabrica de absolut" sunt cehești până-n măduva oaselor;

- Havel, Kundera, Hrabal, Menzel, Forman sunt superbi, artiști de geniu - dar pentru cehi, pentru "narodu", ceh, chiar și pentru "narodu" de vârf, am trăit dezagreabila senzație că au aceeași influență culturală, educativă spiritual, moral și social ca și Navratilova (bănuiesc că așa se scrie numele tenismenei);

Charter '77 și Forumul cetățenesc și chiar Havel au dus la o xenofobie care este atât de bine definită și aplicată, încât dă în neo-nazism (și afirmația mea oricând demonstrabilă), nu se bazează doar pe reacția de câine turbat pe care o are cehul numai când aude vorbindu-se românește - pe scurt, toți turiștii sunt turiști-gândaci-Gregor și vina e mai presus de orice îndoială pentru toți cei veniți din afară, din marea Colonie-penitenciară...); astfel, ghidul pe care l-am avut (împreună cu Andrei Codrescu) la Municipal House - nu știu cum s-ar traduce, în orice caz un stupefiant palat al **art nouveau**-ului -, ne-a făcut knock-out prin discursul său de cea mai pură sorginte național-socialistă...

- cu vreo săptămână înaintea sosirii mele, nazii-cehi au mărșăluit, sute și sute de skinheads trași în piele și-n zvastici, belicoși și disciplinați și cu grijă maternă escortați de poliția cehă, prin toată Praga (Havel le zâmbea de la fereastra Castelului, după ce semnase ghiduș niște decrete referitoare la dreptul la muncă, la obținerea cetățeniei cehe, deosebit de... "tolerante" și mai ales "democratice"...)

- în toată Praga, nu există "**please,** take a seat", sau orice altfel de "**please,...**" - există doar SIT! sau...

- la toate **performance**-urile din exravagantele cafenele literare, deși Andrei era incontestabilul star american revendicat prin educație de Europa (cam astea erau prezentările), în momentul în care îl omagia pe **brother Blaga** și imediat sublinia cu reală mândire că și el este român, tonusul general scădea simțitor, se bârfea pe seama inconfundabilului său accent românesc ș.a.m.d.

- dacă...

NU! NU! NU!

Ajunge. Sunt un tâmpit sadea. Cel puțin acum.

Așa că, în acea după-amiază când pașii mi-au fost călăuziți (**fără știrea mea sau a Brigittei)** în cafeneaua lui Kafka,

când cineva mi-a spus că singurul mod de a fi Kafka, este să fiu Kafka,

și atunci nu am putut comanda decât un rom cehesc de proastă calitate și o cafea turcească amară,

iar când am rugat-o pe Brigitte să-și noteze toate vorbele lui Franz pictate pe pereți,

după ce am înțeles că m-am așezat pe locul lui și am văzut fotografiile care erau și Castelul și Procesul și America și Moartea, atârnau ca niște securi vesele deasupra capului meu, după ce chelnărița zâmbindu-mi tâmp m-a întrebat dacă îmi place așa de mult de ce acest rom la al cincelea pahar

și i-am mormăit de o mie de ori mai tâmp decât ea

nu-mi place deloc puah dar îl iubesc pe Kafka

și i-am cerut o foaie din catastiful ca un ceaslov al Judecății căci Franz trebuia cu prețul vieții să scrie chiar atunci

astfel că am scris chiar acolo

"Ceh" Poltergeist al cărui final este

"Doar Franz Kafka nu este ceh, acum și aici. Doar...

Doar Franz Kafka a murit ca un evreu".

Of, Mircea,

Însă 24 de ore mai târziu, privind cu mare atenție în jur, chipuri, gesturi și suflete, trebuia să recunosc față de mine însumi că literatura kafkiană este cumplit de realistă și este numai și numai despre cehi și Cehia.

Și este un gigant Kafka, nu/

Atunci, cu ce drept judec eu?!

Poate aici, în Praga am trăit pentru prima oară concret, extrem de concret - **evidențele mutual contradictorii** (vezi Eliade, nuvela "Ivan"; apropo, acu, c-a trecut furia-mania Eliade, mai știe cineva ceva despre omul ăsta...?)

Atunci, cu ce drept judec eu?!

Când o țară binecuvântată de Dumnezeu a ajuns un **Muzeu viu al binecuvântării extincte?**

Când tot ce aveam și suntem, țăranul român agonizează și dispare (vezi bine: inundații, secetă, furtuni, boli, cutremure, alunecări uriașe de terenuri, incendii, omizi și lăcuste...)

ca o evidență de tipul Bangladesh sau Etiopia...

Mirceo, când îi văd la "superbele" știri TV, crede-mă, mi se rupe sufletul.

La noi, evidențele sunt cutremurătoare, dar sunt doar și numai **evidențe mutual identice.** Iar identitatea e una, **liniară** și parcă **infinită** și cu certitudine, **autofagă:** RĂUL românesc. I-a spus nea Iancu "românul verde" odată, eu îl numesc astăzi "cabotinul sincer și înverșunat".

Știi, totuși în Praga n-am văzut decât trei cerșetori. A treia persoană vorbea românește, o țigancă bătrână care întrebată de mine, cum ai ajuns maică aici, mi-a răspuns simplu: "Greu, maică. Greu".

O.K. Acum chiar ajunge. Basta!

(Continuare în pagina 32)

Un pretext:

Gipsy Kings

Petru Umanschi

E tot mai lesne sesizabilă breșa pe care ETHNO POP-ul a realizat-o în muzica de divertisment, împrospătându-i mijloacele de expresie. Interesul față de sonoritățile muzicii balcanice, de pildă, a oferit rezultate încurajatoare, fie doar dacă amintim fuziunea melodică a cântecului sârbesc cu elemente ale limbajului modern de expresie rock. Mă refer la coloana sonoră a filmelor lui Kusturica, **"Underground"** sau **"Arizona Dream"**. Nu e pentru prima oară că artiști de talia lui **Goran Bregović** fac inspirate apropieri între, să zicem, Iggy Pop și sonoritatea vocilor "de cap" ale solistelor coralei bulgărești Kutev ("Death Car"), alăturându-le inspirat acompaniamentul orchestrelor țigănești de suflători din Voivodina. Rezultatul e copleșitor, oferindu-ne (dacă mai era nevoie) dovada că muzica a fost și rămâne un limbaj universal. Un alt exemplu de "altoi" sonor inspirat ni-l oferă grupul **"Deep Forest"** cu mostre demne de atenție, rezultate din fuziunea ritmului modern și sonoritățile (parcă ancestrale) ale unor voci în registru acut, descoperite de animatorii grupului francez în pustele Ungariei și chiar în Transilvania.

Dincolo de aceste experimente care, în prag de nou mileniu nu surprind pe nimeni, rămâne treaz interesul pentru autenticitatea muzicii, fie ea și de divertisment. Într-un fel, fiecare dintre noi, în operațiunea delicată a audiției, devine un **șef de orchestră.** Despre acesta, deci și despre noi, **Elias Canetti** amintește în volumul **"Masă și putere"** (Gallimard, 1981) că **"vocile instrumentelor sunt părerile și convingerile, el (noi, n.n.) le acordă o atenție extremă (...) El (noi, n.n.) prin comanda mâinii sale indică ce se face și împiedică ce nu trebuie să se facă. Urechea sa (a noastră, n.n.) explorează aerul în căutarea a ceea ce este interzis, pentru un timp devenind stăpânul lumii".** Așadar, responsabilitatea șefului de orchestră se transferă asupra beneficiarului actului (posibil) artistic, acesta decantând valoarea de gratuitate. Nu insistăm acum asupra avalanșei de "creații muzicale" ce plonjează în vulgar, sufocându-ne. Pretinsa muzică (de tarabă) e rezultatul lipsei de discernământ sau, dacă vreți, al unui vid cultural ce tronează sfidător mai cu seamă în actuala perioadă de tranziție. În numele libertății de creație, o seamă de semidocți "compun muzică de petrecere", multiplicând-o pe casete strident ambalate. Ce distanță cosmică între oferta autohtonă amintită și autenticitatea cântecului gitan cu inflexiuni iberice oferit de grupul **"Gipsy Kings"!**

Paradoxal, majoritatea cred că acest sextet țigănesc e spaniol când, de fapt, grupul de familie provine din Franța. Pentru cei din "Gipsy Kings", **acasă** înseamnă împrejurimile orașului Arles, pe care le cunoaștem din picturile lui Van Gogh. Spre această zonă, cu mult timp în urmă, se îndreptau valurile migratoare pornite din India pe o rută ce atingea Egiptul, Africa de Nord și Spania. Nu întâmplător Arles-ul găzduiește anual **Festivalul țiganilor de pretutindeni,** cu participarea membrilor comunităților din întreaga Europă. Iată, deci, locul de baștină al grupului de care ne ocupăm. Dacă ar fi să etichetăm muzica pe care ne-o oferă formația, am opta pentru genericul **"Flamenco-Rock"**, câtă vreme piese ca **"Baila me", "Bamboleo", "Vamos a bailar", "Allegria"** îmbină jarul melosului iberic cu ritmuri alerte, și acestea de sorginte spaniolă. Ritmul pieselor provine dintr-o tehnică specific iberică de exploatare a chitarei împrumutată și de gitani. Temperamentul acestora își găsește o potrivită cale de exprimare prin cântecul andaluz. Cândva, Dalida spunea în cântec despre faptul că în orice casă din Andaluzia, există un disc cu "Platters" (grup american de culoare din perioada rock timpurie: **"Un disco di "Platters" in tutte le case" - "Andalusia").**

E greu de imaginat viața localnicilor iberici - și aici ne referim și la copleșitorul procent al gitanilor - în afara muzicii. Forma muzicii grupului "Gipsy Kings" nu e distanțată de ce numim, de regulă, muzica tradițională a zonei. Există unele intervenții/adaptări dar acestea nu-s forțate, par firești, permițând acceptarea muzicii gitano-iberice de către un public eterogen. Nu facem referiri doar la cei din spațiul geografic amintit. "Sound"-ul "regilor-țigani" e agreat până și de japonezi care, se știe, posedă un cu totul alt cod de receptare a muzicii. Cei mai celebri țigani din lume au concertat aproape în toată lumea. Paradoxal în Finlanda, Suedia, Norvegia și Danemarca există Fan Club-uri "Gipsy Kings" cu un număr total de membri care depășește pe cel din Franța sau Spania. Australia și Canada, Statele Unite sunt zone în care, la finele anilor '80, discurile grupului se vindeau în tiraje -record.

Principalul element cultural al comunităților nomade este muzica, totodată liantul acestora, afirmă specialiștii subliniind rolul muzicii în transmiterea tradițiilor și al limbajului gitanilor. **"Pentru o limbă căreia de abia în zilele noastre i se întocmesc dicționare și care, practic, nu prezintă forme scrise, muzica este singura modalitate de supraviețuire"** (A. Fârloiu). Să amintim că, într-un trecut apropiat, cântecul gitan iberic oferit de grup era mult mai legat de flamenco, în prezent, din punct de vedere emoțional, el fiind tributar bluess-ului și chiar unor elemente ale muzicii orientale. Cu siguranță, lecția celebrului chitarist **Manitas De Plata** a fost însușită exemplar de fiecare component al formației **G.K.** Se vorbește de faptul că descendenți ai amintitului artist se numără printre membrii grupului care activează de peste două decenii. La început, grupul dădea concerte în sudul Franței iar discurile sale, încadrate în seria "folclor", nu aveau o mare căutare. La Saint Tropez, în 1977, celebra actriță Brigitte Bardot invită formația să cânte la Party-ul prilejuit de împlinirea a 44 de ani. Erau prezente somități din Franța și Italia, încântate de muzica gitanilor care, în semn de omagiu, au compus piesa **"Dona"**, închinată actriței. Nu erau primii, la vremea respectivă, o formație braziliană lansase deja o piesă purtând numele franțuzoaicei devenită simbol al feminității acelor vremi. Au mai trecut 10 ani până când un influent producător, pe nume **Claude Martinez,** avea să-i asculte, sugerându-le să folosească bass-ul electric și sintetizatorul spre a-și "colora" prestațiile. Despre cariera internațională a formației țigănești se poate vorbi din 1988, an în care Martinez devine managerul trupei. Adoptați până și de exclusiviștii britanici, gitanii din Arles vor fi aplaudați la scenă deschisă de **Elton John, Jimmy Page, Peter Gabriel.**

"Cucerirea Americii" a fost și mai ușoară, aici existând mai mulți vorbitori de limbă spaniolă. La Miami sau Washington, sălile deveneau pline, printre spectatori fiind prezente nume de marcă: **Joan Baez,** componenții grupului britanic **"Pink Floyd", Bruce Springsteen, George Michael.** În Europa, lucrurile decurgeau favorabil. Domnul **Francois Mitterrand** îi solicită să cânte în cadrul unei ceremonii oficiale. Concertează pe Wembley. **Eric Clapton** se declară interesat de tehnica utilizării chitarei acustice în grup. **Julio Iglesias** își exprimă public admirația față de artiștii tuciurii.

Paradoxal, chiar în momentul în care clanul **Baliardo** (având cei mai mulți reprezentanți în formație) declară că "Dumnezeu s-a uitat și la noi" vrând să spună că nu există probleme financiare, cei șase (Nicolas Reyes, Paci, Tonino și Diego Baliardo, André Reyes, Chico Bouchikhi) s-au decis să-și continue existența alături de familiile lor în rulote, aidoma strămoșilor ce trăiau sub coviltirile căruțelor. Potrivit declarației lui, N. Reves toți din formație sunt mândri că datorită lor, imaginea în lume a țiganilor a cunoscut schimbări benefice. Reyes conchide: **"Ce înseamnă viața țiganului fără cântec? Nimic. Atunci când confrații mei nu vor mai cânta, să se știe că ei au murit".**

Nu piere nici țara, nici neamul...

Mircea Pora

Tabără de sculptură în aer liber, județul Buzău. Localitatea? Nu are o prea mare importanță. Imaginile transmise de TVR 1, legate de acest spațiu de creație își pot găsi echivalență în următorul dialog:

Reporterul TV: Dar bine, după cîte văd aici e totuși o tabără de sculptură.

Paznicul taberei: (două clase primare): Așa e, cum ziceți, tabără de scluptură.

Reporterul: Dar vă place cum arată locul?

Paznicul: Păi, eu ce să vă spui?... cui îi place, îi place, cui nu, nu...

Reporterul: Dar dumneata ce crezi când îi dau cu plăcutul, mă refer, adică zic de sculpturi, sau de ce e pe lângă ele și chiar pe ele?

Paznicul: Știu eu la ce gândești matale?... La sclupturi?... La ce e pă lângă, pă ele?...

Reporterul: Păi uite, s-o luăm mai "la obiect", da?

Paznicul: La obiect, dacă ziceți, că doar n-o mai muri tata odată.

Reporterul: Vezi matale "scăunelele" astea de lângă noi?... Ce spui, ce s-a făcut pe ele?

Paznicul: Ei, asta vede și-un orb... a făcut mici, grătare, fleici.

Reporterul: Mă gândesc că turiștii...

Paznicul: Ei, ei, că cine alții?... Dar ce mare nenorocire că i-a venit omului la iarbă verde să puie jeratec p-o piatră și să facă mici, grătare... se simte și el bine și pă urmă pleacă...

Reporterul: Se simte bine?... Dar astea sunt opere de artă.

Paznicul: Domnu șef, opere, neopere, dacă e nevoie mai vine artiștii odată și face altele că doară piatră e dăstulă.

Reporterul: Să lăsăm micii și grătarele și să ne uităm la sculptura aceia care seamănă cu un urs. O vezi?

Paznicul: O văz... cum să nu... o văz...

Reporter: A scris cineva pe ea cu spray Ana...

Paznicul: Ei, și matale acuma!... Așa o cheamă pă ea, Ana, nu putea să scrie Agafia sau Paraschiva, e ofu lui, mă-nțelegi, și vrea omu să știe și lumea...

Reporter: Bine, bine...

Paznicul: Da, da e opere de artă, știu eu la ce gândești dumneata, da nu arde țara fără ele și aici, la chestia cu Ana, vine ploile, neică, și șterge totu...

Reporterul: Și-ar mai fi ceva... printre sculpturi hârtii, bidonașe de plastic, resturi de mâncare... ce-ar mai râde Europa de le-ar vedea!

Paznicul: Europa?... să stea la ea acasă, să-și strângă ce are și ea pă jios, că vă spui eu că are, cât despre ce vedeți dumneavoastră p-acilea, hârtii și altele le mai ia și vântu... ș-apoi, domnu, cine vrea să vadă scluptură se uită la sculptură și nu la conserva dă lângă ea...

Reporterul: Să știi, mi-a spus mie un artist că lipsește din ansamblul ăsta de sculpturi una... o inimă...

Paznicul: Inima?... Da, o știu... da nu lipsește, nu vă speriați, e la dom primar în curte, pentru doamna lui Levanta, că e iubire acolo, nu glumă...

Reporterul: Să-ți mai spun una... dacă zici că primarul a cărat la el acasă "inima", șeful poliției, directorul școlii, mă-nțelegi ce vreau să spun...

Paznicul: Scuzați, da ăștia nu e cu arta, Crăciunoiu, domn plutonier adică, dacă ar putea ar pune operile astea una peste alta să-și mai facă un garaj...

Reporter: Și acum în încheiere... Dumneata știi ce păzești?...

Paznicul: Domnu dragă, pentru mine e totuna... eu am fost și la oi și la vaci și la pădure... acu cât mai am până la pensie sunt la capre și la pietrele astea. Da fi matale liniștit... dacă mai face băieții pă ele câte o fleică, un grătar, nu le distruge, le afumă puțin, da dân asta nu piere nici țara, nici neamu...

Tur de orizont

Laie bucălaie

O interesantă anchetă în **"Apostrof"** (nr. 7-8) ● Tema, actualitatea și reprezentativitatea pentru psihologia actuală a românilor a "Mioriței" și a "Meșterului Manole" ● Întrebări ajutătoare ● "Ce ați face dacă ați fi în locul ciobanului din "Miorița", meșterului Manole - Anei lui Manole?" ● Răspunsurile sunt dintre cele mai diverse, unele sobre, serioase, dramatice, altele în trei peri ● Cei care răspund provocării sunt scriitori moldoveni, ardeleni, bănățeni, munteni ● Florența Albu dă un răspuns în versuri ● Albe ● "Trebuie să constat, însă, că ancheta Dumneavoastră prejudiciază prin omisiune un personaj central al scenariilor pe care le discutăm: oaia din "Miorița" - Ștefan Borbely ● "Și eu am fost ispitit să mă compar, în unele situații, cu ciobanul mioritic sau cu meșterul Manole, dar am refuzat să mă identific până la capăt cu ei" - Dumitru Chioaru ● "Nu cred că, din punct de vedere psihologic, există, decât cu aproximație, un popor român. Există un număr de oameni care trăiesc pe un teritoriu cu jurisdicție comună și, de la o vreme, trecut istoric comun, iar dintre aceștia unii, majoritatea, se simt români. Problema psihologiei lor nu este una științifică. E o problemă de filozofia culturii și de cafenea. Românii au un număr neobișnuit de mare de "filozofi". - Livius Ciocârlie ● "Să fi fost în locul Anei? Cam greu... Poate că numai prin chirurgie plastică. Oricum, de aș fi fost, să admit ipoteza, aș fi sunat imediat la hot-line "nevestele agresate", la poliție și i-aș fi strigat de la obraz: «Mitocanule! Pastramagiule!» și tot ce se mai spune în asemenea cazuri. Din cele de mai sus rezultă, cred, foarte clar, că spiritul celor două mari balade este astăzi complet abandonat de urmașii ciobanilor mioritici și ai constructorilor argeșeni" - Horia Gârbea ● "Și «Miorița» și «Meșterul Manole» sunt mituri carpato-dunărene crude care au la bază o gândire primitivă. Amândouă își întemeiază conflictul pe o crimă (...) Și, în sfârșit, ajungem la Ana. Ei bine, în cazul Anei sunt puțin derutată. N-am fost niciodată femeia supusă care nu îndrăznește să-și contrazică bărbatul. Am fost emancipată de când am venit pe lume..." - Nora Iuga ● "Dacă eu, Monica Gheț, nu reușesc să mă substitui nici măcar nevestelor contemporane mie de pe acest pământ, cum aș izbuti performanța regresiunii în matrimoniul mitic?" - Monica Gheț ● "Și încă ceva: Vasile Alecsandri nu ar mai recunoaște plaiurile, pădurile au fost tăiate cu sălbăticie, iar râurile sunt verzi, albastre, galbene - poluate". - Ioana Mărgineanu ● "Totuși, dacă aș fi în locul meșterului zidar aș proceda identic dacă aș fi convins de valoarea absolută a ceea ce produc în faptă sau în spirit" - Mircea Muthu ● "Mi-ar plăcea să-i pot reda lui Manole demnitatea" - Irina Petraș ● "Un mare scriitor spunea:« Un om nu valorează nimic, dar nimic nu valorează cât un om» Sau cam așa..." - Elisabeta Pop ● "Artistului modern dacă i-a mai rămas un mit, acela e al sacrificiului de sine" - Aurel Rău ● "Excelentă găselniță gazetărească" - Liviu Ioan Stoiciu ● "În locul Anei lui Manole, nu m-aș mărita cu meșterul ca să nu-i dau idei". - Eugen Vasiliu ● "Da, da, în spatele întrebărilor anchetei anchetatoare se află Boia și cărțuliile sale despre caracterul obsolet, dacă nu contraproductiv, al mitologemelor născocite în veacul trecut de romantici și alți pașoptiști, utile, ca idei forțoase, pentru clădirea unui stat național, nu federal, folositoare coerării comunitare a tuturor valahilor" - Luca Pițu

De la văduvele abuzive și până în China

Înainte de a pleca în concediu, (foarte) puținii redactori ai "Luceafărului" au tipărit numărul 30 ● Cu gândul la căldurile nefirești, Marius Tupan semnează articolul "Frigiderul complexaților" ● Despre antologia de poezie "De la Dosoftei la Șt. Aug. Doinaș" realizată de Ion Negoițescu, scrie Ioan Stanomir ● "Antologia lui Ion Negoițescu nu e susceptibilă de o receptare comodă. Selecția criticului poate fi criticabilă și indiscutabil, ponderea lui Mihai Beniuc nu este egală cu a lui Geo Dumitrescu sau Constantin Tonegaru. Dincolo de failibilitatea verdictelor, orice antologie de poezie se susține prin capacitatea de a stimula în cititor gustul lecturii" ● În "De-ale editării", Alexandru George povestește cum s-a burzuluit Ștefan Bănulescu atunci când A.G. i-a antologat un text ● Fără să-i ceară acordul ● Și cum Radu Petrescu a scris, într-un jurnal al său, că dacă toți oamenii ar fi fost precum A.G., lui nu i-ar mai fi apărut nici-o carte ● Deși criticul i-a cerut text(e) și nu l-a refuzat pe R.P. niciodată ● Ce oameni... ● Un incitant articol al lui Cornel Ungureanu, cu un titlu fierbinte ● "Dela văduvele abuzive la fetițele vesele" ● Geo Vasile semnează recenzii la trei volume de poezie semnate, în parte, de Silvia Obreja, Gabriela Panaite și Marin Codreanu.

Îi pasă codrului de ea

În "Editorial despre Craiova" (**"Ramuri"** nr. 7-8), Gabriel Chifu se plânge că bancherii craioveni dau banii pe miss-uri și nu spre/pe cultură ● Ni se pare că treaba (proastă) e general valabilă ● Romulus Diaconescu "a descoperit" un camarad de arme din cel de-al doilea război mondial de-al lui Marin Preda ● E vorba de un bătrân care, intervievat, face o confuzie ● Dar le și potrivește, mai ca-n cărți, mosul ● În "Scrisori de peste drum", Gheorghe Grigurcu: "Și totuși sângele se subțiază, temperatura ideală scade, viața sărăcește, asemănătoare unui hambar din care scoți rezervele de cereale fără să le poți înlocui". ● La rubrica "Disociații", Monica Spiridon, cu "O istorie alternativă a literaturii din Estul și centrul Europei" ● Interesantă "Istoria proprietății" de Ioan Buduca ● Redăm finalul: "Totul stă pe încrederea globală în dolar. Încrederea care din 1929 până în prezent n-a mai cunoscut seisme majore. 1929? Anul ce mai ocultat al istoriei contemporane. După criza mondială regizată atunci, SUA au acceptat să se împrumute masiv de la propria sa bancă centrală, devenind captive pe termen lung ale grupului ce s-a împroprietărit cu dreptul de a bate dolari" ● Un foarte atent telespectator al emisiunilor lui Adrian Păunescu este Marius Ghica ● Atât de atent, încât s-a trezit într-o sâmbătă noaptea atins de un anume Nedelcea Tudor, invitat în emisiune de bard ● Greu de povestit pagina semnată de criticul craiovean în **"Ramuri"**, așa că mergeți la sursă ● Sau uitați-vă la Păunescu și o să câștigați pariul cu insomnia.

Cabana lui Heidi

În **"artPanorama"** nr. 9, directorul publicației, Dan Silviu Boerescu girează doi prozatori ● Pe Cătălin Mihuleac și Gheorghe Iova ● Metoda este (cumva) inedită, criticul acceptând să apară în poză alături de cei doi ● De fiecare în parte, mai exact ● Iar pentru concludență, pozele sunt însoțite de propoziții explicative ● Un text hazliu și sub fotografia lui Nichita Danilov (care publică o pagină de poezie, de fapt două poeme) ● "La Freiburg. În depărtare, cabana lui Heidegger" ● Hei, hei, hei de ger nu suferă Luca Pițu care semnează "Brumariana" ● Spune Domnia sa: "Cred c-am pus degetul pe rană; cred că știu de ce se teme Brumarele. De ce? De Secu. Aceasta știe că, în decembrie 1989, el umbla cu dosărelul de reprimire pecerie. Firește mai e și teama, veche, de a nu fi dat afară din partid, oricare ar fi aceasta. De aia nu-și publică erotismele". ● Supărat rău-rău e Valentin Iacob ● Și pe cine credeți? ● Pe Marele Domn al Poeziei, cu domiciliul la Brașov, Alexandru Mușina, care l-a ciupit pe poetul bucureștean mai demult ● Fulgeră V. Iacob: "Se știe, marele mit al operei mușiniene este «Budila expres». Nu știu alții cum văd, dar acest poem nu-i decât un text corect scris și prost fragmentat, cu patosul și inspirația defectate. Un student la filologie care scrie și el să sune bine, că tot a mai citit câte ceva. care bunghește la poezie" ● O bună intuiție critico-poeticească ● "Gâr, bea!", titlul unei proze de Dumitru Ungureanu ● Mai la vale, două poeme de Horia Gârbea ● Care este un foarte bun scriitor de proză ● Tot în "artPanorama", doi prozatori, că veni vorba, germani ● Traduși de Nora Iuga ● Tineri literați moldoveni, membri ai cenaclului "Club 8" din Iași, Dan Lungu, Iulian Doroftei, Lucian Dan Teodorovici, Horațiu Decuble ● Per total, texte interesante, dar am mai spus-o, prost puse în pagină/pagini ● Mai scanați după tehnoredactori, domnilor!

Aceasta-i întrebarea!

Cu o temă care a făcut tirajul să se epuizeze rapid, cu "Amor și sex" adică, **"Dilema"** a ajuns la numărul 289. Exact în săptămâna cu Bill și Monica. ● Responsabilul de număr, Alex. Leo Șerban, are și un argument tare din care spicuim ● "După o jumătate de secol de interdicții de tot felul Sexul rămâne ultimul «obstacol» nedoborât... Tradițiile unui popor latin-oriental, religia ortodoxă și «puritanismul» ipocrit al «moralei comuniste» au ridicat un zid atât de compact de mutism în această privință încât picanteriile locvace care-au răbufnit după Decembrie '89 par mai mult defulări circumstanțiale". ● Despre "Parașutele de altădată", Costache Olăreanu ● "Pentru noi, elevii, toate pensionarele erau «tanti», nu numai pentru că erau «bătrâne» (în jur de 24-25 de ani, mă rog, dintre cele cunoscute de mine!), dar și pentru că se purtau ca niște infirmiere ce aveau nenorocul să dea și peste pacienți mai puțin curajoși". ● Ciprian Vâlcan încearcă o clasificare a tipurilor erotice masculine ● Și anume, omul boccaccian, Don Juan și Casanova ● "Poate nu întâmplător, omul boccaccian piere banal, Casanova moare între cărți, iar Don Juan e târât în bezne" ● Ei, ce ziceți, sex sau amor?

Redacția revistei noastre își exprimă gratitudinea față de dl Constantin Cimponeriu, factorul poștal din comuna Belint, județul Timiș, constant și entuziast sprijinitor al culturii române.

Adânc!

"Și fiindcă damele ne așteaptă întotdeauna, după-amiază mă duc să văd două prietene care au venit din Boston să-și petreacă vara la Bușteni, auzi idee, și cărora - ridicol sau nu, asta e! - am puterea să le demonstrez pe larg că cea mai importantă replică din *Rinocerii* e una la care, înainte de '89, nimeni nu s-a uitat, darmite s-o țină minte: «Din oameni de treabă ies rinoceri de treabă». Există, fetelor, o viață internă a citatelor eterne, o glorie nedreaptă - fiindcă împietrită - a vorbelor celebre, cum e aia cu «pupat toți piața endependenții», când, de fapt, din *Telegramele* alea, azi, cea mai actuală ar trebui să fie: «garantăm torturi fictive»; tot așa, asta, cu «oamenii de treabă», după '89, are altă perspectivă, un înțeles mai îmbogățit decât uraniul, de pildă: «Din antifasciști de treabă» sau «din anticomuniști de treabă» sau chiar «din securiști de treabă» au ieșit rinoceri de treabă care nu văd în jur decât fasciști și comuniști, antisemiți și antiromâni. Ducându-mă până în bucătărie să-mi iau singur un pahar cu apă, o aud exclamând pe una din ele, cu o sinceritate americană: «Doamne, cât pot să vorbească și câte știu...». Mă întorc și nu-i ascund că i-am recepționat mesajul: «Probabil că la Boston ai uitat de Cendrars: *Cât timp se vorbește, există speranță*... Care Cendrars? Ei, care Cendrars? Blaise! Ea, triumfătoare: «Pe Pascal nu-l chema tot Blaise?». Râd amândouă - și mă alătur lor - încântate că n-au uitat ce-au învățat la București».

(Fragment din "Zilele acelea în care...", de Radu Cosașu, citat din "Dilema", nr. 290, 21-27 august 1998, p. 12).

Cărți care nu merită citite

Mircea Mihăieș

De la Nicolae Manolescu la Marcel Tolcea, mai mulți intelectuali pe care-i admir mi-au atras în ultima vreme atenția că prezentările de carte din revista noastră sunt excesiv de blânde. Că echipei critice a "Orizontului" i-ar lipsi, cu alte cuvinte, nervul. Firește că nu e așa - ba chiar ne mândrim cu una din cele mai puternice *team*-uri de cronicari literari și recenzenți ce "operează" în clipa de față pe piața literară românească. În plus, cronicile noastre literare au fost de suficiente ori acide în exces, pentru a nu ne face complexe. Pentru documentare, țin la dispoziția amatorilor de senzații tari scrisori din partea autorilor care s-au simțit "călcați în picioare" de criticii noștri literari.

Dar ceva adevăr va fi existând în reproșurile amicale amintite, fără îndoială. Există și câteva explicații. Prima dintre ele este că, în ultimii ani, prin reducerea numărului de pagini ale revistei, am considerat înțelept să nu risipim spațiul pe lucruri nesemnificative. Am găsit că tăcerea e la fel de grăitoare ca și o "demolare" explicită.

În al doilea rând, n-am dorit să contribuim și noi la marginalizarea scriitorilor în momente în care Puterea o făcea cu un talent de invidiat. Când o carte, fie și una proastă, a ajuns să fie publicată cu incredibile greutăți, ar fi fost indecent să ne comportăm asemeni unor călăi, chiar dacă, în destule cazuri, așa ar fi trebuit să procedăm.

În al treilea rând, viața publică de la noi a ajuns atât de irespirabilă, încât cultura a reînceput să devină un spațiu al refugiului pentru destui dintre românii năpăstuiți de o politică națională catastrofală. Ni s-a părut infinit mai productiv să semnalăm valorile care apar - într-o piață sufocată de maculatură -, cu atât mai mult cu cât majoritatea criticilor literari de prestigiu până în 1989 s-au retras, după căderea lui Ceaușescu, spre alte teritorii: care spre politică și televiziune, care spre nesfârșite burse euro-atlantice.

Redobândirea, într-un context financiar ceva mai norocos, a paginilor pierdute în ultimii ani ne obligă să ne regândim strategia inclusiv în acest domeniu. Și asta pentru că invazia non-valorilor a devenit mai mult decât o primejdie teoretică - ea a devenit un atentat la siguranța pădurilor și a noastră. Din nefericire, semi- și sfertodocții sunt, prin natura lor, mult mai vitali, mai răzbătători și, de ce nu, chiar mai nesimțiți. În vremurile în care spațiul din tipografii era suprasolicitat, veleitarii ce nu îndrăzneau să deschidă gura nici în cenaclurile de cartier au dovedit că sunt mai ingenioși decât adevărații profesioniști. Când penuria de hârtie făcea ravagii, destui dintre ei se înarmau cu șperaclele corupției, ajungând nu numai în depozitele faimoasei fabrici din Letea, ci și în rezerva strategică de hârtie a țării!

În ciuda aparențelor, nu trăim nici astăzi un moment fast al editurilor. Peisajul tarabelor supraîncărcate e mai mult decât înșelător. Proporția dintre cartea valoroasă și celuloza cea mai infectă, colorată țipător și gemând de vulgaritate, e net în favoarea celei din urmă. Prostul gust nu avea cum să lase neatins acest domeniu, după ce a îngurgitat parlamentari (cu birouri teritoriale cu tot), miniștri (cu și fără secretare), jurnaliști (directori de gazetă sau nu), cetățeni apolitici (nu mă refer la Eugen Simion!). Tocmai varietatea prostiei și agresiva ei etalare par să-i fi indus în eroare pe mulți dintre cei care consideră că piața de carte de la noi e extrem de sănătoasă. Da, e sănătoasă... însă numai în părțile ei bolnave!

Lâsând de-o parte literatura de consum: romanele polițiste, proza SF, pornografia, romanțurile siropoase etc., există două categorii de cărți care, după părerea mea, n-ar merita citite: scrierile oamenilor politici și culegerile de articole. Dacă în alte părți se întâmplă ca, din când în când, politicienii să scrie câte ceva interesant, bilanțul ultimilor opt ani în România este dezastruos. Cărțile lui Ion Iliescu - maculatură de cea mai joasă speță, menită să acrediteze versiunea că venirea sa la putere chiar a fost o emanație, fără nici o legătură cu KGB-ul sau cu alte instituții mai mult sau mai puțin răsăritene. Ex-președintele ne-a explicat, de asemenea, ce-au căutat minerii în Piața Universității (asemeni tăurașului Fernando din celebrul desen animat, oamenii lui Miron Cozma erau sincer îndrăgostiți de flori!) și ce-a căutat el la studii la Moscova.

Despre potopul politico-pornografic al lui Silviu Brucan nu are rost să mai aduc vorba, el nefiind decât un permanent exercițiu de grețoasă autoglorificare, o însăilare de laude menite să pună în evidență că intuiția sa cu **stupid people** n-a fost întâmplătoare și că poate produce pe bandă rulantă "profeții" despre tot ce mișcă în spațiul politic. Dar și să facă uitate, prin potlogăriile de azi, rolul de mardeiaș politic jucat în anii cincizeci. La fel de proaste sunt și contribuțiile bibliografice ale unor Adrian Severin (prolix, fad, prețios și ridicol - o perfectă oglindă a personajului însuși), Adrian Năstase (acesta în calitate de îngrijitor de cărți scrise... de alții), ale incertului Vladimir Pasti (care a abandonat la timp activitatea de "tehnician-politic" în favoarea aceleia de editor!), ale lui Petre Roman, specializat în minciuna plurilingvă, în fine, ale mai tuturor fostelor starlete ale regimului Iliescu. (O mențiune specială ar merita **apologia** lui Petre Sălcudeanu, adevărat tratat filozofic despre primejdia de a purta pantaloni cu fermoar!).

Maculatură vicioasă e cam tot ce publică și foștii corifei ai ceaușismului. E de-a dreptul toxic să deschizi cărămizile lui Dumitru Popescu-Dumnezeu (totuși, arhitectul principal al cultului personalității lui Pingelică!), după cum e deprimant să descoperi că oameni lăudați de Păunescu pentru inteligența lor (Ștefan Andrei, Paul Niculescu-Mizil etc.) nu sunt decât niște trepăduși de mâna a cincizecea, care, înainte de orice, ar necesita retrimiterea urgentă în clasele primare. Pline de imbecilități și agramatisme (ca și de-o sfântă mare nerușinare) sunt cărțile de interviuri cu personaje de teapa lui Alexandru Bârlădeanu și Ion Gheorghe Maurer. După aproape un secol de viață, ei se dovedesc a nu fi învățat absolut nimic din tragedia națională în a cărei declanșare au avut roluri de primă mână.

Să nu se creadă că în tabăra cealaltă lucrurile stau cu mult mai bine. Vajnicii noștri țărăniști excelează și ei la capitolul prostie. Aș spune chiar că a devenit o obligație ca orice politician săltat în șaua puterii să-și dea obolul editorial. Până și gângavul Ion Diaconescu a ajuns, în aceste triste vremuri pentru copacii României, autor de carte publicată! Cu cât îi detestă mai mult pe scriitori, cu atât vor politicienii să le ia locul!

Flagrant e, între toate, cazul lui Gabriel Țepelea, savant flasc, ajuns un fel de dijmuitor al culturii române. Inexistent în viața culturală de până în 1989 (deși împlinise pe atunci vreo șaptezeci de anișori!), târându-și "contribuțiile bibliografice" pe la porțile editurilor, el a devenit, după 1996, o dată cu cățărarea sprintenă în ierarhia vieții politice, o adevărată vedetă a culturii naționale. Făcător și desfăcător de cariere, dându-și cu părerea asupra direcției în care trebuie s-o ia cultura română, lacomul de notorietate țărănist a invadat, pur și simplu, librăriile, cu o serie de cărți de-o perfectă inutilitate (atunci când nu sunt de-a dreptul periculoase, așa după cum vom vedea).

N-ar fi nici o problemă dacă însăilările dlui Gabriel Țepelea ar fi publicate pe banii proprii, ori dacă un editor particular ar fi atât de inconștient încât să mizeze pe valoarea (inexistentă!) a "studiilor" sale. Profitând cu nerușinare de funcția din viața publică, dl Țepelea s-a înghesuit să publice la Editura Fundației Culturale Române! Adică la o editură finanțată din bani publici, al cărei rol constă în promovarea în lume a valorilor culturii române. De-a dreptul consternant e că lucrarea dlui Țepelea ne retrimite în plin coșmar ceaușist: cu o dezinvoltură vecină cu inconștiența, acesta reia (și amplifică) nocivele teorii protocroniste (vorba lui Eugen Florescu, citat de Vladimir Tismăneanu: "Să se înțeleagă o dată pentru totdeauna, protocronismul nu e ideologia revistei **Luceafărul**, protocronismul e o ideologie creată de către tovarășul Nicolae Ceaușescu!").

Nu știu ce ar trebui să înțeleagă cititorii din slugarnica decizie a Fundației Culturale de a tipări aberațiile ce-i trec prin cap nevenerabilului domn Țepelea. Sub patronajul dlui Augustin Buzura, România anului 1998 se dovedește același stat guvernat de o ideologie bezmetică, zămislită de un paranoic analfabet și slujită de o șleahtă de bolșevici fanatici! Noi și numai noi am inventat totul, iar Occidentul hapsân n-a făcut decât să ne fure sistematic invențiile!

A doua categorie de cărți ce-mi sunt profund nesuferite sunt așa-numitele "culegeri de articole". Motivul e simplu: dacă un foileton nu și-a atins scopul prin publicarea în gazetă, e absolut deplorabil ca el să fie repus în circulație prin adunarea între copertele unei cărți (cu atât mai mult cu cât tirajul ziarelor de la noi e superior tirajului cărților!). Iar dacă cititorul a receptat mesajul, la ce bună redundanța? Las' că astfel de metehne probează un orgoliu nemăsurat, o credință solemn-prostească în tot ce ți-a ieșit din pix. Autorilor din această categorie le-aș recomanda putincă răbdare. Nu mult - doar vreo sută de ani: dacă textele lor sunt chiar atât de bune, să aștepte până când un tânăr filolog se va hotărî să le editeze operele complete!

Volumele de acest fel sunt prea numeroase - aș zice că ele alcătuiesc mai mult de jumătate din piața "cărților de idei" de la noi. Exemplele sunt flagrante în cazul scriitorilor cu adevărat interesanți. Succesul facil, iluzia că lasă în urma lor o "bibliotecă" e un handicap la construcția căruia participă plini de zel. Am putut să-l înțeleg pe dl Alexandru Paleologu atunci când a alcătuit o antologie a textelor din cărțile mai vechi - greu de reeditat în condițiile actuale. Dar nu-l mai pot înțelege în clipa în care începe să publice cărți însăilate din articole mai mult sau mai puțin ocazionale. Recentele sale **Interlocuțiuni** (Biblioteca "Viața Românească", 1998, 404 p.) sunt un exemplu al cedării sentimentale la presiunea pieței de carte.

În cazul dlui Paleologu (despre care scriu, credeți-mă, cu durere!) o mare parte a vinei o poartă editorii. Autorul e încurajat să stea departe de masa de scris și să ne rămână doar cel puțin cu o mare carte: "Memoriile" sale, din care am citit pagini admirabile. Or, faptul că un om de-o finețe intelectuală indiscutabilă se complace în a da oricând și oricui interviuri pe teme de-o diversitate aiuritoare, disprețuind efortul creator propriu-zis, mă pune pe gânduri în ce privește angajamentul său scriitoricesc. Sigur că voi prefera oricând șuetele scânteietoare ale dlui Paleologu bolovanilor indigești ai lui Gabriel Țepelea sau "memoriilor" lui Diaconescu și Iliescu. Dar nu e păcat?

În fine, mare parte din "retipăririle", din "recuperările", din "repunerile în circulație" rămân pure gesturi mecanice, fără consecințe (sau cu consecințe nedorite) în plan cultural. La ce bun, mă întreb, finanțarea din bani publici a aberațiilor ideologice ale unui Aurel C. Popovici, mustind de-un antisemitism grețos, de anti-democratism visceral și de reacționarism maladiv, într-o colecție pompos intitulată "Ethnos"? La ce bun să dezgropăm morții unui naționalism imbecil, când avem (era să zic: "în carne și oase") strigoii contemporani ai fascismului și comunismului, ba chiar întrupați adeseori în unele și aceleași persoane? Chiar nu putem intra în N.A.T.O. înainte de a fi repus în circulație **"Naționalism sau democrație"** și **"Stat și națiune. Statele Unite ale Austriei Mari"**? Dacă în asta constă identitatea noastră națională (altminteri, de ce s-ar numi colecția "Ethnos"?!), dacă asta e politica oficială de sprijinire a cărții, de ce ne mai mirăm că Europa continuă să vadă în noi doar nepoții lui Cațavencu? Și de ce ne revoltăm când ei ne-o întorc, asemeni nemuritorului plod caragialean: "Nu voi, stimabililor, s-aud de România voastră!".

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

Colectivul tehnic: Florin Ferchiu (paginare, prezentare grafică), Marinela Panțiru, Rodica Tompa, Erika Mihaiciuc, Margareta Belovai, Elena Fericean, Cristina Alexandrescu, Rodica Grabovschi (culegere texte).

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT, S.C. LOCUINȚE CON-PROIECT.

Aţi întâlnit ţigani fericiţi?

Vladimir Tismăneanu

ISABEL FONSECA
Bury Me Standing.
The Gypsies and Their Journey
Knopf, New York, 322 p.

O minoritate năpăstuită

O dată cu ieşirea Europei Răsăritene din comunism, prea puţină lume pare să arate fie şi cea mai neînsemnată undă de interes soartei minorităţilor din zonă. Excepţie între liderii est-europeni, preşedintele ceh Václav Havel a spus că atitudinea faţă de populaţia rroma va deveni un fel de probă de turnesol a noilor societăţi civile. Ţiganii continuă să stârnească teamă şi neîncredere chiar şi în rândul indivizilor altminteri toleranţi şi educaţi, care înţeleg că ordinea liberală trebuie să servească şi să respecte diferenţa. Prin **Bury Me Standing ("Îngropaţi-mă în picioare")**, ziarista Isabel Fonseca a scris o carte expresivă şi alarmantă despre cea mai largă şi mai năpăstuită minoritate din Europa.

Pe jumătate jurnal de călătorie, pe jumătate naraţiune, lucrarea de pionierat a Isabelei Fonseca, alert scrisă, reuşeşte să găsească o inspirată cale de mijloc între studiul academic copleşit de date şi informaţii şi jurnalul impresionist. Aceasta face ca unele aspecte - statistici, ortografierea numelor (mai ales româneşti) - să diminueze într-o oarecare măsură credibilitatea lucrării. Cu toate acestea, unghiul de abordare este fascinant. Isabel Fonseca explorează în amănunţime încercarea nazistă de a-i extermina pe ţigani (termenul folosit pentru holocaustul populaţiei rroma a fost "Devorarea"); ea scrie, de asemenea, despre crescândul sentiment al identităţii naţionale a rromilor şi despre intoleranţa şi ura extrem de tumultuoase din societăţile post-comuniste. Însă ea nu cade nici o clipă în sentimentalism. Ţiganii ei sunt fiinţe umane în carne şi oase, cu obiceiuri deosebite şi cu idiosincrasii, care au mari probleme în a se integra în societăţi mai largi. În acelaşi timp, ea arată cât de diverse sunt comunităţile şi cât de tare se înşală cei care îi descriu ca pe o entitate omogenă.

Ţapi ispăşitori

Timp de patru ani, Isabel Fonseca a trăit în mijlocul comunităţilor rroma din Europa de Răsărit. Descrierile făcute ţiganilor din Albania, Bulgaria sau România - care trăiesc în condiţii insuportabile - demonstrează că înapoierea lor este adesea consecinţa exacerbată a sărăciei şi umilinţei generale a acelor societăţi. Maternitatea din Tirana, de pildă, e un loc îngrozitor, în care atât ţiganii, cât şi etnicii albanezi suferă consecinţele incredibilei sărăcii şi înapoieri.

Dar, pe lângă aceste greutăţi, ţiganii se confruntă şi cu prejudecăţile etnice. De la prăbuşirea comunismului încoace, conflictele din Europa Răsăriteană au explodat cu o intensitate înspăimântătoare; naţionamisul exclusivist este atotputernic. Dintre toate minorităţile din regiune, ţiganii sunt cei mai expuşi rolului de ţap ispăşitor: diferiţi ca înfăţişare, ca obiceiuri, ca origine, vorbind o limbă străină, neposedând o zestre culturală scrisă, ei pot fi desemnaţi cu uşurinţă drept sursă a relelor sociale. De pildă, în România, ţăranii români şi unguri (aflaţi, ei înşişi, în mod tradiţional, în stare de conflict) au colaborat în organizarea unor pogromuri anti-ţigăneşti.

Compasiune - o pasăre rară

După cum demonstrează Isabel Fonseca, mulţi români, slovaci sau unguri sunt de-a dreptul indignaţi când li se spune că ar trebui să-i trateze pe concetăţenii lor ţigani ca pe nişte egali ai lor. Chiar şi deportarea de către naziştii a ţiganilor în lagărele de exterminare este arareori definită drept un genocid. Capitolul dedicat de către autoare acestui subiect, poate cel mai bun din întreaga carte, va provoca, fără îndoială, controverse; în Europa de Răsărit, unde compasiunea e o pasăre rară, puţini sunt cei care să arate un dram de simpatie lungii şi îngrozitoarei poveşti a ţiganilor. De exemplu, Fonseca descrie cât de greu i-a fost să capete acces la documentele privitoare la sclavia ţiganilor din principatele feudale Valahia şi Moldova - un episod nefericit pe care oamenii preferă mai degrabă să-l uite decât să-l depăşească prin asumare.

Acum, când trecerea spre o economie de piaţă le-a permis unor ţigani să se îmbogăţească, profeţii urii, de la Praga la Bucureşti, au început să învinuiască întreaga etnie de corupţie şi fraudă. Persecuţiile grupurilor rroma se produc adeseori sub privirile autorităţilor. Chiar cei care se consideră democraţi au prea puţină răbdare când vine vorba de drepturile ţiganilor. Traducătorul din română al Isabelei Fonseca îi spune că nu înţelege de ce e ea atât de preocupată de situaţia rromilor: "Ar trebui să trăieşti printre ei, ca să-ţi dai seama cât de diferiţi suntem".

În comunităţile pure din punct de vedere etnic, pe care vor să le construiască noii demagogi, nu există loc pentru diferenţă. Astfel încât, istoria narată de Isabel Fonseca nu are un final fericit. Există doar speranţa că noul activism politic al rromilor va împiedica repetarea înfiorătorului trecut. După cum îi spunea autoarei un militant din Bulgaria, ţiganii nu vor accepta să fie umiliţi din nou. "Îngropaţi-mă în picioare" - înfricoşătorul strigăt al activiştilor rroma - ar trebui să fie auzit de toţi cei cărora le pasă de demnitatea umană.

Traducere de
Mircea MIHĂIEŞ

Halucinaţii, editoriale

Leonard Oprea

(urmare din pagina 28)

Mircea,

acum, aşa cum ţi-am promis, despre noul "Orizont". Dar, nu mă mai considera un specialist. Consideră toate observaţiile mele ca fiind dictate de bunul simţ - cel pe care mi l-a dat bunul Dumnezeu, altul nu am - dublat oarecum de puţina mea experienţă jurnalistică şi editorială. Şi sunt absolut sincer, lasă zâmbetele...

Aşadar:

- hârtia e chiar bună şi miroase a Occident;

- fotografiile au câştigat în claritate (dacă şi originale ar fi OK...);

- litera e imprimantă clar, chiar excelent având în vedere subţirimile fontului utilizat (caracterul literei, tipul...);

- negrul e negru şi albul e alb, chiar al spărturilor în fontă...

- rasterul de gri se vede...

în rest, aceeaşi revistă literară de invidiat oriunde în România şi, zău, nu glumesc, chiar şi în alte părţi... Europa, America.

Dar, Mircea, dacă tot ai pornit înspre şi întru mai bine:

DE CE:

1. paginile nu sunt tăiate egal, îngrijit?

2. oglinda paginii variază sensibil, practic de la pagină la pagină (să fie doar pct. 1 cauza?!)?

3. se simte atât de evident lipsa unui machetator sau a unui designer-tehnoredactor profesionist?

4. prima pagină şi ultima pagină, nu funcţionează (mult mai eficient) ca şi o coperta I şi copera IV, fiindcă **totuşi** "Orizontul" este o revistă literară adultă, nu una studenţească sau fanzin sau...?

5. prima pagină (coperta I) nu are un **logo** sau măcar o **siglă** "Orizont"?

6. prima pagină (coperta I) evită atractivitatea simplă şi sobră pe care o poate oferi alb-negrul (pretenţios prin încărcare sau fotografii care nu sunt concepute alb-negru); pe care o poate oferi acum câştigul substanţial de spaţiu şi posibilitatea pendulării între tragic şi comic cu aura de insolit/trăsnit continuu?!

7. prima pagină (coperta I) nu poate să fie o surpriză continuă?

8. ultima pagină (coperta IV) să nu fie (mult mai folositoare astfel revistei - nu uita - şi ca **vânzare**) altceva decât este, adică:

- să cuprindă sumarul viitor...
- un foileton...
- o bandă desenată (de certă calitate, desigur şi desigur, alb-negru...)
- ştiri (cum vrei tu...)
- top-uri literare (sau sexuale, glumesc...)
- reconstituiri ne-ortodoxe...
- crime şi tâlhării în literatură, arte etc.
- portrete-robot ale criminalilor în cultură (mai ales cea românească...
- proză fantastică (ştii, "Vatra" odată...)
- ocultism de-adevăratelea...? (bineînţeles, nu toate odată, nu?)

9. penultima pagină (coperta III) să nu fie un rezumat în limba engleză al revistei sau al lucrurilor pe care tu le consideri importante?

10. chiar dacă ai câştigat atâta spaţiu, cei care scriu trebuie să umple **mărunt** şi **îndesat** locul, ca nişte grafomani notorii?

11. chiar dacă ai câştigat atâta spaţiu, apare sau trebuie să apară nevoia/dorinţa violentă de a sufoca albul, cu text cules cu literă atât de mschină, încât la prima vedere totul pare ilizibil, iar după o pagină de lectură, ca om obişnuit, vei simţi nevoia să te încurajezi astfel: "Ei, da, asta, da revue, nici într-o săptămână n-o dai gata!"?

12. nu există o **ordine reală** şi o dispunere cât de cât **premeditată** a rubricilor, a temelor, a vectorilor, care număr de număr să dea o rezultantă **vizibilă** (ştii, iartă-mă, senzaţia de bazar tematic, de zăpăceală, nu te supăra, zău...)?

13. nu **mai** există (odată cu noul spaţiu) simţul măsurii în cronica literară/recenzie/prezentare de carte (nu e treaba mea, nu mă pricep, dar oamenii tăi n-au alte supape, au nevoie de saprosan sau nici eu nu ştiu cum să-ţi explic, dar am probat pe Brigitte care a remarcat simplu: "... sunt cam nefutuţi filosofii ăştia...")? nu **mai** există concret şi subiectiv în chestiile astea, în primul rând ca dimensiune fizică?

14. redactorii şi colaboratorii tăi nu pricep că nu poţi cuprinde totul chiar dacă ai 32 de pagini (ştii reacţia asta apare cumva ca fiind teribil de provincială, vechiul complex - iar dacă te superi pe mine, rogu-te, să-ţi treacă repede...)?

15. dacă ai acest spaţiu **să nu şi vinzi în profit real** revista, adică:

- reclamă literară comandată
- prezentare/recenzie comandată
- promotion cultural comandat
- public-relation cultural
- anunţ cultural comandat
- rubrică de contacte culturale (şi alte manifestări) ~~internaţionale~~
- topul ideilor culturale (cu sugestii de aplicabilitate reală)
- work-shop-ul literar al revistei (nu cenaclul, asta o spun pentru colaboratorii tăi, fii sigur de asta - şi încetează odată să mai zâmbeşti malefic!)?

16. a dispărut **editorialul** şi nu va fi apărut însoţit de un **contra-editorial?**

17. nu mai există nici un 17?! Oricum, am cam sărit calul. Ştiu, e foarte uşor să observi şi apoi să pretinzi că se putea şi altfel... Dar dacă am reuşit să te ajut măcar cu o vorbă/idee bună, tot e ceva. Personal, mărturisesc că nu aş face faţă să fiu în locul tău. Bănuiesc că, uneori, aplecându-te asupra-ţi, bunul Dumnezeu se ia cu mâinile de cap, oftează... Apoi, te mângâie blajin pe creştet şi-ţi şopteşte îngrijorat: "Măi Mircică, băiatul meu, măcar cu damele las-o mai moale. Zău, că am nevoie mare de sufletelul tău. Da?".

SIHASTRUL

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

A

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 10 (1401) 17 OCTOMBRIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

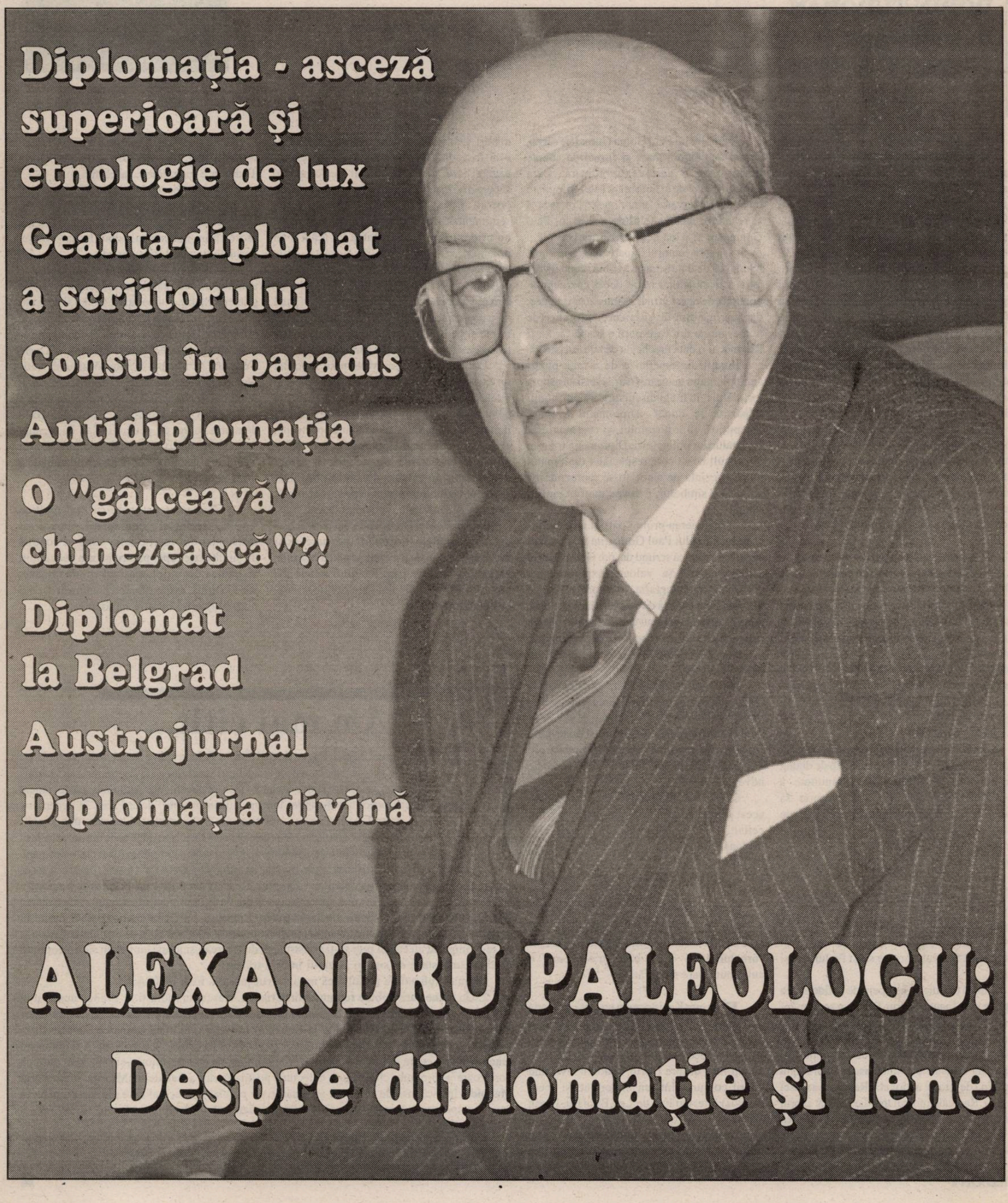

Diplomația - asceză superioară și etnologie de lux

Geanta-diplomat a scriitorului

Consul în paradis

Antidiplomația

O "gâlceavă" chinezească"?!

Diplomat la Belgrad

Austrojurnal

Diplomația divină

ALEXANDRU PALEOLOGU:
Despre diplomație și lene

Antidiplomația

Cornel Ungureanu

DORIN TUDORAN
Kakistocrația
Editura ARC, Chișinău, 1998, 589p.

Ce s-a întâmplat cu conceptul de "diplomație" la porțile orientului putem descoperi din celebra schiță a lui Caragiale. De altfel, diplomat este definit de dicționarul nostru enciclopedic: "care arată abilitate, dibăcie, șiretenie (în comportare)". diplomat ești atunci când îi "traduci" pe ceilalți, zice, cu șarmul său inconfundabil, nenea Iancu. Între arta diplomației și celelalte arte pot apare spectaculoase convergențe, în măsura în care **diplomația** reunește o lume șlefuită, rafinată de muzică, pictură, poezie. Democrațiile moderne au rarefiat, au modificat, au - uneori - alterat trăsăturile nobile ale Diplomatului, odinioară cu un rămuros arbore genealogic. Europa almanahului de la Gotha presupunea și propunea relații durabile. Și o știință a dialogului greu de conceput astăzi.

În **diplomația** lui Nenea Iancu își instaurează drepturile insul Mahalalei: vulgar, abil, șiret, el își atinge mereu scopurile. Lumea a coborât câteva trepte, demimondena obține orice fiindcă cei abili îi solicită favorurile. Lumea în care trăiește comediograful e joasă, incapabilă de a lega alt tip de dialog.

*

Dorin Tudoran își unește eseurile, articolele, interviurile publicate după 1989, dar și documentele rezistenței sale sub titlul **Kakistocrația.** Am putea crede că acest cuvânt va avea mari șanse de a triumfa în limba română. E, azi, timpul cacofoniilor, al sunetelor urâte, al frazelor mizerabile. Trăim o degradare galopantă a valorilor. Mediatorii nu mai aparțin - nu mai au cum să aparțină - celor numiți de almanahul de la Gotha. Ei aparțin "celorlalți"!

Care "ceilalți?

Extraordinara coerență a discursului lui Dorin Tudoran e de a refuza orice tip de dialog cu puterea. El trăiește o continuitate a contestării. Cei cu care ar fi trebuit să dialogheze nu mai sunt flatați cu obișnuitele fraze de convenientă. Scriitorul refuză orice strategie a seducției, orice tip de compromis cu cei care țin afișul actualității. Om al cotidianului, strălucitor gazetar încă de la prima insurecție a jurnalisticii tinere (am numit anii șaptezeci, am numit anii săi frenetici de la **Flacăra**) Dorin Tudoran rămâne profesionistul actului radical, deloc legat de "scop și mijloace". Scopul său este să-și fie lui însuși fidel.

Fiincă trebuie să începem de la **fidelitatea față de sine însuși.** Dorin Tudoran se numără printre foarte puținele nume ale unei opoziții românești din ultima perioadă a domniei ceaușiste. A reprezentat (alături de foarte puțini) o pagină de istorie românească. Reprezintă o pagină de istorie națională. Respectă această pagină. Radicalismul lui trebuie judecat și prin grila refuzului inutilelor solidarizări. Cine vrea să-l înțeleagă bine să citească admirabilele pagini pe care le scrie despre Paul Goma:

"Jurnalul lui Paul Goma **(Jurnal pe sărite, Jurnal de căldură mare și Jurnal de noapte lungă)** este o carte extraordinară. Cum extraordinar este și autorul acestei trilogii cu tot ceea ce enervează, emoționează, rușinează și scandalizează în **felul de a fi** al lui Paul Goma. Ca și până acum, prin tot ceea ce a făcut și a scris, autorul împarte lumea în două. Numai că de data aceasta, partea scandalizată pare a fi mult mai mare decât cea neantagonizată de acest jurnal. Nimic surprinzător, dacă ne gândim fie și la enormul indice de nume; nume din care puține scapă fără a fi fost măcar o dată urecheate de autorul cărții".

Rostul diplomației e de a lega punți; antidiplomația numește fisurile, insistă asupra lor, stăruie, în lungi discursuri, asupra "lumii împărțite în două". Diplomatul e omul recepțiilor, al protocolului, al ceremoniilor, al ritualurilor obligatorii. Diplomația trăiește din reguli ce se cere respectate: diplomatul nu se prezintă pe sine, nu se reprezintă pe sine. El e simbolul, e vocea unui organism "statal".

În încheierea primei părți a articolului-eseu închinat lui Paul Goma (nu mai e cazul să ne întrebăm că scriind despre Goma, Dorin Tudoran pune în valoare experiența sa personală; autobiografia sa) autorul răspunde la o întrebare lansată de Tia Șerbănescu: "Dar, sincer vorbind, oare nu e un semn rău pentru noi, pentru toți, că Goma e atât de singur?

Trebuie citat în întregime răspunsul lui Dorin Tudoran:

"Eu unul nu cer timp de gândire spre a răspunde: e un semn foarte rău. Dacă vorbim de o tragedie numai a lui Goma, atunci ea ar putea fi aceea că Paul Goma nu-și poate ierta faptul că a iertat, de fapt, lumea pe care o stigmatizează de pe pozițiile neclintite ale adversarului său.

Că vrea ori nu, Paul Goma rămâne, din acest punct de vedere, un muritor ca noi toți ceilalți - adevăratele tragedii nu sunt cele declanșate de relațiile mele cu ceilalți, ci lipsa de liniște, de pace - măcar temporară cu noi înșine. Evident, Sartre se înșela - nu ceilalți sunt infernul. Noi înșine suntem infernul."

Discuția despre **Jurnalul** lui Paul Goma se poate muta asupra **Jurnalului** indirect al lui Dorin Tudoran care este **Kakistocrația.** Este **Jurnalul** unui poet care traversează o cutremurătoare singurătate.

*

Despre **Kakistocrația** nu s-a scris foarte mult. Una dintre cronicile de întâmpinare (semnată de Vitalie Ciobanu) observă că mai toți recenzenții își inaugurează demersul cu amintiri despre Dorin Tudoran: evocând istorii comune. Într-un important (și spectaculos) interviu luat de Leo Butnaru, Dorin Tudoran evocă o adolescență fabuloasă, în care candida la gloria fotbalistică. O parte dintre miturile fotbalistice de azi i-au fost alături. Dar și o parte dintre ilustrii hocheiști i-au fost alături! Mai există vreun scriitor român care să fi abandonat performanța, superperformanța așa cum a făcut-o jurnalistul, poetul, eseistul? "Dorin Tudoran e un sentimental, fidel, prin atașament profund și nu prin interes. Agresivitatea lui (căci e un polemist înnăscut) stă pe această cutie emoțională de rezonanță", scrie unul dintre cei mai buni cunoscători ai lui Dorin Tudoran, Nicolae Manolescu. **Noi înșine suntem infernul** - e o propoziție pe care sentimentalul o poate reține și pentru sine. Căci orice sentimental travesează inevitabila singurătate.

Dar rămânând aici, riscăm să ignorăm virtuțile de analist, vocația eseistică, energia intelectuală. Fidelitatea potențează energiile polemistului, care are întotdeauna ceva foarte important de apărat. Abandonând sporturile, el a rămas cavalerul "fără reproș" pe care îl propune înfruntarea de echipă; a rămas adolescentul în căutare de cauze pure. Dar și poetul viziunilor infernale pe care le oferă, cu atâta generozitate, epoca modernă.

Jurnalistica lui Dorin Tudoran, beneficiază de memorabilele formulări pe care doar harurile poetului de excepție le putea coagula. Nu numai virtuțile pamfletarului se cer a fi numite, ci și ale poetului care revine, și așa, în lumea literaturii.

A fi poet nu înseamnă a fi inflamat, risipind metafore de lux: stilul lui Dorin Tudoran e rece, tăios, sarcastic.

"La coadă pentru lecții într-ale democrației nu ne-am repezit noi mai niciodată - ba am boicotat istoria de i-au sărit capacele, ba am secerat prim-miniștri cu snopul, ba am dizolvat parlamente și interzis partide..."

Un diplomat ar fi descoperit și căi de acomodare cu gafele prezidențiale, și cu prietenii literați vituperați de Goma și cu mulți alți (foști) aliați, întâmplători sau neîntâmplători. Înseamnă a intra în cenușiul rapoartelor necesare. Individualitatea lui Dorin Tudoran se afirmă în interiorul unei antidiplomații elegante, de tensiuni și de explozii intelectuale "inactuale". Sau cum spunea - cât de exact - Mircea Martin: "Spre deosebire de atâția colegi de generație sau de creație, care și-au cultivat numai talentul, Dorin Tudoran s-a complăcut în anacronismul de a miza pe caracter."

*

Cartea se deschide cu **Mai mult ca prefectul singurătății**, jurnal al rezistenței din martie-iulie 1985 și conține un șir de texte reper pentru istoria deceniului al optulea. De altfel, masivul volum rămâne, până la urmă, extraordinarul document al unui timp al istoriei noastre naționale.

Am mai citit...

1. Jurnal infidel. Pagini de exil 1987-1993, de Bujor Nedelcovici, compus cu știință de romancier, cu sincope, adăugiri (mai târzii) și transcrieri de "pagini" mai vechi"; cartea lui Bujor Nedelcovici e un document al exilului și un document al unei interiorități frustrate. Într-un "cuvânt înainte" datat Paris, 31 decembrie 1996, autorul explică de ce "mult timp n-a fost partizanul ideii de a ține jurnal". Energiile i-au fost confiscate de proiectul unei Opere, jurnalele citite nu l-au satisfăcut (întotdeauna) amintirile-i sumbre nu aveau cum să împlinească o carte necesară.

"Teamă, tăceri și mistificări! Am învățat să mint la vârsta de 16 ani, pentru a nu fi eliminat din liceu, apoi din facultate. Dreptul de a nu avea nici un drept într-o epocă a suspiciunii generalizate. A urmat apoi evacuarea din casă..., domiciliul obligatoriu, arestarea tatălui, fuga mamei la Văleni, arestarea tatălui vitreg. (....) De ce-aș fi ținut un jurnal în care să descriu aceste lungi suferințe, temeri și umilințe? «Dacă nu ți-ai asumat copilăria și nu te-ai împăcat cu ea, nu poți să-ți construiești devenirea» și totuși eu voiam să-mi continui drumul cunoașterii de sine și al lumii în care trăiam.

Ultima explicație a faptului că nu am avut jurnal a fost: FRICA."

2. Un nume care trebuie reținut: Alin Cristian. Născut la Ploiești în 1963, a absolvit în 1990 filosofia cu o teză despre heraldica lui Paul Ricoeur. Doctorat cu o teză despre fenomenologia lui Heidegger susținută la Louvain, în Belgia. Publică (după ce s-a stabilit în Canada) și în presa românească, eseuri, poezii ș.a. **Etos românesc și sacrificiu. A fi înăuntrul fenomenelor ,** cu un motto din Nichita: "Stai, mi-am zis eu mie, omule, și sapă și în durerea vorbitoare"), propune cititorului" o lectură postmodernă a baladelor **Miorița** și **Meșterul Manole"**. În avalanșa de hahalere și vânători de ciubuc intelectual care își dau cu părerea despre respectivele texte, părerea lui Alin Cristian trebuie întâmpinată cum se cuvine.

*1. Bujor Nedelcovici, **Jurnal infidel.** Pagini de exil 1987-1993, Ed. Eminescu, 1998.*
*2. Alin Cristian, **Etos românesc și sacrificiu, Ed. Eminescu, 1998.***

Caragialeta

Șerban Foarță

DEALOG

– Numai asta-mi lipsea,
s-aibi tupeul
s' nu mă scoți la Șosea
cu cupeul.

– Te-aș lăsa, galantom,
a mi-o cere?
Aide, Mițo, s-o lom
pă picere.

– Dacă ăsta-i amor,
io, mai bine
mă omor, și te-omor
și pă tine!

– Nu-ți spui, Mițo, gogoși,
nu am haru;
aide, frate, la Moși
cu tramcaru.

– Și-ai să-i spui dumneata
și mamiții .
care-a fost soarta ta
și a Mitii.

– Mițo, nu-s bimbașa
(să n-am parte!),
îs pe sponci... Ș. a.
m.d.

– Nu se face, monșer,
să fii acru;
mare brânză, că-ți cer
un fiacru?!

– Da-nțelege, madam,
că, dă mâine,
mă suprimă, și n-am
nici dă pâine.

– Io, Mitică, nu vreau
(Doamne, apără!)
să te-ncurc, dacă te-au
suplimatără...

* *Din volumul* **Caragialeta**, *în curs de tipărire la editura Brumar*

Nevăstuicile ploscașe...

G.I. Tohăneanu

Cu un cuvânt care se regăsește în limbile vecinilor noștri din sudul Dunării, țăranii români numesc **ploscă** un recipient de lemn, de lut ars, de metal etc., cu capacitate mică, rotund și turtit, cu gâtul scurt și strâmt, folosit pentru păstrarea apei sau a altor băuturi. Când e împodobită cu înfloriturl, plosca poate deveni obiect de artă populară. Plecând la drum lung, oamenii o poartă aninată la cingătoare, dacă dimensiunile ei sunt cuviincioase. Dacă nu, atunci plosca trebuie să-și afle alt sălaș, mai cuprinzător, cum se întâmplă, de pildă, în **Balada popii din Rudeni** de George Topîrceanu: "Nici o șoaptă... nici un ropot.../Numai din adâncuri sure,/ Vine vuiet lung de clopot/Peste-ntinderi de pădure...//Lung îi sună în ureche,/Pe când **el cu grijă scoate/Pântecoasă ploscă veche/Din desaga de la spate**.//Și cu **plosca** ridicată,/Zugrăvit pe cerul gol,/Popa capătă deodată/Măreție de simbol". O atare simbolică "măreție" caracterizează finalul sonetului **Spovedanie,** de Al. O. Teodoreanu (Păstorel), unde același gest - ridicarea ploștii - sugerează "partizanatul" autorului, apartenența sa, deliberată și declarată, la tagma băutorilor, patronată - așa a decretat Evul Mediu, în ciuda realității - de principele hedonismului antic: "Dar când va fi să las această lume,/În care m-am ținut de chef și glume,/Și clipa ceea m-o găsi mahmur,//Voi da cu tifla-n omenirea toată,/Intrând apoi, **cu plosca ridicată**,/În turma ta, bătrâne Epicur". Imaginea din ultimul vers citat pare să păstreze ecouri dintr-o epistolă horațiană, în care poetul latin nu pregetă să se autoironizeze, considerându-se "un porc din **turma lui Epicur" (Epicuri de grege porcum).**

Cum spuneam la începutul acestor însemnări, **plosca** este cu prisință mai cu seamă oamenilor care au de străbătut cale lungă. Așa se petrec de obicei lucrurile în basmele noastre populare, unde "cuvântul din poveste înainte mult mai este". Un rol fundamental îi revine ei în **Povestea lui Harap-Alb** de Ion Creangă, atunci când Spânul unelteste să-și schimbe silnic identitatea cu aceea a lui Harap-Alb: "Și mergând ei o bucată bună, Spânul se preface că-i e sete și cere **plosca cu apă** de la stăpânu-său. Fiul craiului i-o dă, și Spânul, cum o pune la gură, pe loc o și ia, oțerindu-se, și varsă toată apa dintr-însa". Uimit de isprava slugii, Harap-Alb îl dojenește, dar Spânul își motivează fapta vicleană, dezvinovățindu-se astfel: " - (...) Apa era bîhlită și ne-am fi putut bolnăvi. Cât despre apă bună, nu vă îngrijiți: acuș avem să dăm peste o fântână cu apă dulce și rece ca gheața. Acolo vom poposi puțin, **oiu clătări plosca bine și-oiu umplé-o cu apă proaspătă,** ca să avem la drum, căci mai încolo nu prea sunt fântâni, și, din partea apei, mi se pare că i-om duce dorul".

Una din semnificațiile intime - de natură, dacă pot spune așa, "socială" - ale ploștii ni se învederează deslușit în anumite împrejurări oarecum solemne ale vieții rustice, cum sunt: petitul, care precedă nunta, priveghiul, care precedă îngropăciunea; clăcile, facerea "cununii" după culesul bucatelor; popasurile, în timpul călătoriilor lungi. Devenind, cu asemenea prilejuri, transmisibilă și statornicind un fel de solidaritate între participanții la atare ceremonii, plosca "trece" din mână în mână și din gură în gură, legând, unind, ferecând. Mihail Sadoveanu, **Neamul Șoimăreștilor:** "Cazacii mâncau zoriți și cu urechea la pândă pitan greu de orz și grâu cu pastramă tare și-**și treceau unul altuia o ploscă de bostan, care se chiamă tatarcă,** în care era rachiu de tescovină". La astfel de ospețe, stropite cu belșug de băutură tare, înfloresc poveștile, snoavele, scorniturile. Acesta este temeiul expresiilor populare **a umbla cu plosca, a umbla cu plosca minciunilor,** adică "a purta vorbe umflate și deșarte dintr-o parte într-alta". I.L. Caragiale: "Am și eu o calitate, eu sunt discret (...) nu-mi place **să umblu cu plosca";** tot I.L. Caragiale: "Eu **nu umblu** niciodată **cu plosca minciunilor".** Pe cei care, totuși, "umblă" cu o atare ploscă, limba populară îi numește **ploscași,** adică "flecari", "palavragii". Derivatul acesta pitoresc - foarte puțin cunoscut cu acest înțeles metaforic - se ivește în două fabule ale lui Heliade **(Măceașul și florile; Cântecul ursului),** de fiecare dată tincturat ironic, depreciativ. Buimăcite de "verva" măcesului, care ar râvni să se insinueze în intimitatea lor, florile izbutesc să-l țină la distanță și-l afurisesc după cum urmează: "- Măi măceașe, măi măceașe,/Măi spioane, măi **ploscașe,**/Dă-ne pace și te cară,/Du-te dracului din țară". Cu același înțeles depreciativ ("palavragiu", clevetitor", "cârcotaș) **ploscaș** revine în **Cântecul ursului:** "Nevăstuicile **ploscașe**,/Veninoase și zăcașe". **Zăcaș** nu înseamnă, cum s-ar crede, "trândav", căci numai de trândăvie nu suferă nevăstuicile, ci "răutăcios", "pizmaș". Cele trei epitete **(ploscaș, veninos, zăcaș)** sunt convergente stilistic și se regăsesc în crâmpeie din "portretul" nevăstuicii, așa cum îl creionează naturalistul Ion Simionescu, în clasica sa lucrare **Fauna României,** care își păstrează actualitatea și prospețimea și astăzi, la 60 de ani de la apariție: "Nu e animal la noi mai drăcos, mai îndrăzneț și plin de deșteptăciune ca nevăstuica. Întrece în mișcări pisica, iar în isteține vulpea. Nici de om nu-i pasă. Se arată înaintea lui în amiaza mare. Ba uneori **e atât de războinică de se rățoiește la om,** ca și când ar vrea să se măsoare cu el, deși repede își schimbă gândul.

Nu e rar, când apucă vaca ori un cal de picior. Poporul crede că mușcătura ei e veninoasă, și de aceea piciorul se umflă, unde a fost mușcat. Ca să-i treacă, se pune o piele de nevăstuică în apă neîncepută cu care se spală rana".

Drumul de la **ploscă** la derivatul **ploscaș,** "flecar", "gură spartă" învederează încă o dată faptul, extrem de prețios, că derivatele, în majoritatea lor, mărturisesc forța asociativă - teoretic ilimitată - a fanteziei populare.

Despre un foarte atașat cultural

Marcel Tolcea

În aprilie 1992 mă aflam la Strasbourg, pentru a-i lua un interviu secretarului general în exercițiu al Consiliului Europei, dna Catherine Lalumière. Peste o lună, Timișoara urma să găzduiască, în premieră, un colocviu european dedicat reformei învățământului secundar și, dat fiind locul desfășurării, secretarul general al CE acceptase ca manifestarea să se desfășoare sub înaltul său patronaj. Uzanțele diplomatice, în asemenea situații, cer ca un post de televiziune local să solicite un interviu pe tema colocviului și, astfel, în urma vizitei dlui Jacques Chevalier la Timișoara, am ajuns în această onorantă și dificilă postură. Eram primul jurnalist român primit la un asemenea nivel înalt - datorită, repet, locului desfășurării, și nu în virtutea unor merite personale! - și mă simțeam destul de inconfortat, poate și din cauza oboselii acumulate în cele aproape două zile de călătorie. O adevărată probă inițiatică dacă ținem seama că peste 40 de ore stătusem în poziția fetusului într-un autocar al cărui confort era asemenea democrației românești contemporane lui, adică "original".

Eram deci destul de șifonat, în ciuda staifului de "ambasador" pe care mi-l arborasem și la gândul că aveam, între altele, să-i înmânez dnei Lalumière un mesaj și un obiect simbolic din partea primarului Timișoarei. "Ca semn al vocației europene a timișorenilor și al speranței cu care privim spre Consiliul Europei", cum se spune în limba de furnir a diplomației europene și pe care mi-o însușisem subit, fără nici o crampă stilistică. În fine, astea urmau să se întâmple marți, la ora 10, iar până atunci urma să întâlnesc personaje importante, dintre care consilierul de presă al CE, dl Roberto Jaccobo, cu care aveam să stabilesc oportunitatea ori inoportunitatea unor întrebări, anumite nuanțe diplomatice pe care urechea mea nu le distingea. Detalii extrem de importante totuși pe care le-am aflat într-o românească perfectă fiindcă dl Jaccobo fusese 12 ani atașat cultural - chiar foarte atașat - al Spaniei la București. Și tot atunci, în biroul dlui Jaccobo, am stabilit o mică strategie politică: fiindcă Timișoara era un oraș pe care Puterea nu îl agrea, direcționarea discuției ori premisa întrebărilor să evite o asemenea postură a interlocutoarei pentru a nu se ivi nici măcar umbra vreunei imixtiuni. Cu atât mai mult cu cât România era, la acea dată, în procedură de admitere, adică își depusese candidatura pentru a fi primită în CE.

Dar cel mai important lucru pe care l-am aflat în prima mea vizită la Strasbourg a fost faptul că celor de acolo nu le plac nici securiștii bătrâni, mohorâți, îmbrăcați în costume Nikita (Hrușciov), nici diplomații la fel de securiști și că le-ar face mai multă plăcere să cunoască ofițiri mai tineri îmbrăcați măcar à la Gorby. Astfel - îmi spunea unul dintre oficiali în timp ce consuma **ice cream** fără nici o **dicecremination** -, cine să meargă, de pildă, la acțiunile consulului general al României la Strasbourg, N.M., fost reprezentant al regimului Ceaușescu la New York?

Chiar, cine?

INTERVIU

Despre diplomație și lene

Alexandru Paleologu

Mircea Mihăieș - Stimate domnule Alexandru Paleologu, vă abordez în dubla, și nu foarte răspândita, calitate de scriitor și diplomat. Sunteți - chiar în această categorie restrânsă - un exemplu paradoxal: v-ați pregătit pentru cariera diplomatică într-un regim și într-o epocă și ați "exercitat" această profesie într-o altă epocă!

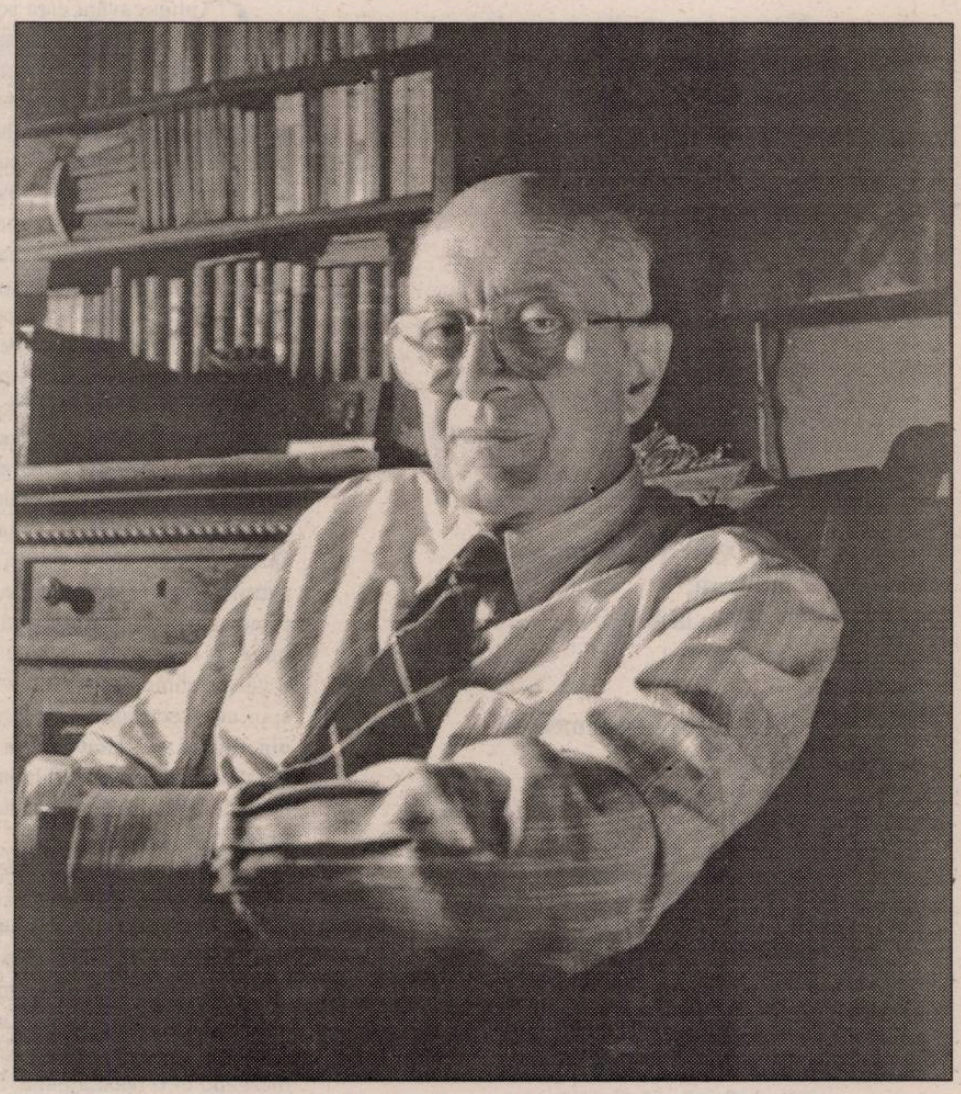

– Nu e tocmai-tocmai adevărat, pentru că, într-o primă fază, la cea mai joasă treaptă diplomatică, am funcționat totuși un an și jumătate, ca atașat de legație. Am dat concurs, am reușit al patrulea și urma să plec în Norvegia, unde un unchi al meu era ambasador, dar n-am mai apucat, fiindcă trebuia să faci un an și jumătate de practică în centrală și până să se împlinească acest proiect – Norvegia nu era un post prea solicitat, dar era acolo unchiul meu care mă prefera – a venit schimbarea din noiembrie 1947, cu Ana Pauker (cu a cărei fiică sunt prieten, e foarte simpatică și o stimez foarte mult). Pe Ana Pauker o cunoscusem vag, prin 1945, la Asociația Națiunilor Unite, printre occidentali, unde mi-a făcut impresia unei doamne foarte bine. Avea distincție, vorbea bine franțuzește. Ceea ce m-a uimit a fost s-o văd de curând la "Memorialul durerii" – o scenă cu ea în mijlocul clasei muncitoare –, vorbind foarte "mobilizator", cu un accent de-o trivialitate și de-o grosolănie nemaipomenite – jucat, dar perfect jucat.

Lucrasem ca și cvasi-diplomat la comisia de armistițiu, între 1944 și 1945, un an de zile, unde noi, cei tineri, am jucat un rol esențial. La partea politică a comisiei am fost cinci tineri, de tot tineri, la douăzeci și cinci, douăzeci și șase de ani...

– Cine erau?

– Erau așa: Sandu Danielopol, Teodor Trancu, Vlad Skeletti, Gheorghe Vetra și cu mine. A fost o inițiere în diplomație remarcabilă, fiindcă aveam ca șef, în afară de Savel Rădulescu, cu care ne-am împrietenit pentru restul vieții, pe un om foarte subțire și fin – poate că nu era o lumină, dar era un om inteligent și un mare domn –, Radu Crutzescu, care fusese ambasador în Germania, unul dintre cei mai remarcabili maeștri de diplomație. În principal, era inteligent și leneș! Însușiri cardinale, fără care nu faci diplomație bună. Apoi am intrat în Ministerul de Externe, ca atașat de legație. Deci, am fost diplomat, pentru un an și jumătate! În timp ce ambasada mea, patruzeci și ceva de ani mai târziu, a durat patru luni. E drept, patru luni cât...

– Patru veacuri!

– Sigur, comportamentul meu nu era canonic sub raportul profesional, dar n-avea cum fi altfel! Un diplomat trebuie să se comporte așa cum îi dictează circumstanța. Iar circumstanța mi-a dictat să mă comport atipic. Dacă m-aș fi comportat tipic, aș fi fost un dobitoc în veci blamabil! (Nu vreau prin asta să blamez pe cineva, mă gândesc doar la mine). În intervalul din '47 până în 1990, evident că am absentat din diplomație! Dar și din literatură am absentat, până în 1965. E un lucru care mi se pare important, și l-am discutat ca pedagogie față de fiul meu și, eventual, nepotul meu, care are patru ani și jumătate. Am avut norocul, teribil noroc, ca după ce debutul vieții și carierei mele se anunța sub niște auspicii mai mult decât favorabile, cum să spun, imbatabile, să fiu pur și simplu ghilotinat. Aveam o perspectivă extraordinară. Eram foarte intim și rudă cu mulți dintre oamenii care decideau asupra carierei și vieții diplomatice.

O lene fecundă

– Cu cine anume?

– În speță: prietenii familiei, Gheorghe Lecca, Radu Crutzescu, Matyla Ghyka, Vișoianu, Savel Rădulescu, Eugen Filotti, o mulțime. Eram un bărbat foarte frumos atunci. (Mai târziu am fost și mai frumos, după pușcărie!). Și aveam un nume răsunător. Și nu eram nici prost. Nici incult. Totul îmi era foarte favorabil! Ei bine, la 30 decembrie 1947 au dispărut spulberate absolut și ireversibil toate aceste șanse. Zero!

– Într-o singură zi!

– Da! Și nu mai aveam nici o perspectivă, de nici o carieră, nici diplomatică, nici literară: nu puteam să accept să colaborez, să public în momentul acela: nu din virtute, nu din onoare civică, ci din lene! Efortul de a scrie ceea ce nu-ți place mi se pare o pedeapsă infernală, de-un penibil fără margini și de neasemuit. Însușirea mea principală, cu care, de altfel, mă laud, este o lene fecundă. Poate că nu e, dar mi se pare mie că da, pentru că mi-a dat satisfacții în viață și m-a convins că am avut dreptate să fiu leneș! Până la urmă, tot a ieșit ceva din lenea asta! Din lene n-am făcut nici un fel de pact literar cu comuniștii. De altfel, nici nu mi s-a oferit! Ăsta e alt aspect, pentru că foarte mulți s-au băgat și au reușit...

– Voluntari...

– Voluntari, da, voluntari! Nu aveam nici perspectiva unei cariere literare și nici a oricărui fel de carieră, pentru că ceea ce refuzam eu funciar și fără nici un fel de discuție este o slujbă cu ore fixe. Asta mi se pare moarte. Toată viața am scăpat de chestia asta. Am optzeci de ani în curând – niciodată nu am avut o slujbă cu ore fixe! Am avut slujbă, dar nu cu ore fixe. Uneori depindea de mine dacă o frecventam sau nu. Ore fixe am avut doar la închisoare: ore fixe de sculare, de mâncare – dar nu erau la inițiativa mea și nu aveam un program intelectual.

Unicul program cultural din închisoare, extraordinar de fericit, după părerea mea, au fost reflecția și inteligența, care s-au dovedit salvatoare. Nu poți surmonta această experiență dacă nu ai astfel de însușiri care sunt inamendabile de împrejurări. Împrejurările le pot da un anumit câmp de experiență, anumită adâncime, o anumită garanție, dar nu pot fi modificate. E adevărat că experiența penitenciară accentuează la maximum însușiri preexistente: pe prost îl face și mai prost, pe rău îl face și mai rău, și invers.

Spun toate lucrurile acestea pentru că nemaiavând nici o perspectivă de carieră, ideea de diplomat mi-a rămas ca un fel de utopie la care mă gândeam compensatoriu, zicând că aș fi putut asuma un astfel de rol, cum au fost exemplele cunoscute, și Alecsandri, și Odobescu, și Duiliu Zamfirescu, iar în alte țări Paul Morand, Giraudoux, Claudel, Harold Nicholson și atâția alții. Diplomația este într-o condiție foarte favorabilă pentru literatură și pentru observarea societății și a sufletului omenesc. Ea îți oferă condiții optime pentru acest lucru – *observateur du coeur humain ou des moeurs*. Adică de moralist. Fiindcă ai destul răgaz – sau aveai – în vechea diplomație – să pierzi vremea privind pe cineva, discutând futilități din care se extrag multă substanță și esență, să-i vezi la bridge, la sporturi și la dans cum se comportă, iar imaginea este plină de circumstanțe care te pot trimite spre adâncimi.

De aici vine și convingerea mea că frivolitatea este prefigurarea profunzimii. Cine crede contrariul, habar nu are! Nu poți fi profund dacă nu ești frivol! Ah – să nu fii futil, e cu totul altceva!

Birocrația sufocă sufletul uman

– Pretindeți că în diplomație e nevoie de un dram de frivolitate, or, concepția generală este că diplomatul e un profesionist, adică, mai mult sau mai puțin, un funcționar...

– Asta este concepția modernă. Tot ce e modern e prost!

– Oare?!

– Aș putea să încerc să fac o demonstrație integrală, dar nu am ambiția asta. Ce e modern nu e prost când înseamnă realmente ceva. Când Rimbaud spune: *Il faut être absolument moderne*, are sens.

– Ca să nu mai vorbim de Baudelaire...

– Bineînțeles, doar el a inventat cuvântul *modernité*... Dar nu cu sensul care i se atribuie acuma, ca o experiență universală la care trebuie să accedem. La Baudelaire era clar definirea graficii lui Constantin Guise în Al Doilea Imperiu, și asta însemna. Ea poate fi transferată și astăzi cu coordonatele respective. Dar ideea de modernitate ca substantiv care implică o valoare absolută, pe care dacă nu ți-o asumi ești barbar, mie mi se pare stupidă. Chit că oameni foarte inteligenți – care nu au reflectat asupra acestui amănunt – folosesc termenul. De pildă, Patapievici. Îi spun că sunt de acord cu tot ceea ce implică, dar nu sunt de acord cu cuvântul. Cuvântul e de natură să dezguste și să ducă la asociații nepotrivite...

– Poate pentru că e un cuvânt prea apropiat de modă, de...

– Moda nu e ceva rău. Am un mare respect pentru moda reală, nu pentru aceea ridicolă, prea rapid schimbătoare... Să revenim la funcționarul diplomatic. Funcționarul este un personaj care vine la ore fixe la un birou și rezolvă birocratic niște documente care au sau nu urgență (de obicei, nu), care cunoaște foarte bine ierarhia și principiile funcționării birocratice care domină lumea și care smintesc lumea. Birocrația sufocă sufletul uman, asta e clar.

Diplomatul este un om de lume. După mine, modelul diplomatului l-a înfățișat Tolstoi, în personajul Bilihin, un individ foarte inteligent, foarte pătrunzător, cu o mare promptitudine de percepție, însă care abordează sau are prin temperament o anumită lene, frivolitate, preferința pentru neseriozitate. El e un anti-**seriozist**, dar nu un neserios. **Seriozișt**ii nu sunt niciodată serioși – ei sunt doar **seriozi**ști! Eu îi disprețuiesc. Fără excepție îi disprețuiesc!

– După criteriile dumneavoa[illegible]omatul perfect ar fi Oblomov!

– Nu, nu, pentru că Obl[illegible] face nimic! Depinde de ce fel de lene vo[illegible]movismul poate fi transferat pe terenul contemplativității, al înțelepciunii definitive și rare – dar nu e diplomație! Lenea aceasta poate fi intelectualmente productivă, dar pentru uz propriu și ca exemplu. Dacă toată lumea ar adopta atitudinea oblomoviană, societatea ar dispărea. Nu e neapărat necesar sau bine să dispară, după opinia mea! Unii cred că da, eu nu sunt convins de asta.

Însă nu pot să uit că maestrul, până acuma nedislocat și nedislocabil al diplomației, Talleyrand, când și-a luat în primire postul de ministru al relațiilor exterioare în timpul Directoriului, după ce a făcut cunoștință cu tinerii sau mai puțin tinerii diplomați cărora urma să le fie șef, le-a făcut un scurt *speech*, cum era obligat să facă – nici nu prea vorbea mult –, iar ultima recomandare, celebră, a fost: *"Et surtout, Messieurs, pas de zèle!"* Se poate constata istoricește că în materie de relații externe zelul a fost întotdeauna funest. De pildă, interpretarea telegramei de la Ems, care a declarat războiul franco-prusian, din 1870, a fost pripeală și zel. Un diplomat nu e zelos, iar o treabă diplomatică nu se rezolvă urgent, niciodată. Trebuie lăsată mai întâi să se coacă, să fezandeze, să capete anumite esențe putride, ca o brânză bună, ca un *camambert* și atunci se poate acționa în mod eficace și flexibil.

Parazitismul trebuie să aibă fason!

Uneori, în diplomație **inflexibilitatea** este o virtute, dar numai uneori și trebuie să ai exact intuiția **când**. Cazul meu de la Paris. Un diplomat care e tot timpul inflexibil e catastrofal, e de dat afară. Unul care este flexibil când trebuie să fii ferm, este iarăși un prost diplomat, dar i se relevă prostia doar în circumstanța respectivă – până atunci nu s-a văzut. În materia asta, nu cred că există o nouă diplomație care s-o înlocuiască pe cea veche, talleyrandiană. Oricât ar crede unii azi că diplomatul e un funcționar, un tehnocrat și așa mai departe. E un artist.

Sigur că nu toți funcționarii din ministerul de externe, chiar cu grad de ministru plenipotențiar sau de consilier sunt chiar diplomați: sunt funcționari cu gradul respectiv și cu anumite nuanțe în plus: un snobism puțin accentuat, o anumită pedanterie vestimentară (care de obicei nu strică!), o anumită preocupare de lucruri futile, ca să dea o compensație celor grave pe care le asumă cu atâta **seriozism** (și asta e o prostie: când e glumă-i glumă, când e serios e serios! E

Despre diplomație și lene

Alexandru Paleologu

o prostie enormă de a face o astfel de departajare. Lucrurile capătă sens și echilibru doar dacă le iei în glumă când sunt serioase, și în serios când sunt glume! Doar așa se ivește un cosmos al valorilor umane și al instantaneităților lor).

Personal, am o totală inacceptare a unei viziuni **vertuiste** despre viață și despre muncă. La noi în țară există o demagogie a muncii cu totul respingătoare. Demagogie care duce la simulacru. Simulacru care duce, în fond, la parazitism. Un parazitism agitat. Parazitismul trebuie să aibă fason de parazit, să se comporte cochet, elegant. Dar al nostru e inteligent, ipocrit și dezgustător.

A fost un noroc că am fost dat afară dintr-o carieră ce se anunța foarte promițătoare. Pentru că nu mai aveam nici un fel de perspectivă în nici un domeniu. Funcționar am refuzat să fiu, și nu am fost niciodată, iar o altă întrebuințare a, să zicem, ceea ce ar fi putut să fie talente, înclinații, atitudini ale mele nu vedeam. Nimic. Ceea ce a avut două efecte. Să înțeleg că nu trebuie să caut pușcăria cu lumânarea – că și asta e o prostie, și chiar o răutate –, dar să n-o evit. Adică să mă comport ca și cum teroarea n-ar fi existat. Eram de acord cu Nicu Steinhardt: teroarea există numai dacă îi consimți și te comporți așa cum ea impune. Dacă nu îi consimți, riști să fii la un moment dat sancționat, dar tu ești liber și nu te infectezi, prin propria ta voință de decizie, de stupiditate și stereotipie.

Pe de altă parte, nemaiputând avea nici un fel de perspectivă de a publica ceea ce în capul meu trecea drept substanță aptă de a fi scrisă (fiind un leneș, nici nu scriam mult!), și nemaiconsiderând că în zilele noastre mai este posibil să lași o operă postumă, à la Saint-Simon sau Retz, fiindcă nimeni nu se mai sinchisește după ce ai murit, dacă tu nu ai deja din viață o anumită consacrare, mi-am zis că unica manieră de a avea totuși o formă de activitate este conversația mondenă. Chiar în perioada stalinistă cea mai acută, '48-'49 (eu în '50 am dispărut, m-am ascuns, am trăit clandestin) a continuat o viață mondenă foarte interesantă, ca pe timpul doamnei de Recamier.

– Unde se desfășura ea?

– În diverse domicilii, de obicei la doamne care aveau fie o cameră, fie un mic apartament sau o fracțiune de apartament rămasă, unde se venea în vizită, unde dacă puteai aduceai o sticlă de ceva, dacă nu, nu, și unde se făcea conversație: can-can-uri, filme... Erau niște saloane literare în care puteai să desfășori niște gânduri pe care nu le puteai publica. Le prezentai nepedant, le prezentai monden (cum e cuviincios să se facă întotdeauna, de fapt!), și asta mi-a fost mie viața până când am devenit clandestin; m-a căutat Securitatea și nu m-a găsit, și am rămas șase ani în clandestinitate, dintre care cinci la Câmpulung, cu Noica, după cum se știe, dar asta a fost o soluție. Evident, nu era o soluție lucrativă, nu-mi producea mijloace de trai.

La asta a survenit faptul că la ce mai aveam noi de acasă, covoare, obiecte, mama le vindea și manipula banii într-un anumit fel, așa încât am rezistat, foarte modest, dar totuși bine, șase ani în clandestinitate, unde mi-am făcut un fel de universitate. Acolo, cu Noica am reînvățat grecește, ceva mai temeinic decât făcusem în școală și am luat sistematic niște lecturi pe care cred că le-aș fi făcut destul de pe apucate. Adică presocraticii, Platon, Aristotel, Kant, Hegel și restul, plus Goethe întreg, pe care mi l-am însușit acolo. Goethe este unul dintre reperele mele morale, ba chiar și intelectuale, indiferent de faptul că eu sunt un credincios și un ortodox practicant, iar Goethe nu este. Dar n-are importanță. Aici o cred pe Alice Voinescu: dacă ești un creștin autentic, găsești oriunde ceva care îți convine. Spiritele din marea galerie au toate aceeași esență. Geniul, creația sunt de origine divină, chiar dacă cel vizitat de această situație este un **mécreant**. Eu nu cred că există atei. Sau există, dar sunt tâmpiți! Ceilalți oameni nu sunt atei, sunt altceva.

– Poate Voltaire...

– Nu era ateu... Ateul este un prost, un prost superior, poate, uneori, dar nu prost. Majoritatea oamenilor nu sunt creștini, chiar dacă sunt născuți într-o confesiune oarecare. Unii sunt indiferenți, unii se îndoiesc, alții sunt superstițioși. A fi superstițios e un lucru stimabil – și Goethe și Napoleon erau superstițioși.

În pușcărie mi-a folosit experiența diplomatică

– Așadar, la 29 decembrie 1949 erați în diplomație, a doua zi nu mai erați...

– De fapt, alungarea noastră din ministerul de externe a avut loc mai înainte, în momentul procesului Maniu, când au fost implicați mai mulți diplomați, Camil Demetrescu, Roiu, Ionel Mocsoni-Styrcea și alții. Eu făceam parte din grupul tinerilor titulescani, prin Savel Rădulescu. Așa am ajuns să fim dați afară din minister pe la mijlocul lui noiembrie 1947. În momentul acela, așadar în 1948, încă mai aveam cincizeci de hectare de pământ rămase de la exproprierea din 1945. Și atunci am făcut o chestie pentru care m-au blamat toți: am vândut, printr-un procurist, hectar cu hectar, pe bucăți, moșia mea. (Nu toată, a mai rămas ceva, pe care mi-l revendic acum!). Am transformat această moșie, imediat, în investiții somptuare: exact în perioada aia mi-am permis să trăiesc foarte luxos! Mi s-a părut că e o manieră de a sfida puterea care nu suporta acest comportament. Trăiam foarte bine! Atunci am frecventat cel mai mult, cu amici, restaurantele cele mai bune, cheltuiam pe îmbrăcăminte, pe agremente, pe petreceri. Mi se părea o înțelepciune – așa trebuie să fii, să nu pui deoparte acte de revendicat, să te gândești când o să recapeți ceea ce ai avut...

– Aveați douăzeci și șapte, douăzeci și opt de ani...

– Da, și am trăit foarte bine! Și nu le-am epuizat, pentru că am rămas din acele cincizeci de hectare cu destul de mult. (Mi s-a recunoscut acum dreptul la o anumită întindere și drept urmare primesc în fiecare an ca acționar niște sume – nu foarte mari, dar pică bine! Iar acum am făcut un act pentru reconstituirea proprietății pe care am avut-o înainte – evident, exceptând ceea ce am delapidat!). Socot că a fost foarte înțelept procedând așa: dacă muream între timp, n-aș fi avut agrementele de atunci! N-am murit, și iată că o să capăt mai puțin decât am avut. Dar nu mi se pare împuținat, din moment ce am folosit!

Totul era legat de ideea că nu mai aveam nici o perspectivă în ordinea vieții și societății care se deschideau. Decât această participare absolut frivolă la niște ceaiuri literare la niște cucoane agreabile, după model clasic. Până ne-au umflat! Iar la pușcărie, în adevăr, mi-a folosit experiența diplomatică, precum și altă experiență umană în general, ca și lecturile mele, mult-puține, câte erau, pentru că acolo la închisoare, în cei cinci ani – cinci e cifra cea mai bună: mai puțin de cinci e insuficient, peste e prea mult! – am văzut cum se poate prezerva conștiința și ființa ta proprie. În primul rând că nu ești definit prin atribute care îți pot fi luate. Acolo, foarte mulți, când nu mai aveau moșie, sau fabrică, sau casă, sau avere, se percepeau ca zero. La fel, rangurile și demnitățile care le satisfăceau vanitatea.

Nu pot să uit exemplul unui profesor, într-una din coloniile penitenciare, unde eram pedepsiți în mod brutal și foarte crud (lucruri care trebuie asumate din capul locului, asumate cu oarecare detașare și chiar cu curiozitate: ia să vedem cum e și chestia asta!). Acel profesor fusese pedepsit și se văita: "Cum se poate, domnule, eu profesor universitar, să fiu pus în genunchi?!...". N-are a face una cu alta: ai fost profesor universitar, dar nu mai ești! Să sperăm că o să mai fii! Dar nu asta ești dumneata ceva constant, care să ai un nume, dar nu o profesie, nu o calitate? Imposibil. El era profesor universitar

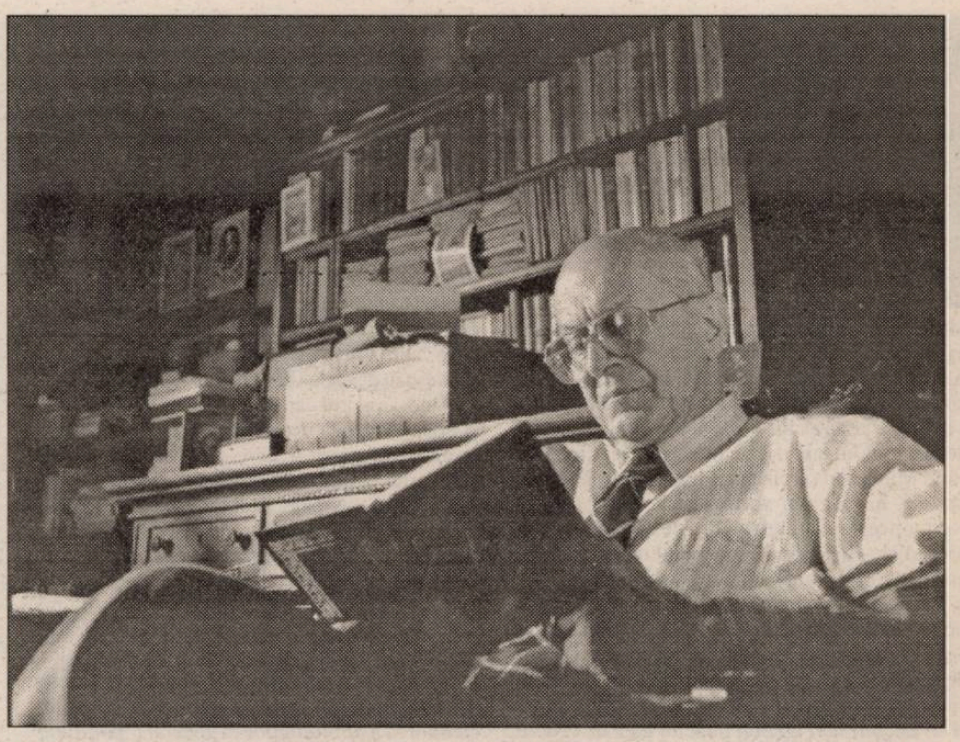

in aeternum! Nu era individul, ci calitatea! Lucrul ăsta mi s-a părut teribil, fiindcă asta a fost marea probă a pușcăriei: că nu mai erai ceea ce socialmente erai. Dar erai același om, percepeai raportul dintre tine și torționar ca un raport corect, numai că inversat! Adică dacă eu sunt un bandit, cum zice el că sunt, iar el e domnul cutare, domnul **gradu'**, e perfect! Ce este insuportabil – și s-a întâmplat rareori, dar s-a întâmplat – e că acela care te maltratează să fie egalul tău. Aia nu se poate suporta. Aia reclamă o reacție imediată, exterminatoare cu orice risc! Nu mi s-a întâmplat – că poate o păteam! Dacă un egal al meu m-ar fi tratat așa cum mă tratau niște sergenți majori, categoric, și cu orice risc, îl exterminam eu sau mă extermina el pe mine!

– Dar un egal al dumneavoastră nu s-ar fi putut comporta în acel fel. Ar fi pierdut instantaneu calitatea de egal!

-Da, n-ar mai fi fost egalul meu în acel moment. Dar pun ipoteza în felul acesta, pentru că am citit o istorie, sau mi-a spus-o cineva care a citit-o undeva, despre decembriști. Cu țarul Nicolae I. Unul dintre capii decembriștilor, un prinț, prieten din copilărie cu țarul Nicolae, prieten bun de tot, era luat la strânsoare, la anchetă. La care țarul venea și asista. Din când în când le făcea torționarilor un semn să oprească: "Dragul meu Sașa, am ajuns să trăiesc lucrul ăsta îngrozitor, să asist la lucrurile astea care ți se fac ție acum, tu, prietenul meu... E îngrozitor ce se poate întâmpla!". Îl îmbrățișa, îi ștergea sângele cu batista lui de mătase cu stema imperială, apoi se întorcea spre călăi: "Ei, continuați!".

Nu cred că e adevărat, pentru că deși are o foarte proastă faimă în istorie, faimă la care cel mult a contribuit Tolstoi, țarul Nicolae I era un om inteligent și subțire. E drept că mergea pe sistemul țarist, care are faimă proastă tot din cauza literatorilor. Eu l-aș examina mai atent și mai în lărgime, și cred că s-ar mai putea decortica ceva din clișeele astea. Nu e chiar așa nici cu Nicolae I, dovadă că la spectacolul cu "Revizorul" lui Gogol, dat la Curtea Imperială mulțumită lui, pentru că astfel cenzura nu l-ar fi lăsat, din când în când se oprea și se uita la curteni zicându-le: "Ei, ia uite ce bine v-a prins!". Asta arată că nu e chiar așa cum s-a spus despre el.

Deplorabila mentalitate "juvenistă"

– Revin la un lucru paradoxal enunțat de dumneavoastră, dar care probabil intră în logica discursului pe care-l construiți acum: lenea și diplomația. De ce e necesar ca diplomatul să fie leneș?

– Ca să fii bun diplomat e necesar să fii leneș, dar nu putoare! Nu trântor! Nici lenea înțeleaptă și contemplativă a celui care, detașat de toate condițiile temporale, nu-și mai pune în nici un chip problema. Eu cred că diplomatul trebuie să aibă timp de obervație și de reflecție, să nu-și întrerupă lecturile din cauză că e prea ocupat. Regret că prietenul meu Plești, în care nu mă așteptam să văd ceea ce văd: singurul nostru ministru de externe de la Gafencu încoace care are o valoare efectiv competitivă și chiar convingătoare în lumea cu care are de-a face, nu mai are timp să citească, după cum îmi spunea. Vrând-nevrând, în condițiile actuale, oricare ți-ar fi filozofia proprie, nu mai poți aplica preceptul atât de prețios *pas de zèle!* Asta-i nenorocirea. E o stare de fapt. Deplorabilă, dar așa e. De-aia eu n-aș mai jindui acum la un post diplomatic. Cel de la Paris, mi-a venit la șaptezeci și unu de ani, deci la o vârstă la care nimănui nu i se mai face credit că ar fi capabil de ceva.

(Fac o paranteză à propos de chestia asta: ce mizerabilă mentalitate e cea contemporană, așa-zis "juvenistă". Nu tinerețea este o virtute, inteligența e o virtute. Indiferent la ce vârstă. Cavalerul Nigra, mâna dreaptă a lui Cavour, a fost ambasador de la nouăsprezece ani până la nouăzeci și unu, când a murit. Era tânăr la început, era bătrân de tot la urmă. Tot atât de bun era. Eu, la București, am cunoscut un adevărat diplomat, un gentleman, un om cultivat și inteligent, impunător, care a fost contele von Bretow, ambasadorul Germaniei. Acest om a părăsit postul de ambasador la București fiindcă împlinise șaizeci și cinci de ani și urma să fie pensionat. Implacabilă regulă, nu se face abatere de la asta. Or, el avea în față încă douăzeci de ani posibili de mare diplomație. Strănepot al lui Bismark, e unicul diplomat adevărat pe care l-am cunoscut din '45 încoace.)

Firește, am cunoscut mai mulți diplomați, aici, la București. Unii dintre ei erau remarcabili. Unul, dar care nu era de carieră, a fost ambasadorul american Funderburk, altul a fost Le Breton, chiar și Bernard Boyer, chiar și ambasadorul socialist, Vignal, cel care a organizat venirea lui Mitterand la București. Mi-a displăcut că rapoartele pe care s-a bazat venirea atât de inoportună, atât de contraproductivă și de inutilă, în fond, dar utilă lui Iliescu, a lui Mitterand la București (ce nevoie avea să-i facă Mitterand lui Iliescu o plăcere, decât din perversitatea lui congenitală?), a fost făcut de ambasadorul Vignal. Am obținut o copie a raportului, avea vreo 17 pagini, dacă țin bine minte, din care 15 admirabile, excelente, și 2 catastrofale, care legitimau regimul Iliescu și care au întemeiat vizita lui Mitterand la București. Acest diplomat a făcut un serviciu politic – fiindcă era diplomat socialist, ceea ce este o contradicție în termeni – era un om inteligent. Aici a avut relații foarte bune cu lumea culturală românească, a atins multe lucruri nuanțate și fine. Eu l-am cunoscut la Paris, când am fost numit ambasador, dar încă nu plecasem.

Despre diplomație și lene

Alexandru Paleologu

M-a invitat la masă un prieten, împreună cu doamna Hélène Carrère d'Encausse și cu domnul Vignal. Am văzut că omul era foarte inteligent și nu era prizonierul unor clișee socialiste. Mai târziu, când a avut loc venirea lui Mitterand și când se aflase de raportul lui, am dat un interviu, chiar în zilele când Mitterand se vizita cu Iliescu, în "România liberă", în care am vorbit foarte puțin amabil. Nu mojicește, dar nu amabil, despre presupusul președinte Iliescu și despre rolul nefast jucat de ambasadorul Franței în această chestiune.

Când am revenit în țară, în 1992, și am participat la o reuniune la Grupul de Dialog Social, era și el acolo. Avea piciorul în ghips. Căzuse de pe cal. Când am intrat, s-a sculat de pe fotoliu, și a venit, în baston, foarte cordial spre mine. N-avea cum să fi ignorat punctul meu de vedere, pentru că fusese publicat și de "România liberă" și în Franța în două publicații ale Institutului pentru studiul dezinformării, și n-am făcut un secret din asta. Pe atunci, se capta cam tot ce spuneam și era reprodus în presă. A manifestat însă o inteligență mai presus de vanitățile imediate și de amorul propriu. Am apreciat enorm această chestie și mi-a spus: **"Venez déjeuner à la maison un de ces jours!"**. Peste două sau trei zile m-a invitat și, lucru de-o mare delicatețe, la dejun era și fostul ambasador, Le Breton, cu care eram prieten. Și ambasadorul Spaniei de atunci. Am găsit în asta, pe lângă o dovadă de cordialitate și lipsă de susceptibilitate stupidă și de amor propriu, un plus de grație și de gentilețe: Iată, ți-l aduc pe fostul ambasador, prietenul dumitale! Ei, omul ăsta a înțeles foarte bine societatea românească, în special reflexele, ambianța și climatul inteligheției românești. Și a contribuit la multe lucruri bune. Mai era încă ambasador la București când s-a lansat editura "Humanitas", la început în condiții destul de penibile, țin minte că primele volume erau prost tipărite – Argentoianu, de pildă. După aceea, prin sprijin franțuzesc, nu numai al ulteriorilor sponsori ai firmei, dar și ai ambasadei franceze, au ajuns să se plaseze pe linia la care funcționează după cum se vede.

A fi occidental nu înseamnă a fi în centru

Deși diplomat **politic,** ceea ce, cum spuneam, mi se pare impropriu – ambasadorul face politică, dar nu este politician; sigur că poate fi numit ambasador un fost parlamentar, care este omul unui partid; dar când intri în politică slujești statul, și nu opțiunea ta politică. E firesc să ai o înclinație, o opțiune politică, nu concep absența acesteia, pentru că ar fi o nesimțire și o stupiditate, în sensul propriu, de stupefiant. Dar ca diplomat lași interesele proprii de o parte. De aia sper că acest guvern Radu Vasile, căruia mi se pare de prisos să îi mai fac o caracterizare…

– Regret că nu pot să transcriu tonul cu care ați spus aceste ultime cuvinte…

– … ar remania, și dacă Pleșu ar fi înlocuit în funcția de ministru de externe, unde ca să fie efectiv util trebuie să stea mult – nu i-o doresc lui, pentru că-i e și contrar sănătății, și vieții profesionale și intelectuale pe care le ține în suspensie cu un preț enorm –, dar este unicul om din România care știe să vorbească Occidentului într-un limbaj demn. Nu merge cu căciulitul ăsta stupid și ridicol și dogmatic care se practică la oamenii prea tineri ca să știe ce a fost România odinioară ca țară occidentală și să nu aibă față de Occident complexele pe care le au acum. Occidentalismul nu înseamnă a fi în centru, ci dimpotrivă, înseamnă a fi **afară.** Toți occidentalii sunt în afara Occidentului. Eu sunt bătrân și sunt înăuntru! Ca atare, n-am complexe și nici reticențe. Îmi pot permite să spun ce cred și ce văd despre Occident – nu numai lucruri bune, mult mai puține lucruri bune azi decât acum cincizeci sau șaizeci de ani. Dar, mă rog, astea sunt generalizări.

Ei bine, dacă Pleșu n-ar mai fi susținut de PD pentru un asemenea guvern (fiindcă nici nu e membru al unui asemenea partid), mi s-ar părea că ar fi o dobitocie majoră și ireparabilă. Multe lucruri greu reparabile s-au săvârșit, și din cauza PD-ului, și a PDSR-ului, și a PNL-ului, și a PNȚCD-ului, și a altor **p**-uri. De fapt, s-au săvârșit numai prostii! Aproape numai prostii – dar când spun "aproape" e o prudență inutilă! De ce-l aduc pe Pleșu în discuție? El este astăzi șeful diplomației române, singurul care a ținut un limbaj inteligent și eficace în fața doamnei Madeleine Albright, pe care a și epatat-o, pare-se, și e singurul care, prin farmecul lui extraordinar, prin inteligența lui promptă și vioaie, prin profunzimea gândirii lui a putut, până la urmă – ceea ce eu nu credeam – să opereze un șarm asupra oamenilor foarte mediocri, de altfel, din diplomația internațională.

Or, ăsta e lucrul de remarcat: de ce nu mai sunt astăzi, ca odinioară, marii oameni de litere diplomați? Pentru că nu mai e comparabil cu funcționărismul ăsta tehnocrat, **seriozismul** acesta, superficialitatea gomoasă și agresivă a politicienilor și a politologilor în general ("politolog" e un cuvânt foarte greu de folosit; ce am spus se aplică foarte multora, dar nu lui Tismăneanu; îmi parfe rău că Tismăneanu acceptă, sau nu respinge denumirea de politolog – el e altceva!).

– Nici nu-l acceptă! Termenul în engleză e "political scientist".

– Păi așa, da! Așa, da! Dar la noi se folosește "politolog", termen peiorativ, fără nici o conotație pozitivă, după opinia mea. Fiindcă atunci politologi au fost și Montesquieu și Burke. Dar nimeni nu le-a spus vreodată așa. Sunt gânditori, filozofi ai politicului sau cum vrei. Închid paranteza.

Diplomația în zdrențe

Nu mai pot să ajungă marii oameni de cultură, marii scriitori, mai ales, pentru că mai rar ca pictorii sau muzicienii să devină diplomați, pentru că e chiar o problemă de exercițiu zilnic. Un scriitor poate să nu scrie în fiecare zi – el gândește în fiecare zi. Dar un artist lucrează efectiv fizic în fiecare zi – un pianist, un sculptor, un violonist sau un pictor. El nu se poate întrerupe din acest exercițiu. De aceea nu poate asuma decât în mod discutabil o calitate diplomatică. Și mai e ceva: în mediile artelor figurative sau în muzică există o oarecare reducție la un câmp propriu, cu mai puțină ipocrizie și mai puțină ductilitate decât o permite scrisul. Noi putem să fim în scris extraordinar de violenți, chiar veninoși (cum ești chiar dumneata!), iar produsul acestei rele dispoziții să fie plăcut la lectură. Asta nu merge cu alt fel de artiști. N-am auzit, afară de Paderewski, de mari diplomați provenind dintre muzicieni. (Fac altă paranteză: Iorgu Iordan, care n-a jucat un rol doar pozitiv, mai mult nu, dar care era totuși om inteligent și simpatic și cu care spre sfârșitul vieții m-am împrietenit, își scria memoriile mimând senilitatea; sub acest subterfugiu spunea niște lucruri strașnice. De pildă, întâlnirea lui Paderewski la Paris cu Clemenceau, la semnarea Tratatului de pace din 1919, Clemenceau întreabă: "Excelență, sunteți rudă cu marele pianist?". "Păi sunt chiar eu!". La care Clemenceau: "Vai, vai, ce decădere!". Asta o spunea bietul Iordan cu adresă precisă!).

– Din ce spuneți rezultă că diplomația internațională a momentului e în criză. Care sunt diferențele dintre diplomația veche, pe care ați prins-o, și cea de astăzi?

– După mine, diplomația de azi nu e diplomație. Diplomații de acum nu sunt diplomați… Sunt slujbași. Slujbași care își mai arogă anumite zdrențe din vechiul decor diplomatic: fumează țigări mai scumpe (sunt obligați s-o facă pentru a fi la paritate cu alții!), evident, umblă numai în mașină, și nu în taxi (înainte puteai merge cu trăsura – era altceva, sau chiar cu birja, aveai muscal cu luna, era mare lucru!). Acum, totul s-a vulgarizat. Mașinile, de pildă. Nu mai există automobile cum erau la începutul secolului, care se lăsau moștenire împreună cu casa, cu blana și cu ceasul! Mașinile se schimbă normal în fiecare an. Nu mai există mașini de mare lux. Marile mărci – Rolls Royce, Delage, Hispano-Suiza, nu mai există. Sau există sub altă formă, fabrică motoare de avioane sau nu mai știu eu ce. Astăzi circulă automobile, unele mai frumoase, altele mai urâte, care se schimbă anual.

– Deci s-a pierdut ceva din recuzita esențială a diplomatului…

– Da, recuzita esențială, care nu este ostentatorie și fudulă. Este necesară pentru creditul pe care-l poate revendica un stat. Zic un stat, nu sunt anti-etatist, nu un guvern. Eu am fost acuzat că am criticat guvernul al cărui salariat eram. Las cuantumul salariului, asta era altă problemă. Eu eram acolo reprezentantul statului român, nu al guvernului român. E o mare eroare, ambasadorul nu reprezintă un guvern. El reprezintă un suveran, el înlocuiește persoana suveranului. Evident, Iliescu nu era suveran! Sub nici o formă. Mai întâi, că nici alegerile nu erau corecte, nu din cauza voturilor, care au fost, probabil, în mare măsură bine numărate. Ci din cauză că nu au fost șanse egale de campanie electorală.

Din păcate, cariera diplomatică actuală nu mai poate fi o ispită pentru un mare scriitor. Mai întâi din cauza faptului că s-a ajuns la niște teribile supralicitări ale moralei **vertuiste** și a muncii. Morala muncii: cea mai rea morală din câte există! Ea este fatalmente, mai mult decât alte morale de ipocrizie și impostură, incompatibilă cu postura de scriitor și de om a cărui meserie e sufletul, și nu dosarul! Or, lumea de azi e o lume a dosarelor. Faptul că nu avem acces la dosarele noastre este fiindcă trăim în lumea dosarelor! Toată lumea are dosar. Dosarul este o chestie esențială, care te poate distruge. Din acest motiv, întreaga clasă politică actuală este complice la interzicerea accesului la dosare. Indiferent din ce partid fac parte, sunt complici în a bloca orice lege, orice inițiativă de a divulga Securitatea. Și așa o să rămâie, cât vor trăi cei în viață azi. În alte părți s-a putut face, pentru că s-a făcut mai repede. Dar dacă mai întârzia, nu se făcea nici la ei!

Week-end-ul, o enormă prostie!

Această incompatibilitate între profesia de cunoscător și aprehendator de suflete, care este cea a scriitorului, nu mai merge într-o lume în care nu sufletul, ci dosarul contează. Văd asta și în domeniul medical. Medicul nu se uită la pacient, ci doar la dosarul de analize. Eu sunt o sumă de buletine de analiză, eu, om în carne și sânge! Nu sunt eu, ci o hârtie pe care scrie câtă albumină și așa mai departe. Din cauza asta, medicul nu mai e medic. La ora 15, când pleacă acasă, se duce nu știu unde, pleacă în *week-end*…

Altă enormă prostie, week-end-ul! E un lucru ridicul, generat de acest fel de a trăi viața. Lucrurile se leagă foarte grav de condițiile contemporane, ineludabile. Am citit de curând un articol al unui englez, care spunea că personalitatea omului este una, iar profesiunea, alta. Lași la intrare în serviciu persoana ta. Prin urmare, tu te rupi în două, nu mai ești același, ai o discontinuitate a identității și acolo ești cel care muncește așa cum îți cere programul. Și atunci ai nevoie de un week-end, ca să te **deconectezi.** Altă tâmpenie! Ideea de deconectare este unul dintre cele mai barbare lucruri ce se pot imagina.

Sigur că în aceste condiții un om preocupat de uman, și nu de dosare, nu mai poate fi diplomat. Pentru că diplomația e pe bază de dosare. O știu perfect acum, fiindcă sunt membru în comisia de politică externă. Și știu că totul este chestie de dosar. Politica externă se face pe dosare. Ce fel de politică externă e aia care se face pe dosare, și nu pe inteligență și pe simțul oportunității? Iarăși o chestie care mă exasperează. De altfel, în românește se traduce stupid cuvântul **opportunity,** prin "oportunitate". Asta e anglofonia barbară și ignară care a cuprins teritoriile Europei de Est, sau poate ale întregii Europe sau ale Planetei. Dar un om care nu are simțul oportunității, care este **inoportun,** este un personaj de comedie. Care apare când nu trebuie. Un om inoportun. Dacă nu ai simțul oportunității, e clar că ești tâmpit!

Însă există oportunismul mediocru și imbecil, perdant în ultimă instanță, al omului care "se orientează" după cum bate vântul. Spre deosebire de simțul de oportunitate pe care-l are omul de stat, fără de care nu poate fi om de stat. Sau de simțul de oportunitate al diplomatului, care e o chestie de artă. În limba franceză, dar în nici o altă limbă de mine cunoscută, nu se face distincție între **compromis** și **compromission.** "Compromission" este compromisul blamabil și dezonorant. "Compromis" este o regulă omenească de conviețuire, pe care se întemeiază civilizația. Nu se poate concepe o civilizație incompromisorie. Dar nu poți să bagi chestia asta nici măcar în capul oamenilor inteligenți!

Foarte mulți oameni inteligenți, exasperați de regimul Iliescu, pentru a nu mai vorbi de cel anterior, au o reacție viscerală și totală împotriva oportuniștilor. Sunt de acord. Dar depinde. Dacă oportunistul lucrează doar pentru profitul propriu, e evident. Dacă este oportunist pentru o idee sau pentru o cauză, sau pentru o societate, sau pentru o țară, sau pentru o ființă, e o altă chestie. Dar nu în sensul în care spunea Dinu Patriciu: "Dacă nu te îmbogățești, ești prost!". Fiindcă proștii se îmbogățesc în general. Se ocupă de chestii de astea. Oamenii deștepți nu se ocupă de lucruri profitabile și nu se îmbogățesc. Deci, la mijloc e o mare eroare. La fel și cu oportuniștii. Oportunistul care se procopsește e un prost. Sigur că îi reușește, dar e un prost.

În istoria europeană au fost câțiva suverani mari, dintre care unul canonizat, Sfântul Ludovic al Franței, care a avut un oportunism extraordinar de profund. A fost un oportunist impecabil și genial. Este sfânt. Nu pentru toată biserica, dar e un sfânt. Noi nu ne putem contesta sfinții unii altora – altă chestie! Între ortodocși și catolici s-a iscat un fel de tensiune improprie, necreștină, de a ne contesta unii altora sfinții posteriori schismei. Nu e bine. Nu e diplomatic!

Despre diplomație și lene

Alexandru Paleologu

Ialta lui Francisc I și a lui Soliman

– Noi am avut mari diplomați?

– Noi am avut. Mai mult decât atât. Noi n-am rezistat în istorie mulțumită bătăliilor și victoriilor lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu. Or fi fost, nu știu. După părerea mea, aceste victorii erau victorii locale, **des escarmouches,** fiindcă nu și-au pus mintea turcii cu Principatele noastre. Dacă și-o puneau, cum au încercat o dată, și au și reușit, era mai rău. Nu contest, vai de mine, vitejia la români și alte virtuți. Nu contest. Sigur că da, trebuie să căutăm să ne lăudăm cu ele. Vorba lui Lucian Boia, sunt niște mituri, dar sunt necesare și omenești, nu numai scuzabile, ci și recomandabile! Să nu ne îmbătăm însă totalmente cu ele. Noi am rezistat în istorie, câine, câinește, cum am rezistat, prin diplomație. Prin duplicitatea neapărat comandată, mai ales în condițiile în care ne aflam noi. Un om ca Brâncoveanu, sfânt și el, pe bună dreptate canonizat – deși eu am scris mai demult împotriva acestei idei, dar eram mult mai tânăr și mai puțin perspicace, ca să nu zic mai puțin inteligent, pentru că nu m-am ramolit, ci m-am făcut mai inteligent, se poate și asta! –, a fost un mare diplomat. Iar Petru Rareș, un formidabil diplomat! A fost și unul dintre cei mai mari principi-ai istoriei noastre. Se vorbește de el mai puțin...

– Da, e un personaj cam de raftul al doilea...

– Or, el e de rangul întâi. A avut o idee genială, de integrare, i-aș zice. Nu integrarea asta pe temeiuri economice și bancare, cu totul profane și perisabile, cum e acuma, în lumina Maastrichtului, care denotă o mentalitate anti-europeană. Altfel era văzută Europa atunci de către Petru Rareș, iar el a făcut o politică de integrare occidentală. La un moment dat, a avut o serie de negocieri cu împăratul Ferdinand pentru a intra cu principatul Moldovei în Sfântul Imperiu German. Era o idee. De altfel, ceea ce nu prea se știe, Petru Rareș era un om de cultură germană. Gândea nemțește și scria nemțește. A fost un mare principe care a avut atunci, poate mai mult decât Mihai Viteazu, care era un personaj extraordinar, care umbla pe la curtea de la Praga, un bun renume. Mihai Viteazu n-a fost un diplomat, a fost un personaj. Destul de pitoresc și de interesant, fără îndoială o mare figură. Dar Petru Rareș a fost un mare diplomat, un om cu o viziune europeană, care a și practicat un stil diplomatic renascentist, în condițiile de atunci, care erau din ce în ce mai amenințate și din ce în ce mai obstaculate de avansul otoman. Adică de Ialta de atunci! Ialta lui Francisc I-ul și a lui Soliman care a lăsat influență turcilor în sud-estul Europei și în Mediterana. Noi am fost victimele acestui lucru. Și încă ale unui lucru am fost victime, tot o Ialtă. După eliberarea Vienei de către Eugeniu de Savoia, prin tratatul de la Pasarowitz, puțin posterior victoriei lui Eugeniu de Savoia, li s-a dat turcilor o compensație, o influență sporită în Balcani și în Principatele nord-dunărene. Asta ne-a fost fatal, dar totuși, de bine de rău, s-a surmontat prin duplicitate, prin oportunism – nu personal, prin fel de fel de tertipuri. Ne-am strecurat ca apa printre pietricele. Trebuie reabilitate anumite concepte. Trebuie gândită o filozofie a oportunismului și o filozofie a oportunității. Noi trebuie să eliberăm etica de niște clișee sau de niște mușchi crescuți la întâmplare, care îi acoperă prospețimea și acuitatea. Avem categorii etice îngroșate mult, explicabil din cauza acestui jumătate de secol de lichelism și ipocrizie.

– Care a fost epoca mare a diplomației românești, dacă există așa ceva?

– Eu cred că epoca mare a diplomației românești, contrar a ceea de cred contemporanii, nu a fost epoca lui Titulescu, deși, în adevăr, în perioada aceea România avea pe plan mondial o pondere fără precedent. Constat, de pildă, că în **Encyclopaedia Britannica** (și care nu e britanică, ci americană!), îi găsești pe toți jucătorii de baseball, cu fotografie, dar foarte puțini dintre oamenii de cultură sau de știință din afara spațiului anglo-saxon. Se pot găsi în ea lucruri incredibile, ca eroare. Mă mir. În această enciclopedie, pe care o dau sub beneficiu de inventar, din cauza acestor observații, figurează Gafencu, dar nu Titulescu. Asta dă de gândit. De ce? Poate dintr-o neglijență. Poate și pentru că, până la urmă, bilanțul lui Titulescu nu e acela care apărea în timpul activității lui.

Cred că diplomația noastră, afară de perioada României moderne, începând cu Alecsandri, cu Bălăceanu, cel care s-a întâlnit cu Napoleon al III-lea la o vânătoare, și cu o sumă de boieri ce s-au ruinat pentru a câștiga atenția și interesul suveranilor occidentali, diplomația noastră a cam fost în suferință. Noi, românii, nu am avut, în toată istoria noastră, decât un singur prieten între șefii de stat europeni. Unul singur: Napoleon al III-lea.

– Dar l-am avut într-un moment bun...

– Într-un moment bun, asta a fost! E drept că ai lui l-au socotit cam prost, abia acum se mai revizuiește istoria lui și se vede că nu era chiar atât de prost. În acea împrejurare am avut și diplomați capabili să-l capteze pentru interesul României. Momentul nostru cel mai bun în istorie a fost Congresul de la Paris, din 1856. Sigur că eram o țară mică, cu puteri tutelare. Astăzi nu am mai accepta să fim tutelați de nimeni, dar acceptăm ceva mult mai rău: monitorizările. Mie mi se pare scandalos, moralmente vorbind – politic n-ai ce face, politica e politică –, mi se pare sandalos ca cei care, în modul cel mai cinic sau mai stupid – cinic Churchill, stupid Roosevelt – au cedat o jumătate din Europa și din alte zone lui Stalin, fără nici o compensație, să vie acuma – nu ei, urmașii lor – să ne monitorizeze că arătăm prost. Păi cum să arătăm?! După o jumătate de secol de infern, arătăm destul de bine! Dacă e vorba așa, comparând imaginea străzii, pe care am văzut-o la Paris și în alte capitale europene, nu e mult mai strălucită decât la noi. Din contră, dacă mergi la Paris, vezi multă lume proastă pe străzi și în metrou. Dacă mergi la Bordeaux, la Strasbourg, la Aix-en-Provence vezi lume mult mai subțire și mult mai prezentabilă. La noi, la fel. Dacă mergi în provincie, vezi oameni subțiri. Există și o mai veche circumstanță: la centru se aglomerează toți șnapanii, toate lichelele, toți profitorii, toți escrocii, toți găinării. De aia, un străin care vine în București poate pleca cu o impresie deplorabilă, dar dacă se duce prin alte orașe poate să și-o corecteze. Sau în anumite zone la țară, unde totuși s-a putut păstra un standard de viață ceva mai omenesc.

Ce vreau să spun cu asta? Pe noi ne-au defavorizat circumstanțele. Eu sunt inamicul celor care dau vina pe alții: "Dom'le, ne-au vândut nu știu ce...", sau "Conspirația mondială împotriva României..." sau alte nerozii de felul ăsta. Asta este o mentalitate care câștigă teren, sau a câștigat teren, pentru că acuma am impresia că a încetat să mai câștige...

– Îl are, nu trebuie să-l mai câștige...

– Da, e o idee permanentă: conspirația evreimii mondiale, sau mai știu eu a cui. Nu e chiar așa. Sigur că nu e nici complet neadevărat, dar problema e de a intui cu relativă precizie și probitate și spirit de nuanță realitățile intricate și să le poți examina, fără să te pasionezi, fără să te smintești și fără să generalizezi lucrurile într-un mod cu totul ilogic. Mare parte din vină este atribuibilă nouă înșine. Dar nu numai. Europa de Est nu este vinovată de ce a pățit. Eu l-am admirat foarte mult pe Lech Walesa, pe când era președintele Poloniei, că a refuzat invitațiile și în Anglia, și la Moscova, la celebrarea a cincizeci de ani de la victorie. "Domnilor, e treaba dumneavoastră!".

Marx și Engels, un fel de Bouvard și Pécuchet

Noi am participat la victorie și nu ni s-a recunoscut. Noi am fost, într-adevăr, determinanți

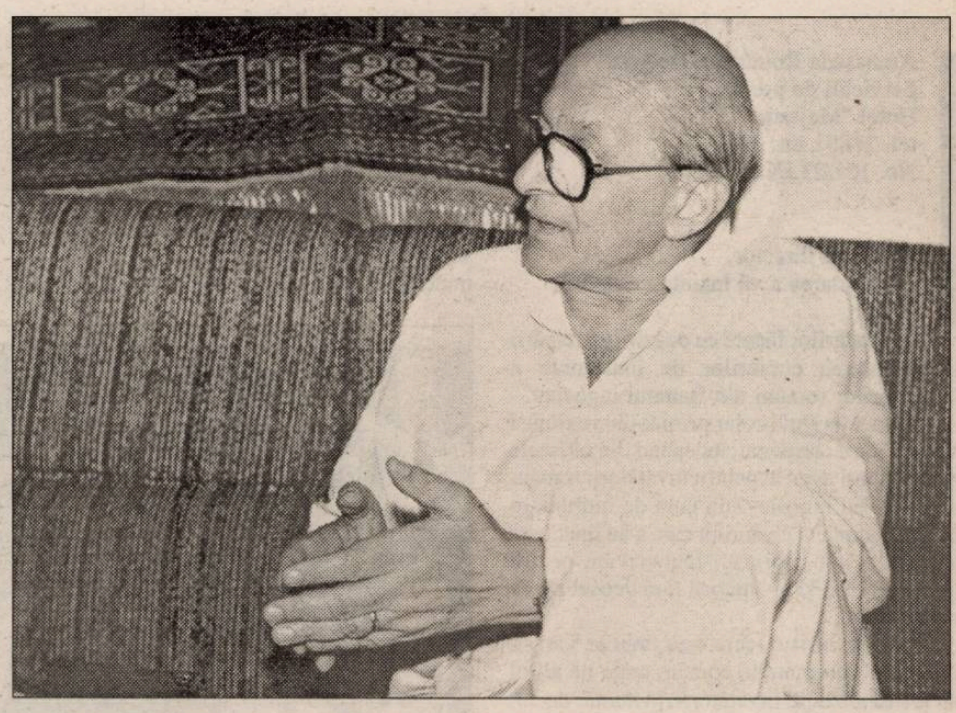

pentru scurtarea războiului, iar 23 august a creat o mare încurcătură de strategie nemțească, și i-a dus până la urmă la catastrofă. N-a fost unicul motiv, dar a fost un motiv eficient în partea finală a războiului. E clar de ce nu ni s-a recunoscut co-beligeranța: pentru că atunci s-a produs fenomenul profund imoral ca la tribunalul de München, un tribunal care a judecat nazismul, să figureze în completul de judecată o parte care era incriminabilă. Legitimitatea unor tribunale în care judecătorul este incriminabil este oricând contestabilă și poate că de aceea este bine că nu se face un proces al comunismului ca atare. Fiindcă e greu de știut cine are calitatea și autoritatea să facă parte din juriu. Decât să facă parte din juriu un criminal, mai bine nimeni! Sigur că e revoltător că se refuză și acuma un proces al comunismului. Comunismul este o doctrină nu fără anumite puncte interesante, filozofic sau în perspectivă istorică, ce se găsesc și la Marx, și la Engels, și chiar la Lenin. Dar e criminal în sine. Categoric. Poate că Marx și Engels, care erau un fel de Bouvard și Pécuchet, nu ar ratifica rezultatele postume. Nu știu. E greu de examinat fondul resentimentar al lui Marx. Nici nu m-a interesat să-l cercetez, dar bănuiesc că există... Când faci procesul unei doctrine, oricât de criminală ar fi ea, procesul se desfășoară, totuși, în perimetrul culturii. Adică îl judecă critica postumă, când ajunge la oarecare distanță. Deci, procesul unei doctrine nu se poate face. Poți s-o dezaprobi, poți s-o ataci, poți să polemizezi cu ea, dar asta e tot ce poți face.

Procesul unui sistem iarăși nu se poate face. Cum să chemi un sistem la judecată?! Dar poți chema, persoană cu persoană, pe cei care l-au pus în practică. Însă nici acel proces nu se poate face total, pentru că ar fi cumplit: n-a existat cătun în țară în care să nu fie măcar o canalie și o fiară sinistră – și nu numai una, pentru că una singură nu putea funcționa! Să adun toate aceste vestigii și să-i sancționez, ar fi o întreprindere utopică și devastatoare. Dar un proces al câtorva, care se cunosc, se știe cum îi cheamă, și unde șed, cu pensii bune, cu case confortabile, este obligatoriu. Câtă vreme nu vor fi chemați la judecată, fie și postumă, Nikolschi, asasinii lui Gheorghe Ursu (pentru că aceștia trăiesc și sunt cunoscuți, se știe și cine sunt torționarii Elizabetei Rizea, și mai sunt mulți alții), lucrurile se vor degrada îngrozitor.

Am văzut, acum vreo doi ani, la televizor pe un general de securitate, Tăbăcaru, care și-a permis să spună, la acea dată, că acțiunea de reprimare și de anihilare a rezistenței comuniste din munți era legitimă și corectă, pentru că acolo erau oameni ce aveau legături cu spioni din Occident, cu agenți. Toate tâmpeniile astea. O spunea întregii țări fără nici un fel de sfială. Acești oameni până nu vor fi puși în postura de a le fi rușine – măcar atât: să le fie rușine – sfidează întreaga lume, din cauză că regimul Iliescu i-a favorizat și sunt în continuare favorizați de noul regim.

Aseară, la televizor, la ProTV, am făcut observațiile mele destul de inamabile puterii din care fac parte și eu. Noi credem că suntem la putere. De fapt, nu suntem. Fiindcă nu avem curajul să fim la putere. Și nici mintea. Nici mintea. Dumneata ești foarte sever cu Constantinescu, eu am fost mai puțin sever, multe luni de zile. Însă acuma nu mai sunt așa de clement cu președinția. Pentru că a adoptat câteva comportamente, după mine, stupide. Unele inacceptabile, când putea să tacă, și altele de perpetuare a impunității absolute a marilor canalii și a marilor infractori. Din lipsă de voință politică și din lipsă de decizie, și, mai cu seamă, din paternalism. S-a intrat în aceeași matcă moștenită de la "republicanii" noștri. La noi, republica înseamnă să pui la urmă concluziile și să spui: pe de o parte așa, pe de altă parte altfel, dar să dai indicații, să dai o notă de realism, și alta, precumpănitoare, de optimism. Mie mi se pare treaba asta contrară a ceea ce ar trebui să se facă.

Iar din postura în care ne aflăm noi acum, nu văd vreun rost să mai vorbim de diplomație și de scriitori – pentru că într-o țară care dispare nu pot fi nici diplomați, nici scriitori: scriitori pot să mai fie, cum au fost Cassiodor sau Boetius, dar nu așa ceva ne trebuie. Această taxă pe cultură, pe cărți, este de un cretinism nemaipomenit. Îmi pare rău, eu nu-l bănuiesc pe ministrul Dăianu, pe care îl prețuiesc, l-am elogiat mereu în presă împotriva atacurilor din partea tombaterelor și a dușmanilor inteligenței care sunt în această coaliție. Poate că un spor de fiscalitate era inevitabil și necesar pentru a împiedica importul de cereale. Este scandalos să imporți cereale și să ruinezi producătorul român. Sigur că avem nevoie de un regim de fiscalitate și de un buget foarte restrictiv pentru un anumit timp, ca să ieșim din bucluc. Pentru că dacă vom continua să ne permitem niște luxuri, o să ne ruinăm absolut. Dar buget de austeritate nu înseamnă buget criminal, ucigaș de persoane și de valori. TVA-ul pe cultură ucide clar cultura. S-a isprăvit. Acest lucru este inadmisibil, pentru că noi avem un singur argument, poate insuficient, dar altul nu avem în a ne legitima în lume.

Am remarcat că nu se ține cont – și poate că e normal – de marii oameni de cultură și de artă pe care România i-a dat lumii. Rareori se mai menționează că cutare și cutare, Brâncuși sau Eliade sau Ionescu, este român. Dar noi nu suntem în stare să punem lucrurile la punct. Fără să atacăm mojicește – pentru că asta e meteahna noastră: când atacăm, atacăm ca niște mijoci. Sau ne căciulim. Și asta e diferența esențială dintre noi și Occident: ori ne căciulim, ori suntem mojici! Din această dilemă nu putem ieși! Or, este catastrofal!

Trebuie să avem o conștiință și un comportament civilizat și european cum, virtualmente, suntem, fiindcă am mai fost. E adevărat că s-a produs o discrepanță, au crescut generații care nu au avut un contact direct cu realitatea unei Românii europene, deci occidentale. Și se simt exteriori, și vor să fie primiți chiar pe ușa din dos. Sau numai pe ușa din dos, pentru că nu sperăm la alta mai bună!

10 septembrie 1998

DOCUMENT

Diplomat la Belgrad

Ion Frunzetti

Ambasada României, Belgrad
Serviciul de presă
Hotel "Majestic"
tel. 28881 int. 125
No. 151/23.IX.1946

Domnule director,
Am onoarea a vă înainta următorul Raport
constatărilor făcute cu ocazia participării la încheierea cursurilor de îndrumare a învățătorilor români din Banatul iugoslav.

Inspectoratul școlar primar din regiunea Vojvodina a organizat, începând din ultimele zile ale lunii august, pentru învățătorii români din Banatul iugoslav, un curs de îndrumare politică, asemeni cursurilor care s-au ținut vara aceasta pe tot cuprinsul Iugoslaviei, pentru toți profesorii și învățătorii fără deosebire de naționalitate.

Aceste cursuri, care s-au ținut la Vârșeț, în localul internatului român, unde de altfel au și fost găzduiți învățătorii, în număr de 73, s-au încheiat în ziua de 10 septembrie.

La invitația Uniunii Culturale a Românilor din Banat, Ambasada română din Belgrad m-a însărcinat să o reprezint la solemnitatea închiderii cursurilor, la care urmau să participe, cum s-a și întâmplat, oficialitățile locale iugoslave.

Pentru informarea d-tră personală, socot necesar să reamintesc, că **în Banatul iugoslav, între Bega și Dunăre, răspândiți în 46 de sate, dintre care 42 cu populație pur românească, trăiesc aproximativ 70.000 de români, cei mai mulți neștiind altă limbă decât cea românească** pe care o pronunță cu exact aceleași particularități fonetice ca bănățenii din România. Aceste 46 de sate posedă **46 de școli în care limba de predare este cea română.** Posturile de învățători, în mod normal în jurul cifrei de 100, sunt numai pe trei sferturi ocupate. Actualmente, funcționează la aceste școli 73 de învățători și învățătoare, dintre care 59 sunt cetățeni iugoslavi, iar 14 cetățeni români, din seria acelor învățători contractuali ("contractuali" este termenul întrebuințat printre ei pentru a desemna pe învățătorii angajați de Statul iugoslav printr-un contract), veniți aici în urma **acordului cultural semnat în 1933 între Regatul român și Regatul iugoslav.** În cadrul acestui acord, care, în treacăt fie zis, n-a putut fi niciodată realizat în întregime, au venit până în 1935 circa 40 învățători și profesori, din care cei mai mulți au plecat mobilizați în România, și nu s-au mai întors după încetarea ostilităților. Este adevărat că între timp necesitatea lor s-a făcut mai puțin simțită. Generațiile de învățători autohtoni, cetățeni iugoslavi, ridicați dintre Românii din Banat de către **Școala Normală românească de la Vârșeț,** i-au putut înlocui cu succes. Această școală normală funcționează și astăzi, ca o secție a școlii normale sârbești din Vârșeț, de altfel ca și Liceul român de acolo, ambele școli mixte. Încadrarea lor cu personal didactic este insuficientă. Pe lângă faptul că nu au decât 9 profesori, în loc de cel puțin 15 câți ar fi necesari, se mai adaugă neajunsul slabei pregătiri de specialitate a celor ce funcționează astăzi. Din 9, numai 4 sunt licențiați, restul provenind din învățători, absolvenți ai unui curs pedagogic care le dă dreptul să funcționeze în școlile secundare.

Școlile secundare românești din Vârșeț - normala și liceul -, posedă un internat numai pentru băieți, în care numărul maxim al locurilor, după prevederile cele mai optimiste, pare a fi cifra de 200, departe de a fi atinsă în ultimii ani. Având în vedere că elevii acestor școli se recrutează în unanimitate dintre fiii țăranilor săraci, ce nu-și pot plăti gazdă la oraș, situația este dezastruoasă. Internatul, pe deasupra, nu posedă decât o clădire veche și insalubră, cu o lungă curte interioară și două șiruri paralele de camere suprapuse în două etaje, fără canalizare și fără ventilație.

Dormitoarele sunt vaste săli de așteptare cu pilaștri metalici, ai căror locatari trebuie să sufere veșnic din pricina curentului datorat multiplelor spărturi - uși și ferestre -, din toate

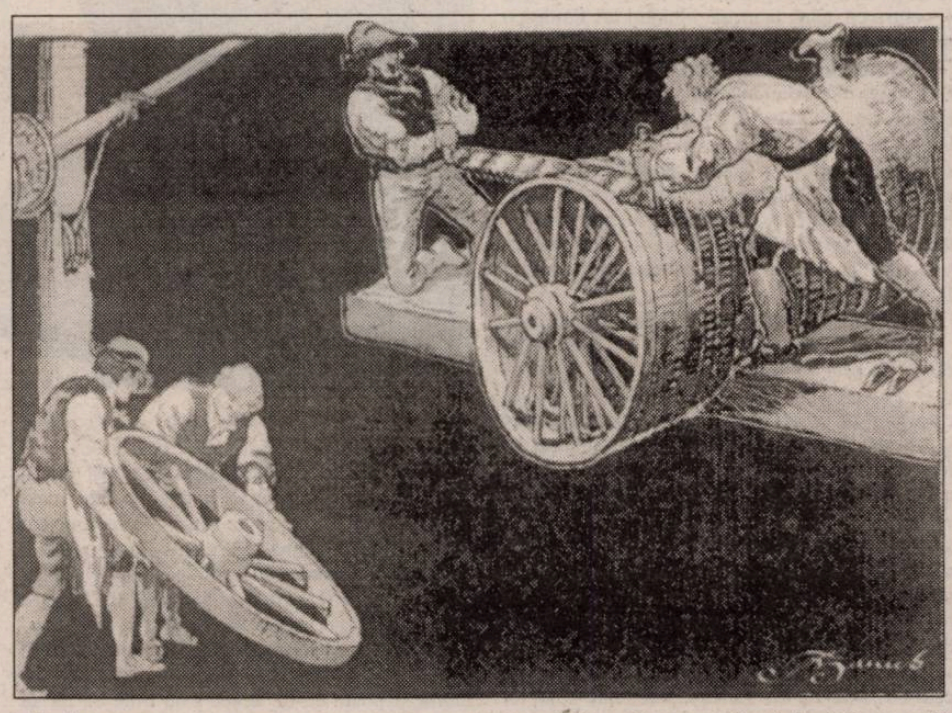

zidurile.

Așa cum este, acest local a adăpostit promoții succesive de învățători și bacalaureați. Se pare că el nu o va mai putea face mult timp, întrucât, aparținând Băncii "Luceafărul", condamnată de curând la plata unui impozit conform legii îmbogățiților de război din Iugoslavia, el va fi confiscat de către stat în cazul în care Banca nu va reuși să plătească la timp cele zece milioane dinari (2 miliarde lei) la cât se cifrează impozitul.

Uniunea culturală a românilor din Banat pare să fi obținut însă de la Ministerul Instrucțiunii Pulice al republicii sârbe, asigurarea că localul va fi dat în folosința internatului român, chiar și după ce va deveni proprietatea statului.

Un raport mai amănunțit asupra acestor probleme voi fi în măsură să vă fac prin curierul următor, după ce îmi vor sosi unele date pe care le-am cerut **Uniunii Culturale a românilor din Banat. Acest program recunoscut de guvern este formula de reorganizare politică a românilor din Banat în cadrul noii Iugoslavii.** Președintele său este Traian Florea, primar al orașului Satul Nou (Novoe Selo), însă adevăratul conducător al Uniunii este avocatul din Pančevo, Coriolan Lupșici, subprefect al județului Pancevo și fost candidat la postul de deputat al okrugului Vârșeț. El este asistat de doi secretari adjuncți, Ion Marcovician și Alexandru Marogan. Uniunea se bucură de încrederea guvernului iugoslav și propune numirile și transferările învățătorilor și profesorilor români din Banat. Se pare însă că între membrii comitetului nu este întotdeauna un acord perfect, întrucât, de exemplu, Ambasada română a primit de curând o adresă din partea Ministerului sârb al Instrucțiunii, prin care se cerea rechemarea de către statul român a patru învățători contractuali, neagreați de Uniunea Culturală a românilor din Banat, ceea ce secretarul general al Uniunii, care se afla întâmplător la Ambasadă a declarat că nu ceruse Ministerului, opiniind că cei care trebuie să fi cerut aceasta vor fi fost adjuncții săi.

Un raport verbal în privința școlilor din Banat am făcut în luna iulie, personal, domnului ministru St. Voitec, în urma căruia a fost trimis la Vârșeț consilierul școlar **Octavian Ruleanu.** Nu cunosc concluziile memoriului său, nici dacă s-a găsit modalitatea de a se trimite aici în Iugoslavia fondul de ajutor de 7 milioane lei anual, despre care mi-a vorbit dl Ministru Voitec. Impedimentul părea a fi acela că nu se găsește la internatul din Vârșeț un gestionar care să fie cetățean român, și deci să se poată justifica eventual în fața tribunalelor românești, așa cum cere legea contabilității publice. Știu că guvernul român a găsit mijlocul de a ajuta totuși Uniunea culturală, dl prim-ministru, dr. Petre Groza aprobând avocatului Lupșici un transport de 5.500.00 de kg lemne vândute aici de acesta, și transformate în fonduri pentru nevoile uniunii. Cred însă că mai mult decât școlile au profitat de acest fond publicațiile culturale ale românilor și ziarul "Libertatea" de la Vârșeț, organul oficial al uniunii. Suma realizată, aflu acum, a fost 2.000.000 dinari (400.000.000 lei) ceea ce este o sumă formidabilă și schimbă datele problemei.

Lăsând pentru raportul viitor documentarea și cifrele, mă voi mărgini aici să expun constatările și faptele prilejuite de încheierea solemnă a cursurilor politice de îndrumare a învățătorilor români din Vârșeț.

Las deoparte reportajul propriu-zis. Îl veți găsi în articolele ale căror tăieturi le anexez, publicate în ziarul "Libertatea" din Vârșeț în limba română și în ziarul "Slobodna Vojvodina" din Novi Sad, în limba sârbă. Trebuie să specific totuși că pasagiile extrase din discursul subsemnatului, deși conțin ideile exprimate de mine, sunt redactate de reporterul respectiv într-o formă a cărei perfecțiune literară nu-mi aparține. Am căutat în cuvântarea ținută învățătorilor față cu oficialitățile iugoslave, să accentuez: întâi, că raporturile de astăzi dintre Iugoslavia și România nu mai sunt raporturile de altădată, când era vorba de a găsi, printr-un contract bilateral, echilibrul între tendințele imperialiste ale amânduror națiunilor. În al doliea rând, am subliniat că noua Ambasadă română, prima misiune diplomatică trimisă în Iugoslavia de un guvern democrat, nu dorește să întrețină între poporul român din Iugoslavia și poporul sârb, animozitatea din trecut, ci dimpotrivă, dorește ca românii din această regiune să fie puntea de legătură între cele două țări democrate. În al treilea rând am ținut să se știe, că, în momentul în care România, acordând naționalităților conlocuitoare dintre granițele sale toate drepturile și libertățile cetățenești, nu le cere decât lealitate, România nu poate sfătui pe românii rămași în afara granițelor, decât la o atitudine leală față de poporul în mijlocul căruia trăiesc, mai ales când trăiesc în Iugoslavia, țară atât de înaintată democratic, în care românii și-au dobândit toate drepturile. Datoria de căpătenie a învățătorilor români în Iugoslavia este să crească buni cetățeni ai Republicii populare iugoslave, fiind încredințați că astfel cresc buni cetățeni progresiști, și că deci problema naționalitară se rezolvă astfel de la sine.

Aceasta a fost schema discursului meu, și, se pare că el a fost primit cu mare satisfacție atât de reprezentanții oficialității iugoslave prezenți la solemnitate, cât și de românii conștienți de acolo, în frunte cu conducătorii uniunii.

Am constatat totuși că printre învățătorii români contractuali, atitudinea aceasta n-a fost înțeleasă. Cei mai mulți dintre ei au lăsat să se vadă o nervozitate sau o stupoare, care nu se explică decât prin greșita lor educație politică și prin tradiția izolaționistă și exclusivistă ce a caracterizat politica culturală a României de până acum față de românii din Iugoslavia. Unul dintre acești învățători, toastând la banchetul ce a urmat, nu s-a ferit să amintească pe "prietenii României de la Conferința de pace", când în sănătatea Australiei, Americii, Angliei și Africii de Sud. Același învățător, ardelean de origine, a băut însă, la sfârșit, și în cinstea "Marei noastre prietene: Uniunea Sovietică, care ne apăra la Conferința de pace cu atâta dragoste încât ne mirăm cum e posibil să fie adevărată, după ce am luptat ani de zile împotriva ei". Informându-mă asupra acestui învățător, mi s-a spus că, departe de a fi malițios sau rău intenționat, este pur și simplu prost.

Este, în orice caz, regretabil că prostia vorbește și dincolo de granițele țării pe tonul reacționarilor din interiorul României.

Cursurile de educație politică și îndrumare cetățenească a învățătorilor români par să fi dat totuși roade, deși mă îndoiesc de calitatea conferințelor ținute, având în vedere că, dintre românii ridicați politicește de acolo, unii nu au cultura și facilitatea de expresie necesară, iar alții, care le-ar putea avea, se exprimă mai ușor în sârbește, pentru că au studiat în această limbă (cazul Lupșici).

În general am găsit printre învățători un spirit sănătos, de bun simț politic, țărănesc, și de cinste intelectuală. Sunt foarte legați de România, fără să înceteze în același timp de a fi buni și convinși cetățeni iugoslavi și în atitudinea lor se simte orgoliul de a aparține unui stat care a a realizat reforme democratice mai înainte. Se pare că, datorită acțiunii Uniunii culturale, Frontul Popular și-a găsit aderenți și activiști buni în rândurile Românilor din Banat. De unde până acum majoritatea românească din Banat avea faima de a da cel mai mare contingent de dezertori și nesupuși la încorporare, unii trecând granița numai pentru a nu executa serviciul militar în Iugoslavia, la recrutările din luna august românii au răspuns chemărilor în proporție de sută la sută. Ziarele au subliniat lealitatea de care dau acum dovadă românii din Banat, și dragsotea lor față de armata populară de eliberare de astăzi.

Străduințiile Uniunii culturale de a face din minoritatea românească o minoritate leală, care să-și capete dreptul de a fi considerată naționalitate conlocuitoare cu celelalte popoare ale Iugoslaviei, pe același plan, justificând astfel libertățile democratice obținute, sunt lăudabile, și guvernul democratic al României, care le sprijină, poate fi încredințat că acest sprijin, chiar de va fi mai efectiv, nu va privit cu ochi răi de guvernul iugoslav.

Formula aceasta reprezintă, pentru realitățile de aici, singura modalitate eficientă de ajutorare a românilor din Banatul iugoslav.

Dacă Ministerul Culturii va rezolva problema școalelor, instrucția lor, asigurată de Statul iugoslav, în limba maternă, conform articolului 13 din constituția Republicii Federative Populare Iugoslave, nu va fi decât un profit în plus pentru democrația din ambele țări.

Primiți, vă rog domnule Director, asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

ION FRUNZETTI,
secretar cultural și de presă

Diplomat la Belgrad

Ion Frunzetti

D-sale
Domnului Director al Relațiilor
cu străinătatea
Ministerul Informațiilor
București

Ambasada României
Belgrad
Serviciul Cultural și de Presă
Nr. 210/946

Domniei Sale
Domnului Ministru Profesor
P. Constantinescu-Iași
Ministrul Informațiilor
Domnule Ministru,

Am onoarea a vă trimite alăturat, rezultatul activității noastre din perioada scursă de la plecarea ultimului curier/10 octombrie/, până la zi.

Este, mai cu seamă, o activitate pe linie de presă, întrucât, pe de o parte **noi** am pus accentul pe acest gen de activitate, încercând să pregătim opinia publică iugoslavă pentru alegerile din România, iar pe de altă parte orice încercare de acțiune culturală a fost întâmpinată cu destulă circumspecție din partea cercurilor iugoslave, până la cunoașterea rezultatelor alegerilor.

Ne-am concentrat așadar toată atenția asupra acțiunii directe asupra reprezentanților presei iugoslave, continuând în același timp a funcționa și ca o agenție de presă.

În această ultimă calitate am executat un adevărat tur de forță. Datorită excelentului aparat de radio achiziționat de noi luna trecută, am putut avea la timp știrile cele mai proaspete din România, concurând cu succes agențiile străine, și chiar pe corespondentul agenției "Tanjug" de la București.

Din experiența trecută știam că numai știrile rapid transmise au șanse să apară. Pentru aceasta am mobilizat atenția întregului nostru serviciu, ascultând zilnic, uneori până la miezul nopții, radiojurnalele posturilor românești. Știrile prinse prin note stenografice sau directe, le redactam pe loc, traducându-le rapid în limba sârbă, și difuzându-le într-un răstimp de o oră, agenției "Tanjug", apoi, multiplicate, difuzându-le presei din Belgrad. Am făcut astfel de la 16 octombrie până la 21 noiembrie, un număr de buletine, pe care vi le trimit (numerele 35-50), împreună cu traducerile respective, în afară de cazurile când traducerea scrisă n-a existat, veștile fiind dictate direct la telefon.

Rezultatele obținute sunt, astfel, satisfăcătoare:

Buletinul "Tanjug" a difuzat, între 16 octombrie și 21 noiembrie, un număr total de 141 știri despre România, date de 5 agenții, dintre care un număr de 37 (treizecișișapte) știri, poartă titlul Agerpress.

Comparativ, ele se repartizează:

De la corespondentul Tanjugului...17 vești
De la agenția Tass...41 vești
De la agenția France Presse...1 veste
De la agenția Reuter... 1 veste
De la corespondentul Agerpress... 37 vești

Se poate vedea astfel că activitatea noastră n-a fost întrecută decât de Tass, care are preferință ori de câte ori expediem și noi aceleași vești, chiar dacă le expediem mai înainte.

Am împărțit **materialul anexat** acestui raport în mai multe grupe.

Grupa I cuprinde buletinele noastre cu traducerile lor, împreună cu foile extrase din buletinele Tanjug, în care știrile despre România sunt subliniate, cele provenite de la noi cu **roșu,** iar cele provenite de la alții cu **albastru.**

Grupa II cuprinde **ceea ce reproduce presa iugoslavă din știrile noastre.** Acestea cuprind **30 pagini** de tăieturi din presă, cu traducerile respective. Ultima știre este rezultatul alegerilor din România cu repartiția mandatelor și procente, dictată de noi ieri la miezul nopții din telefon.

Grupa III cuprinde **articole publicate** de presa iugoslavă despre alegerile din România, cu traducerile respective. Ele sunt în număr de 44 tăieturi de presă, dintre care unele cuprinzând mai multe articole sau știri.

Grupa IV cuprinde **ecourile conferinței**

de presă ținută de subsemnatul în ziua de 18 noiembrie, în legătură cu alegerile din România, cu reprezentanții presei străine și iugoslave. În această grupă sunt cele 5 pagini consacrate de buletinul **Tanjug** conferinței noastre de presă, împreună cu traducerea lor, apoi ecourile de la radio și din **presă,** în afară de cele ce nu specifică nimic despre conferință, dar utilizează materialul acestei conferințe, în care caz au fost trecute prin tăieturile de presă ale celorlalte categorii.

Grupa V cuprinde câteva mostre de știri și comentarii despre România, **date de Radio Beograd,** cu specificarea emisiunilor și cu traduceri. Posturile de radio iugoslave au consacrat cu mult mai multe emisiuni vorbite alegerilor din România, însă nu am reușit să obținem originalul tuturor textelor difuzate.

Grupa VI cuprinde 40 pagini tăieturi de presă, cu rezultate sportive de la campionatul din Tirana, și turul ciclist al României, ieșite între 9 și 21 octombrie, după grupul de tăieturi de presă despre acest subiect, trimise de subsemnatul prin curierul de la 10 octombrie.

* * *

Am onoarea a trimite deasemeni un **raport asupra Congresului Scriitorilor Iugoslaviei,** cu un raport asupra felului în care am reprezentat Societatea Scriitorilor Români, cu tăieturi de presă și rezumatele lor în românește.

Totodată, trimit un scurt raport însoțit de afișele și programele respective, asupra reprezentării piesei dlui Victor Eftimiu, **(Ploaia de Aur),** la Belgrad.

În legătură cu posibilitatea încheierii unui contract de colaborare **între ONC și Zvezda-Film** din Beograd, vă trimit propunerile Comitetului Cinematografic al Guvernului RFPJ, cu rugămintea de a încunoștința Oficiul Național Cinematografic.

Totodată, anexez trei titluri de presă privind **darul** făcut de Ambasada Română Bibliotecii Universitare "Zvetozar Markovici" din partea Institutiilor de Cultură Românești, care ne-au trimis cărți în acest scop, la cererea dlui ambasador Vianu. O telegramă comentând acest eveniment am trimis la 21 octombrie, ceea ce a avut drept efect, la București, un anunț la radio și câteva rânduri publicate în presă.

În acest răstimp **am tradus în sârbește articole,** fie dintre cele apărute în presa românească sau în "Revue Roumaine", fie redactate de subsemnatul. Am difuzat astfel, la sfârșitul conferinței de presă pe lângă broșurile străine și revista română, aceste articole în sârbește.

Materialul lor se află la baza tuturor articolelor care s-au scris în presă despre alegerile din România (tăieturile din grupa III). Aceste articole sunt **anexate acestui raport,** și au următoarele titluri:

1) Alegerile de la 19 noiembrie din România au o importanță deosebită pentru configurația politică a Europei (15 pagini, în anexă cu traducerea respectivă).

2) Alegerile în România (8 pagini).

3. România în preajma alegerilor. (Traducerea broșurei franceze editată de Minister).

Am mai tradus:

4) Programul Blocului Partidelor Democrate (în întregime, 14 pagini, în anexă).

5) Statutul Naționalităților (în întregime 12 pagini, în anexă)

6) Mișcarea cooperatistă în România (în întregime 10 pagini, după articolul din Revue Roumaine, anexat și el).

7. Lupta împotriva secetei (după articolul din "Revue Roumaine", 8 pagini, anexat).

Am executat, după note prinse la radio sau după articole din ziarul "Scânteia", un număr de biografii ale personalităților democrației românești, pe care le-am tradus în sârbește, difuzându-le redacțiilor, care le vor face să apară acum, după alegeri. Trimit trei mostre de asemenea portrete (scrise în ordinea captării materialului necesar).

1) Gheorghiu-Dej.
2) Vasile Luca.
3) Lucrețiu Pătrășcanu. (toate trei anexate cu traduceri)

Sunt în curs de traducere, și vă vor fi trimise prin curierul următor:

4) Ana Pauker.
5) Teohari Georgescu.
6) Ion Gheorghe Maurer.
7) Miron Constantinescu.
8) Ștefan Voitec.
9) Prof. P. Constantinescu-Iași.
10) Lotar Rădăceanu.
11) Gen. Vasiliu Răscanu.
12) Mihail Sadoveanu.

Nădăjduiesc să fac să intre aceste prezentări însoțite de fotografii, în cât mai multe ziare. În acest scop, am recopiat și multiplicat copiile fotografice ale clișeelor obținute de la București.

*

Deși activitatea pe linie culturală a suferit în acest răstimp un "ralenti", **totuși am izbutit să fac să treacă în emisiunile culturale ale postului de radio Beograd pe unde medii, următoarele texte pe care vi le înaintez:**

1) Literatura epică Română (rezumat după articolul lui Pompiliu Constantinescu din "Revue Roumaine". Acest rezumat de 4 pagini a fost citit joi, 24 octombrie, la ora 6,30, în fața microfonului, după o notă introductivă despre "Revue Roumaine")

2) Caracteristicile literaturii populare românești (rezumat din articolul dlui Philippide publicat în "Revue Roumaine").

3) Spiritul poporului în literatura modernă românească (articol elaborat de subsemnatul, special pentru radio).

Vă anexez toate aceste articole, pe care sper că le pot face publicate și într-o revistă literară sau magazin.

*

Avem în lucru o serie de alte articole și studii, despre cultura românească. Activitatea noastră pe linie culturală va începe într-un tempo mult mai viu, acum, după alegeri, când ni se deschid toate ușile care înainte de-abia ni se întredeschideau.

Vom perfecta un acord cultural cu Comitetul de Cultură și Artă al Iugoslaviei, acord al cărui plan este de mult înaintat acolo, și care a fost amânat până astăzi, din pricini, bănuiesc, de circumspecție tactică.

Un raport amănunțit în această privință vă voiu înainta peste câteva zile, prin dl Secretar General Ilie Zaharia, care se află acum la Belgrad.

Cu acest prilej vă voi înainta un amănunțit raport de presă, informându-vă asupra problemelor desbătute în presa iugoslavă în ultimul timp, în același fel în care am făcut-o și prin curierii din trecut, când însă corespondența era adresată direct dlui Director Gheorghe Ivașcu, așa cum primisem pe atunci instrucțiuni.

Aș fi dorit ca aceste rapoarte, împreună cu multele pagini traduse după texte iugoslave, să vă parvină prin acest curier. Cum însă el pleacă, înainte de a fi putut să mă ocup serios de altceva în afară de publicitatea alegerilor din România, și cum îmi este cu neputință să redactez **acum,** după câteva nopți petrecute lângă aparatul de radio, un raport valabil, vă rog să binevoiți a nu-mi lua în nume de rău acest răgaz de cel mult patru zile pe care îndrăznesc să mi-l acord, nu pentru a-mi cruța un efort, ci pentru a realiza un raport așa cum trebuie.

Încheindu-l pe acesta, de redactarea defectuoasă a căruia îmi dau foarte bine seama, vă rog să binevoiți a considera că el este dictat în grabă, înainte ca materialul să fi fost grupat în întregime pentru a vă putea fi expediat, acestea toate datorită coincidenței dintre plecarea curierului și epoca alegerilor.

Astfel, rugându-vă să scuzați, dacă este cu putință, felul în care se prezintă acest raport, vă rog în același timp să primiți asigurarea profundului meu respect.

Ion FRUNZETTI,
secretar cultural și de presă

Pagini realizate de
Saviana Stănescu

Diplomația divină

Martiri și intermediari

Marius Lazurca

Nimic nu e mai, poate, propriu creștinismului decât insistența teologiei asupra **chestiunii intermedierii. Întruparea** reclamă o reformulare radicală a problematicii **intervalului** dintre om și Dumnezeu și descrie în termeni diferiți, pe de-o parte, sfera posibilităților omului de a intra în dialog cu Creatorul său, și, pe de altă parte, modul în care Dumnezeu înțelege să se dezvăluie făpturilor Sale.

Nu e deloc întâmplător faptul că primele formulări doctrinare vizează definirea naturii Fiului, altfel spus a felului în care mântuirea - înțeleasă, în context, și ca posibilitatea de a străbate distanța dintre om și Dumnezeu - s-a realizat și este perpetuu actualizabilă prin asumarea de către Dumnezeu a firii omenești. Pe de altă parte și într-o altă ordine a importanței: nu este, din nou, accidental faptul că, începând de foarte devreme, apar în viața instituțională a Bisericii persoane a căror preeminență se întemeia tocmai pe puterea lor de a realiza o mijlocire dintre comunitate și Dumnezeu.

Martirii, de pildă, au fost, încă de la început, nu doar exemple reconfortante și exigente ale tăriei credinței, ci și legături vii cu lumea, mai întotdeauna discretă, a divinității. Literatura edificantă face din martiri altceva decât subiecții neputincioși ai represaliilor unor instituții implacabile; ei sunt, mai curând, "stâlpi de foc", hierofanii eficace, chipuri - paradoxale, e drept - ale prezenței lui Dumnezeu în lume.

Exemplele care atestă importanța mărturisirilor în contextul Bisericii persecutate sunt grăitoare: cei care supraviețuiesc supliciului sunt, în multe comunități, cei care acordă iertarea păcatelor și asigură celor căzuți reconcilierea cu Biserica și cu Dumnezeul cel viu. Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei, este exemplul cel mai potrivit pentru surprinderea unei schimbări, fundamentale, în această chestiune: sustrăgându-se, prin fugă, martirajului, din grija de a asigura o continuitate a autorității în Biserică, Ciprian își vede poziția pusă în cauză de cei care au înfruntat fățiș pericolul. Efortul său va viza să întărească preeminența instituțională a episcopului, în ciuda și dincolo de ambiguitățile conjuncturale ale cazului său. Moartea de martir a lui Ciprian va demonstra că poziția episcopului presupune nu doar competențe administrative, ci și puterea de a le confirma prin sfințenie și curaj sacrificial.

Sfântul Ciprian introduce în chestiunea intermedierii o noutate de mare importanță: el va demonstra că abilitățile seculare ale episcopului sunt la fel de importante pentru edificarea comunității ca și curajul de a plăti cu viața fidelitatea față de Dumnezeu; viața - și moartea! - lui vor semnala că legătura cu Dumnezeu nu se poate limita la gestul spectaculos și punctual al sacrificiului și că există și un **martiraj al duratei**, mai smerit, însă la fel de important pentru viața comunității.

În opinia noastră, Sfântul Ciprian asigură tranziția de la o sfințenie a mărturisirii la una a continuității și ascezei. Martirilor le vor urma, începând cu secolul IV, călugării, dintre care se va recruta elita eclezială. Episcopul va fi un călugăr care își va fi probat calitatea credinței nu în încercarea torturării sau a arenei de circ, ci în deșertul bântuit de demoni. Călugărul-episcop va prelua de la martir excelența curajului și a responsabilității individuale, înlocuind însă **momentul** mărturiei cu durata luptei cu sine și cu o rugăciune, la fel de eroică, pentru binele comun. Modul intermedierii dintre om și Dumnezeu se va schimba și el: strigătul tragic și încurajant al martirului va deveni o negociere de durată, în care Dumnezeu va fi un partener amabil și cotidian.

Cireașa de pe savarina Regelui Solomon

Constantin Jinga

După ce ieșise cu succes din intrigile de curte și era, în fine, instalat pe tronul lui Israel, Solomon se duce la Ghibeon cu gând să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru toate. Aici, uimitor, chiar Domnul îi propune o nouă dilemă: "Cere ce vrei și-ți dau!" (III Regi 3:5).

Tânărul rege nu-și ascunde mirarea: ce putea să mai ceară acum, când deja avea parte de bogăție, putere peste un regat întărit de tatăl său David, tinerețe? Deși îndemnul divinității îi apare inițial ca un răsfăț, concluzia nu-i adaugă un plus de serenitate. Descoperise o fisură înainte nebănuită, iar acum imposibil de trecut cu vederea: nevolnicia interioară. Se văzuse pe sine, altfel spus, "sărac cu duhul" (Matei 5:3) și se temea. Este momentul când raționamentul lui, altcum destul de mulțumit până aici, se preschimbă în rugăciune: "Dăruiește-i dar robului Tău inimă pricepută, ca să asculte și să judece pe poporul Tău și să deosebească ce este bine și ce este rău" (III Regi 5:9). Aluzia este transparentă, la textul din Cartea Facerii referitor la ispitirea lui Adam și a Evei (Facerea 3:5). Dar notabilă este și diferența: cunoașterea binelui și răului, propusă celor doi, nu corespunde întru totul deosebirii dintre ce este bine și ce este rău. Sfinții Părinți arată că, lui Adam, cunoașterea binelui și a răului nu-i aduce nimic în plus; ce-i drept, el cunoaște de-acum atât binele cât și răul, dar amestecat. Cu Adam, ambiguitatea devine condiție a ființei umane. Ne zbatem continuu între zi și noapte, între veghe și somn, nu mai suntem în stare de ceva calificabil drept 100% bun, suntem inconsecvenți etc. Atunci când cere puterea de discernământ, Solomon pune în formă tocmai nostalgia de a vedea lucrurile clar, tendința de a depăși starea adamică și de a accede la autenticitatea ființei noastre. Deosebind ceea ce este bine de ceea ce este rău, punem la lucru inima pricepută, capacitatea de a asculta și de a discerne, iar apoi de a urma calea regală, aurea mediocritas sau, cu alte cuvinte, nici mai mult nici mai puțin decât ortodoxia. Rabinii care s-au aplecat asupra acestui text, preocupați de universalitatea lui, au interpretat posesiunile lui Solomon ca fiind diverse părți ale sufletului, iar în Solomon însuși au văzut mintea, înțelepciunea omenească domnind pricepută peste toate. La rândul lor Sfinții Părinți, animați de pragmatismul duhovnicesc specific, l-au citit pe rege ca "ochi al minții", ca parte rațională a sufletului; aceasta, pentru a se bucura de discernământ și a stăpâni cu adevărat peste facultățile sufletului, spune sublim Sf. Maxim Mărturisitorul, este de dorit "să se întraripeze cu rugăciunea". Dar, în fond și la urma urmei, de ce?

Evident, și în cazul lui Solomon, Dumnezeu știa prea bine ce anume îi oferise și ce nu. Știa ce îi lipsește încă. De ce, atunci, nu i-a dat pur și simplu, așa cum făcuse cu regatul, cu bogățiile și cu toate celelate? De ce îl îndeamnă: "Cere ce vrei și-ți dau!" (III Regi 3;5)? Răspund tot Sfinții Părinți: nu ar fi avut nici un sens ca Dumnezeu să-i ofere discernământul lui Solomon, pentru că regele pur și simplu nu l-ar fi aplicat. Nici măcar nu ar fi știut că îl are, câtă vreme nu ar fi știut că are nevoie de el. S-ar fi raportat la discernământ ca la funcția unui organ inutil, poate chiar s-ar fi împiedicat de el, în anumite situații. Paradoxal, îndemnul divin eliberează, acolo unde ne-am aștepta să constrângă: Solomon este liber de acum să-și dorească luxul cireșei de pe savarină sau, asumându-și un destin tipologic, piatra cea din capul unghiului (Matei 21:42-44). Expresie a dorinței proprii, rugăciunea îl angajează: regele reflectează bucuros la posesiunile lui și astfel își află lipsurile, pe care le expune, cu pietate, înaintea lui Dumnezeu; în felul acesta transcende starea adamică și dobândește împărăția (Matei 5:3).

Rugăciunea este mult mai mult decât o simplă chemare a lui Dumnezeu. Este chiar participare la realizarea prezenței Lui în viața mea și în lume. Este o angajare dinamică și deschisă, pentru că vizează destinul meu dar, totodată, nu poate fi în afara destinului celor din jur. De gesticulația mea, filtrată sau nu prin credința proprie, nu depinde doar soarta mea, ci și aceea a unor oameni pe care nici măcar nu-i cunosc. În ultimă instanță, Solomon nu se roagă atât pentru sine, cât pentru poporul său. Mișcarea lui poate fi ușor calificată ca ținând de sfera politicului, unde gestul credincios se cere cu atât mai mult împărtășit tocmai pentru ca destinul său, și al nostru în general, să poată deveni, activ, "trestie de scriitor ce scrie iscusit" cântarea împăratului (Psalm 44:1-2).

Problema intermediarului și cosmologia platoniciană

Robert Lazu

În interesantul său eseu "Niceea și Galilei; 325&1633", Horia-Roman Patapievici se referă, între altele, la "viziunea cosmologică greco-romană, care s-a "instituționalizat" în practicile interpretative ale lumii creștine" (Orizont, nr. 2/1998, p.8), descrisă succint în fragmentul următor: "Pentru greco-latini, lumea sensibilă era concepută ca un cosmos în care coabitau două ontologii radical diferite: **lumea devenirii,** înăuntrul căreia toate corpurile și ființele erau supuse nașterii, transformărilor, degradării și pieirii - o lume a efemerului, a inconsistenței, a neregularităților -, și **lumea eternă**, constantă, egală cu sine, perfectă, animată de mișcări regulate, - lumea astrelor, a ființelor superioare și a zeilor. (...) Între lumea de sus, perfectă, regulată, eternă, și lumea de jos, imperfectă, neregulată, schimbătoare și supusă descompunerii, trecea o graniță inconturnabilă, o **cezură ontologică**, care împărțea lumea sensibilă în două regiuni radical distincte: deoarece granița dintre cele două regimuri ontologice ale cosmosului antic se suprapunea orbitei Lunii, lumea de jos a fost numită sublunară, iar cea de sus celestă sau supralunară" (Orizont, nr.3/1998, p.5). În consecință, identificarea pomenitei "cezuri ontologice" cu orbita Lunii a condus la ceea ce am putea numi **idolatrizarea cerului**[1]: "cosmologia greco-latină consideră că Soarele se află într-unul din cerurile superioare și că, deci, prin situarea sa, este în mod firesc sustras alterărilor" (Orizont, nr. 4/1998, p. 5); acest principiu al inalterabilității Soarelui e valabil pentru toate corpurile cerești plasate în lumea supralunară. Deși acceptăm faptul că o anumită interpretare a cosmologiei aristotelice a generat această viziune imobilistă asupra cerului, nu putem fi de acord cu generalizarea forțată operată de H.-R. Patapievici. Principiile cosmologiei greco-latine, așa cum le prezintă Domnia Sa, nu sunt, de fapt, ale întregii lumi greco-latine, și nu au fost niciodată "adevărate pentru întreaga umanitate". Ceea ce crede H. - R. Patapievici că este "cosmologia greco-latină" nu reprezintă decât - repetăm - o anumită interpretare a concepției lui Aristotel, întemeiată pe "dogma" incoruptibilității cerului enunțată de Filosof în De caelo. Pentru a ne susține afirmațiile vom demonstra că în lumea greacă există (cel puțin) încă o concepție cosmologică - la fel de influentă și valoroasă ca cea a Stagiritului - pentru care, însă, intermediarul ("cezura ontologică") care separă "cele de jos" de "cele de sus" nu se confundă cu orbita Lunii, ci este întreg Cerul cu tot ceea ce conține el. E vorba de cosmologia lui Platon. În contextul unei discuții referitoare la dimensiuniea soteriologică a astronomiei purtate între Socrate și Glaucon, în dialogul Politeia întâlnim enunțată cu o claritate maximă axioma perisabilității cerului sensibil. Acesta (și nu orbita lunară) reprezintă, în întregul lui, intermediarul

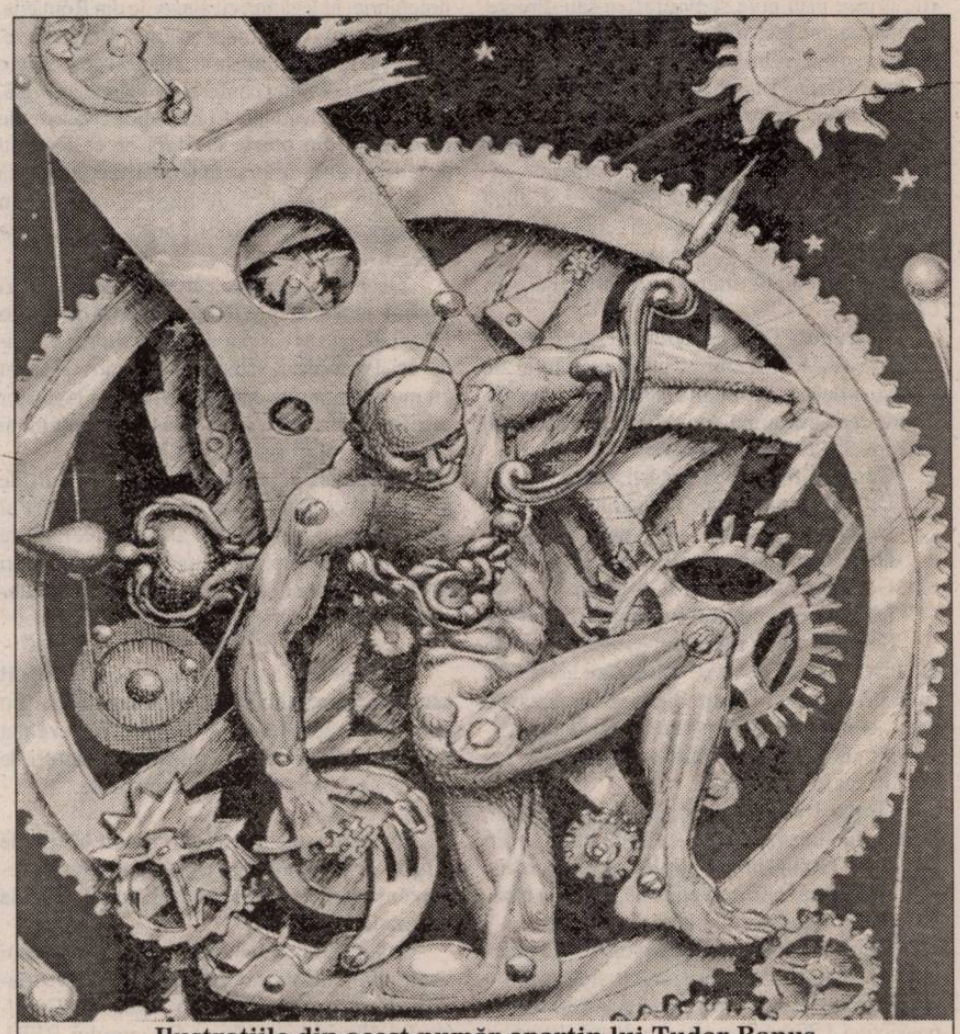

Ilustrațiile din acest număr aparțin lui Tudor Banus și au apărut în revista "Le Monde diplomatique"

CUVINTE DE PÂINE

Diplomația divină

dintre lumea sensibilă și cea inteligibilă, ultima fiind situată pe un nivel ontologic superior celei dintâi. Iată ce afirmă (cu nelipsita-i ironie) Socrate în dialogul menționat: "dacă cineva, holbând ochii la cer, ori strângându-i când vede pământul, ar încerca să învețe ceva de pe urma lucrurilor sensibile, afirm că el nu ar putea, în fapt, învăța ceva - căci nimic dintre asemenea lucruri nu posedă, în sine, știința - și afirm că sufletul său privește în jos și nu în sus" (fr. 529 b). "Toate podoabele de pe cer, de vreme ce ele sunt podoabe ale vizibilului, să fie socotite cele mai frumoase și mai precise dintre cele din lumea vizibilului, dar cu mult sub frumusețile autentice și mișcările pe care Repeziciunea reală și Încetinirea reală le stârnesc în numărul adevărat și în formele adevărate, între ele ca și în mișcările formelor conținute, toate acestea fiind perceptibile cu mintea și cugetul, dar nu cu vederea" (fr. 529 cd). Ulterior, Socrate subliniază că "adevăratului astronom" "i se va părea ciudat omul care socotește că evenimentele cerești decurg mereu la fel, întru nimic schimbate, deși sunt corporale și vizibile" (fr. 530 ab). Din fragmentele citate, pe care le-am reprodus in extenso pentru deosebita lor relevanță, reiese că cerul vizibil, întrucât aparține sferei lumii sensibile, nu este inalterabil, deci nu poate oferi nici o garanție științei (în înțelesul ei platonician). Altfel spus, pentru Platon adevăratul cer este dincolo de cerul astronomic, perceptibil senzorial, și care nu joacă decât rolul unui modest intermediar ce separă "lumea de jos" de "lumea de sus". Atenție! Termenul "sus" nu trebuie înțeles în accepțiunea sa spațială, fizică, identificându-l cu spațiul de dincolo de Lună, ci într-o accepțiune ontologică (așa cum putem vedea și în dialogul Phaidros), care implică o viziune cosmologică ierarhică, scalară, alta decât cea "greco-latină" extinsă pripit de H.R. Patapievici la scara întregii lumi antice. În fond, miezul controverselor "cosmologice" de ieri și de azi este unul singur: confuzia dintre mit și alegorie.

1 Rolul providențial jucat de Galilei în istoria teologiei creștine constă tocmai în faptul de a fi reușit să dinamiteze această concepție idolatră asupra cerului fizic, - insinuată subtil în viziunea anumitor teologi occidentali-, care nu recunoștea "distanța" (Jean-Luc Marion) dintre simbolizat (în cazul nostru corpurile cerești) și simbolizant (lumea inteligențelor pure). Trebuie precizat că doctrina cosmologică respinsă de Galilei nu este proprie tuturor teologilor apuseni, și nici Bisericii de Răsărit.

Alături de glasul său, iscusit în a rosti vorba dulce (pe care o recunoașteau și o împărtășeau mai toți oamenii însemnați ai Imperiului) și în a aduce folos poporenilor săi, Theodoret invocă, drept argument suprem, tăcerea lui Iacov ascetul, priceput în a cere răspuns bun la rugăciunile închinătorilor săi de la Domnul cu care grăia fără îngrădire. Cei doi, episcopul și monahul, sunt alături, într-o simbioză desăvârșită, ridicând zid de apărare cetății și celor ce locuiesc într-însa.

*Am tălmăcit fragmente din textul publicat în colecția **Sources chrétiennes** de Yvan Azéma: Théodoret de Cyr, **Correspondance**, vol. 2 (Epist. Sirm. 1-95), Paris: Les Editions du Cerf, 1964, pp. 108-112.*

Despre vorba dulce și puterea tăcerii

Cristian Gașpar

Între scrisorile care ni s-au păstrat de la Theodoret, episcop al Cyrrhos-ului, un orășel în Siria de miazănoapte, putem citi o serie de șase epistole redactate cel mai probabil în 446 sau 447 d.Hr. adresate unor felurite personaje care ocupau poziții însemnate în ierarhia pământească, laică și religioasă, a de pe acum creștinului Imperiu roman, ocârmuit de drept credincioșul Theodosie al II-lea. Toate cele șase scrisori mărturisesc despre năpasta care se abătuse din senin pe capul locuitorilor din dioceza aflată sub oblăduirea lui Theodoret. Pârâți de un episcop vecin, Athanasie al Perrhei, pornit să îi facă zile negre colegului său într-ale păstoriei duhovnicești, locuitorii diocezei s-au pomenit că slujbașii fiscului imperial le-au adăugat un spor uriaș la birul pe care erau datori a-l vărsa în visteria împărătească. În ciuda unui recensământ (împlinit cu ani în urmă tot de fiscul imperial) al proprietăților pentru agricultură și, deci, impozitabile, Athanasie reușise să îi facă pe slujbașii statului să creadă că enoriașii lui Theodoret aveau în realitate mai mult pământ arabil decât se trecuse în acte.

Sigur era acum că locuitorii din dioceza Cyrrhos-ului dăduseră de greu: birul nu-l puteau plăti, fiscul imperial, mașinărie birocratică de o eficiență diabolică, nu era dispus să se arate îngăduitor cu toți rău platnicii, neplata datoriilor echivala aproape cu trădarea, mânia împăratului, aprigă și sângeroasă, știa să se dezlănțuie fără cruțare împotriva celor nesupuși. Le rămânea fie bejenia, fie să ceară îndurare de la împăratul cel creștin, a cărui milă pentru supuși era (cel puțin teoretic) la fel de mare ca și mânia față de cei care îi nesocoteau poruncile. Prea neînsemnați însă ca plânsul lor să răzbată până la Constantinopol, ei au alergat la episcopul căruia i se datora, de altfel, bunăstarea la care ajunsese târgușorul cel prăfos și amărât al Cyrului sub cârmuirea lui Theodoret. Episcopul luase asupră-și, asemeni multor prelați creștini ai antichității târzii, multe din îndatoririle evergetice ale lumii păgâne. Împovărătoare pentru cel ce le împlinea (numit în texte **patronus**), ele aduceau cu sine un ascendent de putere (deloc neglijabil) asupra acelora care se foloseau de roadele lor. Patronul unei comunități din antichitatea târzie, personaj teoretizat de neobositul Peter Brown, era ținut să se priceapă a folosi puterea cu care era învestit în medierea legăturilor semenilor săi cu lumea din afară și mai cu seamă cu autoritatea îndepărtată și totuși tulburător de prezentă a Imperiului. Unul din semnele cele mai limpezi ale acestei priceperi era cunoașterea unui cod lingvistic și cultural fără de care comunicarea devenea cu neputință. Școlit în Antiohia, mânuind cu meșteșug volutele retorice ale stilului oficial, Theodoret putea să dea glas durerii neînsemnaților contribuabili din Cyrrhos.

"Gem de durere și plâng că sunt silit să scriu împotriva unui bărbat ale cărui greșeli ar fi trebuit să le învălui cu umbra tăcerii de dragul cinului său preoțesc", scrie Theodoret în începutul epistolei 42, trimisă lui Constantin prefectul, "dar scriu, totuși, ca să îi apăr pe săracii năpăstuiți de el". După ce vădește reaua credință a neprietenului, intrând în detalii de topometrie, agronomie și inginerie financiară surprinzătoare, poate, pentru un om al altarului, episcopul continuă: "cine oare nu cunoaște cât e de greu jugul birului care ne apasă și din pricina căruia s-au băjenit mai toți proprietarii de pământ, țăranii s-au împrăștiat, iar multe din moșii au rămas pustii". "Să vadă, dar, înțelepciunea Domniei Voastre cât de mare e nedreptatea. Încă și de n-ar fi nici un petic de pământ (din dioceză) sterp, ci ar fi tot lesne de lucrat, tot s-ar încovoia țăranii din pricina dărilor, neputând duce povara birului". Demonstrația lui Theodoret e riguroasă, imaginea contribuabililor împovărați zugrăvită după toate regulile retoricii, cea a diocezei golite de locuitori, înduioșătoare. Argumentul forte e păstrat însă pentru încheiere: "Eu însă îmi cer iertare pentru a fi înșirat atâtea vorbe; rog pe Înălțimea Voastră să îndepărteze învinuirile mincinoase ridicate asupra nefericiților contribuabili și să curme nenorocirile ținutului (nostru) și să îl sprijine acum când e gata să se prăbușească, lăsând astfel slavă pururi trăitoare printre generațiile ce au să vină. Pentru acestea se roagă, laolaltă cu mine, și sfinții de pe la noi, mai cu seamă preafericitul om al lui Dumnezeu, chir Iacov. Deși el pune mai mare preț pe tăcere (Hesychia) și nu-și îngăduie a trimite epistole, se roagă asijderi ca și cetatea noastră, cărea îi aduce strălucire (sălășluind) în vecinătatea ei și o înconjoară cu zid de apărare prin rugăciunile sale, să aibă parte de o atât de mare (dovadă) a iubirii de oameni (dinspre Domnia Voastră).

SINAXAR

Negociere ratată

Cătălin Lazurca

Stă prăvălit la pământ cu fața în jos. Părul negru, lung îi acoperă tâmplele, barba slinoasă i se răsfiră în praf. Așa, răscolită de vântul pitic, țeasta lui lățoasă pare un ciulin sălbatic, smolit. Simte cum mii de aschii firave îi înțeapă pleoapele și fruntea nădușită. Respiră neauzit, adulmecând mirosul aspru de piatră fierbinte. Gâtlejul uscat îl ustură, pe limbă și pe cerul gurii simte gustul amar al nisipului. Buzele îi tremură a șoaptă. După o vreme își ridică ușor capul, atât cât să-și așeze palmele sub frunte. Începe să pufăie și să scrâșnească din dinți. Ca și cum ar fi fost o treabă de mare însemnătate, mult timp nu face altceva decât să sfărâme între măsele nisipul ce-i năpădise gura. Apoi tușește din rărunchi, adună cu limba firele de țărână, le împinge spre buze și se pornește să scuipe mărunt. În cele din urmă se șterge cu mâneca, apăsat, peste gură, se întoarce pe o parte și-și sprijină capul cu o mână. Vântul îl bate acum din spate și-i despică pletele, abătându-le peste chipul lui fioros. O vreme nu-și ridică privirile. Apoi, cu o mișcare neașteptată, izbește violent pământul cu palma:

- Nu mă lăsa așa! Omoară-mă, mai bine omoară-mă, dar nu mă lăsa așa! Urletul lui însă piere răsfirat de îndată de suflarea fierbinte. Privește cu uimire cruntă spre zarea adâncă, încăpătoare. Oftează cutremurat, închide ochii și continuă să șoptească ceva, cuvinte schilodite de vântul năprasnic, cuvinte pe care nici el nu le poate auzi.

Deodată, ca și cum un zid s-ar fi înălțat din senin în spatele lui, volbura se domolește. Iarba plăpândă tremură ușor, mișcată poate doar de șoaptele lui: - rămâ, omoară-mă, omoară-mă... Vântul, ca și cuvintele se preling acum cuminți în țărână. Iona amuțește. Mișcă ochii, ascultă încordat cum se rostogolește, printre firele de iarbă, nisipul. La început, doar fosnet veșted și clinchet de sticlă. Apoi, brazdele scunde încep să se tulbure ca și cum aerul coborât în pământ ar fi încercat să răzbată din nou în afară. Iona își așază speriat mâinile peste țărâna răzvrătită încercând să oprească această mișcare-stranie, copleșitoare. Nisipul i se scurge însă în sus printre degete, îi intră în ochi și-l orbește. Începe să umble bezmetic în patru labe. Văitându-se cu glas subțiratic și împroșcând și el cu nisip în toate părțile. Apoi, ostenit, se oprește, își împresoară genunchii cu mâinile să se legene. Stă în mijlocul unui vârtej de nisip, un vârtej mut, fără șuier. Aude chiar cum se izbesc unele de altele firicelele de pudră sticloasă.

- Bine faci tu că te mânii până la moarte? Iona ridică mâinile, le flutură în aer și, încrezător că gestul lui spusese îndeajuns, tace. Ochii îi ard ca arși dar, întunericul în care, nevoit, se cufundase, făcea ca liniștea ce-l împresura să fie mai ușor de deslușit. Își aude inima zbătându-se, în coșul pieptului simte un nod de furie încolăcită. Tremură, nu se mai poate stăpâni:

- Le-am dat de veste și-atâta tot! Profet mincinos, asta sunt! Pentru o clipă, aerul încremenește, vibrează. Apoi, lovituri grele îl prăbușesc - ca și cum firele de nisip s-ar fi prefăcut în mormane de pietre. Se ghemuiește la pământ și își acoperă capul cu mâinile, se zvârcolește încercând parcă să-și sape o vizuină care să-l adăpostească. Simte cum îi troznesc coastele și spinarea. Cu glas sfârșit, abia reușește să îngaime: - Măcar de s-ar fi căit toți...

A reușit: loviturile încetează, iar el nu mai simte nici o durere. Nedumerit, își plimbă mâinile peste ceafă și umeri, își pipăie fiecare coastă în parte. Nu îndrăznește să-și ridice privirile. Totuși, știe că trebuie să se folosească de acest răgaz: - Cincizeci... Pot să jur că cincizeci n-au postit! Nu primește nici un răspuns. Simte însă că e ascultat. Se grăbește: - Patruzeci, patruzeci nu-i cu neputință să găsești, Doamne! Așteaptă cu fruntea îngropată în țărână un răspuns. Aude doar fâșâitul nisipului ce i se așază din nou pe veșminte. Tăcerea îl înfurie, își mușcă sălbatic buzele: - Douăzeci să fie, douăzeci, Doamne... și tot se cade să le nimicești cetatea.

Începe să plângă. Își înfige mâinile în păr și începe să se izbească cu creștetul de pământ. Zdrelită, fruntea îi sângerează. Mai face o încercare: - Zece, pentru ăia zece, Doamne...

Un hohot înalt îl asurzește, îi cutremură carnea și oasele. Înfricoșat, cu obrazul lipit de pământ simte cum palpită adâncurile. Așteaptă. Aude tropotul greu al unor tobe uriașe, răsufletul crâncen a mii de trâmbițe. Hohotele izbesc pământul și norii, se rostogolesc peste câmpia ce răsună cu dangăt de bronz. Apoi, ca absorbit de un hău răsturnat, hohotul piere. Un zumzet mai stăruie doar în trupul lui Iona. Acesta își ridică privirile: departe, Ninive își înalță zidurile ei albe, neatinse.

Diplomația - asceză superioară și etnologie de lux

Teodor Baconsky

Sanctitatea Sa primindu-l pe Ambasadorul României la Vatican

Marius Lazurca: Domnule Ambasador, numirea Excelenței-voastre ca ambasador pe lângă Sfântul Scaun este una dintre puținele întâmplări fericite ale reformei din România. Sunteți cel mai tânăr ambasador român, un om de cultură cunoscut, un scriitor și un publicist foarte prezent în viața publică românească. Închipuiți-vă, într-un fel, *the Romanian Dream* în materie de politică externă: asociați virtuțile - universal invocate - ale tinereții cu cele ale competenței universitare și, în sfârșit, cu cele specifice omului de cultură? Credeți că reprezentați excepția fericită într-o serie de numiri mai puțin strălucite? În ce măsură cazul Excelenței-voastre, parcursul universitar și public, poate fi considerat exemplar pentru noua diplomație românească?

– Sunt flatat de premisa laudativă a discuției pe care mi-o propuneți, dar simt obligația să aduc lucrurile la adevăratele lor proporții. Încep deci prin a vă mărturisi naturala mea incapacitate de a mă autoevalua în contextul a ceea ce se numește "reforma diplomației românești". Pentru a nu cădea imediat în extrema cealaltă - aceea a unei exagerate "modestii" - aș spune, cu toată distanța, că numirea mea a fost un act de curaj, în măsura în care ea bruschează practicile "comuniste" (gherontocrație, ascensiune "partinică" etc.) și restabilește un tip de normalitate pe care generația mea nu a apucat să-l guste. Mi-e greu să apreciez - ca un astronom - "strălucirea" propriei numiri în raport cu alte nominalizări simultane sau succesive. Mă limitez la misiunea mea și vreau să nu dezamăgesc: e deja ceva. În ceea ce privește compatibilitatea dintre intelectuali și diplomație (la care parcă vă refereați, indirect) ar fi multe de spus. Dintre aceste multe reflecții posibile, aș face-o doar pe aceea (de bun simț) că nu orice intelectual poate fi un bun diplomat, dar orice diplomat trebuie să aibă o statură intelectuală cât mai impozantă. Din păcate, la noi, ar trebui să închidem universitățile dacă i-am chema în diplomație pe cei mai buni profesori: cine poate face aici o alegere fără să se teamă că strică un domeniu vital cu "mijloacele" umane ale altuia?

– Pare din ce în ce mai neîndoios că se impune, măcar în lumea politică occidentală, *ideologia lipsei de ideologie;* discursurile dreptei se confundă până la nuanță cu cele ale stângii, iar efectul este acela că în disputa politică nu se mai confruntă viziuni de ansamblu despre societate, ci programe electorale conjuncturale, structurate pe soluții punctuale și tehnice; una dintre consecințele imediate mi se pare a fi aceea că se ajunge la un soi de anonimat al omului politic: ceea ce contează nu mai e eventuala sa capacitate de a federa alegătorii în jurul unei idei de societate, ci competența sa tehnică de a soluționa dificultăți de natură economică sau socială. Cum credeți că stau lucrurile în România și care credeți că ar putea fi efectul acestei ‹tehnicizări› pentru diplomație? Ar trebui ca diplomația să-și rezerve privilegiul șarmului și al culturii într-o lume în care deciziile sunt luate de tehnocrați?

– Observațiile dv. mi se par excelente și le împărtășesc. Într-adevăr, politica se cam reduce astăzi la capacitatea de a promite electoratului și de a-i garanta managerial un cât mai bun nivel de trai. Și la noi se merge în această direcție utilă, dar amputantă, pentru că, după cum spuneți, ea văduvește societatea de tensiunea unui "ideal federal". Pe de altă parte, nu avem dreptul să ne indispunem (ca intelectuali), în măsura în care s-a demonstrat că menținerea echilibrelor economice, sociale și financiare este singura modalitate de a *evita războiul* (civil sau interstatal). Iată de ce n-aș introduce distincția între "tehnocrat" - ca "gestionar al imanenței" - și "diplomat" - ca ultim "specialist al imaginarului". Modelul pe care l-aș urma conține un bun dozaj între cultura economică-juridică și cea "clasică", de sursă umanistă. Oricum, nu poți face diplomație dacă nu combini rigoarea avocatului, apetitul de știri al jurnalistului, pragmatismul economistului și, pentru a vă prelua termenul, "șarmul" insului cultivat, capabil să "obțină informații" cu aerul că nu o face. Concret vorbind, în lumea diplomatică pe care am cunoscut-o, există ambele tipuri: ambasadori "tehnocrați" (care nu gândesc decât la schimburi economice) și alții, "umaniști" (care sunt mai buni analiști, pentru că au o cultură mai întinsă, dar care sunt pândiți de pericolul de a complica lucrurile simple, lansându-se în hermeneutici vaporoase, nefavorabile *deciziei,* dacă nu chiar creatoare de neînțelegeri).

– Sunteți cunoscut ca teolog; mulți vedeau în Excelența-voastră un lider al unei noi generații de cărturari creștini, vocea cea mai îndreptățită să propună un discurs teologic alternativ în România. În acest sens, nu aveți impresia că, acceptând această numire ați abandonat niște așteptări? Activitatea de ambasador poate să însemne oare renunțarea la acest rol pentru care păreați, mai mult decât oricine, destinat?

– Atingeți aici un subiect delicat. Nu am avut niciodată atitudinea paranoidă a "liderului de generație", dar admit că mi-am definit responsabilitățile conștient fiind că nu sunt chiar ultimul din domeniul în care m-am afirmat. Nu am sentimentul că am "trădat" niște așteptări și vă explic și de ce. Pentru că "acceptând numirea" la Sfântul Scaun nu am ieșit din sfera la care mă pricep și care mă fascinează: aceea a faptului religios. Dar și pentru că, în acest fel, voi fi putut da celor care mă urmăreau (colegi de generație sau mai tineri) ideea că - măcar în acest deceniu - în care rearticulăm instituțional o întreagă societate - *e poate mai important să te implici direct* - chiar dacă această opțiune te face să scrii o carte mai puțin sau, mă rog, te obligă să amâni o serie de proiecte strict personale. Noi ne putem foarte bine aduce la zi - cultural vorbind - dacă traducem încă zeci de ani de acum înainte cele mai bune cărți din toate domeniile științelor omului. Nu mai putem însă amâna *acțiunea de reformă* a instituțiilor românești. Și reforma nu o să o facă tocmai cei pe care îi acuzăm că nu o fac! Avem prea mulți "oameni-orchestră", pricepuți omnilateral, dar incapabili de acele gesturi nespectaculoase și cronofage fără de care nimic nu "se mișcă". De aceea mi-am spus că e preferabil să las deoparte "problemele omenirii" (ca și pe cele pur subiective) și să încerc această experiență nouă, cu simpla intenție de a o duce la capăt cu rezultate cât mai bune. Evident că acest minimalism pragmatic e generator de melancolii complexe. Dar, după un an de experiență diplomatică, sunt sigur că nu am făcut o alegere proastă.

– Poate vi se cere prea mult, poate că traseul Excelenței-voastre este investit cu o exemplaritate incomodă sau chiar abuzivă, însă foarte mulți dintre colegii mei de generație așteaptă de la Teodor Baconsky unele răspunsuri la niște «întrebări de generație» - dacă termenul, prin evocările involuntare, nu este în context nepotrivit. De pildă, foarte mulți ne întrebăm în ce fel se poate concilia cultura laică și angajamentul religios, sau dacă o viață religioasă asumată fără rezerve nu interzice prezența în spațiul politic. Cum credeți că se poate răspunde la aceste întrebări?

– Există oameni care cred că pot oferi soluții și alții - printre care mă număr - care nu-și recunosc o atare vocație - și nici nu-și asumă responsabilitățile aferente. Am scris mai demult un text despre "generație", punând acolo idei încă prezente în mintea mea. Realitățile pe care le observ în societatea românească mă obligă totuși să completez acel concept cu altele: câteodată mi se pare că nu transa cronologică e determinantă, ci nemulțumirea proprie, exprimată ofensiv-axiologic. Mi se pare că uneori "reforma" angajează o veritabilă "luptă între specii" (în locul desuetei lupte dintre "clase")... Ne luptăm să impunem, pe scena vieții publice, un alt tip antropologic, opus celui care ne-a dominat până acum (fie sub chipul "activistului" comunist, fie sub acela al carieristului incompetent). Am toată încrederea în tinerii de formație europeană care au început să colonizeze puterea din România și sunt convins că ei vor izbuti să asaneze câte ceva din "mlaștina" noastră cotidiană. Cum? Prin exprimarea clară a câtorva calități pe care "ceilalți" nu le dețin: capacitatea de a se focaliza pe proiecte limitate, stilul muncitor, forța de a refuza mita, pornirea de a arde etapele fără a cădea în aproximație profesională...

Câte despre cealaltă chestiune atinsă - cum să împaci credința și viața publică? - mi se pare evident că, între cele două dimensiuni nu există rupturi insurmontabile. Cred însă că e bine să nu ne mai trâmbițăm credința, ci să o punem în operă, chiar dacă "reducția" celor două are un aer "protestant"! A ne lăuda, sterp, cu apartenența noastră la "dreapta credință" fără a integra dimensiunea "slujirii" înseamnă a compromite însăși ideea ortodoxă. Nu apelez pentru interiorizarea "secularizantă" a credinței, ci pentru "preoția universală"... spre care ne îmbie Iisus Hristos...

– Unul dintre evenimentele care au întreținut și vigilența presei și atenția opiniei publice a fost acela al eventualei vizite a Sfântului Părinte în România. Aș vrea să vă întreb, în primul rând, dacă intră în atribuțiile ambasadorului României la Vatican să facă posibilă această vizită, sau dacă esențialul se desfășoară la București? Care a fost, în limitele

INTERVIU

Diplomația - asceză superioară și etnologie de lux

Teodor Baconsky

Există vreo valoare spirituală specifică a acestui angajament? Nu există incompatibilități, nu există stridențe sau rugozități de nedepășit?

– Întrebarea pe care mi-o puneți își găsește un răspuns implicit în ce vă spuneam adineaori. Într-un dialog purtat la Leipzig cu dna Gabriela Adameșteanu, afirmam că diplomația este o "asceză superioară" și, adaug, o formă *luxoasă de etnologie*. Asceză superioră, în măsura în care îți pierzi libertatea ("faci ascultare", ca într-o mânăstire), și în măsura în care trebuie să-ți depășești egoismul, pentru a rămâne mereu disponibil. "Etnologie de lux", în sensul că ai șansa de a cunoaște o societate, alta decât a ta, un stat, o civilizație, un set de cutume și o tradiție intelectuală - cam în felul în care o face un antropolog, dar cu avantajul că beneficiezi de nenumărați "informatori" și nu ai de înfruntat ostilitatea de principiu a societăți vizitate: ți se deschid toate ușile dorite, ești ajutat să-ți faci treaba. E altceva în joc menit să îngrijoreze: e greu să rămâi în comuniune cu Biserica ortodoxă de la distanțe mari, în medii confesionale sau religioase diferite, absorbit fiind de mecanica protocolară și de multele obligații (inclusiv administrative) care incumbă unui ambasador. Din acest unghi, am trăit o criză, dar mi-a scos Dumnezeu în cale, chiar la Roma, un foarte bun duhovnic: el a devenit veriga mea de legătură spirituală cu Biserica de acasă.

– Care sunt proiectele de viitor ale Excelenței-voastre, atât cele asociate funcției actuale, cât și cele legate de specializarea universitară? Multă lume așteaptă un tratat de antropologie religioasă. E prematur să ne interesăm de stadiul scrierii lui?

– Visez să mai scriu cărți. Nu cred că voi avea timp să-mi împlinesc proiectul de a scrie un tratat de antropologie religioasă - pe baza cursului pe care l-am făcut la Filozofia din București, din cel puțin două pricini. Una e că așa ceva cere sute de ore de bibliotecă, pe care, din nefericire, nu mi le mai pot oferi. Alta ține de recenta mea convingere (poate nu e decât un alibi pentru amânarea proiectului) că traducerea celor mai bune tratate de specialitate - și sunt, slavă Domnului, cel puțin zece - ar putea contribui la rapida instituționalizare a acestui discurs în Universitatea românească. Altfel spus, am abandonat proiectul atât din lipsa de timp, cât și din presentimentul supărător că, scriind cartea, nu aș face decât să parafrazez, compilatoriu, textul manualelor occidentale clasice. Am în imediat un alt proiect, acela de a face o carte despre Roma, pe baza dialogurilor avute, în Italia, cu maestrul Horia Bernea, pe care ar urma să le completez cu inserturi eseistice personale și cu o vastă inconografie: diapozitive și picturi, acuarele și desene create de Horia Bernea. Ar putea ieși ceva frumos (și "modern"), dar nu știu dacă vom găsi editorul dispus să publice o asemenea carte-album sigur costisitoare.

– Care au fost cele mai mari surprize pe care noul statut vi le-a prilejuit? V-aș ruga să vă referiți la extreme: la întâmplarea cea mai neplăcută și la cea mai fericită.

– Am trăit, în acest prim an al misiunii mele, cel puțin un moment neplăcut, legat de o confuzie terminologică făcută și oficializată de altcineva, care ar fi putut, neelucidată, să provoace un "incident" diplomatic. Dar, tot din rațiuni diplomatice, prefer să nu intru în amănunte. Întâmplări fericite? Nenumărate, de la ziua prezentării scrisorilor de acreditare, când am avut onoarea unei lungi discuții private cu Sfântul Părinte, până la satisfacția de a vedea că reuniunea "Oameni și religii", petrecută la București la începutul acestei toamne (și la care am "lucrat" aproape tot anul), a fost un succes. În rest, cum să nu mă fi bucurat ascultând - dintr-o dată - impecabila italiană vorbită de fiica mea, Irina? Despre toate acestea și despre sutele de oameni interesanți pe care i-am cunoscut aș vrea să scriu, pe larg, într-o zi.

– Ce ați dori să faceți după încheierea misiunii la Vatican?

– Sunt la începutul unui drum pe care încă îl descopăr. Diplomația mă pasionează însă suficient de puternic pentru a-mi imagina - de ce nu? - fixarea în carieră. Dar numai Dumnezeu știe deja ce plan are cu mine și nădăjduiesc în milostiva lui întocmire.

înțelese ale confidențialității, rolul Excelenței-voastre în această chestiune?

– Cum să nu? Aș spune că "vizita" este obiectivul major al mandatului meu. Ea este deja "aranjată" în plan politico-diplomatic și nu mai depinde decât de două lucruri: lansarea dialogului dintre greco-catolici și ortodocși (care au constituit comisii episcopale acreditate în acest sens) și trimiterea unei scrisori prin care P.F. Patriarh Teoctist îl invită pe episcopul Romei în România. Sinodul ortodox a înțeles că Sfântul Părinte dorește *personal* (și nu doar ca șef al Bisericii catolice) să ne cunoască țara. A receptat de asemenea fraza fundamentală pe care Suveranul Pontif a rostit-o înaintea reuniunii "Oameni și religie" de la București: *"Nu-mi doresc jurisdicție, ci comuniune"*. Aș spune că dacă nici în aceste condiții de maximă disponibilitate ecumenică de partea Vaticanului vizita nu va putea avea loc, nici nu o vom fi meritat. Fiind creștin, cred în miracole. Și sper că Sanctitatea Sa Ioan-Paul al II-lea va "trezi" vocația istorică a Bisericii noastre ortodoxe, ajutând-o să intre *altfel* în viitorul mileniu.

– Diplomația are, în ochii multor români, un prestigiu încă nedezmințit, pe de-o parte, de ‹tehnicizarea› ei în Occident și, pe de altă parte, de calitatea nu întotdeauna extraordinară a diplomației românilor formați în școlile statului comunist. Acest prestigiu, poate exagerat, este însă încă mai pronunțat în cazul anumitor reprezentanțe ale României în străinătate, iar ambasada de pe lângă Sfântul Scaun se află neîndoios printre ele. Cât din acest prestigiu de ansamblu de care se bucură încă diplomația este întemeiat? Cât este de legitim? În ce măsură ambasada României la Vatican pretinde un statut special, în ordinea prestigiului?

– Tehnic vorbind, nu există "grade de importanță" în relația bilaterală a României cu oricare stat. Subiecții dreptului internațional sunt egali. O diplomație matură are desigur priorități și chiar "ierarhii" neoficiale bazate pe *recunoașterea de facto* a celor mai puternici parteneri. Ar trebui, cu toate acestea, să nu existe "ambasade formale", locuri unde misiunile noastre funcționează "la foc mic", doar pentru a nu suspenda relația. Poți gândi - atunci când faci proiecte de politică externă - că interesele tale se concentrează într-o arie privilegiată (UE, NATO etc.). Dar nu ai dreptul de a opera discriminări efective. În privința Sfântului Scaun, se vorbește pe bună dreptate despre un prestigiu special: teocrație bimilenară, astăzi structural pacifistă, Scaunul lui Petru este un "nod mondial" pe care toată planeta îl respectă. Recunosc, mă simt eu însumi privilegiat ca reprezentant al României într-un loc de unde s-au făcut și desfăcut destinele Europei și care oferă diplomaților străini o experiență incomparabilă.

– Om credincios, atașat nu doar culturii răsăritene sau patrimoniului Bisericii Ortodoxe, ci și vieții ei liturgice, v-ați pus fără îndoială întrebări cu privire la noima religioasă a activității de ambasador. Care sunt răspunsurile care s-ar putea da unor asemenea întrebări?

La Paris, prima la dreapta

Marius Lazurca

Pe Teodor Baconsky l-au anticipat o legendă și un pariu nebunesc.

Eram încă student și ambițiile cărturărești începeau să facă loc și unei investiții de o altă natură. Descoperearm, probabil, că orgoliul de a fi om de carte este lesne pus în cauză de mândria de a fi om al Cărții sau că, în raport cu electiunea trudnică și ingrată a literelor, alegerea de Sus, chiar ipotetică, este infinit mai gratulantă. Retrospectiv, poziția mea de atunci mă amuză: probabil că la 20 de ani hormonii sunt mai importanți în descoperirea "pietății", decât - știu și eu? - vreo decisivă, dar improbabilă, extază. Ca mai toți încă-adolescenții "evlavioși" eram radical și stereotip; probabil că doar continuarea studiilor m-a izbăvit de o prematură încremenire.

Astfel fiind, mi s-a vorbit de Teodor Baconsky: nume cu ștaif, ușor exotic, exprimând șarm boieresc și senină distincție. Numele, destin rezumat, anticipa un chip, încă spectral, deslușit pe cât se putea în legenda spusă de un prieten comun. Chip în filigran, însă deja zărit, fixat în memoria lucrurilor importante; chip invidiat, concurat în ascuns, parazitat discipolar, iubit și urât pentru pricini la fel de închipuite. Știam că e la Paris, că-și face un doctorat pe o temă vertiginoasă și obscură și că s-a însoțit cu o grecoaică neînchipuit de frumoasă.

A mai trecut vreme, atât cât să uit, aproape, de el. Dintr-o anumită întocmire a lucrurilor, am plecat eu însumi la Paris. Îmi amintesc vijelia zilelor de atunci: neîncrederea, calpa modestie, timiditatea acrită subteran de orgolii pubere, bucuria, totuși pură, a reușitei, neliniștea, durerea anticipată a despărțirilor. Doar eu: imens, deșirat, indecis, proiectat pe orizontul clipelor de atunci. Doar eu, nimeni altcineva, ca într-o invocație autolatră, gata să plătesc prețul întreg al rupturii. Câteva fisuri, totuși, în această liturghie trufașă: câteva chipuri iubite, severe în intangibila lor generozitate, unul mai ales - scrijelit de îngăduință și răbdare; între aceste chipuri, amintirea resuscitată a lui Teodor Baconsky.

Prietenul comun nu-i știa adresa parizianã; de altminteri, legenda inițială era atât de vagă încât totul era, în același timp, posibil și cu neputință. Nu-i știa adresa, însă mi-a dat o scrisoare pentru el; urma s-o am la mine, vreme de doi ani, și să i-o dau lui Teodor Baconsky după ce ne vom fi întâlnit. Era o scrisoare de recomandare, ba nu: de încredințare; eram încredințat cuiva, treceam în preajma altui maestru; două cercuri se întâlneau și se frângeau în această scrisoare.

Trebuia să fac un comision pentru un mare personaj parizian. L-am sunat acasă și am fixat că ne vom întâlni la un exotic congres de studii tradiționale, în Marrais, pe rue de Francbourgeois. Mi s-a promis, generos, că voi fi prezentat lumii bune. Am ajuns în timpul unei conferințe, m-am așezat și m-am străduit să par interesat și inteligent, cu un succes probabil mediocu. Și atunci, înainte de a-l cunoaște, l-am recunoscut pe Baconsky. Îl vedeam din spate, ușor spre stânga, masiv, mai curând distant, adăpostind în mâna dreaptă o pipă neagră, nerăbdător parcă. La pauză l-am întâlnit pe cel căruia îi era adresat comisionul și, ca în făgăduință, am fost prezentat: Excelenței Sale A.P., profesorului C.P., maestrului B.N. și multor domni și doamne. Exercițiu obositor și, pe atunci, prematur. Ultimul însă a fost Baconsky; i-am strâns mâna și i-am spus repede, sigur de efect, că am o scrisoare pentru pentru dumnealui; i-am spus și de la cine, degustând stupoarea lui încântată; îmi jucam toate cărțile deodată. Mi-a dat telefonul: urma să ne întâlnim pentru a-i încredința scrisoarea.

Am dejunat împreună, undeva în Quartier Latin. Îmi amintesc: eram neobosit, vorbeam într-una, controlând, frivol, efectul asupra interlocutorului. Totul era scuzabil, chiar și sinceritatea cea mai violentă, pentru că trebuia să conving.

Ne-am plăcut imediat, fără ezitări, după un ceremonial rapid și eficace. M-a invitat să-i spun pe nume. De atunci, prietenia noastră curge egal, ritmată de ezitările mele și dezinvoltura lui, de începuturile mele și reușitele lui, de distanța, uneori, inaccesibilă dintre Paris și București, București și Timișoara, Timișoara și Roma.

Niceea și Galilei: 325 & 1633 (8)

H.-R. Patapievici

Momentul 1633

5. Ancheta, procesul și condamnarea
(continuare)

Dintre pedepsele impuse lui Galilei, cea mai notorie a fost abjurarea. Ea a avut loc într-una din sălile mănăstirii Santa Maria sopra Minerva din Roma, în dimineața zilei de 22 iunie 1633, imediat după citirea sentinței, pe care Galilei a ascultat-o în genunchi. Ținând seama de credința lui Galilei, care nu era deloc prefăcută sau flască, și de cei șaptezeci de ani ai săi, îmi vine greu să cred că îi stătea gândul la șotia unei palinodii, șoptită printre dinți pentru audiență și făcând cu ochiul posterității. Acel "și totuși se mișcă" nu a fost niciodată rostit în împrejurarea abjurării solemne de la Santa Maria sopra Minerva din Roma.[1] Este un *bon mot* inventat pentru delectarea chibiților după ce toate evenimentele s-au fost deja demult consumate.

"Închisorile" lui Galilei au început cu găzduirea sa, în chip de oaspete de vază (și nu de prizonier al Inchiziției), în reședința arhiepiscopului de Siena, Ascanio Piccolomini. Au continuat cu vila sa de la Arcetri, situată pe colinele de deasupra Florenței și, în fine, cu propria sa reședință din Florența. "Închisoarea formală" a însemnat, în fapt, un soi de domiciliu supravegheat, la una din proprietățile sale. Galilei a fost vizitat de cine i-a plăcut, a gândit ce a dorit, a scris ce a vrut, a discutat cu cine și cum i-a fost pe plac. Imediat după încheierea procesului, remontat de amenitatea arhiepiscopului Piccolomini, Galilei a început să lucreze la adevărata sa capodoperă științifică, cartea *Discursuri și demonstrații matematice privitoare la două noi științe* (1638). A abandonat astfel preocupările de astronomie, în care și-a pus iluziile și vanitatea, și care nu i-au adus decât neplăceri, în favoarea celor de mecanică, care aveau să-i asigure un rol eminent în nașterea fizicii moderne. Dacă nu ar fi fost această carte, Galilei ar fi fost reținut de istorie ca un personaj crucial al Revoluției Științifice, dar unul periferic în nașterea fizicii moderne. Firește, cam exagerez, dar vreau să vă fac clară distincția dintre rolul pe care l-a avut Galilei în schimbarea de epistemă și cel jucat în "inventarea" noii științe a naturii. Lucrul la *Discursuri și demonstrații matematice* i-a luat doi ani. Ne putem face o idee despre strictețea supravegherii la care a fost supus în timpul "închisorilor" sale - voi, ca oameni care ați trăit sub supravegherea comunistă, o puteți foarte bine face -, dacă ne gândim că Galilei și-a publicat fără probleme cartea la Elzevir, în Olanda; în acest timp *Dialogo dei massimi sistemi* era în Italia sub interdicție, iar autorul, tot în Italia, sub zălog. Un zălog, aș zice, de catifea. Cât despre pedeapsa recitării săptămânale, timp de trei ani, a celor șapte psalmi de penitență, lui Galilei i s-a acordat permisiunea de a trece acest canon asupra fiicei sale, călugărită sub frumosul nume de Maria Celeste.

Amurit în 1642, transformat deja în legendă. Când prietenii au încercat să-i ridice un monument funerar, Papa s-a opus, argumentând că nu poate avea un monument cel care a provocat "cel mai mare scandal din toată creștinătatea". Când te gândești că omul căruia Urban VIII îi refuza monumentul fusese cel după care, cum scria Ciampoli cu aproape douăzeci de ani înainte, la Vatican se tânjea "mai mult decât după orice fecioară îndrăgită", ți se strânge inima. Îmi place să cred că și fostului îndrăgostit i s-a strâns, când și-a rostit refuzul. Rămânea însă fără putință de întoarcere, pentru istorie, faptul că Galilei fusese prilejul unui enorm scandal, pentru Italia și pentru destinul intern al creștinismului. Într-un sens pe care sper să-l pot lămuri în continuare, pentru ca modernitatea să se nască, trebuia ca acest cutremur să aibă loc.

Cauzele și consecințele condamnării

Întrebarea este: de ce a fost *de fapt* condamnat Galileo Galilei? Dacă, așa cum a reieșit din povestirea faptelor, Galilei a fost *atât* de menajat în aplicarea condamnării sale, de ce a mai trebuit să fie condamnat? Din două una: fie delictul său a fost grav, dar atunci pedepsirea lui Galilei ar fi trebuit să fie exemplară - ceea ce, cum am văzut, nu a fost cazul; fie pedeapsa a fost dată pentru a nu fi respectată, dar atunci e dificil de priceput de ce a trebuit să se recurgă la o asemenea înscenare judiciară. Problema, după cum vedeți, nu este banală. Istoricii din descendența iluministă a lozincii "écrasez l'infâme", pentru care Biserica este sursa tututor relelor istoriei, au fost întotdeauna stânjeniți când au comparat tratamentul crud și revoltător aplicat lui Giordano Bruno cu condamnările de catifea aplicate lui Galilei. Dacă Galilei ar fi fost torturat, operele sale arse și interzise, iar închisoarea în care era aruncat ar fi fost o temniță cu lanțuri, șobolani și dizenterie, totul ar fi fost în ordine: *cruzimea* condamnării conferea o logică confortabilă *motivelor* condamnării. Dar așa? În loc de tortură, apartament cu valeți și interogatorii protocolare; în loc de ștergerea de pe fața pământului a lucrărilor sale, Galilei continuă să publice, are un cerc devotat de prieteni, primește vizite din străinătate, face experiențe și, din captivitate, își consolidează prestigiul de savant în toată lumea cultivată; în loc de temniță, locuiește în "închisoarea formală" a proprietăților sale, fie la ferma lui de la Arcetri, fie în casa sa din Florența. Întrebarea, prin urmare, rămâne: de ce a trebuit să fie condamnat Galileo Galilei, de vreme ce pedeapsa a fost, așa cum am văzut, formală? Altfel spus, orice explicație reală a motivelor condamnării lui Galileo Galilei trebuie să poată explica atât motivele declanșării procesului, cât și rațiunile îndulcirii sentinței.

În privința motivelor reale ale condamnării lui Galileo Galilei, istoricii au dat, în esență, trei tipuri de explicații. (α) Unii au susținut că mobilul condamnării este ideologic. Scurt spus, galilei a fost victima poziției reacționare pe care a adoptat-o Biserica, ca urmare a defazării acesteia în raport cu logica timpurilor noi, defazare exprimată prin furia intoleranței religioase (β). Al doilea tip de explicație admite că la originea declanșării procesului s-a aflat o mașinațiune. Ce mașinațiune? Galilei ar.fi fost victima

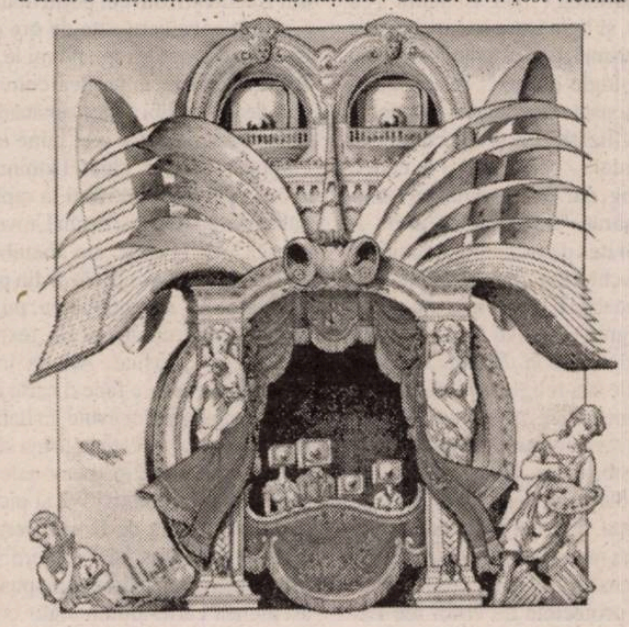

unor jocuri de putere, desfășurate între influentele grupuri de interese care se înfruntau în acel timp în jurul Papei. Accidental ori nu, Galilei a căzut în focarul unor interese care, fie că îl țineau direct, fie că îl atingeau doar în treacăt, îl depășeau întotdeauna. (γ). În fine, al treilea tip de explicație avansează ipoteza că în spatele aspectelor vizibile ale procesului au lucrat o serie de motive ascunse, mult mai grave decât justificările afirmate în public, pe care actorii au încercat să le disimuleze sistematic și pe care noi, azi, nu le putem decât presupune. Avem, prin urmare, trei clase de explicații: clasa explicațiilor care propun o teorie a conflictului ideologic, clasa celor care construiesc teorii ale conspirației și clasa explicațiilor care propun o teorie a disimulării. Ceea ce mi se pare interesant, dincolo de *realitatea* acestor *stiluri* explicative, este împrejurarea că oricare din aceste clase de explicații uzează, conștient ori nu, de o teorie implicită a schimbării istorice. Eu am să evoc în fața dv., foarte pe scurt, istoricii de frunte care au ilustrat fiecare din aceste puncte de vedere, dar numai pentru a putea identifica, pe fiecare clasă de explicații în parte, tipul de model al schimbării istorice implicat. Cred că interesul cel mai frapant al afacerii Galilei stă în faptul că ori de câte orî încercăm să aflăm de ce a fost cu adevărat condamnat Galileo suntem obligați să construim un răspuns simultan la întrebarea "cum s-a produs ruptura din care s-a născut modernitatea?". În motivele condamnării lui Galileo Galilei este configurată, *cu necesitate*, și structura conflictului dintre tradiție și modernitate. Dar, în opinia mea, aici mai este implicat ceva; un lucru mult mai puțin clar și, într-un sens enigmatic, *profetic*. Condamnarea lui Galilei ne spune ceva despre destinul creștinismului, iar ceea ce ne spune nu este nici politic, nici instituțional și, aproape că îmi vine să spun, nici măcar religios. Acest ceva are legătură cu reprezentările pe care le asociem rostirii *Crezului* și cu acel enigmatic *logion 42* din *Evaghelia după Toma*, care, din gura lui Iisus, ne spune doar atât: "fiți trecători". În fond, ca să anticipez puțin asupra modului în care îmi voi încheia conferința, afacerea Galilei desface, printr-un *divorț epistemologic*, o veche și nenaturală *mezalianță cosmologică*, scuturându-ne astfel din lungul somn dogmatic al asocierii dintre ceea ce am putea numi *ontologia implicită a creștinismului și ontocosmologia antică*.

(α) Primele istorii ale afacerii Galilei au fost istorii din prima clasă de explicație. Potrivit acestora, Galilei a fost condamnat datorită intoleranței unei instituții reacționare, care și-a făcut o rațiune de a fi din suprimarea gândirii libere și a sugrumării, din față, a progresului umanității. Acest tip de *atitudine intelectuală* a fost exemplar epitomizată de Edward Gibbon, istoric al decadenței Imperiului roman și scriitor formidabil, care se întâmpla să fie și un disprețuitor al creștinismului. Pentru cei care au făcut istoricul procesului lui Galilei așa cum Cristiano Banti i-a pictat interogatoriul, creștinismul, ca religie a intoleranței politice, a fost și a rămas principala cauză a condamnării marelui savant. Exact așa cum Gibbon vedea în creștinism hoarda fanatizată de călugări inculți care au asasinat-o pe virtuoasa și inteligenta Hypatia, și istoricii de tip iluminist ai condamnării lui Galilei au fost ghidați, în studiile lor, de o foarte activă prejudecată negativă împotriva creștinismului și, deci, a Bisericii catolice. Prea mult adevăr istoric nu a ieșit din aceste studii, dar a rezultat din ele multă agitație, retorică, mare panaș social-politic de stânga și o enormă gesticulație anticreștină.

(β) Cele mai importante istorii, din punct de vedere documentar, ale procesului lui Galilei au combinat explicațiile din prima clasă (condamnare ideologică) cu explicațiile din a doua (efect al mașinațiunilor). Portretul robot al acestor studii poate fi rezumat astfel. Mai multe facțiuni ecleziastice erau ostile cărții pe care Galilei o supusese comisiei de aprobare în 1630. Nu au reușit să facă nimic pentru a o suprima, până ce Urban VIII nu a putut fi convins, de anumiți intriganți, că argumentul său epistemologic favorit a fost pus de Galilei în gura artistotelicianului prostănac al *Dialogului*. Când Inchiziția a descoperit textul injoncțiunii din 1616, Papa a fost convins că Galilei l-a înșelat cu bună știință și că, deci, a fost sistematic tras pe sfoară. Din acest moment, Urban VIII nu a mai avut decât ostilitate față de fostul său protejat. Publicitatea făcută condamnării se explică prin faptul că Papa dorea să notifice unei Europe sfâșiată de războaie religioase un exemplu de rigoare doctrinară. Blândețea condamnării se explică prin statura de savant a lui Galilei și prin protecțiile de care continua să se bucure la Curie. Biserica, susțin aceste istorii, spera să controleze situația gândirii independente prin supraveghere și prevenire. Un exemplu strălucit al istoriilor din clasa de explicații bazate pe "mașinațiuni și concurs nefericit de evenimente fortuite" veți găsi în capitolul V al cărții lui Arthur Koestler *The Sleepwalkers*. Publicată pentru prima oară în 1959 și tradusă în românește în 1995 sub titlul *Lunaticii*, cartea lui Koestler folosește într-un mod original materialele adunate și interpretate de Giorgio di Santillana (*The Crime of Galileo*, 1955), accentuând dimensiunea subiectivă, sordidă, pur accidentală a evenimentelor care au precipitat condamnarea. Împărtășind punctul de vedere al istoricilor care cred în conflict ideologic și în mașinațiuni de culise, și Koestler susține că procesul și condamnarea lui Galileo Galilei nu erau, istoric vorbind, necesare. William Shea, un istoric american al științei care a scris în 1986 un articol despre relația dintre Galilei și Biserică, a dat formularea clasică a explicației condamnării în care crede această clasă de istorii: "condamnarea lui Galilei a fost, de fapt, rezultatul unui complex de joc de circumstanțe adverse, de ambiții personale și de vanități rănite".[2] Nimeni nu a fost în mod special vinovat, dar toți actorii au contribuit, cu subiectivitatea lor, și toată scena, prin coincidențele prilejuite, la deznodământul penibil: Galilei, cu aroganța, lăudăroșenia și vanitatea sa; unii din prietenii săi devotați, cu ipohondria lor prăpăstioasă (mă gândesc la Castelli), iar alții cu neîndemânarea (Riccardi) ori inoportunitatea lor (Ciampoli); Papa Urban VIII, cu vanitatea sa suspicioasă de genialoid plasat în poziții improprii și cu tenacitatea resentimentului său de îndrăgostit înșelat; iezuiții, cu partizanatul unui ordin de călugări pus în slujba unei dispute de savanți, finalmente, de vină a fost toată situația politică și religioasă a Europei, care se sfâșia între Reformă și Contrareforma, între Franța și Habsburgi, între inflexibilitatea ortodoxiei tridentine și urmele hermetice, platonizante și umaniste ale unei Renașteri care avea foarte curând să se transforme în zorii primei modernități; pe scurt, între spiritul calitativ și religios al unei epoci care murea și spiritul cantitativ și orientat spre lume al unei lumi care se pregătea să se nască.

(γ) Dar cartea lui Koestler nu se ocupă de Galilei *în sine*. În opinia sa, condamnarea acestuia marchează primul divorț între știința naturii și credință, divorț care, de atunci, nu a făcut decât să crească. Astfel că procesul lui Galilei este mai degrabă un nod al filozofiei istoriei, decât un moment al istoriei evenimențiale. Intrăm astfel în domeniul explicațiilor bazate nu pe eveniment, mașinațiune ori coincidență, ci pe admiterea ipotezei că în spatele aspectelor vizibile ale procesului au lucrat o serie de curente ascunse, situate în profunzimea devenirii istorice. Sub vizibilitatea condamnării lui Galileo Galilei, este de părere Koestler, stau să irupă descentrările lumii contemporane, lansate prin actul decisiv al rupturii dintre fizică și teologie, dintre savant și mistic, dintre emoții și gândire. Din punctul de vedere al spiritului, acest divorț a dus la o situație pe care psihiatrii o desemnează prin termenul clinic de "schizofrenie", care ar manifesta despicarea, în mai multe părți aflate în conflict, a facultății *unice* prin care omul cunoaște lumea. Există o specializare firească a facultăților cognitive, dar, afirmă Koestler, există și o unitate de motive și scopuri, care conferă minții unitate și vieții omului un sens. Or, niciodată, de la Revoluția științifică încoace, savanții nu au mai fost și mistici și teologi, cum fuseseră înainte de condamnarea lui Galileo Galilei: ruptura s-a tradus prin separarea radicală, mergând până la ostilitate și război reciproc, între știință și religie. Avem astfel schițat, la nivelul istoriilor din această clasă de explicații, un model de schimbare istorică: modernitatea se naște prin actul de deces al principiului tradițional, potrivit căruia reformarea religiei și renașterea științei sunt procese corelate. Acest principiu, este teza lui Koestler, a funcționat până ce condamnarea lui Galilei a pronunțat definitiv divorțul contemporan dintre credință și rațiune.

---

[1] *Stillman Drake crede că celebrul* ***Eppur si muove*** *a putut fi rostit de Galilei la plecarea sa din Siena, în 1634. Argumentul său este că atestarea cea mai timpurie a formulei este pe un portret imaginar al lui Galileo Galilei în pușcărie, pictat în jurul lui 1640 de Murillo la Madrid, unde fratele arhiepiscopului de Siena s-a aflat în serviciu militar (S. Drake, s.v. "Galilei, Galileo", în: Charles C. Gillispie (ed.), Dictionary of Scientific Biography, vol. V, New York: Charles Scribner's Sons, 1972, p. 245, col. 1).*

[2] *W. Shea, "Galileo and the Church", în: D.C. Lindberg, R.L. Numbers (eds.),* ***God and Nature, Historical Essays on the Encounter between Christianity and Science,*** *Berkeley: University of California Press, 1986, pp. 114-35.*

Caietele lui Cioran (6)

Livius Ciocârlie

...**"stilul** meu nu mă interesează deloc. Am ceva de spus, spun și numai ce spun contează; felul de a spune este secundar". (909) Ce **stil** decis! E dreptul artistului de a **spune** ce (și cum) dorește. Mai problematic devine cazul când, vorba acelei doamne, i se cer dovezi.

Stilul se leagă de talent. Talentul, când îl ai, te mulțumești cu el. Îți satisface poftirea narcisiacă, ceea ce ți se pare de ajuns. "Cînd talentul presupune complezență, dragoste de sine și pasiune de a te exersa..." (522) Îl cultivi, îți cultivi stilul, devii, iar altceva, cum ar fi adevărul, nu te mai interesează. De aceea, marii scriitori fac tot ce pot ca să-și uite talentul. Ori îl umilesc, permițându-și neglijențe, ori îl supun la cazne. Parcă își spun îți arăt eu ție! Fă imposibilul, dacă ești în stare! Îl pun să ducă atâtea încât până la urmă arată rău. Trudit, prăpădit. (Talent la vedere, îngrijit, pomădat, bine dispus, avem noi). Aceasta este teza.

S-ar putea ca iritarea să-i vină lui Cioran din bănuiala că stilul lui, de moralist, datează. Ceea ce face parte, de altfel, din farmecul lui puțin desuet. Însă el insistă. După ce i s-a prosternat multă vreme, a scăpat în sfârșit de **stil,** care-l obosește pese măsură la oricine (cf. 735). Știind cum scrie și cum citește, te întrebi câtă rea-credință poate fi în el sau, dacă nu, ce va fi înțeles prin stil.

Cauți pricina, o găsești: "Stilul este minciuna însăși". (662)

Ce are a face? E chiar definiția literaturii, minciună - **prin stil** - adică adevăr de gradul doi. **Le cru et le cuit.** Cine nu are stil îți dă să mesteci totul crud. Iar lui Cioran tocmai stilul i-a permis, în Franța, să taie cordonul ombical. "N-am să las **operă** în urma mea, sunt din familia acelora care sunt condamnați să nu poată ieși din ei înșiși". (91) Cochetărie. Nu s-a întâmplat defel așa. În schimb, s-ar fi putut întâmpla. Cine își filtrează adevărul prin originalitate riscă, dacă filtrul nu e selectiv, să nu lase, în loc de operă, decât o interjecție ori un pronume personal. Riscul l-a pândit pe Cioran în România. Ca autor francez, stilul l-a salvat.

(Exemplu de adevăr filtrat prin stil: "Ce absurditate, această maimuță care **se duce la birou".** (91) Ideea, despre mediocritatea originară a omului contemporan, ar fi fost laborios de dezvoltat. Așa, fraza e atât de bine încheiată încât nu necesită comentarii. Efectul produs de unele tablouri, într-un muzeu: te uiți și nu te saturi de justețea lor).

Și tocmai pentru el: "Lucrările profunde n-au nevoie de originalitate". (290) E drept, până la un punct; e ceea ce face ca scriitori și gânditori importanți să ți se pară simpli, iar alții, mai modești, excesiv de subtili. Cioran supralicitează: "Orice părere originală este o părere parțială și voit insuficientă". (88) Nu-mi dau seama unde i-a găsit pe voluntarii insuficienți. Energia spiritului original vine din convingerea că ce gândește e definitiv. Gândirea este ecuația dintre adevărul impersonal și rătăcirea **(errance)** individuală. Fără deviere de la adevărul etern, individualitatea gânditorului n-ar exista. N-ar rămâne decât esența. Dumnezeu.

Dacă ținem seama de antipatia pe care i-o inspiră Valéry, atunci unul dintre aspectele ostilității lui Cioran se referă la preocuparea așa-zicând teoretică a scriitorului pentru stil. Se manifestă cel puțin de două ori.

1. "Numai acela care se înșeală asupra-lui însuși, care ignoră motivele secrete ale actelor sale, poate crea. Un creator ce-și este transparent lui însuși nu mai crează". (218) Aprob, cu reținere. Un creator care a luat cunoștință de sine poate fi sigur că nu mai are multe de spus, însă ce spune atunci, în momentul acela, e crucial. Exemplu, epoca modernă, începută orbecăind, cu Renașterea, și avându-și conștiința de sine, încă amestecată, la Nietzsche, Mallarmé. Ulterior, pe măsură ce modernitatea s-a decantat, și-a pierdut vitalitatea. Ajunsă, pe linie franțuzească, la "Tel Quel", adică la hipercunoașterea teoretică de sine, a sucombat.

2. "Tot ce e prea conștient îi e funest artistului..." (916) Oricărui artist, mai puțin celui foarte mare. Acesta s-a îmbăiat atât de adânc în **inconștient,** în lume și în arta de până la el încât își poate permite după aceea să fie perfect lucid.

Prima idee revine, cu aplicare specifică la poezie: "Poetul care meditează asupra limbajului dovedește că poezia l-a părăsit". (384) E o obsesie, n-are rost să te lupți cu ea. Însă se poate nuanța. A fost în firea modernității artistice să nu mai vrea să servească. Pe Dumnezeu, realitatea, nici măcar arta - nimic. Ca atare, poezia - ca toate artele - s-a întors spre sine și s-a oglindit. Dar tot în firea modernității a fost contradicția. Cât timp literatura s-a oglindit ca imposibilitate, scriitorul ca neputință, a fost bine. Când, cam începând cu Valéry (deși îl identificase pe Monsieur Teste cu imposibilul), a început să se complacă în sine - n-a mai fost. Acest răsfăț l-a scos din sărite pe Cioran.

Nu apăruse încă soluția actuală: a te oglindi hlizindute. Regele oglindit în bufon.

Cum nu suferea meditația în marginea poeziei, era firesc ca lui Cioran să nu-i placă discursul despre poezie în poem: "În aproape toate poemele pe care le-am citit de la o vreme nu-i vorba decât despre... Poem. O poezie care nu are altă materie decât pe ea însăși se epuizează repede..." (182) S-a și epuizat dar, mult timp, devenită păpușă trasă de sfori, a mai dat din mâini.

Astăzi, asemenea idei au devenit istorie. Când le nota Cioran în caiete - dar și în cărți -, erau dintre cele care te scoteau în afara lumii bune, ca înapoiat. Prin urmare, comentatorul de față le-a evitat cu grijă - și a devenit distins cărturar.

Oricine vrea să știe prea multe despre secretele literaturii îi este suspect lui Cioran. Va să zică, îi detestă pe critici. "Când cineva n-are nimic de spus, devine critic literar..." (727)

Părerea aceasta populistă, pentru care l-ar fi votat toți poeții, am auzit-o de la atâția încât n-ar fi fost nevoie s-o aflăm și de la Cioran. Îi place să se identifice cu portăreasa lui, cu autorul și cartea, nu să se distanțeze, scormonitor, ca un spion, ori detectiv (cf. 538). Aș putea să răspund, să categorisesc (critica de identificare...), să explic. Aș fi naiv. Lui Cioran puțin îi pasă cu ce se ocupă criticii. El nu-i poate suferi.

A doua oară îi distribuie într-un cerc și mai de jos al Infernului: "Critica literară (și, la drept vorbind, orice critică) este o meserie dezonorantă. (...) Cea mai urâtă formă de parazitism: criticii sunt codoșii literaturii". (892) Citesc cu voluptate aceste admirabil scrise inepții. Îmi închipui o grevă a criticii. Ce s-ar mai tângui "creatorii", altfel mai toți de părerea lui Cioran, cum i-ar mai învinui pe critici că boicotează interesul național.

A treia oară, argumentează. A citi de plăcere înseamnă a asimila. A citi ca să scrii despre carte înseamnă a omorî. Nu poți să-și exerciți actul critic asupra cărții decât după ce i-ai extirpat principiul vital. Criticul e conștient în întregime. El transpune limbajul autorului în propriul său limbaj (cf. 916)

O mică explicație, totuși. Lectura critică nu se substituie lecturii de plăcere. Lectura critică propriu-zisă este, obligatoriu, a doua lectură. Întâi te îmblânzești în carte, a doua oară reflectezei asupra ei și o recompui. Prima dată o înțelegi cum înțelege Fabrice del Dongo bătălia de la Waterloo, adică nepricepând-o, dar impregnându-se de ea. A doua oară o înțelegi ca... Napoleon. Dacă a înțelege înseamnă a menține în viață, atunci transpunerea în limbajul propriu este proba supremă. Artiștii nu fac decât să transpună în limbajul propriu ce au înțeles: din lume, din ei înșiși, **din literatura de până la ei.** Așa, ei asimilează, cum vrea Cioran. E drept că a menține în viață prin asimilare poate să pară a fi cum i se întâmplă găinii, în stomacul nostru, când o "asimilăm".

Astfel stând lucrurile cu critica literară în opinia lui Cioran, ghicim dinainte cum stau ele cu criticii universitari. Cărțile acestora sunt în cel mai fericit caz nocive (cf. 992), spune el în unul din momentele lui, numeroase, de umor bufon. În general vorbind, și în toate țările din lume, universitatea e "o cloacă de imbecili" (545). Ca transfug dintr-o universitate, nu s-ar potrivi să mă pronunț.

Condiția criticii fiind aceea de mai sus, întreaga literatură franceză se află în impas: "Neajunsul literaturii franceze este acela că în ea critica a jucat totdeauna un mare rol". (634) Dar nici n-ar fi avut nevoie. Ea însăși, sau cel puțin poezia, a comis păcatul de a se preocupa în exces de limbaj: "În afară de Villon și poate de Rimbaud, poeții francezi sunt tehnicieni ai versului; nu sunt poeți, vreau să zic, ci **literați".** (182) Generalizare pripită, cum spun logicienii. Baudelaire, Nerval, oameni de litere? Poate și pateticul Artaud? Cât despre Villon și Rimbaud, e drept, sunt Poeți, dar și ce tehnicieni ai versului! Villon a putut să scrie poezii cu trei sensuri suprapuse, de la un cap la altul, iar Rimbaud refăcuse pe cont propriu, înainte de a împlini șaisprezece ani, toată versificația, inclusiv latină, de până la el.

Generalizarea pripită nu este, ca să reiau cuvântul, un **neajuns** al lui Cioran. Este chiar secretul artei lui. Vorbeam mai la început despre necesara rătăcire a autorului original. Iat-o în acțiune. Cioran îmbracă în generalizări abuzive marea cantitate de adevăr din scrierile lui. Tocmai ele, aceste abuzuri, ne incită, ne provoacă, ne stârnesc admirația, ne pun pe jar...

NOUTĂȚI LA "POLIROM"

Geanta-diplomat a scriitorului

Ion Bulei

directorul Centrului Cultural Român din Veneția

Întâlnirea omului de cultură cu diplomația n-a fost niciodată o surpriză. A fost și a rămas o stare normală. Pentru că este normal ca vocația diplomatică să se împletească pe cât e posibil cu aceea culturală. Diferențele încep doar atunci când omul de cultură trebuie să se supună unor reguli și cutume fără de care, pregătirea intelectuală superioară nu poate rodi pe terenul diplomatic. Diplomații din Cetatea Vaticanului recurg la pilde, citând, ca să dăm un exemplu, din faptele Sfântului Augustin pentru a sugera o similitudine cu un fapt contemporan. Cultura lor e, deci, mai mult decât necesară. E o condiție sine qua non (cei mai mulți, de altfel, sunt profesori la Facultățile de teologie din țările lor). Dar, tot atât de important e să știi când anume e bine să amintești o pildă sau alta. Și cum și în ce context. Deci să știi să îmbini cultura cu strategia manifestării ei.

Azi au dispărut diplomații (ambasadorii) cu fireturi aurite, cu spadă, cu legendara pălărie (feluca) cu panglică albă, cu decorații și briliante, cu colane și cordoane de variate forme și culori. Al doilea război mondial, între alte distrugeri, a distrus și aceste prezențe colorate, pe care nu le mai vezi pe actualul **theatrum mundi**. Dar chiar dacă s-au schimbat formele de reprezentare diplomații tot același lucru îl fac. Ei sunt adevărații "informatori" ai țării lor în țările de reședință. Întâlnirile oficiale, tot felul de alte contacte economice, culturale, turistice pot da răspunsuri parțiale, uneori deformate, la întrebarea unde e "centrul puterii" în țara de reședință? Pentru că aceasta e întrebarea esențială, răspunsul pe care îl caută sau trebuie să-l caute orice diplomat. Ori căutarea locului puterii este o sarcină dificilă și cere profesionalism. În alte timpuri era mai ușor să fii diplomat. El era acreditat pe lângă o Curte. Și dacă adevărata putere nu era în mâinile suveranului, oricum răspunsul la întrebarea cine deține de fapt puterea era în mediul de la Curte. O deținea favoritul, regina, vreun general, mitropolitul... Și nu era greu să determini locul. Astăzi însă, adevărata putere poate fi oriunde, în parlament, într-un partid sau altul, în diverse alte structuri ale statului. Și de aici căutarea devine infinit mai dificilă. Și nevoia de profesionalism al diplomatului cu atât mai necesară. Profesionalism în culegerea informațiilor, dar și în valorificarea lor în sinteze precise. Exprimarea înflorită de altădată e înlocuită de comunicarea exactă. Rapoartele de odinioară, adresate formal ministrului, astăzi sunt în bună măsură înlocuite de telegrame, fax-uri, infograme. Și nici o diplomație din lume nu mai poate fi concepută fără sinteze exact întocmite la Centru.

Diplomația a fost o meserie, dar mai ales a devenit. Lumea e o competiție în care numai cei pregătiți au o șansă.

Într-o astfel de profesionalizare de discurs, omul de cultură, profesionalizat și el dar în domeniul său, ce rost își poate găsi. Un rost pe de-a întregul la el acasă în condițiile în care își asumă regulile diplomației. Și apoi "flerul", intuiția de talent rămân la mare preț, cum au fost totdeauna. Cum o demonstrează limpede istoricul și politologul italian Segio Romano, în 1990, când era ambasador la Moscova. Într-un timp în care la Roma se credea că Uniunea Sovietică, restructurată de perestroica lui Gorbaciov, își va prelungi viața el singur susține ferm că Uniunea Sovietică tocmai își dădea ultima suflare. Roma îl retrage din post, dar dreptatea fusese de partea lui.

O țară ca România, cu așezarea ei geopolitică puțin favorabilă, cu împlinirile ei istorice mereu sub semnul provizoratului, a avut și va avea mereu nevoie de diplomați înzestrați. Oameni pregătiți pentru orice situație. O continuitate de competență, factor rasigurant pentru viitor. Orice valoare va presupune totodeauna și cultură, iar flerul și intuiția de talent pregătire anterioară. Chiar și numai o trecere prin structurile diplomatice a omului de cultură lasă urme. Chateaubriand, Stendhal, Gobineau..., la francezi, Octavio Paz, la mexicani, Ivo Andric, la iugoslavi, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Duiliu Zamfirescu, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Aron Cotruș, Vintilă Horia, O.W. Cisek, Ștefan Baciu..., la români, chiar dacă unii prezenți în diplomație dintr-un simplu accident, pretext pentru a pleca din țările lor în vremuri de tulburare, au lăsat rapoarte, memorii și telegrame diplomatice, au lăsat amintiri, au onorat diplomația cu de multe ori spectaculoasa lor apariție.

Prezența omului de cultură este binevenită oriunde. În diplomație el este aristocratul de spirit (prea adeseori diplomația a fost un teren de manifestare profesională pentru aristocratul de sânge) care totdeauna va semăna amintiri. Dar și iluzii.

Ion Pop

fost director al Centrului Cultural Român din Paris

Faptul de a încredința unor scriitori misiuni diplomatice n-a fost, cum se știe, nici rar, nici lipsit de însemnătate. Exemple din secolul nostru, precum Saint-John Perse, Paul Morand, Claudel, Pablo Neruda, Octavio Paz sau, dintre români, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Eugen Ionescu arată că trecerea scriitorilor prin asemenea posturi a lăsat urme deloc neglijabile în istoria relațiilor dintre state și în promovarea intereselor lor specifice, chiar și atunci când nu era vorba de oameni pregătiți pentru diplomația de carieră. Argumentele reprezentativității pentru o cultură, ale reputației recunoscute ori ale talentului în curs de afirmare ca om al condeiului au decis adesea alegerea. Regimul comunist românesc n-a făcut excepție: mai ales la începuturile sale, s-au numărat printre reprezentanții săi în străinătate nume ca Tudor Vianu, Mihai Ralea, Iorgu Iordan; mai târziu, astfel de prezențe au devenit tot mai rare, și nu tocmai întâmplător: spirite libere și interogative, prin definiție, greu de subordonat și de stăpânit, scriitorii și adevărații oameni de cultură au devenit tot mai puțin dezirabili pentru funcții de acest gen, încât ele au fost majoritar ocupate de funcționari obedienți, nu neapărat de mare relief în domeniul creației. Închiderea ideologică, refuzul dialogului deschis ori timiditatea în fața lui, îndeosebi în perioada războiului rece, au lăsat urme - iar lucrul s-a văzut limpede imediat după decembrie 1989, când un număr de scriitori chemați în diverse funcții, mai ales de promovare culturală, la ambasadele noastre, s-au trezit într-un mediu de multe ori rece, dacă nu chiar ostil, corpuri cumva străine, incomode și incomodante. Dovadă cazurile de conflict mărturisit deschis (sau trăit ca tensiune permanentă, mocnită) cu mulți dintre "profesioniștii" Afacerilor Externe, obișnuiți de prea multă vreme să se încuie în birourile lor imune la "contaminări" provocate de comunicarea liberă cu ceilalți, temători să nu "greșească" față de propozițiile principale din breviarul dat cândva, acasă, spre sârguincioasă memorizare: de aici demisii, dispute, rechemări, polemici, renunțări, decepții etc.

Desigur, nu scrie nicăieri că un scriitor înzestrat poate fi, automat, și un diplomat de calitate, după cum au fost și sunt destui oameni de alte profesii care s-au adeverit a fi excelenți în meseria lor de ambasadori, consilieri culturali ș.a. Diplomația are rigori pe care firea mai liberă a scriitorului nu le poate întotdeauna accepta cu seninătate. În calitatea sa de atașat de presă ori de consilier cultural, scriitorul pus pe un astfel de post e silit să facă lucruri mai puțin poetice ori într-altfel prozaice decât cele imaginate de romancier. Lectura unor rapoarte diplomatice ale lui Blaga ori Eugen Ionescu, de exemplu, publicate recent, arată foarte limpede acest lucru. Dar tot astfel de pagini instruiesc cu privire la disponibilitățile remarcabile ale scriitorului diplomat, în sensul a ceea ce tocmai definește esențial demersul de acest tip - adică lărgime de spirit, curiozitate intelectuală, sensibilitate și intuiție, deschidere spre negociere nuanțată a unei multitudini de probleme. Dacă nimic din ce e omenesc nu-i străin scriitorului, atunci e de presupus că, în principiu, el va urmări cu un interes pasionat tot ce poate fi profitabil pentru cultura pe care o reprezintă în spațiul unde își îndeplinește misiunea; iar dacă, pe deasupra, se întâmplă să fie și o personalitate recunoscută ca reprezentativă de către mediul căruia i se adresează ca purtător al unei culturi, misiunea sa va fi cu atât mai fructuoasă.

În ce privește perioada post-decembristă, am sentimentul că reintroducerea scriitorilor în circuitul diplomatic a fost și un test pentru capacitatea guvernelor momentului de a accepta și cultiva libertatea de spirit caracteristică acestui soi, oarecum ieșit din comun, de oameni. Din păcate, s-a văzut în destule cazuri că "organul" astfel grefat pe corpul diplomatic a fost prea adesea respins de el; mentalități cultivate de regimul comunist căzut, după care scriitorul trebuie să rămână un marginal - ca și cultura în genere - și-au prelungit prea mult efectele nefaste. O reabilitare, absolut necesară, va trebui să vină.

Gheorghe Schwartz

fost atașat cultural al Ambasadei României în Germania

În 1991, când încă totul se mai putea, pornindu-se de la ideea - cel puțin la fel de valabilă și astăzi - că România este mizerabil reprezentată în lume (și) din punct de vedere cultural, Uniunea scriitorilor a fost solicitată de Ministerul Afacerilor Externe să propună câțiva scriitori apți să exprime interesele noastre în marile capitale ale lumii. Și, dacă se poate, să realizeze acest demers în limba țării acreditate. S-a avut în vedere și tradiția românească (și nu numai) a oamenilor de cultură diplomați, tradiție care, în cazul nostru, este ilustrată prin nume mari, începând cu pașoptiștii și terminând (la propriu și la figurat) cu convertiții la comunismo-securism, de după ocupația sovietică. Și astfel s-a format primul grup de șase scriitori nominalizați de breasla scriitorilor și validați de voie sau de nevoie de Ministerul de Externe.

Până în vara lui '92, când am plecat la post, am citit tot ce s-a putut citi în legătură cu noua mea meserie și am studiat experiența predecesorilor scriitori. Între timp, am urmat un fel de curs de pregătire în cadrul Direcției culturale a Ministerului. Primul demers mi-a îmbogățit, cel mult, cultura generală, el neavând nici o conexiune cu noua realitate pentru care mă pregăteam. Stagiul în Minister m-a prevenit că, în condițiile momentului respectiv, eram priviți drept niște intruși periculoși de către diplomații cu experiență și vechi state de serviciu, de către fiii acestora sau de către ceilalți veniți din alte structuri ale fostei puteri. Rătăciți prin diplomație, eram întâmpinați cu o nedisimulată neplăcere și de către ceilalți membri ai Uniunii scriitorilor, sosiți în diplomație încă înainte de decembrie '89 sau o dată cu misterioasa viitură așa-zis revoluționară. Devenise limpede pentru fiecare dintre noi că reprezentăm un fel de cobai pe care se testează atât rezistența sistemului, cât și propria noastră rezistență. Nădejdea secretă de a forma noi avangarda unei brese mai largi, de a constitui noi începutul schimbării în diplomația românească s-a dovedit o himeră.

Geanta-diplomat a scriitorului

Dacă în prioada din Minister nimeni nu se prea sinchisea de noi, având noi capacitatea de a ne orienta fiecare după zelul și iscusința proprie, cu cât se apropia data mereu mai incertă a plecării la post, eram "călițI" cu noi și noi încercări. Până să plec eu la Bonn, fusesem numit ba consilier cultural la Budapesta, ba director de centru cultural. Înainte de a porni spre Madrid, Andrei Ionescu a fost anunțat că nu mai e dorit acolo și a fost trimis în America de Sud. Pentru familia mea nu s-au găsit bani de deplasare și nici de diurnă. Pașaportul soției mele nu a fost vizat decât după ce cumpărase deja biletele de drum. Până să plec eu și Andrei Ionescu (pentru care se mai căuta "o soluție"), Eugen Uricaru își dăduse de acum demisia de la Atena, iar Mihai Sin trimitea semnale disperate de la Tel Aviv.

La post situația avea să fie și mai proastă: primiți cu evidentă suspiciune de către veterani, de la ambasador și până la portar, eram priviți tot timpul ca niște corpuri străine ce trebuiau eliminate. Plecând eu din Arad spre Germania, mi s-a părut mult mai simplu să urc într-un tren din gara orașului meu decât să-mi car mormanul de bagaje la București, de unde să iau avionul din Otopeni spre Bonn/Köln. Da, însă până atunci, veteranii sosiseră mereu sau cu mașinile personale sau pe calea aerului. De ce am venit eu cu trenul? Oare ce am urmărit eu cu acest lucru? Ca să nu mai vorbim că am refuzat să fac o escală de o noapte la ambasada noastră de la Viena... Foarte ciudat, într-adevăr...

A trebuit să treacă, într-adevăr, o perioadă de timp să ne lămurim unii cu alții. Noi să pricepem că importanta misiune a diplomatului român este de a scrie cât mai multe rapoarte, prin care să convingă Bucureștii cât este el de neînlocuit la post, iar restul timpului să ți-l folosești pentru afacerile proprii, în timp ce ei s-au dumirit mult mai repede că noi nu suntem decât niște scriitori, adică niște poeți, adică niște filosofi cu capul în nori. Din clipa aceea hotarul dintre "noi" și "ei" s-a dovedit mai etanș decât o cutie de conserve, "ei" privindu-ne tot mai de sus, cu o anumită milă de cât suntem de proști, nedorind o clipă să fie în pielea noastră, noi dorind cu atât mai puțin să intrăm nici sub și nici în pielea lor.

Experiența diplomatică a cinci dintre cei șase porniți în 1992 s-a terminat. Unii am reacționat mai dur, la alții despărțirea a fost mai ușoară și tolerarea reciprocă a durat mai mult. Între timp, au mai plecat câțiva scriitori în diplomație, s-au mai rotit și echipele de veterani pe la ambasade. Scandalurile au devenit și ele tot mai numeroase: ba la reprezentanța noastră de la Roma, ba la cea din Africa de Sud, ba la Bonn, ba la Lisabona. O dată cu degradarea continuă a performanțelor României, nici măcar nu se mai cere amănuntul ca diplomații să cunoască limba țării unde sunt trimiși să ne reprezinte. Sau dacă se cere, totuși, acest lucru, el este uitat o dată cu numirea preopinentului. Adevărul este că e și greu să-i pretinzi unui om să cunoască atâtea limbi (și româna!), atâta vreme cât ești obligat să-l muți dintr-o parte în cealaltă, după ce s-a dat în stambă în mod repetat.

Ambasadele României au rămas aceleași de zeci de ani, iar diaspora - pe care nu uităm s-o lingușim în momente festive - se ferește de ele ca dracul de tămâie. (Știe diaspora ce știe...). Interesații străini vin și ei tot mai rar pe la ambasade: limbajul utilizat de ei nu se potrivește nicicum cu discursul funcționarilor români. Și atunci, ce să facă bietul diplomat? Le servește străinilor sărmăluțe de 1 Decembrie, își scrie conștiincios exemplarele zilnice și inutile către Minister (dovedindu-și indisponibilitatea) și-și vede de propriile-i interese. Că oameni suntem...

Experiența diplomatică a scriitorului se convertește în cărți. Umilințele îndurate în perioada respectivă din partea veteranilor se convertesc în ceva favorabil. Experiența diplomatică a veteranilor nu se reflectă decât în tot mai proasta percepție a României peste hotare. Veșnica scuză că nu poți oferi o imagine convenabilă afară, atât timp cât în interior totul merge așa cum merge, își găsește valabilitatea și în reversul propoziției: nu poți oferi o imagine credibilă în interior atât timp cât nu schimbi nimic în reprezentarea ta în exterior. Scriitorii diplomați au reușit măcar să fie credibili și să realizeze contacte inimaginabile pentru veterani. Pe termen mediu, performanțele lor ar fi fost resimțite din plin. Dar, ca și în toate domeniile de activitate din țară, nu au fost înlocuite decât, cel mult, vârfurile; roțile dințate ale execuției au rămas aceleași și funcționează la fel ca acum zece ani sau ca acum douăzeci de ani.

Iar așa-zișii nou veniți învață meseria de la veterani și, dacă vor să supraviețuiască în sistem, devin cât mai repede identici cu predecesorii lor. Deocamdată, până și multsperata înlocuire biologică se dovedește o nădejde deșartă. Reprezentanțele noastre diplomatice vor fi bântuite de tot mai dese furtuni, pe măsură ce posturile celor plecați sunt tot mai jinduite de cei aflați la coadă. Și, înlocuindu-se unii cu ceilalți, nimeni n-o să observe nimic.

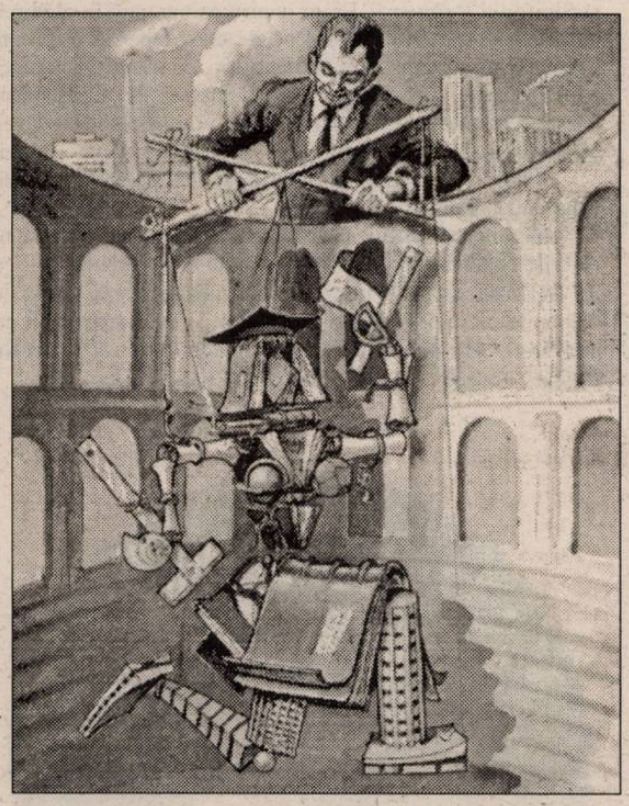

Mihai Sin

fost atașat cultural al Ambasadei României din Israel

Există, cum bine se știe, "diplomați de profesie". Ei reprezintă sau ar trebui să reprezinte "grosul", majoritatea celor ce alcătuiesc "Externele" oricărei țări ce se respectă și are voința și posibilitățile de a viețui cu demnitate sub soare. După câte cunosc, în anumite țări, mai ales în acelea care nu întrețin o permanentă stare de buimăceală și "haos planificat" e stabilit un anumit procent al "profesioniștilor", riguros respectat de forțele politice. Restul posturilor sunt acordate unor clienți politici, unor politicieni în "dizgrație" ("exilul diplomatic"!), ca recompense ale unor inși care au contribuit și ei cu te miri ce în campania electorală a învingătorilor, mai putem adăuga apoi "nepotismele" (ce nu sunt un "patent" românesc) și, în sfârșit, deși extrem de rar, sunt avute în vedere mai personalități agreate de cei ce guvernează. Practica aceasta e una obișnuită, singura grijă fiind, cred, de a nu trimite în posturi diplomatice imbecili, incompetenți sau, cu atât mai mult, persoane nu tocmai zdravene la cap.

Revenind la "diplomații de profesie", ei pot fi foarte buni sau discret-eficienți, după cum pot fi mediocri. Mulți absolvenți ai unor institute de învățământ superior specializate, selectați după criterii moderne și "tot mai riguroase", nu vor face nimic altceva mai târziu decât să îngroașe rândurile unei "înalte birocrații", ce contribuie din plin la deruta, mediocritatea și injustițiile acestei lumi. În aceste condiții, nu de puține ori "culoarea" în activitatea "Externelor" o aduc personalitățile "atipice". Dacă "grosul" nu e contestat de nimeni și-și vede de bine, de rău de treburile rutiniere, "atipicii" sunt urmăriți cu mai multă atenție, cu invidie și lacomă curiozitate. Malraux, e drept, la "Cultură" într-una din guvernările De Gaulle, a fost invidiat și vehement contestat de numeroșii colegi care, altfel, rămâneau perfect indiferenți în cazul unor miniștri "oarecare".

La noi, "experimentul" cu scriitori trimiși la post ca atașați culturali a stârnit atâtea reacții aberante, atâtea suspiciuni și atâta îngrijorare "patriotică" și "cosmopolită" de-a valma, de parcă ar fi fost vorba de "handicapați". Din păcate, la acea vreme, aproape toată acțiunea a fost gândită propagandistic ("iată, ne deschidem"!...), fără să existe cea mai mică preocupare de dezvoltare a ei, ci dimpotrivă. Am acordat recent un interviu unei reviste de cultură și, printre altele, am fost întrebat ce părere am despre o veche afirmație a lui Adrian Năstase, după care scriitorii în cauză ar fi fost niște "viruși". Nu știam că spusese așa ceva, dar ce părere aș putea avea despre o stupiditate în plus, când nu de puține ori am senzația de sufocare și de exasperare în fața atâtor și atâtor inepții cărora trebuie să le facem față zilnic?

Și totuși, să punem întrebarea: este scriitorul omul potrivit pentru diplomație? Aș zice că nici mai mult, nici mai puțin decât alții, care vin din alte profesii. Cu deosebirea că, în ce-i privește pe scriitori, suspiciunea și prejudecăți mai vechi și mai noi acționează evident cu mai multă virulență. Asta poate și pentru că, după '90, statutul scriitorului s-a degradat continuu, din tot felul de cauze pe care nu le amintesc acum, unele fiind provocate "din afară", altele din interiorul breslei. Dar nu agreez situațiile când se generalizează fără să fie cazul, punându-se semnul egalității între indivizi aparținând unor mari categorii umane.

Există, firește, scriitori și... scriitori: unora li se potrivește diplomația, altora nu. Sigur că unui scriitor de tipul "boem", disciplina (printre altele) pe care o presupune activitatea de diplomat i se va părea insuportabilă, și el însuși nu va opta pentru așa ceva. Dar se pot da destule exemple de scriitori care au făcut sau fac o frumoasă figură ca diplomați; și mă limitez să invoc un "caz" recent, cel al poetei Grete Tartler, ambasador cu prestanță în Danemarca, după cum am avut ocazia anul trecut să mă conving la fața locului.

Problema nu e dacă niște scriitori (sau oameni politici, sau juriști, sau ingineri, sau fizicieni...) ocupă cu îndreptățire niște posturi în diplomația românească, nefiind "profesioniști". Singura problemă, în opinia mea, e aceea a selecției, într-o țară în care principiul "contraselecției" și "lupta dură" și neabătută împotriva valorilor au făcut, fac și vor mai face ravagii pe care, într-un fel sau altul, le simțim fiecare atât de dureros, nu de puține ori până la pierderea speranței și a încrederii în aproapele nostru.

Grete Tartler

Ambasador al României în Danemarca

În măsura în care atât scrisul cât și diplomația reprezintă o vocație, nu mi se par incompatibile. Scriitorul se află oricum în centrul ideilor, contradicțiilor, dialogurilor - la urma urmei, nu în afara dorinței de a demonstra că ar putea face, dacă ar vrea, nu numai diplomație, ci orice altceva - inclusiv afaceri. Caragiale și Gherea nu s-au sfiit să stea în spatele unei tejghele de berărie, Goethe a fost un bun ministru, adică tot un "slujitor" al oamenilor, la fel Lamartine, Titu Maiorescu. Mulți alții.

Important e ca noul domeniu în care scriitorul încearcă să-și demonstreze competența să nu-l absoarbă definitiv. Temporar, nu e o primejdie. Vargas Llosa spunea că, făcând politică, ești obligat să iei pauză de la scris. Ambianța, ritmul obligă la asta. Revenirea la unelte se face apoi la alt nivel, cu un plus de experiență. Niciodată multilateralitatea nu i-a stricat unui bun scriitor!

Însă întrebarea nu se pune așa. Ci: dacă e util **diplomatului** să fie și scriitor. Cu alte cuvinte (sper să nu pară bombastic patriotice), dacă i-e utilă țării implicarea scriitorului în diplomație.

Îndrăznesc să spun că da. Poate fi utilă arta concentrării, știința de a folosi cuvinte puține - și nu numai cele cu adevărat necesare...

Cu toate acestea, în multele ipostaze pe care le poate experimenta viața scriitorului, cea diplomatică nu e ușor de "grefat". O personalitate puternică acceptă greu haina cenușie, cât mai puțin bătătoare la ochi, a diplomatului - a funcționarului în general. Obișnuit cu luminile rampei, un bun scriitor se plictisește adeseori să stea numai la umbră. În ce mă privește, cred că umbra e fertilă. În umbră pulsează viața adevărată. Au reușit și vor reuși mulți scriitori în diplomație, dar numai cei care pun cele două meserii pe același plan, acordându-le egală atenție. Pentru că, de fapt, diplomația modernă nu mai are absolut nici o asemănare cu aceea din secolul trecut, care a făcut posibilă apariția interregnului scriitori-diplomație.

Pagini de austrojurnal

Grete Tartler

M-am trezit în același cadru străvechi al unei Viene somptuos-ploioase, cu mare înghesuială de genii pe metru pătrat (Breuer - coleg cu Billroth și bătrânul Schnitzler, îi sfătuia pe Hugo Wolf, Gustav Mahler, Arthur Schnitzler, îl trata pe Brahms, Wittgenstein și Bruckner...), cu viață socială intensă și ceremonii ("da, da, e adevărat că vienezii sunt un popor religios - zeul lor se numește Etichetă"), cu mese sofisticate (de la care nu lipsește ștrudelul cu cireșe și scorțișoară), cu vestitele cafenele **Griensteidl** și **Landtmann** "abonate la peste optzeci de periodice"... Într-un spațiu închis ("unde găsești un vienez care să-și aducă aminte că există spațiu și timp în afară de **Ringstraße**?") hornul psihologic este foarte îngust, ieșirea nu poate fi căutată decât în sus, prin jumătatea divină din om.

Există, evident, un muzeu Freud, pe care n-am întârziat să-l vizitez (mai ales că e la doi pași de Centrul Cultural, unde merg în fiecare zi, și mai ales că acolo lucrează un român, un absolvent de filozofie, George Purdea. Ne-am cunoscut la lansarea unui roman al său despre emigrație). Însă muzeul - mai mult expoziție fotografică - mi-a "sunat" mult mai depărtat de spiritul epocii lui Freud decât chiar străzile Vienei. Străzile - care par construite pe axa eusine, situându-te mereu la jumătatea vieții, în căutarea unui *puer aeternus*. Acesta e altă dimensiune - a umbrei clădirilor cu femei descinse din Klimt, cu bărbați care ar putea fi toți muzicieni, îndrăgostiți doar de ei înșiși. Umbra clădirilor Vienei mi l-a făcut prieten pe Kafka. Înainte nu-i suportam morbiditatea, exhibarea eului de gândac neputincios, menit să sufere și să dispară de pe fața pământului fără a izbuti rezeificarea. În întunericul vechilor ziduri însă e foarte simplu de acceptat că fiecare om poartă în sine și animal și zeu, dar că zeul nu prea iese la iveală, în timp ce nevertebratele acoperă planeta cu forfota lor. Marile obsesii kafkiene le-am regăsit toate. Străzile Vienei fac inteligibile, de pildă, postumele autorului Me*tamorfozei* - înțelegi de ce voia să-și trimită în lume corpul fără conținut. "Îmi trimit doar corpul îmbrăcat în hainele mele... Și așa cum stau întins în pat, am înfățișarea unui gândac mare, o rădașcă sau un cărăbuș de mai, cred... Mă prefac în hibernare și-mi strâng piciorușele pe sub trupul bombat. Mai șoptesc câteva cuvinte, sunt instrucțiuni pentru trupul meu trist care așteaptă în picioare alături și se apleacă spre mine".

Sub portalurile coșcovite simți marea oboseală a secolului, nevoia de a te retrage. Kafka își descrisese acest dor - de a se ascunde ca într-un cocon. Te afli în interregn, ești "un pod peste o prăpastie". Te impregnezi de ritmul vieții obișnuite, mirosind a lemn vechi, a bucătării de demult.

Pe majoritatea străzilor, schele. Peste tot se restaurează (așa se numește aici cel mai banal zugrăvit: restaurare. Mulți români, dacă-i întrebi, își câștigă pâinea ca "restauratori". În realitate, îngheață de frig pe schele, muncind ca zidari sau zugravi, trudesc din greu, sub multe straturi de haine, se spetesc ducând cărămizi sau găleți cu felurite materiale "miraculoase", între care albul Dispersion, care imită varul, dar rezistă la intemperii. Ne-am făcut - și cu asta închid paranteza - mulți prieteni printre acești meșteri Manole români. Unii sunt cu adevărat artiști, visează la deschiderea unor expoziții, la scrierea unor cărți...)

Și pe **Stephansdom** sunt schele. Vara pare simplu să le urci, să privești orașul cel vechi de pe povârnișul solzos. De acolo se vede mai bine jumătatea divină, al doilea strat, sau măcar Dumnezeul din muzică. E un dublu, chiar triplu urcuș. Pentru vienezi, modelul unui adevărat "scărar" ar fi Mahler, pe care Schönberg îl numea pur și simplu sfânt: "Se afla atât de sus, încât au eșuat adesea în înțelegerea sa chiar și cei mai buni. Nici cei mai buni nu ajungeau la asemenea altitudine. Și cei mai buni erau atât de impuri, încât nu puteau respira în altissima regiune a purității lui... Mergeți spre Mahler! Spre văzduhul său pur! Acolo veți găsi credința înălțătoare. Acolo vă veți convinge, prin operele sale nemuritoare, de existența unui suflet nemuritor".

Primul Mahler vienez l-am ascultat la **Musikverein**, în deschiderea stagiunii 1992/93: *Lied an die Erde* și Simfonia *Reînvierii*. Eram pentru prima oară în clădirea albă și sobră spre care am alergat adeseori, după zile de cruntă oboseală, ca spre un lăcaș al mântuirii. Ce m-a frapat atunci a fost nu tremurul de exaltare care cuprinsese sala (mă așteptam la asta), ci faptul că textul (scris tot de compozitor) se înțelegea atât de clar, de parcă ar fi fost rostit, rar, în fața unor elevi.

Marele respect pentru muzică se răfrânge și asupra poeziei. Știai că Mahler a fost și poet?

Al treilea, al patrulea vers dintr-un poem de tinerețe sunt rescrise ca reminiscență, conștientă sau inconștientă, în *Lied an die Erde*, cu peste două decenii mai târziu. E vorba de celebrele reamintiri din vis ale lumii de care aparținem cu adevărat: "*Die müden Menschen gehen heimwärts, um im Schlaf/ Vergeßnes Glück und Jugend neu zu lernen*".

Poezia de tinerețe care le-a inspirat fusese publicată în *Der Merker*, a descoperit-o Schönberg.

Încerc să-ți traduc:

Noaptea privește blând din depărtare mută
Cu miile-i de ochi și aur în privire
Și ostenitii oameni își lasă-n somn căzută
Pleoapa, să re-nvețe uitata fericire.
Vezi tu acel hoinar mereu tăcut pe cale?
Ce singur și pierdut i-al său subțire drum;
Cărare, călăuză pierdute-i sunt de-acum
Și, ah, nu-i nici o stea să-i dea razele sale.
Lung drum, departe-i Domnul și-al îngerilor zbor,
Voci false-auzi, ce-n șoaptă ademenind îmbie.
Ah, când se va sfârși a mea călătorie?
Când va afla odihnă trudit călător?
Cu ghicitori amenință Sfinxul cel holbat
Și ochii-i cenușii tăcuți, tăcuți fixează -
Nici salvator cuvânt nu vine și nici rază -
De nu ghicesc, cu viața plăti-voi ce mi-e dat.

Parafrazând un (pe nedrept) ironic comentator al lui Noica, aș putea să-ți vorbesc despre existentul, invadantul "sentiment austriac al ființei". Sentimentul balanței între Orient și Occident. Plăcerea taclalelor la cafenea. Balcanii încep la Rennweg, se spune pe-aici. Eu stau aproape de Rennweg (dar pe partea cealaltă!) și mă plimb , când am o clipă liberă, "prin Balcani". Nu neapărat din dor de casă. N-am timp, dar m-aș opri uneori la o cafenea. S-ar putea scrie o istorie literară numai din urmele vienezilor pe la mesele cu prăjiturele. Unii "primesc" între anumite ore, la anumite mese, de parcă ar locui acolo dintotdeauna. Se știe - domnul X primește în fiecare zi, la ora 5, la Sacher. Acasă nu-l găsesc când am treabă cu el, dar nu lipsește - dacă se află în țară - de la "datoria" cu tacâmuri de argint.

Pasiunea pentru cafenele a vienezilor mi l-a adus în minte pe Egon Friedell (m. 1938), dramaturgul, actorul și filosoful a cărui schiță epistolară D*ie österreichische Seele* a rămas până astăzi inegalabilă. E un fel de Caragiale modern, dintr-o lume ceva mai previzibilă în aiureli. Dacă nu l-ai citit, te rog lasă-mă să ți-o povestesc:

Totul pornește de la o scrisoare a redacției *Frankfurter Zeitung*, prin care domnului doctor Egon Friedell din Viena i se cere colaborarea pe teme de "specific austriac" - și asta în cel târziu opt săptămâni. Urmează grabnic o a doua scrisoare, prin care "specialistul" e anunțat că au primit un cuplet de la cineva cu nume asemănător, căruia poșta îi dusese din greșeală scrisoarea. Cupletul suna:

In der Welt geht's drüber, drunter,
Aber Österreich geht net unter.
(Ceea ce s-ar traduce cam așa:
totu-n lume-n sus, jos, mere,
dar Austria nu pere!)

Friedell "pasează" cererea domnului scriitor Hans Saßmann, de profesie "negrișor": să născocească el ceva, dar urgent, că Europa e cu ochii pe noi! Austria să arate ce poate, lumea să-și aducă aminte de țara lui Walther von der Vogelweide! Să se pună pe treabă, să scoată o perlă în cel târziu opt zile (post scriptum: nu cumva să scrie ceva care i-ar supăra pe Bahr și pe Hofmannsthal!). Saßmann răspunde: ba, specific austriac ar fi, tocmai să-i supere! Dar despre ce temă e vorba? Friedell, indignat: știa că o să aibă probleme dacă se bazează pe un scriitor! Comanda dela ziar, de altfel, a pierdut-o, și nici n-o cercetase ca lumea, dar se dusese special la teatru ca să se laude cu ea! Poate a uitat-o la **Café Prochaska**, sau la **Café Grillhuber**, sau poate i-a furat-o cineva la City Bar!

Drept care "negrișorul" e împuternicit să întrebe la *Frankfurter Zeitung* despre ce subiect era vorba. Saßmann răspunde că el nemți nu întreabă. Să i se rezume măcar ideea de bază! Păi ce, răspunde Friedell, tot el să facă treaba de fapt? Vorba goală, fără faptă, iaca specificul austriac! Chelnerul de la **Café Demi-Monde** ar fi dat totuși de înțeles că în comandă se cerea un articol despre Austria. Greu să scrii despre Austria!

Între timp, cafenelele vuiau. Un soi de polițist-pietar iubitor de literatură solicitase și el colaborarea la ziarul despre care auzise la **Café Pyramide**. Crăciunul bătea la ușă, Friedell îi reproșa lui Saßmann că nici măcar săpun englezesc nu procurase (obsesie a curățeniei, săpunul, azi detergentul, e un alt stâlp al "specificului austriac" N-am văzut în viața mea atâtea reclame de detergenți ca la ORF. Și, totuși - în comparație cu Elveția, de pildă - străzile sunt destul de murdare).

Friedell continuă ca o avalanșă: ar fi aflat în **Café Eden** că n-a ajuns colaborarea, și asta-l face de râs în străinătate! Saßmann: ba l-a făcut celebru, că datorită lui a devenit cea mai populară personalitate din Viena! Friedell: păi în Austria ajungi celebru numai dacă nu faci nimic, Franz Josef n-a făcut reforme. Laudon nu l-a învins pe Friedrich cel Mare. Lueger a întos degeaba Viena cu josu-n sus. Mulți au mai scris pentru F*rankfurter Zeitung*, dar nimeni n-a cucerit Viena, fiindcă... n-aveau talent! Cel puțin, nu talent austriac...

Finalul, prin care lui Friedell i se cer, de către primăria Vienei, impozite - s-a auzit că ar fi devenit redactor șef la *Frankfurter Zeitung* și n-a anunțat! - "doare" cel mai tare "sufletul austriac".

Primărie! Impozite! Birocrație!

Mă întrebai cum de s-a hotărât Ana să studieze filosofia și nu muzica (după atâția ani de vioară, după unele concerte chiar aici, la Viena). Ei bine, a "plonjat" din plin în ademenitoarea mare grecească. Umaniștii au la liceele din Viena cinci ore de latină pe săptămână și patru ore de greacă veche. Se fac excursii pentru a le dezvălui elevilor Austria Romană, se vorbește peste tot de Norricum și Carnuntum. Copiii care abia au învățat să scrie sunt duși în fața Parlamentului vienez pentru a le fi explicate statuile retorilor romani care împodobesc clădirea. Mai târziu, lectura lui Platon în original devine de la sine înțeleasă.

La **Akademisches Gymnasium**, unde învață Ana (ca și "colegul ei, Titu Maiorescu", pe care l-a luat drept model) ultimul curs de greacă înainte de vacanță s-a ținut în aer liber. Profesoara, tânără, frumoasă, și-a dus grupul de "greci" în Stadtpark. Ce bucurie să reciți din marii antici pe sub arbori! Am rugat-o pe Ana să-mi scandeze și mie un vers. Din **Antigona:** *Ou gar synechtrein alla synfilein efyn* - "Nu sunt pe lume să urăsc, ci să iubesc împreună cu voi". Dar toți scandează poeme întregi, bucăți zdravene de epopei. Își cheltuiesc banii de buzunar pe ediții critice bilingve. Dacă îmi vei spune că Occidentul e plin de elevi obraznici, debusolați, am să-ți spun că n-am văzut așa ceva pe aici. Dimpotrivă, stratul de cultură umanistă e temeinic, (pare) definitiv.

Prefixul **AUSTRO-** este din ce în ce mai des folosit în noul context "european". Se vede și din așa ceva cât de preocupați sunt austriecii de păstrarea identității - nu

Grete Tartler

Pagini de austrojurnal

numai prin cultură, ceea ce e oricum de la sine înțeles. Tot ce ar putea fi revendicat și de alții poartă prefixul la modă. Austro-temeri (centrala nucleară de la Mohovce), austro-dileme (bugetul - "un deficit de 150 miliarde"), austro-chinologie (mare supărare pe "prietenii animalelor", câteva rase de câini care mai și mușcă - între care dogul Bordeaux, bullterrierul, rottweilerul, mastino napoletano - nu mai pot fi ținuți decât cu aprobare specială; dar, evident, părerea localnicilor e că... ar trebui interziși nu câinii, ci oamenii care îi fac pe aceștia agresivi!); un hotel - AUSTROTEL; austro-literatură de cafenea (aici chiar un gen literar: *Austro - Kaffehausliteratur*, citit cu mare succes de Klaus Maria Brandauer pe fond muzical mozartian); austro-gastronomie...

Aici s-ar putea scrie romane întregi! Nu degeaba, se spune, principalele teme de discuție sunt în Austria gastronomia și moartea... Pe de o parte, "balete ale morții", expoziții de schelete împodobite cu diamante ș.a., pe de alta, o fantezie debordantă în prepararea și mai ales denumirea bucatelor. Am păstrat pentru inspirație (măcar să i-l povestesc lui Emil Brumaru, care desigur ar scoate dantelate poeme dintr-un asemenea "cuprins") o reclamă de "Damenkulinarium", oaspăt pentru doamne, unde, la modestul preț de 635 de șilingi, pofticioasele cuconițe pot degusta cocktaiul de șampanie cu frăguțe, ruladă de păstrăv cu creson și creveți roz, salată de primăvară cu felii de "rață tânără", sos de tarhon și smântână, "supiță" de legume cu vin rosé (chiar așa-i zice! "*Kräutersüppchen*") și "smântânică" bătută cu șofran (totul este diminutivat, evident); salată de căpșuni cu frizzante; budincă de sparanghel cu sos creson; momițe de "berbecuț de primăvară", medalion de vițel cu "ciupercuțe de câmp" *sauté*, piper roz (totul e roz - chiar și hârtia "programului" acestui culinarium) și cepșoară; diverse vinișoare cu diverse fructișoare de pădure, *petit-fours* cu ciocolată albă și o... nouă creație: lichior *Kaiserin Elisabeth!* Fără *Sissi* nu se putea. (În treacăt fie spus, ospățul în sine nu e - teoretic - subiectul principal, fiindcă, undeva la începutul paginii, pierdută în cerul austrogastronomic, apare o expoziție de pictură - "impresii de primăvară" -, o paradă a modei... ochelarilor, o "conferențioară" despre cititul în palmă, altă paradă a modei lodenelor și vestimentației country, încheiate cu - evident! - arii de operă).

Lui Hofmannsthal nu i-a dat prin cap, în 1917, când a scris *Preuße und Osterreicher - Ein Schema*, să folosească un austro - prefix la omenie, viață socială intensă, dragoste de cultură, imprecizie, nobilime de înaltă clasă, individualism, încredere în coroana imperială, tradiționalism, instinct istoric, incapacitate de abstracție, respingere a dialecticii, echilibru, ironie de sine, adaptabilitate la destin, ambiguitate, umor, vanitate, l*aisser faire*, actorie, pofte epicureice, punere în prim plan a proprietății private - pe care le socotea atributele austriecilor (în contrast cu acelea prusace: virtute, temeinicie, precizie, nobilime măruntă, disciplină, lipsă de simț istoric, putere de abstracție, supunere la ordin, dialectică solidă, iscusință a exprimării, luptă pentru dreptate, punerea "afacerilor" în prim plan, exagerare).

Ar suna azi foarte bine "austro-epicureanism", "austro-nostalgie" (imperială), și chiar "austro-integrare"!

Pentru a înțelege numele, devenit substantiv comun, de "S*chrammelmusik*" - care este simbolul muzicii vieneze specifice, interepretate în stil - ar trebui evocați frații Hanns și Josef Schrammel, celebrii violoniști (elevii lui Hellmesberger, ca și Enescu). De faima lor se leagă Viena secolului al XIX-lea, cu micile cârciumioare din Grinzig, unde se bea *Heuriger* (vin din anul acesta) pregătit chiar de stăpânul casei, unde se cântă valsuri și muzică populară, dar și celebre teme din Mozart, Haydn, Beethoven, Schubert, Strauss, Lanner, și ei "de-ai casei", veseli consumatori de vin nou și povești. Cu frații Schrammel se tutuia arhiducele Rudolf, la concertele lor nu lipsea Brahms; polcile și valsurile lor - între care celebrul *Wien bleibt Wien*, titlu devenit emblematic - au intrat în competența definitivă, în "structura" aerului vienez.

"Fericit acel ce uită/ ce nu poate fi schimbat". Aceste versuri ale unui cântec popular vienez, emblemă a lejerității, erau motto-ul preferat de Eduard Hanslick, "dușmanul" lui Wagner și asprul critic al lui Bruckner, pe care-l numea "bolnăvicios, nenatural, umflat, dăunător". Gurile rele spun că Bruckner, întrebat de împărat ce favoare dorește, ar fi răspuns că nu vrea altceva decât să-l facă pe Hanslick să nu-l mai înjure. De fapt, Bruckner nu-și găsea rostul între băutorii de *Heuriger*. Când a fost dezvelit, în 1898, bustul lui Bruckner, Max Graf nota în W*iener Rundschau:* "Faptul că a nimerit la Viena a însemnat pentru Bruckner un tragic destin. Nu numai pentru că a trăit aici ani de singurătate interioară și cele mai cumplite chinuri artistice, dar și pentru că făcea parte dintre cei care-și pierdeau firea odată plecați din ținuturile natale. Prin Viena umbla neliniștit, pierdut, hipnotizat de propria sa viață interioară, neavând ochi pentru lumea de-afară, pradă ironiei celor din jur".

Cât despre anti-wagnerianul și anti-brucknerianul Hanslick, se înțelege că înalța osanale autorilor de valsuri (și, totuși, lui Brahms). La moartea "tânărului" Johann Strauß (1899) deplângea Viena pentru pierderea celui mai original talent al ei. "Inventiile sale melodice erau un izvor pe cât de plăcut, pe atât de inepuizabil; ritmica sa pulsa cu vii alternanțe; armonia și forma se conturau pure și fără ezitare. Cele mai frumoase

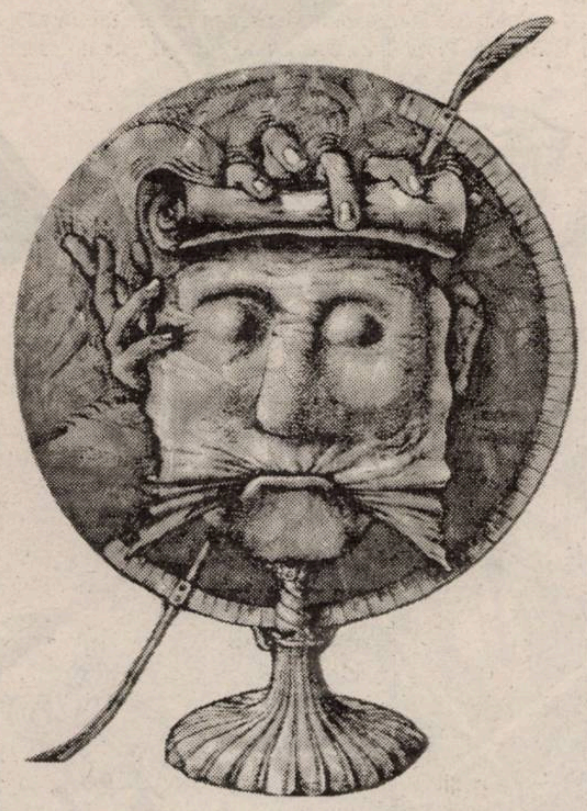

valsuri le numea "cântece de dragoste" - povestioare ale inimii despre timiditate, flirt, jubilație, între ele și o adiere de melancolie. Cine ar putea alege cele mai fermecătoare dansuri de Strauß! Și ce păcat că fiecare sezon de baluri își înghite, precum Cronos, copiii, pentru a face loc urmașilor! Primele valsuri ale lui Strauß par astfel departe, ca de pe timpul Mariei Tereza. N-au îmbătrânit, dar au fost date la o parte și părăsite. Ajunge însă ca primele note din An d*er schönen blauen Donau* să urce pe acorduri de Re major, și îndată obrajii tuturor se colorează de entuziasm. Valsul Dunării n-a atins numai popularitatea maximă, ci și valoarea de simbol, citat, șlagăr pentru tot ce e frumos, vesel și plin de iubire în Viena. Un cântec patriotic fără cuvinte. Oriunde în lume se adună niște austrieci, se recunosc prin această Marseilleză a păcii, fără cuvinte. De câte ori se toastează pentru Viena, orchestra atacă primele acorduri dunărene. Aceasta este importanța - care dă de gândit - a unui compoziții mai presus de melodiile populare: melodia are efect de citat".

Strauß a făcut școală, a devenit o lentilă aproape obligatorie pentru optica asupra valsului. Timpul dovedește că "ușurătatea" muzicii sale pentru vinul de toamnă a devenit nepieritoare ca monumentul. În colaborarea muzicii cu peisajul, Strauß poartă ritmurile Vienei ca pe un element. Bachelard exclama, în L*'air et les songes:* "Spune-mi care ți-e infinitul și voi ști sensul universului tău, infinitul mării sau al cerului, al pământului adânc sau al rugului?" Au fost cântate apele în muzică - apa moartă în *Pelléas*, limpezimea apelor primăvăratice la Fauré, purificarea în chorale; focul violent - eruptiv la Strawinsky, Debussy; turbulența, fuga aerului (choralul *Ach, wie flüchtig, ach, wie nichtig...)* și melancolia sa (*Norii de* Débussy). Infinitul vienez pare, datorită lui Strauß, viața ca dans, viața-vis.

Tradiționalul concert vienez de Anul Nou transmis de la *Musikverein* (în acest an sub bagheta lui Lorin Maazel) e un exemplu de creare a unei lumi paralele. Austriecii țin să se deosebească de germani. Limba "austriacă", plină de latinisme, frațuzisme și italienisme - până la a ne aminti de "furculitionul" coanei Chirița - are astfel rostul de a sublinia predominanța catolică și nobiliară (față de germana "burgheză" și luterană). Ea se laudă cu eleganța și simplitatea. Chiar și o banală supă se numește altfel în Austria: de pildă, supa de tăieței din foaie de clătită, tradiționala *Fritatensuppe*, ar trebui să se cheme în Germania... *Pfannkuchenstreifensuppe!*

În fapt, sfârșitul josefinismului a declanșat o "strălucitoare decadență", o fază de resemnare și depolitizare care avea să dureze până la sfârșitul monarhiei. Dilema artiștilor austrieci era că, luptând pentru libertățile civice, luptau împotriva monarhiei. În Germania, situația a fost exact invers: lupta pentru libertățile civice însemna și luptă în favoarea Germaniei. Noțiunile de susținător al progresului și de patriot nu se respingeau.

Lipsa perspectivei de a schimba ceva în viața socială a dus în Austria la ermetizare, la respingerea realității, resimțită ca frustrantă. Arta și-a creat un spațiu utopic, ucronic, înălțând imne frumoasei pasivități. "Acest mod de a învinge realitatea, prin respingere și prin renunțare la acțiune, reprezintă specificul literaturii austriece de la Stiffter și Gillparzer până la Hofmannstahl, la rilkeana poezie a interiorității, la acțiunea paralelă specifică lui Musil, la proza kafkiană a deșertăciunilor, la istorisirile melancolice datorate lui Joseph Roth și la anacronismele conservatoare ale lui Doderer. Se poate spune că tradiția republican-revoltată din literatura germană, pornind de la Schiller, Büchner, Heine și până la Heinrich Mann, Brecht și Tucholsky, nu are aproape niciun echivalent în literatura austriacă". (Ulrich Greiner)

În muzică, situația nu a fost mult diferită. Trebuia păstrat acel spațiu imuabil, lumea paralelă care să ignore tulburările istoriei. Nimic mai "imperial" decât valsurile - amintind de baluri, de altfel în ianuarie se deschide sezonul balurilor - sau marșul Radetzky (tradiționala încheiere a concertului) sugerând imuabilitatea structurilor (armată, nobilime). La fiecare început de an, sala *Musikverein*-ului găzduiește - pe lângă turiștii dornici de "specific austriac" - nostalgicii începutului de secol. Prețuri uriașe la bilete: să fie clar, ca și în cazul balului Operei, că e vorba de o societate închisă.

Nu înseamnă că Austriei îi lipsesc bine apreciații autori de muzică modernă. Unii din ei sunt la fel de ascultați precum clasicii - de pildă, Schönberg. Dar el e cunoscut aici și în chip de profesor (Alban Berg spunea că e un profesor genial, un Mesia) sau de critic muzical. Autor, - marcat de Wagner - al textelor, muzicii, criticii de text și de partitură, părintele dodecafoniei e citat la Viena cu tot ce a scris despre Reger, Debussy, Strauß, Mahler... Referirile sale la critica vieneză au rămas vestite ca pamflete, revărsări de amărăciune - însă curajul de a spune lucrurilor pe nume l-au făcut simpatic. Tuna și fulgera - bieții critici muzicali n-ar fi buni nici de carne de tun în lupta artistică, se văicăresc de câte ori aud disonanțe, ba le aud și când nu există. Întrebat dacă artistul trebuie să urmeze gusturile publicului, Schönberg răspundea de fiecare dată că, evident, nu. Artistul complezent e un trădător, timpul se va răzbuna. De altfel, din punctul său de vedere, "publicul și critica muzicală sunt astăzi la fel de lipsite de orice Dumnezeu... ele nu-și mai recunosc nici măcar odraslele spiritului lor".

Vienezii sunt "morți" după muzică fiindcă este, mai mult decât alte arte, expresia eului, a interiorității. Dar eul nu a rămas același din vremea lui Bach, a lui Mozart. Chestiune de mândrie națională "să nu te lași", să ții pasul cu vremea. S-a impus festivalul **Wien Modern**, datorat lui Abbado (el i-a impus vienezilor și pe Alban Berg, pe Debussy, pe Mussorgski, a pus "Elektra" de Strauß, a întemeiat orchestra de tineret Gustav Mahler). Pe lângă publicul conservator, există și unul curios, avid de noutate. Boulez s-a zbătut cel mai tare să schimbe prejudecățile austriecilor - și a reușit. În fond, cele două lumi coexistă. Deasupra tuturor răsună - dacă avem urechi de auzit - cuvintele lui Mahler: "Tradiția înseamnă să duci mai departe flacăra și nu să te închini în fața cenușii".

(continuare în pagina 27)

ESEU

In & Out

Note despre o diplomație culturală la răscruce

Sorin Tomuța

Stim bine astăzi, datorită unui longeviv truism, că, din prima-i tinerețe, cultura română trăiește, cu o fervoare dureroasă, complexul marginalității. Ceea ce ne lipsește, am aflat la fel de bine, nu e talentul, sau chiar geniul, în felurite arte, umaniste ori mai tehnice, ci altceva, nu foarte banal cum pare, anume știința promovării lor. Diplomația noastră, dacă nu în întregul său atunci măcar pe segment cultural, s-a văzut confruntată, mai mereu, cu o urgență:aceea de a depăși fatalul handicap al unei geografii ex-centrice. Intelectualii români, scriitorii cu osebire, o dată pătrunși în comunitatea diplomatică, pun la cale un adevărat "export" cultural. În anii '40 acest lucru se poate vedea cu ușurință parcurgând rapoartele oficiale sau corespondența lui Eliade, Blaga ori Ionescu[1], pentru a pomeni aici doar exemplele invocate masiv cu orișice prilej.

Fiindcă veni vorba de vremurile tulburi ale ultimului război mare, e interesantă confesiunea celui din urmă citat mai sus cu privire la strategia, oficială sau nu, importă mai puțin, de protejare a aristocrației intelectuale prin distribuirea membrilor săi în legațiile românești din străinătate; încă mai vrednic de atenție este modul în care acesta își judecă propria generație: cu o virulență totală, egalată poate doar de amărăciune. Vinovatul principal va fi fost, neîndoielnic, însuși mentorul ei, Nae Ionescu, cel care i-a direcționat greșit ideologic pe criterioniști către extrema dreaptă. Fragmentul de epistolă selectat de Simona Cioculescu, pentru Manuscriptum[2], șocant prin aciditatea acuzelor îndreptate de viitorul dramaturg asupra colegilor săi nu trebuie însă decupat dintr-un context temporal precis. Scrisoarea, destinată lui Tudor Vianu, pleca de la expeditor în septembrie 1945, adică atunci când în Europa se pregătea schimbul de ștafetă între cele două totalitarisme care au întunecat veacul. Se prea poate ca fina intuiție a lui Ionescu să fi reacționat fără cusur și de această dată: indubitabil, Stalin și-a însușit o jumătate de continent în urma dezastrului provocat de nazism.

Oricâte păcate li s-ar putea imputa învățăceilor lui Nae Ionescu, cel al comodității în misiunea lor de peste hotare nu se confirmă. Ba dimpotrivă. S-ar deduce că înrolarea în diplomație semăna întrucâtva cu o sinecură, cu un sejur plăcut într-o țară îndepărtată, la adăpost de ororile războiului. Nici că se poate o percepție mai falsă. Toți intelectualii astfel suspectați sunt, în realitate, excelenți meseriași și, pe deasupra, buni conducători de cultură românească acolo pe unde destinul diplomatic îi trimite. De pildă, Eliade mi se pare a avea, singur, forța unei instituții. Adevărul este și că selecția, mult mai relaxată decât astăzi cu siguranță, se dovedea foarte eficientă. Am în față[3] fotocopia cererii prin care Lucian Blaga solicită intrarea (aprobată la scurt timp după) în diplomație. Este, cred, acesta, un caz îndeajuns de grăitor pentru ceea ce s-ar putea numi ergonomizare a birocrației. Garanția unui bun (re)nume era, prin urmare, suficientă. Simplitatea procedurală ar trebui să dea de gândit chiar și, sau mai ales, azi departamentului cu probleme de personal din Ministerul de Externe.

Desigur că tot edificiul ridicat, atât cât s-a putut, mai cu seamă în vreme de război, avea să se facă țăndări după intrarea României pe orbită sovietică. Ambasadele se transformă în sedii externe ale poliției politice care lucrează spornic sub acoperire; umerii noilor diplomați nu mai poartă povara responsabilităților culturale, ci pe aceea mult mai suportabilă (căci e nevăzută) a epoleților. În locul unei cereri redactate de mână se impune dosarul bine garnisit cu piese de rezistență cum ar fi, spre pildă, fidelitatea partinică. Timpul însuși părea să nu mai aibă răbdare cu o Europa divizată pe criterii ideologice. Concomitent, în jurul Ministerului de Externe se dezvoltă sistemul clientelar, atât de în apele sale la porțile Orientului. Că diplomația română este, din punct de vedere al adevăratei sale meniri, în pragul dezastrului o dovedește experiența imediat post-decembristă, de doar patru luni, a lui Alexandru Paleologu la Paris. Mărturisește acesta: "Ambiția mea era să fac din ea (din ambasadă, n.m. S.T.) un loc de întâlnire cu intelectuali și oameni politici francezi de seamă"[4]. După cum s-a văzut în scurt timp, organismul diplomației române nu era capabil să accepte, asemeni societății în întregul ei, vreo urmă de reformă, nici măcar în doze homeopatice. România pierdea astfel contactul diplomatic cultural cu Europa (restul lumii) de dincolo de baricada ideologică.

Astăzi, situația nu se prezintă cu mult diferit. Ritmul schimbării nu depinde doar de abilitățile liderilor, sau eventual de dorința lor sinceră de a imprima modificările ce se impun, cât mai ales de rezistența mentală pe care noul trebuie să o înfrângă întotdeauna. Așa cum mai mereu între evenimentul istoric și modificarea viziunii la nivelul majoritar al comunității se interpune un decalaj inerțial. Probabil că diplomația noastră culturală lucrează încă și acum la turație minimă vis-á-vis de posibilitățile sale reale. Ar trebui să ne

întrebăm pe drept cuvânt ce putem aștepta de la această instituție în viitorul apropiat. Probabil că nu prea multe, având în vedere procesul de reformă ce se va derula destui ani de acum încolo. Dar nu aceasta mi se pare a fi adevărata problemă. Andrei Pleșu arată cum s-a modificat, în zilele noastre, statutul diplomatului față de anii trecuți. Globalizarea post-modernă influențează și mecanismele diplomatice. Astăzi viteza evenimentelor a crescut simțitor, ceea ce reclamă o grăbire a ritmului de lucru la ambasadă. Agenda se aglomerează până la a-l transforma pe posesorul ei într-un automat monologic datorită maximei formalizări a comunicării. Pentru a putea ține piept programului infernal acesta trebuie să adopte "limbajul" unui cod ce-i preexistă, singurul capabil de altfel să rezume un discurs devenit acum prea abundent. În fine, diplomația contemporană și-a pierdut aura de altădată. Îndeletnicire aristocratică la origini, avidă de fastul mondenităților de tot soiul pe care caută să le prelungească la nesfârșit căci capitalul de timp e încă darnic, astăzi ea se ghidează după principiile pragmatismului. Pe drept cuvânt se poate spune că, democratizându-se, ea a fost acaparată, iremediabil, de prozaism. "Diplomația mai veche nu trăia din **frecvența** întâlnirilor. O conferință internațională avea toate șansele să devină «istorică», tocmai pentru că survenea la intervale mari, în preajma unor evenimente de anvergură. În ziua de azi, reuniunile ministeriale sunt activitate cvasi-cotidiană. Diplomatul nu mai este un simbol de plenipotență, un rang solemn. E un funcționar superior, absorbit de o corvoadă lineară. (...) Coeficientul de rutină, componenta convențională a muncii diplomatice sunt preponderente"[5]. În asemenea condiții, doar schimbarea personalului de la ambasade, un proces suficient de îndelungat în sine, nu va rezolva nici pe departe toate chestiunile. Vom continua și pe mai departe, așadar, să ne lamentăm de insuficienta propagare a culturii române dincolo de hotarele geografice ale țării. Promotion-ul e un obiectiv suficient de îndrăznet pentru a presupune un efort organizat, bine gândit, pe termen lung. Eficiența lui nu poate fi lăsată numai în seama atașaților culturali. Aceștia sunt confiscați de numeroase îndatoriri pur funcționărești a căror rezultate concrete nu trebuie supraestimate. Ei sunt, sau cel puțin ar trebui să fie, capetele de pod care pregătesc, în chip optim, transferul propriu-zis de informație. Or, această informație se cuvine pregătită în țară. O diplomație culturală cu randament ridicat în exterior se bazează întotdeauna pe câteva instituții solide create aici, în România. Mă refer în principal la cazul literaturii, cea dintâi (și singura) care are de trecut un obstacol lingvistic. Scriitorii diplomați, ca Eliade sau Ionescu, de pildă, resimt acut absența traducerilor din literatura română în limbile de mare circulație. Opere precum cele ale lui Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Sadoveanu și firește nu numai, consideră Mircea Eliade, sunt demne de a intra în patrimoniul universal. Modalitatea de a străpunge limitele de limbă ar fi traducerea lor în franceză. Afirmând acestea, el mizează pe o presupusă solidaritate latină, al cărei factor coagulant este cultura din țara lui Hugo. Limba franceză ar fi deci vehicolul necesar celorlalte literaturi latine, marginale doar în virtutea unui factor lingvistic, pentru a se cunoaște una pe alta și, de ce nu?, pentru a intra în conștiința universală. Reprosul pe care Eliade îl formulează la adresa Franței, bemolat desigur, este că, în loc de a promova scriitori din spațiul romanic, ea își îndreaptă atenția, mai degrabă, către alte arii culturale.

Dar eseul acesta este important privit din alt unghi. El pune, probabil întâia oară cu o asemenea vehemență, necesitatea urgentei organizări instituționale, **în țară,** a traducerilor din literatura română. Sigur că și Eugen Ionescu evidenția însemnătatea unui astfel de efort ("serviciile aduse de o literatură bine tradusă sunt incalculabile, chiar dacă nu toată lumea vede asta de la început[6]) însă Mircea Eliade este primul care vorbește de un demers chibzuit și dens, programatic chiar: "Nu trebuie să ne mai bizuim pe un un interpret. Cel mai bun lucru, cel mai fertil în consecințe pentru cultura fiecărei țări latine este să învățăm a ne cunoaște direct, învățându-ne limbile, organizând o campanie dirijată a traducerilor, încurajând studenții universităților noastre să se dedice limbilor și culturilor romanice"[7]. Intuițiile sale sunt valabile și astăzi când ne aflăm în cam aceeași ipostază. Cu mențiunea că, totuși, omul-instituție nu mai e de actualitate. Viteza de circulație a literaturii impune acum o altă abordare, mult mai "democratizată". Sigur că entuziasmul personal, invocat de Eliade, e binevenit, însă nu ne putem rezuma doar la acesta. Crearea unor institute de traduceri, unde s-ar putea face și cercetare academică, mi se pare, la ora aceasta, o soluție salutară, în ciuda cumpătărilor bugetare și birocratice. Să luăm acum un alt caz pe care îl cunosc întrucâtva mai bine. Într-un dialog cu grupul "A treia Europă"[8], Michael Heim, universitar american, un intim al literaturilor central-europene (i-a tradus printre alții pe Kundera și György Konrád), deplângea precara cunoaștere *între* aceste literaturi, datorată tocmai deficitului de traduceri. Soluții se pot găsi, inclusiv din punct de vedere pecuniar, însă mai înainte de toate trebuie să existe bunăvoință căci nimic nu vine de la sine. Pentru literaturile din zonă există tălmaci de prima mărime. Ceea ce lipsește, deocamdată, este suportul instituțional care include, printre multe altele, fixarea unui statut precis al traducătorului. Când spun instituție nu fac apel neapărat la sistemul oficial. Anchilozat financiar și birocratic, gerontocrat, acesta nu poate susține, încă, un efort de un asemenea calibru. Nimeni nu i-o cere, de altfel. Poate, în schimb, să imprime descentralizarea și, mai ales, să permită dezvoltarea instituțiilor alternative. Acestora le aparține viitorul apropiat. Doar ele sunt astăzi capabile să asigure o traversare onorabilă a culturii, și implicit a literaturii prin purgatoriul (infernul?) post-comunist.

Cred, prin urmare, că diplomația noastră culturală are nevoie, acum, de un solid sprijin instituțional în spate. Ce-i rămâne ei de făcut, și asta nu-i nici pe departe puțin lucru, este să gestioneze eficient în afară o informație provenită din interior. Timpurile romantice, ale ambasadorilor culturali care plonjează singuri într-un asemenea efort, a cam apus. Altfel, riscăm să devenim ridicoli, căci nimeni nu mai crede în lamentațiile unui popor comod.

Note

1. *Documente puse, toate, la dispoziție de excelentul număr al revistei Manuscriptum, 1-2, 1998*
2. *Cf. Simona Cioculescu, "Eugen Ionescu - Un scriitor printre diplomați", la paginile 206-207 ale revistei citate*
3. *Idem, p. 153*
4. *Alexandru Paleologu, **Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor,** Humanitas, București, 1991, p. 32*
5. *vezi Dilema, nr. 291, 28 august - 3 septembrie, p. 14-15*
6. *vezi Manuscriptum, același număr, p 207*
7. *Idem, cf. eseul "Latina gintă e regină..." p. 188-192*
8. *Este vorba de un dialog care va fi publicat în volum cel mai probabil la începutul anului viitor.*

"Dacă-ți vorbește el cu mânie, tu vorbește-i cu blândețe"

Daniel Vighi

Primirea solilor la românii nord-dunăreni

O poveste, în cele din urmă stranie, aceea a istoriei poporului român. Bunăoară, dacă scotocim prin poveţele pe care le dă Neagoe Basarab coconului dumisale Teodosie în legătură cu o preocupare eminamente politică cum este primirea solilor, dăm de o minunată pildă de înțelepciune diplomatică: "Dacă-ți vorbește el cu mânie, tu vorbește-i cu blândețe, dacă-ți vorbește el cu dușmănie, tu să-i vorbești cu pace".

Așadar dacă aș scruta sus-pomenitele poveţe pe drept cuvânt aș mărturisi sentimentul de vechime uriașă pe care o resimt față de condeiul, sau pana de gâscă, prin care au prins ele viață. De unde aceste stări pe care le încerc, de ce sentimentul că ar fi vorba parcă de o dinastie din epoca de mijloc a Egiptului antic? De unde răsare pornirea asta de a o proiecta în mit? Neagoe Basarab și scrierea sa sunt într-atât de demult încât par desprinse dintr-un timp liturgic. Mă gândesc, desigur, când spun toate astea la istoria noastră politică, adică la timpul cât a trecut de la apariția primelor organismele statale. Am intrat relativ târziu în acest tip de istorie, am fost multă vreme, sute de ani după plecarea soldaților romani, într-o stranie vacanță istorică, în metafizica banalului cotidian, am trăit prin munți pustii; Gheorghe I. Brătianu strânge scurte mărturii despre valahi de prin cronici vecine, nicăieri nu apărem altfel decât angrenați în banalul cotidian: vlahii și turmele lor uriașe de oi, inși care privesc spre depărtări indistincte, fum, miros de bundă udă, lătrat de câini și altele asemenea, angrenajul faptelor de zi cu zi care se întâmplă fără să se întâmple. Și asta sute de ani. Apar migratorii și pun stăpânire pe țară și mă întreb pe ce anume, spațiile acestea sunt ale lor și nu sunt; în același moment le au și totuși nu le stăpânesc. Ca să stăpânești ceva trebuie să-l supui, să-l înfrângi într-un fel oarecare, să te confrunți cu o realitate organizată politic, altfel cum poți înfrânge - și mai apoi stăpâni - depărtările indistincte, mirosul de bundă, fumul, lătratul câinilor. Acestea nu sunt lucruri care pot fi administrate, supuse birurilor și raporturilor de vasalitate; ele sunt fără să fie. Stranie poveste, poate una dintre cele mai ciudate întâmplări din istoria popoarelor europene. Migratorii, ca să plece dintr-un loc într-altul, au trebuit să se organizeze, cineva a trebuit să poruncească, să aleagă drumurile de urmat, migratorii nu au trăit în ceea ce numesc eu aici, în lipsă de altceva mai potrivit, *metafizica banalului cotidian*. În mod cert aceștia nu au trăit banal. Triburile turcice s-au organizat și au intrat în istorie deodată, ceva anume i-a trezit; slavii, ungurii au dobândit teritorii în numele unor capete încoronate pe care ei le-au produs, ca să zic așa, prin mișiri politice. Ce poate însemna în cazul nostru anistorismul? Absența organizării, absența liderului, lipsa lui Decebal, a altora pe măsura lui; doar evreii au mai trăit așa după înfrângerea și distrugerea Ierusalimului. Până la apariția sionismului nu și-au mai revenit politic, au trăit pe cont propriu și în afara istoriei. Și noi am trăit așa multă vreme, fără ca cineva anume să ne distrugă Ierusalimul pentru că nici nu l-am avut, sau poate că o fi fost la Roma și noi, romanii de dincolo de țărmul Danubiului, n-am putut supraviețui politic căderii ei. Și cu toate acestea vlahii cei arși de soare nu s-au hotărât să plece undeva, în ținuturile aspre ale Norvegiei, ori pe malul Tibrului, oriunde altundeva. De ce nu s-or fi mișcat? Un popor sedentar care practică transhumanța. Se mișcă fără să se miște. Este fără să fie. Mulți zic că n-am plecat la mai bine din sentimente patriotice, ori, dacă nu așa, dintr-un fel de mistică a plaiului. Vorbe! Nu am plecat niciunde pentru că nimeni nu ne-a înfrânt, asta poate fi explicația: am trăit în metafizica banalului cotidian și nimic nu ne-a putut scoate dintr-ale noastre, din întâmplarea de mai multe ori seculară a lătratului de câine pe lângă stână, a mirosului de bundă în ploile de toamnă (ca să mă exprim romantic) din vremea carolingienilor, din timpul renașterii ottoniene, din vremea prefrumoasei curve Teodora din Bizanț. În timp ce la ei a plouat și s-a mai întâmplat în același timp și altceva, la noi doar a plouat și atâta tot. Ce stranie poveste! Curată metafizică, aș zice, dacă asemenea considerații ar ține loc de istorie, numai că nu țin, ele pot fi cel mult domeniu de ființare al unei ficțiuni romantice fumate cam de multișor. Mă apucă sfânta indignare sau, altfel, sfânta stare poetică dacă încerc să refac ceva măcar din profilul veacurilor acelora lipsă; în vecini, decenii peste decenii au răsunat zgomotele celor care construiau catedrale gotice pe la Anvers și Köln, donjonuri și metereze prin deșerturile persane, dreptcinstitoare biserici în lumea greacă, în timp ce noi nu am făcut mai nimic, am lăsat posterității semne abia descifrabile dintr-un timp care pare mai îndepărtat decât primele dinastii chineze. Am trăit fără îndoială în aceleași locuri din nordul Dunării, prin podișurile Transilvaniei, prin desișurile și zbegurile de pe malurile Timișului: dacă ar fi să putem călători pe vremea aceea ne-am putea închipui întâlnirea cu înaintașii la pescuit, la vânătoare, cu oile, cu vitele, le putem auzi din departe strigătele, le-am putea dibui organizările sătești și, probabil, un soi de timiditate în a fi altfel, statu-quo-ul unui anonimat plin de poezie, o vacanță a istoriei, ceva asemenea unui cotidian de nimic tulburat care îți strecoară în suflet stări ca acelea pe care le încerci în fiecare an în septembrie, când vine vremea să stai lângă alambicul de cupru de făcut țuică și mirosul e același, toamna la fel, mușculițele bețive neschimbate și, pe când stai așa lângă susurul alb-cristalin al alcoolului, ți se pare că și anul trecut, și acu doi ani, și acu treizeci de ani totul s-a petrecut întocmai și a rămas la fel, încremenit printre aceleași gesturi vegheate de aceleași obiecte. Așa și cu istoria poporului român între retragerea aureliană și Menumorut: o metafizică a cotidianului, o poezie a absenței asemenea ăsteia care te încearcă pe când stai blegit în amiaza de toamnă lângă fumul albăstrui al cazanului de fiert țuică.

Capul plecat, sabia nu-l taie

Viorel Marineasa

Chișinăul ar fi unul dintre cele mai întinse orașe-europene (după Berlin și Londra, pare-mi-se). Vadului Vodă, o "stațiune" pe malul Nistrului, ce ține de capitală, se află la vreo douăsșceva de kilometri de aceasta. Până acolo, chiar treci prin tot felul de sate cu halte de autobuz confecționate din tablă ondulată. Emilian Galaicu-Păun, drastic cu adevărul

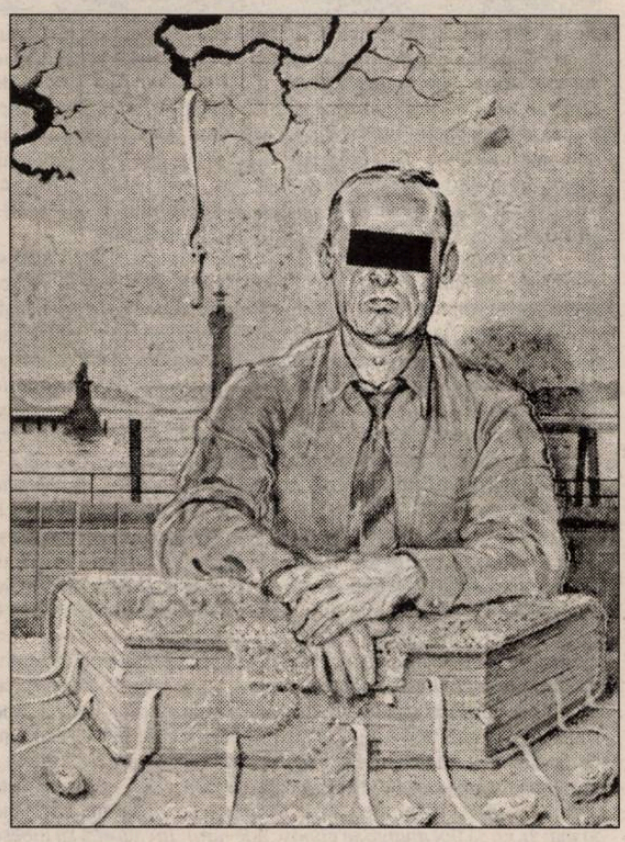

locului, dar, în fond, un iubitor al lui, sofisticat și secret, recurge la o interjecție, la o prescurtare răuvoitoare - **Ch-ău** - atunci când se răfuiește cu orașul de pe malurile Bâk-ului (și asta te duce cu gândul la eructație!) într-un poem pe care Sorin Alexandrescu îl consideră emblematic pentru noua poezie basarabeană. O capitală a unei veșnice republici sovietice marginale, cam așa a fost imaginat Chișinăul de ctitorii săi recenți, cu blocuri ample având fațada mohorâtă, în chip de poartă a orașului, ridicate special acum un sfert de secol când cu vizita țarului BREJnev. A mai rămas, totuși, câte ceva din vechiul "oraș de câmpie pleoștit ca o balegă-n drum" (din nou Galaicu-Păun), de fapt o așezare colinară: Ulița Armenească și crâșma "La două bărbi", aflată vizavi de Seminarul teologic, Ulița Bulgară, cimitirul eteroclit, unde repauzează deopotrivă căpitanul Serghei Mertengren, mort 1914; Teodoros Nicolaou Kavalliotis, Geniteis en Galazzio 1836, Apotanon en Bassarabia 1904; Gheorghe Cașu (1970-1991), căzut la datorie pentru țară și neam; Arcadii Mahildian, Anastasia Karamanuța, Solomon Simonovici Șeps; Neaga Leonid, elev al Liceului "Mihai Eminescu" din București, unicul mult adorat Liuncic, mort fulgerător de meningită în noaptea spre 20 decembrie 1942 în etate de 11 ani.

Cât despre **Vadu-lui-Vodă,** aici, într-o pădurice, la fosta bază de agrement a GOSPLAN-ului, cu căsuțe cocoțate pe piloni, s-a ținut Școala de Vară în Arta Comunicării și în Științe Sociale, organizată de Fundația Soros. Rătăcind pe alei și cărările învecinate, aveam să dau peste sanatoriile "Speranța" și "Bucuria", peste bazele "Iepurașul", "Țânțăreni", "Albinuța", "Bucium". În perimetrul ocupat de "Vagonic" cânta într-o dimineață o mică orchestră (acordeon, torogoată, chitară), iar în bătătura unei vile ce aducea a cabană juca îndrăcit o singură pereche, el numai în slip, ea - în ținută de bucătăreasă, cu halat, bonetă și șorț. Alături, în zona de odihnă a ziariștilor, se manifesta concurența: fetișcane crude, în pantaloni scurți, mulați pe fese, și tipi trecuți, toți cu chelii și cu cămăși havaiene, se mozoleau la porunca unui rap rusesc ce izvora din casetofonul cât un bolovan.

Cred că era prin '91. Ne jucam vajnic de-a democrația, pe probleme fundamentale, prin tot felul de forumuri cu participare internațională, supravegheați de instructori pe care-i acreditase lumea civilizată. La o astfel de reuniune, întâmplată la Universitatea de Vest, a apărut un tip spilcuit cu alură de Lenin, cercetător la Academia din Chișinău (încă nu știam ce grund imperialist ascunde **Pamiati** sub blana "casei comune"), care a perorat despre cum sunt persecutate minoritățile în Republica Moldova. Institutorii de evropenie dădeau temeinic din cap în semn de aprobare și destui învățăcei autohtoni păreau grăbiți să-și manifeste diligența. Numai venerabilul rector Eugen Todoran, Dumnezeu să-l odihnească, s-a scârbit de un așa nerușinat avatar și a pomenit, fără să părăsească ținuta academică, de pactul Ribbentrop - Molotov.

Lui Gheorghe Budeanu îi citisem reportajele de front din **Transnistria în flăcări** înainte de a-l cunoaște. Am însemnat atunci unele pasaje. O vizită la bibliotecara Tatiana Gubanova din Speia, activistă pentru independența Transnistriei. Tatăl - român. Mama - rusoaică. Vorbește moș Vasile Voloșenco: "Sunt născut în raionul Anenii-Noi. În anul 1941, comuniștii **ne-au ridicat.** Pe mine și pe mama ne-au dus la Surgut. Pe tata - în altă parte. Eram mic și am nimerit într-o casă de copii. Nimeni nu vroia să se joace cu mine, singurătatea mă apăsa și i-am spus mamei că dacă nu mă ia de acolo, mă duc să mă înec (...) Basarabenii ne numesc pe noi, transnistrenii, **mancurți...** Oare prin vinele noastre nu curge același sânge? De ce dară ne spuneți mancurți? Voi strigați că rușii trebuie să se cărăbănească din Moldova, dar cum să-mi alung soția? Voi vreți să ne unim cu România, dar românii au să ne facă robi, oameni de mâna a doua. Ei sunt grosolani și răi."

Și iată-mă pornind pe jos într-o după-amiază toridă de iulie, anul acesta, cu Gheorghe Budeanu și cu vreo 15-20 de studenți spre **Coșnița,** un sat din stânga Nistrului, însă aflat sub administrația Chișinăului. (Poate că nu știți, în vecinătate, Dorotcaia are și primărie moldovenească, și soviet sătesc tiraspolean). Trecem podul peste Nistru. Ocolim tancheta. Echipa ostășească de control, formată din un moldovean, un transnistrean, un ucrainean și un rus, ne legitimează și nu prea. Ajungem la primărie. În așteptarea notabilităților, dăm năvală asupra prunilor, ne zgâim la listele cu împărțirea pământului din fața "sălii de ședințe". Astfel aflăm de plugarii Abram Aliterovici Naierman și Nicolai Timofeevici Cântăbine. Se arată în sfârșit primarul, însoțit de adjunct, de șeful poliției și de medic. Suntem ca la o întâlnire a pionierilor cu eroii de la Grivița. Greu să depășești starea falsă. Liderul comunal se scuză pentru "limba noastră cam săracă", apoi povestește despre conflictul cu separatiștii de pe platoul Coșnița, derulat în martie '92 și "adus aici de Rusia", care voia să-și facă un **plațdarm,** adică un cap de pod. (Acest termen rusesc, de fapt combinație germano-franceză, o să-l tot aud repetat vreme de două săptămâni). Au fost distruse 96 de case, iar oamenii "traumați, atacați psihic"; "momente strașnice", închipuiți-vă gloanțele mușcând apa Nistrului; și unii, și alții "făceau jocul de a se împușca", iar când se plictiseau, adversarii cinsteau câte un pahar de vin împreună; au rămas locuri minate, transnistrienii n-au lăsat o hartă a operațiunilor, așa că pe o coastă împădurită dinspre Pohrebea s-au mistuit patru copii și câteva tractoare. Polițistul hohotește când își aduce aminte de plutonierul Nicolae Sotnicenco, ucis de oamenii colonelului Atamaniuk. Se mai plânge primarul că, în ciuda acestor fapte, la alegerile locale n-a ieșit prea bine, căci "organizația comunistă străpunge tot". Rău e și cu administrația, aflată într-o poziție ambiguă: "Partea stângă ne consideră de partea dreaptă, iar partea dreaptă de partea stângă". Cât noi cam tocăm timpul, două fete demonstrează că altfel se face gazetăria. Tatiana din Chișinău bântuie pe ulițele satului, unde constată

(continuare în pagina 29)

Beţiile consulului Firmin

Cristina Chevereşan

"Toată viaţa oamenilor este o stare de beţie, întreruptă când şi când de lumini de îndoială. De-ar fi ei în clar cu lucrurile, ar putea trăi mai departe un singur moment? Cei de mai «normali» dintre ei sunt beţi morţi. Căci «treaz» nu se mai poate nici măcar respira. Alcătuirile vieţii sunt construcţii ale celor care se demască sângeros unui ochi de veghe. Cu cât eşti mai normal, cu atât eşti mai departe de adevăr şi mai aproape de viaţă."

(Emil Cioran - **Lacrimi şi sfinţi**)

Anulând delimitările fragile dintre o normalitate incertă şi o anormalitate tentantă, eroul - sau mai degrabă, antieroul - din romanul lui Malcolm Lawry, **Sub vulcan** se retrage în clar-obscuritatea tavernelor ce îi oferă posibilitatea de a privi lumea prin prisma nenumăratelor pahare de mescal şi tequila, devenite unice repere temporale.

Consulul britanic în Mexicul anilor '30, Geoffrey Firmin răstoarnă tiparele clasice ale personalităţii politice în misiune oficială. Departe de a se implica activ în problemele social-politice ale perioadei, el adoptă faţă de evenimente poziţia observatorului subiectiv: *"Cu privire la război îl încercau puţine emoţii, în afară de convingerea că războiul este ceva rău. Una din tabere avea să învingă. Şi în oricare eventualitate, viaţa va fi grea. Deşi dacă îl pierdeau aliaţii, va fi şi mai grea. Şi în oricare eventualitate, fiecare avea să trebuiască să-şi ducă mai departe propria luptă."* (p. 30). Într-adevăr, ca proiecţie aproape fidelă a eului auctorial, personajul se înscrie în perimetrul romanului de tip autobiografic, personal, atât de diferit de naraţiunea voit-obiectivă promovată de marii scriitori ai epocii.

Firmin şi Lowry împărtăşesc aceeaşi structură ideologică şi aceeaşi mare dragoste: băutura, acesta fiind probabil motivul pentru care **Sub vulcan** a ajuns să fie considerat drept realizarea perfectă a beţivului în literatură. Şi totuşi, romanul nu se rezumă la prezentarea sau analizarea unei patimi; atâta vreme cât aceasta se identifică în mod incontestabil cu personajul, cititorul asistă la dureroasa dezorientare a Consulului ce caută inocenţa, fericirea, identitatea pierdute pentru totdeauna: *"Dar cum ar fi putut el într-adevăr nădăjdui să se regăsească, să reia totul de la început, poate într-una din acele pierdute ori ţăndărite sticle, poate-n careva din acele pahare se afla pe veci singurul indiciu al identităţii lui? Cum s-ar fi putut întoarce acum încercând să caute, să cotrobăiască printre cioburile de sticlă, pe sub veşnice tejghele, pe sub veşnice oceane?"* (p.379)

Criza adâncă traversată de Firmin nu e doar criza unui "borracho" cu minţile întunecate de aburii alcoolului îngurgitat în neştire; el nu face parte din categoria oamenilor născuţi în întuneric şi redaţi prin viciu tenebrelor primordiale. Dimpotrivă, la prima vedere, nimic nu pare să lipsească din viaţa unui funcţionar al statului, fost erou al marinei militare, soţul unei femei de un deosebit farmec şi protagonist al unei poveşti de dragoste ieşite din comun. Şi totuşi, **acesta** este omul căruia, de Ziua Morţilor 1939, i se oferă o ultimă şansă de a reveni la viaţă, de a trăi într-un interval infim de timp multitudinea de experienţe ratate de atâtea ori înainte. **Acesta** este cel care, la sfârşitul "perioadei de graţie", se va prăbuşi în craterul ameninţător al vulcanului Popocatepetl, incapabil să accepte o salvare bazată pe trăiri nesigure.

Malcolm Lowry, el însuşi o natură contradictorie şi excentrică, începe odată cu personajul său o perpetuă căutare de sine într-un labirint de aparenţe ce se prăbuşesc, la rândul lor, una câte una. Aşa cum aflăm încă de la început de la Monsieur Laruelle - povestitorul ce deschide accesul în acest teritoriu bizar -, Consulul se prezintă ca *"un ins extrem de curajos, de fapt un erou care, pentru excepţionala vitejie dovedită ţării în cursul ultimului război, a obţinut o decoraţie mult râvnită"* (p. 58). Adus în faţa Curţii Marţiale pentru crime de război împotriva ofiţerilor germani de la bordul navei sale, el este achitat şi decorat. Cu toate acestea, sentimentul culpei îl va urmări până la capăt, declanşând accese de teamă şi susceptibilitate paranoică, ele culminând cu mărturisirea presupusei sale nevinovăţii în faţa camarazilor de pahar. Din momentul respectiv, goana neântreruptă prin barurile mexicane capătă o oarecare justificare, un pretext: *" Mie unuia îmi place să-mi duc tristeţea în umbra vechilor mănăstiri, să-mi port vina prin sihăstrii şi-ntre zugrăveli, milostivirile câte unor neînchipuite* ***cantinas****, în care haimanale cu feţe posace şi milogi şchiopi beau în revărsatul zorilor, năpădiţi de o rece frumuseţe palidă ce ţi se descoperă în prag de moarte [...] Nu, secretele mele sunt de mormânt şi trebuiesc păstrate. Şi iată cum, uneori, mă gândesc la mine însumi ca la un mare explorator care a descoperit o ţară extraordinară de unde nu se mai poate întoarce niciodată ca să comunice lumii cunoştinţele lui: iar numele ţării aceleia este Iadul"* (p. 64/65)

Bântuit de taine şi orori neştiute, impunător în tragismul său, Consulul Firmin pare a-şi scrie singur epopeea odată cu fiecare gest făcut. Damnarea sa este simbolică; lumea aflată în pragul celui de-al doilea Război Mondial se corelează cu universul intim distrus, cu răul latent din interiorul fiinţei umane aflat pe punctul de a izbucni la cel mai neînsemnat impuls. Blestemul şi deziluzia unei vieţii irosite se generalizează, transformând romanul evoluţiei personale într-un poem alegoric al involuţiei universale.

Dependenţa Consulului se suprapune unei existenţe dominată de mişcări şi stări de spirit menite a-i înşela pe cei din jur, în final, singurul iluzionat trist rămâne chiar iniţiatorul şi maestrul acestui joc tragic, care, în căutarea evadării din propriul eu, revine din timp în timp la exprimarea coerentă a raţiunii: *"Actul unui nebun sau al unui beţiv, băiete dragă, spuse el, ori al unui om supus unei violente emoţii, pare mai puţin liber şi mai inevitabil celui care cunoaşte condiţia mintală a săvârşitorului său, însă mai puţin liber şi mai puţin inevitabil celui care n-o cunoaşte". (p. 397)*

Expresia paradoxală, aproape muzicală a unei stări emoţionale şi intelectuale de excepţie apare din haos asemenea unui adevăr primordial: luciditatea, calmul, echilibrul dintre ordine şi dezordine în mintea personajului sunt doar efecte ale voinţei personale. Prin urmare, Firmin îşi menţine convingerea

că, dacă mescalul reprezintă unica soluţie pentru atingerea unui nivel perfect de conştientizare, atunci beţia devine atât necesitate cât şi datorie. Mai mult, deşi eroul îşi dă pe deplin seama de propriul declin, arta conştientizării îi transformă evoluţia într-un triumf pe planul sensibilităţii artistice. Arta devine soluţia comună lui Lowry şi alter-egoului său; în lumea contemporană ea constituie singura formă de acţiune. Prin ea şi chiar prin refuzul oricărei acţiuni, personajul încearcă să-şi sublimeze sinele, să-l apropie de existenţa ideală, de normalitatea visată.

"Pentru ca să existe artă, pentru ca să existe o activitate şi o viziune estetică oarecare, este absolut necesară o condiţie fiziologică preliminară: BEŢIA. Beţia trebuie să fi sporit mai întâi excitabilitatea întregii maşinării: mai devreme de aceasta nu se ajunge la artă [...] Din acest sentiment, o parte este cedată lucrurilor, ele sunt silite să ia din noi, sunt violate - acest proces se numeşte IDEALIZARE. Să ne eliberăm aici de o prejudecată: idealizarea nu constă, aşa cum se crede în genere, în nesocotirea şi înlăturarea a ceea ce este mărunt, secundar. Decisivă este mai degrabă o nemaipomenită **reliefare** *a trăsăturilor esenţiale, astfel încât celelalte dispar"* (**Amurgul idolilor**). Parcă în spiritul afirmaţiilor lui Friedrich Nietzsche, Consulul prezintă o capacitate de idealizare şi, în acelaşi timp, de sinteză, uimitoare. El realizează faptul că beţia perpetuă îi oferă antidotul perfect împotriva halucinaţiilor cotidiene, împotriva amestecului senzual şi chinuitor de dorinţe refulate şi experienţe semi-uitate sau neterminate care îi întunecă gândurile. În vremuri ale dezordinii interioare şi exterioare, preţul ce trebuie plătit pentru a fi complet lucid este **izolarea**, izolare ce se identifică acum cu scopul unei intense, înnebunitoare căutări. Ruga lui Geoffrey devine astfel explicabilă, atâta timp cât acesta percepe suferinţa ca revenire la entităţile de bază ale scării sale valorice: adevărul şi iubirea - absolute: *"Ajută-mă te rog s-o pot face fericită, scapă-mă de această oribilă tiranie a eului meu. Am decăzut enorm. Fă-mă să decad şi mai şi, ca să pot ajunge să cunosc adevărul. Învaţă-mă să iubesc din nou, să iubesc viaţa... Fă-mă să sufăr cu adevărat. Dă-mi curăţenia şi plimbă-mă-n cunoaşterea Misterelor pe care le-am trădat şi pe care le-am pierdut. Fă-mă să fiu cu adevărat singur, ca să mă pot ruga cinstit. Fă-ne să fim din nou fericiţi undeva, numai să fim laolaltă, numai să ne aflăm în afara lumii acesteia îngrozitoare. Nimiceşte lumea!"* (p.374)

Proclamarea realităţii unei lumi moarte drept cea mai bună opţiune întăreşte impresia cititorului despre Geoffrey Firmin: acesta se mişcă, există într-un univers imaginar, iluzoriu, paradis sau infern artificial pe care i-l deschide delirul etilic, univers ce se creează din detalii şi frânturi de imagini, prin deconstruirea unui întreg prea crud. Personajul se plasează în zona descrisă de fratele său vitreg Hugh, atunci când acesta, parafrazându-l deloc întâmplător pe Dante, proiectează spaţiul concret al acţiunii *"nel mezzo del* afurisitului *cammin din nostra vita..."* (p. 204). Viaţa însăşi se situează într-un LA MIJLOC, într-un ÎNTRE absolut, având ca repere acea beţie şi normalitate la care se referea Emil Cioran, raiul spre care tinde orice muritor şi Iadul pe care Consulul îl vede deschizându-şi porţile atunci când îşi admite eşecul: *"Îmi place Iadul. Abia aştept să ajung înapoi acolo. De fapt, alerg într-acolo. Aproape că am ajuns acolo, înapoi"* (p. 405). Regresând astfel în acest Purgatoriu al irealităţii şi incertitudinii, el riscă îndepărtarea de ceea ce îşi doreşte cel mai mult; în acest fel, el va distruge singurul lucru pe care îl preţuieşte mai presus de orice - relaţia cu femeia unică: Yvonne. Aceasta, o Isoldă eternă, încearcă în van să îl aducă înapoi spre natura mai puţin complicată a lucrurilor prototip al "omului de lângă tine", ea va rămâne simplă martoră neputincioasă a renunţărilor lui Geoffrey. Setea de adevărată cunoaştere, iluminare şi eliberare îi poartă mereu pe marginea unui abis unde raţiunea şi simţirea omenească nu îl mai pot urma: *"Trebuie oare să tot mergi până la nesfârşit prin bezna aceasta stupidă, căutând-o cu dinadinsul, chiar şi acum şi până eu nu te mai pot afla, până la nesfârşit, mereu mai departe prin bezna despărţirii, a desfacerii?"* (p.31). Într-adevăr, Firmin oscilează prins între cei doi poli ai existenţei sale; ignoranţă şi clarviziune, pasivitate şi implicare, aceştia se schimbă continuu, fluctuează în funcţie de stările sale, devenind interschimbabili şi înlocuind permanent lumina cu umbra într-un joc ameţitor.

Geoffrey Firmin depăşeşte cu mult condiţia de consul; el se desprinde de lumea în care trăieşte, expunându-se în toată puritatea, candoarea, disperarea şi confuzia sa, caracterizându-se printr-o singură identitate incontestabilă: aceea de OM. Deşi abandonându-se alcoolului şi indiferenţei, el ascunde cu grijă sau strigă cu putere pasiuni obsedante de o zguduitoare calitate umană: ruinarea căsniciei sale apare fatală şi nejustificată atunci când sufletul pustiu caută o alinare imposibilă: *"Timpul e oricum un fals tămăduitor. Cum poate cineva crede că îmi poate vorbi despre tine? Nu poţi şti tristeţea vieţii mele. Fără oprire obsedat, treaz ori în somn, de gândul că s-ar putea să ai nevoie de ajutorul meu, pe care nu ţi-l pot da, precum am eu nevoie de al tău, pe care nu mi-l poţi da, văzându-te în vedenii şi în fiecare umbră, am fost silit să scriu aceasta, pe care n-o voi trimite niciodată, să te întreb ce putem face"* (p.70)

Incapabil de acţiune, Consulul este omul ale cărui rugăciuni şi cuvinte nerostite nu reuşesc decât să-l tortureze în plus, menţinându-se într-o stare de confuzie fără speranţe de evadare. Sfâşiat între singurătate, sete de adevăr, vinovăţie şi alcoolism, el joacă rolul auto-asumat al geniului izolat şi marginalizat într-o lume a unei multitudini de opţiuni simple. Problema rezidă în interior, deoarece pentru el, nu există nici o alegere convenabilă. Cu toate că unica dragoste pare a fi peregrinarea prin **cantinas** unde timpul se măsoară în pahare de mescal, decăderea nu exclude existenţa unei mari iubiri, care înnobilează şi impresionează prin esenţa în cuvinte de extraordinară forţă interioară.

În mod oarecum ironic, Yvonne este cea care reuşeşte să exprime cu precizie esenţa traumatizantă ce menţine nesiguranţa Consulului. Deşi el este personajul principal, evenimentele îl depăşesc, nealterându-i măreţia; există întotdeauna o inevitabilă incongruenţă, o fatală nepotrivire între ideile şi sentimentele sale şi acţiunile pe care le execută. El eşuează în iubire, respingând-o pentru a fi singur. Respingerea nu numai că nu îi oferă adevărul sperat, dar îl distruge definitiv atât pe el, cât şi pe cea pe care despărţirea se presupunea că o va proteja. Autentică tragedie modernă, romanul îşi plasează eroul la graniţa dintre progres şi regres, dintre iniţiere şi ignoranţă; el va cădea în final, simbolic - ucis de poliţia spaniolă pe baza unor vini imaginare - în craterul vulcanului, amăgindu-se că a atins vârful căutat o viaţă întreagă: *"Dar din toate acestea nu văzu nimic, nici tu piscuri, nici tu viaţă, nici tu ascensiune. Şi nici nu se afla propriu-zis pe un pisc: lipsea substanţa, lipsea un temei solid şi mai se şi sfărâma, orice o fi fost, se prăbuşea, în vreme ce şi el cădea, cădea în vulcan, deşi acum în urechi îi ţiuia zgomotul acesta de lavă curgând pe furiş, oribil, era în erupţie, totuşi nu, nu vulcanul, lumea însăşi făcea explozie, se sfârteca în negre împroşcări de sate catapultate în spaţiu, el însuşi prăbuşindu-se printre toate prin inimaginabilul babilon al unui milion de tancuri, prin vâlvătăi a zece milioane de trupuri în flăcări, prăbuşindu-se într-o pădure, căzând... Dintr-o dată strigă şi s-ar fi zis că strigătul acesta ricoşează dintr-un copac într-altul, cu ecouri repetate, apoi, de parcă însişi arborii ar fi venit mai aproape, s-ar fi înghesuit unii într-alţii, împresurându-l, plângându-l..."* (p. 478)

Glasul obsedant al Consulului se pierde, se transformă într-o chemare profundă spre simplitate a existenţei, spre o lume a vieţii, gestului şi iubirii pure. La sfârşitul cărţii cititorul cunoaşte la perfecţie fiecare detaliu al gândirii şi sentimentelor unui "borracho", experimentate alături de acesta atât în confuzia cât şi în acuitatea lor senzorială uimitoare. Respectând structura circulară promovată de roman, concluzia revine pe urmele eseului cioranian: Geoffrey Firmin devine simbolul eşuării valorii şi purităţii într-un univers închis, decăzut, deoarece problema nu se rezumă la un singur om, ci la întreaga lume pe care el o întruchipează, acea lume atât de sarcastic, de fidel, de premonitoriu caracterizată:

"Doamne, Dumnezeule, dacă civilizaţiei noastre i-ar fi dat să se dezbete pe două zile, ar muri de remuşcări într-a treia". (p. 165)

CONTUR

Consul în Paradis

Daciana Banciu

Diplomația este arta negocierii. În veacul al 18-lea, termenul *diplomate*, devenit curent în limba franceză, se referea deja la acea persoană autorizată să negocieze din partea unui stat, pentru promovarea intereselor acestuia. (Cuvântul francez *diplomate* provine din *diploma*, adică *diploma*, "documentul împăturit în două" al grecilor, funcționând ca permis de liberă trecere.) Armele predilecte ale diplomației sunt cuvintele, iar unul dintre scopuri (ar trebui să) îl constituie prezervarea păcii. Dincolo de etimologie - savuroasă ca toate etimologiile - și de mulțimea definițiilor, plutește aura inefabilă a exercițiului cosmopolit, a conversației abile, a manierelor elegante și a rulajului mașinilor de lux.

E oare, mă întreb, pornind să recitesc **Under the Volcano**, Consulul lui Malcolm Lowry un diplomat pur-sânge? Și încă: ce anume împiedică misiunea sa consulară să determine o carieră de succes?

Geoffrey Firmin, copil anglo-indian cu ereditate încărcată, se naște undeva în colonii și rămâne devreme orfan de ambii părinți. Adoptat de familia poetului A. Taskerson, e adus în Anglia și educat ca bun englez în compania băieților acestuia, redutabili (atenție!) băutori. Povestea tânărului Firmin se completează cu o întâmplare din timpul primului război mondial, când îl aflăm conducând o navă a flotei militare britanice travestită în vapor comercial. Capturarea spectaculoasă a unui submarin inamic, urmată de moartea teribilă, în cuptoarele vasului, o ofițerilor germani căzuți prizonieri îl aduce pe comandant în fața Curții Marțiale. Va fi achitat și, curând după aceea, i se acordă ordinul Virtutea Militară pentru bravura de care dăduse dovadă în serviciul Maiestății Sale. Îi va fi totuși imposibil să scape vreodată de sentimentul difuz, cu atât mai persistent, al unei nicicând probate vinovății.

În Mexic, Geoffrey Firmin n-a ajuns de bună-voie, căci vrusese inițial să se întoarcă în India. O spune explicit fostul său prieten Monsieur Laruelle, luându-i apărarea în fața lui Señor Bustamente, directorul cinematografului din Quauhnahuac, care l-a bănuit mereu de spionaj: "... că slujba bietului Consul era doar o formă de pensionare, că deși de fapt intenționase la început să intre în administrația Indiei, intrase până la urmă în serviciul diplomatic de unde - pentru cine știe ce motive - se văzuse mereu dat în jos și numit în consulate din ce în ce mai îndepărtate și, în cele din urmă, în sinecura de la Quauhnahuac, ca fiind postul în care va avea cele mai puține prilejuri de a se dovedi o belea pentru Imperiul Britanic...". Să fie din pricina episodului incert de pe vasul "Samaritan"? Să fie din cauză că, alcoolic instabil a cărui condiție se agravează progresiv, insului nu-i mai poate fi acordat nici un strop de încredere? Un lucru e limpede: nu opțiunea personală a făcut din Geoffrey Firmin un diplomat; el nu este consul prin vocație, ci prin capriciul soartei și voința semenilor, iar în Mexic Firmin a fost trimis la fel cum se garează un vechi marfar pe o linie moartă.

Dincolo de lipsa apetitului sau a înzestrării necesare, există un motiv în plus pentru eșecul total al misiunii acestuia. Mandatul său prelungindu-se în plin război, la momentul când Anglia rupe relațiile diplomatice cu Mexicul și consulatele britanice se închid, Firmin devine, dintr-un emisar neconvins, unul complet inutil. La 1938, Geoffrey Firmin nu mai e nici măcar un consul fără însemnătate într-o țară lipsită de importanță: e un consul dezactivat care se autodistruge înecându-se în alcool. Până și modul de a se îmbrăca, micile detalii grăitoare, îi trădează mizeria; pantofii de lac, impecabili, au fost încălțați direct pe picioarele goale, căci Consulul nu mai suportă de mult jena înfiorătoare a șosetelor. Ținuta sa dreaptă, mersul țeapăn și demn nu mai amăgesc pe nimeni. Din "autoritatea consulară" a britului - câtă va fi fost - a rămas doar poza. Singurul negoț de care el mai este capabil sunt chinuitele tratative cu sine însuși în fața următorului pahar de mescal.

Mexicul în care descindea cu ceva timp în urmă Geoffrey Firmin e o lume mică în care se regăsesc toate elementele lumii mari, un spațiu cu adevărat paradisiac: "... o altă planetă, cugetă el din nou, o stranie planetă unde, dacă priveai niței mai departe, dincolo de Tres Marias, puteai simultan găsi toate soiurile de peisaj, Cotswolds, Windermere, New Hampshire, pajiștile din Eure-et-Loire, chiar și dunele cenușii din Cheshire, chiar și Sahara, o planetă pe care, cât ai clipi din ochi, puteai trece de la o climă la alta ori, dacă așa te-ar fi dus gândul, puteai, traversând o șosea, să tai trei civilizații; dar și frumoasă, frumusețea nu i-o putea tăgădui nimeni, fatală ori purificatoare, după împrejurări, frumusețea paradisului pământesc însuși". Emblema acestei lumi paradisiace este grădina, vitală, explozivă, binecuvântată de Dumnezeu. "Vă place această grădină?", citește Consulul avertismentul de pe zidul împrejmuitor al unui parc. "Este a voastră? Evitați ca urmașii voștri s-o distrugă!". Repetatele crize de *delirium tremens* care întunecă mintea lui Geoffrey Firmin fac ca Edenul terestru să-i apară acestuia invadat de animale de pradă. Peste grădina acum părăginită a Consulului planează, aidoma siluetelor de vulturi din înalt, umbra terifiantă a războiului.

Geoffrey Firmin se autodistruge, ziceam, cu fiecare pahar în plus. Pentru boala de care suferă Consulul, leac nu există, căci nu de o sleire a trupului este vorba, ci de o maladie a sufletului, o lepră subtilă și acaparatoare, pe care nici bunăvoința, nici cunoștințele medicilor nu o pot vindeca. Identitatea Consulului e dintru început una problematică. Neputându-se întoarce în India natală, fiindu-i imposibil să se comporte până la capăt ca un supus britanic exemplar, Geoffrey Firmin se renegă și se caută pe sine în alcool ("‹Groaznic›, își spuse. ‹Și totuși, n-am să cedez. Dar cine-s eu, cum să-l găsesc pe acel eu, unde se dusese **eul**?›").

Exilat într-o misiune pe care nu o dorise, părăsit de soție și trădat de prieteni, apoi scos cu totul din uz de izbucnirea războiului mondial, Consulul trăiește însă nu atât o catastrofă a eului, cât agonia unei lumi. O lume a crimei, a oamenilor care se sfâșie unii pe alții, o lume al cărei semn sunt mâinile înroșite de sânge ale lui Orlac de pe afișele care împânzesc orașul: "Dar cât de interesant trebuie să fi fost pentru medic un om care se simțea cutremurat de înseși forțele universului? Ce cataplasme fuseseră puse pe sufletul său? Și ce știau chiar hierofanții științei despre înfricoșătoarele puteri ale - pentru ei - nerecoltabilului Rău? Consulul n-ar fi avut nevoie de un ochi experimentat pentru a detecta pe acest perete, și pe oricare altul, un ‹*mane, tekel, fares*› pentru lume, în comparație cu care simpla demență nu-i decât un strop într-o găleată, nimic altceva". Sentimentul de vinovăție despre care aminteam și care potențează enorm suferințele eroului are o conotație foarte largă. În mintea tulburată a nefericitului Consul, procesul cazului "Samaritan" se reia la nesfârșit, rezumându-se, ca posibil titlu de ziar, după cum urmează: "Firmin nevinovat, dar duce vinovăția lumii pe umerii săi".

Deși neangajat, lipsit de convingeri politice ferme, atent totuși la evoluția lucrurilor, Lowry așază la temelia romanului său mexican o intrigă politică. Acesta este primul nivel de semnificații al cărții, peste care se suprapun și se sedimentează, pe parcursul unui travaliu care durează ani, iluminările ulterioare. "Ca scriitor", notează Ion Caraion, traducătorul lui **Under the Volcano** în limba română, "Lowry nu-și dorea glorie sau bani. Își dorea pur și simplu capodopere. Nu avea, în mod special, opinii politice, nu avea o religie, o moralitate pretențioasă în cele observate cu superfluă ostentație, o metafizică aptă de a ticlui pentru el o lume care să aibă mai multă valoare și ordine decât un raft de cărți ieftine expuse pentru vânzare. E greu de crezut că ar fi crezut în multe, deși îi citea pe Goethe și pe Dante, scormonea în ale ocultismului și folosea Cabbala drept schemă simbolică (chiar dacă era o ideę venită mai târziu coregrafia acesteia), iar pentru început a imaginat o intrigă politică pentru marea sa carte, întinzând-o ca pe un covor peste care a așezat apoi un munte".

La marginea șoselei care duce spre Tomalín, zace, într-o baltă de sânge, un indian împușcat. Plecați să vadă spectacolele cu tauri, Geoffrey, Yvonne (fosta soție) și Hugh (fratele vitreg) se opresc să-l privească, împreună cu ceilalți curioși. Ceva mai târziu, într-un bar din Pariān, Consulul va fi întâi reținut de poliția militară ca ucigaș al ghinionistului **compañero**, apoi executat, fără menajamente, ca agent bolșevic. Inutilă grabă și cu atât mai fără de sens cruzime, căci Consulul se pregătea oricum să moară. În urma nenumăratelor pahare de băutură în care se pierduse, fără să se regăsească nicicând, venea inevitabilă moartea, tot așa cum, și pentru Lowry, nenumăratelor pahare de băutură le-a urmat firesc tubul cu cele cincizeci de somnifere.

Viața unui om, se crampona cu disperare Lowry, e o ficțiune pe care el o inventează pe măsură ce trăiește. La fel, ficțiunea e o realitate care crește din viață. Se pare, ne atenționează deopotrivă biografii și exegeții, că e aproape cu neputință să-l înțelegi pe Consul făcând abstracție de autorul său, să te gândești la Geoff Firmin în absența fantomei tremurânde a lui Lowry însuși. Timp de câțiva ani, Lowry scrie și rescrie - de fapt dictează, căci mâinile sale nu mai sunt bune de nimic - **Under the Volcano** dându-i substanță din substanța propriilor sale înfrângeri, din tortura infernală a propriilor sale deliruri. Geoff - consulul dezafectat, sceptic, incapabil de acțiune, jalnic și cabotin -, Hugh - revoluționarul utopic și flotant, voluntar în războiul din Spania -, Yvonne - actrița ratată - sunt tot atâtea fețe ale sale. Toți trei, fiecare din alte motive, sunt oameni care au eșuat, însă eșecul lor e numai o parte din naufragiul unei lumi.

Diplomația, spuneam, e îndeobște considerată o alternativă a războiului. Moartea Consulului, consumată absurd, devine simbolică pentru o realitate mult mai cuprinzătoare. Din noua lume, născută de cataclismul războiului, în care consulii s-au înmulțit peste măsură pentru a întări rețelele de spionaj, Consulul trebuia să dispară.

NOUTĂȚI LA "UNIVERS"

Diplomația artei - arta diplomației

Alexandru Ruja

"MANUSCRIPTUM"
Revistă trimestrială editată de Ministerul Culturii și Muzeul Literaturii Române, an XXIX, nr. 1-2 (110-111), 1998.

Numărul dublu (1-2) din acest an al revistei "Manuscriptum" (realizat în colaborare cu **Direcția arhivelor și documentelor diplomatice** din Ministerul Afacerilor Externe; redactor de număr: Saviana Stănescu), incitant și bine realizat, se ocupă de **Scriitori și diplomație.** O temă profitabilă cultural (și chiar diplomatic) a cărei dezvoltare înfățișează cu claritate nivelul diplomației românești din perioada interbelică. Simpla enumerare este, la început, suficientă pentru a arăta cine reprezenta țara: Lucian Blaga, Emil Cioran, Oscar Walter Cisek, Aron Cotruș, Grigore Cugler, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Al. Duiliu Zamfirescu. De altfel, nu sunt singurii care au lucrat în diplomație, iar un viitor număr al revistei "Manuscriptum" ar putea cuprinde activitatea și altor scriitori diplomați. Revista este lucrată cu profesionalism, fiecare scriitor-diplomat beneficiind de prezentarea unui specialist, sau, oricum, mai familiarizat cu biografia și opera acestuia. Editorialul lui Alexandru Condeescu - **Lumea interbelică văzută din cancelariile diplomatice** - sintetizează efortul redacțional, face o privire cultural-istorică asupra unei epoci, accentuează valoarea documentului de arhivă cu atât mai mult cu cât este redactat de scriitori al căror loc valoric în cultura națională este incontestabil. ("**Vocea arhivelor**, decantată de patimile trecutului și dincolo de interesele prezentului, ne poate călăuzi să deosebim falsurile istorice ca și miturile istoriografiei noastre din ultimii 50 de ani, de adevărul faptelor, acum când ceea ce era politică în anii '30 a devenit de mult istorie"). Ce a scris fiecare dintre acești scriitori în perioada cât a lucrat în diplomație sunt lucruri relativ cunoscute. Începe să fie cercetată și cunoscută tot mai bine și perioada exilului, unde au rămas după ce au fost îndepărtați brutal din activitatea diplomatică. Observă bine Al. Condeescu drama scriitorului obligat să trăiască departe de țară în condiții grele și (unii) cu obligația de a se adapta rigorilor de creație ale altei limbi. ("Impresionantă pentru destinul fiecăruia ca scriitor, dincolo de lupta acerbă pentru cauza națională ca slujbaș devotat al statului român, este aici drama ce transpare din texte a celui ce scrie într-o limbă de restrânsă circulație universală, aflat între dragostea firească pentru ‹limba tribului› său și dorința, la fel de naturală, de a se integra culturii europene și mondiale. Această opțiune, care s-a radicalizat dureros odată cu încetarea atât a serviciului lor diplomatic, cât și a legitimității politice a noului sistem politic din țară, va determina inexorabil soarta scrierilor și sensul exilului fiecăruia, ca fost diplomat și permanent scriitor").

Rapoartele diplomatice ale lui Lucian Blaga au fost publicate mai demult de Pavel Țugui **(Din activitatea diplomatică,** vol. I-II-III; editura Eminescu, 1995), de aceea sunt puține cele incluse aici. În schimb, capitolul cuprinde o bogată iconografie, un text din **memoriile** lui Octav Vorobchievici **(La Lisabona, cu Lucian Blaga)** și o scrisoare a lui Raoul Bossy către L. Blaga, comunicată de Mircea Popa. Ca și alți mari scriitori, Lucian Blaga a înnobilat activitatea de **atașat de presă** din ambasadele României, fapt remarcat și de Ion Bălu, autorul celei mai cuprinzătoare monografii dedicate scriitorului. ("Sub raportul expresivității, rapoartele sunt eseuri personalizate de politică externă, în care analiza evenimentelor se îmbină armonios cu expunerea lor sintetică, într-o elevată expresie lingvistică. Confruntat cu delicatele probleme internaționale, Lucian Blaga exprima constant opinii personale, ce dovedesc atât discernământ în selectarea știrilor, aptitudine sintetică și originalitate expresivă").

Aproape toți cei care comentează activitatea scriitorilor diplomați subliniază importanța și utilitatea (în plan pragmatic) omului de cultură în diplomație. Un alt orizont, o altă putere de selectare și interpretare a informației, pe care nu le au înșiși funcționari ai ambasadelor, caracterizează activitatea scriitorilor diplomați. Din arhiva Ministerului Afacerilor Externe au fost selectate mai multe rapoarte diplomatice trimise de Aron Cotruș. Rigoarea, seriozitatea, capacitatea de sinteză, orientarea spre cele mai importante evenimente se observă peste tot. Aron Cotruș a fost numit, în mai 1939, șef al serviciilor de presă de pe lângă Legațiunile României la Madrid și Lisabona. După ce la Lisabona a fost numit atașat de presă Mircea Eliade, activitatea lui Aron Cotruș s-a desfășurat doar la Madrid. Ca și în Polonia sau Italia, și în Spania a depus o muncă intensă pentru a face cunoscută cultura română, de a atrage noi prieteni pentru România. Din rapoartele diplomatice publicate, majoritatea din perioada madrilenă, se pot observa, pe de o parte, minuțiozitatea cu care erau întocmite acestea pe probleme, dar și informații privind oamenii de cultură, ziariștii și demnitarii cu care Aron Cotruș întreținea relații culturale, atrăgându-i pentru cauza României. Ca și Lucian Blaga a fost un diplomat valoros și eficient. Și mai ales cunoscut și apreciat în mediile diplomatice, academice, culturale. În luna august 1943, Aron Cotruș a participat ca oaspete de onoare, la serbările culturale din orașul Elche, desfășurate "sub conducerea strălucitului scriitor Eugenio D'Ors și cu participarea unui mare număr de fruntași ai literaturii, artei și științei spaniole". (cf. **Nota** trimisă din Madrid la 20 septembrie 1943). Se poate observa, în continuare, că legătura cu Eugenio D'Ors a fost constantă. În orașul Santander, din nordul Spaniei, îi este consacrat un festival de poezie. De altfel, o simplă lectură a rapoartelor publicate în "Manuscriptum", în care Aron Cotruș îi numește pe toți scriitorii, profesori universitari, conducători de ziare, publiciștii pe care i-a invitat (sau l-au invitat) "la ceai" (recepții) arată respectul și prestigiul de care se bucura poetul-diplomat în capitala Spaniei. La un alt concurs, cel internațional de poezie de la Palma del Mallorca a fost încununat cu Marele premiu (Lilium aureum). Atât **rapoartele de presă** cât și **rapoartele asupra activității personale** sunt amănunțit și metodic structurate. Un raport privind activitatea personală (datat **Madrid, 1 aprilie 1944)** cuprinde: articole publicate, studii și articole traduse și trimise ziarelor și revistelor spaniole, publicații de propagandă distribuite, contactul cu presa și lumea intelectuală, mese, recepții, ceaiuri. Aron Cotruș a cunoscut un mare număr de oameni de cultură spanioli. Este suficient însă să-i amintim pe Manuel Machado, Dámaso Alonso, Eugenio D'Ors, Juan Aparicio, José Camón Aznar, Adriano del Valle, Cayetano Aparicio ș.a. Am mai scris despre faptul că Aron Cotruș era apreciat și pentru omenia sa. Ultimul raport **(Madrid, 10 iulie 1944)** adresat lui Mihai A. Antonescu dovedește acest lucru. Cu demnitate intervine pentru a se face ceva în favoarea pictorului Alexis Macedonski (fiul lui Alexandru Macedonski), care în insulele Baleare trăia zile dramatice ("... Alexis Macedonski și ai lui luptă cu nevoi cumplite și fără nădejdi de îndreptare. (...) Nu mă gândesc (...) la nici un fel de pomană pentru pictorul Alexis Macedonski, ci la o contribuție în direcția acțiunii noastre în Spania, pe care talentul, pregătirea și puterea lui de muncă o pot aduce, contribuție care să-i îngăduie să-și câștige, cu vrednicie, pâinea cea de toate zilele"). Din păcate, nu peste mult timp, chiar Aron Cotruș a ajuns în condiții extrem de grele pentru a-și câștiga pâinea cea de toate zilele...

Despre **Mircea Eliade și Portugalia** scrie Mircea Handoca. Pe lângă rapoartele diplomatice și câteva scrisori către familie este publicat și eseul **Latina gintă e regină.** Datat **Lisabona, 5 februarie 1942,** publicat acum în limba română, acest eseu de filosofia culturii este o pledoarie pentru cunoașterea culturii latine, pentru ceea ce Mircea Eliade numește **solidaritatea latină.** ("Fapt este că, astăzi, ne cunoaștem foarte puțin între noi. De aici, un anumit complex de inferioritate pe care-l avem noi latinii, față de propria noastră cultură. Știm prea puțin de poeții noștri, de romancierii, eruditii și filosofii celorlalte țări latine. (...) Necunoscându-ne între noi, ne facem o imagine necompletă, fracturată, despre cultura Europei moderne. Necunoscând creațiile spiritului latin, ne facem o idee inexactă despre posibilitățile latinității. (...) Cunoașterea directă între culturile latine nu se poate improviza bătând din palme. Dar, pentru a fi începută, nu e nevoie să așteptăm organizații complete și masive. Inițiativa și entuziasmul personal sunt singurele elemente indispensabile unei asemenea activități. Și nu mă îndoiesc că se va găsi, în fiecare dintre țările latine, destul entuziasm și destulă inițiativă ca această operă de lărgire și întărire a conștiinței latine să poată fi oricând începută"). În perioada iunie 1942 - octombrie 1945, Eugen Ionescu a lucrat ca secretar de presă (apoi secretar cultural) în cadrul Legației române de la Vichy. Aproape toate rapoartele publicate acum (ca și scrisoarea către Ion Chinezu) arată eforturile depuse pentru a populariza cultura română. Pregătea un volum de traduceri din poezia lui Lucian Blaga, altul din nuvelele lui Pavel Dan, solicita insistent materiale pentru numărul special al revistei "Pyrénées" dedicat culturii românești (cu colaborarea, între alții, a lui Tudor Vianu, Lucian Blaga, Al. Rosetti, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Mircea Vulcănescu, D. Caracostea, Vladimir Streinu).

Mai puțin cunoscut, Grigore Cugler - un diplomat printre literați, cum îl numește Geo Șerban - este prezent, pe lângă rapoarte, cu un roman, rămas până acum inedit. - **Afară de unu singur.** Din stirpea lui Urmuz, Grigore Cugler este un continuator al literaturii de avangardă. Postum, Ștefan Baciu i-a publicat, la Madrid, selecția de poezii și proze **Vi-l prezint pe Țeavă.**

Manuscriptum este de fapt o carte, ce cuprinde texte (secrete și inedite) diplomatice ale scriitorilor diplomați.

Dublă biografie

Mira (Editura Albatros, București, 1998, 404 pag.; ilustrația copertei: **Vitraliu** de Mira Simian-Banciu) de Ștefan Baciu este o dublă biografie. Pentru că scriind despre Mira, de când a cunoscut-o în țară și până când s-a stins din viață în Honolulu, Ștefan Baciu scrie și despre sine. Cartea este închinată prietenilor, fiind, de fapt, și un text despre prietenie "prietenilor noștri brazilieni, plecați, însă prezenți", "celor din Hispanoamerica la fel de prezenți" și "amintirii prietenilor". Citez numele acestora din urmă, așa cum apar în carte, pentru că o parte dintre ei au lucrat în diplomație, dar și pentru a vedea cum s-au desăvârșit din viață, pe întinsul globului, scriitorii români: Grigore Cugler-Apunake (mort la Lima), Mircea Popescu (mort la Roma), Horia Tănăsescu (mort la San Francisco), Ion Oană-Potecașu (mort la Sao Paolo), N.I. Herescu (mort la Zürich), Alexandru Busuioceanu (mort la Madrid), Aron Cotruș (mort în California).

Cartea a fost scrisă direct în românește, în îndepărtatul Honolulu, și narează viața trăită împreună cu Mira Simian. Motivația o precizează autorul ("Cum de la 1946 încoace am publicat cărți scrise direct în germană, portugheză și spaniolă, am observat, **după ce** începusem lucrul, că paginile pe care le așterneam pe hârtie, se scriau **în românește** și m-am întrebat, firește, **de ce**? Răspunsul n-a fost nevoie să-l caut prea mult, pentru că a venit de la sine: paginile care urmează s-au scris singure, dictate de Mira, cu care întotdeauna am vorbit românește, chiar când ne propuneam să intercalăm câte o zi-două pe săptămână în care să vorbim portugheza, care a fost - și este - cea de a doua limbă a noastră".). Carte de memorii, dar și cu pagini de lirism covârșitoare (care trădează poetul), **Mira** cuprinde informații și date amănunțite, adăugându-se celorlalte scrieri de memorialistică ale lui Ștefan Baciu - **Praful de pe tobă, Sub Tâmpa în Honolulu** sau **Un brașovean în Arhipelagul Sandwich-Hawaii**.

La căsătoria civilă a celor doi (28 aprilie 1945) martori au fost Traian Lalescu "ziarist" și Alexandru Paleologu "agricultor" (!). Ștefan Baciu a plecat, împreună cu Mira, din țară cu ultimul tren diplomatic. Apoi, toate ieșirile din țară au fost închise. Întâlnirile de la Berna cu Oscar Walter Cisek sunt pe larg relatate. Urmează incredibila aventură a două vieți. Ștefan Baciu vorbește cu familiaritate despre locuri, pentru noi, exotice, evocă oameni și întâmplări, creionează portrete de prieteni, scriitori, artiști. Cunoaște foarte bine literatura hispano-americană, iar opera scriitorilor de aici îi este apropiată. **Mira** este, deci, cartea unei vieți comune, tandre și aventuroase, desfășurată sub forța destinului imprevizibil. ("Din toate cărțile pe care le-am scris în 45 de ani, aceasta este cea mai dureroasă și cea mai înaltă, pentru că dincolo de-a fi cartea Mirei este, în același timp, viața ei și a mea, viața noastră".)

Despre discreție și perseverență

Otilia Hedeșan

RAOUL BOSSY

Amintiri din viața diplomatică

Volumul I 1918-1937, Volumul al II-lea 1938-1940, Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1993, Volumul I – 339 p., volumul al II-lea – 327 p.

Ca să fiu sinceră, coperta sobră și titlul neutru sub care au fost publicate memoriile dintre anii 1918-1940 ale diplomatului român Raoul Bossy nu mi-au produs, la început, prea mult entuziasm. O carte cu caracter documentar - încă una - urma să completeze o serie destul de eterogenă de volume menite să acopere - fiecare după cum poate - nebuloasa pe care o reprezintă (încă) istoria (mai ales istoria diplomatică) a României interbelice. Sigur că editarea acestor "amintiri" într-o colecție prestigioasă și la o editură care și-a făcut un crez din restituirea ierarhiilor valorice reprezenta, din capul locului, un gir. Pe de altă parte însă chiar apartenența la specia "memoriilor inedite" ale personalităților politice punea volumul într-o poziție incertă și incomodă. În fond, aceleiași categorii îi aparțin însăilările mai mult sau mai puțin pompoase ori narcisiace ale atâtor chemați și nechemați pe tărâmul politicii și mai ales pe acela al literelor.

Vreau să spun că spre deosebire de multe alte cărți față de care am, chiar de la început, orizonturi de așteptare pozitivă, față de cele două volume ale memoriilor lui Raoul Bossy n-am resimțit, multă vreme, nici un fel de chemare. La cinci ani de la editarea lor, constat că nu mai am în bibliotecă decât unul dintre ele, iar acela pare să fi fost răsfoit doar în primele sale zeci de pagini. Nu știu dacă este vorba despre un simptom al receptării unei cărți de această natură sau totul se datorează unei serii de incidente personale pe care nu este momentul să le explic aici. În orice caz însă, când am luat - în sfârșit - în mână **Amintirile din viața diplomatică** ale lui Bossy, am făcut-o fără nici un fel de prejudecăți, ca și când urma să scriu o temă de casă. Tocmai de aceea, gândurile mele de acum cred că merită tot interesul, căci ele nu sunt confirmarea unor așteptări, nici ordonarea unor presupoziții, ci rezultatul efectiv al lecturii. De dincolo de perdeaua de negură a uitării, rândurile acestei cărți refigurează o lume complexă și contradictorie, o lume extrem de mișcătoare unde, cu ochiul mereu atent la cauzele infinite ale acestor transformări, veghează, printre mulți alții, urmașul familiei Bosii-lor, al cărei arbore genealogic multisecular coboară "prin străbunica lor, Anastasia/.../ urmașa spătarului Șendrea" până în vremea aproape legendară a lui Ștefan cel Mare (p. 5).

Ca jurnal, textul lui Raoul Bossy este, la un prim nivel, povestea unei deveniri. O serie de experiențe personale ale autorului, care încep o dată cu intrarea sa "la 16 februarie 1918 în corpul diplomatic al României ca atașat de legație" (p. 37) și continuă prin evocarea principalelor însărcinări oficiale îndeplinite vreme de două decenii, punctează, practic, cartea. De altfel, titlurile capitolelor confirmă existența acestui fir structurant. Ele sunt: **Primii pași în diplomație; Roma (1921-1923); Director politic al Președinției Consiliului de Miniștri (1923-1926); A doua oară la Roma (1926-1927); Secretar General al Regenței (1927-1930); Director de Cabinet la Ministerul Afacerilor Străine (1931), Viena (1931-1934); Helsingfors (1934-1936); Budapesta (1936-1939); Roma (1939-1940).** Dar, subliniez, toate aceste locuri și funcții nu interesează numai ca trepte ale unei cariere demne de tot respectul, ci ele se constituie în elemente focalizante într-un proces subtil de reflecție asupra istoriei europene dintre cele două războaie mondiale, istorie din care Bossy se interesează, rând pe rând, de: stabilirea granițelor române după prima conflagrație mondială; recuperarea tezaurului trimis în Rusia; recunoașterea apartenenței Basarabiei la România; instaurarea și ascensiunea fascismului în Italia; înscăunarea lui Ferdinand ca rege și, apoi, încetarea sa din viață; Regența; revenirea lui Carol /Caraiman/ în țară și reîntoarcerea sa; funcționarea Micii Înțelegeri; evoluția interbelică a relațiilor româno-sovietice și a celor româno-maghiare; cedarea Basarabiei și impunerea Dictatului de la Viena.

Ca personaj prezent într-un univers pe care el însuși îl refigurează prin scris, Raoul Bossy este, mai întâi, un **observator,** mai apoi, un **actor important.** În prima ipostază, el este un excelent realizator de portrete. Take Ionescu, Al. Em. Lahovari, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Ion I. C. Brătianu, mareșalul Averescu, regele Ferdinand, prințul Nicolae sau Iuliu Maniu beneficiază de portrete (în sensul clasic al termenului) nuanțate, dar multe alte personalități de prim rang ale epocii apar des în paginile cărții. Printre ele se numără Nicolae Titulescu, Grigore Gafencu, patriarhul Miron Cristea, dar și Mussolini, Horthy, ministrul ungar de externe Kánya sau secretarul de stat al aceluiași departament, Gábor Apor. Intenția mărturisită a lui Bossy este aceea de "a-i cunoaște mai de aproape, ca oameni, nu ca simboluri numai" (p. I, 97), iar textele sale ni-i prezintă ca atare. Astfel, Ion I.C. Brătianu, "vizirul", are, în același timp: "înfățișarea impunătoare, demnitate în port și în atitudini, politețea sa extremă față de cei mici ca și față de cei mari, în sfârșit farmecul său atât de vestit pe care se pare că-l moștenise de la tatăl său și cu ajutorul căruia cucerise, în cursul vieții sale, mulți adversari politici - și câteva femei încântătoare" (p. I, 81), dar rămâne un om admirabil, "moșneanul de pe valea Bratiei (care) adânc cunoscător și prețuitor al artei apusene (...) nu se putea rupe (totuși) cu gândul de moșia părintească" (p. I, 82). La rândul său, Iuliu Maniu - față de care Bossy este destul de îndepărtat pe eșichierul politic al vremii - este "...simbolul întregirii poporului românesc și aproape întruparea vie a Ardealului nostru" (p. I, 146), dar și un onest și civilizat, care practică impecabil manierele elegante. Nu trebuie să reiasă, de aici, că Bossy construiește fraze frumoase despre oricare bărbat politic important cu care cariera sa îl obligase să intre în contact. Uneori portretele sale sunt cel puțin ironice, dacă nu de-a dreptul acide. Așa: "Alexandru Averescu, înalt, subțire, plin de rezervă și de demnitate, nu dă impresia unui cap politic de mâna întâi și face uneori greșeala de a nu urma sfaturile mult mai experimentatului și îndemânaticului său ministru de externe, Ion Mitilineu" (p. I, 119). Apoi: "Prințul Nicolae, un tânăr zglobiu pe vremea aceea (adică pe vremea Regenței) care, de 23 de ani fiind, se interesa mai mult de motoare de automobil decât de politică. Nu fusese deloc pregătit pentru noul loc de răspundere pe care avea să-l ocupe și pentru care nu resimțea nici o tragere de inimă. (...) Foarte simpatic și simplu, dar vizibil lipsit de creștere regească. Nici «grand seigneur» nici om de lume în felul de a se purta în societate" (p. I, 132).

Această amplă galerie de portrete domină prima treime a memoriilor lui Raoul Bossy și corespunde unei epoci incipiente a activității sale. Este vremea în care tânărul diplomat studiază oameni și adoptă modele. Într-o anumită măsură, portretele pe care le schițează indică tocmai locul pe care el îl ocupa pe scena (politică) a vremii. Este un loc tranzitoriu: suficient de apropiat de mai-marii timpului ca să-i cunoască în esența lor, dar, în același timp, destul de detașat de (cei mai mulți dintre aceștia) pentru a avea o perspectivă corectă. Și ar mai fi ceva! Aceste imagini, scrise / gândite în anii de tinerețe, sunt extrem de grăitoare despre felul de a vieții al lui Bossy în spețe și al lumii diplomatice europene în general. Impresia de lectură este aceea că timpul se scurge lent, că oamenii au vreme să reflecteze unii asupra altora, că în lume au loc atât cei excepționali cât și gafeurii.

De la un moment dat însă, aceste lucruri vor deveni de domeniul trecutului. Practic, din anul 1936, când Raoul Bossy este numit ministru al României la Budapesta, memoriile sale capătă o altă turnură. Dincolo de text nu se mai întrezărește, de acum înainte, observatorul detașat al realităților, ci actorul important. În fond, devenind "reprezentantul unei țări unanim dușmănite în Ungaria" (p. I, 275), Bossy urma să încerce, prin întregul său talent diplomatic, menținerea echilibrului în relațiile mereu tensionate cu acest vecin dinspre Apus. De aici încolo povestea nu mai are timp pentru portrete; ea este scrisă extrem de alert, aproape că fiecare predicat corespunde unei acțiuni al cărei erou sau măcar promotor este Bossy. **Memoriile...** devin, astfel, o carte fascinantă, care se citește cu sufletul la gură. Ambasadorul român trăiește intens tot ceea ce se petrece în Europa și încearcă din răsputeri să vadă dincolo de aparențe efectele îndepărtate și felul în care acestea vor afecta interesele României. Timpul său este drămuit între activitățile curente, discuțiile cu diplomații țărilor prietene (mai ales ai Micii Înțelegeri) și cu cei cu care stabilește relații personale excelente, conversațiile alerte cu miniștrii români aflați în tranzit prin Ungaria (cu care străbate adeseori drumul până la Viena în tren, disecând îndelungat și eficient realitățile și atitudinile de luat) și repetatele audiențe la autoritățile ungare. Crezul său este acela că "un diplomat trebuie să aplaneze conflictele" (p. II, 79), dar nu poate să facă asta cu orice preț. Așa că Bossy e un ambasador prețuit la Budapesta, pentru că este un om cumpătat și discret. Dar, în același timp, el nu este un "trimis inefabil", tăcut atunci când ar trebui să răspundă într-un fel sau altul. Replicile sale, mereu ponderate, niciodată grosiere, fără nici un dram de infatuare și fără nici o intenție provocatoare sunt, totuși, energetice și demne.

Citind despre anii petrecuți de Bossy la Budapesta și, mai apoi, la Roma - nefasti pe planul unei istorii majore a României, căci ei marchează începutul unei serii de dictaturi, fiind, în același timp, și anii unor amputări tragice ale teritoriului național - am bucuria naivă de a descoperi, vorba cronicarului, că "nasc și la Moldova oameni". Bossy, reconstruit de propriul jurnal, se dovedește un ambasador aproape ideal: discret dar perseverent. Sau, în termenii unuia dintre contemporanii săi, Alexandru Crețianu: "Ceea ce admir cel mai mult la Raoul este că, desfășurând o activitate atât de amplă, a evitat să se propulseze prea mult în față, să se facă observat într-un post care cere tocmai multă discreție". (p. II, 159).

Cartea sa - editată la "Humanitas" prin grija lui Stelian Neagoe - mi se pare, în aceste condiții, nu numai o poveste captivantă despre o lume care a fost, ci și o demonstrație convingătoare despre discreție și perseverență ca valori umane fundamentale.

Am mai citit...

ION CĂLIMAN, CORNEL VESELĂU

Poezii populare românești. Folclor din Banat, București, "Grai și Suflet - Cultura Națională", 1996 (apărut 1997), 593 p.

După mai bine de un deceniu de așteptare, a fost publicată o culegere impresionantă de folclor bănățean: antologia de texte din zona Făgetului, alcătuită de Ion Căliman pe seama materialelor culese de el însuși și de Cornel Veselău. Pe parcursul a nu mai puțin de 600 de pagini, volumul conține 899 de texte care provin de la 319 subiecți din 80 de localități din regiune.

Altfel spus, cartea scoasă la prestigioasa editură bucureșteană "Grai și suflet - Cultura Națională" impune prin aceste dimensiuni care sunt măsura seriozității investigațiilor de teren și, nu în ultimul rând, a bogăției și varietății extraordinare a culturii tradiționale din împrejurimile Făgetului. Valoroasă ca document despre lumea satului bănățean din ultimele decenii și, în același timp, despre imaginarul folcloric românesc în actualitate, cartea lui Ion Căliman și Cornel Veselău pune înaintea cititorilor foarte multe texte de colindă extrem de prețioase pentru simbolica și poetica lor cu deschideri arhaice. Cel puțin la fel de interesante sunt și textele ceremoniale funerare **(Zorile)** și orațiile de nuntă antologate. De asemenea, sunt documente valide, reprezentative pentru tensiunile dintre tradiție și noutate, numeroasele texte lirice pe care le include volumul.

Publicarea acestei cărți pune capăt unei foarte lungi perioade în care folclorul bănățean în complexitatea sa fusese cunoscut doar unui număr restrâns de specialiști care aveau acces la diferite arhive.

Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, **Folclorul românilor din Timocul bulgăresc,** Craiova, Omniscop, 1996, (apărut 1997), 178 p.

"Rodul unei cercetări efectuate între anii 1993-1995" (p.5) în câteva localități din nord-vestul Bulgariei populate de români, **Folclorul românilor din Timocul bulgăresc** este o carte care merită tot interesul. Importanța sa este, în primul rând, una documentară: pe o suprafață de aproape o sută de pagini sunt transcrise texte (cântec epic, cântec liric, informație despre principalele rituri familiale și calendaristice) imprimate audio în discuțiile purtate cu unsprezece interlocutori. Sunt texte a căror valoare intrinsecă variază enorm, de la micile bijuterii pe care le reprezintă baladele culese de la bătrânul Mitco Voinov, din Topoloveț, până la informațiile fragmentare despre unul sau altul din momentele marcate festiv în calendarul popular.

Complexele geniului uman

Paul Eugen Banciu

Cine știe cât este ora exactă a Pământului? Nu putem gândi decât masculin-feminin. Neutrul e o invenție pentru lumea materială a neființelor. Anorganicul. Gândim organic o lume anorganică. Nu putem concepe decât democrație și dictatură. Prima fiind posibilă doar în organizarea socială a oamenilor, cealaltă valabilă de la totalitarismul religios până la cel al stupului albinelor, tumulului termitelor sau mușuroiului furnicilor. Comparații uzate în decursul scurtei istorii a trecerii oamenilor pe pământ. Un sistem de limite mentale pe care le purtăm în noi cu făloșenia celui deșteptat în zori și îmbăiat în roua stelelor de dimineață ce mai supraviețuiesc până la răsăritul Soarelui.

Pentru a putea gândi piatra a trebuit să construim sisteme artificiale apendiculare: chimie, fizică, fizica nucleară, dincolo de granițele umanului, ale organicului, în străinătăți mentale, de unde, privind înapoi, înșeși ființele aveau să fie văzute tot ca niște pietre, dar animate de un ceva încă nelămurit. Mâncăm oligoelemente, vitamine, combinații moleculare anorganice în cantități infime, reproducând la scară miniaturală compoziția pământului, dar animate, repet, de un ceva încă nelămurit.

Din punctul acesta de vedere, fizicienii atomiști, chimiștii și în genere toți oamenii de știință nu sunt decât niște "diplomați", trimiși de specia umană, pe specialități, dincolo de teritoriul său, să le reprezinte propriile interese. Atâta doar că omul care gândește piatra și constată similitudini cu piatra animată se îndepărtează, fără să vrea, de menirea sa de trimis, și își construiește acolo o lume proprie, cu legi și cutume specifice, reușind să fie în contact doar cu alți "diplomați" de o aceeași specializare, ce privesc spre organic, sau direct spre ființa umană de undeva din afară. Ceea ce păstrează comun cu cei rămași înăuntrul limitelor cercului umanului sunt doar sentimentele, confuziile și tipica încrâncenare în supraestimarea propriei valori sau importanțe.

Rupți oarecum de acești gânditori ai pietrei sunt cei ai suflului vital, căruia nu reușesc să-i găsească o explicație, forțează tot felul de speculații metă-fizice și iarăși se pică în dreptul începuturilor gândirii antice, căci se mențin cu încrâncerare pe poziții diametral opuse față de ceilalți. Acești trimiși ai lumii umane și-o reprezintă în sisteme complicate, structurate închis sau deschis, dar la fel de confuze ca ale colegilor lor ce studiază "neutrul". Anorganicul. O piatră, două pietre, nu va fi feminină decât ca substantiv, oricât ai încerca să faci copii din ea. Labirintul devine modelul definitoriu atât pentru unii cât și pentru ceilalți dintre acești ambasadori sau atașați culturali, specializați, ai speciei umane.

Dacă-i pui la aceeași masă și-i lași să-și vorbească, nu se vor înțelege nici printr-un compromis, fiecare încercând să demonstreze supremația propriului sistem de structuri descoperite. Ba mai mult, fizicienii vor avea același limbaj doar cu fizicienii, iar conflictele se vor declanșa în domeniul lor. Chimiștii la fel, atomiștii la fel, filosofii la fel, teologii la fel ș.a. Fiecare pre limba lui, și Turnul lui Babel se perpetuează de la depășirea fazei tribale, ca o imagine tipică a speciei umane sau cum limitele aduc după ele alte limite, nici fantezia umană nu e scutită. Realitatea depășește imaginarul, în viața de toate zilele, în superspecializarea din toate domeniile, în cercetarea fundamentală, în tehnologii aplicative, în organizarea socială viabilă pentru mileniul trei, oprită doar la exemplele limită: democrație sau totalitarism. Aici însă, un abur gros începețoșează mințile tuturor celor ce se străduie să descopere și o a treia cale, nu repetarea uneia dintre cele intermediare, consumate deja pe o linie orizontală.

În fapt și ei, politologii, sociologii, istoricii se lovesc de o aceeași limită a gândirii, de același prag, dincolo de care vine fosa orchestrei, iar mai departe scena, sau sala. Cine sunt actorii, cine spectatorii, cine "ambasadorii" mesajelor dintre unii și ceilalți? Căci ce e un ambasador? Un trimis al unui spațiu geografic dincolo de granițele lui, să-i reprezinte interesele. Specia umană e pusă sub lupa "ambasadorilor" civilizațiilor UMMO și EBE (altă abureală cu extratereștrii) în timp ce "ambasadorii" noștri trimiși în spațiu circumterestru sau pe Lună, în niște aventuri temerare, deja uitate, n-au adus omului de rând ceva nou, decât poate tehnologia costumelor aeronauților, cosmonauților și a compoziției materialelor rezistente la frecarea cu aerul.

Presiunea crește pentru că, mai mult ca oricând, umanitatea devine tot mai conștientă de limitele sale și, cât să nu-și pună capăt zilelor printr-o necugetare, se pierde în detalii de formă, ce distrag atenția marii mase de oameni de la ceea ce se va întâmpla, prin ceea ce se va întâmpla, ca-n ticul 21 din "Legea lui Peter" despre incompetența conducătorului, care în loc să dea răspuns unei întrebări, divaghează pe tema îngerilor salvatori sau a culturii în straturi a brândușelor de toamnă. Ce e ciudat: că înainte de a conștientiza existența umanității ca sat planetar, individul component al masei globale sesizează dispariția viitorului într-o ceață densă, calculându-și perspectivele de acțiune sau speranță, doar pentru douăzeci și patru de ore.

Conștiența limitei, a graniței dincolo de care se trece în altceva, neuman, neorganic, determină stresul apropierii de marginea spațiului definit sau de definiție, iar mai departe o stare gravă de criză pe care nu au cum s-o mai rezolve "ambasadorii" gândirii umane trimiși în toate zonele limitrofe să stabilească legături avantajoase, să găsească modalități bilaterale de schimburi de idei, măcar, dacă nu economice, politice ș.a. Dialogăm cu noi înșine, în diferite limbi, pe aceleași teme, dar nu în spleen-ul și veselia de la începutul veacului, ci într-o disperare a neputinței de a găsi un interlocutor. Planeta vorbește singură ca un abulic, rezervată față de tot ceea ce a fost în ultimul veac, indiferentă față de ceea ce s-a întâmplat mai de mult, pentru că omul sfârșitului de mileniu nu are nici o poftă să mai meargă, academic, cu spatele spre viitor. Criza e percepută până la un nivel mediu, câtă vreme autenticitatea basmului SF e mai îndepărtată de realitatea acestui timp, decât basmele tradiționale sau poveștile biblice. Or, în vremuri de criză primul gest al unei comunități umane este să-și trimită în afara limitelor sale câți mai mulți ambasadori, să facă orice, oricum, dar în folosul celor care i-au trimis.

Mă întreb: când o planetă în plină convulsie și confuzie nu e capabilă să-și găsească un punct de sprijin, cu cine va stabili contacte diplomatice în neant? Și atunci, că trimișii tot sunt specialiști în varii domenii, vor face rapoarte despre cum se vede pământul oamenilor din dreptul științelor sau filosofiei, sau teologiei lor, care vor ține loc de contacte diplomatice bilaterale dintre o lume vie și alta inexistentă. Spiritism curat. Sau monomanie, sau gesturi disperate, lipsite de logică, de importanță, ca un cântat de fluier pe un plai mioritic, unde trei ciobănei, cu trei turme de oi etc. etc. Doar că în "Miorița" aceasta planetară vor pieri toți trei ciobăneii, cu opoziția câinilor, și-a stelelor, și-a bălaielor de a li se împlini destinul. Stimați diplomați de orice specialitate, recitiți cu creionul în mână "Principele" lui Machiavelli. O să vi se limpezească mintea mult mai mult decât dacă meditați la o piatră. Acolo, în cărțulia aceea sunt și limitele ideii noastre de putere. Firește, umană...

Nostalgii romanice

Ileana Oancea

Lingvistica antichității a conturat ceea ce s-a numit în istoria lingvisticii *lingvistica clasică,* cu atâtea reverberații în planul teoriei lingvistice, dar și al analizei și cultivării limbilor monumentare europene (cf. S. Auroux, *Histoire des idées linguistiques,* 1992). Nu e o întâmplare că întreaga meditație lingvistică a antichității s-a dezvoltat în cadrele teoretice ale retoricii și gramaticii, discipline menite să facă mai apoi din noile limbi scrise, și ne referim în primul rând la limbile romanice, limbi ilustre, cardinale și aulice (folosim termenii lui Dante din *De vulgari eloquentia,* 1304), așa cum fusese limba latină. Marea preocupare a filologilor și a intelectualilor Europei cultivate era de a codifica (standardiza) și estetiza instrumentul lingvistic al vieții spirituale, limba scrisă, despre care antichitatea romană avea o idee foarte înaltă, turnată și într-un concept special: *latinitas.* Condamnarea "erorilor", adică a fenomenelor de limbă vorbită, era severă și aceste deviații (forme ale limbajului natural și ale evoluției lingvistice) erau cu grilă evitate (cf. *Appendix Probi).*

Antichitatea a pus deci la baza culturii europene această preocupare, cu atât mai importantă cu cât epoca postromană se caracterizează prin apariția limbilor moderne, cel mai important eveniment al Evului Mediu european (cum afirmase Paul Hazard, în *Criza conștiinței europene moderne).* Romanitatea, moștenitoare de drept, directă a lumii latine (prin limbă, dar și prin cultură), s-a aflat în fața unei probleme esențiale, aceeași ca și în antichitate: aceea de a dezvolta pentru noua spiritualitate europeană (ce se concentra atunci, în noile spații ale idiomurilor neolatine occidentale), limbi scrise, *monumentare,* capabile să servească necesități din totdeauna ale vieții spirituale. Problema era atunci confruntarea cu concurența tenace a latinei, ce continua să fie limba de cultură unică a Occidentului european. Însușindu-și *idealul clasic* (și peren, de altfel) în privința normării, standardizării și estetizării limbii scrise, romanitatea impune *o constantă* lingvistică și culturală, cu ample ecouri în toate disciplinele umaniste. Ea visează *modul cum* se poate ajunge la *exemplaritate,* caracteristica oricărei limbi literare.

Dante a fost primul om de cultură al Europei romanice (și al Europei "moderne") care a gândit profund asupra *limbii vulgare* (romanice), în speță italiana, aflată în fața dificilei necesități de a fi utilizată în scris, ca limbă a literaturii.

Nu întâmplător deci, lingvistica europeană (prin lingvistica romanică) debutează cu o operă lingvistică (teoretică) dedicată unei limbi populare aspirând să devină instrument al vieții spirituale, *De vulgari eloquentia.* Toată lumea romanică occidentală relevă acest fenomen de literarizare a noilor idiomuri neolatine. El este definitoriu pentru această etapă *clasică* din istoria lingvisticii, care vizează astfel apariția și biruința scrisului literar, cultivat. Se conturează din toate experiențele romanice un model de literarizare ce se va regăsi mai apoi în Romania orientală.

Din antichitate s-a transmis un anumit *exclusivism* pe care epocile mai noi îl vor pune, tocmai ca exclusivism, în discuție. În cadrul raportului limbă literară - alte registre lingvistice (popular, familiar, argotic) în care regăsim celebra dicotomie a antichității latine: *sermo urbanus, perpolitus, latinitas,* în cele din urmă și *sermo vulgaris, rusticus, familiaris, proletarius,* numai primul element este investit cu demnitatea de *literar.* Este ceea ce a constituit purismul lingvistic al antichității, ce se va regăsi mai târziu în toate discuțiile despre limba literară în Romania. În Italia se va vorbi de o "questione della lingua", care există de asemenea în Spania. Dar mai ales în Franța rigorismul normării în limbă, dar și în literatură, este deosebit de puternic. Mai apoi îl vom regăsi în romanitatea orientală într-o formă specifică, în ceea ce constituie direcția retorică a limbii și culturii române. Ceea ce italienii au numit "la questione della lingua" se dovedește o problemă majoră a epocii precomparatiste care depășește spațiul Romaniei.

Modelul romanic clădit pe clasicismul de expresie al antichității vizează standardizarea limbii, corectitudinea, dar și calitățile estetice ale exprimării. Retorica promovează astfel virtuțiile perene ale discursului stipulate cu deosebită insistență în antichitate. Transparența, proprietatea, claritatea, cu toate distorsiunile pe care în literatură le-a adus modernitatea, rămân până astăzi deziderate ale scrisului și exprimării cultivate.

În Franța unde se fixa în secolul al XVII-lea cel mai coercitiv cadru pentru limba franceză literară s-a conturat și un concept înalt care patrona exprimarea cultivată: *le bon usage,* limba franceză constituind obiectul unei atenții speciale promovate și de Academia Franceză, născută tocmai în scopul *ilustrării* acesteia, ilustrare în sensul lui Dante, cum apare de altfel și la Du Bellay în *Défense et illustration de la langue française.*

Alături de purismul epocii clasice, pe care romanitatea l-a preluat, pentru a-l nuanța și apoi a-l amenda, epocile ulterioare au dezvoltat o viziune mai puțin restrictivă asupra limbii, ridicându-se bariera care limita contactul cu limba vorbită, transmisă de gândirea antichității.

Cultivarea limbii ca dimensiune esențială a discuțiilor filologice la toate popoarele romanice și europene acest fapt îl ilustrează. Efervescența lingvistică a Romaniei a însemnat enorm pentru conturarea unui climat spiritual care a generat o anumită convergență în procesul de edificare a limbilor europene de cultură.

Pentru a face din limba literară o instituție, un monument (în sensul lui Vossler sau Zumthor) au apărut academiile romanice. Cea mai veche s-a ivit în Italia în 1583, Academia della Crusca. Celebrul dicționar pe care ea l-a inițiat, deschizând unul din cele mai interesante capitole din filologia italiană, concentrează relația latinitate - romanitate și tensiunile ei din epoca biruinței scrisului romanic. Academiile romanice, în care intră și ultima născută, Academia Română, ca de altfel toate Academiile europene au avut aceleași obiective: realizarea unor dicționare "academice", a unor gramatici și a unor îndreptare ortografice.

Avatarurile acestor "deziderate" academice la noi demonstrează efortul filologilor și al scriitorilor de a face din limba română nu numai *o koine,* ci și o limbă bine normată și în același timp modernă. Modernizarea a însemnat pentru română și o acțiune extrem de importantă de constituire a unui superstrat cultural latin (direct sau prin intermediul romanic). Este ceea ce S. Pușcariu va numi *reromanizare (Limba română,* 1940), iar Al. Niculescu *occidentalizare* romanică (*Individualitatea limbii române între limbile romanice,* 1978).

Secolul al XIX-lea românesc a fost un secol al unei efervescențe filologice asemănătoare celei din cultura italiană. Modelul romanic, și implicit european, de *ilustrare* a românei este evidențiat de numeroasele retorici, gramatici, stilistici în care se realizează o intertextualitate cu puncte de plecare în diverse tratate de retorică latine sau romanice.

Premisele "teoretice" din introducerea la Dicționarul Accademiei della Crusca conțin *in nuce* dimensiunile unui fenomen panromanic și european. Textul poate fi raportat nu numai la texte similare din culturile romanice, dar și germanice, unde a fost de asemenea cunoscut, ci și la cultura română, care a avut și ea o dimensiune puristă, bine reprezentată în celebrul dicționar academic al lui Laurean și Massim, manifestându-și astfel valențele paradigmatice. Nostalgia antichității ca matrice ordonatoare și ideal scriptural este o constantă pe care acest prim text "academic" italian o oferă semnificativ. Toate academiile romanice în acțiunea lor de edificare a limbii culte o reiterează.

Dreptul la diplomație

Dan Negrescu

- Se pare, distinse Caius Iulius, că oribilul cezaricid de la Idele lui Mars, deși te-a eliminat fizic, a contribuit la nimbarea gloriei tale în posteritate...

- Să nu interpretăm eronat, tinere interlocutor, căci am ajunge la concluzii penibile. Cercetând retrospectiv, observ că am greșit tocmai în ceea ce mă consideram mai tare - în persuaziunea diplomatică. Ajunsesem să cred că diplomatul și politicianul Caesar trebuie crezut precum scriitorul. Or, lucrurile nu s-au mai potrivit, de la un moment dat.

- Tocmai asta voiam să te întreb: în ce măsură s-au completat cele două ipostaze? căci, iată, posteritatea te consideră atât un mare diplomat, cât și un scriitor exemplar.

- Te referi, probabil, la cele două scrieri de Comentarii; ei bine, îți voi mărturisi că, din punctul meu de vedere, ele reprezintă expresia **literară** și **obligatorie** a diplomației, cel puțin pentru gloria ulterioară. Un diplomat, care nu are simț literar, adică nu e capabil să-și stilizeze până la ficțiune (făcându-se totuși crezut) propriile intenții și făptuiri, nu are ce trata cu alții. Asta, desigur, nu presupune și reciproca: unui scriitor nu trebuie să-i pretinzi simț diplomatic.

- Să înțeleg că diplomația ar însemna și o anumită disimulare, ca să nu-i spunem miciună?

- Pe Iuppiter, să nu rostim cuvinte mari, căci ar fi total nediplomatic... NU: este vorba, pur și simplu, de a ști ce vrei, fără să o afirmi în gura mare. Spre exemplu, predarea barbarului Vercingetorix a fost rezultatul unor abile mișcări diplomatice prin care i-am învrăjbit pe mărunții gali în așa hal, încât chiar conducătorii lor au decis să mă cheme în ajutor și să ni-l predea pe tânărul răzvrătit. (Am mers cu gânduri de pace romană, căci, din câte știi, noi niciodată nu am inițiat un război, ci peste tot am dus trupe pentru a menține concordia). Desigur că eu mi-l imaginasem, dintru început, strangulat în Carcera Mamertină, dar nu era s-o afirm cu voce ridicată, nici în For, nici în Senat.

Eu doream puterea; or, nu puteam să o

obțin decât sporind Patria care, în fond, tot a mea urma să fie. Nu știu dacă nu cumva tocmai asta au adulmecat-o Cassius și ceilalți, până la urmă tot degeaba, căci plăpândul Octavianus a perfectat ceea ce n-am reușit eu. Cât despre insinuarea ta, repet, cam nediplomatică, îți spun că doar un om inteligent știe să mintă diplomatic, căci mintea și a minți au rădăcină comună. Și, apoi, depinde pe cine ai în spate...

- Adică, de bună seamă, trebuie să te ajute și zeii. Știu că ai scris în tinerețe un poem "Laudă lui Hercules".

- Ascultându-te, tinere, încep să mă întreb cât din posteritate e perfidie, și cât naivitate? Nu are nimic diplomația cu zeii, altminteri prea ocupați cu adulterele și incesturile olimpice, sau cu aratul la nesfârșit pe câmpiile italice. Nu zeii trebuie să-ți stea la spate, ci puterea. Legiunile mele și strălucirea Romei îmi dădeau o încredere mai mare decât toate divinitățile știute și neștiute. Puterea, tinere sfredelilor, mi-a dat și siguranța de a scrie, chiar detașarea de a o face la persoana a treia; un bun diplomat, în momentul în care e scriitor, știe să se dedubleze. Cel care descrie fidel ce a săvârșit, nu e nici scriitor - căci îi lipsește grația ficțiunii - dar nici diplomat, căci nu face altceva decât să trădeze puterea care îi stă la spate. Cât despre amintitul poem de tinerețe, din cât îmi amintesc, l-am scris tocmai ca pe o laudă adusă puterii, nicidecum vreunei zeități cu ghioagă în spinare.

- Să însemne toate acestea că întreaga subtilitate a diplomației vizează, în ultimă instanță, doar supunerea celuilalt (a celorlalți), dovedindu-te tu cel mai bun?

- A.. nicidecum, iarăși n-ai vrut să mă înțelegi! Nu spunerea celuilalt, ci eliminarea lui; nu să te dovedești cel mai bun, ci singurul bun! Altminteri la ce ți-ar mai servi puterea? Nu uita câți ambasadori am trimis noi la Cartagina, dar finalul a fost cel cerut cu insistență de bătrânul Cato; oricât de nediplomatic era mărețul Censor, tot intrigile diplomatico-militare au făcut să nu se poată altfel decât eliminând cetatea nefericitei Dido... dacă nu se întâmpla așa, cum ne-ar mai fi impresionat piosul Aeneas?

- Dar, mărețule Caesar, înseamnă că doar cei puternici au dreptul la diplomație, doar ei au scriitori diplomați? nu e o nedreptate a istoriei?

- În primul rând nu știu și nici nu mă interesează ce ar fi dreptatea sau nedreptatea istoriei. Dreptul la diplomație îl au toți... dacă și-l câștigă, dar, de făcut, o fac doar ce puternici; cei mărunți, eventual, contribuie la ea, în măsura în care e nevoie de ei. Ce diplomație să fi așteptat eu de la barbarii care credeau că Roma tratează marile probleme la șezătoarea din vârful movilei de pământ galic, în timp ce caii pasc liniștiți? Cu scriitorii diplomați, toate aspectele sunt limpezi: diplomația o fac pentru prezent, iar scrisul pentru viitor. E un soi de vanitate firească a celui care și-a dedicat puterii viața, ca, după o existență plină de elegante ticăloșii ascunse, posteritatea să-l cunoască în strălucirea Camerelor. Diplomația te face util contemporanilor, pe când scrisul îți conferă ipostaza venusiacă, atât de necesară celor dornici de modele.

- Dar, Caius Iulius, tot ce spui tu, e ca și cum te-ai denuda..

- Nicidecum; am scris astfel încât - ai spus-o chiar tu - posteritatea mă consideră un prea subtil diplomat și o mirabilă oglindă a propriilor făptuiri!

Pagini de austrojurnal

Grete Tartler

(urmare din pagina 19)

Ca orice om care a lipsit câțiva ani din țară și care a avut, prin urmare, de meditat la destinul acesteia (ajungând la concluzia la care ajung toți oamenii de bun simț, aceea că românii vor atrage atenția în primul rând afirmându-se ca *națiune culturală)* m-am întrebat de ce e cultivat la noi un asemenea dispreț pentru cultură? Să fie considerat, în mod latin, interesul pentru muzică, arte etc., o chestiune feminină, o lipsă de bărbăție, o direcție de mâna a doua, de care nu se ocupă decât cei care nu au suficientă forță să se dedice politicii, economiei, armatei etc.? Să existe oare la toate nivelele convingerea că de cultură se poate ocupa oricine, ca de grădinărit, mă rog, în timpul liber, mai respiri, mai admiri o floare, dar un adevărat bărbat nu-și pierde timpul cu asemenea fleacuri? De ce, de pildă, în Austria, din bugetul acordat culturii (spun cu invidie "muncitorii" din alte ministere) nu se "taie" niciodată, sacrificați fiind la nevoie numai ceilalți, de ce *bugetul Operei e mai mare decât al armatei* și nimeni nu găsește asta anormal?

Ce dramatic e să vezi toamna, prin căderea implacabilă a frunzelor, ruina clinicii unde Eminescu a fost închis o vreme: la propriu, după gratii. Ce groaznic îi va fi fost să se trezească între nebuni.

Am avut privilegiul de a vedea și de a filma, poate printre ultimii, ruina clădirii joase, mâncată de dintele vremii, fără coperiș, năpădită de bălării, dar cu ferestrele încă bine ferecate. În 1995 ea a fost demolată - pentru ca moderna clinică din propriere să se extindă. În grădina bătută de toamnă, cu frunze mari ca niște coli de scris galbene, am tremurat la gândul că poetul s-a aflat acolo, printre nebuni furioși. Cum s-a deșteptat el în plină nerațiune? El care știa prea bine că înțelepciunea și sminteala sunt a lumii două fețe, că nebunia - aparența - face parte alături de esență din drumul încâlcit al omenirii în căutare de adevăr.

Dacă există rațiune, spune Michel Foucault, "ea se află tocmai în acceptarea acestui cerc continuu al înțelepciunii și al nebuniei, în conștiința clară a reciprocității lor și a imposibilității de a le separa".

Privind închisoarea cu - vai, ce ironie! - colonade grecești m-am întrebat dacă Eminescu încercase să triumfe asupra morții prin nebunie, dacă și-a dorit o răsturnare în lăuntrul aceleiași neliniști. Neantul existențial resimțit din interior. Va fi privit pe fereastră marea de frunze galbene ale uriașei grădini - curgere garantând izolarea - simțindu-se poate îmbarcat pe *Narrenschiff* al lui Brant. (Cunoștea, desigur, acea imagine fascinantă a Evului Mediu și a Renașterii timpurii - Corabia Nebunilor, simbolul absolutei treceri, cea purtând smintiți în căutarea rațiunii, prizonieri în mijlocul curgerii, trecători "strâns înlănțuiți într-o infinită răscruce", având drept catarg copacul cunoașterii, dezrădăcinat, așa cum foșnește în tabloul lui Bosch.)

Prater. "Roata lui Franz Joseph" deasupra orașului: cea care poate fi văzută în toate ilustratele, vechi și noi. Roata vieților. Schema ei simbolică e reprezentată de mandala. Cosmogramă și psihogramă. Punctul luminos al conștiinței, aflat precum butucul roții în centrul de unde iradiază toate facultățile psihice. Precum templul, ea îngăduie pătrunderea în mysterium magnum. Cel care atinge centrul mistic al edificiului e transformat.

Dar cine se gândește la așa ceva?

Copiii mănâncă langoși, țopăie pe niște pedale sonore uriașe, se dau peste cap în diverse mașinării, intră în tunelul groazei; adulții se copilăresc și ei, care cum pot, se fotografiază; câinii lasă în urmă, cu mare voioșie, "amintiri" de rahat (de curând, la ORF s-a făcut o experiență - au fost înfipte steguțe roz în rahățeii câinilor, mai mulți decât oriunde în lume, apoi s-a filmat de la "rasul solului": o pădure de steguțe roz!)

Cum să-ți păstrezi optimismul într-un muzeu cu ceasuri, fie ele aurite, muzicale, baroce, îngerești?

L-am văzut într-o duminică - hotărâți să nu ne grăbim, să filmăm fiecare rotiță. Aurării baroce sau cristaluri moderne, timp, univers, fețe comice sau triste sub secundare, locul omului în nemărginire, impulsul inițial - cheia mecanismului învârtită de demiurg asemenea bătăilor în toba dansatorului Shiva, misterul și spaima "găurilor negre", pulsațiile deprimante ale deplasării spre roșu, marginile universului împinse tot mai departe, noțiunile noastre despre tot felul de limite transferate, pe neașteptate, dintr-un domeniu în altul...

De ce s-o fi uitat Dumnezeu într-o zi la ceas?

Doi prieteni, D.C. și N.P., mă sună că se află doar o zi, în trecere, prin Viena. Ne întâlnim în fața la Stephansdom să bem o bere. Vine și Hans, adică profesorul I., care e atât de voios că se află în orașul lui Musil, încât e de acord chiar și să-i spunem Hans. Sigur că, hoinărind prin Graben, povestim tot despre acasă. Frunzele timpului măturat - rotire hermetică unde începutul e totuna cu sfârșitul - mi-aduc în minte o poezie de Vasko Popa: "Târziu după miezul nopții/ mă plimb cu-n prieten din tinerețe/ în jurul Pieței Graben din Viena / După atâția ani de când nu ne-am văzut/ realizăm că vorbim/ despre unele și-același lucruri/ Vorbim despre/ forma libertății/ Vorbim despre/ cercul care se-nchide/ care trebuie să se închidă/ pentru a se elibera de propriu-i început/ și de propriu-i sfârșit / Să pot spune apoi/ că a fost aceasta/ ultima noastră plimbare". *(* Plimbare circulară,* în traducerea lui Ioan Flora).

Peste drum de casa unde locuim, marele parc al Academiei Theresiene. Senzația că trăiesc într-o pădure (de altfel, un panou cu o bufniță ne anunță că și această bătrână vieneză are drept la locuință, ca noi toți). Desfrâu de mierle primăvara; iarna, cehovianul "țipăt neliniștit și întretăiat al unei păsări care stă de veghe". Băieții aduși cândva, toamna, la școală în trăsuri întunecate, cu vizitii sumbri și tăcuți, ca într-o trecere spre altă lume.

Cine a plecat chiar acum în poștalion?

Filmăm, în fiecare anotimp, copacul din fața ferestrei: transparent, verde, auriu, alb... apoi iar transparent... De ce să nu-i credem pe geneticienii care spun că oamenii sunt înrudiți cu mestecenii!

** Jurnalul anilor 1992-1995, petrecuți ca secretar I la Ambasada României din Viena, reprezintă doar notațiile unui scriitor (și muzician). Cele trăite de diplomat reprezintă alt "nivel", care nu-și poate găsi locul într-un jurnal, ci doar în memorii. Sau, poate, cândva, într-un roman.*

O "gâlceavă chinezească"?!

Vasile Popovici

Dragă Domnule Robert Lazu,

Mă tem că mica noastră dispută pe teme înalte, ba chiar prea înalte, începe să semene a gâlceavă chinezească. Cine să ne mai urmărească, dacă noi înșine nu mai înțelegem bine ce ne desparte și ce ne unește? V-aș invita, de aceea, să ne tragem o clipă sufletul și să vedem dacă nu cumva am pierdut pe drum obiectul discuției?

Căci, măcar în parte, se pare că l-am pierdut. Gândiți-vă și dumneavoastră, domnule Lazu: îmi adresați o scrisoare cu îndemnul ritos **"Dumnezeu nu poate fi mărturisit cu bâta"**, de parcă nu același lucru susținusem și eu anterior!

Poate din fuga condeiului, poate pentru că aceasta e într-adevăr convingerea dumneavoastră intimă, afirmați că schimbul de scrisori dintre Marius Lazurca și mine v-a bucurat tocmai fiindcă noi, nefiind "profesioniști" în domeniul credinței religioase, am fi adus o gură de aer proaspăt. Dar n-apuc bine să mă dezmeticesc din valul de gentilețe ce-l revărsați asupra noastră, că fraza se-ntoarce și mă plesnește peste capul plecat spre mângâiere. Reiau cele spuse de dumneavoastră: "recunosc că uneori mă simt învins. Și cum aș putea fi altfel când prin însăși natura funcției mele (de redactor al unei publicații teologice), sunt nevoit să citesc lunar sute de pagini de studii și eseuri teologice!? Mi-e teamă să nu ajung într-o bună zi să cred că pământul e populat doar de credincioși și teologi... Citindu-vă însă scrisoarea m-am liniștit". Adică în ce fel v-ați liniștit? - Că scrisoarea mea, doar ea!, apărând biata la orizontul lecturii dumneavoastră, v-a risipit iluzia că pământul e populat doar de credincioși și teologi. Cum teolog, certamente, nu sunt, mi-aș fi dorit, păcătosul de mine, să trec totuși drept credincios. Nu-i însă chip. Unde am "greșit"?

Firește, aș putea la rândul meu să mă întorc și să-ntreb: are cineva căderea să dea certificate de **bună credință?** Ele se dădeau cândva, dar asta era pe vremea Inchiziției.

Haideți, însă, să admitem că la mijloc n-a fost decât o scăpare de condei (deși..., deși câteva rânduri mai la vale reiese că doar Marius Lazurca v-a lăsat impresia că ar considera credința "un lucru vital, esențial"; vă asigur că aceasta e și convingerea mea, pe care o lectură binevoitoare ar fi putut s-o ghicească printre rânduri).

Las deoparte și invitația la seriozitate și angajare ce mi-o adresați, nerămânându-mi decât să deplâng - și la acest capitol - faptul că trezesc o atât de deplorabilă imagine despre mine atunci când scriu despre subiecte altminteri serioase și angajante, tratate, pare-se, până acum necorespunzător. Mă voi strădui de-aici înainte mai mult.

Cu aceste triste constatări în ce mă privește, voi trece la fondul chestiunii.

Atunci când sunt convins de necesitatea unei relații intime, **individuale** și neostentative cu Dumnezeu, nu scap din vedere nici caracterul comunitar pe care această relație îl ia inevitabil. Dimpotrivă, tocmai acest caracter îl am în minte când prefer ca fiecare din noi să-l caute prin efort propriu mai degrabă decât antrenat de mulțime. Convingerea mea ține și de o anume viziune politică, sunt gata să mărturisesc. O viziune modernă și - aiurea, nu și-n România - destul de banală. Ce are de-a face politica, mă veți întreba, cu credința și cu forma ei instituționalizată, biserica!? Are. A avut întotdeauna și are mereu. Sunt fără rezerve adeptul statului secular: statul și biserica trebuie să aparțină la două ordini diferite din existența noastră. Când însă caracterul colectiv al actului religios **precumpănește** asupra caracterului său individual în așa măsură încât ajunge să-l sufoce, biserica tinde și ea să invadeze domeniul statului. (Noi, până mai ieri, am trăit să vedem cum e când statul își anexează până la anulare biserica). De aici oroarea mea pentru fundamentalism, pentru teroarea maselor, pentru ideologiile impuse.

Nu am pretenția să dau lecții în acest domeniu, dar cred că marile momente din biografia spirituală a fiecăruia, de la botez până la mântuire, rămân individuale în esență. Sunt botezat în cadrul unei comunități, e adevărat, dar cu numele **meu**, descopăr sacrul în **mine**, unde ar trebui să-l păstrez și când **ies** din comunitate, îl regăsesc în orice moment în **singurătate** atunci când îi simt nevoia și aștept să fiu mântuit ca **individ distinct.** Nu știu câtă acoperire dogmatică are acest punct de vedere, dar o dogmă contrară mi-ar fi cu totul străină.

Dumneavoastră preferați "inversarea raporturilor ierarhice dintre individ și comunitate", în favoarea celei din urmă. N-am nimic împotrivă - atâta timp cât nu încercați să mă culpabilizați pentru că gândesc altfel. Mai mult, sunteți obligat - consecvent acestei opțiuni - să admiteți, ba chiar o faceți cu un soi de voluptate și mândrie: "Ne place sau nu, în Biserică nu prea este posibilă democrația". Iar eu vă spun franc: **nu ne prea place.** Îmi dați în sprijinul afirmațiilor dumneavoastră un citat din Evanghelia după Matei, procedeu dintre cele mai pline de riscuri, după umila mea părere, deși generalizat. Vă întreb în paranteză la modul cel mai grav și mai intens cu putință: nu ați avut - dacă nu de multe ori ca mine, măcar câteodată - sentimentul apăsător că prea multe lucruri perfect contradictorii se pot argumenta în felul acesta? Cum veți împăca oare spiritul în care Isus Cristos se înfățișează lumii ca Eliberator al oamenilor, cu lipsa de libertate ce li se oferă - după spusele dumneavoastră - în instituția menită să-I întrețină învățătura? E o fundătură aici, în care singur ați intrat. De ce n-ar fi posibilă democrația în biserică? Și ce poate să însemne aceasta? Să nu fie posibil să-mi spun părerea de teama unei erezii? Să nu fie posibil, în domeniul credinței, decât cuvântul autorității ecleziastice? Aici mă tem că ne despărțim din nou: eu cred că textul originar, textul biblic, are suficientă forță iradiantă și că temeiul credinței mele se găsește întreg acolo, dumneavoastră adăugați la acest text tot ce s-a scris pe marginea lui. Iar divergențele dintre noi se adâncesc și mai mult în continuare. Pentru dumneavoastră, **teologii** sunt cei ce au **"dreptul de a vorbi legitim despre Dumnezeu"**, dar nu vă mai întrebați și ce înseamnă **au dreptul** și ce înseamnă **legitim**, mulțumindu-vă să enunțați că acest lucru nu se obține "pe baza vreunei chitanțe sau diplome eliberate de cine știe ce ‹autorități›. "Acest **drept** și această **legitimitate** nu sunt conferite decât de Dumnezeu, desigur. Dar atunci, teologii dumneavoastră n-ar fi altceva decât niște **profeți,** ceea ce ei însă nu se pretind a fi și ei nici nu mai pot fi **cu nici un chip,** de vreme ce Isus a venit ca Fiu al lui Dumnezeu și a rostit în mod **direct** mesajul **ultim** al Tatălui. Existența lui Isus face imposibilă orice profețire ulterioară și orice intermediere, fiindcă El este revelația ultimă și însăși intermedierea: calea. Iată încă un argument pentru care am **rețineri** față de suprainterpretare **în materie de credință.** Înseamnă aceasta că aș condamna sau că nu aș citi această literatură? Nicidecum. Dar lectura mea din Origine, de pildă, e una de ordin intelectual, cu totul diferită de lectura textului biblic.

Cât privește lunga listă de nume prestigioase de filozofi și gânditori creștini invocați și care ar trebui, probabil, să mă facă să dau înapoi, aș dori să vă spun cu toată sinceritatea că îl prefer pe Platon mai degrabă în **Symposion** decât în **Phaidon.** Și în nici un caz nu spre Platon (sau Aristotel, Plotin etc. etc.) mă îndrept când simt nevoia de sacru.

Curios mi s-a părut însă faptul că vă năruiți singur întreaga construcție când, în final, amintiți parabola lui Augustin, după ce și-a "isprăvit" tratatul despre taina Trinității: joc de copil ce vrea să mute marea cu pumnii în gropnița sa din nisipul de pe țărm. Cel ce se dedă acestui joc ar vrea să transpună Logosul în discurs logic. "Cum ar putea fi lipsită de logică tocmai religia Logosului", vă întrebați dumneavoastră retoric, de parcă lucrurile ar fi de la sine înțelese. Or, mie mi se pare că aici e marea problemă: între Logos și logică există o enormă contradicție, o diferență de nedepășit. Când mă îndrept spre Logos (spre textul biblic) găsesc acolo o fuziune de nesfârșite mesaje luminos-obscure, un ghem de "contradicții" ce mă iau în stăpânire și față de care mă recunosc de fiecare dată ca parte într-un mediu cu mult mai cuprinzător. Logica însă o pot eu cuprinde pe ea - și întotdeauna rămâne un rest ce-i al meu (emoția, de pildă, senzația, absurditatea preferințelor mele...). Dar, diferența dintre logică și Logos nu ține numai de amplitudine, ci de esența însăși a celor două fenomene.

Bineînțeles că până la urmă toate se leagă într-un fel sau altul. Dumneavoastră credeți că e posibil ca Dumnezeu să ne dea cu mâna Sa dreaptă "cunoașterea întregului adevăr" și că eu aș alege negreșit mâna Sa stângă: "căutarea neîncetată a adevărului, cu toate pericolele pe care le presupune această opțiune". Revenim astfel încă o dată la miezul dezbaterii noastre. Ca un mai bun cunoscător în materie, vă amintiți desigur că în Vechiul Testament Dumnezeu S-a arătat cu fața și a vorbit deslușit și aievea unui singurom: lui Moise. Ceilalți, câți au mai fost, L-au văzut prin imagini sau în vis **(per speculum).** În Noul Testament, cei ce L-au cunoscut și recunoscut pe Isus drept Cristosul n-au fost nici ei prea numeroși, evangheliștii în primul rând. Ei toți sunt singurii care de la începuturi până azi ar putea să susțină că au cunoscut **întregul adevăr** - fiindcă le-a fost revelat. Dar nici unul n-a avut această pretenție! Recitiți Evangheliile și veți vedea cât de multe întrebări au pus ucenicii și câte ar mai fi fost de pus.

Dacă aleg mâna stângă n-o fac fiindcă aș fi eu o fire mai sucită, ci fiindcă omenește nu mi se pare posibil mai mult. Las teologilor iluzia că pot primi cu mâna dreaptă întregul.

Rămâne, totuși, întrebarea: cum să ne descurcăm în labirintul biblic fără cârja teologilor? N-am altă cale decât aceea ce mi se semnalează chiar acolo, calea cea mai fără greș - iubirea. Când teologii știu - prin **lirismul** lor - să o întrețină, le sunt recunoscător. Când pretind să accept adevărul lor peste adevărul intuiției mele devin reticent.

Nu obosesc să repet: acest vade mecum e de uz personal, fără nici o pretenție. Dacă are vreun avantaj, dincolo de toate slăbiciunile intelectuale, culturale, filozofice ș.c.l., e că ține seama de libertatea de credință a celui de lângă mine. Doresc să stau de vorbă cu el, aș prefera s-o fac în momente prielnice de izolare (nu ca aici și acum), dar m-aș feri să uzez de argumentele autorității - nu, desigur, autoritatea, inexistentă, a propriei mele competențe, ci autoritatea literaturii de specialitate. În fond, credința se adresează inimii noastre de oameni de jos.

Cu prietenie,
Vasile Popovici

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

Fie ce-o fi...

Mircea Pora

Un semn indiscutabil că națiunea e activă, deși din multe puncte de vedere s-ar părea că doarme somn adânc de cosaș obosit), e mulțimea de mese rotunde, de talk-showuri, ce pot fi receptate dacă nu din oră în oră, atunci cu siguranță din trei în trei ore de pe ecranele televizoarelor. Se prezintă de-a valma să-și spună părerile în cât mai multe domenii ingineri, economiști de ieri, de azi, de alaltăieri, politologi cu aptitudini mari de analiză, parlamentari cu vizibile câștiguri în kilograme chiar de la o lună la alta și cu buzunare tot mai pline, subsecretari de stat implicați în strategiile privatizării, un deloc neglijabil lot de miniștri ce indiferent de neadevărurile sau platitudinile spuse sunt gravi, căutând să lase impresia că gândesc prospectiv, dinamic, adânc, jurnaliști care "calcă totul în picioare", gen Cristian Tudor Popescu, sportivi cu limbile înnodate, dintre care unii au totuși scuza că dacă nu reușesc mari lucruri cu mintea au oarecari realizări legate de îndemânarea mâinilor și iuțeala și forța picioarelor. Și ar mai fi, iată că era să uit, o categorie selectă de participanți la mesele rotunde, la talk-showuri, și anume actorii de teatru, de film și scriitorii. Aceștia din urmă apar mai rar, totuși, că nu e prea mult timp acum de fantasmagorii teatrale, cinematografice sau literare.

Ascultându-i pe toți, pe toți, pe toți, tragi fără nici o ezitare concluzia că românilor le place să vorbească mai ales atunci când sunt în "legătură directă" cu țara. Spun ei însă ceva esențial, lasă impresia că prin vorbele lor "buruienile" care ne inundă existența, curțile, casele vor fi dacă nu stârpite, cel puțin considerabil rărite?... Nici pomeneală... Mai totul e un balet, uneori cu zgomotoase rateuri gramaticale, o paradă de formule însușite în majoritatea cazurilor, după ureche privind, firește, economia de piață, P.I.B.-ul, rectificarea bugetului, contractul "cu helicopterele" etc, etc. Spunea, spre exemplu, un domn jurist, mai cu câteva luni în urmă, la o vorbărie publică, spunea zic, că în majoritatea cazurilor toți cei ce comit chiar și crime dintre cele mai odioase, au avut o copilărie, o adolescență marcată de "frustrări", iar cei ce instrumentează astfel de situații acolo trebuie să meargă, la "frustrări" și să-i lase pe planul al doilea pe cei găsiți cu gâturile tăiate sau capetele făcute piftie. Și mai spunea domnul jurist că acel arest preventiv de treizeci de zile e o chestiune strașnică care-i bagă serios în sperieți pe delincvenți, punându-i pentru o lună în contact cu niște oameni (procurorii, judecătorii) care anchetează "la sânge" pentru aflarea adevărului și aplicarea, în consecință, a celor mai potrivite sancțiuni. Se și spune că "X" sau "Y" pentru ce-au făcut RISCĂ pedepse cuprinse între atâția și atâția ani. De riscat e adevărat că riscă respectivii, dar de primit nu le primesc niciodată. Și uite așa, în timp ce pe la "mese" necontenit se vorbește concepându-se planuri, proiecte pentru felurite întregări, îmbunătățiri ale sistemului judiciar, țara rămâne, în baltă asemeni unei jucării stricate de care nici cel mai prostănac dintre copii nu se atinge. Ne pare ori nu ne pare rău, în timp ce noi **vorbim**, vecinii noștri **făcând** s-au urcat în trenurile care trebuie și se duc spre destinații și de noi atât de mult dorite. După aproape zece ani de trăncăneli, ce au născut la rândul lor, ce altceva, decât tot trăncăneli, mi-aș dori pentru relaxare, să ajungă prin talkshowuri, pe la mese rotunde și alte prilejuri de vorbire publică, oameni inocenți, cum a fost spre exemplu, printre alții de mine cunoscuți, baba Nuica din Topolovăț (rog a se permite o mutație în timp), care sunt sigur că, invitată la o "Ediție Specială" pe T.V.R. și întrebată cum vede integrarea Euro-atlantică a țării i-ar fi răspuns, să presupunem moderatoarei Gabriela Vrânceanu-Firea: "Știi ce, doamnă, integrarea las-o șlogului, că pră mine ieri mă sparsă un mât", și i-ar fi arătat cum i-a arătat și mătușii mele cu cincizeci de ani în urmă, o firavă zgârietură la un brat... Eu cred că pe noi, românii, nu ne prea interesează ce se întâmplă chiar... cu noi. Formula noastră milenară de existență este "Fie ce-o fi". (A murit primul ministru - vine altul, întârzie peste măsură trenurile - cu asta-mi bat eu capul?, suntem pe ultimul loc în Europa - să fim, etc, etc).

"Cum pot fi oamenii atât de răi?"

Petru Umanschi

De aproape trei decenii, începutul lui octombrie îl asociez cu plecarea definitivă a lui **Janis Joplin,** fata cu destinul încărcat de speranțe neîmplinite. A trăit puțin dar la intensitatea maximă, dorind ca viața să-i ofere acea "sunny side" de care n-a ajuns să aibă parte. Janis a fost o risipitoare de viață, dacă ne putem exprima astfel. Dacă ea n-a putut fi fericită, ne-a fericit pe noi, oferindu-ne incandescența cântecului ADEVĂRAT, pătruns de inegalabil "feeling". cine ar putea să uite jarul piesei **"Summertime"**? Sunt sigur că dacă **Gershwin** ar fi auzit-o, i-ar fi strâns mâinile cu recunoștință. În absența ei am avut cu toții timpul să-i cântărim cântecele încărcate de patimă și dragoste de viață. Da, **dragoste de viață** chiar dacă Janis a fost o însingurată în ciuda faptului că la un moment, ba chiar în mai multe, numele ei se afla pe toate buzele, ba chiar în inimile nenumăraților săi admiratori.

Pe 4 octombrie 1970 când ea a încetat să mai existe, avea numai 27 de ani. puținele persoane apropiate artistei au mărturisit că aceasta și-a dorit să nu îmbătrânească niciodată de parcă ar exista oameni care să-și dorească senectutea. Ei bine, Janis era o răzvrătită încă din vremea în care frecventa liceul din Port Arthur, localitatea în care se născuse. După ce ar fi terminat "High School", parinții ar fi dorit ca ea să urmeze pedagogia spre a deveni profesoară. Atracția muzicii s-a dovedit mai puternică și părinții și-au dat curând seama că fiica lor va face ce-i place. Așa s-a și întâmplat. Ca într-un "story" tipic american, fata care își petrecea nopțile adolescenței ascultând discuri cu **Bessie Smith** și **Billie Holiday** va părăsi orășelul natal în care simțea că se sufocă. Texana din Port Arthur va urma o perioadă cursurile Universității din Austin, dar numai cât să constate că viața din campus nu e pentru ea. În 1966 părăsește Texasul pentru San Francisco, orașul "Crossroad"-urilor culturii pop. La vremea aceea, metropola americană devenise o capitală a mișcării Flower Power, capitala tinerilor Hippies. "Frisco" devine și cel mai important centru muzical, aici activând grupuri emblematice ca **"Mama's & Papa's", "Jefferson Airplane",** soliștii **Scott McKenzie, Barry McGuire.** Apare cântecul protestatar, cântecul-manifest în care este înfierat războiul din Vietnam, dar și nedreptățile sociale din societatea americană.

Într-un asemenea mediu, Janis se prezintă

la un concurs pentru ocuparea postului de vocalistă în grupul de acid-rock **Big Brother & The Holding Company.** Nu le-a trebuit prea mult timp băieților din trupă spre a înțelege că le-a pus Dumnezeu mâna-n cap. Această formație cu siguranță, fără ajutorul lui Janis, n-ar fi intrat în sfera atenției pulbicului, cu atât mai puțin în istoria rock-ului, fiind marcată de mediocritate.

Înzestrată cu un talent extraordinar, dublat de un glas unic în care își găsesc parcă exprimare desnădejdea, dar și speranța generației sale, Janis a înnobilat muzica, oferindu-i fiorul simțirii inegalabile. Contrar tuturor așteptărilor, Janis era o fată modestă chiar și la apogeul carierei sale, scurtă dar strălucitoare. Când era comparată cu Billie Holiday, obișnuia să spună: "Billie era capabilă să treacă printr-o melodie cu agilitatea șarpelui, pe când eu tropăi ca un elefant".

(va urma)

Capul plecat, sabia nu-l taie

Viorel Marineasa

(Urmare din pagina 21)

cât de scurtă e memoria semenilor noștri, dar și că feciorii locului "se îndrăgostesc și acum de fetele rușilor". Daniela din Timișoara se duce acasă la combatantul voluntar Vladimir Coica, insul ce și-a pierdut un picior în război - acesta îl suduie pe primar și pe polițai și-i face farisei; mai zice că oficialitățile nici nu-l mai bagă în seamă, că "nu crede în țara asta" și că nu-și va lăsa fiul să facă armata.

Pe drumul de întoarcere, Gheorghe Budeanu, redactor-șef adjunct la "Flux", cel mai citit ziar românesc din Basarabia, îmi vorbește despre propriul serviciu militar, făcut în RDG pentru Uniunea Sovietică acum aproape treizeci de ani. Acolo, un superior în ierarhie, parcă ucrainean, s-a înfuriat dintr-o pricină măruntă pe el și l-a făcut "român afurisit". Stranie trezire prin străină gură pentru adolescentul ce era, astfel s-a dumirit și prietenul Gheorghe că națiunea moldoveană nu există.

Descifrând resorturile poeziei basarabene, Sorin Alexandrescu ("România literară" nr. 38/1997) observă, pe urmele lui Mihai Cimpoi, că omul de cultură de aici intra, mai întâi la 1812, apoi după 1940 și 1944, într-un "exil ciudat" prin aceea că "țara îl părăsea pe el, țara se transfera într-un alt spațiu de limbă și cultură oficială, în timp ce poetul rămânea pe loc", ceea ce conferea un simțământ "de vid, dar și de blestem" și ceea ce ducea la transferul sentimentului de vinovăție "de la agentul istoric real, Rusia, la victimele ei". Se mai remarcă un complex al identității, cvasi-general în Republica Moldova, iar în ce-i privește pe români, aceștia "suferă de o identitate indefinibilă sau definibilă doar negativ", căci ei "nu vor să fie ruși și nu pot să fie doar români", dar nici nu tind să-și însușească o identitate complexă.

Au venit la Vadu-lui-Vodă, pentru o întâlnire cu studenții, câțiva scriitori basarabeni, din fericire - dintre cei reprezentativi. **Serafim Saka:** specificul basarabenesc - "să nu te depărtezi prea mult de colț casei, să rămâi în fundul grădinii". "Gr gurcu, sorocean de-al nostru, îi atacă vehement pe Grigore Vieru și pe L. Lari. Și mai e unul Mircea Mihăieș care critică basarabenii cu limbă ascuțită, dar trebuie să recunosc că e un critic bun. **Em. Galaicu - Păun** aduce vorba despre ruptura produsă de optzeciștii basarabeni. Admite că, poate, s-a exagerat în maniera preponderent reflexivă de a construi textul "pentru a concura poezia în care predomina improvizația". Când cineva întreabă care-s cei mai mari poeți români ai momentului, Galaicu răspunde: Mircea Ivănescu, Nicolae Popa - Gellu Naum, iar Irina Nechit - Marta Petreu. Cât despre rimă, "Adrian Păunescu a rimat toate dicționarele posibile. Starea mea poetică e deocamdată fără rimă. Mulți șmecherași se ascund în spatele unei pseudo-muzicalități" (N. Popa). "La acest capitol al rimei e de neîntrecut Șerban Foarță" (Galaicu).

La **Căușeni.** Aici a fost, timp de două secole, capitala Hoardei de Bugeac, Biserica Adormirii e pe jumătate îngropată în pământ. Un model al conviețuirii creștino-musulmane, ni se spune. Nu era admis ca edificiul de cult să depășească statura unui tătar sau a unui turc aflat în poziția călare. Lăcașul, propus pe o listă a monumentelor UNESCO, a căzut la selecție. Totuși, capul plecat sabia nu-l taie. Ion Nistor - despre tătari **(Istoria Basarabiei, Humanitas, 1991):** "Hrana lor de căpetenie era meiul, din care fierbeau un fel de mămăligă. Pe lângă acestea, ei prindeau pește în Nistru și beau lapte de iapă, din care făceau și brânză, pe care o uscau în bulzuri..."

Chițcani. Mănăstirea Noul - Neamț. Ghid - un novice condamnă cu mânie pravoslavnică, într-o românească bătrână, pe strașnicul Cuza, care, ajuns domn, a secularizat averile mănăstirești, dar și pe Kogălniceanu, care i-a dat concursul, însușindu-și în folos personal cică, tipografia de la Vechiul - Neamț. O parte din călugări au părăsit mănăstirea, trecând Prutul. Pribegii primiră de la țar îngăduința de a se stabili pe o proprietate ce le-o sortise în vechime, printr-un hrisov, Alexandru cel Bun. În vremea puterii sovietice, aici au funcționat un sanatoriu și un memorial consacrat **plațdarmului** instalat de Armata Roșie cu prilejul operațiunii Iași-Nămoloasa-Chișinău. Slujbe se oficiază din 1991, iar complexul mănăstiresc cunoaște o frumoasă extindere prin grija mitropoliei ce ține de Moscova. Cineva (nu spun cine) admiră modul în care blândul urmaș al KGB-ului ar ști să-și reconsidere tactica și să înlocuiască agenții ateismului cu fețe cucernice.

Mănăstirea Japca. Puterea comunistă n-a ajuns niciodată până aici. O maică având aspect de bunicuță, cu șlapi de plajă marca Reebok și cu numeroase chei la brâu, recită monoton un soi de istoric. Ziduri vopsite într-un verde abundent. Grajduri și staule pentru dobitoare. Mai sus dai de un schit rupestru, într-o grotă lăsată de Marea Sarmatică. E o salbă întreagă se Nistru și pe Răut, ar putea să dateze de la începuturile creștinismului, o să ne zică asta mai târziu, la Orheiu-Vechi, arheologul Gheorghe Postică, de pe vremea episcopului Audias, exilat din Mesopotamia, când aici "înflorea regula călugărească".

Buletin ART-hoc - o publicație scoasă de Centrul Soros pentru Artă Contemporană - Chișinău. În stil Ilf și Petrov, dar și cu accente din Isaac Babel, Ștefan Sadovnikov relatează povestea grupului de artiști plastici din Bălți, din "timpurile întunecate ale socialismului fad", personaje atrase "de atelierele și subsolurile unde fierbea, ca vinul tânăr, o gândire descătușată". În 1977 se organizează o expoziție a undergroundului bălțean la Casa Ofițerilor. Imediat după inaugurare apar tipii în "Volgi": un colonel de grăniceri în retragere pe post de director al fondului artistic, un fost fotbalist devenit șef al secției de cultură, un ofițer ce comandase operațiuni de intervenție în Ungaria și Cehoslovacia, acum în calitate de lider sindical, criticul de serviciu - un lingușitor care va deveni director al școlii de artă din Tiraspol, un schizofrenic și, concomitent, un turnător - directorul liceului din Bălți, ce se va muta la momentul oportun în Rusia... Mare scandal. După această înfrângere, artiștii s-au retras, la propriu, într-un subsol "adăpostind vagabonzi și alcoolici", unde "joncțiunea cu fecalele s-a realizat cu succes" și unde s-au vernisat expoziții ilegale. Ce s-a ales din toate acestea? "G. Dimitriev e bolnav și trăiește în mizerie la Bălți, continuă să picteze. L. Pincevsky prosperă din punct de vedere material, i s-a impus să emigreze, din 1982 locuiește în SUA, a organizat vreo 30 de expoziții. I. Puiu locuiește, lucrează și duce o viață mizerabilă la Chișinău. L. Ghitelman, din anul 1990, locuiește în Israel (...) M. Milcik s-a sinucis pe la mijlocul anilor '70. B. Komarov trăiește retras la Bălți, în 1984 a fost ținut forțat la ospiciu pentru că s-a scăldat într-un havuz din oraș. A. Lihhman - în 1983, după o săpuneală la ședința secției de tineret, s-a sinucis".

Basarabenii, chiar cei foarte citiți, vorbesc o limbă cu topică în parte rusească. Fetele frumoase mișună pretutindeni. Multe aduc cu prototipul lansat într-un roman al lui Gib. Într-o discuție amicală, oamenii admit că amestecul de etnii a dat bine aici, dar când e vorba să aprofundezi, apare faza delimitărilor, a zburlirii.

Deschid întâmplător (cine mă crede?) o carte de Ivan Bunin: "Purtăm opinci de mai bine de o mie de ani, fire-ar ele afurisite să fie! Și cine-i de vină, frățioare? Tătarii, chipurile, care au năvălit peste noi! Suntem, vezi Doamne, un popor tânăr". Cam în genul ăsta, dar fără premiul Nobel, pălăvrăgeau doi inși toamna trecută, la Parța, așteptând să se decanteze răchia-n alambic.

REVISTA REVISTELOR

Tur de orizont

Fără "România literară", ajunsă la 30 de ani de săptămânală apariție, România ar fi fost nu doar mai puțin literară, ci și lipsită de mereu necesarul maiorescianism. Junește perpetuă!

Poezia și puterea abstinenței

Nu am mai scris despre revista "Poezia", așa că o s-o facem acum, la superlativ, pentru că ultimul număr, 5, merită toate aplauzele ● La fel cum le merită și scriitorul Cassian Maria Spiridon, întemeietorul publicației și întâi stătătorul colegiului de redacție ● "Poezia" apare sub formă de carte, însumând 254 de pagini, dense, atât datorită calității textelor, cât și corpului mic de literă ● Nu toate poeziile sunt geniale, de altfel ar fi plictisitor să avem numai poeți geniali, dar tocmai varietatea stilistică și calitativă face din "Poezia" o revistă interesantă, mai ales că nr. 5 are tema "Poezie și Dumnezeu" ● Semnează, printre alții, Petruș Andrei, Alexandru-Cristian Miloș, Alexandru Pintescu, Victor Pencu, Nicolae Panaite, Gheorghe Izbășescu, Christian Schenk, Gellu Dorian, Matei Vișniec, Adrian Alui Gheorghe ● Liviu Ioan Stoiciu răspunde - și răspunde, nu se încurcă! - întrebărilor lui C.M. Spiridon ● Dan Stanca, în "Trădarea lui Dumnezeu prin poezie": "Până la urmă misiunea unui poet este aceea de-a găsi calea prin care, fără să blasfemieze și să pângărească, poezia sa rămâne poezie folosind negația și afirmația într-un dozaj inefabil. Dacă a găsit această cale atunci poate s-o urmeze. Dacă nu - atunci e recomandabil să se abțină. Dar cine mai are puterea abstinenței în ziua de azi?" ● Eseuri interesante mai publică Ioan Hrîncescu, Camelia Leonte, Gabriel Stănescu, Jenica Ionescu, Cristian Livescu ● Partea de critică a revistei este asigurată tot de poeți, Daniel Corbu, Lucian Vasiliu, Gellu Dorian, care demonstrează - a câta oară? - că sunt buni la toate cele ● Tema următorului număr al revistei "Poezia" este "Poezie și Magie" ● Așteptăm, că merită!

Da, acia!

Cum am scris că un număr al "Daciei literare" nu era deloc câștigător, cum specialistul în reviste literare al "Convorbirilor..." iașiote ne-a îndemnat să dezgropăm morții și să vedem cât de frumos le lucesc lor oasele în soarele ce răsare la orizont, de la răsărit ● Că am avut dreptate când ne-am ciupit colegii de la "Dacia...", o dovedește numărul 30, bun de citit din copertă lucioasă în copertă lucioasă (deh, fiecare după posibilități) ● Adică, Al. Zub - "Gheorghe I. Brătianu", Ion Minulescu - "Constantin Brâncuși", Gabriel Stănescu - "Nae Ionescu - o conștiință tragică în cultura românească", Constantin Parascan - "Autobiografie și ficțiune în «Amintiri din copilărie»", Adrian Dinu Rachieru - "Despre postmodernismul românesc", Codrin Liviu Cuțitariu - "Piramida narativă și începuturile (post)modernismului european", interviul acordat de Matei Vișniec lui Lucian Vasiliu, fragmentul de roman semnat de Ștefan Bâștovoi etc.

O cronichetă la "Cronica"

În articolul de fond al revistei "Cronica" (nr. 9), Valeriu Stancu anunță că publicația pe care o conduce de mai bine de un an nu face politică ● Asta nu așa de culoare o spune poetul, ci ca să-l lămurească pe Mihai Ursachi ce avea dubii ● În rest, Bogdan Ulmu semnează pagina "cine-ochiul critic: film și spectator", Radu Voinescu face "Elogiu prostiei", Doru Scărlătescu scrie despre "Literatură și religie", despre "Tirania jurnalului", Vasile Baghiu, "Vreau să mă fac revoluționar", dorește Ioan Constantinescu ● Răspunsuri interesante are Ștefan Borbely la întrebările Cristinei Cârstea ● Ș.B: "Azi, multiplicarea vocilor din critica românească a dus la o subtilă rostuire dual㠹 a palierelor: la un nivel se află oamenii mai nuanțați, poate chiar nespectaculoși, care fac critică analitică, și la un altul o cohortă de expeditivi cu limbaj aleatoriu, școliți la cursul scurt al criticii literare, care prezintă avantajul de a-ți agăța imediat plăcuța de geniu la gât". Nici umorul nu lipsește din "Cronica" ● Chiar dacă este "involuntar", e o dovadă de tinerețe, dar și de profunzime ● Vers: "nimic din ceea ce trece prin tine nu ți-e străin" ● În aceste cazuri se recomandă ceai de mentă (pentru populația rurală) și saprosan pentru orășan ● Poeme bune semnate de Nicolae Coande și Lucian Tămaș.

Lupta contra șefilor

Nu ar fi rău ca scriitorii publicați în "Hyperion" să aibă, lângă texte, și o poză ● Nu de alta, dar mulți sunt tineri și sunt de ținut minte ● Radu G. Țeposu, într-un interviu acordat lui Constantin Iftimie (Hyperion", nr.3):"De regulă, teoreticienii au venit din rândul scriitorilor medii sau mediocri. Gândiți-vă și la suprarealiști și la mulți alții.Nu reprezentanții geniali ai unei generații au fost obsedați de ideea de doctrină, de program, de curent, de generație. Acesta a fost apanajul unor oameni medii, îndeajuns de instruiți, încât să înțeleagă și să definească aceste lucruri, însă insuficient înzestrați încât să treacă suverani și imperiali peste problema acestor convenții. Din cauza asta, firește, într-o generație, intră de la plevușcă, până la corifei" ● Mai multe pagini ale revistei sunt dedicate culturii japoneze ● Nipologul Florin Vasiliu face câteva incursiuni în literatura Japoniei ● Nu lipsește poezia și proza din Țara de Foc ● Despre "Ecouri ale poeziei clasice chineze în haiku-ul japonez" scrie Mioara Gheorghe ● Nicu Gavriluță publică prima parte din eseul "Timp și societate postmodernă", iar Todirel Călugărița, articolul "Întemeierea luptei contra șefilor" ● Hai la lupta cea mare!

E loc și pentru scriitori!

Mircea Nedelciu, în "Tomis" (nr. 9) ● "Cei care se nasc fără spirit de inițiativă se adaptează mai ușor la comunism. Nici ei nu sunt fericiți, dar, mă rog, se adaptează. Cei cu spirit de întreprinzător înnăscut fie se adaptează lucid, conștient, încercând să stăpânească regulile sistemului, să urce în ierarhiile lui (arivi㠹ti), fie se revoltă natural, inconștient, în forme variate (infractorii), fie în fine, trec la producerea de lumi paralele (artiștii). În acest sens am zis că, dacă societatea românească n-ar fi trecut prin comunism, eu - cu aceleași date geo-genetice - aș fi devenit mai degrabă negustor de cereale în Bărăgan decât scriitor. Altfel, în societatea liberală e loc și pentru scriitori; ei nu vor dispărea, dar se vor selecta altfel, vor alege în mai mare libertate" ● Nu mai puțin de cinci poetese sunt găzduite cu versuri în paginile lunarului constănțean ● Despre "Școala de la Târgoviște" scriu Lăcrămioara Berechet, Lena Lazăr și Alina Ologu ● Dar parcă revistei îi mai trebuie ceva vână, ceva bărbătesc.

"Echinox" triplu

Număr triplu la "Echinox" ● -1-2-3 ● Cursul practic cu scriitori îi are ca material didactic pe Ion Mureșan și Alexandru Vlad ● Prozatorul Vlad își amintește că se uita după avioane și îi iubea pe piloții ruși, eliberatorii cerului albastru ● Și, totuși, între două zboruri imaginare viitorul optzecist citea "Mizerabilii" și "Război și pace" ● I. Mureșan are nostalgia primei sale poezii publicate în "Cutezătorii" ● A.V. despre (o) generație:" Dar în ce privește «generația '80», în afară de această solidaritate umană, biografică și de sensibilitate, altceva nu mai distinge această generație. Nu vreau să-i contest existența, vreau să spun că pur și simplu nu simt altfel de solidaritate" ● Tot A.Vlad : "Un cititor bun face ca un scriitor să fie mai bun. În ce-i privește pe cititorii-critici, am cronici proaste de o crasă neînțelegere a textului, am cronici bune de o și mai mare neînțelegere a textului. Uneori cronicile laudative nu surprind esența operei, criticul nu mi-a înțeles intențiile (...)" ● Vlad Pavlovici publică eseul "Problematizarea răului" ("Rugați-vă pentru fratele Alexandru" de C. Noica), iar Mihai Neamțu, eseul "Resemnificarea identității" ● "Două analize fantasmatice" asupra discursului președintelui Constantinescu rostit la Universitatea din Sorbona propun studenții Doru Teodorescu și Cristina Dobrotă ● Florin Octavian încearcă să definească "Ontologia infinitului" ● Despre "Poetica lui Eugen Lovinescu" - Adrian Tudorachi ● Acest număr triplu din "Echinox" merită toată invidia noastră, iar paginile în limba engleză merită un accent londonez ● Singura părere de rău pe care o încercăm față de clujeni este că nu îndesesc ritmul aparițiilor revistei.

Frunzăritul, fumăritul...

Vasile Baghiu continuă să combată în "Poesis" (nr. 7-8) ● Ținte, Emil Brumaru, Rodica Draghincescu, Valentin Iacob ● Dar parcă nu întotdeauna criticul are perfectă dreptate ● De preferat, însă, seriozitatea pe alocuri taciturnă a criticului, frunzăritului și fumăritului unor confrați ai săi ● De mai mult timp s-a reprofilat în domeniul sus-amintit, adică al criticii serioase, și poetul George Vulturescu ● O păsărea ne-a șoptit că nu de drag face omul recenzii, ci pentru că "profesioniștii" în domeniu nu se înghesuie să scrie despre ultimele apariții ● Dar citindu-l pe Vulturescu, nici că-ți pare rău ● Pagini de jurnal semnate de Cristian Bădiliță ● Gheorghe Glodeanu scrie despre Ion Caraion, Ion Ștefan despre "Start", revista lui Ștefan Baciu, iar Al. Pintescu despre Dinu Flămând și Cassian Maria Spiridon ● O cronică la "Focul matematic" al Simonei Grazia Dima are Al. Țion ● Printre poeții din dublul număr, Radu Sergiu Ruba, Veronica Bălaj, Arcadie Suceveanu, Daniela Drăgușanu ● Nu se cade să nu amintim ilustrațiile pictorului Florin Bârză și iar nu se cade să nu privim spre piscurile energiei vulturesciene care sunt Zilele Culturale "Frontiera Poesis" ● O dată pe an.

Chiar "sine ira et studio?!

> "...v-aș propune să reflectăm împreună, *sine ira et studio*, la problema pe care o ridică unii intelectuali, azi, cu vehemență, despre "Atreia Europă culturală". Nu știu în ce măsură sunteți la curent cu această nouă împărțire a Europei. Pe scurt: din punct de vedere cultural, n-ar fi două Europe, ci trei, cea de a treia fiind cultura Europei Centrale, care cuprinde vechile teritorii ale defunctului imperiu austro-ungar, de la curbura Carpaților până la Viena-Praga-Bratislava-Budapesta... Din cultura română nu intră, în această nouă Europă culturală, decât cultura Transilvaniei. Restul, nu... "A treia Europă", așadar". (Eugen Simion, **"A treia Europă"?....**, "Curentul cultural", 11 septembrie 1998)

"Am participat relativ recent, chiar aici, la Brașov, la o dezbatere în legătură cu această chestiune și spre surpriza mea am constatat că, într-o epocă a integrării europene, sunt destui intelectuali (cu precădere oameni de litere) care trag cu fervoare noi granițe spirituale... Nu știu dacă Milan Kundera a fost cel dintâi care a pus problema celei de *a treia Europe culturale*, oricum, el a îmbrățișat cu ardoare, cu vehemență ideea, spunând (el și alții) că este vorba de o tradiție spirituală comună, de modele care s-au perpetuat, în fine, de o puternică școală a barocului care, răspândită în mai multe regiuni din Europa Centrală, a influențat dezvoltarea culturii europene, de la arhitectură la romanul lui Musil și Herman (sic!) Broch... A influențat-o și, se înțelege, a particularizat-o. Se cuvine, în acest caz, să vorbim de o altă Europă, transnațională, distinctă, cu granițe proprii, cu mentalități și modele ireductibile... Ea este predominant catolică și, în ce privește Transilvania, îngăduitor, tolerant și minoritar ortodoxă, de preferință greco-catolică..." (Eugen Simion, "**A treia Europă"?... (II),** "Curentul cultural", 18 septembrie, 1998)

"Pentru ca un dialog să fie posibil și să fie rodnic, trebuie să acceptăm ideea că nu există culturi mari și mici, ci culturi pur și simplu, că rasismul cultural este un fenomen nociv, că intoleranța nu trebuie să intre în dicționarul culturii, că principiul care trebuie să funcționeze în spațiul culturii este acela al toleranței active..." (Eugen Simion, **"A treia Europă"?...(III),** "Curentul cultural", 25 septembrie 1998)

Un desperado la porțile Europei: Eugen Simion

Mircea Mihăieș

Important critic literar prin anii '70 și '80, apărător, în acele vremuri, al autonomiei esteticului în literatură, dl Eugen Simion reprezintă astăzi capul de lance al unei viziuni centraliste și naționaliste nu numai asupra culturii, ci și asupra vieții sociale. Autor al mai multor culegeri de studii și articole, nu fără ecou în epocă, el trăiește astăzi drama de a nu mai înțelege (și de a nu mai fi înțeles!) de lumea în care trăiește. Apărându-și cu ghearele și cu dinții propriile ierarhii literare, stabilite printr-o muncă mai degrabă încrâncenată decât realmente durabilă, dl Eugen Simion s-a plasat, după 1989, de bună voie și nesilit de nimeni, în afara culturii.

Îmbâcsit de prejudecăți, depășit de curentul de idei care a zguduit - totuși - întreaga societate românească, autorul celor patru volume **Scriitori români de azi** se visează în continuare singurul critic literar de pe cuprinsul țării: opiniile sale sunt reproduse cu pioasă sârguință de elevii calificați la olimpiadele județene; profesoare de liceu al căror apetit intelectual e sexualmente irigat de tele-novelele sud-americane îl citează cu evlavie.

Ura viscerală arătată tuturor celor care, în ultimii ani, au [illegible]it să ridice semne de întrebare în legătură cu valabilitatea vechilor ierarhii literare îl plasează pe dl Eugen Simion într-o epocă **pre-glasnost.** Așa se explică de ce s-a bulucit, imediat după 1990, spre Cotroceni, oferindu-și serviciile sinistrului Ion Iliescu, în care putea să vadă un ideal, un model de evoluție, în clipe în care dialogul dintre intelectualitatea românească și puterea neo-comunistă era cu desăvârșire întrerupt. Firește, dl Eugen Simion nu e un neica-nimeni de nivelul lui Iulian Neacșu, nici un mărunt consumator de drojdii tari precum Fănuș Neagu. Trecut prin școala bătăliilor culturale, actualul șef al Academiei a ajuns la concluzia că nu e înțelept să-și vândă pielea în văzul lumii, ci mai pe ascuns. Și cu atât mai scump. Misia lui nu consta în a-i convinge pe scriitori de justețea înaltei politici iliesciene - o astfel de aberație era prea lesne de dezamorsat. În schimb, el a pus în mâna satrapului de la Cotroceni arma apolitismului: în mintea iliescienilor sfătuiți de Silviu Brucan, canalizarea vocilor iritante ale scriitorilor în zone marginale ale discursului public ar fi constituit o mare victorie. Speriați de contestațiile cvasi-unanime ale intelectualității, iliescienii s-ar fi mulțumit măcar cu tăcerea scriitorilor, dacă nu le puteau obține aprobarea. Or, în această strategie a neutralizării vocilor critice, rolul lui Eugen Simion urma să fie enorm. Și a fost.

Firește că nu i-a fost greu să găsească aliați, recrutați mai ales dintre inșii pe care decembrie '89 i-a doborât zgomotos din prim-planul vieții literare. Făcătorul de bancuri Marin Sorescu - a cărui inconsistență morală nu mai trebuie dovedită, iar cea literară amintită - a îmbrățișat cu toată inima găselnița de sorginte brucaniană. Că în trecere s-au agățat de hlamidele Marilor Maeștri ai Apolitismului inși bizari, dominați tragi-comic de o umoare neagră, ce și-au descoperit simpatia pentru comunism în clipa în care acesta sângera agonic, precum Valeriu Cristea, milogii de profesie ai regimului Ceaușescu, de teapa autorului de kitschuri la kilogram, Fănuș Neagu, și alți abonați din oficiu la troaca profitorilor (se pot cita, ad libitum, non-nume din seria Mircea Micu, Gheorghe Tomozei, frații Băran), ține de logica balcanismului atotbiruitor. Secondați de câteva din scursurile generației mai tinere, inși neomologați de critică și ocoliți de cititori, oamenii lui Eugen Simion au alcătuit, în jurul "Literatorului" de tristă amintire bolșevică, un bastion fetid al neo-comunismului dâmbovițean.

Cum eșecul întreprinderii a fost total, soldându-se cu falimentul publicației și risipirea, precum potârnichile, a combatanților, marele sforar însuși a fost obligat să se reprofileze. E greu să-i contești dlui Eugen Simion o anumită abilitate socială. Cum regimul Iliescu era pe drojdie, omul de casă al lui Marin Preda și-a adus aminte de solidele sale rădăcini țărănești și a găsit, la vârful venerabilului partid țărănesc-creștin, aliatul perfect: fantoșa politică Gabriel Țepelea. Împreună, într-un tandem pe cât de straniu, pe atât de lipsit de scrupule, au căutat portițele și au încheiat aliațele care, în cele din urmă, l-au propulsat pe apoliticul iliescian în fruntea Academiei Române! Ironia sorții: ceea ce nu i-a reușit pe când trudea la îndepărtarea intelectualilor din politică, i-a reușit sub Emil Constantinescu, cel adus la putere de voința intelectualilor!

Mi-e foarte greu să văd cea mai mică afinitate politică între acțiunile publice de până acum ale dlui Eugen Simion (ar fi și greu, pentru că e vorba mai ales de aranjamentele încheiate departe de ochii curioșilor) și doctrina avântat-creștină a senecților călugări Vasile. Ba nu, ar fi una: ticul de ultimă oră al academicianului-șef de a invoca, hodoronc-tronc, creștinismul. Deși, dacă mă gândesc mai bine, amestecul de politică și creștinism are în istoria doctrinelor românești un nume clar: legionarismul.

În urmă cu vreun an, "Academia Cațavencu" publica o listă a titlurilor și funcțiilor cumulate de blândul, seraficul critic literar și profesor de literatură română. Ce Zaharia Trahanache și ale sale comitete și comiții, ce, Doamne iartă-mă!, Ceaușescu și cumulurile aberante de funcții! Nimic pe lângă atotprezența și atotputernicia lui Eugen Simion: șef și la "Societatea de mâine", și la "Caiete critice", și la Academie, și la "Literatorul", și la "Deceniul mondial...", și la Comisia superioară de diplome a Ministerului Educației, plus profesoratul de la Universitate, plus cine mai știe câte altele, mai mult sau mai puțin mărunte. Și nu toate, vai, gratuite. Trahanache, Trahanache, dar să nu-l uităm pe Pristanda: Țivilește, la datorie! Cât despre steaguri, le vom număra cu alt prilej.

Ratând - din motive multiple, dar unul mi se pare esențial: antipatia confraților - preluarea conducerii Uniunii Scriitorilor (ar trebui scrisă o dată istoria ironiilor în cascadă cu care îl întâmpinau scriitorii în Consiliul Uniunii din 1990 și ecuațiile magistrale la care-l supunea sistematic, cu o vervă drăcească, Mircea Dinescu, ceea ce l-a obligat pe distinsul prof. univ. dr. să părăsească în mai multe rânduri sala de ședințe trântind ușa), dl Simion a pierdut o importantă tribună politică. Ascensiunea sa socială s-a produs, după cum se vede, mai ales în urma jocurilor de culise și a aliațelor contra naturii: ce are, la urma urmelor, în comun dl Eugen Simion cu o non-valoare precum Gabriel Țepelea? Ce altceva decât conștiința faptului că orice putere pretinde inși obedienți, capabili să îi difuzeze cu o anumită abilitate mesajele. Ratând discursul internaționalist, ratându-l și pe cel civic, ratându-l și pe cel liberal, nu i-a mai rămas dlui Simion decât șansa celui naționalist. La urma urmelor, e mai ușor că concurezi cu Funar și Gavra decât cu cvasi-totalitatea intelectualității românești!

În această nouă ipostază, de apărător al fruntariilor naționale, de antioccidental ireductibil și de anti-european visceral, îl descopăr pe dl Simion într-o serie de articole disprețuitor intitulate "A Treia Europa?". Iritat la culme că unii intelectuali români își îngăduie să intre în dialog cu alte culturi fără voie de la comenduire, dl Simion urechează - nu fără violență - în stânga și în dreapta. Principalul său cal de bătaie a devenit grupul de cercetare "A Treia Europă". Că dlui Eugen Simion îi lipsesc argumentele, că îndărătul unui program cultural descifrează comploturi, idei separatiste, federalizări și trădare de țară spune ceva despre reaua conștiință a domniei sale însăși. Obișnuit să se adreseze ascultătorilor de la tribună sau din prezidii, fostul mercenar iliescian devine nu numai apărătorul României, dar și al Europei - cel puțin așa cum o înțelege domnia sa. De ce să nu se revolte Europa însăși de "divizarea" la care au supus-o unii intelectuali din Cehoslovacia, Polonia, Ungaria sau Iugoslavia? În fond, numele grupului care-i dă fiori dlui Simion este **"A Treia Europă"**, nu, cum insinuează mârșav, **"A Treia Românie"**! Dacă a-i publica pe Hašek, Joseph Roth, Gombrowicz, Krleža, Konrád, Danilo Kiš, Hermann Broch și atâția alți mari scriitori europeni constituie o crimă, înseamnă că ura l-a orbit pe dl Simion rău de tot.

În fond, de ce nu se revoltă dl Simion când România e asimilată - și nu de azi, de ieri - nu Europei, ci Balcanilor, și face spume la gură când sunt relevate trăsături ale **culturii** care ne apropie de Europa, fie ea și Europa Centrală, și nu ne depărtează? Spre ce bate maimarele peste academicieni? Oare nu - susținând, asemeni unui Cațavencu de duzină, ideea dialogului, dar în practică refuzând-o vicios - spre enclavizarea culturală a României, oare nu spre scoaterea noastră, încă și încă o dată, de pe harta civilizației europene? Cu alte mijloace, cu altă retorică, dar la fel de dogmatic, dl Simion și comilitonii săi ne readuc, răcnind lozinci patriotarde, la ieslea ceaușeștiană, îndemnându-ne să ne hrănim cu aceleași borhoturi național-comuniste de care ni s-a aplecat.

Subtil nevoie mare, dl Eugen Simion maschează dorința de monolog într-o formă fățarnică de dialog: să dialogăm, domnilor, susține el, cu Europa în întregul ei!

Să dialogăm cu un construct abstract, cu o non-realitate, cu o ficțiune ce poate funcționa, eventual, în mintea neo-protocronistului Gabriel Țepelea, dar sigur nu în realitatea culturală a acestui timp. În fond, atacurile dezlănțuite ale dlui Simion provin din conștientizarea faptului de a se vedea exclus de la un început de dialog. Hrănit cu ideologia revanșardă a celor care nu s-au sfiit să susțină că singurul vecin leal al României este Marea Neagră, dl Simion ne-ar vrea îngropați pe veci în iluziile unicității noastre găunoase și în refuzul autist al oricărui fel de comunicare. A pretinde dialogul cu o abstracțiune, înseamnă, de fapt, a monologa nevrotic.

Firește, dl Eugen Simion și-a calculat cu multă atenție ieșirea în arenă. Într-un moment în care imaginea României s-a șifonat rău de tot, când resentimentele unei mari părți a populației se manifestă la scenă deschisă, discursul naționalist-șovin, al cărui promotor surprinzător a devenit cel care scria pe vremuri un frumos **Jurnal parizian,** are mari șanse de reușită. În logica eugen-simioniană, vinovați de dezastrele noastre sunt ceilalți, străinii, non-românii, central-europenii ce ne-au jurat pieirea. El uită că, totuși, România e beneficiarul ultimei mari împărțiri a Europei, și nu imaginarii inamici care-i provoacă atâta repulsie! Invidia dezonorantă ce se citește în astfel de rânduri e mult mai răspândită decât ne-am închipui și ea explică destule dintre necazurile țării. Susținând cu nerușinare idei la care au renunțat chiar și iliescienii, dl Simion ignoră realitățile simple ale "Europei unice" pe care fățarnic o exultă, dar, în fapt, o urăște.

Convinși de măreția și atotputernicia noastră, am refuzat cu scârbă mâna întinsă de țările vecine în 1990. În loc să-l invităm la București pe Havel, i-am chemat pe Miron Cozma și ortacii săi. În loc să folosim populația maghiară din România drept o punte spre influenta Ungarie, am folosit-o drept pretext al unui șir nesfârșit de grosolane provocări, mojicii și mârlănii politice. În loc să folosim mâna întinsă de marii dizidenți polonezi, am preferat să-l izbim pe Papa cu crucea noastră ortodoxă în moalele capului, dovedindu-ne, încă o dată, imbecilitatea politică și paranoia autodistructivă. Preluând, într-un ceas tragic pentru țară, discursul resentimentar de tip Vadim sau Păunescu, dl Eugen Simion a devenit un sinistru admirator al celor mai dogmatice naționalisme.

Dl Eugen Simion are un chef de dialog cam în măsura în care e dispus să renunțe la vreuna din funcțiile-sinecură pe care le-a adunat gospodărește. El invocă necesitatea dialogului, însă nu e prea clar cu cine: într-o logică pentru care l-ar invidia mulți dintre eroii idolului său, Marin Preda, dl Simion visează la un taifas peste gard - dar nu cu vecinii imediați, ci cu locuitorii din satul vecin. Îmbufnat pentru că locuitorii de alături sunt mai gospodari, mai harnici și mai grijulii cu propriul destin, el îi împroașcă veninos cu vorbe grele, susținând chiar că ei nici nu există! Nu e suficient ca dl Simion să-l tragă de urechi pe Milan Kundera pentru ca realitatea central-europeană să dispară ca fumul. Iar o dată cu aceasta, și valorile care îl înspăimântă de moarte pe atât de nelovinescianul exeget al lui E. Lovinescu. Nu toleranța, nu multiculturalitatea, nu diferența, nu civilitatea, nu alteritatea sunt valorile pe care pariază actualul Eugen Simion. Ci intoleranța, uniculturalitatea, identitatea strâmtă și un soi de bădărănie iritată, belicoasă, menită să taie orice chef de Europa. Firește, dl Eugen Simion este liber să conteste orice evidență. Și anume, că lumea este mult mai largă și mai variată decât aceea percepută de pe traiectoria Siliștea - Gumești - Chiojdeanca. Chiar dacă ți s-a întâmplat să mai dai câte un ocol pe rue Mouffetard.

Faptul că aberantul serial al dlui Eugen Simion se încheie cu un vitriolant atac anti-american e dovada supremă că autorul a intrat cu totul în solda perdanților istoriei. Pentru că, în logica lor resentimentară, nu ești destul de naționalist dacă nu adaugi acestei grețoase ciorbe și condimentele anti-americanismului! Revoltându-se împotriva a ceea ce se numește, cu lejeritate semi-doctă, **cultura coca-cola,** dl Simion reabilitează pe malurile Dâmboviței dogmatismul realist-socialist al magiștrilor săi din anii '50, Jdanov, Roller și Chișinevski. Ăsta da, europenism!

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

Colectivul tehnic: Florin Ferchiu (paginare, prezentare grafică), Marinela Panțiru, Rodica Tompa, Erika Mihaiciuc, Margareta Belovai, Elena Fericean, (culegere texte).

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT, S.C. LOCUINȚE CON-PROIECT.

Norpois

Livius Ciocârlie

Fac o distincție oarecum artificială între diplomat și negociator. Artificială, fiindcă diplomatul poate foarte bine să negocieze, iar negociatorul poate să fie diplomat. Fac totuși distincția pentru că în momentul de față am în vedere numai funcția de reprezentare. Diplomatul reprezintă o țară și politica unui guvern. În această calitate, iscusința lui este de a vorbi fără să spună mai nimic. Problemele politicii externe sunt prea delicate pentru ca, din structurile puterii, cineva să discute despre ele altfel decât în taină, ca negociator. Așadar, pe față și în public, diplomatul vorbește fără să spună nimic, ceea ce n-ar fi greu în sine; reușește lucrul ăsta orice flecar. Complicația e alta: diplomatul trebuie să nu spună nimic dând sentimentul că spune mult. Altfel, preopinentul s-ar simți nebăgat în seamă, ceea ce cu nici un chip nu trebuie să dea de înțeles diplomatul. În plus, cum el mai are și de oferit o imagine favorabilă despre țara lui, va fi nevoie ca nimicul pe care-l spune să fie spus într-un fel inteligent; dacă se poate, sclipitor. Un bun diplomat nu poate fi decât un fin și subtil emițător de banalități.

(În ce mă privește, semăn mai mult cu flecarul decât cu diplomatul. Nu vorbesc ca să nu spun nimic, vorbesc ca să spun prea multe. Spun vrute și nevrute, cum ar veni. Un exemplu recent. Intru la "Orizont", unde Adriana mă informează că se pregătește un număr cu scriitorii diplomați. Am vreo idee? Claudel, Alexis Léger (alias Saint-John Perse) și Giraudoux, ăștia au fost diplomați, zic. (-Și, Pierre de Boisdeffre, îmi va spune T., acasă - Boisdeffre, scriitor? Vai de el.). Până aici, nimic grav. Nici unul dintre cei numiți n-au lăsat urme memorialistice în diplomație, sau nu știm noi. Nimic nu mă paște. Dar imediat după aceea pierd ocazia să tac. De ce nu v-ați ocupa și de personaje diplomați?, zic. Cum ar fi cine? Cum ar fi Norpois? Bună idee, prinde din zbor Adriana, de ce n-ați scrie dv. despre ei? Și, negociatoare în forță, mă și duce la direcțiune unde nici una, nici două, sunt trecut într-un catastif. Cinci pagini, decide Mircea Mihăieș.

Bravos, îmi spun, spre casă. Ți-a trebuit Norpois, acuma când ai treburi serioase (să trag în **les méchants** cu Maxone, el, pistolar, cu o creangă scurtă, eu, pușcaș, cu un băț de nuc).

Norpois e un idiot cu discurs, le-am spus, din amintiri. Așa să fie? Scot volumele din raft, ca să mă conving.)

Ca personaj, domnul de Norpois e bine rotunjit. În prima lui prezență, ia parte la o cină unde mănâncă, invitat de părinții naratorului, vacă în aspic (**du boeuf à la gelée,** spun francezii). O pregătise cu multă inimă și mult dichis Françoise, iar el, diplomatul, va ști s-o răsplătească - cu **discursul** lui. În ultima prezență, după zeci de ani, se evocă acea reușită culinară a lui Françoise.

Norpois îi convinge pe părinți să-i permită încă adolescentului Marcel să asiste la un matineu cu marea actriță **la Berma.** În schimb, descurajează pentru multă vreme vocația literară a aceluiași tot atunci. Dă informații despre salonul monden al lui Swann, personaj pe care îl și dublează într-un fel. Om de mare finețe și distincție, acesta devine snob în numele nevestei, respinsă de societate din cauza trecutului ei de femeie întreținută. Odette reușește anevoie, prin marile eforturi ale lui Swann, să-și încropească un salon. Eforturi asemănătoare va face și Norpois, în folosul metresei sale, marchiza de Villeparisis. Devotamentul față de aceasta, care-l obligă la un comportament opus celui ce-i stă în fire, e trăsătura lui umană. Îl mai umanizează și sentimentul de frustrare de pe urma renunțării la serviciile lui de negociator. Din capul locului, domnul de Norpois este un **fost ambasador.** Ceea ce nu-l împiedică să-și reprezinte breasla până la a fi o efigie literară a ei.

De altfel, nu fusese un diplomat oarecare. Îl avertizase, cel dintâi, pe Napoleon al III-lea de puterea în creștere a Prusiei, perspicacitate care motivase stima lui Bismarck pentru el. Regi mai de margine, mai din Balcani, îl curtaseră pentru influența lui. Până și în calitate de comentator politic, în decursul primului război mondial, deși se va înșela la tot pasul, va fi larg apreciat.

Norpois are un aer de bunătate, de importanță, de majestuoasă (și cu desăvârșire inexistentă)

amabilitate. Politețea lui e atât de aleasă încât pare desuetă, ca și limbajul lui demodat, **vieux jeu.** Vorbește puțin despre el însuși și ține seama în discuție de prezența celuilalt. Răspunde prompt la scrisori. Toate astea fac din el o persoană în care poți să te încrezi.

Nu e deloc lipsit de finețe. Limbă otrăvită (**une peste** - e o ciumă - spune despre el Robert de Saint-Loup, confirmat de Odette Swann), știe să bârfească în așa fel încât să nu i se poată imputa. Despre casa Swann, a fostei demi-mondene, spune: "... e o casă unde mi se pare că se duc mai ales... domnii. Erau și câțiva bărbați căsătoriți, dar soțiile lor erau suferinde în acea seară".

Iubitor de cancanuri, Norpois rămâne diplomat. Obișnuit să fie discret, nu poate fi determinat să vorbească despre ce nu vrea. Când totuși o face, nu poți să-i deslușești părerea. Preocupat, ca toată lumea, de marea afacere judiciară a vremii, Bloch nu-și poate da seama dacă Norpois este partizan sau adversar al căpitanului Dreyfuss. În urma convorbirii, rămâne cu sentimentul vag al unui acord, însă nu știe în ce constă el. În realitate, Norpois, antidreyfussard, gândește și simte invers decât Bloch.

Om cu mari relații, Norpois nu face servicii nimănui, dar trece drept foarte îndatoritor. Pe colegul din comisia de afaceri externe, tatăl lui Marcel, îl convinge că n-ar fi în interesul lui să candideze pentru Academie decât... mai târziu. Atunci, peste zece-cincisprezece ani, va avea sprijinul călduros al lui, al lui Norpois.

Când negociază ca intermediar între doi adversari, ambasadorul dă fiecărei părți încredințarea că lucrează numai și numai pentru ea. Norpois știe că statele nu obțin nimic unele de la altele decât în măsura mijloacelor - dintre care forța e principalul - de care dispun. Ele nu-și cer reciproc nimic fiindcă tot n-ar obține. Încep prin a oferi. În această situație, vorbele diplomaților nu pot prea mult, sau pot mai curând să strice dacă nu sunt destul de palide, de șterse. Oamenii de meserie se extaziază la cuvinte care altora nu le spun mare lucru. De pildă, ambasadorul Vaugoubert obține un mare succes: îl pregătește atât de bine pe regele țării unde își desfășoară misiunea încât acesta, sosit în vizită oficială la Paris, vorbește despre **afinitățile** dintre cele două țări. Cuvântul **afinități** va fi citat în cancelarii, ca probă de măiestrie diplomatică, vreme de mulți ani. Tot așa sunt citate și unele vorbe, la fel de insignifiante, ale lui Norpois. De obicei, ele n-au fost rostite în ocazii oficiale, căci în diplomație problemele sunt tratate în împrejurări neprotocolare, cum ar fi dineurile private sau, astăzi, jocul de golf.

Începe să se întrevadă adevărul că diplomatului îi prinde bine o iscusită mediocritate. Până la urmă, nu-ți poți da seama dacă ea a fost deprinsă în ani de experiență sau e înnăscută și reprezintă o "vocație". Ba, nu prea distingi ușor nici între subțirime și prostie. Între ce numește Norpois ridicol și ce admiră deosebirea e greu de făcut. Dacă în articolele din vremea războiului se înșeală constant, dar cu finețe, în celălalt război, cel pierdut de Franța în 1870, se folosise de ziare ca să înfățișeze eșecul în termeni înfloriți. Repetate de el, ideile altora, culese tot de prin ziare, capătă lustru. Norpois aculumează nuanțele acolo unde nu au ce căuta. Spune despre acțiunile la bursă achiziționate de cineva că sunt compuse cu un gust foarte sigur, foarte delicat, foarte fin. În limbajul lui, locurile comune încep de la denumiri. Ca să-i desemneze pe englezi și pe americani, vorbește despre John Bull și despre unchiul Sam, ministerele de externe sunt totdeauna semnalate prin locul lor de reședință, în fraze de tipul "Un strigăt de alarmă porni din Montecitorio", sau "acel joc dublu care e tipic pentru Ballplatz". Pune la un loc expresii de-a gata, ca **dansul scalpului, zarurile au fost aruncate, festin a lui Lucullus** etc., ori proverbe și aforisme ("Aforismele idioate care-i plac", spune baronul de Charlus): Câinii latră, caravana trece... Nu se sfiește să-și însușească găselnițele altora ("E mai mult decât o crimă, e o greșeală"). De altfel, ideile lui sunt totdeauna împrumutate, încât, impresionat de faconda cu care-i spune fleacuri (teatrele sunt confortabile, **la Berma** știe să-și aleagă rolurile), naratorul copil va generaliza - și nu chiar pripit: "Am deslușit numai că în politică a repeta ce gândește toată lumea nu e o probă de inferioritate, ci de superioritate".

Se întărește bănuiala că trăsăturile lui Norpois sunt și ale diplomatului în general. Ba, Proust e chiar destul de explicit. Vorbește, de exemplu, despre cultura trienală a diplomaților, adică despre faptul că ei au în cap un număr de locuri comune culturale pe care le debitează în saloane și simt nevoia profesională să le înnoiască din timp în timp. Rezultă o imagine destul de caricaturală a acestei îndeletniciri râvnite de mulți. Nu trebuie neglijat însă reversul, la fel de real. A-ți disimula gândul, a-ți înveli intențiile în blană moale de felină presupune suplețe și subtilitate. Chiar și apare în treacăt în roman un jalon către această a doua față a diplomatului. Cineva îl compară pe Norpois cu contele de Mosca, personajul stendhalian din **Mănăstirea din Parma.** Da de unde!, exclamă Robert de Saint-Loup, acela era un om inteligent (cel mai inteligent dintre toate personajele românești, ne spunea Tudor Vianu la curs), nu un pedant.

În parte, Robert de Saint-Loup se înșeală. Se profilează cea mai interesantă întrebare la care, din fericire, n-a mai rămas spațiu să răspund. Cum pot să încapă în aceeași piele diplomatul, cu nevoia lui de mediocritate, și negociatorul care, necesarmente, este diabolic de inteligent? Fapt este că în Norpois încap amândoi. El este acel idiot cu discurs, dar îl vedem la lucru și ca admirabil negociator. Atâta îl fierbe pe prințul cu numele cel mai simpatic din întregul roman - von Faffenheim-Munsterburg-Weiningen - care vrea și el, acolo, să devină academician francez, până ce acesta înțelege: îi va prezenta lui Norpois ca pe o mare favoare ce i s-ar face lui, prințului, propunerea ca doamna de Villeparrisis să cineze cu regina Angliei. Abia atunci bietul om, prăbușit după ani de eforturi, va ajunge să-și vadă visul cu ochii: va fi nemuritor francez.

Deci, se poate. Cum de se poate, nu mai am spațiu ca să spun. Lasă că nici n-aș prea știi.

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
4386

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 11 (1402) 15 NOIEMBRIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

De ce nu prinde feminismul la noi?

Dan Perjovschi
despre inerțiile
artei românești

Casanova la Veneția

Europa Centrală -
memorie, paradis,
apocalipsă

Ateismul
de uz teologic

H.-R. Patapievici:
Niceea și Galilei

Cultura civică
în Transilvania

Șerban Foarță:
Caragialeta

Proză
de Gheorghe Schwartz

Zile în familia prințului JOHN NICHOLAS GHIKA

"Această exaltare a culturii"

Vasile Popovici

ADRIANA BABEȚI, CORNEL UNGUREANU (coordonatori)
Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă
Editura Polirom, Iași, 1998, 528 p.

Grupul "A treia Europă", condus de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, există de-acum cu adevărat. În urma lor se strânge o mică bibliotecă, influența lor publică crește și, ce e mai îmbucurător, au apărut și reacțiile - detractorii. Între ei, nu oricine, însuși președintele Academiei Române, dl Eugen Simion, până acum zece ani cunoscut drept criticul ce-și făcea un titlu de glorie din a susține noile talente. Schimbarea regimului a avut asupra Domniei sale un efect ce nu încetează să ne uluiască pe cei ce i-am fost în oarecare măsură apropiați și a căror afirmare a prezidat-o. Pentru noi, el, azi, e o altă persoană, din care unii dintre noi - printre ei mă prenumăr - așteaptă încă să-l vadă reapărând, eliberat ca dintr-un vis urât, pe Eugen Simion de-atunci, omul generos, senin, păcătuind eventual printr-un exces de bun simț. Unde sunt acestea toate acum?

Dacă-l invoc pe dl Simion nu e pentru că aș dori să prelungesc în "Orizont" replica dată de Mircea Mihăieș unui lung și urât serial scris de președintele Academiei și publicat într-un cotidian central, serial în întregime dirijat împotriva grupului "A treia Europă". Profit însă de discuția iscată, deși discuție tocmai nu e, pentru a face la rândul meu o observație critică membrilor grupului. Dacă ar fi să le aduc un reproș fundamental, acesta e exact contrarul celui dezvoltat și amplu neargumentat de dl Simion. În esență, el vede în proiectul timișorenilor o (inexistentă!) dimensiune politică: ideea ar fi că în spatele recuperării spiritualității central-europene s-ar ascunde o intenție de secesiune. Dacă scriitorii de dincoace de munți, cum se spune, țin de o cultură specifică, având multe în comun cu scriitorii din alte privincii ale fostului Imperiu habsburgic, aceasta înseamnă, negreșit, că trasăm o frontieră culturală prin mijlocul țării. Ce mai contează faptul că scriitorii despre care vorbim sunt vajnici unioniști? Văd aici, în această spaimă de secesionisme, în aceste reflexe patriotarde necontrolate, o clară obsesie securistică. Înainte de a ne transforma în câini de pază îmbătrâniți la post și care, după ce și-au pierdut și auzul, și mirosul, și văzul, nu mai știu altceva decât să latre crezând că astfel își fac datoria, să încercăm să reflectăm o clipă. Iar înainte de a reflecta, să ni-i închipuim pe Adriana Babeți și Cornel Ungureanu mari strategi geo-politici. Ei ne sunt dragi, dar pentru alte calități ale lor.

Și, cu toate acestea, vin și torn gaz pe foc: proiectul "A treia Europă" ar trebui să aibă o miză politică. El nu are - și aici văd eu slăbiciunea lui. Demersul grupului este pur cultural. Cultură de dragul culturii. Să-i recuperăm pe marii scriitori ai Europei Centrale pentru ca **să-i cunoaștem.** Ne-au scăpat până acum, câțiva ne-au venit pe o cale extrem de ocolită, după ce s-au impus în Occident, curiozitatea noastră culturală nu-i poate lăsa deoparte. Acest fel de a gândi, tipic belferesc (conducătorii grupului sunt și universitari), are o pură valoare muzeală. Asta e tot?! Eu cred că un act cultural înseamnă ceva dacă are un reflex în realitate. Dacă nu aduce cu sine o mutație adâncă în viața noastră, dacă nu **corespunde** unui fel de a fi sau dacă nu **instituie** un fel de a fi, nici nu merită să-l înregistrăm. Or proiectul "A treia Europă" nu poate rămâne în acest minorat cultural. Însă cine spune că el ar trebui să conducă automat la secesionism?! De ce secesionism, obligatoriu?! Convingerea mea e că dacă grupul nu va ști să-i dea o dimensiune politică, dacă nu va canaliza energia intelectuală într-un fel anume, atunci va persista mult și bine impresia cea mai la îndemână, născută din frică și reflex istoric, că în spatele acestei chestiuni se ascunde o intenție teribilă. Problema nu poate fi expediată printr-un articol sau, și mai rău, prin tăcere. Ea s-ar cuveni să fie una din temele de reflecție ale **grupului,** fără inhibiție, iar rezultatul - când va veni - să devină public.

Firește, grupul poate rămâne un simplu grup **de cercetare,** mereu hărțuit de politicieni (cum e dl Simion însuși, în cel mai înalt grad). El se poate mulțumi cu faptul de a fi creat la Timișoara o **comunitate intelectuală,** poate singura. Și, cum unii dintre tinerii care îl compun nu și-au găsit un loc în Universitate, cu tot sprijinul conducerii ei (în mod curios **insuficient** totuși pentru a înfrânge rezistențele), iată că, ținuți la porțile Universității, au reușit s-o mute pe aceasta, în bună parte, în locurile unde-și țin dezbaterile. Se pare, totuși, că în cele din urmă s-a ivit o cale pentru ca Universitatea să-i recupereze pe acești tineri într-un, cum i se spune, **centru de excelență.** Ghinion, însă, fiindcă de votul dlui Simion depinde acum realizarea lui. Așteptăm acest vot cu sufletul la gură.

Până când se petrec aceste isprăvi administrative și aceste bruiaje de presă, "A treia Europă" lansează pe piață încă un volum masiv, editat tot de Polirom, cu titlul **Europa Centrală,** subintitulat elocvent și patetic, à la Adriana Babeți: **memorie, paradis, apocalipsă.** Este o culegere de texte confesive (nu și scrisori), jurnale, memorii, romane, articole despre finalul Imperiului și ce i-a urmat, reconstituirea oprindu-se la "experiența" comunistă a provinciilor. Volumul a fost gândit ca un mozaic subiectiv în mișcare al zonei. Până la un punct logica lui e clară, simplă și ingenioasă: o primă mare secțiune reanimă lumea **antebelică,** în pagini superbe despre **centru** (Viena) și **provincii,** evocate prin câte un reprezentant al fiecăruia. Banatul antebelic are parte de un subcapitol distinct: "În acest peisaj se decupează un teritoriu aparte, Banatul, Timișoara, cărora le-am consacrat - cu un titlu inspirat din volumul lui Virgil Nemoianu, **Micro-armonia** - cel mai vast subcapitol. Motivația e, firește, subiectivă. Grupul nostru de studii își desfășoară activitatea la Timișoara, iar întregul proiect «A treia Europă» a fost stimulat de realitatea istorică și culturală a Banatului, de inconfundabilul său specific" (Adriana Babeți). Sunt selectați aici Camil Petrescu, Cora Irineu, Méliusz József, Andrei A. Lillin, Virgil Nemoianu și Livius Ciocârlie. La aceștia se adaugă Miloš Crnjanski, care și face notă distinctă printr-un (tipic și peren) naționalism sârbesc, atât de disonant în context. Această primă secțiune, dedicată unei lumi ce părea să stea pe "temelii de granit" (Stefan Zweig), formează, prin organizarea materiei, un corp distinct. În continuare însă, lucrurile se complică dincolo de complicația istorică și politică, fiindcă autorii au ținut să introducă noi criterii de compunere. În mod firesc, reconstituirea ar fi trebuit să vizeze unul, două sau trei decupaje în perioada ce a urmat prăbușirii Vienei (reașezarea în noile state, ascensiunea nazismului, cel de-al doilea război mondial, ocupația sovietică etc.), fiecare decupaj cu extinderea lui pe orizontală. Așadar, dacă într-o primă jumătate s-a avut în vedere o anume perioadă (criteriul **istoric**) și o anume zonă (criteriul **geografic**), în a doua jumătate sunt introduse deodată criterii noi: clasicii imperiului agonic (criteriul **valorii literare**), ideologiile de stânga (nu și de dreapta), feminismul, holocaustul (criterii **tematice**). Cred că acești autori și aceste teme și-ar fi putut găsi locul păstrând combinația inițială istorie-geografie, deoarece, așa cum s-a procedat în a doua jumătate, se creează impresia că obiectivul nu a mai fost cel anunțat în titlu, ci o realitate mai strânsă, centrată pe câteva teme, fără îndoială caracteristice pentru Europa Centrală, dar perspectiva și-a pierdut din cuprindere și din logica evidentă avută anterior.

Textele selectate au, în marea lor majoritate, un pronunțat caracter literar, doar câteva luând o formă mai rigidă, de studiu analitic. De aceea, volumul de față reprezintă o mai nimerită introducere în materie decât sintezele publicate în aceeași serie (Le Rider, Schorske, Pollak etc.). L-am citit cu o enormă plăcere, ca pe o carte ce comprimă ce e mai bun dintr-o bibliotecă de istorie, de literatură de ficțiune, din mii de pagini de jurnal, din evocări și însemnări felurite. Nu-mi dau seama dacă, în final, deasupra acestei diversități se ridică sau nu un suflet colectiv: dacă Europa Centrală continuă să existe. Îți trebuie multă voință de **a uita** pentru a regăsi un numitor sufletesc comun. Vorbim, de pildă, despre **micro-armonie,** dar unde a putut ea să dispară **fără urmă** din lumea descrisă de Elie Wiesel? Cei ce au deportat, jandarmii lui Horthy, nu erau aceiași oameni cu cei ce mai ieri trăiau tihnit alături de evreii deportați? Aceste răbufniri ale unei violențe neomenești fac sau nu fac parte din spiritul locului așa cum am vrut să-l fixăm în formula Mitteleuropa?

Răspunsul la aceste întrebări nu e mai simplu de dat decât răspunsul la întrebarea dacă lumea Vienei, cu bunăstarea, echilibrul și fericirea ei, a fost o iluzie sau o realitate

Reiau câteva din rândurile splendide din **Lumea de ieri** a lui Stefan Zweig, care nici el nu se hotărăște să tranșeze: percepția luminoasă a Vienei persistă misterios, deși istoria o contrariase de multă vreme și în multe feluri prin tot ce a urmat:

"În aproape milenara noastră monarhie austriacă, totul părea să se sprijine pe temelii de granit, statul însuși fiind chezășia supremă a acestei trăinicii. Drepturile pe care acesta le acorda cetățenilor săi fuseseră aprobate de parlament, reprezentanța liber aleasă a poporului, iar obligațiile precis delimitate. Valuta noastră, coroana austriacă, circula sub formă de monezi de aur curat, ceea ce îi garanta credibilitatea. Fiecare știa ce are și ce i se cuvine, ce este permis și ce nu. Toate își aveau o normă, o măsură și o pondere precisă. Cine poseda o avere putea să calculeze cu exactitate câtă dobândă îi va aduce aceasta la sfârșitul fiecărui an, funcționarul, ofițerul, fiecare la rândul lui era sigur că în anul cutare va fi avansat și că în anul cutare va ieși la pensie. Fiecare familie își avea bugetul ei, fiecare știa cât are de cheltuit pentru locuință și hrană, pentru voiajurile din timpul verii și pentru reuniunile de societate. Afară de aceasta, se îngrijeau să pună de o parte o mică sumă pentru cazuri neprevăzute, pentru boală și pentru medic. Pentru cine o avea, o casă reprezenta un adăpost sigur pentru copii și nepoți, gospodăria și firma se moșteneau din tată în fiu. Încă în leagăn, sugarului i se punea în pușculiță sau la casa de economii un prim obol pentru când va fi mare, o mică "rezervă" pentru viitor. În acest vast imperiu, toate își aveau locul lor bine stabilit, nimic nu se clintea, iar sus de tot se afla, încărcat de ani, împăratul. Și de i se întâmpla ca într-o bună zi să închidă ochii, atunci - era știut (sau cel puțin așa se spunea) - venea altul și nimic nu se schimba în bine cumpănita rânduială a lucrurilor. Nimeni nu mai credea în posibilitatea războaielor, revoluțiilor și răsturnărilor. Orice radicalism, orice fel de violență păreau ca excluse într-o epocă a rațiunii".

Explicație pentru acest echilibru **vienez** (doar vienez, absent însă în alte zone al Imperiului) s-ar putea să existe. Božidar S. Nicolajević o formulează succint: *"Ce este Viena... Orașul măreț, colorat în tonuri senine, construit pe 'frumoasa Dunăre albastră'. În fapt, Dunărea nu este nici frumoasă, și nici albastră, însă este un fluviu cosmopolit: el unește popoarele așa cum valsul lui Strauss unește perechile în unduitoare și exaltate acorduri. Aceasta este Viena: o cultură veche,* ***a fiecăruia și a nimănui,*** *nici slavă, nici latină, întrucâtva germană -, un melanj unde fiecare poate să se regăsească".*

Germenii distrugerii nu stau numai în oprimarea naționalităților și în exacerbarea naționalismelor. Europa Centrală a făcut și experiența (efemeră) a comunismului (în 1919). Iată-l pe unul din fervenții lui susținători, Arthur Koestler, vorbind cu nostalgie despre acea perioadă când la Budapesta comuniștii au luat puterea, când totul a dispărut de pe piață, lumea răbda foamete, fuseseră masacrate 500 de persoane, o bagatelă, regimul nu avusese timp să arate tot ce poate de vreme ce nu rezistase decât câteva săptămâni, dar ce frumos, ce idilic era totul, nu-i așa?

"Totul avea un caracter idilic - cel puțin în comparație cu demența și cruzimea din Europa de mai târziu. Nu exista teroare. În provincii s-a ajuns la mici fapte de violență și la bătăi în posturile de poliție, acestea din urmă însă făcând parte dintr-o solidă tradiție maghiară. Numărul persoanelor executate se situa sub 500".

Monstruosul idilic în viziunea lui Koestler: o pagină în plus la dosarul **Holocaust roșu - Holocaust negru,** în aceiași neschimbați termeni.

COPYRIGHT

Îngeri melancolici

De ce nu prinde feminismul la noi ?

Reghina Dascăl

Conferința organizată la Belgrad de către OSI (Open Society Institute: Departamentul: Programe Gender) și Institutul de Studii Feministe din Belgrad, între 9-12 septembrie, cu participarea a peste 150 de femei din 30 de țări din Europa Centrală și de Est, Mongolia, Africa de Sud, Marea Britanie, Statele Unite s-a vrut a fi o încercare de a configura o perspectivă feministă asupra democrațiilor din această parte a lumii, democrații cu diferite grade de maturizare, de liberalism și de manifestare a valorilor civice. Conferința cred că a reușit să-și atingă unul dintre obiectivele majore, și anume acela de a demonstra cât de păgubitoare în plan politic, cultural, social sunt politicile sexiste, anti-feminismul și refuzul obstinat al anumitor societăți post-comuniste de a lua act de marele impact pe care feminismul, alături de ecologism și de mișcarea pentru drepturile omului le-au avut asupra lumii din a doua jumătate a acestui secol[1].

Poziția conservatoare în care se cantonează unele state post-totalitare prin indiferența și chiar ostilitatea cu care privesc politicile de combatere a atitudinilor sexiste se explică în bună măsură prin ceea ce Mihaela Miroiu numește "convenabilitate", adică susținerea inerțială a "naturalizării", "obiectivității" unor mituri iluministe relativ la concepte politice de bază - libertate, autoritate, putere, autonomie, democrație, obligație, justiție, comunitate[2] - cu un scop bine definit, acela de a conserva un **status-quo** care implică prestigiu, prioritate, ascendent profesional, social, moral, politic.

Minimalismul civic specific acestor societăți permite declanșarea unei ofensive concertate din partea mass-media, programul anti-feminist al covârșitoarei majorități a presei românești fiind un exemplu de proliferare a unor stereotipuri negative, a unor imagini reducționiste și esențialiste vis-à-vis de rolul femeii în societate și/sau familie.

Pe bună dreptate, Gabriel Andreescu vorbește în contextul României actuale de existența a două tiranii îndreptate împotriva populației feminine, majoritară doar numeric: cea a majorității politice și cea a presei. Dacă împotriva rasismului și șovinismului există o atitudine la nivelul societății civile, împotriva prejudecăților sexiste se manifestă un adevărat complot al tăcerii.[3] Situația poate fi interpretată ca având o valoare simptomatică pentru o democrație non-liberală, pentru o societate "de supraviețuire", aflată în faza prefeministă a evoluției sale.[4]

Lucrările pe secțiuni au avut o orientare pragmatică evidentă. Unul dintre motto-urile reuniunii a fost: "de la academism la activism", ceea ce m-a făcut din nou să reflectez cu tristețe asupra statutului studiilor feministe de la noi, asupra rezistenței fundamentaliste cu care universitarii români privesc statutul academic al disciplinei. Te izbești de tot felul de atitudini, de la cele denigratoare până la innuendouri licențioase (de genul insinuării că respectiva propunătoare și-o fi schimbat peste noapte orientarea sexuală binecuvântată de cutuma străbună și îngăduită de autoritatea bisericească) sau de exasperări condescendente care vizează vacuitatea teoretică și carența de ideal intelectual ale unei asemenea discipline. În câteva țări vecine există instituții specializate, numeroase publicații asupra genului social, cultural ("gender"), chiar a unor Gender Studies Departments în centrele universitare importante. Mă gândesc cu admirație la tenacitatea cu care s-au făcut auzite în cetate mișcări feministe precum celebrele de acum **Women in Black**.[5] Nu e oare evident că în cazul nostru, sub această rezistență puristă - o altă versiune originală a Gâlcevei Înțeleptilor cu Lumea, se ascunde teama de a nu expune canonul curicular - rigid și vulnerabil - provocărilor lumii contemporane?[6] O simplă privire asupra broșurii pe care a distribuit-o OSI participantelor privitor la rețeaua regională a programelor de promovare la nivel academic sau în practica socială a problemei feministe poate confirma monadismul celor câteva timide societăți și organizații românești menite să promoveze statutul femeii, egalitatea de șanse sau necesitatea de a aduce în ochiul public exemple flagrante de sexism, de a propune un model de dialog social pe această temă.

Unul dintre atelierele interesante a fost cel despre manipularea imaginilor feminității. În una dintre intervenții am asistat la o citire critică a unui poster pentru Târgul Internațional de Carte de la Belgrad din urmă cu doi ani, cred. Imaginea exploatează corpul femeii, celebrat ca obiect al privirii masculine apropriative, al scopofiliei, un corp cu un cap invizibil, ceea cea conotează stereotipurile binecunoscute: anonimitate, lipsa individualizării, a unui trecut, a memoriei, gândire colectivă, plasarea femeii sub pecetea speciei, a reproductivității detrimentale pentru dezvoltarea capacităților rațională care ar facilita expresia. Femeia anonimă strânge la piept o carte, și pentru semioticieni acesta este un indiciu al posibilei personalizări a imaginii. Paul de Man, printre alții, susține această teză a identificării în artele reprezentaționale a unei persoane prin cartea cu care este asociată, dar numai în cazul în care aceasta permite privitorului să deslușească numele autorului și/sau titlul cărții. Imaginea noastră ne oferă aceste date la modul ludico-ironic; cartea se cheamă "Pro libris", ea refuză să spună ceva dincolo de tautologicul "a rose is a rose is a rose". Dacă până la acest moment analiza a fost interactivă, participantele contribuind secvențe interpretative pe baza experiențelor nemediate sau a celor livrești a venit și momentul în care semioza s-a localizat spațial, politic, cultural. Imaginea este însoțită de un scurt text: "Frumoasă, Înțeleaptă și Tace". De ce această imagine pentru promovarea traductibilității culturale, așa cum îi stă bine unui târg de carte? Tocmai pentru că acest poster trebuia să fie o afirmare puternică a etnocentrismului sârbesc la o oră de maxim tapaj asupra valorilor naționaliste, a afirmării auto-suficienței, a unei izolări superioare, a refuzului de a comunica cu alte culturi sau de a crea spațiu mental pentru Străinul cultural.

Cea mai frumoasă dintre dezbateri a fost cea despre violență, stări de conflict, războaie, fascism și despre impactul tuturor acestora asupra femeilor. Femei din Serbia, Bosnia, Afganistan, Africa de Sud, Albania au vorbit despre "women's body as a battleground", despre folosirea capacității reproductive ca armă de război, despre violul militar, dar și despre încercările naționaliștilor și fundamentaliștilor musulmani de a reduce o identitate modernă, multiplă, diversă pe care femeile musulmane și-au asumat-o înaintea războiului civil, la o singură, unică imagine, a musulmanei în purdah cu scopul mărturisit de a mobiliza masele cu asemenea apeluri la simbolurile emoționale ale Mamei-Patrie, Mamei-Credință. S-a vorbit și depre proliferarea nesfârșită a alterității vis-à-vis de imaginea femeii, a Celuilalt care devine tot mai mult prin mituri fabricate, Străinul, Dușmanul, justificând astfel recursul la violență și crimă.

Privesc coperta mapei, care reduce un înger melancolic al lui Dürer și îmi amintesc de un desen pe care l-am văzut cu câteva vreme în urmă într-un număr al *României Literare* dedicat aceleiași spinoase întrebări: de ce nu prinde feminismul la noi?[7] Desenul unui rus înfățișează pe celebra Venus fără brațe. În fața ei pe un pupitru sunt instrumentele creației: hârtia, pana, cerneala. Poți să nu visezi la o lume în care tuturor femeilor le vor crește brațele la loc?

---

[1] *Miroiu, Mihaela, 1995. Convenio. Despre femei, natură și morală. București: Alternative.*

[2] *Despre necesitatea redefinirii din perspectiva anti-patriarhală a unor importante concepte din teoria politică tradițională a Occidentului și mai ales despre nevoia de a depăși faza declarativă și contestatară a acestei revizuiri înspre acțiune social-politică a se vedea Hooks, Bell. 1984. Feminist Theory: From Margin to Center, Boston: South End Press și mai ales Hirschmann, Nancy, J., Di Stefano, Christine (eds.). 1996. Revisioning the Political: Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory. Oxford: Westview Press.*

[3] *vezi Andreescu, Gabriel. 1998.* ***Despre drepturile omului, ecologie și feminism. Pe marginea unui articol de Horia Patapievici*** *în Revista 22, nr. 23 (433)/9-15 iunie, p. 16.*

[4] *Cf definiția propusă pentru polis de către Hannah Arendt: "The polis, properly speaking is not the city state in its physical location: it is the organization of people as it arises out of acting and speaking together, and its true space lies between people living together for this purpose, no matter where they happen to be" (Arendt, Hannah. 1958. The Human Condition. Chicago & London: Chicago University Press, p. 198)*

[5] ***Women in Black*** *este un cunoscut grup pacifist inițiat de Stasa Zajovic, care din 1991 a constituit singura formă coerentă și continuă de protest împotriva războiului, militarismului, naționalismului, violenței și a oricărei forme de discriminare. Ele au fost singurii cetățeni ai Belgradului care au opus o formă susținută de rezistență, protestând pe străzile capitalei în fiecare zi de miercuri a săptămânii, indiferent de vreme și de climat politic, timp de 5 ani, fără întrerupere.*

[6] *vezi M. Miroiu în legătură cu conservatorismul mediului academic românesc și al inteligheției noastre în general în* ***Antifeminism și conservatorism,*** *în Revista 22, nr. 40(450)/6-12 oct. pp 10-11.*

[7] ***Feminismul-capriciu cosmopolit sau necesitate?*** *în România Literară, 11/25-31 martie, pp 12-15.*

Casanova la Veneția

Ion Bulei

În castelul contelui Waldstein, la Dux. Ultimul refugiu al lui Casanova. Singurătatea parcurilor, a grădinilor începe să-l neliniștească. Cu atât mai mult cu cât de departe, știrile care veneau erau cu adevărat tulburătoare. Părea că lumea în care trăise, lumea lui, întreagă, cu toate ale ei, se ducea în freamătul ideilor pornite din Franța și al oștirilor victorioase ale lui Napoleon, care doborau monarhii, republici seculare, cum era cea venețiană, un întreg fel de a fi, de a gândi și înțelege. Casanova urcă scările castelui. La etaj o statuie: un bătrân ține în brațe o tânără dezbrăcată. Și bătrânul e în lacrimi. Statuia se numea... "Timpul care fură tinerețea".

Pare să fi fost ultimul gând al lui Casanova. Era 4 iunie 1798. S-au împlinit, iată, 200 de ani. Un personaj fabulos părăsea scena vieții. Lăsa în urmă un mit, un simbol al unei epoci apuse, "la belle époque". În toată Europa, dar mai ales la Veneția. O amintire mereu reînnoită a unui personaj emblematic pentru o anume condiție a spiritului, pentru un anumit mod de a fi, venețian și european, în veacul al 18-lea.

O amintire pe care o reține noua expoziție de la Palazzo Ca'Rezzonico din Veneția (deschisă până la 10 ianuarie 1999): **Lumea lui Giacomo Casanova. Un venețian în Europa 1725-1798.** O mare expoziție. Articulată pe capitole sau secții tematice sugerate de biografia personajului. Fiecare dintre secții individuată în principal de picturi aparținând unora dintre cei mai mari artiști din veacul 18, capabili să exprime deopotrivă lumea venețiană și cea europeană a acelui secol și legătura dintre aceste lumi. De la Watteau la Boucher, de la Canaletto la Fragonard, la Longhi și Guardi. Expoziția oferă un spectacular intinerariu în profunzimea vieții secolului 18. O viață pe care Casanova a știut atât de bine s-o descrie narându-și propria trăire umană și intelectuală în remarcabilele lui **Memorii.** Picturile provin de la cele mai importante muzee ale lumii (între ele și Muzeul Național de Artă al României, de unde a fost adus, de dna Ioana Beldiman, portretul lui Farinelli al lui Jacopo Amigoni). Alături de picturi sunt expuse cărți, documente, obiecte personale, costume, giuvaeruri. O călătorie prin Europa, prin marile ei orașe, (Paris, Praga, Londra, Berlin, Moscova, Dresda, Madrid, Viena, Lisabona, Istanbul) prin care a trăit Casanova și prin Veneția sa (de la fuga lui din tinerețe, până la reîntoarcerea târzie). Modul și gustul de a trăi ale lui Casanova sunt redate de picturi în stare să ilustreze ambientul public și cel privat, de la teatru la toaletă, de la marile banchete, la discuția de salon, de la călătorii la jocuri de societate, de la costume la lecturi... Sunt înfățișate Curțile regale și princiare pe la care Casanova a peregrinat, personajele pe care le-a cunoscut. Nu lipsesc artiștii venețieni, desigur: Canaletto, Bellotto, Goldoni, Da Ponte, Rosalba, Ricci, Pellegrini, Algarotti, Tiepolo, Canova sau fratele lui Casanova, Francesco, puțin știut). Și cu ei, cu acești artiști venețieni, vedem o parte din acea societate lagunară a vechiului regim: **i nobilomeni,** cei care aveau intrare în Palazzo Ducale și care constituiau 3,4% din populație, **i quarantiotti,** deținătorii puterii judiciare, **i barnaboti,** patrizii săraci și puțini, foarte puțini **popolani.** Dar amestecul lor, oameni de rase, limbi, credințe și culturi diferite (la Veneția trăiau în secolul 18 și evrei, slavi, albanezi, greci, turci, armeni) dădea Dominantei un aer cosmopolit și plin de viață. Ceva din freamătul de atunci pare să învie sub ochii noștri la Ca'Rezzonico. Pereții stau de vorbă cu noi. Nu lipsesc apoi referințele la alchimie, cabală, masonerie, noțiuni cu care viața lui Casanova s-a amestecat adesea. Nu lipsește, i-am putea zice, "latura seducției". Ocupă chiar partea centrală, cu picturi redând acea senzualitate difuză, sugestivă, de care pictura rococo e atât de încărcată. Pe tot acest fundal figura lui Casanova se mișcă cu o dezinvoltură neobișnuită, el, purtătorul unui stil de viață și el, foarte curiosul personaj care se amestecă în stilul de a trăi al altora, el, obișnuit și cu comoditățile, dar mai ales cu pericolele și restricțiile vieții de călătorie, călător neobosit, călător din nevoie sau din plăcere, nevoit să fugă sau urmărind el pe alții, incapabil să se mulțumească doar cu ce are, fascinant, curios, cinic și simpatic, foarte simpatic, depotrivă.

Așa cum e organizată, Expoziția e ceva deosebit. Iese din acel obișnuit passe-partout venețian, bun pentru orice anotimp, cum ar fi moartea la Veneția, carnavalul de la Veneția, viața senzuală a Veneției, decadența ei de veac 18, la urma urmei mitul venețian. Și ieșirea asigură noii manifestări artistice venețiene multă atracție. Vis-à-vis, peste Canal Grande, în Palatul Grassi, e Expoziția I Maya, 500 de mărturii ale celebrei culturi maya, alese cu o grijă infinită și științifică și delicată restituție. Ne bucurăm că vizitatorii, mulți vizitatori ai acestor splendide expoziții, îndreptându-se spre ele trec "pe strada noastră", pe strada Nova, unde se află și Centrul Cultural Român. Trei pictori români, dintre cei mai bravi pe care îi avem, Marcel Chirnoagă, Bogdan Stihi, Dragoș Pătrașcu, înfățișează celor care vor să se oprească - nu sunt mulți, dar nici puțini - o diversitate. Un altceva. Cu o săptămână în urmă, Muzeul din Târgoviște propunea colecția sa de artă contemporană. La fel, un altceva. Din fericire, cultura lumii este o cultură de diversități. Șansa culturilor mici.

Fundația pentru o Societate Deschisă - România
Open Society Foundation - Romania

anunță următoarele titluri pe care dorește să le finanțeze în cadrul colecției
"Cărți fundamentale ale culturii române"

Biblia de la 1688
P.P. Carp, **Discursuri parlamentare**
Virgil Madgearu, **Agrarianism, Capitalism, Imperialism**
Titu Maiorescu, **Discursuri parlamentare cu privire asupra desvoltării politice a României sub domnia lui Carol I**

Editurile care doresc să se înscrie în competiția pentru finanțarea acestor proiecte vor prezenta un dosar (în original și copie) care să conțină:
- Formularul tip completat
- Descrierea proiectului conform indicațiilor din formular, incluzând:
  - un calcul financiar detaliat,
  - nominalizarea persoanelor care vor realiza îngrijirea ediției și prefața (prefața trebuie să aibă aproximativ două coli editoriale).

Criteriile de selecție vor fi:
- calitatea științifică a ediției
- realizarea unui tiraj de 4000 exemplare și a unui preț de vânzare accesibil publicului larg
- prestigiul editurii

Volumele vor apărea respectând formula grafică unitară a colecției.

Termenul limită de depunere a dosarelor este 7 decembrie 1998.

Informații suplimentare și formulare de înscriere se pot obține de la sediile Fundației pentru o Societate Deschisă din:

București: *Calea Victoriei 155, bl. D1, sc. 6, et. 2; tel. 01/6597427, 6591321, fax 01/312053, e-mail: info@buc.osf.ro luni-joi: 14,00-17,00*

Cluj-Napoca: *str. Țebei nr. 21; tel. 064/420480, fax: 064/420470, e-mail: info@cluj.osf.ro luni-joi: 14,00-17,00*

Iași: *str. Moara de Foc nr. 35, et. 7; tel. 032/252920, 252922, fax: 032/252926; e-mail: info@iasi.osf.ro luni-joi: 14,00-17,00*

Timișoara: *str. Semenic nr. 10; tel. 056/221470, 221471; fax: 056/221469; e-mail: info@timis.osf.ro luni-joi: 13,30-16,30*

Arad: *Biroul de informații, Bd. Decebal 2-4; tel. 057/284000; fax: 057/284000, e-mail: imarc@timis.osf.ro luni-joi: 14,00-18,00*

Noutăți la Editura "Nemira"

INTERVIU

Legenda *baciului inspirat* nu mai funcționează

Dan Perjovschi

Corina Ciocârlie: "Manifesta", bienala itinerantă de artă europeană, a cărei primă ediție a avut loc la Rotterdam, iar a doua aici, în Luxemburg, între iunie-octombrie 1998, și-a anunțat de la bun început intenția de a se distanța de strategia bienalelor "tradiționale", de genul "Documentei" de la Kassel ori al Bienalei de la Veneția. Vrând să obțină un soi de radiografie - provizorie și parțială, bineînțeles - a stării de creație în Europa anului 1998, curatorii expoziției au bătut continentul în lung și-n lat, timp de un an, în căutare de "subiecți" revelatori. Cum vi se pare ideea?

În artă, ca la tenis

Dan Perjovschi: E drept că nu oricine se gândește să-și trimită cavaleria înainte să inspecteze terenul. Într-o bună zi, lucram la revistă când m-au sunat de la Centrul de artă contemporană Soros: venise Robert Fleck să-și ia primele informații de la ei, consultase arhivele și se hotărâse să vadă câțiva artiști, printre care eram și eu. L-am dus în atelier, s-a uitat, i-am dat o documentație și a plecat. Pe urmă am primit un telefon: "pregătește-te să vii încoace". Atunci mi-a spus că s-ar mai duce și la Timișoara, fiindcă auzise că ar fi lucruri interesante de văzut. Aș fi vrut să merg cu el, să i-i prezint pe Sorin Vreme sau pe Alexandru Patatics care fac o artă tehnologică de foarte bună calitate, dar am impresia că s-a răzgândit și n-a mai venit prin România.

Ce mi-a plăcut în felul cum au gândit bienala e că nu mi-au cerut din capul locului un proiect anume. Fiecare artist a fost invitat în Luxemburg cu o lună-două înainte de deschiderea expoziției: ne-au arătat spațiile disponibile și pe urmă am avut o mică discuție cu cei trei curatori, care ne-au întrebat cam ce intenționam să facem și cam unde. Dar iarăși, nebătut în cuie. Pe urmă, am corespondat prin E-mail, faxuri, și așa a ieșit proiectul. N-am simțit din partea lor nici o presiune de genul "noi așteptăm de la tine cutare idee", cum se mai întâmplă la alte bienale, unde ți se cere un proiect precis, tu îl trimiți și ei zic "da" sau "ba", nu mai ai timp să te răzgândești ori să-i convingi pe urmă. Asta ca să nu mai vorbesc de cazul când aleg ei, curatorii, din pornire, o anumită lucrare din catalog: "vrem pagina 82, atât și nimic mai mult". Nu, aici totul a fost elegant, și-au permis doar câteva sugestii, fiindcă le-au plăcut desenele mele din "22". După prima rundă de convorbiri, le-am făcut niște desene pe tema vizelor și a controalelor de frontieră - fiindcă am avut o grămadă de pățanii la plecare: astea parcă le-au plăcut și mai mult! Adevărul e că reacția mi se pare naturală: și omul simplu și omul foarte educat sunt sensibili la "arta" de a scoate dintr-o întâmplare nefericită un sens echivoc - un desen pe muchie de cuțit, care poate fi caricatură, dar poate fi luat și în serios. Mi-au zis: dacă te gândești să faci așa ceva, poate-ți găsești niște ziare care să ți le publice - zi de zi, sau săptămână de săptămână, pe durata Manifestei. Și așa a fost.

Ce nu cred, în schimb, e că au jucat până la capăt cartea inocenței, a lipsei de prejudecăți. Orice ar spune ei, bănuiesc că nu s-au dus să descopere noi talente. Din experiența mea de până acuma rezultă că hora expozițiilor internaționale seamănă cu un mare circuit de tenis: invitații sunt recrutați dintr-un top 100, pe bază de notorietate publică. Numele "consacrate" le vezi că revin peste tot, în expoziții, galerii etc. Eu am participat în ultima vreme la vreo patru bienale și cred că așa se cam întâmplă: ești acolo, te vede cine trebuie, bine, o să mai fii și dincolo; dacă nu - pauză! Chiar și atunci când se hotărăsc să exploreze zone noi, nu cred că ei se aruncă în necunoscut. Bănuiesc mai degrabă că se interesează pe ici pe colo, cer nume, și acolo unde se întâmplă să coincidă două "recomandări", merg pe mâna lor.

- E exact ca în afaceri, unde nimeni nu vrea parteneri candizi și neverificați, toți vor să angajeze "tineri sub 25 de ani, cu experiență considerabilă în domeniu". La capitolul artă, care ar fi șansa ca un tânăr talentat, dar necunoscut de nimeni, să intre în lumea bună?

- Din păcate, nu prea știu ce ar trebui să facă. Dacă nu ești cunoscut, atunci măcar să fii bine reprezentat, în punctele de documentație serioase - cum ar fi, la noi, Soros-ul ori Mihai Oroveanu. Și pe urmă, să te faci remarcat, să ai - cum îi spune? - o "operă". Adevărul e că nimeni nu mai riscă și, în plus, noutățile senzaționale nu apar pe toate drumurile, e foarte greu să mai scoți astăzi ceva nemaipomenit de original. Într-un fel, e normal să fie așa: în fond, de ce ar risca cineva ceva? Țin minte, când Lia, soția mea, a avut o bursă de șase luni la Viena, s-a întâlnit cu una din curatoarele muzeului secolului XX. I-a arătat lucrări, doamnei i-au plăcut, dar prima întrebare, mai mult sau mai puțin voalată, a fost: "bine, bine, dar de ce te-aș crede?". Pentru cine vede sute de artiști, hotărârile nu pot fi luate la repezeală: "da, ești interesantă, dar stai să te mai văd ce mai faci în următorii opt ani, să văd dacă nu ești doar o explozie pe piață, faci un salt și pe urmă ai murit".

E bun și talentul, dar nu mai ajunge!

Cred că și eu m-aș asigura: îmi place ceva de la un artist acuma, dar aș vrea să mai văd de la el, să aflu cine e. Și ei au nevoie, ca să se asigure, de câte un catalog, de câte un articol apărut într-o revistă serioasă. Din păcate, e foarte greu ca despre un artist din România să se scrie undeva. E chestie de șansă, dar și de dozaj al efectelor, de echilibru: când apari și aici și acolo, înseamnă că te ții de treabă și că produci totuși niște lucruri care interesează multă lume. Cu cine stai de vorbă - specialiști? nespecialiști? - eu tot timpul sunt prins între două nivele de dialog, de-asta am și ales ideea cu desenele în presă, care se pot adresa și unora și altora. Problema e că celor nou intrați în circuit li se pune într-un fel ștacheta altfel: adică "instalații avem, știm să facem și noi, tu din România trebuie să vii cu ceva un pic deosebit, ca să atragi atenția, ca să apuci să spui ce ai de spus".

Or, pe piața românească nu se cunoaște bucătăria interioară a "promovării" artistului, care face și ea parte din lucrare: cum să-ți faci un network? cum să intri în corespondență cu cine trebuie? cum să te promovezi și până la ce punct și de la ce punct te lași promovat de cineva și de cine? cum ții network-ul funcționabil? cum încerci să fii "pe fază"? cum știi să scrii o pagină, să trimiți un proiect? Tot bagajul ăsta a devenit necesar, nu mai e suficient ca buricele degetelor tale să fie geniale. E bun și talentul, nu zic nu, dar nu mai ajunge.

- În jurul "Manifestei" se vorbește cu insistență despre "deschiderea" spre Est, spre "fostele periferii europene". Termenul "periferie" vi se pare potrivit? Care poate fi atunci "centrul" vital, în materie de artă contemporană?

- La conferința de presă, curatorii au fost întrebați dacă "Manifesta" se vrea de fapt a fi o bienală a Estului? Mi-a plăcut cum a răspuns Maria Lindt: "Dacă vă uitați pe listă, vedeți că la expoziție participă în proporție de 35 sau 40% artiști din Estul Europei. Păi nu-i asta realitatea geografică, nu așa trebuie să arate, în mod normal, o bienală europeană?". E drept că la a doua ediție a "Manifestei" au fost invitați mai mulți "estici" decât de obicei; e drept că sunt toate șansele ca următoarea ediție să aibă loc la Budapesta, ceea ce e deja important. Oricum, sensul integrării se face spre Vest: bănuiesc că nimeni nu are azi ambiția să fie artist la Belgrad. În schimb, se poate sta la Belgrad și expune la New York. Dar măcar să se știe că Belgradul există și el pe hartă. Oricum, instituțiile și banii aparțin occidentalilor, dincolo abia dacă se poate vorbi de un pionierat. Dar e important să se țină seama și de celălalt pol. Până nu de mult, Vestul sorbea ca aspiratorul artiști din Est. De fapt, nici măcar nu-i sorbea, toți erau atrași să ajungă acolo, fiindcă așteptau un fel de autentificare. Fenomenul, paradoxal, persistă și azi: degeaba te zbați în țara ta, abia în momentul când ai expus "afară", începi să fii valorificat și în plan local. Cel puțin în România, așa au stat și stau lucrurile. Degeaba spui la București de o mie de ori un lucru, până n-apuci să-l spui și la Paris. Când te faci auzit la Paris, atunci te bagă și românii în seamă: "Ia te uită, ce interesant!".

- Descoperind Estul, curatorii bienalelor internaționale par surprinși să constate că, la capitolul artă, liniile lui de forță nu diferă foarte mult de cele ale Vestului.

- Iar eu sunt uimit să constat că lumea discută încă aprins despre Est și Vest într-un moment când distincția nu mai e, cred, foarte semnificativă. Mult mai actuală mi se pare polaritatea Nord-Sud: e foarte interesant ce se întâmplă azi în Nord, în schimb Sudul lenevește, e la plajă. În tot cazul, tensiunea Est-Vest a fost injectată cu mult politic, dar lucrurile s-au rezolvat, fiindcă lumea circulă, chiar dacă, de multe ori, în condiții mizerabile. Majoritatea artiștilor din Est funcționează mult în Vest și sunt aproape integrați. De altfel, Europa Centrală a avut dintotdeauna artiști - ca Marina Abramovici - care au stat mereu sub luminile rampei. Ceva mai la est problema devine, e drept, spinoasă: un teren viran se întinde până la Moscova, iar de acolo integrarea devine din nou posibilă. Cred că ce i-a uimit cel mai tare pe curatori e că au descoperit în fiecare din locurile pe unde au umblat nu doi sau trei indivizi rătăciți, nu, au găsit deja niște nuclee, niște instituții puternice care lucrează într-un sens constructiv. La prima vedere, nu s-ar spune că lucrurile stau așa, fiindcă Academia de Artă, cel puțin în România, e destul de conservatoare, majoritatea galeriilor sunt de proastă calitate, n-ai ce vedea prin ele, nu-ți sare mai nimic în ochi așa, plimbându-te pe stradă. Dar te poți duce la Centrul Soros și găsești niște artiști care-ți mai dau, la rândul lor, alte adrese, și treptat intri într-un network care funcționează deja.

La noi, totul curge

Într-un plan mai adânc, "deschiderea" se face foarte greu, iar cât privește concret relația Est-Vest, ea e de fapt una falsă, pentru că eu am stat în Statele Unite, croatul locuiește în Belgia, iar polonezul expune la Paris. La urma urmei, dacă în catalog răsfoiești paginile de artist ale "esticilor", vezi că aproape toți au cam umblat. Nu mai funcționează legenda cu baciul inspirat, care stă în colțul lui și nu știu ce comori plămădește. Dacă organizatorii "Manifestei" vroiau neapărat să expună ceva diferit de ce se face azi în lume, atunci puteau să aleagă din România un pictor obsedat de cruci și de ortodoxie. Atunci Estul ar fi apărut cu adevărat exotic. De fapt, ei au venit la București ca să recunoască un limbaj și un tip de strategie care au devenit deja internaționale. Asta nu înseamnă că artiștii invitați - indiferent de unde ar veni, chiar și cei din nord - nu au ceva al lor, specific. Dar nu trebuie exagerat, nu trebuie accentuată prea tare problema specificului: de ce să ceri neapărat ceva deosebit sau tradițional, unui artist venit din România, și nu unuia din Franța? Care e arta franceză tradițională și pe cine interesează ea azi? Când vine vorba de specific, de limbaj local, ne adresăm numai Estului? Dar cu Vestul cum stăm, nu e supus și el acelorași categorii?

Imediat după '90, atenția a fost canalizată

spre Est: să vină de acolo sânge viu, proaspăt - și practic n-a venit ceva extraordinar de interesant. Nu-mi dau seama exact, poate că prin alte locuri lucrurile stau altfel, dar în București nu simți că s-ar întâmpla acum ceva foarte important. Chiar și tensiunile care există între diverse tendințe sunt mocnite, nu se declară, lumea nu vrea să discute. Artistul nu vrea să analizeze, să conceptualizeze, să pună în temă, să aibă conflicte. Lucrurile înaintează de la sine, oarecum paralel, și atunci toată viața culturală - nu știu, poate că așa e și în Luxemburg - apare foarte plată. Scântei nu sar decât în competiția din afară sau din câte o criză personală. Eu am trecut printr-o perioadă de derută când au vrut să mă dea afară din Uniunea Artiștilor Plastici, și pe urmă și-au adus aminte că aș fi primul și ar ieși mare scandal.

Privite dinafară, marea majoritate a instituțiilor culturale bucureștene par a fi de pe altă planetă: capetele luminate habar n-au de ce se întâmplă în lume și de cât de dură e totuși concurența. E destul să intri în "info lab"-ul "Manifestei" ca să vezi un milion de cataloage - puse cap la cap, în competiție. La noi nu, totul curge mioritic, artiștii trăiesc foarte calm, și chiar cei tineri - cu excepția unora, mai alergici, care mai fac câte ceva - par să nu-și dea seama de complexitatea jocului. Marea diferență față de ce se întâmplă "afară" stă în concept, nu în exprimarea artistului: dacă iei câțiva bucureșteni și-i pui cap la cap, faci un nod bun, cu care stai în față oriunde. Dar ce se discută în România la nivel teoretic e foarte slab, se vede clar că o bucată mare din istoria artei contemporane lipsește, nu e învățată, nu se discută, nu e asimilată. În București creația funcționează cu forme contemporane, dar cu concepte vechi. Gândirea asupra artei se oprește undeva după post-impresionism.

- În ce vă privește, cum stau lucrurile? Vă simțiți sau nu prins în angrenajul tendințelor actuale, "milenariste" și "planetare"?

- Soția mea și cu mine am ales în ce zonă să ne mișcăm. Altora le convine statutul de-acolo, se expun între ei, se plac între ei, mai pleacă în câte o călătorie de studii în Bulgaria sau chiar în Belgia. Se poartă la București popi la vernisaj, e foarte bine, n-am nimic împotrivă. Ce facem noi e chiar mai riscant, fiindcă ei, rămânând în sistem, pot deveni asistenți la Academia de Arte, sau mai știu eu ce... Când te rupi, riști, fiindcă în fond, nu te poți bizui decât pe un fel de network personal, făcut în timp, cu greu. Eu nu fac opt expoziții pe an, în schimb ajung poate în două locuri importante. Pe de o parte, îmi doresc, ca oricine, să fiu foarte vizibil, pe de altă parte mă gândesc că secolul nostru, chiar dacă face prostii, e foarte deștept. Prin urmare, arta contemporană trebuie să fie, în oglindă, la fel de deșteaptă. Forța ei de șoc devine, oricum, tot mai subtilă: ce vezi într-o expoziție, ce auzi despre ea și cu ce citești în catalog, toate astea trei fac, împreună, un proiect. Există multe lucrări care fac senzație, dar se și consumă repede, nu mai ai ce să aștepți de la ele. Pe când la altele, tot timpul mai descoperi câte ceva: mi s-a întâmplat de multe ori să văd la "Documenta" câte o lucrare care să nu-mi spună mare lucru și după multă vreme, vorbind, să aflu altceva despre artistul care a făcut-o sau să citesc ceva într-o revistă - și atunci totul devine mai interesant; în timp, lucrarea prinde o altă consistență. În tot cazul, dacă perspectiva e coerentă, lucrurile sfârșesc prin a se lega. În ultima vreme, am avut o serie de expoziții, de burse, la New York, la Viena, am intrat în niște cataloage, compendii. De-asta spuneam că nu e chiar așa cum crede lumea, că vin curatorii și te culeg de pe drumuri, "ești bun, băiete", ca Hugo Boss, care-și găsește modelul la un colț de stradă, fumând marijuana - de fapt, nici în cazul ăla nu e chiar așa: "Kate Moss, săraca" - Kate Moss nu-i săracă deloc, Kate Moss vine dintr-o familie foarte înstărită! Sigur, unele proiecte reușesc, printr-un concurs fericit de împrejurări, mai bine decât ți-ai fi putut închipui. În 95, la New York, am desenat o galerie întreagă cu creionul pe perete, cu o sută de mii de omuleți. Timp de o lună am desenat-o toată - devenise a mea! - și pe urmă, la vernisaj, pe data de 1 decembrie - care e în Statele Unite ziua dedicată artiștilor morți de SIDA, și care e și ziua națională a României! - a urmat partea de distrugere: le-am dat vizitatorilor gume să șteargă desenul meu și pe urmă l-am șters eu tot. Accesul publicului a fost liber de la un capăt la altul, puteam fi văzut desenând și pe urmă puteam fi văzut șterg ând și pe urmă galeria asta a rămas goală timp de o săptămână, expuși erau numai frecătoii de gumă pe jos, asta era arta. A ieșit bine proiectul, s-a și scris despre el în America. A fost o șansă că am putut profita de o bursă care se adresează doar artiștilor din Est și se cheamă "Artslink": în fiecare an, cincizeci de creatori din Est - scriitori, traducători, artiști - merg să lucreze în Statele Unite timp de șase săptămâni. Deci există niște mici ferestre, dar pe urmă totul depinde de tine...

Cine stabilește care e arta "românească"?

- Dacă privim lucrurile dintr-o perspectivă pur pragmatică, a cererii și ofertei, atunci trebuie să constatăm - făcând de exemplu un tur al galeriilor din Luxemburg - că arta de tip folcloric, cu sau fără tentă ortodoxă, își mai are totuși, pe piața europeană, șansa ei...

- Firește că în galeriile care nu expun artă, ci o vând - și doar există atâtea și în Luxemburg și aiurea - obiectul în sine, bine pictat, poate prinde, chiar dacă nu e gândit într-o perspectivă globală. La expoziții importante, mă îndoiesc: acolo, poate doar "formatat" într-un anume fel - ca una din tendințele artei de azi, care e destul de curioasă - să-l poți prezenta. Dacă în locul unei retorici găunoase e invocată o analiză lucidă, fenomenul "specificului" atrage o grămadă de lume, și încă de bună calitate. La început eram revoltat pe tradiționaliști și mă luptam să-i contrazic. Acum, nu atât că-i înțeleg, cât că s-au despărțit apele: fiecare operează în zona lui, totul e în regulă, numai acolo am eu probleme când naționalismul ortodoxist e declarat ca fiind singura latură viabilă a artei românești contemporane. Eu unul nu cred că "românescul" operei e relevant. Dar chiar dacă așa ar sta lucrurile, cine stabilește care e arta "românească" și care nu? De ce neapărat călare pe Andreescu și nu pe Tristan Tzara?

Mereu le spun studenților să încerce să scape de vechea obsesie a "imaginii României

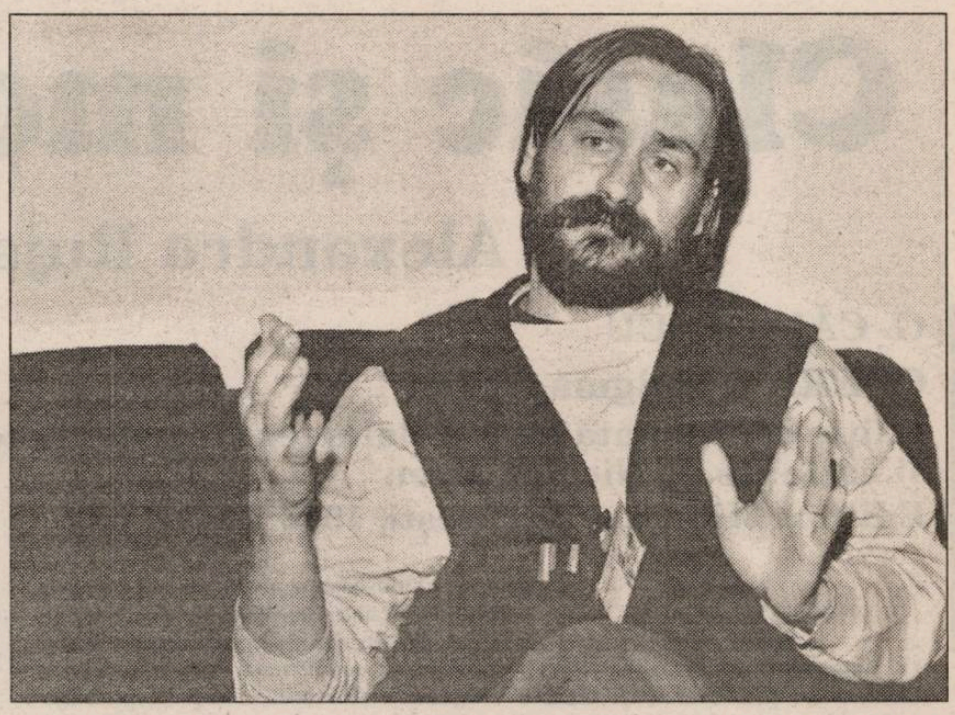

în lume". Să vrei să te regăsești peste tot, cu specificul tău național cu tot, e nu doar o dovadă de provincialism, ci și o strategie neinspirată, care nu duce nicăieri. Din partea unui francez sau a unui american, nici nu te poți aștepta la așa ceva: el își vede de treaba lui, de temele lui. Trebuie să ai un dram de naivitate ca să-ți închipui că poți intra ușor cu patriotismul în competiția internațională, unde sistemul e destul de strâns.

- Fiindcă vorbiți de studenți, înțeleg că predați la Academia de Arte, la București?

- A, nu, că în România nu ne vrea nimeni, nici pe mine, nici pe soția mea. Am predat în Statele Unite, asta s-a putut, dar la București e ceva mai greu! Cu studenții ne întâlnim întâmplător, sau vin ei și ne caută. Noi avem atelierul chiar în curtea Academiei de Artă și când le ies peri albi de ce învață acolo, ne bat nouă la ușă. Stăm de vorbă, bem cafele, răsfoim cataloage, le arătăm schițe. Pentru noi, arta e un spațiu de intersecție între domenii, un spațiu în care discuți, în care ești liber. Asta le lipsește studenților, și de asta bănuiesc că ne caută: în școală, nu sunt tratați de profesori ca indivizi egali. Important e nu să-i mustruluiești "de ce n-ai pus roșu aici și ai pus gri?", sau "mută pătratul ăsta mai la stânga!", nu, important e să-i întrebi lucruri puțin mai serioase: "ce faci?" și "de ce faci ce faci?". Mi-e teamă că multora dintre ei li s-a pus pentru prima dată în viața lor întrebarea asta când au trecut pe la noi prin atelier. În școală, nu li se dau contextele. Lor li se pare că au făcut o chestie nemaipomenită și nimeni nu le spune "uite, vezi că în Anglia e un tip care face ceva în același gen". Sigur, nu ca să-i stresezi, dar ca să știe că în domeniul care-i interesează pe ei mai sunt oameni care-și pun probleme, și unii chiar interesanți. Prima dată îi vezi că se întristează, dar pe urmă înțeleg cât de divers e fenomenul și le prinde bine. Pe de altă parte, nu știu cum se întâmplă că în București mai mari probleme avem cu specialiștii decât cu omul de pe stradă - în anumite privințe mi-e mai greu să-l conving pe Gabriel Liiceanu decât pe vecinul de bloc. Poate că oamenii supereducați și foarte buni într-o anumită zonă își trag niște garduri de protecție. Și am mai constatat ceva: arta vizuală era bună cât era decorativă și cât punea probleme metaforice, nepalpabile. În momentul când ea devine agresivă și ți se adresează direct, pentru că e chiar scaunul pe care stai, începe să pară suspectă: nu mai înțeleg ce e și atunci mă repliez, n-o discut. În România nu există o reală circulație între diferitele domenii ale cercetării artistice. În planul educației scârțâie lucrurile cel mai rău, la Academia de Artă nu se face nici o conexiune între estetică și filosofie, care sunt studiate ca domenii separate. Pentru un student e foarte greu să se mute de la o secție la alta, sau să fie înscris la sculptură și să se ducă să asiste la cursuri la filosofie, fiindcă nu-i permite programa. Ești pus pe niște șine și pentru tine, ca individ, e greu să manevrezi. În mod normal, secția de film de la Academia de Teatru ar trebui să fie ceva accesibil studenților de la arte vizuale, și viceversa: e clar că lucrurile astea au ceva în comun, de ce sunt separate? Restricțiile își pun amprenta mai târziu.

Și pe urmă, pe cei plecați din țară nu-i mai bagă nimeni în seamă: "s-au dus, foarte bine, i-am șters de pe listă, n-au decât să stea acolo". Ceva - nu știu ce - în locul ăsta numit București nu permite un fel de coagulare. Ori nu se vrea - pentru ca marii seniori ai artei românești să nu-și piardă scaunul în caz că se petrece coagularea. Suntem într-un prag în care ar trebui făcute reevaluări și lor le e frică s-o facă. Studenții încă învață istoria artei pe aceeași carte veche, cu aceleași poze de când lumea, majoritatea de proastă calitate. Ca tânăr în formare, e greu să te zbați mereu pentru câte o bursă și pe urmă să te lupți în competiția internațională, când știi că n-ai spate. Dacă eu, ca artist, reușesc să particip la o bienală puternică, atunci criticul de artă de ce nu scrie asta într-o revistă serioasă, de ce nu apare nici un fel de articol, de ce nu sunt curatori români în punctele cheie - acolo unde mai vezi din Slovenia, din Ungaria? E greu să existi fără o bază, dar poate e și un avantaj, fiindcă tensiunea asta îți turează motoarele. Sigur, în România ajungi încă să cunoști, într-un timp relativ scurt, oameni importanți - ceea ce e foarte greu de făcut în altă țară. Și apoi spațiul cultural, așa cum este el, îți creează totuși niște debușee: ai sentimentul că părerea ta chiar contează, ești întrebat și asta te ține mergând. Ceva, ceva se mișcă, nu zic nu. Ca în orice țară, marfa există, dar la noi lipsește tava de pus pe ea.

Dan Perjovschi

Legenda *baciului inspirat* nu mai funcționează

Clasic și modern

Alexandru Ruja

G. CĂLINESCU
OPERE 2. Enigma Otiliei
Ediție coordonată de Ion Bălu; text îngrijit, note, comentarii și variante de Nicolae Mecu
Editura Minerva, București, 1998, 534+X pag.

În martie 1965 se stingea din viață G. Călinescu, personalitate proteică a literaturii române, nedreptățită și controversată în timpul vieții și după aceea, scriitor frământat de destinul geniului, cu o operă de o asemenea amploare încât nu știu dacă o viață de om va fi suficientă pentru a realiza integrala critică. În același an a apărut și volumul întâi din **Opere (Cartea nunții).** Aflăm de la Nicolae Mecu că G. Călinescu a avut în mână, înainte de moarte, acest volum. (În caseta tehnică este notat: "Dat la cules: 31.10.1964. Bun de tipar: 4.02.1965. Apărut 1965"). Urmează **Poezii** (vol. II - 1965), **Enigma Otiliei** (vol. 3-4; în caseta tehnică se notează: apărut 1965", dar pe copera interioară este trecut anul 1966). Într-o **notă a redacției** la **Opere 5 (Bietul Ioanide 1)** se precizează: "Editarea volumelor 1-4 ale acestei ediții a fost supravegheată de autor. Începând cu acest volum, operele lui G. Călinescu se tipăresc sub îngrijirea redacției sau a colaboratorilor externi". S-ar părea că alegerea textului de bază nu ridică probleme. Potrivit practicii încetățenite și acceptate în editarea textelor se admite ca text de bază versiunea apărută în timpul vieții autorului, dacă aceasta îi exprimă voința. Și totuși...

Nicolae Mecu a optat ca text de bază pentru o ediție necenzurată. A avut la îndemână ediția princeps (1938) și ediția de la Fundațiile Regale (1946). Îngrijitorul textului își motivează alegerea: "**Enigma Otiliei** apărută în 1946 (...) nu este o simplă retipărire. Chiar dacă nu poartă mențiunea cuvenită, ea este o ediție **revăzută,** așa cum rezultă din confruntarea cu prima ediție (1938). Din colaționare înțelegem că autorul a făcut numeroase modificări de limbă și stil: a renunțat în foarte multe cazuri la sufixul latinizant "-iune", a introdus o seamă de neologisme, a substituit prin sinonime cuvinte ce se repetau, a optat pentru termeni de o mai mare proprietate semantică sau/și relevanță estetică, a renunțat la unele construcții adversative. Fără a interveni în conținutul romanului, scriitorul a dat în 1946 o versiune superioară celei din 1938 în privința limbii și stilului". Nicolae Mecu este un filolog de clasă, care, cu profesionalism și pasiune realizează lucruri remarcabile, cum este și **ediția Călinescu,** din care s-au tipărit, până acum, două volume (vol. I - **Cartea nunții,** Editura Minerva, 1993, 285+XLVI pag.). De altfel, Nicolae Mecu și-a dovedit simțul critic, viziunea de istoric literar sau calitățile de editor și în cărțile tipărite până acum, singur sau în colaborare - G. Călinescu **Corespondența** (2 volume), I. Negruzzi **Scrieri,** B.P. Hasdeu **Corespondența** (3 vol.); la acestea se adaugă textele semnate în **Dicționarul cronologic al literaturii române** sau **Dicționarul enciclopedic** (serie nouă).

Remarcabile sunt și celelalte compartimente, ale aparatului critic, vizând **geneza romanului, receptarea critică, variantele.** În cazul lui G. Călinescu nici problema conceptului de roman nu este simplă, întrebarea care persistă fiind dacă "G. Călinescu criticul își forjează conceptul de roman preferat potrivit cu opțiunea romancierului din el, sau dimpotrivă, acesta din urmă se conformează intuițiilor și preferințelor criticului?" Articolele cu caracter teoretic sau cronicile literare publicate în "Adevărul literar și artistic" sau "Viața românească" dovedesc o preocupare constantă pentru clarificarea conceptului (tipului) de roman. G. Călinescu intră mai ales în discuții cu Mircea Eliade și Camil Petrescu (romanul subiectiv, experiența intelectuală, introspecția, personaje-receptori, autenticitatea), argumentația sa vizând romanul balzacian, obiectiv, realist clasic. Pentru G. Călinescu, romanul modern este "o posibilitate largă pentru scriitor de a-și exprima sufletul în integralitatea lui", nu i se poate opune nici o graniță (opreliște) decât cea care derivă din calitatea literară. În ce privește autenticitatea, elementele de construcție, acestea sunt lucruri de amănunt, "fundamentală rămâne putința de transformare a lumii, de absorbție a ei în lumea interioară". Modelul (tipul) de roman adus în discuție de G. Călinescu este cel balzacian și, uneori, flaubertian. Balzacianismul presupune, în primul rând, creație de caractere. În articolul **Câteva cuvinte despre roman** ("Adevărul literar și artistic", 10 iulie 1938), criticul întocmește un inventar al temelor posibile pentru romanul de acest gen. Nicolae Mecu dă, pe larg, textele care vizează aceste discuții, cele aferente, precum și intervențiile autorului despre romanul său **("Par lui-même: G. Călinescu despre *"Enigma Otiliei"*).** Comentariul subiectiv asupra propriei cărți se găsește mai ales în scrisorile adresate lui Al. Rosetti, atât după lectura pe care acesta o face romanului, cât și după cronica, descurajantă pentru autor, a lui Perpessicius. ("Romanul nu este o dezvoltare a titlului, ci titlul e un nume de ordine, pus în urmă, cum se obișnuiește; Otilia, cei inteligenți vor fi observat, nu e personajul principal. Felix și Otilia sunt acolo în calitate de victime și de termeni angelici de comparație. Voisem să numesc cartea **Părinții Otiliei,** dar editorului i s-a părut mai sonor titlul **Enigma Otiliei.** Puteam să-i zicem **Războiul chino-japonez**").

Istoria receptării critice a romanului călinescian nu este doar oglinda modului în care acesta a fost comentat, ci chiar metamorfoza criticii românești, de la opțiunea liberă din perioada interbelică la dogma distrugătoare din perioada proletcultismului. Deși a avut o critică favorabilă constant (spre deosebire de **Bietul Ioanide** și **Scrinul negru**), în comentariile din perioada proletcultului se simte accentul sociologizant. La nivelul de sus al discuției sunt de remarcat comentariile critice urmând traseul disocierii (ori întrepătrunderii) tradițional/modern, balzacian/non-balzacian, clasic/nonclasic. Ca în atâtea alte situații, pe aparițiile **la zi,** primul text critic de autoritate aparține lui Pompiliu Constantinescu. ("D. Călinescu se afirmă ca un excepțional creator epic, lunga sa povestire degajând clar conturat și cu subtile nuanțe, în același timp, o serie de tipuri psihologice de o reală viabilitate în ficțiune. (...) Romanul dlui G. Călinescu este unul din cele mai bune romane din ultima vreme. De o construcție sigură, cu o intuiție socială și psihologică de solid realism, de un adevăr sufletesc adânc și de nuanțe sufletești revelatoare - **Enigma Otiliei** se clasează printre operele de întâia mână ale epicei noastre urbane").

Exceptând cronica lui Perpessicius (care, totuși, trebuie văzută mai mult sub semnul acutizării spiritului critic, decât ca o privire negativă, textele critice denotă o bună primire făcută romanului călinescian. Cele mai multe merg pe ideea balzacianismului, a romanului clasic. Ideea este reluată și în comentarii ulterioare, semnate de Ov. S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu ș.a. ("Descinzând pe linie românească din Ghica și Filimon, **Enigma Otiliei** se situează - nu fără să se fi hrănit și din alte valori și valențe naționale - în marea tradiție universală a realismului și, deși amintirea unor nume de scriitori într-o discuție literară îi surprinde scandalos pe unii, nu ne putem opri a scrie: Molière, Balzac, Stendhal". - Paul Georgescu **Polivalența necesară,** E.P.L., 1967, pp. 97-98). Odată cu cronica lui I. Negoițescu ("Fapta", nr. 874/1947) apar două elemente noi - **comicul** și **ludicul** - ce vor fi reluate în comentarii ulterioare. ("Ce este **Enigma Otiliei** dacă nu un roman comic? Din două surse deosebite provine aici comicul: întâi chiar în tehnica romanului se remarcă lesne o virtuozitate epică (s-a vorbit de "balzacianismul" lucrării) ce e de fapt modul mecanic prin tradiție al romanului clasic; **Enigma Otiliei** îți dă impresia unei jucării perfecte, de șuruburi și arcuri, care de la prima declanșare a mecanismului merge ca un ceasornic, epicul apare aici prea pur, prea tehnic, fără altă motivație decât gratuitatea sa estetică prea evidentă; această tehnică pură ca un joc se aplică pe un material realist, instabil ca însăși viața și totuși captat, îmbrăcat de recea voluptate a autorului. (...) Apoi dincolo de comicul tehnic al romanului, apare comicul propriu al eroilor: toți sunt personaje de comedie caragialescă, având ticurile, resorturile mecanice ale eroilor caragialești, numai că - deosebindu-se de autorul **Scrisorii pierdute** - humorul călinescian s-a detașat chiar de veninul satiric, de cuțitul nemilos al zeflemistului, care avea o atât de vie conștiință a moravurilor. Caragiale e un nervos și un îndurerat social (nu moral), în timp ce G. Călinescu e un cinic jovial". - I. Negoițescu **Scriitori moderni,** E.P.L., 1966, pp. 263-264).

Tot dinspre un critic format în atmosfera Cercului Literar de la Sibiu vine o altă perspectivă inedită de interpretare. Nicolae Balotă (**Satiricon-ul** lui G. Călinescu (în) vol. **De la Ion la Ioanide)** demonstrează că romanul nu este al unui clasic, ci al unui **spirit baroc,** fiind o operă în care se asociază **gravitatea** cu **ludicul.** "În spațiul caracterologic, Călinescu substituie canonul clasic printr-unul grotesc. Satiricon-ul nu este doar **joc,** ci **satiră** prin utilizarea ironiei, a șarjei, a tragicului, a patosului și **parodie** prin întoarcerea pe dos sau răsturnarea valorilor absolute. Caracterologia satiricon-ului nu este aceea "normală" a clasicismului, ci una "himerică", alcătuită din elemente eterogene, în ruptură cu proporțiile firești. Ea este caricaturală. Moralismul caracterologului nu cunoaște distincțiile clare ale clasicelor clarificări, ci cultivă ambiguitățile, amalgamurile incerte (...)".

Nicolae Mecu scrie că, după interpretarea lui N. Balotă, momentul cel mai important în rediscutarea facturii romanelor călinesciene este constituit de apariția cărții **Arca lui Noe** de Nicolae Manolescu. Criticul include romanul călinescian în categoria **doricului,** dar îl diferențiază de altele de acest tip. ("Neîndoielnic, **Enigma Otiliei** și apoi **Bietul Ioanide** continuă să aparțină acestui roman doric, tradițional, prin unele elemente și mai ales prin program, dar ele ilustrează altă vârstă decât **Ion** și anume o vârstă critică. Nu trebuie ignorat caracterul alexandrin al acestor romane, în care viziunea este a criticului în mai mare măsură decât a creatorului: comentariul vieții trece înaintea vieții"). Faptul că **Enigma Otiliei** a fost un roman atât de comentat nu face altceva decât să-i dovedească nivelul valoric.

Umbrele trecutului

Continuă cu devotament admirabil ediția critică a operei lui Mihail Sadoveanu. A apărut **volumul 8** care cuprinde **Umiliții mei prieteni** și **Bordeienii (Opere 8;** ediție critică de Cornel Simionescu; note și comentarii de Cornel Simionescu și Fănuș Băilești eanu. Editura Minerva, București, 1997, 383+XI pag., 15.000 lei). **Volumele 7-8** includ creația sadoveniană dintre anii 1909-1912 (**vol.7** cuprinde: **Cântecul amintirii** - 1909; **Povestiri de sară** - 1910; **Apa morților** - 1911). Fiind doar în anul 1912 și deja la **volumul 8** ne putem imagina munca imensă ce trebuie depusă pentru a duce la sfârșit editarea operei sadoveniene.

Perioada vieții scriitorului acoperită de cele două volume (1909-1912) se caracterizează prin două direcții principale: una care accentuează preocupările sale pentru satul românesc și soarta țăranului și a doua acțiune făcută pentru a statua relații noi între scriitori, prin înființarea unei **societăți a scriitorilor.** Era nevoie de o asociație care să apere drepturile scriitorilor, dar și să le ofere un cadru organizat de manifestare. Mihail Sadoveanu va deveni președintele Societății Scriitorilor Români constituită la 2 septembrie 1909.

Bordeienii și **Umiliții mei prieteni**, înainte de a avea valori estetice (care țin mai ales de limbaj, portretistică, atmosferă), au un pronunțat caracter social. Un eveniment ca răscoala din 1907 nu putea să nu reverbereze în sufletul celui care era adânc legat de sat și de țăran. Nu doar prin opera literară, dar și se planul activității pragmatice se intensifică relația sa cu satul - participă și vorbește oamenilor la cercurile culturale, întemeiază "o bibliotecă pentru popor", editează, în colaborare, "Răvașul poporului" etc. Scrieri de tinerețe, cu iz romantic, dar cu aceeași limbă melodioasă, ușor arhaică și apropiată graiului popular, **Bordeienii** și **Umiliții mei prieteni** rămân texte ale unei etape din existența scrisului sadovenian. ("Așa îmi vorbi Niță Lepădatu într-un amurg de vară; și după ce aflai despre toți oamenii de altădată, și despre moșnegi, și despre călugăriță și despre alții, care sălășluiseră odinioară la bordei, m-am culcat mulțămit, ca după cetirea istoriilor în care se arată sfârșitul tuturor - ș-a celor buni, ș-a celor răi; - și, ca și după cetirea unei asemenea istorii frumoase, n-am putut să dorm multă vreme; iar umbrele trecutului se amestecau cu mireasma fânului din care îmi făcusem căpătâi".) În **Addenda I** sunt cuprinse textele **Cum putem scăpa de nevoi și cum putem dobândi pământ** (1910) și **Povestiri de petrecere și de folos** (1911), iar **Addenda II** cuprinde **Reflexiile unui explorator.** Deși a apărut o serie de **Opere** în timpul vieții autorului, alegerea textului de bază ridică destule probleme și în realizarea **ediției Sadoveanu.**

Habent sua fata libelli

Otilia Hedeșan

ELENA NICULIȚĂ-VORONCA
Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică
Ediție îngrijită de Victor Durnea, Studiu introductiv de Lucia Berdan, Iași, Polirom, 1998, vol. I, 501 p., vol. II, 641 p.

În 1903, tipografia Isidor Wiegler din Cernăuți lăsa să iasă de sub teascuri o carte impresionantă, dacă nu pentru altceva măcar pentru dimensiunile sale (căci ea cuprindea peste 1300 de pagini și era anunțată doar drept volumul întâi dintr-un triptic): **Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică** de Elena Niculiță - Voronca. Evenimentul, intrat ca atare în istoria folcloristicii române, mă intrigă de abia acum. Pe de o parte el pare a se înscrie într-o serie de fapte care au marcat sfârșitul secolului trecut și primele decenii ale secolului nostru, demonstrând interesul insistent pentru tradițiile populare ale intelectualilor din orașele moldovene. Voi aminti, astfel, faptul că în această perioadă aproape fiecare târg moldovean mai important găzduia un culegător de folclor de o asiduitate și productivitate demne de tot respectul: la Suceava trăia Simion Florea Marian, monograful obiceiurilor de familie și al sărbătorilor calendaristice; la Fălticeni urma să locuiască, peste câțiva ani, Artur Gorovei, colecționarul "superstițiilor norodului", al descântecelor și "cimilîturilor" sale; Elena Sevastos era originară din Botoșani, iar Tudor Pamfile se născuse lângă Tecuci. Elena Niculiță - Voronca, la rândul său, s-a născut la Bârlad, a studiat la Botoșani și Iași, pentru a se stabili, la un moment dat, împreună cu familia, la Siret.

Ei bine, toți acești oameni cărora cercetările de cultură populară din secolul nostru le datorează enorm erau, întru ale folclorului, "diletanți". Cărțile lor, aproape toate obligatorii într-o bibliografie esențială de folcloristică românească, sunt rezultatul unei dorințe patetice de a umple rapid și cât mai complet golurile existente în peisajul bibliografic al culturii tradiționale. Elena Niculiță - Voronca nu ocupă o poziție separată în acest sens. Pe de altă parte, însă, textele ieșite de sub pana acestor foarte sârguincioși culegători sunt publicate, aproape fără excepție, la București, mai ales la "Socec", sau, mai târziu, "Socec - Sfetea", înșiruindu-se în prestigioasa colecție girată de Academie, "Din viața poporului român". Eforturile lor, elogiate în epocă, au fost răsplătite ades cu premii academice. Elena Niculiță - Voronca, însă, n-a fost, se pare, o răsfățată a contemporanilor săi.

Cartea ei, apărută "dincolo de granițele" Regatului Român de la 1903 a fost, în mod ciudat, mai ades criticată decât întâmpinată cu efuziune. Lucia Berdan, prefațatoarea ediției recent apărute la Polirom, evocă momentele principale ale acestei receptări negative: "Ion Bogdan o prezintă în ședința Academiei Române din 20 februarie 1904, reproșând autoarei că nu a citat și formele paralele de la alte popoare (...). Cunoscutul etnograf Romulus Vuia consideră (în 1937) că în această voluminoasă lucrare autoarea nu dovedește suficientă pregătire științifică necesară. (Mai apoi, în 1943) Ion Diaconu susține: ‹sunt depline dovezi că această publicistă și preamăritoare de folclor a modelat flagrant versul popular›. "(vol. I, p. 16) Sigur că de astăzi, de la aproape o sută de ani de la apariția volumului, lucrurile se văd cu totul altfel. Mai întâi, într-o cultură care nu avea încă un "corpus" de texte mitologice, cum era cea românească de la 1903 (și acum, când scriu, mă întreb dacă la 1998 avem un alt corpus mai documentat decât cel cuprins în această veche carte a Elenei Niculiță - Voronca!) editarea textelor cu valoare mitică era, deja, un act destul de onest ca să fie recunoscut drept contribuție. Comparațiile era firesc să vină abia după aceea. Mai apoi, reprosurile privitoare la caracterul "non-științific" al culegerii mi se par, și acum, de o exigență disproporționată. În fond, **Datinele și credințele** nu fac decât să reproducă texte, precizând, pe cât posibil, sursa acestora. Simion Florea Marian, Tudor Pamfile sau Artur Gorovei nu fac mult mai mult. Sau, în orice caz, comentariile lor, atâtea câte sunt, poate apreciate la început de secol, trec astăzi pe planul al doilea, grăitoare rămânând doar textele.

Atunci, care este, de fapt, problema spinoasă a acestei cărți? Ce poate să fi produs aceste repetate rețineri? Căci, după cum se poate lesne observa, nu este vorba numai despre o politicoasă răceală a contemporanilor, ci despre critici ascuțite care se formulează mult mai târziu, atunci când cartea publicată la 1903 la Cernăuți devenise, deja, un moment al istoriei folcloristicii, a cărui importanță putea fi reconsiderată. Aș mai spune, în același context, că și reeditarea sa, acum, la 1998 (dacă amânarea nu are simple rațiuni financiare, inerente unui text de asemenea dimensiuni!) este de așezat sub același semn al reticenței. Principalele texte ale folcloriștilor contemporani Elenei Niculiță - Voronca - evocați mai sus - au fost republicate deja. Doar **Datinele și credințele** rămâneseră o raritate bibliografică.

O carte prețioasă și rară, despre care, între timp, s-au formulat și câteva lucruri pozitive! Cel puțin peste una dintre aceste opinii autorizate, cea a lui Ovidiu Bârlea, nu pot trece fără să o citez. În **Istoria folcloristicii românești** (București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 597 și 316-338, **passim**), acesta situează cercetările Elenei Niculiță - Voronca alături de cele ale lui Lazăr Șăineanu, Iuliu A. Zane și Artur Gorovei, văzând în cei patru realizatorii "primelor tipologii și corpusuri ale folclorului românesc". Asemenea vecinătăți sunt, sper, extrem de grăitoare pentru însemnătatea volumului de față și îl definesc drept carte de căpătâi pentru cercetarea culturii noastre populare.

Trecând peste toate acestea, astăzi, când am înainte tomurile masive ale acestei cărți-tezaur pe care am parcurs-o până acum (în ediția sa **princeps**, de la Biblioteca Centrală Universitară) de cel puțin zece ori, mă întreb cum aș putea s-o definesc dincolo de referințele bibliografice. Îmi vine, mai întâi, în minte uimirea extraordinară care m-a dominat prima dată când am citit-o. Este o uimire pe care cred că o resimte orice cititor nespecialist pus, dintr-odată, înaintea unei informații de o varietate absolut uluitoare. În paginile cărții Elenei Niculiță - Voronca se așează, una după alta, deseori fără nici un avertisment, fără nici o pauză care să marcheze schimbarea regimului, texte de basm, legendă sau snoavă, cântece lirice sau epice, descrieri de ceremonii importante și de mici ritmuri cotidiene, rețete de bucătărie și informații despre magia populară etc. Impresia generală nu poate fi decât aceea a unei culturi populare fascinante, care urmează să fie descoperită: paginile pe care le parcurgi sunt doar un prim pas în această direcție. Să fie clar: nu te cuprinde vertijul, nu ai niciodată intuiția invenției (ceea ce la alți autori - **nomina sunt odiosa** - care au dat iama pe tărâmul mitologiei românești, socotită, poate pentru că specialiștii au condei prea blând, "un sat fără câini", se simte "din avion"!), ci numai convingerea că toate discuțiile despre rituri și credințe pot să se lărgească și pot să se adâncească prin recursul la aceste materiale.

Această bogăție inegalabilă a materialului face din cartea Elenei Niculiță - Voronca o adevărată "enciclopedie a tradițiilor". Ei bine, nici o enciclopedie nu se citește de la un capăt la altul, ci se consultă. Necazul este că în situația de față acest lucru este aproape imposibil. (Asta face ca de fiecare dată când ai nevoie de o documentație tematică să fii nevoit să străbați cele 1300 de pagini de la un capăt la altul, fără să ai nici un sprijin din partea "tablei de materii" care însoțește volumul). Foarte probabil că autoarea a intuit importanța structurării într-un anumit fel a materialului pe care îl avea la îndemână. - Formula **așezate în ordine...** din titlu stă mărturie în acest sens. - Criteriul ales se dovedește, însă, unul inoperant și cred că aici trebuie căutată cheia receptării puțin prietenoase a cărții.

Ce însemna, de fapt, pentru folclorista de la 1900 "mitologie"? Însemna, în primul rând, ceva ce trebuia să se muleze cât mai fidel pe modelele greco-latine. Prin urmare, ea și-a structurat proiectul în cinci părți: după o secvență dedicată **facerii lumii,** urmau patru despre "elementele cosmice", **pământul, aerul, apa** și **focul.** Foarte bine! Numai că, atunci, este cel puțin ciudat ca un capitol despre **grindină** sau unul despre **ploaie** să nu se regăsească sub categoria **apă,** ci la **aer,** după cum e ciudat ca un capitol despre **drac** să apară sub **aer** și nu la **pământ** ș.a.m.d. Dar să spunem că astea sunt scăpări de condei. În fond, găsești articolul care te interesează și-l citești în altă parte. Problemele delicate intervin atunci când se caută alte elemente, nemenționate în titlu și totuși recurente în textele publicate. Mă interesează, bunăoară, **strigoii** și nimic din clasificările desfășurate nu mă ajută. Vreau să restitui **micile rituri de la sărbătorile de iarnă** și nu e destul să urmăresc capitolele care le sunt dedicate, căci informații cel puțin la fel de interesante găsesc și în alte locuri. În termeni duri: așa cum se prezintă, cartea Elenei Niculiță - Voronca este prolixă. Numai că prolixitatea ei nu este un efect de incompetență, ci, după mine, rezultatul nepotrivirii modelului greco-latin pentru mitologia românească. Ca să fie ușor utilizabil, materialul imens cuprins în această carte ar fi trebuit clasificat altfel. Numai că alcătuirea acestei "alte clasificări" ar fi însemnat mult prea mult pentru folcloristica de la începutul secolului. (De altfel, un asemenea demers, menit să organizeze masiv materialele românești cu deschidere mitică după categorii pertinente este, încă, de domeniul șantierului. Soluțiile lui Mihai Coman, Andrei Oișteanu sau Ivan Evseev nu vizează, deocamdată, un corpus mitologic exhaustiv). Greutatea acestui efort ordonator este trădată, cred, de faptul că ediția actuală nu este însoțită de un **indice tematic** care să înlesnească specialistului accesul la carte ca la un instrument de lucru.

Așadar, venită, în sfârșit, în bibliotecile noastre de acasă, **Datinile și credințele** rămâne o carte labirintică, o carte din ale cărei lecturi repetate se poate învăța bine cum este cultura populară românească. Pentru că nu e sistematică, dacă o citești acroșezi, mereu, altceva decât ceea ce te interesează în mod strict și de acolo, cine știe, îți pot veni idei noi. Altfel, o carte așezată și scrisă în tihnă, unde subiectele se modifică de la un text la altul până la transformare totală, ca într-un exercițiu involuntar de analiză lévi-straussiană. O carte care sfidează timpul și receptările ei răuvoitoare. O carte foarte liberă, prea prolixă și nespus de seducătoare.

Am mai citit...

Virgliu Florea, **Prieteni români ai lui M. Gaster,** Cercul "Junimii" bucureștene, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, 219 p.

Pentru specialiști, Virgiliu Florea este, de multă vreme, cel mai avizat cercetător român al operei lui Moses Gaster. Aceasta deoarece, în anii 1980-1982, când a funcționat ca lector român la Școala de Studii Slavone și Est Europene din Londra, el a studiat în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Colegiului Universitar, uriașa arhivă rămasă de la eminentul învățat evreu originar din România.

Volumul recent apărut refigurează, pe seama corespondenței din arhiva Gaster, relațiile acestuia cu Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale și Ioan Slavici. Dacă, la o primă privire, el poate părea doar un documentar la care recurge, la o adică, cercetătorul culturii populare (Ceea ce, pe planul impersonal al "contribuției științifce" înseamnă extrem de mult, dacă nu chiar "totul"!), o lectură atentă îl descoperă interesant în multiple alte deschideri. Scoaterea la iveală a scrisorilor permite, uneori, elucidarea unor evenimente ale istoriei literare a timpului rămase obscure, după cum, altă dată, este revelatoare pentru felul de a fi al celor evocați. Și încă ceva: în spiritul vechii tradiții a școlii clujene, cartea lui Virgiliu Florea este exemplară prin aparatul critic impecabil pe care îl desfășoară.

Ilie Moise, **Eternități sibiene, repere pentru o istorie a culturii tradiționale,** Imago, Sibiu, 1998, 181 p.

Între paginile unei cărți cu caracter aniversar (publicată, după cum am înțeles, la împlinirea de către autor a cincizeci de ani) se grupează două categorii de texte: șapte studii de istoria folcloristicii sibiene (de la cercetarea mărturiilor despre cultura orală din secolul al XVII-lea, trecând prin prezentarea interesului pentru folclor în "Telegraful român", "Luceafărul" și "Cibinium" și până la radiografierea importanței instituțiilor științifice sibiene de azi în științele omului) și opt analize aplicate câtorva realități (etno)culturale pertinente pentru spațiul tradițional regional (colindatul, prinsul verilor și vărutelor, junii, portul tradițional sălișteanu, ceramica românească și săsească). Mai puțin conjuncturală decât pare, **Eternități sibiene** este o carte serioasă și documentată care restituie cu migală o lume intelectuală peste complexitatea căreia ni s-a întâmplat, adeseori, să trecem cu vederea.

Scrisori către Eugen Todoran

Sibiu, 30 martie 1943
Dragul meu Todoran,

Nu-ți închipui cât de mult m-a bucurat scrisoarea ta și mai ales gestul delicat - ce îl prețuiesc îndeosebi - de a-mi trimite fotografia ta (foarte reușită!), pe care o păstrez de atunci mereu la mine. Dacă îmi aduc bine aminte, tu ai fotografia mea - aceea în duo cu Stanca - așa că nu-ți mai trimit alta. Îmi pare bine că măcar astfel continuăm să fim împreună. Mi-ar place să vii la Sibiu, fie în concediul pascal, ori poate chiar să poți fi trimis aici, după ce termini școala. În curând "Heidelbergul" pleacă în turneu la București și Liviu Rusu va cere să ne însoțiți, tu și Pârvu, deci un nou prilej de a ne întâlni și a discuta - fiindcă sunt multe ce așteaptă să fie bine puse la punct.

Trebuie să te anunț că Stanca și cu mine am părăsit definitiv cercul literar studențesc, rămânând la vechiul cerc al nostru, din care doar noi doi mai suntem în Sibiu, dar vă simțim prezenți și pe voi, ca altădată. Formațiunea studențească a lui Oana et comp. pare de altfel să-și fi pierdut complet busola de când a rămas în independență. Sunt semne că sămănătorismul va înghiți pe mulți din junii care s-au "emancipat" rebel din ideologia estetică a cercului...

Stanca și cu mine alcătuim zilele acestea o scrisoare omagială lui Lovinescu, în care ne atașăm curentului inaugurat de Maiorescu, al criteriului estetic în artă, curent reprezentat azi de Lovinescu. E un moment potrivit, tocmai acum când în publicistica românească se dă lupta - din nou reînviată și cu mai multă virulență decât odinioară - între semănătorism și estetism. Întrucât îți știu părerile și am văzut că nu ai scăpat prilejul cronicei recente din "Transilvania", asupra lui Cotruș, ca să afirmi acea ținută estetică a criticei, te rog să accepți și iscălitura pe scrisoarea către Lovinescu. Întreabă-l și pe Pârvu dacă acceptă și el. Răspunde cât mai repede posibil, chiar telegrafic, fiindcă chestiunea e urgentă. Stanca a scris în acest sens lui Regman și Drimba, pentru a fi tot cercul prezent la un asemenea act care angajează. În ultima lui carte, **"T. Maiorescu și posteritatea lui critică"**, Lovinescu accentuează gravitatea problemei în faza actuală de discuție și după ce înșiră cele trei generații "maioresciene" (dintre care ultima e aceea a lui Ș. Cioculescu, G. Călinescu, T. Vianu, Vl. Streinu, Perpessicius și Pomp. Constantinescu) se întreabă dacă va veni și cea de a patra generație, care să continue pe Maiorescu. Cred că noi am putea să fim acea a patra generație, de aceea e bine să nu amânăm și să facem întâiul pas public în afirmarea ideologiei noastre. Împreună cu Stanca, lucrăm cu toată seriozitatea la scrisoarea, ce trebuie să cuprindă clar, precis și sobru coordonatele spiritului critic din cerc. Poți avea încrederea că ne gândim la fiecare din voi, căutând să fie toți prezenți în rândurile acestei scrisori.

Sunt multe șanse ca pe 1 Mai să putem scoate o revistă a noastră, condusă redacțional de Dăscălescu, cu bani de la București, revistă unde vom putea să evidențiem ambianța critică a cercului. Vom aștepta atunci colaborarea ta. (Articolul despre T. Vianu va apare în numărul din Aprilie al "Transilvaniei", la care colaborează de asemeni Stanca și eu). Breazu așteaptă articolul tău despre cartea lui Lovinescu.

Sper să revenim cât mai curând. Cu toată dragostea *Negoițescu*

Dragă Eugen,

Îți scrie, din Craiova, Gary Sîrbu. Cineva din Timișoara mi-a trimis un medalion "Eugen Todoran la 65 ani", apărut, probabil, în foaia voastră locală. Pe urmă, căutând eu un articol al lui Tuchilă despre volumul meu de proze, apărut în "Luceafărul" din 26 februarie, am dat acolo peste un lung interviu al tău: pe care nu l-am citit. (Citind ce se scria despre mine, am înapoiat colecția, uitând că zărisem pagina cu poza ta: dar poate ai mai multe numere din acest "Luceafărul", îmi trimiți și mie unul, în sfârșit nu acesta e esențialul).

Esențialul ar fi că mă bucur să pot să te felicit din inimă pentru vârsta intelectuală pe care o ai, pentru opera ta (vezi acum începem să înțelegem de ce Blaga ne repeta mereu: «"eu nu scriu cărți, eu construiesc o **operă**"),

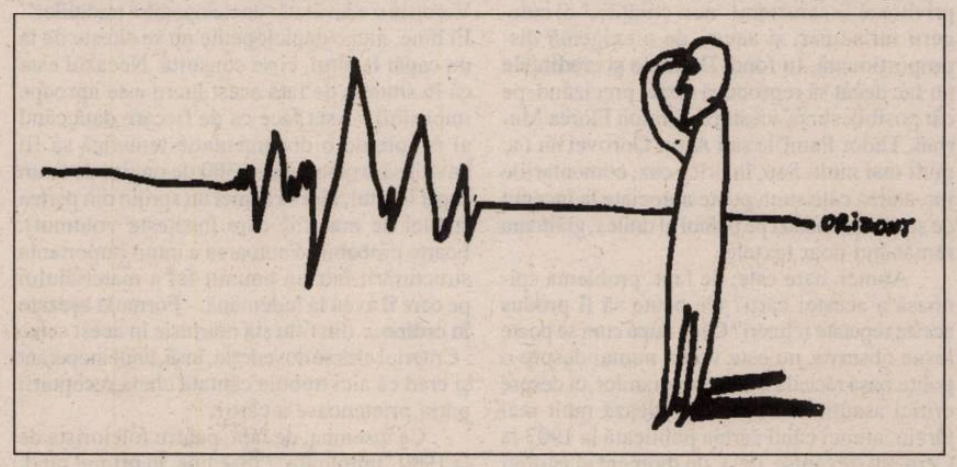

care începe să se rotunjească, să prindă contur, să se arate în sensul și semnificația sa de clădire și **"gând dus până la capăt"»...**

Nu îmi place să îmi plictisesc colegii cu episole (doar lui Nego îi scriam mult și des, fiindcă știam cât e de singur și de pustiu - acum îmi lipsește, îi scriu lui Nemoianu, dar e altceva...); iată ce vreau să îți propun:

Se pare că la Arad, colegul nostru Iosif Maria Bîta, ca regizor, a realizat un frumos și interesant spectacol cu piesa mea redivivă, "Arca Bunei Speranțe". Nu am fost la premieră, iarna a fost urâtă: am avut, dealtfel, o serie de premiere ce m-au obosit: la București (Teatrul Evreiesc, în idiș - un splendid și mare succes), la Oradea în ungurește, la Tg.-Mureș (studenții la teatru) - mai nou o comedie-tragică (și foarte dificilă), la Bacău - "Plautus și Fanfaronii". Astfel am amânat Aradul; la care însă țin mult, din motive de amintiri și "curve"...

Am zis așa:

Doresc mult ca în această primăvară ce se anunță să vin la Timișoara să vă văd: mi-e dor și de Deliu și de Delia și de mulți alții... Aș sta o zi, două cu voi, apoi - dacă tu ești de acord - aș vrea ca împreună cu amicii (și amicele mele) să mergem la Arad să vedem "Arca" (despre care primesc o presă foarte bună).

Nu ar fi greu de aranjat o cazare, pe o noapte - a doua zi ne-am întoarce. Din Cluj, Eta Boeriu îmi spune că dacă merg la Arad - vine și ea cu Baba Gui. Deci, iată că se conturează o întâlnire frumoasă chiar și în afara pretextului cu piesa mea...

Am griji cu un volum al meu de comedii inedite ce trebuie să îmi apară la "Scrisul Românesc". E foarte greu să fii profet în Oltenia, crede-mă: dacă îmi voi scrie vreodată memoriile, istoricii literari ce mă vor consemna, vor trebui să menționeze ca cel mai mare merit al meu faptul că: "nefiind deloc oltean, a reușit primul din lume și istorie, să trăiască, să gândească și scrie, locuind și respirând în Craiova... Fiindcă, dacă studiezi Ist. Lit. Române - nici un mare scriitor oltean, nici un savant sau artist de origine oltenească nu s-a realizat în Craiova sau jur... Ci, în altă parte: reușind să fugă, să scape de mlaștina submediocră, dar șovin anticulturală a acestei regiuni ce a exportat valori, dar care nu a importat nimic și pe nimeni...".

Plec la București luni, treburi la Consiliul Culturii: vreau să-l văd pe Doinaș, pe Regman: deși cred că ei pot foarte bine trăi și fără amintiri... Ioanichie - crede-mă - este cel mai bun amic al meu, singurul care se bucură sincer când mă mai vede. Dar eu am și o altă familie acolo: din alt Cerc, din altă Universitate, în care timp de șapte ani am urmat cursuri severe de "rațiune practică"

Îți sărut Doamna. Te invidiez că ai un fiu - sufăr că am pierdut acest loc metafizic.

Scrie-mi ce părere ai de o întâlnire a noastră, de o eventuală escapadă teatrală la Arad.

Servus. *Gary*

P.S. Regozirul meu din Arad, Iosif Maria Bîta mi-a trimis și o carte a lui de proză apărută la "Facla". E internat la "Gătaia", fiecare generație își are cărțile sale de înebunire obligatorie. Spitalele de nebuni au fost niște ospicii-orfelinate pentru spiritele rămase fără tutori (în 1953, la Cluj, Deri Arthur, Steiner - îi mai minte?)

P.S. Despre cărțile mele, la Cluj, nu a apărut nici măcar o notiță. Teatrul Național de acolo îmi refuză **numele**. De ce? E firesc să privesc spre Timișoara, nu?

13 februarie 1971
Dragă Eugen,

nu-mi imaginam că voi avea vreodată prilejul de a încerca pe lângă tine o intervenție precum cea care urmează; dar - ce să-i faci? - viața e plină de neprevăzut. Iată despre ce este vorba.

Abia am intrat în sala de marmură a Palatului, acum câteva zile, când a fost întâlnirea lui Ceaușescu cu scriitorii, că am și fost agresionat de vechiul meu prieten Ov. S. Crohmălniceanu - singurul om care pe vremea odiosului dogmatism s-a purtat nu numai atent, dar chiar prietenește cu mine. M-a rugat să intervin pe lângă tine - care faci parte din comisia în fața căreia își va da doctoratul, cu o lucrare despre Expresionism, în care - a avut grijă să-mi spună - ne-a citat pe amândoi. Din câte am înțeles, tu urmează să faci mai întâi un fel de referat despre teza lui, înainte de a se prezenta în fața voastră: teză pe care ți-a trimis-o, sau ți-o va trimite, n-am reținut precis. M-a întrebat totodată dacă intervenția mea - de care, firește, nu se îndoia - are șanse de izbândă sau să recurgă la ajutorul - la fel de îndatorat, al lui Nego. Eu, prezumțios din fire, l-am asigurat că am cel puțin atâta credit în fața ta cât și genialul nostru confrate. S-a liniștit o clipă, apoi a adăugat că, totuși, va vorbi și cu Nego. De fapt, am vorbit eu însumi cu el, și am mandat din partea lui să-l reprezint în acest demers. Ceea ce și fac. Așadar, te rog din suflet, fii indulgent cu elevul Ov.S. Crohmălniceanu, de meserie inginer, de vocație critic literar, care - după câte observ - n-a putut totuși să-și dea acest doctorat în RDG, cum avea intenția (el însuși mi-a spus-o). Să treacă, deoarece e băiat bun, și știe multe.

În rest, toate bune. Peste câteva zile vom sărbători apariția cărții "Despre sublim" (ai citit-o?) a lui Titi Mocanu. Ai văzut ce i-am făcut, în "Rom. Lit." lui Paul Georgescu?

Te rog să transmiți respectuoase sărutări de mâini Doamnei tale, iar pe tine te îmbrățișez cu drag. Când mai vii la București?

Ștefan Aug. Doinaș

Dragă Eugen,

Scrisoarea ta m-a răscolit, aproape că am fost bolnav (De amintire, din lingoare, **de putori**): ai "amelițat" doar capitolul Regman, Zaciu, Nego - ca să îmi revină amintiri la care, din motive de tensiune, de nervi, de rinichi, nu e bine să mă mai gândesc. Am iertat pe toată lumea, rog pe cei cărora le-am greșit să mă ierte. Uneori, când sunt în mauvaise humeur, amenință pe cei în cauză: la revista "Teatrul" (de unde am fost arestat pentru că am scris un articol critic despre Mirodan, care era rudă cu Răutu - și fiindcă îl apărasem ca un leu retoric pe Doinaș în procesul său) în glumă, le spun așa: "dacă nu mă publicați, să știți că îmi scriu amintirile". Crede-mă, amintirile mele ar fi o ocazie de mare scandal. Fiindcă: eu știu despre Beniuc o serie de amănunte (din perioada când la "Țara"-Sibiu! 1940, **eu eram comunist în ilegalitate**, el era apologet al înaintării germanilor): despre Oana, Drimba, Lungu, Fana, Mocanu etc. dacă au făcut carieră e fiindcă eu am tăcut, am considerat denunțul (și azi sunt dè aceeași părere) ca o formă murdară de justiție imanentă. Nu-ți spun cui îi datorez eu faptul că în loc de un an am făcut 7 ani: că toate fișele, scriptele, manuscrisele mele au fost date **"la topit"**: că, la ieșire, eu am fost singurul care nu mi-am reprimit buletinul de București și am fost trimis, în domiciliu forțat, la Petrila, fiind obligat să lucrez ca vagonetar în mina strămoșilor mei: că la Craiova am fost în domiciliu forțat, având contract la teatru doar pe șase luni, la salar de salahor (deși făceam o treabă înaltă de secretar literar): că abia în '68 mi s-a dat dreptul să public, dar accesul spre presă (să intru într-o redacție) sau spre învățământ, mi-a fost definitiv închis: că încă în '77 eram considerat suspect, și dus în anchete, ori de câte ori se întâmpla ceva în Valea Jiului: că nici azi volumul meu nu a ajuns în Valea Jiului; acolo este pare-se literatură interzisă...

Doinaș, Everac, Dorli - mie îmi datorează faptul că au scăpat de pușcărie (Anul lui Doinaș nu a fost an de pușcărie: a fost altceva - știa numai Cotruș).

Iubitule, marea lecție a pușcăriei (jur că e singura fază a vieții mele în care am cunoscut **fericirea:** pură, religioasă, filosofică, morală) constă într-o tehnică de autopurgare de rău. Nu mai am energie pentru resentimente, cred în Dumnezeu, este treaba lui să judece, să pedepsească. Eu sunt curat, mă uit curat în ochii copiilor, umblu curat la borcanele limbii române. Aici, oltenii fiind specia cea mai lașă de rumâni, de frică, fiindcă aș fi un fel de lepros, nu îmi intră nimeni în casă. De zece ani, **nimeni** - doar rudele și prietenele soției mele ne deschid ușa. Cei pe care i-am salvat (grație nu originii mele sociale sănătoase, ci pur și simplu fiindcă **curul** are o rezistență specială la bătaie, eu fiind literalmente un atlet al stupidelor suferințe) nu au catadixit să îmi scrie măcar două rânduri, să mă întrebe cum de mai trăiesc, cum de nu am înnebunit. De aceea, scriindu-i ieri redactoarei mele de la Eminescu (o femeie excepțională, Bănulescu a părăsit-o, lăsându-i un copil schizofrenic, el însurându-se bine), îi spuneam că, de multe ori, în glumă, când văd de sus Literele române (piese ininteligibile total, galimatiasuri de proză "modernă" din care, **eu**, care sunt un vajnic și încercat cetitor, nu înțeleg nimic, nu îmi rezistă celula nervoasă la atâta stil și finețe, după care nu e nimic, falsă filosofare, ascunderea, într-un munte de vorbe, a unui ac satiric pe care ca să-l găsești trebuie să citești 600 pagini dense, fără dialog etc.) deci, îi spuneam, oarecum glumind cu tristețe, că după a mea părere, la ora asta, eu împart literatura ce se scrie (poezie, proză, teatru, critică chiar) în **Literatură suferită** și **Literatură ne-suferită** (în

sensul că autorul stă în fotoliu, în vată și scrie după ureche despre popor și durerile sale): în altă ordine de idei (mă refer la Ruși, pe care știu că i-ai citit cu mare atenție), consider că Suferința nu e numai o mare investiție istorică (poate singura investiție pe care mai putem conta), dar ea este, în condițiile lumii noastre de azi, și singura materie primă a literaturii. (Scriu aceste lucruri fiindcă am pe masă două romane care cred că vor justifica aserțiunile mele stupide). Viața și Lectura, meditația și contemplația - sunt singurele izvoare ce pot oferi materie primă literară. Dar cunosc autori (mari) care croșetează cu aceeași lână lexicală de ani de zile: ei nu au mai avut nici o experiență (cum să aibă, generația de după noi e o generație de borcan, leagăn, fotoliu), nu au avut timp să citească greu, nu știu ce e meditația etc. Au o limbă generoasă, se joacă de-a viața, de-a filosofia, de-a politica, de-a Binele și Răul.

Iartă-mă, sufăr de tăcere, mașina asta de scris mă duce mereu și mereu în ispită. Abia aștept să vin la Timișoara (acum sunt sărac, iau bani abia prin 26 Ian.) vreau să stau cu tine o seară și o noapte.

Dacă poți, roagă pe cineva (de la "Orizont") să scrie câteva rânduri despre volumul meu. Peste o lună două, vei avea în mâini, nuvelele mele vechi. Până atunci te sărut, pe tine, soția și fiul tău, pe care nu l-am văzut niciodată.

Servus *Gary*

Dragă Eugen,

Simțindu-mă foarte afectat de faptul că - având mare nevoie de Ioanichie și sunându-l azi la telefon - să aflu că la Cluj are loc o solemnă aniversare a 100 de ani de la nașterea lui Ion Agîrbiceanu. Deși bănuiam că suntem într-un an al centenarului său (prea erau revistele pline de portretul tolstoian al Popii Agîrbiceanu) - deodată mi-am amintit că **noi,** în 1952, din inițiativa clandestină a unor nefericiți literați de margine, **l-am sărbătorit, acasă la el.** Posed un jurnal al anilor 1951-'53, nu îmi place să-l recitesc, e plin de dureri uitate. Uitate și nu tocmai... Dar, de astă dată, l-am răsfoit (ești foarte prezent în el, și tu și Nego și Balotă și Enescu (lașul)... Găsesc însemnări în legătură cu lecturile mele prin care pregăteam un fel de referat-studiu despre nuvelele și schițele lui Agîrbiceanu. Le-am și citit în seara respectivă în salonul bătrânului septuagenar. Găsesc notate mai multe vizite la el, o lectură a piesei mele "Sovromcărbune" (sper că nu ai uitat-o: o public, după multe avataruri, sub titlul "Frunze care ard"). O interesantă notiță "Agîrbiceanu îmi spune că românii pun ideea de **dreptate** deasupra ideii de Dumnezeu: probabil că aceasta este cea mai certă rămășiță latină, romanii erau un popor al "Justiției"... "Mai notez că D. Pătruțiu (care îmi turna pe masa mea de lectură de la Bibl. Universității, volumele de proză scurtă ale sărbătoritului) îmi spune: "are peste optzeci de publicații de proze scurte, nu există tipografie din Ardeal (Sighet, Beiuș, Zlatna etc.) care să nu-i fi tipărit vreo broșură". "Citesc, notez eu, și parcă înot într-un ocean din ce în ce mai adânc și mai necunoscut...".

Dragă Eugen, Nego a ținut un referat despre "Arhanghelii" și tu ceva despre "conceptul etic în proza lui I. Ag."? Nu mai țin minte dacă Enescu, Balotă, Regman, Rudi Schuller au fost de față. Ce a citit Balotă? Unde sunt aceste manuscrise. Mi se pare că le-a păstrat Uca Agîrbiceanu, dacă nu au rămas la Nego.

Tu ești singurul nostru universitar în viață (pe Balotă sunt nevoit a-l considera "pe Sena în jos, merge-un mort frumos..."); oare nu ar fi cazul, într-o modestă notă, să le amintești sărbătoritorilor de astăzi, de activitatea noastră din acea stupidă ilegalitate? Mai nou e la modă ca cioclii și călăii - să se erijeze în solemni și academici rememoratori ai celor pe care i-au interzis, disprețuit etc.

Al tău, Gary

ESEU

Dumnezeu - omul, Dumnezeu, omul

Eugen Todoran

În mitul filozofic al lui L. Blaga, ca mit al Centrului, principiul creator fiind o divinitate lipsită de puterea creatoare a adevăraților zei, marele Anonim este un **zeu ascuns** în transcendența lui absolută, un **deus otiosus,** inaccesibil cunoașterii umane ca Ființă absolută altfel decât ca Mister. Nu numai revelația divină nu este posibilă astfel, ci o dramă a cunoașterii se deschide, demonstrată de gnoseologia intelectului ecstatic, ca metafizică a Marelui Anonim, vizând tragicul destinului uman într-o ontologie construită pe ideea orizontului propriu al ființei umane, înțeles ca orizont al misterului și pentru revelare. Unul dintre comentatorii tragicului în cultura și istoria contemporană, J.M. Domenach, citând pe Hölderlin: "Dumnezeu și-a întors fața de la oameni" - susține că tragedia începe cu această nepăsare, omul ajungând la solitudinea inconsolabilă: "Tragedia, prezența transcendenței... Tragedia, "act pur", afirmația puterii omului... S-au subliniat pe rând aceste două aspecte, și ele se mențin: tragedia, acțiunea omului, desfăcându-se de zei"[1]. Tragedia greacă, pentru Hölderlin, nu este decât un început care trebuie dus mai departe: trădarea lui Dumnezeu atrage și justifică trădarea omului. Dacă l-am urma pe Hölderlin, susține Domenach, tragicul grec ar fi prefigurat în fond tragicul creștin: oamenii divinizându-se sau divinitatea încarnându-se, rezultă un fel de uriaș scurt-circuit, un arc formidabil de lumină și de energie; apoi divinitatea fiind atacată sau decepționată, părăsind omul, ar rămâne acestuia să-i înlocuiască absența. Tragedia greacă ar fi negat astfel Întruparea; ea nu va mai fi pre-creștină, ci post-creștină. Și concluzia lui Domenach vrea să "actualizeze" tragicul în istoria contemporană: Dumnezeu sau omul, care este vinovat nu se știe, dar de-a lungul tragediei se va ști că fiecare este vinovat față de celălalt, vinovați de a nu se mai întâlni, de a se confunda, cum ei au vrut și au încercat, în două feluri cu totul diferite, în zorii istoriei antice, apoi în zorii istoriei creștine. Aceasta este trăsătura de neuitat a culpabilității ontologice pe care o aduce până la noi tragedia și aventurile pe care ea le pune în scenă sunt aspectele diverse - văzute fie din partea oamenilor, fie din partea lui Dumnezeu - ale acestei separații, ale consecințelor ei și a eforturilor mereu eșuate pentru a o depăși.

O formă a acestei alternative, văzută din partea lui **Dumnezeu,** este ceea ce M. de Unamuno numește "sentimentul tragic al vieții", ca urmare a separării omului de divinitate într-o înțelegere tragică a creștinismului. Unamuno consideră că filozofia nu caută adevărul pentru adevăr, ci adevărul supus condiției noastre, pentru a confirma atitudinea noastră spirituală față de viață și univers. Baza oricărei cunoașteri și punct de plecare a oricărei filozofii umane este ideea că noi nu ne putem imagina neexistența, de unde și dorința omului de a fi tot și pentru totdeauna: Tot sau nimic! A fi sau a nu fi! Un sentiment tragic al vieții decurge din această năzuință a omului de eternitate. Și pentru că omul nu ajunge la Dumnezeu prin rațiune, care îl îndepărtează de el, ci prin dragoste și suferință, Unamuno identifică sentimentul tragic al vieții cu suferința creștină,

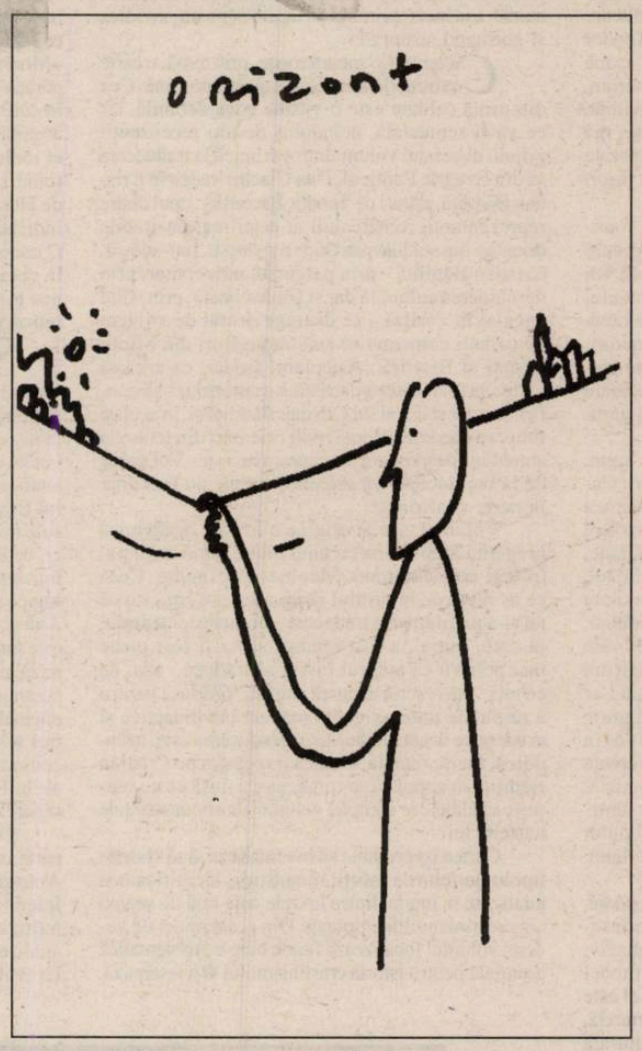

aspirația spre veșnicie fiind credința: cine nu cunoaște pe Fiul Omului care pătimește nu va cunoaște pe Tatăl. Punctul nodal al tragediei este faptul că sufletul omului aspiră la a se apropia veșnic, fără a se opri niciodată, viața lui fiind o suferință care se convertește fără încetare în amintire, care la rândul său zămislește speranța. Și spune filozoful: "Lăsați-ne să trăim!. Eternitatea, dacă este aceasta un veșnic prezent, fără amintire, nici speranță, este moartea. Astfel sunt ideile, dar nu astfel trăiesc oamenii. Astfel sunt ideile în Dumnezeu-Ideea, dar astfel nu pot trăi oamenii în Dumnezeu cel viu, în Dumnezeu-Omul"[2].

La alternativa lui Unamuno, apare vechea întrebare: o tragedie care duce spre mântuire mai este tragedie? Adevărata tragedie modernă nu mai poate fi cea creștină, ci una care înlocuiește **credința** cu **voința de credință,** cum spune L. Blaga definind stilul nou al epocii. Voința de credință nu apare într-un raport al omului cu Dumnezeu, ea fiind o dorință a Absolutului, a unei transcendențe care realizează condiția umană într-o vină ontologică, și nu etică, a separării omului de Dumnezeu, omul prin **destinul** său fiind într-o deplină **libertate** a conștiinței lui. Dacă absența lui Dumnezeu este elementul esențial, chiar mobilul original și permanent al tragediei, el este și în metafizica lui Blaga resortul aventurii tragice a cunoașterii, altceva decât un "sentiment tragic al vieții", așa cum Unamuno îl înțelege. Sau metafizica lui Blaga, în stilul nou al epocii, este filozofia acestui sentiment, ca urmare a "ascunderii" lui Dumnezeu într-o transcendență absolută, o "transcendență goală" pentru cunoașterea rațională? Admițând că o ordine metafizică este totdeauna presupusă în tragic, indiferent dacă ea este localizată în cer sau pe pământ, metafizica lui Blaga, privind din partea **omului** alternativa separației dintre Dumnezeu și om, susține un tragic al situării omului în fața unui "deus otiosus", cu care el vrea să se confunde printr-o revelație a transcendentului supusă unei cenzuri transcendente, prin grija Marelui Anonim de a asigura centralismul existenței. Și este acesta un tragic precreștin, de esență greacă, prin sporirea demnității omului în încercarea lui de a-și revela singur misterul existențial, și totodată un tragic post-creștin, prin asimilarea viziunii păgâne în misterul creștin al Întrupării lui Dumnezeu în Om. Suspendarea teogoniei în actul creator al Marelui Anonim, în cosmologia mitului filozofic, implică în filozofia religiei o negare a Întrupării lui Dumnezeu și considerarea ei ceea ce este, un mit, dar un mit încărcat cu o semnificație umană deplină, întrucât Dumnezeu întrupat în om de la om primește sensul transcendenței. Astfel, Dumnezeu-Omul, Dumnezeu și Omul sunt ipostazele aceleiași transcendențe, în mitul filozofic, în care substituirea religiosului cu poeticul face posibilă o nouă semnificație a tragicului. Dacă tragicul presupune totdeauna dincolo de om și în el un **altul** - indiferent cum se numește el: un dumnezeu ascuns sau păcătos, destinul orb, chemarea iadului etc.[3], în mitul lui Blaga **altul, oricare** ar fi el, este totdeauna **eu,** întrucât **transcendentul** este o modalitate **umană** de a fi. Atitudinea lui Blaga față de religie stă mărturie nu numai prin opera poetică, ci și prin cea filozofică, pregătită încă din anii tinereții. Din vremea studiilor liceale ajunsese el în conflict cu catehetul școlii pentru distincția pe care începea să o facă între adevăr și morală, cu teama de posibila lor incompatibilitate, tratând mitul biblic drept ceea ce era, mitologie, privit din perspectiva "naturalistă", fără a avea nevoie nici de critica biblică, **nici de Strauss, nici** de Renan.[4] Iar cât privește adeziunea lui confesională, spune categoric în scrisorile asupra fenomenologiei: "Nu sunt nici catolic, nici ortodox, ci pur și simplu filozof. Din doctrina creștină admit anume elemente ca simple **mituri,** ca expresii mitice, ale unei realități sufletești".[5]

(fragment)

*1. Jean-Marie Domenach, **Le Retour du tragique,** Ed. du Seuil, 1967, p. 33.*
*2. Miguel de Unamuno, **Le sentiment tragique de la vie,** N.R.F. Gallimard, 1937, p. 158.*
*3. G. Steiner, **La Mort de la tragédie,** p. 11.*
*4. L. Blaga, **Hronicul și cântecul vârstelor,** p. 81-82.*
*5. L. Blaga, **Trei scrisori asupra fenomenologiei,** "Revista de filozofie", 1966, nr. 12.*

Sfințenie sau moarte

Marius Lazurca

CRISTIAN BĂDILIȚĂ
Călugărul și moartea
Editura Polirom, Iași, 1998, 209 p.

Încep această recenzie printr-o mărturisire: așteptam cu mult interes, de mai multă vreme, să citesc cartea lui Cristian Bădiliță. În parte și pentru că, știindu-l destul de bine pe autor, exista un orizont de întâmpinare gata format pentru această lectură. Mai știam, de asemenea, și câte ceva din aventurile acestui volum, de la prima propunere de publicare - făcută autorului cu doi ani în urmă de către Teodor Baconsky, pe atunci director la Anastasia - până la publicarea lui efectivă la editura ieșeană Polirom. Acestea sunt însă rațiuni conjuncturale și cuviința, ca și retorica specifică unei cronici de carte, mă împiedică să insist mai mult asupra lor. Cele invocate schițează și anunță, totuși, atitudinea mea *a priori* față de acest volum.

Orizontul de întâmpinare, mai adânc, era configurat și de elemente mai puțin «accidentale», cum sunt, la urma urmei, cele spuse mai sus. Mă voi referi în acest sens la poziția autorului în contextul culturii române contemporane și, în al doilea rând, la tematica specifică pe care, alături de alți autori, o propune el cititorilor români. Cred că aceste preliminarii, fastidioase poate pentru unii, sunt necesare pentru o mai nuanțată considerare a acestei cărți.

Unul dintre lucrurile inexacte care se spun, din comoditate sau neștiință, despre Ioan Petru Culianu este acela că ar fi fost discipolul lui Mircea Eliade. Argumentele nu lipsesc: venerația discipolară a, măcar, foarte tânărului Culianu pentru Eliade, relația lor epistolară și personală îndelungată, faptul, administrativ, de a fi lucrat în aceeași Universitate și încă altele. Se vorbește cu o mai mare prudență, însă, despre rezervele - aproape indelicate - ale maestrului față de declaratul său discipol, într-un moment în care o încurajare decisă și amicală i-ar fi deschis alte perspective. Mai mult - și mai grav: după știința mea, se vorbește suspect de puțin, în contextul elucidării raporturilor lor, despre diferența considerabilă, de neconciliat, dintre hermeneuticile practicate de cei doi savanți. Cred că, măcar dintr-o anumită perspectivă, Cristian Bădiliță ar fi putut fi un discipol mai fidel și mai agreat decât Culianu.

Cristian Bădiliță amintește cu o precizie, poate, involuntară de tânărul Eliade: poliglot, de o insațiabilă curiozitate, ambițios, febril, tăios, productiv, Bădiliță reia, în exercițiul său public, un model inconfortabil și prestigios. Deși foarte tânăr, el este deja unul dintre autorii de o notorietate confortabilă, o prezență vie și ritmic întreținută în viața culturală din România de astăzi. Traducător, eseist, critic literar, poet, animator de reviste locale, teolog, memorialist, Cristian Bădiliță pare să fie destinat unui traseu eminent în literele autohtone. De asemenea, prin multe din luările sale de poziție, el manifestă, cu aplomb, și o anumită vocație de lider al unei generații. De unde, altminteri, temeritatea de a debuta cu o antologie de articole și de-a continua cu un jurnal, amândouă lucrări mai potrivite unui final de carieră sau unei ediții filologice și postume?

Mărturisesc că am înțeles destul de greu de ce a decis Cristian Bădiliță să debuteze, în condițiile în care a făcut-o. După un volum de poezie, a publicat la o editură, pe atunci mai degrabă obscură, o carte care avea mai multe handicapuri decât atuuri. Fiindcă *Sacrul și melancolia* (Amarcord, 1997), premiată între timp de Uniunea Scriitorilor, era, înainte de toate, o carte imprudentă: autorul era, încă, puțin cunoscut, unele texte antologate fuseseră deja publicate, unității tematice îi era preferată una de «atmosferă», condițiile grafice erau mai curând modeste iar editura lipsită de mijloace reale de promovare. Lucrurile stau, în parte, altfel în privința *Nodului gordian* (Humanitas, 1998): editura angajată este din cele mai prestigioase, colecția aleasă - foarte onorantă, prin titlurile și autorii deja publicați. Și totuși, din nou o carte temerară. Referirea la Eliade este posibilă, deși reclamă destule nuanțări. Este indubitabil însă că *Nodul gordian* și *Jurnalul* (sau *Memoriile*) lui Eliade pun același tip de problemă: care este raportul memorialisticii cu restul operei autorului, știut fiind că autoscopia este o destul de fidelă cheie hermeneutică, și, în al doilea rând, care este exemplaritatea pe care mizează memorialistul atunci când decide el însuși să-și publice confesiunile? Mărturisesc că, în ceea ce mă privește, *Nodul gordian* nu a răspuns suficient de explicit la aceste două întrebări.

Există însă un efect cert al primelor două volume de autor ale lui Cristian Bădiliță: ele au suscitat curiozitatea cititorilor, au întreținut atenția și, neîndoios, vigilența lor de lectură. Ca un maestru, poate involuntar, al suspansului publicist, Bădiliță ne-a făcut să așteptăm, febril aproape, următoarea sa carte. Primele două ni-l prezentau, indirect, ca pe un autor cultivat și dexter, interesat de mai toate domeniile umanioarelor. Știam că va urma *Călugărul și moartea* - publicarea ei era, de vreo doi ani, iminentă - așa încât, primind-o, m-am năpustit, invidios și gurmand, asupra ei.

Călugărul și moartea este, prin temă, o carte extrem de interesantă și de oportună. Cea din urmă calitate este o virtute considerabilă, iar ea va fi semnalată, neîndoios de toți recenzenții grijului ai acestui volum. Într-o cronică la traducerea sa din Evagrie Ponticul, Dan Ciachir vedea în Cristian Bădiliță, alături de Teodor Baconsky, unul dintre reprezentanții remarcabili ai celei mai dezirabile orientări din studiile patristice românești. Într-adevăr, Cristian Bădiliță - prin parcursul universitar, prin deschiderea culturală dar și confesională, prin stilul angajat în analiză - se distinge destul de strident de ceilalți comentatori sau traducători din Sfinții Părinți ai Bisericii. Așteptam, așadar, ca această carte - prima sinteză patristică a autorului - să confirme acest statut al lui Cristian Bădiliță și, în același timp, să dea consistență, noii orientări din teologia autohtonă despre care pomeneam mai sus. Voi spune de la bun început că așteptările mele au fost doar în parte confirmate.

Volumul este la origine o lucrare academică pregătită la Sorbona cu unul dintre cunoscuții patrologi contemporani, Monique Alexandre. Ceea ce aș reproșa, în primul rând, acestei cărți este că nu și-a pierdut, prin traducere, semnele contextului în care, inițial, a fost redactată. Ar fi fost poate mai potrivit ca autorul însuși să traducă - sau, de ce nu? - să rescrie această analiză, produsă pentru a răspunde unor exigențe mai curând didactice și academice decât publicistice. Traducerea este, neîndoios, foarte reușită, fiindcă îl regăsim pe Cristian Bădiliță în expresia sa românească, însă ea nu reușește să elibereze complet volumul de circumstanțele nașterii lui.

Cartea își propune să inventarieze și să claseze tipologic felurile morții monastice, identificate și analizate în unele dintre textele cele mai de seamă ale creștinismului egiptean. Din acest punct de vedere, volumul focalizează foarte bine o problematică esențială pentru istoria creștinismului și o inserează, în același timp, în continuitatea unei practici filosofice prestigioase. Autorul o spune explicit: exercițiul morții este întemeietor, nu doar pentru doctrina creștină și pentru expresiile ei instituționale, ci și, contextual, pentru evenimentul - miraculos și salutar - petrecut începând cu secolul IV: nașterea monahismului creștin. Din acest punct de vedere cartea este fără rezerve recomandabilă: ea pune la dispoziția cititorului relativ instruit texte fundamentale pentru ascetica și mistica primelor veacuri creștine, atât de importante pentru formulările doctrinare și «producțiile» instituționale de mai târziu.

Autorul înțelege să acorde o preponderență mai mare citatelor decât propriilor sale analize, fapt care, în ciuda beneficiilor evidente, nu conduce întotdeauna către efectele cele mai dezirabile. Unele capitole din *Călugărul și moartea*, cum ar fi de pildă «Moartea lui Macarie» (pp. 98-117), amintesc supărător de mult de antologia comentată, în condițiile în care posibilitățile de analiză nu par epuizate. În această chestiune, autorul este precaut: pe de-o parte, el indică, decis, opțiunea sa de a privilegia textul (citat sau tradus) în detrimentul analizei, iar, pe de altă parte, își așează pasajele hermeneutice sub indicația, modestă, a «Încercării de interpretare». O consecință imediată a acestei opțiuni este vizibilă în ceea ce privește pasajele conclusive, care lasă mai toate impresia unei stranii discreții în evaluarea retrospectivă a traseului analizei.

Structura volumului este anunțată de către autorul însuși în *Cuvântul înainte* care prefațează cartea. Se începe printr-o «anchetă de ordin teoretic» (p. 12) și, aș adăuga, teologic, cu privire la «Locul morții în câteva scrieri monastice» provenite din mediul creștinismului egiptean. Textele analizate sunt asociate sfântului Antonie cel Mare, lui Evagrie Ponticul și lui Pseudo-Macarie. Toate cele trei «teologii ale morții» pleacă de la evidența ei, de la lipsa ei de semnificație, pentru a o insera într-un «raționament» de natură filosofică și teologică și pentru a o investi astfel cu un sens. Pentru Antonie, de pildă, punctul nodal al acestei investiri este moartea lui Hristos care declanșează o «anamneză în același timp colectivă și individuală: omul își amintește natura sa primară, spirituală, pe care păcatul îl făcuse s-o uite.» (p. 22). Dintre aceste trei prime capitole, cel mai reușit mi se pare cel consacrat analizei celor cincizeci de omilii spirituale ale lui Pseudo-Macarie, pentru că indică multe dintre reperele analizelor succesive.

Urmează, în desfășurarea volumului, o a doua parte, consacrată câtorva morți exemplare: a sfântului Antonie, a sfântului Pacomie și a sfântului Macarie. Intenția explicită a autorului este de a propune și motiva o tipologie a morții monastice, în urma analizei povestirilor sfârșitului acestor trei sfinți. Exercițiul hermeneutic este, măcar într-o anumită măsură, circular; e bine știut că Antonie este întemeietorul monahismului anahoretic, iar Pacomie legiuitorul instituției cenobitice, așa încât morțile lor vor fi, în mod necesar, pentru primul «anahoretică», pentru al doilea «cenobitică». Chiar dacă această tipologie pare, în acest sens, rudimentară, analiza textelor detaliază «fenomenologic» fiecare tip în parte și-l individualizează în mod credibil.

Intrarea în partea a treia a volumului, cea consacrată exercițiului cotidian al morții, se face fără sincope. Este, cred, meritul fundamental al acestui volum, anume acela de a fi scos de sub tutela unei «analize» reproductive și fals edificatoare un text de o asemenea - severă, e drept - frumusețe, ca *Apophtegmata Patrum*. Pe de altă parte, acest capitol a fost, pentru mine, și o sursă considerabilă de frustrare: poate mai mult decât orice altă secțiune a cărții, autorul se lasă într-atât copleșit de ponderea textelor citate, încât subțiază analiza și exercițiul sintetic sau tipologic. La pagina 163, de pildă, după două citate, considerabile, se inserează o schiță de analiză de sociologie contemporană a raportului față de păcat; nu doar că incidența acestui fragment este oarecum stridentă în context, însă ea deschide și lasă neexplorată o pistă hermeneutică interesantă. Este unul dintre neajunsurile de seamă ale acestei cărți, și anume faptul de a lansa ipoteze, probabil, fructuoase fără a le valorifica în nici un fel: voi mai cita doar ideea, după știința mea inedită, a unui posibil raport între păgânismul egiptean și monahismul creștin (p. 197).

Cartea se încheie printr-o antologie de texte «scandată» de inserturi analitice și tipologice. Această secțiune accentuează impresia, deja instalată, că pentru Cristian Bădiliță textul citat este mai important decât propria analiză.

Călugărul și moartea este, neîndoios, o carte binevenită și o investiție recomandabilă. Cum spuneam, meritul ei fundamental - revendicat de autorul însuși - este de a reaminti câteva dintre textele fundamentale nu doar pentru evlavia creștinilor contemporani, ci și pentru cultura oricărui lector grijuliu față de calitatea propriei instrucții.

Poezia ca nostos

Dana Chetrinescu

DAN NEGRESCU
De la Troia la Tusculum
Ed. Paideia, București, 1998

Cartea lui Dan Negrescu propune abordarea unor momente din poezia românească din perspectiva unei tematici și viziuni de sorginte antică. Deși ideea în sine nu este nouă, demersul argumentativ și eșafodajul teoretic al studiului au pertinența critică și deschiderea necesară pentru a-i asigura cărții originalitatea și interesul cititorului. Cunoscător în amănunt al literaturii și gândirii greco-latine, autorul pledează pentru o reconsiderare a poziției prezente față de un moment astral din cultura universală.

Reformulând în termenii teoriei și criticii literare actuale dezideratele unor epoci istorice revolute, Dan Negrescu suscită interesul prin argumente atent selectate și gândite. Fără să cadă în capcana didacticismului, ferindu-se să insiste asupra unor aspecte-clișeu în discuția culturală a relației vechi-nou, cercetătorul construiește un discurs echilibrat și condensat despre poziționarea modernității în raport cu perioada clasică. Cartea este o analiză minuțioasă a remanențelor clasicismului antic - formă fundamentală de comportament cultural.

Folosind cu grijă informația socio-politică și istorică, autorul expune avantajele unei reanalizări a noțiunii de ruptură, cu tot ce presupune aceasta, în lunga poveste europeană. Nu este vorba, arată el, doar de o relație, afiliație sau atașament unidirecționale, ci de o întrepătrundere și o condiționare reciprocă a două ipostaze ale aceleiași lumi, a două momente ale aceluiași timp (un continuum sau, mai simplu, prezentul etern). Dan Negrescu vede elementul clasic ("prezența unor invariante clasice", p.19) ca esențial pentru înțelegerea statutului de scriitor european, inclusiv al celui român. Discuția rămâne la fel de valabilă după epuizarea modernismului și a postmodernismului, ba poate - am spune - cu atât mai valabilă cu cât se ridică tot mai des în metadiscursul literar problema unui inevitabil "cul de sac" socio-cultural datorat statutului de experiment-limită acordat postmodernismului. Dacă se consideră că urmarea ar putea fi doar haos sau - cel puțin - un inerent regres, atunci un argument în genul studiului de față, cu tot subiectivismul și aerul său sentimental, este mai mult decât bine venit. Regresul - în sens strict etimologic - ar deveni un necesar drum înapoi, nu neapărat involutiv.

Întoarcerea, un nostos odiseic sau un ciclu etern, așa cum o vedea M. Eliade, este intermediată de poezie. Volumul se ocupă în exclusivitate de fenomenul poetic, văzut ca ipostaza cea mai fericită de întrupare a vechilor idealuri.

Discutând problema receptării moderne a antichității, autorul îl citează pe E. Lovinescu (citatul este, de fapt, și motto-ul volumului): "Fiecare găsește în antichitate ceea ce caută". Interpretarea - am spune - este dublă, în funcție de sensul globalizant sau restrictiv, pozitiv sau negativ acordat celor două predicate din frază. Pe de-o parte, așadar, aceasta înseamnă o încurajare a subiectivismului și introspecției în apropierea de semnele culturii clasice; pe de-altă parte, se atestă valoarea generală și generalizatoare și gradul înalt de valabilitate al acestora în orice context socio-istoric.

Din poezia românească, Dan Negrescu îi alege pe Al. Philippide, L. Blaga și Șt. Augustin Doinaș ca "neoclasici printre moderni", legați în mod direct sau latent de antichitate prin menținerea "unei permanente relații cu arhetipul clasic explicativ, soteriologic și implicit capabil de a asigura continuitatea" (p. 136). Trecând simboluri și limbaje primare prin filtrul unei gândiri și al unei experiențe a timpului căruia îi aparțin biologic și cultural, cei trei poeți împrumută siguranța ideatică și formală clasică a "omului cu compasul". Discutând uneori în paralel texte ale poeților români și ale autorilor antici, cercetătorul operează - hermeneutic câteodată - o decelare a semnificațiilor în dublu sens: dinspre gândire simbolizantă înspre experiență poetică modernă și invers.

Fără să intre în intimitățile intertextualității, Dan Negrescu recuperează imaginile poetice recurente ale unui discurs mitologizant. El dezvoltă ideea de permanență a unor filoane estetice care durează dincolo de crize, pentru că sunt intrinseci fenomenului artistic. În cultul echilibrului, lucrarea devine, astfel, o admirabilă pledoarie pentru un umanism peren în literatura europeană.

Ziaristica: de la teorie la practică și invers

Lucian-Vasile Szabo

Prima libertate, ca o parte a libertății generale, dobândită de români încă din 22 decembrie 1989, a fost, desigur, libertatea presei. Dar, vai, dreptul la liberă exprimare nu a însemnat că presa a devenit peste noapte și una profesionistă. Din contră, au existat (și persistă încă) suficiente controverse, deși, iată, în curând putem vorbi de nouă ani de la momentul decembrie '89, interval în care mass-media românești s-au tot aflat în căutarea propriilor identități. Formidabila explozie informațională se bazează în primul rând pe dezvoltarea (adaptarea) tehnologică a mass-media în România și mai puțin pe ceea ce ne-am obișnuit să numim factorul uman. Tinerii scriitori, care au intrat în presă imediat după revoluție, au meritul de a fi fixat câteva norme morale, după care s-au retras pe rând, nici unul dintre ei nefiind jurnalist cu adevărat. În presă au rămas și ziariștii din vechea, foarte vechea, gardă a ziarelor comuniste, cei mai mulți dintre ei la fel de puțin pricepuți în meseria de jurnalist ca și tinerii din valul care a dat iama în presă după 1990. Aproape toți dintre ei au învățat meseria "pe picior" sau, cu alte cuvinte, "văzând și făcând". Cărțile (manualele) privitoare la această profesie au lipsit, până de curând, aproape în totalitate (cu câteva, trei-patru, excepții, desigur). Școlile de ziaristică (și aici în primul rând facultățile) au apărut în 1991, primii absolvenți (puțini, extrem de puțini) fiind înregistrați în 1995. În ceea ce privește pregătirea acestor prime (două-trei) generații nu sunt prea multe de spus, decât poate faptul că mulți profesori au descoperit tainele ziaristicii alături de (și în rând cu) propriii lor studenți...

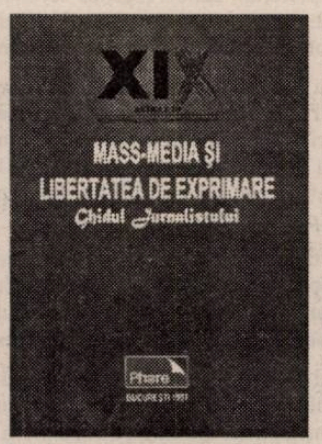

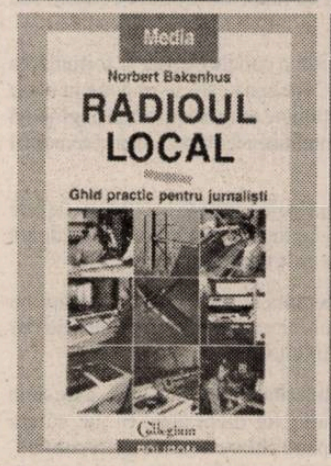

În aceste condiții, faptul că în ultimul an de zile a apărut o adevărată avalanșă de lucrări care abordează mass-media sau fenomenul comunicării în general, cu referire la întregul presei sau detaliind anumite aspecte ale ei, este, desigur, un aspect demn de menționat și de salutat ca atare. Volumul care trebuie menționat primul în discuția noastră (deoarece chiar este primul elaborat cu profesionalism și deschizătorul seriei **Media,** a editurii Polirom) este **Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare,** apărut la sfârșitul anului 1997, sub coordonarea profesorului Mihai Coman, decanul Facultății de jurnalism și științele comunicării din București. Care este rostul acestui **Manual...** ne spune chiar Mihai Coman, în cuvântul înainte: "Este un manual consacrat genurilor majore ale presei, atât tipărite, cât și electronice" și conține: "a) o sumă de sfaturi practice privind procedeele jurnalistice de strângere a informației, de scriere a știrilor, a reportajelor și interviurilor, de realizare a buletinelor și jurnalelor de știri, în audiovizual; b) o perspectivă psihologică asupra genurilor și speciilor jurnalistice și c) o seamă de teme de reflecție inspirate din istoria, evoluția și tendințele actuale ale tehnicilor de lucru din mass-media". Surprinzător, volumul este unitar, deși în cuprinsul acestuia semnează nu mai puțin de nouă autori, cadre didactice la facultățile de profil din București, Timișoara și Sibiu. Mai mult, unitatea **Manualului...** este păstrată chiar dacă autorii abordează aspecte diferite ale mass-media: presa scrisă, audiovizualul, etica, precum și considerații privind starea mass-media în România. Punctele forte ale volumului sunt date de contribuțiile lui Ferec Vasas și Alexandru-Brăduț Ulmanu (**Reporterul și rolul său în procesul jurnalistic,** cu mențiunea că se impunea o mai mare rigoare în privința clasificării surselor de informații, pornindu-se de la categoriile clasice de surse: umane, documente și alte înscrisuri precum și observațiile personale ale ziariștilor, observații pe care cei doi autori nu le menționează), Luminița Roșca, cu secțiunea privind **Reportajul** (mai ales încercarea de a delimita reportajul jurnalistic de cel literar), Marcel Tolcea, timișoreanul care pledează pentru seriozitatea **Interviului,** vorbind și despre întrebările ce nu trebuie puse sau sunt puse aiurea, precum și de intervenția lui Lucian Ionică, un alt timișorean, preocupat de **Jurnalismul de televiziune,** urmărind pas cu pas realizarea știrii de televiziune, într-o demonstrație suplă, aproape inginerească.

Punctele slabe ale **Manualului de jurnalism** le găsim în partea de etică, acolo unde Miruna Runcan semnează intervenția **Imaginea persoanei în presa românească. Straniul consens al tăcerii** și contribuția Luminiței Roșca, intitulată **Textul jurnalistic.** Straniu este, ca să rămânem în nota Mirunei Runcan, faptul că autoarea citează din legislația americană sau europeană și dă exemple din mass-media românești, vorbește de fapta (penală, bănuim) dezvăluirii de fapte jenante, infracțiune inexistentă în Codul Penal românesc și nu sesizează (așa cum nu o fac nici judecătorii din ziua de azi, hotărâți să bage câți mai mulți ziariști la pușcărie) că în caz de calomnie, înainte de proba veridicității, ar trebui demonstrat că fapta a fost făcută cu intenție, element constitutiv esențial pentru ca infracțiunea să existe... **Textul jurnalistic,** al Luminiței Roșca, păcătuiește prin faptul că nu acordă suficientă importanță funcțiilor limbajului în mass-media și le expediază într-o formă rigidă, greu de înțeles. ca să nu mai vorbim de faptul că de la Jakobson încoace funcțiile limbajului s-au mai înmulțit...

Un volum extrem de important apărut tot la sfârșitul anului 1997 este **Mass-media și libertatea de exprimare. Ghidul jurnalistului,** conceput de asociația internațională Articolul 19, în colaborare cu Centrul pentru jurnalism independent (CJI) și Asociația pentru apărarea drepturilor omului în România - Comitetul Helsinki (APADOR - CH). Asociația internațională Article 19 și-a luat numele de la articolul 19 din Declarația universală a drepturilor omului, care reglementează dreptul la libertatea opiniilor și exprimării în lume. Scopul său este de a acționa sistematic și imparțial împotriva cenzurii, în numele persoanelor atacate, ucise, închise pe nedrept sau a căror libertate de mișcare a fost restrânsă. Ghidul face o prezentare a sistemelor juridice din diferite țări ale lumii, a noilor reglementări care acordă mass-media o libertate de mișcare sporită (este vorba, desigur, de țările cu democrație consolidată), a principalelor documente de drept internațional referitoare la libertatea de exprimare și libertatea presei, precum și numeroase exemple din practica Curții Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței din Statele Unite ale Americii. După cum susține Renate Weber, cea care semnează prefața volumului: "Lecția principală pe care ar trebui să ne-o însușim în urma lecturării acestei cărți este că apărarea drepturilor constituie o activitate permanentă, iar recursul la justiție devine obligatoriu ori de câte ori ele sunt încălcate. Iată ceva destul de neobișnuit - încă - în peisajul românesc, unde ziariștii au așteptat mai întâi să fie trimiși în judecată pentru tot felul de așa zise infracțiuni, în loc să sancționeze prompt, inclusiv prin acțiuni în justiție, un act nepotrivit al Guvernului, al Consiliului Național al Audiovizualului sau al altora". Micile neajunsuri ale volumului sunt date de faptul că din cuprinsul său lipsesc trimiterile la legislația românească și la modul de soluționare (sau nesoluționare) a pricinilor și de faptul că prezenta carte a fost tipărită într-un tiraj redus, fiind greu de procurat de către cei interesați.

Seria **Media,** a editurii Polirom din Iași, continuă cu două apariții deosebit de interesante, care particularizează deja problemele specifice ale mass-media, în funcție de domenii. Ambele volume sunt traduceri. Primul se numește **Jurnalistul universal. Ghid practic pentru presa scrisă** și este semnat de englezul David Randall. Mihai Coman, prefațatorul acestui volum, crede că avem în față mai degrabă o "carte de înțelepciune și sfaturi" și mai puțin un manual de jurnalism. La lectură observăm însă că volumul este extrem de bine sistematizat, iar problemele fundamentale sunt identificate cu maximă atenție, chiar mai bine decât în unele "manuale" de profil, fără a avea însă (cel puțin nu atât de evident) stilul pretențios-didacticist al acestora. Datele sunt prezentate într-o manieră vie, cu multe exemple și unele, interesante și chiar binevenite, considerații proprii ale autorului. Randall arată că în lume există o cultură jurnalistică, deși (bănuim!) mulți intelectuali cu pretenții și morgă se vor mira poate de acest lucru. Însă prin "cultură jurnalistică" nu trebuie înțeleasă o valoare în sine, cu toate că ea ar trebui să semnifice în primul rând valorile general acceptate ale profesiei. După Randall, "cultura jurnalistică dictează atitudinea morală a unui ziar și prin aceasta are o influență mai mare decât orice canoane teoretice asupra principiilor deontologice după care se ghidează angajații unei publicații".

Celălalt volum apărut în seria **Media,** la editura Polirom, este **Radioul local. Ghid practic pentru jurnaliști,** autorul său fiind germanul Norbert Bakenhus. Bakenhus provine din rândul jurnaliștilor, ceea ce răstoarnă încă o dată ideea preconcepută că ziariștii "practicieni" nu ar fi capabili de fundamentări teoretice. Manualul său despre radioul local este o demonstrație de virtuozitate. Cu rigoare nemțească, autorul face o scurtă istorie a radioului local (construit pe baze private) în Germania, SUA și Marea Britanie, în disputa acestora cu programele regionale ale posturilor naționale, mergând până la elemente concrete de program și moduri de prezentare, precum și până la problemele de organizare a studioului și programul cu partenerii publicitari.

În domeniul televiziunii o carte importantă a anului 1998 este **Jurnalism TV. Specificul telegenic,** semnată de Eugenia Grosu Popescu. Volumul are meritul de a arăta condițiile și exigențele în realizarea emisiunilor și programelor de televiziune, însă păcătuiește oarecum prin tendința de a ridica în slăvi Televiziunea Română, care poate însemna un lucru extraordinar pentru cei ce lucrează aici, dar care în ochii publicului nu poate scăpa de petele negre dobândite în timpul lui Ceaușescu și nici de politica de obediență față de puterea instalată după căderea comunismului în România. Din subtext înțelegem însă că în televiziunea publică multe lucruri sunt într-un stadiu rudimentar (atât din punct de vedere tehnic, cât și în privința profesionalismului). Cartea Eugeniei Grosu Popescu este importantă deoarece reușește să fie cu adevărat un îndrumător pentru realizatorii TV, punându-ne însă în gardă față de excesele și crizele ce pot fi provocate de un mijloc de informare în masă dotat cu atâta putere.

Din această prezentare nu putea însă să lipsească o carte cu referire la morală și justiție în mass-media. Volumul se intitulează **Introducere în etica și legislația presei** și este semnat de Miruna Runcan. De data aceasta, autoarea are un câmp mai larg de manifestare, problematica pusă în discuție fiind urmărită cu mai multă claritate și eficiență. Pentru o "introducere", putem spune că este vorba de o realizare notabilă. Miruna Runcan nu reușește să sistematizeze suficient discursul, iar de cele mai multe ori nu oferă definiții (nici măcar din cele de "lucru") pentru conceptele cu care operează. De asemenea, referirea din titlul cărții la legislația presei nu se susține, deoarece autoarea nu o citează (și, deci, nici nu o dezbate), oferind însă exemple din jurisprudență și decizii ale unor instanțe europene sau din țara noastră. Cartea are însă fluiditate și atinge principalele probleme ale deontologiei jurnalistice, deși Miruna Runcan se ferește de fiecare dată să avanseze soluții.

---

1. Coman, Mihai (coord.), ***Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare,*** *Iași, Editura Polirom, 1997. 2. **** ***Mass-media și libertatea de exprimare. Ghidul jurnalistului,*** *București, Editura Setronic, 1997. 3. Randall, David,* ***Jurnalistul universal. Ghid practic pentru presa scrisă,*** *Iași, Editura Polirom, 1998. 4. Bakenhus Norbert,* ***Radioul local. Ghid practic pentru jurnaliști,*** *Iași, Editura Polirom, 1998. 5. Grosu Popescu, Eugenia,* ***Jurnalism TV. Specificul telegenic,*** *București, Editura Teora, 1998. 6. Runcan, Miruna,* ***Introducere în etica și legislația presei,*** *București, Editura ALL, 1998.*

Ateismul de uz teologic

Ateismul apostolic

Marius Lazurca

Până târziu, istoria Romei a fost confirmarea aproape necontestată a faptului că romanii erau preferații zeilor. Izbânda seculară a Cetății era efectul imediat al seriozității lor religioase; zeii erau parteneri exigenți și minuțioși, însă până la urmă previzibili, iar romanii făceau din justa învecinare cu ei temeiul reușitei romane.

Definirea vieții religioase a romanului acoperă, în fapt, indicarea statutului său politic și locul său în viața publică a Cetății. Ființa religioasă prin excelență este cetățeanul, iar exercițiul său religios nu e niciodată privat, ci întotdeauna în numele unei comunități; aceea a propriei familii, a întregului neam sau a Cetății înseși. Proba cea mai elocventă este aceea a erorii religioase, a impietății. O încălcare, deliberată sau nu, a prescripțiilor rituale putea compromite raportul bun cu zeii, putea atenta la dezirabila *pax deorum*.

Să stăruim puțin asupra erorii de natură religioasă. Orice *sacrilegium* angajează și amenință întreaga comunitate romană; impietatea se definește nu în raport cu vreun cod al politeții metafizice, ci în funcție de perspectivele și interesele imediate ale comunității istorice, reale, vii; existența delictului și obligația unei expieri este reclamată de faptul obiectiv al insuccesului Cetății.

Este limpede din cele de mai sus că responsabilitatea religioasă a cetățeanului roman se suprapune perfect peste angajamentul său politic. Spațiul religios se confundă cu spațiul politic, relațiile comunității cu zei sunt controlate de către magistrați, așa cum se întâmplă și cu raporturile dintre cetățeni sau cu cele ale Romei cu alte cetăți.

Imaginea este, evident, foarte sumară: ea permite însă cel puțin o concluzie, dar și formularea mai corectă a unei chestiuni esențiale din istoria creștinismului. Concluzia care se impune în urma celor de mai sus este că sustragerea de la exigențele cultelor tradiționale era o iremisibilă neglijență politică. Credinciosul indiferent era în fapt un prost cetățean, iar comunitatea îl expulza fără ceremonial din rândurile ei.

Astfel formulând chestiunea pietății romane, înțelegem că reacțiile violente ale Cetății față de creștini trebuie înțelese ca gesturi politice și nu religioase. Religiozitatea avea la Roma o singură definiție: era atașamentul liber și minuțios față de formulele de cult tradiționale.

Din perspectiva acestei definiții, credința creștinilor era aberantă și subversivă. Creștinii nu se mai simțeau angajați în destinul istoric al Cetății, atașamentul lor avea o altă configurație, iar figura eroică a Cezarului era obnubilată de chipul smerit al Mântuitorului.

Rezerva politică a creștinilor, refuzul lor de a mărturisi solidaritatea lor cu Roma, aspectele inedite ale teologiei lor i-au făcut pe romani să califice atitudinea lor drept **atee**. În joc nu era opinia privitoare la realitatea existenței zeilor, de vreme ce, începând chiar cu sfârșitul Republicii, o anumită parte a elitei romane era în mod manifest agnostică. Era însă impardonabil, impiu și **ateu** faptul de a nu lua parte la aceste formule eficace ale solidarității comunitare care erau riturile publice tradiționale.

În plata Domnului...

Constantin Jinga

Este Dumnezeu absent din scena căderii protopărinților în păcatul strămoșesc? Pare că Adam și Eva au fost lăsați consternant de singuri tocmai într-un moment de maximă criză. Totuși, atitudini similare apar chiar și ulterior, bunăoară în pilda cu bogatul nemilostiv și săracul Lazăr (Luca 16:19-31) sau în pilda cu fiul Risipitor (Luca 15:11-32). Ambele ar fi de citit în contextul polemicii Mântuitorului Hristos cu potentații vremii, mult prea confortabil așezați în certitudinile lor și excesiv de siguri de damnarea celorlalți.

Pilda cu bogatul nemilostiv și săracul Lazăr (Luca 16:19-31) este construită pe structura unui chiasm: prima parte descrie situația de invidiat a bogatului și cea deplorabilă a lui Lazăr, iar a doua prezintă o inversare simetrică a condiției, în favoarea celui de pe urmă. Antinomia este dată, în esență, de modul cum își administrează bogatul averea, în timpul vieții lui pământești. El cade din proprie inițiativă, iar regretele pe care le încearcă sub imperiul maximei evidențe nu-i mai sunt utile. Dumnezeu îi refuză de-acum, prin intermediul lui Avraam, până și rugămintea de a-i avertiza pe frații săi rămași în viață: "Au pe Moise și pe prooroci; să asculte de ei. (...) Dacă nu ascultă de Moise și de prooroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva din morți". (Luca 16:29-31). Referințele sunt la Tora (Legea lui Moise) și la Cărțile Profeților. Cu alte cuvinte, pentru că oamenii au la dispoziție Scripturile, expresie revelată a voii lui Dumnezeu, orice intervenție de tip *deus ex machina* este considerată inutilă. De ce?

Mult comentata pildă a fiului risipitor (Luca 15:11-32) propune *bildungsroman*-ul unui tânăr care, mult prea furios, își părăsește Tatăl și pornește pe calea afirmării de sine; după o serie de experiențe dezastruoase, revine întru ale sale pentru a fi reprimit cu generozitate, în ciuda comportamentului său scandalos. Pe un plan secund evoluează și fratele lui mai mare, asupra căruia nu vom insista acum. Gestul fiului risipitor seduce prin alura lui romantică; mulți au văzut în el expresia revoltei deicide, a autodamnării ca preț de plătit pentru accesul la cunoaștere, la libertatea maximă presupunând chiar, sau mai ales, libertatea față de Dumnezeu, simbolizat aici prin figura Tatălui. Care adoptă, iarăși, o atitudine greu de înțeles: de ce nu întreprinde chiar nimic pentru a-și proteja progenitura?

Ambele pilde pot lăsa impresia că vorbesc despre sublimul gestului omenesc eliberator și, totodată, despre nepăsarea lui Dumnezeu față de creaturile Sale. Omul apare mereu ca stăpân al destinului propriu și liber să se îndepărteze sau să se apropie de divin. De cealaltă parte, Domnul nu intervine la timp să-i salveze pe Adam și Eva, refuză să mijlocească o comunicare între bogatul ajuns în infern și frații lui încă inconștienți de veridicitatea Scripturilor și, în plus, îi permite fiului risipitor să se risipească după bunul plac. Pare încremenit, cufundat într-o odihnă care nu mai încetează (Facere 2:1-3, Psalm 43:25-28). Totuși, de îndată ce fiul se întoarce, îi aleargă El în întâmpinare și, fără a aștepta prea multe scuze, îl reașează în drepturile lui depline (Luca 15:20-24). Căința îl pune în mișcare. Când privim cele trei texte dintr-o perspectivă lipsită de exces romantic, observăm că imaginea prometeică a omului nu se modifică prea mult. Atitudinea dumnezeirii, însă, dezvăluie ceva în plus. Problema Tatălui din a doua pildă nu era, după cum arată Pr. Marko Rupnik, "să-l țină pe fiu lângă el, cu forța". Părinții spun că noi știm prea bine ce avem de făcut; astfel, orice intervenție spectaculoasă a divinului în lume ar determina actul nostru de alegere, prin aceasta l-ar contraface și, desigur, ar violenta libertatea de conștiință a fiecăruia. Adam și Eva, bogatul nemilostiv, fiul risipitor nu dau dovadă de libertate a cugetului sau de vreun eroism al gândirii, ci doar exprimă dorința lor de a se desprinde, de a nega, de a se elibera și afirma pe sine. Este o decizie proprie. Totuși, istoriile lor sunt extrem de mitologizante: cu toții descoperă că nu se pot afirma pe sine decât afirmându-L pe El și că adevărata libertate este un dar, de care nu se pot bucura decât după ce-și revin în fire. Tatăl nu împlinește rugămintea fiului întors din pribegie, de a fi primit ca slugă, ci i-o desăvârșește oferindu-i, copleșitor, adevărata libertate, care nu poate fi decât una princiară (Luca 15.20-24). Iată plata Domnului.

Creștini și atei

Robert Lazu

În explozivul său eseu-mărturie intitulat *Iubirea nebună a lui Dumnezeu* (Trad. de Teodor Baconsky, Ed. Anastasia, f.a.), Paul Evdokimov dedică primele pagini ale capitolului I ateismului. Și asta nu pentru a-l combate cu ajutorul sofisticatelor "argumente ale existenței lui Dumnezeu", ci pentru a căuta sursele sale în chiar inima creștinătății: "nu atât creștinii trăiesc într-o lume atee - afirmă el, cât ateismul trăiește în interiorul creștinilor". După care, cu aceeași îndrăzneală proprie adevăratului teolog ce se mișcă, pe "fâșia îngustă dintre erezie și schismă" (T. Baconsky), arată că: "Nu există nici un nucleu în jurul căruia să se adune o mai densă ignoranță decât cel al ideii de Dumnezeu așa cum apare ea în acest mediu comun (al așa-zișilor credincioși - n.n.)" (p. 23). Ceea ce ni se pare încă și mai semnificativ decât mesajul lui P. Evdokimov, e faptul că Biserica de Apus a recunoscut oficial prin cel mai înalt for al său, Conciliul Vatican II, veridicitatea celor spuse de teologul rus. Iată ce se afirmă în **Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană** ("Gaudium et spes"): "Fără îndoială, cei care se străduiesc în mod deliberat să-L țină departe pe Dumnezeu de inima lor și să evite problemele religioase, refuzând să urmeze ceea ce le dictează conștiința, nu sunt lipsiți de vină; totuși, adeseori și credincioșii **poartă o anumită răspundere în această privință** (subl. n.). Într-adevăr, ateismul, privit în ansamblu, nu este un fenomen originar, ci se naște din diferite cauze, printre care se numără și o reacție critică împotriva religiilor și, în anumite regiuni, mai ales împotriva religiei creștine. De aceea, **în această geneză a ateismului credincioșii pot avea un rol deloc neglijabil, în măsura în care, prin neglijarea educării credinței sau printr-o prezentare înșelătoare a doctrinei, sau chiar prin deficiențele** vieții lor religioase, morale și sociale, se poate spune că mai degrabă învăluie decât dezvăluie adevăratul chip al lui Dumnezeu și al Religiei" **(Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații,** Nyiregyhaza, 1990, p. 337. Revenind la Evdokimov, putem înțelege acum că mesajul său nu reprezintă, în fond, decât ecoul ortodox al declarațiilor vaticane. "Ideea total falsă pe care creștinătatea însăși și-a făcut-o despre Dumnezeu a accentuat puternic revolta celor din afara Bisericii" (Paul Evdokimov, **op. cit.,** p. 20); această afirmație conține esența concepției proprie atât teologului rus cât și teologilor catolici conciliari. Constatarea existenței ateismului poate, în mod paradoxal, să-l entuziasmeze pe credincios. În permanență acestuia trebuie să-i răsune în urechi cuvintele lui Simone Weil (citate cu savoare de Evdokimov) care susținea că tocmai ateismul e cel care purifică ideea de Dumnezeu de orice fel de "impurități" mondene, solicitând totodată creștinilor "o sfințenie care să aibă geniu". Creștinul este dator să descopere lumea necredincioșilor, pătrunzând adânc în inima "cetății", părăsindu-și confortul său de "ales" pentru mântuire. Dar cum să convingi un credincios că există necredincioși? Sau, reciproc, cum să convingi un ateu că pot exista în mod justificat credincioși? Tot Evdokimov e cel care ne propune o soluție (cu adevărat genială!): "Dacă e bine să-i faci pe atei mai puțin siguri de inexistența lui Dumnezeu, este la fel de bine să-i faci pe teologi mai puțin încrezători în speculațiile lor. Ar fi chiar extrem de interesant să vezi la facultățile de teologie o catedră de ateism, care i-ar putea face pe teologi mai puțin gratuiți în afirmațiile lor sumare, mai sensibili față de omul concret care suferă și al cărui drum spre Hristos este atât de adesea obstrucționat de ansamblul unor speculații confuze" (**op. cit.,** p. 180). Ar fi tot atât de interesant, credem noi, să vezi în facultățile "seculare" catedre de teologie ale căror cursuri, destinate **inclusiv** necredincioșilor și agnosticilor să abordeze critic, "din interior", ateismul. Aflați față în față, preopinenții creștini și atei ar fi astfel obligați să-și regândească bazele epistemice ale propriilor atitudini existențiale, deschizându-se unor experiențe vivificatoare.

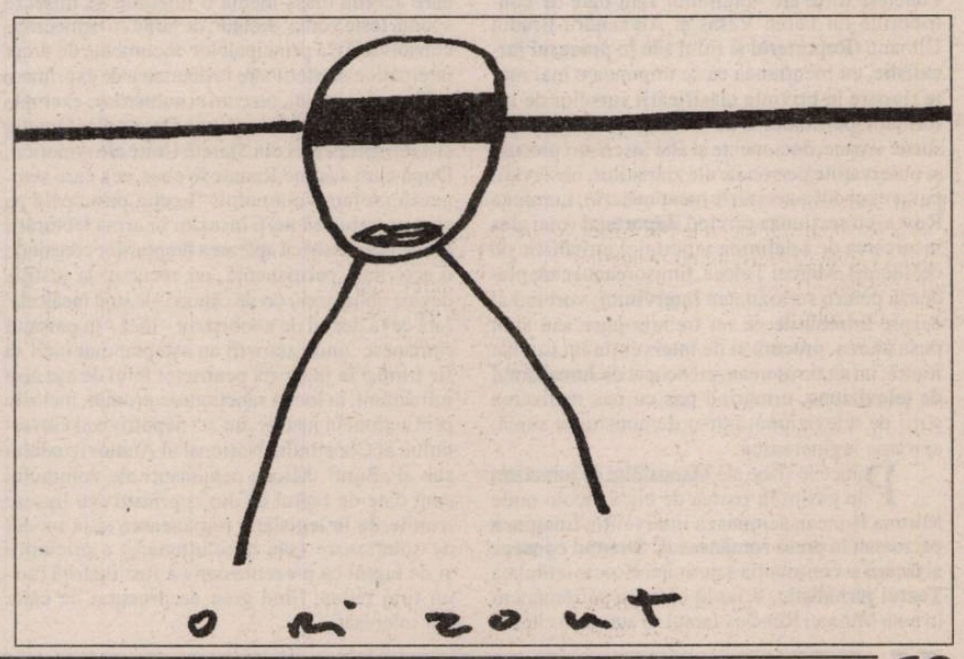

ATRIUM

Ateismul de uz teologic

"Dumnezeu" și Dumnezeu

Ciprian Vâlcan

Deși scurtul nostru eseu nu vrea să se revendice de la tradițiile filosofiei care se ocupă cu analiza limbajului comun, credem că ar fi nimerit să pornim de la următoarea constatare: în general, când li se vorbește despre cineva care s-a declarat ateu, oamenii tind să respingă posibilitatea existenței unui caz perfect încadrabil într-o asemenea categorie, preferând să găsească tot soiul de explicații pentru o asemenea afirmație, fiind însă convinși că acesteia nu îi corespunde nici un fel de realitate. Ateismul ar fi doar o formulă declarativă, nu însă și una efectivă. Nu există atei, există doar enunțuri atee. Explicațiile oferite, care par să ne conducă înspre o asimilare a ateismului cu definițiile răului în filosofiile neoplatonice sau în gândirea augustiniană (răul este o absență a binelui, este doar ceva privativ), se plasează pe o scală foarte largă, mergând de la o posibilă revoltă împotriva unor aspecte rituale ale credinței sau a comportamentului celor care ar trebui să fie mesagerii lui Christos pe pământ, clericii, până la un soi de nostalgie a nenumitului, a necondiționatului plin de mister, a unei ființe supreme care să nu fie, însă, «Dumnezeu», deși, în cele mai multe cazuri, ea este dotată, în imaginația așa-zisului «ateu», cu toate atributele rezervate în mod tradițional lui Dumnezeu. În acest din urmă caz, ar putea să fie vorba de o nevoie a schimbării numelui, de dorința de a o rupe cu credința celor «bătrâni», cu o religiozitate socotită vetustă, care are nevoie de un suflu nou și de alte nume. Pe acest făgaș, se poate ajunge la o simplă schimbare de semn și de nume, referința rămânând însă aceeași. Această primă secvență dintr-o posibilă fenomenologie a ateismului traduce neîncrederea omului de pe stradă în posibilitatea ateismului, indică scepticismul său legat de posibilitatea neacceptării unei realități superioare. Inconștient, filosoful naiv de la colțul străzii este foarte legat de argumentul anselmian, reluat într-o altă formă de Descartes, potrivit căruia faptul că putem să avem ideea unei ființe de o perfecțiune infinită este cel mai bun argument pentru însăși existența acestei ființe, dacă ținem cont că nimic din imediata noastră vecinătate, nici un fel de experiență, nu poate să stea în spatele formării acestei idei.

Un al doilea nivel al analizei ar putea să ia în calcul argumentele filosofilor, care încearcă să arate că ateismul nu se susține din punctul de vedere al coerenței, utilizând înțelesuri diferite ale acelorași cuvinte. Pentru că e mai aproape de noi, am decis să-l coborâm în arenă pe Jean-Luc Marion, strălucit filosof francez contemporan, care își concentrează atacurile asupra contradicțiilor presupuse de enunțul referitor la moartea lui Dumnezeu, arătând că dacă ceea ce numim «Dumnezeu» poate să moară într-un anumit moment al istoriei gândirii, atunci acest «Dumnezeu» nu era Dumnezeu, căci ideea unui «Dumnezeu» care poate să dispară conține în ea însăși o asemenea slăbiciune, încât ne conduce la concluzia că «moartea lui Dumnezeu» enunță o contradicție, pentru că ceea ce este sortit morții nu are nici un drept să se pretindă «Dumnezeu». Concluzia lui Marion: «moartea lui Dumnezeu» enunță însăși moartea «morții lui Dumnezeu», adică duce la distrugerea afirmației inițiale.

La un al treilea nivel al analizei, ar trebui să urmărim opinia teologilor în legătură cu ateismul, plecând de la ipoteza că tot ceea ce a fost creat după imaginea și asemănarea lui Dumnezeu (prefer să utilizez în locul sintagmei consacrate «după chipul și asemănarea» o formulă în care să apară termenul «imagine», pentru a evita anumite confuzii posibile între imaginea lui Dumnezeu și conceptul de «chip», așa cum apare acesta în două opere extrem de importante ale teologiei și filosofiei secolului XX, la Pavel Florenski și Emmanuel Levinas) are ca misiune sporirea gloriei și vestirea lui Dumnezeu. Întrebarea care se pune este următoarea: ce funcție poate să îndeplinească, într-o asemenea perspectivă, ateismul? Nu este ateismul tocmai o negare a ideii că omul este o imagine a lui Dumnezeu? Putem să răspundem acestor întrebări doar dacă pornim de la distincția dintre realitatea divină, pe care o vom numi Dumnezeu, și conceptul de Dumnezeu, pe care îl vom marca «Dumnezeu». Dacă acceptăm această distincție, suntem mai aproape de înțelegerea unei formule a lui Paul Tilich care poate părea frapantă: «O religie autentică nu poate fi gândită fără un element de ateism». Să urmărim, însă, argumentația care stă în spatele acestei expresii șocante. Dumnezeu precede orice separare și orice relație, fiind acel principiu fără de care nu ar putea fi gândite nici separarea și nici relația. Este evident că el este anterior separării dintre obiect și subiect, astfel încât el nu poate fi încadrat în nici una dintre aceste două categorii. Totuși, oamenii vorbesc despre Dumnezeu ca și când ar fi vorba despre un obiect, ceea ce a condus la diferitele încercări blasfemiatorii de a dovedi existența acestui «obiect». Ateismul ar fi singurul răspuns veritabil din punct de vedere religios și teologic în fața unei asemenea atitudini. Tilich remarca și faptul că terminologia misticismului este una atee, tocmai pentru că ea tinde să treacă dincolo de Dumnezeu, căutând necondiționatul și lăsând în urmă orice determinare a lui Dumnezeu ca și obiect particular. Dacă admitem interpretarea marelui teolog protestant, putem să spunem că ateismul nu reprezintă negarea posibilității existenței divinității, nu este o teorie apodictică despre incapacitatea omului de a stabili relații cu Dumnezeu, ci semnifică tocmai hotărârea de a vesti inexistența și imposibilitatea absolută a forjării unui concept al divinității. Așa cum Nietzsche nu vestea moartea lui Dumnezeu, ci moartea lui «Dumnezeu», adică nevoia de a se renunța la orice raportare mijlocită la divinitate, moartea conceptului lui Dumnezeu, tot astfel ateismul ar reprezenta acea abordare a credinței care încearcă să o smulgă din încremenire și ritualism, care propune depășirea definitivă a celei mai periculoase iluzii idolatrice, aceea a adorării conceptului de Dumnezeu în locul Dumnezeului viu.

Pentru a aduce încă o probă în sprijinul ultimei noastre interpretări, vom încheia cu un citat care aparține marelui savant Alexandru Șafran, referitor la modul în care se pune problema reprezentării lui Dumnezeu în cazul kabbalei: «Kabbala îi permite omului să și-l reprezinte pe Dumnezeu grație unui efort al imaginației, însă îi interzice să fixeze reprezentarea pe care o obține despre el într-o imagine definitivă, fie concretă, fie abstractă. Când și-l reprezintă pe Dumnezeu, omul nu poate să pretindă să cunoască esența lui Dumnezeu, care se află deasupra oricărei imaginații, așa cum se află deasupra oricărei înțelegeri... Dumnezeu vrea să rămână ascuns vederii și înțelegerii omului. Acesta își «imaginează» ceea ce se află în spatele «voalului» divin. Iată de ce misterul divin îi apare fiecăruia într-un mod diferit. Deci, reprezentarea despre Dumnezeu este relativă, personală, depinzând de gradul de sfințenie al credinciosului».

SINAXAR

Profesionistul

Cătălin Lazurca

Îi vedea cum se apropie, gloată fremătândă ridicând praful câmpiei, se ascunsese destul de bine, le trebuiseră, iată, câteva luni să-l găsească, nu știa prea bine câte, oricum destule, căci între timp i-au crescut sălbatic barba și pletele, chipul n-o să-l ajute însă cu nimic, dimpotrivă, așa neîngrijit și murdar nu va reuși decât să excite mulțimea, ăia l-au zărit deja și au grăbit pasul, nu mai are nici un rost să se ascundă în grotă, au să-l dibuiască și acolo, așa că stă cățărat pe stânca lui gălbuie și, cu ochii mijiți, îi privește: ciungi și leproși cărându-și mădularele putrezite în boccele, șchiopi cocoțați pe spinările orbilor, paralitici bălăbănindu-se călări cu o scândură legată de spinare, magi neconsolați după eșecul încercării de a trece o cămilă printr-o urechiușă de ac, ciumați, holerici cu pântecul supt și straiele sleite de murdării, toți robii pământului, schingiuiți și ologiți de toți arendașii de vie de pe fața pământului, o cohortă sinistră și gălăgioasă, așa cum înaintau înconjurați de cămilele greu încărcate ale negustorilor alungați din temple.

Știa prea bine cum începuse totul: îi căzuseră pe cap deodată, erau orele cinci, ei, vreo duzină, poate chiar mai mulți, o mulțime de guri flămânde, nu știe nici azi cum a scos-o la capăt, să fi fost poate bruma de mezelic risipită cu artă pe câteva platouri, să fi fost poate vinul cel bun cu care i cinstise la urmă, oricum oamenii au plecat veseli și mulțumiți, ca de la ospăț; apoi, nu peste multă vreme, i-a bătut o vecină în ușă, îi stricase acoperișul un paralitic, (Vântul, femeie nebună, vântul! - și-a spus el), s-a apucat de treabă, nu avea deloc meșteșug, dar așa, tâmplar sau nu, a terminat totul în câteva ceasuri; l-a mai întâlnit și pe nenorocitul acela, îl bătuse careva și-l lăsase gol pe marginea drumului, abia mai sufla bietul om, l-a luat acasă și, cum cale de mai multe zile nu era de găsit un doctor, l-a îngrijit chiar el, l-a pus pe picioare și l-a trimis acasă îmbrăcat și cu ceva bani de drum, atunci i-a mirosit pentru prima dată a miracol, mă rog, acum le contabilizează ca semne și pe cele înainte povestite, dar oricum, să-l vindece pe unul care ajunsese în halul în care ajunsese, asta nu putea să nu-l pună pe gânduri.

Și au urmat altele și altele, vindecat vecinei și copilul, la început nu prea vroise, a încercat s-o alunge pe femeie, însă bietul băiat zăcea ca mort de câteva zile și lui i s-a făcut până la urmă milă, a fost apoi îndrăcitul, așa-i spuneau oamenii, a trebuit să omoare o turmă de porci ca să-l lecuiască, dar au crezut că nu-i decât o coincidență, e aproape normal ca o ciurdă de porci să se arunce în râpă atunci când în orașul tău apare un asemenea tămăduitor, a reușit chiar să-i redea unui orb lumina ochilor, ăsta i-a dus vestea până departe, până atunci nu-l știau decât oamenii de prin împrejurimi, îl mai chemau pescarii să le poarte noroc sau să le liniștească apele când ieșeau pe lac, îl mai chema câte o curvă s-o scape, să n-o omoare cu pietre tinerelii ăia bărboși și năpraznici, îl știau de om bun și milos, îl vedeau cum se înconjura de copii, adevărul e că-i plăcea să-i vadă așa proaspeți și neatinși printre toți neputincioșii și bubosii care mișunau mereu în jurul lui. Deși, la drept vorbind, nu putea spune că-l încurcau prea tare, era și el curios să vadă până unde poate merge, se mira singur de câte e în stare să facă, era îndeajuns să-și spună "Hai s-o încercăm și pe asta!", să-și repete întruna "Nu te teme, nu te teme, n-ai ce să pățești...", - într-adevăr, ce i se putea întâmpla dacă nu-i ieșeau lucrurile așa cum își dorea? -, și lucrurile ieșeau așa cum își dorea el, iar asta ani și ani la rând, până când a simțit că nu mai poate, că de fapt nu schimba nimic, că n-ar fi putut în nici un caz să-i vindece pe toți, să-i hrănească pe toți, să-i îmbrace, veneau din ce în ce mai mulți, se băteau, se călcau în picioare să-i ajungă primii pe dinainte, le-a strigat "Iubiți-vă unii pe alții!", au ascultat o vreme, s-au liniștit, dar n-a ținut prea mult, iar el a lăsat într-un târziu totul baltă, a fugit în pustie și s-a ascuns, a trăit destul de bine, s-a obișnuit cu vipia zilei și cu răcoarea nopții, doar din când în când îl mai tulburau niște fărțuri ciudate, niște elefanți înalți până la cer, noroc c-aveau picioarele firave și nu tropăiau prea tare, în rest liniște, multă liniște, până azi, căci iată-i acum apropiindu-se și ridicând pulberea câmpiei, gloată de nefericiți, ordurile cele mai respingătoare, nu, el n-ar avea nimic împotriva lor, însă știe că vor urma alții și alții...

Acum îi stau la picioare, și volbura ridicată de ei îi intră în ochi, așa că-i închide, e de ajuns că le simte mirosul, îi lasă să se liniștească, să se așeze praful, apoi deschide ochii și coboară de pe stâncă în mijlocul lor, pe câțiva dintre ei chiar îi mângâie ușor privind undeva departe, și ei tac și așteaptă sfioși, iar el știe că trebuie să le spună ceva, așa că-i întreabă, oare de ce-i întreabă tocmai asta: "Ați venit toți?", și ei răspund răzleți dar cuminți "Da, am venit, am venit", iar el încearcă să pună ordine, "De ce-ați venit?" însă nici unul nu-i răspunde, ce-ar vrea oare să i se spună, ce-l doare pe fiecare în parte o să afle de la fiecare în parte, așa că tac, până când unul, unul care pare bine-sănătos, îndrăznește și-i răspunde cu voce subțiratică: "Păi, tu... tu ești Dumnezeul nostru!". Iar el se încruntă, se scarpină o vreme în barba năclăită, pare uimit și bâguie cu voce moale "Ce spuneți voi, oameni buni, ce spuneți... ce Dumnezeu?!", apoi zâmbește mărunt și, până la urmă, râde cu toată gura, apoi face câțiva pași, își așază mâinile pe umerii unuia ars, îi privește ochii sticlind în mijlocul chipului mâncat de rană, apoi se apleacă, parc-ar da să-l sărute, își apropie buzele de urechea lui zdrențuită și-i șoptește, abia auzit: "Așa ceva nu există! Așa ceva nu există!".

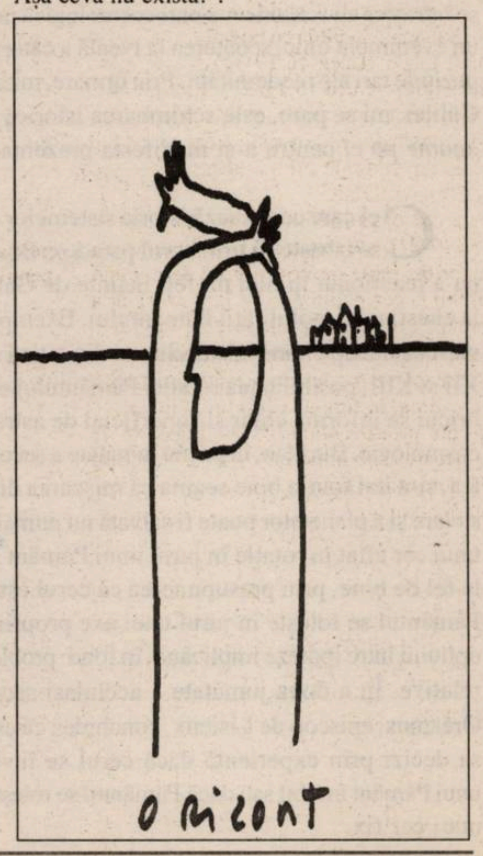

Niceea și Galilei: 325 & 1633 (9)

H.-R. Patapievici

Cauzele și consecințele condamnării
(continuare)

Dacă explicațiile bazate pe o teorie a conflictului ideologic descriu schimbarea istorică marcată prin condamnarea lui Galilei ca pe o trecere de la o epocă a obscurantismului religios la una a raționalității științifice, explicațiile bazate pe mașinațiune ignoră *în mod natural* ideea de transformare istorică, deoarece cabala intereselor este o constantă a firii umane. În schimb explicația condamnării printr-o teorie a "disimulării" uzează la fel de natural de o teorie a schimbării istorice. Și anume, schema generală este aceasta: ceea ce fusese disimulat în acțiunile actorilor izbucnește la suprafața istoriei prin intermediul crizei generate de agitația aparent dezordonată a acestora, asemeni lavei aruncate prin crater de presiunea irezistibilă a reașezării tectonice. Să ne întrebăm, prin urmare, ce trece și ce se ivește odată cu prilejul simbolic al condamnării lui Galileo Galilei? Aș dori să mă refer aici la două astfel de masive "reașezări tectonice". Prima, este o schimbare de paradigmă epistemologică: ea sugerează că un indicator disimulat al condamnării lui Galilei este de găsit în împrejurarea că, prin el, lunga tradiție a epistemologiei "salvării fenomenelor" iese definitiv din istorie. A doua "reașezare tectonică" se referă la faptul că afacerea Galilei poate fi reformulată complet în termeni de schimbare ontocosmologică: ultima împrejurare în care ontocosmologia antică și medievală a fost invocată în sens tare a fost tocmai condamnarea lui Galileo Galilei.

După schisma produsă în inteligențe de condamnare, ontocosmologia clasică a ieșit "subit" dintre referințele științelor credibile, refugiindu-se la periferia cunoașterii serioase, în zona disciplinelor discreditate de noul spirit al timpului: astrologia, cabala, feluritele manții cu suport cosmologic. În Galilei, schimbarea epistemologică se întrețese cu schimbarea ontocosmologică pentru a forma un eveniment unic, scoaterea la iveală a câtorva din presupozițiile tari ale modernității. Prin urmare, miezul chestiunii Galilei, mi se pare, este schimbarea istorică care îl alege *anume pe el* pentru a-și manifesta prezența.

Cel care cercetează istoria sistemelor cosmologice se izbește de următorul paradox: Biserica catolică nu a reacționat în nici un fel, înainte de Galileo Galilei, la chestiunea mobilității Pământului. Exemplele sunt numeroase. După masivele traduceri din latină ale secolelor XII și XIII, posibilitatea rotației Pământului era cunoscută oricui se informa chiar și superficial de astronomie și de cosmologie. Buridan, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, și-a dat foarte bine seama că mișcarea diurnă a sferei stelare și a planetelor poate fi salvată nu numai prin ipoteza unui cer aflat în rotație în jurul unui Pământ imobil, ci și, la fel de bine, prin presupunerea că cerul este imobil, iar Pământul se rotește în jurul unei axe proprii: chestiunea opțiunii între ipoteze implicând, în fond, problema mișcării relative. În a doua jumătate a aceluiași secol, Nicolaus Oresmus, episcop de Lisieux, conchidea că este imposibil să decizi prin experiență dacă cerul se învârte în jurul unui Pământ imobil sau dacă Pământul se rotește în mijlocul unui cer fix.

Totuși, Oresmus găsea că ipoteza imobilității cerurilor este mai elegantă, mai simplă și mai naturală decât ipoteza imobilității Pământului, nemișcarea convenind mai bine substanțelor eterne și lui Dumnezeu, decât rotația cu viteze amețitoare în jurul unui punct vil și insignifiant, cum era pentru medievali lumea sublunară. Argumentul simplității va fi susținut, tot atunci, de Themon Evreul. Nici unul dintre aceștia nu a avut nimic de suferit din partea Bisericii pentru raționamentele și presupunerile lor. Protonotarul apostolic Celio Calcagnini (1479-1541), într-o lucrare scrisă puțin după 1520, dar publicată abia în 1544, susținea și el rotația Pământului și imobilitatea

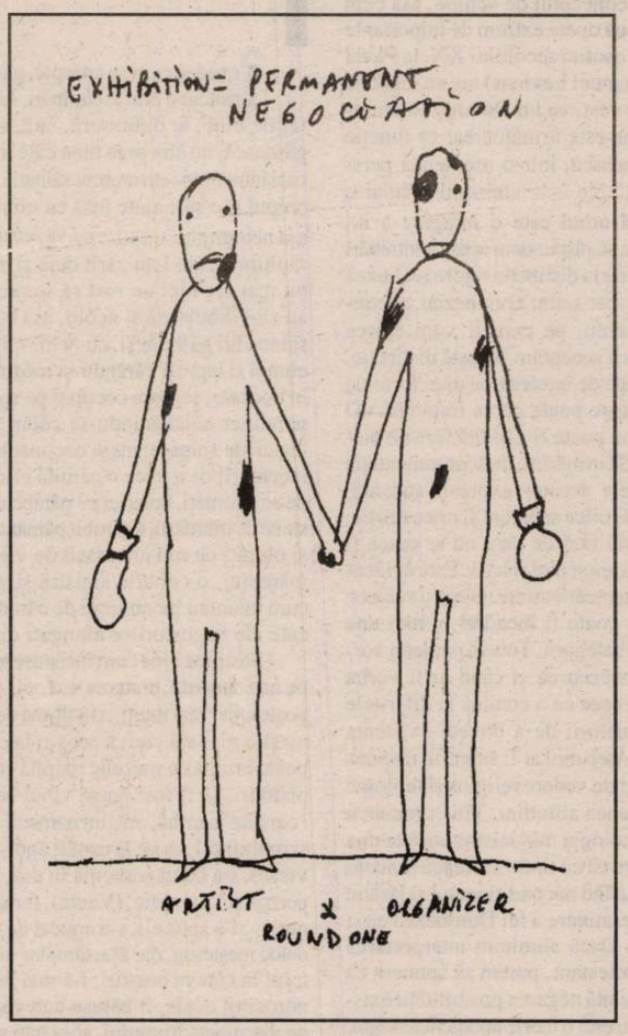

cerurilor, fără a zgândări cu nimic suspiciunea ortodoxiilor oficiale. Se uită prea adesea că *De revolutionibus*, cartea care punea principiile în numele cărora avea să fie condamnat Galilei, a fost scrisă de un canonic, publicată la îndemnul unui cardinal și dedicată unui papă, care a acceptat fără rezerve dedicația. Mai mult, reforma gregoriană a calendarului, efectuată în 1582 de matematicianul iezuit Clavius, a fost realizată pe baza unor tabele calculate cu ajutorul sistemului copernican. Din punctul de vedere al unui modern deprins cu realismul ipotezelor fizice, amănuntul că matematicianul Clavius nu credea în *realitatea sistemului* cu care își efectua calculele este derutant. Și totuși, Clavius, la data reformării calendarului, era un anticopernican.

Cum e posibil să folosești tabele calculate cu ajutorul unor ipoteze în a căror realitate nu crezi? Răspunsul e simplu: adoptând epistemologia salvării fenomenelor. Potrivit acestei epistemologii, obiectul astronomiei nu este să răspundă la întrebări privind chintestența sau natura substanțelor (chestiune care cade în seama fizicii, așa cum o înțelegeau anticii). Scopul astronomiei este să construiască, cu ajutorul unor ipoteze convenabile, acele mișcări geometrice care sunt cât mai apropiate cu putință de fenomenele observate; astfel spus, să identifice ipotezele care slavează cel mai bine aparențele observate. Născută în antichitate pentru a proteja astronomia matematică de injoncțiunile fizicii (în sensul antic al termenului, de căutare a naturii substanțelor), epistemologia salvării fenomenelor a funcționat ca o tradiție epistemologică validă până la reforma gregoriană a calendarului, în 1582. Biserica credea în valabilitatea acestei epistemologii, iar savanții o adoptaseră fără rezerve. În toată această perioadă, recepția contribuțiilor lui Copernic din *De revolutionibus* se prezenta astfel: era acceptată eficacitatea calculelor și respinsă realitatea ipotezelor. Acesta era punctul de vedere al epistemologiei salvării fenomenelor.

Lucrurile s-au schimbat atunci când Tycho Brahe în 1578 și Clavius în 1581 au restrâns criteriile de admisibilitate ale ipotezelor propuse de astronomi, introducând două criterii suplimentare, restrictive: ipoteza astronomică trebuie (a) să nu fie *falsa in Philosophia* și (b) nici *erronea in Fide* (sau, mai rău, *formaliter haeretica*); altfel spus, protestantul Brahe și iezuitul Clavius, amândoi savanți eminenți, au fost perfect de acord în a pretinde oricărei ipoteze astronomice să nu contrazică fizica lui Aristotel și să fie compatibilă cu interpretarea curent admisă a Scripturilor și cu textele Sf. Părinți. Or, aceste două condiții suplimentare sacrifică principiul însuși al epistemologiei salvării fenomenelor, deoarece substituie spiritului ei convențional un impuls realist care îi era străin și împotriva căruia fusese, de fapt, elaborată. Mai mult, aceste două criterii vor sluji, în 1633, drept etalon de judecată ipotezelor avansate de Galilei în *Dialogo*: propoziția care afirmă că Soarele este imobil în centrul lumii a fost considerată de raportorii inchiziției ca fiind *formaliter haeretica*, iar propoziția mobilității Pământului a fost calificată ca fiind *ad minus in fide erronea*. Este important să înțelegem că, din punctul de vedere al epistemologiei de referință, Galileo Galilei a fost condamnat în numele celor două criterii realiste pe care le-au introdus în epistemologia salvării fenomenelor Tycho Brahe și Calvius. Dacă epistemologia de referință ar fi rămas "salvarea fenomenelor", iar Galilei ar fi fost adeptul ei - ceea ce nu era cazul -, atunci e foarte plauzibil ca ideea însăși a condamnării unor ipoteze astronomice să nu se fi putut deloc naște. Pe de altă parte, în pas cu epoca sa, Galilei era și el un realist impenitent, la fel de dogmatic în pretenția sa de a cunoaște adevărul ontologic pornind de la experiență și raționament, pe cât de realist-dogmatici erau oamenii bisericii în privința credinței lor că *fizica lui Aristotel este adevărată*, iar *Scriptura nu poate fi concret interpretată decât în termenii ontocosmologiei antice*.

Cred că, acum, din punct de vedere epistemologic, putem trage următoarea concluzie: Galileo Galilei a fost condamnat deoarece, prin prăbușirea epistemologiei salvării fenomenelor la sfârșitul secolului a XVI-lea, epistemologia de referință a epocii sale erijase în criterii de realitate fizică atât fizica lui Aristotel, cât și interpretarea Scripturii în termenii ontocosmologiei antice. Epistemologic vorbind, Biserica a îmbrățișat dogmatismul unui realism obstinat și habotnic. Astfel că, în cazul afacerii Galilei, s-au înfruntat două forme de realism dogmatic: cel al Bisericii, care nu a ezitat să transforme ontocosmologia antică în articol de credință și care, spre nenorocul ei, a avut și puterea de a-și impune rătăcirea; cel al lui Galilei, căruia, tocmai atunci când i-a lipsit puterea argumentelor, a fost părăsit și de protecția prin care spera să învingă în absența lor.

[1] *Pierre Duhem, ΣΩΖΕΙΝ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ, Vrin, 1994, pp. 114; 127*

Ilustrăm acest număr al revistei cu grafică de Dan Perjovschi

Caietele lui Cioran (7)

Livius Ciocârlie

Încep cu un fragment care n-ar avea ce căuta aici. Dacă tot e să grupez pe capitole, ar fi trebuit să-i găsesc un loc în primul, despre jurnal. Cum n-am făcut-o, fiindcă nu l-am găsit la timp, iar ca să-l introduc acum, ca unul care bate la ordinator, unde inserturile sunt o joacă, dar eu bat la tractorul meu n[illegible], cu nume feminin metalic, ar fi prea complicat. Prin urmare, încep, minte de pe urmă, această secțiune [illegible] de al doilea capitol, cu o reminiscență. Sau nu, încep cu o exclamație. Moare Lucien Goldmann care, plecat din România, îl urmărise pe Cioran cu ura lui activă și, pare-se, eficientă. Îi datorează faptul de a nu fi devenit în Franța cercetător, ori universitar (cf. 853). Te trece un fior. Și-ar fi ratat vocația, reală, de autor din marginea sistemului. Trăiască Lucien Goldmann!

În atenția unora ce-și dau multă osteneală: poți să distrugi în timp o valoare de epocă (nu stă prea bine Mircea Eliade!), nu și una durabilă. Deci, nu pe Cioran. În schimb, te poți face odios, când nu de râs.

Îmi pregătesc piesele pe planșetă, soldații de plumb în lada cu nisip, și ajung repede la o constatare. Mă obligă să amân încă o dată începutul, în folosul unei noi explicații. Mi-am scris comentariile văzând și făcând. Altfel spus, în decursul lecturii, fără nici o preocupare de a le lega cumva. Acum, încercând să le pun în ordine, îmi dau seama: ele pornesc în toate direcțiile, nu se adună nicicum. Ce se adună întrucâtva sunt frazele de la care am pornit. La multe ar trebui să renunț, ca să nu fiu de tot împrăștiat. Știu dinainte: n-am să mă îndur. Sau, nu prea des. Am să încerc un compromis, poate prin paranteze, prin rânduri în italice, văd eu cum.

Chiar și restanța pomenită, tot o paranteză e. Nu găsim în caiete un Cioran în halat și papuci, ziceam. Sunt numai scurte flașuri. Când sunt, îl citesc ca pe Gheorghe Panu. Ce plăcere, să-ți imaginezi o seară a "Junimii" în casa Pogor, sau, la Paris, o cină cu Henri Michaux: "Michaux mă acuză că sunt vorbăreț, dar cât a fost seara de lungă n-am apucat să plasez un cuvânt". (814)

În sfârșit, o ultimă mică explicație și după aceea chiar încep. Ordinii concepute i-am zis "pe căprării". Nu prevăzusem că se și potrivește. Pusă în scenă (pe planșetă, în ladă), ordinea și-a arătat repede un ce soldățesc. Nu era decât o schemă, cum ar fi un regiment adunat pe batalioane, "compănii" și plutoane în cartea de comandă. Trimis pe teren, să zicem pe **șesul roșu** de la Caransebeș, regimentul se vede obligat să urmeze formele de relief. Șesul nu e șes. Ici dai peste o pantă, colo de o văioagă, dincolo de niște "boscheți". Iei măsuri la fața locului, improvizezi. Divaghezi. Mi-l confer deci ca figură tutelară pe Diderot. Ori pe Laurence Sterne.

Bun. Vin la fragmentul rămas de izbeliște (iar era să-l uit). De altfel, nu-i chiar rătăcit. Cam despre același lucru e vorba:

În **cărțile** lui Cioran există o organizare. Una vagă, dar totuși una. În **caiete**, nici una. Câte un fragment va fi extras și plasat într-o carte. În jurnal, nu există altă așezare decât produsă de ce-i trece prin cap, și după zi. De unde, păreri disparate și, nu rar, contradictorii, despre același subiect. În fond, e în acord cu sine: "O carte nu e demnă de interes decât în măsura în care se distruge pe ea însăși". (994) Dacă securitatea ar fi cunoscut ideea, i-ar fi trimis și lui, ca lui Paul Goma, un volum.

Gata cu joaca. Ajung la subiect (?).

Cioran merge cu suspiciunea față de scrisul îngrijit, ce se pune în evidență, până la a se nega pe sine, implicit. Neagă și invenție ("... nimic nu-i mai insuportabil decât monotonia insolitului". - 193) și talent "Oamenii **interesanți** pe care i-am cunoscut, aproape nici unul nu avea talent, dacă nu cumva tocmai pe acela de a fi interesanți". (197)

Să le luăm pe rând. Insolitul pare să-și fi trăit traiul după ce a dominat o întreagă epocă. Modernitatea s-a prelungit cât timp insolitul a mai putut scandaliza, ori măcar uimi. Acum, a devenit monoton. N-ai cum să mai provoci, funcționarii iubesc prea mult scandalul, ne spunea, într-o vizită pusă la cale de funcționari ministeriali, turbulentul de altădată Arrabal. Este criza operei de artă postmoderne, pe care Cioran o caracterizează premonitor: "Dacă ne dă, măcar și numai o clipă, impresia că poate fi schimbată cu alta, totul se prăbușește". (193) Impresia există și nu e datorată asemănării dintre opere, ci banalizării noutății. E ca și cum din artă n-a rămas decât unicitatea; celălalt factor al ei, esența, a dispărut. În lipsa curentului alternativ dintre cei doi poli, spectacolul diversității trenează. Miracolul perceperii individualului s-a banalizat. Treci prin fața unor lucrări cu fel și fel de particularități neasemenea. Ridici din umeri. Ei și?

Cât despre celălalt aspect, pe omul cel mai interesant l-am cunoscut de curând. Febrilitate continuă, calitate extremă a sistemului nervos, capacitate incomparabilă de a trăi cultura. Iluminat de credință, profund vulnerat, foarte suspect, poate chiar pervers. Nimeni - nici proști, nici deștepți - nu voia să aibă de a face cu el. Explicația o dă Cioran mai încolo: "N-am întâlnit un singur om **interesant** care să nu fi avut o infirmitate oarecare, mai mult sau mai puțin secretă". (205) Poți să gândești și invers, rusește: orice om, dacă ești atent, este interesant. Nici unul "de prisos". Însă e imprudent ca în vecinătatea lui Cioran să avansezi locuri comune. Mult mai cu spor e să cauți sprijin tot la el, fiindcă în masa de fragmente vei găsi totdeauna unul care spune contrariul a ceea ce te-a contrariat.

Orice autor se repetă, e evident, dar trebuie s-o facă tot timpul **altfel.** Dacă nu, cade în automatism (cf. 627). Nu numai orice autor: orice epocă, orice **stil.** Regimul tuturor este tema cu variațiuni. Problema: dacă, așa cum afirmase, **felul de a spune** nu contează, ci numai **ce spui**, atunci felul de a spune ar trebuie să se repete, în schimb mesajul ar trebui să fie tot timpul diferit. Cel mult, dacă nu se modifică, să fie mereu mai profund. Dar: "Marea artă este să te oprești, nu să aprofundezi". (157)

Poate nu sunt destul de convingător. Poate nu și-a contrazis destul opțiunea pentru **ce spui** în detrimentul lui **cum spui.** Dar acum? "Scriitorul veritabil iubește cu pasiune aparențele; el nu caută adevărul". (138) Mai rău, adevărul îl plictisește. Regretă vremea când, în loc să-l caute, se ținea de acrobații: **"M-am schimbat**, nu mai sunt același. (...) Sunt mai așezat, dar și mai copt, mai puțin acrobat. Mi-am pierdut spiritul de promovare care-mi făcea 'talentul'; am câștigat în schimb în demnitate, în plictiseală, în adevăr". (672) Se înșeală. Nu-i lipsise adevărul, a rămas acrobat. Fragmentul spune altceva: nu ești același când scrii și când citești. Pe cel care scrie nu-l cunoști bine. Nu te recunoști în el.

În această situație, nu-i rămâne decât enormitatea la care nu ezită să recurgă, de a spune: nu sunt scriitor. În realitate, îl marchează spiritul epocii, ca pe oricine, deși îi este suspect. Se întâlnește în păreri cu oameni detestați, cum ar fi semioticienii, ori alde Roland Barthes. Nu-i suferă fiindcă ei nu-și încheie discursul despre metodă, structură și limbaj. Însă pasiunea pentru aparențe (**semnificant**, spun ei), disprețul pentru adevăr (ei spun **semnificat)** sunt ale lor. Ca și, de pildă, ideea următoare, împărtășită de Cioran: "O carte nu este fecundă și nu durează decât dacă e susceptibilă de mai multe interpretări". (137)

Și, ca să bat cuiul până la capăt. Zicea despre stil: e înnăscut; n-are rost, ba e chiar insuportabil să insiști asupra lui. Iată-l citându-l pe T.S. Eliot: "O completă inconștiență asupra stilului poate să însemne că poezia încă n-a apărut". (769) Nu **poate;** chiar înseamnă. Scrisul cum cântă pasărea, fără conștiință a stilului, nu există la artiști adevărați. Să luăm un om simplu, fără multă carte: Creangă. Cine, la noi, a avut mai multă conștiință a stilului decât el? Poate Caragiale, un ploieștean fără certificat școlar.

În realitate, îngrijorarea lui Cioran derivă din întâlnirea, de la romantici încoace, a poeziei cu proza. "Orice urmă de poezie otrăvește proza..." (14) Părerea îl aduce aproape de Sartre, personaj detestat. În **Ce e literatura?,** acesta se răfuiește cu poeticitatea prozei și îl luase drept țintă nemărturisită pe Proust. În schimb, Cioran nu ezită să se refere explicit la Proust. Îi găsește prea multă poezie: s-ar putea ca în cincizeci de ani să devină ilizibil, zice (cf. 951). O bună parte din jumătatea de secol a trecut. Judecată greșită, n-are rost să insist. Dar este și una autobiografică, prin reflex. Dacă lirismul lui propriu din tinerețe devine ilizibil, la fel i s-ar putea întâmpla - practică poetica exagerării, să nu uităm - și lui Proust. Acestuia, însă, nu-i era îndatorat. Lui Nietzsche, da. De aceea, spune: "A nu ceda ispitei lirismului, a se degaja de miasmele nietzscheene (...). Nevoia de rigoare e mai puternică la mine decât isteria..." (417). La fel de puternică, aș fi spus. Nu-l insult. Isteria nu-i decât numele medical a ceva ce nu-i lipsește lui Cioran și nici altor, numeroși, artiști: histrionism.

La Sartre, ideile false nu miră, fiindcă el, cum și explică, admirabil, în **Les mots,** este - din cauza educației de viitor artist de geniu ce i s-a dat - falsificat din start. Cioran nu, el abia încearcă să se falsifice pe parcurs. Totuși, în cele din urmă cade la învoială: "Poezia trebuie să rămână pentru el (pentru prozator, L.C.) o tentație pe care se străduiește s-o înfrâneze. Să se simtă la el posibilitatea - sau regretul - poeziei. Altfel, **on fait du Voltaire".** (542)

NOUTĂȚI LA "POLIROM"

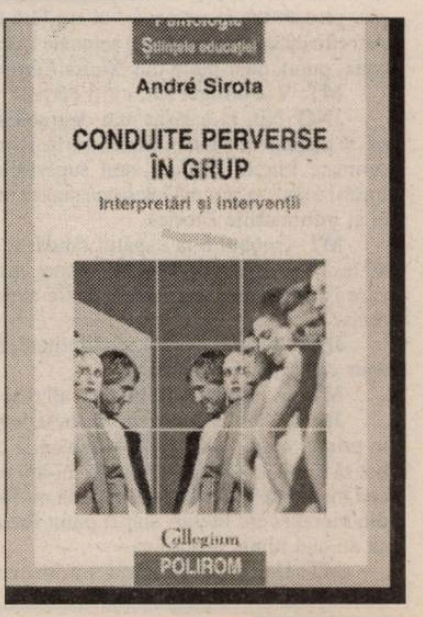

Zile în familia Prințului John Nicholas Ghika

Undeva în sud

Magda Teodorescu

În sudul Angliei, într-un sat (conținut straniu pentru realitatea paralelă de la noi) s-au mutat Prințul John Nicholas Ghika și soția, Prințesa Judith Mary Ghika. Acolo am petrecut două săptămâni din vara acestui an (1998), discutând, citind (cât am putut cuprinde) arhiva Principesei Martha Bibescu, privind pe fereastră dealurile mustind de ploaia care nu se mai oprea. Nu poți nici omite, nici uita cu ușurință luciul verde intens al peisajului rural. Dusă în Anglia după castele, ruine, restaurări și stiluri, acolo m-am liniștit - nu părea să fie, cel puțin în sat, nimic de acest fel. Erau ele mai departe, ca-n romanele lui Jane Austen. Din "ulița" satului intri într-o serpentină, asemeni cochiliei de melc, fără să ai nici un indiciu că urmează o casă. Locuința este elegantă, fără stridențe, dar intimă - nu seamănă cu Palatul Mogoșoaia; poate are ceva din "Noua Posada" cu interioarele desenate de Martha Bibescu. Unele mobile provin din apartamentul ei parizian. Cărți, tablouri de familie, moliciunea Emmei (labradorul familiei) sunt respirate de om. Este o casă locuită, nu bântuită.

Cu câteva zile înainte de sosirea mea, Prințul terminase aranjarea arhivei, moștenirea bunicii lui, Martha Bibescu. Am fost copleșită. Nu m-am gândit la început că înregistrez conversațiile pe care, oricum, le aveam în timpul meselor englezești, patru la număr. Aveam de citit, nu-i așa? Voi mai ajunge acolo oare? Cum nu am fost niciodată meschină cu unul din darurile primite - timpul - m-am decis să construiesc o conversație mimând convenția interviului. Ce rol urma să joc? Al "cititorului plin de prejudecăți", acel cititor care întotdeauna știe mai mult decât alții, nu-și schimbă opiniile, chiar dacă ar cădea cerul pe el? Al snobului imitativ? Flaubert și Gombrowicz mă îmboldeau la tot felul de gesturi năstrușnice. Așa am început, apoi am renunțat.

La început ne-am strâns toți patru în salon - Prințul, Prințesa și fiica lor, Jean Ghika (am avut norocul să o întâlnesc acolo), și eu. Apoi ne-am mutat în biroul prințului - doar el și eu.

Pentru lămurirea cititorilor mă simt datoare să fac următoarele precizări: absolut tot ce este scris în paranteze îmi aparține, sunt gândurile mele, nu doresc să fie asociate cu cele neexprimate ale interlocutorilor sau ei să fie asociați cu vreo interpretare oarecare dedusă, fie parțial, din paranteze.

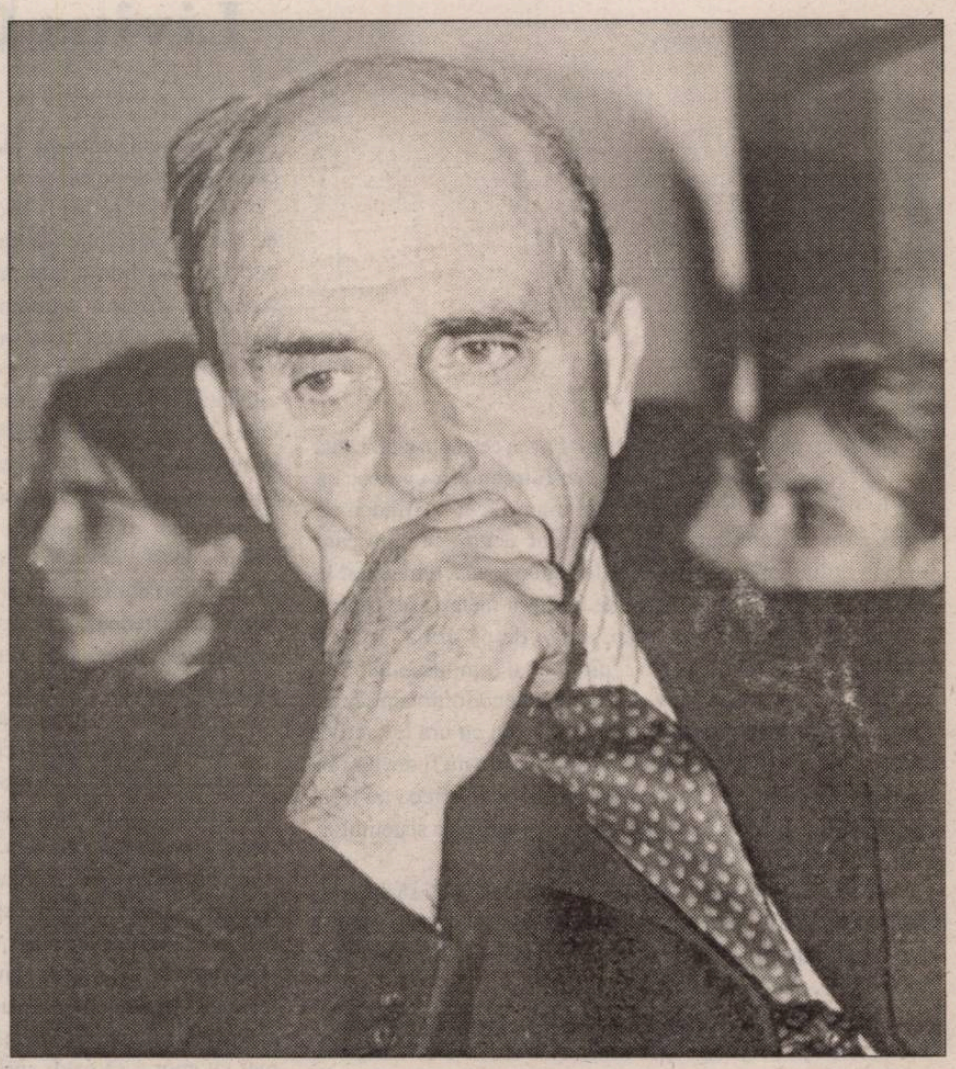

Magda Teodorescu: Ce zi e azi?

Prințul John Nicholas Ghika: Sâmbătă, 25 iulie.

MT: Ce-ar fi să vorbim despre literatură? Ce gen literar preferați? Aveți unul anume care vă atrage?

JNG: Nu în mod special. Cred că îmi plac acei scriitori care sunt nu sarcastici, dar cinici.

MT: Ironici.

JNG: Ironici, ăsta-i cuvântul pe care-l căutam. Genul de scriitori care caricaturizează epoca despre care scriu.

MT: Câteva nume din trecut, să zicem...

JNG: E o întrebare foarte dificilă. L-am citit pe Wilikie Collins, am citit câteva romane de Thomas Hardy, l-am citit de Dostoievski...

MT: (abia stăpânindu-mi bucuria, gândindumă la introducerea romanului *Le Perroquet Vert* al Marthei Bibescu) Vă place Dostoievski?

JNG: Nu-l citesc de plăcere, nu.

MT: Vi se pare interesant, deprimant sau ambele?

JNG: Cred că ambele. Dar dă-mi voie să-ți spun că acest gen de întrebări nu duce nicăieri. Nu sunt pregătit să răspund, așa cum ar trebui, nu mi-am adunat gândurile pentru acest tip de întrebări.

(Desigur, nu duce nicăieri, dacă te interesează acest lucru. Un exercițiu copilăresc sau, mai rău, îți dă o listă stupidă la "lucruri care îl plac" și "lucruri care nu îi plac").

MT: Linia duce la Martha Bibescu. (Ceasul napoleonian bate ora șapte). Doream să aflu dacă ea v-a recomandat ce să citiți.

JNG: Da, mi-a recomandat unele cărți. Cărți franțuzești pe care, peste ani, am încercat să le citesc, dar am renunțat. Gustave Flaubert, de exemplu, pe care am încercat să-l citesc fără succes. Am citit câteva din cărțile ei semnate Lucile Decaux, puțin, doar puțin din *Nimfa Europa*.

MT: V-a obligat să-i citiți cărțile?

JNG: Nu, m-a lăsat mai degrabă să aleg eu, și pe mine mă interesează istoria. Romanele semnate Lucile Decaux sunt superficiale, ea însăși a spus-o, dar mă interesau pentru intuițiile ei și informațiile istorice.

MT: (snobul e la capătul răbdării, dar nu se lasă). Atunci să discutăm despre modul în care își scria romanele istorice. Ce anume v-a atras?

JNG: Scrie cu multă sensibilitate. I-am și spus că scrie proză poetică.

MT: Dacă nu v-ar fi bunică, ați mai citi-o?

JNG: S-ar fi putut să nu fi auzit despre ea, în primul rând... dar este o întrebare la care nu pot să răspund. Cred că faptul că mi-am petrecut cea mai mare parte a vieții aici, că nu fac parte din nici un cerc literar, s-ar fi putut foarte bine să nu aud nimic despre ea.

MT: Dar în primul rând v-a fost bunică...

JNG: Da, a fost un mare noroc și privilegiu.

MT: Cum era ca om? Vă provoca? (Ceva bun de hrănit imaginația psihanalistului).

JNG: Era o figură de mare autoritate în casele în care locuia, și-a luat răspunderea educației mele; dacă nu mă purtam bine, cum se și întâmpla, aveam parte de replicile ei tăioase care nu-mi făceau plăcere.

MT: Vă impresionau persoanele care veneau să vă viziteze la Posada sau Mogoșoaia, prinții, regii, de exemplu?

JNG: Nu cred, Magda. Când ești copil, iei lucrurile acestea ca pe ceva firesc, mai târziu ajungi să le vezi alte aspecte.

MT: Deci nu vă amintiți nimic.

JNG: Despre regi, da, îmi amintesc. Mi s-a spus că urma să sosească o Regină, Regina Greciei, sora Kaiser-ului. Vag îmi amintesc cum i-am fost prezentat la Posada. Mi-l amintesc pe Regele Carol, care a venit în apartamentul copiilor. Eu am întins o piesă electrică, spunând: "Asta-i ceva ce nu ai mai văzut", dorind să spun că bunica nu mai văzuse. Ea credea că mă adresez Regelui. Îmi amintesc cum l-a luat pe Rege de acolo pentru că nu prea avea răbdare cu copiii (despre Regele Carol II e vorba). A spus: "Nu ați vrea să facem o scurtă plimbare?" Și s-au dus pe podul de la Posada; l-ai văzut, podul acela care duce în grădină din apartamentul copiilor.

MT: L-ați întâlnit și pe Regele Mihai? (Cititorul de partid vibrează!)

JNG: Da, odată. Mă întorceam la școală și el era în Orient Expres, ducându-se la încoronarea Regelui George VI. S-a aranjat să-i fiu prezentat; era la fel de tăcut și nu a existat nici un fel de reacție specială.

MT: (Să nu dezamăgesc cititorul). A vizitat vreodată Posada?

JNG: Cu siguranță, a fost acolo, dar nu atunci când veneam eu.

MT: Deci, aceea a fost singura întâlnire cu Regele Mihai.

JNG: L-am văzut destul de recent, la Ambasada Română din Londra. Era însărcinat de Guvernul român să viziteze monarhiile europene pentru ca România să primească sprijin pentru admiterea în NATO. Așa a venit la Londra împreună cu Regina și am fost invitați la Ambasadă.

MT: Ați avut ocazia să vorbiți cu Maiestatea Sa?

JNG: Nu existau liste de prezentare și nu am dorit să forțăm nota, erau oameni mai interesanți acolo decât noi doi.

(În acea dimineață dădusem peste o scrisoare scrisă de unul din frații Lahovary unui prieten din Paris. Era vorba de atmosfera bucureșteană în preajma sosirii Prințului Carol de Hohenzollern. Zgomot, nonsens, sfori trase și pasiuni dezlănțuite sunt descrise într-un stil în care se simte că Ion Ghica și Ion Luca Caragiale erau pe-aproape. Acum 130 de ani!)

MT: În această perioadă, cât ați locuit aici, să zicem, în exil, v-ați întâlnit cu alți exilați?

JNG: Nu, deloc. Bunica mea spunea: ‹Ți-ai pierdut țara›, ceea ce era adevărat, ‹te afli într-o altă țară care te-a acceptat și ești obligat să o servești›. De aceea am făcut armata și, apoi, am devenit ofițer de carieră. Dar nu asta a fost intenția inițială.

MT: Copil fiind, v-ați gândit la Anglia ca la țara dumneavoastră? Era ceva aici care vă atrăgea în mod special?

JNG: Totul mă atrăgea. Mi-a plăcut. În primul rând, imaginea ei de țară care le întrece pe toate celelalte mi-a fost construită de guvernanta mea, Miss Leggett. Ea îmi spunea că Anglia e deasupra tuturor. Am fost crescut cu această idee. Prima dată când am venit priveam de la fereastra trenului câmpiile bine întreținute.

MT: (visătoare-cântătoare) Da, o, da, are un peisaj organizat, dacă se poate spune așa.

JNG: Mi-am spus că e minunat, că e o țară minunată. Regulamentul de la internat nu era prea minunat, dar asta e o altă problemă. Primele impresii au fost bune.

MT: A propos, ați renunțat la cetățenia română, nu dumneavoastră, familia.

JNG: Nu, nu cred ca vreunul din noi să o fi făcut. Nu doream să mergem la Ambasada Română să le spunem că nu mai dorim să fim români.

MT: Afirmați că nu ați fost dumneavoastră acolo, dar ei au venit la dumneavoastră?

JNG: Niciodată, nu am auzit că s-ar fi întâmplat așa ceva.

MT: Dar Ambasada Română din Paris? Au invitat-o pe Prințesa Martha Bibescu?

JNG: Ei au invitat-o, dar ea a refuzat să meargă atâta vreme cât rudele noastre, nepotul și nepoata ei, Brâncovenii, erau în închisoare. Când au fost eliberați a acceptat o invitație la prânz.

MT: Cam în ce an se petrecea aceasta?

JNG: O, prin anii șaizeci, la începutul anilor șaizeci. Spunea că la vremea aceea guvernul român era format din profesori universitari și părea un guvern rezonabil. Cred că era în amurgul perioadei Gheorghiu-Dej și începutul perioadei Ceaușescu.

(Profesori universitari! Mai ales cei care scriau despre Martha Bibescu în revista pentru exil, "Glasul Patriei").

MT: (cinic) Da, a fost într-adevăr o schimbare. Stalin murise de multișor, deținuții politici erau eliberați. Istoria estului Europei lua o nouă întorsătură. (Am privit spre tablourile lui G.M. Cantacuzino; acolo, încadrată de ele, se afla Prințesa Judith Mary Ghika). A fost greu pentru dumneavoastră să vă decideți să vă căsătoriți cu un Prinț român?

Prințesa Judith Mary Ghika: Întrebările tale sunt neașteptate. Să mă gândesc înainte de a răspunde. În primul rând, m-am căsătorit cu omul John Ghika, nu cu Prințul. Am descoperit că este Prinț, după ce l-am întâlnit. O prietenă, care avea un frate al Ampleforth (*Colegiul Benedictin unde și-a făcut studiile Prințul Ghika, **n.n.***) mi-a spus. Impactul imediat al hotărârii de a mă căsători s-a produs asupra slujbei mele, pentru că lucram în serviciul diplomatic. Era sfârșitul anilor '60 iar naționalitatea viitorului meu soț îmi periclita poziția, era gata-gata să rămân fără slujbă. Am reușit să depășim acest moment; atunci când le-a spus motivul pentru care se afla în Anglia, au fost mulțumiți. Întotdeauna l-am privit ca pe un român. Niciodată nu m-am gândit că ar fi englez, deși este foarte englez.

MT: Este ceva anume care îl definește ca român?

JNG: Întreaga persoană. I-am cunoscut familia și niciodată nu m-am gândit la el ca englez. Asta nu înseamnă că acum el nu consideră că e acasă la el în Anglia. În 1989, când posibilitatea să se întoarcă acasă a devenit o realitate, l-am întrebat dacă dorește să se întoarcă în România, pentru că, dacă asta dorește, voi merge cu el.

MT: (M-am întors spre Prințesa Jean Ghika; ascultase conversația noastră aproape fără să clipească, lipită de fotoliul mamei. Jean Ghika s-a specializat în evaluarea bijuteriilor și lucrează la o mare firmă londoneză; în această calitate a fost rugată să fie "modelul" care să prezinte un smarald Moghul montat într-o broșă. Fotografia era pe măsuța de lângă mine - nu, nu era smaraldul Principesei Bibescu. Este frumoasă, o frumusețe diferită de cea a străbunicii, mai puțin bizantină). Când ați aflat că sunteți română de jumătate?

Prințesa Jean Ghika: Nu știu, nu-mi dau seama. Cred că pur și simplu sunt. (Privindu-și tatăl). Îmi amintesc că atunci când m-am dus la școală mi-ai dat un penar cu un capac de mătase pe care era imprimată harta României. (Se pare că Prințul Ghika nu-și amintește acest amănunt, dar i-am surprins o tresărire discretă de joc reprimat). Mi s-a părut ciudat. Cred că întotdeauna am avut acest sentiment; cărțile străine din partea casei locuită de bunici. De câte ori mergeam acolo mi se părea că este amuzant și străin totodată.

MT: Îi întrebați pe cei din jur, întrebările

Zile în familia Prințului John Nicholas Ghika

obișnuite ale oricărui copil, despre lucrurile acelea stranii? Ce vă interesa mai mult?

JG: Totul, întreaga istorie.

MT: Ați fost șocată atunci când ați aflat că sunteți prințesă română?

JG: Nu, pentru că nu este ceva, titlul meu, vreau să spun, pe care îl folosesc în documentele oficiale. Nu doresc să mă folosesc de el. Face parte din viața mea intimă. Nu cred că-i treaba nimănui, așa că nu spun nimănui.

MT: Da, sunteți cu toții modești. Nu semănați cu prinții și prințesele rusoaice (născute sau născocite) care se recomandă peste tot spunându-și cu pompă titlul. Ați simțit vreodată că vă este dor de un loc pe care nu l-ați văzut niciodată. Mogoșoaia, de exemplu?

JG: Da, și mă fascinează, vreau să aflu tot despre Mogoșoaia. De multe ori mă uit la fotografii sau citesc diverse documente din arhivă. Întotdeauna m-a fascinat.

MT: Știți, nu este pentru prima oară când vă văd. Îmi amintesc de o fotografie făcute pe treptele hotelului Ritz, la Londra, după vizita la străbunica dumneavoastră. Vă mai amintiți de vizită - aveați doar câțiva ani.

JG: Foarte vag. Îmi amintesc că era o ocazie importantă. Îmi amintesc vag că mă aflam într-o cameră cam întunecoasă și cred că ea era îmbrăcată în negru, că mă intimida oarecum, mă cam speria pentru că trebuia să mă comport exemplar. Nu-mi amintesc ce s-a spus. Eram înspăimântată, știam că era important.

MT: V-a luat în brațe?

JG: Nu, nu-mi amintesc să o fi atins...

(Am oprit înregistrarea, am reluat-o mai târziu. A doua zi, când am dorit să ascultăm ce am înregistrat am constatat că partea a doua era practic distrusă. M-am străduit să refac, asemeni unui arheolog, fragment cu fragment din obiectul deteriorat. Iată ce am reușit!)

MT: De ce a fost Mogoșoaia ținta legionarilor?

JNG: Pentru că bunicul meu a fost șeful Lojii Masonice din România, iar bunica sprijinea cauza Aliaților. Dar nu am fost acolo, poate greșesc.

(Jean Ghika își privea lung tatăl. Era prima oară când afla că străbunicul ei fusese mason. Dar a fost și Cavaler de Malta, nu-i așa? Evident, nu putea să înțeleagă cum se pot împăca cele două loialități).

Îmi amintesc cum am oprit înregistrarea. Aveam cu mine câteva fișe despre Prințul și Prințesa Bibescu, note extrase din "Sfarmă Piatră". Am început să le citesc, inclusiv lista numelor masonilor publicată acolo. Cei mai mulți erau prezențe constante la Mogoșoaia, distinși intelectuali, scriitori. Într-unul din acele numere, Vintilă Horia decreta "Creanga de Aur" drept roman masonic și, de aceea, prost. Ce s-a întâmplat cu ei apoi este o altă poveste, una destul de amară).

MT: A propos, doamna Dumbrăveanu, secretara Principesei Bibescu, era românca?

JNG: Doamna Dumbrăveanu era evreică, evreică românca.

MT: A concediat-o Principesa?

JNG: Nu. Și nici pe guvernanta englezoaică. Spunea: "Am reușit să supraviețuiesc războiului cu o secretară evreică și o guvernantă englezoaică".

(Serile următoare le-am petrecut în biroul Prințului. Stăteam în fața bibliotecii încărcate cu operele Principesei, ale prietenilor ei parizieni, enciclopedii. În fața șemineului erau un paravan cu emblema nord-americană brodată de Prințesa Valentina Ghika Comănești, fiica Marthei Bibescu, în locuința din Cornwall. Acolo au locuit la venirea, în 1956, din România, după 8 ani de domiciliu forțat la Curtea de Argeș. Oare câți români nu au brodat în minte aceeași emblemă?

MT: V-ați întâlnit cu mulți din prietenii parizieni al Principesei?

JNG: Da, cu destui. Îmi amintesc că am luat prânzul cu François Mauriac. Pe Paul Claudel l-am întâlnit de mai multe ori. Bunica m-a luat odată la un prânz, în casa unei doamne. Prințesa Murat, care locuia în ceea ce francezii numesc "hôtel particuler", ascuns într-o grădină minunată. Arăta mai curând a palat. Această prințesă era un pod în istorie; mi-a spus, de exemplu, că își amintea cum îl lovea peste urechi pe Prințul Moștenitor înainte de 1870. Erau în cercul bunicii multe persoane ca această Prințesă. Regret nespus că nu am rugat-o să mă ia în vizită la Felix Yossupoff.

MT: Vă întâlneați și cu ceilalți exilați?

JNG: Te referi la români?

MT: Nu neapărat.

JNG: În general, bunica nu se întâlnea cu emigranții români, cu o singură excepție. Era o persoană extrem de plăcută, se numea domnul Răuț.

MT: Era un motiv anume care o făcea să nu dorească să participe la întâlniri cu cei din exilul român?

JNG: Cred că simțea că, dat fiind faptul că era exilată, era mai potrivit să-și vadă de viața ei. Deja era un nume, așa cum și eu am devenit, la scară mai redusă. Ea (eu mai târziu) considera că e preferabil să-ți vezi de propria viață în noua țară decât să devii unul din locuitorii ghettoului.

Nu vreau să spun că nu se afla în exil, ceea ce vreau să spun este că avea un avantaj față de ceilalți exilați - deja avea o carieră în altă parte, în cazul ei, lumea literară franceză.

MT: I-ați menționat pe François Mauriac și Paul Claudel. V-ați apropiat de unul din ei?

JNG: Nu, ei erau deja gata de plecare în cealaltă lume, eu eram foarte tânăr, cam neștiutor în privința literaturii franceze - nu știam decât ce îmi spunea bunica. Duceam o cu totul altă viață și n-am fi putut avea afinități...

MT: Nici Mauriac nu v-a impresionat?

JNG: Nu, n-a lăsat nici o urmă profundă în mine.

MT: În timpul primului război mondial, Lordul Thomson of Cardington, care nu fusese încă înnobilat, i-a promis Prințesei o nouă țară. Se pară că, postum cel puțin, promisiunea a devenit realitate, s-a împlinit.

JNG: Pentru mine, da. Bunica a primit cetățenia franceză.

MT: Imediat după război, când a venit în Franța?

JNG: Nu imediat. A trecut ceva timp până a făcut cererea și până i-a fost acordată cetățenia.

MT: A avut dificultăți?

JNG: Nu știu. N-aș crede. Nu în cazul ei, pentru că era cunoscută. Dar nu știu.

MT: Dumneavoastră când ați căpătat cetățenia britanică?

JNG: Am căpătat-o în 1948, la vârsta de 20 de ani. Ceea ce ne frământa era faptul că solicitanții erau obligați să dea un anunț în presă și ne temeam că acest lucru să nu aibă repercusiuni asupra părinților mei care se aflau încă în România. Cred că guvernul britanic a sesizat acest fapt pentru că au introdus o nouă modalitate: cei care nu împlinseră 21 de ani puteau deveni cetățeni britanici prin luarea în evidență, fără să mai dea anunț în presă. Așa că am devenit cetățean britanic prin înregistrare.

MT: Credeți că procedura era legată de situația postbelică din Europa, de războiul rece și noile victime?

JNG: Nu sunt sigur că ăsta a fost scopul acestei noi legi, aceasta a fost însă una din consecințe. În ce mă privește, a avut două consecințe. În primul rând, am devenit cetățean britanic fără să anunț în presă și, în al doilea rând, am avut posibilitatea să devin cetățean britanic înainte de a împlini 21 de ani.

MT: Ați servit în Garda Irlandeză. Puteți să punctați câteva aspecte istorice, legate de acest regiment?

JNG: Ei bine, bunica mea era foarte convinsă că cei care primeau o nouă cetățenie și, odată cu aceasta, noi privilegii, aveau noi obligații. Una din noile obligații era să-ți servești noua țară. Era foarte important să faci stagiul militar în armata țării care a avut bunăvoința să-ți acorde cetățenia. Eu mi-am dorit întotdeauna să pilotez. Aveam 17 ani și nu pilotasem nici un avion. Dar asta îmi doream să fac, asta era ambiția mea.

MT: La fel ca bunicul dumneavoastră, Prințul George Valentin Bibescu.

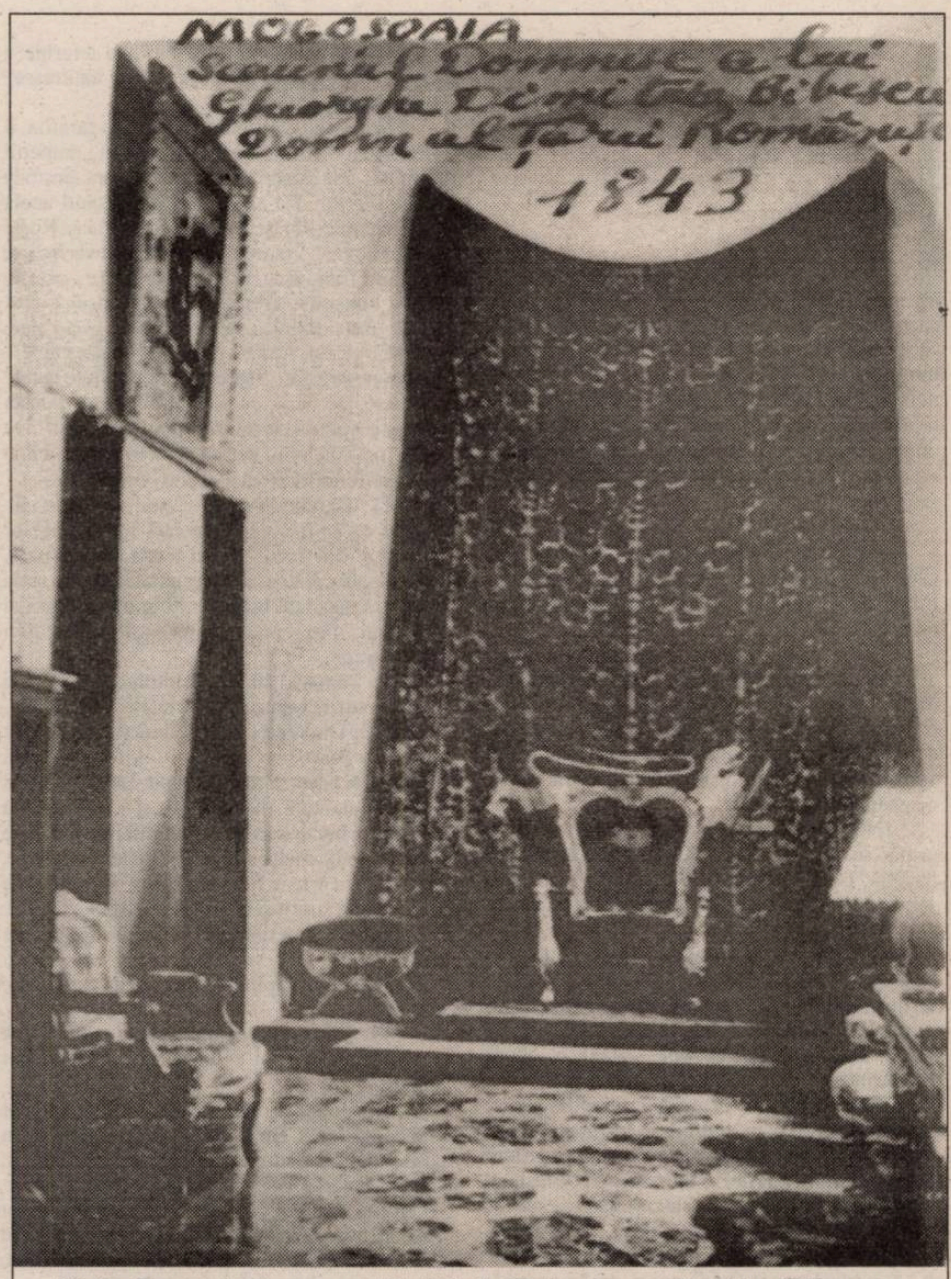

"Sala Tronului", reconstituită de Principesa Martha Bibescu, la Mogoșoaia

JNG: Da, cred că are o legătură cu pasiunea lui. Îi plăcea enorm să șofeze și să piloteze. Asta am moștenit-o de la el. M-am dus să mă consult cu profesorii mei de la universitate. Le-am spus: "Cred că voi face serviciul militar la aviație". Unul din ei mi-a spus: "O, nu te duce, fii prudent! Vei fi supus la o serie de teste de verificarea aptitudinilor; poate le treci, poate nu. Dacă nu vei dovedi că ai aptitudini de pilot, îți vei petrece serviciul militar spălând podelele. Du-te la Regimentul de Gardă". Era un om înțelept și a avut o influență benefică asupra mea. Așa că i-am urmat sfatul și, pentru că sunt catolic iar Garda Irlandeză este un regiment cu o puternică tradiție catolică, deși i s-au alăturat persoane de alte confesiuni, am cerut să fac serviciul militar în Garda Irlandeză.

MT: Când a fost înființată?

JNG: Este unul din regimentele recente, al doilea, în ordinea vârstei. A fost înființat în 1990 din ordinul Reginei Victoria, pentru a celebra curajul trupelor irlandeze în războiul din Africa de Sud. De la înființare a luptat vitejește în ambele războaie mondiale, este un regiment deosebit, o mare familie și sunt mândru că am făcut parte din ea.

MT: În primii ani, ca ofițer de carieră, ați fost în Germania; nu trecuse mult timp de la sfârșitul celui de-al doilea război. Puteți descrie cum arăta Germania atunci, cum v-a marcat acea perioadă?

JNG: Ei bine, războiul se încheiase în 1946, iar eu am ajuns acolo în 1951, deci nu după mult timp. Tehnic și legal, Germania era o țară ocupată. Erau trupele noastre, cele franceze, americane și, în partea răsăriteană, cele rusești. Batalionul nostru, Garda Irlandeză, era staționat în afara orașului Düsseldorf și ne bucuram de privilegiile cuceritorilor. De exemplu, locuiam în case rechiziționate. Una din ele, absolut încântătoare, avea piscină și o foloseam ca și club pentru ofițeri. Personalul era excelent și se gătea foarte bine. Aveam o serie de mașini, marca Volkswagen, puse la dispoziție de nemți. Aș putea spune că în calitate de cuceritori eram aroganți, și nici eu nu făceam excepție.

MT: Bun, dar amintirea războiului era încă proaspătă.

JNG: Da, așa este. Experiența mea diferă total de experiența pe care o are fiul meu; și el face parte din Garda Irlandeză și se află în Germania acum.

MT: Evident, nu mai este Germania postbelică, nu-i așa?

JNG: Acum este țara unui aliat, unul foarte important.

MT: Vă mai amintiți ceva legat de viața în Garda Irlandeză, ceva care l-ar putea interesa pe cititorul din România?

JNG: Ei, da. Mi s-a oferit prilejul să fac un stagiu în armata franceză și nu l-am scăpat, pentru că sunt vorbitor de franceză, cel puțin o vorbesc. M-am dus plin de aroganța tinereții. Am cerut să servesc în Guarde Républicaine din Paris, omoloaga celei londoneze. Și pe bună dreptate, cei care se ocupau de "plasarea" mea au spus: "Îi vom da o lecție acestui june". Când am ajuns la Paris, mi-au spus: "Am aranjat să mergi la munte, cu Vânătorii de Munte, la Chanbéry". Văd și acum sclipirea din ochii lor, de parcă ar fi vrut să spună: "Doreai să-ți faci de cap la Paris, îți vom arăta noi viață intensă". M-am dus și am petrecut o vacanță de schi absolut minunată cu Vânătorii de Munte, așa că nu am regretat. Și la sfârșit m-au făcut Vânător de Munte de Onoare. Mi-au ținut și-un scurt discurs: "Il n'y a que deux honneurs dans l'armée française, tout le reste ce sont des grades: Maréchal de France et Chasseur de Première Classe. Hélas, nous ne pouvons pas vous faire Maréchal de France, mais voilà les gallons de Chasseur de Première Classe".

MT: Deci ăsta ar fi unul din evenimente...

JNG: Una din marile mele dezamăgiri a fost că nu am mers acasă, împreună cu regimentul, la încoronarea Reginei, în 1953. Adjutantul meu,

Zile în familia Prințului John Nicholas Ghika

care acum îmi este prieten, mi-a spus atunci: "Nu prea ești un ofițer bun, ești cam indolent și nu prea ai rezultate bune la exerciții; noi luăm numai ofițeri excelenți la Încoronare, tu vei rămâne aici, în Germania". Asta mi-a pricinuit o mare durere, înseninată de scumpa mea bunică; ea a venit la mine și am stat împreună la Clubul Ofițerilor.

(N-am mai înregistrat nici o conversație câteva zile. Cum spunea poetul, mi-am măsurat timpul cu linguriță - sunt excelenți poeții ăștia, nu-i așa?)

MT: Când vorbim, avem în minte o perioadă destul de lungă de timp, din 1945 până în 1973, când a murit Martha Bibescu. În primii zece ani de exil a fost primită în Academia Belgiană și apoi în cea din Toulouse. Au fost evenimente neașteptate pentru ea?

JNG: Nu cred că le-a luat ca onoruri care urmau să vină de la sine. Au făcut-o într-adevăr fericită. Le-a acceptat, cred, cu mare plăcere, satisfacție și mândrie. Au însemnat mult pentru ea.

MT: Da, îmi dau seama, în special că în acei ani se schimbase gustul literar. Genul de scriitură practicat de Martha Bibescu nu mai era la modă. Puțin mai târziu a publicat, fiind în viață, *La Nymphe Europe*, iarăși o operă "depășită".

JNG: Voi reveni asupra acestui ultim punct, pentru că mi se pare interesant. În primul rând, eu nu am sesizat, poate pentru că nu mă aflam în miezul frământărilor ei literare, nici o tensiune între dinainte de război și așa-zisa lipsă de succes după război. Dar ce o frământă, și ea mi-a spus asta, era faptul că se simțea constrânsă să scrie și să publice pentru bani opere de "senzație"; asta o ținea departe de ceea ce considera că o reprezintă ca scriitoare, *La Nymphe Europe*. Îmi spunea mereu că trebuie să lupte să-și câștige existența, să facă bani să se întrețină. Era ca și cum ai întrebuința un instrument foarte fin pentru operații mai puțin importante. Asta da, asta era adevărata tensiune, nu cea legată, eventual, de pierderea talentului.

MT: Nu mă refeream la lipsa de talent, ci la schimbarea gustului cititorilor.

JNG: Da, sunt de acord cu ce spui. Totuși, fie că este vorba de o diminuare a talentului ei sau de schimbarea gustului cititorului, acestea nu aveau nici o legătură cu frământările ei. Ceea ce o neliniștea era timpul risipit, departe de opera ei principală. Asta o nemulțumea.

MT: De fapt, atunci a devenit ceea ce se numește scriitor liber profesionist. După ce și-a pierdut averea din România, s-a văzut nevoită să câștige bani pentru a vă întreține - v-a fost și mamă și tată...

JNG: Pentru mine și fratele meu... Da, ai atins aici un punct interesant. Ea a fost una din cele mai remarcabile persoane pe care le-am cunoscut și ceea ce spun nu se referă doar la talentul scriitoricesc al Marthei Bibescu, ci la ființa, la omul din ea. A fost și mamă și tată pentru mine și fratele meu George. A dus o bătălie neobosită, nelăsând nici o pistă neîncercată pentru a reuși să-i scoată din România pe părinții noștri, fiica și ginerele ei. A pus la bătaie tot timpul și energia să le aranjeze o locuință în Anglia, să-i facă să uite întreaga suferință prin care trecuseră în timpul domiciliului forțat, la Curtea de Argeș.

(Unde erau oare acei care beneficiaseră de ospitalitatea Prințesei Bibescu la Mogoșoaia? Unde era Mihail Sadoveanu, autorul acelei prefețe emfatice - asta da, emfază - la romanul "Isvor"? Căci, la urma urmelor, despre acei descendenți este vorba aici, ei au ajuns în domiciliu forțat, iar alții în închisoare. Să mulțumească, oare, că nu au ajuns și la închisoare?).

JNG: O consider o persoană remarcabilă pentru că era o ființă complexă; dacă discutăm în termenii valorilor umane, ea a fost o ființă excepțională.

MT: Să zicem că am stabili o ierarhie a acestor valori, care ar fi "la valeur maîtresse" în cazul ei?

JNG: Cred că iubirea. Și-a iubit familia, o interesau oamenii așa cum sunt ei, oamenii obișnuiți; erau importanți pentru ea și era sensibilă la nevoile lor. De exemplu, dispensarul acela din Comarnic, construit în 1921 de Crucea Roșie (oamenii din Comarnic i-au mulțumit verișoarei ei, Simki Lahovary, printr-o scrisoare - este în arhiva noastră). Totuși, acel dispensar a fost sponsorizat de bunica mea din dorința de a-i ajuta pe comărniceni. Am dat peste un vechi testament în care ea scrisese: "Doresc să fie vândute cutare și cutare iar banii să fie întrebuințați pentru reconstrucția dispensarului din Comarnic". De aceea, astăzi eu îmi petrec atâta timp încercând să obțin fonduri pentru același dispensar.

MT: Gândindu-ne la ritmul vieții de azi, credeți că ar fi putut face față tuturor acelor "ocupații" din trecut? Era o gazdă încântătoare, o pasionată călătoare, coresponda intens, scria cărți, era asociata bunicului dumneavoastră și pregăteau împreună conferințele Federației Aeronautice.

(Nu i-am mai amintit Prințului că ea îi scria și discursurile pentru conferințele Federației).

JNG: Da, cred că da. Gândește-te doar la ceea ce a fost și ce a devenit. A fost o tânără frumoasă și talentată, a îmbătrânit și, cred, a rămas la fel de talentată, dar a sărăcit și a fost nevoită să trăiască într-o lume complet diferită. Cu toate astea a dovedit mult curaj și capacitate de adaptare. Sunt sigur că s-ar fi simțit acasă în lumea de azi, cum s-a simțit și în lumea în care s-a născut.

MT: Deci nu depinde de vremurile în care trăiești...

JNG: Nu, depinde, Magda, de *supplesse d'esprit*...

MT: Fiindcă am ajuns la asta, care a fost poziția ei în timpul celui de-al doilea război mondial?

În privința primului război lucrurile sunt mai complicate. De exemplu, zilele trecute am găsit o scrisoare adresată lui Emmanuel Bibescu, datată 15 martie 1915, în care scrie, printre altele: "Pour me résumer je dirais donc que ma raison d'accord avec mon sentiment, me permet de croire à la victoire finale des Alliés". Dar sunt de acord, să ne referim la cel de-al doilea război.

JNG: Cred că ai citit mai mult decât mine jurnalele. Dar, din câte am aflat, mi-am dat seama că prima ei preocupare, la începutul războiului, a fost să înființeze o organizație de schimburi de informații pentru prizonierii aviatori din ambele tabere. A trecut printr-o mulțime de greutăți încercând să organizeze un Oficiu în acest scop. Inevitabil, asta a făcut-o să intre în contact cu ambele tabere. Discuta cu ministrul german din România, dar și cu Aliații. Asta ar fi prima fază. A doua, cum ar veni, este învăluită în mister. Dar eu cred că a ajutat într-adevăr tabăra Aliaților. Am dedus asta din numeroasele aluzii, fărâme de informații pe care le lăsa să-i scape din când în când. Atunci când o întrebam, tăcea, nu dorea să vorbească despre asta.

(Nici în agende nu a scris multe în acei ani. Știa care este cel mai bun loc pentru ascunderea unui secret. Scurte mențiuni despre întâlniri, nume și un noian de aluzii, de genul celor folosite în *Nimfa Europa*... pe care, dacă o citești în cheia agendelor devine aproape o scriere esoterică... Secretul stă ascuns în locul de întâlnire al suprafeței cu adâncimea, acolo unde nu-i nimic decât literatură. Agende derridiene, la urma urmelor).

JNG: Cred că și-a exprimat destul de clar sprijinul pentru Aliați, încrederea în victoria acestora. Nu s-a îndoit niciodată că Aliații vor câștiga războiul. S-a întâlnit cu membrii ierarhiei naziste la Berlin, față în față, la o întâlnire a Federației Internaționale de Aviație. Bunica și bunicul au fost invitați de Goering la Karinhall. A văzut macheta căilor ferate. Când Goering i-a arătat-o, trenul avea steagul românesc iar avioanele germane îl bombardau. Steagul era schimbat în funcție de invitat. A stat la masă lângă Goering și și-a dat seama ce ins necioplit, vulgar și imposibil era. Nu-și făcea iluzii. Ce i-au mai spus nemții a fost: "S-ar putea să intrăm în război pentru că duceam lipsă de materii prime pentru război". E a spus: "Dar este o contradicție aici. Sunteți sortiți să pierdeți războiul, pentru că, dacă vreți să obțineți materii prime pentru a câștiga războiul, îl veți pierde înainte de a-l începe".

Principesa Martha Bibescu în 1955, cu ocazia primirii în Academia Regală Belgiană

MT: Obișnuia să spună, nu cu mult înainte de declanșarea războiului: "Anglia este Shakespeare și Germania - Werther, merge sigur spre sinucidere".

(Nu mai aveam timp, trebuia să reduc drastic conversațiile înregistrate. Cu cât o făceam, cu atât eram mai nefericită. Nu știu cum se traduce proverbul acela englez cu prăjitura; la urma urmei, poți înlocui prăjitura cu floarea, spunând (patetic): "Nu poți mirosi o floare decât o singură dată". Pragmatica prăjitură nu este pentru mine.

MT: Anul acesta se împlinesc 150 de ani de la Revoluția din 1848. La acea dată, domnitorul Țării Românești era Gheorghe Bibescu, străbunicul dumneavoastră. Cum priviți astăzi acel moment istoric?

JNG: Nu pot spune ceva profund despre acest eveniment, nu am cunoștințe vaste asupra celor întâmplate la 1848, cu excepția faptului că s-a produs o revoluție în întreaga Europă, care a dus la schimbarea împăratului de la Viena și, desigur, au fost și alte urmări. Întotdeauna am privit acest moment ca pe unul firesc în istoria unei țări. Te va amuza, poate, să afli că în 1948 bunica a adus vorba de aniversare. A scris o poezioară care sună ca așa: "Georges Démetrius Bibesco a trouvé en Jean (adică în mine!) son écho/ Prince Hospodar régnant à vie/ Il abdica, voilà cents ans/ En faveur de ses descendants/ Puisqu'il leur fit passé l'envie/ De régner sur la Walachie". E bună, nu-i așa?

(Pe bandă se aude râsul Prințului).

MT: Nu sunteți numai descendent al familiei Bibescu, de fapt vă numiți Ghika-Comănești. Care dintre rudele dumneavoastră din familia Ghika-Comănești vă sunt mai apropiate?

(În holul de la etaj sunt atârnate niște acuarele pictate de Dimitrie Ghika - în special peisaje din Egipt, executate conștiincios).

JNG: E o întrebare dificilă, pentru că nu-i cunosc pe cei din familia Ghika. Amintește-ți că am fost trimis la școală în Anglia la vârsta de opt ani și mă întorceam doar în vacanțe, și nici asta nu se întâmpla cu regularitate. Deci, mi-am cunoscut tatăl, i-am cunoscut mama, dar în afară de ei pe nimeni. Dar am citit despre Monseniorul Vladimir Ghika. Sunt mândru că port același nume. Era un om excepțional, preot catolic care și-a petrecut mai tot timpul printre cei năpăstuiți și cei săraci în Franța. A fost arestat de guvernul comunist și a murit acordând sprijin duhovnicesc colegilor de pușcărie. A fost o ființă de excepție și mă simt onorat să port același nume. El este un exemplu al modului cum trebuie trăită credința creștină.

MT: Să înțeleg că este un model pentru dumneavoastră, modelul spiritual?

JNG: Trebuie să fiu cinstit. Nu-mi amintesc să-l fi adoptat conștient ca model. Am ajuns să-l cunosc încetul cu încetul, am citit o carte despre el. Tot ce pot spune este că dintre toți Ghika despre care am auzit el este cel mai deosebit, unul care mă face să mă simt mândru că avem același nume.

MT: Vă vorbea și bunica dumneavoastră despre el?

JNG: Deseori și elogios. Spunea că speră să fie canonizat ca sfânt al Bisericii Catolice. Aștepta cu nerăbdare să meargă la Sfântul Petru să asiste la canonizare. Dar, vai, nu a avut parte.

MT: Poate romano-catolicii din România vor încerca să obțină acest lucru. Sunt sigură că sunt o mulțime de români care doresc același lucru. Pentru mine este un privilegiu să vă cunosc; sunteți un om care are în spate un șir de personalități, de fapt, istoria României. Sunteți înrudit cu Brâncovenii, Cantacuzinii, Mavrocordații. Cum trăiți această moștenire?

JNG: În primul rând, eu mă simt onorat și privilegiat că m-am născut român, că m-am născut într-o familie ca a mea, cu înrudirile pe care le-ai enumerat. Viața mea este destul de ciudată. Am fost nevoit să-mi croiesc un drum în viață în altă parte, departe de țara mea de baștină. Într-o anumită măsură, am fost forțat să dau deoparte tot ce mă lega pentru a putea trăi în țara de adopție. Dar știu foarte bine cine sunt, de unde vin, cât le datorez strămoșilor.

MT: V-ați gândit vreodată să vă scrieți memoriile?

JNG: Uneori m-am întrebat dacă viața mea ar prezenta vreun interes pentru cititori, dar, sigur, mi-a trecut prin minte așa ceva. Se poate întâmpla și asta, cine știe.

MT: Pe de altă parte, există o anume trăsătură puternică în dumneavoastră, o parte, să zicem, practică - vă place să-i ajutați pe ceilalți. Jucați un rol activ într-un număr de organizații destinate ajutorării nevoiașilor.

JNG: Da, așa este. Trebuie să-ți amintești, dacă ai făcut ceva avere în viață - în afara celei pierdute, m-am bucurat de o viață prosperă și am avut multe succese -, deci trebuie să-ți amintești, atunci când ieși la pensie, că datorezi ceva, că trebuie să dai și tu ceva. Asta încerc să fac.

(Prințul Ghika nu mi-a spus decât vag numărul organizațiilor de care se ocupă și al căror președinte este. Deocamdată, principala lui preocupare este să îndeplinească dorința bunicii și să pună pe picioare dispensarul din Comarnic).

MT: Deci, cum se spune, v-ați bucurat de succes. Mai există și altă "poveste de succes", cea a lui Șerban Cantacuzino. Cunoașteți și alte persoane din familia dumneavoastră care au reușit în viață, aici în Occident?

JNG: O, alții au avut mai mult succes decât mine. În primul rând, Șerban, care a fost Secretarul Comisiei de Artă, și este arhitect. El are o poziție redutabilă și este un nume cunoscut pretutindeni. Apoi, verii noștri, Brâncovenii. Constantin Brâncoveanu este profesor stimat la Universitatea din Manchester, apoi fratele lui, Mihai Brâncoveanu, de asemenea, profesor la o universitate din Franța. Au succese strălucite și o carieră pe măsură. Bănuiesc că mai sunt și alții de care nu știu eu.

MT: Ce anume i-a ajutat să aibă succes? Familia? Faptul că erau "internaționali" înainte de-al doilea război? Averea?

JNG: Nu, nu au fost bogați. Nu cred ca vreunul dintre noi să fi fost bogat. Propriul talent,

Zile în familia Prințului John Nicholas Ghika

asta i-a ajutat să-și facă drum în profesiunile alese.

MT: Dar familia? După câte știu, aveți rude aici, în Occident și nu numai atât, toți, cred, ați beneficiat în copilărie și adolescență de o educație deosebită.

JNG: O, fără îndoială, asta-i realitatea. În ce mă privește, aveam rude în Franța și Belgia. De asemenea, am primit o educație foarte bună. Am fost învățați să gândim, să ne bazăm pe propria noastră putere de judecată.

MT: V-ați plasa în categoria exilaților ovidieni?

JNG: Adică cei care stau, așa, pe malul Mării Negre și tânjesc după Roma care nu mai este? Dimpotrivă, eu am întors spatele mării și mi-am văzut de viață, de ce-mi oferea Anglia. Cred că cineva în locul meu ar fi foarte tentat să devină sentimental, mult prea sentimental, gândindu-se la viața fericită pe care am dus-o la Mogoșoaia și Posada, mai puțin la Comănești. Dar mai e de adăugat ceva. Uităm de obicei că amintirile din copilărie sunt suspecte, îți amintești doar părțile bune și nu-ți amintești lucrurile mai întunecate. În al treilea rând, nu poți întoarce ceasul. De ce nu doresc să mă mut înapoi la Posada și Mogoșoaia (în primul rând, nu sunt eu moștenitorul lor, fratele meu le-a moștenit)? Să presupunem că mi-ar aparține; la întrebarea "De ce nu le revendicați?", răspund: "Nu este posibil să dai ceasul înapoi".

(Nu i-am pus întrebarea asta, dar plutea în aer. M-am bucurat că Prințul a răspuns, poate și-a răspuns propriilor frământări. În privința ceasului, în timp ce vorbeam mă gândeam la ceasul care a început să meargă din senin cu puțin timp înaintea sosirii mele. Cel puțin, așa mi-au spus. Chiar dacă era o glumă, ea aducea la suprafață o dorință adâncă, greu de acceptat).

JNG: Era o viață extrem de plăcută în acele timpuri, un mod de viață dispărut pentru totdeauna. Un stil de viață asemănător cu cel din Franța dinaintea Revoluției Franceze.

MT: Dar, într-un fel, ați găsit ceva asemănător în Anglia.

JNG: Da, o viață extrem de plăcută și agreabilă. Am avut norocul să o descopăr aici. Totuși, nu este viața pe care am cunoscut-o în copilărie. Deseori mă gândesc la aceste lucruri când umplu mașina de spălat vase. Sunt norocos să am o asemenea mașină, altfel ar trebui să le spălăm cu mâna, eu și soția mea. Deci este o altă lume.

MT: Dar sudul Angliei, lumea lui Jane Austen, nu seamănă cumva cu viața fericită din România copilăriei dumneavoastră?

(Te văd cum te încrunți, dragă cititorule. Poți s-o faci, învinuiește-mă pentru lipsa de plan sau comparațiile hazardate... nuca din peretele altuia. Știu și eu, poate că mi-am trimis săgeata în vreo fărâmă de adevăr. Poate ai văzut mai clar câteva lucruri care mereu evadează din chingile preciziei. Adieu!).

Prințul John Nicholas Ghika: Accept ce spui. Așa este.

Conversații înregistrate, transcrise și traduse de Magda Teodorescu

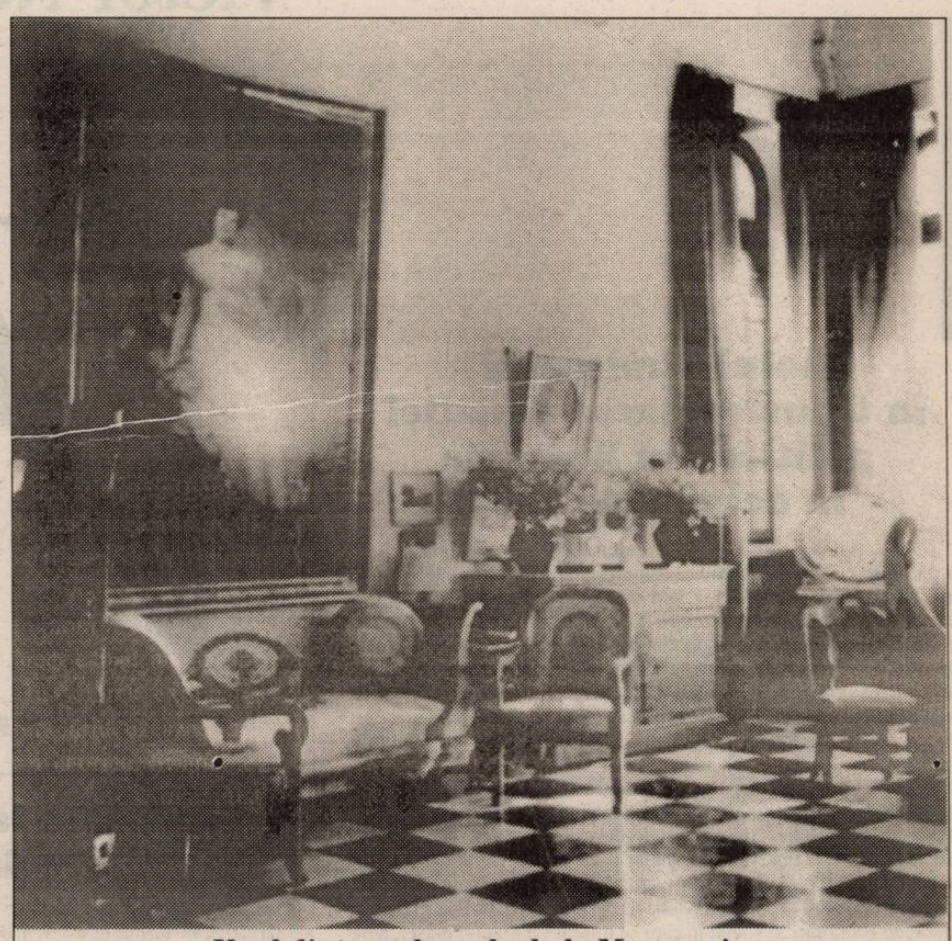

Unul dintre saloanele de la Mogoșoaia

În chestiunea *"Jurnalului"* Principesei Martha Bibescu

Magda Teodorescu

Apariția controversatului *Jurnal politic* și a celor două biografii (Ghislain de Diesbach și Christine Sutherland) au atras atenția asupra presupusei existențe a unui jurnal al scriitoarei Martha Bibescu. A ținut principesa cu adevărat un jurnal? Ce fel de jurnal este acesta, cărei tipologii aparține?

Evident, Martha Bibescu nu a scris o carte intitulată *Jurnal politic;* dacă admitem că politica duce totdeauna la război, alegerea titlului de către Cristian Popișteanu și Nicolae Minei nu este deplasată, pentru simplul motiv că autoarea menționează adesea scrierea unui *jurnal de război*. Tăieturile cenzurii ridică semne de întrebare care, sper, vor fi lămurite cu ocazia publicării acestei părți al *Jurnalului* cât mai curând.

Cei doi biografi și-au așezat textul în jurul corespondenței și, din nou, a *Jurnalului*. De aici aflăm o mulțime de lucruri. Mirajul crește, constant, întreținut de existența unei ființe scriitoricești rară pe meleagurile noastre. Mici scandaluri subterane, chestiuni de familie, intrigi politice par a se ascunde în acest nor fabulos care întârzie ploaia. Doar Christine Sutherland a avut curiozitatea să citească *Jurnalul* și să declare - o noutate! - agendele scriitoarei, aflate în posesia familiei prințului Ghika-Comănești. Cu toate acestea, scriitorul rămâne convins că între *Jurnal* și *Agende* nu există nici o desoebire, ci pur și simplu, un act de reproducere fidelă. Nimeni nu și-a pus întrebarea, firească, referitoare la autenticitatea descifrării. Clara Verhesen (descifratoarea) mărturisește că sunt părți indescifrabile, fraze întregi în limba română, necunoscută ei. Deși afirmă că o parte a *Jurnalului* este scrisă la dictarea principesei, Clara Verhesen nu indică locurile și nici ce s-a întâmplat în timpul dictării. Efortul ei a fost, să recunoaștem, eroic, și nu trebuie minimalizat - caligrafia exemplară, minusculă însă, dimensiunea liliputană a unor agende, ritmul și dispunerea în pagină, toate la un loc au fost parțial învinse de ea.

Timp de două săptămâni (cât am avut la dispoziție!) am cercetat arhiva Martha Bibescu din casa prințului John Nicholas Ghika-Comănești. Intenția mea era să citesc doar acele părți din "Jurnal" pe care nu reușisem să le parcurg, să mă concentrez pe studiul corespondenței dintre principesă și Gustave le Bon și Ramsey Macdonald. Printr-o manevră neîndemânatică, agendele mi-au căzut practic în brațe. Nu le-am numărat (Christine Sutherland a găsit 64 - eu cred că sunt mai multe). Mi-a venit ideea să compar descifrarea cu originalul; firește, cele două săptămâni mi-au procustizat elanul. Mi-am dat seama că, formal, nu am de-a face cu un jurnal *clasic*, în care autorul se confesează periodic, ci doar cu un text reconstituit de Martha Bibescu, proză pliată pe modelul diarist.

Aleg, la întâmplare, un text dictat la 29 iunie 1939, pornind de la notațiile din 12 mai 1908:

Les côtes du Bosphore roses de fleurs de l'arbre de Judée - La lune qui se couchait, vue par surprise - rose pâle, immense au-dessus de Istanboul (Agenda, 12 MAI 1908).

Constantinopole, 12 mai. Un Mardi, jour néfaste, jour de mai où la ville est tombe. C'est à moi de la révéler. Les rives du Bosphore roses, des fleurs des l'arbre de Judée. Roses comme des cendres répandues, poudre de nacre rose. La lune qui se couchait, vue par surprise, rose pâle, immense au-dessus de la colonne de Théodose ("Jurnal" - dictat în 1939).

Textul astfel prelucrat va fi reluat în *Nimfa Europa*. Teza mea despre legătura indestructibilă dintre romanele-eseu și "Jurnal", amintită și într-un eseu publicat în revista *Secolul 20*, se confirmă. Iată un alt exemplu:

Retour en Roumanie - les accacias - Dragostea m'a făcut din om ne-om. Parole de Roumain. Je t'aimerai de sorte à te faire oublier Dieu (Agenda, 24 mai 1908).

L'amour d'homme que j'étais m'a fait inhumain. Littéralement, non-homme. Parole de roumain. Je t'aimerai jusqu'à te faire oublier Dieu. Préparation pour mon livre sur ce pays (Jurnal, 29 iunie 1939). Martha Bibescu se referă la o carte deja publicată la data dictării, *Isvor, țara sălciilor*. Își reconstituie singură sursele?

S-a emis opinia (Marin Bucur) că jurnalul Marthei Bibescu este pur evenimențial, că scriitorii sau referirile literare lipsesc, predominând comentariile politice. Dacă aceasta ar fi problema esențială, având în vedere perioada acoperită de Agenda-Jurnal, strict statistic, balanța nu înclină definitiv spre eveniment. Agendele înregistrează lecturile diverse; poezia (contemporană) și proza, eseurile politice (era la curent cu ideile socialiste) sunt subiecte atinse în egală măsură cu întâmplările zilei.

Mărturisesc că m-a surprins notația din *Jurnalul* lui Sebastian despre întâlnirea cu Martha Bibescu, amorul lui propriu ușor rănit. În schimb, moartea scriitorului nu o lasă indiferentă pe "distanta" Martha Bibescu; notează de două ori (nu știu de ce) în agendă: *Mihai Sebastian, l'ami d'Antoine, tué par un camion dans la rue. Ses yeux tristes* (30 mai 1945). Cum ar fi dictat acest "accident" dacă propria ei existență nu ar fi fost răvășită?

Un jurnal cotidian, unul temperat polemic, un jurnal de scriitor, unul al amintirii - iată recolta celor 65 de ani de diarist. Obsesiile rămân constante, până aproape de ziua stingerii: *Résumons-nous. J'ai, toute ma vie, craint de n'être pas aimée pour moi-même... Eclat passager de mon visage... fortune, jeunesse, décor des maisons ou je vivais... A présent, vieille, pauvre et laide, je n'ai plus rien à craindre: enfin, je suis aimée pour moi-même!"*. Este aceasta obsesia Seducătorului, vrea el să fie iubit, să-i fie descoperită adevărata față?

Nu știu în ce măsură publicarea agendelor-jurnal este posibilă - este vorba de mii de pagini. O selecție riguros făcută poate ar fi posibilă, dacă familia ar accepta. În orice caz, orice studiu sau biografie va trebui să țină seama de existența agendelor. Oricât de interesante sunt sugestiile celor două biografii, imaginea apărută din Agenda-Jurnal este a unei scriitoare care a jonglat și a excelat într-un domeniu pe care l-am putea numi, fără emfază, ***biografia ideii de biografie.*** O altă biografie este de prisos, ar intra pe nesimțite într-un joc inventat și jucat de Principesă cu mult mai mult talent.

Cultura civică în Transilvania

Victor Neumann

Rolul Timișoarei în transformarea situației politice din România în decembrie 1989

Ideea potrivit căreia modelul cultural al Europei Centrale este purtător de mesaj politic își are semnificația sa, corect înțeleasă de unii, brutal sancționată de alții. Spre a deschide o perspectivă analitică cel puțin acceptabilă asupra culturii civice din Transilvania - voi folosi termenul în accepțiunea sa largă, admițând alături de zona intracarpatică, Banatul, Crișana și Maramureșul - cred că ar fi util să ținem seama de faptul că regiunea în discuție (la fel ca altele cu o tradiție istorică asemănătoare, cazurile Sileziei, Moraviei, Galiției, Slovaciei, Croației, Bucovinei) s-a emancipat târziu și parțial comparativ cu regiunile franceze, nord-italiene, olandeze.

O relație cu Apusul - modestă, dacă o raportăm la ansamblul populației -, a funcționat ca urmare a unui ecou al umanismului renascentist și al Reformei luterano-calvine. Se poate spune că în vremea în care Transilvania devenise parte a Imperiului habsburgic (secolul al XVIII-lea), elita a fost tentată să-și apropie setul de valori proprii civilizației occidentale. Uneori, a și reușit, în pofida mareului handicap economic și social în care se mișca. La nivelul masei, abia la finele veacului al XIX-lea a avut loc instituirea valorilor amintite. Abia atunci s-a derulat momentul fast pentru Transilvania, moment în care s-a realizat prima tranziție pe scară largă spre lumea modernă. E vorba de anii 1880-1918, atunci când are loc o explozie demografică fără precedent în orașele regiunii, când se construiește mult și nu doar în centrele cunoscute, dar și în micile orașe care dobândesc o configurație arhitecturală europeană[1]. Se pun în funcțiune noi administrații după modelul marilor burg-uri, se diversifică producția economică, sunt adoptate principiile comerciale universal valabile pe toată suprafața continentului

Pe coordonatele Europei Centrale

Cultura înaltă va juca un rol în pregătirea transformărilor sociale de anvergură. Prioritate avusese însă apariția și dezvoltarea clasei de mijloc, multiplicarea asociațiilor culturale cu interes pentru artă, meserii, știință, tot ceea ce putea provoca mutații mentale deosebite la nivelul mulțimii. Atunci s-a cheltuit enorm în crearea infrastructurii și a fost posibilă geneza societății civile transilvane. Așa se face că Transilvania avea la începutul veacului al XX-lea nu doar orașe de talia Clujului (Kolozsvár), Brașovului (Brasso), Sibiului (Nagyszeben), Târgu-Mureșului (Marosvásárhely), dar și centre mai mici, capabile să formeze structuri sociale și economice proprii precum Turda (Torda), Deva (Deva), Miercurea Ciuc (Csikszereda), Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy), Odorheiu-Secuiesc (Székelyudvár), Hunedoara (Vajdahunyad), Zalău (Zilah), Șimleu Silvaniei (Erdélysomlyo). În Banat - zona de sud-vest a Transilvaniei - se dezvoltă nu doar Timișoara (Temesvár), dar și Reșița (Resica), Lugoj (Lugos), Jimbolia (Zsombolya), Sânnicolaul Mare (Nagyszentmiklos). În Bihor, Oradea (Nagy Várad) ia un având fără precedent, devenind simbol al vieții culturale de avangardă. Satu Mare (Szatmár Németi) și Carei (Nagykároly) răspund unor aspirații sociale și economice diverse, ceea ce le obligă ori le facilitează contactele multiple cu regiunile mai vestice.

În perioada interbelică, unele din fostele provincii ale monarhiei austro-ungare se transformaseră în motorul industrializării și urbanizării statelor naționale. Cazurile Boemiei și Moraviei din Cehoslovacia sunt cel puțin sugestive. Nu însă și acela al Transilvaniei. Un cercetător budapestan[2] a atras atenția asupra faptului că Transilvania a ajuns - cu toate că era mai avansată din punct de vedere instituțional și comunitar comparativ cu celelalte provincii ale noului stat român - un spațiu subordonat altui centru de decizie politică: e vorba de București. Adică, o regiune formată pe coordonatele civilizației Europei Centrale și care în primele două decenii ale veacului nostru se afla în plină explozie urbanistică a intrat în raza de influență a unui mod diferit de gândire culturală și politică. Așa se face că aspirațiile integrării în civilizația occidentală au fost estompate de o politică de orientare mai conservatoare și de profesarea principiilor de origine balcano-orientală. Habitatul din vechiul Regat al României nu avea un model identic aceluia pe care Transilvania îl moștenise de la stăpânii predecesori. În pofida faptului că a existat o oarecare receptare a izvoarelor culturale franco-prusiene și, deci, o elită care s-a format sub această influență, estul și sudul României au fost dominate de o cultură politică și administrativă preluată de la imperiile turc și țarist. Aceste aspecte nu pot fi neglijate de îndată ce evaluăm trăsăturile gândirii politice profesate de intelectualitatea românească. Ceea ce s-a observat mai puțin sau deloc, în Vechiul Regat al României (Muntenia și Moldova) discrepanțele dintre elite și mase erau foarte mari, dar nici o guvernare din ultimii o sută de ani - deși unele au avut contribuții notabile în modernizarea țării - nu s-a preocupat suficient pentru estomparea lor.

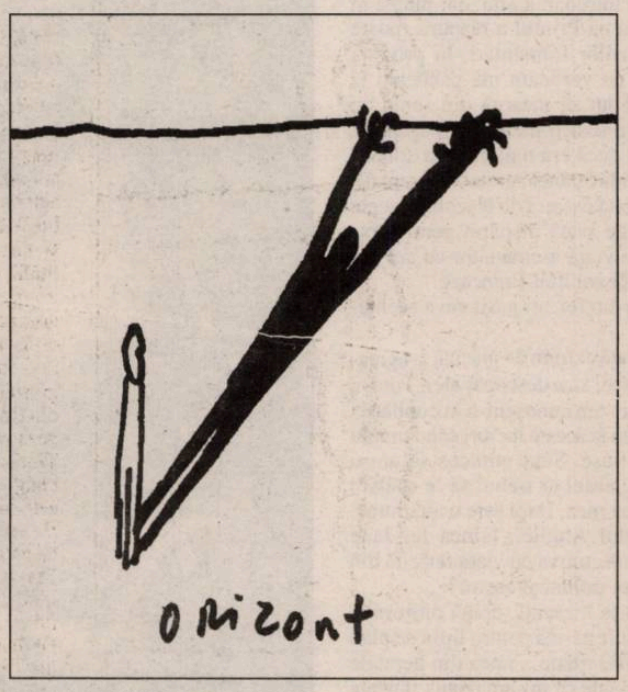

Timișoara la începutul secolului

În acest context să vedem ce anume reprezenta Timișoara cu numai câțiva ani înainte de a deveni oraș al României. Conform studiilor istorice, el era cel mai industrializat și mai modern oraș din zona de est a Austro-Ungariei. La 1910, capitala Banatului avea o populație de 72.555 locuitori, două universități tehnice, două episcopate, 62 de fabrici cu producție mică și mijlocie, 132 de asociații profesionale, șapte cotidiene, 17 tipografii, o viață muzicală de cel mai înalt nivel, societăți științifice etc. După Budapesta, Timișoara devenise cel mai important centru în partea ungară a imperiului[3]. El surclasa de departe toate orașele din Transilvania, dar și o parte importantă a acelora din zona panonică sau din Voivodina. Mai mult, deschiderea îi fusese asigurată de multilingvismul ce se practica în modul cel mai firesc de marea majoritate a populației. Pentru lungi perioade definitoriu este faptul că locuitorii orașului foloseau limbile germană, maghiară, română și sârbă. Însăși denumirea orașului are patru forme, în funcție de cele patru limbi vorbite: Timișoara, Temesvár, Temesburg, Temisvar. Fără a discuta alte aspecte, ar merita să reținem că centrul de greutate al primei mari modernizări zonale se afla aici și nu în altă parte a Transilvaniei. Diferențele zonale în interiorul acestui spațiu au fost și mai sunt marcate de fizionomia spirituală a Timișoarei, respectiv, a Clujului. Cel dintâi dintre orașe a fost dintotdeauna dispus spre o viață comunitară plurală[4]. Cel de-al doilea a avut o atracție deosebită spre a se defini din punct de vedere al identității etnice și lingvistice. Frustrările create de poziția secundă a Clujului în raport cu Budapesta și cu București au fost și sunt și ele reale, împiedicând adoptarea principiilor societății deschise.

Pluralism și aspirație spre libertate

Datele istorice de mai sus mi s-au părut a fi utile spre a cuprinde mai exact fizionomia orașului Timișoara în anii ce au precedat revolta anticeaușistă. Probabil că amintitul fundal istoric a făcut ca populația acestui centru să adopte o atitudine critică față de politicile autoritariste și cu atât mai mult față de acelea totalitare. În pofida modificării componenței demografice în anii de după al II-lea război mondial și a unei exagerate supravegheri a persoanelor provenind din alte comunități lingvistice decât aceea română, cetățenii mai vechi și mai noi ai orașului au fost în măsură să perpetueze ori să împrumute o parte din setul de valori civice profesat de generațiile interbelice. Pe un asemenea fond, imposibil de asemuit cu al altor centre din România comunistă, Timișoara a continuat să se remarce printr-o organizare civică întrucâtva exemplară. Meritul de a fi înțeles marea șansă a cooperării și, deci, a structurării vieții comunitare a revenit tuturor acelor persoane care au simțit, au gândit și au acționat deasupra apartenențelor etnice și confesionale. Atrase mai mult de condiția de om al burg-ului, ele au dobândit în timp o deschidere spre alteritatea de orice fel, fapt ce în condițiile unor comunități lingvistice și religioase interesate prea mult de propria identitate ar fi fost imposibil. Nu este vorba de un mediu de toleranță al unei majorități față de grupurile minoritare, ci de o coabitare propriu-zisă în care formarea individului în sens comunitar părea să fie - uneori așa a și fost - prioritară.

Ceea ce cred că ar mai fi de dorit să reținem este că opțiunea unui segment întins al populației orașului era aceea de a trăi liber, de a face comerț, de a circula nestingherit peste granițe, de a avea acces la informație. Interesul pentru o situație materială stabilă a făcut parte dintotdeauna din concepția de viață a timișoreanului. Preocuparea pentru bani, gospodărie și achiziționarea de valori materiale nu a fost neglijată nici în ultimii ani de domnie ai lui Ceaușescu. Chiar și pe fondul crizei alimentare provocată la sfârșitul anilor 70 și adâncită în anii 80, au existat categorii sociale ce au reușit să-și mențină un standard de viață acceptabil. Așa numita piață de vechituri unde circulau mărfuri provenind din statele învecinate, în speță din Iugoslavia, Ungaria, Austria și Germania - piață pe care autoritățile au încercat să o suprime în repetate ocazii - a avut și ea un rol excepțional în conservarea și multiplicarea interesului pentru civilizația materială occidentală. Cât privește nevoia de cunoaștere a cetățeanului mediu ea fusese reală, aspect ce se poate aprecia prin aceea că televiziunile de la Belgrad, Novi-Sad și Budapesta erau urmărite frecvent de timișoreni. Fusese un obicei în a se confecționa antene speciale pentru a avea acces la televiziunile din statele vecine.*

Respingerea preocupării pentru purismul originilor

Personalitățile s-au lăsat formate în spiritul mai vechi al urbei, cu alte cuvinte au devenit produsul habitatului de aici. Ele nu au fost idolatrizate de mase și nici nu au încercat să impună modele. Aerul lor de normalitate era surprinzător în raport cu al multor intelectuali din alte orașe ale României. Ele purtau câte ceva din trăsăturile inteligheției ce își revendica originile din cultura Europei Centrale[5]. Tocmai de aceea, la nivelul Bucureștiului s-a resimțit o reticență față de valorile Timișoarei, atitudine care a continuat să se manifeste și după evenimentele politice din 1989. Cert este că elita culturală a Timișoarei nu beneficiase de nici un fel de publicitate. Teama față de un alt mod de a gândi decât acela al regimului era evidentă și ea se datora faptului că Banatul reprezintă regiunea cea mai de vest a statului român având posibilități incontrolabile de contact cu lumea exterioară. Nemulțumirea se explică nu mai puțin prin existența unor grupuri minoritare față de care oficialitățile au manifestat o constantă neîncredere[6]. În acest din urma sens supravegherea comunităților maghiară, germană, evreiască și chiar sârbă fusese de notorietate. Ceea ce vreau să arăt este că o viață cât de cât decentă a fost totuși posibilă ca urmare a cultivării spiritului civic timișorean.

Cum bine știm, comunismul a urmărit îndoctrinarea populației cu alte repere decât acelea ale lumii liberal-burgheze. Sunt însă suficiente exemple care atestă că lucrurile nu s-au petrecut peste tot așa cum planificaseră administratorii regimului comunist. Conservarea unei anume stări de civilizație specifică Europei Centrale și derivând din cosmopolitismul austriac de secol al XVIII-lea a făcut ca în Timișoara să fie posibilă conservarea multiplelor comunități tradiționale: germană, maghiară, română, sârbă, evreiască. Pe de altă parte, interculturalul și interconfesionalul explică preferința locuitorilor acestui oraș pentru ieșirea din gheto-uri și diminuarea ori chiar respingerea preocupării pentru purismul originilor. De aici a izvorât o mai mare reținere față de politicile tradiționaliste** pe care s-au bazat regimurile autoritare ale anilor 30 și acelea dictatoriale ale lui Antonescu și Ceaușescu. Conservarea obiceiurilor urbane ale asocierilor, pe de alta, structurarea de noi segmente sociale având tendința de a se adapta la înnoirile Europei de după al doilea război mondial a făcut posibilă supraviețuirea amintitului mod decent de a trăi, presupunând ideea de a construi ceva împreună.

Ca și Lemberg sau Cernăuți, Timișoara a fost și parțial a rămas până la evenimentele din 1989 un oraș prin excelență multicultural, în care frontierele așa-zis etnice nu avuseseră relevanța acelora din alte regiuni învecinate. O asemenea atitudine nu a presupus dispariția vreuneia din comunitățile lingvistice și religioase. Este firesc să ne întrebăm care au fost modalitățile concrete de conservare a culturii civice și cum anume a fost aceasta capabilă să contribuie la transformarea politică în 1989. Câteva fenomene deosebite pentru România anilor lui Ceaușescu s-au petrecut la Timișoara, ele reprezentând o avangardă culturală. Manifestările creative purtau implicit ori explicit însemnele nonconformismului, ale contestării voalate a regimului. Un mod de a gândi liber s-a structurat prin intermediul mai multor cercuri intelectuale și artistice, dar și prin acelea social-comunitare. Au excelat, între altele, Grupul artistic Sigma, Aktionsgruppe Banat al scriitorilor de expresie germană, Cercul de bionică al profesorului Eduard Pamfil, cenaclurile multilingve ale Uniunii Scriitorilor, reuniunile interconfesionale, cinematecile, Formația Phoenix. Toate exprimau nemulțumiri și căutări intelectuale, respectiv, refuzul limbii de lemn și al ideologiei totalitare.

Sigma: O reală sincronizare europeană

Pentru arta contemporană din România, Grupul Sigma a reprezentat un moment antemergător, el oferind o altă înțelegere și o altă definire a lumii prin apelul la gramatica formelor, estetica industrială, marketing, geometrie industrială, culori complementare, design, geometrie descriptivă, studiu bionic. Iosif Király - unul dintre foștii elevi ai Liceului de artă plastică din Timișoara unde membrii Grupului Sigma erau profesori - povestește cum în mediul intelectual ce domnea acolo la sfârșitul anilor 60 te puteai considera un om al secolului XX pe care nu îl interesa nimic din ceea ce se petrecuse înainte de 1900. "De fapt - mărturisește el - nu aveam timp pentru trecut: prezentul era atât de bogat, trăiam clipa cu atâta intensitate încât nu mai rămânea loc pentru altceva. Arta, cultura se produceau sub ochii mei". Liceenii de atunci citeau Sartre, Kafka, Joyce, Ionescu, Hesse, dar și o anumită literatură de avangardă din domeniul științelor sociale scrisă de Marshal Mc Luhan, Alvin Töfler, Nicolas Schöffer. Ei ascultau muzica lui Șostakovici, Schönberg, Bartok, Stravinski. Mediul era încurajator, elevii fiind tratați ca parteneri de drum ai profesorilor, ceea ce le dădea impresia că merg umăr la umăr spre a defrișa terenuri necunoscute.

Stimulați prin filme de artă, cărți și reviste de specialitate străine, prin cursurile de istoria artelor și studiul limbajelor vizuale, ei descoperiseră în plus în imediata apropiere activitatea grupului Sigma. Influența fusese atât de puternică încât - mărturisește Király - învățăceii formaseră propriile lor grupuri artistice prin care își imaginau că vor

Cultura civică în Transilvania

Victor Neumann

cuprinde lumea întreagă cu problemele ei complicate.[7] Expoziția elevilor liceului care a avut loc în anul 1976 în sala Kalinderu dela București avea să confirme existența unui atelier de prestigiu cum nu se găsea altul în România acelui moment. Un critic de artă a asemuit expoziția timișorenilor cu "un ansamblu viu, deschis, surprins în plin mers, în plină devenire. Deasupra sa plutește atmosfera densă a unui bine dozat respect pentru tradiție, laolaltă cu aceea a experimentului sobru și curajos, liber de orice prejudecăți, dar și de orice snobă afectare"[8]. Criticul observa - nu fără indignare - că nu se făcuse publicitate în jurul expoziției deși conținutul lucrărilor putea provoca o adevărată emulație. Fusese limpede că un liceu de talia aceluia de la Timișoara era unic în peisajul învățământului artistic românesc, de unde și întrebarea care din facultățile de profil era atât de pregătită încât să preia asemenea absolvenți.

Grupul Sigma - constituit în jurul lui Ștefan Bertalan și al lui Constantin Flondor, dar având în componență multe personalități precum Doru Tulcan, Molnár Zoltán, Diet Sayler - devenise de referință nu doar în planul artelor unde a contribuit decisiv la înnoirea limbajelor plasticii, dar și în planul dezbaterii de idei. Dorința schimbării era evidentă la toți acești artiști, din care cauză ei deveniseră în anii '60-'70 promotorii unui alt mod de comunicare ce se sustrăgea programatic controlului ideologic al regimului[9]. Pluridisciplinaritatea promovată, pedagogia artistică tinzând spre sisteme deschise, cercetarea naturii, depășirea formelor cunoscute și introducerea studiilor experimentale au făcut cu putință nașterea unei ambianțe deosebite în mediile culturale timișorene.

Preocupările grupului vorbesc despre un univers dinamic, despre intenția de a antrena publicul receptor într-un dialog permanent. Radicalizarea experienței individuale se observă la fiecare din artiștii care au făcut parte din Sigma sau au gravitat în jurul său. Tentația sugerării interferențelor spațiale a entuziasmat cercurile de intelectuali instruiți ai Timișoarei. Existența unui constructivism avant-la-lettre, ce avea să împresioneze specialiștii și publicul la bienala de la Nürnberg din 1969, indica nu doar participarea la un for artistic internațional, ci o reală sincronizare europeană a studiilor grupului timișorean. Demersul prin care arta a intrat într-un dialog autentic cu știința a provocat comentariile pozitive ale celor mai avizați critici din România și din străinătate. Sigma dovedise nu doar autenticitate, dar și o coerență de echipă cum nu întotdeauna s-a văzut în alte cercuri intelectuale. Un asemenea mediu avea nevoie de confruntare și ea nu a întârziat să apară.

Eduard Pamfil: tendința reconstruirii progresive a societății civile

Profesorul Eduard Pamfil a fost coordonatorul seminariilor de psihiatrie, dar și al originalului Cerc de bionică la care luaseră parte artiști plastici, muzicieni, filologi, istorici, matematicieni, filozofi. Acestui cerc i se datora instituirea unui adevărat ritual al ideilor și, tot lui, fecundele dialoguri și teoretizări nonconformiste. Întâlnirea dintre pictorul Ștefan Bertalan - inițiatorul și animatorul grupului Sigma - și Eduard Pamfil a reprezentat un reper pentru atmosfera creatoare a urbei. Un coleg l-a apreciat a fi fost un mod ideal de comunicare, în care se suprapunea afectivul cu intelectualul. "Bertalan este - spunea Pamfil definindu-se astfel și pe sine - un cavaler al anticonformismului. Toate lucrurile, toate gesturile, toate discursurile care se pot sfârși în chip comod și placid sunt sigur evitate, dacă nu chiar de nesuportat pentru el... tot ce face este marcat de acest caracter de a fi o construcție spre ceva, întreținută de continua tensiune a nemulțumirii de sine însuși"[10]. Civismul datorat educației în familie, dar și școlii pariziene frecventată imediat după război a făcut ca Profesorul Eduard Pamfil să devină una dintre referințele intelectuale de prim plan a generații întregi de tineri ce se apropiaseră de tainele culturii universale.

Gândirea politică a lui Pamfil a fost stimulată de rezultatele științifice și filosofice ale savantului. Ea nu beneficiase de multiplicatorii voluntari și involuntari care apăruseră în statele vecine precum Cehoslovacia, Ungaria ori Polonia. Critica ce o făcuse în repetate ocazii fenomenelor politice totalitare nu a fost întotdeauna înțeleasă la adevărata semnificație, dar a stimulat îmbogățirea cunoașterii cu scopul ieșirii de sub influența dogmatismului neostalinist. Avea aceeași tendință de a reconstrui progresiv societatea civilă precum o avuseseră disidenții cehi, polonezi și maghiari. Se și raporta la aceștia ori de câte ori avea ocazia, fără a putea însă să inițieze o mișcare de protest propriu-zisă. Discursul său rafinat cu ocazia numeroaselor conferințe, dar și analizele asupra socialului dovediseră o înțelegere responsabilă a lucrurilor. Ajutorul pe care l-a acordat tuturor acelora care au fost urmăriți de regim a fost substanțial. Clinica de psihiatrie din Timișoara și Spitalul de psihiatrie din Gătaia fuseseră locuri de refugiu pentru toți nemulțumiții, pentru așa-numiții inadaptabili, pentru aceia care avuseseră curajul să se opună măsurilor antiumane ale regimului Ceaușescu. Fusese un model tocmai pentru faptul că reușise să comunice într-un limbaj complet eliberat de sub tutela ideologiei totalitare.

Profesorul Pamfil a fost un susținător profund al orientării proeuropene în cultură, exprimându-se contra direcției tradiționaliste impuse prin presă și școală. Implicat în viața cetății mai mult decât oricare alt om de cultură, prezența lui în mediile literare, la expozițiile plasticienilor și mai ales în sălile de concert a avut darul de a coagula câteva cercuri culturale autentice și de a dinamiza procesul de formare a individului. Discreția sa a fost bine receptată de concitadini. Eduard Pamfil a simbolizat o instanță morală ce nu putea fi pusă la îndoială nici măcar de adversarii săi, motiv pentru care cercurile ce le-a inițiat

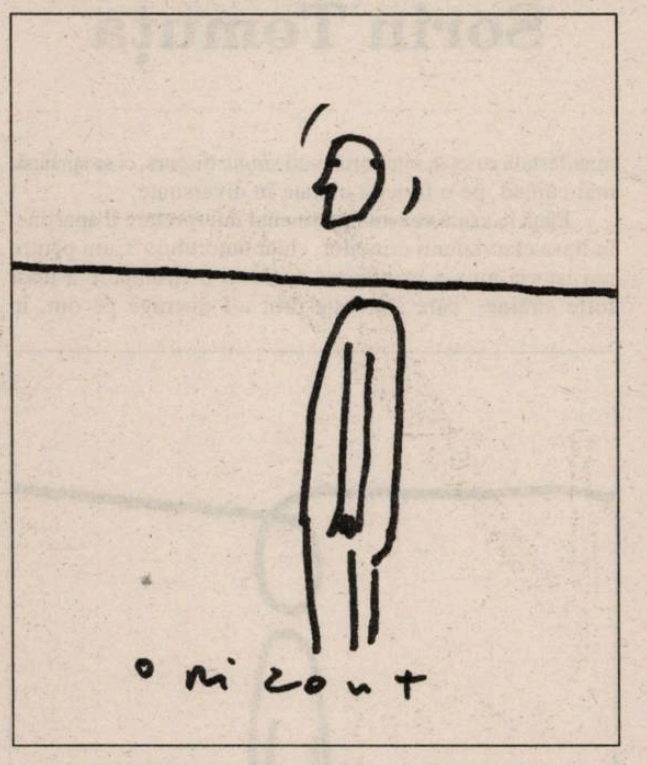

au avut darul de a conserva nu numai o atitudine civică, dar și un mod de a reflecta ce îmbrățișa firescul mai presus de orice altceva.

Aktionsgruppe Banat : Un mod articulat de contestare a sistemului totalitar

Independent de cercurile amintite, la Timișoara a fost fondat și a funcționat cenaclul Universitas al Casei de cultură a studenților, cunoscut și sub numele Aktionsgruppe Banat (Grupul de Acțiune Banat). Mai direct conexat la problemele sociale și politice contemporane, grupul s-a transformat în scurt timp în purtătorul de stindard al contestării ideologiei oficiale. Format din tineri scriitori de expresie germană - între care Gerhardt Ortinau, William Totok, Richard Wagner, Ernest Wichner, Anton Sterbling, Rolf Bossert, Anton Bohn, Werner Kremm, Johann Lippet - amintitul cenaclu a avut o activitate bogată în prima parte a deceniului opt. Textele scrise de membrii săi au fost tipărite în diverse publicații de limbă germană și de limbă română din Timișoara, Brașov, Sibiu, Cluj, București. Apreciate sau criticate de presa culturală, ele au intrat destul de repede în atenția poliției politice. Urmărit încă din 1973 - cum reiese din mărturiile documentare - Aktionsgruppe Banat a fost acuzată de complot împotriva regimului comunist. Tinerii scriitori germani publicaseră sau prezentaseră în public poezii și eseuri cu un conținut ce făcea referire directă la regimul existent în România, denunțându-i forma și fondul. Erau la curent cu ceea ce se întâmpla în literatura mondială, dar și cu mișcările de idei politice din Germania și Austria. Pacifismul generației beat i-a marcat profund. Ei fuseseră bine pregătiți teoretic, analizaseră cu multă atenție ziarele și revistele timpului, legislația, discursul lui Ceaușescu, toate spre a înțelege mersul lucrurilor politice. De pildă, între poeziile citite de William Totok în cadrul cenaclului Universitas (Aktionsgruppe Banat), sunt destule titluri sugestive: *Entsheidungsfragen bei einem Macht-Prozess (Întrebări decisive la un proces al puterii), Mit Chile im Herzen (Cu Chile în inimă), Allerhand aus einem Modejournal, das ziemlich teuer und kulturausgerichtet ist (Mai multe chestiuni dintr-un jurnal de modă care este destul de scump și are tendințe culturale).* De altfel, autorul lor fusese între cei mai suspectați și mai hărțuiți membrii din Aktionsgruppe Banat, iar în final, privat de libertate[11].

Ideile dezbătute de membrii cenaclului indicau o stare de spirit protestatară. Erau criticate acolo populismul, propaganda care denatura realitățile României, nehotărârea populației în fața unui sistem politic ce arăta o indiferență totală față de om. Generația tinerilor scriitori germani din Timișoara avea multe note de originalitate în planul exercițiului literar profesat în țările Europei Centrale și de Est la acel moment. Ceea ce este relevant însă din punctul de vedere al culturii civice și al rolului său în formarea opoziției față de sistemul totalitar este rectitudinea morală solicitată congenerilor. Conformismul și oportunismul sunt respinse deopotrivă. În schimb - cum remarca istoricul literar Peter Motzan - angajamentul polemic și prescriptiv era evident în lirismul activist și participativ al poeților amintiți. Prezența autoritară a lui Richard Wagner și Rolf Bossert, reflecțiile și interogațiile lui William Totok, biografia familiei transpusă prin narațiuni ample și minuțioase și întrebările puse trecutului dintr-o perspectivă a actualității, cum a fost cazul lui Johann Lippet, arată cum anume această grupare își îndreptase atenția spre o realitate în mișcare pe care o voia perfectibilă. În tot ceea ce face Aktionsgruppe Banat se observă o distanțare de festivism și declarativism.

În ciuda faptului că tema minorității nu devenise una centrală a grupului, reprezentanții partidului comunist au stăruit în ideea că germanii din România intraseră în conflict cu statul. Ei își justificau în acest fel dezacordul față de atitudinea protestatară a scriitorilor germani din Timișoara. În realitate fusese un prilej în plus de a încuraja și a grăbi emigrarea amintitei minorități în Germania. Interesant și demn de reținut este că luările de poziție ale unora dintre membrii lui Aktionsgruppe Banat se revendicau din ideologia marxistă, fapt care demonstrează că național-comunismul românesc nu avea nimic în comun cu Marx. Erau anii în care regimul lui Ceaușescu se apropia din ce în ce mai mult de orientarea de extremă dreaptă, punând în practică principii cu un conținut șovin, rasist și antisemit. Articolele apărute în presa din Germania federală relatau atitudinea disidenților de expresie germană din Timișoara, constatând, nu fără uimire, ca până și oamenii de cultură marxiști erau interziși în România. Sub titlul *Kulturpolitik mit Polizeieinsatz. Marxistische Rumäniendeutsche stören die revolutionäre Ruhe ihres "sozialistischen" Staates*[12] *(Politică culturală și represiune polițienească. Marxiști germani din România deranjează liniștea revoluționară a statului lor "socialist")*, Dieter Schlesak descria situația paradoxală nu doar a amintiților scriitori, dar mai ales aceea a statului în care erau interzise dezbaterile de ordin doctrinar, inclusiv atunci când ele se revendicau din gândirea filosofică a lui Marx.

Cu toate că își încetase activitatea după câțiva ani de la înființare, meritul grupului fusese acela că a știut să-și apere nu doar demnitatea proprie, ci și pe aceea a locuitorilor unui oraș pe care regimul voia să-i persecute în mod special datorită orientării lor cosmopolite. Aktionsgruppe Banat a avut o bogată prezență în viața urbei în anii 1972-1975, dar ecoul inițiativelor sale nu a reușit să mobilizeze societatea civilă până la a declanșa demonstrații contra regimului. Scriitorii de expresie germană demonstraseră în schimb că a fost cu putință formularea unui mod articulat de contestare a sistemului, ceea ce a făcut ca ei să fie o referință pentru mulți concitadini. Câțiva ani mai târziu, poetul Petru Ilieșu - unul dintre cunoscuții și apreciații poeți români ai generației 80 - se lăsase influențat de preocupările colegilor germani din Timișoara. Comentând împreună generația beat, citind împreună literatură occidentală și discutând altfel problemele politice interne și internaționale, Petru Ilieșu a fost un beneficiar al relației cu scriitorii germani. Nu este mai puțin adevărat că starea sa de spirit - la fel ca a generației din care făcea parte - fusese alimentată de contactul cu mișcarea muzicală mondială. El însuși a fost în anii studenției animatorul sălii de muzică și dans a Casei de cultură a studenților, timp în care s-a lăsat marcat de rock-ul occidental. Drept urmare, în anul 1982, Ilieșu avea să conceapă o formă de protest împotriva regimului lui Ceaușescu. Manifestele confecționate de scriitor și care cuprindeau lozincile "Jos Criminalul Ceaușescu" și "Jos partidul comunist" au fost răspândite de Alexandru Gavriliu, un alt poet timișorean. Arestat la scurtă vreme după ce făcuse publică atitudinea sa contestatară, Ilieșu a fost anchetat și, mai apoi, eliberat ca urmare a intervenției fostului redactor șef al ziarului de limbă germană, Nikolaus Berwanger****. Încă o dată populația a aflat că este posibil și un alt mod de manifestare decât acela slugarnic impus de regim.

(va urma)

---

1. Sármány Parsons, I (1996) ***Die Rahmenbedingungen für die Moderne in der Ungarischen Provinzstadten um die Jahrhundertwende****, in A. Corbea Hoisie, J. Le Rider(Eds).* ***Metropole und Provinzen in Altösterreich*** *(Iași-Viena, Polirom-Böhlau).*

2. Molnár, G. (1988). ***Problema transilvană****, Altera (Liga pro-Europa Eds. - Târgu Mureș), 8, pp. 42-67.*

3. Sármány Parsons, I. (1996). l.c.

4. Neumann, V. (1997) ***Multicultural Identites in a Europe of Regions. The Case of Banat County****, European Journal of Intercultural Studies (Carfax Publishing House) 8 (1), pp. 19-35; Liebhardt, F (1976)* ***Banater Mosaik. Beiträge zur Kulturgeschichte*** *(București - Kriterion).*

5. Anghel, I.N. (1996), ***Cartea cu Pamfil*** *(Timișoara - Amarcord).*

6. Totok William (1995) ***Aprecieri neretușate. Eseuri, articole și interviuri 1987-1994*** *(Iași-Universitatea Al. I. Cuza); Neumann, V. (1997).* ***Ebrei dopo diluvio. Gli orfani della Mitteleuropa****, Lattera Internazionale (Roma) (54), pp. 62-64.*

7. Kiraly, I. (1991). ***Evocare*** *in: I. Pintilie, Ș. Bertalan, C. Flondor, D. Tulcan (ed)* ***Creație și sincronism european. Mișcarea artistică timișoreană a anilor 60-70****. (Muzeul de Artă - Timișoara).*

8. Plesu, A. (1976). ***Un liceu de artă plastică și câteva întrebări*** *in: I. Pintilie, Ș. Bertalan, C. Flondor, D. Tulcan (ed).* ***Creație și sincronism european. Mișcarea artistică timișoreană a anilor 60-70*** *(Muzeul de Artă - Timișoara).*

9. Pintilie, I. (1997). ***Punctele cardinale ale mișcării artistice timișorene 1960-1996*** *in:* ***Experiment în arta românească după 1960*** *(București - Centrul Soros pentru artă contemporană).*

10. Anghel, I.N. (1996). l.c. p. 149.

11. Totok, W. (1995) l.c. pp. 2-3.

12. Schlesak, D. (1976) ***Kulturpolitik mit Polizeieinsatz. Marxistische Rumäniendeutsche störe die revoluzonäre Ruhe ihres "sozialistische" Staates****, in Frankfurter Rundschau, 10.07. Motzan, P (1982).* ***Vânt potrivit până la tare. Zece tineri poeți germani din România*** *(București-Kriterion), pp. 157-166.*

**Politica centralistă din România anilor 1990-1996, însoțită de un discurs cu accente naționaliste a făcut să întârzie reforma economică. Orașul a suferit transformări în anii din urmă. În vreme ce configurația multiculturală s-a modificat simțitor prin emigrarea a mii de familii aparținând comunităților germană, maghiară și evreiască, cultura civică a avut de suferit profund prin popularea orașului cu oameni veniți din mediul rural sau din regiuni mai înapoiate comparativ cu arealul transilvano-bănățean.*

***Opțiunea tradiționalistă sau naționalistă se caracterizează prin susținerea ideii lui Herder de Volkgeist, potrivit căreia progresul comunităților lingvistice ar depinde de adoptarea unui model social organic. Acest naționalism acordă o importanță deosebită valorilor autohtone create în mediul rural. O asemenea ideologie - întotdeauna conservatoare, adesea xenofobă și antisemită - a avut mulți partizani în statele Europei Est-Centrale.*

****Funcționarii sistemului totalitar avuseseră abilitatea de a schimba datele problemei, dând o interpretare diferită aceleia de mai sus. De pildă, în cazul disidentului William Totok, documentele inspectoratului județean al ministerului de interne arată că acesta a fost pus sub urmărire penală pentru faptul că ar fi promovat în poeziile sale o ideologie de inspirație burgheză, cultivând neîncrederea față de legile și față de conducerea totalitară a României. Potrivit dosarului penal nr. 2899 din 1975 - întocmit de amintitul inspectorat - el fusese arestat pentru infracțiunea de "propagandă împotriva orânduirii socialiste".*

*****Nikolaus Berwanger, ziarist și poet de limbă germană, a reprezentat toate minoritățile din România în comitetul central al partidului comunist. În pofida colaborării cu regimul, el a avut și multe merite, între altele și pe acela de a fi protejat în mod real multe persoane. Ziarul pe care îl condusese mulți ani a fost cel mai liberal dintre acelea ce se editaseră la Timișoara în anii de mari constrângeri ai regimului Ceaușescu.*

Livius Ciocârlie și romanul "federativ"

Sorin Tomuța

Parcurs cu pacienţă, de la prima la ultima sa pagină, romanul lui Livius Ciocârlie, **Un Burgtheater provincial** își dezvăluie structura "federativă": concepute independent unul de celălalt, având motivații dintre cele mai diverse, fragmentele puse de autor laolaltă participă la afirmarea unei noi identităţi textuale care le unifică pe un plan superior, fără a le răpi însă din autonomie. Într-adevăr, e greu de crezut că se pot stabili conexiuni între jurnalul unui preadolescent, de pildă, și articolele decupate dintr-o gazetă apărută cu mai bine de o jumătate de secol înainte ca tânărul să se fi născut. Și totuși, așezarea lor de către o instanță auctorială între coperțile aceleiași cărți le modifică statutul inițial, îmbogățindu-le cu noi semnificații. Așa se întâmplă cu toate discursurile convocate în roman, fie că sunt excerpte din cronici istorice, fie că sunt acte de stare civilă sau documente administrative ori scrisori.

Ceea ce mă interesează în acest eseu este să evidențiez modul în care romanul lui Livius Ciocârlie reface, la altă scară firește, câteva din experiențele literare ale modernității, respectiv post-modernității. Voi analiza, prin urmare, cum funcționează mecanismul subminării unor realități sacralizate: autor, operă, istorie/discurs istoric, limbaj, pentru a vedea apoi că "cioburile" astfel rezultate sunt, de fapt, dispuse conform unui principiu de coerență într-o altă ordine mai înaltă, o viziune holistă altfel spus.

Cu autorul lucrurile par lipsite de orice ambiguitate. Prin chiar intermediul scurtei introduceri suntem avertizați că ne aflăm în fața unui caz particular: "autorul nu este scriitor în toată puterea cuvântului, ci este cititor". (7) Mai mult decât atât, cei chemați să-i suplinească absența nu au veleități literare, rigorile literarității le sunt, deci, străine. Să însemne oare asta că paginile pe care autorul, în dubla sa ipostază, le pune la dispoziția cititorilor săi sunt orice altceva dar nu literatură? Corespondența, la fel ca și jurnalele intime (strict private iar nu scrise pentru a vedea lumina tiparului), pot deveni, susține Livius Ciocârlie[1], în anumite conjuncturi, literatură. Pentru ca acest lucru să se întâmple e suficient ca ele să părăsească circuitul firesc (expeditor-destinatar în cazul epistolelor, sertarul personal în cel al jurnalelor) intrând în atenția unui terț (secund) care nu cunoaște persoanele implicate și care, în consecință, va imagina de jur împrejurul fragmentului de realitate un univers ficțional. Ne aflăm aici în plină estetică a receptării, sintagmă împrumutată de la Jauss, asupra căreia zăbovește și Livius Ciocârlie: "în relația literară poziția dominantă este cea ocupată de cititor. Abia când acesta o receptează ca atare, o scriere este literatură și invers, orice scriere, indiferent de intenționalitatea ei inițială devine literară dacă-i permite cititorului să proiecteze un univers imaginar".[2] E ceea ce Bernard Vallette numește, vorbind despre roman, drept "poetica retrospectivă, situată în aval de nivelul lecturii"[3] care s-ar opune uneia a creației.

Noțiunea de *operă* este și ea inclusă în scenariul subminării. **Un burgtheater provincial** își pierde, aparent, prestigiul întrucât nu e rezultatul unui efort propriu-zis de elaborare, ci e obținut prin strategii *secundare* de creație ca selecția, aranjarea, pastișa etc. Gradul maxim la care poate el aspira este cel de "artefact"[4]. Abordat din perspectiva poeticii tradiționale, romanul îi sfidează cu totul canoanele. Să luăm, spre exemplificare, termenul de intrigă, așa cum e ea înțeleasă de la Aristotel încoace, în interpretarea lui Paul Ricoeur care insistă asupra caracterului ei dinamic: "Punerea-în-intrigă constă în principal în selecția și aranjarea evenimentelor și acțiunilor povestite, care fac din fabulă o istorie completă și întreagă (1450b 25) având început, mijloc și sfârșit".[5] Așadar un traseu precis în derularea narativă, o cronologie a celor trei părți care asigură, toate, deplina comprehensiune. La Livius Ciocârlie nu mai poate fi vorba de o intrigă ca aceea enunțată anterior, adică de operația care produce o determinare cronologică internă între marile unități constitutive ale narațiunii tradiționale. Sensurile operei sale cresc nu atât dintr-o cauzalitate manifestată strict în interiorul unui *singur* discurs, ci se sprijină, mai curând, pe o fericită unitate în diversitate.

Până la urmă cea mai partinentă interpretare îi aparține, în lipsa clarviziunii criticilor, chiar autorului: "Cum pentru noi istoria nu s-a manifestat decât ca o ‹irumpere a unor forțe străine›, care sfârșește prin a-l distruge pe om, în

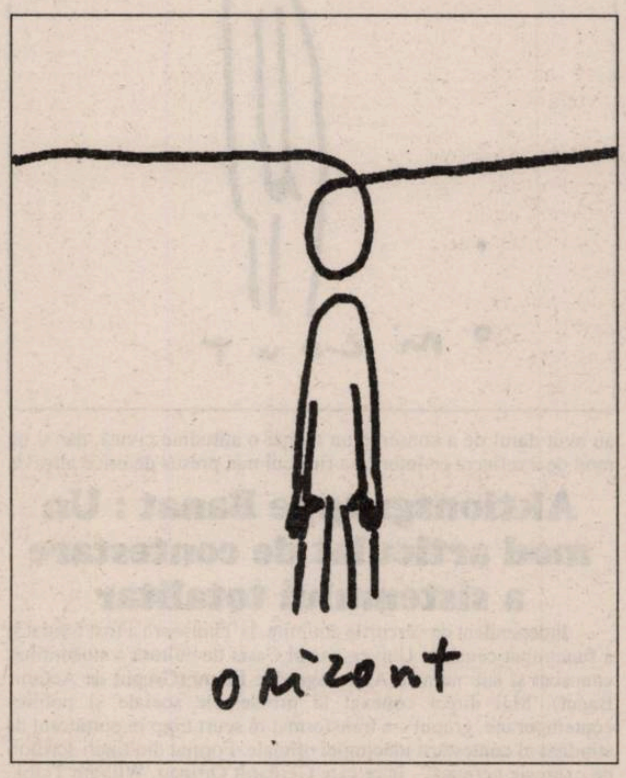

Burgtheater am încercat să mă răzbun. Ideea cărții, atât de subtil insinuată încât n-a fost sesizată de nimeni, cum n-a fost sesizat nici comicul de limbaj, aceasta, nu știu cât de adevărată, este: privită pe perioade lungi, istoria încetează de a mai fi o acțiune coerentă de înstăpânire a celor mari asupra celor mici; în durată istoria se fragmentează, iar unitățile astfel constituite sunt ca și indivizii, adică n-au nici un sens, vin și trec: evenimentele se produc și se uită, asta e tot. Am umilit istoria, cum ar veni".[6] Istoria Banatului, a Timișoarei și, prin extensie, a românilor în general, n-a fost una ferită de asperități: aproape la tot pasul suntem martorii ciocnirilor sângeroase, regiunea trecând, cu violență, de sub administrație occidentală sub cea orientală și viceversa. Destinul individual, istoria "minoră", este mai mereu condiționat de istoria "majoră", adică oamenii sunt sub vremi și nu invers. Fragmentând istoria și inserând pasajele de-a lungul cărții, autorul îi anihilează dimensiunea malefică. Privită retrospectiv, ea își pierde relieful amenințător, devenind inofensivă. Ironia cu care Livius Ciocârlie tratează istoria, dându-i cu tifla, îl trimite, să ne amintim de Kundera, în cea mai bună vecinătate a prozei central-europene.

Îmbibat de ironie, care-l diminuează, este și discursul istoric. Atunci când îl rescrie, la propriu și la figurat, pe Nicole Stoica de Hațeg, un cronicar al Banatului din secolul XVIII, autorul profită de comicul involuntar de limbaj. În fapt, îl subminează cu propriile sale arme, alăturând discursul său, o pastișă evidentă, discursului original. Că e vorba de o operațiune conștientă ne-o arată savurosul citat: "Popa (i.e. Nicole Stoica de Hațeg), protopresviter, de 75 ani, mai are oasă în gură și scrie fără ochiulari. Pră aicea, zice popa, scriitorii buni nu s-au născut, nici că s-au cerut, nici nu s-au putut, dar el, cu isteția, abușilea, asudat, prin pădurea încâlcită urcă pră parnas. ‹Ehu-ihu-hu, îi strigă grațiile, culege popo de la protopopu și ținte-te de Banat›. Iar popa, ascultând, scrisă fără ochiulari hronica ce să văzu". (79) Nu cred că greșesc dacă descopăr în pasajul anterior, imaginând parcă un Dante derizoriu, și o doză respectabilă de autoironie. Când așază în oglindă două cronici al căror subiect este unul și același, cucerirea Timișoarei de către otomani la finele primului mileniu, autorul le relativizează pe ambele. Morala ar fi că, astăzi, nici un discurs istoric nu-și mai poate aroga pretențiile Adevărului absolut. Sub ochii noștri evenimentul se metamorfozează sub presiunea punctului de vedere. De pildă, retragerea turcilor, la un moment dat, este interpretată de cronicarul Înaltei Porți ca o manevră tactică ce are un scop precis: anume de protecție împotriva meteorologiei defavorabile, pe când cealaltă istorie o comentează ca datorându-se unei viguroase defensive, urmată de un contra-atac ucigător. La 1984, data apariției romanului, Livius Ciocârlie este pe deplin contemporan cu tendințele epistemologiei de azi. Așa cum științele se văd nevoite să accepte relativismul ca pe un dat firesc[7], discursul istoric trebuie să subscrie la cerințele plurivalenței punctelor de vedere.

Avatarurile limbajului sunt, poate, pilda cea mai grăitoare a impactului modernității în literatură. Ca teoretician, Livius Ciocârlie, studiază devenirea poetică a prozei franceze din secolul trecut și începutul veacului prezent[8], adică modul cum limbajul literar se transformă prin contopirea semnificatului cu semnificantul. Acest proces de expansiune a importanței limbajului, radicalizat de experiențele Noului Roman, este până la urmă o cursă, în ambele sensuri, de capcană dar și de deplasare pe un drum care nu duce nicăieri. Proza autoreferențială, chiar dacă hiperintelectualizată, e, din păcate, doar un exercițiu steril. În romanul lui Livius Ciocârlie limbajul este mai întâi compromis de clișeu. Fragmentul 29 mi se pare a fi un exemplu clasic de pervertire a virtuților sale comunicaționale prin infuzia de stereotipii manualistice. Sintagmele pe care le folosim cu toții atunci când expediem cărți poștale ilustrate sunt, de asemenea, un simulacru de comunicare (v. frag. 42). Pulverizarea sensului, datorată alienării limbajului, este surprinsă, în roman, treptat. Fragmentele 42, 43, 44 (cel din urmă, o mostră de literatură a absurdului) pregătesc, de fapt, eșecul definitiv al scrierilor autoreferențiale, consemnat de ultimul capitol. Aici discursul se dezice complet de sens pentru a-și urmări doar propria obsesie a curgerii. O curgere spre nicăieri întrucât, deloc întâmplător, ultimul cuvânt prevede întunericul final.

Ceea ce mi se pare important la **Un Burgtheater provincial** este însă modul cum, până la urmă, romanul înglobează fragmentul (i.e. dezordinea modernistă) armonizându-l într-o viziune totalizatoare. Radu G. Țeposu: "Obsesia postmodernismului fiind una recuperatoare, bizuită pe toleranța ironică și pe complicitatea subînțeleasă, idealul său este refacerea totalității prin aglomerare sumativă".[9] La Livius Ciocârlie acest proces este împlinit de principiul cronologiei care unifică, într-o imagine caleidoscopică, ceea ce inițial, părea, să nu aibă nici o legătură. Romanul e, în întregul său, un discurs care conciliază, fără a le afecta independența, o serie de viziuni, sensuri sau limbaje. Operă post-modernă, ea se bazează pe principiile toleranței, fiind, așa cum spuneam la început, "federativă".

Note

1. Cf. Livius Ciocârlie, "Corespondența și literatura" în ***Mari corespondențe,*** *Cartea Românească, București, 1981*

2. id, ***ibid,*** *p.8*

3. Bernard Valette, ***Romanul, Introducere în metodele și tehnicile moderne de analiză literară,*** *traducere de Gabriela Abăluță, Cartea Românească, București, 1997, p 33*

4. Cf. articolul lui Marian Papahagi din Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, ***Dicționarul Scriitorilor Români,*** *A-C, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p 577*

5. Paul Ricoeur, "Despre interpretare", în ***Eseuri de hermeneutică,*** *traducere de Vasile Tonoiu, Humanitas, București, 1995 p 11*

6. Livius Ciocârlie, ***Cap și pajură,*** *Editura Albatros, București 1997, p 283-284*

7. Cf. Lucian Boia, "O lume de imagini" în ***Jocul cu trecutul, Istoria între adevăr și ficțiune,*** *Humanitas, București, 1998, p. 18,19*

8. cf. Livius Ciocârlie, ***Realism și devenire poetică în literatura franceză,*** *Editura Facla, Timișoara, 1974*

9. Radu G. Țeposu, ***Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă,*** *Editura Eminescu, București, 1993, p. 32*

Caragialeta*

Șerban Foarță

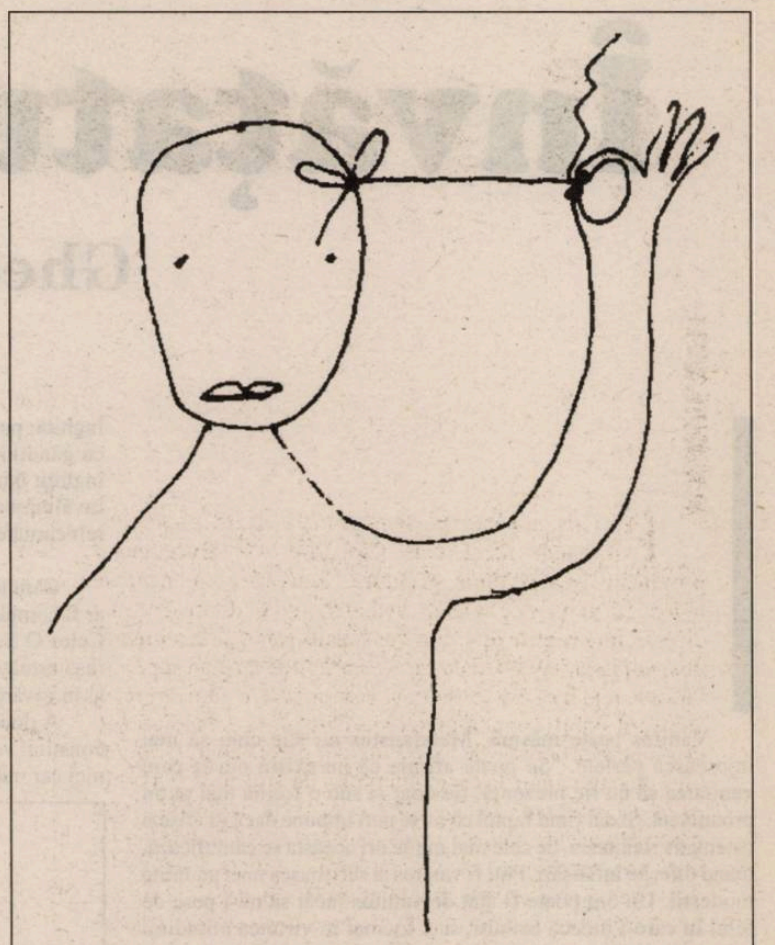

"La piață"

(Balet)

Viața-i o iaurgerie:
din chefiruri,
bântuie,-n iaurgerie,
dulci zefiruri.

Viața-i o tutungerie:
lungi trabucuri
cumperi din tutungerie,
să te bucuri.

Viața-i o simigerie:
cin'se plimbă
intră și-n simigerie
după jimblă.

Viața-i o boiangerie:
umple-ți coșu'
cu alb, din boiangerie,
sau cu roșu.

Viața-i o bragagerie,
și e dragă:
Haidem la bragagerie,
hai la bragă!

Viața-i o toptangerie:
mai tot anul
târgui din toptangerie
cu toptanul.

O sufragerie-i viața;
sufragiul
nu-i universel, dar piața,
piața este.

O noapte furtunoasă

Actul I, scena IX

Câtemai gânduri și ce dor
M-a ars pe mine, Veto,
Tu nu mă-ntrebi, și,-acu, că mor
De ce-mi spui mie veto?

Da! sunt nebun, firește că-s
Din vina dumitale;
Treci peste mine fără păs,
Ei nu-ți mai stau în cale.

Vrui, adineaori, să mă-mpușc
(Decât să-ți facă curte
Un ăla, că-mi venea să mușc
Și pietrele din curte)

Cu pușca (d-aia, tot mereu,
O curăț cu vergeaua),
Dar umbra ți-am văzut-o eu,
Trecând peste perdeaua

De la fereastră, și am vrut
Să te mai văz o dată
Și, poate, să te și sărut

Cum te pupam odată;
Cu ochii-n ochi să mi te uiți,
Văzându-mă ca-n ceață,

Iar după aia, să mă uiți,
Că eu: adio, viață!

Decât să știu că în amor
te-ai dat cu amploiatul,
Mai bine, Veto, mă omor
Și-ai să-mi porți tu păcatul.

Așa că jură-mi, cum ai zis,
Că nu mai umbli creanga
La Iunion, - astfel s-a zis
Cu Chiriac. Dă-mi spanga!

Tren de plăcere

Când apare Mișu de la itidență
e ca luminișu-n codrii de isență
tare ai Sinăii; e cum e în Valea
Rea; când lungul văii nu mai taie calea
norilor. - Mamițo,-i ca la "Vasilache":
dă-i și râzi. - Taci, Mițo, că dom Mialache
e acas. - Nu doarme dus, în antreluță?
- Da dacă nu-ți doarme, ce-mi faci mătăluță?
Nu-i mai bine mucles, Mițo? - Fir-ar ale
dracului de bucle! Strig-o dumneatale
pe Marița! Unde-mi umblă, dobitoaca?!
(De din văi, răspunde clopotul și toaca
Schitului Sinaia.) Dulce-i povârnișu
vieții, vorba aia, dacă-l urci cu Mișu;
ah, ce mai figură, și locotenentu!
- Soro, taci din gură, că te-aude nen'tu!
- Care, soro, nene? - Mialache, bată-l...
Carele,-n izmene, în odaie - iată-l,
că-l sculase puiu că-i venise pișu;
și, cum e tehuiu,-ntreabă: - Care Mișu?!
- Mișu, de, brunetu frate-al Vasileaschii,
ăl cu menuetu, știi, de Pederaski...
- A, locotenentu de la intendență,
ce,ntreg, reghimentu-l ține-n evidență;
bun băiat, de zahăr, de n-ar fi doar aia
că, deși nu-i mahăr, ne-a cedat odita...
Ne-ntâlnim la șapte... Aide și tu, Mițo,
că, te-auz d'azi-noapte, cum oftezi: "Mamițo,
menuetu..." Oare, greu e să-i ții hangu?
Ai la Urlătoare! Vine și Nea Iancu.

Mica publicitate

Pierdut cățel geam tren răspunde nume
Bubico zahăr place (pedigri)
Uitat hotel Midil servietă gri.
Domn bine caut scoate seara lume.

Odăi 3 închiriez+antreluță.
Pierdut ieri dimineață brilănțel.
Văzut hengheri azi stop mumos cățel.
Uitat muscal banchetă umbreluță.

Duzini mănuși piei câine cumpăr 2.
Uitat bagaj tren Bucarest-Berlin
via Midil. Vând blană zibelin.
Schimb paloș vechiu arme albe nouă.

Geam tren pierdut ieri pălărie paie
inscripție pamblică "le Formidable".
Găsit hotel Midil servietă sable.
Casă chirie caut musai baie.

Ghicit (cărți palmă) adresați Paraschii
Boblete Berzei 11 bis.
Anunț amic Raoul făcut cum zis.
Note Menuet solicit Pederaski.

Găsit peron Midil valiză -
mâner. Serviciu porțelan vând ceai
alb dungă conabie. Azi 8 V
primar Midil banchet festiv Gambrinus.

Găsit mamița bucurie latru
chef Zambilica zăhărel lăptic.
Uitat Midil birt gării cărți șeptic.
Vând Caragiale (col. Șaraga) Teatru.

O noapte furtunoasă

Actul I, scena IX

Eu te crezusem mai deștept,
Dar însă eu sunt proasta
Ce mi se bate ochiul drept,
Chiriac, și-n noaptea asta,

Pentru 'mneata, care ți-am zis
Că doar de gura Ziții
M-am dus la Iunion, ca-n vis
Privind la eschibiții,

Căci, vai, mi se făcuse semn:
În dimineața aia
Vărsasem sfântul undelemn
Pe jos, ca altă aia!

Încă 'mnealui mă mângâia
Ca să nu-mi pierz tăria
De înger, cum că n-o să-i ia
Foc cherestigiria;

Iar de-o să arză, arză-n plin
Că-i asiguripsită!
Ci,-n suflet, eu aveam un spin
Și-o spaimă nelipsită,

Fincă lăsându-te Chiriac,
Ștergându-ți pușca, parcă
Te vedeam mort, și ce-o să fac
Când pușca se descarcă

În mâna ta? Că n-am văzut
Nimic, de răul puștii,
Cât la comedii am șezut,
Iar tu te faci că nu știi.

Mi-ești drag din tot al meu străfund,
Dar n-aș mai bea clondirul
Amărăciunii pân' la fund...
Chiriace, na-ți mondirul!

*Un alt final (pentru albumul d-voastră):
Mă jur pe ce vrei tu, din greu,
Când steaua-mi se deoache,
De tine să n-am parte, eu,
Și nici de Dumitrache!

Fabula rasa

Cică niște șapte-opt
Duceau lipsă de pașopt;
Și-au rugat pe domnul tist
Să le dea un plebicist.
Tistul nostru, la bulău,
Juca bâza, - că-i de rău
Neștiind (căci, aristați,
Nu văzuse ipistați).
"Canadian! O, Canadian!
Strigă el acum un an -
Nu mai trage de Câșlegi*,
Că-ți dau palme, mă-nțelegi".
Canadian își face-o freză
După regula franceză,
Și exclamă, cu mult of:
"Sire, vreau un Stroganoff**!"

Morala

Republica de la Ploiești și viceversa.

*I.e.: în carnaval, - cu pușca
** Specialitate culinară

Bonbon

La Hüttemann, la circ, vedeai, pe-o rublă,
un cal savant, Bonbon
(răpus, apoi, de pneumonie dublă),
cu panglici și pompon.
Era-nvățat să-i dea (dar nu pe mofturi:
era un cal șiret)
o sărutare, după multe mofturi,
duduii Henriette, -
care, scoțând un dulci din aumoniere
și-având pe vino-ncoa:
"Qu'est-ce que c'est que cette maniere?...
Bonbon, embrasse-moi!"
zicea, - ca el s-o mângâie, în fine,
pe decolteu-i dalb...
Dar a murit, - drept care, e mai bine
să nu visezi cal alb.

*Volum aflat sub tipar la editura "Brumar".

Învățatul învățaților

Gheorghe Schwartz

Vanitos peste măsură, Metafaustus nu știe cum să mai înjosească perlele. "Se poate afirma că nu există om la care vanitatea să nu fie prezentă, fie doar și sub o formă mai puțin pronunțată. Și dat fiind faptul că nu te poți impune dacă îți afișezi ostentativ vanitatea, de cele mai multe ori aceasta se camuflează, luând diferite înfățișări. Poți fi vanitos și sub masca unei anumite modestii. Un om poate fi atât de vanitos încât să nu-i pese de felul în care-l judecă ceilalți, sau, tocmai în virtutea atitudinii sale, să-i captiveze și să caute să-i folosească avid în profitul său". (Adler)x)

Cât timp și-a "camuflat vanitatea", Metafaustus a scăpat cu simple scărmăneli, ca la grota Sfântului Grigore de lângă Tesalonic. Dar el nu putea să mimeze multă vreme pe modestul. Până la urmă tot răbufnea și strica în câteva minute totul.

La Roma va face atâta tapaj în legătură cu superioritatea sa nemăsurată asupra tuturor ființelor inteligente, va vorbi atâta despre exclusivitatea sa în "știința științelor", încât va deranja și cele mai selecte cercuri și, până la urmă, i se va intenta un proces de omor. O prostituată fusese găsită moartă și asupra ei s-a aflat una dintre de acum cunoscutele perle ale Celui de Al Treizeci și cincilea. În aceeași încăpere fusese ucis și un tânăr nobil ce-și petrecuse noaptea cu târfa. Acuzat de dublă crimă, asupra lui Metafaustus plana condamnarea la moarte. Procesul s-a transformat într-un eveniment monden și inculpatul părea ființa cea mai fericită de importanța mare ce i se acorda. În sfârșit, toată Roma era preocupată de soarta lui. Metafaustus a prelungit cât a putut procesul și a ținut niște discursuri în care deplângea faptul că un criminal oarecare este un subiect mai arzător pentru Roma decât prezența celei mai strălucite minți zămislite vreodată de omenire. Nu încerca nici câtuși de puțin să se disculpe de dubla crimă și nici nu se va ști vreodată dacă el a fost cu adevărat asasinul. După ce i-a tot dăscălit pe romani, jignindu-i mereu mai mult, înainte de a se da sentința, cele două victime au apărut vii și nevătămate în fața judecătorilor. Procesul părea să-și fi pierdut obiectul! Însă lui Metafaustus i se păru că, în felul acesta, nici discursurile lui nu mai au greutate. Așa că, după alte câteva minute, cei doi s-au apucat fiecare de inimă și s-au prăbușit morți la pământ. Se crease un caz fără precedent: inculpatul nu putea fi condamnat întrucât victimele muriseră de față cu toată lumea, inclusiv de față cu judecătorii, fără ca împricinatul să se fi apropiat măcar de ele. Dar acuzatul nu putea fi nici disculpat, victimele se aflau la îndemână și el nu făcuse nici un efort de a dovedi că nu le-ar fi omorât de prima oară. (Ulterior, Metafaustus îi explică lui Teofan că prostituata și tânărul nobil fuseseră uciși de prea multă vreme pentru ca să-și mai poată face efectul deplin cristalele lui. "N-ai văzut ce palizi au fost nenorociții, când au mai revenit la viață pentru câteva minute?"). Soluția dată de judecători a fost că Metafaustus trebuia să părăsească pentru vecie Roma.

- Pentru vecie?! râse condamnatul. Ce-i aia "pentru vecie"?

*

Se spune că aflând de sentința dată în procesul lui Metafaustus, Grațian, furios că acuzatul ar fi scăpat teafăr, i-ar fi demis pe judecători. Ceea ce lasă de înțeles că metamorfoza "Copilului celui mai învățat al întregii lumi civilizate" în savantul cu barbă n-a rămas o taină pentru toți contemporanii.

Dar, între timp, cei trei, Al Treizeci și cincilea, Teofan și Țapul, au continuat să cutreiere imperiul și să lase în urmă nenumărate fapte incredibile. De pildă, în nord, poate în acel neatestat "deșert al Bohemiei" pe care-l va aminti Shakespeare, "deșert" bântuit de lei, Metafaustus va aduna orașe întregi la demonstrațiile sale de inteligență. El va răspunde gratuit la orice întrebare i se va pune, va efectua experiențe ciudate, făcând să explodeze stâncile, va descoperi apă în locurile cele "mai aride de pe Terra" ("Deșertul Bohemiei"?!?) și va îmblânzi animalele sălbatice prin simplă privire. Lei (?) și lupi i se vor gudura la picioare și uneori va cutreiera drumurile întovărășit de asemenea fiare.

Într-un sat va participa la o nuntă, dar mireasa i se va părea reîncarnarea Margaretei și va încerca s-o seducă. Tânăra avea același păr, același surâs trist, aceiași ochi. Avansurile oaspetelui bărbos fiind prea fără de perdea și fata rezistându-i, nuntașii îl vor ataca. Deoarece se aflau la masă, Metafaustus a început să înghită, pe lângă mâncare și băutură, și țăranii ce se apropiau cu gânduri agresive spre el. Până la urmă, se povestește, ar fi înghițit întregul sat. Apoi, într-un acces de furie, disperat că în învălmășeală a înghițit-o și pe cea pe care o considerase reîncarnarea Margaretei, va distruge localitatea din temelii.

*

Cam tot din perioada aceea se pare că grupul celor trei s-ar fi completat cu un personaj ce tot apare și dispare în odiseea Celor O Sută: Țipor. Nu se știe de unde s-a ivit iarăși evreul, însă următoarele năzdrăvănii ale lui Metafaustus s-au petrecut și în tovărășia sa.

A doua noutate a peregrinărilor prin lume a grupului o va constitui vehicolul cu care se vor deplasa în continuare: nu era nici car, nici alt atelaj tras de cai sau de vreun animal oarecare.

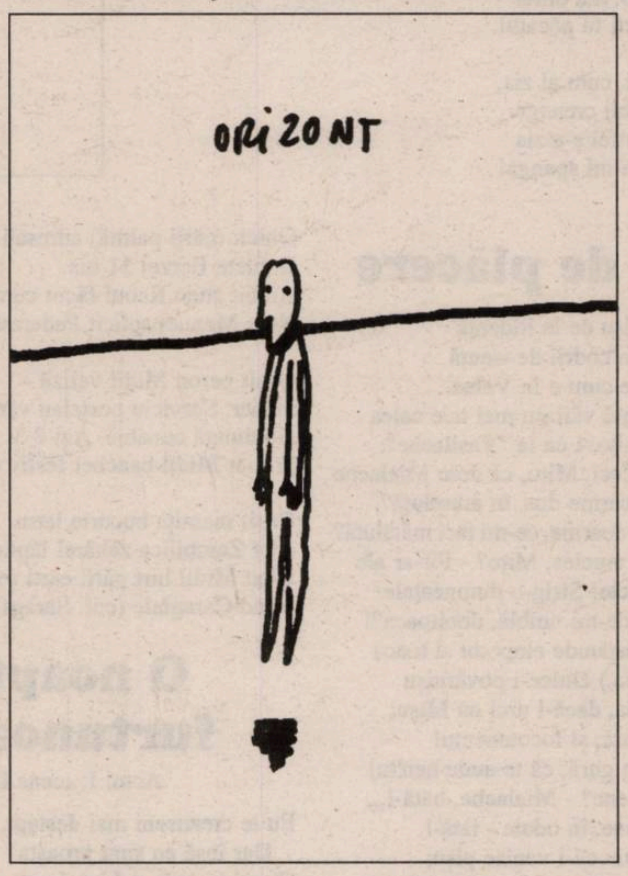

Obiectul, de forma unei căruțe și rulând pe roți, se deplasa prin propria-i forță, mișcat de o energie necunoscută până atunci. Descrierea acelui vechicol apare de mai multe ori în legendă, fără ca sâmburele de adevăr să mai poată fi reconstituit. Oricum, odată cu noul mijloc de transport, cei patru se deplasau extraordinar de repede și performanțele ubicuității lui Metafaustus își găsesc astfel o ipoteză ceva mai rațională, chiar dacă tot inexplicabilă.

Acum traseul urmat primește o finalitate: savantul și-a vârât în cap că a sosit momentul de a realiza un "marș universal al științei". Temerile lui Grațianus începeau să se adeverească: Al Treizeci și cincilea cerea ca ierarhiile administrative să fie înlocuite cu ierarhii bazate pe dovezile cunoașterii. Metafaustus pretindea să fie salutat ca un om superior, considerat ca atare, chiar dacă, în cazul lui, aceasta nu incumba nici un fel de altă supunere. Prin localitățile pe unde trecea, înlocuia conducătorii găsiți cu oamenii cei mai culți. Când se lovea de rezistență, trecea la represalii. Reforma plănuită era totală: până și sistemul monetar i se părea învechit, el înlocuindu-l cu "dreptul natural al celui mai inteligent și celui mai cult de a primi necondiționat tot ceea ce dorea de la cei aflați mai prejos". Rangul, astfel stabilit, era marcat cu un număr de perle pe care fiecare om (cetățean sau barbar) îl purta la vedere pe piept. Cel mai inteligent și mai cult avea puteri totale asupra celui ce etala cu o perlă mai puțin pe straie. Când i s-au adus la cunoștință fapte nedemne sărvârșite de protejații săi, Metafaustus ar fi replicat:

"Știința nu este totuna cu morala. Știința poate fi și rea. Dar, pe măsură ce toți oamenii vor deveni niște eruditi, micile nelegiuiri își vor pierde conținutul. Nimeni nu va mai fura sau nu va mai ucide pentru un obiect oarecare, întrucât belșugul de produse va descuraja drept irațională asemenea tentative. Poate vor săvârși altfel de crime. Nu știu. Dar eruditul este omul viitorului și noi trebuie să luptăm pentru viitor!".

"Indiferent ce ne va aduce acel viitor?", l-au întrebat.

'Indiferent!", a fost răspunsul. "Viitorul reprezintă știința, iar știința reprezintă gloria!".

Prima "capitală" a "marșului universal al științei", Metafaustus a stabilit-o la Lugdunum, în Gallia, actualul Lyon. Fosta Copia Claudia Augusta, înfrumusețată de Traian, era într-adevăr o capitală. Ea palpita ca o inimă a nordului și faptul că Metafaustus a reușit să devină ciudățenia de necontestat a regiunii, îi conferea o notorietate, mai mare chiar decât un Lilybaeum într-o margine pierdută de imperiului. La Lugdunum îl biruise Septimius Sever pe Albinus, aici se vor înfrunta în curând mai marii contemporani ai lumii. Deocamdată, însă, Al Treizeci și cincilea, pornind de la etiologia numelui cetății*), a ridicat craniile la rang de emblemă a cetății și a propriei sale nobleți: scăfârlia reprezintă fortăreața minții, spunea Al Treizeci și cincilea, dar oasele erau degrabă asimilate și cu istoria moaștelor și simbolul a fost repede acceptat.

Metafaustus vorbea iarăși despre "știința științelor" și înțelegea prin aceasta o disciplină aptă de a reuni cunoștințe din toate domeniile, de a face legăturile cele mai neașteptate și de a folosi întotdeauna explicații provenind din exclusivitatea direcțiilor spiritului. "Numai cel aflat în stare de a reuni adevăruri ce nu par compatibile este gata de a pătrunde în taina (adevărului)", va scrie el pe steagul cetății.

Viața lui Lugdunum se desfășura într-un amestec mult mai eterogen de națiuni, în comparație cu închistatele obiceiuri din Italia. Populații provenind din istorii foarte diferite acceptau mai ușor minunile savantului. Acela încerca să le legitimeze și, drept urmare, pretindea ca locuitorii orașului să se supună criteriilor lui de apreciere. El îl înlocui cu de la sine putere pe guvernator, un soldat de carieră, și numi consilieri bărbați aleși prin concurs. Testul consta într-o verificare la care trebuia să răspundă toți bărbații majori. Este ciudat că nimeni nu l-a deranjat aproape trei ani pe Metafaustus în reformele-i adânci, că nu a sosit nici o armată de la "centru", că nu s-a semnalat nici o tentativă de a fi alungat sau executat.

În afara ierarhiilor administrative, Metafaustus era obligat să se îngrijească totuși și de apărarea ținutului, mai ales că limesurile erau tot mai des atacate de niște populații ce soseau fără de încetare, de parcă marginile necunoscute ale lumii ar fi generat fără oprire noi și noi seminții. Deși repulsia Celui de Al Treizeci și cincilea față de soldați era cunoscută, el invidiindu-i pentru succesele facile (native, deci nedobândite prin muncă - ceea ce nu era întotdeauna adevărat), i-a împărțit pe bărbați în mai multe legiuni și le-a fixat ofițerii după niște performanțe atletice, folosind modelul lui Phytagora de la Crotona și al lui Zamolxis din Dacia. În timpul rămas liber de la îndatoririle militare sau civice, bărbații erau chemați să studieze mai multe ore zilnic la școală sau la bibliotecă. Chiar și cei ce nu știau citi erau îndrumați într-acolo, considerând savantul că momentele de reverie între cărți nu pot decât să ducă la o adâncire a gândurilor. Cei mai dotați dintre toți erau invitați să asiste la experiențele "doctorului în toate științele", unii putând chiar să-l ajute în laborator. Odată la trei luni se organizau examene și, în centrul orașului, la forumul lui Traian, cei mai merituoși erau răsplătiți cu noi perle, ceea ce-i ridica în ierarhia generală.

Dar și alte recompense îi așteptau pe cei mai buni discipoli ai savantului. Acesta realizase în retortele sale o licoare pe care n-o oferea decât cu mare zgârcenie și la ocazii deosebite. Era un afrodisiac puternic dăruit drept premiu, afrodisiac ce, odată consumat de către femei, îi prilejuiau fericitului lui aducător ore de neuitat, mai ales după ce era și el pregătit cu puterea cristalelor lui Metafaustus. (Odată, se spune, i s-ar fi furat vrăjitorului o cantitate din elixirul său. Cei ce au vrut să profite de efectele licorii asupra unor femei au fost pur și simplu sfâșiați de acestea deoarece n-au avut parte și de pregătirea complementară...).

Cei doi-trei ani petrecuți de aiuritul savant la Lyon li s-au părut mai târziu locuitorilor un vis urât. Obligațiile la care au fost supuși, disciplina rigidă, grozăvia puterilor fără de margini ale lui Metafaustus și, în special, ușa întredeschisă înspre știință, fără ca să fi intrat cu adevărat vreun novice peste prag, i-au făcut pe oameni să perceapă o boare înspăimântătoare, pe care, în subconștient, o resimțeau mereu ca pe o amenințare directă.

*

E greu de spus de ce a părăsit Metafaustus, Țipor, Teofan și Țapul Lugdunum. Teofan avusese rolul unui fel de administrator general, Țipor se distra studiind obiceiuri și locuri, plecând de multe ori adânc în teritoriile hiperboreale, revenind cu blănuri scumpe, cu chihlimbar și nestemate. Țapul era ocupat fără răgaz, trebuind să facă față ritmului cumplit de lucru al stăpânului său. Al Treizeci și cincilea, având orgoliul satisfăcut, se ocupa efectiv de cercetări științifice, ceea ce nu-l mulțumea prea mult pe servitor. De aceea, diavolul avea grijă ca, din când în când, să mai treacă prin Gallia cineva, în drum spre Britannia, de pildă, cineva care să nu fi auzit până atunci de "revoluția științifică" a lui Metafaustus și nici măcar de Metafaustus însuși. Atunci savantul se înfuria și mai trântea câte o ispravă spre a-l băga în sperieți pe străin și a-l face să ducă pe cât de departe posibil cele trăite.

Învățatul învățaților

Gheorghe Schwartz

Într-o scrisoare de-a lui Teofan se spune că Metafaustus ar fi plecat în Britannia întrucât a ajuns la concluzia că "revoluția științifică mondială" trebuia făcută sistematic, pornind de la un capăt la celălalt al lumii. În documentele oficiale ale vremii, însă, se vorbește de faptul că "ticălosul" s-ar fi dus să se întâlnească pe furiș cu Maximus, un compatriot și tovarăș de arme al lui Theodosius, numit acesta, între timp, succesor al lui Grațianus.

"Britannia este o regiune fertilă în tirani", pare să provină de atunci. Într-adevăr, Maximus a uzurpat tronul și a domnit o vreme peste mai multe provincii. În 383, Maximus l-a ajuns pe Grațian din urmă și l-a ucis la... Lugdunum. Aceasta ne-o povestește istoria.

Întrebarea este, însă, cum de a venit Grațianus tocmai atunci la Lugdunum când Metafaustus abia de părăsise de o vreme cetatea? Probabil că totuși Al Treizeci și cincilea n-a plecat de bună voie... Pe de altă parte, Teofan vorbește despre necesitatea "unei cuceriri sistematice" a lumii din partea științei. De parcă de la Lugdunum încercarea n-ar fi fost eficientă dintr-un anumit motiv. Să nu fi fost Țapul suficient de puternic pentru a opri singur legiunile împăratului legitim și să fi fost nevoie de ajutorul uzurpatorului?

Legenda povestește că din Britannia ar fi sosit cu Maximus 30.000 de soldați și 100.000 de plebei. Era o armată considerabilă aceasta. Însă oastea n-a venit singură: luptătorilor li se promisese drept răsplată pentru vitejia și devotamentul lor... câte o fecioară. Pe continent ar fi debarcat o armată de tinere fete: erau în număr de 71.000, dintre care 11.000 nobile, conduse toate de Sfânta Ursula. Această expediție năstrușnică, atestată documentar, se potrivește teribil cu procedeele puse la cale de Al Treizeci și cincilea. Numai că fecioarele greșesc drumul, acostează într-o altă parte și, până la urmă, după un scurt calvar, sunt surprinse de huni și ucise până la una. (Femeile rămân fecioare, la fel ca și Sfânta Margareta, ca și mireasa pe care Metafaustus a încercat s-o seducă în drumul său spre Gallia, la fel ca atâtea altele din legenda savantului damnat. S-a sugerat (Willert) că partea aceasta ar ține de influența creștinismului timpuriu în povestirile ce ne-au rămas. Scribul crede că, mai degrabă, obsesia fecioarelor din legenda lui Metafaustus reprezintă un subiect ce ar trebui studiat în sine). Dar ciudățenia nu se termină aici: Teofan, arianul, va deveni și el... fecioară! După ce Theodosiu îl învinge pe Maximus pe Sava și-l ucide lângă Aquileea, arianismul este definitiv zdrobit. Până și Valentinian II și mama lui, Iustina, arieni convinși, trec la credința niceeană. În aceste condiții, situația lui Teofan devine cât se poate de dificilă. Ca să-l salveze, Metafaustus îl transformă... într-o fecioară. Bătrânul secretar îl va însoți și pe mai departe pe Al Treizeci și cincilea, deși rolurile se vor fi inversat cu totul: inițial, fiul lui Enandros a fost un copil și Teofan un bărbat între două vârste, acum Al Treizeci și cincilea apare în postura unui om mai degrabă bătrân, iar celălalt într-un trup adolescentin.

Deși... întreaga-i vreme încearcă să-l confirme. Contemporanul său, Sfântul Augustin, spune: "Cea care este fecioară la trup, dar nu și în minte, tot nu va primi recompensă în viața de apoi!". Parcă ar fi grăit însuși Metafaustus...

Încă o dată: cultul acesta al fecioarei va fi caracteristic poveștii lui Metafaustus și, indiferent dacă a fost sau nu influențat și de dogma creștină, el provine din nostalgia față de Margareta, cea care n-a putut fi niciodată cucerită. Al Treizeci și cincilea impune, nu întâmplător, moda aproape terorizantă a "perlei romane", o perlă sintetică din bucățele rotunde din alabastru tratat cu ceară și cu esență de perle. (A nu se uita: "Margarita" = "perlă"!). Respectivei bijuterii, ce a cucerit brusc întreaga piață a imperiului, i s-au căutat tot felul de origini, mai ales religioase, însă cel ce a obținut monopolul explicit asupra comerțului cu acest produs a fost evreul Țipor... împuternicit de către împăratul creștin Theodosiu!

*

Odată cu domnia lui Theodosiu cel Mare are loc și ultima perioadă a activității lui Metafaustus. Este ciudat cum tocmai sub acest august iubitor de știință și artă, Al Treizeci și cincilea pare să renunțe la utopia "revoluției științifice mondiale" și la desărvârșirea "științei științelor". Ambițiile lui par să fie acum altele. Și manifestările i se schimbă. Dintre cei patru, cunoscuți a fi cutreierat mereu împreună lumea, nu rămân decât doi: Teofan se retrage la o mânăstire... de maici, Țipor este preocupat de comerțul lui de **perle romane**. Metafaustus nu mai e întovărășit decât de Țap.

Theodosiu a folosit împotriva rivalilor săi o cavalerie formată din huni, alani și goți. Barbarii erau acum cei ce luptau în folosul supremației unuia sau altuia dintre împărații romani. Bătrânul savant - de nici treizeci de ani, cum îi plăcea să se alinte - se distra pe seama calităților native ale acelor "semisălbatici". Folosind în continuare vehicolul său năzdrăvan, el gonea în fața trupelor călări și studia galopul cailor. Apoi își utiliza observațiile și-i învăța pe oșteni cum să folosească în modul cel mai economicos cu putință mișcările animalelor. Theodosiu nu putea fi decât mulțumit de munca acestui antrenor neașteptat. Doar că inițiativele lui Metafaustus nu se terminau aici: selecționă

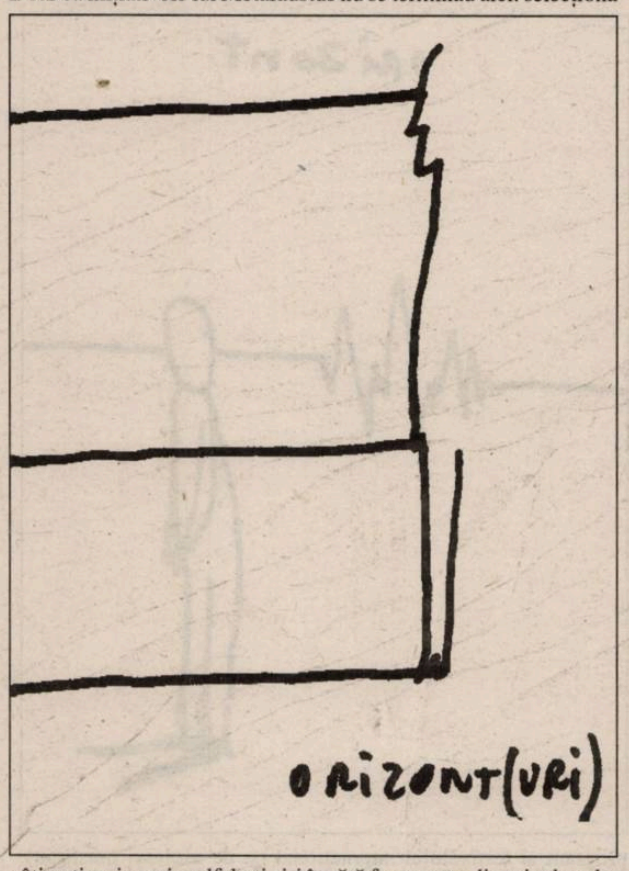

câțiva tineri semianalfabeți și-i învață fragmente din tainele sale. Vorbind mereu doar în limbile barbarilor, instructorii romani nu puteau să-l urmărească. În curând, deveni evident pentru toată lumea că protejații cărturarului erau mai apți pentru comandă decât ofițerii numiți de eșaloanele superioare. Era și aceasta un fel de răzbunare de mult pritocită: frumoșii ofițeri - pe care deja copilul Metafaustus nu-i putuse suferi niciodată - erau rând pe rând înlocuiți de "sălbaticii eruditului". Al Treizeci și cincilea se simțea din nou răzbunat, iar în istoria romană a apărut o forță nouă, cavaleria barbară a lui Theodosiu cel Mare.

*

O altă influență nebănuită a avut-o personajul nostru și în rescrierea istoriei. Theodosiu a întocmit o listă de "dușmani ai națiunii", unde era condamnată memoria unor figuri ale trecutului ce au conturbat grav pacea patriei. Printre aceștia, împăratul i-a anatemizat pe Marius, pe Sylla sau pe Cinna. Într-adevăr, luptele dintre ei au costat mai multe vieți de cetățeni decât numeroasele războaie cu dușmanii de afară. Dar Metafaustus a demonstrat în scrieri succesive că și în timpul imperiului au existat asemenea "dușmani ai națiunii". A trebuit să intervină episcopul Ambrosie spre a limita lista tot mai lungă propusă de Al Treizeci și cincilea. Acesta a luat împărații pe rând, după ce a terminat cu primii regi și cu eroii Republicii. Datele furnizate de afurisitul savant erau atât de precise, încât era greu de presupus că ar fi fost și exacte. Și, totuși, Metafaustus știa până la unul câți oameni a ucis Augustus, câți Caligula, câți Claudiu. Nero a mai fost condamnat de urmașii imediați. Și alți împărați au fost renegați curând după înlăturarea lor. În măsura în care se mai puteau verifica - măcar prin sondaj - datele propuse de Metafaustus, totul se adeverea. Doar că lista constituindu-se cronologic, exista riscul de a se submina întreaga Instituție Imperială, după ce au fost acuzați cu fapte concrete capii Republicii. Nu se mai găsea autoritate neatacată de Metafaustus. Listele sale compromiteau orice simțământ al mândriei naționale, dar și orice ierarhie. Erorile erau excluse. Din nou și din nou, verificările s-au confirmat în întregime. Circulând printre cetățeni, aceștia puneau - pe bună dreptate - sub semnul întrebării tot ceea ce au crezut până atunci despre strămoșii lor, însă și despre starea contemporană a lucrurilor. Listele lui Metafaustus îndemnau la anarhie. Ele au fost interzise prin ordin imperial.

Cum de a acceptat Metafaustus această interdicție? Primind ceva în schimb. Acest ceva l-a reprezentat relația sa cu Ambrosie.

Legăturile dintre cele două personaje sunt stranii încă din pornire. Ambrosius Aurelius a fost considerat un sfânt. Metafaustus un damnat. Ambrosius a fost divinizat de popor; datorită aplanării pline de tact a conflictelor dintre ortodocși și arieni, mulțimea l-a urcat pe scaunul episcopal de la Mediolanum. Evenimentului însuși i s-au conferit circumstanțe divine. Asta după ce omul fusese până atunci guvernator al provinciei Liguria și Aemilia și dăduse dovadă de toleranță. Dar Sfântul Ambrosie a fost și un cărturar, el a scris mult, era considerat somitatea necontestată a epocii. De unde o nouă inadvertență: cum a putut vanitatea lui Metafaustus să suporte faima supremă a altei persoane? Se pare că relațiile dintre ei au fost pe măsura renumelui lor, Metafaustus și Ambrosius ar fi făcut și între ei un târg: primul va fi socotit omul cel mai inteligent al epocii, al doilea își va păstra prerogativele puterii oficiale, acelea de prelat și de sfătuitor al împăraților. Țapul, asistând la această convenție, rânjea: renumele și amintirea Celui de Al Treizeci și cincilea se vor cocli imediat ce se vor termina cei douăzeci de ani ai înțelegerii inițiale dintre Metafaustus și drac. Un strat de rugină și o cultură de ciuperci vor altera nimbul reputației damnatului și din toată grandoarea unei minți extraordinare nu mai rămâne decât legenda pactului dintre omul vanitos și diavol. (Cât de diferită va fi motivația în mitul medieval! Și cât de schimbat va fi sensul întregii povești...). Mai mult, chiar sfântul va prelua o parte dintre lucrările lui Metafaustus, de pildă, acel tratat ciudat, "De **virginitate**", una dintre cărțile de morală atribuite lui Ambrosie, însă conținând în mod limpede ciudatele obsesii ale adoratorului Margaretei. Totuși, încercând să străpungem damnarea uitării, vom observa că Ambrosius însuși îl numește pe Metafaustus "doctor universalis". Copilul de la Lilybaeum învinsese: cea mai înaltă autoritate a spiritului îl recunoaște drept unicul specialist în viață în visata "știință a științelor". Noile delicii ale orgoliului nesătul al lui Metafaustus se manifestau acum altfel, el preluând sarcini ingrate și ducându-le la îndeplinire în felul său: cumplitul mușneag făcea armatele să se rătăcească, le punea să se războiască pline de energie împotriva arborilor pădurii, a stâncilor golașe sau a țânțarilor mlaștinilor. Totuși, câteodată, Al Treizeci și cincilea aplana primejdiile reale, cum a fost conflictul izbucnit între Valentinian II și Arbogastes, amânând moartea celui din urmă. Metafaustus era în stare să exacerbeze ambițiile unor oameni, să-i ridice la ranguri neașteptate și să-i facă să recadă la starea lor inițială, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, ștergând pur și simplu din memoria contemporanilor cele întâmplate. Din memoria contemporanilor, însă nu și din memoria nefericitului însuși, care suferea apoi până la moarte pentru un titlu sau o realizare ignorată de toată lumea. Acei oameni erau socotiți nebuni, în cazul că nu reușeau să-și ascundă suferința. Acest joc, într-adevăr diabolic, Metafaustus l-ar fi practicat cu nenumărați tineri nobili, care, la vârsta lor nerăbdătoare, erau gata să dea orice numai să ajungă la o funcție înaltă, de pildă, la cea de guvernator al unei provincii. Al Treizeci și cincilea le satisfăcea dorința, dar îi prevenea că le face acel cadou doar pentru douăzeci și patru de ore. După acel răstimp, nimeni în afară de subiectul experimentului nu-și mai aducea aminte de nimic. Uneori, tinerii, profund afectați, se sinucideau, alteori înnebuneau, pretinzând în continuare a fi ceva ce nimeni nu recunoaște și, în fine, alții păstrau întâmplarea ca pe o rană greu cicatrizabilă. Se pare că și doi uzurpatori au fost "ridicați" la demnitatea supremă de perfidia lui Metafaustus. Împotriva unuia dintre ei, Theodosiu ar fi adunat o armată de mai multe zeci de mii de soldați. (Ceea ce denotă că respectivul împărat n-ar fi fost "numit" de către Metafaustus doar pentru douăzeci și patru de ore...). Oastea lui Theodosiu s-ar fi strâns la Oescus, pe malul drept al Danubiului, ar fi pornit înspre Pannonia și s-ar fi oprit... nemaiștiind, brusc, împotriva cui trebuie să lupte. Amnezia incredibilă a unei întregi comunități de oameni i-a fost comunicată împăratului, care și el a trebuit să recunoască în mod public amănuntul că... nu-și amintea de scopul expediției. Incidentul, cu totul straniu și fără echivalent în istoria cunoscută, este atestat de mai mulți analiști ca una dintre ciudățeniile lumii: un suveran ce adună o oaste importantă, o oaste ce pornește într-un marș forțat și un deznodământ brusc întrucât toată lumea, inclusiv împăratul, a uitat mobilul și țelul războiului plănuit! Când întâmplarea s-a repetat identic pentru a doua oară, Ambrosius, devenit sfetnicul lui Theodosiu, își sfătuiește augustul să îndrepte legiunile spre fruntarii, pretextând o expediție de pedepsire a unor triburi barbare care ar fi năvălit în provinciile nordice. Versiunea dregătorului a fost acceptată de împărat și de istorie.

x) Alfred Adler, "Cunoașterea omului", ed. științifică, Buc., 1991, pg. 149

*) Lugdunum = Movila corbilor

Colții pisicii turbate

Leonard Oprea

Dragul meu Pustnic,

Prostul nu e prost destul până nu e și fudul, nu-i așa? Dar, îți imaginezi tu ce efort gigantic înseamnă chestia asta? Vezi bine că, această fudulie nu e una oarecare - este **sublima** și **inegalabila** și **ireconciliabila fudulie-a-prostului.**

Muncește omu' pe brânci și ani îndelungați ca să ajungă la această condiție... Dar și când izbândește - ferește degrabă din calea lui sau supune-i-te, căci are forța cumplită a stihiilor. Asta, bineînțeles, dacă nu strivești prostul din fașă. Însă, câți din noi îl recunosc, fiind în scutece? Și apoi, cine se încumetă a ucide prunci așa de nevinovați? Și e vreunul dintre noi mai puțin prost decât **prostul-prunc** care va deveni **prostul-fudul?** Sau, nu-i așa... O fi valabil totuși argumentul cu gena aia ereditară? Sau, nu... O fi oarecce cu apriori? Sau, nu... Să fie oare explicația cu geografia sau istoria sau nația sau conflagrațiunea sau defecația sau compensația sau masturbația sau înclinația sau aberația...? Zău, nu știu. Zău, mi-e teamă... Și, încerc să mă uit în jur (chiar și la mine... însumi). Bine, bine, zici tu, dar unde duc toate astea? Bine, bine, zic eu, poate că la românul-verde, poate că la cel de cea mai recentă dată, românul-cabotin-sincer-și-înverșunat, poate... Însă..., adaugi tu. Dar..., mă uit eu speriat în stânga-n dreapta, căci m-a amușinat și mârâie deja fudulia lor, dar, iată că trebuie să-mi iubesc aproapele ca pe mine însumi și cred..., tare cred că astfel voi sfârși... Tu, Pustnicule, îmi zâmbești atât de amar, încât îți înghit dulcea tristețe neputincioasă cu polonicul. Îți privesc atent luminile pâlpâind bezmetic în cărbunii ochilor și înțeleg că trebuie să-ți dăruiesc o speranță, chiar dacă nu este a mea, așa cum sunt eu acum, și îți spun: "Dacă n-aș fi venit și nu le-aș fi vorbit, n-ar avea păcat; dar acum n-au nici o dezvinovățire pentru păcatul lor". Și până la urmă, poate că doar Iisus știe și vrea să ierte, dacă tot i-a mântuit și pe ei. Iar dacă nici așa nu se poate, că e tare greu, asta e, să facem și noi, la fel de fuduli - să-ncălecăm mioara și să behăim a râs de-or răsuna văile și dealurile citind "Academia Cațavencu" sau, mai simplu-ușor, privind **ovin** la "Chestiunea zilei".

E-he-he, Mirceo, vin acu și zic:

Pe-un vârf de munte, carpatic desigur, stă baciul Gheo. Stă rumânul nostru lângă foc mic, șede învelit în saricâ, adastă cu cășula brumărie pe-o sprânceană, cugetă sprijinit în bâtă... Câinii îl păzesc, iară mioarele-l înconjoară... Apune soarele ca-n **Apus de soare** și mai abitir... Oh, Doamne...

P'un alălalt vârf parcă mai teșit însă, stă, șede, adastă și cugetă fârtatul lu' Gheo, vezi dumneata, baciul rumân d'al nostru, Ion, I-o-n. În juru-i aceeași natură moartă pastorală. Și, da, ca-n **Apus de soare** și mai abitir, soarili... Oh, Doamne, Doamne. Începând din acest punct, îți relev o inedită variantă a **inegalabilei, ireconciliabilei** și **sublimei** "Miorița".

Uite-așa, ca-n filmele cu un bărbat și o femeie, sau cu predatori sau cu Seinfeld și Schwarzenegger sau în orice caz o ralenti cu fuduli,

Gheo zice, adică hăulește, de fapt oftează:

- O-ho, offff..., iară privirea-i capătă luciri de ametist.

I-o-n, nemișcat, răspunde:

- E. He. Heeee..., iară ochișorii săi - o varietate de cuarț de culoare violetă.

Apoi, tac. Amândoi, tac.

Într-un târziu, dar nu prea târziu, I-o-n:

- A. A... hhhhh... (cât despre uitătură...)

Și Gheo:

- U, u... fffff... (cât despre uitătură...)

Iară stâncile se-nmoaie, brazii scârție, lichenii scrâșnesc.

După care fârtații baci rumâni d'ai noștri d'un sânge ca apa de izvor șopotesc:

- Deh... și când te gândești că între picioare ce-avem toate neamurile-și doresc...

E-he-he, Pustnicul meu drag, dar stai să auzi:

Epilog sau baza fundamentului temeliei:

Pe scurt și bărbătește, luna răsărea și două stele se apropia, să juri, uite cum cad și deodat' chiar deasupra lui Gheo și Ion se-opresc lin, lin...

Gheo se uită și zice... lin, lin:

- No-no, îi ca un brad de Crăciun, și visează, visează...

Îi duc Carpații șoapta, apoi o întorc pe cea a lui I-o-n:

- No-no, îi ca un brad de Crăciun, și visează, visează...

Darămite cele două stele, că obecte ne-chemate se numea, măre, ele ce făcea?.., Cât ai clipi din ochi mioarele cu câini cu tot sugea și cu ele după lună dispărea - fiecare.

Iară Gheo și I-o-n, adică, Ion, ce făcea - fiecare?

Păi, fiecare, cășula brumărie - într-un târziu, destul de târziu - de pământ trântea și amarnic, dar blajin glăsuia:

- No-no, dară să nu-i fuți muma-n cur...

După care se uitară lung peste munți unul la celălalt și cugetară molcom la dorința neamurilor de a-i castra.

Știi Mircea, depănându-ți toate astea, acum mă simt prost. Mărturisesc asta cu toată modestia de care sunt în stare.

Vezi tu, stau uneori tolănit pe gânduri ca și condamnatul lui Kafka pe patul acoperit cu vată de sticlă, cum se obișnuiește tot mai des și cu vădită plăcere în noua colonie nesperat întinsă între Dunăre și Carpați, demult nu mai am nevoie de cătușe, de căluș, și aștept, chiar tânjesc să simt colții de pisică turbată a grapei dincolo de trup, de sânge, mai ales în suflet și mai ales adânc în inimă, ca să mă pot întreba **sincer** - oare vina este mai presus de orice îndoială?

Dar, grapa nu apare, nu mai apare de ani și ani, am și uitat de când, poate de secole... În nări și pe buze mai simt totuși destul de bine mirosul și gustul sângelui pe care ar fi trebuit să-l vărs ispășind vina aceea, veșnic aceeași... Care?! Nu mă întreba. Dacă ți-aș răspunde ar trebui să am forța și furia stihinică a celor **fuduli** care au un stand plin cu reviste și cărți erotico-porno-educative lângă poarta lor gravată cu titulatura unei comisii parlamentare pentru cultură; care pe coperta caietului-

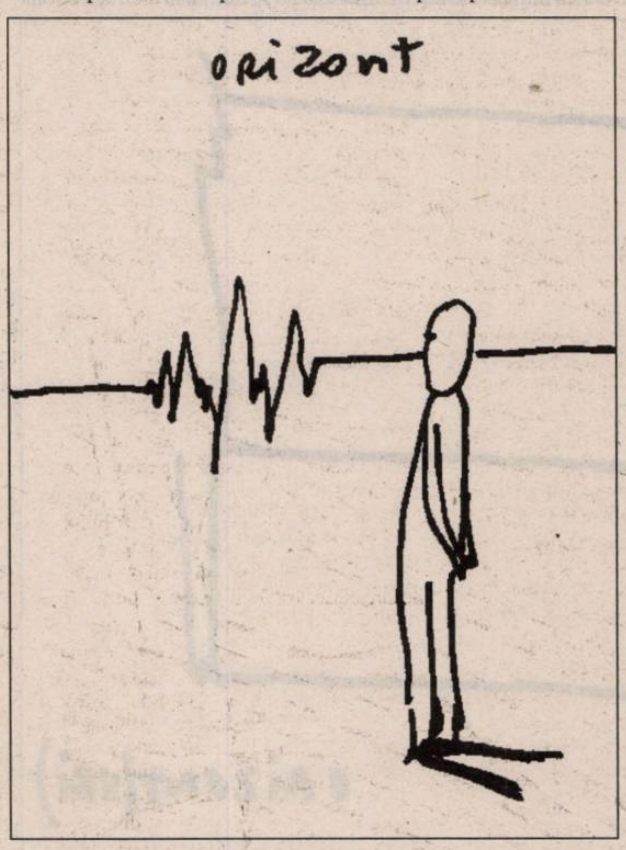

program al festivalului internațional (și de aceleași prestigiu), George Enescu, au înlocuit chipul lui Enescu George cu efigiile unui actor și ale unui profesor; care pe peretele din spatele jilțului de domnie păstrează fresca tribului Ceaușu; care dăruiesc fiecărui cetățean mioritic nici mai mult nici mai puțin de 40 și ceva dolari pentru sănătate de se crucește până și bulgarul...; care atât au reformat învățământul, încât au ajuns în starea paradigmatică și a elevului și a pedagogului de țară nouă, exprimată fără echivoc prin dreptul de a pune democratic oricând, dacă nu cumva obligatoriu, virgula între subiect și predicat; care adună religiile lumii în monumental-sinistra sală a Casei..., pentru a mulțumi teoctistcește precum odată și acum lui Vodă; care au revoluționat finanțele mondiale enunțând axioma ce spune: 2 paie se împart la 3 măgari întotdeauna astfel - 1 pai la buget, 1 pai la populație și măgarii cu rude, neamuri și partide, portofolii în guvern; care analizează politic, sociologic, psihologic, cultural și nu în ultimul rând patriotic orice și tot pe orice ecran și pe oricare undă și în toate jurnalele de înnegurează ca lăcustele orizontul mass-mediei schelălăind, lătrând sau urlând, agonizând patetic în decor de tragedie antică ori făcându-și confesiuni pentru și împotrivă cu ușile larg deschise, anunțând în fel și chip același lucru: că **nu e în firea românului** să facă aia ori cealaltă, cum mai zilele trecute am văzut și auzit un popă afirmând asta despre român și prostituție...

Mirceo, Pustnic fără vină, asta e! Odată, nu demult, un critic literar de notorietate cel puțin națională (sunt sigur că este, precum sunt convins că-și vede aripile întinse peste mapamond, dreptul lui, nu?) răspunzând la întrebarea mea directă și fără subterane referitoare la elogiile aduse "textiliștilor" generația '80 parcă, nu-i așa? îmi mărturisea fără durere că, "... niște labagiști, dar trebuia să prind ultimul vagon, ce vrei și dumneata?!".

Puține țări dincolo de cortina de fier, oțel etc. - deși eu cred că singura - au reușit ca țărișoara noastră dragă să facă din mediocritatea aurită una de platină și peste veacuri și atât de prolifică precum s-a izbândit aici cu... fudulie, nu? Când a început acest proces? Nu știu și nici nu vreau să știu. Cert este că așa mi-a fost dat, să mă nasc în plină desfășurare a lui și să o trăiesc și astăzi această grozăvie. Dacă îmi arăți un singur român care a supt țâța mioarei naționale numai și numai între aceste dealuri și văi, iar apoi a fost recunoscut drept baci al altor popoare, culturi - îmi răzui creierul, pe urmă-l spăl cu acid sulfuric acolo unde mi-am săpat cu trudă numele lui Eminescu, Caragiale, Blaga, Mircea Eliade, Cioran, Andrei Codrescu, Tismăneanu și alții. Alții - destui. (Să ne ajute Dumnezeu să fim printre aceștia!). Așa voi face. Promit solemn.

Până una-alta însă, fie pâinea cât de rea, asta-i țărișoara mea. Și dacă crochiul de mai înainte nu e decât un detaliu al unui stupefiant monument înfățișând un popor ecorșat zilnic să devină o mediocră populație, a cui e vina mai presus de orice îndoială? **A cui, totuși și până la capăt?**

Bunul meu Pustnic, neîndoielnic este fără îndoială și a celor mai sus pomeniți, așa în treacăt.

Dar, privește-ți atent, cât poți tu de atent, semenii români. Concentrează-te până când îți vei pierde identitatea sensibilă la orice act de identificare cu "bietul" român-cel-de-toate-zilele. Și atunci o să ți se întâmple ceva atât de firesc și de simplu, încât dacă n-o să-ți tragi un glonte în tâmplă, sau altele, cel puțin asta tot o să faci: o să-ți tragi o palmă peste frunte de-o să cazi în fund.

O să ți se întâmple să vezi că trăiești în...

cea mai acută și deplină normalitate, cum alta nici că mai există în lumea asta!

ASTA E NORMALITATEA NOASTRĂ. Nu spun **a lor,** fiindcă, nici eu, nici tu, nici alți **asemeni** nouă nu s-au sihăstrit, nici pustnicit îndeajuns ca să producă propria lor smulgere din această realitate/normalitate, nicidecum să mai facă oarecce pentru ceilalți. Care soteriologie?!

Cred în Iisus Christos, Domnul Dumnezeul nostru. Dar tare mă tem că într-adevăr Domnul nu-mi bagă și-n sac.

O.K. Pe tema asta sunt atât de multe de spus, încât mi-e lehamite de tot rămânul fericit și normal și... fudul, care grabnic m-ar înjura suculent demonstrând cu infinită pasiune și inefabilă plăcere (orgasm) că este un maestru absolut în arta băscăliei, deci, mai bine tac.

Așadar, **asta e normalitatea noastră.** Da... de la vlădică la opinică, de la porcar la rege.

Dă-mi un singur exemplu de român cu adevărat nefericit și revoltat!

Uite, la un capăt al diametrului următoarele:

În ianuarie 1990, împreună cu Vasile Gogea am organizat marșul și mitingul celor din 15 noiembrie 1987, al celor răzvrătiți și prigoniți și așa mai departe. În Piața Sfatului din Brașov, martirii acelei revolte de pomină mondială au vorbit. Au spus multe. Și era un crivăț... Și oamenii le sorbeau cuvintele, căci martirii erau de-ai lor, proletari cumsecade, muncitori onești etc. Și, până la urmă, cum era și firesc și normal, martirii au cerut țării, poporului, guvernanților să le spele rănile, să le tămăduiască sufletul, să le bucure inima. Au cerut martirii de la 15 noiembrie 1987, pentru ei și puii lor, într-un glas au scandat: vrem televizoare color, vrem case, vrem mașini... și vrem chiar și casetofoane stereo, ajutoare în toale și potol..., vrem să fim despăgubiți... moral.

(Dacă mai are vreo însemnătate chestia asta, află că am fost și eu unul dintre cei care s-au agitat atunci, în 15 noiembrie '87, și mi-au tras-o "băieții veseli" de n-o să uit toată viața...)

La celălalt capăt al diametrului, alte următoarele:

în "Memoriu către Cel de Sus sau modelul Cantemir", Constantin Noica vine și zice: **La treapta imediat mai jos de cea a omului de format mare, polihistorismul creator al rămânului, deschiderea sa către mai multe lucruri deodată, înțelegerea sa atât de cuprinzătoare, dar acum fără suficientă acoperire, nici creativitate, devine LĂUTĂRISM.**

Nu prea știu ce înțelegea Noica prin "omul de format mare", dar în mod cert nu știa Noica care va fi formatul discipolilor săi? Intuia sau nu omul de la Păltiniș că aceia care i-au urmat, toată floarea apusului românesc, vor fi de formatul celei mai neaoșe normalități? Despre fudulie nu mai vorbesc. Sau, Constantin Noica pur și simplu îndrăgea ce detesta cel mai mult, **lăutărismul?**

(Știi prea bine, Mircea, că am publicat într-o frumoasă ediție bilingvă, engleză-română, și cu format bibliofil "Memoriul către Cel de Sus", în 1995. Am răspândit **gratuit** în întreaga lume această **confesiune.** Doamne, cât de bine și de miere au fost vorbele celor care au citit-o englezi, americani, brazilieni, germani, francezi, japonezi, indieni, canadieni... Oh, Doamne, cum s-au mai mâniat și isterizat urmașii lui Noica...; da, căci cutezasem să traduc și să fac bine-cunoscut gândul cel bun al omului de la Păltiniș, sacrul maestru...)

Pustnicul meu drag și de încredere, ia acum diametrul ăsta și rotește-l repede, repede în toate direcțiile în jurul axei sale: **prostul nu e prost destul până nu e și fudul.**

Vei obține o sferă perfectă și orbitoare în strălucirea ei: **asta e normalitatea noastră.**

Bunul meu prieten, mi se pare extrem de firesc să mă întrebi, hai mă, dă-o-n-colo, chiar așa, fără scăpare.:.?!

Nu, hotărât lucru, nici eu nu cred asta. De altfel, vezi bine, n-am dat cu bâta, precum nici Dumnezeu nu bate cu parul. Te povățuiește Iisus Christos: "Toate câte cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați primit și le veți avea". (Marcu, 11, 24)

De peste 100 de ani se scrie și se vorbește în România despre toate cele mărturisite de mine. Așadar, evident, nimic nou sub soare.

Ți-am scris și eu că să mă aflu în treabă, însă, eu am început să mă **rog.**

Cu drag, al tău atât de Sihastru".

Pubi

Daniel Vighi

Tânărul-cu-stofă-de-poet povestește cum stă treaba cu bețivanul de la Zam, ajutorul de bucătar de la spitalul de nebuni: de bolânzi, cum zic localnicii fără carte în graiul locului. Așadar Pubi e așa ceva cu toate că în alte vremi fusese om de mare ispravă, os, de grof, de conte din ăla unguresc, de soi, din familia Teleki. Am aflat pe tren de povestea lui, le povestește Tânărul celor de gașcă și ar trebui, sau ar fi vrut el să le spună ceva despre vagoanele etajate, din acelea primite de la redegiști de pe linia secundară Radna - Timișoara, cu compartimente pline de coji de semințe de floarea-soarelui, hârtii de napolitane de la Kandia, fâșii din ziarul județean, un tren burdușit de navetiști, mirosind a sudoare și a pișat de la closetele cu ușile descleiate. Mare minune cum se petrec toate în vagoanele astea, cu cipeizări care se suduie strașnic la șăptic, zbiară gros cu vorbe specifice, zic de tromfi, de dube, de chețamul de ghindă, o păsărească pe care numai ei o știu și pe care omul nostru o pricepea prea bine, dar bleg fiind nu se bagă în daraverile lor, se mulțumește să-i urmărească, să țină socoteala scorului, să strecoare din când în când observații de bun simț pe când drezina tocmai se aburca spre Gomila - o haltă de dincolo de satul Alioș - așezată în plină pădure, cu o poiență în dreapta direcției de mers spre Timișoara în care cineva, un cantonier, un pădurar, sau vreun pensionar de felul domnului Fusu, ăla de făcuse parte din echipa de braconieri porecliți trupa lui Mau-mau, vajnici omorâtori de porci mistreți ori de cerbi, direct din standurile din care vâna și secretarul general al partidului, tovarășul știm noi care. Și cum spun, blegul cu stofă de poet nu zicea mai nimic, privea doar spre poienița care tocmai i se arăta ochilor, scruta cu o mină impasibilă șirul de stupi ai domnului Fusu, pensionarul din trupa Mau-mau, ăia cu braconajuk nu zicea mai nimic, se mulțumea să privească impenetrabil, ori mai degrabă plictisit, afară, spre poienița din pădurea de la halta Gomila. "Am intrat", va mărturisi el "în vorbă cu un bătrân, așa cum se întâmplă în asemenea situații. Moșul era un domn în regulă, purta costum și cravată, și arăta nefiresc între cipeizări, era clar din alt leat și din alte minunate timpuri. Mi-a mărturisit domnu acela în vârstă o poveste aproape de necrezut, ceva aiuritor, o istorie dintr-un spațiu el însuși exotic din defileul Mureșului, din spațiile acelea vegheate în dreapta cum te lași la vale dinspre Deva de păduri care o apucau spre munții Zarandului și dincolo, peste Mureș, pusta vălurită a Banatului cu sate uitate de Dumnezeu. Pustietăți fără capăt, străbătute de gâște, de cai împiedicați la picioare pe pășuni împănate cu scaieți și tufe de agrișe, moși foarte moși dintr-o lume aproape fără chip, sate în care s-au păstrat mai multe castele de-ale grofilor cum fusese și cel din Bulci, localitate părăginită și neștiută de nimeni.

"Tinere domn, în afara castelului Majestății Sale la Săvârșin, mai sunt și altele, nu e singurul, au fost jefuite prin anii cincizeci, mă înțelegi dumneata, tinere domn, pricepi cum stă treaba, pur și simplu au dat iama prin ele". Domnul fusese contabil, administrator cu Academia de Comerț, la castelul contesei Teleki în satul Bulci, nu departe de Săvârșin. Îi povestește exact **Tânărului-domn-cu-stofă-de-poet** ce s-a petrecut, cum au venit de la Arad două comisii muncitorești pentru inventarul bunurilor din castel. S-au apucat să treacă în borderourile scrise cu creion chimic bine ascuțit în exemplar dublu cu foi de indigou la care și el mai târziu, în vremea copilăriei, se va uita fascinat la felul în care poate hârtia asta copiativă, cum i se spune în mod adecvat, poate să... în sfârșit, sigur este doar faptul că ăștia s-au apucat să treacă dintr-o cameră în alta și au notat tablourile de pe ziduri: atâtea și atâtea la dimensiunea asta, altele, la alta și tot așa, pe urmă au plecat, au sigilat camerele, sau nu, nici măcar asta nu au făcut, i-au pus numai în vedere doamnei să plece altundeva cu fi-su', Pubi Teleki, să plece unde văd cu ochii. Peste vreo doi ani au venit de la București, de la Muzeul de Artă, și n-au mai găsit nimic". Când îi dezvăluie treaba asta **Tânărului domn cu stofă de poet,** bătrânul domn contabil cu Academia de Comerț privește cu fereală în jur, în hărmălaia înfundată în fum de Carpați fără filtru slobozit pe nas și gură de dumnealor cipeizării navetiști ce tocmai se agită tare în legătură cu chețul de dubă; unul dintre ei râde domol. Dă din mână plictisit și vagoanele redegiste defilează la vale, dincolo de Gomila, spre văile înțesate de pruni și pajiști; "ascultă la mine", se destăinuie moș contabilul, "fii atent la ce-ți zic, tinere domn, că nu e chiar așa de simplu, că de găsit au găsit ei ceva, ăia de au golit castelul nu au fost proști, adică tablourile erau ele la dimensiunea lor din acte dar erau altceva, mă înțelegi dumneata cum stă treaba, nu mai era, să zicem, anonim flamand secolul șaptesprezece sau altul din alte veacuri, ci niște reproduceri din alea de tot râsul, cu Venera cum se naște ea din scoică sau turcii care le răpesc din serai pe fecioarele despletite, treburi ce le poți găsi peste tot și care se vând la mănăstirea Maria-Radna, lucruri fără valoare, ca mărunții Heilige Anton ăia din plumb. Domnul moș contabil mai privește o dată cu fereală în jurul dumisale, apoi se apleacă spre **Tânărul domn cu stofă de poet** și-i șoptește aproape de ureche: "îți dai seama", îi zice, "că au dispărut de acolo scrinuri și birouri, dormitoare și dulapuri din acelea din lemn de sequoia cu intarsii sculptate. Au tot venit o vreme tovarășii de la Arad cu camioane, se încruntau la noi și le rechiziționau. Când au venit ăștia de la București nimic, bătea vântul!

Contesa a plecat cu domiciliu obligatoriu undeva prin Ardeal, dar n-a stat prea mult pe acolo, se zice că l-ar fi cunoscut pe Petru Groza și ăsta i-ar fi dat voie să se întoarcă; a trăit la marginea satului la o moară și pe Pubi l-au obligat să intre în echipa de întreținere de la calea ferată, la "ștrec" cum zic localnicii, și pentru că Pubi era firav oamenii lucrau în locul lui, îi ziceau: «lasă, măi Pubi, fă-te și tu că dai cu târnăcopul». Fusese Pubi Teleki ăsta un alcoolic de prima mână. În vechiul regim, după ce se întorsese de la studii din străinătate, a revenit în sat și s-a apucat de chefuri din alea ungurești cu lăutari și cu tot satul după el. Toamna trimitea peste Mureș o căruță cu un butoi legat cu lanțuri, în munții Apuseni, la moți, și cumpăra de acolo țuică de cireșe. Până primăvara îl dădea gata, golea butoiul. După ce a murit doamna, Pubi a ajuns la spitalul de nebuni din Zam, a trăit acolo ca ajutor de bucătar, spăla oalele prin spital, curăța cartofi, făcea de toate. A murit pe la mijlocul anilor șaptezeci în sala de așteptare din gara de la Zam sau poate că din Bulci, nu mai știe exact moș contabilul că a aflat ma târziu cum s-a prăpădit reprezentantul acesta al unei familii istorice, chiar dacă se poate să fi fost o ramură cam chircită a acesteia, sau să nu fi fost din ăștia de-ai Telekilor, să fi fost o simplă potrivire de nume.

Povești cu baronii a mai auzit **Tânărul,** le-a auzit absolut din întâmplare, așa cum se întâmplă în lumea asta mare în care valurile vieții te poartă pe ici-colo, nici nu știi pe unde îți este dat să ajungi și ce istorioare afli. I-a spus o tânără domniță de etnie maghiară, altfel plină de distincție, de la cunoscuta Biblioteca omonimă numelui familiei Teleki din Târgu-Mureș cum că acolo se aflau donate încă din veacul luminilor cărți de mare valoare ale bătrânului conte de atunci în favoarea comunității locale, cum am spune noi cei de astăzi. Și contele a lăsat prin testament cum că toată lumea poate cerceta comoara de știință și cultură pe care o strânsese el pe stelajele Bibliotecii doar că, a hotărât dumnealui, nimeni nu are voie să le ducă acasă, cu excepția urmașilor familiei care pot lua să le cerceteze la umbra conacului, cum se spune. Așa că prin anii șaizeci din veacul nostru iacătă pe cutare Teleki din urbe că vine la domnișoare și, bătrâior cum se afla, nu se lasă, le pupă la toate mâna, se întreține cu un ceai în biroul tovarășei directoare și pretinde, în liniștea intimidată din preajma dumisale, să ducă acasă anumite cărți, după cum îi dădea dreptul hotărârea aceea de demult a uncheașului aristocrat din epoca Aufklärung. Fetele ce să facă, erau legate de testament, greșala lor a fost că nu s-au consultat cu forurile superioare, în sfârșit faptele sunt consumate de-acum; bătrânul flăcău a apucat cu câteva exemplare de mare valoare calea spre America și dus a fost. S-a pierdut în vâltoare capitalismului anglo-american unde a trăit din dolari mulți obținuți din vânzarea incunabulelor. Să fi fost așa, să fi fost altcum, e greu de spus astăzi, s-ar putea ca toate să fie povești de adormit copiii, la fel ca și aceea mai romatică despre cutare băbătâie Teleki, contesina, cum ar zice popoarele meridionale de obârșie latină, baba vindea la piață în Târgu-Mureș buchete de trandafiri de veneau turiști din Ungaria cu autocarul și i le cumpărau la prețuri în dolari. Revenind la Pubi e de spus cum **Tânărul-cu-stofă-de-poet** îi spune moșului contabil că a murit ca Tolstoi, așa a murit și marele scriitor, contele rus de faimă, în gară, în haltă, că mai degrabă așa ceva fusese, de bună seamă, locul unde i-a fost dat să sfârșească marelui țăran de la Iasnaia Poliana. Contabilul nu a priceput exact ce vroia să-i spună **Tânărul-cu-stofă-de-poet** căruia gașca din Land îi zicea Oaia, așa că a dat din mână și i-a spus că l-a răpus băutura și fumatul, dacă ar fi fost mai cumpătat ar fi trăit până în ziua de azi, era însă un țuicar din cale-afară.

Viața și patimile unui sfânt Anton

Viorel Marineasa

Prima mea proză dusă până la capăt începea astfel: **Omul nu era un sfânt. Ceilalți, totuși, îi ziceau pustnicul. Nici un înțelept. Pildele lui - cam vechi.** (Greșit: **vechi** nu dă prea bine; trebuia zis **cam fumate.**)

M-am tot canonit s-o rescriu. N-a ieșit. Îmi pare, oricum, rău, deoarece marcasem câteva puncte. **Probabil că și aceasta e o înțelepciune: a ști să transmiți cu o anumită savoare. Un copil i s-a adresat cu domnu vrăjitor.**

Pentru gustul de-acum, e excesivă, folclorizantă, edulcorată. **Erau destui cei care l-ar fi văzut (...) cum cosea la fân în locul acela luminat, dar ocolit de tot satul și cum pe lama coasei lui jucau moroni și priculici, și că întreaga coasă se făcuse de aur în bătaia asfințitului; că nu mai era coasă, ci o mașinărie așa cum nici cei de la America nu au.** Degeaba adăugăm: **superstiții fără prea multă vocație și coloratură.** Degeaba nuanțam... **stranietate oarecum căutată... nu cine știe ce... uneori, ridicol...** N-am găsit formula (căzând în capcana expresiei directe) de a sugera că eroul e un ins vrând să-și depășească, fără să știe cum, condiția. Nume de sfânt catolic. **Anton.** Dar și precizarea: **I se spunea și sfântu' și omu'dracului.**

De fapt, ambiționam mult mai tare: să intru în contact cu o mentalitate, dând impresia că o resping, că nu o înțeleg, că-mi lipsesc mijloacele de a o interpreta, însă, tocmai astfel, dorind să o pun în evidență.

Altfel: prețăluindu-mă **înstrăinat,** experimentam o cale de acces spre ceea ce s-ar chema **rădăcini** (moși, strămoși etc.), asta îmi dădea frisoane, pe care nu le-aș fi putut potoli decât persiflându-le tandru:

.. **fantome cu care mă identific chinuit. Culeg date.** Pilda 1: **«Când or venit grăitorii la fata mea, or întrebat: "unde-i tat-tu?" "La paaadure". "Și când vine?" "Dacă vine mai ocolit, ajunge mai îndăgrabă. Dacă vine drept întârzie"».** Comentariul meu (sau al naratorului): **Cunoșteam povestea. Diferența era de accent. Și apoi - acel a, cântat și prelungit, prelungit-cântat.**

Continuare la Pilda 1 sau Pilda 2: **Anton, fiind în flux, a ajuns la concluzia că toate-s egale.** Adică el poate să-și permită mai multe din pensia sa mizerabilă decât aș fi eu în stare din salariul meu consistent.

Dându-și seama că sărise calul, eroul (sau omul pe care-l decupasem) a devenit politicos, lingușitor, laș. Cei de față urmăreau cu ochii căscați, fără să intervină, confruntarea. Dacă ar fi ieșit prost, ar fi spus: "Lasă-l drăului (**drău**=drac+rău; tabu lingvistic de genul **parbleu),** nu vezi că-i **alăuzit** (adică sărit de pe fix, nărod, senilizat), totuși având satisfacția că amărâtul l-a înfruntat pe domnișor. Dar ei au observat că toate-s pe bune, mai mult decât atâta, că Anton îmi plăcea, fiind exact figura pe care mi-aș fi dorit-o.

Scriind textul, m-am asigurat oarecum, calificându-l pe quasi-sfânt ori pe pseudo-sfânt drept un cabotin rural (de tip superior!), care, avertizat de câinii din teritoriul de siguranță, adică de la sălașul, de la coliba izolată unde-și ducea traiul, avea știința de a se compune pentru întâlnirea cu insul ce se nimerea pe acolo sau cu cel care-l căuta dinadins.

Astăzi mi-ar fi greu să fac o distincție între personaj și prototip, nici nu mai are importanță, din moment ce nuvela e ratată. Aș putea, în schimb, să scriu un reportaj bazat pe hoinăreli de-acum treizeci de ani și pe jocurile memoriei împuțite care-mi face umbră chiar și atunci când m-aș lipsi. Picasem la fix în albia unui pârâu secat - porumb rar, pietre scobite, scoici inclasificabile, nisip - până am dat de moara ale cărei dărâmături scrâșneau în acea lipsă de curs, iar pășunile, brusc înălțate și foșnind sever, făceau stingere cu vreo pasăre de pradă fixată într-o palmă de cer.

Și textul se prostea pe impersonalul "e clar". Mai întâi, doctorul satului, descinzând ba din Kafka, ba din filmele rusești. Deci sănii, multă zăpadă. (A fost singura vacanță de iarnă pe care o petrecusem acolo. Ai mei spun că nu s-a întâmplat așa ceva niciodată, dar ce mai contează). Doctorul îmi devenise prieten. Discutăm pe ritm de zurgălăi. Sigmund-Anton, Sigmund-Anton, Sigmund-Anton, zice el sau cântă clopoțelul. Asistenta-i mișto, m-aș da la ea, parcă îmi face avansuri, dar știu că-i cuplată cu doctorul Acesta, prin urmare, îmi explică de ce suferă Anton, favoritul meu. E multă mizerie acolo, însă eu sunt bolnav de nesemnificativ și, la rându-mi, rețin ce-mi convine, în timp ce asistenta, disperată de condiția ei și de locul exilului, mimează docilitate și înțelepciune cât cuprinde, pentru a-l capacita defintiv pe doctor. "E clar", face doctorul, "E clar", va mormăi și Anton, ieșind cu o sticlă din întuneric, "e clar, vă distrați și eu petrec în pușcărie, răchia-i de antârț, șpețial am ținut-o, știam cum o să fie anu' ăsta, îți vine **să molărești** (=să pictezi, să zugrăvești) pruna, numa s-o ai și-așa; dacă luați o înghițitură, vi-s de-ai mei".

Temător și mistic, am înclinat să cred că a zis **"vi-s ai mei".** De fapt, omul meu se schimbase (în decurs de o săptămână sau într-o jumătate de an, dacă nu chiar în doi ani, cu asta urma să jonglez în text), slăbise și arăta rău cu un ochi holbat, el dând vina ba pe albina aia oțărâtă, ba că i se trage din război și de-abia acum se arată, ba că așa pățesc cei care vor să cunoască prea bine lumea, de zici c-ar înghiți-o, uite, chiorăsc și, cu vremea, li se pare că au trecut în alt univers.

Sigur, și cred că de-aia am renunțat, pentru că eșuam în locuri comune, sigur că Anton era deopotrivă disprețuit și admirat. Venit din pustnicie, îl cazau în **cuină** (=bucătărie) sau în vreo magazie, căci mirosea urât a suflet singurativ. Îl mai și băteau, iar el, altfel demn și decis, se complăcea urlând. Nevastă-sa trebuie individualizată ca o colerică cu metodă, ca o proastă rutinată. Nepoții lui fac pe deștepții, îl iau pe sus, sunt vehemenți. Doar una, numai ochi, altfel mucoasă și scofâlcită, copil bătrân, se ține după el. Fata nu crește, nici nu învață prea bine, e plângăreață și slabă de lucru.

După lanul neizbutit de porumb, merita să fi stat un pic în vița de vie, traversată de șopârle cu pielea caldă, de broaște țestoase marcate cu var pe carcasă, de veverițe explodând ca niște grenade. Alături agonizează tunelul vechi, trăgând astmatic damf de mangal și de zmeură. Și neașteptat de aproape, șoseaua, semnalată de câteva ori pe zi prin praful ridicat de camioanele cu bușteni. Doar atunci când, în scurtă epocă de deschidere Dej-Ceao, a trecut pe-acolo raliul, s-a petrecut ca un fel de răscoală. Ceferiștii în opinci i-au întâmpinat pe automobiliștii încătărămați în combinezoane, plini de glod, dar spilcuiți. Asta nu i-a împiedicat pe ultimii, spre uimirea primilor, să se pișe-n cucuruz. Unul, cunoscător al limbii ruse, chiar a vorbit: "Voda!" și ai bătrâni, combinați pe frontul de Est, au înțeles și i-au întins ulciorul sau plosca.

Anton - încercare de sinteză: **Avea statutul unui dărinat, acțiunile lui erau un lanț de năsărâmbe.**

Bunicul mi-a povestit despre un echipament ca de extraterestru pe care unu' l-ar fi găsit între șosea și tunel. Mi-a venit ideea să-l atribui lui Anton, care, chipurile, l-ar fi utilizat ca vesmânt ceremonial. Când a dat foc urscăturilor din vie, completul s-ar fi aprins, iar omul, în loc să coboare, a luat-o urlând spre vârful dealului, neavând inspirația să se tăvălească pe pământ sau să arunce în râul din apropiere. Și atunci, unii martori susțin că acel trup a țâșnit în văzduh, iar alții spun că s-a frânt. Asta îmi trece prin cap sau doar o aud în momentul când se face că ciocnesc un pa'ar de tărie cu Anton în căsoaia fără stil, situată în extravilan, a bunicilor mei și vorbim despre mersul prețurilor pe piața Severinului. Nici nu mă pot bucura îndeajuns că-l am în față și că discutăm. Discuția fixată în lama chibritului cu care-i retez vârful țigării.

Să nu uit: **dărinat** = nestăpânit; **năsărâmbe** = boacăne.

"Dumnezeu să te custe..."

G.I. Tohăneanu

Bucurându-se de o răspândire destul de largă cu trei-patru veacuri în urmă, verbul românesc **custa,** moștenit din latinescul **constare,** este, în vremea noastră, aproape uitat. Sensul său obișnuit îl situează în relație de sinonimie cu "a trăi", "a fi în viață", "a viețui". Dosoftei, **Viețile Sfinților:** "Și-i dzâsă: tată-tău **custă,** iară tânărul dzâsă c-au murit". Antonimia dintre **custa** "a trăi" și **muri** este lesne sesizabilă în fraza aceasta. Forme flexionare diferite ale verbului abundă la Ioan Zoba din Vinț, **Sicriul de aur.** Citatele ce urmează sunt reproduse după excelenta ediție a lui Anton Goția (Editura Minerva, 1984): "De-aici ară putea întreba cineva cu cât Matusalem, Adam, Noe și alții mulți mai mult **au custat** decât Isaac" (p. 15); "Nime nu poate învăța așea mult, nice poate **custa** așea îndelung cum să poată ști cu adevărat și fără de îndoială zuoa morții sale. Cu adevăr mult au fost învățat sfântul Isaac Patriarhul, îndelung **au** și **custat** că **trăise** 180 de ani" (p. 18-19). Nu pot trece cu vederea amănuntul - prețios - că autorul **Sicriului de aur** - din pricini pe care nu preget a le numi "stilistice" - recurge la o remarcabilă alternanță sinonimică: **au custat... trăise.** Spicuiesc alte exemple, din aceeași lucrare a aceluiași autor: "Ce au fost Ilie Prorocul lui Eliseiu până când **au custat pre pământ?"** (p. 47); "Că sfinții încă până când **au custat în ceastă lume,** au fost bejenari și streini și n-au putut fi cum să nu fie pățit multe scîrbe" (p. 141); "Tu tocmești, o, Doamne, **hotar vieții, până când să custe omul,** care nime, nice cu puterea, nice cu înțelepțiia nu-l poate trece". De câteva ori se rotește verbul **custa** în scrierile lui Dimitrie Cantemir, de pildă în **Divanul,** unde antonimia dintre verbele **custa** și **pieri** este consolidată de cea dintre adjectivele **strâmb** și **drept,** cum adesea se întâmplă în zicerile cu caracter aforistic: **"dreptul piiare** cu dreptatea sa și **strâmbul** multă vreme **custă** cu răutatea sa". De luare-aminte, între toate, vrednic mi se pare fragmentul următor, unde **custa** își asociază complementul său intern **cust:** "dară un om carele într-un munte pustiiu lăcuiește și într-o gaură de bălaur sau într-o peșteră de leu, sau de urs, sau de pardos viețuiește, oare ce fel de petrecere va să facă? Și **ce fel de cust va să custe?** Sau **ce fel de** traiu va să trăiască?" Cantemir simte nevoia să recurgă, pentru **cust** și **custa,** la sinonimele **trai** și **trăi:** înseamnă că cele dintâi, în epoca domnitorului-cărturar, începuseră să prindă o subțire pojghiță de rugină.

În nord-vestul țării, în mediul rustic, continuă să fie întrebuințată urarea **Dumnezeu să te custe,** alternând cu **Dumnezeu să te trăiască,** adică "să-ți dea viață lungă", care sună ciudat vorbitorilor de astăzi datorită caracterului tranzitiv al verbelor **custa** și, mai cu seamă, **trăi.** Regăsim, cu satisfacție, această urare, în neprețuitul text al **Țiganiadei** lui I. Budai-Deleanu (v. 7531): "Bine zici, **Dumnezeu să te custe,**/Golemane (strigă din mulțime/ Gogul)! Ba sunt ca niște lăcuste/Ce mîncă-a pământului grăsime./ Trăind în volnicie și sîlă/Jupesc toată țara fără milă". Satira acidă a ciocoimii ia forme încă mai virulente în **Țiganiada A (Trei viteji),** acoperind încă o strofă, interesantă, între altele, prin fonetismele moldovenești identificabile în ultimele versuri: "Bine zici, **Dumnezeu să te custe/**Golemane (strigă din mulțime/Gogul)! căci nădragi largi, dar înguste/Socoteli mai toată boierimea/Are;-îi cunosc eu din rădăcină:/Așa sfînta Vinere mă țină.//Toată zioa cu ciubucu-n gură,/Pe divan stîrvesc, iar câte-odată/Totuș a plesni-în palme să-îndură/Și-a chiema pe-un argat sau argată:/Bre cioarî măi/strigînd plin de rînzî/Spuni cai la butcî să prinzî!".

Către sfârșitul **Cîntecului a VIII** din **Țiganiada** poetul introduce în text infinitivul lung al verbului **custa** devenit, ca de obicei, substantiv: **custare** "viață". Cu puține versuri înainte el folosise, în aceeași îmbinare figurativă, sinonimul curent (v.5271): "Biruit în urmă de mîhnire,/Un cuget cumplit în minte-i vine:/Să-ș' rumpă-a **vieții** sale fire". Expresia **a-și rumpe a vieții fire** este reluată, dar reconstituită, cu modificări lexicale sinonimice, în monologul care încheie **Cîntecul** (v.5282): "Nici va fi ca vreo dreaptă străină **/A custării să-mi rumpă** doar **ață,**/Eu însumi urgisita lumină/ Stîngîndu-mi voiu să es din viață...". Îmbinările **a-și rumpe a vieții fire** și **a-și rumpe a custării ață** cu sensul "a-și pune capăt zilelor" sunt nu numai populare, dar și livrești, trimițând către cele trei zâne ale morții din eresurile antichității păgâne - Atropos, Lachesis, Clotho - care hotărau clipa când "firul" sau "ața" vieții urma să fie curmat, să se "rumpă"...

Divergența semantică dintre lat. **constare** și rom. **custa** nu este nemotivată, dacă ținem seama că, printre sensurile lat. **constare,** se rânduiește și acela de "a se ține tare", "a se menține", "a rezista", "a subzista" - componentă fundamentală a vieții, a "custării". Rom. **custa** nu e analizabil, dar lat. **constare** lesne se lasă descompus în verbul **sto, stare** "a stat (în picioare)" și prefixul **con-,** prevăzut, aici, cu valoare intensivă: "a sta ferm", "a sta cu îndârjire". Din tema participiului latinesc **constans, constantis** au pătruns în limbile romanice echivalentele neologismelor noastre **constant** și **constantă.** Din aceeași temă participială s-a derivat lat. **Constantinus,** numele unui cunoscut împărat roman creștin.

Reflexul italian al lat. **constare** sună... **costare,** pe care, iarăși, l-am împrumutat și noi: verbul **costa** reprezintă, poate, cel mai important neologism românesc de origine italiană. Din **costa** s-a constituit derivatul postverbal regresiv **cost,** iar din acesta, cu ajutorul sufixului neogrecesc **-isi,** verbul, astăzi căzut în desuetudine, **costisi,** fără de care nu ar putea fi explicat derivatul, foarte întrebuințat, **costisitor** "care costă mulți bani", "foarte scump". Nici adjectivul **îmbucurător** nu ar fi putut ființa fără existența prealabilă a unui verb **îmbucura,** astăzi cu totul uitat de către vorbitori. Cei duși lasă însă totdeauna urme.

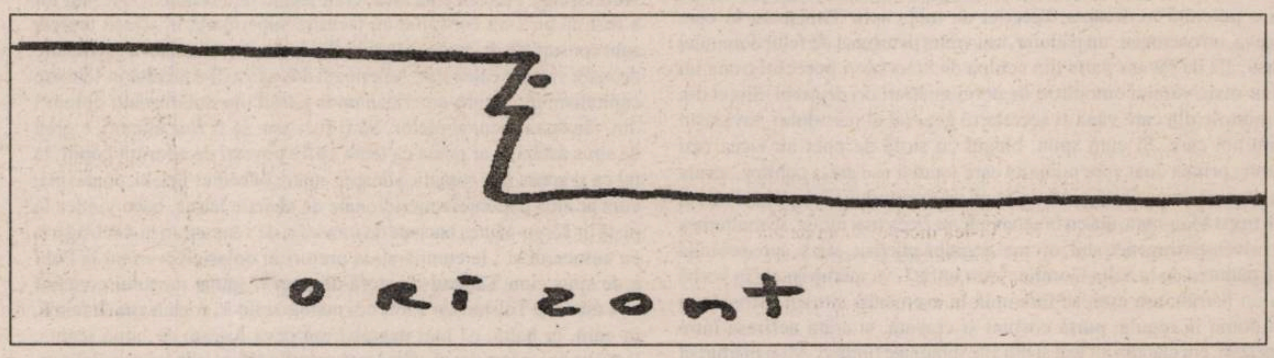

Cocorul de Frankfurt

Paul Eugen Banciu

O gară de provincie unde opresc doar trenuri personale. Toamnă ruginie. Câțiva pasageri dornici să-și caute un loc pe băncile la preț sporit și condiții de final de război ale unor vagoane de clasa a doua ale SNCFR-ului, în restructurare masivă de personal, vagoane, locomotive, stații... Trenul e "personal" nu pentru că ar aparține cuiva anume dintre călători, nici șefului de gară măcar, ci pur și simplu pentru că, spre deosebire de trenurile accelerate, rapide sau IC, adică Inter-city, orpește în fiecare din gările provinciale și chiar în haltele, care n-au fost încă devastate de locuitorii așezărilor rurale aparținătoare pentru țigla, ramele ferestrelor, ușile, cărămizile și celelalte lucruri folositoare pentru ograda lor. Devastate, adică luate pe nimic: paturi, pături, steguleț de semnalizare, greutăți de macaz, încât respectivele clădiri arată ca după mai multe duble de filmare, reluate cu explozivi, pentru serialele polițiste. Dar acestea completează doar peisajul dezolant pentru călătorul de clasa întâi de pe rapidul, să zicem, București-Timișoara, care, în drum spre Wc-ul de la capătul vagonului le vede pe fereastră și se minunează o clipă de urmările războiului ce se va fi desfășurat nu cu mult timp în urmă, ca o vijelie, prin locurile acelea. Dar, surpriză. Ușa WC-ului de clasa întâi de la rapid îi pică-n brațe fără s-o smucească, descoperind în spațiul privat, vopsit în alb-verde cu picățele maronii un om cu pantalonii lăsați pe vine. Adicătelea e ocupat. Deci suflul bombei ce- a spulberat halta văzută odinioară a avut efect și asupra veceului de la rapid. Nimic neobișnuit într-o lume a interdependențelor cauzelor naturale, artificiale (artificierii sunt cu totul altceva și au salarii pe măsura meseriei lor riscante), sau impuse de tranziție.

Deci "nu întâmplător" în acea gară de provincie e oprit și un Inter-city, din care nu coboară nimeni. Doar că inter-ul e pe linia a doua, iar personalul căutat de călători e pe linia a patra, încât pentru a ajunge acolo, omul trebuie să escaladeze intrarea în vagonul trenului ultrarapid. Coșarci, desage, geamantane, babe supraviețuitoare ale altor tranziții de civilizație, moși semisenili, gâște vii în plase de nailon împreună cu sticle de țuică din anul trecut, cu vin rampaș și coca-cola. Inter-city-ul stă, personalul așteaptă. Primul are o oră de plecare nebănuită de nimeni, întrucât pe linia a treia e așteptat un marfar cu cisterne pline și vagoane casate pe care scrie: "bun pentru cereale 1998", prin care, sau sub care se poate ajunge anevoie pe linia a patra, în cazul că respectiva garnitură nu vrea să oprească în stația de provincie și o ia la vale. Toate trenurile "o iau la vale", era și senzația exprimată de un călător, în prima porțiune de drum a Inter-city-ului, când, pe 500 de metri gonea cu peste 120 la oră...)

Câțiva curajoși trec cu bagajele prin vagoanele superrapidului și ies de cealaltă parte, apoi urcă în personalul mult dorit, pentru care și-au cumpărat bilete până la a doua stație, adică la vreo doisprezece kilometri depărtare, unde, așteptați sau nu, coboară. E legea pinguinilor pe banchiză: "se-nghesuie toți la margine și-i împing pe cei din primul rând în ocean. Ei au senzația că aceia, primii au fost curajoși așa că, mai departe nu se mai tem și se aruncă de bună voie în apele reci întregul cârd...

În gara noastră de provincie totul e asemănător, cu osebire că pinguinii sunt oameni, ce vor să ajungă la trenul personal care are locomotiva spre sud, dar nu le vine să urce în trenul domnesc ce are locomotiva spre nord. Așa se face că ezită. Nu se lasă decât împinși, dar stau cu privirile pe chipul roșu al impiegatului, și el destul de nehotărât dacă e cazul să iasă la pensie la 50 de ani, după cum zice "legea Băsescu", sau la optzeci, direct din pușcărie, în urma unui carambol organizat de el între un marfar și-un superrapid la intrarea în gară. Fapta, altfel reprobabilă, l-ar aduce însă în gura lumii și pe paginile întâi ale tuturor ziarelor o zi, două, până la proces, dar n-ar mai ieși din viața activă la fel de anonim cum și-a trăit-o. Însă impiegatul nu riscă nimic. Preferă să-și trăiască apusul carierei învârtind același disc verde de la capătul unui băț, ca o plesnitoare de muște, ba sub fund, ba pe burtă, fără să știe că fiecare gest al lui e urmărit cu sufletul la gură de ultimii sosiți în gară. Sesizează totuși că e în centrul atenției și, printr-un gest scurt, de general, oprește impulsul sinucigaș al întârziaților. Marfarul intră și trece în mare viteză.

Ultimii întârziați nu-l mai iau în seamă pe șeful de gară și urcă în Inter-city, cu gândul bun, ca imediat după trecerea marfarului să urce în personalul lor. Trei reușesc, al patrulea adastă puțin, să privească în lungul coridorului de clasa întâi, să se simtă și el ca nepăsătorii care fumează și beau cola în dreptul ferestrelor. Deodată, se dezechilibrează. Are senzația că personalul lui a pornit-o spre sud. Vrea să deschidă ușa, să sară, intră în panică, nu-și mai dă seama ce se întâmplă cu el, cu sacoșele, cu viața, cu personalul, și e ca paralizat. Realizează doar că localitatea unde urcase rămâne în urmă. Că biletul lui de trei mii de lei e valabil pentru altă viață, mai lentă, mai apropiată de ceea ce i s-a întâmplat în șaizeci de ani, până atunci. Că nu va mai ajunge curând în halta de un minut a comunei lui, că n-are bani pentru amenzi, pentru un bilet în tren, pentru eventualitatea că ar trage semnalul de alarmă să oprească hardughia care prinde viteză de parcă i-ar fi dat drumul cineva pe tobogan. Stă încremenit lângă veceul cu ușă batantă, cu toate lucrurile în jurul lui. Suportă mirosurile, suportă zgâlțâiturile, suportă privirea fixă a conducătorului care se apropie: "Moșule, ce-i cu tine?"... "Am vrut să trec la personal..." Gâlceavă scurtă. Nu e prima oară când într-un Inter-city urcă un pasager de mocăniță. "Ai bani?... "N-am!"... "Te dau pe mâna poliției din gară!"... "Care gară?"... "La capăt, la Timișoara, mai sunt două ore până acolo!..." "Două ore..." Spațiul se măsoară în timp, ca în orice mijloc de transport. "Și-acolo?!"... "Treaba ta!"...

Conductorul pleacă, omul rămâne năuc. Coșmarul e abia început, deși peisajul de dincolo de ferestre e dintr-o toamnă ruginie, calmă, cu cer metalic albastru-gălbui. Omul își lasă lucrurile la capătul vagonului și-l caută el pe conducător prin toate compartimentele. Dă de el. "Și-acu, ce fac?!"... "Treaba ta!... Bucură-te că nu te-am amendat!"... "La câte ajunge?"... "De ce te interesează?!"... "Și-napoi?"... "Moșule, după ce că ești hăbăuc..." "Dar ce s-a întâmplat?" intervine o femeie cu suflet... "Am vrut să trec la personal și m-a luat acceleratul ăsta..." "Inter-city!"... "Mă rog!" "Și-acum?"... "Și-acum..." ..."O să te dea fugit ăia din sat..."

Omul se-ntoarce spre capătul vagonului socotindu-se cât va lua pe tot ce are în sacoșe, la el, pe el, prin buzunare să-și poată aduna bani pentru biletul de-ntoarcere. Apoi, o luminiță adusă de îngerul său păzitor în creștetul capului sau în frunte, între sprâncenele sure: "Timișoara... N-am mai fost acolo... Și ce dacă-i văd numai gara? Și ce dacă văd doar pereții secției de poliție? O să-mi dea o amendă care-o să-mi vină acasă, dar o să mă laud o lună că am fost la Timișoara..."

Ce este Romania?

Ileana Oancea

"... la Romania forme-t-elle vraiment un domaine intellectuel et moral, ou n'est-elle constituée que par l'origine commune des langues romanes?
(Gaston Paris, articolul introductiv din 1872 la revista ***Romania)***

Importanța extraordinară a Romaniei pentru cultura europeană care s-a rupt de latinitate pentru a o putea continua și transmite în esența ei în forme originale, asigurând astfel **unitatea** și continuitatea însăși a culturii europene în ansamblu, a fost pregnant subliniată de Curtius. Iată ce spune marele romanist: "Literaturile romanice dețin supremația în occident de la cruciade până la Revoluția Franceză, în care timp ele se succed una alteia. Numai pornind de la Romania se obține o privire justă asupra literaturilor mai noi. De la 1100 până la 1275 - de la **Cântecul lui Roland** până la **Romanul Trandafirului** -, literatura și cultura spirituală franceză constituie modelul celorlalte națiuni, Literatura germană medievală preia aproape toate temele din poezia franceză și chiar **Cântecul Nibelungilor** (...). Cultura de curte a Franței iradiază până în Norvegia și în Peninsula Iberică. Încă și **Romanul Trandafirului** este prelucrat în Toscana pe vremea lui Dante, așa cum va fi cazul și în Anglia lui Chaucer. Literatura franceză de epopei și romane cavalerești își mână cursul bogat în Italia pentru a fi aici turnată în splendidele forme artistice ale Renașterii de către Boiardo și Ariosto. Dar încă din 1300 trecuse primatul literar asupra Italiei: cu Dante, Petrarca, Boccaccio, apogeul Renașterii. Acesta se răsfrânge ca "italienism" asupra Franței, Angliei, Spaniei. O dată cu secolul al XVI-lea începe vârsta de aur a Spaniei, care domină mai bine de un secol literaturile europene. Cunoașterea limbii și literaturii spaniole este la fel de importantă pentru istoria literaturii "europene" cum este cunoașterea picturii spaniole pentru istoria artelor. Franța s-a emancipat de sub hegemonia italiană și spaniolă în mod definitiv abia de la începutul secolului VII-lea, preluând ea însăși primatul, care i-a rămas nezdruncinat până la 1780. În acest răstimp înflorise în Anglia, după 1590, o mare poezie autohtonă, care însă va fi luată în considerare pe continent abia în secolul al XVIII-lea. Cu puterile literare universale ale Romaniei. Germania nu a putut concura niciodată. Ceasul ei vine abia în epoca lui Goethe (Ernst Robert Curtius, **Literatura europeană și Evul Mediu latin.** În românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Alexandru Duțu, București, Editura Univers, 1970, p. 46-47).

Să reexaminăm romanitatea ca fenomen lingvistic și cultural decisiv pentru spiritualitatea europeană prin chiar prisma termenilor care o desemnează.

Istoria acestor termeni, desemnând o **unitate**, ca refracție însă, **diferență** față de latină, înfiripată chiar pe fondul unei permanențe: latinitatea ne poate explica felul cum lumea romanică, debarasându-se de povara unei tradiții și perpetuându-o în același timp, impune lumii moderne propria ei individualitate, așezată cu acuitate și devenită deosebit de poductivă sub aspect teoretic într-un alt spațiu cultural și lingvistic: cel german.

Caracterizând Evul Mediu, când are loc acest eveniment esențial pentru cultura europeană: nașterea romanității, cu cuvintele unui alt mare romanist german, schița cadrul general al unei problematici în care semantica se convertește într-un capitol o istorie europeană: "On peut donc qualifier, du point de vue linguistique, le moyen âge, comme l'epoque pendant laquelle des langues vulgaires acquierent lentement une existence littéraire, mais sont regardées toujours comme un instrument plutôt populaire, tandis que le latin reste la langue des savantes, de la plupart des chancelleries et surtout la langue unique de culte religieux qui domine toutes les activités intellectuelles "(Erich Auerbach, **Introduction aux études de linguistique romane,** Frankfurt am Main 1965, p. 92)

Vicisitudinile termenilor **romanus, romanicus, Romania** ne demonstrează acest proces al configurării unui nou domeniu lingvistic și cultural. **Romania** desemnează astăzi totalitatea spațiilor în care se vorbesc limbi romanice. Adjectivul **roman** din sintagma **langues romanes** nu urcă la lat. **romanus** (în fr. **romanus, romain),** ca termen savant (format după subst. **roman)** el a fost întrebuințat de Fr. Raynouard pentru a desemna provensala veche, dar el apăruse, glosat de Pasquier, încă în secolul al XVI-lea astfel: "On appelle roman notre nouveau langage".

În primele timpuri ale istoriei, **romanus** avea o semnificație etnică desemnând locuitorii orașului Roma, dublată de una juridică și politică, așa cum apare în expresii ca: **civis romanus, populus romanus.** La început romanii se opuneau celorlalți locuitori din Latium, **latinii**. O dată cu creșterea puterii Romei, **romanus** a păstrat doar semnificația politică. Când, prin edictul lui Caracalla din 212 e.n., dreptul de cetățenie romană li se acorda tuturor locuitorilor din imperiu, termenul se videază de orice valoare etnică, **romanii** nemaiopunându-se decât **barbarilor.** Adoptând latina, ei sunt cei care aparțin unității lingvistice latine. În ultimul secol al imperiului apare și derivatul **România,** atestat la Orosius la începutul secolului al V-lea, dar el este mai vechi. Putem preciza chiar: Das Wort **Romania** bezeichnet zunüchst das römische Reich îm Gegensatz zu den Germanengebieten (..). Im 6 Jahrhundert ist **Romania** deutlich eine Bezeichnung für die Gebiete, die **romanice** sprechen" (Olaf Deutschmann, **Latinisch und Romanisch. Versuch fines Uberblicks,** Max Haober Verlag, München, 1971, p. 26.)

Pe măsură ce atât **romanus** cât și **România** evoluau spre o semnificație pur lingvistică, expresia **latine loqui** ("a vorbi latinește") începe să fie concurată de **romane loqui,** ceea ce a dus la un moment dat la o diferențiere semantică, **latine loqui** însemnând în mod exclusiv "a vorbi în limba corectă, elegantă", iar **romane loqui** "a vorbi în limba populară".

Din latina arhaică alături de adj. **romanus** apare, sporadic, **romanicus.** Cum **romanus** se referea inițial la Roma, treptat s-a stabilit o legătură între **romanicus**, mai popular, și **Romania,** ceea ce a determinat ca sintagma **romanice parabolare** sau **fabulare** să dobândească sensul de "a vorbi ca locuitorii Romaniei", în timp ce **latine** sau **romane loqui** însemna "a vorbi latina, limba Romei". Adjectivul **romanicus,** și nu întâmplător, a fost cel care s-a continuat până astăzi.

Cuvântul apare în Galia și Graubünden în secolul al XVI-lea v.fr. **romans,** v. prov. **romans,** ret. **rumantsch.** Exarhatul de Ravena păstrează derivatul **Romania** sub forma **Romagna** ca denumire geografică.

Este de reținut că numele de **romani** din întreg imperiul roman l-au păstrat până astăzi doar românii. Ca nume etnic **romanus** s-a conservat în cel mai periclitat spațiu al Romaniei, cel oriental, înconjurat de populații aloglote și despărțit de romanitatea occidentală și prin bariere religioase. Nu este oare acest fapt o dovadă că în zonele cele mai expuse conștiința apartenenței la lumea latină este deosebit de vie? Manifestându-se prin perpetuarea unei referiri la o glorioasă apartenență, românii își afirmă individualitatea romanică într-un climat istoric dificil, profund neprielnic. Locul special al limbii române între limbile romanice, problemă importantă a romanisticii, începe prin conservarea acestui termen ca emblemă a descendenței latine. În 1953 Mircea Eliade scria: "Ca să putem înțelege destinul culturii românești trebuie să ținem mereu seama de vitregia istoriei românilor. Am fost așezați de soartă la frontierele răsăritene ale Europei, pe ambele versante ale **ultimilor munți europeni;** Carpații de-a lungul și la gurile celui mai mare fluviu european, Dunubiul. Traian ne-a predestinat drept popor de fontieră. Ocuparea și colonizarea Daciei a însemnat acțiunea de expansiune **cea mai răsăriteană** pe care a încercat-o Imperiul roman în Europa. Într-un anumit fel și geografic și cultural, dincolo de Bug, Europa încetează: romanitatea cu tot ce reprezintă ea ca sinteză și moștenitoare a marilor civilizații maritime și continentale care o precedaseră n-a izbutit să se întindă mai la răsărit de Bug". Și Eliade conchide: "În această parte a Europei considerată aproape pierdută după instalarea dominației otomane s-au păstrat comori de spiritualitate care au făcut cândva parte din însuși **centrul culturii** europene" (**Destinul Culturii românești,** publicată în România în 1990, p. 150-151). În oglinda istoriei României își dezvăluie o semnificație ordonatoare în plan lingvistic, dând o formă unitară sub acest aspect, Europei din zorii timpurilor "moderne" și o **conștiință** culturală, cum vom vedea.

"Cum pot fi oamenii atât de răi?"

Petru Umanschi

În liceu, Janis era o fată retrasă, puțin complexată de fizicul ei de adolescentă plinuță. La 17 ani o "descoperă" pe **Bessie Smith,** cumpărându-și din modestele-i economii toate discurile acesteia. Colegele apropiate își amintesc de faptul că Janis a fost profund mișcată când a aflat dintr-o carte împrejurările morții lui Bessie, survenită în 1937.. "Cum pot fi oamenii atât de răi?", se întreba ea retrăind accidentul de mașină în care Bessie a fost grav rănită atunci. Dusă urgent la primul spital, acesteia nu i s-a acordat asistență pe motiv că era... negresă! În drum spre un alt spital destinat celor de culoare, Bessie pierde mult sânge și moare. Dacă i s-ar fi efectuat o transfuzie la spitalul "Only For Whites", ar fi scăpat... Tot prietenele sale mai apropiate spuneau că uneori Janis plângea fără un motiv anume, dar nu erau rare momentele în care era prietenoasă, comunicativă și veselă. Primul angajament ca solistă l-a avut la un local modest unde seară de seară interpreta blues-uri și piese din repertoriul lui **Woody Guthrie.** A urmat colaborarea cu "Big Brothers...". În 1968, lansează albumul **Cheap Thrills,** vândut într-un milion de exemplare. Câteva luni mai târziu, Janis părăsește grupul spre a urma o carieră solo. Faima i-a crescut suficient ca să poată pretinde 50.000 de dolari pentru un show. În 1969 îi apare albumul solo **I Got Dem Ol'Kozmic Blues Again Mama** (titlu în "slang"), curând alcătuindu-și grupul de acompaniament **Full Tilt Boogie.** Cel mai apreciat LP al artistei rămâne **Pearl,** album postum căci, în vreme ce mai lucra la acesta, intervine moartea ei. Dar să ne întoarcem în timp, spre a aminti prezența ei la ediția din 1967 a festivalului de la **Monterey,** desfășurat între 16 și 18 iunie. Aici era adunată floarea muzicii rock americane și engleze: **Scott McKenzie, Mama's&Papa's, Electric Flag, Aretha Franklin, Laura Nyro, Eric Burdon.** După memorabila ei prestație la Monterey, casele de discuri, agențiile de impresariat, posturile de radio și televiziune o vor asalta cu propuneri de angajamente. **Otis Redding** și **Jim Morrison** o felicită. Numai la New York, albumul ei "Cheap Thrills", se epuizează în câteva ore, deși tirajul prim număra 50.000 de exemplare...

Gândindu-ne la această fată sensibilă, la destinul ei tragic, înțelegem că pentru unii banul nu înseamnă nimic în viață. În pofida succesului și aclamațiilor, Janis era o însingurată. După ce "ardea" în spectacole, se retrăgea în cabină, singură cu gândurile și angoasele ei. "N-aș vrea nici în ruptul capului să îmbătrânesc. Vreau să mor tânără", spunea ea, dar cine ar fi crezut... Impactul cu gloria a debusolat-o, determinând-o să apeleze la alcoolul ucigător. Pe 12 VIII 1970 apare pentru ultima oară într-un concert, pe **Harvard Stadium,** cântând cu **"Full Tilt Boogie Band"** pentru 40.000 de spectatori. **Restul e muzică...**

Viața cu... dosare

Mircea Pora

Probabil că existența umană nici n-ar fi posibilă fără ele. Sau dacă totuși ar fi, ar lua alura unei viețuiri de "tip aborigen", fără nimic catalogat, sortat, precizat, altfel zis, un fel de haos, care deși are în profunzime niște reguli nu lasă ca mai nimic din ele să transpară la suprafață. Considerând că baza teoretică a scurtului nostru articol e cât de cât pusă, să trecem, în continuare, la considerații mai concrete. N-am avut, cu siguranță dosar la grădiniță, școală elementară și liceu. Etapă a unei vieți relativ inocente - poezioare la grădiniță, buchiseli pe abecedar la școala elementară, mici golănii în liceu - nu s-a considerat de către "EI" că ar trebui începută teroarea cu "numele", "prenumele", "data și locul nașterii", "domiciliul stabil" etc. etc. Lucrurile au suferit, însă o schimbare de substanță, când am ajuns la facultate. Din spatele unor ghișee m-au luat în primire secretarele, creaturi cu o bogată decorație exterioară, insolente, găunoase, nu arareori, "drăguțe" ale vreunui lector sau conferențiar cu burtă, chelie și dantura aproximativă, tot atât de importante, dacă stau să mă gândesc, ca și decanii, uitate după ce ieșeau la pensie, ca și bucătăresele ce-ți gătiseră nici nu mai prea știai pe unde, atunci și atunci, supe și grătare agreabile. Din acel moment, de la ghișeele facultăților, pe mai departe, pe măsură ce intrai în viață, tot alte și alte dosare cu aceleași obsedante rubrici... la miliție pentru flotanță, la o eventuală luare în gazdă, la o cerere de bursă, cu prilejul căsătoriei, sau, cu al foarte îndrăzneței cereri, de a face o banală călătorie în străinătate.

Aceste dosare și probabil încă multe altele, pe care le-am mai și uitat ți le făceai tu singur și le predai autorităților - cred că e clar că vorbesc de cele comuniste - pentru a fi cât mai bine fixat în minusculul tău pătrat existențial. Dar în paralel cu aceste dosare inocente, în care îți livrai stereotip propriile date personale, mai aveai parte de unele, mai "grele", "speciale", pe care ți le dresau neobosit "EI", personajele din umbră ale mecanismului comunist de guvernare. Apăreau aici inevitabil alte date: dacă părinții sau părinții părinților tăi au făcut politică înainte de '44 și bineînțeles ce fel de politică a fost aceasta, dacă tu, descendent, din neferire, dintr-o familie burgheză, nu te manifestai dușmănos față de regim, dacă nu aveai prieteni sau rude prin străinătate (nu în Mongolia, ci, să zicem, în Germania) cărora să le transmiți cine știe ce "de rău" despre situația din țară, dacă [illegible] niște jurnale din care să reiasă că trăiești cu călușul i[illegible]"EI", aceștia, pentru a le spune direct pe nume, erau [illegible]ți e **profesie,** figuri sinistre, fără suflet, ajutați în munc[illegible] lo[illegible]creatoare" de nenumărate cozi de topor ce purtau global [illegible]umele de **informatori.** Cincizeci de ani aceștia și-au făcut "lucr[illegible]a", zi și noapte, asupra nației românești. Ca instrument teoretic de lucru era **lista cu nume,** "inefabilul" denunț anonim, acuzația fantezistă, iar ca instrument practic, "duba" de transportat victimele, în ambianța sonoră a amenințărilor și sudalmelor, spre viitoarele lor "domicilii" care se numeau Sighet, Aiud, Râmnicu-Sărat, Ministerul de Interne, Canal, Poarta-Albă, Jilava, Pitești etc.

Ce-au făcut în închisori securiștii de profesie cu victimele lor - emblematici, Vulcănescu, Iuliu Hossu, Gh. Brătianu, Maniu - se știe. Dar la ce te-ai fi putut aștepta din partea unor indivizi cu creiere nici cât al maimuței și cu suflete din sârmă ghimpată? Mai tristă mi se pare contribuția informatorilor, căci printre ei, din păcate, s-au mai numărat și... intelectuali, medici, profesori, juriști, chiar și preoți cu rang înalt. Acum dictatura comunisto-securistă a căzut. Au mai rămas de pe urma ei ravagiile, mai ales în plan moral și starea de spaimă care continuă să-i facă pe români să stea cu sufletele chircite și ochii buimaci, neștiind ce au de făcut în noua conjunctură istorică post '89. În primul rând ar fi trebuit să impună guvernelor și parlamentelor ce s-au succedat de la revoluție încoace, promulgarea legii (varianta Ticu Dumitrescu) de acces liber al cetățenilor la propriile dosare întocmite de securitate. Să se vadă astfel, cine au fost cei care, în mod nemijlocit, și-au adus contribuțiile la nenorocirile îndurate de atâta lume și să se producă astfel odată separația definitivă între torționari și sprijinitorii lor și lumea cu adevărat onestă. Căci așa, stând de vorbă sau chiar la masă, cu clica de foști chinuitori și cu anexele lor, ne vom continua o istorie a compromisurilor și a rușinii. Și vom prezenta pe mai departe în fața lumii libere, o imagine cețoasă de popor în care nu se prea poate avea încredere.

Tur de orizont

Redacția revistei "Orizont" urează doamnei Monica Lovinescu, din inimă, "La mulți ani!"

"Caietele de la Durău"

Au ajuns în anul IV și la numărul 6 ◆ La "masa hexagonală" s-au așezat cei șapte membri ai grupului de la Durău și discută despre "Noua mitologie și poezia contemporană" ◆ Adrian Alui Gheorghe se întreba dacă există o nouă mitologie în poezia românească actuală ◆ Și răspunde făcând apel la citate din Montale, Baudelaire, T.S. Eliot sau Rimbaud ◆ Despre tema în cauză, Gellu Dorian emite "Simple supoziții" astfel: "Știința, care se bazează pe sterilitatea adevărului, a pierdut aureola mitologică pe care arta, cultura în general, cea de exprimare artistică, o are. Ar fi de dorit ca știința să cucerească noul spațiu al mitologiei, dar, se vede clar, a pierdut prin faptul teoretizării excesive, aglomerării noțiunilor sterile, exacte. Așa se va întâmpla și cu teoretizările în artă ◆ Radu Florescu declară fără nici o reținere că "poezia lucrează cu toate conceptele" ◆ Două-trei fraze ale Doinei Popa: "Nu poți capta sfera de interes a marelui public decât prin efecte speciale"; "Având mijloacele audio-vizuale la îndemână, totul pare simplu" ◆ Mitul e o minciună frumoasă, crede Nicolae Sava ◆ Și tot el: "Poate generațiile din viitorul mileniu, care vor compune poezii prin programe de calculator, vor citi cu nostalgie că în urmă cu o sută de ani existau pe pământ niște poeți care își trăiau versurile pe care le scriau, de obicei, cu un pix, pe hârtie. Și vor face din asta un mit" ◆ Cassian Maria Spiridon aduce în discuție mitul romantismului revoluționar, dar și o serie de poeți mitici: Beniuc, Jebeleanu, Deșliu, Nicolae Dragoș, Păunescu, A. Toma ◆ "La optzeciști s-a bătut monedă mai ales cu mitul Cenaclului de Luni, susținut de credibilitatea morală a unui extraordinar critic de poezie, N. Manolescu", afirma Liviu Ioan Stoiciu ◆ Care aduce vorba și despre mitul deconspirării dosarului la Securitate, mitul morții anunțate a poeziei, mitul includerii în antologiile de tot felul ◆ Cei șapte durăi mai publică în Caiete poezie, proză, cronici de carte ◆

"Că-n mâini de căpcăuni ai încăput"

Unele reviste au câteodată o densitate textuală atât de mare, că devin vâscoase ◆ Cu greu îți înoată privirea prin ele și asta dacă nu te podidesc lacrimile ◆ Am tot dat gratuit povețe confraților de la "artPanorama", să-și caute măcar un tehnoredactor mai bun - că postul de director e blocat ◆ În mod sigur, și la **"Convorbiri literare"** e nevoie de un paginator mai inspirat ◆ Și dacă e s-o spunem pe-a dreaptă, nici la capitolul poezie revista ieșeană nu mai strălucește cam de multișor ◆ Argumentăm, să nu se zică apoi că nu știm ce vorbim ◆ "Neliniștea, semeț, îmbolnăvește-o clipă/ Un vifor sufletesc se rupe-n primăvară/ Și-n zboru-i prea rănit de-a lui aripă/ Nespovedit rămâne, lumina să-l mai doară!..." ◆ "Planeta te expectoreaz-afară/ din continentu-n care te-ai născut/ și-ți plâng de milă alții, veche Țară, / că-n mâini de căpcăuni ai încăput" ◆ Făcut-a Domnul fizică,/ noi facem metafizică,/ fantomă stearpă disputată/ de zeci de minți, și-n van culcată" ◆ Trei strofe, trei autori ◆ Exasperat și el, probabil de ce citește prin reviste, Mihai Ursachi semnează articolul "Căderea poeziei" ◆ Spune maestrul: "Nu, Poezia nu poate și nu trebuie făcută de toți. Poezia poate fi făcută și trebuie făcută de eroii, regii și împărații spiritului, așa cum statele sunt întemeiate și trebuie conduse de eroii și regii lumii pământești. Iar cismarul să facă în liniște cisme, căci numai astfel va fi el fericit, pe pământ și în ceruri" ◆ Amin ◆ Un interesant eseu semnează Daniel Corbu, "Mircea Cărtărescu sau postmodernismul cu orice preț" ◆ În opinia poetului nemțean, M. Cărtărescu nu este un poet al modei, așa cum au fost Minulescu, Dinescu sau Sorescu (exemplele îi aparțin) ◆ Poate că în ceea ce-l privește pe Minulescu, Daniel Corbu are dreptate ◆ Dar să ne fie cu iertare, numai cine n-a citit recent și cu atenție cărțile din anii '70-'80 ale lui Dinescu sau - un exemplu punctual - "Puntea" lui Marin Sorescu, poate să îi califice pe cei doi ca fiind... modiști ◆ Lecturat cu atenție, "Dulul CD" al lui Mircea Cărtaărescu - o antologie de autor - vine, credem, să demonstreze că liderul optzecist nu mai rezistă la proba timpului ◆ E demodat ◆ Dar, poate că o să revenim in extenso ◆ Ce mai e prin "Convorbiri" ◆ Teatru de Ștefan Oprea și Ilie Danilov, critică de Constantin Dram, Cristian Livescu, Mircea A. Diaconu, Emil Iordache ◆ Pe o jumătate de pagină de revistă, Ana-Maria Zlăvog se războiește cu un necunoscut editor de cărți, care a semnat un stupid "Argument" în chip de prefață la o carte de versuri ◆ Ceva mai ca Ana lui Manole ◆

"Aurora" orădeană

Societatea Oamenilor de Știință și a Scriitorilor din Bihor editează, de câțiva ani, revista "Aurora" ◆ În numărul 9 semnează Emil Manu ("Clasicizarea mitului modernist"), Constantin Cubleșan ("Luceafărul"), Elena Abrudan ("Dimensiunea spațio-temporală a prozei lui Cinghiz Aitmatov"), Alexandru Pintescu ("Întoarcerea patriarhului"), Liviu Ioan Stoiciu ("Despre neoromantismul poeziei de azi, despre pesimismul lui reciclat...") ◆ Consistente paginile de poezie în care îi întâlnim pe Miron Kiropol, Dumitru Velea, Viorel Mureșan, Christian W. Schenk, Adrian Alui Gheorghe, Gheorghe Izbășescu, Andrei Zanca, Gheorghe Vidican și mulți alții ◆ Tot acolo, Adam Puslojic care ține morțiș să scrie poezie în limba română ◆ "Aurora" conține și o secțiune de critică ce îi are ca protagoniști pe Alexandru Sfârla, Octavian Blaga, Radu Voinescu, Rodica Bogdan, Ioan Moldovan ◆

Magda Cârneci la "Contrapunct"

Ultimul **"Contrapunct"** triplu (8-10), este dedicat în mare parte Magdei Cârneci ◆ "Curajul poetului stă în a mărturisi extazul enormă al realității. A mărturisi astfel urma divinului în lume. (...) Poezia - exigență a unității cu lumea și în același timp refuz al lumii așa cum e, istoric dată. Exaltare și negare a existenței, indiferent de câmpul politic" ◆ Din "Diariu" - 1984 ◆ "O muscă! Am auzit zburând o muscă prin cameră. Ce bucurie, în sfârșit un semn de vreme mai caldă, de apropiere a verii" ◆ "Neliniștea de dinaintea poemului. E amestecată în ea puțină teroare. Seamănă bine, acum realizez, cu neliniștea dinaintea unei iubiri, sau dinaintea intrării într-o biserică" ◆ Din "Diariu" - 1989 ◆ "Nu mai avem cafea. Cafeaua a ajuns la 1700 de lei kilogramul, când salariul meu e de 2.500 de lei!(...) Se zvonește că vor înlocui uleiul de floarea-soarelui cu ulei de rapiță. Toată lumea aleargă după mâncare și speră că în preajma lui 23 august se va băga «hrană» mai multă pe piață. E incredibil!" ◆ Gheorghe Grigurcu publică un amplu eseu, "Mașinăria oportunismului", care dă și titlul noii rubrici pe care criticul o va susține în "Contrapunct" ◆ Despre Festivalul Internațional "George Enescu", Valentina Sandu-Dediu, iar despre manifestările anuale ale Centrului Soros pentru artă contemporană de la Chișinău, Alexandra Titu ◆

Armata e în noi!

Invitatul revistei **"Viața armatei"** (nr. 10) este Mircea Nedelciu, care raportează cu șarm maiorului Nicolae Baboi: "Majoritatea colegilor mei de pluton erau viitori ofițeri activi ai Securității și, văzându-le nivelul intelectual, într-un fel m-am temut mai puțin de Securitate după aceea" ◆ "Vigoarea unei culturi nu depinde de starea economică a nației. Da, se poate face cultură mare în sărăcie lucie. Precaritatea economiei duce doar la întârzierea procesului de valorizare, selectare și ierarhizare a operelor prin contactul cu publicul, la netransmiterea în timp util a valorilor către generațiile tinere" ◆ George Astalos a ajuns la episodul 11 al "Amintirilor rebele" ◆ Interesant și articolul "Meseria de spion" preluat și tradus din revista germană "P.M. Perspektive" ◆

Frumoasă-i poeta noastră

În urma unui sondaj efectuat de redactorii revistei **"Cuvântul" (nr. 10)** poeta-actriță Ioana Crăciunescu a fost desemnată cea mai sexy scriitoare ◆ Printre preferințele bărbătești ale scriitorilor (mulți la vârsta opiniilor dure și aspre), Doina Uricariu, Gabriela Melinescu, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Magda Cârneci ◆ Musai de citit din "Cuvântul" "Generația optzeciștilor" de Ioan Buduca, "Beția de cuvinte și lichelismul" de H.R. Papapievici, "Cum nu se scrie o istorie a literaturii române" de Ion Simuț, "Culoarea politică a dezastrului" de Tudorel Urian, "Critica literară ca vocație civică" de Dorian Branea ◆ Acid, viu, așezat bine în pagină, "Cuvântul" rămâne una dintre cele mai interesante reviste ◆ Parol ◆

Alexandru Niculescu

Doctor Honoris Causa al Universității de Vest, Cetățean de Onoare al municipiului Timișoara

Unul dintre cei mai importanți lingviști români ai acestei jumătăți de secol, Alexandru Niculescu, în momentul de față profesor la Universitatea din Udine, a fost de două ori omagiat la Timișoara, la finele lunii octombrie. Conducerea Universității de Vest și a Facultății de Litere, Filosofie și Istorie a avut inițiativa decernării titlului de "Doctor Honoris Causa" al Universității timișorene profesorului Alexandru Niculescu, pentru prodigioasa activitate științifică și, în egală măsură, pentru inițierea unor fructuoase parteneriate academice româno-italiene, rolul său la realizarea convenției cu Universitatea din Udine fiind decisiv.

Ilustrul oaspete împreună cu soția sa, erudita lingvistă Florica Dimitrescu

La propunerea Filialei din Timișoara a Uniunii Scriitorilor, a revistei "Orizont" și a Universității de Vest, Primăria Timișoarei i-a decernat profesorului Alexandru Niculescu titlul de "Cetățean de onoare al municipiului Timișoara". Ambele evenimente s-au bucurat de participarea reprezentanților autorității publice, academice și eclesiastice, ai mediului universitar și cultural-artistic, de prezența unor personalități ale vieții universitare udineze, a mass-media, precum și a unui numeros public.

Ciolpan și președinții

Mircea Mihăieș

Un fapt banal, pueril chiar - cum altfel să califici obiceiul de a atârna în pieptul omenilor bucăți de tinichele lucitoare, decât coborâre în epoca infantilismului, placat pe orgolii prostești, când nu bolnăvicioase? - a stârnit în România lunii octombrie a anului 1998 o zarvă echivalentă, probabil, cu aceea iscată, pe vremuri, de năvălirile turcilor sau, sub Ceaușescu, de "băgarea" puilor în alimentare. Faptele sunt cunoscute: unul dintre faimoșii torționari ai închisorii Sighet, Vasile Ciolpan, binecunoscut țării întregi în urma emisiunii [illegible] durerii", a fost inclus pe lista distinșilor cu medalia "Crucea comemorativă a celui de-al doilea război mondial 1941-1945". Presa de toate culorile s-a repezit pentru a-l incrimina pe Vasile Ciolpan. Deși, în mod evident, nu el a creat penibila situație. În deplină, șireată inocență, acesta a declarat: "D'apăi, io n-am cerut-o. Dacă mi-au dat-o..." Lucru perfect adevărat.

Vinovații, măcar în acest caz, trebuie căutați în altă parte. Pe drept cuvânt, nu e vina lui Vasile Ciolpan pentru proasta inspirație a președintelui Emil Constantinescu, după cum nu din vina lui l-a avansat în grad celălalt președinte al durerii noastre, Ion Iliescu. Și încă de două ori: în 1990 căpitan, și în 1995 maior. Nu țin minte ca în împrejurările anterioare să fi protestat cineva, cu atât mai mult cu cât dl Iliescu, spre deosebire de urmașul său, s-a dovedit consecvent în decizii: rămâne cum am stabilit!

Se ridică, însă, o chestiune de fond: cum se stabilesc în România de azi privilegiile - fie ele pentru parlamentari, fie pentru omul de rând? Las deoparte faptul că într-o societate în descompunere accelerată, cum e cea românească, însăși ideea de a împărți medalii e profund indecentă. Ce avem noi de celebrat, la urma urmelor? Viața tot mai penibilă pe care o trăim? Marile realizări privind integrarea europeană și alte iluzii de doi bani? Triumful economic al României asupra țărilor industrializate? Strategia nimerită ar fi arborarea drapelului negru și conștientizarea faptului că suntem profund bolnavi. Da, însă niște bolnavi tare ciudați, suferind de sindromul sănătății imaginare.

Că nimănui nu-i trece prin minte așa ceva, că parlamentarii deja se gândesc, pentru la anul, să-și tripleze bugetul, că minciuna domină, de sus până jos, viața României - e limpede. Recentul decret al președintelui Constantinescu este el însuși o minciună. Îl citești și îl răscitești, și nu-ți vine a crede: medalia constantiniană se numește - nici mai mult, nici mai puțin - "Crucea comemorativă a celui de-al doilea război mondial, 1941-1945". Crezându-ne învingători, sărbătorim, în 1998, marile noastre isprăvi din anii 1941-1945. Pe care dintre ele?

După cum bine se știe, Aliații, adică triumfătorii celui de-al doilea război mondial, nu ne-au acordat statutul de co-beligerant. Pentru ei, rămânem o țară care a început un război în direcția Estului și l-a încheiat luptând împotriva vestului. Drept dovadă, tratatele de pace ne-au obligat să plătim, vreme de decenii, schiloditoare despăgubiri de război. Sigur, există un duplicitarism al marilor puteri și un cinism al învingătorilor - însă nici dubioșenia noastră nu e de aici-de acolo. Culmea e că astăzi ne arogăm merite pe care nu le-am avut niciodată, iar în numele lor se produc gafe de proporții.

Medalierea bestiei de la Sighet a pus în evidență și formalismul desăvârșit, indiferența și cinismul cu care este condusă societatea românească. Odată scoasă la lumină potlogăria (că altfel nu știu cum să-i spun), persoanele implicate au început să dea, care mai de care, vina pe alții: președintele se spală pe mâini susținând că el a preluat lista de la Ministerul Apărării Naționale, acesta, la rândul lui, dă vina pe Asociația Veteranilor de Război din România, care, consecventă în demnitate, blamează Asociația veteranilor din județul Maramureș! Un adevărat lanț al slăbiciunilor! Nu m-ar mira să avem, cât de curând, un comunicat prezidențialo-ministerial din care să rezulte că Vasile Ciolpan s-a medaliat singur!

În realitate, lucrurile ar putea fi încă mai complicate: ce ne facem dacă Ciolpan chiar s-a comportat eroic în timpul războiului?! Strict tehnic vorbind, decretul dlui Constantinescu răsplătește meritele - care vor fi fiind acelea - de pe câmpul de luptă, și nu umilirea bestială și torturarea deținuților politici de la Sighet! Și dacă Vasile Ciolpan a fost un erou (măcar în optica rușilor, care i-au conferit decorația "Pobeda sovietică", a lui Gheorghiu-Dej, care i-a acordat decorația "Eliberarea de sub jugul fascist", a lui Ion Iliescu, care l-a avansat în grad de două ori - a fost!) pe ce se bazează auto-indignarea propagată ierarhic... în jos?

Oricum am întoarce lucrurile, iubitorii de decrete ies prost: mai întâi pentru că, dezinvolți până la superficialitate, au intrat în acest joc stupid al medaliilor care medaliază neantul, mai apoi pentru că își dovedesc incompetența crasă în exercitarea prerogativelor care le revin. Că dl Constantinescu s-a spălat repede pe mâini, e absolut de înțeles. Mai puțin acceptabilă e complacerea președintelui în tot felul de jocuri milităroase: de ce se miră că i se reproșează tendințele dictatoriale, când tonul său autoritarist-dogmatic e dublat de o suspectă preferință pentru ipostazele noncivile?

Cu adevărat uluitoare e, însă, reacția unuia din consilierii președintelui, dl Daniel Barbu (pe celălalt consilier prezidențial, responsabilul cu problemele de apărare, Dorin Marian, nu are rost să-l mai invocăm, cum a făcut un binecunoscut săptămânal, nu numai pentru că domnia sa nu are, în general, nimic de spus, ci și pentru că, într-adevăr, decorarea unui veteran, fie el și Ciolpan, nu reprezintă un atentat la siguranța națională). Cu dezinvoltura-i caracteristică (nu susținea dl Barbu, în prefața unei cărți de "politologie", teza iliesciană conform căreia "trei sferturi din societatea românească era legată instituțional, direct sau indirect, de regimul comunist"? - cu alte cuvinte, că fiica de la grădiniță a cutărui plătitor de cotizație respira în egală măsură aerul "instituției" cu odraslele lui Ceaușescu!), dl Daniel Barbu descrie incidentul ca ținând "de registrul normalității"!

Așadar, pentru unul dintre apropiații președintelui este cât se poate de normal ca lanțul incompetenței și al indiferenței - adică al nesimțirii - să domine activitatea personajelor din vârful Puterii. În opinia sa, președintele e "ultima persoană" (după cum colorat îl definește consilierul său) cu atribuții "de a citi astfel de liste, de a verifica el însuși cu creionul în mână" cine și de ce este medaliat. Se prea poate. Numai că, până la urmă, dl Constantinescu însuși a avut inițiativa medalierii (pentru că nu-mi imaginez că altcineva îl poate obliga să dea decrete, invocând diverse articole din Constituție). Or, atâta istorie trebuie să fi știut dl Constatinescu, pentru a-și imagina că nu doar anti-comuniștii au luptat în al doilea război mondial, ci și destui comuniști. Iar unii dintre ei s-au întors în țară ca membri ai diviziilor-cal troian ale sovieticilor. Vasile Ciolpan, de pildă, s-a reîntors în România cu tancurile diviziei "Horea, Cloșca și Crișan" - de unde se poate deduce că eroismul său a fost destul de mediocru: aceste divizii erau alcătuite din prizonierii români! Or, e greu de acceptat că un erou poate cădea prizonier fără să-și piardă aura de eroism!

Și dacă tot a făcut o reverență trădătorilor de patrie, de ce n-a mers președintele până la capăt, medaliind, fie post-mortem, și un reprezentant al celeilalte divizii de tristă amintire, "Tudor Vladimirescu". De pildă, pe Valter Roman - că tot e dl Constantinescu aliatul gloriosului fiu al ocupantului sovietic.

Raluca Silvestru

Dinadins

amintindu-și iernile dezbrăcate la piele
clădirile și copiii țiganilor îmi ghicesc în jurul cartierului
printre bucățile de păr smuls
piatra însăși a broaștei cu chepeng la carapace
trece pe poarta din spate adunându-se în movilă
să ne judece înghițind
canossa bocancilor funiilor câtorva brațe
absenți într-un somn pălmuit de cu veghe
dăm drumul pe gură
femeilor în travaliu
aninate de podul umed al bunicului golit
trag de luna arsă de vie pe-un clopot

*

lângă blocul de garsoniere o familie de trei stele
stă la taclale
ceasuri bombate ne căpăcesc respirațiile
cum o dihanie își curăță gangul
și-nfundă capătul altuia silit
o alung cu mirosul de ploaie al bătrânilor
al gurilor mici roz cu plase de rafie
mi-ai dat de pomană piețele
după o noapte de buimăceală pe pervaz
un celuloid care la priveghere mă pune să jur
mă sprijină de mortul cu nări de vată caldă
printre cârme
se semețesc grămezi beton arcuri mișcate
priviri cambrate într-un șantier
copiii cu cogeac încep să meargă
aici chiștocuri într-o doară e iulie dinadins
insomniaci goi-pușcă
e un ecou de țară
de-a bușilea

Amiciție

pernele pe care dorm dau fosnete de curte
nu mă lasă să visez decât până la gât
camera mă încovoaie
aerul greu
am sine sub tălpi nu cumva să urc
să despovărez loja cuiva mai bogat
n-aș avea îndemânarea
plouă iară îmi plouă printre degete
port sandale ușoare
Laura se machiază puternic îmi pare rău
merge la un teatru
prietenul meu își roade unghiile până la sânge
poți să-l iubești ca pe-un amic de agrement
agorafobia îl ține lipit
și-a pus gratii la soare
acum măcar de hoții de ferestre sunt ferit
el nu le calcă niciodată
n-are o singură linie dreaptă în toată casa
pereții ghem de argilă culoare natur
meditează numai pe ascuns își așteaptă forma
el vulturoiul
locuiesc într-un ou de cuc ou de cuc ou de cuc
știu cum îi va prigoni pe puii legitimi ai mamei păsări
fiece noapte devin om de lut prin cutele crăpate ale olarului
apreciază liber modelatorii de folclor
are un unchi țăran o mamă arheolog
un frate vitreg mai viguros sparge coduri de efebi
îl simt ca pe o cocoașă
are o soră colonel care adoră romanticii germani
ce oportunist
are o casă memorială cu picturi naive în colecții
din cauza lui o să-mi mai tai o ureche
să nu-l fredonez
prietene până când
hei ce-ai amorțit în fotoliu
dă o cană cu sânge de cramă

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

Colectivul tehnic: Florin Ferchiu (paginare, prezentare grafică), Marinela Panțiru, Cătălina Ștefan, Rodica Tompa, Erika Mihaiciuc, Margareta Belovai, Elena Fericean, (culegere texte).

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT.

Artă și asceză

Coriolan Babeți

Din biografia artistului nu poate fi neglijat backgroundul anilor de formație în care se intersectează fecund studiile de artă și cele de teologie. Roman Cotoșman se licențiază în teologie în 1963, într-o perioadă în care o asemenea opțiune echivala, în România, cu acceptarea unei marginalizări sociale. Artistul intră în artă cu bagajul acestor studii depozitate în subsolul primelor sale epure constructiviste. **Quaternar I,** ansamblu lumino-dinamic din oțel și becuri colorate conectate la circuit electric, datând din 1968, e poate cea mai subtilă ipostază a memoriei Bizanțului care irumpe în arta românească. Fragment abstract de mozaic ravenat, resuscitat cu mijloace de tehnologie contemporană.

În ultimul deceniu al atelierului său, undeva într-un cartier patriarhal al Philadelphiei, ecoul acestei formații pulsează acum cu o forță pe care doar discreția religiozității o poate conferi, pe care doar adâncimea credinței o poate nutri, pe care doar "simbioza cu suferința" o poate distila. Din sănătatea sa precară, din suferința sa fizică artistul a făcut un autentic "atelier de decantat esențe". Între "suferință" și "vers" există o inefabilă diferență de "sunet", ne amintește o înțelepciune indiană: o singură consoană separă, în sanskrită, "soka" de "sloka", arta de suferință. Când își intitulează lucrările "untitled", artistul își neagă dreptul său natural de a induce privitorului fie și cea mai vagă sugestie asupra prezenței sau intenției sale; de a atrage atenția asupra sa însăși. Refuză să tulbure în fond liniștea contemplării cu săgeata la care trimite botezul unei opere. Face din contemplator coautorul liber al operei sale, oferindu-i receptorul pe care fiecare îl poate umple cu intuițiile propriului imaginar.

Discursul său urcă din teologia negativă, ipostază subtilă a teologiei afirmative. Aniconismul său e reflexul vizual al ideii Creatorului acceptat ca "întuneric", pentru că inaccesibil în calitatea sa de lumină. Aniconismul teologic e "orbirea de prea multă lumină". Aniconismul artelor e în secolul XX reacția estetică la prea plinul figural de până atunci al reprezentării realului.

Recursul la geometrie în cazul lui Cotoșman nu este ceea ce în mod curent pare să fie minimalismul: o jubilație a obiectivității și raționalismului matematic, ci negarea limpede și limpezitoare a subiectivității și, împreună cu ea, a subiectului însuși auctor. Geometria e instrumentul necesar obținerii misterului, cum artistul e doar vehicolul nașterii formelor care-l aproximează "autoportretistic". Mandale nepaleze din secolul al XVII-lea ilustrează Unul cosmic ca pe un pătrat negru, pe fond negru precedând, desigur, cu alte fundamente, mistica aniconică a pătratelor lui Malevici... gradul zero al artei secolului. Așa cum mistica e cerul sub care diferențele religiozității umane comunică liber între ele, geometria e cerul întins peste limbajele artei, care își comunică dincolo de stiluri și epoci. E o celestă republică a ideilor, din care descind, periodic, formele. În spiritul geometriei sale, Cotoșman ascultă de complicitatea pe care religiozitatea sa ortodoxă o are cu orice alt idiom al gândirii religioase. Pătratele lui captează în fond și ecourile vidului budist și indescriptibilitatea mozaică a divinului; sunt familiare non reprezentării islamice a divinului sau sunt imagini ale "nopții" impactului cu Dumnezeul creștin. În geometria creștină crucea este conceptul îmbrățișării și învierii cristice.

Poate intra în atelierul lui Cotoșman și cel ce nu e geometru. Dar nu poate ieși mai convins de divinitatea geometriei decât cel ce crede. Modernitatea nu este, cum s-ar crede, doar atee. Perspectiva teologică a jucat un rol minor in explicarea fundamentelor teoretice. Mai mic în orice caz decât arta modernă însăși ar fi reclamat-o. De la Malevici și Mondrian, până la Capela lui Rothko de la Houston, arta secolului XX confirmă o religiozitate pe care critica a notato cu oarecare timiditate. Invarianții geometriei sale au fost, pe rând, linia, cercul, rectanglul, unghiul, pătratul, forma neregulată.

Formele artizanal realizate de chiar mâna artistului, într-un travaliu sfidând zilnic înseși limitele suferințelor fizice, reliefuri, instalații și free standing sculpture din lemn sunt complice prin puritatea și claritatea enunțului care le guvernează. Mai recent, ordonate în jurul a două morfeme ale creșterii și îmbrățișării, ele se întâlnesc într-un unic mister: al înălțării și crucii. Imperceptibilele perturbări ale pătratului, evazări sau arcuiri ale laturilor, generează - in statu nascendi - crucea. Deviaționisme controlate ale laturilor pătratului pun în mișcare pătratul - emblemă însăși a stabilității, a pământului lumii, a materialității ei - în direcția structurilor cruciforme. Într-o altă serie de instalații "fără titlu", artistul recitește "Coloana fără de sfârșit" a lui Brâncuși, emblemă a ascensiunii pulsatorii, stol de inimi care urcă chemate de lumină. Un ochi pregătit să intuiască virtualitățile lor ar trebui să le impună spațiilor urbane ale orașelor americane guvernate de același principiu al fototropiei zgârie-norilor. Culoarea pură care acoperă aceste forme e tratată ca o jubilație a luminii și întunericului.

Într-un secol de artă care se recapitulează, se recitește continuu pe sine ca într-o cutie de rezonanță, noutatea constituivă a unei opere derivă în fond din unicitatea persoanei care o materializează. Nevoia de a transcende formele în direcția invizibilului, imaterialului, devine principiu ordonator al formelor materiale de care opera de artă este îndeobște animată în istorie. Cotoșman își amintește în opera sa - de la Quaternarul din 1968, la cel mai recent "Untitled" - de ceea ce în Bizanț este geometrie ca expresie a divinului. Arhitectura de tip central a lumii răsăritene e patternul formal și spiritual al discursului său esențialmente solar.

Instrumentalizarea geometriei și culorii în direcția misticii nu e nici inedită și nici anacronică. Geometria se regenerează perpetu, de la egipteni și pitagoreici, până în Renaștere și la pionierii abstracțiunii moderne. Malevici atinge punctul extrem al picturii ca non reprezentare în conjucție cu mistica răsăriteană a non-reprezentării Tatălui. Această extremitate a experienței sale se reia mereu în alte ipostaze, ca într-un joc hrănit de infinitul la care continuă să se refere finitudinea geometriei.

În România, Cotoșman are prestigiul unei entități fondatoare de specie. Seminal pentru anii '60, el este un caz paradigmatic al artei românești. Antologia artei contemporane îl fixează în România ca pe un pionier al suflului modern, coagulat în ipostazele sale constructiviste, conceptualiste sau minimaliste. Studiile mai recente îl asimilează unui personaj din scenariul unei autentice rupturi de nivel. Gestul lui eliberator datează în anii '60 ieșirea artei din claustrarea în care - prin importul de ideologie sovietică și de cenzură politică - fusese proiectată în spațiul anaerob al realismului socialist. Observația lui Walter Benjamin că un "lucru își arată esența în adevăr atunci când este amenințat cu extincția" e foarte validă în cazul acestui moment de istorie a artei, când identitatea unei culturi și ființa însăși erau amenințate în esența lor de teroarea alienantă a materialismului vulgar al ideologiei comuniste.

În importanța operei lui Cotoșman din anii '60 pentru istoria artei românești se dispută dimensiunea etică a gestului său purificator cu efectul său estetic. Primul pare să prevaleze asupra celui de al doilea. Opera sa din perioada 1963-1969, ca și suportul ei teoretic - o armă complementară a raționalismului în artă - fac racordul artei românești cu "fusul orar" al tendințelor constructiviste și conceptualiste ale artei occidentale. O vizită la Paris în 1963 îi descoperă tânărului de 28 ani luminismul artei optice a lui Schöffer. Prezent la Nürnberg în cadrul Bienalei constructiviste din 1969 este salutat acolo printre artiștii remarcabili, unde expune în cadrul grupului timișorean "Sigma", inițial "grupul 111", al cărui fondator este. Ca orice fondator oțios, Cotoșman lasă în urmă, prin plecarea sa din Timișoara, o dâră de melancolice regrete o dată cu rămânerea sa în Occident în același an al Bienalei. Colegii de echipă, Bertalan, Flondor vor continua să funcționeze în spiritul acestor începuturi. Experimentalismul devine emblema ambianței artistice a Timișoarei, în măsura în care spiritul de avangardă e blazonul estetic al unui oraș inobedient față de regimul comunist.

După peregrinările exilului în Germania și Franța, se va stabili în 1970 în SUA, la Philadelphia din 1972. Despre el, în România, se aude că lucrează la un proiect de percepție estetică infravizuală a operei de artă. Artistul îmi confirmă acum că îndrăznise să viseze utopic că simpla utilizare a undelor creierului va permite transformarea spectatorului în autor al operei de artă. Respins de MIT, proiectul lui a căzut în uitare. La Nürnberg, în 1969, fusese coleg de simeză cu Tony Smith. Acesta ocupă chiar în prezent sălile de la Moma, într-o amplă retrospectivă, populată cu opere care au avut privilegiul de a fi coborât din stadiul de proiecte în ambițioase transpuneri, în prețioase materiale.

Aproape de condiția unui eremit, la Philadelphia, Cotoșman își continuă efortul creator cu o fericire pe care doar copiii o mai trăiesc în joaca lor de fiecare zi, indiferent, străin de faptul că notorietatea operei nu egalează nici pe departe valoarea ei. Intransigentă, istoria artei continuă să înregistreze doar operele care au avut șansa întrupării și prea puțin pe cele care au rămas în republica ideilor artei.

New York, octombrie, 1998

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

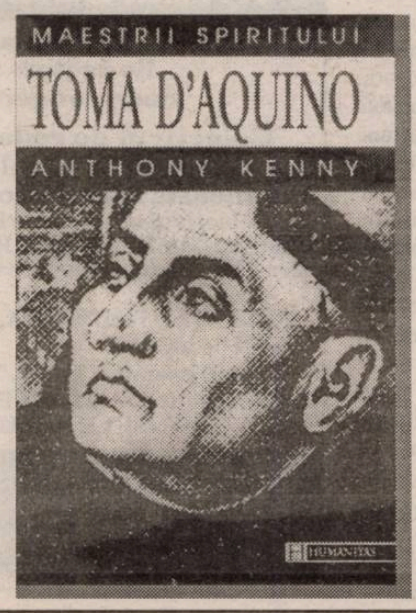

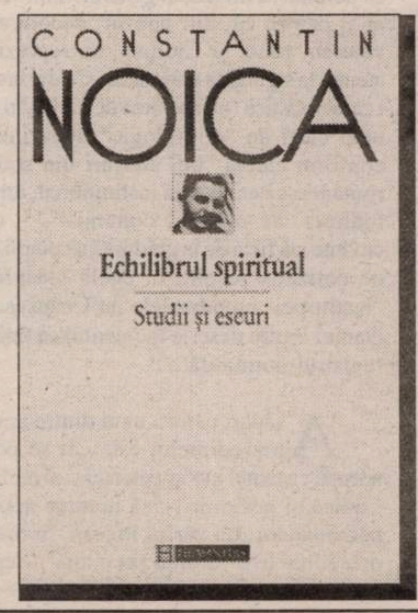

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
4386 Sig

ORIZONT

32 pagini

REVISTĂ A UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA ● NR. 12 (1403) 15 DECEMBRIE 1998 ● SERIE NOUĂ, ANUL X ● 1000 LEI

Elite vizibile, elite invizibile

Moise și extinctoarele

Dialoguri cu sfinți

Aici și acum nu se întâmplă nimic

Cultura civică în Transilvania

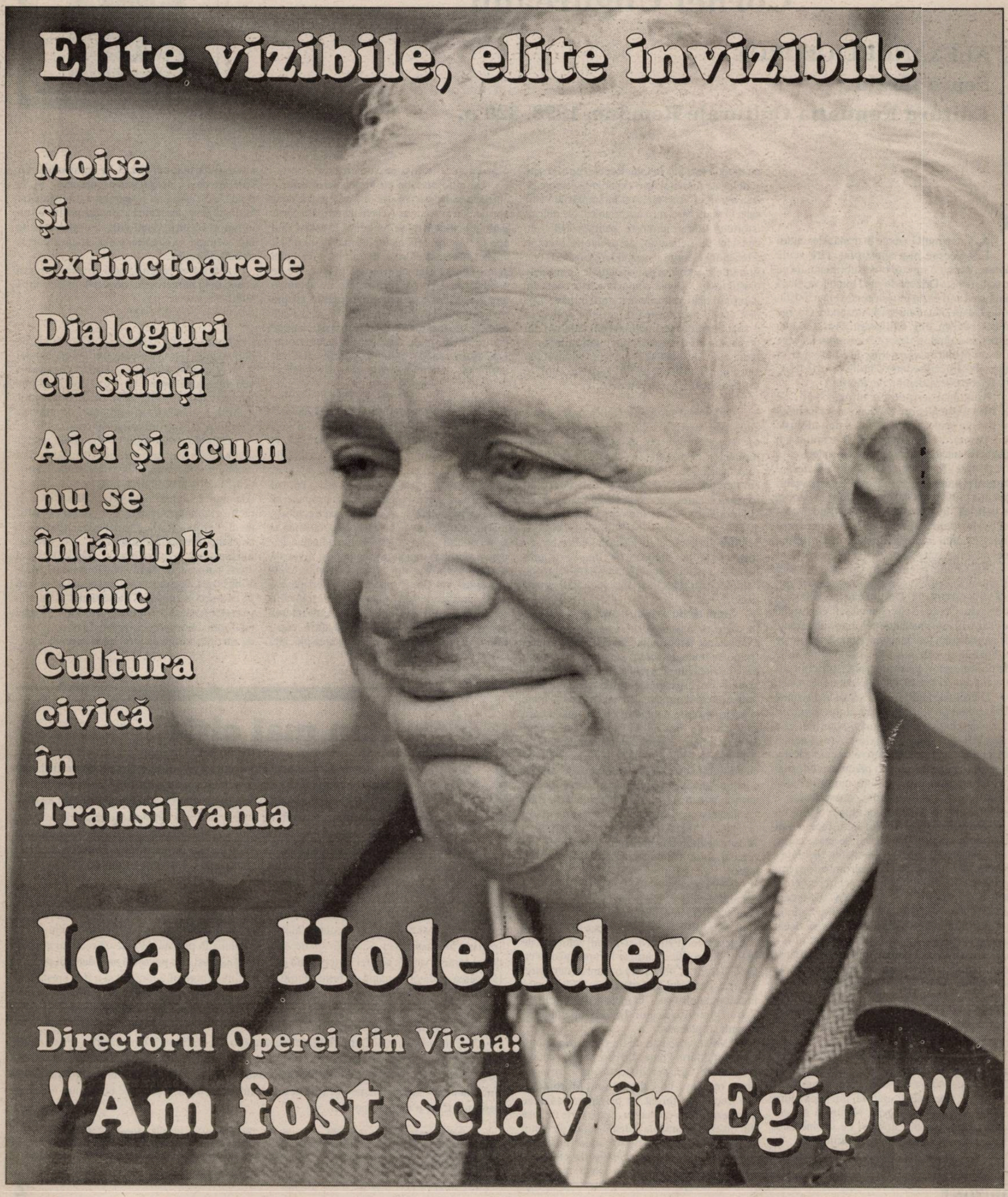

Ioan Holender

Directorul Operei din Viena:

"Am fost sclav în Egipt!"

Alexandru George și vremea jurnalelor

Cornel Ungureanu

ALEXANDRU GEORGE
Seara târziu
Editura Fundația Culturale Române, 1998, 320 p.

Nu cu multă vreme în urmă Alexandru George m-a apostrofat, fără acută răutate, dar cu o mirare bine subliniată: de ce nu scrie revista **Orizont** despre Domnia sa. Dacă întrebarea ar fi căzut într-un context mai liniștit, mi-aș fi exprimat uimirea că Alexandru George citește revista din Timișoara. Am scris în numeroase rânduri despre Alexandru George și n-am primit niciun semn: îmi descoperise cronicile? Îmi citise intervențiile care îl vizau? Nu le considera demne de atenție?

N-am mai scris despre ultimele cărți ale lui Alexandru George fiindcă n-am reușit să-mi procur acele cărți. Și dacă nici editurile nu găsiseră de cuviință să ni le trimită, am păstrat bănuiala că opinia revistei nu interesează atât de tare. Aș fi scris, fără îndoială, despre **Oameni și umbre** (1996), despre **Șapte povestiri fără una** (1997) sau despre **Întâlniri în istorie, în politică, în literatură** (1997) fiindcă respectivele volume ilustrau devenirea unui program și a unui important prozator. Iar despre acel prozator scrisesem în mai multe rânduri.

Nu-i mare pagubă (în ceea ce privește receptarea acelor volume) că revista **Orizont** n-a scris despre ele. Despre cărțile domnului Alexandru George s-a scris mult și în cunoștință de cauză. El este una dintre cele mai vii prezențe ale momentului literar actual: e implicat în toate războaiele, și cele posibile și cele imposibile ale politologilor, literaților, ale istoricilor. El știe, el poate să (ne) le spună. El deține secretele.

Dincolo de logica celui exersat în discursul critic, apare nu știu ce ispită a atotputerniciei: el a magicianul care are toate soluțiile, el e vrăjitorul care apare cu elixirul. Așa că atunci când un maestru al superlativelor cum e Radu Bogdan, semnează un text precum cel de mai jos, nu trebuie să ne mirăm: multiplicitatea scriitorului, a politologului, a eseistului, a polemistului și a pamfletarului reclamă un asemenea protocol: "Avem de-a face cu un scriitor de mare talent, dar și de mare curaj, care - în spiritul unei independențe absolute - a sfidat o viață întreagă compromisul, pactul cu diavolul, rămânând într-un acord perpetuu, neștirbit, cu propria sa conștiință. (...) Suntem în prezența singurului nostru scriitor care, în pofida faptului că în 1947 nu avea decât șaptesprezece ani - vreau să spun că el n-a apucat să trăiască direct implicat realitatea trecutului - stabilește cu acesta o continuitate admirabilă. Între perioada antebelică și cea postbelică a intervenit o ruptură, generațiile postbelice s-au dovedit incapabile să opereze o trecere, altcum decât abruptă, între trecut și prezent."

Ca nimeni, zice criticul de artă, Alexandru George recreează, reconstituie. Ochiul lui Radu Bogdan, capabil a sesiza mutația imaginilor, a știut să citească literatura lui Alexandru George la modul adecvat. Noutatea acestei literaturi derivă din lipsa ei de acomodare. Alexandru George crede în lumea lui, în biblioteca lui, în izolarea lui. A citit singur, a recitit singur, a stat între documentele pe care nu moda i le-a pus în față. Reconstituirile sale sunt legate mereu și de o experiență personală. Așa a trăit el. Acestea sunt întâmplările vieții sale. O viață care, nu-i așa, e unică. De obicei, istoricul literar numește solidarizările: de cenaclu, de generație, de promoție literară. Alexandru George se desolidarizează. El scrie în numele autorilor săi, inactuali, în numele orașului său, "vechi": a unui oraș care contestă, în primul rând, miturile literaturii române. Dar nici orașul nu exprimă o partitură eroică: el e, mai degrabă, al funcționarilor care vin din mahalaua lui Caragiale, din **marginile** lumii moderne. Ele contestă, așa cum contestă și autorul. Ele au adevărul lor, viața lor, istoriile lor parodice, "mici", cenușii.

"Jurnalele" lui Alexandru George trebuie citite tocmai pentru felul în care ele sugerează o existență unică: nu una scoasă din "moda jurnalelor". Una care, în fond, are o devenire romanescă. **Seara târziu,** caiet care conține doi ani de viață (1957-1959), se poate citi ca un roman. De altfel, așa este și subintitulat: **roman.** "În forma ei actuală, cartea se prezintă așa cum ar fi trebuit să apară în 1988...; atunci însă, în diferite nivele ale traiectului editorial, au fost scoase mai mult de 140 de pagini, mutilându-se astfel cartea și suprimându-i aproape complet cadrul realizat din întâmplări autentice...".

Seara târziu este inaugurat în momentul în care în viața autorului se petrec "două evenimente importante": primește o locuință (se poate muta de-acasă) și își găsește, prima oară în viață, un serviciu stabil. Se implică în noile istorii. Are 27 de ani, o vârstă la care opțiunile par definitive. Dar profesiunea e nouă și îi prilejuiește contactul cu personaje care sunt marcate, într-un fel sau altul, de timpul în care trăiesc. Vede, ascultă, înregistrează: dar "nu este", nu se raliază. Nu este pasionat cu deosebire de ceva. Pe 16 iulie 1957 află că a murit Pallady. "Acum zece ani, evenimentul morții unui artist (scriitor, om celebru) de talia lui Pallady ar fi fost trăit de mine efectiv, în orice caz aș fi luat cuvântul, m-ar fi emoționat, ar fi constituit un moment de reflecție, de regrete, mi-ar fi impus o participare de ordin social..."

Seara târziu e, ca și altele, o carte a desolidarizărilor. Un prieten, B.T., îl atacă pe Tudor Vianu; autorul nu îl apără. Mai rău e cu Camil Petrescu, despre care află lucruri consternante. (Pentru a-și dovedi zelul față de idolul său politic, Camil ar fi rupt legătura cu Cella Serghi). Călinescu e o mare dezamăgire: îi citise **Pendulul lui Saferian** în RFR, fusese încântat, pentru ca... O imensă dezamăgire e Petru Dumitriu, a cărui **Davida,** apărută mai demult, îi plăcuse.

"Mi se vorbește de un tânăr romancier de talent, Marin Preda, din care am citit câteva fragmente fără semnificație, prin reviste; peste romanul lui cel mai bun, **Moromeții,** am trecut indiferent cu privirea, deoarece am crezut, doar după titlu, că e o carte tradusă din rusește". Bănuiala putea fi legată de faptul că Ilia Muromeț, erou rus exemplar, își făcuse intrarea glorioasă în cărțile de exegeză. Totuși, Alexandru George e îngăduitor: "Se pare că ar fi totuși un roman bun".

De altfel, relația cu lumea scriitorilor e aproape nulă: pe narator îl interesează doar cărțile. De la Arșavir Acterian cumpără cărți: dialogul cu eseistul se limitează la asta. Când acesta dispare, află că un lot mai mare a fost arestat. Reacția e domoală: a citit un roman al lui Dinu Pillat care nu i-a plăcut. Nu se solidarizează cu cei închiși, sau nu se simte amenințat. Nu e un rebel. Nu insistă asupra momentului. Își scoate permis "pentru toate bibliotecile mai mari". Apropierea de cărți (de "un fond mai mare de cărți") îl face euforic. Dar apare repede îndoiala, sentimentul zădărniciei: "Ce-mi rămâne mie după atâtea lecturi?"

***

Ce-i cu adevărat jurnal și ce e "recompus" de către romancier? Care sunt "ticurile" autorului de jurnal (textele pe care autorul de roman și le asumă) și care sunt contribuțiile ficționarului? Care e statutul autorului care vrea să realizeze un efect de înstrăinare, și care al scriitorului profesionist, care își propune **să scrie în fiecare zi?** Ce e parafrază și ce e, totuși, mărturie, tresărire de emoție? În penultima zi a "jurnalului" Alexandru George notează: Tăcere a sferelor; mai puțin reputată și invocată decât muzica lor, dar totuși existență, constatabilă. Am simțit-o acum un sfert de oră când, întorcându-mă acasă și deschizând fereastra pentru aerisire, **fără nici un interes pentru ceea ce aș fi putut să văd afară,** (s.n.) m-a izbit **izolarea** stelelor în puritatea glacială a nopții de toamnă târzie, în momentana lor hotărâre de a comunica doar între ele". Și, în final: "A te izola nu înseamnă a trăi neapărat în singurătate; înseamnă a te așeza pe tine însuți în raport cu alții, după voie. Aceasta este de fapt ecuația existenței mele, asupra căreia trebuie să revin".

Autorul a revenit, prin urmare, asupra ecuației, în numerosele sale cărți tipărite după 1970.

***

Seara târziu excelează printr-un șir de portrete, dar și prin observațiile teoreticianului în marginea lor. Un anume dascăl îi sugerează denunțarea monstruosului: evident, în ordine intelectuală. "În afară de acrobații", zice prozatorul, "există un tip regretabil de inhibați sterili, de fapt nedezvoltați în final..."

Ochiul prozatorului și, mai târziu, al criticului este fixat asupra monstruosului care proliferează în lumea intelectuală, politică, artistică. Maestru al detaliului, artist al reconstituirii, Alexandru George beneficiază de sisteme de răcire exemplare, capabile a conserva sentimentul frigului; al ultimei glaciațiuni care amenință "evoluția în subspecie". El este fixat într-un timp revolut, într-un sfârșit de secol etern, patronat de Remy de Gourmont sau de Villiers de L'Isle-Adam, de ei și de alți aristocrați pe care secolul nostru i-a abandonat. Citadinul care este visează recuperarea unui stil și a unei civilizații. Deocamdată, încearcă a ne despovăra de iluziile inutile asupra celor care au fost.

Am mai citit...

Pitoresc, melancolie și aventură N-am scris despre **Povestirile din Bocșa** ale regizorului Ioan Cărmăzan apărute în 1983 fiindcă eu însumi eram preocupat, în acele vremuri, de un extraordinar personaj al locului. Cei din Bocșa, văzuți de regizor, arătau ca niște eroi de basm: aveau o uluitoare capacitate de a imgina, de a se desfășura sub semnul unei nebănuite originalități. Erau artiști. **Mica țiganiadă** e, și ea, o carte a povestirilor extraordinare, trăite (spuse) de ființe capabile să fie altfel. Performanțele lor se pot grupa în capitolele unei cărți a recordurilor. Mica Țiganiadă este, în felul ei, o asemenea carte.

Nicole Valéry - Grosu și universul carceral trăit altfel. O carte care semănă cu **Jurnalul fericirii** semnat de N. Steinhardt: închisoarea a fost pentru autoare un loc al credinței și al revelației. Ca și Soljenițîn, Nicolae Valéry-Grosu binecuvântează rolul pe care închisoarea l-a jucat în existența ei. Sau cum spune Ana Blandiana în prefață: "Poate că cea mai ciudată dintre caracteristicile acestei cărți ciudate este faptul că, deși este povestea unei detenții politice (autoarea, rudă prin mamă cu Iuliu Maniu, a aparținut tineretului țărănist și a fost arestată în 1949 pentru răspândire de manifeste anticomuniste) ea nu se desfășoară nici o clipă în planul politic, ci mai mult dincolo de el, acolo unde, pe frontiera neasigură dintre viață și moarte, se naște vibrația mistică...

3) Cartea Septimiei Cute, **Ultimul cuvânt** (poeme la lumina lumânării) e scrisă de un medic de țară: a fost provocată de un interviu și de o sinucidere. Așa că e însoțită de "un fel de postfață" - interviul pe care Emil Hurezeanu i-l ia lui Călin Nemeș în decembrie 1992. Energia poetei se sprijină pe virtuțile descântecului, ale blestemului, ale bocetului. Medicul Septimia Cute e un poet notabil.

*1. **Ioan Cărmăzan, Mica țiganiadă,** povestiri, Ed. Timpul, Reșița, 1998; 2. **Nicole Valéry-Grosu, Binecuvântată fii, închisoare.** Traducere și postfață de Mioara Izverna, Cuvânt înainte de Ana Blandiana. Note biografice de Mariana Ionescu. Ed. a II-a revăzută și adăugită. Ed. Duh și Adevăr, 1998. 3. **Septimia Cute, Ultimul cuvânt.** Ed. Eminescu, 1998.*

Good night

Șerban Foarță

dragii mei dragi cum zice Ică Antonescu
domnilor și domnilor cum zice Eugen Ionescu
că zice oaratorul care nu-l poate pronunța pe oa
toahăși și toahăși cum zice unul mai dincoa
doamnelor și domnilor cum iarăși
se zice de când nu mai sunt tovarăși
mynheer cum zice-se la Haga
domniță cum îi zice Blaga
Domniței Gherghinescu-Vania
tî milaia maia cum zice (sau nici n-o zice?) unchiul
Vanea
madam cum, în română-i zice nevesti-sii bărbatul
propiu
phos mu cum i-o fi zis Procopiu
împărătesei Theodora
mamă-soacră cum îi zice soacrei nora
mă musiu cum ar fi vrut să-i zică
Dumitrache coate-goalelui de Rică
mon général cum li se zice,-n general,
generalilor în Franța, – Doamne!
cum îi zici (când ai crescut) lui doamne-doamne
doamnă cum îi zici oricărei doamne
dulcile mele doamne
noapte bună.

Liberalismul tragic al lui Isaiah Berlin

Vladimir Tismăneanu

La un an de la dispariția celui care a fost unul dintre cei mai influenți exponenți ai liberalismului politic în acest veac, opera lui Isaiah Berlin a devenit subiectul unor aprinse dezbateri în Statele Unite (și nu numai). Să menționăm astfel apariția recentă a excelentului volum antologic *The Proper Study of Humanity* (**Studiul adecvat al umanității**) la editura Farrar Straus Giroux, dar mai cu seamă fascinanta biografie intelectuală consacrată lui Berlin de eseistul și filosoful politic Michael Ignatieff (autorul, între altele, al unei penetrante analize a naționalismului contemporan în variantele sale fundamentaliste intitulată *Blood and Belonging* - **Sânge și apartenență**). Întemeiată pe zece ani de discuții aprofundate cu magistrul conversației care a fost Berlin, cartea lui Ignatieff, apărută la editura Henry Holt din New York, propune un portret generos și vibrant al filosofului britanic, **incitând însă** în egală măsură la întrebări privind filiațiunile și implicațiile durabile ale operei acestuia. O conferință ținută în urmă cu câteva săptămâni la Institutul pentru Umanități de la New York University și analizată pe larg de Edward Rothstein în paginile "Arts and Ideas" din New York Times (14 noiembrie 1998) a oferit prilejul unor luări de poziție menite să sustragă scrierile lui Berlin spiritului hagiografic și să le așeze într-o necesară lumină criticiă. Cu acel prilej, unii din participanți s-au referit și la afirmația gânditorului conservator Michael Oakeshott care l-a numit pe Berlin, nu fără o doză de ironie, un "Paganini al catedrei".

Cartea lui **Ignatieff,** ca și conferința de la New York University, atrag atenția asupra marilor teme din gândirea lui Berlin: naționalismul, liberalismul, libertatea și pluralismul. S-a observat că, alături de geniul dialogului și al intuiției marilor dileme morale ale condiției umane în epoca atacului totalitar la adresa libertății, există în opera lui Berlin o reticență pronunțată la adresa ideii însăși de sistem filosofic. Asemeni vulpii din fabula antică pentru care o viziune unică, deci monistă, ar fi o capcană mortificantă, Berlin a evitat și a criticiat teologiile utopice cu pretenții izbăvitoare. Pe de altă parte, așa cum reiese din splendidul său eseu despre Tolstoi, el a înțeles ispita ariciului de a îmbrățișa o viziune unificatoare, în a cărei absență cunoașterea umană se dezintegrează în tot atâtea abordări competitive, anihilind noțiunea însăși de adevăr pe altarul unui relativism copleșitor. Așadar, împotriva gnozelor monolitice, Berlin susține un **pluralism** prudent și conștient de limitele sale.

Recentele discuții despre opera lui Berlin semnalează existența unei polifonii tematice în ceea ce a fost un constant efort de a redefini liberalismul în epoca hubrisului ideologic al tiraniilor totalitare (nazismul și comunismul), cărora le-au căzut victime milioane de oameni, inclusiv membri ai familiei filosofului. În concepția lui Berlin, aceste tiranii nu au fost simple accidente monstruoase, ci rezultatul unor construcții ideatice având-și originile în iluminism și în reacția împotriva acestuia mai cu seamă în perioada care a urmat Revoluției Franceze. Adept convins al raționalismului filosofic, Berlin a rămas sceptic în privința pretențiilor de a institui un fel de **supremație** a rațiunii și de a desconsidera legitimitatea unora din temele suscitate de contra-iluminism. Despotismele ideocratice ale veacului nostru, a insistat filosoful, s-au dezvoltat nu împotriva (ori în pofida) științei și rațiunii, ci adeseori datorită acestora. În concepția lui Berlin, mereu afirmată în conversațiile cu Ignatieff, tiraniile totalitare, bazate pe cultul ingineriei sociale, au absolutizat "libertatea pozitivă", anihilând spiritul civic și promulgând "libertatea ca datorie publică" drept unica valoare socială. Guvernământul liberal se definește dimpotrivă prin recunoașterea conflictului ca element insurmontabil al spațiului politic și mai ales prin protejarea și încurajarea libertăților negative, deci a acelor drepturi care ne feresc de intruziunile despotice ale instituțiilor statale. Este vorba așadar de salvgardarea acelor spații de autonomie care permit individului să rămână liber, neafectat de constrângeri nejustificate. Maxima favorită lui Isaiah Berlin era afirmația lui Immanuel Kant: "Din acest lemn strâmb din care sunt plămădiți, nu se poate zămisli nimic perfect drept".

A înțelege acest lucru, a recunoaște prin urmare non-perfecțiunea ca substanță a umanității, înseamnă a admite tragismul existenței noastre. În multe privințe, reflecțiile lui Berlin sunt înrudite cu ceea ce Miguel de Unamuno diagnostica drept sentimentul tragic al vieții, iar D.D. Roșca numea "existența tragică". La Berlin nu este însă vorba de un pesimism politic devastator: dimpotrivă, filosoful a insistat asupra necesității acțiunii politice a apărării valorilor liberale împotriva denigratorilor acestora. Ceea ce i se reproșează de către unii critici, însă, este o deschidere empatetică excesivă în raport cu acele curente care au pus sub semnul întrebării spiritul Luminilor. Astfel, Mark Lilla, profesor de teorie politică la New York University, afirma la conferința amintită că Berlin ar fi mers prea departe în criticia formulată la adresa gânditorilor iluminiști ai secolului XVIII. Pentru Lilla, tocmai accentul pus de aceștia pe rațiune și pe judecata obiectivă a făcut posibil liberalismul modern, recunoscând drepturile și libertățile universale ale umanității. În egală măsură, unii din criticiii recenți ai mostenirii filosofice a lui Isaiah Berlin se concentrează pe ceea ce ei consideră a fi imposibila străduință de a reconcilia naționalismul și liberalismul în conceptul "naționalismului liberal".

Ceea ce se pierde din vedere, cred eu, este tocmai spiritul profund al gândirii lui Berlin, anume conștiința faptului că o ordine liberală nu este una perfect omogenă, calmă și pe veci pacificată, ci dimpotrivă, una în care diferențele și contradicțiile continuă să pulseze, generând noi și noi tensiuni și conflicte. "Nevoia de a alege", scria Isaiah Berlin, de a sacrifica anumite valori altora, se dovedește a fi o caracteristică permanentă a situației primejdioase a umanității". În aceste cuvinte, adevărată profesiune de credință a unui spirit mereu neliniștit, ostil dogmelor universaliste ori particulariste de orice fel, rezidă esența liberalismului tragic configurat în opera lui Isaiah Berlin.

Washington, DC
18 noiembrie 1998

Nițică biciclologie

Marcel Tolcea

În 1978, îndrăgostit fiind de o făptură K.M., i-am spus că sunt poet, fiindcă ce altceva puteai fi atunci pentru a spera la o privire ori o jumătate de zâmbet. Și, cum ne întâlneam numai seara, când o conduceam la ghidonul unei **bicicle**te Tohan, am conchis că eu sunt asemenea dinamului care, la lăsarea întunericului, își apropie obrazul de roata din față și iubirea lor ține doar cât lumina din far. Și fiindcă trebuia să fiu altfel decât toți cei care o așteptau în față, la U, i-am zis că scriu poezii numai și numai despre biciletă, ceea ce, cred eu și - Acum, a cam lăsat-o cu răsuflarea tăiată, cam cum face și Bicicleta Dintotdeauna, fiindcă - nu știu dacă ați fost informați - Ea inspiră aerul în roți, fără să îl mai dea în afară. Așa că am început să scriu poezii despre bicicletă, câte una pe seară, pe care i le citeam lui M.M., redactorul-șef al revistei O, postdecembriste, noaptea, în Oficiul Căminului 16.

De-atunci - cum poate observa oricare dintre cititorii atenți - au trecut 20 de ani. K.M. a plecat altundeva. Bicicleta mi-a fost furată de cineva care a îmbătrânit și el poate tot cu atât. În ce mă privește, am publicat cele aproximativ 20 de texte - sub titlul **Bicicleta Van Gogh** - prin reviste ori antologii regionale și naționale, le-am recitat în diverse locuri din țară și străinătate, cum se mai spune. Însă niciodată nu am scris despre câteva lucruri a căror importanță teoretică mi se pare că a trecut neobservată. Fac acest lucru pentru prima oară, ca un fel de preambul al volumului ce va apărea la editura Brumar și, evident, dintr-un scrupul științific, explicând: 1. de ce se numește volumul așa; 2. de ce "Marcel" se află în directă legătură cu bicicleta și 3. de ce Ea (știți la cine mă refer când scriu asta!) este un centaur din pneumă și oțel, la mijloc dintre spirit și biată unealtă.

1 Această carte de versuri se numește **Bicicleta** van Gogh, fiindcă Vincent Van Gogh (1853-1890), într-o dimineață de iarnă - sau ce-o mai fi fost pe atunci - a anului de grație 1888, a bătut la poarta stabilimentului din Bout d'Arles nr. 1 pentru a-i aduce domnișoarei Rachel - e drept, trecută puțin! - o bucată de ziar despre care istoria nu mai spune nimic, reținând doar că acolo se afla, frumos curățată, urechea sa dreaptă pe care i-o adusese în dar, așa, să își amintească de el.

Desigur că dacă pictorul Nostru ar fi fost **biciclet** într-o viață anterioară - și avem destule motive să credem chiar asta privind cerurile sale și lanurile sale rotite - am avea aici de a face cu un mit modern despre originea bicicletei care, de-atunci (?), nu mai are decât o sonerie-ureche.

Cu lob argintiu.

2. **Într-un** text al lui Mircea Horia Simionescu din **Jumătate plus unu. Alt dicționar onomastic,** apărut în anul 1976, la p. 121, domnia sa titrează **Marcel sau bicicleta cu marșarier.** Faptul că prozatorul pune prenumele Marcel în legătură cu bicicleta înainte ca poeziile mele să fi existat se poate interpreta ca un destin înscris în zaț tipografic?

3. "Cartea aparține acelei categorii de ustensile care, odată inventate, nu mai sunt susceptibile de a fi ameliorate. Din această categorie mai fac parte: foarfecile, ciocanul, lingura și bicicleta", a susținut domnul Umberto Eco la o întâlnire a librarilor italieni nițel îngrijorați de respirația tot mai grea a filelor Cărții, atunci când sunt răsfoite.

Și fiindcă la acea întâlnire participa și o doamnă din Heidelberg ce venise până acolo cu bicicleta fixată pe portbagajul de pe capota minunatei ei Volvo, distinsa auditoare a ieșit pentru câteva clipe afară pentru a reveni de mână cu velociclul strălucitor. A cerut apoi o clipă doar de atenție, a spus într-o italiană destul de corectă că prietena ei din otzel se numește Baum Hanelore și a pus oarecum mirată microfonul la unul dintre ventile pentru ca toți cei prezenți să audă clar un oftat preromantic, german.

Am fost un sclav egiptean!

Ioan Holender

Acum un an, în noiembrie, am intrat prima oară în biroul directorului Operei din Viena. Făcusem diligențe printr-o prietenă comună să ne primească pentru un film-portret destinat programului TVR Timișoara și TVR Internațional. O echipă de televiziune este, pentru orice interlocutor, o pacoste: se întind cabluri, se caută prize, se pun lumini, omul este luat și poziționat ca un obiect, plus că aude o discuție "tehnică" despre cum îi cade rău lumina pe față sau cum nu dă bine din profil. Ioan Holender a rezolvat toate astea dintr-o mișcare: s-a adâncit într-un fotoliu (pe care operatorul Alfred Schupler - "Șupi" l-a blestemat pe tot parcursul pentru că îi livra imaginea unui om cu antebrațele amputate), și ne-a poftit să-i dăm zor. Am schimbat o privire dezolată cu Dan Rațiu, ceva de genul "ce film, care film, să ne bucurăm dacă o să avem de-un mic interviu". Discuția s-a lungit mult peste așteptările noastre; seara am fost invitați să vedem "Rigoletto" chiar din loja directorului, celebra 13. Ni s-a permis să filmăm orice. Am fost invitați acasă la Ioan Holender: "Asta n-am mai făcut-o cu nimeni din presă, n-a călcat picior de ziarist pe la mine, nu știu ce mi-ați făcut...", ne va mărturisi măgulitor dl Holender. Am aflat că pe copiii săi, născuți la Viena, îi cheamă Adrian, Liviu și Alina. Au urmat luni în care am ținut legătura, Ioan Holender a acceptat să vină pentru o zi în Timișoara să filmăm. A făcut-o și pe asta: s-a urcat, după ideea lui Dan, la bordul unui tramvai și l-a condus prin Timișoara fără să clipească...

N-am fi făcut filmul "HOLI" dacă n-am fi intuit că pentru omul acesta celebru, șarmant, puternic, pe care îi vizitează zilnic șefi de state și care învârte pe degete lumea sofisticată a starurilor lirice plătite cu zeci de mii de dolari pe seară, pentru omul acesta nu există loc mai dulce pe pământ decât Timișoara, cea care l-a exclus, că pentru el nu există nimic mai fascinant decât Opera din Timișoara, cu "sala de aur", nu există altceva mai atrăgător decât animatul Corso... În vizită la rabinul Neumann, Holender i-a mărturisit acestuia, schimbând timișorenește româna cu germana și maghiara, că a făcut un testament în care cerea să fie îngropat la Timișoara. Apoi l-a rupt, să nu facă greutăți alor lui, la Viena.

(Brândușa Armanca)

Un dușman al regimului

– Dacă recapitulăm, am putea spune că ați devenit director de operă la Viena fiindcă nu vi s-a dat voie să deveniți inginer la Timișoara...

– Mai sunt și alte paradoxuri. Eu am terminat Școala Medie Tehnică Energetică. Firește, nu din entuziasm, ci dintr-o necesitate practică: posibilitatea de a intra la facultate venind de la o astfel de școală era mai mare decât de la un liceu umanist, cum era "C.D. Loga". Am fost un an în câmpul muncii înainte de a merge la facultate, la Uzina Electrică.

– Ce făceați? Erați urcat pe stâlpi?

– Eram urcat pe stâlpi, cu fiare la picioare, ca să schimb becuri și transformatoare, aveam carnet de conducere pentru tramvai, ca toți cei care lucrau la "ITAS" (Uzina Electrica). Deci cu tramvaiul prin Timișoara mă descurc... După aceea, am intrat la Facultatea de Material Rulant, am făcut primul an, dar am căzut la analiza matematică, la profesorul Mioc. În schimb, am reușit să mă duc la Mecanică unde am ajuns în anul trei, deci destul de departe. Coeficientul de picați în primele patru semestre era foarte mare. Ajungând în anul al treilea, în semestrul cinci, probabilitatea de a termina facultatea era foarte mare. Știți, exista în acea vreme un fel de ciudată simplitate a drumului vieții: intrai la facultate, dacă terminai știai că primești un post și gata.

– A venit însă '56 și viața dv. a luat o cu totul altă turnură. Vă mai amintiți cum a început?

– Aveam un curs de teoria mecanismelor cu un lector foarte temut, Kovács. El ne-a zis că în ziua aceea nu se va ține colocviul fiindcă este o ședință în amfiteatrul Mecanicii de pe bd Mihai Viteazul, la care trebuie mers. Când am intrat în sală, imediat am simțit că ceva este altfel. Un fost coleg de-al meu, Dărăban, care a făcut și închisoare pentru asta, vorbea de uraniul pe care rușii ni-l iau din România și îl duc în URSS. Se simțea în atmosferă ceva special. S-a deschis un mic ventil, se vorbea liber. Am vorbit și eu, cam pe linie. Spuneam că studenții sunt viitorul acestei țări, sunt intelectualitatea acestei țări și atunci de ce să fie tratați ca dușmanii regimului. De ce Milița venea la meciurile de fotbal ale lui Poli și ne trăgea jos de pe garduri de unde ne uitam la meciuri pentru că nu aveam bani sau posibilitatea de a primi bilete? De ce suntem mereu suspectați, persecutați, de ce? Vrem binele acestei țări etc. etc. Cam asta am spus.

– Asta se întâmpla în 30 octombrie?

– Da, ziua asta a scrisă și pe tabla memorială pusă la intrarea în cantină, unde am plecat după aceea. Acolo veniseră și studenți din alte facultăți, nu știu câți, că erau și de la Medicină, și de la Agronomie. Sosiseră și tovarăși de la Partid, de la minister care au fost împinși de studenți aproape cu forța la cantină. Acolo am spus că dacă suntem aici într-o atmosferă **anterevoluționară**, eu am spus-o, atunci vina este a voastră, tov. secretar, pentru că niciodată nu vorbim, să spunem ce ne apasă, de aceea această atmosferă "anterevoluționară" acum. Vă dați seama ce a fost... Nu aveți cum să vă dați seama, era foarte grav... S-a făcut seară, ora 19 sau 20, nu mai știu, s-a făcut o petiție pentru a fi publicată la "Drapelul roșu".

Pretutindeni "mă ajungea dosarul"

– Era un manifest?

– Da, un manifest. Atmosfera începuse să fie confuză. Când vorbesc mulți, totul devine confuz... Eu începusem să mă cam satur și m-am dus acasă. Era o gaură în gard spre bulevardul Babeș pe unde o scurtam întotdeaua, nu pe la poartă, prin față. Dacă nu ieșeam pe acolo, n-aș mai fi ajuns acasă. Pe bd Babeș erau militari, camioane, tancuri. Taică-meu, alb ca varul, Radu Bungescu, colegul meu, era la noi acasă și îi spusese deja că eu am luat cuvântul. A doua zi s-au închis facultățile, au fost duși studenții la interogatorii la Becicherec, unde ne-au întrebat despre legăturile noastre cu parașutiști americani și alte fantasmagorii...

– Cât v-au ținut?

– Pe mine doat două zile, dar alții au făcut ani mulți de pușcărie. M-au exmatriculat și din facultate și din institut, după aceea m-au dat afară din toate locurile de muncă pe care le-am găsit, fiindcă mă ajungea dosarul.

– Cum a primit familia această situație?

– Tata a început să umble de la Ana la Caiafa poate, poate mă reînmatriculează undeva, dar nimic. Nici el nu stătea grozav cu dosarul ca fost proprietar capitalist. M-am dus și eu la secretarul de partid al orașului, la Bunescu, care mai era director adjunct la Teatrul de Stat și profesor de marxism la Politehnică. M-am dus la Bunescu, sărcu', și l-am pus într-o situație îngrozitoare, fiindcă l-am întrebat ce să fac? Ce să-mi fi răspuns: mi-a spus că partidul și-a pierdut încrederea în mine și că trebuie să fac ceva ca să recâștig încrederea partidului. Bun, dar ce să fac - am insistat - să dau foc la o fabrică și apoi să sting eroic focul? "Nu așa, dar dacă cineva pune foc, iar dumneata îl stingi este altceva"... Mi-am dat seama că n-am nici o șansă...

– Ați fost disperat în perioada aceea sau ați luat lucrurile așa cum sunt?

– Eram tânăr, aveam 23 de ani, cum poți să disperi la așa o vârstă? Lucram pe unde puteam. La un moment dat, aveam trei jumătăți de normă: la Clubul CFR ca antrenor de tenis, la Școala sportivă și la o unitate militară unde jucam tenis cu generalul. El făcea tenis în fiecare zi de la șase la opt. Soldații culegeau mingile. O dată m-am dus cu jeep-ul armatei prin Timișoara. Dar n-a durat... M-au scos de la tenis, m-au scos de la Școala sportivă, m-au scos de la teatru unde făceam voluntar asistență de regie pe lângă Maximilian, un regizor foarte talentat, băiatul celebrului actor.

– Cum v-au scos?

– A venit tov. Sebeșan și mi-a spus: "Îmi pare foarte rău, dar nu mai pot să te țin, te-au scos de la Institutul de 3 ani, nu poate fi cadru didactic unul care a subminat orânduirea, iar ca antrenor pentru copii iar nu merge". Am înțeles. Împotriva cui să lupți? A unui partid? Așa că mi-am luat bilet de tren pentru Viena unde era deja mama. Am ajuns în 14 ianuarie 1959...

– Ați plecat legal?

– Legal, pentru reîntregirea familiei. La Viena, mi-a displăcut din suflet totul. Scrisorile pe care le-am scris pe vremea aceea profesorului Wiener, profesorul meu de canto la Timișoara, erau pline de indignare: că aștia spun că este republică, dar de fapt este curat monarhie, cu busturile împăratului Franz Josef peste tot. Că e un oraș nesuferit, îngâmfat ș.a. Vorbea în mine sămânța asta a marxismului și a comunismului. De aceea, eu am foarte multă înțelegere astăzi, chiar dacă nu o să vă placă ce vă spun, pentru oamenii care au crezut în asta. Nu sunt de condamnat.

– Unde începe muzica în viața dumneavoastră?

– Muzica intră în viața mea la 11 ani, cu o "Aida" memorabilă la Opera din Timișoara, cu asta mi-a intrat "microbul". Am fost mereu la Operă, la galerie, am făcut și figurație chiar în "Aida", ca sclav egiptean. Eram la Operă întotdeauna când **puteam, am** văzut aproape toate spectacolele, am învățat foarte mult, am auzit mult și indiferent de ce am făcut, opera a fost o iluminare permanentă în acei ani. Când am plecat la Viena, se punea în scenă "Manon". Nu puteam să plec până nu iese "Manon", mi-am spus. Tatăl meu zicea că am înnebunit. Aveam posibilitatea să plec și eu așteptam să iasă "Manon".

Imperiul a căzut, Opera a rămas

– Aveați educație muzicală din familie?

– Da. Am învățat să cânt la pian, am fost mai târziu cântăreț. Am luat ore de canto la Timișoara de la celebrul profesor Wiener la care învățau toți soliștii. La Viena am făcut Conservatorul. Am vrut să termen în Austria Facultatea de mecanică, dar nu am putut, am pierdut continuitatea, am uitat prea multe și cu limba au fost probleme fiindcă eu învățasem totul în românește. Aici era germană. Nu vorbeam prea bine, dar vorbeam. Am primit o bursă și așa am terminat Conservatorul iar apoi am devenit cântăreț. Am cântat 19 roluri ca bariton. În '66 octombrie am cântat la Timișoara, în "Carmen" și "Traviata" - "Carmen" cu Zenaida Pali și "Traviata" cu Adriana Ciuciu. Dorința mea supremă în tinerețe a fost de a cânta pe scena Operei din Timișoara. Să trec eu pe scenă ca solist. A fost dorința mea supremă.

– Ați avut o evoluție spectaculoasă, sunteți un om important în cultura acestui spațiu, al Europei Centrale. Ați făcut compromisuri pentru asta?

– Am făcut acele compromisuri pe care le facem toți prin forța faptelor și a vieții. Postul acesta este de mare importanță pentru Austria, de o mare importanță culturală dar și politică. Opera din Viena este așa de importantă pentru că a fost teatrul Imperial al colosului austro-ungar. Imperiul s-a micșorat, a ajuns o țară mică după căderea monarhiei, în timp ce Opera a rămas la fel de mare până azi. E bine așa. În fiecare zi este ceva în ziare, directorul Operei din Viena este mai popular decât Cancelarul Austriei. Asta n-o spun eu, a spus-o Cancelarul. Este un post periculos, în care se schimbă des directorii din diverse motive. Este o performanță că de șapte ani mi s-a tot prelungit contractul. Când a murit subit fostul director, prietenul meu, baronul Ebehart Waechter, i-am promis Cancelarului că voi suplini provizoriu locul de director, fiindcă eram secretar general al Operei, până se găsește altul. M-a rugat Cancelarul, m-a rugat orchestra și am rămas. Acum contractul mi-a fost prelungit până în 2005. Voi avea atunci 70 de ani. Cât pot, cât nu trebuie să fac compromisuri, cât timp îmi face plăcere, continui.

INTERVIU

Am fost un sclav egiptean!

Ioan Holender

– Îmi spuneați că succesul dumneavoastră managerial ține de autocrație. Cum vine asta?

– Nu este posibilă o conducere "democratică", o conducere în grup a unei instituții de artă. Eu port răspunderea pentru tot ce se întâmplă în acest teatru unde lucrează peste 1000 de oameni. Trebuie să decid de foarte multe ori singur și de foarte multe ori în contradicție cu alții care sunt în conducere. Multe se spun aici în presa austriacă: "Dictatorul român", a scris un ziar despre mine. Până nu mă poreclesc «Ceaușescu», încă e bine. Știți, este foarte complicat. În artă, ca și în viață, toți tânjesc spre mai mare, spre succes. E normal. Nu poți să-i ceri unui artist - cântăreț, om de teatru, sau ce o fi - să înțeleagă, să fie conștient de limitele lui. Nu o să găsiți un cântăreț care să spună «asta nu pot să cânt». Nu este o profesie "artistul", este o chemare. Trebuie să picteze, trebuie să scrie poezii, trebuie să cânte, trebuie să scoată din el ceea ce are de spus. E necesar ca fiecare artist să creadă că el este cel mai mare. Eu înțeleg asta. Și atunci ce am eu de făcut? Cu o mână dulce să-l duc acolo unde poate să dea din el ce e mai bun. Asta este una din menirile pe care le avem.

– Ce relații aveți cu soliști celebri, cu dirijori sau regizori celebri? Se spune că sunt uneori oameni dificili.

– Celebritățile nu sunt mai dificile ca necelebritățile, doar că mofturile lor sunt publice. Asta este tot. Artiștii nu sunt altfel de oameni. Cu Domingo lucrez de 26 ani, mai întâi ca impresar, apoi ca director. Am început împreună. Este o generație întreagă care este cam pe schimbate. Și ei au ajuns pe la 60 de ani. Am ajuns și eu, doar că eu nu cânt, deci pot să mai continui. Eu mizez foarte mult pe tineret. Mult mai mult pe tineret decât pe nume și celebrități. Asta am adus eu nou la Opera din Viena. Bineînțeles că și celebritățile au nu numai drepturi. Mixtura între cei tineri și cei care sunt la sfârșitul carierei, este una din tragediile unui cântăreț în special.

– Cântatul, în afara de excepții, este ceva legat de tinerețe. Un bărbat la 50 de ani este în plină putere, dar un cântăreț nu mai este. Femeile și mai devreme. Asta nu este ușor, să-i conduci spre sfârșit. Cunosc un singur caz, Christa Ludwig, care a știut să termine la timp și de care nu s-a spus "până când are de gând să mai cânte asta?".

– Eu caut să fac loc tineretului. În acești ani, prin Opera din Viena, a trecut o generație întreagă de cântăreți. Cam 13-14 din ei au ajuns celebrități mondiale. Doamna Rost, Natalie Dessay, Alagna au început aici ca nume absolut necunoscute. Acum e ușor. Au avut succes, sunt luați în considerare tinerii lansați atunci, dar când am început, dacă luați ziarele vieneze din '89, '90, '91 veți citi niște lucruri îngrozitoare despre cum va fi această Operă sub conducerea lui Holender. Eu am spus, și am îndrăznit să pun în aplicare, că nu este așa important de unde vine un cântăreț la Opera din Viena, contează ce face pe această scenă și cum rezistă la public.

Un public mai crâncen decât la Scala

– Cum este acest public? Pretențios, sofisticat, sever?

– Este cel mai crâncen public, mai crâncen decât la Scala din Milano. Aici, dacă ceva nu place, se aude din sală un Buu! care crește ca o teroare. A doua zi apare în ziare că a fost «Ein Buu Koncert» și ești gata... Dar tot aici se aplaudă frenetic și se strigă «Bravo». Pretenții au și cei care plătesc 180 de dolari pentru un loc bun, în lojă, dar și cei care dau un dolar și jumătate pe cele 625 de locuri în picioare, fiindcă ei știu că vin la Opera din Viena. Eu când am venit din România am stat mult la un dolar și jumătate, cu studenții. Nici nu visam pe atunci să ocup vreodată loja 13, a directorilor...

– Vă amintește Opera din Viena de cea din Timișoara?

– Opera din Timișoara este ceva unic, chiar dacă au construit-o aceeași Helmer și Fellner ca și pe cea din Viena. Este totuși altceva, pentru că după ce a ars, exteriorul a devenit bizantin; apoi la Timișoara este avanlojă iar la Viena nu, sunt și alte diferențe. Opera din Timișoara este minunată...

– Sunteți amic cu soliștii, mergeți cu ei după spectacol la o cupă de șampanie?

– Nu mă duc, fiindcă nu mă culc niciodată după miezul nopții. Alți directori merg. Eu vreau să fiu dimineața aici, eu la nouă sunt prezent. Eu am de lucru aici. Treaba mea nu e la restaurant cu artiștii, treaba mea e aici. Și când aveam Agenția era tot așa. N-am fost niciodată la aeroport să iau un artist. Eu pe Domingo l-am reprezentat și am câștigat bani frumoși, totuși nu m-am dus să-l întâmpin la aeroport. Dacă mergi o dată, trebuie să mergi mereu și dacă iei pe unul, trebuie să-i iei pe toți. Ca agent, am considerat că treaba mea este să fac contracte și să le dau astfel posibilitatea de a cânta. Ca director, nu viața mondenă ci spectacolele sunt grija mea.

– Nu sperie această severitate? Bănuiesc că le cereți artiștilor ca și tuturor celorlalți, rigoare, să fie la timp, să iasă la timp, să fie totul în ordine, partitura să fie parcursă...

– Nu le cer mult. Eu nu consider ce le cer mult, deși astăzi cu starurile e foarte complicat. Onorariile au crescut enorm nu la cei mai mari, unde să zicem că e justificat, ci la categoria așa-zis a doua. Totul e exagerat de scump. Au onorarii în jur de 10.000 de dolari pe spectacol. Asta nu e normal. Asta se întâmplă fiindcă s-au distrus ansamblurile și sunt numai cântăreți pe seară. Reforma pe care am adus-o noi la Opera din Viena este că totuși 70% din producție se asigură cu ansamblul. La mine nu vine o cântăreață și spune «asta nu cânt», aici nu există roluri mici, există numai artiști mici. Dacă spune așa, eu răspund «foarte bine, nici nu e nevoie să cânți aici». Dacă nu facem așa, devenim șantajabili, costurile cresc și nu știm cum vom mai putea continua.

– V-a părut vreodată rău că ați fost prea categoric și din cauza asta cineva în al cărui talent credeați a plecat?

– Găsesc alții. I-am găsit pe ăștia, de ce să nu găsesc pe alții. Astea nu-s ocazii unice. Am găsit-o pe Rost. Eu i-am prezentat-o pe Rost lui Mutti. A cântat premiera "Rigoletto" la Scala, a cântat la Festivalul din Salzburg. Pe mine nu mă interesează ce plătesc alte teatre. Pentru că dacă pe Pop, Ruxandra Donose, pe Ciucă, Simina Ivan și pe alți vreo zece artiști i-ar fi angajat la Timișoara sau la București înaintea mea, ei ar fi rămas să cânte acolo. Așa a făcut Acca de Barbu în '47, când a construit acel ansamblu al Operei din Timișoara. Vreo patru baritoni, unul mai bun ca celălalt și soprane și de toate am avut... dacă a existat Gabi Ganea și Illa Cazacu și Gogu Vasilescu și Sofia Gheorghieș și Lia Botez și Floarea Munteanu în '47, acum nu mai există cântăreți români pentru un ansamblu de Operă? De ce să nu existe? Andrei Șerban a făcut un adevărat triumf la Viena cu «Povestirile lui Hoffmann». Un român de uriaș talent. Va pune în curând o «Văduvă veselă» tot la Viena.

– Cum e să fii director după Strauss, după Mahler, după Karajan? Nu vi se reproșează că aduceți prea mulți români la Viena?

– Dacă n-ar fi buni, mi s-ar reproșa. Dar aici cântă și unguri, și ruși, și italieni și americani și toate națiile, asta e normal aici. Totuși, nu e ușor. Cu trei sute de spectacole pe an, cu planificare până în 2001 deja gata, cu spectacolul schimbat în fiecare seară, nu-i ușor. De aceea am spus că voi merge mai departe atât timp cât sunt lăsat în pace, fără să fiu constrâns politic sau financiar peste ce cred eu că e acceptabil. Eu doresc să fiu judecat după ceea ce se întâmplă aici, pe scenă, între șapte și zece seara, aici să mi se dea nota...

– Vi se dă nota corectă de obicei?

– A la longue, da. La început, când am acceptat să fiu director, au fost rumori: cine-i ăsta, ce-o să facă unul venit din România cu Opera din Viena etc. etc. etc. Și Sava m-a întrebat la Serata de la TVR cum este să vii director după Strauss, după Mahler, după Karajan... Eu nu mă compar nici cu Karajan, nici cu Mahler, e altceva, e altfel. Și nici nu mă gândesc în urmă, eu mă gândesc înainte.

– Ce vă menține în formă?

– Nu fac tot ce vreau. Nu trăiesc chiar ca un ascet, dar trăiesc disciplinat. Sunt conștient de răspunderea ce o am față de această instituție. Asta nu este o frază. Trăiesc în mare parte pentru această casă, dar am și o răspundere privată: am un copil foarte mic pentru vârsta mea, am o soție relativ tânără, o am pe mama și cam atât. Nu am prieteni. prieteni nu mi-am mai găsit.

– De ce?

– I-am pierdut în România. Prieteniile se nasc în tinerețe, la școală, la facultate... Eu am plecat la 24 de ani, așa că prietenii de tinerețe i-am pierdut prin distanță. La Viena nu am găsit alții. Pozițiile pe care le-am ocupat nu erau potrivite pentru prietenie. Nu poți să ei prieteni ca director de operă. Am câțiva "haveri" la tenis care n-au interese în domeniul meu. Hai să zicem că am fost prieten, vreo zece ani, cu Pavarotti, a stat mult la mine în casă, dar cu toate astea eu totuși nu-l mai angajez la Opera din Viena fiindcă nu mai corespunde așteptărilor mele. Vedeți, atunci se ivesc probleme cu prietenia când există interese. Sunt prieten cu Ricardo Mutti, dacă vreți, o prietenie de spirit, de lungime de undă. Sunt prieten cu Magdalena Mărculescu, deși puteți spune că și aici e o distanță, ea e la Timișoara. Scriu cu plăcere scrisori, dar telefonez puțin. N-am E-mail, n-am "répondeur" la telefon, am un telefon mobil pe care nu-l port fiindcă urăsc telefoanele portative.

– Care este punctul dumneavoastră vulnerabil?

– Frica, frica, frica... Pe mine m-a condus și mă stăpânește în toată viața frica. Cum va fi, ce-o să fie dacă... Atâtea s-au întâmplat, atâtea s-au pierdut: vieți, case, averi. Familia mea a pierdut de mai multe ori, o dată datorită războiului, apoi datorită comunismului. Mă uit la soția mea care este de origine elvețiană, tatăl medicu, o viață într-o lume fără crize majore. Mama mea și azi când vede un polițist pe stradă, vede tot un milițian și are o tresărire. Asta rămâne o viață întreagă. Și la mine a rămas neliniștea, frica materială a vieții. Acum n-am motive obiective de a avea o frică materială, dar o am. Eu n-am siguranța că ce este azi, va fi și mâine. Nu pot să mă debarasez total de teamă: un primar pentru mine mai este puțin, chiar și după atâția ani... președintele Sfatului Popular... Când merg pe Loga, acolo unde era cândva Securitatea, iar acum e Consulatul german, trec instinctiv pe partea cealaltă...

– La cine vă întoarceți când ajungeți la Timișoara?

– Nu știu, Timișoara îmi e prietenă. Mă urc pe biciclu și o iau pe străzi, mă duc seara la Operă. Pe la 11,30 mă grăbesc să ajung pe Corso și aștept să întâlnesc pe cineva cunoscut. Pe nimeni nu întâlnesc.

Eu nu am avut nici o altă posibilitate decât de a pleca din România. După ce m-au exmatriculat în 1956 pentru subminarea orânduirii și după ce m-au dat afară de peste tot, am fost la București la un om foarte important din PCR și l-am întrebat ce să fac. Dacă omul acela mi-ar fi spus «tovarășe, nu pleca, te angajăm asistent de regie la Opera din Timișoara», eu nu știu dacă aș fi plecat. Nu știu... Dar n-a spus. Am plecat cu mare durere în suflet. Am fost sigur că nu mă voi putea realiza altundeva fiindcă mă simțeam enorm legat de acest pământ și de Timișoara.

Născut la Timișoara în 12 iulie 1935. Exmatriculat din Facultatea de Mecanică după mișcările studențești din 1956. Este eliminat succesiv din toate locurile unde încearcă să lucreze ca antrenor de tenis sau figurant la Operă. În ianuarie 1959 pleacă definitiv la Viena. Face canto la Conservator. Joacă 19 roluri ca bariton. Deschide o agenție de impresariat prin care trec Domingo, Pavarotti, Carreras și alte celebrități. Este numit directorul Operei de Stat din Viena până în 2005, fiind astfel cel mai longeviv director al instituției.

Aproape de capodoperă...

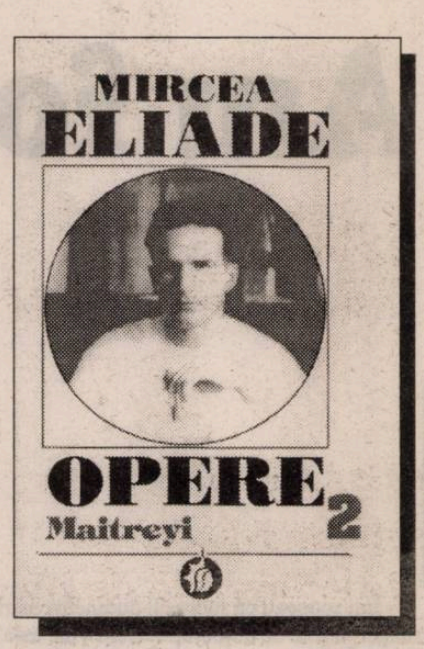

Alexandru Ruja

MIRCEA ELIADE

OPERE 2. Maitreyi

Ediție îngrijită și variante de Mihai Dascal; note și comentarii de Mihai Dascal și Mircea Handoca.

Editura Minerva, București, 1997, 395 + XIV + 16 (iconografie) pag., 20.000 lei.

Roman cu un succes fulminant în epocă (primele două ediții s-au epuizat în câteva luni), devenind, acum, foarte popular prin introducerea în manualele școlare, **Maitreyi** are o geneză și o existență ele însele generatoare de operă literară. Mihai Dascal prezintă amănunțit geneza romanului, reproducând scrisorile lui Surendranath Dasgupta, tatăl Maitreyiei, ale acesteia, precum și ale lui Khokha și Eliade. Se observă mai clar ce a trecut în epica romanului, care este raportul dintre real și fictiv în construcția epică. Nu este oare pagină de roman această scrisoare reală a Maitreyiei către M. Eliade? Dacă ar fi intrat în roman, nu ar fi fost mai puțin "autentică" ori mai puțin valoroasă. ("Niciodată nu voi putea să te uit. Îmi voi face datoria. Sunt obligată să fac asta. Nu te gândi că m-ai pierdut. Tu nu poți să mă pierzi. Eu voi fi cu tine. Vei fi un om adevărat, bun, și un sfânt. Rugăciunile mele, dorința și iubirea mea te vor salva întotdeauna, și întotdeauna, prin ele, voi fi cu tine. Cu bine, suflet drag. Într-o bună zi, când datoria mea va fi îndeplinită, te voi revedea. Așteptându-mă, Maitreyi").

Într-adevăr, s-au regăsit, în 1973, la Chicago. Dar, între timp, Maitreyi Devi s-a întâlnit în Elveția (în 1953) cu Veronica Porumbescu, pe care a întrebat-o ce știe despre Mircea Eliade. Răspunsul cunoscutei poete proletcultiste este stupefiant. ("Îi spune, de pildă, cu cinism, că Eliade a murit sau, dacă această binefacere cerească nu s-a produs încă, pentru cei din țară, el este mort"). După 1947, se știe, timp de două decenii opera lui Mircea Eliade a fost interzisă în țară. Ediția de **Opere,** în curs de derulare editorială, va oferi, fără îndoială, imaginea unui creator de anvergură universală. **Volumul I** includea **Isabel și apele diavolului** (1994), iar **volumele III-IV** vor cuprinde **Întoarcere în rai,** respectiv **Lumina ce se stinge.** Mihai Dascal a folosit ca text de bază ediția a V-a a romanului (Editura "Cugetarea" - Georgescu Delafras, 1942), cu motivația că este ultima ediție apărută în țară, înainte de exilarea prozatorului, reprezentând "în operația de cristalizare definitivă a textului o etapă de evident progres".

În **Memorii,** Mircea Eliade prezintă momentul declanșator al scrierii romanului, deși ideea îl urmărea demult. ("Într-o seară de decembrie m-am așezat la masa de lucru și, cu emoție, am desfăcut plicul în care adunasem, în toamna anului 1930, câteva relicve: biletele pe care mi le trimisese Maitreyi după ce nu ne-am mai putut vedea, scrisorile lui Dasgupta, o fotografie veche, câteva flori uscate, o șuviță de păr. Apoi am început să recitesc jurnalul acelor ani, chiar și paginile pe care nu îndrăznisem niciodată până atunci să le recitesc. Numi dădeam seama, în acea seară, că hotărându-mă să scriu **Maitreyi**, îmi anulam ultima șansă de a mă reîntoarce în India"). Editura "Cultura Națională" anunțase un premiu pentru un roman inedit. Din juriu făceau parte Cezar Petrescu, M. Ralea, Perpessicius, Ș. Cioculescu, G. Călinescu, iar Mircea Eliade, atras de prestigiul acestuia, participă la concurs, câștigând premiul **Techirghiol - Eforie** și dreptul de editare imediată. Manuscrisul romanului a rămas în țară și a fost vândut de sora scriitorului, care a păstrat arhiva după exilarea prozatorului, Bibliotecii Centrale Universitare. Din nefericire pentru cultura română, manuscrisul a ars în incendiul din 22 decembrie 1989.

Mihai Dascăl lucrează **ediția Eliade** de prin anii '87-'88 și a avut șansa să vadă manuscrisul, pe care l-a studiat amănunțit. Îi datorăm lui Mihai Dascal cunoașterea caracteristicilor manuscrisului (filologice, textologice) din descrierea amănunțită ce o face în **nota asupra volumului II.** Faptul acesta ridică mult nivelul științific, filologic, documentar al ediției, deoarece raportarea variantelor (în toată seria paradigmatică) și a edițiilor se poate face la manuscrisul romanului. Îngrijitor și coordonator al ediției critice, Mihai Dascal a realizat un extins și amănunțit corpus de comentarii istorico-literare, variante și note. Cred că lucrurile esențiale, referitoare la geneza romanului, edițiile în limba română și în limbi străine, raportul real-ficțional, receptarea critică au fost prezentate de Mihai Dascal. Se vor mai putea descoperi, eventual, amănunte, dar nesemnificative pentru exegeza romanului și plasarea sa istorico-literară.

Deși este clar că romanul reprezintă "aventura" indiană a prozatorului (dar, nu doar una pasională, ci și una existențială, spirituală, culturală), în discuția real-ficțional trebuie ținut seama și de felul în care scriitorul înțelegea **autenticitatea** ("Eu iubesc și susțin o anumită autenticitate și cred că literatura personală are mult mai multe șanse să surprindă sufletul unei epoci"). Surprinzător cum un roman ce părea clasat, irepetabil, a născut un alt roman, în care o seamă de lucruri se explică. Aventura existențial-literară a romanului **Maitreyi** rămâne deschisă. Întrebată de Mac Linscott Ricketts ce este adevărat în romanul ei (**Na hanyate - Cea fără de moarte și fără de sfârșit,** Calcutta, 1974; în engleză: **It does not die - Nu face să mori,** 1976; în românește: **Dragostea nu moare,** 1992; autorii versiunii: Ștefan Dimitriu și Theodor Handoca), Maitreyi Devi i-a răspuns: "totul este adevărat, cu excepția descrierii din ultimul capitol, unde am încercat să utilizez simbolul."

Numind, **Maitreyi** de Mircea Eliade și **Na hanyate** de Maitreyi Devi, **un roman cu doi autori,** Mihai Dascal observă că volumul "poetei Maitreyi Devi își propune să dezvăluie ceea ce este esențialmente real și autobiografic în romanele lui Mircea Eliade, compensându-i, uneori, omisiunile involuntare sau programatice. Corelând perspectivele lor narative, obținem un nou și tulburător roman pasional, care nu este altul decât "romanul autobiografic" al celor doi autori". Se dau, comparativ, texte din cele două cărți. De asemenea, sunt utile și de efect reperele biografice reale despre Maitreyi Devi, Chitrita Devi și Surendranath Dasgupta.

Textele critice conturează o direcție favorabilă în receptarea romanului, cu accent, mai ales, pe elementul de noutate, inițiat de proza lui Mircea Eliade. După ce s-a pronunțat în controversa referitoare la **Premiul "Techirghiol - Eforie",** Mihail Sebastian scrie și despre roman în termeni ce-l plasează în cadrele excepționalului literar. (**Maitreyi** le depășește pe toate. **Maitreyi** îl depășește pe Mircea Eliade însuși, nu în sensul că i-ar întrece posibilitățile de creație, dar în sensul că această carte trece dincolo de cariera de scriitor ("dincolo" nu înseamnă "mai sus", ci "pe alt plan"), dincolo de preocupările sale de cugetare, dincolo de preocupările sale spirituale. **Maitreyi** este un miracol împlinit (...). Cred cu atâta certitudine că **Maitreyi** este un fapt excepțional, încât nici nu încerc să-l leg de antecedentele literare ale lui Mircea Eliade").

Șerban Cioculescu vedea în **Maitreyi** o posibilă continuare ale unor elemente din **Isabel și apele diavolului** (exoticul, autobiograficul), dar și un moment în evoluția romanului românesc. (**Maitreyi** nu este numai un punct culminant în evoluția talentului dlui Mircea Eliade, ci și un moment care va marca evoluția romanului românesc. Alături de **Patul lui Procust**, romanul admirabil al dlui Camil Petrescu, **Maitreyi** se așează în fruntea epicei noastre de substanță, care captează viața în resorturile ei permanente").

Petru Comarnescu extinde comentariul pe o problematică interesând filosofia. ("Cartea lui Mircea Eliade constituie de aceea unul dintre puținele tratate intuitive despre dragoste, fiind aproape o epistemologie concretă a dragostii. Căci, în roman, funcția eroinei **Maitreyi** nu este alta decât aceea de a exprima dragostea în fazele ei cele mai adânci și mai universale. Întrupare de mit, simbol, imagine concretă și ființă în carne și oase, Maitreyi trăiește o viață care poate fi turnată și fixată în marele concept al dragostii (...). Filosof și adânc trăitor totdeodată, Mircea Eliade, asemeni tuturor adevăraților filosofi care nu au despărțit viața de gând, poate prinde adevărul din experiență, așa cum îl prindeau adesea cei din antichitate și mai ales Socrates, cel căruia tot o femeie, și nu gândul singur, îi dezvăluie adevărul despre dragoste, Diotima").

Perioada proletcultistă aruncă vălul uitării peste opera lui Mircea Eliade. Reluarea discuției asupra operei sale se produce prin 1967, iar Mihai Dascal înregistrează și comentează tot ce se referă la romanul **Maitreyi.** Un moment important în analiza romanului îl reprezintă eseul lui Nicolae Manolescu despre romanul românesc (**Jocurile Maitreyiei** (în) **Arca lui Noe**, vol. II, 1981, pp.188-219). Romanul este inclus în categoria **ionicului**, deși, apreciază criticul "e departe de a fi un roman ionic ortodox". Dar aprecierea nu lasă prea multe rezerve, iar Nicolae Manolescu, cu toată exigența criticului, îl apropie de capodoperă. ("Singurul roman al lui Mircea Eliade care dă, în chip indubitabil, recitit astăzi, impresia de capodoperă este **Maitreyi.** Romanul ocupă în multe privințe o poziție singulară").

Primul val al tinerei generații de după Marea Unire avea proiecte grandioase. Recunoscut ca lider al ei, Mircea Eliade deschide seria proiectelor într-un spațiu cultural vast, nu doar literar. Din păcate, războiul și apoi evenimentele postbelice vor atenua din elan și, oricum, vor întârzia realizarea acestora. **Maitreyi** este și uh roman ce deschidea un drum; un roman de dragoste și despre dragoste, sentiment văzut în plan afectiv și filosofic, transpus în substanță narativă și în efuziune lirică. Aș observa romanul, mai ales, pe o linie a literaturii expresioniste, sub latura dezlănțuirii vitaliste, a energetismului și forței lipsite de vreo încătușare. Iubirea dintre Allan și Maitreyi transgresează ființa, într-un zbor în care erosul se spiritualizează, depășește limitele terestre, devine înălțător. Gesturile sunt simbolice, iubirea se constituie într-o forță cu valori demiurgice. Marea calitate a romanului este că scapă șablonului interpretativ, nu se lasă standardizat și anexat, în totalitate, doar unei direcții de exegeză, acceptând moduri diverse de interpretare.

Convorbiri

Convorbiri cu și despre Mircea Eliade de Mircea Handoca (Editura Humanitas, București, 1998, 362 pag., 39.900 lei) cuprinde un interviu cu Mircea Eliade și convorbiri cu personalități care l-au cunoscut pe M. Eliade, ori au scris despre opera sa. Astfel, Mircea Handoca a consemnat răspunsurile primite la întrebările adresate, între alții, lui Ernst Jünger, Ioan Petru Culianu, Vintilă Horia, Constantin Noica, Cezar Baltag, Edgar Papu, Mac L. Ricketts, Mariano Baffi, Octav Onicescu, N. Steinhardt, Valeriu Anania, Ș. Cioculescu. Aria problemelor discutate este vastă și diversă, atât în legătură cu viața cât și cu opera, încât am selectat doar acele părți din interviu, ce se referă, cu precădere, la romanul **Maitreyi.**

De la cititorul simplu la scriitorul consacrat, de la criticul literar la prieten, toate opiniile despre **Maitreyi** converg spre evidențierea valorii deosebite a romanului. Liviu Rebreanu, scriitor cu o activitate impresionantă, a fost entuziasmat de **Maitreyi.** Aflăm din convorbirile cu Horia Roman (faptul apare consemnat și în **Memorii**) că "Liviu Rebreanu, marele Rebreanu, cumpărase vreo opt-nouă exemplare din **Maitreyi** și le dăruise lui Minulescu, lui Sorbul, lui Brătescu-Voinești, lui Ionel Teodoreanu și altora, exclamând cu entuziasm tineresc: ‹Iată scriitorul de mâine! Citiți-i cartea. E extraordinară›. Întrebat ce a însemnat **Maitreyi** pentru literatura anului 1933, Constantin Noica îi evidențiia unicitatea: "Romanul **Maitreyi** a fost cu totul deosebit și răsunător în 1933, dar el nu putea fi decât expresia unei experiențe unice". Iar Nicolae Steinhardt, solicitat să prezinte romanul interbelic al lui Mircea Eliade pe care-l apreciază cel mai mult, a răspuns: "Cel mai reușit - literar vorbind - roman al lui Eliade în perioada interbelică e **Maitreyi**, desigur. A și cunoscut un mare succes. E și «exotic» și «intelectual» și foarte sincer tineresc și foarte artistic făcut, posedă ca și **Le grand Meaulnes** al lui Alain-Fournier o ciudată forță de atracție rezultând probabil din bine dozatul amestec de fantezie, mister, adolescentism, aventură, reflecție, melancolie și voioasă plăcere de a trăi".

Când, la 89 de ani, Octav Onicescu este rugat să numească prima dintre cărțile lui Eliade pe care și-o amintește, răspunde fără exitare: "Ah, **Maitreyi**, bineînțeles! În 1933 - și mulți ani după aceea - toată lumea vorbea despre cartea lui Eliade. A fost un răsunător succes". Mircea Handoca a reușit să-l intervieveze și pe Șerban Cioculescu, cel care, în 1932, ca membru al juriului, a dat câștig de cauză romanului lui Mircea Eliade. În 1981 părerea este nemodificată. **Maitreyi** e capodopera sa literară, afirma Șerban Cioculescu. **Convorbiri...** este un volum ce întregește datele despre personalitatea și opera lui Mircea Eliade. Se încheie cu un **jurnal** al scriitorului, intitulat **La Paris cu Mircea Eliade.**

Un mit demolat: "Mihai Pop - doar-vorbitorul"

Otilia Hedeșan

MIHAI POP
Folclor românesc
Ediție îngrijită de Nicolae Constantinescu și Alexandru Dobre
Editura "Grai și suflet - Cultura Națională", Volumul I, Teorie și metodă, VI + 358 p., Volumul al II-lea, Texte și interpretări, 356 p.

"Cu mulți ani în urmă, câțiva dintre foștii mei studenți și apropiați mi-au propus să strângă între coperțile unui volum studiile și articolele mele, apărute, de-a lungul a peste jumătate de veac, în reviste și publicații românești sau străine. Am ocolit, atunci, folosind un artificiu retoric, oferta lor, zicându-le că nu venise încă vremea pentru un volum omagial. Acum, în preajma împlinirii vârstei de 90 de ani, nu mai pot recurge la aceeași stratagemă și, aflat în fața faptului împlinit, mă văd silit să scriu acest **Cuvânt lămuritor** (...)" (p. I, V) Cu această punere la punct începe **Folclorul românesc,** recent apăruta antologie a (unei părți a) studiilor profesorului Mihai Pop. Este un început care - după mine - lasă să se înțeleagă mult mai multe decât spune de fapt. De dincolo de el se întrezărește felul de a fi al profesorului, extrem de cald și generos cu prietenii și elevii săi (pe care, iată, îi scoate și acum înainte, ca și cum partea lor de treabă este mai importantă decât chiar studiile care urmează să fie reeditate), senin/amar - ironic în ceea ce îl privește, căci volumul omagial este văzut mai degrabă ca un "rit de trecere" a cărui realizare poate fi negociată prin fraze ambigui, menite să-i pună pe ceilalți în posturi incomode.

De fapt, volumele masive ale **Folclorului românesc** nu au nimic conjunctural. Apărute abia în 1998, ele nici măcar nu mai sunt aniversare. Ar fi fost acum un an. Adevărul este că textele pe care le includ (53 la număr) sunt studii de referință pentru diferite segmente ale cercetării culturilor populare, extrem de interesante în ele însele, dincolo de orice contextualizare. Editorii au avut ideea de a le grupa în **cercetări asupra metodelor** de investigare a ceea ce este numit generic "folclor" și în **comentarii asupra unor texte folclorice** concrete. Această "aranjare" - la care se adaugă, ca un criteriu suplimentar, ordonarea cronologică - pune în evidență, mai întâi, multitudinea temelor despre care s-a pronunțat, în timp, Mihai Pop (condițiile anchetei etnologice, cercetarea poeticii textelor orale, analiza structurală a basmelor, relațiile mit - ritual - text oral, conceptul de text folcloric, călușarii, obiceiurile de Anul Nou, epica versificată și lirica populară etc.), dar, totodată, semnalează, prin recurența câtorva subiecte, și preferințele sale.

Ce spun, practic, aceste texte reeditate pe suprafața a mai bine de șapte sute de pagini? Ele dau seamă, mai întâi, despre importanța pe care o are decelarea metodelor de cercetare a faptului folcloric. Mihai Pop (o indică revenirea aproape obsesivă la aceste nume - reper) se plasează în tradiția câtorva mari înaintași români, dintre care Ovid Densusianu și Constantin Brăiloiu mi se par cei mai dragi (chiar dacă în volumul întâi este citat frecvent Bela Bártok și este comentată îndelung activitatea lui Romulus Vuia) și în contingența câtorva personalități marcante ale științelor umane mondiale: Roman Jakobson, Claude Lévi-Strauss, A.J.Greimas și Iuri Lotman.

Afinitățile cu Densusianu și Brăiloiu transpar din interesul pe care autorul îl arată studierii "faptelor folclorice vii", în stare genuină, a căror coerență trebuie mereu descoperită în complexitatea culturii prezentului. Un exemplu, în acest sens, poate fi găsit în seria de texte despre căluș. Pe Mihai Pop nu-l interesează numai felul în care se desfășura obiceiul în satele oltenești - presupus conservatoare în această privință - deși descrie incitant practica pe care a observat-o la Giurgița și Bârca, în Dolj, în 1958 (p. II, 77 - 86) și, peste câteva decenii, revine asupra vechilor sale observații pentru a vorbi despre căluș ca despre un text folcloric (p. II, 267 - 280) care trebuie "citit" de cercetător. Etnologul trebui să-și pună probleme mult mai nuanțate, trebuie să treacă de prejudecata că obiceiurile reiau secvențe osificate ale tradiției, fără nici un fel de "interpretare", tot așa cum trebuie să se dezobișnuiască de a crede că singurul loc în care există folclor este satul. Sau, în litera lui Mihai Pop, despre aceiași călușari: "Ceea ce trecătorul bucureștean și provincialul sau străinul venit aici pot să vadă, în fiecare vară în preajma sărbătorilor Rusaliilor, echipe care joacă călușul în fața cafenelelor și restaurantelor, în piețe sau în parcuri, nu sunt călușari veniți de la țară, ci bucureșteni, adică țărani care și-au părăsit mai demult satele lor și azi trăiesc la București, ca angajați ai Societății Tramvaielor, ca sergenți de stradă, ca lucrători de fabrică sau altceva" (p. II, 10) În aceeași ordine de idei, cercetarea repertoriului de legende dintr-o anumită comunitate nu trebuie să intereseze numai ca un simplu act de tezaurizare (v. de ex. **Unele considerații în legătură cu legendele,** p. II, 219 - 2310. Textele cată să fie interpretate în funcție de cel de la care provin și în contextul bine pus în lumină al actului performării (cf. **Performarea și receptarea povestirilor,** p. I, 319 - 325).

Aceste opțiuni teoretice ale profesorului nu au condus, pur și simplu, la construirea unor modele sofisticate și la activarea unei terminologii de specialitate foarte dure, ci, dimpotrivă, ele au fost permanent "umanizate" de exemplele sclipitoare prin care erau argumentate ideile. Astfel, pauperizarea repertoriului de credințe cu tentă mitologică este explicată prin parafrazarea unui interlocutor din zona petroliferă a Olteniei: "Când am întrebat pe un bun deținător de astfel de povești de ce nu mai sunt astăzi strigoi, iele, zmei etc., mi-a răspuns că existența lor este imposibilă fiindcă n-ar putea să circule noaptea din cauza liniilor de înaltă tensiune" (p. II, 81) Sau, în aceeași sferă tematică: "Mai mulți informatori ne-au arătat cazuri în care femeile despre care se spunea că au fost bântuite de zmei au fost treptat sleite de puteri și au murit. Dar am găsit și relatări în care apariția zmeului în această ipostază era considerată vedenie și se explica prin stări psihice anormale (...): ‹Era una la Greblești, avea bărbat. Totuși, vedea pe cineva. Vreo doi ani a avut vedenii (...) Și strângea perina. Avea niște spasmuri două-trei ore, apoi își revenea. Nu era **epilepsie.** Nu făcea spume la gură. Era **histerie.** După doi ani a revenit și a fost normală›" (p. II, 228).

Am ales aceste exemple întrucât ele mi se par extem de grăitoare pentru felul în care Mihai Pop este interesat de cultura orală tradițională: nu ca de o "enciclopedie a supraviețuirilor", ci mai ales ca de un uriaș rezervor de strategii simbolice menite să-i asigure omului o viețuire culturală confortabilă, la interferențele dintre tradiție și modernitate.

Deși interesul sistematic pentru faptele folclorice **in statu nascendi** se recunoaște, dincolo de text, ca o dominantă a cercetărilor lui Mihai Pop, opera sa se deschide prodigios și în alte direcții. Mai întâi, perioada îndelungată în care profesorul s-a aflat la conducerea Institutului de Etnografie și Folclor este cea în care el s-a exprimat cu privire la o serie de proiecte fundamentale pentru cercetarea etnologică românească. Alcătuirea (și publicarea) corpusurilor speciilor folclorice, apoi realizarea index-urilor tematice ale acestora (și punerea în circulație a celor strict necesare cercetărilor ulterioare), demararea anchetelor pentru "atlasul etnografic" al României și alcătuirea monografiilor complexe ale regiunilor etnografice sunt subiecte despre care Mihai Pop scrie amplu, argumentând printr-o bibliografie la obiect fiecare demers și fixând reperele teoretice ale cercetărilor care urmează să se desfășoare.

Cele două volume ale recentului **Folclor românesc** dovedesc, prin textele lor, și faptul că vreme de cinci decenii Mihai Pop a reprezentat pentru folcloristica românească un înainte mergător în ceea ce privește sincronizarea cu cercetarea europeană în domeniu. Modelarea faptului folcloric la "act de comunicare" se bazează pe rediscutarea și aplicarea modelului jakobsonian al comunicării la realitățile culturii orale (v. **Le fait folklorique, acte de communication** p. I, 215 - 219). Analizele sale structurale asupra basmului și discuțiile teoretice pe această temă sunt, la rândul lor, contemporane cu publicarea unui număr al revistei "Communication" dedicat **Analizei structurale a povestirii.** Cercetarea cântecelor ceremoniale funerare, în sensul stabilirii relațiilor dintre mit și ritual, precum și analiza lor structurală se află în proximitatea publicării **Antropologiei structurale** a lui Claude Lévi-Strauss. Interpretarea anumitor fapte folclorice ca texte și a realității că ele sunt "citite/înțelese" de către performerii lor în maniere diferite în funcție de nenumărați parametri poate fi pusă în relație cu interesul pentru scrierile lui Iuri Lotman. Nu vreau să reiasă de aici că profesorul Mihai Pop a căutat mereu să se supună unei mode sau alteia. Dimpotrivă, cred că trebuie semnalat că lecturile sale intense (în cele două volume sunt citate, alături de textele românești, titluri în franceză, engleză, germană, rusă, cehă, maghiară, bulgară și sârbă), mereu la zi (căci, de fiecare dată, aparatul bibliografic vine până la anul apariției studiului) au făcut ca profesorul să se afle în miezul problemelor. Textele sale nu sunt "epigonice", ci, din contră, ele demonstrează validitatea unei metode sau a alteia.

Spațiul acestei pagini de cronică nu-mi permite să trec în revistă toate chestiunile pe seama cărora se poate discuta pornind de la cărțile recent publicate ale lui Mihai Pop. De fapt, așa așezate în ordinea apariției cum sunt, studiile acestea sunt reprezentative nu doar pentru că vorbesc despre un om cu o activitate mult mai susținută și mai prodigioasă decât a lăsat să se vadă. Ele marchează și momentele cele mai importante ale etnologiei românești postbelice: de la "folclorul nou" (subminat, în varianta sa comunistă, de profesor, care îndemna la consemnarea "faptelor vii", chiar dacă ele nu conveneau oficialităților), la interesul pentru poetica oralității, pentru analiza structurală și pentru textualism, apoi la orientarea înspre etnologie și antropologia culturală, în sfârșit, trecerea de la consemnarea romantică a tradiției la "culegerea științifică" a informațiilor din teren și la "interpretarea" acestora.

Selectând și publicând aceste texte, Nicolae Constantinescu, Alexandru Dobre și Ioan Șerb au demolat mitul încetățenit în lumea etnologică românească, după care Mihai Pop este un excelent orator, un risipitor de idei vorbite și un foarte parcimonios scriitor. Ei nu au efectuat, însă, un simplu act de restituire culturală, ci au impus, prin litera fermă a tiparului, un lucru de altminteri, de multă vreme știut: că aproape tot ce ține - astăzi la noi - de cercetarea tradiției se raportează, într-o manieră sau alta, la bunul și iubitul nostru Mihai Pop.

Am mai citit...

Nicoleta Coatu, **Structuri magice tradiționale,** București, Bic All s.r.l., 1998, 286 p.

Un titlu incitant, **Structuri magice tradiționale** - care a făcut ca în lumea noastră avidă de soluții magice, volumul să dispară, aproape peste noapte, din standurile de carte - comprimă fidel preocupările îndelungate pe marginea acestui "fenomen etnocultural" (p. IX) complex și plin de contradicții ale cercetătoarei bucureștene Nicoleta Coatu. După cum enunță de la bun început autoarea, cartea este doar primul volum al unui triptic a cărui miză este aceea "(de a organiza) hermeneutica" structurilor magice în : "1. **Structuri magice terapeutice; 2. Structuri magice erotice;** 3. **Structuri magice și logica contradictoriului - faceri și desfaceri" (ibidem).**

Deși cercetarea tentează să urmărească actele de magie terapeutică în sincretismul limbajelor lor (verbal - poetic, gestual - ritual și obiectual - ritual), ea excelează atunci când este dedicată analizei "structurilor" verbale ale descântecului. Formată într-o școală folcloristică ce funcționează în spațiul teoretic girat de lingvistică în calitate de "disciplină pilot" și care acroșează teoria literaturii, Nicoleta Coatu dă pagini de referință modelând actul magic ca "act de comunicare" (cf. discuțiile de la p. 16-17, mai ales: "ele (descântecele) se impun ca forme de argumentare cu funcționalitate retorică, de convingere a receptorului uman (nivelul 1 de comunicare), de persuadare a factorului malign în sensul îndepărtării de trupul uman (nivelul 2 de comunicare) și de **captatio benevolentiae** în relația cu factorul benefic suprem, care asigură refacerea totală a persoanei bolnave (nivelul 3 de comunicare)." și scrie pasaje admirabile în care discută concret textele de descântec.

De altfel, cred că nu greșesc dacă văd în această carte - înainte de toate - un "exercițiu" de metodă: autoarea pare să fi dus cu succes până la capăt intențiile teoretice ale cercetării românești de folcloristică (Bibliografia preponderent românească este un argument concludent în această direcție!), preluând de la filologie tot ce era de preluat. **Structuri magice tradiționale** este un volum bisecvențial: mai întâi, pe suprafața a aproape o sută cincizeci de pagini sunt formulate probleme, decupate categorii de "structuri" retorico-magice, efectuate clasificări și comentate cu subtilitate texte; partea a doua conține, într-un spațiu asemănător, exemple ilustrative pentru clasificările operate. Cu alte cuvinte, citim descântece (unele citate din antologii celebre, precum cea a lui S.Fl. Marian sau cea a lui Artur Gorovei, altele transcrise din Arhiva IEF "Constantin Brăiloiu") în care apar structuri: enumerative-regresive, imperativ-enumerative, contrastante-imperativ-enumerative, contrastante, incifrate, oximoronice, comparative, narative, narative-exemplare sau combinări ale acestora. Astfel structurată, cartea Nicoletei Coatu se dovedește un excepțional instrument de lucru, a cărui utilitate mi se pare incontestabilă.

Elitism și disimulare

Marius Lazurca

DAN NEGRESCU
Epistolar imperial
Editura Paideia, București, 1998, 117 p.

Dan Negrescu a avut bunătatea de a-mi oferi ultimul său volum de autor, însoțit de o generoasă și polemică dedicație. Pomenesc acest fapt, riscând deliberat indiscreția, doar pentru că nădăjduiesc să găsesc în aceste cuvinte însoțitoare o deslușire satisfăcătoare a sensului acestei cărți. *Epistolarul imperial* se manifestă, de la bun început, mai mult prin strategiile sale de subtilă disimulare, decât prin afirmațiile explicite și indicațiile limpezi.

Dan Negrescu ne propune lectura corespondenței fictive a unui la fel de real împărat roman, Sapiens; o figură amintind de Marc Aurelius sau de Hadrianus, personaj sceptic, moralist și mizantrop care asistă, consternat mai întâi, interesat în cele din urmă, la progresul creștinismului în Imperiu și la moartea propriei sale lumi. Sapiens înțelege însă să supraviețuiască acestui cataclism și realizează că prețul acestei supraviețuiri, a sa proprie și a Imperiului, este o cinică alianță cu noua religie și cu versații săi reprezentanți.

Corespondența este structurată pe două registre: unul meditativ și moralizant și un registru epic; *Epistolariul imperial* este, așadar, în același timp, o reflexie pe teme etice, dar și romanul convertirii la creștinism a unui imperator grijuliu față de gestiunea puterii politice. Epistolarul nu ne parvine în mod direct, ci este încadrat de o altă micro-narațiune, care funcționează ca un epilog al istoriei convertirii «miraculoase» a lui Sapiens; ni se spune că manuscrisul acestui epistolar a fost descoperit de către un *curator* al arhivelor Sfântului Părinte și că acesta ar fi fost de acord cu sugestia primului de a păstra scrisorile Sfântului, de-acum Sapiens departe de ochii plebei neînțelegătoare. Măsură, într-adevăr, înțeleaptă, fiindcă evlaviosul de rând ar fi putut fi zdruncinat de opiniile nu tocmai pioase ale încă păgânului Sapiens în legătură cu creștinismul incipient.

Volumul conține XV epistole, aș spune, *tematice*, adresate unor prieteni și supuși imperiali. Numele adresanților anticipă și tema meditației morale pe care o conține fiecare epistolă: cu Fidelis, împăratul se întreține despre credință și despre raportul dintre fidelitatea față de Zeu și cea față de stat; lui Moderatus îi scrie despre cumpătarea în viața publică și în angajamentul religios; în compania lui Vivens, Sapiens reflectează la atașamentul față de viață și la modul așteptării și acceptării morții. În afară de acest decupaj tematic în funcție de fiecare epistolă, trebuie spus că *Epistolarul* are o coerență tematică de ansamblu, asigurată de o meditație, foarte critică, asupra creștinismului istoric și contemporan.

Inițiativa lui Dan Negrescu este neîndoios interesantă și temerară. Autorul se încumetă să facă apel la mijloacele - subțiri - ale epistolei într-un timp cultural prea grăbit și, uneori măcar, prea rudimentar pentru astfel de formule retorice. Renunțând la beneficiile comode ale, de pildă, eseului, autorul alege o variantă mai nobilă și mai exigentă, preferând să mizeze, în locul virtuții mediocre a accesibilității, pe temeinicia unei lecturi trecute prin proba răbdării și a insolitului. Cei care vor ști să depășească mirarea inițială, stârnită de forma epistolară, vor avea surpriza de a citi cu un opuscul viu, incitant și coerent. Surpriza va fi întregită, cred, și de întâlnirea cu un autor care se manifestă aici într-o cu totul altă ipostază decât cea cu care i-a obișnuit pe junii latiniști timișoreni sau pe cititorii români ai lui Pico, Ambrozie sau Augustin.

Forma aleasă este, așadar, prima manieră a camuflajului de care face uz Dan Negrescu. cea de-a doua este utilizarea unei formule narative venerabile, însă nu mai puțin eficace: este de vorba despre *convenția manuscrisului găsit*. Nu e acum momentul să inventariem lunga și onorabila tradiție a procedeului: să spunem doar că el orientează lectura operei și îi definește autorul într-un mod diferit în raport cu modul tradițional al construcției literare. În primul rând, într-un astfel de caz lectura operei dublează o lectură interioară operei înseși; citim, într-un fel, peste umărul celui care a găsit manuscrisul, o dată cu el, într-un duet care ne asociază derulării evenimentelor într-un mod mediat, distant chiar. În al doilea rând, prin această convenție, autorul pare să dorească, pe de-o parte, să se sustragă responsabilității consecutive actului creației și,pe de altă parte, să instaleze propriul text într-un orizont al unei sporite obiectivități; un manuscris găsit și doar prezentat de autor prezintă dublul avantaj de a-l «deresponsabiliza», într-o oarecare măsură, pe acesta și de a da propriilor opinii o nesperată, deși convențională, «imparțialitate». Este desigur un joc al suprafețelor, grațios și părelnic, altminteri nu mai puțin eficace ca manevră de «diversiune» retorică. Citind *Epistolarul Imperial* și aflând la încheierea lecturii, că ai citit un manuscris dintr-o foarte confidențială arhivă vaticană, ești măcar pentru o clipă tentat să uiți de Dan Negrescu și de țintele, uneori foarte bine focalizate, ale polemicilor sale.

Al treilea mod al camuflajului care definește această carte ține de genul abordat de autor. *Epistolarul* este o carte polemică, de o vervă pe care doar exigențele clasicității o mai strunesc, cu teme foarte clar decupate și cu personaje uneori lesne de recunoscut. Camuflajul se manifestă aici ca formă a discreției; autorul, beneficiind de alibiul ficțiunii istorice, sarjează copios moravurile contemporane și-i descrie, într-un mod puțin flatant, pe protagoniștii vremurilor noi, ascunzându-le însă identitatea publică în spatele numelor fictive ale unor cetățeni romani. Mișcarea de camuflaj are, așadar, două coordonate: inventarierea unor situații istorice pentru a susține o polemică actuală și, în al doilea rând, schimbarea numelor protagoniștilor pentru a le face greu identificabile. Și totuși, într-un mod paradoxal, însăși această disimulare este, se poate spune, *disimulată:* numele persoanelor vizate de critică nu sunt indiferent, neutru modificate; metamorfozele onomastice nu sunt inocente, ele susțin demersul polemic, adăugându-i precizie și aciditate. Să dăm câteva exemple: la un convivium, împăratul Sapiens asistă la jocurile de putere din lumea literară; situația imaginată îi dă autorului ocazia să treacă în revistă întregul spectru tipologic al lumii literare romane, lasând să defileze prin fața noastră o seamă de ipochimeni cu nume transparente: criticul pederast și incontinent Scabidus, poetastrul Amens, prolix și fudul, filosoful Aemillius Rabiosus și foarte influenții critici Fellator Sugens și Caius Philo Cadaverina.

Cea de-a patra formă a disimulării utilizată de autor în acest volum ține de una dintre țintele constante ale criticilor ficțivului Sapiens; anume creștinismul. Voi spune, de la bun început, că această carte este surprinzătoare și incomodă; surprinzătoare, fiindcă pare să indice poziția străveziu anticreștină a unui autor cunoscut prin traducerile sale din autori creștini, prin studiile sale publicate în revistele teologice și prin prezența sa constantă la manifestările academice la care e asociată și Biserica. Dacă Sapiens e un cognomen (literar) al autorului însuși - iar Șerban Foarță, în cuvântul-înainte, o sugerează fără dubiu - atunci *Epistolarul* poate fi citit și ca un document al unei schimbări, de opțiune religioasă; volumul ne face să auzim opinia unui agnostic sceptic și mizantrop sau cel mult, a unui spirit religios ultraliberal și cam dezabuzat. Ar fi interesant să știm cât din cele spuse mai sus i se potrivește lui Dan Negrescu însuși și care este partea de convenție literară și de ficțiune a atitudinii descrise. Personal, înclin să creditez lectura lui Șerban Foarță și să văd în *Epistolarul imperial* o mărturisire de credință a autorului însuși. Acest fapt, dar nu numai, face ca volumul să fie una dintre cele mai puțin comode scrieri despre creștinism apărute în România de astăzi. El pune în scenă anticreștinismul sceptic, distant și ironic al elitei romane imperiale; sunt descrise fără menajament duplicitatea politică a creștinilor, impostura lor religioasă, sămânța de arbitrar și anarhie pe care o introduc în armonia administrației imperiale. Unul dintre evenimentele majore din istoria Bisericii, apariția monahismului egiptean, este descris ca o transformare a frustrării și neputinței (inclusiv erotice) în doctrină și subtilă spiritualitate; asceza călugărilor stârnește stupoarea retorică - și cam, rudimentară - a lui Sapiens: «Și mă gândesc desigur la așa-zișii înțelepți creștini, viețuitori printre nisipurile Egiptului: ca bun roman, eu nu pot înțelege, în primul rând, ce poate fi plăcut și măreț, dar mai ales sacru în a nu te spăla???» (p. 27). Epistola a IV-a imaginează o discuție între un episcop creștin și Împărat, la Ierusalim; episcopul este lipsit de scrupule și nu ezită să folosească manipularea pentru binele prezent și viitor al Ecclesiei; împăratul încheie, meditativ, această epistolă, reflectând la posibilitatea unui pact ocult dintre puterea imperială și capii interesați ai creștinilor. Acest mod de a vedea instalarea creștinismului în Imperiu nu este, în *Epistolar*, accidentală, ci mai curând sistematică: autorul înțelege să prezinte, prin vocea lui Sapiens, noua religie ca pe un complot, o mișcare anarhică și insidioasă compusă din persoane suspecte și cu apucături din cele mai stranii, ipocriți și necruțători. Singurul obiectiv al conducătorilor creștini este preluarea puterii și supunerea plebei, prin orice mijloace, în numele lui Dumnezeu. E aproape inutil să spun că asemănarea cu legenda Marelui Inchizitor este izbitoare; doar că, în *Frații Karamazov*, autorul a avut prudența de a echilibra această imagine despre creștinism prin chipul, cu adevărat hristic, al starețului Zosima.

Epistola literară este, în opinia noastră, o formă a scriiturii autobiografice. Cred că așa stau lucrurile și în cazul volumului lui Dan Negrescu, în ciuda rafinatei strategii de disimulare și de ficționalizare prin care își prelucrează materialul. Dan Negrescu este Sapiens; adică un filosof roman tolerant și mizantrop, un personaj al unui sfârșit de lume, rafinat, subtil și cinic.

Dan Negrescu ne-a surprins încă o dată prin această carte de literatură, agreabilă, bine scrisă și solid construită. *Epistolarul* confirmă ceea ce doar bănuiam, și anume că literatura nu este pentru universitarul timișorean un simplu hobby sau un inocent passe-temps, ci exercitarea unei neîndoielnice vocații. Iar dacă autorului acestor rânduri i-ar fi îngăduită și o reacție mai personală, ar spune că, într-o vreme a imposturii cu aer evlavios, Dan Negrescu a ales calea strâmtă a lucidității și a unei, agnostice, seninătăți.

Cabaret O.

Lorena Armulescu

Mi-e drag de oamenii frumoși!

Se plimbă pe splai strămoșii generației X,
în blugi de firmă,
mănâncă sugarfree și fumează since 1871
astăzi vitrinele cu biciclete strălucesc
precum colecțiile văratice ale lui Oskar
de la Renta,
cred.
Bodegile sunt menite să-l îndulcească
pe Master of Puppetts de împlinirile
paharelor,
(cu certitudine)
și ierburilor, deasemenea,
sau să-L îmaprtă în pariuri.
Nu-i tot ce pot, oricum,
să scriu de ei în dulcele stil clasic
cu patos și cu tributare verbe,
dar judec lumea semi-obscen, asta e clar,
ostentativ pretind că-mi pasă de relățitele lor
oase.

Oameni buni

Ea vine în fiecare zi cu sacoșa:
2 kile de mere
4-5 maximum 6 ouă
mai mulți litri de suc fără îndulcitor zaharos
pentru el,
care e un chelios funcționar încă viril
de 2,5 dioptrii
și care cumpără în fiecare an
de ziua ei câte un set nou de tigăi roșii
cu strat protector de teflon.

Guernica, plăgile ochilor tăi fiindu-mi pavăză

Cică s-ar fi purtat lupte în illo tempore
Reclama de la Swatch e excelentă
e una din puținele excitații intelectuale pe
care telespectatorul
le simte în evoluția obsesiilor lui până la
alienare
curentului grunge i se închină Douglas
Coupland,
în rest totul e istorie (înafară de femeile
goale din paharele de Sprite)
știu, știu, poezia tre' să fie frumoasă,
asemenea unei metode de manipulare
a maselor
sau de convertire la creștinism, cum doriți
mai degrabă.

Beneficiile elitei

Florin Doboș

Într-un articol apărut în foaia Arhiepiscopiei Timișoarei, "Învierea", nr. 17/1998, dl Dan Ungureanu, pentru a cărui prestație publicistică am un respect deosebit, discută despre "conceptul de elite". Opinia domniei sale, trebuie precizat de la început, este critică față de rolul elitei în cultura română, însă nu acest lucru m-a determinat să scriu, ci inconfortul resimțit în urma lecturii, o anume nelămurire stânjenitoare; ce mai, eram contrariat. Nu știam dacă trebuie să citesc articolul ca pe o descriere a unei situații factuale sau a uneia posibile, nu fiindcă n-ar fi fost indicată clar prima variantă, ci pentru că eu nu o recunoșteam în realitatea cotidiană.

Dar ce spune dl Dan Ungureanu?

Pe scurt, articolul descrie cvasiapocaliptic monopolul de opinie și influență în cultura română al unui grup elitar a cărui prezență covârșitoare în mass-media induce, premeditat sau nu, unanimitatea, uniformitatea, consensul. Acest blestem sau această cabală este în neștire plebiscitată de jalnic-conformista cultură română, dopată încă din școală cu lecturi din H.-R. Patapievici și comentarii ale lui G. Liiceanu. Fiindcă aceștia doi, cărora li se mai adaugă și Andrei Pleșu, alcătuiesc troica incriminată ca fiind noua, și de astă dată fascinanta, nomenklatură. Neclar este însă cine manevrează această cursă a fidelității, cultivând genuflexiunea ca hobby și fericirea ca osana adusă celebrităților? Sunt acestea hrana hybrisului deliberat asumat de elite sau, ca într-un carusel al păcălelilor, chiar elitele sunt "corupte", de mass-media, la vedetism? Neîndoielnic e însă că venerația disimulează aici idolatria, iar termenii relației noastre cu divinul sunt redistribuiți pentru a servi scenariul unei culturi paternaliste, totalizante.

Poate colajul concluziilor fabricat de mine se resimte de o oarecare tușă retorică, nu cred însă că aceasta afectează corectitudinea lecturii. Să tratăm, pentru edificare, mai detaliat unele puncte de vedere ale autorului.

Exemplificând rolul malefic al elitelor, dl Dan Ungureanu recurge din nou - au mai făcut-o și alții - la argumentul "grupului de presiune", aici numit "top cultural, creat de televiziune", a cărui componență a fost nominalizată mai sus. Armele acestora sunt: "conformitatea părerilor politice cu majoritatea", excelența discursului lor retoric și proiectul lor etic tocmai bun de comercializat. Astfel, echipat cu disponibilitate mediatică și promovați de noul aparat de propagandă, ei au invadat spațiul cultural, profitând de nevoia de aservire a publicului și instaurând "dictatura unanimității" de centru-dreapta. Hegemonia lor, întreținută de charismă, favorizează "instalarea consensului". Or, "consensul ucide dialogul. Consensul e steril". De aici, o concluzie de traseu: "este deja o catastrofă pentru România că nu are o stângă intelectuală".

Avem aici descripția unui flagrant. Elitele sunt surprinse în flagrant cu trafic de stupefacție: "oamenii preferă să se drogheze cu Eliade și memorialul formării lui. Avem deja elite care se autoîncuviințează reciproc (un soi de mafie? - n.n.). Ideea de fetiș cultural e mortală pentru cultură". Și teza: "Nevoia de elite e o eliberare nevrotică (ca și nevoia de droguri - n.n.) este delegarea răspunderii. Elitele sunt blestemul cultural al României" și "cultura română este ținută în infantilism de către elite".

* * *

Aș vrea să revin la ceea ce m-a contrariat. Chiar suntem într-un dictat de centru-dreapta? Dacă politic situația este ușor de constatat: mai degrabă monopolul indiferenței și al dezamăgirii, cultural lucrurile sunt mai greu sesizabile. Poate cele trei personalități sunt așezate corect pe eșichier (deși dl Pleșu e susținut de P.D.), însă asta ar arăta tocmai lipsa de eficacitate a presupusei manipulări, căci, cred, intelectualitatea română nu este de centru-dreapta. Sunt mulți care afirmă tocmai contrariul (a făcut-o deunăzi Silviu Brucan), spunând că se urnește greu spre valorile liberale, acuzând o anume inerție, lest al național-comunismului. Oricum, nu suntem pe teritoriul evidențelor incontestabile, iar greva studenților, unele inițiative ale rectorilor și obstrucționarea reformei în învățământ la nivelul profesorilor sunt simptome care ne îndeamnă la precauție în diagnosticarea vreunei conivențe necritice cu ideile de centru-dreapta, fie ele purtate chiar de VIP-uri culturale.

Dar, poate nu pentru succesul politic al dreptei captivează elita numită, ci în beneficiul propriului prestigiu. Totuși, Liiceanu pentru editură, Pleșu pentru "Dilema", ministeriat și recent pentru Colegiul "Noua Europă", și Patapievici pentru cărți și idei au fost tustrei înjuriați, calomniați sau doar contestați. Cei care le-au rămas fideli din adulație, nu i-au înțeles și nu le reprezintă intențiile, iar cei care îi admiră o fac legitimați de un crez comun. Adevărat, această solidarizare se referă la un principiu, însă atâta timp cât persoanele nu-l denunță, acestea pot constitui repere de performanță în practicarea credinței. Cred că în ciuda stigmatului acumulat, consensul nu trebuie disprețuit. Înțeles ca acord general, consensul este acceptarea de principiu a unui minim temei comun de discuție și, mai mult, contribuie la miza eficacității dialogului. Căci, abia consimțământul părților consfințește angajarea. Consensul, crede Serge Moscovici, este "o convenție arbitrară, dar constrângătoare prin libera adeziune". Cultura compromisului și adevărul soldat din negocierea unor convingeri a căror materie e failibilitatea sunt departe de a fi punctul nostru forte, atâta vreme cât eșecul înregimentării basculează în boicot violent, vendetă și vrajbă. Așa înțeles, consensul nu mai ucide dialogul, ci îl presupune și îl stimulează.

Sigur că sunt de acord cu Dan Ungureanu că "opusul unanimității e pluralismul", doar că nu cred în pluralitatea intrigilor, a discordiilor și a resentimentelor; cum nu cred că domnia sa ar crede, sau că elita numită ar crede, în alte valori decât cele pe care le propune: raționalitate, diversitate, toleranță, încredere. Nu cred într-o elită culturală autocrată, pentru că n-o recunosc. Cine ar recunoaște-o, venerând o astfel de elită, ar săvârși "un act ucigător de cultură".

Stabilind drept criteriu alinierea, pseudo-elita blochează selecția prin competență și își cultivă clienți care devin aghiotanții puterii. Curată autoîncuviințare! Pe acest itinerariu, este ușor de înțeles de ce autorul a ajuns să spună, în pofida evidențelor care-l contrazic, că: "o școală condusă de Andrei Pleșu, Liiceanu și Patapievici n-ar face decât să creeze cloni de Patapievici, Liiceanu și Pleșu". Cred că o astfel de concluzie survine plecând de la premise de genul: "românii sunt conformiști cultural" sau "românul vrea să fie de părerea majorității". Lasă că sunt destui profesioniști ai bârfei protestatare, însă premise ca cele de mai sus uită că raportul cu elitele pune în cauză nu problema naționalității, ci, mai larg, pe cea a mediocrității general umane. Apelul la personaje mitice pentru a surmonta criza e o rețetă binecunoscută, naturală până la punctul în care identificările rănesc ireparabil identitatea. Miturile restructurează mentalul, oferă un proiect explicativ și un deziderat, iar fervoarea credinței și practica rituală rezolvă dezechilibrele. Trenă a elitelor, mediocritatea li se identifică, izbăvindu-se de propriile anxietăți. Angrenate în acest mecanism de justificare, elitele sunt investite cu un mandat de reprezentativitate. Propria opinie devine o etichetă devoratoare de adevăr, pe măsură ce se populează cu indignitatea, mimetismul sau simpla opacitate intelectuală a celor care și-o revendică. Prețul plătit de elite pentru propria procreere este riscul ca adevărul să se denunțe în enunț. Căci cu cât auditoriul este mai vast, cu atât mai puțin dens și mai precar este înțeles mesajul. Și complementul: cu cât un mesaj este mai deficitar în înțeles, cu atât compensația acordată prin mecanismele de evadare crește pentru a acoperi incertitudinea (Erich Fromm). Astfel, simultan cu neasemănarea dintre elite și masă, sporește și fanatismul, certificatul de asigurare al prostului. Bunul curs al acestei relații își are indiciul în tendința de micșorare a decalajului între cei doi termeni ai ei; desăvârșirea coincide cu autodizolvarea. Elitele veritabile funcționează în virtutea regulei martirajului. Ele se califică și se reproduc prin sacrificu de sine, acceptând autodesfigurarea prin narațiune mitologică (Lyotard) și prin compromisul popularității. Pentru că, dacă mediile sunt stimuli totalizanți, ce tehnici persuasive ar trebui să folosească elitele pentru a nu sucomba? Poate peripatetismul? Când însă concepția devine preeminentă, cum crede dl Ungureanu că ar fi cazul elitei noastre, avem de-a face cu o abjurare de la propria ei menire, livrarea ei integrală vulgului, echivalând cu apostazia. E o chestiune de dojaz optim între presiunea reproducerii și imperativul prezervării; chestiune de care depinde legitimitatea relației. Altfel spus, opțiunea pentru notorietate e undeva prescrisă, însă vedetismul este calea care roade fundamentul autorității.

În cazul în care comerțul elită-majoritate angajează doar oportunismul celui de-al doilea grup în a prelua exclusiv superficiile confortabile din comportamentului primului; în cazul în care improprierea logicii interne, mature, a elitelor nu este probată prin detașare și emancipare, beneficiile acestei "inițieri" sunt nule, iar diagnosticul este posibil să fie cel stabilit de Dan Ungureanu: infantilism. Or, elita se împlinește prin suspendarea funcției sale specifice: cea de reproducere. Și cum aceasta înseamnă conștientizarea și internalizarea unor valori, criterii și metode, o putem numi schimbarea mentalității sau emancipare. Sensul demersului elitelor pe lângă mase este *schimbarea*. Nu cred că schimbarea la noi, atâta câtă e, se petrece în pofida elitelor.

Cât privește venerația, aș spune că nu e indiferent vinovată, căci asociată cu autenticitatea vocației culturale a celui venerat, ea sfârșește prin a fi o marcă aristocratică a respectului. Totuși, dat fiind că într-adevăr nu de puține ori, prost asumată, aduce cu sine gregaritatea gustului și uniformizarea, voi concede că este un semn al unei vârste culturale care e depășită tocmai probând disponibilitatea frondei față de gustul "comun" al elitelor cu care te-ai identificat. Devii posibil obiect al venerației cu cât pătrunzi mai mult în elită, autoguvernându-ți gustul. Ceea ce nu înseamnă că "a citi un autor deja consacrat nu e un act de cultură".

Dan Ungureanu e pesimist să constate că toți liceenii l-au citit pe Patapievici. În ce mă privește sunt mai optimist, chiar constatând că nu este așa. Nu contest "delegarea răspunderii" ca simptom nevrotic, însă, conform lui Erich Fromm, nevroticul nu renunță la libertatea sa, o resimte însă accesibilă, deși e legat magic de un salvator. E un dilematic, pe când normalul este nevroticul care a reușit și căruia miturile i-au consolidat convingerile. Publicul nevrotic este unul mai dificil și mai puțin fidel decât cel normal, a cărui linearitate îl face previzibil. Așadar, poate nu diagnosticul să fie diferența între mine și Dan Ungureanu, ci nuanța. Cum nevroza (de transfer) nu presupune neapărat patologicul, ci se insinuează în normalitate, miturile, oracolele o descoperă unui ochi atent în starea ei benignă, tolerabilă, uneori chiar salutară. Fragilitatea noastră spirituală, cred, nu e atât maladivă ca infantilism, ci ține de o vârstă culturală, altfel spus, de decalajul temporal al exercitării libertății de gândire. Elitele sunt aici reglori ai unui metabolism al organismului cultural.

NOUTĂȚI LA "HUMANITAS"

Elita ascunsă

Elitismul patristic și disciplina arcani

Robert Lazu

Parcurgând cu atenție scrierile patristice, nu o dată am fost frapați de caracterul elitist pronunțat al anumitor aserțiuni ale autorilor lor. Astfel, câțiva dintre cei mai luminați Părinți ai Bisericii - cum ar fi Grigore de Nyssa, Ioan Gură de Aur sau Grigore de Nazianz, prezintă mai mult sau mai puțin explicit o ierarhizare a credincioșilor de-a dreptul șocantă pentru mentalitatea democratică de azi, ierarhie fundamentată pe distincția fermă dintre creștinii, puțini, ajunși la acea maturitate spirituală deplină desemnată de apostolul Pavel prin sintagma "bărbat desăvârșit", și masele largi ale celor incapabili să acceadă la plinătatea Adevărului revelat. Fără a ne lansa în speculații cu caracter "predestinaționist" (insolvabile de altfel într-o manieră pozitivă, catafatică), ne limităm aici doar la constatarea acestei stări de fapt. Vom menționa, spre exemplificare, două atitudini relevante. Astfel, Sf. Grigore de Nazianz în *Cele cinci cuvântări teologice* ale sale "măsoară" eminența superlativă a teologului care, asemenea lui Moise ce urcă pe muntele Sinai spre a primi tablele Legii, se diferențiază radical de "cei mulți și nevrednici de o astfel de înălțime și contemplație (vedere)". La rândul său, în contextul celebrului *Tratat despre preoție*, Sf. Ioan Chrisostomul este încă și mai "elitist" atunci când se referă la diferența dintre sacerdot și credinciosul simplu; pur și simplu cel dintâi ar trebui să fie - în comparație cu ultimul - asemenea ființei omenești înzestrată cu rațiune pe lângă... animalul necuvântător.

În cazul în care nu le va respinge categoric, în fața unor asemenea ierarhizări cititorul (post)modern se va întreba, cu siguranță, dacă nu cumva kerygma christică, destinată "celor mai de jos ale lumii" - adică celor umili și mulți, nu a fost cumva grav alterată de acest "elitism" patristic. Anticipând, ne grăbim să răspundem negativ. Creștinismul nu este - cum crede Nietzsche - "platonism pentru popor". E suficient să citim cu atenție *Noul Testament* pentru a constata că Mântuitorul Christos face deseori aprecieri care implică o anumită ierarhie în rândul preopinenților săi, fie ei credincioși sau nu. În fond, însăși electiunea celor 12 apostoli ne arată acest lucru.

Mult mai bine vom putea înțelege premisele "elitismului" patristic, dacă îl vom aborda în corelație cu unul dintre cele mai spectaculoase și controversate subiecte ce aparține domeniului istoriei Bisericii primare: *disciplina arcani* (așa-zisul ezoterism creștin). A existat în comunitatea credincioșilor din primele veacuri ale erei creștine o inițiere mystagogică în viața eclezială? Specialiști și autori de mare erudiție cum ar fi Cardinalul Jean Daniélou, înclină spre un răspuns pozitiv. Cert este că de la Dionisie Areopagitul până la Sf. Maxim Mărturisitorul, în repetate rânduri este postulat caracterul secret, tainic, al anumitor elemente specifice credinței creștine. Iată ce afirmă Sf. Chiril al Alexandriei în *Catehezele mistagogice:* "Păstrează taina pentru cel care răsplătește! Să nu-ți zică cineva vreodată: «ce vătămare aduce dacă aud și eu?». Și bolnavii cer vin. Dar dacă li se dă într-un chip nepotrivit, boala se înrăutățește și se nasc două rele: bolnavul este pierdut, iar medicul hulit. Tot astfel și catehumenul dacă va auzi de la cel credincios: *și* catehumenul se vatămă, căci nu înțelege ceea ce a auzit, critică cele ce se fac aici și-și bate joc de cele spuse; *și* credinciosul este osândit ca un trădător. Tu stai acum la graniță! **Bagă de seamă ca nu cumva să spui ceva** (subl. L.R.)!". La acest fragment substanțial extras din opera Sf. Chiril al Ierusalimului, am putea adăuga ușor multe altele asemenea aparținând unor autori patristici de primă mărime. În esență, avem de a face cu aceeași interdicție: nedivulgarea Simbolului de credință celor care nu au fost botezați[1] (catehumeni sau necredincioși). În urma acestei constatări, s-au găsit nenumărați apologeți ai influențelor exercitate asupra creștinismului de către religiile de misterii păgâne, pe de o parte, dar și de către sectele gnostice, pe de altă parte. Însă, cum foarte bine subliniază Pr. Ioan Coman: "Asemănarea e numai formală, pentru că motivul discreției sau al tăcerii cu privire la conținutul instrucțiunii și al misterului era deosebit în religiile de misterii și în creștinism" (Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Vol. III, București, 1988, p. 546). Bun cunoscător și al religiilor antice, autorul citat arată că în cazul religiilor de misterii doctrina și cultul aveau un caracter magic, acesta fiind temeiul care implica interdicția accesului neinițiaților în cadrul ritualic. "Ezoterismul" creștin e implicat însă de cu totul alte rațiuni, de natură antropologică. Să ne explicăm.

Dezideratul întregii culturi patristice, - care ni se înfățișează ca o veritabilă transpoziție în plan spiritual, ascetic-duhovnicesc, a eroismului antic -, este desăvârșirea Tematizată în scrierile *Noului Testament* (în special în epistolele apostolului Pavel), ea este urmărită cu tenacitate de către Părinții Bisericii, conștienți că realitatea din spatele acestui deziderat este, în profunzimea sa, de natură antropologică. "Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se poată îndumnezei". Această propoziție cardinală, conține cheia atât a "elitismului" patristic, cât și a misterioasei *disciplina arcani*. Îndumnezeirea (gr. *theosis*), transfigurarea umanului, înălțarea lui la un alt nivel ontologic (= Împărăția cerurilor, Ierusalimul celest), presupune cu necesitate o îndelungată pregătire și operă de maturizare sufletească. În termenii folosiți de Platon în dialogul *Phaidros*, este vorba de "psychagogie", de o inițiere spirituală a neofitului ce este condus, treaptă cu treaptă, către statutul de "bărbat desăvârșit în Christos". Însă fără a conștientiza "elitismul" implicat de condiția creștină, catehumenul nu poate crește, la fel cum copilul care nu știe că este inferior adultului nu poate tinde către maturizare. Întrupat de sfinți, elitismul nu implică în nici un fel orgoliul, mândria de a fi "ales". Adevăratul creștin, conștient de perpetua sa desăvârșire, îi va aprecia întotdeauna pe cei din comunitatea eclezială ca fiind sfinți, fără a-și aroga sieși acest prețios calificativ. Pavel îi numește în repetate rânduri pe credincioșii cărora li se adresează "sfinții lui Dumnezeu", însă niciodată nu se numește astfel pe sine. O asemenea conștiință nu poate fi dobândită în lipsa unei inițieri adecvate. Cum arată părintele Schmemann în lucrarea sa deja citată, Bisericile Ortodoxe moderne trăiesc până în ziua de azi consecințele tragice ale lipsei pregătirii credincioșilor în vederea primirii Sacramentelor în cadrul vieții liturgice. Din păcate, cel puțin în cadrul B.O.R., nu cunoaștem nici măcar un singur episcop care să abordeze cu maximă seriozitate această problemă vitală.

"Morfologic vorbind - spune H.-I. Marrou în *Istoria educației în antichitate* (Traducere de Stella Petecel, București, Editura Meridiane, 1997, pp. 131-132), creștinismul este o religie misterică: trăsătură mult atenuată azi, din cauza a tot ce subzistă, în lumea noastră păgânizată, de la creștinătatea medievală (în bisericile noastre, cu porțile deschise, oricine poate intra, chiar și un nebotezat poate asista la taina euharistică), dar care era foarte pronunțată în antichitatea creștină". Într-adevăr, trăim într-o lume în care misterul credinței creștine a fost de mult transferat asupra idolilor (post)moderni. Totuși, s-ar putea ca tocmai în acest ev, sacrul "camuflat" în profan să izbucnească în mijlocul existențelor noastre golite de sens. Fideli într-o mare măsură acestei convingeri a lui Mircea Eliade, știm însă că niciodată credincioșii creștini nu vor mai putea contribui - asemeni Părinților Bisericii - la sacralizarea Lumii, dacă nu-și vor aminti că pe lângă preoți și profeți, au și demnitatea "elitistă" de regi.

[1] *Aici trebuie să precizăm că în acea epocă botezul nu era - ca în zilele noastre - o practică rituală săvârșită de (cei mai mulți dintre) preoți într-un mod (aproape complet) iresponsabil. Ci, așa cum putem vedea în excelenta lucrare a Pr. A. Schmemann, Din apă și din Duh (Traducere de Pr. Prof. Ioan Buga, București, Editura Symbol, 1992), era un gest - pregătit printr-o atentă inițiere catehetică ce putea dura până la trei ani - care contribuia în mod decisiv, ontologic, la transfigurarea vieții credinciosului, introdus în "Taina Împărăției".*

Calul centrifug

Constantin Jinga

Prin uz, ideea că pilda vameșului și fariseului (Luca 18:9-14) reprezintă o incriminare a ipocriziei s-a înțepenit în așa măsură încât "fariseu" este folosit deja de multă vreme, în limbajul comun, la încondeierea omului inconsecvent cu imaginea pe care încearcă să o impună despre sine. Nimic mai fals! În Iudeea epocii Mântuitorului, un fariseu deținea toate prerogativele onorabilității. Când spune că respectă Legea cu acrivie (Luca 18:11-12), el nu face decât să exprime o realitate de fapt, atestată explicit chiar de Hristos (Matei 9:12) sau, ulterior, de Sf. Ap. Pavel, pentru care fariseii reprezintă "tagma cea mai riguroasă a religiei noastre" (Fapte 26:5). Același Sf. Pavel exploatează în câteva rânduri tocmai autoritatea conferită prin trecutul său de fariseu: o dată pentru a câștiga sprijinul celor din sinedriu, când este judecat (Fapte 23:6), și mai târziu pentru a se face ascultat de evreii din diaspora (II Corinteni 11:22; Galateni 1:13-14).

De altfel, dacă parcurgem în paralel discursul paulin adresat filipenilor (Filipeni 3:5-7) și cel al fariseului din pilda în discuție observăm că, până la un punct, deosebiri nu sunt. Și Sf. Pavel se declară de-a dreptul ireproșabil, în ce privește Legea (Filipeni 5:7)! În plus, ca partid politic, fariseii aveau o poziție pe cât de abilă, pe atât de demnă. Erau, într-un fel, un soi de inteligențe *avant la lettre*. Suficient de liberali în raport cu autoritățile romane de ocupație, pentru a avea drept de cuvânt în cetate, ei duceau o politică grație căreia iudeii se bucurau de un statut privilegiat față de alte popoare din Imperiu. Acuzele acide de ipocrizie (Matei 15:7, 23:25 etc.) adresate fariseilor au un cu totul alt fond, asupra căruia nu vom insista acum. Destul este să știm deocamdată că iudeul comun vedea la acea vreme în fariseu nimic mai puțin decât întruchiparea Legii și garanția identității naționale. Fariseul reprezenta, incontestabil, elita religioasă și politică din Iudeea secolului.

Nici în cazul vameșului lucrurile nu sunt chiar atât de clare cum păreau a fi cu fariseul. Vameșii din Iudeea, asemenea confraților lor din întreg Imperiul Roman, erau funcționari publici însărcinați cu strângerea unor taxe și a birurilor impuse de către Roma provinciilor ocupate. Evident că, din acest motiv, ei nu aveau cum să se bucure de simpatia populației locale, iar antipatia care îi înconjura era cu atât mai mare cu cât mulți dintre ei proveneau tocmai din sânul comunităților biruite; pe deasupra, din motive obiective, lucrau sub protecția permanentă a unei gărzi alcătuită din soldați romani. Vameșul întrunește astfel calitățile colaboraționistului, ale parvenitului de cea mai joasă speță. De aceea, el apare consecvent în companii dintre cele mai nefericite (Matei 18:17, 21:31), iar Mântuitorul îl preferă ca partener la masă tocmai în virtutea faptului că bolnavii au nevoie de doctor (Matei 9:12). Firește, atitudinea Sa îi stupefiază până la scandal pe iudeii pioși (Matei 9:10; Luca 15:21). Cu toate acestea, și vameșii fac parte dintr-o anume elită. Să nu uităm că erau bogați, pretutindeni își făceau apariția înconjurați de o gardă romană impunătoare și, chiar dacă erau întâmpinați cu priviri întunecate, prezența lor obliga la respect și la teamă.

Vameșul și fariseul țin, deopotrivă, de zona superioară a societății iudaice. Membru al unei elite spirituale și naționale, fariseul se bucura pe bună dreptate de onoruri publice; reprezentant al unei elite financiare și potentat, vameșul avea parte de tot ceea ce poate oferi banul și puterea, dar și de oprobriul compatrioților săi. Totul este relativ. Oricum, Hristos simpatizează fără echivoc cu vameșul (Luca 18:14)! Scandal? Nu aceasta este problema de fond. Mântuitorul nu vorbește aici despre vameși și farisei; pilda face parte dintr-un discurs mai amplu, despre desăvârșirea omului (vezi Luca 18:1-30), a cărui teză este ilustrată printr-o succesiune de imagini sugestive: femeia insistentă, vameșul și fariseul, copiii, dregătorul bogat, funia și urechile acului, iar în final chiar Apostolii. Fariseul este la fel de bogat ca și dregătorul, iar amândoi sunt groși ca și funia care nu se poate strecura prin urechile acului. Femeia, vameșul și Apostolii au în comun încăpățânarea, dorința stăruitoare, mai degrabă decât altceva. Doar exemplul copiilor (Luca 18:16-17) pare a sugera ideea că desăvârșirea este ceva ce ține de o zonă din afara relativului. Însă toată această nebuloasă ilustrează cum, în Biserică, desăvârșirea este legată, culmea, de smerenie! Să ne mai subțiem burțile, domnilor, poate așa o să încăpem mai mulți pe rândul acela din spate...

Elita ascunsă

Gânduri despre o ierarhie invizibilă

Ciprian Vâlcan

Am fost mereu atras de ideea existenței unei alte ierarhii, nevăzute, care să existe în paralel cu ierarhia perfect vizibilă la nivelul societății și care să utilizeze cu totul alte criterii pentru măsurarea valorii individului decât cele cu care ne-am obișnuit (succesul, inteligența, averea etc.). Dacă ierarhiile pe care le cunoaștem par să fie ordonate în mod rațional, aparținând în întregime sferei conștiinței, ierarhia invizibilă pe care o intuiesc ține de domeniul inconștientului, iar orice formă de acces la principiile sale ne este imposibilă. Ne-am putea închipui o ierarhizare a oamenilor în funcție de calitatea viselor care le bântuie somnul sau în funcție de importanța faptelor pe care le săvârșesc în vise, la fel cum ar putea interveni, pur și simplu, bunătatea lor intrinsecă, de parcă cineva s-ar fi apucat, precum în acel faimos mit egiptean, să le cântărească sufletele.

Tot astfel, oamenii ar putea fi prețuiți și în raport cu putința lor de a-l primi și de a-l iubi pe Dumnezeu. Poate că în această ultimă privință avem cele mai bune exemple, cele care ar putea să ne susțină firava intuiție. E vorba de oamenii profund religioși, oamenii pe lângă care trecem fără să le acordăm nici măcar o privire, pentru că adânca lor umilitate ne împiedică să le ghicim misterul, obișnuiți cum suntem cu pălăvrăgeala scânteietoare și lipsită de conținut a acelora dintre semenii noștri care fac totul pentru a pune stăpânire pe prim-planul scenei, care transformă până și putinătatea ființei lor în combustibilul necesar lansării balonului de săpun care este ***imaginea lor***. Acești oameni ne tulbură tocmai prin eforturile lor de a rămâne în ascundere, de a savura în cea mai deplină taină comerțul lor cu divinitatea.

Adevăratul înțelept taoist trebuie să trăiască în cel mai adânc anonimat și să nu lase nici un semn în urma sa; polul mistic al islamului sau drepții lui Israel au datoria de a-și oculta sfințenia, pentru a nu tulbura echilibrul lumii; misticul creștin, așa cum ne spune Eckart, nu poate atinge beatitudinea perfectă decât aruncându-se în deșertul deității, acolo unde nu mai există nici o acțiune și nici o imagine, acolo unde sufletul său se nimicește și nu mai trăiește decât în Dumnezeu, căci dacă sufletul e redus la neant, mormântul său este deitate.

Elita credinței pare să fie alcătuită tocmai din aceste ființe și, în acest caz, nu e deloc întâmplător că ea ne rămâne inaccesibilă, repliată într-un soi de repulsie față de vizibil și față de legile lui. Programul implicit al acestei elite ascunse pare să fie cuprins în câteva versuri al poetului lusitan Miguel Torga: «Absurda îmbinare/ de copil/ și adult,/ fiind ceea ce sunt, insult/ ceea ce nu sunt;/ lupt împotriva chipului ce prin trădare/ m-a invadat și mă ocupă».

Reflecțiile despre această elită a credinței s-au născut în urma neîncrederii pe care mi-au stârnit-o afirmațiile mult prea trufașe ale filosofilor, cei pentru care existența unui băcan nu prețuiește nimic din perspectiva ființei, din pricina incapacității bietului băcan de a se întreba în legătură cu rosturile vieții. Mult prea adesea, intelectualii au tendința de a reduce totul la darurile inteligenței, excluzând în întregime alte posibile excelențe, mai cu seamă dacă acestea țin de sfera extrem de greu cuantificabilă a moralității sau a misterului ființei interioare. Rațiunea și creația, aceștia sunt singurii zei cărora li se închină elitele noastre cunoscute, mereu grijulii să lase urme, să facă vizibilă trecerea lor, să marcheze perindarea lor prin istorie. Într-un anume sens, această preocupare e explicabilă, căci gloria pe care o caută nu e decât un alt nume al dorinței lor de nemurire. Hannah Arendt susținea că teza tacită a istoriografiei antice era aceea că faptele eroice pot fi smulse din sfera perisabilului doar dacă sunt consemnate de către cronicari, dobândind același statut ca și fenomenele naturii.

Într-adevăr, pentru greci, fenomenele naturale sunt ciclice, iar repetarea lor e tot garanție că nu vor fi uitate niciodată; lumea naturii dobândește, în acest sens, nemurirea, pe când toate lucrurile care își datorează existența omului (operele, acțiunile, cuvintele) sunt perisabile, fiind contaminate de faptul că autorii lor sunt muritori. Din acest motiv, sarcina istoricului este tocmai aceea de a relata faptele excepționale săvârșite de către oameni, pentru a le salva de uitarea care amenință tot ceea ce nu aparține lumii naturii. Într-o asemenea perspectivă, dobândirea gloriei e esențială, pentru că ea nu înseamnă doar dobândirea recunoașterii ***celorlalți*** încă din timpul vieții, ci, mai ales, accesul la nemurire, la o anumită formă de viață veșnică. În spatele tuturor eforturilor creatorilor s-ar afla un imbold foarte simplu, teama de moarte, o inconștientă religie a fricii.

Seninătatea elitei ascunse e rezultatul frecventării intense a divinității și, mai ales, e o consecință a iubirii. Dacă Dumnezeu e iubire, dacă Dumnezeu e deasupra ființei, faptele noastre nu mai contează, urmele pe care încercăm să le lăsăm își pierd semnificația, importantă fiind numai puterea noastră de a iubi. Misticul nu se ascunde de oameni pentru că i-ar disprețui sau pentru că i-ar urî, ci pentru a nu fi tulburat în iubirea sa pentru divinitate. Nevoia sa de anonimat e o mărturie a dorinței sale de a-și consuma până la capăt pasiunea, de a se consacra în totalitate relației cu lumea de dincolo, lumea de dincolo de chip. O iubire atât de pătimașă nu e lipsită deloc de primejdii, cel puțin din perspectiva celor care își văd interzis accesul la ea, căci nu de puține ori ei îi urmează acea nebunie a credinței pe care au încercat-o, printre alții, nebunul întru Christos Teodor, cel pomenit de aprigul protopop Avvakum sau nebunii dragi lui Michel de Certeau, fără s-o mai amintim pe Rabi'a, sfânta islamului, care s-a rostogolit pe jos până la Mecca cale de câteva sute de leghe. Cineva spunea că nebunia e ultimul refugiu al creativității. De fapt, s-ar putea ca ea să fie ultimul adăpost al credinței, chivotul său cel mai de preț.

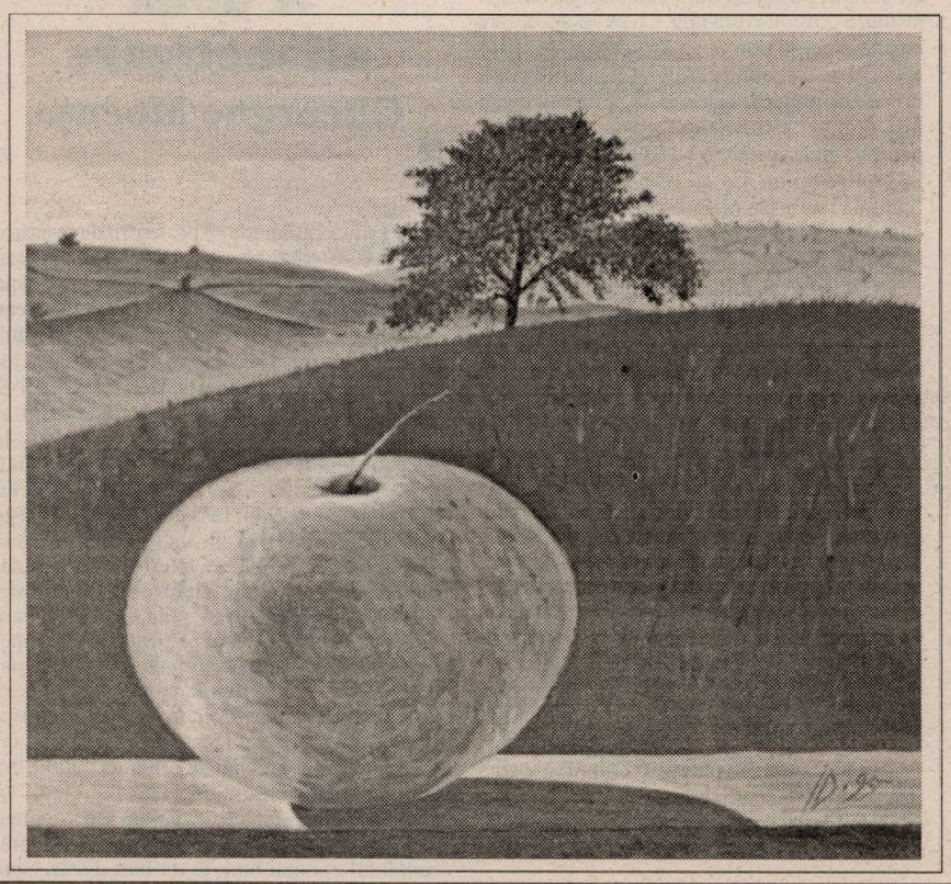

Judecătorul

Cătălin Lazurca

(Cuminte ca un păcat demult uitat. Desigur, nu vede acum pentru prima dată chipul încă nehotărât, nestăpânit de vreo trăsătură autoritară - cât e de greu să faci caricatura unui copil! - însă nu poate recupera acest chip dintre secvențele ce-i străluminează sacadat memoria. Cumpără două kilograme de mazăre: e un client obișnuit, vine de câteva ori pe săptămână, trimis de părinți cu o sacoșă murdară, însă privirea albă, fruntea pe care timpul își va tărăgăna semnele nu-i spun nimic. Plătește legumele, apoi, dintr-un alt buzunar scoate niște bani și cere o portocală, îi rămâne un rest bunicel pe care, probabil, nu-l va cheltui azi sau, dacă da, va cumpăra ceva bun de colecționat).

Zeama otrăvită se scurgea din lăzile așezate ca un brâu de lemn în jurul său, pe el îl năpădise sudoarea, cămașa i se lipise jilavă de spate, rămânea însă drept, răbdător încerca să nu se gândească la nimic, poate doar să numere mașinile care gâfâiau în intersecție, simțea cum carnea i se pătrunde de aburul fierbinte al asfaltului, dar el rămânea drept, învăluit în nesuferite mirosuri.

Nu mai știa nici el: ispășea o mare nedreptate sau i se făcea una, asta pentru că în ultimii ani încercase de toate, se vede treaba că vremurile îi erau împotrivă, fusese pe rând hamal, astrolog, institutor, contabil cu experiență, portar de noapte, traficant de arme, droguri, femei și copii, homeopat, orbul cu vioara, predicator, agent imobiliar, secret, sanitar, publicitar, literar, matrimonial, comercial, de câteva luni, vânzător stradal de legume și fructe. La început nu-i plăcuse, totuși era iarnă și trufandalele îl ajutaseră să-și accepte poziția umilă, culorile, aromele, ambalajele dichisite îi provocau o stare aproape poetică, iar el se simțea ca un nabab, falnic stăpân al unor comori inaccesibile, așezate cu artă într-un colț al tarabei, poame mărturisind prin miresme tainice un destin depărtat și luminos. În caserole, căpșunile aliniate exact, ca o clasă de fete îmbujorate, cireșele cu pielița brumată, pepeni cu pântecul despicat, ocrotit încă și mai ispititor de folia pe care se adunau broboane de nectar, struguri cu boabe prelungi ca niște ochi de văduvă dorită, fructe cu nume nemaiauzite, toate astea tentau și totodată revoltau sărăcimea, iar el, trufaș în propria iluzie, nu afișa prețurile, căci îi făcea o răzvrătită plăcere să privească fețele lățite de uimire și, mai apoi umilite, ale celor care, oricum neîncrezători și sfioși, ar fi dorit să-i răpească o părticică din tezaur, dar așteptă complice câte o damă îmblânită ori un bărbat ce răvășea subtil aromele fructelor cu mirosul lui de frizerie scumpă, aștia se opreau în fața tarabei și, fără să mai întrebe de preț, scoteau din portofele bancnote noi și curate care-l făceau să-și recupereze instantaneu manierele însușite cândva ca lacheu al unui ambasador. Totuși, se despărțea întristat de giuvaierurile sale, căci, în ambalajul lor străveziu - e din nou poet! - roadele îi păreau niște fecioare îmbălsămate, expuse în sicrie de cristal spre veșnică admirație.

(Și-o poate ușor imagina răsturnată în așternuturi, amantă neistovită, aristocratică până și în viciu, ori, melancolică, poetesă nefericită, trup delicat pe care farmecele nu vor înțepeni în artificii vulgare, genunchii mei, vii și rotunzi ca niște ochi cu pleoape străvezii, șolduri înguste, sâni zvâcnind ce nu vor fi niciodată încercănați de neputințele cărnii. Întinde mâna albă, cu degete de fildeș și unghii limpezi, culege cu îndrăzneală o vișină, el încearcă să fie obraznic interzicându-i să guste, ea își dezvelește dinții de animal crud și-i răspunde surâzând că se teme să nu fie putrede, nu cere decât un kilogram, i le alege cu grijă și, generos, așează pe cântar câteva în plus, recompensa prezenței ei tonifiante și nobile).

Mândria și sentimentul de stăpân încercate în micul său imperiu de lăzi ar fi putut, dacă ar fi stăruit în ele, să-i fie fatale. Își iubea marfa, o ordona după o geometrie sacră, mai întâi, în față, înghesuiți în lăzi mari, așezate direct pe pământ, cartofii modești și chinuiți, merele cu obrazul curat, în stânga, pe tarabă, felurite legume, fasolea alcătuind în pungi anarhice mozaicuri, morcovi pietroși, verdețuri tămâioase, salatele cu fuste răvășite, la dreapta, fructele anotimpului ori din cele cu miezul pătruns de soarele tropicelor. Ambițios și autoritar, croia mereu planuri de reformă, ar fi vrut să le asigure supușilor săi o stare mai bună și nu putea, de pildă, să îngăduie bananelor putrezinde să stea alături de cele viguroase, cepei otrăvite, alături de cea aurie, mărului ciumat, lângă cel sănătos, le surghiunea deci într-o ladă imensă, nedeslușite ca soi, și le lăsa să fiarbă în zeama lor murdară.

Astfel de fapte nu i-au adus însă laude din partea patronului căci, diagnostician sever, îi pricinuia acestuia multă pagubă azvârlind la gunoi o treime din marfă, așa că, grea lovitură pentru el, i-a fost stăvilit orice proiect de ameliorare a imaginii tarabei, s-a simțit atunci ca un rege mazilit care asistă neputincios la ruinarea fostei sale împărății.

Astfel s-a ivit gândul care, credea el, l-ar fi ridicat la statura unui destin mai înalt și, părăsind orice plan revoluționar, și-a deviat voința de putere, a început să înșele la cântar, iar escrocheria, care cerea îndemânare și sânge rece, îi oferea în continuare satisfacția de a se închipui stăpân al mărfii. Dar, în timp, acest joc s-a rafinat, angajând, spre o mai spectaculoasă desfășurare, observația psihologică și norma morală, asta pentru că folosul propriu nu-l interesa, iar rolul de haiduc nu i s-a părut potrivit, asta e!, nu-l mai mulțumea să se exerseze după indiciile atât de vădite ale bunăstării sau sărăciei. Stăpân al balanței, iată-l acum stabilind pedepse și recompense.

(Vipia îl amețește, intersecția pare un tablou stâlcit de căldură în care se înghesuie tramvaiele cu unduiri de reptilă, gângănii de tablă și șobolani puturoși, colosali, un bărbat neras îi cere kilograme de castraveți, sărăcie, băutură și nefericire, o nevastă cu fața unsă care-și bate amarnic droaia de copii, unghii pământii, haine soioase atârnând pe un trup fărâmat, o cicatrice groasă, vânătă, brăzdând fruntea. Cere și un kilogram de vișine. Le vor mânca probabil cu tot cu sâmburi, iar copiii se vor bate pentru ultimele. Pătruns de dispreț, îl înșeală la cântar căci față de un asemenea om mila e revoltătoare, îl privește apoi cum se îndepărtează, cu un umăr aplecat sub povara plasei de castraveți, cu o mână ținând la piept punga de hârtie în care i-a pus vișinele. După câțiva pași, covârșit, se oprește și-și înalță plasa pe umăr, icnește, câteva fructe se rostogolesc pe jos, le adună din praf, una câte una. Pornește din nou, mai asudat. Deodată, frângându-i pasul, trotuarul se despică, iar el se prăbușește într-o bulboană fierbinte. Nici un țipăt. Doar ochii crescuți de spaimă și mâinile căutând cu mirare trupul înșurubat de flăcări și fum).

Pagini realizate de Marius Lazurca

Elita vizibilă

Care elite?
Vasile Dan

Cel mai ușor mi-ar fi să încep prin a povesti ce a însemnat "elită" și "elitist" până în '89 (poate și cîțiva ani după). Eu eram, de exemplu, etichetat, cu dezgustul aferent, "elitist" dinspre funcționarii propagandei județene Arad de partid (iar după '89 încă în ziarul local, fost de partid, devenit un adevărat cuibușor de nebunii). Ceea ce însemna, din punctul de vedere al acestora, mai mult decât o înjurătură de mamă: eram o spurcăciune sofisticată, eram un fel de dezertor ideologic, eram un fel de drogat (care musai trebuie internat), dar și traficant de idei, în sensul, firește, singurul acceptat, de idei subversive. Lăsând gluma la o parte, a fi "elitist" era exclusiv peiorativ (blocai comunicarea "cu cei mulți", făceai artă pentru artă, proclamai autonomia esteticului, disprețuiai masele sănătoase în gusturi și plăceri; în primul rând îi disprețuiai pe cei mai buni fii ai maselor care nu puteau să citească în rândurile tale totul, să-și prindă chipul interior ca-ntr-o oglindă, caierul gândirii. Le scăpai, cu un cuvânt).

Azi vedem bine că elitele nici nu există. Poate una, două. Cei ca mine erau, cel mult, esopici în limbaj, mai ermetici, mai puțin transparenți. În afara limbii de lemn. Or, una dintre dramele acestei țări, la acest ceas al istoriei, este și aceasta: absența sau prezența anemică a elitelor în societatea românească. Ele, elitele, sunt instituții reflexive, vii, întotdeauna oportune. Opera lor este benefică, necesară social-mente, catartică. Ele dau sens și încarcă cu semnificație o epocă istorică.

Elita nu este starul modern. Spre deosebire de star, care este o inflorescență a mondenului, și atâta tot, elita se caracterizează prin valoare și discreție a persoanei; iar nu prin succes și spectacol. Starul poate fi imitat, multiplicat mecanic, ubicuu. Elita este unică, originală. Ea convinge, nu învinge. Nu seduce decât prin idee și generozitate spirituală fără să aștepte nimic în schimb. Starul este avid de recunoaștere. Elita de cunoaștere. Elita nu este nici VIP-ul zilelor noastre. VIP-ul se caracterizează prin putere. Printr-o putere cuantificabilă (economică, politică, sportivă, chiar artistică), spre deosebire de elită care pare social fragilă, vulnerabilă, în orice caz, discretă. Prezența ei publică secretă în jur lumină, deschide ochii celorlalți, destupă urechi ceruite.

Normalitatea noastră se va întrona doar atunci când elitele vor înlocui - credibil și durabil - pe împostorii zilei, tip Silviu Brucan, Marius Tucă, Cristian Tudor Popescu, Dumitru Tinu, Sorin Roșca Stănescu, Ion Cristoiu și alții care dau doar cu gura.

Un concept cameleonic
Dan Negrescu

Ca toate -ismele și cel al elitei își are variile sale fațete, cameleonismul său - cromatic vorbind, desigur. Totul este ca forma și atitudinea-i să se justifice, să poată răspunde totuși la încuietoarea interpelare - să nu-i zicem întrebare căci, pe zarul câinelui, doară vorbim de elite - a Parizianului "pe ce te bazezi?"

S-a murmurat și continuă să se mârâie - cam pe glasul animalului rasat, cu mațele goale - cum că zona timișană n-ar fi avut niciodată vocația elitelor, ci doar una mercantil-meșteșugărească. E drept, admirații sfertodocte bilingve, de tipul "vai dragă, dar e merveilleux", nu se aud, după cum nici relicvele vreunei anacronice și inutile boierimi, zise aristocrație, nu ne fericesc cu amintiri senile despre vremuri în care România pare să nu fi fost de fapt cu nimic mai mult decât e azi. Ceea ce îi lipsește unei asemenea fictive elite, nu este simțul realității, cât bobârnacul pe care l-a dat Placentius sfântului împărat roman de națiune germană Sigismund, acum vreo șase secole, reamintindu-i că "nici cezarul nu este mai presus de gramatici", asta, desigur, indiferent al cui uns(uros) ar fi fost. Oricum, nu cred că elita societății trebuie să miroase a mucegai și pretenții balonate, ca într-un jalnic (prin desfășurare) concert din muzică de Bach. Să nu fiu înțeles eronat: nu optez pentru mulțime, cu atât mai mult cu cât există și un elitism gregar de tipul "noi suntem poporul", de o imbecilitate segregaționistă similară celei a ultimilor descendenți (- cadenți, mai curând).

De altfel, asupra turmei se exercită adesea un elitism feroce și bine calculat, iar creștinismul a dovedit-o din plin. Cu povestea despre izbânda oferită prin libertate și egalitate, celor asupriți de romanii cei răi pot fi prostiți copii în orele de religie la clasele I-IV. Când ajungem însă la nivel evanghelic, constatăm că - imperativ - mărgăritarele nu trebuie împrăștiate în fața porcilor. Ce să mai spunem despre "cutuma" sărutării mâinilor celor ce alcătuiesc elita ecleziastică? mâini prin care oricum nu au trecut piroane.

Cât privește elitismul cultural, acesta se justifică în măsura în care este o castrare conștientă în apărarea valorilor adevărate, de mârlănia parveniților și neștiutorilor; dar, fără dispreț, ci păstrând în castrul ideii conștiința acelui "me scio nihil scire" (eu știu că nu știu nimic). Altminteri, răspunzând prin superbie - ceea ce, din păcate, s-a întâmplat nu o dată - la ceva asemănător, elita a ajuns să facă penibile mișcări circulare, sau, apostolic scriind, "s-a întors câinele la borâtura lui".

În fine, dacă există elitism, în mod obiectiv apare și reacția anti-, uneori sub formă retractilă. Cartezian vorbind, se pare că într-adevăr "cine s-a ascuns bine, a trăit bine". Rămâne doar întrebarea: când toți știu că te-ai ascuns, oare nu e un semn al intrării într-o (discutabilă) supraelită?

În încheiere, un paradox: etimologic elită (printr-un vechi participiu francez) ne întoarce la verbul latinesc eligere, a alege; avem aleși, dar nici urmă de elită.

O marcă de cafea
Andrei Medinski

Trăim o vreme când așa-zisa "elita" se confundă și se confruntă cu o binecunoscută marcă de cafea. În arta din totdeauna, elita erau maeștrii, "meșterii". În breslele artistice, ei făceau "școlile". Purcede cu umilință, ucenicul, la învățarea, cu "sfințenie" a meseriei. Și a treptelor ierarhiei. Drumu-i lung. Și greu. Rămân tot mai puțini. Dar aleși. De Cel de Sus, mai întâi și mai apoi, de oameni. Pentru oameni. Trăim o criză a maeștrilor. Puținii pe care îi mai avem, îi contestăm. Pe ceilalți o să-i descopere, poate, alții. Contrar "spuselor", timpul are răbdare. Noi nu avem. Oricum, clepsidra timpului va cerne "postura" de impostură. Iar până atunci, să bem "Elita". Și să revitalizăm niște fabrici de cărămidă. Să avem cu ce ne bate în piept.

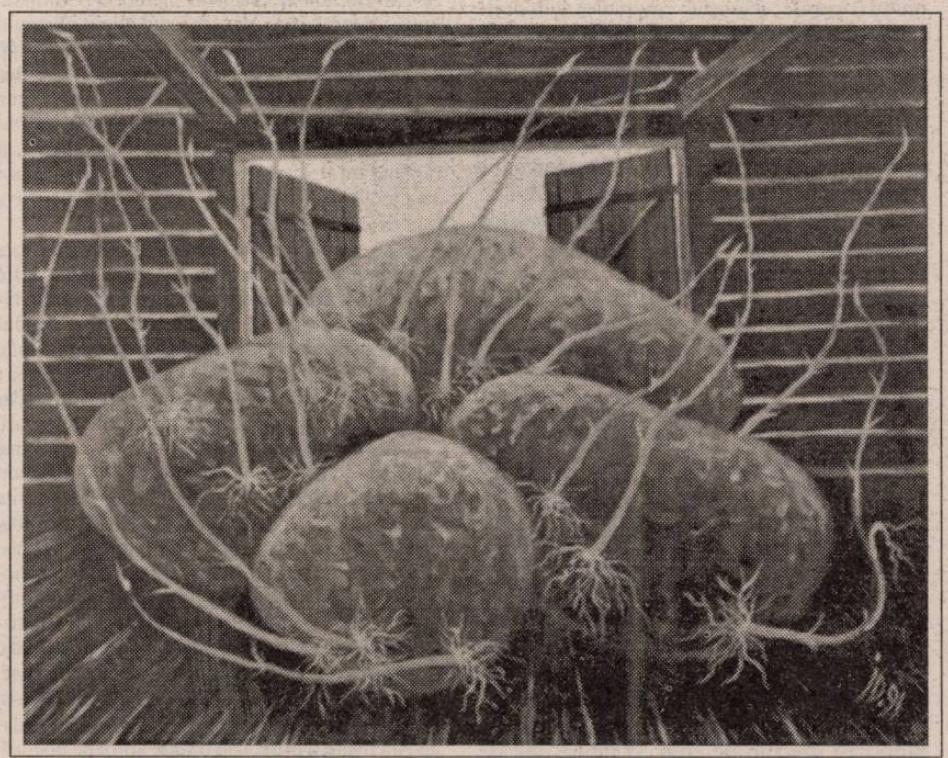

A doua alfabetizare
Gheorghe Mocuța

Îmi aduc aminte că profesorii de marxism și estetică pe care i-am avut vorbeau foarte frumos și cu nostalgie despre elite când rezumau istoria lor, dar la sfârșit nu omiteau noile teze, de la Lenin încoace și stricau totul. Sigur că părerea tovarășului și, eventual, a tovarășei bătea în grotesc și deriziune căci ei combăteau bine elitele de pe înaltele culmi și le maltratau cu o vorbă bună, alăturându-le darwinismului social, rasismului, fascismului și neofascismului. Căci orice teorie a elitelor e, nu-i așa, opusă din față concepției marxiste a claselor sociale. De aia elita politică, militară și religioasă a României interbelice a fost decimată și reeducată în închisorile comuniste. De obicei elitele politice și militare se anihilează reciproc la vreme de criză pentru că ele operează cu puterea sau manipulează această putere. Așa a făcut Caligula cu cei care puneau la îndoială calitatea de consul conferită propriului său cal, așa a făcut Robespierre cu cei care s-au făcut vinovați de originea nobilă, așa s-a întâmplat cu mulți cugetători din jurul lui Calvin. Ceaușescu a fost și el un reprezentant al elitei proletariatului, doar că nu a fost reprezentantul cel mai bun, ci un biet intrus. Spre deosebire de elita politică, elita culturală are avantajul de a-și putea transmite mai ușor, eventual codificat, ideile. E adevărat că pentru a supraviețui oamenii de excepție, creatorii au făcut și ei jocul unor interese sau au acceptat pactul cu diavolul. Să ții prelegeri admirabile despre Eminescu, așa cum procedau Călinescu sau Sadoveanu, sau despre Voltaire și Balzac, cum a făcut T. Vianu, în timp ce confrații lor mureau în închisori pentru idei, în timp ce se publicau cărți condamnabile despre Canal, e o modalitate perversă de a rezista a unui spirit elitist. Adevăratele spirite au fost domni până la capăt chiar dacă uneori au mai păcătuit. Numele lor s-au legat, până la urmă, de suferință: Vasile Voiculescu, N. Steinhardt, Constantin Noica, Al. Paleologu, Petre Țuțea, Gh. I. Brătianu. Reputația și spectrul carismatic al elitelor nu poate face abstracție de suferință, de rezistență prin cultură, de biruință asupra vremurilor.

Fie că au supraviețuit holocaustului sau gulagului, tot mai multe voci sunt de acord că secolul XX se încheie cu o criză profundă a umanismului, lăsând impresia unei "umanități pierdute" (Alain Finkielraut). O frază usturătoare precum aceea a lui Michel Foucault la adresa umanismului aruncă o pată pe onoarea spiritelor elitiste ale acestui secol care ne interesează atât de mult, dar pe care îl cunoaștem atât de puțin: "Nu vă puteți imagina în ce mlaștină moralizatoare de predici umaniste ne-am adâncit, după război. Toată lumea era umanistă. Camus, Sartre, Garaudy erau umaniști. Stalin era umanist".

Apărută odată cu estetica romantismului german, concepția elitară asupra artei și literaturii și-a avut în Shelling, Schopenhauer, R. Wagner, Fr. Nietzsche, teoreticienii ei. Momentul de criză târzie a fost declanșat de tendințele masificării iremediabile și a fost definit de Spengler: în condițiile în care civilizația ia locul culturii, arta nu mai poate fi un mijloc de afirmare a principiului elitar: "Arta nu mai e în stare să slujească noii elite". După acest adevăr rostit de Spengler, la care se adaugă experiența ideologiei fasciste și a celei totalitare care nu au contribuit decât la cristalizarea alienării ideii omului de geniu care ar mai fi putut salva ceva, artistul modern își definește opera prin distanțare și diferență, prin înstrăinarea propriei conștiințe.

După părerea mea resuscitarea ideilor elitiste asupra literaturii este în continuare binevenită în condițiile celei de a doua alfabetizări și a apariției monopolului asupra informației. Experiența ultimelor zeci de ani ne arată că numai arta delimitată de mase, arta practicată de cei puțini (și inițiați) poate de naștere marilor revolte, marilor transformări, marilor cutremure care ar trezi, precum romantismul, conștiințele. Exemplul lui Paul Goma care, dincolo de fresca pe care a făcut-o totalitarismului românesc, a reușit prin discursul său să modifice percepția occidentală despre fenomenul românesc, e mai mult decât grăitor.

Un punct de vedere despre elita politică
Victor Neumann

Din perspectiva științelor sociale noțiunea de elită presupune o abordare atentă pentru a evita interpretările impresioniste, pentru a ieși din sfera confuziilor datorate partizanatelor politice, respectiv, pentru a afla sensurile conferite termenului în diverse epoci și de diferite ideologii. Elita - așa cum se reprezintă pe sine, dar și felul în care este ea receptată - spune suficient de mult despre cultura profesională într-o societate dată, despre modul de înțelegere a treburilor publice într-un moment sau altul al istoriei. Acceptând sensul conferit de cercetătorii lumii contemporane, anume acela de grup conducător demn de a fi ales în baza meritelor dovedite, să încer-

Elita vizibilă

căm să rezumăm cum s-a structurat elita în Europa Centrală și de Est. Studiind radicalismul ideologiilor și regimurilor nazisto-fasciste și comuniste, Joseph Rothschild subliniase că într-o bună măsură grupul conducător nu fusese reprezentat de descendenții direcți ai "birocratic-intelectual-aristocraticei" elite interbelice răsturnați de la putere ca urmare a rapidei ocupații sovietice. În pofida acestui aspect, șocant este faptul că setul de valori practicat de elita comunistă avea multe în comun cu vechea elită interbelică și cu aceea a statului totalitar fascist: stilul de a face politică, nepotismele, domniile, regulile, pretențiile de aristocrație, înfumurarea. Observația de mai sus cred că merită atenție măcar și pentru că indică o altă fațetă a realității zonale, o fațetă pe care adesea o ocolim din comoditate sau pentru că încă ne raportăm nostalgic la anii '30, '50 sau '80.

Se știe că ideile romantice - pe urmele filozofiei lui Platon - au contribuit la acceptarea împărțirii lumii în deștepți și proști, în buni și răi, în aristocrați și servi, în muncitori și intelectuali. Elita structurată pe asemenea împărțiri a generat o sumă de nedreptăți, a împiedicat dezvoltarea individului și formarea spiritului comunitar. Mai mult, a făcut imposibilă formarea și evoluția ideii de națiune în sens social. S-a văzut că încercarea de a impune dualitatea lumii pornind de la accepțiuni convenabile unui segment, de a prefera unele valori în dauna altora prin selecții subiective a avut urmări istorice neplăcute. Să ne aducem aminte că răscoalele, revoluțiile și războaiele au evidențiat că nu este de dorit o interpretare tranșantă a raporturilor sociale și că nu este posibilă asumarea definitivă a condiției de conducător sau de condus. Cred că în țările ce s-au emancipat cu întârziere - este acesta și cazul Europei Centrale și de Est - raportul dintre elite și mase este adesea accentuat de însuși grupul privilegiat din punct de vedere al educației, al rolului politic sau al profesiunii.

Exagerările de genul aceluia amintit provoacă discriminări de ordin social și rasial. De aici derivă o atitudine des întâlnită, anume aceea de a încerca - în numele proclamatei elite - să educi oamenii pe principiul supune-te liderilor și sacrifică-te pentru binele colectiv. În acest caz, Popper are dreptate să atragă atenția că în etica dominației și supunerii se face o adevărată isterie și că aceasta face dificilă dezvoltarea independentă a personalității ființei umane. Ar fi de înțeles de aici că fără independență în gândire și în decizie nu se poate instala decât tirania. Fără conștientizarea valorilor proprii fiecăruia dintre noi și a egalității șanselor de a decide și a acționa nu poate exista decât hotărârea arbitrară a unui cerc restrâns. Cu cât masa este mai nepregătită în sensul pragmatismului individual, cu atât mai lesne o elită (sau pseudo-elită) culturală și politică poate instaura dictatura. Societățile plurale acceptă o dinamică a mișcării sociale, o circulație pe verticală care face posibilă schimbarea elitelor ori de câte ori contextul economic sau politic o cere. Democrațiile din civilizația occidentală - pornind de la ceea ce a lăsat moștenire Atena antică, Renașterea italiană, parlamentarismul englez de secol al XVII-lea, filozofia politică luministă și Marea Revoluție Franceză - se bazează pe o scară de valori în care circulația de pe un palier pe altul este nu doar posibilă, dar și necesară. Prin urmare, elita ei reprezintă un grup mobil, un segment dispus la comunicare pe orizontală și pe verticală și care își joacă rolul de educator și educat în același timp. Așa se explică în bună măsură despărțirea de trecutul totalitar. Societatea deschisă - atât cât a reușit să se afirme în civilizațiile occidentale spre care aspiră și Europa Centrală-Estică - are ca punct de plecare o asemenea accepțiune a grupului conducător. Evident, perfectibilitatea rămâne un deziderat și în cazul sistemului vest european și american.

Problema Europei Centrale și de Est este a coagulării elitelor în sensul aceleia amintite, dar și ridicării nivelului de înțelegere și de profesionalizare a maselor. Onestitatea intelectuală a elitelor, ca și formarea omului de rând capabil să se implice într-o eficientă comunicare socială, politică și economică, arată spre ce anume ar trebui să tindă actul formator în zona amintită. Afirmarea elitelor așa cum se facee ea în societățile avansate va fi posibilă și în fostele țări comuniste în cazul în care se va accepta promovarea competențelor și nu contraselecția valorică. Emanciparea omului-masă se va împlini și ea în momentul în care se va trece de la educația de tip colectivist la una în care prioritară va fi persoana. Democrațiile devin funcționale acolo unde elitele știu să coabiteze cu masa, unde știu să pună în funcțiune un sistem legislativ credibil, dar mai ales acolo unde regulile nescrise ale vieții comunitare și-au dobândit rolul de catalizator.

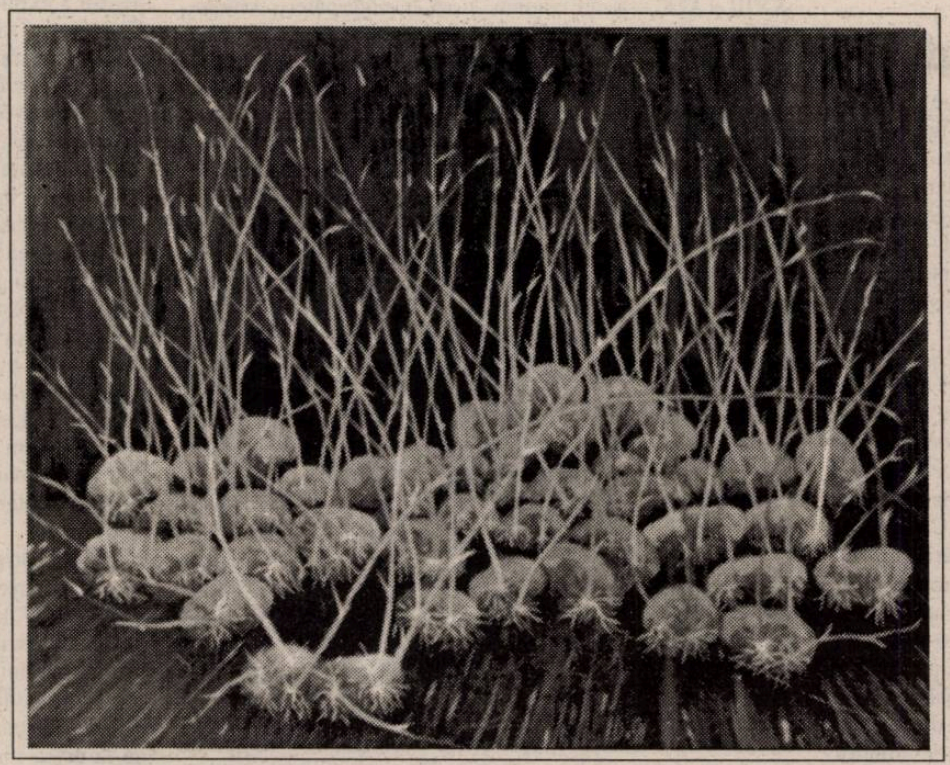

Asta e artă?
Ileana Pintilie

În arta actuală rolul elitei este esențial: aceasta creează noile forme de reprezentare, este receptivă la schimbările societății și recepționează impulsuri venite din orice domeniu de activitate. Nimic ce este uman nu îi este străin. Dar acest slogan se aplică sub forma unei interpretări intuitive generatoare de noi idei și structuri vizuale.

Publicul, marea masă a receptorilor, eterogen și conservator în mentalitate, nu face decât să înregistreze și să se mire. Istoria artei a arătat - cel puțin pentru secolul XX - un decalaj de ani, poate chiar de decenii, până când un nou curent artistic, o mișcare de idei au fost asimilate și oarecum "acceptate" de către marele public. Nici chiar mișcarea pop art care aparent se inspira dintr-o cultură de masă n-a fost pe deplin înțeleasă și acceptată decât mai târziu. Noutatea ei, sursele vizibile de inspirație din banalitatea cotidiană, au făcut ca această artă să fie privită cu rezerve și suspiciune. Asta e artă? - este întrebarea care se pune retoric cel mai des.

Lipsa de deschidere pe care o are publicul în general, lipsa de pregătire și de interes pentru arta contemporană generează o distanțare a majorității față de artă. Arta rămâne pe seama artiștilor și a criticilor, a curatorilor internaționali, formatori și manipulatori ai opiniei publice. Între aceștia se numără și criticii de artă, tot mai des generatori ei înșiși ai unor mișcări artistice, participând alături de artiști sau antrenându-i pe aceștia într-o cursă fără sfârșit. Muzeul contemporan joacă un rol din ce în ce mai special: fiind o instituție publică, el se deschide prin expoziții și o serie de programe culturale (conferințe, proiecții de filme despre artiști, pedagogie muzeală) marelui public încercând o mediere între artist și acesta din urmă. În același timp prin inițiative speciale expoziționale de anvergură, printr-o politică financiară în domeniul artei, muzeul contemporan face parte din elita care creează și conduce câmpul artistic contemporan.

Criterii de performanță
Gheorghe Schwartz

În **Dicționarul de neologisme** de Florin Marcu și Constant Maneca, Ed. Științifică, Buc., 1966, elitelor li se dă un dublu sens: pe de o parte, 1. "ceea ce este mai bun, mai demn de a fi ales", (...), pe de altă parte, 2. "parte a unei societăți împărțite în clase antagoniste, care are o poziție superioară în ansamblul grupului social respectiv". Se mai precizează că termenul ne-a parvenit prin limba franceză (**élite**) din latinescul **eligere** = a alege.

Definițiile mi se par simptomatice pentru anul 1966 și pentru întreaga perioadă așa-zis comunistă. Chiar dacă se declara egalitaristă în drepturi și în obligații, societatea respectivă pretindea, în același timp, că este condusă de "cei mai buni dintre cei mai bu[illegible]ceștia, dacă am lua în considerare și cea de a doua accepțiune, ar fi putut face parte într-adevăr din acea "parte a unei societăți împărțită în clase antagoniste, care are o poziție superioară în ansamblul grupului social respectiv". Până la urmă, observăm grupuri privilegiate în toate societățile (concrete, atestabile și nu abstracte) pe care le-a cunoscut istoria până acum. Confuzia vine de la aceeași definiție: 'parte a unei societăți (...) care are o poziție superioară în ansamblul grupului social respectiv". Confuzia vine de la asimilarea privilegiaților cu "cei mai buni dintre cei buni".

Criteriile de performanță diferă în funcție de mentalitatea unei epoci. Dacă astăzi un procent mult mai restrâns al populației mai este în cunoștință cu șefii de guverne sau cu capetele încoronate ale momentului, decât cei ce îi admiră pe Tom Jones și pe Maradona, pe vremea lui Haydn, acesta intra pe scara de serviciu, alături de furnizori și de valeți, pentru a le crea antren elitelor timpului. În imperiul mass-mediei și al internetului, fără a se clasifica nicidecum criteriile, elitele sunt socotite vipurile.

Atât timp cât eu fac parte din societate și societatea îmi impune anumite constrângeri, eu nu numai că mă aflu de foarte multe ori în "relații antagonice" cu cei din jur, dar, ca membru al aceleiași societăți ajung să mă găsesc în "relații antagonice" și cu propriile mele interese: cu mine însumi. Ciclicele tendințe egalitariste, explodând de-a lungul timpurilor, au construit mai mereu cele mai dure ierarhii. Criteriile elitelor revoluționare n-au nici o legătură cu clasa conducătoare rezultată din ele.

Elitele își alcătuiesc singure criteriile de performanță, criterii greu perceptibile de restul populației. Elitele pot fi conducători, însă nu e obligatoriu să fie conducători, elitele pot fi vipuri, însă nici măcar nu este necesar ca toate să fie cunoscute, elitele sunt deosebit de morale, dar codul lor etic nu este cel universal. Conștientă de incapacitatea de a cunoaște cu adevărat elitele, marea masă a populației este tentată să vorbească despre societăți secrete care conduc lumea din umbră. Adevărul este că dacă omul de rând ar putea să-l înțeleagă în totalitate pe geniu, aura acestuia ar putea fi încercată și de cei mulți. Nefiind așa, nerecunoscându-se în elite, marea masă de oameni le ignoră, atunci când nu le urăște. Cu excepția membrilor elitelor care se nimeresc să fie și vipuri. Acestea sunt admirate sau chiar adulate, întrucât ceilalți, iubindu-le, își exprimă dragostea pentru propriul lor vis de reușită.

Dacă reducem elitele la un singur criteriu de performanță, putem să le identificăm reprezentanții. Știm cine formează elita săritorilor în înălțime și știm cine este campionul mondial, știm cine formează elita poeților momentului, deși n-o să știm niciodată cine este campionul lor mondial, știm cine sunt cei mai bogați oameni ai unei țări democrate (chiar dacă nu știm cine este cel mai bogat om al unei țări în tranziție"...). Dar continui să cred că adevăratele criterii după care se aleg elitele le cunosc doar elitele. Sau - poate - doar Dumnezeu. Iar cine nu este la curent cu respectivele criterii nu poate vorbi decât despre niște elite născute din propriile-i aspirații.

"Voința poporului"
Robert Șerban

Cine n-are nevoie azi de o secretară de elită, de un contabil sau de un șofer de elită, de un medic ori de o bucătăreasă aș[illegible]derea? Nu-i așa, elita e-n toate, e-n cele ce sunt... Nu prea merge zarzavagiu de elită, tinichigiu de elită, dar despre "hoț de elită" adesea am auzit. Orice român care se uită seara la televizor, iar dimineața mai răsfoiește și ziarul poate face rapid o listă cu elite. Nume de oameni pe care i-a văzut, a citit despre ei, i-a înjurat, i-a admirat. Chiar în ciorba subțire, leguminoasă și răsîncălzită în care trăim elitele ies la suprafață. Prin propriile forțe și calități, unele, impuse, ajutate de "voința poporului", elitele politice. Primele sunt contemplativ-nervoase, ingenioase, bune de gură (și de condei), iar atunci când sunt provocate - de teleași, mai ales - răspund cu promptitudine la orice oră din zi și din noapte. Eficiența lor este, însă, minimă, pentru că deciziile se iau de către elita politică. Locală sau națională. Primari, directori, viceprimari, consilieri județeni, parlamentari, miniștri, secretari de stat. Elitele sunt elite deoarece se disting de restul lumii prin activitatea lor performantă, superioară, de invidiat. Este performantă elita politică românească? Răspunsul ar trebui, poate, nuanțat, deoarece există și excepții. Numai că aceste excepții sunt atât de puține încă nu contează. Și, din păcate, forța lor este aproape nulă. România nu are o elită politică, iar starea ei economică și socială jalnică argumentează, cu brio, afirmația. Fie că sunt de stânga sau de dreapta, oamenii politici de la noi au strălucit, pe rând, în mediocritate. Decantarea se face anevoios, pentru că filtrul - societatea - e zdrențuit și abulic, iar prin el trec cu ușurință multe și mari bucăți de legume politice.

Niceea și Galilei: 325 & 1633 (10)

H.-R. Patapievici

Cauzele și consecințele condamnării (urmare)

Problema ontocosmologiei

Epocile cele mai interesante sunt cele în care structurile de inteligibilitate prind să se destrame, începând să se formeze altele. Am văzut deja cum condamnarea lui Galilei a fost legată de dispariția epistemologiei salvării fenomenelor și de impunerea unui realism epistemologic intrasigent. Acum, să ne întoarcem puțin la inovațiile *științifice* ale cărții care i-a adus lui Galileo Galilei condamnarea, pentru a putea degaja și o altă fațetă a ceea ce, atunci, s-a destrămat și s-a format.

Din punct de vedere strict astronomic, *Dialogo* este un fiasco. Părerea specialiștilor este că Galilei nu ține seama de descoperirile lui Kepler și nici măcar de conținutul concret al operei lui Copernic. Heliocentrismul său este brut: Soarele, crede Galilei, e *centrul geometric* al sistemului solar - ceea ce e fals -, iar planetele se rotesc *circular* în jurul lui - ceea ce este încă o dată fals. Ce frapează e că, la data publicării *Dialogo*-ului, aceste lucrări erau deja cunoscute, cel puțin în mediile astronomilor profesioniști. Aceștia știau că sistemul copernican nu "salva aparențele" (i.e., pozițiile observate ale corpurilor celeste) mai bine decât cel ptolemeic, și că, tehnic vorbind, adică din punctul de vedere al observatorului, sistemul copernican era mai complicat decât sistemul ptolemeic. Afirmând adevărul *de facto* al copernicianismului, Galilei a depășit cu mult ceea ce, științific vorbind, i-ar fi permis să susțină descoperirile sale astronomice și propriile progrese în știința mișcării. Argumentul mareelor contrazice propriul său principiu al relativității, care afirma că nu este cu putință să punem în evidență mișcarea unui corp cu ajutorul elementelor solidare cu acel corp. Copernic nu dăduse nici el vreun argument *fizic* în favoarea mișcării Pământului, iar dovada peremptorie, pe care astronomii competenți din vremea lui Galilei deja o indicau ca probatorie pentru *adevărul* ipotezei heliocentrice - și îi constatau lipsa -, era observarea paralaxei stelelor fixe. Aceasta din urmă va fi observată, cu un telescop perfecționat, abia în 1838. Până atunci, concluzia este următoarea: Galilei a investit în certitudinile sale științifice nu raționalitate științifică (cum susține hagiografia iluministă), ci altceva, de *ordinul credinței*. Problema este: credință în *ce*?

Cred că încăpățânarea lui Galilei în ce privește valoarea argumentului *patent fals* al mareelor nu poate fi explicată doar printr-o fixație psihologică. Firește că, într-un sens, *fixație* era: Galilei nutrea convingerea irațională că deține monopolul adevărurilor astronomice și, pe cale de consecință, că preopinenții săi nu pot fi, cu toții și fiecare în parte, decât niște perverși sau niște debili mintal. Dar - și aici intervine ceea ce nu poate fi explicat printr-o fixație psihologică - Galileo Galilei părea că posedă (sau este posedat de) o viziune despre alcătuirea lumii și despre principiile funcționării ei care, deși se situa din capul locului dincolo de argument și, întocmai ca pe nebuni, îl ghida fără greș și din afara conștienței, nu avea nici o legătură cu maniile: viziunea sa era "mistică" în sensul că Galilei se lăsa condus de ea cu siguranța unui iluminat, a unui credincios. Ei bine, întâmplarea (sau destinul) face ca această viziune despre lume și acele principii despre funcționarea ei, în care Galilei credea ca un "mistic", dincolo de puterea argumentelor, să fie esențiale - și anume *indispensabile* - pentru nașterea științei moderne. O dovadă atât a credinței sale catolice, cât și a credinței sale în adevărul unei noi cosmologii - încă insuficient clarificate, dar deja presimțită, *oficial*, a fi incompatibilă cu ortodoxia religioasă -, este decizia sa de a sprijini copernicanismul prin reinterpretarea Bibliei, operație pe care Galilei a încercat-o cu bună credință și foarte subtil în scrisorile adresate lui Castelli și Marii Ducese Cristina (ambele, cum știm, contribuind la precipitarea "condamnării" din 1616). În concluzie, putem spune că Galileo Galilei *credea* cu atâta putere în adevărul unei noi ontologii (încă neformulate), încât i s-a părut firesc să răstoarne interpretările tradiționale ale Scripturii - față de care avea, cu siguranță, pietatea credinciosului -, pentru a le pune de acord cu principiile noii cosmologii, în care *credea* deopotrivă. Care era, atunci, noua "percepție ontologică" (G. Gusdorf) care îl ghida pe Galileo Galilei?

Noi, deja, știm răspunsul la această întrebare: el a mai fost dat, în multe feluri, de-a lungul acestei conferințe. Este vorba de ontocosmologia mecanicistă, care va fi deplin explicitată abia de urmașii lui Galilei din secolele XVIII și XIX, cea care continuă și azi, în ciuda părerii contrare, să fie temeiul concepției noastre despre lume. Ce nu știm încă, și voi încerca să lămuresc în continuare, este ce s-a pierdut atunci când, odată cu condamnarea lui Galileo Galilei,

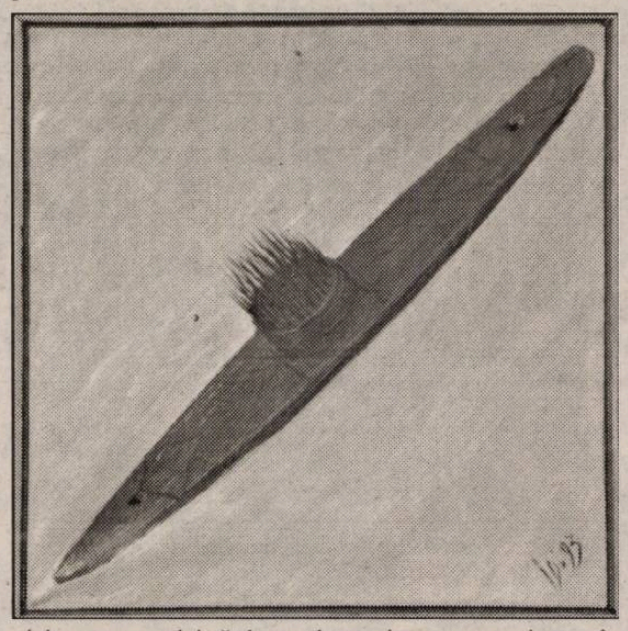

viziunea mecanicistă despre lume și cosmos s-a impus în locul ontocosmologiei medievale (și antice).

Pentru a răspunde la această întrebare, voi evoca o carte aproape uitată, pe care însă Mircea Eliade obișnuia să o mai pomenească.[1] Cartea se numește *La pensée de l'Asie et l'astrobiologie*, a apărut în 1949 și a fost scrisă de René Berthelot. Teza lui Berthelot este că a existat un foarte coerent mod de gândire (numit de el *astrobiologic*), originar din Asia, care a caracterizat absolut toate culturile între neolitic și triumful, recent, al științei moderne. *Illo tempore*, apariția gândiri astrobiologice marchează despărțirea omului de epoca mitologiilor arbitrare și notifică intrarea lui în epoca culturilor majore, a imperiilor, a marilor monumente, a scrisului, a descoperirii științelor (astronomia, matematica) și a marilor tehnici civilizatorii: exprimată printr-un foarte consistent și unitar sistem de reprezentări și credințe, astrobiologia este primul mod de gândire cu adevărat universal. Proprie gândirii astrobiologice este ideea unificării ciclului vegetal cu mișcările astrelor prin intermediul calendarului, gândit sub forma unui ritm matematic de cicluri cronologice. Această unificare este de obicei realizată în persoana unui zeu, care posedă simultan mai multe atribute, legate de timp, măsură, științe, calendar și univers. Paradigma astrobiologică, susține Berthelot, preia de la "sălbătici" vitalismul și animismul, pentru a-l combina cu ideea existenței unor regularități matematice (identificate, de pildă, în mișcarea astrelor sau în ciclicitatea semnelor timpului). Accentul cade deopotrivă pe vital, pe organic și pe credința că există o stablitate, matematic ordonată, a ritmurilor vieții. Astrobiologicul înseamnă vitalism, organism plus ordine numerologică. Înseamnă întrepătrunderea ideii de ritm temporal și ordine astronomică cu ideea de viață vegetală sau animală. Astrobiologia oscilează între o biologie a astrelor și o astronomie a organismelor vii, plecând de la prima pentru a ajunge la ultima, și reciproc. Astrobiologia presupune determinism astral, omologie între microcosmos și macrocosmos și existența unei totalități organice a ființelor, care este în același timp vie și numeric ordonată. Pentru omul care gândește în termeni astrobiologici, totul este viu, inclusiv cerul și aștrii, iar această viață se supune ritmurilor numerico-temporale; în tot și în toate, astrobiologia este animată de un profund sentiment al unității vii a cosmosului și al sacralității ordinii lumii. Religiosul, sacrul sunt categorii perfect solidare cu astrobiologia. Ele stau sau cad împreună. Toate marile religii, ca și marile filozofii sau sisteme științifice ale antichității, s-au format în interiorul schemei astrobiologice de gândire.

Vă amintiți finalul astrobiologic al dialogului *Timeios*, unde Platon ne vorbește despre cosmos ca despre o vietate vizibilă - care cuprinde în ea toate sensibilele dar și toate inteligibilele -, și despre cer ca despre un zeu pe care îl putem percepe cu simțurile noastre, "neasemuit de mare, de bun și de frumos". Sau uimitorul pasaj din cartea Δ a *Metafizicii* lui Aristotel, capitolul opt, în care acesta, luând ca sigură ideea că astrele sunt niște divinități vizibile, pornește să calculeze numărul inteligențelor separate, cum? - calculând, ca orice astronom, numărul de mișcări necesare pentru a explica configurația observabilă a bolții cerești și făcând apoi să corespundă, ca un metafizician și un teolog, fiecărei mișcări simple câte o inteligență separată. Știți, poate, că aceste inteligențe separate, care mișcau astrele cosmosului greco-latin, vor deveni, atât pentru arabi cât și pentru creștini, în cosmologia populară a Evului Mediu, îngeri. Kepler, care spunea despre pasajul din cartea Δ a *Metafizicii* de care am amintit mai înainte că acolo este partea cea mai sublimă a filozofiei lui Aristotel, deoarece se ocupă de zei și de numărul lor, se referea la cauzele mișcării astrelor, în mod indistinct, ca la niște "îngeri", "făpturi raționale", "puteri naturale" sau "suflete". Acești termeni erau pentru el, cu siguranță, echivalenți și folosirea lor amestecată i-a permis, retoric dar și psihologic vorbind, să pregătească propria sa viziune despre ceea ce tradiția a crezut că este însuflețirea divină a orbitelor cerești: potrivit lui Kepler, acest mare mistic al ordinii cerești și, cu siguranță, om cu o sinceră credință în Dumnezeu, mișcările cerești nu mai sunt produse de ființe divine, ci de natură, adică de puterile naturale ale corpurilor.

La prima vedere, s-ar părea că singura schimbare petrecută atunci când s-a făcut trecerea de la explicația prin "înger" la explicația prin "putere naturală" a constat din *disocierea unui înțeles și redistribuirea unui atribut*: înțelesul cuvântului animat s-a despărțit în "însuflețit" și "mișcat" (în acest mod sufletul retrăgându-se din capacitatea de a pune un obiect inanimat în mișcare), iar atributul însuflețirii a trecut de la divin (însuflețite sunt numai cele divine) la material (mișcarea este un atribut intrinsec al materiei neînsuflețite). Am însă convingerea că în spatele acestor prefaceri stă altceva, mult mai profund. Stă, anume, despărțirea de reprezentările și de modul de a concepe lumea al mentalului astrobiologic. Să nu uităm nici o clipă de cine ne despărțim, odată cu acest model epistemologic: el a constituit cadrul *a priori* de gândire pentru cosmologiile lui Platon și Aristotel, pentru geometria lui Euclid, pentru geo-istoria lui Strabon, pentru medicina lui Hippocrat[2] și Galen, pentru teologia lui Toma d'Aquino, pentru matematica și astrologia lui Cardan, medicina și fizica lui Fracastoro, a lui Paracelsus și, în final, cum am văzut, pentru astronomia și astrologia lui Kepler.[3]

Mi se pare extraordinar faptul că putem găsi în același om, Johannes Kepler, și aproape pe aceeași pagină, în cartea a patra a lucrării sale *Rezumatul astronomiei copernicane* (1618-21) - de unde am luat discuția despre îngeri și cauzele naturale pe care am pomenit-o adineaori -, **puse laolaltă**, sfârșitul unei tradiții și începutul uneia noi, care îi este aproape contrariul - *și de acest lucru el nu își dă încă seama*. La Kepler este deja foarte bine articulat, alături de o ultimă prezență a îngerilor (referitoare la rolul acestora în explicarea mișcărilor cerești), gândul că astrele au nevoie *numai* de natură pentru a se mișca. A trebuit ca anume Kepler, temperament vizionar și mistic, să fie acela care, în mod calm, aș spune «cu pietate», fără dorința de a produce rupturi, a atribuit naturii neînsuflețite - pe scurt «materiei» - funcția epistemologică pe care în tot cursul Evului Mediu o jucase îngerul. Henri Gouhier scrisese undeva că Evul Mediu sfârșește atunci când îngerii dispar. Prin modificarea de *explicant* operată de Kepler, reprezentările ontocosmologice ale Evului Mediu dispar pe nesimțite sau, mai bine spus, *se pregătesc* să dispară. Ei bine, odată cu condamnarea lui Galilei, lumea exprimată prin cosmologia anticilor și prin ontologia aristotelismului scolastic - amândouă părți integrante ale schemei astrobiologice de gândire -, se prăbușește definitiv, cu o zarvă teribilă. *Acest* zgomot, produs de dispariția unei venerabile lumi mentale, astrobiologia - pe care Gusdorf a numit-o *cet admirable prototype de toute connaissance* -, a fost foarte bine auzit în toată lumea, și, *după* Galileo Galilei, nimeni nu va mai putea face abstracție de prezența lui.

---

[1] *Exemplarul care i-a aparținut lui Eliade se află acum la biblioteca Institutului de Studii Orientale Sergiu Al-George.*

[2] *Despre prima școală de medicină științifică a lui Hippocrat, Berthelot susține că a coborât astrobiologia din cer pe pământ* (**La pensée de l'Asie et l'astrobiologie**, *1949, p. 163).*

[3] *G. Gusdorf,* **La Révolution Galiléenne**, *tome I, 1969, p. 22.*

Caietele lui Cioran (8)

Livius Ciocârlie

"Remuşcarea e vitalitatea mea, marea mea resursă" (88) Cât de mult ne deosebim! Prin remuşcare mă scurg în gol, ca un nisip.

Ne deosebim, dar nu de tot. Mai încolo, spune: "Umoarea mea constant posomorâtă vine (...) din atmosfera de remuşcare difuză în care trăiesc". (89) Cine e vital nu e posomorât. Nu înseamnă că Cioran a înşelat mai înainte, ori a greşit. Se ştie, are la motor curent alternativ.

Formula lui chimică: "Niciodată scepticismul n-a fost mai organic. Şi totuşi, toate reacţiile mele sunt ale unui isteric". (380) Scepticismul are voce slabă. Histrionismul (isteria) îi serveşte de amplificator. Rezultatul: un "scepticism **violent**" (384).

Efigiile oximoronice sunt specialitatea lui Cioran. "Un visător fără scrupule": De Gaulle.

"... un spirit tarat dă în scepticism şi i se dedică din uscăciune, din vid". (29) E ce s-a întâmplat la capătul epocii moderne. Ce i s-a întâmplat lui Cioran, descendent al lui Nietzsche, căzut din zgomotoasa negare în asurzitul scepticism. E latura "postmodernă" din el. Cum, însă, scepticismul lui e puternic contrabalansat de temperamentul exploziv, el ţine, încă, şi de moderni. O spun fiindcă dau peste noi probe ale contradicţiei lui: "În totalul îndoielilor, am nevoie de o urmă de absolut, o fărâmă de Dumnezeu". (30) Se autodefineşte: "Sunt un sceptic dezlănţuit". (36)

"Mi-ar fi plăcut să trăiesc la o curte coruptă, să fiu **scepticul unui prinţ...**" (28) Curtea asta şi-a creat-o singur. Este prinţul şi clovnul sceptic al acestei curţi.

Cioran e un **Ouroboros.** Reuşita lui ar fi fost să-şi realizeze năzuinţa de a fi un ratat. O ratează şi devine autor de succes. Se poate spune la fel de bine: autor de succes pentru că ratat, sau ratat pentru că autor de succes.

"... am dărâmat una după alta toate raţiunile care-i incită de obicei pe oameni să se realizeze..." (822) Cărţile lui, nerealizarea de sine a unui realizat. Cerşetor şi prinţ. Cloşard de Gallimard.

"Să naufragiezi undeva între epigramă şi suspin!" (967) Definiţie exactă. Naufragiat, de unde? Poate din ideea de sistem. S-a scufundat acest **Titanic,** dar barca de salvare a naufragiatului saltă pe valuri destul de voios.

"Lamentaţie şi deriziune – cele două activităţi pentru care am cele mai mari aptitudini". (412) Rezultatul e bun numai când lamentaţia şi deriziunea coincid. De exemplu, când spune despre sine: "Era specialist în 'La ce bun?' ". (413)

"... evreii reuşesc acest paradox de a fi în binecuvântare şi blestem în acelaşi timp". (262) Nu degeaba spune: "Din punct de vedere metafizic, sunt evreu". (254)

"Am suferit prea mult ca să mă încerce cu adevărat mari pasiuni". (56) Riscul stilului excesiv este să fie fără acoperire, ca banul produs în exces de o bancă naţională, ori ca banul fals. După alte câteva rânduri, Cioran scrie: "Mai bine moartea decât înşelăciunea şi minciuna". (57) Imprudent cuvânt! La prima vedere, soluţia e simplă: o lectură atent selectivă, care n-ar reţine decât ce e adevărat. În fapt, cum e sceptic şi totodată histrion, minciuna şi înşelăciunea trec, indisociabile de adevăr, prin inima acestui jurnal. Sunt în aceeaşi măsură scăderi şi calităţi.

"Nu poate să fie cu adevărat natural, de vreme de scrie într-o limbă de împrumut, **străină** naturii lui..." (677) Despre el însuşi o spune. E în asta, adică într-o "nepotrivire", tot secretul, al lui dar şi al literaturii în general. Limba scriitorului e totdeauna "străină". Cine nu crede, să converseze în limba ţăranilor lui Creangă, să vadă cât e el de natural. În Franţa, limba lui Cioran e cu totul "nepotrivită" cu fondul românesc. De unde artificiul, mult superior lirismului "natural" juvenil. De aceea, dacă putem revendica "fondul", trebuie să admitem: Cioran nu e mare decât ca scriitor francez.

"Cine iubeşte libertatea trebuie să se preteze, ca s-o apere, la orice fel de laşităţi". (256) E una dintre tehnicile lui Cioran: se foloseşte de o anumită omonimie ca să pară paradoxal fără să sacrifice adevărul. Ce spune e frapant fiindcă te gândeşti la libertatea eroică, mândră. În realitate, se referă la libertatea de cloşard. A fi lăsat în pace. Aceeaşi accepţie i-o dau şi eu.

Găsesc şi confirmarea, două zile mai târziu: "N-am ţinut decât la un lucru: să fiu liber, adică să mă lase în pace, să nu se ocupe de mine nimeni în nici un fel". (283) Cu a doua parte a frazei, sare peste cal. Ne place să se ocupe de noi **toată lumea – de la distanţă.**

"Există în mine ceva de călugăr şi ceva de estet, fără, bineînţeles, nici o posibilitate de sinteză". (316) Sinteza există, totuşi, printr-un termen mediu: între călugăr şi estet stă un jongleur. **Jongleur de Notre Dame?** Saltimbanc?

Când scrie o frază de o inteligenţă comună, de bun simţ să-i zicem, e ca pe urmă să ţâşnească într-un imprevizibil ascuţiş. Recunoaşte, deşi îi face silă: omul nu poate trăi fără utopie. "Nu pui în mişcare societatea cu maximele lui La Rochefoucauld". (679)

Trucul lui: scrie trei propoziţii ce se întăresc una pe alta şi în a patra răstoarnă tot.

I se smulge o mărturisire? O face în termeni inversaţi: "Mi-ar fi plăcut să trăiesc în epoca romantică, dar nici vremea noastră nu-mi displace cine ştie cât". (437) Efectul e produs de folosirea unei expresii negative (**outre mesure** - cine ştie cât) pentru un sens pozitiv. E ca o ultimă, bine controlată, încercare de a-şi păstra intact capitalul de refuz.

Cioran e cel mai bun când nu-şi ascunde zâmbetul. Plictiseşte puţin când vrea să fie crezut pe cuvânt. Spre stupefacţia mea, unii chiar îl cred, deşi le atrage atenţia, e drept, pe jumătate: "Ca să mă debarasez de umoarea neagră, m-am făcut mai 'negru' decât sunt". (193) Îl crede Susan Sontag şi-i reproşează nihilismul. N-ar fi în stare, zice, de efortul eroic al lui Nietzsche pentru a-l surmonta. Cam aşa cerea şi Jdanov: măcar finalul să fie optimist. În realitate, Cioran e muzical şi stenic. Pesimismul lui nu e mai dizolvant decât al lui Bach în cantata **Ich habe genug. Sunt sătul.** În acord cu el însuşi: "Numai proza acidă, corozivă, îmi place". (190) Îşi spune şi formula: "La gânditor mă interesează scriitorul, la scriitor temperamentul". Gândeşte ca să scrie, scrie ca să fie intens. Ca să fie intens, spune **orori:** "Oroarea mă întăreşte, când e bine **spusă".** (191) La Cioran, **cum** mediază către **ce.** Abia după ce ai trecut prin **cum** te poţi întoarce, senin, chiar vesel, către **ce.** A te opri la **ce** din capul locului e naiv.

Cum să nu surâzi şi să nu te bucuri, înainte de a te melancoliza, la constatarea: "A trăi înseamnă a pierde teren" (571)?

"Un om sănătos nu poate fi interesat de ceea de fac". (240) Adică, un om sănătos găseşte ce scrie Cioran prea întunecat. Pare evident: mizează, ca să impresioneze, pe sensul frazelor lui. Repet, în realitate nimeni nu-i mai stenic decât un prăpăstios, atunci când e artist. Îţi dă şi bucuria artei şi ocazia să-ţi spui, uşurat: slavă Domnului, lucrurile nu stau chiar aşa de rău.

Punctul pe i: "Oare s-ar spune despre **Florile răului** că te conduc într-un impas?" (273) Pe cine îl deprimă un poet, nu ştie să citească. Din păcate, Cioran pare să afle asta numai când e să se apere. Altfel, se crede el însuşi, cu mare mândrie, un otrăvitor.

"Sunt uluit în ce măsură **Tratatul** este o carte distructivă. Îţi trebuie mai mult curaj să-l citeşti decât să-l scrii...". (319) Fireşte. L-a scris cu simţul gratuităţii, dar îl citeşte fără. Nimic neobişnuit în asta. Cititorul rămâne mereu cu un pas în urmă, devansat de autor.

"Aproape toţi tinerii care vin să mă vadă sunt dezaxaţi, deşeuri, bieţi oameni..." (954) Cu ani în urmă, Cioran îşi propunea să scrie la intrare avertismente de genul: "Nu sunt niciodată acasă", "Blestemat să fie cine sună", "Nu cunosc pe nimeni", "Nebun periculos" (420). Mai eficient ar fi fost: "Habar nu aveţi să citiţi!". Dar nu avea cum să scrie o astfel de frază. La fel se citeşte el însuşi. De aceea, e mândru: "De îndată ce cineva se interesează de cărţile mele, ştiu că e «la pământ», că ceva s-a frânt în el, că nu se va putea «descurca» în viaţă. Nu-i atrag decât pe învinşi". (955) Aş fi vrut să-i văd faţa la vestea că cineva s-a hotărât să scrie o carte ca să spună cât de mult s-a amuzat citindu-l şi cât de rău îi pare că - pentru a renunţa la propriile demonstraţii de nefericire - nu l-a citit la timp.

Continuă să-şi seducă victimele, să susure ca şarpele Kaa: "Nimeni să nu deschidă această carte dacă n-a fost vizitat de nelinişte". "Dezaxat" în felul meu, mă stric de şapte ori, de râs.

Cu câtă lehamite nu mi-ar răspunde: "Toţi oamenii ăştia cărora n-am nimic să le spun şi pe care trebuie să-i **amuz!"** (958) Mi-o aduc aminte pe mama, când băteam toba despre nedreptăţile ce mi se făceau, în comparaţie cu frate-meu, Ion: "Nu crezi nici tu!".

NOUTĂŢI LA "POLIROM"

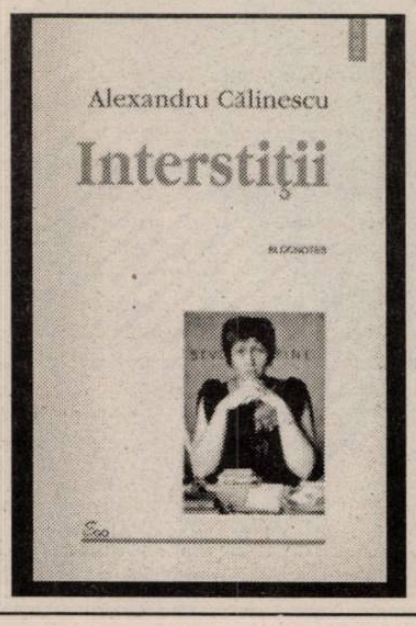

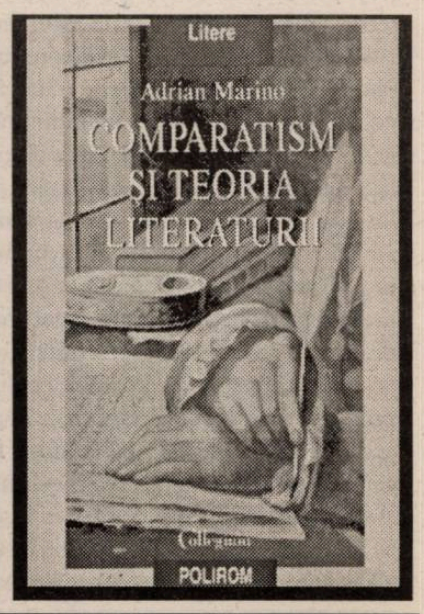

Moise și extinctoarele

Sergiu Ioanicescu

Dragă Mircea Mihăieș,

Mă simt ca un pungaș al familiarității, în scrisoarea aceasta. Nietzsche ne învață că neafectarea venită din partea superiorului e frustrantă, întrucât nu ne-ar fi îngăduit să-i răspundem. Îi putem riposta afectuos, în schimb, celei venite din partea unui necunoscut? **Nici vorbă:** și verdictul nu mă surprinde, căci familiaritatea și-a găsit locul, vai, între speciile de comoditate. Suntem familiari cu cei asemănători și ne mai spunem oameni, nu oi, precum o meritățm din plin. Cu cei de-un leat, cu cei de-o seamă: ce neclaritate admirabilă ne-ar demoraliza coagulările? Toxicomani ai repetării, nu mai putem să ne agățăm de nici-o străinătate prietenoasă.

Cum și-o fi permis firea umană să fie "familiară" cu firea divină, în Iisus? Sau frumoasa cu bestia? Sau românul cu maghiarul? Sau heterosexualul cu homosexualul? De ce n-ar fi acest "sau" apt și să unească, nu doar să discrimineze incontinent? Eu până și-n fiul meu nădăjduit-am să înfiez Străinul. Iar prin căință, mie, celui de azi, îmi rezerv întâlniri necongestionate cu mine - cel de niciunde (cel din ieri și din mâine, cel păgubitor nostalgic ori entuziast). Iată de ce, părutumi-s-a, doar o familiaritate de soiul acesteia, la care recurg încrezător, s-ar mai putea sustrage spectrului reluărilor cu orice preț. N-avea rost să mă hărțuiesc la nesfârșit cu scrupule cuviincioase. Era inutil. Trebuia poate?

Ce relative sunt toate aici, la Craiova. Cu silogismele noastre haine, am venit de hac până și habsburgilor deciși. Maniaci ai subminării, reducem orice la o etichetă, la un unic impediment, la o matricolă și la un neg: servilă, **sinecdoca** noastră ne predispune la concluzii, în chipul cel mai înalt reconfortante. Consecință: dialogul e imposibil; alteritatea proscrisă; mărginirea triumfătoare. Poate tocmai de-aceea, cunoscându-ne, vechiul regim ne-a dat bâte, trimițându-ne la Timișoara: mă întreb de ce nu era deajuns ochiul nostru înfricoșător - suntem nemiloși și-n atașamente. Noi punem nume și-atunci oamenii pot exista și ei în micuța noastră judecată corectă. Relative sunt toate: la discreția reducțiilor, la cheremul proastei dispoziții. Toate, cu excepția țestei noastre nespus de robuste și, de altfel, ocolită cu grijă de orice îndoială legitimă. N-avem acces la crepuscul, la ambiguitate, la incertitudine: ne e totuna, dacă lumea începe și se sfârșește cu noi. Dacă aș fi donchișotesc, aș pretinde că i-am ratat pe habsburgi din slăbiciune pentru vag, dar nu: reductivi prin admirații ca și prin idiosincrasii, aici până și-un păduche nealiniat e în pericol de moarte. Devenit convenabil prin interpretări în marginea clișeului, mesianismul e riscant, iar un eventual Moise pentru olteni, e sigur că, înaintea rugului aprins, ar fi recurs, exasperat, la extinctoare. Uriaș travaliu de relativizare, fără pic de vocație a negurosului - ce poate fi aceasta, decât subversiune în stare pură. În Evul Mediu, nici episcop nu exista la Craiova, de teama banilor zurbagii. Nimeni n-a pus în slujba intoleranței mai mult efort de interpretare. Nimic sigur nu poate exista, fără girul unor resentimente statornice, dornice să se perpetueze. Cine-i altfel, trebuie să se aștepte la tăișuri nesfârșite sau, măcar, la o idolatrie fără cruțare. Aduceți aici un străin și-n câteva ceasuri îl veți vedea osândit la litanii ori, dimpotrivă, contaminat de familiarități crâncene. Relativizarea prin sinecdocă, îți repet, îmi pare că numai aici aș fi putut-o defini.

Da, iată-ne așa cum suntem: să arunce primii cu piatra cei ce sunt fără de păcatul nostru. Visez să se pomenească România fără Oltenia preț de un coșmar, după care să urmeze deșteptarea. Și remușcarea. Oh, Oltenia mea, câte insomnii ți-am dăruit cu inconștiență.

Dar tu, sărman hidalgo, ce opui uniformizării la care asist eu? Ce utopie de centru te sumețește? Uitat-ai pe Mallarmé, când ne-nvață că prin catarge chemăm avid furtuna dezamăgirilor? Îndărătul căror mohorâte ziduri îți plăsmuiești tu adăposturi adormitoare? Eu știam că n-a existat nicicând ceea ce-a murit odată, iar tu resuscitezi nostalgic un mit iluzoriu. De ce, refuzând un "azi", te refugiezi într-un **mâine** nostalgic, când "azi-ul" acesta e tocmai **efectul** a ceea ce tu visezi? Prezentul acesta nu-i un prezent de altă factură, tocmai datorită dorințelor noastre lacome de scrutare și de mitizări. Negăm prezentul, nu și ce l-a împiedicat, iar acele capete neretezate, acel **rău** botezat cu numele de "cel mai bun al nostru", vor face ca marasmul să se prelungească la nesfârșit. Există, poate, o complicitate suspectă între fatalitate și providență, astfel încât ceea ce debutează cu bune intenții să sfârșească mizerabil (vezi Pavel), după cum ceea ce sucombă stropșit de povara propriei mărginiri să găsească Ladimi și Gheorghidii dornici de creditări suspecte, recuperatoare. Căutăm împreună un loc în care legea să fie lege, iar cel diferit să fie cu noi, fără a recurge la ipocrizii prevenitoare: căutăm, precum vezi, un loc ambiguu, căci legea presupune asemănare, repetare, clișeu, în vreme ce libertatea noastră ne pretinde să fim noi înșine, adică Străini cu putință – nici în contopire, nici în despărțire cu cei din jur.

Or, ce oferte avem noi pentru acest loc? Tu recurgi la relativizarea imperială, supraetnică, vechi paleativ aglutinant, perpetuu entuziasmant și agresiv. Dilema era, însă, cum putem îmbina rigoarea cu vagul, dacă dilemă se mai numește ceea ce cu toții mărturisim și negăm creștinește, căci credem într-un zeu cu două firi și-l tăgăduim, totodată, refuzând să fim și una, și diferiți cu romanul. Și aici suspectez o fatalitate insolubilă: dacă nu-mi iubesc dușmanul, dacă nu sunt Una cu el în iubire, risc să fiu tot una cu el, aidoma lui, prin dușmănia ce i-o împărtășesc: între majusculă și minusculă va opta orice făptură.

Îți propun ad-hoc această distincție: Crist – unirea între cei diferiți (și ce om nu e astfel?) și Lucifer – unirea din dezbinare; distincția dintre aici și dincolo, dintre fericire și timp, dintre iubire și morală, dintre frățietatea mea și admirația mea pentru tine. Așadar, disting, pe lângă **relativizarea abuziv numită alutană**, de vreme ce nimeni nu s-a putut sustrage, fie măcar și pentru vreun scurt răstimp, seducției ei, o **relativizare imperială**, suspect providențializată de către voi și, de fapt, de către noi, în varianta ei europeană, și, în fine, (dar numai ca Alpha continuu), **relativizarea prin umilitudine**, care-i același lucru cu Creația sau cu asemănarea noastră de frați ai lui Dumnezeu. Te poftesc, așadar, să alegi ce ți se potrivește, dacă tot îndrăznești să învingi lumea, așa cum ai fost îndemnat.

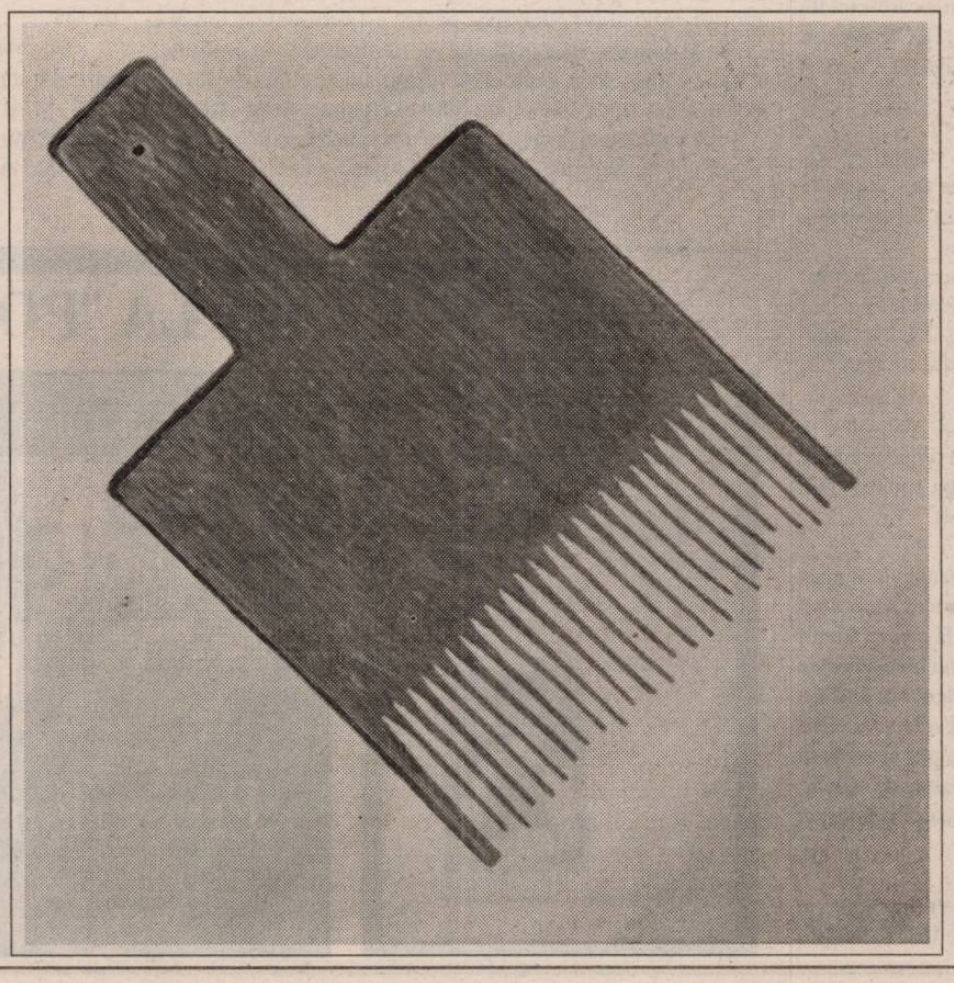

Sincretism: m-aș fi dispensat de acest cuvânt neprietenos și atât de neputincios în a releva toată prospețimea proximității, dacă scrierea nu l-ar fi spoliat invariabil. Ce e textul "Mioriței" lui Alecsandri, pe lângă o prezență la stână? Ce e textul lui Platon, fără jocul dramatic al dialogurilor, ca și fără suflarea, abia bănuită, a daimonului? Sau ce e Biblia, fără vecinătatea lui Iisus, aproape văzută, când ne adunăm vreo doi-trei în numele Său? Ce e textul lui Lysias, fără Lysias, decât repetare goală, cuvinte "orfane" de părintele lor? Ce e textul lui Paleologu' fără bastonul lui între genunchi și fără ochelarii săi ce știu atât de bine să asculte? Sau ce e chiar textul tău, fără tine, Mircea Mihăieș? Când vei învăța să scrii pe nisip, căci plaja ingratitudinii acestei planete e nesfârșită? Și-această scrisoare a mea, această biată scrisoare, ce nu știe decât să spună, să spună, să spună; și-aceste cuvinte ingrate, ce și-au găsit până la urmă locul și **e păcat,** cum bine o spui și tu, căci acesta-i păcatul, de fapt: prolixitate pretutindeni, nemijlocire nicăierea. Din tot ce-aveam să-ți spun, mi-e teamă și scârbă că nu ți-am înșirat decât niște biete certitudini scăpătate, prea puține îndoieli. Îți amintești de Santiago al lui Hemingway? A adus la mal doar un schelet: alb coșmaresc, alb negru, la fel ca și Nietzsche în "Dincolo de bine și de rău", ori ca noi toți. Orice text e de preferat stuporii, țesătura oricărui război poate servi pudorii clipei în care ai rămas fără glas. M-am refugiat în expresivitate precum atâția-n izbândă. Biruințelor mele nu le este ușor să dea socoteală consternării, pentru abuzul de seninătate pus în joc. Cuvintele-și disputa oportunismul până la marginile conotației, iar ambiguitățile-mi par, de-acum, simulacre de inocență. Fac bine când nu-i cred maculării că se va sinchisi: vorbele-i insuflă curajul.

În încheiere, aș vrea să-ți vorbesc tot despre Craiova mea iubită. Ai putea, neîndoielnic, să nu citești, căci aceste rânduri le-am colportat cât am putut și scriindu-ți-le acum, săvârșesc un alt păcat: al câtelea, Doamne iartă-mă...

Moise și extinctoarele

Sergiu Ioanicescu

Prin huma scriitorilor de altădat'

Motto: Scriu și eu
din slăbiciune
pentru remușcare

Povestea ar putea începe așa: entomolog reputat, scurmam în mușuroaiele obișnuințelor, din spaima sau din neputința de a pricepe hărnicia. Consecință: furnicarul își clamează îndreptățirile ultragiat – ce daimon nu i-ar cânta în strună? Încă mai duc lipsă de vag acești scriitori alutani a căror ureche tace întruna. Din fericire, nelămuririle mele abile, de zgândărător destoinic, nu vor consimți să dispară.

❖

"Marin Sorescu a fost un administrator prost": la această admirabilă demitere, la această coalizare a funcționarilor furibunzi și unanimi împotriva mea, visez și eu, cu înverșunarea unui apucat.

❖

Să nu ne facem iluzii socotind entuziasmul lipsit de prevedere: premianții nu sunt altceva decât mediocrități emerite. Oricum, extenuați de exemplaritate, combatanții dezamăgesc, în cele din urmă, prin a nu mai fi la înălțimea acestei corvezi.

❖

Maîtres d'Hôtel: pentru cei de departe; **îngrijitori**: de ediții rare și **lunatici**, căci, fără lumina altora, n-ar mai orbecăi lucioși. Frații mei, **prezbiții**, fac totul pentru a fi nostalgico-mesianici; dincoace ori dincolo: aici niciodată. Și **celălalt cap** – oh, tot utopia exodului și-l va adjudeca, iar nu căința, căci e ușor să cauți ce n-ai găsit deja.

❖

Încă mai nădăjduiesc în omul de mâine, spre cinstea sa, imperturbabil marginalizat. Acela care se plânge de singurătate nu știe să țină inepția la distanță: monologul de calitate rămâne, adeseori, unica salvare din ambuscada dialogului cu niște consacrați.

❖

Nu vă lăsați sorbiți din ochi de către preacucernicii tipicari: sunt ambrazuri în dosul cărora pândesc trăgători de elită.

❖

Pe buzele celor ce-au cultivat dialogul n-a înflorit nicicând certitudinea. Acest fapt a fost valabil la începuturi măcar, când idealul înțelegerii nu exista iar claritatea nu făcuse victime.

❖

Spengler franco-român: până și-n trădări, noi, craiovenii, ne manifestăm cu sottovoce – o mârâială ținând isonul precursorilor de-afară.

❖

Atâtea și-atâtea bune miresme surprinse de miasma vreunei respirații. Dar cred că am aflat asta: din lașitatea de a nu ne putea ocoli, mulți dintre sărmanii care ne urăsc se mulțumesc să ne întindă o mână umedă.

❖

Nu-mi pot imagina cu nici-un chip un prost neserios, pentru simplul motiv că prostia-i o chestiune de voință. E nevoie, uneori, să mă aprindă cineva cu vreo tâmpenie, altfel rămân stupefiat zile întregi. Îmi spun c-ar trebui să recunoaștem, cu minima decență a diletanților, că ne obosește să datorăm ceva acelora care ne tratează cu considerație în orice împrejurare.

❖

Când nu ești destul de enervat, la ce bun să mai ieși din casă? E opt dimineața și sunt calm. Nu găsesc la-ndemână, nimic suficient de antrenant. Să nu disper, totuși: poate că hazardul mă va salva iarăși. Și, deodată, găsesc: o gazetă locală, cu un "gobelin" pe copertă. Editorialistul, un soi de pungaș-păgubaș candid, atât pisa la cap cititorul cu reproșurile pe care le făcea zugravilor ce temporizaseră lucrările de renovare ale sediului, încât acest îndoctrinant al osârdiei m-a făcut să trec, pe dată, de partea spoitorilor lenevoși, cei din urmă care se mai împotriveau cu succes pompierismului de fațadă.

❖

La început a fost cumetria. Glosator semeț, vânătorul de recenzii îi comandă scurt ogarului metaforelor: apport! Și, lipa-lipa, cu botul înroșit, Lăbuș depuse lângă cizmă, pasărea moartă.

❖

Și aclamându-și neantul, toată această lume se plictisește, organizându-se, organizându-se...

❖

– Mergi cu capul plecat, mergi cu capul plecat: deasupra ta, plutește nemiloasă, îndurarea!

❖

"Maglavitism" – termen resentimentar al mandarinilor nevizitați de **Moșul**, ca și de autoironie, de unde și aerul lor ușor ponosit.

❖

Exilul alutan urmat îndeaproape de exilul postum: nici acum n-are parte de liniște sărmanul I.D. Sârbu, mai cu seamă când aceiași oameni sunt și colo și colo.

❖

"Nu cred în suferința creatoare", spune Constantin Brâncuși. Rodnică nu-i decât suferința pe care o îndurăm de la toți cei ce ne privesc drastic – de la cei ce nu pot răbda imensa fericire de a nu ne putea înțelege.

❖

"Chiar și Styxul are bule de aer": așa facem haz de necaz noi, peștii acelui râu.

Scrisoare deschisă

Constantin Cărășanu

Domnule Mihăieș,

V-am citit și ultimul articol ("Ciolpan") și am hotărât să fac câteva constatări și să vă pun câteva întrebări.

Trebuie să știți că nu există un raport de cauzalitate între cantitatea cunoștințelor sau a talentului și capacitatea de a percepe adevărul lucrurilor (în special cele cu caracter comunitar). Ba chiar s-ar putea spune că, de cele mai multe ori, e chiar invers proporțional. A nu diferenția esențialul (sau primordialul sau actualul stringent) de derizoriu (neactual sau neprimordial) este dovadă de lipsă de inteligență (în sensul definiției lui Liiceanu) dacă la mijloc nu e vorba de rea credință. Dacă această lipsă de inteligență (sau prostie liiceană) s-ar limita doar la lucrurile mărunte, casnice de exemplu, n-ar fi mare bai. Dar atunci când te simți îndrituit să le abordezi și pe cele comunitare (despre ton nu mai vorbesc) efectul poate fi dezastruos (pentru comunitate) prin prestigiul câștigat într-un alt domeniu. Și efectul e cu atât mai dezastruos cu cât este vorba despre un popor dezvățat (sau chiar neînvățat) în a distinge adevărul de fals. Presupunând buna dv. credință (deși Stephen Koch ne-a demonstrat că nimic nu e imposibil) oare chiar credeți că acest popor (chiar și numai o pătură mai subțire) supus unui baraj dezinformațional intens are nevoie de divagațiile dv. ce-l acuză **acum** pe președintele țării că nu a parcurs lista încriminată, nume cu nume, și mai ales că nu a memorat numele celor în cauză? Nici măcar nu ați dus raționamentul până la capăt, ajungând la cauză, ca H.R. Patapievici. Oare chiar nu puteți înțelege că, **acum,** când cei aserviți Securității și K.G.B.-ului bombardează populația cu diversiuni de tip bolșevic ce au ca scop înlăturarea actualei puteri, dv. nu găsiți alt subiect(e) decât atacarea acesteia? Bună, rea cum e dar singura (deocamdată) care reprezintă alternativa la frigul siberian ce ne amenință. Chiar nu v-au revoltat declarațiile (a se citi incitările) făcute în chiar orașul revoluției române de către acest agent provocator bolșevic purtător de nume istoric, Matei Brătianu? Chiar nu ați găsit replică la cererea lui de alegeri anticipate sau aceea ca "sindicaliștii" să se înarmeze cu bâte și rângi (exact ca în decembrie '89!)? Domnule Mihăieș, v-ați gândit ce articole veți mai scrie atunci când președinte va fi C.V. Tudor (sau chiar familiarului nostru de-acum, Iliescu) iar țara va face parte din alianța visată de Șeșeli, alături de Belarus, Moldova și Maica Rusie? Atunci când ni se vor redescoperi rădăcinile slave (Roller va fi reactualizat) iar ortodoxismul fundamentalist va clădi, în sfârșit, Catedrala Neamului înaltă cu 1 cm peste cel mai înalt zgârie-nori al "decadentului capitalism american". E trist. E foarte trist.

Timișoara, 24.XI.1998

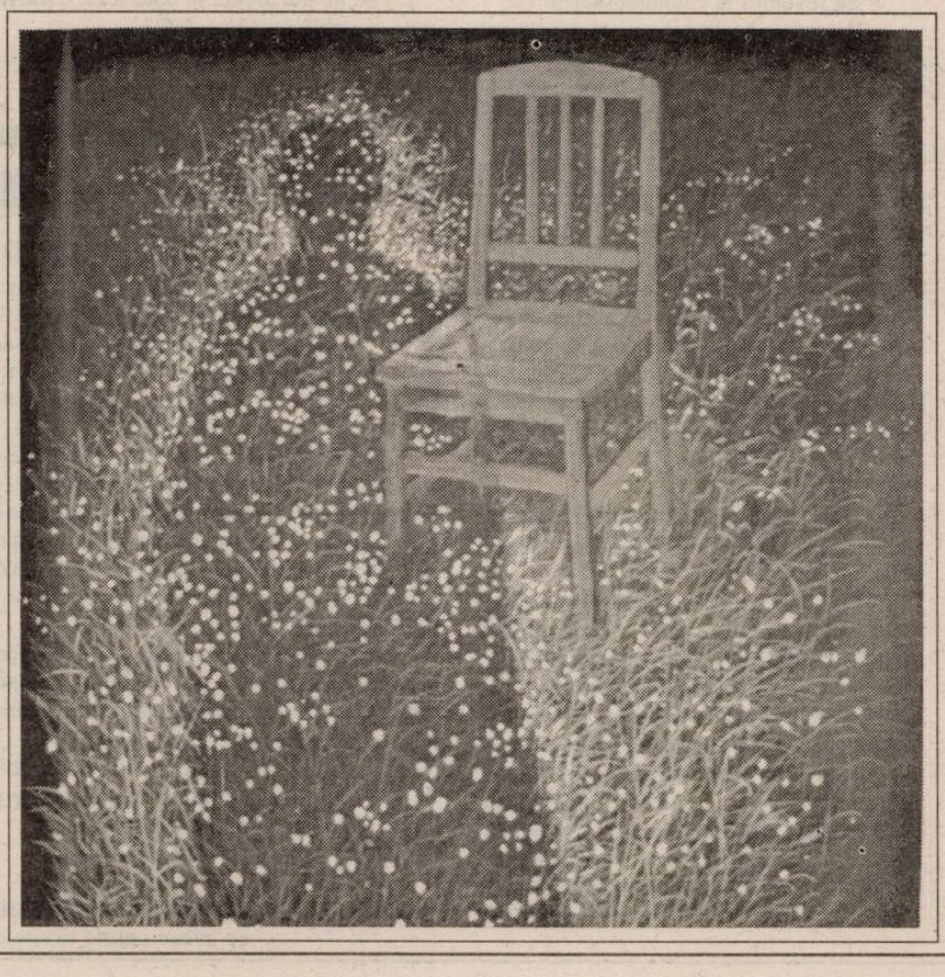

Ilustrațiile acestui număr reproduc lucrări ale pictorului Ion Dumitriu

"Boema nu se practică, ci se trăiește"

Adrian Derlea

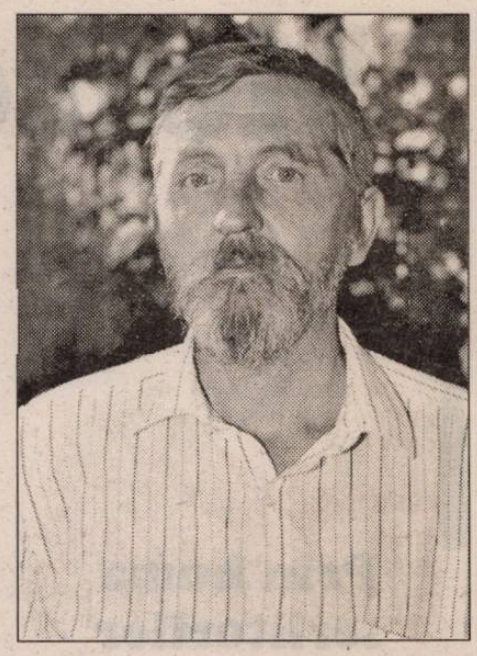

– Cât de curând, probabil până la finele acestei luni, grație Editurii Marineasa, dragă Adi Derlea, vei fi prezent pe piața literară cu un nou volum. Te rog să ne introduci în atmosfera poeziei tale din această a doua ta carte. Câteva cuvinte, deci…

– Se va numi **Clipa Imperială**. E un volum lucrat pe parcursul mai multor ani, cuprinzând poeme revăzute, rescrise de nu știu câte ori, până când m-am enervat, le-am "tras" la mașină și am pus manuscrisul în brațele lui Gabi Marineasa, rugându-l să-l țină la el fiindcă altfel nu va mai apărea în veci. Opinia mea de autor, inevitabil subiectivă, e că acest volum e incomparabil mai elaborat decât primul (**Apa regală**) și l-am gândit în "crescendo", ca să ajung la ideea de "clipă imperială".

– Ce este pentru Adrian Derlea "clipa imperială"?

– "Clipa imperială" înseamnă nici mai mult nici mai puțin decât momentul în care ajungi să te împaci cu ideea de eternitate. Deci, cu moartea, care-i eternă. Singurul lucru etern de pe lumea asta e moartea. Restul, totul e relativ. moartea e absolută.

– Nu e, totuși, o viziune fatalistă, oarecum sumbră?

– Nu, dimpotrivă. "Clipa imperială" e, în fond, momentul în care ajungi la împăcare cu ideea de moarte, adică de nesfârșire… Nu ți-e mai frică de ea, de moarte. Bineînțeles nu e vorba de a-ți lua singur viața, ceea ce e un gest de supremă lașitate.

– L-au făcut, totuși, și oameni de o înaltă calitate spirituală!

– Așa e, dar în opinia mea e vorba de lașitate…

– Să revenim la semnificația "clipei imperiale"…

– Da. Ancestral, fiecărei ființe îi e frică de moarte și, de aceea, luptă pentru supraviețuire, sau pentru acea împăcare, de care vorbeam, cu ideea de eternitate ce îți aduce eliberarea de sine, de teama sfârșitului inevitabil. Vei vedea în poeme simbolul pietrei tombale care apare destul de des. De altfel, pentru copertă, ca grafică, am ales **Stejarul** lui Ion Andreescu, care se mulează perfect ideii de împăcare cu eternitatea.

– Să înțeleg că tu, ca om și ca poet, ai ajuns la această expresie ultimă de eliberare? Sau e doar o temă poetică?

– Da, am ajuns la această indiferență, la această împăcare, cu lumea, cu alcătuirile ei… În clipa când vine sorocul, sunt pregătit.

– Cum ai ajuns la această asumare?

– Am înțeles că nu are rost să mă revolt împotriva morții, pentru că ar fi o absurditate. Ar fi inutil. Volumul meu e gândit – spuneam – în crescendo, ca să ajung la ideea fundamentală a cărții, aceea care dă titlul cărții, ca și ultimului poem din volum. E, astfel, o încununare prin final…

– Ai debutat editorial în '96, tot la Editura Marineasa, cu volumul *Apa regală*. Consideri a fi un handicap sau o nedreptate, pentru destinul tău de poet, faptul că ai avut parte de un debut oarecum întârziat?

– Nu. Pur și simplu când m-am apropiat de vârsta de 47 de ani, am dorit să-mi apară cartea, dar nu neapărat fiindcă Arghezi, pentru care am un mare respect, mi-ar fi servit drept model.

– Ce a însemnat "monodersilismul" și ce impact crezi că a avut el în spațiul poeziei timișorene?

– "Monodersilismul" a fost, în fond, a stare de fapt sau, mai bine zis, a fost o stare de spirit, de nonconformism, de ieșire, a noastră, a câtorva, din tradiția unei poezii de un anumit lirism desuet, consumat. A fost o tentativă de ruptură față de șabloanele poetice ale acelei perioade… Era tocmai epoca în care pătrunsese la noi poezia americană – anii '70 – când am dat cu nasul, noi, câțiva tineri de atunci, de Ginsberg, de cartea lui Fauchereau despre poezia americană, de Ezra Pound, Edgar Lee Masters și ceilalți…

– Spune-ne ceva despre etimologia termenului "monodersilism". Ar interesa, cred, pe cei mai tineri care nu au auzit despre această orientare sau mișcare literară.

– Noi, adică Mono, Mircea Bârsilă și cu mine, eram foarte buni prieteni. Ne întâlneam foarte des, aproape zilnic, discutând literatură, comentând literatură, citindu-ne, unul altuia, textele, "producțiile" proprii.

Îngroșam, deseori, cozile la fosta tutungerie – azi parfumerie – de pe Corso, de lângă fostul Expres, așteptând să apară **România literară**. Era, atunci, un moment bun, de deschidere, de liberalizare în gândire la începutul anilor '70, ceea ce se răsfrângea și în cultură. Cel care susține că pe vremea aceea n-au apărut cărți importante în cultura română – inclusiv traduceri de mare valoare – minte cu nerușinare, falsifică o realitate. Acum, din păcate, apare multă maculatură, pe lângă, desigur, cărțile de literatură autentică…

– Să revenim la "monodersilism"…

– Din prietenia despre care vorbeam mai înainte și dintr-o anumită atitudine de frondă a noastră s-a născut "monodersilismul", termen ce e compus din cele trei nume, bineînțeles prescurtate: Monoran, Derlea și Bârsilă. Termenul a prins foarte repede în "epocă", așa se explică faptul că "lumea" își aduce aminte, și astăzi, de el. A fost efectiv un moment de referință al tinerei poezii timișorene, care a profitat din plin de înțelegerea și chiar de sprijinul unor oameni de certă valoare umană și culturală. Mă gândesc la domnul Panasiu, directorul de atunci al Casei Studenților, la Cornel Secu și Viorel Marineasa, metodiști ai aceleiași instituții, care s-au ocupat ani de zile de activitatea ilustrului cenaclu "Pavel Dan".

– Ești unul dintre veteranii acestui cenaclu. Ce a însemnat "Pavel Dan" pentru poetul Adrian Derlea?

– **Pavel Dan** a însemnat, în primul rând, locul unde ne puteam manifesta în deplină libertate exuberanțele spiritual-culturale. Am avut, repet, sprijin și înțelegere din partea metodiștilor Casei Studenților. Nu trebuie uitată cinemateca din anii aceia, unde am văzut capodopere ale cinematografiei universale datorate unor regizori ca Wajda, Tarkovski, Forman, Zoltán Fábri, interziși în urbe, dar la Casa Studenților se primeau filmele lor de la ambasade. Să nu uităm că unul din cele mai mari filme văzute de mine, "Andrei Rubliov", al lui Tarkovski, a rulat în oraș doar trei zile, la cinema **Studio**, până când s-au sesizat "organele" și l-au "scos" de urgență.

– Ce e poezia pentru tine? Crezi în rostul ei, în supraviețuirea ei acum la sfârșit de mileniu?

– E o întrebare care îmi stârnește râsul. Păi, dacă n-aș fi crezut mai bine de 35 de ani în poezie, astăzi nici nu am fi stat de vorbă. Am crezut totdeauna în rosturile poeziei, în sensurile demersului poetic, ale actului creator și, datorită acestui fapt, nici nu pot renunța la a scrie poezie. A scrie poezie e în sângele meu. Eu mă consider poet o sută unu la sută!

– Dar ca boem te accepți? Ce înseamnă, ce a însemnat în existența ta boema?

– Sunt unul din puținii boemi autentici din anii de sfârșit ai deceniului șapte și de început ai deceniului opt. Boema nu se practică, ea se trăiește. Eu mi-am trăit-o atât cât mi-am putut permite, până pe la mijlocul anilor '70, când mi-am întemeiat o familie. Bineînțeles, boema e un mod de viață, o a doua natură care nu se confundă în totalitate cu nonconformismul. boema nu exclude rigoarea interioară, acumulările masive de cultură și munca tenace pe textul literar… Boema a fost pentru mine o formă de evadare și chiar de răzvrătire, în primul rând interioară, împotriva rigorilor absurde ale epocii. A fost puntea care ne-a permis nouă eliberarea de stupizeniile vremii și ne-a unit, împotriva lor, pe unii dintre noi…

– A fost deci o șansă această boemă?…

– Da. Și i-aș aminti aici pe Traian Dorgoșan, Damian Ureche, Ion Monoran, Gheorghe Pruncuț, Mircea Bârsilă, Gogu Lână, Miodrag Konstantinovici, Eugen Bunaru, Valeriu Drumeș, Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Ioan Boldureanu (de asemenea solidar cu noi), Vasile Rodian…

– Să ne întoarcem la poezia ta. Când și unde ai publicat prima dată?

– M-a debutat Ion Arieșanu în suplimentul **Generații** al ziarului **Drapelul Roșu**, în 1968. Bineînțeles, eram client permanent al rubricii lui Geo Dumitrescu, la "Luceafărul", apoi a venit perioada de la "Pavel Dan"…

– Când ai știut că ești poet?

– Târziu. Eu nu-l cred pe cel care se laudă că el s-a născut poet. Poezia înseamnă în primul rând cultură poetică, cultură în general și o muncă asiduă. Și astea nu se găsesc de cumpărat la piață…

– Ce va urma după "Clipa imperială"?

– Urmează volumul **"Nevrednicii princiare"…**

– Un volum și un titlu care vin în continuarea celorlalte două volume, "Apa regală" și "Clipa imperială"?

– Nu. Eu prin cuvântul **"princiar"** vizez precaritatea existenței noastre, adică azi ești prinț, mâine poți fi rege sau cerșetor. E un volum care se rotunjește greu. E scris deja, dar mă aflu în faza finisării, a pigulirii textelor… Stilul meu de lucru la poezie a ajuns în faza în care nu mă mai satisface nici o expresie, nici o sintagmă, nici o metaforă. Întotdeauna caut o nuanță în plus. E bucuria muncii pe text, muncă-ziceam-asiduă care îmi procură o imensă și reală plăcere. Eu nu dau niciodată un text la prima scriere. Caietul meu de texte cuprinde 4-5 variante ale aceluiași text. Cât timp nu e tipărit, pentru mine nici un poem nu este terminat. E o muncă sisifică, dar care îmi dă, repet, o plăcere incomparabilă. Și mai adaug: primul mare și sever judecător al textelor mele e iubita mea fiică, Iulia.

Dialog realizat de
Eugen Bunaru
5 noiembrie 1998

Pecetea credinței în poezie

Eugen Bunaru

Scriind o poezie a retragerii, a umilității chiar, a ungherelor și a "lumii" din unghere, a unei lente și mirifice lucrări întru destrămare și dispariție, dar, poate, mai ales, scriind o poezie a Provinciei - un anume topos decadent, bănățean-timișorean, (vezi cartierul Mehala), insinuându-se, cu finețe în poemele sale - Adrian Derlea, grație talentului său și rafinamentului impecabil al scriiturii poetice, oferă "provinciei" șansa și statutul intrării în lume, a participării la spirit și frumos, la cultură.

Adi Derlea face parte din familia poeților a căror discreție e, înainte de orice, pecetea credinței în propria sa chemare, în propriul destin, aflat sub o iremediabilă stea: Poezia. Poezia ca unică alegere, ca mod de-a exista, de-a supra-vieți, de-a învinge. Poezia ca fascinație de-a atinge acel intangibil, de-a opri clipa faustică, clipa cea repede, "clipa imperială", doar aceasta făcând posibilă - în chiar miezul destrămării, al stingerii lente - alchimia acelei osmoze în care perceperea efemerului și fiorul eternității nasc, laolaltă, voluptatea unei trăiri supreme. Salvatoare.

Nu este însă mai puțin adevărat că devenirea "clipei imperiale", transfigurarea, sublimarea ei sunt tot atâtea elemente "secrete" ale unui proces demiurgic intim din care răzbat, în cele din urmă, biruind, aventura spiritului, demnitatea trăirii, privirea lucidă și transcendentă a Poeziei. O spune poetul însuși:

"Libertatea de-a cotrobăi printre minciuni
se împiedică uneori de osul
înnegrit de veacuri
al vreunei zburătoare
e-te, dom'le! s-ar zice
erau și atunci porumbei frumoși
ce-aveau oasele ticsite cu aer antic".

Incoerent, inconsecvent, dar filozofic

Paul Eugen Banciu

Viața individuală e formată dintr-o înșiruire de iluzii, de întâmplări reale ce nu au nici o legătură aparentă cu dorințele oamenilor; și dintr-o altă sumă de eșecuri, ca efecte ale discrepanței între **ce vrem** și **ce iese**. În ultima vreme, tot mai manifest se propagă, pentru deruta generală, o totală neîncredere în valorile, să le numim, prin extensie, "clasice" (deși cuvântul în sine aduce un aer înghețat în formula mortificată a limbilor utile doar inițiaților și pentru aceștia). Se neagă totul fără să se poată constitui un nou model, niște noi modele, de parcă ne-am îndrepta către o lume a unei noi Atlantide.

E un dinamism al formelor, care însă nu clintește în prea mare măsură structurile de fond, iar speranța ca, în timp, valurile zbuciumate de la suprafață să antreneze în furia lor și adâncul apelor e vană. S-a încercat în nenumărate rânduri în istorie să se pornească pe această cale, fără ca rezultatele să se apropie de cele scontate.

Dinamica artificial creată este specifică epocilor de mare criză ale unei cetăți, țări, ale unui continent, iar acum, că tot trăim interconectați într-un sat planetar, se încearcă uniformizarea de profunzime a structurilor mentale, habituale, de creație. Să luăm, spre pildă, așezându-ne într-o poziție incomodă față de mersul vremilor, situația istoriei evenimențiale, a poveștii întâmplărilor social-politico-militare și culturale dintr-o anumită perioadă.

Neîndoielnic că pentru țările care au avut o coerență a evoluției lor, ideologică, politică, permisivă la relevarea adevărului, cu toate nuanțele sale umbroase, atunci când istoria continentului nu a fost favorabilă respectivei țări, istoria evenimențială își dezvăluie limitele și rutina sclerozantă, chiar dacă arhivele secrete ale KGB-ului s-au întredeschis, sau scurgerile de informații de la alte agenții de spionaj au devenit marfă, când faptul politic, ori cel social a ajuns deja un trecut de rangul al doilea.

Adică un fel de "alaltăieri" de câteva decenii.

Refuzul istoriei narate pentru țările cu o evoluție sincopată, ghilotinează adevărul, lăsându-l pe mâna gazetarilor de investigație urechiști sau a politicienilor ce vor să-și tragă spuza pe turta lor electorală, chiar absolvenți de facultate de specialitate, câtă vreme sunt simbriași ai unor interese de ordin mărunt, material, ori a uneia sau alteia dintre cele de ordin politic din larg desfăcuta paletă a democrației post-autoritare.

Era vremea, și la noi, să se pună de acord o istorie a Europei, în speță a celei de est, dependență de mofturile celei din vest și de dictaturile celei și mai estice, cu istoria țărilor central și est europene în date, fapte, întâmplări, politici, ideologii, la rece, fără parti-pris-uri, fără campanii mascate sau la vedere pentru susținerea uneia sau alteia dintre ideile, până la urmă, dictate de alte interese, nu se știe cât de benefice pentru bunul mers al vieții dintr-o țară sau alta, dintre acestea "mici" și "mijlocii", că tot e la modă sintagma "dezvoltării celor mici și mijlocii" (n-are importanță ce).

Agitația politicului a adus în prim plan, ca avocat plătit pentru orice fel de pledoarie, istoricul, încât bulversarea produsă a făcut ca o bună parte dintre mai tinerii urmași ai lui Suetoniu, sau Tit Liviu, sau Herodot să sară spre experimente demne de ceea ce, cu ani în urmă, putea intra în domeniul epistemologiei istoriei. Moda a fost un al doilea factor.

Un istoriograf fiind un gânditor al istoriei în ansamblul ei, în vreme ce un istoric rămâne să fie un scrib ce consemnează fapte, interpretează documente, citează și argumentează niște simple teze, mai nou, eliberate de ideologii și politici.

Nu spun că n-am avea nevoie de studii asupra imaginarului, asupra evoluției mentalităților, asupra conexiunilor dintre mărturia documentului politic și literatura sau arta unui anume timp, dar mi se pare de neînțeles să lași pe mâna politicului istoria din nou, să lași la mâna simplei speculații a câtorva oameni cu diplome și doctorate interpretarea dinspre zona "corpului astral" al unui popor (cum ar spune R. Steiner) sau a "paideumei" (L. Frobenius) a unor realități cuprinse în documente și mărturii vii. Vom avea, spre surpriza generală, vreo douăzeci de istorii paralele ale evenimentului, plus altele douăzeci ale evenimentului ca reflex al imaginarului colectiv, încât cititorul sau învățăcelul, ce rămâne cu o spoială de cultură general-enciclopedică, va fi în cea mai fericită situație atunci când își va da drumul tuturor confuziilor din el.

Se face filosofia istoriei pe felii, după modelul franțuzesc, eludându-se excepționalul exemplu al istoricului-scriitor, gen Barbara Tuchman, capabilă să recompună pentru cititorul mediu, dar și pentru specialist, o lume în toate detaliile ei, așa cum arăta ea de veselă și încrezătoare în sine înaintea primei conflagrații mondiale. "Trufașa citadelă" a făcut vogă, a fost citită de toți nespecialiștii cu sufletul la gură, a intrat în conștiința omului de rând, care, născut la... și mort la... (că așa e schema vieții) voia să afle ce și cum au trăit bunicii noștri. Toynbee merge cu un pas mai departe, iar dacă tot e să privim în jur, constatăm cu stupefacție că de prin anii Războiului din Vietnam, despre care americanii au făcut o filmografie artistică, și cam atât, interferențele dintre filozofie, istorie, politică și literatură au devenit un fapt comun. Nu lipseau prorocii: Grupul de la Roma, Toffler ș.a. care merg în cu totul altă direcție, pornind de la statistici mondiale și elaborând prognoze seci, în urma datelor oferite de sateliții geostaționari (sau nu), de cercetările de ultimă oră din astrofizică, fizică nucleară sau genetică, lăsându-ne sentimentul că totul se mișcă după o dinamică ieșită din comun, neîntâlnită în decursul vremilor. Dar totul la suprafață, pentru că sub bombardamentul informațiilor, între invenția învigorătoarei "Viagra" și drama din Kosovo nu se mai face nici o deosebire.

E vremea când istoriografii se erijează în filozofi ai fenomenului politic, arheologii sapă, dau de cetăți de te miri când, le îngroapă la loc, scriu studii poetice despre civilizațiile apuse sau redescoperă paleocreștinismul, să aibă ce contesta cei dintâi etc, etc. Trăim un timp al negării, al confruntării cu un colos de piatră cu înfățișarea unei statui pe care o ignorăm, de parcă mâine am avea bilet pentru o vacanță pe Lună, unde, mai mult decât un steguleț american și o plăcuță multinațională în praf selenar, nu ne așteaptă nimic. Literatura însă continuă să se îndepărteze de realitate, ca și istoria și arta, filozofia a făcut-o mai demult, iar științele naturii așteaptă și ele să iasă de pe făgașul lor și să devină comentarii la o realitate exactă, devenită brusc contestabilă ca și gravitația sau constantele matematice, sau logaritmii. Are loc o dedublare a intelectului deopotrivă cu una a spiritului, încât o singură ființă se împarte în patru entități, despre care filozofează o a cincea. Singura care poate să comunice semenilor ceva, iar individul cât de cât lucid începe să aibă "complexul turnului Babel".

Viitorul aparține sudului

Nicolae Corbeanu

Nu, nu e vorba de sudul planetei și, din păcate, nici măcar de sudul Europei, ci de sudul Germaniei. Acum, că alegerile au trecut și știm că vom fi guvernați, după toate probabilitățile, cel puțin patru ani de o coaliție roșu-verde, e cazul să ne întrebăm încotro se îndreaptă Germania. E o problemă care ne interesează, firește, în primul rând pe noi, cei ce trăim în această țară, dar, dată fiind ponderea Germaniei în ansamblul european, poate că nu e lipsită de interes nici pentru dumneavoastră, cei din România.

De nouă ani, guvernul federal, condus de cancelarul reunificării, Helmut Kohl, trimis recent la pensie anticipată în special de generația tânără, dornică de schimbare, și de alegătorii din fosta RDG, a întreprins eforturi supraomenești pentru a ridica pe ruinele comunismului est-german o societate înfloritoare, la nivelul fraților din vest. Suma pusă la dispoziția "noilor landuri" de către vechile landuri în acest răstimp depășește 1.000.000.000.000 de mărci. Dumneavoastră puteți citi această cifră? Eu am dificultăți să o citesc și mi-e imposibil să mi-o imaginez.

Nimeni nu poate spune cu exactitate câte miliarde din această sumă inimaginabilă s-au scurs pe canale obscure, în buzunarele și conturile secrete ale foștilor potentați de partid și ale foștilor, actualilor și eternilor securiști. Cert este că mulți alegători din "noile landuri" nu par prea mulțumiți de rezultat. Dovadă că 21,6% din ei, adică aproape fiecare al patrulea est-german, a votat pentru Partidul Socialismului Democratic. Să precizăm că acest partid, cu un nume atât de ademenitor, reunește pe succesorii comuniștilor, nostalgicii socialismului cu față inumană care - deveniți frecventabili în urma alegerilor și pătrunși în Bundestag - se bucură de toate condițiile create de democrație pentru a lupta confortabil pentru victoria socialismului în Germania unificată.

Dar dacă mulți est-germani sunt profund nemulțumiți de situația de după reunificare, trebuie spus că și vest-germanii ar avea și ei destule motive să fie nemulțumiți. Deficite de multe miliarde în bugetul statului, scăderea salariului real, amputări ale prestațiilor sociale, peste patru milioane de șomeri, creșterea numărului de oameni considerați săraci (firește, "săraci" la un cu totul alt nivel decât cei din România) sunt numai câteva din consecințele negative ale reunificării.

Se speră totuși că, într-un viitor nedefinit, poate peste vreo zece, poate peste vreo douăzeci de ani, est-germani vor reuși în fine să atingă nivelul celor din vest și să nu mai aibă nevoie de ajutoare. Revista FOCUS, care își punea într-un număr recent problema ce se va întâmpla după aceea, ajungea la concluzia, fundamentată pe cifre, date și opinii ale unor economiști cu greutate, că actuala discrepanță est-vest va fi înlocuită de o discrepanță nord-sud.

Întregul Bundestag a izbucnit în râs când șeful fracțiunii ecologiste, Joschka Fischer, a vorbit de o nouă migrație intergermanică a popoarelor. "În Saxonia inferioară se extinde deșertul Saharei. Oamenii se refugiază în sud. Paradisul are un nume - a spus textual șeful verzilor. El se cheamă Bavaria". Ceea ce, în discursul starului ecologist semăna a text de scheci este, de fapt, foarte aproape de realitate. Dacă ar conta numai locurile de muncă, investițiile și puterea de cumpărare, germanii s-ar încărca cu toții în caravane și ar porni-o spre sud.

În timpul campaniei electorale, premierul Statului Liber Bavaria (cum se numește oficial landul), creștin-socialul Edmund Stoiber, a vorbit de "falitul Lafontaine" și de "specialistul în deficite Schröder", ambii piloni de bază ai noii conduceri social-democrate. "Înainte de a veni aici și de a-și deschide gura ar trebui să creeze mai întâi condiții bavareze - a declarat premierul în fața auditorilor săi din corturile cu bere. Bavaria este fruntea, în Germania și în Europa".

Premierul bavarez nu se laudă. Acum câteva decenii încă "eminamente agricolă", Bavaria a devenit în timp record, sub guvernarea neîntreruptă a creștin-socialilor, nu numai un land industrial, ci și un loc al tehnologiei de vârf. Patria mașinilor BMW și a concernului Siemens ademenește cu cel mai scăzut șomaj (6,5%) și cu cea mai ridicată rată de investiții din Germania. Bavaria are o rată de creștere peste medie, situându-se pe locul 4 între cele 16 landuri federale, și cele mai ridicate investiții publice (890 de mărci pe locuitor). Nicăieri în Germania, confirmă publicația de specialitate MANAGERMAGAZIN, întreprinzătorii nu se simt atât de protejați ca în Bavaria. "Laptop și pantaloni de piele" - sună deviza capitalismului victorios de pe Isar. În domenii importante ale tehnologiei de vârf, Bavaria se situează deja printre locurile privilegiate ale lumii. O adevărată "Silicon Valley" germană ia naștere în prezent la Würmtal, lângă München.

În landul vecin, Hessen, a cărui metropolă, Frankfurt pe Main, e dominată de zgârie-norii băncilor, două treimi din valorile noi iau ființă în ramurile comerțului, transporturilor și serviciilor. Nu e prea surprinzător, dacă ne gândim că la Frankfurt își are sediul și Banca Centrală Europeană, responsabila directă pentru introducerea noii monete europene, euro.

Cu cifre remarcabile se poate mândri și cel de-al treilea land din sudul Republicii Federale, Baden-Württemberg. Acest land are, după Bavaria, cea mai scăzută rată de șomaj (6,9%), o creștere economică și un produs intern brut peste medie. Germanii din Baden-Württemberg au, pe locuitor, cele mai mari economii depuse la bancă și aici se găsesc, mereu raportați la numărul de locuitori, și cei mai mulți milionari. Baden-Württemberg înregistrează cel mai mic număr de falimente și este landul campion în ceea ce privește exporturile peste hotare. Deasupra capitalei landului, Stuttgart, strălucește de curând o nouă stea. Prin fuziunea dintre Daimler-Benz și Chrysler ia ființă un mega-concern cu o cifră de afaceri anuală de 260 de miliarde de mărci, mai mult decât jumătatea bugetului federal german.

Firește, separarea dintre nord și sud nu este categorică. În special orașele-landuri Hamburg și Bremen, cu concentrarea lor ridicată de populație și întreprinderi economice, apar în statistici pe locuri fruntașe în ceea ce privește creșterea economică și produsul intern brut. Nu același lucru se poate spune despre rata de șomaj, care se situează peste media federală.

Poate că nicăieri legătura dintre succesul economic și o bună educație nu e mai evidentă decât în landurile sudului. Școlile, inclusiv universitățile din Bavaria, unde experimentele stângiste ale anilor '60 și '70 n-au prea prins, sunt considerate cele mai bune din Germania. "Un elev care vine din Bavaria și Saxonia inferioară trebuie să rămână doi ani la rând repetent ca să ajungă la nivelul colegilor săi" - spunea sarcastic ministrul de interne al Saxoniei inferioare, Gerhard Glogowski. În timp ce, în 1997, în Baden-Württemberg, numărul brevetelor de invenții și inovații înregistrate a fost de 98 la suta de mii de locuitori, iar în Bavaria de 93, în Saxonia inferioară era de 35, iar în Schleswig-Holstein de 24.

"În sud, valorile tradiționale ca disciplină, hărnicie și dispoziția de a face eforturi sunt încă apreciate" - remarcă cercetătorul berlinez Olaf Köle. În timp ce universitățile populare din Baden Württemberg oferă aproape o sută de cursuri la zece mii de locuitori, pe Rin și Ruhr cifra nu atinge nici jumătate.

Eșecurile politicii reies din comparații pe intervale de timp mai lungi. Între 1970 și 1997, landurile federale germane nu s-au apropiat între ele. Săracii au rămas săraci, iar bogații bogați. Dimpotrivă, în ciuda redistribuirii prin alocațiile de la bugetul federal și prin prestațiile sociale, diferența a crescut.

Specialiștii certifică Bavariei "o excelentă poziție de plecare pentru secolul 21", reproșând, de pildă, unui land ca Saxonia inferioară că riscă să rateze conexiunea cu dezvoltarea generală a Germaniei dacă nu reușește să înregistreze creșteri peste medie ale productivității.

Va reuși oare noua guvernare roșu-verde a Germaniei să evite scindarea țării într-o parte bogată și una săracă? Și dacă da, ridicând landurile mai puțin bogate la nivelul celor bogate sau invers? Pentru o concluzie și chiar pentru o previziune cât de cât fundamentată e mult prea devreme.

"Haita cea bătrână"

G.I. Tohăneanu

Ivit în textele noastre literare destul de târziu, substantivul **haită,** împrumutat din limba maghiară, ajunge, treptat, să dezvolte o remarcabilă constelație de sensuri. În scrierile cinegetice ale lui Odobescu termenul denumește alaiul vânătoresc, alcătuit din oameni purtând arme, uneori încălărați, cu echipament potrivit cerințelor tagmei; din **gonași** sau **gonaci** (numiți și **bătăiași, hăitari, hăitași)**; din adulmecătorii copoi, fără de care isprăvile slujitorilor Dianei nu au nici spor, nici farmec. Nu lipseau, odinioară, cornul de vânătoare, al cărui sunet cutreiera codrii eminescieni; nu lipsesc nici lipsi-vor vreodată larma, poveștile, voioșia. În al său **Fals tratat de vânătoare** Odobescu evocă pe un nobil castelan "care se pornea călare pe falnicu-i armăsar ca să vâneze cu **sprintena-i haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari,** cerbul și mistrețul". Personajele care se perindă în **Pseudokynegetikos** își doresc "**haite** luxoase de vânătoare". Curând, cuvântul își restrânge înțelesul, denumind un grup de animale - de obicei fiare, în special lupi - care se întovărășesc, cu porniri prădalnice, vrăjmașe. Iată un crâmpei semnificativ din povestirea sadoveniană **Om singuratic:** "Noaptea pustiului de zăpadă ne învăluia și ne închidea drumul înainte. Îl văzui pe tata dându-și repede gulerul mare la o parte, apoi plecându-se, privind și pipăind pușca ce sta între noi. După mișcarea lui, mi-am închipuit și eu primejdia nopților de dechemvrie: "**haitele de lupi".** Regăsim termenul la Eusebiu Camilar în romanul **Negura: "Haite de lupi** urlau în pustia albă a zăpezilor". Asemenea "haite" constituie pentru Sadoveanu, în **Povestiri de război,** un reper comparativ ce merită să fie exploatat: "Din toate părțile dușmanii se arată **ca niște haite de fiare".** Și câinii încârduiți vagabondează în "haite". Cu un atare sens, colorat de astă dată depreciativ cuvântul reapare chiar în prima scenă din actul întâi al comediei lui I.L. Caragiale **O noapte furtunoasă,** într-o suculentă replică a lui Jupân Dumitrache: "Când am trecut eu de răscruci cu cocoanele, și bagabontul era să intre după noi în uliță, a ieșit **haita de câini** de la maiorul din colț, și i-a tăiat drumul lui coate-goale". **Haita de câini** poate s-o însoțească însă, în expedițiile-i cinegetice, pe Artemis-Diana, sau pe **Căprioara din vis** a neîtrecutului povestitor Vasile Voiculescu: "O urmăream pe furiș din ferestrele înalte când trecea prin parcul alb. Dacă se oprea îndreptându-și boiul mândru între câinii de vânătoare ce o înconjurau, era Diana, fecioara cerească. Când alerga pe alei urmărită de salturile **haitei,** îmi înghețа inima: era aidoma unei căprioare gata să fie ajunsă și sfâșiată". **Haita** - mai ales cea de lupi - se mai cheamă **haitic,** cu un cuvânt împrumutat, deopotrivă, din maghiară: datorită ușurinței cu care limba română asimilează, netezind asperitățile de ordin fonetic și morfologic, îndată ce a pătruns în lexicul nostru, el a devenit cuvânt românesc. V. Voiculescu, **Schimnicul**: "Când ciobanul a deprins cum trebuie să mânuiască funia, lupul și-a sporit șiretlicurile. Nu mai venea singur, ci cu un soț ori doi, alteori în capul unui **haitic**". Termenul bântuie versiunea românească a capodoperei lui R. Kipling, **Cartea junglei,** de câte ori vine vorba de bătrâna lupoaică cenușie Akela și de "haiticurile" urmașilor lupani, pe care ea - Akela - le rânduiește și le veghează. În scurta și strania povestire a lui V. Demetrius, **Lupii,** autorul preferă varianta fonetică **hăitic,** identificabilă în două rânduri: "Soarele încremenise în ceruri, cine-l privea ? Omătul strălucea ca milioane de licurici, **hăiticul** aștepta, văzduhul pustiu se umplea de valsul țipător al chinuiților drumeți. Tabăra lupilor sta față, gata de ospăț. Opt guri de fier, opt guri flămânde, opt stomacuri hămesite, șaisprezece ochi scrutători"; "Țiganii stătură pe dată, cu frica-n suflet, prostiți și tremurând. Ce era de făcut ? Încotro să apuce ? Cui să ceară povață la așa întâplare? Dacă era vreun **hăitic de lupi** în pădure, în orice parte ar fi luat-o, lupii puteau veni după ei".

În folclor și în unele opere literare culte, printr-un notabil proces de particularizare, de individualizare, **haită** denumește nu un grup, ci o singură căței, o singură lupoaică, de obicei bătrână. În culegerea de **Poezii populare ale românilor,** adunate și întocmite de Vasile Alecsandri în 1862, cățeaua năzdrăvană a ciobanului Costea de pe Ceahlău este astfel evocată de rapsodul anonim: "Când la urma tuturor/ Ian că venea-ncetișor/ Șchiopătând, schelălăind,/ **Dolca, haita cea bătrână,**/ Ce știe rândul la stână". Pentru informațiile prețioase pe care le cuprinde, merită, cred, să fie reprodusă aici, măcar fragmentar, "notița de subsol" strecurată de "culegător" - adică de Vasile Alecsandri - la sfârșitul poeziei: "Această baladă a Dolcăi precum și aceea a Mioriței, le-am cules din gura unui baci de pe muntele Ceahlău. Acel păstor suna din bucium cu o putere extraordinară, încât munții se răsunau în mare depărtare. El cânta și din fluier mai multe cântice ciobănești, iar mai cu seamă Doina, cu o expresie de înduioșare care aducea lacrimi în ochii celor care îl ascultau. La anul 1842, într-o frumoasă sară de vară, urcându-mă la stâna din Ceahlău, unde auzisem răsunând buciumul lui Udrea, am asistat la unul din cele mai sublime spectacole a naturei, luminat de razele asfințitului soarelui; iar după ce noaptea presară ceriul cu stele, mă așezai cu Udrea și cu alți păstori împregiurul unui foc și petrecui până-n zori cu cânticele de la munte. Udrea îmi spuse că tatăl său știa mulțime de balade, între care acele a lui Traian și a lui Aurelian, dar din nenorocire el le luase cu dânsul în murmânt". (Opere, III, EPL, 1966, p. 76).

Dolca pare a fi un străvechi nume de "haită", întrucât așa o chemă și pe capauca lui Ionuț, cunoscutul personaj al lui Sadoveanu din **Frații Jderi.** Iată un fragment semnificativ, cuprinzând și un schimb de replici între Domnitor și mezinul Jderilor: "Domnul păru a se mira nespus. Bătu pe Ionuț pe umăr: - Ai câni ? - Am, luminate stăpâne, **o haită Dolca** și un câne Bora. Și am numai un erete, pe care l-au învățat la prepeliți".

Din aceeași familie de cuvinte, pe lângă **hăitar** sau **hitaș,** amintite anterior, face parte verbul **hăitui** "a goni, a stârni (vânatul spre vânător)". Din limbajul profesional al vânătorilor termenul pătrunde în limba comună. Despre cutare personaj al cântecelor populare Alecsandri ne spune că era "**hăituit** de potiră ca o fiară sălbatică". Alt derivat verbal, reflexivul **înhăita,** are totdeauna nuanță depreciativă. La V. Voiculescu, în povestirea **Sakuntala,** alternează, pe aceeași pagină, cu **încârdăși** (format din... **cârd**): "Am aflat cu ușurare că Dionis era sănătos, dar **"se înhăitase cu o laie de țigani";** "E la fel de soios și zdrențăros ca zavravagii cu care **s-a-ncârdășit".** Din **haită,** întrebuințat, metaforic, despre o femeie ușuratică (cf. lat. **lupa** "lupoaică", dar și "târfă"), s-a desprins derivatul alintător **haitușcă** "strengăriță". Sadoveanu, **Baltagul**: "Vra să zică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba militării la Piatra, tot nu se astâmpără și tulbură mințile fetei; (...) vinovată trebuie să fie mai ales **haitușca asta de fată,** care trage cu coada ochiului în toate părțile". Rămasă nerostită, "replica" transcrie un gând al Vitoriei Lipan, care, obidită de atâtea necazuri, își probozește fata pentru o carte poștală "de dragoste", primită de la feciorul preotului Andrei, cătană la Piatra: "Frunzuliță de mohor,/ Te iubesc și te ador,/ Ghiță C. Topor".

Romanic - romantic

Ileana Oancea

"Numele de *romanic* este acela dat în Evul Mediu timpuriu limbilor populare neolatine pentru a le deosebi de limba cultă, adică cea latină. Cuvintele derivate din *romanicus* și adverbul romanice (în franceză, provensală, spaniolă, italiană și retoromană) nu sunt folosite niciodată ca denumiri etnice (pentru aceasta existau alte cuvinte), ci numai pentru a indica limbile respective - deci și același sens ca italienescul *volgare*. Astfel de derivații sunt *romanz* din franceza veche, *romance* din spaniolă, *romanzo* la italieni. Ele au fost create de pătura cultă latină și desemnează toate limbile romanice, resimțite ca unitate opusă latinei. *Enromancier, romancar, romanzare* înseamnă "a traduce sau a redacta cărți în limba populară" (Ernst Robert Curtius, **Literatura europeană și evul mediu latin**, p 43).

Observăm astfel că dacă *romanus* este înlocuit cu diferite nume etnice în Romania occidentală el prezintă, în schimb, ipostaze literare necunoscute în răsăritul romanic. Desemnarea în română a unor specii populare altfel decât în Occident reprezintă o problemă interesantă. Inexistența bilingvismului latino-roman în Evul Mediu în Romania orientală ar putea fi o explicație.

Să urmărim destinul literar al lui *romanus* (sub forma derivatului *romanicus*) în romanitatea occidentală care nu fusese constrânsă, pentru a supraviețui, să se retragă din istorie, așa cum fusese cazul cu spațiul romanic carpato-danubian. Provenit din adverbul *romanice* ("în felul romanilor"), v. fr. *romanz*, v. sp. *romance*, desemnând limba populară în opoziție cu latina, a ajuns în mod firesc să desemneze și operele scrise în această limbă, de unde și derivatele v.fr. *romancier*, v.sp. *romanzar* "a traduce" sau "a compune". Ceea ce ne interesează în mod deosebit este faptul că anumiți termeni literari importanți pentru literaturile romanice denumite *romanzi* (it. *romanzo*, v. fr. *romanz*), însemnând compuneri în romanică, adică în italiană. Interesant este faptul că Italia, de unde venea *Roma* și *Romanus* a preluat de la francezi pe *romanz*. Acest fapt probează locul privilegiat al acestui spațiu în cea dintâi etapă a istoriei culturale europene. Căci în Franța s-a manifestat pentru prima dată conștiința romanică, pe fondul unei permanențe culturale latine. Într-adevăr *Romanz de Renart* se numea astfel pentru că era compus în franceză, *romanz, roman* ajungând în acest fel să desemneze o noțiune nouă, "roman de curte în versuri", cu sensul în plus de "carte populară". Începe astfel timpul estetic al unei specii a modernității de mai târziu: romanul. Dar cine mai face o relație între aceasta și originea ei "romanică"? În traducere latină o asemenea carte putea fi numită *romanticus* (*liber romanticus*), stabilindu-se de pe acum o corelație între *roman* și *romantic*, corelație teoretizată cu atâta vigoare și pasiune de romanticii germani.

Și în spaniolă *romance*, după ce a însemnat "limba populară", și-a extins sensul, începând din secolul al XVI-lea, și asupra unui produs poetic popular care se întâlnește și azi în culegeri numite *romanceros*. Poetul Garcia Lorca a închinat peste secole omagiul său acestei specii romanice prin excelență și atât de iberice în același timp în cunoscutele *Romancero gitano*. Istoria termenilor în discuție angajează două câmpuri semantice: unul lingvistic și altul literar. Ea luminează nașterea, aparent fără glorie, a unor idiomuri noi, dar și a unor forme literare noi. Simțite inițial ca "populare", genuine, neprelucrate, acestea sunt gravate adânc de istorie. În afara nobleței speciilor cultivate de latini, speciile romanice se dezvoltă și înfloresc. Dubla necesitate de a denumi cu același termen atât un nou spațiu lingvistic, dezvoltat pe ruinele latinității, cât și un nou tip de literatură (și implicit de sensibilitate), destinată unei strălucite cariere viitoare, este ilustrativă pentru simbioza dintre literatură și limbă în actul de edificare a limbilor literare neolatine, "moderne", și, implicit, pentru studierea acestui fenomen. Europa își găsise o întrupare, devenirea era articulată într-un dialog latino-romantic.

Întrupare a aspirației către artă a unor popoare tinere, dornice să se afirme ca o nouă formă a spiritualității europene, literatura *romanică* va genera în Germania epocii *romantice* un moment fundamental nou nu numai pentru istoria poeziei, și implicit pentru teoria literaturii, ci și pentru istoria poeziei. Noua lirică *romanică* a trubadurilor, despărțită de sursele genuine ale creației în "vulgară", fie că este considerată o poezie *nouă, romantică, progresivă* (Fr. Schlegel), o poezie *inocentă* (J. Grimm), sau, dimpotrivă, o poezie a unei *arte rafinate* (A.W. Schlegel și Fr. Diez), ea este pentru toți acești "romantici" expresia unui Ev Mediu redescoperit epistemologic în interiorul unui alt model epistemologic. Fascinația lumii romanice, alta decât cea latină, pulsează în "revoluția" romantică.

În cadrul dualității *clasic/romantic* ce se instaurează acum, Schiller în *Uber naive und sentimentalische Dichtung* (1975) stabilește tiparul creației "sentimentale", *romantice, artă reflexivă, subiectivă, profund personală, sugestivă și muzicală.* Produs al tensiunilor și al neliniștilor existențiale ale omului "modern", lirica romantică este astfel, prin opoziție cu cea clasică a antichității, *"ingenuă" (naivă) și echilibrată, artă a limitării și operă "deschisă"* prin excelență.

În privința istoriei literare, studiile *romanice* care apar acum sunt concepute ca o ramură importantă a literaturii *"romantice"*. În cadrul literaturii universale (*Weltliteratur*) cei mai iluștri romantici sunt scriitori aparținând mai ales Romaniei, cei care au continuat, dar au și dinamitat tradiția latină: Dante, Calderon, Ariosto, Tasso. ei deschideau marea paradigmă a modernității noastre.

Interesant pentru noi este faptul că dreptul la o artă "sugestivă", nouă, susținută de frații Schlegel, Uhland, Tieck, Jakob Grimm etc. determină încadrarea, interpretarea și teoretizarea produselor literare *romanice* ca întrupare a acestei arte, activitate spirituală febrilă, care însă fără un impuls filosofic și literar, pornit dintr-un alt centru, opus "clasicismului" spațiului romanic, nu s-ar fi putut, poate, produce. Strădania lui Fr. Schlegel de a-l interesa pe fratele său apoi pe Fr. Raynouard în munca de editare și studiere a literaturii *romanice* (devenite *a posteriori "romantică"*) a trubadurilor, ca și interesul pentru *romances* spaniole la tânărul Diez, pentru Dante la A.W. Schlegel, pentru Boccaccio la Fr. Schlegel, pentru Tasso la Goethe și pentru Cervantes la Tieck sunt revelatorii pentru discuția de față.

Iată cum examinarea extensiunii semantice a unor lexeme dobândind și o valoare conceptuală structurantă, integratoare, devine în ultima instanță concludentă pentru evidențierea unui important traseu cultural, în centrul căruia se află o schimbare de paradigmă științifică și de "climat" epistemologic. Străbătând istoria romanității ca fenomen lingvistic și cultural, semantica se grefează pe istoria ideilor și a civilizației.

Reamintind întrebarea lui Gaston Paris pusă ca motto la revista Romania: "La Romania forme-t-elle vraiment un domaine intellectuel et moral, ou n'est-elle constituée que par l'origine comune des langues romanes?" importanța Romaniei stă tocmai în capacitatea ei de a da prima formă unitară Europei, făcând să rezoneze prin ea și cu ea valorile spirituale ale antichității.

Dialogul lansat de această lume în istorie ca și provocarea pe care acest dialog o conține - ca orice dialog autentic! - ne urmăresc până astăzi, în tulburata noastră postmodernitate. Există o lume romanică fascinantă, vizibilă in nuce în traseul unor evoluții semantice semnificative. A o înțelege și a o cunoaște înseamnă a înțelege și a cunoaște propria noastră istoricitate.

Ion Dumitriu: in memoriam

Vezi ce e de văzut?

Daniel Vighi

Stă pe zid și ne urmărește de-acolo de-a lungul anilor, a săptămânilor, a dimineților neplăcute în care toți se agită în toate părțile, fierbe ceainicul pe aragaz și te apucă un soi de lehamite de atâtea ritmuri prestabilite, te cuprinde dorul să o apuci pe câmpuri, undeva la răcoare, ca în vremea pastelurilor lui Alecsandri, când stătea boierul cu apucături mediteraneene pe malul Siretului și taman plescăia în apă o mreană, din aceea pe care mai târziu, în vremea consolidării la domnie a lui Ceaușescu, prin anii șaizeci așadar, o prindeai cu cârlige "zero-cinci" și rămâi roșie. Numai că în tabloul acela al lui Ion Dumitriu cu clăile de fân, căci despre el este vorba în rândurile care urmează, nu e dimineață senină, nimic nu exaltă peste poate, acolo nu te pierzi în euforie ca în miezul verii cosbuciene cu flăcăi zdraveni și fete rumene, norișorii nu cutreieră beți de extaz pe imensitatea bolții văratice.

Nimic din minunatul romantism Biedermaier, nimic din micro-armoniile idilice, nimic din feeriile acelea bete de cap, asemenea paradisurilor artificiale ale lui Baudelaire în care cutare doamnă serioasă, trecută bunișor de prima tinerețe, apucă să intre în brațele hașișului și, în vizita ei la castelul unor vecini, prieteni apropiați, indivizi mai degrabă certați cu buna chibzuială a unei vieți cumpătate, altfel cum se explică toate?, și cum spun doamna, la fel ca poetul ardelean, visa pradă hașișului cum pe deasupra-i treceau păsări cu penaj strălucitor, în vreme ce auzul ei "percepea clinchetul clopoțeilor de la grumazul cailor tropotind în depărtare". Nimic din toate astea în statornicia de pe zid, lumina incertă a unui cer abia luminat, scăldat într-o lumină că nici nu poți povesti dacă este seară, este dimineață, dacă e la vreme de toamnă, sau așa, pe la începutul verii, după prima coasă, deși dacă scrutezi mai bine întreg ansamblul, toată atmosfera, tot nespusul de dincolo de culori, de dincolo de epica magna a peisajului țapăn, așadar dacă le vezi pe toate astea nu ți se pare deloc cum că te-ai afla în asemenea moment al anului, în dezlănțuirea unei naturi explozive, beată de fericire, un mormânt de lumină, vorba poetului năsăudean, nu e așa ceva acolo, în lumea tabloului, ci altceva, un amurg într-o toamnă, o dimineață rece, peste zi s-ar putea încălzi, o să fie soare, balegă proaspătă pe ulița satului, văietăturile roților și trosnetele căruțelor surpate de chintalele galben-aurii ale porumbului, cutare taică, mosul X, stă pe toala aruncată peste coceni și tocmai trec pe lângă el pictorul Ion Dumitriu și prozatorii Gheorghe Crăciun și Mircea Nedelciu, trec exact pe lângă clăile astea din sufrageria mea, ele rămân în dreapta lor, ar putea fi alături un pârâu bicisnic și bozi, buruieni cu frunze. Iată, s-ar putea să fie așa, după cum s-ar putea să fie și altfel, Dumnezeu să le mai știe! Oricum ar fi, mosul X trece cocoțat în căruță, în trosnituri ritmate, prin locurile pe unde petrecuseră ei în tinerețea lor din vremea anunțării tezelor din iulie, prin 1971. Nu știu unde anume mergeau, pe unde își petreceau vara, mi-a povestit Crăciun, dar n-am reținut exact, nu mai știu, mi-a spus și n-am reținut decât ceva, un soi de ceva incert în vocea lui: acum, la Anul Domnului, în data cutare și cutare, Mircea stă în casă, nu se poate altfel, ăstalaltul, Ion, tocmai s-a îmbolnăvit, așa că era în glasul prozatorului și teoreticianului doctorand, ceva greu de arătat epic, ca tabloul pe care mi l-am așezat înainte ca să-l pricep, l-am pus pe marginea scrinului de dincolo de biroul la care scriu și mă uit la crâmpeiul de cer luminat în așa fel că nu știi dacă e dimineață, dacă e seară peste coamele dealurilor învăluite de un verde închis, rece, că de-asta zic și că-mi pare a fi mai degrabă toamnă. În prim plan, aproape obturând ceea ce se întrezărește pe dos, sunt clăile de fân, una e atât de aproape că acoperă jumătate din suprafața întregii priveliști. E așa ca și cum un fotograf s-ar apuca să prindă în obiectiv dealurile și căsuța din spate și nu s-a priceput prea bine, a prins clăile de fân, două, una apropiată, acoperind, cum ziceam, jumătate din cadru, cealaltă, în imediata ei apropiere. Prin urmare nu s-a așezat el prea bine, că nu se vede mare lucru din peisaj: casa scundă cu acoperiș roșu de țiglă și dealurile de un verde închis, rece de tot, și în fundal lumina cerului unei zile anonime. Lumina e mare lucru în tablou, e așa ca o banalitate de toamnă, dimineața pe la ora șapte și un sfert, sau seara, trecut de ora șase, și totul acolo e ca și când n-ai poftă de nimic, te-ai săturat să faci față și te-ai pus în pat, pe iarbă, pe sub fagul din pădurea din dosul căsuței aceleia cu acoperiș de țiglă de dincolo de clăi, stai și pe o bancă în parcul municipal din preajma chioșcului de lemn, lângă platanii albi și groși, și o tăbliță te informează cam de când datează arborii în parcul stațiunii. Acum, dacă stai întins în pat sau sub fagii din spatele căsuței (în tăcerea rece de toamnă scăldată în lumina de dimineață-seară din tablou), dacă stai așa, în mod firesc îți petreci brațele sub ceafă; dacă te afli cumva în stațiunea balneoclimatercă îți petreci brațele pe speteaza băncii din parc și te uiți la platanii scăldați în lumina de dimineață-seară de dincolo de clăile de fân. De fapt, nu se vede prea bine nici căsuța, nici lumina, nici dealurile din cauza fânului care a inundat totul, firele lui sunt groase; ca o blană de urs sau de altă sălbăticiune sunt firele de fân, sau nu, nu spun bine, în claia asta din față, cea care obturează priveliștea, fânul seamănă mai degrabă cu părul lung și aspru al colegului meu din copilărie, țiganul Solomie Pardailan de pe Valea Mare. El avea părul așa din cauză că era nelăut, groaznic cât era de nespălat pe păr, eu cred că niciodată nu a apucat careva să-i spele lui Solomie claia de păr, firele erau de aceea groase, răsucite în toate părțile și de aceea obturau orice altceva din posibila sa înfățișare, e așa ca și cum memoria mea l-ar fi fotografiat din perspectiva cefei, din unghiul de vedere al tâmplelor și de acolo mai sus spre moalele capului, ca și cum neorânduiala aceea ar acoperi tot restul înfățișării lui, ca și când aceea - neînsemnata sa înfățișare trupească - nu ar mai conta decât într-o măsură nesemnificativă, un rest, un mai nimic scăldat în lumina de dimineață-seară a zilei banale din tablou, încremenită în perspectiva oferită de curbura oarecare a dealurilor copleșite de răceala putinel dușmănoasă a verdelui vegetal.

Și cum spun, tocmai trec colegii și prietenii lui Ion Dumitriu pe lângă mosul X, și le place cum se înfățișează natura, cel puțin așa mi-a spus Gheorghe Crăciun, că le-ar fi plăcut cum se înfățișa natura pe acolo, pe unde mergeau ei în vacanță, fiecare a văzut ceva din minunata ei înfățișare și ne putem închipui cum se mai desfătau ei admirând-o, stau la birou și-mi imaginez cam cum stătea treaba cu fericirea lor în sânul naturii, încerc să ghicesc dacă tabloul meu surprinde ceva din fericirile de odinioară, îl scrutez încruntat și nu-l pricep! Îl privesc insistent până ce îmi răsare în minte Alecsandri cum stă el pe malul râului, instalat în romantismul Biedermaier, și nu departe saltă mreana în sclipirea soarelui de dimineață, strălucesc solzii și roșeața aripioarelor dorsale și-mi spun cât mi-ar plăcea și mie să stau să privesc în fel Biedermaier cum saltă mreana la Mureș dar nu mă duc, n-am mai fost de ani de zile, grijesc să citesc, să nu rămân, din punct de vedere cultural, gol ca încăperile căsuței aceleia din tablou pe care le bănui așa, grijesc să scriu că trec anii și pe bună dreptate zice domnul Ciocârlie că acum e vremea, dacă acum nu scrii proză, după aia adio și la revedere, "stai pe fund, că ai kilogramele necesare, stai și scrie". Stau și scriu. Adică mă uit la tablou și mă duce gândul la mreana lui Alecsandri și mă gândesc că ar trebui și eu... pe urmă mă încrunt la clăile lui Ion Dumitriu și mă gândesc că, iată, la el nu a contat frumusețea naturii, priveliștea nu e nici frumoasă, nu e nici urâtă, e incertă, și mai ales lumina aceea de dimineață-seară pe care atât de puțin o percep oricât stau pe fund și-i dau bice.

Mai e ceva în tablou pe care nu l-am povestit, în fapt tot miezul lui, tot story-ul cu putință l-am ocolit, nu am dat glas la întâmplarea de acolo, la ceea ce ar trebui să mi se potrivească ca meserie, ca îndemânare dobândită de-a lungul anilor în care am stat pe fund și am moșmondit la firave alcătuiri epice; cum zic, epicul din tablou l-am evitat, pe acela nu l-am povestit, nu l-am descris, nu l-am pogorât din încremenirea descrierii în vâltoarea evenimențială, cu toate că există acolo așa ceva. Așadar, dacă te apropii, sau nu, nu spun bine, nu trebuie să te apropii, toată povestea e că acel amănunt epic vine spre tine cu toată amenințarea de care e capabil, nu te duci tu spre el, asta este toată potențialitatea sa narativă, el vine spre tine, te trage de mânecă, te obligă să-l bagi în seamă, să fii atent la prezența lui acolo. E un nimic. La prima vedere pare un nimic: te uiți și-ți zici "e cerceveaua de la geam", pe urmă te dezmeticești, stai, domnule dragă, nu se poate să fie cerceveaua, căsuța e destul de departe, e întâi de toate claia cea mare de fân, pe urmă a doua căpiță, de la ele până la căsuță e un triunghi de iarbă desenat de marginile clăilor, un verde deschis-dar-tot-rece-și-tot-incert, așadar e o distanță până la pereții din bârne și până la geamul acela mărunțel și întunecos; nu se poate, fizic vorbind, să vezi cerceveaua dacă nu te-ar aduce pictorul în stare să o vezi. Și ce vezi? O izbucnire albă, o cruciuliță ca astea care le cumpără fetele prin bâlci de la tarabele țiganilor, profilul tandru al unei chestii kitsch se străvede acolo, în întunericul geamului, te uiți cu atenție și simți cum treptat-treptat te trage de mână albul acela narativ, epicul întâmplării; e ceva apăsător, îți spui, și privești posac cum stă cerceveaua cruce în bezna geamului de la căruță, cum strălucește ea mortuar înconjurată de banalitatea unei zile despre care nici nu știi dacă e din vreme de toamnă, din vremea dimineții, a serii; vezi de la masa de scris verdele rece și lumina de peste dealuri și "întâmplarea" aceea care vine ca o vagă "premoniție", te uiți până nu mai rămâne nimic din tot tabloul decât albul cercevelei semănând cu o cruciuliță de pe la tarabele din vremea hramurilor, o poveste deloc interesantă, neliniștitoare întrucâtva, promisiunea unei povestiri care nu poate fi descifrată din bolboroseli epice. O eliberare într-un moment al unei zile despre care nu poți spune mai nimic, cu toate că stai pe fund și te gândești că acum e acum; e vremea, anii sunt pe măsură, dacă acum nu izbutești nu vei reuși niciodată altcândva. Prin urmare te mai uiți o dată încruntat la sclipirea aceea anonimă a cercevelei albe în peisajul nicicum al unei zile nicicum pe care o scrutezi din dosul unei căpițe ale cărei fire seamănă cu părul acela nelăut al lui Solomie.

Aruncăm mucurile, spălăm paharele, măturăm, aerisim

Viorel Marineasa

Stai într-un birt din scânduri. "A ieșit antena", zice patronul, căutând să fixeze imaginea dănțuitoare a televizorului. Pune o casetă. În toată splendoarea, prinde să hohotească dintr-o rochie numai sclipiciuri, crăpată acolo unde trebuie, Opruța Agasânca. Sala de sport din fostul mare centru industrial (au rămas angrenaje măcinate de rugină, cărucioare ale funicularului bălăngănindu-se a sfârșit, blocuri gri, fără uși și fără ferestre, dar cu semn că sunt locuite sau, barem, vizitate de niște vietăți), deci sala de sport e în delir. Dă bine din fund rapsoada cea coaptă. Și ne bagă-n boală cu poveștile pe care le cântă: embargou, mercedesuri, pușcărie, iubire **la maxim.** În culise, tinzând să asedieze scena, cârdul de țigănuși ce dârdâie-n ritm. "Tare muiere!" face clientul ce-și aruncă-n gâtlej doza dublă de votcă, apoi bate din buze.

Mă mut într-un birt din zid. Postere cu Bielo Dugme, Natacha Atlas, Pappa Bear, Sofia Vicoveanca. Unu' pocnește cu metodă în automatul de pocker. Parcă încasez croșeuri în figură de la un puncheur dezlănțuit. Nu mă slăbește nici când sunt la podea, fără să pot schița vreun gest de apărare. Mai apuc să văd că bila tășnită din tacul puștiului cu verigă pe sfârcul drept (el și-a descheiat cămașa turcească până spre buric) îmi amenință fruntea.

O să-mi revin la Galleria 28, pe strada Brâncoveanu. Reconstitui, ca prin vis, cum mi-am făcut loc în "Fâșia Gaza", printre târguitorii ce-și cară sacoșele ample spre mașinile parcate anapoda ori de-a dreptul spre gara pe care-o auzi respirând nu prea departe.

Iată-i pe bucureșteni, vorba vine, unu-i gălățean și-altu-i cărășan, bună seara, Ion Dumitriu, servus, Pavel Șușară, uite și clanul amfitrionilor Jutea-Bădescu, lângă salon e bucătăria cu mere, nuci și vin, prin hublou ți se arată chioșcul, grădina, zbenguiala câinilor, îți mai calmezi mizantropia și angoasele.

Ion Dumitriu e în centrul atenției. Ținută impecabilă. Pânzele cu clăi de fân cu clăi de fân cu clăi de fân, te agăți de firele din prim-plan, din gros-plan. Hiperrealism, cam asta bâlbâi, dar mult mai mult decât atâta, poate că (și) astfel se explică faptul că l-ați asaltat pe pictor, ani în șir, în atelierul din Biserica Amzei. Mi-am zis: Ion Dumitriu are un ștaif pe care eu nu-l voi avea niciodată. Va muri peste nici o jumătate de an. Atunci l-am invidiat.

Atelierele artiștilor plastici sunt prilej de perpetuă fascinație pentru pârliții de scriitori. Mulți dintre cei din urmă se plâng că nu pot, nu știu să-și creeze o ambianță, un bârlog. De aceea spun/vor spune despre ceilalți că pică în ostentație și în artificiu. Și, oare, chiar trebuie să fii tu însuți într-o asemenea întreprindere sau să-ți pui miza pe o anume fațetă chiar născocită? La sculptorul Ștefan Călărășanu, de pildă, mă așteptam să dau peste o colecție de dălți, ferăstraie, menghine și ciocane, dar cu adevărat mi-a priit mulțimea firmelor salvate de la pieire, embleme ale vechiului Fabrik, cartier ca și distrus de sistematizarea optzecistă. Pe când la Ghiță Văleanu, subtil caligraf, te întâmpina un atelier - locuință rău mirositor, având la vedere patul deșelat și găleata cu zoaie.

Acolo unde lucra Ion Dumitriu am intrat pentru prima dată prin '83-'84, dus de Mircea Nedelciu și de Alexandru Vlad. "...pietre sau rădăcini aruncate de mare la țărm... chei vechi, fiare de călcat, obiecte de porțelan... frânghii și cristale", zice Nedelciu, parcă așa a fost de la început și așa a rămas. N-aveam de unde să știu că din acest loc auster și prietenos, unde găselnița nu gonește firescul, voi pleca în două călătorii la care visasem o viață întreagă. Mai întâi, iată-ne destinzându-ne (Mușina, Vulturescu, eu) după asaltul ignobil al porților consulatului francez. Chiar I.D., un Ion Dumitriu debordând de vitalitate, ne duce la aeroport cu buburuza sa, mânând-o cu concentrarea și cu aplombul mecanicilor din anii '20. Nu același lucru se petrece la următorul start, gazda abia dacă poate sta câteva minute cu noi (alt trio: Gheorghe Crăciun, Vighi, eu), suferința i se distinge pe chip, ne lasă cheia, bem și fumăm cam în silă, având grijă ca la plecare să respectăm regula casei: aruncăm mucurile, spălăm paharele, măturăm pe jos, deschidem geamurile. Atunci l-am văzut pentru ultima oară - uite-l scăpând o privire de rutină spre un colț de atelier, iată-l plecând cu o grabă atenuată (de răul ascuns? de regretul că nu poate rămâne?). Îl voi regăsi, totuși, într-un excelent număr al **Interval**-ului brașovean, cu fotografii ce prind guri de canal; apoi în cele șapte tablouri aflate în casa din Martigues a familiei Velicanu. Chiar e cât pe ce să ne întâlnim de-adevăratelea, să plecăm în expediție pe Platoul Lipovei, pentru a da viață proiectului **Spații părăsite.** Rămâne pe altă dată.

Acum și aici nu se întâmplă nimic

Leonard Oprea

Bunul meu Pustnic,

Iată-mă din nou în coasta domniei-tale, la fel cum mă simți pe nevăzute dintotdeauna.

Este noiembrie al acestui penultim an de sfârșit de mileniu doi, o toamnă de aramă cu boltă azurie ce-a explodat blând și răpitor în miriade de crizanteme, iar apele Herăstrăului sunt din oțel abia călit. Nu te pătrunde deja mirosul de ars și putregai, de rugină vegetală de-ți crapă ochii înecați în dulci și vii și dumnezeiești culori?

Mă văd împreună cu tine și parcă am fi cei doi ardeleni molcomi, când după lungă zăbavă unul întreabă: "No, ce faci? Stai și cugeți?". Iar celălalt răspunde într-un târziu: "No... șed".

Și iar mă privesc fiind lângă tine precum aceiași doi ardeleni molcomi și pierduți în sine, dar acum mă îngrozesc la gândul că unul dintre noi ar fi în stare - înțepat dureros de pioneza aflată sub fundul său - zău, ar fi în stare să ofteze: "No... dacă-i musai". Dar încerc aproape zâmbind puțin tâmp și puțin disperat să văd, să văd din nou și altfel, însă, din păcate sau din fericire, nu știu, pur și simplu nu știu, nu găsesc decât gura știrbă și diformă a vortexului zilei de ieri, de azi și de mâine în care ne repetăm la nesfârșit dispariția fără lumini și umbre. Fără sunete. Absoluta și eterna dispariție - care mereu duce la slovele ce ți le așternpentru speranța în înviere...

Și iar îți reamintesc năprasnic de simplu mărturisirea lui Nicodim - N. Steinhardt: "I trust I make myself obscure", (citându-l pe Thomas Morus).

Mircea,

tu nu auzi neîncetat ecoul netulburat al imensului hohot de râs? Dacă-l auzi și asculți - și nu pot să cred altfel, căci altcumva n-ai fi **pustnic** și în nici un caz Pustnicul - înțelegi pe dată glosolalia (profetică și apostolică):

acum și aici nu se întâmplă nimic.

Imaginația naște rău doar când nu te mai poți întoarce în **realitate.** Or, pe acest tărâm dintre Dunăre și Carpați, de o parte și de alta a Carpaților și până la Marea cea Neagră, între pusta lui Arpad și Prutul dintre români, **realitatea e un fluture de-o zi.**

Mărturisind în termenii Credinței, aș spune că, în lumea și pe tărâmul cunoscut cel mai bine nouă, cea mai mare problemă a lui Dumnezeu rămâne omul-român. Satan îl cunoaște prea bine pe Dumnezeu. Dar omul-român se întreabă de ieri, de azi și întru un infinit mâine, cine și ce este Dumnezeu?

Uite-așa, se-ntreabă și dup-aia încinge o horă a unirii de-i sfârâie călcâiele...

Platon sporovăia: "... oamenii politici se cuvine a fi religioși în mod conștient".

Nu, Mircea, șezi liniștit. N-o să predic despre necesitatea unei noi ordalii a neamului. Nu, nici gând. Deși, tu știi - o, cât de bine - că în inconștientă sau nu uitare de sine generală, dorința de ordalie autentică e semnul și stigmatul meu, al tău și al celor care precum noi - nu contează.

Precum înaintașii noștri care n-au contat și nu mai contează, mi-ai spus de-atâtea ori, mi-am spus de nenumărate ori că e inutil, chiar păgubos să scrii ceva când n-ai ce spune.

Atunci, la ce bun toate aceste epistole...?

Doar dacă m-aș screme de mi-ar ieși ochii din cap poate că ți-aș putea răspunde: "De-aia!".

Altfel, vin și zic: "Nu știu..."

acum și aici nu se întâmplă nimic.

Oamenii-români oricine ar fi ei și orice ar face ei - oamenii politici...

Slăvită fost-a dictatura proletarului, slăvită fie dictatura parlamentarului.

Te citez, Pustnicule: "Obiectele din oglindă sunt mai apropiate decât par".

Ascultă, îți voi fi veșnic recunoscător pentru clipa acestei rostiri.

Ascultă, mai ții minte basmul acela "Hainele Împăratului"?

Cred că ar trebui să devină basm național, românesc.

Dacă vei desena o svastică, în sensul acela al ceasornicului rotind-o, având la capetele brațelor orice simbol, orice noțiune sau cuvânt vrei tu, sau orice vis sau aspirație sau dorință vrei tu, repet, rotind-o precum limbile ceasornicului nu vei obține decât și numai o mașină de spălat rufe, un șurub care strânge, un robinet care închide, un dop care astupă, un glonte care ucide, o pasăre care se va zdrobi de pământ,

acel vortex în care dispari continuu - când,

acum și aici nu se întâmplă nimic.

E clar ca bună-ziua că vorbesc în dodii și scriu la fel, deoarece svastica e un semn sfânt, nu?

Sau nu e asta svastica **aceea?**

Adică, nu cumva lipsa de identitate întru Spirit și Credință, schimbă sensurile și din om ajungi ne-om, din popor ajungi populație, din cultură ajungi politică, din real ajungi coșmar, din democrat ajungi convenție democratică?

Zău, mi-e dor de Miorița.

Are Lucas Cranach o pictură: "Paradisul".

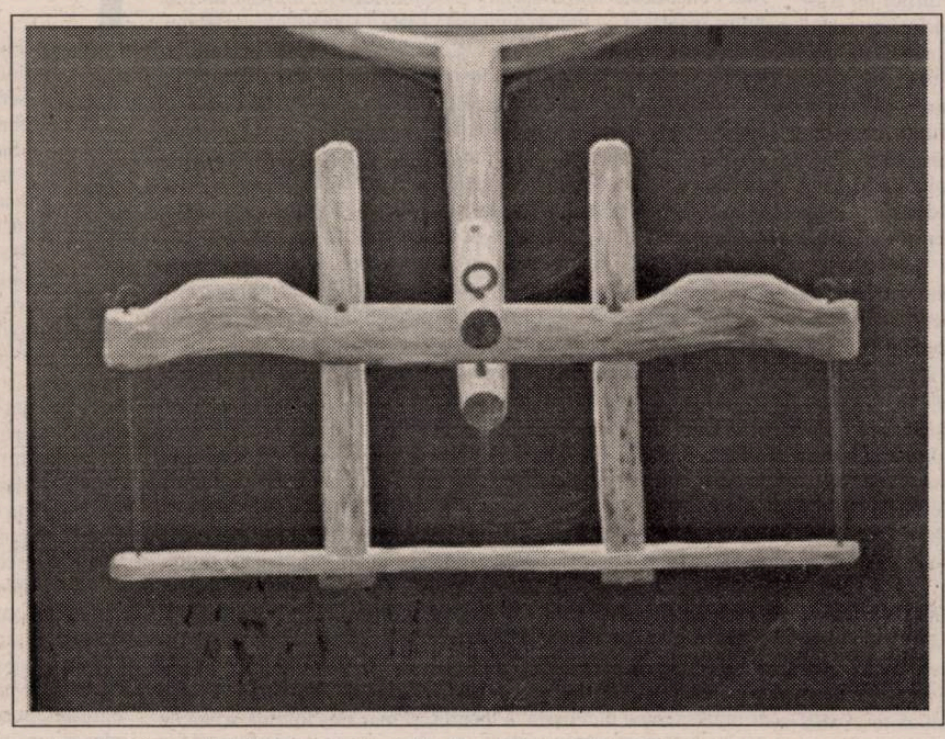

Așadar, în cea Grădină, cu plante, ierburi și fructe cam așa ca pe la tine prin Banat și aiurea prin bogata Românie, stă Tatăl nostru venerabil și blând și atoateștiutor și tare gânditor și învelit în împărătească-i mantie de purpură rotită precum sfânta svastică, stă omenește și binecuvântează pe Adam și Eva.

Adam ține dreapta mână ascunzându-și inima; iară chipul îi este adumbrit de necaz și îndoială și severă tristețe: ochii săi privesc înspre o viață ce nu se va mai întoarce.

Cu mâna stângă ține bărbatul mâna femeii sale acoperindu-și făloșenia.

Și Eva? Ea? Femeia are fruntea înălțată spre Tatăl și zâmbește.

Și dulce și la mișto. Iară chipul îi e chiar senin: ochii săi privesc înspre un bătrân care nu prea știe ce vorbește.

Cu mâna stângă ascunde lângă coapsă un fruct. Și rămureaua fructului abia acoperă cu trei frunze mici și rare secretul ei.

Iar Tatăl nostru îi binecuvântează - totuși.

Iată o poveste.

Iată cum mă întreb eu despre sihăstrie și despre pustnicie și despre țărișoara candidaților și alegătorilor lui nenea Iancu... țărișoara mea dragă...

Auzi și asculți imensul hohot de râs, înțelegi ecoul glosolaliei:

acum și aici nu se întâmplă nimic.

Dar, arată-mi unul, unul singur dintre români care să nu-l iubească, **mai ales sincer,** pe Caragiale.

* * *

NU mă huli și nu te înăspri.

Poate că aștepți de la mine să-mi storc creierul pentru exegeze fie precum cele din mahalaua presei cotidiene, fie precum cele din ograda elitei academice sau a profesioniștilor culturali iconoclaști clasici în viață.

Uite că așa se-ntâmplă: nu pot. Dar nici nu vreau. Cum se spune:

"... n-am organ vizavi de chestiile astea..."

Oricum, excepțiile confirmă faptul irefutabil că:

- ziarele la nivel de cotidiene cel puțin sunt unul și același ziar;

- televiziunile cu caracter național cel puțin sunt una și aceeași televiziune;

- posturile de radio cu caracter național cel puțin sunt unul și același post de radio;

- biserica națională este una și aceeași biserică în toate bisericile;

- românul verde și național este unul și același într-un stat perfect unitar.

Iar eu **nu** judec - ca să fiu judecat.

Iar eu judec - ca să **nu** fiu judecat.

Iar eu dacă scriu - încerc să fiu iertat.

De fapt, te rog, cum glăsuia părintele meu Vladimir Colin:

"Nu-mi da cu bustul lui Shakespeare în cap!".

Crede-mă, vreau să fac ceva, să ajut cumva fără să fiu dăștept, fără să fiu salvamarul divin al națiunii, fără haiducii, fără să-mi sfâșii toalele și să-mi arunc țărână pe creștet, fără să "jur" pentru a "jura" iarăși și iarăși, aș vrea, dacă se poate, să fiu la fel de simplu și firesc ca Iacov când a pus trei pietre una peste alta în locul în care a visat Scara spre Cer, jurând să-l aibă stăpân unic pe Dumnezeu.

Au, oare, e ceva rău în încercarea asta?

Iar eu vorbesc în numele meu.

Pustnicule, sunt la a treia epistolă de acest fel către tine.

Știu bine că toate aceste trei înscrisuri pot fi unul, dar mai cunosc bine că niciodată un adevăr nu începe aici și se termină dincolo.

Dar, pentru a-i liniști pe scornitorii de bârfă și hulă, îți promit că astă epistolă este ultima despre această lume.

Așadar,

acum și aici nu se întâmplă nimic.

* * *

Hâtrule Pustnic,

mi-aș dori mult ca aceste **lucruri** încercate de noi, de mine și de tine prin îngăduință reciprocă, să fie cercetate de aprigii noștri cărturari dincolo de literă/nonsens-comun și ți-l amintesc pe Wittgenstein: "Propozițiile mele slujesc la elucidare în felul următor: oricine mă înțelege, până la urmă le recunoaște ca nonsensuri, după ce le-a folosit - ca trepte - pentru a urca dincolo de ele. (Ca să spunem așa, el trebuie să arunce scărița după ce s-a cățărat pe ea)".

Însă, oamenii simpli și la fel de bine cei complicați, vor soluții, nicidecum vorbe. Ei, și când oricare dintre ei poate interpreta spusele lui Iisus: "Da-ți Cezarului, ce-i al Cezarului!" prin: "Lasă palavrele, dă-mi o soluție, că altfel te ia mama naibii!", ce poți să mai faci?

Ori îi oferi o soluție (practic nu contează care),

ori te ia mama naibii (practic nu contează cum).

Drept care după 9 (nouă) ani de la **ri**voluție (și nouă este cifra inițiatului...), iată - culese prin strădania remarcabilă a mass-mediei românești, fără a mai avea vreo importanță intențiile și consecințele - câteva soluții de ultimă oră:

- un important parlamentar ne ordonează și disciplinează și veghează ca ministru prin experiența sa existențială ca un om care și-a ajutat fratele să-și curme chinurile în închisorile comuniste, ciripind cu sinceritate...

- fiul lui président sau président-ul fiului, în fine e încurcată rău chestia asta, înnobilează Londra, o uliță dâmboviteană, nu, nu Londra, cu un frumos așezământ casnic în valoare de sute de mii de dolari (gurile rele spun că tânărul a fost cel mai bine plătit student din România);

- judecata de apoi a început deja pe-acilea: se cheamă "Audiența națională" și ordinul laic al tatulicinilor împart dreptatea fără milă cu vocea, vehemența și competența și bunătatea, juste toate, ale unui binecunoscut arhanghel proteveist;

- studenții țării demonstrează și argumentează și negociază tinerețea viitorului de origine neaoș românească până când obțin o sărăcie curată, simplă și frumoasă;

- multiculturalismul românesc e doar unul și n-are nimic de a face cu importul de inteligență americană în România, de fapt noi suntem uniculturali de-o țară și-o mamă;

- gorunul este un arbore mai vajnic și profitabil decât orice stejar de Scornicești, fiind acest minunat copac chiar o emblemă și o necesitate națională dacă vom considera, și nu putem considera altfel, originea sa pur-sânge parlamentară;

- țigaretele și Romtelecomul fac viața frumoasă și pe toți ne îmbunează, de nimeni nu ne mai deranjează;

- undeva într-o "maghernița" a Bruxellesului, la o oarecare conferință europeană, s-a impus soluția unei țări mici: marile afaceri se spală - dacă nu pe primul loc, dar precis pe locul doi în Europa - cu bani românești;

- fără medici, fără profesori, fără artiști și fără credincioși; fără bănci și fără proprietăți și fără capital străin și oneros; doar bancheri rumâni și săraci miloși în Țara Parlamentului victorios.

Nu fi încordat, sunt doar nouă soluții aleatoare și mititele "propuse" în această lună, doar una, după 9 (nouă) ani trăiți... ca din întâmplare...

Nu sunt prea sigur că rândurile care urmează te vor înveseli, dar strânge din dinți și citește-le ca și cum ar fi o glumă despre tot ce-am scrilejit până acum:

Fragment din "Microfonul vegetal al criticului fără proteze"

(Cadavre Exquis/Nardi, Laura și Andrei Codrescu în drum spre Sibiu, în vara lui 1997):

Nardi:

Și dintr-o dată cerul s-a întunecat. Vreme de două-trei sau mai multe minute a plouat cu broaște și monede de 25 de cenți. Laura coborâse din mașina care semăna cu o trăsură s', țipând excitată, încerca să fotografieze plici-plaful pe care îl făceau broaștele când se loveau de monede. Andrei și Nardi începură să râdă. Nu pentru mult tâmp. Brusc amuțiră. Se ivise soarele, parcă prea portocaliu și odată cu el polițistul, care răcni ca apucat de streche: "Băi, voi ăia de-colo, tu-vă muma-n cur, băă!!!

Andrei:

Laura luă polițistul, care era făcut din aluat ideologic, și îl modelă în formă de pisică. Nardi l-a apucat de coada capitalistă, iar Andrei de capul comunist, apoi l-au pus cu grijă în cuptor. După aceea au plecat toți trei spre Sibiu, dar nu înainte de a lăsa lângă cuptor un mesaj scris citeț prin care solicitau ca pisica bi-ideologică să nu fie lăsată în cuptor mai mult de o săptămână - nu de altceva... să nu se coacă peste măsură și să spargă economia națională.

Vezi bine:

acum și aici nu se întâmplă nimic.

Și cred, bănuiesc sau cred? eh, și una și alta.

ASTA ESTE SOLUȚIA?!

* * *

Bunul meu Pustnic,

spune însă Învățătorul Iisus acolo, pe Muntele Fericirilor, când te și ne **îndrumă** spre **adevăratele comori,** când **demonstrează** despre **neputința de a sluji la doi stăpâni** și când ne **explică** cu răbdare ce și cum e cu **grijile** și **îngrijorările:**

"Nu vă îngrijorați deci pentru ziua de mâine; căci ziua de mâine se va îngriji de ea însăși. Ajunge zilei necazul ei".

Mircea,

oriunde m-aș afla când vei citi această epistolă, nu uita, te rog mult, și spune-le măcar celor dragi ție că,

afară ninge a ușurare
ca fulgi atât de albi
și steaua care a răsărit
miroase a cetină
când
Sihastrul și Pustnicul
și tu, oricine ai fi,
cu aur, smirnă și tămâie
colindă în jurul bradului
și cântă cu inima:
CRĂCIUN FERICIT!
acum și aici
Cu drag,
Sihastrul.

Istoria descriptivistă a unei nunți literare

Robert Șerban

Masculinitatea pronunțată a poporului român a inventat un distih de 16 silabe, un fel de strigătură: "foaie verde mere-pere/Nu te însura, măi vere!". Dar cum verișoarele nu primesc, din negura vremurilor, un îndemn asemănător, versurile cu pricina sunt compromise în fiecare week-end, chiar în incinta primăriilor din secularele noastre localități, unde ei și ele, alături de rude, prieteni și fotografi...

Un astfel de eveniment a avut loc în ziua de 7 noiembrie a.c., la Primăria Timișoara. În minunata sâmbătă, la ora prânzului, când frunzele din copaci par mai galbene, iar singurele păsări care spintecă norii sunt cele care zboară, lumea literară timișoreană fu bulversată, într-o primă instanță fără să știe, de următoarea întâmplare: Daciana Banciu și Dorian Branea se căsătoresc!

S-au văzut, s-au plăcut

Cine nu-i știe pe cei doi ori citește puțin, ori, și mai grav, citește ce nu trebuie. Dorian (fost Doru, până acum câteva luni) Branea este vedeta tinerilor critici timișoreni și - corul o spune - nu numai. Autor a câtorva prefețe și postfețe - de la Sorin Titel și până la Ștefan Baștovoi -, cronicar al cărților celor mai de seamă colegi de generație ai săi - de la Costel Stancu, până la Cluj-Napoca, unde locuiesc mai mulți scriitori tineri și valoroși -, prieten cu Kafka (nu doar vecin), Dorian și-a început cariera intrând cu brio la filologia timișoreană. Sucesul din 1991 a avut ecou, în același an, până la "Orizont", revistă ce și-l dori și-l avu în colegiul redacțional. Primul băiat din cei patru pe care i-a posedat româno-engleza de pe malurile Begăi atunci, a rezistat cărturărește privirilor amănuntite ce tâșneau din cei 112 ochi care mai de care colorați ai viitoarelor profesoare de limba și literatura română (specializarea I) și de limba și literatura engleză (specializarea II), după preferințe și noroc la repartiții. Dedicat cu mintea studiului, iar cu trupul scaunului de la birou, D.B. a cedat tocmai în anul III de facultate. Momentul său de slăbiciune a fost speculat de colega Daciana Banciu, despre care se credea că ar fi fiica prozatorului Paul Eugen Banciu. Asta ar fi însemnat că P.E.B. să aibă trei fiice, ceea ce, trebuie să recunoaștem, chiar și pentru un romancier este prea mult.

S-au văzut și s-au plăcut. Au construit împreună proiecte literare, au luat note mari, au lucrat la suplimentul cultural al unui cotidian local. Prilej cu care au eliberat câteva suplimente de viteză unor congeneri și câteva amenzi usturătoare unor autori cu cărți. Au terminat facultatea, au devenit masteri, au luat viața pieptiș, elemente ce au mărit coeziunea dintre ei.

Da, da, da

E sâmbătă, deci. Primăria e populată de oameni fericiți, îmbrăcați în straie de sărbătoare. Ingrediente: bliuri, flori, patru ace, muzică, parfumuri, levănțici. Ofițereasa stărilor civile schimbă destine. Intrăm în sală cu alai. D&D primii, nașii Simona și Tiberiu în ariergardă, apoi un grup consistent de susținători (părinții, susținători financiari). Speculând neatenția noastră, doamna ofițer citește ceva hipnotizant dintr-o carte, după care se lasă liniștea și auzim clar și deslușit: Da! Da! Asta a fost... Mirii s-au pupat, au semnat, au strâns mâna prietenilor. Am ieșit pe hol, am ciocnit pahare cu o licoare sofisticată. Printre martori, președintele Comisiei de învățământ și cultură a Consiliului Județean Timiș, liberalul Gheorghe Bogoevici.

Femeia se supune bărbatului

La mânăstirea Șag-Timișeni trebuia să fim la ora 15, ale aceleiași zile de 7 noiembrie. Datorită fluxului automobilistic și emoțional, am întârziat câteva minute. Suficient ca o altă nuntă să intre în biserică și să ne decaleze programul cu o oră. În poarta mânăstirii îi aștepta pe miri Ioan Viorel Boldureanu. Alături de tânăra sa doamnă. Un alt cuplu a fost și el acolo: Daniel Vighi și Viorel Marineasa. Așteptarea a fost pigmentată de sosirea în curtea mânăstirii, chiar lângă ușa bisericii, a ziaristei Lia Lucia Epure. Care a venit acolo cu tot cu mașina. Volkswagen-ul avea probleme, așa că un preot l-a stropit la motor cu apă sfințită și s-a rugat pentru sănătatea șoferului și a pasagerilor. Așteptarea a meritat, preotul Mihai oficiind o slujbă ca-n rai, pentru doi miri frumoși și emoționați. Daciana și Dorian au reconfirmat în fața altarului opțiunea de la fostul sfat popular. Tânărul critic literar a și zâmbit când preotul Mihai a reamintit celor de față că femeia se supune bărbatului și îl urmează. Atunci ne-am gândit la Herder care credea că bărbatul e vinovat de orice greșală a femeii. Poate că de asta Marcel Tolcea spune, de câte ori are prilejul, că Frauder a fost o nefericită. Noi, bucuroși, am plecat spre Bazoș.

Este o mentalitate de tip falocrat!

Ne-am încălzit mai greu. La început, cu o specie de whisky al cărui nume ne scapă, apoi am dat atenție unui șir de Beefeather pe care, spre miezul nopții, a trebuit să-l stingem cu apă tonică. Restaurantul cochet, muzica de-a dreptul excelentă, personalul calificat, iar nuntașii unul și unul. După ce și-a prins în piept o tomnatică frunză adusă din pădurea de lângă, consilierul teritorial șef al Inspectoratului pentru Cultură Timiș, I.V. Boldureanu (șeful direct și personal al mirelui) s-a retras primul. Dar abia plecă inspectorul și pe ușă a intrat Adriana Babeți, care ne-a spus între patru ochi: "Eu cred foarte tare în acest gen de "cuplu profesional", dar cu un amendament: să fie un cuplu cu adevărat complementar, adică nu în sensul că unul să scrie proză, iar celălalt să scrie critică. E nevoie de o minimă reciprocitate afectivă și protectoare. Mie nu mi-e teamă pentru Doru Branea, ci pentru Daciana Branea Banciu, pentru că va fi practic de două ori mai intens copleșită decât Doru. În România încă este o mentalitate de tip androcrat, ca să nu zic falocrat, care ne expediază pe noi, femeile, cu grație, de la masa de scris la masa de bucătărie. Iar noi ne asumăm asta cu demnitate și seninătate. Ca și maternitatea. Lucruri care - este punctul meu de vedere - chiar trebuie asumate cu voioșie, cu o bunăvoie a inimii, cu energie (dacă le ai). Din proprie experiență pot să spun că mi-am asumat acest mod de a trăi și nu l-am privit ca pe o servitute amară. Eu am început să «produc» însă, cultural vorbind, mai intens și mai spornic, abia după ce această chestiune a fost rezolvată, adică după 20 de ani. Ca-n Dumas!".

Doamna Babeți a mai ținut să accentueze că cei doi literați sunt membri ai grupului "A treia Europă", grup născut de domnia sa și de criticul Cornel Ungureanu, grup cu alți doi însurați în acest an, și anume Tinu Pârvulescu și Sorin Tomuța.

Spuneam că muzica a fost atât de incitantă, încât teologul Marius Lazurca a rezistat numai patru ore fără să danseze. A fost un chef pe cinste. Ne apropiem de final, prilej cu care ținem să-l contrazicem pe Faulkner, care avea impresia că dragostea nu poate trăi în altă parte decât în cărți. E, iaca, dovada că nu-i așa. Dacă mai privești și printre cotoare poți zări de partea cealaltă a raftului lucruri minunate. Noi așa credem că s-a întâmplat cu Daciana și Dorian. Acum, însuratul pregătește prima lui carte. Măritata, de când lucrează la "Polirom", pregătește cărțile altora.

Deci, o casă de cărți!

NOUTĂȚI LA "AMARCORD"

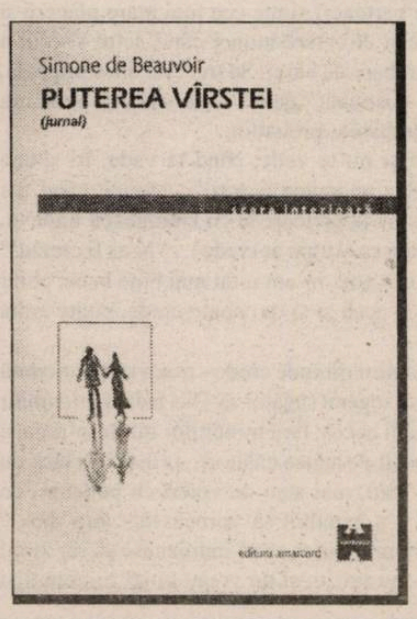

Dialoguri cu sfinți

Carina Duică

Când nu-i mai auzi și nu-i mai vezi pe sfinți, decât din greșeală, fără ca ei s-o vrea cu tot dinadinsul, doar din întâmplare, atunci totul va continua să se întâmple din întâmplare. Ca orice perioadă și perioada sfinților se stinge și nu simți nimic, aștepți, nu, nu mai aștepți, decât ca totul să se întâmple din întâmplare. Știi totuși orele "fericite" când ai putea să te ciocnești cu ei din întâmplare pe vreun culoar. Nu le eviți și din "sado-masochism" le mături praful de pe tălpi, ca să le ghicești urmele și deschizi ușa ca ei să nu fie acolo și să întârzie din nou și-ți apar în față, așa cum ai știut că ți se vor înfățișa și totul s-a domolit deja, înainte să fi trebuit să se întâmple și apoi te duci la etajul opt, aproape, și-i tot aia... Nu erau ele stereotipuri - eu sunt un stereotip, eu, măi, eu! Apar tot așa, tot acolo, simțind același lucru - când o uit, ce simt, mi-aduc repede aminte și mă dojenesc! să nu mai uit niciodată, e prea devreme - și pășind la fel, împiedicându-mă în discuții absurde, pe care am încercat să le evit - și n-am vrut, poate - nu s-au lăsat evitate... Sfinții îți trag țeapă, morții măsii, îți trag țeapă!!! Băi! ce idioți suntem, să mor! Ce mă obișnuisem cu ea, mă îmbrățișa și-mi spunea că totul o să fie bine și să nu mă las, îmi spunea să mă las de fumat - atunci când m-am lăsat, m-a îmbrățișat și mi-a spus că o să mă bată la fund dacă mă apuc din nou - mă îmbrățișa de fiecare dată când mă zărea - nici nu știa cum mă cheamă, nici nu știa cum mă cheamă, dracu! Gata, povestea cu sfinți s-a terminat, sfinții s-au dus la culcare, ar trebui să plec și eu...

Pentru ultima oară: nu mai pot să-ți spun minciuni despre sfinți, asta-i, na! poți să plângi, toate poveștile, și cele cu sfinți, sunt minciuni, toate poveștile sunt inventate, doar ca să mă adoarmă sau că să-mi dea insomnii. Nu, nu te disprețuiam, mă disprețuiam pe mine pentru că aveam nevoie de grija ta. Nu mai pot să vă povestesc nimic despre sfinți - lăsați-i să doarmă, știi, voiam doar să înțeleg, dracu - mă credeam mai imbecilă decât sunt: înțelesesem de mult: să măsor distanța necesară între poli, să număr stropii de distanță pe care-i mai puneai tu între mine și sfinți, uneori simțeam vântul cald ce mă împingea înapoi și făceam eu câțiva pași înapoi, niciodată destui - știam și asta!

Gata, copilule, hai să ne jucăm de-a "nu-i mai sufocăm pe sfinți", da? Copilul e trist, dar cu pași șovăielnici se dă înapoi, puțin, prea puțin, îi fac semn că mai are ceva până să stea cu spatele la zid - s-a îmbufnat, își ia jucăriile și pleacă, dar la colțul străzii se oprește, își întoarce ochii înroșiți de lacrimi, se ascunde neîndemânatic după un stâlp și continuă să privească fascinat nimbul sfintei, peste un bazin gol, peste o statuie din piatră, printre frunze și ramuri.

La școală, învățătoarea a remarcat cu spiritu-i de observație extraordinar că copilul a încetat de câtva timp să mai vorbească la persoana a doua - stă în pauză singur într-un colț al bazinului, sub frunze și ramuri, fără să se mai adreseze cuiva. Copilul e perspicace, învață repede, dar e și încăpățânat copilul: acum vorbește cu păsările, întrebându-le la persoana a treia, dacă nu cumva l-au zărit pe sfântul preferat, pe el, pe ea, pe el, pe ea, pe ea - o persoană la persoana a treia cu un nimb ascuns sub manta - așa-s copiii, răi! Trebuie să-i bagi în pat, să-i acoperi, să le cânți, să-i descânți, ca să nu te mai întrebe de sfinți, de tine - nu, nu știu ce-i aia viață, cum e ea și cred că sfinții au o viață frumoasă, plină de nimburi și așteaptă să le povestești totul despre viața ta de om cu nimb: nu te cred când le spui că nici tu n-ai nimburi acasă în șifonier, lasă-i să creadă ce vor, sunt copii, nu-i fă să se întrebe dacă o să care și ei un nimb pe creștet când vor fi mari, lasă-i să te întrebe și dacă te doare - copiii lovesc din neștiință! - mai povestește-le despre sfinți, despre fericirea lor, despre piane ce răsună în noapte, despre fericirea lor, despre fericirea lor când vor fi mari - nu-i lăsa să întrevadă abisurile și nu-i lăsa să-și sape propriile prăpăstii - n-ar mai putea vorbi cu păsărelele - despre fericirea lor că ele n-au curajul să zboare atât de jos, despre tristețea lor când nu vor mai afla vești și povești despre sfinți - dar nu le trece cu vederea micile scăpări: învață-i să vorbească la persoana a treia sau deloc - da, mai bine, deloc...

Știi, copiii ăștia nu știu, nu i-a învățat nimeni să aibă o relație normală cu sfinții; sunt parcă duși cu sorcova și lasă totul să se denatureze și când nu mai e mult de salvat, decât întâlniri din întâmplare, atunci persevează în autodistrugerea sfinților - ar trebui să le spui că nici o clipă nu e la fel ca alta, ca aceea dinainte, că nici nimbul vostru nu strălucește în fiecare clipă, fiindcă nici o clipă nu se aseamănă cu sora ei mai mare sau mai mică, în același fel, uneori se mai deco-

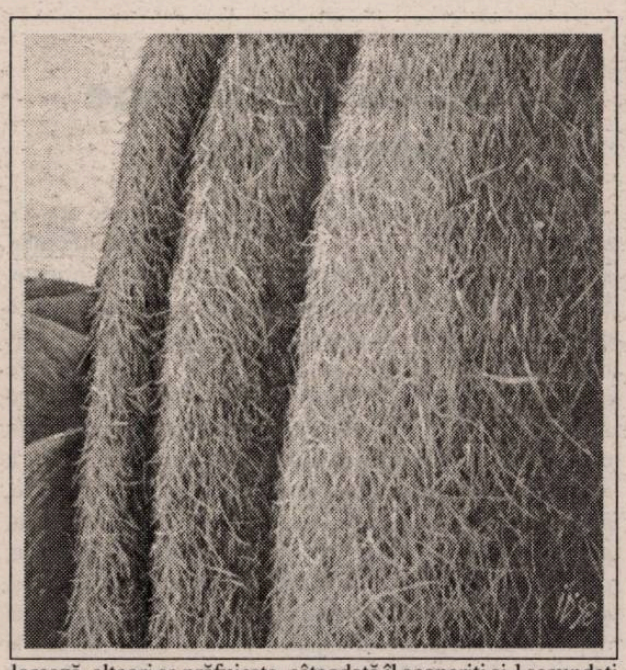

lorează, alteori se prăfuiește, câteodată îl acoperiți și-l ascundeți de spaimă că ar putea vreun copil să-l zărească și să tânjească după el, să plângă noaptea în somn după strălucirea aceea, de atunci, spune-le că nici sfinții nu pot fi întotdeauna sfinți pentru copii așa de dornici și nesătui ca ei - spune-le că mâine seară le vei spune o poveste cu pitici. Copilul însă nu se lasă dus de nas și te-ntreabă cu înțelepciune: "Dar, nu mă mai iubesc sfinții? Dar, ce-am făcut?", încerci să-i explici că sfinții trebuie să plece într-o țară unde sunt copii ce vor și ei să audă poveștile frumoase ale sfinților, despre viețile lor, despre fericirea lor și îmi promiți că o să-mi placă piticii și poveștile lor, despre pianele lor în miniatură, despre opincile lor minuscule, despre fericirea lor și încerci să-l minți cum poți tu mai bine. Copilul își înfundă căpșorul în perna adâncă și mototolită și se sufocă, adormind.

Din principiu nu-i plac pianele în miniatură - nu-i place nimic ce-i mic și neajutorat, ori totul - totul este mult și mare! -, ori nimic. Vrea măcar o sfântă la căpătâiul lui, cu doar o lumânare să-i vegheze zbuciumul - adoarme și-l trezește o picătură de ceară călduță și însuflețită pe șuviță.

Care dintre parteneri simte cea mai mare plăcere și satisfacție și eliberare atunci când actul sexual a fost desăvârșit? Întrebare de baraj. Se trezește din toropeală, din imbecilitatea-i cosmică: "Zeus!" - nu știa ce spune, nu știa care fusese întrebarea, probabil...

Uneori e tristă și nu te vede; când te vede, îți spune "Băi mosule!" - "Așa ne spune la toți!" - atunci, când am văzut-o cu Lev Șestov la picioare și cu Dumnezeu undeva, în inimă: "Dar și arată ca și cum ar crede". - "N-aș fi crezut!" - ce m-am fraierit, din nou, m-am uitat mai bine la ea, chiar dacă n-o văzusem în acea zi și da, poate crede, poate arată ca și cum ar crede.

Nu știu dacă copilul minune crede - n-am stat niciodată de vorbă cu el; mi s-a sugerat rugător să-l las în țara minunilor - unde nu vreau să am acces; țara minunilor mi-ar întrista și mai mult ochiul obosit de atâtea călătorii, prin țări și țări: cu căluți, cu sfinți ce stau, mai stau de vorbă cu pelicani, cu pitici, cărora nu li s-a îngăduit să vorbească - țara mea e prea aproape de țara minunilor ca să îndrăznesc să sar zidul și să mă minunez - nu vreau, și nu vreau pitici minunați și păgâni credincioși în țara mea - nu vreau să mă arunce vreo minune jignită și îngrozită din tren - n-aș fi ajuns în țara de baștină a sfinților - trebuia s-o cunosc și pe aceasta, încă o țară pe care am străbătut-o călăuzită, puțin, de un sfânt - chip de sfânt și de călăuză și de deschizător de drumuri, nepășite încă de vreun nesfânt, de vreun amator de polen auriu pitulat cu meticulozitate.

"Cu domnul sau doamna sau domnișoara...", "E doamnă", zâmbi malițios, "é chiar domnișoară!". De atunci mi-a plăcut! Tot atunci văzusem ghiozdanul acela din piele tare, maronie - știa ce poseda, suflete, trifoi, nu geanta aceea: ducea lucrurile la reparat și uita să le mai recupereze, o fi fost printre ele: nu, categoric nu. Cum? doar nu i-o agățasem eu de umăr! Nu era a nimănui, păcat... Vedeam coroana imperială pe deasupra vișinelor coapte și putrezite, vara, eu meșterisem măsuța aia strâmbă și cușca de iepuri, pe scaun: să-i vorbești doar și-atât, nu e greu, de nouă ori - îmi place cifra nouă, nu-mi aduce noroc... - dar lung, lung de tot, de nouă ori, pe 19 pagini.

A trebuit să aștept să-mi vorbească, ca să-i pot vorbi - nu-i place uneori cum vorbesc, unora nu **le** place când **le** vorbesc. Doar de nouă ori și apoi voi amuți! Am mințit: de nu știu câte ori înainte, de nouă ori și voi continua tot așa, până când mă va părăsi, nevoia de a-i vorbi despre mine, doar despre mine în țara mea, care vrea din când în când să devină imperiu, care n-are vâslaș, ultimul s-a înecat și nu pot găsi altul, mai curajos și mai sensibil în mânuirea lemnului.

Ursulețul Panda n-are amprentele practic identice cu ale mele - eu n-am vâslit niciodată, deci?

Era mai mult un alint, ea era altfel, n-aș fi îngăduit să i se dea o poreclă, care erau mai toate un alint, doar uneori răutăcios. Era de mult, în acea săptămână ce s-a prelungit, sentimentul, dar era destul de neîntemeiat și confuz, așa că m-am întors la vechile-mi pasiuni, la contemplarea persoanelor ce se mai aflau prin preajmă: a rămas statornic, perseverent și sincer - nu era discontinuu, așa că pentru un an m-a liniștit: era ca o alice în stomac, ce stă prea adânc ca să poată fi scoasă și stă prea pașnică pentru ca s-o las scoasă: am păstrat din obișnuință: și ființa era chiar admirabilă și cinstită - mi-ajungea atât încât să mă pună pe gânduri, mai mult nici nu așteptai de la alice, decât să te mai împungă din când în când, ca să știi că n-ai murit, că ea nu te-a ucis și că, nici în viitor, n-o să aibă curajul s-o facă: suspinai și apoi te linișteai - devenise chiar un ritual...

Mai târziu alicea a încetat să-mi mai șoptească viața; a apărut artileria grea și esențială, care încă mă mai asediază, i-am deschis portița din față, rămâne întotdeauna larg deschisă pentru ea, până când se vor prăbuși zidurile din jurul portiței - simt că nu se va întâmpla prea curând, mai degrabă ruginesc gurile tunurilor: și așa e bine! e tot sfârșitul meu.

Ieșea chiar în stradă din clădirea telegrafului: nu fusese nimeni acasă, toți eram deja îmbarcați în taxiuri, noi am plecat primii: știu că m-a zărit și i-am zâmbit doar, acum îmi doresc ca acel zâmbet să fi fost cel mai luminos pe care l-am produs vreodată, vreau acum cu tot dinadinsul ca ea să fi interceptat și înțeles acel zâmbet: cu câteva clipe înainte scrisesem că aș vrea s-o pot urî - de ce nu puteam?, Doamne, ce bine că n-am putut! - că o voi uita atunci, pentru că așa era mai bine: c[illegible]liniștitor pentru mine acum că sunt incapabilă de atrocități de acest gen. Trebuie să-mi fi văzut zâmbetul - ar fi înțeles că se înșelase - trebuie să știe că s-a înșelat - doar îi zâmbisem! - după noaptea aceea cumplită, în care **n-o urâsem**.

Dacă mai caut bine, poate mai găsesc vreun zâmbet izolat, pe-o poză, când îi zâmbeam în obiectiv, toți mâncau, eu îi zâmbeam - caut zâmbete ca să-i alung spaima neîntemeiată de dispreț și găsesc, găsesc, găsesc... Am câștigat!

Oamenii sunt prea oameni uneori - văd divinul din depărtare și eșuează în a înțelege afecțiunea celor de care nu-i desparte decât spaima lor de a cădea în ridicol - fraieri, în spatele cărora s-au format cozi infernale de donatori de afecțiune, ce și-ar da un picior și-o ureche ca să ajungă mai repede la rând. Se înghiontesc, își pun piedică, se bagă în față, asaltează ghișeele - doar pentru tine, nu înțelegi?

Parcă nu fusese construită de cineva anume. Apăruse pur și simplu din nimic sau, mai degrabă, fusese acolo dintotdeauna. Când se întorceau le vedeai în ochi dispe-

rarea celor care au avut curajul să se apropie de ea - făcuseră un drum atât de lung și anevoios, mânați de curiozitate și dragoste - se întorceau cu ochii umflați de plâns și cu hainele în zdrențe, cu fața pătată de întuneric, tânjind din nou după apă și după alt soare decât cel ce cădea pe acel petec de pământ sau de iad, de unde au reușit să scape, păstrând dragă amintirea propriului petec de pământ, ce se afla mai în vale și la altă latitudine.

Era îngrădită, dar nu simțeai decât lemnul putrezit sub picioare, când călcai. Groapa cu apă fiartă era adâncă, dar nu simțeai decât gheața, ce nu ți se frângea sub picioare, când păseai. Zidul era înalt, colțuros, lipicios și neted ca în palmă și nu simțeai decât o adiere putredă când ți se deschidea în cale.

Singurii doi ochi din altă lume care-l iubeau pe tânărul stăpân te asaltau cu ură, însă ura ce-i întâmpina pe necunoscuții nepoftiți nu puteau acoperi întru totul dragostea cu care-l salutau pe tânăr de fiecare dată se întorcea acasă - îl iubeau atât de necondiționat și cu credință pe acest tânăr, cunoscându-i însingurarea înfrigurată, astfel orice nepoftit era binevenit și salutat de lătratul răgușit al creaturii din altă lume, la care doar tânărului îi fusese îngăduit accesul.

Mucegaiul și paragina se întindeau până în cel mai ascuns ungher al căminului. Vizitatorul se simțea învăluit, copleșit, înghițit de roiurile de insecte și animale din toate regnurile, ce zburau sau se târau de pe cadavrele ascunse în fiecare din anexele căminului, ieșind prin crăpături și ochiuri să se odihnească la acel soare, după un festin copios și unic, același în aceeași zi pentru fiecare târâtoare și pentru fiecare fluture de noapte. Acel soare - soarele lor - venind în acest cămin, în căutare de hrană, acceptaseră să se expună și acestui soare, propriu doar acestui cămin - era un soare atât de diferit de orice alt soare, de singurul soare, de celălalt soare: nici un vizitator ce s-a întors vreodată de acolo (toți, fără nici o singură excepție, se întorceau!) n-a putut să mi-l descrie. Era doar "acel soare" și nu se putea citi nimic pe chipul lor, din cutele lor - trebuia să-l vezi, pe acel soare, ca să te poți întoarce, fără să-l poți descrie vreodată cuiva,

Căminul tânărului era doar al lui. Pe musafiri, când avea vreunul, îi găzduia în anexele numeroase, împrăștiate prin curte. Nu avea o ușă cu un prag pe care să-l treci și pe care să-l poți lăsa în urmă, nici ferestre cu vitralii, în care soarele să-și fi putut juca razele, căminul nu era acoperit, puteai urmări noaptea nestingherit stelele, cum apăreau și dispăreau, luna, mare și întotdeauna plină, ce, atunci când o priveai doar pe ea, ignorând stelele, părea să se apropie cu tandrețe, cochetând cu ochii tânărului, la fel cum ar face o femeie ușoară, cu doi admiratori deodată - devenea tot mai lată, coborând pe o imaginară scară somptuoasă, încet, incitantă, cu lene parcă, prudentă cu trena și cu volănașele: nu trebuia să se împiedice, nu acum, când tânărul privea fascinat și îndrăgostit ființa mare a lunii, ajungând la ultima treaptă se oprește, zâmbește, dezvelindu-și colții putrezi, face cu ochiul trivial, vrea să se prăbușească asupra trupului fraged al tânărului înamorat - câinele iese de sub pat și cu botu-i umed o înghiontește: se rostogolește năucă, sare ca o minge de câteva ori pe cer, se oprește cu greu, indignată, fără răsuflare în locul ei dintotdeauna la acea oră din noapte, tânărul o mai privește până adoarme trist, fără să fie trezit de furtuna ce se isca pe fiecare din treptele cerești.

Când nu avea vizitatori pe care să-i distreze cu cuvinte, jocuri și crime se ducea la vânătoare, însoțit de cel ce ținea locul tuturor: câinele. De fiecare dată intrau într-o altă lume - tânărul își iubea cu pasiune căminul, nu l-ar fi părăsit niciodată. Însă acum vedea brazi, stejari și trifoi de o nuanță a unei culori pe care el n-o mai văzuse niciodată, unul dintre vizitatori îi povestise cu patimă despre această culoare, nu-l înțelesese până acum, trunchiurile copacilor erau puternici, dintr-o bucată, zvelți și frumoși, nu crezuse până acum că trunchiul unui copac poate avea și altă menire, decât să adăpostească roiuri de insecte și familii de târâtoare, aceștia aveau, pare-se, doar o singură menire, aceea de a fi frumoși. Nu-și imaginase că aceleași animale care la el grohăiau mulțumite, după ce s-au înfrupat pe-ndelete din lețuri și se pitigăiesc după rămășițe calde încă, pot fermeca urechea rătăcitului cu cântecul lor divin, dintr-o altă lume parcă, fără ca vreun sunet, vreo notă din vocea lor să-i amintească de urletele hapsâne și nesățioase, ce-l țineau treaz până noaptea târziu. Nu visase că în ochii pătrunși doar de dragostea pentru el poate licări și o altă fericire, care-l făcea pe tovarășul său să zburde printre tufișuri, copleșite de acea culoare neînchipuită și învăluite de acea lumină, atât de altfel, decât a tânărului, și să le vorbească păsărilor despre frumusețea cântecului lor și despre tristețea tânărului, cerându-le să-l sfătuiască, le asculta, dar pleca întristat de lângă ele, căutându-și stăpânul, ce se așezase pe-o stâncă, contemplând zborul vulturilor, ce se înălțau în zare, ca mai apoi să se lase pradă abisului de la picioarele tânărului, căutându-și cuibul adăpostit într-una din nișele săpate de vânt în stâncă.

Citea cu nesaț, înainte: ca să nu mai vadă luna, acum: ca să-și alunge singurătatea, ca să-și găsească un sfârșit tristeții, ca să dea de el în paginile altora, ca să se înțeleagă, ca să se vindece; cărți cu iubiți și iubite, cărți cu

sfinți, cărți cu surori și frați: Fratele meu își pune ciorapii cârpiți - «Urăsc verdele!» - mai poartă haine verzi pentru încă două luni. Mă uit la el și-mi trece prin gând că a trecut mult timp, prea mult timp de când m-am uitat așa la el. Mi-am irosit lumina uitându-mă la alții, nu mai aveam nevoie de frate, găsisem atâția oameni în a căror ochi să mă pot uita, ale căror gesturi să le pot urmări, ale căror cuvinte să le pot asculta și ghici și gândi și spune când ei erau loviți de mutenie - ia să mă mai uit și la el, la fratele meu, știu că și pe el îl calcă pe nervi privirile mele, dar și el chiar era fratele meu și privirile mele erau legitime. Și cum dracu poți să uiți că ai un frate? Poți să uiți orice, dacă vrei ca ceva să nu-ți fure priveliștea contrafăcută. Și mă dezobișnuisem de el... și de ce trebuia eu să fiu aici, pentru că așa fusesem întotdeauna aici, așa așteptaseră ei și cu mine să fiu aici și după cinci zile mi-am mutat biroul de la geam lângă sobă, am pus în locul lui masa de telefon cu o vază cu trandafiri din plastic și mi-am pus telefonul pe birou, îi stătea bine acolo și din colțul acela al camerei vedeam toate cele pe care voiesem de curând să le dau jos, să le scot, să le mut, să le ascund, ele stăteau bine, dar eu nu-mi mai găseam locul printre ele - și doar eu le colecționasem.

... Și trebuie, trebuie să mai fac atâtea... «ultima versiune, chiar dacă mă minți».

«Ne vedem săptămâna viitoare» - atunci o să pot să-mi fac datoria și să mă uit la fratele meu... (18.08.1998)", cărți despre cărți despre cărți, cărți despre aroganța de a scrie: "A scrie este a fi arogant. Aroganța scrisului meu i-a rănit - n-aveam niciodată dreptul acesta, de a-i lovi cu scrisul meu, în care le vorbeam lor despre ei", și toate cărțile cărților, ale căror adepți aveau fiecare nesimțirea de a striga răspicat și cu ură că singura carte a cărților este a lor și cine n-o cumpără este un prost păcătos.

Le-a pus pe toate deoparte, gândindu-se că o să-i folosească la ceva, cândva.

O dată i-a apărut în fața ochilor o fată ciudată, de care nu s-a putut îndrăgosti niciodată. A stat timp îndelungat la el, n-avea viciul băuturii, însă nu refuza niciodată un pahar, atunci îi povestea și ea despre sfinți, mulți sfinți, dar parcă erau aceeași de fiecare dată... I-a spus și de-un căluț, singurul din regatul ei asupra căruia fusese aruncat blestemul de a putea grăi, ce pesemne îi șoptise odată că "prea puțini oameni sunt ciudați" și "m-am dus la ea, ea îmi spune să mai stau, apoi mă trezesc singur" - că așta ar fi felul norvegienilor de a se purta cu cei pe care-i iubesc. Îl întreabă pe tânăr dacă nu cumva are să-i împrumute un "ceas pentru orbi" - tot căluțul îi povestise despre el, el avea unul, deasupra încheieturii piciorului stâng, dar îl pierduse, fetei i se făcu milă de căluț, îi spusese odată să aibe grijă, să nu-l lase să se piardă de el, căluțul însă fusese odată neîndemânatic în cuvinte și-l pierduse, nu mai avea nici o speranță să-l regăsească, fata plecase atunci în căutarea ceasului pentru orbi, ajungând pe acest tărâm altfel al tânărului, doar ca să-i redea fericirea căluțului, singura fericire pe care o posedase vreodată - dar tânărul, oricât s-ar fi străduit, n-a reușit să găsească un ceas pentru orbi printre cărțile sale cu sfinți și cu...

După mulți ani fata ciudată a plecat și ea, mai departe, mai departe, refuzând să se întoarcă la căluț fără ceasul pentru orbi și doar cu povestirea despre tânărul ciudat.

De la fată îi rămase ca amintire o carte veche, citită și răscitită, după cum puteai lesne să-ți dai seama, cu o însemnare cu un creion din plastic roșu, identic cu cel al tânărului; în zadar încercă să mai ghicească cuvintele șterse, scrise odată pe ultima pagină a cărții, urmate de patru semne de exclamare. Neputința lui îl răscoli într-atât, încât lacrimile îi începură a curge pe foaie, inundând, ștergând pentru totdeauna și ultimele rămășițe ale rugăciunii, pe care n-o înțelesese nimeni până atunci, nici fata ciudată, căreia îi fuseseră adresate, se pare - poate că doar tânărul ciudat le-ar fi înțeles, în acea clipă, doar în acea clipă. Ceva înlăuntrul lui îl făcea să realizeze că pierduse ceva esențial, că se pierduse pe sine, odată cu moartea cuvintelor, că nu mai avea cum să se găsească pe sine vreodată, acum, fără acele cuvinte. De aceea lacrimile nu conteneau să-i cadă și doar speranța că fata ciudată se va întoarce vreodată, trecând și pe la el, în drumul ei înspre casă, după ce va fi găsit ceasul pentru orbi al căluțului, îl adormi, când luna începu să dispară, volănaș cu volănaș, căzând victimă zorilor. După nouă luni și nouăsprezece zile de la plecarea fetei ciudate, într-o dimineață, când zorii de-abia mijeau, pe la orele cinci, tânărul sări din pat, aruncă o ultimă privire acelui soare altfel ale cărui raze își jucau lumina pe vârful săgeții arcului de vânătoare al tânărului și dintr-o singură smucitură împrăștie toate cărțile pe podeaua din lemn mâncat de carii a încăperii, păși cu un braț de cărți în camera alăturată și le azvârli înspre cer, așa cum faci cu un zmeu, când vântul este prea mocnit, ca să se îndure de zmeu și să-l smucească din mâinile copilului. Culese cu grijă o carte de sub fotoliul, în care, ani de-a rândul, încercase să-și recitească destinul în acele cărți, ce acum aduceau a nuferi pe un lac din argilă - o carte cu sfinți, își căută pasajul preferat, prinse cu degetele foaia în cauză, aprinse cu îndemânare un chibrit de talpa bocancului, lăsă flacăra să se hrănească cu lemnul subțire, până hotărî că este destul de puternică și dădu foc filei, ținu cartea în mână, privind fericit cum se mistuie filă cu filă, până când simți căldura liniștitoare a focului în palmă - îi dădu drumul.

În mijlocul curții, cu câinele la picioare: asculta sfârâitul lemnului și al târâtoarelor din trunchiul lui, asculta liniștea: parcă toate acele animale priveau consternate și prea șocate ca să poată cuvânta, prin crăpăturile și ochiurile lor: focul, alături de tânăr. Sub pernă uitase cartea tinerei ciudate, pătată de lacrimile lui, poate... dar nu, nici ea nu mai avea nevoie să-și amintească cuvintele șterse - ca și el, fata ciudată trebuie să fi reușit să-și găsească ceasul, al ei...

Fără să aștepte sfârșitul focului și al tânărului ciudat o luă din loc, câinele urmându-l la pas. Pe măsură ce se depărta mai mult de căldură, mergea mai repede, mai hotărât, până când nu mai simți nimic din ascuțimea flăcărilor în spatele său, din mirosul putred în nări și începu să fugă, doar să fugă, tare de tot, mângâind în treacăt verdele, aceasta era culoarea, frunzelor și netezimea copacilor-fugind.

Carina Duică

Dialoguri cu sfinți

Adrian Derlea

Între timp

Până mai ieri nu credeam amintirile
că-s doar niște realități de demult
dar din ce mi-a fost ursit
mai am singurătatea
și când nu-mi trebuie
tupeu
între timp
o clepsidră schiloadă
a rămas în urma vremii
și tot mai adesea mă simt
indiferent ca un țărm
la care se-adună deznădejdile.

Filozofie

nu ne zice nimeni când sosește
ceasul inițierii
și nu-ți voi spune ce se va-ntâmpla
tu nu vrei să recunoști datoria
de-a impune haosului o formă
păcătos mai isteț decât un savant
sătul de gândire
știi că-i mai profitabil
să te bucuri de-o floare
decât să-i hrănești miresmele

Competiție

de vreme ce se întorc păsările
ca frunza toamnei revenită-n primăvară
în orgoliu
față-n față cu lumea mi-e indiferent
că te-am pierdut
cum
dintre toate ce le primește fiecare
egală-i doar moartea
dar mi-e rușine
că nu te-am câștigat.

Veșnicele eternități

cum să nu fii naiv
crezând
că totuși... s-ar putea
când vremea trece?
și ne trece
eternă-n nepăsarea ei
iar zorii ne tot bat în geam
să spună cum
azi nu-i ieri.

Naufragiu

nălucă dulceagă
chipu-ți strălucește-n apele oglinzii
ca un reproș inexplicabil
precum o epavă purtată colo-colo
de niște contradictorii
valuri satisfăcute narcisic
într-o unicitate vicioasă
cum să-ți măsori vinovăția
bolnav de-o culpă sterilă?

Negoț

nesmintit prin vremuri
universu-și vede de-ale lui
într-un infinit fastuos
înconjurați de spectre virtuoase
noi
negustorim eternități efemere
și-ntr-o lumină de adio
fosile de mister

Schimbarea la față

necopți după cum mi-amintesc
a fi fost cândva
dar fericiți acum a pălăvrăgi
mi-aș dori
doar să-ți înflorească surâsul
și-astfel
să-ți pot destăinui
că de niște zile mă numesc
azi.

Ionela Andrada Dobrei

Foartele Cel Frumos

femeia să pătrundă
odăile foarte frumos spoite
cu timpul pierdut
în pântecul peretelui
să devină mamă
cu un Manole incert
pe iarba din colț
în colț
să se joace
de-a-fermecătoarea
să sape în cer
eclipsele
pleoapei bărbatului
cu minte rătăcită
să iubească mânăstirea lui
Foartele Cel Frumos.

Pe calea inimii

nu intra decât încet
ca și cum mi-ai intra
în inimă.

mi-a intrat în inimă
ca și cum aș fi primit
doza de insulină.

m-a abandonat la poarta inimii
ca pe o amantă tremurând
cu brațele crucificate pe pupile.

m-ai prins ușor de vene
și poezia toată
a devenit senzitivă
ca o mimoză.

Deseori fericită

deseori fericită
ochiul păsării m-a mințit în vis
gândesc la Freud
cu gust psihanalitic
deseori fericită
psihoză
în câte secunde
câte kilograme de cenușă
în neștiutele renașteri
ale păsării phoenix
tristă la vedere
deseori fericită
noaptea m-am sălbăticit
în lumină.

O întreb

o întreb despre
femeia care adună
scamele de pe scenă
în ritmul poeziilor
printre scâncete
legate la tuburi de oxigen
mi se masturbează memoria
"începe să-mi placă când
femeia îmi privește pe furiș cușca".
o întreb despre
femeia egoistă
care își joacă doar
primul rol din tinerețe nu-mi mai amintesc cum
mi se masturbează memoria când scriu.

Vitrina fragilă

inima îmi bate mai rece ca
de obicei îmi amintesc
discuția cu Dumnezeu
într-o vitrină
coronița de mireasă a unei
manechine în clasa întâi
manechine în clasa a șaptea m-am
îndrăgostit de
un profesor de sport m-a călcat
pe picior aveam varice
dar în vitrină nu se vedeau
ferice de cel care m-a cumpărat la timp
incapabilă să dansez tango
capabilă să suflu într-o stea
ce se va stinge până la urmă va pleca și ultima
vânzătoarea unduindu-și trupul adulterin
și înfierbântat ca o hiroshimă în geamul
de la vitrină cerșetorii privesc
și vorbesc despre mine ca despre un bibelou.

Avionul din ochi

să-ți povestesc
de ce
am un ochi cu miozotis
și unul cu o eczemă
nu prea mare,

dar întinsă precum e cerul
în care oamenii călătoresc cu avioanele;

la ora cinci vor trece
prin sprânceana stufoasă
în care iarna se pierde
ca o fată mare.

să-ți povestesc
de ce bătrânețea are ochii închiși și urechile
ciulite, exersate pe linia basului
din motorul unui avion;

în seara asta
vreau să-ți povestesc
de ce
pleacă bunicul în zbor spre New York.

Cultura civică în Transilvania

Victor Neumann

Mișcarea tinerilor avea un purtător de cuvânt: Phoenix

Între creațiile culturale cu un impact enorm în rândul tinerilor a fost formația *Phoenix*. Este aproape sigur că acest grup de muzică rock a asigurat una dintre cele mai mari coeziuni sociale în Timișoara, având un ecou pozitiv în întreaga Românie. *Phoenix* a fost o emblemă a timișorenilor, a generațiilor de tineri care s-au format în mediile culturale și artistice ale orașului. Formație cu o componentă multiculturală, având între muzicienii săi români, germani, maghiari, sârbi și evrei, *Phoenix* s-a individualizat prin percepția acută a realității sociale și politice. Textele pe care le-a cântat au fost manifeste ale tinerei generații, proteste împotriva îndoctrinării, a mediocrității. Formația a construit un stil, a cultivat permanent o viziune proprie despre interferențele culturii zonale cu acelea europene. În anii '60, *Phoenix* se inspira din materialele muzicale și fotografice ale mișcării hippy. "Ideile vehiculate, mentalitatea boemă și aspectul pitoresc al reprezentanților noii rebeliuni pașnice flower power ne-au fascinat - își amintește liderul formației, Nicolae Covaci. Eram convinși că acela era drumul pe care avea să-l urmeze orice tânăr pătruns de dorința de a se elibera de falsa morală și de închistarea conducătorilor lumii... Interzicerea ascultării unor posturi de radio, a difuzării unor reviste de muzică și artă ori chiar de specialitate venite din Vest și considerate decadente, cenzurarea tot mai vădită, mai amplă și mai nestingherită a întregii vieți culturale și sociale, toate acestea încercau să devieze fluxul energetic al schimbării ce se profila. Dar cei atinși de microbul libertății găseau calea de a trece peste bariere, de a se informa. Fiecare număr din ‹Bravo›, ‹Musical Express› ori ‹Rolling Stones› era citit de nenumărate ori, ‹devorat› de tinerii ce încercau să se identifice, înfiorați, cu idolii lor".[1]

Aceiași ani '60 coincid cu nesfârșite căutări ale identității, dar și ale modalităților de a atrage publicul. Piesele cântate exprimau gândurile și sentimentele unei generații care a născut permanent spre a se exprima liber, batjocorind stereotipiile. *Phoenix* arătase că la Timișoara se născuse o mișcare a tinerilor care spuneau ce gândeau și care ignorau formalismul. Provocările generației al cărei purtător de cuvânt devenise formația lui Nicolae Covaci, Florin Bordeianu, Josef Kappl, Mircea Baniciu, Günter Reininger, Bela Kamocsa devenise o problemă pentru autorități. Supravegherea *Phoenix*-ului intrase în atribuțiile tuturor responsabililor cu propaganda ai județului și ai municipiului Timișoara. Comportamentul nonconformist al membrilor formației, îmbrăcămintea lor, noul tip de relații sociale promovat, lipsa de inhibiție în fața autorităților creaseră o atmosferă nouă în multe medii sociale. Textele formației au fost și ele produsul unor scriitori formați în mediul universitar timișorean, exemplele oferite de Victor Cârcu, Șerban Foarță și Andrei Ujică fiind dintre cele mai strălucite. Între textieri, muzicieni și public se stabilise o comunicare ce reflecta o revoltă mocnită față de autoritățile comuniste, față de condiția marginală a tinerilor, față de toți aceia ce încercau să interzică dreptul de a privi spre lumea occidentală. *Phoenix* a fost un reper cultural și social inconfundabil, lui datorându-i-se cultivarea unei atitudini distincte în mediile timișorene postbelice.

Ceea ce a reușit *Phoenix* pentru Timișoara a fost o persiflare a autorității comuniste, o multiplicare a numărului tinerilor care aveau să contrazică ideologia oficială. În anii '60-'70 își făcuse apariția o generație care nu avea nimic în comun cu partidul comunist. Liderul formației *Phoenix* are dreptate când își aduce aminte că foarte puțini mai credeau în acei ani în sloganurile comuniste. "Doar șmecherașii, pe care îi disprețuiam instinctiv, își mai băteau gura, voind să convingă lumea de ceea ce ei înșiși nu credeau". Totuși, ideea de comunism a continuat să fie folosită în varii grupuri sociale, adesea scopurile personale fiind cu mult mai evidente decât atașamentul sincer față de ideologia în cauză. Verticalitatea a rămas o atitudine ce a supraviețuit în mediile timișorene, iar *Phoenix* a încurajat-o prin fiecare din concertele sale. Aspectul vizionar al cântecelor arată că acest grup muzical a făcut un serviciu politic ținând treză conștiința oamenilor în fața unui sistem ce falsifica valorile. Accentul pe inspirația din folclorul românesc – moment pe care Nicolae Covaci și unii critici muzicali îl consideră a fi fost de importanță în destinul formației – nu reprezintă cel mai inspirat moment al ei, cel puțin atunci când analizăm aportul în cultura civică a cetățeanului Timișoarei. O asemenea opțiune a fost una ideologică și ce făcea – cu voia sau fără voia membrilor formației – casă bună cu interesul regimurilor comuniste de a redeveni sensibile la idealurile naționaliste. Nu a fost singura farsă reușită a regimului lui Ceaușescu, dar a fost una dintre cele mai abile și cu consecințe de lungă durată.

Ecoul revoluției din Ungaria

Toate cercurile culturale au influențat grupuri sociale mai mari sau mai mici. Cum am văzut, acestea erau modalități de protecție în fața abuzurilor sistemului totalitar. Au fost însă cazuri când la Timișoara societatea a îmbrățișat o orientare politică explicită, luând atitudine față de regimul comunist intern sau față de dominația sovietică ce se exercita asupra țărilor din întreg arealul est-central european. Fenomenul de respingere a ideologiei de extremă stângă fusese cu atât mai evident cu cât foametea, salariile de mizerie, minciuna ideologică, economia dirijistă, absența organizării amenințau însăși existența biologică a bănățenilor, obișnuiți cu un standard de viață mai ridicat comparativ cu al populației din alte zone ale României. Cetățenii Timișoarei, Lugojului, Aradului, Reșiței, muncitori, funcționari, elevi protestează împotriva invaziei sovietice în Ungaria, în anul 1956. Solidaritatea cu revoluționarii maghiari era atât de puternică, încât la un moment dat – e vorba de ultima săptămână a lunii octombrie și de prima a lunii noiembrie – părea că manifestările de acest fel scăpaseră de sub controlul autorităților comuniste și că se va declanșa revoluția și în România, pornind din vestul țării așa cum s-a întâmplat trei decenii mai târziu. Peste tot au fost formulate manifeste cu următoarele mesaje: "Suntem împotriva URSS", "Nu vrem să învățăm limba rusă", "Jos Gheorghiu Dej și clica lui de parveniți!", "Luptați pentru o viață mai bună și

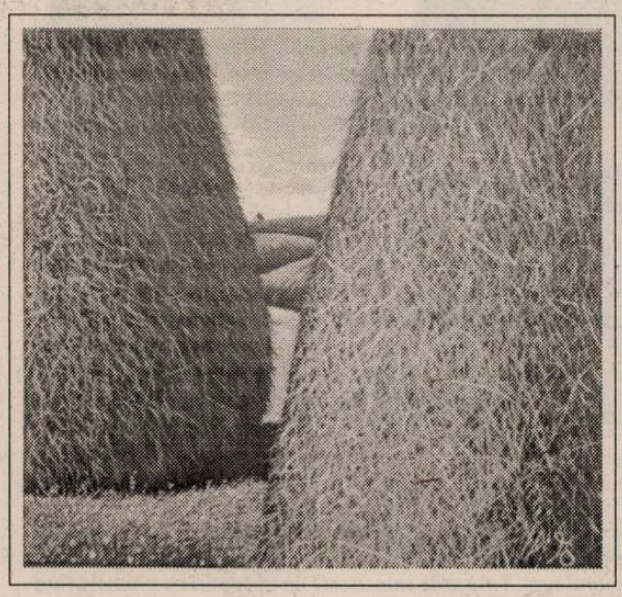

pentru libertate", "Elevi, luptați împotriva intervenției călăilor de la Kremlin din Ungaria", "Bine au făcut maghiarii ce au făcut", "În Ungaria a venit libertatea și în curând va veni și la noi". Fără să fi fost comparabilă ca dimensiune și model de organizare cu revoluția de la Budapesta, revolta studenților din Timișoara indicase o înțelegere a rolului politicului pentru propria lor viață, a importanței formulării alternativelor democratice la un regim totalitar.

Exemplul acțiunilor inițiate de studenții de la Facultatea de Medicină și Farmacie în anul 1948, dar mai ales conștiința civică a studenților de la Institutul Politehnic ce au avut curajul în octombrie-noiembrie 1956 de a organiza proteste și de a formula revendicări antitotalitare în sensul acelora ale revoluției de la Budapesta arată că cetățeanului timișorean nu i-au fost indiferente sistemul politic, presiunea sovietică și umilința față de Moscova, persoanele ce guvernau și nivelul de trai. Faptul că vestea revoluției maghiare din 1956 a electrizat pur și simplu mediile studențești timișorene și că mulți oameni din alte segmente sociale au răspândit informații detaliate despre ceea ce se întâmpla la Budapesta a creat o mare panică la nivelul executivului comunist regional și statal. Organizatorii mișcării – Teodor Stanca, Aurel Baghiu, Friedrich Barth, Ladislau Nagy, Aurelian Păuna, Nicolae Balaci, Gheorghe Pop și Caius Mutiu – reflectaseră o foarte bună înțelegere a problemelor ce confruntaseră lumea central-est-europeană și în particular aceea românească, ei fiind mesagerii unei mari nemulțumiri sociale.[2] Instigând la acțiuni asemănătoare acelora din Ungaria, formulând memorii cu un conținut de idei social-democrat, interesându-se de legăturile dintre acțiunile maghiare și acelea poloneze, studenții făcuseră dovada unei gândiri politice absolut remarcabile. Respingerea dominației sovietice și a intervenției armatei URSS în Ungaria au fost teme des dezbătute de studenții Politehnicii. Acțiunile anticomuniste au avut ca punct de pornire nemulțumirea față de relațiile de subordonare a țărilor central-est europene sistemului impus de sovietici. Era pentru întâia oară când acest aspect – datorită intervenției armatei în Ungaria – avea să fie perceput la adevărata dimensiune de întregi mase de cetățeni. Se discutaseră pe larg minusurile regimului comunist de la București, falsele știri care erau răspândite prin intermediul presei centrale și care intrau în contradicție cu tot ceea ce se întâmpla în țara vecină.

Măsuri punitive îndreptate împotriva liderilor mișcării studențești

Informațiile receptate prin Radio Kossuth aveau să devină principala sursă credibilă privind acțiunile revoluționare din capitala ungară. Oraș de graniță fiind, Timișoara avea vorbitorii săi de limbă maghiară, mulți dintre ei dispuși să răspândească vestea evenimentelor din Ungaria. Lucru care s-a și întâmplat. Cultura civică și politică a studenților a făcut posibil ca memoriile lor să conțină referințe la problemele de fond ale sistemului totalitar comunist: lichidarea cultului personalității, dezvoltarea rațională a sectoarelor economice și încheierea de convenții comerciale cu toate statele interesate, inclusiv cu acelea capitaliste, retragerea trupelor sovietice staționate pe teritoriul României, țara să fie condusă în funcție de interesele proprii, asigurarea condițiilor decente de trai ale fiecărui elev și student.

Procesul care a urmat acțiunilor studențești arată cât de îngrijorat fusese regimul lui Gheorghiu Dej de ceea ce se petrecuse în capitala Banatului. Autoritățile au recunoscut pericolul evenimentelor de la Timișoara din octombrie-noiembrie 1956. Tribunalul a conchis că studenții încercaseră să declanșeze o mișcare de amploare asemănătoare cu aceea din Ungaria, ceea ce pare că așa a și fost. Capii mișcării timișorene au fost condamnați fiecare la câte opt, șase și, respectiv, patru ani "închisoare corecțională" în baza sentinței Tribunalului Militar Timișoara. A existat și un al doilea lot de studenți condamnați prin aceleași hotărâri judecătorești arbitrare. Una din măsurile punitive îndreptate în mod special de putere împotriva studenților timișoreni a fost interzicerea formelor asociative. În ciuda acestei măsuri, o varietate de forme culturale și civice asociative a luat naștere în perioada imediat următoare. Supravegherea avea să fie mai dură, dar și haina de protecție a organizatorilor avea să ia o altă înfățișare. Cert este că mișcarea de protest de la Timișoara din 1956 a fost cea mai importantă care avusese loc în România dictaturii lui Gheorghe Gheorghiu Dej, ea făcând dovada că populația acestui oraș avea un curaj civic remarcabil și că era capabilă de solidaritate în vederea organizării și exprimării unei opoziții față de sistem.

Cel dintâi oraș din România care conștientizează necesitatea schimbării

În anii '60-'80, nemulțumirea cultivată de societatea civilă s-a materializat în emigrare clandestină, în redactarea unor romane și poezii ce criticau voalat regimul lui Ceaușescu, în aplecarea unor cercetători din domeniul științelor sociale asupra tematicilor neagreate de oficialități, în refuzul unor curajoși cetățeni de a se înregimenta în ideologia practicată de instituțiile statului. Cu toată suita de date pozitive pe care le prezentase orașul și cu tot efortul populației de a rezista în fața unui sistem ce distrugea zi de zi individul, nu putem spune că un proiect articulat de instituire a unei noi administrații și de organizare a bazelor necesare unui regim democratic au fost gândite înainte de 1989 în mediile sociale și intelectuale din Timișoara. Rezumându-se la sporadice contestări, reprezentanții societății civile nu au reușit să propună o alternativă politică. Le-a lipsit pragmatismul ori curajul în a-și duce până la capăt gândul contestatar? Și una, și alta. Probabil, absența preocupării sistematice pentru gândirea politică, preocupare ce fusese interzisă oricărei instituții formatoare timp de mai multe decenii, și-a spus cuvântul.

Indiferent cât de multe dovezi ale culturii civice ar fi fost în Timișoara în perioada comunistă, rămâne de domeniul evidenței că a absentat o opoziție democratică organizată aidoma Cartei 77 din Cehoslovacia, sindicatului Solidarnosc din Polonia, intelectualității disidente din Ungaria. Mai este ceva, condiția de oraș secund în interiorul țării și absența unei minime autonomii locale au fost motive care au împiedicat geneza și coordonarea unei mișcări asemănătoare acelora din țările vecine. În ciuda amintitelor neajunsuri, Timișoara va deveni cel dintâi oraș din România care a conștientizat prin majoritatea populației sale necesitatea schimbării lui Ceaușescu și a regimului comunist.

Protestul pastorului maghiar Tökés László față de măsurile de distrugere a satelor transilvane a fost pozitiv receptat de populația locală. Activitatea disidentă a pastorului începuse în anii 1981-1982 la publicația clandestină "Ellenpontok" (Contrapuncte) și avea să continue la sfârșitul anilor '80 din poziția de capelan al Bisericii reformate din Timișoara. E adevărat că Tökés – spre deosebire de alți disidenți – fusese încurajat de abilitatea și disponibilitatea presei și a autorităților din Ungaria. De unde, în prima instanță, singularitatea acțiunilor din categoria aceleia amintite în perimetrul Timișoarei. Opoziția enoriașilor din zilele de 15 și 16 decembrie 1989 față de încercarea de evacuare a pastorului a fost momentul cheie care a declanșat marea revoltă împotriva regimului Ceaușescu. Protestul grupului confesional reformat a fost receptat și asumat de un segment ilustrativ al populației orașului care înțelesese că suferința grupului minoritar era una și aceeași cu a majorității. Veghea din 15 decembrie din fața locuinței pastorului se transformase în marea demonstrație anticeaușistă și anticomunistă din zilele următoare.[3] Provocarea și întreținerea de către serviciile secrete a relațiilor încordate cu vecinii, îndeosebi cu Ungaria, a blocat ideea coagulării din timp a unui organism politic de opoziție. Zona de vest a României și cu precădere Timișoara au fost continuu supravegheate. Între măsurile constant avute în vedere de oficialități se număraseră provocarea suspiciunii la nivelul relațiilor interpersonale, interconfesionale, precum și încercarea de compromitere a coabitării pașnice a majorității românești cu minoritățile germană, maghiară, sârbă și evreiască. În pofida acestei presiuni care dura de decenii, ceea ce s-a petrecut la Timișoara în decembrie 1989 a rămas o referință de vârf a istoriei contemporane a Europei Est-Centrale. Societatea civilă a acestui vechi centru urban nu a fost distrusă în întregime, fapt care a putut genera atmosfera de solidaritate și demonstrațiile incendiare care au contribuit decisiv la schimbarea regimului comunist din România.

---

[1] *COVACI, N (1994) Phoenix însă eu... (București-Nemira), p. 115.*

[2] *STANCA, T (1990) Timișoara 1956. Filmul evenimentelor. Am fost printre organizatorii mișcării studențești, în: 22 Magazine (București), II, nr. 44; BAGHIU, A (1990) Memoriul studenților timișoreni din 1956. Cum a fost reprimată prima revoltă împotriva comunismului, în: Timișoara Magazine (Timișoara), I, nr. 124. SITARIU, M. (1998), Rezistența anticomunistă. Timișoara 1956, București, Sophia.*

[3] *DELETANT, D (1997) România sub regimul comunist (Romania under communist rule) (Fundația Academia Civică - București), pp. 189-200.*

Tinerețe în Berlin

Nicolaus Sombart

O relatare

Sergiu Celibidache

La noi acasă aveam întotdeauna "din oficiu" câte un tânăr român. Proveneau toți din acele familii înstărite care își trimiteau fiii să studieze la Berlin în loc de Paris. Erau recomandați mamei mele, iar câteodată se întâmpla să fie chiar rude îndepărtate de-ale ei. Studiau cu tata sau cel puțin îl ajutau, erau mereu prezenți la masa de duminică și deseori se ofereau ca *chevalier servant* stăpânei casei. Pe scurt, pe timpul ședерii lor făceau parte din familie. Eleganți întotdeauna, se asemănau într-atâta, încât puteai să-i confunzi cu ușurință.

Într-o zi a apărut un personaj cu totul diferit. Nu era elev al tatălui meu, ci studia muzica. Chiar dacă era prietenul unui văr, provenea dintr-o familie fără pretenții. Urma să joace un rol important în viața mea.

Avea gusturi vestimentare ieșite din comun. Spre deosebire de ce te-ai fi putut aștepta cunoscându-l, se îmbrăca în stil "Zazou", destul de extrem, având doar un singur costum de acest fel, comandat și făcut după propriile indicații: o haină scurtă de tweed cu umeri foarte lați și drepți, pantaloni din flanel, strâmți la glezne. Gulere de cămașă înalte și înguste, legate cu cravate subțiri ca un șiret. Pantofii aveau caracteristică talpa de crep. Așa ceva încă nu văzusem. Umerii foarte lați nevătuiți i-am preluat pe viață. Chiar de la început, Cili, așa-l numeam noi, mi-a dat o temă arhitectonică, cât și înălțimea etajelor. Să poată da în ea concerte, dar să și poată trăi în intimitate. I-am rezolvat problema cât ai clipi din ochi.

În mijlocul unei suprafețe cu un diametru de nouă metri se ridica o coloană de metal înaltă de vreo nouă metri, în jurul căreia se ridica în spirală o scară îngustă. De pe ea aveai acces la diferitele platouri în formă de cerc, care se întindeau între peretele-fereastră exterior continuu și coloana centrală și care, acționate hidraulic, puteau fi deplasate în sus și în jos și fixate la înălțimea dorită. Se formau astfel două etaje închise, iar prin ridicarea lor sub acoperiș, se putea obține o singură sală mare sau o mulțime de cămărute în formă de felii de tort și de înălțimi variabile. Acestea erau despărțite prin draperii, care, așezate radial, atârnau din tavan pe toată înălțimea. Perdelele puteau fi însă și împinse spre peretele-geam care putea fi acoperit la rândul lui de perdele. Totul funcționa electric prin apăsarea unui buton. Proprietarul putea să se joace cu casa ca și cu o scenă modernă perfectă din punct de vedere tehnic!

Interioarele casei, mici sau mari, urmau să aibă aspectul unor interioare de cort. Am propus perdele grele din velur, din culori asortate, astfel ca spațiile interioare să poată varia și coloristic. Baia, toaletele, bucătăria, două camere de musafiri erau amplasate în două aripi mici care, orientate spre stradă, cuprindeau casa, cu intrarea la mijloc, dând astfel impresia unui mic castel. Cili a fost foarte mulțumit.

Casa proteică! Asta era postmodernism *avant la lettre!* Am discutat despre gama de culori a draperiilor și mi-am dat seama, că încerca să mă ducă mai departe de limita coloristică-estetică. Am studiat împreună bila de culori a lui Runge și tabelele de culori ale lui Oswald, dar am luat în considerare și gama de mirosuri a lui Des Esseintes. Un Goethe total necunoscut mi-a apărut în față: autorul studiului culorilor, adversarul lui Newton.

Împreună am mers pe urma potrivirii dintre culori și sunete, culori și litere, culori și cifre. Am cercetat *A rouge, E vert...* De ce aveau pentru mine vocalele alte valori decât pentru el? Cum era treaba cu cromatica, cu gama de culori și de sunete, care erau echivalentele optice ale tonalităților, de la tonul major la cel minor? Era totul un joc subiectiv de asociații, sau exista un sistem de corespondențe, de relații și raporturi corespunzând unei ordini cosmice care nu se putea descifra prin silogisme, ci doar cu ajutorul analogiilor? Cili m-a introdus în împărăția corespondențelor ca prin joacă. Se asemăna însă unei inițieri, o modalitate de cunoaștere a lumii total necunoscută mie, diferită de cea pozitivist-empirică în care fusesem crescut și care mi se părea de la sine înțeleasă, dar și în contradicție cu filozofia identității aristotelico-idealiste al cărei adept era tatăl meu. Raporturi pe care doar în străfunduri le bănuiam, experiențe pe care nu vroiam să le conștientizez, căpătau deodată formă ca niște cristale apărute în jurul unui nucleu. Posibilitatea de a face corelații între totul și orice și de a intui în spatele fiecărui fenomen un înțeles conform unui tipar m-a fascinat desigur mai mult decât orice altă teorie care lăsa întotdeauna loc unui rest neînțeles, contingenței sau întâmplării. Din această perioadă provine cu siguranță convingerea mea că întâmplarea nu există, că lumea internă și externă a experiențelor noastre subiective este strâns împletită cu lumea realităților factice într-un mod care nu poate fi înțeles logic, ci ni se oferă sub formă de cifru, pentru care nu există însă cheia.

Prima vară după izbucnirea războiului am petrecut-o în casa noastră de la țară din Bad Koesener. De fapt era pentru prima oară că se reunea toată familia în vacanță.

Veniserăm cu tot personalul din Berlin și fiecare din noi putuse să-și aducă prieteni. Cili făcea parte din grup. Împărțeam aceeași cameră. Domnea o atmosferă de-a dreptul cehoviană. Undeva, prin Turcia, se dădeau bătălii. La mesele comune se strângeau în jurul mesei celei mari, așa cum îmi plăcea, cam zece, douăsprezece persoane. Masa era la început frumos aranjată,

cu flori. După ce se ridica ultimul comesean, paharele cu resturi de băutură erau răspândite dezordonat, printre pete de vin și firimituri, șervețele zăceau aruncate pe fața de masă strâmbă... După aceea urma cafea, "Mocca", servită în scaunele de paie de pe terasă, unde trebuia să fii atent să nu-l nimerești pe cel cu piciorul rupt. Tufișurile cam uscate de trandafiri cu ultimele flori deja pe jumătate ofilite. Plimbări în grupuri mici prin grădină pe înserat. Cântecul mierlei. Fiecare era liber să facă ce-i place. Fiecare avea o preocupare. Acestea erau orele calme la fereastra deschisă, timpul în care cerul de vară lumina majestuos câmpurile.

Eu aderasem la ritmul total aciclic în care Celibidache își împărțise ziua, fără să știu ce mă așteaptă. Ne trezeam la patru dimineața și părăseam în vârful picioarelor casa adormită, pentru o plimbare de o oră prin pădurea din apropiere, Mergeam în tăcere, unul după celălalt, pe sub fagii înalți. Această activitate nu era gândită ca sport matinal, nici ca plimbare, ci ca un exercițiu de meditație. Trebuia să fii atent la respirație, să inspiri adânc, rar, în ritmul pașilor, să expiri. Cel mai important însă era să nu te gândești la nimic. Asta mi se părea cel mai greu.

Micul dejun consta din cereale și lapte, după dorința lui Cili de a se hrăni vegetarian. După această masă de dimineață pe care o luam mult înaintea celorlalți locuitori ai casei, ne dedicam lecturii, așezați de-o parte și de cealaltă a celor două mese pe care le adusesem în camera noastră în acest scop. Încă mai domnea interdicția de a vorbi.

De-abia mai târziu, la o oră stabilită dinainte, începea Cili să vorbească cu mine. Aceste convorbiri aveau apoi un caracter instructiv. Pornind de la explicarea modului său de viață atât de neobișnuit mie, la care aveam acuma voie să particip, începuse să mă inițieze cu grijă în tainele unei științe care-și avea originile în estul îndepărtat. La Berlin avea un guru, un lama german, cu un nume foarte obișnuit, ceva gen Schulz, care fusese odată călugăr într-o mănăstire din Himalaya și pe care-l consulta cu regularitate. Mă întreb dacă nu alesese orașul nostru tocmai din cauza lui.

În centru învățăturii lui stătea credința, pentru mine cu totul necunoscută și, ca să recunosc, surprinzătoare, a reîncarnării. Cili era convins că acel guru al său era o reîncarnare a lui Immanuel Kant. Pe tatăl meu, pe care îl stima foarte mult, îl vedea ca pe o reîncarnare a lui Goethe. În orice caz, considera lucrul acesta ca foarte probabil. Aceasta era o mare onoare, deoarece Goethe era marele "inițiat". Și legătura noastră atât de strânsă era pusă de Cili pe seama metempsihozei. Cu siguranță fusesem tovărăși de drum în altă viață. Poate eram o reîncarnare a lui Eckermann. Asta n-o luam prea în serios. Cât de mult l-aș fi admirat pe tatăl meu, nu-l puteam considera totuși un "inițiat".

"Inițiatul" mi-era deja cunoscut de la Carl Schmitt. Deși el folosea expresia într-un sens la degrabă metaforic decât ezoteric, ca și cum ai vorbi despre vrăjitori, fără să vrei să spui că e vorba de *adevărați* vrăjitori. Pe amândoi însă îi caracteriza convingerea că există oameni care știu mai multe decât ceilalți, care posedă marea viziune. Amândoi lăsau să se înțeleagă, că orice cunoaștere adevărată poartă însemnul unei cunoașteri secrete, la care neofitul avea acces doar prin îndrumarea maestrului. Ce mi s-a părut ușor de înțeles și totodată nou era modul în care Cili îl privea pe tatăl meu (și pe ceilalți oameni de altfel). În spatele prezenței convenționale, a rolului jucat, încerca prin analiza fizionomiei să surprindă "ființa", cum spunea el, să o "întrezărească". Trebuia doar să vedem aura pe care o emana fiecare persoană. Tulbure sau clară? Foarte important era să descifrezi corect expresia ochilor, ochii din spatele măștii de pe față.

Astfel îi datorez lui Cili primul meu contact direct cu tradiția "ezoterică" a culturii apusene, de care aflasem ceva pentru prima oară prin Robakidse. Acum puteam să înțeleg ce însemna "Wesenschau", ce implicații avea. Am învățat nu numai că toate erau într-o strânsă corelație cu totul, ci îndeosebi că legătura era într-adevăr misterioasă, dar cu siguranță posibil de descifrat, lucru pentru care însă cunoștințele noastre de școală nu ajungeau nici pe departe. Era cu totul altă mâncare de pește. Tatăl meu considera totul ca fiind o superstiție și o prostie. Și totuși, modelul său pozitiv-scientist de a-și explica lumea, care în fond era agnostic, avea un punct comun cu acest fel de gnosis: neîncrederea profundă în puterea instinctelor, a laturii senzorial-animalice din om, care mergea mână în mână cu convingerea necesității disciplinării trupului prin exerciții spirituale. În ceea ce mă privește, latura mea spirituală de anahoret și ascet și-a găsit confirmarea în această nouă învățătură, ceea ce însă nu era suficient ca să anihileze pe veci partea hedonist-erotică,

Marea pasiune a mentorului meu spiritual era muzica. Venise la Berlin să studieze muzică. Talentul său deosebit trezise interesul lui Wilhelm Furtwaengler, care îl luase pe tânărul român la propria sa clasă de măiestrie, folosindu-l după scurt timp ca repetitor al orchestrei filarmonice. Când s-a retras, spre sfârșitul războiului în Elveția, consilier de stat din îngăduința lui Goering, ca de altfel Gustaf Gruendgens și Carl Schmitt -, Celebidache a rămas, dacă nu de iure, atunci de facto, dirijorul oficial al Filarmonicii din Berlin. Această funcție a păstrat-o până după război, până în anii cincizeci. Apoi, spre marea sa durere, pe acest post a fost numit Herbert von Karajan. Acest gest, considerat de el ca o trădare, l-a mâhnit profund. Nu e misiunea mea aici, să-i comentez cariera sa ulterioară, atât de variată, chiar și din cauză că sunt cu totul incompetent pentru a o face. Cu plăcere îi cred însă pe aceia care îl consideră ca pe unul din cei mai mari dirijori în viață.

Câteodată îmi imaginez ce profit enorm ar fi putut să aibă un tânăr cu talente și interese muzicale din relația cu acest genial muzician. Povestea cu plăcere despre repetițiile alături de maestru, de opiniile diferite pe care le aveau cu privire la interpretarea anumitor pasaje. Astfel, odată crezu de cuviință să-l critice din cauza unui "accelerando", pe care-l obținea printr-o schimbare de ritm neconformă partiturii. Toscanini nu ar fi făcut așa ceva, pur și simplu nu ar fi avut nevoie! Furtwaengler s-a cam mâniat din cauza acelei observații. Astfel de detalii, scoase din context, mi-au rămas fixate în memorie. După bunul plac al mecanismului selectării. Și totuși, la o adică, în acest ciob de memorie microscopic se află întregul Celibidache: modul cum își domina meseria, perfecționismul său, intransigența - lipsa de respect față de slăbiciunile omenești, față de convenții și de roluri sociale. Poate fi asta o explicație de ce acest mare dirijor nu ocupă locul care care i se cuvine, nu se bucură de notorietatea de care se bucură alții mult inferiori lui. Orchestrele cu care lucrează îl iubesc datorită geniului său pedagogic, e temut de directorii de teatru, deoarece pretinde de două ori mai multe repetiții decât ceilalți. Nu tolerează nici o neglijență, numai perfecțiunea corespunde exigențelor sale.

Casa noastră - fapt neobișnuit pentru burghezia cultivată pentru care era de fapt reprezentativă - era o casă fără muzică. E drept că aveam un Bluethner și că toți copiii luau în mod obligatoriu, timp de câțiva ani, ore de pian; lucru care se oprea în mod normal, din lipsa de înclinații și lipsa de interes. Tatălui meu îi plăcea să citeze din Simplizzisimus (un filistin cu burtă ajunge dus de un drac, în iadul plin de flăcări, desenul îi aparține lui Th. TH. Heine): "Fără copii și fără pian, acuma sunt în rai!". Dacă e muzică, atunci să fie operă. Dacă e Richard, atunci să fie Wagner, dacă e Strauss, atunci să fie Johann - obișnuia să spună când își dădea cu părerea despre Richard Strauss, dar o zicea *cum grano salis:* Wagner nu-i plăcea deloc. Dacă trebuia să fie ceva, atunci Verdi. Cele mai frumoase erau **Rigoletto** și **Traviata.** Deși la bătrânețe nu mai era un obișnuit al "spectacolului", ne-am dus împreună să vedem încă o dată **Rigoletto** la Opera Germană. Tata s-a emoționat până la lacrimi. Cu Richard Strauss a jucat ani la rând scat. Erau amândoi, împreună cu Hofmannsthal și cu istoricul de artă Breslau, Richard Muther, editorii ziarului "Der Morgen". Asta însă era mai mult *for show,* pentru că n-a durat prea mult. Ultima oară s-au întâlnit în anii treizeci, la un dineu dat de "Lili" Deutsch, prietena lui Rathenaus și a lui Gerhard Hauptmann, care își construise în același timp cu tatăl meu o casă la Schreiberhau. Ar trebui să se poată compune și o listă de bucate, ar fi zis deseori Strauss. **La Traviata?** Așa ceva ar putea face în fiecare zi. Și de ce nu o face, spunea tatăl meu.

Legătura mamei mele cu muzica era plină de mister. Nu vorbea niciodată despre asta, se ducea însă singură la concertele bisericești, cu precădere sau aproape numai la cele în care se cânta la violoncel. Stabilise cu tonalitatea moale a acestui instrument o relație erotică. Pablo Casals era pentru ea un "vrăjitor". Iubea vrăjitorii. Deși mă lua totdeauna cu ea la vernisaje, la expoziții, în societate, în "grădina de iarnă", pentru a-l vedea pe Grock sau a-l auzi pe Tino Rossi, nu mă lăsa să o însoțesc niciodată la concerte. "Pisica își urmează propria cale", spunea tata. Acest citat din povestirile cu animale ale lui Kipling făcea parte din vocabularul fix al limbajului familiei mele. De fapt nu știi nimic despre viața părinților tăi. Și când ajungi la vârsta la care le poți pune întrebări, îți dai seama că nu mai sunt.

(fragment)

În românește de
Magdalena Mărculescu

Bregovič Sound

Petru Umanschi

Interesul pentru noile forme muzicale ce proliferează mai ales în ultimul deceniu se justifică, cred, prin criza la care a ajuns divertismentul sonor, tot mai sufocat de manierism și clișee stereotipe repetate până la exasperare. O cale spre împrospătarea acestei zone a intuit-o **Peter Gabriel** (ex-"Genesis") care la începutul anilor '80 a inițiat manifestările **W.O.M.A.D.** (World Of Music, Art And Dance), un fel de spectacole sincretice bazate în special pe voce și mișcare. Atenția lui Gabriel s-a îndreptat spre zone geografice mai puțin explorate artistic, potențiale furnizoare de talente ale genului. Rezultatele au fost încurajatoare, la Londra fiind aduse grupuri de soliști și dansatori din Tanzania, Uganda și Senegal. Căutările ethno au continuat, oferind de cele mai multe ori pata de culoare care lipsea în peisajul muzical contemporan și nu numai. În zona noastră geografică, iugoslavul Goran Bregovic este, de departe, cel mai activ artist preocupat de fuziunea unor genuri muzicale aparent incompatibile. Liderul grupului rock **Bijelo Dugme** fondat în 1975, a parcurs etapele devenirii artistice influențat și de evoluția evenimentelor politice din țara sa. În prezent, Bregovic trăiește la Paris fără a se fi rupt de țara natală, de atmosfera balcanică pe care o transpune cu har în încercările sale muzicale. O etapă importantă din cariera lui Goran a fost și rămâne colaborarea sa cu renumitul cineast **Emir Kusturica,** autorul memorabilelor pelicule **"Vremea țiganilor", "Arizona Dream",** și **"Underground".** Din lista creațiilor lui Kusturica am omis câteva titluri, dorind să ne oprim în special asupra muzicii amintitelor pelicule, dintre care "Arizona Dream" a obținut în 1993 **Premiul Special al Juriului la Festivalul** de la Berlin, iar **"Underground",** doi ani mai târziu, avea să fie onorat la Cannes cu Palme d'Or.

Într-un interviu-confesiune făcut cu Johnny Deep, Kusturica va recunoaște că datorează cel puțin jumătate din glorie compatriotului Bregovic. Cei care au văzut filmele-amintite vor înțelege motivul. Muzica lui Bregovic completează mai mult decât inspirat un univers nefardat ce amintește frapant de cel din peliculele neorealiștilor italieni de după război. VIAȚA AȘA CUM E EA n-are nevoie de farduri, par a spune imaginile și muzica ce alcătuiesc aici o simbioză fericită, asemănătoare cu cea a tandemului basarabean **Doga-Emil Loteanu** ("Șatra"). Forând realitatea, sârbii folosesc însă anestezice, fie ele și doze infime de romantism. Ei nu cad în poezie, nu retușează NIMIC, iar dacă uneori poezia se naște, ea e una adevărată, sosită firesc pe firul acelui "Story" ce aduce mai degrabă a documentar. Ce ar însemna filmele lui Kusturica fără muzica lui Bregovic? Un lucru pe jumătate. **"Underground"** are scenariul realizat de Dușan Kovacovic, iar atmosfera filmului e câștigată în egală măsură de apropierea regizorului față de eroii săi, de înțelegerea acestora în diversele ipostaze ale unei existențe tumultuoase, temperamentale.

Dar meritul lui Bregovic? Ca orice muzician dotat, acesta vede în muzică acel paleativ sau, mai prozaic spus, ingredient care asigură dinamismul acțiunii. Piesele tradiționale din zona Cocek sunt interpretate de fanfara țigănească condusă de Slobodan Salievic și Boban Marcovic, cu piese înregistrate la fața locului, în satul Prekodolce. Trecând peste rețete, Bregovic apelează totodată la Orchestra Radioteleviziunii din Belgrad condusă de Bojan Sunduk, la soliștii pop consacrați Zdravko Colic, Daniela Radivoievic, interferând compartimente ale muzicii care păreau incompatibile. Compozitorul are o viziune generală asupra "Sountrack"-ului, desființând granițele spre un ipotetic ținut exclusiv balcanic, dominat de glasurile în registru acut al bulgăroaicelor din corala **"Filip Kutev",** prezente și în spectacolele din România.

Din păcate, cu toate că recitalul (botezat total neinspirat de organizatorii autohtoni "Romanian Dream") a fost emoționant, el ar fi atins cote incandescente dacă ar fi fost prezentă și CESARIA EVORA, negresa interpretă de fado din Insulele Capului Verde, cea care în coloana sonoră a filmului în discuție interpretează magistral o piesă tristă ("Ausencia"). Aceasta, deși face parte din folclorul lusitan cu care ne-a obișnuit Amalia Rodriguez, își găsește locul în amalgamul muzical atât de elaborat de Bregovic, cel ce, muzical vorbind, conturează acel "sat universal" de care vorbea un filozof celebru. E firesc, peste tot trăiesc oameni, ei au probleme ale existenței identice, chiar dacă, geografic, îi despart granițe și distanțe. După ce vezi "Underground" te obsedează **"Mesecina"** (Moonlight), o piesă-oglindă a sufletului slav, dar, în egală măsură și **"Kalasnikov",** numele celebrei mitraliere rusești căreia țiganii îi spun în glumă "aspirină", deoarece, vorba unui slogan publicitar, "îți ia durerea cu mâna". Iată cum, dincolo de zâmbetul amar pe care îl încerci ascultând o piesă despre o armă (câte alte lucruri mai ALTFEL n-ar merita cântate), îți amintești de războiul nenorocit care a lovit bieții oameni, declanșând (și) hemoragii sufletești: **"Ka-las-ni-kov/Ka-las-ni-kov",** umbra morții pândește peste oameni și case...

Cum am putea numi muzica propusă de Bregovic? În conferința de presă de la București, acesta vorbea despre "Ethno simfonic" cu accente balcanice. Cert e că dincolo de orice generic mai mult ori mai puțin potrivit, fuziunea curajoasă a acestor sonorități din MUZICA OMULUI va sta la baza muzicii mileniului următor. Revenim la **Peter Gabriel** care spunea că "muzica e aidoma unei roți care se învârtește permanent, având drept combustibil FANTEZIA". Cine vorbea despre criza de combustibil la sârbi?!

Amintire îndepărtată

Mircea Pora

Am văzut lumina zilei (4 iunie, 1944), în Topolovăț, sat cu nume cam bolovănos, așezat pe drumul național Timișoara - București și pe calea ferată ce lega și ea cele două orașe. Primele amintiri despre "existență" nu sunt deloc legate de resturile calde încă ale conflagrației ce în '45 se sfârșise (aș fi fost un fenomen să-mi amintesc ceva despre gara bombardată a satului, spre exemplu, la nici un an), ci de curtea casei în care mă născusem.

Un spațiu cenușiu, pietros, o fântână apropiată de niște scări și de un gard, vreo câțiva pomi pe care iarna îi îngreuna zăpada și două namile de metal, altfel zis, niște tractoare, care de la o zi la alta se înfundau, parcă, tot mai tare în pământ. Treptat, locul curții l-au luat în memoria mea strada, șoseaua. În fața casei era o bancă cu sau fără spetează, asta n-aș mai putea-o spune, și ceva mai încolo o baltă mare, vara răscolită de nenumărate rațe, iarna folosită ca "patinoar" de copiii mai mari, ce mi-au rămas în minte ca niște ființe primitive, ce se îmbrânceau permanent pe o gheață zgrunțuroasă. Tot iarna, în momentele de liniște, pe acea gheață se așezau ciori, care mie îmi transmiteau fiori de frig, deși le priveam de la fereastra unei camere bine încălzite.

Pe stradă, trecătorii erau rari, pentru mine cu toții la fel, parcă trași "la indigo", cei mai mulți mergând sau venind de la gară. Bărbații mai toți cu genți soioase în mână, femeile, nu arareori, cu coșuri purtate dexter pe cap. Pe șosea, sau pe ceea ce putea fi numit astfel, treceau, în majoritatea cazurilor, căruțe făcând un zgomot infernal pe pietrele drumului (nici urmă de asfalt aici) și, din când în când, camioane cu aspect preistoric, ale căror șoferi coborâți parcă de-a dreptul din "Cărțile Junglei" (ne place titlul cărții, mai ales, cuvântul junglă raportat la șoferi) omorau cu nemiluita gâștele ce le ieșeau în cale, aruncându-le apoi în vehiculele lor sub blestemele sătenilor (lovească-vă urma, pocnească-vă șlogul). La un moment dat, însă, pe șoseaua până atunci totuși pașnică își fac apariția niște convoaie scurse parcă din pântecele unui gigantic mamifer, având în componența lor camioane, dar și o groază de "mașinării" numai din fier-tancuri, tanchete, tunuri, aveam să aflu - însoțite fiind toate acestea de niște militari blonzi, murdari, mâncând necontenit semințe și vorbind o cu totul altă limbă decât a noastră. **Erau rușii,** ce se scurgeau ziua, noaptea, spre Ungaria. Rușii, ce cu de la sine putere așterneau un covor roșu pe întregul întins al României. La scurt interval după trecerea rușilor, călcând pe covorul roșu așternut de ei, a venit la noi, la Topolovăț, o mătușă care mi s-a părut mie a fi tristă dar și agitată, îmbrăcată într-un loden și cu un geamantan proletar în mână. Știam despre ea doar că e sora mai mare a mamei și că locuise o viață-ntreagă la Teregova.

Sosirea ei n-a tulburat, aparent cel puțin, liniștea casei noastre. Dejunul, prânzurile se desfășurau la fel, ascultarea, cu pături la ferestre, a radioului, la fel, vorbitul pe șoptite, între cei mari când eram eu de față, la fel... Acest relativ tihnit "la fel" a fost, însă, dat peste cap, într-o Duminică după-amiază, când în mijlocul curții noastre, printre jucăriile mele fabricate de țigani, s-a oprit o mașină decapotabilă, verde, din care au sărit repede patru indivizi zdraveni, cu toții în uniforme kaki. Fără a sta mult pe gânduri, "oaspeții" au dat buzna în camerele noastre. Ce-au discutat cu părinții și mătușa mea nu știu, cert e că după ce i-au "transformat" pe aceștia în statui (de mine nu s-au ocupat) au purces la treabă...

Pentru început s-au năpustit asupra dulapelor, azvârlind în mijlocul camerelor conținutul lor integral. Într-o clipită, zăceau pe jos, de-a valma, perne, plapome, cearșafe, cămăși, rochii, paltoane, scurteici, obiecte de toaletă și felurite cutii. Doi dintre "ei" s-au apucat apoi să verifice cu mâini, cu bețe, capturile de pe podele, călcându-le finalmente în picioare. Ceilalți doi "oaspeți" pentru a nu pierde timpul, au luat în lucru biblioteca. Același stil, totul aruncat pe jos urmat de o foiletare a volumelor și de o izbire a lor cu picioarele. Operațiunea a continuat cu plonjoane ale "oaspeților" pe sub paturi, cu răscolirea saltelelor, cu dizlocarea covoarelor. Ca un punct final a rămas bucătăria cu agresarea cratițelor, a ligheanelor, a rernului de la cuptor.

Când toate acestea au fost terminate, mama și mătușa mea au fost "invitate" să urce în mașina "lor" și pe-aici ți-e drumul... Ele au revenit acasă, de la Penitenciarul din Lugoj, după o săptămână de anchete. Peste câțiva ani, lucrurile legate de vizita uniformaților mi-au fost clarificate. Mătușa mea, Valeria, era soția "marelui dușman al poporului", notarul public Gheorghe Ionescu din Teregova, care era încă în munți la data percheziției, încercând să mai lupte împreună cu oamenii săi împotriva "fericirii roșii" ce în curând avea să vină. Cei "patru" erau niște bravi și inteligenți securiști ce credeau, cu creierele lor de oaie, că Gh. Ionescu, fie îi trimite scrisori soției sale aflate la noi, fie, temporar, se ascunde pe sub păturile sau printre pernele și cearșafurile din dulapurile familiei Pora.

Tur de orizont

Securitatea lui Blaga

Primul laureat al Marelui Premiu de Literatură al Municipiului Craiova, Nicolae Manolescu: "Oltean eu însumi, după mamă, m-am considerat totdeauna un marginal. (...) am văzut în Oltenia cea mai vie și mai colorată provincie românească. Deși, politic vorbind, sunt mai degrabă evoluționist decât revoluționar, nu-mi pot reține atracția spre inima tuturor revoluțiilor românești care este Oltenia. Pesimismului criticist al Moldovei, bunăoară, Oltenia îi opune un optimism naiv, încântător și plin de voioșie" ◆ Tot în **"Ramuri"** (nr. 10) un interesant articol semnat de Gabriel Dimisianu, din care citățm: "După un moment de recul, criticii cei mai duri ai regimului Iliescu, cum au fost Octavian Paler, Ileana Mălăncioiu, Mircea Mihăieș, Dorin Tudoran, spre a mă referi numai la scriitori, au devenit critici la fel de duri ai regimului Constantinescu, ba poate cu accente de severitate mai apăsate, ca expresie a decepției amare. Și cum să nu fi fost amar decepționați când cei care i-au sprijinit, fie și numai discreditându-le adversarii, vădeau, mulți dintre ei, aceleași metehne, aceeași lipsă de principii și chiar de scrupule ca și cei pe care îi schimbaseră? Puteau să nu le sancționeze comportarea dezamăgitoare? Criticii puterii de până în '96 sunt astfel, cu unele excepții, și ai celei de azi" ◆ În "Scurte secvențe din istoria literaturii române contemporane", Alex. Ștefănescu aduce în pagină niște versuri hilare semnate de Adrian Păunescu, pe care le reproducem spre amuzamentul nostru, al tutulor: "Ce repede trece vremea, tovarășe secretar general!/Cred că ați putrezit, în acești ani,/Care s-au scurs. Cred că ați și devenit/O floare, împotriva tuturor legilor betonului,/Cred că ați devenit o floare, tovarășe/Secretar general, și mi-e milă de dumneavoastră/Și am o singură, mare rugăminte: să nu cumva/Să deveniți trandafir. Asta nu, măcar asta nu,/Să nu cumva să deveniți trandafirul lor./Acceptați și un post de zambilă,/Nu vă formalizați dacă veți deveni ochiul-boului..." ◆ Un profund amestec de ironie, patetism și însuflețire patriotică ◆ Un incitant interviu acordă Mihai Sin lui Romulus Diaconescu ◆ Aflăm, printre altele, că "omul Liiceanu a fost însă o mare dezamăgire, e drept, nu de la primele întâlniri" ◆ Dezamăgit este prozatorul și de actuala conducere a revistei "Vatra", unde a lucrat 20 de ani ◆ Valentina Fălan traduce un fragment din romanul "Identitatea" de Milan Kundera, carte apărută anul trecut la "Gallimard".

În **"Apostrof"** (nr. 10), Marian Papahagi publică un fragment din traducerea sa la "Divina Comedie" ◆ Continuă epistolarul Ion Negoițescu - Virgil Nemoianu ◆ Continuă și publicarea "dosarului Lucian Blaga" ◆ Scrie Ion Bălu: "Securitatea exercita o supraveghere generală asupra lui Lucian Blaga, urmărind să știe ce studii filosofice a elaborat și unde le păstrează, ce anume citește în cercuri restrânse, ce comentează și cum interpretează evenimentele politice interne și internaționale, ce legături posibile are în străinătate" ◆ "Interogații" se numesc Grigore Popa, Ivan Deneș, Mihail Deneș, Vasile Netea ◆ Dar și I.D. Sârbu ◆ Anchetele au avut loc în 1958-1959 ◆ Iată o schiță de portret făcută de I.D. Sârbu lui Ștefan Augustin Doinaș, la 14 ianuarie 1959 ◆ "Din punct de vedere politic nu pot să spun decât că Doinaș este un om cu un spirit de clasă destul de dezvoltat, în sensul că față de anumiți oameni și anumite valori culturale s-a situat cu îndrăzneală pe poziția copilului de țăran și a învățătorului care a fost mult timp la țară. Față de mine nu a avut niciodată o atitudine dușmănoasă regimului democrat popular din țara noastră. Doinaș a muncit foarte mult să-și valideze talentul și ca să se facă cunoscut. Din punct de vedere moral îl consider un om integru, franc, foarte sentimental, dar cinstit în raporturile cu oamenii. Consider că Doinaș are foarte mult talent literar natural, dar cred că încă nu și-a găsit formula poetică în care să-și dea randamentul maxim. E influențat într-o oarecare măsură de poeziile scrise de T. Arghezi și Bacovia" ◆ În "Apostrof", publică poezie Nora Iuga, Sandu Vaculovschi, Ileana Bâja, Gabriel Stănescu (în limba engleză).

Hamburgeri și spanac

O pagină aproape hazlie în **"Cronica"** (nr. 11) ◆ "Cine-ochiul critic: film și spectator" ◆ Realizatorii paginii, Bogdan Ulmu și Ioan Pavel Azap ◆ În "Jurnal de cinefil" - care aparține, probabil, lui B. Ulmu, stă scris: "Mă uit cu tristețe cum unii critici din ziua de azi acordă unor filme de duzină spații nepermis de mari (câte trei-patru coloane de ziar), doar din acribie, pesemne! «Spanacuri lor» americane sau hongkongeze ar trebui să li se ofere, în gazetele serioase, numai trei-patru rânduri" ◆ Ei, bine, în exact aceeași pagină, două cronici de film ◆ La hamburgerii americani "Arma mortală IV" și "Șacalul" ◆ Unul dintre cei doi cinefili a trădat și a uitat să anunțe ◆ Ministrul Culturii, Ion Caramitru, anunță că "valorile autentice nu au de ce să se teamă" ◆ Și mai spune, în interviul acordat Oltiței Cîntec, că "un tânăr artist de excepție nu trebuie să aștepte 20 de ani, dacă este bun, ca să câștige bine" ◆ Artiștii fiind, în cazul anunțat de ministru, actorii ◆ Invitatul salonului literar al "Cronicii", poetul Adrian Alui Gheorghe ◆ Vasile Baghiu ne invită în "culisele poeziei": "Naturalețea este mult mai ușor de mimat în poezie decât în viață și poate de aceea unii creatori au preferat să se retragă în spatele texturii lingvistice. Tocmai ca să nu fie posibilă comparația dintre stilul lor de viață (în multe cazuri încărcat de histrionism sau de ipocrizie) și stilul de viață încântător, natural, pe care îl sugerează această textură" ◆ La rubrica "Generația '90: dialog sau confruntare?" - care, probabil, se dorește polemică, dar nu este defel - o prozatoare, Geluca Chiperi, și o poetă, Maria Sorina Popa ◆ De citit "Literatură și religie" de Doru Scărlătescu.

Criza romanului în fosta Dacie

"Familia" (nr. 10) propune colocviul "Criza romanului?" ◆ Iată câteva spicuiri din răspunsuri. Ion Simuț: "Romanul e împins în umbră nu numai de urgențe sau dificultăți ale vieții sociale, dar și de surclasarea lui între tentațiile culturale. E un fenomen general, acutizat la noi numai după instaurarea libertăților de opțiune și înmulțirea șanselor de divertisment, care (toate) apelează la același buget de timp și la aceleași resurse limitate ale individului" ◆ Constantin Trandafir: "Românii sunt, toțuși, cititori împătimiți din fire și mulți dintre ei își mai rup de la gură și mai cumpără câte o carte. Din păcate, numeroși s-au dedat la romane kitsch, la maculatură erotică. Cei mai evoluați cumpără și citesc cărți-document (criza ficțiunii!), literatură de frontieră..." ◆ Paul Eugen Banciu: "Generația ce-și scrie operele direct pe computer are o cu totul altă axiologie, de parcă anticii (se face apel la ei mereu, pentru că în felul acesta nu poate fi cineva suspectat de partizanat politic) nici n-ar fi existat. Generația amintită pornește de la cu totul alte precepte morale, filosofice și religioase pentru a mai avea măcar aparent o continuitate spirituală cu ceea ce a fost până acum, de parcă ar începe o lume nouă, când chiar și pragul de mileniu, dacă e să-l luăm exact, e o cifră eronată, de vreme ce însuși Iisus s-a născut cu vreo patru ani înainte de anul 0" ◆ Ioana Drăgan: "Romanul postdecembrist a acoperit, încet-încet, majoritatea locurilor goale, barierele falsei pudori au fost și ele depășite, zonele și temele evitate înainte sunt exploatate fără a fi încă epuizate, iar romancierii, puțini sau mulți, atâți câți există în momentul de față, continuă să publice romane" ◆ Daniel Vighi: "Or criza romanului e alta, e una de laborator, e una care ține de elaborare, de tot ceea ce presupune, ideatic și existențial, contextul multiplu al elaborării" ◆ Mircea Nedelciu: "Din perspectiva Programului Monitor '98 de care mă ocup de aproape un an pot spune că există o criză a romanului românesc" ◆ Mihai Sin: "Într-adevăr, «marea mizâ» pare să lipsească din romanul românesc, și nu doar din cel contemporan, chiar dacă nu cred că se poate generaliza".

La adio

"Două texte adresate de dl Paul Goma *României literare* spre publicare (un articol consacrat aniversării recente a revistei și o scrisoare către dl Gh. Grigurcu, replică la un comentariu al colaboratorului nostru) stau de câtva timp pe biroul meu. Dilema mea n-a constat în a le publica sau nu. M-am decis, de cum le-am citit, să nu le public. Indiferent de ce va spune autorul lor. După toate învinuirile pe care mi le-a adus, aceea că reînviez cenzura nu mai contează. Dilema era a răspunde, în vreun fel, dlui Goma, sau a-l lăsa să aștepte, mult și bine, publicarea textelor primite.

Recunosc, fără plăcere, că dl Goma ar fi meritat să fie ținut la ușă ca un solicitant netalentat, dar agresiv, fără măcar un singur rând la *Poșta Redacției*. D-sa a dovedit, și nu o dată, că nu cunoaște (în orice caz, că nu respectă), în raporturile cu colegii de breaslă, nici o normă de comportare civilizată. Ne-a aruncat pe toți în troacă. Ne-a umplut de noroi. Simțindu-se capabil să fie judecător suprem, deținător unic al adevărului, n-a avut nici o rușine în a ne pretinde, nouă, să păzim cu strășnicie reguli (și de bună cuviință) pe care d-sa le-a încălcat cu tot atâta strășnicie. Chiar și dintre cele mai elementare. A expediat exact același text la mai multe publicații. Am căzut și noi în această cursă pustească și ne-am trezit că "dublăm" *Cotidianul*. A fi respins de la tipărire i se pare dlui Goma o imposibilitate. Cine ar cuteza? Cine ar risca represaliile unui polemist atât de redutabil? Ei bine, iată, îndrăznesc eu și-i comunic dlui Goma pe această cale că nu-i voi mai publica un singur rând în *România literară*, câtă vreme articolele ori scrisorile d-sale, emanând mirosul rânced al frustrării, vor continua să injurieze și să mintă. Consider, de aici înainte, că războiul dlui Goma cu toată lumea este o problemă personală a dlui Goma și care nu privește pe nimeni".

(Fragment din articolul lui Nicolae Manolescu - "Adio, domnule Goma" - publicat în revista "România literară" nr. 48, 2-8 decembrie 1998, p. I)

Falimentul grădinii zoologice

Mircea Mihăieș

În ceasul al doisprezecelea trecute fix, oamenii cei mai deștepți ai nației, recte, Emil Constantinescu și Radu Vasile, și-au pus costumele de înmormântare, și-au dres popește glasurile și au anunțat cu glas tremurător: "Gata! S-a terminat! Țara este în faliment!". După care, clipind timid și cu capul smerit, s-au risipit domol carele pre unde avea treabă: premierul la Palatul Mogoșoaia (pentru a-l consola, probabil, pe Prințul Charles!), prezidentul la Palatul Cotroceni (pentru a-și consola consilierii). Asta a fost tot. Nici o vorbă în plus, nici o explicație. Doar un melancolic "Adio - și n-am cuvinte!".

Firește că țara a intrat în faliment, și nu de azi, de ieri. Ceea ce vedea o lume întreagă, de la nenorocitul ce caută în tomberoanele de gunoi după o bucată de pâine până la Poul Thompson, n-au fost în stare să vadă aleșii nației. De parcă odată cu intrarea în politică românii și-ar pierde, brusc, văzul și auzul. Dar și bunul simț. E de înțeles veselia întipărită pe chipul negociatorului șef al FMI-ului când și-a anunțat încetarea misiunii în România: scăpase bietul om, de niște palavragii care îl mințeau cu seninătate, când nu "îi dădeau cu dosarele în cap", după cum se lăuda grobian fostul finanțist Georgescu.

Mai puțin de înțeles e nesimțirea lui Iliescu, omul care a patronat, cu incompetență și ticăloșie, marele dezastru național. Că după cei șapte ani ai vacilor slabe au urmat doi ani de perpetuare a sărăciei nu mai e vina lui Iliescu ci a echipei care i-a continuat linia catastrofală. Timorați, având, probabil, de respectat cine știe ce înțelegeri pre-electorale, oamenii lui Emil Constantinescu n-au făcut absolut nimic din ceea ce se aștepta din partea lor. N-au eradicat corupția, n-au privatizat economia, n-au aflat adevărul despre crimele din decembrie 1989, n-au adoptat legea dosarelor de securitate, n-au stopat hoția caselor naționalizate. Ce au făcut în schimb? Au continuat minciuna iliesciano-comunistă, au reintrodus în România, prin Zoe Petre și Ion Diaconescu, sistemul ceaușeștian al clanurilor, promovând pe bani publici un nepotism deșănțat, au dovedit iresponsabilitate în administrarea țării - pe scurt, ne-au înmormântat. Nu știu câtă mediocritate și câtă ticăloșie există în programul de guvernare al "aliaților". Știu doar că rezultatele se traduc în ruinarea definitivă a țării. În timp ce echipa restrânsă din jurul președinției face averi colosale, în timp ce oamenii Măriei Sale sunt dresați să sară la beregata jurnaliștilor străini (pe cei români i-au pus demult cu botul pe labe!), dar și să manevreze baxurile de țigări cu dezinvoltură de vechi mafioți, majoritatea covârșitoare a populației trăiește de pe azi pe mâine, așteptând moartea ca pe o izbăvire.

Strategia dlui Constantinescu, construită în ideea realegerii sigure în anul 2000, a prevăzut absența cvasi-totală a președintelui din viața publică. Complăcându-se în jocuri nocturne de-a spionii, dl. Constantinescu, șiret nevoie-mare, a apelat la un truc ceaușeștian: și-a zis că dacă își face de lucru în politica externă, prestigiul dobândit la diverse recepții în străinătate îi va crește acțiunile în țară. Calcul catastrofal: românii așteptau un lider dinamic, cu idei, decis să ia taurul de coarne. Ascunzându-se îndărătul fustelor numite "prerogative constituționale", singura preocupare a d-lui Constantinescu a fost să ne convingă că el, ca președinte, nu trebuie să facă absolut nimic. Să recunoaștem, s-a ținut de cuvânt.

Nu știu pe cine va urechea prezidentul pentru imaginea jalnică pe care a dobândit-o, dar știm că noi trebuie să-l zgâlțâim rău de tot pe domnia sa pentru cât de hidoși ne arată lumii. Ajuns la putere pe un val de entuziasm fără precedent, dl. Constantinescu și-a bătut pur și simplu joc nu numai de viața, dar și de speranțele noastre. Jenanta sa prestație induce ideea că România nici nu merită o soartă mai bună. Dacă stânga și dreapta nu fac decât să se întreacă în potlogării, dacă autoproclamații democrați sunt la fel de lipsiți de scrupule ca și foștii lachei comuniști, ce mai rămâne altceva decât să ne luăm lumea în cap și să plecăm încotro vedem cu ochii? La începutul lui 1997, noii stăpâni ai țării ar fi avut sprijin popular pentru absolut orice inițiativă, oricât de radicală și dureroasă ar fi fost ea. Din nefericire, s-a văzut imediat că avem de-a face cu niște mărunți escroci (nu doar sentimentali), cu o șleahtă de mincinoși obsedați exclusiv de avantajele conferite de proptirea ciocoiască în fotoliile călduțe ale puterii.

Dl. Constantinescu a ratat totul pentru că, în afara unui tupeu inimaginabil, n-a avut nimic de oferit. Pupând mâini în dreapta și în stânga, profitând de complicități vinovate, s-a aburcat în șeaua cea mai înaltă a puterii fără să-și pună problema dacă are ce căuta acolo. România anilor nouăzeci avea nevoie de pragmaticieni, nu de visători în poala călugărului Vasile. De oameni ai faptei, nu de obsedați ai jocurilor de culise. De justițiari îndrăzneți, nu de complici (fie și prin indiferență) ai marilor bandiți ai țării. Dl. Constantinescu nu răspunde, decât prin antifrază, nici uneia din așteptările omului disperat din România. Dl. Constantinescu e dâra de fum lăsată de minciuna comunistă într-un peisaj dezolant. Dl. Constantinescu e eșecul ce se visează flacără olimpică, e mușuroiul ce se imaginează Hymalaya și firul de nisip ce se crede piatră filozofală.

Într-o țară normală, anunțarea eșecului definitiv - pentru că asta a ciripit duo-ul nemuzical Vasile - Constantinescu - ar fi trebuit urmată de demisia instantanee. Dar unde ne credem? După ce au îndurat atâtea umilințe până să se vadă călare pe situație, să părăsească pozițiile întărite înainte de a suge ultimul miligram de măduvă din os? Cine așteaptă cea mai măruntă urmă de demnitate din partea haitei obsedate de putere și onoruri a greșit țara, secolul și limba: româna vremii noastre nu cunoaște mila și îndurarea. Să ne cerem scuze noi, cei mulți și proști care, în loc să le întindem pe spinare parii, le-am pus în mâinile murdare speranța și iluziile noastre.

Să plece Emil Constantinescu de bună voie de la Cotroceni? Mai degrabă va începe să curgă Dunărea dinspre Calafat spre Viena, decât ca șleahta cinică și nesimțită din înaltele sfere politice să realizeze că tragedia României li se datorează cu asupra de măsură. În marea, nerușinata lor nesimțire poate că nici nu-și dau seama pentru ce au fost aleși. Poate că parlamentul, guvernul și celelalte sinecuri sunt ceea ce par - niște cimitire ale elefanților -, și nu ceea ce ne imaginam: șantiere în care ar trebui să se trudească. În prostia noastră, ne închipuiam că alegerea într-o funcție publică e o îndatorire, nu o răsplată.

De altfel, pentru ce să fie răsplătiți demnitarii români? Pentru că, majoritatea dintre ei, au dormit pe rupte în timpul comunismului, iar când s-au trezit au făcut-o doar pentru a-l turna Securității pe cel de lângă el? Pentru lipsa de demnitate cu care au trecut prin vremea ciumei, egal proporțională doar cu nerușinarea de astăzi, când pretind avantaje peste avantaje? Pentru mentalitatea de grotă și comportamentul etern resentimentar pe care-l arată, hidos, lumii? Pentru fățărnicia transformată în mod de supraviețuire (că existență nu poate fi numită) și lipsa de demnitate care ne apropie nu de grădina Luxembourg ci, în cel mai bun caz, de grădina zoologică?

Deturnarea atenției publice de la problemele reale a devenit o specialitate de prim ordin a guvernanților noștri. Medalieri și automedalieri, premii aranjate în străinătate și prezentate bizonului național ca mari triumfuri planetare, vizite triumfaliste în fabrici în care, mințind fără să clipească, promit salvarea economiei naționale cu prețul anulării reformei, tot tacâmul demagogiei și al minciunii politicianiste. Mai nou, exact ca pe vremea lui Ceușescu, a început, pe față, politica economiilor aberante; se taie apa, se taie curentul, nu se dau salariile - dar impozitele se percep la timp! -, se prelungește cu cinism minciuna unei economii născută moartă, care sufocă, în lanț, până și puținele unități viabile.

Aranjamentele la vârf, crearea unei caste intangibile - miniștri, procurori, parlamentari, de-a valma -, extinderea sistemului mafiotic de conducere nu fac altceva decât să pregătească falimentul țării. Ca niște hiene salivând lângă trupul în agonie al unui organism social epuizat, cei puși să resuscite economia nu găsesc plăcere mai mare decât a-i pune în gură căluși, după ce, ani de zile, i-au pus, ca la fotbal, piedici. Exasperarea populară a atins cote atât de mari, încât să nu fim mirați dacă în scurtă vreme vom fi martorii unor izbucniri violente de masă.

N-am văzut, de nouă ani, nici un proiect viabil de reconstituire a țării. Toată lumea știe că singura soluție normală este închiderea mamuților industriali ce ne trag înspre prăpastie, însă nimeni nu are idee ce se va întâmpla cu sutele de mii de muncitori rămași pe drumuri. Cuvinte precum "restructurare economică", "piață alternativă de valori", "conversiune a forței de muncă" rămân la fel de străine ca și chineza. Cine mai are timp de așa ceva, când politicienii noștri nu-și văd capul de propriile învârteli și ticăloșii? De bietul truditor de la Galați sau de la Copșa Mică are el timp, când avioanele cu marfă de contrabandă aterizează pe aeroporturile Capitalei cu frecvența infernală cu care campionul izbește sacul de box? De nefericitul abstract de la Buhuși sau de la Slobozia îi pasă îmbuibatului ajuns pe treptele înalte ale societății numai pentru că fusese turnător la Securitate sau pentru că ticăloși mai mari decât el l-au scos la înaintare pentru a-l transforma în scut?

Țară profund bolnavă, în care medicii-conducători ar trebui puși în cămăși de forță, România se scoate singură de pe harta Europei. Teren fertil pentru demagogii aluvionari, țărișoara e poligonul de tragere al diverselor echipe diversioniste. Acum, după ce teoria conspirației universale împotriva mândrului, harnicului, dar nenorocosului popor român a căzut în desuetudine, se aude tot mai insistent varianta mioritică a acelorași scenarii aberante. De-o vreme încoace, prin gura lui Păunescu se scurge spre urechile ciulite ale românilor ideea că mai primejdios decât dușmanul dinafară e inamicul dinăuntru, insul ce refuză să se bată cu pumnii în piept, clamându-și patriotismul găunos și atârnându-și dragostea de țară ca pe o medalie de diamant.

Invitația la război civil, la ură între cetățenii aceleiași patrii e evidentă în astfel de provocări. Demagogii național-comuniști, ce joacă, nu de azi, de ieri, roluri exclusiv dizolvante, au scos la bătaie ultima armă din arsenalul lor primitiv: ghioaga. Orbiți de ură și resentiment, o rotesc în jurul capului, atingând, pe raza de acțiune atent calculată, tot ceea ce înseamnă independență de gândire, spirit liber, toleranță, neînregimentare ideologică. Nostalgia latului și a țarcului, a cătușei la mâini și a căpușei pe creier continuă să creeze în rândul dulăilor dresați de Ceaușescu o imensă, bolnavă sete de revanșă. Prostesc de orgolioși, ei nu uită că în decembrie 1989 au fost scoși din istorie și, copleșiți de turbare, încearcă acum să redevină ceea ce au fost: slugile unei ideologii pe cât de criminale, pe atât de falimentare. Nu e greu de ghicit unde vor ajunge: la a pierde prostește ceea ce, nemeritat, printr-o ironie a sorții, li s-a oferit după ce legile moralei le-au luat totul.

Dacă pentru toate acestea trebuie să le mulțumim conducătorilor noștri, o facem: vă mulțumim. Vă mulțumim și la revedere!

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Corina Victoria Bădulescu, Dorian Branea, Iosif Costinaș, Viorel Marineasa, Marcel Tolcea, Daniel Vighi.

Colectivul tehnic: Florin Ferchiu (paginare, prezentare grafică), Georgeta Neculiță, Marinela Pantiru, Cătălina Ștefan, Rodica Tompa, Erika Mihaiciuc, Margareta Belovai, Elena Fericean, (culegere texte).

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 13 33 76, 13 33 90
ISSN 0030 560 X
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

SPONSORI: MINISTERUL CULTURII, FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECT.

Patrick McGrath despre viața în proză

Într-un articol dedicat celor mai proeminenți reprezentanți ai genului *neo-gothic*, *New York Times Book Review* scrie: "nu asociem în mod obișnuit eleganța și finețea cu romanul *gothic*, dar acestea sunt trăsături definitorii ale prozei lui Patrick McGrath". Cel mai recent roman al său, *Asylum*, a fost nominalizat pentru prestigiosul premiu britanic *Guardian*. *The Grotesque*, roman apărut în 1989, a fost ecranizat anul acesta, iar filmul *Gentlemen Don't Eat Poets* a obținut premiul juriului la festivalul de film de la Sankt Petersburg. A scris de asemenea *Dr. Haggard's Disease*, *Blood Water and Other Tales* și *Spider* și este editor al volumului *The New Gothic*.

Simona Moți

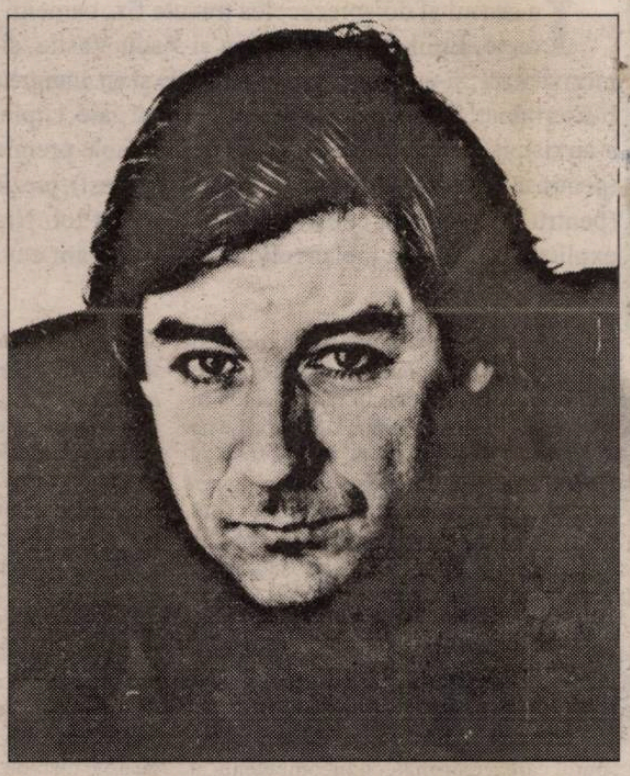

– Ați copilărit în apropierea spitalului Broadmoor, cel mai mare sanatoriu de boli mentale din Marea Britanie, unde tatăl dumneavoastră a fost director mai mulți ani. Ați menționat în diverse interviuri că această experiență a constituit un fel de "tapet mental" al scriitorului Patrick McGrath. Cum integrați experiența personală în proza dumneavoastră – există o strategie, există o limită?

– Strategia constă probabil în exploatarea experienței emoționale într-o multitudine de feluri. Resimt o mare curiozitate când trec prin orice experiență care declanșează sentimente umane complexe: moartea tatălui meu, o relație de dragoste intensă, crize familiale. Un scriitor este probabil într-o oarecare măsură detașat, este în lume, dar are și o anume detașare față de ea. Acesta este materialul primordial pe care, exagerându-l, îl transform în narațiune. De exemplu, cel de-al doilea roman al meu, *Spider*, gravitează în jurul unui personaj schizofren și în realizarea lui m-am bazat pe propria mea experiență din adolescență. Nu am fost bolnav mental, dar am suferit mult timp de o depresie gravă. Cred că mulți adolescenți trec prin asta, simțindu-se neînțeleși, neintegrați. În cazul meu, amintirea acelei stări și tendința de a exagera m-a făcut să cred că pot înțelege și reda experiența cuiva grav bolnav mental.

– Îi dați dreptate lui Faulkner când spune că un scriitor fură, împrumută sau cerșește de la oricine și orice pentru a-și duce opera la bun sfârșit?

– Îi dau deplină dreptate, dar asta nu înseamnă să "calchiezi" viața în romane. De altfel, rezultatul mi se pare a fi departe de artă. Mi-ar fi foarte greu să vorbesc despre viața mea, a familiei mele, a prietenilor mei sau a altor persoane care s-ar putea recunoaște în cărțile mele, de aceea nu mă pot vedea în ipostaza scriitorului de jurnale. Am nevoie de o anumită mediere ficțională. Prin ficționalizare produc întotdeauna văluri și măști care se suprapun personajului real care l-a inspirat pe cel ficțional, astfel încât cele două abia mai seamănă.

– Fiindcă ați menționat cuvântul, ce este arta pentru Patrick McGrath?

– În cazul unui roman, îmi place concizia, eleganța, umorul, frumusețea formală, simetria. Mă gândesc la romane ca *Inima întunericului* sau *Moartea la Veneția* – narațiuni compacte, impresionante. Pe de altă parte, *Moby Dick* este de asemenea o mare operă de artă, fără a fi nici compactă, nici elegantă, nici impresionantă din punct de vedere formal. Printre romanele de care mă simt mereu atras, în afară de *Inima întunericului*, *Moartea la Veneția* și *Moby Dick* sunt *La răscruce de vânturi*, *Litera stacojie* și povestirile lui Edgar Allan Poe.

– Observ că vorbiți doar de proză, sunteți un scriitor care își trăiește viața artistică preponderent în proză?

– Da, cu timpul "meniul" meu s-a redus la proză și filme.

– Cum resimte un scriitor dominanța contemporană a imaginii asupra paginii tipărite?

– De-a lungul secolului nouăsprezece, romanul a fost indiscutabil principalul mediu de reflectare a realității sociale. În societatea contemporană, cartea a fost detronată în favoarea filmului. Cu toate acestea, sunt sigur că romanul va supraviețui, deși nu cred că va mai fi vreodată dominant. Poate romanul este ca imperiul britanic: a fost măreț în secolul nouăsprezece, dar este departe de a fi măreț în secolul douăzeci. Dar tot așa cum Marea Britanie este încă o țară cu o cultură puternică, romanul este încă cel mai bun mediu de exprimare a unei anumite experiențe artistice.

– Interesantă această paralelă între evoluția romanului și cea a imperiului britanic! Ce părere aveți despre scriitorii britanici contemporani? O mare parte a criticii consideră că energia creatoare a scriitorilor britanici este epuizată și că din acest punct de vedere Marea Britanie este în prezent colonizată de foștii săi coloniști.

– În mod evident, cei mai buni scriitori așa-zis britanici nu sunt englezi, ci provin din Commonwealth, India, Pakistan, insulele Antile. Scriitorii scoțieni și irlandezi se impun de asemenea ca o prezență remarcabilă. Când mă gândesc la scriitorii englezi, mă gândesc, pe de o parte, la câțiva dintre ei care și-au câștigat un prestigiu internațional: Martin Amis, Ian McEwan, Angela Carter. Pe de altă parte, există o largă "pătură de mijloc" a scriitorilor englezi care publică zeci de romane mediocre, nu foarte interesante. Nu sunt chiar literatură de duzină, sunt romane "competente" despre viața claselor mijlocii britanice, romane pe care britanicii le dezvoltă cu sutele.

Situația este cu totul alta în Statele Unite. După părerea mea, scriitorii americani au aspirații mult mai ambițioase, încercând să definească esența spiritului american. Cu excepția lui Martin Amis, în permanență preocucupat de întrebarea "Ce este Marea Britanie?", scriitorii britanici par să ignore această problemă din convingerea că Marea Britanie și valorile sale sunt în stare de decădere. Nu același lucru se întâmplă în Statele Unite, cel puțin nu încă. Scriitorii americani par să fie însă sceptici în privința definiției imperiului american. Mă gândesc la scriitori ca Don DeLillo și Robert Stone, ale căror romane dezbat probleme de genul "Ce este un american?", "Ce reprezintă individul pe acest imens continent, în această societate care și-a pierdut inocența fiind coruptă de război, de președinți incompetenți, de asasinate" etc. Mă atrage mai mult această direcție a prozei americane.

– Acesta este unul din motivele pentru care ați părăsit Anglia la vârsta de douăzeci și unu de ani?

– Raționalizând retrospectiv, cred că acesta este motivul pentru care am plecat din Anglia. Adevărul este că pe atunci nu eram conștient de acest lucru. Dar cred că ceea ce m-a atras în America și m-a oprit să mă întorc în Anglia a fost certitudinea că șansele mele de realizare erau mult mai mari aici. Întâi am lucrat într-un sanatoriu de boli mintale în Canada, pe urmă, în Statele Unite, au urmat diferite slujbe printre care și cea de profesor. Cred că eram destul de tânăr să-mi construiesc o nouă identitate.

– Cum vă definiți naționalitatea de scriitor?

– Presupun că cel mai corect ar fi să spun că sunt un scriitor new-yorkez de origine irlandeză, născut la Londra. Iubesc New York-ul pentru că debordează de energie. Am ajuns la New York având o imagine foarte romantică despre acest oraș și am descoperit că realitatea era chiar mai presus decât așteptările mele. Asta se întâmplă foarte rar în viață. Între timp, am trăit în New York destul de mult pentru a mă simți aici acasă. Nu m-am plictisit niciodată în New York, am fost deprimat, încântat, frustrat, dar niciodată plictisit. N-am avut niciodată senzația că nu se întâmplă nimic sub geamurile mele, dimpotrivă, întotdeauna mi s-a părut că se întâmplă prea multe. Acest lucru este foarte stimulant pentru un scriitor. Deși lucrez în solitudine, nu mi-ar place să deschid ușa și să văd un câmp pustiu.

– Sunteți un scriitor de succes, cărțile dumneavoastră se vând bine. Când scrieți, aveți acest aspect în vedere: se va vinde pe piață viitoarea carte?

– În mod interesant, această preocupare există. Sunt foarte conștient de ea pentru că ultima mea carte, *Asylum*, s-a vândut bine și s-a bucurat de aprecieri critice favorabile. Imediat după publicare am început să lucrez la un nou roman și eram foarte conștient de faptul că doream să fie mai bun decât *Asylum*, că voiam să se bucure de aceeași primire. Preocuparea pentru ce va zice editura, cum vor reacționa criticii, cum vor merge vânzările a ajuns să mă obsedeze. Acestea nu sunt gânduri benefice pentru un scriitor, pentru că nu au nimic de-a face cu scrisul propriu-zis. Au continuat să mă obsedeze până când s-a întâmplat ceva interesant: lucram de vreo doi ani la roman când, în fine, am început să-i întrevăd structura finală. A fost momentul definitor, în care celelalte neliniști au început să se atenueze și, dându-mi seama că sunt pe drumul bun, am simțit bucuria actului creator.

– Ați vorbit despre importanța experienței personale pentru dumneavoastră ca scriitor. Care este cea mai plăcută experiență terestră a lui Patrick McGrath?

– Cred că pentru mine există două experiențe de fericire intensă. Prima este plăcerea de a putea lucra ca o persoană creatoare, de a termina o carte și de a avea senzația că este tot ce pot eu da mai bun și că sunt satisfăcut de ea – a termina o carte, a fi mândru de ea și a o vedea plecând în lume. Cealaltă experiență intensă este dragostea. Există momente când suntem atât de "intoxicați" de o altă persoană, încât pentru un timp suntem transformați și tot ce ni se întâmplă este colorat de această transformare a corpului și a minții noastre. Acestea sunt cele mai intense experiențe pe care le-am trăit dar, desigur, sunt mult mai multe. Cu cât îmbătrânesc, cu atât mai mult învăț să apreciez o cină bună, o conversație bună cu soția mea, o carte bună sau o sticlă de vin bun. Am patruzeci și opt de ani, mai am desigur decenii înaintea mea, dar, așa cum ultimii douăzeci de ani au trecut pe negândite, și următorii douăzeci vor trece la fel, și mă voi trezi că am șaizeci și opt de ani. După această socoteală simplă încetezi să presupui că limita experienței tale se extinde la nesfârșit și începi să acorzi importanță tot mai mare lucrurilor simple. Eu personal mă simt din ce în ce mai atașat de plăcerile telurice ale mâncării, băuturii și conversației, de cărți și de filme.

BIBLIOTECA „ASTRA" SIBIU